

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

„SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR“ KÖZLÖNYE.

1894.

Df. II. 2754

TIZENHARMADIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
FELELŐS SZERKESZTŐ.

BÚZA JÁNOS,
FŐMUNKATÁRS.

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

1894.

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKEK.

	Lap		Lap
A t. olvasóhoz. A Sárospataki Lapok szerkesztősege	1	Báró Vay Miklós. Radácsi György	463
A tizenkettedik órában Mocsáry Lajos	2	Báró Vay Miklós elnöki beszéde 1874 szept. 20	473
Mire fordítsa egyházkerületünk a supplicáció megváltását? Sajóparti	6	Szász Károly püspök gyászbeszéde	477
A katolikus önkormányzati mozgalom. Molnár Ferencz	25	Kun Bertalan püspök imája báró Vay Miklós koporsójánál	479
Egyházmegyei cura pastoralis. Ignótus	30	Vattay István alsó-zsolcai lelkész beszéde br. Vay Miklós koporsója felett	481
Roma locuta est. Andrássy Kálmán	49	Mitrovics Gyula sárospataki közigazgató beszéde br. Vay Miklós koporsójánál	483
Talmi Kapisztránok, országos pártok, prot. teendők. Ujfalussy Béla	56	Fejes István úr elkkére. Mocsáry Lajos	493
A róm. kath. nagygyűlés Budapesten Mitrovics Gyula	73	A socialismusról. Péter Mihály	496
A protestantizmus helyzete és jövődöbeli magatartása a kormány által beterveztett egyházpolitikai javaslatokkal szemben. Meczner Béla	77	Egy pont körül. Fejes István	514
Az 1868. LIII. t.-cikk viszonya az egyházpolitikai reformokhoz. Enyiczkey Gábor	81	A válság küszöbén. Orthodox	513
Katholikus kongrua. Kovács Károly	93	Félben maradt teendők. Radácsi Gy.	537
Az álarcos menethez. Ujfalussy Béla	96	▲ Csáky gróf távozásakor. Radácsi Gy.	557
Kommunizmus. Idányi Ferencz	99	Egy fontos kérdés. Bartolomeus	561
A jövő egyháza Görömbey Péter 121, 141, 165, 257, 306, 324, 347, 380		Események. Radácsi Gy.	577
Egyházpolitika és protestantizmus. Czinke István	124	Br. Vay Miklós édes anyja. Rácz Lajos	581, 603
Az 1868. LIII. kérdéséhez. Molnár Ferencz	145	Br. Vay Miklós a pátens korában. Révész Kálmán	585
A cselekvés órája. Szalóczy Pál	168	A tályai ev. ref. egyház jegyzőkönyve br. Vay Miklós gondnoki beiktatásáról. Hézszer Emil	586
A nemzeti párt és a protestánsok. Radácsi Gy.	170	Baksai István ötven éves tanári jubileuma alkalmából. dr. Veres Samu	589
A mi helyzetünk. Fejes István	185	A Prot. Irodalmi Társaság népies kiadványai. Péter Mihály	601
Szégnyünk. Mocsáry Lajos	188	Quid nunc? Mocsáry Lajos	621
Az 1868. 53. az országgházban. Mocsáry Lajos	209	Az egy fontos kérdés megoldása. Bartimeus	625
Egy pár észrevétel Mocsáry Lajos úr cikkére. Arany Lipót	216	Válasz az egy fontos kérdésre. Kovács Béla	626
A nagy vita. A nagy nép gyűlés. Az 1868 53. a bizottságban. Mocsáry Lajos	233	A klerikális anarchia és a sajtó. Radácsi Gy.	639
Hallgatunk még? Kovács Károly	237	A lelkész-tanítók sorsa. Veridicus	660
felelt. Szalóczy Pál úr kérdésére s kiltatásaink a jövőre. Ujfalussy Béla	240	A lelkész-tanítók ügyéhez. Szerkesztő	661
A supplicáció megváltása. Sajóparti	244	Végző a fontos kérdéshez. Bartolomeus	663
A megszületett székér. Morvay F.	261	A vegyes házasságból származott gyermekek vallásáról. Zsoldos Benő	675
Meghalt Kossuth Lajos. Fejes István	281	És mégis úgy van. Kovács Béla	680
Kossuth Lajos. M. L.	283	Alkotmányos megkülönböztetés. Szalóczy Pál	695
Mit hagyott Kossuth Lajos nemzetének örökségül? Zsoldos Benő	285	A pap az egyházban. Hézszer Emil	715, 753
Kossuth Lajos halálára. Czinke István	301	Vitéz Mihály megnyitó beszéde.	720
Ima Kossuth Lajos temetésén. Kun Bertalan	321	A protestáns tanár-egyesület. Radácsi Gy.	735
Hová álljunk? Fejes István	345	A 15 krajezáros nyugdíj-illetékről. Beregszász István	758
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétele a nemzeti gyászban. I. Kun Bertalan megnyitó beszéde. II. Az egyházkerület jegyzőkönyvi részvétele	373	A protestáns unio temetése. Radácsi Gy.	772
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület utasításai a zsinati törvényekhez. Mitrovics Gyula	375	Az 1893 évi XXVI. t.-cz végrehajtása. Vas Mihály	775
Alkalmi karcolatok. Radácsi Gy	397	A lelkész-tanítók sorsa. dr. Tüdös István	778
Egyházmegyéi lelki gondozása. Kovács Béla	400	Delendam esse. Czinke István.	796
Államsegély Mocsáry Lajos	421	Tóth Dániel alsó-borsodi esperes székfoglaló beszéde	799
Pünköszt ajándék. Radácsi Gy.	441	Az országos ev. ref. lelkészi özevgy-árval gyámintézet alapszabálytervezete. Vas Mihály	816, 866
Jövel Szentlélek Ur Isten. Fejes István	444	Néhány egyházmegye egybevetett véleménye az országos ev. ref. lelkészi özevgy-árva-gyámintézet szabálytervezetere B. D.	826
		Báró Vay Béla. Radácsi Gy.	840
		Báró Vay Béla székfoglaló beszéde	842
		Mitrovics Gyula kerületi főjegyző üdvözlő beszéde br. Vay Béla főgondnokhoz	844
		A tiszáninneni egyházkerület hivatalos véleménye az országos árva-gyámintézet tervezetere	845
		Nevezetes jelenségek. Radácsi Gy.	887
		Új jelenségek, új helyzet. dr. Finkey Ferenc	911

	Lap
Nyílt levél Cincinnatushoz Benke István	914
Vass Mihály gyámintézeti dolgozatának egy nagy tévedése. Novák Lajos	935
A reformáció emlékünnepe. Radácsi György	955
A káplánokról. Péter Mihály	959
Papjaink és a hitelszövetkezetek. Biró Géza	978
Egy új irányzat a protestáns gimnáziumi oktatás felügyeletében. Mitrovics Gyula	995
Egyik félreértés szüli a másikat. Révész Kálmán	999
Néhány szó a lelkesítő fizetések rendezéséhez. Csik Dániel	1000
A konvent összeülésekor. Radácsi György	1013
A »katholikus néppárte szervezésekor. Radácsi György	1035
Viribus unitis. Radácsi György	1051
Gusztáv Adolf. Radácsi György	1071
Gusztáv Adolf emlékezete (Költemény) Janka Károly	1075
Adventi gondolatok. Molnár Ferencz	1089
A t. olvasóhoz. Radácsi György	1109, 1129
Karácsonyi gondolatok. Radácsi György	1110
Még egyszer a protestáns gimnáziumok felügyeletének szelleméről. Mitrovics Gyula	1130

II. ISKOLAI ÜGY.

A protestáns középiskolák jövője. Buza János	8
A vallástanítás ev. ref. középiskoláinkban	32
A protestáns jogakadémiák s a jogakadémiák protestantizmusa. Nemo	58, 127
A nem állami tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat	82
Az ötödik theologiai katedra. Czínke István	101
Indokolás azon nyilvános tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók stb. nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról szóló törvényjavaslatához. kikerül állami vagy más természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs	103, 151
A bécsi protestáns theologiai fakultásról. Rácz Kálmán	148
Az egyházmegyei tanügyi bizottság nagytiszteletű és tekintetes elnökségének. Maklári Pap Miklós	174
A milenniumi kiállítás alkalmával tervezett középiskolai kongresszus. Buza János	193
Vélemény a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tervre. Ujj István	218
A sárospataki főiskolai tanári kar emlékirata az igazgató-tanácsához	246, 263
Közüktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentések szerint. Buza János	310, 403, 425, 446
Viszhang a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának egyik nemrég hozott határozatára. Sulyok József	328
Az ifjúság és a nyelvek. Kovács Zsigmond	497
A népiskolai naplók egyesítése. Dicső Endre	499
Mi jót várhatunk az 1893. XXVI. törvénycikktől. Buza János	518
Az idegen nyelvek. Czínke István	544
Az iparos- és kereskedő-tanoncok vallás-erkölcsi oktatása. Buza János	563
Válasz Czínke István úrnak. Kovács Zsigmond	607
A országos tanár-egyesület közgyűlése Buza János	627
Magyar nyelvtan és nyelvtanítás. Maklári Pap Miklós	642
664, 681, 721, 759, 890, 961	
Visszaemlékezés a kerületi I. nevelőintézet vizsgálataira. Egy apa	683
Miért szükséges a felvételi vizsga? Porcs János	698
A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1893/4. évi értesítő alapján. Buza János	723, 739
A magyarországi tanítók két nagygyűlése. Magyarok	780
A debreceni országos tanszerkiállítás Buza János	884
Ev. ref. felsőbb iskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben. dr. Tüdös István 802, 828, 877, 917, 940, 979, 1017, 1039	
Népiskolai nyilvános vizsgák. Magyarok	1054
Ev. ref. vallástanítás a népiskolákban. Réz László	1076, 1091
A késedelmes jogi alapvizsgálatok. dr. Horváth Ödön	1112
A nem állami tanárok nyugdíj-ügye. Buza János	1135

Apróbb iskolai ügyek.

A rimaszombati egyesült prot. gimnázium államsegélye	21, 206
A budapesti tanárok és tanítók fizetésének rendezése	21
A vidéki jogakadémiák ellen és pro domo	22
A sárospataki főiskola üdvözlőleve Jócai Mórhoz	44
A sárospataki főiskola köréből 68, 115, 117, 182, 230, 231, 255, 276, 277, 319, 367, 369, 438, 439, 440, 509, 533, 555, 597, 599, 618, 619, 637, 656, 732, 733, 770, 813, 837, 839, 931, 1069, 1070	
A tanulók túlterhelése ellen kiadott miniszteri rendelet	116
Ev. ref. tanárok gróf Csákyánál	117, 228
Az oktatásról egészségtani szempontból	118
A kolozsvári theol. fakultás	138
Az egységes középiskolák ügyében tartott közoktatási tanács-ülése	7
Az országos prot. tanár egyesület ügye	161
Az osztrák középiskolák tanárai s a fizetésrendezés	163
A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből	182, 183, 714
A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnázium államsegélye	206
Pánszláv tanulók egyesülete Kézsmárkon	229
A latin írásbeli érettségi vizsgálat módosítása	231
A sárospataki községi iskola új időszaka	254
A debreceni országos tanszerkiállítás	254, 460, 533, 712, 770
Március 15. Budapesten és Fiumében	278
A községi és felekezeti néptanítók fizetésének rendezése ügyében kiadott miniszteri rendelet	279
Kormánybiztosok az ev. ref. gimnáziumokban tartandó érettségi vizsgákon	319, 555
A sárospataki főiskola küldöttsége a kassai egyház 250 éves fennállása alkalmával	319
A felekezeti tanárok vasuti jegye	394, 1142
A magyarországi tanítók országos bizottságának két felhívása	396
A nem állami tanárok nyugdíjazására vonatkozó törvényjavaslat a képviselőházban	396, 597
A magyar ev. ref. tanítók országos egyesületének alapszabály-tervezete	438
A tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület a nem állami tanárok nyugdíjintézete ügyében	439
A tiszántúli tanár-egyesület közgyűlése	459
A sárospataki tanítóképződe köréből 509, 511, 530, 556, 638, 714, 1141	
Egy miniszteri tanácsos véleménye a sárospataki főiskoláról	530
Felekezeti viszonyok a porosz iskolákban	555
Szinyei Gerzson kormányképviselő	555
Az országos középiskolai tanár-egyesület közgyűlése	—
Olaszországi tanulmány-út	637
Az érettségi vizsga M.-Szigeten	638
A pápai ev. ref. főiskola köréből	654, 861, 952, 954, 1142
Kerületi tornaversenyek	654
A délmagyarországi tanítók XXVIII. nagy gyűlése	655
Póttanfolyam a magyar nyelv elsajátítása végett	—
A tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület közgyűlése	655, 793
A »Harangvidéki tanítói kör» értekezlete	655
A pápai ev. ref. leánynevelő-intézet	713
Iskolai beiratások a szatmár-németi ev. ref. gimnáziumba	750
Iskolai értesítés a miskolci ev. ref. felsőbb leányiskoláról	753
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület középiskolai tanfelügyelősége	754, 885
A nem állami tanárok nyugdíj-intézetéről szóló törvény kihirdetése	769
A ref. tanítók országos egyesülete	770
Az eperjesi theologiai akadémia tanrendje	794
A szatmári ev. ref. felsőbb leányiskola hanyatlása	814
A sárospataki »Erdélyi önképző-kör»	884
A debreceni ev. ref. főiskola köréből	906, 1142
A vallás és közoktatási miniszter költségvetése	932
A soproni ág. evang. főiskola tanárainak fizetése	933
A tiszáninneni egyházkerület felsőbb leányiskolája köréből	970
A közoktatási miniszter rendelete a tanítóképződei uővendékek köztartásra felvételéről	971
Nevelési elvek levélben. Andrássy Kálmán	973

	Lap
A kolozsvári ev. ref. theol. fakultás alapkövetétele és koszorú ünnepe	974
Az országos középiskolai tanár-egyesület beteges állapota	994
Zempléni megye államsegélyre szorult népiskolái	1013
A vallás és közoktatási miniszter költségvetése a pénzügyi bizottságban	1012
A kecskeméti jogakadémia panaszai	1030
Kiegészítésül dr. Tüdös I. ev. ref. középiskoláink című cikkéhez	1032
A felekezeti és községi tanárok nyugdíj-intézete	1068
Az ev. ref. középiskolák államsegélye az 1895. évre	—
Dr. Beöthy Zsolt az egyetemi tanárképzésről	1089
Az ezredéves országos kiállítás közoktatási bizottságának terve	1125
Az országos közoktatási tanács utolsó ülése	—
Kedvezmény a felekezeti népiskolák részére	1142

III. TÁRCA.

Szenvedők éneke S. Szabó József	63
Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez. dr. Zsindely István	84, 106, 155, 197
A reformáció korából S. Szabó József	130
A jezsuiták és az ellenreformáció. Dorneth után W. A.	221, 249
Képek a miskolci ev. ref. egyház mult évi életéből. dr. Tüdös István	268
Kossuth Irataiból. Radácsi György	289
Kossuth és a protestáns sajtó	298
Óda a kassai ref. egyház 250 éves fennállásának emlékünnepeére Kovács Zsigmond	315
Mutatványok Fejes István összes költeményeiből	332
A mit az adatok bizonyítanak. Nyílt levél a szerkesztőhöz Széchy Károly	383
Válasz a »Nyílt levél«-re Szinyei Gerzson	384
Kun Bertalan püspök jelentése az 189 ³ / ₄ egyházi évről	405
Comenius Sárospatakon. Szinyei Gerzson 425, 449, 522, 547, 565	
Báró Vay Miklós halálára (költemény) Szuhay Benedek	485
A sárospataki főiskola jöltetői a Vay-családból Szinyei G.	485
Felméri Lajos (1840—1894) Radácsi György	501
Tóth Lajos hegyalja-harangodai lelkészértekezleti elnök gyűlésnyitó beszéde	505
Kazinczy-ünnepély Sárospatakon. <i>Αληθης</i>	567
Baksay Mátás papi diplomája 1630-ból. Közli Baksay S.	595
Molnár Lajos emlékezete. Kovácsy Sándor	610, 629, 645
Futó Sámuel emlékezete. Futó Mihály	667, 686
Egy petitio a porosz agenda ellen R. s.	700
A Sárospataki Irodalmi Kör alapszabályai	704
Temetési énekek. Fejes István	727
Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézetnek az egyetemes konvent által megállapított alapszabály-tervezetre	744
Gróf Teleky József főcúrátor a tanárképzésről és tanárképesítésről. Zsoldos Benő	763
A mai psychologia álláspontja. dr. Rácz Lajos 831, 896, 919, 944	1080, 1094
Erdélyi János emléklapja Lévy József	847
Erdélyi János emlékezete. Szinyei Gerzson	849, 879
Aranylakadalmi beszéd és ima. Kun Bertalan	893
A protestáns templom-építészeti stíl. Katona György	943, 965
	1021, 1038, 1116
Október 31-ikére E-n.	964
Babérok. Lengyel István	981
II. József császár látogatása Debrecenben 1770 május 18. Zsoldos Benő	1003
A debreceni szökött barát ügye Révész Kálmán	1059
Egy érdekss adat a sárospataki főiskola történetéhez. Révész Kálmán	1137

IV. KÖZÉLETÜNK.

	Lap
Tervezet és indoklás az egyetemes leltár készítéséhez. Beöthy Zsigmond, Fejes István	109
A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülészaka dr. Ballagi Géza	131
Esperes választás Abaujmegyében	184
A kassai ev. ref. egyház 250 éves fennállásának ünnepélye	252, 343
A sárospataki főiskolai tanári kar részvétele a nemzeti gyászban. dr. Zsindely István	288
Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye részvétele a nemzeti gyászban	304
A Magyar Prot. Irodalmi Társaság felolvasó estélye	319
A nemzeti gyász és a hitfelekezetek	—
Az alsózempléni egyházmegye közgyűlése. Czinke István 333, 805	
A tornai egyházmegye közgyűlése. Arday Janka Dániel 335, 788	
A máramaros-ugoccai egyházmegye közgyűlése. Biki Ferencz 340	
A sárospataki ev. ref. egyház Kossuth temetése napján	342
Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése	344
A felsőzempléni egyházmegye közgyűlése. Gyarmathy S. 351, 835	
A felsőszabolcsi egyházmegye közgyűlése. Vas Mihály 354, 899	
A felsőborsodi egyházmegye közgyűlése. Bartha Mihály 354, 808	
Az alsóborsodi egyházmegye közgyűlése. Solyom Gyula 356, 811	
Az abaúji egyházmegye közgyűlése Ujj József	358
Az abaúji ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése. Korocz Dániel 360	
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése Görömbey Péter	362, 388, 901, 926
Az ungvári peres kérdés. Kormoss Béla	364
A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése	367
A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése	369
A Kossuth gyász-ünnepély a sárospataki főiskolában	367
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése Radácsi György	392, 412
A gömöri ref. lelk. ért. és egyhm. közgyűlés. Vattay László 409, 810	
Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése Mitrovics Gyula 429	
A beregi ev. ref. egyházmegye közgyűlése	463, 791
Br. Vay Miklós temetése és a részvétnyilatkozatok. Buzs János 488	
Sütő Kálmán beregi esperes első körleveléből	525
A bodrogközi lelkészi kör értekezlete. Komjáthi Gábor 570	
Baksay jubileum	612
A sárospataki főiskola évváró vizsgálatai és ünnepélye r. y. 615, 633	
A kis-azari ev. ref. templom felavatása. Hutka József	693
Lelkész-értekezlet a felsőszabolcsi egyházmegyében. Andrassy Kálmán	709
A göncz-vidéki lelkészi kör gyűlése. Erős Lajos	713
A beregi egyházmegye lelkészi értekezlete m. p.	765
Felsőborsodi véleményes javaslat az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva-gyámintézet alapszabály-tervezetéhez. Bartha Mihály és Botos József	766, 780
Az ungi egyházmegye közgyűlése. Homoky Antal	807
Templomszentelés Hardicsán. Gyarmathy Soma	834
A n.-kaposi kerületi gyűlés és emlékünnepe. Radácsi György 853	
Aranymenyekző Felső-Nyáradon. Csik Dániel	904
Az ungmegyei tanító-egyesület közgyűlése	908
A gömöri jelentővek adatai. Vattay László	985
Egyházkerületi ev. ref. egyházi értekezlet Tiszántúl Debrecenben. Görömbey Péter	987
Egyházközségi közgyűlés Sárospatakon. i. n.	988
A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése s az alakuló egyházi értekezlet	993
Az erdélyi róm. kath. status gyűlése	994
A sárospataki Irodalmi Kör közgyűlése. Csontos J. 1009, 1123	
A Prot. Irodalmi Társaság közgyűlése. dr. Szilávik Mátás 1024	
Az ev. ref. konvent. Mitrovics Gyula	1042
A székesfehérvári kath. nagygyűlés	1051
Az alsóborsodi egyházmegye rendkívüli közgyűlése. S. n.	1062
A balsai egyház örömmünnepe. K. s.	1069
A felsőzempléni egyházmegye tisztújító gyűlése. p. m.	1090
Templom- és iskolaszentelés Ibrányban. Rácz Kálmán	1098

V. KÖNYVISMERTETÉS.

	Lap
Kiss Lajos »Világtörténelem, Ókor.« Sárkány Imre . . .	63
Dr. Zsindely István »A lovagi intézmény.« Dr. Ballagi G. .	86
Maklári Pap Miklós »Magyar nyelvtan« népiskolák számára. Dr. Kovács Gábor.	135
A Maklári Pap Miklós népközlői magyar nyelvtanának ismertetéséhez. Gulyás István	178, 200, 221
Pár észrevétel. Dezső Lajos	226
Maklári Pap Miklós magyar nyelvtanának bírálatahoz. Tóth Pál	316
Dr. Bacsoni L. »Alkotmánytan« polgári és felsőbb népközlők stb. számára. Dezső Lajos	552
Kovács Sándor »Bibliai vallás.« Révész Kálmán . . .	650
Dr. Bodnár Sándor »Egészségtan.« Tóth Pál	729
S. Szabó József »Egyházi dolgozatok.« Czínke István . .	923
Dr. Halász-Wettstein »A növénytan elemei és Állattan.« Buza J.	947
Kármán Pál »Anyag és szellem.« Rácz Lajos	967
Gyöngyösi Sámuel »Köznapi imák« Czínke István . . .	990
Hetesi Viktor »Vigasz a siralom völgyében«, »Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok.« Czínke István	1007
Papp Károly és Szabó Aladár imakönyve. Czínke István .	1027
Reichard Zs. »Az erkölcsi érzés.« dr. Székely György	1063, 1083
Válasz Buza János Könyvismertetésére. dr. Halász Sándor	1101
A szerkesztő válasza dr. Halász úrnak. Radácsi György .	1106
Fülöp József »Bibliai elmékedések.« Vattay László . .	1119

VI. MULTUNK.

Ifj. Csécsi Jánosnak Sárospatakon 1768 május 10-én kelt levele Pados Ferenchez. Csillag U.	66
Az 1848. XX. t.-cikk a tiszáninneni kerület közgyűlésén . .	67
Perényi Péter és Siklósi Mihály »a baranyai reformáció. Földváry László	13, 35
Másolat »a sárospataki régi S. R. jegyű bírói napló 536. lapján levő, a szabad harangozás megengedése felől tett eredeti feljegyzésről. Ujlaki István	550
Somossy János zempléni esperes körlevele 1848-ból	

VII. IRODALOM.

A protestáns sajtó az új évben	13
Jókai Mór	—
Révész Bálint halotti egyházi beszédei	19
Dicsőfi József »Evangéliumi Elmékedések«	19, 528
Zoványi Jenő »Theologiai Ismeretektára«	19
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve	19
A kecskeméti Katona J. Kör 1891/2-iki évkönyve	20
Dr. Masznyik E. »Pál apostol élete«	20, 652
Tóth Béla »A Mi Urunk Jézus Krisztus gyermekségéről frott könyve«	20
Ferenczy Gyula »Javaslat a belhivatalnoki fizetések rendezéséről«	41
Laukó Albert »Egyetemes történelem«	42
Protestáns Szemle	137, 205, 436, 528, 653
Magyar írók élete és munkái	137
Szabolcska Mihály »Hangulatok«	157
A »Századok« januári füzeté Gindely Antal »Geschichte der Gegenreformáció« című művéről	158
Dr. Bartha Béla »Laveye Emil egyházpolitikai tanulmányai« .	159
Hetesi Viktor »Vigasz a siralom völgyében«	—
Hajnal szerkeszti Szabó Aladár	—
Egyházi törvények az ev. ref. magyarországi keresztyén egyházban	204
A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság népies kiadványai . .	205
Szell Farkas. Bessenyei György »Bihari remete« és »Holmi« Sz. G.	251
K. Tóth Kálmán »Kalászkok az életnek kenyéréhez« . . .	252, 529
Beöthy Zsolt »A magyar irodalom története«. Ifj. Mitrovics Gyula	271
Beöthy Zsolt »A képes irodalom története« Sz. G.	274
Fejes István összes költeményei	314

Görömbei Péter »A jövő egyháza«	435
Balogh Ferencz »Dogmatörténelmi mozzanatok«	—
Derzsi János emléke	436
Fejes István »A prot. egyház feladata tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre«	—
Kossuth Lajos emlékezete	437
Eötvös K. Lajos »Az egyházi közigazgatás kézikönyve . . .	454
Masznyik »Pál Apostol«	455
Révész Kálmán »Száz éves küzdelem a kassai ref. egyház megalakulásáért és a kassai ref. egyház által fennállása két-százötvenedik évfordulóján tartott örömműnep emlékkönyve«	456
Zoványi Jenő »Vallás és Egyház«	457, 654
Dr. Horváth Ödön »A vallás, mint a politikai jogok gyakorlásának alap feltétele« Dr. Zsindely István	457
Felméri Lajos »Johannes Apacii Csere oratio de summa scholarum necessitate	528
Sass Béla »Jób könyve«	652
Egyházmegyei jegyzőkönyvek	653, 1087
Krupecz István »Halléi emléksokrok«	654
Janssen »Gesichte des deutschen Wolkes.« R. s.	730
Dr. Szlavik Mátyás. Kant Ethikája	768
Palcsó István. A kézmármár ág. hitv. ev. kerületi lyceum története Wunder und göttliche Gnadenweise bei der Ausstellung des hl. Rockes zu Trier im Jahre 1891	881
Berecz Antal és Kagutovics. Elemi iskolai atlasz	882
Jámbor Lajos. Jézus élete képekben	—
Protestáns Árvaházi képes naptár	883
Fördös Lajos. Buzgósg Szárnyai	930
Péter Mihály. Egyházi beszéd	930
Szalay-Baróthy. A magyar nemzet története	1048
Balog Elemér »Jones Marie«	—
A sárospataki Ifjúsági Közlöny	1049
Csiky Lajos, Léway Lajos, Gulyás Lajos, Munkácsi Sándor műveire előfizetési felhívás	—
Dr. Masznyik Endre Pál apostol élete és levelei	1066
Kenessey Béla. A biblia női alakjai	1067
Az Athaeneum »Magyar Nemzet Története«	1068
A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület évkönyve .	1086
Dicsőfi József »Kik vagyunk mi«	1087
Lukács Ödön »Köznapi imádságok«	1088
Dr. Kovács Ödön »Emlékkönyve«	—
»Magyar Hírlap«	1039
»Örálló«	—

VIII. JUBILEUMOK, GYÁSZHÍREK, NEKROLÓGOK

Veres Sámuel abauji esperes halála. Kovács Béla	43, 175
Özv. Radácsi Györgyné, Szigethy Juliánna halála, Szepsi . .	43
Finkey Bertó halála, Sárospatak	44
Ritók Sándor sárospataki tanuló halála, Nagy-Geóc.	—
Szentpétery Sámuel aranylakodalma	91
Kiss Albert nagy-enyedi theologiai tanár halála	114
Pereszlyéni János győri ev. ref. lelkész halála	115
V. Szabó Sámuel tiszta-földvári lelkész halála	137
Varga József barabási lelkész halála	—
Szabó Imre somorjai lelkész halála	160
Nagy Gábor nyugalmazott nádasci lelkész halála	181
Medgyes Lajos deesi ev. ref. lelkész	275
Dr. Török József debrecni főiskolai tanár halála	276
Kossuth Lajos	299
Tarnóczy Tivadar »-pataki főiskolai tanár halála és temetése	300, 318
Dr. Szabó József budapesti egyetemi tanár halála	306
Szabó Károly dédai ref. lelkész halála	306
Steinfeld Béla sárospataki főiskolai nyomdász halála . .	—
Szakai László borsodi ev. ref. lelkész halála	394
Öreg Jolánka halála, Debrecen	—
Molnár, Bertalan sárospataki tanuló halála	—
Bonyhai Hegedüs János m.-vásárhelyi collegium tanárának halála	419

	Lap
Samarjay Károlynak, a pozsonyi egyházközség felügyelőjének halála	437
Klamarik János miniszteri tanácsos jubileuma	439
Baksay István rimaszombati tanár 50 éves jubileuma	—
Buza Sándor sárospataki g. kath. lelkész préposttá nevezése	464
Bede Imre hajdu-szoboszlói tanító 50 éves jubileuma	464
Báró Vay Miklós haláláról kiadott gyászjelentések	489, 490
Felméry Lajos egyetemi tanár halála	501
Balajthy Dénes halasi tanár halála	607
Soltész Sándor sajó-vámosi lelkész halála	620
Imre István petrii ev. ref. lelkész nekrológja P. P.	689
Tóth Kálmán sárospataki ref. segédlelkész halála	691
Dr. Kovács Ödön nagy-enyedi theol. tanár jubileuma	813
Ladányi Pál viski lelkész halála	837
Debreczeni Gábor aranylakodalmá	885
Berde Sándor nagy-enyedi tanár halála	950
Szakács Mózes székely-udvarhelyi tanár halála	951
Erdélyi Sándorné halála	970
Gyarmathy Gizella halála	1009
Réthy József kállosi lelkész halála	1014
Fodor Pál nyugalmazott esperes halála	1030
Kirila György sárospataki hittanhallgató halála	1050
Réthy József emlékezete. S. Szabó József	1061
Szádeczky Sámuel pusztafalui ev. ref. lelkész halála	1125
Végh Miklós sárospataki főiskolai tanuló halála	—
Bornemisza József nyugalmazott a.-borsodi esperes halála	1128
Gr. Bánffy Miklós halála	1140
Kertész János eszenyi tanító halála	1140
Antalfi Gizella halála	1140

IX. VÁLASZTÁSOK.

Thury Sándor ev. ref. lelkész. Geszt	181
Mizsák Péter ev. ref. lelkész. Beregsom	—
Pataky Pál ev. ref. lelkész. Ung-Tarnóc	206
Kónya József ev. ref. lelkész. Kak	—
Csapó József r. l. Téglás	253
Tóth József r. l. Gyömrő	—
Balogh József. r. l. Geszteréd stb. missziói lelkész	—
Seres Abrahám ev. ref. lelkész. Barabás	319
Antalfi László abauji esperes	343
Zoványi Jenő ev. ref. lelkész. Tisza-Földvár	—
Rác István ref. lelkész. Szatmár	396
Szűts Farkas theologiai akadémiai igazgató. Budapest	574
Dr. Finkey József akadémiai- és közigazgató. Sárospatak	—
Váró Ferencz főgimnáziumi igazgató. Nagy-Enyed	—
Dr. Fodor József budapesti egyetem rektora.	—
S. Szaló József debreczeni főiskolai tanár	—
Tóth Dániel alsóborsodi esperes	597
Kérészi Barna egyházmegyei tanács-bíró	—
Dr. Öreg János főiskolai közigazgató. Debreczen	—
Csiky Lajos theologiai dékán. Debreczen	—
Dr. Kovács Sándor jogkari dékán. Debreczen	—
Kiss János főiskolai közigazgató. Pápa	637
Antal Géza és Borsos István igazgató-tanácsosok. Pápa	—
Kun Béla jogi szakelnök. Sárospatak	—
Radácsi György theologiai szakelnök. Sárospatak	—
Kalassay Sándor theologiai segédtanár. Sárospatak	—
Demeter Bertalan főiskolai szénior. Sárospatak	—
Rumpf Frigyes tanár Miskolcz	654
Kiss Lajos tanár. Miskolcz	—
Csoó Zsigmond tanácsbíró a beregi egyházmegyében	732
Osváth Pál ref. lelkész. Kisvárd	769
Kiss Zsigmond vallás-tanár. Kecskemét	—
Simon István ref. lelkész. Sajó-vámos	931

X. KÜLFÖLDI DOLGOK.

Felvezetési viszonyok a porosz iskolákban	555
A jezsuita törvény sorsa Németországban	714

A limburgi atya isten	795
A lüttichi nemzetközi kath. konferencia	851
A protestánsok száma Ausztriában s a Husz-ház Prágában	908
Gusztáv Adolf 300 éves születése fordulóján rendezendő ünnepek Németországban	910
A madridi protestáns templom felavatása	1103

XI. ADOMÁNYOK, NYUGTÁZÁSOK.

Adakozás a »Zsindely-emlék«-re	194, 343, 1052
A sárospataki ev. ref. »templombál« és közvacsora alkalmából befolyt adományok	119, 182
Adományok a miskolci ref. gimnáziumnak	182
Adományok a sárospataki ev. ref. főiskola tápintézete részére	182
Br. Vay Miklós ajándéka a sárospataki főiskola szépművészeti muzeumának	231, 343
A kázmárki ev. ref. egyház részére adományok	280
Baksay István adománya a s.-pataki theol. tanárok nyugdíjintézetére	369
Adományok a Tompa-szoborra és a szépművészeti muzeumra	440, 530
	533, 772
Adományok az alsó- és felső-cécei templomra	511
A »Jövő egyháza« szerzőjének adománya a sárospataki theologiai tanárok nyugdíjintézetének	620
Zombory Gedő adománya a s.-pataki tanárok nyugdíjintézetére	733
Az eperjesi ev. ref. misszió adománya a debreceni egyetemre	863
Debreczeni Imre hagyománya a miskolci ev. ref. egyházra	885
Debreczeni Gábor és neje adománya a sárospataki theologiai tanárok nyugdíjintézetére	907
Adakozás Erdélyi János emléktáblájára	972
Ajánlatok a sárospataki ev. ref. templom építésére	1090
Felülírtetések a sárospataki ev. ref. templomépítési alap javára rendezett felolvasás és hangverseny alkalmából	1126

XII. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Katholikus főpapok dolgai	22
A »Debreczeni Protestáns Lap« új szerkesztője	—
Hírlap-verseny	23
Az »Örillő« megjelenése	44
Hajtóvadászat országgyűlési képviselőkre	—
A közös főpásztori levél	45
A sárospataki ev. ref. egyház köréből	45, 69, 119, 182, 280, 342, 529
Protestáns Irodalmi pályázat	45
Az egyházpolitikai kérdések a szokásos újsívi tövölzések alkalmával	46
Az »Erdélyi Magyar-Közművelődési Egyesület« jótékonyága	47
Egy újsívi levelből	—
Jókainak egy nehezen érthető irata a »Magyar Hírlap« albumában	48
Miért nem kellene Tibádnak az egyházpolitikai javaslatok	69
Zsinati törvényeink jóváhagyása	70
A közös pásztorlevél kihirdetése Sárospatakon és környékén	—
Samassa körlevele a közös pásztorlevél kihirdetéséről	—
Jókai alapítványai	—
A congrua-bizottság tanácskozmánya	70, 91
A »Protestáns« megemlékezése lapunkról	70
A római katolikus papok és a Jókai-ünnep	71
A szent-fillérek Tisza-Valkon	—
Részlet egy alkalmi levélből	72
Lapunk színes borítéka s a »Debreczeni Protestáns Lap«	89, 138
A katolikus nagygyűlés ügye	90, 92
Kérdés egy jó ügyben	91
Az ev. reformátusok küldöttsége a király előtt és a vallás- és közoktatási miniszternél	112
Protestáns nagygyűlés híre	113
A kath. lelkiismeret ébredése	114
A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értékezet programja	116
Viszon-válasz Péter Mihály úrnak Ujj István	117

	Lap		Lap
Fűkő Géza konventi utódja	119	Az »Öröllő« új alakban	575
Jókai diszkidású művei egy ev. ref. népiskolai könyvtárban	—	Az evangélikusok zsinata	575
Egy készülöben levő magyar szent	—	Követésre méltó példa Beregvármegyében D. E.	596
A Protestáns Irodalmi Társaság felolvasó estélyei	139	A barkaszoí ev. ref. egyház örömnépe	597
Báró Hornig pásztorlevele	—	A Protestáns Árvaházi Képes Naptár terjesztése érdekében	598
Reverszállós ev. ref. egyházmegyei gondnok	—	A prot. lelkész sorsa	599
A konventi ülések elhalasztása	162	A házassági törvényjavaslat elfogadása a főrendiházban	—
A házassági javaslat az országgyűlés előtt	—	Vay Béla báró beszéde a főrendiházban	—
A ev. reformátusok zsinati törvényeinek kihirdetése	153	A képviselőház befejezte az összes egyházpolitikai javaslatok tárgyalását	617
A felemelt államsegélyről	192	A felekezeti vasuti kormány	620
Előkészület a magyar történetíráshoz	181	Protestáns papi családok	—
Zemplénmegye újabb nyilatkozata az egyházpolitikai kérdésekben	—	Az »Öröllő« búcsúzása	630
Az öngyilkos Varga József becsülete	—	Papi vizsgálatok Sárospatakon	631
A protestánsok és a louredsi szűz	182	A pápa apostoli áldása a pozsonyi kath. nagygyűlésre	655
A kassai ev. ref. egyház az 1893. évben	183	Pályadíj a mozgással járó játékok ismertetésére	—
Az állami anyakönyvvezetés és a protestánsok államsegélye	184	A stóla eltörlése	656
Nyílt kérdés a lelkész-jelölt meghallgatásáról s válasz a kérdésre	205	A beregi esperes második körleveléből	657
Apponyi gróf és a mi lapunk	206	Levél a szerkesztőhöz s adakozás a Kossuth szoborra	—
A gyermekek vallásáról szóló törvény javaslat tárgyalása a közoktatási bizottságban	207	A Tompa-szobor érdekében Gömörmegye	658
A házasságjogi javaslat tárgyalása a képviselőházban	208, 231, 279, 394, 510, 529	Az új vallás- és közoktatási miniszter programjából	672
Felső-Baranyából	208	Erdélyi János szülőházának emléktáblával megjelölése	673
A szabadelvű nagygyűlés	277, 225	Az »Öröllő« megszűnéséről a »Magyar Állam«	—
Báró Vay Miklós és a polgári házasság	227	Egy kis tájékozás a miskolci ev. ref. felsőbb leányiskolából Tóth Pál	—
A tiszáninneni kerület álláspontja az egyházpolitikai reformokra nézve	272	A kath. papság a polgári házasság megbuktatására	692
A hevesi ev. ref. egyház javára rendezett bál	228	Nyilatkozat »az új véderőtörvény utasításról«. Révész K.	—
Az »Irodalmi Társaság« ez évi felolvasó estélyei. Azari	229	Előfizetési felhívás Mitrovics Gyula »Egyházi Szónoklattanára«	—
A kath. autonómia ügye	229	Baksay István kir. kitüntetése	712
Az izraelita Magyar Irodalmi Társaság megalakulása	254	A jezsuita törvény sorsa Németországban	714
A sárospataki Irodalmi Kör életéből	270, 510, 5123	Tompa-emlék a fekete hegyi fürdőben.	732
A kötelező polgári házasság Sárospatakon	289	Helyreigazítás	—
A sárospataki főiskola szépművészeti múzeuma	369, 530	Háromszáznap bűnbocsánat a magyar katolikusoknak	733
A házasságjogi törvényjavaslat diadala	370	Molnár Béla képviselő beszámolója	734
A biblia terjesztése végett (Viktor Bernát) !	371	Az »Öröllő« újra megindulása	749 814
Apponyizmus	395	Erdélyi János emléktáblájára gyűjtések	750, 794
Az evangélium kiegészítése	—	Pályázat evang. református gimnáziumi vallástani kézikönyvekre	751
A házassági javaslat a főrendeknél	419	A polgári házasság és a csillagkeresztes hölgyek	754
Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslat az országgyűlés igazságügyi bizottsága előtt	420, 532	Hivatalos felelet »Egy fontos kérdésre«	770
Lelkészbeiktatás Csomonyán	419	A kath. centumpárt előkészítése	771
A h.-szurdoki egyház lelkészlakának ünnepélyes átadása	420	Tóth Lajos köszönő levele	—
A vajáni ev. ref. egyház örömnépe. Lázár István	459	A kath. papok congruájának rendezése	772
Hangverseny Sárospatakon	460	Bánó József és az egyházpolitika	—
Az ultramontanok öröme	461	Előfizetési felhívás Lévy Lajos egyházi beszédeire	794
Báró Vay Miklós halálának hatása Sárospatakon	490	Egy pár érdekes statisztikai adat	795
A főrendi ház gyászja br. Vay Miklós elhunytá alkalmából	—	Meghívó a nagy-kaposi hangversenyre	814
Br. Vay Miklós tiszáninneni egyházkerületi főgondnokra választása	492	A Sárospataki Irodalmi Kör kitüntetése	815
Pünkösztől lelkésedés a kápolnai ev. ref. egyházban	508	A pápa legújabb terve	—
A hegyalja-harangodó lelkész kör értekezlete	509	Római kath. főpapok mentegetőzése	—
A papi vizsgák Sárospatakon	510	A szent István nap megünneplése	—
Vay-emlékünnepek	531	A nagy-kaposi plebános kihirdetése	839
A Magyar Tudományos Akadémia játalomtétellei	531	A sárospataki főiskoláról s ennek tanári karáról. Papp Gábor	861
Kazinczy-emlékünnepek tervezete	532	Az egyházak küldöttsége a király előtt	862
Az evangélikusok zsinata	—	Egy kápláni költségvetés	863
A zsidó vallás recepciója az országgyűlés előtt	—	Számító hódolat	883
A mit nehéző megérteni	—	Kérelem az Erdélyi János emléktábla ügyében	884
A tiszáninneni ev. ref. lelkész-árvák és özvegyek sorsa	533	Az anyakönyvek másolatának kiadásáról	—
Dr. Rácz Lajos okleveles tanár	—	Az egyházpolitikai javaslatok a főrendiház hármass bizottsága előtt	886
A szekularizáció kérdése Maros-Torda megyében	554	A protestantizmus és a napi sajtó	887
Egy kis statisztika értelmiségünkről és a magyarságról	—	Helyreigazítás	—
A kormányválság	556	Válasz a kápláni költségvetésre	906
Lelkészerkeztetlet Abaujan	574	Hirlapi kacsa	907
Miniszteri határozat az anyakönyvek másolatának kiadása ügyében	—	Aranylakodalmi levél és tett	—
A Baksay-jubiläum programja	—	Tilalom	908
		Herman Ottó egyházpolitikája	—
		Debreczeni Gábor köszönete	909
		A vallás szabadságkorlatáról szóló törvényjavaslat tárgyalása a főrendiházban	909, 931

	Lap
A zsidó vallás recepciójáról s a gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása a főrendiházban	931
Papp Gábor beszéde a főrendiházban	—
Utóhangok Nagy-Kaposról	932
A nagy-bocskói reformátusok kérelme	933
Ónálló protestáns egyház Görögországban	—
Hullaégetés	934
Keresztyén missió-társaságok 1892-ben	—
Az ev. ref. convent összehívása	951
Királyi jóváhagyást nyertek az evangélikusok zsinati törvényei	—
Kun Bertalan és a recepcio	952
Uj bölcsész doktor (Szakal Károly)	—
A nagy-idaí zsidók a recepcio idején	—
Szilágyi Dezső beszámolója	—
A protestáns tábori lelkészek helyzete	954
Rex apostolicus	—
Kerületi lelkészi értekezlet Tiszántúl	971
Az egyházpolitikai javaslatok új tárgyalása az országgyűlésen	—
Báró Vay Béla kinevezése a főrendiház alelnökévé	974
A konventi tagok választása a dunamelléki egyházkerület gyűlésén	1010
A vallásos iratok terjesztése végett tett intézkedés	—
A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése	—
Az erdélyi ref. egyházkerület igazgató-tanácsa az országos lelkészi árvagyamintézetről	1011
Protestáns sajtó	—
Az ágostai evangélikusok	—
Levél a szerkesztőhöz. Kenessey Béla	1031
Ev. ref. királytisztelet a »Magyar Állam« szerint	1052
A »Szathmári Hírlap«	—
A sárospataki sport-egylet	—
A kath. autonómiáról báró Eötvös Loránd	1069
Az egyházpolitikai javaslatok szentesítését sürgeti Wekerle	—
A sárospataki ev. ref. templom-javítási alapra rendezett hangverseny	1090
A szentesített egyházpolitikai javaslatok	1107
Gusztáv Adolf-ünnep Sárospatakon	—
A szentesített törvények és a kath. papság	1108

	Lap
Temetési énektár ügyében felhívás. Radácsi György	1124
Zichy Nándor és a szentesítés	1126
A kiskoru árvaleányok esketésére vonatkozó miniszteri rendelet	—
Az ibrányai templom-szentelés alkalmából	—
Lévay József és Fejes István levelei a sárospataki főiskola köz-igazgatójához	1140
Az új koronaőr	1141
Felhívás 50 éves találkozóra	—
A kit nem szakít el sem mélység, sem magasság	1142

PÁLVÁZATOK, HIRDETÉSEK

A szatmári ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat	24
A kaki (alsózepléni) ev. ref. egyház lelkészi állomása	48
Az ung-tárnóczi ev. ref. egyház lelkész-tanítói állomása	—
Szeszta alsó-komaróczi (Abaujmégye) egyház lelkészi állomása	72
Csengeri (szatmár) ev. ref. egyház segéd-lelkészi állomása	92
Ifj. Hönig Frigyes harangöntő hirdetése	120, 194, 256, 372, 536
The Grescham életbiztosító-társaság	600, 934
Sepsi-szent-györgyi ev. ref. kollégiumhoz tanári állomás	372
511, 534	535, 1126
Sárospataki főiskolában egy jogtanári állomás	512, 535
Rimaszombati egyesült prot. gimnáziumi tanári állomás	535
Szászvárosi Kun-kollégiumban egy rendes tanszék	576
Nádasdi ev. ref. egyház lelkész-tanítói állomására	600
Pályázat a Horváth Mária-féle műegyetemi ösztöndíjra	638
Pályázat a »Mesko«-féle ösztöndíjra	658
A sajó-vámosi (felsőborsod) egyház lelkészi állomása	694
Cserépfalusi ev. ref. egyház orgonista-tanítói állomása	—
Pályázat a sárospataki főiskolában a Mesko- és a Horváth Mária-féle ösztöndíjra	1070
A sárospataki főiskola györgyterelői birtokának szabályozása	—
Szerkesztői üzenetek: 24, 72, 92, 140, 256, 420, 464, 620	694, 714, 734, 754, 795, 815, 1014, 1090

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz« A szerkesztőség. — »A tizenkettedik órában.« Mocsáry Lajos. — »Mire fordítsa egyházkerületünk a
supplikáció megváltását.« Sajóparti. — »A protestáns középiskolák jövője.« Buza János. — »Perényi Péter és Siklósi
Mihály s a baranyai reformáció.« Földváry László. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek«
— »Pályázat«

A t. olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ december hó 9-ikén tartott népes gyűlésében közlönyének, a „Sárospataki Lapok“-nak további fentartását egyhangúlag elhatározta s ennek irányát, szellemét helyeslően, szerkesztésének fáradságait előismerésével méltányolta.

Többet is tett. Kimondta, hogy 1. Közlönyét az ez évinél jobb s tartósabb papíron kívánja nyomtatni. 2. Épségének megóvása végett borítékban fogja szétküldözni. 3. Magát, mint irodalmi testületet szélesebb alapokon s oly módon szervezi újra, hogy — mint a főiskola és a protestáns egyház nagy érdekeiért melegen érző lelkek szövetsége — ki- és befelé való hatásában a lehetőségig hódító és termékenyítő legyen.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ bízik a hazai prot. egyház műveltebb elemeiben, kivált pedig vezérszerepre hívatott papi és világi tagjaiban, hogy különösen ma, a korszakos reformok összetorlódásának idején, vele együtt mélyen át vannak hatva a prot. sajtó magas hívatásától s ennek önzetlen, nemes és fáradságos munkáját s közelebbről a „Sárospataki Lapok“ 12 év próbája által igazolt hűségét tudni fogják érdemileg jutalmazni.

Az irodalmi körnek eme bizodalomával köszöntjük mi is a t. olvasót s a buzgó, önfeláldozó munkatársakat, mikor a „Sárospataki Lapok“ további szerkesztésére az irodalmi kör újra szervezkedésébe vetett édes hittel s a prot. egyház és iskola iránt eddig tanúsított szeretetünkkel vállalkozunk.

Mély tisztelettel kérjük a t. olvasóknak és munkatársaknak további jóakarátát.

Sárospatak, 1893. dec. 16.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

A tizenkettedik órában.

Alig lehet kétség a fölött, hogy az egyházpolitikai törvényjavaslatok keresztül fognak menni azon módon, alsó-felső-házon.

Gróf Zichy Nándor innen-tova nem azzal fogja kezdeni beszédeit, hogy: „méltóságos főrendek!“ hanem azzal, hogy: dicsértessék a Jézus Krisztus. Tőle, gr. Eszterházy Miklós Mórictól s talán még más kurtakabátú jezsuitáktól is fogunk még látni szent bukfeneket; meglehet az is, hogy a fő- és székváros szabad- elvű közönsége nem farsangi bohózatnak fogja tekinteni a nagy katolikus gyűlést: de különben arra mutat minden jel, hogy a nagy klerikális oppozíciót komoly dolognak tekinteni, sőt általában komolyan is venni többé nem lehet.

A katolikus klérusnak, sőt a többi felekezetek képviselőinek is, mint ilyeneknek, nagyon is méltó okuk volna arra, hogy a tervezett reform ellen erélyes ellenkezést folytassanak. A vallás, minden vallás többé-kevésbé, közhatósági szereplés tekintetében, az állammal konkurrál s a társadalmi viszonyok alakulására nézve ki tudja melyik gyakorolt egykor, sőt gyakorol még most is nagyobb befolyást; a házassági jogkör elvesztésével kisiklik azon talaj, melyen a vallás közhatósági szereplés tekintetében lábát megvetette, inponderabilis erő, népbölcsészlet lesz mindinkább, mely az emberi kedélyben s a történeti multban óriási nagy tőkét bir ugyan, de annak értékesítésénél saját erejére lesz hagyatva, a mint a világi kar mindinkább elvonja tőle segédkezését. A vallásnak vagy mondjuk az egyháznak az államtól való illetően elválasztása emancipáció lesz-e a vallásra nézve vagy száműzetés; mi haszna lesz belőle az emberiségnek, az erkölcsiségnek — annak isten a megmondhatója; a vallás hívatott képviselői, nagyon természetes, ha azon álláspontot foglalják el, hogy a vallás körének szűkebb térre szorítása nem vonhat egyebet maga után, mint a vallás áldásos hatásának csökkentését az egész vonalon.

De a ki figyelemmel kísérté az egyházpolitikai javaslatok ellen kifejtett klerikális ellenzést, észre vehette, hogy érvelésének súlypontja nem ezen tekintetekre volt helyezve; főérvül mindig csak azt halljuk, hogy a házasság szentség s hogy a trienti zsinat ezt mondja, meg azt mondja. Nem az általános vallási érdek, ha-

nem katolikus érdek és mindenek fölött a hierarchicus érdek volt előtérbe állítva s épen azért van most már nyilván s félreismerhetlenül teljes visszavonulásban a klérikalís ellenzék, mert ismerve a törvényjavaslatok összeségét és szerves egységét, belátva más részről azt is, hogy teljesen ingyen mindent megkapni a körülményeknél fogva nem lehet: látja, hogy a tervezett reformnál a hierarchicus érdek teljesen salválva van. Sőt nemcsak azt látja, hogy érdekei meg vannak óva, de azt látja, hogy ha latra teszi egy részről a veszteséget, más részről a nyereséget, mi az új intézkedésekből rá nézve resultál, a tiszta nyereség óriási nagynak mutatkozik.

Nem így szerette volna, természetesen. Az elbizakodott klérikalizmus már az után nyújtotta ki kezét, hogy a nyereséget minden kockázat s minden áldozat nélkül bezsebelje. Az elkeresztelési rendelet ötletéből azt akarta elérni, az volt nyílt programja Vaszarynak s valamennyi katolikus gyűlésnek, hogy törültesse el pur et simple az 1868. 53. t.-cikk, polgári házasság stb. nélkül; de odáig nem mert elmenni a hivatalos liberálizmus, azt mondta, hogy compensatiót kell adni a protestánsoknak. Mi legyen az a compensatio? Az állam hatalmi körét nagy mérvben kiterjesztő, az unificáló, nivellirozó, új hivatalokat teremtő polgári házasság offerálta magát a kormánypárti szabadelvűségnek és kormány, országgyűlés, az értelmiség országszerte ráoktrotyált magára olyas valmit, a miért senki nem lelkesedik, a mit senki igazán nem akar, de nincs előle többé menekülés; és a klérikalizmus most behuzta a támadás vitorlát, mert ha nem bírja is megvalósítani a maga teljességében azt, a mi eszményképe volt, nem zárkozhatik el a roppant nagy előnyök elől, melyeket számára a szabadelvű egyházi reform biztos kilátásba helyez.

A klérikalizmus magatartása indokolt és következetes volt az egész idő alatt — ezt tagadni nem lehet. Igazolt volt azon kívánsága, hogy ingyen kapja meg az 1868-iki törvény eltörlését, mert látta, hogy a jezsuitizmus óriási hódításokat tett ebben az országban az újabb időben; következetes volt azon izgatásban, melylyel a fanatizmust felébreszteni megkísérelte, mert a klérus soha sem tétozózott kockára tenni az ország békéjét és javát, ha a hierarchia érdeke úgy kívánta; igazolt és következetes legújabb bekanyarodása, mert az elérhetlen mégjobbért kockáztatnia helyes politikai érveke nem engedi. De mit mondjunk a hazai protestantizmus magatartásáról ezen végzetterhes nagy alkalomnál?

Nem szenved semmi kétséget, hogy — ha a protestantizmus sarkára áll, szó sem lehetett volna az 1868. törvény eltörléséről; nem lett volna semmi a polgári házasságból s a többi reformokból, fenmaradt volna továbbra is a felekezeti viszonyoknak 1868-ban megállapított rendszere. Nem lett volna baj, ha e mellett komoly szándék lett volna segíteni az igazi bajokon. Az elkeresztelési controversia miatt nem kellett volna a legyet bunkóval agyonütöni, nagyon egyszerű orvos-szer ajánlkozott volna az 1868-iki törvénynek büntető sanctióval való ellátásában; a zsidókat lehetett volna recipiálni, be lehetett volna venni a boldogult Irányi baptistáit stb. s vártunk volna boldogabb időkig, míg az 1848. XX. t.-cikk megvalósulásához az idők teljessége bekövetkezik. De nem lett volna a prozelita-csináló katolicizmusnak kiszolgáltatta a hazai igaz kulturának, a nemzeti szabadságnak, az igazi szabadelvűségnek egyik legerősebb praesidiuma, a magyar protestantizmus.

Mert az 1868. 53. t.-cikk célbavett módosításával ki lettek szolgáltatva. Azt mondja a polgári házasságról

szóló törvényjavaslat, hogy a házasulandó felek a házasság megkötése előtt személyesen az illető hatóság előtt kössenek szerződést a gyermekek vallására nézve. Ezután ha egy kálvinista fiatal ember azt mondja egy pápista fiatal leánynak: én magát szeretem! ennek a fiatal leánynak azt kell felelnie: én is szeretem magát, de a gyermekek pápisták lesznek! Vagy majd akkorra marad a szerződés megkötése, mikor az egybekelés ideje elkövetkezik! Jó nevelésű, tisztességes leány akkor sem fog beszélni gyermekekről, hanem majd elkészíti az okmányt tisztelendő urral anyós, após, hogy a fiatalokkal aláírassák. Ebből fog állani a szülők szabadsága nagy elvének megvalósítása. Az okmányoknak 90 százaléka azt fogja tartalmazni, hogy a gyermekek kath. vallásban neveltetnek, mert e mellett igen hathatós érvek fognak szólani. Jobb lesz, ha pápisták lesznek a gyermekek, mert X. városban minden kanonok kosztol 10—12 tanulót, még pedig nem oly soványan mint a pataki convictusban; hát még X. intézetben milyen jó ellátásuk van és mennyi ösztöndíj vár rájuk; és ha pap lesz a gyermekből, kap zsiros plebániát, kanonok lehet, milyen jó lesz öreg napjainkra meghuzni magunkat ennek árnyékában; püspök is lehet belőle, primás; Vaszary ha kálvinistának születik, legfeljebb pataki professorságig vihette volna föl...

Miként történt, hogy a protestantizmus ily passzív szerepre kárhoztatta magát? A klérus tagjai között nem egy a gyengébbekből azt hangoztatja, hogy az egész kezdeményezés a kálvinista Tisza Kálmán intrigája volt. Mintha a kálvinista Tisza Kálmán nem tudná nagyon jól, hogy kálvinista szempontból a polgári házasság egyáltalában nem kívánatos! Mintha Tisza Kálmán, a szabadelvű párt vezére, tanusított volna valaha rajongást ezen nagy szabadelvű intézményért; mintha nem vette volna a legnagyobb egykedvűséggel, midőn a szegény Irányi a maga indítványát talán huszadszor elrecitálta, úgy, hogy az utolsó alkalommal azt is elfelejtette megmondani, vajjon kötelező vagy nem kötelező polgári házasságot akar-e! Tisza Kálmán nagyon jól tudta, hogy az egész nagy liberális kezdeményezés buzgó katolikus forrásból eredt. Gr. Csáky, a híres liberális miniszter, a tudvalevőleg buzgó katolikus mondta ki, mint kiindulási pontot, hogy a klérus lelkiismereti aggályait respektálni kell; ezzel meg volt jelölve az irány, jelezve volt a kezdeményezés egész intenciója. Kielégíteni a katolikus klérust, megszabadítani az 1868-iki törvénytől. Ezen kezdődött a dolog és nem a polgári házasságon s ez képezi most is magvát az egész kérdésnek. Az első perctől fogva tisztán állott a kormánypárt katolikusai előtt, hogy az egész nagy dologból a katolikus érdekre fog resultálni igen nagy előny. Az államférfias mezben előállított program igaz, hogy más arcot mutat, mint a papság obligát szereplése vagy az a szent cancan, melyet az ismeretes egypár világi mánás jár, de alapjában ettől nem különbözik, sőt teljesen magán hordja a jezsuitizmus bélyegét, mert a szabadelvűség köntösét vette magára, sőt nem átalította oly kézzelfogható hazugsággal állani elő mint az, hogy a protestánsok compensálva lesznek a polgári házassággal. De épen abban rejlik Tisza Kálmánnak nagy bűne, hogy mindezt közlő látva ott a boszorkány-konyhában, nemcsak hogy ellene semmit nem tett, de ha talán nem volt képes csirájában elnyomni, arra vállalkozott, hogy ennek a nagyobb szabású cselszövénynek sikerét biztosítsa.

Attól a perctől fogva, midőn az egyházpolitika lett a kormánypárt jelszava, Tisza Kálmán szegre akasztotta a protestantizmust csakúgy, mint hajdan közjogi

elveit s nem ismert más feladatot, mint azt, hogy a kormányt az elfoglalt téren támogassa s e végett a protestánsok körében élvezett nagy tekintélyét és befolyását értékesítse. Nem ő az első, de senki se tett többet azon irányban, hogy a nagy bizalmat és tiszteletet, melyben felekezete részesítette, ugyanazon felekezet érdekeinek feláldozásával hálálja meg. Tisza, midőn az egyházi térre helyezte át nagyobb tevékenységét, teljesen megmaradt a régi Tiszának; ő soha sem ismert magasabb célt, mint azt, hogy a közügyeket korlátlan hatalommal kezelhesse, mit ő úgy szokott kifejezni, hogy egy feltétlenül uralkodó pártot fentartani a legislegelső dolog, mire az országnak szüksége van. Most kiszorulva a személyes uralomból, nem ismer nagyobb feladatot, mint azt, hogy kormánytámogató szerepében magát minél hatályosabban érvényesítse. Elkövetett mindent, hogy oly módon foglaltasson állást a protestánsokkal, hogy ne háborítsák a kormány circulusait; az a passzív szerep, az a kimondhatlanul jámbor szerep, melyre magát a hazai protestantizmus, szemben az egyenesen ellene irányzott actióval kárhoztatta, nagy részben a Tisza Kálmán műve.

Tisza magával vitte e térre mindazokat a református embereket, kik mai napig se jöttek magukhoz az a fölött való álmélkodástól, hogy ime Magyarországnak kalvinista miniszterelnököt adott a gondviselés. Benyomást tudott gyakorolni még az olyanokra is, kik nem voltak mamelukjai, annak elhívésével, hogy valami magasabbnemű, valami államférfias dolog rejlik a természetyszerű önvédelmi ösztön megtagadásában. Tisza nagy államférfiú, államférfiasnak kell lenni annak a mit ő cselekszik. Lánglelkű Révész Imrénk pedig nincsenek ez idő szerint.

Az ifjabb liberális nemzedéknek, az ifjú stréberségnek, melynek faja kezd már a mi soraink közt is terjedni, nem volt szüksége még a Tisza befolyására sem, nekik elég volt Beksics és a minden rendű és rangú hírlapok egyhangú csaholása annak elhitetésére, hogy a tervezett egyházpolitikai reformokban a legtisztább vizű szabadelvűség nyilatkozik meg (Hogy kedvence szavával éljek magam is a legmodernebb journalista magyarságnak). A szabadelvűséggel protestáns embernek ellenkezésbe jutni nem szabad, mert hiszen a protestantizmus maga a megtestesült liberálizmus kell hogy legyen. De miként lehet az, hogy Angolországban is értenek valamit a szabadelvűséghez, értenek nevezetesen a polgári szabadsághoz s azért ott még nincs polgári házasság? Vajjon nem volna-e méltó kissé megvizsgálni: igaz-e az, hogy a polgári házasság, polgári anyakönyvezés eminenter szabadelvű intézmény? Attól függ, miként értelmezzük a szabadelvűséget. Ha követelménye az, hogy a vallás birodalma mindinkább háttérbe szoruljon, azon irányban, hol azután az a jelszó, hogy ni dieu ni maitre; ha követelménye az, hogy a mindenható állam mindent elnyeljen s a legapróbb részletekig minél teljesebben kiépíttessék; ha követelménye az — mi nálunk Magyarországon legalább corollariumaként mutatkozik — hogy szaporodjék végtelenségig az állami hivatalok száma s növekedjék megfelelően az adó: akkor elismerem, hogy a polgári házasság és anyakönyvezés hatalmas szabadelvű intézménynek mutatkozik. De, ha azt keresem, micsoda szolgáltatásokat ígér tenni a szabadságnak; emeli-e a szabadság iránt való fogékonyságot a vallásnak s vele a vallásosságnak kétségtelen háttérbe való szorítása, mit Amerika nagy példája egyáltalában nem bizonyít; táplálja-e a szabadság szellemét az államhatalomnak újabb és nagymérvű terjeszkedése; ha azt kérдем, hogy

lehetnek ugyan mellettük más célszerűségi okok, de hol vannak azok a momentumok a polgári házasságnál, melyek éppen különösen a szabad szellem fejlesztésére gyakorolhatnának hatást: — kénytelen vagyok részint hatarozottan nemmel felelni, részint azt mondani, hogy az ilyen momentumokat felfedezni képes nem vagyok. Az még nem szabadelvűség ténye, ha a nyolcféle házassági jog egységesítették, az csakis egységesítés, nivellizálás, centralizáció.

De nem szólva különösen a polgári házasságról, hanem az előnkbe terjesztett egyházpolitikai reformok összességéről, nevezetesen arról, a mi körül forog az egész mű, t. i. az 1868-iki törvény eltörléséről: micsoda szolgáltatást fog tenni a szabadságnak, tehát a szabadelvűségnek; micsoda szolgáltatást fog tenni a nemzeti szabadságnak a magyar protestantizmusnak megrontása?

De kihez és mi célból intézem én már annyiaszor ismételve az eféle kérdéseket? Talán két éve már, hogy a t. szerkesztőség szives engedelméből foglalkozom e lapok hasábjain ezekkel a kérdésekkel s mi haszna volt? Igen nagyra becsülöm azt, hogy egyházkerületünk ismeretes határozatának előidézésében talán nekem is volt némi kis részem; de hát magunkra maradtunk s magukban ezekben a lapokban is részint a homlokegyenesen ellenkező felfogást, legfőlebb töprengést, de nem a cselekvés harci kedvét látom feltűnedezni. Az ország közönsége álmélkodva látja, mit mivel, vagyis hogy teljességgel semmit sem mivel a magyar protestantizmus, mintha még mindig csak az ugrásra készülő oroszánt látná. De hát nem mozdul.

E sorok megírásánál céloim csakis az volt, hogy azoknál, kik csekély munkásságomat figyelemre méltatták, ne fogamozzék meg azon föltevés, hogy capacitálva lettem magam is s talán még az is érvszámba menjen agyonbeszélt közönségünk előtt. Meggyőződéseim változatlan, de a Cassandra háládatlan szerepére, a mi e tárgy körül egyedül várakozhatnék még rám, nem vállalkozom.

Mocsáry Lajos.

Igen t. munkatársunknak igaza van abban, hogy mi az egyházpolitikai javaslatokra nézve az övétől s a miénktől különböző felfogásoknak is helyet adtunk; de hát ezt így kívánja az »audiatur et altera pars« elve. Abban is igaza van, hogy lapunk harci tüze mintha meglohadt volna az utóbbi időkben; de hát lehetett-e ez másképen, az általános nagy bizonytalanság idején, olyan javaslatokkal szemben, a melyek ismeretlenek és a melyeknek eszméi tartalma ellen nincsen kifogásunk s nincsen Kossuth Lajosnak, Deák Ferencznek és Mocsáry Lajosnak sem?... Lehetett-e másképen olyan konvent és zsínat mellett, mint a miénk, a melyhez hiába kiáltottunk (pedig kiáltottunk kitartóan!), hogy ne késsék síkra szállani s legalább a prot. közönség tájékoztatása végett állást foglalni?... Az 1868. LIII. eltörlését az 1848. XX. intentionak megvalósítása nélkül soha nem helyeseltük s ezért a kötelező polgári házasságot kárpotlásnak soha el nem ismertük s el nem ismerjük. — Adjon Isten boldog új esztendőt! a dolgok új rendjének jó végét!! Szerk.

Mire fordítsa egyházkerületünk a supplicáció megváltását?

Előre számot vetek az esetleges megtámadásokkal, a midőn e kérdéssel foglalkozom s indítványommal állok elő akkor, a midőn már kerületünk elvileg elfogadta a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának azt a javaslatát, a mely szerint a szupplikáció megváltásából befolyó összegből 1500 forint a főiskola szükségeinek fedezésére, 500 frt pedig egy külföldre menendő kitűnő ifjú segélyezésére volna fordítandó. De mivel a végleges határozat csak ezután leend s az egyházmegyék egyenként nyilatkoznak a javaslat felől, gondolom, hogy a sajtónak is van még mindig hozzászólási joga e kérdéshez. Minden bizonynyal megérdemli, hogy ne csak »Tipiomen«-től olvassunk e tárgyban egyetlen egy

cikket, hanem a kinek van mondanivalója, álljon elő vele, hátha előmozdítja az ügy sikeres megoldását?!

Hogy a sárospataki főiskolára rá férne a supplikációból a megváltás útján befolyó 1500 frt, az kétségtelen. Sajnosan s szomorkodva kell tapasztalnunk, hogy a múlt iskolai évre szóló költség-előirányzat is hiányt mutat föl s a tőkék fogyasztásába kellett a kerületnek belemennie. Sajnosan kell igazat adnunk a Dr. Bartha Béla úr ama cikkének, melyben az államsegély igénybevételének csaknem kényszerítő szükségességét állítja szemeink elé. S vajjon az az 1500 frt, mely a supplikáció megváltásából folynék be: numerálni fog-e a főiskola kiadásainak fedezésében? Vajjon olyan számottevő mennyiség-e az, a melytől várhatjuk esetleg a hiány fokozatos és gyors megszüntetését?

Kétségkívül nem! Elenyészik az a főiskola költségvetésében, ha egyszerűen arra van szánva, hogy ott szerepeljen, mint bevétel s kiadás.

No, már én a magam részéről nem tartom helyesnek, hogy egy olyan kegyeletes szép szokást, a minő a supplikáció volt, a melynek erkölcsi haszna s jelentősége oly fontos volt, hogy „Tipiomen“ egyenesen azt kívánja, a modern supplikációban elevenítsük fel legalább kisebb mértékben; egy olyan szép szokást, a melynek az volt az igazi becsé, hogy a leendő lelkészeket a nép megismerésére vezette, s alkalmat nyújtott az azzal való érintkezésre: nem tartom helyesnek, hogy csak úgy egyszerűen dobjunk a feledés lomtárába, hanem sokkal inkább megfelelőnek tartanám, ha annak emléke magasabb érdekű alkotás által is fentartatnék, mint egyszerűen külföldre menő ifjú segélyezése által. És épen ez a fölfogás indít rá, hogy azzal az indítvánnyal álljak elő: *a szupplikáció megváltási összege fordíttassék a sárospataki főiskola theol. fakultásán az ötödik tanszék felállítására.*

A sárospataki főiskola a maga hármás-ágú tanintézetével mindig előkelő helyet foglalt el az ország közművelődési intézményei között. Azonban míg a múltban sok olyan dolog meg volt engedve, a minek célszerű reformja különben általánosan óhajtott volt: addig a jelenben nem lehet megengednünk, hogy csak egyetlen olyan mozzanat is legyen e főiskolában, a melyért elítéltetünk. A theol. akadémia csonkaságáért pedig méltán kapunk elítélő nyilatkozatokat. Mi magunk is mintegy boszankodva mondogatjuk egymás között: mégis csak furcsa dolog, hogy Sárospatakon 50 jogászért tartunk 7 tanárt s ugyanannyi theologusért csak 4-et!.. (megkettőt! Szerk.). Nem is említve csak a közeli múltat, a mikor a theologusok száma felül volt 100-on, míg a joghallgatók alig érték el az 50-et is!

Senki sem állíthatja azt, hogy a theol. tudományok nem dicsekedhetnek nagy kiterjedtséggel. Senki sem állhat elő azzal, hogy a theol. tudományok alapos előadása nem kívánja meg a tárgyaknak több erő között való elosztását. Sőt ellenkezőleg, mindenkinek, a ki csak egy kissé ismerős a theologiával, s csak egy kicsit is szíven hordozza az anyaszentegyház lelki ügyeinek vezetésével foglalkozók tudományos műveltségének előmozdítását: föltétlenül abban a meggyőződésben kell lennie, hogy a theol. akadémiák legalább öt tanárral látandók el.

Közelebbről nem szándékozom rámutatni azokra a hiányokra, a melyek onnan állnak elő, hogy a sárospataki theol. akadémián csak négy tanár van. Elég csak annyit mondanunk, hogy nem egy theol. tudomány van, a melylyel nem is foglalkozhatnak a hallgatók, mert a tanárok előadási óráik miatt nem tudnak azokra is kiterjeszkedni. S akár hány theol. ifjú van,

ki még csak hírből sem ismeri igen sok theol. tudománynak még csak fogalmát sem!... De meg még az a szabályzat sem vihető egészen keresztül a mostani körülmények között, a melyet egyetemes konventünk megállapított. Pedig az nem is nagyon követendő. S még csekélyebbre redukáljuk azt is, a mit kíván, mert tanáraink száma igen kicsi.

Arra az ellenvetésre, hogy pl. Pápán is csak öt tanár van, a kik közül az egyik bölcsészettanár, tehát tulajdonképpen ott is csak négy theol. tanár működik: feleletünk igen könnyű, mert más iskola esetleges állapota nem lehet irányadó; de meg ott a bölcsészettanár egyúttal theológiát is végzett, a ki képesítve van theol. tudományok előadására is, s ez nagy előny a pápai iskolára, a melylyel a sárospataki nem dicsekedhetik.

De nem akarok ez úttal e kérdés részletesebb tárgyalásába bocsátkozni, hiszen a főcél tulajdonképpen csak az, hogy az egyházkerület figyelmét felhívjam megtett indítványomra. Ha esetleg akad valaki, a ki figyelmére méltatja az indítványt, akkor kötelességem leendő annak bővebb kifejtése is. Most pedig csak annak a meggyőződésnek adok kifejezést, hogy a szupplikáció megváltásának ilyenforma célú fölhasználása sokkal magasabb jelentőségűvé válnék, nemcsak, hanem abban a nézetben is vagyok, hogy úgy a lelkészek, mint a világiak s maguk az egyes egyházak is talán könnyebben belenyugodnának a zigazgató-tanács által javasolt fizetési részletekbe, ha azokat az általunk jelzett célra fogják adni s nem az iskola közszükségeinek fedezésére, a mely esetben csaknem nyomtalanul eltűnnék a szupplikáció, amíg így emléke fennmaradna örökre.

Ajánlom indítványomat a lelkészek, világiak s egyházmegyék szíves figyelmébe. Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns középiskolák jövője.

Hazai közoktatásügyünk az újabb időben nagy alakuláson ment keresztül. A korszellem hatása folytán kutattunk régebbi mulasztásaink után és a talált hiányok pótlására s az itt-ott feltűnő bajok orvoslására egyik tervet a másik után készítettük, s azoknak legnagyobb része hosszabb, vagy rövidebb idő alatt meg is valósított. Csak a legközelebbi 5 évre kell visszatekintenünk, hogy az újításoknak egész sorozata tűnjék fel előttünk. A kisdobóvás ügyét országos törvény szabályozta; a néptanítók fizetése és nyugdíjazása általánosan rendeztetett, mert végre a felekezeti tanítók is bejuthattak a törvényvédő sáncai közé, azzal a határozattal, hogy a fizetési minimum az ő részükre is biztosított, mert a hol a fentartó testület a törvény által megszabott 300 frt minimumot tanítójának megadni képes nem volna, ott az állam jön a felekezet segélyére. Az állami középiskolák tanárainak díjazása a tisztviselők fizetésével egyidejűleg rendeztetett, s a tanítóképző-intézeti tanárok fizetése a középiskolai tanárokéval egyenlővé tétetett, sőt mint tudjuk szabályozva van az egyetemi tanárok fizetése is. A jogakadémiák életének felelevenítése végett csak mostanában készített törvényjavaslatot a miniszter a kötelező doktorátus eltörléséről. Az egységes középiskola ügye, a miniszter legújabb jelentése szerint, már a közoktatási tanácsnál van, a tanulmányi rendszer kidolgozása végett. Csáky grófot ezen kedvencz eszméjének minél előbb megvalósítására bizonyára erősen buzdítja az egységes középiskola felé tett első nagyobb lépésének sikere, az a tapasztalata,

hogy a görög nyelv fakultatív tanulásáról szóló törvény-cikk életrevalónak bizonyult, mert a múlt iskolai évben 9162 V—VII. osztálybeli gimnáziumi növendék közül már 3589, tehát a növendékek 23% nem tanult görögül s ez a szám a miniszter hite szerint még nagyobb volna, ha minden intézet alkalmat adna tanulóinak a választásra. Ennek a célnak könnyebb megvalósítására irányul valószínűleg az az intézkedése is, hogy a latinnyelv rendkívüli tanulását a reáliskolákban teljesen szabaddá tette. A miniszter ígérete szerint a nem állami tanárok nyugdíjintézetéről szóló törvényjavaslat is már legközelebb a törvényhozás elé fog kerülni s a mi mindezeknél nem kisebb jelentőségű, tervbe van véve, hogy 10 év alatt az ország minden községében gondoskodva lesz a népiskolai tanköteles gyermekek kellő tanításáról. Ennek a három tervnek célszerű megvalósítása — előre láthatólag — ismét igen nagyot fog változtatni közoktatásügyünk mostani állapotán.

A korszellem, vagyis a vallás- és közoktatási miniszter szavai szerint a higiena és az újabb pedagogia tanintézeink külső képné is sokat változtatott. Palotaszerű épületeket, sok helyiséget és gazdag felszerelést követel a középiskolák részére. A tudomány régebbi csarnokai egymásután válnak romhalmazzá, hogy helyökön díszes épületek emelkedjenek. A legújabb miniszteri jelentés szerint 10 év alatt összes középiskoláinknak már fele új épületet kapott s az építkezések körülbelül hatodfélmillió forintba kerültek. Az állam, mint a közoktatás birodalmában valóságos új földes úr, az általa létesített középiskolák részére palotákat készíttetett; a miniszter megbízottai aztán szerte járván, ezekhez hasonlították a régi intézetek épületeit is s igen sok helyen, talán a túlságos lelkesedéstől is hevítve, az államéhoz hasonló új épületek emelését sürgették. A sürgetésnek meg is lett az óhajtott eredménye, mert — mint látjuk — az autonóm felekezeti iskolák fentartói nagyban építkeznek mindenfelé. Még kisebb intézeink is tetemes összeget fektetnek be építkezésbe. Így p. o. a miniszteri jelentésből olvassuk, hogy kis-újszállási ev. ref. gimnáziumunknak, melynek még a múlt iskolai évben is összesen csak 141 tanulója volt, 143000 forintba kerülő új hajlékot emelnek.

Nem a szép iránti érzéketlenség, nem is a fokozatos haladás ellensége szól belőlem, mert hiszenn álamnál jobban s igazabban talán senki sem örül, ha tapasztalja, hogy protestáns tanügyünk csak egy lépéssel is előre haladt; de nem tehetek róla, hogy iskoláink jelenlegi helyzetét látva, önkénytelenül is Tompa egyik költeményének következő sorai jutnak eszembe:

»Főispánnét alispánné, ezt esküdtné látja,
Papeánynak grőfleánnyról készül a kabátja.«

Mert hát hogy is vagyunk mi protestánsok s közelebbről evang. reformátusok újabb időben megkezdett építkezéseinkkel? Nem titok, mert hiszen mindnyájan tudjuk, hogy bizony azok a nagybbszerű intézeti épületek a legtöbb helyen nem a fentartó testület filéireiből emelkedtek. Ugy áll a dolog, a mint a vallás- és közoktatási miniszter is hirdeti legközelebb kiadott jelentésében, hogy felekezeti és városi középiskoláink nem győzik a nagyobb építkezésre és gazdag felszerelésre szükséges költségeket s egymásután az államhoz folyamodnak anyagi segítségért. „Oly autonóm középiskolák, melyek még néhány évvel ezelőtt perhorrescáltak az államsegélyt, ma már kérik azt” — mondja a miniszter. Igen, lassanként tekintélyesebb tanintézeink előljáróságai is megbarátkoznak azzal a gondolattal, hogy protestáns iskoláink nem pusztán a hitfelekezet érdekeit munkálják, hanem hasznos szolgálatot tesznek az államnak is, mert hű polgárokat nevelnek részére, s éppen azért jogosan meg várhatják, sőt

követelhetik, hogy nehéz munkájokban segélyekre jöjjön s őket anyagilag támogassa. Először rendesen csak építkezési és felszerelési segélyre gondolnak, annnyival inkább, mert hiszen azt az állam minden jogfeladás nélkül adja meg. És ha ezt megadja, s így tulajdonképen a más pénzéből építkezhetünk, rosszul tennők, ha nem az állami intézetek díszes épületeit vennők mintául. És valóban dicsekedéssel emlegetjük, hogy most ez, majd ama protestáns középiskolánk mintaszerű épületet emeltetett s azt a kor követelményeinek megfelelőleg rendezte be.

Ez ellen az eljárás ellen, így egyszerűen tekintve, nagyobb kifogást nem igen tehet senki sem. Egész természetesen látszik előttünk, hogy ha az államkormány az ő megbízottjainak jelentése folytán százados tanintézeink részére is épen olyan új és stilszerű épületeket követel, mint a minő az ő fiatal iskoláinak van s mi ilyeneket a magunk erejéből előállítani képesek nem vagyunk utalványozza ki az állami pénztárból a szükséges összeget és mi felépítjük az épületet az általa készített terv szerint s áldozatkészségeért szívesen mondunk köszönetet is, hiszen úgy is csak ennyi az, a mit tőlünk vár. Lehetnek ugyan, sőt bizonyosan vannak is protestáns tanintézeink kormányzó férfai között, egyes úgynevezett kicsinyeskedő s aggódó lelkű emberek, a kik feltűnőnek találják azt, hogy a kormány az autonóm felekezeti iskoláknak olyan szívesen, olyan készséggel adja meg az építkezésre és felszerelésre kért segélyt akkor, midőn maga a vallás- és közoktatási miniszter, az országgyűlésen nyíltan kijelenti, hogy a budapesti tudományegyetem rosszul van elhelyezve; helyiségei rettenetes szűkek, annyira, hogy azokban a hallgatók nem térnek el. Szintén ilyen tarthatatlan a helyzet a műegyetemnél is, mert épülete nem felel meg többé a felmerülő igényeknek, de az állam mostani pénzügyi viszonyai között új és célszerűbb épület emelésébe nem foghat bele, hanem kénytelen az egyetem ódon épületét javítani s esetleg bővíteni. Az ilyen nem korszerű gondolkodású s aggódó lelkű embert aztán rendesen igyekeznek megnyugtatni azzal a kijelentéssel, hogy mostani felelős kormányunkkal szemben épen nekünk protestánsoknak semmi okunk sem lehet az aggodalomra.

Hát hiszen, ha csak az építkezésnél maradnánk, valóban nem is lehetne nagy okunk aggódni protestáns középiskoláink jövője felett, az államsegély miatt; de általában azt tapasztaljuk, hogy az egyszer s mindenkorra adott építkezési segély megnyerése után állandó évi segélyért folyamodnak tanintézeink. Kényszeríti erre az autonóm iskolák fentartóit a *tanár-hiány*, mert mint a miniszter mondja, anyagi erejökkel nem képesek tanáraikat kellőleg fizetni s a csekélyebb anyagi erővel rendelkező iskolák csak nehezen tudnak tanárokat kapni. A tanárjelöltek inkább elmennek magánosokhoz nevelőnek, mintsem tanároknak a csekély fizetést nyújtó szegegyebb iskolákhoz. „Ezek a viszonyok, melyek sok autonóm iskolánkat már is válságba sodorták kényszeríték a fentartókat a segély igénybevételére” s ma már az autonóm középiskolákra fordított évi államsegély 183000 frtra szaporodott fel. És nincs okunk felpanaszolni, hogy ezt a segélyt a kormány nem szívesen adná s talán épen ez az oka annak, hogy ma már nem csak „csekélyebb anyagi erővel rendelkező tanintézeink,” hanem tekintélyesebb főiskoláink is az államsegély igénybevételéről kezdenek gondolkodni, annnyival inkább, mert ezeket tanulóik nagyobb száma miatt a vallás- és közoktatási miniszter párhuzamos osztályok felállítására is sürgeti.

Az állandó évi államsegély gondolatával is mindinkább megbarátkoznak tehát protestáns középiskoláink

fentartói, illetőleg kormányzói. Azok a „kicsinyeskedő”, „nem korszerű gondolkodású” emberek ismét elkezdnek ugyan aggodalmaskodni, s aggodalmuk most már alaposabb is, mert hiszen a kormány, az évi segélyért cserébe, bizonyos autonóm jogok feladását követeli. Követeli nevezetesen azt, hogy mondjanak le azon jogukról, hogy iskolájuk részére a tanrendszert s a tanítandó tantanyagot maguk állapítják meg és fogadják el a miniszter által az állami iskolák részére készített tantervet. Követeli, hogy az állam által nyújtott segély arányában tanárokat nevezhessen ki a támogatását igénybe vett tanintézethez. Az ilyen túlságos aggodalmaskodókat aztán ismét igyekeznek megnyugtatni azzal, hogy mindezekből a követelésekből protestáns tanintézeteinkre semmi kár sem háríthat, mert hiszen tantervünk most is egészen megegyezik az államéval s a miniszter segélyezett tanintézeteinkhez szerződészerűleg csak protestáns vallású egyént nevezhet ki s a kinevezésnél a fentartó testület ajánlatát is *rendesen* figyelembe szokta venni. És a mi fő, a kormány a velünk kötött szerződést nem bonthatja fel, de nekünk jogunk van azt bármikor felbontani, a nélkül, hogy az állampénztárból nyert segélyből csak egy fillért is kötelesek volnánk visszatéríteni.

Tagadhatatlan, hogy ezek az érvek így egyszerűen előadva, tetszetőseknek s első tekintetre megnyugtatóknak látszanak, de igen sok emberben a ki a „követel” és „tartozik” lapot pontosabban összehasonlítja, az aggodalmat nem képesek teljesen eloszlatni. És én ezen éppen nem csodálkozom, sőt azok aggodalmaiban teljesen osztozom. Mert vegyük csak sorba azokat a megnyugtatóra szánt érveket. A mi a tanrendszert, a tantervet illeti: hát az teljesen igaz, hogy p. o. az ev. ref. gimnáziumainkban jelenleg érvényben levő tanterv majdnem egészen megegyezik az állami iskolák tantervével; de hát a felvetett kérdés helyes megítélésénél talán még sem lehet egyedül a mai állapotra helyezkedni? Ki tud azért jót állani, hogy csak egy év tized múlva is a közoktatási kormány és az ev. ref. iskolák fentartói között, gondolkodásukat tekintve, ilyen szép egyetértés lesz, a minő ma van s a minőre régebben gondolni sem tudtunk volna. És tegyük fel, mert hiszen feltehetjük, hogy tanügyi véleményünk lényegesen különbözni fog a közoktatási miniszterétől. Vajon mi fog ekkor történni a mi *államsegélyes autonóm iskoláinkkal*? Hát bizony csak az, hogy a miniszter nem tiltja meg ugyan iskoláink fentartóinak és kormányzóinak, hogy véleményeiket itt vagy amott el ne mondják, de azoknak alkalmazását saját tanintézeteinkben sem engedi meg, mert hiszen erre nézve a szabadságotólunk kölcsönösen kötött szerződésben évi néhány ezer forintért megvásárolta. Hiszen erre mostani ugyan egyező tantervünk mellett is hozhatunk fel már példát. Ott van p. o. a görögnyelv tanítása. A közoktatási miniszter saját iskoláira nézve törvénybe iktattatta ennek fakultatív tanulását, a mi ev. ref. iskoláink fentartói és kormányzói pedig, ha nem mindenütt is, de több helyen, a hol még szabadon lehetett nyilatkozniok, a görögnyelv kötelező tanulását célszerűnek és szükségesnek tartották, azonban önkormányzati joguk egy részének áruba bocsátása folytán, véleményüket segélyezett középiskoláikban már nem érvényesíthették, mert azok a miniszter által készített tanterv szerint kötelesek tanítani.

A második érv az, hogy a miniszter által kinevezett tanárok a szerződés szerint csakis protestánsok lehetnek, tehát e miatt aggodnunk nem lehet. Hát én azt hiszem, hogy aggodalomra nem is az szolgáltat okot, hogy talán a miniszter a szerződés ellenére más hitfelekezethez tartozó tanárt nevez ki államsegélyes gimnáziumainkhoz. Nem is az, hogy kételkednénk a kinevezett ta-

nár protestáns érzületében, noha az egy kissé gyanúsak látszhatnak sokak előtt, hogy a miniszterrel szerződésre lépett iskola-fentartóink — azt hiszem kivétel nélkül — bizonyos tanszékeket jelöltek ki a miniszternek, a melyekre a tanárokat ő nevezheti ki. Olyan tanszékeket, a melyeken, mint mondani szokták, nincs annyi alkalma a tanárnak ártani hitfelekezetünk érdekeinek. Aggodnunk lehet tulajdonképp a miatt, hogy államsegélyes gimnáziumainkban megbomlik a tanári kar egysége, a minek pedig első sorban a tanintézet vallja kárát. Szerencsés iskolának mondható az, melynek jó szelleme olyan szorosán össze tudja kötni a fentartó-testület által választott és a miniszter által kinevezett tanárok szívét-lelkét, hogy mindnyájan egyenlő fiúi szeretettel ragaszkodnak hozzá! Igen sok helyen ez bizonyára nem sikerül teljesen, még pedig azért, mert a kormány által kinevezett tanár fegyelmi tekintetben is a miniszter alatt állván, magát állami hivatalnoknak tekinti, a ki érdemei elismerését és megjutalmazását egyedül a minisztertől várja s épen ezért folytonosan mozgósított állapotban tartja magát, fő vágya lévén valamelyik tekintélyesebb állami iskolához jutni, melyhez a felekezeti tanintézet — hite szerint — csak lépcsőül szolgálhat. Az ilyen érzésű tanár és a fentartó-testület között levő viszony megvilágítására fel lehet említenünk egy államsegélyes gimnáziumnak azt az esetét, hogy a kormányzó-testület a miniszter által kinevezett egyik tanárt szigorú feddésre méltónak ítélte, a miniszter pedig eljárását jutalmazandónak találta, s őt egyúttal jövedelmezőbb állásra nevezte ki. Ilyen eseteket látva, nem lehet nagyon csodálkoznunk, ha akadnak egyesek, a kik államsegélyezett gimnáziumaink tanárait még általában is merészelik azzal gyanúsítani, hogy független s szabad gondolkodásukból ők is kezdenek sokat engedni.

Az a harmadik érv, hogy a miniszterrel kötött szerződést mi, mint felekezet, akkor bonthatjuk fel, midőn nekünk tetszik. a miniszternek pedig e szerződés felbontásához nincs joga: én szerintem nem annyira érv, mint önvígasztalás, mert hiszen midőn így beszélünk, lélekben majdnem mindnyájan meg vagyunk győződve arról, hogy az egyszer elfogadott segélyről lemondani sem módunk, sem kedvünk nem igen lesz, sőt évek múlva valószínű a segély felemelését fogjuk kérelmezni. És a miniszter — a mint tapasztaljuk — még a felemelt segélyt is hajlandó megadni, mert ezzel tanintézeteink ügyeibe mélyebben avatkozhatnak.

Lehet, hogy én túlságos sötét színben látom magam előtt protestáns s közelebbről ev. ref. középiskoláink jövőbeli képét. Nem tehetek róla, ha egyes hivatalos nyilatkozatok és tettek után a meggyőződés vert gyökeret, hogy protestáns tanintézeteink képe már a közel jövőben teljesen át fog alakulni, még pedig oly módon, hogy mi csak névleges tulajdonosai leszünk középiskoláinknak, de szellemi ügyeit tulajdonképpen az államkormány fogja intézni olyanformán, mint ezt már most jogakademiáinkkal kisebb mértékben teszi. Ugy látszik, hogy az államkormánynak fő törekvése oda irányul, hogy a közoktatási intézetek ügyeibe minden téren lehető mélyen bele nyúlhasson s megtörténhetik az is, hogy ha több intézetünk mai követeléseinek saját erejéből eleget téve, szervezkedik, holnap a követelés nagyobb mértékével áll elő, hogy azt betölteni képesek ne legyünk és segélyére szoruljunk. Ezt lehet következtetnünk a vallás- és közoktatási miniszternek az országgyűlésen, a közoktatásügyi téren, a költségvetésnek tárgyalása alkalmával tett azon nyilatkozatából, hogy ha a hitfelekezetek a tanítók fizetését olyan helyeken, a hol eddig az 300 frton alúl volt, tömegesen felemelik s ekként bebizonyítanak, hogy sehogy sem akarják az államsegélyt

igénybe venni, nehogy az államkormányának valami befolyása legyen a tanítók kinevezésére: — akkor igen kényelmes eszköz áll a kormány rendelkezésére, hogy annak elejét vegye, t. i. a minimumot novelláris úton felemeli. Egy ilyen rendkívüli intézkedés pedig minket, szegény protestánsokat, sokkal inkább sújtana, mint a r. katolikusokat, a kik gazdag egyházi javadalmaikból a követelményeknek inkább eleget tehetnek.

Nagyon félreértene engem, a ki az itt elmondottakból azt következtetné, hogy én az államsegély igénybevételének határozott ellensége vagyok. Én azt tartom, hogy a mely tanintézetünk *mindent megpróbálva s minden lehetőt elkövetve*, meggyőződött arról, hogy nem képes magát fentartani, vegye igénybe az államsegélyt, mert segélyezett állapotában is nagy hasznára lehet hazánknak a felvilágosodás, a szabadabb eszmék terjesztése és a törhetetlen honszeretet ápolása által. Főiskoláinkat, illetőleg azok gimnáziumait azonban — ha csak lehet — az állam segélye nélkül igyekezzünk fentartani. Én azt hiszem, hogy a protestáns közönség, ha vezérferfiak tisztán feltárják előtte ezeknek az ősnevelő intézeteknek mostani nehéz sorsát, filléreit örömmel hordja össze a szorult helyzetben levő édes anyák lábaihoz. Ez a közönség be fogja látni azt is, hogy túlságos követelésekkel neki sem lehet zaklatni addig bőkezű főiskoláinkat s bele fog nyugodni, hogy a mit az állam segélye nélkül, de az ő segélyével megtehetnek, annyit végezzenek el híven és pontosan.

Buza János.

TÁRCZA.

Perényi Péter és Siklósi Mihály, s a baranyai reformáció.

— Egyháztörténeti tanulmány. —

A reformációnak Baranya földén megtelepülését az 1527-ik évnél előbbre nem tehetjük, kétségtelen dolog lévén, hogy Perényi Péter, hazai reformációnk e nagy, de kellő világításba mindaddig nem állított alakja, kinek nevéhez fűzi a hagyomány a baranyai reformációt, maga is csak ezen időtájban lett annak nyílt és határozott hívévé, valamint Baranyában hosszabb időközökben tartózkodása is csak ezen évtől mutatható ki.

A hatalmas Perényi Imre nádor fiának, a reformáció terjedésének meggátolására 1523. jul. 20-án zsinatot tartott Perényi Ferenc váradi püspök testvérének, a korán kiváló állást foglalt és szerepet vitt ifjú főúrnak¹ elég módja és alkalma volt a Budán kigyuladt, s ott egyfelől Mária királyné és honfiai által folytonos és hathatós pártfogásban részesített, másfelől a rákosi országgyűlések végzéseit által erősen üldözöbe vett reformáció indokaival, elveivel és tanaival korán megismerni; de hogy azoknak azonnal hívévé és terjesztőjévé is lett s az 1523-dik évi végzés ő ellene is hozatott volna, mint Iratosi János után némelyek hiszik és hirdetik az nem egyéb ábrándnál, megbízhatatlan hagyományokon épült mesénél.

Tagadhatatlan, hogy mint egyebütt, úgy nálunk is általános volt az óhaj a vallás és egyház reformját illetőleg; s bár — mint tudva van — az 1523-iki végzés éle tulajdonképpen az udvar környezetében levő németek ellen irányult: mindazáltal bátran hihetjük, hogy mindjárt kezdetben elegendő akadtak a magyar főurak közt is, kik a hitújítási mozgalommal rokonszenveztek. Az erdélyi szászok nagytekintélyű ispánja, Pemflinger

Márk és veje, enyéngi Török Bálint, kinek feleségét,² Mária királyné kedves udvarhölgyét, „leona luteriánának“ nevezé a krónika író,³ továbbá Thurzó Elek, kit nevelője a humanista Piso Jakab akaratlanul is előkészített a a reform-törekvések pártolására,⁴ kétségkívül nem maguk voltak olyanok, kik a kielégíthetetlen kapzsiságú magyar főpapoknak korlátot ismerni nem akaró hatalmaskodásait régen megunták,⁵ s Luther föllépésének indító okaival, és mindjárt működése kezdő szakában a pápaság visszaéléseiről közrebocsátott irataival megismerkedve, a pápista érdekek iránt elhidegedtek.

De egyszersmind köztudomású dolog, hogy kezdetben még azok is, kik Lutherrel amaz óhajnak bátor szószólói voltak, éppen azért, mert a fennálló egyház reformjáról ábrándoztak, mit sem céloztak kevésbé, mint a római egyháztól való teljes elszakadást. Még kevésbé lehettek itt kezdeményezők és vezérek világi főuraink. Még ha meggyőződésük ereje nagyobb lett volna is a bennük levő konzervatív hajlamnál: a politikai viszonyok nem engedték, hogy éppen akkor, midőn a pártokra szakadt s a rend végső felbomlása szélén álló országot végveszéllyel fenyegető török háborútól naponkint rettegniök kellett, a pápai szék ellen nyíltan állást foglaljanak, s ezáltal úgy annak már egyszer-másszor igénybe vett jóakarátát, mint a kath. német fejedelmeknek ismételve kilátásba helyezett segélyét kockára tegyék.⁶ S a haza érdekét az egyéni vallásos meggyőződés fölé emelő politikai eszélyességen kívül volt még egy más és pedig oly hatalmas tényező is, mely magában is elegendő lett volna arra nézve, hogy nagyjainkat a német eredetű reformációtól távol és a római egyház mellett megtartsa; s ez nem más, mint az ellenség gyűlöléseig menő amaz *ellenszenv*, melylyel az őket háttérbe szorító s működésüket folyton ellensúlyozni törekvő német udvaroncok iránt viseltettek, s melyet akarva, nem akarva az azok által pártfogolt reform-mozgalomra is kiterjesztettek.

Ismeretes az a hosszas s a hazának annyi bajt okozott torzszalkodás, melyet a nemes ég zömét magába ölelő nemzeti párt hivei, a németek eltávolítását követelve, a királyi udvarral folytattak, mi közben míg egyfelől dicsekedve és tüntetés-szerűleg hangoztatták a maguk igazhitűségét és a pápai székhez való tántoríthatlan ragaszkodásukat: addig másfelől mint iszonyú ragályt, kegyetlen dögvészt emlegették folyvást amazok lutheránusságát; nemcsak, hanem fanatikus dühök nem egyszer nyílt ellenszegülésre és kiméltetlen kitérésre is ragadta őket. Így, midőn a király egyik Mária-ünnepen tanácskozássra hívta őket, a helyett hogy megjelentek volna, visszaizentek, hogy „ők még nem lutheránusok s annál fogva Magyarország patronájának ünnepét most is megakarják tartani.“⁷ Majd midőn a királyné udvari papja Cordatus egy ízben a pápa és bibornokok ellen beszélt, ezen annyira felindultak a pápista érzelmű urak, hogy minden tekintet és tartózkodás nélkül adták egyszer s

² Istvánffy Pemflinger leányának mondja (Hist. VII. 63. Bécs 1758.), mások csak rokonának tartják.

³ »Valentinus sponondit et copulavit eam latronculum, quae dum erat leona luteriana.« Szerémi György: Emlékirat. Pest 1857. 100. l.

⁴ Seiwert: Nachrichten. 238. l.

⁵ »Ipsium esse eum, qui regnum depilabat et destruebat, et non esse mirum, quod non amaret nobilitatem, cum sit filius sutoris«, — panaszlá a nemesség 1525. május 12. a közönségesen varga püspököknek nevezett Szalkai László érsekről. Prag. Epist. Procer. I. 397.

⁶ A Nürnbergben összegyűlt német rendek 1522 december 22-én kelt s Ferdinánd főherceg, Albert mainzi bibornok-érsek és Lajos bajor herceg által aláírt levelükben tudatják, hogy nem ugyanannyi segítséget, a mennyit Wormsban ígértek, de csakugyan fognak 4000 gyalogot küldeni a horvátországi várak őltalmára, hat havi időtartamra. VI. Adorján pedig 1523. jan. 1-én 60,000 aranyat küldött segély-pénzül II. Lajosnak a török háborúra.

⁷ Monumenta Vaticana. Budapest, 1884. 133 l.

¹ Budai Ferenc mondja: »Ott volt a szerencsétlen mohácsi hadban, a mikor még csak valami 25 esztendő fiatal volt.« Polg. Lex. Pest 1866. III. 45.

mindenkorra értésére a királyi párnak, hogy a ki a szent szék ellen szólni merészel, még az ő szemük láttára is felkoncolják. S a fanatizmussal ölelkező gyűlölet hangzik az 1524-ik év őszén tartott országgyűlésnek a király elé terjesztett kívánalmi első pontjában is, midőn a Rákoson összegyűlt nemesség megölési fenyegetések közt követelte, hogy úgy a maga mint a királyné mellett levő németeket, kikkel ők, mint lutheránusokkal, tehát az Isten és az apostoli szentszék elleni pártütőkkel érintkezésbe jönni nem akarnak, kergesse el.⁹ S ennek folytán hozatott az 1525-dik évi 4-ik törvénycikk, mely tüzet gyújtott a lutheránusok alá s melyet még ezen évben a hatvani országgyűlés nemcsak megújított, hanem meg is toldott azzal, hogy a kivégzett lutheránusok javai a királyi fiscusra és ahoz képest, hogy hol találatnak, a földesurakra szálljanak.

A máglya azonban, mely a sötét gyűlölet által oly hirtelenséggel gyújtott, szintoly gyorsan el is oltatott, s kitűnt, hogy az említett törvények hozásánál nem annyira a magyarországi összes lutheránusok kiirtását célzó komoly szándék, mint inkább a külföldi tanácsosok és udvaroncok eltávolítani akarása volt a főtenyező. Mert mihielyt Lajos király belátta, hogy eddigi kormányzasi rendszerével, mely a közóhajnak merev visszautasításából állott, föl kell hagynia, ha nem akarja, hogy a már erős zajongás lázadásá fajuljon, a miről itt-ott már suttogtak is s annak folytán a gyűlölet legfőbb tárgyai, Brandenburg György és a császár követi a szinte lutheránus Schnaidpeck elhagyta az országot és a királyné is elbocsátá német udvarnokai nagy részét: rögtön egy nagy fordulat állt be a kedélyek világában s a lutheránusok elleni lármás gyűlöletet a római egyház üdv-intézményei iránti csendes közöny, a pápa iránti tüntető ragaszkodást ellene intézett nyílt támadás váltotta föl.

Az 1525-ik jubiláris év alkalmával ugyanis VI. Adorján megengedte, hogy bűnbocsánatot azok is nyerhesse, kik áhitatosságukat itthon végzik s a Rómába való zarándoklást a török elleni hadjáratra szánt adománygyűjtéssel váltják meg; de ugyanakkor kikötötte, hogy az ekként begyűlendő összeg az általa ígért segélypénzbe számítassék s mint az ő ajándéka szerepeljen. Az előlegezett bűnbocsátásnak azonban nagyon alászállott az értéke s a magyaroktól várt jövedelemből nem lehetett készpénzen váltani be a magyaroknak tett ígéreteket, mert míg 25 év előtt hasonló alkalommal 120,000 frt folyt be, most midőn a gyűjtő perselyek fölnyitattak, mindössze is csak 3–4000 frt találatott bennük s nem egy helyen holmi üveg vagy réz darabokra, rossz pénzekre, sőt csúfolódó megjegyzésekkel teleírt cédulákra is akadtak azokban.¹⁰

A szent atyának tehát tapasztalnia kellett, hogy az irányában előzőleg mutatott ragaszkodás csak felcsapódó szalmaláng volt, melynek tüzeit a legrosszabb tanácsadó, a gyűlölet és bosszú élesztette; de ugyanekkor már a lehiggadt nemzeti párt tagjai is kezdték belátni, hogy a pápa palástjába hasztalan fogózkodnak, mert hazájuknak a már induló félben levő török ellen megvédésében nem tud, vagy nem akar semmi lényegesebb módon rajtuk segíteni; minélfogva már a következő 1526-ik évben nemcsak nem tartották a haza érdeke által parancsolt kötelességnek az apostoli szentszék iránti tántoríthatlan hűséget, hanem az ápril 24-én Rákoson tartott országgyűlésen több ízben nyílt és heves támadást intéztek a csupán hitegető pápa és követe ellen, s egyszer-

smind a XVII-dik cikkben megsemmisítették a hatvani gyűlésnek összes végzéseit. Ez által nem lett ugyan megszüntetve a sok baj s elhárítva a fenyegető veszély, de legalább a roppant csapás előestéjén álló haza egy oly elemnek meggyökerezésére engedett szabad tért, mely későbbben a legkitűnőbb érdemeket volt szerzendő a nemzetiség mezején.

Az ész jogai iránt fogékony s azok kivívására és biztosítására később anynyi készséget és elszántságot tanúsított Perényiről szinte föltehetjük, hogy nemcsak korán megismerkedett a reformáció indokai-val, elveivel és tanaival, hanem annak szellemétől és hatásától sem maradt érintetlen; de egyszersmind hinniünk kell, hogy a mohácsi katasztrófa előtt, mint a nemzeti párt egyik előkelő és tevékeny tagja,¹¹ sőt azután is még egy ideig, míg t. i. az erősen katolikus Zápolya-pártján állott, ő sem szakított a katolicizmussal. Kizárták ennek lehetőségét azok az érdekek, melyeket pártjával együtt képviselt és védett, és azok az érzelmek, melyekben azzal együtt osztozott. De nem is lett volna tanácsos neki, a temérdek s annyira szerte szórt javak urának eretnekség gyanújába keveredni, annival inkább nyíltan azzá lenni éppen abban az időben, midőn egyfelől a törvény minden javaik elvesztésével kívánta büntettetni a reformáció híveit és pártolóit, másfelől pedig a különben is egymás javaira annyira sóvárgó s azokat minduntalan foglaltató urak a hatvani gyűlés által egyenesen felszabadítottak az eretnekek birtokai elfoglalására. Nincs is legkisebb jel egész 1527-ig, a miből a pápas egyházzal való nyílt szakítására lehetne következtetni; ellenben vannak nyomok, melyeket követve eljuthatunk a határpontig, a hol pápistasága véget ért.

Szerémi György, ki előbb Lajos s majd János király udvari káplánja volt, és közlőről ismerte korának vezérferfiát, beszéli emlékiratában, hogy 1527 tavaszán a Budán tartózkodó Perényi kértére ő szerzett annak egy Verebéli Gáspár nevű papot udvari káplánul; s midőn csakhamar azután hajba kapott a két pap és egymást — Zápolya és Perényi nagy mulatságára — erősen meggyomroztá, mivel Verebéli *hazugnak* mondta az urát király iránti hűtlenséggel gyanúsító Szerémit: — ez ekkor még csak gyanúba sem veszi Perényinek a protestantizmushoz hajlását; és nem gyanúsítja azzal még akkor sem, midőn az elpártolás megtörténvén, kérkedve mondá Zápolyának: „nonne veritatem, domine Rex dicebam.“ Ha Perényi már ekkor nemcsak pártot, hanem vallást is változtatott volna, a lutheránusokat minduntalan átkozó udvari káplán bizonyosan nem hagyja említés nélkül, a mint néhány sorral alább nem hallgatja el Bácsy Ferenc lutheránusságát. Csak később, az év vége felé nevezi őt *apostata latornak, Skariotesnek*.¹²

Perényinek Ferdinándhoz csatlakozása az 1527. év nyárutolján történt, s ha nem okozta is, de mindenesetre siettetette magának Zápolyának vele szemben tanúsított ildomtalan eljárása. Perényi ugyanis a Marosmenti Szőlőszőlőn május havában Fekete Iván (Cserni Iván) által csúfosan megveretvén, úgy hogy egy maga menekült Jaxith Márk nagylaki várába, bár a hadvezéri hírnevén ejtett csorbát némileg még június havában kiköszörülte, mindazáltal az ekkor már gyanakvó Zápolya elvette tőle

⁹ U. o. 23–24 l.

¹⁰ Irinyi József: »Az 1790/1-iki vallásügyi törvény keletkezésének története. Pest, 1857. 3 l.

¹¹ Fraknói V.: »Magyarország a mohácsi vész előtt.« Budapest. 884. 126–128 l.

¹¹ Perényi már 1522-ben tagja volt annak a szövetségnek, mely Budán alakult s oly egységre lépett, hogy egy más méltóságát és becsületét mind a király előtt, mind egyebütt a hol a szükség úgy hozza magával, oltalmazták stb. A szövetség tagjai voltak: Várda Ferenc, Perényi Ferenc, Csaholy János püspökök, Drágfi János tárnok, Pálóc Antal, Báthori András, Rozgonyi István, Kanizsai László, Ország Ferenc, Homonnai Ferenc, Ráskai Gáspár, Bánfi Zsigmond. Lásd: Budai J. Polg. Lex. II. 133.

¹² Szerémi i. m. 165, 172, 190. l.

a vezérséget és Cibak Imrere bízta. Az önértetében erősen sértett Perényi nyomban ott hagyta a Tiszamelléket s Füzér várába sietett családjához; majd pedig követve Török Bálint példáját, Ferdinándhoz¹³ s aztán a reformációhoz csatlakozott.¹⁴

Mijnő közelebbi okok s tényezők működtek közre, hogy politikai pártállásával majdnem egy időben felekezeti álláspontját is változtassa? nem tudjuk; s bár lehetne, mindazáltal nem akarok lélektani fejtegetésekbe bocsátkozni, hanem e helyett szorítkozom a feltett kérdéssel kapcsolatos vélemények és állítások előadására és szellőztetésére.

Protestáns egyháztörténet íróink főuraink mellé rendszeresen egy-egy reformátort állítanak. Így beszélnek némelyek, hogy Perényi Péterrel Siklósi Mihály, mások hogy Szilvási Mihály s ismét mások, hogy Kopácsi István és Sztárai Mihály ismertette és kedveltette meg a reformációt. Bajos azonban elhinni, hogy így történt volna, mert — mint már említém — elég módja és alkalma volt ő neki reformátorok segítségével nélkül is korán megismerkedni azzal; s tekintve az ő társadalmi magas állását, alig képzelhető, hogy addig, míg ő magától annak nyílt hívévé nem lett, közeledhetek volna hozzá az 1525-ik évi végzés által minden veszedelemre kiadott reformátorok, és önkezdeményezésükből merészkedhetek volna belevonni akarni abba a mozgalomba, melynek részeseit, híveit és pártolóit, mint nyilvános eretnekeket s a szentséges szűz Mária ellenségeit fővesztéssel és minden javaik elvételével kívánja büntetni 1523-ban az a testület, melynek ő is egyik tagja volt. Sokkal hihetőbb s kétségtelenül úgy is volt, hogy nem a nevezettek tették őt a reformáció hívévé és pártolójává, hanem ő kereste fel és használta őket céljai szerint a reformáció terjesztésére. S éppen e nézetnek ad kifejezést a különben felette tájékozatlan Iratosi János is, midőn mondja: „A mely urak — a mohácsi vészből — haza jöhetének, látván ott a püspököknek, s nevezet szerint Tomori Pál barátnak nagy veszedelemszerzését, Istennek is az bálványozásért való nagy büntetését: egy-egy evangélikus prédikátort keresnek maguknak.”¹⁵

A katolikus írók ellenben folyvást azt erősítik, hogy nálunk a protestantizmus elterjedésében egyik fő rúgó a kapzsiság volt, melylyel a magyar nemzet fiai a püspöki javakra áhitoztak. E nézetet különösen Perényivel szemben halljuk kizárólag hangoztatni. Igaz, hogy ő éppen ezen időtájban lett az egri püspökség urává, de azért a jelzett állítás nem egyéb egy nagy anachronismusnál,

¹³ Szerémi i. m. 174.: Archiepiscopus Paulus in die festo Sancti Laurentii martyris (aug. 10.) solennisavit coram Ferdinando. Et nos audivimus cum eo jam fore optimates Hungaros, utpote: Steph. Bátor, Petrus Prini, Valentinus Therek, Thomas Nádasdi.

¹⁴ Ribini: Memorabilia Ecclesiae aug. Conf. in Regno Hungariae. Posonii, 1787 I. 18.

¹⁵ Iratosi János a mohácsi vészből haza jöhetett urak közt ezeket említi: »Prini Gábor, a Prini Péter fia, ez csináltatta az pataki templomot. Forgács Imre, Simonnak az atyja, Kerecsényi László, Bebek György, az Zrinyi, Nádasdi és Battyáni urak.« Azonban az elsőek közül egyik sem volt Mohácsnál, mert koránál fogva nem is lehetett. P. o. Perényi Gábor akkor még meg sem született. S e tájékoztatás is mutatja, hogy mily keveset lehet építeni a reformációról a XVII. század közepe táján írók beszédeire, adataira. Iratosi János a Perényi urak által bírt Sátor-Alja-Ujhelynek volt (1607—1611.) prédikátora s így sokszorosan és pontosan kellett volna ismernie a mind polgári mind egyházi tekintetben kiváló szerepet vitt főurakat s még sem ismerte. . . . Figyelmet érdemel az is, a mit az 1523-ik évi végzésről mond: »Valjon kik ellen lön ez? Kopácsi István, Siklyosi Mihály s-pataki és ujhelyi tanítók és azok patronusa Prini Péter ellen. Gál pap s Radán Debreczenben és azok patronusa Török István ellen, Ozorai Imre Békésen s annak fautori az Ladányi és Massai urak ellen. Kálmáncsi Márton Munkácsban és annak fautora Petruitt Péter ellen. (Az ember életének boldogult igazgatása módjáról. Előljáró beszéd. Lőcse. 1641.) Mennyi össze-vissza tévedés néhány sorban.

mert nálunk az 1521-ik évi törvényhozás határozta el, hogy a püspökségek javai világiaknak adassanak a honvédelem gyarapítására. Az állam volt a püspöki javak elvevője s a világi urak jogilag csak elfogadói voltak az állam adományának. Az 1521-iki országgyűlésnek eszébe sem jutott, hogy e határozattal a protestantizmusnak szolgálgjon, mert ugyanazon testület mondja ki az iszonyú végzést: „Luther követői égettessenek meg.”¹⁶ S hogy a püspöki javak birtoklásával nem is járt együtt a kath. vallás megtagadása, tények bizonyítják. Cibak Imre a váradi, Szerecseny János a pécsi, Bakics Pál a győri püspökség javainak uraivá lettek a nélkül, hogy megszűntek volna pápisták lenni, sőt tudjuk, hogy az első valóságos protestáns üldöző volt.¹⁷

Folyt. köv.

Földváry László.

IRODALOM.

* **A protestáns sajtó az új évben** segítő társakkal indul az építő és védő munkára, a küzdelemre. A budapesti, kolosvári, debreczeni, pápai, pozsonyi heti lapok, továbbá a havonként megjelenő „Protestáns Pap,” „Szabad Egyház,” „Protestáns Szemle,” „Unitárius Közlöny,” „Keresztény Magvető,” a Garzó-féle „Gyakorlati Bibliái Magyarázatok” s a népies irányban működő „Kis Tükör,” „A Mi Otthonunk” és „Téli Ujság” mellé sorakoznak: a „Szathmári Irodalmi Kör” heti lapja, a „Szathmári Hírlap,” s a Zoványi Jenő „Vallás és Egyház” című havi közlönye, s élni akar — mint látszik — a mi lapunk is a „Sárospataki Lapok” s talán még a Szalay József „Keresztényen”-e is, a mely havonként egyszer félírvnyi terjedelemben szokott megjeleni. — Régebbi lapjaink maradtak már ismétetes programjuk mellett. A budapesti kiválóbban az evangelizáció eszméjeért, a debreczeni pedig a debreczeni egyetemért kíván munkálkodni. A Zoványi-féle „Vallás és Egyház” programját már bemutattuk t. olvasóinknak. A Szathmári Irodalmi Kör lapja — mint elébb a „Reformátusok Lapja” célozta — a világiak között óhajtana kovászszá válni a protestantizmus javára s illetőleg a papi és világi elemet közös munkára szeretné tömöríteni s a Szathmáron egyre jobban hatalmasodó kath. befolyást van hivatva ellensúlyozni. Szerkesztője *Fülöp Áron*, az ev. ref. leánynevelő-intézet tanára, ki mint költő szerzett már babérokat. E lap előfizetési ára 4 frt. Ebből s a Zoványiéból megjelent már a mutatványszám s mindkettő gondos szerkesztésről tanúskodik. Ide sorozhatjuk bizonyos tekintetben a Dr. Bartha Béla „Órálló”-ját (hetenkint kétszer), a mely főképen politikai és társadalmi lap ugyan, de hűséges szószólója lesz a prot. egyház és iskola érdekeinek is. Sajnos, hogy a régebbi lapok mind *hátrálékokról* panaszkodnak, a mi azonban nem az olvasási kedv hiányát igazolja! . . . Ugy a régi, mint az új bajtársakat szeretettel üdvözlöljük s kívánunk munkájokra áldást Istentől s elismerést az emberek fiaitól és leányaitól.

* **Jókai Mór** címmel az ő 50 éves írói működésének örömnépe *ünnepi olvasmányokat* adott ki az Eötvös alap országos tanító-egyesülete a *magyar nép és ifjúság számára* (Budapest, 1894. Singer és Wolfner bizománya). Az 56 lapnyi (8°) füzet ára 30 kr. Borítékán az ünnepelt író mostani, benn a szöveg közt 18 éves kori s ugyancsak egy újabb arcképe és szülőháza

¹⁶ Salamon Ferenc: Magyarország a török hódoltság korában. Budapest, 1886. 140—1 l.

¹⁷ Istvánfi M. i. m. 123. l. Szerémi Gy. i. m. 165. l.

látható. A tartalmat, Komócsy és Pósa egy-egy költeménye mellett, tulnyómóan a Jókai műveiből kiválogatott érdekes és tanulságos részletek képezik, a melyek alkalmasak arra, hogy belőlük az egyszerűbb olvasó szívébe is benyomakodjék a jubiláns szellemi képe, noha nem a maga teljes valóságában. Az „Üstökös“ egykori szerzőjétől, „Kakas Márton“ jóízű humorából, politikai költeményeiből nincsen e füzetben semmi, pedig a magyar népet, és ifjúságot Jókainak eme tulajdonságai is érdekelték volna. A füzet tiszta jövedelme a Magyarországi Tanítók Háza alapjának gyarapítására fordítatik.

* **Révész Bálint hátrahagyott műveiből** az utolsó (VI.) kötet is megjelent *Halotti egyházi beszédek és alkalmazások* cím alatt; Csiky L. előszavával s szerző jellemrajzával, a melyet szintén Csiky L. állított össze a hálás tanítvány hódoló tiszteletével és rajongó szeretetével, de egyúttal bőséges alanyiasággal is (VII—XLIII. l.). A halotti beszédek száma 38, az alkalmazásoké 8, az egész mű terjedelme I—XLIV + 1—304. Tudatja Csiky L. mint kiadó, hogy a régibb megrendelőknek a IV—VI köteteket kész az előfizetési árért (2—2 frt) megküldeni, bolti ára egy-egy kötetnek 2 frt 25 kr. Révész Bálint tisztelői, volt tanítványai különösen érdeklődhetnek ez utolsó kötet iránt, a mely arról is bizonyosságot tesz, hogy miként tükröződik vissza a tanítvány lelkében a mesternek képe.

* **Evangyéliomi elmélkedések.** Irta Dicsőfi József. Debreczen, 1893. E füzetes vállalatként indult műből az utolsó ívek is (23—25) elhagyták a sajtót s az egész 3 frtért kapható most már a szerzőnél Debreczenben. Áll e mű egy *Bevezetésből*, a mely a vallás, kijelentés, keresztény vallás, szentírás s vallás és tudomány méltatása után (3—116) első részében a Jézus Krisztus személyiségét (117—207), a másodikban pedig az ő tanait ismerteti (208—386) s „Pár szó“-ban búcsút vesz olvasóitól, köszönetet mond a sajtónak a szíves fogadtatásért s utasításokat ad az olvasónak műve olvasására nézve. Érdekes mű, a melyből a szerző, mint theologus, apologeta, írás-magyarázó, sőt mint biblia-fordító is megismerhető, a mennyiben a magyarázott példázatokat rendszerint saját fordítása szerint közli s ahoz szabva magyarázza. Igéretünk szerint bővebben is be fogjuk mutatni.

* **A „Theologiai ismeretek tára“** című, Zoványi Jenő által szerkesztett füzetes vállalatból megjelent a 3-ik füzet. Bevégzi a »B« és megkezdí a »C« betűs nevek, szavak, tárgyak ismertetését. Terjedelme 5 ív. Tudvalevő, hogy ez encyclopaedicus mű a Holtzmann-Zöppfel-féle német eredeti nyomán halad, de a magyar irodalom s magyar vallási és egyházi viszonyokra való kiváló tekintettel. Ez teszi ezt különösebben érdekessé és becsessé. A szerkesztő a kiadás gondját, terhét is átvette e füzetrel s tudatja, hogy gyors és pontos kíván ugyan lenni, de ha esetleg egyes füzetek késedelmesen érkeznének, az csak a vállalat javára fog szolgálni. Új évtől kezdve — miután az anyag erősen szaporodik a munkatársak kezei között — csak 6 frtos előfizetőket fogadhat el a szerkesztő-kiadó, a ki a megrendelőket is szívesen kéri kötelezettségeik teljesítésére. Mi jó reménynyel vagyunk e hézagpótló vállalat iránt s jó lélekkel ajánljuk, mint alig nélkülözhető segéd-könyvet. A sárospataki theol. akadémia növendékei közül 22-en rendelték meg.

* **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyző-könyve** az 1893. jun. 20-án és szept. 19—20. napjain Sárospatakon tartott rendes és 1893. nov. 1-én Miskolcon tartott rendkívüli gyűlésekről már a múlt év végén elhagyta a sajtót. Terjedelme 84 lap (8°). Szerkesztette *Mitrovics Gyula* egyházi főjegyző. Ára 45 kr. Általános

érdekű részletei a főiskola györgytartói birtokának bérbeadása, a szupplikáció megváltása, a nem felekezeti tanárok nyugdíjintézete ügyében hozott határozatok s ezzel kapcsolatban a theol. tanárok nyugdíjintézetének elvi elfogadása, a kerületi tanügyi bizottság javaslatai s az ezek nyomán létrejött intézkedések s a közalapból segélyezendő sorozata. A jegyzőkönyvek Sárospatakról már szétküldettek.

* **A Kecskeméti Katona József-kör 1891/2-iki év-könyve.** Szerkesztette *Dr. Kovács Pál* titkár, jogakadémiai igazgató. Kecskemét, 1893. Emlékeztünk már e derék egyesületről s ennek tiszteletet érdemlő törekvéseiről. Célja élővé tenni a Katona József szellemét s nevével, sikereivel buzdítólag hatni az írói hajlamú egyénekre s Kecskemét művelt társadalmára. A díszes kiállítású, 109 lapra terjedő évkönyvből a kör egész eddigi története megismerhető annak alapszabályaival, tagjaival s részben felolvasásaival. A közölt felolvasások a következők: »Katona József Bank-bánja és a történelem,« írta Kovács Antal, »Petarca és költészete,« írta Dalosi Ödön. »Tükördarabok az anthropológiából,« írta Hanusz István. »A házasságkötés módjai a rómaiaknál,« írta dr. Magyary Géza. »Az ember és az éghajlat,« írta Hanusz István. »Az akarat betegségei,« írta Szabó Ferenc. Valamennyi felolvasás gondos tanulmány eredménye s a kör egész működése utánzásra méltó minden olyan helyen, hol tollforgató emberek nagyobb számban fordulnak elő. A vidéknek is legyen szellemi élete s az irodalom ne legyen a főváros monopoliuma!

* **A Dr. Masznyik E. „Pál apostol élete“** című füzetes vállalatból szétküldte a szerző a 2-ik füzetet, a mely az apostol ifjúságát, nevelkedését s az ó-szövetséghez s az ennek alapján kifejtett zsidó-irodalomhoz s a LXX-eshez való viszonyát — az idevágó irodalom legújabb termékeinek is figyelembe vételével — részletesen ismerteti. Ára 35 kr. A sajtó hibákra figyelmeztetjük a szerzőt, a melyek különben derék művének olvasóira különben zavarólag hathatnak.

* **A mi urunk Jézus Krisztus gyermekségéről írott könyv.** Szerzette: *Tóth Béla* deák. Budapest, 1893. Jó Károlyi Gáspár modorában dolgozta fel e kis műben a nevezett szerző és ismeretes író a názáreti mester gyermekkorára vonatkozó kath. apokrif evangyéliomok és legendák legvonzóbb adatait, a melyeket a kanonikus evangyéliomok hiányainak pótlására jámbor lelkek, gyermektegg hittelt gondoltak ki s illetőleg gyűjtögettek egybe. A 10 részre osztott, 72 lapos, zsebkiadású mű úgy egészben, mint részleteiben vonzó, kedves olvasmány s érdekes karácsonyi ajándékféle nagyobb gyermekek számára. Az 1. rész a 3 király betlehemi útját s Jézusnak vitt ajándékait; a 2-ik a pásztorok hódolatát ismerteti, a kik báránybőrt, tejet, vaját, túróstb. visznek a jászolhoz; a 3-ik a szent család Egyiptomba való menekülését s kiraboltatását; a 4-ik pedig azt írja le, hogy a Nilus folyó partjára tévedt egy csztendő Jézusnak miként hódoltak az egyiptomi szent állatok, jeléül annak, hogy ő meg fogja győzni a pogány világot; az 5-ik a két csztendő Jézust mutatja be egy rózsabokor alatt, a melyről öt rózsza hull reá, testének arra a helyeire, a melyek keresztre feszítéskor fognak vérzeni; a 6-ik — a legkedvesebb — Krisztust, mint rongyos köntösűt állítja elének, a kit gúnyolnak játszótársai s a kinek a szegény — de nemeslelkű szülők — nem képesek új ruhát készíttetni, de a ki nem is vágyakozik drága köntös után, elégnek gondolja a pásztorok által ajándékozott báránybőrt is meztelensége ellen. A 7-ik rész szerint a szent család vissza megy Izraelbe s előttük az arsinoéi erdő kövé válik; a 8-ik

szerint a nyolc éves Jézus keresztet farag, az ő dicsőségének jeléül; a 9-ik szerint Jézus imádkozik s megálázkodik az öt dorgáló édes anyja előtt, a 10-ik szerint vitatkozik a tudósokkal s állítja, hogy a bünökért a léleknek kell lakolnia. Az írónak van jó ízlése ahhoz, hogy a Jézusról forgalomba jutott hihetlenségek közül a legkedvesebbeket választotta ki s ügyes modora a végre, hogy azoknak az előadás ódon formája által is a hihetőség varázsát kölcsönözze. A pápista ember bizonyosan mélységes álmélkodással olvashatja ezt s a kálvinista is gyönyörködhetik benne, mint kellemes olvasmányban, noha nem az ő számára készült! . .

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk új évi 1-ső, 2-ik száma minden eddigi előfizetőknek megküldjük s tisztelettel kérjük őket a további pártfogásra, valamint a hátrálékosokat hátrálékaik beküldésére. A kik nem szándékoznak lapunkat tovább járatni, szíveskedjenek a 2-ik számot visszaküldeni. Az előfizetési árak a régié maradnak s legcélszerűbben postautalványon Pásztor Sámuel pénztárnok nevére küldendők.

Sárospatak, 1893. december 30.

A „Sárospataki Lapok“, kiadóhivatala.

— Felvilágosításul. E becses lapok egyik legközelebbi számában, tisztelendő Gyurkó Barna ur nagy figyelmet tanúsító észrevételeket tesz a tiszáninnenői egyházkerület ez évi tavaszi közgyűlésének nyomtatásban megjelent jegyzőkönyve egyik pontjára. Bár én az egész jegyzőkönyvnek szerkesztésében és kiállításában, tudvalevőleg, akkori betegségem miatt részt nem vehettem, jegyző kollegáim érdekében tisztelettel válaszolom, hogy a megjelölt eltérések *nyomda-hibák* s a másoló szándékaltalan tévesztései; s nagyobb baj azért sem lehet belőlök, mert a mint a levéltárba elhelyezett eredeti kéziratokból azóta személyesen meggyőződtem, ott a kimutatások teljesen pontosak. Ez pedig a leghitelesebb mutatója egyházkerületünk dolgainak.

Mitrovics Gyula,
főjegyző.

— A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium évi államsegélyét a vallás- és közoktatási miniszter 10,000 forintra emelte fel.

— Budapest fő- és székváros a tanárok és tanítók fizetését újra rendezi. Az erre vonatkozó szabályzat szerint, a főváros megakarja szüntetni azt a nem rendes állapotot, melybe a díjazás elégtelen volta miatt tanárai és tanítói jutnak. A fővárosi tanárok és tanítók részéről — mondja a munkálat — valóságos hajsza indult meg a „mellék-kereset“ után, mindenik ebben látta és látja existenciájának biztosítását. Ez a törekvés annyira általánossá vált, hogy ha valaki a fővároshoz tanárnak megválasztatott, első és legfőbb gondja az volt, hogy magának a fővárostól nyert elégtelen fizetés pótlásául, mellékkeresettel járó foglalkozást szerezzen. A szerencsésebbek rendszeren a pihenésre és önképzésre szánt szabad idejüket is ráfordítják a kenyérkeresésre, mert az e révén elért jövedelmük nem egy esetben a fővárostól húzott összes illetményeiket is meghaladja. Azok pedig, a kik kizárólag csekély fizetésekre vannak utalva, nélkülöznek, eladósodnak, nyomorognak, míg végre az anyagiakkal való folytonos meddő küzdelemben megörlődnek. Mind a két eset vissza hatással van a tanítás sikerére és az iskolák színvonalát süllyeszti. Ezt akarja a főváros meg-

akadályozni. A szabályok szerint a középiskolák igazgatóinak illetménye, lakásbérrel együtt, 2800 frt és 200 frt ötödéves pótlék, a tanároké az első fokozaton 2210 frt és 170 frt ötödéves pótlék, a második fokozaton 1820 frt, a harmadikon pedig 1560 frt. Minden tanár biztosított, hogy 3 évi működés után a második fokozatba s ebből 4 év múlva az első fokozatba léptetetik elő. Más intézetben működő tanárok szolgálati idejét a főváros, ha az ő intézetébe lépnek át, beszámítja s egyenesen a működési időnek megfelelő fokozatra helyezi, csakis korpótlékait számítja előről. Szép év, okos példa . .

— **Katholikus főpapok dolgai.** Zalka győri püspök, még a karácsonyi ünnepek előtt tudatta püspöki megyéjével, hogy a 9 millió katolikus nem tűrheti el a kötelező polgári házasságot s ebben a protestáns egyház győzedelmét a túlnyomó igazhívók felett. A házasság szentség, a felett bíraskodni tehát csak a szentszékeknek van joguk s a házasságbontó akadályokat is csak az egyház határozhatja meg. — Schopper rozsnói püspök dec. 19-iki kelettel szintén pásztor-levéiben tüzelte híveit „az államokat és társadalmat felforgató, ámtításokon és hazugságokon élőködő, a szabadkőműves zsidósággal szövethetett liberalizmus ellen,“ a mely nemcsak a katolicizmusnak, hanem magának a vallásnak is ellensége és szegény hazánkat a pogányságba akarja visszasülyeszteni. Ezt a veszélyt úgy véli elháríthatónak, ha az ő tisztelendő testvérei a karácsonyi ünnepeken és újévkor lelkes beszédekben figyelmeztetik a népet a hitbeli állhatatosságra és kötelességeik pontos teljesítésére s ha *új évtől a csata eldőléig* a nagy mise *cum exposito* tartatik s ha a litánia alkalmával Magyarország védasszonyához imádkoznak, a ki már számtalan veszedelemből mentette ki szegény hazánkat stb. Szükség Schopper szerint az is, hogy a szegény pápát Péter-fillérekkel segítsék s a budapesti nagygyűlésre mennél több u. n. intelligens ember rándúljon fel, meghazudtolandók azt a véleményt, a mely szerint a kormány honboldogító javaslatai az u. n. közeposztálynak vagy — szerinte — *tudatlan intelligenciának* kellenek. Ugy látszik, hogy György püspöknek már minden szabad és minden jól áll. Szegény György püspök! Szegény hazánk! Téged már csak a boldogságos szűz segíthet ki az örvényből és a Péter-fillér. Milyen szép karácsonya lehetett a rozsnói egyházmegyének, a hol a békeség ünnepén, az isteni szeretet megtestesülésének napjain gyűlöletet prédikáltak Isten és a Jézus nevében! . . . — *Meszlényi* püspökről is szól a hír. Ő meg arra intette az igaz kath. szülőket, hogy ne engedjék fiaikat olyan házasságra lépni, a melyet az egyház meg nem áldhat. — Ime a *modern reversálisok* előre vetett árnyéka!! — Vaszary — mint hírlik — tudatta a folyó hó 16-án Budapesten tartandó nagygyűlés leendő szónokai-val, hogy beszédeiket tartoznak előleges átnézés végett hozzá benyújtani. Ime egy kis szájjelítő a katolikus autonómiából! — A kath. sajtó el van ragadtatva a főpapoknak ilyen harci kedvétől s reményli, hogy lesz még Regnum Marianum!

— **Szerkesztő-változás.** A Debreczeni Protestáns Lap volt szerkesztője Csiky Lajos theol. tanár, ki évenként át egymaga küzdött ama lap fentartásaért, a szerkesztői tollat letette, hogy állandóbb alkotások által szerezzen érdemet prot. irodalmunkban. Helyét Erdős József, tanártársa foglalta el. A nyugalomba lépőnek kívánunk a csendes, békés foglalkozáshoz nagyobb szerencsét, mint a milyen a hírlapírás nyughatatlanságai között kísérté, az új szerkesztőt tisztársi szeretettel üdvözljük.

— **A vidéki jogakademiák ellen és pro domo.** A „Jogtudományi Közöny“ dec. 15-iki számában, a külön-

félék rovatában, rövid megjegyzéseket olvashatunk a kötelező doktorátus eltörlése s az egységes jogi államvizsgálat szervezése tárgyában benyújtott törvényjavaslatra. A pár szóból, mely a nagyfontosságú kérdésben — úgy látszik — csak előleges tájékozásképen mondatik el, élesen kitűnik, hogy a budapesti egyetemi tanárok legnagyobb része (mert a Közlöny szerkesztője is egyetemi tanár) erősen diskreditálja a vidéki jogakadémiákat, melyek — szerintük — éppen nem alkalmasak, sőt nem is képesek arra, „*hogyan kebelükben a mai doktorátussal egyenértékű képesítő vizsgálat létesíttessék.*” E sajátos szagú vádra most csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a jogi oktatás decentralizációja s a vidéki jogakadémiák fejlesztése, a mi valahára az illetékes miniszter által üdvös megoldást fog nyerni, az egyedüli biztos óvszer a ma fennálló, tarthatatlan állapotok megszüntetésére. Hozzá vagyunk szokva, hogy a központ, mint mindenben, úgy itt is csekélyli a vidéket, holott pedig tudva van, hogy az egyetem nagyobbára a vidéki tanerőkből nyer friss táperőt és hogy jogi irodalmunk munkásai éppen a vidéken — hol ezerféle egyéb teendő hivatásukban nem akadályozzák — fejthetnek ki nagyobb tevékenységet s szentelhetik egész idejükét tanári életpályájuknak. Hogy a javaslat által visszaesés történnék a régi jó időkbe, mikor a tanultság nem volt szükséges — a mint a Közlöny gondolja, — ezt nem tudjuk megérteni. Hisz az egységes vizsgálat — melynek részleteit ugyan még nem ismerjük — kétségtelenül nagyban fogja emelni a képesítés értelmi színvonalát már csak azért is, mert a jogi studiumok gyakorlati oldalára is nagyobb súly fog helyeztetni, a minek kétségtelenül nagyobb hasznát fogja látni a jogtanuló ifjúság, mint azon teoriákkal túlhalmozott kényszerítő torturának, a minek eddig a doktorátust mondhatjuk. Vissza kell utasítanunk azt a vádat is, hogy a vidéken nincs szellemi élet, s hogy az alkalmas eszközökkel ne volna nagy mértékben emelhető. Őszintén sajnáljuk és komoly szerecsétlenségnek tartjuk azt a politikát, a mily mindent Budapesten akar összehalmazni és megtartani, a vidék, sőt az igazság kárára s szegényére. Hisszük, hogy a gróf Csáky erős elhatározását e kérdésben az anyagi oldalról is érdekelt egyetemi tanárok véleménye épűgy nem fogja megingatni, a mint nem a tandíjrendszer szervezése alkalmával. Hogy a vidéki jogakadémiák mindenikében nyolc rendes tanár van ma is (mint a Közlöny tudja), ez sem áll, hisz a felekezeti közt a legtöbbször nincs nyolc tanára, s óriási áldozatokra lesznek szorítva a fentartó testületek, hogy a hiányzó tanzékeket felállíthassák. A magántanári képesítésről, mely legbővebben foglalkozik a Közlöny, az a nézetünk, hogy a tanárnak nem pusztán az elméleti képzettség s az oklevél, hanem a gyakorlat adja meg igazi értékét, a mit nem lehet könyvekből megszerezni. *yn.*

— **Hírlap-verseny.** Egymást éri úgy a központban, mint a vidék nagyobb városaiban a különböző nevű, célú heti s napi lap és folyó iratok keletkezésének híre. De nem csak a híre! A közönségre csak úgy hull a sok új sajtó-termék, mint a hópehely. Hármát — tízet röpít nevedre a posta, ötöt-hatot behajigálnak az előszobádba: láss, olvass és fizess! Mindeniknek az írók egész táborára s a legnevezetesebb férfiak állanak háta megett s a legtöbbször van egy-két-tíz különleges ígérete is. Az egész éves előfizetőnek sokat, a fél évesnek, a negyed évesnek, a hónaposnak, sőt a félhónaposnak is ígérnek valamit, csak hogy pénzt lássanak! Hja! A fővárosi lapok egy része már házi urasággal dicsekedik s egy némelyik szer-

kesztő bámulatos jótékonyt is tudott már gyakorolni: hát ki ne vágnék a boldogok sorsára? Legközelebb Holló Lajos megindította a „*Magyarország*” című, Bernáth István a „*Hazánk*” című napi lapot. Amannak háta megett a függetlenségi és 48-as párt áll, emez megett egy nagy részvénytársaság 300,000 frttal. Amaz az „Egyetértés”-nek, emez a „Nemzet”-nek lesz vetélytársa s részben a „Pesti Napló”-nak és „Budapesti Hírlap”-nak is, mert a kiegyezési alapot elfogadja, sőt a „Pesti Hírlap”-nak és „Magyar Hírlap”-nak is. Lett ezek keletkezésére nagy riadalom. A „Pesti Napló”, „Magyar Hírlap”, „Budapest” óriási falragaszokat nyomtatott színes betűkkel és alakokkal s tele rakatták efélékkel az apró városok szegletházait is, éppen mint valami komédiás sereg, vagy cirkusztársaság. Az egyszerű vidéki embernek most már módjában van töprengeni a felett, hogy ugyan mi hajtja azokat a nagyvárosi urakat az ilyen színes cselekedetekre?! Nemzet-boldogítás ez, vagy amerikanizmus? Mit szólnának az ilyen irodalmárkodásra a 40-es évek eszményi alakjai?!

 Mai lapunkhoz Ráth Mór kiadásainak leszállított áru jegyzéke van mellékelve. Olvasóink szíves figyelmébe ajánljuk

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A t. olvasóknak, munkatársaknak adjon Isten boldog új esztendőt, a protestantizmusnak szerencsét a kibontakozáshoz, a melyet elősegíteni kedves kötelességünknek ismerünk; a hazának békeséget! — *Gy. J.* Aggodalmadban ráismerünk szeretetedre. Az a lap az egyházi és iskolai lapoknak nem lesz ártalmára, ha a közönség jól akar és tud különböztetni. Az a hamis irányú politikai lapokat akarja ellensúlyozni az elhatalmasodott irodalmi morál ellen újabb morált meghonosítani, a prot. egyház és iskola érdekében is — természetesen. Az idő különben a legjobb mester és a legerősebb próba. Majd megvállik. — *K. G.* Már elébb kaptam arra a felszólalásra egy illetékes feleletet s azt hiszem, hogy az téged is ki fog elégíteni. — *K. Zs.* György püspökre most nem lehet nagyobb tért és több szót vesztegetnünk. A vegyes rovatban már elbántunk vele, mire a te leveled megérkezett. — *R. K.* Csak türelem! — *K. B.* Az ígéretet feljegyeztük. — *U. B.* Ajánlom becses figyelmébe a Gy. J.-nek szóló üzenetet. Szíves ajánlatát nagy köszönettel fogadtuk. — *S. K.* Szép levele igazi gyönyörűséget okozott nekünk. Így szeretjük mi az Alma Mater fiait — soha nem vénülő szeretettel.

Pályázat.

A **szatmári** ev. ref. egyházban megüresült egyik lelkeszi állomásra.

Ez állomás javadalma:

1. Lakás, külön udvar kerttel.
2. A városi pénztárból 600 frt, havi előleges részletekben.
3. 34 katasztrális hold föld. Adóját az egyház fizeti.
4. 81 1/2 köbméter tűzifa az erdőn.
5. 4622 lélek utáni stólának felé.

A megválasztott hivatalát 1894. április 24-én elfoglalni s a 2., 3., 4. pont alatti fizetéseknek felét az első évben előde özvegyének adni köteles.

A lelkeszi gyámintézetbe belépni köteles.

Pályázati határidő 1894. január 31. a meddig a felereselt kérvények, Szarka Boldizsár espereshez Vetésre küldendők. U. p Szatmár.

Kelt Debrecen, 1893. december 27.

Kiss Áron,
püspök.

1-1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kath. önkormányzati mozgalom.« *Molnár Ferencz.* — »Egyházmegyei cura pastoralis. *Ignotus.* — »A vallástani-
ev. ref. középiskoláinkban.« *o.* — »Perényi Péter és Siklósi Mihály s a baranyai reformáció.« *Földváry László* — »Iro-
dalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok «

A kath. önkormányzati mozgalom.

Tanulni mástól, sohasem volt szégyen, inkább dic-
csőség. Atvenni, meghonosítani a fejlettebb, korszerűbb
intézményeket, olyan cselekedet, melyre a ki vállalkozik
s végre is hajítja, azzal önmagát becsüli meg, saját ér-
dekét mozditja elő s egyidejűleg a közművelődésnek
tesz kisebb vagy nagyobb arányú szolgálatot. A foly-
tonos tökéletesedés a fejlődés örök törvénye szerint
épen az ismeretek terjesztése s áthasonítása folytán
válík lehetségessé. Tanulmányozzuk általános művelő-
dés-történeti szempontból egyik-másik évezredekkel ez-
előtt élt nép életét, megalkotjuk szellemi előhaladásá-
nak képét, párhuzamot vonunk közte és saját viszony-
aink között s örömünk teljes, ha ódon könyvtárak
poros polcain, vagy beszélő köveken egy-egy rájuk vo-
natkozó, eddig még ismeretlen adatra bukkanunk. Tu-
dósok, művészek, magas rangú államférfiak és közigaz-
gatási tisztviselők, közművelődési intézetek vezetői,
technikai munkálatok intézői nagy fáradsággal és költ-
séggel tanulmány-utakat tesznek a szomszédos, vagy
távolabbi műveltebb népek közé, hogy azoknak szellemi
előhaladását, közigazgatásuk rendszerét, intézményeik
fejlettségét s technikai téren elért sikerüket meg-
ismerhessék s a tapasztaltakat saját nemzeti társadal-
mukban értékesíthessék.

A most megindult kath. önkormányzati mozgalom-
ban az egyház őszintén szabadelvű világi eleme előtt
egészen közel, készen van s mintegy kínálja magát a
minta a prot. egyházszervezetben, mint demokratikus,
tehát szabadelvű szempontból kétségtelenül magasabb
fejleményben. Nem kell érte sem az időben hátra, sem
a térben előre mennie; egyedül annak igazságát kell
elismernie, hogy az előre haladottabbtól tanulni nem
szégyen s hozzá, hogy a hazai ev. ref. egyház szerve-
zeténél, ha már egyszer csakugyan önkormányzati
jogok szervezése a cél, ez idő szerint tökéletesebbet
nem találhatna sehol. Ez az autonomia fogalmának
teljesen megfelelő. Vannak nemzeti, köztársadalmi s
szabadelvű egyházpolitikai kétségtelen eredményei; kor-
szerű, mert demokratikus s a jogra megérett hazai
közszellemben — hiában tagadnánk — kiirthatatlanul
gyökeret vert.

Nem tekinthetjük azért az öntudatos ébredés, a
komoly alkotni akarás jeléül azt, hogy erre a kath.

szabadelvűek részéről nyíltan mindez ideig nem történt
utalás, s hogy ez a tekintélyes elem engedi magát ilyen
benső ügyében a felülről lefelé való fejlesztés hiú el-
mélete által járszalagon s tévutra vezetett, alacsony
szolga szerepre kárhoztatni, a helyett, hogy nyíltan
rámutatna a hierarchia üzelmeire, melynek ma is épen
úgy tetszik a rendeleti úton való intézkedés, mint tet-
szett az idők folyamán az egész egyház szervezetnek,
még a közigazgatásnak is a hitelvek bűvkörébe való
fokozatos bevonása, egészen addig, a hol azok ma
épen úgy állanak, mint az autonomia nyílt ellen-
lábasai.

Elfogadjuk-e hát alaposnak az autonomia által fő-
képen érdekelt szabadelvűek részéről azon ismeretes
ellenvetést, hogy a kath. egyházat prot. minta szerint,
vagyis alulról fölfelé, az egyéni, egyházközségi jog-
kiterjesztés alapján szervezni azért nem lehet, mert
annak történelmileg kifejlett hitelveken sarkalló hierar-
chiai szervezete van? Akkor el kell fogadnunk ama
természetes következtetést is, hogy tehát abban az
egyházban, míg hierarchiai jellege fenáll, autonomiáról
még csak beszélni is abszolúte képtelenség s annak
épen legnagyobb, mert belső ellensége maga a hie-
rarchia, vagy szélesebb értelemben maga az egyháznak
jelenlegi szervezete. Ebbe akarnák-e hát az autono-
miát beszorítani; elfeledvén, hogy a kath. egyház
autonomiával, vagy az autonomia a kath. egyházban
önmagát semmisíti meg?! Sőt ha elfogadjuk, hogy alul-
ról fölfelé fejlesztett képviselői alapon nyugvó autono-
mia náluk a hierarchia rendi hatalma miatt lehetetlen,
akkor még tovább megyünk következtetésünkben, s
állítjuk, hogy a mennyiben az egyház szervezet, kell
hogy a hittételekből nőtte legyen ki magát, mind az
az akadály, mely az autonomia útjába gördül, első
sorban ezeknek rovására irandó fel. Az a kérdés áll
tehát elő: hajlandó-e a szabadelvű világi elem áldozatul
vinni hitelveinek egy tekintélyes részét az autonomiá-
jait? Ezt ugyan elméletben már megtette az autono-
miának pusztán hangoztatásával, de gyakorlatban annál
kevésbé teheti; nemcsak azért, mert ez, az egész nagy
fontosságú ügynek legkényesebb oldala, hanem azért is,
mert hitelvek dolgában egyszerűen az elfogadó szere-
pére van kárhoztatva s így ha még is megteszi,
ez már nem a kath. hívó ténye. Vagy legalább hajlandó-e
s elég bátor-e saját jogának érvényesítése végett az

ügy gyakorlati oldalához fordulni támogatásért s történeti fejlemények és a papi rend hatalmával szembenemenni? Vállalkozik-e a felső hierarchia hatalmának s a pápai mindenhatóságnak megtörésére?

Ha mindezt megteszi, akkor igenis lesz autonómia; de már ezt megelőzőleg a dogmatikus és hierarchiai akadályoknak, melyek ez idő szerint még a kath. egyház lényegét teszik, el kellett venni az utóból: ki nem látna be, hogy *valódi autonómia csak belső szellemi reformáció eredménye lehet, s a minta, mely szerint alakulnia kell, elvégre is nem lehet más, mint a prot. egyházszervezet*. Miért hát a világi szabadelvűek részéről az idegenkedés, sőt egy némelyiknél ellenszenv a prot. egyházalkotmány iránt; miért van, hogy arra már most a mozgalom megindulásánál nem utalnak; az a szerint való szervezkedést nem sürgetik, ha egyszer már felbuzdulásukkal csakugyan komolyan akarnak vétetni?! Talán nem eléggé szabadelvűek; talán a jelen körülmények közt nem látják elérkezetnek az időt a tényleges hatalommal szemben egy nagyobb szabású actió megindítására? Akkor az egész mozgalomnak nincs semmi alapja s tetőzete sem lesz. Mellék körülmények s érdekek által vettettetett felszínre s tiszta autonómiát nem eredményezhet.

Nem kételkedünk a világiaknak meggyőződést illető szabadelvűségükben, sőt megvagyunk győződve a felől, hogy ez az általános világosodás terjedésével mind nagyobb-nagyobb téren hódítja meg a szíveket és elméket, s csupán az emberi természetnek lomha kényelem szeretete, s az tartóztatja vissza ma még a világi elemet egy nagyobb szabású mozgalomtól, hogy vallásos téren a szellemiek kérdése távolabb eső s nem olyan közvetlenül érdeklő dolog, mint az anyagiaké. A közönyösségnek ott igen tág tere van, melyet a hierarchia hivatásából folyólag, még folyvást nagyobbítani törekszik. Tényekben nyilvánuló szabadelvűségüket sem jutna eszükbe kifogásolni, hiszen éppen ez adná kezünkbe a kulcsot az egész mozgalom megértésére, ha azt nem látnók, hogy az autonómia követelése náluk csupán az anyagi oldalt illető jogok megszerzésére szorítkozik s a szellemiek, melyeknek amazokat meg kellene előzniök, éppen semmibe se vétetnek. Nagy tévedés azt hinni, hogy az így megszerkesztett autonómia a szabadelvűség vívmánya s nem a hierarchia győzelme leend. Azzal akarják-e a világiak saját jogaikat erősíteni s úgy akarnak-e az egyház szervezetben helyet követelni maguknak, hogy se látva se hallva, a hierarchia szolgálatába szegődnek?! Sajátságos! Hiszen nekik, ha autonómiát óhajtanak, éppen a hierarchiát gyengíteni s azon szellemi gyámság alól, melyben fogva tartatnak, magukat első sorban felmentetniök kellene.

Mi, a kik benne élünk az autonómiában, el sem képzelhetjük, hogy az autonómia fogalmának hogy lenne megfelelő egy ilyen szervezet, melyben egy tiszta, világos, ép autonómia kétfelé osztatnék a maga szellemi és anyagi tartalmára. Egyfelől állana ismét a hierarchia a maga teljes, sőt erősített jogaival, másfelől a világi elem, melynek gondolnia sem szabad arra, hogy magasabb jogokra most, vagy később érdemesíthető legyen. De azt látjuk s konstatáljuk, hogy ennek a nagyfontosságú kérdésnek már pusztán felszínre hozatalával is ellenmondásba jutott a folyton következeteséget hánytorgató egyház, melyből kilábolni, vagy a szabadelvű világi elem, vagy a hierarchia győzelmével lehet, mert a kettőnek érdeke nem azonos az osztokodásra vitt autonómia számláján.

Vagy az autonómia jön, vagy a hierarchia marad. A kettő nem árulhat egy gyékényen.

Mert voltaképen mi is hát az az autonómia? Mi az autonómikus élet az egyház organizmusában? Az, a mi a polgári viszonyok közt a demokracia, a parlamenti rendszer, a képviselői alapon való szervezkedés. Tevékeny, jogosított részvétele az egyház minden egyes tagjának kisebb-nagyobb mértékben az egyházi életnek nemcsak anyagi, hanem szellemi mozzanataiban is. Az analógiáért nem kell messze mennünk. Helyén való lenne-e az, ha a demokraciai államforma kizárná polgárait a szellemi mozgalmakban való részvételtől, mikor a tapasztalás szerint éppen ez képezi erős alapját s biztosítja fenmaradását? S éppen ilyen szempontból nézve a jelen egyházi mozgalmat, előttünk, kik valamely dolgot a maga teljes mivoltában, előről végig következetesen szeretünk tekinteni: érthetetlen az, hogy valaki egy személyben lehet politikai téren demokratikus, egyházilag pedig a hierarchiának hódoló, s viszont, és hogy az országos parlamentben a hierarchiai egyház formának miként lehetnek még a szabadelvűek közt is barátai. Nem tudjuk megérteni a meggyőződések részekre osztását, két felé való szakítását, még azon eléggé ismeretes indoklás mellett sem, hogy az autonómia útjában külön-féle belső és külső akadályok állanak; mert ezek csak másodrendű kérdések, ama legfőbb mellett, amennyiben az anyagi, tehát külső ügyek rendezésére, vagy a történeti fejleményre vonatkoznak.

Nem tudjuk pedig megérteni azért, mert, ha egyszer már igaz utat találna az egyház autonómikus mozgalma, olyat, a milyenen az a protestantizmusban megvalósult, akkor igen sok, sőt minden nehézség, milyenek a hierarchia rendi állása, vagyoni kérdés, állami beavatkozás mérve, a dolog természeténél fogva egyszerre el lenne háritva az utból, csak hogy bizony e tekintetben nagyobb arányú szabadelvű felbuzdulás, sőt önmegtagadás szükségeltetnék. Éppen ezen, s a hierarchia rendi hatalmán fordúl meg legfőbbképen, s vesz hamis irányt az egész mozgalom.

Mert micsoda egy valódi autonómiával szemben a történeti alapon álló, tehát szabadelvűnek nem is nevezhető katholicismus, melynek csúcsára a hierarchia helyezkedett?

Nyílt tagadása minden egyéni, községi és alantabb fokú közigazgatási jognak, feltétlen engedelmesség egyfelől, a határtalan uralomvágy másfelől, még pedig nemcsak a szellemi, hanem a külső igazgatás terén is, a melyben, hogy az autonómia annál ellentmondóbb legyen, jog csak szorultságból s akkor szokott adatni a világi elemnek, mint a jelen mozgalom is mutatja, mikor a hierarchia elkülönített érdeke úgy követeli.

Komoly, alapos, az egyház belső életéből kiinduló, a korszellem szükségletét számbavevő munkálkodás helyett azért van az a rettenetes zavar, nagy ellentmondás, sok következetlenség, ámitás egyfelől, önámítás másfelől, a mit a mostani szabadelvű felbuzdulás alkalmából szánsalmasan szemlélhetünk.

A dolgok jelen állásában ugyanis a megbízhatatlan, leplezgetett, vagy számító szabadelvűség miatt a helyzet úgy alakult, hogy az illetékes tényezők egymással szemben állanak, megegyezésre jutni nem tudnak. Vagy ha esetleg ez megtörténik is, abból, mint alku útján kényszerült productumból a tiszta autonómiának semmi haszna sem lesz. A mit az állam, mint a ropant dotációk, történeti fejlődés, és modern államjog alapján illetékes közbeszóló akar, az a hierarchiának nem tetszik; a mit a hierarchia tervez, az a világi szabadelvűeknek magasabb érdekétől idegen. Az auto-

nomia ellen tényleg, vagy legalább formailag egyik sincs, de viszont egyik sem mutatkozik a tiszta autonomia elszánt harcosaként. Sőt az illetékes tényezők nem csak egymással, hanem önmagukkal is ellentmondásban vannak ennél a kérdésnél. Az állami ügyek vezetőiről ugyanis az a közvélemény, hogy ők az autonómiának barátai, pedig céljuk éppen nem az autonomia, hanem a hierarchia túl nőtt hatalmának megtörése, ha kell, még az autonomia előmozdításával is. *Ki tenné fel ma azt okosan, méltányosan és következetesen az államférfiakról, hogy autonómiát akarnak, mikor törekvéseiknek nyíltan bevallott s ugyan ám hatalmas tekintetben mutatkozó célja mindennemű felekezeti autonomikus jogoknak fokenkénti bevonása?! A hierarchiáról nyilvánosan tudva van, hogy az önkormányzati szervezet minden formájának elvből engesztelhetetlen ellensége s most még is a körülmények nyomása alatt, számításból, annak egy pár igen alacsony vál-faját engedélyezni hajlandó. Vagy a mi valószínűbb s még nagyobb ellentmondás, nem is hajlandó belsőleg s még is megteszi. Feltehető-e, hogy nézet változás esete forog fenn a hierarchiánál? Ha igen, akkor miért nem vallanak színt, s miért nem kezdeményeznek ők maguk meggyőződésüknek megfelelő reform-mozgalmat? Mert elvégre is egyszerűen az anyagi kérdésekbe fulasztani egy ily nagy fontosságú ügyet, igen alacsony szempont lenne s nem illenék egy oly magas erkölcsi tesztülethez, mely még nevében is szereti magát hagyományosan megkülönböztetni.*

De mindenek felett legszánandóbb az a már egészen vergődésnek minősíthető ellentmondás, melybe a szabadelvű világi elem jutott, melyen vagy megkötözött lelkiismeretét, vagy szabad meggyőződését kell áldozatul vinni mellette, vagy ellene az autonómiának. Ha őszintén pártolja azt, akkor saját egyháza hitelvei ellen harcol, szemben állva a bithű katolikusok táborával. Ha pedig ellene van, akkor a mennyiben valóban lélekből szabadelvű, jobb meggyőződése ellenére kénytelen állást foglalni ez ügyben. Kérdés, hogy menekülhet meg, s hogy kell menekülnie e kínos vergődésből? Ha autonómiát akar, akkor bizonyára nem a létező egyházalkotmány fentartásával, mely annak örökre engesztelhetetlen ellensége marad, hanem új és oly alap választásával, melyen a protestáns egyház-szervezet kifejllett.

Minket, a kik őszinte rokonszenvvel fogadtuk az autonomia jelszavát s feszült érdeklődéssel várjuk további fejleményeit, arról győző meg ez a mozgalom, hogy a hivatalos egyház, hagyományaihoz híven, szabadelvű cselekedetre ma is tehetetlen s teljes ellentétbe jutott, ki tudja már hányadszor? a haladó korszakkal. A szabadelvű világi elem kívül helyezte magát a hivatalos egyház kötelékein s azzal nyíltan szakított. Az állam pedig mind jobban látja és érzi, hogy szabadelvű demokratikus eszméi előbbvitelére a hierarchiai szervezett egyház nagy hatalmi állása nem kedvező s politikáját ebben a felfogásban igyekszik érvényesíteni, de annak a hatalomnak megtörésére csak lassú lépésekben haladhat előre, s ettől ez idő szerint még távol áll.

Több őszinteséget a szabadelvű eszmék hangoztatásában, nagyobb erélyt azoknak hússá és vérré változtatásában s akkor elhiszük, hogy a kath. autonomia ez idő szerint már őszinte jelszó és tiszta szándék.

Molnár Ferencz.

Egyházmegyei cura pastoralis.

Hát ilyen is van? Dehogyan van. Éppen az a baj, hogy ilyen nincs.

A bürokratizmus verte bilincsei közzé a mi egyházi hatóságaink tevékenységét is s tette sivárrá, meddővé, gyümölcstelenné azoknak működését. Százakra, sőt ezrekre szaporodik már fel évenként az esperesi posta- és iktatókönyvek sorszáma s mint a tanfelügyelők és iskolák között, úgy az esperesek és a lelkészek között is majdnem kizárólag a postai levelezésre szorítkozik az érintkezés, míg a közvetlen szemlélet és tapasztalat útján való meggyőződés — a mi egyedül vezethetne eredményhez — kihálófélén van.

A törvénykönyvben ott szerepelnek ugyan az esperesi látogatások, de a valóságban — legtöbb helyen — csak „kis vizitátorokat” ismerünk. Van esperes, a ki egyházmegyéje gyülekezetei közül soha egyetlen egyet személyesen meg nem látogatott. Nem, még azokat sem, a melyekben botrányos állapotok uralkodnak, s a hol a bölcs közbelépés, a gondos atyáskodás, a tekintély és a szeretet könnyű szerrel rendet csinálhatnának. Majd ott lesz az egyházlátogatás és bejelenti, hogy mi baj van. Az egyházlátogatás? Nem többet érne annál egy gyors esperesi megjelenés? Hiszen az egyházlátogatás idejéig annyira elhatalmasodhatik a kezdődő nyavalya, hogy az egész gyülekezeti életet megfertőzteti.

Aztán azok az egyházlátogatók csak átutazók. A legalkalmatlanabb idősorokban vezetnek egy folytában nagyszámú gyülekezetben robotos munkát s testbenlélekben kimerülve térnek meg rendesen családjukhoz, a meglátogatott egyházközségek lelkiéletére nézve olyan csekély eredménnyel, mely távolról sem áll arányban a reáfordított fáradsággal, idő- és erővesztéssel.

Magam is részesültem már ilyen megtiszteltetésben, tehát tapasztalatból beszélek. Senkinek érzékenységet bántani nem szeretném, de őszinte megnyilatkozás nélkül nem gondolom e tarthatatlan állapotot orvosolhatónak.

Egy igen tekintélyes és hír szerint kitünően kormányzott egyházmegye néhány gyülekezetében fordultam meg a közelebbi múlt őszi. Bennünket érdeklő dolgokról beszélgetve lelkészársaimmal, a többek közt kértem, hogy mutatnák meg, milyen formuláé szerint készítik ők gondnoki számadásaikat. Előmutatták. Hiszen ez nem számadás — mondtam — hanem csak egyszerű bevételi és kiadási napló, az egyházlátogatóság által láttamozva. Álmélkodásomra arról világosítottak fel, hogy ők másfajta számadást nem ismernek. Náluk az egész egyházmegyében ilyen a gondnoki számadás, a melyet minden évben láttamoz a vizitáció s többé senki sem vizsgálja felül.

Tudok gyülekezetet, a hol már két esztendő óta nincsen iskola. Még csak vallástanítás sincs. Az egész gyülekezeti élet elparlagosodva, pap és hívek meghasonolva, valóságos fásúltsággal rohannak a teljes erkölcsi megsemmisülés felé. És esperest még nem láttak.* Egyházi felsőbbségük fatális nyugalommal nézi mindezeket.

Egy másik gyülekezetben a lelkész valami csavargó vándort befogad hajlékába. Annak tetszik a szállás s ott marad hónapokig s elmondani nem való

* Hát az egyházmegyei gondnokok?

Szerk.

előzmények után beleházasodik a lelkész családjába s a türhetetlenségig kompromittálja a tisztességes lelkészcsaládok jóhírnevét, megbotránkoztatja a gyülekezet tagjait, megcsúfolja azoknak erkölcsi fogalmait... azután, nos? azután most ő végzi a lelkész helyett a vallástanítást az iskolában. Az egyházi felsőbbség pedig úgy tesz, mintha mindezeket nem látná. Majd jön a vizitáció és ha a presbitérium panaszkodni találja, jegyzőkönyvbe veszi. Ha pedig nem fog merni senki a panasszal előállni, marad minden a régiben.

Pár héttel ezelőtt temetésen voltam egy távoli községben s megütközve láttam és hallottam, hogy a helybeli lelkésztörvénnyel, egyházkerületi szabályrendelettel nem törődve, olyan özönvíz előtti módon végzi a temetési szertartást, hogy a saját hívei pirultak miatta s szégyenkezve mondták, hogy nem hiszik, hogy ez másutt is így menne. Minden volt az, a mit az a pap beszélt, csak nem az isten ígéjének hirdetése. Alacsony hizelés, ívekre menő verses búcsúztatás a legsilányabb fajtából. Valótlanságok ráhalmozása a megboldogultra s teljes megszenteltetésére egy komoly istentiszteleti aktusnak. Szépen vagyunk, ha így akarjuk köszönteni a vallásszabadság közelgő hajnalát.

Mire való akkor az egyházmegyékké való tömörülés? Jobb, ha independensekké leszünk valamennyien s végzi minden pap és minden gyülekezet a maga teendőjét úgy, a mint Isten tudnia adta, legalább megszabadul az egyházi hatóságok számára fizetendő járulékok viselésétől.

Az esperes urak „minősítési könyvet” vezetnek rólunk, papokról, melybe beírják kalkulusunkat, kormányzási sikereinket, lelkipásztori buzgóságunkat, erkölcsi értékünket, híveink közt való forgolódásunkat, egyszóval olyan, a milyen derékségünket vagy gyaroltságunkat. Micsoda alapon? Honnan ismernek bennünket, ha soha meg nem fordultak gyülekezetünkben? S micsoda lélekkel adják ránk a minősítés kényszer zubonyát, ha nem ismernek?

Jővel közvetlenebb érütközés; jővel egyházmegyei kura pastorális, mert égető szükség vagyon reád!

Az egyházlátogatások ideje ismét közeledik. Egészségölő, zimankós téli időben kénytelenek az egyes küldöttségek megejteni szokott látogatásaikat. Jól van. Ezen hirtelenében változtatni nem lehet. De miért ne tehetnők komoly megbeszélés tárgyává, hogy nem volna-e észszerűbb és célosabb dolog ezeket a látogatásokat a jövőre májusra tenni át, mikor az idő kedvezőbb volta s a napok hosszúsága nyugalmasabb utazást s alaposabb betekintést engedne az egyes gyülekezetek belső életébe. Hiszen az egyházi számadási évek különben is ápril 24-én végződnek s így maga ez az egy körülmény is a májusi látogatásra látszik utasítani bennünket. De addig is vegyenek erőt jó szívkön s a ref. papok hagyományos magyar vendégszeretete ne gyengítse meg lelkökben a szigorú kötelességérzetet. Tegyenek félre minden személyes tekintet a közügyért, az anyaszentegyház mindenek felett való érdekeért.

S ha ők elvégezték is híven és becsülettel a maguk nehéz feladatát, ne szolgáljon az okul arra, hogy az esperes urak rólunk gondjaikat egy egész esztendőre megint levegyék. Jöjjenek, lássanak, nyughatatlankodjanak s mindenek felett kevesebbet levelezzenek. Idegen bilincs az mi rajtunk, mely a polgári hatóságok rossz példaadása nyomán szakadt ránk s a melyet — mint hasznavehetetlent — mielőbb le kell rázni magunkról.

Ha valaha, most kettős szükségünk van az éberségre, a lélek elevenségére s a személyes mozgékonyagra. A törvény maholnap versenyre szabadítja az egyes felekezeteket s ebben a versenyben minden rendelkezésünkre álló eszközt meg kell ragadnunk, minden életrevalóságunkat kifejtenuk, ha azt akarjuk, hogy válságba ne sodortassunk.

S magam részéről azzal az egy dologgal tisztában vagyok, hogy irodából kormányozni, iktatókönyvi sor-számokkal virágzó egyházi életet teremteni nem lehet. Ignotus.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás-tanítás ev. ref. középiskoláinkban.

Általános a panasz, hogy a mai kor vallástalan, nincs bennünk az ősök lelkesedése, melylyel egyházunk iránt viseltetni kötelességünk volna; nincs bennünk igazi Istenfélelem, hanem a világ túlságos szeretete.

Igen nagy baj volna, ha ez csakugyan *általános* igazságnak bizonyulna. Nagy szerencse, hogy itt is, ott is vannak kivételek, melyek a különben igazolt s méltó panaszt némiképen leszállítják s az ijesztő képet, melyet elének tár, derűs vonásokkal enyhítik.

Igazolt s méltó panasz! Tehát a vallástalanság mégis kísért! Tehát nem lehet egykedvűen vennünk a bajra rámutató panaszt!

Épen ez indít rá, hogy a gimnáziumi vallástanításnál előforduló dolgokról egyet s mást elmondjak, hátha sikerülne ez egykedvűséget megszüntetni s a figyelmet ráirányozni erre a tárgyra is.

Kik tanítják a vallást ev. ref. gimnáziumainkban? Ez az első kérdés, melyre választ kell adnunk.

Van összesen 28 középiskolánk; 20 főgimnázium, 5—hat s 3—négy osztályú. Ugyan kik tanítják ezekben a vallást?

24 gimnázium múlt évi értesítője van előttem s a lehető legváltozatosabb képet tárják elem. Tanítják a vallást a lelkipásztorok, segédlelkészek, rendes vallás-tanárok, rendes vallás-tanár mellett mások is, rendes tanárok; rendes tanárok vallás-tanár mellett, ki csak névleg vallás-tanár, mert szépírást tanít, s vallástanító segéd-tanár, valamint helyettes tanárok.

Minő változatos kép! Ugyan — ebből ítélve — kicsoda panaszkodhatik hát, hogy vallástalanság fenyeget, mikor annyian tudják is tanítani, s tanítják is a vallást gimnáziumainkban?...

Megvallom őszintén, hogy e változatos kép engem nem gyönyörködtet, sőt határozottan abban látom a veszedelmet, hogy annyian tudják tanítani s annyian tanítják is a vallást gimnáziumainkban. Nem azért, mert talán nem tartom az illetőket képeseknek tanítani a vallást, hiszen a lelkészek, segédlelkészek, rendes vallástanárok egyenesen hívatottak arra, hanem azért, mert az ezekhez tartozók nem hívatásból tanítják — tisztelet a kivételeknek — s a legnagyobb hálával viseltetem a régi gárda igazán kipróbált s igazi vallásossága iránt, a melynek bárcsak volna csak parányi magja is az ifjú nemzedék lelkében, s főleg azért, mert azt a benyomást teszi a vallás-tanítók nagy változatosságot mutató képe az emberre, hogy így kell fölkiáltanunk: úgy látszik, a vallást bárki is taníthatja!... Pedig hát *nem taníthatja!*

Jól emlékszem, hogy épen e Lapokban volt egy hosszabb cikksorozat a vallástanításról valamelyik év-

folyamban Czinke István úr tollából. Ő abban a véleményben volt, hogy nem volna helyes a vallást kizárólag vallás-tanítókra bízni, mert a vallásosság nem tűrheti meg a kizárólagosságot, annak át kell hatnia az egész intézetet, annak minden egyes tagját s minden tanárnak tanítani kell tudnia a vallást. Elfogadom e véleményt én is, de csak egy föltétel alatt, ha t. i. minden egyes tanár képes a vallást tanítani!... De hát képes-e mindegyik? Nem!... Azaz hogy igen, mert a fentebb jelzett változatosság e mellett tanúskodik.

Csak hogy — ismételve mondom — épen ez a változatosság az, a mely engem ijeszt, mert tények szólnak a mellett, hogy nem csak hogy nem képes tanítani a vallást, de még csak azt sem akarják igen sok helyen, hogy a vallást tanító úgy szerepeljen, mint rendes tanár. Köztudomású dolog, hogy egyik iskolánk tanárai a vallást tanító rendes lelkész ellen ugyanam elkövettek mindent, hogy rendes tanár gyanánt ne szerepeljen s az egyházkerületnek kellett határoznia, mely kimondta, hogy a lelkész rendes tanári jogokat élvez, mint vallás-tanár. (A Tiszántúl történt).

Ez az eset aztán eszembe juttatja azt is, hogy ev. ref. egyházunk igen sok gondot fordít gimnáziumaink tanárainak fizetésére: mindenütt igyekszik javítani helyzetükön, hogy a szellemi munkások jól kiérdemelt jutalmuktól el ne essenek. S feltűnő, hogy a vallás-tanítással foglalkozókról alig emlékszik meg valahol. A fizetés-javítás e tekintetben csaknem ismeretlen. Államsegélyt nyer valamely gimnázium? ... Ott minden tanár fizetés-emelést kap, a vallás-tanítással foglalkozó marad a kisegítő állapotában. Sőt az is megtörténik, hogy az állammal kötött szerződés szerint a vallás-tanár fizetése 800 frt volna, s a tanári kar az egyházi előjárósággal 600 frtos állást hirdet s az államsegély megnyerése után sem adja meg a szerződésben megállapított fizetési összeget. Ez megtörtént s a megrövidített fél saját egyházával szemben a kultuszminiszterhez fordult, kérvén őt, hogy az egyházat, illetőleg az első sorban főntartó testületet utasítsa a szerződés megtartására. (Ez is a Tiszántúl történt).

De menjünk tovább. Foglalkozzunk azzal a kérdéssel, hát ott, a hol rendes vallás-tanár van, mennyi a munkás bére? ... A lapok, egyházi folyóirataink adnak útbaigazítást, a melyekből e pályázatokat olvashatjuk. Erdély egyik gimnáziumában 600 frttal volt hirdetve; a dunántúli kerületben 800 frttal; nálunk, a mint olvashattuk e lapok folyó évi 4. számában (90. l.) a miskolci intézetben is 800 frt leend a vallás-tanár fizetése, míg a többi tanár, a ki rendes, 1200 frt törzsfizetést, 200 frt lakbért s 50 frt ötödéves pótlékot fog húzni.

Hát vajjon az erdélyi 600, a dunántúli s tiszántúli 800—800 frt vallás-tanári fizetés összeegyeztethető-e egyrészt saját egyházi érdekeinkkel, más részről helyes arányban áll-e a többi tanárok fizetésével? ... Azt hiszem, hogy a válasz csakis tagadó lehet mindkét kérdésre. Hallgatólágos elismerése ez annak, hogy a ki teológiát végzett, nem olyan képzettségű egyén, mint a ki egyéb foglalkozik. Vád önmagunk ellen, hogy magunk sem akarunk a vallás érdekében annyit tenni, a mennyit más egyébként megteszünk óriási áldozatok árán is.

Am kutassa az okát bárki is ennek a dolognak, tudom, hogy a sokszor hangoztatott prot. szegénységen kívül semmi más alapot nem fog felmutatni; de még az sem lesz elfogadható, mert ha tudunk az egyik munkásnak tisztas bért adni, önmagunk alatt vágjuk a fát, ha saját lételünket biztosító munkásainkat megrövidítjük s egyúttal ország-világ előtt annak adunk kifejezést: a

ref. vallás-tanárok nem érdemelnek annyi fizetést, mint ugyanazon hitfelekezet más tanárai.

Meglehet, hogy a ki figyelmére méltatja e sorokat, azt fogja mondani: nem adunk több fizetést a vallás-tanárainknak már csak azért sem, mert vallás-tanári kurzus nincsen, vallás-tanári képesítést senki sem nyer, tehát a vallás-tanításra alkalmazottak megelégedhetnek annyival is, a mennyit itt is, ott is juttatnak nekik. Hár erre azt válaszolom, hogy theol. tanári képesítés sem volt eddig s mégis voltak theol. tanárok. És ha theol. tanárok lehetnek a lelkészi vizsgálatot kiálltak, mért ne lehetnének vallás-tanárok is? És ha theol. tanárságra emelkedve, tisztas fizetést húznak, mért ne húzhatnának tisztas fizetést a gimn. vallás-tanításért is?

Azonban minderre azt mondhatja valaki: ezek nem a vallás-tanítás ügyét illetik, ezek a vallás-tanárokra vonatkoznak, lássuk már az ügy érdemét is. Igen szívesen, hiszen épen az előzmények szolgálnak rá, hogy most már ennek a kívánságnak s valódi célunknak is megfeleljünk.

Határozottan kijelentem, hogy a vallás-tanítás mai rendszertelen berendezése egyenesen előmozdítja a vallástalaniságnak. A ki csak azért tanítja a vallást, mert azt bárki is taníthatja, soha sem kedvelteti meg a vallást tanítványával; szeretetet, ragaszkodást nem fog pláncolni a lelkekbe a hit iránt, hanem igenis a közönyösségnek lesz terjesztőjévé. Más szakon működő egyén sokkal inkább le van kötve saját tudománya iránt, sem hogy saját óhaja szerint is úgy foglalkozhatnék az esetleg neki kiosztott vallással, a mint a reá váró szent kötelesség, a növendékek legszentebb érdeke, vallásossága megkivánná. Különösen áll ez ma napság, a midőn halunk ilyen nyilatkozatokat teológiát végzett ref. tanártól: ej! a vallás! az csak mellék tárgy; meg ilyen szót: előbbvaló a fürdő egy városban, mint a templom! (Megtörtént mind a kettő!)

S most már mi a teendő? Kérdezik talán az érdeklődők.

Nagyon sok, ha azt akarjuk, hogy a vallás-tanítás megfeleljen ref. egyházunk igazi érdekeinek. Nagyon sok, ha azt akarjuk, hogy mi magunk is ne legyünk terjesztői a vallástalaniságnak azokban az intézetekben, a melyekből a tudományos pályák emberei kerülnek ki. Lásunk egy pár teendőt!

A hol csak lehet, rendes vallás-tanári állomásokat létesítsünk, hogy az a tanuló ne legyen kénytelen ezt az észrevételt tenni: a vallás-tan nem olyan tantárgy, mint a többi, hiszen a tanárja sem rendes, csak kisegítő! ... Ma így van. Erre a megjegyzésre utaljuk mi magunk a növendékeket, a hol kisegítő vallás-tanítók foglalkoznak. De rendes vallás-tanárságot kell fölláttatni azért is, hogy az u. n. iskolai Istentiszteletek meghonosíttassanak, a melyekre mindinkább égető szükség kezd lenni, épen a vallástalaniság fenyegetései következtében. A gyermekek, serdülő ifjak fölfogásához mért egyházi beszédek a városi közistiszteletek keretébe alig illeszthetők be, szükség van azért, hogy az iskolában magában gondoskodjunk a növendékek szellemi táplálásáról az evangéliumokból. De meg a rendes vallás-tanárságok rendszerezésével igen könnyen visszahozhatnók a régi jó szokást, hogy minden reggel Istentisztelet tartatnék a tanítás megkezdése előtt. Nem kivihetetlen, csak akarni kellene, s ha rendes vallás-tanár lesz valahol, az ki is viszi. Tudtommal iskolai Istentiszteletek Pápán, Székelyudvarhelyen s Zilahon tartatnak. Példájukat a többi intézetek is követhetnék, *legalább*, vagy ha úgy tetszik, *főként* a téli időszak alatt.

A hol a rendes vallás tanári állomás esetleg nem létesíthető, ott az illető rendes lelképásztor volna a leghívatottabb vallás-tanár. Már állása is olyan, hogy a tanúlnak eszébe sem jut őt kicsinyelni. A segédlelkészek vallás tanárkodása éppen ebből a szempontból nem helyesíthető, annyival is inkább, mivel maguk a tanárok is igen sok helyen vajmi kevés tisztelettel viseltetnek irántuk, sőt azt is hajlandók elkövetni, hogy a róm. kath. káplán s a ref. s.-lelkész között már csak udvariassági alakosságok szempontjából is különbséget tesznek a ref. s.-lelkész hátrányára. Az első „tisztelendő,” az utóbbi „tiszteletes” címmel szólítatják, a mi nem volna baj, ha mindenki tudná, hogy a két cím nem tér el egymástól, de éppen mivel ez nem ismerős mindenki előtt, válik feltűnővé s lesz a ref. s.-lelkész hátrányára. Aztán megvalljuk meg őszintén, vallás-tanításra nem mindenki alkalmatos. Azért, mert valaki s.-lelkész, még nem következik, hogy tanítani is tud. Végül pedig a s.-lelkészek változnak is igen gyakran, ez sem szolgálhat a vallás-tanítás előnyére.

A s.-lelkészekkel szemben sokkal inkább helye van, hogy a vallást más rendes tantágy tanárja tanítsa. Csak-hogy itt arra kell ügyelnünk, hogy lehetőleg vagy teológiát is végzett ember kezébe tegyük a vallás-tanítást, vagy legalább olyanéba, a ki ref. gimnáziumban tanúlva egykor, még sem lett egészen hideggé anyaszentegyházunk iránt. Ha így járunk el, legalább a valószínűség biztathat, hogy a vallástalanságnak útját állhatjuk.

Természetes dolog, hogy a vallás-tanítás mellett az egyházi énekekre is kiváló gond fordítandó. Valóban követelendő volna, hogy ref. intézeteinkben az egyházi éneklést kötelezővé kellene tenni, kötelezővé még az államsegélyben részesülő iskoláinkban is.

Végül csak annyit még, hogy én a magam részéről a lehető legkönnyebb keresztútvitelt úgy vélem a rendes vallás tanárságok felállításának — s ezt tisztelettel ajánlom az intéző férfiak figyelmébe, — ha a vallás-tanár egyúttal a bölcsészeti előtan s a lélektan előadója gyanánt is szerepelne. A ki a vallásbölcsészett, az erkölcs tan előadja, a melyek minden esetre bölcsészeti jellegűek, ha ez utóbbi talán tisztán vallásos színezetű is, az előadhatja a philosophia-propäentikát s a psychológiát is. Így aztán a vallás-tanár óraszámjai egyenlőkké lesznek a többi tanárokéival s a rendes tanári fizetés bátran adható nekik is.

Az utolsó szavam ez: rendszeresítsük a vallás tanári állásokat ev. ref. középiskoláinkban, hogy az igaz vallásosságnak hathatós terjesztőit szaporítsuk.

ω

TÁRCZA.

Perényi Péter és Siklósi Mihály, s a baranyai reformáció.

(Folytatás.)

Egészen más okoknak és tényezőknek kell tehát tulajdonítanunk Perényi Péternek a protestantizmus melletti ezen időben s oly rögtönös állásfoglalását. Sajnos nem ismerjük azokat, majd csak a jövő fogja fölfedni, vagy talán az sem. Mi csak annyit tudunk, hogy elfogadva a prot. vallást, annak szívvel lélekkel híve is lett. Nemcsak követte az új tudományt, hanem terjesztette is; nem csak szívében hordozta a megújított vallást, hanem annak szövetségét magasra emelve világosságot árasztott, a meddig hatalma és befolyása kiterjedt. S az

messzire kiterjedő volt nemcsak nevének fénye, magas állása és hatalmas összeköttetéseinél, hanem annál fogva is, mert a pécsi püspökség után legtöbb birtok fölött rendelkezett.

Perényi Péter anyja, Kanizsai Dorottya után bírta Valpó várát és tartozandóságait a Dráván innen és túl; atyja Perényi Imre után pedig Siklóst és környékét Baranyában és Somogyban. Valpóhoz tartozott: Sztára, Markóc, Réfalu, Mikefalva, Körtélyes, Kociánc, Vocsikocz, Ternay, Modrácz. Siklóshoz: Belköz, Szabolcs, Paály, Palkonya, Csehi, Gerényfalva, Lanka, Letenye, Szaporca, Tésenfa, Kémes, Piski, Lak, Kórós, Kengyel, Raád, Sárosztó, Ujnép, Zerdahely, Csepel. S ezeken kívül Perényi tulajdona volt még Harkány, Kis-Harsány, Csoknya, Csúza, Sepse, Maty, Kisfalud.¹⁸ A három megyében elterülő nagy uradalom székhelye a Zsigmond király fogasáról nevezetes Siklós volt; a természet minden szépségeivel fölékesített város azonban, melyről Pathai Sámuel még 1647-ben is így ír: „Locus is est amoenissimus, arcem habens pulcherrimam, amoenitate vix ulli in Hungaria postponendam”, a mohácsi vész előtt csak ritka vendégképpen láthatta urát. Mint tudjuk, a mohácsi vészig oly határozott központja volt Magyarországnak, mint kevés más országnak. Az összes nemzeti élet Budán összpontosult. Ott lakott a király s körülte csoportosultak a nemzet kiválóbb férfiai. Perényi Péter is mint koronaőr és temesi gróf élete előszakát többnyire Budán töltötte,¹⁹ s midőn az udvartól távol lehetett, az ősi lak Terebes volt a fészek, hova megtért pihenni és örülni. Itt lakott ifjú felesége, Székely Klára kicsiny gyermekével Ferenczel, s ezek mellől szólította Mohács mezejére, a Palóci Antal főispán által meghordoztatott véres kard. A nemzeti nagy vészből szerencsésen szabadulva, szinte ide menekült s innét hívatta magához Tokajba a királyságra törekvő Zápolya, ki a tekintélyes főúr pártfogását annyi-
val könnyebben megnyerte, mivel az éppen akkor foglalta el a mohácsi téren elvérzett Pálóci Antal után gazda nélkül maradt Sárospatakot, Ujhelyt s öt más várat, melyek birtokában őt Zápolya mindjárt meg is erősítette.²⁰

Perényi alig egy évig maradt János király híve s midőn ez az 1527 ik év augusztusában Budára siető Ferdinánd elől a felvidékre vonult, a gyengén erősített terebesi vár falai közt biztonságban nem érezvén magát, családjával együtt a délvidékre, siklósi várába költözött. Itt töltötte az egész 1528 ik évet, nem adva életjelt magáról még akkor sem, midőn Zápolya Terebest, Sárospatakot elfoglalta s majd Ujhelyt felgyújtatta.²¹ Itt lakott a következő évben is július elejéig, míg t. i. bizonyossá lett a már régóta szállongó hír, hogy Szolimán ismét sereget vezet Magyarországra. Ekkor a török útjában eső Siklósról sietve menekült vissza Terebes felé; nem érhetett azonban céljára, mert a tolnamegyei Kajdacson, Szerecsen János főispán által elfogatott s Zápolya rendelkezéseire feleségével, fiával és minden kincseivel annak Dobrogosthi (Dobragosce Pozsegamegyében) várába hurcoltatván, egy ideig ott raboskodott.²²

¹⁸ Egykorú összeírás a pozsonyi káptalan levéltárában

¹⁹ A Perényieknek saját házuk volt Budán. Az ősi házat Perényi Imre nádor 1515-ben cserélte el Somi Gáspár mánással, kinek felesége a Perényi családból való volt, ennek a budai várban a ferencendi apácák kolostorával szemben levő házával. Rupp: Budapest, 1868. 150 lap.

²⁰ »Cum omnia possessionibus, quascumque habebat magnificus dominus Palocsensis, post defectum ejus seminis, remuneraverat Petrum Prini Rex Joannes, cum quinque arcibus donaverat eum latronem Scarioem predictum Petrum.« Szerémi i. m. 209. l.

²¹ Szerémi i. m. 210—211. l.

²² A Szolimán elé siető Zápolya az 1529. év július 28-án Csanádon kelt s Kassa város bírájához intézett levelében tudatja, hogy Szerecsen János cum uxore et filio et omni thesauro suo in possessione et

Fogságából szabadulása után ismét Terebesre vonult s a két király közt teljesen semleges viselte magát, ott töltötte az egész 1530 ik évet.²³ A következő év elején azonban ama mozgolódás, mely a párkülönbség nélkül egyaránt elégedetlen főúrak körében megindult, őtet is fölvevé tétlenségéből. A két király harcából az országra nehezedett gyász ugyanis többekben azon gondolatot költötte föl, hogy egy oly közös gyűlést tartsanak, mely tekintet nélkül Ferdinándra és Zápolyára, a teendőkről tanácskozzék. Perényinél hőbbben senki sem fogadta e gondolatot, s pedig annyival inkább, mert — mint több jelenségből gyanítható — a szándékolt gyűlésben az ország főkapitányává remélt választatni, oly tisztt, mely idővel a török pártfogása mellett talán az ő fejére segíti a koronát. A mozgalomhoz csatlakozott tehát s majd annak egyik vezérévé lett. Többben több okokból, a jóval nagyobb rész pedig azért, hogy az ország megmentésére semmiféle eszköz se maradjon megkísérletlenül, kezét nyújtottak neki.

A mozgalom főrészesei nagyjából a dunántúli részekben lakván, Perényi is közelükbe költözött, s másfél éven át ismét Siklós volt a központ, mely körül forgott, honnét kiindult, s hova újra és újra visszatért, erősen működve, nem közönséges céljai és tervei kivételén. Itt tartózkodva ő volt főszervezője ama többrendbeli gyűléseknek, melyek országos ügyekben a dunántúli tájakon tartattak.

Az 1531-ik év március 6-án Babolcsán kelt Perényi Péternek, Török Bálintnak, Lengyel Jánosnak és másoknak azon levele, melyben az ország számos nemeseit e hó 19 re a soprommegyei Bélavárra hívják az ország sorsa fölötti tanácskozásra.²⁴ A hívásra megjelentek: Battyáni Ferenc vasmegyei főispán és horvát bán, Báthori György Babócsa vár ura és somogymegyei főispán, Pekri Lajos Ötvös-vár ura, Szécsi István zalai főispán, Bánfy Antal a bolondóci vár ura, Battyáni Orbán, Sulyok György pécsi püspök és Lőrincz fejevári prépost stb. személyesen; Erdődi Simon és Péter, Endre knini püspök, János korbovai gróf, Moré László, Tahi János, Keglevics Péter, Choron Endre, Esseghvári Ferencz és a nemrég meghalt Báthori István nádor özvegye Söfia maszovi hercegnő képviselőik által s egy körlevelet bocsátottak az ország összes rendjeihez, melyben mondják: „E hazát atyáink egysége és összetartása szerezte és tartotta fenn s csak hasonló egység, összetartás és kölcsönös szeretet által mentethetik meg jelen s jövődjö bajaitól. Ez okon május 19 napján, Veszprémben fogunk összegyülekezni s benneteket is kérünk, hogy ott megjelenejtek, tanácskozzatok velünk... a haza oltalmáról, hitünk fentartásáról.”²⁵

A célzat mindkét királyt megdöbbenetette s mindketten eltiltották híveiket a megjelenéstől. S célt értek, mert a veszprémi gyűlés, melynek feladata lett volna elhatározni, kit kelljen ezután királynak ismerni, hogy többé a török s Szapolyai és Ferdinánd népe ne vete-

kedhessék azon, melyik okozhat nagyobb romlást a hazának — eredmény nélkül oszlott szét; de eredmény nélkül a Székes-Fejervárra áttett gyűlés is,²⁶ mert a rendek csak gyéren jelentek meg s csak gyenge viszhangot költött az országban a többek által hangoztatott vélemény, hogy sem Ferdinándot, sem Zápolyát nem, hanem Perényi Pétert kellene királylyá tenni.²⁷

A szándék azonban, hogy mindkét király magán célzaitól függetlenül intéztessék a haza sorsa, a sikertelen próbák után sem enyészett el. Főuraink, kikhez most már Nádasdi Tamás is csatlakozott, november elején újabb tanácskozmányra gyűltek Zákányba²⁸ s ott azt végezték, hogy 1532 január 1-én a balatonparti Kenesén országgyűlés tartassék. Zápolya eltiltotta annak tartását, a gyűlés céljaira nézve félrevezetett Ferdinánd ellenben követeket is küldött oda s a kenesei gyűlés az új év első napján a rendek tetemes számát látta együtt. Országra kiható hasznos határozatot azonban e gyűlés sem tudott hozni, csak panaszt és szemrehányást röpi-tett a világba s egy újabb gyűlésre halasztotta az ország hajainak orvoslását.²⁹

Perényi a kenesei gyűlésen már nem volt jelen.³⁰ A kényszerűségből Zápolya mellett tartózkodó, de erősen Ferdinándhoz szító s a vezérszerepet kezei közé ragadott Nádasdi Tamás mellett terveinek valósulását a rendek közmegegyezéséből nem remélhetvén, azoktól elváltan kezdett működni saját céljaira s a veszprémi gyűlés hangulatából bátorságot merítve Zrinyi Miklóst és Bika Imrét³¹ Szolimánhoz küldte kérni, hogy vegye őt ki Zápolya és Ferdinánd hatalma alól és fogadja oltalma alá. Míg azok a szultánnál érdekében fáradoztak, ő maga ott hagyván a délvidéket, terebesi várában családja körében csendesesen várta az eredményt. Midőn pedig az 1532-dik év nyara elején Szolimán ismét Magyarországra indult hadaival, ő is ott termelt Baranyában s augusztus havában maga ment valpói várából fiával, 600 fényesen felszerelt lovaggal és gazdag ajándékokkal a mohácsi síkon táborozó Szolimánhoz, személyesen eszközölni ki tőle azt, a mit Zrinyi és Bika által kért. Célját nem érte el. A portához küldött követek munkálatait Gritti meg-

²⁶ Bakics Pálnak fennmaradt levele. 185 l.

²⁷ Ezen időben nem csupán főuraink gondoltak Zápolya és Ferdinánd mellőzésére, hanem György szász herceg is azt adta utasításul a magyar ügyben Passauban tartott tanácskozmányra küldött tanácsosainak, hogy azt mint indítványt adják elő kellő időben: »A keresztyénység érdekében állana, ha mind János mind Ferdinánd a lengyel király javára lemondanának a magyar koronáról.« Történelmi tár 1878. 465.

²⁸ Zákány a mostani Vároly pusztá körül terült el. Midőn a zerinvári és kanizsai törökök az akkor virágzó mezővárosra törtek, az erős, bátor lakosság kemény harcot vívott velük, de végre a török túlerő győzött s a le nem kaszabolt lakosság a náddal és gyékénnyel borított mocsaras helyre menekült s itt új községet alapított, mely helyi fekvése miatt *Gyékényes* nevet kapott.

²⁹ Így írják a Praelati, Barones, Proceres et Nobiles Regnicolae omnium ordinum Regni Hungariae in Kenese congregati a Morva rendekhez: »Királyságunk mindig előfala volt a keresztyénségnek, nunc negligentia et impotentia principum nostrorum ferimur, mert annyi idő óta hiába kérünk segílyt a keresztyén államoktól. Ezért jövő Gergely napra általános diétát hirdetünk Biremhidába (Berhida) Veszprémmegyébe. Küldjenek oda követeket.« Tört. tár 1878. 464 l.

³⁰ Engel János »Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer Halle. 1798. I. 392 — a kenesei gyűlés szerzőjeül is Perényit mondja, de hogy már azon nem volt jelen, bizonyítja egy halmaz levél, melyet Ferdinánd párthívei e tárgyban Innsbruckba írtak. Jelesen Szalaházinak 1531 december 28-án kelt levelében olvassuk: »Perényi e napokban a török szélektől Terebesre érkezett s Jánoshoz emberét küldte melességgel, hogy eddig hanyagul szolgált, s hűség ígérettel.« Thurzó Elek pedig Sempseről november 24-én írja Ferdinándnak: »Nádasdi Tamás a főszereplő s postaként siet úrtól úrhoz ez ügyben.«

³¹ Schwandtner: Script. Hung III. 406. Budai Ferencz hibásan mondja Jánosnak. Polg. Lex. Perényi P. élete.

domo Georgii Kajdaci infidelis nostri — elfogván Perényit, az ő rendeletére feleségével, fiával és minden kincseivel együtt, Szerecsen János, Dobragosthy várában tartatik. (Kassa városi levéltár kiadatlan levelei, csomag, 1573 sz.) Zápolya levele nem említi, hogy a korona is Perényivel lett volna elfogatásakor, s hallgatásigazat ad Gévainak, ki Budai Ferenc és Esaiás, s más történetírók azon állítását, hogy Perényi, Ferdinánd koronázatása után a koronát Siklóstra s onnét menekületesekor magával vitte volna, szinte okmányok alapján cáfolja.

²³ Perényi Péternek, 1530. jan. 20, 25, május 1, 16, június 31, július 22, szept. 12, dec. 28-án, Terebesen kelt levelei a kassai városi levéltárban. Tartalmuk célmra közelebbről nem tartozván, csak keltük idejét jegyeztem föl magamnak.

²⁴ Katona: Hist. crit. Töm. XX. 678—9. Fessler. VI. 453.

²⁵ Kovachich: Supplem. ad. Vess. Comit. III. 137.

hiusítván, kívánsága teljesítése helyett a fővezér Ibrahim őt magát elfogatta, kíséretét pedig lekoncoltatta. Fogságából úgy menekülhetett, hogy Ferenc fiát adta zálogul, a kit aztán soha többé nem látott.

A Szolimán által Zápolyának kiadott s ettől másodizben megkegyelmezett Perényi ezután Terebesen és Sátoralja-Ujhelyen,³² majd az 1534-dik évben Sárospatakot erősséggé alakítva, ettől fogva állandóan itt lakott s lett a Bodrog partjain a reformáció megörökítője. A felvidékre költözése után csupán egyszer látjuk még Baranyában. 1535-ben ugyanis Dionysius után másodnapra (apr. 10.) Siklóson kelt levelében Kassa város bírájának jó szomszédi viszonyt ajánlva tudatja azzal, hogy az ország alsó részeinek megzavart java érdekében Siklóra ment.³³ Meddig időzött itt, nem tudjuk.

Az eddig elősorolt adatok Perényinek Siklóson tartózkodására nézve három időpontot jelölnek meg. Hatalmas és maradandó alkotások létesítésére rövid, de kezdeményezésre elég mindegyik. Nagy kérdés azonban, hogy közülök melyik volt az, melyet a pártfogása mellett megindult reformáció kezdőpontjául tekinthetünk. E kérdésnél a hagyomány tévóváz és hallgat s még kevésbé segítenek biztos kútforrások, hogy arra alaposan és minden kétséget kizárólag megfelelhessünk; de minden körülményeket tekintetbe véve talán nem tévedünk, ha a baranyai reformáció megkezdését azon időre tesszük, mikor Perényi családjával együtt leghosszasabban és állandóbban tartózkodott Siklóson s a mikor már Szerémitől az „apostata lator” és „Skariotes” címet is kiérdemelte. Ez az 1527. szeptemberétől 1529 júliusáig terjedő időköz s én hajlandó vagyok erre és Siklóra érteni Iratosi mondását: „A mely urak a mohácsi vészből hazajöhetnek, egy-egy evangélikus predikátort kerestetnek maguknak.”

Az az evangélikus predikátor, kit Perényi talált magának, a hagyomány és köztudat szerint *Siklósi Mihály* volt.

A magyar föld eme legelső reformátorának életét és működését a legsűrűbb homály borítja. Nyomokat, melyek után alakja kidomborítható lenne, nem hagyott maga után; egykorú s történeti hitelességre igényt tartható adatok nem bizonyítják, hogy hol és mely időben működött. Egyedül a megbízhatatlan kései hagyomány beszéli, hogy Zemplénben Ujhelyen s Baranyában Siklóson reformátorkodott. Jelesen Gönci György Félegyházi Tamásnak 1586-ban megjelent Uj testamentumához írt ajánlásában a reformátorok közt elsőnek említi Siklósi Mihályt az *felföldön Ujhelyben, Perényi Péter idejében*. Pathai Sámuel, tolnai pap s később dunamelléki püspök pedig 1647 szeptember 15-én Szilágyi Beniamin István sárospataki tanárhoz írt levelében mondja: „*Siklósvár és város környéke celebrálja a jeles Siklósi Mihálynak emléket.*” Ennyi mindaz, a mi a messze multból Siklósról reánk maradt s ismerve egyfelől Pathai Sámuelnek a tolnai és baranyai reformáció körüli tájékozatlanságát s adatainak kétes hitelű voltát; s tudva másfelől azt, hogy Gelei Katona István,³⁴ ki 1605—8 táján ujhelyi deák volt³⁵ és utanna Tolnai F. István és Pósa-házi egy, tudományokkal foglalkozó egyén — állítólag Pesti Gábor — könyvtárában talált kézirat nyomán Ujhely reformáltatását *Szilvási Mihálynak* tulajdonítják: csak habozva és

tartózkodva említhetnénk a reformátorok közt Siklósit, hogy ha fennmaradt énekének versei hibátlanul nem hirdetnék nevét s nem bizonyítanák, hogy valóban élt és működött.

Ily körülmények közt nem csuda, ha származásáról, ifjúkori nevelkedése s pályájának kezdő éveiről nem mondhatunk semmit. Születése helyét, a baranyamegyei Siklóson gyanítjuk. Gyanításunkat a régi szokása igazolja, kik magukat többnyire szülőföldjükről írták s neveztek. E gyanításnál maradván, önként merül föl e kérdés:

Mikor s mikép került Ujhelybe? Nem tudjuk, miként nem ismerjük az utat, mely földieit; Kopácsi Istvánt és Sztárai Mihályt³⁶ a délvidekről északra, a ferencrendiek sárospataki klostromába vezette. Beszélük,³⁷ hogy Pálóci Antal, Ujhelynek ura, kegyúri jogánál fogva már 1522-ben ujhelyi plebánussá nevezte ki, de ezen állítás nincs bizonyítva.³⁸ Hihetőbb, hogy mint az előbb említetteket a sárospataki, úgy őtet is az ujhelyi kolostor adta, s azokkal együtt ő is a szerzetesi cellából lépett ki a hit-ujítás eszméinek terjesztésére. S e föltevésnél a sejtlemnek egy vékony fonalszála akad kezünkbe, mely visszavezet Baranyába. Tény ugyanis, hogy a ferencrendieknek Pécssett, Monostoron és Szigetváron klostromaik voltak.³⁹ A mohácsi vész idején a török a két első helyet feldúlván s elhamvasztván, a közlakosokkal együtt, a szerzetházak lakói is menekültek. A menhelyet keresőknek irányt mutathatott északfelé a Sárospatak s Ujhely urává lett Perényi fényes neve, s vezethette őket azon körülmény, hogy a rend 1527. jubilate vasárnapján (május 12.) távol a pusztulás helyeitől,⁴⁰ Sárospatakon tartotta meg a provinciális-választó gyűlést, a mikor az 1514-ik évben Pásztói János fraterrel Jeruzsálemba zárandokolt *Pécsvárad Gábor* — tehát szinte baranyai fi — választatott most már ötöd ízben a rend főnökévé. A menhelyet keresők s a választói gyűlésre Sárospatakon megjelentek közt lehettek a mi reformátoraink is, s miként izrael népe az új hazát keresés közben nyerte és élvezte az égi mannat: úgy ezek is bujdosásuk útjában annyi helyen keresztülmenve s érülködve annyi egyénnel, ismertették meg közelebből és szívhatták be a reformációt, melynek aztán menedékhelyeiken csakhamar apostolaivá is lettek, követve Sárospatak és Ujhely új urának, a szintén az 1527-ik évben a felvidékre vonult, s pártot és felekezetet cserélt Perényi Péternek példáját, s talán bátorítva is az által. Így van értelme Gönci mondásának: „A reformátorok közt első Siklósi Mihály a felföldön Ujhelyben, Perényi Péter idejében.”⁴¹

³⁶ Sztárai Mihály születése helyéről Szirmai Antal s utána ujabkori életéről: *Szilágyi Aron* (Régi m. költők V. 294—51) és *Nagy Sándor* (Sztárai M. élete és művei. Budapest. 1883. 5. l.) a zemplénmegyei Sztárait tartják. Én hajlandóbb vagyok azt *Gyöngyösi Benjaminszal* (Sztárai M. baranyai reformátor Apológiája. Tud. gyűjt. 1830. V. évf. 55. l.), *Toldi Ferencszel* (Magyar költők élete Pest 1870. I. 43. l.), *Csorba Józseffal* (Somogyvármegye ismerterése Pest, 1857. 211. l.) és *Ipolyi Arnoldszal* (Veresmarti Mihály élete. Budapest, 1872. 12. l.) a Perényi Péter tulajdonát képezett s Valpóhoz tartozott somogy megyei Sztárait tartani annak. Az ő korában tótnak nevezett s ma is szláv nyelvű Sztáran születés adhatott neki ösztönt s képesíthette őt arra, hogy a Drávántúli részek lakóinak is Valpón és környékén lelkesen és sikeresen hirdethesse s velük megkedveltethesse a reformáció tanait.

³⁷ Fejes István id. m. 4. lap

³⁸ Fejes I. id. m. 4. lap

³⁹ Haas M. Baranya. Pécssett, 1845. 156. l.

⁴⁰ A mohácsi veszedelemre következtetett dúlásnak estek még áldozatul az ozorai, budai, pesti, tatai, gyöngyösi és j.-berényi ferencrendi kolostorok is. Régi m. költők. V. 295.

⁴¹ Szilágyi Aron, Nagy Sándor és Fejes István Sztáraiáról is beszél, hogy a mohácsi vész ideje táján Pálóci Antalnak udvari papja volt, s e minőségben elkísérvén urát a tolnai táborba, részt vett a mohácsi csatában is, és nemcsak buzgó imáival, hanem személyes vitézségével is lelkesítette társait. De hol van erre az elfogadható bizonyosság? Szirmai, Szombathi és Csécsi után lehet indulni, de velük bizonyítani nem.

³² Perényi Péter Ujhelyen 1534 Máthé napján (szept. 1.) kelt levelében Kassa város bírájától mesterembereket kér Sárospatak megerősítése végett. (Kassa városi levéltár, kiadatlan levelek).

³³ Kassa városi levéltár. Kiadatlan levelek.

³⁴ Praeconium evangelicum. Gyulafejevár. 1638. Előszó.

³⁵ Fejes István. Sátoralja-ujhelyi ref. egyház története. Ujhely 1889. 12. l.

Midőn azonban, biztos adatok hiányában a sejtelmécsét gyűjtöm meg, reszkető fényével világot deríteni próbálva a sűrű homályban; korántsem szándékozom szaporítani a forrásokra nem támaszkodó s a történelmi házagokat — mint Révész Imre mondja — egyéni sejtelmekkel és képzelmekekkel kedélyesen, néha komoly arccal betöltögető történetírás tántorodásait. Így is túlságosan hemzseg azoktól prot. egyházunk története, melynek régmúltját nemcsak nem ismerjük, de bátran mondhatni, hogy legnagyobb részben hiányosan ismerjük. Mindenki, ki eredeti okmányok alapján vizsgálja annak egyes pontjait, nagyon jól tudja, hogy a forgalomban levő tradíciók többnyire valótlanok, s a való tények is gyakran hibás szempont alá vannak helyezve. A hagyományok mellé egyéni s gyakran nagyon gyarló vélemények települtek, melyek lassankint történelmi igazságok gyanánt lettek forgalomba hozva a nem eredeti okmányok, hanem a könnyen kezök ügyébe eső, és a tévedéseket kézről-kézre adó munkák után dolgozó egyháztörténetíróink által. De eljött az ideje, hogy a XVII. és XVIII. század íróinak tévedéseit tovább ne gondoljuk, annyival inkább, ne szaporítsuk, hanem inkább igyekezzünk levérni a port, mely századok folyamán prot. egyházunk multjára rakódott.

Nem állítom annál fogva, csak gyanítás képpen említem, hogy talán Siklósi is, miként Sztárai és Kopácsi a szerzetesi cellából lépett ki a hitújítás eszméinek terjesztésére. Érdekes volna tudni; minő véletlen szikrája gyújtott lángot keblében s mikor és minő körülmények közt tűzte ki és lobogtatta a korában már tekintélyes város, Ujhelyen a reformáció zászlóját? Sajnos, hogy ezeket sem rá, sem Ujhelyre vonatkozó hiteles följegyzések nem beszélnek. Ide vonatkozó adatok hiányában reformátori alakja egy megfajtásra váró, de talán soha meg nem fejthető rejtélyként áll előttünk. Feltűnik mintegy meteor északon s a nélkül, hogy ottani ragyogását szemügyre vehetnők, és pontosan megfigyelhetnők, elvész szemünk elől és tűnemenyes pályája véget ér délen. A jelenben Siklósi Mihály egy mithoszi alak, ki a felhőkből kilép és ugyanazok közt eltűnik; szemünk előtt áll, sőt ha rátekinünk, egy nagy lépést tesz északról délre s még sem látjuk. Csalódásnak hinnők az egészet, ha zengő szava nem hangzanék felénk háromszázad távolából, még ma is érthetőleg és tisztán.

(Vége.) Földváry László.

IRODALOM.

* **Javaslat** a belhivatalnoki fizetések egyöntetű rendezéséről és az ev. ref. egyházak anyagi megszerzéséről. A nagybányai egyházmegye megbízásából készítette *Ferenczy Gyula*, krassói ev. ref. lelkész. Ára 10 kr. Debrecen. 1893. Külön lenyomat a »Debreceni Prot. Lap«-ból. Egy íves nyomtatvány ez, a mely majdnem egyidejűleg a gömöri ref. lelkészi értekezletnek lapunkban megjelent munkálatával — sürgeti a prot. egyházak s lelkészek anyagi sorsának rendezését, javítását. Kíván 1. új adózási rendszert, a személyes adónak a birtokaránylagos-adózással való kombinálása folytán. 2. egyházi háztartásunkban több erélyességet és önmegtartóztatást (ez a része kiválóan érdekes, mert a lelkésztanítóságok, iskoláink feladata, az affiliatio, az építkezési stb. anyagok közös beszerzése s a pénzkezelés reformja stb. kérdéseket is érinti). 3. egyházfentartási alapok gyűjtését, a mire lapunkban Cinke I. már régebben lelkesítette közönségünket. Az égető bajok ellen nemesen küzdő

fűzet tiszta jövedelme a Krassó vidéki magyar gyermekek szeretetházának adatik; tehát még nemzeti célnak is szolgál.

* **Lauko Albert. Egyetemes történelem a felsőbb kereskedelmi iskolák és akadémiák részére. Budapest, 1894. Ára 90 kr.** Egy tankönyv, mely 155 oldalon az egész világtörténelmet felöleli a legrégibb időkől a legközelebbi eseményekig. Valóban igen nehéz feladat s ha valaki élvezhető és tanúságos tankönyvet akar a növendékek kezébe adni, szinte lehetetlen. Szerző — úgy látszik — erre nem is törekedett. Műve egy végtelen sivar chrónika, melyben időrendben s uralkodók szerint a világtörténelem csaknem összes nagy eseményeit érintve találjuk, a nélkül, hogy azok megismeréséből s elolvasásából valamit tanulhatnánk. Csaknem lehetetlennek tartjuk, hogy egy ily modorban megírt tankönyv meg ne rontsa a növendék memoriaját s meg ne útaltassa a történelmet. Igen egészségtelen rendszer az, ha egy év alatt az egész világtörténelmet veszik fel tananyagul; de ez esetben talán nem az összes világtörténelmi események felsorolására kellene a súlyt fektetni, hanem mellőzve a jelentéktelenebbeket, az események oly csoportosítására, hogy ha azt a tanuló átolvassa, tanuljon belőle, ismerjen nagy jellemeket, fontos intézményeket, lássa a népek és nemzetek nagyságának avagy súlyedésének okait, s vonjon a múlt eseményeiből következtetést a jelenre és a jövőre.

Szerző művében az újkor története a legbővebb, a 47-ik laptól terjed a könyv végéig. Ez a rész aránylag a legkielégítőbb, kivonata az újkori történelmi könyveknek, felsorolása az újkori nevezetesebb eseményeknek. Érdeme, hogy a felsőbb kereskedelmi iskolák és akadémiák számára készülve, a kereskedelem története és kifejlődésére gondot fordít.

Az ókor és a középkor története azonban teljesen hasznavehetetlen. Görögország történetének legérdekesebb részéből ha annyit említünk meg, hogy a persa háborúkban »halhatatlanná« lett Miltiades, a marathoni győző neve; a második nevezetes Leonidas hősi feláldozása Thermopylaenél s a salamisai ütközet által, mely Themistokles nevét teszi halhatatlanná; a görögök győztek még Plataeánál (479); a harmadik háborúban Cimon elűzte a perzsákat az Aegei tengerről; jobb inkább, ha az egészet felemlítés nélkül hagyjuk. Athen fénykoráról annyi szava van, hogy »ez azon időszak, mikor az írók és művészek kifejezést adnak a görög szellemnek.« Hasonlóan sorolja el Róma s a középkor eseményeit.

A rövidség s talán a felületesség egypár tévedést is eredményezett. Azt mondja, hogy »Solon alkotmánya (595) demokratikus volt.« Tudtunkkal Solon alkotmánya teljesen timokratikus, volt mely Clisthenes és Perikles újításai folytán vált demokratikussá. Továbbá a 24-ik lapon az arabok történetében oda veti, hogy »a bagdádi kalifaság Harunal-Rasid (786—809) s utódai Al-Manzor és Al-Mamum alatt éri el fénykorát.« Igaz, hogy Al-Manzor csakugyan nagy uralkodó volt, ki alatt az az arab ipar, művészet és tudomány virágzásnak indult; de hát nem volt ő a Harul-Al-Rasid utódja, sőt ellenkezőleg annyira elődje, hogy ő tette székhelylyé Bagdádát (754—775).

Kifejezései eléggé rövidek s általában világosak. Találunk azonban olyan helyeket is, melyek értelmetlenek vagy homályosak. Így a 9-ik lapon: »Alcibiades elítéltetvén, a spártaiakat, később a perzsákat segítette hazája ellen.« Ez azt akarná mondani, hogy Alcibiades először a spártaiakat izgatta hazája ellen, később, mikor könnyelmű magaviselete miatt a spártaiak ráuntak s meggyűlölték, a perzsákhoz menekült. stb. stb.

Van e munkának egy érdeme s ez a csinos kiviteli művelődéstörténelmi képeknek a szövegbe való illesztése. Ilyenek: a Sofia templom belseje, az Alhambra Granadában, a kölni székesegyház, egy XIV. századbéli lovagvár Franciaországban, a milánói székesegyház, a velencei Márk templom, mexikói palota, a szent Péter templomának külső képe, a Louvre homlokzata I. Ferenc idejében, a versaillesi palota a kert felől, stb. s egy pár lovag és katona.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Veres Sámuel** szesza-komáromi ev. ref. lelkész, az abauji egyházmegye esperese az új év első napján, életének 70-dik lelkésziségének 37-ik, esperességének 3-dik évében, hosszas szenvedés után elhunyt. Azok közé tartozott, a kik csendes kitartó munkával, hivatali hűséggel, lassan hódítják meg magok iránt a közönséget s a kiknek nincs magasabb vágyuk, mint egészen betölteni azt a helyet, a hová a Gondviselés jó tetszéséből állítottak. Egy szűkebb kör, egy igénytelen kis gyülekezet szeretete, tisztelete, az is jutalom volt neki s ha önzetlen, sőt önfeláldozó sáfárkodásáért tisztársainak kitüntető figyelmében részesült, az sem szédítette meg, az sem tette sem önhitté, sem követelővé; maradt mindig az ő Urának igénytelen, buzgó, nyereségről-nyereségre lépő, soha el nem fáradó szolgálja, a reá bízott nyájának atyja, pásztora, vezére, tanácsadója. A szesza-komáromi társsegyházakban mintaszerű rendet, egyháziasságot honosított meg, ritka humanizmusával kivívta maga iránt a különböző felekezetek becsülését annyira, hogy példája e tekintetben is jótékony, szinte tüneményeszerű volt. — **Béký Sámuel** hunyta után, mint legidősebb tanácsbíró, oly imponáló pontossággal vezette az esperesi hivatalt, hogy lelkész-társainak s illetőleg a gyülekezeteknek többsége illetlenségnek tartotta volna őt a rendes esperességgel meg nem jutalmazni. Az évi jegyzőkönyvek s az egyházmegyei gyűlésekről szóló tudósítások meg-megújuló elismeréssel adóztak az alatt a pár év alatt, a míg mint esperes forgolódhatott, az egyházmegye ügyeinek vezetése iránt. — Nem a hivatalban, hanem a munkában volt első; nem fényes, nagy sikereiért, hanem folytonos következetességeért, törhetetlen buzgóságáért volt tisztelet és szeretet tárgya. Az egyházmegye gyászjelentésben tudatta a veszteséget, a mely őt újabban érte s ebben állított ki bizonyítványt az elhunyt érdemeiről, mondván: „Hű volt mind haláláig!“ — Az volt csakugyan. Legyen áldott emlékezete s a kik siratják nagy siralommal, enyhüljenek ama felemelő tudattól: „Hű volt mind haláláig!“

— **Gyász hírek.** özv. **Radácsi Györgyné, szül. Szilgyethy Juliánna** asszony, Radácsi György theologiai tanárnak, lapunk felelős szerkesztőjének édes anyja, f. hó 4-ikén, életének 76-ik, özvegyiségének 27-ik évében hosszas betegeskedés után Szepsiben elhunyt, s 5-ikén nagy részvét mellett eltemettetett. A megboldogult 7 gyermeket nevelt nagyra, kik közül ma már csak 4 él. Unokáinak és dédunokáinak száma 46. A derék fiúk és leányok szerető édes anyjának, a jó nagy anyának és szép anyának áldás emlékére. A családja boldogságáért annyit küzdött derék nő porréseinek adjon az anyaföld békés nyugalmat, megszorodott szívű szereteteinek pedig az Ég nyujtson

végasztalást. — **Finkey Berté,** dr. Finkey József főiskolai tanár 3 hónapos kis fia f. hó 4-ikén meghalt. Őszinte részvéttel osztozunk a bánatos szülők fájdalmában. — **Ritók Sándor,** IV. gimnáziumi tanuló, mult hó 27-én, a szülői háznál Nagy Geőcön, rövid szenvedés után, hirtelen halállal meghalt. Egyike volt az elköltözött főiskolánk jobb törekvő ifjainak, a ki együtt indult el pályatársaival az „alma mater“ kebeléből ama másik alma maternek, a szerető édes anyának ölelő karjai közé, hogy megpihenjen a végzetek után s új erőt nyerjen a következő munkálkodáshoz. De végzete úgy rendelte, hogy többé hozzánk vissza ne térjen. — Béke szálljon korán kihűlt poraira!

— **Jókai Mór**hoz ötvenéves írói jubileuma alkalmából a sárospataki ev. ref. főiskola közgazgatója a következő üdvözlő iratot intézte: *Nagyságos Úr!* A sárospataki ev. ref. főiskola, negyedfélszázados fennállása óta, folyvást odaadó buzgósággal igyekezett szolgálni a legmagasabb és legszentebb emberiségi eszméket és közmívelődési célokat. A történet tanúbizonysága szerint, tanárai, a régiek, áldástalanabb időkben, nem ritkán életnyugalmukat áldozták fel az igaznak, szépnek, jónak és a hazaszeretnek nagy erényeinek terjesztéséért. Tanári kara, most is eme nagy eszméknek él, lelkének, szívének Istentől adott legjobb erejével. De a közműveltség terjesztésének nehéz munkájában, mindenkor hálás elismeréssel viseltetett azon kiváló szellemek iránt, a kik kimagasló elmetermékeik, különösebb ihlettség szerte áradó fényével, segélyére jöttek az élő szóval való tanítás sikerének s magas eszményi, de mégis élő alakokat teremtetek, a nevelés követendő példányképeikéül. Ma, a midőn Nagyságod előtt, az egész Magyarhaza teszi le szíve sugallatából eredő hódolatát, engedje meg kegyesen, hogy sárospataki főiskolánk s annak tanári kara is, hála telt szívvel hajlik meg azon férfiú előtt, a ki összes irodalmi működése, költészetének kiváló alkotásai által, oly forrást táplált folyvást a gondjaink alá is bízott ifjúság lelki, hazafiúi kincseinek gazdagítására, a melyre mi mindenkor atyai megnyugvással és hazafiúi dicsékedéssel utasíthattuk magyar ifjúságunkat s a mely megszentelő, tettekre buzdító ereje volt a mi nevelési igyekezetünknek is. Fogadja Nagyságod, ötvenéves írói áldásos munkásságának országos ünnepén Főiskolánknak is hódolatát, szívünknek azon buzgó imája kíséretében, hogy Nagyságodat az isteni gondviselés, még sokáig tartsa meg e Magyarhazánk s a magyar szellemi teremő erő örök dicsékedésére és diadalára. Hazafiúi tisztelettel maradtam Sárospatakon, 1894. január 5. Nagyságodnak alázatos szolgálja:

Mitrovics Gyula,
a sárospataki főisk. közgazgatója.

— Az „**Órálló**“ politikai, szépirodalmi és közgazdasági lap első száma f. hó 3-ikán jelent meg. A szerkesztőség programja után egy hosszabb cikk van benne a katolikus autonomiáról. Az „Egyházi életben“ Czinke István „A legújabb mementó“ cím alatt a protestáns lelkésznek fizetésének rendezésével foglalkozik. A tanügyi rovatban dr. Öreg János a debreceni egyetemről ír. A többi rovatok is ügyesen vannak összeállítva. Csengey Gusztávnak „Ida emléke“ című regényéből is van közölve egy pár oldal.

— **Hajtóvadászat országgyűlési képviselőkre.** A katolikus papság valóságos hajtóvadászatot tart az úgynevezett reverzális képviselőkre. Kitűnik ez a „Magyar Állam“ következő felhívásából: „A katolikus végrehajtó bizottság megbízásából bizalmasan kérjük fel elbarátainkat, legyenek szívesek velünk postafordultával a M. Állam szerkesztősége címére tudatni, hogy a kerü-

letbeli országgyűlési képviselő írásban adott-e avagy szóval tett-e választása előtt ígéretet az iránt, hogy a kath. érdekek ellen működni nem fog? Ha igen, hol az erre vonatkozó irat, avagy kinek tette az ígéretet, kik erre a tanúk? Továbbá különösen le lenne kötelezve a katolikus végrehajtó bizottság, hogy ha ezen tanúk hitelesített nyilatkozatának, avagy magának a reverzalisan hiteles másolata mielőbb beküldetnék Szapári László gróf címére avagy hozzánk.

— **A közös főpásztori levél** elébb megjelent a napi lapokban, mint a gyülekezetekhez. Látszik, hogy terjeszteni kívánták minden áron. Vád, panasz hangzik belőle. A róm. kath. egyház, a mely Szent István király óta éltetője, megtartója volt a nemzetnek, az államnak, nehéz veszteségek elé néz, ha az egyházpolitikai javaslatok törvénynyé válnak — ez a hang vonul végig a főpapok szózatán. A receptionalis javaslatról féltik az állam keresztyénységét, a kötelező polgári házasságtól a házasság szentségét, a papi tekintélyt, a családi élet erkölcsi-ségét, a papság bíraskodási jogát. Most már merik azt is állítani, hogy eleitől kezdve *dogmai sérelmet* láttak a feltűnedező javaslatokban, noha ezt gr. Csáky már egyszer igen megdöbbenően megcáfolta. Érdekes vonás benne az is, hogy a magyar főpapok úgy beszélnek a saját harci tűzökről, mint a mit a római pápa mérséklő ereje tudott csak féken tartani. Mindamellett ők is ajánlják híveiknek a mérsékletet, a törvénynek lehető tiszteletben tartását, a felsőbb hatalmasságok iránt való engedelmességet, de egyúttal hirdetik azt is, hogy vannak esetek, a mikor ez az engedelmisség felmondható s a sorok közül ki lehet olvasni, hogy a róm. kath. egyház mai helyzete is ilyen. A vers vége pedig az, hogy a hívek tömörüljenek és ne engedjék a róm. kath. egyházat veszedelembe sodortatni, mert ezzel együtt elesik a haza, az igazság, az erkölcsiség sat. Azt — persze — a róm. kath. főpapok egy szóval sem árulják el, hogy a tervezett javaslatok más felekezetekre is hoznak veszteséget, p. o. az erdélyi kerület reformátusaira, az egész ország unitáriusaira stb. Ők csak magokat látják e hazában, csak magokért aggódnak, csak a róm. kath. egyház ügyvélt igazainak megmentésére toborzanak egy keresztes hadsereget, a melynek Schlauch és Schopper lesznek a Kapisztránjai, a Hunyadi Jánosai pedig gr. Zichy Nándor és Eszterházy Mór. Mindenesetre nevezetes tüné-mény a főpásztorok levele, mert egyebek között fényesen igazolja, hogy mi minden lehetséges egy alkotmányos államban olyanoknak, a kiknek hátuk megett milliók állanak. A pánszláv papok persze nem űzhetnének ilyen nyilvános agitációt!...

— **A sárospataki ev. ref. egyházban** a múlt évben született 55 fi, 65 nő; meghalt 49 fi, 43 nő; szaporodott a lelkek száma 6 fi és 22 nővel. Az egyház népesége jelenleg 2275. Házasság kötött 23, melyből tiszta 15, vegyes 8. Ez utóbbiak közül ev. ref. róm. katolikussal 7 és ev. ref. gör. katolikussal 1. Áttért egyházunkba a róm. kath. egyházból 3 fi és 1 nő. Kitérés nem történt.

— **Protestáns irodalmi pályázat.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság 1893-ik évi november hó 15-én Budapesten tartott választmányi ülése határozatából, a nevezett társaság pénzügyi és irodalmi bizottságának megállapítása szerint, az 1894. évben tartandó közgyűlés utólagos jóváhagyása reményében, nemzetünk ezredéves fenállása örömmünnepe (1896.) alkalmára a következő irodalmi pályázatot van szerencsénk kihirdetni:

„Adassék elő a protestantizmus vallás-erkölcsi, köz-

művelődési és nemzeti hatása Magyarországon kezdetől fogva maig.

Az írandó munka 20 (húsz) nyomtatott ívnél nagyobb terjedelmű nem lehet. Ebben a keretben tüntetendő fel művelődés-történeti szempontból, történeti és statisztikai adatok alapján, az a befolyás, a melyet a protestantizmus gyakorolt népünk vallás-erkölcsi életére, úgy nyilvános istenitiszteleti, mint magán- és közéleti, vallás-erkölcsi irányban, valamint a családi és polgári életre, a szokásokra, az egyéni és a nemzeti jellemre és egyéb felekezetekre való hatásában; továbbá a protestantizmus hatása nemzetünk közművelődésére, különös tekintettel iskoláinkra, tudományos és irodalmi életünkre; végül a nemzeti politikai fejlődésre, tekintettel a nemzetiségre, az alkotmányra, a közszabadság érzésének ébresztésére és a törvényhozásra.

A pályázat sikere érdekében a társaság kettős pályázatot hirdet; u. m. először kívántatik az egész művázlatának, teljes tartalomjegyzékének összeállítására és valamely tetszés szerint választandó önálló fejezetének részletes kidolgozása. Az egész munka vázlata s valamely önálló fejezetének részletes kidolgozása, 1894. szeptember hó 1-ő napjára küldendő be a társaság titkárához, idegen kézzel írva, zárt jelű levél mellett. A beérkezendő munkák szakszerűen megbiráltatván, vagy a legjobbnak talált vázlat szerzője nyer aztán a munka kidolgozására egyenes megbízást, vagy pedig több, a sikerre egyaránt reményt nyújtó munka bocsátatik szűkebb körű pályázatra.

A nyertes pályamű jutalma 2000 (kettő ezer) korona (1000 frt o. é.), a mely pályadíjon kívül a nyertes mű, a magyar Prot. Irod. Társ. tulajdonába men-vén át, még a szokásos ívenkénti 30 frtnyi írói tiszteletdíjban is részesül. Megjegyeztetik azonban, hogy a pályadíj csak abszolút irodalmi becsű műnek fog kiadatni.

Az egész pályázat végső határideje 1895 december 31-ike, a mikorra akár a megbízás folytán írandó, akár pedig a szűkebb pályázatra bocsátott munkák a társaság titkárához beküldendők. Később érkezendő művek a pályázatból kirekesztetnek.

Kelt Budapesten 1893. december hó 28.

KENESSEY BÉLA,

a M. Prot. Irod. Társ. titkára.

‘SZÁSZ KÁROLY,

a M. Prot. Irod. Társ. elnöke.

— **Az egyházpolitikai kérdések a szokásos újévi tisztelegések alkalmával** szóba kerültek úgy a miniszterelnöknél, mint az országház elnökénél és Apponyi grófnál is. Wekerle beszédéből tisztán kivehető, hogy el van készülve arra, hogy az egyházpolitikai javaslatok elleneivel erős harcot kell folytatnia, de azt a biztos győzelem reményében elfogadja. Beszédében kifejezte azt is, hogy a kormányprogramja nem a vallások sérelmére és a lelkiismeretek megzavarására szolgál, hanem ellenkezőleg a vallás és lelkiismereti szabadság biztosítására. Apponyi gróf beszédéből még most sem lehet tisztán kivenni, hogy minő állást fog elfoglalni a beterjesztett javaslatokkal szemben. Abból a nyilatkozatából, hogy az egyházpolitikai javaslatok végrehajtásánál újabb, az eddigieknél is talán súlyosabb zavarok fognak támadni, ha azok jelen alakjukban és minden további biztosíték nélkül törvényre emelkednek azt lehet következtetni, hogy Apponyi ellenezni fogja a beterjesztett javaslatok elfogadását. Az 1848 és függetlenségi párt elnökénél tett tisztelegés alkalmával semmijéle politikai nyilatkozat

nem történt. Annál feltűnőbb volt azán, hogy *Polonyi Géza*, a kit sokan még most is a párt vezérének tekintenek, s a ki december 17-én az igazságügyi bizottság elnökéhez intézett levelében kijelentette, hogy a kötelező polgári házasság elvére fektetett javaslatot a részletes tárgyalás alapjául nemcsak elfogadja, de annak keresztülvitelét a függetlenségi és 48-as párt küzdelmeinek diadalaként fogja üdvözölni, f. hó 3-ikán, a házassági törvényjavaslat bizottsági tárgyalása alkalmával úgy nyilatkozott, hogy álláspontja lényegesen meg fog változni, ha a képviselőházi tárgyalásig nem gondoskodik a kormány a kath. autonómiai kongresszus egybehívásáról.

— **Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület jótékonyágáról** a következő kimutatást adta ki az egyesület. Létesített vagy segélyezett: 1 földműves iskolát, 7 katolikus, 7 ev. református, 1 lutheránus és 1 izraelita s így összesen 16 egyházat; 6 kath., 26 ev. ref., 3 unitárius, 1 gör. kath. 8 nemzeti s 1 kereskedelmi iskolát. 25 óvó és állandó gyermek-menedék helyet, 5 munkatanítói állomást, 1 árvaházat, 4 ipari, 1 faipari és egy főreáliskolánál 10 ösztöndíjat, 5 népiskolai és 1 néptanítói jutalomdíjat, 45 népkönyvtárt és 16 daloskört.

— **Egy újról levélből.** Kedves Tanár Ur! Szíves és megtisztelő sorait megkaptam, nagybecsű megemlékezésért nagyon köszönöm. Biztosítom egyuttal, kedves Tanár urat, hogy szerény tehetséggel a Sárospataki Lapoknak szolgálni a legkellemesebb kötelességeimnek ismerem és a legédesebb örömömnem tartom. Nagyon ismerem az új helyzet fontosságát, a melyet a rohamosan beköszöntött új törvényjavaslatok ránk nézve teremteni fognak. Az élet versenye, ránk nézve, eddig is nehéz volt, ezután kétszeresen az lesz, de én bízom a protestantizmus szellemében. Tudom, hogy a pénz nagy hatalom s ma a világ az aranyborjú elé térdel legnagyobb örömmel. De a szellemi felvilágosodás és előrehaladás sokkal nagyobb medert vajt ma már magának, semhogy a hierarchia, egyedül sötétségben boldogulni tudó iparlovagjai, annak gátat vetni képesek lennének. A hol pedig szellemi felvilágosodás van, mi ott nem félhetünk a katolicizmus térhódításaitól. De, kétségtelenül, a valláserkölcsei élet ápolására sokkal többet kell tennünk, mint a mennyit tettünk. A jellem, az erkölcsi érzék megazulása, a társadalmi élet léhasága, a mely ma oly megdöbbentő mérvben nyilvánkozik, hátrazottan a valláserkölcsei érzék hiányának kifolyása. A valláserkölcsei élet lazaságát s hiányát pedig, én arra vagyok hajlandó visszavezetni, hogy a modern theologia, a mely karöltve igyekszik haladni a tudományok óriási fejlődésével, a mely nem vasjáróm gyanánt igyekszik ráfeküdni a tudományokra, mint a hogy a katolicizmus tette volt azt, uralma magaslatán, hanem kibontott zászlóval tör előre — még mindig nem tudott nálunk kellő tért hódítani. A nagy közönség, a vallástudomány mezején, még mindig nagyon tájékozatlan. Lelke világát nem tudja odakötözni a katedrális vallásos eszmékhez s hitcikkelyekhez, neki azok már dajka mesék, szétfoslott álmok! Lelkébe valami kaotikus ideák kerengenek, a melyeknek ő formát adni nem tud s azért elhitezi magával, hogy ő vallástalan, pedig csak a megcsontosodott hitcikkelyek nem férnek be gondolatvilágába. Ezzel a körülménnyel kell nekünk leszámolnunk lehető gyorsan. Éppen ezért, a modern theológiának ki kell bontani az ő zászlóját s megmutatni minden gondolkozó lélek-

nek, hogy az ő tanai nem dajka mesék; hogy azok előtt kénytelen meghajolni bármely tudományos fő. Meg kell mutatni, hogy annak célja semmi egyéb, mint a Jézus Krisztust és az ő magasztos tudományait, utólérhetetlen nagyságában megismertetni. Megismertetni azt a viszonyt, a melybe vagyunk mi, ahhoz a végtelen valóságához és a mérhetetlen világegyetemhez. Megismertetni azokat az ideálokat, a melyek e földi és amaz örök boldogságok megszerzésében igaz vezetőink lehetnek. De ma igen távol áll, nagy általánosságban, ezektől a nevelési rendszer fent és alant egyaránt.

— **Nem értjük.** A „Magyar Hírlap” ünnepi albumában, annak is az élén, ezeket olvassuk: „Karácsony estéjén. Ti, a kik vígadtok örömben karácsony estéjén, kicsinyek és nagyok: ti, a kik várjátok nagy repeséssel azt az ajándékot, a mit az angyal hozni fog, külön egyenkint és együtt mindannyinak: — ne feledkezzetek el imádkozni amaz Asszonynak a szenvedéseiről, hogy Isten enyhítse: a ki nektek ezt az ajándékot meghozta, ama fényes éjszakán. Veletek imádkozom... Budapest, 1893. karácsony havában. *Jókai Mór.*”

— **Lapunk új évi 1-ső, 2-ik számait minden eddigi előfizetőnknek megküldjük s tisztelettel kérjük őket a további pártfogásra, valamint a hátrálékosokat hátrálékaik beküldésére. A kik nem szándékoznak lapunkat tovább járni, szíveskedjenek a 2-ik számot visszaküldeni. Az előfizetési árak a régié maradnak s legcélszerűbben postautalványon Pásztor Sámuel pénztárnok nevére küldendők.**

Sárospatak, 1893. december 30.

A „Sárospataki Lapok”
kiadóhivatala.

Pályázat.

Az alsózempléni egyházmegyébe kebelezett *kuki* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme készpénz, szántóföld, rét, legelő, termények, tűzifa, szolgálmányok, stólából, hivatalos becslés szerint 601 frtra megy s így a IV. osztályba tartozik.

Pályázati kérvények 1894. január 31-ik napjáig *Nt. Kopré Ferencz* esperes úrhoz Tisza Luczra küldendők be.

Miskolcz, 1893. dec. 23.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett *turnóci* ev. ref. egyház lelkész-tanítói állomására, melynek évi jövedelme: föld, termény és szolgálmányokban 586 frt 10 kr. A megválasztandó állomását, a folyó évi április hóban foglalja el. Pályázati kérvények, folyó év február hó 5-ig, nagytiszteletű Szabó Endre, esperes úrhoz, Csicserbe (u. p. Nagy-Kapos) küldendők be.

Miskolc, 1894. január 5.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Roma locuta est.« *Andrássy Kálmán.* — »Talmi Kapisztránok, országos pártok, prot. teendők.« *Uffalussy Béla.* — »A protestáns jogakadémiák s a jogakadémiák protestantismusa.« *Nemo.* — »Szenvedők éneke.« *S. Szabó József.* — »Világtörténelem.« *Sárkány Imre.* — »Ifj. Csécsi Jánosnak Sárospatakon 1768. máj. 10. kelt levele Rados Ferenchez.« *Csillag U.* — »Az 1848. XX. t.-c. a tiszániuneni terület közgyűlésén.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázat«

Roma locuta est.

Az ország értelmisége nagy várakozással nézett ama főpásztori körlevél elé, melyet a bíboros hercegprimás elnöklete alatt, a múlt év utóján Budapesten összegyűlt kath. püspöki kar állapított meg a kath. hívek mihez tartása végett, a kormány által benyújtott egyházpolitikai törvényjavaslatokkal szemben.

A várakozás teljesen indokolt volt, nemcsak a kath. hívek, hanem az egész ország részéről.

A kath. egyház összes szellemi ereje tömörült az egyház ügy vélt sérelmeinek feltűntetésére s úgy vélt igazainak megvédésére.

A körlevél ime előttünk van, a napilapok siettek előre közölni s megérdemli tőlünk is a kellő méltánylatot. Felhasználjuk az alkalmat s azon tisztelettel és méltánnyal, melyet a magyarországi püspöki kar az ország minden felekezetű, elfogulatlan híveitől megérdemel, tárgyilagos észrevételünket megteesszük a főpásztori körlevélre.

Mindenekelőtt kinyilvánítjuk, hogy mi a főpásztori körlevélnek sem alakjával, sem tartalmával nem vagyunk megelégedve. A püspöki karnak egyik-másik nagytudományú tagjától egyenként is olvastunk már kitűnőbb műveket, melyek úgy a tartalom mélysége, mint a forma tökélye folytán, messze kimagaslanak jelen körlevél felett. Óhajtottuk volna, hogy midőn a kormányjavaslatok ellen, az emberi — vagy hát mondjuk: katolikus vallás igazságainak, krisztusi boldogító voltának érdekében emelik fel főpásztori szavukat, ne elégedjenek meg a legtöbbször általános frázisokkal, hanem az evangéliom és történelem tanúságai mellett az általános emberi szív és lélek követelményeire is hivatkozva és bizonyítva, ez által nemcsak saját híveikben támaszszák fel az ellenállási nemes erőt, hanem az evangéliomi örök igazságok hatalmával, mintegy foglyúl vigyék az értelmet — igazságot elismerésére.

Mert tagadhatatlan tény, hogy ma már a kath. értelmiség is gondolkozik s nem fogadja szenvedőlegesen, még főpapjaitól sem, a tekintélyre támaszkodó állításokat. Mert hát a legutolsó laikus egyháztag is ott szerzi meggyőződésén alapuló elveit, a hol a bí-

boros primás: a népiskolától fel az egyetemig vagy hát mondjuk: az érseki székhöz. És Vaszary Kolozs ő eminenciája, a kormány ajánlata nélkül, egyedül a szentlélek sugallatára támaszkodva, volt szerzetének főnöki teendőivel bibelődnék ma is.

A kormány elnöki méltóságát, a vallásügyi miniszteri széket — s másokat is, kath. vallású egyének töltik be, kik bizonyára nem ellenségei felekezetüknek és főpapjaiknak és a kikiről feltehető, hogy nem a mi szegény prot. palástunkért rajonganak, sőt szívesebben kedvelik a bíbort s annál inkább a bíborban lakozó igazságot, ha az kitűnik a bíbor alól.

Az említett körlevél alakja ellen is lényeges kifogásaink vannak. Mindenekelőtt nem találunk benne egy központot, mely körül az érvek, eszmék, bizonyító igazságok csoportosulnak. Egyik tárgyról a másikra ugrik, majd ismét visszatér az előbbihez, minden logikai szükségesség nélkül, kétségtelen bizonyítéka gyanánt a kapkodásnak, bizonytalanságnak, mintha a tiszteletreméltó főpapság maga is érezte volna, hogy tulajdonképpen nem tudnak eligazodni a teendők felett s ha ők sem, hát a hívek hogyan?

Most, olvasva e pásztorlevelet, szinte kéri belőle az a meg hasonlítás, melyet annak idejében a napilapok említettek s mintha menekültek volna a felelősségtől, mintegy szökdösve hagyták csaknem magára a bíboros primást.

Ennyit általában a tartalom és alakról.

Részleteiben a pásztorlevél háromfelé osztható, ámbar a tartalom annyira szétfoly, hogy bajos benne határozott nyugvó pontokat megállapítani.

Mindenekelőtt védekezik a pásztorlevél azon eshetőséges gyanú ellen, mintha célja izgatás vagy az államhatalom ellen volna. Ellenkezőleg. Védeni akarja saját igazait. Tehát a határozott cél: védelem és nem támadás. Ezt annyiszor és oly különféle változatosságban ismétli, még pedig elől is, közben is, hátul is — hogy szinte gyanússá lesz. Mintha nem meggyőzni, hanem elhitetni akarná — a miniszterekkel, hogy mindnyájukat nagyon jámbor szándék vezérli, tőlük ne féljen senki, ők nem országháborítók. „E védelmi küzdelemünkben nem vádolhat senki arról, hogy a békét megzavarjuk. Mi a béke fejedelmének vagyunk gyermekei; a béke érdekében, a béke megzavarása ellen szólalunk fel.“

És ismét: „Nem vádolhat bennünket (!) védelmi küzdelmünkben senki a honszeretet hiányáról.“

És ismét: „Nem vádolhat bennünket (!) védelmi küzdelmünkben senki támadásról az állami hatalom ellen. Mi szent hitünk tanítása szerint tiszteljük az Istentől rendelt állami hatalmat s neki engedelmeskedünk.“

És több ilyféle mentegetőzések.

Ha igaz úton jár a magas főpapság, mi szükség a sok hiábavaló mosakodásra s úntalan ismételtetni: hogy így! hogy úgy!.. Ez vagy ámitásnak, vagy jellemgyengedésnek vehető. Egyik sem illik a *Krisztus jó vitézeihez*.

Az igazságban vetett erős hitnek, az egész világgal szemben sincs szüksége a gyámoltalan mentegetőzésre. Allítani és nyomban bizonyítani: ez az egyenes út. Ezt megérti minden józan gondolkodás. Különben is, oly magas testülethez, „a hegyen épített város“-hoz, „a világ világosságához“ illetlen is az emberiség legszentebb ügyében való eme tartózkodó, szinte félénk modor.

A pásztorlevél második része volna ama veszély feltüntetése, a melynek elhárítására gyűlt össze a főpapság, „hogy halhatlan lelkek örök üdvét munkáljuk és a Jézus szentséges jegyese, a kath. anyaszentegyház jogainak védelmére keljünk... a nemzet drága erekljének, szent István honalkotó királyunknak áldástosztó dicsőséges szent jobbánál, hogy e nehéz időben tanácskozzunk a sérelmek orvoslása fölött, a melyek szent István királyunk legdrágább örökségén, kath. vallásunkon már eddig is ejtettek; kath. vallásunkon — mondjuk — a melylyel pedig, midőn vele népét a szent király megajándékozta, az ország fennállásának s dicsőségének egyedül biztos alapját rakta le; hogy tanácskozzunk a veszélyek elhárítása felett, melyek ama sérelmek folytán kath. lelkiismeretünknek alkotmányilag is biztosított szabadságát s halhatatlan lelkek üdvét a jövőben méginkább fenyegetik.“

Azt vélné és azt várná az ember, hogy a magas pásztorlevél, ezután kifejti és meggyőzőleg felmutatja ama veszélyeket, melyek csakugyan fenyegetik az egyházat, a kath. lelkiismeret szabadságát és a hívek lelki üdvét.

Azt vélné és azt várná az ember, hogy a zsidó vallás recepciója, a vallás szabadsága, a polgári házasság behozatala, csakugyan oly vízőzönként lesznek beigazolva, melynek szentes hullámai teljesen beiszapolják az istenországnak szép, kies mezejét.

De hát nemcsak ilyféle beigazolásról, sőt még a veszély feltüntetéséről sincs szó. Általános frázisok, melyeket a zsidó vallás érdekében szintúgy lehet használni; a Bibliából tarlózott megjegyzések, melyeket szintén használhat bármely ker. felekezet; a kath. lelkiismeretnek untig való felemlgetése, mely éppen semmitmondó szólam itt.

De hát Uram Isten! Hogy is lehetne azt beigazolni, hogy a zsidó vallás recepciója megrontja akár a katolikus, akár az egyetemes keresztyén egyházat? Hol van arra tilalom az evangyéliomban? hol van arra példa a keresztyénség kétezer éves életében? „A Krisztus evangyélioma isteni erő, minden hívőnek idvességére, zsidónak először, azután görögnek is“ — mondja Pál, a kinek bizonyára helyt adtak volna tudós főpásztoraink magas gyülekezetekben.

Aztán a vallás szabad gyakorlata „szent István országában tért enged és tárt kaput nyit minden hitbeli tévtannak.“

Hitbeli tévtan!!...

Jusson csak eszébe a Krisztus magasrangú szolgálata, hogy midőn a zsidó főtanács, éppen a tévtanok kiirtása céljából, az üldözött tanítványokat, esztelen dühében, meg akarta öletni, felállt köztük egy Gamá-liel nevű bölcs férfiú, s így szólt: „hagyjatok békét nekik, mert ha emberektől vagyon a tanács és dolog, magától elmúlik, ha pedig Istentől vagyon, ti úgy sem bonthatjátok fel, sőt Isten ellen tusakodtok.“

Ez bölcs beszéd, igaz beszéd, melyet a történelem ezerszer igazol. És ezt csak a tudós főpapok nem tudnák?

Végre a polgári házasság — mondja a pásztorlevél — mellőzve a ker. házasságnak szentségjellegét s felbonthatatlan voltát, mellőzve szentegyházunknak Krisztus Jézustól nyert határozati, rendelkezési s bíraskodási jogát, a házasság lényege s az azzal összefüggő kérdésekben csak oly szerződést ismer el házasságnak, melyet férfi és nő az állam közege előtt köt életközösségre. Itt következett volna: „pedig Krisztus urunk világosan meghatározta a házasságkötés lényegét, módját, jogát, felbonthatlanságát; itt, meg itt van megírva a bibliában. Utána szent apostolai szintén így tanítottak, átok alatt. Az első keresztyének szintén így éltek a házasság szentségével, sőt egész mai napig, a föld összes keresztyénei mind a kath. rítus szerint haláláig elválaszthatlanul veszik a házassági szentséget stb. stb., mely nélkül vége az egyháznak, az egyeseknek stb. stb.“

Mindenesetre bölcs előrelátásról tanúskodik a kath. egyház legfőbb pásztorainak azon biblia-ellenes intézkedése, mely szerint a hívőknek meg van tiltva a biblia olvasása, értelmezése, mert akadhatna olyan hívő, ki talán kötekedő rosszakaratból megkérdezné, hogy hát melyik Bibliában íratta meg Jézus azokat a házassági jogokat, melyeket a tudós főpapság a kath. egyháznak, illetőleg önmagának tulajdonít? Mert mi úgy olvassuk, hogy Jézus semmiféle kath. egyházat nem alapított, sőt ő maga is szívesen ment a jeruzsálemi templomba; semmiféle ritust nem határozott meg, sőt azt hangsúlyozta, hogy eljő az idő, midőn templomokra, ceremóniákra sem lesz szükség, hanem az igaz imádók lélekben és igazságban járulandnak az örök lélekhez; és főpapságról egyáltalán nem tud, sőt arra figyelmeztet, hogy azoktól óvakodjunk, mert azok csak saját földi gazdagságukkal törődnek és „megemészlik a szegény ember házát is, hosszú imádság színe alatt.“ Aztán Pál apostol azt írja a korintusi gyülekezetnek, hogy egyáltalán ne törődjenek azzal, ha talán közülök némelyek pogányokkal élnek vegyes házasságban, mert a pogány házastárs megszenteltetik az ő keresztyén társában! Mit mondjunk még ezekhez? Azt, hogy az első és haladó századok mit sem tudnak a kath. házasság-szentségről és papi kötésmódról stb.

Sapientia pauca!

Mindenesetre méltán megvártuk volna, hogy a kath. egyház főpásztorai ne állítsanak olyanokat, a miknek ellenkezőjét ma már minden intelligens ember, sőt egyháztag tudja.

A pásztorlevél harmadik részében a főpapság az egyház híveit közös védelmi munkára hívja fel.

Ezen mi felette csodálkozunk.

Ugy tudjuk, hogy a kath. egyház dogmatikus törvénye szerint, a hívőknek semmiféle teendőjük egyházi dogmák megállapítása vagy fenntartása körül. Az Isten lelkétől vezérelt *kleros* a földön s a szentek közreműködése éghen, képesek és készek megvédeni az egyház igazait. A pásztorlevél is hangsúlyozza ezt, mondván: „Igaz ugyan, hogy az egyház, isteni alapítójának

igéreténél fogva, el nem vész, el nem veszhethet, a pokol kapui rajta erőt nem vehetnek; ámde ezen isteni ígélet mellett még fenn marad a kath. hívők szent kötelem, hogy külön és együttesen bátran védelmére keljenek szentséges anyjuknak, az egyháznak, tanáinak és adományainak; mert ha a védelmet elmulasztják, egyesek ép úgy, mint egész nemzetek, elveszthetik a hitnek és egyháznak áldásait. „Mert az egyházakat védelmezni a híveknek is kötelessége, a mint ezt szentséges atyánk, Krisztus földi helytartója, a kath. világ püspökeihez 1890-ben intézett körlevelében hangsúlyozza.”

Tehát már oda jutottunk, hogy kath. főpapságunk, élén a szentséges atyával, az anyagi és szellemi erők eme teljessége, nem bíznak magukban és saját gyermekeik ellenében az alsó néposztály segítségére szorúlnak. Jámor juhokat tüzelnek harcra gonosz farkasok ellen.

Hála Istennek! Lassan-lassan előre haladunk. Majd eljön az idő, el kell jönie, midőn a kath. főpapság is „megismeri az igazságot és szabaddá lesz, mint evangéliom szerint: fiak és örökösök.”

E harmadik része a pásztorlevélnek telve van hamis állításokkal, a mely eljárás kortesfogásnak jó ugyan, de legkevésbé méltó oly tudós és szent (!) férfiakhoz, kik egy nagy erkölcsi testület vezetését vállalták magukra.

Az első hamis állítás az, hogy „a kath. anyaszentegyház teremté meg a civilizációt, Krisztus Jézus szent tanát s malasztját öntve a népek lelkébe. Ő vette — közel ezer év előtt — anyai karjaiba magyar népünket a keresztség szentségében s nevelte anyai hűséggel. Ő szerzett állami tekintélyt, jogot és rendet; ő tanítá királyainkat és népünket egyaránt köteleimre s azok hűséges teljesítésére; ő szerzett iskolát, tudományt, művészetet; felemelte a szegényeket, támogatta az elhagyatottakat, szentélylyé tette a családot, visszaállítá a nőnek méltóságát; ő nyújtá mindazt, a mi az államok jólétéhez, boldogságához szükséges, elannyira, hogy szent Ágostonnal szólva, úgy látszik, többet a népek jólétéért akkor sem tehetett volna, ha egyedül a földi élet érdekeinek előmozdítására s biztosítására lett volna rendelve.”

A tény az, hogy a kath. egyházban is mindig találkoztak derék férfiak, jótékony nők, kik nem az egyház dogmáit, hanem a krisztusi evangéliom szelid, szeretettel teljes útmutatásait tartották szem előtt, s kik mint kicsiny kovász, a főpapság és a Krisztus-ellenes dogmák dacára is, terjesztették a nemes erkölcs és jótékonyosság erényeit. Hogy a kath. egyház vagy jobban mondva: főpapság, valami nagy győngédséggel, ölelő melegséggel viseltetett volna a civilizáció és tudomány iránt, ezt azok elhihetik, kik sohasem hallottak a mult idők szomorú eseményeiről, csak itt a mi hazánkban is, midőn az Árpád-házból származott királyok idejében, a német és cseh szerzetesek és bevándorolt főpapság, mintegy szabad zsákmányul tekinté e haza földét, mint szintén a pápa ő szentsége pusztá hűbérül tekinté. Azután úgy a Jagellók, mint a vegyes házbeli királyok idejében, mint a Habsburg jogar alatt, a történelem tanúsága szerint, a főpapság a vallást nem annyira az istenországa terjesztésére, mint sokkal inkább földi érdekek, hatalom és vagyonszerzés eszközüül tekinté.

A fennebb idézett propria laus lenyomatására valóban a pásztorlevélben oly sokszor említett *kath. lelkiismeret* szükséges, a mely nélkül ez a pásztorlevél ily alakban és tartalommal meg sem jelenhetett volna.

Katholikus lelkiismeret!!

Miféle tárgyat jelent ez a két szó?!

Fából csinált vaskarika!

Mert hát e szerint volna mindenféle felekezeti és nemzetiségű lelkiismeret.

Azt értjük, hogy lelkiismeretünk érzékenysége, irányára, nagy mérvben befoly a nevelés és társadalmi közgondolkodás, de hogy a jó Isten külön széket tartson fel a különböző rendű-rangú emberek szívében, ezt a jó Istenről feltenni bűn volna. Épen egy ker. papnak nem volna szabad ilyet hirdetni. S a mi főpapjaink ezt a kath. lelkiismeretet s ennek szabadságát féltik, a mi pedig nem is létezik a kath. dogma szerint. Mert tényleg úgy áll a dolog, hogy a kath. hívők sem közvetlenül, sem közvetve nem avatkozhatnak a vallásos tanok elbírálásába; ők egyszerűen kötelesek elhinni, igazságul elfogadni, a mit a főpapok gyűlése vagy a szentséges atya igazságul megállapít. Ily körülmények között, a kath. hívők lelkiismeretének semmi köze sincs a dogmákhoz, azok megvédéséhez. Mert lehetetlen, hogy ama tudós testület ne tudná, hogy lelkiismeretünk csupán a saját lelkünk által jónak vagy rossznak ítélt tényeink iránt felelős. „Mindenki magának áll vagy esik” — mondja az apostol. Az a sokat emlegetett kath. lelkiismeret tehát, egyszerűen nem létezik.

Egy további hamis állítás, mely az egy csapásra szoktatott hívőket félrevezetheti, midőn arra hivatkozik, hogy az ősök hite, szent István vallása forog veszedelemben. Minden értelmes ember tudja, hogy szt. István idejében a papság családós életet élt és a házasságból nem csináltak olyan nagy teketóriát. Nem a megkötési forma, hanem a házások ker. élete volt a fő. Az ősök hitét nem háborgatja ma senki. Sőt az egyházpolitikai javaslatok célja épen az, hogy a háborgatók elé korlátot vonjanak. S azon kijelentése a pásztorlevélnek, hogy az ország békessége és fennmaradása érdekében kezdik a védelmet: egyszerűen nem igaz.

Bárcsak a tiszteletreméltó főpapság gyakorolná is ama bibliai citátumokat, melyeket buzdításul, zászlóul felelem, mint:

„Emelt fővel valljátok, hogy ti nem szégyenlitek az Evangéliomot, minthogy Istennek ereje az, minden hívőnek idvezítésére.”

„Nincs haladás Krisztus ellen.”

„Vegyen szívetek bátorságot az Úr útaiért.”

„Nem lehet államokat a ker. eszmék romjaira építeni.”

„Ne ismerjete el szent vallásunk ügyeiben más tanítást, mint a Krisztust, az egy mesterünket” — ez a legszebb az egész pásztorlevélben, mint a sötét borúból kivillanó napsugár — „a ki szent egyházunk által hirdeti szent tanát.” Erről már nincs mit beszélni.

S mintha érezné a pásztorlevél, hogy a benne foglalt buzdítások, állítások aligha mentik meg a szent dogmákat, az éghez is fordulnak, szólván befejezésül eképen:

„Gyámoltsatok bennünket (!) buzgó imákkal kath. szent vallásunk s édes hazánk jólétének védelmében . . . kiváló buzgalommal esedeztetek Magyarországi Nagy-Asszonyához, szent egyházunk isteni alapítójának boldogságos szűz anyjához, esdjen számunkra szentséges fiának trónjánál oltalmat. Esedeztetek szent István királyunkhoz, tekintsen le ránk irgalmasan, védelmezze meg hathatós közbenjárásával Istennél drága örökségét, a melylyel e hazát megajándékozta, védelmezze meg kath. szent hitünket.”

Bizony-bizony kevés isteni erőt tételeznek fel a kath. főpapok igaz és egyedül üdvözítő vallásukban, ha azok a jámbor törvényjavaslatok szétszórhatják az egész intézményt s mozgósítani kell ellenök eget és földet. Az igazat maga az Isten védelmezi s ha Isten velünk, ki ellenünk!!...

Tudjuk, nagyon jól tudjuk, tudja minden gondolkodó ember, hogy a Krisztus evangéliomát semmi veszély nem fenyegeti. Hanem a főpapság uralma és földi érdeke gyengülhet egy kissé!...

S erre nézve van még — befejezésül — némi észrevételünk.

Észrevehető, első tekintetre, hogy a magas pázsitorlevél teljesen figyelmen kívül hagyja e haza határain belől élő minden többi ker. és nem ker. felekezeteket, a kik pedig tényleg, összes érzéseink után észrevehetőek. — vannak, mozognak és élnek!

A kath. főpapság nem akar Magyarországot, csak szent István országát, nem akar más vallást, csak szent István vallását ismerni. S ebből folyólag nincs mások számára sem föld, sem ég, sem jog, sem lelkiismereti szabadság.

Köszönjük szépen a főpapságnak ezen, kath. lelkiismeretre mutató nemes érzületét!

Ezt különben eddig is tudtuk. Hiszen elég értelmesen tudtunkra adta Schlauch püspök ur az 1892. július 4-én tartott főrendi vita alkalmával, szólván eképpen: „katholikus tanítás szerint mindenki, a ki érvényesen megvan kereszttelve, legyen az bárki által megkeresztelve, a kath. egyház jogkörébe lép, passiv minőségben, ha különvált ker. felekezethez tartozik, activ jogosultsággal, ha a különvált ker. felekezethöz, hitvallás által, az egyház joghatóságának magát tényleg alárendeli. A keresztség tehát, katolikus felfogás szerint, egy és ez katolikus; elkeresztelések tehát, szorosan véve nem is léteznek, mert keresztség a katolikusok közt és más ker. felekezetek közt „punctum discriminis-t“ nem képez. Az anyakönyvi bejegyzések ezen kath. elvet nem alterálják.“

Ez a kath. elv, a maga mélységes erkölcstelen voltában, mindent megmagyaráz. Ehez az elvhez Krisztusnak semmi köze. Sőt azt mondaná rá bizonyosan, a mit e nagytudományu főpapság elődeire, a jeruzsálemi farizeusokra mondott lesújtó ítéletként: „Jaj nektek képmutató írástudók és farizeusok, mert mind a tengert, mind a földet elkerülititek, hogy a pogányból zsidót formáljatok és mikor zsidóvá leend, azt a gyehennának fiaivá teszitek (Máté XXII. 15.). Különben — őszintén szólva — legkevésbé szolgál bántódásunkra, hogy a főmagasságú kath. papság rólunk nem vesz tudomást. Nem óhajtunk egy gyékényen árujni. A mi emberi lelkiismeretünk, mint istennek legnagyobb ajándéka, a mely szerint — Krisztusként — lelkünk az isten mélységeit is vizsgálhatja s az apostol intelme szerint; mindeneket megvizsgálhatunk — sokkal becsesebb előttünk — habár ezért a Krisztus keresztjét kell is hordoznunk (hiszen megtanultuk mesterünkötől az alázatosságot és szelidséget!), mint a nagyuri kényelem és a bitor. Inkább lélekből sajnálkozunk azon millió embertestvéreink sorsa miatt, kik a Krisztus nevében, a Krisztus által égből földre hozott lelki szabadságtól megfosztva, lelketlen eszközül lesznek felhasználva a főpapság s annak főelnöke, a szentséges atya által, kik bizonyára, mint a római augurok, sokszor egymás szemébe nevetnek a bámész publikum láttára, a mely az egyedül imádandó isten helyett, őket nemcsak életükben, hanem haláluk után is, bamba jóhiszemmel imádja.

A polgári házasság nekünk sem ideálunk; nem azért, mintha abból a vallási életre romboló hatást képzelnénk. Mi is szerettük volna a házasságot magasabb ethikai nimbusában fenntartani. De egyáltalán nem kárhoztatjuk a kormányt, annak kath. tagjait, élén az igazságos királylyal, hogy a vallással való gonosz üzérkedésnek ez uton is gátat akar vetni.

Szégyen és gyalázat azon papságra, mely a lélek legszentebb ügyét gonosz testi érdekeknek feláldozza!

A Jézus születésénél *békességet* hirdettek az angyalok. Jézus egész életében megtestesült szelidség és békeség volt, még keresztfájáról is a kegyelem és béke glóriája ragyog. Halála után, feltámadásakor, midőn először jelenik meg tanítványai között, e szóval köszönti őket: Békesség nektek. S a szegény, szelid és alázatos Krisztusnak gazdag, harcias és kevély főpapjai, megtagadva a *közös atyát*, megtagadva a válogatás nélküli krisztusi szeretetet, csupán ennyit tanultak a bibliából: „*compelle intrare*“, — börtön, kínzókamrák, máglyalángok útján is!

Szerencse, hogy e rosztelkű szándéknak felvilágosodott kath. férfiak, államkormányok, útját vágják. Szerencse, hogy a kath. vallás milliói sokkal tisztább gondolkodásúak, semhogy a más felekezetű, sőt nemzetiségű testvéreiket oly ellenséggé tartanák, mint a milyenekké kívánná őket tenni ez a magas főpásztori körlevél is!

Bizonyára a tiszta igazságot fejezte ki a mi Szász Károlyunk, a fentemlített főrendi gyűlésen, így szólván: „ki kell mondani azt, habár talán a kifejezés miatt félreértetném is, vagy visszatetszést szülne is, kimondani bátor vagyok, hogy a *keresztyénység és a római katolicizmus, nem azonos fogalmak!*“

És erre nézve döntő bizonyíték ez a főpapi körlevél is, melyben van minden, — csak a Krisztus lelke nem található.

Andrács Kálmán.

Talmi Kapisztránok, országos pártok, prot. teendők.

Mikor a szegénységgel küzdő, a nemzet által a nemzet nevelésére nagylelkűen és bőkezűleg adott nemzeti vagyonból őt jogosan megillető részt még nem élvező magyar protestáns felekezet; az a felekezet, a melynek Nagy-Várad híres püspöke létjogosultságát, sőt jövőjét is kétségbe vonni szíveskedett, vallásos és hazafias buzgalomtól lelkesülten, áldozatkészségtől áthatva, verejtéken szerzett filléreit gyűjti és hordja rakásra, hogy e filiákból Magyarország ezredéves fennállásának ünnepére, a Debrecenben felállítandó magyar kálvinista egyetemen méltó emléket emeljen, a mely egyetemen nevelhessen e hazának hű, értelmes, lelkesülni tudó nemzedéket, fiatalokat, kik ezt a sokat szenvedett hazát, a második évezreden át is, annak netalán viharai között megvédjék, fenntartsák, felvirágoztassák: ugyanakkor a klérus egyrésze — fájdalom nagyrésze — (a melynek kezében „a véres fakereszt arany jogarrá változott“), bár fennen hangoztatja, hogy háta megett évezredes múlt áll és hogy hazafiságot tőlünk nem akar, mert nem kell tanulnia, egy kis keresztes háborút rögtönöz a nemzet többsége által követelt, s e követelés folytán az állam-kormány által előterjesztett, az országban levő felekezetek jogait egyenlősíteni s ez által minden felekezeti sűrűlődséget megszüntetni célzó törvényjavaslatok és azok előter-

jeszói ellen; híveivel el akarná hitetni, hogy kormányunk és a nemzetgyűlése az ő hitelveiket támadta meg s felhívja ezeket a kormány és javaslatai elleni érélyes, kitartó küzdelemre.

Volt hazánknak, nem oly régen, egy igen szomorú korszaka, nevét alkotójától nyerte; e korszak teremté az ultramontánizmus aranybányáját, a konkordátumot; e korszak szülte a Thun-féle híres rendeleteket; e korszak alkotója, Bach miniszter, midőn bárói diplomát nyert, jeligéül e szavakat választá: „in cruce spes mea“ (e jeligét az akkori bécsi humor eként fordítá le: akasztófára van kilátásom). E szomorú korszak, alkotójával együtt — Istennek hála — eltűnt; az általa okozott veszteségeket, szenvedéseket e nemzet még alig heverhette ki s íme — néhány évtized múlva — a Schopper, Schusztér, Schlauch s több ily jó magyar nevű magyar főpapok, megemlékezve a konkordátumos aranykorszakról, a história lomtárából előkeresik a Bach báró keresztjét s a magyar állam ellen indított kereszties háborúban felemelt zászlókra e keresztet tűzték fel. E jó urak feledik, hogy a nemzet az ő akaratjok ellenére is halad; feledik, hogy a felvilágosodás, az ez által teremtett felekezeti türelem és egyetértés e nemzet fejlődése ellen emelt minden torlaszt szétrombol; feledik az óriási különbséget, mely köztük és a nagy Hunyadyval együtt harcolt hős barát között van, mert a míg ezek a kereszties zászlót a félhold ellen diadalra vezetve, a nemzet megmentéséért küzdöttek: addig e mi jó uraink csak aféle talmi Kapisztránok, zászlójukon a Bach báró keresztje, társaik nem Hunyadyak, legfellebb talán oly nevek a hadtörténelemben, kik néhány évtized előtt bizonyos invázióális seregnek voltak útmutatói: vagy olyanok, kik jezsuita kolostorokban nyertek hivatást és küldetést az ú. n. ecclesia militáns vezetésére; feledik, hogy a felvilágosodott nemzet átlát a gyarló szítán, megismeri céljokat, a mely nem más, mint az, hogy a nemzeti címerben levő kettős keresztet, a négy folyamat és hármás bérce — mindent, de mindent, a mi e nemzet előtt szent, örök setétséggel fedjen be és borítson el — a jezsuita kalap. E talmi Kapisztránok szavára hallgatni, az általok kitűzött Bach-kereszt alá sorakozni, az a nemzet, mely ezredéves fennállásának emlékét akarja megünnepelni — sőt a következő évezredet is dicsőségesen óhajtja átélni — soha nem fog.

Hazám jelen viszonyait, helyzetét eként fogom fel s e helyzetet nem a mi protestáns felekezetünk, sem felekezetünk egyes vezérferfiái idéztek elő, nem is a nemzet kormánya teremtette, hanem az ultramontánizmus, az az ellenséges hatalom, mely századok előtt e hazát vadak tanyájának akarta látni inkább, mintsem abban egyetlen polgár lakozzék, ki előtte térdre nem esik. Ma, midőn ez akarat végrehajtásának lehetlenségét átlátta, megelégszik — de csak látszólag — kevessebbel, azzal, hogy hazánkat Belgium sorsára juttassa. Államunk elleni küzdelmének már fényes sikerét mutatta fel az ú. n. reverszálisos képviselőknek nagy számával.

Ha — ilyen viszonyok között — politikai pártjaink működését nézem, egészen elsomorodom. Íme az a párt, mely zászlajára az 1848-at írta, úgy pártlapjában, mint egyes tagjai által ellene tör a reformoknak; másik ellenzéki pártunk tág köpönye alól is kezd előtűnni az ultramontán lóláb, melyet ezideig az ékesszólás leple — úgy a hogy — el tudott fedezni; az ú. n. szabadelvű párt tagjai közt is akadnak, kik rá fognak esküdni a talmi Kapisztránok zászlóira.

Nézetem az, hogy azok, kik 1848-as elveket hirdetnek s ennek dacára is az ultramontán tábor fegy-

verhordozói; továbbá azok, kik magokat nemzeti pártiaknak vallják és mégis a nemzet, annak érdeke, jövője ellen küzdő kereszties vitézek győzelmét akarják s végre azok, kik a szabadelvűség szavát hangoztatják, de azért a minden emberi szabadság és haladás elleneivel egyesülnek: ezek az urak egytől-egyig mind hamis bört mérnek! Mi, magyar reformátusok, őrizkedjünk az általok nyújtott italtól!

A mi érdekünk egy a nemzetével, ez az érdek az, hogy hazánk nem csak anyagilag, de szellemileg is szabad, független „semmi más országnak vagy hatalomnak alávetett ne legyen“. Ez érdeket képviseli, ezt védelmezi az ultramontán kereszties vitézek ellen ma, nemzetünk kormánya. Nekünk magyar reformátusoknak, kiknek mindenünk ez a haza, nem csupán felekezeti, de hazafiúi szent kötelességünk kormányunkat jelen küzdelemben győzelemre segíteni. Hallgasson el azért ma minden pártszenvédey, minden felekezeti sérelem; s e nagy fontosságú időszakban, a midőn csakugyan itt van a tizenkettedik óra, kisszerű dolognak tartom, ha mi a papíron meglevő, de épen az ultramontán nagy hatalom miatt* végre nem hajtott 1868-ki törvények fenntartását véljük felekezetünk egyedüli üdvösségének. Mit használtak e végre nem hajtott törvények? Azt, hogy a 10—15 frtos marttyrok száma pár tucattal szaporodott!! A haza, felekezetünk, de ez államban levő minden felekezet érdeke is azt követeli, hogy e hazában az ultramontánizmus örökre szűnjék meg hatalom lenni; azt kívánja, hogy az 1848. XX. t.-c teljes mérvben életbeléptettség s végrehajtassék, ez pedig csak az ultramontánizmus megsemmisítése mellett történhetik meg.

Az 1848-ki törvényekben van lerakva hazánk alkotmányának, jövő fejlődésének létalapja. Ez alapon kell tovább építenünk, felépíteni az erős magyar államot, azt az államot, mely az 1848-ki törvények szellemében, annak elveiből kifolyólag kimondja: a nemzet értelmi és erkölcsi nevelése az én feladatom, azok az anyagi eszközök, melyek e feladat teljesítéséhez szükségesek, legnagyobb részben az enyéim, ez eszközöket én, állam ez ideig nem jó kezekre bízam, olyanok kezeire, kik ez eszközöket saját hatalmoknak ellenem való nevelésére, nem pedig a nemzet építésére használták fel: — e sáfárok kezéből én, alkotmányos magyar állam, ez eszközöket visszaveszem, teljesítem kötelességemet felekezeti különbség nélkül, összes polgárim, minden gyermekem irányában.

Egy ilyen, minden felekezeti érdeken felül álló, de mindenik hazafias felekezetet egyformán boldogító állam léteztetéseért kell nekünk magyar protestánsoknak küzdenünk s hogy célunkat elérhessük, küzdelmünket siker koronázza, ma első teendők lealcázni, semmivé tenni a magyar államnak s ebben felekezetünknek legnagyobb elleneit — a talmi Kapisztránokat.

Ujfalussy Béla,

f.-szabolcsi egyházmegyei tanácsbíró,

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns jogakademiák s a jogakademiák protestantismusa.

Minden jel arra mutat — így írt a „Sárospataki Lapok“, 1870-é-e még 1884-ben — hogy az az idő, melyben felekezeti jogakademiáink egy része átadatik a tör-

* De ki engedte ezt nagy hatalommá nőni? Szerk.

ténelemnek, már nincs messze. Br. Vay Miklós pedig, mint a konvent elnöke, így nyilatkozott ugyancsak 1884-ben: „*Szükségünk van erőnk koncentrálására*“... „*elég, ha egy, átmenetileg legfeljebb két jogakadémiát tartunk fel, de a mely aztán megfelelően rendeltetésének.*“

Tíz év telt el e kijelentések óta s e közben a pápai ref. jogakadémia elesett s ma meg már egészen ott állunk, hogy Br. Vayval tűnődünk kell a felett: *egy-e, vagy kettő?*!

E tűnődésre három nagy okunk van. Egyik a gr. Csáky ismeretes reform-terve, a mely a jövődöbeli jogakadémiákat nem tudja 8-nál kevesebb tanárral el se képzelni; a másik — a mi az elsőnél is fenyegetőbb — az, hogy prot. nagyjaink magok sem érzik a jogakadémiák fentartásának komoly szükségét; a harmadik pedig, hogy talán még a prot. jogtanárok sincsenek teljesen áthatva e szükség érzetétől.

Nem akarok a csufolkodók székébe ülni, de úgy tetszik nekem, mintha jogtanárainkat illetné a legsúlyosabb felelősség a miatt, hogy a prot. közönséget nem tudták a prot. jogakadémiáknak úgy meghódítani, hogy az, az azokat fenyegető veszedelemnek csupán hírére is, táborba gyűlne s pénzzel és észszel sietne a megtámadott pontok védelmére.

Mi történik már évtizedek óta?! A tanügyi kormány — a helyett, hogy a nép- és középiskolai oktatás rendezése után hozzá fogott volna a felső oktatás rendezéséhez is — csak úgy sommás uton vitte be az apró, de mindig költséges reformokat a jogakadémiákba és kényszerítette a felekezeteket — autonomikus jogaiknak nem csekély ignorálásával — a maga drága kísérleteinek utánzására.

A három éves tanfolyamot négy évesre emelte fel; a tanszékek s tantárgyak számát megszapörította; a vizsgák számát, rendjét, a vizsgálók milyenségét megszabta, sőt még azt is rendeleti úton állapította meg, hogy mely tantárgyat hány órán, hány és melyik féléven s mily beosztással kell előadni stb. Valóságos gyámkodást űzött a prot. jogakadémiák felett is, mint a magáéi felett, annyira, hogy a temérdek § között szinte nevetségessé vált a tanításnak és tanulásnak ama fennen hangoztatott szabadsága, a melyért akademiáinknak egyetemi színvonalra történt emelésekor a mi legjobbaink olyan szívesen lelkesedtek.

És mindezt elnyelték a prot. jogakadémiák minden nagyobb tiltakozás nélkül. Egyesek akadtak — tisztelet nevőknek — a kik nem egy könnyen türtek be a rájuk kovácsolt igába; próbáltak Kecskemétről bizonyos protestáns actiot is indítani, de a dolog vége mégis csak az lett, hogy az állam tanügyi kormánya által fűtt nótára táncolt valamennyi.

Hát hiszen tudom én, hogy Saulnak is nehéz volt az ösztön ellen rugdalózni; elismerem, hogy a tanügyi kormány apró reformjai között voltak egészen helyesek és szükségesek is (a minthogy az nem is lehet másképen); de azt is tudom s tudják e lapok olvasói is, hogy egyik-másik felsőbb intézkedésben bizony-bizony nehéz volt feltalálni a vezérő szellem bölcsességét!... És azért a mi prot. jogakademiáink az ilyeneknek is meghódoltak. . . .

Tetszett p. o- az oda fenn valóknak elgondolni, hogy a jogászt is nagyon ékesítené a bölcsészeti ismeret s legott határozattá lőn, hogy hát tanuljanak bölcsészettörténelmet *egy féléven át!*... Azt is utasításul adták, hogy hány órán. — Ismét tetszett valakinek azt kitálatni, hogy a művelődés-történelmi ismeretek is ráférnek a leendő országos képviselőre, bíróra, ügyvédre stb.

s kimondatott, hogy a művelődés-történelmet is hallgassa a jogász *egy féléven át!*... Aztán rászorították a kánon és egyház-jogot odafenn egy fél esztendőre s beszorították ide lenn a prot. jogakadémiák is. Csináltak a 8 félévből odafenn 7 félévet a katonasági tekintetek miatt s lett a költségesen megalakított 8 félév ide lenn is 7 félévvé — már azokra, a kiknek ez magoknak is így tetszik — ad majorem scientiae gloriam!

A tudomány nevében űzött ilyen sáfárkodást nem lett volna szabad megengedni, gyakorolni még kevésbé, elhallgatni legkevésbé. De hát mindez megtörténhetett a prot. jogtanárok miatt is, meg a fentartó testületek vezérférjainak tudásával is, minden komolyabb tiltakozás nélkül.

Van abban valami végzetszerű, hogy mi protestánsok, a kiknek multunknál fogva hatalmas történeti jogunk van a tudomány és oktatás érdekeinek mérlegelésére, mi protestánsok a jogakadémiákkal és a jogtudománynyal űzött eme próbátételeket mind el tudtuk túrni bámulatos lemondással.

Ott volt p. o. az egyetemes konvent, a mely felelős volna a prot. tanügy összhangzatos fejlődéséért: tett-e ez valamit a jogakadémiai tanrendbe belopódzott szédelgés ellen?! Megfájult-e a feje csak egy órára is a prot. jogakadémiák sorsa felett való tűnődésben, jövőjükért való tervezgetésben?! Ott volt a mi szerencsétlen egyetemes tanügyi bizottságunk is. . . Hát gondolt ez valaha arra, hogy neki ügyet kellene és illenék vetnie a prot. jogakadémiákra is s belé kellene tekintenie azok tantervébe s azok tudományos gazdálkodásába is?! Ó bizony ezek egyaránt nem tartották a prot. jogakadémiákat a prot. egyház édes gyermekeinek, de a prot. jogtanárok nagyobb része sem vette észre, hogy neki az édes anyai szeretetből nem jut egyéb, mint a havi fizetés! . . .

Ez az egymástól való elszakás, ez az egymással való nem törődés rendkívül jellemző vonás a prot. jogakadémiák és a hazai protestantizmus újabb történetében s bizony-bizony kára lett belőle mindkét félnek, de a tudománynak is.

Képzeli el csak, hogy a prot. egyház egyeteme — a prot. jogtanárok által tanácsolva — tiltakozik a jogi oktatás terv nélküli foldozgatása ellen s egész súlyával veti rá magát a tudomány igazságainak védelmezésére s követeléseinek tiszteletben tartására: — avagy történhetett volna-e annyi értéktelen próba a jogi oktatás körében, mint a mennyi valóban történt?! Semmi esetre sem. És ha egyszer az összeköttetés a prot. jogtanárok és fentartó-testületek közt élő s valóban bensőséges lett volna — a milyennek lennie kell vala — megeshetik-e az, hogy már 10 évvel ez előtt legnagyobb férjaink kezdik magokat hozzá szoktatni a prot. jogakadémiáktól való megváláshoz?!. .

A tanügyi kormány a bölcsen ejtett s idejében adott tanácsot okvetetlenül figyelmére méltatja s a tudós munkálatokból, az eleven érdeklődésből önkéntelenül is kiérezte volna, hogy a prot. jogakadémiák, mint életképes szervek ellen méltatlan dolog volna irtó háborút indítani. Valljuk be, hogy hibáztunk — intra muros et extra. A néma gyermekek baját az anya nem értette meg s meg sem gyógyíthatta. A tanügyi kormányt rákapattuk jogakademiáinkra s az — kivált míg b. e. Trefort idejében az egyetemektől várta az üdvöt a hazára — egész rendszert csinált a jogakadémiák zaklatásából s igyekezett azokat mielőbb lejártni. Ha bátrabbak, ha protestánsabbak lettünk volna, mint voltunk; ha a tanférjak és vezér-egyének összetartanak s egy lélektől indítatnak — talán nem esik meg rajtunk ez az eset.

A gr. Csáky bejelentett reformjával szemben sem tudok én — a magam részéről — attól a gondolattól szabadulni, hogy abban is van egy adag Trefortismus. Abból gyanítom, hogy Csáky sem ott kezd, a hol valóban kellene, t. i. a jogi oktatás rendezésén, hanem a tanári létszám szaporításán. Szabad legyen kérdés, hogy kit győzött meg a tanügyi kormány a létszám emelésének nélkülözhetlensége felől?! Kérhetem azt is; a tudomány értéke s hatása az azt árulók számától függ-e avagy azok minőségétől? Ugyan hány Kövyje volt egyszerre Sárospataknak s nem volt-e híres a vén collégium jogakadémiája Kövy idejében?! Ez az Istentől hívatott tanár nem világolt-e egyaránt a tanteremben és az irodalomban is?! Nem megállta-e a versenyt az akkori királyi jogakadémiákkal hősiesen, pedig — jóformán — csak egy maga volt.

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy legyen úgy mint régen volt, hanem csak azt, hogy a tanári létszám indokolatlan emelése nem egyúttal a tudomány érdekeinek előmozdítása. S azt szeretném, ha ezt nem csak én mondanám — a laicus, hanem hirdetnék uni sono a prot. jogakadémiák is és meggyőznék a különben jó akaratú minisztert a felől, hogy a tanárok szaporítása nem első rendű kérdés a jogakadémiák sorsára nézve és ha a miniszter mindenáron köti magát a létszám emeléséhez, nem menekülhet a protestánsok előtt ama gyanu elől, hogy szeretne leszámolni a prot. jogakadémiák nagyobb részével.

Actiót várok én a tudomány nevében az elsietett vagy éppen gyanús természetű reformok ellen; actiót azért is, mert ez jobb hangulatot támaszthatna a prot. közönségben a prot. jogakadémiák megmentésére. Fel-emelő volna azt látni, hogy a prot. jogtanárok mint szállnak síkra annak igazolása végett, hogy a prot. jogakadémiák — úgy a mint ma vannak is — versenyképesek s nem árulnak — kisebb létszám mellett sem — kevesebb tudományt, mint az államiak. Szép volna az, ha ők állanának az első sorban a jogi oktatás komoly reformjának sürgetésében s csak olyan reformot volnának hajlandók megengedni, a mit az oktatás szelleme követel és nem tapasztalatlan burokratia, s még kevésbé valamely hátsó gondolat... Ilyen szerepléssel — én azt hiszem — hamarosan sikerülhetne nekik más véleményre bírniok a prot. vezérférfiakat is, tehát eltávolíthatnák azt a csüggetésgéget is, azt a lemondási szándékot is, a mely ma az intéző férfiak nagyobb részét jellemzi.

Ha aztán még azt is fényesen igazolnák, hogy a prot. egyháznak nemcsak dísz kölcsönöz az, hogy jogakadémiái is vannak, hanem mélységes és pótolhatatlan hasznót — szellemi és erkölcsi — hasznót is eredményez: akkor, szerintem, a legnemesebb munkát végeznék a prot. jogakadémiák javára s az ezek iránt hidegülő rokonszenv felmelegítésére.

Részemről nem tartok azokkal, a kik felesleges és költséges fényűzésnek vallják a prot. jogakadémiákat; sőt inkább! Én ma — a mostani szerencsétlen felekezeti viszonyok között — még lelkesedni is tudok a prot. jogakadémiákért, sokkal inkább mint bármikor; de csak egy feltétel alatt, ha t. i. azok valóban protestánsok és növendékeikre is át tudják plántálni saját hamisíttatlan protestantizmusukat.

Olyan prot. jogakadémia, a melynek csak a költsége az enyém, de tanárai szinte kívül képzelik (vagy néhol éppen felül) magukat a prot. egyházon: olyan jogakadémia, a melyben nem a protestantismus lelke él és működik, a melynek hatása a prot. egyházi életre — ugyszólván — semmi: nekem sem kell, ez nem az én idealom.

(Vége köv.)

Nemo.

TÁRCZA.

Szenvedők éneke.

Szenvedek eleget,
Hideget, meleget;
Zivatar zúgását,
Vad szelek bűgását,
— Míg rám kin nehezül —
Hallgatom egyedül.

Nincs sehol énnékem
Intő csillag fényem:
Sötét éjszakákon
Tétova járásom,
Hogy merre intézzem?
Egyedül inségben.

Uram s én Istenem,
Ne fordúlj ellenem!
Vezérelj járásom,
Szánjad bujdosásom,
Szenvedők Istene
Én lelkem mindene!

A földi emberek
Elhagytak engemet.
Barátim egykoron,
Nevetnek kínomon —
Uram, Te el ne hagyj,
Holtig velem maradj!

Akár hol is leszen
Nyugvásom énnékem;
Bármelyik ég alatt:
Csak Te szent szárnyadat
Borítsd hamvaimra —
Óh szenvedők Ura!
A Te szent öledben
Megnyugszom csendesen.

* * *

A kurucköltészetnek *Thaly Kálmán* által kiadott termékeit olvasgatva, e szép énekekre is reájöttem és ez rendkívül megragadta figyelmemet. Hangja, tartalma egyiránt hymnusi magaslatra emelik, külalakja pedig annyira lebilincselő, hogy az, keletkezési korához mérve, szinte páratlannak mondható s azon gyanút kelti fel bennünk, hogy abban a gyűjtő és kiadó költői lelkének is van némi része. Bármint legyen is a dolog, ez egy hitteljes szép zsolozsma s én el nem mulaszthatom, hogy énekes-könyvünk reformálása napjaiban, e becses lap olvasóinak tudomására ne hozzam és a leendő új énekes-könyvbe való felvételre ne ajánljam. — Az ének eredetileg a szatmári béke után hazátlanná lett bujdosó magyar lelki állapotát fejezi ki, de így, a mint én némi kihagyással és csekély változtatással átalakítottam, minden szenvedő keresztyén elénekkelheti.

Sok van még ehhez hasonló elődeink buzgó, vallásos irányú költeményei között, s bizony ma, az ének-reform

küszöbén nem végezne haszontalan munkát, a ki azokat felkutatva, az intéző körök kezeihez juttatná. Így talán hamarabb készen lenne az új énekes-könyv.

S. Szabó József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Világtörténelem.

Középiskolák számára írta Kiss Lajos, szegedi főreáliskolai tanár. 1 kötet: Ó-kor. 94 művelődéstörténeti ábrával. Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Béla, az ev. ref. főiskola betűivel. 1893. Ára 1 fjt 65 kr. (A Gimnáziumi Könyvtár XVIII. kötete.)

E mű, mint szerzője az Előszóban is elmondja, a „Sárospataki Irodalmi Kör” megbízásából készült s kéziratban előleges bírálaton ment keresztül. Alulírott, mint annak egyik bírálója, e lapok mélyen tisztelt szerkesztőjének felhívására, készséggel mutatom azt be az érdeklődő olvasónak, mint olyat, mely által történelmi tankönyvirodalmunk — véleményem szerint — igen hasznavehető, derék művel szaporodott.

Felesleges volna azt fejtegetnem, mik a mai középiskolai történettanítás s ennek megfelelő tankönyv kívánalmai. Kifejtette azt e lapok 1886. évi 2. számában *Maklári Pap Miklós* „Vélemény az Ó-kor Történelem készítése céljából” című cikkében,* mely szerint az a fő, hogy minden szerves összefüggésben tárgyalassék s világosan látható legyen ama fejlődési életfolyam, mint a különböző viszonyok, egyének, in.ézmények összehatásának eredménye. Ugyanez tanügyi kormányunk által hivatalosan kiadott. „Gimnáziumi tanítás terve s a rá vonatkozó útmutatások” követelménye, midőn ezt mondja: „a történeti tanítás ne haladjon pusztán az időrend fonalán, hanem oly módon történjék a tananyag részletezése, hogy minden egységes részben valamely jelentőséges politikai vagy kulturális mozgalom ad irányt a tárgyalásnak, mely köré csoportosítja a magyarázatra szolgáló tényeket s adatokat, mint előzményeit vagy következményeit.” (1887. évi kiadás 91 lap.). A következőkben tehát kívánom kimutatni: mennyiben felel meg a fent címzett mű e követelményeknek.

Az előírt tananyag beosztása és csoportosítása — egészben véve — megfelel a Tanterv s Utasítások által ajánlott csoportosításnak, csak egyes részletekben tér el attól, a mi azonban nem róható fel hátrányára.

A bevezetésben „Az emberi művelődés korszakairól” s „Az ókori népekről” szól. Ma már nem lehet mellőzni a történelem előtti időkre vonatkozó kutatásokat az iskolában, azért helyes, hogy ezeket is tárgyalja. Ezután tájékozást nyújtván az ókori népek származásáról s lakhelyéről, megkezdí a keleti népek tárgyalását az I. fejezetben (7—28 l. a következő sorrendben: 1. Egyiptom, a khámi műveltség hazája. 2. Sémí népek: Babylonia, a zsidók, Phönícia, Assyria. 3. Arja népek: a zendek Iránban, a perzsa birodalom. E sorrend megfelel e népek történeti szereplésének s a művelődésben való fejlődésének. A tárgyalásban az egyes népek egymásra hatása s történeteik közt levő összefüggés eléggé nyilvánul; a fősúlyt pedig, mint az Utasítások is kívánják, szerző a műveltségi állapotra fekteti, megvilágítván azt az újabb kutatások eredményével is.

A II. fejezet (29—126 lap) a görögök történelmét adja elő, következő 6 szakaszban: 1. A mondák és hagyományok kora. 2. A nevezetesebb államok alkotmányos szervezése. 3. A perzsa háborúk; Athén emel-

kedése. 4. Athén fénykora Perikles alatt. 5. A görög államok hanyatlása. 6. A macedonai uralom kora.

A tárgyalást Görögország földrajzával kezdi meg, világosan tüntetvén fel a keleti oldal gazdag tagoltságát, a mi oly szoros összeköttetésbe hozta az országot Kis-Ázsia nyugati partvidékével, előidézvén az itteni gyarmatosításokat s a keleti műveltség behatását. Azonban sajnálom, hogy a földrajzi viszonyok egyéb hatását nem emeli ki, pl. midőn elmondja, hogy a görögök nem alapítottak egységes államot (43 lap), mellőzi, hogy ennek is egyik oka a görög föld belső szakgátottsága volt. Ellenben szépen csoportosítja azon intézményeket, melyek az egyes államok közt a közös nemzeti érzületet és összetartozást fentartották. Nagy gondot fordít az állami szervezet, különösen a két fő állam: Sparta és Athén szervezetének megismertetésére. Az eseményeket közvetlen folyékonyssággal beszéli el, ügyesen csoportosítva az okokat s egymással való összefüggésüket, valamint a kiválóbb férfiak, mint Themistokles, Aristides, Perikles stb. jellemét egyszerűen, de világosan állítván a tanuló szeméi elé. Nagy Sándor tetteinek tárgyalásánál közbe szövi India gondosan kidolgozott ókori művelődési rajzát. A mennyiben India műveltsége a többi keleti népektől egészen elszigetelten fejlődött ki, egész természetesen mellőzhető volt az I. fejezetben. Kellő terjedelemben csoportosítja az egyes időszakakban Görögország művelődési viszonyait, az irodalom, tudomány, művészet fejlődését, különösen kiemelvén Athént, hol a görög szellem legkiválóbb alkotásai keletkeztek; nem mellőzi az ipar, kereskedelem s görög életmód rajzát sem.

Általában a görög történelem feldolgozását részemről teljesen sikerültnek tartom. A tanításra nézve ugyan kissé hátrányosnak vélem ama hosszú s-ait, melyek az összetartozó dolgok csoportosítása által keletkeztek; azonban ezeket alcímek alatt kisebb szakokra tagolván, ez által a tanulóknak az áttekintést s összefoglalást megkönnyíti. De azt sajnálattal nélkülözöm, hogy a görög történelem tárgyalása végén rövid összefoglalást nem nyújt a görög történelem és műveltségben nyilvánuló fő eredményekről s eszmékről. A buzgó tanár természetesen azt így is teljesítheti, de — én úgy vélem — nem felesleges az, ha a tankönyvben is megtalálja a növendék.

A III. fejezet (127—222 lap) a rómaiak története, melyet a bevezetésben és 4 szakaszban ad elő, u. m. 1. A királyok kora. 2. A köztársaság a jogegyenlőség kivívásáig és Itália meghódításáig. 3. Róma harcai a világalomért. 4. A köztársaság hanyatlása és bukása.

A bevezetésben szól Itália földrajzáról, Italia lakóiról s a római történet felosztásáról. A földrajzi viszonyoknál mindjárt kiemeli Italia központi fekvését a földközi tengerben, melynél fogva hivatva volt a görög műveltséget nyugat felé tovább terjeszteni, egyzersmind ez volt egyik fő oka az ókori világ feletti uralom elnyerésének. S a mint Róma fejlődése és emelkedése egy központból indul ki s halad tovább, egyre nagyobb és nagyobb területre, természetszerűen ezen utat kell követni Róma történelme előadásának is. Görögországgal ellentétben itt tehát egységes, erős központtal bíró állammal van dolgunk, mely leglávulabb fekvő provinciájával is képes erejét éreztetni. Az ősi latin szövetségből keletkezik ezen állam Róma alapítása által s tulajdonkép Róma maga az állam, mely két irányban fejti ki nagyszerű működését, u. m. *belsőleg* államkormányzati és hadászati szervezetének megalkotása, és *külsőleg* győzelmes hadi tettei által. Kiss Lajos műve mindkét irány fő mozzanatait és tényeit ügyesen csoportosítva, alaposan és világosan adja elő.

* S újabban épen az ismertett mű derék szerzője is. (Sp. L. 49—51. sz.).

A királyok korára nézve a fősúlyt mindjárt az állami szervezetre fekteti, feltüntetvén úgy a Servius Tullius előtti, mint a S. Tullius által behozott alkotmányt; e mellett kiterjeszti figyelmét a rómaiak vallásos életére. Majd elbeszélvén a köztársaság megalapítását, azon küzdelmeket csoportosítja, melyek a patriciusok s plebejusok közt folytak s melyekben teljesen kialakult a köztársaság alkotmánya, melyben egyensúlyba jutottak az aristokratikus és demokratikus elemek. Az Itália birtokaért folytatott harcokat a volskok, sabinok, etruskok, gallok, samnitok, latinok s Tarentum és Pyrrhus ellen csoportosítja ezután és jellemzi azon intézményeket, melyek által Róma Itália felett uralmát gyakorolta, u. m. a senatust, a katonai gyarmatokat, a kőutakat s az alattvalók különféle polgári jogait s községi kormányzatát.

Ezzel eljut Rómának a világalomért vívott harcaihoz. Közbe szövi itt Karthago rövid ismertetését s aztán elbeszéli a 3 nagy háborút ellene, melyek által Róma a Földközi-tenger nyugati felének urává lett. Közbe esnek a Macedónia, Syria s Görögország elleni harcok, melyekben a Földközi-tenger keleti része felett is Róma lett az úr. E nagy hódításoknak azonban káros következményei lettek a vallási és erkölcsi élet hanyatlásában, a hivatal- és pénznemesség keletkezésében és a közgazdasági bajokban. Ezek orvoslása végett lépnek fel a Gracchusok, de sikertelenül s megkezdődik a belviszályok és polgárháborúk kora, mely a köztársaság bukásával ér véget.

Szerző mindezen viszonyokat a célhoz képest kellő részletességgel és megfelelő csoportosítással adja elővilágos jellemzését nyújtván a kiváló egyéniségek törekvésének pl. a Gracchusoknak, Mariusnak, Sullának, Pompejusnak, Caesarnak, Octavianusnak s az események elbeszélését az actiumi csatával s ennek következményével, a császárság megalapításával végzi be, mint azt a Tanterv megszabja.

E mellett Róma műveltségi állapotát is kellőleg rajzolja, kiemelvén e tekintetben a görög műveltség hatását s mint a görög történetnél, úgy itt is megemlékezik az e téren történt újabb kutatásokról, pl. az Olympiában és Pompejiben folytatott ásatások eredményeiről. (49 és 220 lap.)

Itt is sajnálattal kell azonban megemlítenem, hogy hiányzik az összefoglalás a római történelem eddig tárgyalt részének fő eszméiről s eredményeiről.

A mondottak alapján azonban szívesen konstatálom azon nézetemet, hogy az események s intézmények tárgyalásában mindenütt meg van a szerves összefüggés, melyet az elől említett »Vélemény stb.« főkövetelmény gyanánt állít fel, valamint a helyes csoportosítás, mit az országos »Utasítások« kívánnak.

A mű stílusa ugyan egyszerű, de világos, folyékony, értelmes, felesleges szóvirágoktól ment.

Függelékül az ókori események időrendi összefoglalását találjuk, 3 hasábra osztva, külön a keleti népek, majd Görögország és Macedónia, a harmadikban Róma eseményeit állítva egymás mellé, a mi mindenesetre igen tanulságos tájékoztató, hogy a tanuló az időviszonyokkal teljesen tisztába jöjjön.

Ezután következik a tartalom jegyzéke és végül 94 művelődéstörténeti ábra, még pedig úgy a történelem előtti idők s a keleti népek, mint a görögök s rómaiak műveltségi viszonyait ábrázoló képek, pl. kő- és bronzeszközök, gúla, sphynx, obelisz, egyiptomi templom s istenségek szobrai, babyloni s assyriai domborművek, perzsa oszlopok, indiai templomok, athéni épü-

letek, görög oszlopok, szobrok, képek Pompéjiből stb. Ezek a könyv értékét s használhatóságát nagyon emelik, nagyban hozzájárulván az ókori műveltség megértéséhez.

A könyv kötve jelent meg, csinos kiállításban; betűi elég nagyok s tiszták, csupán a kevésbé lényeges vagy megtanulásra nem szükséges részletek nyomtatvák kisebb betűkkel.

Mind ezek alapján legyen szabad e művet, mely szerény véleményem szerint a jelenleg már használatban levő s államilag engedélyezett tankönyvekkel is megállja a versenyt, e lapok tisztelt olvasói s különösen a tanártársak szíves figyelmébe ajánlanom.

Sárkány Imre.

MULTUNK.

Ifj. Csécsi Jánosnak Sárospatakon 1768. máj. 10. kelt levele Pados Ferenczhez.

DEO DUCE ET LUCE.

Minap írt leveletem talám nem is vette Kegyelmed, minthogy oda csak *επαροδοῦ* mennek a deákok, holott Kegyelmednek, mint inspectornak kellene egyet excupialni, kinek ut *ἀρετῆς* nyujthatna is valamitskét, ut aliis bene solet, kik közt magamat is esmérem, — utinam redhostire possem; — mint karácsonyi levelében is ígérte volt. Már megírtam kétszer is szörnyű romlásomat a béres (?) fija által: Haec facies Trojae cum caperetur erat. Ilyen gazember semmissé tett engem: quid-quid habui rapuit, plorant gemunt miseri orphani. Bod Péter hazugsága in novitio libro suo Magyar Athenas be fog-e telni: a jó emberektől tápláltatik. O utinam! O si! Épen ide valo az eripere vaccam et caudam pro elemosyno vestituere. Balatoni bort is bár kúdné már egyszer Kegyelmed. T. Szoboszlai uram leveléből értem, hogy mind papságot, mind seniorságot oda hagyott és Szabadiba ment lakni, Tuba házát árendálta meg; de egy valaki azt mondá: coactus deponere utrumque munus. Indoleo sorti boni discipuli. Maga — tudom — szégyenli; kérem, írja meg Kegyelmed, miben legyen a dolog. T. Torkos uram még se küldött levelet, kinek méltán írhatnám: Quod peto, da Caji, non peto subsidium. Tserepi uram leveléből is értem (?) Kegyelmed quasi in Utopia habitaret, vel ultima Thule. Tsak akkor élek, mikor Kegyelmetektől vehetek levelet, alias sum semimortuus; ita jacui ut truncus husvét szombatján a földön, a predikátor jött ide, az emelt fel. Kik holtak meg, írja meg Kegyelmed. Saluto lares Tuos et sum

Patakin 10. Maji, 1768.

idem qui pridem
Johannes Tsetsi.

Ifj. Csécsi János, 1713—1734. volt sárospataki főiskolai tanárnak (a kiról az Irodalomtörténeti Közlemények 1891. I. füz. — bizonyosan a szedő hibájából — azt állítja, hogy 1760-ban halt meg) halála előtt egy évvel*) kelt ezen levelét a Nemz. Múzeum kéziratára őrizi. ... Az egész csak egy négy rét összehajtott kis 4-ed levél, a melynek egyik — igen foltos — lapján

* Meghalt 1769. jun. 1. V. ö. Sárospataki Lapok 1889. évf. 925. l. »Megtiszteltetett a temetsége még a jezsuitáktól és az oroszoktól is, a kik eltemettetésekor nekie harangoztattak,« mondja Simai M. naptárjegyzetében. Figyelm. 1873. évf. 226. l.

van a nagyon homályos tentával írott szöveg, másikán a cím: »Clarissimo ac Reverendissimo Domino Francisco Pados Tractus Vespremiensis Inspectori et Ecclesiae Vamosiensi Pastori... eximio Fratri in Christo dilecto Vamosinum.« Eredeti, de csak az aláírás sajátkezű, a többit diktálás után, hanyd el-vesd el módra írta valamely ügyetlen író, a ki itt-ott egy-egy betűt a tolb.n felejtett, vagy mint a hogy még bor helyett is port írt, mással cserélt fel, a pontozással pedig egyáltalában semmit nem gondolt, a minek következtében az értelem néhol csak az összefüggésből állapítható meg.

Ennek a csapások alatt megtört, beteges aggyatán elborult kedély-világára élénk fényt vető levélnek abban a felsőhajtásában, a melylyel a tönkre tett tudós Bod Peternek reá vonatkozó megjegyzését »a pataki professorságból... kicsett... az időtől fogva nagyobára az Istent félő embereknek adakozásokból él*« kíséri... »O utinam! O si!« megrázóan kiált felénk a protestáns papi család bizonytalan sorsának egész keserve... No de a mik megírtak, a mi tanúságunkra írtak meg; majd más világot teremt a papi nyugdíjs gyámintézet. Meg lesz az az ezeréves jubileumra; ha nem Magyarországra, hát a magyar ref. egyházra.

Csillag U.

Az 1848. XX. t.-e. a tiszáninneni kerület közgyűlésén.

1848-ik évi május 3-ik s több napjain a tiszameléki helv. hitv. követő egyházkerület Miskolcon tartott közgyűlése jegyzőkönyvi kivonata.

Közkutatási és cultusminister Bró Eötvös József úr ő mlga közelebb múlt április hó 27-éről kelt hozzánk intézeti körlevelében előterjesztvén, hogy miután a bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségének fedezését az álladalom elvileg elvállalván, ez elvnek részletes alkalmazásával egy kimerítő törvényjavaslat megkészítésével a ministeriumot megbizta a protestáns hitfelekezettel az egyházi és iskolai reformról tartandó értekezés helyéül Pestvárost, idejéül pedig f. é. augusztus 1-sejét jelelé ki, fölhíván egyházkerületünket, hogy addig is az értekezlet tárgyait vitassa meg, adatait készítse elő s az értekezletre annak idejében küldje el megbízottjait oly számban, a mint jónak és célszerűnek tartandja.

A tisztelettel fogadott föhívás következtében, minden egyebek előtti teendőnek tekintvén egyházkerületi közönségünk Pestre küldendő megbízottainak megválasztása iránt intézkedni, e tekintetben az idővelitakárkoskodás parancsolta legrövidebb úton indulva, elhatározá: miképen az egyházmegyei kormányzóságok, egy eleve kitűzött napon és helyen tartandó gyűlésre úgy hívják meg a fölügyelésök alatti egyházakat, hogy azok önkebelekéből az egyetemes község befolyásával választandó két és két képviselőik által megjelenvén a gyűlésen, ott — nem szorítkozva csupán elkülönzött egyházmegyéjük körére, hanem az egész egyházkerületre kiterjeszkedőleg bizalmok intése után válasszanak meg írásba foglalt, titkosan adandó szabad szavazataikkal az egyházi részből hét, a világi részből ugyancsak hét követekül küldendő egyéneket, kiknek megválasztásokban általános többség fog határozni: az egyházmegyei kormányzóságok, mint testületek nem fognak a választásba szavazatadással befolyhatni. Ezen választási eljárás eredménye, az egyházmegyék által, a jövő június hó 25- és több napjain S. Patakon tartandó egyházke-

rületi közgyűlés elébe terjesztvén, a legtöbb szavazatot nyert egyének közül — ez alkalommal már általános többségre nem figyelmeztetve — tizennégyen, heten a világi és szinte heten az egyházi rendből Pestre küldendő követekül ki fognak jelentetni.

A főiskolát képviselendő két megbízottat az oktatókar fogja önkebelekéből megválasztani.

A ministeriummal értekezendő céljának segéllésére a fölhívás értelmében is, egy, e jelen gyűlésünkben kiadandó példány vezérlete mellett, a lehető legnagyobb pontossággal végrehajtandó összeírás által meg fognak készíttetni az egyházainknak s iskoláinknak számát, anyagi s népességi állását előterjesztendő adatok.

Az e képen összegyűjtendő adatokkal fölkészült követeink, kik előtt minden részletességek mellőzésével, *egyedül protestáns egyházunk soha semmi árért áldozatul nem vetendő jogainak épségben tartása fog utasításul világolni* — megjelenvén Pesten, ott előbb is magok között, majd a négy helv. hitv. egyházkerületbeliek, végre mind a nyolc egyházkerületbeliek együtt előleges vitatkozás s tanácskozás útján igyekezni fognak kívánásaink, szellemi s anyagi igényeink, prot. egyházunk álladalomhozi viszonyainak kiegyenlítése felett magukkal tisztába jönni s megállapodásra jutni s ily előkészülettel a ministeriummal teendő értekezést könnyíteni s gyorsítani. És ezen egymásközötti előleges tanácskozás s értekezés végetti időnyerhetésre, oda lesznek utasítva követeink, hogy július 25-én már Pesten megjelenjenek.

Az előzmények után biztosan reménylhetve az álladalomtól prot. egyházunk kül jobblétének megkészülését s szilárdítását, kell — a mimársaját teendőnk — hogy egyházi testületünk belszerkezetének javításában is késedelem nélkül lépjünk munkára és ily elhatározottsággal, miután elenyésztek az akadályok, melyek eddigelé egy zsinat megtarthatásának útjában állottak, egyh. kerületi közönségünk nézete szerint, a Pesten megjelenendő helv. hitv. összes képviselői testület, egy jövőendő zsinatrai előkészület szerkesztése iránt is célszerűen lenne megbízandó.

Mely ez ügybeni határozatunk a szükséges lépések megtételében egymástól eltávozás kikerülése és irányadás végett, mind a hét fötiszt. prot. egyházkerületkehez haladék nélkül megküldetni rendeltetik. — Kiadta Apostol Pál egyházker. főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Jókai-ünnep Sárospatakon.** A főiskolai ifjuság folyó hó 7-én, a tornacsarnokban Jókai tiszteletére mind magához, mind az ünnepelthez méltó ünnepélyt rendezett. *Székely György dr.-nak*, az akadémiai ifjusági Önképző Kör tanárelnökének hangulatos megnyitó beszéde után *Komócsy Józsefnek* Jókait dicsőítő ódája élvezetes tolmácsra talált a kellemes hangú *Rohoska József* th. ifjú lendületes felolvasásában. Majd *Kérészy Árpád* jh. ifjú a melegszívű, mély érzésű költőt mutatta be „A munkácsi rab“ elszavalásával; *Janka Károly* th. ifjú pedig állandó derűtségben tartotta a közönséget, ügyes szavalatban tolmácsolván a „Saját magához“ című költeménnyel azt a kedves humort, melyet a költő Kakas Márton név alatt személyesített meg. Ugyancsak e szép törekvésű ifjú aratott tapsokat „Óda Jókaihoz“ című jutalmazott pályamunkájával, melyet *Vinis Viktor* th. ifjú olvasott fel. De fénypontja volt az ünnepélynek *Kalassay Sándor* th. ifjúnak „Jókai és a diákelet“ című alkalmoszerű felolvasása, melyben a Jókai műveiből vett

részleteknek ügyes csoportosításával, helyes reflexióival a régi diák életről derült kedves képet adott s a közönségnek tanulságos, kellemes szórakozást szerzett. Az ünnepélyes hangulat emelésében dicséretes része volt az ifjúsági énekkarnak is, mely *Pásztor Sámuel* tanár vezetése mellett főleg a „Király-hymnusz” és „Dalünne-nepen” című darabok szabatos előadásával általános tetszésben részesült. A szép számú közönség a főisk. zenekarnak ügyesen játszott *Indulója* mellett, lelkében egy sikerült ünnepély kedves emlékeivel távozott. *m. s.*

— **A templom-javító hál Sárospatakon**, mint annyiszor már az ilyenfajta, most is szép eredménnyel végződött — erkölcsileg úgy mint anyagilag. A buzgó presbiterek s még buzgóbb presbiternék sürgő-forgó munkája s leányaik ellenállhatatlan készsége kedves emlékü marad a jelenvoltakra nézve, épúgy, mint az egyházközség pénztárrára, a melynek templom-javítás alapja valószínűleg 500 frttal lesz gazdagabbá.

— **Gyászhirek.** *Dr. Kun Tamás* Bosodmegyének volt törvényszéki főorvosa, Miskolc városának tisztí főorvosa, az országos közegészségügyi tanács tagja, a *Ferencz József* lovagrend keresztése stb. f. hó 6-án, életének 79-ik, orvosi működésének 51-ik évében elhunyt Miskolcon s porrészei f. hó 8-án a megye és város általános részvéte mellett, az avasi családi sírboltba helyezték. *Dr. Kun Zoltán*, főiskolánknek széles körben ismert orvosa, édes atyját, *Kun Bertalan* kerületünk szeretett püspöke s *Kun Pál*, a miskolci főgimnázium kedvelt veteránja testvéröket vesztették el a sok kiválósággal megáldott férjüben. Élete a tudománynak, a közügynek és az emberiségnek szentelt áldozat volt, legyen áldva emlékezete! A család gyászában mély tisztelettel osztozunk. — *Abauj Szántón* 81 éves korában hunyt el f. hó 5-én *Vágassy Ferencz* nyug. kataszteri biztos, a sárospataki főiskola egykori növendéke, a ki az „alma mater” iránt egy hosszú életen át megőrzött szeretetét alapítványok által is megörökítette. A tápintézetnek s a theol. akadémiának 500—500 frtot hagyott végrendeletileg. Ezen többen kamatait külföldre vágó ifjaknak kívánja kiosztatni. 10—15 ezer frtnyi vagyonát — mint az „*Ör-álló*” írja — egészen jótékony célokra hagyományozta. A nemesen gondolkozó lélek hamvainak legyen könnyű a föld; emléke élni fog jó tetteiben örökké. — Még a mult hó 25-én elhunyt Triesztben — mint lapunk zártakor hivatalos uton értesülünk — *Márkus László* nyugalmazott tábori lelkész, ki a kerületünkbeli papi özvegy-árvtár részére már régebben 12,000 frtos alapítványt tett s újabban is többször adta jelét — mint kerületünk jegyzőkönyvei igazolják — a tisztánbeli kerület iránt érzett jóindulatának. 1817-ben született Erdőhorvátiban; édes atyjának *Márkus Györgynek* elhunytá után, ennek utódává lett Szepsiben, Abaujmegyében. Tudós pap volt, de kevésbé népszerű s talán ez okozta, hogy a szepsii parokhiából kivágyódott a nagyvilágba s mint tábori lelkész töltötte el életét. — Áldás emlékére!

— **Miért nem kellenek Tibádnak az egyházipolitikai reformjavaslatok?** Tibád Antal országgyűlési képviselő legközelebb kilépett a szabadelvű-pártból. Kilépését a lapokhoz küldött hosszabb nyilatkozatban indokolja. Nyilatkozatának egyik érdekesebb részét képezi a következő pont: Második nagyobb botlása a reform-actionnak, hogy nem csak ágai ölelkeznek össze a felekezeti szellemével, de gyökerei is visszanyúlnak egészen a komáromi konfessionális türelmetlenség talajába. Siker esetében tehát az a protestantizmus győzelmét, még pedig az 1868. LIII. törvénycikk módosításával kombinálva, annak pyrrhusi győzelmét jelentené a katolicizmus felett. „Igen valószínű, hogy az egyházipolitikai reformjavaslatok tár-

gyalása előtt még több olyan képviselő is kifog lépni a szabadelvű-pártból, a ki a reformjavaslatoknak híve, mert — mint a „Magyar Állam” híreszteli — eddig már több, mint 50 képviselőről jelentették be, hogy reversálist adott magáról, hogy a kath. egyház érdekei ellen semmit sem fog tenni, hanem úgy jár el, a mint azt a papok jónak látják.

— **Zsinati törvényeink**, mint lapunk zártakor értesülünk — megnyerték a legfelsőbb jóváhagyást s *Kun Bertalan* püspök úr, mint a zsinat papi elnöke, folyó hó 14-én utazik Budapestre a kihirdetés módozatainak megállapítása végett.

— **Sárospatakon és környékén is kihirdették a közös pásztorlevelet**, mint a „Pesti Hírlap”-ban olvassuk. A kihirdetés alkalmával a szószekekről felhívták a híveket arra is, hogy a ki közülök a budapesti kath. nagygyűlésre el nem mehet, az a paróchián kitett íven saját kezű aláírása által tiltakozzék az egyházipolitikai reformjavaslatok törvénnyé tétele ellen. — *Trauczonfalván* a plébános a vasárnapi litánia alatt tintát és tollat is vitétt a templomba s a hívek a harangozó felügyelete alatt az irodává alakított sekrestyében írták alá a tiltakozó iratot. Az ilyen szent helyen történt aláírásnak lehetetlen, hogy sikere ne legyen.

— **A közös főpásztori körlevél** a legtöbb kath. egyházmegyében a megyés püspök harcra tüzelő körlevelé kíséretében hirdettetett ki. A legfelvilágosodottabb gondolkozásról *Samassa* egri érsek körlevele tanúskodik. Ő így ír papságához: „Bizton elvárom s remélem, hogy beszédeikben s előadásaikban elvül követik az apostol mondását: „mi pedig a megfeszített Krisztust hirdetjük” s azért gondosan kerülni fognak mindent, mi az igehirdetésnek e magasztos feladatával ellenkezésben állana. Es megemlékeznek különösen is szent *Fulgentius* püspök azon fenséges intelmére, melyet a közelebbi napokban, szent *István* első vértanú ünnepén, a breviumban olvastunk: „*István*, hogy nevéhez méltón koronát nyerjen, fegyverül a szeretetet bírta s ez által győzedelmeskedett mindenütt. Szeretettel feddette a tévedőket, hogy jó útra térjenek, szeretettel imádkozott követőieért, hogy ne bűnhődjenek: a szeretet erényének erejével győzte le a kegyetlen *Sault* s ki üldözője volt e földön, társul nyerte meg az égbet.”

— **Jókai Mór, 50 éves írói jubileuma** alkalmából a következő alapítványokat tette: A hírlapírói nyugdíjintézetnek 2000 koronát, az írói segély egyletnek 2000 koronát, a Kisfaludy-társaságnak 2000 koronát, a Petőfi-társaságnak 2000 koronát s a Képzőművészeti-társaságnak 2000 koronát, tehát összesen 10,000 koronát.

— **Az országos „congrua” bizottság**, mely mind a két szertartású katolikus alapság helyzetének javítása végett, egyházi és világi férfiakból alakított, a vallás- és közoktatási minisztérium értesítése szerint, folyó hó 20-án tanácskozmányt tart. A bizottság elnöke dr. *Samassa* egri érsek, előadó *Boncz Ferencz*, jegyzője br. *Jeszenszky Béla*. A bizottságnak a püspökök közül 4 tagja van: *Schlauch*, br. *Hornig*, *Schopper* és *Pável*, világi tagja pedig 18. Ezeken kívül a belügyi minisztérium 1,- az igazságügyi minisztérium 2,- a pénzügyi minisztérium 2,- a vallás- és közoktatási minisztérium 3 egyén által lesz képviselve.

— **A „Protestáns”** 1. száma rólunk is megemlékezett és pedig két helyen is. Először hivatkozik lapunk színes borítékára s állítja, hogy annak idejében mi kicsüfoltuk őt ezért a színeskedéseért. Másodszor védelmébe veszi *Péntek Ferencet*, a mi püspökeink interviewolóját, azt hirdetvén egyebek között róla, hogy ő a *Pesti Naplónál*, e „különb. erős pápista lapnál”, jó szolgálatot

esz egyházunknak. „Az elsőre meg kell jegyeznünk, hogy mi nem csufolkodtunk, hanem az igazságnak megfelelően azt állítottuk s ezt ma is fentartjuk, hogy a „Protestáns” színes borítékkal is kecsegteti az előfizetőket s mondtuk ezt a prot. sajtó küzdelmes életével való kapcsolatban. Mi — illetőleg a mi irodalmi körünk, mint kiadó — nem kecsegtettünk senkit, s nem is akarunk borítékkal kecsegtetni jövőben sem. — A mi a Péntek dolgát illeti, hát azt mi, a mi falusi elménkkal még most sem értjük, vagyis most még kevésbé értjük. Hogy valaki jó protestáns létére szolgálatába szegődjék egy „különben erős pápista lapnak” — ez nem a mi világunk; a ki gyönyörködik ebben, prosit neki. Mi ellenségeink szekerére nem kapaszkodnánk s akárkinek még drága pénzért sem szolgálnánk.

— **A r. kath. főpapok és a Jókai-ünnep.** Nem mi mondjuk, a napi lapok hirdetik, hogy a róm. kath. főpapok s az aristokratia távollétével tünt fel a Jókai országos ünnepeltetésén. Maga Vaszary ellátogatott ugyan a „költő- király”-hoz, mint jó ismerősehez, de csak úgy titkon, mint hajdan Nikodemus a Jézus Krisztushoz — hogy senki se lássa; a többiek készültek otthon a közös pásztorlevél magyarázatához s a 16-iki nagygyűléshez verték a dobot. Érdekes hogy az aristokratia nagyobb része is együtt tüntetett a klerussal — egy lélektől vezéreltetve — úgy mint már sokszor máskor is, a történelem tanúsága szerint. Kiszakadtak az ünneplő nemzet köréből önként s a nemzet levonja majd lassanként ebből a tüntetésből a szigorú következtetést. Jókai még nagyobb lett azzal, hogy némely gyanus nagyok nem mertek előtte — fejet hajtani. A „Pesti Hírlap” azt vallja, hogy nem akarták benne megtisztelni — az eretneket. — Milyen régen mondta pedig már a Jézus: Nincsen közöttetek sem zsidó, sem görög, s azt is hogy: a lelket meg ne oltsatok.

— **A szent fillérek.** A tiszta valki egyház hívei, a lelkes kezdeményezésére, évenként meghozzák sok terhük hordozása közben is önkéntes áldozatukat „Isten dicsőségére,” azon kegyeletes fillérek alakjában, melyeket ilyen módon ohajtanak megmenteni a „rozsdától” és a „lopóktól.” Ezen a címen, négy év alatt gyűjtögetett az egyház 166 frt 61 krt. A január 5-én megejtett gondnoki számadás alkalmával elhatározta az egyház presbitériuma, hogy ez összeget, az évenként „Isten dicsőségére” begyűlendő adományokkal együtt, kamatoztatni fogja a késő utódok számára, még pedig úgy, hogy a jegyzőkönyv tanúsága szerint 100 évig, ez a gyűjtés és tőkésítés mindig folytattassék, azt meghiányosítani a mondott időig szabad ne legyen, a mikor a remélhetőleg szépen felszaporodott összeg az egyház fenntartására fordíttassék. Száz év alatt nagyot fordulhat a világ kereke; egyházi életünk olyan változásokat láthat, hogy ezen fillérek, melyek ma még inkább csak az áldozatkész lelkek dicsőségét jelentik: száz év múlva az általuk gyakorolható jóval, valóban az „Isten dicsőségének” lesznek terjesztői. — A különben sok teherrel küzdő kis egyház, mely csak a közel-múltban építette szép templomát, öt évvel ez előtt diszes orgonát csináltatott, a múlt évben pedig 1500 frtért két új harangot öntetett s mindezeket a maga erejéből, — most midőn, a messzejövőnek próbál biztos alapot teremteni, alig ha nem olyan példát szolgáltat, melyre nézve sok jobb modú, de rest szívű gyülekezet „eszébe vehetné magát,” megfogadván e tekintetben is ama megváltói utasítást: „eredj el és te is akképen cselekedjél!”

i. k. la. V.

— **Részlet egy alkalmi levélből.** Mennél mélyebben mennek az egyház-politikai dolgokba s az ezzel kapcsolatos törvényjavaslatok készítésébe és taglalásába, annál kevesebb bizalmam van azok megvalósulásában. Míg a javaslatok konkrét alakban nem állottak a ház asztalán, addig követelték és lelkesedtek érte, most hogy meg van, kezdenek mind jobban fájni tőle; egyik egy, másik más okon ellene fordul. Most már tisztában lehetünk az Apponyi-párttal is; az új évi beszéd semmi kétséget nem hagy fel az iránt, hogy ellene szavaznak. A kormány-párt is bomladozik s kezdik erősen hangoztatni a reversálist. Mire a javaslatok a bizottsági tárgyaláson átesnek, a nyílt házban nem lesz többség, a mely elfogadja azokat. Hja, a klérusnak sok eszköze van a pressiózásra és pedig a szabadelvűség nem is fogja teljes erővel kibonthatni szárnyait, míg a klérus hatalmi és vagyoni túlsúlya meg nem töretik. Próbálnának csak a protestánsok annyit merni, mint a mennyit a kath. papság jelenleg tett és pedig nyíltan, a szószékről — tudom, hogy az egész sajtó egyhangúlag agyonpaskolna bennünket. No de hát mundus se expediet; majd csak lesz valahogy. Egyet azonban előre látok, hogy mi protestánsok ebből a harcból megfogyva és gyengülve kerülünk ki. Fortes fortuna juvat. A katolikusok mozgalma akár inde, akár unde — figyelmet és érdeklődést kelt mindenfelé s ez ránk nézve sok tekintetben lesújtó és veszedelmes. *ra.*

SZERKERZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. A kik megéreztek az én lelkemnek újabb bánatát s vigasztaló szavaikkal siettek megerősíteni a köztünk lévő szívbéli szövetséget — fogadják forró köszönetemet. A jó Isten szeresse mindnyájukat szeretteikben is, az életben is, a halálban is. — *Sz. E.* Távoll kellett lennem, ezért késett a válasz a jóakarató levélre. Sok kellene olyan, de hát sokan vannak a hivatalosak, kevesen azonban a választottak. — *B. F.* Ha felelet jön, készséggel továbbítom. A lapokat szívesen küldjük, de névsort kérünk legalább egy levelező lapon. — *R. K.* Nyílt levélben vagy egyébképen, a mint neked tetszik, csak végezd el, a mire a lélek kényszerít. — *R. K. B-y* A kérdésekre mielőbb felelek. Az Énekek énekét lapunkban fogom előbb közölni; fordítani valót mielőbb küldök. — *Sz. J.* Levelet írok s abban elmondom, hogy miért nem emlékeztünk régiekről. Csak hogy végre tollat fogtál, jó leszen abból. — *Sz. P.* Egykori jeles tanítványaimra mindenkor számítottam és szeretek számítani. Hűségük nekem édes jutalom. Hogy néha csaldik az ember, az egészen emberi dolog. Ha kevesen maradnak, a kik mindvégig megállnak, annál több jut nekik a szeretetből. Az igaz, hogy ebből nem lehet adósságot kifizetni. — *N. L.* Majd gondoskodom én témákról — ad hominem. — *Dr. H. Ö.* Újabb művéhez, addig is, míg ismertethetők, szívből gratulálok. A roppant termékeny erő tartson sokáig! — *Sz. L.* Azért nem közöltük, mert a mostani sok-tárgyú időben a halaszthatókat halasztanunk kell. A napi s az égetőbb felekezeti kérdések elől meg kell most hátrálni az általános jellegű elméleti fejtegetéseknek — legalább egy időre. — *Dr. H. J.* Azzal az irodalmi, de egyúttal üzleti dologgal még nem jutottunk dűlőre. Én a tölem telhetőt megteszem örömmel. — *U. J.* Leveled nem talált itthon. Küldjem-e még a jelzett helyre? A következő számba már talán bejut. — *O. P.* Annak a félreértésben lévő férfiuak szívesen írok, ha jónak gondolja az én beavatkozásomat. — *Notus.* Az »Ignotus« versenytársát várom. — *I. F.* Már a nyomdában van a »Kommunismus«.

Pályázat.

Az *abauji* egyházmegyébe kebeleztet *szesztakomáromi* ev. ref. egyház lelkesi állomására, melynek évi jövedelme, szántóföld, rét, legelőföld, szemes-élet és stólában 848 frt 84 kr s így a III-ik oszt. tartozik.

Pályázati kérvények febr. 20-ig Hernád-Búdre (u. p. Gibárt) Nagyt. *Idrányi* Ferencz h. esperes úrhoz küldendő be.

Miskolc, 1894. január 12.

Kun Bertalan,

tiszáninnyi ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A római katolikus nagygyűlés Budapesten.» *Mitrovics Gyula.* — «A protestantizmus helyzete és jövődöbeli magatartása a kormány által beterjesztett egyházpolitikai törvényjavaslatokkal szemben» *Meczner Béla.* — «Az 1868. LIII. vi-
szonya az egyházpolitikai reformokhoz» *Enyiczkey Gábor.* — «A nem állami iskolákban működő tanárok nyugdíjazásáról
szóló törvényjavaslat» — Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez. *Zsindely István dr.*
— «Alovagi intézmény.» *Ballagi Géza.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat»

A római katolikus nagygyűlés Budapesten.

Ez is megtörtént, a haldokló tizenkilence-
dik század utolsó évtizedében s ezredéves nem-
zeti lételünk készülő nagy ünnepének fényes és
biztató bevezetése gyanánt, hogy így aztán an-
nál meggyőzőbben megmutassuk a mívelt vi-
lágnak: mennyire együtt dobog szívünk s meny-
nyire egységes magyar állam vagyunk.

Előzményeivel, a katolikus híveknek, a lel-
kiismeret most az egyszer olyan hamar fényesre
csiszolt láncain történt elővezetésével, nem fog-
lalkozunk; mert hiszen őszinte tiszteletben tart-
juk katolikus polgártársainknak izlését s nem
is lephet meg senkit sem egy második, új ki-
adású *costnützi* zsinat, a maga egész berendezé-
sével, tagjaival, felvonulásával s lelkének a maga
igaz mivoltában történt megnyilatkozásával. Még
a nagy szenvedélylyel űzött és a javából való
korteselet egyik-másik mozzanatára emlékeztető
járás-keles sem ejtheti a nyugodt szemlélődő
csodálatba. Régi jelenetei ezek a római kato-
likus egyház történetének, a melyről kissé éles,
de találó gúnnyal írta *Pain* Tamás, a nagy
amerikai vallás-bölcsész, hogy „szervezetében,
életében, a régi mesgyék gyepűinek árnyékában
élő kigyó-gomoly, — őrizkedjék valaki reájok
szórni a világosságnak sugarait.“

Hanem, igenis, van szavunk, első sorban mint
a magyar haza polgárainak, aztán mint protes-
tánsoknak is, Magyarország s a magyar állam bí-
boros hercegprimásához, szerepléseért s azért a
beszédért, a melyet a katolikus nagygyűlésen,
mint annak *egyházi elnöke* — mily irtóztató egyház-
jogi fogalom ez és ellenmondás a katolikus
egyházban! — először Jézus Krisztusnak dicsére-

tével kezdett, s aztán egészen különös történeti
felfogással és merész állami és egyháztársadalmi
eszmék proklamálásával végezett. Nem mondotta,
de azt hiszszük: ezt is egész természetesen a
Jézus Krisztus dicséretére!

Magyarország hercegprimása, kétségbe von-
hatatlan államjogi intézkedések szerint, nem pusztán
csak egy igen magas méltósággal felruházott
funkcionáriusa a magyar római katolikus egy-
háznak. Fénye, bíbora, fejedelmi gazdagsága,
kötelessége, hivatása, felelőssége nem tartozik
reánk ez oldalról; ő és egyháza van hivatva meg-
ítélni: mi hoz „ékes koronát“ csillogó palástjára.
De, mint a magyar állam alkotmányának, élő szer-
vezetének egyik lényeges és minden esetre előkelő
tagja, mint a törvényhozásnak is egyik alkotó
eleme, többé nem csupán a római katolikus egy-
házé, hanem a magyar államnak oly felelős digni-
táriusa, a ki felett már csak egy úr van, a mely
előtt épen ugy tisztelettel tartozik meghajolni,
mint a magyar állam legkisebb, legutolsó tagja
s ez a magyar törvény s az annak tartozó fele-
lősség. Épen e szempontból vagyunk már bátrak,
egész tisztelettel feltenni Magyarország herceg-
primásának azt a kérdést: mi jogon vehetett részt
ő eminenciája, épen mint elnök, egy oly nép-
gyűlésben, a mely vallásos gyűlésnek adatott
ugyan ki — a béke ismeretes apostolai által, de
a mely tárgyainál, célzatainál, az egészet átható
és nyilván beszélő szelleménél, a benne történt
határozatoknál fogva, a legélesebb, a legkihívóbb
politikai agitáció és megelőzése a magyar tör-
vényhozásnak, oly társadalmi, többet mondunk:
erkölcsi megélhetésünk nagy kérdéseiben, a me-
lyek elintézésében nem az a döntő elv, hogy mit
szól hozzá egyik-másik, a magyar állami viszo-
nyok között századok óta rákapartott felekezeti

érzékenység és előjogok követelése; hanem igenis az, hogy mennyire egyezik az meg a magyar állam fejlődésének, boldogulásának békéjének követelményeivel s azzal a méltányos és osztó igazsággal, a melyet minden tisztességes állam, legutolsó állampolgárának is tartozik kiszolgáltatni.

Bizonyára nem a mi feladatunk, hogy féltékenyen örködjünk Vaszy Kolosnak bíborá felett s mi álljunk oda a romboló ár elé, hogy esetleg, a szenvedélyek által fanatizált bátorság meg ne tapossa főpapi palástját; de azt csak őszintén sajnálni tudjuk, hogy Magyarország hercegprimása, a ki az evangelisták szimbolumát, a bárány által tartott zászlóra írott béke jel-szavát proklamálta egyháznagyi és magyar alkotmányi hivatásának irányadó elvéül, ily sajnálatos gyengeséget tanúsított szereplése által, főpapi és államférfiú hivatásának megkülönböztetésében és a kettőnek összeegyeztetésében s akkor, a mikor mint a magyar törvényhozás egyik hatalmas tényezőjének, ott a főrendek házában, egészen alkotmányos formák szerint, egy egész szolgálatkész és hatalmi körében élő sereg állhatott rendelkezésére, elkövette azt a politikai tapintatlanságot, hogy nevéhez fűződjék a katolikus dogmákkal, katolikus egyházjoggal és eddig ezeknek elvein táplált katolikus lelkiismerettel is nyíltan ellenkező népgyűlés, a melyről maga is mentegődzve vallja be, hogy „bár az alkotmányos jog azon terén állunk, a mely egy szabad nemzet minden egyes tagját megilleti mégis szokatlannak tűnhetik fel ezen, kilenc-száz éves nemzeti multunk alatt, tudtommal, első katolikus nagygyűlés“.

Valóban szokatlan és ha szent vallásunk tanítása és az erkölcsi világrend törvényei szerint is, az első elkövetett bűn méltán sokszoros átkot szokott maga után vonni, úgy igazán félnünk lehetne e társadalmi ballépés eredményeitől, ha be nem lehetne látnunk azt, hogy itt inkább egy sajnos tévedésről, a történet tanulságainak meg nem értett felfogásával és az erőszakosan felizgatott lelkesedés óvatlan pillanatában elejtett szavakkal van dolgunk; mert ilyen meggondolatlan nyilatkozatnak kell minősítenünk Vaszy Kolosnak, a nem oly régen még lelkes történet tanárnak ama kijelentését, a mely szerint megkisebbitve a 48-iki magyar társadalmi szabadságharc küzdelmeit, a küzdelmekben kiontott honfiai vér drága gyümölcseit, — vádolva áll oda a porladozó szabadsághősök sirjára s ott keresi a katolikus egyház romlásának, jogai csonkításának, meg a mostani népgyűlésnek okait és indokolását.

Minő sajnálatos megszólása, megkisebbitése ez a tizenkilencedik század civilizációjának, szellemi küzdelmeinek, saját nemzeti nagy alkotá-

sainknak, itt, a magunk tűzhelyén, saját szemünkben!! Felül csak az mulja, a midőn a hercegprimás elég bátor azt állítani, hogy mindazon jogokat, a melyeket protestáns egyházunknak az 1790/1-iki országos törvények annyi küzdés, annyi méltatlan mellőzés után, mint létezésünk, megmaradásunk legelemibb feltételeit megadták, — azt a római katolikus egyház adta meg, nem mint megillető jogot, hanem ingyen kegyelemből, alamizsna gyanánt, mint uralkodó egyház! . . .

Nem akarjuk megbolygatni a multakat; Isten megbocsátó kegyelme hadd takarja be kibékítőleg a keserű emlékeket. De azt mégis kihívott önértetünk kényszerít megmondanunk, hogy a magyar protestáns egyház sohasem akart kegyelmi kenyéren élni s hogy a római katolikus egyház nekünk semmit sem adott, mert tőle soha semmit sem kértünk; hanem küldött végzetünkül Kolonicsokat, proklamálván, hogy Magyarországot először koldussá, azután németté és végre katolikkussá teszi; s adott gálya-rabságot, eperjesi vértörvényszéket és ha ezeket, a kisajtott könyveket, a nehéz rabláncokat, az elhullott áldozatokat tartja, a minthogy kell is tartania adományainak . . . óh hát mi is megtartjuk emlékeit. Nem azért, hogy most már izgasunk velök; hanem bizonyosságul igazainknak, cáfolatául a katolikus történetírásnak s a katolikus nagygyűlés elszólásainak.

Hanem egyuttal örök tiltakozásul is a katolicizmus ama neki bátorodott aspirációja ellen, mely egy megifjodott *regnum mariánumot* akarna teljes zabolátlanságával, fanatizmusával a magyar nemzet nyakára hozni, kimondván a katolikus népgyűlés, a hercegprimás elnöksége alatt azt, hogy „a polgárok községi, hatósági és országos képviseleti választásokban részt vegyen és ott megbízható katolikus férfiakra és ilyenek hiányában csak arra szavazzon, ki a katolikus hitet és egyházat meg nem támadja, hanem annak védelmére vállalkozik és ezt „határozottan meg is fogadja.“

Ime, ilyen reverszálisos törvényhozó testülettel akarja megajándékozni Magyarországot a Budapesten tartott nagygyűlés, a mely reverszális nélkül, a nagy lelkesedés és összetartás dacára sem bizik a katolikus lelkiismeret szavatartásában!

Szerencse, hogy a természet és szellemi, erkölcsi élet terén is egyaránt ki vannak mérve áttörhetetlenül a nappalnak és éjszakának, a világosságnak és setétségnek határai s hogy egy nemzetnek, a mely életrevaló, életében nem lehetnek századokra való visszaesések.

Ezzel a hittal nézzünk azért a jövőbe!

Magyarország hercegprimása teljesen igazat mondott akkor, a mikor a katolikus nagygyűlést *szokatlannak* mondotta.

A magyar civilizáció, s a tizenkilencedik század visszhangként kiáltja rá:

„*Et alios ego vidi ventos!*“

Mitrovics Gyula.

A protestantizmus helyzete és jövőbeli magatartása a kormány által beterjesztett egyházpolitikai törvényjavaslatokkal szemben.

A kormány által tervezett s már a képviselőház asztalára letett törvényjavaslatok bennünket, protestánsokat a lehető legizgatottabb állapotban tartanak. Beszélgetünk, vizsgálódunk annak reánk nézve jó, vagy rossz esélyeiről, leginkább pedig arról: miként lehetett volna az 1868. t.-c. 53. szakaszának 12-ik pontját fentartani s az ultramontanizmusnak e törvény megbuktatása végett kifejtett küzdelmeit sikertelenekké tenni? Azt is mérlegeljük magunkban, egymásközt is, nyilvánosan is: vajjon a 68-iki törvény helyett, miféle recompensatióban fogunk részesülni? De hogy a mutakozó veszélyekkel szemben mint kelljen a jövő érdekében védekezni? — erről megvallom, mai napig vajmi keveset hallottam, s még protestáns közlönyökből is vajmi keveset olvastam. Pedig már most itt volna az ideje, hogy erről is gondolkozzunk s figyelmünket erre is kiterjesszük. Nézetem szerint, ez által sokkal több hasznot tehetünk egyházunknak, mint ha összetett kézzel a multakon ábrándozunk.

Szerintem abból, hogy a törvényjavaslat teljesen elkészítve, a ház asztalára letéve, még nem kell azt következtetni, hogy annak egyes szakaszai változást nem szenvedhetnének, s hogy a 68-iki törvény fentartását mi ne követelhetnők! Hiszen e törvénynek életben maradása az állam azon intenciójával, hogy a házassági ügyek rendezését kezeibe vegye, egyáltalán nem ellenkezik. Én e tekintetben legfőbb reményemet prot. képviselőinkben helyezem, kik számosan vannak az országgyűlésen; még pedig büszkén állíthatjuk, az értelmiség quintessenciájából! Első sorban az ő kötelességük leendő kellő világításba helyezni, hogy az állam említett törekvésével és célzatával a 68-iki törvény semmi ellentétben nincs; más oldalról ők vannak hivatva azt bebizonyítani: minő váratlan bonyodalmak, felekezeti féltékenységek merülhetnek fel, ha ezen törvény, a mely mai napig az egyházak közötti béke és nyugalom öre volt, hatályon kívül fog helyeztetni.

És már most nézzük, miképen leendő a törvényjavaslat szerint a 68-iki törvény helyettesítve? E régi törvény értelmében a gyermekek nemük szerint követik szüleik vallását; a törvényjavaslat pedig azt mondja: minden gyermek atyja vallását fogja követni, ha a házasság megkötése előtt, a polgári hatóságnak be nem jelentik, hogy születendő gyermekeiket minő vallásban óhajtják neveltetni?

Sokaktól hallottam már azt a megjegyzést, hogy a javaslatnak ez a pontja nem volna igazságtalan s ebben nem foglaltatnék semmi veszedelem, ha mellé az említett potlék nem ragasztott volna. Én még ezt a véleményt sem osztom s e részben is sokkal helyesebbnek tartom a 68-iki törvényt. Első sorban is a javaslat ezen pontjában a nők jogainak megsértését látom, kik a társadalomban a nélkül is nagyon háttérbe vannak szorítva s most élvezett jogaikból egyet ismét

elveszítene. Pedig tudhatjuk, hogy legtöbb esetben az anya van hivatva kiskorú gyermekeinek keblébe a vallás iránti szeretetet becsepegtetni s gyermekeinek szívére az egyház iránti ragaszkodásra s Isten iránti bizalomra buzditani. Elégge meggyőződhetünk az életben arról, hogy a hol az anya vallástalan, az ő vallástalansága a legtöbb esetben gyermekeinél is nyilvánul. De van egy más ellenvetésem is. Azáltal, ha a születendő gyermekek mindnyájan az atya vallását fogják követni, nagyobb út nyíttatik a lelkészeknek a térítgetésre s esetleg, ha a nők jogait előlegesen érvényesíteni nem lesznek képesek, mindent el fognak követni a házasság megakadályozására.

De hát a törvénynek e reánk nézve kedvezőtlen hatásával még csak meg tudnánk valahogy birkózni; nagyobb veszélyt ez nem hozna reánk, ha a törvénynek mintegy potlékául, a szülői jog érvényesülése ebben kifejezést nem nyert volna. És itt kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az egyezkedésnek azt a módját, mely szerint egy fiatal, jónevelésű leánynyal, már a házasság megkötése előtt, arról alkudozzanak: majdan születendő gyermekei milyen vallásban neveltessenek? — hogy nagyon erős kifejezéssel ne éljek — legalább is szemérmetlen dolognak tartom. De más részről elvitázhatlan tény az, hogy a törvényjavaslatnak ez a csatolmánya fogja a viszály magvát a különféle felekezetek között elhinteni.

Hiszen, ha a vallásfelekezetek helyzetét nem ismerve, csak is azon kérdés állana előttünk: vajjon igazságos-e az, hogy a kiskorú gyermekek vallásos neveltetéséről a szülők gondoskodjanak? azt hiszem, erre igennel lehetne felelni. Hazánk legnagyobb fia, a protestáns *Kossuth Lajos* is, úgy állította elénk a szülői jognak érvényesülését, mint egyikét a legszabadelvűbb intézkedéseknek. De a ki hazánkban a felekezeti féltékenységi viszonyokat, egyenlenségeket, az ultramontanizmus terjeszkedési vágyát, a klérus óriási vagyonát, erejét és hatalmát s ezzel szemben a protestantizmus szegénységét, alárendelt helyzetét, háttérbe szorítását ismeri, az készen lehet jövőben arra, hogy ezen törvény életbeléptetése után, a vallásfelekezetek közötti ellenségeskedések — a legkárhoztatandóbb fegyverek igénybevételével — a legnagyobb mértékben fognak újra előtérbe nyomulni. A törvényjavaslatnak e szakasza ellen kell tehát, a tárgyalás alkalmával, prot. kitűnőségeinknek, különösen képviselőinknek a legerélyesebben állást foglalniok; ennek kihagyását kell minden áron követelniök.

De, mert a legroszabbra is készen kell lenniünk, elmondom azt is, hogy miként gondolnék én állást foglalni a törvényjavaslattal szemben?

A törvényjavaslatirányában, a protestánsok — ez ideig — a leghelyesebb utat választották akkor, midőn a semlegesség terére léptek. Hiszen nekünk semmi okunk sincs rajongani a javaslatért mert ez nem a mi kívánságunkra, nem a mi érdekünkben készített. Akcioba lépni ellene, mint azt az ultramontanizmus óhajtaná, tiltja a józan gondolkodás; mert azzal csak az ő malmukra hajtánók a vizet; hisz — a miként látjuk, — már is egyre-másra rendezik, a törvényjavaslat megbuktatása végett, a katolikus gyűléseket. A ki a dolgok folyását csak kissé is figyelemmel kísérte, észrevehette, miként akar minket a klerikális elem az akcióba beleugrasztani! Több cikket olvastam úgy a „Pesti Napló“, mint a „Budapesti Hírlap“ hasábjain, melyek izgatták a protestánsokat a törvényjavaslat ellen s annak megbukatása végett egyesülésre hívtak fel bennünket. Valóban komikusnak tűnhetik fel előttünk, hogy éppen azok, kik a 68-iki törvény ellenében fegy-

vert kovácsoltak s lehet mondani, annak sirját megásták, most saját érdekük előmozdítása s hatalmuknak terjesztése végett, minket akarnak szövetségesekül felhasználni!!

De a milyen helyes és méltóságos — szerintem — a prot. egyház eddigi viselkedése a törvényjavaslatok irányában, épen olyan sérelmes azokban az a pont, a mely szerint az anyakönyvek vezetésére lelkészek, — elvből — nem alkalmazhatók. És ugyan kire fogja hát az állam, az anyakönyvek vezetését bízni? Legtöbb helyen a körjegyzőkre, vagy intelligensebb falusi bírákra? Hát egy lelkész, ki az ilyen teendőket már eddig is közmegelegedésre végezte, alantabb áll a képzettségben, mint a körjegyzők és falusi bírák? Nem! nem is itt van a dolog bibéje; az indok nem más, mint az, hogy a katolikus klérus lelkiismereti kényszert hozva fel ürügyül, nem akarja az állami anyakönyvezést végezni s az ő kedvükért fosztja meg az állam a prot. lelkészeket is eme kedvezménytől. Am ha ők nem akarják elvállalni ezt a hivatalt, természetes, hogy erre őket kényszeríteni senki sem fogja; de nem tartom igazságosnak, hogy azon prot. lelkészeket, kik erre szívesen vállalkoznak s kik ez által csekély jövedelmüket emelni óhajtják: ettől a tisztos kereseti forrástól elzárják.

Épen ezzel az anyagi kérdéssel is kapcsolatosak már azok a teendők, a melyeket én a javaslat törvénynyé emeltetése esetén szükségesnek tartok.

Elvitázhatatlan valóság, hogy mi, azon eszközökkel, melyekkel a klérus dúslakodik, nem rendelkezhetünk. De épen ez a tudat ösztönözzön bennünket arra, hogy minden kezeinkben levő tisztességes fegyvert megmozdítsunk egyházunk érdekében; fokozza ez elővigyázatunkat és tegyen bennünket éberekké.

Első teendőnk — szerintem — lelkészeink sorsát úgy biztosítani, hogy azok az anyagiakkal való küzdelemben ki ne merítsék erejüket, hanem híveik gondozásában érvényesítsék tehetségüket és munkásságukat. Valóban szegényérzetet hatja át keblemet mindannyiszor, mikor magam elé képezem ama szegényebb sorsú lelkészeink képét, a kik évenként 4—500 frtnyi csekély díjazásból tartják fel többnyire népes családjukat! Minő szálnalmas és szomorú mosoly vonul át arcukon! Nincs is könnyebb, — mondják magukban — mint egy magasztos, nemes eszmét egyszerűen papírra dobni s annak megvalósítását a boldogabb időkre bízni s várni, míg a dolgok önmaguktól megjavulnak, vagy míg a sült galamb a szánkház repül! Kénytelen vagyok bevallani, hogy eme pessimismusban nagyon sok igazság rejlik s szegényebb sorsú lelkészeinknek a panaszra elegendő okuk van. Hisz a zsinat is, vajmi keveset lendített szegény lelkészeink anyagi helyzetén!

Nem lehet azonban kétségbe vonni, hogy lelkészeink sorsa vezérembereink gondolkozása tárgyát képezi s a jó szándék a komoly reformra megvan s legfőlebb csak az eszközökre nézve nincs még megállapodás. E körülmény késztet engem alábbi gondolataim közzé tételére. A dolog annyira égető, hogy a szerényebb munkások is jogot formálhatnak a felszólalásra s reménylhetik a meghallgattatást.

Ha mi, világi birtokosok, kik a gondviseléstől több anyagi jóban részesültünk, párhúzámba gondoljuk a mi egyház iránti áldozatunkat a szegényebb osztály ilyenmő szolgálataival, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy az egyház oltára körül őket illeti az első hely. Vannak egyházak, hol egy „quartás gazda“ jövedelmének $\frac{1}{10}$ -ét, vagy még ennél is többet fizet egyháziadó címen. Tisztelet a ritka kivételeknek, mert hiszen ismerek egyházakat, melyeket csak nem teljes mérték-

ben a birtokos urak tartanak fel; de ezek mai napon fehér holló számba jönnek, a legnagyobb adó — aránylag — a szegényebb népet terheli. Főúraink leggazdagabb része leggyakrabban jövedelmének $\frac{1}{200}$ -ad részét sem fizeti egyházi adóban. Egy 4—5000 holdas birtokos legtöbbszörre nem áldoz többet egyházára 40—50 frtnál.

Távol van tőlem az a gondolat, hogy az egyházi adókulcsnak teljes vagyon-aránylagos behozatalát sürgessem; tudom, hogy ez kivihetetlen s úgy a zsinaton, mint az egyes konferenciákon ez már erősen meg volt vitatva. De, hogy a jelenlegi aránytalanság így tovább nem maradhat, ezt magok a nagyobb birtokosok is át fogják lassanként látni s fognak egy közép utat találni az igazságosabb adózás megvalósítása végett. Abban a reményben élek, hogy már a legközelebbi zsinat egyáltalán nem fog kitérhetni az egyházi terhek igazságosabb felosztása előtt!.

De tovább keresve az orvosszereket, itt áll előttünk a még mindig a kezdetlegesség stádiumán feneklő *államsegélyezés kérdése*. Valóban érthetetlen magyar prot. főúrainknak e kérdésben elfoglalt magatartása akkor, mikor egy gróf Apponyi Albert kimondta már, hogy a prot. vallásfelekezeteket kellő mértékben kell segélyezni, prot. főúraink még mindig hallgatnak s a nekünk dobott kenyér-morzsákkal melegelesznek s nem hallani vallásfelekezetünk részéről az országgyűlésen egy erőlyes hangot, mely nyíltan követelné az „államsegély“ igazságos és az egyenlőség elvének megfelelő felemelését; pedig ha ez keresztül vitetnék, nem kellene anynyi fáradságot és gondot fordítanunk az anyagiakkal való küzdelemre.

Ha szegényesen díjazott lelkészeink ily módon jobb sorsba helyeztetnének, méltányolva áldozatkészességüket, bizonyosan abban nyilvánítanák hálájukat, hogy híveiknek lelki gondozását, ellenőrzését szívök egész melegségével, munkásságuk egész odaadásával és erejével fognák eszközölni s ez az egyik legbiztosabb kárpótlási mód az elvesztett törvényes védelem helyett.

De van egy másik mód is, vagy inkább kötelesség, a melylyel a veszélyt kisebbíthetnők s én ebbe vetem főképen reménységemet. Tagadhatatlan az, hogy a prot. világi urak napról-napra, évről-évre jobban foglalkoznak egyházunk ügyeivel, de még nem mindig teljes bensőség-gel és kitartással. Egyháziasságunkban még sok az esetlegesség, buzgóságunkban néhol csupán alkalomszerűség, vagy patronusi kedvtelés mutatkozik s nem a vallás és egyház igaz érdekeinek tisztán látása és ez érdekek igazságától való áthatottság. Inkább csak lehajolnak az egyházhoz, a helyett, hogy benne s általa éljenek, beszéljenek és cselekedjenek. Ezután világi urainktól joggal elvárhatjuk, hogy munkásságukat, tevékenységüket az eddiginél nagyobb hévvel szenteljék egyházunknak és vallásunknak s hogy még nagyobb buzgalommal folyjanak be egyházunk ügyeinek vezetésébe. Világi tanácsbíráink vegyenek részt az egyházi körletogató küldöttségekben. Oszszák fel maguk közt az egyházmegevét a szerint, kinek mely körben van nagyobb befolyása. Tapasztalásból állíthatom, hogy felekezetünk szegény tagjai büszkének, boldogoknak érzik magukat, ha látják, hogy az általok ismert világi úrnak is szívén fekszik egyházunk java és boldogsága. Állíthatom, hogy legtöbb esetben, sok meggondolatlan tettől lehet őket az idején való beavatkozás által visszatartani, a rendes, igaz útra ráterelni. Maga az egyházmegye és egyházkerület is több gondot fordítson ezentúl az át-, vagy kitértek statisztikájára s a hol a csábítgatás és hitegetés veszélyessé vált, ennek megátalása végett mozdítson meg minden kezeiben levő eszközt; esetleg

hívja fel a konvent figyelmét is, ha az ellenszerek nem használnának.

Ha mindezek megtörténnek s ezen reményeim s vágyaim teljesülésre jutnak: akkor, bár ha ez a törvényjavaslat úgy, a mint jelenleg áll, a maga eredetiségében fog is törvénynyé emeltetni, nem félttem egyházunkat. Évszázadok óta nagyobb zaklatások és nyomasztóbb viszonyok között is fen tudta magát tartani, bizonyára a mostani veszedelemből is diadalmasan fog kiemelkedni.

Meczner Béla.

Az 1868. LIII. viszonya az egyházpolitikai reformokhoz.

Helyzetemnél fogva ritkán van módomban oly tárgyakkal foglalkozni, melyek e becses lapokat közelebből érdekelnék. Ha jól emlékszem, körülbelül egy évtized múlt el azóta, midőn — ha jól gondolom — a protestáns püspökökké tett superintendensek felsőházi tagsága kérdésében utolszor volt alkalmam a „Sárospataki Lapok“ t. közönsége előtt nyilatkozni. Csak a hazai protestáns világot legáltalánosabban érdeklő s legfontosabb kérdések némelyike képes reám oly ellenállhatlan vonzerőt gyakorolni, hogy ily esetben hallgatni nem tudok, habár érzem, hogy a felszólalásra igen kevésbé vagyok illetékes. Ilyenkor úgy gondolkozom, hogy szólni kötelesség, s ha nem használ, legalább nem árt.

Ily helyzetben vagyok most is, a mikor közéletünk nyilvánulásaiban itt is, ott is azt tapasztalom, hogy a fennforgó egyházpolitikai kérdések egyes pontjai körül oly fogalomzavar mutatkozik, a mely e kérdések a nélkül sem könnyű megoldására csak kártékony hatással lehet. A véletlenül támadt, vagy szándékosan előidézett zavart és homályt eloszlatni vagyis tisztán látni, ez a legelső feltétel arra nézve, hogy a megoldás szerencsés lehessen.

Nézetem szerint már a felmerült házasság- és egyházjogi reformok sikeres keresztülvihetését nagy mértékben nehezíti azon körülmény, hogy bizonyos és pedig tekintélyes körökben oly felfogás kapott lábra, miszerint *a polgári házasság s az állami anyakönyvek behozatala csak azon esetben és feltétel mellett történhetik meg, ha ugyanakkor (junctim) a vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. LIII. törvénycikknek a vegyes házasságból születő gyermekek vallását szabályozó 12. s következő szakaszai is eltöröltetnek s a gyermekek vallásának meghatározása tekintetében a szülők szabad rendelkezést nyernek. A „junctim“ feltételének most érintett alkalmazását helyesnek és indokoltnak nem tarthatom, sőt ellenkezőleg abban a nézetben vagyok, hogy a polgári házasságot és állami anyakönyvet be lehet hozni a nélkül, hogy az 1868. LIII. t.-c. érintett 12—18 szakaszai bármilyen tekintetben változást szenvednének.*

Felszólalásom céljától messze vezetne oly kérdések fejtegetése, hogy a hazai protestantizmusnak a polgári házasság behozatala iránt minő álláspontot kell elfoglalnia és hogy az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszaiban a vegyes házasságból születendő gyermekek vallására vonatkozó rendelkezések igazságosak és célszerűek-e s a tervezett reformok megvalósítása esetén is fenntartandók-e? A mit el nem hallgathattam, csak annyiban foglalkozhatok össze, hogy — nézetem szerint — a polgári házasság tervezett behozatala és az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszainak tartalma közt nincs oly szoros oki és okozati összefüggés, mely okszerűen és szükségkép azt követelné, hogy ha a polgári házasságot behozzák, akkor

az 1868. LIII. t.-c. idézett szakaszait is el kell törölni vagy meg kell változtatni. Az 1868. LIII. t.-c. a reverszálisoknak kívánt véget vetni s a polgári házasság behozatala a reverszálisok után való törekvést csak némileg ellensúlyozhatja, de meg nem szüntetheti. Ekként épenséggel nem áll az, hogy a polgári házasság behozatala által az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszainak létoka teljesen és végképen meg fog szűnni. De sőt ellenkezőleg, az 1868. LIII. t.-c. kérdéses szakaszainak eltörlése és a jegyesek közt szabadon köthető megegyezések elismerése egyenesen a reverszálisok korát idézné vissza. Sajtónk valamelyik lapja azt újságolta, hogy a vegyes házasságból születendő gyermekek mely vallásfelekezethez tartozása tárgyában ily szabad megegyezést nem a jegyesek, hanem csak a házastársak fognak köthetni, mely módosítás — ha csakugyan komolyan tervben van — az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszai eltörlésének hatását mindenestre szelidítené. De ismétlem, hogy az egészen eltérő s külön szempontból megítélendő két kérdésnek oly szoros összekapcsolását, hogy azok egymástól el ne választathassanak s külön meg ne oldathassanak, indokolatlannak s egyedül csak arra alkalmasnak találom, hogy az össze nem tartozó tárgyak erőszakos összezavarása a feladatok megoldását csak még bonyolultabbá és nehezebbé tegye. Kíváncsinosk válnék tehát, ha illetékes helyről mielőbb oly irányú nyilatkozat tétetnék, hogy a polgári házasság törvénybe iktatása és az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszainak célba vett megváltoztatása közt az ide s tova baljóslatúvá váló „junctim“ kapcsolat nem létezik.

Végül nem mulaszthatom el annak megemlítését, hogy szórványosan nyilvánult oly felfogás is, mintha az 1868. LIII. t.-c. érintett szakaszainak eltörlése a róm. kath. egyháznak nyújtandó kompenzáció gyanánt szolgálna azért, hogy ezen egyház rovására a polgári házasság behozatik. Ezen „kéz kezét mos“ felfogás oly képtelen és oly erkölcsstelen lenne, hogy az ellen küzdeni felesleges. A társadalmi és állami közjó parancsoló tekinteteinek hatása alatt az állam a polgári házasságot behozhatja; de éppen a közjó és béke szempontjából még a látszatát is el kell kerülnie annak, hogy a reformot egy gyöngébb vallásfelekezet rovására egy erősebb felekezetnek nyújtott engedmény árán valósítja meg.

Budapest.

Enyiczkei Gábor.

ISKOLAI ÜGY.

A nem állami iskolákban működő tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat.

Csáky gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter végre beváltotta egy több évvel ezelőtt tett ígérteit. Folyó hó 17-ikén benyújtotta az országgyűlés elé a felekezeti és községi iskolák tanárainak és tanítóinak nyugdíjazásáról, illetőleg a hozzájuk tartozók ellátásáról szóló törvényjavaslatot. A nyugdíjintézet tervvázlata, melyet annak idején a miniszter a fentartó és kormányzó testületeknek megküldött, lapunk múlt évi 35-ik számában szószerint közölve levén, jelenleg a törvényjavaslatnak csak azon pontjait említjük fel, melyek a tervvázlatban vagy benne nem voltak, vagy attól némileg eltérnek.

A miniszteri javaslatnak egyik, ev. ref. középiskoláinkat közelebből érdeklő pontja, mely a tervvázlatban nem volt felemlítve a 3. §. d) pontja, mely következőleg hangzik: *E nyugdíj és gyámintézet kötelekebe tartozó mindazon tanintézetek fentartói, kik iskolai épületre, vagy*

beruházásra állami segélyt kapnak, e segély után 15 éven át 3%-ot tartoznak a nyugdíj- és gyámintézet javára fizetni." Ugyanazon §-nak másik pontja arról az esetről szól, midőn különleges viszonyok folytán az intézet nem valamennyi tanárának nyugdíjazásáról kell gondoskodni. Ez esetben a fizetések egy része csak a nyugdíj igénylő tanárok után történik, a tanulóktól szedendő díj, valamint az építkezési segély után fizetendő % pedig a miniszter által arányosan állapíttatik meg. Ugyancsak itt van kimondva az is, hogy a nyugdíjintézetbe történő befizetések visszatérítésének nincs helye. Szintén ez a §. intézkedik az egyes tanintézeteknél már meglevő nyugdíjalapokról. A javaslat szerint az iskolafentartók ezen nyugdíjalapokat vagy a javaslatban jelzett befizetések alapjául szolgáló tőkeként kezelhetik vagy pedig az egyesek által eddig teljesített befizetések visszatérítését, illetőleg netalán szerzett jogoknak épségben tartása mellett, más, eredeti rendeltetésekkel rokon célokra fordíthatják, de az ezen országos nyugdíj és gyámintézet kötelékében álló tanintézetek alkalmazottjai s hozzátartozóik számára belőlök egy második nyugdíj- vagy gyámintézetet nem tarthatnak fenn. Véleményünk szerint a javaslatnak ez az intézkedése csak az iskolafentartók tulajdonát képező vagy közvetlen rendelkezése alatt álló nyugdíjalapokra vonatkozik és semmi esetre sem a tanári karok filléreiből alkotott nyug- és gyámintézetekre.

A 4-ik §-ban szintén új intézkedésről van szó. Ez a szakasz következő: „A már fenálló tanintézeteknek e nyugdíj és gyámintézetbe való belépése az illető iskolafentartónak jelentkezése alapján, mely jelentkezésnek e törvény életbeléptetése után féléven belül kell végbemennie, önkéntesen történik. Ha valamely már fenálló iskola fentartója tanintézetével később lép be, köteles a követelt járandóságokat visszamenőleg is és pedig 4% késedelmi kamatokkal együtt akként leróni, mintha a jelen törvény életbeléptekor állt volna be a nyugdíjintézet kötelékébe; ellenkező esetben alkalmazottjainak szolgálata a nyugdíj-igényre nézve csakis a nyugdíj és gyámintézetbe való belépéstől számíttatik. A jövőben keletkező iskolák fentartói azonban kötelesek tanintézeteikkel ez országos nyugdíj- és gyámintézetbe belépni, vagy alkalmazottjaik számára legalább oly nyugdíjról és hozzátartozóik számára oly ellátásról gondoskodni, mint a minőt a jelen törvény biztosít, és pedig a nélkül, hogy intézetük tanulóit, vagy alkalmazottjaikat az állandó nyugdíjért és ellátásért nagyobb mértékben terhelnék meg, mint a minő befizetést a jelen törvény szab meg, ellen esetben iskolájok nem számíthat a nyilvánossági jogra. A nyugdíj- és gyámintézetből kilépésnek nincs helye.

A 7. §. egyik pontja azoknak a tanároknak nyugdíj-jogát szabályozza, a kik ugyanazon iskolafentartó gondozása alatt álló más tanintézetnél is vannak közös iskolai szolgálatra alkalmazva. Ezek ezen közös iskolai szolgálat után egységesen rendszeresített fizetésük szerint jönnek e nyugdíj- és gyámintézetnél tekintetbe. Ha azonban az egységesen rendszeresített fizetésük magasabb, mint a nagyobb fizetésű tanintézet megfelelő állásának fizetése, a nyugdíj megállapítása csakis ez utóbbi fizetés mértéke szerint történhetik meg.

Az oly igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők, kik más, e nyugdíj és gyámintézet kötelékébe nem tartozó tanintézetnél, vagy más hivatalban is vannak alkalmazva, ha a másik intézetnél vagy hivatalnál nyugdíjra van jogosultságuk, ez országos nyugdíj- és gyámintézetbe föl nem vehetők; — ha pedig máshol nincs nyugdíjra jogosultságuk, csak az esetben vehetők fel ez országos nyugdíj- és gyámintézetbe, ha az ennek kötelékében

álló tanintézetnél nagyobb mértékben vannak alkalmazva, mint a másik tanintézetben, vagy hivatalban, s ha alkalmazásuk rendszeres, állandó, s legalább is oly mértékű, mint a minő az állami tanintézeteknél szokott lenni. Ez esetben nyugdíjigényük csakis az ezen nyugdíj- és gyámintézet kötelékében álló tanintézetnél való alkalmazásuk szerint számíttandó.

Minden esetben szükséges, hogy a szóban forgó alkalmazottak magyar állampolgárok legyenek.

8. §. Oly esetben, a midőn a főntebb elősorolt alkalmazottaknak nincs természetben való lakásuk vagy lakpénzük, a nyugdíjba számítható fizetés megállapításánál állandó járandóságuk egyötödresze lakpénznek vétetik s leszámíttatik. E rendelkezés áll az esetre is, ha valamely alkalmazott lakpénze összes javadalmazásának egyötödreszénél kisebb összegben volna megszabva.

A 10. §-ban a törvényjavaslat a régebbi tanároknak némi kedvezményt nyújt, mert megengedi, hogy eddigi fizetésük $\frac{1}{3}$ részét, valamint az ezek után járó kamatot nem 5%-al, mint tervezve volt, hanem 4%-al fizethessék le 36—48 havi egyenlő részletekben, s ha ezt haláluk, vagy nyugdíjaztatásuk megelőzné, a hátralék nyug-, illetőleg ellátási díjakból, méltányos részletekben vonatik le.

TÁRCZA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

I.

Rövid idő, talán már csak néhány hét választ el bennünket attól, hogy a polgári házasságról szóló, az igazságügyi bizottság retortáján már átment törvényjavaslat a képviselőházban tárgyalás alá vétessék. A liberalismus diadala ez, régóta érzett szűkege társadalmi és politikai viszonyaink újabb fejlődésének, a nemzeti közvélemény által hön óhajtott gyökeres remediuma a házasságügy terén fennforgó viszás állapotoknak és gyakori összeütközéseknek. Egy régi vágy teljesül, a modern fejlődés egy nagy vívmányával lesz nemzetünk újra gazdagabbá, ha a javaslat törvényynyé válik. Mert a nemzetek életének fejlődési folyamata sokban hasonlít az egyes emberéhez. A változott idők új meg új érdekeket hoznak létre, a régi vágyakat mindkettőben újak váltják fel, a köztudatba átment s itt már átszűrődött eszmék ellenállhatatlan erővel seprik magukkal a kor fennálló alkotásait, a melyek egy részének meg kell semmisülni, mint a fa elkorhadtt ágainak, hogy helyettük újak, életerősebbek fejlődhessenek.

Elvi szempontból nem kívánunk a javaslattal bővebben foglalkozni. Bölcséleti és egyházpolitikai oldalát tekintve a világirodalomban s újabban nálunk is bőven megvitattatott; önálló tanulmányokban, röpiratokban, a napi sajtóban, a polgári házasságról szóló cikkek oly nagy száma látott napvilágot, hogy a kérdés ez oldaláról csaknem kimerítettnek, a discussio csaknem célszerűtlennek mondható. A javaslat alapját képező elvek a józan politika elvei, nem szorúlnak magyarázatra, még kevésbé védelemre. A modern bölcsészet és politika legfőbb alapelveinek, az egyéni szabadság kiépítésének, de e mellett az állami souverainitásnak legelső kívánalma ez; az állami jurisdictio, nemzeti egységünk megszilárdítása oly indokok, melyeket nemzetünk legmél-

több vezérférfiai régen hangoztatnak s melyek mindent világossá tesznek előttünk.

A ki ez elveket nemcsak üres frázisoknak tekinti, a ki fel tudja fogni ez eszmék nagy horderejét, állami tökéletesítésünk eme legfőbb tényezőjének, a szőnyegen levő javaslatnak, elvi szempontból nem lehet ellensége, ha csak nem tartják lekötve szeméit a múlt idők sötét demónjai. A ki ez eszmék világossága, a törvényjavaslatnak nagy apparátussal készült indokolása, a nyilvános politikai, úgymint társadalmi körökben elhangzott nagyszabású beszédek meg nem győztek, az nehezen lesz ezután megnyerhető az új elvek elfogadására.

De mivel minden emberi mű, legyen bármi tökéletes is, magán hordja alkotójának gyengeséget vagy előnyös főbb vonásait, a „nihil humanum me alienum esse puto” mondás igazságát a javaslat szerzőinek sem lehetne megtagadniok. Meg kell tehát vizsgálnunk a részleteket, mert csak így juthatunk az eredmények helyes felismeréséhez; ki kell mutatnunk a javaslat előnyeit és hátrányait, bíráltilag elemeznünk egyes tételeit, intencióit s ez nemcsak jogunk, de hazafiúi és protestáns egyháztagságunkból folyó kötelességünk is egyszersmind.

Mindenekelőtt megjegyezni kívánom, hogy a katolikus részről a javaslat ellen már régebben folyó, utóbbi napokban nagy hullámokat felvert tüntetésszerű tiltakozás (a mit a klérus önvédelmi akciónak nevez), érvelésének legfőbb indokául hozza fel azt a körülményt, hogy a protestáns egyházjogot akarják az összes hitfelekezetre ráerőszakolni. De nemcsak a papság, hanem a szabadelvű párt egyik kiváló munkása, a párt soraiból a legutóbbi napokban kilépett *Tibád Antal* is a szabadelvű párt elnökehez intézett levelében (1894 január 10.) a javaslat törvénytényé válása esetén a protestánsizmus pyrrhusi győzelmét hangsúlyozza. Ily felfogás nyert kifejezést *Zalka* győri püspöknek már régebben, dec. 7-én kelt nyílt levelében, hol a róm. kath. papságnak kötelességévé teszi az oppozíciót. „Nem akarjuk tűrni, (így szól az idézett levél), hogy a protestáns egyház jog kilenc millió katolikus nyakára erőltessék stb.”

Mit szólnunk ez optikai csalódáshoz? Nem egyéb ez ügyesen alkalmazott frázisnál, mely kiválóan alkalmas a vita összegyűlt anyagának szítására; fegyver azok kezeiben, kik a javaslat mélyebben fekvő alapját, a protestánsokra származó jogkövetkezményeket nem tudják, vagy nem akarják kellőleg mérlegelni. Hisz a szőnyegen fekvő javaslat indokolásából világosan kitűnik, hogy a kormány egyetlen egyház jog tételeit sem akarta recipiálni s ezt nem is tehette volna a közvélemény feljajdulása, s az egyházak szabadságjogának teljes megsemmisítése nélkül. Felekezetre való tekintet nélkül megállapítja a liberális elveket, formulázta azokat az állami érdekek szempontjából s természetesen mindegyikből csak annyit vehetett át, a mi ezeket nem csorbitja, s így okvetlen mindenikbe bele kellett ütköznie. De szóljon itt az állami indokolás következő passusa, a mi legvilágosabban mutatja a protestánsok óriási győzelmét hirdető irány tévességét.

„A feladat, melyet a javaslat maga elé tűzött, kizárta azt, hogy akár az egyik, akár a másik felekezeti jog tételei alapul szolgálnak, és hogy annak intézkedései az egységes jogba oly alakban igltatassanak be, hogy eredeti jellegük megőve legyen stb.” Ha mégis, megvizsgálva a részleteket, úgy találjuk, hogy a javaslatban szövegezt tételek, jóval közelebb állanak a protestáns felfogáshoz, mint a katolikushoz s hogy továbbá kevésbé ellenkeznek annak dogmatikai tételeivel és házassági gondolataival: ez nem a javaslat protestáns voltát, hanem

csak azt bizonyítja, hogy a protestáns vallás szabad gondolkodásában, tiszta szellemében, liberalis elveiben a jövőbeli fejlődés alapjai vannak lerakva. Hiszen p. o. a házasság felbonthatóságát, — mert ez a kérdés Achilles sarka — a protestáns felfogás régi időtől fogva vallotta és hirdette.

Mielőtt a részletekre áttérnénk, még egyet kell konstataálnunk. A javaslat, bár egyes tételei jól formulázottaknak, eléggé sikerülteknek mondhatók, nem olyan, mint juridikai szempontból óhajtottuk volna. Nem a házasságjognak kimerítő és részletes szabályozása ez, hanem csak kisegítő törvény, melynek nem lehet más feladata, minthogy a magánjogi törvénykönyv végleges elkészítéséig cinsurául szolgáljon. Mert kétségtelen, hogy a jogélet legnehezebb részének állandóbb jellegű szabályozását nem lehet ily rövid idő alatt megoldani. A „nonum praematur in annum” a törvények készítésénél fokozottabb mérvben érvényesül s e szempontból inkább óhajtottuk volna, ha a kérdés későbbi időre halasztatván, s ez alatt nyugodtan készülve a nagy mű, a kormány egyszerre oly eredménnyel áll elő, a mely nincs kitéve a rövid idő alatti átalakítás esélyeinek, hanem jobban alkalmazkodva a gyakorlati élet exigenciáihoz, az általános magánjogi törvénykönyvet legalább e részben sikeresen pótolja, s később — mert bele kell értenünk a házassági vagyoni jog rendezését is — csekély változtatással annak keretébe célszerűen volna beilleszthető.

Helyesen jegyezték meg a napi sajtó egyes cikkei, hogy a reformok megfordított sorrendben vétettek elő, hisz mindenki előre látja, hogy a törvény igen sok tétele fog megtörni az anyakönyvi s általában a közigazgatási törvény zátonyán.

Azt az irányt, azt a politikai rendszert, mely a reformjavaslatoknak előkészítésében s általában a törvényhozás működésében nálunk évtizedek óta érvényesül és követetik, nem lehet helyeselnünk. Nem töredékes javaslatokra, kisegítő és ephemer értékű, részleges törvényekre van szükség, hanem elérkezett annak ideje, hogy létező közállapotaink kóros viszonyai egy általános magánjogi törvénykönyv elkészítése által gyökeresen orvosoltassanak.

Az előrebocsátottak után áttérhetünk a javaslat fejtegetésére.

Zsindely István dr.

KÖNYVISMERTETÉS.

A lovagi intézmény.

Irta Dr. Zsindely István, a sárospataki jogakadémián a jogtörténelem és jogbölcselet ny. r. tanára. Budapest, Kókai Lajos könyvkereskedése. 1893. 8r., 138 lap.

Dr. Zsindely István amaz első nagyobb irodalmi kísérletével, melyet most kibővítve s teljesen átdolgozva közrebocsátott, tanári székét foglalta el. Ha az alkalomnak megfelelő rövid, kivonatos székfoglalója azt a meggyőződést keltette fel hallgatóiban, hogy a sárospataki főiskola hívatott erőt nyert benne; hogy fiatalsága dacára meg fog felelni a reá várakozó nehéz feladatoknak: most, hogy nagyobb apparátussal, részletesen kidolgozott művét elolvastuk, nyugodt lélekkel jelenthetjük ki, hogy méltó volt a bizalomra, melyet előlegeztünk számára.

A tárgy kiválasztásában, a melylyel próbát kívánt tenni készülségéről és írói képességéről, nem volt ugyan szerencsés; de azért elismerésünket nem von-

hatjuk meg tőle, mert nem végzett hiába való munkát. Hogy fiatal ember léteire belészeretett a lovagi intézménybe; hogy a középkor leventéi föllelkesítették anyyira, hogy a lovag-kor költői részletekben gazdag emlékeinek, institúcióinak leírásával kívánta magát az irodalom munkásává felavatni: ezt épp oly természetesnek találjuk, mint azt, hogy előzetesen nem mérlegelte, nem vette számba a vállalkozásával együtt járó, csak nem legyőzhetetlen nehézségeket; nem gondolta meg, hogy a nehéz feladványnak csak valamilyes megoldásához is megkívántató erőfeszítéssel nem igen fog arányban állani az eredmény.

Egyébre jóformán nem is vállalkozhatott, mint az eddigi kutatások eredményeinek összefoglalására, népszerű modorban való előadására. Ugyde a lovagi intézményről oly sokan és oly sokat írtak, hogy e tárgyra nézve még a reprodukció is tömérdek gondot és utánjárást igényel. Készséggel el kell ismernünk, hogy Dr. Zsindely a rendelkezésére állott forrásokat nagy gondal és lelkiismeretességgel használta ki; széleskörű olvasottsága alapján forrásainak kiválasztásában is sok ügyességet tanúsított; a lovagi intézmény és a hűbériség közti szoros viszonyról fogva azonban át kellett volna még neki tanulmányoznia a hűbérjog egész óriási anyagalmazát, a különböző magánjogokat, kezdve Mittermaier német magánjogán, föl egészen Blackstone-ig, nem is említve a jogtörténelmi és történelmi monografiák egész garmadáját, valamint a jogforrásokat, mint a minők pl. a német rendi viszonyokra nézve nélkülözhetetlen, egymásnak sok tekintetben ellentmondó, de épp azért különösen érdekes Sachsen- és Schwabenspiegel. Ilyen munkához sem ideje, sem elegendő otiuma nem lehetett neki, ki ma — pályája legkezdetén — erejét más irányban kénytelen összpontosítani.

Nem végzett valami nagyon hálás munkát azért sem, mivel az általa feldolgozott tárgy tőlünk igen távol esik. Szépen megírt előszavában hangsúlyozza ugyan, hogy a nemzeti iránynak és szellemnek különösen a jogi disciplinák körében okvetetlenül érvényesülnie kell; azt is jelzi, majd művének egyik fejezetében ki is mutatja, hogy a lovagi intézmény — habár más alakban, mint nyugaton, — nálunk is érvényben volt s így történelmi intézményeink közt foglalt helyet; de tényleg, ha keresve keres, sem talál olyan institúciót, mely lazább összefüggésben lett volna állami és társadalmi életünk fejleményeivel, mint a nyugateurópai értelemben vett lovagság.

Ha irodalmunk gazdagabb volna, szívesen fogadnók az idegen tárgyú dolgozatokat is. De jelen viszonyaink közt — kimondjuk, még ha chauvinismussal vádolnak is bennünket, a mi pedig távol áll tőlünk — bizonyos tekintetben erőpazarlásnak kell tekintenünk az olyan irodalmi vállalkozást, melynek gyökerei nem a hazai talajba nyúlnak le. A germán vagy az angolszász történelmi emlékek felkutatását bízzuk Savigny, Grimm, Eichhorn utódaira: a mi embereink maradjanak lehetőleg itthon; a jogtörténet művelőjének jóformán mélyebb búvárlatokra sincs szüksége, rendelkezésére állnak: Fejér Codexdiplomaticus-a, az Anjou-kori, Árpád-kori okmánytárak, az Akadémia kiadványai stb., mindmegannyi becsesebbnél becsesebb nyers anyag, melynek feldolgozása a legkifejtettebb s legnemesebb becsvágyat is kielégítheti.

A minden ízében nemzeties irány művelése különösen kötelessége a pataki professzornak, miután ez Patak hagyományai közé tartozik. Önerzettel mondhatjuk el, elmondhatja Dr. Zsindely István is, — ki itt vetette

meg jövőjének alapját; kinek családi viszonyainál fogva bő alkalmá nyílt az itteni tradíciókat megismernie; ki azoknak hivatásánál fogva immár szintén egyik letéteményese, — hogy ezekhez a hagyományokhoz nálunk minden nemzedék hű maradt. Az ő hűségét sincs okunk kétségbe vonni. Mert hiszen jelen tanulmányát alapvető munkának tekintjük, előkészületnek a magyar jogtörténelem későbbi kultiválásához. Igaza van neki, hogy az eszmék és intézmények egymásra való hatásának vizsgálata által saját állami életünk sajátságait tesszük felismerhetőkké. Ebből a szempontból éppenséggel nem végzett fölösleges munkát, midőn a lovagi intézményt vizsgálódása tárgyává tette. Ha rendi alkotmányunkkal majdan tüzetesen foglalkozik: mostani tanulmányának bizonyára nagy hasznát veendi. Jó lélekkel állíthatjuk, hogy művében annyi tudást árul el, a mennyinek egy negyed része elég volna az oly fiatal stréberek részére, kik — hogy mihamarább híres ember legyen belőlük, — olyan forma methodust látszanak követni, mint boldog emlékü Kákay Aranyos Kisselákja. Ez a derék úr tökfílkó volt ugyan — a mint Kákay írja, — de fogadásból néhány év alatt európai hírnévre tett szert; bejárta ugyanis Európa legszebb és a turisták által leginkább látogatott helyeit s nevét minden sziklára, minden falra oda írta, vagy oda pingálta. Dr. Zsindely nem úgy indul, mint a mai kor Kisselák-jai. Éppen azért bízunk benne, hogy valamikor ő is ott lesz abban a Pantheonban, a melybe nem Kisselák-féle fogásokkal, hanem valódi tudományos, vagy egyéb érdemek alapján lehet bejutni.

Hogy előtanulmánya eredményének egy részét ezúttal nem zárta a fiókjába, hanem közrebocsátotta, ezzel hasznos szolgálatot tett a nagy közönségnek. Egy derék népszerű munkával, a minő különösen a németeknél oly nagyszámmal jelenik meg évenként, s oly nagy hatással van a közművelődésre, gazdagította — igenis, a szó szoros értelmében gazdagította irodalmunkat.

Előadása könnyed, vonzó, sok helyütt lendületes; kár hogy népszerű munkába egyáltalán nem való idegen nyelvű idézetekkel — igaz, hogy csak csillag alatt, jegyzetek alakjában, — meg van szakgatva. Írálya tömör, tiszta, magyaros, leszámítva azt az egy-két nyakatekert »különzékülés«-féle kifejezést, melyre nem tudom, hol tett szert, csak azt tudom, hogy nem Patakon.

Kritikája általában komoly s csak elvétve árulja el a kellő routine és megállapodottság hiányát. Egyoldalúsága, melylyel a középkor fényoldalait nagyonis előtérbe tolja; naivitása, melylyel szépnak látja még a rútat is, — menthető azzal az elragadtatással, mely méltán eltölthette egész lelkét, midőn a lovagi intézménnyel foglalkozik. Hiszen ennek — mint maga írja — alap-motivumai: a vallásosság, a felebaráti szeretet, a bajtársakhoz való benső ragaszkodás, a kalandvágy, a hála, az adott szó szentsége és a női kultusz. Nem sokra becsülnék azt a fiatal embert, kit ezek a motivumok föl nem lelkesítenének. Kevés képzelő tehetség kell hozzá, hogy minden lovagot a valódi férfi ideáljának tekintsünk, ki tündöklő érényeivel, saját kiválósága alapján szerzi meg előkelő társadalmi állását. A Ritterspiegel-ben olvassuk, — kár, hogy ez az érdekes forrás Zsindely figyelmét kikerülte, — hogy:

»Also werdet das adil nicht angeborin,
Czu deme erstin von anbeginn.
Ez stiget also uf und vellit.«

Az, a mit a francia *chevalerie*-nek és *chevaleresque*-nek nevez, ma is becsvágyát képezi minden tisztességes embernek s ma is azért becsüljük sokra, mert nem születik az emberrel, hanem a mint saját érdemei alapján jut hozzá, saját hitványsága folytán veszíti is el.

Mi, kiket kollegiális benső kötelékek fűznek Dr. Zsindely Istvánhoz; kik őt, az ő férfias, lovagias jellemét ismerjük: kiállíthatjuk részére a bizonyítványt, hogy középkori ideálját legalább még eddig híven látszik követni. A mi benn foglaltatott a lovagi esküben, hogy t. i. ha elhatározad, hogy egy vállalatot be fogsz végezni, minden időt arra kell fordítanod; hogy ha fogadalmat teszesz, hogy valamikor hírnevet fogsz szerezni, nem fogsz hamarabb visszavonulni, míg azt el nem érted; hogy adott szavadat, bármit kockáztatsz is ez által, soha meg nem szeged, — mindez benne van abban a fogadalomban is, a mit Zsindely nekünk, kik hozzá mindjárt szülei után legközelebb állunk, akkor tett, midőn dolgozó társunkká szegődött. Segítse az Isten, hogy fogadalmát minden pontjában hűségesen beválthassa. Tehetsége, a mint azt ezúttal bemutatott jeles művével is igazolta, nem hiányzik hozzá. Erős akarattal, a mi — úgy tapasztaljuk — szintén megvan benne, még sokra viheti, nagy szolgálatokat tehet a magyar nemzeti közművelődésnek, specialiter a magyar tudományosságának.

Ma, a mikor a protestáns egyetem eszméje — az optimisták véleménye szerint — megszűnt ábránd lenni s rövid időn valósággá válhat, kételkedő lelkünknek megnyugtatóra szolgál minden olyan szimptoma, mely azt látszik mutatni, hogy a protestáns társadalomban a hitbuzgóságon és áldozatkészségen kívül — hiszen egyetemet magában véve pénzzel még soha a világ semmiféle nációjának sem sikerült felállítania, — az a tudományos szellem is terjedőben van, melynek termékei nem tudományos zománcsal felületesen befuttatott, alkalomszerű elmefuttatásokban, pamfletekben, hanem komoly, szigorúan szakszerű értekezések alakjában szoktak napvilágot látni.

Dr. Zsindely István föllépését éppen azért is üdvözljük a legmelegebben, mert úgy tekintjük, mint az igazi tudományos szellem ébredésének egyik érdekes, ma még — sajnos — ritkábban előforduló jelenségét.

Ballagi Géza.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk színes borítéka a «Debr. Prot. Lap»-nak is szemet szúrt. 2-ik számában egy «Beküldetett» közleménnyel akarja ránk sütni — a színes boríték miatt — a következtetlenséget, hivatkozván lapunk mult évi 1-ső számának egy szerkesztői üzenetére, a melyben mi a borítékot (t. i. a hirdetésekkel telt borítékot) «üzlet»-nek neveztük s azt a lap tartalmával komoly összeköttetésben állónak el nem fogadtuk. Persze, hogy most úgy tűnik fel a *körülményekkel ismeretlen olvasó előtt*, mintha az «üzlet»-et mi is megáhitottuk volna. Távol legyen tőlünk ez a kísértet! A «Debr. Prot. Lap» szerkesztői tudhatják (ha már a «Beküldetett» szerzője nem tudja is!), hogy a «Sárospataki Lapok» szerkesztősége tisztos és terhes bizalmi állás csupán, de annak a lap anyagi dolgaihoz semmi köze, tehát nincs köze a színes borítékhoz sem. Jövőre pedig legyenek szívesek azt is tudomásul venni, hogy nálunk még a *laptulajdonos* «Irodalmi Kör» sem kíván magának a színes borítékból semmi jövedelmet (csak azt kívánja,

hogy azon a kör kiadványai folytonosan hirdetve legyenek!); tehát ez sem úzérkedik, hanem a színes boríték összes terhét a *nyomdász* viseli s szedi annak összes jövedelmét is, ha ugyan lesz majd mit szednie. De még a nyomdászszal szemben is kikötötte az Irod. Kör, hogy hirdetni valót csak a Kör másodelnökének jóváhagyása mellett nyomathatja ki. — Azért hát csak a magunk mértékével mérjetez minket!!... «A mi fegyvereink nem testiek» — mondhatjuk az apostollal.

— A **katholikus nagygyűlés**, melylyel lapunk vezércikke foglalkozik, folyó hó 16-ikán tartatott meg a Vigadó nagytermében, Vaszary Kolos hercegprimás s gróf Zichy Nándor és Eszterházy Miklós Móríc elnöklete alatt. Ez volt Magyarországon az első katolikus nagygyűlés s erre a püspöki körlevelek felhívása folytán sikerült is a pápának nagy tömeget összetoborzani. A püspökök közül csak az egy Schlauch maradt el betegsége miatt s a főúri családok közül képviselve voltak a Szapáry, Czirák, Pálfi, Apponyi, Erdődy, Széchenyi, Festetics, Zichy, Desseswilly, Batthyány, Odessalchi, Révay, Majláth, Rédl, Schell, Vécsey, Hunyady, Zselinszky családok. Jelen volt 25—30 országgyűlési képviselő is. A gyűlést Vaszary hercegprimás nyitotta meg a „Dicsértessék a Jézus Krisztus” köszöntéssel, melyre a nagyközönség „Mindörökké amen”-nel felelt. Beszédében különösen a kath. autonómia szükségét hangoztatta, melyet követelniök kell, olyan mértékben, a minő mértékben 1790/1-ben a *katholikusok a protestánsoknak adtak*. A hercegprimás beszéde után Zichy Nándor gr. jelentette be, hogy a pápának és a király ő Felségének üdvözlő táviratokat küldtek. A gyűlés folyama alatt mind a két üdvözlő táviratra megérkezett a válasz. Az uralkodó nevével ellátott távirat következőleg hangzott: „Főmagasságú Vaszary Kolos bíboros hercegprimásnak Budapesten. A Budapesten összejött katolikus nagygyűlés nevében Eminenciád által táviratilag kifejezett hódolatot és bizalomteljes üdvözlötet kedvesen fogadtam és őszinte köszönettel viszonozom. Ferencz József”. Ezután Eszterházy Miklós Móríc tartotta meg üdvözlő beszédét s ennek elhangzása után Poda Ede soproni kanonok fejtette, hogy mi a kath. egyház. Beszédében erősen hangoztatta a pápa tekintélyének fentartását, kifejezván, hogy „tekintély nélkül nem létezhetik az egyház s hogy a pápaság tekintélye nélkül megszűnik az egyház tekintélye”. Kifejezte azt is, hogy előttük, katolikusok előtt a hazaszeretnek nagyobb értékű biztosítéka nem lehet, mint az a szeretet, melylyel anyaszentegyházukhoz, kath. hitűkhöz és szentséges atyjukhoz, a római pápához tántoríthatlanul viseltetnek. *Rajner* esztergomi kanonok a *katholikusok kötelelességeiről* értekezett. Hogy értekezésében minő elveket fejtetett, kitűnik a következő határozati javaslatból, melyet a nagygyűlés a katolikusok kötelelességei gyanánt elfogadott: „Nem elég minden egyesnek vallásos életet élni és az egyház rendeletei szerint a szentségekben részesülni, hanem kötelelessége egyszersmind hitét a közéletben is vallani. Azért a szülőknek kötelelessége gyermekeiket katolikus hitben nevelni, a hol csak lehet, katolikus iskolába járatni és vallásos életükre ügyelni. Ezért kiki töltelhetőleg a katolikus egyesületi élet előmozdítására törekedjék, katolikus ifjúsági, katolikus legény- és munkásegysületekben és katolikus körökben részt vegyen, és a katolikus jótékonyági egyesületek működéséhez járuljon. A polgárok községi, hatósági és országos képviselői választásaiban részt vegyen és ott megbízható katolikus férfiakra, és ilyenek hiányában csak arra szavazzon, ki a katolikus hitet és egyházat meg nem támadja, hanem annak védelmére vállalkozik, és ezt határozottan meg is fogadja. Ezért bárminemű magán- vagy hivatalos eljárás-

sünkben sem tagadják meg hitünket, és egyházunkhoz ily állásban is ragaszkodni tartozunk. Minthogy az 1868. LIII. törvénycikk és kivált a keresztség kiszolgáltatására és anyakönyvelésére vonatkozó miniszteri rendelet hitel-vünkbe ütközik: ezen rendelet visszavonását és ezen törvény módosítását szakadatlanul szorgalmazni minden katolikusnak kötelessége. Végre azt is kimondjuk, hogy a katolikus oly törvény alkotásához sem járulhat, mely a keresztség hitközösségéből való kiválás, vagy a vallástalanság útját, egyengeti. *Haydin* Károly budapesti ügyvéd a katolikus autonómiáról beszélt s beszéde után a nagygyűlés az autonomia megadását követelő határozati javaslatot elfogadta. Elfogadta *Ottoeska* pozsonyi ügyvédnek „a házasság a katolikus egyház szempontjából” című előadása után azt is, hogy a polgári házasságot el nem fogadják s ha az törvényténye lenne is, az ellen küzdeni fognak. Az utolsó értekező ifjabb gr. *Zichy* János volt, a ki a katolikus oktatásról és nevelésről beszélt. Beszédében erősen hangsúlyozta, hogy mindenütt, a hol tér nyílik, kath. kisdudókat s népiskolákat kell állítani. A középiskolákat, melyekben még a fizikát is kath. szellemben óhajtja taníttatni, lelkiismereti kötelessége fentartani az egyháznak, bárminő áldozat árán is. Ezekbe a kath. szellemet beültetni és ápolni nemcsak a püspököknek és tanítórendeknek, hanem a hívek egész közösségének kötelessége. Követeli, hogy a „Kath. Pázmány-egyetem” valószínű kath. egyetem legyen, mert a kath. hit nem áll ellentétben a tudással s ha ellenmondásba jönne, az csak azt bizonyítaná, hogy a tudomány van téves alapokra fektetve. *Zichy* Nándor záróbeszéde és *Császka* György kalocsai érsek áldása után, melyet a közönség térdén állva hallgatott meg, a nagygyűlés szétoszlott. A gyűlésen tartott értekezéseket a rendező bizottság előzetesen átnézte s így a villámot már a gyűlést megelőzőleg elvezette.

— **A kongrua-rendezés** ügyében f. hó 17-én gyűltek össze értekezletre a kath. püspökök és a káptalanok képviselői. Samassa egri érsek elnököl s megnyitó beszédében a kongrua-rendezésnek egész történetét előadta. A segélyezés ügyét úgy tartja leghelyesebben megoldhatónak, ha a püspökök és káptalanok jövedelmei úgy adóztatnak meg, hogy a kiknek jövedelme 50,000 frtra rúg, a jövedelem 5%-t, a kiké 100,000-re, azok 10%-t, a kiké 150,000 frtra, azok 15%-t s így tovább fokozatosan fizessék. Indítványát az értekezlet egyhangulag elfogadta, valamint Meszlényinek azt az indítványát is, hogy a kongrua-rendezésig a püspökök és káptalanok saját jövedelmökből segélyezzék a szegényebb plébánosukat.

— **Szentpétery Sámuel** pelsúci ev. ref. lelkész, a gömöri egyházmegye kiérdemült buzgó esperese, folyó hó 10-ikén ünnepelte meg arany-lakodalmát. A szűk családi körben tartott ünnepélyről a város és egyház előljárói értesülván, testületileg fejezték ki az ünneplők előtt mély tiszteletüket és igazi szeretetüket. Mi is a legnagyobb tisztelettel üdvözljük a lélekben ifju aranylakodalmas párt s midőn nekik még számos évet kívánunk az eddig eltöltött évekhez, azt is óhajtjuk, hogy Isten protestáns egyházunknak igen sok olyan papi családot adjon, mint a Szentpétery Sámuelé.

— **Kérdés egy jó ügyben.** Egy ref. lelkész 20 frtból, egyszerű falusi nép számára, könyvtárt szándékozik felállítani; köszönettel venné, ha támogatást nyerne abban, hogy ezt a drága 20 frtot mily című könyvekre adja.

— Részünkről már megírtuk a feleletet, de szívesen vesszük és adjuk odább a gyakorlat embereinek jóakaratú tanácsait.

— **A katolikus nagygyűlés az országgyűlés előtt.** Herman Ottó a képviselőháznak folyó hó 17-ikén tartott ülésén szóba hozta a katolikus nagygyűlésen tett nyilatkozatokat s tiltakozott a hercegprímásnak az ellen az állítása ellen, hogy 1790/1-ben a katolikusok adták a protestánsoknak az autonóm-jogokat. Arra az állításra, hogy a jelenleg kötetlen homokhoz hasonló katolikusokat jó római cémenttel gránittá lehet átalakítani, azt jegyezte meg, hogy Magyarországon csak a tiszta magyar hazafiság és a magyar szabadságszeretet lehet az a cement, melyből gránitot lehet alkotni. Megbotránkozását fejezte ki a katolikus nagygyűlésnek azon határozata felett is, hogy ezentúl mindenféle hivatalba, megtisztelő állásra, sőt az országgyűlésre is csak igazhitű katolikusokat küldjenek. A Herman felszólalását a jobb- és szélső baloldal helyesléssel fogadta.

SZERKERZTŐI ÜZENETEK.

L. Ö. Mély megilletődéssel olvastam a későn is kedves sorokat; megnémulok és nem nyitom meg az én számát... csak azt írom ide bizonygató, hogy itt mindenkor szívesen látott jóbarátként fogunk köszönteni. Aggodalmaidban osztozom. — K. K. A legközelebbi számban ott lesz Most a sok napi dolog miatt egyéb is kimaradt. Igen köszönjük a lekötelő figyelmet. — Cz. I. Mindkettőt besoroztuk örömmel. — R. K. Küldtem, a mit lehetett. A theol. fac.-ról szóló küldeménye már erre a számrá volt besorozva, de... hiszen látszik!... — D. E. Az a régebben beküldött cikk nem mulja idejét, türelmet kérünk; közleni fogjuk bizonynyal. — Beregi. A figyelemért tórró köszönet. A *jelölésekről* egy idő óta nem szoktunk megemlékezni. Némi-lyik embertársunk neve ilyen módon sokszor jutna nyomdafesték alá. A választás eredményét rendszerint közölni szoktuk s kérjük — P. P. Igen derék, csak egy kicsit várjunk még vele. Lehet, hogy az is az ugynevezett »szent család«-ok sorába tartozik. Azok az urak az eszközben nem válogatósak. — U. I. Ismét írtam. Az események hatalmasabbak, mint az emberek jóakarata. — F. Gy. Bocsánat, a december 31-én elkészített csomag — közébjött szomorú körülmények miatt — itt maradt, de már elküldtem, ha »post festa« is. — R. Gy. Várom az idő teljességének hírére. — I. F. Ki van szedve, de nem fért be. — E. G. B-t. Máskor is szívesen látjuk, úgy látszik, hogy jogászainknak bőven lesz mit taglalniok, ha már a r. kath. ügyvédek a hierarchia szekereknek tolasára is vállalkoznak. — K. B. Ki lesz hát a parentáló? — F. M. A thema menni fog. A készségért és az egyébert is lelkemből üdvözlöm és tisztelettel köszöntöm.

Pályázat.

A szatmári ev. ref. egyházmegyébe kebelezett csengeri segéd-lelkézi tanítóságra.

Fizetése:

1. 600 korona készpénz, évnegyedenként előre kiszolgáltatva az egyház pénztárából.
2. 13 hektoliter és 64 liter buza, az egyház pénztárából kiszolgáltatva.
3. 10 köbméter kemény tűzifa udvarára beszállítva.
4. 3 hold föld haszonélvezete.
5. Tűzifa vásárvámjából mintegy 10 forint.
6. Tandij, minden gyermektől 1 frt 13 kr és egy ölü csirke.
7. Lakásul tisztességes két szoba.

Kötelességei:

A IV-ik és V-ik elemi osztályok tanterv szerinti vezetése, vasárnap délután templomi szolgálat.

Tanítványok száma a két osztályban 15—18 ig.

Pályázni kívánók kérvényciket 1894 február hó 10-ig, az ev. ref. lelkézi hivatalhoz küldjék be.

Csenger, 1894 január 14. Az egyháztanács.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, fél évre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Katholikus kongrua« *Kovács Károly*. — »Az álarcos menethez.« *Ujfalussy Béla*. — »Kommunismus.« *Idrányi Ferencz*. — »Az ötödik theológiai katedra« *Czinke István*. — »Indokolás azon nyilvános tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők és tanítónők nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról szóló törvényjavaslathoz, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs.« — »Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.« *Zsindely István dr.* — »Tervezet és indokolás az egyetemes leltár készítéséhez.« *Beöthy Zsigmond*. *Fejes István* — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

Katholikus kongrua.

Kath. hazánkfiak vallási autonómiájuk s lelkeszeik ellátásának rendezése — az ú. n. *kongrua* — érdekében (a mint az országos kongrua-bizottság összehívása igazolja), erős mozgalmat indítottak s a kormányt is állásfoglalásra bírták. A napi sajtó, a mely a protestánsoknak hasonló tárgyú zsinati tanácskozásairól alig vett tudomást, — ezt a kath. mozgalmat a legélénkebb érdeklődéssel kíséri, annyira, hogy p. o. az „*Egyetértés*“ f. évi 10-ik száma a róm. kath. papság tisztességes megélhetését, vagyis a kongrua rendezését mennél előbb biztosítandónak, illetőleg teljesítendőnek találja. Okul azt hozza fel, hogy a róm. kath. papnak szüksége van a tekintélyre, mert csak így buzdíthatja a népet sikeresen a közműveltség megszerzésére, anyagi gyarapodásának útját is csak így egyengetheti s a magyar állam közművelődésének is így lehet méltó pionírja.

Ezeket tudva s olvasva és tudva azt is, hogy a kongrua-rendezésnél, — a mennyiben ehez az ú. n. *vallás-alap* elégtelen — a kormány a sok, régi kötelezettség (honvédelem, közoktatás s részben judikaturai terhek) alól felszabadult s különben is állami természetű főpapi javadalmak egy részét jelöli ki alapul: — ily körülmények közt minden igazságérzettől áthatott s elfogulatlan ember agyában fel kell villanni a kérdésnek: hát csak egyedül a katholicizmus-e az a vallás, mely képes a népeket boldogítani, s csak egyedül a katolikus papság bír-e hivatással népét a közművelődés megszerzésére buzdítani, anyagi gyarapodása útjára vezetni s ekép a nemzeti közművelődés pionírjaként szerepelni?! Vajjon tehát ott, a hol — mint hazánkban — több vallásfelekezet van, csak egyedül a katolikus papság érdemli-e meg tisztességes megélhetése biztosítását?

Mindezen kérdésekre csak az emberi művelődés története adhat elfogadható feleletet. „Itt az írás olvasatok érett észszel s okosan!“

Macaulay, híres angol történész „*History of England*“ című művének 47. lapján mondja: „Azon időtől, melyben a barbár népek megrohanták a nyugoti birodalmat a tudományok feltámadásáig, Róma Egyházának befolyása általában kedvező volt tudományra, művelődésre

és a jó kormányzatra; de a három utolsó század alatt fődolga volt megakasztani az emberi értelem fejlődését s ha a keresztyénség egyáltalán a tudás, a szabadság, a jólét és az élet műveleteiben előmenetelt tett, az ellenére s hatalmával ellenkező irányban történt. Európa legkiebbebb, legtermékenyebb tartományai alásüllyedtek uralma alatt a szegénységbe, a politikai szolgaságba és értelmi tompultságba: míg a hajdan terméketlenség s műveletlenség miatt közbeszéd tárgyaiul szolgált protestáns országokat az értelmiség és szorgalom kertekké varázsolta s dicsekedhetnek hősöknek, államférfiaknak, bölcsészeknek és költőknek hosszú névsorával. A ki ismeri, minő volt Olaszország és Skócia, természetnél fogva és összehasonlítva Róma környékét Edinburg környékével, az lesz képes megítélni a pápai uralom irányát. A monarkhiák közt egykor első helyet foglalt Spanyolországnak leszállása a hanyatlás legelső fokára, s Hollandnak felemelkedése — természeti hátrányai dacára — oly állapotra, a minőt valaha egy kis köztársaság elérhetett, ugyanezt tanúsítja. A ki Német-honnak egyik katolikus fejedelemségéből egy másik protestáns fejedelemségébe, vagy Svájc katolikus kantonából protestáns kantonba, vagy Írland katolikus megyéjéből protestáns megyéjébe átmegy, tapasztalni fogja, hogy a műveltség alacsonyabb fokáról magasabbra jut. Ugyanez érvényesül túl az oceánon is. A protestáns Egyesült-Államok messzire hátulhagyják a római katolikus Mexikót, Perut, Braziliát; Alsó-Kanada katolikus lakosai tunyaságban hátramaradnak, míg körülük az egész kontinens pezseg a protestáns tevékenységtől s vállalkozástól. Frankhon kétségtelenül nagy erélyt és értelmiséget fejt ki, mely — bár nem helyes irányban vezetve — jogos címet szerez számára, hogy nagy népnek neveztesse, hanem ez csak látszólagos kivétel s mélyebben betekintve, megerősíti a szabályt, mert nincs katolikusnak nevezett ország, melyben a katolikus egyház századokon keresztül kevesebb tekintéllyel bírt volna, mint Frankhonban.“

Ezzel a kérdésre már van adva felelet, azonban bár a tények igazolják, mivel protestáns adja, hogy részrehajlók ne legyünk, lássunk katolikus történetíróktól. Louis Blanc „*Histoire des Révolutions*“ című művében előszámlálta a katholicizmus és protestantizmus hitelteli különbözőseit s utóbbiakat önmagukkal ellenkezőkül igyekezve felmutatni, (különösen a hit általi

megigazulás és elővégzet tanaira fektetve a súlyt), következményül ezeket mondja: „Elvévén a protestantizmus az emberektől a szabad akaratot, azt a fatalizmusba békőzte és általa az emberi társadalmak mégis tevékenyebbek lettek, mint valaha. Innen történt, hogy Hollandiában, Angolhonban, Amerikában a nagy protestáns népeknél, a munkássá lett népeknél az ember azt mondja: Miután szellemi tehetetlenségem gyalázatától magamban nem menekülhetek, nagyságom bizonylatát és feltételeit egyebüktől keresem, miután az elővégzet fatalizmusa megfoszt attól, hogy sirontuli dolgokkal foglalkozzam, csak a földi dolgok azok, a mikkel küzdend szabadságom felőli létezésemtől elválhatlan, erős meggyőződés. És a mint hatalmas izgalommal teljes szívem van és a mint tehetségeimnek szükségük van érvényesülésre s kívánságaimnak térre: mellőzöm azon cselekményeket, mikbe a katolicizmus a vallásos életet bebonyolította, csak hogy a munkás életbe teljes odaadással rohanjak. Rajta leszek, hogy megszerezsem a föld királyságát, nagyszerű műhelyeket állítok, hajókat szerelek fel, útaim átfurják a hegyeket s ha valaha háborút kezdek, ha indulok kelet felé: nem azért teszem, hogy felszabadítsam a szent sirt, hanem hogy birtokomba vegyem a földgömböt, az én uradalmamat. Ekképen a tevékenységnek egy új elve, az ügyességnek egy új útja az individualizmus, a szorgalom. Ime ez az, a mi a reformáció útján saját tudósaik tudta nélkül bekövetkezett a világba.“ — Ezekhez nem kell kommentár.

Sajnos, se egyik, se másik történetíró nem ismerte hazánkat, hazánk különös és sajátos viszonyait s így nem is emlékeztetett meg róla, pedig ha létezni, ha érvényesülni akart a protestantizmus, itt még kevésbé tagadhatta meg magát. Mert míg másutt mint elv harcolva elv ellen, mint illetet diadalra juttatni; hazánkban a protestantizmussal a haza szabadsága és függetlensége együtt volt megtámadva; itt nem csupán elvi küzdelemre volt kihíva, a hazát kellett megvédenie, hogy létezhesse; egyiknek vagy másiknak bukása mindkettő létezését vonta volna maga után. Innen történt, hogy mikor és a hányszor a protestantizmus élet-halál harcát vívta, hazájukat szerető katolikusok — pedig ilyenek, hála a gondviselésnek, mindig voltak — a mint ma is vannak, azok is a protestantizmus zászlója alá sereglettek s csak is így sikerült azt győzelemhez juttatni. Hogy a protestantizmus és protestáns papság mit tett a közmívelődés előmozdítására, hivatkozhatnak arra a tényre, hogy saját erejükre és egyedüli forrásukra, — a buzgóságra — utalva, tartottak fel aránylag annyi közmívelődési intézetet, a mennyit a katolikus klérus nagy javadalmak birtokában. Mit tett a magyar szó és nemzetiség fentartásához, hivatkozhatnak katolikus történetírók, államférfiak tanúságtételeire; hivatkozhatnak azon — fájdalom — ma is igen érezhetőleg fájdalmas körülményre, hogy a honnan a protestáns papok az abszolutizmussal szövetkezett klérus üldözése elöl menekülve, eltávoztak avagy elűzettek, elhurcoltattak: — ott a magyar nyelvet idegen váltotta fel. Hogy a nép értelmiségének fejlesztéséhez mivel járultak, tanúsítja az a körülmény, hogy míg katolikus államokban könnyen lehet felkelést rendezni a törvényes rend megbontására: nálunk év száma foly az izgatás a legfőbb hatalom, — a törvényhozás által meghozott törvény s a kormány törvény-alkotási programja ellen, a nélkül, hogy sikerült volna a protestáns felvilágosodásból felhígított katolikus vakbuzgóságot kitörő lángra lobbantani. Dacára annak, hogy míg a protestantizmus korlátolva volt misszió jät

teljesíthetni, katolikus lakosságnál éjjeli szállást sem kapott, ha nem „dicsértessék a Jézus“-sal köszöntött be.

Nem vagyunk irigyei senki jólétének s nem vagyunk és akarunk lenni ellenei annak, hogy a katolikus alsó papság sorsa ott, a hol szükséges, javíttassék; hanem nem vagyunk képesek belátni jogosultságát azon feltevésnek, hogy csak a katolikus papság lehet a magyar nemzeti művelődés pionírja és csak a róm. katolikus papság bírhat kiváltsággal arra, hogy részére a tisztességes megélhetés biztosíttassék! . . .

Bármint legyen is azonban, abból, hogy ha azon feltételek és szolgálatok, a melyeknek teljesíthetése végett királyaink nem sajátjukból, (mert arra nem igen jegyzett fel a történet esetet), hanem a nemzet tulajdonából a gazdag javadalmakat a klérusnak adományozták, (a melyek közé a Szt. Gellért esetéből is következtethetőleg nem kevés veszélylyel járt térítés műve is tartozott) — a mint az „Egyetértés“ is beisméri — legnagyobb részben megszűntek: — nem az következik, hogy a mennyiben a vallás-alapból nem telik, a kongrua rendezése ezen, már rendeltetés nélkül használt, nagy javadalmakra háríttassék, reá kebeleztesse s így azoknak a klérus birtokában megörökítése biztosíttassék; hanem következik — igenis — az, hogy mint rendeltetéssel már birni megszűnt javai az államnak, annak kezelésébe vétessenek s annak magasabb céljaira fordíttassanak. S ekkor előáll az az egyedül lehetséges alternatíva, hogy vagy minden felekezet saját erejére utaltassék, vagy — mint az 1848. törvéng akarja — egyenlően láttassék el; tertium non datur.

Kovács Károly.

Az álarcos menethez.

Világrendünk felfedezője, Galilei, a hitnyomozó törvényszék által hosszas, kínzó vallatással összetörve, 1632-ben Rómába, a Minerva klostrom-templomba vezettetett, ott a tudós bibornoki testület, — a szentszéki tagok előtt hirdették ki a felette hozott ítéletet. Az emberiség fejlődésének történelmében korszakot alkotó nagy tudósnak térdre állva, az evangéliomra esküdve, vissza kellett vonnia igaz tanait, s el kelle mondania a szentszéktől követelt hamis esküt. Kortársak állítják, hogy midőn az összekínzott, térdeplő aggastyán a reákényszerített vallástétel után felkelt, önmagának, saját lelkiismerete megnyugtatósaúl e szavakat rebegé: *és mégis mozog a föld!* A tudományt sötét börtönbe zárta, nehéz bilincsekre verte a csak saját önző hatalmáért küzdő vakhit; de kitört börtönéből a kor szelleme, a rákóvácsolt nehéz bilincseket széttépdesé, a sötétséget, a szellemi zsarnokságot maga alá tiporta, s a hit és erkölcs dolgában az emberiség veszteséget nem szenvedett.

A hazánk fővárosába összehozott, u. n. *kath. nagygyűlés* lefolyását, az ott elmondott beszédeket, ezek között az elnöklő főpap eme szavait: „*hit és erkölcs dolgában sem egyesek akarata, sem nemzetek intézménye, sem a század korszellemé előtt meg nem hajolhatunk*“ — olvasva, a tudomány vértanújának (Galilei) emléke mellett lelkem elé állott egy másik vértanú, élő vértanúja lángoló hazaszeretetének, ki nemzetére hagyott kincsének, *Iratainak* nem régen megjelent IV. kötetében, az örök igazság e szavait mondja nekünk: „*A világtörténelem törvénye, hogy semmi hatalomnak nem adatott erő, úgy belemarkolni a világrend küllőinek kerekébe, hogy legyőzze a korszellemet.*“

Az a férfiú mondja ezt, kit egy nagy korszak szelme szült és nevelt, ki a kor szellemével együtt működve, nemzetünk legdicsőbb korszakát megalkotá. És ez a böles férfi, ki egy darab történetet teremtett, tehát a történet igazságait jól ismeri, még tovább meg kijelentésében, s azt diktálja nekünk: „*a hit a személyes lelkiismeret dolga, de nem polgári, illetőleg nem társadalmi intézmény, az egyházak szervezete azonban az, s minthogy az, annak, mint társadalmi intézménynek megvannak a maga jogai az államban, de nincs és nem is lehet felsősége az állam felett.*” Ez a nagy férfi, kinek munkáját a kath. nagygyűlés szónokai talán az elkárhozás veszélye nélkül elolvashatták volna (de ha e veszélytől tartottak, mint ebben praktikus emberek, annak elolvasása előtt, akár sürgönyileg kérhettek volna Rómából bűnbocsánatot), még következőket is írja: „*az egyháznak nincs semmi elképzelhető joga azt praetendálni, hogy a polgárok családi és társadalmi viszonyainak rendezésében az állam a maga szuverén jogát egy felekezeti egyház dogmatikus scrupulusainak alárendelje.*” Vallás-vallás után váltotta fel egymást az emberiség multjában és váltandja jövőjében is, évezredek át megvolt az emberi társadalom római papák nélkül, s a föld 1490 millió lakosságának igen-igen nagy többsége ma is meg van nélküle, de az államokká tömörülés önálló szervezeti hatósága nélkül társadalom soha nem létezett és nem is létezhetik. Saját jövőjét rontaná meg azon egyházfelekezet, mely az erkölcsi világrend ez örök törvényeivel ellentétbe helyezkednék.

Tisztelt szónokai az önmagát összetoborzott, de az ország kath. vallású polgáraitól megbízatást nem nyert kath. nagygyűlésnek! Az önök beszédei — nagy hazánkfia idézett szavai mellett — minden képzelt erejüket elvesztik, s azok komoly kritikára, cáfolatra alig érdemesek. Sok furcsaságot, sok mulattatót beszéltek önök össze, nem is csodálom, hiszen farsang van, a mulatságok, furcsaságok, az álarcos bálók ideje, s önök az álarcos mulatságok termeiben igen jól mulathattak! Fölvették az üldözött hazafiság, a martyrságot szenvedők álarcát, ajkaikra az üldözöttek jajjait; de vigyázatlanok voltak; kár, hiba volt megszólalniok, a nagyközönség megismerte önöket hangjokról, mint bizonyos madarat és szemökbe kiáltá: Ismerlek szép maszk!

A hazafiság szavát vették ajkaikra, ezzel üdvözlék a koronás fejedelmet, de ugyanazon ajakkal egy más külhatalmasságot, kinek elvesztett szuverenitásáért küzdeni akaratokat jelentettek ki. És önök, kiknek szent bírósága hamis eskü tételére kényszeríté, börtönbe veté a nagy Galileit azért, mert nem ismerte el, hogy „a szent bárgyuság a legmagasztosabb tudomány:” nem félnek a világ kacajától, azt mondva: „a reformáció a népek kultur-fejlődésében visszaesést képez”?! Csudálkozom szerénységükön! Ugyan mért nem mondák — áhítatos hallgatóik önöknek, mint csalhatatlan embereknek ezt is elhitték volna — hogy minő nagy veszély az emberiségre a könyvnyomtatás feltalálása, a gőz, a villany használatának felfedezése lerontja a hitet, megsemmisíti az erkölcsöt stb. És önök, kik ilyeneket szoktak állítani — igaz, csakis ilyenek várhatók önöktől — egy kis falsificatiótól sem ijedtek vissza (ez is megszokott dolguk!); elferdítik hazánknak történetét, állítva, hogy az 1790/1 törvényekben foglalt jogokat önök adták nekünk, protestánsoknak. És önök, kik a tudományt, a haladást üldözték századok előtt (ha rajtok állana, talán üldöznék ma is!); kik a történelmet meghamisítják, önök azt akarnák, hogy a magyar állam e nemzet polgárainak nevelését az önök kezében

hagyja? Önökre bizza, hogy neveljenek reverszálisos hazafiakat, kiknek kétféle meggyőződésük, így kétféle becsületszavuk van; egyik mit nyilvánosan kijelentenek, másik mit a sekrestyék homályaiban önöknek adnak!... Feltehetik önök e nemzetről, hogy a nevelésnek az önök kezében hagyásával öngyilkosságot kövessen el?

Felekezeti vére szomjazással, király-gyilkolással vádolják önök a szabadelvű eszméket, (elfeledik, hogy a polgári házassági törvény életheleptét jóval megelőzte a franciaországi forradalom!) s nem jut eszükbe, hogy az emberiség, kinek nevében — de megbízatása nélkül — önök beszélnek, nem feledékeny; nem feledte a szent inkvizíciók, a Bertalan-éjek, a Ravailác és társai történeteit! Az emberiség igen jól tudja, hogy az a vér, a melyet önök „a könyörület és a béke istenének hirdetői az ő vallásának behozatala óta kiontottak, valószínűleg elegendő volna arra, hogy abban valamennyi más felekezet követői megfuladjanak.”

Ez a vérszag — úgy látszik — ma is kedves önök előtt, hisz csak a napokban fenyegetődtek nagy hírű organumokban, a „Magyar Állam”-ban, hogy hiveiket az ország egyik békés, munkás és hazafias felekezete, a zsidóság ellen felfogják lázítani!...

De — uraim — vége az álarcos játéknak; vége lett, mihelyest kiléptek önök a Vigadó tánc-termeiből, — le tehát az álarccal! s ha önök — mint hisszük, nem feledték, hogy Magyarország lakosai: — lépjenek fel férfias nyíltsággal, s mondják meg: „*mi nem akarunk magyar, hanem magyar nyelvű római államot; nem akarunk magyar törvényeket, hanem csupán a róm. kath. egyháznak a magyar törvényhozás által becikkelyezett dogmáit.*”

De — igaz — mást is akarnak s azért oly nagy az önök jajgatása, s azért kiabálják önök a nagy üldöztetést, a mit senki nem lát és nem tapasztal!! Szónokaik elárulták, hogy önök keresztes zászlóik alá egy nagyon feltett kincset — a *telt papzsákokot* dugták; — ennek elveszthetése miatt a könyvek! Ne féltsék ezt tőlünk, magyar protestánsoktól! A mi egyházunk ragadományból nem élt s nem él sosem; mi tiszteljük mindenkinek nem csak hitét, meggyőződését, de tulajdonát is; de különben — önök szerint — mi az 1790/1-ki jogokért önöknek hálával is tartoznánk? Tőlünk, felekezetünk től ne féltsék tehát önök telt zsákjukat, az nem minket illet, de jogos tulajdonosát, az igazi magyar államot.

Igy, így uraim, Krisztusnak felkent katonái! Az önök szent bírósága elítélte hajdan a világrend felfedezőjét — és a föld még is mozog! Megmozdult az önök alatt is; s a történelem az önök nagyhangú kijelentései ellenében igazat fog adni az igazság másik nagy vértanújának is: „senkinek — tehát önöknek sem — adatott erő legyőzni a kor szellemét!”

Mi pedig szegény protestánsok, kik önök szerint csak az emberi kultúra kárára élünk, a kiknek jogaink is csak az önök kegyelméből adattak; a kiknek hazánk, fejedelmünk is csak egy van; épen azért, mert ez az egy mindenünk, egyetlen kincsünk: — annál nagyobb lelkesedéssel, életünk kockáztatásával is igyekszünk azt megvédeni. Ez a haza önök miatt ma veszélyben van; siessünk azért, minden protestáns polgár — kicsinye és nagyja — e veszély elhárítására; jelszavunk legyen, hogy: *azokat a kincseket, melyeket ezerek vérének hullása árán a 48-iki törvényekben szerzett egy dicső nemzedék, a nemzetre elveszni engedni nem szabad.*”

Ujfalussy Béla.

Kommunizmus.

A „Sárospataki Lapok“ múlt évi, 49-ik számában „A magyar ev. ref. lelkészi egyetemes gyámintézet“ című cikkre kívánom megtenni — a szerkesztőség engedelmével — szerény észrevételeimet.

A cikk főbb vonásaiban ismerteti a Széll Kálmán esperes úr által összegyűjtött adatokat s azt mondja: „ha ugyan önmaguk hibája miatt esetleg be nem következik az eszme teljes elejtése“; tehát hibának mondja ha, az egyes egyházmegyék — vegye hozzá a kerületeket is — meglévő gyámintézeti tőkéiket át nem adják az egyetemesnek.

Én nem tartom hibának, sőt igen észszerűnek és természetesnek találom, hogy át nem adják. — És ha csak ezen az alapon épülhet fel az egyetemes gyámintézet, akkor sokkal jobb lesz hallgatni vele, mintha soha szóba sem hozatott volna.

Nem azért, mert hat egyházmegyének nincs semmi gyámintézeti tőkéje; nem is azért, mert Nagy-Sajónak csak 626 frt. 4 kr tőkéje van, hanem igen sok más oknál fogva nem adhatjuk oda gyámintézeti tőkéinket az egyetemesnek, és pedig:

1-ször, mert azokban a gyámintézeti tőkékben megakad nem egy-két olyan alapítvány, a mely egyenesen csak egy bizonyos egyházmegye lelkészi özvegyeinek és árváinak gyámolítására szolgálhat. Megsérténők tehát az adományozó vagy a hagyományozó intencióját, ha azt más gyámintézetnek, — mégha egyetemesnek — adnók is át. — Hogy ezen állításom nem légből kapott, bizonyosságul szolgál egy nem rég elhalt lelkész társunk, ki összes birtokát az egyházmegyei lelkészi özvegyek s árváknak hagyományozta, azzal a határozott kikötéssel, hogy az alapítvány jövedelméből csak azon lelkészi özvegyek segíyezhetők, kiknek férjeik folytonosan az abaúji egyházmegyében hivataloskodtak s ők magok is folytonosan az abaúji egyházmegyében laknak. Világos ebből, hogy ez alapítvány kamatai kizárólag csak az abaúji lelkészek özvegyeit illethetik.

Lehetnek és vannak bizonyosan olyan adományok Abaújban és egyebütt is, a melyek nem ilyen világos kikötéssel adattak; de szerintem ezek is egy határozott egyházmegyére szólnak, mert ha nem kizárólag egy bizonyos egyházmegye lelkészi özvegyeinek akarta volna adni a hagyományozó, ott volt eddig is az egyházkerületi özvegy-árvatár, annak adta volna.

2-szor, mert némely egyházmegye lelkészei a különben is igen csekély jövedelemből mintegy a szájuktól vonták el a falatot, tőkét gyűjtöttek, hogy özvegyeiknek és árváiknak sok esetben igen nehéz és szomorú sorsán enyhítsenek: míg más egyházmegyék talán gazdagabb jövedelmű lelkészei, mintegy a sült galambot várva szájukba, semmit nem tettek, semmit nem áldoztak.

3-szor, mert számtanibizonyossággal igaz az, hogy ha minden egyházmegye átadná már most meglévő tőkéjét az egyetemesnek, az osztalék egyesekre nézve sokkal kisebb lenne, mint jelenleg; — már pedig a nagyhangzású névért ugyan ki lenne hajlandó lemondani a nagyobb járulékról?

4-szer, mert, ha az egyházmegyék gyámintézetei a közelben, t. i. az egyházmegye kebelében kezeltetnek, minden érdekeltnek joga és módja van a kezelés titkába betekinteni, s annak tisztaságáról meggyőződni; ellenben igen messze lenne tőlünk s be kellene érünk azzal, a mit kivonatossan velünk közölni szükségesnek látnának.

5-ször, mert az egyházmegyék tőkepénzei a kebelbeli polgároknak szoktak leginkább kölcsön, kamatra kiadatni, a kik ez által a takarékpénztári drágább és kényelmetlenebb adósság helyett olcsóbb és kényelmes kölcsönrel fedezhetik szükségüket; közel találván könnyen hozzá juthatnak, akár a kivétel, akár a befizetés alkalmával könnyű szerrel rendezhetik kölcsön ügyeiket; míg ellenben az országos gyámintézet ritka esetben fordulnának, mert az abból való kölcsön-nyerés nehézkesebb és költségesebb is.

6-szor, mert az egy helyen összehalmozott pénz mindig kevesebbet jövedelmez.

7-szer, mert a központosított gyámintézet kezelése igen költséges. Az egyes egyházmegyék gyámintézeti tőkéi egyes lelkészek által, igen csekély tiszteletdíjért kezeltetnek. Az országos gyámintézet kezelésére nagy apparátus, sok tagból álló hivatali személyzet kellene, csekély fizetésért senki sem vállalkoznék reá s esetleg még sem lenne olyan tiszta, zavartalan a kezelés.

Vagy talán továbbra is az egyházmegyék kezelnék, minden díj és jutalom nélkül? Azt mondják: átkozott fáradság, a melynek jutalma nincs. Ha pedig itt alant is, oda fent is jutalom adatnék a kezelésért, akkor a jutalmazás felemésztené a jövedelmet s az özvegyeknek, árváknak csak fillérek jutnának.

8-szor, mert a közmondás szerint „occasio facit furem“. Ne vegye senki sértésnek, de a hol sok a pénz, nagy a kísértés. Nem akarok én senkit gyanúsítani, de a tapasztalás beszél, ha én hallgatnék is, a kövek kiáltanának. — És végre

9-szer, ez az eszme a kommunizmus elve.

Hogy Franciaországban nagy hullámokat vetett a 70-es években a kommunizmus, most más név alatt az anarchizmus, ezen nem ütődöm én meg, mert a francia nemzet vérmérséklete szélsőségekre hajlandó, de a magyar nemzetenél még nem vert mély gyökeret se a kommunizmus, se az anarchizmus. Különös lenne, ha erre, épen mi — reformátusok — adnók meg az első lökést, mi a kik azt tanítjuk és hirdetjük; ki-kinek munkája szerint veszi jutalmát.

Hát ha ez a kommunizmus elve meggyökerezne és a példa nyomán kihatna a gyámintézeten kívül is! Ugyan ki lenne olyan örült, hogy javait szorgalom, takarékoság és mértékletesség által szaporítsa, holott a kommunizmus elve szerint azon a heverők fognak osztozni?! Avagy a tékozlót, a heverőt, a mértéklenkedőt sat. nem még inkább felbátorítaná-e előbbi könnyelmű életének fokozottabb mértékben való folytatására?

Nem irigylem én a békés-bánáti egyházmegye 76 ezer forintját, sem a debreceniek 71 ezerét, sőt az egész tiszántúli 563,187 frtot sem; legyen az az övék, és mindenik érje be a magáéval!

Az osztó igazság az, hogy kiki munkája szerint vegye jutalmát.

A fentebbiekből láthatni, hogy én az egyházmegyék gyámintézeti tőkéit az egyetemesbe beolvasztani, se az igazsággal, se a célszerűséggel, se a tulajdon-jog szentségével megegyeztetetőknek nem tartom; ezzel tehát az országos gyámintézetet eddigelé tervezett alakjában elejtendőnek vélem, sőt az új alapon szervezendő gyámintézettől sem várok nagy eredményeket.

Épen azért, minthogy a közalapból kiszakított néhány ezer forint *gyámintézeti tőke* nevet visel, és minthogy meg van állapítva, hogy 10% ezután is a

gyámintézet javára fordítatik: osztassék hát fel ez a jutalék az egyes egyházmegyék közt az özvegyek, árvák arányában és adassék ki az egyházmegyék gyámintézetei növelésére, erősítésére, hogy ebből a segílyt nyerők nagyobb illetéket húzhassanak.

Igy majd azon egyházmegyék is, melyek eddig a kényelem párnáján heverve, utódaik javára semmit sem tettek, felindíttatnak azon igazság elhívására: segíts magadon, s az Isten is megsegít.

Idrányi Ferenc,
ev. ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Az ötödik theológiai katedra.

Melegen üdvözlöm „Sajóparti“-t ez új köntösbe öltözött lap újról számában felvetett szerencsés gondolataért. Mire fordítsa egyházkerületünk a szuplikáció megváltását? Egy ötödik theológiai katedra felállítására.

Valóban arra és semmi másra. Olyan megbecsülhetetlen ötlet ez Sajóparti elméjében, a melyet csak a sárospataki theológiai intézet jó anyaga sugallhatott neki. Nem szabad azt agyonhallgatni. Meg kell azt valószínűsíteni. Az egyházmegyék tavaszi gyűléseiken, az egyházlátogatók januári körútaikon beszéljék meg e dolgot mindazokkal, (papokkal és patrónusokkal), a kikkel találkozni és eszmét váltani alkalmok leendő és foglaljanak állást teljes határozottsággal amellet az idea mellett, hogy a szuplikáció megváltásából befolyó jövedelem egy új theológiai tanszék felállítására fordíttassék.

Ez nemcsak szükséges, de az egyedül igazságos megoldás is. S a mi fő, ezzel a céllal vihető legkönnyebben keresztül az a törekvés, hogy a szuplikáció a gyűlekezetek által megváltassék s ilyenformán az eddigi önkéntes adomány kötelezett adó képeben háruljon vissza rájuk. Mert azt nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a szuplikacionális adomány ezideig a prot. buzgóságból sarjadt jótékonyosság gyakorlása volt, azt tehát sem egyházmegyei, sem kerületi parancsszóval kötelező adóvá átváltoztatni nem lehet, hanem csak a gyűlekezetek szabad beleegyezésével és önkéntes átvállalásával. Már csak azért sem, mert nem a gyűlekezetek kívánták a szuplikáció eltörlését, tehát az e címen való adakozás alóli felmentetéseket, hanem eltörlötte saját iniciatívájából az egyházi felsőbb hatóság, a melynek ennél fogva nincs is joga a gyűlekezetektől a megváltást követelni, miután a gyűlekezetek a megváltás elhatározására okot nem adtak, az eddigi teher — mint önkéntes adomány ellen — nem panaszkodtak. Mert, ha megfordítva történnék a dolog, t. i. ha a kerület határozatképen kimondaná a szuplikáció eltörlése következtében kötelezetté vált szuplikacionális adózást, ezáltal épen oly képtelenség követetné el, mintha a legációt eltörlölnék s annak eddigi jövedelmét ezentúl törvényesen kötelező adóképen rónák rá az egyes gyűlekezetekre, a nélkül, hogy azok többé legátust látnának.

Kötelezővé tehát a szuplikáció néven befolyt adományt jövőre csak a gyűlekezetek beleegyezésével lehet átváltoztatni. Azoknak a beleegyezését pedig legjobban meg lehet nyerni azáltal, ha az immár kötelezővé vált adomány egy újabb theológiai tanárszék felállítására fordítatik. Hiszen nem titok az a ref. ember előtt, hogy faluhelyeken (tehát gyűlekezeteink túlnyomó részében) a lelkész állásfoglalása az irányadó

a prezbitérium elhatározására nézve. Mi lelkészek pedig elevenen érezzük a theológiai katedrák szaporításának s ilyenformán a theológiai szak erősítésének szükségét. Hogy tehát a szuplikáció megváltási összege ennek a fakultásnak erősítésére, nem pedig a sárospataki főiskola általános szükségére, vagy egyes theológusok külföldi segélyezésére fordíttassék: ezt követeli tőlünk az eszélyesség.

De követeli az igazság is. Csak legyünk őszinték és valljuk be nyíltan, (hiszen én is voltam nem egyszer szuplikáns, tehát tudom), hogy a mit az egyes egyházak a szuplikánsok címén a főiskolának adományoztak, azt voltaképen a szuplikáns diáknak adták és nem a főiskolának. A mit a gyűjtő-könyvecskébe beírtak, az ment a főiskolai pénztár javára, egy ötödét még annak is levonták a szuplikáns fáradsága fejében, már pedig a könyvecskébe az $\frac{1}{4}$ részét ha beírták az ország különböző vidékein nyújtott s a gondnoki számadásokba bevezetett adományoknak! Mondjuk meg nyíltan, hogy a szuplikacionális adakozást nem az iskolákért, hanem a diákokon való segítésért gyakorolták úgy az egyházak, mint a patrónusok. Vagyis magok az adományozók úgy tekintették adományukat, mint a melynek nyújtásával annak a humánus s közvetve az anyaszentegyház közjavát előmozdító célnak tesznek szolgálatot, hogy a fiatal ember világot lásson, egyházakkal, papokkal, világi szereplő férfiakkal, vidékekkel, Magyarország ref. népével és gyűlekezeteivel ösmerkedjek s ilyen módon anyagot, tapasztalatot, ismereteket gyűjtsön magának leendő papi szolgálatának gyakorlati ágához.

Hogy ez az igaz, bizonyítja az is, hogy szuplikálni csak theologusok jártak és se jogászok, se gimnazisták (Patakon) ebben a kedvezményben nem részesültek. Öreg hiba és örök kár, hogy eltörlötk; de ha már megtörtént, a szuplikáció ezutáni jövedelmét határozottan a theológiai akadémiára, még pedig a gyakorlati theológiai tanszék fentartására kell fordítani. És pedig vagy adják neki mind a kétezer forintot, (mert végre is ez a tanszék a legfontosabb) vagy adjanak neki 1800 frtot, a felmaradó 200 frtot pedig tőkésítsék minden esztendőben mindaddig, mig nem annyira növekedik, hogy kamatai a tanszék díjazását a legalacsonyabb százalék mellett is fedezni fogják s a gyűlekezetek a szuplikacionális adó alól felszabadíttanak.

A sárospataki főiskolának ez idő szerint való minden nyavalyája onnan származik, hogy a kegyes alapítók sohasem kérdezték meg az iskola sorsának intézőit a felől, vajjon mire volna az alma maternek legelőbb szüksége éppen akkor, mikor ők hagyományukat és annak feltételeit írásba foglalták? Így történt aztán, hogy a temérdek jótékony alapítvány mellett is a főiskola válságba sodortatott, mert az alapítók csak a tanulókról és azoknak könnyebbségéről gondoskodtak, de a tanárokról és a katedrák sorsának biztosításáról, vagy azok számának szaporításáról — nem.

Mi, a kik ezt tudjuk, látjuk s miatta aggodalmaskodunk, mi ne essünk legalább önként abba a hibába, melynek elkövetéseért magunk között a régiek ellen annyit elégedetlenkedünk; hanem menítsük meg a válságtól legalább a theológiai akadémiát, mert mégis ez áll talán szívünkhöz legközelebb; s ha a viharban hánycódó hajóról a tengerbe zúdítottuk már, — mint felesleges terhet (?) — a tanítóképezdét, legalább a theológiai fakultást ne juttassuk a Jónás sorsára, hanem míg nem késő, igyekezzünk biztosítani számára verőfényesebb napokat.

Elvégre is véget kell érni egyszer a felekezeti főiskolában annak a mostoha anyáskodásnak, a mely egyház

léttére a gimnáziumot és a jogakadémiát tekinti édes gyermekének, azoknak az utolsó harapás kenyerét is odaadja, de a theológiához, mintha az csak valami adoptált gyermeke volna, egy jó szava sincs.

Ismétlem, a szuplikációs segélyt a gyülekezetek a theológus diákoknak adták s gyakorlati képzettségük öregbítésére adták. Erre a célra jövőben is készséges szívvel hozzuk meg áldozatunkat, a mi belőle reánk hármlik, de semmi más tervezetnek szolgálatára — nagy sajnálatunkra — nem vállalkozhatunk és nem adakozhatunk, mert magunk is felettébb szegények vagyunk.

Czinke István.

Indokolás

azon nyilvános tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők és tanítónők nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról szóló törvényjavaslathoz, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs.*

Nagyok azok az áldozatok, melyeket hazánkban a hitfelekezetek iskolák állításával és fentartásával a mult időkben a magyar államnak hoztak. De nemcsak a multban, hanem a jelenben is tetemesek azok a költségek, melyekkel a hitfelekezetek az állam terhén könynyitenek. Hasonlóan nem jelentéktelenek azon áldozatok sem, melyeket ujabbban némely törvényhatóságok, községek, sőt társulatok iskolák állításával és fentartásával önként vettek vállalkra. Természetes tehát, hogy ez áldozatokat az államnak nagy értékűeknek kell tekintenie, s ebből kifolyólag, amennyiben az iskola-fentartók áldozatai ez iskoláknál, a közoktatás szükségleteinek ujabb- és ujabb emelkedésével, most már nem elégségesek, az államnak segítségül kell jönnie, mert különben a szóban forgó iskolák elzülése vagy megszűnése következtében ez iskolák helyébe az államnak új iskolákat kellene állítania, melyeknek felállítási és fentartási költsége sokszorosan fölülmúlná a kívánt segélyt. Tehát nemcsak a mult idők szolgálatainak elismerése, hanem az állam jelenlegi, jól számított pénzügyi érdekei is megkívánják az ily iskolák segélyezését.

Törvényeinkben ez iskolák segélyezésének elve kifejezésre is jutott, s az állam ez alapon sok iskolát tényleg segélyez is, részint befektetésekre, részint a folyó szükségletekre adott összegekkel. Az előttünk fekvő törvényjavaslat is, habár közvetve, a segélyezés egy módját tervezi, melylyel azon nyilvános tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők és tanítónők nyugdíjazásáról és hozzátartozóiknak ellátásáról kíván gondoskodni, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs. E közvetett segély kiegészítené a fönnnebb említett egyenes segélyezést, s nem kevésbbé fontos, mint az utóbbi, mert hivatva van állandóan biztosítani az illető tanintézetek számára a jó tanerőket s így biztosítani magukat a tanintézeteket is. Az 1875. évi XXXII. törvénycikk, mely a néptanítók nyugdíjazásáról szól, hasonló segélyzést tart szem előtt, s az előttünk fekvő törvényjavaslat nem egyéb, mint következetes kiegészítése az imént említett törvénynek.

Részletesen megjelölve: a felekezetek, törvényhatóságok, községek, társulatok által, vagy örök alapít-

ványokból (ide nem értve a szerzetes-rendek kezén lévő alapítványokat) fentartott középiskolák, felsőbb leányiskolák, kereskedelmi középiskolák (akadémiák), valamint az ily jellegű jogakadémiák, tanító-, tanítónő- és óvóképző-intézetek országos nyugdíj- és gyámintézetének felállításáról van itt szó.

Azonfelül, a mit fönnnebb általánosságban mondtam, e nyugdíj-intézet speciális megokolására elég lesz feltüntetnem: miként van jelenleg e tanintézeteknél gondoskodva a tanító személyzet nyugdíjazási ellátásáról. A gondoskodás annyiféle, a hány a tanintézet. Egy-két tanintézet türhető nyugdíjat ad tanárainak, míg mások csak szűkmarkuan (egy-kétszáz forinttal) akarnak megfelelni e kötelességüknek, a legtöbb pedig éppen semmivel sem gondoskodik elaggott munkásairól. Mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy az ily tanintézetek alkalmazottjai állásukat csak átmeneti állomásnak tekintik s az első kínálkozó alkalommal elhagyják; a tanintézetek nem consolidálódhatnak s még kevésbbé tejlódhatnak, hanem ellenkezőleg, az állami intézetekkel szemben inferioritásban maradnak, sőt alább és alább-szállanak.

Már az 1883. évi középiskolai törvény megalkotása előtt szóba jött a törvényhozásban egy ily nyugdíj-intézet létrehozásának szüksége s az erre vonatkozó nyilatkozatok általános elismeréssel találkoztak. De a meg-megújuló kérelmekre nem egy alkalommal a kormány részéről is történtek biztatások, melyeknek most már multhatatlanul meg kell felelnünk, mivel az érdekeltek azt vethetik fel, hogy a biztatások következtében nem gondoskodtak önmagukról.

Hogy e nyugdíj-intézet megvalósítása oly sokáig késett, annak két oka volt. Először azon alap, melyen kezdetben a kérdést meg akarták oldani, téves volt. A nyugdíj-intézetet az egyes tanintézeteknél már meglevő nyugdíj-alapok bevonásával hitték megalkothatónak. Az autonóm hitfelekezetek soha sem adták át vagyonukat másnak, most sem adhatnák, mert ezt alapítványaik természete sem engedné meg; de különben is ezen az alapon lehetetlen is volna a megoldás, mert az egyes iskolák eddigi nyugdíj-alapjainak nagy különbözősége mellett a hozzájárulási vagy részesülési kulcsot megtalálni senki sem volna képes. — A késlekedésnek másodok, magában véve is elegendő oka, az állam kedvetlenül pénzügyi helyzetet volt.

Hogy a nyugdíjintézetbe (a törvényjavaslat 1. §-a szerint) a szerzetes rendek iskoláit nem vettem föl, könnyen érthető, mert a szerzetes rendek szervezete és együttélése bizonyos alapokat tételez föl, mi biztosítja az elaggott tanárok existenciáját; miért is a nyugdíjazásukról való gondoskodást a szerzetes rendek soha sem is kívánták.

Hogy továbbá a nyugdíj- és gyámintézetbe való fölvételénél még egy megszorítást tettem, azt t. i., hogy csak oly nyilvános tanintézetek vehetők fel, melyeknek állandó fennmaradásuk biztosítva van (ugyan e § második bekezdése), annak szintén okát adom. Magától értetődik, hogy e fennmaradás biztosítékánál itt csakis a vagyoni vagy jövedelmi biztosítékról lehet szó. Törvényeink, eltérőleg más államok hasonló rendelkezéseitől, az iskolák felállításánál az állandó fennmaradás biztosítása tekintetében nem szabnak föltételeket. Ha tehát valamely iskola állandó fennmaradása kérdéses, az intézetnek illetően jellege, ellentétben volna egy oly gondoskodással, mely az alkalmazottaknak holtig való ellátását, sőt özvegyeik és gyermekeik ellátását is célul tűzi ki s mely gondoskodás egy örök alap megeremtését is megköveteli. Ha tekintetbe vesszük azon föltét-

* Közljük e derék munkálatot, mert 1. felkértünk erre, mint lap; 2. mert nevezetes forduló pontot jelez a hazai tanügy történetében. Szerk.

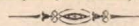
sokféle és sajátságos viszonyt, mely az iskola-fentartónál vagyoni vagy jövedelmi tekintetben fenforoghat, magától értetődő dolog, hogy az iskola állandó fennmaradásának elbírálása csakis a törvényhozásnak felelősséggel tartozó vallás- és közoktatásügyi minisztert illetheti meg.

Nemcsak a felsorolt tanintézetek fölötté különböző és sokféle volta, hanem az ugyanazon fajú tanintézetek fenntartóinak különböző és sokféle viszonyai is nehézzé és bonyolódottá teszik a nyugdíj-intézet kérdésének megoldását. Már magában a dolog természetében rejlő bonyolultság arra intett, hogy a lehető legegyszerűbb megoldásra törekedjem, mert a legegyszerűbb megoldásnak is megmaradt az ő nehézsége. E célból, miként a tjavaslat 2. §-a megmutatja, először is nagyjában elfogadtam a nyugdíjazási eljárás vezérfonalául az 1885. évi XI. t.-c.-nek a tanárookra vonatkozó rendelkezését. Ez által a törvényjavaslat sokat nyert rövidegben és egyszerűségben, de az alkalmazás is egyszerűbbé és biztosabbá válik majd, mert az állami tisztviselők és tanárok nyugdíjazására vonatkozó föntemlített törvény már biztos és általán ismert gyakorlatot állapított meg. De nemcsak a megoldás rövidege, egyszerűsége vezetett e törvény alapul vételére, hanem az a törekvésem is, hogy az állami és nem állami iskolák közt, sőt csupán maguk a nem állami iskolák közt is eddig fennálló, áthághatlan válaszfalakat kevesbítsem. Az országos tanulmányi alaptól fentartott ugynevezett királyi iskolák nyugdíj-ügyei is a fentemlített 1885. évi XI. törvénycikk szerint intéztetnek el. Legyen tehát a nem állami és királyi iskolák tanárainál is ugyan oly terjedelmű (t. i. 30 éves) a köteles szolgálati idő; legyen ugyan olyan a szolgálati idő beszámítása; legyenek ugyan olyanok a nyugdíjazási és gyámoltási igény beálltának föltételei, valamint a beszámítható javadalmazásnak s az igényelhető nyugdíjnak, ellátási vagy nevelési járandóságoknak meghatározásai, stb. Csak is az 1885. évi XI. törvénycikk alapul vétele mellett vált aztán lehetőséggé e törvényjavaslat 13. §-ába felvennem a nyugdíjazásra nézve a viszonyosságot, nem csak az itt felsorolt intézetek közt, hanem az itt felsorolt intézetek, s az állami és királyi tanintézetek között is. A felekezeti tanár ne legyen örökre lekötve, hogy csak felekezeti intézetnél működhessek, s hogy azért, mert a felekezeti iskolánál eltöltött szolgálata nem számít az államnál, ne léphessen át állami iskolába, esetleg hosszú szolgálat után az egyetemhez; másrészt állami iskoláink ne legyenek megszorítva, hogy felekezeti tanárokat, a szolgálat be nem számíthatása miatt, ne alkalmazhassanak. Szabad mozgás legyen iskoláink közt, melyek mindnyájan e nemzet iskolái. Minden erő oda válhasson be, a hol a nemzet kulturája a legjobban hasznát veheti, a mozdulatlanság ne nehezkedjék nemzeti nevelésünkre. Már magában az itt felhozottak elegendők lehetnek az állami normák, különösen a 30 éves szolgálati idő elfogadására, annak daczára, hogy a 30 éves szolgálati idő majd nem kétszer oly drágává teszi a létesítendő nyugdíjintézetet, mint a 40 éves szolgálat. De ide sorolandók még azon indokok is, melyek az állami nyugdíj-törvény megalkotásánál, sőt ezt megelőzőleg régibb országos rendelkezéseinknél is a tanárok 30 éves szolgálatára nézve érvényesültek, s melyek az itt felsorolt intézetek alkalmazottjaira nézve semmivel sem lehetnek kisebb értékűek.

Főnnebb említettem, hogy iparkodtam a nyugdíj-és gyámintézetet az egyes iskoláknál meglevő helyi alapok bevonása nélkül, tehát függetlenül megalakítani. Körülbelül 750 alkalmazottnak nyugdíj-igényéről és hoz-

zártartozóik ellátásáról van itt szó, mi évenként 175,483 frt összeget igényel. Hogy e nagy teher viselését megkönnyítsem, a teher megosztásának elvét választottam, vagyis több forrásról gondoskodtam. E források a törvényjavaslat 3. §-ában vannak felsorolva. E szerint megoszlik a teher a tanárookra, iskolafentartókra, tanulóokra s az államra. Legkönnyebb a terhe a tanároknak, ugyanúgy mint az államnak. Ha az állami intézeteknél okadatolt az alkalmazottak csekély megterhelése, még indokoltabb az itt szóban forgó tanintézeteknél, melyek általában kisebb fizetést adnak alkalmazottjaiknak, mint az állam. Az iskolafentartók s a tanulók terhe sem mondható elviselhetetlennek. Az iskolafentartók annyi áldozattal, mint a mennyit a törvényjavaslat rájuk szab, tanáraik számára oly előnyös nyugdíjazást, mint a minőt a törvényjavaslat tervez, maguk erejéből nem volnának képesek nyújtani. Ha tekintetbe vesszük, hogy a szóban forgó intézeteknél a tandíj átlag kisebb, mint az államiaknál, a tanulók hozzájárulása sem tekinthető terhesnek. Elvégre is a felsolt források helyes megválasztásának legfőbb bizonyítéka az, hogy az általam kibocsátott tervvázlat alapján a megfelelő iskolák kevés kivétellel jelentkeztek a nyugdíj-intézetbe való belépésre.

(Folyt. köv.)

TÁRCZA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

II.

A javaslat címe: „Törvényjavaslat a házassági jogról” az alatta foglaltaknál részben kevesebbet, részben többet tartalmaz. Többet annyiban, mert magyaráz és szabályoz oly kérdéseket, melyek a magánjog általános részébe tartoznak. Így a IX. fejezetben, midőn a cselekvőképtelenek és korlátolt cselekvőképességűek fogalmát állapítja meg, mire itt szükség van ugyan, de szorosan a személyekre vonatkozó törvényben volna helye. A III. fejezetben a házasság megkötésére vonatkozó intézkedések telve vannak közigazgatási kérdésekkel; nem hiányoznak továbbá büntetőjogi, perjogi, sőt nemzetközi jellegű vonatkozások sem, melyek — adott viszonyok közt — helyesen vétettek fel, de a házasságjog körét túlhaladják. Hiányzik azonban a házassági jogviszonyok másik s nem kevésbé fontos részének, a házassági vagyonjognak szabályozása s ez értelemben a javaslat a címnél kevesebbet foglal magában.

Ha tekintetbe vesszük, hogy az I.—X. fejezetből álló javaslat a házasság akadályaira, megkötésére, megszűnésére, szóval a házasság joghatályaira vonatkozó intézkedésekből áll, méltán helyeselhetjük Sztchlo Kornél-nak a javaslat bírálatáról szóló cikkeiben kifejtett azon nézetét, hogy megfelelőbb lenne, ha a cím így módosítottatnék: „Törvényjavaslat a házasság megkötésének és megszűnésének feltételeiről” vagy a mi nézetem szerint szintén precízebb volna: „Törvényjavaslat a házassági személyi jogviszonyok szabályozásáról.” A címnek megfelelőbb megállapítása egyébként — a miniszter nyilatkozatára — a tárgyalások befejezéséig függőben tartatott.

A mi mindenekelőtt a javaslat beosztását illeti, ez eléggé sikerültnek mondható. Összevetve a külföld ez irányú törvényeivel, a francia, porosz, szász, osztrák stb. törvényekkel, — kétségtelen, hogy sok benne a haladás, a nélkül azonban, hogy a beosztást minden tekintetben

helyeselhethetők. Míg a porosz törvénykönyv a házasság céljának meghatározása után (a mi az újabb irány szerint, mint fogalom meghatározás nem szükséges a törvényben), az érvényes házasság kellékeiről, a kölcsönös szabad beleegyezésről (38. §.), ennek hiányai esetén a házasság semmiségéről és megtámadhatóságáról beszél s csak ezek után tér át az eljegyzésre; addig javaslatunk helyesen tartja szem előtt a házasság megkötésénél az időbeli sorrendet, melyszerint első helyre az *eljegyzés* teendő. A „Code Napoleon“-ban a házasságra vonatkozó intézkedések szétszórva találhatók. A III. fejezet legelőbb is (63. §.) a kihirdetésről, ennek kellékeiről, kivonatának a község házán való kifüggesztéséről beszél; ezt követi az V. címbe a házasság megkötésének feltételeiről, a korról, ennek hiányáról szóló rész s így megy át a házasság többi kérdéseire, a belőle származó jogok és köteleességek, elválásra, s a házassági vagyoni jogot III. könyvének V. címében tárgyalja. Az igazságügyi bizottság tárgyalásai alkalmával helyesen emeltetett ki, hogy a házassági akadályok felsorolásánál, hatályainak megállapításánál a felosztás célszerűtlen. A Wlassics és Polónyi által kiemelt nézetet, hogy az akadályoknál a tiltó és bontóra való felosztás érvényesíthetőség s melyet a miniszter, mint doktrinális jelentőségűt szükségletnek tartott, csak helyeselnünk lehet. Mert tény az, hogy a házassági akadályoknak egy fejezet alá vonása, bizonyos, a tudományban és a gyakorlatban egyaránt elfogadott alosztályozás nélkül, a könyvű megérthetést rendkívül nehezíti.

A ki a házassági akadályok speciális jogi természetét ismerni akarja — mint ezt már többen hangsúlyozták, — kombinálnia kell a különböző fejezetek ide vonatkozó, sokszor csak közbevetett intézkedéseit, a mi nem történik meg, ha az alosztályozás, az egyes akadályok természetének közelebbi megjelölése célszerűen keresztülvitetnék. A házasságkötésnek mindjárt a házassági akadályok utáni tárgyalása nem hiba, miután ez nemcsak időbelileg és logikailag folyik egymásból, hanem a házasság érvénytelenségének a házasságkötésről szóló III. fejezetnek előbbre való tétele, a mennyiben könnyítené a házassági akadályok megérthetését, másrészt annyiban anticipálna oly dolgokat, melyek csak később nyerne megvilágosítást és magyarázatot.

Az I. fejezet 7. §-ban az eljegyzésről intézkedik s magának a beosztásnak ily keresztülvitelét, melyszerint legelőbb a házasságot előkészítő aktus vétetik tárgyalás alá, valamint az e fejezetben kimondott elvek helyességét nem lehet jogi szempontból kifogásolni. Dr. König Vilmos a „Jogtudományi Közlöny“ 1893. 52. számában megjelent cikkében azt a kérdést veti fel, hogy kerül e fejezet a házasságjog élére? S mindjárt idézi is a Code Napoleont és a francia joggyakorlatot, mely előbbi az eljegyzésről nem intézkedik, utóbbi pedig az innen származó, vagyoni jellegű kérdéseket a kötelmi jog elvei szerint bírálja el. Hogy ez célszerűbbnek bizonyulna, azt nehéz dolog megérteni. A mint nem volna helyes elzárkózni idegen államok intézményeitől, épúgy hibás volna mindenben vakon követni a külföldet. Más viszonyok más jogi szabályozást tesznek szükségessé. Az újabb törvénykönyvek az eljegyzést nagyobbára szabályozásuk körébe vonták. Így a porosz, mely II. fejezetében 60. §-ban e kérdésre vonatkozólag részletes intézkedéseket tartalmaz.

Az eljegyzésre vonatkozó szakaszt nemcsak tudományos szempontok miatt, de speciális viszonyainknál fogva sem lehetne mellőzni. Oly szoros összeköttetésben van ez a házasság tényével, hogy ennek figyelmen kívül hagyása főleg nálunk, hol kötelmi jogunk a codifi-

káció hiánya miatt bizonytalan, az innen származó viszonyokat a legnagyobb ingadozásnak tenné ki. A személyi viszonyokra vonatkozó rész pedig — szintén ez oknál fogva — csak egy magánjogi codex esetén volna mellőzhető. S ezek mellett, ha a törvényhozás erről nem intézkednék, épen nálunk, hol a felekezetek az eljegyzéshez más-más jogi hatályt fűznek, ebből a legnagyobb inkonvenienziák támadhatnának. Nem lévén kezeink között — nagy sajnálatunkra — a törvényjavaslat részletes indokolása, nem ismerjük a beosztásnál a javaslat szerzői által követett rendszer indokait; ezekből az eljegyzés ily irányú bevitele bizonyára világosabbá válnék előttünk.

Az 1. §-t, mely kiskorúak eljegyzéséhez törvényes képviselőjük beleegyezésének szükségét mondja ki, a bizottság törölte. Ez az 1877. 20. t.-c. 3. §-ával összeűtköznek, a mint dr. König egy példával kimutatja.

A 2. §-ból, mely szerint az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére, kitűnik, hogy az eljegyzésből, mint etikai szempontok alá eső cselekményből nem személy, hanem csak vagyoni jogi következmények származnak; oly elv, melyet a külföldi törvényhozások, így az osztrák ptrk. 45. §-ában is elfogadtak. A porosz ptrk. 82. §-a a közjegyző előtt írásba foglalt eljegyzések-ből jogot ad a feleknek a házasság megkötésének per útján való követelésére. Ily irányú módosítást hangsúlyozott Polónyi, mit azonban a bizottság nem fogadott el. A magyarországi protestáns felfogás egészen a modern jogélet által követelt liberális alapon áll.

3. §. Bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnék, semmis. A kötbér vagy a bánatpénz kikötésének érvénytelenségét a protestáns gyakorlat mindig hirdette.

Azon aggodalom, hogy „mivel az eljegyzésnél nincs elég jogi hatály biztosítva s így a törvény a könnyelmű eljegyzéseket nem eléggé fogja gátolni (L. „A polgári házasság egyházi vonatkozásai.“ Prot. Egyh. és Isk. Lap. 1893. dec. 14. sz.), nem lehet ok arra, hogy ez intézményt a civiljog összes jogorvoslataival vétezzük s bevigyük a kényszerítő erőt oly térre, a mely természeténél fogva önmagában, a személyek erkölcsi értékében bírja leghatályosabb biztosítékát. Az az irány, mely a vagyoni jogi jellegű kártalanításon kívül az eljegyzéshez teljes jogi szankciót fűzne, határozott visszaesést képezne s korlátozna épen az egyéni szabadság érvényesülését, a mi pedig alapja a modern állami és társadalmi fejlődésnek.

A 4. §., mely az alapos ok nélkül visszalépő vagy visszalépésre alapos okot szolgáltató jegyesnek kártérítési köteletségét állapítja meg a másik jegyes és szülői számára, a porosz törvény 112. §-ával sokban meg-egyeznek. Wer ohne rechtlichen Grund die Erfüllung eines Ehegelöbnisses beharrlich verweigert, oder sich selbst dazu ausser Stand setzt: der verliert die dem andern Theil gemachten Geschenke, muss die von demselben zurückgeben, und alle wegen des Ehegelöbnisses aufgewandete Kosten ersetzen.“ Az alapos ok, természetesen bírói kognició tárgya, a porosz törvény ezt megköti az által, hogy ezeket 100. §-ától kezdve taxative felsorolja.

A könnyelmű eljegyzések bizonyos mértékig való meggátolására épen e §. szolgál, melyhez csak annyi megjegyzésünk van, hogy ez szűkebb a külföld törvényeinél, mert ezek, a ravasz fondorlattal teherbe ejtett jegyes részére, a másik fél kiházásitási köteletségét is megállapítják.

Az igazságügyi bizottság a kártérítést a jegyesen-

és szülőin kívül a rokonokra is kiterjeszté, a minék helyességéhez szó sem férhet.

E §. második bekezdésében korlátozta a törvény a kártérítés bizonyos határon túl való követelését, megállapítván a maximumot a tett kiadások összegében. A lucrum cessans ily kizárása, a mértéken túli követeléseknek megakadályozása célszerű ugyan, de a külföldi, különösen a német törvénytől összehasonlítva, bizonyos mértékben ez szűknek mutatkozik, a mit a miniszter is elismert.

Az 5. §. Teleszky előadó által indítványozott szakasszal fogadtatott el. Sokban hasonló ez a porosz törvény fent idézett §-ához, azon eltéréssel, hogy az eljegyzés jeléül ajándékozott vagy adott dolgok visszadása bővebben és helyesebben javaslatunkban van formulázva.

A 6. §., mely a kártérítési és visszakövetelési jognak az örökösökre való átszállását szabályozza, Chorin által ajánlott azon módosítással fogadtatik el, hogy engedmény és végrehajtás tárgyát csak akkor képezi, ha a jogosult keresettel érvényesítette. A követelés érvényesítésének ily feltételhez kötése, valamint a 7. §-ban megállapított elévülési idő ellen nincs kifogásunk. Az eljegyzés megszűnésének megállapítása azonban a precízítás szempontjából nem ártott volna, bár ez esetben megfelelőleg, másutt is bővebben kellett volna a részleteket előadni, a nélkül azonban, hogy a túlságos casuistika által a javaslat egysége és világossága veszélyeztetnék.

Zsindely István dr.

KÖZÉLETÜNK.

Tervezet és indoklás az egyetemes leltár készítéséhez.

Egyetemes konventünk az országos zsinat 703. és 705. sz. határozatai alapján, az 1893-ik évi 61. számú határozatával elrendelte az ev. ref. egyház egyetemes leltárának előkészítését. S e végből egy hét tagból álló bizottságot küldött ki a tervezet megkészítésére azon utasítással, hogy azt véleményadás végett az egyházkerületekkel előlegesen közölve, ezen véleményekkel együtt terjesztsze be a konventhez végleges megállapítás végett.

Ezen kiküldött bizottság Beöthy Zsigmond elnökle alatt Baksay Sándor, Bartha Lajos, Fejes István, György Endre, Bernáth Elemér, Széll Kálmán konventi tagokból megalakítva s előadóul Fejes Istvánt megbizva, az 1893. évi november hóban tartott zsinati ülészak alkalmával a következőkben előadandó tervezetben állapodott meg.

A bizottság nézete szerint az egyetemes leltárra ha valamikor, úgy a mai időben, elkerülhetetlen szükség van, mert kétségtelen az, hogy az egyházak rendezett vagyoni állapotai s azokból folyólag a lelkészeknek és tanítóknak a kor viszonyaihoz mért fizetésük szolgálnak alapjául egyházunk fentartásának és előhaladásának. A szellemi színvonal emelése lehetetlen e nélkül, mert lelkes- és tanítóképző-intézeteink most sem szűkölködnek a kor igényeinek többé-kevésbbé megfelelő berendezésben; de hogy az említett pályákra alkalmas egyéneket növelhessenek, arra nézve jó anyag kell, a mely pedig mindinkább fogyni fog, ha az egyházi pályák elvesztik vonzó erejüket. A vallásszabadság versenyében ez volna a protestáns egyházra a legnagyobb veszedelem.

Az elmúlt időben sok akadály volt még egy ily egyetemes leltár elkészíthetőségének, de a legközelebbi

zsinat biztos alapot adott arra az adózasról szóló t. c. meghozatala által. Ezen törvénycikk ugyanis elrendeli azt, hogy minden egyházban készítették vagyoni-könyv és a szükséglet évenkénti rendszeres kimutatásban tüntessék elő. Ebből kiindulva köteleességükké válik a végrehajtó egyházi hatóságoknak az, hogy az említett törvénynek gyakorlatilag is érvényt szerezzenek, a vagyoni állást mindenütt nyilvántartsák, hogy így a legelső foktól, az egyházközsegektől kezdve, az egyházmegyéken, egyházkerületeken és konventen át, fel a zsinatig, mindenki ismerje a helyzetet s annak javítására a maga jogkörében közreműködni igyekezzék. Az egyházankénti megelőző összeírás alapján elkészítendő egyetemes leltárnak ez a becse, ez értéke. Magában az ily leltár nem ad egyelőre sem vagyont, sem vagyombeli szaporulatot; de állandóan nyilvántartásba helyezi az egyházak vagyoni állapotát; folytonossá teszi az egyházmegyék ellenőrzését; biztosítja az egyházkerületek felügyeletét; tájékoztatja a konventet, hogy az egyetemes egyház rendelkezésére álló segélypénzeket hol kell építőleg s a közérdekben felhasználni; végül magát a zsinatot oly intézkedésre s törvények hozatalára készíti, melyek a bajok és hiányok megszüntetésére, vagy enyhítésére legcélszerűbbeknek mutatkoznak.

A helyes egyházigazgatás, kormányzás és törvényhozás magyarországi ev. ref. egyházunk alkotmánya keretében, önkormányzatunk alapelvei szerint úgy működhetik egy célra és egyöntetűen, ha az egyházak létalapja minden további fokozat előtt ismeretes. Így egy egyház-megye, avagy annak esperese sem nélkülözheti azt, hogy egyházmegyéjének leltára folytonosan kéznél ne legyen. hogy így az egyházak vagyonából, a melyről az egyház-megye évenként számot kérni tartozik, semmi el ne pusztuljon s ott, a hol a szükségletnek fedezete biztosítva nincs, részint az egyházakat új erőfeszítésre serkentse, arra nézve módokat ajánljon, — részint pedig úgy tegye meg ajánlatait az egyházkerülettől, vagy konventtől nyerhető segélyekre, a mint a szükséglet a tárgyalagos adatok mutatják. De az egyházkerületeknél, illetőleg a püspökök kezénél is meg kell lenni a kerületi leltárnak, hogy így a püspökök viszont és általuk az egyházkerületek az egyházmegyéket és espereseket ellenőrizhessék s esetleg kerületi intézkedésekkel igyekezzenek a tapasztalt bajokat orvosolni. A püspöki egyházlátogatásoknak is leginkább ily szempontból van értelme és szüksége; mert — föltéve, hogy különösebb vallás-erkölcsi ok fen nem forog — mi végre a püspököknek általános körutakat tenni? Ennél sokkal célszerűbbnek mutatkoznék, ha a kerületi leltár, mint útmutató alapján, évenként csak néhány nagyobb bajjal küzdő egyházat látogatnak meg, de ott aztán valami maradandó építés nyomát hagynák magok után. P. o. helytelen az adókulcs és ez viszálykodások forrásává vált az egyházban; nincs meg a lelkészi, vagy tanítói fizetés minimuma, pedig az egyház még megbírná a terhet, de hiányzik a buzgóság és jóakarát stb., — ilyenek és efélék volnának a püspöki látogatások méltó alkalmai, a melyekre nézve a püspök saját kerületi leltárából nyerné a szükséges adatokat. Végül az egyetemes leltár a konventre nézve szükséges, mert az lesz a konvent zsinórmértéke a segélyezés mértékének és sorrendjének megállapításában, úgy, hogy nem egymás rovására, nem a félrevonult szükség mellőzésével, hanem egymás mellett és egymás után minden valódi és igazolt szükség enyhíthessék és így az egyetemes leltár — a nagy és a dolgok intézését jogosan figyelő közönség előtt — magát a konventet is ellenőrizze, hogy illetéktelenül nem osztja sem a közalap állásait, sem egyéb közsegélyre utalt pénzt. Ez az általános vagyoni rend, ha minden fokon keresztül vitetik,

lassankint aztán gyarapít, erősít, sőt vagyont terem. Ez az egyetemes leltár további értéke.

Egyébiránt ily leltár megkészítéséhez csupán egy *Jelentő ív* szükséges, a melynek rovatait minden egyház köteles legyen kitölteni. Ezen *Jelentő ív* mintáját a kellő utasításokkal együtt külön íven készítettük el. Ennek rovatai a következők: *I. Vagyon. a) Épületek. b) Földek. c) Tőkepenzék. II. Teher. III. Jövedelem és szükséglet. IV. Az egyháztagok évi terhe. V. Lelkeszi és tanítói fizetések. VI. Az egyházak fedezetlen szükségletei.*

Látni való, hogy egy ily jelentő ív, vagy azoknak egyszerű összesítése még nem maga a leltár, hanem csak azon összes anyag, a melyből a leltárt meg kell szerkeszteni. Még pedig, hogy ugyanazon egy anyagból leltárt készíthessen magának az egyházmegye, az egyházkerület és a konvent, a végből a jelentő íveket 3 példányban lesz szükséges az egyházak által kiállíttatni; ezen példányok egyikéből a konvent feladata leendő aztán az egyetemes leltár egybeállíttatása.

Ezen egyetemes leltár készítésének módjára nézve megjegyzi bizottságunk, hogy valamint a *Jelentő ív* egybeállíttatásánál figyelembe vettük a ft. Zelenka Pál ev. püspök ur munkáit, úgy hasznos útmutatóul szolgálhatnak azok a leltár szerkesztőjének is. Az egyetemes leltárt alaposan meg lehet szerkeszteni a Zelenka püspök ur beosztása szerint is, csak hogy ennek hátránya az, hogy többszörösen fordulnak elő az egyházak stb. — és így a munka igen nagy terjedelművé válik. Lehet azonban ezt egyszerűbbé tenni két módon; az egyik mód volna az, hogy csak kétszer forduljanak elő az egyházak, a midőn úgy lennének csoportosítandók a *Jelentő ív* adatai, hogy két egymással szemben fekvő táblázaton, két sorozatban ismételve, az összes adatok megfelelő rovatokba igitattatának be. A másik mód, a legegyszerűbb pedig ez volna:

I. Egyház neve. II. Lélekszám. III. Templom, torony stb. IV. Szentesszökök. V. Lelkeszlak és melléképületei. VI. Iskola, tanítói lak stb. VII. Egyéb épületek. VIII. Földneműek 1. összes területe; 2. értéke. IX. Tőkevagyon. X. Teher. XI. Fizető egyháztagok száma. XII. Egy egyháztag összes terhe. XIII. Az egyháztagok összes fizetése. XIV. Ingatlanok jövedelme. XV. Tőkék jövedelme. XVI. Egyéb bevételek összesen. XVII. Összes bevétel. XVIII. Egyházi és iskolai kiadások összesen (a lelkeszi és tanítói fizetések nélkül). XIX. Lelkeszi fizetés pénzértéke, XX. Tanítói, kántori fizetés pénzértéke. XXI. Hiány a lelkeszi fizetés minimumához. XXII. Hiány a tanítói fizetés minimumához. XXIII. Hiány a korpótlékhoz. XXIV. Hiány az egyházi rendes szükségletéhez. XXV. Hiány a rendkívüli szükségletéhez.

Ezen tervezet, két szemben álló nagyobb lapon ölelné fel a *Jelentő ív* adatait, de természetesen, bővebb részletezés nélkül, mert a rovatkozás egy sorszám alatt nem állítható ki akképpen, hogy az minden részletet magába foglaljon. Egyetemes leltárnak mindamellett az is megfelel, mert főösszegekben mindent kitüntet s főelőnye, hogy miután több táblázatban nem sorolja fel többször az összes egyházakat, tehát annival kisebb terjedelmű is és kiállíttatása annival olcsóbb; hátránya ellenben az, hogy a részleteket nem lehet belőle meg tudni, mert az adatok összesítve foglaltatnának be egy-egy főrovatban. Azonban ha konvent a *Jelentő íveket* kellő sorrendben egybefűzeti, azokból a részletekre nézve mindig meríthető tájékozás.

Végül megjegyzi bizottságunk, hogy miután a *Jelentő ív* a helyes összeírás alapja, minden intézkedést szükséges megtenni arra nézve, hogy azok az utasítások

értelmében a legnagyobb pontossággal és teljes igazsággal állíttassanak ki. E végből elhatároztatni javasoljuk, hogy az egyházkerületek akképen intézkedjenek, hogy az egyházaknak 3 példányban megküldött ívek, minden egyházmegyében jársonként kiküldendő egy egyházi és egy világi tanácsbíró jelenlétében töltsenek ki az illető presbitériumok által. Az így kitöltött íveket aztán vizsgálja felül és hitelesítse az egyházmegye. Ezen ívekből egy az egyházmegyénél, egy az egyházkerületnél maradjon, helyi leltár készítése végett; egy példány pedig küldessék meg az e kerületek által a konventnek.

Kelt Budapesten, november hóban 1893.

Beöthy Zsigmond,
bizottsági elnök.

Fejes István,
bizottsági előadó.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az ev. reformátusok küldöttsége a király előtt és a vallás- és közoktatásügyi miniszternél, folyó hó 25-én jelent meg, hogy a zsinati törvények szentesítését megköszönje. A küldöttséget, a melynek vezetői: *Kun Bertalan* püspök és *Tisza Kálmán* főgondnok voltak az általános kihallgatás előtt fogadta Ő felsége, a kihez Kun püspök a következő beszédet intézte: Császári és királyi apostoli felség! Legkegyelmesebb urunk! A hódoló tisztelet, alattvalói hűség legbensőbb és legőszintébb érzelmeivel jelentünk meg Felséged legmagasabb színe előtt, hogy ama kimagasló atyai jószágáért, melylyel országos zsinatunkon alkotott egyházi és iskolai törvényeinket legfelsőbb jóváhagyásával megerősíteni méltóztatott, legmélyebb hálánkat és köszönetünket hódoló tisztelettel kifejezzük. Felségednek ez a legmagasabb elhatározása általános örömet gerjesztett evangéliumi reformált hitfelekezetünk minden egyházközségében, valamint a mi szívünkben is, mert meg vagyunk győződve, hogy evangéliumi szent vallásunk s egyházunk szelleméből, hitelveiből folyó állami és egyházi érdekeinek kölcsönösen megfelelő törvényeink képezik hitfelekezetünk felvirágzásának legbiztosabb alapját. Midőn azért császári és apostoli királyi Felségednek ezen törvényeinket megerősítő legmagasabb elhatározásáért a magyar református egyházunk egyetemének hódoló tisztelettel párosult köszönetét tolmácsoljuk, biztosítjuk Felségedet, hogy mind a régebbi időben, mind legközelebb legkegyelmesebben megerősített törvényeinket híven megtartjuk, ezek által híveink közt a vallásos buzgóság, jó rend, tiszta erkölcsiség fenntartására törekszünk. Ugyanily hűséggel fogjuk minden alkotmányos úton létrejött és jövőendő országos törvényeinket megtartani, azoknak meghódolni, ezzel az önzetlen, tiszta hazaszeretetet, az alkotmány, felséged legmagasabb személye dicső trónja iránti tántoríthatatlan hűséget fogjuk egyesíteni, és ezen hazaszeretet által vezérelt érzelmeket, mint oltártüzeket fogjuk híveink szívében éleszteni, kik velünk együtt kéri az Egek Urát, hogy Felséged drága életét, népeit boldogító uralkodását terjeszsze ki az idők legmesszebb határáig. A király erre a beszédre a következőleg válaszolt: Örülök, hogy az evangélikus református zsinaton létrejött törvényerejű szabályokat jóváhagyólag megerősítettem, s nem kétlem, hogy a magyar reformátusok egyeteme ezen szabályokat, valamint az országos törvényeket *mindenkor szigorúan fogja megtartani*. A személyem és trónom iránti hűségnek biztosítását ez alkalommal is kedvesen fogadom s őszintén kívánom, hogy az egyházuk számára alkotott új szabályok annak javára szolgáljanak. — Ő felsége ezután

a küldöttség mindegyik tagját megszólítással tüntette ki. Tisza Kálmánnak meleg részvétét fejezte ki ama csapás fölött, a mely családját, unokája halálával érte. — A vallás- és közoktatásügyi miniszternél, *Kun Bertalan* a következő beszédet mondotta: A közpálya férfiainak, kik a harc szolgálatának és boldogításának szentelik életüket, legedesebb jutalma a hála és közelismerés. E lélektani igazság alól nem képezhetnek kivételt a társadalom szerény munkásai sem, annál kevésbé képezhetnek tehát azok, a kik az államkormányzat fontos és nehéz feladatával foglalkoznak. Elismerés a munkának legnemesebb jutalma; a lélek nyugalmát ez aranyozza meg. És mi, mint az evangéliumi reformált hitfelekezet zsinati képviselői, magyar reformált egyházunk nevében ezt a legszebb jutalmat, szívünk e kincsét hoztuk el nagyméltóságodnak ajándékkul. Nagyméltóságod működésének kezdetétől fogva a hálátelt szív éber figyelmével kísértük azt az ernyedetlen, céltudatos munkásságot, melyet nagyméltóságod kifejtett, de áldásos működésének különösen két fontos mozzanata az, mely hitfelekezetünket örömmel és hálával töltötte el. Az egyik az, hogy ő császári és apostoli királyi felsége zsinati törvényeinket legkegyelmesebben szentesítette; a másik, hogy a magyar törvényhozás, méltányolva hitfelekezetünknek a kulturálok körüli áldozatait és felismerve szükségét, részére az állam támogatását, tekintélyes összeggel felemelte; — mindkét öröndetes tény keresztülvitelét nagyméltóságod befolyása és buzgalma mozdította elő. Fogadja ezért nagyméltóságod hálás köszönetünket azon jókívánságunk kíséretében, hogy az isteni gondviselés nagyméltóságodat a haza és az egyház javára, a felekezetek közötti állandó békés egyetértés megeremtése érdekében sokáig éltesse. — *Gróf Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi miniszter erre a következőleg válaszolt: Mélyen tisztelt uraim! Nagy igazsága van igen tisztelt szónokuk ő méltóságának abban, hogy a közpályán működő férfiaknak legszebb jutalma az az elismerés, a mely munkásságukat kíséri. Ez elismerésre tagadhatatlanul szükség is van, ha azt akarjuk, hogy a munka sikeres legyen; mert azon erő nélkül, a melyet egy hatalmas közvélemény támogatása nyújt, a legönzletlenebb, legtisztább törekvés sem érhet el eredményt. A mi az éppen fenforgó esetet illeti, hálával fogadom az elismerést az evangélikus református vallásfelekezet részéről. Meg vagyok győződve, hogy azok az országos zsinati törvények, a melyeket Ő Felsége, a király jóváhagyólag megerősíteni méltóztatott, minden tekintetben olyanok, a melyek egyaránt szolgálják az állam és egyház érdekét. De midőn ezt kijelentem, nem habozhatom bevallani, hogy az elismerés és hála nagyobb részével én tartozom az evangéliumi református vallásfelekezetnek, a mely a kulturális célok előmozdításában a kormány törekvéseit mindig kész volt hazafias áldozatkészséggel támogatni.

— **Protestáns nagygyűlés** híre futotta be az országot. Kassa, Miskolc lapjaiból s tudósítóinak tollából pattant ki e hír s a napi sajtó egy része mohón üdvözölte azt, mint az egy szükséges dolgot s nagy készséggel igyekezett a protestáns mozgalmat tódítani. Volt idő, mikor a „Sárospataki Lapok“ egyedül állott azzal a kívánságával, hogy a protestánsok foglaljanak határozottan állást a felszínre került egyházpolitikai reformokra nézve és zsinataik, konventjeik tájékoztassák a közvéleményt, főleg a féltett 1868 LIII t.-c. értékét illetőleg. Mindamellet a protestáns közvéleménynek úgy megnyilatkozására, mint irányítására alig történt a vezérségre hivatottak részéről valami. Egy-egy püspökünk — mint magán ember — mondott valamit egy-egy élelmes interviewolónak, a tisztáninneri kerület — tisztos hagyományaihoz képest — átiratot is

menesztett a testvér kerületekhez, de a protestáns közvélemény hallgatott s annak kiformalódását legjobbaink inkább hátráltatták, mint elősegítették. Ilyen előzmények után egy protestáns országos nagygyűlésről komolyan beszélni nem lehet, s azt megtartani pedig képtelenség. A protestáns egyház nem érzi magát az ultramontanizmus merész lépései által megszegyenítve, de érezhetik a nemesebben és szabadabban gondolkozó katolikusok, miért is az ellentüntetések rendezése csak a szabadelvű kath. híveknek lehet feladatuk és nem nekünk protestánsoknak. Tiltakozhatnak városok, megyék s a különböző testületek a katolikus nagygyűlés egynemely határozata ellen és illik is tiltakozniok, mert a társadalom békétlensége és a szabadság van veszedelemben; — de hogy a protestáns egyház — mint ilyen — egymaga csináljon Budapesten spektakulumot: erre nincs szükség. A protestáns egyház a maga vezérelveivel képest tudni fogja kötelességét a szabadelvű reformok iránt s mindenki bizonyos lehet felőle, hogy nem fog egy követ fújni a pápa lábát nyaldosó s pápai mindenhatóságért rajongó hárompróbas hazafiakkal. Bizonyos lehet abban is, hogy gyűlésein fel fogja most már emelni szavát az ultramontanizmus békebontása ellen, a mit a jezsuitizmus lelke sugalmaz, azé a jezsuitizmusé, a melynek itt — a protestánsok ellenére s minden szabadság megrontására — a haza bölcsei, az országos törvények tilalma mellett is, szabad hazát biztosítottak. Az ev. ref. egyházat — zsinat nemléteben — az *egyetemes konvent*, az ág. evang. egyházat az *egyetemes gyűlés* képviseli. Ezek is tudni fogják — azt hisszük — kötelességüket.

— **A katolikus lelkiismeret ébredése.** Örök folt maradna a hazai r. kath. egyházon, ha kebeléből nem tudna támadni egy hatalmas tiltakozó szózat a Vigadói nagygyűlésen történtek miatt, vagyis ha a 40-es évek szabadelvű katolikusainak szelleme nem merne megnyilatkozni a főpapság zárt soraival és önző s hamis felfogásával szemben. Ez a folt azonban nem marad örök. Arad, Budapest, Kassa s bizonyára utánok sok más nevezetes hely katolikus lakosai megmozdulnak már s igazolni készülnek hazánk és az egész világ értelmisége előtt, hogy Vaszary és a nagygyűlés többi szónokaival nem sorakoznak a keresztes lobogók alá s nem üzennek hadat a modern államnak, a társadalmi rendnek, békeségnek — Róma kedvéért. Sokakra hat — a mint halljuk — zavarólag az a körülmény, hogy Ő felsége a főpapokat udvari ebédre hívatta — ebben a tömjén-szagos időben. Ez azonban csak szokásos gyöngédség a főpapság iránt — és nem állásfoglalás, a mit a koronáról feltételezni is vakmerőség volna.

— **Gyász hírek.** A nagy-enyedi theol. akadémia ifjú exegetája, *Kiss Albert*, mint a „Protestáns Közlöny“ írja, f. hó 16-án, néhány napi betegség után meghalt. Rövid idő alatt a harmadik már az exegetikai tanszéken. *Keresztes Józsefet* az olthatatlan tndomány-szomj s a munkával való mértéktelenkedés vitte elébb a lelki sötétség, majd a halál éjszakájába, férfikorának úgy szólván még csak hajnalán. Nyomába a még ifjabb *Józsa Zsigmond* lépett s mikor már méltónak érezte magát, hogy mesterének saruszijait megoldhassa, őt is utól érte a túlfeszített munka átka s vergődött s meghalt, magával vivén a szép reményeknek egész bokrát. Csak legközelebb történt, hogy helyét a felső-torjai lelkész, *Kiss Albert* foglalta el, hogy mint helyettesített tanár, érdemeket szerezzen a kolozsvári facultásra való előléptetéshez. A kik közelebről ismertek, biztak jövőjéhez s méltó utódnak tekintették a nehézs tanszéken, a mely olyan megdöbbentő végzetességgel szedi áldozatait. A „Protestáns Közlöny“ elismeréssel szól szellemi tehetségeiről, nemes becsvágyáról, az igaz és

szép iránt való szeretetéről s egygyel több ok arra, hogy mi is, mely részvétellel jegyezzük fel nevét kidőlt jobbaink közé. Ifjú özvegyéhez és négy kis árvájához legyen irgalmas, kegyelmes a beláthatatlan bölcsességű isteni hatalom. — A *győri* ev. ref. egyháznak is gyásza van. Lelkipásztora, *Pereszlenyi János*, folyó hó 22-én, életének 63-ik, lelkészkedésének 34-ik évében, rövid szenvedés után szintén elhunyt. 1831-ben született Ipoly-Pásztón (Hont m.) Pápán végezte tanulmányait, hol irodalmi kísérleteivel korán feltűnt, s már a Vasárnapi Ujsággal is összekötöttesbe lépett. Ászáron, Mócsán, majd 1873-óta Győrben lelkészkedett. Már előbbi állomásain is, de különösen Győrben nagymérvű írói munkásságot fejtett ki. Számos vidéki lapnak s a „Pesti Naplónak is munkatársa volt. Mint egyházi író a dr. Ballagi Mór lapjában lépett fel s a mester szellemétől áthatva, ahoz a lelkes csapathoz tartozott, a mely a szabadelvű eszmék terjesztése által igyekezett jó szolgálatot tenni a protestantizmusnak. Dunántúli lelkésztársai meg is becsülték buzgalmát és munkaképességet, mert 1880-ban már a kerület aljegyzői székébe emelték. A „Sárospataki Lapok“ megindításakor ennek is munkatársai közé tartozott s önmagához való hűséggel, főként ünnepeink üdvözlésében jeleskedett. Majd, — hogy a dunántúlnak is saját egyházi lapja legyen, — 1888-ban a „Dunántúli Protestáns Közöny“ t indította meg, de e vállalatával, — noha rendkívüli erőfeszítéssel küzdött annak fentartásáért, — nem volt szerencsés. Ellenében Pápán, a kerület szellemi központján, verseny-lap támadt Révész Kálmán szerkesztőse alatt s a kerület ez utóbbit ismerte el magáénak s Pereszlenyinek vissza kellett vonulnia. A „*Házánk*“ című, Győrben megjelent politikai és társadalmi lapnak is szerkesztője volt, Írt költeményeket, számos egyházi beszédet és imát. Pár éve már ritkán szólalt fel, s közélet teréről is jóformán visszavonult. Mint szónokot, a győri közönség igen kedvelte társadalmi s egyesületi ünnepeken is szívesen szerepeltette. Anyaszentegyházunknak s irodalmunknak egy igen buzgó harcosa vészelt el benne. Áldás őrizze emlékezetét! — Több oldalról megerősítvén, mi is felemlítjük a megdöbbentő és hihetetlennek tetsző esetet, a mely szerint *V. Szabó Sámuel*, t. földvári lelkész, a 80 éves, tisztas aggyastán véget vett életének.

— **A sárospataki főiskola igazgatótanácsa** f. hó 22–26. napjain tartotta ú. n. számoltató gyűléseit. A tagok — kettő kivételével — több-kevesebb időre mind megjelentek s buzgó részt vettek a főiskola anyagi ügyeinek felülvizsgálásában s az ez évi költségvetés megállapításában, mely szerint a f. évre — még a tavalyi túlkiadások helyretétele mellett is — pár ezer forintnyi maradvány mutatkozik. Beható tárgyalás alá vette a tanári karnak és gazd. választmányának a tanári fizetések rendezésére, az 5-ik theológiai és a jogakadémiai 8-dik tanszékre s a gimn. párhuzamos osztályokra vonatkozó munkálatait s a korpótlékok rendezését elvileg elfogadta s annak mielőbbi keresztülvitelét az elsőrendű szükségek közé sorozta. A jogakadémiai 8-ik tanszékre mielőbb pályázatot kíván hirdetni s az 5-dik theol. tanszék felállítását is halaszthatatlannak ismerte el. Intézkedett a helyettes és rendkívüli tanárokkal ellátott gimn. tanszékekre nézve is. Az elismeréssel fogadott munkálatokat, a melyek a főiskola jövődjéért aggodó szeretet szüleményei (s az igazgatótanács egyházi elnökének kívánságára készültek), egész terjedelmökben fogja jegyzőkönyvében megörökíteni; a főiskola sorsáért nyugtalankodó lelkeknek tehát módjukban lesz azok felett — esetleg — eszméket is cserélni. Az egész gyűléskezés lefolyásáról lapunk legközelebbi száma fog kimerítő tudósítást közölni.

— **A tiszántúli ref. egyházkerületi egyházi értekezlet programja.** Említve volt e lap 1893 évi 46 számában, hogy Tiszániúl, egyházkerületi lelkészértekezlet szervezése végett, az előleges értekezlet Lukács Ödön, Biki Károly és Görömbei Péterből álló bizottságot küldött ki, hogy a dolgot nyélbe üssék s az e kerületbeli egyházi embereket, alakulás végett Szathmárra vagy Nagyváradra hívják össze. Ugyancsak e lapok mult évi 47 számából emlékeznek az olvasók, hogy Budapestben, a póc-zsinat alkalmával tartott értekezlet, ezt az általános címet fogadta el: „református egyházi értekezlet“, mely cím a világjagnak nemcsak jogot ad a megjelenésre, hanem az egyetemes papság sokszor hangoztatott elvénél fogva, őket az értekezletnek éppen olyan jogosult tagjai gyanánt tekinti, mint a papokat. Mindezeknél fogva kiküldött bizottság szintén a *református egyházi értekezlet* címében állapodott meg és e szerint szerkesztette a nagyon rövid s csak az elkerülhetetlenekre szorítkozó alapszabálytervezetet is, mivel azt tapasztalta, hogy hiába a körmönfont alapszabály, ha nincs elevenítő lélek, az értekezlet semmire sem mehet. Ezen a nyomon indulva, a tiszántúli ref. egyházkerületi, egyházi értekezlet helyül Szathmár városát, idejűl f. évi március 28-át jelölték ki, oly módon, hogy március 27-én este már ismerkedési estély tartassék s a tulajdonképeni gyűlés 28–29-én legyen. Az értekezlet az 1894 évi november 4-ki megállapodás értelmében istentisztelettel kezdődik, melyen egyházi beszédet tart *Zsigmond Sándor* h.-szoboszlói lelkész; és a papi egyének papi díszben palástosan, jelennek meg. A meghívó kibocsátására *Kiss Aron* püspök, *Tóth Sámuel* egyházkerületi főjegyző és *Lukács Ödön* (a szervező bizottság elnöke) kérték fel. Lukács elnök még azzal is megbízott, hogy a szathmári egyház lelkészét és főgondnokát a helyi rendező bizottság alakítására is kérje fel. Targysorozat lesz a következő: Megnyitó beszéd Lukács Ödöntől; alapszabálytervezet előterjesztése; a ref. egyház helyzete az új viszonyok között s a ref. lelkész teendői az egyháztársadalomban; lelkészi fizetés rendezése; a protestáns sajtó; az egyházak anyagi ügyei. Előadókul: Balogh Ferencz, Biki Károly, Ferenczy Gyula, Garzó Gyula, Katona Péter kérték fel. Igen valószínű, hogy habár nincs is benne a programban, a jelen válságos napokban szóba kerülnek az egyházpoltikai kérdések is, mert lelkészek s világjak nagy számmal készülnek már is a gyűlésen megjeleni; nemkülönben azon ráfogásokat és gyanúsításokat is vissza fogja utasítani a gyűlés, melyekkel napjainkban a protestánsokat terhelik; de talán ideje is, hogy a hallgatásból elég legyen, hiszen azt mondják: qui tacet, consentit!

— **A tanulók túlterhelhetése ellen** a vallás- és közoktatási miniszter a királyi tanfelügyelőséghez a következő rendeletet küldte: „Általános szokás az iskolákban, hogy a tanulókat a tanítók, tanárok a karácsonyi, husvéti s egyéb ünnepi szünidők alkalmával elhalmozzák mindenféle házi feladatok elvégzésével, rajzok, írásbeli dolgozatok, női kézi-munkák elkészítésével, tömeges ismétlések és emlékelésekkel. Minthogy pedig az említett szünnapoknak nem lehet az a célja, hogy a tanuló ifjúság e napokon folytonosan tanulmányokkal és feladatok készítésével foglalkozzék, s mivel vezető nélkül, magára hagyva dolgozik, egyúttal súlyosabb munkát is végezzen, mint végezne ugyanaz idő alatt a rendes előadási napokon; hanem az a célja, hogy az ifjúság üdüljön és szórakozzék, testileg-lelkileg felfrissülve fogjon a szünidő után munkához, — felhívom a kir. tanfelügyelőséget, utasítsa a vezetése alatt álló összes intézetek tanítóit, tanárait, hogy a fent említett szokást szüntessék

meg, s az emlékelek kijelölésében minden tantárgynál szigorúan csak a szünidő utáni első egy-egy óra megtartásához kívánt anyaghoz alkalmazkodjanak.

— **A sárospataki főiskola tápintézetének Bikiy** Ferenc, gyulai lelkész, korábbi adományaihoz ismét 5 frtot küldött. A hálás tanítvány küldeménye az „Egy tanítvány” indítványára gyűlt — fájdalom még mindig igen csekély összeghez csatoltatott.

— **Ev. ref. tanárok gróf Csákyánál.** A nyugdíjintézeti törvényjavaslat elkészülése alkalmából a budapesti ev. ref. főgimnázium tanárai küldöttségileg keresték fel a vallás és közoktatásügyi minisztert s *Vámosy Mihály* igazgató forró köszönetet mondott neki a nem állami tanárookra is kiterjedő, nemes gondoskodásáért. A miskolci ev. ref. gimnázium tanári kara pedig sürgönyileg üdvözölte a minisztert. — A lapunkban megkezdett „Indokolás”-ból is fényesen kitetszik, hogy gróf Csákyt a nyugdíjtörvény életbe léptetésében a legnemesebb igazság és méltányossági érzet vezérelte. Igérte, hogy a polgári házassági törvényjavaslat után a nyugdíjtörvényjavaslatot azonnal tárgyalatni fogja s az intézet — esetleg már a jövő évben — működni fog. Adja Isten és segítse az országgyűlés jó szelleme! —

— **Viszonzavasz Péter Mihály úrnak.*** Azon 12 év alatt, a mióta e b. lapok egyik szerény munkatársa vagyok, szóvitába, versengésbe nem bocsátkoztam senkivel, sem én velem senki: és ime, most *Péter Mihály* tisztársam válasza — akaratom ellenére — e térre kényszerít. — Abból, hogy díjleveleink mily alapon becsültetnek fel, bizony mondom: anyaszentegyházunknak kevés haszna, de még nekünk is. Én a felbecsülésnél a tényleg fennálló t. i. a bérleti alapot, a mellett, hogy legközelebb áll a valósághoz, főként azért óhajtom tovább is fentartandónak, mert rajta nyugszik egyházkerületünk egy fel nem adott és fel sem adható szabályrendelete, mely 600 frton alul álló lelkészi állomást betöltés alá bocsátani nem enged. Minthogy én a szabályrendeletet nem elejteni, de sőt idővel fejleszteni szeretném: nyílt ellensége vagyok minden tervezetnek, mely azt levegőbe akarja robbantani. S higgye meg cikkíró, hogy elfoglalt álláspontom mellett igaz meggyőződésben meg nem ingat azzal sem, hogy megfigyelésre ajánlja a gömöri értekezletnek az ő tervezetével egyező részleteit, mert fel tudom fogni a különbséget a kettő között, a mit egy értekezlet az ő nemes idealizmusában megkíván, és a mit egy, az élettel, és annak követelményeivel számot vető kormányzó testület effectuálni kész. — Én legalább erősen meg vagyok róla győződve, hogy a mit a gömöri papi értekezlet nemes idealizmusában jónak vallott be, azt a gömöri nt. egyházmege nem fogja keresztülvihetőnek ismerni el, mert más a systhema, más az élet. És épen ezért lehetetlen, hogy én a gyakorlati élet szempontjából a chárták kataszteri alapon leendő felbecsültetését, mint a tényleges állapotot minden cél és haszon nélkül felforgatni szándékozó tervezetet, ismételve el ne ítéljem. — A másik nézet-eltérés, vagy hogy én is tudós kifejezést használjak: controversia — köztünk: az affiliatio kérdéséből cred. Ebben a kérdésben már nyilatkoztak egyházmegek, kerületek, konvent, zsinat, százados tapasztalatokon okúlva, de mik ezek mind egy segédlelkész tapasztalataihoz mérten, hogy erre basirozottan ismételve kijelentse, hogy ő az affiliatiót egy clades

mohacsianával egyenértékűnek vallja s midőn én nem látom az affiliatiót ily sötét rémnek, egyenesen rá olvassa, hogy mind én, mind azok, kik manapság minden irány-elv megjelölése nélkül dobják világba az affiliatio jelszavát, az egész műveletet csak a papok jólétének emeléseért forcirozzuk. Én istenem! hát az az a nagy, vádolást és szemrehányást keltő anyagi jólét, midőn egy-egy 600 frtos állomást akarva szervezni, áldozatul ejtjük azon kis anyaegyházak önálló szervezkedését, a melyek ezt a nagy jólétet önmaguk nem képesek lelkészüknek megadni? És bizonyára így ejtendjük el, mint az elvi küzdelemnek önös háttérét, azért is, ha nem lesz önmagában elég erős ezt a nagy jólétet, mint egy lelkészi megélhetés legszerényebb módozatát és követelményét, lelkészének megadni; de ugyanakkor fogunk szervezni egy jó tanítói állomást, mely csak szintén fog érne felekezeti szempontból is valamit. S e ponthoz jutva, nem állhatom meg, hogy én is ex cathedra ne szóljak az ifjú cikkíróhoz, ki ugyancsak ex cathedra beszél hozzánk, midőn vádol minket, hogy mi a magunk jólétének egyházakat akarunk feláldozni, hogy — hát a népnevelés, az iskolaügy nem féltett kincse-e egyházunknak? És midőn abból a vád alá helyezett osztályból egy, a megboldogult előd az egyház érdekében állónak tartá az iskolát el nem adni, hanem bármily fáradsággal járt is haláláig fentartani, most a nem nyomába lépő, de esetleg utána menő utód oly könnyen meg tud alkudni a körülményekkel az iskolaügy rovására s nem látja be, hogy csak az az annyira kárhóztatott papi jólét kívánhatja azt, hogy Azarban papi állomás szerveztessék a szélnek bocsátandó népnevelés ügyének rovására is? És a papi jólét előtérbe tolását ostorozó cikkíró, midőn csak így képes bemutatni érdek nélküli önzetlenségét; midőn ennyire képes magát abszolválni az érdek *sűrű hatása* alól: ne beszéljen elvekről ex cathedra, mert ha az idealismus világában nem is, de a gyakorlati élet mezején a systhemanak egyezni kell az élettel, viszont megfordítva. — Ennyit ez ügyben előre kijelentett utolsó szó gyanánt, a többire nézve pedig: béke velünk.

Ujj István.

— **„Az oktatásról egészségtani szempontból”** cím alatt a „Természettudományi közlöny” folyó évi januáriusi száma dr. Legányi Gyulától egy derék cikket közöl. A cikk szerzője teljesen elítéli mai oktatási rendszerünket. Szerinte, hogy a gyermek testi és értelmi fejlődése ki ne zökkenjen a rendes kerékvágásból, meglevő ismereteit kell erősíteni és öregbíteni, de úgy, hogy saját érzéklése, saját tapasztalata s okoskodása vezesse rá. Tehát az iskolának ismereteken kell kezdeni és nem a tanulás eszközein, melyekhez tartozik az írás és olvasás is. A tanulás eszközei közül az első évben csak a beszédet használná s az írás-olvasást csak a 8—9 éves gyermekekkel óhajtaná megkezdetni, mégpedig körülbelül egy méteres betűkkel, melyeket később kisebb alakban a gyermek megkísérlene le is írni. A gyermek kezébe nem adná a ma használatban levő apró betűs tankönyveket, mert azokkal nem csak a szemét rontja, hanem egyéb szerveit is. Elítéli a könyv nélküli olvasást melynek észfejlesztő és emlékeztető gyarapító hatását legalább olyan mértékben, mint a pedagógusok, nem ismeri el, mert az iskolai statisztika ellenkezőt bizonyít. A könyv nélküli olvasásra csak a hibás módszer vezetett, mely letért a természetes útról, mely kész szabályokat és elveket talál fel a növendékeknek és szemelől tévesztette a gyermekek önképzésének módját. Az emberi nem előbb megteremtette a nyelvet, azután építette fel a nyelvtant belőle, nem képtelenség-e tehát nyelvtant tanítani akkor, midőn a gyermek még nem bírja a nyelvet! Idéz aztán egyes magyar

* E válasz még a múlt évben, a P. M. cikkének megjelenése után azonnal beküldetett, de sürgősebb és általánosabb érdekű közleményeink miatt kiadható nem volt. Szerzője engedelmeivel most is el kellett belőle hagynunk némely részleteket. Szerk.

nyelvtanokból 7 éves gyermekeknek feladott kérdéseket, minők: „Írjatok 8 olyan mondatot, melyekben tárgynév legyen az alany kiegészítője! Mik a birtokos jelzők? Mi a birtokviszony? stb. stb. A mai módszer megváltoztatását sürgeti, mert ez nem az erő kifejtésére vezet, hanem az erő elfajulására s a tehetséges növendékek is csak ideig óráig bírtak vele. Legényi cikke minden esetben méltó az elolvasásra.

— **Lükő Géza konventi utódja** még nincs megválasztva. A f. hó 21-én Miskolcon felbontott szavazatok annyira szétágaztak az egyházmegyéek felfogása és kedvelt embereihez képest, hogy többséget senki sem nyerhetett. Új szavazásra kitűztettek: *Meczner Béla és Bernáth Elemér*. Rajtok kívül még *Meczner József és Miklós Ödön* nyertek nagyobb összegű szavazatokat.

— **Jókai diszkiadásu művei egy ev. ref. népiskolai könyvtárban.** A pelsüci ev. ref. népiskolai könyvtár részére társadalmi úton megrendelték a Jókai műveinek 200 forintos diszkiadását. Ennek a közjóra világoló könyvtárnak — mint a „Rozsnyói Híradó”-ból olvassuk — már eddig is ezer füzet könyve van. Vajha tehetősebb egyházaink közül minél több követné a pelsüci példát.

— **Egy készülőben levő magyar szent.** A „Heti Szemle” híresztelése szerint, Meszlényi püspök nagy buzgósággal gyűjtögeti a *Hám János* életére vonatkozó adatokat: „iratokat, ruhát, butorokat.” — Életének leírása „már Rómában be is mutatott, Ő szentsége és a kardinálisok a szentté avatás alapjául szolgáló eme művet lelkesült örömmel fogadták.” — A szerencsés és boldog híresztelőnek nincs valami szentebb vágya, mint hogy az új szent minél előbb *oltáraikra jöjjön, mint vallásos tiszteletök tárgya*, hogy „az ereklýeket ugyanazon kéz osztogassa szét a papság és hívő nép között, mely azokat oly kegyeletes gondnal össze gyűjtögette.” — Semmi kifogásunk ellene: de talán még jókor lesz, aztán meg hátha olyan szerencséje talál lenni Hám Jánosnak a szentséghez, mint az érsekséghez!? Haza küldik Szatmárra, mint Esztergomból!

— **A sárospataki ev. ref. egyház által folyó évi január 6-ikán rendezett, táncvígalmmal összekötött közvacsorához étel, ital stb. s pénzbeli adományaikkal következők járultak:** Szinyei Gerzsonné, Nagy Gáborné, Végh Bertalan, Eperjesy József, Buza Jánosné, Bálint Dezsőné, Kapitány Jánosné, Árvay Ilona, Pallos Veronka, Szakácsi János, Haury József, Doktor Gáborné, Gérecz Károly, Antalffy Jánosné, Kérészy Istvánné, Szakácsi Ida, Hodossy Béláné, Veres Ferenczné, Szívoss Mihályné, Mitrovics Gyuláné, Nagy Lajosné, Nagy Juliánna, Bakó Erzsébet, Sarkadi Nagy Sándorné, Soltész Ferencz, Vass Imre, Hazai Kálmánné, Kun Dánielné, Radácsi Györgyné, Dobozy Papp Ferenczné, Debreceni Bertalanné, Katona Zsigmondné, Mátyás Gézáne, Ballagi Gézáne, Ujlaky Istvánné, Zsindely Istvánné, Trócsányi Bertalanné, Tarczal Jánosné, Reményi Vendelné, Lévai Imréné, Parti Edvaldné, Rik Gusztávné, Bartha Béláné, Kondor Miksáné, Szánthó Gyuláné, Nagy Gusztávné.

Viski Krüszely Bálint 1 frt, Körösi Terézia 1 frt, Prókai Antal 2 frt, Kocsis János 2 frt, Jaskó Károly 1 frt, Bódogh Károly 2 frt, Ellend József 3 frt, Wargha Lajos 2 frt, Péter Erzsébet 1 frt, Harkainé 1 frt, Telekyné 1 frt 50 kr, Csontos József 3 frt, Marikovszky Péterné 2 frt, Kun Judit 2 frt, Szepesi István 1 frt, Szunyoghiné 1 frt, Dr. Zsindely István 3 frt, László Jánosné 1 frt, Katona György 2 frt, Kun Béla 2 frt, Vitkai Bertalanné 1 frt, Szabó Zsigmond ifj. 1 frt, Zsoldos Benő 2 frt, Finkei Józsefné öz. 1 frt, Orbán József 2 frt, öz. Kálniczky Károlyné 1 frt, Arday Lajos 1 frt, Fülöp Károly 2 frt, Zsiday József 2 frt, Brzórád Rezsőné 5 frt, Neumann Péter 2 frt, Pazuha András 1 frt, Tarczal János 1 frt, Szakácsi Ede 1 frt, Michnai Károlyné 2 frt, Szinyei Endre 2 frt, Pálkövy Antalné 2 frt, Szébenyi Karolina 1 frt, Dr. Kun Zoltán 5 frt, Rácz Lajos 2 frt, Kiss Elek 2 frt, Ványai Gyuláné 2 frt, Dezső Lajos 2 frt, Vajdáné 1 frt, Kun István 1 frt, öz. Nagy Andrásné 2 frt, Okruczky Antalné 1 frt, Horkay Jánosné 2 frt 10 kr, Kovács Sándor 2 frt, Bakó Sándor 5 frt, Zombori Emődné 2 frt, Pásztor Sámuelné 1 frt, Herepey Károly 2 frt, Bukoveczky Nándor 2 frt, Dr. Lengyel Endre 5 frt, Csajka Endre 1 frt, Dr. Katona Mihály 5 frt, öz. Katona

Zsigmondné 2 frt, Arday Sándor 2 frt, Borbély László 4 frt, Szeremley Berta 1 frt, Galgóczy Károly 1 frt, Dr. Székely György 1 frt 50 kr, Tóth Szily Etelka 3 frt, Vitányi Gergelyné 1 frt, Utasiné 2 frt, Tatár Andrásné 1 frt, Lipcseiné 1 frt, ifj. Mitrovics Gyula 2 frt, Lácza Lászlóné 10 frt, Lácza Lajosné 2 frt, Eöry Miklós 2 frt, Trencsényi Pál 1 frt, Kósa Szabó Pálné 2 frt, Kósa Szabó Jánosné 2 frt, Harsányi Mihály 2 frt, Rik Gáztávné 5 frt, Dobozy Papp Ferencz 3 frt, Both József 10 frt, Steinfeld Jenő 2 frt, Rácz Gábor 1 frt, Köváry Jenő 2 frt, Gyarmathy József 1 frt, Szabó József 1 frt, Bárány Vay Miklós 10 frt, Hodossy Béla 2 frt, Rácz József 1 frt, Beszterczey István 2 frt, Vizsolyi János 2 frt, Pavletics György 4 frt 18 kr, Vass Imre 2 frt, Hódó József 1 frt, Lemesányi Kálmán 1 frt, Kovács István 2 frt, Kiss Juliska 1 frt, Dr. Bartha Béla 3 frt, Baksay István 5 frt, Szabó Endre 2 frt, Kónya Endre 1 frt, Zsindely Istvánné 1 frt, Nagy Gusztáv 3 frt, Buza János 3 frt, Fodor Jenő 1 frt, Mitrovics Gyula 1 frt, Dr. Zsindely István 1 frt, Witchen Aladár 2 frt, Pásztor János 1 frt, Kovács Endre 2 frt, Kun Armin 2 frt, Kormány Gyuláné 3 frt, Csajka János 1 frt, Dehreczeni Bertalan 1 frt, Barthos József 1 frt, Bukoveczky Nándor 1 frt, Vitkainé 50 kr, Hodinka Ágoston 1 frt, Kiss Zsigmond 1 frt, Pazuha András 50 kr, Molnár János 1 frt, dr. Kondor Miksa 1 frt, Philipp Károly 2 frt, dr. Ballagi Géza 3 frt, Balogh Károly 1 frt, Bálint Dezső 3 frt, Galgóczi Barna 1 frt, Bódogh Barna 1 frt, Korláth Árpád 1 frt, Kozáryné 1 frt, Finkei Ferencz dr. 1 frt, Katona Endre 3 frt. Bevételek 763 frt 19 kr, tiszta jövedelem 518 frt 37 kr.

A pártfogó közönség, a fáradhatlan presbiternek s felszolgáló leányok fogadják egyházunk nevében hálás köszönetemet.

Sárospatak, 1894. jan. 25.

Bálint Dezső,
ref. lel.

HIRDETÉS.

Alapítatot

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

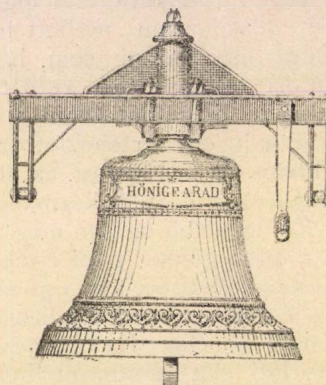
Alapítatot

1840.

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyiszen lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

1—15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« *Görömbey Péter.* — »Egyházpolitika és protestantizmus.« *Czinke István.* — »A prot. jogakadémiák és a jogakadémiák protestantizmusa.« *Nemo.* — »A reformáció korából.« *S. Szabó József.* — »A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülés-száka.« *Ballagi Géza.* — »Magyar nyelvtan.« *Dr. Kovács Gábor.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

A jövő egyháza.

Távol van tőlem az a gondolat, hogy a jelen cikksorozatban az egyház fogalmát, meghatározását irjam körül. Isten mentsen! Elvégezték már ezt mások régebben, hiven és alaposan. Én most az egyházzól, mint társadalmi intézményről, annak a már megváltozott s a közel jövőben alapjában megváltozandó viszonyokhoz képest való hivatásáról s e hivatás teljesítéséről kívánom, csekély ismereteim s negyedszázad alatt szerzett benyomásaim és tapasztalataim alapján, igénytelen véleményemet elmondani.

Hogy azonban a jövő egyházának misszióját meghatározassuk, hivatását megjelölhessük, szükségesnek tartom egy visszapillantást vetni a multba, az egyháznak a közelmultban végzett feladataira; mert csak így tudjuk majd kimutatni azt, a mi helyes és jó volt eddig; a mit el kell hagyni a jövőben; s azt, a mit eddig nem tettünk; de a közel jövőben már végeznünk kell, ha azt akarjuk, hogy egyházunk, a magyar prot. egyház hivatásának, a változott viszonyok között is megfeleljen.

Miután az egyház a maga felsőleges küldetésének, többféle tényezők közbejöttével felelhetett meg a multban s felelhet meg a jövőben is: természetesen, hogy ezen tényezőket, első sorban a lelkészeket is be kell vonnom értekezésem keretébe; sőt előre látom és érzem, hogy a kifejezésekben egyiket a másikkal cserélem, helyettesítem s midőn a lelkész jövőbeli működéséről szólok, az alatt érteni és jelezni fogom az egyház jövőbeli misszióját is.

Ilyen nagy feneket vetvén értekezésemnek, elsőben az egyház működési körét igyekszem vázolni a közelebbi multból.

Mi volt idáig az egyház célja, működési köre? Az, hogy építsen és fentartsa a községben egy templomot; mellé építsen, a Luther elve szerint, egy iskolát. A templomban a pap prédikáljon; az iskolában a rektor tanítson. A presbitérium, régebben consistorium templomra, iskolára felügyeljen, a pap és rektor működését ellenőrizze s ezzel az egyház hivatásának, rendeltetésének eleget tett, teljesen, tökéletesen. Az egyházi felsőség felügyelete is pusztán ezekre s idáig terjedt.

Az egyházi élet körébe tartozott a predikáláson kívül a keresztelezés, esketés, temetés. Későbbi időben ide soroztatott a matrikula, az anyakönyvek vezetése s ezzel az egyházi élet hatásköre ki volt merítve. Senki sem tagadhatja, a ki a múlt idők kívánalmait ismeri, hogy mindez a maga idején teljesen elegendő volt. Elegendő volt, mert a szellemi s egyházi élet majdnem kizárólag annyiból állott, a mit a templomban, iskolában, consistoriumban látott, hallott a világi ember, a consistorium tisztehez számíttatván a hívek fegyelmzése is.

Ezekhez a közelebbi évtizedek alatt egy halmaz irodai teendő járult, nemcsak a nagyobb, de a közép népességű s aránylag a kis egyházakban is. Naponkénti összeköttetésben s miután a törvények értelmében a megkeresést teljesíteni tartozunk, alárendeltségben állunk a községi jegyző, bíró, árvaügytől kezdve szolgabíró, alispán, árvaszék, járásbíró, törvényszék, tanfelügyelő, sőt még a fináncbiztossal is, a kik megkeresnek most adó- és katonaaállítás ügyben, majd bűnügyben, most árva- és szegényügy, cselédügy, hagyaték, népnevelés, csempészet stb. tárgyakkal s nekünk „sürgösen“ és „haladéktalanul“ bizonyítani kell vagyontalanságot (és pedig azt figyelmen kívül hagyva, hogy egyik-másik állítólagos vagyontalannak saját háza van...), kiállítani a katonakötelesek lajstromát s katonaaállítás ügyben levelezni évenként Isten tudja hány községi jegyzőjével; aláírni kétes értékű szegénységi bizonyítványokat; kiadni, sokszor tucatsszámra, az elhaltak árváinak, többnyire vagyonos kiskorúaknak, a keresztlevelet; mert a vagyontalanoknak hagyatékuk nincsen; megjegyzendő lévén, hogy a hagyatéknál mindenki kap munkadíjat, egyedül csak a lelkész nem. Irni kell bűnügyekben, megkeresésekre, születési és halálozási, anyakönyvi kivonatokat; a tanfelügyelő, közigazgatási bizottság stb. megkeresésére statisztikai kimutatásokat iskolabjárók, iskolába nem járókról, számokkal és névszerinti lajstromokkal. Ide kell még sorolni azt, hogy kivált a középnépességű egyházakban, hol önálló, fizetési gondnokok nincsenek, mennyi idő vesz el az egyházi adó kivonása, bekönyvelése, a számadások készítése, tandíjkövetelések számon tartása, elkönyvelése s az ezekről és egyéb egyházi és iskolai kivetések s beszédésekről való számadások elkészítésével, miből az egyházi életnek semmi haszna, istenor-

szágára semmi haszon nem hármlík! . . . Mind megjárna! De ha mi keressük meg akármelyik hatóságot, akár fegyelmi ügyben, akár egyházi adóbehajtás tárgyában, akkor ezerféle kifogás és kibúvó után olyan választ nyerünk sokszor, hogy egyszer-mindenkorra elmegyén a kedvünk attól, hogy valaha újból kérlelmezzünk. . . S most már ha valakinek eszébe jutna és azt kérdené, hogy: mikor mindezen ezerágu irodai, közigazgatási ügyeket elvégezzük, mi hasznát látjuk; mi hasznát veszi mindennek az egyházi, a vallás-kereseti élet, vagy a kultura, vagy a humanizmus, azt felelhetjük, hogy egyik sem veszi semmi hasznát sem. . .

Hiszen mindezek éppen nem lelkeszi, hanem közigazgatási teendők, kormányzati dolgok! Sőt a lelkeszt, kivált népesebb egyházakban, éppen ezen szolgálatok vonják el valódi, hivatásszerű teendőitől. Ez a körülmény azután egyik oka annak, hogy én a polgári anyakönyv behozatalát teljes szívvel s lélekkel óhajtom, mivel ez a lelkeszi állást igen sok idegenszerű teendőtől fogja felmenteni.

Ezen visszapillantás nyilván mutatja, hogy a közelmúltban a lelkeszi hivatal szinte közigazgatási, kormányzati közeggé tétetett, még pedig — mondhatjuk — országos törvények által. A konvent és zsinat talán felszólalhatott volna ezen visszás állapotok ellen; de vajjon a zsinat is nem majdnem kizárólag kormányzati, egyházigazgatási — adminisztracionális — törvények gyártásával, a gyakorlati teendők kodifikálásával töltötte el legtöbb időt? Vajjon nem bevételt-e hűségese az 1881/2. évi *egyházi törvénybe*, hogy . . . az egyházkerület „intézkedik a kormányrendeletek végrehajtásáról“ (53. §. h.)? stb. . .

Igazán, igazán, olyan messze eltért az egyház evangéliumi irányától, krisztusi, apostoli, vagy csak a reformáció korabeli szervezetétől és hivatásától is, hogy — lehet mondani — újabb reformációra, az egyház hivatásának, rendeltetésének újabban való körülírására van szükség napjainkban is.

De szükség van erre azért is, mivel az újítás, a szervezkedés, a munkafelosztás elvének megvalósítását, a reformációt, most maga az állam vette a kezébe a betervezett egyházpolitikai javaslatokkal. És ezen javaslatok által, ha keresztül mennek, (a mit — tudom — mindnyájan óhajtnak, hiszen százados protestáns kíváncsi megvalósítását tárgyazzák azok) míg egyrésztől sok tekintetben felszabadítottunk fentebb jelzett visszás helyzetünk, alárendeltségünk s közigazgatási közegi mivoltunkból és az egyház visszaadatik eredeti rendeltetésének: másrésztől elveszti az egyház a gyámolt, az állami támogatást is, magára hagyatik, s mint a nagykorúvá, szabaddá, önállóvá lett embernek, a maga erejéből kell tudni megélni, a maga lábára kell állania, az evangéliomra, mint alapra kell helyezkednie, hogy isteni missiójának, magasabb rendeltetésének, a Jézus Krisztus és az apostolok által elébe irt, magasztos feladatoknak megfelelhessen; hogy az embert és az emberiséget, emberi méltóságának megfelelő életre vezethesse, hogy az élet ezerféle viszonyai, téves, bűnös irányai, szédelgő vezetői mellett és felett a „só“ és a „kovász“ szerepét betölthesse. . .

Egyszóval az én szerény nézetem, tapasztalatom, felfogásom, kilátásaim szerint, a jövő egyházának egészen más lesz a hivatása, rendeltetése, mint a múltnak volt. Sok tekintetben egészen másnemű teendők várokoznak úgy az egyház egyetemére, mint az egyház szolgálata, a lelkipásztorokra a jövőben, mint a melyeket végeztünk egyenként és egyháziilag is a múltban.

És én, az én szeretett s az emberiség üdvének és boldogságának munkálására hivatott magyar protestáns egyháznak kívánok szolgálatot tenni, midőn arra vállalkozom, hogy habár halvány színekkel és gyenge kezemmel, szerény ismereteim s tapasztalataimmal, a jövő egyháza képeinek vázolására, a jövőbeli prot. lelkészek működési körének és irányának vázlatos vonásokkal való megjelölésére vállalkozni merészkedem. Mi nálunk protestánsoknál szabad a szó, szabad a gondolat; meg van engedve a vélemény szabad nyilvánítása; az anyaszentegyház érdeke, a protestantizmus eszméjének boldogító volta pedig kötelez engemet is, mint egyházi szolgát, hogy istenországának terjesztése érdekében tegyem meg én is kötelességemet, mondjam el az aggasztó jövővel szemben nézeteimet, önként értetvén, hogy ha tévedek, ha nem a Jézus Krisztus és az evangéliom szellemében szólok, a felvilágosítást, az utbaigazítást jó néven és szeretettel fogadom s előre kikérem. Megjegyzem még azt is, hogy a mit elősorolni akarok, azt részben már mondhattam, sőt mondtam is itt és másutt s bevonom a másoktól hallottakat, olvasottakat és tapasztaltakat is; tehát nem annyira új dolgokat mondok, mint összegezem azokat, a miket a jövő egyháza érdekében szükséges és időszerű teendőknek vélek. Ily szempontból kérem mérlegelni, megítélni az általam alább írottakat, szem előtt tartván mindenek előtt az emberiség igaz javát s ev. ref. ker. egyházunk jövőbeli hivatását.

(Folyt. köv.)

Görömbei Péter.

Egyházpolitika és protestantizmus.

Van-e még mi bennünk protestánsokban valami erő? Van-e még a mi számunkra olyan a milyen jövőd?

Nem is könnyű kérdés, nem is időn kívül való.

Könnyűnek nem könnyű, mert jelenlegi viselkedésünk, mintha a gyengeségnek, az enerválódásnak, a kishitűségnek jeleit mutatná. Vagy ellenkezőképen, a túlságos önbizalomnak jele ez?

Időszerűtlennek sem nevezheti senki, mert az új szabadságharc, a szellemi szabadságharc, melyet a modern gondolkodás készül megvívni hazánkban, az egyházpolitikai reformok zászlója alatt, a hamis és önző jelszavak alatt táborba szálló ultramontanizmussal: hivatva van arra, hogy a mi életképességünket is próbára tegye.

A legtöbb ember, (ha közülünk való is) még mindig úgy fogja fel a protestantizmust, mint valami liberális elvet s annak vallási jelentőségét, egyházi rendeltetését teljesen szem elől téveszti. Pedig minden vallásnak, mint egyháznak, mint a szabad meggyőződésen alapuló hitben egyesült testvérek szövetségének, kettős feladat jutott osztályrészül s jövője, hatása és létjogosultsága attól függ, hogy e kettős hivatását minő sikerrel tudja betölteni. Az egyik feladat tisztán *egyéni* s az nem más, mint a *hívó boldoggá tétele*. A másik feladat *társadalmi*, s ez nem más, mint a *humanizmus gyakorlása*. Minden egyéb csak eszköz e két magasztos cél megközelítésére. Tehát eszköz a liberalizmus, a lelkiismereti szabadság is, az egyházszervezet is, a kulturmisszió is. Ezek mind nem tartoznak a vallás és egyház lényegéhez.

Nekünk magyar protestánsoknak ezenkívül még egy speciális hivatás is jutott gyönyörűséges örök-

ségül: a hazafiság szolgálata, a magyar nemzeti szellem dajkálása és megnövelése.

De mi lesz velünk akkor, ha egyszer teljes birtokába jutunk mindezeknek a segítőeszközöknek s azoknak kivívásáért nem kell tovább a harcot folytatnunk? Azt a harcot, mely igazi rendeltetésünktől foglal el bennünket? Tegyük csak át magunkat az egyházpolitikai reformok megvalósulása után előálló helyzetbe, a hamisítottan vallásszabadság uralkodásának rég várt idejébe. Ringassuk bele magunkat abba a boldog állapotba, a melyet élveznek a szabad Amerika szabad felekezetei s a mely boldog állapot, kell hogy mi nálunk is előbb-utóbb bekövetkezzék.

Mihez kezd akkor a protestantizmus?

Akkor fog ébredni igaz öntudatra. Akkor fog eszmélni magas rendeltetésére, istenországi küldetésére. Akkor fog előtte tiszta világosságában feltündökölni az a ragyogó eszménykép, mely minden vallásnak éltető lelke, szent sóvárgásainak, törekvéseinek egyedül méltó tárgya: az *üdvösség* és az *irgalmasság*. Majd mikor ez az ország nagy lesz és magyar, művelt és szabad, kulturája virágzó, a lelkiismeret szabadsága tisztelt és törvény által oltalmazott; mikor ezek az ideig való ideálok testet öltöttek magokra és megszűntek táplálékot és tárgyat adni felhevülésünknek, szabadságszeretetünknek, igazságérzetünknek: akkor tisztán fog állani előttünk a protestantizmusnak isteni hivatása. Akkor majd belátjuk, hogy az se nem pusztán liberalizmus, se nem pusztán demokratikus szervezeti vallásos társulat, se nem rideg, céltalan protestálás, hanem egy örök, elévülhetetlen, idők végtelenségére szóló, világ-regeneráló vallásos elv, melynek a kor-szellem fuvalmaitól lengetett lobogójára ez a két, evangéliumi szózat van felírva: „Boldogok, a kiknek szívének tiszta, mert ők az Istent meglátják“, és „boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek“.

E két jelszóval indult el a protestantizmus világ-hódító útjára. A mester hitéhez, tanításaihoz, példaadásához híven az érzelm mélységében, a szív megszenteltetésében, az élő hitben kereste és találta fel az üdvösséget, a megigazulást, a lelki boldogságot és nem a törvény üres cselekedeteiben, a szertartások, a robotos imádkozások köteles véghezvitelében; s „az egymás terheinek hordozása“ által parancsolta ő is „betölteni a Krisztus törvényét“.

Nos? És hátha nem lesz törvény az egyházpolitikai javaslatokból? Hátha a vallásszabadság és vallásegyenlőség támadó napjának világosságát elzárja előlünk a sáskamódra egünkre zúduló fekete sereg? Hátha még hosszú harc, elnyomás, megpróbáltatás következnek reánk, míg külsőleg is kivívhatjuk óhajtott szabadságunkat és egyenlőségünket?...

Én akkor se féltém a protestantizmus jövőjét, ha az egyszer felismerte igazi rendeltetését. A történelem bizonyítja, hogy a róm. kath. vallás hódításai és hatalma legszedítőbb magaslatán s egyházi szervezete legtökéletesebb fejlettségében elégitette ki legkevésbé a vallásos lelkek szükségét s viszont az őskeresztény vallás megpróbáltatása legfájdalmasabb idejében nyújtott követőinek legigazabb enyhületet, boldogságot s éreztette legmelegebben a hitben egyekkel a testvériséget, a gyámolítást, az önzés nélkül való tiszta felebaráti szeretetet.

És vajjon mi, protestánsok, nem az őskeresztények utódai, örökösei vagyunk-e? Nem azért bontottunk-e zászlót annak idején, hogy újjáteremtsük a züllésnek indult hit- és erkölcsi életet s egyetemes testvériségek

tudatára ébresszük az elhagyatott és elnyomás siralomvölgyében ülő keresztény népeket? A lélek erejével láttunk neki e hatalmas és istennek tetsző munkának, de azután buzgólkodásunk meglankadt, vagy meddő dogmatikai vitákban s egyházszerkezeti torzsalakodásokban lelte halálát. Hatóságaink gyűléseztek, zsinaltoltak; pásztoraink adminisztráltak, prédikáltak s kenyeret kerestek, a nyáj pedig, a Krisztus nyája odajutott megint, a hol volt azelőtt, magára hagyatva, tévelyegve és sóvárogva egy új kikelet lágy szellőit: az éltetőbb hitet s a melegítőbb felebaráti szeretetet, az igazabb, Krisztusibb testvériséget.

Mi köze mindezeknek az egyházpolitikai javaslatok jó vagy balsorsához? Semmi. Ide s tova 400 esztendeje lesz már, hogy élünk, de ez az élet még mindig nem az evangélium szerint reformált hitélet s legkevésbé testvéries, emberséges élet. Intelligensebb körünk egyrésze (vétkezném, ha az egészet vádolnám), csak a megváltó születésének ünnepén érezi s érezteti a krisztusi szeretet melegét, a mi boldogíthat egy napra vagy egy estére, de egy egész életre nem; népünk nagy sokasága pedig még ma is babonáságban és reformáció előtti hiedelmekben tévelyeg. A beteg, a nyomorult, a szűkölködő meg (a nagy városok humanus egyesületeit nem említve) a vidéken, a falvakon sohasem volt jobban magára hagyatva, mint a mi időkben.

A protestantizmusnak, ha élni akar, ezt az állapotot nem szabad tovább is figyelmen kívül hagynia. Abból az igézetes bűvkörből, a melybe már-már bele-szédült, a hierarchia utánzásából, e világ szerint való előnyök megkivánásából, a megcsontosodásra vezető formalizmus bilincseiből ki kell bontakoznia.

Emberek vagyunk, protestáns emberek, a kik nemcsak lelki szabadságra, de megnyugtató hitre; nem egyházalkotmányra, de vallásra, nemcsak prédikációra, de felebaráti szeretetre is szomjúhozunk. És nem szabad felednünk, hogy két ország polgárságára vagyunk hivatva, mennyekre és földre s amabban az életet, ebben a megélhetést óhajtjuk megtalálni.

A szocializmus... nem... az anarchia döngeti vas-öklével a civilizált társadalom békés tűzhelyeinek ajtaját. Vigyázzatok! Ezeket sem paragrafusokkal, sem politikából nyújtott kedvezményekkel legyűrni nem fogjátok. Ezek ellen csak egyetlen óvoszer van, de nem az, a mit a csatlakozhatatlan pápa prédikál, hanem a melyet az őskeresztényi tradíciókon épült protestáns vallás és társadalom nyújthat csak egyedül s mely ugyanakkor, a midőn azoknak beteg lelkét meggyógyítja, a ti lelketekbe is békeséget és megelégedést viszen: adjatok nekik hitet és szeretetet.

A vallás nem dogma, se nem filozófia, se nem a papok dolga és találmánya, hanem élet. Az egyház nem hitelszövetkezet, se nem a műveltek birodalma csupán, hanem a tudatlanok és elhagyatottak aziluma is, a hitben és szeretetben való egyesülés. Azért annak ajtajára oda kell vésetni a „mindeneknek hű gondviselőjét“ dicsőítő himnuszából ezt a vigasztaló és hivatásunkat kifejező két sort:

Köztünk a szegény és árva élhessen.
Szent dicsőség és növekedhessen.

Akkor aztán jöhet zápor, jöhet szélvész; támadhatnak szabadszelleme egyházpolitikai javaslatok, vagy ködbe enyészhetnek: a mi anyaszentegyházunkon, a maga eszményi rendeltetésének élő, magyar protestáns valláson a pokolnak kapui sem vehetnek diadalmat.

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

A prot. jogakadémiák és a jogakadémiák protestantizmusa.

(Vége.)

Hogy miben álljon a jogakadémiáknak általam kívánt protestantizmusa?! . . . E kérdést könnyebb felvetni, mint reá kielégítőleg megfelelni; mert igaz az, hogy magáról a protestantizmusról s ennek feladatairól is élesen különböző nézetek vannak divatban s a prot. iskoláktól — épen a szabadelvűség mintaképeiül szereplő nagyjaink többsége — teljességgel nem hajlandó egyebet követelni, mint a tudománynak föltétlen minden más érdekétől mentes, hű szolgálatát s magukra nézve is ezt a szolgálatot tekintik a legtisztább protestantizmusnak.

Sok igazuk van, kétségtelenül s el kell ismernie mindenkinek, hogy az ilyen szolgálat is a protestantizmus tövéből fakad, de nem maga a teljes protestantizmus.

Ha csak annyi volna a protestantizmus feladata, hogy az alsófokon megízeltesse, a középfokon megszerettesse, a felsőfokon pedig egy egész életre szóló kereseti forrássá tegye a tudományt: akkor nem végezne egyebet, mint az a község, vagy az az állam, a mely az oktatás ügyét önmagának tartotta fenn s illetőleg szerzte meg.

Pedig többet kell végeznie, mert nagyobb, felségebb a missziója, hogy sem ennyivel megelégedhetnék.

A protestantizmusnak igazolnia kell saját iskolái által a saját történeti lét-jogát a tudományhoz, oktatáshoz, az emberi szívekhez, Istenhez, Krisztushoz és mindenhez, a mi szent s az emberiségre nézve áldásos lehet.

A jogakadémia sem térhet ki, ha egyszer prot. áldozatkészségből táplálkozik, eme feladatok elől. A „non scholae, sed vitae discimus” elv a prot. iskolákban a prot. életet is jelenti, azt is kell jelentenie okvetlenül, vagyis a prot. jogakadémiáknak a prot. egyház leendő világi oszlopait a prot. életre is készíteniök kell.

Hogyan? A tanárok és tanítványok protestantizmusa által.

Mit értek én a tanárok protestantizmusa alatt?! Hát semmi esetre sem valami sajátos szenteskedést, vallásos színlelést, nagyképűsködést, férfiatlan magamutogatást, harangszóra való keresztvetést stb.; hanem a protestantizmus szellemétől való áthatottságot, a prot. egyház igazságaiért való oly mértékű lelkesedést, hogy annak jótékony, termékenyítő melegét a tanítványok is megérezzék s a tantermen kívül is érezzék. Ehez — természetesen — nem elegendők a nagy tudomány, a gyűjtő előadások a tanári katedrálról, az alkalmi megemlékezések a protestantizmus vívmányairól; chez a példa által való hódítás a legbiztosabb út, mód és eszköz és pedig az iskola falain belül és kívül egyaránt.

A jogtanárnak bele kell olvadnia a prot. közéletbe; ott kell sürögnie-forognia mindenütt, a hol a prot. egyház igazait jó tanácssal, bátor szóval, mély-séges szak-ismerettel támogatnia lehet és szükség. Ott szeretném látni őket mindenütt, a hol a protestantizmus lelke megmozdul; tehát p. o. a prot. ünnepélyeken, egyházmegyéken, kerületeken, bizottságokban, küldöttségekben, hogy a protestantizmus lelkével való gyakori érintkezés folytán vennének és osztanának is e lélekből annyit, a mennyi őket is, állásukat is megékesítené s tanítványaikat is átteremtené. Prot. jogtanár előtt semmi sem lehet csekély, a mivel a prot. egyház és iskola-ügye s azok összes tisztos érdekei

(máskéfélek nincsenek is) előmozdíthatók, nem még az egyházi szertartások megbecsülése sem . . .

A kinek a protestáns egyház csak kenyérkereseti forrás s az is csak addig, míg jobb nem akad; s a ki külön tudja választani lelkében a tudomány és protestantizmus szolgálatát s amant ennél fölebb becsüli, vagy ezt amazért könnyű szerrel feláldozza; — attól ne várjunk a prot. jogakadémiák protestantizmusáért semmit.

Hogy a prot. jogtanárok mai előképeztetése jó út-mód-e a protestantizmussal való olyan fajta benső együttérzés, sőt benső együttélés kifejlesztésére és ápolására, mint a milyet én óhajtanék — azt én most nem keresem. A választók kötelessége, hogy a megválasztandó egyénnek minden jóra való alkalmát kitapintsák s a fentartók bölcsességétől is függ az, hogy a felismert egyéni hajlamok a megtisztelő alkalmazás s felhasználás által gyümölcsözetenül ne maradjanak. Ha itt-ott egyes jogakadémiák kiváló erőiben nem nyilatkozhatott meg méltóképen a protestantizmus szeretete: annak az alkalmom s illetőleg az alkalmaztatás hiánya is lehet egyik nem csekélylendő oka. Én legalább így gondolom.

Hogy mit értek aztán a tanítványok protestantizmusa alatt?! . . . Egyelőre csak a tanári mintakép után való idomulást, a minek azonban öntudatos hódolattá és szeretetté kell növekednie épügy, mint a tudományok és a tudományos buvázkodás szeretetének.

Kétségtelen, hogy a példaadásnak az oktatás felső fokán is hódító hatása van, főként ott, a hol a létszám temérdeksége nem gátolja a tanárt a tanítványokkal való gyakori érintkezésben s összelebegedésben. Képzeliük most már el a prot. jogtanárt a maga protestantizmusával ott fényeskedni saját növendékei előtt; képzeliük oda mindenüvé, a hová a prot. egyház érdekei oda szólítanak mindnyájunkat: lehetetlen, hogy a példa magával ne ragadja azokat is, a kik gimnáziumi sajátos nevelésüknél fogva igen keveset visznek magukkal a felső oktatás légkörébe a protestantizmusból.

Ha azonban a tanítvány érdektelenséget, hidegséget lát és tapasztal; ha hall szédítő igazságokat, a tudománynak istenítését a hit és vallás rovására s ha egy védő szót sem lel tanárainak előadásában annak a felséges erőnek a javára, a mely az emberiség történetében új korszakot idézett elő: — avagy támadhat-e ezen az uton protestantizmus a tanítványok érületében, gondolkozásában és tetteiben? Nem hiszem ugyan, hogy lehet prot. jogtanár, a ki a protestantizmus történelmi hivatását ne ismerné s ne méltányolná; de vannak prot. jogakadémiák nem protestáns tanárokkal is!! Az ilyenektől ki volna bátor elvárni, hogy ők a protestáns tanár eszményképe gyanánt szerepeljenek?!

Nagyban fejleszthetné a jogtanulók protestantizmusát a mondottakon kívül az is, ha ők már az iskola falain belül tevékenyen működhetnének közre egyik-másik jelentősebb prot. mozgalomban, mint a milyen p. o. a reformáció emlékünnepe vagy ha az egyházmegyei s kerületi gyűlések alkalmával figyelmök az ilyen prot. csoportosulásokra felhivatnék (már ott t. i., a hol ez nem lehetetlen!) s ha példaadás által is ingereltetnének az ilyen helyeken való megjelenésre, a hol — elvégre is — leendő feladataikhoz választhatnának magoknak mintaképeket.

De nemcsak ezt a könnyebb módját kívánám én meg a protestantizmus gyakorlásának, hanem magában a tanulmányi rendszerben is biztosítani szeretném a prot. egyház érdekeit. A konventi tantervben világosan ott van (Köznev. és közokt. szervezet. 1884. 28. l.), hogy

A joghallgatók legalább protestáns egyháztörténelmet kötelesek hallgatni, t. i. a jogi és bölcsészeti tantárgyakon felül; hát ezt a »legalább«-ot én igen szigorúan megkövetelném s nem is érném be csak a hallgatással, hanem törvénybe iktatnám a kollokválási köteleességet is. Sőt többet is kívánnék!

Tudvalévő dolog, hogy a prot. jogakadémiák egy részéből a növendékek legációkba is járnak, s a debreceni zsinat ellenére is jártak. Az is bizonyos, hogy a budapesti zsinat a papíroson álló tilalmat e jog gyakorlása elől eltörölte. Nos, hát azért a nagy jótéményért, hogy a prot. egyház a jogtanulókat a legáció s egyéb jótémények élvezete mellett lehető olcsón diplomához juttatja: — avagy nincs-e joga bizonyos vizsgaszolgáltatásokat megkövetelni, főleg ha e követelés által a saját jövőjének is biztosabb alapot vethet?!... Én azt hiszem, hogy igen!

Részemről nagy súlyt fektetnék a prot. jogakadémiákra — mint tanári kar és fentartó-testület — a hazai prot. egyház történetére, prot. egyházalkotmányunk, egyházjogunk s isteni tiszteletünk fejlődésére, mai állására, ez utóbbira kiváltképen azért, mert megdöbbentő példák tették kétségbevonhatatlanná, hogy — főleg a nem prot. gimnáziumokban nevelkedett ifjak — boszszantó tájékozatlanságukkal az isteni tiszteletet — mint legátusok — minden komolyságából kivetkőztették. Ezt a betegséget ki kell gyógyítani, ha adunk valamit egyházunk s oktatásunk becsületére.

A régi világot nem akarom én visszaidézni, s ha akarnám sem ismétlődhetnék az többé a szaktudományok kibővülése miatt s a mai oktatási rendszer keretében. Hogy egy újabb Fáy András büszkén hivatkozzék még valamikor arra, hogy ő teológiát is hallgatott, vagy hogy a Kossuthok még valaha dogmatikából is vizsgázzanak, — ez az idő nem jön vissza már, s a papok sem dicsekedhetnek többé azzal, hogy ők a jogtudományokat is elvégezték. De azt nem tartom sem az oktatási rendszerrel kicngesztelhetetlennek, sem általában kivihetetlennek, hogy a prot. jogakadémiák növendékei azt a legkevesebbet, a mely az ő protestantizmusuk kifejlődéséhez és megizmosodásához szükséges, elsajátítsák s ennek elsajátítására köteleztessenek.

Mindig szükség volt erre, ma pedig már elengedhetetlen. Prot. nagyjainknak magoknak kell legjobban éreznök, hogy neveltetésükben — a prot. egyház szempontjából — van némi hiány. Egyesek lelkesedése kipótolja ugyan ezt a fogyatkozást, de a többség — főleg ha még prot. jogakadémiát nem is látott — egész életére bizonytalanságban marad sok lényeges kérdésre, kivált pedig a protestantizmus nagy feladataira nézve, s ebből csak a protestantizmusnak van eltitkolhatatlan kára.

Igen kitűnő alkalom volna a tanítványok protestantizmusának élesztésére az ú. n. *szemináriumokban*, a melyeket az említett konventi tanterv szintén igen hathatósan megkíván a papíroson (26. l.); de a melyek — bizony-bizony — még ma is inkább csak a papíroson találhatók, mint a valóságban.

A fentartó-testületek most, a mikor a jogakadémiák újra szervezése előtt állanak, számot vethetnek önmagukkal, hogy hát ők ugyan miben igyekeztek elősegíteni a jogakadémiák protestantizmusát s nem követtek-e el nehezen helyrehozható mulasztásokat a világi elem nevelési rendszerében s nem tettek-e még annál is kevesebbet, mint a mennyit a konventi szabályzat megkövetel?!... Jövőre pedig még azon is töprenkednünk kell, hogy miként lehetne a protestáns úri családok

gondolkozására annyira hatni, hogy azok sarjadékai a teljesen versenyképesített prot. jogakadémiákra a szakismeretek elsajátításán felül még a protestantizmus lelkével is tartós szövetséget kössenek?!

Nemo.

TÁRCZA.

A reformáció korából.

Verancsis Antal, előbb egri püspök, 1569 óta esztergomi hercegprimás, 1571 december 8-án Nagy-Szombatból egy levelet intézett Sajó-Szentpéter város lelkészéhez, melyet a kor viszonyaira való érdekes vonatkozásainál fogva magyar nyelvre fordítva egész terjedelmében ide iktatok:

„A nemes és tiszteletre méltó *Salmic Gyula* gróf kért bennünket, hogy parókiád után a mi tizedünkből megillető jövedelmet tizedelőink által adassuk meg számodra. Midőn egyfelől a nemes és tiszteletreméltó gróf úrnak örömmel teszünk kedvére, másfelől az idegen vagyont bitorolni egyáltalán nem akarjuk, szorgalmasan arra törekedvén, hogy kinek-kinek megadassék a magáé! Miután pedig a kath. anyaszentegyház, mint kegyes és jöltévő anya, eléggé bőven gondoskodik, hogy az ő fiai, Istennek szolgálói, szükségét ne lássanak; mi is mint az anyaszentegyház főpapjai, kik annak ügyeit intézzük, körültekintőleg tartozunk azt megítélni, hogy a papi nemzetségből kik között osztassék ki az anyaszentegyház vagyona. — Mert látjuk a jelenlegi században, hogy az eklézsiáknak több papja és pásztorja különböző tévelygő vélekedésekkel mocskolva be a hitcikkeket, mindannyian azon igyekeznek, hogy a kath. egyház javaival éljenek, noha tanaival nem élnek, azokkal együtt nem éreznek, sőt idegenekkel bujálkodnak. — A mely méltatlanságnak véget vetni kívánván, elrendeljük, hogy ama javak csupán a kath. egyház mellett fáradozóknak és a Zebaoth Isten szőlőjébe törvényesen kiküldötteknek adassanak. — Téged tehát, a ki előttünk ismeretlen vagy s kinek hitvallása felől semmit sem tudunk, az Úr nevében intünk és ha a nyájnak reánk bízott juhocskája vagy, fel is szólítunk, hogy haladéktalanul jöjj hozzánk, hogy megtudjuk, vajjon méltó vagy-e a nemes és tiszteletre méltó gróf úr pártfogására, a mi kegyelmünkre és a kath. anyaszentegyház oltalmára. Isten veled!“ (L. Ver. műv. X. k. 348 l.)

E levélből kitűnik, hogy a XVI-ik század végén még katolikusok és protestánsok között az anyagiak terén teljes volt a zavar. Az egyes felekezetek tulajdonjoga s birtokviszonyai rendezetlen állapotban voltak. — A kath. egyház még mindig jogot formált olyan vagyonhoz, mely a reformáció következtében már régén protestáns kézbe ment át. Hívei s papjai felől teljes tájékozottsággal maga a kath. egyház bíboros feje sem birt, a mi a jövő-menő lelkészkedés mellett nem is csuda. —

Ha hát a XVI-ik században a katolikusok és protestánsok sem tudták anyagi ügyeiket egymással tisztázni s az őket megillető vagyont teljes határozottsággal szétválasztani, bizonyára még kevésbé volt lehetséges a prot. egyházak különválása, mely szintén birtokrendezéssel járt.

Az az ismeretlen sajó-szentpéteri pap, kihez Verancsis e levelet intézte, aligha volt már katolikus s így a főpap nem hiába kételkedett benne. — Szentpéter ugyanis mindenestől korán a reformációhoz csatlakozott protestáns papja és tanítói részére foglalván le az ott

fenálló prépostság és plébánia javadalmait. — Prépostsága azóta mindezen napig csak címben él, plébániája pedig 1762-ben állítatott helyre (L. Rupp J. Magyarország helyrajzi története II k. 104 l.) — Protestáns neves iskolájában már 1555-ben *Szikszói Fábricius Balázs*, 1563-ban pedig *Esztergami Ferenc* tanítottak. (Frankl. A hazai és külföldi iskolázás története a XVI. században. 145 l.) —

S. Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülés-szaka.

Az igazgató-tanács január 22—26. napjain tartott üléseiben főképen a főiskola háztartására vonatkozó ügyekkel foglalkozott.

Az 1893. évi számadások átvizsgálatán, a következő eredményt állapított meg:

Bevétel:

A közpénztáré	153.753 frt 46 kr.
A tápintézeti pénztáré	15.988 „ 17 „

Összesen 169.741 frt 63 kr.

Kiadás:

A közpénztáré	139.893 frt 19 kr.
A tápintézeti pénztáré	14.954 „ 92 „

Összesen 154.848 frt 11 kr.

Pénztári maradvány 14.893 „ 52 „

A tápintézeti pénztár, mely már több év óta évről-évre hiánnyal zárattott le, a múlt évben tekintélyes többletet mutat fel, a minek oka az, hogy a tápintézetbe fölvevett ifjak közt a 60 frtot vagyis teljes díjat fizetők száma tetemesen emelkedett.

A főiskola tőkéiben 25.011 frt 94 kr hiány mutatkozik. Ha azonban az egyházkerület megengedi, hogy a györgyartlói birtokon fekvő épületek megváltása címén, a haszonbéri szerződés értelmében kifizetett 5927 frt s az Antiné szőlőjének vételára: 50 frt 50 kr — legalább ideiglenesen — a tőkékből fedeztessenek: abban az esetben a tőkehiány 19.034 frt 44 krra szállna le. Igaz ugyan, hogy az egyházkerület az 1893-iki költségvetésben mutatkozó 7834 frtnyi hiánynak szintén a tőkealapból való fedezésére hatalmazta fel az igazgató-tanácsot: ezen felhatalmazást azonban nem volt szükséges igénybe venni, miután a 19.034 frt 44 krra a 14.893 frt 52 kr pénzkészlet által történendő fedezése után is mutatkozni fog ugyan 4140 frt 12 kr tőkehiány, de ez a folyó évi költségvetésben elenyészeltethető lesz.

A vagyonmérleg a múlt évihez képest 190.278 frral javult, a minek oka egyrészt az, hogy a vagyonmérleg összeállításánál az igazgató-tanács most is, mint mindig, az ingatlanok becsértékét tiszta hozadékok alapján állapította meg, 5%-ot számítván az ingatlanokban fekvő tőke után, ennél fogva tekintettel a györgyartlói birtok nagy mérvben fölemelkedett haszonbérére, ezen birtok értékét 110.000 frról 300.000 frra emelte fel; másrészt a könyvnyomdat, mely eddig a mérlegben nem szerepelt, 8000 frt értékben vette fel.

A zárszámadásban az 1893-ra előirányzott bevételek és kiadások összehasonlítottán a tényleges bevételekkel és kiadásokkal, a bevételeknél a tényleges eredmény 3692 frt 77 krral haladta meg az előirányzatot, a tény-

leges kiadások ellenben 9865 frt 65 krral kevesebbre rugtak az előirányzatnál.

A költségvetés 1894-re következőleg állapított meg:

Bevétel:

1. Pénztári maradvány	14.893 frt 52 kr.
2. Tőkéik kamata	15.400 „ — „
3. Ingatlanok hozadéka	35.955 „ 27 „
4. Egyházmegyékből épületekre	416 „ — „
5. Tandíj	10.000 „ — „
6. Zsoltárok nyomtatása	510 „ — „
7. Supplikáció	300 „ — „
8. Perelöllegek	100 „ — „
9. Egyházkerület által kezelt tőkéik után	8400 „ — „
10. Index és bizonyítvány	430 „ — „
11. Tápintézeti szobák és fapénz	370 „ — „
12. Könyvnyomda hasznóbéré hátrálékkal	1312 „ 50 „
13. Könyvraktár	7300 „ — „
14. Pátensek ára	600 „ — „
15. Egyházkerülettől az államsegélyből	2000 „ — „
16. Elegyesekből	400 „ — „

Összesen 98.387 frt 29 kr.

Kiadás:

1. Személyi járandóságok	49.087 frt 50 kr.
2. Szolgáknak gabona, ruha	530 „ — „
3. Tőkeviszafizetés	88 „ 22 „
4. Kötelezettségek	2496 „ — „
5. Perelölleg s tiszti kiadások	300 „ — „
6. Épületek fentartása	2000 „ — „
7. Tornacsarnokba kályhák	420 „ — „
8. Tűzkár elleni biztosítás	400 „ — „
9. Iskolakert	200 „ — „
10. Tornacsarnok	200 „ — „
11. Adó, vízszabályozás, illeték	6600 „ — „
12. Tűzifa	1000 „ — „
13. Természettani és természetrajzi múzeum	200 „ — „
14. Papiros	900 „ — „
15. Írói díjak	1200 „ — „
16. Betűk s nyomdafelszerelések	1000 „ — „
17. Műegyetemi ösztöndíjak	600 „ — „
18. Könyvek nyomtatása	2000 „ — „
19. Irodalmi Körnek	400 „ — „
20. Nyugdíjintézet	400 „ — „
21. Uszoda	200 „ — „
22. Felügyeleti költségek	1200 „ — „
23. Könyvtár gyarapítása	1200 „ — „
24. Elegyes	2000 „ — „
25. Bálványosi építkezés	750 „ — „
26. A tőkehiány helyreépítésére	19.034 „ 44 „

Összesen 94.406 frt 16 kr.

E szerint, dacára annak, hogy a tőkehiány helyreépítésére is előirányoztatott 19.034 frt 44 kr, mégis 3981 frt 13 kr többlet mutatkozik a költségvetésben.

A fennebbiekén kívül az igazgató-tanács még számos közérdekű határozatot hozott, melyek közül az alábbiakban legalább a fontosabbakat szükségesnek tartjuk kiemelni.

Özv. Fráter Sándorné az egyházkerülethez az iránt folyamodván, hogy amennyiben néhai férje és a főiskola között fennállott haszonbéri szerződés biróilag megszüntetett és ő e miatt tetemes veszteséget szenvedett, a főiskola ossza meg kiskorú gyermekeivel a birtok új bérbeadása által előállott jövedelem-többletet: az egyház-

kerület az említett kérvény feletti határozathozatalt akkorra halasztotta, a midőn az igazgató-tanács kimutatja, hogy szenvedett-e a főiskola veszteséget s ha igen: mennyit a Fráter Sándor elleni perben. A kimutatás már most elkészült. E szerint, még ha a vízszabályozási tartozás után esetleg fizetendő késedelmi kamatokat számba nem vesszük is, továbbá, ha abból a 15.000 frtból, melyet Fráter Sándor a szerződés értelmében beépített, méltányossági szempontból levonunk és özv. Fráter Sándorné javára számítunk is 6000 frtot, amennyi t. i. a kérdéses összegből arra a nyolc évre esnék, ameddig a szerződés értelmében a bérlet tartott volna, ha nem kellett volna felbontani: még akkor is 18.959 frt 45 kr vesztesége lesz a főiskolának. Eme nagy veszteségre való tekintettel az igazgató-tanács, 13 szavazattal 2 ellenében — a két elnök azonban nem szavazott, — ajánlja az egyházkerületi közgyűlésnek, hogy özv. Fráter Sándorné kérvényét utasítsa vissza; de javaslatba hozza egyszersmind, hogy az államkincstár javára özv. Fráter Sándorné birtokára bekebelezett 8892 frt 87 krnak a főiskola követelesének biztosítása végett a főiskolára való átruházásáról mondjon le.

A gimnáziumi túltömött osztályok ügyének felmerülése alkalmából, Fejes István, egyházi algonodnok, mult évi december 9-én a tanári karral értekezletet tartván, ezen értekezleten úgy a köziskolai szék, mint a gazdasági választmányt arra hívta fel, hogy az említett tárgyon kívül még főiskolánk többi összes szükségleteit is vegye figyelembe, s ezeket elősorolván, mutassa ki mindazon forrásokat, melyek ezen szükségletek kielégítésére rendelkezésünkre állanak és számításba vehetők.

A köziskolai szék és a gazdasági választmány nagyterjedelmű emlékirataikban, — melyek rendkívüli fontosságukra való tekintettel egész terjedelmükben beiktattak az igazgató-tanács jegyzőkönyvébe, — a szükségletek sorrendjét akként állapítják meg, hogy első helyre teszik a főiskolai tanárok ötödéves fizetési korpótlékának rendszeresítését, valamint a főiskolai hivatalnokok (pénztárnok és jogigazgató) fizetésének rendezését s az országos tanári nyugdíjintézetbe való belépés folytán a főiskola által teljesítendő fizetéseket; második szükségletül jelölik ki az ötödik theologiai- és a nyolcadik jogi tanszék felállítását; s utolsóul a párhuzamos osztályok berendezését. A gazdasági választmány, előterjesztésében részletes és egészen pontos számítások alapján kimutatja, hogy a korpótlékokra, fizetésemelésekre és nyugdíjilletményekre szükséges 7358 frt a folyó jövedelemből, a két akadémiai tanszék 3264 frtot tevő költségei pedig részint a supplikáció megváltásából, részint egyéb jövedelemforrásokból fedezhetők lesznek. A párhuzamos osztályokat azonban ez idő szerint sem a tanári kar, sem a gazdasági választmány nem tartja ugyan felállíthatóknak; de különösen a gazdasági választmány rámutat ama segédforrásokra, melyek felhasználásával már a közel jövőben a parallel osztályok nagyfontosságú kérdése is megoldható lesz.

Az igazgató-tanács a két munkálatban kimutatott szükségleteket a maga részéről is olyanoknak tartja, melyeknek egyrészét haladéktalanul, másik részét a közel jövőben annyival inkább ki kell elégíteni, mivel más-különben a főiskola tovább fejlődése és versenyképessége válhatnék kétségessé; a reformok sorrendjét illetőleg elvileg szintén egyetért a tanári karral és a gazdasági választmánnyal; hogy azonban az egyházkerülethez úgy a szükségletek, mint azoknak fedezése tárgyában konkrét javaslatot tehessen, utasítja a gazdasági választmányt, hogy az igazgató-tanácsnak a legközelebbi tavaszi egyházkerületi közgyűlést megelőzőleg tartandó rendkívüli

ülésére a két munkálatban feltüntetett szükségletek figyelembevételével, terjesszen be egy normalis költségvetést; továbbá egy tervezetet az 1892-diki pénztári hiány fedezése céljából igénybe vett 5330 frt 20 kr, esetleg a györgyartlói birtokon fekvő épületek megváltása címén kiadott 5927 frt s a néhai Fráter Sándor helyett fizetett 18.959 frt 45 krból szintén tőkéinkből fedezendő vízszabályozási tartozás: 17.462 frt 7 kr, tehát összesen 28.719 frt 27 kr törlesztésére nézve; a normal-budget keretébe illesztvén be a kidolgozandó törlesztési terv szerint egy-egy évre eső törlesztési részletet is.

Minthogy az egységes elméleti jogi államvizsgálat tárgyában az országgyűléshez 1893. december 12-én benyújtott törvényjavaslat szerint csakis azok a jogakadémiák fognak feljogosítottatni a gyakorlati jogi, valamint közigazgatási pályákra minősítő s az eddigelé kötelezett doktori szigorlatokat helyettesítő államvizsgálat fölvételére, a melyekben 8, egyetemi magántanári képesítéssel bíró tanár lesz alkalmazva; minthogy más részről az igazgató-tanács a sárospataki jogakadémia fentartását úgy a főiskola eddigi színvonalának megóvása, mint az egyetemes protestáns egyház érdekei szempontjából föltétlenül szükségesnek tartja: nehogy az új rendezkedés készületlenül találjon bennünket, már a legközelebbi egyházkerületi gyűlésen javaslatba fogja hozni, hogy jogakadémiánkon a 8-dik rendes tanszékre a pályázat hirdettségéig ki.

Az Irodalmi Kör 1893. évi jelentése tárgyalás alá vétetvén, az igazgató-tanács elismerését fejezi ki a Kör sikerdús működése felett; de egyszersmind néhány dolgot felhívja figyelmét. Így nevezetesen egy előforduló esetre való tekintettel, amidőn a főiskola, mint kiadó érzékenyen megkárosítottatott, az igazgató-tanács kívánatosnak tartaná, hogy az Irodalmi Kör a módosítandó alapszabályok keretében a szerzői jog olyatén szabályozásáról gondoskodjék, hogy a szerzők, kik műveiket az Irodalmi Körnek, illetőleg a főiskolának eladták, szerzői joguk későbbi gyakorlásában szerződésileg korlátoztassanak.

Ugyancsak az Irodalmi Kör egy másik beadványa folytán az igazgató-tanács felhívja az Irodalmi Kört, hogy miként eddig, úgy jövőre is, a legnagyobb pontossággal mutassa ki és terjessze elő az egyházkerületi tanügyi bizottságnak, hogy mely iskolákban használnak idegen tankönyveket, hogy a rovatos ívek mely iskolákra nézve föltettek ki hibásan s honnan nem érkeztek vissza; felhívja továbbá, hogy minden félreértés kikerülése végett s a lelkészek és a tanítók részéről az esetleges mentegetődzésnek elejét veendő, minden évben nyomassa ki az Irodalmi Kör tankönyvekkül használandó kiadványainak jegyzékét s a lelkészi hivataloknak küldje meg. Az egyházkerületi közgyűlést pedig fölkéri az igazgató-tanács, hogy a tanítókkal együtt a lelkészeket is tegye felelősekké a tekintetben, hogy az iskolákban az Irodalmi Kör kiadványai használtassanak tankönyvekkül; továbbá, hogy ama határozatának, mely szerint az engedetlen tanítók megbírságolandók, a legszigorúbb végrehajtásáról gondoskodjék; végre, hogy a sikeresebb ellenőrzés szempontjából, a tanügyi bizottságot utasítsa, miszerint a megbírságoltak névjegyzékét, valamint általában az Irodalmi Körnek ez ügyben készítendő jelentéseit évenként mutassa be az egyházkerületi közgyűlésnek.

Hogy ez az ügy mennyire fontos a főiskolára nézve különösen anyagi szempontból s hogy ennél fogva az igazgató-tanács fennebb közölt határozata mily komoly figyelmet érdemel az egyházkerület részéről, mutatja a többi közt csak az az egy adat is, mely az Irodalmi

Kör második elnökének beadványában van fölemlítve. E szerint 1891/2-ben egy egyházmegyében — itt kiméletből nem akarjuk megnevezni — használtak 728 idegen ABC-t, 624 idegen Olvasókönyvet, 264 Orbán-féle Természettant és 39 idegen Alkotmánytant; ha ezek helyett használják a megfelelő pataki könyveket, ezekért fizettek volna összesen 501 frt 16 krt, vagyis csak ebben az egy egyházmegyében s csak ebben az egy évben a főiskola 501 frt 16 krral károsodott.

Ezeket kívül még számos csekélyebb jelentőségű ügyet tárgyalta le az ötödfél napon át tartott gyűlés.

Ballagi Géza,

az ig.-tanács tagja és jegyzője.

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyar nyelvtan.

(Népiskolák számára, írta: *Maklári Pap Miklós* gimnáziumi tanár. Kiadja a »Sárospataki Irodalmi Kör« 1892.)

Nagyon itt volt az ideje, hogy a sárospataki főiskola által gimnáziumi használatra kiadott régi magyar nyelvtan helyettesítőjeként az Irodalmi Kör gondoskodjék a nyelv mai állásának megfelelő kézikönyv íratásáról, mert ha azt állítom, hogy a sárospataki főiskola által kiadott s többször töldozott-földozott nyelvtan, valóságos merénylet volt a magyarnyelv szabályai ellen: nem nagyot mondani akarok, hanem saját tapasztalatomból beszélek, mert nyolc évig küzdöttem az első gimnáziumi osztályban e kézikönyv botlásaival, hiányainak a megváltozott nyelvtudomány szerint való kiigazításával.

E gimnáziumi nyelvtannak szakasztott mása volt az *elemi nyelvtan*, a melynek helyét a fenti kézikönyv foglalja el. Legnagyobb részében a latinnyelv törvényei szerint írva, az igeragozásban a latint vakon követve, a szóképzésnél elfogadva minden elképzelhető jó és rossz, magyar és szláv s más idegen képzőket; a mondatgoknál minden kissé nehezen magyarázható mondattagot *kiegészítőnek* nevezve; a mondatok összetételeinél sok hézagot hagyva s később pedig, hogy ezen hézagok kitöltessenek, „*toldalék*” címen két-három pótlékkal megszerezve a kézikönyvet, hogy a régibb nyomás kárba ne vesszen, hadd fityegjenek a pótlékok és toldalékok beillesztetlenül, ad majorem litteraturae hungaricae gloriam.

Igaz örömrre szolgál kijelenthetnem, hogy a *Maklári P. M.* kartársam által írott elemi magyar nyelvtan, teljesen szakított a régi sárospataki magyar nyelvtan ezen leírt hibáival s tiszta világos nyelven, rövid, jellemző meghatározásaival, főleg az alaktanban a legjobb uton halad a nyelv törvényeinek megértetése felé; példái szépek, ügyesen alkalmazottak s az elemi iskolába járó gyermekek felfogásához mérték; így jó lelkiismerettel mondhatom, hogy a magyarnyelv tanításában hasznos kézikönyv lehet.

Nem ment azonban ez a mű sem némi hibától, habár azok mentséget találnak a szerző előszavában kifejtett nézetnél fogva; de ha szigorúan ragaszkodunk nyelvünk törvényeinek pontos megtartásához, a kézikönyvnek olyan hiánya marad, mely egy újabb kiadás alkalmával elmulaszthatatlanul pótolandó lesz. Ez a hiba a *határozók tanának* téves irányú kifejtése.

Sajátságos, hogy a szerző félni látszik a határozók szétoztásának mai rendszerétől és megelégszik félmonkával s könnyebbség okáért az ő meghatározásaiba nem illő mondattagokat egy csodálatos csoportban *kiegészítő*

nek mutatja be. Meg is boszúlja magát eme különös fel-fogás azonnal, mert becsalja azon ütvestőbe, melyből ily meghatározás mellett nem lehet kimenekülnie.

Persze, könnyűnek látszik minden meghatározhatatlannak tetsző mondattagra azt mondani, hogy *kiegészítő*, de hogy igaz-e ez, az már más kérdés ám!

Elmondja a szerző is a 63 lapon, hogy „a helyhatározó ragos főnevek *sokszor az állítmánynak nem körülményeit határozzák meg*, hanem vele tárgyi összeköttetésben vannak; az ilyen névragos nevekekkel nem határozói, hanem ilyen tárgyi kérdésekkel felelhetünk: kiből? miből? kin? min? kinél? minél? kiből? miből? kiről? miről? stb. Az ilyen kérdésekre felelő mondattagok *kiegészítők*”; de hogy mi az a tárgyi összeköttetés, és vajjon a tárgyi kérdés mi lehet; hogy azokra határozókkal nem felelhetünk-e épenúgy, azt nehezen tudná megmagyarázni!

De nem is felelhetünk tárgyi kérdésekkel, mert azok mind határozók, a mit legjobban bizonyít maga a szerző, midőn okhatározó mondatrészt tesz kiegészítő gyanánt ezen mondatban: *szemet szemért, fogat fogért*, és a 61-ik lapon ugyanilyen szerinte *tárgyi* kérdésre felelő mondatot: ne neheztelj *szavaimért*; meglakolsz még *bűneidért*, okhatározóknak mutat be; tehát most így, majd úgy, a mint tetszik. — Vagy talán ez a mondat, mely a 61. lapon célhatározóképen áll: a katona *a dicsőségért életét is feláldozza*, és ezen kiegészítőként idézett: *pénzért, gazdagságért ne add el a becsületed*, nyelvtanilag nem volna egyenlő? Határozottan azt állítom, hogy ezek egyenlő és egyértékű mondatrészek, tehát őket vagy mindenütt kiegészítő gyanánt kellett volna venni, vagy értelmök szerint a határozók ugyanazon osztályába sorozni, mert így és ilyen meghatározás mellett a mondatrészek tisztázása lehetetlen, és a gyermekben a jó megkülönböztetésbe vetett hitet annyira megrendíti, hogy midőn példamondatokat kérdünk, vagy iratunk, a tanuló képtelen helyes tagokat keresni.

Igy aztán nem csoda, ha a tanuló azt tanulja, hogy ez a mondat, (56. lapon) *a földműves ekével szánt*, kiegészítő lévén, ez is kiegészítő lesz (56. lap), hogy: *„atyám beszélget a tanítóval”*; a mely mondatok hogy milyen különböző értékűek nyelvtanilag, kitűnik a következő egyszerű példákból:

1. Atyám szánt *ekével* (mint eszközzel).
2. Atyám szánt a *tanítóval* (mint társsal).
1. Én sétálok *pálcával* (mint eszközzel).
2. Én sétálok *barátommal* (mint társsal).
1. Eszik *kanállal* (eszközzel),
2. Eszik *testvérével* (mint társsal).

A mely mondatoknak egy mondatrész alá való sorozása ellen a szerzőn kívül mindenki tiltakozik.

En 15 éve tanítom a magyar nyelvet, és tapasztalás után mondhatom, hogy a határozóknak jelenlegi sokféle alakja nem csak, hogy nem terhelő a gyermekre nézve, hanem sokkal jobb, biztosabb és könnyebb, mint a *kiegészítőnek* tett fölületes és ruganyos határozatlanság.

A határozók tanában elkövetett ezen hiba maga után vonta természetesen az összetett mondatok tanában a többit s kénytelen volt a szerző a példamondatok alkotásában nagy óvatossággal eljárni és tisztán csak meghatározásainak megfelelőket felvenni és dacára ezen óvatosságnak sem kerülhette ki, hogy a módhatározó mondatoknál már *megengedőket* és *föltételeseket* is ne vegyen fel és nem kerülhette el itt sem, hogy a fentebbi elvének folyományaként egy és ugyanazon értékű mondatot kétféle csoportba ne helyezzen; azaz így is úgy is ne magyarázzon, mert csak nem fogja tagad-

hatni, hogy a 116. lapon időhatározó mellékmondatul felvett „*elvándorol a madár, ha az idő őszre jár*“ egyértékű nyelvtanilag a 119. lapon levő „*ha csillag nines, oly sötét az éjszaka*“ föltételes mellékmondat, mely pedig a módhatározók közé van sorolva. A megendők közé sorozott (122. l.) „*Bárha csügged is barátod, a te szived az ne nyomja*“ pláne alanyi mellékmondat.

Nem szörszálhasogatásképen, nem kicsinyeskedésből hoztam fel a példákat, csak azért, hogy bebizonyítsam, miszerint a rendszer kiépítése a nyelvtanokban elkerülhetetlen és csak sajnálom lehet, hogy tisztelt barátom az irodalmi körben nyilvánult ama bizonyos szakvélemény után indult és különben igen jóra való munkájában a magyar nyelv mai álláspontjának legmegfelelőbb rendszert egészében keresztül nem vitte. Így sem végzett haszontalan munkát, sőt mind a tanuló ifjúság, mind a fáradozó tanítók szellemi munkáját nagyban megkönnyítő segédkönyvet adott elemi iskoláinknak és mint olyat, mely az előbbi sárospataki nyelvtanhoz képest nagy és fokozott haladást jelez, ajánlom az illető iskolai előjárók és tanítók figyelmébe.

Dr. Kovács Gábor,

tanár.

IRODALOM.

* **A „Prot. Szemle“** VI. évfolyamának 1-ső füzeté a következő tartalommal jelent meg: 1. „A róm. kath. egyházi javakról.“ (I. közl.) *Dr. Sincerus*. 2. „A magyar prot. házassági jog rövid története.“ (I. közl.) *Pokoly József*. 3. „Észrevételek a polgári házasságról szóló törvény-tervezethez.“ (I. közl.) *Várnay Sándor*. 4. „A jelenkori társadalmi mozgalmakról és tanokról.“ *Dr. Pulszky Ágost* (Az Irodalmi Társaság felolvasásaiból). 5. Schmidt B. S. „Der Austritt aus der Kirche“ című művének ismertetése. *Dr. Szlávik Mátyás*, s ezen felül a szokásos irodalmi rovat. A Szemle e füzettel vált havi folyóirattá s remélhető, hogy gyakrabban történő megjelenése folytán közelebbről fog érülni a prot. társadalom és tudomány fő-fő kérdéseivel. Már az 1-ső füzet is így indúl. Szeretnők azonban, ha legközelebbi multunk, irodalmunk és sajtónk felett is szemlét tartana, tájékoztatna és irányozna. — Hát a népies kiadások miért késnek újra?!

* **A Magyar írók élete és munkái** című mű III. kötetéből megjelent az 5-ik füzet. Ez is a „F“ kezdő betűs írókkal foglalkozik. Oly nevek is előfordulnak benne, a melyekhez nem volt egyéb köthető, mint egy nyilvánosan megjelent levél. — Hány prot. egyén maradt már ki sokkal nagyobb munkásság mellett — a diszes sorozatból. Nem szűnünk figyelmeztetni prot. testvéreinket, hogy ne restelkedjenek érdeklődni a vállalat iránt! Egy-egy füzet ára 50 kr. Kiadja Hornyánszky V. Budapest.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Egy bizodalmas levél ezt a mélyen megdöbentő hirt tudatja velünk január 31-diki kelettel: „Folyó év és hó 29-én éjjel, a már csak néhány *Varga József*, barabási ev. ref. lelkész, saját szobájában — nadrágszíjjával — szobaajtója sarkára felakasztotta magát. Temetése jan. 31-én leend.“ — E borzasztó eset valódiságát már a napi sajtó is megerősítette, a *P. N.* azt is feljegyezvén, mint beregszászi hirt, hogy a szeren-

csétlen véget ért lelkész lakásán az egyházi pénztárak vizsgálata (V. J. egyházmegyei pénztárnok is volt) folyamatban van. Bővebb tudósítás hiányában tartózkodunk megjegyzéseket fűzni e hihetetlennek tetsző esethez, anynyival inkább, mert a boldogultat papi tulajdonságokkal ékeskedő, közszeretetre érdemes férfinak ismertük, a kivel, mint családtalannal, a prot. papok nagyobb részének ismeretes szegénysége sem űzött gonosz játékokat. Még csak 56 éves volt. Barabáson a volt esperesnek, Peterdy Károlynak Munkácsra történt elvándorlása óta működött. Az örök bíró előtt talájon mentséget az embereknek visszatetsző cselekedetére!

— **A színes boríték** még mindig kísért. A „Debr. Port. Lap“ most már (4. sz.) kettős erővel támad ellenünk (t. i. a „*Beküldetett*“ szerzője és a szerkesztőség „közül akarattal“) s jobb ügyhöz méltó hévvel és szenvedéllyel $2\frac{1}{4}$ hasábon mulattatja olvasóit annak igazolásával, hogy a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjének nyilatkozatában csakugyan megtalálták a *következtetlenséget*, sőt csufkodást, irigységet, gőgöt, tettetést, gáncstalan lovagság affektálását, kapzsiságot és sok egyéb hitványságot is felfedeztek abban. — Megírtuk a t. kollegának magán levélben, hogy miért nincsen egy mákszemnyi igazuk sem s hogy kár ilyen csekélységre olyan sok papírost és annyi nemes tüzet elvesztegetni — ebben a mostani időben! . . . Minthogy pedig a nevezett lap olyasmi miatt látszik tüsszögni, tombolni és sárral dobálózni — t. i. a *tisztességtelen üzérkedés* vádjá miatt, — a mit a Sárosp. Lapok szerkesztőségének szavaiból nagyító üveggel sem lehet kifürkészni: tehát felhatalmaztuk a „Debr. Prot. Lap“ szerkesztőségét a következő nyilatkozat közzétételére is: A „*Sárosp. Lapok*“ szerkesztősége az *ellenelapunk* előbbi számában mejelent közleménnyel szemben kijelenteni kéri általunk, hogy a lap színes borítékát *tisztességtelen üzérkedésnek* soha, sehol nem mondta, nem tartotta és nem is tartja s ezért a Debr. Prot. Lapot soha, sehol, sem szóval, sem írásban meg nem támadta s az ily támadásnak az általa mondottakba való belemagyarázása ellen határozottan tiltakozik. A többire nézve ő is nyugodtan bizza magát az elfogulatlan olvasó ítéletére.“ — Lehet, hogy a „Debr. Prot. Lap“ e nyilatkozatot nem fogja kiadni, azért kellett ezzel a tért itt is megrabolnunk. A szenvedély lármája ellen nem védekezünk. „Et alios vidimus ventos!“

— **A Prot. Irod. Társaság ez évi felolvasó estélyei** Budapestén, folyó hó 9-én kezdődnek s március 6-ig fognak tartani. Minden pénteken lesz egy-egy estély az ág. ev. egyház dísztermében. A programm már az egész ciklusra készen van. Szász Károly, Szabó Aladár, Kenessey Béla, Szóts Farkas, Vargha Gyula, Kenessey Dezső, Fejes István és Horváth Sándor fognak a prot. egyházat s ennek mai helyzetét közlő érdeklő felolvasásokkal közreműködni. Ha az Irod. Társaság nem megy a vidékre, legalább a vidék menjen Budapestre egy-egy kiválóbb képviselőjében. Ugy látszik, ez a gondolat szülte a komoly figyelmet érdemlő programmot. Fejes I. március 16-án, a prot. egyház feladata, tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre, című értekezéssel vesz részt a felolvasó estélyen.

— **A kolozsvári theol. facultás**, mint a kerület igazg. tanácsának jegyzőkönyve igazolja (Prot. Közl.) már a legközelebb felállítható lesz. A fedzeti tőke 367,295 frtban van felvéve, melynek évi tiszta jövedelme 32,393 frt s így még 381 frt 05 kr felesleg is mutatkozik.

— **Az egységes középiskola ügyében a közoktatási tanács** albizottsága legközelebb három gyűlést tartott. A bizottság tagjainak véleménye szerint a tervezett kö-

zépiskola, melyben minden tanuló egyenlő mértékben tanulhatja a művelődés elemeit, mindenkit egyenlőn jogosít a felsőbb iskolákra. A középiskola tantárgyaiul a gimnáziumban most tanított tantárgyakat mind javasolja felvételni, de a nemzeti elemek nagyobb érvényesítésével. Viszonylag kötelező tantárgyak gyanánt a bizottság a görög és francia nyelvet jelölte ki, melyek a többi tárgyakkal egyenlő fontosságúak, de ezek közül a tanuló csak az egyiket választhatja. Ezeknek tanítására a bizottság 4 évet vett fel. Hosszabb vitát idézett elő az a kérdés, hogy minden iskola köteleztessék-e mind a két, viszonylag kötelező tantárgy tanítására s a bizottság többsége végre abban állapodott meg, hogy a hol csak egy középiskola van, az mind a két tárgy tanítására kötelezendő, de a hol két vagy több középiskola van, a miniszter engedélyt adhat, hogy egy időre vagy a görög vagy a francia nyelv tanítására ne rendezzék be mindenik intézetet. Huzamosabb ideig tanácskozott a bizottság a felett is, hogy az idegen nyelvű (szerb, román, olasz) iskolákban mi módon lehet elhárítani azt a nehézséget, a mely onnan származik, hogy a növendéknek 5-féle nyelvet is kell egyszerre tanulni, a többség végre abban állapodott meg, hogy ezen a bajon a miniszter segíthet esetleg a helyi tantervekkel, a német nyelv elejtésével vagy esetleg más, célszerűnek látszó módon, de a bizottság ezekre az intézetekre is kötelezőnek tartja a többi iskolákra készített tervezetet. Érdekes vita folyt ki a felett a kérdés felett is, hogy hány éves legyen a középiskolai tanfolyam? *Suppan* és *Zichy* Antal az előkészítő osztály felállítását károsnak vagy legalább is feleslegesnek véli, mert ez bizalmatlanságot fejezne ki a népiskola iránt. A mostani bajokon szigorú felvételi, vizsgával kívánnának segíteni. *Verédy* tanfelügyelő ellenben a népiskolára nézve hasznosnak tartja, ha a középiskola 8 osztálya alól egy előkészítő osztállyal kibővíttetik, mert a mostani rendszer mellett a népiskola 4-ik osztálya a középiskolára készíti elő a növendékek egy részét s így elvonatik eredeti rendeltetésétől. Szász Károly és Kármán szintén 9 évesnek óhajtják az egységes középiskolát. A vitában a tagok majdnem mind résztvettek s végre szószerinti szavazással döntöttek el a kérdést. A szavazás eredménye az lett, hogy a bizottság 9 szavazattal 7 ellenében az egységes középiskolát 9 osztályúnak óhajtja. Az utolsó kérdés az volt, hogy minő sorrendben tanítsák a tervezett középiskolában a nyelveket? Erre nézve a bizottságnak az a véleménye, hogy az I. osztályban idegen nyelvet nem kell tanítani. A II. osztályban kezdődjék a latin, a III. vagy IV-ben a német s V-ben a görög vagy a francia nyelv tanítása.

— **Egy új pásztorlevél.** Br. Hornig Károly, vesprémi püspök, ki a közös pásztorlevelet nem kísérte annak kihirdetése alkalmával külön leírással, a napokban körlevelet intézett egyházmegyéje papságához, de különösen a hívekhez. Ebben püspöksársaihoz hasonló módon fejtegeti a szegény magyar kath. egyház siralmas állapotát és sorakozásra, összetartásra, tömörülésre hívja fel az egyház közhíveit, utasításul adván, hogy a papokat és egyes tekintélyes kath. világi férfiakat tekintsék vezéreikül. Küzdelemre buzdítja őket, mint mondja, nem a béke felzavarása, hanem annak helyreállítása és biztosítása céljából.

— **Reverszális ref. egyházmegyei gondnok.** Gyürki Ábrahám grófról, a drégely-palánki ev. ref. egyházme-

gye gondnokáról híresztelik a napi lapok, hogy Schopper rosznyói püspöknek — ennek az extra pápista főpapnak — reverszálist adott. Mit szól ehhez a drégely-palánki egyházmegye? És ez a gróf ur ott képviselte csak néhány napja, még a református egyházat a király előtt! A tisztelgők névsorában legalább ott volt!...

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Prot. P. Szívesen tesszünk collegialis szolgálatokat, de tartalmi kivonatok közlésére nem vállalkozhatunk. Alkalmilag készséggel fogunk b. folyóiratokról megemlékezni, mert nem tartunk azokkal, a kik százszor elmondott dolgokat is újdonságként akarnak feltüntetni s úgy viselkednek vállalatukkal, mintha egyedül állának a világon. Egynek melyik laptársunk a nevét is irtózik a másiknak kinyomatni, kivéven bizonyos eseteket. Megpróbáltuk a múlt évben laptársaink tartalmi jegyzékét közölni, de háládatlan munkának tapasztaltuk ezt a figyelmetlenkedést. — *M. F.* Megkaptuk s iparkodni fogunk vele. — *M. J.* Egyebet is szeretnénk volna olvasni leveléből. A választ elküldtük, az anyagi dolgokról a pénztárnok fog tudósítani. — *H. V.* Levelet írtunk. A könyv ide nem érkezett. — *K. B.* Ebbe a számba nem fért. — *U. I.* Sajnálom, hogy díszéretesen növekedő buzgóságot nem bírjuk eléggé méltányolni; ez azonban el ne kedvtelenítsen. — *H. Gy.* A szomorú hír rendkívül meglepett, az előfizetés miként állásáról legközelebb.

HIRDETÉS.

Alapítottott

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

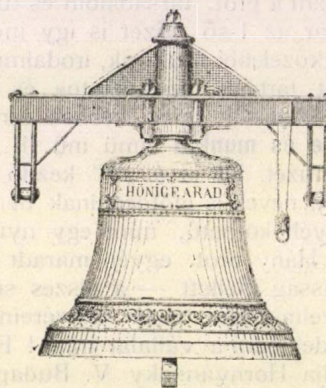
Alapítottott

1840.

harang- és érez-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegetkarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acézból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugysintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

2—15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« Görömbei Péter. — »Az 1868. LIII. kérdéséhez.« Molnár Ferencz — »A bécsi prot. teológiai fakultásról.« Rácz Kálmán. — »Indokolás.« Gróf Csáky Albin. — »Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.« Dr. Zsindely István. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

A jövő egyháza.

II.

A szemlélődő s gondolkodó emberek előtt kétségtelen bizonyosság már, hogy a minden valószínűség szerint törvénynyé válandó négy egyházpolitikai javaslat, valamint a már életben levő 1868. évi 38. t.-c., az 1876. évi 28. t.-c., az 1883. évi 30. t.-c. és az 1893. évi 26. t.-c. az egyháznak az államhoz való viszonyát alapjában, lényegében gyökeresen megváltoztatták már is és a közel jövőben még inkább meg fogják változtatni. Hosszas indokolás helyett utalom az olvasó figyelmét Buza Jánosnak e becses lapok f. évi 1. sz.-ban „A prot. középiskolák jövője“ c. cikkére. Emlékeztetem az olvasót azon harcokra, melyeket az iskola autonómiája érdekében 1868 után s a felügyelet tárgyában az 1879-ben megirt tiz pont felett viselt az egyház az állam ellen. Azután megkérem, hogy gondolja el a való életet. Gondolja el, hogy az iskolai ügyekben a tanfelügyelő a jog és hatalom, az egyház joga és hatalma mellette csak alárendelt és kicsinyes, alig terjed többre, mint a fizetésre. Gondolja el, hogy az érettségien ott ül a kormány képviselője — vetőjoggal . . . s be fogja látni, hogy az iskolából az egyház már kiszorítottatott s jövőre még inkább kiszorítja onnan az 1893. évi 26. t.-c. Tehát befolyását más úton-módon kell keresnie a hivek egyetemére; más eszközökhöz kell nyúlania az istenországa építése érdekében; nem egyedül azért, hogy a felekezeti befolyást az emberekre érvényesítse, nem; hanem azért, hogy az evangélium erejével, szellemével, a ker. vallás jótékony melegével az egyes emberek, a családok, a társadalom, az emberiség életét, s az életben a sok viszásságot, nyomort, szenvedést stb., stb. lehetőleg elviselhetővé, sőt az életet nyugodttá, kellemessé, kedvessé, vonzóvá, széppé és boldogítóvá tegye.

Hogy az egyház ezt tehesse, szerintem az embert oltalmába kell vennie, mindjárt a születés első percében, a bölcsőjében s szerető gondjával, figyelmével, gyámolító és vezető kezével át kell kísérnie az egész életen, bölcsőtől a koporsóig. — Miképen valósítsa, miképen érvényesítse az egyház ezen befolyását az élet különböző korain át, hogy a fentebbi sorokban

megjelölt cél frázissá ne váljék, annak elmondása e cikksorozat valódi célja.

Igenis! fel kell fognunk a felekezetünk kebelében született ember ügyét, születése első percénél, bölcsőjében. Valljuk meg őszintén, hogy idáig csak annyiban tettünk ennek eleget, hogy megkereszteltük a ref. ker. szülők gyermekeit s beirtuk az anyakönyvbe. Jövőben ez nem lesz elég. A „szabad egyház, szabad államban“ elve többet kíván. Azt kívánja, hogy a kiket megkeresztelünk — mert talán szükségtelen is megjegyezni, hogy kereszteltetni a szülők okvetetlen fognak, az egy jelentéktelen kis százalék kivételével, jövődöben is — tehát a megkeresztelteket nem szabad többé magukra hagynunk. Minthogy azonban a csecsemőkkel még nem beszélhetünk, fel kell elevenítenünk ama régi jó szokást, az „egyházkeletést“, mely — tudvalevőleg — számos ref. gyülekezetben még ma is gyakorlatban van, hogy az anya által érvényesítsük befolyásunkat a kisdéd életére nézve s így jegyezzük el őket az evangy. ref. ker. anyaszentegyháznak.

Én megengedem, hogy e tárgyról is sokféle lehet az emberek felfogása; de tény, hogy a gyermek-szülő asszonynak, mostani semmilyen lelki gondolkodásunk mellett is, a mint az fellábadozik, első gondolja, hogy Isten házába, a templomba menjen, halát adni az Istennek azért, hogy megsegítette, hogy a halál köteleiből megszabadította. . . . Ne hozakodjunk ez ellen azzal elő, hogy pápistás, az ottani „avatásra“ emlékeztető szokás ez; mert az ilyen ellenvetés messze, nagyon messze vinne. . . . Hanem, ha ma is feljön a betegágyából felkelt anya az Isten házába, hogy közös imádságban adjon halát az Istennek: jövőre vegyük szokásba, hogy ugyancsak a templomban külön beszéljünk és imádkozunk vele. Gyöngéden kérdezzük ki: egészséges-e már teljesen? és a kis gyermeke? Kössük hathatósan szívére, lelkére csecsemő gyermekének gondját; annak földi boldogságát és mennyei üdvét, vallásos nevelését; hogy mihelyt annyira gyarapodik a kis szülött, tanítsa meg imádkozni, istent félni és tisztelni; minden dolognál Isten segedelmét s áldását kikérni. . . . Ezzel az anyára is hathatunk beszédünkkel, de a kisdédet is gondjaink alá vettük. És azután, azontúl is, ha találkoznak az édes anyával, kérdezzük ki gyermekei sorsa felől. . . . Így fogjuk igazán végezni a cura pastorálist. . . . De hisz erre utasítást ad a Fördös

agendája ma is! (Agenda. Fördös. 1878. 14—18 l.). De ugyan mi haszna írta ő ott meg az „egyházkezelésre“ tartozó utasításait, ha sok helyt sem külön nem imádkoznak a szülő édes anyával, sem a gyülekezetben mert egész heteken át nem is harangoznak. . . . Bizonyára többet ér egy ilyen megható pillanatban egy pár jó szó, egy-két pontból álló utasítás, mint sok hosszú prédikáció a szülei kötelességekről, a nevelésről és vallásosságról. . . . S az ily szemtől-szembe való beszédnek, közvetlen érintkezésnek van hatása, nem úgy, mint a prédikációnak, melyben mindenkinek beszélünk és senki sem ért róla!

Figyelemmel kísérvén a fejledező gyermek — s vele együtt az egész család — életét, elérkezünk, eljutunk vele, helylyel-helylyel az óvoda kijárása után, a rendszeres iskolai neveléshez. Az óvodában külön vallástanításra szükség nincsen ugyan, mert ott csak általános ker. szellemben szerkesztett imák, fohászok használatnak; azonban a lelkész, akár mint a felekezeti, akár mint a községi óvoda felügyelő-bizottságának tagja, mutasson érdeklődést a gyülekezetéhez tartozó szülők óvodába járó gyermekei iránt; az óvoda helyiséget gyakorta meglátogassa, hogy a hitsorsos gyermekek benne lelki atyjukat, életök, sorsuk folyamának éber figyelemmel kísérvét ismerjék fel, hogy ne legyenek ismeretlenek egymásra nézve, midőn az elemi iskolában a lelkipásztor, mint vallástanító kezd velök foglalkozni.

Igenis! a jövő képe azt mutatja, hogy a vallás-erkölcsi és hittani tárgyakat a lelkész fogja, a lelkésznek kell tanítania az iskolában. Mert hisz az talán csak világos már mindenki előtt, hogy az 1893. évi 26. t. c. megvalósítása egyet jelent az iskolák államosításával! Ha pedig az iskola államivá lett, akkor már mindenik hitfelekezet maga köteles a hittaniakról stb. gondoskodni.

Itt azonban két dolgot kell megjegyezni. Egyik az, hogy míg ez az átalakulás meg nem történik — és míg a lelkésznek is nyakában marad az elől említett sok irodai teendő, a közigazgatás s kormányzat szolgálata; — addig t. i. míg az iskola a felekezeté marad, a tanítás teljesen és kizárólag a hitfelekezeti tanító, tiszte leendő a felekezeti népiskolában; általánosságban nincsen is ok reá, hogy a hittani tárgyak a felekezeti iskolában, a felekezeti tanító kezéből kivéssenek; de a jövőhöz úgy kell készülni, hogy ez az állapot soká fenn nem állhat. Ennélfogva idején kell készülni a hitfelekezetekhez — és éppen ez a másik megjegyzésem a tárgynál, — hogy a vallástanítás hova-előbb a felekezetre háramlik, illetőleg az egyes hitközségek papjaira marad. És ez nagy jelentőségű dolog! Nem azért, mint talán a roszakaratúak egyenesen gyanakodólag gondolják, mintha a lelkészek félnének e szép hivatás teljesítésétől; mert hiszen sokkal kellemesebb foglalkozás lesz az, mint az anyakönyvek másolata, mint a lélekölő irodai munka; hanem a vallástani órák beosztása s a több iskolával bíró községekben a vallástani órákra járó gyermekek nagy száma miatt! A hittani tárgyaknak a lelkész által való tanítása kérdésének ez a sarkpontja vala az, mely felett már két évtized előtt heves szóvitát folytattam b. e. lelkészelnődöm és főnökömmel; t. i. hogyan lehet majd a 4—5 iskolában s mindenik iskolában 4—5—6 osztályba járó gyermekeknek vallást tanítani külön?! Nehéz törésű dió is, de nem lehetetlen; azonban az átalakulásnál nagyon is figyelembe veendő mozzanat. Mert pl. kis gyülekezetben, hol 5—600, legfőlebb ezer a

lelkek száma, hol tehát egy, legfőlebb két iskola van a községben, egy lelkész, ha az állam és községnek teendő irodai szolgálatok alól felszabadul, egymaga elvégezheti a vallástanítást; el is végzi nagy lelki gyönyörűséggel. De a népesebb hitközségekben, a hol már százakra megy a hitfelekezethez tartozó növendékek száma, ott egy ember nem lesz képes annyi gyermeknek a vallást tanítani. Azonban ott lesznek a segédlelkészek, a kik már akkor szinte nem irodai segédek, nem az állam részére dolgozó, idegen és egyházi, vallás-erkölcsi tekintetben haszontalan, áldatlan munkán fognak fáradni; hanem egészen előképzett-ségek és tanulmányaiknak megfelelő tárggyal, vallástanítással fognak foglalkozni. A még népesebb egyházakban pedig ez sem lesz célravezető. Azokban már hitoktatói, katekhetai állásokat kell szervezni, a mint ez megvan helylyel-közzel már hitfelekezetünkönél is; de általánosan megvan a róm. kath.-nál, még kevésbé népes plébániákon is.

Hitoktatói, katekhetai állás! Igen ám! de miből?! . . . Persze, hogy miből? . . . Ez a kérdések kérdése!

Nem most hangoztatom először, hogy az átmenetnél, az átalakulásnál, az elemi hitfelekezeti iskoláknak államivá vagy községivé való átváltoztatásánál a felekezet ébren legyen s igyekezzék vallási, hitfelekezeti érdekeit megóvni, annak ellátásáról jövőre is gondoskodni.

Ha átveszi a község vagy átveszi az állam az iskolát, vegye vállaira annak terheit is. Ne úgy, mint a 29,751. sz. min. rendelet kilátásba helyezi, hogy ha az állam átveszi az iskolát, átveszi a kántori állás javadalmának kivételével, az iskolai alapot is (min. rend. 8, 16. pont). De miután ilyen tervezetek vannak, igyekezzék a hitfelekezet általában is, igyekezzenek az egyes hitközségek is a vallástanításra, a hitoktatásra szükséges alapot megtartani, megmenteni, hogy így, a hol kívántatik ne csak rendes lelkészeket, hanem hitoktatókat is, sőt kántorokat, énekvezéreket is tartassanak, még pedig a hitsorsosok ujjabb megterhelése nélkül. A hol ezt majd elhibázzák, biz ott igen nehéz kérdés lesz a hitoktatás felől való gondoskodás! Ébren kell lennünk, hogy hitfelekezeti érdekeink meg ne sértsenek, csonkúlást, rövidséget ne szenvedjenek!

Mivel ennyire belemerültem e tárgyba, itt látom szükségét előadni nézetemet az énekvezéri tisztteljesítésére nézve is, az iskolák államosítása, vagy községivé alakítása esetén. Ezen felmerülő esetek idején, a nagyobb, népesebb egyházak természetesen énekvezéri, kántori állásokat szerveznek. A kisebb községekben a községi vagy állami tanítónak igen jó mellékkereset gyanánt fog kínálkozni a hitfelekezetnél a kántorság, énekvezérség s a vele járó énekvezéri díjazás. Sőt már a pályázatoknál kitüntethető lesz, hogy a kérdéses községben melyik hitfelekezetnél lehet ilyen mellékkeresetre, énekvezérségre számítani, hogy így a pályázó a díjazáshoz már azt is hozzá vehesse. Így, a legtöbb esetben, e kérdés is meg lesz oldva! De, hogy anyagilag is megoldható legyen, akár egyik, akár a másik esetben, akár kis községben, akár nagy egyházban, kívánatos, hogy az iskola jellegének változtatásánál a hitfelekezeti érdekek őrei ugyancsak talpon legyenek, mivel az esetek már is gyakoriak!

Görömbei Péter.

(Folyt. köv.)

Az 1868. LIII. kérdéséhez.

A polgári házasságról szóló törvényjavaslattal kapcsolatban, mint az köz tudomású, egy másik is foglalkoztatja törvényhozóinkat és a közvéleményt, mely szerint a kath. egyháznak a szellemi téren szenvedett veszteségeért országos törvény által adatnék kárpótlás az 1868. LIII. t.-c. azon részének eltörlésében, mely a gyermekek vallási hovatartozásának kérdéséről intézkedik, vagyis — a mi ezzel egy értelmű — az eddig már néhány évtizeden keresztül tiltott lélek-halászat szabadalmában.

S az van mondva e tervezett törvényváltoztatás felől s mi protestánsok, mintha hajlandók lettünk volna hitelt adni annak, hogy ez a művelet, az izgalmas egyháztársadalmi problémának alapos, államilag szabadelvű megoldása.*

Hogy vannak egyháztársadalmi problémáink, a közbékeséget a vallás örve alatt megbolygató rendelkezések közöttünk, de nem miattunk: ez fájdalom, igaz; hiszen éppen ezek alkalmából vettett fel a törvényváltoztatás szüksége. De hogy e problémáknak egyedül az állami törvényhozás közbejöttével lehetne és kellene alaposan, a vallásos eszmék elébb vitelére megoldatniok: ez már nem egyéb, mint a múlt idők emlőin táplálkozó, nevetséges, megrögzött előítélet, mely semmitől sem áll távolabb, mint a protestáns felfogástól. Aztán, hogy az a mód, melylyel az állam ezeknek megoldását, helyreigazítását eszközölni szándékolja, állami szempontból szabadelvű lenne: ez az állítás, szelid kifejezéssel élve, világos elcsavarása az igazságnak.

Az állam, mint az anyagi és szellemi törekvések gócpontja s közbiztonsági erkölcsi intézmény, ma már felekezeti fényben felülálló s mindinkább haladnia kell a szabad egyház szabad államban eszméjének megvalósítása felé. Nem szövetkezhettek, mint a sötét középkorban tette, világi hatalmának fontbavetésével egyik felekezettel a másiknak elnyomására. A vallás ügyét tisztán a lelkiismeret kérdésének tekinti már ma s csupán arra kell ezen a téren ügyelnie (és éppen a szabadelvűség szempontjából ez itt a főképen megfigyelendő dolog), hogy az a lelkiismeret a másokéval s az állam magasabb érdekeivel összeütközésbe ne jöjjön, azokat ne sértse. Így alakul, így domborodik ki mind erősebb vonásokkal minden művelt népnél a modern, szabadelvű állam egyházpolitikája, s bizonynyal nem messze van az az idő, — jelei már egyre sűrűbben mutatkoznak — midőn az állam az egyházi hatalom fondorkodó, erőszakoskodó uralmának foszlányaival kezében, mint evangyéliumi szellemű győző fog megállani, sajátos jelenség gyanánt a kath. egyház felett, s a kath. egyháznak a maga hitbeli lelkiismeretére, mint legtöbb esetben megbízhatatlan bíróra hivatkozást, kénytelen lesz mérvadóknak nem tekinteni; hanem magasabb érdekeihez képest azt fogja mondani: én elvégre is csak a cselekedetekből ítélhetem meg az állampolgárok hitét.

Ezt a szellemet, a belső ember uralmának jogát kell az általánosságban u. n. keresztyén államnak mind inkább visszatükröznie, érvényre emelnie, az arra magát képtelennek bizonyító felekezeti keresztyén egyházzal szemben, ha a szabadelvű névre igényt akar tartani. Nem felületes áttekintéssel, nem tisztavirág életű inézkedésekkel; hanem az egyháztársadalmi kérdések mélyére szállva, gyökeresen, szellemel kell al-

kotnia. A polgári házasságról szóló törvényjavaslatnak az 1868. LIII. törvényekkel összefüggésbe hozatala s ennek amazért szándékolt eltörlése éppen nem vall ilyen magasabb nézpontú, mélyebbre tekintő felfogásra; még következetességre sem. Egy szabadelvű törvény biztosítása végett, mely tisztán jogkörébe tartozik, oda dob a prédára leső, klérikális ellenáramlatnak egy másik szabadelvű törvényt, mely békés fejlődésének alapját képezi. Valóban roppantul felületes és elfogult gondolkodás, a tények és történelemnek, a protestantizmus és katolicizmus szellemének, jellemének nem ismerése, vagy félreismerése kellene ahhoz, hogy valaki, — csak éppen e két javaslat felszínre vetődésének körülményeit, azok egymásra hatását tekintve is — a kérdéses törvényt ne szabadelvűnek tartsa, akár a történeti multjánál, akár az azt átlengő szellemnél fogva.

Annak eltörlése csak azon esetben jelezne haladást s lenne indokolt, ha abban az irányban, melyet az képvisel, újabban még szabadelvűvel pótolatnék. Szabadelvű voltát nem ingatja meg a kath. részről hangoztatott amaz ismeretes ellenvetés sem, hogy az a kath. egyház jogait, cselekvési szabadságát korlátozza, hódító erejét gyengíti, eszméinek terjedését akadályozza. Nem, mert alapos ismerettel, elfoglaltság nélkül, nem mondhatja senki e törvényről azt, hogy az a kath. egyház hívei, s azoknak a lelkiismereti meggyőződése, nem pedig kizárólag a klérus, e különérdekű testület türelmetlenkedő, önző kapzsisága ellen hozatott volna, s hogy nem éppen ez okból van ma is szükség annak fentartására. A kath. laikus elemnek, de általában bármely egyház tagjainak semmi mélyebb vallási érdekek nincsen és nem is lehet abban, hogy itt és ott néhány emberrel többen, vagy kevesebben vallják-e az ő egyéni hitét, különösen ha meggondoljuk, hogy ez a hit éppen homlokegyenest ellenkezik az egyház által megállapított hittételekkel, s talán keresztyénibb is. Az tisztán egyházi specialiter kath. papi érdek, melyért a magának tetszelgő klérus oktanul, mondhatnánk lelketlenül annyi sok zavart támasztott már. A hit egyéni tulajdon, melynek meg van a maga tisztességes szellemi útja a hódításra, a tovább terjedésre s a kinek lelkében él, óhajtja is egészen természetes okokból annak terjedését, de hogy vele szemben türelmetlenek legyünk, sőt külső eszközökkel, durva kézzel belemarkolva, egyik embertől elvenni, másokra rákényszeríteni igyekezzünk: ez kizárólagosan a katolicizmus találmánya.

A vallás ügyének ez a magasabb, szellemi oldalról való tekintése az újabb időkben már, minden klerikális izgatás dacára is, élénken nyilvánult a kath. világi elem körében. Ennek eredménye volt éppen a kérdéses törvény megalkotása is, a mely ellen akkor, történeti adatok szerint, a klérus majd nem egyedül intézett támadást; a számbavehető szabadelvű világiak magára hagyták. Szabadelvű alkotásnak tekintetett e törvény folyton, s mint ilyenben nyugodott meg abban hosszú, állam-rongáló vallási villongások után a katolicizmus multjával számot vető, nemzeties irányú, hazai közvélemény. Hát vajon a mi akkor s azóta szabadelvű volt, ma már nem lenne-e az, hogy mint ilyen elvetette, a történeti fejlődés útjáról letérve, melyre pedig a klérikálisok a magok érdekében annyira szeretnek hivatkozni: egy egész századdal menjünk vissza az intézmények alkotásában?! Ez az irány jelezne-e igazi szabadelvű haladást?! Ugyan nem gondolja-e meg gőgjében, vagy elfoglaltságában a magas klérus, hogy ha ennél a kérdésnél elveti az állam a történeti alapot,

* Lapunk mindig tiltakozott e felfogás ellen.

akkor következetesen el kell azt vetnie más időszerű kérdések elintézésénél is, s ezzel aztán a kath. egyháznak, illetőleg klérusnak, minden történeti jogból származó állami, társadalmi s egyéb kiváltságait halomra dönti.

Ha tehát a klérus merészli ezt a tisztán állami érdekekben alkotott törvényt támadni a szabadelvűség hiánya miatt, az állam egyedül saját érdekétől indítva, joggal vághatja vissza, hogy a klérus nem illetékes egy általános érvényű törvényt saját szempontjából, saját mértékével mérni. A világi elem lelkiismerete sohasem tiltakozott az ellen, az nem is egy a klérus lelkiismeretével; erre hivatkozni hát a klérusnak sem oka, sem joga nincsen. Katholikus kívánságnak megjárja, hogy ez a törvény töröltessék el, ha ellene állami szempontból alapos kifogás emeltetnék, vagy gátolná az egyházat igaz hivatásában; de az izgatásban tévedező klérikalizmus szabadelvű nem volt soha, és elveinél fogva nem is lehet, sőt annak szabadsága fegyver a józan szabadság ellen. Lényegileg marad a régi; a szabadelvűségben csupán színét változtatja, mint némely állat, ha a napfényen sütkérezhetik vagy ingereltetik.

Már maga az a körülmény, hogy ezt a tisztán egyházi ügyet, a gyermekek vallási hovatartozásának kérdését, melyet a protestantizmus elveinél fogva saját körén belül old meg; és ezzel soha nehézségeket nem támaszt, a klérus magatartása miatt ismét az állami törvényhozás elé kell hurcolni: bizonyítja azt, hogy a klérus valami szabadabb, általánosan emberi, s tiszta keresztyén szempontból még ma sem képes tekinteni a viszonyokat, nemcsak ebben a kérdésben, de ismeretes vallás-erkölcsi elvei szerint kivétel nélkül, nagy általánosságban. Ez a végzettszerű, romboló szellemirány, mely lépten-nyomon megnyilatkozik a hivatalos egyház kijelentéseiben s tényeiben, s melynek jogosultságát annyira vitatják, hogy azzal, mint épen isteni igazsággal dicsekedeznek is: nem kerülheti ki most, még kevésbé, mint a multban, szabadelvű törvényhozásunk figyelmét. Katholikussá tenni mindenkit; ez a törekvés ma már egy katolikus ember előtt sem jelenthet egyebet, mint a vallás ügyét pusztá hatalmi ténykedéseknek nyilvánítani, s keveset törődni az egyéni lélek igaz érdekeivel és szükségleteivel. Ez a szellemirány az, mely lépten-nyomon, eltekintve annak evangéliom-ellenes voltától, nehézségeket, viszályokat támaszt az állam, társadalom, sőt a családok életében is, s fog támasztani mindaddig, míg magát történeti képtelenséggé nem téve, egy végleges megoldás által le nem rázza nyakáról a társadalom s állam a vele való bajlakodást.

Ha ezt az így nyilatkozó szabadelvűséget méltónak tartja ma a magyar állam arra, hogy annak, s vele a saját érdekeinek istápolására vállalkozzék: ám tegye; de ne kívánja tőlünk, protestánsoktól, kik ezzel homlokegyenest ellenkező szellem-irányt követünk, hogy ezt szabadelvűnek s az állam érdekében levőnek ismerjük el. És pedig nem azért, mintha elveinkkel a saját egyházi érdekeinket akarnók csupán előtérbe tolni (hiszen nyíltan vallott s ismert prot. eszme, hogy belső meggyőződésből származó hitével mindenki lehet boldog); hanem azért, mert a történelemre s erkölcsre támaszkodva, egyházi érdekeinket a józan demokrata állam érdekeivel egynek látjuk.

Az 1868. LIII. eltörlése a gyermekek vallási hovatartozásának kérdését nem megoldaná, hanem elmérgesítené; tehát annak fentartását épen államérdek követeli, tekintet nélkül arra, hogy nyer-e vagy veszít az

által egyik, vagy másik felekezet? S ez a kérdés előttünk annyira világos, megoldásában olyan egyenes őszinteséggel, gyanútlan becsületességgel lehet eljárni, hogy szinte csodálkozunk kell egyrészt a furfangon, mely azt újlag előkerítette, másrészt a megoldása körül tapasztalt nagy fejtörésen. A gyermek, míg hitéről vallást tenni nem tud, a mi már az első keresztyéneknél is a községhez tartozás, a gyülekezeti jogok feltétele volt; vagyis míg egyházilag nagykorusítva nincs, egyik felekezethez sem tartozik még; csupán elő van jegyezve a keresztelek által, s majdan bevezetve a nevelés által egyik, vagy másik egyházba. Nevelni pedig, ha már legalább szellemi egyenjogúságunk nem írott malaszt, mint a többi, saját hitelveiben, saját tagjait — úgy hiszszük — a prot. egyháznak is szabad; s szabad leendő még az iskolák államosítása után is. A szülők természetjoga itt merő képtelenség. Ez az indoklás, bár természetjogot emleget, mégis képes feltételezni a szülőkről, rendes körülmények között, egy egészen természetellenes dolgot, hogy t. i. egy becsületes, hitével boldog szülő gyermekét más vallásban is neveltetheti. Rendes körülményeket mondunk, mert a klérikalizmus kapzsiság, mely e természetjognak itt és ott már törvénybe ígatus nélkül is erőszakosan érvényt szerzett, talán a dolog helyes megoldásakor még sem vehető irányadó vezérelvnek. Aztán ez a kérdés meg is van már oldva igen helyesen és bölcsen, országos törvény által. A ki gyermekét képes más vallásban neveltetni, az vagy nem szereti a magáét, vagy azt a másikat jobban szereti: hát miért nem megy ő maga is gyermekével együtt? Az az ellenvetés, hogy ő ezt a megszokás és összeköttetések miatt tenni resteli: nagyon is felszínes s komoly számításba nem jöhet. A ki azt a másik vallást bensőleg, lélekből megszerette, annak nem lesz nyugta addig, míg át nem áll; szomorú dolog lenne, ha holmi restelkedési okok visszatartanák őt e szándéka végrehajtásától. De mert nem is úgy áll a dolog, hogy azt a vallást szeretné; rábeszélésre olykor erős nyomásra, pillanatnyi megfélemezésében, vagy azért a származás családi békeségért, gyermekét átadja, s aztán önlelkével meghasonlásba jó. Köztudomású, szomorú példákkal igazolható tények ezek s épen ezért a kérdés őszinte megoldása külön figyelmen kívül nem hagyható.

Egy erkölestelen, romboló iránynak lenne ismét nyitánya az 1868. LIII. ide vonatkozó szakaszainak eltörlése, mit semmi sem indokol, csak a klérus sürget és zaklat. Az államnak első teendője, hogy tisztán lásson s erős kezekkel fogjon, épen e kérdés kapcsán, az igazi szabadelvű egyházpolitikai reformok megvalósításához.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

A bécsi prot. teológiai fakultásról.

Abban a reményben fogok tollat, hogy e Lapok teológus olvasóit érdekli az: mi történik a szomszédban, milyen Ausztria egyetlenegy prot. teológiai akadémiájának jelenlegi szellemi képe.

Előre bocsátom, hogy bár — értesülésem szerint — Ausztriában csak az a prot. lelkész nyer alkalmazást, a ki a bécsi ev. fakultástól szerzett magának bizonyít-

ványt, mégis feltűnő kevesen keresik fel ezt az intézetet tanulás szempontjából, inkább vonzzák őket a gazdag német egyetemek, a miben azonban éppen nem akarunk az illető papjelöltek részéről gyakorolt kritikát látni. Mert, míg Magyarországnak körülbelül 300—340 prot. papjelöltje 9 akadémián oszlik meg s így egy-egy intézetre 35—40 hallgató jut (még igen kis számot vettünk fel!) addig a bécsi ev. papjelöltek létszáma 1—5 idegent oda-számítva, 20—25 közt ingadozik. A szigorú centralizáció tehát nem hozza meg Ausztriának a kívánt gyümölcsöt, bár politikai szempontból nagyon üdvös volna.

A papjelöltek körülbelül olyan szellemi készültséggel lépnek az intézetbe, mint a mieink, de a mieinkkel együtt — az önvallomás nem bűn! — bizony hátul állanak a schweiciak mögött. Mert, hogy egyebet elhallgassak, Schweicban a teológiára csak az léphet, ki már a héber nyelvben jól otthon van s így eshetik meg, hogy pl. Zürichben a tanárnak nem kell bajlódnia a héber szöveg fordításával, hanem annál behatóbban exegetálhat. Mennyi időt pazarlunk mi el a héber nyelvre teológiánkon!

A rendesen nem nagy számú hallgatósággal dicsekvő fakultás eredetileg az egyetemnek volt kiegészítő része, tehát megfért egy fedél alatt az „Agustineum” szemináriummal egészen 1873-ig. Az ausztriai vallási viszonyokat jellemzőleg azonban, ekkor IX. Pius pápa izgatásaira, a jogtalan követelést s beavatkozást nem szívesen tűrve ugyan, de mégis kimondta a törvényhozás, hogy az eretnokség látásától is irítózó kath. lelkiismeret megnyugtató végett, kiszakítja az egyetem testéből eme „fenés részt” s külön helyezi el. Így űzte ki a türelmetlenség bérházba az ev. theol. fakultást, e fattyú gyermekeket, a melylyel kapcsolatban a protestántizmus ottani helyzetére felemlíthetem, hogy a városi tanács, míg a protestánsoknak csak alamizsnakép ad iskolatartásra évi járulékot, addig egy félreeső kerület kath. temploma építésére 247 ezer forintot szavazott meg, Ime! ugyanaz a sors a „legkatholikusabb király” mindkét államában. Egyébiránt a prot. fakultást is az állam tartja fenn teljesen, tanárainak 5000 frt a fizetése.

A protestántizmus körén belől a fakultásnak nincsen felekezeti jellege, nemcsak a luth. és ref. hivatalos egyház nyer benne képviselőket, hanem jelenleg, a mi mindenesetre csak esetleges, a racionális és az orthodox theol. irány is megtalálja a maga munkásait. Külön kath. és ref. dogmatikust maga a szervezet követel, a többi tanszékeket felekezeti különbség nélkül látják el. Ref. dogmatikus jelenleg a Balogh Ferenczel szellemi rokonságban álló Böhl Ede, lutheránus pedig a szabadelvű Frank Gusztáv.

Úgy hiszem, e Lapok képviselte irány híveit leginkább fogja érdekelni a ref. orthodox Böhl, azért sajátos szélsőségeinél fogva őt mutatom be első sorban. Böhl a Hengstenberg feltámadt szelleme, örökölte szellemi elődje nagy munkásságát és elkeseredett szélsőségeit. Fanatikus kálvinista. Vétő-t kiált mindenkire, a ki szerinte „piszkos kezekkel” hozzá mer nyúlni a negyedik század éves dogmákhoz. Átkozott iránynak, mótelynek, vallásárulásnak, a kath. érdekek öntudatlan szolgájának nevezi a modern teológiát, szenteskedő felháborodással emlékezik a Rittchel-féle irányról, megvetéssel Schleiermacherről, a kitől még a „tudományos” jelzőt is eltagadja, bár leginkább vele szemben veszi fel a harcot. És pedig minő fegyverekkel!! Szerinte: a csodák Isten világkormányzásának szükséges folyamánai, a szentháromság tanában nem az a baj, hogy megérteni nem lehet, hanem hogy nagyon is magyaráz (a világosság tehát árt a vallásban?); az ó-szövetség is háromságtant

hirdet, a Jehova mindig Jézus-Krisztus neve ott; mikor az ó-szöv. mondja: Szent, szent, szent a seregeknek ura: itt nyilván 3 szentet említ, tehát a háromságot; Isten nem kegyelmezhet meg mindenkinek, ez a tan pantheizmusra vagy deizmusra vezetne, tehát a praedestináció a maga merev formájában áll. Reformátorainkat kárhóztatja a dogmai meghasonlás miatt, de ugyanakkor az uniói törekvéseknek is kegyetlen ellensége, mert ez dogmai közönyt és így kiszámíthatlan veszedelmet hozna ráink. Unitáriusokról hallani sem akar s magánbeszéde alkalmával a végromlás felett kesergett a miatt, hogy a mi Prot. Irodalmi Társaságunkban némelyek a „szentségtörő” unitáriusokkal is kezet fogtak volna. És itt eszembe jutván Debrecen, helyén valónak látom felemlíteni, hogy annak szellemével sincs megelégedve, nem látja ott a kalvinizmusnak határozott kidomborodását, de nem Schweicban sem. Ilyen elvek mellett persze nem csoda, ha irodalmi kelendősege nincs; lapja („Sonntagsbote”) nem talált hálás fogadtatást és igen szorgalmas munkássága nem szerezte meg a megérdemelt hírnevet számára. Mint magánember rendkívül finom, előzékeny, jó barát, mint vallásos kedély: pietista; házi istentiszteleteiben, magam is többször vettem részt, étkezését mindig imával kezdi, családja körében mindig a mi egyszerű erkölcsű és kegyes 16—17. századi életünk jutott az eszembe, bibliájával és énekesével.

Böhllel leghatározottabb ellenlábás *Szeberényi János*, a magyar származású, hazai történelmünkben is ismert nevű, gyakorlati teológus, a ki egyszersmind a protestánsok tabori püspöke. Gazdag nyelvismerettel rendelkezik, latinul cicerói ékességgel beszél. Tanítványait, főleg a ki még hozzá esetleg magyar, jó barátként szereti. Előadása világosságra törekszik s széleskörű ismeretek mutogatása helyett érthetőség a célja. Nem ködbe burkolt, nem is napba öltözött szobatudós, hanem a megtestesült praktikum; a közlöttekkel túl nem terhel, de általánosságban tájékoztat. Rajong Schleiermacherért, mint gyakorlati teológus is.

Szabadelvűségben társa a jóságos *Frank Gusztáv*, a mélygondolkodású, széles ismeretkörű, de a saját értéküket előre nem toló szerény, egyszerű, olykor még adomázni sem félő tudósoknak igazi típusa. Arca, bajsz-talan volta miatt is, igen hasonlít Lutherhez, a kinek elfoglaltságában azonban távolról sem osztozik. Keveset termel irodalmilag szám-szerint, de a mit megírt, azt alapos utánjárás, elmés, könnyed és igen élvezhető irmodor jellemzi. A prot. teológia történetéről írt 3 kötetes műve oly alapos, annyi szak-értelemmel megalkotott mű, hogy e sorok írója lelkesedéssel ajánlja a tárgyánál fogva kétség-telenül reánk nézve is érdekes könyv magyar kiadását a Prot. Irodalmi Társaságnak. Forrásművek tárháza ez! Ő írta meg a bécsi ev. fakultás történetét is.

E 3 oszlopférőhöz csatlakozik *Loesche Grörgy*, az egyháztörténelem nagy szorgalmú bűvára és lelkes előadója. Az osztrák protestántizmus történetének kutatása végett egy folyóiratot is szerkeszt, a minek megvan az a jó következménye, hogy a történészek felfedezte emlékek nem szóródnak szét, mint minálunk, hanem egy csoportba összegyűjtve találhatók fel. Ki vitathatná el e gondolat helyességét! Loesche eddig is rászolgált, hogy fiatalabb létére is, a bécsi fakultás s az osztrák protestántizmus nagy munkásának tartjuk.

A héber s általán a keleti nyelvészetnek tudós és még sok reményekre jogosító művelője, *Lotz Vilmos* is méltó büszkesége a bécsi fakultásnak. Nagy buzgalommal tanulmányozza a héber archeológiát, az assyr-feliratokat, s 8 éves tanársága alatt enémű irodalmi műveivel is szolgálta az ó-szövetségi teológiát.

Legutóljára szölok a Böhllel rokonszellemű orthodox *Ewald Pátról*, a ki az apostoli kornak s az első keresztyénség történetének, az új szövetségi dolgoknak előadója. A tübingai iskola elveit nem követi, neki minden új-szövetségi írat hiteles és címszerű. Előadási modorában igen célszerűnek találtam, hogy aránylag keveset diktál, de annál behatóbb irodalmi ismertetéssel és kritizálással követi a megtanulandó vázlatot.

A bölcsészeti köréből egy helybeli pap, mint magántanár ad elő heti 2—3 órán; de hiszen ott van az egyetem kitűnő bölcsészeti kara, a mit siet is a jobb részt felhasználni.

A fakultáson magyar stipendium nincs, volt, de az osztrák kapzsiság elfoglalta jogtalanul. Legfőlebb az egyetemi hallgatókkal egyenrangúság címen részesülhet a magyar theológus, a dékán közvetítésével, az egyetem 21—30 szabadjegyében havonta s ha rendkívüli hallgató az illető az egyetemen, akkor az 1892 végén létesült „Mensa Akadémica”-ban havi 11 frtért teljes kosztot kaphat.

Ime! ennyiben vázoltam a szomszéd képét. Egy rangban áll a mi legjobb hírű theol. akadémiáinkkal. Jó látni, hogy tanárai magukhoz édesgetik hallgatóikat, a mi főleg idegennek, mint jómagam is voltam, megbecsülhetetlen. Mint egyetemi színvonalú intézmény, tudományos rangfokozatokat (licentiátus, doktorátus) is osztogat.

Rácz Kálmán Lic. theol.

Indokolás.

(Vége.)

A tervezett nyugdíj-intézet matematikai mérlege a mellékletben közölve van. E mérleg szerint a különböző források évi bevételei s a kiadások a következő főösszegeket mutatják:

Bevétel.

1. A tanárok befizetései, végtelen járadékká számítva	18.070 frt.
2. Az iskola-fentartók fizetnek az alkalmazottak fizetése után	35.170 frt.
3. A tanulók hozzájárulása	47.725 „
4. Állami segély	60.000 „
5. Az ezen iskolának adandó építési és beruházási állami segélyek után 15 évre kötendő 3%-os kamat	14.518 „
Összesen	175.483 frt.

Kiadás.

1. Nyugdíjak és ellátási díjak a középiskolánál	131.800 frt.
2. „ „ „ a jogakadémiánál	10.700 „
3. „ „ „ képezdek és felsőbb leányiskolánál	13.175 „
4. „ „ „ kereskedelmi iskolánál	12.800 „
5. Fedezet, esetleges fizetésemelésre	7.008 „
Összesen	175.483 frt.

Említettem, hogy az itt szóban forgó intézetek viszonyai fölülte különbözők, ez okból a törvényjavaslat a 3. § 7-ik bekezdésében a tanárok, iskolafentartók és tanulók hozzájárulása arányának módosítását engedi meg, s így az iskola-fentartóknak módjukban áll nemcsak önmagukon könnyíteni, hanem tanulóikon is. Azonban nem mulasztottam el a tanárokat némi védelembe venni azzal, hogy az áthárítható részlet maximumát 2%-ban állapítottam meg.

Az itt mondottakkal kapcsolatosan meg kell említenem, hogy felmerült oly nézet is, mely az egyszerűség kedvéért az alkalmazottak, az iskola-fentartók s a tanulók hozzájárulását, mind egybevéve, egy egységes százalékkal kívánta meghatározni, s aztán a megosztást az iskola-fentartókra bízni, de ez esetben a sok tanulóval bíró intézetek olcsón, a kevés tanulóval bíró intézetek pedig drágán jutottak volna a nyugdíj-intézethez.

A 3. §. 8-ik bekezdése különös megvilágítást szükséges. Vannak oly tanintézetek, hol a tanárok nagyrésze pap vagy apáca, kikről nyugdíj tekintetében nem kell gondoskodni, s csak egy-két világi tanár van. Ez esetben nem volna okadolt a tanulókat teljes mértékben megterhelni, sem a nyert építkezési vagy beruházási állami segély után a teljes 3%-ot követelni, hanem csakis arányos befizetéseknek lehet helye a nyugdíjra igényt tartó tanárok száma szerint.

Ugyan e § utolsó bekezdése megadja a felvilágosítást a tekintetben, hogy miként volt lehetséges az egyes iskolák már meglevő nyugdíj-alapjainak bevonását kikérülni s mégis e helyi nyugdíj-alapokat az országos nyugdíj- és gyámintézet céljaira felhasználni. Az sem szorúl bővebb magyarázatra, hogy ha az állam kellőleg gondoskodik a szóban forgó tanintézeteknél nyugdíj tekintetében, akkor még más nyugdíj-intézetek megengedése ellentétben volna az országos nyugdíj-intézettel nyújtott állami segéllyel.

Itt közbevetőleg okát adhatom annak is, hogy miért nem vettem fel a nyugdíjintézetbe a theologiai intézeteket is. Először: maguknak e tanintézeteknek egy része az egyházi hivatásra való képzés függetlenségével össze nem egyeztethetőnek találta az állami gondoskodást. Másodszor: katolikus, görög-keleti, protestáns és izraelita papképzésünknek még inkább felmerülnek a különböző viszonyok úgy, hogy az ide tartozó tanárokat egy kategóriába foglalni teljesen lehetetlen volna. Harmadszor: a protestáns helyi nyugdíj-alapjainak ez alkotandó törvény által való felszabadulása folytán, e hitfekezetek ez alapjaikat most már nagy részben theologiai tanáraik nagyobb nyugdíjazására fordíthatják s számukra ép oly nyugdíjat biztosíthatnak, mint a minőt a jelen törvényjavaslat biztosít más tanáraiknak.

A törvényjavaslat 4-ik §-a a már fennálló tanintézeteknek önkéntes belépést biztosít. Minthogy az iskolák fentartásának költségei napról-napra és pedig nagy mértékben emelkednek, méltányosnak találtam, hogy a fennálló intézetek sorsát a belépési kényszerrel ne nehezítem meg. De különben is az itt felsorolt intézeteknek más jellemők van, mint az általános kötelezést szem előtt tartó népoktatási intézeteknek.

A törvényjavaslatba nincs fölveve, mert magától értetődik, hogy azon már is fennálló intézeteknél, melyek az alkotandó nyugdíj-intézetbe nem lépnek be, a fentartókra nézve a tanáraik nyugdíjazására vonatkozó eddigi kötelezettségek érvényben maradnak; például egy részkre ezentúl is kötelező marad a Ratio Educationis utolsó §-a, mely a tanárok nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról szól, más részkre pedig kötelezők maradnak felekezetük eddigi rendelkezései, vagy önmaguk alkotta szabályzataik; s ezek értelmében tartoznak majd tanáraik nyugdíjazásáról s ezek hátramaradottjaiknak ellátásáról gondoskodni.

A törvényjavaslat e §-ának utolsó bekezdése az ezentúl állítandó tanintézetekre nézve azonban kimondja, hogy a jövőben keletkező iskolák fentartói kötelesek intézetükkel az országos nyugdíj- és gyámintézetbe belépni, vagy alkalmazottjaik számára legalább oly nyugdíjról és hozzátartozóik oly ellátásáról gondoskodni, mint

a minőt a jelenleg alkotandó törvény biztosít, és pedig a nélkül, hogy intézetük tanulóit vagy alkalmazottjaikat az adandó nyugdíjért és ellátásért nagyobb mértékben terhelni meg, mint a minő befizetéseket a jelen törvény szab meg, különben iskolájok nem számíthat a nyilvánosság jogra. A ki jövőben alapít ily iskolát, tudni fogja előre, mi a kötelessége nyugdíj tekintetében, s ehez szabhatja elhatározását. Másrészt kell, hogy az államnak jövőre gondja legyen arra, hogy csak oly iskolák keletkezessenek, melyek minden tekintetben, tehát tanáraik ellátásában is garantiát nyújtanak az államnak.

A törvényjavaslat a nyugdíj- és gyámintézetből azért nem engedi meg a kilépést, mert a kilépések a nyugdíjintézet mérlegét ingadozóvá tehetnék s az alkalmazott tanárok sorsa ismét bizonytalanná válnék. Ha azonban valamely tanintézet megszűnik, ez esetben megszűnik a tanintézet viszonya is a nyugdíj-intézethez, s a tanintézet alkalmazottjai az ide vont 1885. évi XI. törvény-cikk 20. §-a szerint, ha máshol nyernek alkalmazást, ott nyerik meg szolgálatuk beszámításával nyugdíjokat, ha pedig nem nyernek alkalmazást, a megalkotandó országos nyugdíj-intézetnél kerülnek végelbírás alá.

A törvényjavaslat 5. §-a a tervezett nyugdíj- és gyámintézet jövedelmeinek kezeléséről szól. Azért választja a javaslat a néptanítói országos nyugdíj- és gyámintézet módját és szabályait, mert az eljárást itt már a gyakorlat biztosította.

A 6. § nem szükséges bővebb felvilágosítást.

A törvényjavaslat 7. §-a kiterjeszti az alkotandó nyugdíjintézet jótékonyosságát az eddig alkalmazottak legregibbeire is, mert e gondoskodás egyáltalában méltányos, mert különben csak egészen önkényes határt kellett volna szabni, s mert az illetők ebbeli régi reményükben nem is gondoskodtak magukról.

A második bekezdésben előforduló eseteket példák világosítják meg. Az oly tanár, ki például egy oly kereskedelmi iskolában van alkalmazva, mely az itt szóban forgó nyugdíjintézet kötelékébe tartozik, és egy oly középiskolában is, melynél a tanárokról egyenesen az állam gondoskodik, az alkotandó nyugdíjintézetnél nem nyerhet második nyugdíjt. — Alkalmazva lehet továbbá valamely kereskedelmi iskolánál oly tanár, ki például valamely kereskedelmi társulatnál titkári minőségben is működik. Az ily egyénnek e nyugdíjintézetnél csak akkor lehet igénye, ha máshol nincs nyugdíjra jogosultsága, s ha az ide tartozó iskolánál nagyobb az elfoglaltsága, mint másik alkalmazása, s ha az ide tartozó iskolánál való alkalmazása rendszeres, állandó és legalább oly mértékű, mint a minő az állami tanintézeteknél szokott lenni.

Minthogy az itt szóban forgó különféle tanintézeteknél oly alkalmazottak is vannak, kiknek nincs külön lakpénzök, hanem e javadalmazásuk befoglaltatik fizetéseikben (a törvényjavaslat 8. §-a), az egyenlő mérték megkívánja, hogy az ily rendezéssel az illetők igazságtalanul ne juthassanak magasabb nyugdíjhoz, mint az oly alkalmazottak, kiknek külön lakpénzök van, mely nem jó a nyugdíjazásnál számításba. Ugyanitt provideálva

van az esetre is, ha valamely iskola-fentartó alkalmazottjait nagyobb fizetéssel és csekély lakpénzzel kívánna mások ellenében igazságtalanul nagyobb nyugdíjhoz hozzájuttatni.

Minthogy az ily iskoláknál a fizetéseket a fentartók szabadon állapítják meg, e § második bekezdésében gondoskodni kellett az oly igazságtalan kedvezmény kizárásáról is, melylyel az iskola-fentartó alkalmazottjának fizetését kivételesen, a nyugdíjazás következtének külsőben kívánna rendkívülieg felemelni oly célból, hogy alkalmazottja az iskola-fentartó kevés befizetése mellett nagyobb nyugdíjban részesüljön. E megszorítás tehát nem vonatkozik a rendszeres ötödéves pótlékokra vagy a rendszeres fizetés-emelésekre.

Az utolsó bekezdésben pedig az alkalmazottakat a szabadon rendelkező iskola-fentartó önkénye ellen kellett biztosítani, nehogy erőik hanyatlásával fizetéseiket csökkentse.

A jelenleg szolgálatban levő alkalmazottak közoktatásunk nagy fejlődése s az előbbi közoktatási állapotok nagy ingadozása folytán a legkülönbözőbb viszonyok közt voltak. Szükségesnek mutatkozott tehát (a törvényjavaslat 9. §-a), hogy e különböző körülmények közt végbement szolgálat a nyugdíjba való beszámítása szempontjából elbírálás alá vettessék. E megbírálnál ott, a hol lehetséges, törvényeink és országos szabályaink rendelkezéseit fogjuk alkalmazni, a hol pedig nem lehetséges, e rendelkezések analogiájára kell majd támaszkodni. Gondoskodni fogok, hogy ezen elbíráló bizottságba pártatlan s a viszonyokat teljesen ismerő egyének jussanak be.

Előbbi közoktatási viszonyaink folytán vannak oly tanáraink is, kik 18 éves korukban kezdtek mint mellék- vagy rendkívüli tanítók szolgálni, oly időben tehát, mikor még egyúttal a tanári pályára kellett készülniök. Ezért volt szükséges a multa nézve a szolgálat számításánál kezdőpontul a 24-ik életévet kitűzni. Jövőben e megszorítás elmarad, mert újabb viszonyaink ily kora szolgálatot már nem engednek meg.

Teljesen okadatolt a törvényjavaslat 10. §-ának azon rendelkezése, hogy a régi tanárok, kik csak most lépnek be a nyugdíjintézetbe, s csak most fizetik le azon hozzájárulásukat, melyet e nyugdíjintézet számításai szerint szolgálatuk kezdetén le kellett volna fizetniök, s mégis azonnal jogokat nyernek, tartozásuk kamatait is fizessék le. Készségesen meg fogják ezt tenni a nyerendő nagy előnyért, de másrészt az igazság is úgy hozza magával, hogy ne részesüljenek nagyobb kedvezményben azon társaik felett, kik szolgálatuk kezdetén fizetik le tartozásukat, mely egész szolgálatuk alatt fog a nyugdíjintézetnek kamatozni.

A következetesség úgy kívánja, hogy a régi tanárok után a multa nézve az iskola-fentartók is fizessék meg hozzájárulásait, és pedig a kamatokkal együtt, sőt azon összegeket is, melyek a tanulók után befolytak volna. E visszamenő követelés az itt felsorolt tanintézetek mindnyájánál azonban kivihetetlen volna. A számítások és kirovások nagy complicatiókra vezetnének, mert például némely régi tanár már a harmadik iskola-fentartónál van, talán előbb oly tanintézetnél szolgált, mely nem is fog tartozni e nyugdíjintézet kötelékébe; az iskola-fentartókra pedig oly nagy összegeket kellene kiróni, melyek nagyrészknek anyagi erejét meghaladnák. A midőn tehát ezen alkotandó törvény e követelést minden figyelmen kívül hagyja, azt úgyszólván elengedi, indirecte segélyt gyakorol azon tanintézetek irányában, melyek az állami segélyre csak ugyan rászorulnak, s magának a létesítendő törvénynek is célja az, hogy e tanintézetek a segélyezésnek egy indirect nemében részesüljenek.

Átmenetileg (6 évre) annak kikötését, hogy csupán a 30 szolgálati évnek betöltése alapján (tehát az alkalmazott teljes egészsége és alkalmazhatósága mellett a 65-ik életév előtt) nyugdíjazásnak nincs helye (törvényjavaslat 10. §-a.), megengedte azt, hogy a mostani tanárok nagy része nagyon fiatalon került szolgálatba, más részt megkövetelte ezt az alkotandó nyugdíj-intézet pénzügyi érdeke, mert azon összegek elmaradása miatt, melyeket a régi tanároknál az imént kifejtettek szerint az iskola-fentartók s a tanulók hozzájárulása címén a mult időre nézve elengedünk, ha még a kora nyugdíjba lépés is megengedettnek, a nyugdíj-intézet szükséglete rendkívül megnövekednék. Az e réven megtakarítandó összeg körülbelől évi 10.000 frtra tehető.

A 12. §-nak azon rendelkezései, melyek a nyugdíjba lépésről s a közszolgálat érdekében szükségelt nyugdíjazási eljárásról szólnak, hasonlóak azokhoz, melyek a néptanítói nyugdíj-törvényben fordulnak elő, miért is magyarázatra nem szorulnak.

A törvényjavaslat 13. §-a a különböző iskoláknál eltöltött szolgálat beszámításának viszonyosságáról szól. Ennek szükségét már fönnebb a törvényjavaslat 2. §-ánál kifejtettem. Most még csak azt teszem hozzá, hogy e viszonyosságot kiterjesztettem a nyilvános népoktatási, kisdédóvó- és egyéb ide tartozó intézeteknek az 1875. évi XXXII. és 1891. évi XLIII. törvénycikk rendelkezése alá eső alkalmazottjaira is. Tettem pedig ezt azért, mert a minő nagy igazságtalanság volna, hogy valaki az itt szóban forgó intézetekhez történt átlépése folytán elvesztse előbbi szolgálatának számbavételét, ép oly csekély azon áldozat, melyet az alkotandó nyugdíj-intézetnek s részben az államnak kell majd e tekintetben meghoznia, mivelhogy e beszámításnak szüksége csak is egy-két egyénre vonatkozik.

A 14. és 15. §. magyarázatra nem szorul.

Budapest 1893. évi november 15-én.

Gróf Csáky Albin,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter.

TÁRCA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

III.

A II. fejezet a 8. §-tól a 32. §-ig a házassági akadályok megállapítását foglalja magában. Kétségtelen, hogy itt kell a törvényhozónak legnagyobb munkát végeznie, mert a házassági akadályok jogi természetének meghatározásánál a javaslat liberális alapelveinél fogva irányadó szempont csak az lehet, hogy a házasságkötések ne nehezítettessenek, de másrészt bizonyos, a tudomány és gyakorlat által felállított követelményeknek elég tétessék. A bontó akadályok megszüntetése által a javaslatnak össze kellett ütköznie azon kanonisták véleményével, kik ezt kirekesztőleg az egyházi törvényhozás jogkörébe tartozónak hirdetik, kik az állami szabályozást erre vonatkozólag nem hajlandók elismerni, mely elvi jelentőségű kérdésnek részletes elemzése messze vezetne tárgyunktól. Megjegyeztük fentebb, hogy a II. fejezet egyik főhibájának látjuk, hogy a bontó, helyesebben érvénytelenítő és tiltó akadályokra való felosztás nincs eléggé kidomborítva s csak az odaszánt

kifejezések természetéből egyrészt, másrészt a későbbi IV. fejezettel való egybevetés alapján tudhatjuk meg, hogy mindegyikhez minő jogi következmények fűződnek. Az egyes megjelölésekből, mint: „nem köthet házasságot” és „tilos házasságot kötni” tűnik ki, hogy míg első esetben a létrejött házasság érvénytelen, addig a tilos házasság, ha már egyszer létrejött, fennállhat.

Az 1. §. a legfontosabb érvényességi akadályt, a cselekvőképtelenséget állapítja meg. Hogy kik tekintendők cselekvőképtelének, azt ugyan csak a vegyes határozatokba foglalt 149. §-ból tudjuk meg s bár az ily későbbi §-okra való, a javaslatban sokszor előforduló utalásokat nem helyeselhetjük, de a mennyiben a cselekvőképtelenség megjelölése — szigorúan véve — nem tartozik a javaslat körébe, „de lege ferenda” nem kifogásolhatjuk, hogy a világosság okáért a vegyes határozatokba, ha kissé hosszasan is, de belefoglaltattuk.

A 2. §. a korra vonatkozólag azon intézkedést tartalmazza, hogy férfi a betöltött 18, nő a betöltött 16 év előtt nem köthet házasságot. A képességet (jogilag érvényes házasságot kötni) a kor szempontjából, a relatív körülményeknél fogva, nehéz megállapítani. A népesség faji jellegét, a klimatikus és egyéb természeti tényezők befolyását, valamint az egyéni szervezet fejlettségének fokait tekintve, javaslatunk a kérdést helyesen oldotta meg, midőn a férfiakra nézve egyezően a Code Napoleonnal, a 18 évet vette fel. Hogy a felmentésnek ott, hol a házasulandók fejlettsége a házasság lényegét nem veszélyezteti, szigorú cognitio alapján helyet kell adni, az kétségtelen; a mi pedig a kérdés adminisztratív oldalát illeti, csak helyeselhetjük a javaslat előadója által is kiemelt azon nézetet, hogy a felmentés megadását lokális befolyástól ment, központi hatóságra kell ruházni. Szükségtelen említenem, hogy a könnyen megadott felmentések veszélyeztetnék a törvény épségét, s hogy itt nagy rigoróztatással kell eljárni.

A 10—14-ig terjedő §-ok intézkednek a kiskorúak házasságkötéséről. A törvényes képviselőnek s a 20 éven alóliakra a szülők beleegyezésének kimondása tulajdonképpen a magánjogi általános elveknek alkalmazása a házassági viszonyokra. A házasság, mely az itt felsorolt §-ok ellenére kötöttet, mint a 71. és 72. §-ok mondják, megtámadhatók.

Az osztrák törvény azt is megállapítja, mikor tagadhatja meg a szülő beleegyezését; javaslatunkban ez nincs meg, a mi nem ártott volna, úgy a gyámhatóság, mint a kiskorú érdeke szempontjából sem. A 11. §. első pontjának világossága megkívánta volna, hogy, mint Barabás megjegyezte, határozottan megmondassék, hogy ez azon kiskorúakra szól, kiknél nem a szülő a törvényes képviselő, mert így csak az ottlevő „is” szóból vehető ki. Az a szerkezeti módosítás, melyen e §. a bizottságban átment, tartalmát sokkal érthetőbbé teszi. E §. által a gyámhatóságra fontos jogok ruháztatnak, nevezetesen: megállapítani a törvény korlátai szerint, hogy a szülőt minő esetekben kell nemlétezőnek tekinteni, bizonyos esetekben jóváhagyásával a törvényes képviselő beleegyezését hatályossá tenni, a szülők vagy törvényes képviselő beleegyezésének megtagadása esetén a házasság megkötését lehetővé tenni. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy gyakorlati szempontból a gyámhatóság ily fontos jogokkal való felruházását nem helyeselhetjük.

A 15. §. a vérrokonsságról szól. Ez akadálynak megállapítása jóval szűkebb annál, melyet a különböző felekezeti jogok statuálnak. Az egyenes ágbeli vérrokonok közt, valamint e jogok értelmében, úgy a javaslat szerint is, bontó akadály áll fenn, a lényeges eltérés az

oldalánál áll elő, nem terjesztetvén az ki sem a 4-dik, sem a 2-dik izig, mint a katolikus vagy a protestáns egyházjogban, hanem csak a testvérek és féttestvérekre, a másik házastárs vérrokonaira az egyenes ágon. Az osztrák ptvk. az unokatestvérekkel, úgyszintén az apai és anyai részről való nagybátyával és nagynénével sem engedi meg a házasságkötést, a mely utóbbi e javaslatunk eredeti szövegezésében, mint tiltó akadály szerepelt, a mi azonban. Wlasits indítványa folytán, bontó akadálylyá tétetett a bizottság által. A respectus parentelae elve t. i., hogy azon személyek közt, kiknek egyike közvetlenül a köztörzs alatt áll, nem lehet házasság, okvetlen megkivánja, hogy ily közeleső oldalági rokonság, mint bontó akadály vétessék föl, mi felekezeti jogainkban elismertetett. A francia Codénak a rokonságra vonatkozó §-ai (161, 162, 163, 164) javaslatunkkal megegyeznek. A nagynéne és unokaöcs, a nagybátya és unokahúg közti házasság itt sincs megengedve, mert mint a törvény mondja: „Le mariage est encore prohibé entre l'oncle et la nièce, la tante et le neveu.“ S valamint itt is a 164. §. szerint a császárnak tartatott fenn ez alóli felmentés engedélyezése, úgy nálunk is, eltérőleg a többi akadályoktól, ez alól csak a király menthet fel.

A 16. §. az impedimentum ligaminist formulázza. A fennálló házassági kötelék megállapításához, melyet a felekezeti jogok is bontó akadálynak tartottak, nincs szavunk, helyes lenne azonban, ha a jelen törvény előtt kötött házasságokra kimondatnék, a mit Sztéhló kifejtett, hogy „az oly házasság, mely a törvény előtt, ha az egyik félre is, de érvényes volt, az állam által is annak tekintessék.“

A 66. §-ra való hivatkozás, mit Polónyi hangsúlyozott, szükségtelen.

Zsindely István dr.

IRODALOM.

„Hangulatok.“ Művet alig jellemezett valaha jobban a címe, mint a Szabolcska Mihály legközelebb megjelent újabb kötetét a „Hangulatok.“ 157 lapon, 66 kisebb-nagyobb, többnyire apró költeményben írja, zengi, dalolja önmagát, saját epedő, reménykedő s csalódott szívének váltakozó hangulatait, kényszerítve erdő-mezőt, virágot-madarat, eget-földet, hogy vele örüljenek, vele búsuljanak. Nem is kényszerítés ez voltaképen, hanem valami olyan természetes belevonása az örök mindenségnek a saját lelke hangulataiba, mintha azok a természeti tárgyak mind önként ajánlkoznának osztozódni az őket is szerető költő érzéseiben. Ez az édes közvetlenség, ez a hódító természetesség ad különös bú-bájt a Szabolcska költeményeinek most is, mint az első kötetben. A mű nagyobb felében mintha a szerelem tavasza ünnepelne, kisebb fele pedig mintha a mesebeli csiga gyöngyeiből volna, a melyeket a fájdalom teremt. Mikor végig olvastuk, szinte önkéntelenül fordítottunk vissza az első levél hátsó lapjára, keresve e mottót: „Minek is van a szív s a szívben szerelem?!“ — Csak egy pár költemény van az egész kötetben („Ének Csokonai Vitéz Mihályhoz“, „Nemzeti Ünnepe“), a melyhez nem a költő gyermeki, vagy szerelmes szíve, vagy vallásos érzése adta a festő anyagot. A költemények különben már egytől egyig ismerősek a napi és heti sajtó útján, a mely körülmény azonban mit sem ront a kötet vonzó erején, épúgy mint

a virágos kert hatását nem csökkenti az egyes virágok ismerős képe. Ha mégis érzünk valami hiányt a 66 költemény möhő elolvasása után, az csak önző természetünkől foly s az örök szép iránt való telhetlen vágyódásunkból fakad. Lapunk 1892-ik évfolyamában behatóan ismertette „Mátrahegyi“ a Szabolcska költői egyéniségét (7, 8. sz.) első kötetének megjelenése alkalmából, most elég ez ismertetésre utalnunk és azt kifejeznünk, hogy a költő előnyös tulajdonaiban izmosodva áll előttünk a 2-ik kötetben s jogunk van tőle még — azon, a különben szűk téren is, a melyet eddig vett művelés alá — igen sok szépet reménylenünk. A költőnek, a fájdalom vizeiben megfürdött szívéből vajha a reformátusok megújítandó énekes könyvére is hajnal hasadna!! A Franklin társulat által díszesen kiállított műhöz a szerző nevének kívül nincs jobb ajánló levél.

A „Századok“, a történelmi társulat közlönye, januári füzetében Gindely Antal, nem rég elhunyt cseh történetírónak »Geschichte der Gegenreformation in Böhmen« című hátrahagyott művét ismertetvén, a műről, mely a fehérhegyi csatában legyőzött Csehország belső viszonyait, a nemesség és a városok megbüntetését és javainak elkobzását, a nem kath. felekezetek elleni súlyos rendszabályokat s az ellenreformáció keresztülvitelét adja elő, a következőket írja: »E mű teljes képét ad arról, hogyan lett Csehországból, — mely a XVII. század elején túlnyomó nagy részében cseh, vallására protestáns volt, míg közszervezetében a rendiség hatalmas erővel domborodott ki, — alig pár évtized alatt csaknem teljesen német és katolikus; ellenben a rendiség helyét kizárólag a császári önkényuralom foglalta el. Ez az óriási, vérrel és vassal eszközölt változás, ez a maga nemében páratlan szociális, egyházi és politikai forradalom szörnyű egészében, és számtalan megrendítő részletében van megörökítve az új kötetben. Teljesen Csehország belső ügyeinek van a munka szentelve; csak az van benne elmondva, a mit II. Ferdinánd császár és közegei a fehérhegyi csata után hatalmukba visszajutó országban tettek. A külföld iszonyattal nézte ugyan e tevékenységet, a törvényes formákba öntött fosztogatást, emberirtást, és a lelkiismereti szabadságon való rettenetes erőszakot. De a mint maga közvetlenül nem vett benne részt, akképen az ő sorsára sem gyakorolt ez a rémuralom egyenes befolyást. . . . De ha a jelen munka nem is nyújt új adalékok Magyarországra ama korbéli történetéhez, reánk nézve is rendkívül tanulságos az, mert midőn megmutatja, mit csinált győzelme után a császári politika Csehországból, egy szersmind megérteti velünk azt is, mivé lett volna Magyarország, ha akkor ez a politika nálunk diadalmaszkodik? A két országban nemcsak az uralkodók személye volt akkor azonos. A viszonyok, a belső állapotok közt szintén sok volt a hasonlatosság. Mindkettőben a közhatalmat a rendiség tartotta kezében; az egyikben a lakosság túlnyomó többsége cseh és protestáns, a másikban magyar és protestáns volt. Mindegyikben maga a kormánypolitika önkénykedése hajtotta a forradalomba a rendeket s azért a cseh rendek, a cseh protestantizmus és a cseh nemzetiség sorsa világosan megmondja: mi lett volna a rendiség, a nemzetiség és a vallás sorsa Magyarországon, ha az udvari politika győzelmét előbb Bocskay, azután Bethlen és Rákóczy György meg nem akadályozták. A fél-századdal később, az 1670-ki évtized mozgalmái közepett tett kísérletek arra nézve, hogy a magyarságot, mint az egykorúak mondták, »csek saruba öltöztessék«, még mindig elég fájdalmasan éreztették Magyarországgal az udvari politika hasonló törekvéseit.« — Mi is így tud-

tuk és hirdettük mindig a magyar protestánsoknak, s vezéreiknek, az erdélyi fejedelmeknek, a vallási és országos szabadság érdekében vívott harcait, míg a túlzó kath. írók csak merev felekezeti küzdelmet láttak azokban; talán Gindely műve s a Századok bírálata egy kicsit tisztultabb felfogásra fogja őket vezérelni!

r. l.

* **Laveleye Emil Egyházipolitikai tanulmányai.** I. A katolikus népek jövőjéről. II. A klerikális párt Belgiumban. Fordította *Dr. Barta Béla* jogtanár. Debrecen 1893. E tanulmányok a hírneves belga írónak a maga idejében nagy feltűnést keltett művei, a melyeknek hazai nyelvünkre való áttüzetéseért tisztelet illeti a derék fordítót. A katolicizmus mindig és mindenütt ugyanaz. Hatalma terjesztéséhez ügyesen meg tudja választani az időt s körülményeket és minden eszközt (a nép-butítást is ide értve), készséggel felhasznál, a mi által céljához, ha csak egy lépéssel is közelebb érhet. A katolicizmusnak ezt a jellemét látjuk kidomborodni e tanulmányokból, a melyek, noha 20 év előttiak, ma is egészen időszerűek és mintha nekünk magyaroknak is írtak volna. Az első, mely már a *Feleki József* fordításában, a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“-ban is megjelent (1876.), a germán népeknek a román népekkel szemben mutatkozó előhaladását a prot. vallásnak tulajdonítja, mint a mely az egyéni szabadság mellett a politikai szabadságnak is előmozdítója, eltetője, táplálója, a népműveltségnek, felvilágosodásnak hatalmas tényezője. Luther, Kálvin, a biblia, mind történeti jelentőségük szerint vannak itt méltatva, épúgy, mint a katolicizmus, a melynek különösen franciaországi szereplése van élénken megvilágítva. A második tanulmány a belgiumi klerikalizmust leplezi le összes ügyeskedésével, fondorlataival, a hatalom elnyeréseért kiesztelt eszközeivel, társulásaival stb. Tudjuk, hogy a mi történt évekkel ezelőtt Belgiumban, annak az előkészítése foly világsszerte s épen hazánkban is, a mely ezredéves fenállását készül megünnepelni. A mai reverszális képviselők, kath. sajtó, légényegyletek s mindenféle társulatok alakulása, szervezkedése között indulunk mi is — Belgium felé. Egygyel több ok, hogy dr. Bartha Bélát *magyar Laveleyeként* teljes és méltó elismeréssel üdvözzöljük. Tanulmányai elébb a „Debr. Prot. Lap“-ban jelentek meg s innen azoknak debreceni kelete. A csinosan kiállított, 100 lapra terjedő mű ára 80 kr, bérmentes küldéssel 85 kr, a mi az „*Örálló*“ előfizetési árával s esetleg a „*Sárospataki Lapok*“-éval is beküldhető.

* **Vigas az Siralom Völgyében** cím alatt, vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságokat adott ki (1893.) Pécselt, *Hetyes* Viktor, az ismeretes egyházi író, jelenleg ómoravica ref. lelkész. A termetes betűkkel nyomtatott 232 lapra terjedő, csinos kiállítású kötetet érdemileg fogjuk ismertetni. Addig tudatjuk, a szerző kívánságára, hogy a megrendelők *Ómorovicza* (Bács megye) címzéssel szíveskedjenek hozzá fordulni, a több Moravicza miatt már eddig is sűrűn előfordult tévedések s ebből származó késlekedések kikerülése végett. A mű ára fűzve 1 frt 50 (postadíj 10 kr), díszkötésben 2 frt (postadíj 25 kr).

* **Hajnal** cím alatt egy belmissziói folyóirat első fűzetével lepte meg dr. *Szabó Aladár* Budapestről a prot. olvasó közönséget s annak különösen azt a részét, a mely már-már kezdi megúnni a sűrűn termő prot. irodalmi vállalatokat. A folyóirat egész évi előfizetési ára csupán 1 frt, kiadója *Hornyánszky Viktor*, a kihez küldendők az előfizetési összegek is. A már megjelent első fűzet címlapján olajágot vívó galamb röpül a vízőzön felett, a vállalat céljának jelképe gyanánt. Benn a fűzetben a szerkesztő írja körül a vállalat célját, feladatait, eszközeit. Gyógyír kíván lenni a „*Hajnal*“ a prot.

egyház és a magyar nemzet sebeire »az örök drága evangéliom által.« Békét és örömhírt kíván vinni mindenhová »a gonosz ellen való nemes harc jntalmaképen.« Elszánt katonákat akar gyűjteni a Krisztusnak (nem úgy, mint más egyházi lapok, a melyek csak a védő bástyákat tatarozzák!...) Kapocs óhajt lenni egy belmissziói egyesület előkészítésére. Fényessé, boldoggá, dicsőségessé és életteljessé akarja áttérmenteni a prot. egyházat, áldozatra bírni a gazdagokat, bűnbánatra a bűnösöket s áttéríteni a nem protestánsokat stb. Sokat, nagyot és szépet akar. A ki ismeri a dr. *Szabó Aladár* budapesti működését s hírlapírói buzgólkodását, felteszi róla, hogy nem csupán a szerkesztői név küzdelmes dicsőségét áhította meg, hanem át is van hatva a maga elé tűzött feladatoktól. Mindamellett úgy tetszik nekünk, mintha a nagy cél és merész feladatokhoz képest igen csekély volna egy havonként csak egyszer megjelenő s a nyári hónapokon át pláne szünetelő folyóirat. Ugy tetszik, hogy ha ez a vállalat is megint „*főképen a Tisztelendő urak szája íze szerint*“ lesz szerkesztve (a Tisztelendő asszonyok is fognak ugyan benne találni egy-egy szép elbeszélést, csinos költeményt, a tanítók is dallamozott énekeket): akkor megint csak annak az olvasó közönségnek lesz egygyel több lapja, a melynek eddig is több lapja van már az elégnél (legalább a hátrálékok miatt felhangzó panaszok ezt sejtetik!). Maga a belmisszió — a mint az nem is képzelhető másként — minden prot. lapnak egyik program-pontját képezte mindig, ez tehát — egyelőre legalább — nem elég ok a „*Hajnal*“ feltámadására. Predikáció és bibliamagyarázati vázlatok közlésére s lapszemle adására is vállalkozván a „*Hajnal*“ (már az 1-ső számban is vannak ilyenek), erről az oldalról a „*Protestáns Pap*“-nak, a „*Kalászkok az életnek kenyeréhez*“ s a „*Vallás és egyház*“ című vállalatoknak lesz versenytársa. Feltűnő jelenség, hogy a „*Hajnal*“ kiadója az első évi nyomtatási költségeket belmissziói célokra ajánlotta fel s egy évig kész a folyóiratot a szegényebb egyházaknak ingyen is megküldeni. Az ügy érdekében kívánnunk kell, hogy a nagyban fejlődő prot. hírlapírási verseny, mit a „*Hajnal*“ is hivatva van élesztetni, a protestantizmusnak igazi jó gyümölcsöket teremjen.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Szabó Imre*, somorjai lelkész, az egyház által kiadott gyászjelentés szerint, f. hó 5-én, hosszas szenvedés után, életének 38-dik, lelkipásztorokodásának 8-dik évében, Budapesten elhunyt s ugyanott f. hó 7-én eltemettetett. A boldogultban a sárospataki főiskola volt növendékeinek egyik legkitünőbbike, a régibb diákéletnek egy igazán tipikus alakja tűnt el. Lúczon született Zemplénmegyében, honnan az Alma Mater falai közé került s ennek tápintézetében, gimnáziumában és theol. akadémiájában erősödött, izmosodott, sok szép reményt ébresztve jövődjéje iránt tanáraiban. Erős fejű, pajzán szellemű, cynizmusra hajló volt már kora ifjúságában s versben és prózában kész volt a diákélet feltűnedező visszasságait, valamint a nem tetsző felsőbb intézkedéseket s a nagyoknak apró gyöngcségeit megmegcsipkedni, kikacagni, később pedig már a politikai sajtóba is bele-bele kiáltozni (*Luczi Kun Pál*) s szabadság felé hajló természetével és bátorságával a társadalmi élet korlátait is megrecsegtetni. De jól érezte magát, mint theologus ifjú, a komoly kritizálás terén is s ezt a jóra valósságát az egyházi sajtóban — mint

káplán és pap is — többször igazolta; különösen az elevenig ható könyvismertetései által. Szókimondó, kemény természete, merész szarkazmusa sok bajt okoztak neki az iskolában ép úgy, mint a kápláni szubordinációnak nehezen hordozott kötelékei között. Sárospatakot Pápával, egyik kápláni helyét a másikkal kellett felcserélnie; mígnem a Dunántúl (hol szép tehetségeit a kerület szelíd lelkű püspöke is szívesen méltányolta), végre lelkészi állomáshoz jutott Somorján, Pozsony tőszomszédságában. Neki, az ő erős, sokat bíró természetéhez való állomás volt ez, mert Pozsony is hozzátartozott, mint leányegyház s itt — mint magánlevelei bizonyítják — szép munkamezőre volt kilátása. Egy ideig a somorjai parókhán is fentartotta a sajtóval való régibb összeköttetéseit, a dunántúli specialitások ellen lázongó lelke fulánkos szavakban szórta haragja tüzeit, mint valami háborgó Vezuv s egy-egy ünnepi alkalom is tollhoz szólította és pedig soha nem közönséges kántáló gyanánt; sőt híre járt annak is, hogy egyházi beszédeit elkészítette a sajtó alá s a kik ismerték az ő sajátos szellemét, méltán vártuk kíváncsian e beszédek megjelenését. A beszédek helyett azonban megdöbbenő hírek érkeztek; t. i. hogy belemértült a német nyelv és egyházi beszéd-irodalom tanulmányozásába s hogy lelkének fénye homályosodni kezd s a nem régen sziporkázó elme lángja bús kialvásnak indult. Szomorú árnyéka lett önmagának, az ég felé törő cédrus helyett babiloni fűz; csendes, bolyongó árny, lassan pusztuló rom; míg nem a jó Isten megkönyörült rajta ott, abban a legszomorúbb társaságban, a honnan az egyedüli boldog menekülés a halál. Emléke élni fog ifjúkori barátainak s volt tanárainak lelkében sokáig. Áldásunk reá!

— **Az országos protestáns tanár-egyesület ügye** hosszas pihenés után ismét újra szóba került a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület központi választmányának múlt hó 24-én tartott ülésén. A választmány elhatározta, hogy felkéri mindazoknak az intézeteknek igazgatóit, a melyekből a múlt évben kibocsátott taggyűjtő ívek még ez ideig sem küldettek vissza, ezen íveknek minél előbbi beküldésére, s kimondta, hogy a tervezett egyesület alakuló gyűlését folyó év július elején, Debreczenbe összehívja. Mi örömmel vesszük tudomásul, hogy a választmány költségetni kezdi a karjai között kissé elszunnyadt csecsemőt, és reménylünk, hogy nem fogja engedni, hogy az ismét elaludjék. A magunk részéről szükségesnek tartjuk, hogy mindazokhoz a tanintézetekhez, melyektől a taggyűjtő ívek vissza nem érkeztek, újlag küldessenek ilyen ívek egy buzdító felhívás kíséretében, annyiival inkább, mert tudomásunk van róla, hogy taggyűjtő ív, még olyan intézethez sem érkezett, melynek tanári kara kijelentette, hogy a tervezett egyesület megteremtését szívvel, lélekkel óhajtja. Sőt még azoknak az intézeteknek a tanárait is újra fel lehetne szólítani, a melyekből a gyűjtő-ívek a választmány elnökségéhez most egy éve beküldettek, mert hiszen egy év óta igen nagyot változtak a viszonyok. Hát ha ma már inkább érzik a protestáns tanárok is a tömörülést, az egyesülés szükségét, hogy egyházunk érdekében valami nagyobbat telessenek. Ha a protestáns tanár-egyesület tavaly megalakulhatott volna, most már az fordúlhatna az országgyűléshez azzal a kéréssel, hogy a tervezett országos nyugdíjintézettről szóló törvényjavaslatban a tanári fizetések után megszabott 5% évi járadék, valamint a tanulók után fizetendő 3, illetőleg 6 frt évi díj és az építkezési segély százaléka töröltessék, vagy legalább lejjebb szállíttassék. És szava bizonyára nyomatékosabb lett volna, mint a minő lesz, a tiszántúli

túli ev. ref. tanár-egyesület választmányae, a mely nagy elismerést érdemel azért, hogy a többi, az egyesülettől húzódozó tanárok nevében is vállalkozott egy ilyen kérvény készítésére. Azt is helyesen teszi, hogy a nyugdíjintézeti törvényjavaslat benyújtása alkalmából üdvözli Csáky gróf minisztert. Mi a választmányt ismételve is arra kérjük, hogy az országos protestáns tanár-egyesület ügyében minden lehető kövessen el; protestáns tanárainkat pedig arra, hogy sorakozzanak mindnyájan a kitűzött zászló alá. Hát ha mi is tehetnénk egyházunk érdekében legalább annyi jót, mint a kath. legény-egyletek tesznek a róm. kath. egyháznak!

Az ez évi konventi ülések, mint tudósítónk írja, márciusról későbbre fognak halasztatni, akkorra t. i. a mikor az összes egyházkerületek megtartották tavaszi gyűléseiket. E halasztás oka az, hogy több oldalról értesült a konventi elnökség a felől, hogy a múlt évi konvent 60 b.) és 61 pontjaiban foglalt kívánalmaknak a kerületek csak mostani tavaszi gyűléseiken tehetnek eleget.

A házassági javaslat f. hó 6-án már az igazságügyi bizottság jelentésével együtt került az országgyűlés elé — a többség tüntetéseinek között. A jelek úgy mutatnak, hogy a javaslatnak csekély ellenzéke marad s ebben ott lesz gr. Apponyi Albert is, a kinek kétes szabadelvűségére mostanában rossz csillagok járnak. Betelik rajta, a mit Fejes István, lapunk múlt évi 27. számában írt róla: „Míg Apponyi gr. azokhoz nem csatlakozik lelke egész teljességével, a kik a törvényhatóságokban, mint protestánsok és katolikusok együtt foglaltak állást az egyházpolitikai kérdések mellett, mégpedig a *vallási béke magasabb céljából*: — addig nem is növekedhetik ő a nemzet vezérévé, mert a protestánsok nélkül az hiú álmodozás”. A napi sajtó szabadelvűbb része már is szármalmas képet fest a gr. Apponyi colossalis nagyságának összetöporodásáról, noha az arany hídakat még mindig nem égette el a háta megett!.. Az igazságügyi bizottság jelentése a javaslatot az illetékes miniszteri indokolás szellemében ismerteti és ajánlja. Okadatolja először is a javaslat első helyre való tételét és pedig egyebek közt különösen azzal, hogy az 1868. LIII. módosítása a kötelező polgári házasság behozatala nélkül időszerűen nem eszközölhető. (Azzal együtt azonban igen!) Elismeri a római kath. egyház érdemeit a múltban s annak középkori kizárólagos uralmából folyónak — a körülmények által tehát igazoltnak — tartja hogy a család felett s a házasság-ügyben is birói szerepet vitt; de erre való kizárólagos jogalapját megingatta a reformatio térfoglalása. A különböző felekezetek mellett a r. kath. egyház kanonjoga nem volt fentartható eddig sem, még kevésbbé volna fentartható a vallásszabadság törvényesítése inellett. A kath. egyház, minden más felekezet házassági törvényeivel ellenkezőleg, felbonthatatlannak tartja a házasságot, a mi a bonyodalmak, a jogi képtelenségek egész sorát szüli. Ezt a merev szírtet el kell távolítania a törvényhozásnak s a ki egyenlíthetetleneknek bizonyult ellentétek is mind megszűnnek, különben pedig az 1868. XLVIII. és LIII. törvényeket kellene a r. kath. egyház kedvéért a nemzet vívmányai közül kitörölni. Mint a gyökeres orvoslás egyedül biztos módját ajánlja a jelentés a *hitfelekezeti szempontok különbözőségére való tekintet nélkül, minden honpolgárt egyformán kötelező polgári házasság behozatalát* s ez által az állami és egyházi hatáskörök teljes szétválasztását. A jelentés szerint a felekezetek befolyása függetlenül érvényesülhet — házassági bíráskodás nélkül is — egész tág mezőn s az egyesek vallás-erkölcsi érzülete is érintetlen marad, a nemzeti egység pe-

dig megerősödik. — A jelentés előterjesztője *Teleszky István* volt.

— **A zsinati törvények** kihirdetése a tavaszi kerületi gyűléseken fog meg történni. A törvényeket 6000 példányban nyomatták Budapesten. Ez összegből 4000 a kerületek számára küldetik szét, 2000 példány a politikai törvényhatóságok részére. Fölkérte ugyanis a zsinati elnökség a miniszterelnököt zsinati törvényeink hivatalos kihirdetésére (és pedig úgy hazánk, mint Horvátország területén), hogy az ne történjék, a mi eddig sokszor megtörtént, hogy a politikai hatóság közgei zsinati törvényeinkről alig tudtak valamit s egyházunknak még címére nézve is bizonytalanságban voltak. A miniszter válasza még ismeretlen.

— **A tiszáninneni kerület konventi képviselő-jelöltjei** közül *Meczner Béla*, mint biztos forrásból tudjuk, visszalépett s helyette *Meczner József* jelöltetett, de a jelöltes alól ő is kérte magát felmentetni.

— **Az osztrák középiskolák tanárai szintén a fizetés rendezését sürgetik.** Őt tanáregyesület intézett ez ügyben közösen szerkesztett kérvényt a képviselő házhoz, melyben a tanárok viszonyait a hozzájuk hasonló képzettségű állami tisztviselőkével hasonlítják össze, s kimutatják, hogy a tanári pályára a zérleltség újabb időben aránylag kevesebben, mert a tanárok nem részesülhetnek olyan előléptetésben s olyan díjazásban, mint a többi állami hivatalnokok. Kérelmüket aztán 8 pontba foglalva adják elő. Az első pont szerint minden középiskola tanárának egyenlő fizetése legyen, tekintet nélkül a működés helyére. A kérvény többi pontja az ötödéves pótlékokkal, a fokozatos előléptetéssel egészen a VI-ik rangosztályig; továbbá a véglegesen kinevezett tornatanárok és helyettes tanárok ügyével foglalkozik. Sürgeti a szolgálati pragmatika megalkotását s a nyugdíjazás és az árva és özvegyek illetményeinek szabályozását is. Ez a kérvény világos bizonyossága annak, hogy Ausztriában is tarthatatlan a középiskolai tanárok mostani helyzete, a melyen minél előbb segíteni kell, mert különben be fog következni, a mit a kérvényben is kifejeztek, hogy az állam a közel jövőben, kellő előképzettségű és elegendő képességű erők híján, nem lesz képes az ifjúságot a felsőbb oktatásra kellőleg előkészíteni s az osztrák középiskola eddig kivívott állásáról okvetetlenül alább fog szállani.

— **A felemelt államsegélyről** eltérő, sőt képtelen hírek jártak be a napilapokat. Hiteles forrás után írhatjuk, hogy a református egyház részére a vallás- és közoktatási minisztériumtól január 12-én, 2238 sz. a kelt leirat szerint 173,000 forint utalványoztatott. Ebből 73,000 forint a rendes évi államsegély, a mely az egyházkerületek közt, mint eddig, úgy most is, következőleg osztott fel:

Tiszáninneni kerület	7,861 frt 54 kr.
Tiszántúli	26,953 frt 81 kr.
Dunáninneni	13,476 frt 92 kr.
Dunántúli	8,984 frt 61 kr.
Erdélyi	15,723 frt 08 kr.

A 100,000 frt *átmeneti államsegély* címen, ugyancsak a folyó évre adatott és pedig a *domesztika* céljaira. Ezt — tudvalevőleg — az országgyűlés szavazta meg, különösen azért, mert a tervezett *államsorsjáték* eddig keresztülvihető nem volt. E 100,000 forint hovatartozása felől, a konvent fog véglegesen intézkedni. Minden valószínűség szerint a vajdó egyetemes lelkészi gyámintézet alapjául fog az elhelyeztetni. Az ág. ev. egyház külön kapott 50,000 frt *átmeneti államsegélyt*. Érdekessé-

geért ide igatjuk gr. Csáky főnebb említett leiratának következő szavait: „A megváltozott viszonyok és kivált azon körülmény, hogy az ág. hitv. ev. egyház egyetemes közgyűlésének hatásköre az utolsó zsinati törvények által részletesen és szabatosan megállapított, valamint végül annak figyelembe vétele, hogy nemcsak hitfelekezeti, hanem egyszersmind állami érdek az, hogy az egyházegyetem, mint ilyen, anyagilag erősödjék és főhatóságának tekintélye emeltessék: arra készítetnek engem, hogy célszerűségi szempontból az országos segélyt nem mint eddig, közvetlenül az egyházkerületeknek, hanem közvetlenül az egyetemes konventnek utalványozzam stb.”

— **A »Zsindely Emlék«-re** ujabban adakoztak (XI. közlemény). *Rácz Gábor*, honvéd főhadnagy 1 frt. *Nagy-Szeben*; *Gulyás Benő* lelkész, 30 kr, *Tóth Imre* tanító, 30 kr. *M.-Csáth*; *Czecz András* theol. 5 frt. (Vettek tőle 1—1 péld. »Zsindely I. emlékeztető« c. füzetet: *Kérészy Arpád* III. jh., *Erdélyi János* II. é. th., *Gecse Lajos* I. th., *Seres Barna* I. é. jh., *Pasztor Géza* I. jh., *Zsoldos Benő* I. th, *Nagy Béla* VIII. o. t., *Rácz István* VIII. o. t., *Rácz József* VIII. o. t., *Dudás Béla* VIII. o. t., *Batta Elek* VIII. o.). Összes adakozás: 6 frt 60 kr. Ajánljuk a kegyeletes célt ujjalag is a tanítványok szíves figyelmébe.

Maklári Pap Miklós.

HIRDETÉS.

Alapított

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

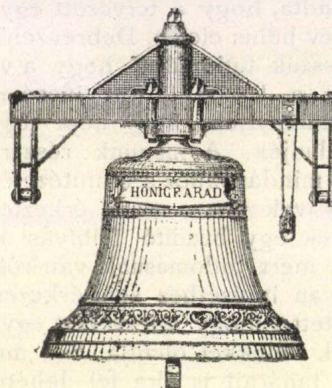
Alapított

1840.

harang- és érc-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok ujra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

3—15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« Görömbei Péter. — »A cselekvés órája.« Szalóczy Pál. — »A nemzeti párt és a protestánsok.« Ry.
— »Az egyházmegyei tanügyi bizottság nagytiszteletű s tekintetes elnökségének.« Maklári Pap Miklós. — »Veress
Sámuel.« Kovács Béla. — »Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.« Gulyás István dr. —
»Vegyes közlemények.« —

A jövő egyháza.

III.

A lelkész tisztéhez tartozik már ma is, elkerülhetetlenül hozzá fog tartozni a jövőben még inkább, az iskolából kimaradt gyermekek vallásos oktatása, hitben való megerősítése: a konfirmáció. Alig van több olyan szertartásunk, melylyel a gyenge gyermeki szívüket annyira az evangéliumhoz, a Jézushoz, az egyházhoz lehetne csatolni, a melylyel a lelkész anyyira megtudná nyerni leendő híveit, mint a konfirmáció. A sakramentumok alapos, de nem tudós megismertetése; az ember gyarló és bűnös volta; Isten végtelen irgalma és kegyelme; az egyháznak, mint istenországi üdvintézménynek feltüntetése; Isten közapasága, emberek testvérisége; Jézus váltságmunkája; hártalan engedelmissége s szeretete és egy kis változatos egyháztörténelem, ha ezek által sem lehet jó református keresztyénné tenni az iskolából lemaradandó gyermekeket, akkor semmivel. De ezt csak a pap, mint arra képesített és képzett egyén teheti, mert ez a munka beható biblia- és hittani ismeretet s alapos egyháztörténelmi képzettséget feltételez. Itt ismerkedik meg a lelkész leendő híveivel s mint a tanító és tanítvány közötti jó viszony a sirig szokta kisérni a jó érzésű embert, úgy az az ismeretség is, mely a lelkész és a konfirmándusok közt, a konfirmáció oktatás alkalmával köttetik, okvetetlenül holtig tart. Különben pedig oly sokat írtak és beszéltek már egyszer-másszor e szép tárgyról, hogy elegendő erre itt csak rámutatni, hogy ez is — ellenvetést el nem ismervé, — kizárólag a lelkész teendőihez tartozik. Oda fog tartozni főként a jövőben, ha mint jó pásztorok, számon akarjuk tartani híveinket, egyházunk tagjait.

De ezután sem szabad a jövő egyháza lelkészének magukra hagyni az iskolából kikerült serdülő ifjakat és hajadonokat; sőt most kell csak örködni igazán üdvösségök, ártatlanságuk felett. Alkalom is van rá az ismétlő iskolában. Ha csak nagy ritkán, csak a téli időben szólhat is a lelkész a serdülő gyermekekkel az ismétlő iskolában; azért kimondhatatlan haszna van annak. Itt már, egyéb vallásos ismeretek ismételése mellett, leginkább az egyházi szertartásokra kell súlyt fektetni; különösen az imádkozás szükségét, hasznait, a köznap, vasárnap istenitiszteleit, ünnepek jelentő-

sége, reformáció, reform. egyház szervezete, egyházmegyék, egyházkerületek, püspök, esperes, egyházi törvények stb. ismertetése itt a fődolog. Ez a három év is arra való, hogy lelkész és növendékek el ne felejtsek egymást, mert itt is áll az, hogy: „távol a szemtől távol a szívtől.“ Ugyanazt kell tenni városi gyülekezetekben az iparos iskolában, mint a mit elsoroltam az ismétlő iskolára nézve. Ekkor nem felejtik el egymást a lelkész és régibb tanítványai s hívek lesznek egymáshoz az élet későbbi szakában is, mint az atya és a nagykorú gyermekek.

No, de most a legénykorban? most hogy leszünk? hogy találjuk meg az összeköttetést a lelkész és a felnőtt ifjak között? ... A leányok talán még megmaradnak a jó úton, az igaz ösvényen, a vallásosság védszárnyai alatt, a vallásos lelkületű édesanyák mellett, hol a házi istenitiszteleit gyakorlása által szívének nemességét, a vallás zománcát kiki megőrizheti, vagy mindezt a leánynövendékben megszerezheti s kipótolhatja; de a fiak, a kikkel, mint szomorú tapasztalatokból tudjuk, e korban, a legénykorban már magok az apák sem bírnak! ? . Hogy tartjuk meg ezeket, hogy el ne essenek, el ne tántorodjanak, rossz társaságba ne keveredjenek, egyik bűnből a másikba ne essenek, hogy?! .. Mit tegyünk, hogy végkép el ne idegenedjenek egyháztól, evangéliomtól, Jézustól, Istentől s minden szenttől és nemestől? vallásügyolódokká, hitetlenekké ne legyenek, a csúfolók székébe ne üljenek?! .. most jöjj segítségül pastoralis prudencia, csak most! ... Hát jó az, csak hívjuk! Gyermekek és ifjúkoromból emlékezem, hogy legalább itt Szabolcsban, a Tiszaháton, az a jó és szép szokás divott, hogy urvacsoráztatás alkalmával, legények és hajadonok felváltva énekeltek. Ezeket az énekeket tanulni, gyakorolni kellett. Hát elődeim példájára én is felidéztem egyik estve a leányokat, másik estve az ifjakat a paplakra vagy az iskolába és ott gyakoroltattuk a régi urvacsorai énekeket. Az ifjúság élete olyan, mint a virágok élete. Egyik leány férjhez megy, az ifjú megházasodik, helyébe nő a másik; de az ifjúság, mint ifjúság meg van mindenik gyülekezetben firól-fíra, nemzedékről-nemzedékre. A kik e korból kiléptek, azok helyére mások nőnek. Az ének egy volt és tanítottuk újról-újra, maradékról-maradékra! Ki tudná csak ennek a néhány összejövételnek s a lelkipásztorral való találkozásnak erkölcsi értékét, hasznait, előnyeit mérlegelni épen abban a

Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet van csatolva.

korban, az ifju korban?! . . . Fel kellene eleveníteni főleg kisebb gyülekezetekben ezt a szokást újból; de talán helylyel-közzel megvan az még ma is? Ha megvan, hát folytatni kell tovább! Közbe-közbe lehet énekelni a közeli ünnepi énekeket is: adventi, karácsonyi, husvétiakat stb. . . Lehet alkalmilag egy vagy más vallásos tárgyról beszélni is, valamit p. o. az ünnepek, sakramentumok, biblia, reformáció, reformátorokról; de mindig röviden, a legrövidebben. Azt is tapasztaltam ugyanis, hogy a tanító-beszédből ifjak, felnőttek előtt keves kell. Minél rövidebben beszélünk, annál jobb. Szinte csak úgy megérinteni egy-egy alkalommal egy-egy tárgyat. A kimerítő tárgyalás leg hamarabb a türelmet meríti ki.

Ezzel aztán benne vagyunk akár a vasárnapi iskolában! Mert mind ezen ifjúsági összejöveleteket meg lehet tartani akár vasárnap is; tehát lesz az összejövetelből vasárnapi iskolázás. Tárgyai ugyanazok, mint fentebb elősoroltam. Azon tárgyakat lehet valamivel szaporítani; de az ének, vagy hazafias ének el nem maradhat. Fő szempont legyen a vasárnapi iskolában is, hogy a beszédek, magyarázatok minél rövidebbek legyenek! . .

Tudom, hogy a kényelemszeretet előáll azzal, hogy nem nekünk való dolgok, nálunk kivihetetlenek ezek. De ha Amerikában, az ottani szétszórt, zilált viszonyok mellett hét millió vasárnapi iskolást tudnak összegyűjteni, Angliában meg öt milliót; sőt Berlinben és Párisban is tudnak vasárnapi iskolákat létesíteni, no meg már nálunk Pesten is, meg másutt is: . . nem látom át, miért ne lehetne kisebb városokban s falukon is?! Lehet is; csak akarat és tapintat, modor, pastoriális prudencia kell hozzá és meglesz.

Ezekből, nagyobb helyeken, nagyobb egyházakban s városokban, egy kis fordulással, igen könnyű lesz már ifjúsági egyesületet is alakítani. Könnyen ez sem megy; semmiesem megy; de okkal-móddal ez is megmegy. Hiszen talán a katolikusok sem idegen országból hozzák a kath. legény-egyletekhez s egyéb egyesületeik, társulataikhoz az anyagot? Ha ők tudnak: mi miért ne tudnánk ifjúsági egyesületeket is alakítani. Hanem bizony kitartó, erős akarat kell mindezekhez és türelem, mert örök igaz az, a mit Dr. Mathews V. mond, hogy: *nemcsak kitartás szükséges a sikerhez; hanem türelem is vagy várni-tudás.* Ha hónapok alatt nem sikerül, sikerül évek vagy évtizedek alatt. Nem jött az egyszerre meg Angolországban sem! . .

Még egy dolgot tartok szükségesnek az ifjúság rovatánál elmondani, a mit másokkal együtt — nem szeretem ugyan egyéni eljárásaimat előtérbe állítani, — de én magam is gyakorlok; nevezetesen azt, hogy az ifjakat, vőlegényt és menyaszonyt az esküvő előtt egy-két nappal, a lelkész hívassa fel magához. Ott aztán atyailag, barátságosan, szeliden adja értésükre a házaselet rendkívül nagy jelentőségét. Tárja eléjük a házaselet kellemes, szép, boldogító voltát; de mutassa fel szomorú áldozatait is; távolról, inkább csak sejtetőleg, példára is lehet mutatni; mert van rossz házasság, elválás, különélés stb. minden egyházban, minden községben. Többet ér egy néhány pernyi ilyen bizodalmas beszéd, mint egy órai szónoki, esketési szertartás! . . Itt lehet aztán, kivált vegyes házasságoknál, — már az illetők állásához, műveltségéhez mérten — a születendő gyermekek vallásáról is egy-két odavetett szót, tanácsot elejteni. Nem ér a sok rekrimináció, hogy a kath. papok így tesznek, úgy tesznek, mért tesznek úgy?! — semmit . . . „Vele, benne küzdve ismerd az életet“ —

azt tanácsolta fiának Tompa. Az az örökös huzódozás, nem-akarás, vonakodás s vádaskodás nem fog segíteni rajtunk, helyzetünkön, kivált a jövőben semmit. A vallásszabadság megköveteli, hogy hiveink mellett ott álljunk, kivált az élet komolyabb, fontosabb pillanataiban. Ne csak el ne hagyjuk őket, de sőt folyton, mellettök legyünk és támogassuk, tanácsoljuk. „Ember, küzdj és bizva-bizzál!“

Ide kellene még számítani a középiskolai vallás-tanítást, a főiskolai ifjaknak ifjúsági egyesületté való szervezését és a leánynevelés kérdését. Azonban ezek már sem az egyes egyházak, sem az egyes lelkészek teendői közé nem sorolhatók; mert a középiskolai vallásoktatás első sorban az iskolafentartó hatóságokat, illetőleg az igazgatóságokat, a tanárokat illeti; az ifjúsági vallásos, egyházas színezetű egyesületek alakítása is; a leánynevelés ügye pedig általános egyházi kérdés és inkább a hatóságokat, az e.-megyéket, e.-kerületeket, konventet, mint az egyes egyházakat s egyes lelkipásztorokat érdeklő, nagyon messzeható kérdése egyházunk egyetemének. De említést kell ezekről is tennem, mivel a középiskolából s főiskoláinkból kikerülő ifjainktól s nevelésben részesült leányainktól várhatjuk a józan prot. elvek érvényre juttatását a társadalomban. Ez a művelt középosztály lesz az főleg a közeli s még inkább a távoli jövőben, mely hivatva lesz a korszellemet megalkotni, képviselni, irányítani; ennél fogva ezen középosztályhoz tartozó fiúk és leányok vallásos nevelésére kiváló gondot kell fordítanunk!

(Folyt. köv.) Görömbei Péter.

A cselekvés órája.

A magyar protestántizmus vezérférflai, kétségkívül a politikai érettségnek, egyszersmind a liberális eszmék életképességében vetett hitöknek kívánták zálogát adni akkor, a mikor az egyházpolitikai küzdelmekben, oly hosszú ideig tartózkodó állást foglaltak el. *Mundus se expedit.* És csakugyan jól esett magunkat abban a hitben elringatnunk, hogy egyházunknak ilyen méltóságos magatartásával, bölcs mérsékletével nemcsak ellenségeinket fogjuk eltéríteni a felekezeti harctól, hanem ugyanakkor az igazságos közvélemény rokonszenvére tesszük magunkat érdemesekké.

Hogy ez a reményünk mennyire vált be úgy egyik, mint másik tekintetben: arról a jelen, ismert viszonyok között már szinte beszélni is felesleges. Az uralmára féltékeny, az egyenlőség eszméjétől irtózó kath. főpapságnak, az általa fanatizált tömeggel, közvetve pedig a közvéleménnyel is sikerült elhitetnie, hogy a protestántizmus azért hallgat oly bölcsen, mert a reformjavaslatok az ő érdekében láttak napvilágot; nemcsak, hanem az államkormány szentségtelen kezekkel a kath. vallás Istentől nyert jogait nyirbálja meg s míg a többi felekezetek csak nyerhetnek a szóban levő törvényjavaslatok által: addig a kath. egyháznak oly veszteségekre van kitéve, hogy azok elhárításáért az állammal a legmesszebb menő *védelmi harcra* is ki kell szállnia. E nagy hangú magatartással sikerült elérniök azt, hogy míg politikusok és nem politikusok csak a kath. egyház harcát szemlélik és mérlegelik az állammal szemben: addig mi protestánsok, a közvélemény szemei elől szépen lemaradtunk a figyelem látó-határáról; másfelől maga az államkormány is, mintha meg volna győződve a fennhangon kiabált nagy igazságokról (?) igen nagy figyelmet látszik fordítani a kath. sérelmek orvoslására oly engedmények által, melyek a protestántizmust a megbénítás veszélyével fenyegetik.

Hogy az egyházunk igazaiért aggódó lelkek jóelőre sejtették a dolgoknak ilyen formán történhető kifejlődését, — nem is említve e becses lapok keretében felhangzó időközi intelmeket — mutatja az alsó-zempléni és abauji egyházmegyék ismert nyugtalankodása; majd egyházkerületünk mult évi felirata a kormányelnökhöz. A felirat sorsa felől ma már nem kételkedhetünk. Nem lett semmi eredménye.

Az a kérdés tehát, hogy ha a protestáns egyház, akár politikai eszélyességéből, akár az állam hozzánk mutatott jóakarataért tartozó moralitásból oly sokáig hallgatott, látva a hátrányunkra billenő mérleget: nem kellett volna-e nekünk is már régebben kilépniünk a nyilvánosság elé, legalább annak a kijelentésével, hogy mi igen is óhajtuk, sőt a mennyire tőlünk függ, elő is mozdítjuk a reformokat, de csak úgy, ha azok ránk nézve is haladást, nem pedig hátraesést jelentsenek?!

Pedig, ha ezen igen egyszerű és mindenki által elfogadható igazságot az egész ország előtt nyilvánosságra hozzuk: még csak a hazaárulás gyanújába se estünk volna; mert erre nézve nem kellett volna aláírási ívekkel toborzani össze a manifesztáló közönséget, a mennyiben nálunk a népek törvényes képviselője van. Ez a gondolat rég meg van érve a protestáns öntudatban s kifejezésére a legalkotmányosabb mód és alkalom kínálkozott az Őfelsége által szentesített törvény oltalma alatt, azóta is összeült konventünkön, sőt zsinatunkon is. És ha a sajtó nagy készséggel ismeri el a kath. híveknek egyházuk iránt tanusított, törhetlen ragaszkodását még a kormány nyal szemben is: talán minket se ítélte volna el, ha országgyűlésen hozott törvényre támaszkodva, jelentettük volna ki, hogy létezési jogunkat csorbitatlanul kívánjuk fenntartani?

De mi ilyen országos manifesztációra, ha gondoltunk is, nem tettünk még eddig semmit. Eleintén nem tettünk azért, mert azt mondtuk, hogy nem ismerjük még a javaslatokat, tehát bár volna azok elé részünkről is akadályokat gördíteni; azután meg azért nem tettünk semmit, mert már megismertük azokat és bár sérelmünk nyilvánvaló, de hát mindinkább megejt bennünket a liberálizmus iránt táplált azon túlzó nobilitás, mely szerint, még felekezeti sérelmünk árán is, hazafiúi szent kötelességünknek ismerjük, kormányunkat ezen küzdelemben győzelemre segíteni, — a mint ezt egy előző cikkben *Ujfalussy* Béla tanácsbíró úr is lelkünkre köti.

De hát ne haragudjék meg én reám *Ujfalussy* Béla ur, ha egész tisztelettel megkérdem tőle, hogy mivel leszünk előbb, ha az 1868-ki törvényekről — melyek, elismerem, hogy nem lévén büntető szankcióval ellátva, valójában inkább csak papiroson, de még is csak meg voltak eddig biztosításunkra — önként lemondunk a szintén még régebbi keletű, de ugyancsak papíron levő 1848. XX. t.-cikkért, melynek végrehajtására, a jelenben tervezett reformok létesítése után, az ország nyugalmanak újabb megrázkódtatása nélkül gondolni sem lehet?

És épen ez a gondolat indított engemet arra, hogy felemeljem erőtelen kiáltásomat a protestáns közvéleményhez, aggodalmasan kérdezve: hát a mi óránk, a cselekvés órája még most sem jött el? Nem látják Őrállóink, hogy meg kellene már mozdulnunk végre valahára? Hiszen vaknak kellene lennünk, ha nem látnók, hogy az 1868. 53. t.-c. intézkedéseinek elejtésével, ha az új törvény életbe lép, milyen nevetséges helyzetbe jutunk?

Az ultramontanok farizeusi képeket vágva szenvedett sérelmeik miatt, az állami erőszak nyomása alatt, mint majd szent duhogással tudtul adandják a világnak,

vége is megadják magukat; valójában pedig markukba nevetve, annál szakadóbban, sőt a törvény védelme alatt egészen szabadon fogják gyakorolni a lélekhalászat apostoli munkáját. Mi protestánsok pedig majd fogunk-fogunk, mert kirúgtuk magunk alól azt a biztosítékot, a melybe eddigelé még is csak megkapaszkodhattunk valahogyan. Kihez folyamodunk ekkor?... A törvényhez?... hisz az szabad kezet enged; a törvényhozáshoz, kérve, hogy változtassa meg a reánk hátrányos paragrafusokat? — Hát nem magunk fogjuk-e kiszolgáltatni magunkat, mint békebontókat a közvélemény előtt; mert hiszen igen természetes lehet majd a válasz, mely panaszuinkra adathatik: *„Ime, a protestánsok kedvéért hoztattak az új törvények ésők már is újabbat akarnának; tehát csakugyan nem a kath. papok, hanem a protestánsok azok, a kik a felekezeti surlódásokkal az ország nyugalmaát zavarják!?!“* Vagy gondolja valaki, hogy az állam, ha a mostani bajokon szerencsésen túlesett: a protestánsok kedvéért ismét egy másikat vesz egyhamar a nyakába azzal, hogy az 1848. XX. t.-cikket megvalósítja?

Ezt nem tudnám egy könnyen elhinni!

Épen azért, mert ismerjük a fenyegető vészt, nem lehet előttünk közönyös az a kérdés, hogy annak kikerülése végett, megteesszük-e az óvintézkedéseket, vagy nem, melyeknek megtételére nem csak az eszélyesség, de vallásunk szent szerelme és őseink dicső példája is kötelez?!

Bizony-bizony itt a cselekvés ideje. Az országgyűlés harmadik ülés-szaka már dönten fog a reformok sorsa fölött. A nemsokára összeülő egyházmegyei és egyházkerületi gyűlések pedig, míg nem késő, siessenek felírni az országgyűléshez, kérve, hogy az 1868. 53. t.-c. változatlanul meghagyassék, természetesen büntető záradékkal ellátva; vagy ha mégis meg kellene azt változtatni: úgy mondassék ki — a mint a *Sárospataki Lapok* „Orthodox“-a régebben kifejezte már — hogy *minden gyermek az apa vallását kövesse.** Szalóczy Pál.

A nemzeti párt és a protestánsok.

A nemzeti párt megtartotta szín-valló értekezleteit s elvégre Apponyi gr. egyházpoltikai programját is láthatjuk immár, noha még mindig nem teljes világításban. Közelről érdekel bennünket e program, mint protestánsokat, mert Apponyi mellett és ellen magában a pártban is előkelő állású prot. férfiak foglaltak állást, még inkább pedig azért, mert a program egy része úgy van formulázva, hogy protestánsok is gyönyörködjenek és bizzanak benne.

Mit akar a nemzeti párt és vezére? Majd nem azt s ugyanannyit, mint a kormány, csak nem abban a rendben és nem olyan gyors tempóban. Akarja a zsidók kedvéért a recepciót; a baptisták, nazarenusok stb. kedvéért a vallás szabadságot (felekezetnélküliség nélkül!); az igazságszolgáltatás tisztességeért az egyseges házassági jogot és állami biráskodást; a nagyobb ker. felekezetek közös javáért a házasság egyházi megkötését s a polgári házasságnak csupán szükségbeli formáját; a róm. katolikusok dicsőségeért a kath. autonómiát (ideértve bizonyosan a kongrua rendezését is) s a februáriusi rendelet eltörlését; a protestánsokért az 1868. LIII.-nak fentartását (vagyonai állapotuk megfelelő rendezéseig) s a közigazgatás reformjával kapcsolatban az állami anyakönyvek behozatalát.

* Előbb nem közölhattuk.

Szerk.

Nem kicsinyeljük e programmot, sőt inkább elismerjük, hogy az abban rejlő konzervativizmus (ha ugyan nem taktika ez is, a mivel a pártok egymást most olyan következetesen gyanúsítják) még tiszteletet is érdemel s érdemelt volna kiváltképen akkor, ha kellő időben megnyilatkozva, hatással tudott volna lenni a vélemények alakulására s az egynemű felekezet elfogult elemeinek a vakon rohanástól való feltartóztatására. Elismerjük — hiszen százszor is hirdettük már — hogy a prot. egyháznak az 1868. LIII. többlet ér a kötelező polgári házasságnál, a mit sohasem is kívánt; vallottuk és valljuk, hogy sem vallási, sem erkölcsi érdekek nem követelik a polgári anyakönyvek behozatalát; sőt azt is mondjuk — mert mondtuk is — hogy a nemzet az egyházpolitikai reformokra nincsen kellően előkészítve s hajlandók vagyunk elhinni Apponyinak és elvtársainak azt is, hogy a felekezeti béke általában a nép lelki békesége érdekében álló dolog volna a reformokkal nem sietni s a nemzetet netalán rázkódásoknak ki nem tenni: — s mindeme rokon véleményűségünk mellett is nagy kifogásaink vannak a nemzeti párt viselkedése és színvallása ellen és pedig úgy általános nemzeti és felekezeti, mint közelebből sajátos protestáns szempontokból is.

Általános nemzeti szempontból helyre hozhatatlan hibának tartjuk, hogy az az Apponyi, a ki (taktikából-e, elvből-e: ő tudja) felszínre vetette az egyházpolitikai nagy kérdéseket, s belehajszolta mintegy a kormányt e kérdések tanulmányozásába: a helyett, hogy — mint utólagosan teszi — erősen hangoztatta volna a reformok lassú érlelését, kéjelegve sütkérezett a szabadelvűség glóriájában s engedte, segítette a dolgokat úgy fejlődni, a mint fejlődtek s elnézte, hogy mint kezd iszonyú kultur-harcot az a róm. kath. egyház, a melynek papjai meggyalázták az 1868. LIII. tekintélyét, megtaposták a felekezeti békeség templomát és fennem követelőztek, sértegetőztek, fenyegetőztek állammal s törvények által védelmezett felekezetekkel szemben s játszották az Aesopus farkasának undok szerepét?!

Hol volt akkor Apponyi gróf és hol a nemzeti párt, mikor pártlapjaik sarat dobáltak a protestánsokra és bujkáltak a róm. kath. főpapok reverendája alá, s a legvakmerőbb támadásra is mentséget kerestek és találtak s iszonyú lármával hurrogták le az 1868. LIII-hoz való ragaszkodásunkat?!

Hol volt akkor gr. Apponyi és a nemzeti párt, mikor a Vigadóban Vaszary Kolos ő eminenciája a történet-hamisítás mesterségét gyakorolta s egy egész fekete sereg ostromolta a nemzeti békeség és politikai tisztesség várát?!

Ha Apponyi kellő időben kifejti egyházpolitikai programját, legalább csak úgy, mint most kifejtette: nem lehetetlen, hogy a viszonyok másként alakulnak; de jónak, tanácsosnak vélte hallgatni a válságos napokban s engedte pártlapjaiban a protestánsok gyalázását mindaddig, mignem be kelle látnia, hogy a protestánsokkal elvégre is számolni kell s kezdett közelíteni az 1868. LIII-at védelmezőkhöz, a Bethlen Gábor gr. által u. n. orthodox protestánsokhoz.

Azt a gyanút a nemzeti párt, hogy nyíltan és titkon kereste a hatalmas klérus szövetségét s a főpapi befolyással kívánt diadalra jutni: — alig fogja lemoshatni magáról a protestánsok többsége előtt. Epen ezért aztán nincs is joga számítani a protestánsok többségére, még ha ígérekkel kedveskedik is neki s még ha olyan ígézetesen indokolja is programjának

egy némely pontját a protestánsok papjainak megnyerése végett s még ha többet ígér is (a minthogy többet látszik ígérni) a protestánsoknak, mint a kormány egyházpolitikája.

Végzetes hiba volt a cunctatoroskodás, a hosszú papistáskodás, vagy legalább a pápaisták szekere után való tartós gyalogolás.

De még a késedelmesen kifejtett programban is ott kísértenek a nap-foltok, a melyeket a többiek fénye sehogysem képes beárnyékolni a protestánsok előtt.

Azt mondja Apponyi, hogy neki kell és pedig határozottan kell az u. n. *kath. autonomia*. Ez az egyik nap-folt. Kell neki továbbá az 1868. LIII. is, *de csak a protestánsok anyagi állapotának megfelelő rendezéseig*. Ez a másik folt. Többet ne keressünk.

Mit ért a gróf a *kath. autonomia* alatt, azt nem fejt ki. Hogy mit jelent ez a protestánsok szemében, azt tudják e lapok t. olvasói, hiszen jeles cikkekzők fejtegették már ennek a trójai lónak félelmetes voltát. Főpapok nyilatkoztak már r. kath. részről, a kik a kongrua-járulékot rá akarnák tábláztatni az u. n. főpapi javakra s ezzel természetesen biztosítani is szeretnék ama javakat a róm. kath. egyház számára. Ilyen forma autonomia kísért a levegőben s a róm. kath. sajtóban, a fő és közpapok fejében; ilyen él-e az Apponyi gróf lelkében is?! Csodálkozunk a nemzeti párt prot. tagjain, hogy a *kath. autonomia* kérdését nem próbálták a vezérükkel kifejtetni; mert e kérdés szerencsés s talán a protestánsok által is elfogadható megvilágítása sok nyughatatlanságot oszlatott volna el és nagyfontosságúvá válhatott volna a program tetszőségének emelésére nézve. Temérdek nagy kérdés van a *kath. autonomiával* szoros kapcsolatban s csak az ezekre való nyílt s őszinte felelet után lehetünk tisztában azzal, hogy mit is ígér s követel Apponyi, vagy bárki más a *kath. autonomia* hangzatos címén.

Ugyancsak a bizonytalanság köde takarja Apponyinak az 1868. LIII-mal egybefűzött kijelentését is, a mi *anyagi állapotunk megfelelő rendezését*. Már a múlt évben kérdezte e lapokban Fejes István a Szathmáron szónoklott Apponyitól, hogy mit ért ő az *előzetes kérdések* alatt? Felelet — persze — nem érkezett s nincs a f. hó 11-én kifejtett program indokolásában sem. Igaz, hogy a *megfelelő* jelző mindazt is magában foglalhatja, a mit mi gondolunk belé a teljes egyenjogúsítás érdekében; de hát mit jelent az Apponyinak? Azte, hogy a *kath. javak* mind megmaradnak *kath. kézben*, *kath. célok* előmozdítására; tehát a *kath. pap-ság* marad tovább is nagy hatalmasság, a protestánsoknak pedig adunk az ő igényeiknek s vallásos s egyházi szükségüknek *megfelelő* pénz-segélyt? Vagy azt, a mit az 1848. XX. t.-c. helyezett kilátásba?!.. Ez utóbbira hivatkozik ugyan maga Apponyi is, de megint csak oly diplomatikus ügyességgel, mintha a gordiusi csomót kerülni akarná.

Hogy a sok bajjal küzdő magyar nemzet kibírná-e újabb adók útján a prot. és más bevett felekezetek, (mert ezek is következének ám!) *megfelelő* anyagi segélyezését s hogy kívánatos-e, hasznos-e a róm. kath. egyház anyagi praepotenciájának fentartása, vagy a prot. s más felekezeti főpapoknak, (hogy már így nevezzük őket!) kis királyokká emelése: ezek s ilyenek nem jöttek szóba a nemzeti párt értekezletein, a hol még a protestánsok is kerülni látszottak e kényes pontok, e darázs-fészkek megbolygatását.

Míg a jelzett két sötét pont ott ijeszt a nemzeti párt programjában; addig, legyen bár az a legből-

esebben szövegezve, a leghódítóbban indokolva, mi — protestánsok — nem fogadhatjuk el magunkénak bármilyen kecsegtetésekkel forduljon is az felénk az 1868. LIII. ideiglenes fentartásának hirdetésével s bármennyire gunyolódjék is felettünk Kovács Albert, az egyház jog ref. tanára, a ki szerint a kormány minket „megdolgozott, még pedig nem afféle magyar indolenciával, hanem germán energiával.”

Sem meg nem dolgozott, sem meg nem tévesztett, sem nyilatkozatot nem tétetett a polgári házasság mellett, sem a klerikális ultramontán és feudál arisztokráta reakció rémével agyon nem ijesztgetett, még csak ígéreteivel sem csábított el. Ezek ellen a gyanúsítások ellen, igen sok protestáns ember nevében, tiltakoznunk kell.

Nem kellett ahoz kormány-beavatkozás, hogy a protestánsok a róm. kath. egyház újabb erőszakoskodását felismerjék s az 1868. LIII. ellen intézett titkos és nyilvános támadásaiktól megborzadjanak. Nem kellett ahoz megtevesztés, hogy a prot. egyház hívei belássák a papi reakció megtörésének szükségét, a mely az állam békeségét újra meg újra feldúlhatja kielégíthetetlen természetű miatt. Nem kellett ahoz, hogy a protestánsok a kormány egyházpolitikai programjának győzedelmét kívánják, semmi egyéb, mint magyar protestantizmus, a nemzeti haladás iránt való művelt érzék — párt-taktika nélkül.

Ha azt hiszi Kovács A. (ő ugyan nem hiszi!) vagy más valaki, hogy a protestánsok többsége a kormány programjával teljesen meg van elégedve, — okvetetlenül csalódik. Az 1868. LIII. vizre bocsátása a kötelező polgári házasság révén — ez igen kevés protestánsnak lehet inyére s e tekintetben a nemzeti párthoz — ennek újabb program-pontjához — a legtöbb protestáns közelebb áll szívében, mint a kormányhoz. Azt sem veszi jó néven senki, hogy a kath. autonomia emlegetésével s a kath. kongruával egybekötöttén nem mer a kormány fényes ígéretet tenni az egyenjogúság után szomjazó protestantizmusnak.* De e tekintetben a nemzeti párt sem vitte tovább a titkolódzásnál, a bizonytalan kijelentéseknél. Elvégre is a dolog úgy áll — (feleljen érte a nemzeti párt is!), hogy a kormány le akar számolni a féktelenkedésre hajló s kívülről kormányzott r. kath. reakcióval s igazságosabb kíván lenni a nem katolikusok iránt, okosabb önmaga iránt, mint volt idáig. Ezt könnyű belátni s ezt látva, könnyű a prot. embernek — ha nem párt-politikát űz — önmagát elhatározni.

Végtelenül sokat szenvedett már a prot. egyház a jezsuiták által felbujtogatott róm. katolikusoktól: nem csoda azért, ha még veszteségek árán is, azokhoz csatlakozik, a kik ennek az örökös ellenségnek méregfogait készek kitorzdelni s a nemzet és a felekezetek békeségét intézmények által biztosítani.

Lehetett volna a reform lassabb; lehetett volna olyan is, a milyennek a nemzeti párt elkésetten tervezi; de a nemzet nyugalma fel van dűlve: visszalépni, meghátrálni többé nem lehet, ha csak azt nem akarjuk, hogy puskaporos tornyokban, örökös izgatottság között éljünk. A nemzeti párt hálára fogja maga iránt lekötölni a prot. egyházat, ha — a mint programjába vette — az 1868. LIII-at az 1848. XX. t.-c.-nek megfelelő alakulásokig régi érvényében megtartani segedkezett nyújt.

Ry.

ISKOLAI ÜGY.

Az egyházmegyei tanügyi bizottság nagytiszteletű s tekintetes elnökségének.

Igen tisztelt Elnök úr!

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ 20 éves fennállása alatt legjobb tehetsége szerint mindig arra törekedett, hogy elérje, vagy legalább mind jobban megközelítse azt a célját, hogy gimnáziumi és népiskolai tankönyvek készítése, átdolgoztatása, javítása által az egyházkerületünkben használt tankönyvek megfeleljenek a kor követelményeinek, tanügyünk e tekintetben lehetőleg lépést tartson az általános tanügyi haladással, fejlődéssel. Nincsen olyan tanítási anyag akár a gimnáziumban, akár a népiskolában, melyre figyelmét ki ne terjesztette volna s melynek fejlesztésére vagy elvi határozatokkal vagy az irodalom terén valamit ne tett volna. Tankönyveire, melyek részint a minisztérium approbációjában, nagy részben más egyházkerületek szíves pártfogásában részesültek, némi önrzettel lehet mutatnia, mint legnemesebb törekvéseinek, szakadatlan munkálkodásának eredményeire. Főleg a népiskolában alig van olyan tananyag, melynek tanítására vagy átdolgozott vagy eredeti tankönyv ne lenne. Nem állítjuk, hogy e tankönyvek mind kifogástalanok, jók volnának; sőt őszintén, nyíltan beismerjük, hogy a javítás kisebb-nagyobb mértékben mindegyikre ráfér. Mindegyik emberi mű, hogy lehetne tökéletes?! Hiszen magunk is csak törekszünk a tökéletes felé! Minden örökké fejlődik, előbb-előbb halad, s a hol a fejlődésért mit sem tesznek, ott a visszamaradás elmaradhatatlan. Az Irodalmi Kör is haladni akar legjobb tehetsége szerint. Ebből a célból bizalommal fordul a Kör igen tisztelt Elnök úrhoz s általa az egyházmegye igen tisztelt tanítóságához. Egy célra törekszünk, egy ügynek a munkásai vagyunk: biztos reményünk van, hogy a közös cél érdekében intézett kérésünknek jó eredménye lesz.

Az Irodalmi Kör már többször kérte egyházkerületünk tanítóit, lelkészeit, a tanítói egyleteket, főleg lapja útján, hogy mondják el véleményüket tankönyveinkről őszintén, leplezetlen nyíltsággal, részrehajlatlanul; de e kérésekre, felhívásokra alig kaptunk feleletet. Dicséretes kivételként a gömöri s a borsodi tanító-egyletek egy-egy bírálatára s néhány kiváló tanítónk ügybuzgóságára tudnánk rámutatni, kik felkérésre készséggel adtak becses véleményt egyik-másik tankönyvünkre. Olykor-olykor — tudjuk — el-elhangzik ugyan most fesztelen beszélgetés közben, majd az egyházmegyei tanügyi bizottsági gyűléseken, a tanító-körökben egy-két rossz szó, bíráló megjegyzés; egyik-másik iskola-látogatási táblázatban is akadunk nagy ritkán rövid észrevételekre, meg nem okolt figyelmeztetésre, bizonytalanul kifejezett óhajra: de mindezek maradnak, épen helyzetöknél, alakjoknál fogva, az elégedetlenségnek csak szórványos, figyelembe nem vehető, tehát értéktelen nyilatkozásai, részben inkább apró duzzogások, melyek elegendők arra, hogy bizonyos körben rossz véleményt támaszszanak, mely aztán újabb újabb táplálékot nyerve erősödjék; de épen semmit sem érnek a kívánatos javításra, építésre; mert felhasználható alakban a kör elébe nem kerülnek. Igazán ráillik ez állapotra: anyja sem érti néma gyermek szavát. Pedig mi hathatna jótékonyabban, erősebben a tankönyv-irodalom javulására, fejlődésére, mint a gyakorlati élet, a mindennapi tapasztalat megbecsülhetetlen tanácsai,

* A miniszterelnök legközelebb nyilatkozott e tárgyban, Fabinyi kérdésére (l. alább!)

észrevételei?! Ezeket kéri az Irodalmi Kör az egyházmegyék tanítóságától. Érzi, tudja Irodalmi Körünk, hogy munkálkodása csak úgy lehet igazán áldásos, ha a gyakorlati élet élénk összeköttetésben; irányozó szerepét akkor töltheti be, ha a gyakorlati élet eredményeit felhasználja, általánosítja. Magára maradvá, tankönyvei lehetnek szép munkák, de kérdés, hogy a gyakorlati élet igényeinek megfelelhetnek-e? Épen azért a Kör nevében kérem igen tisztelt Elnök urat: legyen szíves a Körnek óhajta teljesülését elősegíteni; legyen szíves akként intézkedni, hogy minden egyes tankönyvünket vagy egyes jobb készültességű tanítók, vagy a tanító-körök megbírálják s e bírálatokat minél előbb küldjék be a Kör elnökségéhez felhasználás végett. Prot. egyházunk s iskolánk multja, melyre mindig büszkeséggel mutathatunk, főiskolánk fontos szellemi és anyagi érdekei teszik szent kötelességünkkel, hogy tankönyveink javítására minden lehető megtegyünk, s el ne maradjunk abban a nagy versenyben, melyre egy részről az állam, másrésztől a felekezetek, főleg a kath. egyház törekvései miatt provokálva vagyunk. Hiszszük és reméljük, hogy tanítóságunk felhívásunkat örömmel fogadja s kérésünket szíves készséggel fogja teljesíteni.*)

E remény megvalósulását várva, kiváló tisztelettel maradtunk

A Nagytiszt. s Tek. Elnökség alázatos szolgálói
A »Sárospataki Irodalmi Kör«
s annak nevében
Maklári Pap Miklós,
másodelnök.

TÁRCA.

VERESS SÁMUEL.

Egy rövid, de a tiszteletteljes szeretet meleg hangján írt elismerésben emlékezett meg. annak idején, e lapok szerkesztősége ama veszteségről, mely az abaúji ev. ref. egyházmegyét, *újabbán*, esperesének Veress Sámuelnek halálával érte.

Még ott feküdt a kórágyn az egyházmegyének 18 éven keresztül fáradhatatlan szorgalmú, a munkában kitartó, nyugalomba vonult esperese Fodor Pál, mikor utódának, az egyházmegye szellemi s anyagi ügyei tovább fejlesztésében annyi szép reményekre jogosító Béky Sámuelnek koporsója felett zokogtuk el fájdalomunkat. De még nem telt meg a mérték, nem volt elég a keserű pohár; még mindig ott áll szemünk előtt a kór-ágy, rajta a nemes szenvedő aggyastyánnal, s íme már ismét, a Biky kidöltével, az egyházmegye bizalma által az esperesi székbe ültetett Veress Sámuel is, ez esztendő első napjának alkonyán, hosszas és kínos szenvedés után, koporsójába fektette le a halál!

Ott fekszik január 4-ike óta, a szeszta csendes temető kertben, előtte elköltözött híveinek porai között; ott, hova — hiszem — gyakran el fog járni a kegyelet, hogy könyeivel öntözze, áldásával halmozza el azt a sírt, melyben a hű pásztor, a szeretett s szeretettel teljes lelkiatya pihen! Az a hű pásztor, kiben híveinek gyülekezete, harminchat éven keresztül, folytonosan feltalálta azt, a mire szüksége volt: nem csak az egyház-

építő papot, hanem az ügyefogyott gyámolát, a szenvedő vigasztalóját, kinek legnagyobb gyönyörűséget az adott, ha hívein segíthetett, vagy legalább azokat bölcs tanácsokkal láthatta el.

Maga volt a megtestesült szorgalom, a munkás kötelességérzet s e mellett a követelődzés nélküli szerénység még akkor is, midőn az egyházmegye presbitériumainak többsége az esperesi, a mennyire díszes, épen annyira terhes munka hirbe emelte fel. Mint gyülekezében úgy e magasabb munkakörben is hű volt mind haláláig, elannyira, hogy miként e sorok írója koporsója felett is kifejezte: végig tekintve lezajlott életén, a jogosult önértet büszkeségével mondhatta el: »Semmivel nem gondolok, az én életem is nekem nem drága, csak hogy elvégezhessem a szolgálatot, melyet vettem az Ur Jézustól, hogy bizonyosságot tegyek az Isten kegyelmének evangéliomáról« (Ap. Csel. 20. 24.).

Született a boldogult 1824. november 20 án, Zemplénmegyében, Tarcalon. Szülei: Veress József és Gööz Zsuzsanna voltak. Egyszerű, tisztességes emberek, kiknek legőszintébb vágyát képezte az, hogy gyermekeiket, a társadalmi élet hasznára, tisztességes emberré neveljék fel. Hat gyermekök közül Sámuel, a legidősebbet, tudományos pályára szánták s e célból, midőn elemi tanulmányait a tarcali iskolában bevégezte, a sárospataki főiskolába vitték.

Még nem végezhetette el tanulmányait, midőn elvesztette jó szüleit s ez által megfosztva a legszükségesebb segélytől is, önerejére lett utalva, s fentartásának anyagi eszközeit, kitartó munkával s szorgalommal szerzette meg. Tanult és tanított, mint kortársai között annyi sokan; mígnem később, megszakítva tanulmányait, Zemplénmegye akkori tisztí főügyészénél, Buday Andrásnál, annak gyermekei mellett nevelősködött. Itt érték a 48-iki nagy napok s hogy ő, a 24 éves, erőteljes ifjú nem csatlakozott azoknak sorába, kik a haza védelmére életüket és vérüket ajánlották fel, annak oka szelid természetében s a körülményekkel megalkudni tudó, csendes vérmérsékletében rejtett, mely arra kényszeríté őt, hogy míg patrónusa a debreceni országgyűlésen, a haza ügyeinek intézésében fáradt, addig ő othon, annak házára s gyermekeire ügyeljen fel.

Ennek a szelid természetnek, ennek a körülményekkel megalkudni tudó, csendes vérmérsékletnek, számtalanszor adta jelét, életének további folyamában is.

Szelid megadással hurcolta veszteségeit, fájdalmait és panaszát szíve mélyébe temette el...! Ujhelyből, Buday házatól, végezve nevelői kötelezettségét, mivel az az óhaja, hogy magát vasúti szolgálatra vétesse fel, a magyar kormány feloszlásával megsemmisült, tanulmányai folytatására ismét Patakra ment s végezve ott a theologiai tanfolyamot, előbb Hernád-Büdön, Putnoky Achilles házában nevelősködött s majd később, a gibárti káplán-tanítói állomást foglalta el.

1857. tavaszán aszalói helyettes lelkészszé lett, hol a lelkész-választás alkalmából felzaklatott kedélyeket, szelid, humánus bánásmódjával, kitűnő szónoki előadásával annyira megnyerte, hogy az aszalóiak, kik bemenetele alkalmával elzárták előle a templomot, midőn még ugyanazon év őszén, az egyházmegye rendeletéből, Szesztára kellett távoznia, nem akarták maguk közül elbocsátani.

Az 1857. szeptember 15—16-ik napjain tartott egyházmegyei közgyűlés, helyettes lelkészül a szeszta-komáromi egyesült egyházba rendelte, a hol is 1858. február 8-án, a gyülekezet rendes lelkészéül választotta el.

*) Ajánlják e levelet a lelkész és tanító urak szíves figyelmébe. Szerk.

Mit és mennyit tett a szesza-komáromi egyház építésének nagy munkájában, mit és mennyit az egyház szellemi s anyagi ügyeinek fejlesztése s megszilárdításánál, arról beszélnek a szesza-komáromi egyház jegyzőkönyvei, jóllehet azt a folytonos, aprólékos munkát, melyet a lelkész, gyülekezetének építése céljából napról napra végez; azt a nemes nyugtalankodást, melylyel itt buzdít, amott visszatart; itt fedd és dorgál, amott dicsér és elismer; melyek önmagukban úgyszólván értéknélkülieknek látszanak, de a melyek együttesen eszközlik az egyház-építés s a gyülekezet szellemi s anyagi életének előbbvitelénél a kívánt sikert, — jegyzőkönyvekben megörökíteni nem is lehet.

1860-ban a tornyot újonnan zsindelezeteti, a lelkési működése idején összegyűjtött pénzből; 1863-ban a harangra új koronát tétet s annak árát egyik jobb módú hívének ajándékából fedeztetti. Mikor 1865. szeptember 8-án leégett minden egyházi épület s ezek között a templom s torony teljesen megsemmisült, ezeknek újr-építésében mutatta ki buzgalmát s mindenekre kiterjedő figyelmét. Még ugyanazon évben felépíttette a lelkész és tanítói lakot, s majdnem az összes melléképületeket, a miben nagy segítségére volt az, hogy hívei felett rendíthetetlen tekintélyt szerzett magának életével s cselekedeteivel.

1867. június 24-én tétette le az új templom alapját, s még ugyanazon év december 8-ikán megtartotta benne az első istenitiszteletet s 1868-ban tornyot is építve, a templomtorny építésének nagy munkáját 1869-ben teljesen befejezte s a készen levő templomot, az egyházmegyei papság, a vidék híveinek s a kerület főpásztorának részvétele mellett, nagy ünnepélylyel avattatta fel.

Az építésnél, főleg az anyagszerzés munkájánál ott volt mindenütt, a hol az egyház anyagi érdeke, jelenlétét megkívánta. A téglát, meszet személyes jelenlétében számláltatta fel, mérte ki, s ez által a gyülekezet pénztárának nem egy pár forintját mentette meg. Még 1860-ban január 8-án Szesztán, s ugyanazon év és hó 15-én Komáromban magtárt alapít, az első helyen hat köből egy és félvéka, a másik helyen négy köből s egy véka gabonával; s a csekély kezdetből, a pontos és észszerű kezelés mellett felszaporodott magtár, a mellett, hogy folytonosan fedezi az egyház kiadásainak nagyobb részt, úgy az egyik, mint a másik helyen 30—40 köbölt számlál.

Híveihez való viszonyát már fentebb igyekeztem feltüntetni. S ha még megjegyzem azt, hogy a szesza-komáromi egyházat, a hű pásztor szeretetével és szigorával, úgy a valláserkölcsei, mint az anyagi élet terén az első közzé emelte fel, hogy annyira szerette nyáját, miszerint attól, a felajánlott szepsii lelkési állomásért sem volt hajlandó meg válni: vázoltam, hacsak főbb vonásaiban is azt a képet, mely Veress Sámuel, mint a szesza-komáromi egyház lelkészét, igaz hűséggel tüntette fel. Kitaró szorgalmát, munkabíró erejét s azt az igaz hűséget, melyet egyházának építésében kifejtett, meglátta az egyházmegye is. 1866. tavaszán, kezébe adta az aljegyzői tollat s 1873. őszén tanácsbírói székebe ültette be, s majd 1874. tavaszán a népiskolai választmány egyházi elnökévé nevezte ki.

Mint jegyző, jegyzőkönyveiben rövid, világos; mint tanácsbíró, igaz; mint a népiskolai választmány elnöke, kötelesség teljesítő, pontos, de szívélyes és barátságos mindenütt.

1874—1887-ig, tizenhárom éven keresztül, a kerületi gyűléseken, mint az egyházmegye megbízottja, folytonosan képviselte az egyházmegyét, a mikor e megtisztelő kiküldetésről, hajlott korára való tekintetből, lemondott.

Volt lelkészértekezleti elnök 1891. április 7-től jun. 15-ig, s majd ugyazazon év október 1-től nov. 14-ig helyettes esperes, mely két időszakában helyettes esperességének oly imponáló pontossággal vezette az egyházmegye ügyeit, hogy a presbitériumok többsége, dacára hajlott korának, a rendes esperesi székbe ültette be.

Nem csak mint ember, hanem mint esperes is szerény, s miként e lapok szerkesztősége megjegyezte: „nem a hivatalban, hanem a munkában volt első,” a kinek nem volt egyéb vágya, mint egészen betölteni azt a helyet, hova a bölcs isteni gondviselés és embertársainak bizalmából állíttatott.

Kétszer nősült. Első neje, egyik elődjének leánya, Rác Klára volt; második neje, most már özvegye, Fonyi Zsuzsanna, örömeinek és szenvedéseinek hűséges osztályosa. Gyermeke egyik házasságából sem maradt.

Temetése jan. 4-én, kemény hidegben, híveinek részvétele mellett ment végbe; míg az egyházmegyét, épen a rendkívüli hideg miatt, csak hat lelkész, s az egyházmegye derék gondnoka, Comáromy László képviselte.

Koporsója felett Idrányi Ferenc, egyházmegyénk legidősebb tanácsbírája, ez idő szerint helyettes esperes mondott egy, a lelket a veszteség fájalmában Istenhez emelő imát, míg egyházi beszédet apost. cselek. XX. 24. alapján alólírott tartott. A sirnál a boldogult segédje, Benke István siratta el mesterét.

Legyen e szerény megemlékezés a tisztelet és kegyelet koszorúja, melyet a boldogult hű pásztor, az atyai barát felhantolt sirjára tesz.

Kovács Béla.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.

Régóta vártam e könyv ismertetését s nem kevesebb érdeklődéssel, mint annak nagyérdemű szerzője, kitől magától hallottam, hogy könyvének elfogulatlan, alapos kritikáját olvasni szeretné. De azt hiszem, hogy e Lapok 6. számában megjelent ismertetés a nyelvtan szerzőjét ép oly kevéssé elégitette ki, mint engemet. Legyen szabad azért nekem pótlólag hozzá szólnom e kérdéshez, annyival is inkább, mert ennek alapos megvitatása a sárospataki főiskola érdekében is nagyon kívánatos, lévén e népiskolai nyelvtan mintegy vázlata, megelőzője annak a középiskolai magyar nyelvtannak, melyet M. P. Miklós ugyancsak az Irodalmi Kör megbízása következtében épen most készít. Feltétlenül szükséges, hogy ez a nyelvtan egészen a mai kor színvonalán álljon, a nagyon is előre haladt magyar nyelvtudomány minden követelményét kielégítse, hogy a sárospataki főiskolát, melynek a protestantizmus elvei megsértése nélkül való haladás volt mindenkor fő-fő büszkesége, ezen a téren se érhesse semmi vád.

Számot kell adnom röviden arról, miért nem tartom s tarthatom kielégítőnek* dr. Kovács Gábor ismertetését.

* Az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy Kovács Gábor t. kollégánkat mi kértük fel a szóban forgó nyelvtan ismertetésére s mi óhajtottuk, hogy — a mennyiben a kérdés fontossága megengedi — csak a főbb dolgokra fektessen súlyt s így nyisson egy szépnek s hasznosnak ígérkező vitát. Örömmel jegyezzük fel, hogy már idáig többen jelentkeztek a magyar nyelvtan kétes kérdéseinek tisztázására és pedig nemcsak a tudomány, hanem a népiskola szempontjaira való tekintetből is. Hogy a »Sárospataki Irod. Kör« mennyire nem kíván elzárkózni a jó tanács elől, arra igen jó bizonyosság épen a kör másodelnökének lapunkban szintén most közlött levele. Szerk.

Első kifogásom, hogy az ismertetés általános része túlságba megy állításaival, anélkül, hogy valamit bizonyítana. Második, hogy részletes ismertetése csak a határozók tanára terjed ki, a könyv többi részére egyszerűen azt mondván, hogy jó; harmadik, hogy tisztán tagadó álláspontra helyezkedik, amiért aztán az ismertetésből sem a szerző, sem az olvasók nem sokat tanulnak. Túlság szerintem az, hogy a S.-Patakon most használatban levő nyelvtan (s az ehhez hasonló népiskolai magyar nyelvtan) merénylet volna a magyarnyelv ellen. A sárospataki főiskolai tanárikar sem meg nem köszöni, sem el nem fogadja ezt a kijelentést; de fel sem tehető erről a tanári karról, hogy évek hosszú sora óta merényletezne a magyar nyelv ellen s ne tudna vagy ne akarna felismerni tankönyveiben olyas valmit, a mi a nyelvet veszélylyel fenyegeti. Nem merénylet ez a nyelvtan, csak egy régen meghaladott álláspontnak a képviselője, egy olyan álláspontnak, mely a maga idejében egészen megállta helyét. Hogy némely paragrafusa a nyelvtudomány mai világítása mellett naivnak, nyelvünk természetével ellenkezőnek tűnik fel, az tagadhatatlan; de ez csak annyit bizonyít, hogy elavult, félre kell tenni a történelem számára, mely bizonyára nem fogja tőle megtagadni legalább azt az elismerést, hogy a maga korában sokáig hézagot töltött be. Szintén ilyen túlság az, hogy Maklári Pap Miklós „teljesen szakított a régi sárospataki nyelvtan hibáival.” Hogy ez mennyire nem áll, néhány sorral alább maga dr. Kovács Gábor bebizonyítja, midőn a nyelvtan írójáról azt mondja: „megelégszik fél munkával s könnyebbség okáért az ő meghatározásaiba nem illő mondattagokat egy csodálatos csoportban kiegészítőknak mutatja be. Meg is bocsúlja magát eme különös felfogás azonnal, mert becsalja azon útvesztőbe, melyből ily meghatározás mellett nem lehet kimenekülnie.” Hogy az ismertető ilyen túlságokba és ellenmondásokba keveredik, oka az, hogy megelégszik általános frázisokkal s bizonyításra nem gondol. Pedig úgy az ügy, mint a szerző szempontjából, kíváncsatos egy részletes, mindenre kiterjedő rendszer ismertetés, részint, hogy az által többeknek érdekfűző felkeltsük, mert elvégre is több szem többet lát; részint a szerző láthassa, hogy az ismertetőt, kifogásai megtételére, alapos okok indították.

De lássuk magát a könyvet.

Nem kívánok ezúttal arra kiterjeszkedni, hogy a pedagógiai követelményeknek mennyiben felel meg; tisztán azt fogom vizsgálni, a nyelvtudomány mai állása mellett mennyire állja meg helyét.

A nyelvtan gyakorlati céloknak megfelelően, mondatnyi alapon van tárgyalva, tehát nem u. n. Rendszeres nyelvtan, a mi éppen nem azt jelenti, természetesen, hogy abból a nyelvrendszerét fel ne lehessen építeni, mely rendszert a szerzőnek műve megírásakor mindig szem előtt kellett tartania. Szem előtt is tartotta. De ez a rendszer éppen nem szilárd, egyes részei ellentmondanak egymásnak, az összevegyített régi és új elvek ellentétei éppen nincsenek kiegyenlítve; az új, világos terminológia nagyon is kéri az eléggé nem indokolt s nem is indokolható régi mellett. A szabályok, melyeket szerző szerint is inductive (Előszó IV. l.) magának a növendéknek kell elvonnia, bár nagy részben megfelelőek, sok helyen nem elég világosak, sőt egymást zavarják. Állításaimat bizonyítani fogom.

I. *Hangtan.* Ezzel röviden végezhetünk, mert ebből a könyv céljához képest, mely folytonosan ügyel arra, hogy elemi osztályba járó gyermekekkel van dolga, csak a legszükségesebbek vannak felvéve a nyelvtanba. Természetesnek találom, hogy a physiologiai phonétikán alapuló mássalhangzó-felosztás kimaradt; de azt már

hibának kell tartanom, hogy a hangok felosztásánál a rövid és hosszú mássalhangzókat nem különbözteti meg a szerző; ez következetlenség is. A 9. lapon ugyanis ez van: „a magánhangzók kétfélék: (a) rövidek; (b) hosszúk; a mássalhangzók kétfélék: (a) egyszerűek; (b) összetettek.” A magánhangzókra rövidekre és hosszúkra való felosztása után azt várná a gyermek is, hogy a mássalhangzók is lehetnek rövidek és hosszúk s ez volna a természetes és következetes, sőt fontos felosztás, sokkal fontosabb, mint az egyszerűre és összetettre való osztás. Mert hiszen hangokról van szó, nem betűkről s e szempontból fogva fel a dolgot, egyszerű és összetett mássalhangzó nincs is. A gy, cs, hangok pl. mint hangok egyszerűek még akkor is, ha két különböző hang összetételéből (itt dj, ts) keletkeznek is; nem ezek a hangok összetettek tehát, hanem csak jegyeik, a betűk. Nem fogadván el szerző a mássalhangzókra rövidekre és hosszúkra való felosztását, a hosszú mássalhangzókat, régi mód szerint, kettős mássalhangzókra nevezi s a kétjegyű hosszú mássalhangzók leírására vonatkozó szabályokban következetlenségbe esik. Erre vonatkozólag a 13. és 171. lapokon a következőket mondja: „Ha az összetett (t. i. kétjegyű) mássalhangzó a tőszóban *kettőztetve* hangzik, csak az első betűjét írjuk kétszer; de ha a kettőztetés, ragozás, vagy összetétel miatt támad, az összetett mássalhangzót kétszer ki kell írunk.”

Itt először is határozottan tiltakozom az ellen, hogy a kétjegyű mássalhangzó a *hattyu, vessző, öccse, vesszen* stb. szókban kettőztetve hangzik; etimologiailag lehet kettőztött, származhatott két mássalhangzó összeolvadásából, de ez a *kiejtésre* nem tartozik, s ha valaki e szavak bármelyikében az illető mássalhangzókat kettőztetve hangoztatná, maga a szerző dadogónak nevezné. A kiejtésben e mássalhangzók, éppen úgy, mint az egyjegyű mássalhangzók összetételéből keletkezett hosszú mássalhangzók, egyszerűen nyújtva, hosszan hangzanak.

Azt nem tagadja s nem is tagadhatja a nyelvtan írója, hogy p. o. az „sz” hang a *vessző* és *összel* szavakban teljesen egyenlő a *kiejtésre* nézve; azt is beismeri, hogy a nyújtás mindkettőben ugyanazon úton keletkezett, tudniillik két egyenlő hangnak összetételéből; még azt is megengedi, hogy a sor végén, megszakításnál, egyenlően válasszuk szét az összetétel útján keletkezett hosszú hangot; de hogy ezeket a szókat a sor közepén is egyenlően írjuk, az nem helyes szerinte. Ebben van már a következetlenség. Mert ugyan miért írjuk a *vessző* szóban az *ssz* hangot, miért nem írunk *sssz*-t? Nemde azért, hogy az egyik z-t megtakarékoskodjunk? S kérdem, ha a *vessző* szó leírásánál szabad takarékoskodnom, miért nem szabad, ha *összel*-t írok? Az nem magyarázat, legalább végképen nem kielégítő, hogy az *összel*-ben az egyik *sz* hang a töben volt, a másik a *vel* rag *v*-jét helyettesíti s e keletkezést kell a külön kiírással feltüntetni. Hiszen az *összel* leírásból mindenki tudja, hogy az az *össszel*-nek rövidített alakja; s ha tudja, éppen úgy tisztában van az etimológiával is, ha *össszel*, mintha *össszel*-t olvas. Az itt a baj, hogy a régiek az elnevezéseknél összetévesztették az etimológiát a phonetikával, sőt még a hangot is a hangjegyével, a betűvel. Ezt mutatja a szóbanforgó nyelvtan 8. lapján levő köv. szabály is: „Az a *betű*, mely más *hang* segítségével nélkül magában is kimondható, *magánhangzó*.” Az a *betű*, mely más hang segítségével nélkül magában ki nem mondható, *mássalhangzó*.”

Van még egy hangtani jelenség, melyet a nyelvtan helytelenül magyaráz: a pótló mássalhangzó-nyújtás. Az 57-ik és 135. lapokon ugyanis azt mondja a sza-

— **Adományok.** A miskolci ev. ref. főgimnázium tanári nyugdíj intézetére néhai *Kun István* 1000 forintot hagyott. — Az iskolára pedig néhai *Bizony Tamás*, volt iskola-kormányzó, 100 forintot hagyott végrendeletileg.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegye,** az esperesi hivatalra beadott szavazatok felbontása végett f. hó 13-án délelőtt Kassán, a ref. lelkészlakon, Comáromy László k. tanácsos, egyházmegyei gondnok és Idrányi Ferenc h. esperes elnöklete alatt rendkívüli közgyűlést tartott. Beérkezett a 70 jogosított szavazat közül 68, melyek mind érvényeseknek találtattak s következőleg oszlottak meg: Antalfi László e. m. tanácsbíró nyert 29, Idrányi Ferenc h. esperes 24, Kovács Béla e. m. t. bíró 7, Révész Kálmán e. m. t. bíró 5, Varga József szikszói lelkész 2, Füzy János e. m. t. bíró 1 szavazatot. Általános szavazattöbbséget senki nem nyervén, szűkebbkörű szavazásra Antalfi László és Idrányi Ferenc tűzettek ki. A szavazatok f. évi március hó 31-ig adandók be Füzy János gönci lelkész, em. levéltárnokhoz. (R. K.)

— **A kassai ev. református egyház az 1893 évben.** Lélekszám: 1300. Született 53, élve 51, halva 2; törvényes 43, törvénytelen 10; fiú 30, leány 23. Kettős születés volt 2 esetben, egyik 2 leány, a másik 2 fiú. — Meghalt 33, 25 fi és 8 nő. — Összeeskettetett 26 pár, tiszta református 2 pár, vegyes 24 pár és pedig: ref. vőlegény r. kath. menyasszonnyal 13, ref. menyasszony r. kath. vőlegénnyel 10, ref. menyasszony ág. ev. vőlegénnyel 1 esetben. Református egyén más vallásu templomban egy sem esküdött. — Áttért hozzánk 1 nő a r. kath. egyházból; kitért tőlünk 5, egytől-egyig vidékről bejött s egyházi terhet nem viselő egyén, a r. kath. egyházba. Szaporodás a születettek és halottak, valamint az át- és kitértek számát egybevetve, viszont a be- és kiköltözéseket nem számítva 16 lélek. — Hiterősítést nyert (konfirmáltatott) 3 fiú, 2 leány, összesen 5. Vallásoktatásban részesül a főgimnáziumban 19, a főreáliskolában 16, a r. kath. tanítónőképző-intézetben 2, az állami felsőbb leányiskolában 12, a polgári fiúiskolában 21, az elemi fiúiskolában 52, az elemi leányiskolában 28, összesen 150 növendék, 108 fiú és 42 leány, heti 13 vallás órán, melyből a lelkész 6, a segédlelkész 7 órát ad. A cs. és kir. katonai alreáliskola mintegy 24 ev. ref. vallású növendéke, az ösmert körülmények miatt, melyek a legközelebbi konventen ismét tárgyalás alá kerülnek, rendszeres vallásoktatásban nem részesül. Havonként egy vasárnap azonban elvezényeltetnek a templomba. A közös hadsereg Kassán állomásozó ref. legénységének száma 144, a honvédség és csendőrség legénységének ref. száma mintegy 50; az utóbbiak minden második vasárnapon látogatják a templomot s az úriszentvacsorában is részesülnek. A kir. törvényszéki fogházban a ref. vallásu rabok részére minden vasárnap rendes istenistisztelet tartatik; a rabok száma változó. Az egyháztagok önkéntes ajánlatából, a szokásos pünkössti és karácsonyi körúljáras alkalmával, az egyház szükségére bejött 740 ft 30 kr. Perselypénz 71 ft 6 kr. Az egyházi közalapra befizetett 97 forint 80 kr. Az egyháznak, ingatlanai mellett van összesen 33,397 forint 67 kr. tőkepénze és pedig a) egyházi alapok 12,233 ft 01 kr. b) *Meskö Sándor* alapítványai, ötkülönböző célra 21,164 ft 66 kr. Jelen évi tőkezaporulat 639 ft 24 kr. Pénztári forgalom: bevétel 4411 forint 78 kr, kiadás 3477 forint 10 kr, maradvány 934 forint 68 kr. Egyházközségi közgyűlés volt egy ízben, az egyháztanács 7 ülést tartott.

Az egyház a debreceni egyetem javára az 1893. évtől számított tíz éven át, évi 10 forint adományt ajánlott meg, melyet azonban, mint alapítványt 1903-ban fog egy összegben kiszolgáltatni; 100 forinttal belépett a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság alapító tagjai közé s nyolc szegény egyházat 5,2 és 1 forintos adományokkal segítette. (R. K.)

— **Az állami anyakönyvvezetés és a protestánsok államsegélye.** Az állami anyakönyvvezetésről szóló törvényjavaslat tárgyalását folyó hó 15-én kezdte meg a képviselőház igazságügyi bizottsága. *Jelenek* Arthur előadó hosszasan ismertette a törvényjavaslatot s azt általánosságban elfogadásra ajánlja. *Veszter* Imre örömmel fogadja el a javaslatot s véleménye szerint ideiglenesen, a közigazgatási reform végrehajtásáig, különösen a kis községekre való tekintettel, a királyi járásbíróságokat óhajtáná felruházni. *Szilágyi* Dezső ezt nem tartja helyesnek azért, mert a születéseknél és halálázásoknál a járásbíróságok székhelyére való bemenetel nehéz dolog volna s a járásbíróságoknak 100—150-nel szaporítása pedig igen költséges volna. Ilyen véleményben van *Körössi* Sándor is, a ki azonban azt célszerűnek tartaná, ha a járásbíróságok az ellenőrzéssel ruháztatnának fel. *Hieronymi* Karoly belügyminiszter tüzetesen megokolja a javaslatnak az anyakönyvi kerületek beosztására vonatkozó rendelkezését, s kimutatja, hogy 4800 anyakönyvvezető rendszeresítésével a helyzet sokkal jobb lesz, mint eddig volt s az állami anyakönyvvezetők sokkal könnyebben hozzáférhetők lesznek a közönségre nézve, mint ma az egyes felekezetek lelkészei. Megbízható közegekre nézve csak a kis községekben lesz némi nehézség. Jegyzői karunk kevés kivétellel, szerinte, meg fog felelni az anyakönyvvezetés reá ruházott feladatának. A születések és halálázások felvétele ezekre biztosan rábízható. A házasságkötéseknél megbízható egyének kijelölésére, a részletes tárgyalásoknál felhatalmazást fog kérni. A hol sem a jegyző, sem egyes földbirtokosok vagy nyug. tisztviselők s esetleg tanítók nem volnának megbízhatók az anyakönyvvezetésével, ott anyakönyvi hivatal állíttatnék fel. Járásbíróságokra nem lehet az anyakönyvvezetést bízni, mert a járásbíróságok székhelyén mindig lehet arra megbízható egyéneket találni. Szerinte ott, a hol az anyakönyvvezetők ellenőrzése szükséges, erre hivatalt kell állítani. A bizottság a javaslatot egyhangúlag elfogadta általánosságban. A tárgyalás folyama alatt *Fabinyi* Teofil felvetette a kérdést, hogy a felekezetek között a béke és nyugalom, a jogegyenlőség és viszonosság érdekében nem lenne-e szükséges még tovább menő inézkedéseket is tenni, így p. o. az 1848. XX. t.-c. szellemének megfelelőleg intézkedni. Kéri a kormányt, hogy az említett törvénycikkkel szemben minő állást foglal el, mert ő azt óhajtja, hogy a felekezeteknek nyújtandó segély állandó törvény útján biztosíttassék. *Wekerle* Sándor miniszter válaszában kijelenti, hogy a kormány foglalkozik a kongrua rendezése, s a kath. autonomia mellett az 1848. XX. t.-cikk intentioniainak megvalósításával is; már megtette a lépéseket arra, hogy a protestáns egyházak valódi szükséglete megállapíttassék s mihelyt ennek tiszta képe fog a kormány előtt állani, nem fog elzárkózni az elől sem, hogy a szükséges segítség ne évről-évre vétessék fel a budgetben, hanem — mint állandó segély — törvényútján biztosíttassék. (Más igaz út nincs is! Szerk.)

bály: „A val, vel, vá-vé ragokban a *v* olyan mássalhangzóvá változik, a milyennel a szó végződik;” és „a felszólító *j* betűje az *s*, *z*, *sz* végű igéknél olyanná lesz, a milyen a *tő* végső betűje.” Ezen a magyarázaton a nyelvtudomány, még a magyar is, rég túl van. A *v*, *j* épen nem változnak a *tő* végső hangjával megegyező hanggá; ilyen hangváltozást sem a nyelvtörténetből, sem a rokonyelvekből nem lehet kimutatni; egyetlen, a tudomány által is elfogadható, a gyermek által is megérthető magyarázat az, hogy a *v*, *j* az illető más-salhangzók előtt kiesnek s pótlásukként a megmaradt mássalhangzó meghosszabbodik. [Épen úgy, mint pl. a latinnyelvben, midőn az *s* perfektum-képző foghangú tőhöz járul, a foghang kiesik s az *s* meghosszabbodik (cedo, perf. ced-s-i=cessi)].

(Folyt. köv.) Gulyás István dr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Nagy Gábor, nyugalmazott nádasdi ev. ref. lelkész 82 éves korában elhunyt Kassán, veje Nagy Péter posta- és távirdatiszt házában. Temetése f. hó 14-én nagy részvét mellett ment végbe. A gyászszertartást Révész Kálmán kassai és Kádár János elválasztott csécsi ev. ref. lelkész végezte. Áldás emlékére.

— **Előkészület a magyar történetíráshoz.** Fraknói Vilmos, a Pázmán történetének írója s a tudós érsek szellemi utóda, a magyar történettudomány számára palotát emeltetett Rómában; a mely mint római magyar történeti intézet — október hóban fog megnyitni s 6 fiatal magyar történetbúvár számára lesz berendezve. — Ugyanaz a Fraknói áldoz ilyen nagy célra, a ki a mi Bocskayunkat, Bethlenünket és Rákóczyunkat lázadóknak bélyegezte — egyik hírkedtől vált *tankönyvében*! Elképzelhető, hogy milyen történetírók nőnek majd a Fraknói-intézetben Rómában!

— **Zemplénmegye az egyházpolitikai kérdésekben ismét nyilatkozott.** Folyó hó 11-ikén tartott népes közgyűlése nagy lelkesedéssel határozta el, hogy a debrecenihez hasonló szellemű feliratot intéz a képviselőházhoz. Ugyanakkor kimondta azt is, hogy a márc 4-ikére tervezett s az egyházpolitikai reformokat helyeslő országos nagygyűlésre tekintélyes küldöttséget küld.

— **Lelkész-választások.** A geszti ev. ref. egyház f. hó 11-ikén Thúry Sándor hubói lelkészt választotta meg Szalóczy Bertalan utódává. — *Mizsák Péter* munkácsi ev. ref. s-lelkészt, a sárospataki főiskola feltörekvő tanítványát, folyó hó 5-én, beregsomi lelkészszé, *Sütő Kálmán* elválasztott beregi esperes utódjává egyhangúlag kikiáltották. Csak előre a nemes nyomokon!

— **Az öngyilkos becsülete.** Varga József barabási szerencsétlen lelkészársunkról a sajtó némely organumaiba — úgy a központiakba, mint a vidékiekbe — az a rettenetes hír jutott be, hogy nagy összeg pénzt kezelt hűtlenül s ez a hűtlenség kergette a halálba. Nem bírtuk e rémhírt igaznak elfogadni s jól esik tudnunk, hogy nem csalódtunk. Biztos forráshoz fordultunk megnyugtatóért s Bereg egyik előkelő papja mélyszéges felháborodással ítéli el azokat a „gonosz lelkű rágalmozásokat, kik a tények teljes ismerete nélkül bírósékké ülnek és kárognak, mint a hulla felett szárnycsattogtatva röpködő varju-sereg.” Kijelentem — írja t. tudósítónk — hogy a *V. J. által kezelt közpénztárban egy fillér hiányt sem talált a már két ízben is vizsgálatot tartott számvevőszék, mely pedig teljes számmal*

vett részt a regisztrálásnál. Talált a számvevőszék nagy összegről szóló takarékpénztári betét-könyveket, a melyek hamisítatlanok és 200 frton felül készpénzt is. V. J.-t a túlérzékenység vitte a végzetes lépésre s távolról sem anyagi helyzete. Több mint 20 éve, hogy elvált feleségétől s azóta nem bírta magát rávenni s nem bírták barátai s szerető hívei sem a nős életre. A barabásiak nehezen túrték, hogy szép parokhiájuknak nincs éltető lelke s gyülekezetüknek édes anyja. — Fájt V. J.-nek is. Derült kedélye egyszer csak beborult, búskomorság felhői ülték meg tiszta homlokát s lelke egyensúlyát elvesztvén, beleszedült az örvénybe: a halálba. A kinek nincs szíve és józan ítélete — így végzi t. tudósítónk — az hangoztathatja a kárhoztatás mennydörgéseit így is; én mint embert nem ítélem el, mint barátot megírtattam, mint közhivatalnokot becsülöm.

— **A protestánsok és a lourdesi szüz.** A „Magyar Állam írja, hogy ez idő szerint Mária országából, a mi drága hazánkából 200,000 hívő léleknek zárandoklása veszi kezdetét Lourdes — felé — az ima szárnyain. Ez pedig úgy értendő, hogy aláírási íveken jelentkeztek a hívők és adták össze szeretetadományaikat *örök-lámpára s alapítványokra* stb., a melyeket a zarándoklat tervezője vitt magával a csodatevő szüz elé. Az adományok 39,000 koronára rúgnak s ehez állítólag protestánsok, sőt izraeliták is hozzájárultak. Nem lehetetlen, hogy ez így van; épen azért kérünk kell a lelkész urakat, hogy a hol észreveszik az ilyen boldogtalan célra való gyűjtéseket, lassanak utána a nyájnak és ne engedjék, hogy a hazai pénz hamis cégek alatt külföldre vándoroljon, a babona pedig drága áron megvásároltassék — még a protestánsok által is!

— **Nyilvános nyugta.** A sárospataki főiskolai tápintézet részére, az „Egy tanítvány” által indítványozott célra, Sárkány Lajos fekete-ardói ev. ref. lelkész 3 frtot, Hutka József bánóczyi ev. ref. lelkész 2 frtot, Fábian Károly fehér-gyarmati ev. ref. lelkész 1 frtot. küldött; az összeg rendeltetési helyére, a főiskolai pénztárba átadatott.

A kiadóhivatal.

— **A sárospataki ev. ref. egyház templom-javítási alapjához** Molnár Béla, a januári közvacsorás bál alkalmából, 20 frtot küldött; a tiszta jövedelem tehát 538 frt. 37 kr. Bálint Dezső ref. lelkész.

— **A sárospataki főiskola veszedelemben volt** folyó hó 11-én éjjel. Gazdasági udvarának déli szélén egy kis fa-alkotmány kigyúlt épen akkor, a mikor a város északkeleti vége, az u. n. „Héce” egy része lángokban állt. A délnyugoti irányból zúgó szél hirtelen rávetette a lángot a tápintézet, nyomda stb. faskamaráira s onnan irtózatossággal erővel vágta a régi kollégiumnak egyetlen maradványára, a most u. n. igazgató-tanácsi lakásra, a mely már több helyen kigyúlt, de a diákság önfeláldozó dacolással, mintegy testével fedezte a fa-zsinde-lyes tetőzetet és tépte, zúzta annak égő részeit s végre is dicsőségesen megmentette s megmentett vele egy egész városrészt. Hasonló hősiességet fejtett ki még ugyanazon az éjszakán a 3-ik nagy tűz körül, a mikor dr. Szánthó Gyula jogtanár és dr. Kun Zoltán főiskolai orvos házat óvta meg a biztosnak látszó elhamvadástól; az ev. ref. egyház csúrfjének stb. megmentésére nem adatott emberi erő. A diákságnak a főiskolai igazgatóság és a járás szolgabírája meleg elismeréssel mondott köszönetet; a tűzoltó-szerekben történt kárt a főiskola pénztára fogja megtéríteni.

— **Államsegély.** A cultuszminisztérium a miskolci ev. ref. főgimnázium részére a jelen iskolai évre 13,000 forint államsegélyt tett folyóvá, — és pedig 11,000 forintot mint rendes évi segélyt, 2000-et pedig beruházások céljából.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A mi helyzetünk.» *Fejes István.* — «Szégyenünkre!» *Mocsáry Lajos.* — «A millenniumi kiállítás alkalmából tervezett középiskolai kongresszus.» *Buza János.* — Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez. *Zsindely István dr.* — »A Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.« *Gulyás István dr.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

A mi helyzetünk.

A politikai szenvedélyek uralkodnak a helyzet felett. Midőn körülbelül egy évvel ezelőtt „Csöndesség“ című cikkemet e lapokban közöltem, akkor is láttam már ezt s azért ajánlottam, hogy mi, protestánsok legyünk nyugton, hogy legalább maradjon egy szilárd pont hazánkban, melyre támaszkodni lehet. Az események azóta sokszorosan igazolták ezen álláspontnak helyességét.

Két párt viaskodik az országban szemünk előtt; az egyik az Apponyi pártja, mely minden áron kormányra törekszik, s miután politikai elveivel nem bírt utat nyitni a nemzet többségének szívéhez, örömet használta az elkeresztelési rendelet ürügye alatt megindított mozgalmakat; egész súlyával rávetette magát a Tisza címe alatt a kormánypártnak azon zömére, a melyben az összetartó erők központját látta s e miatt éppen nem kímélt minket, protestánsokat sem. Sőt lapjai sok rágalommal és gyanúsítással illettek minket is folytonosan, s ránk fogták vakmerően (calumniare audacter!), hogy a békebontók mi vagyunk. Semmi kifogásunk nem lehetett volna az Apponyi-párt kormányra törekvése ellen, ha ezt tiszta politikai elvek útján forcirozza, ha például Apponyi akkor üti a vasat és félénk megdöbbenéssel akkor nem vonul félre, mikor a véderővita idején izzott az; de ha attól megijedt, hogy ez a tűz megégeti kezét, — hogyan mert hát játszani egy még nagyobb tűzzel? hogyan merte győzelmének eszközéül választani az 1868-diki törvények rombolóinak titkos szövetségét?

A másik a kormánypárt, a Deák és Andrássy politikájának — post varios casus — de mégis hagyomása. Ez is minden áron fentartani törek-

szik a párt egységét; ellenzéki szólások szerint a húsos fazekak miatt, de higgadt ítélet szerint azon politikai (hibás vagy nem hibás) föltevésből, hogy maga után bizonytalan áramlatoknak ne tegye ki az országot. Ez a párt is sok vétet követett el ezen szempontja miatt; évek során hamisította meg a választásokat és a politikai erkölcsök megrontására, — habár önfentartási ösztönből is — sok mindent elkövetett. Ellenben végre — ugyancsak hasonló okból — egy igaz és becsületes dologra is elhatározta magát, t. i. arra, hogy szabadelvű alapon gyökeresen helyreállítsa a megzavart felekezeti békét és a valódi békebontókat az állam törvényeinek tiszteletére kényszerítse. Semmi kifogásunk nem lett volna az ellen, ha a kormányt és pártját annakelőtte sikerült volna tiszta politikai alapon megbuktatni; de most, a felmerült kérdésekben, hogyan lehet tőlünk, protestánsoktól kívánni azt, hogy azokhoz csatlakozzunk, a kik — a mi álláspontunkat megtapodva — törekeshetnek a hatalom után?

A politikai szenvedélyek uralkodnak a helyzet felett; a katasztrófának nem sokára be kell következni. Mint egyesekre nézve az a lélektani alap, hogy úgy az igazságért szenvedélylyel küzdő, mint azt szenvedélylyel ostromló, fölemésztik egymást, de maga az igazság végre győz; úgy a történetekben is ez szokott ismétlődni. Apponyira be fog következni azon sejtelve, melyben fölveté, hogy ha „csak egy fantom vagyok, jobb, hogy egyszerre semmisüljek meg;“ s a szabadelvű pártra is be fog következni, hogy jelen alakjában elbukik s a későn és kényszerből fölvetett eszméket nem ő fogja megvalósítani.

Apponyi és pártja már ma szívébe mártotta a kétségbeesés törét önmagának; mert miként a szenvedély vak harca volt az, a melyet az ő lapjai, az ő tiltakozása nélkül, ellenünk, protes-

társok ellen évek óta folytattak, úgy az sem egyéb kétségbeesésnél és a párt megmentésére az utolsó szalmaszálhoz kapkodásnál, hogy most tűzik ki zászlójukra a protestánsok kedvenc eszméjét, a 68-iki törvények fentartását; persze, ezt is elvakúlva s a mi vakságunkra is számítva, hogy nem fogjuk megérteni Apponyinak azon mondását: „az oszlopos felekezetek közötti egyensúly helyre állítása után szükséges lesz behozni a polgári házasság valamely formáját (értsd szükségbelit!) s az 1868. t.-c. módosítását abban az irányban, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek vallására nézve a szülők szabad rendelkezési joga biztosíttassék.”

Ez a program Apponyi kezében teljesen hamis. Hamis az, hogy az 1868-iki törvényeket azok védjék meg, a kik annak ostromlására rábították a hecc-papokat; hamis az, hogy ezen címen támogassák őt a protestánsok, holott a szükségbeli polgári házasság behozatala után, mely csak rövid idő kérdése lehetne, vége volna az említett törvényeknek, de nem lenne vége a reversálisok uralmának. A protestánsokra tehát Apponyi és pártja éppen nem számíthat; a katolikusok pedig a közelebbi nagygyűlésen, vagy esetleg egy új választáson majd válaszolnak neki, mert kétségtelen az, hogy a szabadelvű katolikusoknak nagyobb érdekük az, mint nekünk, hogy a dogma zsarnoksága alól felszabadítsák családi életüket.

Mi történik a mostani kormánypárttal? Az, valószínűen, másképp fog alakulni; de nekünk feladatunk az lesz, hogy azoktól a katolikusoktól, a kikről *Szívák* Imre azt mondja, hogy ők a *történelmi* alapon állanak, semmiképen el ne szakadjunk, mert ezek az 1868-iki törvényt eddig sem ostromolták s ha a kötelező polgári házasság törvénynyé nem lenne, bennök akkor is megbízhatunk, hogy a fenmaradt törvényt végre fogják hajtani; ha pedig e törvény megváltozik, akkor is inkább ezektől várhatjuk jogaink védelmét, a kik elvi szövetségeseink voltak s minket gúnnyal és gyalázzal nem illettek. A *protestánsok állandó s törvénybe iktatott segélyezéséről*, a melyre nézve a mostani kormányelnök közelebbi nyilatkozatot tett, bármely kormánynak gondoskodni kell már, ezt nem szükség elveink árán megvásárolnunk egyik politikai párttól sem; de mint Thun minisztertől nem fogadtuk el, úgy nem fogadnánk el senkitől ma sem, ha önkormányzatunkból azért áldozatot követelne.

Legyünk azért mi csak tovább is csöndességben és ne mozduljunk ki elfoglalt elvi álláspontunkból. Követelésünk: vagy-vagy! *Vagy fentartani és végrehajtani az 1868-iki törvényeket, nemcsak egy-két évre, hanem állandóan! Vagy a vallásszabadság és kötelező polgári házasság!*

Tiszáninneri egyházkerületünk ezt mondotta ki. Most már kevésbbé van okunk aggódni helyzetünk felett, mert a szabadelvű katolikusok maguk vették fel a harcot a klérikálisok ellen. A vallásszabadság nem okozhatja romlásunkat ebben a versenyben. A kötelező polgári házasság mellett a gyermekek vallására nézve a szülők joga is fentartandó prot. szempontból is, mert a zsidók és nemzetiségek, a kiknek a nemzetbe beolvasztása kívánatos, tekintet nélkül nem hagyhatók és itt mi is nyerhetünk; ellenben a szükségbeli polgári házasság mellett, a hol leginkább a katolikusok és protestánsok közt merül fel az összeütközés, mi inkább csak veszthetünk, mint nyerhetünk.

Fejes István.

„Szégyenünkre!”

Midőn e Lapok január elsei számában, a tisztelt szerkesztőség biztatása folytán, ismét beszéltem a fenforgó egyházpolitikai kérdésekről, kijelentettem, hogy nem látván többé célját annak, hogy századszor is elmondjam nézeteimet, Cassandra háládatlan szerepére nem vállalkozom. Ha most ismét kezembe veszem a tollat, ezt csak azért teszem, mert a legújabb időben egyet fordult ismét a világ s azt olvastam protestáns lapokban, hogy szégyen, gyalázat az, ha protestáns emberek a kormány egyházpolitikai javaslatai ellen foglalnak állást. Ilyen nyilatkozatát registrálták egyebek közt a fővárosi lapok a debreceni protestáns lapnak; így beszél Masznyik Endre dr. az „Őrálló”-ban. Tiltakozni akarok az ily beszéd ellen s rá akarok mutatni, hogy — ha már mi protestánsok, és pedig egymásról, helyesnek tartjuk azt, hogy per „anathema sit” diskuráljunk — melyik részen vannak azok, kik szégyent hozhatnak a hazai protestantizmus fejére.

Nagyon sajnálom, hogy a dolog erre a térre vitetett; nagyon sajnós, hogy a jezsuita-csel-szövénynek sikerült egymással szembe állítani bennünket protestánsokat, a helyett, hogy vele szemben foglalnánk állást, mint egy ember. De ha már így vagyunk, hallgatni nem lehet, mert az mégis furcsa, hogy például jó magam, ki egész lélekkel és meggyőződéssel tettem meg korlátolt körömben, e Lapok hasábjain, egyházkerületünk gyűlésein azt, mit vallásunk, az igazi szabadelvűségnek s a nemzeti szabadságnak a hazai protestantizmussal szorosán kapcsolatos ügye mellett tenni kötelességemnek tartottam: most egyszerre azon veszem észre magamat — mert hiszen kevesen szolgáltak rá jobban — hogy például a Debreceni Protestáns Lap, meg Masznyik Endre dr. szégyenli magát azért, hogy én is protestáns ember vagyok.

Ha már szegyenről van szó, én azt tartom szégyennek, hogy akadnak protestáns emberek, kik megteszik a hazai jezsuitizmusnak azt a szolgálatot, hogy az 1868. 53. t.-cikk eltörlése érdekében — mert ez képezi magvát a fenforgó összes kérdéseknek s a többi mind csak ennek garnitúrája — majom módjára kikaparják a tűzből a gesztenyét; a kik nem veszik észre, mily kimondhatlanul szánalmas és nevetséges szerepet játszik a protestáns ember, midőn a liberalizmus bizonyos frázisaival való dobálódzásban azon hirlapíró sereggel versenyez, mely nem bánja, ha felfordúl is a világ, csak a zsidóságnak dicsvágya és hiúsága (mert keresztyénnel való házasságra ők legkevésbé reflektálnak) kielégíttessék. Szabad-e a liberálizmusnak ezt a válfaját magukévá tenni protestáns embereknek, kiknek érezniök s tudniok kellene, hogy a liberalizmusnak ebben az országban soha sem volt s most sincs nagyobb érdeke, mint az, hogy itt a protestantizmus fentartassék; kiknek tudniok kellene, hogy ezen érdek nagysága mellett mind az a szolgálat, melyet polgári házasság, polgári anyakönyv, mindenféle új felekezetek bevétele, a zsidóság recepciója a szabadelvűségnek tehet, eltörpül? Ám legyen megtéve mindezen szolgálat, de nem azon az áron, a mely rá szabva van, t. i. a protestantizmus megrontásának árán. Nem érzik azok a tisztelt urak, miféle dicsóséggel jár a lerészegített kappan szerepe!?

Ha már szegyenről van szó, nem az-e a szegyen, hogy a hazai protestantizmus oly kevésre becsüli önmagát, annyira nem gondol magával, hogy hallgat, midőn a katolikus klérus ellene, épen a hazai protestantizmus ellen indított egy újabb, általános hadjáratot? Nem az-e a szegyen, hogy a hazai protestantizmus lakatot engedett szájára tételni azok által, kik nagyon keveset gondolva magával a protestantizmussal, csak arra használják a felekezet körében élvezett nagy tekintélyöket és befolyásukat, hogy megbénításával s erélyének lekötésével maguknak a kormánynál érdemeket szerezzenek s mint ezen kormánynak támaszai, maguknak hatalmas politikai állást biztosítsanak?

De az a szegyen mindenek fölött, hogy — mint mindinkább nyilvánvalóvá lesz — pénzért, nyomorult pénzért, és hogy a szegyen annál nagyobb legyen, egy a nevetségig csekély pénzösszegért és részben kilátásba helyezett, de megbízhatlan pénzigéretért akarják eladni a protestantizmusnak az 1868-ik törvényben lerakott létbiztosítékait. Micsoda dolog is csak az a 150,000 forintos rendkívüli segély, mely az idei országos költségvetésbe a két protestáns felekezet részére felvétel?

Ennek a 150,000 forintnak rejtélyes ügye kezd a homályból kibontakozni. Miként történt, hogy azt a kormányt, mely előbb még a Haynau-féle államsegélyből is tett százalékos levonást, most egyszerre és épen most szállotta meg a szentlélek, hogy a mi véres, verejtékes fillérünket, domestikánkat, ily hathatósan felszaporítsa? Azt mondják, azért adja, mert a Tisza Kálmán által kilátásba helyezett sorsjegykölcsönt engedélyezni ez idő szerint a pénzügyi viszonyoknál fogva nem volna célszerű. Nagyon szép! és nekünk bizony nagyon jól esik minden garas, úgy, hogy csodálkozni is alig lehetne, ha azt mondanók: *lucris bonus udor ex qualicunque re*. De a magas kormány utóvégre se volt köteles honorálni a Tisza Kálmán biztatásait, és nemcsak hogy ily coulansnak mutatta magát, de mint Wekerle miniszterelnök úr nemrég az állami anyakönyvek bizottsági tárgyalása alkalmával mondá, szándékozik tenni még többet is. Honnan ered ez a bőkezűség, ez a nagy loyaltás; miként állott elő egyszerre, mint *deus ex machina*?

Sokkal nagyobb érdekű a miniszterelnöknek említett nyilatkozata, sem hogy felesleges volna azt úgy, mint a hirlapokban közölve volt, ide igtatni. Fabiny vetette fel a kérdést, mit szándékozik tenni a kormány a benyújtott javaslatoknál „tovább menő“ egyházpolitikai kérdésekben? Wekerle miniszterelnök válaszolja: „A kormány igenis foglalkozik a már beterjesztett egyházpolitikai javaslatok keretén kívül eső kérdések szabályozásával is. Ilyenekül említette fel előtte szóló a *congrua rendezését*, a kath. autonómiát és az 1848. XX. t.-c. intencióinak megvalósítását. A kongrua szabályozása a kormány közreműködése mellett folyamatba tételre. A mennyiben arról győződnek meg a kormány, hogy az erre első sorban hivatott források — azok megfelelő kihasználása mellett — sem lennének elégségesek, az államsegély elől sem fog elzárkózni. A kath. autonomia tekintetében a kormány első feladata az volt, hogy mód nyujtassék a tárgyalások folyamatba tételére. E tekintetben már is megtette a kormány az intézkedéseket, a folyamatba tett tárgyalásokat folytonos érdekek kísérendi, s a hivatott tényezők által nyilvánítandó óhajoktól is fog függeni a kormány további közreműködése. Az 1848. XX. t.-c.-ben kifejezett azt az intenciót, hogy a bevett egyházak anyagi helyzetében és az államtól eredő anyagi dotációjában nyilvánuló aránytalanság — az elkerülhetlen szükség mérveig — az állam által lehetőleg kiegyenlítettessék, a kormány mindig magáénak vallotta s annak megfelelően cselekedett eddig is. Különösen a felemlített prot. egyházakat illetőleg ezek dotációja már a folyó évben 150,000 frrtal

felemeltetett s nagyobb segély is helyeztetett kilátásba. Már is lépések tétettek az iránt, hogy a valódi szükséglet megállapíttassék s mihelyt ennek tiszta képe fog a kormány előtt állani, nem fog elzárkózni az elől sem, hogy a szükséges segély nem évről-évre a budgetben, hanem — mint állandó segély — törvény útján biztosíttassék.“

Fabiny köszönettel és megnyugvással fogadta a miniszterelnök válaszát. Ez hivatalos interpelláció és válasz volt s mutatja azon tárgyalásoknak eredményét, melyek a kormány és „mérvadó protestáns férfiak“ közt folytak, miről már a hírlapok említést tettek. Ezek miatt lett ekkoráig — állítólag — elodázva az 1868. 53. t.-c. kérdésében való bizottsági tárgyalás is. Azok, a kik egyáltalában és nevezetesen a zsinatokon megakadályozták a protestánsok részéről való illetékes nyilatkozatokat, minden mandátum nélkül alkudoztak tehát a hazai protestantizmus életkérésében.

Az alkudozás eredménye pedig az, hogy az egyszer mindenkorra valósággal megkapott 150, mondd százötvenezer forintért és néhány biztató szóért adjuk el az 1868. 53. t.-cikket. Ez volt az ára annak a passzív magatartásnak, melyet a mérvadó férfiak a két protestáns felekezettel elfoglaltattak. Judás csinált ilyen alkut, midőn Krisztust harminc pénzen adta el.

Azt mondja Wekerle, hogy „ennél több is helyeztetett kilátásba“. Hol és mikor? Abban a konventikulumban, melyet ő a mérvadó protestáns férfiakkal folytatott? Azt mondja: „nem fog elzárkózni az elől sem, hogy a szükséges segély nem évről-évre a budgetben, hanem mint állandó segély, törvény útján biztosíttassék“. Ez üres beszéd. Először is ki áll érte jót, hogy a törvényhozás egy ilyen egészen szokatlan, sőt abnormis törvényt meghoz, de ha meghozza is ma, ki köti meg a törvényhozás kezét, hogy ezt a törvényt, a mikor neki tetszik, eltörölje. Nincs itt más pozitív dolog, mint az a 150 ezer forint, mely most megszavaztatott s ha a mór megtette kötelességét, a mór mehet.

Hát elég-e az a 150 ezer forint, hogy pénzszagot érezzen a liberális stréber világ, mely szegyennek tartja, ha akad protestáns ember, ki a kormány egyházpolitikáját ellenzi? Ez a pénzszag — úgy látszik — bódító erővel bír és szabadelvű inspirációkat ébreszt. Nem érzik azok a liberális urak az ilyen vásárnak gyalázatát, ha mindjárt csak odáig menne is, hogy nekünk kissé jobb kedvet csináljanak a kormány javaslataiért való lelkesedéshez? Fejes István indignációval utasítja vissza Apponyinak hasonló biztatását, mint adalékot a fakultatív polgári házassághoz. Hát a kötelezővel elfogadjuk? S akkor nem lesz szegyen az 1868. 53. elalkuvása? A kötelező pol-

gári házasságért „a haza egységeért, a nemzet jövőendő erősödéseért“ készek vagyunk meghozni az áldozatot — mondja Fejes István, — de nem a fakultatív polgári házasságért, még az Apponyi ráadásával sem. No hát ha készek vagyunk, akkor utasítsuk vissza a Wekerle 150,000 forintját; ne vegyük el becsét annak a magasröptű áldozatkészségnek.

Olyan varázserő rejlenék a polgári házasságban, hogy az hozná meg a haza egységét, a nemzet erősödését? A polgári házasság csak üszköt fog dobni a hazai felekezetek és fajok közé; a felekezetek közt teljes mértékben felkölti a reverzális-hajszát; a fajok, melyek felekezeti intézményeikben látják mindenképen zaklatott nemzetiségi létüknek legfőbb praesidiumát, egy szívvel-lélekkel tiltakoznak már is ellene. De ne legyünk vakok, lássuk már meg egyszer, hogy nem a polgári házasságnak önmagában véve nem is oly nagy horderejű intézményéről, hanem egy egész sorozatáról más nagyobb fontosságú dolgoknak van szó, melyeknek létrehozásánál csak vehiculum gyanánt, csak a labdacsszolgálatára szolgál a polgári házasság. S ha ezek majd mind létre jönnek, micsoda szolgálatot fognak tenni „a haza egységének, a nemzet erősödésének?“ Nézzük csak Wekerle fentidézett nyilatkozatát, mi mindenről van ott szó.

Nem tűnt-e fel mindenkinek, hogy a kath. klérus épen most, a kormány házassági stb. javaslataival párhuzamosan szorítja teljes erővel a kath. autonómia és a kongrua kérdéseit, holott ezen ügyek a kormány törvényjavaslataival semmi szerves összefüggésben nem állanak? Egy nagyobb szabású akció ez az egész vonalon s a polgári házasság csak az a cifrán fellobogózott vontató hajó, mely a többi terhes kérdések sleppjét a kikötőbe viszi. Ez fogja bevonszolni a kongruát, melyről azt mondja Wekerle, hogy ha más forrásokból nem telik, kész lesz hozzájárulni államsegélylyel is. Mit tesz ez? Azt teszi, hogy ha a kongruának ekként célbavett rendezése létrejő, akkor örök időkre be lesz vágva annak útja, hogy az 1848. XX. t.-cikk valóság legyen; s a magas klérus csakis ezért hajlandó azon áldozatra, hogy jövedelmének 10 százalékát (?) a szegény papok dotációjára odaadja. És azért Wekerle még sem átalja azt mondani, hogy a kormány mindig magáénak vallotta az 1848. XX. t.-cikk intencióit. Vakmerőbb állítást ennél képzelni is alig lehet. Aztán az 1848. XX. t.-cikk nem „intenciókból“ áll, hanem egy pozitív elvet mond ki, melyből félreérthetetlen következtetések folynak. Nem azt mondja, hogy az állami dotációban való aránytalanság „az elkerülhetlen szükség mérvéig“ és még hozzá „lehetőleg“ kiegyenlíttessék, vagyis a pro-

testánsoknak szeme, mint rá Wekerle hivatkozik, 150,000 forinttal kiszúrattassék; hanem azt mondja, hogy az összes felekezetek egyformán dotáltassanak; s az folyt belőle, hogy ennek fedezésére s egyszersmind az egyenlőség megvalósítására az összes katolikus egyházi javak szekularizáltassanak. De a kormány, mint Wekerle nyilatkozata, de tudvalevő lépések is bizonyítják, mindinkább belemegy abba is, mitől korábban mindig idegenkedett, t. i. az úgynevezett katolikus autonómia előállításába, melynek nincs más célja, mint az egyházi javak biztosítása s az állam alkotmányos hatáskörének a magas klérus kezébe való átjátszása.

Ime ez annak a híres szabadelvű reformnak teljes tartalma. Ezért lelkesedjünk mi protestánsok? Mint protestánsok előtt a mérleg így áll: A katolikus klérus megkapja az elkeresztelési rendelet visszavételét, az 1868. 53. t.-cikk megsemmisítését, a kongruát, a kath. autonómiát s ezek útján az egyházi javaknak beláthatlan időre való biztosítását; mi protestánsok pedig kapunk százötvenezer forintot. Igen, de mi nem csak protestánsok vagyunk, hanem magyarok és hazafiak; a nemzet egységeért és megerősödéseért meghozzuk a kívánt áldozatot. Vagyis, mi önként elvállaljuk az igricibeli ember lovának szerepét; az igricii ember azt a lovát szokta ütni, a mely legjobban húz. A lóvátétel meglesz; az a dicsőség, hogy önként vállaltunk ily szerepet, homéri kacajt fog támasztani, de megmarad-e számunkra azon boldogító öntudat, hogy hazánknak, nemzetünknek tettünk nagy szolgálatot? Nisi utile sit, quod feceris, stulta est gloria. Micsoda szolgálatot teszünk a magyar nemzetnek azzal, ha segítünk biztosítani a folyamatban levő, nagyszabású jezsuita complotnak sikerét, ha kezére-lábára ráverjük a klerikalizmus, az ultramontanizmus béklyóit, erősebben, mint valaha volt.?!*

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

A millenniumi kiállítás alkalmából tervezett középiskolai congressus.

Az 1890-ik évben tartandó millenniumi országos kiállításához nagyban készülnek már hazánknak minden részében. A képviselőháztól s a minisztériumtól kezdve, le egészen a kerületi bizottságoktól létesített helyi bi-

zottságokig, mindenütt készítik a terveket, melyeknek megvalósítása által országunk múltját és jelenét lehető tiszta képben mutathatjuk be s egyuttal jövő fejlődésének alapját is segítünk lerakni. Ilyen általános mozgalom között, a tanügy munkásai sem vesztegelhetnek tétlenül. Tőlük, a kik az ország ezredéves fennállásáról büszkén és lelkesedve beszélnek növendékeik előtt, jogosan várhatja meg a nemzet, hogy a millenniumi kiállítás teljes sikerét — tehetségük szerint — ők is igyekezzenek előmozdítani. S mi hisszük, hogy a közoktatásügyi munkásaiba vetett reménység nem fog megszégyenülni, mert hiszen, ha szegénységük miatt nem áldozhatnak is százazreket, mint a papirgyárosok s a malomipar és cukorgyártás képviselői külön pavillonok építésére, de szellemi termékeiket s tanítói fáradozásuk eredményéből a kiállításon bemutathatókat bizonyára befogják mutatni s rajta lesznek, hogy a magyar közoktatásügynek nemcsak jelene és legújabb korszaka, hanem az 1867 év. előtti korszak is lehető híven fel legyen tüntetve.

Hogy lelkesedés tekintetében hazánk tanárai s tanítói a nemzetnek bármelyik osztályával versenyezhetnek, eléggé bizonyítja az, hogy nemcsak arra vállalkoznak, hogy az ezredéves kiállítást tőlük telhetőleg érdekesebbé s tanulságosabbá teszik, hanem arra is, hogy a kiállítás alkalmából egyes fontosabb kérdések megvitatása végett congressust tartanak. A kereskedelemügyi miniszter felhívására a hazai nevezetesebb országos egyesületek közül eddig elé mintegy 44 jelentette be, hogy congressust, vagy legalább közgyűlést, illetőleg társas összejövetelt tart. Ezek közül „Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás közleményei”-nek decemberi száma szerint különösen nagyszabásúnak ígérkeznek a *tanügyi congressusok*, mivel eddig elemi, polgári, képezdei, középiskolai, rajz-, zene-, torna-, ipar s kereskedelmi iskolai tanárok által rendezendő szak-congressusok vannak tervbe véve s meg lett pendítve egy egyetemes hazai tanügyi congressus eszméje is.

A congressus eszméje lelkesíti tehát, a mint a közölt kimutatásból látszik, a hazai tanári és tanítói egyesületek mindenikét. Lelkesedésében azonban egyik sem gondolt olyan nagyot, mint az országos középiskolai tanáregyesület, melynek választmánya a múlt évi december 4-ikén tartott ülésén a következő határozatot hozta: „Az ezredéves kiállítás alkalmával rendezendő congressusra nézve a választmány azt fejezi ki, hogy mivel most olyan középiskolai kérdések vannak felszínre, melyek minden nyugoteurópai államban ugyanazok s ezek kár nélkül nem oldhatók meg egyoldalul, szükségesnek tartja a nemzetközi megbeszélést s ilyen congressus létesítésére közreműködését felajánlja s a rendezést is elvállalja, ha az anyagiak rendelkezésére állanak s arra kéri az országos bizottságot, hogy kérje fel a vallás- és a közoktatásügyi minisztériumot, hogy járuljon hozzá a terv kiviteléhez s mint a nemzetközi értekezletek létesítésénél szokás, a kezdeményező felhívásokat szíveskedjék megtenni.” Ez a határozat, a mely csak két hónappal később közöltetett az egyesület hivatalos közlönyében (!), volt a szülője annak a cikknek, mely az „Országos Középiskola Tanáregyesületi Közlöny” januári füzetében jelent meg. Ez az egyesület feladatának azt tartja, hogy a millenniumi kiállítás alkalmával olyan gyűlést rendezzen, mely méltó legyen az alkalomhoz s s középiskolai tanügyünk történetében nyomot hagyjon. Ennek a gyűlésnek egy nagy középiskolai congressusnak kell lenni, még pedig a cikkírója szerint nem országosnak, hanem nemzetközinek.

A cikkírója szerint a legfontosabb ok, mely a nemzetközi congressus tartása mellett szól, az, hogy a kö-

* Kitűnő munkatársainknak némileg ellentétes cikkeire különösen is felhívjuk t. olvasóink figyelmét. Oly roppant mérvű átalakulás és bizonytalanság küszöbén, mint a milyen előtt állunk, jogosult minden remény és minden aggodalom. Részünkről soha nem helyeseltük, hogy egyházunk ügyét mostanában nem a testületek, hanem egyesek képviseltek felfelé s bizonytalankodva vártunk a helyett, hogy kívánságainkat — az egyenjogúság szempontjából — hivatalosan körülírtuk volna. Lehet, hogy nem bánjuk meg, de a nyílt szó, a tiszta íge a mi világunk! Szerk.

zépiskolai ügy egy bizonyos ponton túl már nem nemzeti, hanem nemzetközi ügy s így, ha azt előbb akarjuk vinni, nemzetközi tárgyalást kell kezdenünk. A régi középiskolai szervezet mindenfelé átalakításra vár. Majdnem mindenütt hasonló problémák megfigyeltetésén fáradoznak, minők p. o. a modern középiskola szervezete, nyelvnek tanítása, továbbá a természettudományi tanítás, az aesthetikai nevelés, a testi nevelés, iskolai egészségügy s a leányok felsőbb oktatásának kérdése stb. Ilyen fontos kérdések megfigyeltetésénél a cikk írója szerint kétségek kivül rendkívül érdekes s tanulságos volna, ha hivatott francia, német stb. tanfériak közvetlenül, élő szóval, számot adnának az elért eredmények tanulságairól s azokról a szempontokról s eszmékről, melyekből kiindultak. Még az a gondolat is megvillant a Tanáregyesületi Közlöny indítványozójának agyában, hogy a külföld tanügyi tekintélyei azért is szívesen eljöhetnek ilyen célból hazánkba, mert *neutralis téren* találkozhatnak békés eszmecserére s kölcsönös felvilágosításra és nálunk mindenki saját nyelvén mondhatja el tapasztalatait s arról is biztosítjuk a meghívottakat, hogy a nemzetközi congressusokkal járó külsőségek, hivatalos fogadás, ünnepek stb. se fognak elmaradni. Nagyon természetes, hogy a nemzetközi congressus tartásához szükséges pénzüsszeget a kormánynak s esetleg a fővárosnak kellene adni s a kormánynak diplomatiailag útton kelene meghívni a meghívandókat.

Őszintén megvallom, hogy midőn úgy a tanáregyesület választmányának határozatát, mint ezen határozat szülöttjét, a szóban forgó cikket végig olvastam, önkénytelenül felsóhajtottam: „Gondolj merészet és nagyot!” A milleniumi kiállítás alkalmából tartandó *nemzetközi középiskolai congressus* eszméje, hitem szerint, csakis a túlságos lelkesedés hevében születhetett meg az illetők lelkében. Csupa kíváncsiságból végig néztem azoknak a nevezetesebb országos egyesületnek a sorozatát, melyek a millenniumi alkalmával összejövetelnek, congressusok tartására vállalkoztak s úgy találtam, hogy a számos egyesület között csupán a *színész-egyesület* és a *középiskolai tanáregyesület* mert nemzetközi congressus tartására vállalkozni, a többi pedig elégnék tartja az országot. Ezt nem azért említem fel, mintha talán azt akarnám bizonyítani, hogy a tanárok és a színészek tudnak legkönnyebben fellelkesülni, hanem azért, mert én a többi egyesületek eljárását tartom helyesnek és sikerrel kivihetőnek csakis az országos középiskolai congressust hiszem. Helyesnek tartom ugyan a közlő cikkírójának azt az állítását, hogy a középiskolai ügy egy bizonyos ponton túl már nemzetközi ügy s jól tudom azt is, a mire a tanáregyesület választmánya hivatkozik, hogy most olyan középiskolai kérdések vannak felszínen, melyek minden nyugot-európai államban ugyanazok; de azt már nem vagyok hajlandó elfogadni, hogy ezen kérdések megoldására nemzetközi megbeszélésre van szükség, mert hiszen épen a többször említett cikkírója szerint is ezeknek a kérdéseknek „minden országban más-más a színök és speciális formájok, az illető nemzetek történeti fejlődése, műveltségi foka, szükségletei és szelleme szerint.” Így állván a dolog, én el nem tudom gondolni, hogy a műveltségnek különböző fokán álló s így nem is egyenlő igényű nemzetek tanügyi férfiai ezekben a felszínen levő fontos kérdésekben, egy pár napi szóbeli tárgyalás után közös megállapodásra juthatnának. De meg függő tanügyi kérdéseket nemzetközi congressuson eldönteni kissé bajos dolog is volna, már csak azért is, mert a tanügyi munkásai között a nézeteltérések épen úgy meg vannak más országban is, mint mi nálunk s így könnyen megtörténhetné, hogy ugyan-

azon nemzet két tanára épen ellenkező nézeteket fejtené, vagy mint hivatalos küldött — esetleg — nem nemzetének általános véleményét adná elő. Ezekre elég jó például szolgálhatnak a mi tanügyi kérdésekben tartott értekezleteink. Az ilyen fontos kérdéseket minden nemzet mélyrehatóan megvitatva vagy vitatja saját tanügyi értekezletein és tanügyi folyóirataiban s ezekben elvet elv ellenébe állítva láthatunk magunk előtt s ezekből bizonyára tisztább képet lehet alkotnunk, mint egy idegen nyelven elmondott szóbeli értekezésből.

Egy nagy nemzetközi középiskolai congressus tartása első tekintetre mindenestre tetszetős gondolatnak látszik, de aztán valószínűleg a legtöbb emberben felmad az a kérdés, a melyet a közlő cikkírója is felvet, hogy vagyunk-e a fejlettségnek ama fokán, hogy meghívassuk *az egész világot* velünk való tanácskozára? s vajjon, ha ebben a hitben vagyunk, osztoznak-e mások is ebben a mi hitünkben s elfognak-e jönni a mi meghívásunkra? A cikkírója szerint az első kérdésre igenel lehetne felelnünk, mert középiskoláinkat, tanszereinket, épületeinket megmutathatjuk az egész világnak s tanterveink és szervezeti szabályzataink a külföld előtt is nagy méltánylatban részesülnek. Sajnálom, de a közlő cikkírójával ennél a kérdésnél sem lehetek egy véleményen. Nem tehetek róla, de véleményem szerint túlságos elbizakodottságnak s talán szerénységtelenségnek is tűnhetné fel a nálunknál sokkal műveltebb nemzetek előtt, a kikhez még ma is tanulni járunk, ha mi hazánk ezredéves fennállása alkalmából fontos tanügyi tanácskozásokra hívnók meg magunkhoz az egész világot. Hát hiszen ezt megtenni meglehetne, ha ha középiskoláinkkal minden tekintetben megállhatnánk a külföld tekintélyesebb tanügyi férfiai előtt, sőt esetleg azoknak mintául is szolgálhatnánk, de hát sajnos idáig még nem jutottunk!

Az tagadhatlan, hogy különösen az 1883. évi középiskolai törvény életbe lépte óta minden tekintetben sokat haladtunk; az is igaz, hogy a fővárosban emelt középiskolai épületeink csekély kivétellel olyanok, hogy azokat bátran bemutathatjuk az idegeneknek is, de hát ilyenek-e a vidékiek is? Hogy ma még nem általában ilyenek, azt eléggé bizonyítja a vallás- és közoktatási miniszter előterjesztése, mely szerint évről-évre nagyobb segélyösszeget kell az állam költségvetésébe felvenni, részint hogy iskoláink az ódon és célszerűtlen épületek helyett a kor követelményeinek megfelelő épületeket emelhessenek s rendezhessenek be, részint, hogy tanáraikat elég tisztességesen díjazhasassák. Azt is tudjuk, hogy az olyan intézeteket, melyek az államsegély igénybevételétől tartózkodnak, folytonosan figyelmeztetgeti, sőt komolyabban is integeti a miniszter, hogy épületeiken legalább módosításokat, javításokat eszközöljenek. És én azt hiszem, hogy ezek az állapotok nem csak mielőttünk ismeretesekek, hanem tudomása van ezekről a külföldnek is, ha ugyan tanügyi állapotaink iránt érdeklődik. Azt is tudjuk, a mit épen a Közlöny cikkírója említ, hogy „rölkünk igen ferde nézetek vannak elterjedve a külföldön” s épen e miatt valószínűnek tartom azt is, a mit ő mond, hogy az idegenek elegendő számmal nem fognak hozzánk eljönni, visszautasítják meghívásunkat. De hát, ha a nemzetközi congressusért annyira lelkesülők is ilyen véleményben vannak, vajjon miért akarják a nemzetet a nyilvános megszégyenítésnek kitenni?

Ilyenek lévén a viszonyok, nem lehet feltenni, hogy a külföldiek nemzetközi tanácskozára gyűljenek össze minálunk, még ha arról biztosítjuk is őket, hogy „szakembereink közül igen sokan tudnak franciául és németül, úgy, hogy se tolmácsokban nem lesz hiány, sem a vitában

nem lesznek nagyobb akadályok, mint a milyenek nemzetközi összejöveteleknél rendszeren felmerülnek." Azzal a biztatással sem igen hódíthatunk, hogy a nálunk tartandó congressuson „mindenki a maga nyelvén beszélhet” s a tárgyalásokat magyar, francia és németnyelven fogjuk közzé tenni. Azt az érvet pedig, hogy a különböző nemzetek tanügyi emberei szívesen eljőnnének hozzánk tanácskozni, mert itt *neutrális téren* találkozhatnak, alig lehet komolyan venni, mert hiszen mi magunk is meg vagyunk győződve, hogy egyes nagy hatalmasságok rólunk nem ilyen véleménynyel vannak és véleményüknek — legalább a hír szerint — van is valami alapja.

Az 1896-ik évben nekünk biztos sikerrel csak is országos középiskolai congressust lehet tartanunk, de ennek aztán a nagy évhez méltónak kell lenni. És hogy ilyen legyen arra első sorban az országos középiskolai tanáregyesületnek kell minden lehetőt elkövetni, de el kell követni a középiskolai tanárságnak is, melynek első sorban is szakítania kell azzal a sokszor tapasztalt szokásával, hogy az országos-egyesület által rendezett testületi gyűlések iránt nagyobb érdeklődést csak akkor mutat, midőn választásokról vagy a fizetések rendezéséről van szó. Igazi lelkesedéssel kell munkálkodni nemcsak az egyesület választmányának, hanem az egyes intézetek tanárainak, hogy úgy ezen az országos congressuson, mint a milleniumi kiállításon tisztességgel megállhassunk a nemzet előtt s meggyőzhessük az irántunk mindinkább érdeklődni kezdő külföldet is, hogy mi már a kultúrának magasabb fokán állunk, mint azt rólunk roszakaróink hirdetik. Erre nézve szükségesnek tartom, hogy milleniumi kiállításunkra jó előre hívjuk fel minden nemzet tanügyi férfiainak figyelmét, mert itt, mintegy tükörben fogják látni művelődésünk fokozatos fejlődését.

Nekünk protestánsoknak, úgy az országos congressuson, mint a milleniumi kiállításon, mindenesetre tevékeny részt kell vennünk. Ezt követeli tőlünk multunk, jelenünk, sőt jövőnk is. Mi századokon keresztül vezérszerepet vittünk a közművelődés terén és szerepünk elismerésre méltó ma is. Ezzel nekünk be kell számolnunk, ezt fel kell tüntetnünk, hogy a multban és az újabb időben szerzett érdemeink által biztosítsuk számunkra a jövőt is a nemzet szívében, a hű fiaktól kiérdemelt szeretet által. Tanintézeteink fentartói, kormányzói s tanárai ne vesztegessenek sok időt a tanakodással, hanem határozzanak bölcsen s fogjanak munkához, míg elég jókor van, mert a mi munkánk nagyobb és nehezebb, mint az állami tanintézeteké.

Buza János.

TÁRCA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

IV.

A 17. §. az érvényességi akadályok sorában a bűntett fogalmát állapítja meg. A felekezeti jogok — nem egyöntetűen ugyan — erre vonatkozólag azon intézkedést tartalmazzák, hogy a házasságtörés és hitvestársgyilkolás útján kötendő házasságnak bontó akadály áll útjába. E §. tehát a felekezeti jogok álláspontjára helyezkedik. A btk. a házastárs meggyilkolására halált; szándékos megölésére életfogytig tartó fegyház-büntetést állapítván meg, a házasság ezek miatt felbomlik, miért is e §., gyakorlati alkalmazását tekintve, szűk téren mozog. A megkísérlett gyilkosságban való tettesség és részesség

miatti elítéltetés, ha e cselekvényeket nem szövetkezés előzi meg, a 26. §. alapján csak tiltó akadályt hoz létre.

A javaslat további §.-ai a tiltó akadályokat sorolják fel. Ezek közé tartoznak az elmebetegség és siketnemaság okából indított gondnoksági eljárásból származó; a 20 évet meghaladott kiskorunál a szülői beleegyezés megtagadásából folyó; az örökbefogadásból, a gyámsági viszonyból, házasságtörés miatti felbontó ítéletből, holtta nyilvánításból, a korábbi házasság megszűnésétől kiszabott idő be nem tartásából, (megegyezőleg a Code Napoleon 228. §.-ával), az egyházi rend vagy fogadalom okából, a védtörvény által megállapított nőülési engedély ki nem nyeréséből, s a kihirdetési eljárás elmulasztásából folyó akadályok. — Jeleztük fentebb, hogy a felmenő ágbeli vérrokon testvérvével kötött házasság, melyből a javaslat eredeti szövegezése szerint tiltó akadály származott, utóbb érvényességének vétetett fel, mi természetesen e szakasz átalakítását vonta maga után. Az unokatestvérek közötti viszony, melyből eredetileg nem származott házassági akadály, hasonlóan a felekezeti jogok álláspontjához, az átalakított 20. §. szerint, mint olyan lett fel-fogva, melyből tiltó akadály jó létre. Ez akadálnak felvételét nem tartjuk szükségesnek, nem ismerik a külföld házassági törvényei sem, s tekintetbe véve, hogy alóla a felmentés megtagadása a legritkább esetekben következne be, igazat kell adnunk Mandel Pálnak, ki rámutatott, hogy ez a miniszter örökös zaklatását vonandja maga után.

Az örökbefogadásra, mint polgárjogi rokonságra nézve, dacára hogy a kath. egyházjogi gyakorlat bontó akadály természetével bíró viszonynak minősíti, mi sem igazolja annak a házassági akadályok közé való felvételét. Hazai jogunk szerint ugyanis az örökbefogadás egészen más természetű intézmény lévén, mint azon országokban, hol a római jogi adoptió fogalmával megegyezik, helyesebb lett volna, hasonlóan az optvkhöz, s a magyarországi protestánsok gyakorlatához, ez egészen kihagyatott volna. Annival inkább, mert mint impedimentum juris positivi alól a kath. egyházjog szerint is helye volt a felmentésnek, s ha még elfogadnók is az örökbefogadó apa és az örökbefogadott, valamint ennek vérszerinti leszármazója közötti akadály felvételét, annak e vonalon túlterjesztését határozottan kárhozzatjuk.

A 23. §.-ra vonatkozólag Vlassits álláspontját tartjuk helyesnek. E §. ugyanis kimondja, hogy azok közt, kiket felbontó ítélet alapján, házasságtörés miatt eltiltottak a házasságkötéstől, törvényes házasság nem jöhet létre. Az ethikai szempontok inkább e §. ellen szólnak. Igazat adunk Sztelhl Kornélnak, ki az angol felfogást, mely szerint a csábító bíróság is köteleztetik a csábított nőt feleségül venni, — a társadalmi morállal megegyezőbbnek tekinti. Hogy Poroszországban ez akadály alóli felmentések 1803—1857-ig mily kedvező hatással voltak a házassági viszonyokra, azt Várnai érdekesen mutatja ki (Észrevételek a polgári házasságról szóló törvénytervezethez. Prot. Szemle 2. füzet 130 lap).

A 28. §.-t, mely a votum és ordo akadályát formúláza, olyannak tartjuk, mely semmikép sem egyeztethető össze a házasságnak polgári alapon való szabályozásával. Helytelennek s magának a javaslatnak szellemével ellentétben állónak tekintjük e tisztán felekezeti rendelkezésnek bevitelét, melynek még gyakorlati értéke is a — coelibatusnál fogva — aránylag csekély.

A házasságkötésről szóló III. fejezet csaknem kizárólag közigazgatási természetű intézkedéseket foglal magában. Hogy a házasság megkötésére nézve minő dispoziciók állíttassanak fel, nem a tudományos elméletnek,

hanem sokkal inkább a gyakorlatnak kérdése, mely az egyes államok közigazgatási szervezete, népességi viszonyai szerint bírálendő el, sőt in ultima analysi pénzügyi helyzetétől függ. Kétségtelen azonban, hogy a kivitel nehézségei itt mutatkoznak leginkább, hisz minden törvény sorsa jó részben azon közegek tevékenységétől és képességétől függ, kik azt végrehajtani hivatva vannak. A javaslat sorsa ezen törik meg, vagy jut diadalra. A nélkül, hogy a kérdést egész terjedelmében tárgyalnók, nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy kellő szakértelemmel bíró jó és könnyen hozzáférhető közegekre van szükség, kik nem csak ez új és meglehetősen nehéz törvényt, de egyszersmind a régi egyházjogok tételeit is alaposan értik és alkalmazni képesek lesznek. Hogy a jegyzői kar, melyről a tervezett javaslatban szó van, meg fog e felelni, már csak teendőinek túlhalmozottsága miatt, a reá váró nagy feladatoknak, oly kérdés, melyre csak pár év múlva, az élet adhat felvilágosítást. Az expediens, melyet számos helyen, a külön anyakönyvvezetői hivatalok felállítása által, a belügyminiszter tervbe vett, elfogadhatónak látszik ugyan, de ez csak addig tarthat, míg ily külön hivatalok szervezése mindenütt lehetségessé válik.

Mindenesetre károsnak tartjuk azonban azon modus vivendit, hogy a javaslat csak partialiter, hol az anyakönyvi hivatalok felállítása könnyen lehető, lépjen életbe; egyebütt pedig a facultativ mód hozassék be. Ez rést ütne a javaslat egységén, veszélyeztetné annak határozott politikai irányát s mint mixtum compositum a gyakorlatban kimondhatatlan bonyodalmaknak válnék főokokozójává.

Az V. fejezet a házasság megszűnését tárgyalja, melyről részletesebben kell szólnunk. A 94. §. azon nagy elvet állapítja meg és formulázza, hogy a házasság felbontható, mely jogi és politikai helyes intézkedés protestáns szempontból semmi újat sem foglal magában. Midőn a javaslat az elválást, mint szükséges roszat tekinti, nem mint szabályt, hanem mint a helyzet kényszere által parancsolt végső eszközt fogja fel s egészen a modern tudomány álláspontjára helyezkedik, ez felel meg a liberális felfogásnak, mely Treillard által oly szépen formulázottat.¹ A javaslat kardinális tétele, hogy vétkeesség nélkül nincs válás, a felbontást mindig csak a vétke ellen lehet kérni, a 97—102. §-okban bőven megállapított válási okok fenforgása esetében. Valamint a házassági akadályoknál, úgy itt is nagyon nehéz volt a középútat eltalálni. Miután ugyanis a válási okok teljes kimerítő és taxativ felsorolását adni bármi kitűnő törvény sem lenne képes, kellő latitude-ot kelle engedni a bírói mérlegelésnek, a mi a 102 §. 6. bekezdésében kellőleg érvényesül is.

Ha azonban a válási okokat részletezzük, s szembeállítjuk a protestáns joggyakorlatnak eddig követett eljárásával, s a felbontási okokat megállapító József-féle pá tensel, rögtön kitűnik a különbség, mely a kettőt egymástól elválasztja. Az engesztelhetetlen gyűlölség jogcíme ugyanis, abban az esetben, ha az kölcsönösen bebizonyított volt s az elválásba mind a két házastárs beleegyezett, a házasság felbontását lehetővé tevén, oly való okot képezett, melyet a javaslat számos okai nem helyettesítenek.

Sőt mert a Kuriánál követett gyakorlat értelmében, ha ez ok alapján egyik házastárs kívánta is a végelválást, az bekövetkezett a legtöbb esetben, ez által az egyoldali felbontás is lehetővé vált. A javaslat e rendszert egészen megszünteti, s protestáns szempontból éppen itt

követtetett el sérelem. A javaslat ugyanis nemcsak hogy ez egyoldali felbontásoknak örökre végét szakítja, de a válaszokat kölcsönös megegyezés alapján sem engedi meg, a mi pedig több államok rendszerében határozottan el van ismervé. Az indoklás a protestáns eljárást, mint veszélyest tünteti fel, midőn azt mondja: „Épen azért mellőzte a javaslat a hazai jogrendszerben a József-féle pá tens által meghonosított s a bírósági gyakorlat által lényegesen tágitott legyőzhetlen gyűlölet felbontó okát, mert az a bíró által ellenőrizhetetlen belső mozzanaton alapszik, s lényegében a házasságnak a felek pusztá akarátmegegyezéséből, sőt az egyik fél egyoldali akaratából való felbontásához vezet.” De a javaslat nem veszi figyelembe, hogy a vétkeességnek alapelvűl való elfogadása, igen sok esetben szűknek bizonyul, s oda fog vezetni, hogy a felek, kiknek a kölcsönös beleegyezés alapján az elválás nem engedtetik meg, kénytelenek a törvényben megállapított egyik vagy másik válási okot szándékosan előidezni, a melyek közt tetszésük szerint bőven válogathatnak majd.

Készséggel tesszük tehát magunkévá Veszter Imrénének indítványát, „hogy a házasság bírói ítélettel a felek közös és kölcsönös beleegyezésével is fel legyen bontható, természetesen a törvény által megállapított s a házasság erkölcsi tisztaságát védő garanciák mellett. Ez felel meg az igazi szabadelvű felfogásnak, hazai viszonyainknak s a protestáns gyakorlat eddig követett rendszerének. Helytelenítenünk kell továbbá a javaslat rideg rendszerét már csak azért is, mert a felbontás okai közül a véletlen események teljesen ki vannak zárva. E tekintetben az indokolással nem tudunk egyetérteni. Mert ha elismerjük is, „hogy a kölcsönös segély ilyenkor lép elő teljes nagyságában és jelentőségében,” de viszont be kell látnunk, hogy jöhetnek közbe véletlen által oly körülmények (impotentia, epilepsia, gyógyíthatlan elmebetegség,) midőn a házastársak további együttmaradása egyértelmű a teljes abdicatioval, az élet örömeitől való megválással, a nyugodt együtt-élés annyira meg van zavarva, hogy a feleket arra kényszeríteni szinte képtelenségnek látszik; e mellett szükségkép házasságtörésre vezet. Hol van itt az egyéni szabadság, melynek érvényesítését a javaslat alapelvűl elfogadta s legfőbb céljának tekinti, ha nem engedtetik meg a felbontás ott, hol pedig a házasság alapját elvesztette. Helyesen mondja Sztehló Kornél, hogy a szabadság túlságos korlátozása oda vezet, hova a felbonthatlansági tan. E szempontból tehát kívánjuk a szakasz teljes átdolgozását, más elvek szerint, más szellemben, mert annak ily értelemben való meghagyását határozott veszteségnek kell tekintenünk.

Zsindely István dr.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.

II. Szótan. Kezdjük ott, hol a nyelvtan végzi: az osztályozásnál. Itt a régi nyelvtan szenved abban a hibában, a mivel szerző előszavában a modern nyelvtanár határozó rendszerét vádolja: a mai két csoport helyett u. i. 10. beszédrészt vesz fel, s e felosztást M. P. Miklós is átveszi, bár ez nem indokolt még az ő szempontjából, abból a szempontból se, hogy a nyelvtan gyermekek számára készült. Azt hiszem, hogy az elemi osztálybeli növendék is könnyebben megtartja két, vagy

¹ „Le divorce en lui-même ne peut pas, être un bien, c'est le remède d'un mal.” Idézte Sztehló Kornél a polgári házasságról szóló röpiratából.

(ha a viszonyzókat a névszóktól különválasztjuk) három beszédrésnek, mint tíznek a nevét. Jelentékenyebb fogalmi zavart és bizonytalanságot előidéző meghatározások még a szótanban a következők: a 20. lapon az igék felosztásáról szóló szabály: „Az igék jelentésük szerint háromfélék, u. m.” stb. Az igék szokásos hármas felosztása épen nem azok *jelentésén* alapúl, hanem *mondattani szereplésén*. Jelentése szerint az ige csak egyféle: cselekvést jelentő szó; *ütök, üttem, ütődöm* három alakban ugyanazon cselekvést, az *ütést* jelentik. *Ütök* csak azért cselekvő, mert odagondolom az alanyt az *ént*, a ki végrehajtja, cselekszi az *ütést*.

Határozatlanok és semmitmondók a 23. lapon a névelők definíciói. „A határozott névelők a nevek jelentését határozottabbá teszik”. — „Határozatlan névelő néha az egy számnév, mely nem teszi a nevet *határozottabbá*, s vele olyan egyes tárgyról vagy személyről szólunk, melyet nem ismerünk, de akarunk róla valamit mondani”. Hibás állítások még: a ragok a szó jelentését módosítják (37. l.); az *é* birtokos képzőt s a *k* többes számképzőt ragoknak mondja (40. l.); a mellénevek fokozása *ragozás* (72. l.); a határozószók alkotásuk szerint háromfélék, u. m. 1. gyökszók; 2. származékszók; 3. összetett szok (mintha bizony az összetett szok nem származékszók volnának!).

De legjobban kifogásolható a szótanban az igeidők terminológiájában nyilvánuló némely következetlenség és zavarosság. Ugy tetszik, mintha a szerző az actióra fektetett felosztást nem látná elég világosan; legalább idevonatkozó szabályai e mellett tanúskodnak. Az actión alapuló rendkívül egyszerű időfelosztás u. i. nem ismer az idők közt rangfokozatot; mégis szerző, bár ezt a felosztást akarja követni, *főidőkről* szól (25 l.). S ha már *főidőkről* szól, szólania kellene *mellékidőkről* is; ilyen azonban az egész könyvben nincs. Az actión alapuló felosztás három időt ismer, a mint hogy nincs is több: jelen (*praesens*), múlt (*praeteritum*), jövő (*futurum*); e három idő mindenikénél megkülönbözteti a cselekvés állapotát akkor, ha két múlt, két jelen, két jövő cselekvésről van szó, melyek közül az egyik már be van fejezve akkor, mikor a másik bekövetkezik. De úgy a befejezett, mint a folyó cselekvés, ha egy időben vannak, ránk nézve egyértékűek, csak egymásra vonatkoztatva különböznek. Azaz ránk nézve nincs két múlt, két jövő, két jelen, csak múlt, jövő és jelen. Mégis szerző idevonatkozó szabályában (129 l.) azt állítja, hogy „mind a jelenben, mind a múltban, mind a jövőben *két-két* idő van.” Hogy egy időben hogy lehet *két* idő, érteni nem lehet. A szabályokban, meghatározásokban a pontosság, pedanteria feltétlenül szükséges. Értem én nagyon, mit akar mondani, nem is kicsinyeskedésből kötök bele; de ilyen dolgokban minden szónak a maga helyén kell lennie, s ki tagadhatná, hogy itt nem úgy áll a dolog. Nem minden időben két idő van, hanem a cselekvést minden időben kétféle állapotban levőnek képzelhetjük: egy másik ugyanazon időben levő cselekvéshez viszonyítva befejezettnek, vagy folyamatosnak. Továbbá az idők csoportosításánál azt mondja:

- 1. Jelen (folyamatos jelen).
- 2. Múlt (végzett jelen).

Idevonatkozó magyarázatában: „A múlt az alanynak olyan cselekvését, vagy állapotát fejezi ki, mely a kimondáskor már bevégeződött, megszűnt jelen idő lenni; azért hívják *végzett jelennek* is.

Tehát végzett jelen = múlt! Ez nagy tévedés, mely a régi terminológiának egy félreértett kifejezésén alapúl. A régi terminológiában ugyanis a *perfectum* szó jelzi a befejezettséget s szerző a *perfectumot* múltnak veszi.

Hiszen a *perfectum* = „*befejezett*” kifejezést alkalmazzuk mind a három időre egyformán. A „befejezett jelen” alatt oly bevégezett cselekvést értünk, melynek eredménye a jelenben is megvan. Ez a kifejezés p. o.: *tudom*, egyenlő ezzel: *megtanultam*; tehát a *megtanultam* kifejezésben csak a tanulás cselekvésének processusa van befejezve, de maga a tanulás eredménye a kimondás pillanatában is megvan. Ellenben ez a kifejezés: *láttam*, egy, a múltban történt cselekvést jelez, melynek a jelenhez semmi köze. Hogy mégis mind a múltat, mind a befejezett jelent, ugyanazon igealakokkal fejezzük ki, ez már egészen más dolog, ez a nyelvtörténetből magyarázható meg. A mai közbeszéd és irodalmi nyelv ugyanis a befejezett jelen alakját lefoglalta a múltban történt cselekvények jelzésére, a mint lefoglalta a befejezett jövő cselekvés kifejezésére is, a mi semmi esetre sem azt jelenti, hogy a kettő egy. Ebben a mondatban p. o. Ha dolgomat *elvégeztem* meglátogatlak, az *elvégeztem* alakot bizonyára a szerző sem fogja *múlt*nak magyarázni, ámbár szerinte ez *múlt*. S a mint ebben az *elvégeztem* nem múlt, hanem befejezett jövő, úgy ebben: Tanulótársaimat mind *megismertem*, a *megismertem* alak nem múlt, hanem befejezett jelen. Ma már nem használjuk sem a folyamatos, sem a bevégezett (ezt írásban még ritkán igen), sem az elbeszélő múlt alakokat, hanem mindnyáját a befejezett jelen alakjával fejezzük ki; de azért múlt és befejezett jelen között, ma is meg van a különbség.

Igen határozatlan még a folyamatos jövőnek az a meghatározása is, hogy „olyan cselekvést jelez, mely a kimondás után fog következni;” mert hiszen a végzett jövő által jelentett cselekvés is a kimondás után fog bekövetkezni.

III. *Mondattan*. A hangtan és alaktan fentebb elsorolt s nagyrészt elnézésből származott hibái egy következő kiadásban, kicsi igazítással helyrehozhatók: ott a szerző csak kevés ódiságot tartott meg, azok nagyon könnyen eltüntethetők. Nem így a mondattanban. Itt a „kiegészítőknél” időszertlen tana egész kiterjedésében díszleleg s elfogadhatatlan indokaival rá akarja magát oktrojálni a sarospataki főiskola s az ennek nyomában járó középiskolák jövő nemzedékére is. Pedig ez az egész ódiság annyira tarthatatlan, hogy, ha nem volna is azt helyettesíthető, kitűnő elméletünk, igyekeznünk kellene tőle megszabadulni s jobbal helyettesíteni.

De nézzük, micsoda jelen mű szerzője szerinti a kiegészítő s miért akarja azt mindenáron megtartani? Mindjárt az Előszóban szó van róla: „Az egyszerű mondatnál nem követtem a mai nyelvtanítók egy részének 17 határozós rendszerét, hanem a tárgy és határozók öt csoportja mellett megtartottam a *kiegészítő* oly *mondattagok elnevezésére, melyek az állítmánnyal tárgyi összeköttetésben vannak, annak tárgyi kiegészítői, s nem határozói, s melyeket némelyek leginkább átvitt értelmű vagy képes helyhatározók neve alatt ismertetnek*.” Az 56. lapon: „Mind az a mondat, mely az állítmánnyal *tárgyi* viszonyban áll, s annak értelmét kiegészíti, teljesebbé teszi, kiegészítő.” A 63. ik lapon: „A helyhatározó ragos főnevek sokszor az állítmánynak nem körülményeit határozzák meg, hanem vele *tárgyi összeköttetésben* vannak; az ilyen névrágos nevekkal nem határozói, hanem *ilyen tárgyi kérdésekre felelhetünk: kiben? miben? kin? min? kinél? minél? kiből? miből? kiről? miről? kitől? mitől? kibe? mibe? kire? kihez? mihez? kiért? miért?* Az ilyen kérdésekre felelő mondatok *kiegészítők*. — Tehát mindezen meghatározások szerint a kiegészítő az állítmánnyal tárgyi viszonyban, tárgyi összeköttetésben van, annak tárgyi kiegészítője. Jó. De mit ért szerző ezen „*tárgyi*”

viszony, tárgyi összeköttetés, tárgyi kiegészítés“ alatt? Bizonyára nem azt, a mit a „17. határozás“ mondattan, mert mint ennek, úgy neki is meg van a külön tárgya is, melyet közetközésképen határoz meg: „Az a mondat-tag, mely az alany cselekvésének tárgyát nevezi meg, a mondatnak tárgya.“ Ez a meghatározás amazokkal lényegileg ugyanaz, mert hiszen a mi az állítmánnyal tárgyi viszonyban áll, az az állítmánynak tárgya; de hogy a szerző a kettő alatt nem ugyanazt érti, az világos már csak abból is, hogy külön-külön foglalja szabályba. A tárgyról és kiegészítőről szóló általános szabályok tehát a kettő közötti különbséget, s a kiegészítő igazi értelmét nem magyarázzák meg. De nem magyarázza meg szerző azzal sem, hogy szerinte a mondat tárgya tárgyraggal, a kiegészítő pedig nek, vel-, vé s különböző helyhatározó ragokkal áll; sőt ez az okoskodás még zavarosabbá teszi a dolgot. Zavarosabbá, mert így két, súlyos következményekkel járó következtetésre esik: 1. Sem én, sem a tanító a népiskolában, sem pedig az ő növendéke nem tudjuk azt magyarázat nélkül felfogni, hogy-ve-, vel-, nek-, ben-, ról-, stb. névragokkal ellátott mondatok és az állítmány között miféle *tárgyi viszony* lehetséges; mert mi tárgyi viszony alatt a tárgy és állítmány közti viszonyt értjük, s egyenes gondolkodásnak azt véljük, hogy a mi az állítmánnyal tárgyi viszonyban van, az annak tárgya. 2. Ezen az alapon aztán kiegészítőnek nevez a nyelvtan olyan mondatokat is, melyektől senki sem tagadhatja meg, hogy határozók. Így szerő nem ismer -n ragos okhatározót, s azért szerinte p. o. ebben a mondatban: a tanító boszankodik tanítványa *értelmen-ségén*, az -n ragos mondat kiegészítő, s közte és az állítmány közt *tárgyi összeköttetés van!*

Hogy mi hát tulajdonképen kiegészítő, miért kell annak *épen kiegészítőnek* nevezetnie, holott közte és az állítmány közt tárgyi viszony van, a nyelvtanból teljességgel nem tudjuk meg; nem, mert ahoz szükséges volna a „*tárgyi viszony*“ szerző által neki tulajdonított értelmének magyarázata, de ezzel adós marad. Én egy pillanatig sem vonom kétségbe, hogy szerző maga nagyon jól tudja, mit ért ő e misztikus kifejezésen; sőt talán épen azért nem magyarázza, mert ő előtte világos lévén, azt hiszi, hogy mindenki előtt az. Ilyen dolgokban azonban jobb az emberekben nem bízni, s tanácsos egy olyan műkifejezést, melyre egész elméletet alapítunk, szegről-végre kifejezteni. Így, a mint van, nagyon homályos az egész kiegészítő-tan, semmi pozitívum belőle nem tanulhatunk. Ennél az érthetetlen meghatározásnál sokkal világosabb lett volna az a negatív magyarázat, mely szerint kiegészítő minden olyan mondat, melyre nem foghatjuk rá első tekintetre, hogy tárgy, hely-, idő-, ok-, mód-, vagy célhatározó. De hogy az ilyen okoskodás nem tudomány, azt alig vonhatja valaki kétségbe.

Tehát látjuk, hogy a kiegészítő megtartása sem tudományos, sem célszerűségi szempontból nem indokolt. Tudományos alapja végképen nincs, célszerűtlensége pedig határozatlanságából eléggé kiviláglik. Mivel indokolja szerző mégis kedvenc kiegészítőjének megtartását? Előszavában három okot hoz fel: 1. mert az Irodalmi Körben ilyen szakvélemény helyeslésre talált; 2. a gimnáziumi tanítás is így rendszerben halad, melyet pedig oly iskolai nyelvtannak, mely a tiszáninneri egyházkerületben a gimnáziumi tanítást előkészíti, okvetetlenül figyelembe kell vennie; 3. a régieknek ilyen javított (?), egyszerűbb, világosabb alakban megtartása helyesebb különösen a népiskolában, a hol még fejletlen gyenge értelemmel van dolgunk, mint a mélyebb boncolgatást, mélyebben belátó észt kívánó, szigorú megkülönböztetésekkel járó, tizen-hétféle határozós rendszer.

A két első argumentum nem argumentum, sőt a második épen szerző ellen szól. Természetes, hogy, ha az Irodalmi Kör megbíz valakit nyelvtan-írással azt azon a téren szakembernek tekintti, s már a megbízással kijelentett bizodalmanak mondana ellent, ha annak a szakvéleményét nem helyeselné. Tovább menve, ha az Irodalmi Kör elé szakember szakvéleményt terjeszt, a Kör tagjai szakjukba nem vágó dolgokban nem is tarthatják magukat illetékeseknek döntő ítélet hozására. — Épen ezért a szakember, a mint művének jellességeit nem a Körnek köszöni, annak esetleges hibájáért sem teheti azt felelőssé.

A második érv csak úgy volna elfogadható, ha bizonyossággal lehetne mondani azt, hogy a gimnáziumi nyelvtanítás is örökké ezen a nagyon kopott ösvényen fog haladni. De feltéve azt a nem épen lehetetlen esetet, hogy a gimnáziumi nyelvtanítás pár év alatt helyesebb útra tér: csak ártani fog a tanítás ügyének, ha a növendék kiegészítőt hoz magával a kollégiumba.

A mi a harmadik argumentumot illeti, az egészen elfogadható és méltánylandó volna, ha be volna bizonyítva, vagy ha egyáltalán be lehetne bizonyítani. Szerző ezt nem teszi, csak állítja; az állítás pedig bármilyen tekintélytől jöjjön is, tudományos téren, egy magába véve, még nem bizonyítás. Minthogy szerző csak azt állítja, hogy a „17 féle határozós rendszer“ nehezebb a kiegészítő-tannal, s egy szóval sem vonja kétségbe annak világos, érthető alapokra való felépítését: én az ő kiegészítő-tanára tett megjegyzéseimmel kapcsolatban egy syllogizmusban foglalhatnám össze harmadik argumentumáról alkotott véleményemet, t. i. a 17 féle határozós rendszer világosabb a kiegészítő tannal; a mi világosabb, azt a gyermek is könnyebben megérti; tehát stb. Minthogy azonban manapság már a syllogizmus sem elegendő bizonyíték egyes tételeinek külön bizonyítása nélkül, erre is ki kell terjeszkednem.

(Vége köv.)

Gulyás István dr.

IRODALOM.

* „Egyházi törvények az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyházban“ címmel jelent meg a budapesti, 1891—93-iki zsinat törvénykönyve, Tóth Sámuel zsinati jegyző nevével, a Franklin-társulat nyomdájából, a felterjesztés és megerősítésre vonatkozó *Függelékkel* (1—V.) együtt 144 nyolcadrét lapon, igen csinos kiállításban. Lapunk t. olvasói ismerik már — zsinati tudósításainkból — azokat a fontosabb eltéréseket, a melyek e törvények és a debreceni zsinat alkotásai között vannak; tudják, hogy különösen a lekésválasztást, az egyházi bíraskodást, törvénykezést tartalmazó részeket vannak nagy mértékben átalakítva s a köznevelés és közoktatás szervezete, mint új szakasz van oda befoglalva. Beosztása s egész berendezése is sokban különbözik az előbbi törvénykönyvtől (itt megfordított rendben vannak az előbbiek egyes §-ai), a mi előnyös oldalai közé tartozik. Mint fog e törvénykönyv bevalni, azt a tapasztalat mutatja meg. Lapunk s a tiszáninneri kerület s általában a zsinati kisebbség több ponton nem találja ugyan meg e törvényekben azt, a mit lelkével keres; de azért bizonyosan tudni fogja mindenik, hogy mivel tartozik a közegyház törvényhozó tekintélyének. Vajha megdicsőíthetnek magukat e törvények a hazai ev. ref. egyháznak sok bizonytalansággal járó újabb történetében!

* **A Protestáns Irod. Társaság Szemléje** II. füzetének tartalmát legnagyobb részben az I. füzetben megkezdett időszéri tanulmányok folytatása képezi. Az „Irodalmi Szemle” című rovatban örömmel látjuk, hogy a szerkesztőség végre is elhatározta magát a prot. egyházi sajtó figyelemmel kísérésére s az egyes lapokból legalább az egyháztörténelmi tanulmányok címeit felsorolja. Az volt mindig a nézetünk s most is az, hogy az „Irodalmi Társaság Szemlé”-jének minden jelentősebb prot. irodalmi mozzanatról és termékről meg kell emlékeznie, hogy a prot. egyház dolgaival foglalkozónak a késő időkben is megbízható kalauza legyen. Jól esik látnunk, hogy a Szemle ez irányban is elébbre van már egy lépéssel.

* **A Magy. Prot. Irod. Társaság népies kiadványai** — e várva-várt fecskék feltűntek a láthatáron. „Koszoru” cím alatt három füzetrel indult meg a vállalat, a mely — címénél fogva — hozzáfűződik a Szabó Aladár és Kecskeméti István korábban kezdett vállalatához, amazi mintegy magába szíván fel. Nem bocsátkozunk a füzetek mélyebb bírálatába, mert a felett érzett örömlünkben, hogy eljutottunk végre a hosszú ígéretek valósulásának kezdetéhez, — szívesen elhallgatjuk apró-cseprő kifogásainkat, jó reménységgel várva a vállalat kívánatos fejlődését s izmosodását. Mindhárom füzetnek tárgya („Az ócska biblia.” Irta Forgács Endre; „A gályarabok története.” Irta Marton Sándor; „A Barkóék árvája.” Irta Csengey Gusztáv.) kiválóan alkalmas a népies feldolgozásra s teljesen illik a vállalat céljához. Egyik sem akar vízenyős pietizmussal kopogtatni a szívek ajtaján, nem okvetetlenkedik a vallásossággal s nem válik száraz morál-prédikációvá; hanem a tárgy kidolgozásával, a személyek sorsának alakításával, az egész esemény szövéseivel igyekszik a vállalat célját megközelíteni. Hatásos apró történetek ezek az életből s a történelemből. A Forgács műve (20 lap) közelebb hozhat egyeseket a bibliához, Csengey (23 lap) jótékonyan mozgathatja meg iparosaink s iparos-segédek szívét s nemese működhetik közre egyik-másik munkakerülőnek jobb útra térítésében, a Martoné (24 lap) tisztelettel s csodálattal töltheti el az olvasót ama titkos erő iránt, a mely gályarabjainkat annyi méltatlan szenvedés között fentartotta. Ez utóbbinak az első kikezdése, az a prédikációszerű formás bevezetés egészen elmaradhatott volna, Egy-egy füzet ára csak 4—4 kr. A kinek füle van a hallásra, hallja meg, hogy mit mond a lélek a gyülekezeteknek. A 12-ik órában vagyunk népünk vallás-erkölcsi gondozását illetőleg: ne legyen tehát egyetlen gyülekezet sem, a hol a prot. népies irodalom termékei, mint a cura pastoralis páratlan segédeszközei, ott ne volnának — a lourdesi szűz és sok egyéb csodatévő szent hamis történetének s e történetek hatásának ellensúlyozására.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Nyílt kérdés.** Közérdekű dologban hívom fel e lap olvasóinak figyelmét, a midőn a következő két kérdést ajánlom megfontolásra s egyúttal kérem az arra hivatottak választát: I. A debreceni zsinati törvény 198. §. szerint, „választó gyülekezetek a jelölteket, saját szolgálati helyükön meghallgathatják, de a jelölteknek az egyházi próbaszónoklat megtiltatik.” Kérdem: vajjon az a jelölt, kit nem szolgálati helyén hallgatnak meg, hanem egy másik egyházközségben, pl. a megüresedett egyházközség szomszédságában, ha mindjárt nem u. n. próbaszónoklatot tart is, de minden bizonynyal prédikál a vá-

lasztó gyülekezet küldöttei előtt: követ-e el törvénysértést, vagy nem? és így emelhető-e ellene vád, vagy nem? .. II. Vajjon, ha ez a jelölt megválasztatik, de a választás ellen a 198. §. megsértése alapján óvást adnak be: megtagadhatja-e az esperes a beleegyezést? ... És ha nem adnak is be óvást a választás ellen, de az esperesnek tudomása van arról, hogy a megválasztott lelkész a 198. §. ellenére hallgatták a hívek: vajjon, mint a törvény őre, jogosított-e a beleegyezés megtagadására? ... Akkor jár-e el törvényesen, ha megadja a beleegyezést, vagy akkor-e, ha megtagadja?

— **Válasz a „Nyílt kérdés”-re.** A debreceni zsinat által hozott törvény félremagyarázhatatlan. Ugy prédikálni egy kijelölt egyénnek, hogy leendő választói is jelen legyenek, csak a saját, vagy főnöke szószékében lehet. Az az esperes, a kinek a jelzett törvényellenes meghallgatásról s illetőleg önmutogatásról tudomása van, kivált pedig, ha az neki panaszkepen is bejelentetett, az illető megerősítését köteles megtagadni. „Quod uni iustum, alteri aequum.” Szerk.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegye,** ez évi tavaszi közgyűlését ápril 3-án s a következő napokon fogja megtartani Gönczön. Az előző napon, ápril 2-ikán lesz a tanító-egyesület közgyűlése, hova az egyesület tagjai már meghivattak. Ugy az egyházmegyei közgyűlés, mint a tanító-egyesület gyűlése — mint biztos forrásból értesültünk — nagyon érdekesnek és fontosnak ígérkezik. Az egyházmegyei közgyűlést megelőzőleg, ápril 3-ikán reggel, a gönczi templomban, az egyházmegye, közelebb elhunyt esperese, — Veress Sámuel iránt érzett kegyeletének kifejezése gyanánt emlékünnepelet rendez, melyen az emlékszedet, az egyházmegye főjegyzője, Oláh Péter bődi lelkész fogja megtartani.

— **A hódmező-vásárhelyi és rimaszombati gimnáziumok államsegélye.** „A közoktatásügyi kormány, — mint levelezőnk írja — a hódmező-vásárhelyi ev. reform. főgimnázium javára, jövő évi költségvetésében egyszer s mindenkorai segélyül 76.000, évi rendes segélyül pedig 13.000 frtot vett fel. E jelentős összeggel hódmező-vásárhelyi főgimnáziumunk, mind a kor kívánta épületére nézve, mind tanárainak javadalmazása tekintetében akként rendezheti dolgait, hogy úgy nemzeti, mint felekezeti hívatásának kellően élhet. Biztató kilátást nyújt e tény arra is, hogy közoktatásügyi kormányunk felekezeti tanügyünk felvirágoztatásának ügyét lelkesen felkarolván, többi tanintézetek is, folyton növekvő szükségük közepette, egymásután reménynyel számíthatnak az állam hathatós támogatására.” — **A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium évi államsegélye** 10.000 frtra emeltetvén, a tanárok fizetése oly módon rendeztetett, hogy a rendes fizetés, lakásbérrel együtt, már ez év január elsőjétől kezdve 1400 frtban állapított meg s ezenfelül a tanárok ötizben, ötödéves korpótlékban is részesülnek.

— **Választások.** Pataki Pál bot-falvai lelkész-tanító ung-tárnóci lelkészszé, Németh Péter utódává egyhangulag, Kónya József cigándi s. lelkész, kaki lelkészszé szavazattöbbséggel elválasztattak.

— **Apponyi gróf és a mi lapunk.** Az egyházpolitikai vita 2-ik napján, a polgári házasság időszéri volta ellen és a saját (elégbi számunkból is ismerhető) programja mellett mondott nagy beszédében lapunkra is hivatkozott Apponyi gróf. A „par excellence egyházi sajtó” nyilatkozataira való fölebbezése közben azzal gyanúsították (zajos közbekiáltások által), hogy a nevezett sajtó termékei közül aligha ismer mást, mint a hirhadt „Magyar Állam”-ot s ő legott visszavágott a közbekiáltozóknak a mi lapunknak kissé megtoldott nevével („Sárospataki iskolai Lapok”). Ezt a hivatkozását szeretnék most egyesek

félre, vagy épen lapunk hátrányára magyarázni, mintha a gróf, a Magyar Állammal való együtt említés által, lapunknak kétes dicsőséget rögtönzött volna. Nem úgy t. jóakaróink! Sem dicsőséget, sem gyalázatot; ez utóbbit teljességgel nem! A tényállás az, hogy lapunknak egyes számain, a melyek által a nemzeti párt, vagy annak vezére érdekelve vannak, meg szoktuk küldeni Apponyi grófnak, mint mindenkinek másnak hasonló esetekben — az irodalmi tisztességtudás nagy törvénye szerint. Ő tehát tudhatja, s úgy látszik tudja is azt, hogy mint vélekedik a „Sárospataki Lapok“ az 1868. LIII-ról és ennek a kötelező polgári házassággal való összeerőszakolásáról; annyit azonban nem tudhat rólunk, hogy magát lapunkról általános ítélet hozatalra feljogosítottnak érezhetné s bennünket bárkivel és bármivel is párhuzamba állítani komolyan megkísérlelhetné. Nem is kíséri meg, csak azt akarja igazolni, hogy rá nézve a prot. sajtó nem ismeretlen világ. Valljuk be, hogy ezzel a nyilatkozatával ő sok prot. képviselőt is megszégyenített!!

— **A gyermekek vallásáról szóló t.-javaslat** tárgyalását f. hó 20-ikán kezdte meg a képviselőház közokt. bizottságas ennek többsége azt az általános tárgyalás alapjául elfogadta. *Bessenyei F.* volt az előadó s az általános tárgyalás alapjául elfogadásra ajánlotta a javaslatot. *Pap Géza* a gyermekek vallásának szabad meghatározási jogát nem általában, hanem csakis a vegyesházásokra óhajtja kimondatni. Kívánja azt is, hogy a születendő gyermekek vallása felett a házasság ne a házasság megkötése előtt egyezzenek meg, hanem a házasság megkötése után hat hónap alatt. *Sághy Gyula* azt óhajtja, hogy a szülők elhatározási joga a 7-ik évig, míg a vallásitanítás meg nem kezdődik, hosszabbítsák meg. Az 1868. LIII. t.-cikket mindeddig fentartani kívánja, míg megváltoztatásának feltételei be nem következnek. *Bánó József* általánosságban sem fogadja el a javaslatot, mert azt immorálisnak tartja, hogy a szülők a gyermekek vallása felett rendelkezzenek már akkor, mikor meg nem is szülek. Az 1868. LIII. 12. §-t minden áron fentartani kívánja, mert nem hallott semmit, a mivel ezért a protestánsokat kárpótolni akarnak. *Csáky gr.* miniszter elmondja a javaslat keletkezésének történetét és utal arra, hogy az elkeresztelési rendelet folytán támadt mozgalom közben sokszor hangoztatták az 1868. LIII. t.-c. módosítását, állítva, hogy csak ez állíthatná helyre a felekezetek között a békét, Szerinte azt mindaddig fenn kell tartani, míg a mostani viszony meg nem változik; de ha az állam és egyház közti viszony rendezésével a felekezetek közt levő egyenjogúság is tisztábban rendezve lesz, módosítanunk lehet az említett törvénycikket is, a mely soha végre nem hajtatott s biztosíték is csak a papiroson volt. Ennek módosításával a reverszálisok kora nem térhet vissza, mint sokan hiszik, mert az egyház és állam között levő viszony gyökeresen meg fog változni és ha valamelyik felekezetre ebből a rendezésből anyagi kár hármolna, azt az ő hite szerint az állam kárpótolni fogja. *Kemény Endre* br. azt óhajtja kimondatni, hogy minden gyermek az apa vallását kövesse. *Kiss Albert* elfogadja az 1868. LIII. olyan módosítását, hogy a vegyes házasságból származó gyermek vallását a törvény határozza meg, de ezen a kereten túlmenni nem hajlandó. A szülői jog gyakorlására sem a házasság előtti időt, sem az anyakönyvbe való bejegyzést nem tartja alkalmas időnek. *Hévízy*, kath. pap léttére elfogadja a javaslatot, mert visszautasítja a szülők szabad rendelkezés-jogát, de az egyezkedést a házasság után óhajtja

megtartani. *Okolicsányi László* nem fogadja el a javaslatot, míg *Herman Ottó* elfogadja, ha úgy módosítatik, a mint a bizottság protestáns tagjai kielégítőnek találják. A javaslatnak azt a pontját, mely kimondja, hogy a jelen törvényben foglaltakkal ellenkező minden szerződés vagy rendelkezés érvénytelen, nem találja elégségesnek a prozelitacsinalás megszabályozására, hanem szükségesnek tartja, hogy e szakasz rendelkezésére szankció adassék, *Csáky gr.* újra felszólalt s kijelenté, hogy ha az 1868. LIII. törvény végrehajtását biztosítani lehetne, ez a törvény megvédené a protestáns érdekeket, de az érdemleges végrehajtást semmiféle modalitással sem lehet biztosítani, mert a születést büntetésekkel sem kényszeríthetjük arra, hogy gyermekeiket igazán abban a vallásban neveljék, melyet a törvény kíván. A törvényjavaslat részletes tárgyalását f. hó 23-ikán kezdi meg a bizottság.

— **A házassági jogi javaslat tárgyalása**, f. hó 19-től kezdve, a nemzet általános és feszült érdeklődése mellett foly a képviselőházban. Eddig az előadón — *Telleszky István* — és a kisebbségi vélemények képviselőin kívül — *Polónyi G.* és *Vesztér I.* — *Vlassits Gyula*, *Apponyi Albert*, *Jusztó Gyula*, *Bánó József*, *Hieronymy miniszter*, *Babó Emil*, *Szaecsvay Sándor*, *Molnár Béla* és *Szilágyi Dezső* miniszter vettek részt az igazán magas színvonalú vitában. Minket, protestánsokat régóta részesítettek a Sándor útcái palotában annyi figyelemben, mint épen e nagyfontosságú vita folyamán. Egyesek — mint Apponyi, Bánó — féltenek bennünket az 1868. LIII. elvesztése s a kötelező polgári házasság következményei miatt, mások biztatnak s szépeket mondanak nekünk, mint az igazságügyi miniszter is, a ki föltétlenül bizik a protestáns egyház jövődjében s annak lelkesi karában, a mely — ezentúl — még nagyobb odaadással fog forgolódni az egyház oltára körül s megvédi azt a betolakodó hamis atyafiak ellen. Az 1848. XX. t.-c. is elő-előkerül, de a legilletékesebbek nyilatkozataiból még mindig nem lehet kisütni, hogy miként is képviselik ők a hangoztatott egyenjogúságot, vagyis a prot. egyház megfelelő kielégítését. Általános nemzeti szempontból nyereségnek kell tartanunk azt, hogy a kath. nagygyűlés klerikális javaslatai ellen jó katolikuskok tiltakoznak s Jusztó — a függetlenségi és 48-as párt elnöke — a nagy gyűlésnek azt a határozatát, a mely szerint a katolikusok ezentúl csak kath. képviselőre szavazzanak: *hazafiatlannak, a vallásháború nyílt hirdetésének, ádáz felekezeti harcok szülőökának* bélyegezte. A kath. autonomia iránt sem mutatkozik olyan nagy lelkesedés, mint azt a Polónyiak, Apponyiak és Ugronok óhajtják. A vita érdemleges méltatására visszatérünk.

— **Tudósítás.** Azokat, a kik nálam *S. Szabó József* egyházi dolgozataira előfizettek, vagy a kik csak megrendelték, tudósítom, hogy nevezett mű — közbejött akadályok miatt — csak Húsvétra jelenik meg. Megrendeléseket 1 frtjával addig elfogadok *Karcsag. Szódi S. könyvkiadó.*

— **Felső-Baranyában** *Morvay Ferencz* n.-vátyi lelkésznek, közelebb megválasztott főjegyzőnek, főiskolának volt derék tanítványának kitartó buzgólkodása folytán lelkészi értekezlet van alakulóban, a mely Sellyén a feltámadás ünnepén fogja megkezdeni működését. E hírrel s a már korábban említett f.-baranyai restauratioval kapcsolatban tartozunk annak kijelentésével, hogy az *M. F.* és *nolt* esperese közt lapunkban folyt (1889—90 évf.) s általunk félbeszakított vitát az e. m. ítélete *M. F.* javára döntötte el. Gratulálunk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Az 1868. 53. az Országházban.« *Mocsáry Lajos*. — »Egy pár észrevétel Mocsáry Lajos ur cikkére.« *Arany Lípót*. — »Vélemény a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.« *Ujj István*. — »A jezsuiták és az ellenreformáció.« — »A Maklári Papp Miklós népiskolái magyar nyelvtanának ismertetéséhez.« *Gulyás István dr.* — »Pár észrevétel.« *Dezső Lajos*. — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

Az 1868. 53. az Országházban.

Kezdjük-e már észrevenni, micsoda voltaképen a szőnyegen levő liberális egyházi reform, melyért nekünk protestánsoknak kötelességünk lelkesedni? Nem szabadelvű reform, hanem egy nagyobb szabású klerikális complot és semmi más.

Rámutattam utolsó cikkemben, miféle szemerszedett ferdítésekkel akarja *Wekerle* kitekerni az 1848. XX. t.-c. nyakát; lássuk most már: mit csinála szabadelvűségnek több más ünnepelt hőse, s közelebbről gr. *Csáky Albin* az 1868. 53. t.-cikkkel.

Előttünk vannak gr. Csákynek a közoktatási bizottságban tett nyilatkozatai, melyek szerint államtitkárostól a javaslatához való makacs ragaszkodását jelentette ki.

Azt mondja a miniszter, hogy a kormány eleinte nem volt hajlandó ama törvény megbotyogtatására, csak azon esetre vált hajlandóvá, „ha a felekezetek közti egyenjogúság *praegnansabb kifejezést nyer*.” (Azóta tartott beszédében is csak ezen praegnans kifejezésben feneklett meg a miniszter, más érvet felhozni nem tudott.). Miért feltételezte ettől? Természetesen azért, mert az egyenjogúság eddigi állapotában a protestánsok semmi szín alatt se nyugodhatnának belé ama törvény eltörlésébe, mert az által ki lennének szolgáltatva a roppant hatalmi eszközökkel rendelkező kath. klérus proselita-csinálási fanatizmusának. Mit fog változtatni a polgári házasság a katolikusok és protestánsok közt fennálló egyenlőségi viszonyokon? Semmit. Szegényebb lesz-e vajjon a kath. klérus; kevésbé fog-e rendelkezni a lélekvásárlási eszközökkel? Marad azon módon a statusquo és *Wekerle*, *Csáky* stb. a congrua által, s az autonomia által, mely ügyek a kormányjavaslatokkal egy complexumban vannak összefoglalva, készek

hozzájárulni ahhoz, hogy a klérusnak a maga óriási vagyona beláthatatlan időre biztosíttassék. Vagy talán csökkenni fog a kath. klérus proselita-csináló fanatizmus? Soha. Ezzel nem hagy fel soha, semmiféle körülmények közt; ellenkezőleg növekedni fog ez a fanatizmus, mert a klérus mindent el fog követni, hogy azt, a mit minden más felekezettel egyformán vesz a vallás tényleges hatásköréből, visszaszerezze; növekedni fog, mert a mit a törvény eddig hathatósan akadályozott, ezután a sikernek hasonlíthatatlanul nagyobb kilátásával cselekedheti. *A polgári házasság egyaránt ferialja az összes eddig fennálott felekezeteket, de a köztük levő egyenjogúsági és hatalmi arányt nem változtatja.*

Legyünk különben bármi véleménynyel *Apponyi* felől, de azt nagyon helyesen mondta, hogy a kormány úgy kontemplálta a dolgot, hogy „ha ütünk egyet az egyik félen, üssünk a másikon is.” Melyik félen ütnek nagyobb, azt is (épen *Polónyival* szemben) fényesen bebizonyította *Apponyi*, hogy a katolikusok vesztenek kevesebbet. De, ha úgy állana is a dolog, hogy a katolikus klérust éri nagyobb csapás, nekünk nem elég kárörömet élvezni a fölött, hogy a kath. klérus büszkesége megaláztatott, nekünk biztosítékokra, óltalomra van szükségünk. Nekünk nem elég az, hogy praegnansabb kifejezést nyerjen az egyenjogúság, nem elég az sem, hogy a hatalmi körök vonalai bizonyos külsőségekben, holmi kis dolgokban ide, vagy oda tolassanak; nekünk arra, hogy szemben a katolikus klérussal megállhassunk, nem az elméleti egyenjogúság, hanem a tényleges egyenlőség kellene. Kaptunk már mi eleget az egyenjogúság, az egyenlőség és viszonyosság phrasisaiból, még pedig törvénybe iktatva; bevítették püspökeinket a főrendi házba, de azért a tátongó úr megmaradt, a katolikus klérus óriási hatalma

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

fenmarad azon módon a maga középkori mivoltában, s kormány, journalistika és közvélemény előtt „nebánts virág.”

De azt is mondta gr. Csáky és vele Berzeviczy államtitkár, hogy az 1868. 53. soha sem volt végrehajtva, csak papiroson volt biztosíték; nem is lehet teljesen végrehajtani, mert a szülőket nem lehet büntetéssel kényszeríteni, hogy a gyermekeket a törvény által rendelt vallásban neveljék. Illik-e, szabad-e egy miniszternek így elferdíteni a tényeket? Tény az, hogy voltak egyes esetek, melyekben a törvény nem tartatott meg, de hiszen a katolikus klérussal soha, mióta a világon van, nem tudott tisztességesen megélni semmiféle állam, mert neki meg van a törvény irányában való engedetlenségre a maga formulája: „inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embernek.” De hát még is tény az, hogy 1868. óta nagyban és egészben meg volt a békeség s a felekezetek közti viszony állapota, ha nem tökéletes, de minden esetre kielégítő volt. Ezzel szemben azok az egyes esetek, melyekben a szülők nem a törvényesen előírt vallásban nevelték gyermekeiket, elenyészőleg ritkák voltak. Szabad-e ezekből a sporadikus esetekből azt állítani, hogy a törvény csak papiroson létezett? Nem olyan túlzás és ferdítés-e ez, melynek alkalmazását csak az a jezsuita morál engedheti meg magának, mely azt tartja, hogy a cél szentesíti az eszközöket? A „Magyar Állam” vezércikkeibe való az ily érvelés, de nem egy miniszter szájába. Azt hiszi a miniszter úr, hogy neki majd inkább elhiszik, mert ő a tényeknek legbővebb ismeretével rendelkezhetik? Ez is csak az ő állásának irányzatos kihasználása, mely eljárását csak súlyosbítja. Nem áttallották — ő és az államtitkár — arra is hivatkozni, hogy a 80-as évek eleje óta folytonosan jöttek a petíciók az 1868. 53. t.-cikk ellen; hát kiktől jöttek, kik által voltak megrendelve azok a petíciók?

Jól tudjuk, igenis, hogy az újabb időben, látván a klérus a jezsuita-nevelés nagy eredményeit, elérkezettnek vélte az időt arra, hogy egy újabb reakciót, egy nagyobb szabású akciót indítson ismét a protestantizmus ellen s ennek első ténye volt az elkeresztelés!! Ezzel szemben a kormánynak, ha kellőleg felfogta volna a mutatkozó jelenségeket, s még inkább, ha szívből lélekben nem húzott volna az izgága klérushoz, az lett volna a feladata, hogy az 1868-iki törvénynek sanctioval való ellátásáról gondoskodjék. De nem afféle ebruári rendelettel! Ezen rendelet gyengesége s gr. Csákynek csakhamar történt azon nyilatkozata, hogy a klérusnak a dogmára és lelkiismeretére való hivatkozását feltétlenül respectálni kell, azon feltevésre jogosítanak, hogy ő maga is benne volt abban a complotban, mely

egyenesen acuttá akarta tenni a helyzetet; ő maga is utakat és módokat keresett arra, hogy a klérusnak megtegye azt az óriási szolgálatot, hogy őt az 1868-iki törvény nyügétől megszabadítsa.

A közt, a mit egyrésről Wekerle és Csáky, másrésről a klérus és a polgári házasságot ellenzőknek zöme, nevezetesen Apponyi csinálnak, bármennyire állanak is szemben egymással, csak fokozatos különbség van; katolikus és klerikális érdekből, klerikális célokkal indult el s ilyeneket van hivatva valósítani az egész akció. A különbség csak az, hogy a kormány azt tartotta, hogy kell adni valamit a nagy célnak biztosításaért, a klerikális tábor pedig ingyen akart megkapni mindent. Az áldozat, melyet Wekerle és elvtársai szerint meg kell hozni a klérusnak, a dolog lényegére nézve nem is nagy; hiszen erre klasszikus tanunk van gr. Apponyi Albertben, a ki fényesen kimutatta, hogy a katolikusok még annyit sem szenvednek, mint a protestánsok; klasszikus tanunk van Polónyiban, ki a polgári házasságot plane el is fogadja; de legklasszikusabb tanunk van király ő Felségében, ki annak színrehozatalát megengedte. De a klerikalizmus — s ez teszi az egész különbséget — nem akarja vállalni még azt sem, hogy rajta „egyet üssenek,” ha mindjárt ellenfelén is ütnek egyet s még ha nagyobbat is — Apponyi szerint; ők ingyen akarják megkapni az 1868. 53. eltörlését.

Azaz, hogy nem egészen ingyen. Pénzzel kínálnak. De kínálnak mind a ketten és ebben a nagy ellenfelek egy húron pendülnek, a mi csudálatosan árulja el a közös származást és észjárást.

Hittük volna-e valaha, hogy nekünk gr. Apponyi lesz a képviselőházban főpátronusunk? Ő „félt bennünket,” hogy mibennünk nagyobb kárt fog tenni a kötelező polgári házasság, mint a katolikusokban (*Ugron* is közbeszólt, hogy a *Szilágyi* nyert tapsaiból nem él meg a szegény kálvinista pap; tőle is várunk még több gyöngéd szavakat is.) Apponyi nem akarja eltörölni az 1868-iki törvényt, míg rólunk nem lesz meg a kellő anyagi gondoskodás; addig hát nálunk marad az 1868. 53. — zálogban. De bezzeg Szilágyi Dezső se volt rest. Alig, hogy elhangzott a nemzeti párti aranyhajó Szent-János búvós ajkairól a protestánsok iránti szerelmi ömlengésnek szíréni éneke; sietett Szilágyi Dezső ráduplicálni, hogy veszedelmes hatásának elejét vegye, s a „nagy cséplőgép” részéről várt „szétmarcangolás” helyett, hallottunk egy csodálatosan szelid, majdnem elandalító zengedezést, emlékeztetőt az édes tejre, melyet ellenméregnek szoktak beadni bizonyos fajta mérgek ellen, melyeket valaki lenyelt. Mily szépen, mily melegen, mennyi gyöngédséggel beszél a kálvinista papokról! De a

szabadelvű kormány nagy jogtanácsosa, látszik, milyen iskolába került a Wekerle és Csáky oldalán! Ha ugyan szüksége volt ez iskolára annak, kiről tudva volt, hogy a legnagyobb virtuozitással tudja hasogatni a hajszálat tizenkétfelé. Nagyszerű gondolat volt tőle azt mondani nagy hévvel, hogy az 1848. XX. t.-c. „*gondolata*“ megvalósítottatott volna a kormány által, *akár lett volna egyházpolitikai reform, akár nem*; és hogy ő az 1848. XX. „*alapgondolatát*“ nem akarja összeköttetésbe hozni az 1868. 53. módosításával, mert nem akarná abba a színbe keverni a protestánsokat, hogy a hazafias áldozatért magukat előbb megfizettetik. Hát ez nagyon szép, de *a két ténynek ideje fatálisan összeszik*. A mint megindult az egyházi reform műve, koulánssá lett a kormány s valódi meglepetésül adott a két prot. egyház domesztikájára 150,000 forintot. „Der schmiert, der fahrt“ Mintha csak előpénzül kaptuk volna; tartunk tőle, hogy végkielégítés is lesz! De hát ezt már valósággal megkaptuk s mint Szilágyi kilátásba helyezte, a miniszterelnök majd fog még ígérni többet is. És ez azután nem lesz csak Apponyi-féle érzélgés, mert mint a német mondja: „Geld spricht.“ Ez világos, de bizonyos az is, hogy nincs az a hatalom se Szilágyi Dezsőnél, sem seholy, a mely azt a tényt, hogy pénzt kaptunk, s hogy még többel megbiztattattunk és hogy ezzel egyidejűleg jött szőnyegre az 1868. 53. t.-c. eltörlése, megváltoztatni képes legyen.

* * *

Azóta, hogy Szilágyi Dezső fentemlített beszédét elmondta, a folyamatban levő nagy egyházpolitikai vitában majdnem valamennyi szónok nyilatkozott az 1868. 53. t.-cikkéről is. A nyilatkozatokban azon érv játsza a legfőbb szerepet, hogy az a törvény a protestánsok részére úgy se volt egyéb, mint írott malaszt. Ez, mint a tények, a 25 évi gyakorlat bizonyítják, a valósággal homlokegyenest ellenkezik. Ha nem volt a törvény mindig megtartva, abból nem az következik, hogy el kell vetni, hanem az, hogy el kell látni azzal a sanctióval, a melyet meghozatala alkalmával hozzá kötni szükségesnek nem tartottak. Hogy a törvénynek volt vitális ereje, fényesen bebizonyítja az, hogy sanctio nélkül is oly jó modus vivendi tudott teremteni hosszú időn át. Ha eddig, például egy protestáns fiatal ember el akart venni egy „jó parthie“ katólika leányt s ennek rokonsága azt kívánta, hogy ígérje meg a gyermekek katólikus növeltetését, az a fiatal ember azt válaszolhatta: ne kívánják, hogy jövendőbeli vejök magát törvénybe ütköző ígérettel, a tisztességgel már ennél fogva is ellenkező lépéssel kompromittálja. Tisztességes emberek közt ennek meg volt a hatása; ezen lélek-

tani momentumban hathatós sanctio rejlett. Az a támasz, melyet ekként az a — ha úgy tetszik, csakis declaratorius — törvény a protestánsok részére képezett, jövőre elesik. Azok a szerződések, melyek a vegyes házasságoknál akár egybekelés előtt, akár egybekelés után köttetni fognak, semmi egyebek, mint reverszálisok, eddig a törvény által tiltott s érvénytelennek nyilvánított, most már törvényesített s a törvény által megrendelt reverszálisok. Hát teljesen kiment már mindenkinek emlékezetéből, milyen küzdelem folyt e tárgyban 1848 előtt? A mit akkor annyira perhorrescált kivétel nélkül az összes protestantizmus és valamennyi szabadelvű katólikus ember, most egyszerre ártatlanná vált? A katólikusok és protestánsok közti „*erőviszonyok*“ egy hajszálnyit sem változnak a polgári házasság behozatala által s a protestánsok sorai közt annál inkább romboló hatást fognak gyakorolni a reverszálisok, mert a mi azelőtt, mint a katólikus klérus által gyakorolt malversatio, a protestáns felek részéről pedig mint tisztességtelen és gyáva viselkedés tekintetett, jövőre nemcsak megengedve, de országos törvény által, mint normális eljárás, egyenesen indikálva lesz.

* * *

Nevezetes dolgokat mondott Wekerle miniszterelnök utolsó beszédében. Azt mondta, hogy miután ők belátták, hogy — röviden szólva — a mindinkább türelmetlenné vált klérussal bírni nem lehet; miután a klérus egyenesen felmondta az engedelmességet; miután az 1868-iki törvény módosítását követelte: a kormány elhatározta azon álláspont elfoglalását, hogy *az állam és az egyház cselekvési köre külön választassék*.

A nélkül, hogy ezen nagy kérdés tüzetes tárgyalásába bocsátkoznám, egy pár futólagos megjegyzést kívánok tenni azonnal erre a világba bocsátott nagyfontosságú enunciatióra.

Én úgy látom, hogy Wekerle miniszterelnök úr nagy tévedésben van, ha azt hiszi, hogy az, a mit ő az egyházpolitikai téren nagyban és egészben cselekszik, annyi volna, mint az államnak az egyháztól való elválasztása. Megengedem, hogy tesz egy-két lépést előre, de csak kisebb fontosságú dolgokban, hanem ugyanakkor tesz egy-két lépést hátra és pedig hasonlíthatlanul fontosabb dolgokban. Először is, ha ő kész arra, hogy a kongrua a klérus által tervezett módon rendeztetvén, az állam is hozzájáruljon a katólikus plébánusok fizetéséhez; ha továbbá kész arra (mit egyébiránt még majd meglátunk!), hogy az állam a többi egyházakat is rendszeresen segélyezze: akkor még szorosabb kapcsolatba hozza az államot az egyházzal, nem hogy a kettőnek szétválasztását eszközölné. De to-

vábbá: ha a miniszterelnök úr kész hozzájárulni, hogy úgy a kongruának, mint a katolikus autonómiának rendezése, illetőleg megalkotása akként jöjjön létre, mint azt azon férfiak, kik már benne sáfárkodnak, tervezik: akkor ennek az lesz a következtetése, hogy az összes egyházi javak a katolikus felekezett, azaz a katolikus klérus rendelkezése alatt maradnak, számára biztosítottak beláthatlan hosszú időre. Nem volna-e a legnagyobb képtelenség akként választani külön az államot és az egyházat, hogy az egyház, a „par excellence egyház,” a katolikus egyház vigye magával azt az egész óriási vagyont mellyel rendelkezik? Ha már így is, a mint eddig voltunk, hogy az egyházi beneficiumokat az utolsó kanonoki stallumig a felelős kormány konferálta, mint a miniszterelnök bevallotta, nem lehetett bírni a papokkal: majd mit fogna művelni a szétválasztás után a teljesen szabaddá lett egyház! Ha a „szabad egyház a szabad államban” politikáját akarja a kormány megvalósítani, akkor azon kellene kezdenie, hogy vegye el az összes állami eredetű egyházi javakat, gondoskodjék minden vallásfelekezett önmagáról, éljen meg mindenik a hogy tud, az államnak hozzá semmi köze; de afféle palliatív eszközökkel, milyen a polgári házasság és anyakönyv, — mert a nagy céllal szemben ezek csak is palliatívák és semmi egyebek, — azt a nagy célt nem fogja nemcsak elérni, de még ez irányban való haladást sem fog eszközölni. Nem fog haladást eszközölni, mert a tovább haladás útját egyéb intézkedéseivel (kongrua, autonomia) önmaga is egyenesen bevágja. Nem haladást, de egyenesen visszaesést fog eszközölni az 1868. 53. törvény eltörlésével, mert ezzel szabad vásárt enged a katolikus klérusnak arra, hogy a protestánsok fogyasztására sikeresebben működjék, tehát még erősebbé fogja tenni azt a hatalmat, mely majd az államtól teljesen emancipálva, óriási birtokával korlátlanul rendelkezve, fog az államra nehezedni.

Egyébiránt, beszéljünk nyíltan, a „szabad egyház a szabad államban”, eszméje helyén lehet oly országban, (a mint hogy ott meg is van valósúlva), mint Észak-Amerika, hol a katolikus felekezett kisebbségben van, s a kath. klérus, melynek ott a multban sincs gyökere, egy hatalmas társadalomban alárendelt szerepet visz. Katolikus országokban és kivált ott, hol a katolikus klérus soha nem szűnő prozelita-csináló fanatizmussal dolgozik: az állam csak úgy élhet meg ezzel a klérussal, ha soha sem bocsátja ki kezéből üstökét. Annyira evidensnek tartom ezt, hogy a „különválasztás,” melyet Wekerle most proklamál, semmi nem egyéb, mint ürügy a meghátrálásra, mint a gyengeség bevallása.

Hiszen Wekerle nyilatkozata „in ultima analysi” oda megy ki, hogy eltörlik az 1868. 53. t.-cikket, „mert az 1868. 53. t.-c. módosítása is *kívántatott*.” Gyengeség vagy conniventia, clerikális complot az egész szabadelvű egyházpolitikai reform, tertium non datur — az én felfogásom szerint.*

Mocsáry Lajos:

Egy pár észrevétel Mocsáry Lajos úr cikkére.

Budapest 1894. febr. 26.

Alig van a közélet terén valaki, a ki iránt annyi nagyrabecsüléssel és igaz rokonszenvvel viseltetném, mint *Mocsáry Lajos* iránt és nem habozom kijelenteni, hogy nem csak közéletünk veszteségének, de szégyenének is tartom, hogy a mai nehéz időkben Mocsáry Lajos nem ül a parlamentben, hanem andornoki magányában kontemplál. Azonban e kiváló tisztelettem, nemcsak hogy nem tilt el, de ellenkezőleg reám parancsolja azt a kötelességet, hogy e lapok múlt számában megjelent egyházpolitikai cikkének egy részére szerény észrevételeimet megtegyem.

Teszem ezt abban a reményben, hogy a t. szerkesztő úr lesz kegyes engem recipiálni, mielőtt még a recepció életbe lép és megengedi, hogy ott tegyem meg cáfoló észrevételeimet, a hol a szerintem téves enun-ciáció megjelent. Nem kívánom Mocsáry Lajos úrnak az egyházpolitikai nézeteit és az 1868: 53. t.-cikkre vonatkozó fejtegetéseit bírálat tárgyává tenni, mert ez és főként e helyen az én feladatomban nem lehet; én csupán arra szorítkozom, a mit Mocsáry Lajos úr a zsidók szerepléséről mond.

Azt mondja ő, hogy a protestantizmus minő nevet-séges szerepet játszik, a midőn a frázisok terén a hirlapíró sereggel versenyez, a mely nem bánja, ha a világ felfordul is, csak a zsidóság „hiúsága és dicsvágya” kielégíttessék.

Hát én merem állítani, hogy ez a nézet teljesen téves és indokolhatlan. Téves, először azért, mert nem csak a zsidóság küzd a polgári házasság mellett, de az összes felekezetek intelligenciájának 80 százaléka; téves másodszor, mert a zsidóság, *mint felekezett*, absolute semmi jót nem várhat a polgári házasságtól.

De ha már csakugyan azt hiszi Mocsáry úr, hogy a főmozgató erő a zsidóság hiúsága — én ugyan a társadalmi, politikai és felekezeti egyénjogúságra való törekvést inkább minősíteném önérzetnek, mint hiúságnak; — még ha ezt hiszi is, akkor sem ennél a törvényjavaslatnál volna meg az a bizonyos zsidó dicsvágy és hiúság, hanem talán inkább a recepció kérdésénél. Ez pedig egészen más dolog, mint a kötelező polgári házasság és úgy tudom, hogy nem csak a zsidóság jobbjai óhajtják ezt elérni, de Mocsáry Lajos úr is mindenkor támogatja e törekvésben a magyar zsidóságot.

De téves Mocsáry Lajosnak az a hite is, hogy a zsidóság előtt annyira semmi sem az az 1868: 53. t.-c.

* E cikknek egynémely személyi vonatkozását nem tudjuk magunk előtt indokolni; egészben véve azonban híven fejezi ki lapunk álláspontját az 1868. LIII. értéke felől és abban a tekintetben is, hogy nekünk nem elméleti egyénjogúságra, hanem tényleges egyenlőségre van szükségünk s ezt nem ígérettel, hanem tétéles törvényekkel kell biztosítani. Együttal a t. szerző kívánságára készséggel tudatjuk, hogy előbbi cikkében, Apponyival szemben, *facultatív* polgári házasság helyett, mindenütt *szükségbeli* értendő. Szerk.

Ismétlem, hogy nem az én feladatomban ebbe, a protestáns és katolikus felekezetek között fennforgó nagy harcba belé avatkozni, de annyit bátor vagyok megjegyezni, hogy ha Mocsáry Lajos úr szerint a „szülők természetes joga“ a vegyes házasságoknál majdnem minden gyermeket el fog halászni a katolikus egyház számára: akkor én azt merem állítani, hogy a zsidó házasságoknál pedig egyenesen minden gyermek el fog veszni és a keresztyén vallások fogják azt elhalászni. Nem vonom kétségbe, hogy az ily házasságok ritkán fognak megcsinálni még a polgári házasság életbelépte után is, de ha csak egy ily elhalászás esik is meg, már az is csorbát ejt az elven. A ki pedig annyira rabja az elveknek, miként Mocsáry Lajos — és ezt az ő dicsőségére való dolognak tartom — az előtt nem a statisztikai kimutatásnak, de magának az elvnek kell irányadónak lenni.

És így talán sikerült kimutatnom, hogy a magyar-zsidóság nemcsak a protestantizmus iránt érzett, kétségbevonhatlan tisztelete és rokonszenve, de a saját felekezeti érdekéből is kell, hogy az 1868: 53. t.-c. határozmányai iránt a legnagyobb érdeklődéssel viseltesse. És legyen meggyőződve a cikkíró úr, hogy ha a zsidóság Mocsáry Lajos úrral együtt közösen csinálhatná meg az egyházpolitikát, akkor az 1868: 53. t.-c. és az elkeresztelési rendelet nem csak „fenntartandó“ de végrehajtandó is volna. De hát — — — — —

Abban — mint mondtam — nagyon tévedett Mocsáry Lajos úr, hogy csak a zsidóság küzd a hírlapirodalom terén a kötelező polgári házasság mellett; mert küzd a mellett az igaz magyar liberálisizmusnak és szabadságszeretetének majdnem minden bajnoka. De még abban is téved, hogy az egész zsidóság küzd a kötelező polgári házasság mellett, mert ez állítását fényesen megcáfolja a „Pesti Napló“, a mely — közbevetőleg legyen mondva — Mocsáry Lajos úrnak újabb egyházpolitikai cikkeit hűségesen átveszi (?), bizonyára nem a szabadelvűség, se nem a protestantizmus érdekeinek előmozdítása végett.

Végezetül egy pár szót még. Mi véghetetlenül sajnáljuk, hogy ne mondjuk: fáj nekünk, hogy a mi törekvéseink és eszméink lelkes harcosainak élén nem üdvözölhetünk egy oly köztisztviselőt álló, a hazafiság és becsület mezején annyira kimagasló, minden tisztességes embernek példányképpül szolgálható férfit, miként Mocsáry Lajos. De vigasztal bennünket az a hit és remény, hogy az egyházpolitikai reformok sikere olyan új epochát fog inauguralni a politikai és társadalmi közéletben, a melynek eredményei — ha nem is teljesen elérni — de legalább meg fogják közelíteni azoknak az eszményeknek a diadalát, a melyekért a Mocsáry Lajos úr szíve egy hosszú életen át dobogott és — adja Isten — hogy még sokáig dobogjon!

T. szerkesztő úr pedig azon esetben, ha e felszólalásomat, mint teljesen értéktelen dolgot nem dobta félre, fogadja legmélyebb köszönetemet; minden körülmények között pedig igaz nagyrabecsülésemért azért a nemes és tiszteltreméltó küzdőleért, a melyet becses lapjában a minden, arra érdemes felekezetet egyaránt boldogító szabad eszmékért és emberies törekvésekért folytat.*

Arany Lipót,
hírlapíró.

* A »Nemzet« munkatársának eme felszólalását készséggel nyomattuk ki annak igazolására, hogy mi őszintén valljuk az »audietur et altera pars« elvét, nem úgy, mint a zárt sorompok között dolgozó napi lapok. Hogy az 1868: LIII. eltörlése a zsidóságnak sem lesz javára, — azt jól sejtí a t. felszólaló. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.

A társadalmi működés minden terén, a mi leginkább elősegíti a sikert, a helyes munkabeosztás. Kell ily munkabeosztásnak lenni az iskolában is, mely által szabályosan irányíttassék mind a tanító, mind a tanítványok működése. Ezt a célt kell szembe előtt tartania minden tantervkészítőnek; ezt a célt kell szolgálnia minden egyes tantervnek — Ennél többre becsülni, legyen bár az a leg-tökéletesebb, egyetlen tantervet sem szabad, mert a leg-tökéletesebb sem több, mint egy váz, a melyet csak a tanító szorgalma s didaktikai képzettsége eleveníthet meg, hozhat igaz értéke; de ezen fent jelölt célra mégis a mily hasznos, époly szükséges. — Szükséges, hogy a mennyiben a fejlődő idő követelése új tananyagokat, s új didaktikai rendszerek a régi anyagoknak új tanmodorú feldolgozását kívánják meg: az ily tantervek is időnként módosuljanak, a fejlődő viszonyokkal párhuzamosan fejlődjenek.

Árvai József, nemcsak tankerületünknek, hanem hazánkban is egyik elsőrangú paedagogusa, 33 évvel ezelőtt írta meg egyházkerületünk megbízásából népiskoláink számára azt a tantervet, melyet tanszékeiben méltó utódja, az Irodalmi Kör megbízásából újjá dolgozott, vagy mondjuk: helyette újat írt.

S midőn az elfogadás alá bocsátott emez új tantervet egyházkerületünk, önkormányzati rendszerünkben folyólag, letette az egyházmegyékhöz véleményes jelentéstétel végett: nekünk első szempontunk kell, hogy legyen ennek elbírálásánál: mennyiben felel meg e tanterv első sorban felekezeti érdekeinknek? És eme felekezeti érdek nem lehet más, mint népünk általános, állásának megfelelő neveltetésben való részesítése mellett, annak vallás-erkölcsi neveltetése. Épen ezen, mondjuk felekezeti, de egyetemes szempontból is a legfőbb gondot igényli minden tantervkészítőnél a vallás tananyagának helyes beosztása.

És ha ezt a bírálatunk alá bocsátott, különben, be kell ismernünk, igen kitűnő tantervet, ezen szempontból vesszük elbírálásunk alá: sajnálattal bár, de kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy ezt éppen ez oldalról találjuk a leggyengébbnek. — Bár tudjuk és a tantervkészítő javára szívesen ismerjük be, hogy ő egyházunknak igaz és buzgó híve; nem kételkedünk abban sem, hogy ne tudná miszerint a vallásfejlődés terén a keresztyénség a maga egész szervezetével és intézményeivel, mint egy fejlemény áll a zsidó egyház hitnézete s intézményei felett: annál inkább csodálkozunk rajta, hogy sem az ő-, sem az új-szövetséget nem tekinti illetően magasabb szempontból; nem tekinti a maga egészében, sem organikus fejlődésében, hanem, mintha a biblia leíró eseményei csak mint egy olvasókönyv szervetlen összefüggésben álló darabjai állának egymás mellett, úgy hánja azokat szét a különböző osztályokba. Hogy példával igazoljuk állításunkat, kiír összesen 30 tételt. „A teremtés történetétől — Jézus menyemeneteléig“ a csoportosított I-II. osztály számára; ismét 40 tételt „Kain és Ábel-től — Saul megtéréseig“ a csoportosított III. és IV. osztály számára.

Lehet, hogy a tanterv t. szerzőjét az osztályok csoportosítására fektetett nemes, de e téren túlhajtott buzgalom vitte be abba a kényszerhelyzetbe, hogy ekként

tagolta szét a biblia szerves egészét, valamint ez vihető be azon tolhibának is megjáró nagy tévedésbe, hogy az első osztálynak vallástani tananyagául 30. bibliai esemény feldolgozását tűzi ki egész a Jézus menyemeneteléig, holott az I. osztálynak — szerény nézetünk szerint — más tananyaga a vallás-ismeret villágából nem lehet, mint egy pár rövid ima s egy pár vallás-erkölcsi tartalmú szép elbeszélés.

Ekként kénytelen lévén a tananyag beosztását megatámadni már a kezdő alapnál: adom — legjobb belátásom szerint — a vallás tananyag beosztását egy 6 osztályú népiskolára nézve a következőkben:

- I. oszt. Imák, vallás-erkölcsi rövid elbeszélések.
- II. oszt. Ó-szövetségi rövid történetek (37 darab), bibliai- és zsoltár-versekkel.
- III. oszt. Új-szövetségi szent történetek (24 darab) bibliai- s dicséret-versekkel.
- IV. oszt. Keresztyén erkölcsstan.
- V. oszt. Keresztyén hittan.
- VI. oszt. Egyháztörténet s főként a reformáció története.

Az I. osztály a tanyagot venné részben az élőszóbeli elbeszélésekből, részben az abc-ben.

A II. osztályé volna az ó-szövetségi történetek: 1. Az első emberpár teremtése. 2. Lakása a paradicsomkertben. 3. Kiűzése a paradicsomkertből. 4. Megromlása az első testvérpár példájában. 5. Bűnhődése. (Özönvíz). 6. Megtérése. (Ábrahám). 7. Ábrahám hivatása. 8. Ábrahám fiúi engedelmissége. 9. Ábrahám utódai. 10. Izsák fiai. 11. Jákob—Eliézer. 12. Jákob fiai. 13. József Egyiptomban. 14. Mózes születése. 15. Küldetése. 16. Halál. 17. Józsué. 18. Sámson. 19. Izráel a bírák alatt. 20. Izráel a királyok alatt. 21. Dávid a zsoltáriró. 22. Salamon, a templomépítő. 23. Illyés próféta. 24. Jób. 25. Dániel próféta. 26. Kesergő Jeremiás. 27. Próféták jövődőlése a Messiásra.

A III. osztály tananyaga az új-szövetségi szent történetek: 1. A prófétai jövődölések beteljesülése. 2. Keresztelő János úttörői működése. 3. Jézus születése. 4. Jézus szülői s házi neveltetése. 5. Vágyakozása a templomba. 6. A templomban a bölcsek között. 7. Hivatása. 8. Megkeresztelése. 9. Megkisértetése. 10. Tanítványai körében. 11. A betegek körül. 12. Utolsó jeruzsálemi útja. 13. Nyilvános fellépése. 14. A templom megtisztítása. 15. A farizeusok lealcázása. 16. Ellenségei. 17. Utolsó vacsora. 18. Jézus bírái előtt. 19. Jézus tanítványaival szemben. 20. Önmegadás. 21. Önfeláldozása. 22. Halálon vett győzedelme.

A IV. osztály tananyaga a keresztyén erkölcsstan a következő feldolgozandó tételekkel: 1. Az ember paradicsomi élete. 2. Bűnbeesése a törvény megsértése által. 3. Bűnhődése a törvény megsértése miatt. 4. Mózes, mint a tízparancsolat írója. 5. A tízparancsolat származása. 6. I-ső parancsolat. 7. II-ik p. 8. III-ik p. 9. IV-ik p. 10. V-ik p. 11. VI-ik p. 12. VII-ik p. 13. VIII. p. 14. IX-ik p. 15. X-ik p. 16. A legfőbb parancsolat. 17. Jézus, mint a legfőbb parancsolat szerzője. 18. Mint vallás-erkölcsi életvezér. 19. Jézus szeretete. 20. Felebaráti szeretet. 21. Betegek gyógyítása, Lázár. 22. Szerencsétlenek felsegélése, irgalmas samaritánus. 23. Gazdag és Lázár. 24. Tékozló fiú. 25. Magvető. 26. Családi, 27. Polgári, 28. Egyházi erények. 29. Kötelességeink Isten-, 30. Magunk-, 31. Mások iránt.

Az V-ik osztály tananyaga: Keresztyén hittan a következő feldolgozandó tételekkel: 1. Ábrahám hite. 2. Jézusi hit. 3. Az úr imája. 4. Mi atyánk. 5. Ki vagy... 6. Megszentelenség... 7. Jöjjön el... 8. Légyen meg... 9. Add meg... 10. És bocsásd meg... 11. És

ne vigy... 12. Mert tied... 13. Amen. 14. Isten, mint a világ teremtetője. 15. A világ gondviselője. 16. Isten ismerete a természetből. 17. A bibliából. 18. Isten tökéletességei. 19. Az Urnak félelme. 20. Isten szeretete. 21. Isten tisztelete. 22. Imádkozás. 23. Esküvés. 24. Ítélet. 25. Lélek halhatatlansága. 26. A megváltás. 27. Jézus, mint megváltó...

VI. osztály tananyaga: Egyháztörténelem a következő feldolgozandó tételekkel: 1. A szentlélek kitöltése az apostolokra. 2. Az apostolok működése. 3. Pál megtérése. 4. Apostoli hit-forma. 5. A gyülekezetek szervezése. 6. Istenitisztelet. 7. A keresztyének üldöztetése. 8. Nagy Konstantin megtérése. 9. Egyházi szakadás. 10. pápaság kifejlődése. 11. Első reformatori mozgalmak. 12. A pápaság visszaélései. 13. Luther fellépése. 14. Zvingli működése. 15. Kálvin élete. 16. A protestáns név eredete. 17. A reformatió küzdelmei. 18. Terjedése Magyarországon. 19. Országos szervezkedése, 20. Üldöztetése főként Rudolf alatt. 21. Az erdélyi fejedelmek pártfogása. 22. Békekötések. 23. I. Lipót, Pozsony, Eperjes. 24. II. József 1790/1. 25. Egyházkormányzatának kifejlődése. 26. Egyházközségek. 27. Egyházmegyék. 28. Egyházkerületek. 29. Konvent. 30. Zsinat. 31. A zsoltár fordítása. — Szcenzi Molnár Albert. 32. A biblia fordítása. — Károli Gáspár.

A vallás tananyagának illetően beosztásától s helyesen szerkesztett tankönyvek segítségével leendő feldolgozásától várom én a vallásitanítás ügyének előbbrevitelét a a népiskolában, a hol — sajnálattal kell bevallanunk, — hogy ma, dacára, hogy a vallásitanítás foglalja el sok helyt az iskolai időnek közel fele részét, még sem áll a siker a legcsekélyebb arányban sem a ráfordított idővel; megérdemli azért, hogy e tantárgy tanításának helyesebbé és sikeresebbé tételével tépelődjünk minél többen; megérdemli, hogy én is első sorban arra hívjam fel az intézők szíves figyelmét.

A vallásitanítás segédanyagánál, az énektantárgyánál szintén nem helyeslem az osztályok olyatén csoportosítását, mint azt a tanterv készítője teszi, hanem a betanításra felvett 50 darabot óhajtanám 10—10 darabjával beosztani az 5 osztályba, öt éves cyclusba, magától értetődően, hogy az első osztályt kihagynám a számításból.

Ugy az írva-olvasás, mint a nyelvtan tananyagának felsorolásánál szeretném ott látni, mint használható tankönyveket, az Irodalmi Kör által közelben kiadott új ABC-ét, valamint a nemrég átdolgozott Magyar nyelvtant.

Túlterhelésnek tekintem, melynek gyakorlati értéke vajmi kevés, az ének elméletének oly kiszélesített körben való taníttatását.

Osztozom Dicső Endrének, mint e lapok múlt évi 22. számában fellépett első bírálónak azon bírálati nézetében, melylyel elítéli a csendes foglalkozásnak túlbecsülését, fektetve ítéletét egy szintén neves pedagógusunknak, dr. Kiss Áronnak, ezen véleményére: „a csendes foglalkozás legtöbbször csak csendes semmittevés s igen sok alkalmat nyújt arra, hogy a gyermek szórakozottá legyen.” Azért én elégnék, az iskolai fegyelem fentartása érdekében is előnyösebbnek tartom, hogyha a felsőbb osztályok addig, míg a tanító az alsóbb osztályokkal végez, előkészülnek vagy egyszerűen figyelnek s csak a tanlecke ledolgozása után kapnak a ledolgozott tananyagból írásbeli utángyakorlatot. Ezen rendszer mellett szükségképen el van kerülve az a beáltható tévedés is, hogy pihenőt kelljen adni egy osztálynak, a mely még nem dolgozott.

Gyakorlatból szólva, elitélek minden kisegítő rendszert, mert nem akarom, hogy a kisegítők elrontsák, a

mit én javítottam. Osztom nevezett bírálónak ama kiváló véleményét itt is, hogy a kisegítők besegítenek az eredménytelenségbe.

De ott már határozottan a tanterv készítője mellé állok, hol a tantárgyak sorából a beszéd- és értelemgyakorlatot, mint a mely sokkal inkább tan módszer, mint tantárgy, a házi ipar-, mértan-, egészség- és gazdaságtannal együtt kiküszöbölé, — elégnék tartván a faiskolai- s ezzel kapcsolatos gazdasági gyakorlatokat.

Ezek szerény nézeteim a benyújtott tantervre, a melyeket, ha a tanterv derék készítője figyelmére méltat, nem csak, hanem ezek szerint azt átdolgozza, hiszem, hogy nagyot fog segíteni népiskolai ügyünk előbbrevitelén.

Újj István.

TÁRCA.

A jezsuiták és az ellenreformáció.

Most, a mikor a főpapok által vezetett kath. nagygyűlés a leendő parlamentet reverszálisos és hárompróbas kath. képviselőkkel szeretné megtönni; a mikor tehát a jezsuiták által szított kath. reakció minden vonalon megindult, annyira, hogy annak ellensúlyozására szabadelvű kath. nagygyűlést kellett összehozni: — igen időszerűnek tartjuk a „Prot. Kirchenzeitung“-nak egy feljajdulását (1894. 3. sz.) bemutatni, hogy tájékoztassuk olvasó közönségünket a felől: mit várhatunk mi a jezsuitizmus megindult terjedésétől s a protestantizmus esetleges meggyöngyülésétől — szeretett hazánkra. A cikk írója a német birodalmi protestantizmusért s az egész birodalom békeségeért aggódik; de úgy egyes pontjaiban különösebben, mint általában egész szellemében minket közről érdekel s mintha nekünk is szólna.

* * *

„Gyakran kijutott ugyan már protestáns népünknek az a mély megaláztatás, hogy vallási érdekeit lanyhán látta képviselve a német parlamentben, annyira, hogy a centumpárt győzelemről-győzelemre szállt; mindamellett semmi sem sujtotta mostanában erősebben a német protestantizmust, mint az az engedmény, a mely szerint a parlament másodikzi szavazás után is megengedte, hogy a jezsuitákat kitiltó törvény visszavonassék. — Hát ismét éjszaka borítsa be Németországot? Hát annyira kihalt volna-e a politikai és protestáns szabadságérzet az 1870—71-ki dicső harcok után, hogy önként kiszolgáltatjuk magunkat a római zsarnokságnak? Hát csakugyan nem vagyunk mi jobbak, mint egy szolga-had, a mint külföldön neveztek bennünket, mielőtt összetömörültünk egy új német császársággá?! Az elégedetlenség forr és háborog az egész birodalomban; pártok pártok ellen fegyverkeznek; a birodalom és haza iránti kötelességek egyéni érdekek miatt gyakran háttérbe szoríttatnak; — hát így folyjon-e ez tovább is, talán az alig megalkotott német birodalmi egység rombadőltségig? És a jezsuiták azért nyerjék-e vissza honosságukat, hogy a birodalmi bukást sietessék? — talán egy második harminc éves háború által?

Ama nagy hullámokat vert vitákban, melyek a jezsuitáknak a birodalomba való visszabocsátása miatt folytak, egyesek ismételten is azzal érveltek védenek mellett, hogy a rendet egy kivételes törvény száműzte a birodalomból, már pedig a kivételes törvények igazságtalanok és nem volnának megengedhetők. Azzal is előhozakodtak, hogy Loyola Ignác rendje nem a protes-

tantizmus ellen alapított. Az első állítás — véleményem szerint — nem logikai, a másik pedig történelmileg nem igazolható.

Minden kivételes állapot, kivételes alkalmazkodást követel. Más bánásmódban részesül a beteg és másban az egészséges ember, a fekélyek és rákképződmények pedig, hogy megmentessék a test a gyorsan terjedő veszedelemtől, kivágattatnak. A jezsuita rend nem egyéb, mint az államok testén — legyenek azok bár katolikusok vagy protestánsok — megevesedett fekély. Ezt a fekélyt csak imént metszettük meg ki magunkból szerencsésen és most újra magunkba oltuk azt?! — Miért? Azt mondják: azért, mert annak joga van élni!!!... A mi pedig nem jelent mást, mint azt, hogy szántsándékkal szolgáltatják ki a német birodalmat egy új mérgezési és felbomlási folyamatnak. A szocialista, a Welf, antiszemita és más villongásokhoz megszerezzük az országnak még a felekezeti versengést is és hogy ez utóbbi mily iszonyúvá fejlődhetik ki, tanúsítják maguk a jezsuiták, sötét működésök borzasztó története által. Rövid uton ezt bebizonyítani nem lehet; de annál tisztábban láthatjuk, ha a történelembe beletekintünk.

Az igaz, hogy Loyola Ignác, a spanyol lovag, akkor, mikor ő magát a „Jézus társaság“ alapítására elszánta, még mit sem tudott akár Luther, akár Zwingli fellépéséről s egyedül az volt célja, hogy a pápának egy papi gárdát teremtsen, a mely teljes önmegtadadással szentelje magát szolgálatának, annyira, hogy minden egyes tagja mindenkor készen legyen „Ő Szentségének“ és parancsainak vakon engedelmeskedni, tekintet nélkül arra, hogy mit követel tőle „Krisztus helytartója“, hová küldi őt, vagy hogy „Ő Szentsége“ parancsaineki, a szolgának, javára vagy kárára vannak-e? Mikor azonban Ignác a „német eretnokségnek“ olaszországbeli nagy és szörnyű terjedéséről értesült, a pápa iránti hűségsküjét legott megtoldotta azzal a kötelezettséggel, hogy a rend mindaddig nem nyugszik, a míg minden eretnokséget teljesen ki nem irt és míg a „Krisztus helytartója“, mint legfőbb egyházi és világi ur, lábainál nem látja az egész világ népeit, fejedelmeit és uralkodóit. És Ignác, mint valamely óvatos, de egyuttal bátor hadvezér — oly kitűnően tudta a „Jézus századát“ begyakorolni, hogy rövid idő alatt mind visszahódította a szent szék számára azokat a tartományokat, a melyeket attól a protestantizmus elszedett; az olyan eretnekeket pedig, kik sem bibliájukat kiadni, sem minden eretnokséget megtagadni nem akartak, a legborzasztóbb büntetésekkel — jószágvesztés, száműzés, örökös fogság, máglya stb. — üldözték. A legszomorúbb joggal mondhatjuk tehát, hogy „Jézus századában“ a reformációnak a legelkeseredettebb ellensége támadt, a minthogy maguk a jezsuiták is szívesen dicsekesznek azzal, hogy ők csinálták az ellenreformációt. Ha ezt most el akarjuk és fogjuk felejtetni, az a rendnek roppant előnyére, de a protestantizmusnak és a német birodalomnak a legnagyobb veszedelmére lesz!

Sokszor volt szó utóbbi időben arról, hogy mily jó dolog volna az, ha a protestáns falusi lelkésznek mód nyujtatnék arra, hogy theol. tanulmányait folytathassa. Azonban nem kevésbé fontos lenne az sem, ha úgy a lelkészek, mint a laikusok a világ-történelmet alaposabban tanulmányoznák, mert a történelem a legjobb oktató. — Lelkészeink is abba találhatnák meg — kathedrai beszédekhez a leghathatósabb és legtanulságosabb anyagot, mert a Jézus Krisztus megjelenését is csak akkor tudjuk teljes jelentőségében méltányolni, ha emberek és népek sorsából igazolhatjuk, hogy a szellemi életnek ama folyamatai, melyek ez isteni forrásból fakadnak, milyen ter-

mékenyítő habokban ömlenek szét mindenüvé s hogy miként nyílnak tátongó örvények is mindenütt, hogy a mutakozó áldást pokoli sötétségükbe is betemessék.

De soha, senki és sehol nem merészelt többet a végből, hogy Krisztusnak a földi isten-ország megalapítására fordított munkája homályba boruljon és az ő meghamisított tanain egy félelmetes pap-uralom támadjon, mint az a rend, a mely magát — mintegy a névnek is gúnyjára — „Jézus társaság”-ának nevezte el.

Négy évtizeddel azután, hogy Luther Márton az ő 95 tételét a wittenbergi vártemplom ajtajára kiszögezte, az általa megindított vallás-újítás már messze tulterjedt Németország határain s behatolt Skandinávia, Anglia, Francia-, Spanyolország Portugália, Felső-Olaszország, Lengyel és Magyarországra is. A velencei követ számítása szerint 1558-ban Németországban a lakosságban a lakosságnak csak egy tizede, az ausztriai császárságban pedig csak egy harmincadrésze volt katolikus. Ekkor léptek elő a jezsuiták és fogtak hozzá az ellenreformációhoz.

„A katolikus szellem quintessenciája — mondja Macaulay — az ő társaságukban összpontosult és törtenetük egyszersmind a nagy kath. visszahatás története!” Spanyolországban, a mikor ott a jezsuiták működni kezdtek, a déli tartományok lakóinak fele protestáns volt, de alig 30 évi működésök után 345,000-rel nőtt a katolikusok száma. IV. Filep özvegyének, Osztrák Mária Anna királynőnek gyóntatója, a jezsuita nagy inquisitor, *Ritar*d büntetlenül mondhatta már ekkor egy spanyol grandnak: „Tudod-e, hogy tisztelettel tartozol nekem; a kinek isten mindennap kezeimben. királynétok pedig lábaimnál van.” — „Portugáliában — mondja a jezsuita *Geörgel* — a jezsuiták nemcsak a királyi hercegek és hercegnők lelkiismeretét és tetteit kormányozták, hanem a király és miniszterei minden fontosabb állami ügyben is kikérték tanácsukat és beleegyezésök nélkül egy közgazgatási állást sem töltöttek be.” Flandriában is minden előkelőbb családnál mint gyóntató atyák szerepeltek és itt a nők azt a gyönyörűséget is megszerezték nekik, hogy általuk magukat hetenként egyszer megostoroztaták. — Franciaországban, mindjárt letelepedésük után (1561) — mindannak dacára, hogy a Sorbonne hatalmasan kikelt ellenök — oly hatalomra vergődtek az udvarnál, hogy a „párisi vérnász” főképpen az ő eretnek-vádoló árulkodásaiknak tulajdonítható. — Olaszországban a Waldensek irtásában vitézkedtek s a piemonti és calabiai protestáns vértanúk jalkiáltásai közé a „Jézus százada” nak iszonyú győzelmi öröme vegyült. Így kezezték a többi országoknak is uraivá lenni. Az volt politikájuk mindenütt, hogy mint elnéző gyóntatók és szolgálatra kész tanácsadók, az országnagyok és fejedelmek bizalmát megnyerjék s azután a világi hatalomra támaszkodva, hódítva törjenek előre s rettegésben tartsák a népeket. Mint legrettenetesebb szövetségesök, őket szolgálta a „szent inquisitio.” Magában Spanyolországban 1481—1808-ig 31,912 személyt ítéltek eretnekiség miatt nyilvános kivégeztetésre 291,456-ot pedig örökös fogságra vagy gályákra. Ebből egy-egy évre 793 elzáratás vagy száműzés és 77 ünnepélyes kivégzés esik — „Isten és az egyház dicsőségére.”

Németországban nem tudott teljesen meghonosodni az „inquisitio.” *Marburgi Konrád* behozta, *II. Frigyes* s még inkább IV. Károly császár pártfogolták ugyan és ámbár VIII. Ince pápának is volt alkalma örvendezni *Sprenger* jezsuita „*Boszorkány kalapács*”-ának működése felett: még sem tudott itt ez az eretnek-törvényszék oly zsarnoki hatalomra emelkedni, mint a latin faj által lakott

országokban. Általában a jezsuiták a német birodalomban is megpróbálták türelmetlenségök és rém-rendszerek hatását érvényesíteni és mindazon tartományokból — kivéve Közép-Németországot és Magyarországot — a melyeket a protestánsoktól elhódítottak, a protestantizmust kiszorították.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

A Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.

(Vége.)

Hogy világosság tekintetében mit tartok a kiegészítőről, azt már fentebb elmondottam. Lássuk hát az anynyiszor hánytorgatott 17 határozós rendszert!

Szerző e kifejezéssel minden kétségen kívül Szinyei József magyar nyelvtanára céloz, mely manapság az egész országban el van terjedve. — Sietek kijelenteni, hogy én ennek sem vagyok barátja, mert a határozófajoknak különálló határozókként való felvételével a különben egyszerű határozó elméletet kissé bonyodalmassá teszi, s mint látszik, a nagy számmal sokakat megijeszti; de a kiegészítő-tannak így is elérhetetlenül felette áll, mert egy nagyon is logikus alapon, a *jelentésen* nyugszik. A mondattag nevét annak jelentéséből kell meghatározni. Szinyei kilenc önálló határozót vesz fel, ezekhez csatol még 8-at, mint fajtát, s így kapjuk az ominosus 17-es számot. Kibúvó ajtót a „gyenge, fejletlen értelemnek” azonban ő is hagy, amennyiben felveszi a *képes helyhatározók* ruganyos osztályát, hogy a növendék azt a mondattagot, a melynek jelentését ki nem találja, idecsaphassa. Tehát itt a *képes helyhatározók* osztálya az a lomtár, a mi Maklárinál *kiegészítő* néven szerepel, s a mibe a fejtörést kívánó határozókat fejtörés nélkül egyszerűen beledobjuk. A különbség a kettő közt az, hogy a Szinyei elnevezése, bár a mondattagot nem igen magyarázza meg, egészen szabályszerű és alappal bíró elnevezés. Megjegyzendő még, hogy Szinyei határozórendszerének a gimnáziumi tanításnál az az előnye is meg van, hogy lehetőleg igyekszik tekintetbe venni a megcsontosodott latin terminus technicusokat is (mértékhatározó = abl. mensurae; tekintethatározó = abl. és acc. limitationis; eredethatározó = abl. originis stb. Maklári szerint mindezeket kiegészítőnek *fordítják*!), s ez a törekvés, amennyiben nyelvünk törvényeivel nem ellenkezik, nagyon is méltánylandó.

Tudományos szempontból tehát a 17 határozós rendszer elfogadható. Gyakorlati szempontból sem oly szörnyű nehéz, mint a milyennek Maklári látja. Nehéz volna akkor, ha ma is úgy tanítanánk, mint régenten, a mikor a gyermeknek feladtak a tankönyvből bizonyos számú paragrafust bemagolás végett, rábízván, hogy a megtanult szabályokon gondoikozik-e, avagy nem? De épen Maklári nagyon jól tudja (tapasztalásból mondom: tanítványa voltam), hogy ez a módja a tanításnak nem igen divatos ma már. Azt pedig több évi gyakorlatom alapján határozottan állíthatom, hogy ha a tanító nem sajnálja a fáradságot, a legelvontabbnak látszó határozót is egész könnyedén definiáltathatja a gyenge, fejletlen értelmű gyermekkel is. Vegyük fel p. o., hogy egy 8—9 éves növendékem a következő mondatot olvassa könyvéből: Az én kardom egy arasszal rövidebb a tiednél. Elemezzük. Az állítmány és alany szokásos „felfedeztetése” után kérdezem: mennyivel rövidebb az én kardom?

Felelet: egy arasszal. Hogy tudtam meg? Megmértem. Mi annak a neve, a mivel mérünk? Mérték. Mi hát az arasz? Az is mérték. Milyen határozó hát az „egy arasszal”? *Mértékhatározó*. Ez a rövid elemzés csak találmányra van idevetve, melynél esetleg ügyesebben és tapintatosabban is rávezethető a gyermek a határozó fogalmára. S ha egyszer így rávezettük, az okoskodást a gyermek ellesi s néhány próba után már maga fogja magának a kérdéseket feltenni s a megfejtést végrehajtani. S kérdelem: nem végtelenül nagyobb haszna van-e az ilyen gondolkodással járó elemzésnek, mintha az „egy arasszal” mondattagra egyszerűen rámondanók, hogy kiegészítő?! A kiegészítőnek egyetlen egy ajánló levele van: nagyon kényelmes; a ki ezt elegendő oknak tartja megtartására, ám tegye!

Ezzel akár végezhetném megjegyzéseim sorát, ha fentebb azt nem állítottam volna, hogy Szinyei 17 határozós rendszerét én sem helyeslem, mert nagyon bonyolalmasnak tűnik fel. Méltán kérdezhetné e sorok olvasója, hogy ha egyik sem tetszik, miért nem ajánlok jobbat? E kérdésnek akarom elejét venni egy olyan határozó-rendszernek rövid ismertetésével, a melyben mind a Maklári kívánsága, hogy t. i. ne legyen 17 határozó, mind a természetesség és világosság, melyet az ő kiegészítője nélkülöz, szerencsésen egyesítve van s a mely teljesen tudományos alapon nyugszik. Ez a határozó-rendszer a nyelvek azon általános törvényén alapul, hogy minden körülmény meghatározásánál helyi viszonyokból, helyhatározókból indulunk ki; a cselekvésnek akár idejét, akár módját, akár okát, akár célját stb. határozzuk meg, mindig a térre átvive fogjuk fel s képletesen felvesszük, hogy az valahonnan kiindul, valahol nyugszik, valahová irányul. Így pl. az okhatározó semmi egyéb, mint egy átvitt értelmű, *honnan* kérdésre felelő helyhatározó, mely a cselekvés kiindulópontját jelzi; a célhatározó = átvitt értelmű *hová* kérdésre felelő helyhatározó, mely a cselekvés irányulása végpontját fejezi ki. Az elvont fogalmakat tehát realizáljuk s éppen olyan névragokkal és névutókkal látjuk el, mintha érzékeink alá eső, térben lévő tárgyak vagy személyek volnának. Ha p. o. azt mondom: *eszembe* jutott valami, *betegségbe* esett stb., itt az *ész*, *betegség*-fogalmakat térben levőkül fogja fel a nyelvérzék s éppen így is bánik el vele. Nem csak a mi nyelvünk, más nyelvek is éppen így alkotják határozóikat: a legelvontabb viszonyok kifejezésére is helyhatározó viszonzókat alkalmaznak. S ha ez így van: két tárgynak három lehető helyviszonya szerint az összes többi határozók is három részre szakadnak s mert minden határozót helyhatározó viszonzóval képezünk: egész joggal mondhatjuk mindazt, a mi nem helyhatározó, képes helyhatározónak. Mint-hogy pedig a helyviszonyokon kívül még az idő és elvont viszonyok kifejezésére van szükségünk a nyelvben, önként kínálkozik a határozóknak három nagy csoportra való felosztása:

- I. Helyhat. II. Időhat. III. Körülmény v. elvont hat.
 1. Honnan? = Mióta? = Eredet és okhat.
 2. Hol? = Mikor? = Állapot és módhat.
 3. Hová? = Meddig? = Vég és célhat.

Képes helyhatározók.

Nagyon szeretném hallani, mi kifogása lehet akár Maklárinak, akár másnak ez egyszerű, világos s mégis mindent magába ölelő felosztás ellen? S ez előtt állott M.-nak műve megírásakor, sőt több, mintegy évtizeddel ezelőtt is résztint a Barta-Malmosi Latin Mondattanában, résztint Simonyinak, legnagyobb mai nyelvészünknek, középiskolák számára írott magyar nyelvтанában. *Dóczi Imre* is alaposan fejtegeti e kérdést „A határozószók lo-

gikája” címen a Tanáregyesületi Közlöny 1885—6. évf. I. számában s most második kiadásban megjelenő Görög nyelvтанában e rendszert alkalmazza is. Hozhatnék még fel néhány kifogást a mondattanra, de legyen elég ennyi! A kiegészítő és függelékei elejtésével úgys csaknem minden hibája elesnék e könyvnek. Nagyon óhajtanám maga a könyv és az iskola szempontjából, hogy a második kiadásban már ne lennének benne az ósdi, értéktelen cafrangok, vagy ne lennének benne legalább abban a másokban, melyet szerző középiskolai használatra ír.

Jó oldalait nem szükséges felsorolnom; én javítani akartam megjegyzéseimmel hibáit, nem dicsérni az erőnyeit, melyek, különösen paedagogiai szempontból nagy számmal vannak. S hiszem, hogy kifogásaimat az általam nagyon tisztelt szerző úgy veszi, a hogy én megtettem: elfogulatlanul, a jövődő gimnáziumi magyar nyelvтан ügye iránti meleg érdeklődésem folyományaként.

Úgy legyen!

Gulyás István dr.

Pár észrevétel.

Nem vagyok a múltnak feltétlen dicsérője, s távolról sem vágyakozom a múltakat elragadtatással védő Don Quichotte szerepére; mindazáltal a lélek nem hagy nyugodni, midőn *Kovács Gábor dr.* úrnak a *Makláry Pap Miklós* úr által, népiskolák számára írt nyelvтанára vonatkozó bírálatában (megjelent e lapok ez évi 6 ik számában) a régi gimnáziumi és népiskolai nyelvtanra vonatkozó kemény ítéletét olvasom.

A körülmények úgy hozták magukkal, hogy mindkét munka helyett írt nyelvтанoknak egyik igénytelen bírálója voltam: úgy a Hegedüs-féle gimnáziumi nyelvтан helyett készülő nyelvтанak, mint az Árvai-féle népiskolai nyelvтан helyett készült Makláry-fele nyelvtanak.

A gimnáziumi nyelvтан bírálói közzé pedig azon címen vetettem föl, hogy módomban legyen konstatálni: vajon meg van-e a két nyelvtan között azon összhangzat, melyet ugyanazon egyházkerület alsó és felső fokú iskolái számára készült nyelvтанoknak okvedenél figyelembe kell venni. Én az összefüggést a két nyelvtan között meg is találtam, még pedig leghatározottabban kifejezve, épp a határozók és kiegészítők tanában, melyet én éppúgy helytelenítettem, mint Kovács Gábor dr. úr. A szerző úr azonban ragaszkodott dolgozata ezen sajátosságához. Épp azért kissé meglepett, hogy noha a bírálat felolvasásakor bírálatom ellen kifogása volt, mégis a munka előszavában szerény nevemet is azok közé sorozza, kik bíráló megjegyzéseikkel a javítás munkájában segítették. Ezt azért kívánom a történeti hűség okáért felemlíteni, mert Kovács Gábor dr. úrnak a népiskolai nyelvtanra vonatkozó ismertetése alkalmas azon téves nézetet kelteni, hogy a szerző úr másoknak reá tukmált »szakvéleménye« után indult ezen, kifogásolt részben, holott ilyet a szerző ur sem állít a maga nyelvтанának előszavában. Kovács Gábor dr. úr felszólalásának bizonyára meglesz az a haszna, hogy ha a népiskolai nyelvтан t. szerzője eddig érvet latott a határozók és kiegészítők tanának bonyolult módon való kidolgozásában a körülményben, hogy a gimnáziumi tanítás is ily rendszerben halad; egy szakértő kartárs véleményére a gimnáziumban is módosítani fogja azt.

A másik észrevételem Kovács Gábor dr. úrnak a régi (gimnáziumi és népiskolai) nyelvтанokra vonatkozó szigorú ítéletére vonatkozik. Nézetem szerint úgy a

Hegedűs-féle (gimnáziumi), mint az Árvay-féle (népiskolai) nyelvtanok nemcsak a maguk idejében voltak derék munkák, hanem — módszerüket tekintve — ma is használható könyvek lennének, csak a nyelvtudomány, (nem a módszer!) újabb vívmányait kellett volna azokban érvényre juttatni.

Hogy többet ne említsek: a Hegedűs-féle nyelvtan azon módszere, hogy a nyelvtani szabályt a példák alapján először synthetikai ítéletekbe foglalja, aztán rögtön analitikai ítéletekké alakítja át, előttem ma is utól nem ért jelességű könyvnek tünteti azt fel minden egyéb fogyatkozásai mellett is.

Azon reménnyel zárom soraimat, hogy ily eszmecserék által sikerülend a nyelvtan és nyelvtanítás kérdését tisztázni s a népiskolai nyelvtan t. szerzője tisztázott helyzettel álland szemben, mire munkájának újabb kiadására kerül a sor. Ugy legyen!*

Dezső Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A szabadelvű nagy gyűlés**, a melynek célja a hirhedtté vált kath. nagy gyűlés hatását ellensúlyozni, f. hó 4-én, az eddigi kilátások szerint, a humanizmus tiltakozása lesz a középkornak kivénült eszméi és intézményei ellen. Az egész ország józan esze fog ott megnyilatkozni amaz önző s roszakarató felfogás ellen, a mely különbséget kíván tenni — az ország képviselete szempontjából is — a katolikus és nem katolikus között s ilyen módon a kultur-harc veszélyes magvait kívánja bevetni az összeolvadás után áhító német földjébe. Részünkről jobban szeretttük volna, ha ez a gyűlés a nemesen gondolkozó katolikusokból telt volna ki csupán s ha ott ezek részéről a *nemzeti kath. egyház* eszméjének is pártfogója akad, sőt ha ott a *coelibatus el-törölését* is merészli valaki indítványozni s a *latin nyelvű mise* is megtalálja méltó ellenzékét. Ez lett volna az igazi szabad és nemzeti kath. szellem apotheosisa. — De így is, — az összes felekezetek emberiesen gondolkozó tagjainak protestatíójaként is — bizonyosan nyoma marad a március 4-iki nagy gyűlésnek a nemzet történetében s látszani fog majd hatása a parlament ábrázatán is, a melynek soha le nem mosható szeggyene már most is, hogy benne a haza ügyét magokat férfiatlanul béklyóba vert „honatyák“ segítik a visszaesés lejtője felé. A nemzet jó szelleme tegye dicsővé a szabadság, egyenlőség és testvériség lelkének március 4-iki megnyilatkozását!

— **Br. Vay Miklós és a polgári házasság.** Ő Excellentiáját, kerületünk és főiskolánk főgondnokát január hó vége óta betegség fogta el hivatalos teendőinek buzgó teljesítésétől. Most, hogy milliók öröme, egészségét visszanyerte, az a forró óhajta — mint a napi lapok írják — hogy a *polgári házasság tárgyalását az ő elnöksége alatt kezdené meg a főrendiház.* Az agg Simeonnak ez óhajta ki ne mondaná rá az *Ament?*!

— **A tiszáninneri kerület álláspontja az egyházpolitikai reformokra nézve.** Többek kívánságára s a netaláni félreértések megszüntetése végett ide igtatjuk kerületünknek két határozatát, a melyekről egyébként, annak idején, lapunk érdemileg megemlékezett.

Az egyik határozat — Fejes István indítványára — 1892. szept. 18—20. kelettel így szól:

* Korábban nem közölhattuk.

Szerk.

„Tekintve azt, hogy az 1868-ki vallásügyi törvény, a mely hazánkban, a kölcsönösség és viszonyosság alapján, a felekezetek közti békét célozza, a legközelebbi időben részint a végrehajtás hiányai, részint annak oly módon és oly helyen s oly magas egyéniség által történt megtámadása, sőt immár tekintélyében és hatályában megdöntése miatt, ily lejtőre vezetett állapotban oly zavaroknak és izgalmaknak lett forrásává, melyek főleg ránk, protestánsokra nézve mind tűrhetetlenebbekké válnak és pedig főleg azért, mert a fennálló törvénynek köteles megtartása és védelme miatt ránk hárítatik a felelősség azon viszályokért és nyugtalanságokért, a melyeket a törvény ellenzői már régebb idő óta támasztottak, mai napon pedig teljes erővel szítanak; tekintve továbbá azt, hogy a különböző vallásfelekezetek között bárminő áldatlan viszálykodások csak szeretett hazánk rovására történhetnek, a melyek minket, ha tőlünk nemfüggő okokból kelnének is, mégis mély aggodalomba ejtenek, mert magyar és magyar ember, honfi és honfi között, a vallási különbségek dacára, mint eddig, úgy ezentúl is képzelenségnek tartjuk az összetartó családi és társadalmi béke és szeretet felbomlását, vagy annak — az intézmények hibái vagy hiányai miatt — csupán veszélyes érintését is: hívja fel egyházkerületünk az országos zsinatot arra:

tegye tanácskozása tárgyává e nagyfontosságú kérdést és úgy az államkormányánál, mint szükség esetén a törvényhozásnál, tegyen lépéseket a megzavart jogrend helyreállítására, még pedig akképen, hogy vagy az 1868-ki törvény, a benne levő elvek sérelme nélkül pótolassék ki úgy, hogy az minden irányban végrehajthassék és a törvény iránti engedetlenség bárkinek is lehetetlenné tétessék, vagy pedig, ha ez bármi okból elérhető nem volna, akkor az előzetes egyéb egyházpolitikai kérdések megoldása mellett, mondja ki az állami törvényhozás a teljes vallás-szabadságot és a felekezetek közti jogegyenlőséget, kapcsolatban az általánosan kötelező polgári házasság behozatalával.

Egyházkerületünk ez indítványt egyhangúlag magáévá tévén, azt a zsinatra felterjeszteni határozta.

A másik határozat 1893. ápril 25—27. kelettel ez: „Beható és ev. ref. egyházunk egész alkotmányát megvilágító vita után, egyházkerületi közgyűlésünk, Mocsáry Lajos indítványa alapján, határozatilag kimondja, hogy bár a kormányt a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvvezetés és a zsidó vallás recepciója, mint kétségkívül szabadelvű reformoknak programjába való felvételért szívesen üdvözlí, mindezek mellett azonban az 1868. LIII. t.-cikket és különösen annak 12. §-át továbbra is fenntartani kívánja és felirat útján is kéri a kormányt, hogy az egyházpolitikai törvényjavaslatokat akként alkossa meg, hogy a célbavett reformok mellett ezen 1868. 53. t.-c. különösen annak 12. §-a teljes épségben továbbra is fentartassék.”

— **A hevesi ev. ref. egyház** presbitériuma folyó év február 3-ikán az egyház javára bált rendezett. Heves közönsége ez évben is, mint a múltban kellő pártfogásba részesítette a jótékony célú bált, a melynek tiszta jövedelme eddig 73 frt.

— **Ev. ref. tanárok tisztelgése Csáky grófnál.** A dunamelléki ev. ref. egyházkerület jogakadémiájának, tanítóképzőjének és középiskoláinak tanárai, múlt hó 22-én, küldöttségileg tisztelgtek a vallás- és közoktatási miniszternél, s megköszönték, hogy a nem állami tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslatot az országgyűlés elé

terjesztette. Szász Károly püspök, a küldöttség vezetője ez alkalommal átadta a miniszternek azt a hálafelet, melyet az egyházkerület tanárai mindnyájan aláírtak. A miniszter szívesen fogadta a küldöttséget s az üdvözlő beszédre mondott válaszában a törvényjavaslatnak egy olyan pontjára adott felvilágosítást, a mely sok államsegiyes iskola előjáróságát aggasztotta. Kijelentette nevezetesen, hogy a javaslatnak az az intézkedése, mely szerint a fentartóttestületek az állampénztárból — építkezési segély címen — kapott összeg után 15 éven át 3%-ot kötelesek fizetni a nyugdíjintézet céljaira, a múltra nem vonatkozik.

— **Panszláv tanulók egyesülete alakult a kézmárki ev. liceumban.** Az intézet tótajkú növendékei ebben a tisztos körben a magyarokat ellenségeiknek nevezték, írott ujságot bocsátottak szét, melyben testvéreiket nemzeti ségi harcra hívták fel. stb. stb. A tanári kar a kör V—VII. osztálybeli tagjait az intézetből kitiltotta s a kisebb növendékeket is csak ez iskolai év végéig tűri meg tanulói között.

— **Az Irod. Társaság ez évi felolvasó estélyei,** — mint olvasom — február 9 én megkezdődtek. Elmerengök a prot. írók szép témái felett és egy komoly kérdés támad bennem s tán többekben is. Van-e ezeknek a felolvasásoknak kívánt hatások? ha már folyvást Budapesten tartatnak!.. Nem lehetne-e ezeknek az estélyeknek az egész hazai protestantizmusra kiható sikert biztosítani? Mivel eddig az hiányzik! Ez a kérdés és mindig meg is adom rá a feleletet, hogy lehetne. Tudtommal ezek a felolvasások, — pedig kár értök, — nagyjából elhangzanak. De, ha mind megjelenne is, akár a Szemlében, akár a Prot. Egyh. és Iskolai Lapban: hiányzik a jó ügyhöz méltó siker. Miért? Mert ezeket a felolvasásokat az egész hazai protestantizmusnál kell gyümölcsöztetni. Exempla docent. Mit érne, ha a Term. Tud. Társaság által rendezett felolvasások fűzet- és könyvalakban is meg nem jelenének? Így pedig minden érdeklődő olcsón élvezi azokat. Az elmaradt ujhelyi felolvasások apró fűzetekben jelentek meg. Tudjuk, igen kapósak voltak. Miért ne lehetne ezt tenni az Irod. Társaság felolvasásaival? Hány ezren lennének, a kik megadnánk az értök járó 20, vagy 30 krt. S növekednék a tőke, terjedne a világosság! Szíveskedjék Nagytiszteletű úr e kis interpellációt e lap útján figyelmébe ajánlani a budapesti vezérférfiaknak.*

Azari.

— **A kath. autonómia ügye** egy lépéssel előbbre mozdult. Február 24-én összeült a hercegprímás budai palotájában az a 30-as bizottság, a mely egyharmad részben papi, kétharmad részben világi tagokkal, a király engedelmével s a miniszter átirata nyomán van hivatalosan javaslatot készíteni az autonómiai újabb kongresszus módoszatai iránt, egyúttal pedig véleményes jelentést adni arra nézve, hogy az 1872. évi kongresszus munkálata mennyiben volna most felhasználható. A bizottság elnöke Vasváry primás volt, a ki a kath. autonómiától a klérus és a világi hívek közt szükséges összetartás erősítését, az erők egyesítését, az erkölcsi kapcsolatok szilárdulását s általában a kath. közszellem javulását várja. A bizottság Gajdó Salamon indítványára kimondta, hogy az 1872-ben meghatározott statútumok alapul szolgálhatnak ma is az újra összehívandó kongresszusnak s kifogásolta a miniszteri meghívót, a mely csak a szűkebb értelemben vett Magyarország katolikusainak autonómiájáról szól.

* Szívesen közöljük e felszólalást, noha ez némileg időntúli. Az Irod. Társaság egyes felolvasások külön kiadását már megkísérelte, de — úgy látszik — a felszólaló által reményezett *ezerek* nem jelentkeztek. E tekintetben a lapunk által sürgetett *parokhialis könyvtárak*-ban volna az igazi gyógyszer, de nem a papiroson!! Szerk.

A bizottság az autonómiát a szélesebb értelemben vett Magyarországra is kiterjeszteni kívánja. — Az országban, február 26-án mondott nagy beszédében, a miniszterelnök is foglalkozott a kath. autonómiával. Szerinte ez nincs az egyházpolitikával szoros kapcsolatban, csak összekapcsolatott azzal. Elismeri azonban, hogy az úgy a *vallásosság emelése, mint az illetéktelen kül-befolyások megelőzése* érdekében nagy előnyökkel járhat, de ő is — mint gróf Csáky — csak igazi autonómiát akar, azaz nem olyat, a mely közbeeső tagolatok nélkül létesül, hanem a mely a hívőknek széles rétegeit képes magába foglalni. Az ilyen fajta autonómiától — eddigelé még — a főpapság igen iszonyodott; de ha az összes papi javaknak továbbra is háborítatlan élvezője maradhat, akkor talán az ilyen szélesebb körű önkormányzattal is kibékül.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1893—1894-ik iskolai év második felére.** A) **A vallás- és egyháztudományi szakban:** MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Erkölcstanból:* a második, vagy elvi részt, hetenkint 3 órán. 2. *Liturgiát és Katechetikát,* hetenkint 4 órán. 3. *Gyakorlati theologiai szemináriumot* tart hetenkint 2 órán. WARGA LAJOS, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *A keresztény egyház történelmét* (reformatio előtti korszak, folytatva), hetenkint 4 órán. 2. *A magyar prot. egyház történelmét* (folytatva), hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését* (folytatva), hetenkint 4 órán. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *Az újszövetségi irodalom történetét* (folytatva), hetenkint 4 órán. 2. *A vallástudományok rendszerét* (encyclopaedia), hetenkint 4 órán. 3. *Az angol nyelv elemeit,* hetenkint 2 órán. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár előadja: 1. *Az ó-szövetségből az Énekek énekét* (folytatva) s a III-ik Esaiást (Esaiás LVI—LXVI.), hetenkint 3 órán. 2. *Az új szövetségből:* a Galatához írott levelet s az Apost. Cselekedeteinek megfelelő részleteit. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (isagogika, folytatva), hetenkint 3 órán. 4. *Ó-szövetségi szemináriumot* tart hetenkint 1 órán. B) **A bölcsészeti szakban:** SZINYLEY GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *A XVI. század német történetét* főtémaként a költészetre, hetenkint 4 órán. 2. *Neveléstant*, (különös rész), hetenkint 2 órán. DR. SZEKELY GYÖRGY, rendes tanár előadja: 1. *Az ókori bölcsészet történetét* (folytatva), hetenkint 4 órán. 2. *Művelődéstörténetet*, hetenkint 4 órán. 3. *Tanítja a német nyelvet*, hetenkint 2 órán. CSONTOS JÓZSEF gimn. h. tanár, előadja: 1. *A legújabb kor történelmét*, hetenkint 4 órán. KISS ZSIGMOND, theol. segédtanár s alkönyvtárnok, előadja: 1. *A héber nyelv elemeit* (folytatva), hetenkint 4 órán. 2. *Az újszövetségi görög nyelvet* (folytatva), hetenkint 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS gimn. tanár, tanítja: 1. *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt az egész theologiai ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenkint 1 órán. C) **A jog- és államtudományi szakban:** SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (pandekták), heti 8 órán. 2. *A római örökösödési jogot* (rendkívüli előadás) heti 2 órán. BALLAGI GEZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A pénzügytant*, heti 4 órán. 2. *A házjogot* (rendkívüli előadás) heti 1 órán. 3. *Az európai nemzetközi jogot* heti 3 órán. 4. *A gyakorlati közgazdaságtant* (rendkívüli előadás) heti 2 órán. FINKEJ JÓZSEF a jogtudományok doktora, ügyvéd és rendes jogtanár, ez idei szakelnök, előadja: 1. *A peres és perenkívüli eljárást* heti 5 órán (folytatva). 2. *A telekkönyvi eljárást* (rendkívüli előadás) heti 1 órán. 3. *Az új sommás eljárást* (rendkívüli előadás) heti 2 órán. KUN

BÉLA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *Magyarország és Ausztria statisztikáját* heti 6 órán. 2. *Az államszámviteltant* heti 3 órán. 3. *Az európai államok statisztikáját* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. BARTHA BÉLA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot* (folytatva), heti 5 órán. 2. *A váltó- és kereskedelmi jogot*, heti 6 órán. 3. *A magyar örökösödési jogot* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár előadja: 1. *Az egyetemes európai jogtörténetet*, heti 5 órán. 2. *Alkotmány fejlődésünket V. Ferdinánd alatt* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. 3. *A hatalmak megosztásának elméletét* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. FINKEY FERENCZ, a jogtudományok doktora, helyettes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntetőjogot* (folytatva), heti 5 órán. 2. *A magyar államjogot*, heti 6 órán. SZEKELY GYÖRGY, a bölcsészeti tudományok doktora, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *A művelődéstörténetet* heti 4 órán. 2. *Az ókori bölcsészet történetét* (folytatva), hetenkint 4 órán. 3. Tanítja a német nyelvet, hetenkint 2 órán. CSONTOS JÓZSEF, gimn. helyettes tanár, előadja: *A legújabb kor történetét*, heti 4 órán. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos előadja: *A törvényszéki orvostant*, heti 2 órán. NAGY GUSZTÁV, theologiai rendes tanár, tanítja: *Az angol nyelv elemeit*, hetenkint 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán.

— **Adományok.** Br. Vay Miklós, híven önmagához, a sárospataki főiskola s ennek ifjúsága iránt érzett szeretetét újabban is 300 forintos adománnyal pecsételte meg. Ez összeg az akadémiai ifjak önképző társulata, a Tompa-szobor-alap és a szépművészeti múzeum közt egyenlően osztandó szét. Ha e nagy példának követői támadnának, a főiskola szép kertjében rövid időn ott üdvözölhetnők a virág-regék dalmokának szobrát. Kár, hogy az e célra kezdeményezett, szépművészeti felolvasásokkal az önképző-társulat most olyan mélyen hallgat! — Egy, magát hírlapilag megnevezni nem kívánó asszonyosság szintén 300 forintot küldött a főiskola pénztárába, oly feltétel alatt, hogy annak kamatai felsőborsodi ifjak segélyezésére fordítassanak.

— **A latin írásbeli érettségi vizsgálat** valószínűleg módosulni fog. A vallás- és közoktatási miniszter felhívására, az országos közoktatási tanács közepiskolai szakosztálya, legközelebb tanácskozott a felett a kérdés felett, hogy a magyarból latinra fordítás az érettségi vizsgálat lényegének s a latin nyelvtanítás eredményének kockáztatása nélkül, mint végső cél, mellőzhető-e? és ha igen: mivel pótolandó? A szakosztály véleménye szerint a latin scriptum, mely egész latin tanításunk jelenlegi módszerével és céljával semmi összhangban nincsen, bátran mellőzhető. E helyett ajánlja a szakosztály, hogy az ifjak azokból a latin auktorokból fordítsanak szótár nélkül 20—20 sort, melyeket az iskolában tanultak, de mindenik munka azon részéből, melyet a tanításkor nem olvastak. Ajánlja továbbá, hogy a fordításul felhagyott szövegnek a tanár által kijelölt egy részét nyelvtani és stilisztikai szempontból, másik részét pedig tárgyi szempontból magyarázzák a vizsgára jelentkező ifjak.

— **A házassági jogi javaslat tárgyalása** még mindig tart az országházban. Az ellenfelek keményen mérköznek s kivált a nemzeti párt tagjai igyekeznek kiállani vezérök elvei mellett s a kormány politikája ellen. Váltig bizonyítják, hogy a javaslat keresztülvitelehez nincsenek meg az előfeltételek s hogy az ő programjukból kizsa-

kasztott reformok (nem ő általuk keresztülvive!...) veszedelmére lesznek a vallásosságnak és erkölcsiségnek, tehát a nemzetnek is. Az 1868. LIII-at nem engedik eltörölni — jobb időig A függetlenségi pártnak a kormánnyal tartó része nagy lelkesedést merített a Kossuth Lajos leveléből, a mely a kötelező polgári házasság megszavazását sürgeti, még ha az ördögtől származik is az. E párt egyes tagjai az 1868. LIII-hoz szintén erősen ragaszkodnak s csak az 1848. XX-nak határozott megvalósítása esetén tudnának róla lemondani. A vita folyamán — épen miniszteri igazolás mellett — kiderült, hogy Vaszary főrendiházi mérges beszédjének legnagyobb része van a reformok összehozásában s hogy nem a komáromi jubileum dobta a bombát a felekezetek közé és kényszerítette a kormányt a felekezetek békeségének keresésére s a béke feltételeinek törvénybe foglalására, hanem a róm. kath. klérus s annak feje. A kormány tagjai (Csáky, Wekerle) nagy beszédekkel próbálták az Apponyisták állását meggyöngíteni s a felekezetek aggodalmait eloszlatni. De ez nem egészen sikerült, mert a „Magyar Állam“ szerkesztője, továbbá Tódor József (kath. pap), gr. Pongrácz Károly, gr. Szapáry László stb. s protestánsokról Bethlen Gábor gróf és Kovács Albert megmaradtak továbbra is elégedetlenkedőknek; a „jó katolikusok“ és a szabadelvű protestánsok azonban (Pulszky Ágost, Horváth Gyula, Darányi Ignác, Komjáthy Béla, Szász Károly) vidáman néznek a jövőre és a kötelező házasság behozatalától a felekezeti békeség mellett a nemzet erősödését és az ellentétes elemek összeolvadását reménylik. Szerintünk sincs veszély a reformokban, föltéve, hogy a kapcsolatos kérdések úgy odatnák meg, a mint azt az osztó igazság elve követeli. Erre azonban az eddigi kormány-nyilatkozatokban nincs meg a kellő biztosíték. Az az érve Kovács Albertnek, hogy a debreceni zsinat még szentszékeket kívánt, semmit sem mond a reformátusok ellen, mert ezzel a kívánsággal csak az egyenlőséghez való jogát demonstrálta a ref. egyház. A vita — sajnos — kezd veszíteni először mutatkozott méltóságából s a honatyák bölcsen tennék, ha — egymást úgy sem kapacitálhatván, — szavaznának!

— **Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjjal hátralekban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni, hogy az eddigienél jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrésről ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátralek díjakat, az újabb költséget okozó, postai megbízás útján hajtani be.**

A „Sárospataki Lapok“ nem nyerészkedési vállalat, hanem az egyház- és iskola ügyei iránt melegen érző, azoknak javára és érdekében működő organum, melyet nagy áldozattal tart fenn Irodalmi Körünk még akkor is, ha az előfizetési díjak pontosan beküldetnek; ha pedig az a tetemes hátralek, mely ma kint van, ezutánra is megmaradna, úgy a lapot képtelenség volna fentartani.

Minden hátralek előfizetővel közölni fogjuk tartozását — előre is szívesen felkérve őket hátralek díjaknak lehetőleg rövid idő alatt való beküldésére.

A kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből. A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészi-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A nagy vita. A nagy népgyűlés. Az 1868. 53. a bizottságban.« *Mocsáry Lajos.* — »Hallgassunk még ?« *Kovács Károly.*
— »Felelet Szalóczy Pál ur kérdésére s kilátásaink a jövőre.« *Ujfalussy Béla.* — »A szupplikáció megváltása.« *Sajóparti.*
— »A sárospataki főiskolai tanári kar emlékirata az igazgató-tanácsához.« — »A jezsuiták és az ellenreformáció.« *Dorneth I. után, W. A.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

A nagy vita. A nagy népgyűlés. Az 1868. 53. a bizottságban.

Az első nagy vita lezajlik s a helyzet semmivel se lesz tisztább, mint volt. Változatlanul marad fenn az országos mystificatio, hogy egy nagyszabású szabadelvű reformra történt meg az alapvető lépés; a tény pedig az, hogy a szabadelvűség kipróbált erős támaszának, a magyar protestantizmusnak tönkretétele lett megkezdve.

Az 1868. 53. t.-c. mellett gr. Apponyi foglalt állást. Ments meg uram barátaitól! Nekünk nem amúgy felmondásra kell ama törvénynek fentartása, hanem addig, míg az 1848. XX. t.-c., de nem annak Wekerle-féle „intentiója” vagy Szilágyi-féle „gondolata,” hanem teljes valódi tartalma nem lesz megvalósítva. Szubvencióval kecsegtet Apponyi az 1868. 53. később bekövetkezendő eltörléseért? Százötvenezer forintot ad érte Wekerle is, nem hiába emelte ki, hogy közte és Apponyi közt nincs is voltaképen lényeges különbség. Valóban nincs, és a miniszterelnöknek ezen naiv beismerését alig vette tudomásul valaki; a Wekerle és Csáky nagy szabadelvű reformjának inteniója s alapgondolata ép oly katolikus és klerikális, mint az Apponyié.

Míg Apponyinak, mellette való állásfoglalásával, sikerült nagy mértékben kompromittálni a protestáns ügyet: a képviselőház protestáns tagjai, a modern „status evangelici” nem tartották feladatuknak érette sorompóba állani. *Bánó, Szentiványi, Kovács Albert* és legnyiltabban *Péchy Tamás* szólaltak fel az 1868-iki törvény mellett, ők is csak az Apponyi-féle keretben; *Komjáthy* szűkebbnek tartotta egyébről beszélni; *Veszter, Horváth Gyula, Pulszky, Darányi* felültek a liberális frázisok Pegazusára, ott hagyva az igazi szabadelvűség termő talaját, a protestantizmust.

A protestánsok által folytatott szerepnek furcsa következményei lehetnek, melyre alig számítottak azok, kik oly felületesen bántak el a protestantizmus ügyével. Midőn majd következik az a junctim-féle törvényjavaslat az 1868. 53. t.-cikk módosításáról, annak sorsa előre eldöntöttnek tekinthető. De hát ha a polgári házasság a főrendiházban elbukik, vagy a meghozandó új törvények — ki tudja miféle oknál fogva — még a *végrehajtás stádiumánál feneklenek meg*: mi lesz akkor? Marad talán a status quo?

Előtérbe fog állani a Vaszari-féle program: az 1868. 53. módosítása, polgári házasság nélkül. Lesz-e szükségbeli polgári házasság, polgári anyakönyv stb. vagy mind az irattárba kerül: ki tudná előre megmondani; de hogy a helyéből már is kifeszített 1868-iki törvény eltörlése fenmarad a napi rendben minden körülmények közt, abban kételkedni nem lehet. És majd ránk fordítják a vizes pokrócot. Rá fognak mutatni, hogy a protestánsok maguk se fektetnek nagy súlyt ezen törvény fentartására; rá fognak mutatni, hogy a protestáns zsinatok és más testületek hallgatagon, egykedvűen nézték a híres garancia-törvény döngetését; ránk fogják olvasni a Szilágyi, Pulszky stb. beszédeit. Ki fogják mutatni, hogy a módosítás nélkül az elkeresztelési controversiát megszüntetni nem lehet. Mert ezen controversia a polgári házasság bukása esetén természetesen azon módon fenmarad. A protestánsokhoz azon kérdést fogják intézni, hogy hát nem akarják megengedni, hogy az állam megrendült tekintélye helyreállítsassék; nem akarják, hogy a felekezeti béke helyreálljon? Mert addig nem állhat helyre, míg ama törvény fenáll; nem pedig azért, mert a katolikus klérus semmi szín alatt se nyugszik meg és kész lesz ezután is eget-földet mozgásba hozni, míg

az a botránykő el nem távolíttatik. De majd elő fognak állani a szabadelvűségből magából merített érvek is. Szülők szabadsága, szabad rendelkezése — nem hangzott-e már e jelszó az első elkeresztelési vita alkalmával is, és pedig úgy, mint a szabadelvűség természetes folyománya?! Majd előveszi maga Apponyi és Szapáry is azt a reservált szabadelvűséget. Hiszen tiltakoztak, mint tiltakozott annyi más az ultramontanizmus, a reakció vádjá ellen; azt mondták, hogy ők is szabadelvűek. Reservatio mentalis; épen arra az alkalomra reserválták a maguk szabadelvűségét, hogy a szülők szabadsága, — vagyis a prozelitacsináló papok működésének szabadsága érdekében álljanak vele sorompóba.

De majd elő fognak állani másnemű érvek is. A protestánsokhoz az a kérdés lesz intézve: kell-e vagy nem kell a kilátásba helyezett subventio? Apponyi megbízottatott vele, de biztat vele maga a „Magyar Állam“ is, az egész klerikális had az egész vonalon. Nagyon jól tudják azt, hogy „paupertas magna meretrix“ s azokat a most már nemcsak anyagilag, de erkölcsileg is szegény testületeket, milyenekül magukat passiv magukviseletével bizonyították; miért ne lehetne pénzzel, pénzigérettel megközelíteni? Sőt már tovább is van a dolog, mi már meg is vagyunk fizetve, az előpénzt a 150,000 forintban felvettük, mint Wekerle ismételve hivatkozott rá. „S ha mi majd azzal állanánk elő, hogy elfogadtuk azt a pénzt a polgári házasság mellé, de nem a nélkül: szemünk közé fognak nevetni s azt kérdik, hogy hát ugyan mi hasznunk van nekünk a polgári házasságból és a felekezetenélküliségből? Saját körünkben pedig mindazok, a kik már aranyhegyeket ígértek maguknak a nagy állami segélyből, hajlandók lesznek-e kibocsátani kezükből, hajlandók lesznek-e róla lemondani; nem kezdenek-e el paktálni lelkiismeretökkel, elgondolva: vajon igaz-e csakugyan, hogy az a polgári házasság oly hathatósan elő fogja mozdítani a nemzet egységét, meg a felekezeti békeséget?! ...

Olyan lejtőre állítottak bennünket, melyen nem lesz megállapodás a legmélyebb megaláztatásig. A kik eltúrték a vérpadokat és a gályákat; a kiket úgy tekintett az országos közvélemény, mint puritánokat, azokra nézve most ki van adva a jelszó a clericalismus köreiből — ki van adva, ne kételkedjék benne senki! — „a protestánsok majd kapnak valami subvenciót.“ Majd valami alig megérezhető anyagi segélylyel dotálva, reputációjában és önérzetében mélyen alásüllyedve, induljon el a hazai protestantizmus arra a nagy hadjáratra, hogy lelkeszei „fokozott“ apostoli buzgalommal, a világi rész „fokozott“ vallásossággal és áldozatkészséggel köszörülje ki

a csorbát, melyet rajtunk a reversálisok törvényesítése ütni fog.

Az az ötvenezer magyar hazafi, a ki most felment Budapestre, hogy a kormány szabadelvű egyház politikája mellett tüntessen, azon szent meggyőződésben ment oda, hogy most, mint Apponyi mondá — „egy nagyot fog ütni“ a papokon. Az a debreceni civis, de meg a többi is, nem sokat törí fejét azon, hogy mi különbség van a kötelező, fakultatív és szükségbeli polgári házasságkötés közt; vajjon úgy kellene-e behozni, mint Bádénben vagy úgy, mint Waadt cantonban behozva van: ő csak azt látja, hogy milyen hencegést visz most végbe az a papság, mely az osztráknak a nemzeti szabadság elnyomásában századokon át cimborája volt; és azt gondolta, hogy miután annyira ment az a papság, hogy a primás az utcára vitte in terrorem populi a maga piros talárját, mint gróf Zichy Nándor is az ő aranygyapját, s miután ezt az a híres pesti ifjúság eltúrta, a nélkül, hogy egy abcuggal illette volna: hát gyerünk fel Budapestre s mondjunk egy adjon Istenre egy fogadj Istent! Az a jó nép nem tudta, hogy vele most voltaképpen áprilist járattak márciusban. Csudálkozott kissé azon, hogy b. Orczy Béla elnöklete alatt tartott népgyűlést, s Rohonczy Gida vezetése mellett ment Irányi sírját megkoszorúzni; csudálkozott kissé, hogy Kossuthot csak mérsékelten volt szabad éljenezni; hogy neki most a kormányért kell lelkesülni, a mi nem történt azóta, hogy Kossuth volt miniszter: de azt egyáltalában nem tudta, hogy egy hallatlan országos szemfényvesztésnek lett áldozata, hogy oly egyházpolitikának adta meg a szentesítést, mely tönkre teszi a nemzeti szabadságnak mindig hű támaszát, a protestantizmust, mely politikának amaga összességében csak is az lesz eredménye, hogy a klérusnak roppant hatalmi eszközeinek háborítatlan kihasználását beláthatlan időre biztosítja. Soha sem üztek nagyobb misztifikációt egy ország közvéleményével.

* * *

A képviselőház közoktatási bizottságában oda akarják módosítani az 1868. 53-ról szóló törvényjavaslatot, hogy ne a házasság megkötése előtt, hanem utána történjék meg a gyermekek vallása iránt való egyezés. A bizottság egyetlen tagja se ment odáig, hogy a törvényjavaslat egyszerű mellőzése mellett foglaljon állást. Mit nekik Hekuba! Ha a protestantizmus maga kész feladni, elpactálni a törvényt. Gr. Csáky makacsul ellenzi a célbavett módosítást, (mi lehet a bizottság megállapodása, e percben még nem ismeretes,* de a miniszter ellenkezése elég lehet

* Lásd a »Vegyes közlemények« közt!

arra, hogy a kiknek vannak szemeik a látásra, lássanak. A miniszter nem gondol vele, meny-nyire ellenkezik a közerkölcsiséggel, a női szeméremnek tartozó tisztelettel az, hogy a jegyesek egyezkedjenek s hozzá még a nyilvánosság előtt és gyermekek felől. Avagy éppen azért akarja így intézni a „szülők szabadságának“ gyakorlását, hogy az egyik szabadon rendelkező fél, a nő, bele ne szólhasson a dologba, mert azt szemérme nem engedi, hanem intézkedhessék szabadon a rokonság útján a papi befolyás? Igen, a miniszter, társaival együtt megígérte a papoknak, hogy őket az 1868. 53. tcikk nyüge alól felszabadítja. Ezért ragaszkodik makacsul a törvényjavaslathoz. Az egyezkedés utólagossága korlátozná némileg a proselita-csinálást, habár a különbség mindössze sem nagy; gr. Csáky egyáltalában nem akarja megnehezíteni a papi befolyás sikerét. Elvi okot nem hozhat fel alaposan. Nem mondhatja, hogy az előzetes egyezkedés felel meg jobban a törvényjavaslat „ratio legis“-ének, mely abban áll, hogy a szülők szabad egyezkedése a vallásszabadság corollariuma; e szerint az államnak ép oly kevésbé lehet megparancsolni az előleges, mint az utólagos intézkedést; csinálják a szülők vagy jegyesek úgy, a mint akarják. Az egész törvényjavaslat csattanós meghazudtolása a Wekerle által proklamált azon cél-
nak, hogy az állam és az egyház különválasztassék, mert egy hosszú sorozatát tartalmazza különféle és pedig bonyodalmas intézkedéseknek, melyekkel az állam vallási dolgokba avatkozik. Ha csakugyan az a különválasztás volna a vezérlő eszme, akkor a törvényjavaslatnak egy §-ból kellene állania, mely így szól: az 1868. 53. t.-c. 12. §-a eltöröltetik. Nem az a különválasztás volt az irányadó intenció, hanem az, hogy az állami mindenhatóság javára behozandó polgári házasságért a kath. klérus kapjon az 1868-iki törvény módosításában bő kárpótlást s ezen módosítást úgy akarja a kormány megcsinálni, hogy a klérus által nyert kárpótlás minél teljesebb legyen.

Mocsáry Lajos.

Hallgassunk még?

Bármint forgassuk is az állam és vallásfelekezeti viszonyok alakulásának perspektíváját — véleményem szerint — olyan prognostikonokat, a melyekből reánk, protestánsokra, kedvező időjárást lehetne jósolni a közel jövőre, nem leszünk képesek felfedezni. Ha különben a protestantizmust úgy tekintjük, mint elvet, mint az előhaladás, az emberi művelődés nagy elvét; a lehető legkedvezőtlenebb viszonyok beálltától sem félhetjük. A napot elborithatja egy időre a felhő, a világosságot felválthatja a sötétség, de az aztán annál fénylőbben tűnik fel; s ha utolsóig kiirtatnánk a föld színéről, a protestantizmus a katolicizmusból törne ki újra, mint tört ki majd 400 év előtt. Három milliót haladó

protestánszal, és legalább is ugyanannyi felvilágosodott katolikussal szemben, nem is lenne az ilyen műtét könnyen keresztül vihető. Hogy csakugyan nem, tanúsítja az, hogy a kiűzetést, elégetést rendelő törvények, a pozsonyi és eperjesi rémkisérletek után is, e hazában élünk, vagyunk és mozgunk; tanúsítja az, hogy Frankonban az emlékezetes Bertalan éj után is élnek hugenották, s hogy Skóthonban vannak presbiteriek, kikről írva vagyón: „könnyen legyőzték s irgalmatlanul büntették, de sem a legyőzetés, sem a büntetés el nem csüggesztette őket; üldöztettek, mint vadállatok, kínoztattak csontjaik eltapodásáig, százanként tömlőcőztettek, sorban akasztattak, ők mégis oly bőszültek voltak, hogy a legbátrabb és hatalmasabb elnyomó is csak félhetett kétségbeesésük merészségétől. S ezt jó lesz megszívlelni a Zichy Nándoroknak és Pálffy Móroknak! S mivel ki nem irtathatunk, velünk kell megélniök, ha azt akarják, hogy magyar nemzetül felmaradjunk, s együtt haladnunk versenyt a mivelt nemzetekkel. Elég drágán fizetjük a viszálykodás miatti elmaradottságunkat; ahhoz pedig, hogy haladhassunk, béke kell.

Épen a béke megalapítása végett alkottatott az 1848-ik XX-ik és 1868. évi LIII. törvény. Az egyik egyenlő ellátást biztosít az állam részéről minden vallásfelekezet számára, hogy verseny tárgyaúl más ne maradjon fel, mint a nép vallás-erkölcsi művelésének előbbvitel; a másik meghúzza a határvonalakat az egymás közti érintkezésüknél, hogy kizárva legyen egyiknek a másik ügyeibe avatkozhatása. Ily előzmények után, hogy a béke megalapítottassék és fennmaradhasson, nem kívántatott s ma sem kívántatnék egyéb, mint a törvény megtartása, illetőleg végrehajtása. S ámbár az egyenlő állami ellátás késétt — mint ma is késik — az éji homályban, a felekezetek közt megvont határvonalak éveken keresztül megtartattak; ha egyik felekezet lelkésze a másikéhoz tartozó gyermeket megkeresztelte, készséggel átküldte illetőségéhez a vonatkozó anyakönyvi kivonatot, mint a törvény rendeli, s volt szívélyes béke közöttük.

De hát semmi sem állandó a nap alatt, a békés viszony sem tarthatott örökké. Nem jött köztudomásra, hogy protestáns lelkész megtagadta volna a más felekezethez törvény szerint tartozó s általa megkeresztelt gyermekekre vonatkozó anyakönyvi kivonatot; s hogy ily törvénszegésért feljelentetett, vagy ha az megtörtént, a következményekben valami dicsőséget keresett volna; de az már köztudomású tény, hogy a katolikus alsó papság részéről több ily eset merült fel, s hogy midőn a protestáns lelkész a törvény megtartásáért kénytelen volt kérelmezni a polgári hatóságnál, a beidézett törvénytörő katolikus lelkész azzal védekezett, hogy vallásának dogmája szerint, a kit megkeresztel, az az ő felekezetéhez tartozik s lelkiismerete sérelme nélkül azt a kárhozatnak ki nem szolgáltathatja, s midőn ennek dacára a törvénytörésért bünyösnek mondatott ki, a következmények elszenvedésében mártiromságot keresett.

Magából az alsó papság meggyőződéséből, vagy annak hirtelen változásából fejlett ki a törvény elleni dac? Eddig csak gyanítottuk, már ma a tényekből látjuk, láthatjuk a változás okát. Mert mi történt? A magas klérusnak hierarchiai rendfokozatából kifolyó hatalmának fogva, egy intésébe került volna rendreutasítani a törvénytörőket. Az igazságnak tartozunk annak elismerésével, hogy ily hazafias érzelmű főpap is találkozott, de a többség Rómába folyamodott utasításért, ahol — köztudomás szerint — nincsenek megelégedve az új helyzettel s örömezt üdvözlőnének egy oly bonyodalmat, melytől a régi állapot visszaállítását

remélhetnék. S midőn onnan biztatást nyertek s az 1868. évi LIII. törvény eltörlésének eszközzésére utasítottak — a mint az eleve tudható volt — az egész hazában megindult az izgatás szöszékekből, köztereken, szent gyűlésekben s a kibérelt sajtóban, a törvény-, a kormány- s a békeháborítással vádolt protestánsok ellen. A kormány rendeleti úton akart a törvénynek érvényt szerezni, s midőn az még alkalmúl használtatott fel az izgatás fokozására s midőn látta, hogy céit nem érhet, lemondott. Az általa ekép előidézett állapotot — melylyel szemben a protestánsok teljesen tartózkodó állást foglaltak, s azáltal kezdték visszahódítani a tőlük már elfordított közvéleményt — a főpapság már alkalmasnak találta azt, hogy háttérben tartott terveit napfényre hozza, s azok sem kevesebb, sem több, mint teljes függetlenség az államtól, vagyis, mint a primás magát kifejezte, az 1848. XX. értelmében megillető, a protestánsokéval egyenlő autonómia — természetesen a statusquo megtartása mellett, s megjutalmazása az alsó papságnak fizetése rendezésével — a kongruával, s a mellett és felett az 1868. évi LIII. törvény módosítása. Hogy a statusquo feltartása a fő, mutatja, hogy az egyházi javadalmak jövedelmének 10 százalékát jelöli alapul a kongrua rendezéséhez.

Az újonnan alakult kormánynak jutott tehát feladatúl az államhatalom tekintélyét a magas klérus és csatlósai ellenében megvédeni, érvényesíteni, s a felekezetek között felzavart békét helyreállítani. Lássuk minő módokon s eszközökkel akarja azt foganatba venni? Programmjául tűzi ki a házasságkötés és anyakönyvvezetés államosítását, az 1868. évi LIII. törvény módosítását; kezeibe veszi a katolikus autonómia létesítését s kongrua rendezését. Hogy pedig az 1848. XX-ik törvényben biztosított s ezekben megindított egyenlő állami ellátásból a protestánsoknak is kijuttassa az őket megillető hányadot, megszavaztat 150,000 frtot dotáció emelésül, s kilátásba helyezi, hogy nem zárkozik el az elől, hogy mihelyt a nagyobb szükség képe előtte fog állani, a szükséges segély nem évről-évre a budget útján, hanem mint állandó segély a törvény által biztosítottak. Hát hol itt a fényes kilátás? Hiszen hogyha a házasságkötés és anyakönyvvezetés kivéttetik a papok kezéből valláskülönbség nélkül, a felekezetek a jogcsonkulásban egyenlőkké tétetnek, ez kétségtelen ugyan; hanem ki nem látja át, hogy az 1868. LIII. t.-c. módosításával — eltekintve attól, hogy az a kormány kapitulációját rejti magában — szabaddá tétetik a lélekvásár, a melyben csak az a fél nyerhet, a mely tömöttebb erszénnyel megyen bele? Ki nem látja át, hogy midőn az autonómia és kongrua ügyét a megindított előmunkálatok alapján veszi kezébe a kormány s midőn ennek átellenében a protestánsok egyenlő állami ellátásául ígéri, hogy nem zárkozik el az elől, hogy mihelyt a tett intézkedések nyomán a nagyobb szükség képe előtte fog állani, a szükséges segély törvényben biztosítottak: akkor már kifejezte az állásfoglalását az 1848. XX. törvény foganatosítása iránt. Szerencse, hogy ezt kivihetőnek vagy csak kíváncsúnak jóra való katolikus államférfiak sem tartják. Molnár Béla képviselő, ki pedig magát jó katolikusnak vallja, az „Egyetértés” febr. 23-iki lapjain olvasható beszédében nagy nehézséget talál a felség kegyúri jogában is, de lehetetlennek is nyilvánítja, hogy akadjon kormány, mely az egyházi javak szekularizációjának ódiáját magára vegye, tisztán csak azért, hogy ezen javakat oda adja a katolikus autonómiának, hogy legyen miben gazdálkodniok. Hazafias és bölcs nyilatkozat, a milyet tőle vártunk is. Mert vagy végre kell hajtani

az 1848. XX. törvényt, vagy eltörölni; s mi lehetetlennek tartjuk, hogy akadjon kormány, mely eltörlésének ódiáját magára vállalná; *olyatén végrehajtása pedig, hogy a klérus a birtoklás feltételének megszüntével is kezeinél levő javadalmak élvezetében maradjon s a többi felekezetek hasonló módon láttassanak el, képtelenség még gondolatnak is, az alapítványokról, mint rendelkezésüktől jogosan el nem vonhatókról, szó sem lehetvén.* De eltekintve minden egyéb októl, a katolikus klérus élvezetében levő, egyházinak nevezett államjavarok bevonását már hasonló zavarok előidézhetésének megakadályozása is követeli. Legyen a katolikus vallás a többség vallása, az ellen józan eszű embernek nincs kifogása; de ne legyen uralkodó vallás — a mely címről maga a primás is abdikált; már pedig addig, míg a rengeteg vagyon a klérus kezeiben van, mindig uralkodó marad, mert a vagyonnal jár az uralom.

Igy állván a dolog, ha a protestantizmus eddig hallgatott, jól tette, de most már bekövetkezett az ideje, hogy kinyilatkoztassa azt, *hogy a házasság és anyakönyv államosítását mi nem kívántuk, azonban ha törvényt nyé lesz, annak hiven engedelmeskedünk, bár az 1868. évi LIII. törvény változtatásáért kárpótlásnak el nem ismerhetjük; valamint azt is ki kell nyilatkoztatnunk, hogy mi a magas kormánytól a kijelentésben körülírt gondoskodást köszönettel vesszük, de az 1848. évi XX. törvényt azzal végrehajtottak nem tekinthetjük!*

Kovács Károly.

Felelet Szalóczy Pál ur kérdésére s kilátásaink a jövőre.

Szalóczy Pál úr, e lap 8-ik számában „A cselekvés órája” című cikkében, (melyben ő felekezetünk eddigi hallgatását helyteleníti s a hallgatásból felekezetünkre kárt jövendőt) azt kérdezi tőlem: mivel leszünk előbb, ha az 1868. LIII. — ő szerinte is csak papiroson álló, de „biztosításunkra” mégis meglévő törvényről — önként lemondunk, az 1848. XX., szintén csak papiroson levő törvényért, melynek életbeléptetésére, az ország nyugalmanak „ujabb” megháborítása nélkül, gondolni sem lehet?!

Mielőtt — a szerkesztőség engedelmével — a feltett kérdésre feleletet adnék, köszönetemet kell nyilvánítanom Szalóczy urnak azért, hogy cikkemet elolvasásra és bírálatra érdemesíté. De ha ezt tette, egy kis jóhiszemmel azt is feltételezhetem, hogy e lapokban közlött többi cikkemet is hasonló méltánylásban részesítette s így, ezekből ismeri a egyházpolitikai kérdések, ma már törvényjavaslatok felőli nézeteimet.

Cikkeimben a kath. klérus harcát politikai, sőt e mellett magán érdekből származottnak, fanatizmussal vivottnak tartottam s kezdettől fogva nem csupán a mi protestáns felekezetünk, de főként az erősödni akaró, tehát az ultramontán hatalmat legyőzni igyekvő magyar nemzeti állam ellen támasztottnak nyilvánítottam. E nézetből indulva ki, felhívtam, kértem hitsorsosaimat, hogy mi, mint felekezet, ne avatkozzunk ez utálatos harcba, beavatkozásunkkal ne adjunk mi annak a magunk részéről is felekezeti színezetet; hanem tegyük meg kötelességünket, mint e haza polgárai, kik nemzetünket Róma ellen is függetlennek akarjuk s egye-sülten más felekezethez tartozó, de velünk e téren egy nézetet valló honfitársainkkal a társadalmi és politikai közdtér minden pozícióján igyekezzünk az utálatos támadást visszaverni.

Korántsem az én nagyon jelentéktelen személyemtől származott kérdés és felhívás eredményének tartom ily hűség nevelésének lenne bárkiben! — de a tény ma az, hogy nem csak felekezetünk óriási többsége (mert engedjen meg Kovács Albert úr, ha minden tisztelem mellett is, nem tartom őt jogosítottnak arra, hogy felekezetünk többségének véleményét reprezentálja) aként fogta fel és bírálta el a helyzetet, a mint én tettem; — hanem így fogta azt fel az ország hamisítatlan közvéleménye is. Igazolják ezt törvényhatóságaink egyértelmű nyilatkozatai, az értelmiség általános felzúdulása az u. n. kath. nagygyűlés határozatai ellen; az országgyűlés pártjainak állása és a március 4-diki nagygyűlés tényei.

Mindezekből világos, hogy Szalóczy Pál urnak az az állítása, mintha a mi hallgatásunk miatt sikerült volna a klérusnak a közvéleménnyel elhitetnie, hogy a nemzet kormánya által készített reformjavaslatok, a mi érdekeinkben terjesztettek elő, — a bírálatot alig állja ki, mert a Szalóczy úr által érintett politikusok és nem politikusok ma korántsem a kath. egyház harcát szemlélik az állammal szemben, hanem katolikusok és nem katolikusok azt a nézetet vallják, a mit én s nézettársaim, azt, hogy „a római parancsszóra hallgató (mint egészen illetékes bíró gr. Csáky mondja: „kivülről helyeselve“), ultramontán klérus a feudalizmus maradványával egyesülten harcol a magyar állam ellen.”

• És istennek hála, e hazaellenes tábor ellenében egyesülten látjuk küzdeni a nemzet liberális többségét s hogy a helyzet ez, nézetem szerint, nagyrésztben a mi felekezeti *be nem avatkozásunknak*, tehát helyes és bölcs eljárásunknak is köszönhető.

Ez előzmények után igyekszem a Szalóczy ur kérdésére, tőlem telhetőleg, megfélemleni.

Az 1868. LIII.-nak, a mely kormányainknak a klérussal szemben a gyengeségig menő elnézése miatt, csak papiroson maradt — nem tulajdonított én kevés fontosságot, csekély jelentőséget, — de értékeket sem becsülöm túl. Elismerem, hogy e törvényt az állami és társadalmi élet nyugalma felzavaró vallásos kérdések megszüntetésére irányzott törekvés szülte; tudom, hogy ily intézkedésnek szüksége ma is, sőt fokozott mértékben fennáll; de elismerem annak az elvnek igazságát is, hogy ha szükséges, úgy egyeseknek, mint felekezeteknek áldozatot kell hozniuk egy nemzeti állam létesülhetéseért s ily áldozat hozatalától, mint protestáns ember — részemről — nem riadok vissza. Azonban a nemzeti állam létesülhetését nem tartom ellentétben levőnek azzal, sőt éppen az által vélem előmozdíthatónak, ha a társadalom nyugalma felzavaró kérdéseket gyökeresen megoldjuk, illetőleg megszüntetjük. Hogyan?! Szerintem *nem az 1868. törvények fentartásával, hanem — a mi ennél sokkal több, — az 1848. XX. tvcikk életbeléptetésével!* Az állam kormánya az előterjesztett törvényjavaslatok elfogadásával, törvénynyé tételével s leendő végrehajtásával — nézetem szerint — már megtette az első sikeres lépést az 1848-kiki XX. törvény életbeléptetésére. E reform-törvényjavaslatokban látom én az 1844-kiki nagy eszmék feltámadásának csiráját és azt vélem, hogy e törvényjavaslatok éppen azért találkoztak a klérus részéről olyan ellenszenvvel, mert ennek tagjai szintén e nézetben vannak.

Az 1848-kiki törvények életbeléptetésének legnagyobb akadályai a klérus, az a klérus, a mely az 1848-kiki nagy elveknek — szabadság, egyenlőség, testvériség — mindig ellensége volt és lesz s ez elvek tisztaságát a reverszálisos képviselőkkel is beszeny-

nyezni akarta; az a klérus, a mely ma államunk ellen küzd, noha ennek a zsirjából táplálkozik. — És ez az ügyes ellenség, látva az ellene nyilvánuló közvélemény óriási hatalmát, ma kész az általa megtámadott 1868-kiki törvényt (természetesen míg annak ismételt megtámadását jónak nem látja), a felekezeti béke fentartására elegendőnek, üdvösnek nyilvánítani s protestáns felekezetünket a reform-törvényjavaslatok támogatásától elvonni, — csak azért, nehogy e javaslatok törvénynyé válásával az 1848-kiki elvek megvalósításához a nagy lépést megtegyük.

Ily csábító szavakra a nemzet hallgatni nem fog. Azon kérdés eldöntésére, hogy a magyar nemzet minő egyházpolitikát kövessen, nem Róma az illetékes forum, de a magyar parlament s ez azt fogja tenni, a mit a nemzetre üdvösnek lát.

És korántsem az 1848. XX. törvény életbeléptetésére irányzott törekvés rázkódtatja meg a nemzetet, — hiszen ennek nyugalma meg van rázkódtatva éppen a klérus által. — Az én nézetem ellenkező a Szalóczy uréval, az t. i., hogy a *nyugalmat, a minden hazafi által kívánt békét éppen az 1848. XX. életbe léptetése fogja eszközölni és állandóvá tenni.*

Én az ultramontán klérusban hazafiságot nem találtam a multban, nem látok a jelenben és nem reményelek a jövőben sem; azért nem, mert a klérus nem ismer nemzetet és hazát, csak egyházat és dogmát, nemzetet legfőlebb csak addig, míg ennek érdekei Róma érdekeivel ellentétbe nem jutnak. Utóbbi esetben Rómát követi.

És mert ez így van, mert ezt nemcsak én s velem egy nézetű hitsorsosaim — kiket felekezeti elfogultság vádjával lehetne illetni — de a katolikus felekezet liberális tagjai is így látják, a mindennapi életből eként ismerik (példa: Justh Gyula országgyűlési beszéde): erősen hiszem, hogy a nemzet valódi szabadelvű többségének a klérus ellenében is sikerülni fog az 1848-kiki törvények életbeléptetése s ezzel az országban lakó felekezetek közti béke állandóvá tétele.

Megmondom Szalóczy urnak azt is, hogy ha a nemzeti állam létesülhetése nem kívánna is tőlünk áldozatot; ha az 1868-kiki törvények végrehajthatók lennének is: miért volnék hajlandó ezekről az 1848. XX. törvényért lemondani?

Az 1868. LIII. megszabja a vegyes házasságból született gyermekek vallását; kimondja a reverszálisok érvénytelen voltát: — tehát célja lett volna, az anyagiakban oly hatalmas klérus ellen, a mely a családi élet szentélyébe is szívesen betolakodik, nekünk gyengébb felekezetnek támogatást adni.

Nem említem, hogy e törvényt a klérus *„kivülről helyeselve“* megszegte; nem hozom elő kormányunk gyengeségét, hogy a törvénysértésekért a megtámadott államnak elégtételt alig adott; nem neheztem azt sem — tegye ki-kiki, a mit jónak lát — hogy tekintélyes politikusok, kik ma mintegy csalétket az 1868-kiki törvény fentartását tartják elénk, protestánsok elé s állítják, hogy nekünk minden üdvünk ebben van — *soha a klérus törvényszegése ellen fel nem szólaltak, sőt a törvény végrehajtását megkísérteni akaró kormányt vádolták vallás- és törvénysértéssel*; azt sem említem, hogy ma is akadnak — kik eltanulva a vezérok által elkövetett történelem-hamisítást — elég merészek azt állítani, hogy az általok indított küzdelmet mi idéztük elő komáromi egyh. gyűlésünk nyilatkozatával: — mindezekről nem szólok, felesleges is, ismerjük igen jól; de ha — mit a klérusról, míg hatalmas lesz, fel nem teszek, — az soha törvény ellenére egyetlen gyermeket el nem

keresztelne is, tehát ha a haza törvényét tiszteletben tartaná is: azt kérdezem, hogy azon nagy fokú követelésekkel szemben, miket elébünk a haladó modern állam, a társadalmi élet, a változott viszonyok stb. állítanak: magok az 1868-ki törvények elég garanciát nyújtanak-e nekünk arra, hogy anyagiakkal küzdő egyházainkat, iskoláinkat fentartani képesek legyünk? Az a protestáns buzgalom, melylyel idáig ezt tettük, e követelésekkel szemben elég erős-e ahhoz, hogy az eddig, századokon keresztül teljesített, jó részben állami feladatokat, a mikor e feladatok nagysága óriási mérvben megnövekedett, továbbra is teljesíteni tudjuk?

Szerintem: Nem.

Nekünk az 1868-ki törvényeknél több kell, többel adósunk a haza, s méltán többet kérhetünk és kívánhatók tőle. A nemzet köteleztvénye e tartozásáról az 1848. XX. törvénybe van beírva. Adjunk mi, e haza polgárai, a magyar nemzeti államnak erőt és hatalmat, hogy e bár régi, de soha el nem évülhető tartozását kifizethesse — az ezt teljesíteni is fogja.

Úgy Szalóczy úr, mint egyházi lapjainkban többen, azt vélik, hogy elérkezett ideje annak, hogy felekezetünk eddigi hallgatásával fenhagyva, a tárgyalás alatti nagy kérdésekre és javaslatokra nézve nyilatkozzék; ez alkalmat felhasználom, hogy e tekintetben is előadjam nézetemet.

A nemzet óriás többsége ma meg van győződve arról, hogy felekezetünk, sem a többi felekezetek, sem a kath. klérus nyugalmát nem háborgatta; meg van győződve, hogy mi a haza törvényeit nemcsak szenteknek tartottuk, azok ellenére soha nem tettünk; de azokat mások által is megtartatni kívánjuk; meg van győződve, hogy a jelen viszonyokat nem mi okoztuk de a klérus idézte elő — *politikai okokból, kívülről-jött parancsszóra*, (e meggyőződést törvényhatóságaink egyértelműleg nyilvánították is); meg van győződve arról is, hogy a nemzet kormánya által előterjesztett törvényjavaslatok törvénynyé válása nem a mi érdekünk-ből — de a haza jobbléteért kívánatos — és hogy nekünk ez érdek miatt áldozatokat kell hoznunk. Mikor pedig mindez eként van, és mikor eddigi hallgatásunkkal a célt, mit akartunk, (hogy a klérusnak haza-ellenes küzdelmét felekezeti harccá ne tegyük), elértük: sokak szerint és szerintem is, további hallgatásunkra nincsen ok!

De hát van-e szükség felszólamlásunkra? Nézetem szerint: nincs. Nincs pedig azért, mert hiszen mi, — eltekintve attól, hogy egyházi, sőt politikai lapjainkban is előadtuk nézeteinket, (s ezek kifejezését látjuk ma is minden oldalról), már mint polgárok is nyilatkoztunk, s rólunk, kik mindenütt, úgy is mint polgárok, úgy is mint protestánsok mindig ugyanazok, t. i. csak magyarok vagyunk: — alig lehet még képzelni is, hogy más véleményünk legyen egyházi, s más politikai összejöveteleink alkalmával! . . . Nézeteinkben egyesültek velünk más felekezethez tartozó s velünk együtt érző honfitársaink, s ezekkel egyesülten oly erős közvéleményét képviseljük az országnak, a melynek ellenére a nemzet törvényhozása nem intézkedhetik!

Mi, mint protestánsok, a beterjesztett, sőt már tárgyalás alatti törvényjavaslatra csak azt mondhatjuk, a mit, mint polgárok mondtunk, hogy t. i. a polgári házassági s állami anyakönyvvezési törvényjavaslatok felekezetünknek előnyt nem adnak — *(de hisz mi más felekezetű honfitársaink felett előnyt nem is kívánunk!)* — továbbá, hogy e javaslatok tőlünk áldozatot követelnek, de ez áldozatot a nemzet javáért meghezük; zsidó

vallású honfitársaink recipiálása, s a felekezeten kívülség ellen — épen protestáns szempontból — hitelveink megtagadása nélkül, szólnunk sem lehet! . . .

Ha e javaslatok törvényekké lesznek, s ezek folytán viszonyaink megváltoznak, ó bizony akkor igen sok, óriási teendőnk támad, s ekkor felekezetünk, e teendők végzése felől, nemcsak bölcsen tanácskozni, de célszerűen intézkedni is köteles leendő és fogja is tudni köteleességét.

Nem végezhetem soraimat annak kijelentése nélkül, hogy a változott viszonyok s a bekövetkezendő állami intézkedések folytán nemcsak felekezetünk, de lelkészi karunk veszít különösebben és hoz nagy áldozatot. Tudom azonban, hogy ez áldozatra, ha a haza kívánja, kész. Elismerem azt is, hogy reájok az eddiginél nagyobb feladat, nehezebb és kitartóbb munka, erősebb küzdelem várokozik, de ismerve őket, tudom azt is, hogy a növekedő feladat terhétől, a nehezedeő munka fáradalmaitól, a küzdelem nagyságától ők vissza nem riadnak, mert „őseik szenvedték a gályarabságot, apáik a patentális korszak nyomorait s ők ez ősöknek, apáknak igaz fiai” (Fejes I.). De bízom másfelől ahhoz is, hogy ez a haza, a mely bőkezű volt érdemetlenekkel, sőt — a mint a történelem igazolja — ellenségeivel szemben is; ez a haza, a melyért a protestáns papság annyit tett, áldozott; a haza, melynek fenállásáért, virágzásáért és dicsőségeért nem csupán mindennapi imáját emeli a nemzetek istenéhez, de érette, mint polgár és mint az államot fentartó családfő is „hívén tékozolja életét”: — ez a haza nem lesz, mert nem is lehet háladatlan legjobb fiaikhoz, leghívebb gyermekeihez: *a magyar protestáns papsághoz!*

Ujfalussy Béla.

A szupplikáció megváltása.

Hadd foglalkozzunk még egyszer ezzel a kérdéssel, mely a tavaszi egyházmegyei gyűléseken úgyis tárgyalás alá kerül. Tartsuk felszínen, mert ime a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa sem vonakodik fölvetett javaslatunktól s hajlandó a szupplikáció megváltását a sárospataki V-ik theol. tanszék felállítására fordítani. Hadd foglalkozzunk most már azzal a kérdéssel: miként lehetne e megváltást a legkönnyebben s leggyorsabban keresztül vinni?

Gondolatom szerint az eljárás a következő volna: minden lelkész hívjon össze presbyteri gyűlést s adja elő igazi ügyszeretettel, hogy a szupplikáció eltöröltetett ugyan, de azt az összeget, a melyet az egyház a szupplikánsoknak adott, illő dolog ezután is fizetni és pedig a sárospataki főiskolának, a mely igen sok szegény ember gyermekének volt már édes anyja, s kerületünknek egyetlen fő büszkesége... Aztán föl kell világosítanunk a presbitériumot, hogy ha a sárospataki főiskola iránt való szeretetünket komolyan akarjuk igazolni a világ előtt, akkor nem elég csak annyit adnunk neki, a mennyit — szupplikáció címén — eddig adtunk, hanem, fel kell ajánlanunk és biztosítanunk kell részére azt az egész összeget, a melyet az összes iskolák szupplikánsainak adományoztunk. Minthogy pedig csakugyan teljesen úgy áll a dolog, a mint *Czinke* úr megírta, t. i. hogy a szupplikánsok csak theologusok voltak: indítványozza a lelkész, hogy a szupplikáció megváltási díját a *theol. akadémia fejlesztésére adják*.

A megváltási módzat is igen könnyű. Adott például valamely egyház eddig az öt főiskola szupplikánsainak egy-egy forintot: kötelezi magát, hogy ezt az évi öt forintot ezentúl a sárospataki főiskola theol. akadémijára adja. Vagy ha rögtön meg tudja váltani, befizeti a 100

frtot, mint az öt frtnak megfelelő tőkét, s többé nem tartozik e kötelezettséggel. Nagyobb egyházakban a kötelezettség — természetesen — nagyobb. Például Miskolczon, ha jól tudom 3—3 frtot adott az egyház a főiskolák küldötteinek; — itt tehát 300 frtot tenne az a tőke, melyel az egyház le volna kötve.

Ha aztán az egyházak így a presbyteri gyűlésen határoztak, határozataikat beküldenék az esperesekhez s a tavaszi gyűlésen az egyházmegyéknek egészen könnyű lenne a határozatot kimondani s a kerület felhívásának eleget tenni. És ha az egyházak elfogadnák célul a theol. akadémia fejlesztését, s az egyházmegyék ebben az irányban határoznának: a kerületnek nem volna más dolga, mint meghajolni az egyetem előtt s azt mondani ki, hogy az egyházak kötelezettsége, miután a szupplikáció már 1891 óta nincsen meg, a mostani esztendővel kezdődik, s ezután minden év szeptember hó 1-ső napjáig tartoznak a szupplikáció megváltási díját a sárospataki főiskola pénztári hivatalába beküldeni.

Hogy e megváltási eljárás megkönnyíttessék, óhajtható volna, hogy a főiskola igazgató-tanácsa tegye közzé az adatokat, a melyek az egyes egyházak szupplikációi adományát feltüntetik. — Különben minden lelkésznek tudni kell, mennyit adott ki az egyház pénztára e címen, a megváltási összeg tehát könnyen megállapítható.

De nem elég az, hogy csupán az egyházak részéről történjék a megváltás! Tudjuk, hogy a szupplikációban is szoktunk annak idején requirálni. Fölkerestük a tehetősebb világiakat s libellusunkba rendesen irtak be valamit. Nos hát: ezt sem szabad elfelednünk. Hívja fel a lelkész a patronusokat, s kérje meg, hogy amaszádos szép szokás emlékezetben tartása céljából, kegyeskedjenek egyszer s mindenkorra bizonyos összeget felajánlani. Nem hiszem, hogy akadna világi emberünk, ki ezt visszautasítaná! — Ezzel az eljárással is szépen növelnők a megváltási összeget.

Sőt tovább is mehetünk. Tudom, mert voltam szupplikáns, hogy a nagyobb városokban az egyes pénzintézeteket is meglátogatták a szupplikánsok s azok is adakoztak. — Most sem szabad elhagyni ezeket sem! S ha előadja azoknak a lelkész a nemes célt s szívesesen megköszönve az eddigi áldozatkészséget, kéri hogy egy bizonyos, egyszer s mindenkorra szóló összeget adjanak, nem hiszem, hogy ezek is hidegek maradjanak. — Így is nyerhetnénk a jó célra valamit.

Hát aztán mi lelkészek?! A kik a legjobban tudjuk, hogy szükség van a theol. akadémia fejlesztésére, nem volnánk e hajlandók adakozni?... Hiszen azoknak a szupplikánsoknak, a kik prédikáltak helyettünk, mi is adtunk!... Legyünk azért mi a példaadók itt is, — mi nyissuk meg az áldozók sorát, s ha mi lekötjük magunkat: utánunk jönnék a világiak, az egyházak s már ebben az esztendőben teljes lehet theol. akadémiaunk is, épúgy, mint a jogi fakultás.

Együttal a theol. fakultás tanáraihoz is van egy kérésem. Az t. i., adjanak véleményes jelentést arról, *miként gondolják a fejlesztést tanügyi szempontból?* Az igazgató-tanács a kerületi gyűlés előtt még gyűlést fog tartani, a mely a tanári karnak a fizetésrendezésére vonatkozó munkálatait fogja tárgyalni. Nos, hát ez alkalomra lenne már készen jelentésével a theol. szak is a theologia oktatás magasabb érdekeiért. Sőt igen óhajtható volna, ha a lapokban már előbb is közöltetnék e vélemény, hadd ismerjék meg s hadd szólnának hozzá az arra hivatottak.*

Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskolai tanári kar emlékirata az igazgató-tanácshoz.*

Nagytiszteletű és tek. igazgató-tanács!

Gimnasiumunk növendékeinek száma, különösen az alsóbb osztályokban tetemesen megsaporodott a folyó iskolai év elején. S ez onnan származott, hogy bár láttuk azt, hogy anyagi erőnk korlátoltsága nem engedi meg azt, hogy a középiskolai törvény azon követeléseinek teljes mértékben megfeleljünk, a melyet ez anyagi tekintetben az osztályok létszáma maximumának megállapítása folytán az iskolafenntartó testülettel szemben formál, a rendkívüli körülmények nem engedték meg azt, hogy, mint az előző iskolai évek kezdetén, az egyes osztályokba való relvételnél, a törvényileg meghatározott létszám korlátai között maradjunk. A közoktatásügyi kormány nem nyugodott bele azon ideiglenes intézkedésbe, a melyet az osztályok túltömöttsége által okozott tanügyi hátrányok ellensúlyozására vagy legalább csökkentésére tettünk s a mely a mi helyzetünkben a legkevesebb anyagi megerőltetéssel jár. Ez alkalomból, az ekkép felmerült baj elhárítása felett való tanácskozássra, tanintézetünk mélyen tisztelt egyházi algondnoka, nagytiszteletű Fejes István úr a tanári kart a múlt 1893-ik évi dec. hó 9-én értekezletre hívta össze. Ezen az értekezleten az itt jelzett bajon kívül egyszersmind összes tanügyi égető kérdéseink is szőnyegre kerültek, mert csakhamar kitűnt, hogy a tanügyi élet egysége folytán a bajok, az oktatásügy fejlődését, előhaladását gátló vagy éppen lehetlenné tevő nehézségek közt szoros összefüggés, úgyszólván láncolatosság van, s lehetetlen az, hogy csak egy bajra, egyetlen nehézségre függeszszük tekintetünket, a nélkül, hogy a többi is fel ne kutassuk, minden egyes bajt súlya, jelentősége szerint ne mérlegeljünk, s ekkor egyszersmind rá ne mutassunk arra a legnagyobb bajra, arra a legégetőbb szükségre, a melynek orvoslása, a melynek kielégítése nélkül a többi összes nehézségek elhárítása mellett sem remélhető az a lényeges javulás, a mely a tanügyi élet felpozíciójában mutatkozik, a mely nélkül a tanügyi hiányok pótlására fordított minden erőlködés meddő, gyümölcstelen marad. Ennek folytán az értekezleten a tanári kar, a nagytiszteletű egyházi algondnok úrtól azt a megítéslő megbízást nyerte, hogy kutassa fel azokat a bajokat, a melyek tanintézetünk kebelében a tanügy fejlődését hátráltatják; mutasson rá azokra a hiányokra, a melyeknek pótlása iskolánk felvirágzása vagy legalább a jelenlegi színvonalon való megmaradása céljából szükséges vagy csak kívánatos; s midőn ezekre teljes nyíltsággal s őszinteséggel rámutat, egyszersmind a gazdasági választmányával egyetértőleg mutassa ki azokat a segédforrásokat, a melyek jelenlegi szükségünk kielégítése mellett — amaz ujabban jelentkező szükségletek pótlására — rendelkezésünkre állanak, vagy a jövőre nézve számításba vehetők; s a mennyiben talán az mutatkoznék, hogy az új szükségletek fedezésére ösz-

székkel kapcsolatos munkálata, a mely az egyetemes tanügyi bizottság előtt is szerepelt annak idején s a konventi tanterv készítésekor megéremelt figyelemben részesült (1883). Szerk.

* Többek felszólítására kezdjük meg ez emlékirat közlését, a mely iránt, a róla megjelent hírek alapján is méltán érdeklődnek azok, a kik főiskolánk ügyét a kerületen is szeretettel támogatják. Szerk.

* A sárospataki theol. tanári karnak már régóta van a theol. akadémia fejlesztése tárgyában készült s a régen megígért 5-ik theol. tan-

szes jelenlegi és számításba vehető anyagi eszközeink nem elegendők, oly segédforrás igénybevételét tegye javaslatba, a melyből az új szükségletek kielégítése remélhető, s munkálkodása eredményét terjessze a nagytiszteletű és tekintetes igazgató-tanács elé.

Az alulírt tanári kar e megtisztelő felhívásnak enged most, a midőn egyes gymn. osztályaink ez idő szerinti túltömöttségéből eredő bajt itt mellőzve, ennek pillanatnyi orvoslása módját e helyen nem tárgyalva, összes szükségleteinknek általánosságban végig tekint, abban a sorrendben, a melyet az a szempont állapít meg, hogy közülök egyiknek vagy másiknak kielégítése tanintézetünkre nézve szoros létkérdés, tehát elodáztatatlan, vagy ennek fejlődésére nézve szükséges, vagy pedig felvirágzása tekintetében kívánatos. Ily irányban már, megvalljuk, szándékoztunk magunktól is szót emelni a nagytiszteletű és tekintetes igazgató-tanács előtt, mert e bajok őszinte, nyílt tárgyalásának ideje immár elérkezett. Az ezek felett való hallgatás s közülök különösen egynémelyiknek talán álszeméremből való további leplezgetése egyenesen bűn volna tanintézetünk életbevágó érdekei ellen; egyszersmind orvoslásuknak most, éppen jóformán a tizenkettedik órában való elodázása már nem egyéb volna, mint oktatásiügyi bajainknak legmélyebb gyökereiben való szánt-szándékos továbbtenyésztése, a tanügyi siker leghathatósabb tényezőjének, a mely oly sok nehézséggel megküzd, oly sok hiányt pótol, de a melyet, ha egyszer eltűnt, nem pótolhat semmi, — a tanítói munkaképességnek s munkakedvnek készakarva való megbénítása, ne mondjuk, megtörése. Értjük itt főleg, mindenekfelett a tanári fizetések rendezését, az ötödéves pótlékok behozatala s rendszeresítése által.

Nagytiszteletű és tekintetes igazgató-tanács! Midőn a legközelebb múlt években a hazai középiskolák tanárainak egy igen tekintélyes része, az állami középiskolák tanári kara, tehát éppen az, a mely a tanári fizetések tekintetében sokkal kedvezőbb helyzetben volt már korábban is, mint a legelőkelőbb protestáns tanintézeteknél működő tanárok, az életfenntartás szükségleteinek megdrágulása s különösen azon igényeknek megnövekedése miatt, a melyeket a haladó kor s a nagyobb követeléseket hangoztató közvélemény a közművelődési intézetekkel s ezeknél a tanügy munkásaival szemben formál, a saját anyagi helyzetét tűrhetetlennek tartván, ennek javítása érdekében országos mozgalmat indított: — az alul írt tanári kar a tarthatatlan állapotot jól ismervén, ezt teljesen jogosultnak tekintette ugyan s őszintén kívánta is, hogy ezt a mozgalmat a tanügy érdekében óhajtott siker koronázza, de a maga részéről az egész idő alatt hallgatott. S hallgatott azért, mert meg akarta várni azt a legutolsó időpontot, a melyen túl már ez az önmagát megtagadó szerep egyértelművé válik a tanintézet érdekeinek cserbenhagyásával, a midőn tehát már, miután kimutatta, hogy a saját, bármily jogosult érdekeit háttérbe tudja szorítani, a hallgatás mivel a közérdek sérelmével történik, erénynek többé nem tekinthető.

A tanítói munka kör betöltése bizonyára nagy és nehéz feladat volt minden időben; de kétszeresen, sőt sokszorosan az ma, a midőn a közműveltség gyors haladása, majdnem rohamos emelkedése, éppen a közművelődés munkásainak vállaira, úgy szólván, napról-napra súlyosbodik terheket rak. E terhek csak úgy hordozhatók el, ha a tanügy munkása erejét el nem forgácsolva, figyelmét meg nem osztva, feladata iránti őszinte lelkesedéssel munkálkodik a számára kijelölt munkakörben; ha nem lankadó, nemes érdeklődéssel, nem csökkenő, derült munkakedvvel szenteli élete legszebb idejét, ereje leg-

javát az emberiség legmagasabb ideáljainak, a melyeknek szeretetét, kultuszát kell bele csepegtetni a keze alatt tova haladó s egymást felváltó nemzedékek szívébe. Az ily munkálkodás, az ily életfolytatás azonban az egész embert követeli, az egész embert szívvel-leléssel. Ha azonban a tanítónak a maga sajátlagos foglalkozása mellett vagy éppen e helyett az egy napról más napra való tengődésben, az anyagi szükségekkel való lélekemésztő, életölő küzdelemben kell összes legnemesebb erőit elpazarolnia; ha lelke családjának keserű sorsán, sőtét jövőjén kénytelen untalanul tépelődni: munkálkodása az élet gyötrelmei között lassankint a bérszolga robot-munkájává válik. Ily viszonyok közt a munkálkodásban a külső szín, a látszat talán meglesz; de a mi a tanítói működésben nélkülözhetetlen, a lelkesítő hatás, a lélek, az, a mely megelevenít, nem lesz s nem is lehet meg többé soha, mivel a tanító lelkében, visszas helyzetének gyászos hatása alatt, nem csak a munkakedv, hanem az életkedv is jóformán megtört.

Nehéz szívvel mondjuk ki, de mélyen tisztelt előjáróságunk iránt táplált bizalmunk s szeretett tanintézetünk legféltettebb érdekei kényszerítenek bennünket annak kimondására, hogy mi, a sárospataki cv. ref. főiskola jelenlegi tanárai, az ötödéves korpótlékok nélkütlözése miatt, ezen válságos ponton állunk. S ez annál közelebbről fenyeget bennünket, mivel a tanári állás által velünk szemben formált igények sokasodása mellett anyagi szükségleteink is rohamosan drágulnak s ezek megszerzése s ennek folytán a fizikai élet fenntartása is folyvást nehezebbé válik reánk nézve.

S e válságos pont előtt magunkat s magunkkal együtt tanintézetünket akkor kell látnunk, a midőn körülöttünk a javulás mindenfelé mutatkozik. A tanár, a mint hivatalába belép, világos tudatával bír annak, hogy számára többé hivatali előléptetés nincs; hogy neki ott, abban az egyszer elfoglalt munkakörben kell magát érvényesítenie. S ha ez sikerült neki, azaz ha képes volt a jó tanító eszményképét megközelíteni; ha sikerült a maga szaktudományában számottevő művet létesítenie vagy a tanügyben a fogalmak tisztázására egy vagy más tekintetben közrehatnia: akkor, bár a saját hivatala köréből nem mozdult is ki, elérte azt a legmagasabbat, a melyet az emberi legnemesebb becsvágy maga elé célul kitűzhetett. Hogy azonban ez a tanügy javára, a tudomány érdekében, hivatalos állása és tanintézete diszére, dicsőségére megtörténhessék, hogy feladatát igazán, a maga legnemesebb mivoltában betölthesse: nem lehet oly anyagi viszonyok között hagyni mindvégig, a melyek közt volt akkor, a mikor szép kilátásokkal kecsegtető vagy reményekre jogosító pályafutását megkezdte, mivel eléje az élet a pályán való haladásban, hogy emberi feladatát a család, a tanügy, a tudomány s tanintézete körében mennél teljesebben oldja meg, folyvást szaporodó s mindig nagyobb és nagyobb igényekkel lép föl. E körülmény felismerése idézte elő azt, hogy ma már körülöttünk a tanintézetek, a mellett hogy a törzsfizetés tekintetében a mienkkel jobbra egy vonalon állanak, igyekeznek tanáraiknak az időszakos díjemelést, az ötödéves korpótlékok behozatala által rendszeresíteni.

Nemcsak az teszi tehát sajnossá és aggasztóvá tanügyünk s tanintézetünk jelenlegi állapotát, hogy a tanári kar tagjainak sajnó anyagi helyzete elmaradhatatlanul káros visszahatással van a tanügyi munkaságra s egy bizonyos ponton túl, a mely már bizonyára nincs messze tőlünk, menthetetlenül a sülyedés szédítő lejtőjére visz; hanem az is, hogy mások körülöttünk már megindultak a javulás útján s ennek foly-

tán már nemcsak magunkba véve jutunk a hanyatlás útjára, hanem másokhoz mérve is hátra kerülünk s mélyen alant maradunk. Nem lehet pedig lélekemésztőbb és szívet tépőbb valami, mint annak a meggondolása, hogy ez a tanintézet, a mely a nemzet önfentartási küzdelmeiben oly jelentékeny tényező volt folytonosan, a mely a nehéz évszázadok alatt a felvilágosodás, az igaz vallásosság fáklyáját oly magasan lobogtatta mindenkor, most, a midőn már a nemzet derűsebb napokat él, az elmaradás, az alásüllyedés szomorú szerepére van kárhoztatva; s hogy miután a viszontagságos idők alatt, a nemzet igazai mellett híven megállva, megküzdött minden bajjal, most, miután körülötte minden új életre ébred, ifjú erővel, fokozódó életkedvvel készül előre törni, egyedül csak ez az intézet az, a mely a lassú sorvadás állapota felé hanyatlani látja magát.

Ettől szeretjük hinni, a válságos időkben felettünk mindig oly ébren őrködő Gondviselés meg fog menteni bennünket. De hogy ezt a menekülés útját megtaláljuk, igyekezni kell a Gondviselés eszközeivé lenni mindazoknak, a kiknek ezen tanintézet sorsa, jövője szívéükön fekszik, még pedig sietni kell a segítséggel, mert a baj nem várakozik s a halogatás, késedelmeskedés mellett, a mitől tartunk, bekövetkezik. Roma delibante Saguntum perit.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

A jezsuiták és az ellenreformáció.

(Vége.)

Szomorú idők voltak azok, melyeket a XVI-ik század közepe táján a jezsuita rend, a felvirágzó német birodalomra hozott. A lelkiismereti szabadság lenyűgözése, a protestánsok rémitő üldözése, véres harcok, elszegényedés, inség, a nép erkölcsének eldurvulása; ez volt az aratás a jezsuiták magvetése után. Vajha ne büntetné Isten könnyelműségünket és balgaságunkat érdemünk szerint, és megóvna bennünket kegyelmesen ama szégyen és rettegés-teljes idők visszatérésétől!

III. Pál pápa csak 1540-ben erősítette meg Loyola Ignác rendjét és már az 1550-iki augsburgi birodalmi gyűlésen sikerült *Le Jay* jezsuitának több rendbeli térítés által feltűnést keltenie. 1551-ben Bécsbe hívják, hová 13 szerzetes társával be is vonul és ott nemcsak az újon alapított jezsuita kollégium vezetését bízzák rá, hanem az egyetem érdekében teendő bármely intézkedésnél is vezérszerepet visz. Nemsokára Brünn, Olmütz, Prága és Innsbruck is jezsuita kollégiumot kapnak. II. Rudolf császár már az államügyeket sem tudja, a „Jézus-társaság” nélkül intézni! A protestantizmust kegyetlenül szorongatják, híveit minden hivatalból kiszorítják, az evang. papokat elűzik, az eretnokség vétkével vádoltak elé két kérdést tesznek: „Hiszed-e azt, hogy mind az, a mit a kath. egyház a tanra és az életre nézve törvénynek tesz, igaz? Hiszed-e azt, hogy a pápa az egyedüli apostoli szentegyház feje?” Jaj volt annak, ki e kérdésekre igen-nel nem felelt! A pápa, hogy a császár jóindulatát a „Jézus százada” irányában biztosítsa, kész volt a mindig üres császári pénztárt segélyben részesíteni. Így lett Ausztria újra katolikussá. Ausztria példájára Magyar- és Csehországban is próbát tettek a jezsuiták a protestantizmus kiirtására és csak a magyaroknak sikerült őket megfékezniök, a kik azzal fenyegették a császárt, hogy ha vissza nem hívja ezt a gyanús társaságot, elszakad-

nak az osztrák háztól. *Dietrich Wolf*, szalzburgi érsek, — a római „Collegium Germanicum” növendéke — egyenesen arra kéyszerít minden eretneket, a ki a kath. egyház tanaira újra felesküdni nem akar, hogy két hónap alatt minden vagyonukat eladják s hazájukból kiköltözzenek. — A legelőkelőbb kath. fejedelem volt Németországban a bajor, a ki már-már az evang. reform. felé hajolt. A jezsuiták azonban kieszték, hogy mivel lehet ezt visszafordítani. Tanácsukra a pápa odaadta V. Albert választófejedelemnek az összes bajor papi jövedelem tizedrészét, minek folytán a nemes herceg, rendeletet bocsátott ki, a mely szerint az összes hivatalnokok, tanárok, papok, kik az eretnokség tanait követik, elvesztik hivatalukat és az országból száműzetnek. Ugyanez állott a megtérni nem akaró polgárookra és laikusokra is. Együttal pedig a bibliákat mindenfelé elkoboztatta és a szentek és mátyrok történeteivel pótolhatta. — Legnagyobb sikerrel működött az összes jezsuiták között a német származású *Canisius* pater, ki azt is kibírta vinni, hogy a „*Professio fidei*”-t (a tridenti zsinat végzéseiből összeállított hitvallást, 1664.) az egyetemek összes hallgatói és tanárai aláírták.

És a „Jézus-társaság” mind inkább-inkább előre nyomul. Hamarosan befészkelődik a Rajna-tájékaira és a szomszédos tartományokba. Kölnben, Trierben, Achenben, Mainzban, Fuldában, Páderbornban, Münsterben jezsuita kollégiumok keletkeznek, a honnét egész vakbuzgósággal rendezik a protestánsok üldözését. Püspökök, a kik a választáskor a protestáns szavazatok elnyerése végett, égre-földre esküsznek, hogy a vallásszabadságot és a felekezetek egyenjogúságát tiszteletben fogják tartani, nem irtóznak adott esküjüket megszegni. A trieri érsek fegyveres hatalommal kényszeríti a protestáns várost a kath. hitre. A würzburgi püspök *Mes-pelbrumi Echter Gyula* eleintén habozik, hogy melyik párthoz csatlakozzék, belátja azonban, hogy előnyösebb lesz a jezsuitákat fogadni barátaul s néhányval mindjárt egyházlátogatásra indul, miközben helységről-helységre hirdeti, hogy ő maga őszinte híve a pápának „és a ki irtózik fejedelme vallásától, ne lakozzék országában sem.” Kettő közül lehetett csak választani, t. i. a mise és kivándorlás között. Így aztán 1586-ban 62,000 lelket hódított itt vissza az „egyedül üdvözítő egyház. A legtöbb érdemet szerzett itt magának a jezsuita *Welle Gellért*, a ki végig predikálta az országot s most szegénynél, majd gazdagnál kopogtatott be és kért ételt, vagy éji szállást s így szerzett magának alkalmat arra, hogy tüzes beszédek tartson az eretnokség mérge ellen és a tévedezőket a rájuk váró büntetések iszonyúságával rémitgesse.

A rém-rendszer volt a visszatérések fő okozója. Egy jelentés így szól e tárgyban: „A mit kevéssel ezelőtt babonáságnak és szegyenleni valónak tartottak (t. i. a protestánsok), azt most szentnek ismerik el; a mit imént még evangéliomként hittek, azt most csalásnak nyilvánítják.” *Paderbornban* az egész városi tanács protestáns volt már; a nép kigúnyolta a tisztító tűzről, erekléről stb. szóló tanokat; a prot. papok szabadon predikálhattak itt, a kath. ünnepek nagy részét eltörölték, a prot. polgárok hivatali jogát törvényileg biztosították s mind ennek dacára sem tudta azt a prot. párt meggátolni, hogy *Fürstenberg Tivadar* kanonok egy pár jezsuitát be ne csempészsen s többről-többre menve ki ne eszközölje, hogy a székes-egyházban néha-néha szókolhassanak és a gimnázium alsóbb osztályaiba taníthassanak. A mint a kanonok püspökségre emelkedett, Paderbornban is megjelent a protestánsok ellen a kettős parancs: „*vagy mise, vagy kiköltözés!*” És noha előbb

panaszosan emlegették a jezsuiták, hogy „sovány szántóföld ez, a mely sok fáradság mellett is kevés gyümölcsöt hoz”: csakhamar itt is megfélekeztek minden eretnekséget és pedig annyira, hogy Padernborn ma is a legpápásabban gondolkozó városok egyike Németországon s lakosai, mint az egyedül üdvezítő egyház mintái, nagyobb tiszteletben részesítik Krisztust a láthatatlan Istennél, a jóságos és mindig éber Máriát Krisztusnál s a családokhozatlan pápát az Isten-anyánál. *Majnai Frankfurt* is protestáns volt már elannyira, hogy a jezsuiták csak titokban mertek belopózkodni belé s minden éjjel változtatgatták szállásukat, hogy a kikergettetéstől megmenekedjenek. De nem lankadtak el. Mint a pókok, addig erősítették ide-oda a kieresztett hálósálakat, míg végre készen volt a teljes háló, a melybe a legyek egymásután belerepültek.

Igy lett Németország legnagyobb része a jezsuiták által ismét katolikussá. A pápa az elpártolt országok visszaszerzése végett igyekezett minden fejedelemmel szövetséget kötni, a jezsuiták pedig befészkelődtek majdnem valamennyi udvarba, hogy céljukat annál nagyobb eredményrel munkálhassák s érvényre emeljék ama kijelentést: „A pápa úr a keresztények-lakta egész föld felett és ha a fejedelmek nem hódolnak parancsainak, megfoszthatja őket hatalmuktól és birodalmuktól s országait oda adhatja más fejedelemnek, alattvalóikat pedig feloldozhatja hűség-esküjök alól.” „A világi fejedelem, mint ilyen is, a pápa alattvalója.” A hol pedig a római szék győzelemre juthatott, ott mindazokat a prot. alattvalókat, a kik a rábeszélés által nem voltak elszédíthetők, a Krisztus helytartójának és a fejedelemnek nevében a „Jézus-társaság” vette gondjaiba s fenyegetés, kínoztatás, jogaikban s működésükben való korlátozás, hivatalvesztés és egyéb gyötrelmek által addig szorongatta, míg nem kétségbe estek és a kath. egyházba visszapártoltak. A ki mindeme kísértések dacára sem kívánta magát a pápa által boldogíttatni, az vagy fogsággal, vagy halállal lakolt, jobb esetben hazájából száműzetett.

Csak Szászország, Brandenburg és a többi közép-német fejedelemségek nem engedték protestáns hitüket elraboltatni, nem még a 30 éves háború isszonyatosságai árán sem, a mely háború — szintén kiválóan a jezsuiták fondorlatai folytán — azért tört ki és dühöngött, hogy amaz országokat véglegesen a római szék lábai alá kényszerítse. A pápa azonban és vele a „Jézus-társaság” soha sem mondtak le arról a reménységről, hogy a visszahódított fél-Németországhoz annak másik felét is hozzá fűzhetik s ime épen most kellett megérnünk, hogy magok a protestánsok — akár tudatlanság, akár vallási közönbösség, vagy különleges érdekek miatt — a lelkiismereti szabadság hirhedt elnyomójának s az állami szabad fejlődés ősellenségének kaput nyitnak az ország felett való uralom elnyerésére. Mi lesz majd ebből?!

Vajha a világosságra vezérő lélek kellő időben le szállana még azokra, a kiknek erre a birodalom jólétének eszközlése végett szükségök van, hogy Németország, — miután a jezsuitáktól annyit szenvedett — e rend számára továbbra is zárva maradjon!

Dorneth. I. után. W. A.

IRODALOM.

* **Szell Farkas** debreceni kir. ítélőtáblai tanácselnök, a magyar bírói kar egyik kitűnősege, a ki az irodalmi pályán már eddigelé is szép sikereket mutathat fel (Költmények. 1879. Egy XVI. századbeli codex historiás énekei 1884. A nagybesenyői Bessenyei család története

1890. Kihalt-e a Telekesi Török család? 1891. stb.), ismét egy újabb kötettel ajándékozta meg irodalmunkat, mely Bessenyei Györgynek „Bihari remetéjét” és „Holmi”-ját foglalja magában. Tudvalevőleg a bölcsész-költő 1785 —1811 február 19-én történt, pusztakovácsi jószágán húzódott meg, hol csaknem kizárólag irodalmi kedvteléseinek élt. Ezen idő alatt számos (mintegy 16-féle), részint szépirodalmi, részint bölcsészeti és történeti munkát írt, de a melyek közül a könyvvizsgálat szigora miatt egy sem jelenhetett meg, annyival kevésbbé, mert a veszedelmesnek tartott író folyvást alispáni felügyelet alatt tartotta a kancellária. A pusztai remetéje azonban úgy segített magán, hogy megírt műveit több példányban is lemásoltatta és megküldte azokat egyes könyvtáraknak, a többek közt a sárospataki főiskola könyvtárának is, egy-egy hálás levél kíséretében, melyekben a Bodrog partján töltött boldog gyermeki évek emlékeit édes visszaemlékezések közt újíttja meg. Ezen kéziratban maradt művek közül való a „Bihari remete,” Egy sokat olvasott, gondolkozott szép lelkű embernek elmélkedése ez, melyről maga is azt jegyzi meg, hogy „egész életemnek olvasása, tapasztalása, gondolkozása és érzése alkották össze e kis munkát.” A másik a „Holmi” szintén kéziratban volt eddig, melynek 1—10 szakasza közül 5 szakasz kisebb-nagyobb eltéréssel fel van véve a Bécsben 1779-ben kiadott 1—47 szakaszból álló „Holmi”-ban. Különösen becessé teszi előttünk e kiadást a hozzá csatolt I—XXXII lapnyi előszó, melyben Bessenyei élet-körülményei új oldalról nyerne megvilágítást. Megtudjuk ebből, a mit Révész Imre tagadott, hogy a magyarországi reformátusoknak egy időben, csakugyan volt főegyházi tanácsa (consistorium), melynek elnöke Beleznay Miklós tábornok, titkára pedig, 2000 forint évi díjazás mellett, Bessenyei volt. Tisztázva látjuk itt Toldy és dr. Ballagi Aladár ellenében, a Bessenyei áttérésének körülményeit is. Ígéretét bírjuk a Bessenyei irodalom szorgalmas búvárának és szerencsés kutatójának a felől is, hogy nemsokára egy külön munkában ismerteti meg ama hasznos szolgálatokat, melyeket Bessenyei mint konzistoriális szekretárius, a protestáns egyháznak tett. Rendkívüli érdeklődéssel várjuk e mű megjelenését már csak azért is, hogy protestáns tanügyünk történetének az a részlete, mely a „Ratio educationis” korára esik, mindez ideig nincs kellő világításba helyezve. Sajnáljuk, hogy a mű, mely a debreceni városi nyomdából csinosan került ki, nincs könyvtári forgalomba bocsátva. Az ősrégi Bessenyei család seniorának, Bessenyei Lászlónak fennkölt lelkű neje, Hegyessy Luiza viselven a kiadás költségeit: az összes példányok ajándékkul küldettek a nyilvános könyvtáraknak és mindazon tanintézeteknek, melyekben a magyar irodalom történetét tanítatják. Így kapta meg a becses kötetet főiskolánk könyvtára is. Fogadja a nemeslelkű honleány e helyen is hálás köszönetünket. Sz. G.

* A „**Kalászkok az életnek kenyeréhez**” című füzetes vállalat II. évfolyamának I. füzeté megjelent ismeretes csinos formájában 128 lapon, a melyhez az egyik szerkesztőnek, K. Tóth Kálmánnak a múlt évben megkezdett imádságai vannak függesztve, folytatolagos lap-számozással (113—144 l.). A vállalat programja szerint (a mely némileg eltér a múlt évitől) e füzetben ünnepi egyházi beszédek foglaltatnak az egyházi évnek megfelelően (adventi 4, karácsonyi 2, nagypénteki 1, húsvéti 2, áldozócsütörtöki 1, pünkösti 3.) s néhány szertartási beszéd és verses „suspirium.” A szerkesztők — felhívó szövegükben jelzett ígéretükhöz képest — válogatott beszédeket közöltek, melyeket érdemes elolvasni és elpredikálni. Egy némelyik ellen Vilmos császárnak nagy kifogása volna a túlságos hosszúság miatt, de azon tud-

nak az érdekeltek segíteni. A szerzők ígérik a borítékon hogy a munkatársakat nyomott ívenként 15 forinttal díjazták. A hátralevő füzetek április 20, július 20, és október 20-án fognak megjelenni. A II. füzet közönséges, a III. alkalmi, (időszaki) a IV. temetési beszédek és imákat fog közölni. Előfizetési ár egész évre 4 forint. Szerkesztők K. Tóth Kálmán és Papp Károly, kiadó Hornyánszky Viktor. — Ugy is, mint munkára ösztönző, úgy is, mint a munkát megkönnyítő vállalatot szívesen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Vezércikkeinket** ajánljuk a t. olvasók figyelmébe. Kitérő bizonyítékai ezek annak, hogy az egyházpolitikai törvényjavaslatokra nézve mennyire nincsen határozott és megszilárdult prot. közvélemény. Mindhárom cikkező más-más vidéken élő, független állású, köztisztletnek örvendő s egyházilag is kitérített férfiú, s ime, aggodalmaikban és reményeikben milyen nagy közöttük a közbevetetés! Egyben azonban megegyeznek — s ez mutatja a prot. egyházpolitika irányát — abban t. i., hogy az 1848. XX. t.-cikk életbeléptetése nélkül nincs igazi egyenjogúság a felekezetek közt, s hogy a róm. kath. egyház óriási vagyona a többi felekezeteket állandó veszedelemmel fenyegeti.

— **A kassai református egyház** a ránk jövő husvéti szent ünnepek alkalmával ünnepli meg fenállásának 250 éves fordulóját, amennyiben a dicső emlékeztű I. Rákóczy György védelme alatt, az ő fejedelmi lakásán tartatott meg Kassán 1644 húsvét első napján (március 27) a legelső református isteni tisztelet, mely a lutheránus városi hatóság által egy hosszú századon át elnyomott kálvinista híveknek nagy öröme egy szebb jövő hajnalát, az egyház megalakulását jelentette. A harmadfél-százados évfordulót a kassai egyház teljes egy-szerűséggel, a saját körében ünnepli meg, tekintve különösen az ünnepnapokra, melyek azokat is otthon, vagy elfoglalva tartják, kiket az egyház ez alkalomra szíves örömmel hívott és látott volna vendégeiül. Az egyház híveinek buzgósága azonban gondoskodott e nevezetes emlékünnepről méltó megörökítéséről; amennyiben az egyház, híveinek 220 forintot meghaladó adakozásából, ez alkalomra *egy új urasztali kelyhet* készített, hogy egy XV. századi nagybecsű sodrony-zománcos kelyhet a használatból kivehesse, a kopástól megóvja s mint közel félezerdes emléket, régiségként őrizhesse. Irodalmilag is meg lesz örökítve az évforduló, amennyiben az egyház lelkésze, *Révész Kálmán*, az egyház megalakulásának történetét, „*Százéves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért*” cím alatt megírta s munkája, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság monográfia-kiadványaként pár nap múlva meg fog jelenni. Az emlékünnepről lefolyásáról tudósítani fogjuk olvasóinkat.

— **Valasztások. Beigtatás.** *Téglásra* mult hó 25-én *Csapó Pétert*, Kiss Áron püspök káplánját egyhangúlag; *Gyömrőre* március hó 4-én *Tóth József* lelkészt választották meg rendes lelkészekül. A geszteréd-hugyaj-bölöny-micske stb. missziói lelkészt, *Balogh Józsefet* szintén f. hó 4-én iktatta be hivatalába *Görömbey Péter* nagykallói lelkész s tanácsbíró.

— **Gyűlések.** Az egyetemes konvent — hír szerint — ápril hó 24-én kezdi meg üléseit. A *tiszántúli* kerület ápril hó 9-én, a *dunáninnyi* ápril 3-án, a *dunántúli* ápril 4-én, az *erdélyi* e hó végén tartja meg tavaszi közgyűlését. A tiszáninnyi közgyűlés megtartásának ideje még nincs meghatározva. A kerületi gyűlések az egyház politikai törvényjavaslatok, a 100,000 frt államsegély

hova fordítása, tehát a papi özvegy-árva gyámintézet s a zsinati törvények kihirdetése stb. miatt igen érdekese-
nek ígérkeznek.

— **A sarospataki községi iskola** új időszakot kezd. 14 évi boldogtalan állapot után talán f. hó 4-én hangzott fel róla az első örömhír, jelentve, hogy a vizözön elapadt s az Augias istállója helyén oázis támadt, szép reményekre biztató. Ott, hol ezelőtt 10—20 gyermek ritkán látott tanítót az iskolában s a hol nem tudtak főlebb menni a tanítványok a II. osztálynál — ma már 80 gyermek jár jó kedvvel, példás hűséggel a „tudomány vásárába” s derült arccal, tisztán öltözködve, boldogan ül a mester lábai előtt. A városi képviselőtestület legközelebb nagy elismeréssel adózott a községi iskolaszéknek, a melynek — elvégre — sikerült a községi iskola ügyét jóra fordítani. Az iskolaszék elnöke *Gleviczky Sándor*, az új időszakba lépett iskola tanítója *Hubay Bertalan*. Megilleti őket a nyilvános elismerés is, mert a muzsák városát megszabadították az erkölcsi ragálnak egy borzasztó fészektől, a melynek szaga már kihatott a balparti város egész területére s érezhető volt a jobbparton, a tanfelügyelőségben, sőt a megyei közigazgatási bizottságban is. Úgy tudjuk, hogy a tanterem szűk már is s a tankötelesek nagy száma s az iskolázás törvényes haladása mellett új iskolai helyiségre s még egy tanítóra lesz szükség. Az ismétlődő iskola is megkezdődik az elhanyagolt mezőn.

— **Debrecenben országos tanszerkiállítást rendeznek** augusztus hónapban. Ez lesz az első országos kiállítás vidéken, mert ilyeneket eddig csak is a fővárosban tartottak s ezeken csaknem kizárólag a főváros tanintézteinek, a fővárosi tanszergyárosoknak és tankönyvkia-dóknak volt alkalmuk tanügyünk újabb haladását bemutatni. Debrecen egy ilyen kiállításra már csak azért is alkalmas hely, mert benne a közoktatási intézeteknek majdnem minden faja feltalálható. A kiállítás tárgyai a tervezet szerint nyolc csoportba osztatnak, s a fő csoport a különféle fokú és jellegű iskolákra vonatkozó tárgyak összefüggő rendszerű kiállítása lesz. Az előkészítő bizottság mindent elkövet, hogy ez országos tanszerki-állítás sikerüljön és éppen ezért azon lesz, hogy több tudományos egyesület is Debrecenben tartson a kiállítás ideje alatt gyűlést.

— **A gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat** részletes tárgyalását már megkezdte az országgyűlés közoktatási bizottsága. Legközelebb tartott ülésében az első szakasz első bekezdésének szövegezését következőleg állapította meg. „Különböző bevett, vagy törvényesen elismert vallásokhoz tartozó házassok, házasságunk megkötésétől számított hat hó alatt egyszersmindenkora megegyezhetnek arra vonatkozólag, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék.” A második szakasz első bekezdésének elfogadott szövege következő: „Az első szakaszban körülírt megegyezés hiánya esetén, a gyermekek szülők vallását nemük szerint követik, illetve abban neveltetnek, amennyiben ezen vallás a bevett, vagy törvényesen elismert vallások közé tartozik.”

— **Az „Izraelita Magyar Irodalmi Társaság”** mult hó 14-én megalakult Budapesten, a pesti izraelita hit-község disztermében. A társaság *izraelita* kíván lenni és *magyar*. Elnökeiül *dr. Kohn Sámuel* pesti rabbit és *dr. Weinmann Fülöp* királyi tanácsost választotta meg egyhangúlag. A társaság célja a zsidó vallásos érület, tudomány és öntudat élesztése és fejlesztése — mint Kohn S. elnök jelezte, — vagyis Izrael régi nagy irodalmának ismertetése által magyar szellemi életünk kibővítésének elősegítése. A társaság elnöke sajnálattal tudja, hogy még mai napig sincs olyan magyar bibliánk, mely a hé-

ber eredeti szöveg szerint hiven adná vissza az ő szövetség könyvét s hogy az egyetemen a biblia utáni zsidó irodalomnak és zsidó történetnek nincsen tanszéke stb. A társaság nagy reményekkel indul a munkára és igen valószínű, hogy az izraelita magyarok meg fognak szégyeníteni bennünket, protestáns magyarokat, a biblia lefordításában és kiadásában. Mit is csinál a mi biblia-revidiáló bizottságunk?! (Hányattatik Károlyi Gáspár és a revizorok munkája között! Szerk.)

— **A március 4-ikén tartott országos szabadelvű nagygyűlés** várakozáson felül sikerült. Százezernél több ember vett benne részt rang, párt és felekezeti különbség nélkül s 212 testület képviseltette magát küldöttségek által. Ez az óriási tömeg nagy lelkesedése dacára a legpéldásabb rendben vonult ki a lóversenypálya mögött elterülő hatalmas térségre, hogy az Isten szabad ege alatt nyilvánítsa ki, hogy az egyházpolitikai javaslatokat minél előbb megvalósítani óhajtja. A gyűlés nagyszerűségét eléggé bizonyítja az, hogy még a „Pesti Napló” is, a mely pedig ennek megtartását bizonyosan nem óhajtotta, azt írja róla, hogy „írott könyvek se mesélnek ilyet sok század évek óta” s „a legszebb álom nem lehet szebb, mint a valóság volt tegnap, ezen a tündér mesébe illő alkonyaton.” A gyűlés egyhangúlag fogadta el a következő határozati javaslatot: „Mi az ország minden részéből, vallás és pártkülönbség nélkül egybegyűlt honpolgárok, — haladó időnk története számára is, — hazafias meggyőződésünket a következő határozatokban nyilvánítjuk: 1. Ünnepelesen óvást teszünk a nemzetünk jellemével s hazánk érdekeivel össze nem férő egyoldalú felekezetiesség ellen. 2. Bízva a törvényhozás bölcsességében, haladásunk e forduló pontján kijelentjük, miszerint hazánk jövőjének egyik biztosítékát abban látjuk, hogy a napi renden levő egyházpolitikai reformok, a kötelező polgári házasság, kapcsolatosan az 1868. LIII. t.-c. módosításával, az állami anyakönyvezés, a vallás szabad gyakorlata s a zsidó vallás egyenjogosításának törvénybe iktatásával minél előbb megoldassanak.” Ezt a határozatot másnap az országgyűlésnek is benyújtották. A gyűlés végeztével nagy menet vonult ki a kerepesi temetőbe is, a hol Deák Ferencnek és Irányi Dánielnek sírját megkoszorúzták.

— **Március 15-ikét** a sárospataki főiskola ifjúsága — mint rendesen — most is meg fogja ünnepelni. Este táncmulatság lesz.

— *Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjjal hátralekban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni, hogy az eddigienél jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrésről ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátralekos díjakat, az újabb költséget okozó, postai megbízás útján hajtani be.*

A „Sárospataki Lapok” nem nyereszkesedési vállalat, hanem az egyház- és iskola ügyei iránt melegen érző, azoknak javára és érdekében működő organum, melyet nagy áldozattal tart fenn Irodalmi Körünk még akkor is, ha az előfizetési díjak pontosan beküldetnek; ha pedig az a tetemes hátralek, mely ma kint van, ezutánra is megmaradna, úgy a lapot képtelenség volna fentartani.

Minden hátralekos előfizetővel közölni fogjuk

tartozását — előre is szívesen felkérve őket hátralekos díjaknak lehetőleg rövid idő alatt való be-
küldésére.

A kiadóhivatal.

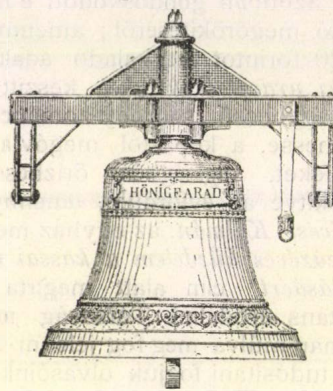
SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

P. M. A vitát folytatni nincs miért. Az olvasó a közölt cikkek-ből állást foglalhat ide vagy oda. Ebben találja meg a t. cikkző a megnyugtatót. Mikor az ügy már nem kívánja a mérközést, a személyes sérelmek utólagos csetepatéival minek vennők el a tért a nagy dolgok tárgyalása elől?! — K. S. Még nem tudom a sorsát. Csak a mélyre a hálával! Telik onnan más is, ha az akarat úgy akarja. A 3 frtos levél megérkezett, az énekeket lekötőztatom. — K. B. Mihelyt a napi nagy dolgok miatt hely jut, azonnal közöljük. Köszönet érte. — S. J. Ebben a formában napvilágra jut Más tanügyi kérdésre is terjeszse ki figyelmét. Birálni való mindig bőven akad. A protestáns szempontokat ajánlom főként tolla hegyére. — G. P. Tehát majd megkészítem én a címfeket, csak már alkalom legyen rá: dehát, dehát! . . . — Sz. M. A temetési énekek ne legyenek elfeledve! Nagy reménységgel számítok az énekes levélre. — K. L. A mások által is hangoztatott kívánságnak ime igyekeztünk eleget tenni. Egy kis akadály szegült e nagy őszinteséggel írt dolgozat útjába, ezért maradt a gyertya eddig véka alatt! — R. K. A terv lelkes fogadása felől biztos voltam ugyan, de az írott bizonyíték még is jól esett. Várom a többit s akkor majd mozdítjuk a dolgot. A fejlődés mozzanatairól pontosan értesítelek. — B. K. Áadtam az első sorban érdekelt szerzőnek. — M. F. Közöljük mielőbb. A jó munkához itt is szívesen kívánok szerencsét. — Sz. J. Még nem küldhettem el a felvilágosító sorokat, mert magam sem jutottam hozzájuk. — K. Zs. Köszönöm. — T. P. Közöltem az illetővel s kiadjuk.

HIRDETÉS.

Alapított 1840. IFJ. HÖNIG FRIGYES Alapított 1840.
harang- és ércz-öntődéje
Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegetakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, **forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit** — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok ujra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« Görömbey Péter. — »A megsülyedt szekér.« —y. —c. — »A sárospataki főiskolai tanári kar emlékirata az igazgató-tanácsához.« Zsoldos Benő. — »Képek a miskolci ev. ref. egyház múlt évi életéből.« Dr. Tüdös István. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

A jövő egyháza.

IV.

Az ifjakat tehát, kivált ha még szemeink előtt is nőttek fel, valahogy megtarthatjuk a jó és igaz úton, az eddig ismertetett eljárások mellett, hogy az ember-nevet be nem szennyezik nemtelen, bűnös cselekedetekkel s hívek maradnak az egyházhoz is. A felnőttekkel, az önálló gondolkozású emberekkel, a hol már az érdek, a haszon igen sokszor ingerlőleg, csábítólag hat, sokszor meg a szükség hajt a tiltott dologra, a bűnre, nehezebb megértetni, elhitetni, hogy egy út vezet az idvességre: az evangéliom útja. De ha a csábító, kísértő esetek, alkalmak száz és ezerfélék: ezerfélének kell lenni a mi útjainknak, eszközeinknek is, hogy őket az Úr útjában s a mi e mellett alárendelt, másodrendű dolog (mert az egész egyház és ennek minden eszköze, minden intézménye csak eszköz az emberiség boldogítására) — hogy az egyház kötelékében is megtarthassuk. S különben is úgy tapasztaltam egész életemben, hogy a jó, igaz, helyes irányú, gondolkozású, életnézetű ember. egyházához hű szokott maradni.

Hogy mik legyenek ezek az ezerféle módok és eszközök, melyekkel az embereket az igaz ösvényen, a jó úton, az egyház kebelében megtarthassuk és istenországi polgárságra képesíthessük: megkísértem halvány vonásokkal, szerény ismereteim és tapasztalataim szerint, az alábbiakban előadni.

Első helyre kell tennünk okvetlenül az evangéliom prédikálását! Ezt hirdetni, mind alkalmas, mind alkalmatlan időben... Hirdetni a háztetőkről is! Hirdetni, ha ketten-hárman hallgatják is... Hirdetni a falaknak is, mint egykor Ujvároson Révész Imre mondta. Mert az evangéliom az Istennek hatalma minden hívőnek idvességére! Az evangéliom igazságain, mint fundamentumon áll a ker. társadalom, a ker. műveltség; ez az alapja és sarkelve a mai civilizációnak, az állami rendnek, a mai tudományos vizsgálódásoknak. Ennek a hirdetésével alakította át Jézus az ó-világot. Ezzel hódították meg az apostolok az akkor ismert földrészeket. Ezzel eszközölték a megújodást az elő-reformátorok és Luther és Kálvin. Azután Kopácsi, Sztárai, Dévai Bíró, Szegedi, Méliusz, mind, mind az evangéliomot predikálták. Ezt viszik a pogányok térítésére a

térítők ma is. Ezt hirdetjük, ezt kell predikálni és pedig a háztetőkről is predikálni nekünk, ev. ref. lelkipásztoroknak is. Ebben van életünk fenmaradásának oka. Ez a mi egyházunknak fundamentoma. Hiszen még a szédelgő, a magokat új felekezeteknek valló szekták, a nazarénusok, a baptisták is az evangéliom predikálásával sátoroznak!...

Ezt hirdetni a mi legfőbb tisztünk; mert ez által tartatunk meg. De nem úgy hirdetni, mint mostanában tesszük, hogy egy pár szónyi, vagy sornyi textus felett hosszú, híg lére eresztett, lapos, unalmas elmélkedéseket tartunk; hanem igazi bibliai, evangéliomi izű és szellemű magyarázatokat tartsunk, a melyek ismertető vonásai legyenek a nemes egyszerűség s bibliaiasság. Mert azokat a magas és mély értelmű filozófiai okoskodásokat, mélységes theologiai, hittani defini-tiókat, melyekkel sok predikációs könyvünkben találkozunk, bő lére felelesztve, nem is örömet hallgatják, meg sem hallgatják, nem is értik s alusznak, vagy unatkoznak rajta; s az ilyenek semmi esetre sem vonzzák templomba a hallgatókat. Már Fáy A. azt jegyezte meg „Óramutató“-jában, hogy legnagyobb hibájuk a papoknak az, hogy beszédjük nincs a hallgatósághoz alkalmazva. De magáról Kálvinról is azt olvassuk, hogy az ő előadása egyáltalában nem volt mesterkelt, tudományos fejtegetés; hanem mindig a nép egyszerű észjárásához kívánt beszédeiben alkalmazkodni.

Miután azonban e tárgyhöz utóbb még vissza akarok térni, most csak azt jelzem, hogy legfőbb fegyver legyen a lelkész kezében a biblia, az evangéliom. Ezt magyarázzuk nemcsak vasárnap délelőtt, hanem délutánokon is; mert vannak, a kik csakis délután kereshetik fel a templomot. És miután télen az unalom öli meg népünket, magyarázzuk a bibliát, télen át novembertől husvétig hétköznapiokon is, kétszer hetenkint, vagy legalább egyszer, a mint ez sok alföldi nagygyülekezetünkben ma is szokásban van. — Nem jönnek, nem hallgatják — vetik némelyek ellen. Nem bizony, ha látják (mert meglátják ám s kiérzik azt a hallgatók), hogy nem szívesen végezzük tisztünket... Ha tudják, hogy némelyek jobban szeretik, ha senki sem jó templomba; ha a harangozót küldik be a harangszó elhangzása után, hogy jött-e valaki s ha nem jött, hát zárja be a templomajtót! De járjunk csak magunk szorgalmasan, buzgósággal s magyarázzuk csak azt a

bibliát: jönni fognak szívesen, örömmel hétköznapiakon is. Példákat tudunk rá!... Azonban a templomba járásra nézve nem szabad említetlen hagyni a papi családok vallásosságát, példaadását. Ne csak maga a pap legyen hű és buzgó, hanem legyen buzgó és templomgyakorló családja is. Egész családi élete pedig példányszerű, evangyelicmi hittel, türelemmel, szeretettel felfegyverkezve az élet minden körülményeire és viszonyaira.

Még kell azonban jegyeznünk, hogy istentiszteletünk rendszerén is sok volna a változtatni való s hogy az egésznek a lefolyása egyhangú, hogy az értelmet a kifáradásig igénybe veszi, egyéb tehetségeinket pedig csak alig érinti. És ez az egyhangúság átvonul a vasárnapi és ünnepi, valamint a hétköznapi istentiszteleti szertartásainkon. Ezen unalmas egyhangúságot enyhítette ugyan már itt-ott egy kissé a predikáció közben való éneklés, mely alatt a figyelem kissé felfrissül; de ugyan mire való ugyanegy istentiszteleti óra alatt az a két hosszú könyörgés, predikáció előtt és után, mely alatt nyáron a hallgatók elaludnak, télen pedig a hideg miatt megdermednek? holott az Idvezítő e tárgyról szólván, az mondta, hogy: „mikor imádkoztok, ne legyetek sok beszédűek, mint a pogányok, kik azt állítják, hogy az ő sok beszédjük által hallgattatnak meg“ (Máté VI. 7.). Elismerem én azt, oh szívesen ismerem el, hogy az elmélet, a tudomány, az imádságtan tudja indokolni mind a két ima szükségességét, t. i. hogy az előima az utána következő egyházi beszédre s annak főtárgyára készíti elő a figyelmet; az utó ima pedig „az egyházi beszédben hirdetett üdvigazságok beteljesítését kéri“, dehát a vallásos szív nem okoskodik, nem filosofál; hanem érzelmeinek kielégítését keresi. Azt igényli, azt várja, hogy az egész szertartás hangulatba ejtse; a földi bajokat vele feledtetvén, lelkét magasabbra, Istenhez emelje s nemes, üdvös elhatározásokat ébresztszen fel szívében, lelkében. Ezt azonban a hosszú, lapos, egyhangú, unalmas örökös oktatással, száraz elmélkedésekkel elérni nem lehet. Tehát ezen is változtatni kell. Hogy énekes-könyvünk revisiót igényel, oly sokszor és sokan elmondták már szakértő emberek, hogy erre elegendő itt csak rámutatni.

Az evangyeliom hirdetése mellett másik lényeges szerve, eszköze ref. egyházunkat a *presbitérium*. Ez az apostoli korszakban alkotott intézmény, mely az egyház terjesztésében és az egyes gyülekezetek szervezésében, annyi szolgálatot tett, a krisztusi eszmék terjesztésének oly megbízható közege volt s melyet Kalvin is annyi sikerrel használt fel eszméinek érvényre juttatása mellett. A mely egyházban sikerül egy hivatását megértő presbitériumot alakítani, ott az egyház hajója zátonyra nem jut. Ellenben arra termelt presbitérium nélkül, prot. egyházat felvirágoztatni, helyesen kormányozni szinte lehetetlen. Ez a kovász, mely az egész gyülekezetet átalakítja, nagy dolgokra képesíti; a lelkész a presbitériumban a só, mely ízt ad a tanácskozásoknak s a forrongó, töprengő, buzgólkodó lelkeket helyes irányba tereli s a törekvéseknek alakot, formát ad megfelelő tanulmányai alapján. Másrészt ki ne tapasztalta volna már, hogy ez az üdvös, hasznos, életképes szervezet is milyen sok esetben elfajult már és áldás helyett átká lett az egyes gyülekezeteknek?! Nem kell egyéb, csak hogy egy önző, hiú, izgága-természetű ember kerüljön be az egyháztanácsba s véget vet minden üdvös intézkedésnek és kezdeményezésnek. A helyett, hogy a jó és igaz s üdvös kezdemény mellett agitálna odakünn, ellene foglal állást s leszólja a legszentebb, legboldogítóbb tervezetet is. Általában véve pedig nagy hibája a presbitéri szer-

vezetnek, hogy vérszegénységben szenved, hogy csak kormányoz, csak adminisztrál, vagy legfőlebb építkezik; ha pedig ilyennemű teendőiből kifogy, nem talál, vagy talán nem is keres magának teendőt a gyülekezet életében. A múlt századokban, az „ekklézsia követés“ korszakában ennek az intézménynek a jelentősége is nagyobb volt; mert fegyelmi hatáskörrel bírt. Erkölcsileg ez tartotta rendben a gyülekezetet. Itélt ugyanis a lopás, káromkodás, templomkerülés, paráznaság, hamis fonttal mérés stb. eseteiben is s a büntetés nevei közül alkalmazta: a megidézés, intés, fedés, úrvacsorától eltiltás, ekklézsiakövetés, egyházból való kirekesztés, számártemetés, megcsapatás, szegénykőre állítás stb. eseteit. . . Nem is kellett akkor annyi fényes, palotaszerű börtön! . . . A ki pedig oda bekerült, nem őrizték a fuvó szélétől is, mint a mai túlérzékeny, beteges humanismus korában! . . .

Egy dolog azonban bizonyos, az, hogy a presbitériumoknak nincs meg az a hatáskörük, mi régen volt. Nem is felelnek meg, kivált a változott viszonyok közt, hivatásuknak. Innen van, hogy számos előkelő szónívó, irányadó emberünk a diakonusi, sőt a diakonisszai intézményt óhajtják behozni, utóbbi az egyházi törvénybe is beigtattatott, hogy a presbitérium működésének hiányait ezek által pótolhassák.

A diakonusi intézmény tehát már harmadik eszköze lenne, magasztos céljai eléréséhez, a jövő egyházának Szükség van rá bizonyosan. Kár, hogy a módosított egyházi törvényekbe, ennek a szervezete és hatásköre is, legalább vázlatosan, be nem vezetett. De ezt pótolni konventi vagy egyházkerületi határozattal is lehet — az újabb törvény-revizióig. — Részemről csak azon megjegyzést kockáztatom, hogy kisebb egyházakban, a hol alig lehet 8—10 jóra való, presbitérségre alkalmas embert találni, még tenni való sem oly sok van, a diakonusi teendőket is végezhetik a presbiterek. A népes, a 8—10, meg 15—20 és több ezer lelket számláló egyházakban már okvetlen szervezni kell a diakonusi intézményt minél előbb; mert a belmissiói működésnek csak ezek lehetnek a szervei.

Ezzel tehát elértünk a jövő egyháza tevékenységi irányának súlypontjához, t. i. az u. n. belmissió, cura pastoralis vagy evangelisatiohoz, kinek melyik kifejezés tetszik; mivel lényegileg ugyanegy jelentenek. A mai viszonyok között ugyanis, midőn az iskola már csak félig az egyházé, mivel az állam benne az úr s még inkább a közeli jövőben, midőn a kisebb egyházak iskolái egymásután államosíttatni fognak és midőn a polgári házasság és polgári anyakönyv megfoszt bennünket a hívekre való hatás jelentékeny s közvetlen eszközeitől és ha a vallászabadság is törvénybe iktatva lesz: — nem lesz elegendő a szószerű, az evangyeliom hirdetése és a presbitérium gyűlésezése és adminisztrálási munkája arra, hogy a prot. egyház és a vele együtt járó igazi szabadelvűség, a józan haladás és felvilágosodás érdekeit, a mindig résen álló reakció és ultramontán törekvésekkel szemben megvédelmezzék. Sőt nem elégségesek ezekre már ma sem. Új irányt kell venni az egyház és az egyházi szolgák működésének; szélesebb medret kell vájni a mindennapi életben a lelkész gyakorlati tevékenységének. Ha tevékenységünket ki nem terjesztjük, üres templomokban fogunk predikálni s elveszítjük a hívekre való befolyásunkat. Annál fogva az u. n. belmissiói tevékenységre kell minél több gondot, erőt, időt, munkát és figyelmet fordítanunk; mivel e nélkül az egyház a jövőben, sőt már ma sem felelhet meg magasztos hivatásának, rendeltetésének.

Görömbei Péter.

A megszülyedt szekér.

(Az egyetemes gyámintézet kérdéséhez.)

Bármennyire kössék is le az egyházpolitikai tárgyalások a közfigyelmet s ezek közt a létejükben érdekelt protestánsok érdeklődését: mégis csodálatosnak kell tartanom, hogy az egyetemes gyámintézet kérdése, egyházi közéletünknek ez a régi sebé, ez az évenként itt-ott fel-feltűnő tengeri kigyója nyugodtan folytatja hosszas álmait. Azaz — bocsánat — mégsem egészen. Évről-évre történik valami. Itt látták, ott tűnt fel; ilyen volt vagy amolyan, szóval hallat magáról. Lassan-lassan olyan tűnemenyszerű alakká válik, melyben kezdenek az emberek nem hinni. Kisértett, mint dunamelléki kerületi gyámintézet; mint a (már rég megbukott) „Tisza” biztosító-intézet *mellékkülete*; majd a debreceni zsinat szentesített törvénye tette sürgős szükséggé, már konkrétabb alakban irányt jelölve, alapokat mutatva. És ime! több mint egy teljes tized eltelt, a míg csak az előkészületek első stádiumához jutottunk. Az új zsinat, dacára annak, hogy az alapul kimutatott *közalap* fényesen (?) bevált, a kérdést egy lépéssel sem látta előbbre haladva, mint tíz évvel előbb.

Tervezetéseken pedig nem láttunk hiányt. Csak az a kár, hogy azok a legelengedhetlenebb előkészületek nélkül, úgyszólván ex abrupto, ötletszerűleg vetetvén fel, a közvéleményt nemcsak hogy meg nem nyerhették, sőt egyenesen visszariasztották. A zsinat most már még kötöttebb útlevéllel látta el megbízottját, s engedve a közvélemény nyomásának, kimondta, hogy *első sorban* az özvegyek és árvák gyámintézete állítandó fel, még pedig 3 év lefolyása alatt, ha másképen nem lehetne, *a zsinati törvényalkotást is igénybe véve*. Tehát ott állunk, hogy az óhajta várt egyetemes gyámintézet ma is csak „pium desiderium”. Vagyis a szekér alaposan megfeneklett.

Azt nem mondhatnók, hogy a közvélemény ez ügy iránt nem érdeklődött volna, sőt mi, kik ez ügyvel minden előforduló alkalommal foglalkoztunk, tudjuk, hogy ez érdeklődés elég általános volt. Természetesen arról már nem tehetünk, ha az e célból megbízott konvent légből kapott — mert számításokra nem alapított — s így halva született tervekkel állott elő, melyekben több hatalmi törekvés mutatkozott, mint a mennyi kívánatos lenne; kevesebb jogérzet, mint a mennyi *pénzintézet* megalapításánál követelhető; s mérsékeltebb szakszerűség, mint a mennyi jogosult alapul lenne tekinthető. Olvassa el bárki, a konventnek ezt tárgyzó tervezeteit, figyelembe véve a közvélemény megnyilatkozását is és pedig nem csupán a sajtóban, hanem az egyházmegyék és kerületek jegyzőkönyveiben is; bizonyosan tudom, hogy igaza ad nekem. A konvent azonban szívósan ragaszkodott tervéhez, a nélkül, hogy a jogosult ellenvetéseket, kifogásokat megcáfolni akár maga, akár szűkebb bizottsága útján, igyekezett volna. És ez a szívós ragaszkodás lett ama kátyú, melyben a jó ügy megfeneklett.

E stádiumban jutott eszébe a konventnek, hogy a tervszerű eljárás céljára adatokat kellene gyűjteni. Ily adatokat kértek és adtunk is. Mint e becses lapok múlt évi 49. számában megjelent közleményből olvasom, ez adatokat Széll esperes úr már *köze is bocsátotta*. Mit értsünk e alatt, nem tudom. Könyvtárosoknál hirdette nem láttam, sem címét, sem árát nem tudom. De még olyan lelkeszszel sem találkoztam, ki e közrebocsátott példányokból csak egyet is látott volna; dacára, hogy magam is, két egyházi lapban, az évek folyamán ismét és ismét foglalkoztam e kérdéssel. Sajnálom pedig, mert e kérdést e becses Lap „*o*” cikkezőjével együtt olyannak

tartom, mely minden lelkészt érdekel, többszörösen azokat, a kik e tárgy felől már huzamosabban gondolkoztak is és bizonyos álláspontot foglaltak is el.

Az idézett cikk úgy fogadja e kimutatást, mint a mely az óhajtott intézmény biztos alapját képezi, és — úgymond — „a lelkészek most már talán közelebb állnak az eszme megtestesüléséhez, mint eddig, ha ugyan *önmaguk hibája miatt* esetleg be nem következik az eszme teljes elejtése”. Ellenben a becses kimutatás hiábavalóvá válik.

Azért szólok fel, (mert a javaslatához magához, a mely *még nincs*, nem szólhatok), hogy ez állítás erejét némileg gyöngítsem.

A gyámintézet létesítése, merem mondani, eddig sem a lelkészek akaratán, hanem a beterjesztett javaslatok helytelenségén szenvedett hajótörést. Kinek volna, ugyanis, szíve egy egyetemes gyámintézet eszméjét, melyhez 1000 árvák és özvegyek reménye fűződik, avagy csak gondolatban is kárhoztatni, avagy annak létesülése elé akadályokat gördíteni? Hát, avagy azt az egy milliót meghaladó összeget, mely eddig is annyi özvegy, árva könyeit segített letörölgetni, nem egyedül és kizárólag a lelkészek áldozatkészsége, ügybuzgósága hordta-e össze a méhek szorgalmát a hangyák takarékságával párosítván? És, kérdem, hát a zsinat feltételül tűzte-e ki a lelkészek jóakarátát, a Széll esperes úr tervének keresztülhajtását, vagy épen az előrelátóbb egyházmegyék megtakarított filléreinek bekebelezését? Nem, és nem!

Minden gyámintézet létesítése helyes tervezést, gondos kiszámítást, aztán áldozatot kíván, sőt követel. Hát, talán azok a szép egyházmegyei gyámpénztárak a levegőből állottak elő, nem súlyos önmegadóztatás gyümölcsei-e azok; végre nem ott legvirágzóbbak-e, hol (leszámitva a kivételeket) számosabb a résztvevő? És a mi sikerült az egyházmegyéknek, ne sikerülne az az egyetemnek? és csak azért, mert a közvélemény egy kedvenc eszmének meg nem nyerhető? hát ezért maga az ügy szenvedjen, mely talán egyébként sikeresen keresztülvihető?

A felől, ha eddig tisztában nem voltunk, a kimutatás után tisztában lehetünk, hogy *az egyházmegyei gyámintézetek pénztárai a számításból teljesen kihagyandók*. Ez a kimutatás ugyanis nyilvánossá teszi, hogy az önségely elvét az autonóm egyházmegyék nagyon különböző mérvben gyakorolták; némelyek a hangya takarékságával, mások a tücsök gondtalan könnyelműségével. A legszorgalmasabbak is csak szűken nyújthatják az osztalékot, de a tücsök kedvéért nem vonhatják el saját szegényeiktől a megélhetés falatját. Igaz, hogy szép összeg az egy csoportban. De lássuk, kik és mily mérvben járultak a gyűjtés nagy munkájához. A kimutatás így felel:

Van 1975 lelkészünk. Ebből 29% Tiszántúl; 13% Dunamelléken; 14% a Dunántúlon; 17% a Tiszáninnen és 26% nyi Erdélyre esik. E lelkészek gyűjtöttek össze 1 millió 183 ezer 538 forint gyámtőkét. Amde itt a %-ok nagyon megváltoznak, mert Tiszántúl ez összegnek 47,59%-át, tehát majdnem felét; a Dunamellék = 16,71%; Dunántúl csak 12,2, sőt Tiszáninnen nem több, mint 8,09%-át gyűjtötte és Erdély is csupán 15,4%-ot. Most, kérem, vessen össze e %-okat bárki az előbbiekkal, azonnal szembe tűnik az aránytalanság.

Még tanulságosabb, ha a lelkészi javadalmakkal párhuzamban teszünk összehasonlítást, melyből megtetszik, hogy anyagi erejéhez mérten e célra melyik, mily mérvben áldozott.

A legnagyobb áldozatot Tiszántúl hozta, mely a gyámpénztárakra nem kevesebb, mint a lelkészi fizetések

119·96%-át fektette be; ellenben a tiszáninneri kerület a lelkészi fizetéseknek csak 48%-át fordította e célra; hogysis ne, midőn a jobb fizetésekkel dicsekvő A.-Zemplén, (hogy A.-Borsodról ne is szóljak), 13%-on felül nem birt emelkedni! Dunamellék 74%-ot, Dunántúl 66% és Erdély, (hol a 0%-ok is szerepelnek), szintén 60%-ot mutatnak fel.

Ilyen viszonyok közt, s tekintve, hogy az egyházkerületeknek, mint ilyeneknek, gyámpénztáraik nincsenek, hanem csakis az egyházmegyéknek, melyeknél aztán a horribilis eltérések egyszerűen kiegyenlíthetetlenek: e pénztárak kombinációba vételéről, a nélkül, hogy a legvastagabb szocializmus gyanújába keveredjünk, nem is beszélhetünk.

Azért mégis jó volt ez adatokat összegyűjteni és kiadni. Ez meggyőzhet bárkit a sokat dédelgetett kombináció tarthatatlanságáról.

Mert cikkíróval ellentétben, részemről a kérdést, e pont elejtése mellett is, az összegyűjtött, valóban értékes adatok alapján megoldhatónak tartom. Miképen? Arra akkor felelünk, ha kész terv fog előttünk állani.

Egyet azonban sajnosan nélkülözők az adatok közt, mely lehet, az eredetiben benne van. T. i. hány lelkész-özvegy és kiskorú árva volt szám szerint az egész egyházban általában s az egyes egyházmegyékben részletesen?!

Ez adatokat tartom oly fontosnak a célra nézve, mint annak idejében s más célból, pl a „köznevelési és oktatási szervezet“ tervezetei voltak, melyet minden egyház megkapott. Remélem is, hogy nt. Széll Kálmán esperes úr e becses adatokat, ha előbb nem, az ezekre építendő tervezetekkel együtt, minden egyházhoz megküldendi. Az idő rövid, három év lejár; de az ügybuzgalom, kölcsönös szeretet és bizodalom, minden nemesebb emberi érzéssel párosulva, hiszem, hogy a megsülyedt szekeret kiemelendik a kátyúból és a szolid számítás köveivel burkolt haladás útjára terelik, hol gyorsan haladhat a mindnyájunk által óhajtott virágzásának nagy célja felé.

—y. —c.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskolai tanári kar emlékirata az igazgató-tanácsához.

(Folyt. és vége.)

Most elfordulunk egy kissé a mélyen fekvő, mondhatni, szervi bajától tanintézetünknek s azon szükségek rövid elősorolására térünk, a melyek tanügyünk fejlődése, felvirágzása szempontjából több-kevesebb kényszerítéssel sürgetik a kielégítést.

Az első szükséglet, a mely a legszembetűnőbb, abból áll elő, hogy a felekezeti és községi iskolák tanárainak nyugdíjintézetébe, a melynek országosan való létrejövetele már — úgy látszik — rövid idő kérdése s a melyhez való hozzájárulásra mélyen tisztelt előjáróságunk is oly hálát érdemlőleg kötelezte magát, az egyes tanárok nyugdíjképességének épségben tartása végett főiskolánk pénztára bizonyos díjösszeg évenkénti fizetését lesz kénytelen teljesíteni. Ez azonban csak átmenetileg idéz elő bizonyos kiadás-többletet, mivel később a tanárok s ezek családjainak országos nyugdíjra való jogosultsága folytán, az iskolai pénztárt sem az özvegyi kegyév alatt járó rendes tanári díjnak, sem a kiérdemült tanár kegydíjának fizetése nem fogja többé terhelni.

Második tanügyi szükséglet gyanánt jelentkezik az ötödik theologiai tanszék felállítása. Tanintézetünk elsőrendű feladatai közé tartozik a lelkipásztorok képzése

s mivel sajnosan ismert körülmény az, hogy ez a feladat a maga teljességében nem oldható meg a theologiai szakban az ötödik rendes tanerő nélkül, hogy ennek a tanszéke valahára már rendszeresíttessék, ezt tőlünk a közvélemény mind hangosabban követeli s erre nézve már mélyen tisztelt előjáróságunk több ízben ígéretet is tett. De egyszersmind, ha a jelek nem csalnak, egyházunkra a most létesülő országos törvények folytán a közel jövőben küzdelmes napok várnak; ez a körülmény már magában is megköveteli, hogy azok a munkások, a kik majdan egyházi érdekeink mellett őrt állani, egyházunk javát munkálni hivatva lesznek, men-nél szélesebb tudományos alapot nyerve kerüljenek ki az életbe tanintézetünk falai közül. Különben is hagyományos volt nálunk eddig is az, hogy lelkészi karunk értelmi és tudományos súlyával ellensúlyozza azt a hátrányt, a melyben más, szerencsésebb helyzetű egyházakkal szemben egyéb tekintetben van s ezt az értelmi és tudományos súlyt, jelentőséget már maga a protestantizmus lényege is megköveteli.

A további szükséglet a jogi szakoktatásnak és vizsgálati rendszernek küszöbön álló reformja folytán áll elő tanintézetünkre nézve. E reformnál fogva a jogakadémiákra az a feladat vár, hogy magántanári képesítéssel bíró tanárok alkalmazásával valóságos egyetemi fakultás színvonalára emelkedjenek. A mely jogakadémiák erre képesek lesznek, azok állami érvényességgel bíró vizsgálati jogot nyernek s a melyek erre nem képesek, azoktól ez a jog megvonatik s ekkép létezésök feleslegessé válik. A mi jogakadémiáknak, hogy az említett színvonalra eljuthasson, még egy új rendes tanárra lesz szüksége.

Legutolsó helyen említjük a gimnáziumi párhuzamos osztályok felállításának szükségét. Hogy ezt iskolai szükségaink sorában, bár a legutolsó helyen, de mégis mint szükséglet említjük, arra két ok kényszerít bennünket. Az első ott rejlik, hogy a középiskolai növendékek száma az országban általában erősen emelkedőben van. A múlt év folyamán, csak egyetlen év alatt, 1838-al szaporodott az ország középiskolai növendékeinek száma s a legutóbbi tíz év alatt ez a szám 40.572-ről 49.054-re szaporodott. Ez, a mit sokan hajlandók talán kóros tünetnek tekinteni nemzeti fejlődésünkben, bizonyára abban az örömdetes tényben találja magyarázatát, hogy a nemzet anyagi és kulturális tekintetben emelkedőben van s hogy ennek folytán évről-évre mind több-több család érzi szükségét annak, hogy gyermekét középiskolai kiképzésben részesítse s ezzel neki a magasabb műveltség alapföltételét biztosítsa. Tanintézetünk múltja, közművelődési fontossága, a protestáns türelem és felvilágosodás terjesztésének, a hazafias szellem s nemzeti aspiratioink ápolásának érdeke, a melyek körül a mi iskolánk mindenkor oly híven buzgólkodott, azt kívánnák tőlünk, hogy a hazai ifjúságnak a középiskolákba tóduló részénél, mennél tágabb körre terjedőleg, mennél nagyobb számra kihatólag éreztessük hatásunkat, hogy tehát a hozzánk forduló, bennünket felkereső növendékek elutasítása helyett párhuzamos osztályok felállítására gondoljunk. De ha a középiskolai növendékek számának évről-évre való rohamos növekedését nem tekintjük is, volna még egy másik ok is, a mely a párhuzamos osztályok felállítását oda állítaná szükségaink sorába. Az oktatás ma, a kezdő és közép fokozatokon mindennél, a növendék egyéniségéhez fordul s ez egyéniségnek szigorú lélektani alapokon való tervszerű fejlesztését teszi egyedül méltó s a célnak igazán megfelelő eljárása tárgyává. Ebből a tanítóra nézve, ha céljának megfelelőleg akar eljárni, az a kíváncsi áll elő, hogy

növendékével mennél gyakrabban foglalkozzék s foglalkozhassék. De ez a biztos haladás érdekében együtt jár azzal, hogy a növendék minden tanórára azzal a tudattal menjen, hogy vele a tanító foglalkozni fog s hogy az oktatás, mielőtt a növendékek által megértendő s elsajátítandó tananyagon tovább haladna, biztos tudomást szerezhessen magának arról, hogy a tanulók megértették-e, elsajátították-e mindnyájan mindazon, addig már közlött ismereteket, a melyek majd a további haladásnak alapjául fognak szolgálni. Mindezek nélkül az oktatás, néhány szerencsésebb tehetséget kivéve, a legtöbb tanulónál kellő alapokat nem vethet. Tehát ha még a tanulónak a gimnáziumba való belépése nem sürgetné is a párhuzamos osztályok felállítását, még akkor is, a fentebbiekből önként következő oktatásügyi követelményekre való tekintetből s a tanügy terén a kellő siker biztosítása szempontjából, ha csak a törvény által engedett 60-as létszám mutatkozik is vagy ennél csak valami csekélylyel több, mivel a fentebbi szempontokból már ez maga is túlságosan sok, nagyon üdvös volna, főképp a gimnázium alsóbb osztályaiban, a kezdő fokozatokon, a növendékeket mind egy kéz alá kerülni nem engedni s őket kétfelé osztani. Ezek alapján kimondhatjuk, hogy a párhuzamos osztály tanintézetünk kulturális jelentősége szempontjából s nagyfontosságú didaktikai elveknél fogva, reánk nézve kívánatos, sőt szükséges.

Midőn azonban abból a célból, hogy a helyzetet tisztán, minden szépítés vagy leplezgetés nélkül a kellő világításba helyezzük, tanintézetünk szükségletein végig tekintünk, szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy ezek között szoros különbséget kívánunk tenni a szerint, a mint közülök egyik vagy másik tanintézetünknek csak fejlődési vagy egyenesen életérdeke. Az elmondottak után talán felesleges említenünk is azt, hogy ez utóbbit maga a tanári fizetések ügye, az ötödéves korpótlékok behozatala képezi. E nélkül valóban hasztalanul szaporítjuk egyik vagy másik intézeti ágban a tanerőket; hasztalanul növeljük gimnáziumunk növendékeinek számát a párhuzamos osztályok felállítása által; mert mindez csak azt fogja jelenteni, hogy nagyobb tanári létszám és jelentékenyen nagyobb növendék-sereg között fog hova-tovább mindjobban elnyomorodni a tanügy a tanerőknek a fokozódó tanügyi igények és dráguló anyagi szükségletek mellett folyvást emelkedő anyagi nyomorgása folytán. Mindenekfelett tehát ez az, a mit orvosolni kell, még pedig mennél előbb, mert a baj mind hangosabban kopogtat. Mélyen tisztelt előjáróságunk mindenkor a legélénkebb fogékonysággal fogta fel a kor intő szavát. Lehetetlen tehát az, hogy, — mint már fentebb is említettük, — most, midőn kormány és fenntartó testületek a tanügy emelésének egyik igen hatályos eszközét a tanárok helyzetének kedvezőbbé tételében ismerték fel s ehhez képest intézkednek, e részben csak a mi tanintézetünkben maradna árván a tanügy. A testvér tanintézet, a debreceni ev. ref. főiskola előjárósága a múlt 1893-ik évi június 1—3 napjain tartott egyházkerületi gyűlésen hozta be a korpótlékokat, még pedig nyomban az 1893-ik év július hó 1-ső napjától kezdve akképen, hogy mindazoknak, a kik már rendes tanári minőségben 10 évet töltöttek el a tanintézet körében, 200 frtos korpótlék tétetett folyóvá s részökre a további 100 frtos dijemelkedés 5—10—15 év múlva következik be. S ha valamelyik idősebb tanár már eddig is élvezett valamely anyagi kedvezményt, ez neki az utolsó korpótlékba fog beszámíttatni. Az említett 200 frtos, nyomban folyóvá tett korpótlékra még nem jogosult rendes tanárookra nézve

a főiskola szolgálatában eltöltött 5—10—15—20—25 év elteltével válnak esedékesekké a 100—100 frtnyi ötödéves korpótlékok. Ekkép a tanári évi illetmények, a melyek egyidejűleg gimnáziumi tanárra 1200 frt törzsfizetésben s 400 frt lakpénzben, az akadémiára nézve 1500 frt törzsfizetésben s 400 frt lakpénzben állapítottak meg, a korpótlékok legnagyobb összegével a debreceni ev. ref. főiskola akadémiai tanáraitra nézve 2400 frtig, gimnáziumi tanáraitra nézve pedig 2100 frtig emelkednek. De ezenkívül a korpótlékok behozatalára nézve lépéseket, intézkedéseket tettek körülöttünk a legtöbb más testvér tanintézetek is, minden lehető forrás felhasználásával, némely helyeken a legföltettebb érdekek csonkulásával is. Mindezt csak azért említjük fel ismételve, hogy igazoljuk azt, hogy a szükség nem csak minket szorít; mert a szükség érzete másfelé is általánossá lett nem csak a közvetlenül sújtott tanári testületek kebelében, hanem a fenntartó testületeknél is. Ennélfogva arra kérjük mélyen tisztelt előjáróságunkat, hogy mondja ki legalább elvileg azt, hogy a jelenlegi törzsfizetés és házber-illetmény épségben, érintetlen hagyásával az 5—10—15—20—25 éves rendes tanári szolgálat után 100—100 frttal emelkedő korpótlékok behozatalát a tanintézetre nézve üdvösnek s mellőzhetetlenül szükségesnek tartja s ezeknek mennél előbb való behozatalára nézve minden lehető megtesz; most pedig egyelőre akkép kíván a tanárok helyzetén segíteni, hogy három fokozatban nyomban 100—100 frtos korpótlékokat állapít meg, kezdve a tanintézet körében eltöltött 10 évi rendes szolgálati időn akképen, hogy már 10 éves rendes tanár 100, 15 éves 200, 20 és ezen felüli éves rendes tanár 300 frtos korpótlékban részesül. A tanári ötödéves korpótlékoknak megállapításával és életbeléptetésével egyidejűleg egyszersmind a házber-illetmények és tanári lakások ügye is méltányosan rendezendő.

Lehetetlenséget, úgy hisszük, nem kívánunk. Még az ötödéves korpótlékoknak az 5-ik szolgálati évvel, öt fokozatban való életbeléptetésére is elő fogja teremteni bizonyára az erős szükségérzet a kellő eszközöket s az említett három fokozat behozatalára vonatkozó, a viszonyokat, körülményeket figyelembe vevő kívánság teljesítése oly bajunkon fog segíteni, a melynek orvoslása, mint már többször említettük, egyenesen tanintézetünk, tanügyünk szempontjából életbevágó érdekelt képez. S attól tarthatni, hogy a segítség megkésése már többé nem fog a kiadás arányában a helyzeten segíteni s az állapotokon való javítás elodázása miatt abból a szempontból, hogy a tanintézet állapotában, a tanügyi életben jelentékeny lendületet vagy legalább némi javulást eszközöljünk, a megkésve kiadott összeg nagyrészből, úgyszólván, kútbadozott pénz lesz.

A mi már az elősorolt összes szükségleteket illeti, alig remélhető az, hogy kielégítésük az összes tényleg meglevő és biztos számításba vehető bevételekből és segédforrásokból megtörténhetnének. Azért, hogy a szükségletekkel együtt szaporodó költségeinkre a fedezetet előteremthessük, erre nézve egy indítványt vagyunk bátrak mély tisztelettel a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanács elé terjeszteni.

Iskolánk több, mint negyedfél százados történetében, azóta, a mióta a fejedelmi gazdagsággal és bőkezűséggel intézkedő patronusokat tőlünk a nemzet gyászos végzete elragadta, akár a további fenntartás, akár a továbbfejlesztés szüksége állt elő; a magyar protészta egyház, a mely iskolánkat állandóan egyik féltékenyen őrzött kincse gyanánt tekintette, mindig segítségünkre sietett s azokért a szolgálatokért, a melyeket

e tanintézet az egyház és haza javára teljesített, nemes áldozatkészségének nem ritkán fényesen megnyilatkozó tanúsításával adózott, mert tisztán s világosan látta, élenként érezte, hogy méltán féltékenyen őrzött autonómiájának, az önrendelkezés jogának ép, csorbítatlan fentartása az önszegély elvéhez való szigorú alkalmazkodással szoros összefüggésben áll; ez elv szellemében való eljárás pedig testületekre s egyénekre nézve jelentékeny áldozatok tétele nélkül nem történhetik meg. A legutóbbi embernyom, a most élő magyar protestáns nemzedék ily áldozatot még iskolánk javára nem hozott, hanem élvezte azon javak gyümölcsét, a melyeket az előző nemzedékek vagy egyes nagylelkű alapítók áldozatkészsége tanintézetünk részére összehozott. Mély tisztelettel indítványozzuk tehát a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanács előtt, hogy hívja fel a főtiszteletű egyházkerületet arra, hogy miután tanintézetünk életbe vágó érdekei s számos szükségai a hathatós és gyors segílyt követelik, forduljon egy lelkes felhívással a hazai protestáns közönséghez s helyzetünk iránt kellőleg felvilágosítván, ennek áldozatkészségét vegye igénybe. Nem hihetjük azt, hogy annál a buzgó, áldozatokra kész és a kulturális érdekek iránt oly fogékony protestáns közönségnél, a mely közművelődési intézeteit még mindig a régi, hagyományos féltékenységgel őrzi, főtiszteletű előjáróságunk komoly felvilágosító s felhívó szava siket fülekre talál, főképp most, midőn hazai közállapotaink úgy alakulnak, hogy nekünk protestánsoknak összes intézményeink teljes épségben való fenn tartásának szükségét s egyházunknak iskoláival való szoros együvé tartozását kétszeres, sőt sokszoros élnésséggel kell éreznünk.

Nagytiszteletű és tekintetes igazgató tanács! Elmondottuk czekben lehető rövidséggel mindazt, a mit e nagyon komoly pillanatokban elmondandóknak tartottunk. Rámutatunk arra a bajra, a mely mellett, ha a segítő kéz gyámolításra, orvoslásra gyorsan nem siet, tanintézetünk körében a tanügyi élet nem élet, hanem csak tengődés lesz; elősoroltuk azokat a szükségleteket, a melyek kielégítése mellett fejlődhetik a tanintézet tovább s fejthet ki mind szélesebb körre kiható tevékenységet; megjelöltük azt a forrást, a melynek a korábbi korszakokban időről-időre való megnyitása tartott fenn bennünket a legnehezebb helyzetekben és segített el oda, a hol most vagyunk s a mely, ha hozzá hittel, bizalommal fordulunk, mint már annyiszor, ma sem tagadja meg magát. Ezzel mi megtettük, a mit tehattunk s eleget tettünk annak a kötelezettségnek, a mely bennünket mélyen tisztelt egyházi algondnokunknak hozzánk intézett felhívása folytán terhelt s a mely a mi vállainkra a jelen protestáns nemzedék s az utókor előtt bármely eshetőséggel szemben nehezül.

Magunkat s tanintézetünket a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanács további atyai gondjaiba ajánlván, mély tisztelettel vagyunk*.

Sárospatak 1894. január 20.

A Nagytiszteletű és tekintetes igazgató-tanácsnak alázatos szolgálói

a sárospataki ev. ref. főiskola tanárai

s azok nevében:

Mitrovics Gyula,
közigazgató.

* Ez emlékiratot, a bizottsági megállapodások nyomán, Zsoldos Benő főgimn. tanár készítette s mi az igazgató-tanácsnak a sajtó alól éppen most kikerült jegyzőkönyvéből vettük át. Szerk.

TÁRCZA.

Képek a miskolci ev. ref. egyház mult évi életéből.

A tizáninneneti ev. ref. egyházkerületnek legnépesebb gyülekezete volt a multban, s az a jelenben is a miskolci egyház, melyben a lelkek száma a legközelebbi népszámlálás adatai szerint 10,189, míg a róm. kath. egyház hívei 11,445-en vannak. Hajdan, de nem a ködös multban, hanem a mikor a céh-rendszer még uralkodott, a ref. egyház volt többségben, mert a híres csizmadia és varga cehek, (melyeknek székeik még ma is magukon viselik a feliratot az új templom karzatán, de bizony az oda járók száma igen megfogyott) csak református tagokat vettek fel, s ha más vallású jött a városba, annak vagy át kellett térnie, vagy nem volt maradása közöttük. Egyébiránt még ma is igen tekintélyes számot éppen ezek képviselnek, kiknek hitbuzgóságát csak a gyáripárnak óriási fejlődése csökkentette némileg, mert a korábbi jómód alább szállott s a szegénység, tudvalevőleg, igen sokszor gátul szolgál a hitbuzgóság gyakorlásában is.

Hitbuzgóság! Úgyan van-e olyan ref. egyház-községünk, melynek híveiről igazi dicsekedéssel el lehetne ezt mondanunk? Hiszen folytonosan csak azt halljuk, hogy itt is, meg ott is kísértenek az egyháziatlanság és üres templomok; hiszen itt is, meg ott is nagy a panasza a hívők részéről, hogy temérdek az egyházi adó!... Bizonyosan van, hiszen ha nem volna, akkor kétségbe kellene esnünk ref. egyházunk jövője felett!... Van, van itt is, ott is, s találkozunk hitbuzgósággal a miskolci nagy gyülekezetben is, a melynek pedig igen-igen sokat kell a boldog elődök mulasztásai miatt helyreépíltetni, igen sokat kell áldozni olyan célokra, melyek, ha eddig-él is figyelembe vétettek volna, ma már nem kötnék meg az előjáróság kezét, hanem szabad fejlődést engednének minden irányban,

Van hitbuzgóság Miskolcon is! Nem azért, mert talán a legtermészetesebb abból a szempontból, hogy itt vannak a legtöbben, kik egy oltár körül forgolódnak (bár az is kétségtelenül hatással volt és hatással van ma is); hanem azért, mert magukban a hívekben van meg a prot. vallásos érzület, maguk a hívek azok, a kik szeretik egyházunkat. Hogy aztán itt is vannak, kikről el lehet mondani a Jelenések írójának panaszát, hogy sem hidegek, sem melegek: ki ütköznék meg rajta?... Csakhogy éppen az a megnyugtató, hogy az ilyenek nem sokan vannak, s legfőlebb azért tűnnek fel, mert a honoratior osztálynak tagjai. Dehát ez sem nyugtalanító, mert a felületes modern műveltség az, mely a vallással nem tud vagy csak nehezen tud kibékülni.

De nem az a célom, hogy elmélkedjem a hitbuzgóság és vallásos közönyösség felett, azért rátérek azokra a képekre, melyeket jónak látok bemutatni a miskolci ref. egyház mult évi állapotáról. Homokszemek csak, de nincs szükség „római cément“-re, mert így is az összetartozás elve az, mely az egész protestantizmust életerőssé teszi.

Isten igéjének hirdetésére három rendes lelkésze volt a miskolci egyháznak a mult évben is. Ha jól tudom, 1850—51 óta van három lelkészi állás, az előtt négy volt. Mindenik lelkész mellett van — köteleességszerűleg — káplán is. Most negyedik segéd is van, miután az egyházkerület a püspöki hivatal mellé — nem titkári címen ugyan — de ennek teendőit végző segéd-lelkész hivatalnokot rendelt, kit a püspök választ ki magának.

Az istentiszteletek rendszeresen két templomban tartanak, t. i. az *Avason* és az *uj-templomban*, vasárnapokon d. e. s. d. u. is egyházi beszéddel. Kátémagyarázás nincsen. Hétköznap is — reggel-estve — mindkettőben van istentisztelet. Az u. n. sátoros-ünnepek alkalmával mindhárom templomban osztanak urvacsorát, t. i. az említett két templomon kívül az u. n. *deszka-templomban* is a deszka-temető keleti sarkán. Az urvacsorát ünnep első és második napján szokták osztani. Egy-egy alkalommal a kommunikálók száma a három templomban, mindkét napon, rámegegy 1500—1600-ra. — A legtöbben az Avason szoktak megjelenni, az uj templom inkább az intelligentia helye. — A lelkészek szolgálata az Avason kezdődik, ez az első hét, a harmadik hét szabad hét. — Megemlítenédnek tartom, hogy az avasi templomban még mindig a régi diktálás szerepel s úgy ezért, mint az uj templomban az énekszámok kirakásáért, ösztöndíj gyanánt, 25—25 forintot kap egy-egy 7 vagy 8-ad osztályú tanuló a ref. gimnáziumból.

Az istentiszteleti rendtartás azonos az egész kerületével, csak hogy az uri imát kétszer szokták mondani. Az urvacsorai agendát s kérdéseket a kathedrából végzik, ugyszintén az agendázásnak a kiosztás utáni részét is. A betegeknek való urvacsora-vitel nagy divatban van, különösen a széleken lakó helyekre. Itt is, mint pld. Kolozsváron, a r. katolikusokkal való szoros együtt-létben kereshetni e szokás uralkodásának alapját. A betegekért való könyörgés is szokásban van.

Rendes istentiszteletekre az alkalmas hónapokban el szoktak jönni úgy a gimnáziumi, mint a főleánynöveldei tanulók, emezek az új templomba, amazok részben szintén ide, részben az Avasra mennek. Csak az a kár, hogy igen észrevehető némaságuk az éneklés alatt, mintha ellenszenvvel viseltetnének az isten dicsőítésének e módja iránt. — Az elemi iskolának csak a III. és IV-ed osztályú növendékei járnak templomba, holott pedig a többiekből is járhatnának, legalább a nagyobbak.

A lelkészek rendkívüli istentiszteleti funkcióiról a múlt évet illetőleg, a következőket jegyezhetni föl.

Kereszteltek összesen: 367-et, kik között egy izraelita nő van. Ezek közül 184 fi, 183 nő. A keresztelési díj: vagy u. n. beiratási díj, 20 kr., melyet minden egyes eset után tartozik az illető fizetni az anyakönyvbe írás alkalmával. Az összes díj a három lelkész között osztatik fel, — ez a computusi pénz.

Temettek összesen: 300-at. A temetés a lelkészek részéről teljesen díjmentes, csak a harangozásért és a kántoroknak tartoznak a felek fizetni. De azért a legtöbb esetben kap a temető-lelkész is tiszteletdíjat. A temetés sorrendje a templomi szolgálat. Az első halott az első hetesé. A kórházi temetéseket, rendszeren délelőtt, csak a lelkész és kántor végzik. Más temetések a délutáni istentisztelet végeztével történnek s az éneklést az u. n. polgári dalos-egylet tagjai teljesítik, fejenként 60—60 kr-ért. Ezelőtt a gymn. tanulók voltak az u. n. temető-diákok, de most már csak néha szerepel a diák-kórus.

Esketést végeztek a múlt évben 114 esetben. E házasságra lépett párok közül vegyes 67, tiszta 47. Hirdetési bizonyítvány adatott 29 esetben. Mint láthatni, a vegyes házasságok az esetek számának felét is meghaladják. Ujabbban azonban — épen a múlt évben, Tóth Dániel lelkész javaslatára hozott azon intézkedés következtében, hogy a hirdetésre való jelentkezés és fölvetel csak egy helyen történjék, hogy így a vegyes házasfelek, illetőleg jegyesek megidézethessenek, — már is tapasztalhatni, hogy a vegyes felek nem húzódoznak tőlünk, a mi eddig nagy mértékben észlelhető volt. Eddig a vegyes felek nagyobbára nem is esküdtek nálunk, hanem

rendszerint a r. kath. egyházban. Hogy a reverszálisadásra kényszerítés napirenden van: ki ne tudná, mikor ismerjük az elvet: „compelle intrare“. . . Hogy aztán csatlódásokba is esnek a buzgó kollegák: nem nagyon sajnálkozhatunk fölöttük, hiszen jó nekik okólni saját kárukon is.

Az áttérési esetek száma 16. És pedig hozzánk 7; tőlünk 9. Itt is, mint a legtöbb helyen, az asszonyok azok, kik ingatagabbak hitbeli meggyőződésükben — nem csoda azért, ha a „szent asszonyok“ és a „Jézus szent szíve egyesület“ hatással vannak rájuk.

A konfirmáltak száma: 126. A konfirmációi oktatást két segédlelkész végezte, az egyik a lánynöveldeben, tanítva a lányokat; a másik a gimnáziumban, oktatva a fiúkat. A konfirmációt a fiúk részére az Avason, a lányok részére az újtemplomban tartják. Kíváncsinos volna, ha e rendkívüli szertartásunk mozzanatait kellően formuláznók, mert őszintén szólva: nem egészen helyes beosztást tapasztaltam pl. a tavalyi egyik konfirmáció alkalmával.

Ennyit mutathatunk be az Isten igéjének hirdetéséről a múlt esztendőben. Most pedig térjünk át az egyház veteményes kertjeinek, az iskoláknak múlt évi állapotára.

* * *

Nem olyan régen még a gimnázium is szorosan hozzátartozott a miskolci egyház testéhez. Ma már csak a felsőbb felügyelet van az egyház kezében. Régebben az egyház fedezte az iskolai kiadásokat is, ma már a gimnázium pénztára egészen külön kezelés alatt áll, lévén magának pénztárnoka. Azt tartják igen sokan, hogy a gimnázium hűtelen lett az anyához, mert mikor már kezdett összeszedődni, viszonyai kezdtek rendeződni, az egyházban pedig még voltak mindig némi bajok az anyagiak körül: előállt a leány s kikérte anyai jussát, önállóvá lett. No, de ez nem tartozik ide. De meg a gimnázium nem is szorosabb értelemben vett veteményes kertünk, az egyház testéhez a népiskolák tartoznak közelebből, szóljunk azért ezekről.

A miskolci egyháznak van összesen tíz népiskolája, a tizenegyedik a női filléregylet védnöksége alatt áll. Fiúiskola van négy, ugyanennyi tanítóval. Leányiskola van kettő, két vezetővel. Mindkettő a főleánynöveldeben van. A többi iskolákba vegyesen járnak fiúk és leányok. A tankötelesek száma, a városi kimutatás szerint, a múlt évben 960 volt. De ezek között vannak azok is, kik a gimnáziumba s a főleánynövelde felsőbb osztályaiba járnak. Az iskolalátogatásról a tanfelügyelő megyei jelentése Miskolc városát illetőleg nem valami kedvezőleg nyilatkozott; hogy ez a ref. iskolákra is vonatkozik-e, nem tudhatjuk.

A tanítók fizetése: 500 frt. Természetben lakásuk nincs mindnyájuknak, lakásra 150 frtot kapnak. A múlt évben 3 tanító 50—50 frt korpótléket nyert. Vizsgát a népiskolákban is kétszer tesznek a növendékek, t. i. fél-évenként. A vegyes iskolák templomi vizsgát is tesznek s a közönség érdeklődését nem mondhatni e tekintetben csekélynek, mert ugyancsak meg szokott telni ilyen alkalmakkor mindkét templomunk. Különben ezek az iskolák is rendes vizsgálat alá esnek, a mely vizsgákra az egyházi s világi egyének hivatalosak elmenni és az iskolaszékeknek jelentést adni.

A tanítókön kívül még két énekvezért is tart az egyház, kiknek a templomi s temetési éneklésen kívül kötelességük — de díjazásért — a gimnáziumban tanítani az egyházi éneket. Mint dicséretreméltó körülményt kell itt felemlítenem, hogy a múlt esztendőben elhatározta a gymn. tanári kar, hogy a felgimnáziumi ref. növendékek hetenkint egyszer egyházi éneket tanuljanak,

a mi eddig nem volt meg! Az énekvezérek fizetése 480 frt s a temetési stóla.

Néhai Bató István a népiskolai tanítók fizetésének emelésére s általában a tanügy javára hagyta tekintélyes vagyonát, melynek azonban az egyház még nincs birtokában, élven az elhunytak özvegye.

Az egyházmegyei tanügyi bizottság jelentéseiben a miskolci iskolák többnyire az elsők között állanak. Hogy nem mindenik, nem szokatlan; hiszen egyszer-másszor megtörténik, hogy az igen jeles iskolába is rossz növendékek kerülnek, a kik aztán a régi jó hírnevet is alászállítják.

* * *

Végül számoljunk be a miskolci egyháznak anyagi ügyeiről is.

Egyházi adózó, illetőleg egyházi adó alá vetett volt 2347 egyháztag s az adóösszeg 8571 frtra rugott. — E mellett a múlt év augusztus haváig kötelesek voltak a hívek az építkezési költségeket is befizetni. Építkezésre ki volt vetve 13,500 forint. Ugyanis két lelkész-lakot is csaknem egészen újból kellett építeni, a melyek közül az egyiket még 1892-ben felépítették, a másikat pedig a múlt évben kezdték meg építeni s a jelen évben fejezik be. — A kettőnek építése 10 ezer 300 frtba kerül. — Ugyancsak a múlt évben lett készen az egyházi bérház is, melyet részint a „pap-malom“ kisajátítási árából, részint a tőkéből építettek s 24—25000 frtba került, a melynek kamatját azonban a bérlet szépen meghozza.

* * *

Ha még megemlékezem arról, hogy a presbitérium a múlt évben kimondotta az avasi templom restaurálásának szükséges voltát s a kultuszminisztériumhoz adott is be e tárgyban egy folyamodványt; továbbá, hogy a belmissió gyakorlása céljából, különösen az újabb időben római katolikus részről jövő áttérítgetések megfékezése érdekében, a lelkészi kar a diakónusi intézmény behozatala felett tanácskozott s tanácskozik: mindazt előadtam, a mi a miskolci ref. egyház múlt évi, korábbi és némileg a jelen évi állapotára vonatkozólag, előadható volt. Apróságok ezek valamennyien, de együtt véve talán tiszta képpé is alakulhatnak.

Dr. Tüdös István.

IRODALOM.

A magyar irodalom története.

Képes diszmunka, a művelt közönség számára szerkesztette Beöthy Zsolt. Kiadja az Athenaeum. 2—16 füz.

Beöthy jeles vállalkata hatalmas lépésekkel haladt előre azóta, mióta a S. L.-nak róla megemlékeznie ideje és tere volt. Különösen mellékletei valósággal műbecscsel bíró remekei a sokszorosító művészeteknek. S ezek között is fényesen kiválik a 2-ik füzete, mely a Quintus Curtius de gestis Alexandri M. című Corvin-kodex kötésének hátsó lapját ábrázolja; továbbá a Képes krónika 5-ik lapjának hasonmása a 7-ikből, a gyulafehérvári Batthyányi-könyvtár Missaléjának címképe a 11-ből s a Damascenus-fele Corvin-kodex címképe a 15-ből. Ezek, mint tudjuk, egyenkint is több száz forintjába kerülnek a társulatnak s néha kissé a füzetek megjelenését is megkésettetik, de méltó és díszes kiegészítői a szöveg gazdag és igazán magasabb színvonalon álló tartalmának.

A szerkesztőknek (Beöthy és Badics) valóban helyes tapintatára mutat az, hogy az Árpádkori költészet keresgetésére nem sok munkát fordítanak s annak ismertetése a III-ik füzet legelején véget ér. Persze, tapogatózás az egész; a krónikás könyvek soraiban lehet némi nyomait találni: de a teljesség és folytonosság szempontjából mégis mellőzhetetlen, annyiival is inkább, mert azon mondák, melyeknek forrása e korszak költészetében fakadt, később a költészet fellendülésével jelentékeny szerepet vittek. Egyik érdeme s részben újítása e műnek, hogy a korszakok általános képének nagyobb helyett enged, mint ez általában eddig az irodalom történeti kézikönyveknél szokásban volt — és dacára annak, hogy minden egyes cikkelyét más írja, mégis e keret szinte bele kívánja magának az irodalmi életnek a rajzát. Talán a legfontosabb újítása mégis, hogy nemcsak a magyar nyelvű termékeket veszi tárgyalás alá. Az egész *nemzeti* irodalommal foglalkozik. És ez valóban helyes és szükséges újítás. Hiszen eddigelé, ennek elfogadása nélkül, számos magyar elme-termék kimaradt; pedig ezek magyarok voltak esetleg minden ízökben s csak nyelvök volt latin. Ezek nélkül nem lehetett adni a magyar irodalom történetét a maga teljességében; egész korszakok és iskolák maradtak tárgyalatlanul. Ezért, az úttörő munka dicsősége illeti meg Hegedűst, a magyar humanisták kitűnő tanulmányozóját és fordítóját. Janus Pannoniusról és a humanistákról a 3—4 és 6 füzetben egy minden ízében jeles és érdekes ismeretést ír, föltárva a tájékozatlan közönség előtt azt a kincset, mely eddig csaknem teljesen zárva volt előtte a humanisták költészetében.

A magyar nyelvű középkori legenda, egyházi és világi költészetnek elfogulatlan és találó képét pedig, Horváth Cyrill a fiatal, jeles piarista író adja, ki már eddig is, a mohácsi vész előtti kor költésztörténetét tárgyaló munkájával, méltó elismerést nyert. Elég méltánlással szól Apáti Consilenajáról is, noha satírájának erejét, élet és találó voltát még jobban kiemelhetné volna.

A vállalat nem feledkezik meg a kor művészetéről sem. Pulszky Ferenc írt arról rövid ismertetést, míg a könyvtárakról s magáról a Corvináról is, Sebestyén Gyula, a múzeumi könyvtár fiatal hivatálnoka mondja el azt, mit az emlékek nyomán, a mű keretében elmondani lehet. Itt is olvashatjuk, a mit egyébként minden szakember tud, hogy a Corvina könyveiben nemzeti ereklyéken kívül, tudományos becsű darabokat nem igen vesztettünk el, mert azok többnyire sebtiben, nem épen a legnagyobb gonddal készült másod, harmad, sőt tized rendű másolatok voltak s inkább a pazar kiállításra, kötésre inicialéokra és miniaturákra fektették a súlyt. — Nem kicsinylendő érdeme e műnek az sem, hogy az egyes irodalmi emlékekkel, nyelvészeti oldalukról is nagyon érdekesen, s a mellett lehető alapos-sággal szól. Persze itt Simonyi már nem adhatott tudományos becsű ismertetést, de mert szellemes, tanulságos összefoglalás: céljának, tökéletesen megfelel. — A protestáns korról a korrajzot is, az irodalmi taglalást is Kardos Albert, a protestantizmus elfogulatlan barátja írta. Sokan talán jobban szerették volna, ha egy protestáns ír erről, de én szívesebben veszem úgy a dolgot, ha más mondja meg előnyünkre az igazat s nem önmagunk. S bizony e választásért nincs okunk zúgolódunk. Az igazságot teljes elfogulatlansággal mondja meg. Kiemeli, hogy a reform áramlatoknak és az új hitnek az irodalomra is mily emelő hatása volt! Egy protestáns talán több alapos-sággal és minuciózítással írt volna, de kérdés: általánosságban sikeresebben e?

Általában a felfogás igazságának, elfogulatlanságának hiánya miatt sehol sem panaszkodhatunk. Nem mondjuk, hogy protestáns izü e vállalat, mert ez gyűlölt és méltán helytelen kifejezés lenne; de annyi bizonyos, hogy mi megtaláljuk benne a magunk igazait s lapjai számos dokumentumot mutatnak a mellet, hogy nemzeti fenmaradásunkra, ujjaébredésünkre, irodalmunk által, a protestantizmus eddig mily sokat, lehet mondani, legtöbbet tett, mit szellemi irány tehet!

Kardos mellett még a XVI sz. liráját Szilády, epikáját Badics ismerteti, Verbőczyvel pedig Hajnik foglal-kozik. A VIII. füzetben pedig a szép-prozáról maga Beöthy ír, hosszas és alapos tanulmánya nyomán, mely az akadémiai könyvkiadó-vállalatban jelent meg. Ugyancsak e füzethez van mellékelve a Károlyi biblia egy lapjának fac-simileje, ugyanazon klische lenyomata, melyet lapunk készítettett a gönci ünnepély alkalmából kiadott Károlyi-számjához.

A kath. visszahatás korát Széchy Károly festi élénk színekkel, lelkes hangon. Széchy széles látókörű tudós; a katolikus ellenreformáció okainak a mélyére tekint. Kimutatja, hogy a katolicizmus a protestantizmustól tanult. Látva azt a nagy szellemi fölpezsdülést, melyet az sajtója, szószékesáltalában tudományos emelkedettsége által mindenütt létre hozott: a katolicizmus is nagyobb súlyt fektetett a sajtóra és a papság kiképzésére, no meg aztán, mint az író kifejezi magát »a mindenre kész« jezsuiták behozatalára. Ugyancsak Széchy-től van a Zrinyiről szóló fejezet.

Ez a rövid tanulmány a hasonló cikkeknek, valódi remeke, irodalmi mintája. Zrinyi egész egyéniségének és eposzának érdemeit, úgyszólván minden részletéig, mélyére hatolva, a maga valóságában tárja elénk. Nincs semmi, a mi figyelmét elkerülné és nincs egy részecske sem, melynek bővebb tárgyalása a helyet elvenné a többiek elől, s a kicsiny esszayt a maga ke-rekségében megzavarná. A ki még nem olvasta Zrinyit — ha van ilyen *mívelt* magyar ember — ellenállhatatlan vágyat kap annak elolvasására s a ki olvasta, az új meg új szépségek egész sorozata nyílik meg benne szeméi előtt! A ki meg éppen közelebből tanulmányozta s úgy, mint az író előtt, előtte is minden ízében fölfejtve állottak a mű szépségei: az e rövid tanulmány klasszicitásában is elég élvezetet talál. Valóban ez a legkitűnőbb azok között, miket e nemből olvastunk!

Zrinyi századának történetirodalmáról Angyal Dávid, s lirájáról Erdélyi Pál adnak érdekes ismertetést, míg Zrinyi érdemesebb versenytársairól, Gyöngyösyről és Listyrről, Rupp Kornél írnak.

Felméri a kor iskolázását ismerteti s abban a protestáns kollégiumokról is szól. Vártuk, hogy valamelyik iskolánk rajzát az illusztrációk közt majd csak megtaláljuk, de bizony az hiányzik, noha megvan a gráci egyetemé, hol Pázmány tanított és a bécsi Pasmaeumé, melyet alapított.

A kuruc költészetről Badics ad meleg és eléggé bő rajzot, míg a történetirodalmat (XVIII. század eleje) Angyal D., a nemzetietlen kort Szinyei (kolozvári egyetemi tanár) a szépirodalmat Négyessy ismerteti

Ezek képezik az eddigi 16 füzet tartalmát. Ezek után elég bő hely marad még mindig a mai század élénkebb irodalmi életének kimerítő rajzára.

Távol volt tőlünk e mű megbírálása, csupán ismertetést akartunk adni olvasóinknak! De a vállalat méltó volna arra, hogy e hasábon, avatott főből jövő kritika is jelenjék meg róla, hiszen e magának a műnek is csak

hasznára válik, miután attól félnie nem lehet. Különösen az egyházirodalmi rész érdemelné meg a »Sárospataki Lapok« részéről a lelkiismeretes boncolást, egy olyan írónk részéről, ki irodalmunk e szakaszait szakjából kifolyólag ismeri. S pedig ilyeneknek nem vágyunk híjában.

Ezúttal csak azon kötelességünket akartuk teljesíteni, hogy olvasóink figyelmét felhívjuk e nemes és eddig páratlan vállalatra. Hozza meg áldozatát a magyar közönség is, ha a társulat és szerkesztők belementek a kockázattal járó vállalatba!

Ifj. Mitrovics Gyula.

* A „Képes irodalomtörténetből“ ismét megjelent a 17-ik füzet, mely irodalmunk ujászületési korának áttekintését és Bessenyei György írói működésének méltatását foglalja magában a *Széchy* Károly tollából. A nagy-érdekű vállalatot ezúttal is hazafitui örömmel, a legmelegebben ajánljuk olvasó közönségünk pártfogó figyelmébe. Az a 40 kr. füzetenként, valóban csekélységnek mondható oly munkáért, mely a magyar szellemi életnek, tudományban és művészetben nyilatkozó fejlődését tárja eifőkbe, még pedig a tárgyat magyarázó fényes disztitessékekkel, milyenek: codexlapok, címrakozok, régi nyomtatványok, kéziratok és névalírások másolatai, arcképek és az irodalomtörténet tekintetében emlékezetes tájak és épületek rajzai, melyekkel az előttünk levő füzet is gazdagon el van látva. Látható ebben: Mária Terézia, II. József és Bessenyei arcképe, ennek berceli születési háza, névalírása, az „Agis“ tragoediájának és a „Holminek“ címlapja, a „Herceg Eszterházi-féle eszterházi kastély“ rajza és még két melléklet, egyik az Apácai Cs. János levele Lorántfy Zsuzsánnához, másik a Koháry István versei 1720-ik kiadásának címlapja.

Minden nagy elismerésünk mellett, melylyel e vállalat célja és eddigi sikere iránt viseltetünk, nem titkolhatjuk el abbéli kételyünket, hogy vajon az irodalomtörténet anyagát, melyben összefüggő, mondhatni szerves életfolyamat él és munkál, lehet-e darabokra szakgatni és aztán mozaikszerűen összerakni? Már az eddigi füzetek is azt bizonyítják, hogy a szerkesztőnek nagy tanultsága, páratlan szakképzettsége és sokképen művelt ízlésénél fogva sem sikerült azt a nagy különféleséget és ki-kiszögellő egyenetlenséget elenyésztetni, mely annyi különböző írói egyéniség felfogásában és előadási modorában, a dolog természeténél fogva érvényesül.

E megjegyzés után, melyet nehezünkre esett ki-mondani, nem hallgathatjuk el az előttünk levő füzet alkalmából azt a méltatlan bánásmódot, melyben Széchy Károly, a Bessenyei életrajzában, az akkori sárospataki főiskolát részelteté. Általában az a kép, melyet ő akkori iskolai állapotunkról, a fény és árny aránytalan vegyítése folytán, oly rikító színekkel megfestett, igen messze esik attól az egyszerű rajztól, melyet Bessenyei az ő „Holmijában“ 1779-ben a hála és kegyelet érzelméi közt készített. Bessenyei a bécsi élet nagyvilági zajában és kísértései közt, az idylli élet édességével eltelve, idézi vissza boldog gyermekora már-már halványuló emlékeit. Egyedül a tanrendszer ellen van kifogása, mint oly embernek, a ki helyzeténél és összekötöttségénél fogva a „Ratio educationis“ cím alatt kiadott oktatási és nevelési rendszert jól ismerte és a melyet szeretett volna elfogadtatni az önkormányzatukra féltékeny protestánsokkal. A Széchy Károly festésén ellenben nincs egyetlenegy vonás sem, mely a hűség és igazság erejével hatna ránk.

Torzképet csinált azokból az adatokból, melyeket Bessenyei ránk hagyott.

Legfőbb kifogásunk azonban leírásának ama részlete ellen van, melyben a következő „elszólás” fordul elő: „A mívelt nyugot táguló tudása, fejledező eszméi és törekvéseivel a pataki *elszigeteltségbe* be nem hatolt.” Nem tudjuk ugyan e roppant szóhalmaznak határozott értelmét kivenni, de ha jól vetünk hozzá, talán azt akarja mondani szerző, hogy a külföld jobb tanulmányi rendszere (p. melyik?) Sárospatakra, elszigeteltségénél fogva, el nem juthatott. Ha ez volna az értelme a kiírt mondatnak, akkor szerzőt teljesen tájékozatlannak kellene tartanunk a hazai közoktatás történetében. Köztudomású dolog ugyanis, hogy a protestáns iskolák tanárai a reformációtól kezdve, a külföldön megfordult és az ottani egyetemeken tanult férfiak voltak. Több mint negyedfél százados főiskolánk tanárai közül egész 1868-ig alig tudunk egyet kettőt megnevezni, a ki nem a külföldi egyetemeken nyerte volna tanulmányainak betetőzését. Ezen szüntelen járó-kelő posták útján protestáns egyházunk folytonos szellemi összeköttetésben állott a nyugoti államokkal. Ezek hozták be a hazába a szabadabb eszméket, a hittudomány és bölcsészet újabb meg újabb rendszerét. Ezek voltak azok a soha eléggé nem méltányolható úttörő munkások, a kik ujjtási és javítási törekvésekkel időről-időre újjászülték nem csak egyházi és iskolai, hanem végeredményben nemzeti életünket is, a nyugdózó és butító kormányrendszer ellenére. Valóban a magyar protestáns főiskolák a XVI. századtól kezdve folyvást benne voltak a külföldi tanügyi mozgalmak sodrában. Iskoláink a XVIII-ik század első felében is, melyről szó van, tanrendszerökre, annak irányára és szellemére nézve sem jobbak sem rosszabbak nem voltak a németországiaknál, melyektől legörömbösebb vettük a mintákat. Comeniust a XVIII. században épen úgy elfelejtették a németek, mint mi, mintha soha se élt volna. Abban a korban a merev és makacs orthodoxizmus, az egyház és szentírás tekintélyére támaszkodva, szabályozó hatalomra nőtte ki magát. Oly tanítási rendszer kapott lábra, mely betűragó dogmatizmusával, üres formalizmusával, lelketlenül szigorú fegyelmezésével útját állotta a realisticus törekvéseknek. Az iskolák nem földi, hanem egyenesen mennyei polgárrá akarták nevelni az embert. E rendszer szellemét híven jellemzi az Olearius (Benj. Christ) eljárása, a ki 1747 körül nem átalította azt fejtegetni, hogy a theologusoknak még a másvilágon is jobb dolguk lesz, mint a jogtudósoknak. E szellemirány azonban a század második felében megváltozott és a realizmus s ezzel együtt a hazaság is behatolt az iskolákba nálunk is, mint Németországban. De legyen ennyi elég a magunk és az igazság érdekében.

Sz. G.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Medgyes Lajos, deési ev. ref. lelkész, ismeretes ima- és egyházi beszéd író és költő, meghalt Deésen 77 éves korában. S-Berkeszen született 1817. nov. 17-én. Tanult M.-Vásárhelyen, hol a jogot és teológiát együtt hallgatta. 1842-ben külföldre indult, de úti levelet nem kaphatván, Bécsben maradt, hol theologiai ismereteit bővítette. 1844-ben már Deésen kezdett működni. Mint író korán feltűnt. Már 1840-ben „Fibán” című költői beszélyével a Kisfaludy Társaság előtt is nevet vívott ki magának s 1848-ban a Bajza lapjának rendes munkatársa volt s a „Vasárnapi Ujságba” az Arany „Koszorú”-jába, a „Fővárosi Lapok”-ba is dolgo-

zott. 1849-ben a kolozsvári „Honvéd”-be írott cikkei miatt elfogták, bebörtönözték, majd pedig — miután betegsége miatt kibocsátották — papi hivatalának vihetésétől eltiltották egészen 1851. júl. 6-ig. Költeményei „Erdélyi lant” cím alatt jelentek meg. Egyházi beszédei 1849-től 1858-ig 4 kötetben láttak világot; imákat is (különböző célokra) 4 kötetben nyomtatott. Mint egyházi író is szerette a költészet virágait még a tartalom s bensőség rovására is, ezért az ifjúságnak egy időben kedvence volt ugyan, de ez is hamar kinőtt vezetése alól. Kéziratban is számos egyházi beszédet és költeményt hagyott maga után. Áldott legyen a buzgó és hű munkás emlékezete! — A debreceni főiskolát nagy veszteség érte f. hó 14-én. Török József dr., királyi tanácsos, volt iskolai orvos és tanár, a magyar tud. akadémiának s több tudományos egyletnek és társaságnak tagja, több hónapi súlyos szenvedés után, életének 81-ik, tanárkodásának 46-ik évében elhunyt s f. hó 16-án nagy részvéttel eltemettetett. Egyik dicsekedése volt a testvér főiskolának, méltó testvére Török Pál püspöknek. A veszteség fájdalomba mély tisztelettel osztozunk.

— **Gyűlések.** A felsőzempléni és alsó-zempléni egyházmegyék f. hó 28-án tartják tavaszi közgyűlésüket a szokott helyen. A tiszáninneri kerület közgyűlése Miskolcon ápril 17 s következő napjain fog megtartatni. A tiszántuli református értekezlet első gyűlése Szathmár helyett D.brecenben, az egyházkerületi gyűlést megelőző napon leend. Ugy látszik, hogy ez értekezlet első fellépését sokat félreértették s attól, mint valami anti-katholikus nagy gyűléstől, megfélemlettek, holott pedig az minden elítélhető tulságtól még gondolatban is távol állt. Jellemző egyébaránt, hogy a mi nagyjaink most rendkívül tartózkodnak a felekezeti színvallástól...

— **A sárospataki akadémiai ifjúság önképző köre** f. hó 11-én tartotta meg szokásos évi nyílt ülését, illetőleg szavalat-versenyét. Komoly szavalatra Poe Edgard „Holló”-ja volt kitűzve, víg szavalatra pedig Arany „Jóka Ördöge”-nek egy részlete, mindkettő 5—5 frttal. Az előbbire két tag vállalkozott s győztes lett Szentpétery József IV. theologus; az utóbbira csak egy maga Janka Károly III. theologus, kinek a jutalom kiadatott. Sajnálattal kell feljegyeznünk az önképző társulatnak a szónoki versek iránt való egykedvűségét. Több, mint 100 akadémikus közül egy nyit ülésen 3 szónok — ijesztően kevés; aztán azok a nyílt ülések egyébből is állhatnának s nem csupán szónoklatokból. A közönséget — ha hogy ohajtjuk annak állandó rokonszenvét — tartalmas programnak ügyes keresztül vitelével kell meghódítani s kellő időben értesíteni. Do, ut des. — Az ifjúság különben nagy buzgóságot tanúsított a verseny meghallgatásában!

— **A „Sárospataki Irodalmi Kör”** folyó hó 3-ikán és 10-ikén, Maklári Pap Miklós másodelnök vezetése alatt közgyűlést tartott. Másodelnök jelentette, hogy a Zsindely-féle népiskolai természettan, Hodinka Gusztáv által átvizsgált és javított alakjában, beérkezett és jelenleg felülvizsgálat végett egyik bírálónál van; s ugyancsak beérkezett Tarnóczy Tivadarnak, „Az európai népek egyetemes története Oktáviánus Angustus császártól Kolumbusig” című műve, ehez csatolt memoránduma és a bíráló szakvéleménye. Nevezett művet az 1893. július 1-én tartott közgyűlés a bírálatok alapján bizonyos kikötések mellett kiadásra elfogadta. E kikötéseknek csak egy részét teljesítette a betegeskedő szerző, a többit pedig elvi okoknál fogva nem is hajlandó teljesíteni; miért is kimondta a közgyűlés, hogy úgy tankönyv-kiadó vállalata, mint a tanuló ifjúság érdekében, előbbi határozatát fentartja s esetleg — szerző engedelmével — a jónak ígérkező művet kész a saját intencióinak megfelelőleg át-

alakítani. A gimnáziumi szék javaslata alapján, az I. gimn. számára készült *Magyar Olvasókönyvre* vonatkozólag elhatározta az Irodalmi Kör, hogy azt újból kinyomatja. De mert annak idejében a közoktatási tanács bírálatára is némi kifogásokat emelt e mű egyes darabjai ellen, szükségesnek tartja, hogy a felemlített hiányok pótolassanak, a hibák kijavíttassanak s kivált, hogy egy pár fogalmazási és olyan darab is vétessék fel, mely a mondattani elemzés céljaira specialiter szerkesztetik. A kívánt javítások megtételével Maklári Pap Miklós, Csontos József és Mitrovics Gyula dr. bizattak meg. Ugyancsak a gimn. szék javaslata alapján a Zsindely István-féle *Szám-tan* első évfolyamának kinyomatását is elhatározta a kör. A javaslat értelmében a tizedes törtek a tízes számszerezés bevezetése után azonnal tárgyalandók, tehát a közönséges törtek előtt; a közönséges és tizedes törtek egymásba való átalakításáról szóló két paragrafus egyszerűbbé teendő s a nehezen felfogható példák és feladatok kihagyandók. A javítások végrehajtásával az Irod. Kör *Szivos Mihályt* bizta meg. A pénztárvizsgáló bizottság jegyzőkönyvéből sajnálattal értesült a kör arról, hogy pénze a múlt évhez képest is fogyott. Összes vagyona: 1749 frt 99 kr, 198 frt 34 krral kevesebb, mint a múlt évben. Ez összegből is a legnagyobb rész — 1387 frt 11 kr — hátrálék. Elfogadta azért a kör a bizottság indítványát s megbízta és felkérte a pénztárnokot és a jogigazgatót, hogy a hátrálékok behajtására erélyesen lépjenek fel. A ki idejében nem fizeti be az előfizetési díjat, sem pedig a lap járatására vonatkozólag kötelezően nem nyilatkozik, annak a lap küldése beszüntetendő. Sajnálattal vette tudomásul a kör másodelnök ama kijelentését, hogy *Bartha Béla dr.*, összehalmozódott teendői miatt, az Irodalmi Kör jegyzőségéről lemondott. Eddigi lelkes és buzgó működéséért a kör szívesen szavazott neki köszönetet. Utódjává egyhangúlag *Csontos József* választotta meg.

— **Március 15-ike Sárospatakon** ünnep volt most is, mint annyiszor már; az ünnep főbb mozzanatai is ugyanazok voltak, mint máskor, csak a hangulat nem volt egészen a régi. Az öröm poharába könyveket pergetett az a tudat, hogy a márciusi eszmék fejedelme, a szabadság apostola, nehéz harcot vív a legnagyobb zsarnokkal — a halállal. A nemzeti lobogót alig merték kitűzni a főiskola homlokzatára s mikor kitűzték, legott összegöngyölt a déli szellő, a mely üzenet volt talán az egykori pataki diák betegágyától, az Ó lánglelkének egy sóhaja. Az ifjúság s az egész város értelmisége borongva várt, aggodva tudakozódott a sürgöny-hírek után s az isteni akarat rejtelmes ujjmutatásaként fogadta volna a nagy hontalan megváltatásának hírét. Ily hangulattal siettek templomba azok, a kiknek jól esik még örömeikben és bánataikban megszentelődést keresni az Isten lelkével való érintkezésben. A főiskolai ifjúságot szépen képviselték az akadémikusok s egy pár gimnáziumi osztály, noha ez utóbbiakat orvosi rendelet tiltja a templomban való téli imádkozástól (!). A népiskola növendékeit tanítóik vezették a reggeli hálaadásra, s a különböző intézetek tanárai is bizonyára szép számmal jelentek volna meg, ha közülök némelyiket a kor gyengesége s egyéb erőtelenségek s a hivatalos kötelességek végzetes összehatalmítása otthon maradásra, vagy másfelé nem kényszerít vala ezen a nemzeti ünnepen, a melyen különben már a vidék is képviselve volt. A XC. zsoltár borús dallama egészen illet a közönség hangulatához, s ennek volt hű kifejezője a *Bálint Dezső* lelkész alkalmi szép imája is, a mely a dicső napok szent emlékein keresztül, oda vitte lelkünket ama nagy beteg ágyához, a ki szíve utolsó dobbanásaiban is nemzete boldogságáért

imádkozik. Mély megilletődéssel hagyták el a jelen voltak az imádságnak házáat, de egyúttal azzal a tudattal is, hogy Istennek tetsző dolgot cselekedtek, a mikor szívöknek egy édes tartozását leróvni el nem mulasztották. A templomból kijövőök első kérdése megint csak a turini beteg sorsa felől való tudakozódás volt s a délben érkező lapok szomorú hírei nyomán babonás hittel ragaszkodtak sokan ahoz a véleményükhöz, hogy a délutáni örömműnnp requiemmé fog átváltozni. Nem úgy történt, noha a városházon lengő zászlót egy rossz hír következtében, egy kis időre, fekete lobogóval cserélték fel. — A délutáni ünnepély — mint rendesen — a főiskola imatermében, a kellőmetlen idő dacára is, a helybeliek és a vidék élénk részvétele mellett folyt le. Jól esett különösen a lelkes karnak a főiskola iránt olyan sokszor igazolt szeretetéről ez alkalommal is újra meggyőződünk. A felekezetiesség itt-ott mutatkozó jelei sem kísértettek ez ünnepélyen — sok nemes lélek igaz öröme. A műsorozatban a főiskolai *énekkar* Petőfinék Sz. Nagy Károly által dallamozott „Talpra Magyar“-jával, Adámy Rezső „Március 15“-jével s a Merty N-féle „Kossuth-induló“-val, a *zenekar* Kossuth-dalokkal s a Hunyadi-indulóval szerepelt. A közönség lelkesen fogadta mindeket, sőt ismételtette is. Az énekkar egy pár borongós színezetű darabjával igen eltalálta a nap hangulatát s zajos elismerést vívott ki magának. A márciusi napokat dicsőítő alkalmi beszédet *Erdélyi András* főiskolai szénior tartotta nemes mérséklettel. *Bajusz Andor* I. é. joghallgató Ormódy Bertalan „Kossuth Lajos“-át, Szentpétery József IV. é. theologus Arany Jánosnak „A honvéd özvegye“ című művét szavalta a hallgatóság méltó tapsai között. Az akadémiai ifjak Önképző-Társulata által jutalmazott s *Szilva István* IV. é. theologus által írott alkalmi ódát Rohoska József III. é. theologus olvasta fel teljes hatással. A szószerk elején borostyán díszben állt a *Kossuth Lajos* arcképe: néma himnusza a márciusi eszméknek; nemzeti szózat rajzban. A melegvérű ifjúság nem állhatta meg, hogy a közönség oszlása közben el ne dalolja ez arckép előtt:

A mennyi csepp esik rája,

Annyi áldás szálljon rája!

A rettegett sürgöny az esteli órákban sem érkezett meg s így az ünnepély 3-ik főmozzanata, a táncmulatság is lefolyt, nagy és szép közönség jelenlétében, a *Kossuth-alap javára*! Ha az arra hivatott tényezők mind egyenlő buzgósággal foglalkoznának a március 15 ünnepé tételében — ez a nap sárospataki főiskolánk által egész nagy vidék nemzeti ünnepévé lenne — a magasabb s szentebb eszmék dicsőségére!...

— **Március 15-dike Budapesten és Fiumében.** A „P. N.“ írja a következőket, a miket jó lesz sokaknak megfigyelniök (!). „Az V. kerületi királyi katolikus főgimnázium hatodik osztályában együtt voltak a diákok s várták az előadó professzort. A parlamentben nem volt ülés, de itt tartottak előadást. *Fialovszky* tanár belép az osztályba s meglátja a fekete táblán a nagy betűs írást: *Éljen Kossuth Lajos!* Odaírták a fiuk, mert a szívükbe is oda volt írva. Ezt hallották odahaza reggel, iskolában menet az utcán, s ezt érezték maguk is. A tanár pedig elővette az osztálykönyvet s beleírta, hogy az *osztályt kénytelen a legszigorúbban megróvni*, mert rosszul viselték magukat a fiuk, s mindenféle írkaírkával mázolja tele a táblát. — A református főgimnázium hatodik osztálya szintén együtt volt ma délelőtt. Nem volt előadás az iskolában, de díszünnep március tizenötödikére. A diákok várták, mikor szólítják őket a nagy terembe, s mikor belépett hozzájuk *Vámosy Mihály* igazgató, elkialtították, a mit hallottak odahaza reggel, iskolában menet az utcán,

s a mit érzett a szívök: *Éljen Kossuth Lajos!* Az igazgató hallotta azt az álhírt, hogy Kossuth meghalt, s így szólott könyektől elfojtott hangon: — „Ne éljenezzének édes gyermekeim, hanem öltetek gyászruhát és sirjatok, mert meghalt a legnagyobb magyar!” S velök sirt a zokogó fiúkkal. S mikor megtudták, hogy a gyászos hír nem igaz, megtartották a márciusi ünnepet, a melyet már el akartak halasztani. Máskor zsoltárt énekelt a daloskar az ünnepen, most a Kossuth-nótát dalolták. S a professzor azt mondta a fiúknak: — „Gyermekeim, ez a legszebb magyar zsoltár!” — „*Fiumében* az állami gimnáziumban a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem tanárai minden osztályban alkötmányunk ujjászületése ünnepének jelentőségét és Petőfi nemzeti dalát fejtegették. 12 órákor iskolai ünnep volt, a melyen Berghoffer igazgató hazafias beszédet intézett az ifúsághoz.”

— **A községi és hitfelekezeti néptanítók fizetésének rendezése ügyében** a vallás és közoktatási miniszter folyó hó 2-ikán külön-külön rendeletet intézett az egyházi főhatóságokhoz, a vármegyék és törvényhatósági joggal felruházott városok közigazgatási bizottságaihoz, valamint a tanfelügyelőkhez is, melyben arra hívja fel az illetőket, hogy hatáskörükben mindent kövessenek el, hogy az 1893. évi XXVI. törvénycikknek intézkedései minél előbb megvalósíthatók legyenek. Mint tudjuk, ez a törvénycikk kötelezően elrendeli az 1. és 2. §-okban megállapított tanítói illetmények megadását, biztosítván ez által a tanítók részére a megélhetés legnélkülözhetetlenebb anyagi eszközeit, de másrésről lehetővé teszi, hogy a szükséges tanítói állomások részére akkor, midőn az iskolafentartó anyagi erői kimerültek, állami segélyvel egészítsenek ki a tanítói fizetések a törvényszerű minimumig. A közigazgatási bizottságokat utasította a miniszter annak megállapítására, hogy mely községi és felekezeti iskolánál nincs biztosítva a tanítói állomás részére a törvényszerű legkisebb fizetés. Szigorúan meghagyta azt is, hogy az ily iskolák fentartói utasítsa az említett fizetés biztosítására s tegyen jelentést arról, hogy utasításának hol tettek eleget s hol nem vették azt figyelembe, valamint arról is, hogy mely tanítói állomás részére folyamodtak államszegélyért.

— **A házasság-jogi javaslat általános tárgyalása** még egyre tart, noha már lankadó erővel. Az utóbbi napok nevezetesebb szónokai *Ugron, Eötvös Károly* és *Hock János* voltak. Ugron a facultativ házasságkötés híve a nagyobb szabadság szempontjából. A vallás és erkölcs sorsát s az egyházak ügyét még jobban félti, mint Apponyi s a primással együtt ő is hivatkozik az 1791. XXVI. t.-c. 3. §-ra, s követeli a katolikusoknak is azt a jogot, a melyet a protestánsoknak a nevezett törvény biztosít, azaz védi a házasság szentségi jellegét. *Eötvös Károly* a következő határozati javaslat indoklása végett szólalt fel: *Határozza el a képviselőház, hogy a szönyegen levő s a házassági jog rendezéséről szóló törvényjavaslatot elfogadja és egyuttal utasítja a kormányt, hogy e törvényjavaslat törvénynyé válta után azonnal az 1848. XX. t.-c. rendelkezésének megvalósítása és életbe léptetése tárgyában a megfelelő törvényjavaslatokat terjessze be.* Szükséges ez — mondja *Eötvös* — mert a felekezetek egyenjogúsága s a törvény előtti valódi egyenlőség csak ez által teljes s a felekezeti féltékenység is csak ez által szüntethető meg teljesen, sőt az egyseges nemzeti társadalom is csak ez által építhető fel. *Hock* különösen a nőkre felebbezett és a családra s ezek nevében tiltakozik a kötelező polgári házasság behozatala ellen. Ugy mondják, hogy ő e tekintetben teljesen

jogosult felszólaló. noha kath. pap. A komáromi esettel is sátoroznak még mindig egyes nemzeti pártiak és buzgó katolikusok s a „Pesti Hírlap” most bűnhődik azért a ballépésért, a melyet a komáromi gyűlés ellen annak idejében vétkezett. Akkor tetszős dolog volt a dunántúli püspök ellen való harsogás, mert Vaszary még nem szegezte neki a mellét teljes erejével — a kormány javaslatainak. — A „Magyar Állam” rendületlenül bizik, hogy a főrendiház meg fogja buktatni a javaslatot és pedig 38 szótöbbséggel. A szavazatokat egy arra rendelt titkos bizottság tartja számban s az ellenőrzi a szavazókat is, hogy egy is el ne veszzen — a haza megmentői közül!

— **A kötelező polgári házasság Sárospatakon**, a reformátusok templomában f. hó 11-én predikáció tárgyát képezte. A pásztor tájékoztatni kívánta a nyáját, — a melybe bevehetik magukat a bárányszőke öltözött farkasok — a felől, hogy a reform, a mely előtt állunk, sem a vallásnak, sem az egyháznak, sem a házasság erkölcsi alapjának nincs hátrányára s csak léhák, a szívökben erkölcstelenek lesznek azok, a kik a köt. polg. házasságot félre fogják magyarázni s az egyház kikerülésére lesznek hajlandók felhasználni.

— **Nyilvános számadás és köszönet.** A kázmárki ev. ref. egyház temploma és iskolája javítására következő adományozások történtek: Csoma István, Kubinyi Miklós, Péchy Tamás és neje 100—100 ft; Putnoky József 50 ft; Platthy Mihály, Pottornyay Miklósné, szül. Platthy Irén, Putnoky Elemér 30—30 ft; Hegyi Zsigmond, Papp István 25—25 ft; Michnay Bertalan, Teleszky István, x—y 20—20 ft; Beke József 15 ft; dr. Barbás József, Putnoky Elemérné szül. Teleszky Stefánia, Szentiványi József 10—10 ft; Beke Miklós, dr. Gönczi Adolf, Meczner József, özv. Moldvay Bertalanné és Kubinyi Árpád 5—5 ft. Összesen: 620 ft. Midőn örömmel számolok be a nyilvánosság előtt ezen adományozásról és úgy a magam, mint egyházunk nevében azért hálás köszönetet nyilvánítok: lehetetlen ki nem emelnem, hogy az illetők nem is egyházunk tagjai, sőt nagyobb részt nem is felekezetünkhöz tartoznak s mégis ők nyújtották a módot arra nézve, hogy megmenthettük szegény egyházunk roskadozó templomát és iskoláját az összeomlástól. Szeresse és áldja őket az egek ura! F.-Kázmárk, 1894 március 13. Ujj József, ev. ref. lelkész.

— *Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjjal hátralekban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni, hogy az eddiginél jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrésről ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátralek díjakat, az újabb költséget okozó, postai megbízás útján hajtani be.*

A „Sárospataki Lapok” nem nyereszkesedési vállalat, hanem az egyház- és iskola ügyei iránt melegen érző, azoknak javára és érdekében működő organum, melyet nagy áldozattal tart fenn Irodalmi Körünk még akkor is, ha az előfizetési díjak pontosan beküldetnek; ha pedig az a tetemes hátralek, mely ma kint van, ezutánra is megmaradna, úgy a lapot képtelenség volna fentartani.

Minden hátralekos előfizetővel közölni fogjuk tartozását — előre is szívesen felkérve őket hátralekos díjaknak lehetőleg rövid idő alatt való beküldésére.

A kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Meghalt Kossuth Lajos!« *Fejes István.* — »Kossuth Lajos.« — »Mit hagyott Kossuth Lajos nemzetének örökségül.«
Zsoldos Benő. — »A sárospataki főiskolai tanári kar részvétele a nemzeti gyászban.« *Dr. Zsinhely István.* — »Kossuth
irataiból.« *K. Gy.* — »Kossuth és a protestáns sajtó.« — »Vegyes közlemények.«

Meghalt Kossuth Lajos!

Templomba nép! bércek, sikok lakói,
Gyászt öltve, mely gyászt, föl, siessetek!
Siessetek a háladást leróni,
Meghalt Kossuth, apátok, éltetek!
Napunk sötét, az éj se csillagos,
Sikoltsatok: meghalt *Kossuth Lajos!*

Zokogni, sírni zajgó piacárúl
Vásári életednek, ó magyar!
Szent helyre menj, oltáraidhoz járúl,
Mert szent, a kit most sirja eltakar.
Nagyheti gyászod ünnepebe Őt,
Éltét, halálát, hő imádba szödd!

Az emberért a Golgota keresztjén
Kiszenvedett az Isten egy fia!
Szent vére lett pecsét ama nagy eszmén,
Melyért halállal kellett halnia.
Leghűbb fiad, Nagy és Egy igazán,
Igy halt meg érted, érted, ó Hazám!

Ó Isten! Isten! a szegény magyarnak
Bocsásd meg annyi, annyi vétkeit!
Szent honszerelméért a tiszta Nagynak,
Kegyelmet adj még nemzetünknek itt!
Magad' sirasd és gyermeked', magyar,
Ha sirba vész az — egyetlen magyar!

Fejes István.

A fény, mely csillagot szórt itt utadra,
Lehunyt szemében síri ködre vált,
S mely új napot derített a magyarra,
Lánglelke vissza, vissza égbe szállt.
Karja lecsuklott, keze lánc alatt,
A mely letörte béklyód' s láncodat.

Templomba nép! nagy holtad' ott sirasd meg,
Áldozatáért ott áldozz Neki;
Vérző sebét hő könnyeiddel mosd meg,
S harcát imád hadd engesztelje ki!
Borulj, omolj le, mint bűnbánatos,
Sírjon a hon: meghalt *Kossuth Lajos!...*

De hah! mi az? mi cseng a Golgotárúl?
A nép jaját mi szózat zengi át?
„Ne rajtam sirjatok! de mely elárvúl,
Sirassátok a szétszűllő hazát!”
Kufárkodás öl népet, nemzetet,
A mint megölte Jéruzsálemet.

Kossuth Lajos.

Consummatum est. *Kossuth Lajos* befejezte művét, egy nagy, eszményi célnak szentelt élet hosszú, kínos végszakát.

Tőlünk ne várja senki, hogy túlradó szavakban adjunk kifejezést azon megindulásnak, a melyet e nemzet mindenigaz fiával és leányával egyenlőn érezünk! Térdre sem borulunk, tömjént sem gyújtunk ama halhatatlan ravatala előtt, a ki örök tiltakozás a földi istenek imádása ellen. Zúgolódni sem próbálkozunk, sőt inkább hálát adunk istennek azért, hogy ingyenkegyelméből nekünk Kossuthot oly sokáig megtartotta!

Egyébiránt élve vagy halva, Kossuth mindig Kossuth marad. Élete és műve nemzetünk közkincese lesz, mely kamatozni fog lélekemelő öntudatban s el nem homályosítható dicsőségben, a míg él a világon magyar.

Ki volt, mi volt a magyar nemzetnek Kossuth? Ne bujkáljunk ez ünnepélyes pillanatban a tiszta igazság elől! Az eddigi évfordulói ünnepek alkalmával többnyire csak odáig mert elmenni a félénk loyaltás, hogy Kossuthnak köszöni a nép a robot eltörlését, az értelmiség a szabad-sajtót, a magyar állam a parlamenti kormányformát. Hát igen, *ő volt az első munkás annál a bő aratásnál, melyet a testté vált szabad eszméből a nemzet 1848-ban betakarított.* Dicső dolog volt, halhatatlan érdem volt ez egymárára is.

De tett Kossuth egyebet is!

Ő volt az, a ki kiütötte a századok szenvedése és tespedése alatt megdermedt nemzeti szellem rideg kövületéből azt az isteni szikrát, a mely lángba borította az országot.

Épen ez kellett!

Gondolja el akárki, mivé lettünk volna, mik volnánk most, ha Jellachich rongyos hada előtt lerakja a fegyvert a magyar, s ezzel fejeződik be a világ gúnykacaja közt az, a mit mi a nemzeti ébredés korszakának nevezünk?! . . .

Leverték a magyar forradalmat? Igen, de miként, milynemű erőfeszítéssel s akkor, midőn már oly dicsőséggel borította be magát a nemzet, melynek fénye bevilágítja pályáját egy újabb ezredéven át! Magyarország, melynek címerét már behelyezték a kétfejű sas gyomrába, melynek egész történelmi létét már az „Austria“ collectiv kifejezés alatt említette a világirodalom, ismét és hangosabban, mint valaha, fentartotta és bejegyezte az európai országok telekkönyvébe a függetlenséghez való természetes és elvülhetlen jogát. A nemzet akkor, midőn nem nézve se jobbra, se balra, keble istene által hajtva rohant egy eszményi nagy küzdelembe, a mint

utólagosan bevált, még egy jó üzletet is csinált, mert azt is, a minek e pillanatban birtokában van, annak a szabadságharcnak köszönheti, a melybe az „enthusiasta“ által magát belevitette.

Az az igazi, az az egész Kossuth, a ki mindezt megcselekedte!

Megszentségtelenítenők a nemzeti gyászt, ha ignorálni vagy megtagadni engednők azokat az érzelmeket, melyek ellenálhatlanul fakadnak fel a nemzet minden fiának kebeléből. Ha összeütközésben vannak ezek az érzelmelek a hivatalos loyaltás formáival, arról mi nem tehetünk, hazugsággal e pillanatban magunkon erőszakot elkövetni nem fogunk; egyenlítsék ki az illetők amaz összeütközést úgy, a hogy tudják!

Mi az egész Kossuthot zárjuk kebelünkbe. Előttünk az a fenséges alak lebeg, melyet az ő egész élete és pályája, minden egyes phasisainak és vonásainak harmonicus összhangjával, mint valami műremeket varázsol elénkbe. Az a Kossuth, ki a világosi katasztropha után is újra felegyenesedve, két világrészt töltött be lángeszének csudálásával; a ki évek hosszú során át fejtette ki a legnagyobb tevékenységet, hogy az európai viszonyok alakulását nemzete felszabadítására kihasználja; a ki önként elvállalta a rideg hontalanság keserű kenyerét, hogy a nemzeti függetlenség legitimitását fentartsa; a ki tiltakozott a közönségi rendszer elalkuvási ténye ellen; a ki folytonos éber figyelemmel kísérve a hazai dolgokat minden, szavában, minden megírott betűjével soha feledésbe nem menendő mintáját alkotta meg annak, hogy miként kell érezni és gondolkozni oly nemzet fiának, mely élni akar, mely a függetlenséget úgy tekinti, mint elidegeníthetlen örökét és jogát.

Mint protestánsoknak nincs semmi szavunk e pillanatban. Együtt és közösen gyászolunk a haza minden hű fiával. Szenteljen meg valamennyiünket a közös bánat s a büszke öntudat, hogy a magyarok istene teremtet nemzetünk fiai közül egy Kossuth Lajost.

De mégis van egy szavunk, mint protestánsoknak is . . .

Ilyen nagy események emótiói közt istent és istenházát szokta az ember felkeresni. Bizton reméljük, hogy senki se fogja akarni elzárni a templomokat azok elől az autonóm gyülekezetek elől, melyeknek teljes joguk van azt kívánni, hogy ez alkalomra felnyitassanak. Ne szakadjunk el a magyar néptől, a mely most buzgó imában keres nagy érzelmekkel és nagy gyászszal telt keblének könnyebbülést!

Dicsőítsük egy szájjal és szívvel azt a nagy kegyelmű Istent, a ki Kossuth Lajost adta ennek a sokat szenvedett hazának!

Mit hagyott Kossuth Lajos nemzetének örökségül?

E szomorú, gyötrelmes napok alatt, a midőn a hosszú számkivetés földén a legnagyobb magyar hazafi magáról azt, a mi földi, lerázni s e mulandó testi életet halhatatlansággal felcserélni készült többször merült fel az a hír, hogy az elköltözni készülő szeretett nemzete számára végrendeletet hagyott hátra; s e hír nyomában önkéntelenül támadt az a kérdés, hogy mit hagyott tehát ennek a nemzetnek, a melynek sorsán, jövőjén azzal a szeretettel csüggett, a melyről meg van írva, hogy „erősebb a halálnál”.

Lehet, hogy igaz a hír, lehet, hogy nem. Egy azonban bizonyos, s ez az, hogy mi az örökséget megkaptuk, s most nyomban, az első fájdalom hatása alatt hozzá foghatunk ennek a számba vételéhez, még pedig abban a tekintetben egészen nyugodtan, hogy ítélet vagy megrovás alá juthatunk azért, mert oly nagyon sietünk az örökséghez hozzájutni, s még jóformán meg sem várjuk, hogy az örökhagyó a szemeit lehunyja, mint a hogy szoktak különben tenni bizonyos „nevető örökösök” is.

Mit hagyott tehát Kossuth Lajos nemzetének örökségül?

Nevét, példáját.

Nevét, a melynek említésénél egy tüneményes korszak eszményi magasságban álló alakjainak, örök fényben tündöklő nagy nevű hőseinek, névtelen fél-isteneinek, lángoló lelkesedésre hevítő magasztos példának beláthatatlanul hosszú sorozata népesíti be a lelket, emeli fel a szívet, acélozza meg a tett-erőt.

Példáját, a mely világító-toronyként magaslik hosszú századok egymás nyomdokaiba lépő nemzedékei elé arra nézve, hogy mint kell megtenni mindent, elszenvedni mindent akkor, ha a haza jóléte, üdve s a nemzet élete forog kérdésben, hogyan kell a nemzet elévülhetetlen jogaihoz, a honfi-szív legszentebb aspirációhoz ragaszkodni, s hogyan kell megvalósítani, úgy szólván megtestesíteni azt az elvet, hogy: „a hazáért mindent, a hazát semmiért”.

Fényes örökség!

Voltaire mondja egy helyen: „Mindazon népek között, a melyek a történelem színpadán átvonultak, egy sem volt gyászosabb sorsú a magyarnál”. Igaz, hogy e nemzetnek immár ezredéves története nem egyéb, mint — a költő szavaival élve — „egy ezred évi szenvedés”. Egy tekintetben azonban lehetetlen fel nem ismernünk magunkon az isteni örök Gondviselés áldó kezét, s ez abban áll, hogy adott nekünk bölcs vezéreket, láng-lelkű apostolokat, a kiknek kalauzolása alatt megadatott nekünk az, hogy rövid évtizedek alatt hosszú évszázadok mulasztásait pótoljuk s oda álljunk az európai nagy népcsalád tagjai közé, hogy az emberiség dicső céljai felé való törekvésből, a népek magas ideáljaiért való küzdelemből a magunk részét megköveteljük, hogy ekkép a „népek hazájának” ne utolsó, ne méltatlan lakosai lehessünk. S bizonyára magasztos küldetés, fényes jövő vár a történelemben erre a nemzetre, a melynek ily hatalmas vezér jutott élete egyik nagy és válságos forduló pontjára, a melynek e vezér után oly nagy név, oly dicső példa adatott örökségül.

Igaz, hogy az ő útjai és az általa különben oly hön szeretett nemzete hosszú időn keresztül külön haladtak, — igen, külön 1867-óta folytonosan, mégpedig azért, mert a nemzet útjai — a mint ő maga kifejezi —

eltértek attól, a melyet ő hazájára nézve a jog, a szabadság, a nemzeti önérték, a történelmi rendeltetés, az ősök hagyománya iránt tartozó kegyelet s az utódok iránti kötelesség útjának vall. S fájó szívvel kénytelen megvallani, hogy ő magára maradt.

Keresi, kutatja ennek a megdöbbenő, lesújtó ténynek az okait. S úgy látszik, meg is találja. Nézzünk ezeknek a szemébe bátran, elfogulatlanul; mert az ő neve és példája mellett azok az intések is méltó helyet foglalhatnak a tőle nyert örökségben, a melyeket már jóformán a sir széléről hangoztatott felénk.

Az első a nemzetnek oly jellemvonásaiban gyökerizik, a melyek különben — magukban véve — minden tiszteletet s elismerést érdemelnek, tudniillik a nemes-szívűségben, lovagias érzületben s a mindent feledő s megbocsátó szeretetben. Minden esetre ezek is tényezőül szerepeltek akkor, a midőn bár a körülmények rendkívül kedvezőleg alakultak, nem kért a nemzet többet Sadova után, mint a mennyit Sadova előtt követelt, s miután ezt megnyerte, a multakra „fátyolt borított”.

Nagyon fontos és szívig ható az, a mit ezzel szemben Kossuth felhoz s intésül hangoztat, a midőn a multakat alkalmilag megérintve, nemzetéhez fordulva ezt mondja: „Fátyolt borítottál emlékére és ám legyen neked hited szerint. Bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, a miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezetteknek,” így szól az Üdvözítő gyönyörű imádságának azon fogadalma, melynél magasztosabb erkölcs-tant ismerni embernek nem adatott. Igaz, s én nem tagadom, hogy azon multak, a melyekre fátyolt vetettél, az a tömérdek martir-vér, melynek a magas egekre felgőzölését „Arabia minden illatszere sem fojthatná el”, nekem fel-felvillantatják agyamban a kérdést: vajjon az Üdvözítő azon parancsa, hogy bocsássunk meg a mi ellenünk vétkezetteknek, a haza ellen vétkezetteknek megbocsátására is kiterjed-e? — dehát legyen neked erre nézve is hited szerint, én nemzetem, hanem a megbocsátás egy dolog, a tántoríthatlan hűség a hazához egy másik dolog: s én, a 90 éves öreg, a ki már nem is a sir szélén, hanem a sirban állok, azt a fohászt rebegem feléd, én nemzetem, ne hagyjon el téged a fátyollal borítottaknak emlékezte; ne hagyjon el téged a hűség hazádnak szent ügyéhez, a melyért annyi martir fiad elvérezett.”

A másik ok, a mely, ha tényleg meg van, az egészből mindenesetre az oroszlánrészt követelheti magának, már hiba, mégpedig aggasztó korszakos hiba s ez szerinte nem más, mint a nemzeti önértéknek tetemes megcsökkenése.

Ezzel szemben, valahányszor csak alkalma nyílik, nem mulasztja el az önbizalom szükségét hangsúlyozni s ez erénynek nagy fontosságát kiemelni. „Az önérték, az önbizalom a nemzetek talizmánja.” „Az önbizalom Napoleon császár szavai szerint, de a történelem tanúsága szerint is, legelső ereje egy nemzetnek.” Sőt egy alkalommal, a midőn intőleg fordul nemzetéhez, intése, a mi feltűnő, épen ott, a hol a nemzet „erejének öntudatát” említi, egyenesen imába olvad át. „Intem nemzetemet — úgymond — hogy sem rettegtes, sem csábítás nélkül ne hagyja magát soha letéríttetni a haza iránti önzetlen hűség kötelességének útjáról, melyet dicső emlékü vértanúi szent örökségül reá hagytak és kérem Istenünket, ne hagyja soha nemzetem kebelében megfogyatkozni a 49-ben oly fényesen ki-tüntetett erejének öntudatát.” — Mintha a kétség szélén álló római költő elé toluló kérdés foglalkoztatná: quid enim nisi vota supersunt?

E hibából már egyenesen következik az opportunizmusnak az a politikája, a melylyel ő nem értett, nem érthetett egyet, a mely miatt az ő útjai a különben oly hön szeretett nemzet útjaitól külön váltak. Ezért fordult ő oly nagy előszeretettel a történelemhez, mert csak annak a tudatában keresett s talált megnyugvást, hogy „idők és emberek változnak, de a történelem tanulságai maradandók”, hogy „az incidentsek lehetnek lehangolók, lesújtók, de a történelem mindig tanít”, s — tegyük hozzá — egyszersmind felemel és lelkesít is, kivált ha fogékony szívvel fordulunk annak lélek-emelő, felbátorító példái felé. Ez, tudniillik a történelem plántálja be, úgy mond, a szívbe, „a jogos aspirációkhoz való rendíthetetlen ragaszkodást”, ebből tanul meg egy nép akarni s ez, ha „akarni tud, csodákat művel, meghajlítja a fatumot.”

S a nemzet a történelemből bizonyára tud tanulni. Ez itt említett — mondjuk — korszakos baj mentességül vagy legalább magyarázataul is talán épen az szolgálhat, hogy élete történetéből okult, hogy „kárán tanult.” Hiszen a legékebben mutatja épen maga az emigratio története is, a melyet a mi tanulságunkra egyenesen maga Kossuth oly megkapó közvetlenséggel írt meg, hogy nemcsak korábban, hanem a legújabb időkben is nagyon hajlandók voltak a nap hatalmasai a dynasziával támadt bonyodalmaikban nemzetünk lángoló szabadság-vágyát felhasználni, de csak kalandos diversiókra s a saját önző céljaik elérése után nyomban ép oly készek is voltak e nemzetet bűnös könnyelműséggel nehéz sorsának martalékul, a sötét fatum prédájául dobni. Az emigratiónak s benne a legfőbb intézőnek, Kossuthnak halhatatlan érdemei között ott lesz az is, hogy midőn a haza sorsának jobbra fordítására, vagy legalább helyzetének könnyítésére a maga körében felhasznált minden tisztességes eszközt, megtett becsülettel minden lehetőt, egyszersmind szigorúan ügyelt arra is, hogy hazája idegen politika jäték-eszközüvé ne legyen s az ne történjék meg vele, hogy a mások sikerét, szerencsáját a maga legkisebb haszna nélkül, saját szenvedéseinek súlyosbodásával, fiai drága vérének hullásával váltsa meg.

Hogy a nemzet tanulni, okulni tudott és tud, épen ebben rejlik biztató kezeség arra nézve, hogy a fényes örökség nem jutott méltatlan kezekbe. De volna bármiként is, Kossuth Lajos nevét, példáját, azokat a tényeket, a melyek nevéhez fűződnek, azokat az elveket, a melyeket képviselt s a melyekért szenvedett, a történelem emlékezetéből, a nemzet lelkiismeretéből kitörölni nem lehet soha. Azon, a mi őt nemzete vezérévé, hazája büszkeségévé s az emberiség diszérévé tette, nincs az enyészetnek hatalma. Alakja csak a földi salakot rázta le, maga azonban nem hanyatlott a sírba, de sőt az idővel egyre nő. Jelen lesz folytonosan, mint élő tiltakozás, a nemzet legféltettebb jogainak feladása, legszentebb aspirációinak cserben hagyása ellen; jelen lesz, hogy érettök lankadni nem tudó munkálkodásra, félelmet nem ismerő küzdelemre buzdítson. De élni fog ő nem csak nemzeténél, hanem minden népnél, a hol csak a népjogok buzgó szószólóját, a népszabadság bátor harcását tisztelik. Felemelőleg, bátorítólag fog munkálkodni a szívekben mindenütt, a hol csak szabadság után áhítozó, vagy a szabadságot megbecsülni tudó nemzetek vannak; munkára, küzdelemre serkentőleg fog hatni a lelkekre mindvégig, még csak elnyomók és elnyomottak, másokat elnyomni törekvő emberekkel szemben a szabadságért élni-halni tudó népek lesznek.

Zsoldos Benő.

A sárospataki főiskolai tanári kar részvétele a nemzeti gyászban.

— Kivonat a sárospataki főiskola tanári kara 1894 március hó 21-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. —

1. Elnök a gyűlést megnyitván, a legnagyobb megilletődéssel és legmélyebb fájdalommal emlékezik meg azon megrendítő csapásról és pótolhatatlan veszteségről, mely a magyar haza legnagyobb fiának, *Kossuth Lajosnak* márc. 20-án hosszas szenvedés után bekövetkezett halálával az egész magyar nemzetet sötét bánatba ejtő és gyászba borította s tekintettel arra, hogy a nemzeti gyászban tanári karunk is a legnagyobb mértékben osztozik, indítványozza, hogy köziskolai szék a nagy hazafi elvesztése felett érzett igaz és őszinte részvétét és fájdalmát jegyzőkönyvileg is örökítse meg.

Köziskolai szék mély meghatottsággal és hazafiúi bánattal veszi a szomorú halálhírt, mely annyi honfiszívet ráz meg, annyi magyar lelkét ragadja a bánat és kétségbeesés tengerébe. A népek sorsát intéző isteni gondviselés kétszeres nagy heti gyászt borított sok szenvedést kiált magyar hazánkra. A nemes szív, melynek minden dobbanása a hazáé volt, a földé; a magasztos lélek, mely mint az üstökös, vakító fényvel világítja meg századunk napjait, az örökkévalóságé. A nemzetnek, mely benne látta vezérét, atyját, tanácsadóját, ezredéves életében alig volt nagyobb halottja, mint Ő. Csodás pályafutása legszorosabban van összeforrvá hazánk legújabbkori történelmével; tetteiben gazdag tüneményes élete oda-láncolta őt népének szívéhez, e szívek szeretetéhez, rajongásához. A nemzeti jogok és nemzeti szabadság e fenkölt szellemű bajnoka tette lehetővé, hogy hazánk is belépett a nyugot-európai államok magas civilizációval bíró népei közé, lerakva jövő nagyágának alapjait a 48 iki jogalkotás nagyfontosságú vívmányaiban, melyeknek épségére senki Nála jobban nem örködött, melyeknek tovább fejlesztését senki sem óhajtja hűbben mint Ő. — Ő eszközölte, hogy nemzetünk lerázta a középkori feudális szervezet elavult maradványait, melyeknek keretében — hisz azok ellentétben állottak az egyéni szabadsággal, — minden haladás lehetetlenné vált; az ő lankadatlan munkássága vezetett azon állami és társadalmi reformmozgalmakhoz, melyek a modern állam felépítését eredményezték. Az a nagy politikai átalakulás, mely a rendi alkotmány düledező épülete helyébe a népképviselési alapon nyugvó constitutionalismust, az aristokratikus kiváltságok helyébe a demokratikus eszméket s az ezeket megtestesítő jogegyenlőséget, a dikasteriális kormányhatóságok helyébe a felelős minisztériumot léptette, mely a jobbágyság megszüntetéséhez, az ősiség eltörléséhez, a vallás és sajtószabadság diadalához vezetett, mind általa jött létre, ki mint az eszmék úttörője, ragyogó ékesszólással és mesteri tollal, soha nem szünő lelkesedéssel küzdött nemzete boldogságáért. Csak oly lélek tehette ezt, mely — hogy Taine szavait használjuk — mint égő szilánk nemcsak önmaga égett, de más csóvak is lángoltak körülte az ő hatása alatt. Első fellépésétől az „Országgyűlési Tudósítások” szerkesztésétől, főképp azonban a „Pesti Hírlap” megalapításától folyton látjuk vezérszerepet vinni a

nemzeti élet nagy műhelyében, a nemzeti ideálok megvalósítása körül a szöszeiken és a csatatéren s midőn a sors sötét gyászt borított hazánk életére, nem szünt meg folyton aggódni és küzdeni nemzete jövőjeért a száműzetés és a hontalanság keserű éve alatt. Elvhűsége és tántoríthatlan ragaszkodása, jellemének kristály-tisztasága, hazaszeretete kortársai és a késő utókor eszményképévé téve őt, mert életéből meríthetünk tetterőt, buzgalmat, lelkesedést.

S a sárospataki negyedfél százados főiskola kétszeresen érzi a súlyos veszteséget, mert büszkének vallja magát annak tudatában, hogy e nagy hazafi egykor, ha csak rövid ideig is, ez alma mater körében nyerte kiképeztetését, itt szívta magába a tudományok és a szabadságszeretet azon édes cseppjeit, melyek legkitünőbb növényekének a nemzeti geniusz fevirágoztatásáért kifejtett munkájában életadó forrássá lőnek. A legnagyobb részvétellel, mérhetlen fájdalommal állunk a megboldogút ravatala mellé. Oh, mert egy kiváló szellem sirjánál — mint nagy halottunk Dessewffy Aurélról maga mondá: — „jeges kezekkel ragadja meg az ember kebelét a semmiségnek érzete s a merész lélek szárnyszegetten törpül el a mulandóság mutató újja előtt“. A népek gyászában fohászkodunk küldjük a mindenható gondviseléshez: adjon enyhülést a mélyen megrendült családnak, vigasztalást a lesújtott nemzetnek, a sokat szenvedett magyar hazának, mely e koporsóba látja lezárva legdrágább kincsét, legnagyobb halottját! . . .

De Kossuth neve a halhatatlanságé. A lélek fenmarad, ha a testet megsemmisíti is a szomorú enyészet. Fenmarad az eszmékben, az intézményekben, melyek minden ércnél maradandóbban hirdetik nagy halottunk felülmúlhatatlan érdemeit, fenmarad nemzete szívében, lelkében, mely azt magába zárta örökre, kitörölhetlenül.

Kossuth nem halt meg, bár elköltözött. Avagy nincs-e igaza a költőnek:

«Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt;
Hanem lezárván, a mi benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fenmarad s nőttön-nő tiszta fénye,
A mint időben, térben távozik,
Melyhez tekint fel az utód érénye;
Ohajt, remél, hisz és imádkozik.»

Legyen, óh legyen örök áldás a legnagyobb honfi porain s emlékezetén!

Dr. Zsindely István,
a közisk. szék jegyzője.

Kossuth irataiból.

Az a nagy örökség, a melyet *Kossuth* lánglelke hagyott nemzetére, még csak részben van leltározva. Országgyűlésen és azon kívül, itthon és a világnak őt csodálva tisztelő nagynépei között, szomorú bujdosásában mondott beszédei, honszerelmének emez örök lámpásai, még gyűjtőjüket várják. Megfoghatatlan, de igaz, hogy a magyar nemzet, a kit kivezérelt ez az istentől küldött fia a szolgaság házából, nem tudott vagy nem merészelt eddig eléggé háládatos lenni azokért a mesés kincsekért, a melyekkel Ő a magyar nevet túl az Oceánon is ragyogóvá tette s a szabadsághoz való jogunkat Isten és világ előtt kétségtelennek bizonyította.

Egy félszázadig ragyogott nekünk s érettünk az egész emberiségnek és szórta tüztét mint egy meteor s mi elfeledtük — belebámulva a fénybe — összeszedni a közénk hullatott kincseket, a csudált lélek elszagott darabjait. — Büszkéek voltunk a tudattól, hogy leborúl a bujdosó szelleme előtt a hideg Albion és a számító Amerika is; de megvártuk, hogy a vénség koronája alatt görnyedő agastyán maga figyelmeztessen bennünket reszkető kezével írott könyveiben, hogy százakra menő beszédeivel, felolvasásaival az egerek birkóznak valahol lakásának poros padlásán.

A nemzetre borult gyászban majd csak észre vesszük talán, hogy igen sokkal tartozunk annak a *Kossuth Lajosnak*, a kinek életéből, bűvös ajkának varázsigéiből, leveleiből és könyveiből nemzetünk két vezér csillaga mosolyog felénk jövőnk bizonytalan utaira: *magyar és szabad!*

Lesznek, legyenek is, a kik összekeresnek minden kicsi szót, a mi a magyar Demoszthenész ajkáról elhangzott és odaadják az egész *Kossuth Lajost* a jövő nemzedék kezébe, hogy nyelv-, faj- és vallás-különbség mellett is egyenlő hévvel tudja szeretni a szabadá lett hazát.

Lesznek, legyenek protestáns írók is, a kik belemerüljenek majd a *Kossuth* beszédeinek s iratainak kincses bányájába és úgy hálálják meg a Gondviselésnek, hogy ezt az irigylet nagyságot prot. anya szülte e világra és ennek megszentelő hatása készítette elő a szabadság apostoli misiójára.

Addig míg ez a várva-várt idő bekövetkeznék; a mig valaki *Kossuthot*, mint *protestánt* is méltóképen megrajzolná, ide igtatunk néhány gondolatot s itéletet az Ő irataiból (I—IV. k.), lapunk hivatásához képest olyanokat, a melyekben a vallásos és egyházas lélek és szív mozdulataira ismerünk.

* * *

(*Isten, ember*). A siker áldása Istennél van; embernél a kötelesség-érzet sugalta becsületes igyekezet. (I. 519.)

(*Isten a történelemben*). Nekem a sír szélére érkezett öreg vándornak, kinek jövője nincs s kinek multjában nincs öröm, azt mondja lelkem meggyőződése, hogy miként egykor nemzetem ellenségeivel szemben, úgy most saját nemzetemmel szemben is, nekem van igazam. *A világ birája ítélni fog.* (I. k. XXIII.)

Itália csak földirati elnevezés, mondá Metternich . . . Mi magyarok az egyedüli nemzet valánk, kik azt országnak, Olasz-országnak hívtuk. Jós-elnevezés volt, melyből a jövő szólott. Italia még nem volt Olaszország. Geographiai elnevezés volt. *De a teremő, kinek műve mindig folyik*, e földirati elnevezést Európa kertjévé tette. (I. 1.)

. . . Izgalmas időket élünk, ki tudja, mit hoz a holnap nap. Hozzon, a mit hoz: a kötelességérzet meg fogja velünk tétetni, a mit az okosság tanácsol. Mi nem vagyunk professzionális forradalmárok, hazafiak vagyunk s teljesíteni fogjuk a hazafi kötelességét. Oktalan háborúokról, könnyelmű játékról egy nemes lelkű nemzet vérével nem fognak Önök hallani Magyarországból; de ha Isten is úgy akarja, mint magunk, arról meglehet hallhatnak, hogy nemzetem ezredéves jogának teljes erejével emelkedik fel s ha hírét vennék annak, hogy magyar hazámnak martírvér áztatta szent földjén a nemzeti függetlenség zászlaja újra kibontva lobog, óh! akkor foglalják be hazámat az örökkévaló kegyelem trónusához intézett imaikba! (I. k. 311 Bradfordin beszédéből 1859 máj. 25).

Nekünk a számkivetésben mondhatatlan vigasztalásunkra szolgált figyelemmel kísérni azon, a maga nemében majdnem egyedül álló történelmi tüneményt, hogy (mikép egy akkori lap magát kifejezte) „Magyarországon a nemzet géniusa még azt is szent kötelekekkel fűzi össze, a mit másutt a valláskülönbség s politikai pártozás elválaszt”. Különösen a katolikus clérus dicsőséges magaviseletéről nekünk künn sok szép adat jutott tudomásunkra.*

Szerény irataimat közlöm volt hazámfiával, nem Magyarország történelmét írom, annál fogva nem vélem e kötet keretébe tartozónak az állhatatos küzdelem részletes leírását, mely a nem kevésbé ügyetlen mint jogtalan provokációhoz makacsul ragaszkodó „német” kormány ellen vívatott. A helyzet ismertetése tartozik feladatomhoz, s erre elég annyit mondanom, hogy mint riadó az alvó katonát, úgy rázta fel e kormánymerénylet a magyar protestánsokat a dermedtségéből, melybe a tíz évi terrorizmus nyomása alatt a közszellem magát belebúsult négy esperességi gyűlés szavazatának kivételével kitört a három millió protestáns ajkáról a „nem engedünk” s a nemzet többi milliói hozzákiálták: „*állunk mellettetek testvérek, ne engedjétek!*” Tömegek harsogták vissza az oly nyilatkozatokat, minő például Nagy Gedeon, alsóborsódi segéd-gondnoké, hogy „vallásának békekötéseken alapuló szabadságáért nemcsak vagyonát, de mint ősei tévék: életét is kész feláldozni” s olyan volt az elhatározás a protestánsok minden rétegei között, miként szél-tében lehetett hallani a nyilatkozatot: „hogy ha katakombákba kerülnek is, mint az első keresztények” önkormányzatukat fel nem adják.

Az ekként keletkezett általános ingerültség, melyet több tekintélyes egyházi és világi protestáns vád alá helyezése, elítéltetése, bebörtönöztetése növelt — az elkeseredésig lett fokozva az által, hogy gróf Thun vallás-és közoktatásügyi miniszter a helyett, hogy magába térne: 1860. január 10-én kibocsátott ukas-szerű parancsával dictatori hangon decretálta, hogy a mely egyházközségek, esperességek superintendentiák egy szabott napra jelentést nem tesznek, hogy a szeptemberi patensnek minden tekintetben eleget tettek, azok az egyházi és iskolai dolgok kezeléséből kirekesztetnek s joguk nem lesz, de a fizetések és tartozások tőlük a politikai hatóságok által kérlelhetlen szigorral fognak behajtatni.

Több rendbeli felszólítást kaptam ugyan Magyarországból arra, hogy a protestáns mozgalom támogatására igzassak Angliában, én azonban oda nyilatkoztam, mikép ennek határozottan ellene vagyok, hogy a magyar állami függetlenség ügye, felekezeti sérelem színvonalára szállíttassék le. Én ugyan a protestáns autonómia végett nagy súlyt helyezek, nem csak azért, mert a gondolat és lelkiismeret szabadságát az ember legérzékenyebb erkölcsi tulajdonának s a velünk született jogok legbecsesbjének tartom, hanem különösen magyar partikuláris szempontból is; mondhatom is, hogy ha honvolnék, a protestáns autonómia védelmében senkinél hátrább nem állanék, annyira nem, hogy bizonyosan én voltam volna az első, kit az osztrák hatalom e miatt tömlőkre vet, még ha más okaim nem volnának is gyűlöletéről elmondhatni, hogy „Gott sei Dank! ich hab's um sie verdient,” de én ahhoz nem nyújtom a kezemet, hogy a világ rokonszenvének s közfigyelmének folyama

*) Egy pesti levélben (jan. 27. 1860) ez áll: »a papság, — pápista, mint protestáns — gyönyörűen viseli magát, ezek nemcsak hazafiak, hanem apostolok, s ha kell: vértanúk«.

a függetlenség kérdésétől eltereltessék s egy felekezet ügy szűk csatornájába szoríttassék.

Én bizonyosan gonddal leszek, hogy a magyar protestáns ügy úgy az európai sajtóban, mint a sajtón kívüli agitációban azon helyet foglalja el, mely az ügy fontosságának megfelel, de gonddal leszek arra is, hogy nem felekezeti szempontból, hanem mint a magyar nemzeti jogharcznak az osztrák önkény, az osztrák bitorlás ellen egyik nevezetes momentumuma találjon méltatást az európai közvéleményben. (II. k. 67. 127.)

* * *

(VII. Pius, XII. Leo, XVI. Gergely, IX. Pius, XIII. Leo.) A bécsi kongresszus által restaurált VII. Pius pápa, a ki a lombardok 1821-iki úgynevezett összeesküvése részeseinek üldözésében magát Ausztria tisztviselője gyanánt viselte, 1823. augusztus 20 án meghalt s helyébe Della Genga bíbornok lett megválasztva, a ki XII. Leo nevet vett fel, s rövid négy évi uralkodása alatt megmutatta, hogy mennyi rosszat képes egy oly pápa elkövetni, a ki Ausztria pártfogására támaszkodik. Ferenc osztrák császár, midőn magát 1821-iki erőszakos intervenciójával Olaszország diktátorává vetette fel, tudtul adta az olasz fejedelmeknek, miként kényuralmuk biztosításáért megköveteli, hogy példáját követve nyomják el a szabadságnak még fohászait is; különösen pedig irtsák, pusztítsák a carbonarikat, a kiktől Ausztria rettegett. XII. Leo pápa a féktelen szenvedély dühével engedelmeskedett Ausztria e kívánságának; helyre állította az akasztófát, halállal büntette a carbonarikat, a zsúfolásig teli tömte gyanúba vettekkel a tömlőcöket s oly irtózatosságokat követett el, hogy legátusa Rivarola bíbornok, csak magában a Ravennai tartományban, 1825. augusztusban a bírói eljárás minden formájának mellőzésével s a nélkül, hogy a vádlottak csak azt is tudhatnák, hogy mivel vádoltatnak, vagy védelmek meghallgattatnák, hetet halálra ötszázhuszonötöt pedig kit élet-hossziglani, kit különböző idei gályarabságra, vagy örökös száműzetésre kárhoztatott. Ausztria meglehetett XII. Leo pápa uralkodásával elégedve s annyival inkább meg is volt, minthogy Leo pápa vetélkedett Ferenc császárral minden politikai ujdonságok gyűlöletében s mindent elkövetett, hogy a feudalizmus „régí jó rendjét” felelevenítse. (IV. k. 107.)

* * *

Róma felett XVI. Gergely pápa szomorú emlékü országolásának éve alatt egymást érték az irtózatosság fokozott szenvedések által előidézett felkelési kísérletek.

XVI. Gergely pápa 1846. június 1-én rákbetegségben halt meg, dölyfös, kegyetlen kényúr emléket hagyott maga után s a mint májusban lefeküdt, hogy ágyából többé fel ne keljen, környezete látva, hogy a tyrannus többé nem félelmes, mert életének mecse kialvó félben van, nem törődött többé vele; oly elhagyatottá lett, mint talán még soha egy közönséges belpoklos sem, nem akadt egy pap, ki a katolikus világ fejének ágya mellett imádkozzék, nem akadt egy könyörületes szolga, a ki Róma fejedelmének egy csésze húslevest nyújtson, halála után beleiben a boncoló kés csak néhány szem citrom magot talált! Bevert szokás, hogy a bíbornoki kar dekanusa s a fő penitentiarius a haldokló pápa mellett legyen, az ő halálánál egyik sem volt jelen. A vatikáni harang kongása hirt adott Rómának, hogy rettegett ura nincs többé. A Camerlengó ágyához sietett, bevett szokás szerint háromszor megkopogtatta homlokát, s nevéen szólítá háromszor, a halott nem felelt, hát a halászygűrű kettétörtetett.

Bevett szokás a pápák temetési szertartásánál a meghalt életének legnevezetesebb mozzanatait féldombor-

unionált főiskolát a felekezeti béke és testvériség forrása és biztosítékaként ünnepelte s áldásnak hirdette a hazára.

„A magyarság — a mint azt Horváth Mihály írja — lelkesedéssel fogadta az eszmét s ez rövid időn oly népszerűvé lett, hogy alig emelkedett többé kétség valószínűsége iránt”. Az unio édes álma elfogta a fenkölt lelkeket. *Bernáth Zsigmond* indítványozta, hogy a két felekezet részéről évenként tartatni szokott egyetemes gyűlések egy konventté olvadjanak; *Kossuth* pedig, a ki csak imént szabadult ki a börtönből, hová a sajtó hatalmától iszonyodó bécsi kormány taszította — **egy közös egyházi hírlap kiadását tartotta a legfontosabb eszköznek az egyesülés eszközése végett.** A hírlap meg is indult a *Székkács*, *Taubner* és *Török Pál* szerkesztése mellett, „*Prot. egyházi és iskolai Lap*” cím alatt, a melynek hogy nem sikerült a Zay, Kossuth és annyi más nagy protestans lélek által fennem óhajtott egyesülést megérlelnie, annak nem Kossuth, nem Zay és nem is a szerkesztők voltak okai, hanem a nemzetiségekkel kacérkodó absolutismus.

Magyar prot. sajtó! ne feledd el, hogy — mint eszme — a *Kossuth* Lajos agyából jöttél e világra! . . .

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki főiskola a nemzeti gyászban. Délelőtt 9 órakor érkezett meg ide a Kossuth halálának híre s villámgyorsan terjedt el az egész városban. A főiskola homlokzatán, a reformátusok tornyán s a városházán legott megjelent a fekete lobogó s *Mitrovics Gyula* főiskolai közigazgató gyűlésre hívta össze a tanári kart a nagy esemény felett való tanácskozás végett, délelőtt 11 órára, a mikor már a harangok és a főiskola nagy csengettyűje is hirdette a nemzeti gyászt, a melyet mély meghatottságtól rezgő hangon imígy tolmácsolt az igazgató:

„Tisztelt Köziskolai Szék!

A mitől szívünk már hetek óta remegett; a minek elfordításaért oly aggódo lélekkel imádkoztunk az irgalom istenéhez s a minek hatása alatt, most millió szívek megrázkódnak a fájdalom miatt, nem csak magyar hazánkban, hanem mindenütt, a hol a nagy lelkek és a szabadság kultusza a műveltség erényei közé tartozik — fájdalom, bekövetkezett.

Nagy hazánkfiá, *Kossuth Lajos*, a vett tudósítások szerint, tegnap este 10 óra 55 perckor meghalt.

A népek és nemzetek sorsát szabados tetszése szerint vezérlő isteni gondviselés nehéz, kétszeres *nagy-héti gyásznapokat* borított a magyar nemzet lelkére. . .

Mi volt Kossuth Lajos imádott magyar hazánkfiának, annak én, még csak érintésére is végtelen kicsiny, semmi vagyok; kicsiny épen ebben a pillanatban, a midőn csak könyeink és fájdalmaink lehetnek, az emberi romlatlan szív természete és a magyar haza ropant vesztesége miatt. . .

Az ilyen nagyobb lelkek eltávozásával, a félelem és megrettenés súja alatt földre borúlva, látja az ember megnyilni előttük, vakító fényével az eget, mint — emberileg szólva — a félisteneknek is boldog hazáját s azután utánuk hosszú és rémséges éjszaka vetődik a földre és borúl az emberi lelkekre, a melynek sötétében önként ama bibliai imára nyilnak meg ajkaink: *„Uram! maradj velünk, mert már bealkonyodott és meghosszabodnak az esteli árnyékok!”*

Jót tudom, tisztelt Köziskolai Szék, hogy a mi őszinte könyeink, csak egy elenyésző kicsi csepp a fájdalom ama tengerében, a melyet ma magyar hazánk egyik legnagyobb fiának elvesztése felett érez; de azt is tudom, hogy a sárospataki főiskolának kétszeres kötelessége résztvennie a gyászban. . .

. . . Az isteni gondviselés, a mely bölcsesége és öröktörvényei szerint mérte ki ott a mérhetetlen égboltozaton a csillagok járását, különös szeretetével úgy akarta és úgy akarta főiskolánk dicsőségére, hogy annak a letűnt ragyogó csillagnak, itt az imádott államater szellemi életének égboltozata mellett is haladjon el hosszú, változatos, kitörölhetlen nyomokat hagyó pályája; azért hívtam telát össze a tisztelt Köziskolai Széket, hogy a midőn *Kossuth Lajos*, nagy hazánkfiának elhunytát könyes szemekkel, mindnyájunk közös fájdalmának érzésével tudatom, állapítsa meg a módot, a mely szerint mély gyászának kifejezést adni kíván. . .

* * *

A szomorú jelentés után tudatta igazgató, hogy a tanári kar utólagos jóváhagyása reményében a gyászlobogót kitűzette s úgy intézkedett, hogy nagy hazánkfiának eltakarításáig naponként kétszer huzzák meg a nagy csengettyűt. Ezen felül indítványozta, hogy Kossuth érdemei jegyzőkönyvileg örökíttessenek s e jegyzőkönyv a nagy halott fiainak megküldessék; továbbá, hogy a főiskola tanári kara a visszaérkezendő ifjúsággal együtt gyász-ünnepélyt tartson s a netalán időközileg a ref. egyházközség által tartandó gyász-ünnepélyen testületileg jelenjen meg. Ez indítványok mind helyeslőleg fogadtatván, azzal pótolttattak ki, hogy a tanári kar egy hónapi gyászt visel és felkéri a főiskolai igazgató-tanácsot, hogy a joghallgató ifjúság számára *Kossuth-pályadíj* címen bizonyos, évenként kiutalandó összeget szavazzon meg. Arra az esetre, ha a temetésre vonatkozólag valami véletlen fordulat következne be, megbízott az igazgató a tanári kar összehívására.

A nemzeti mély gyászhoz a sárospataki főiskolának még a családi gyászból is kijutott:

Tarnóczy Tivadar,

a tanári kar egyik veteránja, hosszas betegeskedés után, folyó hó 22-én este, életének 58-dik, tanárságának 29-ik évében, Kassán, apósa, anyósa és felesége ápoló karjai között kiszenvedett.

Évtizedekkel ezelőtt, jobb meggyőződése vezette a ref. egyház kebelébe, a melynek egyik veteményes kertjében, — a sárospataki főiskolában, — szép munkamezőre talált.

Mint a történelem és irodalom tanára szakjába vágó művekké tette ismeretessé nevét és végzett a szoros hivatalos kötelességeken felül eső munkát.

Tanártársai, — noha el voltak készülve közeli halálára, — őszinte fájdalmat éreznek elhunytá felett, gyászjelentésben tudatják halálát s koszorúval küldik képviselőiket a sok viszontagságot átélt kartárs koporsójához.

Távol levő tanítványai nevében is áldást kérünk az élet és halál Urától kihűlt poraira! Nyugodjék békével az egykori pataki diákok vándorlásának földjén!

S csodálatosnak fogják önök találni, ámde igaz, hogy a magyar nemzet, katolikusok és protestánsok, fegyverrel kezükben vívták ki győzelmesen a lelkiismeret szabadságát, s a jogegyenlőséget a protestáns lakosok számára, — de mindemellett a magyar nemzet annyira tiszteltben tartotta a horvátok municipális önkormányzatát, miszerint a magyar protestánsok Horvátországban földbirtokot se ne szerezhessenek, se ne bírassanak. Magyarország nyitva volt minden áldásaival, minden jogaival, szabadságaival minden horvát számára, bármi templomban imádta a mindenhatót; de mi magyarok, kiket a más fajok elnyomására törekedő uralkodó fajnak rágalmaz az ármányos rosszakarat, mi a horvátok autonómiája iránti tiszteletet annyira vittük, hogy eltűnénk saját vérünknek a polgári egyenjogúságból kizárását oly területen, mely a magyar korona birtokaihoz tartozott.

Nem egyszer történt, hogy érdemdús protestánsok, halhatatlan emlékü hősök s nagyhirű államférfiak nádori méltóságra emeltettek, mi a király után legelső polc Magyarországon, — de földbirtokot Horvátországban nem bírhattak. Engem magamat is, kit polgártársaim vállalkulások nélkül, nehéz időkben közakarattal, legmagasabb polcra helyeztek, melylyel király nem létében szabad nemzet polgárt megtsízelhet. — engem magamat is a létezett törvények a magyar korona területének egy részére nézve oly páriává tettek, ki ott annyi földet sem nevezhetne magáénak, hová fejét lehajthatná.

Én megtanultam a történelemből s magam is láttam esetet, hogy nemzetek, még szabad nemzetek is, kirekesztve tartották polgártársaik kisebb részét némely jogjaik élvezetéből, — de hogy egy szabad, erős, hatalmas nemzet annyira vigye a kiméletet saját koronaterülete lakossága egy tizenegyedréssének önkormányzati szabadalma iránt, miszerint annak területén önmagát kizárja a polgári jog élvezetéből: erre csakugyan hiában keresnénk példát a világ történelmében. De azért mireánk, éppen mireánk szórják a vádat, hogy türelmetlen, uralgó faj vagyunk, kik a többi fajok elnyomásán törjük fejünket. Alávaló rágalom. (II. k. 139.)

* * *

(Zsidó receptio.) Épen az képezi az 1848-iki korszak örök dicsőségét, hogy a nemesség önként, letéve a közös haza oltárára minden kiváltságait, jogait és mentességeit, a fajokülönbség nélkül jobbagy népet fajokülönbség nélkül szabad földbirtokossá, szabad polgárokká tette s önként, szabad akaratból proklamálta s gyakorlatilag megvalósította az „egyenlő szabadság, egyenlő jog, egyenlő kötelesség“ nagy elvét a magyar korona területének összes keresztyén lakossága számára faj-, nyelv-, vallás- különbségre való tekintet nélkül. Csak azt az egyet sajnálom is, szégyenlem is, hogy az akkor még uralgott előítélet miatt az örök igazság e szent elvét az ország zsidó lakosaira ekkor még nem lehetett kiterjeszteni; de vigasztalt azon gondolat, hogy az elv törvénybe lépén iktatva, a szabadság napjának melege az előítélet ködét is mihamar eloszlatandja s csak kis idő kérdése lehet, hogy a magyar nemzet becsület paizsáról ez utolsó folt is eltűnjék. (II. 143.)

(Papi tized.) E szó „papi tized“ egy visszaemlékezést elevenít fel agyamban 1848-ból, hadd említsem meg. Mi is üléseztünk Pozsonyban éjjelenként is, mint hires elődünk a francia constituante, az emberiség történelmében örökre nevezetes augusztus 4-én. A jobbagság felszabadítása már meg lévén szavazva, én egy éjjel szép csendesen oda sompolyogtam az emelvény elé, melyen a káptalanok követei ültek és szép csendesen azt mondtam nekik: Urak, a földesúri dézsma

megszűnt, természetes dolog, hogy a papi dézsmának is meg kell szűnni, szerezzék meg önök a magyar katolikus klérusnak azt a dicsőséget, hogy maga mond le róla; ne várják, hogy én tegyem meg az indítványt, tegyék meg Önök; erre egyik közülök (ha nem csal emlékezetem, a pécsi káptalan követe) ennyit felelt: „Köszönöm a figyelmeztetést, mindjárt megteszem,“ és oda intett a kerületi elnökségnek, hogy szólni kíván. Még most is nevethetném, amint vissza emlékszem, hogy egy pár tisztelendő szomszédja miként rángatta reverendáját, hogy „per amorem dei“ ne izéljen, de a derék ember bizony csak izélt. Megmondta, hogy káptalanja nevében örökre lemond a nép javára minden kárpótlás nélkül a dézsmáról; példáját több collegái lelkes nyilatkozatokkal követték, ellene természetesen senki sem szólt, még a reverendarángatók sem, és követtársam Szentkirályi Mór, mint jegyző, egy szál fagyügyertya pislogása mellett rögtön meg is irta, hogy „az egyházi rend minden kárpótlás nélkül lemondván a papi tizedről, a haza oltárára letett ezen áldozatot az ország rendei örök emlékezet okáért törvénybe iktatják.“ Ilyen volt genesis az 1848-iki XIII-ik t.-cz. örök dicsőségének, melyet azután Bécsből nagyon kurtára met-szettek (IV k. 277 l.)

* * *

(Kossuth hitvallása). „Én mint ember, Krisztus vallásának követője vagyok, ki arra tanított, hogy szeressük felebarátainkat, mint magunkat s én az egész emberi nemzetet, a mennyire az emberi gyarlóságtól kitelik, szeretettel szorítanám szívemhez. Mint polgár az egyenlőség embere vagyok, ki senkitől sem kérdem e honban, melyik templomban imádja istenét, hanem azt szeretném, hogy a honnak minden polgára közösen élvezzé mint a jogot, úgy a szabadságot. . . illogikus gondolat nyelv szerint mérni a vallást s nem hit szerint; mert hogy valaki zsidó, róm. katolikus, keleti egyházbéli vagy református, azt értem, hanem hogy van német vallás, oláh vallás, rác vallás, ezt nem értem. (1848. aug. 24.)

R. Gy.

Kossuth és a protestáns sajtó.

Hogy ma protestáns sajtóról is beszélhetünk, az is a Kossuth Lajos elévülhetetlen érdeme. *Ő volt a szellemi apja az első magyar protestáns lapnak.*

Ugy történt, hogy Zay Károly gróf az ágostai evangélikusok főfelügyelője szégyennek tartván hitfelekezetre és veszedelem-forrásának a hazára nézve az Orosz- és Csehországból szított panszlavismust, nemes lelkességgel támadt ama társulatok ellen, a melyek a különböző iskolákban *homiletikai gyakorlatok ürügye s a szláv nyelv és irodalom művelésének színe* alatt hazaellenes törekvéseket ápoltak s gyűlöletet szítottak az ébredő és élni akaró magyar nemzet ellen.

Történelmi igazság, tehát nincs mit szépítgetnünk, hogy e törekvések fő-fő mozgatói a Kollár szelleme által vezérelt papok és tanítók voltak. Ezeket kellett reformálni, vagy legalább ellensúlyozni.

Éppen ez időre esett a reformatusok, akkor még helvét-hitűek mozgalma egy Pesten felállítandó főiskola érdekében. Zay és elvtársai megragadták a mentő horgony gyanánt kínálkozó eszmét s a mi nem sikerült Luthernek és Zwinglinek a marburgi colloquimon, ők valóítani akarták a *protestáns egyházak unióját* a tervezett főiskolának közös költségein leendő felállítása által. Zay szöveget intézett a protestánsokhoz, a melyben az

(*Hit és tudás.*) A mi kifürkészhetlen van a gondviselés útjaiban, az a hit országába tartozik, melynek háttára az egyénről egyénre különböző azon vonalnal kezdődik, a melynél a tudás végződik; a tudás országában pedig az, a mit a hit gondviselésnek nevez, örök törvényekben nyilatkozik, melyekkel a mindenség megfoghatatlan végoka „*se quòque lege tenens*“ (magát is törvényhez kötve) nemcsak az anyagi természet tüneiményeit, hanem a történelem folyamát, az erkölcsi világ rendjét is szabályozza. (IV. k. 100).

(*Vallás, hit, testvériség.*) A lelkiismeret szabadságát tagadó spanyol észjárás szerint Európa, Amerika, Ausztrália stb. azon millió meg millió népei, a kik az evangéliumot vallják hitvallásuknak, de a római püspököt, ki gyarló ember letére magának csálhatatlanságot arrogál, Krisztus helytartójának el nem ismerik, azok nem tartoznak a keresztyénséghez. Háttha ezeknek a keresztyéni minőségből kitagadottaknak, mind azt számba véve, a mi a római pogány vallásból az egyedül üdvözítő egyház szertartásaiba átültetett, eszközbe jutott volna az állítást megfordítani?! Én nem fordítom meg; Isten mentsen engem ennek még a gondolatától is; szentnek tekintem a vallás, a hit, a lelki-ösméret terét; legyen kinek-kinek hite és vallása szerint, de nem okos dolog a másként hívőket a meghamisíthatlan történelem mezejére provokálni; imádjuk mindannyian hitünk szerint a mindenség atyját, a szeretetnek Istenét, de ép azért, mert ő mindnyajunknak atyja (Mi atyánk, a ki az égben, azaz mindenütt vagy), legyünk testvérek az Urban... (IV. k. 183).

(*A nyelvkérdés és a reformáció.*) Nyolczszázötvennyolcz évvel ezelőtt, midőn Magyarország első keresztyény királya elhatározá a magyar nemzetet a keresztyén hitre téríteni, — ájtatos munkájához lengyel, német és olasz római katolikus papokat hivatott be segéddekül.

A tisztelendő atyák készségesen segédkeztek, de saját világi érdekeikről sem feledkeztek meg. Nemcsak biztosították a római katolikus papság számára az ország első rendosztályának politikai fölényét, nemcsak gondoskodtak, hogy a papság dúsgazdaggá tétessék az állam által az államban: hanem azt is ráokoskodták a szent királyra, hogy miután országával a keresztyén nemzetek családjába lépett, illő, hogy keresztyén országának keresztyén kormányzatára is az egyház nyelvét fogadja el.

Ügyes húzás volt. Minthogy, kivéve magukat a tisztelendő atyákat, egész Magyarországon egy élő lélek sem tudott latinul, a holt latin nyelvet diplomatiái tekintélyre emelni annyit tett, mint a tisztelendő atyáknak oroszlánrészt biztosítani az ország kormányzatában.

Igy lőn a holt latin nyelv kormányzati nyelvvé Magyarországon.

A mi kezdetben a papság világi érdekeinek előnyére hozott be, később az aristocraticus kizárólagosság védsánczául használtott.

A nép zömének természetesen sem ideje, sem kedve nem volt Cicero szónoklatait vagy Ovidius verseit a szerelemről tanulmányozni, következésképen a közügyeket latinul kezelni annyit tett, mint kizárni a népet a részvételtől, tudomástól, ellenőrzéstől.

Törvények latinul hozattak; a nyilvános tárgyalások latinul könyveztettek s többnyire latinul adattak ki; ítéletek latinul fogalmaztattak; szabályok és rendeletek latinul adattak ki; okmányok latinul szerkesztettek s káptalanok s conventek őrizetére bizattak; a tudományok latinul taníttattak; a közoktatás latin nyelven szolgáltatott ki.

Az élő nemzet közszellemének e beszorítása egy gyönyörű, de holt nyelv csontváz-markába, — tartott hosszú századokon át.

Minő életerőnek kell lenni a magyar nemzetiségben, hogy ezt kiállta századokon át és ki nem halt!

E részben is hálával tartozunk a reformatiónak, mely első szoltott a néphez saját élő nyelvén. (II. k. 145.)

(*Kormánypolitika, protestáns autonómia, pátenst.*)

„Az utálatos emlékü korszakalapítót: Bach bárót elküldték a pápához — minisztrálni, s helyébe Goluhovsky grófot belügyminiszterre tették, Hübner bárót pedig elhívták a pápa mellől s számára új tárcát (a rendőrmiszterit) alkottak“. E felfrissített birodalmi kormány programjának egyik pontja ez volt:

„A törvényesen bevett nem katolikus vallásfelekezeteknek önkormányzatot és szabad vallásgyakorlatot biztosítani“.

No már Magyarországon a protestánsok szabad vallásgyakorlata s egyházi és iskolai önkormányzata nem oly dolog volt, melynek feltalálására csak most kellett „ráérni“. Feltalálták már azt, még pedig özönnel kiontott vér árán találták fel, az 1608-iki bécsi s 1649-iki linci békekötések s törvénykönyvbe iktatta az 1790-évi 26-ik alaptörvény.

Midőn tehát a felfrissített minisztérium programjának erre vonatkozó pontja köztudomásra jutott, minden ember egy rendeletet várt, mely a protestánsokat jogaikba s az 1848 előtti törvényes állapotba egyszerűen visszahelyezi.

Ha az osztrák kormány semmi mást nem tanult is a lefolyt keserves tíz év történelméből, azt az egyet megtanúlhatta volna, hogy nincs a hatalom arzenáljában oly fegyver, mely a magyar protestánsokat arra reá bírassa, hogy önrendelkezési jogukat egyházban és iskolában feladják s az államhatalom *felügyeleti* jogának *rendelkezési* joggá átváltoztatásába beleegyezzenek.

Három év előtt az egységesített birodalom vallás- és közoktatásügyi minisztériuma egy tervet készített volt a protestáns egyházszervezetről s azt az egyes községekkel és kerületi gyűlésekkel közölte. A Bach-korszak terrorizmusa fojtogatta a nemzet lélekzetét s mégis a kormány tervezetét minden község s mind a nyolc szuperintendencia egyhangúlag „félre tette“, még csak részletes vitatásába sem bocsátkozván. „Az államhatalom ám ügyeljen fel, hogy törvényteleniséget el nem követünk-e? E jogot elismerjük, de ne avatkozzék, ne rendelkezék; erre jogát el nem ismerjük soha. Zsinatot kell összehívni; ott majd elrendezzük mi saját dolgainkat.“

E tapasztalás dacára a magát „reform kormány“-nak nevező birodalmi minisztérium a várt zsinat helyett 1859. szeptember 1-én egy császári pátenst bocsátott világgá, melylyel a protestáns egyházak és iskolák szervezetről önhatalmilag rendelkezett úgy, hogy kevés módosítással ugyanazon tervezetet oktrojálta, melyet a protestánsok három év előtt egyhangúlag elvetettek.

Rendelkezett s maga azáltal, hogy rendelkezett még ha nem sérelmet sérelemre halmozva, rendelkezett volna is, — mint a miként tevé — „önkormányzat biztosítás“ cím alatt a protestánsok egyházi és iskolai önkormányzatára halálos csapást mért, de politikai tekintetben hatalmas ébresztőnek bizonyult, mi felrázta aléltóságából az ősi magyar szellemet s vallás- és pártkülönbség nélkül tömörítve az egész nemzetet a magyar jog szent zászlója körül, egy újabb szép lapot fűzött a testvéries szeretet s kölcsönös türelem könyvéhez, mely a magyar nemzet történelmének egyik főbb dicsőségét képezi.

művileg a katafalkon felemlíteni. XVI. Gergely dicséretére ezeket választották: Catillus perforatus (Catillus hegyét átfuratta), Musae instituta (Múzeumokat alkotott), Paulo altare dedicatum (Szent Pálnak oltárt ajánlott), Honores celestes aucti (szenteket nevezett ki)! — 15 évi uralkodásában sem több, sem jobb érdemet nem találtak — közátok kísérte sírjába s az átokba egyetlen áldás sem vegyült. „Sic transit gloria mundi.“ (IV. k. 119, 123.)

* * *

IX. Pius, megtagadva a szabadelvű irányt, mely őt még egy év előtt a reformátor pápa közfényével vette körül, az abszolutizmus elvéhez ragaszkodott. Alkuról halani sem akart, kijelentette, hogy inkább mindent elveszít, mintsem hogy alkuba bocsátkozzék az átkozott szabadelvűséggel, melynek tanait dörgedelmes allocutióban a sántán által sugallott istentelenségnek káromlotta és e gyűlöletében sem tett különbséget a republikánusok s azok közt, a kik őt fejedelmüknek, de alkotmányos fejedelmüknek kívánták; mindenkit, hívják bár Mamianinak, vagy Garibaldinak, vagy Mazzininak, egyaránt gyűlölt, a ki a pápaság intézvényének alapját, az abszolutizmust, akár a spirituális, akár a világi ügyekben csak kétségbe is vonni merészkedett; olyan formán gondolkozott a kegyes pontifex maximus, mint az Albigensisek felekezetét kiirtó háborúban Montfort Simon (vagy kinek is hívták), a ki Besiërest megtámadván, utasításul adta katonáinak, hogy pusztítsák ki a város 60,000 főnyi lakosságát, melyben az úgy nevezett eretnekeken kívül sok úgy nevezett „igaz hitű“, jámbor katolikus is volt, s midőn azt kérdék tőle, hogy miről ismerhetik meg, ki a kipusztítandó eretnek? azt adta feleletül: ne gondoljatok vele, öljetek, gyilkoljatok, pusztítsatok személy-válogatás nélkül, az Isten majd gondot visel a maga híveire. Így gyűlölte Pius pápa személy- és fokozatkülönbség nélkül a poklok sugallatának, a szabadelvűségnek pártosait s nehogy e miatt következtetésnek vettethessék szemére, még személyes méltóságának megóvásától is annyira megfeledkezett, hogy ugyanazon ápril. 20-ki allocutiójában, melyben Ausztriának s a többi három katolikus hatalomnak segélyadásra felszólítását tudtára adta a bibornoki consistoriumnak, nem áttallaná saját tekintélyét annyira lealacsonyítani, miként kijelentene, hogy mindazon szabadságok és alkotmányos intézvények, melyeket alattvalóinak engedményezett, csalással, erőszakkal lettek tőle kicsikarva.

És az abszolutizmus elvének minden korlátot kizáró fentartásához az után is ragaszkodott, hogy őt a francia fegyverek Rómában s az osztrák fegyverek a tartományokban pápa-királyi székébe visszaültették. (IV. 341.)

* * *

(XIII. Leo, vallás, egyház, dogma, államhatalom.)

A katolikus vallásfelekezet fejének — a kit pápának (atyának) neveznek, nemcsak nincs világi uralkodásra szüksége, hogy egyházfőnöki tekintélyt érvényesítse, de sőt a spirituális hatóság mozdulatlanul abszolutisztikus igényeinek a világi uralom kor- és szükség szerint fejlődő igényeivel összeütközése amant tehetetlenségre kárkoztatja. A világi uralom-vesztett XIII. Leo pápa nagyobb tekintéllyel bír vallásfelekezetének egyházi kormányában, mint a minővel elődjei — a világi uralomhoz való ragaszkodásuk miatt — az olasz nemzet természetes aspirációja ellenében idegen hatalmak támaszát vadászó pápa-királyok birtanak... és a római katolikus vallásfelekezet spirituális főnöke e tekintélyt és vele az egyházához nem tartozó világ tiszteletét is fenttarthatja, ha el nem feledi, hogy a hit személyes lelkiismeret dolga,

de nem polgári, illetőleg nem társadalmi intézmény, az egyházak szervezete ellenben az, s minthogy az, annak, mint minden társadalmi intézménynek, meg vannak a maga jogai az államban; de nincs és nem lehet felsősége az állam felett; az egyháznak nincs semmi elképzelhető joga azt praetendálni, hogy a polgárok családi és társadalmi viszonyainak rendezésében az állam a maga souverain jogát egy vallásfelekezeti egyház dogmatikus scrupulusainak alárendelje. Vallás, vallás után váltotta fel egymást az emberiség multjában és váltandja jövőjében is (az erkölcsi világrend örök törvényének adott kifejezést a Predikátor, midőn megírta, hogy a mi volt, ugyanaz, a mi ezután is leszen, nincsen semmi új a nap alatt); évezredek át megvult az emberi társadalom római pápák nélkül, a föld 1430 millió lakosságának igen-igen nagy többsége ma is megvan nélküle, de az államokká tömörülés önálló szervezeti hatósága nélkül társadalom soha sem létezett és nem is létezhetik; saját jövőjét rontaná meg azon egyházi felekezet, a mely az erkölcsi világrend ez örök törvényével ellenkezésbe helyezkednék. (IV. 226.)

* * *

(Kossuth, Reclus, szociálizmus.) Reclus „A föld“ hírneves írója, szociálista. Első, méltán híres munkájának megtakarított díjával elment Amerikába Fourier Károly birtokközösségi eszméjét egy phalanstère alapításával megvalósítani. Pár év múlva a Reclus pénzével szerzett közös birtokot a tagok egymás között felosztották, Reclus elkergették, a ki jóformán mezitláb tért vissza Európába. — Negyed éve Nápolyban voltam, Reclus akkor átutazóban volt ott Marokkó felé, annak földrajzi viszonyait tanulmányozni. Látogatásával tisztelt meg. Ragaszkodik-e még ön szerzett tapasztalata után szociálistikus elméleteihez? — kérdezém. „Jobban, mint valaha“, felelé. Szabadságot vettem magamnak megjegyezni, miként én érzem, látom, tudom, hogy az emberi társadalom beteg; figyelemmel tanulmányoztam az ekkor felmerült szociálistikus tanokat, kigyógyításának módjára nem találtam. „Quaesivi lucem in gemituque reperta“ (világosságot keresék és felajdultam, a mint megelémem), mondja egy római költő; én is keresem és felajdultam, de nem a felett, hogy fellelém, hanem a felett, hogy nem lelem. Gondolkoztam és azon meggyőződésre jutottam, hogy, ha az egész emberi nem teljhatalmu megbizással látna el a társadalmi betegség meggyógyítására, de azon feltétel alatt, hogy meg is gyógyítsam, ám alázattal kulcsolnám össze mellemen karjaimat s bánatos lélekkel vallanám be, hogy én oly gyógyszer nem ismerem.

„Természetes, hogy nem ismer ön“, monda Reclus, „hiszen ha ismerne ön, Isten volna“.

Gyarlók vagyunk mindannyian mi emberek — felelém — s a gyarló ember véges értelmé a mindenség megfoghatatlan végének végtelenségébe nem hatolhat be, hát ki, mi fogja a beteg társadalmat annak a gyógyszernek felismerésére megtanítani?

„A tömegek ösztönének hosszú fejlődése, melyben az Istenség nyilatkozik. Ez a reveláció, amelyben én hiszek és remélek“, mondá Reclus.

Aldva simítottam meg fagyos öreg kezemmel a hívőnek arcát és elváltunk. (IV. 253.)

* * *

(A magyarok vallásos türelme.) Magyarország első volt Európában, mely a vallásos türelmre példát adott, s a „bevett keresztyén vallásfelekezetek“ közt a politikai s polgári jogokra nézve minden különbséget eltörölt. A protestánsok száma Magyarországon három millióra megyen; a horvátok ellenben katolikusok, a protestantizmust nem fogadták el.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kossuth Lajos halálára!« — »Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye részvétele a nemzeti gyászban« — »A jövő egyháza.«
Görömbei Péter. — »Közközlésünk állapota a legújabb minis/teri jelentések szerint.« *Buza János.* — »Óda« *Kovács Zsigmond.* — »Maklár P. M. klós magyar nyelvtanának bírálatahoz.« *Tóth Pál.* — »Vegyes közlemények.«

Kossuth Lajos halálára.*

Alapige: II. Kir. 23, 17. »Monda a király:
Micsoda temetésnek jegye ez, melyet látok? Fele-
lének neki a városbeli férfiak: *Az Isten emberének
koporsója ez.*

... S a mint látom a Jézus szenvedését, hitét, győzedelmét és megdicsőíttetését, K. A! elmém és lelkem önkéntelenül odatéved ahoz a másik nagy szenvedőhöz, a ki harmadnapja immár, hogy a koporsóban aluszik; a ki csak ember volt ugyan, gyarló földi ember, de azért a maga módja, hite és tehetsége szerint elvégezte szintén a nehéz munkát, melyet az atya reá bízott; s a kiben a magyar nemzet második szabadítóját siratja.

Hallottátok a nagy jajkiáltást? ... Nem izen már nekünk többet Kossuth Lajos. »Közöttünk immáron nincsen próféta«. Most temetjük az utolsót, a legnagyobbat, a legdrágábbat, a legdicsőbbet s a királyok látva e királyi temetést, egy országot gyászban, egy nemzetet zokogva: álmélkodva kérdik: ki volt ez, hogy ilyen nagy tisztességet tesznek neki? micsoda temetési menet ez? mindenki csak azt feleli nekik: »*az Isten emberének koporsója ez*«, az Istenemberé, a kin az Úrnak lelke nyugodott, értelemnek és bölcseségnek lelke, s a kit azért küldött Isten e sokat szenvedett nemzethez, hogy a rab népnek szabadulást hirdessen, a siralmasokat megvigasztalja, hogy hirdesse az Úr jó kedvének esztendejét: 1848-at.

Ó azok a nagy idők: 1848 és 49! Ó az a csudálatos ember, az a nagy próféta, a ki úgy tudott szavával megdöbbeníteni s riadót harsogni, álmokat álmodni arany jövődőről, kicsinyhitűekbe lelket varázsolni, gyávákból hadverő hősokeket formálni, mint egy Ezsaiás! A mikor megzendült szép szózatok ajka, tavasz támadt tőle; éltető fuvalmak járták keresztül a lelkek aluvó világát s vége lett a télnek, mely dermesztő hatalma alatt tartotta a magyart s virágba borult volt egy rövid nap alatt a nemzet életfája. Az arcokon a

lelkesedés piros rózsái virultak s lángot vetett a nép, mint a Mózes csipkebokra.

Szegény magyar nép! Lelkes magyar nép! Ez a te második szabadítód is úgy járt körül valaha ebben az országban, mint egy új messiás. Virágokat hintettek útjára, hozsánnákat harsogtak körüle, s a nép, az Istenadta nép köntöseit teríté útjára, ... úgy szerette, úgy követte ezt az új messiást, ezt a nagy, magyar szabadítót.

Azután bekövetkezett rá is a nagy-péntek. A hontalonság kínos keresztfájára feszítették s 45 eszten-deig függött ezen a keresztfán; de akkor se a maga fájdalma fájt neki, hanem a mi fájdalmunk. Nem magáért imádkozott, de az ő népeért. S most hogy lehajtotta fejét és lelkét kiadta, Magyarország felett a nap elsötétül, a templomok kárpitjai megszakadoznak a jajkiáltástól, egy nemzet bús zokogásától, s megrendül a föld a szörnyű dobogástól, rég porladó daliaknak, honvédseregeknek százezreitől, kik sirjaikból még egyszer fölkelnek, hogy meghajtsák a zászlót a nagy vezér előtt, a ki őket semmiből teremtette, hogy utol-jára tiszteljenek az Isten emberének, Magyarország örök nyugalomra térő kormányzójának.

Ah! hol vagy magyarok tündöklő csillaga? Miért tűntél még le? Biztató sugárod mért nem hinted tovább népednek útjára?

Ráborúl hazája, szép Magyarországa: kelj fel édes fiam! ... de ő ezt nem hallja. Szép beszédes szája, szózatok ajaka örökre bezárva.

Ráborul nemzete, drága magyar népe: kelj fel, édes apánk ... de ő ezt nem hallja; két jóságos szeme párja örökre behunyva, örökre lezárva.

Nem izen már nekünk többet Kossuth Lajos! ... és sirtok, mikor ezt mondjátok.

Minek sirtok? Hiszen ti nem Kossuth Lajost siratjátok? Még meg se halt Kossuth, már akkor is sirtatok, ha nevét említették. Ó én tudom miért sirtok!

Ti a hazátokat siratjátok, mert Kossuth és a haza egy a szívetekben, mint virág az ágával, nap a sugarával.

Szegény hazám! Beh sokat szenvedtél Mátyás király óta, s mi beh sokat sirtunk, ... csoda, hogy még látunk. A kik kormányoztak idegenek voltak s azok nem szerettek sem téged, sem minket.

* Részlet Czinke István nagypénteki egyházi beszédéből.

Szerk.

Ha a lelkünket öntöttük volna is elébök, mint Dávid az Úr elé, nem bíztak mi bennünk . . . s ez nagyon fájt minékünk . . . ő, ez még ma is fáj minékünk.

Csak fájjon, drága nemzetem, míg fáj, addig nem féltetek. A míg sírsz hazádon, addig testvér a lelked a kesergő Jeremiáséval, a ki Babilóniából rabhazája felé zokogva kiáltá: „ha elfelejtkezném valaha rólad népemnek hazája, felejtkezzék el rólam az én jobb kezem“.

De te ne sírj Kossuth Lajos. Te előtted nincs már titok. Látod hazád sorsát, jövődő napjait s látod mi van írva, végezve fölé . . . te tudsz mindeneket, mi nem tudunk semmit . . . mert nem izensz már nekünk többet Kossuth Lajos.

Hinnétek ezt? Ne féljete!

Hiszen ő nékie meg se kellett halni, hogy örökké éljen. Megdicőült már életében. Az ő nevével tanul beszélni a gyermek s szent lett azoknak is, a kiknek nincs szentjük. Neve zászló, szava kijelentés s minden dal, mely róla emlékezik, minékünk imádság.

Ne féljete, hisz nem halt meg Kossut Lajos, csak felment az égbe, csillag lett belőle s úgy ragyog le reánk az idők végéig.

Nem, nem hal meg soha, míg a világ világ lesz, míg e földön egyetlen egy magyar lesz, mert Kossuth nem ember volt, de égi jelenés: a lánggal égő hon-szerelem testbeöltözése, örök példaképe.

S most felment az égbe, csillag lett belőle: hon-szerelemnek csillaga, melyet országok csodálnak s népek irigyelnek tőlünk.

Nem látjuk őt többé soha, de izenetét meghalljuk még, csak merje kezét ráemelni akárki is akármikor erre a nemzetre, erre az országra.

Nem halljátok? Most is izent. S a mit izent, oda van írva a koporsójára.

Először is azt izente: „Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar“. Mert soha rendületlenebb magyart nem szült e föld, mint ő.

Azután meg azt izente: „ne legyetek rabok, legyetek szabadok s legyetek testvérek“. Mert az volt az ősd is, az volt az apád is, mikor hazát szerzett, hadverő Árpáddal távol napkeletről, mikor ideszakadt. Árpád népe hős volt, szabadságszerető, a bajokban testvér, jogokban egyenlő.

S utoljára az üzente: „le ne vetkezd soha édes magyar népem, az ősi jellemet, az ősi erkölcsöt, az ősi hűséget.“ Ő hű volt halálig. Fény nem tántorítá, dicsőség el nem széditette, hatalom kevélylyé nem tette, bujdosás meg nem törte, lelki bú igaz magyar voltát meg nem öldökölte. Bizony ez az ember igaz vala!

Kossuth Lajos azt üzente . . . vajjon mit üzent még? Szállanak onnan fecskék, kikelet postái, tavasz hirhozó . . . vajjon mi hirt hoztak? Máskor meg se láttuk, csak most vesszük észre, hogy ők is gyászolnak, feketében jöttek, szomorú hirt hoztak.

Ő szálljatok vissza fekete madárcák; vigyétek el messze a mi izenetünk, a mi levelünket; vigyétek el délnek, Turin városába, annak a városnak egy szomorú házába s tegyék le ottan egy gyászkoporsóra s csicseregjétek el ama szent öregnek, a ki benne alszik, hogy a levelünkben nincsen egyéb írva, csak annyi van írva, hogy az a jó Isten, a magyarok Istene, a mi édes apánknak Kossuth Lajosnak, még a por-szemét is megáldja, megáldja.

Ó Istenem, áldd meg! Istenem nyugtasd meg! Te szegény népedet, bús magyar népedet jövel vigasztald meg.

Egy ország borul most a porba előtted s milliók szózatja egeid meghatja . . . Óh Uram, hallgasd meg! Amen.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye részvétele a nemzeti gyászbán.

Kivonat az egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvéből.

Egyházmegyei gondnokunk, mielőtt az egyházmegyei közgyűlés rendes tanácskozásait megkezdette volna, mély megindulással és meleg szavakban emlékezett meg azon megmérhetetlen veszteségről, mely édes magyar hazánkat nagy hazánkfiának, Kossuth Lajosnak Turinban 1894. évi március 20-án történt, gyászos elhunytával érte — és indítványozta,

1. hogy a nagy hazafi érdemei jegyzőkönyvünkben megörökíttessenek.

2. hogy a gyászoló családhoz részvét-felirat küldessék,

3. hogy az egyházmegye lelkészei ápril 1-én, a temetés napján, gyászisteni tisztelet tartására hívassanak fel.

4. hogy hatalmaztassék fel az elnökség arra, miszerint a felállítandó szobor költségeihez az egyházmegye pénztárából általuk meghatározandó összeggel járulhassanak s végre

5. Hogy az egyházak lelkészei is hívassanak fel ily nemű gyűjtésnek egyházuk hívei között való eszközésére.

Előterjesztés folytán, melyet az egész közgyűlés állva hallgatott, a legmélyebb fájdalommal jegyzi fel egyházmegyénk jegyzőkönyvének ezen gyászlapjára, hogy hazánk legnagyobb fia, a turini remete, Kossuth Lajos a bölcs gondviselés örök és megmásolhatatlan rendelkezése szerint bevégezte nagy eredményekkel ékes, dicsőségben és szenvedésben gazdag földi pályáját. Megszűnt dobogni az a szív, a melynek minden lüktetése a Magyar haza javáért és boldogságáért vert.

Egyházmegyénk egyik községéből indult nagy útjára az a meteor, mely lángjával lángot gyújtva, felzabadítá az édes anya-földet a hűbériség békjából, beolvasztotta a nemes testébe a magyar nép millióit, hogy őket az egyenlőség, testvériség és szabadság áldásaiban részesítse; összetörte a gondolat-, a sajtó szabadság rabbillencseit, előmozdítá ama nagy protestáns elvnek, a lelkiismeret szabadságának megvalósítását; ékes szólása melegtől egy legyen szavára hadseregek termettek elő, hogy megkísértsék a népszabadság nevében összetörni a zsarnokság láncait s a gyászzi harez leveretése után sem szűnt meg lánglelke egész hevével, ékes szólása teljes hatalmával szolgálni hazánk nagy érdekeit; hirnevet, becsülést s tiszteletet szerzett a a külföld előtt is a magyar névnek; atyja, gyámolítója, vezetője volt népének mind halálig.

De ki tudná egy jegyzőkönyv rövid keretében feljegyezni mindama nagy érdemeket és vívmányokat, melyek Őt, ezt a törhetlen s tántoríthatatlan jellemű nagy embert a haza el nem évülő hálájára érdemessé tették.

Az igazságos és részrehajlatlan történelem ércétáblába letörülhetetlen betűkkel véste be nevét s feljegyzé tetteit.

Hitünk tanítja, hogy „nem szól halál, nem szól enyészet a sir rideg göröngyiről, csak a por az, mi porrá lenni készlet, de a lélek él és örök“. Kossuth-

nak is csak porrészeit fedi a koporsó de lelke él, él nemzete szívében; világító fákjaként fog tündökölni a nemzet éjjelén, nagy alakja népe előtt egy magasztos eszmévé szűrődve vezetni fogja jövőben nemzetét a szabadság révpartja felé.

A nagy halott elhunyt fölé való mély fájdalmát közgyűlésünk az alábbi részvét-feliratban juttatja a gyászba borult család tudomására.

Nagyságos Kossuth Ferenc és Kossuth Lajos Tódor uraknak

Budapesten.

Az alsózempléni evangyeliom szerint reformált egyházmegyének, a mai napon, Sárospatakon egybesereglett közgyűlése a legmélyebb hazafiúi fájdalommal vette tudomásul, hogy az Önök édes atyja, a magyar haza legnagyobb fia, a szabadság annyi hősvértől megszentelt nagy eszméjének önfeláldozó martirja, Kossuth Lajos porhüvelyét levette, jobbletre szenderült.

A magyarországi protestáns egyház, melynek zászlójára a krisztusi szeretet, az egyenlőség, a testvériség és szabadság magasztos eszméi vannak felírva, a történelem tanúsága szerint, mint a nemzet egyik érő tagja mindig kivette osztályrészét a nemzet küzdelmeiből, szenvedéseiből, örömeiből és bánatából. Nem maradhat azért el most sem, hogy ki ne vegye részét azon könyekből, melyeket a magyar nemzet legnagyobb fiának, Kossuth Lajosnak koporsójára hullat; nem maradhat el különösen egyházmegyénk, melynek egyik egyházában kezdé meg dicsóséggel és szenvedéssel telt földi pályáját.

Részt kívánunk, részt követelünk magunknak az Önök s a nemzet gyászából, mert az Önök nagynevű édes atyja a mienk is volt.

Vigasztalja Önöket mély fájdalmukban az a tudat, hogy gyászuk közös széles e hazában minden igaz hazafival; vigasztalja az a tudat, hogy Kossuth Lajos nem halt meg, csak testi mezét vetette le, de mint *eszmé* élni fog tovább mindaddig, „mig az ezüst Dunának nagy tükörén egy honfiszem pihen, magyar lakik a parton s e hazának csak egy romlatlan gyermeke leszen,” hogy nagy lelke a földi salaktól megtisztulva, a bethlehemi csillagként vezetni fogja népét a szabadság jászla felé.

Midőn Nagyságtokat ez édes haza földén üdvözölni szerencsénk van, fogadják Nagyságtok s az egész gyászoló család mély tiszteletünk őszinte kifejezését.

Kelt Sárospatakon, az alsózempléni ev. ref. egyházmegyének 1894. márc. 28-án tartott közgyűlésében.

* * *

Felhívja továbbá az egyházmegye lelkészi karát, hogy április 1-én, a temetés napján gyász istenítiszteletet tartva, lelkipásztori kötelességük szerint tanítsák hiveiket a Kossuth nemes példájának méltatása által ezen oly sokat szenvedett haza iránti szeretetre.

Végre egyházmegyénk, hogy a kegyelet adóját ez által is leróhassa, a Budapesten felállítandó szobor költségeihez a maga részéről is hozzájárulni kívánván, meghatalmazza az elnökséget arra, hogy ezen célra, annak idején, az egyházmegye nevében, annak pénztárából általuk meghatározandó összeget utalványozzanak ki, sőt felhívja az egyházmegye lelkészeit is, hogy ezen szoborra egyházuk hivei között gyűjtést eszközölni sziveskedjenek.

A jövő egyháza.

V.

A belmissziói munkának olyan sok ágazata van, hogy bajos, szinte lehetetlen volna mind előszámolni; meg a helyi viszonyoktól is feltételeztetnek azok, ahhoz képest aztán ezerféleké is lehetnek. Én itt csakis vázlatosan s az összefüggés kedvéért sorolok fel néhány e fajta teendőt, hogy jelezzem, mivel és mi módon kellene pótolni az egyházi életben azt a munkát, hasznos és befolyást, a mit eddig nagy részben az iskola teljesített, de a mit a jövőben az iskolától vagy éppen nem lehet többé követelni, vagy a mit az csak igen kis részben tehet meg.

Előre bocsátom, hogy én amaz elvhez szegődöm, mely azt vallja, hogy: „a vallás nem tan, hanem élet”. Ezen elvből kívánom tekintetni főleg az ezután mondandókat.

Kiemelendőnek tartom mindenek előtt, hogy a ki belmissziói munkát híven akar teljesíteni, szükség, hogy ajtaja tárva-nyitva legyen reggeltől napestig, hogy bármiféle ügyes-bajos ember minden pillanatban bizodalommal, bátran mehessen hozzá s szíves fogadtatásra és meghallgattatásra, nyitott fülekre találjon. És hogy a lelkész mindenféle kulturális és humanitárius mozgalomnak, ténykedésnek központja, vezetője, intézője, legalább részese legyen. Az ő tanuló szobájából kell minden idevonatkozó kezdeményezésnek kiindulni; úgy azonban, hogy ő csak a mozgató erő, az ő szíve, lelke a gépezet legyen; de a nyilvános szereplők, a névleges vezetők inkább mások, az előkelőbb hallgatók legyenek; de viszont oda folyjon vissza minden ilyen cselekménynek minden szála. Én t. i. a cura pastoralisnak is két módját tartom helyesnek; azt nevezetesen, mikor betegség, sors-csapás, halál, családi rendkívüli események alkalmából a lelkész keresi fel, a hiveket; és azt, a mi már gyakoribb, mindennapi, hogy a hallgatók kereshessék fel egész bizodalommal, bátorsággal lelkészöket azon tudattal, hogy nála mindenkor szíves fogadtatásra és minden dolgaikban jó tanácsra, útbaigazításra találjanak. Szóval, nézetem szerint a lelkésznek szakadatlan összeköttetésben kell lenni az ő hiveivel, egyházának tagjaival vagy úgy, hogy a lelkész keresse fel őket, vagy a hivek kereshessék fel lelkészöket, tartózkodás nélkül, bizodalommal akár mindennap. Erre célzott Szilágyi Desző a felső-baranyai egyházmegyei gyűlés színe előtt a múlt őszön, midőn így szólott: „egyre kérem az urakat, gondoljanak a hivekkel, az egyénekekkel, ne csak a templom, hanem az élet is kösse össze velök; mert ezen belső összeköttetés nélkül külső segítségre hiába támaszkodnak.”

Azt kérdezheti most már a figyelmes olvasó, hogy mi módon keresse fel s találhatja meg a lelkész hiveivel a naponkénti érintkezésre, a minél sűrűbb találkozásra az alkalmakat, az összekötő kapcsolatokat? Hát e kérdésre én részben már feleltem akkor, midőn a gyermekek és ifjakkal való foglalkozásról elmondtam nézeteimet, részben pedig felelni akarok az alábbiakban.

Szokja meg a lelkész és szoktassa meg egyháza tagjait arra, hogy mint az orvos ellátogat betegeihez: úgy a lelkész is kísérje figyelemmel hivei életét s ha megtudja, hogy egyik vagy másik beteg, keresse fel, látogassa meg hivatlanul, kéretlenül. Ott, a beteg ágya mellett megjelenve, mutassa ki részvétét, szerzett is-

*

meretei alapján adjon a hygiatikus életmódra nézve tanácsokat. Az orvosi utasítást, tanácsot támogassa, pótolja, erősítse, bizonyítsa s hívja fel a beteget, hogy azokat tartsa meg s táplálkozássra, *nyugalomra*, tisztasági szabályok megtartására stb. adjon utasításokat. Nem is gondolhatjuk, milyen hatása van az efféle eljárásnak, annyira, hogy szinte megszokják és már várják oly helyen, a hol beteg van, hogy a lelkész megjelenjen! Az ilyen alkalomkor tartott higgadt, kevés szavú, tapintatos tanács, Isten akaratján való megnyugvásra intő beszéd aztán úgy hat a betegre s környezetére, mint szomjús földre a permetező eső! . . .

Házassági perpatvar, viszálykodás, egyenetlenség esetén, a lelkész megfelelő intézkedéseire, szokják meg a hívek, hogy mindenkor papjukhoz, mint lelki atyjukhoz, mint orvosukhoz, mint békebíróhoz forduljanak. És a lelkész ne hivatalból, hivatalos ridegséggel bánják el a viszálykodó, perlekedő házasságokkal, hanem mint egy atya felnőtt gyermekeivel. Úljön le melléjük tanuló szobájában; kérdezze ki őket nyugodtan; hagyja kipanaszkodni mind a két felet; de legyen hozzá kifogyhatatlan türelme s mikor mind elmondották, a mit akartak — erre sokszor órák kívántatnak — akkor nyugodtan, atyailag, testvériesen engesztelje ki őket egymás iránt; tárja fel gyengéiket, hibáikat tapintatosan; tüntesse fel — és ez a fő — mindegyiknek jó tulajdonait más rosszabb, gyarlóbb emberek felett s intse őket megbocsátásra és — felejtésre! . . . Jelezttem már, hogy én egyéni eljárásaimat nem akarom itt például adni, kiki az adott viszonyok között alkalmazza ez általános elveket; de voltak eseteim, hogy éjnek idején jelentem meg egyik vagy másik rokon, szüle vagy testvérrel a feldúlt család körében a családi béke helyreállítása végett; vagy midőn már minden rendbe jött, de a háztól eltávozott férj vagy nő szégyelt hazamenni, vettem a pálcámat, köpenyegemet s éjnek idején hazakisértem. hazavezettem s otthon is elsimítván a vészjósló fellegeket, ott hagyam őket az írás szavaival: „ma lett békesége e háznak“! . . .

Azonban nagyon szigorúan megtartandó, hogy ilyen mű eljárásairól még a lelkész-család is csak hallomásból tudjon valamit; de nem szabad a lelkésznek oly bizalmas emberének lenni, a ki előtt az ily családi ügyekről, viszálykodásokról, békéltetésekről csak egyetlen szót is elejtsen! mezt azzal elidegeníti magától a többi ügyes-bajos, viszálykodó házasságokat, ha csak egy szót elejt, elárul abból, a mit ő a békételen házasságokkal beszélt! Ezen a titoktartáson, férfias, papos magatartáson alapul a bizalom egyedül. És — hogy mindezt ingyen teljesítse a lelképásztor. . .

Ilyen viszálykodás merül még fel szülék és felnőtt gyermekek között. Mily édes örömmel telik el a lelkész kebele, ha hozzájövén, vagy alkalomadtán felkeresvén a feszültségben élő szülőket és szófogadatlan vagy makacs, engedetlen gyermekeket, békeséget eszközölhet köztük. . .

Dehát kimeríthetetlen az alkalmak száma, melyek az érintkezésre kínálkoznak, ha a lelkész figyelmes, gondos, körültekintő és tapintatos. Igen, tapintatos, óvatos legyen, hogy tolazkodni, magát feltolni ne látszassék! Szerencse vagy szerencsétlenség, adás-vétel, építkezés, házasság, temetés stb. mind-mind alkalmul kínálkoznak a hivekkel való foglalkozásra, érintkezésre. . .

Csak hogy, ha mindezeket tesszük is, ez még mind édes kevés; mert nekünk nemcsak az ügyes-bajos emberekkel kell foglalkoznunk; hanem lehetőleg

minden hiveinkkel. Hogy ezt elérhessük, a lelkész lakot központjává kell tennünk a kulturális, humanitárius s mindenféle vallás-erkölcsi, szellemi, anyagi előhaladást érintő mozgalmaknak. Régebben olvastam egy angol paróchiának a berendezkedését e tekintetben, hol 22 egyesületnek volt központja s székhelye, gyűlhelye egyetlen egy angol paróchia! . . .

Ilyen eredményekről egyelőre mi nem is álmodhatunk. De szervezhetünk, az elől jelzett ifjúsági egyesületek mellett, dalárdákat, hol csak egyik cél legyen a dal és ének művelése; másik, talán főbb cél, azzal a néhány jóratermett, rendszerint kiváló emberrel a minél gyakoribb érintkezés; egyházi, községi, országos dolgok felől való eszmecsere; egyes felmerült kérdések felől való tájékozás. Ezután lehet megismertetni a népies, vallásos iratokat: „Téli Ujság“, „Kis Tükör“, „Koszorú“, „Órálló“ stb. stb.

Télen át vasárnaponként, lehet kiosztani az iskolai- és népkönyvtárakból, — mert hisz ezek olyan régen sürgettetnek, hogy már minden egyházban lenni kell, a látogatóságoknak be is mondják mindenütt, hogy már vannak ilyenek, — tehát vasárnaponként, lassan-lassan hozzá kell szoktatni az egyháztagokat, hogy ingyen olvasható könyveket vigyenek a hosszú téli estékre s olvassassanak; a „Téli Ujság“-ot, „Kis-Tükör“-t, „Órálló“-t legalább a jobbmodúak hordassák is! . . .

Ezeket felül olvasóköröket, olvasó összejöveteleket kell alkotni, szervezni, ha másként és máshol nem lehet, az iskolában. Ott aztán olykor a lelkész, vagy tanító felolvasson, vagy egyik-másik fenforgó kérdésről, esetleg irodalmi, történelmi, hazafias, vagy egészségügyi, gazdálkodási stb. tárgyról szabad előadást tartson, olykor velők is olvassasson. . . Eleinte ez nehezen fog menni. Nevetnek, gúnyolódnak, élcelnek az egyes roszakaratúak felette; de hiszen Pál apostolnak nem azt mondta-e Festus, a római tisztartó, hogy: „Bolondozol te Pál“ (Csel.: 26. 24.)? mégis bölcseségnek bizonyult, a mit Pál beszélt és cselekedett. Ilyen tárgyak körül nem egyszerre, hanem csak lassan lehet látható sikert elérni; tehát kitartás ismét és — türelem. . .

Hát a szegényekkel, árvákkal, özvegyekkel, lencsekkel, elhagyatott nyomorúttal tördik-e az egyházi élet körében valaki? . . Óh mi, egyházi emberek, ezt talán nem is tartjuk az egyház hivatásának! A mi egyházi életünk úgy rendezkedett be a múltban, hogy megállapított és kifejlesztett egy igazán demokratikus irányú kormányzási, adminisztrációs szervezetet, az u. n. zsinat-presbiteri szervezetet, mely a maga nemében páratlan s kormányzásra igen alkalmas szervezet; azontúl minden erejét, tehetségét a tanításra, az iskolatartásra fordította. Szegényekkel, éhezőkkel, mezítelenekkel, árvákkal, özvegyekkel, nyomorúttal — csak a praedikációban foglalkoztunk, mikor a hívek megindítását akartuk elérni; de csakis ott és csakis akkor. . . Segély ezeknek a való életben nem jutott, mert kellett a templomra, paplakra, iskolára s azok felszerelésére stb. stb.

Való ugyan, hogy a ref. egyház tanító egyház általában véve. Maga az Idvezítő parancsolta tanítványainak, hogy „emelvén, tanítsatok minden népeket“ (Máté. 28. 19.); de nem mondja-e az árvákkal, hogy valaki egy árvának gondját felveszi, nekem veszi fel gondomat; s hogy a tiszta és Isten előtt és az Atya előtt szeplő nélkül való isteniszolgálat ebben áll: meglátogatni az árvákat és özvegyeket az ő nyomorúsá-

gokban (Máté 18, 5; Jak. I 27.); s nem parancsolja-e Pál apostol, hogy az özvegyeket táplálni kell (I. Kor. 5. 16) s nem rendelte-e ugyancsak Pál apostol Galátziában és Korinthusban, hogy a szegények részére gyűjtéseket rendezzenek (I. Kor. 13. 1—3, Rom. 15. 25—26; 12. 13)?! Bizonyára mind az Idvezítő és az apostolok intései ezek, csak hogy mi idáig mindezeket elmulasztottuk, csakis az egy tanítást tartottuk szemünk előtt. De ma, midőn a tanítás teréről már-már leszorítottunk (legalább túlszárnyaltatásunk az állam által, mely örömeinkre s az emberiség előhaladására, úgy az elemi és közép, min a főiskolákban szemmel látható és nyilván való s a jövőben versenyképesek nem lehetünk; de szükség sem lesz rá, hogy azon a téren versenyezzünk): vajjon nem annak kell-e bekövetkezni, hogy egyéb kulturális, humanitárius és vallás-erkölcsi teendőink végezése mellett, az egyház a szegényekről, a nyomorultakról, az elhagyottakról, idegen ápolásban levőkről, özvegyekről és árvákról gondoskodjék?! . . . Én azt tartom, hogy ezzel is Jézus parancsát s az apostolok példáit követjük s a szeretet vallása ezt sokkal inkább követeli s parancsolja, mint a tanítást is! . . . És egy dolog előttem világosan áll úgy a szent írásban, mint a való életben, az t. i. hogy Mózes és az ő követői, a mai zsidók is, sokkal inkább gondoskodott és gondoskodnak ma is a maguk szegényeiről, árváiról és özvegyeiről, mint mi a fejlődés magasabb fokán álló keresztyének, mint mi a szeretet vallásának követői! Ezt elvitatni igen nehéz lenne! Tovább megyek: Fájdalmasan kell kimondanunk és elismernünk, hogy a szegények ügyéről, a lelenckekről, betegekéről és a nyomorultakról több intézkedést és gondoskodást találunk a polgári község, az alispán, a minisztérium jelentéseiben s az országos törvényekben, mint a presbiterium, az esperesek és a püspökök intézkedéseiben! Egészséges állapot ez?! . . . Jól van ez? . . . Nem jól van. És mi az oka? Az, hogy a szerepek, a teendők megcseréltek. A tanításról, a mi ma már az állam terhe és tiszte az egyház; a szegényekről, árvákról stb., mi az egyház és az egyházi társadalom kötelessége, az állam gondoskodik. Azt hiszem, hogy ez világos ellenmondás, a szerepek megcserélése. Jövőre azonban ez így nem maradhat. Ezek mind egyházi teendők lesznek s a lelkipásztori gondviselés keretébe fognak utaltatni; mert mindent az állam sem bíránd meg. Jól és szépen, meg igazán körvonalozta báró Prónay Dezső zsinati megnyitó beszédében a jövő egyházának hivatását, midőn ezeket mondotta: „Olyan szervezetet kell adni egyházunknak, hogy az magasztos, eszményi céljait minél inkább megvalósíthassa. Olyan szervezetet kell adnunk egyházunknak, hogy azon magasztos igazságokat, melyeket templomainkban a felebaráti szeretetről és annak gyakorlásáról hirdetünk, az egyház, mint szervezett testület megvalósíthassa a társadalomban. — A humanisztikus intézetek felállítására, a felebaráti szeretet munkáinak gyakorlására kell irányítanunk egyházunk törekvéseit. Azé az egyházé a jövő, a mely az új kor ellentétes felfogásait, az ember ösztönszerű vallásos érzésével öszhangzásba tudja hozni és e mellett, mint szervezett testület, az emberiség nyomorának enyhítésére, erejéhez képest, a legtöbbet lesz képes tenni! . . .

Olyan arany igazságok, melyek a fentebb idézett jézusi és apostoli mondások és utasításokkal teljesen egyeznek. Semmi szükség rá, hogy a jövő egyházának, az állam itt jelzett irányban való hivatásáról, az idézett tekintélyek mellett, többet is beszéljék. Csakis egy egyszerű példát hozok fel a fentebbiek igazolására. Egyházunkban, az elmúlt 1893. évi kemény hideg

és szigorú télen, külső körülménynél fogva, önkényes adomány és gyűjtés útján, mintegy 130 frt osztatott ki az éhezõ és didergõ szegényeknek. Az egyháztanács a kiosztást reám bízta. Látni azokat az elsanyart, inség és hideg vette alakokat, a mint 2—3 frtjaikat hálálkodások között sűrû könyhullatásaik mellett a lelkeszi lakról elvitték — õh azt az érzést, mi engem akkor elfogott, leírni nem tudnám! . . . Valamint nem kísérem kibeszélni azt a bánatot sem, a mi lelkemre nehezedett e mostani téli hideg kezdetén, mikor eljöttek ismét ama szegények, özvegyek keresetképtelen öregek; de mert az idén nem gyűjtöttünk, nem adhattam nekik semmit. . . . *Oh én merem bizonyítani, hogy: „Azé az egyházné a jövő, mely mint szervezett testület, az emberiség nyomorának enyhítésére, erejéhez képest, a legtöbbet lesz képes tenni! . . .*

(Folyt. köv.) Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

Közoktatásügyünk állapota a legújabb miniszeri jelentések szerint.

I. Kisdedóvás és népoktatás.

A vallás- és közoktatási miniszter huszonkettedik jelentésében, melyet hazánk közoktatási állapotáról az országgyűlés elé terjesztett, érdekes és tanulságos adatok vannak összegyűjtve. Ezt a 42 ív terjedelmű jelentést a képviselőház közoktatási bizottsága tárgyalás alá vette ugyan, de annak csak egyes szembetűnőbb pontjaira tett megjegyzéseket s az egész tárgyalás eredménye úgyszólván csak egy pár melegebb óhajtás kifejezése volt. Megemlékezett róla néhány politikai s tanügyi lap is, de ezeknek legnagyobb része szintén elégnek tartotta a jelentésnek egy pár lapját szószerint lenyomtatva bemutatni olvasóinak. A mű könyvárúsi úton vagy éppen nem, vagy csak nagy utánjárással levén megszerzhető, az abban összegyűjtött adatok a tanügy iránt melegen érdeklődők legnagyobb része előtt is teljesen ismeretlenek maradnak s így azoknak közoktatásügyünk fejlődésére alig van valami hatásuk. Ezt tudva, a „Sárospataki Lapok“ évek óta igyekezett bővebben megismertetni a közoktatási miniszternek tanügyünk állapotáról kiadott jelentését, meg levén győződve, hogy az abban összegyűjtött adatok protestáns egyházunkat, a mely a hazai közoktatásügy előbb vitelénél olyan elismerésre méltó munkát végzett és végez, közelről érdeklík s azoknak megismerése tanügyünk fejlődését csakis előmozdíthatja.

A miniszteri jelentés öt szakaszból áll. Az első az országos közoktatási tanács munkásságát ismerteti, a második a kisdóvásról és népiskolai közoktatásról szól, a harmadik a középiskoláknak, a negyedik a felsőbb tanintézeteknek van szentelve; az ötödik a szakiskolák szantanfolyamok állapotával, a hatodik pedig az emberbaráti és közművelődési intézetekkel foglalkozik.

Az országos közoktatási tanácsnak az 189^{2/3}-dik évi munkássága összesen három lapon van bemutatva. Az egészből fontosabbnak tartjuk az iskolai látogatásokról szóló jelentések tárgyalását, mert a látogatások alkalmával szerzett tapasztalatok oktatásügyünk érdekében esetleg célszerűen felhasználhatók; továbbá az osztatlan népiskola részére készített tanterv ügyében tartott

tanácskozásokat. Ezeken elvül mondatott ki, hogy ez iskola tanításának céljául egyfelől az általános nemzeti és valláserkölcsei alapműveltség megszerzése, másfelől az élethivatásokra való előkészítés tűzessék ki. A tankönyvek hivatalos bírálatával is sok időt töltött el a tanács, mert 180 népiskolai és középiskolai tan és segédkönyvről mondott véleményt, mely ellen fellebbezésnek nincs helye, sőt a mindenható bíráló véleményét még nyilvánosan sem szabad szellőztetni.

A *kisdedóvás ügye* az 1892³/₃-dik évben nagyot haladt a miniszter jelentése szerint, s ebben a haladásban nagy érdeme van magának a közoktatási miniszternek is, mert külön utasítást dolgoztatott ki az óvodák és menedékházak felügyelő bizottságai számára, továbbá a polgári községek, a királyi tanfelügyelők és a törvényhatósági közigazgatási bizottságok részére, megszabván mindenkinek a maga hatáskörét, melyben a kisdedóvás ügyének előbbvitele végett munkálkodnia kell.

Az 1892³/₃. évben Magyarország területén 1256 kisdedóvoda, illetőleg állandó gyermek-menedékház és nyári menedékház állott fenn, tehát 375-tel több, mint a megelőző évben. Ezek közül legtöbbet tartottak fenn a községek (518), aztán jogi személyek (465) s az állam (125). A hitfelekezetek közül a kisdedóvás terén a róm. katolikusok vannak legelől, mert a múlt évben 108 kisdedóvodát tartottak fenn. Utánuk következnek az ágost. evangélikusok 33 intézettel, aztán a görög katolikusok 27-tel, a gör.-keletiek 13-mal. Nekünk, ev. reformátusoknak csakis 9 ilyen intézetünk volt s ennél kevesebbet csakis a zsidók tartottak fenn (4). Megjegyezzük, hogy az unitáriusok erre a célra semmit sem áldoznak.

A miniszteriumhoz érkezett hivatalos jelentések szerint az 1892³/₃. évben 102,649 óvodaköteles gyermek részesült törvényszerű gondozásban, tehát 28,822-vel több, mint az előbbi évben. A gyermekek közül fiú volt 48,647 s leány 54,002. A növendékek száma a legközelebbi években még valószínűleg rohamosan fog szaporodni, mert már az 1892³/₃. évi szaporodás is négyszeresen múlta felül az 1891¹/₃. évit.

A gyermekek gondozásával 2296 egyén foglalkozott s ezek közül 63 volt férfi és 864 volt okleveles óvó. A gondozók közül állására nézve 180 pap vagy szerzetes, a többi pedig világi egyén. Megemlítjük még, hogy 1089 óvóban kizárólag magyar volt a foglalkozás nyelve, 80 intézetben a magyart más nyelvvel vegyesen használták, de még mindig volt 87 olyan óvó, melyben a gyermekek magyar szót nem hallottak.

A kisdedóvodák, illetőleg menedékházak fentartása az 1892³/₃. évben 595,512 forintba került, tehát 97,856 forinttal többbe, mint az előbbi évben. A fentartási összeg azonban jóval nagyobb volt annál, melyet a miniszter jelentésében kimutatott, mert kimutatásában körülbelül 50 olyan intézet fentartási költségei nincsenek felvéve, melyek leginkább zárdák jövedelméből fedeztetnek. Átlag véve egy-egy rendes óvoda évi szükséglete 600 frtra, egy nyári menedékhelyé pedig 80—90 frtra tehető. A fentartásra szükséges összeghez legtöbbször a községek járultak, mert ezek 153,535 frtot áldoztak erre a célra, míg az állampénztár 101,939 frtot s a hitfelekezetek 29,903 forintot.

Kisdedóvókat képző intézet az 1892³/₃. évben már 9 állott fenn, melyek közül 3 katolikus jellegű, kettőt egyletek, egyet, a brassóit, az ág. evang. egyház tart fenn, a többi pedig állami intézet. Az államiak közül a hódmezővásárhelyit nekem is alkalmam volt megtekinteni s annak berendezését valóban mintaszerűnek találtam. Az óvóképzőkben 66 tanár és tanító vezetése mellett összesen 499 növendék végezte be a tanévet s ezek

közül 160 oklevelet is nyert. A miniszteri jelentés elfeledte közölni, hogy a növendékek vallásukra nézve miként oszlanak meg, pedig ez a hitfelekezetekre nézve nagyon érdekes statisztikai adat lett volna. Menedékházi vezetők részére 33 tanfolyam rendeztetett. Állandó gyermek-menedékházi vezetőket képeztek Debrecenben, Hódmezővásárhelyen és Segesváron összesen harmincat, nyári menedékházi vezetőket pedig 192-t. Ezek között r. kath. volt 121, ág. evang. 39, ev. ref. 36, gör. kath. 12, unitárius 6, izraelita 6 s gör.-keleti 2.

A közölt adatokból az tűnik ki, hogy mi, ev. reformátusok az arra szorított kisdedek óvását még eddig nem méltattuk kellő figyelemre, mert még tehetősebb egyházaink közül is csak igen kevés állított, ha nem rendes óvodát is, de legalább nyári menedékhelyet. Arra sem fordítottunk nagyobb gondot, hogy hitfelekezetünk tagjai közül minél többen keressék fel az óvóképző intézeteket, pedig igen sokszor feljajdulunk a miatt, hogy egyházunk tagjai az apácák vezetése alatt álló leányiskolákba és kisdedóvodákba küldik gyermekeiket. Katolikus testvéreink megértették ez ügy fontos voltát s ők már eddig is 108 rendes óvodát és 3 óvóképző intézetet állítottak fel. Hitfelekezetünk érdeke követeli, hogy mi is megtegyünk mindent, a mit a kisdedóvás ügyében megtehetünk.

A *népiskolai közoktatás* állapotát az 1891/2. évről mutatja fela miniszteri jelentés. E szerint a tanköteles gyermekek száma 2,670,095-ben állapított meg, tehát 78,719-cel több, mint az előbbi évben. Ezek közül mindennapi iskola köteles volt 1,943,077, ismétlő iskolaköteles pedig 727,018. A tankötelesek között 1,362,823 fiú és 1,307,272 leány van kimutatva, de ezt a kimutatást, ismervén az általános statisztikai adatokat, helyesnek nem ismerhetjük el. Hogy a miniszteri jelentés adatai e tekintetben nem meg bízhatók, azt eléggé bizonyítja az is, hogy maga a közoktatásügyi miniszter, az 1892. év végén szükségesnek látta a vármegyék közigazgatási bizottságait külön rendeletben felszólítani arra, hogy a tanköteleseket a legpontosabban irassák össze. Hogy az összeírásnál mily könyelműen jártak el eddig az arra hivatott közegek, kitűnik abból, hogy az 1890 évi kimutatás szerint 435,000-rel kevesebb tankötelest írtak össze a polgári hatóságok, mint a mennyinek az általános népszámlálás szerint akkor lenni kellett.

Szomorú adat a miniszteri jelentésben, hogy a mindennapi tankötelesek közül 278,580, s az ismétlők közül 221,833 (30·51%) tehát összesen 500,403 nem részesült nyilvános oktatásban. Ellenben azt örömmel látjuk, hogy évről-évre szaporodik az olyan szülék száma, a kik magasabb foku képzést igényelnek gyermekeiknek adni. Az erre vonatkozó adatok szerint a tankötelesek közül középiskolába járt 33,934, felsőbb leánynevelő intézetbe 2678, kereskedelmi iskolába 2302 s polgári iskolákba 24,605.

Figyelemre méltó a tanköteleseknek és tényleg iskolába járóknak *vallásuk szerint* való csoportosítása s az itt feltüntetett eredmény reánk ev. reformátusokra nem épen örömdetes. Nem örömdetes, mert meggyőződhetünk belőle, hogy hitfelekezetünk népesedése az átlagos %-nak jóval alatta áll, minek főoka részint a gazdagabb egyházakban mindinkább terjedő egy gyermekes rendszer, részint a túlságos gyermek-halandóság. Az átlagos számítás szerint hazánknak minden ezer lakosára 176·1 tanköteles esik. Hogy ez az arány az egyes hitfelekezetek szerint mennyit változik kitűnik abból, hogy az izraelitáknál 1000 lakosra 187·5, az ág. evangélikusoknál 182·1, a róm. katolikusoknál 180·8, az unitáriusoknál 178·7, s nálunk, ev. reformátusoknál csak 169·8 tan-

köteles jut. Iskolalátogatás tekintetében jóval megelőznek bennünket a róm. katolikusok és az ág. evangélikusok, mert az előbbieknél ezer tanköteles közül 877'6, az utóbbiaknál 874'2 jár iskolába, míg a mieink közül csak 839'1. A miniszter kimutatása szerint körülbelül 60,460 ev. ref. tanköteles nem részesült az 1891/2. évben nyilvános oktatásban. Az ilyen elszomorító adatok felett bizony-bizony méltó volna gondolkozni egyházi főhatóságainknak és konventünknek is.

Anyanyelvők szerint véve tekintetbe hazánk lakosságát, kitűnik a miniszter adataiból, hogy legtöbb gondot fordítanak gyermekeik iskoláztatására a német nyelvűek, mert ezeknél 1000 tanköteles közül 947'2 jár iskolába, míg a magyar nyelvűek közül 860'3, a tótok közül 845'6, a szerbek közül 767'6 s legvégül állanak a románok 574'4 iskolába járóval. Itt említem meg azt az elszomorító adatot is, hogy az iskolákba járó gyerekek közül 181,053 volt olyan, a kinek a legszükségesebb taneszközei sem voltak meg!!

A népiskolai növendékek oktatására 16,917 iskola, 25,268 tanteremmel állott fenn, de még mindig 214 község volt olyan, a melynek lakói gyermekeiket nem iskoláztathatták. Ennek okát sok esetben a kis község nagyon elszigetelt helyzetében, másutt tanító-hiányban, de sok helyen az anyanyelvi és vallási különféleségben, a mi az erők egyesítését megakadályozza, lehet feltalálni. Népiskoláink közül az állam összesen csak 831-et tartott fenn, míg a felekezetek 13,939 népiskola gondjait hordozták. Legtöbbet tartottak fenn természetesen a római katolikusok, 5509-et, aztán az ev. reformátusok 2380-at s legkevesebbet az unitáriusok 50-et. Nem tehetek róla, de reám elszomorítólag hatott a miniszteri jelentésnek azon adata, hogy míg a róm. kath. iskolák száma egy év alatt 38 új iskolával szaporodott, addig az *ev. reformátusoké 8-cal fogyott*. Ilyen visszaesést csakis a gör. keleti egyház népiskoláinál tapasztalunk! Ev. ref. népiskoláink közül elemi volt 2375, felső népiskola 2 és felsőbb leányiskola 3. A felsőbb leánynevelés terén csakis az állam előzi meg hitfelekezetünket 11 tanintézetrel, de a róm. katolikusok már e tekintetben elmaradnak tőlünk, mert nekik csak 2, miniszterileg is elismert felsőbb leányiskolájuk van, a többi általuk ennek tekintett intézet pedig polgári vagy felsőbb népiskola. Elszomorító adat aztán az is, hogy még 2500 tanteremre van szükség, hogy a tankötelesek számára kellő helyiség legyen.

Érdekes a miniszternek az a kimutatása is, hogy az ország népiskoláiban jellegük szerint minő eredménnyel tanítottak a *magyar nyelv*. E szerint az állami iskolák között 1 volt, melyben a magyar nyelvet sikertelenül oktatták, szintén 1 az ev. ref. népiskolák között is, de már az ág. evang. 331, a róm. katolikusoknál 388, a gör. kath. 765, a gör. keletiekénél pedig 788. Méltó a megemlékezésre, hogy az izraeliták által fentartott 576 iskola között egy sem volt, melyben a magyar nyelvet nem kellő eredménnyel tanították volna. Nagyon feltűnő és elszomorító a miniszteri jelentésnek az az adata, hogy hazánk néptanítói között, a törvény meghozatala után 13 évvel, még 1600 olyan tanító akadt, a ki magyarul nem tudott. Sőt az még feltűnőbb és az illető hitfelekezetekre nézve igen jellemző, hogy a róm. katolikusoknál és ág. evangélikusoknál a legközelebbi évben is nem az, hogy fogyott volna a magyarul nem tudó tanítók száma, hanem még szaporodott, még pedig az előbbieknél 21-gyel, az utóbbiaknál pedig 70-nel. A magyar állam érdeke megköveteli, hogy az 1879 XVIII. t.-cikk szigorúan végrehajtsák. Hiszen ennek végrehajtása talán csak nem ütközik dogmai akadályokba?

A népiskolai növendékek oktatásával 25,505 tanító foglalkozott, s ezek közül 3044 ev. ref. iskolákban működött. 117 állomás nem volt betöltve s ezeken a helyeken a tenítés szünetelt. A szünetelő iskolák között 20 az ev. ref. felekezeté volt. A tanítók között 2984 nek nem volt oklevele s ezekből 409 ev. ref. iskolában volt alkalmazva, s így iskoláinkban egy év alatt 25-tel fogyott a nem okleveles tanítók száma.

Alig múlik el év, melyben a vallás- és közoktatási miniszter egyik vagy másik ev. ref. egyházkerületünket ne zaklatná azért, hogy szegényebb egyházainkban a lelkész végezi a tanítási teendőket is. Épen ezért nem lesz érdektelen, ha felemlítem, hogy erre a kettős hivatallal viselésre nem csak a mi szegényebb ev. ref. egyházainkban van a lelkész kényszerítve, mert a róm. katolikus iskolák között 45, a gör. kath.-nál 77, a gör. keletiekénél 105, az ágost. evangélikusoknál 36, az unitáriusoknál 8, az izraelitáknál 1 volt olyan, melyben a lelkész egyúttal néptanító is voltak. Annyi azonban igaz, hogy egy felekezetnek sem volt annyi lelkész-tanítója, mint a mieinknek, mert nálunk 170-re ment az ilyenek száma.

A nőtanítók száma az 1892. évben 3587-re emelkedett, tehát egy év alatt 149-cel szaporodott. Ev. ref. népiskoláinkban 84 tanítónő működött. Érdekesnek tartom e helyen a miniszternek a nőtanítók nagyobb részéről közölt véleményét szószerint idézni. „A tanítónők csoportját — írja a miniszter — erősen uralják a különféle zárdai congregatiók tagjai; és a míg a világi tanítónők — lehet mondani — kivétel nélkül teljes, törvényszerű képesítéssel lépnek állomásaikba, addig a zárdai tanítónők nem mindenikéről mondhatni ezt. Rendesen már az elemi népiskola, vagy legfőlebb egy felsőbb népiskola befejezése után — mint növendékek — lépnek be a szerzetbe s további tanulmányaikat és szakképzettségüket magán szorgalommal iparkodnak megszerezni. A róm. kath. iskolákban működő nőtanítók tetemes részét zárdai tanítónők képezik.“ A miniszternek ezt a hivatalos nyilatkozatát olvasva, csak sajnálkozni és csudálkozni tudunk azon, hogy még olyan helyeken is, a hol az ev. ref. felekezet iskolája rendesen képzett tanítóval, sőt tanítónővel van betöltve, akadnak értelmes, sőt művelt ev. ref. vallású emberek, a kik leánygyermekük nevelését apácákra bízák.

Ezek után még a tanítóképző-intézetekről kell megemlékeznünk, hogy népoktatásuk állapotáról lehető tiszta képet adjunk. Az ország 71 tanítóképzője közül 25-öt az állam 24-et a róm. katolikusok, 4-et a gör. katolikusok, 4-et a gör. keletiek, 3-at az ev. reformátusok, 10-et az ág. evangélikusok s egyet az izraeliták tartottak fenn. Ezekbe az intézetekbe összesen 4915 növendék iratkozott be, vagyis 380-nal több mint az előbbi évben. Hogy a tanítóképző-intézeti növendékek megkezdett pájukot folytathassák és bevégezhessek tetemes segélyben részesültek. 2793 tanuló körülbelül 243,654 frt segélyt nyert. Ebből átlag egy tanulóra az állami intézetekben 109'9 frt, a felekezetekben 63'7 frt jutott.

A tanítóképző-intézeti növendékek oktatásával 712 tanár és tanító foglalkozott. Tanképesítő oklevél 989 adatott ki. Feltűnő a miniszternek erre vonatkozó adatai között, hogy a felekezeti intézetek képesítő vizsgálatain a rendes képezdét végzett jelöltek számát jóval túlhaladta a magánúton készült tanító-jelöltek száma, míg az állami intézetekben a viszony 355:7. Ebből nem ok nélkül következteti a miniszter, hogy a felekezetek intézeteiben valószínűleg enyhébb mértéket alkalmaznak.

Buza János.

TÁRCA.

Ó d a.

A kassai ref. egyház 250 éves fennállásának emlékünnepe.

1894. márc. 25.

Övé a fény, övé minden dicsőség,
 Ki alkotá a földet és eget!
 Ne bántsa szívünk mostan semmi kétség:
 Mondjunk az Úrnak hála-éneket!
 Az ajk, a szív csak őt áldják, dicsérik,
 Ki trónt ül a nagy mindenség felett!
 Hisz Ő az, a ki hűn áll őrt felettünk,
 S karjával véd, ha bajba, vészbe estünk!

Szálljon szívünkben buzgó hála-ének
 Az ég dicső Urához e napon.
 Harsogják szerte ifjak és a vének:
 Hogy kedves, drága ünnepünk vagyunk!
*Mert ime most van kétszázötven éve,
 Hogy alkotását egyházunk megérte.*

Nagy volt a küzdelem, a mely lezajlott
 A multba süllyedt századok során.
 Kik akkor éltek, vittak szörnyű harcot
 Az évek és napok minden szakán.
 S habár gyötrelmük fokról-fokra tartott,
 S nyertek csak szenvedést a Golgothán:
 Nem csüggedének, jobb jövőre várva,
 Helyét kicsiny, nagy sziklaként megállta.

Zord volt a kor; — de szép nap is süttött le,
 Szabad szellő is lengett olykoron.
 S mi más nyert véle, mint a honnak üdve,
 Ha nem bántá egymást a vérrokon?...
 Volt, a ki a tiltott jogot kiküzdte,
 Segítve így a százados bajon.
 Dicső Rákóczi! légy porodban áldva:
 Téged dicsér egyházunk alkotása.

És élünk, él közöttünk a szabad szó,
 Letűntek a borongós zord idők.
 Nincsen közöttünk többé bús virasztó,
 Nincsenek szerte bujdosó hívők.
 Megérti egymást a más hitre valló,
 Kihaltak mind rég a viszályt tevők.
 Ki él, versengést most abban talál csak:
 Mi nyújt üdvöt, fényt a közös hazának?

Zengjünk hálát, hangunk szálljon magasba,
 Dicsérjük a nagy mindenség Urát!
 Mit a szív érez, foglaljuk szavakba,
 Lelkünk buzgóság árja hassa át.
 Vitorlánkat most már jó szél dagasztja.
 S jajszónk többé az égre nem kiált...
 Előre hát! Vállvetve a jövőben,
 Bizton gyarapszunk hitben és erőben!

Kovács Zsigmond.

KÖNYVISMERTETÉS.

Maklári P. Miklós magyar nyelvtanának
 bírálatához.

Nem tudom megállani, hogy e becses lapok legközelebbi számaiban megjelent, meg lehet sok jó akarrattal, buzgalommal írott bíráló cikkekre észrevételeimet meg ne tegyem.

Az újabb és legújabb nyelvtanítók s az újabb és legújabb tanárok, tanítók ű utánok, természetesen újitanak, a meglevő szabályokat, tantételeket meghatározásokat, hibásoknak tartják s mint ilyeneket mellőzik, azok helyett újakat alkotnak, a szótant, mondattant egészen átalakítják. Helyesen teszik, de csak bizonyos határig, addig, a míg a meglevő jónak nem ártanak. Mert hogy a régi nyelvtanokban sok jó van, azt mindenki elismeri, a ki el nem fogult. Igen sok tanárnak, tanítónak nincs is alkalmja a régiek tankönyvekbe bepílantani, hogy azokat az újakkal összehasonlítsa, a jobbat, mint a célnak megfelelőbbet elfogadja, megválassza: így tanulmányozza, tanítja az elfogadott — bár hiányos újat, hódolva ebben is a haladó kor szellemének, hogy ne mondjam *tanügyi divatnak*.

Ha azután egy új nyelvtan-író akad, a ki a régi csapáson halad s az újabb kor tudományos vívmányait amazzal összeegyeztetni óhajtja, mint a jelen korba nem illőt, elítéli, ósdinak nyilvánítja.

Majd nem ez a sors érte Maklári P. Miklós urat is, a sárospataki főiskola egyik érdemes tanárát. Ő mentésre nem szorul; de kénytelen vagyok mellette felszólalni, vele állást foglalni s elmondani tapasztalatokon, évtizedek tanulmányán alapuló nézeteimet, elveimet bizonyos tételekre nézve, különösen a *szótant* illetőleg.

Nagyon helyesen teszi Maklári M. hogy 10 beszéd-részt vesz föl. Fő dolog a nyelvtant tanuló előtt, hogy a beszédet alkotó nyelvtani fő alkatrészeket ismerje. Itt lehet a nyelvtan a legnagyobb fokon részletes, csak az egyes beszédrészeknél ne különböztessen meg 17-féle határozót. Miért ne tanulhatná meg a 10 fő-fő-beszéd-részt a tanuló inkább, mint a 17-féle határozót?

Helyesen teszi azt is a nyelvtan-író, ha az ígéket jelentésök szerint három csoportba osztja. Nagy különbség van abban, ha azt mondjuk: „az ige oly beszéd-rész, mely cselekvést jelent” vagy azt mondjuk, hogy „az ige jelentésére nézve három-féle”. Amott a „*jelent*”-állítás a „*beszéd-részre*” vonatkozik; itt az ígéről mondjuk, hogy „*jelentésére nézve*”. Mindenesetre helyesebb lenne így a meghatározás, a mint én is használok a magam magyar nyelvtani óráin: *Az ige a cselekvés tárgya szerint három féle, u. m. cselekvő, szenvedő és közép ige. A cselekvő ige azt jelenti, hogy az alany cselekedetének van tárgya; a szenvedő ige azt jelenti, hogy az alany valakinek, vagy valaminek cselekedése által változást szenved; a közép ige azt jelenti, hogy az alany cselekedetének nincs tárgya* (A kömives házat épít. A ház a kömives által építetik. A ház épül.).

Itt lehet elmondanom a cselekvő igeek ragozására vonatkozó észrevételemet. Az újabb nyelvtanok, mint vívmányt tanítják, hogy a cselekvő igeek két ragozása van: *tárgyas és tárgyatlan*; p. o. a *levelet írom és levelet írok*. Hát kérdem: nincs itt mind két alakban tárgya a cselekedetnek? Lehet az egyiket vagy másikat úgy megkülönböztetni, hogy tárgyas ragozás, tárgyatlan ragozás? Nem helyesebb, elfogadhatóbb a régi nyelv-tannak így megkülönböztetése: *határozatlan, határozott*

ragozás! Az az: egyiknél a tárgy nincs meghatározva a névelő által közelebből, a másikban meg van határozva a tárgy, mintegy rámutatunk arra, a mi cselekedetünk tárgyául szolgál. *Kenyeret kérek, kenyeret kérsz, kenyeret kér* nem tárgyatlan ragozás, csak határozatlan; ellenben a *kenyeret kérem, a kenyeret kéred, a kenyeret kéri* határozott ragozás, a melyben azt fejezzük ki, hogy a kenyeret kérem, mely itt, vagy amott van, ezt és nem amazt, azt és nem mást. Sapienti pauca.

Hibául rója fel a bíráló az írónak, hogy az *é* birtokos ragot így nevezi és nem képzőnek. A legnagyobb elismeréssel adózom Maklári M. barátomnak, hogy ennél a kérdésnél megmaradt a józan tudományosság alapján s nem ragadtatta el magát az újítók által, a kik az *é*-t *k*-t megtették képzőnek. Hiszen akkor minden névragot nevezünk képzőnek, mert általa a szónak valamely alakját képezzük. Nem így van kedves kollégák! A képzővel új szót alkotunk, önálló jelentésűt az előbbtől: főnévből melléknévet, melléknévből főnevet, főnévből igét, igéből főnevet, melléknévből határozót stb. (Álom, álmos, álmosan; szabad, szabadság; segít, segítség; köt, kötel, köteles, kötelesség; rend, rendes, rendesség, rendesen.)

A rag által, bármilyen legyen az, akár névrag, akár személynag, akár birtokrag, csak a szót módosítjuk, a nélkül, hogy önálló, új szót alkotnánk jelentésére nézve. Így az *é* és *k* is csak rag és nem képző lesz, miután általuk új, önálló szót, jelentésére nézve, nem képezzük. Irhatnak ehhez a szóhoz p. o. *kedv* bármely ragot, a *kedv*, mint főnév megmarad annak temérdek módosulataiban is; de csak egyetlen egy *es* képzőt tegyünk hozzá, mindjárt melléknév lesz az, új, önálló szó, jelentésére nézve egészen átalakulva. A *kedvest* aztán ismét ragozhatjuk: *kedvesé, kedvesnek, kedvest, kedvesek* stb.

A kiegészítő és a határozó tana hozta az újabb nyelvtanok íróit abba az igazán végzetes tévedésbe, a melyben, mint circulus vitiosusban járnak, kelnek, mozognak, hogy abból ki ne jöhessenek. Ezt a nem kevésbé fontos, nehéz tételt kívánta megoldani okosan Maklári M. midőn a 17 féle határozó helyett ötöt vett föl s minden ezeken kívül eső, határozónak nevezett mondatot kiegészítőnek mond.

Minden tudományos, — minden tankönyv akkor tanít, akkor éri el célját, ha egyszerű, világos. A komplikált, mesterséges, hogy ne mondjam művészi productiókat innen száműzni kell. Tisztába voltam ezzel már évek óta, de a tapasztalat, ez a legnagyobb mesterünk, legjobban megtanított,

Tanítványaim értelmi világának fejlesztése mellett egyensúlyban igyekszem tartani a szívképzést, a kedélynemesítést. Így az olvasmányokat a magyar nyelvtani órákon úgy igyekezem megválasztani, hogy ezt a célmot elérjem. — Egy alkalommal Arany János gyönyörű idilljét a „Családi kört” tanulták és elemezték növényeik. Ebben az összetett mondatban: „Mintha lába kelne valamennyi rögnek, Lomha földi békák szanaszét görögnek,” a növények a *rögnek* mondatot részes határozónak mondta, a mely pedig oly tiszta kiegészítője tulajdonító raggal az állítmánynak, mint az ablak, az ajtó a szobának. Tisztelettel szoltam természetesen a növények előtt az újabb nyelvtani vívmányokról, az újabb elnevezésekről, meghatározásokról; de később nem állhattam meg, s bizony örökre és pedig büntetés terhe alatt kiltottam én a részes határozót, melynek sem etimologiai, sem értelmi jelentősége nincs. És azóta az ilyen mondatokba: „Hálát adok Istennek”. „A jó gyermek engedelmeskedik szülőinek.” „Óh mi drága e

lakoska nékem” „Vágyaimnak sólyomszárnya támadt” „Jó anyámnak tőlök mit üzenjek? stb. a tulajdonító-ragos mondatokat tulajdonító-ragos kiegészítőnek és nem érthetetlen részes határozónak nevezik.

Hanem még több megfigyelni, hogy ne mondjam bosszankodni, elítélni valóm kínálkozott a következőkben. „E fiúból pap lesz, akárki meglássa” mondja Arany apjoka a családi körben. Az én kedves okos kis növendékem egész biztosan elemezte így: „fiúból” eredet határozó. Megint tisztelettel szoltam az új kor ilyenén vívmányáról, de azután megértettem vele és minden növendékemmel, hogy vannak oly névragos mondatok, melyek értelmöknél fogva, miután személyt is jelentenek, nem képezhetnek határozót. Ilyen a fentebbi is; vagy ugyan abban a költeményben „Olvas a nagyobbik, nem ügyelve másra”. Kinek jutna eszébe ezt helyhatározónak, vagy minek nevezni? Istenre bizom magamat, magamban nem bízhatom. Véghatározónak nevezzük, vagy minek ezt a mondatot „Istenre”? Hát magamban milyen határozó lehetne? Ne akarjunk kedves kollégák annak a jó gyermeknek rovására skolasztikusok lenni! Vegyük ezeket a mondatokat mind kiegészítőnek és áldani fog bennünket a gyermekvilág az egyszerűsítésért, a világosságért, a melyet annak az ismeretek tömkelegében nyújtunk. Ne szerezzünk annak a gyermeknek, zengzetes, igazán szép anyanyelve tanulásánál kellemetlenséget, vagy is ne kedvetlenítsük el! Ki felelős érte, hogy a nehézkessége miatt meggyűlölt methodus nem tesz-e kárt abban a gyermekben nagy időre, örökre?

Hiszen már most is ott vagyunk, hogy nincsennek gyermekeink; vannak játék nélküli, okoskodó tanulóink, növendékeink, korán öregedő ifjaink, kik jobban szeretik tán a homousion és homojusion féle okoskodásokat, mint a világos tételeket, melyek bár egyszerűek. Az egyszerű erkölcsessel a tudomány egyszerűsége is eltűnt. Minden mesterséges, minden művészi. Maga a legszentebb, a költészet is úgy ér valamit az újkori bíráló előtt, ha minél hangzatosabb szavakkal, minél erőltetebb mértéket, rimeket kapcsol egybe,

Egyszerűség, világosság legyen a jelszó a magyar nyelvtan tanításánál. S épen azért üdvözlöm Maklári P. Miklós kartársamat, aki annak a jelszónak több áldozatot hozott, mint az újabb mesterséges módszertan követelményeinek.

Tóth Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tarnóczy Tivadar főiskolai tanár temetése múlt hó 24-ikén d. u. ment végbe Kassán, csatorna utcai lakásáról. A gyászszertartást Mitrovics Gyula, főiskolai lelkész s jelenlegi közigazgató végezte. Szintén ő kért az egek urától békés nyugalmat a kihűlt porokra a temetőben is. A megboldogult temetésén a főiskolai tanári kar küldöttein kívül megjelentek: a helybeli lelkész és segédlelkész, az abaúji, a felsőzempléni és a tornai egyházmegye gondnokai, a kassai egyház főgondnoka, Kenessey Béla budapesti és dr. Szilávik Mátyás eperjesi tanár. Testületileg jelent meg a kassai főreáliskola tanári kara is, élén Sziber Ede tankerületi főigazgatóval. A temetést megelőzőleg a főiskolai tanári kar küldöttsége részvétét fejezte ki a megboldogult özvegye előtt s díszes koszorút helyezett a sokat küzdött kartárs ravatalára. Megemlítjük még, hogy a kassai egyház presbiteriuma az elhunyt iránti tiszteletből a temetés napján két ízben egy-egy óráig meghúzatta a harangokat.

— **Választás.** A beregi ev. ref. egyházmegyébe ke-belezett *barabási* egyház március hó 27-én *Seres* Ábrahám, beregszászi segéd lelkészt választotta meg sza-vazattöbbséggel lelkészének.

— **Kormánybiztosokul az ev. ref. gimnáziumokban tartandó érettségi vizsgákra** a következőket nevezte ki a miniszter. A dunamelléki egyházkerületben: a buda-pesti főgimnáziumhoz dr. Beöthy Zsoltot, a halasi főgim-náziumhoz dr. Hegedűs Istvánt, a kecskeméti főgimná-ziumhoz György Endrét, a nagykovácsi főgimnáziumhoz dr. Csiky Kálmánt. A dunántúli egyházkerületben a pápai főgimnáziumhoz dr. Tóth Lajost, a csurgói főgimnazi-umhoz Csiky Lajost. A tiszáninneni egyházkerületben: a miskolci és sárospataki főgimnáziumokhoz Kenessey Bélát. A tiszántúli egyházkerületben. A debreceni főgim-náziumhoz dr. Ballagi Aladárt, a máramarosszigetihez dr. Felméri Lajost, a hódmezővásárhelyihez Békési Gyulát, a szatmárihoz György Endrét. Az erdélyi egyházkerület-ben: a zilahi és kolozsvári főgimnáziumhoz Szóts Farkast, a marosvásárhelyihez dr. Felméri Lajost, a szászvárosi-hoz dr. Hőgyes Endrét, a nagyenyedihez dr. König Gyulát, a székelyudvarhelyihez Géresi Kálmánt, végül a sepsi-szentgyörgyihez dr. Ilosvay Lajost.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola tanári karának küldöttsége, a kassai ev. ref. egyház 250 éves fennál-lásának örömnépele alkalmából** múlt hó 24-én tisztelet *Comáromy* Istvánnál, az egyház buzgó főgondnokánál. A főgondnok és a jelenvolt lelkész előtt *Mitrovics* Gyula közgazgató, mint a küldöttség vezetője tolmácsolta a sárospataki főiskolának a kassai egyház iránt érzett örö-kös háláját azért, hogy üdöztetése idejében kebelére fo-gadta s megkérte a főgondnokot, hogy úgy ezen hála érzelmek kifejezését, mint a főiskola tanári karának azt az óhaját, hogy a kassai ev. ref. egyház legyen egye-temes egyházunknak továbbra is egyik legerősebb vára és világító tornya, a kassai egyház híveivel közölni ke-gyeskedjék. Az agg főgondnok örömmel fogadta a kül-döttséget s köszönetet mondott a tanári kar jókívánata-ért és annak a reményének adott kifejezést, hogy a kas-sai egyház vezetőinek és híveinek buzgósa folytán ezután is virágozni és folytonosan fejlődni fog. Úgy legyen!

— **A „Magyar Prot. Irodalmi Társaság”,** március 16-án tartotta ez évben utolsó felolvasó estélyét. Ezen *Fejes István*, sátoralja-újhelyi lelkész és a sárospataki ev. ref. főiskola algondnoka tartott felolvasást, fejtegetvén a *prot. egyház feladatát, tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre.* Kimutatta, hogy a felekezetek közti békét nem az elkeresztelési rendelet zavarta meg, hanem más messzeható törekvések, melyek Rómából in-dultak ki s melyeknek főcélja Rómához láncolni a józa-nabb gondolkozású magyar népet is. Róma törekvé-seivel szemben, véleménye szerint a prot. egyház a kö-vetkező eszközöket használhatja legcélszerűbben: lel-készi karunk magasabb szellemi képzését és anyagi jólétének biztosítását, a prot. ifjúság gondos nevelését, a hívek lelki gondozásának felkarolását, az egyházköz-segekben a dékani és a diakonisszai intézmény szer-vezését s mindenek felett az evangéliumi szeretet által vezérelt munkálkodást. A nagy figyelemmel hallgatott felolvasásért Szász Károly püspök, mint elnök mondott köszönetet. A felolvasás nyomtatásban is meg fog jelenni.

A nemzeti gyász és a hitfelekezetek.

A nagyhalott felett a gyászszertartást *Sárkány Sá-muel* bányakerületi evangélikus püspök végzi, *Bachat* Dániel budapesti főesperes, *Horváth Sándor*, *Schranz*

János, *Scholz* Cusztáv budapesti lelkészek, továbbá *Tö-rök* József pestmegyei főesperes és *Laukó* Károly kecs-keméti lelkész segédkezésével.

— **Az ev. ref. egyház** az ország minden részében gyászolja a haza legnagyobb fiának elhunytát. A templo-mokon a legtöbb helyen gyászlobogó leng, a haran-gok naponként megszólalnak s a hívek gyásztizeni tisztelethez készülnek.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöke: Kiss Áron,** körlevelet intézett egyházkerülete mindenik egyhá-zához, hogy a templomokban gyásztizeni tiszteletet tartsanak imával és emlékbeszéddel.

— **Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye** folyó hó 28 án Sárospatakon tartott közgyűlése, mint lapunk-nak más helyén is olvasható *Kossuth* Lajos érdemeit jegyzőkönyvbé ígtatta, fiához részvétíratot intézett s elhatározta, hogy az egyházmegye templomaiban gyász-isteni tiszteletet tart s a *Kossuth* szobor javára saját pénztárából bizonyos összeget utaltványoz és minden egyházában a hívek között gyűjtést rendez.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlést** tar-tott múlt hó 29-ikén Kolozsvárt. *Székely* János kézdí-vásárhelyi lelkész indítványára a közgyűlés jegyzőköny-vileg fejezte ki fájdalmát *Kossuth* halála felett s részvét-íratot intézett a gyászoló családhoz.

— **Az abauj-szántói ev. ref. egyház** hat heti gyászt tűzött ki *Kossuth* Lajos elhunytá alkalmából.

— **Cselka Nándor** róm. kath. püspökhöz s buda-pesti helynőkhöz *Haberhauer* tanácsos a székesfőváros nevében átiratot intézet, hogy a kath. egyház és temp-lomok szintén vegyenek részt a szokásos módon a nem-zeti gyászban, hivatkozván arra, hogy a kath. egyház magatartása, már eddig is visszatetszést keltett a fővá-rospan. *Cselka* válaszában kijelenté, hogy a *kérelmenek nem tehet eleget, mert a katolikus egyház szertartásaiban s így a gyász kifejezésben is az egyház dogmái szerint csak kath. ember részesülhet.* Ez a nyilatkozat általános meg-bőtráncóztatást szült, s most már a fővárosi lapok erő-sen sürgetik, hogy Budapest főváros, mint kegyúr min-den kath. templomra tűzesse ki a gyászlobogót és hú-zassa meg a harangokat.

— **Bubics kassai püspök** a gyászszászlonak a püspöki székesegyházra való kitűzésére szívesen beleegyezett. Csodálatos, hogy ő ebben nem látott dogmai akadályt! Különben erre mi is tudunk esetet, hogy ez a dogmai akadály bizonyos összeg leszítése által elhárítottat s ref. vallású ember temetése alkalmából megszólaltak a kath. templomban is a harangok.

— **Kalocsa és környéke katolikusai** mintegy 3000-en gyászszászló alatt *Fogtűre* vonultak át, hol az ev. ref. templomban gyásztizeni tiszteletet tartottak, mert ezt saját templomukban nem tarthatták meg.

— **Aradon** az ipar-testület elhatározta, hogy a gyász ünnepély alkalmával, régi céhzászlói alatt, melyeket eddig a *minoriták templomában őriztek* vonul ki a sza-badság térre. A minoriták ez ellen tiltakoztak s azzal fenyegetőztek, hogy ha ez alkalommal zászlóikat kiviszik, azoknak helyet többé nem adnak. Ekkor a testület elnöke *Dessewffy* püspökhöz fordult engedélyért, kitől választ nem kapván, az iparosok a templomból zászlóikat el-vitték s elhatározták, hogy ezentúl azokat a városházán helyezik el.

— **Az izraeliták** az ország nagyobb részében együtt gyászolnak a nemzet legjobbjáival. Templomaikban gyásztizeni tiszteletet tartanak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Ima Kossuth Lajos temetésekor.« *Kun Bertalan*. — A jövő egyháza « *Görömbei Péter*. — »Visszhang a sárospataki ev. ref. főiskola igazgatótanácsának egyik nem rég hozott határozatára.« *Sulyok József*. — »Mutatványok Fejes István összes költeményeiből«. — »Egyházmegyei gyűlések« (alsó-zepléni, tornai, *Arday Janka Dániel*, mármaros-ugocsai *Biki Ferenc*). — »Irodalom« — »Vegyes közlemények.«

Ima Kossuth Lajos temetésekor.

— Irta s elmondta *Kun Bertalan* püspök Miskolcon 1894. ápril 1. —

Örökkévaló Isten, élet s halál ura! Miként a sirhalmok mellé plántált szomorú fűz búsan hajtja le ágait a zöld hantokra: úgy hajlunk mi meg e pillanatban, mély fájdalomunk sulya alatt Te előtted, midőn ama távolban, a haza székvárosában felállított gyászravatalra gondolunk, melyről talán most emelik le a haza legnagyobb fiának, *Kossuth Lajosnak* gyászkomorúsóját, hogy benne hazai hantok alá vigyék örök nyugalomra, megpihenni, ama nagy és nemes vándort, ki mint hontalan bujdosó, idegen földön végezte be, emberi erőt meghaladott munka, fáradság, szenvedések közt hazájának szentelt, dicsőséges életét.

Megáll az emberi véges elme, látván azt, hogy mily beláthatatlan viszonyokon hordoztad Te át az ő életének töredékeny sajkáját, miglen csendes révbe jutott. Meggyújtád életének világát, mint egy gyöngye mécs fényét, elrejtve ebbe a születés percében egy nagy szellem szikráját, — észrevétlenül, de mindig híven ápolta e parányi szikrát, miglen fokoztán oly óriás lángésszé, törhetlen akaraterővé fejlesztéd ő benne, mely ellenállhatatlanul tört előre a szép, a nagy és dicső célok felé. E törekvő erőnek majd lángszárnyakat fűztél, hogy merészebben s gyorsabban célpontjához érjen, képed mássává legyen, milliombokat boldogítson; és midőn törekvéseinek majdnem tetőpontjára jutott, akadályokat küldél útjába, szárnyait megszegted s nemzetboldogító törekvéseinek magaslatáról aláhanyatlott s lett egy sziklához láncolt Prométheusz, kinek nagy és nemes szívét imádott hazájának balsorsa felett való töprengés, bú és keserv saskeselyűi tépték élte végpercéig.

Miként fogjuk fel, miként magyarázzuk meg magunknak, óh mi urunk s Istenünk, a gyöngye halandóra kimért eme sulyos próbát? mely majdnem hasonló ahhoz, melyet egykor hitünk égi vezérére a Golgothán kimértél? Oh bizony, átszenvedni egy hosszú — az élet általad kimért rendes határán túl is hosszú életet — a legmélyebb honfűi fájdalmak, a nemzet boldogítására irányzott, de megheiusult törekvések s ráadásul még méltatlan gyanúsítások közt, — óh ez meghaladja a legmagasb emberi lelkesedést is! S a Te jósággal

csak úgy lehet ezt összeegyeztetni, hogy az ily próba elviselésére a béketűrés, a szabadság és honszeretet harmas vértjébe öltöztetéd az ő merész szívét, lelkét, az igazságot adtad paizsul kezébe, hogy ellenfelei ellen védekezzék, védje meg a megtámadott hazát s ha e küzdelemben dicsően eszik, ez egyben Te engesztelő áldozatot találj milliókból álló nemzete bűneiért.

Igen, jó Atyánk! a legsúlyosabb próbát, melyet nemzetünk legnagyobb fiára, majdnem félszázados számkivetésében mértél, mely által minket is keményen próbáltál, csak így tudjuk végtelen jósággal összeegyeztetni, ha vallásos hitünk vezérfénye után indulunk s hisszük, hogy a kit ma nagy nemzeti fájdalom közt a hazai anyaföldnek átadunk, a Te lelked által ihletett férfiú, a Te küldötted volt, eszköze a Te örökhatalmadnak, hogy hozzánk jöjjön, mienk legyen; hatalmas szavával felrázza álmából a magyar nemzetet, megmutassa az utat neki, habár szenvedései árán is, az önálló szabad s művelt népek dicsősége felé — és ha porsátora összeomlik is, e küldetés végrehajtásának nehéz munkájában, emlékezete legyen akkor is álló fényes csillag a magyar haza egén, mely hazaszeretetet, népszabadságot s testvériséget hirdessen az egy másután jövő századok számára is.

E megnyugtató hittel gyujts világot számunkra jó Atyánk! a magyar nemzet nagy halottjának koporsója felett is, hogy szent akaratodon megnyughassunk; ezzel nyisd meg vigasztalásodnak örök kútforrását lelkünk előtt, hogy a nagy veszteség sulya alatt el ne süllyedjünk, hitünk meg ne törjék, reményünk forrása ki ne apadjon, midőn a legnemesebb, legjótékonyabb élet napját sirba szállni látjuk.

Tudjuk ugyan, hogy ily megmérhetlen csapás felett, mely a dicsőültnek halálával magyar népünket érte, megnyugodni szent akaratodon a Téged legforróbban ölelő szívnek is hosszas küzdelmével sikerülhet: mert kidőlve látni a haza erős oszlopát, ki távolából is őrszemekkel kísérte hazája változó sorsát; kialudni látni azon vezérfényt, mely a lesújtott nemzet vergődései közt, annak éveken át egyedüli reménycsillaga volt s fájó sebeit Elizeusi palástjával takargatta, — oh Te tudod jó Atyánk, hogy ez, mily emésztő fájdalom; Te tudod, hogy mi nagy a bánat, a keserűség a nemzet szívében, midőn a különben is kevés számú jók és igazak, egymásután dőlnek ki a haza oltárától s ime

— közötök a legjobb és legigazabb is sirba szállt! Feltámad ily esetben búval telt kebelünkben a kétely az iránt, vajjon lesz-e többily hű hazafi, ki az utánna hagyott ürességet betöltse; lesz-e, ki a közjó oltárát hittal és cselekedettel oly hiven szolgálja? Oh atyánk, ilyenkor, ha bár végzésed előtt meghajolva is, jajszó hangzik el ajkainkon, ha fájdalom viharzik is keblünkben, bocsásd meg jó atyánk s jajszavunkra felelj e megnyugtató válaszzal: *„Jól vagyok én népem, csak keseregg, ismerem nagy bánatodat, gondviselő atyád leendek ezután is.”*

De kevés hű szolgálád közül, nem csak a legnagyobb hazafit vesztettük ő benne, de a legnemesebb szívű embert is, mert mint ember is kimagaslott nemzetéből. Önszavaival szólva s cselekedeteiből ítélve, mint keresztyén embernek hitvallása volt a Jézus szerinti nép- és felebaráti szeretet; mint polgár a jog-egyenlőség, a felekezetiességen felülemelkedett testvériség elvét vallotta; mint szabad és boldog polgárt óhajtott szívéhez ölelni minden embert, vallás és nemzetiségre való tekintet nélkül.

Példás férj, atya s rokon volt a családban, példás emberbarát a társadalomban, gyöngéd szeretettel ölelte magához véglehelletéig meghitt barátait s elvtársait, utolsó sóhaja is szívjóságának s határtalan honszeretének hű kifejezése volt.

Azért siratja őt most zokogva a testvéri hűség; azért keresik jajszóval a gyermeki hála és tisztelet, azért borulnak gyászkoporsójára a közművelődés, a felebaráti jótékonyosság, a tudomány, művészet, ipar gyászoló nemtől. Azért öltöttek gyászt falvak és városok s lett halála miatt, mint egy gyászba öltözött erdő, az egész magyar haza.

Legyenek előtted szentek és áldottak oh Isten, méltó fájdalmaik mindazon gyászfeleknek, kik a magyar nemzet Nehémiásának ravatalánál megjelentek. Mély fájdalmuk forduljon a Te atyai jóvoltodból mielőbb vigasztalásukra.

Különösebben pedig mindazok közt, kik a közbecsülés és tisztelet méltán kiérdemelt koszoruját rakják ma le a dicsőült koporsójára, gyászoló kedveseit ajánljuk és kérjük atyai kegyelmedbe, Te légy az ő oltalmazójuk és vigasztalójuk. Lebegjen a gyászoló diszes család felett továbbra is a Te szereteted, mint áldásos felhő, melynek jótékony harmatja virulásnak indítja a hervadt mezőket. Add a nemes szívű testvérnek, az imádásig szüle-tisztelő fiaknak, kik a számkivetés keserű kenyerét atyjukkal oly hiven megoszták; add a megnyugovás lelkét, hadd érezzék meg mielőbb, hogy a fájdalom pohara, melyet kezökbe adál, nemcsak emésztő keserv italával teljes, de abban atyai szeretetednek gyógyító balzsama is van s ha jóságodba vetett hitök törhetlen marad, a viszontlátás édes reményében szívök mielőbb meggyógyuland.

Kösd a vigasztalás e szent balzsamát oh Atyánk azon ezernyi ezer, sőt milliónyi sérült szívekre, kik ugy itt benn a hazában, mint a haza határain, sőt a tengereken túl is kesergenek azon, hogy *leesett ő benne magyar nemzetünk fejének ékes koronája*; kiesett az igaz hazafiak gyűrűjéből ama legdrágább gyémántkő, mely legszebben és legmesszebb elragyogott a földtekén hazánk javára, s dicsőségére. Add hazánk és nemzetünk égő sebeire ama gileadi balzsamot, mely a nemzeti szebb jövő reményeinek teljesedésével, s az általa hirdetett termékeny nagy eszmék valóságának törhetlen hitével, gyógyít, áld, és dicsóit. Fogjanak atyafiságos kezét, a dicsőültnek koporsója felett a haborgó nemzetiségek; legyen békeesség, csendesség,

s ama nemes célra, a haza boldogítására törekvő szellem lakozzék a haza hármass bérce, és a négy folyam mentében mindenütt; tünjenek el minden félreértések, a nemzet, s ennek áldott jó királya közt: így lesz áldásos a dicsőült nagy férfi küldetése honra s nemzetre nézve; így nézhetünk örömmel elébe a haza évezredes ünnepének; így lesz beszentelve legsebben az ő koporsója az arra hullott tengerkönyek és fájdalmak által, melyben adj oh mi urunk Istenünk az elfáradt nagy vándornak örök nyugalmat a Jézusért Amen.

Mi atyánk!

Ezek után oh könyörülő Atyánk! ki hatalmas és erős vagy, a haborgó tengert is egy szavaddal lecsendesíteni: parancsolj csendet és békét a mi fájdalomtól zajgó szívünkben is. Hadd lássunk magunk előtt megnyilatkozott eget, s az égből halljuk alázengeni hozzáunk ama vigasztaló ígét: *van örök élet, van feltámadás!* Azon áldásos viszonyok, melyeket e földön a szeretet szó, azon boldogító befolyások, melyeket a szellem hatalma gyakorol a lelkekre, nem lesznek semmivé a halálban! Viszont látni fogjuk őt. Amen.

A jövő egyháza.

VI.

A mint én képes vagyok belátni és felfogni az állam, az egyház és a társadalom jövő berendezkedését, nemcsak vallás-erkölcsi és könyörületességi, hanem közművelődési és nemzetgazdasági tekintetben is szép és nagy hivatás vár a jövő egyházára és a jövő egyházának lelkészére. Ez a jelszó, hogy: „adatok nekem egy jó papot, egy jó tanítót, egy jó jegyzőt és jó bírót és országokat elkormányozok velők”, jövőben az állam, az egyház, a társadalom munkafelosztásának körvonalozása mellett, a jövő lelkészeire is nehéz terheket és nagy kötelességeket fog róni. Az irodai munkától ugyan felszabadulnak, de annál több teher néz rájuk társadalmi téren.

Nem hűnyhatunk ugyanis szemet azon tapasztalati igazság előtt, hogy napjainkban az iskolán kívül a hírlapok és könyvek terjesztenek minden ismeretet és az egyesületek mozdítják elő a haladást, fejlődést, gyarapodást, az elméleti és a gyakorlati igazságok érvényesítését úgy szellemi és erkölcsi, mint anyagi tekintetben. Az elmúlt századokban a szószék volt a fórum, a honnan az ismeretek szétáradtak. Ma más-ként van. Ma is igaz ugyan Lang Henrik szava, hogy nincsen szebb emelvénny a szószéknél; „de — hogy szinte az ő szavaival folytassam — a mai egyház nem tudósok akadémiája, hanem a jámbor és kegyes szívek gyülekezete; nem a theologiai civódás harettere, hanem a béke és öröm gyűlhelye”. Ez a templom. A templomon felül nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyesületekben rejlő erőt és a saját hatalmát és termékeit. Ma ezeket is fel kell ölelni, működése körébe kell vonni egy valódi prot. lelkésznek; a jövőben úgy látszik, még inkább.

A fentebb már érintett ifjúsági s egyéb vallásos, erkölcsi és jótékony célú egyesületeken kívül, a melyek mellett még számtalant lehetne felsorolni, de én csak jelezni kívánom az irányt, mert hogy milyen egyesületeket lehet alakítani az egyházakban, azt a helyi körülmények is szabályozzák, szervezni kell olyan társulatokat is, melyek az anyagi boldogulásnak is

eszközei legyenek. Itt sem kívánom én mindazon egyesületeket felsorolni, melyek egyik-másik egyházközségben már létesítve vannak s a milyenek még nagy számmal létesíthetők; csak rámutatni akarok példaként egynehányra, milyenek lehetnek: magtár, földművelési, ipari, kertészeti, méhészeti, szőlőtenyésztési, gyümölcsstermelési, házi-ipari, tűzoltó-egyesületek, mértékletességi, egészségügyi, takarékosági, betegsegélyező, temetkezési társulatok; segélyező, kölcsönnyújtó intézetek stb., stb.

Mindezek az elmúlt századokban ismeretlenek voltak, nem léteztek, legalább nálunk nem. A társadalmi, egyesületi életre nézve több példát alig ismerünk, mint a céheket. A céhek életéből és történetéből pedig tudjuk, hogy ez, későbbi vadhajtasaitól eltekintve, olyan testületi szellemet fejlesztett ki az iparos, polgár-osztálynál mindenütt, a mi csak emelőleg, buzdítólag és nemesítőleg hatott egyesekre is, a társulatokra is.

A külföldi protestánsoknál azonban, a mint olvasuk, úgy Angol, mint Franciaországban, a belmisszió, a cura pastorális, az evangelizációnak lényeges szervei, igen jelentékeny tényezői a parochiális egyesületek. Olvassuk például egy angol parochia ismertetéséből, hogy ott vannak: pokrócokat kiosztó, lábbelieket osztó, szegényeket, betegeket látogató, ócska ruhadarabokat osztogató, leves-osztó egyesületek; továbbá bibliát-olvasó s éneket gyakorló, vasárnapi iskolaegyesület, rendkívüli segélyt gyűjtő, mértékletességet terjesztő, templomfentartásra gyűjtő stb., stb. egyesületek és társulatok; mindezek ugyanegy parochián. Ott tehát nem tűnődnek s nem kell aggódni a felett, hogy ha már anyakönyvet nem vezet, kivonatokat nem készít, anyakönyvet nem másol, adóleírásokat nem bizonyít s katonaaállításnál nem segédkezik vagy az iskola s tanító felett nem ellenőrködik a pap, hát nem lesz tenni valója; sőt ellenkezőleg ott végez igazi vallásos, erkölcsi, emberszereteti, jézusi küldetést a lelkipásztor és nem nálunk, a hol csak egy kerekét képezi a közigazgatási kormányzatnak.

Mondanunk sem kell talán, hogy nálunk sem új dolog az, legalább általánosságban véve nem új, ha az erők tömörítését, az egyesületek, társulatok alakítását sürgetjük. Mert hiszen a nagy Széchenyi ezzel kezdte meg reformmunkáját; az egyesületek, társulatok szervezését célzó agitációval!

Hogy mire vitte vele a nemzetet, hogy mi hasznát vettük az egyesülésnek, szellemi és anyagi téren, elég a hatalmas pénzintézetekre, gazdasági egyesületekre, irodalmi s tudományos téren a Magy. Tud. Akadémiára, az Athaeneumra, a Frankiintársulatokra stb. stb. rámutatnunk. De volt-e Széchenyi ideje előtt csak egy kaszinó is a hazában? míg most alig van számottevő község, melyben kaszinó, vagy olvasó-egyesület, könyvtár, népkönyvtár stb. ne volna. A nagy Széchenyinek méltó követője vala aztán Fáy András, kinek nem közönséges szelleme belátván a társulás hasznait, erre buzdított nem csak az anyagi, hanem egyházi téren is. Ott vannak nyomukban a róm. katolikusok, az ő ezerféle egyesületeikkel: Szent István, Szent László-Társulatok, legény-egyletek, szentasszonyok-társulata (talán a nőegyesületek elődei) és több effélékkel. Bizonyára senki sem úgy tudja, hogy ezek egyszerre s könnyen jöttek volna létre. Sőt Széchenyinek is, Fáy-nak is voltak ellenzői, voltak erős ellenfeleik is. A katolikusokat is kinevették, talán nevettük mindnyájan társulataikkal; de vak az, aki nem látja ma már, hogy az egyesülésben rejlik az erő. Ha pedig a francia és

angol protestánsoknál, a honnan vebette a példákat a legnagyobb magyar, a nagy utazó Széchenyi, és nálunk is, szellemi, anyagi téren egyaránt oly nagy sikereket értek el az erők tömörítésével, a társulatok, egyesületek alakításával, akkor nekünk sem szabad többé ez utat, ezen eszközöket és módokat egyháztársadalmi téren kihagyni számításunkból! Nem csak, hanem szerény nézetem szerint a jövő egyházának, a jövő lelkészének erre a térre kell vetni magát, minden erejével. Bizonyára az úttörők jutalma nálunk is kicsinylés, kinevetetés, gúny és nevetség lesz, mint volt Széchenyié és többeké; de midőn olvassuk, hogy az első francia traktatus-társaság is csekély tőkével és nyolc darab iratkával kezdte meg működését s 1892-ben már 379,614 iratkát adott el s évi bevétele 32 ezer, évi kiadása 30 ezer frank volt; ha olvassuk, hogy Párisban az első vasárnapi iskola 1852-ben nyitott meg s ma már Párisban 101, egész Franciaországban közel 1000 vasárnapi iskola működik s 800 tanító vezetése alatt mintegy 8000 gyermek látogatja azokat; vagy hogy a párisi ref. egyházban évenként 100 ezer frankot gyűjtenek és költenek a gyülekezet szegényeire s hogy az árvaházak száma, bár az első árvaház a jelen században keletkezett, mégis ma már felül van 70 en; vagy végül, ha elgondoljuk, hogy az első ifjúsági egyesület 1852-ben 12 taggal alakult meg s első évi kiadása 2100 frank volt, 1892-ben pedig 638 tagja 40000 frank kiadása s egy négyemeletes 612000 frankos saját palotája van; (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1894. évi 2. sz.) és ezekhez vesszük a Széchenyi által alapított intézmények által és más téren a társulás, egyesülés útján elért sikereket: lehetetlennek tartom, hogy a mi lelkünkben is nemes elhatározás ne keletkezzék e magasztos példák követésére, e felséges egyháztársadalmi misszió eredményeinek az utánzására, elérésére!..

A nagyobb szabású egyháztársadalmi tevékenységre ösztönöz bennünket a katolicizmus újabb állásfoglalása, mely már-már azon századbeli események ismétlésének tűnik fel, midőn t. i. állami hivatalt csakis róm. katolikusok viselhettek. Mert vajjon nem ide céloz és törekszik-e végeredményében a folyó évi január 16-án, Budapesten tartott kath. nagygyűlés némely határozata; p. o. „kiki töle telhetőleg a kath. egyleti élet előmozdítására törekedjék, kath. ifjúsági, kath. legény- és munkásegyletekben és kath. körökben részt vegyen, és a kath. jótékonyági egyletek működéséhez hozzájáruljon.“ De még ez hagyján! Ez nem sért senkit, csak példát ad nekünk is, hogy szintén legyünk részen, tömörüljünk, egyesüljünk. De mit szól a nemzet géniusza az itt következő határozatra: „A polgárok községi, hatósági és országos képviseleti választásaiban részt vegyen és ott megbízható kath. férfiakra és ilyenek hiányában csak arra szavazzon, ki a kath. hitet és egyházat meg nem támadja; hanem annak védelmére vállalkozik és ezt határozottan meg is fogadja.“ Az egészből már csak egy pontocskára maradt ki, az, hogy „Magyarországon állami és közhivatalokat más, mint katolikus ember, nem viselhet.“

Valóban csodálkozni lehet annak felfogásán, a ki azt hiszi, hogy még most sincs kulturharc! Miután szerintem benne vagyunk, ahoz képest kell felfegyverkeznünk egyháztársadalmi téren is, a védelemre. Azt az ellenvetést, hogy a mi népünk, város- és faluszerre nem hajlandó társulatok, egyesületek szervezésére, ma már nem lehet elfogadni; mert ezt számos példával lehet tagadni; valamint tagadnunk kell azt is, hogy nem hajlandó a jótékony célokra való adományok hozatalára. Ez utóbbit igazolja az egész prot.

Meg vagyok győződve arról, hogy Önök között egy sincs olyan, a ki hozzám azon kérdést intézné, hogy mi címen emlékezünk mi meg e helyen ez alkalommal a világtörténelem e kimagasló alakjáról? De ha Önökhöz kérdést intéznek, velem együtt válaszolják azt, hogy minden társadalmi intézménynek, különösen pedig a vallási intézményeknek lét-alapja a felebaráti szeretet magasztos és örök-igaz törvénye, a mely mindenkit kötelez arra, hogy a csak szűkkörben működő és a közjót előmozdító egyének emléke iránt is kegyelettel viseltessék: — hát még azon egyének iránt, a kik az egész emberi társadalom köz-javának előmozdítását tűzték ki célul, hát azok iránt, a kik egész életüket hazájuk és a közjó munkálatában töltötték el; hát azok, a kik az egész emberi társadalmat a keblökre ölelték! hát azok, a kik mindenkit csak magukat nem szerették!! hát ezek emlékezte iránt nincs-e kötelezve az egyén, vagy az intézmény?

De, nagytt. egyházm. közgyűlés, a ravatalon nyugvó iránt, ki a világtörténelem legkimagaslóbb alakjainak egyike volt — mi hálára is vagyunk kötelezve, mert azt mindnyájan tudjuk, hogy egyházi és vallási szabadságunk törvényekkel és két oldalú szerződésekkel már biztosítva volt ugyan, de egyházunkat alárendelt helyzetéből az 1848-ik évi törvényekben biztosított vallás-egyenlőség magasztos eszméjének törvényileg lett kimondása emelte ki. Ezért mi hálával tartozunk, a mely hálánk kifejezése végett azt hiszem, hogy mindnyájuk közérzetének adok kifejezést akkor, midőn indítványozom

1-ször. Jegyzőkönyvünkben legyen megörökítve a halhatatlan nagy férfiúnak érdeme.

2-ször. Jegyzőkönyvünkben adjunk kifejezést a gyász-
eset alkalmából érzett őszinte mély és igaz fájdalomnak.

3-ször. Jegyzőkönyvünk küldessék meg a család-
tagjainak.

4-szer. Határozatilag mondassék ki, hogy az egyház-
megye elrendeli minden egyházközségben a gyászisteni
tisztület tartását, és a temetés napján a harangoknak meg-
húzását. A mely indítványaim elfogadása folytán azt ha-
tározat erejűnek kijelentem."

* * *

Az érzékeny közbánatban ezen mindnyájunk szívé-
ben viszhangra talált szavai s indítványai az elnöknek
határozattá emeltetvén: a családhoz a következő részvét-
iratot sürgőnyileg küldte el a közgyűlés:

* * *

"A tornai ev. ref. egyházmegye Tornán 1894-ik évi
március hó 28-án összegyűlt közgyűlése a hazafiúi fájdalom és bánat mély megilletődésével emlékezvén meg a nemzetet ért kifejezhetetlen veszteségről, fájdalmas részvétét nyilvánítja nagy hazánkfáinak, néhai *Kossuth Lajos* úrnak, Magyarország volt kormányzójának, a magyar nemzet megváltójának elhunytá felett a gyászoló család előtt.

Enyhítse a család fájdalmát a hazánkat s ebben protestáns egyházunkat is épen oly érzékenyen sújtó bánatában azon tudat, hogy a nagy veszteségnek mi is részesei vagyunk, s hogy a nagy halott iránt a protestantismus szabadságának fejlesztése érdekében teljesített működéseért, a hála-érzet és az emlékezet lelkünkben örökké élni fog. S enyhítse a közös veszteség feletti kinos bánatot azon megnyugtató gondolat is, hogy a száműzetés keserű szenvedései a hazai szentföld kebelében megszűnven, a nagy halott békén fogja kipihenni a testet és lelketrázó fáradsalmakat."

* * *

A nagy száműzött halála felett érzett fájdalomnak illetén való kifejezése után hozzáfogtunk a gyűlés tetemes számú tárgyaitak lebonyolításához.

Az esperesi jelentésből kiemelendőnek tartom a következő mozzanatokat: Először is tudomására hozza egyházmegyének, hogy a zsinati törvények értelmében ezelőtt 10 évvel egyházmegyénk is a 10 évenkénti tisztújítás elvét fogadván el, ez alapon a tisztikar, a múlt őszi közgyűlés rendelete értelmében, újból választott, s felolvasztott a szavazatbontó-bizottság jelentése, melynek eredményét annak idején közöltem e becses lap olvasó közönségével. Most csak azzal toldhatom meg, hogy az első szavazáskor többséget nem nyert világi jegyzői állásra, egy második szavazásnál, *Thüróczi Endre* lett egy szó többséggel a győztes.

Az egyház iránti meleg szeretet a lefolyt évben is szép áldozatokban nyilatkozott; majdnem minden egyházunkban voltak áldozatkész szellemű hívek, kik a különben nagy mérvű egyházi adó mellett meghozták áldozataikat ott, ahol a szükség leginkább mutatkozott, a menyinyben készpénzben 1898 frt 63 krt adakoztak egyházi célokra, s befektetéseket 1564 frt 46 krig eszközöltek, a mely áldozatkészség itt, a mi csekély népességű és anyagi gondokkal küzdő kis egyházmegyénk hívei részéről nem csekélylendő, sőt erejüket meghaladó buzgóság eredménye.

Ez évben nagy lelki gyönyörűségünkre vallás-sérelem nem fordult elő a különböző felekezetek között, dacára az e vidéken élő róm. kath. lelkészek gyakori kegyes gazdálkodásainak.

A tanítói fizetések hivatalos összeírása szerint 27 tanítóságunk közül 13-nak javadalmazása nem üti meg a 300 frt minimumot, lévén az összeírás végeredménye szerint 8495 frt 65 kr azon összeg, mely a tanító és kántori teendőikért javadalmazásként fizettetik, a melyből tisztán tanítói fizetés címen, 5961 frt 76 kr, kántori teendőikért 2533 frt 89 kr vétetett fel. Megjegyzem, hogy több felvételnél az ingatlanok tiszta jövedelme s szolgálmanyok értéke tisztán tanítói fizetésnek vétetett fel, ami bizonyára eléggé aggályos. Ily felvétel mellett, annyival inkább, mivel tudva azt, hogy egyházaink között alig van olyan, mely a törvényben megszabott korpótlékot megadhatta, avagy csak a 300 frt minimumot is önerejéből előteremteni képes legyen, — azon már múlt évi határozatnak, hogy az állami segílyt 400 frtig igénybe veendjük, az egyházkerület útján a konventnél való megsürgetése határozottatott el, nehogy ez is oly csiga lépésekkel haladjon a különben nagyon tisztelt konventnél, mint a papi gyámintézet ügye. — Mert ha Abauj-Torna vármegye közigazgatási bizottságának az oklevél nélküli tanítókra hozott azon határozata, hogy azon tanítók, kiknek folyó évi július 1-én oklevelük nem lészen, végre is hatatják: akkor az egész egyházmegyénkben aligha marad 10 tanítónál több. A lelkész-tanítóságokat pedig a nm. vallási miniszter úr csak igen gyéren és akkor is csak nagy kunyorálásokra hajlandó engedélyezni.

A közalap járulékok a kívánt időre az utolsó krig rendeltetési helyükre, s a földhitel-intézethez beszoigáltattak. Az ez évi kivetések 2 frt 50 kr apadást mutatnak a múlt évihez viszonyítva, a mennyiben 276 frt 90 kr helyett, 274 frt 40 kr az évi járulékok összege. Így is megüti ugyan a konvent által kívánt lélekszám szerinti 5 krt, mivel 5:02 kr esik egy lélekre, de azért az esperes megbízott, hogy jövőre járulékaik helyesbbitésére hívja fel azon egyházak elöljáróit, ahol némi hanyatlás észleltetett az áldásos intézmény gyámolítása körül.

A Debrecenben és Kolozsváron felállítani szándékolt bölcsészeti és theológiai facultásokra, sajnos! csekély ösz-

szeg gyűlt, összesen 17 frt 68 kr, a melyből az tűnik ki, hogy egyházmegyénk nem osztja egészben véve a konvent azon nézetét, hogy ezek lennének „ev. ref. egyházunk első rendű szükségai.

Egyházmegyénk statisztikai adataiból annyit közlök, hogy a lélekszám 9178, a múlt évről 198 esettel múlt-ják felül a születések a halálozások számát; tanköteles gyermek van 1283, ebből iskolába jár 1277. Tőlünk senki sem tért ki, hanem áttért hozzánk 4 nő, mely utóbbi adat nem ad tápot azon többször hangoztatott feltevésnek, hogy szent Sionunk örüllői kevés gondot fordítanak a gondjaikra bizott nyáj összetartása érdekében.

Egyházmegyénk elfogadta a főiskolai igazgató-tanács által, a supplicacionalis segély megváltása fejében ajánlott megosztás szerint reánk esendő 50 frt évi összegnek a kifizetését, hanem az e címen begyűlt összegnek hová fordítása iránt nincs egy értelemben sem a gömöri egyházmegye, sem a főiskolai igazgató-tanács javaslatával; a mennyiben a maga részéről az egyházmegye a kerületen azon óhajának ad kifejezést, hogy a *supplicacionalis váltásösszeg fele része fordítsassék az újabb időben Sárospatakon kezdeményezett, úgynevezett modern supplicatioban résztvevő theologiai ifjak kirándulási költségeinek fedezésére, a másik rész pedig az 5-ik theologiai tanszék felállítására.*

Az egyházkerületi tantervet tanügyi bizottságunk egész terjedelmében elfogadhatónak mondta ki, az egyházmegye is ily értelmű felterjesztést fog az egyházkerületre benyújtani.

Áj temploma építését megkezdeni óhajtvá, a betervezett költségvetés és építési tervezet megvizsgálását végezt küldöttség megy. *Torna-Ujfalu* új tanítószágot szervez; valóban rendkívüli áldozathozattal összeállította s megerősítés végett beterveztette új tanítói díjlevelét, melyben ez a 16 családból álló egyházunk, eddigi kötelezettsége fentartásával, évenként 301 frt tanítói javadalmazásnak a terhét is hordozni kész, csak-hogy gyermekei ne járjanak más községbe iskolába, vagy hogy a helyben levő kath. iskolába ne kényszerítenek járni gyermekeiket.

Leverőleg hatott egyházmegyei gyűlésünkre *Ragályi Géza* szádellői lelkésznek az egyházmegyei aljegyzőségéről minden indoklás nélkül történt lemondása, s még inkább az, hogy kérésünk dacára sem volt hajlandó lemondását visszavonni. Annyival inkább sajnáljuk az ő visszahúzódsát, mivel úgy ismerjük, mint a ki a közügyet s annak érdekét szolgálni mindenkor késznek és hivatottnak bizonyult, s a közelmúltban különben is oly sokat vesztett egyházmegyénk, hogy mindnyájunknak tenni, hatni kell, hogy megállhassunk. Az ő visszalépése veszteség. Helyére a választás elrendeltetett.

Három rendbeli fegyelmi ügyet tárgyalt a bíróság, melynek mindegyike kellemetlenül érintett mindnyájunkat, mert mind a három egy egyházból merülván fel, sajnálatra méltó tanúságul szolgál arra, hogy a hol a lelkész és hívek között a kellő szeretet és bizalom meglazul, ott a kis szikra hamar lángra gyúl, s ha idejében nem vigyáznak a vigyázók, a veszély kimaradhatatlan.

Miskolcra a ker. gyűlésre az elnökökön kívül, id. *Kapossy György* egyházi és *Naményi Pál* világi tanácsbírák küldettek ki képviselőkkül.

Mielőtt tudósítasomat bezárnám, őszinte köszönetet mondok az egyházmegye nevében, a testvér Abaúj egyházmegyének és különösen *Füzy János* levéltárnok úrnak azon szívességeért, melylyel a nevezett egyházmegye levéltárában levő s tornai egyházmegyénket érdeklő, régi okmányokat rendelkezésünk alá bocsátotta.

Nem sok ugyan az okmányok száma, de egyház-történelmi szempontból becses.

Ugy szintén elismerés és köszönet adójával adózom itt a nyilvánosság előtt, a *varbóczyi* egyház nevében, *Naményi Pál* egyházmegyei világi tanácsbíró úrnak, ki látván e kis és szegény leányegyházunk nagy szükségben sínlő helyzetét, részére 100 frtot adni kegyeskedett. Ezen nemes, és valóban keresztyéni érzelmekből származó jó cselekedeteért, találjon keble Istenénél a cselekedet nemességéhez méltó jutalmat.

Arday J. Dániel.

III.

A *már.-ugocsi* ev. ref. egyházmegye múlt hó, 29-én tartotta meg közgyűlését Técsőn, *Szöllősy Antal* gondnok és *Csernák István* esperes elnökle alatt Szokás szerint előbb isteni-tisztelet volt, mely alkalommal *Győrffy Ede* gödényházi lelkész imádkozott. A gyűlést, esperes imája után, a gondnok nyitotta meg Beszéde elején örömmel üdvözlöi a gyűlés tagjait s köszönetét fejezi ki, hogy ily szép számmal jöttek össze. Majd kiemeli a prot. autonómia nagy becsét, mely akkor nyilvánul legértékesebben, ha a hívek kellő érdeklődést tanúsítanak egyházi ügyeink iránt. A jelenben sok oknál fogva fokozott mértékben kell nyilvánulni ezen érdeklődésnek. Mi követvén Jézus parancsát, szeretjük ellenségeinket is. Hittel tekintünk a jövőbe s reméljük, hogy prot. egyházunk győzelemmel kerül ki a küzdelemből. Megemlíti, hogy zsinati törvényeink szentesítést nyertek s bizalmát fejezte ki, hogy azoknak üdvös hatása nem marad el. Végül — folytatja gondnok — röjjük le kegyeletünk adóját *Kossuth Lajos* iránt (e szavakra a gyűlés tagjai felállottak), ki megteremtette a mai Magyarországot, ki az egyházi téren is örökre emlékeztetessé tette nevét az 1848-ik XX-ik t.-c. megalkotásával. Kívánja, hogy *Kossuth* eloszló porai, az általa hön szeretett haza földében békében pihenjenek. Ezzel a gyűlést megnyitja.

Miként fejezze ki közgyűlésünk kegyeletét *Kossuth Lajos* iránt, erre nézve több indítvány tétetett s elhatároztatott, hogy az őt méltató jegyzőkönyvi pont gyászkeretbe foglaltassék jegyzőkönyvünkben; továbbá, míg el nem temetetik, az egyházakban a harangok meghúzássanak, ápril 1-én a lelkészek gyászbeszédben emlékezzenek meg róla s a kik temetésére mennek, csatlakozzanak a megyei küldöttséghez.

A kegyeletnek és részvételnek ezen megindító jeleitei után következett a gyűlés rendes tárgysorozata.

Erdő Imre, újonnan választott tanácsbíró felesküdt; az esperes időközi intézkedései helybenhagytak.

A közalap bizottság jelentése szerint egyházmegyénk-ből 868 frt 10 krt fizetnek az egyházközségek ez évben az országos közalapba. Hátrálék megnyugtatóan kevés. Követendő példaképen kiemeltetett a *técsői* egyház, hol a hívek évről-évre fokozatosan többet szolgáltatnak be a domesztikába.

Az egyházmegyei gyámbizottság jelentése szerint a gyámpénztár vagyona készpénzben és betéti könyvecskéken 14.007 frt 97 kr., az egyházmegyei közgazgatási pénztárnak 5048 frt 07 krja van.

A tanügyi-bizottság az iskolák téli megvizsgálásának eredményéről ad számot. Örömmel hallottuk, hogy tanügyünk örvendetesen halad előre.

Ezzel szemben mély lehangoltságot támasztott azon bizottság jelentése, mely a *bábonyi* egyház pénzügyeinek megvizsgálására volt kiküldve. Ezen egyházban ezer forintot meghaladó összegről nem tudott számot

adni a presbitérium. A közgyűlés fegyelmi vizsgálatot rendelt el úgy a lelkész, mint a presbitérium ellen.

Dabolcon az évek óta tartó elégedetlenség s az ebből származott háborgás reményhetőleg megszűnik. Itt az egyház s az egyházmegye a nagy teher miatt kénytelen volt feladni és községivé változtatni az iskolát. Ezáltal kevesbedett a hívek egyházi adója.

A t.-ujlaki lelkész, *B. Nagy Elek*, ki a múlt ősszel lelkészi állomásáról lemondott s lemondását akkor az egyházmegyei közgyűlés elfogadta, most hívei kérelmére lemondását visszavonta. Midőn közgyűlésünk őt ismét t.-ujlaki lelkésznek nyilvánította, emelkedett hang, mely nem tartotta helyesnek nevezett lelkész ezen manőverét.

Halmiban a lelkész-választás törvényesen folyt le, az új lelkész, Varga Károly megerősített.

A *m.-szigeti* kántortanítói állomás külön választásába örömmel bele egyezik a közgyűlés, de a jelenlegi kántor-tanító gyám- és nyugdíj igényeit biztosítani kívánja. Minthogy a betérjesztett iratokban ez a biztosítás nem találtatott, visszatétetni határozta az egész ügyet új tárgyalás végett a presbitériumhoz; de a szigeti küldöttek azonnal megfelebbezték az egyházmegyei gyűlés határozatát, úgy lévén meggyőződve, hogy a kántortanítói állás külön választásának folyama alatt a jelenlegi kántor-tanító igényei biztosíthatók lesznek.

Az ugocsamegyei ref. tanítók új tanítói egyesületet kívánnak alkotni. Alapszabályaikat betérjesztették; de már csak az őszi gyűlésen válik el dolguk, minthogy az alapszabályzat kiadatott a tanügyi bizottságnak s ez majd a jövő gyűlésre nyújtja be ítéletét.

Az egyházmegyei lelkészi könyvtár számadása rendszerben van, csak a befizetésnél van roppant nagy rendetlenség, minthogy a hátralék szerfeletti.

Nem régen történt, mikor az egyházlátogatást térről nyárára tettük át s már indítványoztatott, hogy fordítsuk vissza. De a gyűlés fentartja a jelen állapotot s a kellemes juniusi napokban indul meg a vizitáció.

Az egyházközségi vagyonskönyvek egyöntetű kiállítására egy bizottság alakított, mely hogy jó munkát végezzen, átvizsgálja a kebelbeli egyházak minden gondnoki számadását s az ezekből vett észrevetelek nyomán készíti el a vagyonskönyvet.

Az államsegély kiosztását egy bizottság teljesítette. Sok volt a kérelmező, kevés a pénz.

Végezetre Csernák István esperes emlékezik meg a kegyelet hangján Nagy József halmi lelkészről, ki 44 évig munkálkodott a lelkészi pályán. Emlékét jegyzőkönyvében örökíti meg közgyűlésünk.

És annak megemlékezésével, hogy a jövő gyűlés Huszton lesz, ez a mostani befejeztetett.

Biki Ferencz.

IRODALOM.

* „*Fejes István összes költeményei*” cím alatt jelennek meg legközelebb a „Zemplén” nyomdájában s a Révay-testvérek bizományában S. a. Ujhely református papjának, közéletünk egyik kiváló tagjának az 1855—1893 időszakban szerzett költeményei, vastag papirosra, igen csinos kiállításban. Az első kötet (1—399 l.) lyrai és vegyes költeményeket, a második (1—471 l.) három költői beszélyt és két szomorú játékot foglal magában. A közönség már ismeri a költemények nagy részét a szerző korábbi kiadványaiból és a hirlap-irodalomból,

a hol újabb időben gyakran találkozhatott a *Fejes* névvel. A beszélyek közül a pályanyertes („Egy szép asszony”) szintén megjelent már önállóan s jelentékenyen hozzájárult a költő névének emeléséhez. Így, együtt a két, *sűrűn nyomott* kötet beszédes bizonyosság a szerző költői erének gazdagsága s írói kedvének tartóssága mellett s mi mint református egyház csak a legtisztább örömmel gondolhatunk arra az édes valóságra, hogy *Tompánk és Szász Károlyunk* mellett *Fejesünk* is van a költő-papok díszes sorában. Nem a mi dolgunk, hogy szerző helyét s költészetének értékét meghatározzuk, annyit azonban mi is megjegyzünk, hogy *Fejes* ugyanaz költeményeiben is, a ki az életben, a társadalomban, az emberekkel való különböző viszonyaiban: a gondolkodó, bölcselkedő lény, a ki nem érzelmeinek mélységével, nem kedélyének bensőségével, vagyis nem a közvetlenség varázsával hódít, hanem elmélkedő, boncoló eszével, ítéleteinek erejével szerez magának tisztelőket. Még lyrai költeményeiben is tulnyomó az elmélkedő elem. Mindig tartalmas, de nem mindig vonzó s a ki egészen akarja méltányolni, nem elégedhetik meg költeményeinek csupán egyszeri elolvasásával. Kitűnő oldala, hogy csak a nemes, a tisztas, a fenséges ihleti, az alacsony, a nemtelen, a szennyes iránt csak kárhoztató szava vagy jobb esetben szánó szíve van. — Tárcaunkban három kisebb költeményét mutatják be a t. szerzőnek, az olvasó elfogja találni, hogy miért esett választásunk éppen arra a háromra. — A két kötet bolti ára 6 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ev. ref. egyház Kossuth temetése napján megható gyászünnepelet tartott. A harangok hívó szavára a város minden részéből tömegesen tódult a nép az ev. ref. templom felé s néhány perc alatt a hatalmas épület teljesen megtelt a nemzetet ért nagy csapást mélyen érző honfiakkal és honleányokkal. Együtt gyászoltak az ev. ref. vallásúakkal a róm. katolikusok, a gör. katolikusok és izraeliták is. A főiskola tanári kara s itt levő tanulói, a városi képviselő testület, a népbank hivatalnokai és az iparosok testületileg jelentek meg, ez utóbbiak saját gyászba borított zászlójuk alatt. A népiskolák növendékei is együtt gyászoltak a felnőttekkel. A nagy közönség mély meghatottsággal énekelte a XC. zsoltár két első versét, mely után a polgári énekkar zendítette rá a „Borultatok le honfiak” kezdetű gyászeneket. Ennek utolsó soránál lépett a szószékre *Bálint Dezső* helybeli lelkész s a mély meghatottság reszkető hangján kezdte el alkalmi szép imáját, aztán egy gyönyörű gyász egyházi beszédet tartott a Luk. 24. 19 ben olvasható következő igék felett: „*Proféta vala, beszédben és cselekedetekben hatalmas, Isten előtt és az egész község előtt.*” Hiven, megkapóan rajzolta Kossuth áldásos működését s őt mint valódi profétát mutatta fel beszédeiben és cselekedeteiben, életére és működésére ügyesen alkalmazván a találó s szebbnél szebb bibliai kifejezéseket. Nagyban emelte a szónoki mű becsét az, hogy mindvégig megmaradt alkalmi egyházi beszédnek. A beszéd közben az egyházi vegyeskar nagy hatással énekelte vezérének „Kossuth halálára” című darabját, melynek szövege következő:

„Sirjatok, sirjatok, gyász ruhát öltsetek,
Gyászoljátok, sirassátok az árva nemzetet!
Elhunyt a hős Kossuth, lángelke égbe szállt,
A hontalan, a bujdosó már szebb hazát talált.

Sirjára tegyetek borostyán koszorút,
Magyarország fényes napja örökre elborult.
Sirjatok, sirjatok, gyászruhát öltetek!
Magyar nemzet édes atyja: Kossuth, Isten veled!
Kossuth, Isten veled, Kossuth, Isten veled!

A záró ima után szintén a vegyes kar adta elő a »Tavasz elmúlt, a rózsának lehullott a szép virága« kezdetű általános ismert Kossuth-dalt azzal a módosítással, hogy »Ne sirj, ne sirj Kossuth Lajos« helyett »Pihenj, pihenj Kossuth Lajos« vétetett be a szövegbe. A templom kijáraitainál elhelyezett perselyekbe 20 frtnál többet adakoztak a hívek a »Kossuth-alap« javára. Az isteni tiszteltet után számosan keresték fel Balint Dezső lelkészt, hogy neki a szép sikerért gratuláljanak. Az egyháztanács egyik tagja a beszédet lemásoltatva, Kossuth Lujának megküldötte s többen sürgették annak kinyomatását is, a minek csakugyan kár volna elmaradni.

— **„Zsindely-émlék“-re** újabban adakoztak: Finkey József, tanár 1 frt (1 pl.), Szeőke József Mánd 2 frt, Szalánczy Bertalan, Komoró 5 frt. Összesen: 7 frt.

— **A kassai ev. ref. egyház** húsvét első napján ülte meg fenállásának 250 ik évfordulóját. A kettős ünnepi istenistisztelet délelőtt 10 órakor a gyülekezet megható éneklésével kezdődött, melynek végső hanghullámai még egyre fülünkbe csengettek, midőn a szószéken megnyitak az úr hű szolgájának, *Révész Kálmán* kassai lelkésznek ajkai, kinek imája s egyszersmind a 118 zsolt. 15—24. versei alapján készített, az ünnep méltóságához illő, történeti adatokban s tanulságokban gazdag s valódi szónoki lendülettel előadott beszéde az ő már is gazdag babérkoszorújának hervadhatlan levelét fogja képezni. Az úrvacsora felett *Kenessey Béla* budapesti theol. tanár imázott s agendázott. Csodálkozásunkkal öleltük át egyházunk mézédés ajkú papját. Egyszerűen beszélt, de érezte s velünk is éreztette, a mit mondott, mert szíve teljességéből szólt szája. A kelyhet Kádár János helybeli segédlelkész osztotta s ketten elégitették meg a közel 600 főnyi gyülekezetet. Végül ismét a gyülekezet énekelte oly buzgósággal, melylyel vajha mindnyájunkat megáldana az Ur! Nem hagyhatom említés nélkül a kassai ev. ref. nőket, kik csaknem 300 frtnyi kiadással egy remek kivitelű kelyhet készítettek a nagy nap emlékére. Nemes tettük önmagát dicséri legjobban. A szép emlékünnap mozzanatai, az elmondott beszédek és imák stb. közelebb *emlékkönyvben* is olvashatók lesznek.

— a — n.

— **Választások.** Az abauji ev. ref. egyházmegye esperesévé *Antalfy László*, a vadászti lelkész lett *sors-húzás útján*. A két jelölt teljesen egyenlő számú szavazatokat kapott s e miatt a sorsot kellett segítségül hívni a szép és erős verseny befejezésére. A népes egyházmegye kormányán szerencsét kívánunk a teljes férfiúi erejében lévő új esperesnek. *Tiszaföldvári* lelkészszé, *Vári Szabó Sámuel* utódává, szavazattöbbséggel *Zoványi Jenő* kolozsvári lelkész, a „Vallás és Egyház“ buzgó szerkesztője választatott meg. Szeretjük hinni, hogy a központtól távol is hű munkása marad a prot. irodalomnak, a hol már babérokat is szerzett.

— **Adományok.** *Vay Miklós* báró, az általa forrón szeretett sárospataki főiskolát újabban is kitüntetésben részesítette, megküldvén a szépműzeti muzeum számára Munkácsy Honfoglalásának színnyomatú másolatát gyönyörű keretben. A főiskola közigazgatója sietett kifejezni e nagybecsű figyelemért az egész tanári kar mély

háláját. — A képet érdemes megtekinteniök még azoknak is, a kik a nagy feltűnést keltett műremeket eredetiben szemlélhettek, mert az a legsikerültebb másolatok közé tartozik. — *Csoma József*, az abauji egyházmegye új tanácsbírája a kebelbeli papi özvegy árvatartat, hivatala elfoglalásakor, 1000 frtal ajándékozta meg. Az özvegyek és árva istene látja az emberek cselekedeteit!

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése** Kolozsváron múlt hó 29 ikén kezdődött. *Bánffy Dezső* főgondnok megnyitó beszédében az egyházpolitikai törvényjavaslatok elfogadása esetén beálló változásokkal is hosszabban foglalkozott. A jövő iránti bizalmunkat mondá, erősíteti az a tapasztalat, hogy az államkormány, felismerve a protestáns egyház nagyfontosságú hivatását, segítő jobbát nyújtá annak emelésére, a mit eléggé bizonyít a legújabb kiutalt 150,000 frt államszegély, továbbá a papi állások javadalmazásának az 1848. 20 t-c. szellemében való tervezése. Ezek által az intézkedések által, véleménye szerint, bőven kárpótolva lesz az a veszteség, a mely az egyházpolitikai javaslatok elfogadása által papjainkat érheti. *Szász Domokos* püspöki jelentésében szintén érintette az egyházpolitikai kérdéseket, s tüzetesebben az egyházkerület ügyeivel foglalkozott. Jelentésében örömmel említette, hogy néhány év alatt a *központi segélyforrások alapja* ötödfélszázezer forint szaporodott, s jelenleg megközelíti az egy millió korona értékét. A központban kezelt alapok tekintélyes része jelzálog-kölcsönökbe helyeztetvén el, ezáltal az évi jövedelmi többlet megközelíti a 12,000 frtot. Érdekes a püspöki jelentésnek az az adata, hogy egyházi építésekre az 1891-ik évben 150,000 frt, 1892-ben pedig 200,000 forint fordított. Az igazgató-tanács jelentéséből kiemeljük, hogy az erdélyi egyházkerület tisztviselői a múlt évben 35,055 frt. 41 kr. segélyben részesültek. Legfontosabb tárgya a közgyűlésnek a kolozsvári theológiai fakultás ügye volt. Szavazattöbbséggel elhatározta a közgyűlés a fakultás megnyitását, miután a 32,012 forint 20 kr évi szükséglet fedezésére 32,393 frt. 25 kr. fedezet van kimutatva. A megnyitás idejéül 1895. szept. 1. tűzetett ki s felhatalmaztatott az igazgató-tanács, hogy az ünnepélyes alkalomra az egyetemes konventet meghívja s esetleg ülésének Kolozsváron tartására felkérje. Felhatalmazta a közgyűlés az igazgató-tanácsot arra is, hogy az 5 rendes és 2 docensi állást meghívás s esetleg külön-külön egyezkedés útján is töltsse be. A fakultás elhelyezésére szükséges épület terve jóváhagyatott s beleegyezett a közgyűlés abba is, hogy az építésre szükséges 160,000 frt jelzálog-kölcsönből fedeztessék. Utasított az igazgató-tanács, hogy ezeket a határozatokat az egyetemes konventnek jelentse be s a vallás- és közoktatási miniszterrel indítsa meg a hivatalos tárgyalást arra nézve, hogy a theol. fakultás a *Ferencz József* egyetemen lehetőleg kapcsolatba hozható legyen. Az utóbbi évek pénzügyi műveleteinek nyereségéből, a mi 170,000 frtra rúg, 120,000 frt a theol. fakultás alapjához csatoltatott s ezen intézetnél *Szász Domokos* püspök nevére 5000 frtos alapítvány tétel; továbbá a helyi özvegy-árva alap növelésére 5000 frt, a kerületi domesztikára 4000 frt, a székely-udvarhelyi főgimnáziumnak 3000 frt, a marosvásárhelyi ev. ref. felső leányiskolának 2000 frt, az egyházkerület történetének megírására pedig 3000 frtot szavazott meg a kerület. — A közgyűlés papszenteléssel volt összekötve s ez alkalommal 25 lelkészt avattak fel.

letet, mely azt a progimnázium álláspontjára süllyeszti, a miből aztán — mint természetes következmény — önként folyik, hogy a népiskolai tankönyvek egy része is ezen speciális cél szolgálatába szegődik.

Nem, uraim! A népiskola nem a gimnáziumé. A népiskola a nemzeté s az egyházé; s nem azért van, hogy a gimnáziumra előkészítse növendékeit, hanem azért, hogy az életnek tanítson és neveljen. A népiskola lehet a gimnáziumnak édes testvére, de szolgálja sohasem leendő. Önálló intézmény az, mely a nép szellemi, erkölcsi és anyagi érdekeinek őre. Fáklya az, mely szerte világol e hazában s mihelyt a gimnáziumok pitvarába helyeztetik, megszűnt az lenni, a mi; világa csak egy parányi térre szoríttatván, milliók fosztatnak meg áldást sugárzó fényétől. Nos, uraim! Ezekben határozódik a népoktatás fenséges hivatása. . . S ha ezt tartják folyton szem előtt a tanügyi adminisztráció ide vonatkozó minden intézkedésében, akkor a népoktatás ügye megtalálja majd minden téren, a társadalom minden rétegében azt az érdeklődést, azt a támogatást, melyet megérdemel. Akkor bizonyára megszűnik a közönyösség, életre kelnek a szunnyadó erők s hozsánna kél a tanítók ajkairól a jó, a nemes ügy zászlóvivőinek nyomában s a méltatlankodás zúgó viharába vész minden törekvés, a mi a szent ügy zászlájának előrevitelét gátolni, annak fennenn lobogását akadályozni született.

Nem, uraim! Nem azok az *engedetlen* tanítók okai annak, hogy ilyenekül bélyegeztettek, hanem az a téves irányú felfogás, mely a népiskolát progimnáziummá dekratálja s meg aztán emez örök szép paedagogiai elv, mely őket hódolatra készíti: „A gyermeknek a legjobb éppen elég jó.”

Há az „Irodalmi Kör“ azon helyzetben lesz, — a mit mi óhajtunk legforróbban, hogy a legjobbat adhatja, akkor a Kárpátoktól Adriáig minden protestáns tanító kötelezve érzi majd magát, kötelező szabályrendeletek nélkül is arra, hogy az „Irodalmi Kör“ kiadványait használja.

Hisz az talán mégis csak meg van engedve annak a szegény tanítónak, hogy gondolkozhassék nehéz hivatása sikeresebb és tökéletesebb betöltésének módzatairól?!

Hogy tapasztalatokat gyűjthessen, hogy tanulhasson, — s tanulmányait — tapasztalatait a legfelségesebb, a legmagasztosabb közügy — a népnevelés szent ügyének javára felhasználhassa?!

Óh Uraim! Higgyék el: a tanítók is kinőttek már a kiskorúság békjából. Már gondolkoznak. S midőn önértettől dagadt kebelük vallják magukat a nemzet nap-számosainak, nem hajlandók egyszersmind az alázatos s mindenre kész hitvány szolga szerepét felvenni. S kezdik gondosan megválasztani azokat az eszközöket, melyek segítségével hivatásukat sikeresebben betölthetik.

Talán éppen itt és ebben gyökeredzik a főiskola Nt. igazgató tanácsának azon az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz felterjeszteni jónak vélt, panaszszal elegyes határozata, hogy „a tanítókkal együtt a lelkészek is tétessenek felelőssé a tekintetben, hogy az iskolákban az Irodalmi Kör kiadványai használtassanak tankönyvekkül; továbbá, hogy ama határozatának, mely szerint az engedetlen tanítók megbírságolandók, a legszigorubb végrehajtásáról gondoskodjék.”

Nos, uraim! Én és velem együtt az egyházkerület tanítói nem kérdezzük: jogos-e, méltányos-e, igazságos-e, korszerű-e ez a határozat; nem kérdezzük: vajjon jól megfontolta-e a nagytiszteletű igazgató-tanács ezen határozat következményeit, s vajjon föllelhető-e abban a protestantizmus alapkövét képező, azon soha meg nem dönthető apostoli elv legparányibb szikrája is: „Mindeneket

megvizsgálatok, s a mi jó azt megtartsátok?!“ Csak arra kérjük Önöket, csak azért esedezünk: hogy engedjenek minket szabadon gondolkozhatni a magyar nép javát, boldogságát munkáló nehéz hivatásunk terheinek olyatén való megkönnyítésén, hogy ez által működésünk közvetlenebb, fáradozásaink eredménye biztosabb, — az oktatás és nevelés, melyet nem robotként, de hivatásból — szívünk egész melegével, lelkünk minden erejével akarunk teljesíteni — erkölcsileg éppen úgy, mint gyakorlatilag tartalmasabb s így hatékonyabb legyen. Engedjék meg, hogy hazánkban, s annak a reformált egyháznak, mely a szabad gondolkozást írta legelőször zászlájára, s melyet mi is époly büszkén vallunk magunkénak, akár csak Önök, — hű fia s soha el nem évülő magasztos elveinek buzgó hirdetői lehessünk azon a helyen, hová minket a mi mennyei jó Atyánk állított.

S ha tapasztalataink eredménye talán abban öszpontosulna, hogy célunkat, ami egyszersmind a népnevelés és oktatás célja is — egy vagy más téren, egy jobb eszköz, egy helyesebb mód segítségével könnyebben elérhetjük, ne ragadják azt ki kezünkől, ne igyekezzenek velünk elhitetni, hogy a valóban jót nem szabad igénybe vennünk, mert higgyék el uraim, hogy ha csakugyan erőltetni fogják a dolgot, bizony-bizony a népoktatás vallja első sorban is kárát. —

Teljes előismeréssel, a legmélyebb tisztelettel viseltetünk és viseltetünk mi úgy a főtiszteletű egyházkerület, mint a „Sárospataki Irodalmi kör“ kitűnő eredményeiben oly szép, oly felséges hivatásával szemben. Elismerjük, hogy népiskolai kiadványai általában kiváló sikerrel szolgálják azt a nemes célt, melynek érdekében irattak, sőt nem egyet nevezhetnénk meg közülök olyant, mely a hazai hasonló célú termékek bármelyikével a győzelem biztos reményével szállhatna sikra, de bizony-bizony — ne rójjanak meg érte, ha őszinték vagyunk — akad azok közt egy-kettő olyan is, mely éppen arra a célra nem alkalmas, melyre született.

E kevesek közül való az a népiskolai magyar nyelvtan, melynek nyilvános bírálata ez idő szerint a tanítói körök érdeklődését folyvást ébrentartja, melyről kegyes engedelmséggel én is bátorodom egyet s mászt elmondani.

Általános és régi panasz, hogy a népiskolai nyelvoztatás eredménye nem áll arányban a reá fordított idővel. Tartalom nélküli váz, mely csak addig áll úgyahogy, míg az iskolai szellem kötelékei összetartják; mihelyt ez a kötelék lazul, mihelyt a gyermek a gyakorlati életbe lép, az egész alkotmány porba hull, a „nyelvtani tudomány“ lassanként a 0 fokra süllyed. S mi ennek az oka? Semmi más, mint a nyelvtanítás mai, tartahatatlán módszere. — Nyelvtant adunk növendékeink kezébe nyelvkönyv helyett. Megtanítjuk abból a nyelvtörvényeit anélkül, hogy előbb növendékeink nyelvértékét, beszélő képességét kellőleg fejlesztettük, a nélkül, hogy gondolkozni megtanítottuk volna.

Elrecitáltatjuk velök a legbonyolultabb nyelvtani szabályt, mielőtt annak megértésére alkalmunk, s mődunk lett volna őket képesíteni. Szóval tanítunk nyelvtant, s mellőzzük a nyelvet. Beszélni tanítunk és nem adunk hozzá anyagot.

Ime, ilyen a mai népiskola nyelvtanítás. És hogy ilyen, az főképen a népiskolai nyelvtanok kiváló érdeme.

Mondat és szabályhalmaz az, a mit ma a magyar nyelvtanból taníthatunk, mert hiszen egyebet nem is tartalmaznak. Hogy pedig ilyen módon növendékeinket helyesen beszélni és írni soha meg nem tanítjuk, azt,

mert a gyakorlati élet eléggé igazolja — bővebben tárgyalni felesleges.

Nem elvont tételekkel s a „példa-mondatok“ ezreivel megtöltött nyelvtant várunk és kérünk mi az „Irodalmi körtől“, hanem oly segédkönyvet, mely a munkában útmutató s valóban segítő eszköz legyen kezünkben arra nézve, hogy e nemzetnek gondolkodás módját s nyelvének alapvető törvényeit megismertethessük növendékeinkkel.

Nyelvkönyvet várunk és kérünk, melyet oly meggyőződéssel, s azon tudattal adhatunk növendékeink kezébe, hogy azokban a kiváló gonddal összeválogatandó népies, a gyermek eszéhez és szívéhez szóló rövid olvasmányokban, melyeket ily könyvnek tartalmaznia kell, mintegy dióhéjban együtt lássák nyelvünk legjellemzőbb sajátságait, megtanulhassák annak szépségeit s ez által a gondolatok önálló, szabatos kifejezésére képesíttessenek.

Ezt természetesen 500 nyelvtani szabály betanításával sem fogjuk elérhetni. — Ehez nem szabályok, hanem alkalmas példák s főképen szorgalmas gyakorlás kellene, a miről pedig a Maklári-féle Magyar nyelvtan rengeteg sok szabályával vívandó örökös küzdelemben teljesen le kell mondanunk(?).

Ugy tetszik nekem e könyv tanulmányozása közben, hogy a mélyen tisztelt tanár úr nem tud szabadulni a gimnázium légkörétől, s a helyett, hogy leereszkednék a gyermek értelmi és kedélyvilágába — magához akarja őt emelni.

Sokat akar, nyelvtudósokká igyekszik nevelni a népiskola növendékét, s bizony kevés az, amit elérhet.

Célul tűzi ki a nyelvtan tudását, s feledi, hogy ez csak eszköz s csupán harmadrendű eszköz lehet a helyes beszéd és helyes írás megtanulásában. Ezért azután, míg egyrésztől számtalan oly tételt vesz fel, melyek a népoktatás érdekeinek legkisebb veszélyeztetése nélkül bátran elhagyhatók, másrésztől figyelmen kívül hagyja az V. VI. osztály tananyagát, melyet mellőznie nem lett volna szabad.

Hisz éppen itt, e két felső osztályban kell betetőzni a nyelvtanítást. Itt kell megszilárdítani a gyermeknek már szerzett ismereteit. Itt van helye az eddig tanultak rendszeres gyakorlati alkalmazásának, a felébresztett gondolkozás kifejlesztésének s öntevékenység által való bővítésének. — Itt nyílik alkalma a tanítónak arra, hogy növendékeit szabatos irányra szoktassa, s a gyakorlati élet követelte fogalmazás különféle nemeinek ismeretére vezesse.

De hát hiába akarjuk mi a célt, ha eszközeink nincsenek hozzá. Fáradtságunk hiábavaló, törekvésünk meddő marad.

Egy-két kiválóan szép, s a gyermek értelméhez mért elbeszélés, leírás, levél, folyamodvány, egy értekezés, néhány jeles költemény szépségeinek ismertetése, — a polgári ügyiratok — mind-mind oly fontosak, hogy ezeket mellőznie szerzőnek nem lett volna szabad.

Hiszen itt és ezekben közelíthetjük meg a nyelvtanítás tulajdonképeni célját, itt tűnik ki igazán, hogy mennyit ér nyelvtanításunk.

Ime az elmondottakban látom én a Magyar nyelvtan legfőbb, legsarkalatosabb hibáját, s ez oly hibája a könyvnek, mely — miután egy újabb kiadással, sőt az egésznek újból leendő teljes átdolgozásával is bajosan volna helyrehozható, — éppen azért, meg aztán, mert úgy gondolom, hogy a nagytiszteletű szerkesztő úr e tekintetben bőven el van látva közlendőkkel, — ezúttal felment engem a részletes bírálat kötelezettsége alól.

Csupán arra legyen szabad még kérnem az ügy érdekében egyházkerületünk mélyen tisztelt tanügyi bizottságát, méltóztassék ama fent jelzett határozat végrehajtását — legalább az ily, sok oldalról jövő felszólalásnak anyagot adó tankönyvekre vonatkozólag felfüggeszteni.

Sulyok József,
ev. ref. tanító.

TÁRCA.

Mutatványok Fejes István összes költeményeiből.

Az én öreg anyám.

Fehér, mint a hattyú minden haja szála,
Inog a lépése, meghajlik a válla,
Redőzetes arcza, mint az esti árnyék,
S méla kék szemében reszkető sugár ég.
Leszálló nap fénye ragyog így az égen,
Midőn visszatekint a nagy messzeségen,
A melynek ködbe vész már a széle, hossza,
S a melyet megfutott, melegét szétosztva.

Az én öreg anyám! ez, ez az ő képe,
Szívén melengtetett, áldom is én érte;
Simogatom arczát, megcsókolom ajkon,
S fejét pihenőre kebelemre hajtom.
A min ajka mosolyg, fölkeresi gondom,
S ami bántaná őt, azt neki nem mondom;
Nevetek, dalolok, hogy örömem lássa,
S hogy betöltse házam lelke ragyogása.

Az én öreg anyám! boldog is a lelke,
S itt maradni nálam szeretne, szeretne;
Szeretne csüggeni szemeivel rajtam,
S szeretné hallani, hogy ha dalol ajkam.
Mégis elhagy, elmegy; hiába marasztom;
Az okát nem mondja, de látom az arczon;
Kicsiny falujában van az ő otthonja,
Ott van apám sírja, haza őt az vonja!
(1886).

Anyám emléke.

Még elrebegette reggeli imáját,
Aztán megáldva minden kedvesét,
Szelid mosolylyal várta be halálát,
A boldog álmot és a csöndes éjt.
Már oda vágyott a hol rég letettük
Szegény apáknak földi sátorát;
Édes anyám! hát őt is eltemettük,
Az Isten áldja, áldja meg porát!

Ó! mily nyugodtan feküdt a teritőn,
A míg búcsúzza álltuk őt körül,
S midőn zendült az ének: »Jézus itt jön!
Látszott az arczán, lelke mint örül!
Apánkhoz így, hol ágyát megvetettük
A kiben úgy hitt, Jézus vitte át;
Édes anyám! hát őt is eltemettük,
Az Isten áldja, áldja meg porát!

Szép volt az élte és nemes halála:
Áldást hozó nap, csillag-fényes éj,
Szeretve itt, amott is feltalálja
Szerelme tárgyait s örökre él.

Ki angyalunk volt, azt mi sem felejtjük,
Szívünkbe zárva áldó mosolyát
Édes anyám! hát őt is eltemettük,
Az Isten áldja, áldja meg porát!
(1892.)

Golop völgye.

Áll a szép völgy néma csendben,
Nem a zugó rengetegben,
De a hol az est fuvalmán
Virág cseng a halmok alján.

Jegenyefák rezgő lombja
Lent a völgyet árnyba vonja,
Mig fölötté ki van nyitva
A ragyogó ég kárpitja.

Mikor a nap reggel feljön,
Aranyos fényt szór az erdőn
S éjszakán a harmat gyöngye,
Csillagokból száll a völgybe.

Ó! mi szép hely, mily fenséges!
Csendje olyan ünnepélyes,
Mintha templom volna s benne
Fáradt ember megpihenne!

Fáradt ember. Ő is ott van,
Szíve lassan meg-meg dobban,
Nyárfalombként feje reszket,
De a szép völgy vele lesz szebb.

Légy az aggért üdvözölve
Te kies völgy, Golop völgye.
Nem magáért, de honára
Esd ott békét hő imája.
(1893.)

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

Az alsózempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Március 28—29. napján tartotta meg az alsózempléni ev. ref. egyházmegye rendes tavaszi közgyűlését Sárospatakon, Kopré Ferenc esperes és Meczner Béla gondnok elnöklése alatt.

A gyűlés megnyitása előtt esperesünk megható imában kérte Isten áldását tanácskozásainkra. Az ima után gondnokunk mondta el a tőle megszokott ékes szó-lással megnyitó beszédet, kiterjeszkedvén abban a múlt év eseményekben gazdag történetére. Különösen kiemelte a zsinat alkotásait, jelezte, hogy egyházi törvénykönyvünk szentesítést nyert s az egyházkerület ápril 17-én tartandó közgyűlésében kihirdettetvén, az új törvények életbe fognak lépni. Előadta az ország közvéleményét foglalkoztató egyházpolitikai mozgalmak történetét, megemlékezett a kath. nagygyűlésről s ezzel szemben méltatta a Budapesten tartott szabadelvű nagygyűlés határozatait. A megnyitó beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vezettetik.

A gyűlés megnyitása után — mielőtt a közgyűlés tanácskozásait megkezdette volna — ugyancsak gondnokunk a honfiúi fájdalom hatása alatt elérzékenyült hangon emlékezett meg hazánk legnagyobb fiának *Kossuth Lajos*-nak Turinban 1894. március 20-án történt el-

hunytáról. Ezen előterjesztést a közgyűlés állva hallgatta. Indítványa s az erre hozott egyházmegyei határozat és a családhoz intézett részvét-felirat lapunk múlt számában már közöltetett.

A tárgysorozat rendén először az esperesi jelentés olvastatott fel. Ez a valóban tartalmas s egyházmegyénk múlt évi életét minden ágazataiban felölelő évi jelentés is egész terjedelmében jegyzőkönyvbe igttattatik. Az esperesi jelentés is kiterjeszkedik az egyházi törvényekre s jelzi azoknak életbeléptetését; kiterjeszkedik az egyházpolitikai mozgalmakra, melyek immár többé nem felekezeti, hanem az egyház és állam egymás között való viszonyait lesznek hivatva szabályozni. „Bármiként legyen is a dolgok kimenetele” — úgy mond a jelentés — „hozzon a törvényhozás s az általa létesítendő reform bárminő változást egyházi életünkben, állami, társadalmi s felekezeti viszonyainkban, — egy dolog kétségtelenül állhat előttünk t. i. hogy ezentúl éberebben s gondosabban kell őriznünk őrhelyünket, erősen s mozdíthatlanul megállanunk a törésen, nem engedve foglalási tért az ellenséges áramlatoknak”. Sokszor panaszoljuk a protestáns buzgóság megapadását. A tárgyalás alatt levő esperesi jelentés a protestáns buzgóságot kiapadhatatlannak tűnteti fel. Ime a végeredmény: 45780 lelket számláló egyházmegyénkben, az 1893. évben az adakozás összege 10.956 frt 6 kr, az építkezésre kiadott összeg 28.070 frt 23 kr. A száмок beszélnek! Egyébiránt egyházaink összes bevétele volt 66.550 frt 97 kr, összes kiadása 54.383 frt 92 kr, a maradék, tehát a vagyoni gyarapodás: 12.167 frt 05 kr.

A lélekszám, mint fennebb mondtam, 45780, született 1216 fi, 1135 nő = 2351, meghalt 797 fi 795 nő = 1592, lélekszámban növekedés: 759; házasodott 377 pár tiszta prot.; 99 vegyes; = 476. Áttért egyházunkba 7, kitért 6. Az iskolák állapota is megnyugtató. Iskolaköteles van 5302, iskolába jár 4761, nem jár 541, de már az ismétlő iskolát, mint másutt, úgy egyházmegyénkben sem gyakorolják. Ismétlő iskolaköteles 1789, ismétlő iskolába jár 441. Az iskolák szellemi állása is megfelel a kívánalmaknak, ámbár kétségtelenül hátrányára van a tanításnak a tanítók gyakori és időközben való változása. A domesztikai járulékok mind befolytak, befizettetett 1.600 frt 26 kr.

Az esperesi jelentés után megkezdődtek a tárgysorozat rendén a tanácskozások. Zitás István a szadai, Székely Imre a kis-dobszai és Kónya József a kaki egyházak lelkeszeiül megerősítettek. 9—10 tanító egyházába beigtattattott. Az új törvény előkészítése végett, esperes és gondnok elnöklése alatt, Szinyey Gerzson, Debreceni Bertalan tanácsbírák és Bartha Béla aljegyző tagokból egy bizottság küldetett ki, az is kötelességükké tétetvén, hogy a mennyiben az egyházmegyét érdeklő törvények szabályrendeletek alkotását igényelnék: javaslatokat adjon be a jövő őszi közgyűlésre.

A közgyűlés, élénk és szép eszmecsere után, elfogadta a szuplikáció megváltására vonatkozólag az egyházkerület által az egyházmegyékhöz áttett tervezetnek egyházmegyénkre vonatkozó részét, azonban a megváltási összeg céljára nézve azt az indítványt teszi, hogy az e címen megállapítandó 2000 frt egyenesen a főiskolánkban felállítandó 5-ik theologiai tanszékre szavaztasék meg. A vita folyamán erősen hangsúlyoztatott, hogy a theológusok oktatására az eddiginél is nagyobb gond fordítandó, hogy lelkeszeink a változott viszonyok által teremtett helyzetben órállói tisztöknek fokozottabb mértékben megfelelhessenek.

Elhatározta az egyházmegye, hogy az egyes egyházak alapítványi tőkéi nagyobb figyelemben tartása s

esetleges elkallódásának megakadályozása végett egy alapítványi könyvet készített, abba az egyházlátogatás által minden egyházban az alapítványi tőkéket, azok célját s egyéb, az alapítványra vonatkozó körülményeket bevezetetti.

Az egyes egyházak számadásait számvevőszék vizsgálván meg, tárgyalatott ennek jegyzőkönyve. Konstatálni lehet, hogy mióta az egyházak számadásait a számvevőszék vizsgálja felül, a számadások rendes és helyes kezelésében fokozatos javulás mutatkozik s ma már alig pár egyházunk van, a melyben számadási zavarok fordulnak elő.

A kis- és nagytárhányi társegyház között a teherviselési arányra nézve régen húzódó vitás ügy egyházmegyei határozattal eldöntetett. Kimondatott, hogy a közteherviseléséhez Kis-Tárhány, az anyaegyház $\frac{2}{3}$, Nagy Tárhány pedig $\frac{1}{3}$ részben köteles járulni.

Csanálos iskolát, Leányvár templomot, Cigánd paplakot épít. Az építési tervek bemutatattak s az egyházmegye részéről az építés vezetésére mindhárom egyházba felügyelők küldettek ki. Ideje is már, hogy az egyházmegyében még mindig elég nagy számban levő hitvány paplakok (milyen a cigándi is) ujjakkal s a kor igényeinek megfelelőekkel váltassanak fel.

Az egyes egyházak ügyes-bajos dolgai, az előző gyűlés által megbízott küldöttségek jelentései — melyekkel azonban mint nem közérdekűekkel nem untatom tovább az olvasó közönséget — a gyűlés idejét két teljes napra nyújtották.

Ezzel berekeszhetném tudósításomat, azonban nem hallgathatom el még, — mint igen érdekes és követésre méltó példát — a kenézlői egyház presbitériuma a múlt évben megválasztotta tanítóul Hegedűs János csanálosi tanítót. Ezen törvényesen megtartott választás ellen a kenézlői egyház több tagja tiltakozott, az egyh.-m. azonban a választást megerősítette, minek következtében Hegedűs János állomását elfoglalta. A jelen gyűlésre a múlt évben panaszolkodó egyháztagok egy kérvényt adtak be, a melyben előterjesztik hogy Hegedűs István olyan meglegedésükre tölti be tanítói hivatalát, hogy ők nagyon megbánták, a választása ellen való kérvényezést s ezen újabb kérvényükkel neki elégtételt akarnak szolgáltatni. A közgyűlés szíves örömmel vette tudomásul az előadottakat.

i—n.

II.

A tornai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése f. évi márc. hó 28., 29-én kivételesen Tornán tartatott meg, mivel a gyűlés helyéül kitűzött Barkán, ez év folytán a szülői szívek réme: a difteritisz dühöngött.

Az esperesi buzgó ima elhangzása után az igen nagy számmal megjelent gyűléstagok és érdeklődő, más felekezethez tartozó vendégeink arcán látható volt, hogy a jelenlévők lelkén mély honfűi fájdalom borong, s kiki mintegy önmagától kérdezi, hogy a nemzetet s benne a protestantizmust is érzékenyen sújtó veszteség felett lesz-e a gyűlésnek valami szava? Enyhítően hatott azért a lelkekre, a midőn egyházmegyénk új gondnoka: *Vécsey József*, félig zokogva elmondta lelkes, megható s a jelenvoltak által állva hallgatott, következő elnöki beszédét és indítványait:

* * *

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

A mai napon e helyen összesereglett egyházmegyei közgyűlést, a midőn a megjelent tagok és nagyrabecsült vendégeink szíves üdvözlése mellett ezennel megnyitom,

engedjék meg, hogy elsősorban, mielőtt elintézésre váró közügyeink napirendre kerülnének, a Kossuth Lajos halála által arról a mérhetetlen veszteségről emlékezzem meg, a mely nemcsak édes magyar hazánkat, de az egész emberi társadalmat érte.

A világtörténelem e kimagasló alakjának s hazánk történelmében korszakot alkotó eme lánglelkű és szellemű férfiúnak ravatalára tegyük le az elismerés, a tisztelt, kegyelet és hála virágaiból készített, örökre hervadhatlan babérkoszorút.

Nem célozom nt. egyházmegyei közgyűlés a lenyugvó napnak ezredéveket bevilágító és mindent megaranyozó fényéről és nagyságáról e helyütt s ez alkalommal emlékbeszédet tartani, mert hiszen azt mindnyájan tudjuk, hogy az ő nagyságát, dicsőségét már sokan megírták, és még többen megfogják azt írni, de különben is annak megírása a történelem feladata; jól tudom azt is, hogy ha azt soha meg nem írná is senki, még akkor is örökre élni fog az az emberi társadalom érzületében, az általa hirdetett nagy eszmék örök igazsága által.

Mindemellett engedje meg nekem a nt. egyházmegyei közgyűlés, hogy ez alkalommal, a gyászeset alkalmából, némely gondolataimat őszintén elmondhassam.

Meg tudom érteni azt, hogy a társadalmi életben korszakot alkotó és a világot átalakító nagy eszmék között miért van meg a lélektani összefüggés és habár azokat századok választják is el egymástól, azok testvéri jellege mindig megállapítható. Ennek okát pedig abban találom, hogy a valódi átalakító s a társadalom közjavát célzó nagy eszmék, nem a számító ész ridegségéből, hanem az emberi érzelem és a szív melegségéből indulnak ki s abból merítik erőforrásaikat. De azt megnyugtatólag megérteni nem tudom, hogy a világtörténelem nagy színpadán szereplő, korszakot alkotó, valódi nagy férfiaknak mért jut a legtragikusabb sors osztályrészü? Ha ezt a kérdést akár a filozófus számító, mindent boncoló ridegségével, akár a mindennel kibékítő vallás ihlettségével, akár a szív nemes érzelmével veszem vizsgálat alá, erre én magamnak teljesen megnyugtató választ adni nem tudok.

Hát az a nagy emberi társadalom, a mely fenhéjázó göggyében magát a természet és világ urának hirdeti és tartja, hát ez az emberi társadalom, a mely elbizakodottságában hirdeti, tanítja, hogy őt az istenség a saját képére teremtette, felfogásában és érzelmeiben még ma is ott van, a hol ezredévekkel ezelőtt volt!?

Hát még ma-napságis a nagypénteken felállított keresztől lecsorgó vérnek kell azon silány talajt megtermékenyíteni, hogy abból a lelkiismeret szabadsága és a felebaráti szeretet örök igazságának virága kifejlődjék!?

Hát a bitó forgácsaiból, a száműzetés keserű kenyerének morzsáiból kell a lelkiismereti és a gondolat szabadságának kifejlődnie!?

Hát az emberi társadalom még ma is ott van, hogy a napnak ezredéveket bevilágító és bearanyozó fényt csak akkor veszi észre, ha előbb a sötét börtönben volt elzárva!?

Hát a napnak áldást hozó melegét csak akkor érzi meg, ha felette mindent megdermesztő éjszakai szél üvölt!?

Fájdalom, hogy ezek még mai napig is így vannak, csak egy vigasztalásunk van, és ez az hogy valamilyen nem sikerült a római zsarnoki hatalomnak, az emberiség megváltójával együtt az általa hirdetett eszméket is a keresztfára felszögezni, mert a feltámadás nagyon hamar bekövetkezett; úgy nem fog sikerülni soha emberi hatalomnak az emberiség közjavát célzó nagy eszméket örökre elnémítani. Annak terjedését akadályozni lehet, de azt megsemmisíteni nem.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Hova álljunk?« *Fejes István* — »A jövő egyháza.« *Görömbei Péter*. — »Egyházmegyei gyűlések« (felső-zempléni *Gyarmathy Soma*, felső-szabolcsi *Vass Mihály*, alsó-borsodi *Sólyom Gyula* abauji *Ujj József*.) Az abauji ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése, *Korocz Dániel*. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése *Görömbei Péter*. Az ungvári peres kérdés *Kormos Béla*, »Vegyes közlemények«. — »Hirdetések«

Hova álljunk?

E lapok 9. számában közlöttem újra azon véleményemet, a melyet tiszáninneni egyházkerületünk s akkor Mocsáry Lajos úr is elfogadott. Ezen cikkemmel szembeállítva jelentek meg a M. L. úr cikkei is, valamint a szerkesztőség észrevétele, melyből azt látom, hogy hivatalos állásfoglalást sürget.

Nézetem szerint ev. ref. egyházunk hivatalos kinyilatkoztatása már a zsinaton megtörtént, de csak *negatív* alakban, azaz oly módon, hogy az egyházpolitikai kérdésekkel szemben, *azok ellen* állást foglalni nem kívánt, midőn azok megoldását állami feladatoknak jelentette ki. — Fog-e még ennél többet is tenni egyházunk? Azt én nem tudhatom; de ha tenne, azt gondolom, alig tehetne mást, mint *pozitív* alakban azon kinyilatkoztatást, hogy a kérdések megoldási módját — az 1848-ki törvények végrehajtásának feltétele mellett — megnyugvással fogadják.

Nekem legalább, mióta az 1868-ki törvények végrehajtása fenakadt, mindig ez volt az álláspontom. Ma még erősebben az.

Az ma már tisztán állhat előttünk, hogy a *forradalomba*, akarva, nem akarva, egészen bele jutottunk. A Prot. Irodalmi Társaság egyik felolvasó ülésén igyekeztem kimutatni azon okokat, a melyek a mai helyzetet megteremtették s azon meggyőződésemmek adtam kifejezést, hogy a csálhatatlansági dogma által ultramontán irányba terelt magyarországi klérus, az egész vonalon megkezdte ellenünk a harcot és támadást. „Magyarország katolikus ország“, ez a jelszó, melyet némelyek merészen hangoztatnak, nem üres szó többé, hanem komoly cselekvés tárgya, melynek érdekében *inquisitionális* pápista bizottság működik, mely terrorizálja a ma még békésebb indulatú katolikus papokat és lefoglalta magának az ujságok tekintélyes részét, melyek hozsánával kürtölik a papoknak minden jöttmentét; de szavuk még az ellen sincs, hogy a Kossuthgyászban a nemzettől elszakadtak.

Azt gondolni most már ma, hogy csak az 1868-ki törvények azok, a melyeken rést akar ütni a pápista klérus, nagy csalódás volna részünkről; ők ennél sokkal többre törekednek. Emlékezhetünk, hogy az 1879-ki törvény eltörlését is követelte már Vaszary primás és

Schlauch Lőrincz. Arra nézve pedig, hogy az 1843/44-ki ama törvény is, a mely a *vegyes házasságoknak megkötését a protestáns lelkészeknek is biztosítja*, — általakulásnak menjen elébe, más úton kíván gondoskodni maga az a javaslat, a melynek tervét a nemzeti párt vezére a szükségbeli polgári házasságban mutatta be. „Az *egységes* házassági jog a kánonjog is lehet“, — a midőn valamelyik szónok szemére vetette Apponyi grófnak, hogy javaslata előbbi kijelentéseivel ellentézik — Ugron Gábor ezt a közbekiáltást használta és a gróf ez ellen nem tiltakozott, sem magát ki nem magyarázta arra nézve, hogy mit ért hát ő az *egységes* házassági jog alatt. Pesten létem alkalmával tudakozódtam ez előttem hihetetlennek látszó kérdés mibenléte felől s ott is abban a nézetben voltak, hogy a szükségbeli házasság ezt a csapást mérné a protestantizmusra. — Tehát minden törvényeink megdöntése, a melyeket eddig kivívtunk és az 1843/44. törvény elvesztésével, még teljes megaláztatásunk is, ez itt a kérdés már ma, holott még mi mindig csak az 1868-ki törvény módosítása felett tépelődünk.

A politikai pártok álláspontjai a bonyolult viszonyok megoldására nézve ismeretesekek előttünk.

1. A kormány módosítani akarja az 1868-ki törvényt és az 1848-ki törvény alapján kívánja támogatni a protestáns egyházat; az 1879-ki törvényt meghagyja, az 1843/44. törvényt pedig a kötelező polgári házasság által nem sérti. Ehez a nézethez csatlakozik a függetlenségi párt java része is.

2. A nemzeti párt ideig-óráig fentartani igéri az 1868-ki törvényt, de garancia nélkül, mert a protestáns Kovács Albert még azt is lelicitálta, a mit a katolikus Horánszky Nándor tervezett, hogy t. i. a lelkészek is indithassanak keresetet, mert K. A. szerint erre csak a szülék lennének jogosítva, t. i. épen azok, a kik maguk adták a reverszálist. A protestánsok iránti tekintetből, bizonyosan, a protestáns egyházjog-tudós véleménye lesz az irányadó. Hát azután? A szükségbeli polgári házasság! Micsoda *egységes* jog szerint? és a mellett hogyan leszünk az 1843/44-ki törvénnel? — A katolikus papok a repudeált házasságkötésbe fogják üzni a vegyes házasságokat és ez ellen mi, saját hitfeleinknek sem nyújthatunk oltalmat?

Más álláspontok — a politikai pártokon — (Ugront magát nem számítva) nincsenek. Volna egy még, a

gróf Szapáryé, a ki az 1868-ki törvénynek — Vaszary Kolos szerinti — papiroson fentartását ajánlotta és talán ehhez ő az egykor már elejtett zsidó-polgári házasságot is hajlandó volna behozni.

Hova álljunk ezen álláspontok között? Részemről úgy sejtem, hogy Mocsáry Lajos úr, a legutóbbi időben, ezen Szapáry-féle irányhoz hajlik, tehát épen ahoz, a melyet velem együtt annak idejében a legkeményebben megtámadott. Én Mocsáry urat ezen nézetéért nem kárhoztatom, de nem is követhetem, még pedig azért, mert ez nem felel meg a mi követeléseinknek. De a Mocsáry Lajos úr elvi álláspontja nem is ez, hanem az 1868-ki törvénynek garantizálása és kéréseivel végrehajtása. Azonban erre azt kell kérdeznünk: hol van ehhez az elvhez a politikai párt? Mert mi M. L. úrhoz ily értelemben örömet csatlakozhatnánk ugyan; de mi volna az eredménye föllépésünknek? Magyarországon nem találkozik M. L. úron kívül államférfi, a ki csak egy ellenálló papista egyházfit is becsukatni merészeljen. Ennélfogva egy hiú harcba belemenni és abban a szabadelvű katolikusok szövetségét is elveszíteni, én legalább részemről nem találok egyházunk érdekében állónak.

Az könnyen megtörténhetik, hogy az egyházpolitikai kérdések bukásával, a Szapáry-féle irány fog felülkerekedni — legalább egy időre, átmenetileg — de én ahoz önként akkor sem állhatok, ha tűnni volnék is azt kénytelen, mint már túrtuk és túrhatatlannak tartottuk.

Ennyit akartam még elmondani. Különben álláspontom bővebb indoklását a Prot. Irod. Társaságban tartott felolvasásomból fogja megismerni az olvasó, a Szemlében talán külön lenyomatban is.

Fejes István.

A jövő egyháza.

VII.

Midőn elhatároztam, hogy ezen értekezésem körébe a jövő lelkészképzés kérdését is belevonom, eszem ágában sem volt, hogy valami beható, részletes bírálatot tartsak a lelkészképzés mai állása felett. Nem; sőt örömet ismerem el, hogy az a kor követelményeinek mindig megfelelt, annak a kifolyása volt; tudományos képzés tekintetében elég magas színvonalra emelte tárgyaival a törekvő ifjakat, a leendő lelkészeket. De egy kifogásom volt és van ellene ma is, hogy nagyon is egyoldalú, elméleti, tudományos színezetű volt s a gyakorlati életre, a lelkész jövőbeli működési körére nem volt tekintettel. S én most épen azért kívánok e tárgyról röviden szólani, azért sürgetem a lelkészképzés reformját; mert e nélkül a fentebb általam körvonalozott egyháztársadalmi teendőket a jövő lelkészei végrehajtani nem lesznek képesek. Reám ez úgy csakis annyiban tartozik, hogy szerintem a jövő egyházának és a jövő lelkészének az eddiginél aránytalanul több egyháztársadalmi tevékenységet kell felmutatni; erre pedig a lelkészeket képezni kell.

Hogy a lelkészképzés reformjára is szükség van, erre nézve igen előkelő egyházi emberek nemes nyugtalankodásaira hivatkozhatom. P. o. közelebről: Lukács Ödön, dr. Szabó Aladár, Ferenczi Gyula; az előbbi időkből Zelenka Pál s ha jól tudom, e becses lapok szerkesztője, a kik több irányban óhajtanak a reformot; de ugyanazt sürgetik a katolikusok is a maguk köré-

ben. Ugy látom, hogy mindezeknél található egy pár közös vonás; jelesül egyrésztől sürgetik a magasabb idealizmust, másrésztől a gyakorlatiasságot, az életbölcseiséget a leendő papoknál. Lukács pl. azt mondja, hogy: „a papnövendékek, általában véve, nem lépnek az életbe azzal a magasabb idealizmussal, mely nélkül igazi ref. pap még csak nem is képzelhető... Talán — úgy mond — nagyobb súlyt fektetnek a tanításnál a tudomány elvont, elméleti oldalára, mint a gyakorlati lelkészkedés ama teendőire, melyek a lelkészre kint az életben várakoznak” (Sárospataki Lapok. 1893. évi 35 sz.). — A Dr. Szabó Aladár cikksorozatának is ez a két fő alapeszméje van. Ő is azt tartja, hogy lelkész-képzésünk semmiféle tekintettel nincs hazai egyházaink saját viszonyaira; hogy az ifjú emberek nem hoznak elegendő mély érdeklődést a ker. igazságok iránt e pályára; sem tisztességes biblia-ismeretet stb.

Másrésztől, írja utóbb Szabó Aladár, „a lelkésznek nemcsak a Krisztus szolgájának kell lennie, hanem a sokféle keresztyén munka központi vezetőjének, irányzójának, lelkének. A lelkésznek nemcsak ahhoz kell értenie, hogy a híveket a Krisztushoz vezérelje, hanem ahoz is, hogy a híveket az ő egyéniségöknek, tanulmányaiknak, vagyoni állapotuknak megfelelő keresztyén munkára indítsa. A lelkésznek prédikációval, felolvasásokkal, kétdések eloszlásával, helytelen irányzatok leküzdésével, az írás, a történelem s a természet tanúságainak világosságra hozatalával, hatnia kell a ker. egyházi élet organizmusának minden pontjára, bátorítva, vigasztalva, tanítva, lelkesítve a körülmények szerint.” (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1893. évi 43. sz.) Zelenka Pál, a nagy szervező talentum, ág. ev. püspök is, 1892. évi augusztus 18-án, a Dobsinán tartott egyházkerületi gyűlésen az egyház bajairól s azok orvosszeiről beszélve, többek közt ezeket mondotta: „egyházunkon mi sem segíthetne jobban, mint a lelkipásztori hűség és sikeres lelkigondozás... Ez meg is fog történni, mihelyt lelkésznevelő-intézeteinkben nemcsak tanítani fognak öt nyelvet és harminc tudományt négy éven keresztül; hanem nevelni is fogják őket életbölcseiségre, pásztori hivatásra és apostoli hűségre.” Hogy a lelkészképzés reformja iránt több oldalról támasztott igényeket feltüntethessem, ide iktatom még a „Sárospataki Lapok” 1884. évi 39 iki számából e lapok szerkesztőjének következő észrevételeit: „a theologiai akadémiák tantervéből nem volna szabad hiányoznia az egyetemes világtörténelemnek és a magyar irodalom történetének. Amannak azért, mert szélesebb látókörhöz juttat s biztosabb ítéletre segél; emennek azért, mert erősíti az aesthetikai érzéket s a költészet jóízű gyümölcseivel nemesíti a kedélyt, hangulatot ébreszt, ihletet kölcsönöz, a mire a papnak, mint szónoknak különösen is szüksége van... Úgy tetszik, mintha papjainknak és tanítóinknak gondviselészerű hivatásuk volna a költészet berkeiben való lakozás... Tanítani kellene még a hazai theologiai irodalom történetét is” stb... A katolikusoknál még ennél is többet kívánnak a papneveléktől. Óhajtanak ugyanis behozni a tantervbe a történelmi tanulmányokon kívül, a magyar alkotmánytanból, közigazgatási s a polgári és büntető törvényekből legalább annyit, a mennyi egy művelt embernél elkerülhetetlen...

Magam részéről, ha crimen laesét nem látnának benne az illetékes egyének, megjegyzem, hogy symbolikus könyveinknek, a heidelbergi káté és helvetika konfessionnak, hacsak történelmi szempontból is, az ismertetését, legalább felmutatását elkerülhetetlennek tartom. A heidelbergi kátét kinoztuk ugyan a IV. gim-

náziumban és begyűrtük szóról-szóra meg is ismertük, már úgy t. i. a mint kérdésről kérdésre való beemlézés mellett egy vallástani kézikönyvet megismerni negyedik osztálybeli tanulónak lehet; de szégyen, nem szégyen, csak kimondom, hogy a helvéciai vallástételt papnövendék koromban nem is láttam, mint pap kerestem meg egy példányát, pedig még akkor hivatalosan is hely. hitvallásuaknak hívtak bennünket, igaz, hogy én egy szerencsétlen korszakban tanultam, mikor a tanárok úgy „kihaltak,” hogy 3—4 helyett egy tanár tanított bennünket, a kinek rengeteg tudománya mellett sem terjedhetett ki a figyelme mindenre; de mégis visszas dolog az, hogy egy hely. hitv. papnövendék, a helvét hitvallást sohase ismerje!

... Azután a zsinatok és a kánonok történetét is tanítani kell, nézetem szerint. Mi ezt sem tanultuk. A második vizsgára kerítettünk valami kis kéziratot; de nem tudomány az, a mit így sebtiben szerezz az ember! ... Meg a zsoltáros könyvet, annak keletkezését, történetét, az ének szerzőit, a zsoltárfordításokat, fordítókat s kiadványaikat, hiszen mindennap abból táplálkozik a vallásos szív, a vallásos lélek! Most pedig sok pap még énekelni sem tud. ...

Utoljára hagytam a biblia alapos, beható, részletes ismertetését s a biblia fordításait és fordítóit. Ezeket mind idekinn kellett megismergetni, már persze úgy, a hogy jött s a hogy lehetett. ... Mert ugyan kérdem: elegendő-e annyi a biblia megismerésére, hogy pl. a római vagy akármelyik levelet görögből magyarra, habár a legalaposabb exegesis mellett is, lefordítgatjuk?! ... En kevésnek tartom. S a biblia beható, alapos ismertetése alatt azt értem, hogy vegyék elő az illető tanár urak a szent könyvet s előbb az ó. azután az új-testamentomot, azoknak egyes alkotó részeit, a történeti, tanítói könyveket, kissé behatóbban, részletesebben, mint mostanában már a középiskolákban tesszük; ismertessék meg a leendő papokkal, hogy abban alapos tájékozást, jártasságot szerezzenek és ismerjék meg, szeressék meg azt a könyvet, mely egész működésüknek alapja, talpköve. E mellett pár órán taníttassék azért az exegesis, a biblia magyarázat is. Mert Szabó Aladár azon panaszát, hogy a papnövendékek kevés bibliai-ismerettel lépnek a lelkészképzésbe, én ma oda módosítom, hogy papjaink nem ismerik elég alaposan a bibliát, még akkor sem, mikor a lelkészképzés elvégezték. Tudom, hogy nem egyesek, hanem a hibás rendszer mind ennek az oka; tehát meg kell változtatni ezt a rendszert. Lehetne még a misszióügyről, a mi már nálunk is napi kérdés és sok papot kell képezni a missziói körök részére is, meg a kura pasztorális részletesebb tanításáról is mondani egyet-mást; azonban nekem csak szándékom, tervem volt e tárgyat érinteni. A lelkészképzés nem az én hivatásom, én csak a gyakorlati lelkészkezdés szempontjából óhajtottam egy-két megjegyzést tenni a jövőre nézve. S nehogy azt higgye valaki, hogy csak nekem vannak kifogásaim, idéztem fentebb kiváló és irányadó egyházi embereink nézeteit, kifogásait, kívánalmait is.

Ha már most valaki figyelmére méltatta, a miket mondtam s azt kérdezné, hogy: mit gondolok én, hogyan lehetne jövőre a fentebbi kívánalmak szerint irányítani a lelkészképzést? erre azt mondanám, hogy a mennyiben az egyházi törvények szerint, most már egyek vagyunk s nem az egyes kerületekéi egyik vagy másik theol. intézetünk, hanem mindenik az egyetemes magyarországi reformált egyházé: alkottassék egy egységes lelkésznevelési s tanulmányi rendszer mindenik

papnevelő-intézetünk számára, természetesen a főbb elvekre nézve. Ezt pedig kivihetőnek vélném oly módon, hogy a theologiai tanárok tartanának egy kongressust Patakon, Pesten, Debrecenben vagy a hol akarják. Ha célravezetőnek látnák, talán az ág. evang. theol. tanárokkal együttesen, hiszen csak a liturgiánkban van eltérés, egyebekre nézve egyetértünk. Ott tennék beható tanácskozás tárgyává a jövőbeli lelkészképzés ügyét. Készítenének együttesen vagy az ág. evang.-tól külön-külön egy-egy munkátot s ezt terjesztené fel mindenik a maga konventjéhez s az állapítaná meg azután véglegesen, hogy miképen és mire kell a jövő egyház lelkészeit tanítani, előkészíteni! ... Hát ha a középiskolai stb. tanárok és a tanítók is szükségesnek tartják az összejöveteleket s örökösen gyűrik a tantervet, irgetik-forgatják a tankönyveket, keresik a jobbat: szégyen volna, lealázó volna ez az oly nagy jelentőségű lelkész pályára készítő növendékek tanáraihoz, hogy közösen tanácskozva alkossanak egy tantervet?! ... Mert azt nem gondolom, hogy valaki azt higgye, hogy már birtokában van a legjobbnak, hiszen ez csálhatatlanságot feltételezne, a mit mi elítélünk s a szabad vizsgálódás elvénél fogva únos-úntalanul keressük mindenben a jobbat! ... Lehet, hogy egész jóakarátú felszólalásom agyon hallgattatik; (?) mert bizony faji hibánk s gyengeségünk, hogy ha nem tartjuk is valamely intézményünket jónak, a Pató Pál-féle „ráérünk” jelszóval szívesen agyon hallgatunk minden újítási, változtatási elvet és javaslatot, mert igen szeretjük a hégei elvet a gyakorlatban, hogy jól van úgy minden, a hogy van! ... Mindegy! Én ezen szerény tanulmány keretében ezt a tárgyat is örömet szóva tettem. Idéztam embereket, a kik nincsenek a lelkészképzéssel megelégedve. Ha elhallgatják, a kiket e dolog illet, legyen. Az engemet nem szokott bántani, keseríteni.

Ismerve a gyakorlati lelkész pályá teendőit s kissé előre nézve a jövő felé, elmondtam ezen tárgyról is nézetemet. Befejezésül csak annyit, hogy az egyházi életben, t. i. a gyülekezetek életében, minden előhaladásnak, fejlődésnek a lelkész lehet az egyedül illetékes képviselője, apostola. Ha a lelkészek nincsenek megfelelően képezve, képesítve, ne várjunk, ne merészeljünk jobb jövőt jósolni egyházunknak. A lelkészek fordul meg az egyházi élet! Tehát tegyük szóvá a lelkész-képzés reformját! Tartsanak a theol. tanárok maguk közt értekezletet s beszéljék meg ezt az ügyet; mert arra, hogy e tekintetben valami lépést tegyenek, kötelezi őket az a nagy jelentőségű állás, melyet e tekintetben elfoglalnak és a reformot tőlük várja e téren a magyarországi ref. egyház.

Gondoltam és jeleztem is fentebb, hogy isteni tiszteletünk rendszerének változtatásáról és az agendának különösen majd a változott viszonyok szerint való módosításáról is szólok még valamit: de ezt a tárgyat most már egészen mellőzőm. Mellőzőm, mert úgy emlékezem, hogy legalább nálunk, tiszántúl az esperesi kar már e tekintetben ki van küldve; másrészről ez már a lelkész értekezletek körébe tartozik; ennél fogva innen elhagyhatom. No, meg ez az értekezés úgy is nagyon hosszúra nyúlt. Hanem a lelkész-képzésből kifolyólag, a lelkész díjazásról, a lelkész fizetéséről mondok még csak úgy hozzávetőleg, az összefüggés kedvéért egy pár szót. Keveset azért; mert e tekintetben már igen életrevaló javaslatok, kezdeményezések tétettek; tehát jóformán azoknak csak megvalósítását kell sürgetni. S ezt megteszem a következő számban.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye március 28-án S.-a.-Ujhelyben tartotta meg ez évi rendes tavaszi közgyűlését Kálniczky János esperes és Boronkay Károly, hivatalkor szerint legidősebb világi tanácsbíró elnöklete alatt.

A közgyűlést megelőző nap délutánján, előbb lelkeszi értekezleti gyűlés tartatott, a melyen az értekezlet hivatása, sok águ teendőinek részletes megvitatása mellett, abban történt megállapodás, hogy a mennyiben az egyházkerület, hihetőleg már legközelebbi tavaszi közgyűlésén, egy szélesebb körű, sokkal hatékonyabb működést biztosító, vagyis *egyházkerületi lelkeszi értekezlet* megalkotását fogja tanácskozása tárgyává tenni, csak azon lépés megtételével haladjunk tovább, hogy az értekezleti elnök választassék meg. Az elnöki állásra, az arra minden tekintetben leghívatottabb — *Fejes István* tanácsbíró egyhangúlag megválasztatván, a jelen voltak a jövőbe vetett szép reménység biztatásával fogtak az napon még reájok váró második nagy kötelességük teljesítéséhez, az egyházlátogatási jelentések felolvasásához, a melyekből a rendes közgyűlés tanácskozásának tárgyai bőségesen megszaporodtak.

A közgyűlés reggelén esperesünk, buzgó segélykérő ima után, testileg ugyan betegen, de a kötelesség teljesítése iránt mindig éber lélekkel és szívélyesen üdvözölte a közgyűlés tagjait s ugyancsak ő mély megindulást keltő, érzékeny szavakban emlékezett meg azon fájdalmas csapásról, mely magyar hazánkat s benne ev. ref. egyházunkat, épen legsarkalatosabb elvei: a lelkiismeret- és gondolat-szabadság, az egyenlőség és testvériség szent eszméi megvalósítójának, *Kossuth Lajos* nagy hazánkfiának, Olaszország földén, március 20-án történt gyászos halála folytán érte s indítványozta, hogy nemzeti büszkeségünk nagy alakjának történelmi érdemei és dicsőségben ragyogó emléke jegyzőkönyvünkben megörökíttessenek. Mely indítvány egyhangúlag elfogadtatván, kimondattott, hogy a nemzet szabadságáért, elévülhetetlen jogaiért hosszú, kintteljes bujdosást és keserves száműzést szenvedett, legérdemesebb magyar prófétának, a hazafiságban hős léleknek örök fényben ragyogó neve és halhatatlan emléke jegyzőkönyvünk gyászlapján megörökíttetik és a lelkeszek felhívatnak, hogy ápril elsőjén, a nagy halott földi maradványainak örök nyugalomratétele napján, a nagy halott érdemeihez méltó gyászszertartás rendeztessék, a harangok meghuzassanak és ezáltal is őszinte kifejezés adassék azon mélységes gyásznak, melyet a magyar haza minden tiszta érzésű és nemes gondolkodású honfiaival és honleányaival közösen, a mi egyházmegyénk is egész nagyságában érez annak elhunytá felett, a ki hű volt mindhalálig.

Napi-rendre térve, olvastatott az egyházkerület múlt évi szeptember 18—19. napjain Sárospatakon tartott őszi közgyűlésnek a szupplikációk megváltása tárgyában az igazgatótanács által készített és az egyházmegyékhez elfogadás, illetőleg vélemény-nyilvánítás céljából megküldött határozata, a mely annak a meleg érületnek és áldozatkész buzgóságnak őszinte nyilvánítása alapján, melyet e mi egyházmegyénk, a sárospataki főiskola és annak magasztos érdekei iránt érez, egyhangúlag szívesen elfogadtatott, kiküldetvén egy bizottság, hogy a reánk eső összegnek, az egyházak népessége és vagyoni erejé-

hez mért kivetését eszközölje és erről részletes jelentést terjesztszen be.

Az áldozatkészség szép erényének feltüntetéseül feljegyzem, hogy Dókus Józsefné, szül. Rátkay Borbála ő méltósága, s.-a.-ujhelyi lakos, a legényei egyháznak egy tengerzöld színű, aranyozott rojttal gazdagon díszített, bársony urasztali terítőt; Déry Dánielné, Egressy Nagy Amália úrnő, nyiregyházi lakos, a lasztóci egyháznak aranyhímzésű, kalászokkal és aranyozott rojttal díszített urasztali és ugyanilyen anyagú és kivitelű szószéki értékes terítőt; Stépán Gábor málcái helyettes főgondnok úr a málcái egyháznak 89 frtot ajándékoztak; János András és neje Rätz Borbála bodzásujlaki lakosok pedig ezen egyház templomát ékesítették be a katedra fölé, 65 frt költséggel készítettett, díszes koronával. Csak a kezeim közt lévő adatok alapján szólva, Bodzás-Ujlakon a hívek 79 frtot, Garanyban 130 frt 10 krt, Zemplénben 17 frtot, Szőlőskén 23 frtot, Kiszteben 18 frtot, S.-a.-Ujhelyben Csicsery Mihályné szül. Nagy Zsuzsanna 1,500 frtot ajándékoztak Isten dicsőségére. Deregnő, Bánóc, Vásárhely szintén meghozta áldozatát az Ur hajlékára, ez utóbbi hívei — dicséretes példaként — ezeket ajánlottak fel egy új, díszes tervű templom építésére s készek minden tőlük telhetőt elkövetni a végett, hogy még ez év folyamán szép templomuk felépülve és az istenitisztelet használatára átadva legyen, hogy ne kelljen magokat a róm.- és gör.-katholikusok díszes templomai mellett szégyenleniök. Imreg 1054 frttal, Szőlőske pedig 350 frttal renoválta templomát, előbbi még 75 frtért izléses koronát is állítván a katedra fölé. Az egyházmegye méltó elismeréssel adózik mindnyájuknak.

Több egyházban az előjáróság hanyagsága miatt rendetlenül kezeltetvén a tőkepenzek, midőn egyházmegyénk a lelkeszek, gondnokok és presbiteriumokra a vagyoni felelősséget kimondotta, egyuttal utasította őket, hogy a kamatok pontos beszédésére, a tőkék telek-könyvi biztosítására, esetleg peres úton behajtására minden lehető megtegyenek, mert minden elveszett tőke és kamat rajtok fog megvéteni.

A tussai egyház köréből, a hívek részéről, azon kérelem terjesztetvén elő, hogy utasítsassék a lelkesz, miszerint ne minden második, hanem harmadik vasárnap tartson magyarnyelvű isteni tiszteletet: e kérelem elintézésére más módot nem talált egyházmegyénk, mint utasította a lelkeszt, hogy tartsa figyelemben a lasztóméri, szintén tót ajkú egyházra, épen hasonló esetből hozott és az egyházkerület által is jóváhagyott azon egyházmegyei határozatot, hogy a magyar nyelven végzendő egyházi beszéd mellé tót nyelven mondandó ima, s viszont a tót nyelven tartandó egyházi beszéd mellé magyar nyelven mondandó ima csatoltassék, hogy így a magyar nyelv terjesztésének figyelembe tartása mellett, ezen nyelvet nem értők részére se vesszítse el a templombamenés ájtatossági jellegét.

A nagytoronyai egyház tanítói-fizetés-rendezési ügyével kapcsolatban felmerülvén, hogy olyan helyeken, a hol tanító nincsen és a gyermekek vagy sehová, vagy pedig más vallásfelekezettű iskolába járnak, a vallás- és énektanításról van-e gondoskodva? Miután e tekintetben arról szerzett az egyházmegye meggyőződést, hogy a tanítóhiányban szenvedő egyházakban — Morvát- és a lelkeszi tanítókkal bíró egyházakat kivéve — a vallás- és énektanítás el van hanyagolva: e nagy veszéllyel fenyegető baj megszüntetése céljából, utasítottak a lelkeszek és presbiteriumok, hogy az ilyen helyeken a gyermekek vallás- és énektanításáról, a maguk hatáskörében, még a tanítói fizetés részben való felhasználása mellett is gondoskodni szigorú kötelességüknek tartsák.

Arról szerezvén egyházmegyénk tudomást, hogy az olyan községi és hitfelekezeti iskolákban, a melyekben a tanítói fizetés 300 frt minimumig nem emelkedik, a tanítói fizetéseknek a jelzett összegig való kiegészítése már a folyó év szeptember 25-ik napjától a magas kormány által eszközöltetni fog ott, a hol a törvényben előirt formák és okmányok alapján és a kir. tanfelügyelőségek, illetőleg a vármegyei közigazgatási bizottságok útján kérvényeztetik. Az ügy fontos és sürgős voltára való tekintettel felhivatni rendeltettek a lelkészek és presbitériumok, hogy az összes eddigi fizetést magában foglaló eredeti és értékelt díjleveleket a főjegyzői hivatalhoz minden további sürgetés bevétele nélkül, június 30 napjáig mulhatatlanul terjeszszék be, mert az ezt elmulasztó egyházak hosszú időre, vagy talán végleg elesnek a javadalmi pótléktól.

Elbírálás tárgyává tétetvén a *Dezső* Lajos által sok munkával és fáradsággal tanulmányt készített népi iskolai tanterv, egyházmegyénk a tanügyi bizottság javaslata alapján, legnagyobb részben azokhoz a nézetekhez csatlakozott, a melyeket e lapok hasábjain közelebb *Ujj István* fejtett ki.

Mellőzve a mellőzendőket, csak azt említem még meg, hogy kebelbeli egyházainkban összesen született 293 fi, 284 leány, meghalt 181 fi, 179 nő, házasodott 87 tiszta prot., 34 vegyes vallású pár.

Az iskola képét feltüntető számsorozat megnyugtató adatokat tár elénk abban, hogy iskolaköteles van 725 fi, 620 leány, iskolába jár 773 fi, 623 leány, a melyre vonatkozólag megjegyzem, hogy az iskolába járók fyszámában 123, a leányok számában pedig 69 más vallású. Az ismétlő iskolára, fájdalom, igen kevés helyen van gond fordítva. Konfirmáltatott 131 fi, 95 leány.

Azzal a meleg óhajattal zárom be jelen gyűlési tudósításhoz, vajha minden hiány megszüntetve, minden baj orvosolva, minden szükség pótolva lenne és az anyaszentegyház az egyházpolitikai harcból jogcsorbulás nélkül jutva ki, oda jegyezhetnők ezt a vajdó évet boldogabb éveink közé!

Gyarmathy Soma,
egyházm. főjegyző.

II.

A felső szabolcsi egyházmegye f. hó 3-án tartotta tavaszi közgyűlését, Nyíregyházán, *Lukács* Ödön esperes s a gyermeke beteg ágya mellett aggódó gondnok el nem jövele folytán, előbb *Ujfalussy* Béla, majd *Szesztay* Károly világi tanácsbírák elnöklete alatt. A gyűlést az esperes úr könyeket fakasztó, a nagy nemzeti gyászban osztozó imája nyitotta meg, mely egész terjedelmében ki fog a jkönyvben nyomtatni. Nyomban ezután esperesünk a kegyelet adójának meleg szívből fakadó kifejezései mellé a következő, egyhangulag elfogadott indítványokat terjesztett elő: 1. *Kossuth* Lajos emléke évről-évre, március 15-én népiskoláinkban megünnepeztessék; nagy tetteiről, jelleméről, hazaszeretetről, buzdító, oktató s jellemképző előadások tartassanak, s a tanítás szüneteljen. 2. Gyűjtsünk *Kossuth-alapot*, míg a tőke felerésze olyan összeggé nem növekedik, a melyen, a Nyíregyházán felállítandó, protestáns nőnevelőben legalább 2 árva leány tanítható nem leendő; a másik pedig tőkésítettessék, míg annyira nem emelkedik, hogy Nyíregyházán, az egyház-téren *Bethlen* Gábor, II. *Rákóczy* Ferenc és *Kossuth* Lajos szobra felállítható nem lesz. 3. Felállítandó növelőnként *Kossuth* nevére nevezzük s az ugynevezett tűzbiztosítási osztályunkat

e célra fordítsuk. 4. *Kossuth* Lajos emlékét jkönyvünkben megörökítsük s családját gyászunkról értesítsük.

Ezután következett az esperesi jelentés tárgyalása, melynek során *Balogh* József geszterédi, *Csapó* Péter téglási, *Zsindely* Jenő kércsi, megválasztott lelkészek hivatalaikban megerősítettek. *Némethy* Györgyre nézve pedig, — ki a bács-aranyosi egyházat sok adósság hátrahagyása után, hűtlenül elhagyta — kimondatott, hogy a lelkészi pályáról önként lemondottnak tekintetik.

Egy üresedésben levő papi tanácsbírói állásra, *Porzolt* Ádám és *Keresztessi* Sándor között új szavazás rendeltetett el, hasonlóképen a tanítói gyámpénztárnál az ellenőri állásra *Varga* Antal és *Délezeg* Sándor tanítók között. Tanítói gyámpénztárnokul: *Horváth* István választott meg ujjlag. Az egyházmegyei gyűlésre, tanítói képviselőül: *Délezeg* Sándor és *Horváth* István választottak, a számvevő bizottságba pedig: *Kollonay* Dániel, *Vere* Menyhért és *Tóth* János.

Az 1893 évről előterjesztett közalapi számadás szerint, egyházmegyénkbe befolyt 2057 frt 64 kr s hátrányban maradt 398 frt 97 kr; 36 frttal kevesebb a hátrány, mint az előbbi évben. A hátrányok teljes elűntetése céljából elhatározatott, hogy a mely egyházak előljárói év végéig vagy a járulékot, vagy a hátrány kimutatását be nem küldik, 15 frtig terjedhető rendbirsággal sujtatnak az e. m. lelkészi gyámpénztár javára. Az 1894. évi járulék 2012 frt 10 krban irányoztatott elő, mely összeg 14 frt 35 krral kevesebb, mint az előbbi évben.

Az államsegély a nagyszámú kérelmezők között kiosztott. Fájdalommal kell látnunk, mily nagy az epekedés az innen hulló, csekély morzsálék után.

Felemlítendőnek tartom még, mint az egyházas buzgóság nem mindennapi megnyilatkozását, hogy a nyíregyházai egyház 10,000 frt, 42 év alatt, évi járadékokban visszafizetendő kölcsön felvehetése iránt kérelmezett; ugyancsak az ibrányi egyház is 10,000 frt kölcsön felvehetésére kért engedély, egyetemleges kezesség mellett 5 év alatti teljes letörlesztésre. Mindkét helyen nagyobb mérvű építkezések lévén szükségesek, — a hívek áldozatkészségének elismerése mellett, — az engedély örömmel megadatott.

Vas Mihály.

III.

A f. borsodi ev. ref. egyházmegye folyó hó 3—4 napjain tartotta szokásos tavaszi közgyűlését a bábonyi egyházban.

A gyűlés megnyitása után, mielőtt a folyó ügyek tárgyalattak volna, egyházmegyénk gondnoka a szív mélyéről fakadó érzés hangján emlékezett meg azon nagy veszteségről és mély gyászról, mely *Kossuth* Lajos nagy hazánkfának elhunytával nemzetünket sujtotta; e tudat hatása alatt indítványozta, hogy mondja ki a közgyűlés miszerint:

1-ör. *Kossuth* Lajos nagy hazánkfának emlékét jegyzőkönyvében megörökíti.

2-or a halála által a magyar nemzetet ért, pótolhatatlan veszteség felett érzett gyászában és bánatában jegyzőkönyvében kifejezést ad és azt mint részvét-iratot a nagy halott fainak megküldi.

3-or felhívja a kebelbeli egyházak lelkészeit, hogy a *Kossuth* Lajos emlékének megörökítésére megindítandó gyűjtésnél segédkezni egyházunk hívei között szívesek legyenek.

4-er a fenti célra a maga részéről szintén adománnyal járul.

Ezen indítvány a gyűlés minden tagja szívének és lelkének óhajlásával találkozván, elfogadtatott s egyházmegyénk, mint a melynek zászlóján ugyanazon dicső, magasztos eszmék vannak felírva: a szeretet, felvilágosítás, szabadság, jog-egyenlőség eszméi, — melyekért nagy halottunk egész életén keresztül küzdött és fáradott: az ő elvesztése miatti fájdalom terhe alatt ugyan, de az iránta érzett szeretet, ragaszkodás szívből fakadt érzéseivel és azon óhajtással tette le, a minden igazán és nemesen érző magyar ember szívében ott élő, nagy hazafi sírjára a hála és elismerés soha nem hervadó virágaiból font koszoruját, hogy egyházmegyénknek ezen osztakozó érzése enyhítse a nemzet nagy halottja fiainak lelkére borult sötét bánatot.

A kegyelet és hála adójának ezen letétele után az elintézésre váró ügyek tárgyalattak; a nevezetesebbek a következők voltak:

Az üresedésben lévő két papi tanácsbírói állásra Debreceni Gábor, nyugalomba lépett esperes és Csizmadia Jenő választottak s erősítették meg. Bizonyos jól eső örömet érzett egyházmegyénk a felett, hogy nyugalomba vonult esperesét ismét a zöld asztalnál láthatja s habár kisebb munkakörben is, de a közügyért munkálkodni tudja. Sok ily munka-szerető, kötelesség-tudó férfit adjon a gondviselés a protestantizmusnak s akkor... annak ügyét féltetni nem lehet!!

A szupplikációk megváltását egyházmegyénk elvben elfogadta ugyan, de a főtiszteletű egyházkerület által, — az igazgatótanács javaslatára — kívánt összeget, — az egyházak presbiteriumainak meghallgatása nélkül nem ajánlhatja meg, sőt a fizetendő összeg mennyiségéről sem nyilatkozhatott, amennyiben az egyházakat lélekszám arányában terhelő összeg — a jelenlegi mostoha viszonyok között, midőn a hívek áldozatkészsége minden oldalról annyira igénybe van véve — gyűjtés által nehezen lesz eszközölhető; ha pedig kivétel útján eszközöltetik, egyházi törvényeink értelmében, az e feletti határozás a presbiterium jogkörébe tartozik. Mindent el fog követni azonban az egyházmegye, hogy a főiskola érdeke megóvassék.

A szupplikációk megváltásából befolyó összeget azonban — a javaslattól eltérőleg — feltétlenül és kizárólagosan a már oly régen szükségessé vált ötödik theológiai tanszék felállítására kívánja fordítani.

Végre-valahára nálunk is megalakul már „*az egyházmegyei lelkészek értekezleti köre*.” A múlt év őszi javaslat-készítéssel megbízott küldöttség beadván munkálátát, az sokszorosítottatni s a lelkészekkel véleményadás céljából közölni határozatott.

Az egyház-látogatási jegyzőkönyvekből arról győződött meg egyházmegyénk, hogy ha egyes egyházak a folytonos haladás útján vannak is, akadnak többen olyanok, melyek az anyagi szegénység miatt az összeomlás, a megsemmisülés szélén állanak; ilyen a csekély népességű szakácsi-egyház is, melyet úgy remél megmenteni egyházmegyénk, hogy *tőkés segélyt* kérő folyamodványát az illetékes helyen melegen fogja ajánlani.

Ezeket kívül mintegy 120, többnyire helyi érdekű ügy tárgyalattott, melyeknek elintézése a gyűlés tagjainak s hivatalnokainak munkálkodását oly nagy mértékben vette igénybe, hogy csakis másfél napi időzés után hagyhatták el, köszönetüknek és elismerésüknek kifejezése mellett, a gyűlés tagjait szíves vendégszeretettel fogadott bábonyi egyházat.

Bartha Mihály
e m papi főjegyző.

IV.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye folyó évi április 4—5 napjain tartotta meg az eger-lövői egyházban tavaszi közgyűlést, Bornemisza József esperes és br. Vay Béla gondnok elnökelete alatt.

Az isteni tisztelet után, ismét csak a templomban összesereglett közönség előtt, Bornemisza József esperes mondta el ihletett nyelvű és szellemű imáját; majd br. Vay Béla gondnok üdvözlővén a gyűlés jelenlevő tagjait és közönségét, — a gyűlést megnyitottak nyilvánította.

A körületekintő s a részleteket is felölelő esperesi jelentés tudatja, hogy az egyházmegyei aljegyzőre másodszor beadott szavazatok felbontatván, az eredmény az lett, hogy Szalóczy Pál mellett 16, Bodolay István mellett 31 szavazat nyilatkozott.

Majd melegen emlékezik Futó Sámuel böcsi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró elhunytáról,* ki mindnyajunk szeretetének és becsülésének tárgya volt. Az örök emlékü IX-ik zászlóalj veres sapkas kapitánya, — így szól az esperesi jelentés — „meghódolt a halál előtt.” Itt maradt kedveseinek nyújtson vigaszt azon tudat: hogy a veszteség nekünk is fáj; hogy gyászukban az alsó-borsodi egyházmegye is osztozik; a földbe tért porrések pedig pihenjenek békén ott a böcsi templom tövében.

Egyházmegyénk népessége az egyházlátogatási adatok szerint 58,553. Született a múlt 1893 évben 2275; meghalt 1919; házasságra lépett 519 tiszta, 134 vegyes pár. Iskolaköteles 6715; iskolába jár 6161; nem jár 554. Hitvallást tett 975, áttért 36, kitért 25.

Az összes egyházak bevétele 111,202 frt 37 kr volt; kiadásuk 96,604 frt 67 kr. Tőkepénze van 47,125 frt 89 kr. Alapítvány 16 999 frt 43 kr. Adóság 43,850 frt 80 kr. Magtáraiban van búza és gabona 2080 hl. és 86 l., árpa 452 hl. 93 l., zab 97 hl. 33 l. Pénzre változtatott magtári tőkéje 13,092 frt 84 krból áll. Jótékony adományok összege 6368 frt 01 kr, építésekbe és befektetésekbe tett összeg: 66,692 frt 61 kr.

A felolvasott esperesi jelentés utolsó pontja elszomorítólag hatott egyházmegyei közgyűlésünkre, mivel abban Bornemisza József esperes búcsú-szava hangzott; érezve testi- és szellemi erejének hanyatlását, bevallja őszintén, hogy az esperesi hivatal viselése reá nézve immár teherré vált, — mit nem lehet csodálni — ha az egyházmegye tudja, hogy a munka különböző ágaiban már 35 év óta áll egyházmegyénk szolgálatában. De nem hagyhatja el helyét úgymond ő — mig úgy a nagyméltóságú gondnok, mint az egyházmegyei tanácsbíró uraknak, és az egész egyházmegye közönségének halálát nem nyilvánítja lelkők jóvoltáért, rokonszenvek, figyelmök örökbecsű ajándékaiért, melyekkel hivataloskodása alatt elhalmaztak. Legyenek áldottak, boldogok mindannyian — s tartsák meg jó emlékekben távozó szolgálójukat.

E szavak után és hatása alatt egyházmegyei közgyűlésünk megkísérelte, hogy búcsúzó esperesünket szándoka megváltoztatására bírja; de hasztalan volt minden kérés és marasztaló szavunk, kijelentette, hogy lemondása határozott és meg nem változtatható. Így a tények kényszer előtt kénytelenek voltunk meghajolni, lemondását elfogadni annak, — kinek ha minden tényét elfeledjük is, — de nem feledhetjük el azt, hogy ezelőtt három évvel ő tette le az első alapot az általa felajánlott

* Több oldalról jött tudakozódásra, őszinte sajnálattal tudatjuk, hogy a b. e. s nekünk több tekintetben kedves férfiról — noha itt is, ott is kopogtattunk — nekrológot nem szerezhettünk. Szerk

összeget egyházmegyénk lelkész özvegy-árva-gyámintézetnél, mely ma 5319 frt 90 krból áll, nem válhatunk meg tőle a nélkül, hogy mi is ne kívánjuk neki, hogy hű fáradozása után a jól megérdemlett nyugalmat övéi körében még sokáig élvezze.

Az így megüresedett esperesi hivatal ideiglenes betöltésére *Tóth Dániel* mint legidősebb tanácsbíró kérésztett fel, s annak törvényszerinti betöltése végett az egyházak szavazatra hivatnak fel, a szavazat beadásának véghatár idejéül június hó 15-ike tűzetett ki. Ugyancsak ekkor kell beadni a néhai Futó Sámuel halála után megüresedett tanácsbírói szék betöltése végett is a szavazatokat a helyettes esperes úrhoz.

Majd Lengyel Sámuel tanácsbíró emelkedett fel is meleg hánagon emlékezett meg nemzetünk nagy hallottjáról Kossuth Lajosról, kinek oly nagy része volt az 1848. XX-ik t. c. megalkotásában, s következő indítványát terjesztette elő: a nagy halott emlékezete egyházmegyénk jegyzőkönyvének lapjain megörökíttessék; hogy fiaihoz részvétírat intéztessék; hogy felállítandó szobrára minden lelkész és presbytérium gyűjtést eszközöljön. Ezen indítványt egész lelkesedéssel tette magáévá egyházmegyei közgyűlésünk s annak megvalósítását határozatilag kimondotta.

Szalóczy Bertalan elválasztott böcsi lelkész állomását megerősítettett, sőt saját kérelmére, félfizetés élvezése és azon ígérete mellett, hogy az özvegyet a lakásban sem háborgatja, hanem magának lakást bérel, megengedetett, hogy azt, a folyó év tavaszán elfoglalhassa. Ugyancsak szótöbbséggel megerősítettett Thury Sándor is a geszti lelkészi állomáson.

Mályi félévi keresés után megtalálta tanítóját, Nagy Simon beszercei tanító személyében, ki is a szokásos eskü letévése után beerősítettett.

Az egyházmegye fegyelmi bírósága két esetet tárgyal, az egyikben felmentő, a másikban elmarasztaló ítéletet hozott.

Több, helyi érdekű dologgal és azok elintézésének mikéntjével nem akarván az olvasó közönséget fárasztani, bezárom tudósításomat azzal, hogy a gyűlést kebelébe fogadó *eger-lövői* egyház előjáróinak, különösen lelkészének az egyházmegyei közgyűlés nevében, annak szíves ellátásáért elismerésemet és köszönetemet nyilvánítom.

Sólyom Gyula,
e.-m. főjegyző.

V.

Az *abauji ev. ref. egyházmegye* tavaszi közgyűlését ápril hó 3—5 napjain szokott helyén, Göncön tartotta meg.

A gyűlés első napján 3-án reggel megszólaltak a gönci templom harangjai, hívogatva a kegyelet ünnepélyére melyet, boldog emlékezetű *Veress Sámuel*, volt esperes emlékére rendezett egyházmegyénk; a helyettes esperes és gondnokunk vezetése alatt a szépszámmal egybegyűlt egyházmegyei közönség, a városi hívekkel egyesülve vonult az isten házába, hol még a nemzet nagy halottja felett tartott gyászünnepélytől ott maradt kegyeleti külső jelek buzgóbbá, készségesebbé tették a szívet a kegyelet gyakorlására, az öszinte részvét nyilvánítására, a mit a gyülekezet a XC-ik zsoltárral, a gönci énekhar gyászdallal, *Idrányi Ferenc* h. esperes imával, *Oláh Péter* főjegyző pedig emlékbeszéddel tolmácsolt. Utóbbi kimutatta: miként lehet csendesen, hivatásának élve, Isten országát e földön munkálni s terjeszteni, miként lehet kitartással porszemekből nagyobb halmokat építeni; miként lehet a krisztusi magasztos

elvtől, a szeretettől vezéreltetve, embertársaink bizalmát, ragaszkodását kiérdemelni.

A tulajdonképeni gyűlés szokott helyén, a városháza nagytermében *Idrányi Ferenc* h. esperes, segedelem kérés imájával vette kezdetét, a mely után *Comáromy László* gondnok vette át a szót, remegő hangon emlékezett meg a nemzeti nagy gyászról, mely *Kossuth Lajos* halálával a hazát érte; futó pillantást vetett a nevéhez fűződött nevezetesebb eseményekre, melyek protestáns egyházunk fejlődésére is befolytak. Egyházmegyénk egyhangulag magáévá tette a gondnok azon indítványát, hogy Kossuth Lajos emléke jegyzőkönyvünkben megörökíttessék s ezen jegyzőkönyv, részvétírat kíséretében, fiainak megküldessék. Majd rámutatván a ránk váró nehéz munkára, melyet az újabb törvények életbeléptetésének intézkedései eléánkbe szabnak, üdvözölte a gyűlés tagjait, s a gyűlést megnyitottnak nyilváníttotta.

Idrányi Ferenc h. esperes terjedelmes jelentését olvasá fel; elején kiterjeszkedve az úgynevezett egyházpolitikai kérdésekre, s kimutatva, hogy ha egyes események, például az úgynevezett elkeresztelési rendelet befolyással voltak is a kérdések napirendre hozásánál; ő úgy látja, hogy legnagyobb befolyással volt erre az idő, mely kérelhetetlenül és visszavonhatlanul halad előre s eltiporja s elgázolja azt a ki botor lélekkel akarja haladását megakadályozni. Bírálja a kath. klérus magatartását, érvekkel mutatja ki azt a sokféle hamisságot és képtelenséget, melyet a hierarchia hada úgy az általa rendezett közgyűlésen, mint az általa fentartott sajtó organumaiban napról-napra hirdetett és hirdet. Vigyázatra s őrállásra int.

A vallásérköcsi élet virágzik; annak tanúbizonyságául vehető azon 7322 frt 37 krt tevő adakozás és 18500 frt 64 krt tevő építkezés, melyről az egyes egyházak elszámoltak.

A nevelés- és oktatásügy nem hanyatlott ugyan; de aggasztó körülmény a mindinkább növekedő tanítóhiány. Ezen hiányt még inkább növelni fogja a tanfelügyelő jelentése folytán az 1893. év 3011. sz. alatt kiadott kult. miniszt. rendelet, mely utasítja azon tanítókat, kik egyházmegyei tanítói oklevéllel bínak s ennek alajpán a nyugdíjintézet tagjaiúl is felvétettek — állami oklevél szerzésére s elrendeli a lelkész-tanítószagok szétválasztását. Egyházmegyénkben ez idő szerint 10 tanítói állás van üresedésben. Iskolaköteles fi 1980, nő 1916, összesen 3896. Iskolába jár fi 1883, nő 1786, összesen 3669; nem jár 227. 323 ism. iskolaköteles közül jár 304. Hitvallást tett 325 fi és 296 nő, összesen 621. Lélekszám 33254, született 1215, meghalt 902, szaporodott születés által 313-mal, míg kitérés által fogyott 9-el, mert az áttértek száma 9. míg a kiteértéké 18; házasodott 291 pár,

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből egyházmegyénk vagyoni állása következő képet mutatja: 122,128 frt 80 kr tőke pénzzel szemben van terhelő adósság 20,584 frt. Az egyházak összes bevétele 72,452 frt 50 kr, kiadás 57,397 frt 39 kr, a pénztári maradvány, mivel négy egyházban túl kiadás van: 15,213 frt 93 kr. Domesztika-hátrálékból, évi járulékból s tőketermészetű adományból befizetett 1661 frt 08 kr, elküldetett a földhitelintézetnek; hátrálék a múlt évben, még 207 frt 16 kr volt, az ez évre áthozott hátrálék összege 53 frt 61 kr. A jelen évre megállapított közalapi járulék 1486 frt 79 kr. Az egyházmegye különböző pénztárakból 1061 frt 50 kr segélyt nyert, mely szegény egyházak, lelkészek, tanítók és özvegyek közt osztott ki.

A halál ez évben is kivette a maga adóját, *Veress Sámuel* esperesen kívül, kiről már emlékeztünk, egyházmegyénk két veterán munkását, a 84 éves *Nagy Gábor*t, nádasdi lelkészt és az érdem kereszttel is kitüntetett *Tóth József*, göncruszkai tanítót szólította el az Úr; mindkettő több, mint félszázadon keresztül híven munkálkodott az úr szőlőjében. Aldva legyen emlékek!

Az esperesi hivatalra beadott szavazatok bontattak fel; megtörtént azon nem mindennapi eset, hogy a beadott 70 érvényes szavazat közül Antalffy László, egyházmegyei tanácsbíró 35, Idrányi Ferenc h. esperes ugyancsak 35 szavazatot kapott, s a sorsot kellett felhívni; a főjegyző balkeze döntött, ki az urnából Antalffy László nevét húzta ki; ki is engedve az egyházmegye kérésének, az esküt letette s miután jól átgondolt beszédben körvonalozta a munkát, mely reá e fontos s szép állás betöltésénél várakozik, jelezte működésének vezérelvét; a szeretet s a törvények szigorú megtartását s az egyházmegye jóakaratu támogatását kérve, lelkes éljenzés között székét elfoglalta.

Ugyanez alkalammal tette le az esküt a már a múlt gyűlésünkön elválasztott világi tanácsbíránk, *Csoma József*, ki a mellett, hogy lelkesen ajánlotta fel magát az egyházmegye szolgálatára, azzal is meghálálta a bizalmat, hogy a pár évvel ezelőtt testvére által alapított *Csoma-alapítványt* 1000 azaz ezer forinttal növelte, mely alap a szegény lelkész-árvák tanítására szolgál. Fogadja a nemeskeblű adományozó itt a nyilvánosság előtt is egyházmegyénk hálás köszönetét.

Kádár János kassai segéd lelkész Csécsbe, *Sárkány József* abaujvári segéd lelkész Czécére, *Frenzel Bertalan* szemerei lelkész Szesztára rendes lelkészekül beerősítettek. Tanítót változás nagyon sok volt; ez vonta maga után több tanítói kárta megerősítését. Bizony látszik abból a szegénység, s ebből is indokolható a tanítóhiány. Nem érdektelen megemlíteni, hogy volt olyan kárta is melynek végszava így szólt: „az elfogadó számita ki magának belőle a 300 frtot. Ez ügynél egy elvi jelentőségű határozat is hozatott; nevezetesen: a tandíj címen eddig fizetni szokott csirke es tojás pénzértékre változtatandó; egy tojásért 4 fillér, egy csirkéért 50 fillér megváltási díj fizetendő; meghagyatott az egyházaknak, hogy az egyházmegye ezen határozatát esetről-csere érvényesítsék.

Egyházmegyénk nem tehette magáévá az egyházkerület azon ajánlatát, hogy a szupplikacionális megváltást az igazgató tanács által javasolt 300 frtra emelje fel, mert az e címen bevallott 108 frt 95 kr híven lett az egyházmegye által kimutatva; nem már azért sem, mivel csekély számú s folytonos szegénységgel küzdő egyházakat újabb adóval megterhelni annyi volna, mint azoknak létérdekét veszélyeztetni. Helyt ad azonban azon határozatnak, mely szerint a világi tagok által eddig fizetett szupplikacionális váltság esperesi felszólítás által biztosíttassék.

A „Kovács-Komjáti alapítvány” kamata, mely két oly lelkész özvegyet segélyez évenként 150—150 frtal, kinek középiskolában tanuló gyermekök van, az alapítvány értelmében titkos szavazattal, özv. *Budaházy Sámuelné* és özv. *Dienes Jánosné* lelkész-özvegyeknek adatott ki három évre.

Utasításképen adatott a lelkészeknek, hogy ott, a hol tanító nincs, legalább a vallásoktatást végezzék. A lelkésztanítóságok összeíratnak, — lehetőleg elkülönítve a lelkészi fizetést a tanítói fizetéstől — s a püspöki hivatalnak felterjesztetnek.

A különféle pénztárak megvizsgálására bizottság küldetett ki, valamint megválasztatott a domesztikai pénzkezelő bizottság is.

Az egyházkerületre küldöttek, az elnökségen kívül, *Idrányi Ferenc*, *Füzy János* egyházm. tb. és *Oláh Péter* főjegyző, *Bárczay Ödön*, *Szentimrey Gyula* és *Csoma István* vil. tanácsbírák választatnak meg rendes tagokul, póttagokul *Kovács Béla*, *Révész Kálmán*, *Csoma József*, egyházm. tanácsbírák; *Dobozy Pál* és *Komáromi István*.

Világi aljegyzőül az egyházak szavazásaival *Dobozy István* szepsii szolgabíró lett.

Az egyházmegyénket érdeklő államsegély 15%-a határozat értelmében az egyházm. gyámintézeti pénztárt fogja növelni.

Felír egyházmegyénk az egyházkerületre az iránt, hogy a kult. miniszternek 60997. sz. leírata, mely a vagyontalan csendőrök tetemeit díjtalanul rendeli eltemetni, hatályon kívül helyezettessék; mert lelkészi karunk az állam-hatóság részéről már most is sok ingyen teherrel van meg róva s az még az utadót sem akarja elengedni a lelkészeknek.

Miután egyes egyházak ügyes-bajos ügyei részint a gyűlésen, küldöttség által elintéztettek, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek felolvasása után a gyűlés 5-én délben véget ért.

Ujj József,
egyházm. aljegyző.

Az abauji ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése.

A cimben nevezett egyesület 1894. évi április hó 2-án tartotta meg rendes évi közgyűlését Göncön, *Kovács Béla* szepsii lelkész elnöke alatt, ki — ez évben hallván el először az elnöki székét — hosszabb beszédet intézett a közgyűléshez. Felemlítette ebben, hogy különösen a fiatalabb tanítók között általánosan elterjedt ama nézet, hogy a községi vagy állami iskolákban sokkal előnyösebb a hivataloskodás s ezek öhajtvá várják azt az időt, midőn a felekezetek kötelekeiből szabadulva, az állam szolgálatába léphetnek; pedig saját tapasztalatai után, mint bizonyost mondhatja, hogy reményeikben csalódní fognak. Míg ugyanis az ev. ref. tanítók a lelkészekkel, mint hivatal-társakkal testvériesen, egymást kölcsönösen támogatva, munkálkodnak a vallásérkölcsei élet és a népnevelés megszilárdításán, illetve előbb vite-lén, addig a községi s állami tanítók nem ritkán szolgál-bánásmódban részesülnek felettes hatóságaik részéről. Kéri az egyesület minden tagját, hogy viseltessenek szeretettel ev. ref. egyházunk irányában annyival is inkább, mivel ennek előjárói jó akarattal igyekeznek előmozdítani a tanítóság ügyét.

Majd a nemzet nagy halottjáról Kossuth Lajosról emlékezett meg megható szavakban s hazánk újra alkotójának érdemeit s halála felett érzett mély fájdalommat jegyzőkönyvben megörökíteni javasolja.

Megemlékezik még azon vesztéséről, mely egyesületünket egy érdemes tagjának, *Tóth József* göncruszkai tanítónak halálával érte, ki 84 évre terjedő életéből 59 évet a tanügy szolgálatában töltött el előjáróinak meglegedésére s indítványozza, hogy emléke jegyzőkönyvünkbe iktattassék.

Végül megköszöni az egyesület bizalmát, melyet személye iránt tanusított akkor, midőn egyhangulag elnökévé választotta s igéri, hogy e bizalmat megérdemelní, az egyesület ügyeit szívvvel, lélekkel szolgálni fő-törekvése leend.

végrendeleti kivonat nem fogadtatott el alapul, s az egyházmegye fentartotta előbbeni határozatát, mely szerint a házak jóvedelmének egynegyedrésze az éneklész-organistának kiadandó; s midőn ezen perújítási kérdésben hozott határozat az egyházkerülethez megfelelőbbet, ez oly értelmű határozatot hozott, a melylyel a perújításnak ugyan helyt ad, de utasítja az egyházmegyét, hogy a perújításhoz becsatolt végrendeleti kivonatot figyelembe véve, hozzon az ügy érdemében határozatot.

Most már jogi szempontból lévén e kérdés elbírálandó, azt hiszem, hogy az ily nemű jogi kérdésekkel foglalkozó egyházkerületi képviselők és tanácsstagok nem fogják rossz néven venni, ha hazai törvényeinket figyelembe véve azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy az ungvári ref. egyház álláspontja nem áll azon törvényes színvonalon, melynek alapján egyházmegyénk gálóczi közgyűlésén hozott határozatát megváltoztathatná, mert az ajándékozási okmány 1870. december hó végén származván, az ajándékozó magának csakis az életfogytiglani haszon-élvezetet tartotta fenn, és nem kötötte ki azon jogot, hogy halála esetére az elajándékozott vagyon jóvedelmének mikénti felosztására nézve végrendeletileg *újól rendelkezhesse*. — Már pedig, ha az ajándékozási okmányban megjelölte azt a célt, melyre ingatlanait ajándékozta és azt az arányt, melyben azok jóvedelme a megajándékozottak között megosztandó, valóban csudálkozni lehet azon naiv jogi felfogáson, hogy az *ajándékozási okmány kelte után jóval később készített végrendelettel miként lehet az ajándékozási okmánynak a jóvedelemben való részesülés arányaira vonatkozó intézkedését azoknak hozzájárulása nélkül megváltoztatni, kik a bekebelezés által arra jogot nyertek!* Mert bár igaz az, hogy a jóvedelemben részesülés ezen aránya telekkönyvileg ki nem tüntetett a tcher lapon, mind e mellett ez a mulasztás nem alterálhatja az ajándékozási okmány alapján jogot nyert félnek azt a jogát, hogy azt, ha ezen intézkedés tudtára jön, ne érvényesíthesse; ezen mulasztás csakis az akkori vagyon-kezelőt terhelheti, de az éneklész-organistát meg nem foszthatja azon jogától, hogy a néki ajándékozott negyedrészt jóvedelmet követelhesse.

Jogi szempontból nem szükséges annak fejtegetésébe bocsátkoznom, hogy mikor válik egy ajándékozási okmány kétoldalú szerződésé, s mikor változtatható meg ezen kétoldalú szerződés; elég csak annyit említenem, hogy a szóban forgó ajándékozási okmány (igaz ugyan, hogy azt csak ajándékozó írta alá s így az mind addig egyoldalú szerződésnek tekintendő részéről, míg a megajándékozott azt el nem fogadja) bírói intézkedés által vált perfectté, a mennyiben az, mint említém, a megajándékozott ref. egyház javára bekebelezett.

Most már kérdelem: lehet-e ajándékozó jogosítva arra, hogy ő az előbbeni, perfectté vált tényét utólag, egyoldalúan megmáshassa, s jogosítva van e arra, hogy valakit, a ki már erre jogot szerzett, az ajándékozási okmány végre-hajtása által megfoszthasson azon előnytől és anyagi haszontól, a mit néki jószántából adott?!

Nem, teljességgel nem! Mert mire vezetne az, ha én egy ajándékozási okmányt, mit az ajándékozott elfogad s azt bekebelezeti, utóbbi megbánás folytán összetörhetek, s a megajándékozottat megfoszthatom az ajándékozási okmány elfogadásából származott anyagi előnytől és haszontól?

De különben is tudjuk igen jól, hogy jogilag egyáltalán meg nem állhat az az érvelés, hogy az ajándé-

kozó halála napjáig jogosítva van az elajándékozott ingatlanok jóvedelméről, halála esetére az ajándékozási okmány tartalmával ellenkezőleg intézkedni.

Feszült érdeklődéssel várjuk a főt. egyházkerület tárgyalását és határozatát, mert fel sem tehető, hogy egy olyan nagytekintélyű testület ne jogi szempontból tekintené és bírálná el az ügyet akkor, midőn egyben már az ügy érdemében oly bölcsen határozott és az egyházmegye ítéletét helyben hagyta.

Nagyon sok érvet lehetne még felhozni az ungvári ref. egyház álláspontjának megdöntésére, de elég a sok közül csak azt fölemlíteni, hogy a Nagy-Geöc-ben legközelebb megtartott egyházmegyei közgyűlésen jelen volt jogosult tagok közül egyedül 6—8-an voltak, a kik elfogadták az ungvári ref. egyház álláspontját, míg körülbelül 80—100-ra tehető azok száma, kik az előadó tanácsbíró véleményéhez csatlakoztak.

Kelt Szobráncon, 1894. évi ápril hó 10-én.

Kormoss Béla

ungi egyházmegyei tanácsbíró.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Dr. Szabó József, a budapesti tudomány-egyetemen az ásványtan és geologia nagyhirű tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja s természettudományi osztályának titkára, folyó hó 10-én 72 éves korában elhunyt. A megboldogult a magyar tudományosságnak egyik fődíszé és büszkesége volt, kinek nevét az egész külföld ismerte és tisztelte. Valóságos minta-tanár volt, a kit tanítványai nemcsak tisztelték, de szerettek is. A tudományt nemcsak szóval, de írásban is terjesztette. Szakmunkái mintegy 40 kötetet tesznek s ezek között a legértékesebb Ásványtana és Geológiája. Ő tanulmányozta és írta meg Tokaj-Hegyalja geológiai viszonyait is. Ennek tanulmányozása közben gyűjtött példányainak tekintélyesebb részét a sárospataki ev. ref. főiskola természettudományi gyűjteményének ajándékozta. Áldott legyen a derék tudós emlékezete! — Szabó Károly, dédai (Beregme.) ev. ref. lelkész, folyó hó 11-én, életének 33-dik évében, hosszas gyöngékedés után elhunyt, özvegyet — Mester Rózsa — és egy fiú gyermeket hagyván maga után. Tudványó növendéke volt főiskoláknak, a hol a theol. tanulmányokat 1886-ban végezte be s komolysága és világosság után epedő hajlama által vált egyes tanáraitra nézve emlékezetessé. Szeretett eltűnődni a nagy feladatok, a vitás kérdések felett, s nem restelközött ott keresni a felvilágosítást, a hol azt — hite szerint — a legbizonyosabban feltalálhatta. Akart tudni és szorgalmával biztosan haladt nyereségről-nyereségre. Ez a buzgó, igazság-szomjazó lélek volt kalauza, sőt ismeretítője a kápláni, a lelkésztanítói és lelkési hivatalban s különböző érülközési viszonyaiban is. Lelkesedett a haladásért, a papi értekezletek eszméjeért s odaadással küzdött, fáradt és vitatkozott az egyszer jónak és igaznak ismert elvekért és szavakért, mégha ellenszenvet támasztott is ifjúságával s bátor, sőt merész fellépéseivel. Sajnos, hogy az enyészet magva hamar belefészkelődött nyulánk testébe s ifjan kellett kimulnia, holott boldog családi kötelek között, joggal számíthatott nyugodt, vidám jövőre. Lapunk egy feltörekvő munkatársát vesztette el benne. Áldás reá s őszinte részvétünk itt hagyott kedveseinek! — Steinfeld Béla, a sárospataki főiskola nyomdásza, f. hó 7-én Takta-Szadán, életének 58-dik évében, hű nejének — Trócsányi Amália — és szerető leányának — Kárász Imréné — ápoló karjai között ki-

szevedett; a könyörülő Isten elküldte hozzá jótéteményként a megnyugtató halált. A mint hosszú, kínos vergődése fájt mindazoknak, a kik ismerték és becsülték őt, úgy halála is — noha már imádkoztunk érte — széles körben keltett őszinte részvétet, mert a boldogult sokak szeretetére tette magát érdemessé lényének sajátos rokonszenvessege, kötelesség-tudása és ama tisztelet-parancsoló becsvágy által, a melylyel a saját élethivatásának betöltésében forgolódott. Született 1836. szept. 17-én Temesváron. A nyomdászatot 1848-ban kezdte meg s hazánk és a külföld különböző tájain gyarapította szakismereteit. Sárospatakra Bécsből jött 1859-ben s itt előbb szedő-korrektor, 1863—1867-ben üzletvezető, 1867-től pedig nyomda-bérlő volt. A kik láttuk őt e munka körében, a mint reggeltől napestig gyönyörűséggel fáradt, hogy mindenek ékesen és szép rendben folyjanak; a kik tudjuk, hogy milyen aprólékossággal ható gondnal, szorgalommal igyekezett saját nyomdász-nevét és a sárospataki főiskola kiadványainak becsét fentartani és öregíteni; a kik ismertük jó szívét, vendégszerető házát s hallottuk az ő dús életkedvének vidám kifakadásait s aztán láttuk őt elesni a munka, a kötelesség mezején s epekedni a kórágóból a munka után s vánszorogva is mosolygós arccal küzdeni szeretett családjának jövőjeért: — azok sokáig, sőt soha nem fogjuk őt elfeledni. A „Sárospataki Lapok“-nak különösen is van oka áldással gondolni a Steinfeld Béla poraira, mert e lap kiállítása által ő ízlést terjesztett egyházi lap-irodalomban s minta lett az újabb keletű egyházi lapokra nézve. Temetésére sokan jelentek meg f. hó 9-én Sárospatakról; ott volt a főiskola énekkara is megható gyászdalaival s ha a halottak érezni tudnak, neki a ref. főiskola ifjúságának ez az önkéntes hódolata — a róm. kath. egyház latin cerimóniái között — még a sirban is édes jutalom. Az Isten áldása őrizze porait s védje, óvja megszorodott kedveseit!

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése** f. hó 3-án tartatott meg Szász Károly püspök és Antos János legidősebb világi tanácsbíró elnökle alatt. A napirend előtt Szász Károly meleg szavakban emlékezett meg Kossuth Lajosról s indítványára a nagy hazafi elhunytá felett érzett fájdalomnak a kerület jegyzőkönyvében adott kifejezést. A napirend első tárgya a szavazatbontó bizottság jelentése volt, mely szerint világi tanácsbíróvá Ádám András kuriai bíró, egyháztanácsbíróvá Tóth János karancsi lelkész, világi aljegyzővé pedig dr. Nagy Dezső választatott meg. Ezután kihirdetett a szentesített új zsinati törvény s elkészített a rendszabály-javaslat. Az egyházi értekezletek szervezését a kerület szükségesnek jelentette ki s határozatának egyik pontjában kimondotta, hogy az értekezők a rendes egyházkerületi gyűlések idején felolvasásokkal, előadásokkal és eszmecsereikkel összekötött tanácskozást tart, melynek eredményei kérelem vagy indítvány alakjában jegyzőkönyvileg az egyházkerületi közgyűlésnek beterveztendők. Ballagi Mór arcképét 120 forintért a kerület elkészíttette s részint a gyűjtés útján szerzett alap kamatjából, részint az egyházkerület évi adományából 45 frtos ösztöndíj létesített egy jó magaviseletű és szorgalmas theológus részére. A budapesti ev. ref. főgimnáziumnak 19 ezer forint államsegélyt kérő folyamodványa ajánlólag terjesztetett a konvent elé.

— **Kossuth-gyászünnepély a sárospataki főiskolában.** A tanuló ifjúság távolléte miatt csak f. hó 8-án róvhatta le a főiskola — mint ilyen — a kegyelet őszinte adóját egykori növendéke, örök dicsekvése s az újabbkori Magyarország legnagyobb halottja iránt. Délután, az u. n. ima-teremben folyt le az ünnepély, a

melyre külön gyász-keretes meghívókat küldött szét az igazgatóság. A közönség már 2 órakor elkezdett tolongani a bejáratok előtt többnyire sötét ruhában, a főiskolai ifjúság a gyásznak önmagára határozott külső jeleivel (fekete karöv, vagy gyászba-vont nemzeti szalag); csak itt ott tűnt fel a növekedő sokadalomban egy-egy tavaszi pillangó-féle tarka-barka alak a többiek szívbéli megbotránkozására (az ilyenek nem igen látták a gyászkeretes meghívót!). Megjelent a város előjárósága, a ref. egyház presbiteriuma, szépen voltak képviselve a különböző felekezetek (a r. kath. plébánia is két taggal) s ott volt — természetesen — a tanári kar majdnem teljes számban. Épen 3 óra volt, mikor az énekkar gyászba-vont lobogója alatt bevonult s az ünnepélyt a Széchenyi himnuszsal megnyitotta, A program 2-ik pontja Mitrovics Gyula, főiskolai lelkész imája volt. Ihlet szülte, ihlet tolmácsolta; olykor szinte érezni lehetett elmondása közben a szívek dobogását, a kegyelet sohaját; egy-egy megrázóbb részleténél csaknem ijesztő volt az a némaság, a mely a közönséget elfogta s csodálkozással töltötte el az isteni végtelen nagyság és kegyelem apotheosisának hallására, tehát ama szellem dicsőítésére, a mely a Kossuth Lajos élettörténetében az igaz és szent eszmék diadala végett magát kijelentette. Annak a mély hatásnak, a melyet e képekben gazdag ima okozott, méltó viszhangja volt a program 3-ik pontja, az énekkar felzendült gyászdala, ugyanaz, a melylyel a budai dalárda siratta el a dicsőültet a kerepesi temetőben. Megkapó szólói, mintha csak a közös nagy bánatnak kitörő, égbeható jaj-jai lettek volna, olyan fájdalomosan hangzottak a nagy csendességben, hogy a kemény szívek is olvadásra váltak. — Rövid szünet után, a mely alatt a zsufolt terem hőségét kezdte a közönség nyomasztóan érezni, Dr. Bartha Béla jogtanár jelent meg a szószéken és tartott egy hosszabb s tartalmi és formai tekintetben szép és mindvégig szívesen hallgatott emlékbeszédet, a melyben a nemzet igaz és mély gyászát s a Kossuth jelentőségét s főiskolánkkal való viszonyát s melegen, lelkesen tolmácsolta. A 48-as Kossuthot ünnepelte, a 49-es és a 67-ik kiegyezés után is idegenben maradt Kossuth következetességet végzetes tévedésnek vallotta; de olyannak, a mely mint tévedés is — tiszteletet követel — mint fenséges tragikum. Az egész beszéd az „Órállo“ ápril 11-iki számában olvasható. Nyomban ez emlékbeszéd után Vinis Viktor, III. theológus ifjú szavlatá el Fejes István-nak lapunk Kossuth-számában megjelent alkalmi költeményét, szép bariton hangon, teljes hatással s az ünnepélyt az énekkar rekesztette be a Hymnusz első és utolsó verseinek eléneklésével. Soha nem volt talán a Hymnusz ilyen felemelően szép, mint ekkor, s úgy a mint azt az énekkar előadta. A közönség szeretett volna beleavatkozni a nemzeti szent dal éneklésébe, de nem merte megsérteni azt a felséges harmóniát, a melyben az a dal a gyász-fátyolos zászló foszlányai alól ömlött szét, mint termékenyítő harmat a mezőre. Üdv a szónokoknak, üdv az énekkarnak, hogy példát mutattak az eszményi nagyok méltó tiszteletére!

A nagy temetés után. Egy nemzet borult le mély, igaz, sőt büszke hódolattal a Kossuth Lajos ravatala előtt. A kik látták e hódolatot s érezték annak mese-szerű nyilvánulásait, egészen teljesnek, felemelőnek, sőt megszentelőnek találták azt. Pedig hiányzott a hódoló közöl a hivatalos állam és a hivatalos kath. egyház!... Mi, protestánsok ott sírtunk annak idejében a Széchenyi, majd a Deák Ferenc hamvai felett. Papjaink imádkoztak, predikáltak, harangjaink is hirdették a nemzet bánatát, a mely a mi bánatunk is. A róm. kath. egyház ezt nem tehette meg Kossuth Lajosért, mert ő protestáns.

Az emelkedett hangú megnyitó beszéd után közgyűlés elnökéhez való ragaszkodásának, szeretetének lelkes éljenzésben adott kifejezést s indítványait elfogadta.

Az állandó választmány Kassán, 1893. évi június hó 14-én tartott gyűlésének jegyzőkönyve olvastatott fel ezután, melynek tárgyai voltak: a pályakérdés kitűzése, a körök részére megvitatás végett kitűzendő pae-dagógiai tétel megválasztása, a könyvtár részére a közgyűlés által engedélyezett összeg erejéig megveendő könyvek kiszemelése, az állandó választmány tagjainak oly módon való összeállítása, hogy abban az elnökön, alelnökön és főjegyzőn kívül minden kör egy taggal legyen képviselve, a Dezső Lajos államképezdei igazgató által készített tanterv megbirálására kiküldendő bizottság megválasztása.

Pályakérdésül: „Az ev. ref. elemi népiskolák állapota 1868-tól napjainkig, különös tekintettel abauji ev. ref. egyházmegyénk tanügyi állapotára“ című tételt tűzte ki a választmány, a vita-tétel címe pedig a következő: „A vallásos nevelés hiányait pótolhatja-e az iskola? Ha igen, miként; ha nem, miért nem?“ A könyvtár részére Ballagi-Király Egyetemes földrajz és Magyar Birodalom leírása című műveit vette meg a választmány. A Dezső-féle tanterv megbirálására Vita Károly alelnök elnöklete alatt, Tóth Lajos, Hollár Endre, Rozgonyi János, Kone Dániel, Kiss Sándor, Lénárd Domokos és Vass Ádám tagokat hívta fel a választmány.

Közgyűlés a választmány minden intézkedését helyben hagyta.

Az ev. ref. elemi népiskolák állapota 1868-tól napjainkig, különös tekintettel abauji ev. ref. egyh. megyénk tanügyi állapotára“ című pályakérdésre beérkezett egy pályamű olvastatott ezután a bírálatokkal együtt.

Bírálok nézete szerint írója nem oldotta meg a kérdést, minek okát abban találják, hogy kútforrások nélkül, csekély tapasztalataira támaszkodva dolgozott. Érdeme a jó felosztás és a szép irány. A 10 frtot tevő második díjat ennek dacára kiadni véleményezik az írónak, de nem a pályakérdés megvilágítása körül szerzett érdemeiért, hanem jóakaratu munkálkodásáért.

Közgyűlés a bírálok véleményét elfogadta s a 10 frt jutalmat a munka szerzőjének, Láng Lajos devecseri tanítónak kiadta.

Ezután a jövő évi pályakérdés kitűzése került szönyegre. Közgyűlés a jelen évi pályakérdést, minthogy annak helyes megoldását szükségesnek tartja, újólág kitűzi, buzdítván tagjait a szorgalmas munkálkodásra. Pályadíj 30 frt tűzetik ki oly formán, hogy az első, absolut becsű mű jutalma 20 frt legyen, a második, kevésbé becses munka írója pedig 10 frtot kapjon.

Kossuth Lajos nagy hazánkfianak szobrára közgyűlés 10 frtot szavazott meg.

Kun József pénztárnok számadása megvizsgáltván, kitűnt, hogy a bevétel az 1892. évi pénztári maradékkal együtt 202 frt 36 kr., a kiadás 62 frt 52 kr., pénztári maradvány 1894-re 139 frt 84 krajcár.

A pénztári számadás után Vass Ádám györkei-tanító indítványát tárgyalta a közgyűlés. Az indítvány az 1893. évi fizetés rendezéséről szóló XXVI. t.-c. 8. §-ának s a végrehajtására vonatkozó 29751. sz. miniszteri rendeletnek sérelmes voltát kimutatván, felhívja a közgyűlést, hogy a sérelmek orvoslása végett, lehetőleg az összes tanító egyesületekkel szövetkezve, minden lehetőtt tegyen meg.

Az indítványt helyeslőleg tudomásul vette a közgyűlés s határozza, hogy az indítvány szellemében fog eljárni.

A gyámintézeti számadás megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése olvastatott ezután, melyből örömmel győződött meg a közgyűlés, hogy 5988 frt 16 krt tevő tőkéje lassan bár, de szaporodik s kezelése a legjobb kezekben van.

Ezzel kapcsolatban indítványoztatott, hogy a gyámintézeti alapszabályok azon pontja, mely a tagoknak 5% mellett 50 frt segélyt biztosít, oda módosíttassék, hogy a kamat 6% legyen.

Ez indítvány nem fogadtatott el.

A főjegyző évi jelentésére került most a sor. A jelentés sok hiányt tüntet fel a körök működésében, melyek között első helyen említendő a tagsági díjak nem fizetése és az, hogy a tagok nem látogatják a gyűléseket.

Közgyűlés a régi tagsági díjak beszédésére a nagytiszt. egyh. megyei közgyűlés útján az egyház-látogató lelkész urakat kéri fel; a gyűléseken meg nem jelenő tagokra pedig a nt. egyházmegyei közgyűlés jóváhagyása reményében 1 frt pénzbírságot szab.

Szendrei István a.-vadász tanító olvasta fel ezután értekezését, melyet a körök részére kiküldött vita-tételről írt. A vita tétel a következő: „A vallásos nevelés hiányait pótolhatja-e az iskola. Ha igen, miként, ha nem miért nem?“ Értekezésének eredménye az, hogy az iskola csekély kivétellel pótolhatja a vallásos nevelés hiányait, mely nézete a közgyűlés helyeslésével találkozott.

A tanterv-bírálatra kiküldött bizottság jelentését a közgyűlés helyesléssel fogadta s azt a nt. egyh. megyei közgyűlés elé terjesztetni határozta azon megjegyzéssel, hogy az egyházi ének tanítására 1 óra helyett 2-öt kiván, a csendes foglalkozásra szánt időt pedig ismétlésre óhajtja fordítani, miről a tanterv írója nem gondoskodott.

Elnök azon miniszteri rendeletre hívta fel a közgyűlés figyelmét, mely szerint mindazon tanítók, kik oklevéllel nem bírnak, továbbá azok, kik az egyh. megyei vizsgáló bizottság előtt tettek tanképesítő vizsgálatot, ha 1868. után lettek tanítókká, folyó évi június hó végeig államképezdei oklevél szerzésére utasíttatnak; ha pedig azt meg nem szerzik, nyugdíjaztatnak, esetleg nyugdíj nélkül elbocsáttatnak. Indítványozza ezután, hogy tekintettel a nagymérvű tanító-hiányra, továbbá arra, hogy az egyházmegyei oklevéllel bíró tanítók kötelességeiket mindenkor híven teljesítették, kéressék fel a nt. egyházmegyei közgyűlést, hogy e rendelet visszavonására tegye meg a lépéseket, vagy legalább az egyházmegyei oklevelek érvényesítését szorgalmazza.

Közgyűlés az indítványt elfogadta, s kérvény megírásával s az egyházmegyei közgyűlés elé terjesztésével Vita Károly, Vass Ádám, Koroc Dániel tagokat bízta meg.

Kun József pénztárnok, Koroc Dániel főjegyző, Láng Lajos jegyző újabb 3 évre egyhangulag megválasztattak.

Az egyetemes gyűlésre képviselőül Vita Károly alelnököt választotta meg a közgyűlés.

Több csekély fontosságú ügy letárgyalása után a közgyűlés véget ért.

Koroc Dániel
egyelti főjegyző.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

A Tiszántúli ev. ref. e. kerület gyűlése, szokott helyén Debrecenben, megnyitott f. hó 9-én, főt. Kiss Áron püspök úr szép alkalmi imájával, melyben a főiskolára tett adományokról és a törvények kihirdetésé-

ról, párhuzamban a Mózes által egykor kihirdetett törvényekkel, megemlékezett.

Majd elnöki megnyitójában a *Kossuth Lajos* halálával a magyar nemzetet sújtott gyászt ecsetelte s indítványozta, hogy jegyzőkönyvünk első lapja Kossuth Lajos emlékének legyen szentelve és fiaihoz részvét-iratot intézzon a kerület. Elfogadtatott.

Jelentést tett ezután püspök úr a debreceni egyetemre gyűlt adományok és ajánlatokról, melyek pénzben s kötvényekben 80,000 frt körül vannak, Debrecen város 200,000 és a debreceni ev. ref. egyház 50,000 frtos adományon kívül; megnyugtató tudomásul szolgál.

Beke Mihály e. ker. tanácsbíró és Dr. Török József emléke örökítettén, előbbi helyének betöltésére szavazás rendeltetett, Dr. Török József helye akkor fog betölteni, ha előbb a főiskolai orvosi s a tanári teendők külön-külön körvonaloztatnak.

Jelezte végül püspök úr az egyházpolitikai viták megindulását is s kifejezést adott annak, hogy bizony ezek egyházi életünket is közelről s mélyen érintik; azonban miután a liberalismus győzelme mindig a protestantismusnak is győzelme, okunk van rá, hogy inkább jót, mint rosszat várjunk tőle.

Majd bejelentvén, hogy mélt. *Vályi János* főgondnokunk családi szomorú körülményei miatt meg nem jelenhetett, felkéri méltós. *Horthy István*, legidősebb e. m. gondnokot a társ elnöki szék elfoglalására.

Ezután a bizottságok választottak meg: a gazdasági tanács, e. ker. pénztár, Szilágyi-Andaházi intézet számadásainak megvizsgálására, szavazatok felbontására stb.

Tárgyaltatott a beregi esperes-választás. A delegált e. ker. vizsgáló bíróság 32 rendbeli kihallgatást eszközölven, kitűnt, hogy e választásba főispán, szolgabíró, e. m. gondnok, sőt más vallásúak is befolytak és kitűnt Tóth S. előadó szerint, hogy ugy egyik, mint másik részről »szabálytalanságok és tulkapások« voltak észlelhetők. Hosszú és heves vita indult a tárgy felett. A Sütő megerősítése mellett szólaltak fel: Grf. Dégenfeld József, Szöllősi Antal, György Endre, — ellene K. Tóth Kálmán, Uray Imre, Kiss Albert, kik az új választás elrendelését sürgették. Sütő Kálmán szavazat-többséggel megerősített.

Felvétetett az egyházi törvények végrehajtásához készített »Utasítás.« — Csekély módosítással úgy, a mint a Debr. Prot. Lapban közöltetett, elfogadtatott. Egy módosítás, hogy Békés-Bánát 3 egyházi és 3 világi képviselőt küld az e. kerületre, a népesebb e. megyék 2—2, a kevésbbé népesek egy egyházit, egy világit.

A népiskolai tanügyi bizottság szabályzatának oly módon való átdolgozására, hogy a felügyeletbe a debreceni főiskola felügyelete is bevonassék, számos tagból álló küldöttség menesztetett.

Az e. megyék a szegények és árvák gondozásáról való szabályzat készítésére utasítottak.

Az agenda szerkesztése is érintetvén az *Utasításban*, miután e tárgyban az esperesi kar régebben megbízott, véleményének mielőbbi beterjesztésére felhivatott.

A szupplikáció beszüntetvén, az egyházak felhivatnak, hogy adományaikat az esperesek útján juttassák be az e. kerület pénztárába.

A tanítók esküformáját az e. ker. népiskolai tanügyi bizottság állapítandja meg.

Az »utasítás« letárgyalása után a törvény kihirdetvén, kimondatott, hogy a mai nappal az új törvény életbelép.

Az e. kerületi világi aljegyzőségre beadott szavazatok felbontatván, Ujfalussy Béla 186 szavazata ellenében Dr. Baconi Lajos, megválasztott.

(Vége köv.)

Az ungvári peres kérdés.

Az ungi ev. ref. egyházmegye nagy érdeklődéssel nézett a folyó hó 5-én és 6-án Nagy-Geöczben megtartandó és megtartott közgyűlés elé. Előidézte ez érdeklődést a sok actualis kérdésen kívül, az ungvári egyháznak az az állapota, a mely közte és tanítója közt 1892 óta, vagyis attól kezdve áll fenn, a mikor a tanító, bizonyos hagyományi ingatlanok jövedelmének egy negyed részét, mint »énekész-organista« kereset tárgyává tette.

A helyzet könnyebb megérthetése szempontjából szükségesnek tartom az előzményeket itt úgy leírni, a mint azt a bemutatott acták igazolják.

1870 évi december 27-én özv. Diószeghy Dánielné volt ungvári lakosnő, az ungvári 415 sz. teleklegyzőkönyvben fölvetett 565. és 566. helyrajzi szám alatt lévő házakat és ingatlanait az ungvári ev. ref. egyháznak ajándékozta, föntartva magának az *életfogytiglani* haszonélvezeti jogot; kikötötte ebben az okmányban, hogy az elajándékozott házak jövedelme fele részben az ungvári ref. lelkészt, egy negyedrészen az énekész-organistát, és egy negyedrészen a házak föntartására szükséges költségek alapját fogja illetni.

Ezen ajándékozási szerződés alapján a tulajdon-jog ugyancsak december hó 31-én az ungvári reformata egyházra az adományozó életfogytiglani haszonélvezetének fentartása mellett bekebelezetett.

Az 1871 év március hóban azonban eszébe jutott ajándékozónak, hogy jó lenne a jövedelem mikénti használatára nézve másként intézkedni s a nélkül, hogy e tekintetben, a tulajdon-jog bekebelezési és az ajándékozási okmány alapján már jogokat nyert lelkész, énekész-organistát, és az épületek fentartására és gondozására hivatott egyházi közegeket megkérdezte volna: állítólag egy végrendeletet készített, melyben az énekész-organistának már előbb ajándékozott egynegyedrészeni jövedelemről másképen rendelkezett.

Az ungvári ref. egyház és a lelkész fele-felérészen rendesen liúzza ezen házak jövedelmét 1892-ig, a mikor is a tanító, ki az énekész organista-teendőket is végzi, az egyházmegyéhez keresetet adott be, melyben a tőle 17 évig elvont, évenkénti 62 frt 50 kr jövedelemnek megítélését kérte. Az ungi egyházmegye 1892-évi, Gálcsban tartott közgyűlésén az énekész-organista-tanítónak ezen keresetet jogosultnak találván, az elvont évi 62 frt 50 krt 1892-ik évtől fogva megítélte, s azt neki kiadandónak rendelte.

Ezen egyházmegyei ítéletet úgy a keresetet beadó énekész-organista-tanító, valamint az ungvári ev. ref. egyház is a főtiszteletű egyházkerülethez megfelelőbbzte, s ez által az egyházmegye határozata jóváhagyott.

Az ungvári ref. egyház ezen határozattal megelégedve nem lévén, a presbitérium 1893. évben az egyházmegyéhez perújítást adott be, melékelve chez egy végrendeleti kivonatot, mely 1861 március hóban kelt, melynek tartalma szerint a már fentebb jelzett változást akarta ajándékozó keresztül vinni. — Az egyházmegyének 1893-ban Mokcsában megtartott közgyűlésén ezen

A lipótvárosi bazilika harangjait városi tűzoltók húzták a város rendeletére, mert a kath. egyházi nem követelt el szentség-törést a szent harangokon. A főpapság s a hivatalos egyház helyett ott volt a hívek százezere, a kiket a dogma nem korlátoz a szív törvényeinek követésében. A következtetéseket mi nem akarjuk kivonni, kivonta azt már a napi sajtó. Rémképeket sem rajzolunk annak a főpapságnak jövődjéről, a mely kívül vagy — hite szerint — felül áll a nemzeten s a melynek Róma diktál törvényt az eretnekek ellen; csak azt kérdezzük, hogy szabad lesz-e ezután prot. ember pénzért prot. halottaknak harangozni a róm. s gör. kath. egyház felszentelt harangjaival?! Csak azt kérdezzük: hová s mivé lenne ez a magyar nemzet, ha a hivatalos állam és a róm. kath. egyház itt annyira elhatalmasodnék, a mint mindkettő szeretné?! A kérdéshez van egy figyelemztetésünk is, ez már a prot. egyházakhoz. Vigyázatok! Százszor is meggondoljátok, hogy alkotmányokban egy egész nemzet szabadságának alapkövei rejlenek; legalább mi ezzel a tanulsággal jöttünk haza a legnagyobb szabadsághős temetéséről s ma már eléggé távol vagyunk a nagy eseménytől, hogy a látottak felett nyugodtan ítélhessünk! . . .

— **Egy magvas levél.** A sárospataki főiskola mostani közigazgatójához, Mitrovics Gyulához, Rimaszombatból érkezett ápril 11. kelettel s így hangzik: »Kedves Uram Öcsém! Szíves üdvözetem s legjobb kívánataim mellett, felhasználom nevenapját kedves alkalomul a sárospataki főiskola iránt híven megőrzött hálám s kegyelem adójának némi törlesztésére s a theologiai tanárok nyugdíjtörvényéhez ide zárva küldök 50 frtot. Legyen ezen theologiai tanári karnak Uram-Öcsém még igen sok éven át egyik disze s a főiskolának egyik erős oszlopa, engemet pedig tartson meg továbbra is megtisztelő barátságában. Szerető bátyja *Baksay I. tanár.*

— **A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése** folyó hó 3—5 napjain tartatott meg Székesfehérváron, A közgyűlés *Tisza Kálmán* főgondnok idítványára jegyzőkönyvileg fejezte ki *Kossuth* Lajos elhunyt feletti fájdalmát s a nagy hazafi érdemeit szintén jegyzőkönyvében örököltette meg. Aztán a szentesített egyháztörvényeket hirdette ki s a szükséges szabályrendeletet alkotta meg. A Komáromban felállítandó leányinternátus berendezésére 1000 frt segélyt és 5000 frt kölcsönt 4°/_o kamat mellett szavazott meg a kerület. Pápa ajánlata tanulmányozás végett egy bizottságnak adatott ki, azon kijelentéssel, hogy ha az internátus alapját elég biztosnak találják, a kerület kész erre a célra is 500 frt évi segélyt megszavazni. Felkéretni határozottat a vallás és közoktatás miniszter arra, hogy valamelyik kedvezőtlen helyen levő állami tanító-képzőjét helyezze át Pápra s az egyházkerület a növendékek számára internátusról gondoskodni fog. A papai főgimnázium részére 15000 frt államsegélyért folyamodik a kerület s ezért kész 4 tanszék átengedésére. A főgimnázium épületének felepitése elhatározottat s annak vezetésével Balázs Ernő építész bízott meg.

— **A sárospataki főiskolai ifjúság s a nemzeti gyász.** A húsvéti ünnepekről visszatért ifjúság mindjárt 3-án közgyűlést tartott s abban a nemzetre borult nagy gyászból a következőleg kívánta kivenni a maga részét. Elhatározta, hogy 1. hat heti gyászt visel. 2) a Kossuth szoborra 200 frtot adományoz. 3) Bassó drnak önfeláldozó működéséért köszönő iratot küld s azon esetben, ha nemzeti tiszteletdíjban részesülne, ahhoz 100 frttal járul.

— **A sárospataki főiskola szépművészeti múzeuma,** ezen, bár eredeti műkincsekben anyagi erőnk csekélysége miatt nem gazdag, mindamellett rendkívül értékes és pártját

ritkító gyűjteménye ez évben, de különösen a múlt hónapokban örvendetesen gyarapodott részint ajándék, részint vétel útján. E gyarapodás legnagyobb részben báró Vay Miklós ő excellenciájának köszönhető, ki nemcsak 100 forintot küldött a múzeum pénztárának növelésére, hanem Munkácsy nagyszabású történeti képének 60 forintos, Kádár Gábor, Párisban élő hazánkfia által készített színes másolatával is megajándékozta gyűjteményünket. Bár csak a lelkes példa számos követőkre találma; bár csak mások is éreznék azt, hogy minő fontos hivatása van egy ilyen vidéki múzeumnak nemcsak a tanulás szolgálatában, hanem a nagy közönség művelésének fejlesztésében, ismereteinek gyarapításában s kiki a saját tehetségéhez képest igyekeznék a nemes célt előmozdítani, e fontos művelődési tényezőt fejleszteni!! Gyarapították továbbá gyűjteményünket: 1. Mitrovics Gyula, akadémiai igazgató hét darab éremmel. 2. Zsindely István öt darab régi pénzzel. 3. Wintner Sámuel IV. éves joghallgató, harminc darab régi pénzzel. 4. Czövek János ref. lelkész 10 darab régi pénzzel. 5. Csorba Sándor V. gimn. o. tanuló 60 darab régi pénzzel, közöttük sok nummismatikailag értékes is van. 6. Dr. Kun Zoltán egy darab értékes ezüst tallérral II. Mátyás idejéből. Ugyancsak ő Kossuth Lajos koporsójáról hozott múzeumunknak egy nagyobb palmaágot. Végül egy úrhölgy, néhai Vályi Ferenc pataki tanár arcképével gazdagította gyűjteményünket. A nemes adakozók a közműveltségnek s az ennek szolgálatában álló pataki alma materünknek tettek szolgálatot s ennek nevében fogadják köszönetünket. A jó tett önmagában hordja jutalmát! Báró Vay Miklós ő excellenciájának 100 forintnyi adománya a múzeum örének lehetővé tette, hogy egy pár, művészi értékkel bíró műlapot, metszeteket szerezhessen be. 77 frt 72 kr. értékben a következő műlapokat vásárolta Gerardi berlini műárústól: Rembrandt egyik leghíresebb s művészi egyéniségére legjellemzőbb alkotásának a *Bonctani lecké-* nek (dr. Tulp anatómiai leckét tart), Heliogravure-másolatát; Murillo, spanyol festő híres, utcai gyermekeket ábrázoló két képének: a *Kockajátékosok*, és a *Vácsorálók*-nak metszeit; Uhde müncheni festőnek, *Jöjj Jézusom, légy vendégünk* című, szenzációt keltett, híres alkotását. Uhde a modern realiztikus festőiskolának egyik legkiválóbb előharcosa s a szent tárgyaknak, különösen Krisztusnak ábrázolásában a naturalisztikus felfogást juttatja érvényre s ez iskola festési módjának minden eszközét felhasználja, hogy Krisztus személyiségében a közönséges emberit úgy juttassa kifejezésre, hogy azért Krisztus képéből az isteni se hiányozzék. Ez ellentétnek, az isteni és a reális emberinek összeegyeztetése e képen kitűnően sikerült, azért eredeti műve a berlini császári múzeumnak egyik legértékesebb kincsét képezi. Végül, hogy Munkácsy M. legnagyobb élő festőnk, ki a mellett magyar, összes műveinek másolataival legyen képviselve gyűjteményünkben, a múzeum öre *Krisztus a keresztfán* nagyszabású alkotásának értékes rézmetszetét is megszerezte. Így, a *Mozart végpercei* kivételével, Munkácsynak összes alkotásai képviselve vannak a múzeumban, Megemlítjük, hogy Munkácsy összes műveinek a múzeumban meglevő másolatai az Irodalmi Önképző-Társulat által folyó hó 29-ikén délután három órakor tartandó nyilvános felolvasó ülésen közszemlére ki lesznek állítva, a mikor Munkácsy művészi működését a múzeum öre részletesen fogja ismertetni. Ez érdekes és tanulságosnak ígérkező ülésre felhívjuk olvasó közönségünk figyelmét!

— **A nagy diadal.** A házasságjogi törvényjavaslat hosszú vitatásának a záróbeszédekkel vége szakadt. Apponyi megkísérelte még a maga felekezeti aggodalmait igazolni, de Eötvös Károly és Szilágyi Dezső

érvei, — no meg a Kossuth szelleme — biztosították a diadalt a törvényjavaslatnak. F. hó 12-én nevszerinti szavazás mellett (a mit ezúttal a többség követelt) 175 szótöbbséggel fogadta el a ház a törvényjavaslatot a részleges tárgyalásra. A horvátok nem szavaztak. Hogy mi van felírva a javaslat további sorsára nézve a végzet könyvében, azt a jövő mutatja meg. A képviselőháznak bizonyára örök dicsősége lesz, hogy a házasság-ügyet az idő és érdekek által reá rakott bilincsek alól kiszabadítani kötelességének ismerte.

— **A biblia terjesztése végett.** A következő felhívás közétételére kértünk fel, ajánljuk ezt az érdeklettek munkás figyelmébe. »Nagytszeteletű Lelkész Úr! Egy tiszteletteljes kéréssel járulok Nagytszeteletűséged elé. A midőn ezt teszem, az a jóindulat vezérel, a melylyel, a mint általában a brit és külföldi biblia-terjesztő társaság a magyar protestáns egyház iránt viseltetik, úgy én is különösen viseltetem.

Senki sem tagadhatja, hogy a magyar prot. egyházra súlyos megpróbáltatás ideje következett el. Vészes fellegek gyűlnek az égen s kétszeresen, vagy százszorosan szükség van arra, hogy lámpáinkból az olajatelfogyini ne engedjük, sőt igyekezzünk még azok meglevenítésére is, a kik a hitelenség és bűn álmából még új életre nem ébredtek.

Ezért első sorban arra vagyok bátor kérni Nagytszeteletű Urat, legyen szíves minden helyes eszközt felhasználni s kivinni, hogy egyházában minden család el legyen látva bibliával, sőt hogy minden családban olvasgassák a Szent Írást minél többször s így merítsenek abból erőt úgy a vakhit, mint a hitelenség ellen.

Különösen kérem azonban Nagytszeteletű Urat, legyen szíves egy szép és minden tekintetben áldásos szokást gyűlekezetében meghonosítani s a konfirmációi ünnepély alkalmával minden konfirmált gyermeknek egy új testamentomot adni az egyház nevében. E szokást már sok lelkész meghonosította egyházában. A múlt év folyamán 70 lelkész körülbelül 2000 új testamentomot rendelt meg e célra! Mily szép lenne, ha ez évben legalább is 700 lelkész 20,000-et rendelne meg! Mily hatalmas eszköz lenne ez az ifjú lelkeknek a Krisztushoz és az evangéliomi egyházhoz való kapcsolására! És a kivitel oly könnyű! Hiszen egy új testamentom zsoltárokkal magyar és tót nyelven csak 18 kr., német nyelven 20 kr., zsoltárok nélkül csak 12 kr., tömeges rendelésnél ebből is percentet engedünk.

Nagyon kérem azért Nagytszeteletű Urat, gyűjtse össze a szükséges pár krajcárt (hiszen az egyház vagyonosabb tagjai bizonyára szívesen áldoznak ily dicső célra) s tegye lehetővé, hogy az ifjú lelkek abban a pillanatban vegyék birtokukba az új testamentomot, a mely oly igazán ünnepélyes. Minden ily kiosztott új testamentom mag lesz, melyből egy-egy élő fa növekedik fel. Minden ilyen új testamentom erőforrás lesz az ország lakói javára s így az ország javára, valamint a protestáns egyház tagjai, tehát a protestáns egyház javára. Ha volt valaha jó alkalom arra, hogy kicsiny eszközzel nagy áldást terjesszünk, úgy a konfirmációi ünnepélyen egy-egy új testamentom kiosztása ilyen alkalom. Nagyon kérem azért Nagytszeteletűségedet, a protestáns egyház igaz java érdekében használja fel e jó alkalmat! Tisztelettel vagyok Budapest, 1894. február 20-án. Nagytszeteletűségnek kész szolgálja

Victor Bernát

a brit- és külföldi bibliaterjesztő-társaság
magyarországi főügynöke
Budapest IV., Deák-tér 4. sz.

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“ életbiztosító társaság.

Londonban.

Magyarországi fiók:

Ausztriai fiók:

Budapest,

Bécs,

Ferenc-József-tér 5-6. szám a
társaság házában.

Giselstrasse 1. szám a. a
társaság házában.

A társaság vagyona 1891 június 30	frk.	117,550.797.—
Evi bevétel biztosítások és kamatból		
1891. évi június 30-án	»	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után		
a társaság fennállása óta (1848)	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt	»	61,372.000.—
értékig nyújtattak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összes értéke	»	1,728,184.555.—
értékre megy.		

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 2—12 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Alapított

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

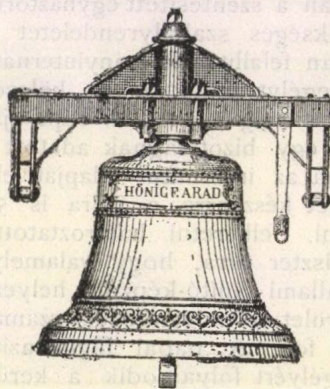
Alapított

1840.

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-utca 28. szám.

Ájánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegetakarítás mellett sokkal erősebb és kellemesebb hangúak

is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megpedestől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

4—15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétele a nemzeti gyászban. I. Kun Bertalan püspök gyűlés-megnyitó beszéde. II. Az egyházkerület jegyzőkönyvi részvétele.« — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület utasításai a zsinati törvényekhez«. *Mitrovics Gyula.* — »A jövő egyháza«. *Görömbei Péter.* — »A mit az adatok bizonyítanak«. *Széchy Károly.* — »Válasz a »Nyílt levél«-re«. *Szinyei Gerzson.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése«. *Görömbei Péter.* — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése«. — »Vegyes közlemények«.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétele a nemzeti gyászban.

I. Kun Bertalan püspök gyűlés-megnyitó beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Mindig örömmel és pedig a gyűlés igen tisztelt tagjaival való viszont-találkozás édes örömeivel szoktam megnyitni gyűlési tanácskozásainkat, mert felemeli lelkemet a kötelességérzet azon példás nyilvánulása, melylyel minden összejövetelünk alkalmával, a gyűlést alkotó tagok részéről találkozni szerencsém van.

Ha azonban ma bizonyos meghatottság s bánatos hangulat mutatkozik szavaimban, méltóztassanak ezt azon nagy nemzeti gyásznak tulajdonítani, melyet néhány nappal ezelőtt a nemzet, egyik legnagyobb fiának, Kossuth Lajosnak halála miatt magára öltött s mely a gyász sötét árnyát még most is szíveinkre veti, velünk jár-kél, ott ül gondolatainkon, érzéseinken; megköti eszmemenetünket s emlékezetünket. Csoda-e hát, e nemzeti gyász hatása alatt, hogyha bármely munkához kezdünk is, egy borús érzés azt sugallja, hogy a nagy halott emlékének kell áldoznunk; lelkét, szellemét, mely körülünk leng, kell szívünkhöz ölelnünk; magyar történelmünk e nagy alakjának sírjára mély bánatunknak legalább egy ciprus-ágát letennünk s így munkához fogunk.

Mielőtt azért az előttünk álló munkához kezdenénk, engedjünk mi is e benső érzésnek s teljesítsük t. közgyűlés, e mulaszthatlan hazafiúi kötelességet és pedig nem azzal, hogy dicső és áldásos életének s érdemeinek felsorolásába bocsátkozzunk: mert hiszen ezekről a lefolyt gyásznapokban, míg az üdvözült nagy hazafi, az új Magyarország megalkotásának úttörője, örök nyugalomra nem tétezt, egy egész irodalom keletkezett, melynek ha minden lapjait, részleteit összeállítanók, *egy nemzeti nagy biblia állana a nemzet rendelkezésére*, melyből a legnemesebb, legönzettelenebb hazaszeretetet, általában a legnemesebb honfiúi erényeket tanulhatna magyar népünk nemzedékről, nemzedékre. Mondjunk tehát, csupán fájó szívből fakadó áldást nemes poraira, tegyünk fogadást áldásos nyomdokainak követésére. Indítványozom, hogy

1-szor. Örökítsük meg nagy nevét, dicső emlékét jegyzőkönyvünkben.

2-szor. Küldjük el részvétünket kifejező jegyzőkönyvünket a gyászoló fiaknak.

3-szor. Járuljunk adományunkkal a felállítandó Kossuth-szoborhoz.

Ezzel a kerületi közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

II. Az egyházkerület jegyzőkönyvi részvéte.

Midőn a jelenkor egyik legnagyobb alakjának s szeretett magyar hazánk egyik legnagyobb fiának halálhíre hozzánk elérkezett, egyetemes magyar protestáns egyházunk méltán rázkódott meg e lesújtó hír terhe alatt s szíve, lelke sugallatát követve, méltán eredtek meg fájdalmának omló könyei s érezve a kidőlt nagy történeti egyéniség iránt, annak élete, szelleme, lelke és alkotásai által a nemzedékek szívébe vésett elismerés és hálatartozás kötelességeit, méltán vesz részt az általános országos gyászban és a nagy nemzeti temetkezésben. Most, hogy felujjulnak fájdalmas, de szép és felemelő emlékezéseink, tiszáninneri egyházkerületünk közgyűlése, ismét csak kedvesen ápolt kötelességének tesz eleget, a midőn tisztelettel és hálával áll meg e helyen is lelkében, Kossuth Lajosnak, magyar hazánk immár boldog nyugalmat adó földében behantolt sírja felett és annak tanulságos, beszélő, lelkesítő bizonyágai előtt.

Magyar protestáns egyházunk nem dicsekszik el történetével, nem alkotásaival, nem azzal a hivatással, a melynek élt legjobb tehetségei szerint az emberiség legnemesebb céljai felé való emelésében; mert hisz annak az isteni gondviselésnek különös, megáldó segélyével tette azt, a mit tett, a melytől vette el hivatását és lelkének erejét és a mely tette elviselhetővé meghozott áldozatait, biztatóvá sokszoros gyász napjait és termékenynyé oly gyakran hulló könyeit; hanem arra talán nyugodt lelkiismerettel hivatkozhatnak, tettei után a történet igaz ítélete előtt, hogy vallásos meggyőződésének egész világa, összes törekvése és azon alakulata a magyar nemzeti társadalmi intézményeknek, a mely a gondolat és lelkiismeret szabadságának, a jogok és kötelességek egyenlőségének, az igaz emberi műveltségnek és tiszta erkölcsöknek, a rend és törvény tisztületének, az emberiség és a haza igaz szeretetének terjesztését tűzte ki létezésének, jogosultságának és fenmaradásának elveiül s csak hálával lehet leborúlnunk az isteni gondviselés előtt, hogy abban a férfiúban, a kinek emléke előtt áldozunk e helyen, egyik, a történeti megítélés számára hosszú időkre beszélő megnyilatkozását és bizonyágát küldte el a magyar protestáns egyház szellemének, elveinek és emberiségi törekvéseinek.

Magyar protestáns egyházunk életének és törekvéseinek ezért a nagy példában való igazolásáért legyen örökre áldott közöttünk és a késő nemzedékek szívében az elköltözött nagy férfiú emlékezte!

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület utasításai a zsinati új törvényekhez.

A törvény 18-ik szakasza az egyházközségek hatáskörébe tartozó ügyeket és jogokat állapítván meg, annak c) pontjában aképen rendelkezik, hogy »a presbitérium által újabb teher kivetése, egyházi fekvő birtok eladása, vevése, csere-szerződés, kölcsön felvétele iránt az egyházközség elé terjesztett javaslat feletti határozás is« az egyházközség hatáskörébe tartozik. Az ezt kiegészítő 19. §. pedig annak meghatározását, hogy mi módon gyakorolja az egyházközség a 18. §. c) pontjában, számára fentartott ügyek feletti határozás jogát, az egyes egyházkerületekre bizza.

Erre vonatkozólag egyházkerületünk kimondja, hogy mivel tiszáninneri egyházkerületünkben az egyházközségi közgyűlés tartása mindig gyakorlatban volt s annak főtárgyait éppen a 18. §. c) pontjában megjelölt ügyek feletti határozás képezte, — az eddigi gyakorlatot továbbra is fentartja s e tekintetben külön, újabb rendszabály alkotását szükségesnek nem tartja.

A törvény 21. §-a a presbitérium tagjairól szólván, megállapítja, hogy annak tagja az iskola rendes tanítója is, s ott hol több tanító van, az egyházközség által fentartott népiskolák rendes tanítói, az énekvezérrel együtt, külön választanak a magok köréből annyi presbitert, a hány rendes lelkésze van az egyházközségnek. Egyházkerületünk a méltányosság szempontjából kimondja, hogy mivel a tanítói testületnek, ott a hol ilyenek alkalmaztatnak, a tanítónők is tagjai, — arendes tanítónők is választók, természetesen magok a törvény 23. §-a

értelmében választhatók nem levén s ott, a hol két tanító van, s a presbitériumban való képviseltetésre nézve köztük kölcsönös megegyezés nem jön létre, a presbitériumnak tagja a helybeli szolgálata szerint idősebb tanító.

A 24. §. teljesen megegyező levén az eddigi törvények rendelkezéseivel, minthogy a presbitérium újra alakítása, illetőleg kiegészítése, egyházainkban a törvény rendelkezése szerint történt és történik, e tekintetben külön intézkedésre nincs szükség.

A 25. §-ra vonatkozólag: minthogy egyházkerületünknek megvan a presbiterek hivatalba lépések alkalmára megállapított eskü szövege: az ezután is alkalmazandó.

A 27. §. 11. pontja aképen szervezván a felsőbb egyházi képviselő-testületek és hatóságok tagjaira és tisztviselőire — kiknek választása az egyházközségek jogai közé tartozik — a szavazati jogot, hogy minden anyae gyháznak feltétlenül annyi szavazata van, a hány rendes lelkészi állomást tart fel, tekintet nélkül azok lélekszámára; a mennyiben azonban ezen alapon szavazatának száma a 6-ot el nem éri, s a lélekszám benne az 1500-at meghaladja, az 1500-on felül eső minden további teljes 1500 lélek után még egy-egy szavazat illeti, de a szavazatok összes száma 6-nál több nem lehet: — ezen kulcs szerint egyházkerületünkben, az egynél több szavazattal bíró egyházak és szavazatuknak száma a következő:

Szikszoji egyház	2.
Mező-Csáth	2.
Mező-Keresztes	3.

Miskolc (gimnáziumával együtt)	8.
Poroszló	2.
Rimaszombat	3.

A 36. §. b) pontja, az egyházmegyei tanácsbírák számáról szólván, egyházkerületünk az eddig megállapított számot továbbra is meghagyja, fenmaradván az egyházmegyéknek ezen szakaszban is biztosított azon joga, hogy a mennyiben e tekintetben esetleg változtatást látna szükségesnek, arra vonatkozólag az egyházkerületnek felterjesztést tehet.

A 42. §-ra vonatkozólag utasítatnak az egyházmegyék, hogy a mennyiben talán eddig közgyűlési tanácskozási és ügyrendi szabályzatuk nem volna, annak megállapításáról gondoskodjanak.

A 46. §. b) pontja az egyházmegyéknek az egyházkerületi közgyűlésen való képviseltetési arányának meghatározását az egyházkerületek belkörü intézkedésének tárgyául jelölván ki, egyházkerületünk az egyházmegyéknek eddig szokásban volt egyenlő képviseltetését jövőre is meghagyja, kimondván, hogy egyházkerületi gyűlésre, az elnökségen kívül, minden egyházmegye 6, fele részben egyházi, fele részben világi képviselőt küldhet.

Ugyanezen szakasz c) pontjával összefüggésben, mely az egyházkerületi tanácsbírák számának meghatározását az egyházkerületekre bizza, egyházkerületünk a tanácsbírák számát 2-vel felemeli s egy egyházi és egy világi egyházkerületi tanácsbíró választása iránt intézkedni fog.

Az 50. §. f) pontja a presbitériumok által betöltendő egyházkerületi állásokra történő szavazási szabályrendelet belkörü megalkotását kívánván, minthogy egyházkerületünknek megvannak e részben való szabályai, sőt megállapított, nyomtatott szavazati lapjai, azok alkalmazása ezután is érvényben marad.

Ugyanezen szakasz g) pontjában az egyházkerületek az egyházkerületi tanügyi bizottság megalkotására, hatáskörének, eljárási módjának körvonalozására hivatván fel: egyházkerületi tanügyi bizottságunknak meglevén működési körének részletes szabályai, s eljárása azoknak mindenben megfelelő levén, azok ezután is érvényben maradnak.

Az 51. §. értelmében az egyházkerületek magok alkotják közgyűlési, tanácskozási szabályaikat és ügyrendjüket. Minthogy egyházkerületünknek az 1880. évi s. a. ujhelyi őszi közgyűlésben megállapított és ma is használható szabályai vannak, az említett közgyűlés 9. pontjában foglalt tanácskozási szabályok, a tárgyalásnál jövőre mindenkor megtartandók.

A 66. §. a főiskoláknak és középiskoláknak a zsinaton való képviseltetését szabályozván, ennek megfelelően kimondatik, hogy egyházkerületünkben a sárospataki főiskolai akadémiai tanárok egy, ugyancsak a sárospataki főiskolának gimnáziumi, továbbá a miskolci gimnáziumnak és a rimaszombati gimnáziumnak református tanárai együtt választanak egy zsinati képviselőt.

A 98—100. szakaszok a szegények és árvák segélyezésének ügyét rendezvén, az egyházmegyék felhívják, hogy e nagy horderejű keresztyén felebaráti és humanitárius intézménynek minél sikeresebb működése céljából, a 100. §. értelmében, alkossák meg szabályrendeleteiket; egyházkerületünk pedig, amennyiben ez ügy szélesebb körben saját hivatása körébe is tartozik, egy ilyen szabályrendelet készítésére egy bizottságot nevez ki, munkálata jövő évi tavaszi közgyűlésünkre beváratván.

A 114. §. utolsó kikezdése értelmében, az egyházmegyék utasítatnak, hogy azoknak a lelkészeknek okleveleit, a kik oly életpályára léptek, mely a lelkészi

hivatással és jelleggel ellentétben áll, az egyházmegye felterjesztésére, az egyházkerület van hivatva érvényteleneknek nyilvánítani: minden ilyen egyes esetben kívánt felterjesztésüket pontosan megtegyék.

A temetés szertartását, a melyről a 134. § szól, egyházkerületünk egész ujabban rendezvén, megállapított rendszabályai ezután is érvényben maradnak.

A 147—149. szakaszok az egyházmegyei ügyészi, lehet mondani új működési intézményt körvonalozván, az egyházmegyék felhívják, hogy egyházmegyei ügyész választásáról intézkedjenek. Ugyan ezen szakasszal kapcsolatban a 170. §-nak megfelelően, az egyházkerületi ügyésznek ilyen irányban való megbízatása iránt, egyházkerületünk a maga részéről is intézkedik.

A 182. §-sal összefüggésben, egyházkerületünk, az *egyházak osztályozásának* végleges megállapítására vonatkozólag, a következő intézkedéseket teszi. Megbizza az egyházmegyéket, hogy ezen osztályozást a kebelükben lévő egyházakra vonatkozólag állítsák össze s azt jövő évi tavaszi közgyűlésünk idejére terjesszék fel. Az egyházak osztályozásánál irányadók azon elvek, a melyeket egyházkerületünk 1883. évi. Ungváron tartott őszi közgyűlésében megállapított s a melyek ugyanezen gyűlés jegyzőkönyve 9. számú pontjának *„Az egyházközségek osztályozása“* címe alatt vannak megjelölve. Ezen egyházmegyei felterjesztések — megfelelően egyházkerületünk 1883. évi, ez ügyben alkalmazott és célszerűnek bizonyult eljárásának — jelentés-tétel végett egy most kiküldendő bizottságnak adatik ki s annak alapján fogja aztán egyházkerületünk az egyházak osztályozását, a törvény 182. §-ának megfelelő módon, az ott megszabott időtartamra, végleg megállapítani. Addig, míg egyházkerületünk az egyházak osztályozását ily módon megállapítja, az eddigi osztályozás marad érvényben.

A 183—190. szakaszok a lelkészek minősítését és ennek alapján való választhatási jogosultságát határozván meg, sok részben eltérő részletekkel az eddig érvényben levő törvényektől: felhívják az esperesek, hogy az idézett szakaszokban világosan kifejezett rendelkezéseknek pontos figyelembe való vételével, a 189-ik §. kívánalmának megfelelőleg, állítsák össze egy minősítési táblázatba az egyházmegyéjökben szolgáló összes lelkészek, segéd- és helyettes lelkészek, tanító-káplánok minősítési adatait s azokat szolgáltatassák be, a 188. szakasz értelmében folyó évi június végéig az egyházkerületi elnökséghez, mint a mely van feljogosítva a minősítési fokozatok megállapítására. Az így megállapított minősítési osztályzat aztán az egyházkerület jegyzőkönyvében, nyilvántartás végett évről-évre felvételik. A megállapított minősítések, a lelkészi vizsgálatokat követő hónap elsőjétől, egy-egy évig érvényesek.

Azon theologus ifjak osztályzati fokozatának meghatározására nézve, kik a lelkészképesítési vizsgákat még nem a konvent által életbeléptetni rendelt módozatok és eljárás szerint tették le, az eddig megállapított minősítési fokozat érvényben marad.

A 195. §-sal összefüggésben, hogy az esetleg félreértésekre és elmagyarázásokra alkalmat ne szolgáltatson: kimondja egyházkerületünk, hogy ezen szakasz világos intenciójának megfelelőleg, a lelkészválasztás alkalmával szavazati jogát, minden, ezen szakaszban megjelölt választóképes egyháztag, csak azon feltétel mellett gyakorolhatja, ha az előző évekről rendes egyházi és közalapi tartozását, a választást egy hónappal megelőzőleg leróta.

A férjhez-menetel, tudvalevőleg, nagy-korúsítván a nőket, özvegyen maradt, különben választó képes nőknél a 24-ik év betöltése nem feltétele a választási jog gyakorlásának.

A 199. §. a meghívás útján történhető lelkész-választásról rendelkezvén, amidőn kimondja, hogy meghívás útján csak abban az esetben tölthető be a megüresedett lelkési állomás, ha az illető jogosult választóknak legalább kétharmada egy jelöltben állapodik meg. De nem intézkedik arra nézve, hogy a kétharmad meglétének bizonyítása, előlegesen is, aláírások bemutatása által történjék-e? Hogy ez a választásoknál ily esetekben ismét okúl ne szolgáljon az eltérő nézetekre és ebből előállható halasztásokra: egyházkerületünk kimondja, hogy a kétharmad többségnek bizonyítására nem feltétlenül szükséges az aláírások által való bizonyítás, hanem elégséges a presbitériumnak ezt igazoló jegyzőkönyvi kivonata; annyi is inkább, mert a netaláni kisebbség jogát a törvény 202. és 203. szakaszai teljes mértékben biztosítják.

A 237. szakasz az özvegyi és kegyeleti év ügyének szabályozását az egyházkerületekre bízván, minthogy egyházkerületünk csak legközelebb, 1890. évi május havában tartott közgyűlésének 38. számú határozatával, ez ügyet az egyházmegyék meghallgatásával, kimerítő szabályzattal rendezte: — az említett jegyzőkönyvi pont határozatai jövőre is érvényben maradnak.

Az új törvény IV. része az egyházi adózást igen sok tekintetben új alapokon szervezvén, a 241. szakaszban, az egyházi adók kivetése, beszedése, esetleg behajtása és beszolgáltatása céljából elrendeli az úgynevezett *vagyon-könyv* és *rovatos kimutatás* pontos vezetését. Erre vonatkozólag egyházkerületünk felhívja az egyházmegyéket, hogy mihelyest a konvent elkészíti a szükséges mintákat, utasítsa az egyes egyházakat, hogy azokat az idézett törvény rendelkezéseinek megfelelőleg, azonnal elkészítsék és azokat pontosan vezessék.

Az országos közalapra vonatkozó intézkedések között a 266. szakasz megengedi, hogy ott, ahol a viszonyok igénylik, az országos közalapra való kivetés 5 évről 5 évre történhetik. Egyházkerületünk utasítja az egyházmegyéket, hogy az idézett szakasz rendelkezésének megfelelőleg minden ilyen esetben tegyék meg indokolt felterjesztésüket egyházkerületünkre.

A 269. §. e) pontja a közalap tőkéjének gyarapítására jelöli ki az évenként egyszer, október hó utolsó vasárnapján, mint a reformáció évfordulóján történő templomi hirdetések jóvedelmét is. Egyházkerületünk felhívja a lelkészeket, hogy szívükön viselvén a közalap gyarapítását lelkesítő közbenjárásukkal kövessenek el mindent, hogy a megjelölt alkalommal a hívek áldozatkészsége és buzgótsága lehetőleg megteremjék a nemes célra gyűmölseiket.

A 276. §. az egyházközségi bíráskodásról szólván, ahoz való alkalmazkodás végett, felhívatnak a 2000 léleknél többet számláló egyházak presbitériumai, hogy a szakaszban kívánt egyházközségi bíróságot alakítsák meg.

A 283. szakasz értelmében utasítatnak az egyházmegyék, hogy ezen szakasz által meghatározott módnak megfelelően, alkossák meg saját körükben az úgynevezett *időszaki tanácsot*.

A 288. szakasz az egyházkerületi időszaki bírósági tanács, vagy tanácsok megalkotását kívánván, egyházkerületünk bírósága e tekintetben még a jelen közgyűlés ideje alatt intézkedni fog.

A 312. szakasz, a bíróságok ügyviteli szabályzatának megállapítását az egyházkerületekre bízván, ezen szabályzat elkészítésére egyh. kerül. bírósága felhívatik.

A 300. §. több pontban intézkedvén a közigazgatási bírósági esetek elintézéséről, amidőn ezentúl az ott kijelölt ügyek a bíróságok által fognak elintéztetni, mint természetes következmény mondatik ki, hogy; minthogy

a törvénynek visszaható ereje nem lehet, mindazon ügyek, a melyek már folyamatban vannak, az eddig érvényben levő törvények szerint fejezendők be.

A 472. szakasznak megfelelőleg, a nem ev. ref. felekezeti középiskolába, vagy középiskolai jelleggel bíró, más intézetbe járó ev. ref. vallású tanítványok vallásos oktatásáról s az ebből felmerülhető költségek fedezéséről egyházkerületünk az előkerülő esetek és szükséghez képest, mindig alkalmilag fog megfelelő módon intézkedni.

A 477. és azt kiegészítő szakaszok a közép, sőt felsőbb iskolák rendtartási és fegyelmi, sőt az egész intézet szellemi és anyagi ügyei vezetésének és azok felett gyakorlandó felügyeleti szabályainak megállapítását az egyházkerület belkörü intézkedéseül tartván fel, egyházkerületünk a sárospataki főiskolát illetőleg felhívja annak igazgatótanácsát, hogy a mennyiben talán a most alkalmazásban levő és egyházkerületünk által is megerősített kormányzati szabályok átnézést, illetőleg a változott viszonyoknak megfelelő módosítást vagy kiegészítést igényelnének, azt a saját körében eszközöltesse; a miskolci és rimaszombati főgimnáziumok előjáróságát pedig külön is utasítja, hogy miután ezen intézeteknek ezekre vonatkozó rendszabályai még bemutatva sem voltak az újabb időben, azokat a saját hatás körében és az egyházkerületünkhöz való viszonyának figyelembe való vétele mellett megállapítván, a felügyelet gyakorolhatása végett mutassa be egyházkerületünknek.

A 479. szakasz elrendelvén, hogy a középiskolák igazgatói az illető egyházkerület rendtartása szerint legalább 6 évre választatnak, egyházkerületünk elrendeli, hogy a legközelebbi választásoknál ez intézkedésnek elég tétessék; önként értetvén, hogy e szakasz rendelkezésének a helyi szokások szerint már megtörtént igazgató választásokra nincsen visszaható ereje.

A 491. szakaszban említett főiskolai tanár-választás módoszatai, az iskolai kormányzati rendszabályokba tartozván, erre vonatkozólag külön intézkedés nem szükséges.

A 495. szakasz a főiskolák vagyonának kezeléséről és az e részben gyakorlandó felügyeletről szólván, minthogy e tekintetben is a kormányzati rendszabályok az irányadók, külön intézkedések szüksége fenn nem forog.

Ezekben állapítván meg egyházkerületünk az új törvények életbe léptetésére vonatkozó szabályzatokat, azok — azon kívül, hogy jegyzőkönyvünkben is felvételnek, — külön egybe foglalva is kinyomatni s mihez tartás és tájékoztatás végett az egyházak lelkészeinek is megküldetni határozatnak.

Mitrovics Gyula,
egyházkerületi főjegyző.

A jövő egyháza.

VIII.

Most jövök a legnagyobb, legnehezebb részére a jövő egyháza fennállása kérdésének. Nem azért, mintha járattan, töretlen ösvényre lépnek; sőt rám nézve azért nehéz, mert újat mondani az egyház-fentartás anyagi oldaláról szinte lehetetlen. Csak egy új nehézség áll elő az eddigiek mellett akkor, ha az egyházpolitikai javaslatok életbe lépnek, az, hogy az államnak még eddigi támogatását is elveszítjük, legalább a szabadvallásgyakorlat mellett kevésbé vehetjük igénybe, attól óvakodnunk és tartózkodnunk kell. Ennyi lesz az, a mi új lesz és a mi nem jó lesz.

A mi magát a lelkészi fizetést illeti: részemről, midőn ezelőtt is már több ízben szoltam e tárgyról, mindig azt beszéltem, hogy nem annyira a fizetés csekélyisége, mint annak a beszolgáltatása ellen van kifogásom. Ez az, a mi tarthatatlan. Mivelt emberek általában, még a katolikusok is megütköznek napjainkban azon, mikor látják az egyházi adószedőket, (a papbér, párbér, lukma szedőit), hogy mennek egyik házból ki, a másikba be zsákkal, vékával stb. . . Ezzel magával lealacsonyítottuk a lelkészi állást a kerülő, csordás és kondás állása mellé! . . . A ki ezt tapasztalta, több szót nem kíván előtte ez a dolog; a ki nem gondolkozik, úgy sem győzhetném meg; tehát nem ecsetelem tovább ez elcsépeelt dolgot.

Nincsen itt kitérés az elől, nem is lehet még ellenmondást sem elfogadni, hogy pénzre kell változtatni a fizetés-nemeket. Ez sem új dolog, hiszen napirenden van. A mi tiszántúli egyházkerületünkben már ez mindennapi dolog. Minden egyházkerületi gyűlésen kerül elő ily tárgy s a kerület a termények megváltását 5—5 évre helyben hagyja. De ezt is állandósítani, véglegesíteni s a díjlevélben kell kiírni és biztosítani.

Általánosságban pedig ott van a gömöri reform. lelkészértekezlet javaslata. Ebben ki van mondva a 800 frt minimum; ki van mondva, hogy a régi fizetés-nemeket ki kell küszöbölni; hogy természetben csak a földbirtokot és fát kell meghagyni, egyebet pénzre kell változtatni; hogy a pénzt könnyebb beszédni, kezelni, elszámolni, hiszen ma a pénz az az egység, melylyel számítunk. Addig, míg ez meg nem történik, tovább menni egy lépéssel sem lehet; mikor az egy-neművé való átváltoztatás megtörtént, akkor tűnik ki majd, hogy mivel járul kiki az egyház fenntartásához; akkor tűnik ki: vajjon arányban van-e egyházi adója birtokával, keresetével, jövedelmével? . . . és hogy mennyire megy tehát a lelkész és a tanító fizetése, a mi ma illusorius; egyik ember ugyanazon állás jövedelmét többre, másik kisebbre veheti; sokszor egyéni természetek is határoznak; mert egyik ember szeret mindent rózsaszínben látni és nagyítani, másik pessimista és kicsinyíti . . . még hiúságból is beszélnék olykor némelyek, nagyítják jövedelmöket. Mikor azonban ki lesz mutatva az 5—6—800 frt, akkor lehet csak az emelésről, affiliálásról stb. szó; de mikor egységes lesz a fizetés neme, akkor lehet szerintem az igazságos adóküls kereséséhez is fogni, mely — szerintem — sem lehet más, mint személyes adó. birtok- és kereset-adóval kombinálva.

Kisszerű dolognak látszik mindez; azonban akkor fog majd kitűnni, hogy azok, a kik nagy birtokkal, nagy jövedelemmel rendelkeznek s jóformán a jogokat az egyházban majdnem kizárólag gyakorolják — kezdve a presbitériumon, fel egészen a zsinatig — aránylag mily kevéssel járulnak az egyházak fenntartásához. Nem kívánom azt, hogy az adója után fizessen mindenki, ez absurdumra vezet; de az alap mégis az adója lehet, magasabb összegeknél már osztályokra sorozva; p. o. a helyi viszonyokhoz képest, 10—20 frtig egy osztály, feljebb már 50, 100, 500 frtnyi stb. adó-frt vétetnék egy—egy osztályba s személy-, birtok- és keresetadó kombináltatnék, mint fentebb mondtam, mint a gömöriek, mint Ferenczy Gyula s mindazok tervezik, kik e tárggyal mostanában foglalkoztak.

Míg mindezek így keresztlívve, a fizetés biztosítva, a lelkész annak beszédésének lealázó voltától felszabadítva, a véka, a negyedrés, sódar, fapénz stb. számításától s annak az egyes hivatástól való szedésétől felmentve nincs; míg a lelkész a konvenciók cseléddel

áll egy színvonalon, addig hívei szemében csak cseléd; de a mi fő, addig tőle egyháztársadalmi tevékenységet nem követelhetünk; addig ő nem élhet magasrangos hivatalának úgy, a mint azt állása már ma is, a jövő egyháza pedig még inkább megköveteli tőle. Tehát úgy készüljünk elő a jövőhöz, hogy intézményeinket mindenütt és mindenben a mai viszonyokhoz és a jövő kívánalmai szerint alakítsuk át és rendezzük be. Ezek közt nem utolsó helyen áll a lelkészi fizetés-rendezése; a termény- és természetbeni szolgáltatások stb. pénzre változtatása és azután a fizetések rendezése, a minimum meghatározása és e határozatnak életbe lép-tetése.

Miképen lehetne ezt mielőbb elérni, még pedig zsinat nélkül is, annak a megoldása is már számos példában előttünk áll. A közkezen forgó javaslatokat, főleg a gömörit, mely kizárólag ezzel foglalkozik, tárgyalják le a lelkészértekezletek; ezek kérvényezzenek a termények s többféle fizetés-nemek pénzre változtatása iránt az egyházmegyénél; az egyházmegye pártolólág írjon fel az egyházkerületre s ha az egyházkerület utasítás-szerűleg ír le az egyházakra, hogy változtassanak pénzre mindent, nem adok neki egy évtizedet, hogy a legtöbb helyen meglesz; hiszen itt nálunk, Tiszántúl, számos egyház megcsinálta már ezt utasítás, rábeszélés nélkül; a közvélemény, lehet mondani, meg van rá érve teljesen. Csak egy utasítás kell s az egész menni fog a legtöbb helyen könnyen, úgy szólván magától, csak mi, lelkészek se gördítsünk akadályt az árak túlságos felszámítása által, meggondolva, hogy a gyűlt búzát, gabonát még tisztítani, rostálni kell s akkor is csak gyűlt termény leend az; még piacot is kell neki keresni, vitelbért is kell fizetni stb., a pénz pedig bejön, azt lehet mondani, kényelmesen s egy frt, még ha rongyos is, csak egy frt. A felsőbb egyházi hatóság beavatkozásától én sokat várok; mert népünket úgy ösmerem, hogy ha néha zúgolódik is egy kicsit, de aztán engedi magát kapacitáltatni és szívesen belenyugszik a változtatásba, csak nem kell sajnálni a szót a felvilágosítás végett. Sok példát lehet előtte felhozni az egyházi életből is. Ime, régen a keresztelésért kenyeret, tyúkot fizettek és a többi. Eltörölték, mert korszerűtlen volt; ma is változtatni kell, mert a rostadij szégyenletes, korszerűtlen, lealacsonyító. . . . Ott volt a búcsuztatás kérdése! Az egyh. kerületek intézkedtek s ma már legtöbb helyen csak „névben él az s többé nincs jelen“ . . . Így leszünk ezzel is, csak kezdeni, tenni és sürgetni kell! . . . A lelkészértekezletek legyenek ébren; tárgyalják mielőbb s félév alatt megjó mindenütt az egyh. ker. utasítás is. Nehány év csak s egy nagy lépéssel már előbb leszünk és meglesz az egyöntetűség a fizetésre nézve; azután már könnyen meg lesz állapítható a minimum is . . . azt követendő a fizetések felemelése és javítása. De ezeket, a hol kivihető, meg lehet kezdeni ma is, esz-közölni lehet már a beálló egyházi évben is; mert én hiszem, hogy ha alúlól indul is az ügy, egyházi felsőbb hatóságainknál akadályra és ellentmondásra nem találанд.

* * *

Ime így gondolom én, hogy az egyházi élet átalakuljon, hogy az irodai teendőktől felmentett lelkész hivatásának, igazi rendeltetésének, evangéliumi küldetésének visszaadható legyen s az egyháztársadalmi tevékenység által apostoli, eredeti hivatásának élhes-sen. És teljesen hiszem is, hogy ha a lelkész irodai teendőitől felszabadul; ha teljes odaadással a belmisi-óra, a cura pastoralisra vagy evangelisatióra adja

érvek hiányában rám fogja, hogy én idill-nek neveztem magát s az egyháztagek életét a bölcsőtől a koporsóig éber figyelemmel kíséri, örömeiket, bajaikat ismeri; az élet terheinek viselésében, emelésében, tanácsos, egyesületek szervezésével, példaadással segítségökre van; ha az írás szerint fel fogja ügyét az árvának, az özvegynak, a szegény nyomorútnak: — ezen működések segélyével az egyház az iskolát nélkülözheti, a lelkész az iskolát a gyülekezetben pótolhatja s a jövő egyháza igazi egyházi hivatást teljesít és mint ilyen, használni fog az államnak, hasznára lesz az emberiségnek, kivált, ha a lelkészképzés is ehez képest irányítatik s a lelkési fizetés is átalakíttatik. Adja Isten minél előbb!

Görömbei Péter.

TÁRCA.

I.

A mit az adatok bizonyítanak.

(Nyílt levél a szerkesztőhöz.)

Mélyen tisztelt Uram! Tartozom Önnek egy köszönettel, magamnak egy helyreigazítással.

Köszönettel azért, hogy becses lapjának március 19-iki száma a Beöthy emlékszerű vállalatában megjelent tanulmányaim közül a *katholikus visszahatást* és *Zrinyi Miklóst* oly megtisztelő elismeréssel méltatja, hogy míg a korrajzban a széles látókört és az okok mélyére való tekintetést emeli ki, addig a Zrinyi-essayt egyenesen a hasonló cikkek valódi remekének, irodalmi mintájának, a maga nemében a legkitünőbbnek nevezi. Emberi dolog, hogy jól esik az írónak a dicséret, de még jobban esik a megértés; s mindig kétszeresen örvend, ha oly bíráló ítéli meg, kiben a tudás ízléssel párosul.

S helyreigazítással tartozom azért, hogy mindjárt ez elismerés után, ugyanazon a lapon valaki ellenem felförmed minden ok és alap nélkül, hogy én ugyancsak ama vállalat legújabb füzetében, melylyel a megújodás korát és vezérét ismertetem, illetőleg a *Bessenyei élet-rajzában a sárospataki főiskolát* méltatlan bánásmódban részesítem, hogy festésemben róla a fény és árny aránytalan vegyítése folytán nincsen egyetlen vonás sem, mely a hűség és igazság erejével hatna, hogy a Bessenyei adataiból torzképet csináltam.

Nem, nem én csináltam torzképet a Bessenyei adataiból, hanem a cikkíró csinált önmagából, mikor a mai elismert, kitűnő főiskolából visszasírja magát a mult század közepébe, az akkori pataki főiskolába, s talán a nagyobb hatásért még parókába, német ruhába is öltözik, oculárával, mint a hogy a megújodás vezérének professorai jártak; s aztán ijedten és elfogultan védekezik olyan méltatlan bánásmód ellen, melyet én el nem követtem.

Sőt ha méltatlanság esett, az nem a pataki főiskolán, hanem épen rajtam esett. Mert a cikkíró egy egész füzetből, mely valami másfélszer akkora, mint a *Sárospataki Lapok* egy száma, kikap 32 sort, igen, mindössze 32 sort, s a nélkül, hogy akár a korrajzról, akár a Bessenyei-tanulmányról, mely különben még be sincs fejezve, egyetlen beható szóval is megemlékeznek, lármázva nekem iramodik, oly komolyan és vitézül viaskodva, mint a nemes salamancai lovag szokott. S én a közül a 32 sor közül 15—18 sorban a főiskola vallásos és erkölcsi

hatásáról, 14 sorban a tanrendszer hiányáról szölok, vagy voltaképp nem is én szölok, hanem *Bessenyei beszél maga*. A mit a modor nyerseségéről és bárdolatlan-ságáról, a hazai történetnek és földrajznak elhanyagolá-sáról, a latinnak örökös recitálásáról mondok: az utolsó betűig, vagy vonásig megtalálható a *Holmiban*.* A rész címe *Belső nevelés*, mely minden egyéb, csak nem idyll. A cikkíró vagy a Holmit olvasta régen, vagy az idyllt tanulta régen; bizonyos csak az, hogy az egyiket sem tudja: mi? Hiszen nem csoda, ha még ezt a mondatot sem bírja határozottan megérteni:

„A mívelt nyugot táguló tudása, fejledező eszméi-és törekvéseivel, módszerének elveivel és vívmányaival a pataki elszigeteltségbe be nem hatolt“.

Gondoljon csak a cikkíró az életrajz bevezetésére s elfogultsága homályból majd tisztára derül előtte, hogy mi volt az elszigeteltség? Gondoljon csak aztán a *Locke* és *Voltaire* eszméire és törekvéseire, a *Franke* és *Thomasius* elveire és vívmányaira, majd reá jó szépen, hogy mi volt az a táguló tudás és helyesebb módszer? Vagy ha már a maga patakiságában annyira sem képes, mint az egyszeri asszony, a ki faluja határdombjára érve s onnan a messziségbe nézve, csodálkozással kiáltott: „O Gott, wie gross ist die Welt!“ — olvassa el a saját kedves főiskolája történetéből, hogy Patay és Vay főgondnokok miért képeztettek a *pozsonyi* ev. iskolában szebb latinságra két fiatal embert S.-Patak részére s olvassa el *Bessenyei* Holmijából, *Kazinczy* Pályám Emlékezetéből a pataki tanítást újra és az én méltatlan bánásmódomat nagyon is *méltányosnak* fogja találni.

Különben béke velünk. Ne dohogjon és ne keseregjen a mult miatt, mert róla sem ő nem tehet, sem én nem tehetek!

Kolozsvár, 1894 március 26.

A mélyen tisztelt szerkesztő úrnak, soraim közlését kérve, kész híve

Széchy Károly.*

II.

Válasz a „Nyílt-levél“-re.

T. Uram! Mi tűrés tagadás, én követtem el azt a merészséget, hogy midőn e „Lapok“ március 19. számában a „Képes Irodalomtörténet“ 17-ik füzetét teljes jóakarattal és hazafiúi örömmel ajánlottam az olvasóközönségnek, egyúttal az abban foglalt, Ön által írt „Bessenyei életrajza“ című cikkekre is egy pár kifogást tettem. Ime Ön, a helyett, hogy a kifogásolt pontokra nézve felvilágosítást nyújtana s érvet érv ellenébe idézve, cáfolni igyekeznék állításomat; rövid úton akarna velem elbánni, csak úgy félválról beszél velem, sértett hűségében még gúnyolódik is. Nem úgy Uram! a köztünk fenforgó kérdést ily modorban nem lehet dülőre vinni.

Mit is mondtam én? Azt mondtam, hogy az a kép, melyet Ön „az akkori sárospataki iskola állapotáról a fény és árny aránytalan vegyítése folytán, oly rikító színekkel megfestett, igen messzeesik attól az egyszerű rajztól, melyet Bessenyei az ő „Holmi“-jában 1779-ben, a hála és kegyelet érzelmei közt készített“ s azért festésén nincs egyetlen vonás sem, mely a hűség és igazság erejével hatna ránk s torzképet csinált a Bessenyei adataiból.“ Erre a gáncsra Önnek nincs egyetlen egy cáfoló szava sem, a helyett izetlenül elménckedik, hogy én „parókába“ öltöttem, mint a hogy a Bessenyei tanárai jártak s aztán

* *Bessenyei György*: Holmi 1779. 100—105 l.

• A t. tanár úr természetesen fogja találni, hogy Nyílt levelét az arra adott illetékes felelettel együtt kívántuk közleni. De az időhöz kötött közlemények miatt így is késnünk kellett. Szerk.

a Bessenyei rajzát, de se azt, sem ezt nem tudom hogy mi. A parókával, mondhatom, igen felsült Ön, mert épen a Bessenyei „Holmi“-jából tudhatná Ön, hogy az akkori pataki tanárok nem viseltek parókát (105. l.). Az idillről szóló megjegyzését egy komoly tudóshoz illetlen ferdítésnek, rút csúrés-csavarásnak nevezem, mert hiszen én nem írtam azt, hogy a Bessenyei-féle rajz idyll, hanem hogy „Bessenyei a bécsi élet nagyvilági zajában és kísértései közt, az idylli élet édességével eltelve, idézi vissza boldog gyermekkorára már-már halványuló emlékeit.“ Én azt vártam, hogy a „Holmi“-ból fog rám idézni, de nem tette; nohát megteszem én, hogy kitűnjék, melyikünknek van igaza.

„Erkölcökre nézve vedd fel Magyarorszában a reformátusok pataki, debreceni iskolájakat, csudát fogsz bennök találni. Annyi ifjúságot meg tudnak együtt tartani. Háromszáz nőtlen legénynél, kiket diákoknak neveznek, több lakik egyik iskolában együtt, kiknek idejüket tizenkétszötendőtől fogva számlálhatod húszig, harmincig, negyvenig. A gyermekeket hét, nyolc, kilenceszötendőnél kezdve veheted tizenhétig, húszig. Ezek ezer számokat meghaladván sokaságokra nézve, mivel egymás közt laknak, tanulnak, élnek, esznek, isznak, hálnak. Hiszed-e, hogy köztök forogván 8 esztendő koromtól fogva, soha semminemű fertelmességről nálok még csak nem is hallottam. A mennyin voltunk a pataki kollégiumba kicsinyek-nagyok, azon ocsmányságoknak, sodomiáknak még csak neveiket sem tudtuk, melyeket külső országokon sok helyeken mások, mint mesterséget, úgy űztek. De vannak, mondod Debrecenben, Patakon is elfajult gonosz tanulók. Micsoda ő nálok a gonoszság, vagy mit tartanak ők elfajulásnak? Ha észre veszik, hogy titkon valamelyik diáknak szeretője van, ha táncol közülök egyik vagy másik a vendégfogadóban, ha cifra nyakravalót köt, vagy haját bodorít és a szégyendolgot igazán megnevezi; már e gonosz, kire törvényt tesznek s kicsapják. Az ilyeneket csaknem úgy veszik nálok, mint külső társaságokban azokat, kik templomokat vernek fel, meglopván azoknak oltári szentségeit. Ha nemes ifjat hallottunk is, hogy vendégfogadóban táncolt, úgy csudálkoztunk rajta s olybá vettük, mintha házat gyújtott volna fel (97—99 l.). De ellenben cáfolhatsz talán azzal, hogy ha szelidek, tiszták erkölceik, ugyanazonban együgyűek, vadak, manérel nélkül valók és szennyesek is tanulók azoknak a németruhás magyar professoroknak. Megvallom, hogy bárdolatlanság találtatik köztük, de hát ha nem lehet nálok világi manérrel tiszta erkölcsöket együtt fentartani. Melyik jobb? az-e, hogy a galánságot kitalítsák közülök, vagy hogy elfogadják erkölceiknek feloldozásával? Lehetne mégis talán a diákoknak több csinoságot engedni. Jól van, ha az ifjúság olyan volna és közönségesen az emberi természet, hogy megállana valamely dologban ott, hol illik, de tudod hogy ő mindenben az utolsó lehetőségig megyen. Minden haszonlatlanság, esztelenség, elfajulás illendőségnek színe alatt csúszott be közénk . . . Mit mondanál ha látnád a debreceni, pataki diákokat, hogy jön feléd, ki nyakára egy egész lepedőt tekergetett s fején egy bogját hoz, hogy nyakravalóját, frizuráját veled a módiban csudáltassa“ (100—3. l.).

Ezen adatok bővebb megértése végett idézek még abból a leveléből is Bessenyeinek, melyet 1803. augusztus hó 14-én pusztakovácsni magányából intézett a sárospataki tanárokhoz: „Írást, olvasást, Istennek, világnak ismeretét tanulni ezen iskolában kezdettem el, mely az Urak tudományának most is fészke; Szathmári Mihály, Sárkány és Bányai vezérlő oktatások alatt éltem. Ha a tudományokra nézve, melyek akkor még e tájon

nagyobb homályban borongottak, munkájoknak mindent nem köszönhetek is, de erkölcsömnek tisztaságát érdekmeknek, az az Kegyelmetek nevelése módjának köszönöm örökre. Tizennyolcz esztendő alatt, ifjúságom leghevesebb idején a magokkal ragadó asszonyi tárgyaktól, bujaságtól, romlástól, nyavalyától, pénz, idővesztegetéstől az az együgyű szemérem őrzött meg, melyet mindeztideig az ifjú élet csak az Urak nevelése által szerezhethet meg magának. Most a tudományok, illendőség, manér nevednek ott is; adja a gondviselés, hogy másfelől hanyatlására ne szolgáljanak a tiszta erkölcsöknek. A tudományt szorgalom által meg lehet szerezni, de egyszer elvesztett erkölceit ki nyerhette vissza valaha? Áldott együgyűség te! mely a gonosziságnak ismeretén kívül tudsz ártatlanságban érlelni, a bölcs nevelésnek kezében maradj meg örökre! Tőled nyert szerencsémnél fogva töltöm most, hajlott időben, a legcsendesebb és boldogabb napokat, melyeket a lehetőség megenged. Életemnek csendes megelégedése nyomozván fel magát kezdetéhez, az urak, Kegyelmetek iskolájára mutat, melyben gyermeki időmet töltöttem. Ennek édes emlékezetét csak életemnek utolsó órája törölheti ki szivemből. Ezerszer fordulnak meg fejemben a Királyhegy, Pánczéhegy, Kis-nagyporta, Bábagödre, Kispatak, Mogyoróskert, hol léppel fogtam az aranyos stigliczet, mely dolog több örömet adott szivemnek, mintha most országot nyernék. Óh kedves idő, mely gyermeki játékának bűn nélkül való gyönyörűségével minden királyi kedvet felülhalad, hová tűntél ki szivemből s veled együtt az öröm is! (Figyelő 1876. 11. f.)

Ezeket olvasván, mondja meg igaz lelkére, van-e egyetlenegy vonás az Ön rajzában, mely az itt közlőtek szellemének megfelel? Fektet-e Ön kellő súlyt arra, a miért Bessenyei örök hálára kötelezettnek érzi magát? Nem. Ön, mint látom, nem eredeti források után dolgozott; szolgálilag követte Beöthyt, a ki idevonatkozólag szintén túlságig viszi a színezést (Szép prózai elbeszélés 219—21. l.), de legalább bölcsész lélekkel összefüggésbe hozza a pataki iskolázást Bessenyei későbbi fejlődésével; az Ön rajza kirí a szerkezetből. Beöthy művész, Ön rosz másoló.

A másik vitás pont köztünk a tanrendszer ügye. Erre nézve e „Lapok“ márc. 19. számában kifejtettem nézetemet, azt a meggyőződésemet fejezván ki, hogy a magyarországi prot. tanárok időről-időre folyvást érintve voltak a külföldön kapóra került eszméktől és a sárospataki iskola tanrendszere, bármilyen rosz volt legyen is akkor, mai felfogás szerint: sem jobb, sem rosszabb nem volt a németországiaknál, melyeket legörömösebb vettek mintául akkor is, mint ma. E határozottan kifejezett nézet ellen sincs Önnek egy árva szava sem; e helyett tudós képzelgésében tudatlansággal és elfogultsággal vádol, hogy nem bírom értelmét venni a következő mondatnak: „A mívelt nyugot táguló tudása, fejledező eszméivel és törekvéseivel, módszerének elveivel és vívmányaival a pataki elszigeteltségbe be nem hatolt“. Most se szégyenlem bevallani, akármilyen együgyűnek tartson is Ön, hogy ebben a szóhalmazban nincs meg az eszme határozottsága és csak sejteni lehet, hogy a tanrendszerre vonatkozik. Köszönöm Önnek, hogy rávezetett a forrásokra, melyekből a „táguló tudásról“, „fejledező eszmékről“, „a módszer elveiről“, „az elszigeteltségről“ világos fogalmat szerezhettek. A mívelődés történetéből ismerem azokat a világra szóló tudósokat, de őszintén megvallva, engemet ők sem tudtak az Ön álláspontjára vezetni; sőt ellenkezőleg, előttem azok is Ön ellen bizonyítanak. Sorra veszem őket egyenkint. *Thomasius* tagadhatatlanul független szellemű gondolkodó,

a scholasticismus és orthodoxismus hatalmas pörölye volt; de azt tudnia kellene Önnek, hogy ő nem annyira az oktatás, mint inkább a jog történetében említendő. Bármily kiváló szellem volt is, a maga korában, az Ön által műveltnek, előhaladottnak képzelt Németországban nem tudta magát érvényesíteni. Tanítványai a lipcsei egyetemen tünnetőleg távoztak el előadásáról szabadelvűsége miatt és a miatt, hogy, mint nálunk jóval előtte Apáczai Cs. János, nemzeti nyelven mert megszólalni; utoljára is, hogy a fogságot elkerülje, Halleba menekült üldözödi elől. Ismerem *Voltaire*-t, ezt a fényes tehetségű, kivételes elméjű csudaembert, az absolutismusnak ellenségét, de a mellett az udvaroknak kedvencét; de ugyan mondja meg nekem: volt-e valaha a világon oly oktatási és nevelési rendszer, mely az ő bölcsészeti elveire alapított? Hiszen kortársai (alaposan-e vagy nem, nem vitatom) azt tartották róla, hogy az emberiség előhaladását és boldogságát a keresztényiség és az egyház megbuktatásától függesztette fel. Ki ne ismerné a költészet és nevelés történetéből egyaránt *Locke* t gyakorlati irányával, lélektani alapokra fektetett nevelési módszerével. Azonban bármily hű kifejezője volt legyen is ő az angol nemzeti szellemnek, a korabeli angol iskolák még csak sejtelmével sem bírtak az ő nevelési követelményeinek, megmaradtak még sokáig a hagyományos tanrendszer mellett, melyet ott is az uralkodó orthodoxismus teremtetett a maga képére. Majd aztán, midőn a XVIII-ik század második felében az újabb oktatási és nevelési elvek Európaszerte diadalra jutottak, az ő szelleme is beléolvadt az egyetemes áramlatba és „Gondolatok a gyermekek neveléséről” szóló 1690-ben megjelent munkája nálunk is megtalálta fordítóját boros-jenői gróf Székely Ádámban (Kolozsvár 1771.) s hatását a mi iskolánkra is nem lenne nehéz kimutatni az akkori tantervekből és utasításokból. Elismerem a német *Francke* nagy érdemeit az iskolák és a nevelés körül, de feljegyezve találok róla, hogy ő sem fordította meg egyszerre a világot s hogy szenteskedő iránya miatt sok küzdelme volt az orthodoxyával. Lipcsében az előadások tartásától eltiltatott, Erfurtból kiutasított s végre Halleban is, hol nagyszabású alkotásai maig fenállnak, megkeserítették életét azok a művelt német diákok, mert szilajok, vadak és kicsapongók voltak. Látja Ön, én csakugyan mást olvasok ki e nagymesterek műveiből, mint Ön; ne csudálkozzék azért, ha most is ragaszkodom multkori ama nézetemhez, hogy a magyar protestáns iskolák, Bessenyei korában, nem voltak elszigetelve a külföldiektől s ugyanazon szellem gátolta nálunk is a tanrendszer fejlődését, az életre való nevelési elvek alkalmazását, mint a több Európában.

Végre megjegyzéssel tartozom még azokra az adatokra is, melyeket Ön a sárospataki iskola akkori elmaradottságának és elszigeteltségének igazolására, magának az iskolának a történetéből említ fel. Ezen adatokat jobb lett volna fel sem említnie, mert azok teljes tájékoztatásra vagy felületességre mutatnak. Hogy Patay (Sámuel) és Vay (Ábrahám) két ifjút Pozsonyban képeztetett volna jobb latinságra: akárhol vette Ön, nem igaz. A dolog így áll: *F. Bányai István* és *Lebo István*, kik 1727-ben léptek itt az akadémiai pályára, öt éves diák korukban 1732-ben, más feltörekvő pataki ifjakkal együtt, Pozsonyba mentek, német szóra. Innen visszajöven, folytatták iskolai pályájukat és 1736-ban Bányai a retorikai, Lebo a syntaktikai osztály köztanító-ságával bízott meg. Minthogy az előjáróság a két „publicus praeceptor” első évi próbájával igen meg volt elégedve, felkérte őket, hogy maradjanak bent az

iskolában és vezéreljék osztályukat legalább még három évig. A két ifjú engedett a felhívásnak s hogy a három éves tanítóság jövedelmének elvesztése miatt kárt ne szenvedjenek, azt az ígéretet nyerték, hogy annak idejében közköltészen küldetnek ki a külföldi egyetemekre, a mi meg is történt. Vay Ábrahámnak, a ki akkor még nem volt főgondnok, csak annyi köze van a dologhoz, hogy ő is megnyitotta az erszényét és a jöltevékhöz intézett, adakozásra szólító lelkes felhívást ő szerkesztette. Lássá Ön, milyen adatai vannak! A Kazinczy „Pályám emlékezetét” csak felületesen tanulmányozhatta Ön, mert ez a becses forrás arról győzött meg engemet, hogy Kazinczy abban egyetlen egy kegyetlen szót sem emel a sárospataki iskola ellen. A tanrendszernek voltak hiányai akkor is mint ma és lesznek mindenhá, de annyi bizonyos épen a „Pályám emlékezetéből”, hogy Kazinczy itt nyerte írói felavatását, itt írta „geographiáját” 1775-ben, itt fordította Bessenyeinek „Die Amerikaner” című művét, itt buzdította fel a Báróczy példájának követésére, itt jött szellemi összeköttetésbe Baróti Szabóval, Szentgyörgyi Istvánnal, a ki oly mélyreható befolyással volt rá. Hogy mint ítélt Patakról, arra nézve ide írom a „Pályám emlékezeté”-nek következő sorait: „Patak minden fogyatkozás mellett, mely fiakat nevelte már! mert a tanulás inkább függ a tanuló szorgalmától, mint a tanítóétól, mert Pataknak huszezer kötetből álló bibliothecája van s a könyvek a tanulók szobáiba is kiadatnak, mert az igyekvő gyertyát gyújt a másik gyertyánál és talán leginkább azért, mert az öreg Szathmáry Mihály engem arra szorított, hogy excerptákat tartsak. Boldog, a ki Vaynak (József) ideje előtt tanult ott! még boldogabb az, ki az ő főkurátorsága óta”. (28. l.). — Lássá Ön, én nem a szavakon rágódom mint Ön, hanem a szellemet nyomozom, melyet Ön nem ismer. Ennyi a válaszem, a dologhoz értő közönség ítéljen felettünk!

Sárospatak, 1894. ápril 13-án.

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület gyűlése.

(Vége)

A gyűlés második napján első helyen a választások ejtettek meg. Tüdős János lemondásával a gimnáziumi igazgatói szék megüresedvén, erre a főgimnáziumi tanári kar egyhangú javaslat alapján, 6 évre, egyhangúlag Dócai Imre választott. (Vivat! Szerk.)

A class. philológiai tanszék betöltésére pályázat hirdettetik.

A tanárválasztó-bizottságba a debreceni ev. ref. egyház 8 tagot jelölvén, a másik 8 tag az egynázkerület által megválasztott; úgymint: Szeremley József, Szabó János, Széll Kálmán, Dávidházy János Kulín Imre, Szöllősi Antal, Kovács Ferencz, Lengyel Imre — rendes, — Lukács Ödön, Szarka Boldizsár, Bencsik István, Szabó Károly, György Endre gr. Dégenfeld József, Ujfaluassy Béla, dr. Kovács Sándor póttagokul. Pályázati határidő f. évi június 1, a választás július első felében ejtendő meg. A jelölést a tanárválasztó-bizottság és a főiskola szellemi és anyagi ügyeit intéző-bizottság együttesen fogja megejteni, eddig e jogot az egyházkerület gyakorolta.

A tanítóképződéhez Bakos Tibor nagykőrösi, Dékányi Árpád halasi, Kniztiáni István szentesi tanárok közül Bakos Tibor 15 szóval 1 ellen megválasztott.

Szell Farkas és Kovács Ferencnek nagybecsű könyvajándékaikért jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott.

Dr. Bartha Béla, az „Órálló” szerkesztő-kiadója 300 frt segélyt kérvén a protestantizmus érdekeit szolgáló lapjának fentartására, a kérelem — sajnálkozások közt — azon az okon tagadtatott meg, mivel ilyenmű segélyben, anyagi forrás híján, a helyi lapok sem részesíthetők; de az egyházkerületi gyűlés felhívja az espereseket és lelkészeket az „Órálló” hathatós támogatására és fentartására.

A Nagy József-féle 500 frtos ösztöndíjat a folyó évben Báthori Gábor volt szénior élvezendi.

Főt. püspök úrhoz Szász Károly püspök úr előbb a 100,000, utóbb a 73,000 frtból a tiszántúli egyházkerületet illető részt, 23,000 frtot leküldvén, a megfelelő határozat értelmében elhelyeztetett.

Tóth Sámuel főjegyző és egyházkerületi levéltáros az egyházkerületi jegyzőkönyvek betűrendes tárgymutatóját elkészítette, melyért neki jegyzőkönyvi köszönet szavaztatik. A tárgymutató kinyomattatik s az összeállító tiszteletdíjáról az esperesi kar fog javaslatot előterjeszteni.

Szinte Tóth Sámuel „Adalékok” címén az egyházkerület régi jegyzőkönyvében foglalt adatokat külön füzetben kiadta s az adatok további kiadását is ígérte: de a támogatást annyiban kéri, hogy legalább a költsége kijőjjön. Olyan érdekes egyháztörténelmi, egyházkormányzati s művelődéstörténelmi adatokat tartalmaznak ezen „Adalékok”, amint átolvasás után állíthatjuk, hogy megszerzőket a legmelegebben merjük ajánlani.

A baptisták irányában elfogadtatott a bihari egyház-megye azon javaslata, hogy az ily szédelgő szektákhoz tartozó egyháztagok, egyházi és iskolai adó, lelkési és tanítói szolgálatok utáni fizetések teljesítésére mindaddig kötelezve legyenek, míg a felekezettől törvényesen ki nem térnek.

A hódmező-vásárhelyi gimnázium államsegélyezésének ügye nem lévén kellően előkészítve, az ügy más gyűlésre halasztatott.

A felsőbb leánynevelés kérdése is több esetben felmerült az egyházkerületi gyűlésezés alatt. A szathmárnémeti prot. felsőbb leányiskola szervezete beterveztetvén, megerősített. A nagyszalontai egyház-megye, valamint az érmelléki egyház-megye beterveztvén jelentéseket a Nagyváradon felállítandó felsőbb leányiskola létesítése tárgyában azon értesítéssel, hogy ez ideig már van körülbelül 10, vagy 11,000 frtjuk, segédelmet kérnek. Az egyházkerület örömmel vett tudomást a felsőbb leánynevelde ügyének ilyen módon való fejlesztése felől s az ügyet áttette az egyházkerületi nőneveldei bizottsághoz, hogy a Nagyváradon létesítendő nevelde ügyében adjon javaslatot és a segélyezés tárgyában is készítsen egy tervezetet.

A jogakadémiánál 2 új tanári szék állítása kívánatván, Debrecen városa megkerestetik, hogy ajánlatából 100,000 frtot tegyen mielőbb folyóvá. A 2 tanszék létesítésének ügye pedig a főiskola szellemi és anyagi ügyeit intéző bizottsághoz utasittatik.

Dr. Török József helyettesítésével Dr. Tüdös Kálmán, Buzás Pál helyettesítésével Dr. Des Combes Henrik és Takács Ferenc bizatván meg, helyettesítési járulékaik utalványoztattak; a főiskolai orvosi állásra pedig pályázat hirdettetik.

A Cseh-Szombati alapítványnak az lévén a rendeltetése, hogy arra tanár választassék, a mennyiben e terhet az alap még nem bírja meg, ez alapra a tanár-választás, a bölcsészeti fakultás létesítése utáni időre halasztatott.

Az egyházkerületbeli gimnáziumok történetének a megírása a milleniumra szükségeltetvén, arra a következő erők vállalkoztak: Karcagon: Székely József, Mező-Túron: Bodolay László, Békésen: a tanári kar, Szathmáron: Bakcsi Gergely.

A debreceni főiskola történetének megírásával a tanári kar bizottságot indítványoz megbízatni, mely előbb az elveket állapítaná meg, mely szerint e nagy művet létesíteni lehetne. A javaslat elfogadtatott és ilyen eljárás végett s az elvek megállapítása céljából az ügy a bizottsághoz visszatétetett, jelentések a legközelebbi gyűlésre várátván. Részünkről elárulhatunk annyit, hogy efféle tervezetről s munka-felosztásról hallottunk is már valamit s a legszebb reményekkel várjuk az ügy fejlődését.

A debreceni ref. tanítók az iránt való kérelme, hogy az országos tanszerkiállítás ideje alatt, a kiállításra jövő ref. tanítók részére, a főiskolában szobák adassanak, intézkedés végett az elnökséghez tetetett.

A tanári kar Kossuth Lajos alapítványt kezdeményezvén, e szép tettéért jegyzőkönyvi elismerésben részesítettik.

Az alapítványok rendezése tárgyában indítvány tetetvén: alapítványi könyv és részletes kezelési szabályok készítésével a gazdasági tanács megbízatott.

Az I. II. osztályú tanulók számára, vallástani könyvre pályázat hirdettvén: a pályadíjat Darabant Gusztáv bíráló kiadandónak, Dr. Erdős József és Elek Lajos visszatartandónak véleményezi. Nem adatik ki; sőt erre és a VI, VII, VIII osztálybeli tanulók részére is új pályázat hirdettetik.

Olvastatván a középiskolai felügyelő-tanács jelentése s Szeremley Sámuel felügyelőnek a kerületbeli középiskolákról való előterjesztése: a mennyiben az előterjesztés oly fontos észrevételeket tartalmaz, a mik a tanárokat, felügyelőket, középiskoláinkat igen közelről érdeklik s hiányokat vannak hivatva orvosolni: az előterjesztés egész terjedelmében kinyomatik, készítőjének, Szeremley Sámuelnek pedig jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatik.

Ugyancsak a középiskolák felügyelésére nézve „szabályrendelet” készítettvén, (közölve a Debreceni Protestáns Lap f. évi 1. sz.), a szabályzat felolvasatott; de Regéczi Sándor, György Endre, Szeremley Sámuel, Lukács Ödön, K. Tóth Kálmán Soltész László, Elek Lajos, Szeremley József proet contra ejtett felszólalásaik után, miután e javaslat ismeretlen, hogy legalább a jelzett lapból megismerhessék azt a gyűlési tagok, tárgyalása a következő napra elhalasztatott.

A hódmezővásárhelyi, mezőtúri, kisújszállási, karcagi gimnáziumok felterjesztvén megerősítés végett az általuk választott tanárok neveit, a választottak állomásaikon megerősítették.

Az 1893. évi XXVI. törv.-cikk kihirdetése után 9 hónap elteltése — június 25 — közelgetvén, tanügyi bizottság javasolja, hogy a határidő (9 hónap) meghosszabbítása a konvent útján kérelmeztessék. Az esperesi kar pedig a nyári egyházkerületi gyűlésre adjon javaslatot s kimutatást azon iskolákról, a hol a fizetést kell felemelni 300 frtra és azokról, a melyek a korpótléket nem képesek megfizetni.

A mármaroszigeti kántor-tanítóság elkülönítése tárgyalatván, az ügy pótlás végett az illető egyházhoz visszatétetett.

A középiskolák felügyeletét tárgyaló szabályrendelet tárgyalás alá vétetvén, Görömbei Péter, tekintettel arra, hogy ezen szabályjavaslat a gyűlés negyedik napján kerül tárgyalásra, midőn a középiskolák pártfogóságának tagjai s a tanárképviselek is már hazautaztak s a gyűlés néptelen egy ily nagy horderejű kezdeményezés megal-

kötésára; tekintettel arra, hogy ez a javaslat a pártfogóságok, középiskolákat tartó egyházak, esperesek, egyházmegyék, sőt az egyházkerület és püspök jog- és hatáskörét is sok részben átruházza a megválasztandó felügyelőre: tekintettel végül arra, hogy ez a szabályrendelet kellően elő sincs készítve, sőt az 1 szám alatti a) pont a felügyelő kötelességeit úgy írja körül, hogy a szabályrendelet egyszerűen hivatkozik a vallás- és közoktatási miniszteri rendeletnek az állami főgazgatók hatáskörét megjelölő (1892. évi 10,092 sz.) 1—30 § aira anélkül, hogy e §§-ok tartalmát beiktatná, vagy legalább érintené is: a szabályrendeletet a napirendről levenni s tárgyalását a jövő egyházkerületi gyűlésre halasztatni kéri. Ezzel szemben György Endre azon indokból kéri a tárgyalás megkezdését, mivel ez az ügy évek óta húzódik. A tárgyalás megkezdését, többek hozzászólása után, több-kevesebb, de egy pár jelentékeny módosítással, elfogadtatott. Jelesül, kimondatott, hogy: a szabályrendelet tudomásvétel végett és a célból, hogy a felügyelő a nyugdíjtörvényben megjelölendő jogok élvezetében részesíttessék, a vallás és közoktatási minisztériumhoz felterjesztetik; továbbá a látogatásra nézve, az 1—30 § idézése helyett, a jelenlegi középiskolai felügyelő-tanács önálló *utasítást* készítsen; az állás betöltése végett az őszi egyházkerületi gyűlésig nyilvános pályázat hirdetik; és a felügyelő fejelem és nyugdíjazás tekintetében az egyházkerület illetékessége alá tartozik.

A kihirdetett új törvények értelmében, egyes teendők körvonalozására s esetleg szabályzatok készítésére, küldöttségek nevezettek ki, nevezetesen:

Az egyházkerület tanügyi bizottság szervezésére: Szabó János elnökle alatt Szél Kálmán, Kiss Albert, Farkas Antal, Lukács Ödön, Gr. Dégenfeld József, Armós Bálint és Tóth Sámuel.

A presbitériumok által eszközözendő választás módzatainak meghatározása végett való szabályrendelet alkotására: Dávidházi János elnökle mellett Szarka Boldizsár, Szabó Károly, Isaák Dezső, Elek Lajos.

Népiskolai vizsgáló-bizottságba: Szeremley József, Dávidházi János, Lukács Ödön rendes-, Balogh Ferenc, Némethy Lajos, K. Tóth Kálmán póttagokul;

Egyházkerületi ügyészszé megválasztott K. Tóth Antal. Egyházkerület időközi bíróság tagjaivá, egy évre: Szeremley József, Kiss Albert, Lukács Ödön, Gr. Dégenfeld József és Horthy István. A törvényszéki bírói eljárás gyakorlására nézve is, ez a bizottság fog javaslatot készíteni.

Az egyházi törvény 27. §-nak 11. pontja, az egyházak szavazatainak száma, sok port vert már fel az egyházkerületen is, sőt a zsinaton is. Az egyházkerületi gyűlés a törvény végrehajtására nézve, a legutolsó népszámlálás alapján az esperesi kar javaslatára, a jövőben olyan határozatot hozott, hogy minden egyházmegyében az 1500 lelket meghaladó egyházakra nézve kiszámította a szavazatok számát, azon megjegyzéssel, hogy a debreceni egyháznak odaengedi a főgimnázium és tanítóképezde 2—2 szavazatát és így Debrecennek lesz 10 szavazata; így a többi középiskolát tartó egyháznak is az idáig a gimnáziumot illető szavazatokat; p. o. M.-Szigeten a főgimnázium 2 szavazata az ottani ref. egyházéhoz, a szatmári főgimnázium 2 szavazata közül egyik a szathmári, másik a némethi egyháznak adatik; ezen felül a debreceni főiskolai tanári karnak 1 szavazat meghagyatott. És így, még a régi törvény és gyakorlat szerint bejött az egyházkerület összes egyházaiból 586 szavazat, jövőre lesz a szavazatok száma 743; vagyis a nagy egyházak szavazatát az új egyházi törvény 157 szavazattal szaporította meg. Majd a övő, és az alkalmazás mutatja meg, minő hatással lesz

ez az arisztokratikus, kiváltságos, virilismus-féle intézmény az egyházkerület belső életére és fejlődésére: dehát azt mondja az írás, hogy: mindig jobbat reménylők legyetek és hogy a szeretet mindeneket remél. (1 Kor. 13: 7.)

Voltak nagyszámmal felebezett ügyek. Azok közt számosan olyanok, melyek arról értesítenek, hogy egyes még kisebb egyházak is, a régi módi terményfizetést pénzzel váltották fel. Az egyházkerület örömmel járul mindenütt a változtatásokhoz. Nagyon ideje, hogy megindult ez a mozgalom, csak előre, mindig csak előre!

Görömbei Péter.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

Folyó hó 17—19. napjain tartatott meg a szokott helyen, Miskolcon, a leánynevelő-intézetnek immár izlésesen kifestett s a Karacs Teréz életnagyságú képével díszített nagy termében, az egyházmegyei képviselők s kerületi tanácsbíráknak majdnem teljes részvétele mellett. Előző napon a sárospataki főiskola igazgatótanácsa és az egyházkerület népiskolai választmánya is ülésezett s amaz főként a tanári fizetések rendezése, ez kivált a népiskolai tanterv végleges elfogadása s illetőleg életbe léptetése végett hozott nagy fontosságú s a kerületi gyűlésre is beterjesztett határozatokat.

A kerületi gyűlés 17-én d. e. 9 órakor a főpásztor buzgó imájával s a nemzeti gyászra vonatkozó s lapunk élén olvasható, nagy tetszéssel fogadott, szép megemlékezésével kezdődött, a mit a jelenvoltak mély figyelemmel s állva hallgatták végig. A megemlékezéshez csatolt indítványokat a gyűlés lelkesedéssel emelte határozatokká s az egész megnyitó beszédet is jegyzőkönyvébe iktatni határozta. Az indítványozott részvétírat fogalmazásával az egyházi főjegyző bízott meg. E fogalmazás lapunk élén olvasható.

A kegyeletes kötelességek elvégzése után fájdalmas megdöbbenéssel értesült a közgyűlés szeretett főgondnokának Vay Miklós br. ő excellenciájának nagyobb mérvű gyöngéklődése felől, a mi miatt Vay Béla bárót is nélkülöznie kellett s őszinte részvételének jegyzőkönyvi kifejezése mellett a társ-elnöki szék elfoglalására Comáromy László legidősebb egyházmegyei gondnokot kérte fel, s őt, mint ilyet, szívélyesen üdvözölte.

Antalfy László abauji esperes és Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok, mint ilyenek, hivatalukba forma szerint beigtattattak. Mindkettő lelkes szavakban ajánlotta magát az egyház hűséges szolgálatára.

Csak ezek után következett a sor a püspöki jelentés felolvasására, a mely mint a kerület egy évi hű képe, meleg elismeréssel fogadtatott s a kerület jegyzőkönyvében, valamint lapunk következő számában is egész terjedelmében olvasható lesz.

A gyűlés egyik legfőbb tárgya a zsinati törvények kihirdetése volt. Elnöklő püspökünk jelentvén, hogy a hivatalos példányok megérkeztek s hogy az egyházi főjegyzőt a törvények által követelt *utasítások* megkészítésére felkérte, — a gyűlés a jövőbe vetett jó reménységgel mondotta ki, hogy a zsinati törvényeket kihirdetetteknek nyilvánítja, s azokat folyó hó 17-től érvényeseknek tekinti.

A főjegyző által készített *utasítások* nagyot könnyítettek a kerület sorsán, mert bizottságok kiküldése nélkül, egyszerre lehetővé vált a törvényeknek helyi alkalmazása. Az *utasítási* javaslatok majdnem utolsó betűjükig elfogadtattak s az elnökség örömmel tolmácsolta a fáradtságos munka jutalmául a kerület szíves elisme-

rését. Az utasítások lapunkban egész terjedelmökben olvashatók.

A hiányzó konventi tagra beadott szavazatok felbontásának eredményeül jelentetett, hogy azok nagy többségével *Bernáth Elemér* felső-zempléni gondnokot érte a közbizalom, a kit a közgyűlés melegen üdvözölt s ő e bizalmat programszerű, lelkes nyilatkozatokkal köszönte meg.

Hosszú vitára adott alkalmat a szupplikáció kártérítési ügye. Az egyházmegyék közül 5 elfogadta a főiskolai igazgató-tanács által ajánlott s a kerület által jóváhagyott kártérítési, vagy megváltási kulcsot, 3 azonban (Abauj, Gömör, A.-Borsod) lehetetlennek jelentette annak elfogadását, vagy egyéb, p. o. elvi kifogásokat emelt az ellen. Az idők jeleit (szegénység stb.) fájdalmasan láttuk nyilatkozni, a vita folyamán s közben-közben úgy tetszett nekünk, mintha az alma máter képét itt-ott feledésbe borította volna valami ismeretlen felhő. A vita végén mégis mutatkozott néhány napsugár, mert az érdekelt egyházmegyék főfő képviselői magok sem igen vonakodtak attól a határozattól, hogy újabb kísérletet tegyenek a behajthatatlannak tetsző összeg kézrekerítésére. Nehol — úgy látszik — az 5-ik theol. tanszék érdekében lehetővé lesz az adózók jókedvre derítése s akadni fognak esetleg olyanok is, a kik nagyobbacska összeggel is hozzájárulhatnak a szép cél megvalósulásához.

A barlangligeti templom-építéséből reánk ev. reformátusokra háruló összeg 3,500 frt miként leendő előállítására végett az egyetemes konvent fog megkerestetni.

Ezek után az első napi gyűléskezdés 2-ik főtárgya, az u. n. *Fráter-ügy* került elő. A szigorú igazság felett győzedelmeskedett a kegyeletos méltányosság s noha a főiskola igazgató-tanácsa a gazdasági választmánytól nyert újabb számítások következtében az ügyet az eddigi hátrálékok elengedésével és veszteségek beszámításával elintéztetnek vélte s ilyen gyanánt veendőnek javasolta: mindamellett a gyűlés többsége (37 szavazat 19 ellen) kimondotta, hogy 8 éven át, évenként ezer forint fizetendő a boldogult bérlő özvegyének s árváinak.

A Diószeghy-né-féle hagyaték s az ungvári «ének-lész orgonista»-nak ehez való joga is újra előkerült s a lapunk előbbi számában megjelent jogi vélemény alapján az egyházkerületnek most egy éve hozott határozata újból kimondatott, vagyis az «ének-lész-orgonista»-nak a hagyományhoz való jogát az illetékes egyházmegyével egyetértőleg a kerület is elismerte.

A tanítói fizetések 300 s illetőleg akár 400 frtra való kiegészítése végett utasítottak az egyházmegyék, hogy az illetékes helyen sürgősen jelentkezzenek. Nehéz szívvel hallotta a közgyűlés a tapasztalat embe-reinek a tanító-hiányt s ennek okait feltüntető nyilatkozatait s jövőre vonatkozó aggodalmait. A prot. népoktatási ügy — szegényesebb javadalmú gyülekezetekben — válság szélén áll s szomorú, de igaz, hogy jelenben az állam sincs abban a helyzetben, hogy a válságot hamarosan megszüntesse: mindamellett erősen követelődik, hogy okleveletlen vagy egyházmegyei oklevéllel rendelkező tanítóinkat záros határidő alatt pusz-títsuk el. Ez az ügy a konventen is előkerül s hihető, hogy az minden oldalról meg fogja azt hányini-vetni s a közoktatásügyi minisztert is behatóan fogja tájékoztatni.

Az első napi gyűléskezdés délután 2 óra tájban ért véget. A jelenlévők a főt. püspök úr szívesen s dúsan ellátott vendégei voltak az u. n. Polgári együletben, a hol pohár-köszöntők is ingyen osztogattak. Csak egy nem volt ingyenes. *Erdélyi Sándor* jásztrebi lelkész

verses üdvözetet nyomtatott Sárospatakon a tornai egyházmegye új gondnokának tiszteletére, a mely a Sárospatakon felállítandó Tompa-szoborra hirtelenében 7 frt 50 krt jövedelmezett.

A második napi gyűlés első s legfőbb tárgya a főiskolai igazgatótanácsnak a tanári fizetések rendezése ügyében beterjesztett javaslata volt. Némi módosítással elfogadta az igazgatótanács a gazdasági választmánynak egy u. n. „normal-budget“ alapján készített tervezetét s még csekélyebb módosítással magáévá tette azt a kerületi közgyűlés is. Ennél fogva a sárospataki főiskola tanárainak eddigi törzsfizetésök mellett, az 1895. januártól *korpotlékok* biztosítanak: az 5 éveseknek 100, a 10 éveseknek 200, a 15 éveseknek 300, a 20 éveseknek 400 frt. A torna és énektanár korpotlékai 50—50 frtosak ötödévenként. A jogigazgató fizetése 400, a pénztárnoké 200 frttal javíttatik. A tanári lakások bérleti összegét a gazdasági választmány fogja javaslatképen megállapítani s az igazgatótanács útján, a kerület fogja véglegesen rendezni. Az 5-ik theol. tanszék felállítása a szupplikációs válság eldőltségéig elhalasztatik, a 8-ik jogi tanszék ellenben már az őszi gyűlésen, pályázat útján fog betölteni. A párhuzamos osztályok felállítására nem lévén költség, az igazgatóság utasított, hogy a felvételt illetőleg a törvényes létszámhoz szigorúan ragaszkodják. A joghallgatók tandíja újabb 10 frttal felemeltetett.

A főtiszt. egyházkerület mélységes hálára kötelezte le a főiskola tanári karát eme nagylelkű s egyhangúlag hozott határozata által s hisszük, hogy az »Alma Mater« sorsára nézve is nagy bölcseséggel intézkedett. A párhuzamos osztályokról fájó szívvel mondott le s bizonyára az is felséges ténye lesz majd a főiskola igazgatótanácsának, ha az idők teljességét erre nézve is előkészítettnek jelentheti.

(Vége köv.). Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek** Szakal László, borsodi ev. ref. lelkész, f. hó 17 én délután $\frac{1}{2}$ 4 órakor, életének 66-ik, lelkészkedésének 36-ik évében, hosszú és kínos betegeskedés után, jobb létre szenderült. Áldás emlékére. — *Dr Öreg János* debreceni ev. ref. főiskolai tanárt és családját ismét nagy gyász érte. Leánya: *Jolánka*, 18 éves korában, f. hó 13-án meghalt. Őszinte részvétellel osztozunk a megszorodott család mély fájdalmában. — *Molnár Bertalan*, a sárospataki főiskola gimnáziumának V-ik osztálybeli szorgalmas növendéke, f. hó 13-án Szerencsen, szülei házában elhunyt. A megszorodott szülők fájdalmát enyhítse az ég kegyelme.

— **A házassági jogról szóló törvényjavaslatot** f. hó 17-én részleteiben is letárgyalta a képviselőház s másnap, harmadszori olvasás után, majdnem egyhangúlag el is fogadta, mert a javaslat ellenzői közül az utolsó ülésen csak is egy pár képviselő jelent meg.

— **A felekezeti tanárok részére kedvezményes vasúti menetjegyek** adását sürgette Kovács József országgyűlési képviselő a háznak f. hó 18-án tartott ülésében; interpellációt intézett a kereskedelmi miniszterhez, kérdezőn, hogy a jogegyenlőséggel és méltányossággal megegyezhetőnek tartja-e azt, hogy a csekélyebb javadalmazású felekezeti tanárok és családjaik tagjai a vasutakon nem részesülnek kedvezményben, mint a állami tanárok. *Lukács* miniszter válaszában kije-

lentette, hogy a zóna-díjszabás mellett ideiglenesen még fennálló kedvezményeket nem volna helyes még szélesebb körre kiterjeszteni.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő intézetének** felügyelő bizottsága értesíti azokat a szülőket, a kik gyermekeiket az intézet *internátusába* beadni óhajtják, hogy kérvényüket, keresztlevéllal és himlőoltási bizonyítvánnyal felszerelve, *június 20-ig*, főtitkarság és méltóságos Kun Bertalan püspök úrhoz, Miskolcra beküldeni szíveskedjenek, hogy a felvételre nézve a felügyelő-bizottság kellő időben intézkedhessék. Az iskolai bizonyítványt utólagosan beküldhetik a szülők az intézet igazgatójához, ki levélben bővebb felvilágosítással is szívesen szolgál.

— **A magyarországi tanítók országos bizottsága** mostanában több felhívást és kérelmet bocsátott ki. Egyik felhívását a tanítók és tanárok országos egyesületeihez intézte az ezredéves ünnepély alkalmából az 1896. évben a fővárosban tartandó *egyetemes tanítói és tanári közgyűlés* ügyében. Az országos bizottság ebben a tanítói és tanári egyesületeket az egyetemes gyűlés kereszttűlveteli módozatainak megvitatása végett, f. év. május 14-ére értekezletre hívja meg Budapestre, a lipót úcai városház tanácstermébe. A másik meleghangú felhívás egy „*Kossuth alapra*”-ra való adakozásra buzdítja a tanítókat. Ez az alap az Eötvös-alappal kapcsolatban kezelteknék s évi kamata beteg tanítók segélyezésére fordíttatnék. Az adományok az Eötvös-alap pénztárnokához, (Budapest, Nagymező útca 1) küldendők. A „*kérelem*” a tanító-egyesületek elnökségeihez van intézve s arra vonatkozik, hogy az országos bizottság titkára által a népiskolai törvény revíziójára készített javaslatot az egyes egyesületek vegyék bírálat alá, s megjegyzéseiket július 15-ig küldjék be az országos bizottság titkárához. (Budapest Lövölde-tér 5). A javaslat II fejezetében kimondandónak tartja, hogy a népnevelés az állam feladata, joga és kötelessége, de községeknek, hitfelekezeteknek, stb. megengedheti, hogy népiskolákat tartsanak fel, de ebben az esetben kötelesek az államkormány intézkedéseinek mindenben engedelmeskedni.

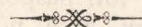
— **Apponyizmus.** A házasságügyi javaslatot a képviselőház már 3-ik felolvasásban is elfogadta s így az már teljesen készen van arra, hogy a főrendi-házhoz áttétessék s ott az utolsó tűzpróba alá jusson. Kiállja-e, nem-e: az még nem bizonyos; de bizonyos az, hogy Apponyi még a tárgyalás utolsó pillanataiban is szeretett volna a törvénybe beszorítani egy kis alapot a reverszálisok számára, a mennyiben bontó akadályul kívánta felvéletni azt az esetet, ha a házasságra lépni kívánó férfi egyházi házasság-kötés ígéretével is kecsegtette a nőt s ígéretét meg nem tartotta. A nők egyháziasságára még sokszor fognak a rom. kath. egyház papjai felebbezni s ezen az úton — mint a leánynevelés körüli nagy buzgóságuk mutatja — ők nem fognak kifogyni a kísérletekből az új idő szellemének alkotásai ellen. A képviselőház észrevette a lólabát s a szép szavakban hirdetett lovagiaság és vallásosság új parancsainak nem engedelmeskedett.

— **Az evangélium kiegészítése.** Notovics Miklós orosz utazó — mint a „Budapesti Hírlap”-ban olvassuk — egy tibeti budhista kolostorban fölfedezte egy Issza nevű budhista prófétának élet-leírását. Ez az Issza kétségtelenül azonos az evangéliumbeli Jézussal. Az élet-leírás a paki nyelven van megírva s az orosz utazónak nagynehezen sikerült azt magának lefordíttatnia. Tartalma röviden ez: Issza Izraelben született. Már gyermek-

korában az egy igaz Istent hirdette. Tizenhárom éves korában nagy korú lett és nősülnie kellett volna, de megszőkött és kereskedőkkel Indiába került. Benareszben megismerkedett a Védákkal. Azonban vallási villongása támadt a brahmánokkal, a kik halállal fenyegették. Issza ez okból a gautamidák országába menekült, hol hat esztendő telt el ugyanitt ismerkedett meg a tiszta budhizmussal. Azután visszament a nyugatra s mindenütt a bálványimádás eltörlését hirdette. Perzsiában Zoroaszter vallása ellen prédikált, de a mágusok elől szöknie kellett. Huszonkilenc éves korában visszatért Judeába s itt is prédikálni kezdett. Gyarapodó népszerűsége aggodalmat keltett Pilátusban, Jeruzsálem kormányzójában; ez kihallgattatta Isszát papok és írástudók által, a kik azonban ártatlannak mondták Isszát. Erre Issza folytatta prédikációit. A császár iránt engedelmességet, a nők iránt tiszteletet hirdetett. Pilátus mind jobban aggodott és börtönbe vetette őt; azután hamis tanúságok alapján, két rablóval együtt, a nagy tanács elé állíttatta. De a nagy tanács vonakodott Isszát elítélni és azt mondta Pilátusnak: „nem vesszük magunkra azt a nagy bűnt, hogy egy ártatlant elítéljünk; cselekedjél úgy, a hogyan jönak véled”. Erre a papok és az írástudók távoztak és megmosták kezeiket a szent edényben és azt mondták: „mi ártatlanok vagyunk ennek az igazságos embernek az elvézésében.” Pilátus ezután keresztre feszíttette Isszát; azonban a harmadik napon a sírt, melybe Isszát fektették, üresen találták. — Ez az elbeszélés első sorban egy nagy hézagot pótol, melyet az evangéliumban a 12—30 közötti évek betöltetlenül hagynak s megmagyarázza az őskereszténységnek a budhizmussal sok tekintetben való hasonlatosságát. Nagyon érdekes az is, mint cseréltek Pilátus és a nagy tanács szerepeket. Notovics jelentését első sorban Pláton kievi metropolita elé terjesztette, a ki azt ajánlotta neki, hogy ne tegye azt közzé. Ezután egy római kardinális, kinek Notovics szintén megmutatta a jelentését, nagy pénzösszeget ajánlott neki azért, hogy azt megsemmisítse. Roselli párisi nuncius „az összes keresztény egyházak érdekében” meg akarta akadályozni a jelentés közzétételét. Jules Simon Renanhoz utasította őt s ez azt ajánlotta neki, hogy jelentését adja át a tudományos akadémiának. Azonban Notovics nem akart lemondani a szerzői dicsőségről s így végül az egész jelentést, útleírással és magyarázatokkal együtt, egy könyvben közzétette.

— **A nem állami tanárok nyugdíjintézetének felállításáról szóló törvényjavaslatot** folyó hó 19-én tárgyalta a képviselőház közoktatási bizottsága s azt minden lényegesebb módosítás nélkül el is fogadta. Az 1. § nál *Bánó J.* indítványozta, hogy a törvény a theologiai tanárookra is terjesztessék ki, de Csáky gr. miniszternek azután a nyilatkozata után, hogy az ánkéten a protestáns felekezetek képviselői kijelentették, hogy nem tartanak kívánatosnak a theologiai tanárok felvételét, Bánó indítványa mellőztetett. Szintén mellőzték *Okolicsányinak* azt a javaslatát, hogy a tanulóktól az intézet javára díjat ne szedjenek.

— **Lelkészválasztás.** A szatmári tekintélyes egyház folyó hó 8-án nagy szótöbbséggel *Rács István*, kisvárdai lelkészt, főiskolánk volt kitűnő növendékét és széniorát választotta meg 2-ik lelkészének. Már hírlapilag is hirdetik a választók nevében, hogy a legszebb remények közt nagy feladatok megoldását várják az új pástortól, kinek szívesen kívánunk az előlegezett remények beváltásához állandó szerencsét.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Alkalmi karcolatok.« — »Egyházmegyék lelkigondozása.« Kovács B. — »Közüktatástyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.« Buza János — »Kun Bertalan püspök jelentése az 1893/94. egyházi évről.« — »A gömöri ev. ref. lelkészi értekezlet és egyházmegye közgyűléséről.« Vattay László. — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« Radácsi György. — »Az ev. ref. egyetemes konvent közgyűlése.« Mitrovics Gyula. — »Vegyes közlemények.«

Alkalmi karcolatok.

A római kath. főpapság s az ev. ref. egyetemes konvent csaknem egyidejűleg tartja gyűléseit Budapesten. Amaz szívében gyűlölettel telve az ország művelt elemeinek szabadelvű fel fogása miatt, a melylyel a kötelező polgári házasság ügyét az országházban győzelemre jutatta; emez reményteljes várakozással a szabad szellem újabb és újabb győzedelmei iránt. Amaz harcra fegyverkezve s az állam ellen újabb biztosítékokat keresve; emez a békés védelem eszközeiről gondoskodva s hálásan fogadva azt a keveset is, a mi a nagy szomjúság csillapítására onnan felülről szállott alá harmat-cseppekben.

Érdekes ellenkép.

Bíboros fők, grófok, bárók, hercegek fényes sora. Mindmegannyi Darius és Kroesus a szegény prot. pap mellett, a kinek 600 frtig emelkedő fizetéséből is elcsopog-csepeg egy jó rész, a mellett is, hogy az is csak papíroson van meg. És íme, mégis! Ezek a modern Péterek és Pálok és hős patronusaik a felett tűnődnek s vitáznak nap-hosszat, hogy miként kellene az üdvözítő egyház szegény szolgálait úgy felsegíteni, hogy az ő dúsan rakott asztalukról morzsa is alig hiányozzék!... Kongrua és autonomia címen biztosítani szeretnék maguknak és felekezetüknek mindazt a temérdek vagyont, sőt többet annál, a mit a letűnt mult csinált vallásossága s mesterkélt kegyelete vagy gyanus számítása a Jézus szolgálaira s illetőleg menyasszonyára halmozott s igyekezetekben nem riadnak vissza a történelem igazságát hamisító elméletek felállításától sem, a miben van is már elegendő gyakorlatuk. Fel a királyig minden hatalmat megmozdítanak, minden érdeket életre keltenek, csak hogy el ne sodorja őket a modern kor egyre erősebben lengedező szele.

És íme, míg ők a középkori egyház hatalmaért a furfangok egész tárházát próbálják kimeríteni a primási palotában, az alatt a Lónyay-útca gimnáziumának gyűlés-termében a felett töprenkedik az ev. ref. egyház képviselte, hogy miként lehetne egy rakás rongyos templomot és parokhiát kijavítani, az özvegyek és árvák könyeit letörölni, koldus botjukat megkönnyíteni azokból az összerakott fillérekből, a melyek — fájdalom — újabban mindinkább nehezen hajthatók be a jó kedvű adakozókon. . .

Érdekes ellenkép igazán. Amazok felségjogra, legfőbb kegyuraságra felebbeznek, hogy urai maradhassanak a millióknak s ez által viszszaodíthassák veszni indult tekintélyöket; emezek pedig a miniszterig is alig merik felemelni szemöket, hogy az egyenjogúság törvénybe ígatott elvének érvényt szerezzenek s hogy az ígérgetett sorsjáték-nyeremény, s felemelt államsegély-féle címeken kapott, esetleges alamizsna helyett elvégre megfelelő és törvényes segélyezést követeljenek a sok nehéz napot látott ev. ref. egyháznak.

Milyen vakmerőség, mennyi elbizakodottság amott s milyen szerénység és meghunyászkodás emitt! A kétségbeesés játéka-e amaz; a bölcs számítás megfontolása-e emez? — Ki tudná megmondani!

Nekünk — az események színhelyétől távolabb állóknak — nem adatott a titkok titkába bepillantásunk; de nem jól esik látnunk azt, a mi látható s olvasnunk azt, a mi olvasható. Hogy a mi konventünk most, ezekben a válságos napokban, csak annyit vezessen jegyzőkönyvébe az államsegély kérdésére nézve, hogy megbizsa a maga elnökségét a segély felemelésének szorgalmazása végett; ezt soha sem hitük volna el senkinek. A kik a napi renden lévő

egyházpolitikai reformok mellett vagy ellen prot. részről felszólaltak, azok közül egy sem volt talán, a ki mint édes reménységünk netovábbjára ne felebbezett volna az 1848. XX. t.-c.-re s legalább abból annyira, a mi már ez idő szerint vagy a legközelebbi jövőben megvalósítható. A legkevesebb, a mit a konventnek ki kellett volna mondania s újra és újra mondania, a törvényes elvhez való szigorú és következetes ragaszkodás. Ha egy-egy r. kath. püspök mindig akad a főrendiházban s egy-egy pap-féle az ország-házban az u. n. alapok és a budapesti egyetem kath. jellegének reklamálása végett; akkor kellene akadnia ev. ref. konventi tagnak is, a ki a jogfolytonosságot az 1848. XX. t.-c.-ben rejlő szent igazságra nézve a református egyház részéről szintén reklamálja. Nem elnöki feladat csupán az államsegély s illetőleg a jogos segélyezés sürgetése, hanem az az egyetemes ev. ref. egyház képviselőjének felséges kötelessége.

Ime ni! Mit csinálnak oda át?! A Zichy Nándorok a millenniumi iskolákat is papistákká szeretnék tenni a miniszter által s minden kegyes grófnét mozgósítanak, s még a király nevével is próbát merészelnek, hogy elfordítsák valahogy a róm. kath. egyház felől azt a veszedelmet, a melyet ők a kötelező polgári házáságba beleképzelnek: — mi pedig alig merjük ajkainkra venni az 1848 XX. t.-cikket, hogy a mi irva van, annak életbeléptetését is megsürgessük. Nem, sőt egykedvűen nézzük, a mint fejlődnek az események s a mint közeleg az idő, a melyben az 1868 LIII-tól a nélkül kell majd el búcsuznunk, hogy azért csak olyan- a milyen kárpótlás felől is biztosítottunk volna. Iskoláink egy része már üres, egy másik része azzá lesz nem sokára, mert nyomorult fizetésért diplomás emberekre nem számíthatunk: — a róm. kath. egyház szaporítani igyekszik iskoláit, s görcsösen ragaszkodik azok felekezetiiségéhez s bizonyosan örömmel látja, a mi — ez uton is bekövetkezendő — megrövidülésünket.

De mi zaj riad onnan a gazdag alföld boldog síkjairól?! A társadalom alatt ingadozni kezd a föld; az elégedetlen elemek bősziált harcot indítanak a fennálló rend és viszonyok ferdeségei, valódi, vagy állítólagos igazságtalanságai ellen! . . . Az eke-vas kihívja maga ellen a földet s annak büszke birtokosát; a borona beleragad a dús búza-vetésbe és tépi veszetten; . . . a Vaszaryak és Zichyek pedig még mindig Rómára hivatkoznak, a honnan a csalatkozhatatlan pápa dogmákkal szeretné kormányozni a világot, holott pedig megvagyom írva, hogy az *Istennek lelke a szeretet!*

Egyházmegyék lelkigondozása.*

„Egyházmegyei Cura pástorális“ cím alatt, Ignotus aláírással, a lapok ez évi folyamán 2-ik számában, a mint azt valamelyik vallásos folyóirat megjegyzi, „egy szomorúan érdekes cikk“ jelent meg, melyben az író minden bizonynyal oly fontos és lényeges kérdéseket vetett fel, melyek a gyülekezeti élet anyagi és szellemi ügyeinek felvirágoztatása érdekében s az e célból vezetett kormányzat mikéntjének meghatározása tekintetéből kell, hogy az érdekelt körök figyelmét a legnagyobb mértékben felkeltse.

Merthogy egyházmegyei kormányzatunk nehézkes; hogy magára a kormányzóra is, a bürokratikus kormányforma meghonosítása óta, csaknem elviselhetetlen teher; sőt, hogy a kormányzat nehézkessége, ha nem idézi is elő, de minden bizonynyal elősegíti a maguk között, vagy talán belső hivatalnokaikkal meghasonlott gyülekezetek erkölcsi romlását, anyagi pusztulását, azt Ignotussal együtt vallja és hirdeti mindenki, akinek az egyházi élet keretében az esperesi hivatalok munkásságát s az egyes gyülekezetekkel szemben kifejtett lelki gondozói tevékenységét figyelemmel kísérni olykor-olykor alkalma van.

A fentebbiekben, midőn én is elismerem, sőt Ignotussal együtt vallom, hogy a mostani bürokratikus, úgy szólván postai levelezésre szorító kormányforma egyáltalán nem felel meg ama feltételeknek, melyeket a gyülekezeti élet virágzóvá tételének munkája megkövetel; midőn a kormányzat közvetlenebbé tétele céljából szívesen csatlakozom azokhoz, kik maguknak a kormányzóknak a gyülekezettel gyakoribb érintkezését s a felmerült bajoknak eme közvetlen érintkezésben, a szeretet szavával leendő lecsendesítését sürgetik: ugyanakkor Ignotussal szemben vallom azt is, hogy az egyházmegyei kormányzat ez időszerint sem nélkülözi teljesen a lelkigondozói tevékenységet; hogy azok a sokak által kicsinylőleg „kis visitátorok“nak nevezett egyházlátogatók nagyon sok bajnak vették már elejét; sok vihart csendesítettek le; s az általuk felvett jegyzőkönyvek alapján, maguk az egyházmegyék, közgyűléseikben oly határozatokat hoztak, oly intézkedéseket tettek, melyek a gyülekezeti béke és egyetértés megeremtése mellett nem csak a vallás erkölcsi élet erősödését, hanem a protestáns hit-érzet megeremtését is eszközölték! Hogy a canonica visitatiót az esperes teljesítse-e egy maga mellé vett lelkészszel, esetleg az egyházmegyei gondnok, vagy egyik világi tanácsbíró társaságában; vagy pedig az egyházlátogatás, a mint azt a törvény is megengedi, az egyházmegyei tanácsbírák vagy egyes lelkészekre bizassék? — az a *dolog lényegére* egyáltalán nem tartozik! A fő az, hogy az egyházlátogatást ne a képzelt tekintély fitogtatásának vágya, hanem igenis a krisztusi szeretettel megtölt szív, a gyülekezetek békéjéért, azoknak szellemi s anyagi jólétéért hevülő lélek vezesse; hogy eljárásuk mértékét bölcs Salamon ezen útásítása adja meg: „szerezz magadnak igazságot és el ne adjad a bölcsességnek, tudománynak és eszességnek valóságát“ (Péld. 23. 23).

Az az egyházlátogatás, mely át van hatva hivatásának komolysága s annak magasztos jelentősége érzetétől, bizonyára nem lesz a gondnoki számadásoknak egyszerű láttamazója, hanem — legyenek azok bár az Ignotus által elítélt napló alakban, vagy a számadások könyve mellett külön vezetett bevételi s kiadási nap-

* Korábban nem közölhattük.

lóból kivonatozott, összevont tételekben feltüntetve, azokat pontról-pontra, tételtől-tételre felülvizsgálja, helyeselve, esetleg a tévedések és hibák feltüntetésével s kiigazításával megerősíti.

A hiba tehát az egyházmegyék kormányzásánál nem a lelki-gondozói tevékenység hiányában, hanem — igenis — ennek szakadozott, bizonyos időkre (egyházlátogatás s egyházmegyei közgyűlés) szorítókozó voltában, mindenek felett az esperesi hivatalok ama túlterheltségében keresendő, a mely egyáltalán nem engedi az espereseknek az egyes gyülekezetekkel ama közvetlen érintkezést, melyet igen sokszor a gyülekezetek jóléte megkívánna. Aztán azokat az espereseket is a legtöbbször lekötö a megélhetés, a család fenntartásának, esetleg a gyermekek neveltetésének nehéz gondja s megvalósul náluk is az írás szava: „a lélek kész, de a test erőtelen“.

Sőt tovább megyek! az aféle botrányos állapotok hosszabb ideig lehető fennmaradásának, minőket Ignotus, — legyen szabad hinne, kissé színezve — elbeszél, nem csak közvetve az esperes, vagy pedig a kormányzat, hanem első sorban és pedig közvetlenül okai mindazok, köztük főhelyen Ignotus is, a kik azoknak létezéséről tudomással bírnak! Mert, ha nem csalódom, Ignotus is a tanácsban ülő személy, a kinek nem csak joga, hanem egyszersmind kötelessége is rámutatni amafoltokra, melyek az illető egyházmegyében a vallás-erkölcsi élet tisztaságát beszennyezik; nemcsak, hanem az egyes gyülekezetek vallásos érzületét megrontják, megmételtyezik; s elparlagosítva a gyülekezeti élet mezejét, magukat a gyülekezeteket, a teljes megsemmisülés veszélyével fenyegetik.

Mert mégis csak lehetetlen az, hogy a kormányzat ama botrányos állapotokról tudva, fásult nyugalommal nézné azokat s azoknak megszüntetése céljából mit sem tenne; pedig — nézetem szerint — csak akkor lenne az kárhoztatásra méltó, s a kormányzó az elmozdításra érdemes, ha ismerve a bajt, nem igyekeznék azt, talán a megfenésedett testrészek kivágásával is gyógyítani. Nem a kormányzók által ez időszerint vezetett kormányzat jószágának védelmére említettem fel ezeket, hiszen már fentebb kijelentettem, hogy a jelenlegi kormányzat nehézkes, hogy annak közvetlenebb tétele a gyülekezetek szellemi és anyagi jóléte céljából kívánatos; hanem igenis beigazolásaül annak, hogy kormányzóink az *adott viszonyok között* megteszik azt, a mit megtenniök lehet s ha az általuk vezetett kormányzat mégis főleg az egyházmegyék lelki gondozására való tekintetből a kívánalmaknak meg nem felel, annak oka nem bennök, hanem a tőlük nem függő körülményekben rejlik csupán.

A mi teendőnk, azaz bocsánat, a magasabb kormányzat teendője azért espereseinket első sorban felszabadítani a lelket és testet egyaránt ölü irodai teendők végzésétől legalább annyira, a mennyire azt a gyülekezeti élet s az egyházmegye gondozása megengedi. Keresni utakat és módokat, melyeken espereseink megszabaduljanak a miniszteri rendeletek kihirdetésének áldástalan munkájától, melyben idejük és erejük legnagyobb részét, éppen a magasabb egyházi közügyek kárával kénytelenek elhasználni. Aztán kötelességökké tenni, hogy a gyülekezeti élet békéjét veszélyeztető ügyes-bajos dolgokban azonnal intézkedjenek vagy maguk személyesen vagy megbízottjaik a helyszínén megjelenve, igyekezzenek elejét venni a bajnak, a mely eljárás, mint tudom, az egyes egyházmegyékben gyakorlatban is van.

Hogy pedig ez mindenütt annál könnyebben megtörténhessék, már magánál a munkafelosztás elvénél fogva is le kell az esperesek válláról venni minden

terhet, a mi a szorosabb értelemben vett egyházmegyei kormányzat keretébe nem tartozik, minők: a domestica kezelése, esetleg a kezelés ellenőrzése, az aprólékos s különböző bizottságokban való elnökösködes, sőt magoknak az iskolaügyeknek ellenőrzése is azon a határon túl, mely magának a közigazgatásnak keretén kívül esik.

Aztán gondoskodjunk, vagy — ha úgy tetszik — gondoskodjék a magasabb kormányzat az esperesek tisztességes díjazásáról is. Igaz, hogy az esperesi állás bizalmi állás, melyet az egyházmegye elismerésül jobbjainak ad, de ezzel a bizalmi állással, a mai viszonyok között, minden bizonynyal oly teher van összekötve, melynek emelésére, főleg a nagyobb kiterjedésű egyházmegyékben, egy ember ereje kevés, mely feltétlenül maga után vonja az esperesi káplántartás kötelezettségét s ezzel az esperes kiadásait oly összeggel szaporítja meg, melynek az esperesi tiszteletdíjúl nyerni szokott 180—200 frt egyáltalán meg nem felel.

Ha azt akarjuk, hogy az esperesek az általunk kívánt, közvetlenebb érintkezés által gyakorolják az egyes egyházközségekkel szemben a kormányzatot; hogy ott legyenek mindenütt, a hol a vallás-erkölcsi élet tisztasága, a gyülekezetek békéje jelenlétöket megkívánja; hogy még a rendes viszonyok között élő egyházaknál is, a személyes érintkezés közvetlenségével igyekezzenek megszilárdítani a szép rendet; szóval, hogy egyházmegyékben valódi lelki gondozói tevékenységet fejtsenek ki: — akkor biztosítsunk számukra oly tiszteletdíjat, mely az általunk megkívánt munkának minden tekintetben megfelel.

Két dolog az még, melyekre, mint az Ignotus fentebb hivatolt cikkében reflectálni szándékozom; egyik: a lelkészek minősítése, másik: az egyházlátogatók idejének a szokott téli évből a májusi időre leendő áttétele.

A mi a lelkészek minősítését illeti, az, az eddigi gyakorlat szerint, a törvényhozás intenciójának egyáltalán meg nem felelt s éppen azért annak sem erkölcsi, sem gyakorlati értéke nem volt. E bajon segített már az 1891—93. évi zsinat, midőn a minősítésre, és pedig nagyon helyesen, pusztán a pályázhatóság szempontjából, mind az öt egyházkerületre nézve, egyenlő szabályok szerint állapította meg.

Az egyházlátogatás idejének megváltoztatása s annak a májusi hónapra leendő áttétele, nemcsak az egyházközségeknek, hanem magoknak az egyházlátogatóknak érdekében is felette kívánatos. Mert nem is említve ama nagymérvű kellemetlenséget, melyet a legszívesebb ellátás mellett is, a hirtelen fűtött szoba gőze okoz, borzalommal gondolok amaz útakra, melyeket olyan időjárás mellett, minő például az 1893-dik évi január és február hónapokban volt, az egyházlátogatásnak valóságos életveszélyek között megfutnia kell.

Igaz, megtörténhetik, hogy az egyházlátogatásnak a májusi hónapra teendő áttétele némi torlódást idézhessen elő, de ezen, úgy hiszem, az egyházlátogatók bölcsesége képes lenne segíteni.

Magam részéről is úgy az egyházak, mint az egyházlátogatók érdekében az egyházlátogatás idejének a májusi hónapra leendő áttételét az illetékes hatóságok figyelmébe legmelegebben ajánlom.

Kovács Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Közüoktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.

II. Középiskolák.

Középiskoláink állapotát és működését az 1892/3. évből igyekszik felmutatni jelentésében a vallás- és közoktatási miniszter. Felsorolja mindazokat a fontosabb intézkedéseket, melyeket részint a miniszterium, részint a törvényhozás a középiskolák fejlesztése érdekében tett, bemutatván egyúttal azoknak eredményét is, hogy életrevalóságukat ez által is igazolja. Első helyen említi fel, mint legújabb alkotását a görögnyelv fakultatív tanítását s jelenti, hogy a múlt évben már 225 osztályban tanították a görögnyelv helyett megszabott tárgyakat s egy év alatt 6 *ötödik osztálylyal* szaporodott a görög-helyettesek száma. Az állam intézeteiben egy kivételével mindenütt be volt rendezve a görög-pótló tanfolyam, míg az állam vezetése alatt álló 67 gimnázium közül 40-ben, az ágost. evangélikusoknál 7-ben, az ev. reformátusoknál 8-ban s az unitáriusoknál egyben. A görögnyelv helyett megszabott tárgyakat tanuló növendékek száma évről-évre feltűnően szaporodik, mert a tanfolyam első évében csak 634 görögül nem tanuló ifjú volt, a harmadik évben pedig már 2134 s ezek közül ev. ref. gimnáziumainkba 261 járt. Hogy a kitűzött célt minél előbb megközelíthesse, elkészítette a magyar olvasmányokat és a kiszabott szemelvények fordítását is. Másik kedvenc eszméje az *egységes középiskola* is megvalósulása felé közeledik, mert a közoktatási tanács már a tanulmányi rendszer kidolgozásával van megbízva.

A latinnyelvnek a reáliskolában való tanítására, valamint a testi nevelésre s az ifjusági kirándulásokra és utazásokra vonatkozó miniszteri intézkedések mind ismeretesebb e lapok olvasói előtt s épen ezért itt csak annyit említek meg, hogy körülbelül 50 helyen a miniszter intézkedése teremtetett a tanulók részére uszóiskolát vagy eszközölt feltűnő kedvezményt a fürdőtulajdonosoknál. Elismerést érdemel Csáky gr. azért is, hogy mindent elkövet, hogy a szükséges tanszerek hazai termékek legyenek s ígérete szerint nem sokára az összes szertárak számára tanszerjegyzéket is készített, melyek nemcsak a beszerzésre és gyűjtésre, hanem a conserválásra is utasítást fognak adni. Azt is helyesen tette, hogy a nem magyarajkú középiskolák számára magyar-olasz, olasz-magyar, magyar-szerb, szerb-magyar stb. szótárakat készíttetett, hogy a magyar nyelv megtanulásánál eszközökben ne szűkölködjének, sőt ezeknek az iskoláknak a részére alkalmas tankönyvek készítéséről is gondoskodott.

A tanárképzés reformját is tervezi a miniszter s addig is, míg ezt megvalósíthatná a szükségnek megfelelő számban kiválóbb tanárjelölteket küld külföldre. Ez a cél lebegett előtte a görögországi tanulmányútnál is, melynek mintegy folytatása gyanánt ez iskolai évre egy olaszországi tanulmányút tervével foglalkozik. Hogy a községi és hitfelekezeti tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat elkészítésével egy régi ígéretet váltott be s egy régi óhajlás teljesülésének reményét ébresztette fel a régen várókban, azt felesleges említenem is. Azt a kijelentését azonban, hogy középiskoláink minden tekintetben szépen haladnak előre, örömmel jegyzem fel e helyen is. A középiskolák céljaira

szánt adományok kimutatásából örömmel sorolom fel az ev. ref. iskolák részére tett alapítványokat és ajándékokat is, noha ez a kimutatás teljességgel nem felel meg a valóságnak, minek oka az, hogy igazgatóságaink nem szolgáltatottak be a kívánt adatokat. Egyedül Kisújszállás város nagyszerű adománya, továbbá a mezőtúri iskola részére tett 1950 ftos alapítvány és a hódmezővásárhelyi főgimnázium önképző-társulatának adományozott 200 ft van felemlítve. A protestans buzgóság példájául pedig fel lehetett volna talán mutatni a sepsiszentgyörgyi iskolánál tett mintegy 15000 ftos alapítványt, továbbá a pápai főiskola iránt tanúsított nemes érdeklődését a nagy közönségnek a kunszentmiklósi gimn. részére Bauer 5500 ftos alapítványát, a kolozsvári főgimnáziumnál befolyt körülbelül 3000 frtnyi ajándék stb., stb. Bizony-bizony az ilyenek felemlítésének nem vallanók kárát!

Középiskoláink száma a múlt iskolai évben két új intézettel szaporodott s így 185-re emelkedett, melyek közül 153 gimnázium, 32 reáliskola volt. A tanintézetek közül az állam-kormány rendelkezése alatt állott 54, az állam vezetése alatt 73, az autonóm felekezetek vezetése alatt 58, tehát ez utóbbi csoport száma nem változott, de annyiban módosult, hogy a sepsiszentgyörgyi ev. ref. gimnázium 8 osztályúvá fejlődött. Tanintézeteink között 97 gimnázium és 32 reáliskola volt nyolc osztályú, 13 hat osztályú és 42 négy osztályú.

A *tanulók száma* a gimnáziumokban 40227, a reáliskolákban 8827 volt, tehát a gimnáziumi tanulók száma egy év alatt 1311-gyel, a reáliskolaiaké 527-tel szaporodott. A tanulók befogadására 1088 gimnáziumi és 257 reáliskolai tanterem szolgált. *Párhuzamos osztály* volt 107 vagyis 7-tel több, mint az előbbi évben. Az ev. ref. gimnáziumok közül párhuzamos osztály volt Debrecenben 4, s Budapesten 2. A miniszter mostani jelentésében is felemlíti, hogy a középiskolai tanulók száma évről-évre olyan arányban növekszik, a minő arányban középiskoláink számát szaporítani képesek nem vagyunk s ez az oka, hogy habár párhuzamos osztályainkat folyton szaporítjuk s csonka gimnáziumainkat kiegészítjük s mégis az osztályok túltömöttségével kell küzdenünk. Jó például szolgálhat erre épen Debrecen, a hol az első osztályban párhuzamos osztályt állítottak s mégis mind a két osztályban többen voltak a törvényes létszámnál. Az állami iskolák között csakis 4 volt, melynek egy vagy több osztályában is 60-nál több tanuló volt bejegyezve, a többi intézetben a törvényes létszámot egy osztályban sem haladták túl. A kir. kath. és kath. gimnáziumok között már 16-ban vannak túltömött osztályok, az ág. evangélikusokéi között 4-ben, az ev. ref. gimnáziumok között 7-ben. Az ország összes intézetei között az 1892/3. évben a sárospataki ev. ref. főgimnázium három alsóbb osztálya volt a legnépesebb, mert az I-ben 75, a II-ben 73, a III-ban 75 tanuló volt bejegyezve. Tanintézeteink között 30 van olyan, melynek 400-nál több növendéke volt. Legnépesebb volt a budapesti V. ker. reáliskola, melyben 808 tanuló volt, azután a budapesti VII. ker. áll. gimn. 759 növendékkel; ev. ref. gimnáziumaink közül a debreceni a 6-ik helyre, a budapesti a 15-ik helyre, a sárospataki pedig a 17-ik helyre jut, a sárospataki után az iglói ev. gim. következik 479 tanulóval.

Az 189²/₃ iskolai évben *beiratkozott* 49,054 tanuló közül az államkormány rendelkezése alatt álló gimnáziumokba járt 9135 s a reáliskolákba 6523, összesen 15658; a kormány vezetése alatt álló gimnáziumokba 17,164 s a reáliskolákba 1678, összesen 18,842. Az autonóm felekezetek tanintézetei közül legnépesebbek voltak az

ev. ref. középiskolák, melyekben 7401 tanuló volt bejegyezve, aztán az evangélikusokéi 5410 gimnáziumi és 502 reáliskolai növendékkel. A görög keletiek gimnáziumaiban 663 s reáliskolaiban 124 növendék tanult, az unitáriusok tanintézeteiben pedig összesen 454. Az 189²/₃ évben az állami iskolákba 57⁰/₁₀-kal több növendék iratkozott be, mint az előbbi évben; az államkormány vezetése alatt álló intézetekbe 39⁰/₁₀-kal, az ev. ref. gimnáziumokban pedig 28⁰/₁₀-kal szaporodott a létszám. Az evangélikus, gör. keleti és unitárius iskolákban a létszám alig változott valamit.

A beiratkozott tanulóknak 65⁰/₁₀ hagyta el évközben az iskolát. Érdekes a miniszteri jelentésben az a táblás kimutatás, a mely azt tünteti fel, hogy az 1886-ban bejegyzett I. osztálybeli tanulók közül a múlt évben hány végezte be a közép iskolát. 1886-ban beiratott a gimnáziumokba 7765, a reáliskolákba 1640 növendék, tehát összesen 9405 és az 1892/3. évben bevégezte a gimnáziumot 2327 s a reáliskolát 320, vagyis összesen 2647. Ezekből az adatokból az tűnik ki, hogy a reáliskolai tanulók időközben aránylag nagyobb számmal lépnek le a tanulói pályáról, mint a gimnázium növendékei, mert míg a gimnáziumokban minden 1000 első osztálybeli közül 300 végezte be középiskolai pályáját, addig a reáliskolákban csak 195.

Magántanuló összesen 900 volt a középiskolákban, tehát minden 1000 növendék között 19, aránylag legtöbb magántanuló volt az ev. ref. gimnáziumokban, mert itt ezre 25 jutott s ezek között is legelől áll Miskolc 17 és Budapest 17 magántanulóval. Érdekes adat az is, hogy a tanulóknak 63⁰/₁₀ ismétlő, valamint az is, hogy a növendékeknek 799⁰/₁₀ fizetett egész tandíjat, 67⁰/₁₀ féltandíjat s 134⁰/₁₀ tandíjmentes volt. Az ev. ref. gimnáziumokban 676 tanuló teljesen, 586 pedig részben felmentetett a tandíj fizetése alól.

Örvendetes adata a miniszteri jelentésnek, hogy hazánk különböző anyanyelvű lakossága közül a magyar anyanyelvűek veszik legerősebben igénybe a középiskolát, mert míg 100,000 magyar közül középiskolába jár 456, addig a németek közül csak 310, a szerb-horvátok közül 124, a románok közül 114, a tótok közül 79 s a ruthének közül 22. A magyar anyanyelvűek aránylag legnagyobb számmal az ev. ref. gimnázium növendékei közt vannak (94⁰/₁₀), míg a németek az evangélikus iskolákban (361⁰/₁₀), a tótok pedig az állami intézetekben (54⁰/₁₀). Érdekes, hogy a görög keleti egyház fenntartása alatt álló középiskolákba összesen 3 magyar anyanyelvű tanuló tanult.

Buza János.

(Vége köv.)

TÁRCA.

Kun Bertalan püspök jelentése az 1893/4. egyházi évről.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

A végéhez siető 1893/4-ik egyházi évről szóló jelentésem két oknál fogva rövidebben, és csak a fontosabb dolgokra terjeszkedve tehetem meg. Az egyik ok az, hogy egyházkerületi gyűlésünket részint a zsinaton módosított törvények mielőbbi kihirdetése, részint a rendes határidejéről elhalasztott konvent mielőbbi megtarthatása céljából, elébb kellett megtartanunk rendes határidejénél, a mint ezt más egyházkerületekben is

korábban megtartották. Ezen oknál fogva, — miután az évi jelentésemnek alapjául szolgáló egyházmegyei adatok későn, a gyűlés előtt alig pár nappal érkeztek kezeimhez — azoknak csak fontosabb részét volt időm összeállítani. A másik ok pedig az, hogy ezen adatoknak legnagyobb része olyan, — mint például az adakozásokra, építkezésekre, iskolai statisztikai kimutatásokra vonatkozók, melyeknek előterjesztése túlságos időt venne igénybe, s így azok csak nyomtatott jegyzőkönyvünkbe lesznek felvéve.

A mi már szűkebb keretbe összevont jelentésemet illeti, ennek első részében ki fogok terjeszkedni azon dolgokra, melyek ev. ref. egyházunkat egyetemesen érdeklik, — a második részben pedig azokra, melyek egyházkerületünket illetik.

Azon dolgokra nézve, melyek egyetemes ev. ref. egyházunkra vonatkoznak, azt mondhatjuk teljes elismeréssel, s megnyugvással, hogy azokat véve figyelembe, az 1893/4-ik egyházi év, egyetemes egyházunkra nézve, az áldásos évek közé tartozik.

Első helyen emlékezhetünk meg mindjárt, mint ezen évre eső dologról, a négy időszakban tartott zsinat bezárásáról, s módosított egyh. s iskolai törvényeink kir. szentesítéséről. Nem hoztunk ugyan ezen hosszú és sok költségbe került zsinatunkon teljesen újból alkotott törvényeket, de oly célos, és szükséges módosításokat tettünk azokon, melyeket a tízéves tapasztalás és észlelés sürgetően követelt tőlünk. Csak ha a lelkészválasztási törvényeink módosítását emlitem is meg, s iskolai törvényeinket, melyek még királyi szentesítéssel nem bírtak, azt hiszem senki sem fog közülünk kételkedni a felett, hogy a zsinaton módosított törvényeink jótékonyan fognak hatni egyházi s iskolai ügyeinkre.

Másod sorban méltán említhetjük fel, mint ezen évnek áldásos gyümölcset, az 1893-ik évi XXVI-ik törvényt, mely néptanítóink sanyarú anyagi sorsán, — ha nem a szükségelt mérvben is, — de sokat fog segíteni, a mennyiben az állam fogja viselni a 300 frt legkisebb tanítói fizetésből hiányzó összegeket mindazon helyeken, hol azokat az egyházközségek előteremteni nem képesek, viselvén egyszersmind a törvény által megállapított ötöd-éves korpótlékokat is. Ki nem ismeri el, hogy ez egy kezdetleges bár, de fontos lépés a nemzet elfeledett napszámosai, a tanítók anyagi sorsának javításához, s a népnevelés ügyének emeléséhez? A fontos ügy jelen gyűlésünknek egy érdekes tárgyat fogja képezni, s halaszthatlan intézkedéseket kíván tőlünk.

Hasonló fontos ügy gyanánt tekinthető középiskolai, s akadémiai tanáraink állami nyugdíjban való részesítése is, melynek eszméjét jóakarató, a közoktatás színvonalának emelésére buzgón törekvő cultus-miniszterünk ez évben annyira megérlelte, hogy csak a törvényhozás intézkedésére vár, hogy törvényynyé legyen.

De legfőbb vívmányaúl tekinthetjük ez évnek, t. közgyűlés, a nemzeti közvéleménynek, úgy a magas kormányban, mint az országgyűlésben, és általában a magyar társadalomban oly fokra lett emelkedését, mely szerint elismertett az, hogy a két protestáns hitfelekezet, azon áldozataival, melyeket a köznevelés- és más kulturcélok előmozdítására évszázadokon át meghozott a nemzetnek, — kiérdemelte valahára a közfigyelmet és elismerést, s méltán jogot formálhat tehát ahhoz, hogy a nemzet is részesítse e két hitfelekezetet, oly arányos anyagi gyámoltatásban, — melyet méltán várhat, és kiérdemel áldozattételei mellett, nehogy az önként, s igaz hazaszeretetből magára vett teher alatt leroskadjon, — míg más hitfelekezetek dúskálnak a nemzeti közvagyon nagy jövedelmeiben. És ezen elismerésnek bizonyos

jelét is adta a nemzeti képviselő abban, hogy a legközelebb megállapított költségvetésbe 150.000 frt évi dotációt vett fel a protestánsok részére. Csekély segítség ugyan ez az ő szükségükhöz képest, csak csepp a tengerben, de méltán vehetjük ezt jelül egy szebb jövőnek, méltán egy lépésnek, mely az 1848-ik XX-ik t.-cikk megvalósulásához vezet.

Meg kell még említenem ez év áldásául, az egységes házassági jog létesítésének ügyében történt lépéseket. Közel az idő, kecsegtet a remény, hogy ez, a polgári kötelező házassággal együtt, életbe lép. Sokan vannak, t. egyh. ker. gyűlés, kik a polgári házassággal, az egységes házassági joggal befejezettnek hiszik a már évek óta tartó kulturharcot, és megoldottnak az interconfessionális kérdéseket. Adja Isten, hogy ezen jóhiszemű emberek ne csalatkozzanak, de én — megvallom — e hitben nem élek. Én attól félek, hogy éppen azáltal nyílik az ellenünk eddig is szabadon folytatott harcra — az 1868: LIII. t.-c. nélkül még szabadabb út, hogy lebontják ezen törvény leglényegesebb szakaszának a 12-ik §-nak eltörlése által a védő-bástyát mellőlünk, s elszedik a határköveket, melyek habár ezen törvénynek sanctiója nem volt is, ezáltal a róm. kath. klérus elébe még is fel volt állítva a tilalomfa; ennek kivágásával ki leszünk szolgáltatva ellenfeleink önkényének, a térítvények szabad vásárlásának; nem lesz az állam hátunk megett, hogy mint védőfalhoz hozzá támaszkodhatnánk. Ha hozzá járul még ehhez a felekezeten kivüliséget magába foglaló szabad vallásgyakorlat, vagy szabad út a vallástalanságra: — akkor elkövetkezik ránk nézve Jeruzsálem pusztulása, s fut közülünk sok ember azon egyházba, hol olcsóbb a vallás s egyháztartás.

De nem folytatom tovább e tárgy feletti véleménynyilvánítást, mert még valaki azt hihetné, hogy ellensége vagyok a kötelező polgári házasságnak, pedig — őszintén mondom, — nem vagyok, mert ezt tartom oly hatalmas eszköznek, melylyel a róm. kath. klérust magas hatalmi köréből alábbszállítani lehet, s mely által kivétet kezéből egy erős fegyver, melylyel hatalmaskodni lehet, más hitfelekezetek irányában. De oly körülmények közti létrejövételétől — mint contemplálva van, különösen az 1868-ik LIII. t.-c. célbavett módosításával — sem szellemi, sem anyagi előnyt a két protestáns hitfelekezetre nem várok.

Áttérek ezek után egyh. kerületünk speciális ügyeire, s szándékozom röviden kimutatni, vajjon előnyös volt-e ránk nézve a végéhez siető 1893/4-iki egyházi esztendő?

Ha azon évet, mely csendben, békében, egyetértő munkában, s viszonyok közt foly le valamely erkölcsi intézet felett, a nélkül, hogy annak kebelében nagyobb hullámokat vert volna fel, a közügyek iránt való szeretet, és lelkesedés — előnyös évnek lehet mondani: ez esetben bizton elmondhatjuk, hogy azon egyházi év, melynek végéhez közeledünk, valóban előnyös egyházkerületünkre nézve; mert ennek kebelében, — tekintve az egyes egyházakat és egyes egyházmegyéket, valamint az egyházakban munkálkodó előjárókat, lelkészeket, tanítókat — mindenütt béke, csendesség uralkodott köztük. Az egyházak kebelében uralkodott ezen békés viszonyoknak köszönhető, hogy azokban mindazon tényezők, melyek az egyházak jólétét, felvirágzását, előmozdítják, figyelmesen és buzgón végre is hajtottak. Innen lehet kimagyarázni azt, hogy tekintve az egyházi élet, munkásság bármely körét, tekintve az iskolai ügyeket, — a kötelesség-mulasztások, kihágások, rendellenességek, sőt az elintézendő vagy megtorlandó cselekmények ellen kevesebb panasz, mint ez évben, nem került a főt. egyházi főhatóság elé. Mindezen jelenségek

arra mutatnak, hogy a magok helyén, az egyházi közigazgatás vezetésére hivatott egyének mindnyájan igyekeztek megfelelni a közbizalom által rájuk ruházott kötelességeknek. A kötelesség pontos teljesítése pedig legbiztosabb eszköze annak, hogy úgy egyesek, mint testületek előnyös helyzetet készítsenek maguknak.

A kötelesség teljesítésének szép példái mutatkoznak az egyházközségek kebelében is, azon buzgó adakozásokban, melyeket a hívek önkéntesen, jó akarattal teljesítenek, letéven elszánt adományait az úr oltárára. Ily adományozások ez évben is szép számmal tétettek. Az egyházakban nyilatkozott áldozatkészségnek jelei, a nagy számmal történt építkezések is. Úgy látszik, hogy a jótékonyosság e terén sem lankadnak híveink. Mindezek egyenként lesznek elsorolva jegyzőkönyveink lapjain.

Az egyházkerületi közigazgatás gondjaiból, fáradalmaiból, az én hivatali körömmnek is kijutott a maga illetősége, valamint azon bizottságoknak is, melyek elnökségem alatt tanácskoznak, intézik a közügyeket, mint a lelkészvizsgáló, pénzügyi s fő-leánynevelői bizottságok; mindnyájan jó igyekezettel munkáltak arra, hogy egyházkerületünk közigazgatása előnyösen folyjon ez évben is. Mindenik bizottság jelentést teendő eljárása eredményéről a főt. kerületi gyűlésnek, hogy ezen legfőbb hatóság cselekedeteinkből ítéljen meg bennünket.

Az országos ev. ref. közalapra, — a hozzám betérjesztett bevallási ívek szerint, a fizetések pontosan befolytak. Befolyt az 1893-ik évre: az abauji egyházmegyéből 1.661 frt 8 kr.; alsó-borsódi egyházmegyéből 2.425 frt 61 kr. alsó-zempléni egyházmegyéből 1.602 frt 36 kr. Felső-Borsódból 1.103 frt 59 kr. Gömörből 1.280 frt. Felső-Zemplénből 750 frt. Ungból 1.070 frt 2 kr. Tornából 476 frt 90 krajcár. Összesen 10.269 frt 36 kr.

Az országos közalapról tőke-segélyezésben részesült eddigelé egyházkerületünkben:

1-ször építkezésekre 19 egyház 24.700 forint tőke összegig.

2-szor a lelkészi fizetések emelésére 27 egyház 45.900 frt összegig. Mindkét rendbeli tőkék 5%-át az illető egyházak s lelkészek megkapták. Szerencsések azon egyházmegyék, melyek ezen tőke-segélyezés előnyös voltát kezdetben felfogták, s több egyházukat bejelentették segélyezésre; ilyenek a gömöri, f.-borsódi, abauji, felső-zempléni egyházmegyék, mert bizony a többi egyházmegyékből később segélyre jelentett egyháznak várniok kell, míg az ezen célra fordítható jövedelmek szaporodni fognak; hiszem azonban, hogy a százezer frt állam-segélyből ezen hasznos célra is fog rendelni a konvent bizonyos összeget.

Nem mellőzhetem, hogy jelentést ne tegyek a Debrecenben felállítandó bölcsészeti és Kolozsváron állítandó theol. facultásokra nálunk befolyt adományokról. Csekély dolog mindaz, a mi egyházkerületünkben e fontos célra történt; 629 frt 56 kr. összesen az, a mi eddig a kettős célra beadatott négy egyházmegyéből. Gyűlt-e már valami össze más egyházmegyékből? Nem tudom, mert jelentést arról nem vettem. Azonban hála a gondviselésnek, mint a hírlapokból olvastuk, — a nagy vállalat szépen halad a maga célja felé mindkét helyen. Mint az erdélyi püspök gyűlési jelentéséből olvastam, ott a theologiai facultás egy év múlva megnyílik. Nem tudom, ha nem látja-e a főt. egyházkerületi gyűlés szükségesnek, hogy valami módon e két fontos célra való gyűjtésnek nagyobb lendületet adjunk? Nem fogja-e a protestáns közönség valamely szeparatistikus iránynak tulajdonítani, ha mi a tudomány célba vett oltárának építésénél valamely jelentéktelen összeggel jelenünk meg segítségül? A többi egyházkerületektől elmaradunk.

Rokonsági és sógorsági viszonyok alóli királyi felmentvényeket 22 esetben eszközöltem; díjmentesen 12 esetben, díjfizetés mellett pedig 10 esetben. Ez utóbbi címen 115 frt díj adatott következő egyházaknak: a martonyi egyháznak 10, lueskainak 10, a rimaszombati tápintézetnek 15, Kis-Dobronynak 10, Szalócznak 15, Kis-Tarkánynak 10, Trizsnek 10, Noszvajnak 10, egyházkerületi leánynevelőnek 15 forint.

Az egyházmegyék részére évenként kiadni szokott segélyek, úgy a közalapiak, mint az államsegélyből, br. Baldácsy, T. Nagy Gedeon alapból, Hollandi és Szükösi pénztárból járó illetékek, az egyházmegyéknek 17.156 frt 54 krban pontosan kiosztattak.

Az egyházkerületi számvevőszék kellő időben megtartott, a számadásról szóló jegyzőkönyv beterjesztetik, az abban előterjesztett indítványokkal. Szinte beterjesztetik a sárospataki főiskola számvevőszéki jegyzőkönyve is. Az egyházkerületi pénzügyi választmány, időnként tartott üléseket s a kölcsönadandó pénzeket, az egyházkerületi határozatok tekintetbe vételével, eddigelé elég előnyösen helyezheti ki gyümölcsözés végett; naponként szaporodik azonban azoknak, száma kik a kamat alábbszállítást kívánják.

Bezárom jelentésemet a népiskolák és felsőbb tanintézetekre vonatkozó azon általános jelentéssel, hogy részint az egyházmegyéből beadott jelentésekből, részint saját egy évi észleléseim, combinatioim folytán biztosan állíthatom, hogy tanügyünk minden téren, folyton emelkedőben van; úgy tanfőuraink, mint az iskolafentartó testületek igyekeznek azon, hogy ezen, a társadalomra legfontosabb ügyet, az iskolák ügyét, virágzó állapotra emeljék.

Nagy baj az a népoktatás terén, hogy nincsenek elegendő képesített tanítóink; a nem képesítetteket pedig a kormány nem akarja tűrni; sőt nem-képésítettek sincsenek oly számban, hogy minden tanítói állást betölthetnénk, majd minden egyházmegyében vannak betöltetlen tanítói állások: úgy annyira, hogy ha az 1893. XXVI. t. c. szerint, a 300 frt minimum-fizetés biztosítva lesz is a tanítóknak, nem tudom, hogy a betöltetlen tanítói állásokat honnan töltjük be? A középiskoláknál is van baj. Itt mint tengeri kigyó fordul elő minden évben a parallel osztályok felállítása, mit a kormány szinte feltűnőképpen sürget és helyesen, mert csakugyan baj az, ha valamely tanintézet be nem fogadhatja kebelébe mindazon növendékeket, kik tanulókul jelentkeznek, — hanem ridegen elutasítja őket a hely- s a tanerők elégtelensége, és a törvény szigora miatt. Ezen bajokon mindkét irányban segítenünk kell. Az első bajon segíthetünk a preparandiák benépesítése, — a másodikon, a parallel osztályoknak, ha másképpen nem lehet, államsegély útján való felemelése által.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. lelkészi értekezéslet és egyházmegye közgyűléséről.

Egyházmegyénk közgyűlése sorrend szerint Simoniban, április 10-én tartatott meg. — A megelőző nap délutánján lelkészi értekezéslet volt ugyanott. Az itt történt megállapodások az egyházmegyei közgyűlésen is nagyobbreszt tárgyalás alá kerültek és elfogadtattak.

A lelkészi értekezéslet Mocsáry Lajosnak, a mostani egyházpolitikai küzdelemben kifejtett tevékenységeért jegyzőkönyvi elismerését és köszönetét fejezte ki. Az-

után a következő indítványokat terjesztette az egyházmegye elé:

Tudjuk ugyan, hogy a sárospataki jogakadémia tanárai a joghallgatók protestáns érületének a kifejlesztése körül is minden lehető elkövetnek, mégis, hogy azoknak egyházunk iránt való ragaszkodása mélyebb legyen, felkéretik az egyházmegye, hogy a kerület útján vigye ki, hogy a sárospataki jogakadémia protestáns hallgatói a magyar prot. egyháztörténelemből colloquálásra köteleztessenek s legátiókra való menekülők ettől tétessék függővé.

A népiskolai olvasó könyvek, újabb kiadásuknál, egyháztörténelmi elbeszélésekkel legyenek meg bővítve.

A róm. kath. congrua állami rendezése alkalmából egyházi hatóságaink kérjék fel az államkormányt, hogy a prot. lelkészek fizetését is rendezze.

A folyó évre már megkapott 100 ezer forint közalapi államsegély főrésze a lelkészi gyámoldára adassék.

A lelkészek fizetése a mostan kezdődő tíz éves ciklus idejére a kerület által megállapítandó egyöntetű eljárás és becslés szerint számíttassék fel. Ezeket az indítványokat az egyházmegye is magáévá tette.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság népies kiadványainak a terjesztését minden lelkészre kötelezőnek mondta ki az értekezéslet. A szükséges példányokat a pénztárnok rendeli meg, ő látja el a lelkészeket, ő fizeti Hornyánszkit, s a leszámolás a lelkészekkel az egyházlátogatáskor történik. Egy tanító ellen, a ki hitelvi szempontból nem szokott úrvacsorájával élni, fegyelmi vizsgálatot kér az egyházmegyétől az értekezéslet. A kartársakat és tanítókat pedig arra hívja fel, hogy saját családjaik körében odahassanak, hogy a nép előtt a papnék és tanítónék is példa gyanánt tündököljenek a templomok szorgalmas látogatásában. Minden konfirmandus növendéknek emlékül confirmatiói bizonyítvány adassék.

Az egyházmegyei közgyűlés, mint rendesen, most is templomi isteni tisztelettel kezdődött. Simon Mihály, hanvai segédlelkész végezte az imádkozást. Azután a lelkészakra vonult be a nagyszámú gyülekezet, melyben 36 lelkész és 3 segédlelkész volt jelen és így csak hat lelkész hiányzott. Esperesünk buzgó fohász után egy szép tartalmas beszéddel nyitotta meg a gyűlést. Azután Farkas Abrahám egyházmegyei gondnok emelkedett fel és azt indítványozta, hogy Kossuth Lajos nagy hazánkfiának emlékezete jegyzőkönyvünkben örökíttessék meg s a család tagjainak részvétírat küldessék. — A mit az egyházmegye egyhangulag el is fogadott.

Azután az esperesi jelentés olvastatott fel, melyből örömmel győződünk meg, hogy egyházmegyénk életének a hajója az éber, buzgó és erős kezű kormányos vezetése alatt biztosan halad előre. Gyülekezeteikben mindenütt jórend, béke, szeretet uralkodik. A vallás-erkölcsi élet emelkedőben van. A lelkészek és tanítók értik az idő jeleit és fokozott erővel törekednek kötelességeik teljesítésére. Híveink buzgóságának és áldozatkészségének a múlt évről is számos jelei vannak. — Kegyes adomány volt 5570 frt., 71 köből és 2 1/2 véka buza. Egyházi és iskolai építkezésre: 8918 frt fordítottat. A tornallyai őstorony restaurálására: 1084 frt 85 kr folyt be. Özv. Mednyánszky Sándorné a felső-vályi, — Özv. Csizi Jánosné a hanvai templom számára új orgonát készíttettek. A debreceni bölcsészeti és a kolozsvári theológiai facultásra 102 frt gyűlt be, jobbra Rimaszombathból. Lélekszám az egyházmegyében: 28619. Született a múlt évben: 550 fi, 503 nő; meghalt: 392 fi, 422 nő; szaporodás 239. Házasodott tiszta protestáns: 240; vegyes 143.

Vigtelke új iskolát építtetett a múlt évben, Királyi és Zádorháza ezen a nyáron épít. Vigtelke és Királyi most szervezett tanítóságukat a gyűlésen be is töltötték.

Tanítóiban igen nagy a hiány. 66 iskolából 21-ben vagy nem volt, vagy ideiglenes tanító volt alkalmazva. — E gyűlésen is 9 tanítói állomás maradt üresen. A kik innen-onnan tanítóként jelentkeznek s ideiglenes alkalmaztatnak, ritkán válnak be. Sok része korhely, megbízhatatlan, csavargó. Pár hónap múlva vagy megszöknek, vagy kitoloncoltatnak. Az a kép, a mely a tanító-fogdosás körül a gyűlésen kifejlődött, valóban szígyenletes és megdöbbentő. Ennek hatása alatt olvasztatott fel a királyi tanfelügyelő átirata, melyben felhívja az egyházmegyét, hogy nyilatkozzék az iránt, vajjon a 21 tanítóság jövedelmét, a mely nem üti meg a 300 frtot, kész-e az iskola-fentartó egyházak útján kipótoltatni, vagy az államsegélyt igénybe venni? Mire egyházmegyénk, meghallgatva a tanítói testület kérvényét is, azt határozta, hogy az államsegélyt 400 frtig kívánja igénybe venni. S e kérdést elbírálás és jóváhagyás végett a kerületre terjesztette fel.

Tanítóink törzsökös gárdája most is a régi lelkesedéssel tanított. 34 iskola nyerte meg a kitűnő osztályzatot. Mindennapi tanköteles volt: 2957. Ezek közül gyakorolta az iskolát: 2933. Ismétlő tanköteles: 1135. Ezek közül iskolába járt: 1088. Az ismétlő tankötelesek mulasztgatása miatt azonban megyeszerte nagy a panasz.

A sárospataki Irodalmi Kör által készített tan- és óratervet három jeles tanítója által bíraltatta meg az egyházmegye. S a beadott bírálatot magáévá tévén, azt a kerületre terjesztette fel.

Az Irodalmi Körnek azon panaszára, hogy nálunk az Irodalmi Kör régibb kiadványait még most is használják, azzal felelt egyházmegyénk, hogy elrendelte a szigorubb ellenőrzést, a tanítókat utasításokkal látta el, s egyszersmind felhívta az Irodalmi Kört, hogy azon tankönyveket, melyek helyett újat készíttetett, a további könyvtári forgalomból vegye ki, mert a régibb könyvek forgalomban hagyása a tankönyv vásárlásánál a szülék megtévesztésére szolgál. A legtöbb baj pedig nem a tanítók makacsságából, hanem innen ered.

A szupplikáció megváltásából egyházmegyénkire eső 260 frtot megszavazza a közgyűlés, azonban annak az óhajának a kifejezése mellett, hogy a 2000 frtnak $\frac{4}{5}$ -de egy új theologiai tanszék felállítására, $\frac{1}{5}$ -de pedig egy theológus ifju magasabb kiképeztesére fordíttassék. — Itt mint tudósító megjegyzem, hogy a gömöri egyházmegye előtt, bár konkrét indítványt is tett, mindig csak az a cél lebegett, hogy a szupplikáció megváltási összegből az ifjúságnak is jusson valami. Tehát azt a gunyt, a mely innen-onnan, a külföldre küldést emlegetve reánk lövel, nem érdemeljük. Mert mi indítványunkban, a *hazai egyetemekre* való küldést előre tettük és első sorban erre gondoltunk. De belenyugszunk az $\frac{1}{5}$ -nek olyan felhasználásába is, a minőről legközelebb volt szó e lapok hasábjain is, t. i. az ifjúsági kirándulások eszméjébe. Sőt reméljük, hogy a kirándulások soroztába, mi — Gömör — leszünk legelső helyre téve.*

Szentpéteri Sámuel tanácsbíró, ki már 50 év óta szolgálja az egyházmegyét, megjelenvén személyesen gyűlésünkön, érzékeny szavakban vett búcsút az egyházmegyétől, s tanácsbírói állásáról lemondott. De az egyházmegye a lemondást nem fogadta el, s tovább is szeretettel ragaszkodik régi bölcs vezéréhez s szilapos tagjához. A szeretetnek és ragaszkodásnak, es-

peresünk és gondnokunk, lelkes éljenzésekkel kísért szavakban adtak kifejezést.

Réthy Andor helyettes lelkész, édes apja-, a nyugalomba vonult Réthy József mellé, kálósai rendes lelkészé beerősített.

Itt már a káplánokban is hiány mutatkozik; Hadvára már segédlelkész kerestetik.

Egyházmegyénk a közgyűlések jegyzőkönyvnek kellő számú példányokban való kinyomatását elhatározta.

Vattay László.*

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége)

A tanári fizetések rendezésével kapcsolatban került elő a tanári lakások rendezésének kérdése is. Régebben csak az akadémiai tanárok, később — közmegegyezés folytán — a főiskola összes tanárai egyformán jogosultak voltak s illetőleg ilyenekké lettek a tanári lakásoknak igénybe vételére — hivatalkori elsőbbség szerint. Ilyenmódon, a körülmények szerencsés alakulása mellett — egy-némely tanár egy egész életre szóló nyugalomhoz jutott csupa véletlen folytán, egy másik pedig egy egész életen át vándorlásra volt kényszerítve s csak u. n. lakás-díjának pótlása mellett vagy ház-vásárlás útján szerezhette magának bátorságos lakozást és letörleszthetetlen adósságot. E nagy igazságtalanság végre ki lesz egyenlítő — azt hisszük — a legméltányosabb módon. Az igazg. tanács a gazd. választmány javaslatát, a mely szerint az egyes lakások azok jövedelmezőségének szigorú meghatározása mellett idősbbség során volnának elfoglalhatók, bővebb megvitatás végett visszatette, hogy ez ügyben az aratási vizsgák idején véglegesen és minden irányban megnyugtatólag határozhasson.

A miniszterium több ízben leirt már a püspöki hivatalhoz a miatt, hogy a sárospataki főiskola főgimnáziumában több fontos tanszék h. tanárokkal van betöltve. A felvilágosításokat a minisztérium mindig megkapta s ha nem köti magát a §§-betűihez, meg is nyugodhatott volna, mivel a főiskolai előjáróság nem kívánta soha dédélgetni a h. tanári intézményt s maga is jól tudja, hogy mivel tartozik e tekintetben úgy a törvényeknek, mint a főiskola érdekeinek. — Kimondta a közgyűlés az igazg. tanács javaslata folytán (a mi némileg eltér és pedig bővebb okadatolás nélkül tér el a főgim. tanári kar véleményétől), hogy ha a helyettesekül alkalmazottak junius végeig oklevelet szereznek, állomásaikon nendes tanárokká fognak tekintetni.

Az isk. ügyekkel kapcsolatban került elő b. e. *Tarnóczy* Tivadar elhunytának bejelentése s özvegyének kérvénye a szokásos özvegyi járulék megnyerése végett. A kerület meleg jk.-ben örököltette a buzgó s irodalmilag is előtörő tanár emléket s özvegyének a szokásos egy évi tanári illetményt megszavazta.

A sárospataki vallás- és egyháztudományi kar felterjesztése folytán készséggel rendelte el a kerület a theol. művek s illetőleg examinatoriumok kiadására régebben felajánlott 300 frtos évi összegből két részletnek kiutalásait. Az egyiket *Warga Lajos* részére egyháztörténelmi nagy műve 3-ik kötetének nyomtatási költségeihez; a másikat *Mitrovics Gyulának* első kiadásában immár elfogyott s a kritika által elismeréssel fogadott »Egyházi szónoklattan«-ának újabb s tetemesen

* Gömör bizonyosan nem marad el.

Szerk.

* Előbbi számunkból kiszorult.

Szerk.

bővített kiadásához. Azt hisszük, hogy a theol. irodalom művelői elismeréssel fognak értesülni a tiszánineni kerületnek eme párját ritkító tényéről, valamint arról is, a mi e ponttal kapcsolatban jött köztudomásra, hogy *P. Nagy Gusztáv* theol. tanár sokak által szívesen várt *dogmatikája* a jövő iskolai évben szintén készen lesz a kerületi segély igénybe vételére.

A «Sárospataki Irod. Kör» a végett folyamodott a kerülethez, hogy a mennyiben a kerület a gimn. „*Ker. hit és erkölcsstan*“, valamint ugyancsak a gimn. „*Vallásbölcsezsztan*“ mielőbbi előállítására az irói-díj megkésztetése határozta el, — annak egyik felét a már megjelent egyik műre nézve a főiskola pénztárába befizetni kegyeskedjék. — A kerület a folyamodásnak természetesen helyt adott.

A kerületi tanügyi bizottság előterjesztése nem támasztott olyan érdekeltséget, mint a milyenre nagy fontossága miatt érdemes lett volna. Tudvalevőleg a »Népiskolai Tanterv« ügye régóta vajdúdik kerületünkben. Az alkotmányos formák úgy kívánták, hogy arról, noha az »Irodalmi Kör« azt már 3 bíráló véleménye alapján elfogadta — az egyházmegyék tanügyi bizottságai is nyilatkozzanak. Ez meg is történt. E nyilatkozatok összegezése s ezek nyomán a végleges határozat kimondása volt a tanügyi bizottságnak — ez uttal — egyik legfőbb feladata. Kimondta, hogy a tanterv egészben s általában véve valódi szakmú s irodalmi színvonalon áll. Egyes pontjai ellen azonban voltak komolyabb kifogásai, a melyek a kerület s ez által az Irodalmi Kör figyelmébe ajánlottak. — A sárospataki kiadványok tanításának ellenőrzése nemcsak a körlátogatóknak, hanem a helybeli lelkészeknek is komoly kötelességévé tétetett s a rendelet ellen vétők névjegyzékének pontos beadására az Irodalmi Kör utasított. A kerület, valamint a tanügyi bizottság az ellenőrzés s az egységes előhaladás szempontjából elengedhetetlennek tartja, hogy kerületünk felekezeti népiskoláiban ugyanazok a tankönyvek használtassanak. — A kerület egész népiskolai ügyében csak az okoz nagyobb aggodalmat, — a mit már a püspöki jelentés is kiemelt, — hogy a tanítóhiány egyre terjed s ezt megakadályozni nincs eszköz és mód.

Az egyházmegyei felterjesztések között különösen a gömöriek okoztak nagyobb feltűnést. A lelkészi értekezlet indítványait az egyházmegye is magáévá tévén, kívánta, hogy a sárospataki jogakadémiának ünnepre járó növendékei a hazai egyháztörténelemből colloquiumokra szoríttassanak, a népiskolai olvasókönyvek többet foglalkozzanak az egyháztörténelem nagy alakjaival s építő mozzanataival; a 100,000 frtnyi állam-segély pedig fő részben a papi özvegy-árvatár-alapjához csatoltassék. Ez utóbbit határozattá emelte a kerület, a két előbbi indítványt az illetékes körökhöz teszi át (akadémiai tanárok, Irodalmi Kör.).

Ugyancsak a gömöri egyházmegyből hosszabb tárgyalásra adott okot a *lekenyei* egyház sorsa. Ez az ágost. ev. atyafiakkal békésen megfért eddig egy templomban, egy iskolában, egy temetőben stb. Sőt annyira ment a két fél uniója, hogy az eredetileg ref. egyházi birtokok is közös névre tábláztattak be, de azzal a be nem táblázott kikötéssel, hogy a pap és tanító mindig református marad. Az ág. ev. atyafiak megszorodván, ezt az utóbbi kikötést már nem tűrhetik, s új egyességet követelnek. Egy bizottság működött e kényes kérdésben (tagja volt mindkét érdekelt püspök is), a mely az egyesség pontjait összeállította; de a gömöri ev. ref. egyházmegye az egyesség fentartását az új pontozatok mellett sem tartván lehetségesnek,

annak végleges felbontását javasolta, különben pedig a lekenyei ref. egyházat elveszettnek jelentette. Fájdalmas volt a felvilágosításokat hallanunk s nehéz szívvel mondta ki a kerület, hogy az egyházmegye kívánságába beleegyeznek s azt a lekenyei egyház birtok-ügyének tisztázására utasítja. — Egyesség lelke! Hol késel az éji homályban?!

Az a.-zempléni egyházmegye a Kis- és Nagy-Tárkány közt régebben folyó peres ügygyel vette igénybe a közgyűlés idejét. A versengő felek több tag által voltak képviselve s magok is azt kívánták, hogy kerületi-bizottság vizsgálja felül az ő ügyöket, a mi határozottá is lett, kiküldetvén az ungi egyházmegye esperese, gondnoka és jegyzőül Tóth Lajos szürtei lelkész.

Az a.-borsodi egyházmegye sajnálattal jelentvén esperesének, *Bornemisza József* úrnak lemondását, a kerület is kedves kötelességének ismerte, hogy a hű munkás érdemeit följegyezze jegyzőkönyvébe s neki csendes-békés öregséget kívánjon.

A kerületi pénztárakról az évi számadások betérjesztetvén, azok helyeslőleg vétettek tudomásul s a kezelés szempontjából ajánlott reformokat a kerület örömmel üdvözölte.

A ker. leánynevelő-intézet évi költségvetése némi többletet mutat, a mellett is, hogy az építkezési kölcsön törlesztése pontosan foly. Ez intézetünk haladását mindig jó szívvel és lelkesedéssel látta a kerület, mégha annak jelentései, valamint általában az isk. ügyek nem birnak is a közgyűlésen méltó figyelmet s általános kíváncsiságot ébreszteni. A tervezett V—VI felsőbb osztály felállításának módozatairól szívesen várja a tájékoztató jelentést.

A sárospataki főiskola vizsgarendje bemutatván, megerősítettet. Az ünnepélyes vasárnap junius hó 24-én leend.

A gyűlés-tagok másodnap délutánján már nagyobb részben szétfutottak, s leginkább csak a bíróság tagjai tartottak még ki, a kiknek 4 felebbezett ügyben kellett határozniok, melyek közül a *palkonyai ügyel* (Borsod) Mecner József, a *sziniit Kérészi Barna*, a *geszti papdalasztást* Radácsi György tanács-bírák referálták; a 4-dikre, a *szürnyegire* nem került sor s illetőleg az elutasított.

A 3-ik nap reggelén került elő, sok apró-cseprő ügygyel kapcsolatban, az „*Órálló*“ szerkesztőjének kérelme a prot. érdekeket buzgón szolgáló lapjának kerületi segélyben (200—300 frt) való támogatása végett, minek viszonzásául lapjának megfelelő példány-számait ajánlotta fel. A kerület sajnálattal volt kénytelen kimondani, hogy nincs alapja az ilyen segélyre s hogy politikai lapot hivatalosan nem támogathat; a püspök és esperes uraknak azonban melegen ajánlotta, hogy a lap terjesztése végett tegyenek meg a saját körükben minden lehető. Szó volt a lapnak összegyűjtött segéllyel való támogatásáról is, de a mi nem fogadtatott el. Részvények útján lehetne — legkönnyebben és a hivatalos egyház feszélyezése nélkül — a lap első küzdelmeit legyőzni, ha ugyan a részvényesekül reménylhető nagyobb embereinknek szintén nem akadna egy fontos mentségük a félrehuzódásra.

Az őszi gyűlés tartása Ungmegyére következvén, az illetékesek *N.-Kapos* városát jelentették be elfogadoul. A gyűlés — szokás szerint — papszenteléssel lesz összekötve.

A világi elnöki széken Comáromy L. halaszthatatlan távozása miatt, előbb Kovács Károly, majd Ragályi Béla gondnokok váltakoztak.

A jegyzői kar hiányzó tagjait *Debreczeni Bertalan* volt főjegyző és *Gyarmathy Sámuel* f.-zempléni főjegyző

helyettesítették. Antalffy László érdemei örököztetvén, aljegyzői helyének betöltése, valamint egy egyházi és egy világi tanácsbíró választása végett (l. az Utasítást!) a szavazás elrendeltetett. A töredék-gyűlés 19-én délbén, az elnökség éltetésével oszlott el.

Radácsi György.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.

Egyetemes konventünk ez évi üléseit, folyó évi április 27-én kezdette meg Budapesten, a reformátusok Lónyay-utcai gimnáziumának dísztermében.

Az ülést, kevéssel 10 óra után, *Kun Bertalan* püspök és a konvent egyházi elnöke, egy igen szép, emelkedett szellemű imával nyitotta meg. Majd röviden üdvözlőlvén az egybegyűlt tagokat, előadta azon okokat, a melyek miatt ez évben nem lehetett a konventet a rendes, megszokott időben egybehívni. Ezen okok között különösen kiemelte, hogy némely nagyfontosságú ügyek előkészítésére hosszabb időre volt szükség a bizottságokban; ehhez járult az is, hogy a konventnek több tagja országos képviselő is lévén, az egyházpolitikailag mozgalmas időben, az őket közelről érdeklő ügyek miatt, tanácskozásunkban részt nem vehettek volna. Ezen okokat a konvent helyesléssel vette tudomásul.

Ugyancsak *Kun Bertalan* püspök értesítette a konventet, hogy az elnökség mindazon teendőket elvégezte, a melyekre nézve az intézkedés rábízott. Így a kinevezett bizottság annak idejében megjelent *Ó Felségénél* a királynál, hogy hódolatát és köszönetét fejezze ki a törvények szentesítéséért. *Ó Felsége* a küldöttség hódolatát kedvesen fogadta.

Fájdalmas érzéssel értesült a konvent arról, hogy báró *Vay Miklós* ő excellenciája még mindig tartó betegsége miatt meg nem jelenhetett s midőn e felett jegyzőkönyvileg is részvételét fejezte ki, a világi elnökségre *Tisza Kálmán* kérését fel.

Bejelentetvén ez után, hogy *Papp Gábor* püspök, *Vályi János* egyházkerületi gondnok, *Szilágyi Dezső*, *Véghelyi Dezső* konventi tagok meg nem jelenhetvén, helyettük a következők bízták meg és küldettek fel: *Vályi Lajos* egyházkerületi főjegyző, *Kulin Imre* egyházmegyei gondnok, *Czinke Lajos* esperes, *Vécsey Tamás*, *Molnár Béla*, pótképviselők.

Ezután az elnökség részletesebb jelentései következtek. Ilyenek voltak, hogy a kinyomatott új törvények elküldettek az egyes egyházmegyékhez, ha még több példányra volna szükség, a kiállítási áron még mindig rendelkezés alatt áll. *Tisza Kálmán* személyesen adta át a miniszter úrnak a zsinat azon feliratát, a melyben arra kéri, hogy a törvényeket mihez tartás végett közölje a bírósági hatóságokkal és hirdesse ki Horvátországnak is.

Felolvastatott a vallás-és közoktatásügyi miniszter úrnak az államsegély tárgyában küldött leírata. Ebben mindenek előtt arról intézkedik, hogy jövőre az államsegélyt nem az egyes egyházkerületekhez, hanem a maga egészében a konventhez fogja küldeni. Innen küldetnek le az illető egyházkerületekhez az eddigi mód szerinti kiosztás végett, a megillető részletek. Az egyházkerületek ezután, a kiosztott segélyről szóló elszámolást nem a minisztériumhoz, hanem a konventhez lesznek kötelesek felterjeszteni. Ebben a leiratban értesíti a minisztérium a konventet a felemelt államsegélyről is, a mely midőn elismeréssel fogadtatott a konvent elnöksége felkérte, hogy mindent kövessen el arra nézve, hogy ez az államsegély lehetőleg magasabbra emeltessék és állandó-

síttassék. A konvent köszönetét fejezte ki, ez ügygel összeköttetésben *Tisza Kálmán*nak, a ki az államsegély felemelésében hathatósan közbejárt.

Ezen jelentés megtörténte után, a tárgysorozata állapított meg, a melylyel összeköttetésben felhívtak a bizottságok arra, hogy a hozzájuk áttett ügyeket készítsék elő s megállapodásukról tegyék meg jelentésüket a közgyűlés elé.

A megállapított tárgysorozatból, mint első, a közalap végrehajtó-bizottságának évi jelentése vétetett elő, a melyet a bizottság előadója, *Kenessey Béla* olvasott fel.

A terjedelmes jelentésből fájdalmasan hallottuk, hogy a köz-alapba befizetett összegek évről-évre csökkennek. A múlt évben 4581 frt 5 krral kevesebb fizetett be, mint az előző évben. Hat év óta pedig a csökkenés 13,844 frt. Ez a szomorú tapasztalat kényszerítette a konventet arra, hogy a kivétést illetőleg szigorú és komoly rendszabályokat küldjön ki az egyházmegyék presbitériumaihoz és általában azokhoz, a kiknek kötelességök a domesztikai ügyek felett felügyelni.

Hátrálék is sok van a befizetéseknél. Ezért indítványozta a végrehajtó bizottság, hogy e tekintetben már az állam végrehajtó hatalmát is vegye igénybe, de a konvent ez indítványt nem fogadta el; hanem utasította az egyházkerületeket, hogy lehető erélyességgel kövessenek el mindent a baj megakadályozása végett, a mely annyira megsibbasztja a köz-alap életének áldásos kifejtését. Milyen nagy a szűkkeblőség és felsembevés a domesztikával szemben, mutatja az is, hogy vannak előkelő egyházak és egész egyházmegyék, a honnan alig érkezik be egy pár krajcár perselypénz. Ezért határozta el a konvent a reformáció ünnepének megtartását és ezen alkalommal a domesztika ügyének hathatós ajánlatát és az arra való perselypénz gyűjtését.

Legnagyobb fontosságú volt a végrehajtó bizottság javaslata között azon indítvány, a mely szerint a felemelt államsegélyből a 100,000 frtot egészben tőkésíteni kívánja a lelkészi gyámintézet javára. E nagyfontosságú indítvány felett való döntés azonban a holnapra tűzetett ki.

A konvent első napi ülése délután fél 2 órakor zárott be.

Az április 25-iki ülésnek, az előző napi jegyzőkönyv hitelesítése után, első tárgyát a legközelebb nyert 100,000 frt államsegélynek miként leendő felhasználása képezte.

A közalap végrehajtó-bizottsága erre nézve azt a javaslatot terjesztette a konvent elé, hogy az egész összeg tőkésíttessék, és pedig oly módon, hogy abból 25 ezer forint a tervezett lelkészi gyámintézet tőkéjének gyümölcsözzék, az így megmaradt 75 ezer forint a közalap gyarapítására fordíttassék és annak csak majdan bejövő kamatai használtassanak fel.

Ezzel szemben *Tisza Kálmán* elnök azt a javaslatot tette, hogy 5 ezer forint már most a leginkább veszélyeztetett egyházak tőke-segélyezésére fordíttatván, csak 95 ezer forint helyeztessék el tőkeképen, még pedig oly módon, hogy ebből 25 ezer forint a végrehajtó-bizottság indítványának megfelelően a lelkészi gyámintézet javára irassék.

Hosszas és beható vita eredt meg ezután a kétféle indítvány felett. Gróf *Dégenfeld József* a végrehajtó-bizottság indítványát pártolta, hivatkozván arra, hogy az összeget másképen már csak azért sem lehetne felhasználni, mert a törvényhozás is úgy szólván azon kikötéssel adta a segélyt, hogy az a közalap gyarapí-

tására fordítottassék. *Beöthy Zsigmond*, bár a bizottság nézetét tartja a leghelyesebbnek, kiegyeztetni óhajtá ezzel Tisza Kálmán indítványát. *Mocsáry Lajos* a tőkésítés mellett szólott s hosszabb beszédben fejtette ki azt, hogy erre int bennünket a jövőről való gondoskodás is. Ime, mondá, csak most kellett szomorúan konstatálnunk, hogy a domesztikai ajánlatok évről-évre nagyot csökkentek; a hátrálékok növekednek. Félni lehet attól, hogy miután református egyházunk egészen el van telve az államsegélyzés reménységével, erre való hivatkozással, még az eddiginél is kevesebb áldozatkészséget fog tanúsítani a domesztika iránt. Aztán az sem bizonyos, bár ez ígértetik, hogy a kormány hajlandó lesz-e folytonosan s emelkedő fokozatban megadni azt, a mit most hangulat csinálásból cselekedett. Így aztán bekövetkezhetik az, hogy a közalap nem lesz képes teljesíteni kötelezettségeit; ez pedig végképen meg fogja ingatni hitelét.

Kovács Albert a tőkésítés mellett nyilatkozott, épen a közalap érdekében, a melyre ő már évekkal ezelőtt rámutatott. Tehát nem azon okból, a melyre Dégenfeld hivatkozott, mert a törvényhozás szívesen adta azt, a mit adott és a kálvinista egyház bölcsességére bízta annak legcélszerűbb felhasználását.

Hozzá szólottak még a tárgyhöz pro és contra: *Szász Károly*, *Fejes István*, *Czike Lajos*, *Molnár Béla*, míg végre meglehetősen izgalmas szavazattöbbséggel a következő határozat hozott: *a rendkívülieg nyert államsegélyből ez idén a jövőre vonható minden következtetés nélkül, 95 ezer forint tőkésíteni rendeltetik, 5 ezer forint pedig, a már eddig konstatáltak fedezésén túl, új segélyadásra fordítatik, azonban ezen segélyzés nem töke-segély, hanem egyszerű s egyszer-mindenkori segély-természetű lehet.*

A múlt évi közalapi segély kiosztásának ügye intéztetett el ezután.

A végrehajtó-bizottság jelentette, hogy kiosztható 17,347 frt 6 kr; kiosztásra ajánltatik 17,390 frt; rendelkezésre fenmarad 44 frt 6 kr. — 193 egyháznak kiosztható 11,405 frt; 149 lelkésznek 5,885 frt. B.-Harsánynak már a múlt évben előre utalványoztatott 100 frt.

Segélyben a következő egyházak és lelkészek és a következő összegben részesítettek.

A tiszánineni egyházkerületből.

A. Egyházak.

Alpár leányegyház 50, Beszter 80, Felső-és Alsó-Czécze 45, Felső-Méra 45, Felső-Novaj 60, G.-Szkáros 30, Kázmárk 45, K.-Vágás, P.-Szinye, Aranyos 50—50, Sajó-Keresztúr 100, Vatta 50, Bacska 40, Erdő-Bénye 100, H.-Mád 40, Monok 60, Nagy-Rozvány 40, Szomotor-Vécs 50, Tárkány 50, Vis 50, Alacska 40, F.-Kelecseny 50, R.-Szend 45, Vásárhely 70, Szalók 30, Legenye 100, Magyar-Izsép 50, Kis-Ráska 60, Beretke 45, Darnya 45, Feled 45, Szútor 40, Uzapanyit 40, Varbóc 45, Zsarnó 40, Szögliget 40, Szádellő 50, Kánó 45, Borsod Harsány 100 frt. Összesen: 2065 frt.

B. Lelkészek.

Kis József 1. 40, Molnár Pál 1. 40, Szaniszló Pál 1. 40, Ujj János 1. 40, Demeter János 1. 40, Kun Miklós 1. 40, Nagy Károly 1. 40, Pálóci József 1. 30, Sallai Sándor 1. 30, Szántai István 1. 30, Babaréki Dániel 1. 40, Dudás Lajos 1. 40, Huttka József 1. 30, Kálnicky János 1. 50, Lukács Mihály 1. 25, Persencky János 1. 50, Stéphan Mihály 1. 40, Soltész Gyula 1. 40, Szegő Beni 1. 40,

Sztankovics Lajos 1. 45, Cinyéri Barnabás 1. 40, Imre István 1. 40, Kaposi György 1. 40, Péter József 1. 40, Ragályi Géza 1. 45, Benedek János 1. 40, Kecskeméthy Benjámin 1. 30, Pazar István 1. 40, Rásky Endre 1. 40, Id. Szakal István 1. 40 frt. Összesen: 1165 forint.

A tiszántúli egyházkerületből.

A. Egyházak.

Mártonfalva 50, Békés-Sámson 35, Füzes 40, Nagy-Szredistye 30, Ref.-Dombegyháza 40, Ref.-Kovács-háza 50, Resica 90, Szkulya 40, Déda 70, Gecse, Halábor 50—50, Macsola, Zápshony 60—60, Fugyi-Vásárhely 70, Hegyköz-Pályi, Hegyköz-Száldobágy 50—50, Körös-Nagy-Rév 70, Magyar-Kakucs 80, Nagy-Szántó, Nyüved, Felső-Ábrány, Kis-Kereki, Kőj, Alsó-Ábrány, N.-Varsány 50—50, P.-Telek 40, Ó-Fejértó 60, Petneháza 80, Piricse, Ramocsaháza, Rohod 50—50, Thass 60, Rákóczi 40, Tisza Sas 50, Dabolc, Fancsika 70—70, Péterfalva 60, Szalánk, Tivadar 50—50, Apahegy 30, Kak-Szent-Márton, Nagy-Hodos 40—40, Rozsály 60, Bere 40, Dengeleg 60, Iriny 50, Mérek 80, Papos, Parasznia, Szaniszló 30—30, Ménes-Györök 80, Pankota 50, Radna-Lippa 160, Borzova 70. Cs.-Ujfalu, Dara, Gyügye, Hermánszeg, Istvándi, Milota 50—50, Nagy-Szekeres, Penyige 70—70, Pusztadaróc, Rápolc 50—50, Sályi 60, Sima, Szamos-Becse 30—30, Szamos-Dob, Zsarolyán 60—60 frt. Összesen 3695 frt.

B. Lelkészek.

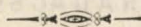
Fodor Benjámin 1. 40, Dankó Géza 1., Nagy Bertalan 1. és Somogyi Lajos 1., 30—30, Veres István 40, Batta Ferdinánd 1., Berecki János 1. 50—50, Berecki József 1., Darcsi Miklós 1., Dávid Lajos 1., Deli Tamás 1., Kölcsey Zsigmond 1., Lányi József 1., Miklós József 1. 40—40, Nemes Ferenc 1. 30, Peterdi Pál 1., Péter Sándor 1. 40—40, Szabó Károly 1. 30, Vajas Sándor 1. 50, Bokros Benedek 1. 40, Józsa Gábor 1. 30, Csuka Ferenc 1., Debreceni László 1., Egeressi Imre 1. 40—40, Fazekas Mihály 1. 60, K. Szabó József 1. 40, Lénárt Péter 1., Szathmári János 30—30, Bakos Pál 1. 40, Bakos Kálmán 1. 30, Barcsa Endre 1. 40, Csatári Zsigmond 1. 30, Fekésházi Gyula 1., Nagy István 1., Nagy Kálmán 1. 40—40, Nagy Lajos 1. 50, Nemes István 1., Nemes Menyhért 1., Pásztor István 1., Porzsolt Ádám 1., Papp Károly 1., Deák Mihály 1., Sárkány Lajos 1., Szabó József 1. 40—40, Szép Ferenc 1.-t. 30, Balajthi Károly 1. 40, Barkász Albert 1. 50, Bodor Pál 1. 40, Gál Péter 1., Id. Kürthi Károly 1. 50—50, Melegh Albert 1., Pásztor István 1. 40—40, Kéri Pál 1. 50, Lányi Kálmán 1. 40, Nagy Károly 1., Turóci Gyula 1. 30—30, Szabó József 1.-t., Vadas Gyula 1.-t. 50—50, Csépe Péter 1. 60, Domján Pál 1. 40, Ferenci Imre 1. 30, Jakab Antal 1., Kormány Károly 1., Losonci Gusztáv 1., Nagy Bernát 1. 40—40, Nyiri Gyula 1. 50, Pásztor Lajos 1., Szeőke József 1. 40—40 frt. Összesen 2730 forint.

A dunamelléki egyházkerületből 17 egyház 1860 frt, 3 lelkész 200 frt; a dunántúli kerületből 26 egyház 1075 frt, 10 lelkész 440 frt; az erdélyi kerületből 43 egyház 2180 frt. 40 lelkész 1350 frt segélyben részesült.

A segélyek megállapítása után a konvent második napi ülése berekesztetett.

Mitrovics Gyula.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Bonyhai Hegedűs János*, a marosvásárhelyi ev. ref. collegium egyik tanszékén 9 évig, a Bethlen-főiskola theologiai akadémiáján 37 évig tanító, munkás, hű tanár stb., életének 73-ik évében, folyó évi április 24-én, reggeli 7 órakor, néhány pernyi rövid szenvedés után, szélhűdés következtében, övének szerető karjai között kimúlt N.-Enyeden s hűlt tetemei f. hó 26-án, délután 3 órakor a háznál tartott ima, majd pedig az ev. ref. templomban mondott gyászbeszéd után a Bethlen-főiskola sírkertjében az anyaföldnek átadottak. A nyugalmat, a melyre hosszú, buzgó tanárkodásával nagyon rászolgált, megadta neki a halál. Apósa volt dr. Kovács Ödön, sógora Szabó Sámuel nagyenyedi tanároknak. Egy szép család és a tanítványok egész serege áldják emlékeztét.

— **Lelkész-beiktatás Csomonyán.** A pártszenvédek által felizgatott s főbb hatóságaink előtt ismeretes választás befejeződve, sokan kíváncsian várták a dolgok további fejlődését. Az aggódóknak s kételkedőknek örömmel jelenthetem, hogy új lelkesünket békességben és szép rendben hoztuk be körünkbe, a mi igazolja a nép vallásos, békességes érzületét, ha izgatók nincsenek. A lelkész itthon lévén, már mindenki — az újság ingerének engedve — a szószéken kívánta látni és hallani. A folyó hó 22-iki borult s áldást hozó, esős nap dacára is teljesen telt templom várta a Magyar Bertalan n.-dobronyi lelkész és esperesi megbízott által bevezetett *Németh Péter* megválasztott lelkész, a ki valódi papi ihletéssel lépett a szószékbe. A több száz tagú gyülekezet egy teljes egészbe olvadva hallgatta a remek imát s Ján. ev. 20. r. 26. v. alapján tartott beszédet. A bevezetés a Mester nélkül maradt kétkedő, szétváló tanítványokkal hasonlítja egybe a lelkész nélkül maradt kétkedő, pártoskodó — még mindig volt lelkesze után sóhajtozó, magára maradt — gyülekezetet. A felosztás: „Békesség tinektek egymással, Istennel, önmagatokkal“, a helyzetet ismerő helyes kifejtéssel dönté le a pártok közt létező vékony válaszfalat, a mit eléggé igazol — a délutáni s következő isteni tiszteleten — azok megjelene, kik eddig távol voltak. A megválasztott lelkész tapintata s bölcsessége, az idő, mint legjobb orvos a netalán még mindig sajgó szívűeknek is meghozandja balzsamát!! Az új lelkész beszéde után a beiktató M. B. lelkész lépett a gyülekezet elé s az Apost. csel. I. r. 23—26. v. alapján tartá — a nép folytonos könyei közt — a megválasztotthoz s a választó néphez alkalmazottan az egymás iránti szeretetre, békességre buzdító, vigasztaló s tanácsoló beszédét s áldó imáját. Isteni tisztelet után a teljes egyháztanács jelenlétében végeztek a szokásos teendők. Az Isten áldása és bölcsessége legyen velünk a jövőben is!

— **A házassági javaslat a főrendeknél.** A főreni ház egyesült hármassbizottsága, folyó hó 26-ikán kezdte meg a házassági jogi törvényjavaslat tárgyalását s másnap szavazással döntöttek először annak általánosságban való elfogadása felett. A javaslat mellett 35, ellene pedig 15 főrendi tag szavazott s így a javaslat 20 szótöbbséggel általánosságban elfogadtatott. A részletes tárgyalással egy óra alatt végeztek s a *javaslatot részleteiben is elfogadta a bizottság.* *Steiner Fülöp* székesfehérvári püspök, társai nevében is kijelentette, hogy *a katolikus püspökök a polgári házasságot, ha törvényerőre emelnék is, nem fogják elismerni és a törvény előtt meghajolni nem fognak.*

— **Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalását** f. hó 21-én kezdte meg az országgyűlés igazságügyi bizottsága. Lényegesebb módosítást tett a bizottság a javaslat 4-ik szakaszán, mely szerint minden anyakönyvi kerületben egy anyakönyvvezető és ha a szükség úgy kívánja, egy vagy több helyettes alkalmazandó. Minden anyakönyvvezető a születésekről és halálazásokról s *rendszerint* a házasságokról is vezet anyakönyvet, de a belügyminiszter a kerületek egyik anyakönyvvezetőjét, több szomszédkerületre is megbízhatja a házasságkötéseknél való közreműködéssel. Ebben tehát kimondja a bizottság, hogy a házasságkötésekre nem mindenki anyakönyvvezető lesz felhatalmazva. Az 5-ik szakasz is lényeges módosításon ment keresztül, mert ebben az anyakönyvvezetők kinevezési jogát nem a főispánokra, hanem a belügyminiszterre kívánja a bizottság ruháztatni. A belügyminiszter joga lenne e szerint a házasságkötésre felhatalmazott anyakönyvvezetők kinevezése is, de a közigazgatási bizottságnak a kinevezésre vonatkozó véleményét mindig köteles előzetesen meghallgatni. A 10. szakaszból törölte a bizottság azt a rendelkezést, hogy a rendes fizetéssel ellátott köztisztviselők részére külön tiszteletdíj az anyakönyvek vezetéseért nem állapítható meg; ellenben egy új szakaszban felvette, hogy a hol szükségesnek látszik, a belügyminiszter anyakönyvi felügyelőket is nevezhet ki, sőt a 31. szakasz intézkedése szerint, a hol a viszonyok azt indokoltá teszik, külön anyakönyvi hivatalokat is állíthat fel, de ez esetben a kivonatokért járó díjak az állampénztárba folynak. A 27. szakasz szerint az anyakönyvi kivonatokat minden esetben az anyakönyvvezető állítja ki. A 31. szakasz pedig úgy módosított, hogy az anyakönyvek díjtalanul megtekinthetők.

— **A h.-szurdoki egyház** ápril hó 22-én, hála isteni tisztelet mellett adta át 1800 forintba került új lelkészi lakát rendeltetésének. Az alkalmi beszédet *Tóth Albert* t.-németi lelkész tartá, I. Kor. 3. 11. verse alapján, figyelmet lebilincselőleg adta elő; hogyan kell Krisztus egyházát *bensőleg és külsőleg* építeni. *Jelenvolt.*

— **Helyreigazítás.** A szupplikáció megváltási összeget elfogadni vonakodó egyházmegyék közé tévedésből csúszott be a *gömöri*, a *felső-borsodi* helyett Bocsánat! — A Görömbeai Péter derék cikksorozatának utolsó részletéből, a 383. lapról az első sor a Sz. G. cikkéhez, a 384. hasáb végére, s ugyancsak a Sz. G. cikkében, a 387. lap 20-ik sorában költészet helyett, bölcsészeti olvasandó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. A figyelmet s jó kíváncsokat őszinte tisztelettel s forró köszönettel viszonzom s igyekszem, hogy érdemtelennek ne találjanak barátaim s jóakaróim a szeretetre s bizodalomra a jövőben sem. — *G. P.* Dehogyan neheztelünk! Magunk is meg vagyunk róla győződve régén a felől, hogy reformokra van szükségünk s ilyeneket ajánlottunk is. Nem fogsz agyonhallgattatni — ez az egy bizonyos. A tudósításokat igen köszönöm. — *P. M.* Az anarkhizmusról most már egy más fajta cikket szívesen várok. Az úgy, a mint van, most nem használható. — *Cz. I.* A könyvismertetésre most már sor kerülhet. — *F. J.* Csak tovább is a régi hűséggel! — *R. K.* Levelet írok. Jól esett, a mit tétél a szupplikánsokért. Véglegesen még nem határozhattunk. — *P. P.* A címet kiigazítjuk. Az új helyzethez kívánunk tartós isten-áldást! — *D. E.* A régén várakozó cikk nincsen elfeledve. Tudósításában nyilatkozó figyelmességét köszönjük s jövőre is szívesen számítnak arra. — *R. K.* A könyveket megkaptam. Várjuk a jobb időt türelemmel. A lap hová küldésére nézve intézkedtem. — *B. L. D.-n.* Levelet írok. Sok igazad van, de a mit neheztelsz, az nem téged illetett. Féltreértetted a nyilatkozatot. — Azt a jövőre vonatkozó tervet főiskolánk érdekében előre is mély sajnálattal tudom. Dehát méltó a munkás az ő bérére!! Nekem is jutalom lesz az, — mert, hát »van bíró a felhők felett« ... A pénzt rendeltetési helyére juttattam. — *Cs. P.* észrevettem a tévedést, de már későn. A jegyzőkönyvre vonatkozólag levélben.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Nyomatott Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Államsegély.« *Mocsáry Lajos.* — »Közüktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.« *Buza János* —
»Comenius Sárospatakon.« *Szinyei Gerzson.* — »Az ev. ref. egyetemes konvent közgyűlése.« *Mitrovics Gyula.* —
»Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Államsegély.

Az imént megtartott konvent sem foglalkozott tüzetesen a magasabb egyházpolitikával, de mégis hozott oly határozatot, mely azt a politikát közelről érintette. Legyen szabad az erről szóló tudósításokat részben rectificálni, részben kiegészíteni.

A törvényhozás által megszavazott 100,000 forintra nézve a végrehajtó-bizottság részéről azt ajánlottuk a konventnek, hogy az egész összeg a közalap tőkéihez csatoltassék. Ezzel szemben Tisza Kálmán az elnöki székből azon indítványt tette, hogy a 100 ezer forintból 5000 forint most mindjárt tétessék folyóvá oly egyházak segélyezésére, melyek végveszélylyel küzdenek, például több dunántúli egyház a phylloxera miatt; tehát a 100 ezerből szabályszerűleg csatoltassék 25% a közalap tőkéjéhez, 70,000 frt fordítottassék tőkesegélyre, az 5000 forint pedig azonnal való sürgős segélyezésre. A szavazásnál 16 szóval 13 ellen elfogadta a konvent Tisza indítványát annyiban, hogy csak 95,000 frt tőkésítessék, de midőn a felett kellett dönten, hogy tőkesegélyezésre fordítottassék-e a 95,000 frtból 70,000, a konvent — 2, 3 tagja kivételével — arra szavazott, hogy a 70,000 forint is egyszerűen a tőkékhöz csatoltassék. A konvent tehát alaposan leszavazta a különben sem a legjobb néven vett elnöki indítványt, a mit viszont az elnök vett rossz néven, ott hagyta az elnöki széket s ezen ügy további tárgyalásától, valamint más nap a hitelesítéstől is távol tartotta magát.

Ennek az egész dolognak ratiója pedig abban rejlik, hogy a végrehajtó bizottság és a konvent felfogása szerint egyáltalában nem vagyunk még tisztában az állammal a kilátásba helyezett

nagyobb segélyezésre nézve. A konvent, midőn cselekvésről van szó, nem engedi át magát aféle vérmes reményeknek, mint például Fejes István, ki utolsó cikkében már úgy beszél, hogy mit nekünk holmi 1868. 53. törvénycikk, „majora canamus,” most már nem adjuk alább az 1848. XX-nál, hiszen a magas kormány is kimondta, hogy ő maga is ezen törvény intencióit tartja irányadóknak.

Nagyon helyesen járt el a konvent, mert azok a magasröptű nyilatkozatok, melyek protestáns köreinkben a „lucri bonus odor“-ral, pénzillattal telítették a levegőt, mint most már mind inkább világossá lesz, csak arra valók voltak — a mint ezt Kovács Alberttel együtt a konventen megmondtuk, — hogy az egyházpolitikai viták alkalmával köztünk *hangulatot csináljanak*, és egyáltalában nem olyanok, hogy azokat készpénzzel escomptirozni s azokra állandó intézkedéseket alapítani lehetne. A mi segélyeztetésünkre nézve nem csak hogy megálapodások nincsenek még a kormány körében, de még az eszmék sincsenek tisztázva. Azt mondta *Wekerle* s utána *Szilágyi*, hogy ők is az 1848. XX. intencióit tartják irányadóknak s ennek bebizonyítására rámutattak a 100,000 forintra. Ámde az 1848. XX. nem intenciókból áll, hanem nagyon is positiv intézkedésekből és oly consequentiákból, melyeket belőle mulhatlanul levonni kell; ez a törvény egyáltalában nem oly természetű, hogy részletfizesetekkel absolválni lehessen; vagy végre kell hajtani egészen, vagy marad papir-malaszt. Positiv intézkedése a törvénynek az, hogy az összes vallás-felekezetek lelkeszei az állam zsoldjára helyeztessenek, föltétlen következménye pedig az, hogy a katolikus egyházi javak saecularisáltassanak. Akarja-e ezt a *Wekerle*-kormány? Ha nem akarja, hát ne tetszelegjen az 1848. XX. intencióival.

Nemhogy akarná, sőt inkább mindenben kére dolgozik annak a folyamatban levő clericalis actiónak, mely éppen azt vette célba, hogy minden áron, minden nemű eszközökkel körülbástyázza a clerus tényleges hatalmi állását, minél több akadályokat gördítsen a saecularisatio elébe, azaz lehetetlenné tegye az 1848. XX. t.-c. megvalósítását. S erre nézve érdekes adatokat hallottam most Pesten egy nagy tekintélyű jogtudóstól, kinek módjában volt betekinteni abba a boszorkánykonyhába, melyben a nagy szabadelvű egyházpolitikai reformot kotyvasztották. Miért hozták be szerinte a zsidó vallás recepciójáról szóló törvényjavaslatot, hiszen erre a kimondandó általános vallásszabadság mellett nem volt szükség. Csak azért, hogy ezzel is megnehezítsék az 1848. XX. t.-c. végrehajtását. Arra még lehetne plausibilis okot találni, hogy a protestánsoknak ki kell adni a maguk részét azon javakból, melyeket a magyar királyok a *keresztényen* vallás fentartására, a közoktatásra és jótékonyagra adtak; de az 1848-iki törvény a bevett vallásokról szól s nem támadna-e homéri kacaj és absurdumkiáltás országszerte, ha majd a szegény zsidók is eljőnnének a zsákot tartani, hogy a papi javakból kikapják jogos illetményöket?!...

S mit mondjunk Wekerlének s utána Szilágyinak azon biztatására, hogy ők készek lesznek nemcsak budget útján, hanem rendes törvény útján biztosítani számunkra az államsegélyt? Mutasson Szilágyi olyan törvényt, akár a hazai, akár a külföldi codexekben, mely által akár egyesek, akár testületek számára pénzbeli dotatio van megállapítva. Hiszen még az uralkodó civillistáját is időről-időre, vagy az uralkodó éltefogytaig szokta a törvényhozás megállapítani; törvény által megállapított királyi kárta nem létezik. Ha fel akar bennünket az állam boldogítani, vagy tegye állami hivatalnokokká egyházi embereinket, vagy adjon ki végkielégítésül egy megfelelő kerek összeget vagy birtokot; de évről-évre megszavazandó s az esetleges majoritások tetszésétől függő dotatióra nem alapíthatunk egyetlen tőke-segélyt vagy missiót sem úgy, hogy az alapítás a soliditás kellékeinek megfelelően.

És hát tudjuk-e micsoda feltételekhez lesz kötve az a nagyobb államsegély? Vajjon nem fogja-e az állam azt mondani a népdallal: „megveszem a szegénységet tőled, de add ide érte szeretődöt?” Most a 100,000 frthoz nem kötöttek feltételeket, egyenesen a közalapra adták, melylyel kizárólag magunk rendelkezünk; adták a nélkül, hogy tőlünk bármily elszámolást követeltek volna. Hát igen; ezt az aránylag csekély összeget ide lehetett adni állami szempontból minden scrupulus nélkül; de szükséges is volt éppen így adni, mert csak így tehette meg a tőle várt

hatást, mely nem volt más, mint az, hogy nekünk protestánsoknak most az egyházpolitikai tárgyalásoknál szánkra lakatot tegyen s köztünk a reformok elfogadására kedvező hangulatot keltsen. De vajjon — így lesz-e majd ezután is — ha csakugyan következik a folytatás s ha nem mondják egyszerűen: a mór mehet?! Ha adnak, akkor valószínűleg abban a formában adják, hogy a mi lelkészi congruánk rendeztessék; említette is Wekerle, hogy csak a részünkről való szükséglet kimutatását várja. Mi gyorsan készen lehetünk a kimutatással, nekünk nem kell húsz év az összeírás módozatainak megállapítására, mint katolikus atyánkfiaiunk; de ez a congrua már animosus szó, ez az ügy aféle tengeri kígyó közéletünkben; a mi összeírásainkba és számításainkba okvetlenül be fog az állam akarni tekinteni s mikor lesz vajjon kész ezzel a betekintéssel? Ez már egymagára oly körülmény, mely nagyon lecsillapíthatja azok hevét, kik ezen égi manna után áhitoznak; őszbe csavarodhatik addig sok ifjú streberünknek üstöke, mikorára lelkészeink s esetleg püspökeink állami dotációja kézzel fogható malasztta válik. Valószínű, mondom, hogy, ha jó, a congrua formájában jó az államsegély; nevezetesen azért is, mert a mi congruánk egyengetheti útját annak, hogy az állam a katolikusok congruájához is járuljon. Mert Wekerle ehez való készségét is kijelentette. Dunába vizet. Minket talán majd felcongruáznak 600 frtig, a mi az államnak, az eddigi számítások szerint, ha jól vagyok értesülve, mintegy évi 120 ezer frtjába kerülne; a katolikus lelkészek congruája meglehet, hogy ki lesz kerekítve 1000 frtra, s majd minket fog szidni az ország adózó közönsége, mint a kiknek nyüzsgölődése volt annak szülő oka, hogy az állami költségvetés egy új jelentékeny rovattal lesz terhesebbé.

De hát a feltételek! A praecedensek megvan-nak azon intézkedésekben, melyek középiskoláink segélyezése és a néptanítók fizetésének kiegészítése tárgyában tétettek. Ezeknek nyomán alig lehet másként képzelni a dolgot, mint úgy, hogy az állam minden oly esetben, midőn a lelkészi fizetés kiegészítéséhez járul, fentartja magának a választott lelkész beerősítésének, sőt az ellene való fegyelmi eljárásnak is jogát. Képzelni is alig lehet, hogy ebben a centralizáló világban az állam a miniszteri omnipotentiának kiterjesztésére ezt a jó alkalmat elmulasztja. Ha valami, hát ez lesz kétségtelenül egyik hathatós indok az államsegély megadására, dacára annak, hogy mi már meg fogtuk tenni kötelességünket, tehát ránk többé nincs is szükség. S készletben vannak, mert már sikerrel alkalmaztattak az indokok is capacitálásunkra. Hiszen nem miattatok van rá szükség — fogják mondani — mert ti jó haza-

fiak vagytok, de nem tartjátok-e szükségesnek, épen mint jó hazafiak, hogy az oláhokat, ráczo-
kat, tótokat ezen az úton is ellenőrizhessük? Az
állam pénzén tartunk árulókat? S hát azt, mint
protestánsok nem tartjátok célszerűnek, hogy a
congruás alpapságra és hecc-káplánokra az állami
ellenőrzést kiterjeszszük? De számotokra külön-
leges törvényt nem lehet hozni, titeket úgy se
feriál, miért ne egyezhetnétek hát bele egy megfe-
lelő törvénynek hozatalába?!

Elmondottam lényegében mindezt a konvent-
ben, rövidebben, a helyhez alkalmazkodva és
holmi „maszlag“, meg „mézes madzag“ stb. par-
lamentáris kifejezések nélkül, milyenekkel a „Pesti
Napló“ referádája beszédemet megspékelni szíves
volt. Nem tulajdonítom távolról sem felszólalásom-
nak, de annyi tény, hogy a konvent — igen böl-
csen — tartózkodó állást foglalt, az állam-
segélylyel való kecsegtetésekkel szemben.

Távolról sem oly perfect dolog még az a
nagyobb szabású állami segély, milyenek Fejes
István hiszi és hirdeti, midőn egész positivitás-
sal állítja utolsó cikkében, hogy „a kormány az
1848-diki törvény alapján kívánja támogatni a pro-
testáns egyházat.“ Az, hogy a kormány az 1848.
törvényt tartja irányadónak, humbug és semmi
más. Lelke rajta! De szabad-e nekünk magunk-
nak is belemenni ily humbug világgá bocsátásába?
Az egész államsegély még általában el is marad-
hat, minden valószínűség szerint elhúzódhatik s
elcipelődhetik, jelentéktelen csekélységre zsugo-
rodhatik össze s köthetnek ehez is oly koloncot,
hogy az egésztől magunk visszariadunk. Jó lesz
meggondolni a dolognak elejét, hátulját.

Lejtőre állítottak bennünket már is, melyen
nem lesz többé könnyű a megállapodás. Egy kis
készpénzzel és további biztatással kieszközölték
azt, hogy az egyházpolitikai kérdések tárgya-
lásának egész ideje alatt hallgattunk, most majd
ugyanazon biztatással ki fogják eszközölni azt,
hogy mi a kormánynak feltétlenül engedelmes
támogatói és mamelukjai legyünk; kiviszik azt,
hogy egy kis anyagi haszonért feláldozzuk drá-
gán szerzett erkölcsi reputációnknak tőkéjét, mert
a protestáns kérdés egyszerűen pénzkérdés lesz; az
már jó részben e pillanatban is. Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Közügyünk állapota a legújabb mi-
niszteri jelentés szerint.

II. Középiskolák.

(Folytatás.)

Középiskoláink tanulói, *vallásukat tekintve*, követke-
zőleg oszlottak meg: Róm. kath. volt 20,364, a tanu-
lónak 44,4%-a, izraelita 9494 (20,7%), ev. ref. vallású

6454 (14,1%), ág. evang. 4655 (10,1%), gör. keleti 2433
(5,3%), gör. kath. 2110 (4,6%), unitárius 341 (0,8%).
A 6454 ev. ref. vallású tanuló közül a hitfelekezetünk
által fentartott gimnáziumokba jár 4221, állami isko-
lába 851, kath. és községibe 770, ágost. evang. közép-
iskolákba 557, s az unitáriusokhoz 55. Ev. ref. gimná-
ziumainkban tanult 1031 róm. kath., 958 izraelita, 389
ág. evangélikus, 152 gör. keleti, 120 gör. kath. és 32
unitárius. Ev. ref. vallású tanulóink, mint az adatok
mutatják, a reáliskolák iránt nem érdeklődnek kellőleg,
mert míg a gimnáziumokban 5951 ev. ref. ifjú tanult,
addig a reáliskolákban csak 503.

A szülők társadalmi állását tekintve, középiskoláink-
ban tanult önálló földbirtokos és bérlő gyermeke a
növendékeknek 17,7%, iparosé és kereskedőé 29,8%,
köztisztviselőé 15%; magán és társulati tisztviselőé
5,9% s más értelmiséghez tartozóé 17,6%. A reálisko-
lákat legnagyobb számmal a kisiparosok, és kiskeres-
kedők gyermekei keresik fel. A földbirtokos, valamint
az ugynevezett értelmiségi osztály, aránylag legna-
gyobb számmal az ev. ref. gimnáziumokat kereste fel,
mert ezekben a tanuló ifjúságnak majdnem fele ebből
a két osztályból került ki.

Középiskolai szorgalmát s magaviseletét
is érdekesen világítja meg a miniszter jelentése. Fel-
tűnő, hogy tanulóink között 3975 növendék volt olyan,
a ki igazolatlanul tanórát mulasztott, s mulasztásainak
száma a múlt évben is 15,240 órára ment, s ezeknek
a mulasztásoknak több mint $\frac{1}{3}$ része ev. ref. gimná-
ziumaink tanulóira esik. Tanulóink magaviseletével már
inkább meglehetünk elégedve, mert 44,959 nyilvános
tanulónk 70,8% jó, 27,6% szabályszerű, 1,6% ke-
vésbé szabályszerű magaviseletű volt, s legalább a hi-
vatalos adatok szerint a gimn. növendékek magaviselete
ellen kevesebb kifogás volt, mint a reáliskolák tanuló-
i ellen. Legtöbb jó magaviseletű ifjú az ev. ref. és ág. ev.
gimnáziumokban volt (77,9%), a mi a minisztert ez al-
kalommal is arra a következtetésre indította, hogy
czek az intézetek nagyon enyhény ítélik meg a tanulók
magaviseletét, s hogy következtetésének meg is van
az alapja, annak bizonyítására hivatkozik a sárospata-
taki ev. ref. főgimnáziumra, kimutatván hogy ebben
csak 2 növendéknek nem volt jó magaviseletű jegye.
pedig az igazgató jelentése szerint 83 bejegyzett fegyelmi
esett fordult elő és 142 ifjú igazolatlanul mulasztott
tanórát. Még feltűnőbb a kun-szent-miklósi gimnázium,
melyben minden tanuló jó magaviseletű volt. Együttal
rámutatt azokra az intézeteinkre is, melyekben már szigo-
rubban ítélik meg a tanulók magaviseletét. Ilyennek tartja
a budapesti és a debreceni ev. ref. főgimnáziumot, mert az
előbbiben 454 tanuló közül, csak 298-at, az utóbbiban pe-
dig 588 közül 400-at talált a tanári kar jó magaviseletűnek.
A tanulók előmenetelét feltűntető táblázat szerint minden
tantárgyból jeles osztályzatot érdemelt a növendékek
6,8%-a, legalább jót 18%, elégségest 52,8%, egy tárgy-
ból bukott 10,6%, két tárgyból 4,3% és többől 6,7%.
Ev. ref. gimnáziumainkban a % -ot mutató szám minden
rovatnál túl haladja az átlagot, csak az elégségeseknél
esik le 49,4%-ra és az egy tantárgyból buktaknál
9,4%-ra. Legtöbben a mi tanulóink közül buktak meg.

Érettségi vizsgálatra 97 gimnáziumban 2271, a 24
reáliskolában 307 tanuló jelentkezett. Ezek közül szó-
beli vizsgára bocsáttatott 2156 gimnáziumai és 298 reál-
iskolai végzett növendék. A vizsgát tett ifjak közül je-
lesen érett volt 13,6%, jól érett 27,2%, egyszerűen
érett 44,1%, javító vizsgára utasított 11,8% s ismétlő
vizsgára 3,3%. A reáliskolai tanulóknak nagyobb % -a
(85%) felelt meg a kívánalmaknak, mint a gimnáziumi

tanulóké (79·9%). Aránylag legtöbb ifjú bukott el az állam vezetése alatt álló intézetekben (24%), aztán az ev. ref. gimnáziumokban (20·4%) s legkevesebb az állami iskolákban (13·4%).

Középiskoláinkba összesen 3207 tanár és tanító működött, 85-tel több mint az előbbi évben. Ezek közül rendes tanár volt 1758. Ev. ref. gimnáziumainkban 451 tanerő működött s ezek közül 230 volt rendes és 41 helyettes tanár s összesen 178-nak volt állami oklevele, 98 az államkormány által oklevél nélkül rendes tanárnak ismertetett el.

Megemlíthjük, hogy középiskoláink összes vagyona 26 millió 400 ezer frtra tehető, melyből az ev. ref. iskoláké 8 millió frt; bevétele az 189³/₃ évben 4 millió 643 ezer frt, kiadása pedig 5 millió 473 ezer frt volt. Ev. ref. gimnáziumaink kiadása 1 millió 53 frtra van kimutatva. Felvételi és tandíjakból befolyt 880 ezer frt s ebből 120 ezer az ev. ref. iskolákra esett.

Ezek azok a főbb adatok, melyeket középiskoláinkról a miniszteri jelentésből felemlíteni méltónak tartottam.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.*

A hét osztályú iskola, melynek tervezetét »Scholae pansophicae delineatio« címen, a Rákóczy Zsigmond óhajására készítette el Comenius, a körülmények kedvezőtlen alakulása miatt, nem létesíthetett Sárospatakon. Maga Comenius sem ringatta magát abban a reménységben, hogy mind a hét osztály egyhamar felállítható lesz. A nagyszabású terv létesítésének az volt a legnagyobb akadály, hogy nem voltak még készen azok a tankönyvek, melyek az osztályonként gondosan kiválasztott tananyagnak módszeres feldolgozása folytán, a régítől egészen elűtő rendszer előnyeit feltűntethették és sikerét első sorban biztosíthatták volna. Ezt érezte Comenius is, midőn a »scholae pansophicae delineatio« című művéhez csatolt »deliberatio«-ban őszintén bevallja, hogy az új rendszernek megfelelő tankönyvek előállítására rendkívül nagy munka, melyet egy ember nem végezhet el, különösen ő, a ki hajlott koránál fogva már a sír szélén áll; azt azonban kilátásba helyezi, hogy husz évi tanulmányai és anyaggyűjtései alapján az alsó osztályok számára való tankönyveket egyik vagy másik tudós ember segítségével elkészítheti, a folytatást, a tovább fejlesztést utódaira és tanítványaira bizza. Ezért mindenképp előtérbe a három alsó osztály felállítását s az idevágó tankönyvek elkészítését sürgette,¹ hogy a toronyépítés ne a tetővel, hanem az alappal kezdődjék. A három alsó latin osztály felállítását kívánta a közönség is, különösen a nemesi osztály, melynek érdekében állott, hogy az alsóbb osztályokban tanuló gyermekei minél hamarabb az új rendszer szerint tanulhassák a latin nyelvet.² Ez a terv a Zsigmond herceg helyeslésével is találkozván, 1651. jun. 28-án nyújtotta be neki Comenius »Scholae latinae tribus

classibus divisae delineatio« című művét, mely a három latin osztály (vestibularis, janualis, atrialis) részletes leírását foglalja magában. E becses értekezés a herceghez intézett rövid előbeszédén kívül, melyben akkori foglalkozásáról ad számot, három részből áll. Az elsőben a három latin osztály célját fejt ki, a másodikban a már készülő tankönyveket ismerteti, a harmadikban a tankönyvek módszeres használatáról szól.³ Comenius a három osztályt sem akarta addig felállítani, míg az oda tartozó tankönyvek el nem készülnek, mert úgy volt meggyőződve, hogy tankönyvek nélkül kockára teszi az ügyet s mindjárt kezdetben kétséget támaszt a siker felől; de meghallgatásra nem találván, akarátja ellenére is hozzá kellett fognia a szervezkedéshez. Az első, vagy vestibularis osztályt 1651. febr. 13-án nyitotta meg egy »az igazi módszer dícséretéről« szóló beszéddel⁴, melyben a hitregei labyrinthus alapján előadja, hogy a sokféle tudományokkal s azoknak, különösen a latin nyelv tanításának módjával, veszélyes tömkelegbe jutottunk, melyből Theseusként másképp ki nem szabadulhatunk, hacsak az Ariadne fonalát kezünkbe nem vesszük, vagyis, ha az új módszert nem alkalmazzuk. Egy hónap múlva márc. 14-én a második vagy janualis osztályt is felállította. Megnyitó beszédében a »dolgok pontos megnevezésének hasznáról«⁵ értekezett, kifejtve, hogy fogalmainkat az által teszszük világosokká és határozottakká, ha a szavaknak alapjául szolgáló tárgyakat igazi lényegök szerint megismerjük és nem pusztán szavakat tanulunk szajkó módra, hanem magokat a tárgyakat is, minden oldalú megvizsgálás után párhuzamosan megérteni igyekszünk. E beszéd a régi tan módszer híveit akarta felvilágosítani, meggyőzni, a kiknek nem fért a fejökbe, hogy a gyermekeknek miért kellene a tárgyakat oly pontosan érteniük s miért kellene azokkal oly fárasztó és kínzó munkát végezni, mely csak egy bölcsészről telhetik ki. A harmadik vagy atrialis osztályt több rendbeli gátló körülmények, különösen családi bajai és betegsége miatt csak 1652 jan. 10-én nyithatta meg. Ez alkalommal is egy csinos beszédet tartott⁶, melyben általában a szépnek mindenféle nyilvánulásait a természetben, és művészetben, tudományban s cselekedetben ajánlja ugyan, de különösen mégis a szép előadás becsét s az ékesen szólás előnyeit emeli ki, mert voltak, a kik azt hirdették, hogy ők nem akarnak Cicerók lenni.

Az 1652-ik év végére elkészültek a tervezett tankönyvek is,⁷ melyeknek szerkesztésében, a mennyiben azokat a magyarnyelvhez kellett alkalmazni, részt vettek: Tolnai D. János, az iskola igazgatója, Szőlősi János, a theologia és bölcsészet tanára, néhány kiválóbb akadémiai tanuló. Az átnézést Szilágyi Benjámin István, akkor mar s.-a.-ujhelyi lelkész vállalta magára, a ki Comenius új módszerét, ennek Magyarországra való jövétele előtt is ismerte és a »Janua«-t váradi tanár (1643—45.) korában 1643-ban magyarnyelven kiadta⁸. E három könyv úgy van szerkesztve, hogy a latinnyelvnek, mint az akkori tudomány egyetemes közegének ismeretébe könnyű, természetes és rövid uton vezetessék be a tanuló, hogy a bölcsesség fiai ne csak beszélni tanuljanak

³ L. Primitiae laborum 54—83. l.

⁴ Methodi verae encomia. L. Primitiae laborum 89—95. l.

⁵ De utilitate accuratae rerum nomenclaturae. L. Primitiae laborum 95—100 l.

⁶ De elegantia elegantiarum studio: I. Primitiae laborum. 100—108 l.

⁷ 1. Eruditionis scholasticae pars I. Vestibulum rerum et lingvarum fundamenta exhibens. Patakinæ 1652. 2. Eruditionis scholasticae pars II. Ianua. Patakinæ 1652. 3. Eruditionis scholasticae pars III. Atrium. Rerum et lingvarum ornamenta exhibens. Patakinæ. 1652.

⁸ L. a »Schola latina« előbeszédjét a Primitiae laborum 56. lapján. Szabó Károly R. M. K. II. k.

* E közlemény kiegészíti és befejezi ama tanulmányt mely a »Sárospataki Lapok« 1892-iki évfolyamának 14—17. és 20. számaiban jelent meg.

¹ L. Scholae pansophicae delineatio. Paedagog Bibliothek. XI. B. 196 és 200 l.

² L. Primitiae laborum. etc. 55. 56. l.

meg latinúl, hanem a jelesebb írók kincses tárházát is felnyithassák s azoknak tartalmi és alaki szépségeiben gyönyörködhessenek. Ily célból a nyelvi szempont mellett mindenik fokon főszűly van fektetve a hasznos és szükséges ismeretek elsajátítására, sőt a módszer lényege éppen abban áll, hogy egyetlenegy szót sem tanul meg addig a gyermek, míg a tárgyat szemléltetés, leírás vagy magyarázat által meg nem értette s arról világos, határozott fogalmat nem szerzett magának. E kettős célra való tekintetből, mindenik osztálykönyv három-három részből áll, nevezetesen: 1. a szövegből, mely az ember ismeretköréből felöleli mindazon tárgyakat, melyek az Istenhez, emberhez és a természethez való viszonyunkban becsürel bírnak, hasznosak és szükségesek; 2. szótárból, mely a szövegben előforduló tárgyak neveit betűrendben foglalja magában; végre 3. nyelvtanból. Mindenik rész anyaga, a mint osztályról-osztályra feljebb haladunk, a szerint fokról-fokra, bővebb tárgyalásban részesül. Míg a vestibularis (grammaticai) osztály ismeretkörünknek csak kevés főtárgyaira, azoknak nevére és tulajdonságaira s a megfelelő nyelvtani elemekre szorítkozik egyszerű mondatok használata mellett, addig a janualis (syntactikai) osztály a tárgyaknak teljesebb sorozatát adja mindenféle mondatszerkezetben, de egyszerű irányban, mindenféle nyelvtani és szófüzési szabályoknak begyakorlása mellett; végre az atrialis (rhetorikai) osztály a janualis szöveg tartalmi és alaki változtatásai folytán a szép írány kellékeivel foglalkozik, mi közben a növendékek nem csak az isten, ember és természetvilág tárgyait fogják fel alaposabban, hanem a nyelv szellemébe is mélyebben hatolnak s így képessé válnak a classicus írók műveinek élvezésére, önmunkásság kifejtésére. Mind a három könyv előbeszédjében módszeres utasítások foglaltatnak az osztálytanítók számára, kik azokból a tananyag tárgyalási sorrendjére, a tanmenetre nézve is tájékozást szerezhetnek. A vestibularis osztály első tanítója Tolnai S. István (később szikszói tanító), a janualis osztályé Kaposi Pál (1652-ben főiskolai szénior, azután szatmár-németi tanító), az atrialis osztályé Ecsedi János (1655-ben főiskolai szénior, azután b.-keresztúri tanító) volt.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.

A felhalmozódott teendők miatt, április 26-án, két ülést tartott a konvent délelőtt és délután.

Az előbbi, napirend előtt, egy érdekes közbevetéssel vette kezdetét. A „Pesti Napló“ nevezetesen hó-bortos dolgokat írt Kovács Albertről és Mocsáry Lajosról az előbbi napon, az államsegély alkalmából, tett nyilatkozataikkal összeköttetésben. A nevezett lap azt adta Kovács Albert szájába, hogy a kormány azért adta az államsegélyt a protestánsoknak, mert jól viselték magukat az egyházpolitikai kérdésekben; Mocsáry Lajosról pedig azt állította, hogy mézes madzagnak nevezte az államsegélyt. Mindkét konventi tag méltán visszautasította a szándékos ferdítést s bár a konvent, természetesen, hivatalosan semmitsem tehetett a hírlapírás ilyenmő visszaélései ellen, egyhangú felháborodással fogadta a lelkiismeretlen tudósítók eljárását.

A lelkeszi gyám-intézet alapszabály-tervezete vétetett ezután tárgyalás alá. Mindjárt az első szakasznál azon

nevezetes változtatás fogadtatott el, hogy a tervezet gyám-intézetbe a theológiai tanárok is beléphetnek, ha a kiszabott illetőségeket vagy magok, vagy az egyházkerületek fogják fizetni. Egyébiránt az egész tervezettel itt foglalkoznom még egészen idő előtti dolog volna, azon oknál fogva, mert az egész tervezet közöltetni fog az egyházmegyékkel és egyházkerületekkel s azt hiszem, hogy lapunknak alkalmá lesz azt megvitatás végett, egész terjedelmében közölni.*

A közigazgatási-bizottság előadója részletesen ismertette ezek után az egyházkerületeknek észrevételeit az egyetemes egyházi leltárra vonatkozólag, egyszersmind célszerű javaslatokat tett az átalakítást illetőleg. Ezek egyhangúlag elfogadtatván, a leltár azok szerint fog elkészíttetni és alkalmazás végett az egyházaknak megküldetni.

Az iskolai-bizottság előterjesztése során, tárgyalás alá vétetett az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsának, *mult évi szeptember hó 12 én* tartott ülésében kelt felterjesztése, amelyben előadja, hogy a nagyenyedi főiskola gimnáziumában régibb idő óta fennálló gyakorlat szerint, a gimnázium első osztályába, az ujonnan jelentkező növendékek felvételi vizsga mellett vétetnek fel, különösen azon ok miatt, mert ez képezi alapját és megítélő mértékét annak, hogy a felvett növendékek mily arányban részesíthetők azon különféle jótéteményekben, a melyeket az intézet adni szokott növendékeinek s amely jótéteményekért a felvett növendékek, alig egynehánynak kivételével, rendszeren folyamodni is szoktak. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium, tankerületi főigazgatója által, tudomására jutván ez eljárásnak, ismételt felvilágosítás után is eltöltötte leirata által e felvételi vizsgák alkalmazását, hivatkozván arra, hogy az ellenkezik az 1883. évi XXX. t.-cikk 10. szakaszának rendelkezésével, a melynek értelmében „a gimnázium első osztályába csak oly növendékek vétetnek fel, kik vagy arról, hogy a népiskolai négy alsó osztályt jó sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képességgel bírnak.“

A vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak ezen értesítése alkalmából, az erdélyi egyházkerület igazgatótanácsa, fentebb említett felterjesztésében arra kéri az egyetemes konventet, méltóztassék a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál kieszközölni, hogy a nagy-enyedi kollégium előjárósága az együtt lakásra, internátusra és jótéteményekért kérelmező első osztályú gimnáziumi tanulók felvételénél, az illető tanulók anyagi és szellemi érdekeinek szem előtt tartásával, úgy mint eddig tette, jövőre is szabadon intézkedhessék.

Egyetemes konventünk az előforduló eset alkalmából abban a nézetben van, hogy a gimnáziumi első osztályba való felvételt attól, a ki a törvényben kívánt népiskolai bizonyítványt előmutatja, megtagadni nem lehet, s éppen ezért feliratilag felvilágosítani határozta a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy a ref. egyházaknak eszébe sem jut a törvényiránti engedelmséget megtagadni, azonban tanintézeink előjáróságai ne akadályoztassanak abban, hogy azoktól a kik már felvétettek, annak megítélése céljából, hogy az általuk kért valamely iskolai jótéteményre érdemesek-e, bizonyos vizsgát kívánhassanak.

Ugyan ezen iskolai bizottság jelentése alapján tárgyalás alá vétetett, a tiszáninneni egyházkerületnek, mult évi április hó 25—27 napjain tartott közgyűléséből felterjesztett azon kérelme, a mely szerint keresse meg konventünk a nméltóságú vallás- és közoktatásügyi

* Közölni és bíráltni fogjuk.

Szerk.

minisztériumot azíránt, hogy változtassa meg a népiskolai tanítók nyugdíjazásának kérdése megoldása alkalmából, a nyugdíj illeték megállapításánál tett azon megkülönböztetést, a mely szerint a kántori és tanítói fizetés, külön címen, két részre szokott osztatni és nyugdíj-alapul csupán csak a tanítói fizetés címen feltüntetett összeg fogadtatván el, ez által tanítóinkra, a nyugdíjazás alkalmazásakor, igen jelentékeny hátrány származik.

Egyetemes konventünk, elfogadván az iskolai bizottság javaslatát, felvilágosítani határozta a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy miután ev. ref. egyházunkban külön énekvezérek csak igen kevés helyeken vannak és a tanítói hivatallal és kötelességekkel általában a legtöbb egyházban össze van kötve a kántorság is, a nélkül, hogy ezért külön díj fizetnék, éppen erre való tekintetből felkérik a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium, hogy a nyugdíj illeték megállapításánál, kivéve a stólaris jövedelmet, ne különítse el a tanítói díj-levelekben a kántori fizetést, a mely tényleg, a tanítói hivataloknál külön nem is létezik s a mely ketté-választás, éppen ezen oknál fogva, nem is történhetik meg tanítóink nyugdíj-illetékének megcsónkítása nélkül.

A tiszántúli egyházkerület, múlt évi október hó 28. és következő napjain tartott közgyűlésének egyik jegyzőkönyvi felterjesztésében, rámutatván azon zavarokra és a tanítást hátráltató eredményekre, a melyek származnak abból, hogy a tanárok változásának, az erre nézve szükséges előleges lemondás bejelentésének ideje, kötelező intézkedések által rendszabályozva nincs: indítványozza, hogy mondja ki s határozza el egyetemes konventünk valamennyi ev. ref. tanintézetet kötelezőleg, hogy a tanárválasztások mindenütt, lehetőleg a tanév vége előtt két hónappal, minden esetre pedig oly időben ejtessenek meg, hogy a megválasztott tanárok előbbi állomásukról való lemondásukat a tanév vége előtt bejelenthessék. Mondassék ki ebből kifolyólag egyszersmind az is, hogy már valamely tanintézetnél alkalmazásban levő tanár, akár rendes, akár ideiglenes jellegű legyen is az, csak abban az esetben bocsáttatik el állásából, ha lemondását az illető előjárásnak a tanév végéig bejelentette. E mellett keresse meg a konvent a testvér ágostai evangélikus egyház egyetemes gyűlését hasonló tartalmu szabályzatnak a maga hatáskörében leendő alkotására és végre, hívja fel a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter urat is, alkalmilag, egy — a tanév közben való tanárváltozások szabályozása végett — országosan kötelező rendelet kibocsátására.

Egyetemes konventünk, bármennyire ismeri is a zavarokat és hátrányokat, a melyek a nem kellő időben történő tanári felmondásokból és változásokból az illető tanintézetekben beállhatnak, az indítványban foglalt megszűbb menő s minden körülmények közt kötelező, általános rendszabály meghozatalát, ez időszert meg, több ok miatt nem tartja lehetségesnek és a gyakorlatban kivihetőnek, sőt szükségesnek. Szükségesnek azért nem, mert hiszen minden iskolafentartó testületnek és előjárásnak megvan azon belkörü joga, hogy már a tanárok beállításakor, sőt esetleg a pályázatok kihirdetésekor megszabja a hivatalban maradás vagy a felmondás és változtatás feltételeit, a melyeknek szigorú megtartása aztán, ily előleges elkötelezés mellett, kedvezőbb tanári helyek kínálózó alkalmá esetében sem lehet senkire nézve sem sérelmes. És éppen azért, mert az egyes visszaélések ily intézkedés által megakadályozhatók, egyetemes konventünk abban a nézetben van, hogy ezen ügyet részleteiben és minden viszonyok

között szabályozó intézkedésekre különösen akkor jó el az idő, a midőn a tanári fizetéseket illetőleg mindenütt elég lesz téve legalább is annak a kíváncsúnak, a melyet iskolai törvényeink, mint legmérsékeltőbb célt tűznek ki. Ennek lehető megvalósítását megelőzőleg, a végleges intézkedés, többször csak zavart idézne elő s részben, a sok esetben önzetlen tanári törekvésnek is útját állhatná.

Révész Kálmán, kassai lelkész, konventünk egyházi elnökéhez intézett levelében előadván, hogy a kassai császári és királyi katonai alreál iskolában tanuló ev. ref. vallású növendékek még mai napig sem részesülnek semminemű vallásos oktatásban; dacára annak, hogy ez, mint vallássérelmi ügy, a tiszáninnyi egyházkerület által, még 1885. évben tartott közgyűlése 98-ik számú jegyzőkönyvi pontjában terjesztett fel s konventünk 1889. évi ülésének 53. pontja értelmében, mint ilyen vallássérelmi ügy terjesztett fel a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz is, minthogy azonban innen mindez ideig semmi válasz sem érkezett, megsürgettetni kérte a nevezett minisztériumot ez ügyben való intézkedésre.

A mennyiben egyetemes konventünk, a kassai császári és királyi katonai alreáliskola ev. ref. vallású növendékek vallásos oktatása tárgyában, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz csakugyan felírt s azóta vezetett üléseinek jegyzőkönyveiben a válaszról említés sehol sem tétetik, konventünk felkérte az elnökséget, hogy ez ügyben a választ és a kíváncsú intézkedést a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál megsürgetni szíveskedjék.

A dunántúli egyházkerület 1893. évi szeptember hó 20-ik s több napjain tartott közgyűlésének 106. számú jegyzőkönyvi pontjában arra kérte az egyetemes konventet, hogy hasson oda, hogy azon 15 kr fizetése alól, a melyet az országos tanítói nyugdíjintézet pénztárába tartoznak fizetni minden iskolába járó gyermek után, az iskolafentartó hatóságok mentessenek fel.

Minthogy a tanítók országos nyugdíjintézményénél, ev. ref. egyházunk egyetemének is, már csak a méltányosság elvénél fogva is meg kell hoznia a maga lehető áldozatait s minthogy a dunántúli egyházkerületről kért fizetés alól való felmentés tetemesen megzavarná a nyugdíjazás módozatainak megalapítása végett tett számításokat s minthogy itt elvégre sem oly összegről van szó, a melynek terhe még az iskolákra is káros hatású lenne, konventünk ez irányban való intézkedésnek helyét nem látja.

Dávid Lajos, szentlászlói, Csépan János, m. rétfalvi és Csete Ambrus, haraszi ref. tanítók, a dunamelléki püspöki hivatalhoz intézett levelökben előadják, hogy ők különböző években pályázat útján jutottak a dunamelléki egyházkerület szlavoniai területén fekvő ref. egyházak felekezeti népiskolaiba tanítókúl. Itt azon tapasztalatra jutottak, hogy mivel Magyarország területéről eltávoztak, a magyarországi tanítói nyugdíj-intézetnek megszűntek tagjai lenni; a horvátországi tanítói nyugdíj-intézetbe való felvételük iránti kérelmet pedig a horvát-kormány azon indokolással utasította el, hogy a horvátországi tanítói nyugdíj-intézetbe felekezeti iskolák tanítói fel nem vétetnek. Ily helyzetükben arra kéri tehát a dunamelléki egyházkerület püspökét, hogy terjessze fel kérvényüket a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, a melyben a magyarországi tanítói nyugdíjintézetben való megmaradásukért esedeznek.

Minthogy e kérvény az egyházkerület püspökéhez adatott be s az illetőknek a minisztériumhoz intézendő

flyamodványa nem is mellékelte, ez úgy, lehetó elintézés végett, a dunamelléki egyházkerület püspökéhez tetétt vissza.

Az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsa felterjesztette, folyó évi április hó 22-én tartott ülésének jegyzőkönyvi pontját, a melyben részletesen előadja mindazon előleges intézkedéseket és határozatokat, a melyeket tett az igazgató-tanács a Kolozsváron felállítandó theologiai fakultás életbeléptetése céljából s egyszersmind mellékel azon előterjesztést is, a melyeket a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz nyújtott be abból a célból, hogy a felállítandó theologiai fakultásnak a kolozsvári egyetemmel leendő kapcsolata kieszköztessék s az e részben szükséges kölcsönös feltételek megállapíttassanak, tisztelettel kérvén a főtiszteletű konventet, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz e tárgyban tett előterjesztésének, illetőleg kérelmének kedvező elintézését, a konvent elnökségének hathatós befolyásával kieszköztölni és az egyházkerület közgyűlésének óhajtásához képest, a theologiai fakultásnak 1895. évi szeptember havában, annak idején megállapítandó napon leendő megnyitási ünnepélyén résztvenni, esetleg az egyetemes konvent ülésének azon alkalomra Kolozsvártt leendő megtartását elhatározni méltóztassék.

Egyetemes konventünk, örömmel véve tudomásul az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek a theologia fakultás közeli felállítása végett tett intézkedéseit, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz intézendő ajánló feliratával fogja támogatni az erdélyi igazgató-tanácsnak az egyetemmel leendő kapcsolat tárgyában benyújtott előterjesztését; az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsát pedig felhívja arra, hogy minden, ezen úgy fejlődésében előkerülő fontosabb mozzanatról, a kapcsolat létesítése végett szükséges feltételekről, idejében értesítse konventünket.

A fakultás megnyitási ünnepélyére való meghívást midőn a konvent köszönettel fogadja, az azon alkalomra esetleg ott tartandó konventi ülésre vonatkozólag, más alkalommal, a körülményekhez képest fog intézkedni.

Érdekelni fogja talán olvasóinkat s különösen azokat, akik a tanügygyel közelebről foglalkoznak, ha ide iktatjuk azokat a kívánságokat, amelyeket az erdélyi igazgatótanács a kapcsolat érdekében kíván.

„1. Theologiai karunknak egyházi törvényeink szabályai szoros szemelött tartásával felveendő hallgatói, kiknek felvétele a gimnázium végzettsége s érettségi vizsgálat alapján, tehát ugyanazon feltételek alatt történik, mint a tudományegyetemekre általában, a királyi egyetem rendes hallgatói sorába léphessenek s vétesse nek föl és ugyanazokkal a jogokkal élhessenek s ugyanazon előnyökben részesülhessenek, mint az egyetem többi karainak rendes hallgatói, jelesen, hogy az egyetemi egyéb előadásokat is, mint rendesek hallgathassák s esetleg állami és egyéb ösztöndíjakban is érdemességök s az azokra nézve fennálló szabályok szerint részesíttethessenek.

2. A tantárgyak hallgatására nézve, a szorosan theologiai tantárgyakat, jelesen hit- és erkölctant, a bibliai nyelveket, a szentíratok ismeretét és magyarázatát, a gyakorlati lelkészet minden ágát, az egyetemes és protestáns, valamint a magyar egyháztörténetet és a protestáns különleges egyházjogot saját tanáraiktól s theologiai intézetünk tantermeiben hallgatván, a theologiai tanfolyamot kiegészítő egyéb tanulmányokat jelesen a klasszikai és modern s hasonló nyelvészeti, bölcsészeti,

történelmi, paedagógiai tantárgyakat s esetleg az egyetemes és különös egyházjogot is a kir. egyetem tanáraitól, mint rendes hallgatók hallgathassák.

3. Kívánatosnak, sőt szükségesnek tartjuk s állami szempontból is megengedhetőnek véljük, hogy mint theologiai karral bíró minden külföldi egyetemen s legközelebb a protestáns theologiai karral kapcsolatban álló bécsi cs. és kir. egyetemen is van, theologiai karunk kapcsolatban az illető egyetemi karokkal, azoknak hozzájárulásával s tényleges közreműködésével tudori szigorlatokat tarthasson az egyetem egyéb karaiban fennálló szigorlati szabályok s módozatok mellett; jelesen, hogy a szigorlók által kidolgozandó tudori értekezés a tisztán theologiai tárgyak mellett az általa hallgatott egyéb tárgyak tudományköréből is vétethessék, a szóbeli szigorlaton pedig a theologiai tanárok az illető egyetemi tanárokkal együtt vizsgáljanak, a szigorlat eredményét együttesen állapítsák meg s mindezek alapján az egyetem theol. tudori rangot és képesítést adhasson az arra érdemeseknek. Erre vonatkozólag a theologiai tudorság szabályzata, a theologiai kar és a kir. egyetem közreműködésével megállapíttatván, jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fölterjesztessék.”

Az államsegélyért flyamodó iskolák ügye intéztett el ezek után. Államsegélyért flyamodtak: a székeludvarhelyi, mezőtúri, zilahi, csurgói, pápai, szathmárnémetii, budapesti főgimnáziumok. 114.000 egy néhány száz forint összeg az, amit a megnevezett iskolák kérnek s amit a konvent pártolólág terjeszt fel a minisztériumhoz. Végig nézve a már segélyezettek és a segélyért most flyamodók során, ma már talán csak a debreceni és sárospataki főiskola áll e tekintetben érintetlenül, talán eszméletű intelmű is hirdette a protestáns nagy közönségnek a latin költő szavait: „*Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis.*”

Egyetemes konventünk múlt évi ülésének 53. számú jegyzőkönyvi pontjában, a tanítói hiány tárgyában elhatározta, hogy az egyházkerületek az e tekintetben szükséges adatokat, a jelen konvent idejéig szolgáltatassák be, a mely adatoknak tanulmányozására és feldolgozására a konventi iskolaügyi-bizottság kéri fel. Minthogy a feldolgozás anyagát képező adatok be nem adattak, egyetemes konventünk ismételen felhívja az egyházkerületeket, hogy azokat legkésőbb ez évi október hó elsejéig mulhatatlanul küldjék be a konvent iskolaügyi-bizottságának elnökéhez, Szász Károly püspök úrhoz, hogy így a nevezett iskolai-bizottság azokat tanulmányozván, erre vonatkozólag ez évi novemberben tartandó rendkívüli konventünk elé felterjeszthesse munkálatát.

A legközelebb tartott zsinat, 753. számú jegyzőkönyvi pontjában, a konventet híván fel a felsőbb oktatásügyének országos törvény által történő rendezésének szorgalmazására: jelen egyetemes konventünk ez ügynek felvételét azért nem látja célszerűnek és üdvösnek, mert a mint köztudomású dolog, épen mostanában beható tárgyalások folynak az országos közoktatásügyi-tanácsban a középiskolák ujra való szervezése tárgyában, sőt a jogi szakoktatás is egészen új átalakítás küszöbén áll, a melyek által maga az államkormány megtette a kezdeményező lépéseket a felsőbb oktatásügy rendezésére. Épen ezekre való tekintetből, az ügyet folytonosan figyelemmel kísérvén, az egyetemes konvent bevárándónak tartja a további fejleményeket.

Április 27-én, az előző napi ülések jegyzőkönyveinek hitelesítése után, csak egynehány jelentéktlenebb ügy intéztett el.

Igy nevezetesen első sorban az új egyházi törvényeknek a konventre vonatkozó szakaszai nézettek át s azokra vontkozólag hozattak határozatok. Az egyházkerületek felhívatnak, hogy a konventi képviselőket őszi gyűlésükön válaszsák meg, noha mandátumok csak a jövő polgári évben lép érvénybe s az ez évi november hónapban tartandó rendkívüli konventen még a mostani tagok fogják képviselni az egyházkerületeket. A konvent dologi költségeinek felosztási arányára nézve, a püspökök fognak javaslatot készíteni. Az egyetemes tanügyi bizottság szervezésére nézve pedig a konvent iskolai bizottsága készít javaslatot. Elhatároztatott, hogy a konvent levéltára Debrecenbe vitetik át, s végre György Endre megbízott, hogy készítsen tervezetet egy országos református egyházi térkép előállítására.

A konvent ülését déli 12 órakor Kun Bertalan püspök imával zárta be.

Mitrovics Gyula.

IRODALOM.

* „A jövő egyháza“ című, *Görömbey Péter* által írott mű külön lenyomatban is megjelent, 3 ives csinos fűzetben s a sárospataki theol. tanárok nyugdíjintézete javára 20 kr-ért megvásárolható. Oly sok felől hangzott az elismerés szava e cikksorozatról s annyira időszzerű az egészében és részleteiben, hogy felesleges ahhoz a külön ajánló levél. A miket mond, azok felől a legtöbb lelkes és egyházszerető ember gondolkozott már, vagy legalább keresett olyan fajta gyógyszereket, a melynek e fűzetben bőven találhatók. A megindult reform-munkához okvetetlenül kitűnő segédeszközül fog ez bevállni a Ferenczy Gyula, Fejes István és a gömöriek munkálataival együtt. A kik megszerezni, vagy terjeszteni óhajtanak — az ügy és a cél érdekében — szíveskedjenek lapunk szerkesztőségét felkeresni. A szerző pedig fogadja itt is, a „Sárospataki Lapok“ forró köszönetét, hogy gondolatainak sokszorosítójává minket választott. Lássá és élvezze eszméinek győzedelmét!

* „Dogmatörténelmi mozzanatok a német hittudósok körében a 18. és 19. században“ cím alatt adott ki *Balogh Ferenc* debreceni theol. tanár egy 53 lapnyi (8°) fűzetet, a melylyel pótolni kívánta „*Ker. Egyháztörténelem*“ és „*Hitnézetek történelme*“ című műveinek hiányait s tájékoztatni a pályavégző hittanhallgatókat és más érdeklődőket az új korban felmerült hittani irányokról. „*Dogma történelmi mozzanatok*“ címet adtam annak — mondja a szerző, — mert az összes újabbkori elvtusa, nézetharc, mely még befejezve nincs, egy közül elfogadott dogmát sem szilárdított meg, csak szellőztetés, ide-oda mozgás, kísérlés az egész.“ A kis mű címének teljesen megfelel; vázlat csupán, a mely inkább a feltüntetett „elv-tusák“kal ismerős szakembernek válik be emlékeztetőül, mint a hittanhallgatóknak tájékoztatóul. Egyes kiváló írók csupán pár szóval vannak itt bemutatva s ez a pár szó is sokszor félreértést támaszthat és nem útbaigazít (p. o. De Wette, Baur tanítványai, Lange, Graf, Vatke, Biedermann, Pfleiderer stb. stb.). A biblia-kritika történeti fejlődéséről s annak épen 18., 19. századi sorsáról is igen bajos ma már egy rövidke fűzetnek egy pár lapján tájékoztatást nyújtani, s valljuk be, hogy ez B. F.-nek sem sikerült (Bleek F. p. o. miként hiányozhatik a mérséklők táborából? stb.). Egy-egy encyklopaedia többet mond az egyes kiváló írókról s a theol. és bibliai nagy kérdésekről, mint ez a fűzet, a melyről azonban szívesen elismerjük, hogy írójának széles irodalmi ismeretéről tanuskodik.

Részünkről az egyes írók műveinek eredeti címeit mindenütt pontosan közöltük volna, mert a nélkül mihez forduljon a tanulni akaró? De Wette-nek „az újszövetségi magyarázó könyvé“-t ugyan hol és hogyan leli meg a hittanhallgató?! A mű nyelvezetében most is nyilatkozik az író sajátos egyénisége. Leszámítva a leszámítandókat, örömmel kell tudomásul vennünk, hogy a szerző a francia, angol, amerikai, hollandi magyar stb. theol. mozgalmak párhuzamos fejtegetését is készűl kinyomtatni. Kérjük azonban, hogy ne takarékoskodják a papírral s a mélyebbre ható kritikával. Telik tőle, tehát próbálja meg a kimerítő tájékoztatást! A mű ára 70 kr.

* **Dersi János Emléke.** 1830—1890. Kiadja az unitáriusok egyházi képviselő tanácsa, Kolozsvárt. 1893. Egy nagy alapító emlékeztető örökíti az e cím alatt megjelent díszes kiállítású, 66 lapra (nagy 8°) terjedő s képekkel is díszített mű s örökíti egyúttal az unitárius egyház kegyeletes gondolkozását is. A címben említett férfit Marosvásárhelytől 1890-ben kelt végrendeletével összes javait jótekonny célokra hagyományozta, és pedig a kolozsvári és székely-keresztúri középiskoláknak, a marosvásárhelyi egyházközségnek s az EMKE-nek. Az összes hagyomány értéke 100,000 frt, a melyből legtöbb jutott a székely-keresztúri gimnáziumnak. Az emléklapokat egy „Előszó“ nyitja meg, a melyet Ferenc József püspök írt s benne a hazai unitarizmus multjára s jelenére vet világot azok nevének felsorolásával, a kiknek az unitárius egyház legtöbbel tartozik. E koszorú végén ott van már Dersi is. Majd az alapító élete van rokonszenvesen leírva s képekkel is illusztrálva, *Kelemen Albert* tollából. *Jellemvonások* vannak közölve többektől, a melyek kiegészítik s elevenebbé varázsolják az iménti képet. Majd az unitárius egyházi főtanács jegyzőkönyve az alapító érdemeinek megörökítésével *Borsos Györgytől*; az elhunyt temetésekor a koporsónál, sírnál mondott beszédek. *Alapítványok* következnek (végrendelete alapján) a hagyományozott házak és birtok képeivel, végül pedig az emlékkő rajza, leleplezésének részletei (ima, beszéd) s a síremlékre elhelyezett koszorúk vannak felsorolva. — Unitárius atyáinkfiak szép példát adtak ez emléklapokkal arra, hogy miként illik megfaradni azokért, a kik életök összes fáradozmainak gyümölcsét közjóra szentelik.

* **A Prot. egyház feladata, tekintettel a jelen egyházpólitikai és társadalmi kérdésekre.** Irta *Fejes István*, s. a. ujhelyi ev. ref. lelkész. Ily cím alatt jelent meg az a felolvasás, a melyet S.-A. Ujhelyi lelkipásztora a Prot. Irod. Társaság márc. 16-iki estélyen tartott Budapestén. — Férfit leleplezése ez elsőben is a római pápaság és a hazai r. kath. papság békebontó törekvéseinek, hatalmi ágaskodásainak; vagyis a helyzetnek, felekezeti állapotonak történeti rajza. E rajzhoz, mint alaphoz fűzi az író a protestáns egyház védelmi harcának leírását, vagyis a reánk egyházunk és hazánk megmentése végett várakozó kötelességek sorozatát. Hivatásuktól mélyebben áthatott lelkesekkel, jó vallás-erkölcsi oktatással, az u. n. evangelisatioval, az egyházmegyei stb. gyűléseknek bensőségebbé, a presbiteriumoknak élővé, hatékonnyá tételével, dekánuságok stb. felállításával, kultuszunk vonzalmasabbá alakításával stb. — látja az író kivihetőnek a protestantizmus diadalmát. — A 24 lapnyi fűzet ára 20 kr. A papi értekezletnek figyelmébe különösebben is ajánljuk.

* **A „Protestáns Szemle“** VI. évfolyamának 4-ik fűzetében először is a szerkesztő emlékezik meg Kossuth Lajosról, mint a prot. egyház létalapját képező eszmék felkent bajnokáról melegen, méltóságosan, a milyen az emlékbeszéd hangja; azután *Vargha Gyulától* „Néhány

statisztikai adat az ev. ref. egyházzal" című tanulmányt közöl, a mely különben a Protestáns Irodalmi Társaság már 2-iki felolvasó estélyéről már nem ismeretlen. A megindult felekezeti harc alkalmából számítja fel a ref. egyház erejét s megdöbbentő eredményre jut, t. i., hogy fogyunk, hogy számerünk folytonosan csökken a többi felekezethez mérten, különösen a Duna jobb partján, hol nincs semmi — író szerint — a mi egnházunk nagy elmaradását enyhítené. A baj gyógyszereit is keresi az író s talál is több ilyet, a miket tanácsos lesz megszívlelni a papoknak és nem papoknak egyaránt. A Szemle 3-ik közleménye *Pokoly József*nek régebben megkezdett tanulmánya, a mi alkalmiságánál fogva s minden egyéb tekintetben is érdekes és szép reményekre jogosító. A 4-ik közleményben *Révész Kálmán* igazítja helyre Várnai Sándornak, a „Szemle“ egyik legbuzgóbb munkatársának néhány tévedését, a melyet ez a Szemle I., II. füzetében közölt tanulmányában ejtett. E helyre igazításokra valóban szükség volt, főleg a protestáns egyház szempontjából, a melynek feladatait s célzait Várnai Sándor több ponton félreértette, vagy nem jól magyarázta. Az 5-ik közlemény *Kenessey Béla* felolvasása. „A protestáns egyház társadalmi munkássága“ címmel Az ez irányú irodalom széles ismeretéről tanuskodó gazdag tartalmú tanulmány. Nem csekély érdekességet kölcsönöz a „Szemle“ 4-ik füzetének „Irodalmi Szemléje“, a melylyel ismét betelt egy több ízben hangoztatott kívánságunk. Értjük a protestáns sajtó termékeinek bemutatását és bírálatát. Csak tovább ezen az úton s a „Szemle“-nek, ha a protestáns egyház ad valamit magára, fel kell virágoznia! Ehez a füzethez a legőszintébb tisztelettel gratulálunk.

* „**Kossuth Lajos Emlékezete**“ címmel jelent meg legközelebb egy 40 lapnyi terjedelmű csinos kiállítású füzet Miskolcon a Wesselényi Géza könyvnyomdájában. Egy ez ama sok közül, a melyekben a nemzet kegyele adózott a halhatatlannak a gyász napjaiban. Benne van *Kun Bertalan* püspöknek lapunkból ismeretes s nemes egyszerűségében minta-imája; *Tóth Dániel* miskolci lelkésznek az avasi templomban mondott imája és V. Moz. XXXIV. 1. 4. 5. 8. alapján tartott alkalmi beszéde s ugyancsak ilyen beszéde *Dr. Tüdös István* s. lelkésznek, a melyet az új templomban a püspök imája után mondott II. Timóth. IV. 7. nyomán. Amaz mint nemzetünk Mózesét s különösebben mint az új Magyarország alkotóját, vagyis a 48-as Kossuthot ünnepli, emez a nemes harcot harcolónak egész életét odaállítja nagy vonásokban a hallgató s illetőleg olvasó elé. Amaz inkább a tapasztalat emberének elmélkedéséből, emez az ifjú szív csodáló tiszteletéből és lelkesedéséből fakad. Együtt valamennyien a Miskolcon felállítandó Kossuth szoborhoz gyűjtik a homokszemekeket s illetőleg a 20—20 kroat. Szívesen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Ág. ev. testvéreink egy nagy halottjukat kísérték ki ápril 29-én a pozsonyiak egyik sírkertjébe: *Samarjay* Károlyt, a pozsonyi egyházközség és esperesség buzgó és köztisztelettől körüvezett felügyelőjét, a ki a pozsonyi társadalomnak is legkiválóbb vezéralakjai közé tartozott. A forradalomban tevékeny részt vett, a miért később sok zaklattatást kellett elszenvednie. Magyar volt s erősen befolyt a pozsonyi társadalom magyarosítására. Előkelő bizalmi állásokat foglalt el s mindenütt nemesen tudta érvényesíteni befolyását a közügy javára. Ügyvédi, jogigazgatói, kamarai-elnöki

s több ilyen tisztsége mellett, örömet áldozott a költészet berkeiben is s az „A mi Otthonunk“ című lap is egyik jeles munkatársát vesztette el benne. 74 évet élt nemesen. Temetése fényes bírálat volt életének. Áldás emlékére!

— **Szíves kérelem.** A Hunyady János által épített dévai ev. ref. templom és torony restaurálására mai napig összesen 8068 frt 65 kr kegyes adomány gyűlt be kezeimhez. Hiányzik még a restauráció költségéhez 2000 frt. Mély tisztelettel kérem mindazokat, kiktől gyűjtő iverünk még nem érkeztek vissza, kegyeskedjenek a kezeiknél lévő „Esdő Szózatot“ május hó 15-ig bármily csekély adománnyal, vagy esetleg a nélkül is hozzám visszajuttatni. Déva, 1894. április hó 21-én. Szóts Sándor ref. lelkész.

— **A magyar ev. ref. tanítók országos egyesületének alapszabálytervezetét** elkészítette az 1893. évben kiküldött bizottság s azt véleményadás végett megküldték az ev. ref. tanító egyleteknek, testületeknek. A tervezet szerint az egyesület célja: *a)* A magyarországi ev. reform. felekezeti tanítók összességét országos egyesületbe gyűjteni és bennök az összetartozás érzetét növelni; *b)* a tanítás és nevelés elméleti s gyakorlati tökéletesítésén kívül az egyházas szellemet ébren tartani; ősi intézményeink iránt a meleg érdeklődést fejleszteni; az ev. ref. egyház lelkészei s más hivatalos tényezői irányában a testvéries jó viszonyt ápolni és fokozni; *c)* az egyház és iskola életében napirendre kerülő kérdéseket figyelemmel kísérni; minden olyan általános köznevelési és közoktatási kérdéseket, melyek a tanügyet, iskolát és tanítót érdeklik, tárgyalás alá venni és azokban véleményt mondani; az új rendezkedéseknél az ev. ref. felekezeti tanítók helyét és ténykedési körét megjelölni; általában — törvényes formák között és megengedett eszközökkel — arra törekedni, hogy az ev. ref. tanítóság, úgy egyenkint, mint összességében, az egyházi alkotmány keretein belül, méltó helyet foglaljon el az egyházi s különösen a tanügyi és iskolai kormányzatban. *d)* Az ev. ref. felekezet egyházi és iskolai hatóságaival, valamint másokkal szemben az ev. ref. tanítóságot és annak azon külön érdekeit és ügyeit képviselni, melyek elintézése az önkormányzati jog alapján s a királyilag szentesített egyházi törvények rendelkezése szerint tisztán az ev. ref. felekezet egyházi és iskolai hatóságnak jog- és hatáskörébe tartoznak; következőleg az ev. ref. tanítóságnak más jellegű tanítókkal nem közös ügyeit képezik, s mint ilyenek az egyetemes tanítóság országos gyűlésein nem tárgyalhatók. *e)* A magyar ev. ref. tanítók országos egyesülete — mint a fentebbiekből is kitűnik — nem kívánja elszigetelni az ev. ref. felekezeti tanítót az ország egyetemes tanítóságától; sőt itt a célnál megjelöli, hogy mint eddig, úgy ezután is, minden utógondolat nélkül szolgálni fogja a hazai egyetemes tanítóság összességének érdekeit és igyekezik oda hatni, hogy ev. ref. tanítók magukat az egyetemes egy részének érezzék s a közös jó ügyek munkálásában tevékeny részt vegyenek.

— **Évzáró vizsgálatok a sárospataki ev. ref. főiskolában.** I. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban: 1. Május 7—9-én, *hétfőn, kedden és szerdán* a VIII. osztály vizsgálata. 2. Május 21., 22., 23., 24., 25-én, *hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken* írásbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 17-én, *vasárnap* délután istentisztelet végeztével: *a)* Az V—VIII-ik osztály vizsgálata az énekből a főiskolai imateremben. *b)* Ennek bevégezése után lesz az I—VIII-ik osztály vizsgálata a tornaszatból, a tornacsarnok előtt levő téren. 4. Junius 18., 19., 20., 21-én *hétfőn, kedden, szerdán és csütörtökön* szó-

beli érettségi vizsgálat. 5. Junius 22., 23., 25., 26. és 27-én, *pénteken, szombaton, hétfőn, kedden és szerdán* az I—VII. osztály vizsgálat. 6. Junius 17-én, *vasárnap*, délelőtt 8 órakor a rajz és szépirászati dolgozatok megvizsgálása, és a jutalmak megállapítása, a rajzteremben. 7. Junius 22-én lesz az előkészítő osztály vizsgálat. Ugyanezen a napon tartatik meg néhai Molnár Lajos emlékünnepe is délelőtt 9 órakor, a mely időre a vizsgálatok minden osztályban félbenhagyatnak s az emlékünnepe után folytattnak. A vizsgálatok e napon 7 órakor kezdődnek. 8. Junius 27-én, *szerdán* délelőtt lesz a vizsgálat a francia nyelvből, az V. osztály tantermében. 9. Junius 27-én, *szerdán* délután a vizsgálatok eredménye állapittatik meg s az érdemjegyek a tabellákba beíratnak. 10. Junius 28-án, *csütörtökön*, igazgató-tanács gyűlése. 11. Junius 29-én, *pénteken* délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen a napon lesz a magántanulók szóbeli vizsgálat. — II. Az akadémiában. A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek, és pedig mindegyik szakban junius 11—30-ig. Junius 24-ikén vasárnap délelőtt isteni tisztelet a városi templomban, ennek végeztével a főiskolai imateremben az akadémiái igazgató évi jelentése, az akadémiái pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének- és szavalati előadások.

— **Értesítés.** A sárospataki ev. ref. főiskolában levő s az 1894—95. iskolai évre kiadandó *családi ösztöndíjakra* a folyamodványok kellően felszerelve folyó évi június 10. napjáig adandók be a főiskola közigazgatói hivatalához.

Az igazgatóság.

— **Ötvenéves tanári jubileumhoz** készül a rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium és Rimaszombat művelt társadalma. Az ünnepelt a magyar tanár-világ „*Pista bácsi*ja,” a tanárgyűlések kedvelt alakja, korelnöke, az ünnepelő főgimnázium s a hazai tanárság Nesztora: *Baksay István*. A „Gömör-Kis-Hont” írja, hogy egy nagy bizottság készíti elő az ünnepet s a hálás tanítványok egész legióját megmozdítják, hogy a tervezett „*Baksay-alap*”-hoz hozzájáruljanak. Az ünnep — a melynek már a híre is sok szívet indít hálás dobogásra — junius hó 23-án, a reformátusok templomában fog megtartatni. Azért ekkor, hogy a jelenlegi tanítványok is boldog részesei legyenek rajongásig szeretett tanáruk ünnepeltetésének. A hazai s közelebről a prot. és állami tanintézetek tanárai — ha másként nem — lélekben biztosan ott lesznek ezen az igazi örömnünnep.

— **Klamarik János miniszteri tanácsos 40 éves jubileumát ülték meg** mult hó 28-án Budapesten. Hazai középiskoláink közül 156 intézetből 2000 tanár aláírásával ellátott diszalbumot s egy Strobl által készített mellszobrot adtak át emlékül az ünnepelt férfinak, ki középiskolai oktatásunk körül elvitathatlan érdemeket szerzett. Autonom iskoláink is küldöttek által fejezték ki a jubilans iránt tiszteletüket. Éljen s működjék még soká.

— **A tiszántúli ev. ref. tanácsjegyesület a nem állami tanárok nyugdíjintézete ügyében** kérvényt intézett az országgyűléshez, melyben hivatkozván különösen a protestánsoknak a hazai közművelődés érdekében régi idők óta tanúsított áldozatkészségükre s közép és felsőbb iskoláink fenntartása által szerzett érdemeikre, azt kéri, hogy az állam évi járuléka 100000 frtra emeltessék, a tanintézetek és a tanuló ifjúság által fizetendő évi díj pedig kisebb összegben állapittassék meg, mint a meny-

npit a törvényjavaslat megszab. A kérvényt *Géressy Kálmán*, mint elnök és *Elek Lajos*, mint jegyző írták alá. Tanintézeteink érdekében minden esetre igen óhajtható, hogy a képviselőház a méltányos kérést figyelmére méltassa.

— **Hangversenyek felolvasás Sárospatakon.** A főiskola imatermében, a Tompa-szobor és a szépművészeti múzeum javára, mult hó 29-én d. u. tartotta az akadémiai ifjak Önképző társasága, az ifjúsági ének- és zenekarok közreműködésével és szavalatokkal egybekötve, mérsékelt díjak mellett. A terem közepén, állványokra illesztve látszottak a Munkácsy-képeinek különböző másolatai, köztük a „*Honfoglalás*” színes utánzata, a br. Vay Miklós ajándéka. Ezeket s ezek mesterét méltatta, mint első felolvasó, *Dr. Székely Gy.* a bölcsészet és szépműszettan tanára s az Önképző társaság elnöke — a „*Honfoglalás*” kivételével, a melyről mostanában eléggé sűrűn hangzott már a hívatottak és hívatlanok kritikája. Munkácsyt az ő egész küzdelmes fejlődésében felelevenítette a felolvasó s művészetének sajátosságait is megvilágította. Kissé nyugodtabb, itt-ott hangsúlyosabb s tárgy-szeretettől ihletettebb előadás nagyban fokozta volna a felolvasás hatását, a melynek a terem sajátos acustikája is ártalmára volt. A közönség így is szíves éljenekkel adózott az Önképző Társaság új elnökének, hogy az egy ideig szünetelt felolvasásokat életre hozta s maga nyitotta meg. A másik felolvasó, *Demeter Bertalan*, IV. é. hittanhangg. az Önképző társaság alelnöke, egy humoreszken mutatta be jóra valósságát, kedélyének eleven hullámzását, jóízűen élcelődve az ifjúkor apró bohóságain, elbizakodottságán, könnyelmű tényein stb. Végefelé vesztett tűzből s a gyors felolvasás sem vált előnyére. Az ének- és zenekar 2—2 darabbal vett részt, amaz hazai („*Bölcső-dal*” Nyisznyaitól, „*Dalegyveleg*” Goll Jánostól), emez idegen termékekkel („*Servus Franz*” Rosenblattól, „*Polka mazurka*” Abeltől); amannak 2 ik, ennek első darabja okozott nagyobb hatást s az újrázásra elővett magyar nótája. A szavalók közül *Szentpétery József*, IV. h. h. Amicis Rado „*Bölcső* mellett”; *Janka Károly* III. h. h. szintén Amicis „*Diák-szerelmem*” című műveit adták elő. Amaz több változatosságot követel hangban, színezésben, mint a mennyivel a nemes-törekvésű ifjú rendelkezik; emez pedig — mondjuk meg őszintén — nem illet be a keretbe; a közönség más fajta komikumot áhit a Munkácsy képeivel kapcsolatban. Azért bírálunk így, mert őszintén lelkesedünk a nemes irányú felolvasásokért s azokat Sárospatak társadalmára és tanuló ifjúságára nézve nyereségesnek tartjuk s kívánjuk, hogy valóban azok legyenek. Üdvözljük a nemes eszme feltámasztóit.

— **Nyilvános beszámolás.** A f. évi ápril. hó 29-én az irodalmi önképző-társulat által tartott hangverseny és felolvasás anyagilag is szépen jövedelmezett a rendkívül csekély belépti-díj mellett is. Bevétel 41 frt 60 kr. Ebből befolyt készpénzben 22 frt 90 kr, ünnep utáni fizetésre maradt a tanuló ifjúságnál 17 frt 20 kr. Ekként a Tompa szobor-alap 11 frt 50 kr; a szépművészeti múzeum pénztára 11 frt 40 krajcárral növekedett. Kiadás 8 rrt 30 kr, így a tiszta jövedelem 33 frt 33 krt tesz ki. Felülfizettek: Buza Jánosné 75 kr. Dr. Ballagi Géza 75 kr. Dr. Bartha Béla 75 kr, Dr. Finkey Ferencz 75 kr, és N. N. 5 krt.

Dr. Székely György
az irodalmi önképző-társulat elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Pünkösti ajándék.« — »Jövel Szentlélek Úristen!« *Fejes István.* — »Közüktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri
jelentés szerint.« *Buza János.* — »Comenius Sárospatakon.« *Szinyei Gerzson.* — »Szakal László 1828—1894.« *Dakó
Lajos.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek».

Pünkösti ajándék.

A pápa csendes misékkal próbálta kiengesztelni a büntető istent, hogy az ő kereszten vérzett fiáért s fiának anyjáért, a szeplőtelen Máriáért távoztassa el Mária országának fiaitól és leányaitól azt a végzetes veszedelmet, a mely már-már reájok szakad a kötelező polgári házasság címén. A kamarilla — úgy mondják — le szállította legmegbízhatóbb képviselőit, hogy szavazataikkal mentse meg itt Péter utódjának ingadozó trónját a felfordulástól — a hármasszövetség dicsőségére. A kath. sajtó s valamennyi ultramontán író hónapok óta gyalázkodott már a zsidók, szabadkőművesek és eretnekek rettegett szövetsége ellen, a kik egyesülten akarják itt ledönteni az igaz hitnek és tiszta erkölcsöknek egyedüli várat: a sziklán épült üdvözítő egyházat. A főpapok gyűlésekben tanakodtak — mint hajdan a jeruzsálemiek — hogy miként hárítsák el fejük felül azt a vihart, a mely széttépni készül palástjuk bíborát, lánczaik arany-szemeit s kiszaggatni mértőföldes birtokaik határköveit s a mely, mint ama virágvasárnapi ostor, kiűzheti őket pazar-fényű bazilikáikból s kevély palotáik fejedelmi gyönyöreiből. Az alsó papság a templomokba vitte be gyűlöletét s az istenadta nép érzelmeit korbácsolta fel, a hiszékeny anyák s a szende hajadonok szívével űzött bűnös játékot, szavazatokat gyűjtött az írás-tudatlanoktól, a gyermekektől; egész keresztes hadjáratot szervezett, hogy ura maradhasson a helyzetnek és tovább játszhasson a tapasztalatlan, a felvilágosíttatlan szívek húrjain. Ájtatos apácák naponkint lemorzsolgáltak olvasóikat, hogy Krisztus urunk szent szíve fordítsa el tőlük azt a fergeteget, a mely a papság hatalmának gyöngítésében az ő sorsukat is megízeltetné s hiszékeny növen-

dékeik lelkét is egészen rendszeresen előkészítették amaz ördög ellen való harcra, a kit az istentől elfordultak bősztábora bérelt fel, hogy kiűzze e földről az ártatlanságot s felforgasson itt mindent, a mi szent, tiszta és istennek tetsző. Kegyes matrónák, nagyúri hölgyek, — a kiknek udvari káplánok miséznek — mint bosszúló angyalok röpkedtek szét és fújták a gyűlölet harsonáját, hogy megmentse a családi szentélyt az elsüllyedéstől, noha — mint menyasszonyok — legtöbbször csak névleg ismerték azt az érzelmet, a mely — az írás szerint — „erősebb, mint a halál és keményebb mint a koporsó.“ Grófok, bárók, a kik irtóznak a kék-vér vegyülésétől s a kiknek végső menedékül mindig kíváncsúnak tetszett a multban is egy-egy dús főpapi java-dalom: — ezek is rogyásig futkároztak, hogy áthághatatlan követ hengergessenek ama lélek útjába, a mely megúnta már a csinált nagyságokat, a született félisteneket, a meredező osztályok gögjét s az öröklött kiváltságok drága rongyait. Mindezekhez dísz társakul odaszegődtek a nemzetiségek apostolai, az elkényeztetett fiak, a felmengetett kigyók, és . . . megtörtént, így történt meg az Úrnak 1894-ik esztendejében, május havának 10-dik napján, hogy a házasság-ügyi törvényjavaslat, a mely a nemzet képviselőinek egymással vívott hosszú harcából 175 szótöbbséggel került ki diadalmasan, — a főrendiek mesterileg szervezett többségének kegyelméből, pár napi mérkőzés után, 21 szótöbbséggel elesett.

Gyűljatok fel ti örömtüzek; pislogjatok ti készen tartott szent mécsesek; csengjete, zúg-jatok hálaadó misére ti szent harangok; énekel-jetek zsoltárokat ti szent asszonyok összes serege!! Betelt a szívetek vágya! Papjaitok, s a kamarilla és a nemzetiségek lovagjai drága pünkösztöt szereztek nektek: tomboljatok, vigadjatok!

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

Hát mi, protestánsok?! Mi gyászoljunk talán? Mi talán bú-dalokat zengedezzünk az Isten lelkének ünnepén? Távol legyen! Sőt mi is örüljünk, mert láttuk a kettős tüzes nyelv ragyogását ott abban a házban, a hol eddig az osztály-érdekek dohos köde ült; a hová a mennyei világosság csak kivételesen tudott eddig behatolni! Halottunk szózatot, a mely átjárta az aszott csontokat és feltámadást hirdetett a mohos sírok felett. A jövő zenéjének egy-egy búbajos szólamában ott zengett felénk a Husz Jánosok, Lutherok, Zwinglik és Kálvinok, a Sztárayok, Dévayok szava s a Mester biztatása: „Ne féljete azoktól a kik megölik a testet, mert a lelket meg nem ölhetik“! Bizony mondom, hogy mi is biztató pünkösti ajándékot nyertünk a főrendi vitában: — *a jövő reménységét!*

Nem láttátok-e ott forogni lángpallosával a „legnagyobb magyar“-t, a ki mint egy paradicsomi kherub vetette magát azokra, a kik elállják az utat a tudásnak fája s a Mózes égő bokra előtt? Nem hallottátok-e, a mint odakiálta az isten lelkét oltogató Vaszaryaknak: Vigyázzatok! Isten a szabadságnak és szeretetnek lelke, az egyenlőségnek és testvériségnek istene!

Ah, a Vaszaryak, a feltámadt Lajcsákok! Hallottuk őket is. A dogma, az öröknek hitt dogma nevében, a mit Rómában csinálnak; a család nevében, a minek csak tiltott gyümölcsseit ismerik, vagy elméletét élvezhetik s az egyedül üdvözítő egyház nevében, a melynek fényében ragyognak és hatalmával büszkékednek — neki szegezték mellőket ama kettős tüzes nyelv hódító előnyomulásának és hamis szofizmákkal csalárd képeket festettek az államról, az állam és egyház egymáshoz való viszonyáról s ál-izidori bölcsességek egész tárházát kiürítették, hogy — megnyerjék Péter utódjának tetszését, a ki a vallás révén, lábai előtt szeretné látni a keménynyakú magyart.

Igen, hallottuk a Vaszaryakat is, a kik a „béke“ jelszavával gyűlöletet predikálnak s ott, abban a magas testületben sem bírják eltitkolni a protestáns egyház ellen érzett olthatatlan ellenszenvüket. Hallottuk a primást, a mint tiltakozott a törvényjavaslat ellen, mert az *protestáns-szellemű*, mert abban a protestáns elvek diadalának előre vetett fénye lebeg, s ők irtóznak e szellem fényétől.

Dehát csak 21-en vannak már... s eljön, bizonyára nem sokáig késik az az idő, a mikor ezt a 21-et is átteremti majd az a lélek, a mely a Saulokat Pálokká szokta változtatni s akkor aztán nincs emberi erő, nincs osztály-érdek többé, a mely elég akadály legyen a protestáns szellemnek, a pünkösti léleknek feltartóztatására s diadalainak késleltetésére.

Azért hát csak gyűjtsatok mágjákat, rendezetek hálaadó isteni tiszteleteket, hirdessetek akár irtó háborút templomaitokban a protestánsok ellen Krisztusnak felkent papjai; csepegtessetek növendékeitek szívébe szeretetlenséget ti kegyes tanítók és tanítónők; csak világossítsatok ki ablakaitokat ti jámbor hívek; mi majd csak a szeretet ama lelkének világosságát öltözzük fel pünkösti áldozatul, a mely egyedül illik azokhoz, a kik nem veszendő holmin, aranyon ezüstön váltattak meg, hanem a hibátlan bárány véren, a Krisztusén!

Örvendjete keresztyén testvéreim és ne bánkodjatok! Az istennek lelke elvégzi azt, a mit elkezdett, el még a magyar főrendi házban is s akkor a protestantizmusnak is győzedelme lesz s az ember-szeretet is ünnepelni fog és mi akkor sem fogunk a legyőzöttek ellen prédikálni!...

Jövel Szentlélek Úristen!

Nem akarok én már vitatkozni *Mocsáry Lajos* úrral, a ki közelebbi cikkében is foglalkozik velem, és úgy az 1868-iki t.-c. fentartása, mint az 1848-iki t.-c. alapján az államségély kérdése tárgyában többször kifejezett álláspontomat még mindig ferde világításban igyekszik feltüntetni; a ki olvasott tőlem valamit és olvasta *Mocsáry L.* úr cikkeit, úgy is megtalálhatja a különbséget köztünk. Én nevezetesen ma is azt akarom, a mit egyházkerületünk, kívánalmakképpen — 1891-ben a zsinatra fölterjesztett, u. m.:

1. Vallássérelmi ügyeinknek orvoslását, az 1868. LIII. t.-c. alapján országos törvény által rendezését.

2. Hogy számbavétetvén egyházi szükségleteink a zsinat által, az 1848. XX. t.-c. szellemében, az ott kifejezett jogegyenlőség alapján, kívánja és sürgesse azt, hogy *egyházi és iskolai szükségjeink teljes mérvben fedeztessenek önkormányzati jogaink minden sérelme nélkül.*

3. Ohajtja egyházkerületünk, hogy házassági jogunk országos törvénnyel rendeztessék s a kötelező polgári házasság törvénybe iktattassék.

Ezeket a pontokat körülbelől én szövegeztem s egyházkerületünk — M. L. úrnak a saecularisatióra vonatkozó külön nézeteit elvetve — így is fogadta el.

Ezen követelményeinkből mik fognak teljesülni s hogyan fognak teljesülni? Azt én soha sem nem ígértem, sem nem biztosíthattam senkinek, mert azok épen küzdelmeinknek tárgyát képezik. Itt válik el utunk M. L. urtól.

Én nevezetesen az 1. pont alatti kívánatunkra nézve, bár elvileg az 1868. t.-c. megváltoztatását sohasem helyeselttem, megnyugszom azon *módosításban*, a mely céloztatik; megnyugszom pedig a vallásszabadság követelményénél fogva s azért is, mert e részben nincs kire támaszkodnunk *Mocsáry Lajos* úron kívül.

A 2. pont alatti kívánathoz — annak teljes tartalma szerint — ragaszkodom. A saecularisatiót oly politikai kérdésnek tartom, a mely nem reánk, hanem az államra tartozik; ellenben arra, hogy a ref. egyház összes vagyonára is rátegye kezét az állam és így minden vagyont tömegesítvén, állami hivatalnokokká tegye a prot. lelkészeket is, — nem hogy törekedném, hanem ily törekvés ellen a végsőkig küzdenék. Reménykedésemet e részben M. L. úr kigúnyolja. Meglehet,

hogy igaza lesz; de mi haszna lesz benne M. L. úrnak a kárörömön kívül? mert M. L. úrnak tendenciája most már az, hogy az 1848-iki törvény alapján az államsegély követelését ejtsük el és csupán az 1868. t.-c. fenntartását követeljük. Igazán veséig járok már azok a gyanúsítások, a melyekkel e miatt M. L. úr az egész ref. egyházat terheli. Mostani cikkében is a „lucris bonus odor“, a pénz illattal telített levegő, — azután: „őszbe csavarodhatik addig sok ifju stréberünknek üstőke, míg az állami dotáció malasztá válik“, oly mélyen sértők a mi becsületes törekvésünkre, hogy azokat M. L. úrtól is nehéz elszenvednünk. Jogainkat áruba bocsátottuk, — a protestáns kérdés pénz-kérdés — halljátok-e mindezeket ti, hallgatva tüdő lelkész-társaim?

Jövel szentlélek Uristen! Azért tüzttem cikkem élére ezt az imádságot, hogy felhivjalak titeket M. L. úr megcáfolására. M. L. úr azt hiszi felőlünk, hogy a mi élhetetlenségünk és ügyefogyottságunk miatt semmivé lesz a ref. egyház és benne a szabadság kultuszának fő támasza, ha a vallásszabadság és kötelező polgári házasság mellett az 1868-iki t.-c. módosítottatni fog; azt hiszi, hogy minket csak a törvény betűje védelmez meg és nem az evangéliom. Hát mikor minden törvény elődeink ellen volt és még sem veszték el, mi vesz-nénk el, az örökösök? Mutassuk meg M. L. úrnak a haladéktalanul szervezendő lelkeszi értekezletekben, hogy micsoda erő az, a mi még ma talán nyugszik, de holnap egy akarattal buzdul fel, ha a zugó szélnek zendülésével reánk száll a szentlélek Uristen! Mutassuk meg M. L. úrnak azt is, hogy mi a haza törvénye alapján, nem alamizsnáért könyörgünk s önkormányzatunk árán semmit sem akarunk s legkivált nem akarjuk azt, a mit M. L. úr az 1848-iki törvények pozitív intézkedéseinek mond: „*hogy az összes felekezetek lelkeszei az állam zsoldjára helyeztessenek.*“ Nincs az a Wekerle-kormány, de még Apponyi-kormány, sőt Mocsáry-kormány sem, mely ezt a bár szegény, de mégis ily merész gyanúval nem terhelhető protestáns papságot ilyen zsoldba fogadhasa. *Jövel szentlélek Uristen!* Nem ellenségeink, de barátaink ellen hívjuk segítségül az ég kegyelmét, mert ime M. L. és K. A. azt hirdeti rólunk, hogy a „pénz-illattal telített levegő“ minket megszáditott, midőn a klérikaliskok táborába nem hagytuk magunkat belovagoltatni. Hát ki szólt ott a mi hangunkon vagy a mi nyelvünkön? Ellenben nem öröm-e hallgatni egy gr. Szécsényi Beldt, a ki az igazság és evangéliom nyelvén szól, habár katolikus?

Reménykedésemet én ezekre a jelekre fektetem; de természetesen, hogy azok az ultramontanizmus felülkerekedésével dugába dőlhetnek, s épen az ettől való aggodás lehetett az, hogy a konvent M. L. ur szerint „— igen bölcsen — tartózkodó állást foglalt el az államsegélyekkel való kecsegtetésekkel szemben“

Ha az utóbbi fog bekövetkezni, akkor is: jövel szentlélek uristen! — Hát M. L. ur kedve szerint nem építettünk még az államsegélyre semmit, *nem eskomp-tíroztuk azt készpénzzel* és így isten nevében tovább fogunk küzdeni a mi szegénységünkkel, de legalább azzal a megnyugtató öntudattal, hogy az ultramontanizmus kocsitolói nem voltak! Majd derülnek aztán még talán a hazára jobb napok s ha akkor is megint elfelejtkeznek rólunk s „a strébereknek haja őszbe csavarodik“, mégis fognak talán maradni magnak a prot. lelkeszek közül, a kik hívek lesznek vallásukhoz is, hazájukhoz is a nélkül, hogy a *protestáns kérdés pénz-kérdéssé* süllyedjen alá valaha.

M. L. úr confusus álláspontjával tovább nem foglalkozom. E szokatlan hangot pedig tulajdonítsa lelkeszi önérzetemnek, melyet bennem és társaimban oly mélyen megsértett.

Nekem magamnak — ezt M. L. úr figyelmébe ajánlom — nem kell semmi, nekem sem most, sem a jövőben privát reménykedéseim nincsenek, ezen oldalról sérthetetlennek érzem magamat; de egyházam fontos céljaiért, nagy érdekeiért, ezek közt a *lelkeszi színonalnak* nemcsak megtartásáért, hanem lehető emeléseért is, sok egyéni áldozattal, sok hiú erőfeszítéssel, — gyakran közöny és félreértések mellett is — tölem telhetőleg fáradozom; ezeket érezve, M. L. úrral a fenforgó ügyben leszámoltam.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Közüktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.

III. A felsőbb tanintézetek.

(Vége.)

A miniszteri jelentésnek IV. szakasza a felsőbb tanintézetek 1892/3. évi állapotával foglalkozik. Elég tiszta képet ad a budapesti és kolozsvári tudományegyetemről, a királyi József-műegyetemről és a jog-akadémiákról, de a hittani intézetekről semmiféle adatot nem közöl, állítólag azért, mert az ezekre az intézetekre vonatkozó adatok összegyűjtése mindig nagy nehézséggel jár, mivel egészen az egyházak belső kormányzati körébe tartoznak s a közoktatási minisztériummal semmi állandó összeköttetésben nincsenek.

A miniszter az egyetemek életéről emlékeztet meg, mint fontosabb mozzanatokat sorolja fel a magántanári képesítés szabályozását, az egységes jogi államvizsgálatok behozatalára vonatkozó törvényjavaslat elkészítését, a bölcsészeti karnál tartandó doktori szigorlatokra vonatkozó szabályzat életbeléptetését, a gyógyszerészek egyetemi kiképzésére készített szabályzatot, a budapesti egyetemen az adjunctusság életbeléptetését, melynek célja a tanárnak egy megbízható, teljesen kiképzett segéderőt biztosítani, a mire különösen az orvosi karnál van igen nagy szükség.

A *budapesti tudomány-egyetemen* az 1892/3. évben 191 tanerő működött, a kik közül 77 volt rendes tanár. A hittudományi karon volt alkalmazva 9 rendes- és 1 magántanár, a jogtudományin 20 rendes, 6 rendkívüli és 14 magántanár; az orvostudományin összesen 72, melyből 18 volt rendes, 10 rendkívüli és 44 magántanár; a bölcsészettudományi karban működött 30 rendes, 4 rendkívüli, 30 magántanár és 5 tanító. A tanárok az első és második féléven 608 előadást tartottak, összesen 2054 heti órával. A hittudományi karon a tanárok heti óraszámát átlag 9 volt s a hallgatók legnagyobb száma 45. A jogtudományi karban a rendes tanárok heti óráinak száma 5 és 12 között, a hallgatók száma pedig 1—636 közt változott. Az orvostudományi karban nem egy tanár volt, a ki hetenkint 15 órát is tartott, természetesen ezeknek legnépesebb előadásoknak egy része gyakorlati óra volt. A bölcsészettudományi karban szorosabb értelemben vett philosophiai tantárgyakat adott elő 9 tanár, hetenkint 35 órán; történetet és földrajzot 13, hetenkint 59 órán; classica philológiát 5, 21 órán matematikát 3, 24 órán; physikát és vegytant 7, 66 órán;

leíró természettudományokat 14, 106 órán; általános és keleti nyelvészetet 6, 26 órán; magyar nyelvet és irodalmat 3, 13 órán; modern nyelveket 10, 50 órán; gyorsírást 2, hetenkint 6 órán. A tanárok közül legtöbb hallgatója volt az első félévben Ballagi Aladárnak (700), de ez a szám a második félévben már épen felényire esett le.

Hogy a két egyetem között levő különbség jobban szembetűnjék, a főbb adatokat egymásután, összehasonlítólággal közlöm. A *kolozsvári Ferenc-József-egyetemen* az 1892/3. évben az I-ső félévben 61, a II-ikban 60 tanerő működött, tehát a theologiai kar tanárait is leszámítva, 120-al kevesebb mint Budapesten. Rendes tanár volt 43, vagyis 25-el kevesebb, mint a budapesti egyetemen. A tanszemélyzet az egyes karok között következőleg oszlott meg: jog- és államtudományi karban 16, ebből rendes 12; az orvostudományi 16, illetőleg 15, ebből rendes 10; a bölcsészeti, nyelv- és történettudományi 19, ebből rendes 13; a mennyiségtan és természettudományi 10, ebből rendes 8. Egész éven 282 collegium hirdettetett 585 heti órával, és így a budapesti egyetemen hetenkint 1469-el több volt az előadási órák száma. A rendes tanárok heti órá száma a jogi karban 5—13 között váltakozott s a legnépesebb előadást 102-en hallgatták; az orvosi karban a heti órá szám 10—19 volt s a legnépesebb collegiumot 63-an látogatták; a bölcsészeti, nyelv-, történettudományi, mennyiségtani szakon a legnépesebb előadásnak 105 hallgatója volt.

A *budapesti tudomány-egyetemen* az első félévben 3602, a másodikban 3292 hallgató volt bejegyezve. Ezek közül rendes hittanhallgató volt 86, illetőleg 84; jogász I. félévben 1927, II. félévben 1718; orvosnövénydek I. félévben 879, II. félévben 856; bölcsész I. félévben 349, II. félévben 304. Vallásukat tekintve: római kath. 1491; görög-kath. 85, görög-keleti 112, ev. ref. 367, ágost. ev. 328, unit. 6, izraelita 1057. Az orvosi karon legnagyobb számmal az izraeliták voltak képviselve. Az ev. reformátusok közül 248 joghallgató volt. A hallgatóknak 86·2% magyar anyanyelvű volt. A *kolozsvári egyetemen* az I. félévben 627, a II. félévben 596 hallgató volt bejegyezve. Ebből esett a jogi szakra 285—284, az orvosi 138—144, a bölcsészetre 78—83, a mennyiségtan s természettudományira 38—33 rendes hallgató. Vallásra nézve a hallgatók 40·7%-a róm. kath., 29·2% ev. ref., 7·9% gör.-kath., 7·4% izraelita, 6·3% ág.-ev., 5·5% unitárius, 3% görög-keleti volt s 78·9% magyar anyanyelvű.

A *budapesti egyetem rendes szükséglete* 729.339 frt ra ment, melyből az egyetemi alap 269,166 frt, a tandíj-jövedelem 104.739 frt, az államkincstár pedig 355.434 frt fedezett. A *kolozsvári egyetemre* 275.465 frt 21 kr fordított, melyet egészen az állampénztár fedezett.

A tandíjból a budapesti egyetemen befolyt 188.085 frt, s elengedtetett 12.960 frt. Ösztöndíj címén 473 hallgató 78.960 frtot élvezett; szorgalomdíj 770 frt; utazási ösztöndíj 6.625 frt s pályadíj 1.850 frt adatott ki. A *kolozsvári egyetemen* elengedtetett 3.399 frt, ösztöndíjúl kiosztatott 148 hallgatónak 42.119 frt, szorgalomdíjúl 38 frt, pályadíjúl 1.445 frt. Utazási ösztöndíj címén 2 hallgató 1.900 frtot húzott.

A két egyetemen tartott vizsgálatokról és szigorlatokról megemlítem, hogy a budapestin 2688 vizsgálat és 2815 szigorlat tartatott s a vizsgálatok közül 2001 (74·44%), a szigorlatok közül 1872 (66·5%) fogadtatott el. A *kolozsvári egyetemen* 323 vizsgálatból 253 (75·2%) és 532 szigorlatból 293 (71·5%) fogadtatott el.

A budapesti egyetem könyvtára 207.925 kötetből és 32895 drb apró nyomtatványból, a kolozsvárié pedig 31097 kötetből áll.

Középiskolai tanítóképző mindkét egyetem mellett állott fenn. A *budapestiben* 23 tanár vezetése alatt 73 tanárjelölt volt felvéve, de ezek közül évközben 17 kilépett. Ösztöndíjas volt 12. A tanárjelöltek, vallásukat tekintve, következőleg csoportosíthatók: ágost.-evang. 20, róm. kath. 18, izraelita 9, ev. ref. 7, görög-kath. 2. Aránylag legtöbb jelölt készült a magyar-, latin- és a mennyiség-termesztudományi szakmára (12) s legkevesebb a természetrajzra (2) és ábrázoló mértanra (2).

A *kolozsvári tanítóképzőben* 18 tanár működött s 60 jelölt volt felvéve, a kik közül 15 egyenként 300 frt évi ösztöndíjat élvezett. Vallásra nézve ev. ref. volt 37, róm. kath. 15, unitárius 4, ág.-evang. 3, görög-keleti 1. A tagok leginkább az erdélyi részből valók.

A budapesti tanárvizsgáló-bizottság előtt, melynek 39 tagja volt, 189 vizsga folyt le. A vizsgálat eredményéről érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy a nyelvtudomány- történelmi szakmából jelentkezett 52 ifju közül az alapvizsgát sikerrel tette le 36 (69·2%), a mennyiségtan természettudományi szakból jelentkezett 24, sikerrel vizsgázott 13 (54·2%). Szakvizsgálatra jelentkezett a nyelvtudományi szakból 41, s ezek közül sikerrel vizsgázott 31 (75·6%), a mennyiségtan-termesztudományiból 10 s átbocsátatott 8 (80%). A paedagogiai vizsgára bocsátatott 52 ifju közül sikerrel vizsgázott 47 (90·4%). A kolozsvári vizsgáló bizottság előtt alapvizsgálatra jelentkezett összesen 49 ifju s a kiválmaknak megfelelt 36 (75%). Szakvizsgálatra jelentkezett 45 s képesítettett 24 jelölt. Paedagogiai vizsgálatra jelentkezett 29 s a követelményeknek megfelelt 23.

A *kir. József-műgyetemről* örömmel jelenti a vallás- és közoktatási miniszter, hogy hallgatóinak száma évről-évre fokozatosan emelkedik, annyira, hogy az intézet részére ezelőtt 10 évvel emelt épület nem képes a hallgatókat befogadni. Az 1892/3. év első felében 810, a másodikban 714 volt a műgyetemre beiratkozott ifjak száma. A középiskolai érettségi bizonyítvány alapján bejegyzett 255 hallgató között, 103-nak volt gimnáziumi és 152-nek reáliskolai bizonyítványa, ami, az eddigi viszonyokat tekintve, feltűnő.

A 810 hallgató között legtöbb volt az izraelita 349, aztán r. kath. 271, ágost.-evang. 92, ev. ref. 77, gör.-keleti 14, unitárius 4, g.-kath. 3.

Az 1892/3. évben a műgyetemen 82 tanerő működött s ezek között csak 27 volt rendes tanár. A rendes és rendkívüli tanárok heti átlagos órászáma 6·5, a magántanároké és tanítóké pedig 3·5 volt. De a gyakorlatokra fordított idő átlag még szintén ennyire tehető.

A hallgatók közül 73 részesült 17.821 frt ösztöndíjban. Az elengedett tandíj összege 3.500 frt. Tartatott összesen 321 vizsgálat s ennek 74%-a fogadtatott el. A műgyetem fentartása 203.833 frt 62 krba került.

A *jogakadémiák* száma 10 volt, s ezek közül u. n. királyi volt 3, az ev. ref. egyház tartott fenn 4-et, az ág. ev. egyház 1-et, püspöki és érseki volt 2. *Legtöbb jogakadémiát tehát a legnagyobb terhet viselő ev. reformátusok tartottak fenn.* A jogakadémiákon összesen 114 tanerő működött s ezek közül 72 volt rendes tanár. Legtöbb tanár volt Kecskeméten: 15, 10 tanár volt alkalmazva a nagyváradi kir., a pécsi püspöki, a mármaros-szigeti és a sárospataki ev. ref. jogakadémián. A hivatalos kimutatás szerint rendes tanerőkkel legjobban el van látva a pozsonyi (11), debreceni (11), kecskeméti (8) és a sárospataki jogakadémia (8). Ezt olvasva, szinte csodálkozunk, hogy Debrecenben 2, Patakon pedig egy új tanszékre hirdetnek pályázatot.

A *joghallgatók száma* az 1892/3. évben összesen 884 volt. Legnépesebb volt a debreceni jogakadémia,

melynek 164 hallgatója volt s legkevesebb volt a jogászok száma Sárospatakon, 52. A négy év. ref. jogakadémián az első félévben 332, a másodikban pedig 282 hallgató volt bejegyezve s ezek közül összesen csak 176 volt az év. ref. vallású. A tanulmányi alapból fentartott 5 jogakadémián első alapvizsgára jelentkezett 153 ifjú s képesített 126; a második alapvizsgán 131 közül 106; az államtudományi államvizsgán 42 közül 41, a jogtudományin 50 közül 46. Az év. ref. jogakadémiákon első alapvizsgát 107, eredménynyel 87, másodikat 95 közül 74, államtud. államvizsgát 35-ből 27, jogtudományit 47-ből 43. Az eperjesi év. jogakadémián az első alapvizsgát 31 közül 27, a másodikat 35 közül 28, az államtud. államvizsgát 1, a jogtudományit 8-ből 7 tette le sikerrel. A hallgatókra vonatkozó adatok több tekintetben hiányosak. Így p. o. a sárospataki jogakadémiáról azt jelenti a miniszter, hogy itt 43—37 ösztöndíjas jogász van, de az élvezett ösztöndíj kimutatása már elmaradt, a mi pedig a többi intézetnél fel van véve.

A miniszteri jelentés V. szakasza a *szakiskolákról*, a VI-ik az *emberbaráti és közművelődési intézetekről* szól. Ezekben szintén sok érdekes adat van, de mivel ismeretesen már eddig is hosszúra nyúlt, azokat ez alkalommal nem sorolom fel.

Buza János.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.

(Folytatás).

Alig nyitlak meg az osztályok s a tankönyvek még ki sem voltak nyomva, midőn Zsigmond herceg, kit Comenius a »nemzet szemefényének« nevezett el, 1652 február 4-én himlőben váratlanul meghalt. A tudománykedvelő herceg halála végzetes csapás volt a főiskolára, de a megkezdett tanügyi reformok e miatt egyelőre nem akadtak fel. Az özvegy fejedelemszöny, a ki szeretett férje és menyje után kedves fiát is oly hamar elvesztette, az anyai fájdalom súlya alatt roskadozott ugyan, de a vallásos hit vigasztalásaiból erőt merítve, mindjárt a gyász első napjaiban megemlékezett a sárospataki főiskoláról. Érezve, hogy fia halála után az eddig közösen dajkált iskolának kettős mértékben lesz szüksége az ő pártfogására: gyorsan intézkedik, hogy a felügyelet és tanítás körében semmi hiány és fogyatkozás ne legyen. Legbizodalmasabb emberét, jószágainak főigazgatóját, Klobusiczky Andrást, kérve-kéri, hogy gondnoki tisztében hűségesen és erélyesen járjon el, Comeniust pedig több rendbeli levélben felszólítja, hogy az új módszer szerinti tanítást eddigi buzgóságával folytassa, ígervén neki, hogy kegyességét ezután még nagyobb mértékben fogja vele éreztetni. Melynek hallatára Comenius halára buzdul és így kiált fel: »Fizessen meg kegyességeért az örökkévaló isten, a kinek dicsőségére itt áldozatát nyújtja a fenkölt szellemű nő.«⁹ II. Rákóczy György, a fejedelem, szintén érdeklődött az iskola sorsa iránt. Az 1652. év tavaszán hadainak főparancsnokát, Kemény Jánost, oly utasítással küldte Sárospatakra, hogy itt a tanügyi állapotokat szoros vizsgálat alá vegye, mely alkalommal Klobusiczkyt és Comeniust, a kiknek buzgóságától és erélyétől a legtöbb függött, kötelességök teljesítésére serkentette.¹⁰

⁹ L. Primitiae laborum 86. l.

¹⁰ L. Primitiae laborum 86—87. l.

Az előadottakból világosan kitűnik, hogy Zsigmond herceg halála, ha a jövő kilátásait zavarta is, de a Comenius tanügyi reformjait nem akasztotta meg. A fejedelmi család most is, mint az előtt mindig, féltékeny gonddal kísérte a sárospataki főiskola fejlődését, éreztette vele pártfogását, hogy megmaradjon annak, a mi eddig volt: a Rákóczyak iskolájának. Más okokon nem a fejedelmi pártfogás hiányán mult az, hogy az új rendszer meg nem gyökerezhetett. A gátoló akadályokat egymásután mind elésorolja Comenius egy Klobusiczky Andrásához intézett levélben.¹¹ Legelső okul veti, hogy az osztályok megnyitattak, még mielőtt a tankönyveket a tanítók és tanulók kezébe adhatták volna. E miatt a kísérletezés nehézsége mindjárt eleinte kedvetlenséget támasztott, mert az eredmény nem felelt meg a vártakozásnak. Még nagyobb akadálnak tekinti azt, hogy az osztályoknak nem voltak állandó tanítói, kik az új módszer titkaiba több évi gyakorlat után, egészen bele éltek volna magukat. Az osztálytanítók, akkor is, mint később 1848-ig, a nagyobb diákok közül egy-egy évre választottak s még mielőtt kellő gyakorlatot szereztek volna, elhagyták állomásukat, hogy jobb jövedelemmel kínálkozó vidéki tanítói vagy papí hivatalt vállaljanak. Arra is volt példa, hogy két év alatt (1651 és 1652-ben) hárman tanították a janualis osztályt: Kaposi Pál, Szánthai Mátyás és Helembai Sámuel.¹² Még hozzá ezek a nagyobb tanulók legtöbbször akaratjuk ellenére kényszerítve vállalkoztak szerepökre s a mi több, a nyilvános előadásokat is hallgatták, a maguk dolgát előbb valónak tartván, az osztályllyal csak közórákon, csak úgy futólag, mellékesen, immel-ámmal foglalkoztak. Mi természetesebb, mint hogy az ilyen örökös kísérletezés mellett, az új módszer könnyű, természetes és rövid útját senki el nem tanulhatta. Innen volt, hogy az avatatlan tanítók, a régiben felnőtt s elfogult emberek, folyvást az új rendszer nehéz volta ellen panaszkodtak, különösen a grammatica tanítását s a nagy terjedelmű tankönyveket kifogásolták, a miben aligha igazuk nem volt a gáncsokodóknak.

E panaszok és kifogások sok kellemetlenséget és keserűséget okoztak Comeniusnak, annál inkább, mert tapasztalni kellett, hogy ellenségei, a kik az ő reformatori munkáját eleitől fogva kancsal szemmel nézték, kapva-kaptak azokon és sértett hiúságból fondorkodtak ellene, fent és alant, titkon és alútakon mindent elkövetvén, hogy törekvései sikert ne arassanak. Ezekre céloz Comenius, midőn az iskola-felügyelőktől egyebek közt azt is kívánja, hogy a »jó tanárokat kellő tekintéllyel övezzék és saját tekintélyök oltalma alá vegyék«, »hogy a jóra való és becsületesség ne huzza a rövidbetűt a cselszövény és bujtogatás mellett, melyet bizonyos törpe lelkek, a jónak ellenségei titkos mesterseggel használnak fel az ártatlanok ellen és a melylyel azok a jól rendezett viszonyokat vagy az olyanokat, melyek épen javuló félben vannak, felforgatni igyekeznek.«¹³ Bizonyára keserű tapasztalat csalta ki Comeniusból az ilyen nyilatkozatot: »Tapasztaltam itt is, miként mer ellenszegülni a jóra valósnak a hitványság, a szorgalomnak a renyhesség, de csakis titkon és alútakon.«¹⁴ Hogy kik voltak a cselszövények, a nyílt és titkos ellenségek, azt ma már adatok hiányában meg nem mondhatjuk. Annyi igaz, hogy a Rákóczy-udvar befolyásosabb egyéniségei közül Bisterfeld és Medgyesi Pál, ha

¹¹ L. Primitiae laborum 87—88. l.

¹² Eruditionis scholast. pars. II. Janua. S. patakini. 1652., az utolsó lapon.

¹³ L. Fortius redivivus. Paedagog. Bibliothek XI. B. 234. l.

¹⁴ L. a fentebbi hejcn.

a távolból nagy tisztelői s meghívásának eszközlői voltak is, megérkezése után, a mint közelebbről megismerték, nem rokonszenveztek vele, sőt a hol lehetett, útjába állottak. Ennek oka első sorban a Comenius pártállásában keresendő, melyet ő az akkor szőnyegen levő egyházkormányzati kérdésben elfoglalt. Comenius ugyanis azt a művét, melyet az angol egyházi szakadások és az ebből származó belviszályok hallatára írt és 1648-ban a londoni zsinat elé nyújtott, a magyar testvérek kérésére 1650-ben kinyomatta és elindulása előtt Magyarországra is megküldötte, okulására azoknak, a kik angol mintára a fennálló egyházi rendet zavarni és az egyház egységét bontogatni kezdték.¹⁵ Comenius e testvéri szózatában nem nyilatkozik egyik párt javára sem, nem ítéli el egyiket sem, sőt mind a három kormányzati formának (independentismus, presbyterianismus, episcopalisismus) előnyeit és hiányait feltüntetve, azt a véleményét fejezi ki, hogy bármelyik egyházkormányzati forma jó, ha a visszaéléseket, melyek mind a háromnál előfordulhatnak, elkerüljük.¹⁶ Épen ez a közvetítő fellépés szült nagy visszatetszést a presbyterianusok táborában, különösen Bisterfeldet és Medgyesi Pált bántotta a lágyemeleg viselkedés, a kik mind a ketten határozott hívei voltak a presbyteri rendszernek. Bisterfeld, a mint elolvasta a művet, melyet Medgyesi Pál küldött meg neki, boszankodva jegyezte meg, hogy szerzője mindenkinek tetszeni akar, ugyanazért senkinek se tetszik s hogy az ilyen közönyösség a féltelenségnek szabad utat nyit.¹⁷ Még jobban felingerelte e váratlan beavatkozás Medgyesi Pált, a ki Zsigmond herceg javallatára épen abban az évben adta ki »Dialogus ecclesiastico-politicus« című munkáját, melyben a presbyteri rendszer helyességét párbeszédben, a szentírásból és a józan okosságból vett érvekkel igyekszik megbizonyítani.¹⁸ Midőn pedig hírt vette annak, hogy Comenius egy újabb művében: »Ad fratres presbyterianos« címen ismét belé avatkozott az egyházkormányzati vitába és határozottan a presbyteri rendszer ellen foglalt állást: 1651 március 21-ről keltezve, ingerült hangon írt levélben vádolja őt be Zsigmond előtt.¹⁹ A levél elég érdekes a közlésre, már csak azért is, mert a Comenius és Medgyesi közti viszonyra élénk világot vet. Itt következik annak idevonatkozó része: »Ime csak most értem, hogy egy kis könyvet bocsátottak volna ki Comenius uram neve alatt: ad fratres presbyterianos, melyben expresse írják, hogy praestitisset ecclesiam quovis modo regi, quam per presbyterium. Tudom, hogy Nagyságodhoz küldött írásában is ilyen irreformata sententiaja vagy on ő kegyelmének. Nem fogunk így Nagyságos uram sokat nyerni abban az emberben, akárhová legyen latinitása, ha az lelki jó igyekezetben az igaz ref. religiónak kívánsága szerint ily nagy kárt teszen. Most értem már, mi volt az oka, hogy azt az embert, míg nem látták, sokféle nagy kí-

vánsággal várták s vitték, azután nagy hamar ismét megvetették. Nógrádi²⁰ uram, ki nem rég jött le, nagy csudálkozással mondja, hogy csudálják oda fel a mi theologusaink, hogy azt az embert hozatta alá Nagyságod. Bezzeg e tudva, nem hogy commendálnunk, de inkább, modis omnibus, condemnálnunk kellett volna Nagyságtok előtt, ha ugyan úgy vagy on a dolog. Im az, kinek legjobban keletik vala teljesíteni az Nagyságtok munkás igyekezetét az isten dicsőségére, az akasztja meg s még pedig nagy költséggel vétették meg Nagyságtokkal ezt a nagy kárt. Egy előre az csak kezdete a többi gonoszoknak. Kár, hogy nem sincerus theologus az az ember. Hiszen Nagyságtok sem theológiát tanítani hozatta, hogy nem hagy békét annak. Tudom, hogy már nekem adversariusommá leszen, mert ha kezembe akad a könyve, az én vékony tehetségemből isten segítségével által, mindjárt meg igyekezem rá felelni.« A művet, melyre e levelben »Ad fratres presbyterianos« címen hivatkozás van, úgy látszik, nem látta, ma sem ismeri senki sem. Maga Medgyesi is azt írja, hogy nem olvasta, tehát csak mende-monda vagy olyan ember ítélete után indult el, aki az »Indepedentia« című művet csak felületesen olvasta át és félreértette. Ha volt is valaha ilyen, a Comenius szerzősége ellen szól az a körülmény, hogy a presbyteriumra vonatkozó részlete merőben ellenkezik a Comenius nézetével, melynek az »Independentia« című művében kifejezést ad.²¹ Így állván a dolog, tarthatatlan egyik érdemes tudósunknak az az állítása, hogy Comenius azért foglalt volna állást a presbyteri rendszer ellen s azért írta volna »Ad fratres presbyterianos« című művét, mert Tolnai D. Jánossal, a ki a vestibularis osztály tanítóságát nem akarta elvállalni, összeeszkört.²² Ha be volna is bizonyítva, hogy az »Ad fratres presbyterianos« című mű nem csak létezett, hanem valósággal a Comenius tollából került ki; ha így kétségtelenül állana is előttünk, hogy egy tudós hírből álló ember meggyőződését oly rövid idő alatt megváltoztatta, még akkor is az az ok, melyre a fentebbi állítás építve van, ellenkezik a tényállással, a mennyiben, mint feljebb kimutattam, nem Tolnai D. János az igazgató-tanár, hanem Tolnai S. István, a diák volt az első osztály tanítója. Megengedjük, hogy Comenius nem értett teljesen egyet Tolnaival a presbyteri kormányzásra nézve, de felfogásuk nem is volt különböző annyira, hogy e miatt egymás ellenségeivé válhattak volna, mert hiszen Comenius nem azt állította, hogy a presbyteri kormányforma nem jó, hanem csak azt, hogy annak is lehetnek visszaélései. Valóban nincs adatunk arra, hogy az egymást kölcsönösen becsülő két férfiú közti viszony, különösen tanügyi kérdésekben, megzavarodott volna. Comenius a sárospataki tanferfiak közt Tolnai D. Jánost becsüli legtöbbször. Nyilván bizonyosságát adta ennek »Bucsubeszédében«, a hol neki mindjárt a fejedelemszöveg és Zsigmond herceg után, oly nagy elismeréssel adózik.²³

Szinyei Gerzson.

(Folyt. köv.)

¹⁵ Teljes címe a műnek: Indepedentia aeternarum confusionum origo. Spectamini venerabilis nationalis synodi in nomine Christi Londini in Anglia congregatae, subjecta an. 1648. In exemplum autem noxae a spretis fraternis corsiliis foras data an. MDCL H. n. 8. r. A—F₂ = 5^{1/4} ív = 42 számozatlan levél. Megvan a sárospataki főiskola könyvtárában. Tudtommal egyetlen példány.

¹⁶ L. az idézett mű 71. lapját. Az egész művet az amsterdami 1671-diki kiadás után bő kivonatban ismerteti Kvacala ily című művében: J. A. Comenius. Sein Leben u. Schriften II. B. 301—4. 1. Has. ö. Kvacala: Comenius és Rákóczyak. Budapesti Szemle. 1889. évf.

¹⁷ L. Kvacala: Comenius II. B., 329. l.

¹⁸ Kijött ez Bártfá 1650-ben. Ennek kivonata: Rövid tanítás a presbyteriumról avagy egyházi tanácsról. Sárospatak. 1653. Mind a kettő megvan a sárospataki főiskola könyvtárában.

¹⁹ Erdélyi Prot. Közlöny. 1877. évf. 3. l. Szilágyi S. közlése.

²⁰ Nógrádi Mátyást érte, ki 1647—49-ig sárospataki tanár, azután debreceni lelkész és tanár, végre 1660-tól nagy-bajomi lelkész és 1661-től 1681-ig, haláláig, superintendens.

²¹ Has. ö. Kvacala: Comenius és a Rákóczyak. Budapesti Szemle 1889. évf. 117—118. l.

²² Has. ö. Szilágyi S.: Rákóczy Zs. 140. l.

²³ L. Primitiae laborum. 117—118. l.

NECROLOG.

SZAKAL LÁSZLÓ.
1828-1894.

Egy szelid természetű, de annál tevékenyebb és hűbb munkás dőlt ki a felső borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészi karából. Szakal László, a borsodi ev. ref. egyházközségnek 36 éven át buzgó lelkipásztora mult hó 17-én adta vissza lelkét Istenének, a kitől vette volt azt.

Az a zajtalan csendes munkásság, melyben életidejének legnagyobb részét töltötte; az a szelid, jóságos szeretet, melylyel hívei, lelkésztársai, s általában mindenki irányában viseltetett, bizonyára örökre felcdhetetlen marad azok előtt, a kik őt közelebből ismertették.

Született a boldogult Borsodmegyében, Sajó-Vadnán, 1828. április 19-én Szakal László esperes, helyettes superintendens és Vásárhelyi Mária szülőktől. Elemi tanulmányait a bódvai helv. hitvallású népiskolában, — hová szülei az 1832-ik évben költöztek — kezdé meg. A derék szülők fioknak gondos nevelést óhajtván adni, 1836 ban a még alig hat éves gyermeket a szépen virágzó miskolci lyceumba vitték, s itt tanult hat éven át, egészen 1842-ig. — 1842-ben a németnyelv elsajátítása végett tíz hónapig Szepes megyében, Holló-Lomnicz községben tartózkodott; honnan visszajöven, még egy évet Miskolcon, az úgynevezett oratóri osztályban töltött. — Miskolcon ez osztálylyal megfútván a gimnáziumi tanfolyamot, 1844 ben a felsőbb tudományok hallgatására a sárospataki főiskolába ment, hol is a régi rendszer szerint hat és fél éven át a tantárgyakat kitűnő sikerrel tanulta. 1851. január 20-án az almatér kebeléből a sajó-szentpéteri ref. fitanoda vezetésére vitetett ki, hol két éven keresztül, elvállalt fontos kötelességét szorgalmasan teljesítette. — 1853 ban a kápláni vizsgát letévén, segédlelkészül a Kondón, 1853. május 18-án tartott egyházmegyei gyűlés által édes atyja, Szakal László esperes, s akkor már sajó-vámosi lelkész mellé rendeltetett. Sajó-Vámoson e minőségben öt évig szolgált s 1858 ban, a kiváló érdemű Olasz Sámuel halálával megürült borsodi lelkészi hivatalra választatott meg. — S azóta ez egyház kebelében működött mindaddig, míg nem a halál mult hó 17-én d. u. 1/2 órakor kiragadta kezéből az evangéliomot.

A felső-borsodi egyházmegye korán felismerte a szorgalmas ifjú lelkipásztor tehetségeit, több ízben kereste fel bizalmával. Mindjárt lelkészkedésének kezdetén, 1861-ben iskolai körlátogatóvá, 1865-ben pedig a Velezden tartott egyházmegyei gyűlésen — aljegyzőnek nevezetett ki; — az 1869-ik év november havában pedig egyházmegyei tanács-bíróvá választatott el, mely tisztében hét évig, 1876-ig kiváló buzgalommal forgolódott. Ekkor azonban, részint már gyakori betegeskedése miatt, részint pedig azért, hogy a hivatal tisztességében mások is részesüljenek, véglegesen leköszönt, s azóta félre vonúlva, csendes magányában töltötte napjait, főgondja lévén híveinek lelki építése, s az egyház anyagi ügyeinek rendezése s felvirágoztatása.

Házassági életre, — talán mert jókor megérezte a testébe adatott tövis szúrásait, a melyek miatt már életének delétől kezdve hetekig is ágyban kellett vesztegelnie — soha nem lépett.

Ama gyászos nagypénteken még kezébe vette a könyvek-könyvét, hogy hirdesse a megfeszített Jézust; de már az élet diadalát a halál felett nem prédikálhatta, mert régi köszvényes baja kórágéhoz szegezte. Ettől fogva az életerejé rohamosan kezdett fogyni, nap-nap után gyengült, mint az alvófélben levő mécs világa, míg végre mult hó 17-én örökre kiszenvedett, hogy hosszú gyötrődéseit kipihenje s örök nyugalmat találjon az ő Istenénél, a kit szeretett.

A kihűlt hamvakat április 19-én, igen szép számmal összegyűlt lelkésztársainak, s híveinek áldáskívánatai között adtuk át az anyaföldnek. — Koporsója fellett Balogh István, edelényi ref. lelkész tartott egészen jellemző s megható gyászbeszédet és imát; a sírnál pedig e sorok írója vett búcsút a boldogultól, mint szeretett főnökétől s kívánt áldást a kínok terhe alatt összeroskadt nemes lélekre.

Halálát két testvérén, Szakal József bódvai ev. ref. lelkész és özv. Tóth Dánielnén kívül, szép számú rokonság, a pásztor nélkül maradt nyáj és lelkésztársai gyászolják.

Lelkipásztori áldásos munkáján felül emlékeztessé tette nevét az elköltözött jó lélek úgy az ő szeretett egyházközségében, mint a felső-borsodi egyházmegyében több rendbeli hagyományaival is. Végrendeletileg ugyanis úgy intézkedett, hogy a hátrálékos papi tartozások — melyek tekintélyes összegre rugnak, — a borsodi ev. ref. egyházat illetik. Ezenfelül a lelkészi hivatal részére 200 koronát, a felső-borsodi ref. egyházmegye közigazgatási tőkéjének gyarapítására 400 koronát hagyott, s 800 koronás alapítványt tett egy Miskolcon tanuló felső-borsodi ref. papfiú részére oly kikötéssel, hogy annak évi kamatait mindig a felső-borsodi esperes ítélje oda a legérdemesebbnek.

Nyugodjanak békében a hű pásztor hamvai s őrizze emlékét a jók kegyelele!

Dakó Lajos.

h. lelkész.

IRODALOM.

* „Az egyházi közigazgatás kézikönyve“ című, *Eötvös Károly Lajos* által írott s mint a címben is önérzettel jelezve van, „*nélkülözhetlen utmutató*“ műnek II. kötete még a mult év végén elhagyta a Hornyánszky Viktor nyomdáját s egy térképmelléklettel küldetett szét, a mely még egyfelől kitűnően egészíti ki a magában is értékes művet, addig másfelől „ad oculos“ tünteti fel a mai felekezetközi viszonyokat s szótlanul is int, figyelmeztet a kényes pontokra, a veszedelemre, a kötelességekre. Maga a mű (II. k.) terjedelmére kisebb valamivel az elsőnél, de tartalmilag épen oly fontos és általános érdekű. Négy könyvre osztva az anyagot, az elsőben „*Történeti áttekintés*“ cím alatt ismerteti az állam és egyház viszonyát a középkorban, továbbá, hogy a reformáció milyen hatással volt az oktatásügyre s melyek s milyenek voltak a protestánsok első iskolái s az ellenreformáció mit tett az oktatás javára s milyen volt a felekezeti iskolák viszonya az államhoz az 1868. XXXVIII. t.-c. meghozataláig. A 2-ik könyvben a felekezeti népiskolákat, a 3-ikban a közép-, a 4-ikben a főiskolákat érdeklő törvények, rendeletek, intézmények, felügyelet, tanulmányi s vizsgálati rend stb. vannak felsorolva. A tudnivalóknak egész gazdag tárháza ez eme külön cím alatt: „*Felekezeti iskolajog*“, a mely címnek korlátoló határain nem tudott

azonban az író s illetőleg szerkesztő mindvégig belül maradni, mert p. o. a királyi jogakadémiák tanulmányi és vizsgálati rendjét is közli (422—428. l.), a mellett is, hogy a királyi katolikus jogakadémiákról külön emlékezik (417—422.), igaz, hogy tanulmányi stb. rendjök felvétele nélkül. De ez nem fogyatkozása a műnek, hanem inkább teljességének elősegítője. Feltűnőbb az, hogy az író bizonyos helyi, vagy rokonszenvi tekintetek vezérlik műve összeállításánál. Nevezetesen a népoktatás címe alatt bemutatja a dunamelléki és erdélyi ev. ref. egyházkerületek szabályzatait s a középiskoláknál is különös tekintettel van Erdélyre és dunamellékre, a felső iskoláknál pedig tisztántúlra (közli a debreceni jogakadémia tanulmányrendjét); tiszáninnen és dunántúl pedig névleg sem szerepel a tartalomjegyzékben; noha p. o. a sárospataki főgimnázium, jog- és theol. akadémia a maga tanulmányi s fegyelmi szabályaival a többieknek is alapul szolgált s az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság is ezeket vette néha-néha alapul a tanulmányi rend stb. megalkotása közben (kivált a gimnáziumokra nézve!). Szándékos mellőzés eredménye-e az ilyen, vagy a dolog könnyebb végéhez való vonzalom: — ezt nem kívánjuk eldönteni; érzékenykedni sem akarunk, még kevésbé követelőzni; de az elvégre is minden elfogulatlan ember előtt különösnek fog maradni, hogy p. o. a sárospataki főiskola névleg is csak egyetlen-egyszer fordul elő egy *a felekezeti iskola-jogot tárgyzó terjedelmes munkában s akkor is csupán 2 1/2 sorban*. — A népoktatási intézetek között kevés gondot fordít a tanító-képző intézetekre és pedig úgy a reformátusoknál, mint az ág. evangélikusoknál s teljességgel nem törődik az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottsággal, a mely pedig egy időben — a mig a vezetőknél is úgy tetszett — szépen indult nagy feladatainak megoldására s ha már ez nem érdemelt, mint haladókülönbözőbb figyelmet, akkor a konvent, mint iskolaügyi főfőhatóság külön cím alatt is tárgyalható lett volna. Az egész — különben gazdag tartalmú műből — hiányzik a mindent átható alkotó szellem; az egyes részletek néhol minden nagyobb gond nélkül vannak egymás mellé rakva, úgy a mint következtek, átnézés és kellő kihúzások nélkül. Így p. o., hogy csak egyet említsünk a 129. lapon, „*Népoktatási intézetek a reformátusoknál*” cím alatt azt is olvassuk, a mit itt nem kellene olvasnunk, hogy t. i. a debreceni zsinat *középiskolákról* (gimnasiumok) és *főiskolákról* (akadémiák, egyetem) is gondoskodni kívánt, holott pedig a 297. lapon külön kezd szólni az író a reformátusok középiskoláiról s a 450. lapon a főiskolákról. A theol. akadémiákat nem érdemesítette az író külön §-ra, pedig a debreceni zsinat köznevelési és közokt. szervezete nyomán ezekről is lett volna mit mondanía, annyiival inkább mert az I. kötetben, *lelkészképzés* (132 l.) cím alatt, szintén csak érinti e tárgyat. A fogyatkozása mellett is igazán hasznos utmutatóul szolgáló mű (II. k.) ára fűzve 3 frt, vászonkötésben 3 frt 50 kr. A külön térkép ára 2 frt. A ki egyszerre mindkét kötetet megrendeli, az a térképet ráadásul kapja.

* **Maszyik „Pál apostol”-ából** egy újabb, hármas füzet jelent meg (V—VII.) 9 ivnyi terjedelemben. Benne a Saul megtérésének mély pszichológiával rajzolt képe után Pált, az ő apostoli működését ismerteti az író egészen korinthusi fellépéséig. Mindenütt hivatkozik a legjobb forrásokra s azokkal ügyesen birkozik is, a mennyiben t. i. saját eltérő nézetének tisztázása ezt szükségessé teszi. — Az eleven, szinte szípkázó előadás különös érdeket kölcsönöznek e műnek, a mely ez által is igen közel áll Pál apostolhoz. A füzet ára 1 frt 05 kr. A kik a biblia nagy alakja iránt nem vesz-

tették még el érzékeket, azok jó kedvvel és haszonnal forgathatják és tanulmányozhatják a Maszyik Pál apostolát, a melynek az a jó következménye is lehet, hogy tudós vita támadhat felette.

* **Révész Kálmán két alkalmi műve.** Az egyiket a M. Prot. Irod. Társaság adta ki monografiai illetmény gyanánt s címe *„Száz éves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért (1550—1650.)*, a másik a kassai egyháztanács kiadása s címe *„A kassai ref. egyház által, fennállása kétszázötvenedik évfordulóján 1894. márc. 25-én, húsvét első napján tartott örömmünnepegy emlékkönyve* (Kassa 1894). Amazt írta, ezt szerkesztette R. K., de mindkettővel egyaránt a kassai ref. egyház dicsőséges multját szolgálta a jelennek tanulságára. A „Sárospataki Lapok” régibb olvasói előtt nem ismeretlenek már a kassai ref. vagy helv. hitv. egyház régi küzdelmei. *Pajkoss Endre* volt kassai s. lelkész közlött e lapokban ily tanulmányokat (külön is megjelentek) még 1886-ban. Részben ennek is felhasználásával, de önálló kutatással, levéltári közvetlen buvárkodással s a P. E. adatainak kiigazításával készítette R. K. a maga alkalmi művét értékes ajándékkul a kassai egyház nevezetes évfordulójára. Nincs jobb tanító mester a történelemnél. A kassai egyház a R. K. művéből megláthatja, hogy az élethez, a melyet annyi nehéz küzdelem árán biztosított magának, elvitázhatalan joga van s erőt is meríthet abból a saját igazaihoz való ragaszkodáshoz, a jövődőre nézve. Révész tud könnyedén, elevenen írni, van történetírói érzéke az anyag kiselezésére, a feleslegesek mellőzésére, a lényegesek kiemelésére. A ref. egyház, a mustár-mag egy hatalmas város, egy előjogaira büszke r. katolikus, majd egy féltékeny és szenvedélyesen makacs lutheranus polgárság kerítése között, ... bizony kemény talaj volt az a kassai arra, hogy benne terebélyes fává nőhessen az Alvinciek, a Kótai Jakabok és Tallyai Jánosok vetése s bizony Rákóczy kellett ahoz, hogy a várossal, a lutheranus elfogultsággal stb. birkózó ref. egyház fészket tudjon rakni a makacsan őrzött kerítéseken belül. De végre is fészket rakott s ha nem nőtt olyan nagyra, hogy ágai alatt felső Magyarország reformátusai menedéket találtak volna, annak nem a reformátusok hibája, hanem a reactio gonosz erénye az oka. A 100 éves küzdelem történetéhez (1—82 l.) érdekes mellékletek vannak csatolva, így p. o. Alvinci Péter végrendelete 1634-ből; a tiszáninnen ref. papság emlékezete 1635-ből (a kassai tanácshoz), gróf Pálffy Pál nádor levele 1649-ből (szintén a tanácshoz) és a ref. egyház megalakulását biztosító nádori okirat 1650-ből. Valamennyien értékes adalékok s a szöveg igazolására jelentékenyek. — Egy kép is díszíti a füzetet, a mely az I. Rákóczy Gy. fejedelem által ajándékozott szent edényeket tünteti fel. Örömmel jegyezzük meg, hogy R. K. ígéretet tett e művében a kassai egyház történetének folytatására. A második helyen említett műben a címben jelzett ünnep előkészületei, lefolyása, az ünnepi beszédek, imák (*Révész* imája s egyházi beszéde Zsolt CXVIII. 15—24 felett), *Kenessey Béla* urvacsorai agendája), a lapunkban már említett alkalmi emlék-kehely története, felirata, a lapunkban megjelent alkalmi óda Kovács Zsigmondtól s mellékletül a kassai egyház eddigi lelkészeinek s mostani előjáróságának névsora olvasható. Az ima s beszédek méltók az alkalomhoz s szintén értékes adalékok a kassai egyház történetéhez. — Az ünnepet a kassai ref. egyház szűk családi körben ünnepelte s olyan időben, a mikor a fungens papok nem segédkezhettek az ünneplő egyház lelkészének, innen van, hogy a budapesti ref. theol. akademi-

ának egyik pap tanára, a közkedveltségű *Kenessy B.* jutott a kisegítő szerepéhez. Az előbbi mű ára 80 kr; az utóbbi nincs feljegyezve.

* **A „Vallás és Egyház”** címen havonként megjelenő prot. lapból, a melyet *Zoványi Jenő*, volt kolozsvári lelkész ez év elején indított meg és gondos utánlátással, kitűzött programjának megfelelően szerkeszt, már öt szám van a közönség előtt. A legutóbbi Kosuthról emlékezik gyász keretben, főtékintettel a prot. egyház iránti érdemeire, majd »Változó viszonyok, örökös teendők« alatt az egyház belső építését sürgeti s elítéli azokat, a kik a belmissionak, evangelizációnak ellenségei s hivatáluk tekintelyével fekszenek azoknak útjába (Irta: Johannes presbyter). „*Az urvaesora*” cím alatt *dr. Tüdös István* mondja el e sakramentumunkról ápolat gondolatait s elítéli a rendenkivüli urvacsoráztatását a betegeknek. „*Saul*” cím alatt egy bibliai jellemképet kezd valaki hollandból átültetni s a szokásos irod. szemle és egyházi élet című rovatok és szerkesztői üzenetek zárják be a lapot. Ez utóbbiból megtudjuk, hogy a szerkesztő Tisza-Földváról is fentartja vállalatát, sőt reményli, hogy azokat sikerül még elevenebbekké tennie, noha eddig is anyagi áldozataival járt azok fentartása. Ugyancsak a szerk. üzenet sejteti, hogy a szerkesztő leleplezésekre van készen kolozsvári küzdelmeit illetőleg. Csak aztán az anyaszentegyház hasznát lássa a netaláni versenkezésnek!

* **„A vallás, mint a politikai jogok gyakorlásának alapfeltétele.”** — **„Dolgozatok a vallásszabadság kérdéséről”** Irta: *Dr. Horváth Ödön*, azeperjesi jogakadémia dékánja. Eperjes Kósch Árpád könyvnyomdája. 1894.

Dr. Horváth Ödön neve és munkássága sokkal ismeretesebb e lapok olvasói előtt, hogy sem bemutatásra, vagy ajánlatra szorúljon. Számos dolgozatából kitűnik, hogy különös előszerzetettel foglalkozik aktualis politikai, társadalmi és tanügyi kérdésekkel, melyeket érdekes s legtöbbször új megvilágításban szokott előadni, felfogásának sajátossága, irányának ügyessége gyakorlott tollú s nagy olvasottságú íróra vall, ki mint a jogbölcselet alapos ismerője, szereti kutatni a jogi és politikai intézmények alap-okait, természetét, történeti fejlődését, kimutatni ezek hibáit, megjelölni a haladás utait, kitűzni az eszményeket, mint a melynek tüzetes elemzése éppen e tudománynak képezi sajátos feladatát. Jelen dolgozatainak megírására is a szőnyegen levő egyházpolitikai kérdések készítették, melyeknek sokszoros összetételű anyagába a fejtegetés alapjául választott tárgyak is szorosan beletartoznak s ezeknek elméleti tisztázása, helyes megoldása, mindenestre kiváló fontosságú most, midőn politikai életünk korszakot alkotó liberális intézményekkel lesz — talán rövid napok alatt — szebbé, gazdagabbá. A kellőleg még mindig meg nem világított tárgy megválasztása maga mutatja, hogy szerző nem fél a controverziáktól, melyekben pedig az eligazodás nem történik minden nehézség nélkül s ha egyes részletek ellen lesznek is észrevételeink, meg kell adni, hogy feladatát sikerrel oldotta meg.

Első helyen említett s XIV fejezetre osztott művének alapgondolatát azon, a jogbölcselet által postutált, s a modern politika által érvényre emelt liberális elv képezi, hogy a politikai jogok élvezetét függetlenné kell tenni a polgárok vallási meggyőződésétől, mert mindaddig, még ez be nem következik, a vallásszabadságról — a szó igazi értelmében — szólni a legnagyobb képtelenségek közé tartozik. A történeti adatok felhasználásánál kifejti, hogy hazánkban, hol a vallásszabadság megvalósítását eszközölő törvények csak az újabb jogalkotás eredménye, a politikai jogok gyakor-

lata még mindig nincs a vallástól elválasztva, hogy szerző szavait használjam: »a vallás a politikai jogok gyakorlatának alapfeltételét, noha mindenestre elavult és indokolatlan alapfeltételét képezi.« Míg a külföldi államok jelentékeny részében e korlát már ledőlt, nálunk a vallás és politikai joggyakorlat különválasztásának határozott formulázását »a vallás szabad gyakorlatáról« szóló, tárgyalás alatt levő törvényjavaslatig nem találjuk.

Műve elején szerző szembe állítja az újabb közjogi íróknak e tárgyra vonatkozó nézeteit, apostrofálja *Dr. Horváth János* csak nem rég megjelent művének idevágó, kétségtelenül ellentmondó állításait, melyek szintén ösztönözték, hogy e kérdéssel behatóan foglalkozzék. Ezt követi a szabadságjogoknak s azok különböző neveinek rövid ismertetése, mi azonban, mint általános természetű dolog, sokkal inkább egy tankönyvbe való, annyival inkább, mert ezen jogok csoportosítása a tudomány által eszközöltetvén, nem történik teljesen egyöntetűen, s ha a két jogkör határvonala és természete tisztán áll is előttünk, az elosztályozásban mindig helye van az egyéni felfogásnak, mi a közjogi és politikai kézikönyvekben nyilván látható. Hogy a polgári jogok közül a vallásszabadság kimaradt (15 lap) ez csak tévedésből történt, mert annak nagyfontossága később részletesen van kiemelve. A politikai jogok természetéről adott köztudomású részletnél sokkal érdekesebb, hogy szerző a feltételeket, melyekhez a politikai jogok gyakorlása fűződik — eredeti alapon — *előfeltétel, alapfeltétel, és járulékos feltételekre* osztja. Részünkről ez osztályozást nem helyesljük, mert az erőltetett, sokkal természetesebbnek tartjuk azon követelményeket, melyekhez a politikai joggyakorlat köttetik, általánosokra és különösekre osztani. Az állampolgárság oly magától értetődő feltétele, hogy úgy modjam sine qua nonja a politikai joggyakorlatnak, hogy miután minden ezen alapszik, ezen épül, inkább ezt tekinthetjük alapfeltételnek. Sokkal tisztábbnak tartjuk, ha azon követelményeket, melyek minden, vagy legalább legtöbb államban a politikai jogok élvezetére nézve fenállanak, így osztályozzuk: 1) A politikai jogok természetéből folyók. Ide jó az állampolgárság. 2) a történeti fejlődésből eredők, mint a vallás, a hol t. i. fennáll, s 3) a politikai cselekvési képességre vonatkozók, mint a nemi conditióé, idesorozván a censust, mint a vagyoni és értelmi qualificatio megállapítását. Áttér ezután szerző a bevett vallások történeti ismertetésére, idézván az idevonatkozó nagyfontosságú miniszeri rendeletet, majd a jogtörténeti és magánjogi írók (*Kelemen, Frank,*) műveivel igazolt s azokból merített adatok alapján kimutatja, hogy míg régen csak a bevett valláshoz tartozók voltak ünnepélyesen honfusiáthatók, addig az újabb állampolgársági és községi törvény vállalási szempontból nem tesz megszorítást, s ezt a honosítás alkalmával leteendő eskünek fogadalommal való helyettesítésével is igazolja. Az V. és VIII fejezet művének legérdekesebb részét tartalmazza. Ezekben mutatja ki, hogy ha újabb törvényeink nagyobbára nem is említik a bevett valláshoz tartozás szükségét, de az 1867. 17. törv.-cik megalkotásából s különösen az 1848 V. törv.-cik 2 §-ból önként foly az, hogy politikai jogokat csak a bevett és elismert vallás tagjai gyakorolnak s hogy ily értelemben a bevett vallás a hit-kényszeret tartalmazza. Helyesen magyaráz a szerző, midőn a törvények e szavait »törvényesen bevett, valláskülönbség nélkül« úgy értelmezi, hogy a bevett felekezetek tagjai közt — de csak azok közt — nem fog különbség tétetni. Hogy a főrendiház tagjai ma már az elismert izraelita felekezethez tartozók is lehetnek, ezt a gyakorlat bizonyítja, de ugyancsak ez bizonyítja, hogy a bevett vagy el-

ismert valláshoz-tartozás itt is szükséges. Művének utolsó része politikai természetű; a liberalismusnak főleg hazai bajnokaiból vett idézetekkel (Deák, b. Eötvös) indokolja a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény szükségét, melyet mi is örömmel üdvözlünk, bár a *felekezeti-küliség* kimondását (elismerjük, hogy ez is a szabadelvűség követelménye) a hazai viszonyok közt ma még a politikai opportunitás szempontjából, nem látjuk üdvösnök, még bizonyos cautelák mellett sem.

Világos a mondottakból, hogy szerző nemcsak tisztán ismeri és átértette tárgyát, hanem hasznos munkát is végzett. Az országgyűlési beszédeknek, képviselőházi irományoknak, javaslatok indokolásának helyes és célszerű felhasználása kétségtelenné teszi, hogy szerző ott-hon van a közjog mezején.

Másik műve: „*Dolgozatok a vallásszabadság kérdéséről*” öt apróbb dolgozatot tartalmaz az egyházpolitikai javaslatokról. Ezek közül kettő szól a recepcióról, III-ikban szerző azon — a kötelező polgári házasság lényegével ellenkező s azért képtelen — tan ellen foglal állást, mely a házasság polgári megkötése után az egyházi megáldás kikérésének kötelező voltát hangsúlyozza, s mert ez ép oly tökéletlenség volna, mint fentartani a felbonthatatlanságot a katolikus felekezetre az új törvényben. IV. dolgozata, mely az „*Órálól*”-ban is megjelent, Hinschius után a vallásszabadság konzekvenciáit adja elő, míg az V-ik a liberalizmus diadaláról beszél. Meggyőződhetünk ezekből, hogy szerző őszinte híve a reformoknak, lelkesedik a recepcióért, kész ledönteni azon vallási korlátokat, melyek a nemzeti egység megvalósulásának útját állják. Nem tudjuk azonban elhallgatni, hogy az ephemer értékű, alkalmi cikkek összegyűjtésének csak akkor van mélyebb alapja és oka, ha azok valamely vezérszerepet játszó államférfi, vagy nagyon kitűnő ujságíró (Kossuth, b. Kemény Zsigmond) tollából folynak, a subjectiv politikai felfogások kidolgozásának s plane összegyűjtésnek szerény nézetünk szerint legalább — csak ilyenkor van maradandó értéke. Kétségtelen azonban, hogy szerző tehetsége és szorgalma által méltán érdemli ki az elismerést, s midőn ezt számára jelen alkalommal is örömmel fejezzük ki, kívánjuk: maradjon továbbra is hű munkása a szabadelvű irányoknak és törekvéseknek.

Dr. Zsindely István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület ez évi rendes közgyűlését,** mint értesülünk, aug. 23-án fogja megtartani Debrecenben. Ez a gyűlés alakuló gyűlése lesz az országos protestans tanáregyesületnek is, ha az egyesület alakulását óhajtó és szükségesnek tartó tanárok kellő számmal összejönnek. Erre előre is felhívjuk ev. ref. tanáraink figyelmét.

— **A vajáni ev. ref. egyház örömnépe.** Ez az ungmegyei egyházközség nem igen régen lett még anyae gyházzá s évről-évre gyarapodik anyagilag, erkölcsileg. Szembetűnő haladásának kezdettől fogva a nép természetes jó szíve mellett az egyház vezetői voltak fő tényezői a legutóbbi időkig. Csakis bölcs, tevékeny s szigorú kötelességérzettől és áldozatkészségtől vértezett előljárásnak lehetett a kezdet nehézségeit lassan-lassan leküzdeni s a vajáni egyházat oda emelni, a hol állma. Temploma ugyanis műépítészeti szempontból tekintve is, messze földön páratlan. Lelkészlaka, iskolája az

utóbbi 15 év alatt a kor követelményei szerint s szilárdul építvék. Melléképületei rendben. S ha idegen jó falai közé, lehetetlen, hogy a példányszerű épületek, a külső s belső jó rend meg ne lepje s keblében nyomot ne hagyjon. Mindezt az erős akarat, kitartó, nemes munka, buzgó hitelet hozta létre s tartja fenn. Néhány évvel ezelőtt a sok szent munkát betetőzendő elő állott egy *Erdélyi János* nevű egyháztag és 145 frt költséggel egy 5 változatú fisharmóniumot vásárolt az isteni tisztelet emelése végett. Majd a fisharmonium kellemes zendülése, vegyülve a gyülekezet korszerű éneklésével, arra ösztönzött többeket, hogy a ritka szépségű templomba egészen oda illő orgonát szerezzenek, illetőleg erre alapot gyűjtsenek. Megindult tehát a mozgalom az általában szegénynek mondható nép között önként, távol minden indítványozástól és rabeszéléstől. Amerikába kiköltözött híveink közül vették kezökbe egynehányan a gyűjtő ívet s alig másfél év leforgása alatt csupán ők, a távol világrészbéliel verektekkkel szerzett keresményökből 560 frtot küldöttek haza az orgonaalapra. A méltányosság megkívánna, hogy a buzgó adakozók neveit e helyen is megörökítenők, de az, hála Istennek hosszú névsor. Megelégszünk ők, ha csak általánosságban nyilvánítja is egyházunk háláját a nem lankadó gyűjtésért, adakozásért. Örömmel nyilatkoztatjuk ki, hogy az adakozók között számos szomszéd községbeli s hazabeli Amerikában élő hitsorsosunk is van; sőt még az Egyesült Államok polgárai közül is többen hoztak vallásunk oltárára áldozatot. A még hiányzó összeg idehaza egyházunk tagjainak önkéntes ajánlatai folytán gyűlt egybe. Április 20-án vette át szakértői beható megvizsgálás után egyházunk *Peppert Nándor és fia* szombathelyi orgonagyárostól a teljesen kész 8 szolamú és 3 mellékváltozatú művet, miután az minden tekintetben sikerültnek bizonyult. Közhasználatra való, ünnepélyes átadása május 6-án történt meg. E nap, bár örömnépe volt egyházunknak, mindamellett lehetőleg házi körre szorítkozott. Semmi külpompa, semmi fényleni vágyás. Csupán a jó cselekedet s vallásos kedély tiszta forrásából fel-felgyöngyözőtt örömkönyök csillogása árulta el — a Nagytiszteletű esperes úr szívet-lelket megható alkalmi beszéde s az ennek végeztével megszólamlott orgona kellemes összhangjai alatt — az örömet, mely az érzelmeket uralta. Valóban ily lélekemelő, áldozatkészség szülte örömnépné csak ritkán lehetünk a mai reális világban tanúi s boldognak érezheti magát az a hitközség, melyben ezek Isten dicsőségére megtörténtek. Sokan, nagyon sokan megvalósíthatlan ideának tartják azt, a mi a vajáni ev. ref. egyház keblében — hála az isteni gondviselésnek — az előljárásság fáradhatlan munkálkodása folytán minden téren eléretett. Abrándszerűnek azt, hogy egy kicsiny adósság terhe alatt görbődő (templomépítésből felmaradt) egyház úgyszólván kevés számú híveinek áldozatkészségére utalva, nemcsak a *szükséges* kiadásait fedezhesse, tőketartozásának nagy részét letörlessze, hanem a *hasznos és szép* dolgokra is oly tetemes áldozatot hozzon, mint ezt egyházunk a legutóbbi 10—15 év alatt tévé s jelenleg közhasználatnak átadott orgonája felállításával bizonyítja. A ki enyire elsegítette, vezérelje s áldja továbbra is e gyülekezetet s ennek istentől hivatott előljárait, hogy a szeretet lelkének munkáiban megdicsőíthessék neveket az idők végéig! *Lázár István.*

— **A debreceni országos tanszerkiállítás,** az általunk már többször jelzett időben, f. évi augusztus 18-tól szept. 2-ig csakugyan meg fog tartatni, a mennyiben erre az engedélyokmány a kereskedelem- és közoktatásiügyi miniszteri uraktól a kiállítást előkészítő nagybizottság

elnökségéhez lejtött. A közoktatásügyi miniszter felhívta a rendelkezése alatt álló m. kir. egyetemi nyomda, az összes iskolák és tanműhelyek, valamint az orsz. tantermúzeum igazgatóságainak figyelmét ezen kiállításra s megengedte, hogy azon részt vehessenek, a kereskedelemügyi miniszter pedig a kiállítás befejezésével vissza szállítandó tárgyakat az államvasúton díjmentesen továbbítani rendelte s a belföldön a kiállítást illető ügyekben a bizottság s a kiállítók között, nem-ajánlott levelekre portómentességet engedélyezett. A leérkezett engedélyokmány alapján az előkészítő nagybizottság befejezte feladatát, s mult ápr. hó 28-án megtartotta utolsó ülését, melyen Csiky Lajos elnök részletes jelentést terjesztett elő a különböző bizottságok által eddig végzett munkákról s az elért eredményről. Ezután megalkult a kiállítást rendező nagybizottság, mely is a kiállítás védnökeül gr. Csáky Albin ő excellenciáját határozta fölkeríteni, s elnökül megválasztotta dr. Berzeviczy Albert, gr. Dégenfeld József, Kiss Áron püspök, dr. Wolafka Nándor és Simonffy Imre urakat, kik közül a négy utolsó már szíves is volt ezen inkább tiszteletbeli elnöki állást elfogadni. A kiállítás tényleges igazgató-elnökei lesznek: Csiky Lajos, Eötvös Károly Lajos és Zádor Lajos, s ők állanak a rendező nagybizottság kebeléből alakított három osztály: a bíráló, az intéző és a gazdasági osztályok élén. A debreceni főiskola saját helyiségeiben vesz részt, különböző gyűjteményeivel a kiállításon, s a tiszántúli ev. ref. egyházkerület közelebbi közgyűlése kíváncsnak mondta ki, hogy részt vegyenek azon a kebelbeli összes középiskolák is.

— **Hangverseny Sárospatakon.** Az állami tanító-képezde ifjúsága f. hó 19-én a városháza nagy termében, az ifjúsági zene-alap javára táncmulatsággal egybekötött hangversenyt fog tartani. Személyjegy 1 frt, családjegy 2 frt. Előre felhívjuk erre a t. közönség figyelmét, mert céljaért és műsorozatának gazdagságáért is pártolásra méltó. Egyik szereplő lesz e hangversenyen a sárospataki ref. leányokból és képezdei ifjakból *Hodossy Béla* ének- és zenetanár által összeállított és már többszöri templomi szereplésében kitűnőnek bizonyult vegyes kar, a mely zene és phisharmonium kíséretével, Haydn »A négy évszak« című oratóriumának egy szép részletét fogja előadni, a mi nem közönséges mű élvezetet ígér.

— **Az ultramontanok öröme.** Régóta számlálgatták és gyűjtögették a szavazatokat Zichy Nándor et consortes s mikor végre 7-ikén az összetoborzott főrendek a világ négy szélé felől egybesereglettek a múzeum dísztermében, az ultramontanokat elfogta a diadal mára és sajtójuk elkezdett tombolni az isteni igazságszolgáltatás fényes eredményének, a melylyel a Rómából és Bécsből sugalmazott reactió ajándékozta meg a magyar nemzetet. A »Magyar Állam« p. o. így lelkesedik: »kath. ügyünk győzelme immár biztosítottnak lévén tekinthető, felkérjük elvbarátainkat, hogy a polgári házasság bukása felett érzett közörmnek kifejezésére már most tegyék meg az előkészületeket. Leghelyesebb volna az országban mindenütt egy napon, szombaton délután, Te Deummal halát adni Istennek és hódoló táviratot küldeni koronás királyunknak, a magyar katolicizmus főpátrónusának, a mivel a kormány és a szabadkőművesek által tervezett antidinasztikus tüntetéseket is ellensúlyozhatjuk. Óhajtható volna, hogy ez este a kath. hívők ablakaikat kivilágítsák s a hol csak lehet, örömtüzeket gyújtsanak. — »Vettetek-e szent-léket?« — kérjük az írással — avagy »azt sem tudjátok, hogy mi az a szent-lélek?«

— **A házassági jogról szóló törvényjavaslat tárgyalását a főrendiházban** folyó hó 7-ikén kezdték meg,

Szlávy József koronaőr elnöklete alatt, s a negyedik napon 139 szóval 118 ellenében, tehát 21 szótöbbséggel elvetették. A főrendek szokatlan számmal gyűltek össze a tárgyalásra, a muzeum üléstermében. Eljöttek még olyanok is, akik a most egyedül szükséges »nem« szócskánál többet nem igen értenek a magyar nyelvből; eljöttek, hogy tiltakozzanak a nemzet általános óhajta ellen. A bizottság nevében *Czorda Bódog* ajánlotta elfogadásra a javaslatot, mely a házasságot szilárdabbá jogviszonyait egységesebbé fogja tenni, a nélkül, hogy az egyház jogkörét csorbitaná. A törvényjavaslathoz először *Vaszary* hercegprimás szólott, kijelentvén, hogy azt, mivel az a kath. dogmával, mely a házasságot szentségnek tekint, melynek érvényessége felett az egyház dönt, merőben ellenkezik s a házasságot, mely eddig a kánonjogra volt fektetve, protestáns elvi alapokra akarja fektetni, el nem fogadhatja. A hercegprimás után *Gajzágó* Salamon szólalt fel, szívének egész melegével üdvözlőlvén a törvényjavaslatot s erős érvekkel bizonyítva, hogy az sem kath. dogmákba, sem kath. lelkiismeretbe, sem kath. jogokba nem ütközik. Végül annak a reményének adott kifejezést, hogy valamint a mult század végén lefolyt vallási küzdelmek végén az ország primása volt az első, a ki a háborgó kedélyeket lecsillapította, úgy most is a primás lesz az első, a ki a kedélyeket keresztyéni szellemben meg fogja nyugtatni. Ezután *Szilágyi* Dezső miniszter tartotta meg hatalmas beszédét, melyet azzal a kijelentéssel kezdett meg, hogy az állam soha sem adta ki kezéből a házassági viszony szabályozásához való jogát s azt ki nem is adhatja, mert valamint ez a föld, a melyen az állam nyugszik és azok az alattvalók, akik ezen a földön élnek, az állam szuverén hatalma alatt állanak, azon képen az övé a jog, hogy e polgárok jogviszonyait szabályozza. Ezután a hercegprimás állításait czáfolta meg egyenként, kijelentvén, hogy egy javaslatot azért, mert egy vallás dogmájába ütközik elítélni nem lehet, mert az ilyen szempont lehetetlenné tenne minden reformot. Különben, hogy a kötelező forma hitbeli kényszerrel nem tartalmaz, azt a pápának az a rendelete is bizonyítja, melyben meghagyja azokban az országokban lakó hűveinek, melyekben a kötelező polgári házasság életbe van léptetve, hogy az egyházi áldás után a polgári hatóság előtt is kössék meg a házasságot. Ha a polgári házasság-kötésben dogmai sérelem volna, ezt az utasítást nem adhatta volna a pápa hűveinek. A máj. 8-iki ülés első szónoka *Bran-kovics* György szerb pátriárka volt. A javaslatot el nem fogadhatja már csak azért sem, mert a gör. keleti egyház papjai házasságban élnek s ha a pap is polgári házasságot kötne, ez által hűvei előtt a házasság jellegét tanításával szemben kisebbítené. A következő szónok gr. *Széchenyi* Béla volt, a ki a róm. kath. papságnak tartott igen erős leckét, figyelmeztetvén, hogy izgatásaival önmaga alatt találja megrendíteni a földet, mint ez megrendült a történelem tanúsága szerint mindenütt, a hol a tudomány által a felvilágosodás terjedni kezdett. Beszédét a méltóságos főrendek szabadabb része olyan nagy éljenzéssel és tapssal jutalmazta, hogy az elnök szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy a főrendiház nem színház! Szintén nagy hatást ért el beszédével, *Hollán* Ernő, *Beöthy* Zsigmond, *Daruváry* Alajos s különösen gróf *Keglevics* István, a ki a főrendiház reformját, sőt a két kamarás rendszer megszüntetését is szükségesnek tartja, már csak azért is, hogy az egyik kamara ne hiusíthassa meg a másik határozatát, melyben a nemzet akarata jut kifejezésre. A javaslat ellen szólottak: *Máriássy* János volt lovassági tábornok, a ki szerint ebbe a szentségtelen harcba a »turini tanács« kergette a radi-

kálisokat, gr. Zay Miklós lutheránus főúr, Dessewffy Aurél gr. Szécheny Antal és Mihajlovics Miklós. A május 9-iki ülésben Zichy Antal, Szász Károly püspök, Khuen Héderváry Károly horvátbán és Szontagh Pál emeltek szót a törvényjavaslat mellett, ellene pedig Schlauch Lőrinc és Román Miron beszéltek. Szász Károly beszédében arra hívta fel a katolikusokat, hogy a közérdek szempontjából tekintsek a reformjavaslatokat s ne egyoldalú felekezeti felfogásból. Tekintsék magukat a nemzet kiegészítő részének, mint ahogy a protestánsok tettek minden időben s ne felejtsek, hogy ők is előbb voltak magyarok s csak azután lettek katolikusok. Schlauch Lőrinc beszédében azt igyekezett bizonyítani, hogy az állam szilárdságának alapja a család tisztasága s a családot épen ezért nem szabad kiszakítani természetes talajából, a változatlan vallásból, mert ha az állam földjébe vitelik át, a sok változást nem fogja rendesen megbírni. Szilágyi Dezső szólalt fel még az ülés végén, válaszulván mindazoknak a beszédére a kik a javaslat ellen tettek kifogást. A negyedik nap szónokai dr. Korányi Frigyes, Zelenka Pál ev. püspök és Wekerle miniszterelnök volt. Korányi és Zelenka rövid beszédet tartottak, de beszédöket élénk éljenzés kísérte, különösen Zelenkát, a ki a protestáns egyház álláspontját tüntette fel nemes világításban, kifejezvé, hogy a haza minden előtt. Különben okait akkor fogja — mint mondá — kifejtetni, ha e javaslatot *másodszor fogja a főrendiház tárgyalni*. Wekerle határozottan kijelenté, hogy a kormány egy percre sem fog eltántorodni azoktól az elvektől, melyeket a javaslatban kifejtett, még ha a főrendek el nem fogadnák is azt. Konstátálta azt is, hogy a főrendek vitájából csak theologiai ellenzés világott ki, de komoly módot a mai tarthatatlan helyzetből való kibontakozásra senki sem próbált ajánlani. A szavazás végre megtörtént s eredménye a nagy közönségben általános meglepetést keltett. Valószínű, hogy a javaslatot rövid idő alatt újra visszaküldi a képviselőház a főrendekhez. A javaslatot leginkább a grófok buktatták meg, mert a főrendek között a papokat kivéve, csak ezek között voltak többségben a *nemmel* szavazók, 67 szavazván nemmel, és csak 33 igennel.

— **A beregi ev. ref. egyházmegye** mult hó 24—25 napjain tartotta meg régóta halogatott közgyűlését a szokott helyen, Beregszászban. Különös vonzó erőt kölcsönözött a gyűlésnek az, hogy a sok ideig elhuzódott esperes-választási ügynek s az ebből támadt kellemetlenségeknek itt szakadt végök — legalább hivatalosan. A kerület — tudvalevőleg — megerősítette a választást s Nagy Sámuel h. esperes itt volt átadandó elnöki székét *Sütő Kálmánnak*, a most már törvényes esperesnek. Három tagú küldöttség hívta meg az új esperest, a kit Uray, a társ-elnök, a volt ellenfél, lovagiasan s elismerések között üdvözölt, a mit S. K. mint az egyházmegye régi hű főjegyzője s a többség bizalmának birtokosa bizony-bizony meg is érdemelt. A kölcsönös, egyetértő munkára felajánlott jobbot S. K. készséggel fogadta el és egy, a körülmények által teljesen igazolt valóban papi, de egyúttal kormányférfiúi tehetségre valló beszédben ajánlotta fel magát az egyházmegye szolgálatára. Az ő első vezérelve is a »pax«, de nem olyan Vaszary-féle, hanem a mely a *szeretet és igazság* által munkálkodik. A bibliai szépségekben gazdag s egész szellemében és formájában szép programbeszéd nagy hatással volt a gyűlés tagjaira, a kik magok is beleúntak a hosszú versengésbe, minden valószínűség szerint követni fogják vezérok elveit és egy akarattal egy-

bekötözöttten fogják építeni a ref. egyház jövőjét azon az ingoványos területen, a hol az ellenség mindig kész összeszedni azokat a köveket, a miket a versengő hitfelek egymásra dobálnak és várat építeni e kövekből. A volt h. esperes érdemei jkönyvben örökítettven, felbontattak a még hiányzó világi tanácsbíróra érkezett szavazatok, a melyekből Varga Sándor megyei főügyész 26, Kuruc Lajos 14, id. Lónyay Sándor 11-et kaptak s mindhárman új szavazásra bocsáttattak. Utóbbi — mint halljuk — kérte a nevét a választandók közül kihagyni. Egyházmegyei pénztárnokká Bary Sándor lett megválasztva, a kinek erélyéhez szintén szép remények fűződnek. A zsinati törvények kilírdettettven, az ezek által követelt berendezkedés megtörtént. Az első nap ebédet Uray Imre gondnok adott 60 terítéssel. Az Istennek mindent jóra vezérlő lelke nyugodjék meg a beregi egyházmegyének építésre hívatott tényezőin, nagyjain és kicsinyein!

— **Örömnépek.** Púza Sándor, sárospataki gör. kath. lelkész, zemplérvármegyei főesperes, lechnicvölgyi címzetes prépost, utóbbi kitüntetése alkalmából, folyó hó 10-én, a városháza nagytermében, fényes és népes ebédet adott, a melyen a különböző felekezetek lelkészei, a megye és város hivatalos képviselői, a főiskola több tanára vett részt és kívánt a kitüntetettnek, érdemeinek megfelelő további szerencsét, méltánylást és hosszú életet. Elismeréssel jegyezzük fel, hogy több évtizedes sárospataki lelkészkedése alatt állandó békében élt a különböző felekezetekkel s elkeresztelési s tértési hajlamok soha nem hajszolták a martyr-korona dicsősége után, mint némely másokat. Ebben a jó szellemében tartsa meg a gondviselés, az ő egyszerű híveinek és egyházmegyéjének hű pátronusául még sokáig! — Bede Imre h.-szoboszlói (előbb p.-ladányi, majd szóváti, tetétleni) tanító mult hó 15-én töltötte be tanítóskodásának 50-ik esztendejét s 29-én ünnepelte őt az egyház, a kartársak és a tanítványok serege. Az egyház egy arany serleget, tanítványi íróeszközöket adott neki, hosszú fáradozalmainak elismerésül, 50 évnek csekély jutalmául és sok szóbeli dicséretet. Az Isten vezérelje még tovább a nemes munka göröngyös útjain!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

B. L. A könyv megérkezett s kiadtam. Igyekezünk vele. A levelet elküldtem. — P. M. Már ki volt szedve, de egy sürgősebb mialt félre kellett tennünk. — N. I. Az adatok szerzése végett frott levelemet kaptad-e s lesz-e kívánt eredmény? — H. N. L. Igyekezem megtenni minden lehetőt, de hát a jó segítségre — bizony — nagy szükség van. Egyebekben is számítnak reátok! — D. J. Még eddig nem jutott idő a bővebb ismertetésre, de nem marad el. Több efféle adósság is nyomja fejünket, s majd csak lemorzsoljuk csendesén. Az igen gyors kritika nem mindig válik be. — Cs. G. A levél elment végre. Nem én vagyok az oka, hogy a terv nem sikerül. Szeptemberben talán jobb idő lesz az expedicióra, most igen közel van már a számadás s minden perc becses. A jelzett dolgozatot szívesen várom. — L. J. Máként nem lehetett. — R. Gy. A tervezett út sorsa gyanús, mert az a sokunkra nézve kívánatos ünnepély beleesik a legszorgosabb iskolai időszakba. — Cs. I. A mik régebben megírtattak, a mi tanulságunkra irattak meg, nemde?!

Lapunk jelen számához van mellékelve Mayfarth Ph. és Tsa gazdasági gépgyárosok árjegyzéke a Syphonia elnevezésű szőlővessző és növény permetezőjéről. Ajánljuk t. olvasóink figyelmébe.

SÁROSPATAKI LAPOK.

✱ Előfizetési díj:
Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.
✱

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.
A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

✱ Hirdetések díja:
Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.
✱

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Báró Vay Miklós.« *Radácsi György.* — »Báró Vay Miklós elnöki beszéde.« — »Szász Károly püspök gyászbeszéde.« — »Kun Bertalan püspök imája báró Vay Miklós koporsójánál.« — »Vattay István a.-zsolcai lelkész beszéde.« — »Mitrovics Gyula, sárospataki közigazgató beszéde.« — »Báró Vay Miklós halálára.« *Szuhay Benedek.* — »A sárospataki főiskola jóltevői a Vay családból.« *Szinyei Gerzson.* »A temetés és részvénytilatkozatok.« *Buza János.* — »Vegyes közlemények.«

BÁRÓ VAY MIKLÓS.

Reszkető ajkai még áldást rebegtek ama *másiknak* égbe röppenő szelleme után. Szíve még boldogan dobogott meg hálás nemzetének zokogó dalára, a melylyel az büszkén köszöntötte hazatért fiának drága hamvait. Fáradt lelkét — az Océán hajójának ezt a tépett vitorláját — még a révpartnál is meg-meglebegtette a honfiúi lelkesedés fuvalma. Még nem idegenkedett betekinteni abba a fergetegbe sem, a mit az egyenetlenkedő fiak készítenek a gyermekeik egyenlően szeretni akaró édes anya ellen, — hogy ott, a sötétben, mint annyszer már, engesztelő szírványyná legyen . . . De az a szerető isten, a ki kézen fogva hordozta egy hosszú élet változó útjain, megkimélte, megmentette Őt egy kínos látás kellemetlenségeitől s elaltatta örök reménységre, örök jutalomra.

Br. Vay Miklós f. hó 14-ikének hajnalán visszaadta lelkét istenének s testét a földnek, melyből vétetett.

Óh milyen nagy üresség maradt utána! . . .

A bibliai terebélyes fa volt: „magas, nagy és erős, a mely felhat vala az égig és annak látása kihat vala a föld határaig. Az ágai szépek, gyümölcse sok; árnyékában sokan meghúzódnak vala és élnek vala az ő gyümölcseiből“.

Az volt bizonynyal! És most, a mikor meg kelle érnünk, hogy a „Vigyázó“-nak az „Égi Szent“-nek szavára kivágotott: avagy elfojthatnók-e ajkainkon a próféta panaszát: „*Sir az én szemem s pilláimról könyvek folydogálnak, mert messze távozott tőlem a vigasztaló, a ki megvigasztalna engem. Igen megpróbált engemet az Ur!*“

A család koronájának ragyogó díszét, a király egyik rendíthetlen hűségű, bölcs tanácsosát; a haza egyik kipróbált s válságos idők által igazolt vezérét; a tudomány, művészet egyik legbőkezűbb pártfogóját; a magyar protestáns s közelebbről az ev. református egyház és a sárospataki főiskola legfőbb büszkeségét, fejét, koronáját, támaszát, borús napjainak biztató fényét, szövétnekét vesztette és siratja benne.

Nem kevélykedünk fájdalomunkkal, nem formálunk kivételes jogot a siralomhoz; de ha szemeink könnyhullatások patakjává változnék is, mint egykor a hazája romlását sirató prófétaé; ha szívünk örök hallelujával ömledne is: akkor sem tudnók eléggé meghálálni mi — magyar reformátusok — a gondviselésnek azt az ingyen-kegyelmét, a melylyel elküldte nekünk br. Vay Miklóst, hogy legyen itt közöttünk a „Szövetségnek követe“, a ki megegyengesse az Urnak útait és vezérelje népét az ígért ország felé.

Tekintsünk csak vissza koporsójától hosszú életének dús folyására! Figyeljük csak meg lelkének mozdulatait s lehetetlen mindjárt nem éreznünk, hogy milyen nagy jót cselekedett velünk

az Úr, a mikor még ifjú korának üde erejével és teljes fogékonyságával oda állította Őt a református egyház egy-egy kisebb hajójára, hogy megpróbáltatván, többre és többre bizassék azután!

Tudjuk, hálával tudjuk, hogy hűnek találtatott. A szolgálatot nem csekélylette, rangtársainak virágos utait, kábító élvezeteit nem irigyelte s nem epekedett azok után az Úr igájának terhei alól. A dunamelléki egyházkerület s az alsó-zempléni egyházmegye tanácsbírói székében — hová kezdetben szólíttatott; — az igénytelen kálvinista papok társaságában épúgy, mint a tállyai egyház egyszerű presbiterei között (1823) sohasem féltette koronájának fényét, sőt boldognak érezte magát szerény hivatali körében, mert éles tekintete a keveset mutató felszín alatt a lényegyet kereste és találta meg. Neki azok a szegény kálvinista papok az apostolok utódai, az együgyű presbiterek azok tanítványai voltak s együtt a szabadság és szeretet örök evangyeliomának képviselői.

Nem késlekedünk kimondani, hogy az ifjú br. *Vay Miklós* jövődjére, gondolkozásának irányítására, ember- és szabadságszeretetének izmosítására — az apai, anyai és nevelői jótékony hatáson felül — az ő korai egyházi hivataloskodása elhatározó befolyást gyakorolt; nem mintha fényt kölcsönzött volna nevének, hanem azért, mert tágabb látkör nyílt szemei előtt s a kötelesség zöld asztalánál jókori alkalmakhoz jutott szárnyainak kibontására.

Az idő méhe meg volt terhesedve. A ki szándékosan nem hűnta be szemét, látnia kellett, hogy a 18-ik század által felvetett nagy feladatok megoldatásukat követelik a 19-ik századtól s hogy az elmaradhatatlan új alakulásokban a protestántizmus lelkének kell hódítólag előre nyomulnia. A több jog, több igazság, a kisebb különbség, a nagyobb emberszeretet csirázásának várakozás-teljes időszakában s az isten kegyelméből való zsarnokok szeszélyei ellen való küzdelemhez kitűnő iskola volt a prot. egyház hű szolgálata.

S hogy az volt valóban, fényesen igazolja az ifjú br. *Vay* gyors haladása a közvélemény szeretetében, a mely mintegy leborúlt előtte és emelte vállain a magasba, mint kegyencét, fel szinte a trónig. Szülőmegyéje — Zemplén — járt elől a nagyreményű ifjú előtt való hódolatban, majdnem hihetetlen hamarsággal emelve őt a hivatali székeken fel az alispánságig (1827) s az országgyűlési követségig (1830), a mely új meg új alkalommá vált a deli ifjú és immár országos hírű szónok tehetségeinek meghasználására.

Jellemző a boldogúlra s az maradt örökre, hogy őt a közvéleménynek leghízelgőbb nyilvánulásai sem szakították el azoktól az egyszerű köröktől, a melyekben a magasabb emberinek becsülésében megizmosodott. Sőt inkább! 1838-ban már ott áll a Szathmárvárosi egyház és gimnázium élén, mint főgondnok s egyre mélyebben meríti hálóját a Bethesda tavába s a szoros értelemben vett egyházi ügyek mellett tanulmányai körébe vonja a prot. iskolák feladatát s meggyőződik — s e meggyőződésében meg is marad véglegellettéig — hogy a prot. egyházak ereje az iskolákban rejlik s ez az az alap, a melyen egyedül állhat biztosan a jövő egyháza.

Mert lábai nyomán mindenütt áldás mutatkozott s mert nevének ígérete maga is nyereség volt már egy-egy országos ügy jövődjére nézve: alig hagyták őt egy-egy újabb hivatalában megpihenni. 1840-ben már a debreceni főiskola hódította el magának, hogy mint főgondnokát 800.000 református nevében szerethesse és tisztelhesse. Székfoglalója új irányba terelte a főiskola lassan haladó hajóját s oly lökést adott annak, hogy az a br. *Vay* kormánya alatt vígan kezdett előre haladni a megdagadt hullámok felett. Nem ő az oka, hogy a megindult reformok nem juthattak befejeződésre. Az idő lelke más terekre kényszerítette a jó honfiakat, a nemzetet a politikai eszmék ejtették rabul s majd a felekezeti egyenjogúság vagy legalább kisebb egyenlőtlenség után való lelkesedés árja vitte, sodorta előre (1843—1848); a csendes, békés, nyugodt alkotásokról egyelőre le kellett mondani.

Br. *Vay* e lázas és ígéretes időkben állandóan ott küzdött a legelső sorában s nemcsak a reformált egyházat kötelezte le örök hálára a szabad eszmék nemes, de sohasem kihívó vagy épen sértő védelmezésében, hanem összes rendtársai s az egész nemzet leborúltak lelki fensége, eszméinek igazsága, szívének nagysága és munkásságának fényes sikerei előtt. 1844-ben már ott ült a koronaóri méltóságban, mint felekezetének e kitüntetésre legérdemesebb fia s kortársai jegyzőkönyvben is megörökítették iránta érzett hálájukat. 1846-ban elfojtotta a galíciai pórlázadást, s V. Ferdinánd a Szent István-rend középkeresztjével tüntette ki; a következő évben pedig a leendő nádort, István főherceget kísérte végig az országon, tehát módjában volt jótékony befolyását a trón közelében is érvényesíteni. Hogy ily magasban, ha nem tehetett is meg mindent az általa forrón szeretett protestantizmusért, a mint szíve ösztönözte, de hogy sok félreértést el tudott oszlatni, sok igaztalan vádat visszaütasítani, abban az ellenségnek is alig lehetne kételkednie, mert a mellett a fejlődő események is fényesen bizonyítanak.

Ott volt az 1848-iki törvények születésénél, a melyeknek vallásügyi része ma is papiroson álló ígéret. Ott volt Erdélyben az események bonyolultakor, mint kir. biztos s tiszta lelke, trón iránti hűsége nem bírta soha megérteni, hogy a lázadók által kiontott ártatlan vér a trón ellen is boszúért kiálthatna fel az égre. Miniszter-, sőt miniszterelnök-jelölt volt a 2-ik miniszteriumban, kormányzó-jelölt 1850-ben, de e bizalmat lelkének egész felháborodásával utasította vissza, a minnek az lett a szomorú, de Vaynkra nézve felmagasztaló következménye, hogy három évi huza-vona után kötél-halálra ítéltetett s vagyonára rátette gyűlöletes kezét a hatalom. A fiatal s félrevezetett király megkegyelmezett ugyan a hű alattvalónak, de a börtön levegőjét meg kelle ízlelnie még a kegyelem mellett is s birtokai csak a fiai számára adtak vissza.

Honfiai fájdalma az ötvenes évek borúi között Őt is, mint annyi más nagyot és igazt, félrevonúltságra kárhoztatta s csendes szemlélődésre kényszerítette. Hite azonban nem hagyta el soha a dolgok jobbra fordúlta iránt. Bízott az igazság istenének győzedelmében, az eszmék ellen-állhatatlan hódításában s meg volt győződve, hogy az új idők fényének ismét csak onnan kell kipattannia, a hol annak örök-törvényű forrása van: a protestáns egyház védbástyái közül. Ugy történt, hiszen mindenki tudja! . . . Az 1859-iki nyílt parancs, a mely halálos döféssel akarta lesújtani a magát soha meg nem alázó protestáns egyházat, már készen találta ennek leghívebb fiait s köztök — természetesen — a boldogultat is. A tiszáninneri ref. egyházkerület nov. 15-iki rendkívüli gyűlésén — a mely merész tiltakozás volt a protestáns egyház megtámadtatása ellen, — ott volt *br. Vay Miklós* is és felemelte szíveig ható szavát s önkéntelenül is vezérévé lett az igazait kereső protestáns egyháznak, hogy aztán mindhaláláig az is maradjon.

Valóban! Az a szövetség, a mely 1859 nov. 15-én közte és a tiszániuneni ref. egyházkerület között az eszmék, elvek rokonságánál fogva kötöttet, s később nyilvánosan is megpecsételtetett — egy egész szép életre és hosszú, dicsőséges küzdelmekre szólott még, hála érte az örök igazság istenének!

1859-ben ott jár már, mint a testvéregyházkerületek vezére, a Bécsbe siető bizottság előtt s beszélő igazságszolgáltatás volt múltja tisztasága s a trón körül seregízők igazságtalansága mellett, hogy az engesztelődésre hajló fejedelem látni és hallani kívánta legalább azt az egyet a sok közül, a kit — a sugdosók kedvéért — olyan kemény megpróbáltatásokra kényszerített. A magyar nemzet ellenségei egy kis időre győztek ugyan még a király jó szívének hajlama felett; de a történelem logikája úgy hajtogatta az események árját s a protestantismus bátorsága úgy feszítette az elfojtott, de újra feltámadt lelkesedés vitorláját, hogy a hatalom képviselőinek nem volt többé merészségök oda feküdni az áradat elé s 1860 május elsején a fejedelmi leirat sem volt képes többé útját állani annak, hogy a tiszáninneri egyházkerület hozzá fogjon a szervezkedés művéhez, s *Vay Miklós* bárót a tiszántúli kerülettől saját főgondnokául hódítsa el.

E pillanattól *Vay Miklós* báró a hazai ref. egyház egyetemének vezére lett, de mégis kiváltképen a tiszáninneri egyházkerületnek és a sárospataki főiskolának. Mint közös vezér kieszközölte tekintélyének roppant súlyával s a politikai eseményeknek kedvező alakulása mellett, a patens visszavételét s a prot. egyház törvényes jogainak legfelsőbb elismerését. 1860-ban a nemzet jobb-jainak tűntető lelkesedése mellett megtartotta s illetőleg vezette a sárospataki főiskola 300-ados fennállásának emlékünnepét s ezentúl szívének egész szerelmével, tapasztalatainak teljes gazdagságával élt és munkált a tiszáninneri kerület és a sárospataki főiskola felvirágzásán, követvén egyik nagy ősenek, *Vay Józsefnek* felséges példáját.

A fejedelmi kegynek bármely szédítő nyilatkozata, kitűntetéseinek egész hosszú sora sem volt képes őt eltántorítani, vagy csak megkésleltetni is a ref. egyház érdekeinek szolgálatában. Vele s általa — mélységes hálával jegyezzük fel — új időszak nyílt a sárospataki főiskola történetében. Egész külső és belső képe megújódott — akárcsak a teremő „legyen“ szavára. Tanrendszere hozzásimúlt az új idők szelleméhez, tanárai megsaporodtak, tanszakai megnövekedtek, egész szellemében ott lüktetett a haladás lelke, elannyira ott, hogy ez a Vay-vezette főiskola sok tekintetben előljárt és irigylés tárgya volt a hasonnemű tanintézetek előtt. Olvasgassátok csak a tiszáninneri kerület jegyzőkönyveit s ezekben a *br. Vay Miklós* gyűlésnyitó beszédeit* s legott megalakul lelketekben a prot. kormányférfiú eszményi képe! . . .

Nem fény volt, a mely kápráztat és vakít, de meleg, a mely éltet és eső, a mely tenyészetet ébreszt. Nem uralkodni akart, hanem tanácsolni; nem munkára nógatni csupán, hanem példát is adni a kötelesség teljesítésében. E tulajdonaiban rejtett kormányzásának roppant sikere. Ugy tet-

* Egyet bemutatunk lapunknak e szomorúan alkalmi számában.

szik nekünk, hogy ha a Vay lelke meg bírja tartani a késő években is teljes rugékonyságát, a sárospataki főiskola bölcsészeti szaka ma már ki van egészítve s a hazai ev. ref. egyház nem hurcoltatik új és költséges feladatok elé!

Mint elnök annyi finom tapintatot, annyi lebilincselő figyelmet s bölcseséget és olyan szeretetre méltó erélyt tudott kifejteni, hogy az ő jelenléte mindenkor elegendő volt arra, hogy a tanácskozásban vagy az elvek harcában is — hivatalos szabályok nélkül is — mindenkinek ékesen és szép rendben folyjanak. A ki látta Őt valaha ilyen szerepében, annak élni fog emlékezetében örökre az elnökök ideálja.

A változott viszonyok s a multak sötét tapasztalatai úgy hozták magukkal, hogy a ref. egyházak egy nagy egészszé tömörüljenek s az őket közösen fenyegető veszedelmek ellen közös intézményekben szervezkedjenek. Az egyesülés eszméjének is *br. Vay Miklós* volt egyik leglelkesebb támogatója s egyéniségének varázsa kétségtelenül sokat tett arra, hogy az a szűkebb körű *unio* megtörténjék s konventben és zsinaton ne legyen többé válaszfal köztünk a Királyhágó bércé.

Mikor az egyetemes konvent, hosszú előkészítés után, megalakult, Ő lett annak egyik elnöke s mint ilyen, most már az egyetemes ref. egyház szívében is Ő tartotta kezét s Ő vezette — egyikül — a közös hajó kormányrúdját csaknem haláláig.

Mint ilyennek nemcsak az volt törekvése, hogy a kerületek testvéri viszonya áldássá váljék a szorongatott ref. egyház szétszórt tagjaira, hanem az is, hogy a ref. tanügy közös vezérlet alá jutva, az új idők követeléseit külső kényszer nélkül, magunk valósítsuk meg tanintézetek körében. Nem vezettetni, hanem vezetni akart a konvent által s fájt neki, hogy noha ez az egyetemes képviselő sok sebünkre hatott balzsam gyanánt, az iskolák életére nem bírta megszerezni a törvény által számára biztosított befolyást.

Mint az alkotmányos fejlődés híve s a modern állam eszméjének barátja, nem vonakodott megnyitni az államhatalom előtt iskoláinkat a törvénytábla szigorú határig; de inkább szerette, ha mi tudunk gondolatokkal járulni a tanügy fejlesztéséhez, mint ha kölcsönért kelle folyamodnunk. Az volt eszménye, hogy „*a protestántizmus többé nem vallásfelekezeti, hanem társadalmi életelv*“ s ez eszménye magaslatán nem tudott kibékülni a dogmás elfogultsággal, mert ez útját állta annak, hogy a protestántizmus mint termékenyítő erő átjárja a társadalom rétegeit — és pedig első sorban az iskolák csatornáin. Ez az eszménye békítette őt ki a prot. egyházak főrendi képviseltetésével is, s az ő személyes érdemeiért békült ki végre azzal a tiszáninneni egyházkerület is.

Hosszú, dicsőséges pályafutásán sokat megért, a mi új meg új erő-forrás volt neki a további reményre, a további munkára. Megérte fejedelmének és nemzetének kibékülését (1867); meg saját 50 éves egyházi hivataloskodásának jubileumát (1873), meg a ref. egyház zsinati munkálkodását; meg a domesztika megalakulását, a melyért saját édes gyermeke olyan hiában lelkesedett még 1858-ban; meg a két prot. egyháznak legalább az irodalmi törekvésekben való egyesülését s az 1790/91-dik XXVI. törvénycikknek százados ünnepét. Látta nemzetét, egyházát a haladás kíváncsán útján s feltámadni a lelkészi özvegyek és árvák remény-csillagát a gyám-intézet tervezetében s ha visszatekintett a dicsőséggel megfutott hosszú úton s az út szélein nyíló virágokon s a jó földbe hullott mag hatvan és százannyi gyümölcsén: az üdvözültek örömeivel mondhatta el: „Nem éltem hiába; elvégeztem a munkát a melyet reám bízál, Uram!“

Óh mennyi eszmét, pénzt, munkát, időt hordott Ő a ref. egyház és a haza oltárára: — még elgondolni is szédületes! . . . Nincs egyetlen nevezetesebb mozdulata a magyar reformált egyház újabbkori életének, a melyhez Ő egy, vagy más tekintetben hozzá ne járult volna s nem csupán erkölcsi támogatással, mint sokan; hanem törődéssel, fáradsággal, százakkal, ezrekkel, a mint a szükség követelte s az ő — állásához s nagy szívéhez képest szerény — anyagi viszonyai engedték. És milyen gyönyörűséggel élt a folytonos önfeláldozásban és mennyire nem szégyellette soha, sőt dicsőségének tartotta az Ur útjainak terhét!

Magyar prot. egyháznagyok! „*A szükség embere*“ összeroskadts saját szép és ékes koronája alatt; de a szükség még mindig meg van. . . . Óh jöjjetek velünk a zsolcai sírboltba helyezett koporsóhoz és nyissuk fel azt és sírjunk és lelkesedjünk s lelkesedvén reménykedjünk, hogy a *Vay Miklós* fenséges példája élni fog köztünk örökké. Jöjj te egész ev. ref. egyház, jöjjetek ti ref. intézetek s ti ref. árvák, özvegyek, a kiket és a melyeket olyan nagy szeretettel szeretett és mondjátok velünk ti is: „Áldott, a ki jött az Úrnak nevében!“ És te édes hazánk, az ő imádkozott hazája, zengd vissza a ref. egyház hálaszózatára: *mindörökre áldott!*

Radácsi György.

B. Vay Miklós elnöki beszéde.

— 1874 szept. 20. —

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!*

Méltóztassanak kegyesen megengedni, hogy mielőtt e jelen gyűlésre kitűzött ügyek s nevezetesen a tanügyi kérdések tárgyalásához kezdenénk, bevezetésül s általános tájékoztatásul néhány észrevételt kockáztathassak. Határozni azok fölött kétségtelenül a t. közgyűlés fog szokott bölcsessége szerint, de nem veszi tőlem rossz néven, ha én is elmondom ily fontos tárgyra nézve azokat, melyek benső meggyőződésemet képezik, s mint eddig, úgy ma s jövőre is határozottan körvonalozzák az általam elfogadott s inentúl is megtartandó álláspontot. Most leszen azon kérdés megfajtése: mily állást foglaljon el a protestáns egyház a tanügyi kérdésekben, mi nemcsak minden egyes gondolkozó protestánst, nemcsak egyházkerületünket, hanem az egész magyar protestántizmust közvetlenül érdekli. Pedig épen e kérdés az, a mely fölött a nézetek oly igen elágaznak.

Hiszem, hogy velem együtt önök is mélyen érzik a felelősség azon komoly súlyát, mely vállunkra nehezedik akkor, midőn önkormányzatunk elveihez hívek maradvá, úgy keli eljárnunk, hogy eljárásunk se a protestántizmus igaz érdekeit ne sértse, se recriminációkra helyes okot ne szolgáltatson, ma, midőn a protestáns nevezet az ultramontánizmussal együtt kezd emlegetetni.

A mint a közművelődés fokról-fokra előbbre halad, a társadalom követelése is más-más alakban fordulnak a vallásos társulatokhoz. A mely vallásos társulat ezen követelések iránt teljesen közönyös marad, az létezik még mint elszigetelt secta, de mint társadalmi tényező nem vihet többé jelentékeny szerepet. Hogy a protestántizmus hivatását ily szempontból fogja föl, az több mint érdeke, mert humanistikussága kötelessége.

Tagadni nem lehet, hogy az emberiség haladása minden téren nagy léptekkel siet előre, az ujkori eszmék és találmányok ereje és sikere nagy hódításokat tesz, de azt sem lehet tagadni, hogy a civilizáció árja sok iszapot hord magával, és a forrongó eszmék nem találva meg egyszersmind szilárd alakzataikat, ottan-ottan szétrobbantó hatást gyakorolhatnak a társadalom lételemlapjaira. Ezek ellen állítá föl a legközelebbi multban is a római hierarchia az újabb vallási dogmák védgátját, részint mint tiltakozást, részint túlvive mint reactiót, a haladás eszméi ellen.

Mit tehetnek, mit vihetnek ki eféle intézmények a jelenkorban? azt most nem mérlegelem. Elég az, hogy a harc megindult és szemünk láttára foly. Ezen küzdelem hullámcsapása minket is érint. Az eredményt — mondom — nem mérlegelem, de az emberiség élet-történetének bölcséletéből látom, hogy az egyetemes fejlődés eszméit sokkal üdvösebb helyes irányban vezérelni, mint elnyomni akarni. A protestántizmusnak meg van az a szerencséje, hogy itt a helyes utat követ-heti. Igen, mert mint tevékeny társadalmi egyesület, alapelveiben bírja a haladás egyensúlyának kulcsát. A mi elvünk ugyanis vallásilag az eredeti alapok conservációja

a megújítás által, mely elvet könnyen át lehet vinni a társadalmi kérdésekre is. Így lehet a protestántizmus a biztos és okszerű haladás vezérője; így termékenyítheti meg a szabadságot a rend és törvény tisztelete által; így ellensúlyozhatja üdvösen az anyagelviség keletét a családban, a társadalomban, az eszményelviség tényleges eredményeivel, lévén többé nem pusztán való-lási, felekezeti, hanem egyszersmind társadalmi életelv.

Hatalmas mentőerő rejlik ekképen a protestántiz-musban, mindazon veszélyekkel szemben, melyeket némelyeknek aggodalma szerint a civilizációi törekvések okozhatnak, míg ellenben ha a protestántizmus is csu-pán gátló álláspontra helyezkednék, ez által elősegít-hetné az áradat rombolását, de maga is romok alá temetkeznék azon kincsekkel együtt, melyeket megmen-teni hivatva volt.

Így fogom fel a protestántizmus hivatását egyete-mesen a közművelődés tekintetében, — természet-szerű, hogy magyarhoni viszonyainkra alkalmazva is csak így képzelhetem azt. Igen, annak hazai, politikai, társadalmi életünkben is van jogosultsága; de nem úgy és nem akkor, ha a létét, szabadságát biztosító alaptörvényekre csak azért hivatkozik, hogy azáltal magát a civilizáció, modern kultúra, tudomány, egyszóval a mai fejlettebb, nemesebb élet követelményei elől elbástyázza. Így mul-tatatlannul elvesztené maga alól a talajt.

Hazánkban azonban a protestántizmusnak közelebbi feladata is van. Ránk a protestáns-név szent örökségül maradt, hogy folytonosan figyelmeztessen arra, miszerint a haza, a nemzet ügye mindenkor a miénk is. S ha itt-ott elvétve oly tüneményekre bukkanunk, melyek magukat a magyar államiság eszméjével ellentétbe akar-ják helyezni, s az egységes nemzettestet alaktalan dara-bokra készülnek szétzúzni, nekünk az ilyen destructiv üzemekkel szemben állást kell foglalnunk, s mint magyar protestánsoknak s hazafiaknak a leghatározottabban tiltakoznunk. Igen, miként hazánk történeti multjában a protestántizmus a legszorosabban összefügg a haza, a nemzet szabadsági küzdelmeivel, ma sem szabad tétlenül nézi, az állam erőfeszítéseit, hanem osztozni a küzdelem sebein és babérain. Ma lényegesen változott viszonyok közt mozgunk. Ma alkotmányos magyar kormány az, mely velünk szemben áll és gyarmolításunkat várja; nyujtsunk tehát neki segédkezet mindannyiszor, vala-hányszor józan törekvését tapasztaljuk; tegyük azt most is, midőn a közművelődés, a nevelés, a tudomány mindnyájunk által ápoltt és szeretett ügyével foglalkozik, hogy mindezeket annál könnyebben vihesse elő!

Mint az egyetemes haladás egyik követelménye lépett előtérbe nálunk is a *nevelésügy reformja*. Az állam e részben parancsoló érdekből is, de mulasztásait s kötelességeit is felfogva, szövetségese lett a közvélemény kíváncalmának s több gondot fordít az iskolák által terjesztett művelődésre, melyet hazánkban eddig, régi szokásnál fogva, majdnem kizárólag a vallásfelekezetek ápoltak.

Azt hiszem, hogy nincs közöttünk senki, ki öröm-mel ne üdvözlőné e téren az államot, a törvényhozást s ha többet követel, mint eddig tettünk, avagy a műve-lődés magasabb mértékét állítja föl, sarkalatos elveinket tagadnók meg, ha ezen magasabb mértékek megütésére benső szükségéből is törekedni nem akarnánk, s ezekkel szemben akként foglalnánk állást, mint ha ezek csak egy időszerű államkormány vagy törvényhozás tényei volnának. Ezek kétségen kívül az előhaladó közművelő-dés szükségének követelményei, melyekkel önmagunk nélkül össze nem tűzhetünk, hanem csak karöltve jár-hatunk.

* Felhívjuk e beszédre a t. olvasók b. figyelmét, mert ebben — 20 évvel ezelőtt bár — a mai idők vezéreszméit hirdeti a mi halhatatlan Vaynk. (Szerk.)

A nevelés, a tanítás, a tudomány ügye kathekszo-
ken társadalmi és nem felekezeti ügy, azért a protes-
tántizmus is nem mint vallásfelekezet, hanem főképen
mint társadalmi tényező, csak úgy tarthatja meg a
multban kiküzdött és megérdemelt befolyását, ha magát
nem akarja izolálni a nemzeti kormány és társadalom
törekvéseitől. A mit a törvényhozás törvényül előnkbe
szab, azt teljesíteniünk kell. Nagy hiba volna autonóm
jogainkra csak azért hivatkoznunk, mert talán a haladó
korszak tudományos vívmányai erőnket meghaladó
áldozatokat követelnek. A szegénység nem lehet szabályo-
zója a tudomány fejlődésének. Nagy hiba volna auto-
nom jogainkra hivatkozni csak azért, hogy tanintéze-
teinket elzárjuk az állam örökösétől; sőt inkább oda
kell törekednünk, hogy őrszemei minden intézetbe behas-
sanak, legyen az egyesé, társaságé, felekezeté, hogy a
nevelő- és tudományos intézetek minden zsidbasztó
befolyás alól emancipáltassanak, minden idegen és
veszélyes áramlattól megóvassanak.

Ez álláspontot hiszem és vallom én protestáns állás-
pontnak. Nekünk nyílt céljaink mellett, melyeket a
szabadelvű, mívelt világ még a legrégibb és legsarkala-
tosabb törvényeknél is erőteljesen véd és támogat, nem
lehet hivatásunk a társadalmi desolútiót elősegíteni.
Miként örökörvényű vallási formákat, úgy örök időkre
szóló egyéb intézeteket sem ismerhetünk, ha azok az
okszerű haladás gátjául szolgálnának.

Igy állván ezek önként következnek, hogy a nevelés-
és oktatásügy reformjában tevékeny részt akarunk venni,
még pedig magasabb szempontból a protestáns elv és
szellem fentartásáért a művelődés vezérletében, körül is
kell tekintenünk: mit bírnak meg vállaink, mert mindent
föl nem ölelhetünk. Ha nem lépünk a radikalizmus
utjára, melynek nyíltan bevallott és követett elve az,
hogy általában s közelebb hazai viszonyaink közt az
egyetlen helyes út kivetkezteni a nevelés- és oktatás
ügyét szűk köntöséből, feloldani nyűgeiből és átalaki-
tani azt nemzeti országos ügyggyé; ha mondom, ezen
utra nem térünk, hanem elfogadjuk a törvény által
szentesített munka-megosztást, mely tért nyit egyeseknek,
társulatoknak, felekezeteknek a tanügy terén, csak any-
nyit foglaljunk el, a mennyit megmívelhetünk, a mennyit
dicsőséggel megtermékenyíthetünk és ott, a hol a pro-
testáns szellem is leginkább gyökeret verhet.

Ily terek, a nép egyetemét képző *népoktatási inté-
zetek*; az értelmiség zömét nevelő *középtanodák*. Ama-
zokról már intézkedett a törvényhozás s mi elfogadtuk
a versenyt; azért azokat úgy kell berendeznünk, hogy
a törvény kellékeinek mindenekben megfeleljenek. A
középtanodák törvény útján szervezete immár szintén
csak idő kérdése. A legközelebb jövőben nekünk is úgy
kell azt megoldanunk, a mint a törvény követelendi.
A tudomány terén, mely az emberiség legdrágább érde-
keit foglalja magában, alkunak nem, hanem csak élet-
teljes versenynek lehet helye. Gondolnunk kell ezek
mellett a bölcsészeti-hittani szaknak a tudomány által
követelt célossbb berendezésére is. Kétségtelen, hogy a
vallásos élet iránti közönyt csak az által leszünk képe-
sek mindenekelőtt legyőzni, ha az egyházakba időnként
oly lelkészek küldetnek ki, kik a speciális kenyértudo-
mány mellett magasabb bölcsészeti, irodalmi, nyelvészeti
és természettudományi kiképeztetésben is részesülhetnek.

De ezeket most csak jelezni akartam, hogy a t.
közgyűlés figyelmét azon legközelebbi teendőre hívjam
föl, melyet el kell intéznünk. Tudva van mindnyájunk
előtt, hogy a magyar minisztérium egy szabályrendelet-
et bocsátott ki az állami és római katolikus jogaka-

démiák szervezésére, s fölhívott: nyilatkozzunk, akarjuk-e
jogakadémiánkat szervezni vagy nem?

Ohajtottuk volna, hogy ily fontos kérdésben *törvény*,
nem pedig ingatag és alkudozást tűrő *szabályzat* hatá-
rozzon. S azt hiszem, hogy nagy mértékben megkön-
nyítette volna föladatunkat, ha a szervezett és szerve-
zendő jogakadémiák helyett bölcsészeti-természettudományi
szakkal összekötött jogi szakokat szervezett volna füg-
getlenül, önállóan, minden felekezeti versenyt és jelleget
kizárva. Én legalább meg vagyok győződve, hogy ha
protestáns egyházunk a szakiskolák közül a jogtani
intézetekre kivételt hajlandó tenni, az ránk nézve csak
opportunitási szempont, miután az államkormány e
térén is fentartotta a felekezetek közti versenyt, s a jelen
viszonyok közt nincs még reá kilátás, hogy szellemi
irányunkal összetalálkozó intézetek emelkedhessenek az
általunk üresen hagyandott helyeken. De történjék bármi,
a verseny minden tekintetben nagy áldozatokat ró ránk,
melyek erőnket *kimeríthetik*, nem közvetlen érdekeinkért
s elvonhatják legközelebbi szükségünketől. És ezért nem
csuda, ha sokan találkoznak, kik a jogakadémiákra nézve
úgy vélik, hogy ha a magyar kormány *nem alkudozandott*
a gazdag római katolikus klérussal a legközelebbi
napokban, hanem kimondja vala a közoktatás ügyében
a jogakadémiáknak önálló szervezését, az egyháztól
elválasztását: — nem habozhatnánk kimondani, hogy
nekünk protestáns felekezetnek külön felekezeti jogaka-
démiaira szükségünk nincs. Így azonban, szemben a bizony-
talan jövő eshetőségeivel, kénytelenek vagyunk mi protes-
tánsok szintén fentartani, ha nem is minden jogakadémián-
kat, de legalább szervezni egy oly főiskolát, mely a
tanszabadság alapján állva, ifjaink számára a magasabb
képzés nélkülözhetetlen kellékeit megadja. Azonban ne
legyünk ez irányban se szűkkeblűek, se elfogultak, ne
ragaszkodjunk bizonyos hagyományos megszokottsághoz,
hanem egyesítsük igyekezetünket, tehetségünket, hogy
létrehozzuk egyesült erővel azt, a mit külön-külön sem
Patakon, sem Debrecenben, sem Pápán nem eszközöl-
hetünk, *egy főtanodát* három jól berendezett tudomány-
szakkal. Ha egy ily intézet létesülendett, nélkülözhetővé
válnak azon jogakadémiák, melyek szervezése külön-
külön aránytalanul, nagy áldozattal és tudományos
tekintetben igen sovány eredménnyel járna.

E nézetet azonban, mely vélem nem egy oldalról
közlötetett, én is csak mint olyat említem fel e helyen,
sőt komolyan megfontolandónak vélném magunk vég-
elhatározása esetében, ha valjon megkívánná-e a protes-
táns egyház érdeke, hogy ily nagy terhet vegyen vál-
laira; viszont az állam átadja-e a tudományos egyetemet
társulatok, felekezetek versenyének, — ne mondjam
versengésének, s nem azt kívánja-e a tanszabadság
nagy elve, a tudomány magas érdeke mellett, hogy
ezen legfőbb fokú tanintézetet saját legfőbb felügyelete
mellett úgy szervezze, hogy ez magát teremtsen, vezérleje,
kormányozza; de ellenben nem mellőzhetem el, hogy
röviden megemlítsék egy tárgyat, mely minden eddig
elmondottakkal kapcsolatban áll.

Nem titok, hogy a protestáns buzgóság, mely egy-
házakat emelt, sok helyen ernyedő félben van. Félel-
mesen növekedik azon egyházak száma, melyek lelké-
szeiknek, népiskolai tanítóiknak a tisztességes megélhetést
biztosítani képtelenek. Már pedig méltányosan kívánni
nem lehet, hogy a magasabb műveltségű lelkész és
tanító biztos nyomorral fenyegető pályáján apostoli
lelkességgel buzgólkodjék. Szerveznünk kell zilált egy-
házi életünket, azon kell lennünk, hogy a minimális
biztos fizetések úgy állapíttassanak meg, hogy azok
egyházi hivatalnokainknak lehetőleg tisztességes existen-

ciát biztosítsanak. E végből nyilatkozniok kell az egyházmegyéknek, határozni az egyházkerületeknek, meg kell barátkoznunk a körlelkészség eszméjével, mely már az erdélyi egyházkerületben huzamos idő óta honos. Mind-ezen ügyek rendezése elég ok, hogy általa az *okozat*, a konvent eszméje ismét előtérbe lépjen.

Az igazi erő az egyetértésben és egyesülésben van. Azon szakadozottság, ingatagság, mely egyes egyházkerületek időnkénti határozataiban nyilvánul, nem ide utal-e bennünket? S nem az egyház egyetemének kötelessége-e sarkalni a kormányt, épen a protestántizmus jól felfogott érdekében, hogy igyekezzék megoldani a már oly sokszor sürgetett, de még mindig függő egyház-állam-társadalmi kérdéseket; sürgetni a teljes vallásszabadságot, a vallásfelekezetek teljes egyenjogúságát, a törvény előtti föltétlen egyenlőséget, a polgári házasság *kötelező* behozatalát s a többi idevágó kérdéseket.

És most bocsásson meg az egész t. egyházkerület, hogy béketűrésével ily sokáig éltem vissza, de kötelességnek tartám a főtisztelű egyházkerületi gyűlés előtt nyíltan elmondani véleményemet; biztosítom e mellett, hogy hozandó végzését a többségnek ép úgy fogom tisztelni tudni, mint meggyőződése elhallgatását következtelenségnek sőt némileg gyávaságnak tartottam volna.

Szász Károly püspök gyászbeszéde.

— Budapest, 1894. május 15. —

Egy hosszú, az emberi életnek megígért határokon jóval túlterjedő élet zárult be ezzel a koporsóval. De nem a százat megközelítő évek száma teszi nagygyá és nevezetessé báró Vay Miklós életét, hanem az események és az érdemek, a tettek és a szolgálatok ritka sokasága, melyek a hosszú élet egész harcát szakadatlan sorban egészen betöltötték. Mint a vándor, ki mély völgy és lapály termékeny öléből magas hegyek ormára hág, honnan széles láthatár nyílik s egy egész országot áttekinthet a messzelátó szem — s onnan újra leszállva, nagy tereket jár be, boldog tájakon s virágos kerteken andalog, szedve rózsákat és töviseiket, rohanó folyamok akadályával küzd s árnyas erdőben pihen: — úgy járta be ő az életet minden változásaiban, a köz- és magánélet minden viszonyaiban, az állami és egyházi működés minden terein, látva mindent, tapasztalva sokat, munkálkodva folyvást s mindig áldásosan.

Ősei s eredete által már eleve a haza és a közügyek szolgálatára hivatva s kijelölve magas jövőre, áthatva a hazafiság érzetétől, vezetve a hazának szentelendő szolgálat ösztönétől, a magyar alkotmány minden bástyáinak védelmében résztvevő, akár katona, akár vezér. A vármegyékben, Zemplénben, majd Borsodban, a munkásoknak majd soraiban, majd élén; a törvényhozás mindkét házában fölváltva, egyiknek elnöki székhén is; az igazságszolgáltatás birói székében, magas polcokon; a közkormányzat terén, egészen a trón lépcsőjéig s a mi nem kisebb védbástyája az állam alkotmányának, a vallás és egyház küzdő és fentartó soraiban: ő mindenütt elfoglalta és megállotta a maga helyét, sisakvértjén és zászlaján, ajkán és szívében e jelszóval: pro Deo et pro patria; — sohasem feledve el a haza atyját, a ki Isten képét viseli: a királyt, a kinek koronáját a rendek bizalmából, két izben, ötven éven át őrizte.

És minden állásban, minden téren megtartotta jelleme amaz épségét, erkölcsi méltóságát és feddhetet-

lenségét, melyet annyi nehézség, annyi csel és kísértés közepette csak kivételes és kiváltságos lelkek őrizhetnek meg.

Járt mélységekben és magasságokban — a hitért és hazáért szenvedett börtönök mélyétől a hatalom magaslatáig, de a mélység nem nyomta le s a hatalom nem szédítette el; járt meredek sziklákon s örvények szélein, de soha félre nem lépett, meg nem tántorodott; szíve helyén, feje magasra emelten, lábai szilárdul és jelleme felül azon, hogy valaha csak gyanusítottassék, világosabb, semhogy félreismertessék; szívében erős elhatározás, modorában simaság s megnyerő nyájasság, szemciben parancsoló s egyszersmind lebilincselő varázs s egész lényén a jellem és meggyőződés ereje ömlött el; így ment végig az élet hosszú, sokszor zord, sokszor tekervénycs utain — sans peur et sans reproche — mint a középkor lovagja, — a haladó kor által kitűzött irányban, áldozatait szívesen téve a közművelődés oltáira is, mint hosszú időn át Akadémiank igazgató-tanácsának is tagja, mely most, ez utolsó pihenésre iscarnokába fogadta. S legutolsó ténye, a legutóbb elnöklete alatt tartott országos református zsinaton tervezett nagy alkotások, a debreceni és kolozsvári főiskoláknak tett nagy alapítványa volt.

S e hosszú, tettekben és érdemekben — mint küzdelmekben és akadályokban oly gazdag életnek fénye, jutalma is oly gazdag volt. Családjának szerelme, beleszőve dicsőült szülői, imádott anyja, forrón szeretett neje drága emlékét is — a haza és nemzet tisztelete, mely őt köz- és magánéletének minden lépésén változatlanul kísérte, egyházának feltétlen bizalma s ragaszkodása, mely őt fejévé tette; a törvényhozás s különösen annak felső háza, mely bölcs szavait hallotta s vezérletét érezte és a koronás király tőle soha meg nem vont s iránta mindig megújuló bizalma, melynek számos és legmagasabb kitüntetésekben adott kifejezést s végre az isteni kegyelem, mely őt oly soká megtartotta s tőle szelleme épségét, ifjúságát e ritka magas korban sem vonta meg: ime egy ilyen életnek méltó jutalma!

Most már nem látjuk többé nemes alakját, nem halljuk többé hangját, mi sem a törvénykezés és tanácskozások terméiben s a tudomány, közművelődés és jótekonyság csarnokaiban, sem magánszobái bizalmas s annyi szeretettől, életbölcsességtől viszhangzó rejtekében; és ti sem kedvesei, akik hozzá szeretettől vonatva előtte tisztelettel meghajolva, körülötte seregeltetek, nem látjátok őt többé. Pedig bár fájdalommal láttátok az egykor oly erős törzset derekában megtörni, az egykor oly büszke alakot meghajolva, lelkes és szelid szemei csillagának eleven tüzét kialvóban és bár készen voltak már a közelgő elválásra: de mégis jól esett azt a fehér magas homlokot, a nemesség fényétől tündöklő és az érdemek koszorújával ékesen csak látni is még mint mély völgyből föltekintve, a havas bérctetőt a lemenő nap glóriájától körülsugározva — és nem látjátok többé e testben, e földi világban,

De ő lelke nemes tisztaságát, hosszú pályájának érdemkoszorúit magával vitte és letette már isten trónja zsámolyán, Krisztus lábához, akiben hitt s aki őt istennek e szavaival fogadta: »Hű voltál mind halálig, neked adom az élet koronáját.«

Mi pedig röpítsünk egy sóhaj, egy áldást az elszálló halhatatlan lélek után. Imádkozzunk!

Kun Bertalan püspök imája br. Vay Miklós koporsójánál.

(A.-Zsolca, 1894. május 16.)

Örökkévaló Isten, életben és halálban szerető jó atyánk! Hozzád vezérel minket földi létünknek minden változása és története: a születés, az életnek különböző körülmények közötti fejlődése, örömek, vagy küzdelmek közötti folyása; hozzád vezérel maga a legnagyobb változás, a halál is, mely nem más ránk nézve, mint e földről minket hozzád — örök hazánkba — szólító követed.

Nem térhetünk ki oh Uram! előled és a te hatalmas akaratom elől, bármely sorsba helyeztél is minket e földön. Adtál bár fényes születést, rövidre vagy hosszúra mérted életünket; közhasznúvá, fényes tettekkel ragyogóvá vagy egyszerűvé tetted földi pályafutásunkat: — elvégre is tehozzád vezetnek minket életünknek általad bölcsen kimért útjai, mert te vagy örömünk, bánatunk, dicsőségünk s megaláztatásunk, életünk, halálunk örök kútforrása, édes jó Atyánk!

Ez a felemelő hit, mint mennyből alálövellett fény-sugár világítja be földi életünk homályos ösvényét s atyai gondviselésed oltalma alá helyezi a mi földi életünket; nemesen lángoló, közjóért hön dobogó szívet, akaratom képez bennünk, hogy küzdjünk, munkálkodjunk a szépért, a jóért és nemesért s ne csüggedjünk, midőn a fényes vagy egyszerű pályán a közjó szeretete igénybe veszi testi-lelki erőinket és midőn a kötelesség lelkesedve arra hajt, hogy habár önfeláldozással is, eleget tegyünk a munkának, melyre minket oh atyánk! szereteted és bölcsességed szerint elhívtál.

Aldott légy oh atyánk ezen boldogító hitért, mely világító napja a mi életünknek! áldott légy azon atyai gondoskodásodért, hogy időről-időre támasztasz férfiakat köztünk, kik ihletve a te lelked által, a haza és a közjó szolgálatára szentelik életüket s ezen nehéz munkában ég életök szövétneke, mint égő lámpásé, melynek olaja teljesen kiegétt, egész a késő vénségig s utat mutatnak nekünk kipróbált hűségök, jellemzőségeik, a tapasztalás és életbölcsesség fénye által, melyet hosszú életpályájukon fáradhatlan tevékenységgel gyujtogattak; utat mutatnak arra, hogy kelljen a hazát, az egyházat, nemzetet a társadalom minden terén kifejtett önfeláldozó munkássággal boldogítani.

Egy ily boldogító hitben élt agg férfiú a közügynek, közpályáján több mint félszázadra terjedt ezen hit erkölcsi ereje által támogatott, hű munkását zárja el előlünk e gyász koporsó, kit nem csak hosszú élettel, kegyelmednek e már magában is drága ajándékával, de ezen felül a szép vénségnek ékes koronájával, az igazság útjaiban való járással is dűsan megajándékozta. Oh minő pátriárkhai szeretettel élt ő családjának. Mily hiven szerette és szolgálta hazáját; mily láng buzgalmú apostola volt egyházának s vallásának! te tudod legjobban jó atyánk, ki őt hanyatlott testi erejének idejében is mennyei tüzével erősítettetted s a szellemi erő és éberség oly csodás mértékével áldottad meg a munkára, melynek boldogító fénye s melege csak akkor kezdett gyengülni — mint az áldott napé — midőn már-már letűnő félben volt a láthatárról. Oh mindezen lelkiajándékokkal, fényes tulajdonokkal a te kegyelmed ruházta fel őt kivívott magas állásához méltóan, oh uram! És most, mindezen szép lelkivonásoknak csak emlékei ragyognak vissza szívéből

gyászravatalára és fiui hálával telik meg keblünk koporsójánál a nemesen megfutott s erényes tettekben oly gazdag földipálya bevégezése fölött, látván s érezvén azt, hogy az ő életében mily dicső fényvel ragyog lelkiünk előtt a te örök jóságod, melylyel az emberi véges bár, de nemes törekvéshez mindenkor segédmedet adod.

Mit kérhetnénk azért mi Tőled jó atyánk buzgóságban e dicsőült nagy férfiú, e példás nagy hazafi koporsójánál, mint azt, hogy e hit, e boldogító meggyőződés virasszon folyvást a mi életpályánk felett is, ez adjon lelkesedést nekünk a nagy és nemes tettek; ez vonjon páncélt szívének fölé, midőn a közpályán a haza, egyház és társadalom hű szolgálatában fáradozva gúny, gyanúsítás s félreértés nyilait lövöldözi ránk ottan-ottan az irigység. Általában oh sorsunk és életünk böles ura! a Te folyvást velünk munkálkodó kegyelmednek hite és ereje tartson meg és tegyen erőssé minket az igazság útjaiban, hol az erényért, ha híven küzdünk, megvilágosodik rajtunk, — mint a dicsőültön — a te szent oread.

Ez a boldogító hit nyújtson vigasztalást a mély gyászba borult családnak, a jó gyermekeknek, rokonoknak, barátoknak; nagy veszteségeket, melyet a nemes szívű atyában, testvérben, nagyatyában, rokonban szenvedtek, pótolja ki oh atyánk, szereteted rájuk hulló harmatjával. Azon gyöngéd összeköttetést, melyben állott a dicsőült több testülettel, szenteld meg az ő rá való édes visszaemlékezéssel. Derítse fel atyai vigasztaló kegyelmed mély gyászuából a haza, a vallás egyház, a tudomány nemtőit, kik gyászravatala felett bánatos arccal állanak az elhunynak.

Mindnyájunknak adj vigaszt oh édes atyánk, kik a társadalom hű és munkás embereinek, a lelkes hazafiaknak elköltözésök felett, időnként kesergünk, kik most is szívből fájlaljuk a veszteséget, melyet dicsőült Nesztorunkban szenvedtünk, fájlaljuk nagy keserűséggel, noha tudjuk, hogy mint a napnak, ha pályáját megfutotta, le kell alkonyodni; úgy neki is az ő nemesen s példás buzgósággal megfutott, jeles és jótékony tettekkel ragyogó életpályájáról le kellett lépnie, mert a te atyai kegyelmedből, már is hosszabbra terjedt az, mint a minő az emberi életnek általad bölcsen kimért rendes határa.

És mivel a munkás s közjóért élő oszlopemberekben szenvedett veszteségünk, kik magyar hazánk ősi erdejéből, mint agg tölgyek egymásután dőlnek ki, naponként súlytöbbsé válik: pótolj ki e veszteséget és enyhítsd az által, hogy az ő nemes példájukkal nevelj ifjainkból az elhunytak helyére szintén lelkes férfiakat, kik tudjanak a közjóért szent tüzzel lelkesedni, hazáért, egyházért áldozni, tiszta, jó erkölcsökben tündökölni.

Ily tiszta fényben tartsd fen és őrizd meg sokáig a dicsőültnek jó emlékezetét is közöttünk, hogy az ő élete, mint a hála és kiérdemelt tisztület vesztá tüze által megvilágított emlékjel álljon előttünk szüntelen; emlékeztessen társadalmi s vallásos kötelességeink hű teljesítésére, hogy ha majd a mi életünk napja is alaszalland, hátra hagyott kedveseink, polgártársaink szánó részvéte s jó emlékezete kísérjenek sirunkba s mint hű harcossai minden szent ügynek, hűségünk megnyugtató öntudatával költözhessünk örök hazánkba, az igazak jutalmának, a halhatatlanságnak elvételére. Amen!

Vattay István, a.-zsolcai lelkész beszéde br. Vay Miklós koporsója felett.

(A.-Zsolca, 1894. május 16.)

Mélyen tisztelt halotti gyülekezet!

Felszállt ajkainkról a buzgó imának hangja, melyet egyházkerületünknek főpásztora — a megboldogult nagy férfiúnak elnök-társa, fájdalomtelt szívvel emelt fel az élet és halál szabados Urához.

Most már nekem jutott az a szomorú feladat, hogy az elhunyt nagy férfiú kihűlt hamvai felett, az ő dicső pályájáról emlékezve, leróvjam irányában a halás kegyelet és tisztelet utolsó adóját!

Nehéz feladat! Nehéz azért, mert az elköltözött életének tartalma oly gazdag, oly sok oldalú, oly áldásos vala, hogy azt egy rövid beszéd keretébe egybefoglalni szinte lehetetlenség.

Meg sem kísérem, mert ez alkalommal, e helyről, legfőlegb csak nagyjából lehet rámutatni a dicsőültnek tetteiben gazdag, a nyilvános közéletben minden alkalommal feltűnést okozott, eredményekben oly fényes multjára! Halás feladatuk leend ez majd az erre hivatottaknak, e ritka szellemi tehetségekkel felruházott nagy férfiúnak érdemeit részleteiben is feljegyezni hazánk történelmének évlapjaira!

Mi most búcsúzni jöttünk ide!

A család, az egyház, a társadalom: mind a három a hála érzelmeivel búcsúzik el e nagy halottól.

1-ször. A család, mert az ember a családban pillantja meg az élet világát, ebben nevededik, munkálkodik s végzi be földi pályáját.

Boldog az, és Istennek áldása nyugszik azon, ki mint családfő úgy élt és munkálkodott, hogy munkálkodásának áldás volt az eredménye. Valamint a madárnak az egész erdő, minden bokor, minden ág otthona; de legkedvesebb neki mégis az ő fészke: úgy kegyele és szeretete családjához fűzték e nagy férfiút is, híven követve azon hagyományos ragaszkodást, mely őt a meleg érzés kötelékeivel szeretteihez, szülőföldjéhez, kedves Borsodmegyéjéhez csatolá!

Az érdemekben gazdag Vay családnak volt ő tiszteletet gerjesztő alakja. Itt, Alsó-Zsolcán kelt fel napjának hajnala; 1802-ben, ápril 29-ikén született. *Báró Vay Miklós* tábornok és *Adelsheim Johanna* bárónőtől. 92 éves földi pályáját bevégezvén e hó 14-én Budapesten, hamvai ide hozattak e sírboltba, hogy ősei hamvadó porai mellé a végső nyugalomra helyeztessenek! Igen, ide hozattak, hová a szeretet, rokonság kötelékei csatolták, a hol pihenni vágyott, mit ezen szavakkal fejezett ki félszázados egyházi hivataloskodásának öröminnepe, ezelőtt 20 évvel, az őt akkor üdvözlő Borsodvármegye alispánjának: „*Igen! Borsod a sohase vénülő, sőt halhatatlan édes anyja, szól most is — legszebb éveit szolgálatának áldozott — azon ma már aggott, de hozzá mindig hű maradt fiához; kinek — hiszem — még földi maradványait is itt a szomszédban fedezendik egykor a szép Sajónak lombos partjai.*”

Ime az ezelőtt 20 évvel kifejezett vágy és remény ma teljesedésbe megy! És midőn a család bánattal bár, de egyszersmind a nyújtott kegyelemért hálás szívvel tekint fel az égre, elmondhatja imaszerűleg a Zsoltárok írójával: *Aldjad én lelkem az Urat és ne felejtkezzél el az ő jótéteményeiről!*

Halálát gyászolja egyetemes protestáns egyházunk.

Élete, működése, egyházához való szeretete, ragaszkodása, hiterős tevékenysége és buzgósága mennyi és mely nagy áldás vala! Egyházi életünk erősítése, jogaink

viasszaszerzése úgy férfikora küzdelmeinek, mint öregsége alkotó munkásságának tárgyai valának.

Nagy talentumával ritka eszélyesség, tetterejével annyi óvatosság, népszerűségével akkora önzetlenség volt párosulva, hogy életéről, tetteiről Istennek áldása el nem maradhatott. Munkásságának eredményei mutatják, hogy a mint egy izmos tölgy gyökerei százféléképen kapaszkodnak bele a föld rétegeibe: úgy terjedt ki az ő figyelme s tevékenysége a protestáns egyház minden ágaira, úgy szorosabb értelemben vett egyházi, mint nevelési és oktatási ügyeire. Életét, lelkének mozdulatait a protestáns egyház egyetemes rokonszenve kísérte mindig; nevének emlékét, tetteit ez egyház történetének lapjai őrzik. Ez az egyház örök hála van kötelezve a nemzetek sorsa felett őrködő gondviselésnek, hogy e nagy férfiut oly sokáig birhatta vezéreül. Az uralkodói kegy, a haza, a nemzet adhatott, adott is e nagy férfiúnak nagyobb kitüntetések, de szebb, maradandóbb borostyánt nem adhatott, mint a mi protestáns egyházunk; mert amazok elhomályosulhatnak, félreértethetnek, de ez örökzöld és hervadhatatlan lesz az idők végéig.

Az ősi Vay családot századok óta mély vallásos érzelem jellemzi; ez jellemezte a mi megdicsőültünket is egész hosszú életén keresztül. *Szerette egyházát lelkesedéssel, védte a hit erejével, emelte dicső lelke egész melegével.*

És most, a mikor — habár az emberi kor végső határán — elszólítottat körünkből, hódolattal kell elismernünk, hogy egy olyan férfiutól válunk meg, kinek élete, működése, fényes példaként ragyog a mai kornak egyházától sok tekintetben elhidegült tagjai előtt. Ő a Vayak keblében hagyományosan élő vallásos buzgalom s áldozatkészség szellemétől áthatva, elmondhatta az apostollal: „*Ama nemes harcot megharcoltam, pályafutásomat elvégeztem és a hitet megtartottam.*”

Hogy mit vesztett benne a haza, a társadalom? Ennek előszámálása mostani beszédem tárgyát messze túlhaladná; csak utalok azon halás kegyeletre, melylyel dicső emlékezetének nem csak mi, kik koporsóját most körülálljuk, hanem bizonyára minden honfitársunk s az egész haza adózik!

Ha nem mondaná is önnön szívünk: mi volt nemzetének, mi volt hazájának, a közös részvételnek imponans nyilvánulása megmondaná!

Mint mikor százados tölgy omlik össze a rengetegben s vízhangra kelnek rá a távoli hegyek, ily vízhang kél e gyászeset nyomában mindazok szívében, a kik ismerték s nagyrabecsülték őt és sietnek búcsúszót intézni a távozó után! Hazájának, korának a nagy, dicső napokból csak ő volt már egyik legjelentősebb férfiá, kinek halálán méltán kelhet igaz részvétel azoknak szívében, a kik ismerték és tisztelték őt!

Mint kimagasló alak, sokak előtt felejtethetlen fog maradni azokért a személyes szeretetre méltó tulajdonaiért is, a mik a társas életben minden rokon szívet feléje vonzottak!

Mint hazafi dicsőítve lesz a hazafiui önfeláldozás, a lemondásig menő hűség és a vezéri képesség gyakran ellentétes, de ő nála egyesülve található erényeier.

Korunk nagy alakjai közül keveset látunk olyanokat, kik az emberi élet legvégső téli szakában is megóvták szellemi üdeségöket, tehetségeiknek, ítéletüknek uralkodó hatalmát! A megdicsőült férfiú élő tanúságként a múltból — intőjelül a jövőre áll előttünk!

De utóljára is a nagy kor, sok munka, a világ történeti jelentőségű események izgalmai megtörik a leg-erősebb emberi szervezetet is!

Nincs a halálban semmi váratlan, se csodás, se lehetetlen! Mégis a természet legridegebb szemlélője is megdöbben, ha oly alaknak a kidöltét látja, ki társainál nagyobb volt, korának intézője, kortársainak vezére, még a jövődönk is irányzója.

Ha ismeritek a magas állás nehézségeit, láthatjátok, hogy a megboldogult — kit fejedelme, hazája iránti, tántoríthatlan hűségétől, semmi el nem választott — mily szilárdan, finom tapintattal, mily bölcsességgel és igazságszeretettel tölté be hivatását!

Királyának és a törvényhozó testületnek bizalma mindig nyomon kísérte, minden dicsőséget és minden kitüntetést elért, melyben hű fiát egy nemzet, igaz hívét egy uralkodó részesítheti!

A körülmények és saját magasra törő lelke megteremtették számára azt a hivatási kört, melyet senki nálánál jobban, annyi haszonnal és eredménnyel mint ő, be nem tölthetett! *Mint a trón* kegyeltje, mindig megóvta a hazának, az ő édes hazájának jogát és jelentőségét. És mi mindig büszkeséggel fogjuk vallani, hogy korunknak ez a nagy alakja testben, lélekben, tetőtől, talpig magyar államférfi, magyar hazafi volt! A magyar nemzetnek hű és hálás kegyeletere veszi körül koporsóját igaz áldásunk emlékeztét!

De nem rajzolom tovább dicsőült nagy férfiú 93 éves, a bibliai határon is túlterjedt, hiven megfutott, hosszú pályádat! *A családnak hálája* és könnyei, *az egyház és a haza áldása* kísérték sírodig, *mert szeretted* családodat, hiven szolgáltad hazádat, Istenedet!

Adjon e sírbolt csendes nyugodalmat annak, a mi belőle halandó volt — örök dicsőítést a haza népe annak, a mi belőle halhatatlan maradt! — Legyen a nagy férdű emléke áldott közöttünk örökre!

Mitrovics Gyula, sárospataki közigazgató beszéde báró Vay Miklós főgondnok koporsójánál.

— Alsó-Zsolca 1894 május 16. —

Irtózat, megbírhatalatlan próbáltatásokat mér reánk a gondviselés.

A magyar társadalom, a protestantizmus, a sárospataki főiskola oszlopait látjuk, megrendítő gyorsasággal egymásután, mintegy egymásra szakadva, kidőlni. S így megínogván lábaink alatt a föld, összekulcsolt kezekkel, megfélemlített szívvel, zokogó könnyhullatások közt állunk meg a pusztulás felett és így esdeklünk a sorsunkat intéző gondviselés előtt: „Mi lesz belőlünk Istenünk, ha így alusznak ki, mint a vihar által elsepert őrtüzek, a rengeteg éjszakán, vezérlő, világító szellemeink fényes napjai?!”

Mintha az ó-szövetségi népek szívének megrázására isten sújtó kezétől támasztott jelenéseket látnánk: „*Beborítom az eget és az azokon való csillagokat besötétítem, a napot köddelbe fogom ... és adok setétséget a te földedre.*” Ezékiel XXXII : 7., 8.

Erre a földre, hogy végkép elbukjunk rajta és szíveinkbe, hogy örökké fájjon az!

T. Gyászoló Gyülekezet! Látom kérelhetetlen, szívet tépő valóságban körülünk a halál pusztító hatalmát; látom bezárva e ravatalt, látom megnyílni a sírboltot, a honnan nincs többé visszajövetel s nyomban rá megnyílni az eget is, a hová a nagy emberek lelkei szalának ... és mégsem merem, alig bírom kimondani a szót: *a mi imádott főgondnokunk, báró Vay Miklós, meghalt!*

Óh hiszen, ha az az égbenyúló, a százados éveket megközelítő tölgy összeomlik oda künt a rengetegben, én tudom, hogy egy messze elterülő pusztaság támad az erdőnek így megtépett koronáján; de hát annak a tölgynek összeomlását azok érzik meg legjobban és azok sirathatják meg legnagyobb félelemmel, a kik felett a villámokat fogta fel erejével és a kik számára csendes nyugalmat, békés virulást teremtett ölelő árnyaival.

Báró Vay Miklós koporsója felett bizony mindenkinek elég oka van sírnia; a magyar protestantizmus pedig méltán megtörve borulhat le e ravatalra, a mely kétségkívül e század legelső, legnagyobb protestáns férfiak porrészeit zárja magába ... de tépőbb fájdalommal, forróbb könnyhullatással, nagyobb gyászszal, több félelemmel senki sem borulhat e koporsóra, mint mi, a kik egy gyászba borult anyának könnyeit, vérző szívét, örök háláját, soha meg nem szűnő hódolatának koszorúját hoztuk el ide és a kik méltán kérdezzük a sárospataki alma mater nevében az ó-szövetségi gyászolóval: „*Óh jöjjetek ide és lássátok meg, ha vajjon van-e valakinek olyan bánata, mint a milyen az enyém!*?”

Igen, oly bánata, mint a milyen a mienk!? Ez a több százados iskola látott megrázó viharokat; megélt lélektépő gyásznapiakat és látott maga körül dülő pusztulást és mégis most, hogy e bezárt koporsó előtt állok meg, valami nyomasztó félelem, egy szorongó érzés kapja meg szívemet és én nem tudom, ha ez a temetkezés nem hosszú, vigasztalan gyászt borít-e a sárospataki főiskola százados falaira és szívünk felé? Én csak azt tudom, hogy egyes égi testek is, a melyeknek napjuk kivész, aláhullanak s a történetből tanultam, hogy némely sírok olyan szellemek porladozó részeit takarják el, a kiket sohasem pótol senki és a kik után örökre sírnia oka van az emberiségnek.

Vétkezném az elköltözött nagy szellem és vétkezném fájdalomunk nagysága ellen, ha e pillanatban részleteiben csak érinteni is akarnám azt a kérdést, hogy ki volt nekünk, ki volt a sárospataki főiskolának, ki a magyar protestantizmusnak és a magyar köztársadalmi életnek báró Vay Miklós? Hanem arra ez országos temetkezés fájdalma és megszentelt pillanatai is jogot adnak, hogy habozás nélkül tegyünk tanubizonyságot a felől, hogy nagy és az isteni gondviseléstől vezetésünkre, boldogításunkra küldött szellemek tulajdona az, hogy rabúl ejtik a szíveket és viszonyokat, hogy saját szellemi képükre teremtik az időket és az intézményeket, úgy, mint a folyó önmaga ássa meg medrének irányát; hogy működésükhöz van kötve az emberi élet egyes köreinek fejlődése, úgy, mint a csillagoké a naprendszerhez, úgy, mint a tenyészet a nap sugaraihoz és úgy, mint a tengernek drága gyöngyei a hullámok mélységéhez, a boldogság a szerető szívekhez.

Ez volt báró Vay Miklós a sárospataki főiskolának! Ezt a sárospataki főiskolát régi, dicső fejedelmi sarjak hitbuzgósága és fejedelmi áldozatkészsége alapították meg; de újabkori életének nincs egyetlen mozzanata, szellemi megizmosodásának nincs egyetlen alakulata, mely nem a Vay-névhez és ezek között nem a báró Vay Miklós szelleméhez, megmérhetlen szeretetéhez lenne kötve. Fejedelmi sarjak teremtik meg s íme, az új kori protestantizmus szelleme egy másik szellemi fejedelmet teremt számára: s mi ennek a szellemi fejedelmünknek jöttünk el áldani haló porait s búcsúképen, zokogó könnyhullatások közt megmondani azt, hogy neve, hogy tettei, hogy szeretete örökre élni fognak közöttünk; hogy ma százezrek ajakán kél a tanuságtétel, hogy a zsolcai sírbolt báró Vay Miklósnak csak porrészeit takarja el szemünk elől. Egbe költözött szelleme velünk fog maradni

s maradjon is velünk a protestantismus diadalául örökké, addig, míg ez a protestantismus a tiszta emberiségi eszméknek és céloknak, az igaz műveltségnek lesz képviselője.

Ugy legyen!

Báró Vay Miklós halálára.

*Örökre gyász borult a Szent Sionra,
Reszketve, sirva mondjuk: Jaj nekünk!
Vérző szívünk csak ezt, csak ezt dobogja:
Soha ily bús pünkössti ünnepünk!
Halálba dőlt a legnagyobb alak,
A szent magyar Sion árván maradt!*

*A nagy halálhír szétfut a világba
És megrázkódtat annyi hű kebelt.
Meggönnyezi hazánk dicső királya,
Gyászt ölt e hon, minket kétségbe ejt.
Reszketve, sirva mondja ajakunk:
Ledáldozott a mi fényes napunk!*

*Kihamvadásán a kristály kebelnek,
Hogy ne sírnánk mi megható sirást!
Hiszen kidőlte e hatalmas csernek
Nem törhetett úgy össze senki mást!
Remény se biztat: vajjon lesz-e még
Hozzá hasonló, örök büszkeség?!*

*Ki fogja meg zúgó viharban, vészben
Erős kezekkel a kormány-rudat?
Ki lesz lángoszlopunk a rémes éjben
Ki tört hajónknak kikötőt mutat?!
Ki mindhalálig küzdve, nem pihen,
Csak ott a gyászos kriptá mélyiben.*

*Óh leborúlva, reszkető kezekkel
Hozzád imádkozunk jó Istenünk;
Örködj felettünk vigyázó szemekkel,
S küldj biztató reménysugárt nekünk!
Altasd szelíden hamvadó porát;
De szellemét plántáld szívünkbe át!*

Szuhay Benedek.

A sárospataki főiskola jóltevői a Vay családból.

1. I. Ábrahám, II. Péternek csepei Zoltán Annától való fia, a ki Lorántffy Zsuzsána halála után 1659-ben előre látván azt a nagy veszélyt, mely a főiskolát a Báthory Zsófia részéről fenyegeti, 13 más társával együtt 7340 frtnyi alapítványt tett. Ezenkívül saját költségén évről-évre két ifjút tartott a sárospataki iskolában a bújosás ideje alatt is. Meghalt 1700-ban. Vele kezdődik a Vay család összeköttetése a sárospataki főiskolával.

2. I. Ádám, az előbbeni testvére, II. Rákóczy Ferenc bizalmas embere, tábornoka, a ki szeretett fejedelmével

1711-ben kibujdosott és Dancigban 1718-ban meghalt. Ő is két ifjút tartott saját költségén a sárospataki főiskolában, hol maga is tanult. Feleségétől, gróf Zay Annától több leány gyermekén kívül két fia: Ádám (II-ik) és Sámuel született, kik közül az előbbi 1728-ban katolizált.

3. László, I-ső Ábrahámnak Ibrányi Annától született fia, a ki szintén híve volt II. Rákóczy Ferencnek, de 1711-ben aláírta a szatmári békekötést. Híres országgyűlési követ, tekintélyes tagja az 1715-ben kiküldött vallásügyi bizottságnak. Vaján laktában két ifjút tartott a sárospataki főiskolában. Meghalt 1733-ban, augusztus 4-én.

4. II. Ábrahám, az előbbinek első feleségétől, gróf Teleki Borbálától született fia, kir. tanácsos. 1750. jan. 26. főgondnökká választatott, mely hivatalát haláláig nagy buzgósággal és áldozatkészséggel viselte. Már azelőtt is, Patay Sámuel főgondnoksága idején az első közt volt mindig, ha az iskola segélyezéséről volt szó. Meghalt 1762-ben, március 8-án, eltemetett Zsolcán, ápr. 18-án. Ő is Sárospatakon tanult.

5. Borbála, I. Ábrahám leánya, a László testvére, felesége Plathy Sándornak, anyja Plathy Sándornak, Lászlónak, Ábrahámnak és Imrének. Meghalt 1757-ben késő vénységben.

6. István, II-ik Ábrahámnak Gyulaffy Borbálától született fia. Előbb 1774—77-ig a debreceni, majd 1777—1788, január haváig a sárospataki főiskola főgondnoka volt. Hivatalát csak azért hagyta el, mert 1787-ben a pécsi tankerület kir. főigazgatójává nevezetett ki. Nem csak buzgó főgondnok, hanem széles látkörű, tudós tanférfi is volt. Az iskola igazgatójával folytatott levelezéséből látjuk, mily éber figyelemmel kísérte az iskola szellemi és anyagi ügyeinek állását. Hivatalba lépésekor a tankönyveket megszerezte, hogy a tanítást ellenőrizhesse, a gazdasági fontosabb kérdések elintézésében is mindig részt kívánt venni. Családot nem alapított. Meghalt 1800-ban, április 12-én.

7. József, született Vaján 1750-ben. Fia II-ik Ábrahámnak és csegei Vass Annának és így testvére az előbbinek, más anyától. Iskolai pályáját a sárospataki főiskolában végezte a jogig, melyre itt akkor még nem volt tanszék. Fényes tehetségével, nagy tudásával országos tekintélyre emelkedett. 1786-ban az akkori rendszerint Szabolcsmegye alispánjává nevezetett, majd 1789-ben a helytartó tanácsához vitetett és királyi tanácsosi címet nyert. 1807-ben a hétszemélyes törvényszék bírója lett. Szabolcsmegyének öt ízben volt országgyűlési követe. 1796. okt. 30-án a sárospataki főiskola főgondnokává választatott s ettől fogva haláláig egyházi és iskolai ügyeink körül döntő szerepet vitt, az ő szelme lett irányadó úgy szellemi mint anyagi téren. Nem számolhatjuk el mindenféle alkotásait, de azt e rövid életrajz keretében is megemlítjük, hogy mindjárt főgondnoki hivatalába lépése után új tanterv készített, melyben a reál és nemzeti irány érvényesült. Az ő érdeme, hogy a gymn. felső osztályokban állandó tanárok alkalmaztattak. Ő alapította az egyháztörténelmi tanszéket s példájával, buzgó közbenjárásával sokat tett arra, hogy iskolánk javára mások is áldozzanak. Örök hálára kötelezte főiskolánkat ama nagy alapítványával, melyet feleségével, Mocsáry Erzsébettel tett, mely ugy volt tervezve, hogy száz év múlva egy millióra nevedjék. Meghalt ez a nagy ember 1821-ben, december 30-án Bugyiban, eltemetett A.-Zsolcán. Arcképe megvan a sárospataki főiskola könyvtárában és bővebb életrajza Rozgonyi József halotti beszéde után a »Sárospataki Füzetek« 1860-iki folyamában. Kazinczy Ferenc

több ízben megemlékezik róla »Pályám emlékezete« c. művében.

8. I. Miklós, az előbbinek egy apától és egy anyától való testvére. Született 1756-ban szeptember 6-án, meghalt Budapesten 1824. május 11-én. Tanulmányait a sárospataki főiskolában bevégezvén, bővebb kiképzetése végett Bécsbe s onnét 1776-ban a leimgrubeni katonai akadémiába ment, hol szakismereteivel nagy feltűnést keltett. Itt látva, hogy tanárai mennyire megvannak vele elégedve, hazafui önérzettel szerette emlegetni, hogy ő szakismereteit Szilágyi Márton sárospataki tanárnak, az európai híru Bernoulli tanítványának köszöni. Több ízben beutazta Német-, Francia- és Angolországot és mindenütt szoros összeköttetésbe lépett azokkal, a kik a gazdászat, gépészet és a vegytan körében újabb felfedezéseket tettek. Az 1792-iki országgyűlésen Borsodmegye követje volt. 1796-ban a szabolcsi felkelő nemesek vezérlő őrnagya. Az 1805-iki országgyűlésen tábornokká nevezetett ki s rábizatott a Tisza-szabályozás vezetésére. Főiskolánknak életfogytig áldozatkész pártfogója volt. Egyik kiváló tagja volt annak a nagybizottságnak, mely 1793-ban az új tantervnek és fegyelmi rendszabályoknak készítése végett nevezetett ki. Feleségül Adelsheim Johannát, a nagy műveltségű és fenkölt szellemű német nőt bírta, a ki nyelvében és érzéseiben egészen magyarrá lett. Első kapott a családban bárói rangot. Kazinczy Ferenc sok érdekes apróságot beszél róla »Pályám emlékezete« c. művében.

9. IV. Ábrahám, a nagy Józsefnek bocsári Mocsáry Erzsébettől született fia. Született 1789. június 16-án A.-Zsolcán. Ő is a sárospataki főiskolának volt növendéke s Kövynek tanítványa. 1810-ben házasságra lépett Kazinczy Zsófiával, kitől 7 fiú és 5 leánya született. A közpályára lépven, először Borsodvármegyének volt alispánja s 1825-ben országgyűlési követe. 1830-ban Beregmegye főispáni helytartója volt s azon évben grófi rangra emeltetett. A magyar akadémia alapításához 8000 frttal járult és annak haláláig igazgató tagja volt. 1849 előtt Máramarosmegye főispániságát viselte. Meghalt 1855. március 3-án. Fiait Sárospatakon neveltette s részökre itt egy emeletes házat építtetett, melyet utóbb a főiskolának ajándékozott és mai nap is »Vaykastély« néven ismeretes.

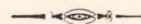
10. II. Miklós, a koronaőr. Fényes pályáját lásd ily című füzetben: Emléklapok báró Vay Miklós félszázados egyházi hivataloskodásának alkalmából. Kiadja a a tiszáninneni egyházkerület, Sárospatak 1873.

11. III. Miklós, a koronaőrnek és Geymüller Katalinnak a fia. Született 1828-ban december 25-én Golopon, meghalt 1886. jan. 28-án. Gondos magánnevelésben részesült. A politikai pályától félre vonúlva, mint művész a szobrászatnak, s az egyház és iskola ügyének szentelte életét. 1856-ban az alsózempléni egyházmegye tanácsbírájává, majd gondnokává választatott. 1882-ben főiskolai igazgató tanácsos, majd 1884-ben aligondnok lett. Nemes, fenkölt lelkének sugallatát követve, családi hagyományaihoz híven több rendbeli alapítványt tett a főiskola javára és művészi alkotásainak nagyobb részét időről időre megküldte a főiskola gyűjteményei számára. Emlékbeszédet tartott felette Radácsi György, mely a »Sárospataki Lapok« 1886-iki folyamában olvasható és külön lenyomatban is megjelent.

12. Károly IV-ik Ábrahámnak és Kazinczy Zsófiának a fia. Felesége Lónyai Ida. Többi testvéreivel együtt a sárospataki főiskolában nyerte nevelését. Kora halálát gátolta meg, hogy fényes tehetségeit a politikai és egyházi pályán nem érvényesítette. A 40-es években élénk

részt vett a főiskolai ügyek intézésében, egy ideig aligondnokságot is viselt.

Ez adatok bármily hézagok is, annyit bizonyítanak, hogy a Vay-család több mint két száz esztendeje hogy őseitől öröklött hivatásának ismeri a sárospataki főiskola pártfogását. Szinyei Gerzson.

A temetés és részvétnyilakozatok.

Nem érthette el egyik főóhajtását, hogy a polgári házasságról szóló törvényjavaslat tárgyalásain a főrendiházban elnökölhessen s ez a javaslat az ő elnöklete alatt váljék törvényté, de az az óhajtása, hogy halála csendes, fájdalom nélkül való legyen, beteljesedett. Erős szervezetét legyőzte az aggkornak kétízben is segítségére jött súlyosabb betegség, s f. hó 14-én, reggeli 4 órakor, a család több tagjától környezve, szépen, csöndesen, örökre elaludt.

A fekete díszmagyarba öltöztetett nagy halottat magabazáró, egyszerű ércokorsót előbb a lakásán felállított ideiglenes ravatalon helyezték el s este vitték át a magyar tudományos akadémia oszlopcsarnokába, melyet csak néhány dísznövényenyle ékesítettek fel s a ravatal köré állítottak pálmákat. A megboldogult nagy férfiú kívánsága volt, hogy temetésénél minden külső pompát mellőzzenek s bc kell vallanunk, hogy ennek a kívánságnak híven elég volt téve.

Budapesten a gyászszertartás f. hó 15-én, d. u. 3 órakor ment végbe, igazi kálvinista egyszerűséggel. Hogy nagy halottat temethetnek, azt a járó-kelő közönség csak az akadémia bejárata előtt sorfalat képező, díszbe öltözött alabárdos koronaőrökről gyaníthatta, mert hiszen díszes fogatok más alkalomból is robognak olyan számmal az akadémia elé, mint br. Vay temetésekor. A szertartást Szász Károly dunamelléki püspök végezte. Az elhunyt érdemeit méltató beszéd után, melyet lapunk más helyén közlünk, rövid imát mondott s ennek végétével az összegyűlt közönség szétoszlott.

A végtisztességtevők közt a gyászoló család tagjain kívül jelen voltak: a király képviselőjében, Lónyay alezredes, első szárnysegéd, teljes katonai díszben; a miniszterek, néhány államtitkár, Szlávay koronaőr s a főrendiház alelnöke, a képviselőház elnöke és két al-elnöke, gróf Szapáry Géza főudvarmester, báró Eötvös L. az akadémia elnöke, Lobkovitz hadtestparancsnok, több főtiszt kíséretében, számos főrendiházi tag, országgyűlési képviselő s akadémiai tag; Zelenka Pál ev. püspök, Szász Domokos erdélyi püspök s néhány ref. lelkész. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola képviselőjében megjelentek Kun Bertalan püspök vezetése alatt: Fejes István és Dókus Gyula aligondnokok, Bornemisza József, Tóth Dániel, Vadász Pál, Dókus Ernő, Radácsi György, dr. Szántó Gyula, dr. Bartha Béla és Buza János. Nagyon feltűnő volt, hogy a klérust egyedül Drohobeczky Gyula, kőrösi görög kath. püspök képviselte, no meg az is, hogy a budapesti ev. ref. tanárok közül alig jelent meg egy pár a végtisztesség adóját leróni.

A temetés Alsó-Zsolcán, hová a drága halottat rejtő koporsót a keleti pályaudvarból éjjel induló vonaton szállították, f. hó 16-án d. u. 1 órakor ment végbe, nagy és intelligens közönség részvételével. A családi sírbolt feletti mauzoleumban felállított ravatalon volt elhelyezve a koszorúkkal borított koporsó; a fehérre meszelt falakat is szebbnél-szebb koszorúk fedték, melyek között több helyen látható volt a Vay család címere. A gyászszertartás a »Tebenned bízunk eleitől fogva«

énekülésével kezdődött, melynek két első versét az alsó-zsolcai ev. ref. hívekből alakult kórusral a gyászoló közönség kálvinista tagjai együtt énekelték el. Az ének elhangzása után *Kun Bertalan* püspök mondta el lapunkban közölt buzgó imáját, a reá nézve jellemző, mély érzéssel. A megható ima után *Vattay István* helybeli lelkész tartotta meg meglehangú beszédét, melyet lapunkban szintén szösz szerint közlünk s végre *Mitrovics Gyula*, mint a sárospataki főiskola jelenlegi közigazgatója fejezte ki lapunkban is olvasható szép beszédében a főiskola megmérhetetlen fájalmát. Ezután a polgárok éneke mellett a család és rokonság fiatalabb tagjai leemelték a drága hamvakat záró koporsót, melyet ősei mellé a családi sírboltba helyeztek el. A gyászoló és könyező nagyközönség lelkében ebben a percben az a felelet nélkül maradt nagy kérdés támadt: Vajon lesz-e valaki, a ki árván maradt ev. ref. egyházunkban az elköltözött nagy férfit helyét csak jó részben is képes lesz betölteni?

A zsolcai temetésre Budapestről külön vonat indult, melyen *Csáky gr.* és *Lukács Béla* miniszterek, *Gerlóczy* fővárosi helyettes polgrámester, számos főrendiházi tag és országgyűlési képviselő is jött. Itt már jelen volt *Kiss Áron* tiszántúli püspök s *dr. Kovács Sándor*, mint a debreceni főiskola képviselője. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tekintélyesebb egyházi és világi férfiai nagyobb számmal jöttek össze. A budapesti is megjelenteken kívül ott voltak: Nagy Pál gömöri, Kopré Ferenc a.-zempléni, Antalfy László abauji esperesek, Komáromi László, Bernáth Elemér, Ragályi Béla és Meczner Béla gondnokok; Mocsáry Lajos, Bárczay Ödön, Bárczay Miklós, Lévy József, dr. Kovács Gábor, Nemes Lajos tanfelügyelő, Tóth Lajos, Nagy Ignác, Kónya András, Balint Dezső, Szalóczy Bertalan s még számos egyházi és világi férfiú; Tóth Pál, a felsőbb leányiskola igazgatója, a sárospataki főiskola 8 és a miskolci ev. ref. főgimn. 4 tagú küldöttsége. Abauj-Torna-, Borsod- és Zemplénmegye az alispánok s Miskolc város a polgármester vezetése alatt, több tagból álló küldöttséggel voltak képviselve. A róm. kath. egyház lelkészei közül *Bazsalóvszky*, miskolci esperes-, plebánus, a gör. katolikusok közül pedig Púza Sándor prépost, főesperes jelent meg a temetésen.

Koszorúkkal is hódoltak a boldogult emlékének: A gyászoló család tagjai (6), a főrendiház, a képviselőház a miniszterium, a magy. tud. akadémia, a tiszáninneni, tiszántúli, dunamelléki és az erdélyi ev. ref. egyházkerületek, a sárospataki ev. ref. főiskola, a sárospataki főiskola ifjúsága, Abauj-Tornamegye, Borsodmegye, Zemplénmegye, Budapestfő- és székvaros, Miskolc városa, a nemzeti kaszinó, a főrendiház tiszti kara, a kassa-oderbergi vasút, br. Geymüller Rudolf, br. Sennyey Pálné, gróf Teleky Sándorné, gróf Teleky Samu, gr. Pejachevich Tódor, gr. Héderváry K. és neje, gr. Szirmay György, gr. Andrassy Aladár és neje, gr. Waldeck Frigyes és neje, gr. Károlyi Sándorné, br. Majláth és neje, br. Radvánszkyak (2), br. Kemény Kálmán és neje, Szathmári Király Pálné, a Blaskovich-család (2), Simonsich, Melczér-család (2), Marich-család, Kelcz Pál és neje, Koos-család, dr. Lumniczer József, Lyka Döme.

Buza János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A család gyászjelentése:** Vajai Vay Ödön báró, császári és királyi szolgálatonkívüli őrnagy, vajai Vay Sándor br. és vajai Vay Klára, férjezett br. Bánhid

Sándorné, mint gyermekei; özv. vajai Vay Henrik báróné, szül. Almássy Mária; vajai báró Vay Ödön szül. gróf Wurmbrand Adelmá; vajai báró Vay Sándorné szül. gróf Waldeck Mathild és báró Bánhid Sándor mint menyeci és veje; vajai br. Vay Arnold nejevel, Mikes Sarolta grófnővel s gyermekeivel; és vajai br. Vay Miklós ifj. mint unokák; végre unokaöccse vajai br. Vay Béla, nejevel széki gróf Teleki Zsófiával s gyermekeivel és unokaival; — ugyszintén számos unokahugai és rokonsága nevében megtört szívvel jelentik a legjobb atya, após, nagyatya, dédatya, nagybátya s rokonnak *nagyméltóságú vajai báró Vay Miklós* császári és királyi kamarásnak, valóságos belső titkos tanácsosnak, a magyar országgyűlés főrendi háza elnökének, a magyar szent korona őrének, a szent István apostoli királyi jeles rend és a görög királyi megváltó jeles rend nagykeresztésének, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató tanácsa tagjának, a tiszamelléki evangélikus református egyházkerület főgondnokának, és a tályai ev. ref. egyházkerület főgondnokának több kül- és belföldi közhasznú társulatok részben tiszteletbeli tagjának, számos szabad királyi városok diszpolgárának stb. stb. stb. folyó évi május hó 14 én reggeli 5 órakor végelgyengülés következtében, élete 93-dik évében történt gyászos elhunytát. Földi részei az »Angol királynő« szállodából a Magyar Tudományos Akadémia palota csarnokába átvitettvén, f. hó 15. délután 3 órakor fognak rövid halotti könyörgés után koporsóba záratni s onnét Alsó-Zsolczára szállítatva, folyó hónap 16-án délután 1 órakor az evang. reform. egyház szertartása szerint a családi sírboltba fognak eltemettetni. Budapest, 1894. évi május hó 14-én. Béke lengjen áldott porain!

— **A sárospataki tanári kar gyászjelentése:** A sárospataki ev. ref. főiskola tanári kara nagy veszteségének sulya alatt megrendülve, mély fájdalommal jelenti, hogy áldott emlékeztű és halhatatlan érdemű főgondnoka *Nagyméltóságú vajai báró Vay Miklós úr*, Ő felségének valóságos belső titkos tanácsosa, a magyar szent korona őre, az országgyűlés főrendiházának elnöke stb. folyó hó 14-én, a haza és egyház oltára körül híven eltöltött életének 93-ik évében, Budapesten, jobb létre szenderült. Hült tetemei folyó hó 16-án helyeztetnek el az a.-zsolczai családi sírboltba. Sárospatak, 1894. május 15. Áldás legyen emlékeztén!

— **A gyász Sárospatakon.** A főiskola közigazgatójához f. hó 14-dikén délután 3 $\frac{1}{2}$ órakor érkezett meg a gyász-esetet hirdető sürgöny. A főiskola ormán, a reformátusok templomán s majd egyes épületeken is legott megjelent a fekete lobogó, tudatva, hogy a nemzetnek s az ev. ref. egyháznak ismét nagy halottja van. A tanári kar d. u. 6 órakor gyűlésbe sereglett és mély meghatottsággal, felállva hallgatta meg az igazgató jelentését, a melylyel a nagy veszteséget megrendült lélekkel tolmácsolta. Határozattá lőn, hogy a tanári kar külön gyászjelentést ad ki, egy hónapi gyászt visel szeretett főgondnokáért, érdemeit jegyzőkönyvébe igtatja s a gyászoló családnak e jegyzőkönyvet megküldi, a temetésen küldöttséggel vesz részt, a ravatalra koszorút helyez s elnökét, mint a főiskola lelkészét felkéri egyuttal, hogy A.-Zsolcán a koporsó felett, a főiskola nevében gyászbeszédet mondjon. Az ifjúság nem lévén itthon, annak A.-Zsolcán leendő képviselőtére a főiskolai szénior hivatott fel, a ki szintén koszorút vitt a soha nem feledhetőnek, az ifjúság atyai barátjának koporsójára.

A főrendiház gyásza. A főrendiház érdemekben gazdag elnökének halála alkalmából, f. hó 15-én, dél-

előtt 11 órákor rendkívüli ülést tartott, a melyen Szláv József elnök a következő beszédben emlékezett meg az elhunytól:

Méltóságos főrendek! Egy rövid évtized leforgása alatt harmadszor nehezedik a nagyméltóságú főrendiház alelnökére a fájdalmas kötelesség, hogy elnökének halálát jelentse be.

Lesújtólag hatott ránk Majláth György halálának hire, kit adáz gyilkos kezek fosztottak meg életétől. Mély fájdalommal értesültünk báró Sennyey Pál kimul-táról, kit hosszas, sorvasztó betegség ragadott ki körünk-ből. Annál súlyosabb volt bánatunk, mert a halál, ha nem is éppen fiatal, de oly korban érte őket, mely reménylenünk engedte, hogy messze vannak még pályá-jok végétől; hogy a közélet ezen kiváló, nehezen pótolható két bajnokának szellemi tehetségeit még évek során nem lesz kénytelen nélkülözni a főrendiház.

Elnökünk, kinek elhunytát ma gyászoljuk, a halan-dóság adóját oly korban rótta le, melynek elérését csak kevés kiválasztottnak engedi meg az isteni gondviselés. De elérte ezen kort, megőrizve éber szellemének egész üdeségét. És azért nem kevésbé fájdalmasan esik a tőle való megválás.

Aki látta, mily lankadatlan szorgalommal és pon-tossággal végzé elnöki teendőit, mily kitartó figyelemmel körültekintéssel, tapintattal vezette a Ház tanácskozá-sait, annak bámulattal vegyes tisztelettel kellett meg-hajolnia azon férfiú előtt, ki magas korában sem en-gedte át magát egy hosszú életnek viszontagságai és fádalmái után a bőven megérdemelt nyugalomnak, hanem amíg életerő volt benne, azt véglegelhetéig a közügyeknek szentelte. Mindig vidor, kedélyes, min-denki iránt tanusított nyájassága a tiszteleten kívül a szeretetet is megnyerte részére, pedig elnöki működése csak rövid, utolsó fázisa volt egy hosszú, folytonos tevékenységben töltött életnek.

Kevesen vannak közöttünk, kik életben voltak, mi-dőn Zemplén vármegye már a jegyzői tollat adta ke-zébe, alig egy-kettő, a ki vele egy időben kezdte nyil-vános pályáját. Mint megyei tisztviselő, mint ország-gyűlési követ, mint bíró, mint magas állású kormány-ferfiú, mint az evangélikus református egyház gondnoka és főgondnoka hét évtizeden át szolgálta a közügyeket. Hosszu élete alatt a haza politikai láthatárán váltakoz-tak a verőfényes, borongós és zivataros napok. Ő min-den időben legjobb belátása, meggyőződése és lelki-ismerete szerint teljesítette hazafiúi kötelességeit, mindig hiven egyaránt királyhoz, hazához és vallásához.

És midőn az elviharzott utolsó nagy zivatar után sűrű köd szállott hazánkra; midőn sokan kétségbeesve egy jobb jövő iránt csak panaszt hallottak; midőn néme-lyek a változhatatlannak hitt állapotban már-már meg-nyugodni kezdtek; míg mások csak kívülről vártak segílyt: ő azok közé tartozott, kik nem veszítették el a reményt s bizalmat a nemzet saját erejében, kik nem szüntek meg a fenforgott körülmények között is a haza érdekében működni.

És hogy hosszas tapogatódzás és eredménytelen kísérletek után végre sikerült megtalálni az utat, mely erősebb rázkódtatás nélkül az akkori sorvasztó állapót-ból a visszaállított alkotmány terére kivezetett, az rész-ben az ő önfeláldozó, népszerűségét kockáztató közre-működésének is érdeme.

Azért elismeréssel és hálával fog róla megemlékezni a magyar történetírás.

Mi pedig, azt hiszem, csak kötelességet teljesítünk, ha iránta, mint elnökünk iránt való maradandó tiszte-

letünk, szeretetünk és elhunytá felett fájdalomunknak jegyzőkönyvünkben is kifejezést adunk. stb.

— **Vay-emlékünnap.** Az arra illetékes ferfiak elha-tározták a zsolcai temetés után, hogy a tiszáninneri ref. egyházkerület jun. hó 24-én, Sárospatakon, *rendkívüli közgyűlést és elhunyt főgondnokának emlékére gyászünne-pet tart s a főgondnok-választást elrendeli.*

— **Báró Vay Miklós tiszáninneri egyházkerületi fő-gondnokra választatása.** A patentalis küzdelmek között tanusított hősi viselkedésének jutalmául a tiszáninneri egyházkerület 1860. május 1-én Miskolcon, az új tem-plomban felbontott szavazatok roppant többségével fő-gondnoki székébe emelte az akkor 58 éves barót. Az alkalmi jegyzőkönyv e történeti nevezetességű mozzanatról így szól: „II. . . . napirendre térvén át a tanácskozás, korelnök, Nagy Gedeon úr előadta, hogy a múlt év szept. 11 és több napjain Csáthon tartott közgyűlés határozata folytán az egyházak beadták szavazataikat, a már régen üresen álló főgondnoki hivatalra, minélfogva legelső teendője lenne a közgyűlésnek a szavazatok felbontása, hogy így a netalán többséget nyert főgondnok székét tüstént elfoglalja. — Erre megkezdett a szavazatok felbontása, melynek eredménye az lón, hogy 357 szavazat közül, vallásos buzgóságáról s nemes hazafiúi érdemeiről haza-szerte ismeretes idősb báró Vay Miklós úr ő excellenciája 338 szavazattal főgondnoknak megválasztatott. Mely osztatlan többség elnöki kijelentése a legnagyobb öröm- és szűnni nem akaró lelkesedésre villanyza fel a feszült reménynyel várakozó nagy közönséget, örömmel lehete olvasni ezen ép oly komoly, mint nemes lelkesedés tüzeiből, mikép még csak gondolatában sem volt más senkinek, mint azon nagy és nemes férfiút láthatni egy-házi ügyeink élén, kit épen példátlan közbizalommal tiszteltek meg egyházaink. — Ezután küldöttség nevez-tetett ki, mely ő excellenciáját főgondnoki székének ünnepélyes elfoglalására meghívja. — Hegedűs László, Édes Albert, Lovas Sámuel esperes, idősb Szathmáry Király József, Bárczay László, Bernáth Zsigmond és gróf Pallavicini Roger urak hívák meg ő excellen-tiáját, ki néhány perc múlva a leglelkesebb örö-mnyilvánítások közt jelent meg a reá epedve váró gyüle-kezetet körében. Maga üdvözlőlvén hitfeleit megindult érzésből folyó lelkes szavakkal, ismert ékesenszólása-val köszönte meg hitsorsosainak osztatlan bizalmát s ragaszkodását s hajlott ideje dacára is — úgymond — legkedvesebb kötelességének, sőt büszkeségének tartja szent vallása s egyháza javára szentelhetni erejét és minden tehetségét. Mély megindulás közt letévéen eskü-jét ő excellenciája, Zsarnay Lajos egyházkerületi fő-jegyző úr tolmácsolta egyházkerületünk azon való örö-mét, hogy az isteni gondviselés e ferfiut nekünk adta, szívét felénk fordította s benne oly kipróbált, tapasztalattal dús főgondnokot nyertünk, kinek hű és bölcs kormánya alatt, egyházkerületünk, sőt egész prot. egy-házunk hanyattatott hajoja, mielőbb csendes és törvény-ölelte révpártjára jutand. Erre legszívélyesebb örömnyl-vánítások között elfoglalta főgondnoki székét ő excellen-ciája s még egyszer üdvözlőlvén a szerencsés választás örömetől meghatott közönséget, felkérte a s.-gondnok és esperes urakat, hogy vele együtt az egyház és iskolánk javát vállalva munkálni legyenek szívesek; egyszers-mind volt korelnök Nagy Gedeon úrnak, ki a legnehe-zebb időkben oly fáradhatatlan kitartással s buzgósággal és prot. elveinkhez hiven vitte a főgondnoki hivatal terheit, egyházkerületünk nevében szíves elismerését nyil-vánította.”

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Fejes István úr cikkére.« *Mocsáry Lajos.* — »A socialismusról.« *Péter Mihály.* — »Az ifjúság és a nyelvek.« *Kovács Zsigmond.* — »A népiskolai naplók egyesítése.« *Dicső Endre.* — »Felméri Lajos 1840/1894.« *Radácsi Gy.* — »Tóth Lajos hegyaljaharangodi lelkész-értekezleti elnök gyűlés-nyitó beszéde.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázati hirdetések.«

Fejes István úr cikkére.

A közbejött nagy veszteség, mely egyházunkat érte, tudtam, hogy igénybe fogja venni e lapok következő számát, mostanra kellett halasztanom azt, hogy Fejes István úrnak „Jövel szentlélek Úristen!” című felszólalására néhány megjegyzést tegyek.

Az akcióban levő egyházpolitikának sikerült összezavarni majdnem disorganizálni az országos függetlenségi pártot; ehhez hasonló eredménye volna az is, ha sikerülne neki minket protestánsokat is egymással összeveszíteni. Már mutatkoztak ennek jelenségei, például azok, mikre „Szégyenünkre” című cikkemben mutattam, vagy azon éles támadások, melyek Kovács Albert ellen intézettek, s itt van most Fejes István úrnak ellenem való fellépése.

Annak a politikának, mely minket az 1868. 53. törvényben lerakott garanciáktól megfoszt, mely az államsegélylyel való hitegetéssel el akarja vonni szánkon a mézes madzagot, ne legyen meg azon öröme, hogy egymással hajba menni lásson bennünket; én legalább ahoz, hogy az elvi és tárgyilagos vitatkozás teréről a személyes herce-burca posványába lépjünk, járulni nem fogok; inkább zsebre teszem mindazokat a személyes szeretetreméltóságokat, melyeknek elmondásához Fejes István úr a szentlelket hívta segítségül. „Alios ego vidi ventos”; F. I. urat azon büszke önértetnek élvezetében, hogy velem oly kevés fáradsággal leszámolhatni vélt, háborgatni nem fogom.

Bizonyos ferdítéseket és ráfogásokat azonban nem hagyhatok felvilágosító megjegyzések nélkül, különben még azt lehetne rólam mondani: qui tacet, consentire videtur.

Teljesen valótlan azon állítás, hogy a saecularisatio az én programomhoz tartozik, s hogy az egyházkerület 1891-ben az én idevonatkozó külön nézetemet elvetette stb. Épen ellenkezőleg: mindaz, a mit én az egyházpolitikai kérdések tárgyalásánál kezdettől fogva mondtam és írtam, egyszersmind kizárta azt, hogy mi vegyük fel programunkba a r. katolikus egyházi javak elvételét. Én épen azt vitattam folytonosan, hogy hagyjanak bennünket azon az alapon, mely az 1868-iki törvényben van lerakva; tartsák fenn továbbra is azt a modus vivendit a felekezetek közt, mely szerint minket az állam oltalomban részesít, az

uralkodó katolikus vallás túlnyomó hatalma ellen. Elmondottam százszor — igenis, hogy mindaddig, míg a kath. klérus óriási állami birtokának élvezetében marad, a felekezetek közti jogegyenlőség nem lesz egyéb, mint írott malaszt; nem vontam soha kétségbe, hogy az a nagy egyházi vagyon egy kiáltó anachronismus, egy képtelenség, melynek elhárítása csakis idő kérdése lehet: de mindig azt mondtam, hogy ehhez nagy idők kellenek, s hogy ezt nekünk kezdeményeznünk, program-szerűleg sürgetnünk nem lehet. De ha kezdeményezni nem feladatunk, ne is toljuk a szekerét oly politikának, mely mesterséges akadályokat gördít annak elébe, hogy a viszonyok természetes fejlődése folytán ezen nagy kérdésben is az idők teljessége bekövetkezhessék; ne pártoljuk annak a kormánynak egyházpolitikáját, mely megteszi a kath. klérusnak azt a szolgálatot, hogy eltörli az 1868-iki törvényt, segédkezet nyújt a congrua és a kath. autonomia kérdéseinek oly megoldásához, mely az 1848. XX. törvény s nevezetesen ennek alapgondolata — a saecularisatio — megvalósítását beláthatlan időre odázhatja el.

Valótlan azon állítás, hogy én az egész reformált egyházat és különösen azokat a „hallgatva tűró lelkész-társakat” vádoltam azzal, hogy magukat a pénzszállal telített levegő által elszédítették engedtek, kik előtt engem F. I. a szó teljes értelmében denunciál. Nem vádoltam sem különösen a reformált egyházat (mert a mit mondtam, az ép úgy illette az evangélikusokat is), sem a reformált egyházban ismét különösen a „lelkész-társakat,” hanem vádoltam azokat a befenteseket, kik cliqueszerűleg összeállva, inaugurálták azt a politikát, hogy mi, protestánsok hallgassunk, viseljük jól magunkat, mint a kormánynak hű mamelukjai, hogy magunkat nagyobb állami subventiora érdemesítsük. Senki sem viseli kevésbbé a felelősséget azért, hogy a protestáns kérdés pénzkérdéssé vált, mint épen azok a hallgatva tűró lelkész-társak, a kik eddig megszokták azt, hogy bizalommal és tisztelettel viseltessenek a „nagy emberek” iránt s magukat általuk vezéreltetni engedjék. És nem lehet tagadni, hogy „paupertas magna meretrix”; a ki sanyarú sorssal, sőt az élet legprimitívebb szükségletével küzd, annak sokkal kevésbbé lehet rossz néven venni, ha plausibiliseknek hajlandó tekinteni bizonyos érveléseket, mint azoknak, kiket az anyagi szükség ily irányba nem terel, kik a világban többet forogva, sok-

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

kal könnyebben szerezhettek maguknak a dolgok valódi állása felől tájékozást. Azokat a vezérlő elemeket éri az egész felelősség, kik bennünket erre az anyagi lejtőre állítottak, kik az emberi természetnek nem fényoldalára, az idealismusra, hanem árny-oldalára, a materialismusra alapították azt a taktikát, hogy a protestantizmust a kormányt támogató táborba tereljék: azokat éri a felelősség, kik már csak azért is hajlandók propagandát csinálni ennek a taktikának, hogy maguk is úgy tűnjenek fel a „profanum vulgus” előtt, mintha a beavatottak, a döntő körök magasabb rendjéhez tartoznának.

Hanem az azután valósággal méltatlan játék a „hallgatva törökkel”, ha valaki őket előbb az anyagi felbolgogítással kecsegteti, azután egyszerre arra buzdítja, hogy mutassák meg, hogy nem könyörögnek alamizsnáért, önkormányzatunkat semmi áron fel nem adják stb., hanem a szentlélek segítségére hívása mellett teljenek el új apostoli buzgalommal. Talán maga is úgy sejti már F. I. úr, hogy az a nagyobb szabású államsegély éppen nem oly tiszta munka még, mint a milyenül vették akkor, midőn a hazai protestantizmus szájára lakatot tettek? Most hát ismét vegyük elő az idealizmust? Hallottunk már efélet másoktól is; nem kell féltetni — mondák — a protestantizmust, mert ha nehezebb helyzetbe jut is a szabadelvű egyházpolitika által, fokozott áldozatkészséggel a világiak részéről is fokozott apostoli buzgalommal a lelkészek részéről, ki fogja a rajta ütött csorbát köszörülni. Hát vajjon nem lett volna-e sokkal biztosabb politika elkerülni azt, hogy a fokozott áldozatkészségre és a fokozott apostoli buzgóságra szükség legyen? Ne idéztük volna elő a nyavalyát, akkor nem volna szükség a gyógyításra. Mire alapítják azt a reményt, hogy fokozni lehet az áldozatkészséget és az apostoli buzgóságot? A világi elemet, melyre éppen mi számíthatunk, mindinkább szorongatják a modern állam adóprése s hozzá az egyre kedvezőtlenebbé váló anyagi viszonyok; a vallásosság terének egész láthatárán egyáltalában nem mutatkozik semmi motívum, mely a vallásos szellem új életre kelését engedné remélhetni; azok az érzelmek amúgy ütemre, kíváncsra nem szólalnak meg, hogy helyre hozzák azt, mit a döntő körök elkotyvasztani méltóztattak. Mutassuk meg — úgy mond F. I. úr — azokon az ad hoc egybehívandó lelkészi értekezleteken (mert hiszen ezeket akarja ellenem mozgósítani), hogy magunkat állami zsoldra helyezettetni nem engedjük. De hátha másképp nem adják azt az állami dotációt? Nem fog-e majd akkor találni mégis F. I. úr valami tetszős praepositiot, mely mellett mégis el lehet fogadni, mert a lejtőknek éppen az a természetük, hogy az ember ilyeneket mindig talál.

Érdekes volna még talán megvilágítani F. I. úrnak azon már több ízben tanúsított eljárását, mely szerint ő mindig csak egyházkerületünk 1891-iki határozatáról beszél, mintha az, melylyel 1893-ban foglalt állást az egyházpolitikai kérdésekben, nem is léteznék. „Lex posterior derogat anteriori”, a későbbi törvény megszünteti a korábbi — ez oly jogi axioma, melynek megdöntésére nem elég ok az, hogy az 1893-iki határozat F. I. úr hozzájárulását és tetszését megnyerni nem volt szerencsés. De hát feltettem magamban, hogy személyes polemikába bocsátkozni nem fogok (Vezérlésre hivatott férfiak között csak az elvi küzdelemnek van helye — bármikor is, most még inkább. Szerk.) s nehogy önkéntelen belekeveredjem, elhagyok egyéb észrevételeket, melyekre bő alkalmat adott F. I. úr.

Mocsáry Lajos.

A socialismusról.

Két szempont készlet bennünket hozzászólni, — ha igénytelenül is, — e nagy horderejű kérdéshez. Az első szempont az, hogy a miről tegnap még, mint egy idegen specialitásról beszéltek s azt állították, hogy a magyar nép józan természete be nem veszi: — az a socialismus az alföldön virágzónak bizonyult. A második szempont pedig az, hogy ha az a seb, még gyógyítható, a gyógyításban az egyháznak is részt kell vennie.

Annyi tökéletesen igaz, hogy a socialismus nem alapnélküli problema. A munkások követelése nem teljesen okatlan, hanem egy megoldandó kérdés. A múlt és jelen századi átalakulások megdöntötték ugyan a születés zsarnokságát, de helyökbe nőtt a tőke zsarnoksága. A tőke zsarnoksága alatt, — tudjuk, mit kell értenünk. Azt midőn a tőke urai a munkások sápadt arcát, üres gyomrát, lankadt izmait beveszik gyors meggazdagodásuk speculációjába; mikor a nyereség egy zsebbe folyik és nem oszlik meg méltányosan s éppen azért a két faktor közötti ellentét annál kiáltóbb. A munkások pedig a nagy munkaadók consortiumával szemben tehetetlenek.

A socialismusnak tehát, ha nagyobb méltányosságra törekszik és ha a tőkék zsarnokságát akarja megtörni, — mint elvnek — igaza van. Csak az eszközökben nincs igazsága. Ha ugyanis igaz az elvök, mért nem várják be a socialisták, míg ez az elv az eszmék fejlődésének rendes útján kivívhatja magát; miért hirdetnek anarchizmust? Ha vannak a társadalomban rosszak: a vagy fel kell-e forgatni az egész társadalmat, jóval, rosszal egyaránt? Alkotni akarnak új eget és új földet, de nem mondják meg, hogy ez az új világ miképp fog berendeztetni. El akarnak dobni minden létező alapot, de még csak nem is sejtetik, jobb lesz-e az új alap és hogy miben is fog az állani? Nekik a természet-tudományok realis vívmányai arra valók, hogy velők bombát készítenek bűnösökre, ártatlanokra. Ez a nem igaz a socialismusban, sőt ez annak szégyene, bűne.

Szerintünk a betegség békés uton is gyógyítható, csak meg kell bolygatni minden beteg kérdést, mely ezt szüli.

Ki ne látná, hogy a socialismus gunyt űz a vallásból? Hát a vallás az oka a bajoknak? Sőt inkább a vallás csendesítheti le a lázongókat. A vallásos lélek bele szokott nyugodni a sors rendezéseibe s a világon látható ellentétek láttára a vallás felemelő tudatához folyamodik. Tehát nem az-e az egyik ok, hogy pl. külföldön a világi ismeretek tábora az iskolákból majdnem kiszorította a vallásos nevelést? Nem megfontolandó-e ez nálunk, midőn a socialismus már itt van s gyermekeink vallásos nevelése nem kielégítő?

Ebből persze nem következik, hogy ne gondoljunk az elégedetlenség realis megszüntetésére is. Hazánkat véve föl, a socialismus a latifundiumok területén terjed. A latifundiumok középkori intézmények a modern viszonyok között, valóságos közgazdasági szerencsétlenségek. És 1867 óta a kötött birtokok száma megkétszereződött. Ez lehet egy második ok. Ezzel gondoljon az állam agrar politikája.

De a socialismussal összefüggőleg messzebb menő dolgokra is tudunk gondolni.

Bárki észreveheti, hogy a socialisták nem éppen kizárólag munkásokból állanak. Temérdek socialista van, a ki művelt, tudományosan képzett ember. Talán nem olyan lehetetlenség, sőt minden jel arra mutat, hogy a munkás proletárokhoz, csatlakozni fognak majd

a szellemi proletárok; a tehetséges, becsületes éhen kórászok; a protectióval leszorított szerencsétlen diplomás *kékbeliék* serege, mert igaz ugyan, hogy papiroson derék demokrata államnak valljuk magunkat és azt mondjuk, hogy *democratia* az, mikor egy államban a polgároknak sikert a szorgalom, tudomány és a becsület biztosít; de a valóságban nem úgy van az!

A legfőbb különben mindig az, hogy hassa át a társadalmat a keresztyén gondolkodás. A szegény nyugodjék bele sorsába, mert szegény és gazdag az irás szerint is mindig lesz

A két osztály kérdésének kiegyenlítése a kör négyesítésére volna. De a gazdagokat is hassa át a humanus érzület. A gazdagok haszontalan passzióiból, azoknak költségeiből, a veszett költségekből, az örült pazarlásokból igen sok sebre jutna orvosság. Ez is a nevelés kérdése.

Különben pedig, ha az van megírva az emberiség végtet-könyvében, hogy a társadalmi megtisztulások tragoediák által történjenek s a lehető tökéletesedést drámai fordulatokkal érjük el: ugy ezt a lavinát emberi erő föl nem tartóztathatja, de az egyház annak lefolyását okvetetlenül mérsékelheti. Jövel azért Szent Lélek-Isten, hogy egymás terhének hordozásában el ne fáradjunk!

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Az ifjúság és a nyelvek,

A ki oly vidéken vagy oly városban él, a hol több nyelvű népség lakik, az tudja legfőképen elbírálni: mit tesz az, ha valaki a magyar nyelven kívül más nyelvet nem tud, nem beszél?

Mi magyarok — s hozzáteszem még: kálvinista magyarok — rendszerint ellenszenvvel szoktunk viselkedni majd minden idegen nyelv iránt. S ha akad is közöttünk, a ki ráadja a fejét, hogy önszorgalom útján megtanulja ezt vagy azt a nyelvet, az a ritkább esetek közé tartozik, s ez is legfőképen tudományszomjas egyénnel szokott megadni.

Egyrészt nem is igen lehet csodálkozni rajta, hogy ez így van. Magyarországon a reformátusság legnagyobb része magyar. Elvértve akad itt-ott egy-egy tót vagy más nyelvű község, a melynek a lakói református vallásúak. De ezek is maholnap bizton elfognak magyarosodni.

S minthogy az a kálvinista magyar nép legnagyobb részt oly helyzetben van, hogy nem igen érzi a szükségét más nyelveknek: ez ok miatt nem is töri magát a magáén kívül más nyelvek megtanulására. De különben, ha akarná sem teheti ezt, mivel nincs alkalmára, hogy csak valamit is elsajátíthasson az ország más ajkú népeinek nyelvéből.

Őszintén szólva, köznépünkre ebből nem is igen származik valami nagy hátrány. Országot-világot nem kénytelen járni, mint a tót, német vagy más nemzetiségű emberek jelentékeny része. Legfőleg az Amerikába vándorlók jutnak abba a helyzetbe, hogy idegen nyelvnél is hasznát vehetnék. De hát a több nyelvismeret ebből a szempontból nem igen numerál semmit.

Annál érzhetőbb hiányát vallják azonban az idegen nyelvek nem tudásának az intelligensebb osztályhoz tartozó kálvinista fiatal emberek. Főként a német nyelv az,

a melyre a mi sajátságos viszonyaink között, minden művelt fiatal embernek mulhatlanul szüksége van.

Ma a pálya nagyon sokféle s egy sincs, a melyen a németül való tudásnak egyszer-mászor hasznát ne lehetne venni. Talán baj, hogy így van. De hát hiába! a viszonyokon mi, a saját tetszésünk szerint, nem változtathatunk. Praktikus embernek a meglevő viszonyokkal mindig számot kell vetni, különben lépten-nyomon önmagával jut kollízióba.

Sokan kárhoztatták a jelenlegi kultuszminisztert a miatt, hogy a legközelebbi multban kiadta a német nyelv szigorúbb tanítására vonatkozó rendeletét.¹ Nekem, a mikor ezt a rendeletet olvastam, egyenesen az jutott eszembe, hogy ennek a rendeletnek nincs semmi egyéb baja, mint az, hogy már jóval előbb kellett volna megszületnie. Mert az a nézetem, hogy élő nyelvet nem ér semmit akként tanítani, hogy a fiatal ember annak lefőbb elemeivel ismerkedjék meg. Már pedig, a mikor még én jártam a gimnáziumi tanfolyamot (1859—1867) bizony alig vittük mi a német nyelvből többre, minthogy épen olvasni tudtunk s a mi ezenfelül ragadt még reánk, annak edeskeves hasznát vehettük. Mikor aztán kikerültünk az életbe, akkor láttuk csak, mily téves volt az az irány, a melyben bennünket e téren vezettek! Sinli is közölünk sok, holta napjaig ezt a felületes tanítási módszert.

Azok közül, a kik a mi iskoláinkban járják végig az iskolai tanfolyamokat, lehet mondani, a lelkészi pályára készülők érzik legkevésbé hiányát a nyelvek s főképp a német nyelv nem tudásának. De hogy ezeknek is — eltekintve az általánosan vett tudományos szemponttól — igen sok esetben mily égető szükségük volna arra, hogy németül tudjanak, illusztrációul fölemlíték egy esetet.

Nem régen halt meg egy különben nagy tudományú s igen jeles szónoki hírben álló lelkészünk, a kiről tudva volt, hogy a „szent magyar nyelv“-en kívül — mint azt egy magasabb állású s az illetővel közeli ismeretségben is állott tekintélyes egyéniség kissé gunyorosan megjegyezte — semmi más nyelvet nem értett és nem beszélt. Vele történt meg, hogy meghívták egy közeledre, a hol történetesen egy közös hadseregbeli tábornok tőzsomszédságában kellett helyet foglalnia. A tábornok el kezdett vele beszélni németül.² Képzeltető, mily zavarba jött az a derék lelkész, hogy nem volt képes a hozzá intézett szavakra visszafelelni! . . . Nemcsak ő maga, de még a hozzá közelebb állók is restelték, hogy ennek a jelenetnek így kellett történnie.

Ily országban, mint a mienk, a hol sok mindenféle nyelvű nép lakik, a több nyelv tudására, különösen a műveltebb osztályhoz tartozóknak, mulhatlanul szükségük van. Az a fiatal ember, a ki iskoláit elvégzi, sohase tudhatja, hogy a sors az ország melyik tájékára fogja eldobni. De szükség van mindenkifelett a német nyelvre, mert mi — ha még Ausztriával nem volnánk is politikai közösségben — oly helyzetben vagyunk, hogy az Ausztria és Németországgal való egyenes összeköttetést elkerülni nem vagyunk képesek. Már pedig nekünk ez összeköttetés folytán is sokkal nagyobb szükségünk van arra, hogy mi tanuljunk meg németül. mint a németeknek, hogy ők tanuljanak a mi kedvünkért magyarul. De meg a jelen politikai viszonyok között már csak az önkéntesi szolgálat miatt is igen-igen nagy szükség van arra, hogy a mi fiatal embereink a német nyelvet lehetőleg elsajátítsák.

¹ Lapunkban igen komoly cikkek behatóan foglalkoztak e rendelettel, annak idejében. (L. Sp. Lapok 1889. évf.) Szerk.

² Hát hiszen a Magyarországon élő tábornok úrnál is beszámítás alá esik talán az ő kizárólagos németisége? Szerk.

Mert nem azon fordul meg a kérdés: helyes-e az, hogy így van? hanem azon, hogy változtatni ezen az állapoton egyelőre teljességgel nincs módunkban.

Meg vagyok győződve felőle, hogy a nyelvek tanítására ez idő szerint a mi iskoláinkban is több gond van fordítva, mint évekkkel vagy évtizedekkel ezelőtt*. S hogy a sablonos nyelvtanítás helyett nálunk is az okszerűbb, gyakorlatibb módszer jutott érvényre. De hogy — különösen a németnyelv tanítása, dacára a kultuszminiszteri rendeletnek, — ma sincs még odáig fejlesztve, hogy az ifjúság a nyert alapon képes lenne nyelvismeretének a gyakorlati életben is hasznát venni: azt legalább is hiszem. Pedig a fődolog ez lenne. S ha a reáliskolákban, felsőbb leánynevelőintézetekben s más ily tanintézetekben képesek a tanárok és tanárnők a növendékeket anynyira vinni, hogy azok ne csak olvasni, hanem beszélni is tudjanak: miért ne történhetnék ez meg a mi iskoláinkban is?

Azt hiszem, szükségtelen lenne tovább fejtegetnem: mily rendkívüli haszon háramolnék ebből a tanuló ifjúságra általában. S attól, hogy a növendékek ez úton talán kevésbé lennének jó magyarok, mint különben, nem igen lehetne félnünk. A magyar ifjúság — különösen a mi kálvinista ifjaink — magyarok maradnának minden körülmények között. De ha a magyarok kívül más nyelvet is beszélnének: bizony-bizony több ember lenne belőlük.

Kovács Zsigmond.

A népiskolai naplók egyesítése.

»Az idő pénz», mondja az angol. E mondás igazságát a társadalom minden tényezőjének el kell fogadnia. Különösen a néptanítóra lényeges e mondás; mert ha a pénzzel egyenlően szükséges ideje meg van, úgy sok oldalú munkásságát elvégezheti, hivatásának megfelelhethet, különben pedig, mint a sűrű erdő lassan növe csemetéje, eltöprül a társadalom többi tényezőjével szemben.

A kik kételkednek állításomban, nézzenek szét Magyarországon 25,000 néptanítója között s látni fogják, hogy a valódi néptanítók száma nem áll arányban a 25,000-rel!!

Ha a néptanítók testülete komolyan akarja Magyarországon szellemi meghódítását: akkor a munkát — helyes csoportosítással — arányosítani kell az idővel. A szak és osztály szerinti, félnapos tanítás, tananyag, osztály-csoportosítás, helyes tanterv és órarend is stb. mind a munka arányosítását célozzák. De tehetünk a magunk és az ügy javáért még egyebet is; p. o. megkísérélhetjük a *népiskolai naplók egyesítését* is, hogy a papiros-munka kevesbbedvén, több időt nyerhessünk a léleknek tetsző munkára.

A népiskolákban vezetni kell: *felvételi, anyakönyvi, mulasztási, nyilvántartási, összeírási naplókat, tényleg iskolázók és mulasztások kimutatásának naplóját.*

Több iskola van, hol a naplókat csak részben ismerik, még több, hol részben vezetik; mindemellett ez iskolák közt vannak jelesek, s az azokból kikerült egyének közt értelmesek, jellemesek.

»Az élett könyv, melyből mindenki tanulhat.« Én eddigi tanítói életemben a többek közt azt tanultam, tapasztaltam, hogy a fenti naplók nem mind szükségesek. Nem az p. o. a *felvételi, nyilvántartási napló s a tényleg iskolázók naplója.*

Szükségtelen azért, mert beolvaszthatom egy új rovatú anyakönyvi naplóba, hol mind a három szükségtelennek mondott napló osztályonként csoportosítva lenne látható.

Az új anyakönyvi napló rovatai lennének: sorsszám, felvétel éve, hava, napja, osztály, a tanuló neve, születési éve, helye, atya vagy gyám neve, lakhelye, foglalkozása, a tanuló vallása, anyanyelve, erkölcsi magaviselete, szorgalma, általános osztályzata, haladó, ismétlő rovat, tankönyvek rovata (megvannak vagy hiányos bejegyzéssel), észrevételek.

Az ekként szerkesztett új napló magában foglalná a feleslegesnek nyilvánított naplók lényeges rovatait.

Valaki azt mondhatja: azért szükséges a felvételi napló, mert az igazolja a hat osztály növendékeinek beírási sorrendjét. Ez igaz, de az új naplóban is megtertartható a beírási sorrend, csak hogy osztályonként csoportosítva.

Az elhaltakat vagy eltávozókat az észrevételi rovatba való bejegyzésen kívül veres ceruzával kirekesztve, egy munkával egy naplóban osztályonként látnám az eddigi felvételi, nyilvántartási, tényleg iskolázók naplóját.

A születési rovatnál elhagyandónak vélem a hó és napot; mert az évszámból is megtudható, hogy a megfelelő osztályban van-e a növendék? S ha valamely kiadványnál szükséges a hó és nap, azt nem a tanítótól, de az anyakönyv-vezetőtől kéri.

Az egyes tantárgyak minősítő rovatait törölni véleményezem s helyette általános osztályzat rovata marad; mert ma már alig van értéke a népiskolai bizonyítványnak s hol értéke van, ott elég az általános osztályzat, annyival inkább, mert többnyire a szorgalom minősítése az irányadó. Hogy meglássam a jövőben, miként értette valamelyik tanítványom egyik vagy másik tantárgyat a multban: ez a cél nem fedezi az egyes tantárgyak minősítésénél elkövetett időpazarlást.

A haladó, ismétlő rovatot azért veszem fel, mert ebbe meg lenne jegyezve a növendék haladása, vagy osztály-ismétlése s a t. vizsgáló küldöttség, vagy bárki más kézbe véve a naplót, látni fogná, mily gyermekkel áll szemben s miért nem felel meg az osztály az évszámnak.

Ha pedig mélyebb meggyőződést akar szerezni a küldöttség a tanító osztályozásáról, — egy naplóval lévén dolga, — bármelyik tanuló nevét kikeresgetheti a mult év naplójában s látni fogja az egyenlőséget, vagy különbséget.

Az 1889-ben Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvének 76 lapján, a 18-ik pontban az mondatik, hogy a »B napló« a küldöttség elnökénél marad ellenőrzés végett. Tehát nem küldendő át a tanügyi bizottság elnökének, mint az néhol megkívántatik. De legyen bárhol, ha nem a tanítónál van, nincs illetékes helyén; mert 1-ször népiskolai bizonyítványt a »B« napló nélkül nem adhatunk; 2-szor ha a t. küldöttség csak a »B« napló alapján képes ellenőrizni a tanítót: kár az iskola-látogatás ügyében fáradnia; 3-szor a ki lelkiismeretes tanító, annak marad a »B« napló nála létele mellett is; 4-szer a ki leplezni szeret, takarni tud a »B« napló elvitele mellett is; 5-ször, ha az állami tanfelügyelőség nem látja szükségesnek a »B« napló elvételét: miért szükség annak elvételével a bizalmatlanság csiráját elvetni a tiszáninneri egyházkerület tanítóival szemben?

Az osztályzat magyarázata céljából kívánnám felvenni a tankönyv-rovatot is, a mennyiben mindig jobb osztályzata lehet egy tankönyvvel bírónak, mint tankönyv nélküli vagy tankönyv-hiányos növendéknek.

* Sokkal több s a tanítás maga is gyakorlatiasabb. Szerk.

Elhagyni véleményezem a felvételi napló tandíj-rovatát; mert a mi népünk nagy részétől még messze van az idő, midőn a beiratáskor fogná fizetni a sok helyt terményből álló tandíjat.

Kihagyandónak vélem a mulasztások rovatait; mert ha lelkiismeretesen akarunk munkálkodni, úgy a házszám szerinti mulasztási naplóból a mulasztások kiírása, hogy mennyi időt és fáradságot igényel éppen júniusban: az tudja, ki lelkiismeretesen szeret munkálkodni. A lelkiismeretlen munkának nincs értéke. Ha a tanító mentségül hozná fel a sok mulasztást, állítását igazolhatja a mulasztási naplóval. Az igazolatlan mulasztás fő oka pedig a tanító lévén, mentsége számba sem vehető. A kiadandó bizonyítványoknál sincs értéke a mulasztások kimutatásának; mert a szorgalom műösítéséből a mulasztásokra is lehet következtetni; mert a jó vagy jeles, szorgalmas tanulónak igazolatlan mulasztása nincs.

Az észrevételek rovataiba, melyet többnyire üresen hagynak — jegyzendő lenne a halálozás, távozás, nem vizsgázás, betegség, visszamaradás stb.

Igy kívánom én az új anyakönyvi naplót szerkeszteni, mely azért is előnyös lenne, hogy a kevesbült munka nagy része a beiratáskor elvégeztetik, csakis az osztályozás maradna júniusra. De azért is előnyösebb, mert egy naplóval lévén dolgunk, lelkiismeretesen készíthetjük, megőrizhetjük és beköthetjük.

Ezekben kívántam elmondani a népiskolai naplók egyesítésére vonatkozó véleményemet. Lehet, hogy tévedtem, mivel tévedni emberi dolog. De nem tévedek akkor, midőn Bárá Eötvös ezen mondása alapján: »Legszerencsésebb halandó, kinek legtöbb dolga van a világon« azt mondom: a lelkiismeretes tanító a legszerencsésebb.

Dicső Endre.

TÁRCA.

FELMÉRI LAJOS

1840—1894.

A magyar tanügyet és irodalmat súlyos veszteség érte váratlanul. *Felméri Lajos*, a kolozsvári egyetem egyik bölcsész-tanára, f. hó 22-én, életének 54-dik évében, rövid szenvedés után, vérmérgezés következtében meghalt.

Teste dologban edzett; lelke ép és nemes ideákkal termékenyült; munka-szeretete, képessége, akaratának ereje szinte írgylést és csodálatot keltő; neve, híre dús növekedésben, mint az élő vizek mellé plantáltatott fa; előtte a célnak immár megtisztult képe, háta megett a megfutott mező viránya, gyümölcsei, nyomában a tanítványok buzgó serege s keblében a nem lankadó s mind magasabbra hívó gerjedelem égi szózata: Excelsior, excelsior!

Szép, felemelő látvány, a mint előre tör a tudás birodalmának rengetegében, mint a szomjúhozó szarvas a vízhez s a mint röpi szíve vágya a művelt világ biztató tájai felé s édes mézzel tér vissza, mint méh, hogy nemzetének lábaihoz rakja le tapasztalatainak érett gyümölcseit! Szép, felemelő, a mint hódolatra készíti maga iránt a közvéleményt s itthon és künn, a tanteremben és az író-asztal mellett tisztelőket gyűjt nevének és koszorúkat verejtékező homlokára!.. Szébb, felemelőbb még, a mint a tudomány szédítő magasla-

tain, az igazság-keresés kigyózó útjain is megőriz hitének épségét s boldogan tud megpihenni a názáreti mester keresztje alatt!...

Ez volt *Felméri Lajos* a mi szemeink előtt.

És az a nemes becsvágytól, nagy szenvedelmektől sarkalt, szép lélek kialudt egy csekély kezdet miatt s porhüvelye összeomlott idő előtt, mint a bibliai állókép, amelyre rászakadt az égbe nyúló szirtnek egy morzsáléka.

Ó bizony gyász van a magyar tanügynek és irodalomnak, mert *Felméri Lajosban* egyik legbuzgóbb s leghivatottabb művelőjét vesztette el s hozzá éppen akkor, a mikor erejének teljességében csupa biztatás volt a jövőre.

Még fülünkbe cseng a sajtó szózata, a melylyel ezt a hű munkást egy-egy újabb sikere alkalmával hozsannakkal üdvözölte s a magyar nevelés-ügy reformatoraként ünnepelte; de emlékezünk még arra is, amint itt járt előttünk a sárospataki főiskolában, hogy itt a bölcsészeti oktatás eliszaposodott medrében új forrásokat fakaszszon. Látni véljük, a mint sietve lép fel tanszékre és szinte pihegve fog tárgya boncolásához s nagy olvatottságról, széleskörű tájékozottságról tanúskodó, dús képekben, hasonlatokban s találó idézetekkel érzékelteti mintegy az igazságot, a melyet keres, vagy tépi s kacagja az ellenvéleményt, a melyet — az igazságért — ostromolnia kell. Látjuk, a mint ott sűrög-forog legjobban tanítványai körében, mint egy jó barát, mint szerető apa és ebben a bizalmasabb viszonyban, finom tapintattal próbálja kipuhatolni a talaj képességét, a melynek művelése lett feladatává. Látjuk, a mint gyönyörűséggel izzad, farad, kér, esdekel, beszél, levelez s zaklatózik itthon és vidéken, hogy a Rákócziak iskolájában a művészi szépnak legalább egy szerény hajlékot építsen s az izlés és gondolkodás nemesítésére hódító segéd-eszközöket gyűjtögessen. Látjuk, a mint boldogan rakja le az alapokat a tervezett épülethez s mind mélyebb-mélyebbre viszi hálóját és jobban-jobban leköteli maga és törekvései iránt a főiskola vezérő egyéniségeit s magához bilincseli az ifjuság szívét az új intézmény és a filozófiai tudományok javára.

Ó bizony a sárospataki főiskolának is joga van néhány forró könnyrel áldozni a *Felméri Lajos* ravatala mellett, mert egyik volt tanárát és szépművészeti múzeumának alkotóját ragadta el benne az éjjeli tolvajként reátörő halál; sőt joga van *Felméri* meggyászolnia a »Sárospataki Lapok«-nak is, mint régi, hű munkatársát, a ki ez uton is szívesen tartotta fel az Alma Materrel kötött benső, szép viszonyt!

* * *

Született a boldogult 1840-ben, szeptember 29-én, Székely-Udvarhelyt, a hol elemi és gimn. iskoláit a nélkül végezhetette el, hogy szegény sorsú szülőinek az örömmön kívül terhet és nagyobb költséget okozott volna. Mint gimnáziumot végzett ifjú a gr. Haller József családjába jutott nevelő gyanánt s Erdélyben végezte az akkori divat szerint még két éves filozófiai tanfolyamot. Az Erdélyi János neve azonban áthozta őt a Királyhágón és Sárospatakra vonzotta (1862.), a hol — mint Szathmáry Király Pál borsodmegyei al, majd tornamegyei főispán egyetlen fiának nevelője — épen az Erdélyi János udvarába s ennek termékenyítő hatása alá jutott. Csak egy évig állt ugyan fel köztük ez a fizikailag is közeli viszony; de ez is elég volt arra, hogy a két szép lélek egymásra ismerjen s *Felméri* példaként lássa maga előtt irodalmunk egyik legkiválóbb aesthetikusát és legalaposabb mű-bíráját. Való-

szinü, hogy tőle nyert erősebb ösztönt a filozófiai tudományok és a modern nyelvek tanulására is.

1863-ban Budapestre költözött növendékével s itt a protestánsok akadémiáján Ballagi Mórt és Molnár Aladárt hallgatta, egyúttal pedig a tudomány egyetemnek is rendes hallgatója volt. Bölcsészeti és theol. tudományokban szépen előre haladva, Angol és Skotországba utazott 1866-ban, majd Fischer Kúnoért és Fortlageért felkereste a szabadelvűségéről nevezetes Jénai egyetemet (1867), aztán a heidelbergit, tübingait, mindenütt nagy vonzalmat tanúsítva a bölcsészeti tárgyak s ezek európai hírvé képviselői iránt. Közben gyakorta utazott s kivált Svájcnak, Olasz és Franciaországnak nevezetesebb pontjain, műintézeteiben és gyűjteményeiben csiszolta ízlését és készült jövődéli feladatára.

1868-ban, az Erdélyi János hunyta után, Sárospatakra hivatott bölcsészeti tantárgyak előadására, Bihari Imre mellé, a kinek csillaga már gyors hanyatlásnak indult, s itt elébb (1868/69) — mint rendkívüli tanár — lélektant, logikát, vallás-bölcsészetet, majd 1869/70-től, mint rendes tanár még nevelés- és oktatástant is adott elő, tehát részben az Erdélyi, részben a képezdei igazgatóságra hivatott Árvay József tanszékén működött. 1869 nyarán Bécs esztetikai kincseit tanulmányozta, 1870-ben pedig a főiskola költségén 3 hónapig időzött Nápolyban és Rómában a képtárak búvárlása végett. Ekkor már készen volt agyában a főiskolai szépművészeti múzeum terve, sőt megnyerte annak a tanári kart és előljáróságot is s 1871-ben — sok nemes buzgólkodás után — meg is vetette annak alapját, fejlesztését azonban, a javára alakult körülmények miatt — másnak engedvén át.

1872-ben ugyanis felállított a kolosvári, u. n. »Ferencz József-egyetem«, a melyre bizonyos előszere-ttel gyűjtögették össze a prot. iskolák kiválóbb tanárait. Így jutott oda *Felméri Lajos* is, a ki mellett ekkor még »Uti levelek Skociából« (1870.) című művén kívül a sárospataki főiskola tekintélye volt a leghatásosabb ajánló levél.

Mint a neveléstudományok egyetemi előadója, férfitá kötelességének ismerte úgy hálálni meg az előlegezett bizodalmat, hogy abból a hazai irodalomnak is haszna legyen. Lázás lelkesültséggel szélesítette tanulmányainak körét, a miben nagy segítségére volt a modern nyelvekben való alapos tájékozottsága. Lapokban, folyóiratokban sűrűn adta jelét a szakirodalommal való benső összeköttetésének, a melynek egy-egy nagyobb mozdulata, vagy főbb képviselője rendszeren kész bemutatóra talált benne, de legnagyobb vonzalommal mégis a francia és angol szakirodalom fejlődése iránt viseltetett s azzal mintegy maga is folyvást előbbre-előbbre haladt.

Az 1879—80-ik isk. évben már mint a miniszter küldötte járt Angolországban, hogy ott, mint erre különösen hivatott, a közoktatásügyet tanulmányozza. Hazajövet már várta egy kellemetes meglepetés, a mi a legnagyobb jutalomnak is beillik, tanártársainak elismerése, a kik őt tiszteletbeli doktorsággal tüntették ki. Angolországi útjának ennél is fényesebb eredménye volt »Az iskolázás jelene Angolországban« című két kötetes műve (1881.), a melylyel jelentést tett a miniszteriumnak Angolországban szerzett tapasztalatairól. E művet a napi sajtó és a szak-bírálat is tapsokkal fogadta, a Magy. Tud. Akadémia pedig 1884-ben a nagy jutalommal koszorúzta meg.

Tanári s irodalmi működésének volt az bírálata, hogy 1882-ben az országos középiskolai tanár-vizsgáló bizottság élére állított s 1885-ben a tiszántuli tanár-

egyesület tiszteletbeli tagjai közé választotta. Nevelési elvei — szétszórta cikkeinek temérdekségéből — ismeretesek voltak már Királyhágón innen és túl s mikor a nemzet felébredt és tette buzdukt az erdélyi magyarság megmentése végett, az intézők saját törekvésük irányát is megpecsételték mintegy azzal, hogy Felmérit, a nemzeti nevelés bátorzavú apostolát, bevonták az E. M. K. E. alapszabályait készítő bizottságba s később a megalakult s áldást terjesztő egyesület nagyobb-nagyobb tiszteletben is készségesen részesítette (1885—1890). Az E. M. K. E. alakuló gyűlésén mondott s az egész mozgalom szellemét s irányát kifejező és kifejtő beszéde nyomtatásban is megjelent (1885).

Kivíván magának a jók s legjobbak elismerését, a sajtó méltánylatát, alig támadhatott többé nevezetesebb tanügyi mozgalom, a melyben közvetlen vagy közvetve ne szerepelt volna. Az iskola s tanügy összes kérdései folytonosan elfoglalva tartották lelkét a népiskolától, sőt a kisdiedóvástól fel az egyetemi oktatásig. Szaktanácskozsásokban, egyesületekben ott találkoztunk nevével, eszméivel, vagy ezek bírálatával, Csak egy kapu nem nyílt meg előtte soha: a Magy. Tud. Akadémiáé, a hol bizony-bizony olyanok is magasra tartott fővel ülnek, a kik nem csak az akadémiai nagy jutalomtól voltak mindig igen messze, hanem kisebb köröket sem voltak képesek érdemeik illatával elárasztani. Nem jutott be oda még akkor sem, mikor »A nevelés tudomány kézikönyve« című nagy műve (Budapest, 1890.) — egy munkás élet hosszú és türelmes fáradalmainak gyümölcse — a nemzet közkincsévé lett. Az Akadémia érzéketlen maradt a sajtó tüntetései iránt, sőt elegendő fizetésnek látta azt, a melyhez neki nincs mit pótolnia.

Nem tudjuk: volt-e hatással ez a mellőzés a Felméri lelkére, de hisszük, hogy — ha volt is egy időre — hamar kiheverte azt a további munka jutalmazó élvezetében tanítványainak és tanártársainak, Kolozsvár és Erdély értelmiségének és a hivatott sajtónak önzetlen tisztelete pedig dús kárpótlás volt neki a megtagadott koszorú töviséért. Csak imént olvastuk, hogy a Ferencz József-egyetem rektorává, az 1894—95-ik évre, az arra illetékes tényezők egyhangulag őt választották meg. Ennek a jutalomnak édességét magával vitte a halálba, mielőtt tényleg is élvezhette volna.

Az irodalom feljegyezte már s fel fogja jegyezni halála után is, hogy Felmériben egy széles látkörű, az angol és francia irodalom szelleme által ihletett és izmosodott író, tanár és tudós hunyt el, a ki az idegen mezőkön gyűjtögetett kincseit úgy tudta feldolgozni, úgy tudta tanítványai szívébe átplántálni, hogy azok a hazai földben hazaiakká alakultak és a hazának illatoztak és gyümölcsöztek. Nevelési elvein egyet és mászt módosíthat az idő, az újabb tapasztalás, de azok főírányát, lényegét, szellemét még csak a jövődőség fogja igazán hinni, vallani, terjesztetni és ünnepegni.

Mint a nemzeti nevelés harciosa élni fog a nemzet érzületében, törekvéseiben, az iskolák szellemében örökké!!

Két ízben nősült, első nevének korai elhunytá után csak négy évvel ezelőtt lépett újabb házasságra Sándor Emília úrnóvel, a ki most már, mint bús özvegy, 3 gyermekkel siratja a legjobb apát és férjet, a tudomány és a nemzet geniuszaival.

Velők együtt oda borulunk mi is a kitünő tanár és tudós koporsójára s emlékeztvén régiekről és mostaniakról, tisztelettel írjuk be nevét — mint a ref. egyház hí fiaét is, — kidőlt jobbaink gyászos sorába. Áldás poraira!

Radácsi György.

Tóth Lajos hegyalja-harangodi lelkes- értekezleti elnök gyűlés-nyitó beszéde.

Tisztelendő Lelkesztársaim!

A midőn, mint lelkeszi körünknek ez időszerte elnöke, jelen tanácskozmányunkat kötelességemből kifelé megnyitni akarom, nem mulaszthatom el, hogy lelkesztársaim és az értekezleti tagok figyelmét néhány szóval oda ne vezéreljem az alsó-zsolcai családi sírbolt-hoz, melybe ezelőtt csak néhány órával helyeztük el, a legegyszerűbb temetési szertartás mellett, magyar reformált egyházunk büszkeségét, 70 éven keresztül példás buzgalmú világi vezérferfiát, egyházkerületünknek, konventünknek és törvényhozó zsinatunknak világi elnökét, a 92 éves báró Vay Miklóst.

A magyar protestáns egyház minden igaz tagja aggódva várta a hírt egy pár hét óta az ország fővárosából, az agg férfiú betegágyától, és bár az ő halála, — már csak a magas életkort tekintve is, — nem volt váratlan, még is megdöbbentett, fájdalmas érzésekkel töltött el mindnyájunkat.

Sem e hely, sem ez az idő nem alkalmas, — de képes sem vagyok arra, hogy bővebben emlékezzem meg báró Vay Miklós soha el nem enyésző érdemeiről. A magyar protestáns egyház történelme megfogja azt a későbbi nemzedéknek is mondani, mennyire kimagasló alakja volt ő szeretett magyar hazánknak, de különösen ev. ref. egyházunknak, s mily maecenása s áldozatkész főgondnoka hőn szeretett sárospataki főiskolánknak.

Az ő nagy szelleme. s ev. ref. egyházunk iránt annyszor igazolt forró szeretete bizonyára felköltötte bennünk iránta, míg élt, a legbensőbb tiszteletet és szeretetet: épen azért most, mikor elköltözött közülünk, áldva a bölcs isteni gondviselést ily hosszú időn át bírhatásáért, — elengedhetetlennek tartom, hogy megszomorodott szívünk egész melegével adjunk kifejezést legfájdalmasabb érzelmeinknek a mindnyájunkat ért nagy veszteség felett s hálás elismerésünket és mély részvétünket jelen értekezletünk jegyzőkönyvében is megörökítsük.

Tisztelendő lelkesztársaim! Múlt évi, május hó 23-án megtartott lelkeszi értekezletünk alkalmával jeleztem azt, hogy az államkormány és törvényhozás által felszínre hozott egyházpolitikai kérdések, az akkor már részint betérjesztett, részint betérjesztetni ígért törvényjavaslatok mily lázas izgatottságban tartották — már akkor is — hazánk lakosait és különböző felekezeteit.

A lefolyt egy év alatt az államkormány beváltotta ígéretét, a törvényhozás elé szoros egymásutánban betérjesztette a mindnyájunk előtt ismeretes reformtörvényjavaslatokat. Hogy mily állást foglaltak el a törvényjavaslatok mellett, vagy annak ellene hazánk különböző felekezetei s befolyásos, számottevő férfai; mint szakadt két táborra az ország lakossága, mely igen sok helyütt költött okok és állítások terjesztésével is félrevezettetett s mondhatni szándékosan izgatott, — azt lelkesztársaim előtt, mint a kik ezeket épen úgy, vagy még jobban ismerik, mint én, — most rajzolnom felesleges volna, de értekezletünk ideje sem engedné meg azt.

Annyit azonban mégsem hagyhatok említés nélkül, hogy protestáns egyházunk tagjai s irányadó férfai, — habár nagyobb részben inkább a törvényjavaslatok mellett, mint ellene sorakoztak, arra nézve: vajjon hallgatag viseljük-e magunkat, avagy a cselekvés terére lépünk? — a lefolyt egy év alatt nem birtak egyező véleményre jutni, s ez a helyzet még a főrendiház ismeretes szavazata után sem változott. Többségben látszanak lenni a

hallgatás elvét vallók, de találkoznak olyanok is, kik a hallgatást protestáns egyházunk nagy egyetemére, — már eddig is hátrányosnak állítják.

Tény t. értekezlet, hogy az 1868. évi 53. t. cikket, melynek sértetlen fentartását — egyházmegyénk indítványára — egyházkerületünk is, az államkormányhoz intézett feliratában, most egy éve határozottan kivanta, ma már a protestáns egyház többsége, — még annak 12 §-át is, úgy látszik, hallgatagon feladja. — Igaz, hogy a „módosítás“ szó ott szerepel, de a mint látjuk, a célba vett módosítás egyjelentésű ránk nézve az eltörléssel.

Mi protestánsok ezzel szemben az 1848. évi XX. t. c. elveinek megvalósítását kívánjuk, nevezetesen, hogy *egyházi és iskolai szükségjeink teljes mérvben állami úton fedeztessenek, önkormányzati jogaink minden sérelme nélkül.*

Hogy fog-e és mennyiben teljesülni kívánalmunk? — azt ma még nem tudhatjuk; az államkormány s a törvényhozásnak a legközelebbi részünkre adott százezer forintos segélye arra látszik mutatni, hogy ezentúl protestáns egyházunk nem lesz a magyar hazának mostoha gyermeke; az 1848. XX. t. c. alapján a felekezeti egyenlőség elve felé tesz lépéseket, még pedig az anyagi ügyek tekintetében is. Mint a „Sárospataki Lapok“ legközelebbi számban olvastuk, két jelesünk: *Mocsáry Lajos* és *Fejes István* úgy konventi beszédeikben, mint közlött cikkeikben különböző nézetek vannak e tárgyban.

Mocsáry Lajos, — mint köztudomású — a reformtörvényjavaslatokkal szemben eleitől fogva hivatalos állást sürgetett, a hallgatás elvét kárhooztatja s azt protestáns egyházunk egyetemére hátrányosnak állítja, a törvényhozás által rendkívüli adományozott százezer forintot nem hajlandó olyannak tekinteni, mint a mely folytonosan emelkedő fokozatban évről-évre adatni fog, azt most mintegy hangulat csinálásból adottnak mondja.

Fejes István ezzel szemben feladni látszik az 1868. évi 53. t. cikket s bizik az államkormányban és a törvényhozásban, hogy elvégre is az 1848. XX. t. cikk szellemében és az ott kifejezett jogegyenlőség alapján fognak e kérdések megoldatni s határozottan ellenzi a hivatalos állásfoglalást s úgy látszik, hogy a többség inkább az ő nézetét pártolja.

Hát tisztelt értekezlet, ezen nézet-eltérés — szerintem — ránk nézve még nem volna baj; hanem az már baj és mindenesetre sajnálandó, hogy az elvek harcába a szenvedély hangjai vegyülnek s említett két jelesünk a lap hasábjain már úgy tárgyal, hogy midőn érveik mellett harcolnak, kölcsönösen sértve s találya érzik magokat s különösen Fejes István a Sárospataki Lapok legutóbbi számában már lehangeltség, elkeseredés és némi ingerültség hangján szól.

Azt hiszem t. értekezlet, hogy mi mindnyájan megvagyunk győződve egyiknek úgy, mint a másiknak önzetlen ügybuzgalmáról s tudjuk, hogy mindketten evangéliumi reformált egyházunk javát s felvirágzását igyekeznek munkálni s így mindkét jelesünknek bizalmat és elismerést adhatunk munkásságuk némi jutalmául.

Tisztelendő lelkesztársaim! Ugy legújabbán alkotott egyházi törvényeink, mint a konvent, elvégre annyi halogatás után, felvette a tárgysorozatába az országos lelkeszi özvegy-árva-gyámintézet fölállítását. Ismeretesek lelkesztársaim előtt a konventi-bizottság által készített s már a legközelebbi konvent által is tárgyalt alapszabálytervezet szakaszai; mindamellett nem lesz talán fölösleges, ha ezen alapszabály-tervezetre felhívom lelkeszi körünk figyelmét.

En ezt az alapszabály-tervezetet átalnéztem s azon meggyőződésre jutottam, hogy az jelen alakjában változatlanul keresztül nem vihető. Nem céloim az egész tervezetet ismertetni, hanem — már csak fenti állításom bizonyítása végett is — csupán néhány szakaszára kívánok néhány rövid megjegyzést tenni.

A 14. §. szerint állandó évi járadékra s neveltetési segélyre csak azon elhalt lelkészek özvegyei s árvái számíthatnak, kik legalább 10 évet szolgáltak, ellenkező esetben csak végkielégítésre tarthatnak igényt. A végkielégítési összeg alig van arányban a befizetett összeggel.

A 16. §. arra mutat, hogy a tervezet ezentúl is akar ismerni 700 frtos évi fizetésen alúl álló lelkészi állomásokat, holott mi a lelkészi fizetések minimumát 800 frtban óhajtottuk volna kimondani és aztán a 700 frt fizetésen alúl és felül levők osztályát állapítja meg. Ha már két osztályt felállított, miért nem többet is?!

De legterhesebb, legnagyobb nehézségekbe ütköző s csaknem kivihetetlen a 24-ik szakasz, hol a gyámintézet alapjai soroltatnak fel. A belépési 10% mellett 2½%-ban állapítatik meg az évi járulék s ezenfelül az egyházközségek is köteleztetnek 1% fizetésére. En a 10% belépési díj mellett, az évenkénti 2½%-ot, igen sok lelkésztársamra nézve soknak találom, az egyházak 1% fizetési kötelezettségét pedig falusi népünknel gyűlölséget, viszályt szerzőnek s csaknem kivihetetlennek tartom.

Hát ismét darázs-fészekbe nyúlunk s eleven szemet gyűjtünk mi lelkészek a magunk fejére? Nincs elég bajunk évi fizetésünk beszédésével s a közalapi járulékokkal? Nem lett volna-e célravezetőbb, ha a most felémelt rendkívüli államsegély egészben vagy legalább annak tekintélyes részében országos gyámintézetünk alapítókéje emelésére fordított volna, avagy, a mint ez kilátásba tetetett, a jövőben fordíthatnák az ily segély e célra, hiszen tapasztaljuk, hogy egyházaink a mostanában elaprózott segélynyújtással valóban ritkán vitetnek előbb, csak az önlábukon való járástól szoktattatnak el.

Sok olyan volna még, a mire lelkésztársaim s az értekezleti tagok figyelmét föl lehetne hívnom, de hiszen már eddigelé is visszaéltem lelkésztársaim türelmével, csak azt vagyok még bátor indítványozni: *küldjünk ki egy bizottságot az országos gyámintézeti alapszabálytervezet átvizsgálására s arról egy véleményes jelentés megyszerkesztésére.*

Es most, midőn lelkésztársaimat fölkérném, hogy tanácskozásunk folyamán — az összehívó körlevelemben jelzettek felül — a gyakorlati lelkészkedés mezején felmerülő nehézségek megoldása iránti kérdéseiket, az azok feletti eszmecsere végett, legyenek szivesek megtenni, köszönetet mondva itteni megjelenésökért, magamat további szeretetökbe, s jóindulatukba ajánlva, az értekezletet megnyitottnak nyilvánítom.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Még a múlt hó 26-án elhunyt a kis-kun-halasi ev. ref. főgimnáziumnak egyik nyugalmazott tanára, *Balajthi Dénes*, életének 67-ik évében, 31 évi tanári működése és ½ évi nyugalomba lépése után. Született a boldogult 1827-ben, Balajthi József ref. lelkész és Mészáros Zsuzsanna szüléktől, Munkácsn. Az elemi iskolát Dercenben, (hová szülei Munkácsról költöztek át); a gimnáziumot és akadémiát a sárospataki főiskolában kezdte és végezte, kellő sikerrel. 1848-ban több ifjú társaival együtt ő is a veszélyben forgó haza védelmére sietett, Miklós-huszárra s illetőleg honvéddé lett

s Bem tábornok alatt szolgált Erdélyben, a forradalom befejeztéig. Eszélyessége által a besorozástól megmenekedett s élet-pálya után látott. Kezdetben K.-Arban segédlelkészkedett, majd meghívás folytán M.-Szigetre ment, hol a ref. líceumban 6 évig tanított. Innen pályázat útján kis-kun-halasi gimnáziumi tanárrá lett s 31 éven keresztül lankadatlan szorgalommal teljesítette kötelességeit; családot nem alkotott. Erejét lankadni érezvén nyugalomba vonúlt, bízva s remélve Istenben, hogy így talán még tovább nyújthatja földi életét. De félévi munkaszünet után örök nyugalomra hívta el az életnek és halálnak szabados ura. A tanártársak és az iskola igazgató tanácsa közös gyászjelentésben tudatták kidőlését. Áldás emlékére!

— **Pünkösti lelkesedés.** Szívet, lelket fölemelő s emlékeztető pünkösti ünnepe volt a felső-borsodi ev. ref. egyházmegyébe kebeleztet *kápolnai* eklézsiának. Alig hangzott el az új lelkész beköszönő beszédje, alig történt meg ünnepélyes beiktatása, hol *Debreceni Gábor* volt esperes és *Miklós Ödön* egyházmegyei küldöttek is jelen voltak s megjelenésükkal is lángra gyújtó beszédekkel úgy az új lelkészt, mint az egyházi előjáróságot tettek lelkésztették: már is kellemes beszéd tárgyát képezte gyülekezetünkben ama fontos kérdés: mímódon lehetne az idő viszontagságai által nagyon is megrongált régi templomukat új tetővel ellátni, s Isten dicsőségére, a régi alapra egy új díszes tornyot felépíteni, az eklézsia tetemes adósságát kifizetni, az ujonnan épült iskolát célszerű padokkal ellátni és berendezni, akkor, midőn az egyháznak — úgyszólván — semmi biztos évi jövedelme nincs s minduntalan szegénységről és szűkölködésről panaszkodik?! De hát a hol legnagyobb a veszély, ott van legközelebb az Ur segítsége! Az egyháztanács, mely új lelkésze vezérlete alatt példás buzgalomról tanuskodik, elhatározta, hogy megajánlás folytán próbálnók a sok czret kis gyülekezetünkben összehozni. Pünköst másodnapja délelőttjén a templomban történt ama nem mindennapi dolog, hol az új lelkész beszélvén a jókedvű adakozóról, a szentlélek csodás ereje és hatalma által annyira föllelkesült a teljes számban összegyűlt kápolnai egyházközség, hogy mellőzve minden kivetést, minden kényszerítést, önként, jó szívvél, lelkesedéssel több mint 3000 forintot ajánlottak meg Isten dicsőségére, azon megjegyzéssel még, hogy az építkezéshez megkívántató anyag beszállítását, vagyis az összes közmunkát a hívek elvállalják ingyen és jó szívvél. Itt nem a hétköznapi, sivár anyagi gondolkodás uralkodott, hanem teljes erővel munkálkodott a szívekben a pünkösti lelkesedés, a szentlélek csodás ereje és hatalma mely nagy tettekre képes hevenitni ma is mindnyajunkat. Azt hiszem, hogy ez a sokak által méltán lenézett és megvetett, de már most a jobb útra térni kész kápolnai gyülekezet megérdemli, hogy pünkösti lelkesedése mások buzdítására is nyilvánosság elé vitesék és közöltessék legalább azoknak névsora, kik önkényt 100—100 frt ajánlatot tettek Isten dicsőségére. A névsora következő: Szikszai János, Szikszai András, Soós Lajos, Sándor Lajos, Soós Benjámin, Czövek Gergely, Madarász László, Sándor István, Kovács János, Juhász József, Szobonya Péter, Szabó Ferenc, R. Tóth József, örv. Anga Kovács Jánosné, özv. Balázs Istvánné, Tözsér Dániel, Szuhay Benedek ref. lelkész. Pedig nem mondhatnám, hogy gazdag volna e nép! Nem mondhatnám, hogy volna csak 40 holdas is a gazdák között. De gazdaggá tette őket a pünkösti lelkesedés, megajándékozván kit-kit az Ur kegyelmével és szent lelkével bő mértékben. Most már erős a hitem és meggyőződésem, hogy Isten segítségével talpra fog állni e szegény ek-

lézsia! S ha még megkapjuk az ígéretileg már is biztosított 1000 forintos alapítványát Gróf Szirmay Alfréd ő méltóságának és ha még *egyházi-alap* címen összehozhatunk önként legalább 1000 forintot a közös erdőilletőségből, s ha még segélyekből is kapunk valamit építkezésekre; akkor a zúgolódás és panaszkodás kárhozatos szavát fel fogja váltani ajkainkon a dicsőítésnek és háládatosságnak felséges szózata!

Szuhaý Benedek.

— **A sárospataki akadémiai ifjúság tornaegylete** június hó 3-ik napján, d. u. 4 órától kezdve, a főiskola kertjében nyílt versenynyel összekötött torna-ünnepélyt rendez, melyre a torna-ügy barátait, s az összhangzatos tornászait iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja. Program: 1. Dísz-kivonulás. 2. Katonai rendgyakorlatok. 3. Szer-tornázás. 4. Versenyek: a. Magas ugrás ruddal. b. Körfutás az új iskola-kerten körül egyszer. c. Hosszu ugrás és súly-dobás magasra. d. Hosszu-magas ugrás és kötélmászás. e. Súly-emelés. — Részünkről is melegen ajánljuk az ifjúságnak ezt a nemes versenyt a t. közönség buzditó figyelmébe. —

— **A sárospataki főiskolai énekkar** folyó hó 16-án este felolvasással és szavazatokkal egybekötött hangversenyt rendezett a Perbenyik mellett fekvő, úgynevezett Nyesésben. A program számait látható élvezettel hallgatta végig a szép számmal összegyülekezett közönség, s különösen az énekkar szerepléseit zajos tetszésnyilvánításokkal s ismételt kihívásokkal jutalmazta. S az énekkar valóban rászolgált az elismerésre. Csak az a hosszas, gondos gyakorlás, mely ezt a szereplést megelőzte, képesíthette arra a művészi biztosságra, mely az egyes darabok előadásában nyilvánult. Főképp a „Dalünnepen“ előadásának nemes, finom összhangja s a „Győzelemről győzelemre szállva“ kezdetű darab frazirozása, általában művészi, magas színvonalu interpretációja vívta ki a jelenlevő régibb énekkartagok elismerését. Ilkovichs Henrik, mint vendég, öntudatos, szép hegedű-játékával gazdagította a programot. Ezenkívül Demeter Bertalan IV. hittanhallgató „Elefántok“ cím alatt egy humoreszket olvasott fel. Szentpétery József, szintén IV. hittanhallgató Edmondo de Amici „Egy bölcső mellett“ c. költeményét szavalta el hatásosan, Janka Károly III. h. h. pedig Gabányi „Egy ideges ember“ c. monológiát, a kinek ügyes mókáit a közönség még egyszer akarta élvezni, s így Jókaitól is előadott egy humoros költeményt. A tiszta jövedelem 30 forint s egészben az énekkar zászló-alapjának a javára fordítatik.

— **A sárospataki tanítóképezdei ifjúság hangversenye** f. hó 19-én szép és nagy közönség előtt teljes anyagi és erkölcsi sikerrel folyt le. A gazdag műsorból különösen Volkman R. „Fegyvertánc“-a, Weber K. M. „Büvös Vadász“-ának és Mascagni P. „Paraszt becsület“-ének egy-egy szép részlete a nagyobb műigényeket is kielégítette. Legnagyobb hatást okozott azonban a műsor 2-ik száma. Haydn J.: „A négy évszak“ című oratóriumának „Tavasza“-a, a melyet az *ev. ref. egyház női énekkara* és a képezdei ének- és zenekar együtt adott elő. A közönség alig tudott megválni attól a szép csoporttól, a mely Haydn „Tavasza“-át testben és lélekben olyan bűbájosan representálta s addig nyugtalankodott, míg a hangverseny végén újra láthatta és hallhatta Haydn „Tavasza“-át. Az énekkar — a meglévő hang-anyag mellett — szintén jó bizonyosságot tett a mesterről, Hodóssy Béláról, a kit a szép este sikereért sokan méltán siettek üdvözölni.

— **A hegyalja-harangodi lelkeszi kör** f. hó 17-én Szerencsen tartotta meg szokásos értekezletét Tóth Lajos s.-hidvégi lelkész elnöklése alatt. Az értekezlet tisztújítás-

sal is össze volt kötve a meghívó szerint, tehát joggal gondolhattak az érdeklődők nagy érdeklődésre, kivált ebben a felekezeti világban. De bizony a tagoknak csak $\frac{1}{4}$ -e jelent meg, vagyis 38 rendes lelkészből csupán 10, s a segédlelkészeket is csak egyetlen egy társuk képviselte. Néhányan kimentették elmaradásukat, többen azonban ezt sem tartották szükségesnek, noha vezérlésre hívatott férfaink váltig hivatkoznak a lelkeszi értekezletekre, a melyekből kell a jövő küzdelmeihez szükséges tentartó erőnek — mint hajnalfénynek — feltámadnia. A jelen voltak teljes figyelemmel hallgatták meg az elnöknek sok körültekintésről, az események komoly mérlegeléséről fanúskodó megnyitóját (lásd előbb!), a mely egész terjedelmében jegyzőkönyvbe fog ígattatni. Annak nyomán határozattá lőn, hogy br. Vay Miklós elhunyt feletti fájdalmát az értekezlet jegyzőkönyvében is kifejezi s a gyászoló családot részvétirattal keresi fel. Ugyancsak a megnyitó hatása alatt bizottság neveztetett ki az országos lelkeszi gyűlést az alapszabályainak átvizsgálására: Bálint Dezső, Hézser Emil és Zitás Bertalan tagokkal. Felolvasást Hézser Emil, tállyai lelkész tartott. A nagy gonddal készített, tartalmilag gazdag és alakilag szép felolvasást élénk tetszéssel kísérte a hallgatóság s kimondta, hogy óhajtja azt valamely egyházi lapunk útján szélesebb körben is ismeretessé tenni. A felolvasó által szóba hozott egyházmegyei könyvtár felállítását pártolólág viszi a közös értekezlet elé. Majd megtörtént a tisztújítás is, a mi az eddigi hivatalnokok iránti bizalom megújítása volt, abban a reményben, hogy lassan-lassan sikerülend nekik az aszott csontokba életet lehelni. A meg nem jelenhetett jegyzőt Zitás Bertalan pthügyi lelkész helyettesítette.

— **A „Sárospataki Irodalmi Kör“** újabban engedélyezett kiadványai. Az „Ókor Történelem“ című gimn. tankönyvünket, melyet Kiss Lajos, szegedi reáliskolai tanár írt, meg a Dezső Lajos tanítóképezdei tanár s igazgató által készített népiskolai „Olvasókönyv“ III. füzetét (V. VI. o. számára) a közoktatási tanács ajánlatára a miniszterium approbálta. Ajánljuk mindkét tankönyvet az illető szakiskolák s tanfélék szíves figyelmébe.

— **A polgári házasságról szóló törvényjavaslatot** folyó hó 17-ikén vette második ízben tárgyalás alá a képviselőház s 21-dikén 376 szavazat közül 272-vel 104-gyel szemben, vagyis 168 szavazat többséggel elfogadta Wekerle miniszterelnök következő határozati javaslatát: „A képviselőház, ragaszkodva a házassági jogra vonatkozólag általa már elfogadott törvényjavaslatához, azt oly felszólítással küldi visza a főrendekhez, hogy azt újabb megfontolás tárgyává téve, ahhoz hozzájárulni szíveskedjenek. A javaslat tárgyalása alatt tartott szónoklatok között a Szilágyi Dezső miniszter volt a legkiemelkedőbb, a ki különösen Apponyi Albert állításait és indítványát vette igen szigorú kritika alá. Kimutatta, hogy a főrendház 21 szótöbbsége a nemzet képviselői előtt nagy súlylyal nem bírhat, mert a főrendek között 38 volt olyan, a ki pusztán theologiai okokból fordult a javaslat ellen, ezt pedig alkotmányos tanácskozásban döntő és kizárólagos okul elfogadni nem lehet. Beszédében elég világosan kifejezte, hogy ha a körülmények úgy fogják kívánni, a kormány a főrendház reformálását sem riad vissza. A második ízben is változtatás nélkül elfogadott törvényjavaslatot már átküldte a képviselőház a főrendházhoz.

— **A papi vizsgák Sárospatakon** június 23-án kezdődnek az első vizsgátevők zárthelyi dolgozatával. Ugyanezek szóbeli vizsgája június 25., 26. napjain lesz. *Ö szövetségéből* az „Énekek-éneke“ és „Esaiás“ LVI—LXVI. fejezeteit, *Új-szövetségéből* a Galatához írott levelet fog-

ják fordítani és magyarázni. Házi dolgozatul egy értekezést és egy egyházi beszédet készítenek; amannak tárgya: „Az isteni tisztelet céljára vonatkozó elméletek bírálatos ismertetése”, emehez szabadon választhatnak textust, de a mely csak „tanító” lehet. — A második vizsgát tevők június 25-én készítik zárthelyi dolgozatukat. Házi dolgozatuk értekezési tétele ez: *Hasonlíttassék össze részletesen az új egyházi törvények egyházalkotmányi része az az előtti törvények erre vonatkozó szakaszaival;* ezenfelül 6 történeti és 6 parabolás — szabadon választott — textus felett készítenek gyakorlati bibliai magyarázatot. A házi dolgozatok (ugy az 1-ső, mint a 2-ik vizsgásoké) június 10-ig küldendők be Sárospatakra a kerület főjegyzői hivatalához, a bibliai magyarázatok a szóbeli vizsgán mutatandók be.

— **Szíves kérelem.** A sárospataki állami tanítóképezde ez évben tölti be fenállásának 25-ik évét. Ez alkalomból az Értesítőben közölni szándékozom az intézet volt növendékeinek névsorát a társadalomban elfoglalt állásuknak megjelölésével, az állás-változtatásra, előmenetelre stb. vonatkozó statisztikai adatokat. Szíves tisztelettel kércm intézetünk volt növendékeit, szíveskedjenek kitűzött céloom elérésére segédkezet uyújtani, és kiki saját lakhelyéről, állásáról alulírottat tudósítani. Mivel pedig találkozhatnak olyanok, kiknek e sorok nem jutnak kezei közé (kik tehát a jelentkezésből kimaradhatnak), igen kérem azokat, a kik ez ügy iránt érdeklődnek, hogy ne csak saját magokról értesítsenek, hanem mindazokról, a kiknek élet-sorsáról tudomásuk van, akár más pályára tértek át, akár befejezték intézetünkben tanulmányaikat, akár félbeszakították, vagy máshol folytatták.

Dezső Lajos.
tanítóképezdei igazgató.

— **Nyilvános nyugta.** Az alsó- és felső-cécei ev. ref. társ-egyház két temploma kijavítási költségeinek fedezésére adakoztak: 1. Muszi Jánosné Szurdokról 10 frt. 2. Alsó-vadászi ref. egyház hívei 2 frt. 3. A kassai ev. ref. egyház adománya 2 frt. 4. A vajkóczi ref. egyház hívei 2 frt 40 kr. 5. A nyíri-i ref. egyház hívei 60 kr. 6. A gönci ev. ref. egyház hívei 12 frt 55 kr. 7. Az abaujvári ev. ref. egyház hívei 3 frt. 8. A pányoki ev. ref. egyház hívei 1 frt. 9. id. Kiss Lajos abaujvári ref. lelkész 1 frt. 10. A rimaszombati ref. egyház 2 frt. 11. A korláti ev. ref. egyház hívei 11 frt 25 kr; összesen 47 frt 80 kr. I-ső küldemény 24 frt 39 kr. összes adomány 72 frt 19 kr. A nemes lélekből küldött adományokért mély köszönetemet nyilvánítva, úgy a magam, mint a volt egyházam nevében a segély-adományokról nyugtázást befejezem.

ifj. Kiss Lajos.

— **Figyelmeztetés.** Többen fordultak hozzánk kérdésekkel a miatt, hogy lapunk utóbbi számait nem kapták meg. Ennek oka Irodalmi körünknek ama nyilvánosságra is hozott határozata, a mely szerint nem kíván alkalmatlankodni azoknak, a kik a kör iránt való kötelességeik teljesítésében tartósan késlekednek. Tudatjuk azonban, hogy a levélbeli megkeresésre — a mit a kiadóhivatal foglalónak tekint — készséggel összekötjük a megszokott fonalat.

Pályázati hirdetések.

Az államilag segélyezett *szepsiszentgyörgyi* ev. ref. székely Mikó kollégiumhoz, mint főgim-

náziumhoz rendes tanári állásra pályázat nyittatik. Ezen tanszékkel az ó-classika philologia tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz egy, esetleg két ízben 100 frt ötödéves korpótlék. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat és hadkötelezettségüket feltüntető, s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a szepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó kollégium előjáróságához, folyó évi június hó 20 ig adják be.

A kinevezett tanár a főgimnáziumi nyugdíjintézetnek kötelezett tagja.

Állomását folyó év szeptember 1-ig tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsától, Kolozsvártt, 1894. április 22-én.

Dr. Kolozsvári Sándor
1-2 elnök-helyettes.

Parádi Kálmán
tanügyi előadó.

Az államilag segélyezett *szepsiszentgyörgyi* ev. ref. székely-Mikó kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz az ének-, zene- és tornatanítói állomásra pályázat hirdettetik.

Javadalom külön-külön 400 frt, melyhez a zene tanításért 200—250 frt mellékjövedelem is járulhat.

Fölhívatnak a pályázók, hogy szabályszerű képesítettésüket, szolgálati okmányaikat feltüntető folyamodványaikat folyó évi június hó 20-ig a kollégiumi előjárósághoz címezve nyújtsák be.

Előnyben részesülnek azok, kik ének-, zene és tornatanításra együttes képesítéssel bírnak, mely esetben évi fizetésük 800 frt és mellékjövedelem s ha az illető az internátusban felügyelet teljesítésére is vállalkozik: lakás és teljes ellátáson kívül még 150 frt pótlékban is részesül.

Egy évi sikeres működés után állandósíttatik és nyugdíj-igényt nyer.

A szepsiszentgyörgyi ev. ref. székely-Mikó kollégium előjáróságának 1894. május 20-án tartott üléséből.

Dr. Székely Bendegúz.
igazgató.

A sárospataki ev. ref. jogakadémián ujonnan rendszeresített 8-ik tanszékre pályázat nyittatik.

Ezen tanszék tárgyai:

1. a magyar kereskedelmi- és váltó-jog;
2. a magyar közjog;
3. a magyar bányajog.

A kötelezett heti óraszám: 10.

Évi fizetés a lakbérrel együtt 1600 frt és minden öt évi szolgálat után 100 frt korpótlék, mely 400 frtig emelkedhetik.

A tantárgyak fentebbi csoportosítása azonban csak ideiglenes.

Felhívatnak mindazok, kik a nevezett tanszéket elnyerni óhajtják, hogy életkorukat, végzett tanulmányaikat és eddigi működéseket igazoló okiratokkal felszerelt folyamodványukat, melyhez rövid életrajzukat (curriculum vitae) csatolják, folyó 1894. július hó 31-éig a sárospataki ev. ref. akad. igazgatói hivatalához nyújtsák be. Sárospatak, 1894. május 20.

1-2

Az igazgatóság.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy pont körül». *Fejes István.* — «A válság küszöbén». *Orthodox.* — «Mi jót várhatunk az 1893. XXVI. törvénycikk-
től?». *Buza János.* — «Comenius Sárospatakon». *Szinyei Gerzson* — «Sütő Kálmán beregi esperes első körleveléből». —
«Irodalom». — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek». — «Pályázatok». — «Hirdetés».

Egy pont körül.

Minden egy pont körül forog még ma is. A mint a kiindulás pontja az volt, hogy az 1868-iki törvény megdöntetvén, a szülői szabadság örven a *reversalisok* biztosíttassanak, azaz a vegyes házasságokban a katolikus egyház álláspontja törvényesíttessék; ugy most is ezen fordul meg a kötelező polgári házasság sorsa. Gróf Apponyi, midőn pártjával együtt a részletes tárgyalás alkalmával a vitát abba hagyta, ezt azon *kicsike* dolog miatt tette, mert nem fogadtatott el azon módosítása, hogy az *egyházi esketésre tett ígéret megszegése bontó akadályt képezzen*. Ime, a menyasszonyok kezébe átjátszása a reversálisok érvényesítésének. És ezzel a gróf meg lett volna nyugtatva; tehát a kötelező polgári házasság elvesztette volna ránézve fulánkját, ha a reversálisok egy kis kerülővel bejutnak a törvénybe. A lapok most az írják, hogy az Apponyi föltétele mellett a pápa sem ellenezné a kötelező polgári házasságot.

A szükségbeli polgári házasságban még ennél is igen sokkal nagyobb erejű biztosítékot nyerhetne a reversálisok szedése. Azt mondja Apponyi gróf: a polgári házasság, csak azon esetekre hozassék be, *midőn az egyházi házasságkötés egyházi akadályok miatt lehetetlenné válik*. Miután pedig a vegyes házasság — reversális nélkül — mindig beleütközik a katolikus egyház akadályába, itt tehát a *reversalist a repudált polgári házasság*, tehát bárminél is nagyobb erkölcsi kényszer fogná biztosítani.

És mégis Apponyi gróf ily kijelentést tett egyik beszédében (körülbelül a protestánsokra czélózva): »nem azt keresik, mi a helyes és üdvös saját felekezetükre, hanem hogy egy más hitfelekezetnek mi fáj legjobban«. Hát nekünk

t. gróf úr, a *reversalisok* fájnak legjobban, mert azt a vallási jogegyenlőség ellen s vallásunk becsmérlesztésével, az egyedül idvezítő hit nevében követelik; ezt a sérelmünket az 1868-iki törvény némileg enyhítette: miért akarja hát a gróf ismét visszahozni azt, a mi nekünk legjobban fáj?

Nem mi indítottuk meg a sértő hadjáratot, mi reánk hát nem illik az, hogy mi azt keresnők, a mi a más hitfelekezetnek legjobban fáj. Apponyi gróf ellenben, kezdettől az 1868-iki törvényeknek általa megengedett, sőt előmozdított ostromlásától fogva máig azt cselekszi, a mi nekünk protestánsoknak legjobban fáj.

Minden e körül a pont körül forog. Ha a kötelező polgári házasság diadalmaskodik, a szülői egyezmény — a mely protestáns és más vallású szülőre egyiránt kiterjed — történhetik ugyan, de nem *papoknak* adott reversálisok alakjában s az a körülmény, hogy a *vegyes házasságban minden gyermek protestáns is lehet*, a reversálisok egyoldalúságát és így gyűlöletességét megdönti az egyenjogúság érvényre jutásával. Ellenben, ha a kötelező polgári házasság megbukik, méltán tartanunk lehet az egyoldalú reversálisok győzelmétől. A szükségbeli polgári házasság ezt eredményezné.

Egy pont körül vonjuk össze mi is figyelmünket.

Fejes István.

A válság küszöbén.

Mikor e sorokat írjuk, a kormány elnöke ott van még Bécsben s a jelek szerint óriási erőfeszítéssel küzd azok ellen a feldagadt hullámok ellen, a melyek az egyházpolitikai javaslatokkal együtt őt és kormány-társait is elsepréssel fenyegetik.

Nemcsak a napi és politikai sajtónak, hanem nekünk protestánsoknak is nagy okaink vannak mélységes aggodalommal gondolni a küzdelem eredményére s a nemzet legjobbjával együtt forrón óhajtani a kormány győzedelmét.

Valamelyik élc-lapban *Szilágyi* Dezső, mint akrobata egy roppant nagy gömbölyded szikladarabot verejtékezve tol fel egy meredek hegyre. A néző szinte szeretne odafurakodni a miniszter mellé, hogy segítsen neki; nem azért, mintha a minisztert féltene (a ki különben lármás ellenségeit is tiszteletre kényszerítette maga iránt az egyházpolitikai vitában s a főpapokat is megszégyenítette kánonjogi nagy tudásával), hogy palacsintává lapítja a visszarohanó szikla-tömeg; hanem azért, mert félti ezt a szegény nemzetet azoktól a kiszámíthatatlan eshetőségektől, a melyek előállanak ebben a „Regnum Marianum“-os országban akkor, ha az a szikla-darab fel nem jut a hegyre.

Mi következik akkor? A harcok végtelensége.

A diadalittas reactio egyfelől, a nemzet józan része a másik oldalon s ebben a protestantismus a maga teljességében. Visszaesünk oda, a honnan évtizedek óta törünk felfelé s ha ez a visszaesés nem tarthat is soká, elég keserűsége lesz ahhoz, hogy megint nehéz napokról írjunk felekezetünk történetében.

Azt mondják, — s némelyek igen könnyen mondják — hogy az országgyűlés széteszlik s alakúlnak új pártok új programmal, új erővel. Hát hogy mit tesz a képviselő-választás egyházi és erkölcsi szempontból, azt már szomorúan tapasztaltuk. A mit a templom és iskola 3 s illetőleg most már 5 éven át javít a népen, azt elrontja egy ügyes kortes egy pár hét alatt hazugsággal, pénzzel, bűnös ígéretekkel, gonosz tanácsokkal, a gyümölcsöző érdekek teljes kihasználásával.

És ha még csak annyi s olyan érdekek fogának majd szerepelni az új választásoknál, mint idáig!... De hát az árnyékát már előre vetette a választási küzdő homokra — az ultramontanismus, a melylyel legújabbán összeölelkezett a feudalismus sisakos-vértés lovagja is.

Hogy mire képes az ultramontan hatalom a maga zsarnoki nyomásával, zárt soraival, elszántságával s kivált pedig roppant pénz-erejével, azt már láttuk Belgiumban, sőt a Német-birodalom is jó bizonyosság arra. A hazai pápista sajtó fenyegetve kiabálja már régen, hogy el kell oszlatni az országgyűlést s meg kell csinálni a centrum-pártot, — a reversalisos képviselőkkel. Ha még az Apponyiak és Ugronok is többre becsülik az uralkodást, mint az igazságért való pártatlan küzdelmet s ha a Polóniaiak kacér játékra vállalkozva,

most a szabadság istennőjére, majd a tiarára mosolyognak: óh így megeshetik szegény nemzetünkön az az égbekiáltó gyalázat, hogy egy újabb képviselőválasztás esetén mi, szegény protestánsok, a szabadság igaz barátaiként birkózó katolikusokkal és izraelitákkal kisebbségbe jutunk s egy a szent eszméssel hamisan sáfarkodó többség fog nekünk törvényt diktálni — Róma örömeire. — Nos ezt tehát a legcshebb osztrák és legoláhabb cseh diplomata sem igen kívánja, ha ad valamit a történelem intelmeire.

Olyan választás, a melyben a legkényesebb érdekek szállnak elkeseredett küzdelemre, — hogy mennyi piszkot-mocskot hágy az ilyen maga után a társadalomban s hogy kúsál össze családokat, hogy tépi szét a jótékony egyesületeket, hogy fertőzteti meg a templomokat s dülja fel a falvak, városok békességét hosszú időre — hát hiszen ezt lefesteni felesleges — s még elképzelné is fájdalmas, sőt megdöbbenítő.

Azért, ha egyebért nem, már ennek a belső viszálynak — a mi kisebb mértékben úgy is meg van — elkerülése végett is kívánnunk kell, hogy a Wekerle-kormány el ne essék az ő egyházpolitikájával.

Hiszzen nem is a Wekerle-kormányé ez a politika, hanem az összes pártok szabad többségeé! Bukása tehát az egész nemzet — nemcsak cím szerint, de valósággal is — szabadelvű elemeinek elbuktatása volna csekély 21 főrendi szavazatért s mint annyiszor hangzott már illetékesen, még miniszteri ajkokról is: — *a dogma kedvéért!!*

Soha nem volt még nemzeti képviselőlet ilyen nagy reform-kérdésekben — a dolog lényegére nézve — olyan egyértelműben, mint a magyar országgyűlés a kormány egyházpolitikai javaslataira nézve s ennek a példátlan egyértelműségnek szégyenbe kellene most futnia, mert egy sereg kath. főpap a protestantismus előnyomulását látja a saját fondorkodásai által siettetett reformokban, voltaképpen pedig csak a középkori hatalmát félti az új idők szellemétől, a mely nem engedi magát elkeresztelni. Hát a ki, vagy a kik ezért a bukásért felelősséggé tehetők, — azok felett kemény ítéletet fog tartani a történelem kritikája.

De maradjunk csak az eshetőségek mérlegelésénél a magunk szűkebb körében!

Mi protestánsok a reform-kormány által nekünk felajánlott bizodalmat — a régi gyanuskodás félretételével — jó reménységgel viszonzottuk. Tanügyi s egyházi politikánk sérülékeny jellegét — ugyszólván — letöröltük s közös erővel s a nyert segély okos felhasználásával kezdtünk építkezni s építkezéseink által elébb-elébbre tolni a szabadság, igazság, világosság birodalmának ha-

tárait. Lemondtunk sok régi kincsünkről, őseink drága szerzeményeiről. Alkotmányunk sáncait kinyitogattuk, mert bízunk, mert nem akartuk, hogy talán a *dogma* címén mi is ártalmára legyünk annak a nemzetnek, a melynek dicsőségét munkálni első kötelességünk. Egyházmegyei s kerületi gyűléseink képe megváltozott, a „gravame-nes” szellem elcsendesedett, a kardcsörtetés zaja elnémult s az ellenfelekből szövetségesek lettek s a nemzetnek nem volt oka ezt a szövetséget megbánnia.

És ha most a reactionnak sikerülne győzelemre jutni! . . . Óh akkor mi lennénk a legszálnak-sabb helyzetben. . . Vissza kellene vonulnunk a kinyitott kapukon s ez még csak nem volna nehéz; de ám a kapu sarkvasait és tolózárait beraktuk már a muzeumokba, hogy ott csak a multunknak fényeskedjenek. A kapukon utánunk jönne s jöhetne az ellen s ha nem akarna is eltaposni (mert hiszen ehhez még sem lehetne elég ereje), legalább megsanyargatna egy időre s visszavetne bennünket — az elénkbe tolt akadályok által — a fejlődés törvényes útján.

Ez a visszavetés, ez a meghátráltatás — ez is furcsa jutalom volna nekünk a mi jóhiszeműségünkért.

De kísérleteket tenne a reactio a római kath. egyház nagy hatalmának törvényes biztosítására is s megeshetnék, hogy a mit mi éppen nem akartunk a reform-javaslatokból, az törvénynyé emeltetnék, t. i. eltörölnék a keresztes-képviselők az 1868. LIII. törv.-cikket minden kárpótlás nélkül s megalkotnák a kath. autonómiát úgy, a mint az csak éppen a hierarchiának tetszenék s felboldogítanák kongruával a kath. papságot annyira, hogy azt az anyagi boldogság ígérete még jobban odakösse a maga idvezítő dogmájához — a haza közös boldogságának rovására is.

Mennyi mindent kellene előlről kezdenünk, ha az a Szilágyi által hengergetett nagy kő reánk gurúlna vissza, a mint felebarátaink — a Krisztus nevében — olyan jó szívvvel kívánják nekünk! . . . Ha nem mennénk is vissza oda, (mert hát bizonyosan nem mennénk!) a honnan új utra indúltunk; ha nem próbálnánk mi is házassági törvényszékeket magunknak követelni, (a miket talán meg is kapnánk) s ha nem öltünk is fel a régi ruhát, régi kardot: de már maga az, hogy egy félig kivívott harenak minden küzdelmére újra kellene vállalkoznunk s az elleneink által mesterségesen szított bizalmatlanságot talán a legfelsőbb helyeken is oszlatgatnunk kellene: — maga ez a körülmény s illetőleg eshetőség is elég nagy kő volna nekünk még Szilágyi-Wekerle segítségével is, hát még Szápáriakkal és Apponyiakkal!!

Aggódva gondolunk Bécsre s Wekerle erőfeszítéseire. A kormány dicsőséggel bukik s korszorúzva hal meg; de mi szegény protestánsok — legalább egy időre a visszagurult kő alá jutunk.

De hát nem vagyunk-e mi is Ó Felségének hűséges alattvalói?! . . .

Orthodox.

ISKOLAI ÜGY.

Mi jót várhatunk az 1893. XXVI. törvény-ciziktől?

A vallás és közoktatási miniszter a községi, valamint a hitfelekezetek által fentartott népiskolákban működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről szóló 1893. XXVI. t.-c. végrehajtása tárgyában e folyó év március 2-ikán kelt 10,000 sz. rendeletével a törvényhatósági közigazgatási bizottságok számára utasítást bocsátott ki. Az utasítás I. fejezete a tanítók és tanítónők illetményeinek megállapítására, a 2-ik az illetmények kiszolgáltatására és behajtására, a 3-ik az államsegélyezésre vonatkozó szakaszok részletes magyarázásával foglalkozik, a 4-ik pedig az állam befolyását a tanítók alkalmazására és elmozdítására körülírja, hivatkozva több helyen a népiskolai közoktatást rendező régebbi törvény-cikkek végrehajtása tárgyában kibocsátott utasításokra is.

Ismerve az 1893. XXVI. t.-cikket s végig olvasva az ehhez kibocsátott miniszteri utasítást, önkénytelenül is az a kérdés támad bennünk: lehet-e és minő irányban jótékony hatása ez újonnan alkotott országos törvénynek? Ezt a kérdést már csak azért is felvethetjük, mert éppen mi közöttünk, protestánsok között sokan voltak, akikben e törvény megalkotása alkalmával, autonomikus jogainkat tekintve, kisebb-nagyobb aggodalom támadt. És aggodalmunk nem is volt minden alapelkülű, mert éreztük, hogy e törvény különösen szegényebb egyházainkban az eddigi állapotokat teljesen megfogja szüntetni s olyan új viszonyokat teremt, melyekre hűveink eddig nem is gondoltak.

Az 1893. XXVI. t.-cikknek legfőbb célja, *kétségtelenül népiskolai oktatásügyünk emelése*, a tanítók anyagi helyzetének javítása által. Évtizedek óta s mindig erősebben hangzott különösen a hitfelekezetek által fentartott iskolákból a tanítók panaszos hangja, melyet a megélhetésért folytatott erős küzdelem adott szájukba. Az az évi díj, melyet igen sok helyen a hitfelekezeti tanítók nehéz munkájuk jutalmául kaptak, talán tűrhető volt a régebbi időkben, midőn az „iskola mesterek” egyik vagy másik iparágban is valóságos mesterek voltak, de ma már egy okleveles tanítóra nézve valóban lealázóvá vált. A tanítók igen sok esetben magukon voltak kénytelenek tapasztalni annak a közmondásnak igazságát: „pénz emberség, ruha tisztesség,” kivált olyan helyen, ahol a khartában megigért terményt úgy szólván literenként magoknak kellett a hívektől összegyűjteni, midőn a tanítói tekintélynek nem igen hízog megjegyzéseket is kellett ráadásul zsebredugniok.

Ezek az állapotok ohajtott az országgyűlés az 1893. XXVI. t.-cikk megalkotása által segíteni, kiterjesztvén a törvény védő gondoskodását, melyet eddig úgyszólván csak az állami tanítók élveztek, úgy a községi mint a hitfelekezeti tanítókra is. Azzal, hogy a törvénycikk 1. §-ban kimondja, miszerint minden tanítónak és tanító-

nőnek legalább 300 forint évi fizetésének kell lenni, biztosítja néptanítóinknak a legszerényebb megélhetést. Azzal, hogy a 2. §-ban elrendeli, hogy 1893. szept. 25-től kezdve minden tanító fizetése 5-évenként ötötben 50 frt korpótlékkal emelendő, mely pótlék 250 frtra növekedhetik, némileg jutalmazni kívánja a tanítót a tanügyterén kifejtett hosszabb munkálkodásáért s egy szersmind buzdítani a további működésre, melylyel későbbi napjaira elég tisztességes nyugdíjat is biztosíthat magának. A miniszteri utasításnak az a pontja, mely a tanító részére lakásul a törvény szellemének megfelelőleg legalább két tisztességes padozott szobát, egy konyhát és egy kamarát, a segéd tanítónak pedig egy szobát rendel adni, a mai egészségügyi követelményeknek teljesen megfelel s végét vetni ohajtja azoknak a lakás mizeriáknak, melyekkel különösen falu helyen annyi tanító-család kénytelen volt egészsége veszélyeztetésével is küzdeni.

Nem kevésbé fontos a tanítókra nézve a fizetést rendező törvénynek s a végrehajtására vonatkozó miniszteri utasításnak az a része, mely a tanítók fizetésének megállapítását és illetményeiknek kiszolgáltatását írja elő. A törvény, a jelenlegi állapotokra tekintettel megengedi ugyan, hogy a tanítók évi fizetésébe a szokásos termények és az általuk használt földbirtok jövedelme is beszámíttassék; de a tanítók érdekeinek megóvása szempontjából határozottan megszabja, hogy a nem készpénzbeli járandóságok értékét mi módon kell kiszámítani. Az érték kiszámítását nem bizza a fentartótestület tetszésére, még abban az esetben sem, ha maga az állomást elfoglaló tanító abba belenyugodnék, hanem megköveteli, hogy a számításnál felvett adatok helyessége hatósági bizonyítvánnyal igazoltassék. Elrendeli, hogy a tanítók készpénzfizetését havonként, vagy évnegyedenként előre meg kell fizetni és a terményeket előre megállapított időközökben és előre megállapított mennyiségben kell kiszolgáltatni, oly módon, hogy az évi utolsó részletet legkésőbb november végén megkapja a tanító. Hogy a törvénynek ez az intézkedése tanítóink állapotán mily sokat fog javítani, azt csak az tudhatja, a kinek alkalm volt több egyházban végig tekinteni a papi- és tanítói fizetésekkel hátralekös hívek hosszú listáját.

Megmenti ez új törvény a tanítót attól a lealázó foglalkozástól is, hogy a hívektől külön-külön vegye át a részére kiszabott mennyiségű terményt, a mi igen sok esetben a rostaaljból van összegyűjtve; mert az 5. §-szerint a termények kiszolgáltatása csak olyan feltétel alatt engedtetik meg, ha azt az iskolafentartó a tanító közbejötté nélkül szedi be s a tanítónak pontosan kiszolgáltatja. Ha a termény az átlagos minőségnek meg nem felelne, abban az esetben az iskolafentartó annak értékét a termények árának 10 évi átlaga szerint készpénzben köteles kiszolgáltatni. A tanító érdekének megóvásáról az 1876. évi VI. és XXVIII. t. c. alapján a közigazgatási bizottság köteles gondoskodni, a mely a termények hitványsága miatt háromszor megintett iskolafentartó testületet kötelezheti arra is, hogy azontúl a terménybeli fizetés helyett állandóan annak készpénzértékét szolgáltatassa ki. A tanítónak saját érdeke megsértése nélkül ezután nem lehet azt a mostanában megszokottá lett eljárást sem követni, hogy a hívekkel való jó békeség kedvéért, vagyis inkább a háborúság kikerülése végett, a fizetés pontos kiszolgáltatását nem követeli, mert a miniszteri utasítás 15. §-a határozottan kimondja, hogy „három évet megelőző időben esedékessé vált hátralekös tanítói illetmények csak az esetben hajtatnak be, ha a tanító igazolja, hogy önhibáján kívül nem volt képes az ily hátralekös behajtását korábbi időben kérni.”

Köztudomású, hogy az 1893. XXVI. t.-c. itt felsorolt

követelményeinek igen sok felekezeti és községi iskola fentartó nem képes megfelelni s épen ezért, hogy a néptanítók fizetése az ország minden részében kivétel nélkül rendezhető legyen, segélyül jó az állam a fentartó testületeknek. A törvény 9. §-a kimondja, hogy az ilyen iskolafentartók, ha szegénységük hivatalosan meg van állapítva, a folyó év szeptember 25-ig, a törvényhatósági közigazgatási bizottság útján, indokolt előterjesztéssel, a vallás- és közoktatási minisztertől a hiány pótlására államsegélyt kérhetnek, melyet a miniszter 400 frtra kiegészíteni is jogosítva van, természetesen bekövetelvén a segély helyes felhasználását igazoló hivatalos számadást. Szintén segélyt nyújt az ötödéves pótlékok fizetésére is, ha azért 3 hónappal előbb indokolt kérvényt nyújtanak be.

A törvénynek eddig felsorolt intézkedései ellen azt hiszem igen kevés embernek lehet kifogása, mert ezek kétségtől általában tetszetőseknek látszanak az iskolafentartók előtt is. Ha azonban az érem másik oldalát tekintjük, azon már néhány olyan feljegyzést találunk, a mi az iskolafentartók tekintélyes részének tetszését valószínűleg nem fogja megnyerni.

Sok iskolafentartó testületnek nem igen fog tetszeni első sorban is az 1893. XXVI. t.-cikknek az az intézkedése, hogy a kormány részére, az államsegély fejében, a felekezeti és községi iskoláknál is eddig nem gyakorolt s igen fontos jogokat követel. Nem fog tetszeni valószínűleg a miniszteri utasításnak az a része, mely a közigazgatási bizottságokra ruhazza első sorban azt a jogot, hogy a tanítói fizetések megállapításánál megvizsgálják a tanító képesítését, ideértve a magyarnyelv tanítását is, a mit ha kielégítőnek nem találnának, a tanító elmozdítása végett a közoktatási miniszterhez sürgősen jelentést tenni kötelesek. Még kevésbé tetszhetik egyes iskolafentartóknak az, hogy a közigazgatási bizottság véleménye alapján a miniszter nemcsak a kért államsegélyt megtagadhatja, hanem fontos állami érdekekből a segélyt kérő iskolát meg is szüntetheti s helyette állami iskolát állíthat. Nem kevésbé erősnek látszik a törvénynek az a rendelkezése, (11, 14, 16. §.) mely meghagyja ugyan az államsegélyt élvező felekezeti és községi iskoláknál is a szokásos tanító-választást, illetőleg kinevezést, de ha a tanítói fizetéshez adott államsegély a 60 frtot meghaladja s a korpótlékokkal együtt 90 frtig terjed, a tanító alkalmazása a vallás- és közoktatási miniszter jóváhagyásától függ. Ha a miniszter a megválasztott tanító ellen törvényen alapuló vagy állami szempontból (képesítettségi hiány, a magyar nyelv nemtudása, állam-ellenes irányu működés stb.) kifogást emel, a fentartótestület 30 nap alatt új tanítót köteles választani, s ha ez a választás is kifogás alá esik, a tanítót a miniszter nevezi ki. A kinevezett tanító a felekezeti iskoláknál csak felekezeti lehet s az egyházi főhatóságnak joga van a kinevezendőre vonatkozó véleményát a miniszter előtt kifejtteni s ellene esetleg alapos kifogásokat tenni, melyet a miniszter tekintetbe vesz. Az államsegélyes iskola tanítóját elmozdító fegyelmi végzés is csak akkor válik érvényessé, ha azt a miniszter jóvá hagyja. A hitfelekezeti hatóság, az ilyen intézetekben a tanító ellen, a vallás- és közoktatási miniszter kívánságára, mindenkor köteles a fegyelmi vizsgálatot elrendelni s ha ennek eredményével a miniszter nincs megelégedve: a közigazgatási bizottság egy tagjának részvételével új vizsgálatot rendelhet el, sőt ha az egyházi főhatóság a vizsgálatot meg nem indítaná, vagy hosszú időre nyújtaná, vagy ítéletét 14 nap alatt fel nem terjesztené, a fegyelmi ügyben a közigazgatási bizottság hoz ítéletet, melyet a miniszter jóváhagyása után 14 nap alatt a főhatóság köteles végrehajtani. A közigazgatási bizottság fegyelmi

választmánya van hivatva ítéletet hozni az olyan tanító felett, a ki államellenes irány követésével van vádolva, vagyis az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, különállása, vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvén törvényben meghatározott alkalmazása ellen irányuló cselekvényt végez, akár a tanteremben, akár azon kívül, vagy más állam területén, élőszóval, írásban, vagy nyomtatvány, képes ábrázolat, tankönyvek, vagy egyéb taneszközök által. Az olyan iskola helyett, melynek egymásután két tanítója mozdíttatott el ilyen ok miatt, jogában áll a miniszternek állami iskolát állítani fel.

Ezek az 1893. XXVI. t.-cikknek s illetőleg a miniszteri utasításnak fontosabb intézkedései. Ha ezeken az intézkedéseken végig tekintünk, lehetetlen el nem ismerünk, hogy a néptanítók fizetésének rendezéséről szóló törvénytől, — feltéve, hogy az nem a többi népoktatási törvények mintája szerint fog végrehajtatni, — sok jót várhatunk. A tanítók anyagi helyzetének javítása s állásuk biztosabbá tétele minden esetre jótékony hatással lesz népoktatási tanügyünkre, már csak azért is, mert ezután tehetségesebb s képzetebb ifjak is nagyobb számmal fognak lépni a tanítói pályára, tudván, hogy az országos törvény gondoskodása és védelme kiterjed nemcsak az állami, hanem a hitfelekezeti és községi iskolák tanítóira is. E törvény valószínűleg meg fogja szüntetni a tanítóhiány miatt mindig erősebben hangzó panaszt. Reánk protestánsokra ezek mellett — legalább az én hitem szerint — egy különleges haszna is lesz az 1893. XXVI. törvénycikknek. Én hiszem, hogy e törvény pontos végrehajtása megérleli egyházunk vezérferfiaiban, sőt hiveiben is a *lelkészi fizetések korszerű rendezésének gondolatát* s ez testté fog válni, mert ismervén népünk gondolkodását, meg vagyok győződve, hogy hiveink nem fogják tudni elviselni, hogy az előttük is sokkal tiszteltebb és tekintélyesebb lelkészi állás díjazása silányabb s rendezetlenebb legyen, mint a tanítói; különösen abban az esetben, ha a mint látszik a lelkészi fizetések rendezésére is kellő segínyt fog nyújtani az állam a felekezeteknek.

A kormánynak az adott államsegély igénybevétele folytán a hitfelekezeti tanítók választásánál biztosított joga a törvényjavaslat benyújtása alkalmával benem is némi aggodalmat keltett, melynek akkor e lapok hasábjain kifejezést is adott, azonban tekintve a szentesített törvény intencióit s az ország idegen nyelvű lakói között mindig aggasztóbbá váló nemzetiségi mozgalmakat, ezen aggodalmam megszűnt s ma már a törvénynek ezt az intézkedését is szükségesnek, sőt hasznosnak tartom. Nekünk, ev. reformátusoknak, kiknek igaz hazafiságát senki kétségbe nem vonhatja, bizonyára nem fog az sok kellemetlenséget okozni, ha segíyezett iskoláink tanítóinak választását a közigazgatási bizottság vagy maga a miniszter is ellenőrzi s tanítóink működését figyelemmel kíséri. És ezt a kis kellemetlenséget szívesen elviselhetjük, ha látjuk, hogy a nemzetiségi oláh és panszláv izgatók főkolomposainak egyrésze tekintélyes a Dákóromániáról s az egységes nagy szlávbirodalomról álmodozó tanítók ez által a törvény által féken fognak tartatni. Nem kell sokat gondolkoznunk, hogy a legközelebb lefolyt memorandum tárgyalásából s az oláh nép viselkedéséből is meggyőződjünk arról, hogy a magyar államellenes tanok főhírdetői és terjesztői a pópák mellett az ezek hatalma alatt álló néptanítók. Ezeknek a választására és működésük irányítására kell befolyást gyakorolni a kormánynak, hogy jó termést kapjunk az eddig gyomtermő nemzetiségi iskolákból. És ha az 1893. XXVI. t.-cz. pontosan végre lesz hajtva, a magyar államegység megszilárdítására sokat tettünk s ez lesz e törvénynek legnagyobb haszna!

Buza János.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.

Mint láttuk, egyházkormányzati pártállásával egy pár befolyásos egyéniség rokonszenvét eljátszotta Comenius. Bizonyosnak vehetjük, hogy a Bisterfelddel és Medgyesivel való feszült viszonya visszahatással volt tanügyi működésére is, mindenestre zavarta a közvélemény kedvező alakulását. Még több ellenséget szerzett magának Comenius azzal, hogy Drabik Miklós álprófétával,²⁴ ki neki iskolatársa volt, szoros összeköttetésben állott s ennek látomásait valóságos isteni kijelentéseknek tartván, sárospataki helyzetét politikai célok megvalósítására használta fel. E jóslatok amaz eszme körül forogtak, hogy a világnak, mely már teljesen megromlott, nemsokára nagy átalakuláson kell keresztül menni, nevezetesen a sötétség országát a világosság országa váltja fel, a »bestia« (az osztrákház) elpusztul, az »antichrisztus« (a pápa) uralma véget ér. E nagy munka végrehajtására, mely háboru nélkül nem esik meg, isten a Rákóczyakat választotta ki, a kiknek az éjszaki és keleti népek, még a törökök is segíteni fognak s megváltó munkájokért jutalmul királyságot nyernek. Comenius, a ki annyi keserű csalódáson átment életében, a ki hitrokonaival együtt, több mint két évtized óta, szenvedte a száműzetés nyomorait, egészen átadta magát az ábrándos hiedelemnek. A mély vallásos kedélyű ember nem tudta kiegyeztetni a gondviselő isten igazságos voltával, hogy a jó ügy győzelme sokáig kimaradjon s az igaz keresztyénység diadalt ne arasson, a midőn a világ megújulásával, a testvéri egység és békeesség arany idejében az ő hitrokonaíra is megjő a szabadulás órája.

Nem tartozik szorosan ide az, hogy a jóslatok szellemében mily tevékenységet fejtett ki Comenius és mily eredményeket ért el előbb Rákóczy Zsigmondnál, majd ennek halála után II. Rákóczy György fejedelemnél:²⁵ elég legyen itt annak felemlítése, hogy politikai izgatása, a Rákóczyak harcra tüzelése csak fokozta azoknak az ellenszenvét, a kik már egyházkormányzati pártállásánál fogva is nehezteltek reá, általában azt a gyanút keltette fel, hogy önző célok miatt időzik Sárospatakon. Az udvari emberek közül egyedül Klobusiczky András tulajdonított nagyobb fontosságot a jóslatoknak; ellenben Tolnai D. János, Veréczy Ferencz, Medgyesi Pál és Bisterfeld, kinek döntő szava volt a fejedelem tanácsában, nem hittek azokban, különösen a két utóbbi minden befolyását felhasználta Comenius ez irányú törekvéseinek ellensúlyozására, a mi a nagy álmodót keserűséggel töltötte el, ugyannyira, hogy ha chiliaisticus hite s az újabb meg újabb jóslatokhoz fűzött reménysége vissza nem tartja vala, csakhamar elhagyta volna tanügyi működésének színterét.

Bámulatos, hogy ily folytonos izgalmak s feszült várakozások közt is oly nagy előszeretettel és kitartással csüngött tanügyi reformjain, mintha az ifjuság nevelése által is a jóslatokban hirdetett boldogabb időt akarna előkészíteni. Nem rajta múlt, hogy őszinte és buzgó törekvései óhajtott sikert nem arattak s az új tanrend szer meg nem honosodott, hanem, a mint előadtam, embereink makacs conservativismusán és az évről évre

²⁴ L. Drabikról »Századok« 1889. évf. 10. f. és a »Prot. Szemle« 1890. évf.

²⁵ L. ezt Kvacsala J. ily című értekezésében: Comenius és a Rákóczyak. Budapesti Szemle 1889. évf.

változó tanítókon. Ehez járult még az akkori iskolai közszellem, mely laza fegyelmetlenségben, könnyűvéru felfogásban, nagymérvű hanyagságban, kötelességmulasztásban, az erőfeszítő munkától való irtózásban nyilvánult. Bármily súlyos vádul esik is akkori ifjúságunkra, ki kell mondanunk, hogy náluk a tanulási kedvet, a tudományok szerelmét, rendet, pontosságot, azt a feltörekvő igyekezetet, mely a szebb és magasabb műveltség vágyától ösztönt nyerve, kitartó igyekezettel előre tört volna: fel nem találjuk. Ide vonatkozólag a létező viszonyokból merített tapasztalások alapján írja Comenius Klobusicky András: »Itt a tudományos életre senki sem adja magát, mindenki más célt tűz maga elé, az iskolát félbe hagyják, a tanulásba, mint a kutya a Nilus vizébe, csak belé kapnak s azután odébb állanak, a tudománynak és latinságnak pusztá mázával is megelégedvén.«²⁶ E megrögzött szokás ellen kél ki az atrialis osztály megnyitáskor tartott beszéde végén. Szemökre lobbantja különösen a nemesi osztályhoz tartozó ifjaknak, hogy csaknem mindnyájan kedvök ellen vannak az iskolában és mihelyt megszabadulhatnak onnan, azonnal tul adnak könyveiken, hogy többé semmi közük ne legyen a tudományokkal. Egy író sem olvasnak, külföldi egyetemeket nem látogatnak, tudós emberekkel nem társalkodnak, egy kis latinnal s hazai nyelven való olvasással és írással megelégedesnek. Felhossa például a külföldet, hol a nemes ember nem tartaná magát nemesnek, ha ifjú korában a keresztyén világ elsőrendű országait, egyetemeit és udvarait meg nem látogatná, külföldi nyelvekre s államtudományi ismeretekre szert nem tenne. De ha már, mondja ő, ez a nemesebb becsvágy nem sarkalja is őket, legalább idehaza olvasnák szorgalmasan a jó könyveket, inkább mintsem hogy a hanyagságnak, a semmit nem tevésnek, az evésnek és ivásnak, vagy a gazdálkodásnak adják magukat, a mihez bármely paraszt ember is ért úgy. Majd fájdalomban, mintha dorgáló szavát széles e hazában hallatni akarná, így kiált fel: »Oh hajdan erős magyar nép, annyira elpuhultál-e, hogy csak a hasadra volna gondod és nem a fegyverre és tudományra!« »Szedjétek össze magatokat, hogy kik egykor Mársnak ivadékaivalátok, majdan Minervának fiai lehessetek.« Azután a szülékhez fordul, mint a kik szerinte példaadásukkal nagy részben okai az elharapódzott bajnak, a kárhóztos közszellemnek. A szüléket vádolja, »hogy maguk rontják el gyermekeiket, vagy legalább hátráltatják azok előmenetelét az által, hogy hazaviszik gyermekeiket és nem küldik vissza idejében.« »Ime a példa,« mondja ő, »karácsonykor haza bocsátottuk azokat, a kiket szüleik kívántak, oly kikötéssel, hogy törvény szerint, nyolc nappal ünnep után, visszaküldessenek. Ime ma a 17-ik nap telik el és még sem tértek vissza mindnyájan. Mily ártalmas ez a gyermekésznek megrontásával járó anyai gyöngéd szeretet! Ily módon magokat és az egész iskolai társaságot hátráltatják, társaiknak előhaladását meggátolják, még hozzá beléjük oltják azt a vágyat, hogy végképen elhagyják vagy megutálják az iskolát.« Végre a tanárokhöz intézi buzdító és eszméltető szavát, abban a meggyőződésben levén, hogy az iskolának emelkedése vagy süllyedése legnagyobb részben a tanárokon fordul meg: »Mutassuk meg munkabíró képességünkkel, sőt buzgóságunkkal és fáradhatatlan szorgalmunkkal, hogy mi jól tudjuk, miért megyünk tudós számba, t. i. nem az élet nagyobb kényelme miatt, hanem a fáradságosabb munka miatt, melylyel istennek és az emberi társaságnak többet használunk, mint a sokaság.«²⁷

Az iskolai bajok, melyekre e beszéd folytán nyílt és őszinte modorban itt s ott nyerses hangon rámutatott Comenius, sokkal mélyebb gyökeret vertek már, mintsem hogy azokat egyszerre, rövid idő alatt ki lehetett volna irtani. Ugyanazért tovább folytatta izgatásait, minden utat és módot felhasználván, hogy a tespedőket felriassza, a rendetlenséget és fegyelmetlenséget megszüntesse, a tanulókat és tanárokat kötelességök pontos teljesítésére buzdítsa s köztök a tudomány szellemét meghonosítsa. Ily célból, különösen a tanulóság okulására adta ki még az 1652-ik év folyamán, Fortius (Ringelberg) Joachimnak »De ratione studii«²⁸ cz. munkáját Erasmusnak hasonló című és tárgy értekezésével együtt. Példányait ingyen osztotta ki a sárospataki tanulók közt, hogy annál könnyebben hozzáférhessenek. Fortius, Erasmusnak kortársa és barátja, egyike volt a 16-ik század kiválóbb tudósainak. A tudományok több ágaiban termékeny irodalmi munkásságot fejtett ki.²⁹ Nevezett művében, melyet még a XVII. században is többször kiadtak, a maga élményeire és gyakorlatára hivatkozva, hasznos utasításokat és tanácsokat osztogat azoknak az ifjaknak, a kik tudományos pályára szánják magukat. (I.) Mindenek előtt ajánlja, hogy magas célt tűzzenek maguk elé, ne tulajdonítsák maguknak az ősök által szerzett érdemeket, mert szebb az a dicsőség, melyet magunk szerzünk, mint a melyet örökölünk. Gondolják meg, hogy nincs semmi különbség azok közt, a kik nem születtek e világra és azok között, a kik ugy halnak meg, hogy semmi emlékezetre méltót nem tesznek (I—9 és 131 l.) (II.) Szeressék a munkát, a küzdelmet, kerüljék a puhaságot, a kényelmet. Inkább kövön vagy fán aludjanak, mint párnán vagy bőrágyn. Oly ételekhez szoktassák magukat, melyek nem inyökre valók, tartózkodjanak az olyanoktól, melyek nagy élvezettel járnak, mert nem lehet az nagy és örök, a mihez könnyű szerrel, fárasztó munka és küzdelem nélkül jutunk. A kedvező körülmények boldoggá, a kedvezőtlenek nagyokká tesznek bennünket (10—14. l.) (III.) Nem kell elcsüggedni vagy kétségbe esni, ha fáradtságos munkánk sikerét egyszerre nem látjuk. Hiszen a napóra árnyékának vagy a fünek a növekedését sem látjuk, de nagyobb idő múlva észre vehetjük. Minden a mi idővel kiválóbb, tökéletesebb létre emelkedik, csak lassan gyarapodik (17—18. l.) (IV.) A gazdagságot meg kell vetni, mert nem igaz az hogy a tudománynak útjában áll a szegénység(?), ellenkezőleg minden mesteriséget a szűkség teremtett meg és ő mindig jobban szerette a szegénységet, mint a nagy gazdagságot. Semmi sem fordul elő ritkábban a világon, mint hogy valaki tudós és gazdag is legyen egyszerre. Ezért az előkelő származású és gazdag emberek soha sem tesznek valami emlékezetre méltót. Lehet, hogy világra bocsátanak valami munkácskát, de a dicsőség legmagasabb fokára el nem juthatnak. Láttam, mondja ő, több nemesi osztályból származó ifjut, a kik drága pénzzel fizetett tanítóktól néhány tudományt elsajátítottak, de ezek azután nemsokára megházasodtak, szolgákat, lovakat, kutyákat tartottak. Mindezt a kincsnek veszélyes szerelme okozta és még az is hozzájárult, hogy szülők jobb néven vették tőlök, ha hamisan esküsznek, embert ölnek, mintha az arany szerelméről lemondanának. Nekem is, folytatja tovább, gyakran szememre vetették, hogy oly dolgokkal töröm magamat, melyek nem sokat

²⁸ Teljes címe e ritka műnek: Joachimi Fortii Ringelbergii De ratione studii Liber Vere Aureus. Patakin. Typis Illustr. Principis. Expressit Georgius Renius. 12r. 225 l. Év nélkül, de ajánló levele 1652 jun. 15-ről szól. Megvan a sárospataki főiskola könyvtárában.

²⁹ L. Jöcher Allg. Gelehrten-Lexicon.

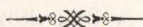
²⁶ L. Primitiae laborum 88 l.

²⁷ L. De elegantiarum eleganti studio, Primitiae laborum. 106—8. l.

hoznak a konyhára (19—22. l.). (V.) A tanuló óhajtsa és szeresse a dicséretet. Mindég a diadal jele az, ha a dicséretre, melyet valamely szép tettünkért aratunk, felbuzdulunk, ha mások dorgálása vagy fölénye féjdalmasan érint s feltörekvésre tüzel bennünket. A nagy tanultság nem lehet el a dicsőség vágya nélkül, egyik a másikra támaszkodik (22—23. l.). (VI.) A magános olvasás nem helyeselhető, mert tompítja az elmét, míg ha mással együtt olvasunk, figyelmünk élesebb, ítéletünk erősebb (25. l.).

Ezen vezérelvek előre bocsátása után előszámlálja és méltatja egyenként az akkor elismert tudományokat, milyenek: grammatica, dialectica, rethorica, görög nyelv, mely nélkül szerinte tudós ember senki sem lehet, történet, mathematica, astronomia, melyet különösen kiemel, geographia, geometria, jogtan, orvostan és theologia, melynél jellemzőleg a kegyesség gyakorlását, a példás, erényes életet ajánlja a szőrszálhasogató fejtegetések helyett.

(Folyt. köv.) Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Sütő Kálmán beregi esperes első körleveléből.

— Bereg-Som, 1894. május 11. —

Isten kegyelméből s az illetékes fensőbb egyházi hatóságok intézkedése és felhatalmazása folytán a beregi ev. ref. egyházmegye esperesi teendőinek ellátását átvettem; midőn ezen körülményt az egyházak tisztelt presbiteriumaik — legközelebb tartott egy. megy. közgyűlésünk jegyzőkönyvének közrebocsátása előtt — becses tudomásukra hozni tovább nem halasztható kötelességemnek ismerem, ez alkalommal legyen szabad mindenek előtt egyházmegyénk mindenik egyházának előljáróságát, minden rangú és rendű híveit, úgy a nagyokat, mint a kicsinyeket, a nagy apostolnak, Pálnak a legszentebb áldással teljes szavaival köszönteni: »Kegyelem nektek és békeesség Istentől, a mi Atyánktól és az Ur Jézus Krisztustól« (Rom. I. r. 7. v.). Ugyanakkor egyszersmind kérem, úgy a presbiteriumok, mint a gyülekezetek tagjait, hogy a miként én lelkem, szivem tiszta érzelmeivel intézem hozzájuk az apostolnak ez üdvözlő szavait, éppen olyan szeretettel és bizalommal fogadjanak engemet, mint testvérüket, ki ez idő szerint az egyházmegyei kormányzat egyik elnöki székét elfoglalni oly igen megtisztelve érzem magamat.

A kölcsönös szeretet és bizalom megtermi a békeséget, ezek együttesen tovább építik Istennek országát, melynek határain belül épülhet fel csak a lelki boldogság temploma, ennek tőszomszédságában virulhat az anyagi jólét édenkertje is.

Hogy az emberiség ezen főséges kettős célja felé a mi egyházmegyénk egésze az egyes egyházak és hívők annál biztosabban közelíthessenek, kérem kell a vallás erkölcsi élet ápolására s fejlesztésére hivatott lelkipásztor társaimat, nem különben a presbiteriumokat, hogy ev. ref. hitfelekezetünk Krisztus evangéliumának elvein, az igazságon és szereteten nyugvó önkormányzatának áldásos érvényesítése végett, ama szilárd s idvességes alapokra építsék fel a lelkiismeretesség, a pontosság, a rend és törvények iránti engedelmesség kőfalát s az így közös erőnkkel emelt és fentartott épületre erősítsük oda az isteni félelem, a

kegyesség és erény — bűnnek s viszálykodásnak ellentálló — tetőzetét, így lesz munkánk az örök Isten dicsőségére s a lelkek boldogítására szolgáló; így terjeszthetjük Isten országának evangéliumi határait s támaszthatunk hitfelekezetünknek áldozatra kész hű fiakat, még a haszonlesés és világi hiuságtól megkeményedett szívekből is.

Jó szándékú törekvésünkre a mindenható Isten adja a maga megáldó és megszentelő kegyelmét!

Ezek után már némely halasztást nem engedő ügyekre kell felhivnom a t. presbiteriumok figyelmét; nincs okom kétségbe vonni, sőt megvagyok győződve, hogy törvényben gyökeredző kötelességeiket, úgy most, mint minden más esetben késedelem nélkül nagy körültekintéssel, sőt önfeláldozással teljesíteni fogják s ez által lehetővé teszik nekem, hogy sok fáradsággal és nagy felelősséggel járó hivataloskodásomra vonatkozólag elmondhassam: »az én igám gyönyörűsége, az én terhem könnyű« (Máté XI. 30).

* * *

Nagytisztelendő Nagy Sámuel ur, 339 hiv. sz. a. május 4-ről keltezve, Tekintetes Beregvármegye közigazgatási bizottságától 290 számmal jegyzett határozatot tett át hozzám, melyet jelen köriratom kapcsában kivétel nélkül minden egyháztanácsához eljuttatni annál inkább kötelességemnek tartom, mert az országgyűlés által hozott királyi Ő Felségétől szentesítést nyert törvény ezen határozattal nyilvánított végrehajtása hitfelekezetünknek úgy szellemi, mint anyagi érdekeit oly közelről és nagy mértékben érinti, hogy az e tekintetben teendő végérvényes nyilatkozatok és intézkedések protestáns egyházunk vallás-erkölcsi életfejlődését s e mellett anyagi erejét is illetve, oly komoly és öntudatos számvetést és megfontolást igényelnek, melyeket első sorban egyedül a helyi viszonyokkal teljesen ismerős, az anyagi helyzetet elfogulatlanul megbírálni képes egyházi testületek vannak hivatva; egyes, távol álló ember e tekintetben határozott vélemény vagy épen utasítás adásra aligha vállalkozhatik, mert a jövő eshetőségeivel szemben a felelősséget senki sem örömet vonja magára.

Minden esetre kívánatos s hitfelekezetünk szabadon mozoghatásának feltétele köti a protestáns testület és hatóságok lelkére, hogy a köznevelést, a közoktatást saját erejükből s így önrendelkezésüknek épségben tartásával kezeljék s fejlesszék a kor és törvény kívánalmának megfelelőleg hova tovább; mindezt még anyagi erejüknek megfeszítésével is kell biztosítaniok; ámde vannak helyzetek, a midőn a ma már főleg a haszonelvűségét, a világi tudakosságot dédelgető köznevelés és közoktatás érdekében fokozott vagy épen túlerőltetett áldozat hitfelekezetünknek létalapját ingatja meg s teszi bizonytalanná; a mikor a parancsoló szűkség — melyen tényekkel segíteni nem áll módunkban — oda kényszerít, hogy az *elemi iskolai nevelés és oktatás köréből a vallás-erkölcsi tért foglaljuk le magunknak, de ez aztán legyen egészen a miénk. hol mindnyájan vállvetve, igaz buzgósággal és odaadással neveljük és tökéletesítsük a lelkiekben fiainkat és leányainkat* s hogy annál többet tehessünk s biztosabb eredményhez juthassunk a kiadások, az anyagi terhek nagyobbik részét át kell engednünk az erre önkormányzatunk sérelme nélkül vállalkozó államnak. Ezen a kényszerhelyzettel leszámuló egyéni meggyőződéseim nyilvánítása után felhivom az egyházak tisztelt presbiteriumait, mint iskolafen tartó testületeket, hogy egy teljes ülésben, a legszigorubb számvetés, a leglelkiismeretesebb elbírálás igénybevételével egyháztanácsi határozattal, mely feltétlenül

jegyzőkönyvbe vezetendő, állapítsák meg a tanítói fizetés értékét és pedig a másolatban közölt közigazgatási bizottság intézkedésében foglalt alap és irányelvek megtartásával.

A tanítói fizetés értékét ily módon megállapító egyháztanácsi hájazozatot kivonatban hivatalomhoz folyó 1894. év június hó 10-ik napjáig annál inkább beterjesszék, mert a mulasztás vagy késedelem miatt beállható súlyos következmények s még súlyosabb terhek viseléseért a szemrehányás és felelősség egyedül a köteletségét hanyagoló presbiteriumra fog nehezedni.

Különösen ki kell emelnem az országos törvénynek a »Közigazgatási bizottság« határozatában hangsúlyozott azon kijelentését, hogy a mely iskolafenntartó testületek a tanítói fizetés értékét a kitűzött határnapig be nem jelentették, úgy fognak tekinteni, hogy a tanítói fizetés minimumának kiszolgáltatására magukat kötelezték s ez rajtuk közigazgatási uton is be fog hajtani. Éppen ily fontos és nagy figyelmet keltő az országos törvény azon rendelkezése, a melynél fogva a terménybeli járandóságot a tanítónak magának az egyes fizetőktől szedni nem szabad, hanem meghatározott időszakokban s meghatározott mennyiségben az iskola fenntartó testület arra hivatott közege által szolgáltatik át a tanítónak jó minőségben s ha ez a terménybeli járandóság az esztendő november havának végeig a tanító kezeihez be nem foly, vagy minősége, kifogás alá esnék, pénzértékre számítatik át, melyet az iskola fenntartó testület lesz köteles fizetni.

Általában az 1893. évi XXVI. t.-c, mely a községi és felekezeti tanítói fizetés módozatait állapítja meg, oly közérdekű és életbevágó hitefelekezetünk egyházaira is, hogy azt megrendelni minden presbiteriumnak maga iránti kötelessége; addig is azonban, míg a jelzett törvénycikket tartalmazó kiadvány megszereztetnék, célszerűnek látom az ebből kíváncsian készült s ennek rendelkezésein alapuló mellékelt »Közigazgatási Bizottsági« határozatot minden egyházhoz megküldeni, hogy legalább a főbb irányelvekkel megismerkedvén s eljárásukat azokhoz szabván, a törvény követeléseinek eleget tegyenek.

Még egyszer ismétlem, hogy a »Közigazgatási Bizottság« határozatában előirt módozatok és eszközök felhasználásával, a tanítói fizetések értékét részletesen megállapítandó presbiteriumi határozatok, tekintet nélkül arra, megüti-e a törvényben kiszabott legkisebb mértéket vagy nem? folyó év június 10-ig hivatalomhoz mulhatalanul beterjesztendő, a nem engedelmesség, vagy megkésésből származó minden utó bajt az ezt elkövető testület fogja érezni és viselni.

A »Közigazgatási Bizottság«, határozata mellékletében kimutatja, hogy melyek azok az egyházak, a hol a tanítói fizetés a minimumot el nem éri, ilyenek: Asztély, Balazsér, Csetfalva, Déda, Fejércse, Gergelyi, Hete, Kigyós, Makkos-Jánosi, Márok-Papi, Sáros-Oroszi, Surány, Ugornya, Harangláb. Nem állottak adatok a »Közigazgatási Bizottság« előtt Mátyus, Nagy-Lónya, Bereg-Som, Szernye, T.-Adony, T.-Kerecseny, Uj-Dávidháza és Kis-Lónya egyházaiból. Az adatok a szolgabírói hivatalok útján gyűjtettek egybe.

* * *

Uram! »Tartsd meg a te népedet és áld meg a te örökségedet: birjad őket és magasztald fel őket mindörökké!«

IRODALOM.

* A »Protestáns Szemle« ez évi 5. füzeté az előbbieket méltó folytatása, vagyis *Szemle* valóban a prot. egyházat érdeklő mozgalmak s események komoly s beható méltatásával. A füzet első közleménye meleg emlékezés a mi fejünknek leesett koronájára, br. Vay Miklósról, gyászkeretben, a szerkesztő tollából. A 2-ik közlemény is éppen ilyen alkalmi, »Kossuth és az egyház« címmel, a roppant termékenységgel dolgozó Várnai Sándortól, a ki — mintha csak együtt érezne velünk — illendőnek tartotta a prot. sajtó részéről, hogy az ne röpüljön el a Kossuth sirja felett, a melyben alkotója van eltemetve. A tanulmányon érezhető, hogy gyorsan készült, de nem határozott terv nélkül, mert a mai egyházpolitikai küzdelemhez s a luth. atyafiak és az egész nemzet magyarosító törekvéseihez tanulságos adalékokkal szolgál s a Kossuth szellemével int, óv és oktat. Természetesen még ez sem elég áldozat *Kossuthért, mint protestánsért!* — A 3-ik közl. Pokoly József szép s nagy olvasottságra valló tanulmányának ötödik részlete a »Magy. prot. házassági jog rövid története 1786-ig« cím alatt. — A 4-ik közleményben (szintén alkalmi) *Az egyetemes lelkeszi gyámintézetéről* dr. Horváth József mond sok megfigyelni valót s erősen szétszedi *Szell* Kálmánnak e tárgyban, a konvent megbízásából készített művét, s nemcsak annak hiányait tárja fel nagy őszinteséggel, hanem következtetéseket is von le a megbírált adatokból s okos tanácsokkal is szolgál a tervezett intézmény megalkotásához. — A kik ezt az égető bajunkat oszlatni akarják, azok ne feledjék el ezt a tanulmányt is áttanulni. — Az 5-ik közleményben Révész Kálmán »A debreceni hitvita kérdéséhez« címmel azt bizonyítja Zoványi Jenővel szemben, hogy 1568 febr. 2-án nem volt Debrecenben hitvita a reformátusok és unitáriusok között. Értekezése bevilágít a szikszói zsinat s általában a reformátusok és unitáriusok küzdelmeinek ködös homályába is. — A 6-ik közleményben S. Szabó József »Egy vértanu reformátor« cím alatt Fischer András wittenbergi hittudóst mint magyar reformátort rokonszenvesen méltatja. Végül a kettős irod. szemle zárja be a füzetet, a melyben különösen figyelemre méltó a Dicsőfi József »*Evangeliumi elmélkedések*« című művének ismertetése — a fény és árnyoldalak leplezetlen, de jószándékú felsorolásával. — Görömbey Péternek »A Jövő egyháza« című művét melegen ajánlja. Ismételjük, hogy a »Szemle«, címének megfelelően, határozott irányban halad előre s csak a közönségtől függ, hogy a két prot. egyháznak mindinkább dicsőségére és javára váljék.

* *Johannis Apacii Csere. Oratio de summa scholarum necessitate.* . . . cím alatt adta ki közelebb (1894) boldogult *Felméri* Lajos a magyar filozófusok úttörőjének egy latin nyelven tartott beszédét, a mely a kolozsvári kollegium könyvtárban eredeti kéziratban találtatott s a melyet a híres tudós, mint a kollegium rektora, 1656 nov. 20-án mondott el. A nagy fontosságú beszéd elé »Praefatio«-képen megírta *Felméri* — szintén latin nyelven — az ő nagy elődjének rövid életrajzát. — Akad valaki, a ki majd az egészet lefordítja magyar nyelvre, hogy sokan hozzá férhessenek. A füzet 27 lapnyi terjedelmű s ára nincs feljegyezve.

* A »*Theol. ismeretek Tára*« című Zoványi Jenő, most már tiszaföldvári lelkész által szerkesztett füzetes vállalatból megjelent a IV. füzet. Bevégzi a C. betűvel kezdődő írók és tárgyak stb. ismertetését s folytatja a Cs. D. és E betűsöket, ez utóbbiakat az »Egyházi szónoklás«-ig. Ez a füzet is, mint a többi nagy figyelem-

mel van a magyar egyházi irodalomra s ennek jelentősebb képviselőire. Az „E” betűben Édes Albert is megérdemelt volna egy pár sornyi megemlékezést; az „Egyházi Ének” cím alatt épúgy helyen lett volna a Kalvinra és Zwinglire (sőt Sztárayra) való hivatkozás, mint az „Egyházi fegyver” cím alatt. — A füzetekből nélkülözhetetlen segédkönyv kerekedik ki, azért azt újra és újra ajánljuk! Ára egy füzetnek 50 kr., a mely Tiszaföldvárra küldendő a szerkesztőhöz.

* A „**Kalászkok az életnek kenyeréhez**” című évnegyedes füzetekből megjelent a II., szokásos függelékével: a K. Tóth Kálmán imáival. A tervezetnek megfelelően ez a füzet közönséges alkalmakra írott egyházi beszédek s agendákat foglal magában és pedig 17-et az előbbiekből és 6 ot az utóbbiakból. Szász Károly 5 darabbal, Kiss Ferenc földesi lelkész 3-mal, Raffay Sándor ev. lelkész és Ardényi Oszvald Kálmán 2—2-vel, a többiek, u. m. Fábán Mihály, Ladányi, Papp Károly, Molnár Sámuel, Kiss József pápai theol. tanár, Dombi Lajos, Könyves Tóth Kálmán, Thuri Etele, Lévy Lajos 1—1 egyházi beszéddel s illetőleg agendával vannak képviselve. A tiszáninneri egyházkerületből két abauji lelkészársunk jutott be a füzetbe: u. m. *Hallgató János*, „Az igaz ítélet”-ről írott egyházi s *Varga József* a testvére esketésekor mondott eskető beszédével. — A Tóth Kálmán beszéde Talmage híres amerikai egyházi szónok beszédének szabad átdolgozása. Az átdolgozó tudni óhajtja egy jegyzet szerint, ha lelkészársai helyeslik-e az efféle könnyed modorú predikációkat. Azt hiszem, hogy igen — a mérséklés határai között. Hiszen nincs az igehirdetés módjának részletekig ható örök törvénye; fő dolog, hogy nemesítsen és ne versengést okozzon, hanem istenben való épülést. Ime ni, Thuri Etele egyházi beszédének egy jó része bibliai idézet, egy része pedig zsoltár. Az „a mennyi ház, annyi szokás” elve erősen érvényesül a füzet íróinak sorában is. — A Függelék”-ben Új bor osztásakor és Bűnbánati vasárnapokon mondandó imák olvashatók — az író ismeretes modorában. — A füzet ára 1 frt. — Olcsó segédeszköz a szent munkában.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk zártakor érkezett hírek szerint a **Wekerle-kormány** beadta lemondását s ő Felsője gr. Khuen Héderváryt, a horvát-bánt bizta meg kormány-alakítással. Az ultramontanizmussal és feudalizmussal szövetségben kamarilla győzött! . . . Szegény hazánk!

— A vallás szabad gyakorlatáról, a gyermekek vallásáról és a zsidó vallás receptiójáról szóló törvényjavaslatokat is letárgyalta már a képviselőház igazságügyi bizottsága s az első tárgyalás végett az országgyűlés elé is benyújtotta. Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslat tárgyalását a képviselőház a főrendiházban lefolyt események miatt egy hétre elhalasztotta.

— A sárospataki ev. ref. templomot hatóságilag bezárták a falain és boltozatán évtizedek óta látható repedések miatt. Zemplénmegye alispánja az államépítészeti hivatal főnökével múlt hó 23-án vizsgálta meg ezt a monumentális épületet, melyet az egyház a tiszáninneri egyházkerület segélyével építtetett. A főmérnök nyilatkozata szerint az épület teljes rendbehozására mintegy 15,000 frtra lesz szükség. A sárospataki egyház presbiteriuma aggodalmakkal eltelve gondol a reá váró nehéz munkára, mert a hívek eddig is meglehetősen nagy egyházi adóval vannak megterhelve. Az istenitiszteletet az épület rendbe-

hozásáig a főiskola imatermében tartják, melyet a közigazgató a köziskolai szék helyeslése mellett, készséggel ajánlott fel a hívek használatára, mielőtt a megdőbbentő hírt az egyház lelkésze bejelentette. Sokakat biztat az a remény, hogy a főtiszteletű egyházkerület, a mely a megszentelt falak építésénél oly nagy segélyére volt az egyháznak, mostani nehéz helyzetében sem fogja azt gyámolítás nélkül hagyni.

— A sárospataki áll. tanító-képezde vizsgarendje az 1893⁴. tanévben. Junius 18-án, hétfőn d. e. Hit- és erkölcsstan I—IV. oszt., d. u. Gyakorlati tanítás IV. oszt.; 19-én, kedden, d. e. Neveléstudomány II—IV. oszt., d. u. Gyakorlati tanítás III. oszt. Rajz- szépírás I—IV. oszt.; 20-án, szerdán, d. e. Magyar nyelv I—IV. oszt., d. u. Földrajz és történelem I—IV. oszt. Háziipar I—IV. oszt.; 21-én, csütörtökön, d. e. Mennyiségtan I—IV. oszt., d. u. Ének és zene I—IV. oszt.; 22-én, pénteken, d. e. Német nyelv I—IV. oszt. Kertészet I—IV. oszt., d. u. Természettudományok I—IV. oszt.; 23-án, szombaton, d. e. Magánvizsgák, d. u. Osztályozás, zárünnepély; 24-én, vasárnap, d. u. (5 órákor) Testgyakorlat; 25-én, hétfőn, d. e. Pedagógiai írásbeli dolgozat a képesítő vizsgálatához, d. u. Németnyelvi írásbeli dolgozat; 26-án, kedden, d. e. Írásbeli dolgozat a mennyiségtanból, d. u. Írásbeli dolgozat a természettudományokból; 27-én, szerdán, d. e. Írásbeli dolgozat a rajz és szépírásból, d. u. Írásbeli dolgozat a gyakorlóiskolai tanításból. Értekezlet; 28-án, csütörtökön, d. e. Hit- és erkölcsstan. Gyakorlati tanítás, d. u. Gyakorlati tanítás; 29-én, pénteken és 30-án, szombaton, szóbeli képesítési vizsga; július 2-án, hétfőn, d. e. A gyakorlóiskola évről-évre vizsgálója. E vizsgákra a népoktatásügy iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja. Sárospatakon, 1894 május 25-én. *Dezső Lajos*, tkp. igazgató.

— Egy miniszteri tanácsos véleménye a sárospataki főiskoláról. Klamarik János, vallás és közoktatási miniszteri tanácsost 40 éves jubileuma alkalmából, levélben üdvözölte a sárospataki főiskola gimnáziumának igazgatója. Az üdvözlő levélre közelebb a következő megleghangú válasz érkezett: „Tekintetes Igazgató úr! Múltotassék a sárospataki ev. ref. főgimnázium tanári testületének legbensőbb köszönetemet kifejezni szolgálatom 40-ik évfordulója alkalmából tanusított megemlékezéséért. Azon leszek, hogy e nagynevű iskola jó indulatát a jövőben is kiérdemeljem. A sárospataki iskola rég bebizonyította, hogy nem csupán egy felekezet iskolája, hanem a nemzet és ország iskolája, mert mindig nagy befolyással volt a nemzet s az ország culturájára. Azért kérem, méltóztassanak e nagy missiójukban az állam egyik kis közegét, engem is támogatásukban részesíteni, hogy az egyetemes törekvésben nehéz kötelességemnek kellőleg megfelelhessenek. Ugy látom, mennél többet munkálkodunk, annál jobban látjuk a hátralevő nagy feladatokat. Fogadja Igazgató úr ez alkalommal is mély tiszteletem kifejezését Tekintetes Igazgató úrnak. — Budapest, 1894. máj. 22. alázatos szolgálója Dr. Klamarik János, min. tanácsos.

— A Tompa-szobor és szépművészeti múzeum javára Sárospatakon, múlt hó 26-án rendezett műkedvelői színi előadás, a melyben *Székelgy György* akadémiai tanár vezérlete alatt, helybeli úrnők, leányok és diákok vettek részt, a kettős jótékony célra szépen jövedelmezett (körülbelül 100 frt) s erkölcsi sikere is teljes volt. Előadták 1. Almási Tihamérnak „A miniszterelnök bálja” című egy felvonásos vígjátékát Kérészy Emma és Zsindely Mariska úrhölgyek, Janka Károly hittanhallgató, Elek József, Bajusz Andor, Benda Géza, Kérészy Sándor, Trócsányi Bertalan jöghallgatók; 2. Berczik Árpádnak „Nézd meg az anyját”

című vigjátékát, dr. Székely Györgyné úrnő, Szinyey Mariska, Debreceni Jolánka, Maklár Ilonka úrhölgyek s Demeter Bertalan, Rohoska József, Kalossay Sándor hittanhallgatók, Kérészy Árpád és Seres Barna joghallgatók. — A nemes célok érdekében kifejtett buzgóságukért mi is szívesen jegyeztük fel neveiket. Az előadás végére tervezett táncmulatság a *Vay-gyász* miatt elmaradt.

— **Vay gyászünnepélyt** rendezett a *golopi* ev. ref. egyház, mely alkalomra a tállyai, szántói, ondi és monoki egyházak képviselőit is meghívta. A kis templom legnagyobb részét a küldöttségek foglalták el. A családot Vay Sándor és neje képviselték. *Réthy Pál*, golopi lelkész hatásos beszédben az elhunyt életrajzát adta elő. A gyászünnepély után az összes küldöttségek részvétők kifejezése céljából meglátogatták a gyászoló családot; itt a küldöttségek, különösbbe a tállyai egyház nevében *Hézsér Emil* tolmácsolta az általános érzett veszteség fölötti igaz megindulást. Bárá Vay szívélyes szavakban köszönte meg a részvét kifejezését. *hl.*

— **Tanítói értekezletet** tart a tállyai járás tanítói kara folyó hó 18-án Szerencsen. Tárgyát a gyakorlati előadásokon kívül, felolvasás és tanügyi kérdések megvitatása fogja képezni.

— **A Vay-émlékünnep Sárospatakon** f. hó 24-én fog megtartatni, az ez időre összekötött rendkívüli egyházkerületi gyűlés tagjainak s bizonyosan a megboldogult számos tisztelőjének jelenlétében. — Alkalmi egyházi beszédet *Mitrovics Gyula* kerületi főjegyző, emlékbeszédet pedig *dr. Ballagi Géza* jogakadémiai tanár fog tartani, világi főgondnok felett jogtanárt illetvén meg az ilyen tiszt teljesítése. — A gyászünnepélyen az énekkar is le fogja róvni hálatartozását az ő egyik nagy jöltevéje iránt.

— **A M. Tud. Akadémia jutalom-tételei** között van egy néhány, a melyek lapunk t. olvasóit is közelebből érdeklik s a melyek egyeseknek ösztönül szolgálhatnak az erőpróbára. 1. A *Farkas-Raskó*-alapítványból 100 frt jutalom hirdettetik egy *hazafias költeményre*, mely lehet hymnus, óda, elégia, ballada, beszélyke, tanköltemény vagy szatira. Beadási határnap 1894 szept. 30. 2. Kíváratik az *új-kori aesthetika története Kantig*. Jutalom a Gorve-alapból 100 arany. Határnap 1896 szeptember 30. 3. *Kisfaludy Sándor élete és munkái*. Jutalma a Lévy-alapítványból 500 frt. Határnap 1896 szeptember 30. 4. *Vörösmarty befolyása az irodalmi nyelv fejlődésére*. Jutalma a Marczibányi-alapból 40 arany. Határnap 1896 december 31. 5. Kíváratik *óda költemény*, melynek tárgya lehetőleg a magyar nemzet hazafias küzdelmeinek érzelm- és eszmeköréből vétessék. Jutalma a Bulyovszky-alapítványból 200 frt. Határnap 1894 szeptember 30. 6. Adassék elő a *protestantismus behozásának, megalakulásának, fejlődésének története Magyarországon, Erdélyben és a hódoltságban* a XVI. és XVII. században a szathmári békéig, tekintettel az iskolázás történetére s egyszersmind annak kitüntetésével, hogy a szabadvallásgyakorlat hogyan fejlődött a három különböző területen. Jutalma a Bükk László-alapítványból 1000 frt. A munka tervrajza, esetleg valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1894 dec. 31-ig küldendő be. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. 7. Kíváratik az *angol moral-philosophia történelme* Bacontól Herbert Spencerig bezárólag, eredeti források alapján. Jutalma a Gorve-alapítványból 100 arany. Határnap 1896 szeptember 30. 8. Kíváratik az *újabb ismerettani elméletek kritikai ismertetése Kanttól kezdve*. Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 1000 frt. Határnap 1896 szeptember 30. 9. Kíváratik a *magyar önkormányzat történeti fejlődése* s koronkénti szer-

vezete szent Istvántól V. Ferdinándig. Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 1000 frt. Határnap 1894 szept. 30. 10. Adassék elő essay szerű feldolgozásban *Hunyady János élet- és jellemrajza*. Jutalma a Lévy-alapítványból 500 frt. Határidő 1894 szeptember 30. 12. Kíváratik a *mathematika vagy a matematikai physika* egy oly fejezetének monographia-jellegű tárgyalása, melynek az utolsó évtizedek tudományos haladásában fontosabb szerep jutott. (Csak az előadásnak kell önálló becűnek lenni!) Jutalma 1000 frt. Határnap 1894 december 31. — A továbbiakra nézve utasítjuk az érdeklődőket az „*Akadémiai Értesítő*” legújabb fűzetére (1894 május, 53. fűzet).

— **Értesítés.** A sárospataki ev. ref. főiskola a helybeli állami tanítóképezdével együttesen, f. hó 10-én, d. e. 10 órakor, *Széphalmon* »Kazinczy emlékünnepély«-t tart, a melyen fognak a magyar tudományos akadémia által ezen alkalomra adott pályadíjak is kiosztatni. Az ünnepélyre a nagy közönséget ezennel tisztelettel meghívjuk. Kedvezőtlen idő esetében az ünnepély ugyanazon a napon délelőtt 11 órakor a sárospataki főiskola imatermében fog megtartatni. Az ünnepély műsora a következő: 1. Ének a sárospataki főiskolai énekkartól. 2. Megnyitó beszéd, tartja *Mitrovics Gyula* főiskolai igazgató. 3. A sárospataki állami tanítóképezde ének-karának szereplése. 4. Ünnepi beszéd, tartja *dr. Székely György* akadémia tanár. 5. Alkalmi óda. *Irta Juhász László*. Szavalja *Rohoska József* hittanhallgató. 6. A pályadíjak kiosztása az illető igazgatók által. 7. A sárospataki főiskolai ének-kar szereplése. 8. Bezáró beszéd; tartja *Dezső Lajos* képezdei igazgató tanár. 9. A sárospataki főiskolai ének-kar szereplése. *Mitrovics Gyula* közgazgató.

— **Ág. evang. testvéreink gyűlései**, most is, mint régóta már a nemzet általános érdeklődése mellett zajlottak le a mult hó folyamán. Zsinatjuk kimondta a kerületek új felosztását s ezt a kemény diót ropogtatták az egyes kerületi gyűlések s ez foglalta le az egyetemes gyűlés idejének java részét is május 23., 24. napjain. Az egyetemes bizottság javaslata ellen csak a tisztai egyházkerületnek nem volt nagyobb kifogása, noha a maga körében ez is kemény csatákat vívott a reform mellett és ellen. A javaslat áttétetik a zsinathoz az arra tett megjegyzésekkel együtt s a zsinat bizonyosan úgy fog határozni, a mint az ág. ev. egyház és a nemzet közös érdeke parancsolja. Az egyetemes gyűlés hazafias többsége készen van a panszlavismus szégyen bélyegének lemosására, a minek el is érkezett már az ideje. Az 50,000 fnyi rendkívüli államsegélyt a közalap javára tőkésítik. — *Br. Vay* Miklós halála mindenik kerületben hálás megemlékezést és testvéri érzelmeket keltett s érdemeit az egyetemes gyűlés is jkőnyvileg örököltette.

— **A reformjavaslatok az országgyűlés előtt.** A zsidóvallás recepciójáról szóló törvényjavaslatot az országgyűlés igazságügyi bizottsága is letárgyalta s azt május 31-én benyújtott jelentésében a Háznak elfogadásra ajánlotta. — Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslatot, melyet a Ház május 22-én kezdett tárgyalni, három órányi vita után az országgyűlés többsége eredeti szövegében elfogadta.

— **A mit nehéz megérteni.** Talán tévedés van a határnap számában vagy a rendezők sorozatában azon a nyomtatványon, a melyet Sárospatakon május 30-án hordoztak szét s a mely az u. n. *sport-egyletnek* bizonyos majális-féle mulatságára hívogatja a t. közönséget június hó 9-re, a halászhomoki erdő „Csonkás”-ába, a hol tánccon kívül, 1 frtos személyjegy mellett, kiki halászat és csolnakázás élvezetében is részesülhet. Azért mondjuk,

hogy tévedés foroghat fenn e dologban, mert a főiskolai tanári kar által május hó 14-én önként vállalt s szívből fogadott *Vay-gyász* június hó 15-én fog letelni, tehát 6 nappal a — részben főiskolai tanárok nevében is hirdett — táncmulatság után!! A meghívó szerint, különben a tervezett mulatságot — kedvezőtlen idő esetén — a városházán is meg fogják tartani a sport-egyleti pénztár javára. Legalább is nem értjük!

— **A debreceni országos tanszerkiállítás** teljesen elő van készítve. Ujabban a kereskedelemügyi miniszter portómentességet engedélyezett a kiállítás ügyében folytatott levelezésekre. A kiállítás védnökévé Csáky gr. közoktatási minisztert kérték fel, a ki azt szívesen elfogadta, megígérve azt is, hogy meglátogatja a kiállítást, hogy közvetlenül tapasztalhassa azt a haladást, a mi Debrecenből a hivatalos jelentések folytán tudomására jutott. Rendező nagy bizottsági elnöknek *Berzeviczy* államtitkárt sikerült megnyerni. Az eddigi jelentésekéből ítélve, a kiállítás valóban országos jellegű lesz.

— **Nyilvános beszámolás.** A május hó 26-án az ifj. irodalmi önképző társulat által tartott műkedvelői színi előadásnak összes bevétele 185 frt 60 kr., összes kiadása 84 frt 51 kr., a jövedelem tehát 101 frt 09 kr. Ekként a szépművészeti múzeum pénztára 50 frt 59 krral; a Tompa szobor-alap, hozzászámítva Hodinka Agoston ur 1 frinyi adományát 51 frt 50 krajcárral gyarapodott. Sárospatak, 1894. jun. 1. Dr. Székely György, az irod. önképző társulat elnöke.

— **A tiszáninneni ev. ref. lelkes-árvák és özvegyek** sorsát mélyen elszomorítónak festi dr. Horváth József, a „Prot. Szemle” ez évi 5. füzetében. „Négy egyházmegye — mondja ő itt — a kimutatás szerint, az 1892. évben semmi segítyt nem adott s a másik négy egyházmegye közül 47 frttal szerepel a legmagasabb, s 2 frt 75 krral a legalacsonyabb segítynyújtó gyámintézet. Nem tudjuk, hogy az egyházkerület hány özvegyet és mily segítyben részesít, de a számadások után méltó megdöbbenéssel hirdethetjük, hogy ma, a mikor a legutolsó hivatalszolga családjáról is gondoskodva van, ily nyomorú alamizsnára vannak utalva lelkeszeink árvái és özvegyei? Ha csak vigasztaló körülménynek nem vesszük, hogy a számalomra méltó teremtesek közül a legtöbben évtizedeken át tartó nehéz sorsuk által eléggé elkészülhettek az éhhalálra?” — Így Horváth, a kit aligha megtudunk nyugtatni azzal, hogy a tiszáninneni kerület részesíti ugyan a papi özvegyeket több-kevesebb segítyben (az árvákról szó sincs!), de ez a segíty is alig haladja felül s részben pedig el sem éri a fönnebb csekélynek mondott 47 frtot. — Azért tehát csak nyugtalankodjék, tervezzen, tanácsoljon kiki, a kinek szívét ez a dolog háborgatja, mert elvégre is jó leszen abból; — vajha mi előbb!

— **Gratulálunk!** A tiszáninneni egyházkerület legközelebbi közgyűlése kimondta, hogy a sárospataki főgimnáziumban alkalmazott rendkívüli tanárokat, ha az államkormány által is követelt diplomát június 24-ig megszerzik, állomásaikon megerősíti. Örömmel tudatjuk, hogy dr. Rácz Lajos a múlt hó folyamán a német és francia nyelvből, irodalomból és a bölcsészettől gimnáziumi tanári diplomát nyert a budapesti egyetemen s most már *tudor* is és *képesített tanár* is.

— **Felhívás.** Mindazokat, a kik a jövő 1894/95-ik iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy köllőleg felszerelt folyamodványaikat hozram, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, június

20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a így szól: „A jótéményért folyamodók folyamodványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgatótanácshoz kell címezni.” Sárospatak, 1894. május 30.

Szivos Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Figyelmeztetés.** Többen fordultak hozzánk kérdésekkel a miatt, hogy lapunk utóbbi számait nem kapták meg. Ennek oka Irodalmi körünknek ama nyilvánosságra is hozott határozata, a mely szerint nem kíván alkalmatlankodni azoknak, a kik a kör iránt való kötelességeik teljesítésében tartósan késlekednek. Tudatjuk azonban, hogy a levélbeli megkeresésre — a mit a kiadóhivatal foglalónak tekint — készséggel összekötjük a megszaktat fonalat.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

H. E. A küldeményt köszönjük s a gyász-ünnepélyhez legközelebb eső számban felhasználjuk. Akkor ismét egészen alkalmivá lesz. Azt a másikat pedig szívesen várjuk az utána következőkkel együtt. Régen meg van az írva, hogy egymásnak terhét hordozzátok.

Cz. I. Ez is derék, de a tüzből, a mely ezt szülte, kérünk tartogatni a jelzettek, vagy azokhoz hasonlókra is. Aztán az a szegény »Temetési énektár«, — hát az ne jöjjön létre soha? A kerületi s a kerületen kívüli poeták — úgy látszik — nem szeretnek a fűzfákra függesztett hegedükön zengedezni; pedig »ideje vagyon a sírásnak is«.

R. P. Kapta-e levelemet, a május 15-ikét? — *B. I.* Várom a választ, az igenlőt. — *H. N. L.* Most már rajtatok a sor.

Pályázati hirdetések.

Az államilag segélyezett *szepsiszentgyörgyi* ev. ref. székely Mikó kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz rendes tanári állásra pályázat nyittatik. Ezen tanszékkal az ó-classika philologia tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz egy, esetleg két ízben 100 frt ötödéves korpótlék. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat és hadkötelezettségüket feltüntetendő, s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a szepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó kollégium előjáróságához, folyó évi június hó 20-ig adják be.

A kinevezett tanár a főgimnáziumi nyugdíjintézetnek kötelezett tagja.

Állomását folyó év szeptember 1-ig tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsától, Kolozsvártt, 1894. április 22-én.

Dr. Kolozsvári Sándor
2—2 elnök-helyettes.

Parádi Kálmán
tanügyi előadó.

Az államilag segélyezett *szepsiszentgyörgyi* ev. ref. székely-Mikó kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz az *ének-, zene- és tornatanítói* állomásra pályázat hirdettetik.

Javadalom külön-külön 400 frt, melyhez a zene tanításért 200—250 frt mellékjövedelem is járulhat.

Fölhívatnak a pályázók, hogy szabályszerű képesítésüket, szolgálati okmányaikat feltüntető folyamodványokat folyó évi *június hó 20-ig* a kollégiumi előjárósághoz címezve nyújtsák be.

Előnyben részesülnek azok, kik *ének-, zene és tornatanításra együttes képesítéssel birnak*, mely esetben évi fizetésük 800 frt és mellékjövedelem s ha az illető az internátusban felügyelet teljesítésére is vállalkozik: lakás és teljes ellátáson kívül még 150 frt pótlékban is részesül.

Egy évi sikeres működés után állandósíttatik és nyugdíj-igényt nyer.

A szepsiszentgyörgyi ev. ref. székely-Mikó kollégium előjáróságának 1894. május 20-án tartott üléséből

2—2

Dr. Székely Bendegúz.
igazgató

A *sárospataki ev. ref. jogakadémián* ujonnan rendszerezett 8-ik tanszékre pályázat nyittatik.

Ezen tanszék tárgyai:

1. a magyar kereskedelmi- és váltó-jog;
2. a magyar közjog;
3. a magyar bányajog.

A kötelezett heti óraszám: 10.

Évi fizetés a lakbérrel együtt 1600 frt és minden öt évi szolgálat után 100 frt korpótlék, mely 400 frtig emelkedhetik.

A tantárgyak fentebbi csoportosítása azonban csak ideiglenes.

Felhívatnak mindazok, kik a nevezett tanszéket elnyerni óhajtják, hogy életkorukat, végzett tanulmányaikat és eddigi működéseket igazoló okiratokkal felszerelt folyamodványukat, melyhez rövid életrajzukat (curriculum vitae) csatolják, folyó 1894. július hó 31-éig a sárospataki ev. ref. akad. igazgatói hivatalához nyújtsák be. Sárospatak, 1894. május 20.

2—2

Az igazgatóság.

Az államilag segélyezett *rimaszombati* egyesült prot. főgimnáziumban az 1894/5. tanév kezdetével egy rendes classica philologiai tanszék lesz betöltendő, mely a latin- és görögnyelv, esetleg a görögpótló irodalom olvasmánytárgyainak tanításával van egybekötve. Kötelező hetenkénti órák száma 20—22.

E tanszékre okleveles ev. ref. tanárok pályázhatnak.

Rendes tanár fizetése 1200 (ezerkétszáz) forint, lakáspénzül 200 (kétszáz) frt. Helyettes tanár fizetése 800 (nyolcszáz) forint.

A rimaszombati egyesült prot. főgimnázium tanári kara bejelentette a felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetébe való belépését.

A kinevezés joga a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat illeti, ennél fogva a kellően felszerelt folyamodványok a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézve, a rimaszombati egyesült prot. főgimnázium igazgatóságához küldendők.

A pályázat határideje folyó évi július 15-ike.

A kinevezendő szeptember 1-én tartozik tanszékét elfoglalni.

Rimaszombat, 1894. május 22.

Az igazgatóválasztmány megbízásából,
a főgimnázium igazgatósága.

1—2

HIRDETÉS.

Alapított

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

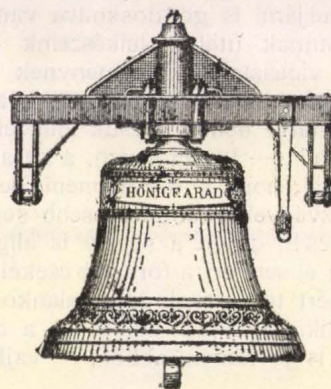
Alapított

1840.

harang- és érc-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami öremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

5—15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.

Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Félben maradt teendők.« *R. Gy.* — »Az idegen nyelvek.« *Czinke István.* — »Comenius Sárospatakon.« *Szinyei Gerzson* — »Mátsolat a sárospataki régi S. R. jegyű birói-napló 536-ik lapján levő, a szabad harangozás megengedése felől tett eredeti feljegyzésről.« *Ujlaki István.* — »Somossy János zempléni esperes körlevele 1848-ból.« — »Alkotmánytan polg. és felsőbb népis-
kolák, tanítóképezdek s más hasonló tanintézetek és magánosok számára.« *Dezső Lajos.* — »Vegyes közlemények.«

Félben maradt teendők.

Az egyházpolitika nagy kérdései lekötötték az egész nemzet figyelmét s mi protestánsok, kivált pedig reformátusok — a nemzet véréből való vér — csaknem elfeledkeztünk a közérdek miatt a saját házi dolgainkról, vagy ha tárgyalgattuk is ezeket, rendszerint ezt is az egyházpolitikával kapcsolatban cselekedtük.

Nem szemrehányásképen mondjuk, mert ha a jóra való s kötelesség-tudó plébánus még harangoztatni is szokott a nagy borulat elé: akkor bizony vétkes mulasztás lett volna tőlünk meg nem fontolni egy sarkalatosnak ígérkező s egyházi életünkbe mélyebben benyúló országos reformnak elejét és végét s nem töprengeni utak és módok felett, a melyeken és a melyekkel a baj elől — ha ugyan van — még kellő időben kitérhetünk, vagy ahoz illendően elkészülhetünk.

Bármilyen sors érje a reform-minisztériumot s az egyházpolitikai javaslatokat, mi mindenkor emelkedett érzelmekkel gondolhatunk vissza arra, hogy akadtak közülünk sokan, a kiket vallásunk s egyházunk iránt való szeretetök s aggodalmaik oda szólítottak a küzdelem terére s a kik bízva és félve, gyűléseinken és a sajtóban, értekezleteinken és egyesületeink olvasó estélyein a védő és támadó fegyvereknek egész tárházát állították össze s felriasztották a nagy csendesség miatt immár szunyókáló prot. közvéleményt. — Tisztelet érte mindnyájoknak!

Most azonban, a mikor bizonyos kínos szünet állott be az egyházpolitikai kérdések fejlődésében, ideje lesz immár azokra is visszagondolnunk, a miket magunk kezdeményeztünk s a melyekkel zaj nélkül kívántuk építeni az anyaszentegyház ellenálló erejét.

Az általános nagy elfogódás közben is megtörtént már többször, hogy a prot. sajtó egyik-másik munkatársa, — hol rejtett gúnynyal, hol a nélkül — be-belopta felszólalásaiba (néha még logikai összefüggés nélkül is) a *biblia-revizio* nevét s kérdő jeleket rakott a közönség elé ama férfiak munkája felől, a kik — mint szépen szeretjük mondani — a szent feladatra vállalkoztak. Hát ez a *revizio* bizonyára a félben maradt teendők sorába tartozik s ott is előkelő helyet foglal el.

Hogy is volt csak?! Régi dolog, dr. *Ballagi Mór* — fájdalom, most már néhai — a legfelsőbb fórumon, a Magyar Tudományos Akadémia előtt s bizony immár 30 esztendeje, kemény csapásokat intézett a Vizsolyi-biblia avatag törzsére s közmeggyőződésévé tette, hogy azt mielőbb új, életképes csemetével kell felváltani. A „protestáns-egylet“ első-rendű feladatának vallotta új bibliával ajándékozni meg a magyar protestantizmust s e tekintetben épen dr. *Ballagi Móra* vetette szemeit. A munka megindult s folyt lelkesen és végződött a csalódás keserűségeivel. A Károlyi-hoz szokott izlés nem tudott a *Ballagi* újításai előtt meghajolni, s a fordító fiókjába zárta kéziratát. Régi dolog, mindenki tudja.

Aztán csend lett, hosszú némaság; de nem terméketlen, nem dologtalan. Már túl voltunk a Kámori-*Ballagi* heccen is s egyszer csak megjelenik a Károlyi-biblia ujszövetségi része javított alakban, Budapesten. Annak is van már vagy 16 esztendeje. Egy kis zajt vert fel a kritika, különösen *Menyhártnak* — bizony már ő is néhai! — az apostoli levelekre adott új köntöse miatt, aztán hallgattunk újra, de úgy, hogy ez a hallgatás megint csak megszülte az ujszövetségnek egy újabb javított formáját, a mely ma is forgalomban van, sőt ott mutatkozik már újabb egyházi

beszédirodalmunk alap-szövegeiben és idézeteiben is, csupán a biblia-terjesztő társaság jó tet-
szése folytán.

A vizsolyi-biblia 300-ados évfordulójához való előkészületek között felhangzott ismét, mint letörlesztendő adósság követelése az egész biblia revíziója s az angol bibliaterjesztő társaság há-
lára kötelező készséggel és ügyszeretettel aján-
lotta fel azt, a mit ő adhatott — a pénzt. Olyan boldog reménységgel ringatta magát a javított biblíára nézve, hogy abból legalább egy jelenté-
keny részletet befalaztathatunk már a Károli-szobor alapzatába. A mi második Kőrösi Csoma Sán-
dorunk azzal a lelkesedéssel, a melylyel nagy elődjének nyomait kereste, nem látott akadályt a szép terv kivitele előtt, legalább legyőzhetet-
lent nem. A revideáló bizottság elébb szűkebb, majd tágított minőségében meg is alakult; a munkát is kiosztották az arra hívatottak, vagy megosztottak azon a vállalkozók s a javító kéz is jeleket mutatott már a Károlyi-biblia 300-ados ünnepe előtt; de . . . a mivel a világ elé áll-
hatott volna, az nem bírt 1890-re megszületni. Mikor a revideáló bizottság Sárospatak régi collegiumának barnult falai között összegyüle-
kezett, hogy innen Göncre vándoroljon, még mindig a munka-felosztással s a javítási elvek formulázásával kellett bajlalkodnia. Mindenki hitte egyébaránt, hogy a nehézségek innen túl már nem fogják útját állani a revízió gyors folyá-
sának.

Az első fecskék fel is tünedeztek. A Mózes-féle I-ső könyv, — mint korrektura-példány — szétküldetett az érdeklődőknek, hogy megjegy-
zéseikkel még egyszer segítsék elő a munka haladását s végre — talán későbbben, mint a vezér-férfiak reménylették — az első könyv menyasszonyi koszorúban állott a közönség, vagy legalább a revideáló bizottság előtt. Meg vol-
tak-e elégedve vele keresztszülői s násznagyai; meglátszik-e szemeinek fényén, arca mosolyán az édes atyja lelke s illik-e rája s jól áll-e neki az újított ruha? ezt nem könnyű dolog eldön-
teni, de az bizonyos, hogy sok körültekintéssel készült, sőt szorongó töprengéssel, a legtiszte-
letreméltóbb aggságoskodással.

Aztán megjelent a Mózes-féle 2-ik könyv korrektura-példánya is; közrebocsátott a központi bizottság mutatóvány-darabokat a prófétai és köl-
tői művekből is, abban a boldog hitben, hogy a hívatottak toll-hegyre veszik azokat és hozzá-
méri Károlyi Gáspárhoz, a mai idők finomúl-
tabb nyelvéhez, az eredetihez úgy, mint a kü-
lönöző magyar fordításokhoz s elevenség támad a szent ügy oltára körül és tisztul a köd, osz-
lik az aggodalom, a mely — legalább úgy bi-
zadalmas levelekben — még mindig örömet

tapad a 300-ados nagy emlék-műnek még a tévedéseihöz is.

A központi bizottság s a revízió munkásai azonban csalódtak. Az Istennek lelke csak nem akart oda lebbeni a vizek fölé s az egész reví-
zionális ügyre valami alkonyi homály borult rá s ott fekszik rajta mind e mai napig.

Időközben a revízió ügyét súlyos megpró-
báltatások érték. Éppen a központi bizottság, a mely a mozgató erőt volt s van hivatva képví-
selni, elvesztette *Hunfalvi Jánost és dr. Ballagi Mór*t s különösen ez utóbbinak halálával a Mó-
zes-féle öt könyv sorsának különben is lassan mozgó kereke — úgy látszik — teljesen el-
akadt s ez történt — noha bizonyosan más s még ismeretlen okok miatt — a Zsoltárok köny-
vével is, a mely a Mózes-féle 5 könyvvel együtt lett volna ama zsenge, a melyet az angol biblia-
társaságnak, mint kiadónak — mintegy olajág gyanánt óhajtott a revizionális bizottság bemutatni.

Távol legyen tőlünk, hogy csak egy panasz-
szót, vagy a legcsekélyebb vádat is emelnénk bárki ellen is. Tudjuk, hogy a késelemben a megfontoltság s ebben a legkomolyabb ügysze-
retet rejlik; de valamit mégis kérdeznünk kell azoktól, a kiknek kezébe van — első sorban — ez az ügy letéve. Azt kérdezzük: *történt-e vala-
mi a bizottsági-tagok megfogyott számának helyre-
állítására végett s van-e kilátás arra, hogy esetleg a megapadt számmal is megmozdíthatjuk a megfe-
neklett hajót?!*

S ha már feltettük e kérdést, nem hallgat-
hatjuk el azt a véleményünket, a mi sokunk véleménye is, hogy valami hiba van nálunk a munkafelosztás körül. Egyes vezérő nagy-
jaink, a kiket roppant szellemi erejük föléje emelt a nagy sokaságnak, túl vannak halmozva annyi és oly sokféle tennivalókkal, a mennyit és a mennyiféle egy emberi természetnek elbírní és bevenni a lehetetlenségek körébe tartozik. Egészen lefoglaljuk őket az egyházi közügynek, holott ők a tudomány egyetemesebb érdekeinek is felkent szolgái s oly helyzeteket teremtünk a mi tiszteletünk és ragaszkodásunk által úgy nekik, mint a reájok erőszakolt ügy számára, a melyeken képtelenség uralkodniok, még ha tel-
jes önfeláldozással vetik is magukat az eke-
szarvára. Halljuk őket olykor zúgolódni is a bizalom terhe alatt való roskadozásukban, de azért csak tetézzük a megterhelt szekeret, nem törődve azzal, hogy így magunk leszünk okaivá sok fontos dolgunk lassú előrehaladásának.

Nem szeretnők, ha félreértetnénk. A közügyért lelkesedünk s épen ezért *bölcsőbb munkafelosztást kérünk és ajánlunk!*

Emlékszünk egy módozatra, a melyet valaki valamikor tiszta jó szándékkal a biblia-revizio

gyorsítása végett indítványozott; t. i., hogy a revizor a maga elkészített művével üljön oda a super-revizor, vagy revizorok mellé s így közösen, csendes, tudós vita s illetőleg kölcsönös felvilágosítás mellett, (a mi mindkét részről teljes előkészületet feltételez), állapítsák meg egy-egy bibliai könyv javított szövegét. Ezt most is életre valónak találjuk s egészen hozzáillőnek a feladat méltóságához.

Az újított bibliától, ha nem várhatjuk is az elmék megújódását s az érzelmek megszentelődését; de annyit legalább várhatunk, hogy a míveltebb elemet is inkább rábírhadjuk annak elolvasására, a theol. oktatás körében pedig igen nagy haszonnal lehetne azt meghasználnunk és sok időt s erőt lehetne vele megtakarékoskodnunk. Azért hát csak lássunk hozzá — ha lehet — a megfeneklett hajó megmozdításához, hogy elhallgattassuk a kívül állóknak most még csak lassú mormogását s a magunk lelkének csendes zajongását is.

A prot. sajtó eleitől kezdve nem bírt, vagy nem akart méltóan érdeklődni a revízió sorsa iránt s bizony sok kisebb kérdésért sokkal több tintát engedett elfolyni, mint a Vizsolyi-biblia revíziójának könnyítéseért és gyorsításaért. Az idő teljességének hiányát mutatja-e ez, vagy szintén a hivatottak túlterheltségét?! . . .

* * *

A másik félben-maradt tenni valónk az *énekes-könyv reformja*.

Fáy András, Erdélyi János, Ivánka Sámuel és annyi sok élő s ifjabb jelesünk is sürgette már e reformot, de ezzel sem birunk dűlőre jutni. Van rá egyetemes bizottságunk, a mely az elveket is körvonalozta; volt felette már sok irodalmi vita is több-kevesebb szenvedélyességgel s kisebb-nagyobb fokú újítási hajlandósággal; a dallam és szöveg fogatkozásai egyaránt megtalálták kutatóikat, az irány-eszmék is sűrűn hangzottak egy időben; de valódi eredmény még sincs. Próbáltuk a kerületek külön-külön becsületbeli ügyévé tenni a reformhoz való hozzájárulást, így se volt jó; próbáltuk a szabad verseny útját, ez se vezetett célhoz. A próba-énekek már füzetekre nőttek, de a kritika nem hajlandó az új zsoltárosok kedvéért, sem a Dávid lantjáról sem a Béza Tódor és Marót Kelemenéről letépni a megavúlt húrokat — és újabb dalnokok után sóvárog.

Azaz, hogy már nem is igen sóvárog, mert mintha beleseett volna a lemondás hangulatába — levette ezt a reformot a napi rendről.

Tudja Isten — olyan konzervatív szellem lengedez közöttünk egy idő óta. Mintha magunk is megijedtünk volna már a magunk reformálá-

sától, kezdünk tetszeni magunknak a régi köntösben s szívesen barátkozunk a multak felidézett árnyaival, mintha e szövetségből akarnánk erőt kölcsönözni a jövődő bizonytalanságaihoz.

Pedig hát — protestánsok, sőt reformátusok lévén — nem állhatunk meg végképen a multak alkotásainál, hogy tétlenül merüljünk el azok csodálásába. Ha óvatosan is, ha nagy lassúsággal is, de a változás alá eshetőket nem nézhetjük el a maguk változatlanságában s így az énekes-könyv reformjáról sem mondhatunk le — hosszú időre.

Egy idő óta az egyházi sajtóban ez a kérdés is mellékessé vált, sőt elfeledtté. Poetáink nem buzdulnak új kísérletekre, mintha magokat már kiüresítették volna; újak nem törekednek a Parnassusra s az ügy marad ott, a hol megállott, még az elméletek emberei is elnémultak, — a szent berekben beköszöntött az ősz.

Tudjuk, hogy nem azokon múlik e dolog, a kik vezéreiül szegődtek, vagy legalább aligha múlik azokon, hanem — az *általános hangúlaton*, a melynek „nincs magasra hívó gerjedelme.“ Pedig a „Régi énekek“-nek Káldy-féle felelevenítése; a régi, istenes költészetnek fel-feltünedező termékei adhatnának némi ihletet s talán útmutatókká is válhatnának a bizonytalankodók számára.

Az elméletben van talán a hiba? Nos hát javítsuk az elméletet, csak ne hagyjuk abba egészen ezt a szent ügyet. Ha morzsalékokkal is, ha töredékes kísérletekkel is, de csak haladjunk előre, mert csak ez illik mihozzánk! A bizottság üljön össze, ha más mód nem segít elébbre s az adjon ösztönt a munkára, az elevenitse meg az aszott csontokat az élet lelkével. A lelkész-értekezletek is foglalkozhatnak e tárggyal s ott, a hol erre mód van, pályadíjak kitűzésével is lehetne lendíteni a csüggedt vitorlákon.

* * *

Hát a *parokhialis könyvtárak*? Milyen elismerés fogadta a „Sárospataki Lapok“-nak e tárgyban történt felszólalását 1888-ban!.. Előtte voltunk még akkor a „Magy. Prot. Irod. Társaság“ teljes megalakulásának, de már túl voltunk a felállítandó társaság érdekében támadt vitákon s a „protestáns“ szó értékének hazai meghatározásán. Tele voltunk még reménységgel, noha már az aggodalmak borúi is jelentkeztek a láthatáron. Tagokra volt szükség, a kik a társaság kiadványait biztosítsák; tagokra, a kikben a társaság irodalmi munkássága visszhangot verjen fel s termékenységet támaszson a prot. egyházi élet és tudományosság javára. Akkor úgy látszott, hogy a „Sárospataki Lapok“ eltalálta a célhoz segítő módot, lehetőnek bizo-

nyítván a négy osztályba sorozott gyülekezetek arányos — s általában csekély megterheltségével — az u. n. parokhiális könyvtárak felállítását. A gondolat testbe öltöztetésének elősegítésére az erdélyi kerület nagy buzgóságú püspöke vállalkozott s az ő tekintélye mellett egyhangú elfogadtatásra talált a parokhiális-könyvtárak eszméje. Ez történt — mondjuk — 1888-ban.

Hát mi történt e tárgyban azóta? Semmi. A határozat bejutott az irodalmi társaság jegyzőkönyvébe és ott maradt. Pedig kár neki ott maradni!

Az egyházpolitikai viták folyamán sokszor volt már szó a prot. lelkészek jövődjéről s mindenki úgy festette azt, hogy azt az eddig-nél nagyobb tudomány, mélyebb szellem s lángolóbb lelkesedés fogja jellemezni, ha ugyan a lelkész-képzés helyes irányban fejlődik s a leendő lelkészek meg fogják érteni hivatásukat és a kor intelmeit. De hát mi éltesse azt az iskolákban meggyújtott mécset? A napi lapok, vagy a heti s közelebbiről az egyházi sajtó?! Elég-e ez a nagy célhoz? Nem elég, bizony nem elég! Jó könyvek kellene, ihlet-szülte könyvek, tudós művek, a melyek ne csak az unalmat üzzék el, hanem a lelket is gazdagítsák, a templomot is megízésítsék s a lelkész társadalmi helyzetét még tiszteletesebbé varázsolják. Erre volnának jók a parokhiális könyvtárak, a mellett, hogy az irod. társaságot is megmentenék az önfentartás aggodalmaitól.

Követeléseink vannak ma a lelkészértekezletekkel szemben. Szeretnők, ha azokban ne csak a gyakorlati élet kíváncsi nyernének hivatott taglálókra, hanem a vallás és egyház más természetű kérdései is megtalálnák vitatóikat; — de hát hol vannak a segédeszközök erre? Bizony a legritkább parokhia sem elég gazdag az efféle kincsekben, a legtöbb pedig csak áhítozik az ilyen földi jó után.

A parokhiális könyvtárak fényesebb jövőt biztosítanának a Prot. Irod. Társaságnak is s a tudomány művelőinek is alkalmakkal kínálkoznának az erő kifejtésére s az egyházi irodalom felvirágoztatására.

Mennyi nagy dolgot lehetne egyszerre kezdeni társas erővel, a mit most egyesek próbálnak vagy próbálni se mernek! Mindjárt lenne nekünk jegyzetes magyar bibliánk is, új concordantiánk is s a theologiai oktatáshoz egész sereg kitűnő könyvünk stb. — csak közösen akarnók s csak ne forgácsolnók szét az erőt s csak bölcsobbé lennénk a munkafelosztásban!

Gondolkozzunk, tervezzünk és cselekedjünk, mert az idő int, sőt parancsol!

R. Gy.

ISKOLAI ÜGY.

Az idegen nyelvek.

Régen nem botrányoztam úgy meg hírlapi cikken, mint a mely a „Sárospataki Lapok“ 22-ik számában, „Az ifjúság és a nyelvek“ cím alatt megjelent. Nem azért botrányoztam pedig meg, mintha ama bizonyos cikknek jószándékát felismerni ne tudnám, vagy intencióját egészen elítélendőnek tartanám, hanem megbotrányoztam azon a felfogáson, a mely az ember értékét és derékiségét, kvalifikációját a nyelvek tudása után ítéli meg; s egyúttal mélyen elszomorodtam a nemzeti öntudatnak azon a hallatlan meggyöngyülésén s a nemzeti individualitást őrző s fentartó örök törvénynek azon megdöbbentő ignorálásán, mely a kérdéses elmeszítésnek minden sorából hangosan kiált felénk. Valóban ezt a cikket csak egy zagyvalék nyelvet beszélő, semmi nemzeti jelleggel nem dicsekedhető s osztrák katonasággal és szellemmel telített levegőjű városban élő ember írhatta.

Szó nélkül hagyni az ott elmondottakat már azért sem lehet, mert éppen a kálvinista intelligens fiatal emberek s mi kálvinista lelkipásztorok vagyunk legerősebben érintve általa. Azért nagyon lekötelezne a nt. szerkesztő úr, ha ezen igen rövid észrevételeknek sokképen elfoglalt lapjában helyt adni szíveskednék.*

A cikk vezéreszméje ellen, hogy nyelveket tudni jó, senkinek szava nem lehet. Hogy bizonyos esetekben egyesekre nézve hasznos is lehet úgy a gyakorlati életben, mint az irodalmi munkálkodás terén, azt is megengedem. De félelemmel, aggodalommal, a veszedelem bizonyos tudatával nézem azt a törekvést s nem tudom eléggé kárhozthatni azt az öngyilkossággal határos vak-ságot, mely egy egész nemzet intelligens ifjúságát bele akarja kényszeríteni az idegen nyelvek jármába, különösen, a tőlünk lélekben idegen, multjában intő például szolgáló s geográfiai helyzetünknel fogva jövőnkre végzetessé válható német nyelv és irodaloméba, a melylyel szemben a tartózkodást valósággal az önfentartási ösztön parancsolja.

Azt mondja cikkező úr, hogy felesleges volna hosszabbban fejtegetnie, mily rendkívüli haszon háramolnék a német nyelv általános tudásából a magyar tanuló ifjúságra. És hogy ettől az ifjúság jó magyarságát egyáltalán nem lehetne féltetni. Ne tessék hinni. Lehet azt, nem csak az ifjúságét, hanem a meglett embereket is. Ime a cikkező úr gondolkozását is megvesztegette — a nélkül, hogy maga is tudná — az a körülmény, hogy oly környezetben él, a hol a német nyelv tudása általánosan el van terjedve; s az ilyen gondolkozás mellett, — ha az egész társadalmon erőt venne, — már csak egy lépés választ el valamely nemzetet a teljes beolvadástól. A mi szegény országunknak most is az a nyavalyája, hogy járványnya lett, még leánygyermekünk között is az idegen nyelvek taníttatása, mely pedig legbiztosabb út — ismétlem: a mi geográfiai és politikai helyzetünknel fogva — az elnemzetietlenedésre. A szabadelvűség haladása előtt kínai kőfalat álló magyar mágnás hadat is épen az idegen nyelvek kultiválása nem engedi összeformni e nemzettel lélekben és érzelemben, sőt nem engedi nekik azt sem, hogy ennek a nemzetnek vágyait és törekvéseit megértsék. Ne igyekezzünk idevinni a nemzetnek azt a hatalmas elemét is, mely a magyar nyelv tisztaságának mentsvárát egyedül őrizte, a nemzeti érzés szent tűzét keblében egyedül hordozta idáig, — a magyar középosztályt s különösen azt a gúnynyal (?) illetett kálvinista

* Az »audiatur et altera pars« elvét mindig vallottuk s vallani fogjuk. Szerk.

magyar ifjúságot és a prédikátorok seregét. Nézze meg csak tisztelt uram a mai magyar irodalmat, a melyen — elenyésző csekély kivétellel — nincs semmi magyar zamat, semmi magyaros észjárás, semmi nemzeti sajátosság; mely idegenszerűségében olyan hatást tesz az olvasóra, mintha más nemzetek írói hozták volna világra s a mieink csak lefordították volna; vagy nézze meg csak a magyar prot. egyházi írók munkálkodását s vegye is észre, a mit mi papok már régen észrevettünk, hogy az idegen nyelvek tudása ezeknek munkáit is mennyire megmetyelvezte már; hogy a jó része csak magyar szavakkal ír immár, de idegen szellemben, hogy „német, francia, vagy angol források“ nélkül már prédikációt, vagy egy népszerű bibliamagyarázatot sem illik többé írni; s mindjárt tisztában lehet azzal a „rendkívüli haszonnal“, melyet reánk az idegen s különösen a német nyelv tudása árasztott.

Vagy figyelje meg a mai társalgási nyelvet s borzadjon el, hogy milyen fehérholló napjainkban az ép magyar beszéd; mennyire meg van vesztegetve már a legtöbbszörösebb intelligens magyar ember nyelvérzéke is (fájdalommal konstátálom, hogy már a legalsó népe is), hogy még annak is tele van a beszéde germanizmusokkal, a ki maga tán egy szót sem tud németül.

Ugyan mondja meg, szabad ez? jól van ez? örvedes jelenség ez?

No hát megmondja Castelár, a kinek gyönyörű fejtegetése, melylyel e napokban hírneves írótlarsát Echegarayt akadémiai tagságába beigtatta, épen kapóra jött, hogy a magokról megfélekedett magyarokat öntudatra ébresztsze.

„Nem ismerem — úgymond — a gyengeség nagyobb jelét és az elkerülhetetlen hanyatlás biztosabb tünetét, mint a hazai nyelvnek, a *szellem isteni igéjének*, a gondolat tűznyelvének, a nemzeti lélek nemzedékről nemzedékre való közvetítőjének elhanyagolását.“ S finom és maró gúnnyal kel ki (hiszen Ön is olvashatta a napi lapokban) a modern nevelés ellen, mely a mindkét nembeli gyermekeket és tanuló ifjúságot idegen nyelvekkel halmozza el, hogy végül egyetlen nyelvet se beszéljenek becsületesen s annyi szóval tömi meg agyvelejüket, hogy egyetlen idea számára sem marad hely.

És ezt — hangsúlyozom — Castelár mondja, a világhírű spanyol, korunknak egyik dicsősége, nemzetének egyik próféta; a legmélyebb gondolkozók, a legnagyobb államférfiak, a legfényesebb lángelmék s a leglángolóbb hazafiak egyike. Pedig neki három felől tenger a szomszédja s csak egy oldalról a francia, az is testvér vele fajra is, nyelvre is: mégis félti nyelve tisztaságát és hosszú életét a többi idegentől.

S ha a nagy nemzetek nagy emberei is félnek, félhetünk ezerszer jobban mi, mert a kis nemzetek fenmaradása még jobban oda van láncolva a nyelv tisztaságához, géniuszának szepültelenségéhez. S mi bizony — ismerjük el, — még mindig kicsiny, igen kicsiny nemzet vagyunk.

Ó tisztelt Uram, drágább dolog ez, szentebb oltár ez, semhogy egyszerű *hasznossági* vagy *hiúsági* szempontból támadást volna szabad intézni ellene; csak azért, hogy könnyebben boldoguljunk, vagy hogy ki ne nevetessünk. Ne szégyeneljük igaz magyarságunkat. A német nyelv-tudás s a többi nyelv is nem ismertető jele, se mértéke az intelligenciának, a derékségnek, az egyéni értéknek, csak egyik igen közönséges *eszköze* (de nem egyedüli, nem is mulhatlanul szükséges eszköze), az ismeretszerzésnek és ennél semmivel se több. A nyelv ismeret magában senkit sem különb, sem bölcsőbb emberré

nem tesz, mert ha azzá tenne, akkor a fizető pincérek volnának Európa legintelligensebb emberei.

Ön mégis kicégérez egy papot, a ki „nagy tudományú“ ember volt Ön szerint is, annak ellenére, hogy „a szent magyar nyelven kívül“ más nyelven nem beszélt; s a ki a mi tudomásunk szerint is bölcs volt s helyét, tisztét becsülettel betöltötte azért, hogy egy közében való használatra, a német nyelvvel ismeretséget nem kötött. A magyarok ezért — azon a közében — szégyenkeztek miatta. S Ön ezt a szégyenkezést helyeselni látszik. Nos én, ha ott vagyok, nem azt szégyenlettem volna, hogy az a tudós pap a tábornok úrnak németül felelni nem tudott, hanem azt, hogy azok a gyászmagyarok szégyelték magukat miatta. Hát megbecsületlenítő dolog ez? Hát bűn ez? Hát olyan orcapirító tudatlanság ez?

Sehol a világon meg nem ütköznének azon, — Magyarország kivéve, — hogy egy idegennel a benszüllött az idegen nyelven nem tud társalogni; és viszont mindenütt megütköznének azon, — megint csak a mi szép hazánkat véve ki, — hogy az idegen, a ki még hozzá évek óta itt lakik, itt keresi kenyerét, meri magának vindikálni azt a kiváltságot, hogy az őslakó sajátítsa el az ő kedvéért az idegen idiomát, ha vele társalogni akar. Az, hogy az az idegen katona, nem menti fel őt az alól az illendőség alól, hogy ő tanulja meg ama nemzet nyelvét, melynek szolgálatában áll s melynek kenyerén él.

Uraságod ki meri mondani, hogy a német nyelv tökéletes tudására „minden művelt embernek mulhatatlanul szüksége van,“ tehát, hogy *Magyarországon a német nyelv nélkülözhetetlen*. Én pedig azt mondom, hogy se papnak, se tanítónak, se bírónak, se ügyvédnek, se földbirtokosnak nincs szüksége a németnyelv ismeretére; nincs még a kereskedőnek se, mert a világ minden gyára és minden nagykereskedője elintézi ma már nemcsak a magyar nyelven, de hozzá bármi nyelven intézett megrendeléseket is, azon egyszerű törvény alapján, hogy az eladó érdeke a vevőnek kezére járni és nem megfordítva. A mi pedig az irodalmi téren való búvárkodást és ismeretszerzést illeti, hála Isten, a magyar irodalom ma már olyan gazdag, hogy egy egész életen át búvárkodhatik benne akárki a nélkül, hogy kifogyna a tanulni és olvasni valóból.*

Elismerem, egyre felettebb jó a nyelvek tudása: *irodalmi téren könnyűszerrel boldogulni*. Egész tucetet tudnék úgy hirtelenében csak az egyházi irodalom munkásai között is felsorolni, a kik a világ előtt szerepet játszanak, a fórumon tekintélyek, az irodalomban notabilitások, holott nem termeltek életökben egyetlen eredeti, önálló gondolatot, csak ügyesen használt vették az idegen nyelvek ismereténél.

A világ legnagyobb tudósai: németek, franciák s angolok, azt hiszem, kevés kivétellel nem beszéltek egyéb nyelvet, hazájok nyelven kívül, (legfeljebb ha a klasszikusokat) s ezért merem állítani, hogy még a tudóssághoz sem okvetlenül szükséges a nyelvek ismerete, hanem szükséges igenis a lélek mélysége az elme magassága s a gondolkodás önállósága, eredetisége. Ez az önállóság és eredetiség az, melynek az újabb magyar irodalomból való kihalása felett tele van a napi sajtó szája panasszal, azé a napi sajtóé, mely szintén németül gondolkodik és a „jön“ és „megy“ jelentése között nem tud különbséget tenni, mert hát azon a „magyaroknak nélkülözhetetlen“ nyelven mindakettő = kommen. (?)

Nélkülözhetetlen. Hát szabad illet kimondani? Hát van a földkerekségén olyan nemzet, melyre nézve nem

* De hát a művelt népek irodalmának újabb haladását, tudásaik újabb vívmányait ne ismerjük-e, vagy hogyan jussunk azokhoz? Szerk.

a saját nyelvének, hanem egy idegennek a tudása nélkülözhetetlen? Ha van, az nem nemzet többé, még csak nem is nép, hanem csak egy külön idiomát használó tömeg, melynek napjai meg vannak számlálva.

De nem beszélek tovább. Igazán nem érdemes. Különben is tele van a szívem keserűséggel, hogy született magyar embereknek még az ilyen nap-tiszta igazságokat is bizonyítani kell.

Annyit még csak, hogy ha már minden áron idegen nyelvekre buzdítjuk ifjainkat, hát jól van: tanuljanak franciául, angolul, olaszul, vagy akár hogy, csak németül minél kevesebbet, mert az nekünk méreg, nemzeti veszedelem.

Ez megmásíthatatlan meggyőződés.

Czinke István.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.

(Folytatás).

A tudományos pályán három fokozatot különböztet meg: hallgatást, tanítást és írást. Az első fokozat, míg t. i. másoktól tanulunk, legnehezebb. Saját tapasztalásából tudja, mily nehéz volt neki egy óráig figyelmesen hallgatni s gondolatait az előadó tanár szavai szerint szabályozni. Véleménye szerint sokan azért hagyják abba tanulmányaikat, mert iskolai pályájok alatt sokat kiállottak és féltek, hogy a másik két fokozat még nehezebb; pedig ellenkezőleg a másik két fokozat már könnyebb, mert itt szellemünk működésben van s az önmunkásság elüzi az unalmat. Mihelyt valamely ismeret birtokába jutottunk, keressünk alkalmat arra, hogy másokat tanítsunk, a hány órán csak tehetjük, eleinte magánosan, majd nyilvánosan, mert a tanítás világosítja, szilárdítja, biztosítja ismereteinket, a mit a pusztá olvasással el nem érhetünk. Ő maga naponként 12 óráig is tanított (24—25. 56. l.) Azért ajánlja, hogy ha másképen nem lehet, pénzért is szerezzünk tanítványokat (58. l.) Ha megtörténik, hogy nem vagyunk a tanításra hangolva, frissítsük fel elménket sétával, játékkal, társas-ebéddel, borral. Némelyek, mondja ő, mielőtt tanszékre lépnének, egy kancsó bort is megisznak egy huzomban. A lehangoltság ellen használ az is, ha jól kialusszunk magunkat. Ha nem tudunk aludni, fárasztó munkát végezzünk vagy mákot együnk (63. l.). Ha pedig igen álmosak vagyunk és nem tudunk idejében felkelni, azt ajánlja, hogy követ vagy fát tegyünk aláink keresztbe, ha nincs serkentő óránk. (107. l.) A harmadik fokot, az írást még fontosabbnak tartja, mert míg tanításunkat csak kevesen hallgatják, azt a mit megírtunk, századok szemlélik, abból örök dicsőség háramlik reánk (63. l.); ezért a tanuló gyermeket már korán kell szoktatni az írásra még ütlellyel is rászorítani s e mellett figyelmeztetni a nagy előnyökre, melyek azzal járnak (93—94.). Ha nincs kedvünk írni, büntessük meg magunkat azzal, hogy azon nap nem vacsorálunk addig, míg a mit kiszabtunk, el nem végezzük vagy más élvezetet tagadjunk meg magunktól (78). Az irodalmi munkásságot, a jövő dicsőségét tartván szemünk előtt, mindég íróeszköz (még akkor viasz vagy kőtábla vagy bőr) legyen nálunk, a mire a jó gondolatokat, a szép kifejezéseket, éjjel vagy nappal, a mikor eszünkbe ötlenek, feljegyezzük. Bizonyítékul felhozza, hogy ő ezt a művét nagyobb részint éjjel, setétben írta, midőn a hugy-kő okozta fájdalmak miatt nem tudott aludni (98—99. l.). A ki jó író akar lenni, tanulja meg csodálni a jól írtakat, tudjon örülni, hacsak

két szót is illesztett össze csinnal s ezeket nagyobb gonddal őrizze, mint az aranyat, gyöngyöt vagy egyéb kincseket. O ha könyvet ír jobban örül egy-egy jó mondat szerkezetnek, egy-egy ékesszólamnak, mintha aranyat talált volna (109—110.). Hogy az írói pályát, melyen örök hirt lehet szerezni, megkedveltesse olvasóival, elmondja saját gyakorlatát is, melyet műveinek nyomtatása alkalmával követett. Ő soha sem adott kész művet a nyomdász kezébe, csak azt jelentette előtte, hogy könyvet akar kiadni. Ekkor az egész tervét elkészítette, a fejezeteket feljegyezte az oda tartozó gondolatokkal együtt. Azután jött az egyes részek kidolgozása napról-napra, a mint a nyomdai szükség hozta magával. Így akarva vagy nem, az erkölcsi kényszer nyomása alatt, dolgoznia kellett. Így nyomtatott ő 30 éves koráig 19 művet s e számot egész az ezerig készült felvinni, hacsak a középletkorig élteti is az isten. Szerinte Horatiusz »a nonnem prematur in annum« elvét, nem az időre, hanem a műgondra (diligentia) vonatkoztatja. Ezt a könyvnyomtatási módot azonban szerinte is csak az használhatja, a kinek alapos előtanulmányai vannak (81—84). Mindahárom (tanulás, tanítás, írói munkásság) szempontból egyiránt hasznosnak tartja az utazást, mert a helyváltoztatással újabb meg újabb ingert kap a lélek, oly gondolatokkal és érzelmekkel termékenyül meg, melyek különben elvesztek volna ránk nézve. Ezért ajánlja, hogy egy városban csak fél évig vagy legfeljebb egy évig tartózkodjunk.

Még egészségügyi utasításait kell megemlítenem. A test egészségére kiváló gondot kíván fordítani, mert a nélkül szellemi munkát nem végezhetünk. Inkább álljunk, mint ülünk, inkább szaladjunk, mint lassan járunk (10. l.). Testgyakorlat végett ajánlja, hogy ércgolyót forgassunk kezünkben, de minthogy ez a gyakorlat egy kis időt elrabol tőlünk, más módot talált ki, nevezetesen: oly súlyú ölmot, melyet kezével alig bírt felemelni, vékony lemezekre vagdalt és azokat ruhája bélésébe varrta. Az így bélelt ruhát jókor reggel magára vette és hordta 8—10 napig, a súlyt nagyobbította vagy kisebbitette. »A Milo példáját követtem, mondja ő, a ki a borjut minden nap felemelte s azután bika korában is elbírta« (111—112. l.). A pihenést, a szórakozást is úgy kívánja rendeztetni, hogy a tudományos életnek szolgáljon. Valamint a katona a béke idején is gyakorolja magát a vívásban, céllovászatban stb: úgy kell a tudományos pályán haladó embernek is a győzelemre készülni. Így séta közben is, barátságosan tudományos vitatkozást kell folytatni. A pihenést, ha elfáradtunk is, a menyire tudjuk, kerüljük; a sírban úgy is hosszú pihenés vár reánk (114—115. l.).

Fortiusnak eme műve, mint fentebb érintettem arra volt szánva, hogy tanulóinkkal a tudományokkal való komoly foglalkozást megkedveltesse s őket hivatásuk nemes voltára figyelmeztesse. Azonban az eredmény, mint magától Comeniustól tudjuk, nem felelt meg a várakozásnak.⁸⁰ Valószínű, hogy a rideg felfogással írt művet nem olvasták vagy a kik olvasták is, nem értették meg. Valóban Fortius a tudományos pályát oly nehéznek, küzdelmesnek és kietlennek rajzolta, hogy egyáltalában nem csudálkozhatunk azon, ha a mi tanuló ifjúságunk nem vágyakozott a tudós ember ama sovány dicsőségére, melyet oly sívár lemondás árán, annyi önkínzó gyötrelmek közt, az élet ártatlan örömeinek megvetésével lehet megszerezni. Comenius ama számításán, hogy Fortiusnak általa eszközölt kiadása épenoly kapós lesz nálunk, mint az Erpenius-félének néhány évvel az előtt Belgiumban: bántva érezte magát a hideg fogad-

⁸⁰ L. Fortius redivivus. Paedag. Bibliothek. XI. B. 213. l.

tatás által és bosszankodásának a következőkben ad kifejezést: »Szánni való nyomorult az, a ki nem ismeri azt, a mi neki hasznára van, a ki nem tudja az utat oda, a hová eljutni óhajtva igyekszik, a kinek belátása van ugyan, de a segédeszközökről nem vesz tudomást: mindezeknél szánivalóbb nyomorult az, a ki belátni nem akarja azt, a mi neki hasznára van, a ki az utmutatót megveti, sőt gyűlöli, a ki visszautasítja azt, a ki őt az ő gyarlóságaira figyelmezteti.³¹ Mindamellett emberszerető szíve megesett a nyomorultakon s egy perig sem szűnt meg érdeklődni buzgólkodni, lázas tevékenységet fejtve ki a megkezdett reformok akadályainak elhárításában. Így jelent meg még 1652-ben »Fortius redivivus seu de pellenda scholis ignavia« c. munkája,³² melyet az iskoláknak, különösen pedig a sárospataki iskola gondnokainak ajánlott s példányait szintén ingyen osztotta ki mindazoknak, a kik azt olvasni óhajtották. Iránya ugyanaz ennek is, mint a másoknak, csakhogy önálló dolgozat levén saját felfogását érvényesíti benne és a helybeli jól ismert viszonyokra való tekintetből határozott célt tűz maga elé, hogy közvetlenebb hatást érhesse el. A hanyagság ellen kél ki benne, melyet minden bajok főforrásának, ama sorvasztó betegségnak tart, melyből, ha ki nem gyógyul ez iskola, hiábavaló minden tevé, fáradozás, kárba vesznek a nagy áldozatok, haszontalanok a legjobb törvények is. Hogy a hanyagság veszélyeit egész ijesztő mivoltában feltüntesse, szembe állítja egy valódi iskolának mint a szorgalmas munkásság tanyájának a képét azon iskoláéval, melyben a hanyagság szelleme uralkodik. Amott gondos és erélyes felügyelet alatt, tudós, kegyes, ügybuzgó és lelkiismeretes tanárok vezetése mellett, jóra hajló, tanulni szerető ifjúság, folytonos előhaladás, egészséges közszellem, munkás élet van; itt ellenben a felügyelet lanyhasága, vagy épen teljes elhanyagoltsága miatt, a hűtlen, lelketlen, a dologhoz nem értő s érteni nem is akaró sáfárok szakmányszerű gazdálkodása mellett, maga a tanulósság is rennye tepsedésbe süllyed s iskolai céljairól megfejtkezve, evéssel-ivással és alvással tölti el a drága időt vagyha mégis valamit csinál: kocka- és kártyajátékban, verekezésben és éjeli tivornyázásban keres és talál magának a dicsó élethez« illetlen foglalkozást. Miután az egymástól anynyira elütő két képet az életből vett számos hasonlatokkal megvilágítja: arra a meggyőződésre jut, hogy a hanyagságra, mely, mint egy ragadozó állat, mint egy szörnyeteg szedi áldozatát, minden hatalmunkban levő eszközrel ki kell űzni az iskolából. »Ha nálunk,« mondja ő, »farkas pusztítja a nyáját, nemesek, polgárok, parasztok összeállnak és barmaiknak segítségére mennek; ha az ellenség hazánk belsejébe tör, mindenki fegyvert ragad: vajjon nem tartunk-e össze itt, hol az állam földjét, az egyház szőlős kertjét, Krisztus bárányait, az ifjúságot sokkal nagyobb veszély fenyegeti, mint az, melyet egy dühös vadállat vagy egy kegyetlen ellenség okozhat?³³

³¹ L. Fortius redivivus. Paedagog. Bibliothek. XI. B. 213—4 l.

³² Példányai közül ma már egy sem ismeretes. Ujra le van nyomva az »Opera omnia« III. kötetében és németül a Paedagog. Bibliothek. XI. kötetében.

³³ L. Fortius redivivus. Paedagog. Bibliothek 226. l.

Szinyei Gerzson.

(Folyt. köv.)

MULTUNK.

Másolat a sárospataki régi S. R. jegyü birói napló 536-ik lapján levő, a szabad harangozás megengedése felől tett eredeti feljegyzésről.

Méltóságos Rákóczi Ferencz Kglmes Urunk akaratyából engetetődött meg Szegény Városunkban az Harangokkal való szabados Harangozás, mind az Isteni Szolgálatnak egyben való egybe gyűjtésére az Istennek sz: Gyülekezeti, mind pediglen a kit In szegény Városunkban közölünk ki szóllit ez árnyék Világbul, annak Tisztességesebben való el takarítására, látván Kglmes Urunk, attul a sz: munkátul s annak gyakorlásátul, régtül fogván attul megfosztattatásunkat, kiért In Kglmes Urunkat ő Ngát boldogicsa továbbra is töb sz: munkáknak végben vitelére szivünk sz. kívánnnyuk, engetetődött pediglen meg die 22 9bris A. 1704. akkori városunk Birájának Praesentiájában Nemzetes Vágási Szabó Pál uram idejében, ekkor lévén több B. Tanácsbéli Személyek, Szűcs György, Tatár István, Pápai Ferencz, Dobozi János, Borbély István, Borbély András, Lovas Gergely, Dókus Mihály, Garai István, Bogdány Mihály. Per me Jurat. Loci Not. Joh. Erdélyi m. p.

Közli: Ujlaki István.

Somossy János zempléni esperes körlevele 1848-ból.

Tisztelendő lelki-pásztor Urak
's nemes Egyházak tanácsai!

Köz hírré teszem e' folyó év majus 3-ik 's több napjain Miskolczon tartatott egyház-kerületi köz gyűlésnek egyház-megyéinket is illető határozatait, jelesen:

1. E' folyó évben segedelmezés végett ki fognak hirdettetni: a., Az ügyvivői pénztár, a' rendelt időben. b., A' régi szükösi pénztár vagy deficientia. c., Az új pap özvegy 's árva tár. d., Váczi Siket némák. e., Örültek. f., Vakon szülöttek intézetei. g., A' Sáros pataki fő iskola két vasárnapon. h., Marosvásárhelyi és Székelyudvarhelyi fő iskolák egy vasárnap. i., Szigeti iskola. k., Losonci iskola. l., Cseh és Morva tanulók. m., A' tapolcsányi, iskola- építés miatt eladósodott egyház a' f. borsodi megyében. n., A' bódva-lenkei Templomát, és pap-lakát építő Egyház Tornában. o., Szederkényi, Templomát fedeleztető Egyház alsó Borsodban. p., Horkai, eladósodott egyház, Gömörben; q., Csobádi, egyházi épületeit újító egyház Abaujban. r., Szalanczi szegény Egyház ugyan ott. s., Bezői, építkező Egyház ung-felső Zemplénben. t., Berzéki szegény Egyház alsó Zemplénben.

2. Köz-oktatási és kultus-minister B. Eötvös Jó'sef úr Egyház-kerületünkhöz intézett fölhívásának következtében, Egyház-kerületi közönségünk, a' részéről Pestre küldendő megbizottjának megválasztása iránt Miskolczon tartatott tavaszi egyház-kerületi közgyűlésünkön rendelkezvén, melly rendeletet, az 'l. alatt ide rekeszték.* Ezen határozat nyomán fölhivok minden egyes Egyházakat, hogy ön keblökből, az egyetemes község befolyásával két-két képviselőt válasszanak ki, (képviselő lehet a' lelki pásztor is, ha elválasztatik); kik e' folyó év junius 14-kének reggeli óráin, Egyház-megyei közgyűlésünk helyén, S. patakon megbízó levéllel el-

* Lásd »Sárosp. Lapok« 1893. 3. sz. számában! Szerk.

látva — megjelenvén, bizalmok intése után írásba foglalt, titkosan adandó, szabad szavazataikkal, az Egyházi részről két, a világi részről ugyan csak két, Pestre követekül küldendő egyéneket fognak választani.

3. A' ministeriummali értekezés czéljának elősegítésére, Egyházaink és iskoláink számát anyagi és népességi állását, elő terjesztendő adatok, nélkülözhetlenek lévén — a mennyiben az eddig tett össze írások nem célra vezetők, olly rovatok fordulván bennök elő, p. o. a' földes urak 's capitalisták rovatai, melyekre a' ministeriummali értekezletben figyelem nem lehet, de a' régi scala is kelletlenül főbb csigázott 's némely cikkekre, mint a' fa (melly egy helyen bikk, tölgy, másutt talán fűz), széna (gyep, sás, csáté) ugyan azon scala, minden egyházra nézve nem lévén alkalmazható, egy más, az iskolák anyagi és népességi állását lelki pásztorok 's iskola tanítók fizetését előmutató össze írást kell készítenünk. Egyformaság tekintetiből ide rekeszték ./. alatt egy mintát, mely szerint kell az össze írásnak készíttetni. Ezen mintának 3 táblája van. Az elsőre megy a' lelkek, tanulók száma 's az egyház s iskolák jövedelme, — a' másokra a' lelki pásztorok, a' harmadikra az iskola tanítók jövedelme. Az össze írásban be kell jönni mindannak, a' miből az egyház jövedelmet vesz, u. m.: töke-pénzek, házak, szántóföldek, rétek, szőlők sat; így épen a' lelkészek 's iskola tanítók fizetésének össze írásába is. A' számitás pengő pénzbe tétessék, azon skála szerint, mely a' minta 4-ik lapján látható,** — 's az ezen minta szerint készített össze írás, az egyházak képviselői által jun. 14-én lesz beküldendő.

4. Ezen jun. 14-kén tartandó gyűlésre, 13-ik jun. lévén az egybe seregülés határ ideje, mint egyház megyei közgyűlésre tisztelettel meg hívom nem csak a' t. cz. hivatalnokokat, az egyházak képviselőit, hanem azokat is, kik tanácskozásainkban részt venni sziveskednek. — Különösen meg kérem a' vizsgáló bizottság tagjait a' megjelenésre, a' mennyiben papjelöltek vizsgálása is fog tartatni.

5. Egyházkerületi nyári közgyűlésünk S. patakon jun. hó 25-ik 's több napjain fog tartatni, miután a' kitűzött jun. 25-ik napnak reggeli óráin a' köz gyűlés meg nyílása előtt Tisztelendő Terhes Sámuel gömöri esperes és Tisztelendő Hegedüs László S. pataki lelkész urak szónoklatok mellett néhai b. e. Fő Tisztelendő Szathmári Jósef Superintendens urnak a' vég tisztelet Egyház-kerületünk részéről meg fog adattatni.

6. A' folyó hó május 22-kén Miskolczon tartott egyház-kerületi bizottmányi ülés jegyző könyvének kivonatát a' ./. alatt egész terjedelmében ide rekesztve küldöm (lásd alább! Szerk.), felszólítván a' nemes Egyházak tanácsait, hogy szavazataikat a' határozat értelmében elkészítve, ugyan csak jun. 14-kére egyházmegyei közgyűlésünkre az egyházak képviselői által beküldeni sziveskedjenek, hogy így azokat egyházmegyei előjáráságunk a' S. patakon jun. 25 ik napján tartandó Egyház-kerületi közgyűlésünkre be adhassa.

Melly jelentésem után szives indulatukba ajánlott tisztelettel maradtam Spatakon máj. 27-ik napján. 1848. A' nemes Egyházak tanácsainak 's tisztelendő lelki pásztor Uraknak

hivatalos szolgájok

Somossy János msp.
esperes.

** E skála szerint egy köből búza ára 3 pft; gabonáé 2 pft; árpáé 1 pft 30 kr; zabé 48 kr; allodialis bor 1 hordó = 5 pft; Congest = 3 pft. Egy köblös 1-ső oszt. szántóföld tiszta jövedelme = 4 pft, 2. oszt. = 3 pft; 3. oszt. = 2 pft, 4. oszt. = 1 pft. A széna s fa ára meghatározása, minőségéhez képest a lelkipásztor urak lelkiismeretére bízatik.

1848. Május 22-ik napján Miskolc városában tartott bizottmányi ülés jegyző könyvi kivonata.

Felolvastattott a' fő tisz. egyh. kerületnek folyó évi május 3-ik 's több napjairól 27-ik sz. a. azon határozata, mely szerint a' fentírt bizottmány a' püspöki szavazatok felbontására ugy hatalmaztatik föl sat. sat.

Melynek folytán a' bizottmány a' határozatban kijelölt bizottmányi tagok legkisebbre kitett számát kétszeresen is felül mulván, magát érvényesen működhetnek nyilvánítá, 's így a' szavazatok bontásához a' lehető legnagyobb nyilvánossággal 's ellenőrséggel hozzáfogván, 's azt be is végezvén, azok felbontása után a' bizottmány azon eredményre jött, hogy nagy tiszteletii

Somosi János spataki főiskola igazgató tanár	156
Apostol Pál egyh. ker. fő jegyző	146
Terhes Sámuel gömöri esperes	30
Futó Sámuel abauji esperes	17
Zsarnay Lajos főiskolai pap	9
Jászay Mihály felső zempl. esperes	2
Szempéteri Sámuel pelsőci pap	1

szavazatot, és így a' törvény által rendelt, 's megkívánható általános többséget a' fent tisztelt egyének közül egyszem nyervén el: elő állott annak szükségére, hogy a' szavazatot nyert 7 egyének közül a' legtöbb szavazatot nyert 4 tisztelt egyének újabb szavazás alá jelöltessenek ki.

Melynél fogva nagy tisz. Somosi János főiskolai igazg. tanár; 's a. zempléni esperes; Apostol Pál egyh. ker. főjegyző; Terhes Sámuel gömöri esperes; Futó Sámuel abauji esperes urak — ezen jegyző könyv meg küldésével újabb szavazás alá ugy jelöltetnek ki, hogy az egyházak a' 4 kijelöltek közül most már csak egyikükre vagy másikára adhatván szavazatot, a' fő tisz. egyh. ker. fent idézett határozata értelmében másodszori szavazatukat a' maga útján legközelebb Spatakon Junius 25-ik napján tartandó egyh. kerületi közgyűlésre okvetetlen küldjék be, holott a' szavazatok felbontatván, a' közbizodalommal megtisztelendő férfiu, a' püspöki hivatalba azonnal beiktattathassék.

Mely jegyző könyvünk a' bizottmányi ülésben azonnal feltétvén, 's meghitelesítettven, mind 7 egyh. megyéknek sietősen megküldetni rendeltetett.

Kiadta Horváth Antal
egyh. ker. vil. jegyző.

KÖNYVISMERTETÉS.

Alkotmánytan polg. és felsőbb népiskolák, tanítóképezdek s más hasonfokú tanintézetek és magánosok számára.

Jánosi Ferenc munkája nyomán egészen ujjonnan írta: **Dr. Bacsoni Lajos**, jogakadémiai tanár. — Budapest, 1894. Lampel Róbert kiadása. Ára fűzve 70 kr. Kötve 84 kr.

Jánosi Ferencnek két évtized óta ismeretes munkája, mely több állami tanítóképezdekben is használt kézikönyv volt annak idejében, a kor kívánalmaihoz mért kiadásban jutott a könyvpiacra. Az átdolgozó dr. Bacsoni Lajos, debreceni jogtanár az előszóban kellően megokolja, hogy miben és miért tért el az eredeti Jánosi-féle könyvtől. Jelen munka terjedelmesebb és tartalmasabb az eredeti munkánál; annak az átdolgozó pusztán főbeosztását, a fejezetek sorrendjét tartotta meg, a munka szövegéből alig vett át egy-két lapra terjedőt, inkább csak azért, hogy a kiadó cég eredeti szándékának megfelelően a je-

len munka a Jánosi-félével némi kapcsolatba legyen hozható.

A könyvet a közokt. tanács ajánlatára képezdek használatára a közokt. minisztérium engedélyezte. A mit meg is érdemel.

A mű tartalma egy bevezető rész után (1—16 lap) XI fejezetben tárgyalja a polgári jogok és kötelességek köréből a képezdekben tudni valókat. I. fejezet szól a királyról, II. fej. az országgyűlésről, III. fej. a kormányról, IV. fej. a helyi kormányzatról, (megyék, városok, községek), V. fej. az igazságszolgáltatásról, VI. fej. a honvédelemről, VII. fej. a magyar állam háztartásáról, VIII. fej. a közgazdasági igazgatásról (földművelés, bányászat, ipar, kereskedelem, közlekedés), IX. fej. Magyarország területéről és népességéről (állampolgárság, nemzetiségek), X. fej. az egyházi ügyekről, XI. fej. a közoktatásról. Ha már a könyv *terjedelmét* vesszük tekintetbe (129 lap), szerencsés közép mértéket mutat a Jánosi-féle régebbi kiadás és a Csiky K.-féle Alkotmánytan között; amannál terjedelmesebb, emennél szűkebb, épp a képezdeknek rendezkedésre álló idő mértékéhez alkalmazva.

A *tartalmat* illetőleg szintén csak előnyösen nyilatkozhatunk a kezünk alatti könyvről; nem hiányzik belőle semmi lényeges és alig van benne valami felesleges.

Az *irány* könnyed, magyaros, a jogi fogalmak meghatározása érthető, világos.

A *nyomás* elég csinos, a papír elég erős, a kötés különösen árához viszonyítva (14 kr. egy kötés imitált bőrkötéssel, sodrony-fűzéssel), mondhatom erős, iskolai kézi könyvben praktikus.

Mindezek által indokolva látjuk a közokt. tanács ítéletét, melylyel a könyv használatát képezdek számára engedélyezte. Bíráló a maga részéről is alkalmasabbnak tartja e könyvet, a képezdekben eddig használt kéz könyvek bármelyikénél.

Szerző ugyan e könyvet polg. iskolák, felsőbb népiskolák, más hasonfokú intézetek, sőt magánosok számára is szánta, azonban a közoktatási tanács ajánlata csak a képezdekre szól. — Szerintem igen helyesen. — A kiadók élelmessége által különféle fokú és célú iskolák számára szánt könyvek rendszerint az illető iskolák célja iránti tájékoztatlanságra mutatnak s többnyire egyik célnak sem felelnek meg. „A ki sokat markol, keveset szorít“.

Minden jó véleményem mellett is, vagy inkább épp azért, mert jó véleménynyel vagyok e könyvről s kíváncsi, hogy minél szélesebb elterjedésnek örvendjen, minél előbb új kiadást érjen; tisztetemhez tartozónak hiszem némely fogyatkozásokra rámutatni, bizton remélvén, hogy azokat a t. átdolgozó (vagy a kiadó) alkalomadtán értékesíteni fogja.

A mily előnyösen tünteti ki a könyvet az irány magyaros volta, épp oly hibának tartom egy tankönyvben a zsurnalisztai stílt (34 l. Mellékesen megemlítjük . . . 35. l. Megtanultuk már azt . . .) Bármennyire egyetértek is Kövy-vel, a híres pataki jogtanárral a jogi tankönyveknek szórúl-szóra való emlékezésének elítélésében,* mégis úgy vagyok meggyőződve, hogy míg a tanítói pálya társadalmi értéke nem emelkedik, míg — ennek folytán — képzetesebb s jobb tehetségű ifjak nem vállalkoznak a tanítói pályára, addig mindig lesznek a képezdekben olyan tanulók, kik csak azt tudják folyékonyan beszédben előadni, amit szórúl-szóra betanultak. A főttebb idézethez hasonló zsurnalisztai vagy értekező prózába való mondatok pedig nevetséges helyzetbe hozzák az ily kevésbbé

önálló tanulót. Ha meg a tanár, ily eshetőség kikerülése végett, a főttebbi fajtájú mondatokat kirekeszti, azon feltevéssre ad alkalmat, hogy ami nincs kirekesztve azt szórúl-szóra kell betanulni s ezzel a képzetesebb tanulót is tévútra vezeti. Általában csekély véleménynyel vagyok az oly tanár didacticai belátása felől, aki a tankönyvben mondatok kirekesztésére (cserélésre) adja a fejét. Nem is a tanár dolga a fölöslegesek kihagyása, hanem a tankönyv-íróé.

Másik észrevételem már didacticai érdekű. Jogi könyvekben a törvények római számmal idéztetnek. (1848. XXXVIII. t.-c. 2. §.) A belügyminisztérium által kiadott törvénytárban szintén így vannak jelezve a törvények. Nem tudom, a jogi gyakorlatban új szokás jött-e be? Ha így lenne is a jogász világban, didacticai szempontból nem fogadható el. Ami e könyvben a közoktatásügy szervezetéről foglaltatik, az csak váz; a tanodaismében részletesebben kell szólnunk a többi népoktatási törvényről is; ott a törvények mindig római számmal idéztetnek. Már csak e szempontból is jobb egyöntetű eljárást követni.

Egy *tárgyi* tévedést is jegyzek fel. 127. lapon azt mondja: „Az olyan gyermekek, akik a polgári vagy közép iskolába lépnek, 10 éves koruk betöltése után nem kötelesek a népiskolába járni“. A törvény ilyet nem mond, sőt megengedi, hogy a szülők háznál neveltessék a gyermeket; a középtanodába pedig már 9 éves gyermeket felvesznek.

A *helyesírási* ingadozások (4. l. ahol, 5. l. a hol; 1. lap anélkül, 10. l. a nélkül), sőt az Akadémiával ellenkező szó-alakok használása (6. l. eszerint, 3. l. evégből, stb.) úgy gondolom, sajtóhibák.

Ez apróságok a könyv használhatóságát nem csökkentik s én jó lélekkel ajánlhatom a kezünk alatti művet a képezdekben való használatra.

Dezső Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A jövő zenéje.** A főrendiház a maga reformbuktató viseletével magára zúdította a nemzeti közvéleményt. A mit eddig Károlyi Gábor gróf — ő is csak úgy közbe-szólás-képen — mert inkább hangoztatni, azt most már a radikális sajtó, sőt a törvényhatóságok is viszhangozzák — t. i. a saecularisatiót, a papi javak elvételét. — Maros-Tordamegye legutóbbi közgyűlése még azt is elhatározta, — hogy ebbeli kívánságának pártolására az összes törvényhatóságokat felkéri.

— **Egy kis statisztika.** *Jekelfalusi József* az 1890. évi népszámlálás adatai alapján a „Közgazdasági és Közigazgatási Szemle“ májusi füzetében „Értelmiségünk és a magyarság“ cím alatt egy értekezést tesz közzé, melyből a következő adatokat vesszük át: Az értelmiség főcsoportjai közül legnépesebb a tanügy, mely 37,000 egyént foglalkoztat, egyházi szolgálatban 21,473 egyént találtatott, az irodalmat vagy művészetet 2,483 egyén vallotta főfoglalkozásának. A 116,462 lelket tevő értelmiségből 81,628 vallotta magát magyar anyanyelvűnek, 14,576 németnek, 10,018 oláhnak, 4,904 tótnak, 2,105 szerbnek, 1,034 ruthénnek, 422 horvátnak, 1755 egyéb külföldinek. Legmagyarabb a törvényhozás, igazságszolgáltatás, közigazgatás, irodalom s művészet, tudományos s közérdekű társulatok és intézetek csoportja (93—79%), a közegészségügyi szolgálatban a magyarság 68%, a tanügyben 64%, az egyházi szolgálatban 52.24%. Legkevésbé magyaros szellemű a görög keleti

* Fogarasi: Törvénytudomány. »Meg nem tanulnám azt a könyvet Debrecen városáért, pedig magam írtam.« (Előbeszéd).

egyház s az oláhság. Az egyházi szolgálatban több mint 4000 egyén, az összes számnak 22%-a vallotta magát oláhnak; a tanügy szolgálatában 3,206 oláhot látunk. A lelkészek közül *róm. kath.* 3,192; ezek közül magyar 2,427 (76%). német 283, tót 397, stb., az idegen nemzetiségűek közül nem beszélt a magyar nyelvet 17. *Gör. kath.* lelkész volt 2,092, ezek közül magyar 372 (17%), oláh 1481, ruthén 219, stb., az idegen nemzetiségűek közül nem tud magyarul 286. *Gör. keleti* lelkész volt 2,202; ezek közül magyar 6 (0.27%), oláh 1,886, szerb 307, stb., az idegen nemzetiségűek közül nem tud magyarul 719. *Ágostai ev.* lelkész volt 996; ezek közül magyar 403 (40%), német 426, tót 167, stb., az idegen nemzetiségűek közül nem tud magyarul 151 (150 német, 1 tót.). *Református* lelkész volt 1,983; ezek közül magyar 1977 (99.70%), német 3, egyéb 3, az idegen nemzetiségűek közül nem tud magyarul 1. *Unitárius* lelkész volt 104, mind magyar. *Zsidó* lelkész volt 463; ezek közül magyar 279, német 177, tót 6, ruthén 1, az idegen nemzetiségűek közül magyarul nem tud 68. *Baptista* lelkész volt 1 német. — A tanügy munkásait tekintve, a 20,533 elemi iskolai *férfi néptanító* közül 1200 (6%) nem beszélt magyarul. Az összes néptanítók közt az oláh ajkúak 14%-kal, a német anyanyelvűek 12%-kal, a tótok 7%-kal, a ruthének és szerbek 2—2%-kal szerepelnek. *Róm. kath.* néptanító volt 9,007; ezek közül magyar 6,570, német 1,158, tót 1,095 stb., nem beszélt magyarul 198. *Gör. kath.* tanító volt 2,164; ezek közül magyar 435, oláh 1,250, ruthén 414, stb., nem beszélt magyarul 225. *Gör. keleti* tanító volt 2,107; ezek közül magyar 9, oláh 1,686, szerb 409 stb., nem beszélt magyarul 450. *Ágostai ev.* tanító volt 2,138; ezek közül magyar 890, német 813, tót 431 stb., nem beszélt magyarul 159. *Református* tanító volt 3,259; ezek közül magyar 3,244, német 14, egyéb 1, magyarul mind beszélt. *Unitárius* tanító volt 125, mind magyar. *Zsidó* tanító volt 1,733; ezek közül magyar 1,189, német 498 stb., magyarul nem beszélt 168. — Hogy a nőtanítókat statisztikusunk mért nem vette föl számításába, nem tudjuk.

— **A sárospataki akad. ifjak torna-versenye** f. hó hó 4-én délután nagy közönség jelenlétében folyt le — a főiskola kertjében, a szabad tornatérén. A verseny hőse *Demeter János* joghallgató volt, a ki a verseny minden fajtájában legyőzhetetlennek bizonyult; mellette még *Páhy Ignác* és *Finkei Pál* joghallgatók tüntek ki. *Nagy Ernő* — versenyen kívül — bizonyította be tornászi kiváló képességét. Kár, hogy csak 20-an voltak, a kik ezt a nemes kedvtelést űzik. A sárospataki közönség valami módon hozzájárulhatna a tornászati iránt való kedv emeléséhez (p. o. a hölgyek koszorúkkal, az egész intelligencia valamely pályadíjjal stb.).

— **Felekezeti viszonyok a porosz iskolákban.** Poroszországban 19 protestánsra 10 katolikus esik, ellenben a felsőbb fiúiskolákat az 1891—2. tanévben 95,409 evangélikus és 28,256 kath. növendék látogatta, holott pedig a népességi arány szerint 50,000 kath. növendéknek kellett volna lenni. A gimnáziumokban, melyek itt első sorban jönnek tekintetbe, 43,931 evangélikussal 18,163 kath. növendék áll szemben 26,300 helyett. Berlinben a községi iskolákban a katolikusok az evangélikusoknak csak $\frac{1}{15}$ -ét teszik; a gimnáziumokat 6,445 evangélikus s csak 343 kath. tanuló látogatja; a városi és királyi felsőbb leánynevelőkben 3364 prot. leány mellett csak 48 kath. leány ült. A magániskolákban a katolikusok aránya kedvezőbb ugyan, de még itt sem éri el a népesség arányát. Sok, túlnyomólag kath. nép-

ességű városban a protestánsok a felsőbb iskolákban túlszárnyalják a katolikusokat; például Düsseldorfban a 25% prot. lakosság annyi felsőbb növendéket küld az iskolába, mint a 75% kath. lakosság. — Nálunk, mint tudjuk, távolról sem ily kedvezők a viszonyok, különösen a nőnevelés terén, hol a zárdaiskolák nagyon elszaporodtak; a közép és felsőbb oktatásban is mi reformátusok nem sokkal hagyjuk el a népességünknek megfelelő arányszámot, míg ágostai testvéreink népességi arányukat jóval felülhaladó számban látogatják azokat.

— **Szinyei Gerzson** sárospataki akadémiai tanárt a vallás és közoktatási minisztérium kormány-képviselői szerepre kérte fel s mint ilyen folyó hó 23-án fog elutazni a *máramaros-szigeti* főgimnázium érettségi vizsgálatára. Mint a nevelés- oktatástan és magyar irodalom tanára, mint a gimnáziumi oktatástan egykori előadója s volt gimnáziumi tanár — sokféle képen hívatva van arra, hogy a jó ügynek hasznos szolgálatokat tegyen.

— **A kormány válságából** nehéz a kibontakozás. O Felsége elfogadta ugyan a Wekerle-kabinet lemondását, de a szabadelvű-párt nem volt hajlandó felajánlani szavazatait a horvát bánnak, mint miniszterelnöknek, a ki a párt tudtán kívül vállalkozott a Wekerle helyettesítésére. A polgár-minisztert fényes tüntetésekkel jutalmazta előbb a főváros, majd pártja is, a mely ezúttal bátran és eddig példás következetességgel kitartott az egyházpolitikai reformok zászlóvivői mellett, s úgy látszik, teljesen el van határozva arra, hogy nem adja meg magát az illetéktelen befolyásoknak s megmenti az országot az összes pártok által sürgetett reformok elbukásának szégyenétől. O Felsége hétfő óta Budapesten van s minden arra mutat, hogy a lemondott kabinetre fogja ismét rábízni az ország kormányzását. *Gróf Csáky* azonban nem lesz már benne e kabinetben, nem a klérikálisok miatt, hanem mert már több ízben távozni akart a bársonyszékből, a hol pártjának szeretete ölelte, s a hol kitűnő dilettánsnak bizonyult. Ugy látszik, hogy *Szilágyinak* meg áldozatul kell esnie, a miért olyan igen okos s olyan felettebb hajthatatlan az igazság védelmezésében. Bizonyos, hogy ez a hosszú bizonytalanság már is igen drága, de ha csak idő és pénz-áldozatba kerül, az elvek győzelmében még kárpótolva lehet a nemzet. — Jellemző volna, ha *Szilágyinak* még a kálvinistasága is bűnül rovatnék fel s oly bűnül, a mit a szellemi erőnek semmiféle nagysága nem képes kiengesztelni. A Zichy Nándorok és Schlauchok bizonyosan segítenek ledönteni ezt a tűrhetetlen nagy élő szobrot, hanem akkor aztán — ha ez sikerülni fog (pedig minden arra mutat!) — mit mondjunk majd a reform komolyságáról és a Khuen-Héderváryt ignoráló többségről?!

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület közgyűlése** július 3. és 4. napjain Tátrafüreden tartatik meg. A közgyűlés legfontosabb tárgya az alapszabályok módosítása lesz. A tervezett felolvasások közül megemlíthjük a *dr. Beke Manóét*, a ki „A millenium és a középiskola” című értekezését olvassa fel. Az egyesület új elnöke *Beöthy Zsolt* szintén ezen a gyűlésen mutatja be magát s ő tartja az elnöki megnyitó beszédet. A közgyűlés kirándulásokkal lesz összekötve. Ajánljuk protestáns tanáraink figyelmébe.

— **Dr. Szuppan Vilmos**, miniszteri küldött, folyó hó 5—6 napjain megvizsgálta a sárospataki állami tanítóképezdét. Szerdán délelőtt megtekintette főiskolánk gyűjteményeit, kórházát, tornacsarnokját és kertjét s a látottak felett örömet fejezte ki, különösen elragadta a páratlan iskolai kert és a »vegyes énekkar«.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A Csáky gróf távozásakor.« — »Egy fontos kérdés.« *Bartoloméus* — »Az iparos- és kereskedő-tanoncok vallás-erkölcsi okta-
tása.« *Buza János* — »Comenius Sárospatakon.« *Szinyei Gerzson*. — »Kazinczy-ünnep.« *Αλφειος*. — »A bodroközi lel-
készi kör értekezlete.« *Komjáthy Gábor*. — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

A Csáky gróf távozásakor.

A Wekerle-miniszterium győzött, de elvesz-
tette egyik legrokonszenvesebb alakját, gr. Csáky
Albin vallás- és közoktatásügyi minisztert.

Nem áldozatként vettetett ki a hullámok által
ostromolt hajóból, mint hajdan az isteni akarat
teljesítése előtt menekülő Jónás próféta; hanem
önként távozott, vivén magával királyának, mun-
katársainak és az ország elfogulatlanabb elemei-
nek elismerését, tiszteletét, szeretetét.

Hű, bátor munkás volt, nem üres párnákon
lesz megérdemelt pihenése s nem fog ártani neki
az ultramontán sajtó tajtékozó dühe, a mely mint
erkölcsileg megsemmisültné szórja a távozó után
a kárhoztatásnak szentelt vízbe mártott köveit.

A legkényesebb miniszteri széken ült a
legnehezebb időkben. Jó katolikus létére harcol-
nia kellett saját egyháza felkent papjaival, püspö-
keivel, érsekeivel s ő nem riadt vissza e harctól,
mert vallotta szívből, hogy e haza az egész
magyar nemzeté és nem egy felekezeté s hogy
itt a kiváltságok kora lejárt. Igazság-szeretete,
humanismusa vétette fel vele a keztyűt, a mit
eléje dobáltak az ő felekezetének rabló-gazda-
ságra vállalkozott plebánosai, káplánai s nem
rendült meg egy pillanatra sem abban a küzde-
lemben, a mibe belekényszerítették őt a hirhedt
elkeresztelők s azoknak fogadatlan prókátorai.

A februári rendelet nem vált ugyan be tel-
jes gyógyszernek, a minek azt a Csáky nemes
lelke reménylette, de kezdetévé lett az igazság-
szolgáltatás egy olyan folyamatának, a melynek
végén a teljes egyenjogúság révpartja mosolyog.
A nemzet szeme felnyílt az olcsó martirok bűn-
perei következtében; a Jézus Krisztus hivatalos
szolgái hamis sáfároknak bizonyultak, sőt az is

világossá lett végre, hogy a főpapi bölcseség-
nek sincs nálunk szilárd alapja, mert a legmaga-
sabb polcokon ülők sincsenek itt tisztában a
a keresztség jelentőségével s a dogma határai-
val és értékével.

Mikor a harc heve úgy hozta magával, hogy
a papság szégyenbe akarta futtatni az óvatos
minisztert; ő nem tartózkodott lerántani az ál-
arcot az ő papi ellenségeiről — noha bizonyára
nem talált e hősi munkában semmi gyönyör-
rűséget.

Nekünk, közülünk az élesebben látóknak is
úgy tetszett néha, mintha nem bírna az ellene
zúdult áramlattal s mintha talán kemény tusát
vívna benne egymással a honfi és a hű katho-
likus... Az 1868. LIII-hoz való ragaszkodásunk-
ban nehezen tudtuk neki megbocsátani, hogy
a kötelező polgári házasságot s a vallás-szabad-
ságot kárpótlásnak fogadta el a százados dula-
kodás árán szerzett s történetileg igazolt, sőt ön-
maga által is sokáig védett törvénycikkért; de
szándékainak tisztaságában kételkedni a legna-
gyobb kételkedők is alig merészeltek.

Most a Schopperekkel, majd a Hornigokkal
szemben látszott kevésbé erősnek és határo-
zottnak, de hát ki tudja közülünk: mi történt a
miniszteri paloták zárt ajtóinak mögött s hányféle
magas és legmagasabb befolyás bénította meg a
miniszter férfit érélyét s módosította határo-
zottságát?!

Érdeme, hogy a kath. autonomia ügyét erő-
sen tartotta kezében s a kapzsi főpapság ellené-
ben következetesen kitartott a modern állam nagy
érdekeinek védelmezésében. Olyan prot. fajta
autonomia volt az ideálja, a melyet alulról kezdve
kellene építeni s a mely a híveknek bizonyos
mérvű áldozataival járna, megfelelő jogok bizto-

sítása mellett. A kongrua-ügy államellenes fejlődésének is ő állta útját s Krisztus szolgáitól szeretetet várt, sőt követelt azok iránt a kollégák iránt, a kik legtöbbszörre nem okai annak, hogy egy szegény plebánia fekete kenyérével kell megelégedniök ama fény és hatalom helyett, a mely némely szerencséseknek olykor minden igazi érdem nélkül is osztályrészökké lett.

Fenkölt lelke utálta s megvetette azt a kufárkodást, a melyet egyesek a főpapi javak temérdekségével üzték a nemzeti vagyon kárára s épen ezért eszközökről gondoskodott az ilyen hamis sáfárkodás ellen is. Egy-egy püspöki, érseki kinevezés alkalmával — ha csak az ő befolyása lehetett az elhatározó — érezni lehetett az ő nemes lelkének kisugárzását s az ő nemzeti érzéseinek felekezetiösen felüli megnyilatkozását.

Szép, nagy hivatása volt s ő soha sem tévesztette szeme elől, hogy mivel tartozik a nemzet geniuszának azon a magas polcon, a hol olyan sokszor megjelenik a kísértés ördöge — ezerféle tetszős változatban.

A prot. egyházaknak nincs okuk keserőséggel gondolni a távozó miniszterre; mert ha nem kalauzolt is be bennünket egyszerre az ígért földébe: a körülmények szerint soha sem késztet egy-egy fenakadt ügyünkön segíteni s érdemeinket méltányolni. A felemelt államsegélyben okvetetlenül jelentékeny része van s neki írandó fel az is, hogy megszorult iskoláink (közép és felsőbb) nagyobb része kiemelkedett ma már régi egyszerűségéből s versenyre kelhet a modern állam ennével intézeteivel.

A Csáky nevéhez fűződik a budapesti zsinat emléke, kivált e zsinat törvény-könyvének a közoktatást és köznevelést tárgyaló része, a mely tiz évvel előbb nem bírta még megnyerni a legfelsőbb szentesítést.

Általában a Csáky minisztersége, az ő egyénisége, szeretetreméltósága sokat tett arra, hogy az állam és a prot. felekezetek egymáshoz való viszonyában a régi bizalmatlanság helyét az érdekközösség tudata váltotta fel és ez a tudat egyre erősödött.

Az iskolák körül szerzett érdemeiben osztoznak vele buzgó s szakavatott államtitkára, *Berzeviczy Albert* és osztálytanácsosai is; de az ő bátorsága nélkül aligha mer valaki benyúlni a budapesti egyetem leckeépénzeinek darázs-fészkebe s az egész egyetemnek csendes reformálásába. A kötelező doktorátus szegényétől is neki sikerült megmentenie a jogtudományi pályát és a tudori nevet s őt fogja dicsérni ha — a mint látszik — legközelebb már törvénynyé válik, a nem állami

tanárok nyugdíjintézete is, a melylyel ismét a felekezeteknek is kitűnően fordult segítségökre.

A felekezeti tanítók fizetésének és nyudij-ügyüknek rendezése, ezek is a Csáky-miniszterium alkotásai, s ugyancsak az az egységes középiskola is, a melynek eszméjét átörökölte ugyan, de oly mértékben vitte azt a teljesedés felé, hogy ma már alig van valaki, a ki kételkedné annak lehetőségében. A görög-pótló tanfolyam felállítása, a tanárok görögországi tanulmányutjának tervezése s e terv elősegítése, a középiskolák tornaversenyei, s majdan a milleniumi népiskolák egész serege, a kiseddóvó intézetek felszaporodott száma stb. stb. őrzik közöttünk a távozó miniszternek és munkatársainak nevét.

A felsőbb iskolák reformjához már szintén megtette a kezdeményező lépéseket, de az állam ezerféle szükségei között e tekintetben merészebb elhatározásra nem vállalkozhatott.

Ki birná azonban mind felsorolni egy rövid visszapillantásban, a mit ez a munkás arisztokrata nemzete előhaladásaért annyi lemondással és önfeláldozással végezett? Ki számolhatná fel hirtelenében, hogy mit tett a művészetekért, a tudományos és szépirodalom fejlesztéseért s mint hatott ösztönzőleg a felekezetekre, a tudomány és művészet hívatott művelőire s milyen lökést adott a nemzeti nevelés és oktatás ügyének? stb. stb.

Mi csak azt hirdetjük tisztelettel, hogy a búcsuzó napnak van mire visszatekinteni s hogy sugarainak aranyából tőkéje támad e nemzetnek, a mely dús kamatokkal fog jövedelmezni. Csak azt hirdetjük, hogy a kelő nap bölcsen cselekszik majd, ha a tört nyomokon halad előre s a Csáky erélyével, humanismusával s igazi liberalismusával próbálja legyőzni a haladás örökös ellenségeit s viszi elébbre a valódi jogegyenlőség elvét az intézményekben, a törvényekben egészen az 1848. XX. t.-c. valósulásaig s odáig *a mikor már nem lesz az többé törvényes képtelenség Magyarországon, hogy nem katolikus vallású férfiú is beülhet a vallás és közoktatásügyi miniszter bársony székebe.*

A br. Eötvös József fiának van kire feltekinthetni nagy elődjén túl is mintaképgyanánt s szerencse lesz s lehet hazánkra, ha Eötvös Lorándban, mint vallás és közoktatásügyi miniszterben, atyjának felséges idealismusa a Csáky Albin erélyével és igazság-szeretetével egyesülten fogja szolgálni a nemzeti közművelődés és a felekezeti egyenjogúság ügyét!

Tisztelettel s elismeréssel nézünk a távozó után s édes reményekkel az érkezőre!

Egy fontos kérdés.

Megenged nekem a t. szerkesztőség és e lap szíves olvasó-közönsége, hogy az általam elmondandó eset szereplőinek nevét a magaméval együtt elhallgatom; — lévén e rövid cikknek egyedüli célja csak az, hogy a kérdés tisztázása által tanuljunk.

Jól tudjuk azt, hogy a lelkészekre nézve sokszor igen bajos dolog meghatározni, hogy valamelyik ifjú nősülhet-e, összeeskethető-e vagy pedig nem?

Különösen nehéz ez a katonai törvénnyel szemben. Az esketés dolgában az országos törvények s az azokat magyarázó miniszteri rendeletek a szabályozók. Hol olvashatja meg ezeket a szegény falusi lelkész? Sehol! Neki az országos törvényt, rendeleteket senki meg nem küldi s így azok szabályait e dologban zsinormértékül nem használhatja. Innen származik aztán az a sok bizonytalanság, melylyel e tekintetben eljárunk; innen származott az a torzsalkodás is, mely köztem és azok között támadt, a kik az én eljárásomat — egy nősülendő ifjú ügyében — nem helyeselték.

A dolgot teljes részletességgel adom elő, hogy így azt mindenki megérthesse és különösen, hogy kitűnjék, minő méltatlanságokat is kell viselni néha minden igazságunk mellett is!...

A múlt hetekben egy *bejáró* jött be hozzám, jelentvén, hogy Kis János — mondjuk Kis Jánosnak — ki 1871-ben született, nősülni óhajt, tehát hirdessem ki.

— „Ez a Kis János — kérdém — eleget tette katonai kötelezettségének?”

— „Eleget, mert most két hónapja, hogy harmadszor vizitálták s nem sorozták be!”

— „Akkor nem esketem meg, mert a harmadik korosztályt még nem töltötte be.”

— „Dehogy nem. Hiszen háromszor felmentették!”

— „Mindegy. A harmadik korosztályt a fiú nem akkor tölti be, mikor a harmadik sorozásban felmentik, hanem akkor, ha a 23-dik életéve betöltése után következő december 31-ikét túlhaladta. Kis János, ki 1871. augusztusban született, még ezt nem haladta túl, tehát nem esketem.”

Képzeltetni lehet, hogy mit mondott az én emberem. Egyenesen ment a főszolgabíróhoz. A főszolgabíró — általa — a következő cédulát küldte hozzám:

„Kis János, ki született 1871-ben . . . i illetőségű, népfelkelő (!) az 1894-iki fősorozáson *alkalmatlannak* talaltatván, az 1889 VI. 50. §. értelmében, nősüléséhez, a politikai hatóság engedélyére szüksége nincs.”

Erre sem esketem meg. Miért?

Azért, mert igaz, hogy a főszolgabíró ur által citált 1889. 50. §. azt mondja a mit ő állít és írt, ámde a honvédelmi minisztériumnak 1890. 32,500 XVII. sz. alatt kiadott rendeletének A/3-dik pontja így beszél:

„ . . . engedély nélkül nősülhetnek . . . azok . . . kik a 3-dik korosztályt, vagyis a 23-dik életévök betöltése után következő dec. 31-dikét túlhaladták.”

Ugyanezen rendelet D/2-dik pontjában e dologról így emlékezik:

„a lelkészek akadály nélkül összeeskethetik azokat, kik bizonyítják, hogy azon év dec. 31-ikét, a melyben életök 23-dik évét betöltötték, már túlhaladták.”

* Egy részét a püspöki körlevelek is közölni szokták, általában pedig a »Protestáns Pape« nagy gondot fordít az ilyenek tudtul-adására, sőt a heti lapok is foglalkoznak ezekkel. De vannak jó utbaigazító művek is, noha a legújabb részletek nélkül — természetesen. Szerk.

Kinyilatkoztattam a küldötteknek, hogy nevezett Kis Jánost még most sem esketem meg, — csak ez év dec. 31-dike után.

Felugrottak haraggal s azt mondták, hogy nem ilyen volt a régi tisztelendő ur, ő segített a szegényen. Minek fogadtunk mi urat! Majd elmegyünk mi a nagy papokhoz; majd megmondják azok, hogy mi az igazság!

El is mentek

Az első, ki előtt mindig tisztelettel hajlom meg, ezt írta: „Miután a főszolgabíró lett, kiadott írásával, a felelős: az illetők összeeskethetők.”

Erre sem eskettem meg, mert tudom, hogy baj esetén hiába fogok takarózkodni a szolgabíróval. A legutolsó bíró is rám mondaná: az úr pap tudnia kell a törvényt, nekem nincs dolgom most a szolgabíróval.

Erre aztán egészen kitört ellenem a lázadás. Az egész atyafiság ellenem támadt; a miket ilyenkor a pap ellen felszoktak hozni, ellenem is felhozták. Némelyre mosolyogtam, némelyik azonban igen fájt.

De legjobban fájt — mert teljesen méltánytalan volt — a következő:

Mikor a „nagy papokhoz” mentek, elmentek egy másikhoz is, a ki nekem „jó barátom.”

Ez kimondta nekik tisztán, hogy nekem nincs igazságom.

Sőt több. Ez az én jó barátom nekem saját szemembe mondta legközelebb:

— Neked így rózsás-helyed nem lesz soha új parokhiádon. *Te nem érted a törvényt.* — Lásd, most is azt mondják a hiveid, hogy csak azért nem esketed meg az illetőket, mert a jegyzővel jó barátságban lévén, annak akarsz tíz forintnyi jövedelmet, — a folyamodás-írás által — teremteni. Jobb lesz, ha megtanulod a törvényt. Mi itt mindenkit megeskettjük, ha a harmadik sorozáson be nem sorozták.

Azt kérdeztem tőle:

— Hiszed azt, hogy én azért, hogy a jegyzőnek 10 frtnyi hasznót hajtsak, azért nem esketem össze?

Nem szólt sokáig semmit. Végre annyit mondott:

Én nem tudom.

No, hát én sem tudom; nem tudom még azt a pár csirkét sem, a melyet a leendő örömanya vitt a Hernádon túl.

Hanem annyit mondhatok, hogy én, ki kezdettől fogva szerettem a papi hivatalt, most már kezdem azt egy kevésbé szomorúnak, nehéznek tartani; nem a fizetés csekélyisége, nem a népnek sokszori gyarlósága, — de némely emberek intrikái miatt, melyek ellen szatisfakciót aztán találni nem lehet.

Kérem azért újra e lapok tisztelt lelkész-olvasóit, legyenek szívesek e sorokat elolvasni, dolgomat megbírálni s néhány sorban elmondani:

Nekem volt-e igazságom?

Ha nem, én — a mint soraim elején írtam — főhajtással megadom magamat.

Ha igen, akkor amazok is tudni fogják — reménylem — kötelességöket.*

Bartoloméus.

* Az ilyen bajokra is jó patika lehetne a *lelkészi értekezlet*, a melyen a legkényesebb kérdésekben követendő, egyenlő eljárást meg lehetne beszélni, sőt állapítani. — Különben a rendelet is eléggé beszél önmaga mellett. Sajnos, de egyebekben is tapasztalható, hogy most egy, majd más ok miatt mellé lépünk a törvénynek s engedékenységgünkkel kárára válunk azoknak, a kik ragaszkodnak ahoz vas-következetességgel. Azonban »Bartholoméus«-t ne kedvetlenítse el ez az eset az úr igájának jó kedvű emelésétől: »Sunt et alii, quos timor malorum vexat.« A közpálya embereinek rendes sorsuk a félreértetés. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Az iparos- és kereskedő-tanoncok vallás-erkölcsi oktatása.

Csáky Albin gróf volt vallás- és közoktatási miniszter éppen egy hónappal a Wekerle-Csáky-minisztérium lemondása előtt az egyházi főhatóságokhoz egy rendeletet intézett, a mely sok ember előtt első tekintetre igen csekély jelentőségűnek látszhatik, sőt lehetnek egyes lelkészek is, a kik azt csak a papság újabb megterhelésének tekintik. Ez a rendelet az iparos- és kereskedő-tanoncoknak, továbbá a középkereskedelmi iskolák növendékeinek vallás-erkölcsi oktatására hívja fel az egyházi főhatóságok figyelmét. Elmondja ebben a miniszter, hogy az iparos- és kereskedő tanonciskolák számára kibocsátott szervezeti szabályokban és utasításokban a hit- és erkölcsstan a nem kötelezett tantárgyak közé van sorozva, de a hozzá érkezett jelentésekből meggyőződött arról, hogy a hittannak és erkölcsstannak facultativ módon való tanítása nem vezetett a kívánt eredményre, mert a legtöbb iskolában nem intézkedtek, hogy e fontos tantárgy tanítására a „heti órák keretében megfelelő hely biztosítsák.” Éppen ebből kiindulva, elrendelte, hogy ez utau a hit- és erkölcsstan tanítása — a heti órarend keretében — kötelező módon eszközöltessék s egyszersmind felkéri az egyházi főhatóságokat, hogy a kormányzatuk alatt álló hatóságokat hívják fel arra, hogy a jövő iskolai évtől kezdve a nevezett iskolákban a hit- és erkölcsstan tanításáról osztályonként s hetenként 1—1 órán a saját hatáskörükben gondoskodjanak.

Nekem úgy tetszik, mintha ebben a miniszteri rendeletben a felsőbb- és alsóbb egyházi hatóságoknak némi szemrehányás volna téve azért, hogy az iparos- és kereskedőtanoncok vallás-erkölcsi oktatására nem tettek meg annyi, a mennyit saját hatáskörükben megtehettek volna. S valljuk meg őszintén, hogy ennek a szemrehányásnak van némi alapja, mert hiszen jól tudjuk, hogy az 1868. XXXVIII. t.-c. 48. §-ában kimondott ismétlődő iskolai tan-kötelezettség az iparostanoncokra, sőt a kereskedői pályára készülő tanuló ifjakra is kiterjed s örömmel tapasztaljuk, hogy e törvény intézkedése előtt évről-évre több helyen hajolnak meg a községek és iparos-egyesületek s nem riadnak vissza némi pénzázdozattól sem, csak hogy leendő iparosainknak a szükséges ismeretek megszerzésére alkalmat nyújthassanak. A vallás- és közoktatási miniszter 1891/2 évről szóló kimutatása szerint hazánkban 319 iparostanonc-iskola állott fenn s ezekben 53,961 iparostanuló nyert oktatást. Egy év alatt 5311-gyel szaporodott a növendékek száma, a mi mindezt a mellett bizonyít, hogy iparosaink ma már olyan mereven nem szegülnek ellene a törvény intézkedéseinek, mint eleintén. Az iparos tanulók évenkénti szaporodását véve tekintetbe, körülbelül 60,000 serdülő gyermeket oktattak tehát a lefolyt évben is az említett iskolákban azokra a tantárgyakra, melyekre a leendő iparosoknak a legnagyobb szükségök van. Ezek között a tantárgyak között azonban a miniszter jelentése szerint a hit- és erkölcsstan csak igen kevés iskolában szerepelt, mert az illetők nem gondoskodtak, hogy annak tanítására a heti órák között megfelelő hely biztosítsák. Ez a mulasztás az, melyért a vallás- és közoktatási miniszter egyházi hatóságainak és főhatóságainak — nem minden alap nélkül — némi szemrehányást tehet.

A mulasztás vádját nem igen lehet elhárítani azzal, hogy a törvény alapján kibocsátott szervezeti szabályok

és utasítások a hit és erkölcsstan tanítását az iparosiskolákban nem tették kötelezővé, mert a miniszter annak idején elégnék tarthatta azt, hogy a vallásstan tanítását illető egyházi hatóságok szabad tetszésére bízta, valószínűleg úgy gondolkozva, hogy a lelkészek nemes hívásukat átérezvén, fel fogják használni a kínálkozó alkalmat arra, hogy a leendő iparosok vallás-erkölcsi képzését tőlök telhetőleg előmozdítsák. Sajnos, hogy az illető egyházi hatóságok legnagyobb része erre nem igen vállalkozott; sok lelkész nem tartotta szem előtt az írásnak azt a figyelmeztetését, hogy az evangéliumot még a háztetőkről is hirdessék!

Az említett miniszteri rendelet nem tünteti ki, hogy az iparos tanoncok vallás-erkölcsi oktatására melyik hitfelekezet lelkészei fordítottak legalább annyi- a mennyi gondot s melyeknek papságát éri nagyobb mértékben a mulasztás vádjá. Én sem akarom ezt kutatni, mert a nélkül is meg vagyok győződve arról, hogy protestáns lelkészeinknek aránylag nagyobb adag jutna ebből a hivatalos szemrehányásból, mintr. kath. kollegáinknak. Hogy ez valószínű, azt már csak azokból az intézkedésekből is következtethetjük, melyeket a róm. kath. egyház papjai és világi férfiai most itt, majd amott tartott gyűléseiken tesznek. Azok a legény-egyletek, melyeknek fentartását és szaporítását minden alkalommal oly erősen hangoztatják, nem lehetnek a róm. kath. egyház előtt minden haszon-nélküliek, mert azokban különösen az iparos osztály vallás-erkölcsi felfogását, gondolkodását alakítják a klérus céljainak megfelelőleg. Mi protestánsok, — valljuk be őszintén — e tekintetben ügyetlenebbek, éhletlenebbek, sőt talán egy kissé restebbek is vagyunk, mint kath. testvéreink és bizony ennek nem mindig a szegénység az oka. Hogy nem mindig az, azt éppen az említett miniszteri rendelet is igazolja, mert az iparos- és kereskedőtanoncok vallás-erkölcsi oktatásához nem annyira pénzre, mint inkább egy kis jóakarattal párosult buzgóságra lett volna szükség.

Annyi bizonyos, hogy a miniszter említett rendeletével nem igen dicsekedhetünk, mert az talán mégis csak feltűnő, hogy az egyházi hatóságok és főhatóságok figyelmét a közoktatási miniszternek kell felhívni arra, hogy az iparos iskolákat látogató serdülő ifjúságnak éppen ebben a korban van nagy szüksége arra, hogy vallás-erkölcsi oktatásban részesüljön. Ebből talán megérthetjük azt is, hogy általában az ismétlődő iskolákra az eddiginél jóval nagyobb gondot kell fordítunk, ha híveinkben a vallásos érzést és nemesebb erkölcsöket ápolni és fejleszteni akarjuk. Én előttem általában igen feltűnő az, hogy a protestánsok s közelebből mi, ev. reformátusok a vallásos oktatásra a közoktatásnak egyik fokán sem fektetünk olyan súlyt, a minőt kellene. Gimnáziumainkban még most sincsenek mindenütt szakképzett rendes vallásstanárok alkalmazva, pedig a többi tantárgy tanítására csakis okleveles tanárt alkalmazunk. Megbotránkozással olvastam legközelebb is két ev. ref. gimnázium pályázati hirdetését, mert míg más szakon működő tanárnak 1400 frt évi díjt ígérnek, addig a *rendes vallás-tanárnak* 600 frtot ajánlanak fel. Akadémiáinkon is azt tapasztaljuk, hogy a miniszternek egyszerű tervezetét látva, újabb és újabb jogi tanszékek állítására tudunk pénzt teremteni, de egy újabb theologiai katedra felállítására, noha annak szükségét mindannyian érezzük, szegénységünk miatt képtelenek vagyunk. Bizony-bizony talán nem ártana, ha a vallás- és közoktatási miniszter ezekre az állapotokra is felhívna figyelmünket.

A vallás- és közoktatási miniszternek az iparos- és kereskedő-tanoncok vallás-erkölcsi oktatására vonatkozó rendeletét nemcsak a hitfelekezetek szempontjából tartom én hasznosnak, hanem állami szempontból is fontosnak

tekintem. Moltke grófhhoz 1880-ban egy levél érkezett, melynek írója az ősz tábornokot arra kérte, hogy a császárnál a hadsereg létszámának leszállítását eszközölje ki. Erre a levélre a híres tábornok azt válaszolta, hogy „nem a fejedelemnek és kormánynak vonakodásán múlik ez! Boldogabb viszonyok akkor fognak bekövetkezni, ha az összes nemzetek ama elismeréshez jutnak, hogy még a legszerencsésebb háború is nemzeti szerencsétlenséget és csapást képez. Ezt a meggyőződést előidézní még egy császár hatalma sem képes; az csak a népek jobb, vallásosabb erkölcsi neveléséből eredhet.” Ujabb időben egy bizonytalan kimenetelű háborúnál is nagyobb félelemben tartják a legtöbb nemzetet az anarkhisták, kommunisták, szociálisták stb. rohamos szaporodása. Ezeknek hívei leginkább a munkás- és iparos osztályból kerülnek ki és folytonos szaporodásuknak egyik főoka bizonyára az elhanyagolt vallás-erkölcsi nevelésben keresendő. Az állam felforgató újabb eszmék rohamos terjedésének gátat vetni az állam csak ez egyház segélyével képes s az említett miniszteri rendelet is már egy kisebb segély nyújtására hívja fel a hitfelekezeteket. Igen valószínű, hogy az állam-kormány a hasznos szolgálatot nem fogja minden viszonyozás nélkül kívánni, de még ha úgy kívánná is, azt egyházunk és a közjó érdekében szívesen meg kell az illetőknek tenniük.

Hitfelekezetünk részéről, a kívánt siker elérése céljából, mindenesetre szükséges volna az iparos-tanulók részére alkalmas olvasókönyv szerkesztéséről is gondoskodni, melyben egyebek között vallásos és erkölcsi vonatkozású olvasmányok s hazai ref. egyház-történelmünk kiemelkedőbb eseményei is eléggé érhetően és élvezetesen volnának feldolgozva. Egy ilyen olvasó könyvet az ismétlődő iskolások tanításánál is sikerrel lehetne alkalmazni.

Buza János.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.

(Folytatás).

Ezután előadja, hogy mit kell tenni a fenyegető ellenséggel. Szerinte szembe kell szállniok azzal mindazoknak, a kiknek munkája, híre-neve, jóléte, lelkiismerete az által sértve, veszélyeztetve van. Ilyenek az iskolában a tanárok, a tanítványok és a felügyelőség; az iskolán kívül a szülők, a lelkészek és az iskolát fentartó főurak.³⁴ Kimutatja azt a szerepet is, mely ezekre a hanyagsággal való küzdelemben vár.

I. A tanítók mindenekelőtt 1. magokból úzzék ki a hanyagságot. Legyenek áthatva hivatásuk magasztosságától, mert ők a próféta szerint „megplántálják az eget és fundálják a földet” (Ezsa. 51: 16.). Ha a mesterember minden gondját arra fordítja, hogy iparágának csinját-binját eltanulva, kitűnősegre emelkedjék: mennyivel inkább kell a tanítás és nevelés titkait értenie a tanítónak, a ki embert képez. Szégyenletes dolog is az, ha valaki csak névleg az, a minek lennie kellene. A tudatlan és ügyetlen tanító olyan, mint az árnyék, mint az esőtlen felhő, mint a forrás víz nélkül, mint a lámpa fény nélkül. Pirúlnia kell az ilyeneknek. „Azért is, bárki légy, ha belé nyugodtál abba, hogy ide hozzanak, felelj meg magadért. Ha húzod a zsoldot, harcolj mint egy katona. Ha a tanító szerepét játszd, taníts vagy tedd le az álarcot.”³⁵ A tanítók 2. úzzék ki a hanyagságot tanítványaikból. Ezt teszik

a) ha folytonosan példányképpül szolgálnak tanítványaik előtt a szorgalomban, munkásságban és a fáradság elviselésében. Olyan hatása van ennek, mint mikor a holt szén közé izzó szenet teszünk, melyet ha megfűvünk, az egész meggyúl. Távolítsd el magadtól a hanyagságot és tapasztalni fogod, hogy a tieid is elhagyják azt és győzelemre jutsz egész seregeddel, mint Nagy Sándor, a ki katonái szemeláttára rohant a magas hófúvásba, a sebes folyó árjába, az ellenség legtömöttebb soraiba.³⁶ A tanító b) gondoljon arra, hogy tanítványai ne csak néma hallgatók és szemlélők legyenek, ne csak szenvedőlegesen viselkedjenek, hanem cselekvőleg is szerepeljenek, mert a cselekvés erősíti, edzi a szellemet, csak hogy tudni kell azt vezetni és irányozni. A tanító c) legyen nyájas és barátságos modorú, hogy tanítványai ne rettegjenek tőle, mint egy zsarnoktól, hanem szeressék, mint atyjokat. „Megvallom” mondja ő. „mindég bámultam és fájlaltam, ha egynémely iskolába bemenvén, láttam, mily ügyetlen módon megy ott a tanítás, nevezetesen azt vettem észre, hogy bizonyos emberek tekintélyüket azzal kívánják fentartani, hogy tanítványaikkal mentül kevesebbet beszélnek, le s fel-sétálnak, mint a néma-szobrok és tanítványaiknak úgy vetik oda a feladványokat, mint a rágni való koncot a kutyáknak s aztán, ha a dolog nem jól üt ki, mennyire dühösködnek.”³⁷

II. A hanyagsággal való küzdelemben a tanulóknak is közre kell működniük folytonos szorgalom által. Itt a tanító jó példája és bölcs vezetése tehet legtöbbet, ha a tudományok szerelmét beléjük oltjuk s a tudást oly sokra becsüljük előttük, hogy azért bármely fáradságot is örömmel és gyönyörűséggel viselnek. Ha mindez nem használ, kisebb gyermekeknél vesszőt alkalmazunk, a nagyobbakat pedig kitiltjuk az iskolából, mert a ki nem tanul, nem méltó arra, hogy a tanulók közt legyen. Egy kisebb, elszánt harcosokból álló csapat nagyobb mértékben bírja a győzelemre szükséges tulajdonságokat, mint egy nagy sereg, mely félénk és ügyetlen emberekből áll.³⁸

III. Az iskolai felügyelők a hanyagság veszélyének elhárításában az által vesznek részt, ha jó, az az tudós, kegyes, emberszerető és munkás tanárokat állítanak, ha az iskolát gyakran meglátogatják és meggyőződnek, ha mindnyájan: tanárok és tanulók megteszik e kötelességüket s a hanyagokkal szembe szállnak, ha a fizetés pontos kiszolgáltatására ügyelnek s a szorgalmas tanárokat rendkívüli fizetés-potlékkel is jutalmazza.³⁹

IV. A szülők különösen sokat tehetnek a hanyagság ellen. A mily igaz az, hogy az egyházból és államból nem pusztítható ki a hanyagság, ha az iskolákban megfészkelte magát: époly bizonyos, hogy az iskola meg nem szabadulhat attól addig, míg a magán-házakból ki nem irtatik. Ezért az okos szülék nem engedik meg, hogy ez a baj saját házukban lábra kapjon, amennyiben sem magok nem folytatnak heverő életet, sem gyermekeiknek és a házhoz tartozóiknak meg nem engedik a tétlenséget; ellenkezőleg azon vannak, hogy mindenki, a kinek keze-lába van, hasznos munkával legyen elfoglalva. A kis gyermekeket pedig, a kik még képtelenek a munkára, játékkal foglalkodtatják. Ha még ehez hozzájárul a szülék vallásossága, ha buzgón imádkoznak istenhez, ha gyermekeiket idejekorán iskolába adják és semmi ok miatt nem vonják el onnan, ha szorgalmasan kikérlik őket a felől, hogy mit végeztek az iskolában: mindez nagy élénkséget hozhat létre az iskolai munkásság körében.⁴⁰

(Folyt. köv.) Szinyei Gerzson.

³⁴ L. u. o. 228. lap.

³⁷ L. u. o. 229. lap.

³⁸ L. u. o. 230. lap.

³⁹ L. u. o. 231. lap.

⁴⁰ L. u. o. 232. lap.

³⁴ L. u. o. 227. lap.

³⁵ L. u. o. 227. lap.

Kazinczy-ünnepély Sárospatakon.

Fátum van rajtunk a Kazinczy-ünnepélyekkel. 1888-ban kezdtünk s azóta csak hármat tudtunk a Magyar Tudományos Akadémia célzatainak többé-kevésbé megfelelő módon megtartani: a három elsőt. Az egyik szép, sokat ígérő ünnep volt ott a »szent öreg« mauzoleuma előtt. A sárospataki főiskola és a s. a. ujhelyi gimnázium nemes versenyben, majdnem teljes létszámukkal zarándokoltak a »nyelv megváltójának« hamvaihoz. Zemplén előkelőségének egy része is kikocsikázott oda, sőt ott volt a »felséges nép« is a maga tarka-barka öltözetével s különböző tájszólásával s az első pillanatokban valóban úgy tetszett, hogy az Akadémia gondolata szerencsésen született a világra s a Kazinczy neve, az ő hamvai, a róla való tisztelő, csodáló emlékezések villanyozó erővei fognak hatni Zemplénvármegye társadalmára s eloszlatnak majd sok előítéletet, felekezeti féltékenységet s erősítik a testvériséget s vágyat ébresztenek a magyar nyelv tudása iránt azokban is, a kiknek megmagyarosításáról — annak idejében — Zemplén nagyjai megfélekedtek.

Ugy hitték a nagyobb hitűek, hogy a mi hiány az első ünnepen mutatkozott, azt el fogja feledtetni a második, a mi azért is többet ígért már, mert a Tudományos Akadémia időközben a sárospataki állami tanítóképezdét is bevonta az ünneplés főtenyezői közé, azáltal, hogy a képezde ifjuságát is 5 arany évi jutalom díjjal buzdította a Kazinczy-kultusz élénkítésére. De ez a bölcs korrektúra sem emelte a 2-ik ünnepet az első fölébe, annyira nem, hogy a zarándokok megfogyott száma még nagyobb elégedetlenséggel tért vissza a 2-ik ünnep-ről, mint az elsőről, mert a kiket ott mindenek előtt látni szerettek volna, a hivatalos Zemplén előkelőségei távollétök által váltak feltűnőkké s a magyarosítás apostoli munkájában jó formán magára hagyták a tanintézeteket.

A 3-ik ünnep méltó párja volt a 2-iknek. Az intézetek még öröködtek ennek tisztességéért, a szónokok is megállták helyüket; voltak, a kik érdemeseknek találtattak az aranyak felszedésére is, de a lelkesedés apadóban volt már. Zemplén még annyira sem fáradt meg az Akadémia célzatának előmozdításaért, mint a két előbbi esetben.

Majd megindultak a parlamentírozások. Az Akadémiát és Zemplénmegyét egyformán szutyongatták az ünnepély szellemi tényezői, hogy a zarándokok kényelmének ügyszólván elemtől eszközeit beszerezni s azokat biztosítani ne terheltesse; de maradt minden a maga csüggesztő valóságában s a beteg ügy még betegbé vált, mint azelőtt volt s kezdtek róla az orvosai is lemondani,

Azok, a kik a Kazinczy-ünnepélyek koszorúsaiként tűntek fel, ma már Debrecen, Rimaszombat és Sárospatak egy-egy tanszékén bizonyítgatják, hogy a Kazinczy szellemével való szövetségnek milyen termékenyítő hatása van; de azért a Kazinczy-ünnepélyt még e szép példák sem bírták kíváncsisággá tenni, hiszen e példák magokról is kevesen tudják már, hogy felavattatásukban Kazinczynak is része van.

Három év telt el csendes huzalkodásban. Azok, a kiket az eszmények nem hevítenek, még örültek is annak, hogy az Akadémia által tervezett búcsu-járás kereké megakadt s utóljára talán még a felekezeti szele is segített azon, hogy az elakadt szekér meg ne indulhasson. Támadtak — igaz — kedvezőtlen apróságok a tanintézetek körében is; p. o. az akadémiai ifjak-

nak szánt 10 arany sem találta meg mindig emberét; az egészségi viszonyok is akadályul szolgáltak néha a jó szándék megvalósításában; — elvégre is a Kazinczy-ünnepélyek sorsa válságossá lett.

Ugy látszott, hogy a sárospataki főiskola vezetői leküzdtek már az 1894-iki ünnepély elé tornyosuló akadályokat s 3 évi szünet után legalább egy kis hű csapat ki fog vonulni Széphalom kies berkébe, s ott az akadémia nevében és szellemében áldozni fog a Kazinczy Múzsájának; — de ez csak látszat maradt. Épen az utolsó napokban, mikor már az akadályok nagyobb része el volt hárítva a szép terv útjából, ismét beköszöntöttek az egészségi viszonyok egy csendes himlő-ragály képében s a 7-ik, voltaképen pedig a 4-ik Kazinczy-ünnepély is a falak közé szorult, a sárospataki főiskolai templom falai közé.

Még ide is elkísérte a fatum. Az már bizonyos volt régen, hogy a s. a. ujhelyi gimnázium csiga-háza ez évben nem nyílik meg a Kazinczy-ünnepélynek, u. n. legyőzhetetlen okok miatt; de az utolsó percig mindenki úgy hitte, hogy a sárospataki két tanintézet együtt fog leborulni a Kazinczy-emléke előtt. De ez sem történt így, maradt tehát a főiskola egymagára. Igaz, hogy egy ünnepélyhez maga is elég; de az ünnepnap elé oda került — ismét fatumosan — egy reggelig tartó táncmulatság, s a főiskolai ünnepélyek szokott közönségének egy része kénytelen volt a Kazinczy iránt érzett tiszteletének nyilvánítását prolongálni. S. a. Ujhely is otthon maradt; jó oka volt az »egészségi viszonyok«-ban.

Valami sokan tehát nem voltunk a folyó hó 10-én d. u. 3 órakor kezdődött ünnepélyen, még a muzsafiak sem igen tódultak az imaterem falai közé, hogy tanúi legyenek munkaszerető társaik kitüntetésének, pedig egy-egy Kazinczy-díjjal kitüntetett ifjú — úgy tetszik nekünk — mintha az egész ifjúság becsületbeli terhét hordozná s mintha becsületbeli kötelet kötne egy munkás jövőre, a miből az Alma Materre is fény derülhet, a mint — szerencsére — már példák is igazolják.

Az ünnepély így is kedves emlékü, mert egészben véve hatásos s egyes részleteiben felemelő volt. A tépett zászlója alatt sereglett énekkar kezdte Tompa alkalmi ódájának rázendítésével (»Szép nap viradt ma Széphalomra«), a mi nagyon bevált hangulat-keltőnek. Azután Mitrovics Gyula közigazgató emelkedett fel a szószék elé helyezett zöld asztal mellől s oda vonta a közönség lelkét ama szent helyhez, a hol a honszerető magyaroknak oldott sarukkal illik megjelennie s szellemes fogalmi meghatározását adván a hazának, szónoki hévvel ünnepelte Kazinczyt, mint honalapítót, mint nemzeti irodalmunk újjá teremtőjét, a kit, mint ilyet, napjainkban többszörös okunk is van hálás tisztelettel emlegetni. Tömör, képekben gazdag beszédét a közönség felzúgó tetszés-zaja kísérte, mint kitűnő nyitányt.

Nyomban a közigazgató beszéde után Székely György dr. jelent meg a szószékben s egy terjedelmesebb felolvasásban e kérdések során ismertette Kazinczyt: »Századának csakugyan legnagyobb embere-e Kazinczy — mint Tompa költőileg elragadtatva mondá; minő eszméket szolgált mint író; minő irányt művelt; mennyi tehetséggel szolgált az irodalmat; minők voltak Kazinczy idejében a politikai viszonyok Magyarországon; kik voltak kor- és segítő társai, szellemi rokonai s kik ellenségei és üldözői?« A széles alapokra épített s a Gyulai hatását éreztető s idézetekkel fűszerezett felolvasás, mint embert is rokonszenvesen állította Kazinczyt egy pár vonással a hallgatóság elé, mint e tekintetben is esz-

ményképet, a ki szegénynyé lett a nemzet irodalmáért, de megfizetve látta önfeláldozó munkásságát a nemzeti elismerésben, nevének fennmaradásában. Legvégül pedig e kérdésre is választ adott: »Mire tanít s lelkesít minket a Kazinczy szelleme?« A felolvasásnak inkább utóbbi fele ihlette magát az író és előadót, ugyancsak ez a közönséget is, a mely végül szíves éljenekkel fizetett a felolvasó fáradságáért.

Igen illett a Székely dr. felolvasása után a *Rohoska József* III. é. hh. szavata, a ki *Juhász László*, volt hittanhallgatónak a múlt évben készített s az önképzőtársaság pályázatán jutalmat nyert „*Széphalmon*” című költeményét nagy hatással adta elő s jelentékenyen hozzájárult a közönség hangulatának emeléséhez.

Azután az arany-eső következett. Az akadémiai igazgató elmondta, hogy a tudós társaság 10 aranyáért *Kazinczyt*, mint vallásbölcsezt kellett a pályázni akaróknak jellemezniök; egy pályamű érkezett, a mely jutalomra s írója biztatásra méltó. Majd előállott az egyetlen mű szerzője: *Kirila György* III. hh. s megkapta a 10 aranyat a közönség tapsai s az igazgató elismerő s ösztönző szavaival, mint kedves mellékletekkel együtt. A gimnáziumi igazgató, *Szinyei Endre* is elmondta aztán a kezében tartott 5 arany történetét s azt is, hogy erre — mint a gimnáziumi ifjak között legjobbb munkáirótt — *Nagy Béla* VIII o. tanulót ítélte méltónak az illetékes tanári kar és szaktanár. Az ifjú oda lépett a zöld asztal mellé szerényen, illetetlen s jól esett róla hallanunk, hogy mindenképen érdemessé tette magát a Kazinczy-aranyakra. Hány édes-anyja szíve rezgett titkos vágytól, sejtelenül e megható pillanatokban? Vajha a tanuló ifjúság is mélyen átérezné az ilyen jelenetek megszentelő erejét!!

A jutalmak kiosztásához az énekkar egy szintén az alkalomhoz méltó műdarabbal járult, mintegy pecsétül. (»E szép hazában él-e még a nemzett?«) s annyi lelkesedéssel s olyan szabatosággal énekelt, hogy a közönség alig birt vele betelni s újra hallanni szerette volna; de felállott a közigazgató és szíves köszönetet mondott a megjelenteknek. Mondott azonban egyebet is: azt nevezetesen, hogy a sárospataki főiskolát s általában a nyilvános intézeteket nem elég csak otthon szeretni és titkon részesíteni elismerésben; nem elég még áldozatokkal támogatni sem, hanem velök kell lenni nyilvános szerepléseikben, a szépnek, az igaznak művelésében, mert a közönség részvéte mindenkor jutalom és ösztön s az intézetek és a közönség egymásra hatása mindkét irányban termékenyítő. Efféléket mondott s szavain, hangján megérezte a közönség, hogy a szónok át van hatva attól az igazságtól, a melyet hirdet s hihet, hogy a kik ezt a záró-beszédét hallották, soha sem fognak elmaradni a sárospataki főiskola nyilvános ünnepeiről — csekély okok miatt.

A szép ünnepélyt az énekkar rekesztette be Erdélyi Jánosnak Thern Károly által dallamozott költeményével hirdetvén a hír, a szív és a dal örök hatalmát. — Soha szebben és soha meghatóbban! Kazinczy lelke bizonyosan meg volt elégedve ezzel a hódolattal.

Azért hát ne ejtsük el végképen a Kazinczy-ünnepélyeket! Zemplénnel, ha lehet, a testvér intézetekkel, ha kivihető; de külön, is magunkban is — csak terjeszszük a szépnek kultuszát, mert nagyon meg találunk józanodni s igen bele találunk szeretni a múlt világ hiú örömeibe. Üzzük el a Kazinczy-ünnepélyek fátumát!

KÖZÉLETÜNK.

A bodrogközi lelkészi kör értekezlete.

A bodrogközi lelkészi kör máj. 15. tartotta meg értekezletét a nagyrozvágyi egyházban, Keresztúri József elnöklete alatt, Meczner Béla, egyházmegyei gondnok, 20 lelkész és s.-lelkész részvételével s a helybeli egyháztagok élénk érdeklődése mellett.

Az értekezlet helyiségeül a templom szolgálván, az ilyenkor szokásos alkalmi ének elhangzása után, elnök igaz vallásos érzelemből fakadt buzgó imában kéri Isten segedelmét az értekezlet tanácskozására; majd tartalmas és szépen átgondolt elnöki beszédében megemlékezik egyetemes konventünknek legújabb üdvös, ref. egyházunk életében kiszámíthatatlan fontosságú eseményt képező intézkedéséről, melylyel a közönhajtás ismételten megnyilatkozó sürgetéseinek engedve, az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézet életbeléptetésére megtette a szükséges intézkedéseket.

Midőn azonban örömet és meglegedését fejezi ki a lelkészi kar legédesebb reményének a közel jövőben várható beteljesedése felett, egyszersmind a legnagyobb aggodalommal tölti el lelkét az a szomorú tapasztalat, hogy a lelkészi fizetések avúlt rendszerének a mai kor viszonyaihoz való alkalmazására, a fizetés értékének a lelkészi állás tisztessége s a végzett szolgálat érdemével való arányba hozatalára nézve, úgyszólván még semmi intézkedés nem történt. Minthogy pedig ez a kérdés, a lelkészi testület, sőt egyetemes egyházunk érdekeinek kiszámíthatatlan veszélye nélkül, sokáig megoldatlanul nem hagyható, kéri értekezletet, hogy ezen ügyet, kapcsolatban a tanítói fizetés minimumának, az ötöd éves korpótlék szintén nem kisebb fontosságú kérdésével, tanácskozása tárgyává tegye; megpendíti azon eszmét is: nem volna-e célszerű mozgalmat indítani meg oly irányban, hogy a konvent a legközelebbi 100,000 frt államsegélyt egészen az országos papi özvegy-árva gyámintézet alapjához csatolná. Végül a legmelegebben üdvözölve a szép számmal egybegyűlt kartársakat és érdeklődő közönséget, az értekezletet megnyitotta.

A múlt évi értekezlet jegyzőkönyvének felolvasásánál, annak néhány pontja felett, újabb vita keletkezett a miatt, hogy az azokban foglalt indítványokat a közös értekezlet részint mellőzte, részint pedig el sem intézhette, mivel az a múlt évi őszi egyházmegyei közgyűlést közvetlenül megelőzőleg tartatván meg. tagjainak más irányban való elfoglaltatása miatt, tanácskozásait kénytelen volt félbeszakítani.

Azon indítványa ugyanis, hogy a régebben szokásban volt, de a legtöbb helyen már elfeledett „egyházkezelés” szertartása feleleveníttessék, közös értekezlet által nem fogadtatván el, értekezletünk, — tekintette azon körülményre, hogy ez a szertartás egészen prot. testáns eredetű s egyik legkedvezőbb alkalmul kínálkozik a lelkésznek a kura-pasztorális gyakorlására, — abban állapodott meg, hogy ezt a saját körében alkalmazni fogja, még pedig a Zombori Gerő indítványa értelmében oly módon, hogy a lelkész a gyermekágyból felkelt anyával, a közös isteni tisztelet bevégezése után, alkalomszerű imát mond az urasztalánál.

A jegyzőkönyvben foglalt következő indítványoknak pedig az egyházmegyei közgyűlés elé való terjesztését határozta el.

1. Több helyen a lelkész, az általa hasznélvezett földek után, állítólag, jövedelmi adóval is meglevén róva, — amennyiben a tapasztalás szerint, egyes lelkészek, eré-

lyes tiltakozásuk folytán, az e féle további zaklatásoktól meg lettek kímélve, — célszerűnek látná értekezletünk, hogy az egyházmegyei közgyűlés, a canonica visitatio útján, tájékoztatást szerezvén magának az egyházmegyében létező e féle törvényteleniségekről, hívja fel az egyházkerületet: tenne lépéseket arra nézve, hogy a minisztérium, a maga közegeit az egyházi hivatalnokokkal szemben alkalmazott ezen törvénytelen eljárástól végre-valahára rendeletileg tiltsa el s utasítsa a pénzügyigazgatóságokat arra is, hogy az illetékegyenértéki adót évenként s ne évtizedek múlva szedjék be az egyházaktól.

2. Értekezletünk minden tagját a legfájdalmasabban érinti ugyan a kormányának azon egyházpolitikai javaslata, mely szerint a törvénytisztelő és hivatalos eljárásában kifogásra egyáltalán okot nem szolgáltatató prot. lelkészi kar, a törvénynek vakmerően ellenszegülő s az állam tekintélye ellen nyíltan lázító kath. klérussal egyenlő elbánásban részesítve, a polgári anyakönyvvezetésből elvileg kizáratik; de amennyiben a törvény előtti egyenlőség elvét minden más érdek fölé helyezi: az említett javaslat törvényőre emelkedéséből reá háramló sérelmeket is megnyugvással viselendi el.

Minthogy azonban a polgári anyakönyv vezetésére vonatkozó törvény a lelkészi kart stólaris jövedelmének legjelentékenyebb részétől fogja megfosztani, értekezletünk indítványozza, hogy az egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvileg kérje fel az egyházkerületet oly irányú intézkedésre, a mely szerint a lelkészek, az állam által, veszteségeiknek valóban megfelelő kárpótlásban részesítenének s ezen kárpótlási összegek ne az adóbevételek alapján — mint állítólag tervbe vétetett, — hanem egyházi hatóságok közbe jöttével állapíttassanak meg.

3. A tanítói nyugdíj-alapra fizetendő 15 kros iskolai adó egyike lévén ama botrányköveknek, melyek a lelkész és hívei között előforduló kellemetlenségeket okozzák, értekezletünk, midőn elítélőleg kénytelen nyilatkozni ezen újabb adónemről, mely a népnevelés útjába akadályokat gördít, akkor, midőn azok elhárítása lenne a törvényhozásnak legmagasabb feladata, legszentebb kötelessége: egyszersmind indítványozza, hogy az egyházmegye útján kéressék fel az egyházkerületi gyűlés annak kieszközlésére, hogy ezen újabb, különben is állami adó, — ha már annak viselése alól a szülőket felmentenünk nem lehet, — legalább polgári hatóság útján szedessék be.*

Hosszú és igen érdekes vita indult meg ezek után a lelkészi fizetés igazán elárvult ügye felett! Nem lehet csodálni, hogy annyian szóltak e kérdéshez s hogy a rendelkezésre álló idő legnagyobb részét az a fölötti eszmecsere vette igénybe. Mert valóban! a művelt társadalom egy osztályának ügyét sem kísért a közfigyelem olyan csekély érdeklődéssel, mondhatni: tűntető közönyösséggel, mint a prot. lelkészi karét! De hát ennek egy részről maga, a lelkészi testület az oka, az ő megmagyarázhatatlan mélységes hallgatásával; az erény fogalmával talán már össze sem egyeztethető türelmes-ségével! Csak is így juthatott ügye hasonló sorsra a néma gyermekéhez!

A több felé ágazó indítványok közül, melyeknek egyike az 1848-iki törvényben kimondott elvhez való szigorú ragaszkodást ajánlotta, a másik a szükségletek összeírásának szorgalmazását is elégnék tartotta, értekezletünk a következő indítványt tette magáévá:

Tekintve egy részről, hogy az államkormány, ismételt nyilatkozata szerint, nem zárkoznék el olyan indítvány elfogadása elől, mely a két prot. egyház segélyezését, a valódi szükségleteknek megfelelőleg, állandó tör-

vénnyel kívánja biztosítani; s tekintve más részről, hogy ezen valódi szükségletek illetőleg, csakugyan a lelkészi testület van hivatva, első sorban, véleményt nyilvánítani: egyházmegyei közgyűlésünk terjesszen fel indítványt az egyházkerülethez az iránt, hogy a lelkészi fizetés minimuma 800 forintban állapíttassék meg, úgy azonban, hogy — miként ez a tanítói fizetések megállapításánál is történt, a földekre nézve a kataszt. tisztajövedelem vétessék értékül; s továbbá, hogy a fizetésnek az ajánlott minimumra leendő kiegészítése a hívek újabb megterhelésével ne járjon; nemcsak, hanem, — amennyiben, köztudomás szerint, vannak oly egyházaink is, melyeknek hívei az állami adót meghaladó egyházi terheket viselni kénytelenek, mely körülmény, különösen a felekezetenkívüliségnek törvényben való kimondása esetén, azon egyházak végmegsemmisülését idézhethet elő: az ilyen egyháztagoknak terhei lehetőleg megkönnyíttessenek, más egyház tagjainak ily nemű kötelezettségeivel arányba hozassanak.

Értekezletünk a tanítói testület irányában mindenkor táplált testvéries érzületétől indítva, azon óhaját nyilvánítá, hogy egyházmegyei közgyűlésünk a tanítói fizetések minimumának, az egész egyházkerületben 400 frtra leendő emelése iránt, mozgalmat indítson.*

Minthogy értekezletünk tartása alkalmával, a tanítói ötöd-éves korpótlékre vonatkozó egyházi felsőbb utasítás még nem jutott hozzánk, e felett is tanácskozott értekezletünk s megállapodása a felsőbb utasítás tartalmának teljesen megfelelt.

Végül elfogadva ama két indítványt; hogy a konfirmált gyermekek részére nyomtatott bizonyítványok állíttassanak ki s továbbá, hogy ez ünnepélyes alkalom emlékeül, mindenik gyermek, már akár az egyház, akár a szülők pénzen beszerzett új testamentumot kapjon, — mivel az idő nagyon előre haladt, — elnök az értekezletet berekesztette.

Értekezletünk tartásából, egyházmegyei papi özv. árva-gyámintézetünkre ez alkalommal is származott némi csekély haszon, amennyiben az értekezletről elmaradt 5 lelkésztársunktól, az egyházlátogatás a gyámintézet pénztár részére fogja beszédni az úgynevezett ellátási díjakat.

Már épen az Ölbey János kollegánk s most házi gazdánk vendégszerető s igazán gazdagon terített asztalánál ültünk, midőn eljutott hozzánk báró Vay Miklós, egyházkerületi főgondnokunk halálának megdöbbentő híre. Az ezáltal keltett hangulathoz kifolyása a báró Vay Sándorhoz intézett következő részvét nyilatkozat:

Méltóságos Báró Úr!

Az a.-zempléni egyházmegyéhez tartozó Bodroghöz lelkészei május hó 15-ik napján, a nagyrozvágyi egyházban tartván meg értekezletünket, a mindnyájunkat közletről érdeklő fontos tárgyak komoly megvitatásában kifáradt testi és szellemi erőnk számára, épen a fehér asztal forrásainál kerestünk üdülést, midőn egy, eleinte csak halk suttogásban, szájról-szájra adott, majd a megérkezett napi lapból felolvasott szomorú hír: t. i. hogy *báró Vay Miklós*, egyházkerületünknek rajongásig szeretett főgondnoka meghalt, egyszerre elnémitotta a jó kedvtől beszédese ajkakat s a legmélyebb fájdalom borulatával takarta be az arcok vidám derűjét.

A lelkünkön átnyilallott közös fájdalomnak, a mindnyájunk által érzett megmérhetlen veszteségnek Kőrösi

* A kerület a legközelebbi tavaszi gyűlésén már kimondta, hogy a tanítói fizetések 400 frtra való kiegészítésének kérelmezése ellen nincs semmi szava.

Szerk.

* Az egyházkerület már határozott egyszer e tárgyban. Szerk.

György lelkesztársunk mély meghatottságról tanúskodó szavakban adott kifejezést, indítványozva, hogy — habár értekezletünk be van is rekesztve, — ne oszoljunk el a nélkül, hogy az egész nemzetet, a magyar ref. egyházat, különösen egyházkerületünket s a mindnyájunk által tisztelt családot ért eme kipótolhatatlan veszteség felett legőszintébb részvétünknek kifejezést adva, azt a gyászoló család tudomására hoznók.

Értekezletünk tagjai a boldogult egyház ker. főgondnokunk érdemeit méltató s a közvesztéseget ecsetelő szavakban, legbensőbb érzelmeinek hű kifejezésére ismervén, az indítványt egyhangúlag elfogadta, annak a gyászoló családhoz leendő felterjesztésével értekezleti elnököt és jegyzőt bízván meg.

Méltóságos Bárá Úr!

Megbízatusunkból folyó szomorú köteletségünknek eleget akarván tenni, szemeink önkénytelenül ama kettős úr felé fordulnak, mely a báró Vay Miklós kidőltevel úgy a politikai, mint egyháztársadalmi téren, megdöbbentő s szinte betölthetetlennek látszó nagyságban tátong előttünk!

Mint a fellegekbe emelkedő büszke tölgyet is csak akkor csodálhatjuk egész nagyságban, ha a fejsze-csapások alatt ledőlve, ágainak, koronájának hatalmas arányait, mik a magasban elmosódtak, szétterjeszti előttünk a földön, óriási tért borítva be velük!

S ilyenkor, magunkban elmerengve, nem sohajtunk-e fel: vajjon a következő évtizedek hosszú sorozata is lesz-e képes a kidőlthöz hasonlót növelni?!

A mi ajkunkról is ez a sohaj szállt el a szomorú hírre, hogy báró Vay Miklós meghalt és nincs többé!

Igaz, hogy Ő az egész nemzeté volt, Őt az egész magyar prot. egyház boldogan magáénak vallá, de még is ki merjük mondani, hogy a gyászoló családon kívül, a mi keblünket töltötte el legméltóbb büszkeséggel, legédesebb boldogsággal az Ő dicsőségtől ragyogó pályája, áldást árasztó élete s halálával a mi lelkünket borította a legsötétebb gyászba!

Igen, mert a mi körünkben, az a-zempléni egyh. megyében elfoglalt tanácsbírói szék volt az első lépcső ahoz a fényes, a felmutatott eredményeket tekintve, majd nem páratlanul álló egyházi pályához, mely Őt két egyházkerület főgondnoki, egyetemes konventünk és az e században tartott két országos zsinatunk elnöki székein át, a népszerűség és a közszeretet azon legmagasabb fokára helyezé, hol — érdemeinek méltó elismerésül, — a „legnagyobb Kálvinista“ névvel tisztelték meg!

És élte utolsó percéig, a magyar ref. egyház nagy egyetemét átölelő gondjai között sem felejtkezett meg egyházkerületünkről s ebben a mi kedves Almamaterünkről; ezek valának az ő kiapadhatatlan szeretetének megkülönböztetett tárgyai mindenkor.

És politikai pályáján szintén a mi Zemplénvármegyénk volt tanúja első szárnypróbálgatásainak; innen küzdötte fel magát mindig biztosabb, majd hatalmas szárnycsapásokkal, a politikai pálya hosszú foksorozatán át, ama legmagasabb polcra, aminő magasra, Illésházy és Thurzó óta, prot. férfiú nem emelkedhetett!

Egyedül az Ő, királya és hazája előtt kivívott s egy iránt halhatatlan érdemei voltak képesek elhárítani az akadályokat, mik a vallásegyenlőséget, fájdalom! még mindig csak elvben hirdető hazánkban, prot. államférfiú emelkedésének útját állották!

Vele szemben, úgy tetszett, mintha az „eretnekek“ elleni anathéma-kiáltás sem zúgott volna olyan erősen!

Ki dobhatná reánk a kárhoztatás követ, ha örvendünk azon, hogy az egyházi és világi két legmagasabb őrálló helyén, a közszeretet és tisztelet diccsúgarától övezve szemlélhettük őt s ki ne találná természetesnek, hogy most „siralomra fordult örömünk, mert elésett a mi fejünk koronája“?!

Azonban van számunkra vigasztalás is a megrendítő gyászban!

Hiszen akinek élet-eseményei, öröme, bánata hazájának történetével, örömeivel, bűjával össze vannak forrva, a fölött a halál nem ülhet diadalt; annak áldott emléke felmarad, míg a nemzet él s példáján, tettein az utókor milliói fognak lelkesedni!

És minő csodálatos intézkedése a Gondviselésnek, hogy magyar prot. egyházunk két, örök büszkesége: a legnagyobb magyar és a legnagyobb Kálvinista, kiket egy évben üdvözölt a bölcsődal először s egy évben siratott el a nemzet halotti éneke: csaknem egyszerre szállott az égre föl, hol, — mint a mitológiai dioskurok, — a haza és vallásszabadság testvér csillagai fognak ragyogni beláthatatlan messze időkig!!

Fény nevükre! Áldás emlékükre!

Komjáthy Gábor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** A budapesti theol. akadémia igazgatójává — a következő 3 évre *Szőcs Farkas*, a „Protestans“ szerkesztője; — a sárospataki főiskola akadémiai és közigazgatójává az 1894—95. évre — a jogtanároknak, mint sorosoknak előleges megállapodásához képest — *dr. Finkey József*, ez évi szakelnök; — a *n.enyedi* főgimnázium igazgatójává ismételten *Váró Ferenc*, a budapesti egyetem rektorává (az orvosokon lévén a sor) *Fodor József*, a közegészségtan stb. tanára választattak meg. *S. Szabó József* kisújszállási tanárt, mint értesülünk, a debreczeni főiskolához választották meg rendes tanárnak. Már a 4-ik pataki! Vivant!

— **Lelkeszi értekezlet.** Az abauji lelkészek kassavidéki fiók-köre e hó 13-án tartá meg alakuló közgyűlését Kassán, 12 lelkész és 2 segédlelkész részvételével. Elnökké Bojtár Sámuel, jegyzővé Szobonya István választott, a pénztárt és könyvtárt, mint kassai pap, Révész Kálmán fogja kezelni. Az orsz. lelkészi özvegyárva- és gyámintézeti javaslat megbirálásával egy küldöttséget bízott meg az értekezlet, melyen még az elnök által felvett három érdekes gyakorlati kérdés lett megvitatva. Záradékkul Révész Kálmán értekezett egyik aktuális kérdésről, a vegyes házasságból származott gyermekek vallásának törvényes szabályozásáról.

— **Az anyakönyvek másolatának kiadása ügyében** egy felmerült eset alkalmából fontos elvi határozatot hozott a belügyminiszter. Kimondotta, hogy a vármegyei okmánytárakból hiányzó anyakönyvi másolatokat az illető lelkész ingyen kiállítani csak abban az esetben köteles, ha ki lehet mutatni, hogy azokat annak idején be nem szolgáltatva. Sőt ilyen esetben is a megyéket kárhoztatja a miniszter, mert a hiányzó okmányokat ezeknek köteleességek lett volna minél előbb bekövetelni. Ajánlja, hogy a másolatok kiállítására méltányos egyezséget igyekezzenek kötni a lelkészekkel.

— **A Baksay-jubileum programja** következőleg állapítatott meg: Junius 22-én este a főgimnáziumi ifjuság fáklyás-zenével tiszteli meg jubilans tanárát. — Junius 23-án d. e. 10 órakor az ev. ref. templomban

lefolyó ünnepély sorrendje a következő: 1. Alkalmi karének, előadja a rimaszombati dalárda. — 2. Elnöki megnyitó, Bornemisza László ig. vál. elnöktől. — 3. Az ünnepelt arcképének leleplezése Fábry János gimn. igazgató beszéde folyamán. — 4. Küldöttségek üdvözlése. — 5. Karének a rimaszombati dalárdától. Délután 1 órakor a «Három róza» nagytermében közebed. (Egy teríték ára 3 frt.) Délután 4 órakor a Széchenyikertben táncmultság. — A részletes programot a bizottság az ünnepélyt közvetlenül megelőző napokban fogja megállapítani. Eddig a következő tanintézetek és testületek jelentették be a főgimnázium igazgatójánál az ünnepélyen való részvételüket: a sárospataki főiskola, a rozsnyói ág. ev. és róm. kath. főgimnáziumok, a tiszai ág. ev. és tiszáninneni ev. ref. egyházkerületek, gömöri ev. ref. egyházmegye, kishonti ág. ev. esperesség, továbbá a rimaszombati egyházi és világi testületek.

— Az „Óráló,” Dr. Bartha Béla tanártársunk politikai, szépirodalmi és közgazdasági lapja, mint a junius 6-diki számhoz csatolt előfizetési felhívásában tudatja, *julius elejétől hetenkint háromszor fog megjelenni*, u. m: kedden, csütörtökön és szombaton. Alakja hasonló lesz a budapesti kisebb napi lapokéhoz s előfizetési ára egész évre csupán 2 frttal emelkedik. Egyebekben marad, mint volt: hű jónak bizonyult elveihez, egész szelleméhez s eleven, pártatlan, komoly, feltisztult ízlésű, a család minden tagja által erkölcsi haszonnal olvasható. Örömmel hirdetjük róla mi is, hogy a missióra, a melyre vállalkozott, egészen rátermett s rövid, de tisztes pályafutása a legjobb kezesség a jövőre. Munkatársainak díszes sorából s szerkesztőjének nagy tanultsággal párosult ügybuzgalmából egy, a prot. körök által szívesen sürgetett *napi lap* is teljesen kitelik s ahoz az *Óráló* már ez újabb lépéssel is közelebb jutott. A t. közönségtől függ csupán, hogy a mi után sokan vágyódtunk, azt dr. Bartha Béla közmegelegedésre beváltsa. A legmelegebben ajánljuk a szépen fejlődő vállalatot a buzgó lelkek szeretetébe. Az előfizetési pénzek vagy kötelező aláírások a szerkesztőhöz küldendők Sárospatakra.

— Az evangélikusok zsinata folyó hó 8-án nyílt meg Budapesten, Fabinyi Teofil és Karsay Sándor elnökeite alatt. Fabinyi elnöki megnyitójában jelezvén, hogy a zsinat legfőbb tárgya a kerületek új beosztása, a tárgyalás alatt higgadságra s türelemre intette a zsinat tagjait. Ilyen elnöki megnyitó után a napirend előtt olvasták fel a zsinat panszláv tagjainak nyilatkozatát, melyben erőszakoskodással és törvénysértéssel vádolják a reform mellett küzdő férfiakat. A felolvasott nyilatkozatot a legmélyebb megbotránkozással utasították vissza s a beadványt a további eljárás céljából kiadták az egyetemes gyűlésnek. Ezután Győry Elek főjegyző felolvasta az alkotmányügyi bizottság javaslatát, melynek első fejezete az egyházkerületek arányosításáról szól. Az első szónok *Szentiványi József* volt, a ki azt indítványozta, hogy a dunáninneni kerület mostani állapotában maradjon meg, de a helyzet javítása végett csatoltassanak hozzá a székesmegyei magyar esperességek. *Sárány*, bányakerületi püspök a dunáninneni kerület területét nem bolygatná s indítványozza, hogy a barsi, honti, zólyomi, nógrádi és fehérkomáromi egyházmegye csatoltassék hozzá. Ezután a felszólalások egész sorozata következett. A felszólalók között volt Prónay Dezső br., Radó Kálmán, Zelenka és Baltik püspök, Zsilinszky Mihály stb. Prónay gondoskodni kíván arról, hogy az ágostai evang. egyház ne adjon alkalmat az államellenes tendenciák

értvényesítésére. Évek óta tapasztaljuk — ugymond — azt az antagonizmust, mely egyik kerületben a magyarság ellen nyilatkozik. Ennek a bajnak a forrása az egyházon kívül keresendő, s egészében az egyház által nem is orvosolható, de a keretek helyes megszabása által igenis enyhíthető, sőt nagyrésztben meggyógyítható. Nem magyarok és tótok állanak ott egymással szemben, hanem egy domináló szövetség áll a magyar állammal szemben, mely az ev. egyház legszentebb eszményeit a saját önző céljaira akarja felhasználni. *Radó* elfogadja a bizottság javaslatát, mert így az államellenes tendenciák az egyház kebeléből száműzve lesznek s a politikai ágensek nem fogják az egyházat használni fel saját céljaikra. *Zsilinszky* attól nem fél, hogy akár a panszlavismus, akár egyéb nemzetiségi törekvések eredményre jussanak hazánkban. A bányakerületi javaslatot fogadja el. Hosszas vita után szavazással döntöttek a kérdés felett s a nagy többség az alkotmányügyi bizottság javaslatát, mely szerint a révkomáromi egyházközséggel nagyobbított fehérkomáromi egyházmegye a dunántúli kerületbe, továbbá a barsi, honti és nógrádi egyházmegyék a bányai egyházkerületből a dunáninneni kerülethez csatoltatnak; ellenben a dunáninneni kerületből az árvai, és a lipői egyházmegye a tiszai kerületbe, a turóci pedig a bányába osztatik be, általánosságban elfogadta. A részletes tárgyalás alkalmával a javaslaton mindössze annyi módosítás történt, hogy a lipői egyházmegye csak akkor csatoltatik a tiszai kerülethez, midőn a dunáninneni kerület jelenlegi püspöke nem lesz lipőszentmiklósi lelkész. — Tárgyalta a zsinat az *egyetemes gyámintézet*ről és egyetemes *nyugdíjintézet*ről szóló javaslatokat is s azokat jelentéktelen módosítással elfogadta.

Pályázat tanári állomásra.

A *szászvárosi Kun-kollégium* államilag segélyezett ev. ref. főgimnáziumában egy *classica litteraturai* rendes tanszékre pályázat nyitattik. E tanszékkal a classicus nyelveken kívül esetleg, kisebb óraszámban a magyar nyelvnek tanítása van egybekötve.

Jövedelem: 1200 frt. fizetés és lakás természetben, vagy 1899. év végeig 200 frt, azontúl pedig 300 frt lakáspénz, továbbá háromízben, az 1899. éven túl pedig negyed- és ötödízben is 100—100 frt ötödéves szolgálati korpótlék.

A kinevezés a vallás- és közoktatási minister úr jogkörébe tartozik. Az állás folyó év szeptember 1-én foglalandó el.

Abban az esetben, ha teljes qualificatioval bíró pályázó nem jelentkeznék, helyettes tanár fog alkalmaztatni 900 frt fizetéssel; a kinevezett azonban egy év lefolyása alatt qualificatioját kiegészíteni tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető okmányokkal felszerelt folyamodványukat a szászvárosi ev. ref. Kun-kollégium előjáróságához folyó év július 10-ig küldjék be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsának, Kolozsvárt, 1894. május hó 3-án tartott üléséből.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Kolozsvári Sándor,
elnökhelyettese.

Felélős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Főmunkatárs. BUZA JÁNOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Események.« — »Báró Vay Miklós édes anyja.« *Rácz Lajos.* — »Báró Vay Miklós a páten» korszakában.« *Révész Kálmán.* — »A tállyai ev. ref. egyház jegyzőkönyve, br. Vay Miklós gondnoki beiktatásáról.« *Hézsér Emil* — »Baksay István ötven éves tanári jubileuma alkalmából.« *Dr. Veress Samu.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — »Hirdetés.«

Események.

A Vatikán, a hazai főpapság és a feudális főrendek közös és jól összevágó agitációja sem volt elég erős arra, hogy a modern Magyarországot fejlődési útjában huzamosabb időre feltartóztathassa. Az ultramontán sajtó váltig bizonyította ugyan — óh és milyen kitartással! — hogy a dinasztának egyetlen támasza a róm. kath. egyház s a Habsburgok feje nem akarhatja e támasznak gyöngítését s „*a lázadásra mindig kész protestantizmus*“ erősítését s fenyegette az egész arisztokraciát is az ellene készülődő socializmus, kommunizmus pusztító szörnyeivel, ha nem követ el mindent a kárhozatos egyházpolitikai javaslatok tönkretételére: — és íme a folyó hó 21-diki főrendi szavazás az új Magyarország építése körül forgolódók diadalával végződött.

Négy szavazattal ugyan csak, de a főrendiház beillesztett egy hatalmas szegletkövet az új Magyarország épületébe s ezzel az u. n. jogegyenlőség sokképen akadályozott folyását megkönnyítette.

Ma még alig bírjuk egész jelentőségét felfogni a főrendek szavazásának s nem látjuk annak különösen majdan sok irányban előtűnő következményeit; de egyet ma is felfog, megért és lát jól és tisztán mindenki, a ki nem takarja el szemét a világosság elől, azt t. i. hogy *az ál-izidori elméletre épített r. kath. egyháznak mindent elnyelni akaró hatalma nem azon a sziklán épült fel, a melynek örök tartósság ígértetett.*

Nem kárörömet érzünk a főrendiház szavazatának mérlegelése közben, sőt nem is mint felekezet örvendezünk a jelzett diadalnak, hanem első sorban mint állam-polgárok hajlunk meg ama szellem előtt, a mely százados küzdel-

mek után, a millenium közeledtére, odáig tudta magát a törvényhozásban érvényesíteni, hogy itt a honfoglaló ősök ide visszatekintő lelke ne botránkozzék meg a „szabad haza szabad polgárainak“ egyenlőtlen jogai és kötelességei felett.

Ha talán a főrendiház szavazatában a protestantizmus szellemének előnyomulását ismerik fel némely makacs ellenfeleink s e miatt vesztik el felebaráti türelmüket és lázítanak további harcra és szeretetlenkedésre: oh hát ezek csak önmaguknak tegyenek szemrehányásokat, mert csak ők cselekedték azt százados, következetes munkálkodással, hogy meggyaláztatott közöttünk az igazságnak lelke s a fiúságra felszabadított keresztyének újra bele kényszerítettek a szolgaságnak igájába.

A krisztusi szellem fuvalmát üdvözljük azért a főrendek újabb szavazatában s jó reménységgel nézünk a következmények elé.

Tudjuk mi azt, hogy az egyházpolitikai javaslatok törvényerőre emelkedése a mi felekezetünkre is új idők bekövetkezését jelenti; érezzük, hogy a változott viszonyokon nem is lesz könnyű uralkodnunk, sőt az ingadozásnak sokféle esetlegességeivel is meg kell majd küzdenünk; magunkat is mintegy újjá kell alakítanunk; mindamellett is hisszük, hogy az a lélek, a mely előbbre-előbbre kényszeríti az államokat úgy, mint az egyeseket az igazság útján; az a lélek, a mely annyiszor megdicsőítette már magát az emberiség történetében, velünk lesz az új idők bizonytalanságai között is és minden jóra vezérli akaratomkat.

Vezéreink tapasztalati bölcsessége is sokat segíthet majd, ha a nehéz körülmények között felövedzik magokra az igazságnak mellvasát s odahajolnak a szeretet melegével azokhoz, a kik

tévedeznek, a kik ingadoznak, vagy esnek kísértetbe és a pokolnak törébe.

Ó bizony sok, nagy és nehéz, de szép és felséges munka vár reánk protestánsokra az új-Magyarország megváltozott világában! Dehát ez az iga a Krisztus lelkével egyszerre könnyűvé és gyönyörűséggé válik; csak igyekezzünk mi is megújulni!!

* * *

Nagy s a protestáns egyházra nézve nevezetes eseménynek kell tekintenünk a *nem állami tanárok nyugdíjintézetének törvénybe iktatását is.*

Érett gyümölcs volt ez is s ugyancsak ama léleknek szülötte, a mely létre hozta az egységes házassági jogot és a házasság kötelező formáját. Annak a sok méltatlan nélkülözésnek, a mely a nem állami tanárnak, az állam édes gyermeke mellett osztályrészeül jutott, az új törvény által — legnagyobb részben, — végeszakadt. Ugy látszik, hogy az állam anyagi ügyeinek kedvező fejlődése esetén el fog tűnni az új törvényből az is, a mi abban még kifogásolható s az állami adókkal terhelt szülőket fel fogja menteni a közoktatásügy új minisztere, — mihelyt a lehetőség ideje beáll — a nyugdíjintézeti adónak az iskolákra is visszaható gyűlöletes terhe alól.

Hogy ez a törvény is milyen hatással lesz a protestantizmus alakítására, az iskolák közszellemére, a tanári kar gondolkozására — ma még ez sem mondható meg. Fel kell azonban tennünk úgy az iskolafentartókról, mint különösen a még inkább érdekelt tanári testületekről, hogy az új törvényben mutatkozó egyformásítás teljességgel nem fog járni a prot. szellem kárával s az egyháziasság, vallásosság lelkének megoltásával. A fentartó-testületeknek lesz az ezentúl az eddiginél is szebb és komolyabb köteleességek, hogy a tanárok megválasztása és ellenőrzése által a protestantizmus szellemét meglankadni ne engedjék, sőt előbbé s melegebbé tegyék azt, hogy tovább hódíthasson és újjá teremtsen a világot.

Előbbé és melegebbé kell azt tenni, ha más-ként nem lehet (pedig bizony-bizony, hogy nem lehet!) a prot. tanárképzőintézet felállítása által.

* * *

De az országos nagy eseményeken innen, a magunk szűkebb világában is vannak nekünk napi rendre került nagy dolgaink, a mik mellett szintén méltó és illő is néhány pillanatra megállanunk.

Mikor e sorokat írjuk, a prot. tanárvilág küldöttei utban vannak már Rimaszombat felé, hol egy istentől hivatott társuk ezüstös fejére viszik a babér-koszorút. Ötven évig sürgött-for-

gott azon a pályán, a melyre a latin költő az isten-átok bélyegét sütötte fel. Soha sem érezte, soha egy pillanatra sem ismerte el, hogy a költőnek igaza volna. Aztán olyan boldognak tudta magát az anyagiakban szűkölködő prot. egyház kebelén mindig s úgy nem tudta megérteni azokat soha, a kiknek unalmas volt az Ur igája! — Mikor a világ változni kezdett körülszűkített új emberek új elvekkel, kevesebb egyháziasság mellett is nagyobb követelésekkel ostromolták a szegény prot. egyház kapuját: — ő idegenné lett ez új világban s még melegebben ölelte meg azt a keresztet, a melyen szegénynyé lett érettünk a leggazdagabb, hogy élénk ő általa. — Oda állott a rimaszombati egyház élére s egyik kezével a tanári kathedrába, másikkal az egyház oltárába fogódzva s mindketőért egyenlő lelkesedéssel munkálkodva: megtestesült benne a prot. tanár örök eszményképe.

Nem hízelkedünk s túlozni sem akarunk, csak áldjuk a gondviselést, hogy *Baksay Istvánban*, a sárospataki főiskola egykori kitűnő és mindvégig hálás növendékében, a rimaszombati tanárok, sőt az egész ország összes tanári testületeinek Nesztorában példát mutatott nekünk az egyház és iskola igaz, önzetlen és munkás szeretetére s letörölte benne s általa a tanári pályára sütött szégyenbélyegét.

A hálás tanítványok, a tisztelő s szerető kar-társak seregében mi is ott vagyunk lélek szerint a rimaszombati örömnünnepeken s eseménynek jegyezzük fel lapunkban, hogy van prot. tanár, a ki ötven év tanári terhével a vállain soha meg nem ingott az ő isten és embertársai és pályája iránt való szeretetében. Az Isten áldja, védje őt tovább s példája hódítson közöttünk mind az időknek végeig!

* * *

Más nagy dolgunk is van minékünk. A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület az ő sárospataki főiskolájában emlékünnepekre gyülekezik, hogy áldozzék annak, a ki férfikora erejének nagyobb részét az egyház és iskola szerelmében lobogtatta el s hű volt halálig.

A kit az egyházközségek soha és senki által nem kicsinyelhető bizodalma nyomába állít majd, szerencsésnek mondhatja magát, hogy nem kell messze mennie útbaigazításért, tanító-mesterért, hű tanácsadóért. A viszonyok — igaz — nagyot változtak. A nehemiási vakolókanálhoz nincs szükség többé a makkabeusok kardjára s pörölyére; inkább szántanunk és vetnünk kell, mint védekeznünk és támadnunk. De szükségünk van s szüksége van a br. Vay Miklós utódjának a Vay Miklós bölcsességére, tapintatára, lángoló szeretetére, a nehéz helyzetek között

való biztos megállásra s a béke munkájának erélyes vezetésére

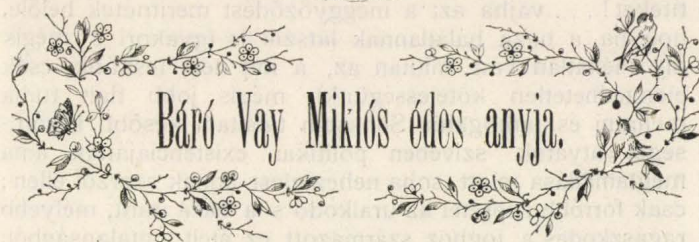
A sárospataki főiskola — a kerületnek ez a szellemi tűzhelye — kívánja mindenek felett a br. Vay Miklós utódjának építő erejét s ügyesséretét. A haladás lelke folytonosan előre kényszeríti a nevelőintézeteket s a modern állam is hol nyomunkban van, hogy sarkaljon, hol előttünk jár, hogy magával vonjon; elmaradni semmiképen sem enged.

Építő munkatársakban nincs hiány; de új és újabb barátokra, áldozókra mindig szüksége van az Alma Mater-nek, hogy fiait annál biztosabban melengethesse s annál több és jobb útravalóval láthassa el. Előttünk van a párhuzamos osztályok felállításának, a theológiai akadémia és nyugdíjintézet ki- és felépítésének feladata s a tápintézet fejlesztésének kötelessége stb. stb., mindezekhez a protestantizmusnak ama lelkére van szükség, a mely megdicsőítette magát báró Vay Miklósban, az ő áldozataiban s lelkesítő példájának gazdag eredményeiben.

Hát bizony a br. Vay Miklós szellemétől való búcsúzás is nagy esemény a mi szűkebb világunkban s méltó utódjának megtalálása még nagyobb esemény!

Hisszük, hogy a f. hó 24-iki emlékűnnep olyan lesz, a milyennek bizalommal várjuk: a hazai ev. ref. egyház egyetemének hálaünnepé; olyan lesz, a milyenel a br. Vay Miklós emlékének tartozunk, a kit az Úr küldött nekünk, hogy vezetőnk legyen a kietlenben és égő tűzoszlopként világoljon előttünk a sötétségben; hisszük azt is, hogy a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület meg fogja találni a br. Vay Miklós szellemi utódját, a kinek ereje nőni fog a bizalom által, s a ki dicsőségének és nyereségének fogja tartani, hogy mint a kerület és a kerületi főiskola főgondnoka szerezzen magának elévelhűtetlen érdemeket hazája és egyháza iránt.

Áldjuk a soha nem feledhetőt s kérjük Istenünket, hogy világosítsa meg az ő orcáját a választókon és választandón az ő országának építésére!

Báró Vay Miklós édes anyja.

»Mindaz, a mi lettem, anyám műve.«
Washington.

Halálában is áldott emlékeztető főgondnokunk édes anyja ama ritka lények közé tartozott, kiről büszkén mondhatjuk a római költővel: *Decus generis humani*! Ha hiszünk a világ törvényszerűségében, ha hisszük

azt, hogy az anyagi és erkölcsi téren feltűnő okozatok nem állhattak elő az őket szükségképen előidéző okok nélkül, tehát hogy a lángelme, a szellemi és erkölcsi tulajdonok magas arányú összetalálkozása is nem a véletlen műve, nem a semmiből bukkan elő, hanem az megelőző, bár igen gyakran rejtelmes erők és tényezők szükségképeni kifolyása: — úgy e tételnek mi sem nyújthatná fényesebb bizonyítékát, mint a báró Vay Miklós édes anyja. A ki őt személyesen ismerte, vagy a ki csak irataiban hátrahagyott képét, lelkének leveleiben s költeményeiben megvillanó sugarait látja, — az meg fogja érteni báró Vay Miklós egész egyéniségét, egész pályáját. Anyja egyénisége, anyja lelke nyújtja a kulcsot a fiú megértéséhez nemcsak, hanem képezte azokat az erőket s tényezőket, melyekből a fiú előállott. Ily anyának csak ily fia lehetett!

Ha a fiú emlékének áldozunk, áldozzunk egy percet a régóta, több mint 30 év óta pihenő anyja emlékének is! Egy jó édes anyja legdrágább a földön, a mi ember hódolatát megérdemli!

Báró Vay Miklósné, szül. báró *Adelsheim* Johanna 1776 augusztus 5-én született *Pforzheimban*, Baden tartományban. Atyja *Adelsheim* Kristóf főerdész volt előbb *Pforzheimban*, majd *Candernben*, *Bazel* közelében. Még nem volt 6 éves, midőn anyját elveszítette s 4 kisebb testvérével együtt árván maradt; anyja, halála előtt való napon, egy gyönyörű levelet írt leányának, melyben jövendő magaviselésére nézve tanácsokat, intelmeket nyújt neki. E szent hagyományt leánya egész életén át a legdrágább ereklye gyanánt őrizte s igyekezett annak élte minden pillanatában megfelelni, hogy az égből rátekintő anyja meglegedését kiérdemelje. Fogékony s korán érett lelkére sokáig szenvedő édes anyjának élő szóval adott intelmei s e levelében foglalt jó tanácsai a legmélyebb s tartósabb benyomást gyakorolták: szövetségül szolgáltak neki, melyek változatos, gyakran küzdelmes élet-pályáján vezérelték. Édes anyja nemes, fenkölt gondolkodása, mély vallásos érzése, Isten rendelkezéseiben megnyugvó bizalma — alapvonásait képezték leánya érületének is!

Anyja halála után előbb nagyszülei házához került, majd, miután atyja újra megnősült, visszatért a szülei házába. Atyja második házasságában nem találta fel az óhajtott nyugalmat s szívét bú tépte. Már okosabb gondolkodású kis leánya, anyja képmása, lett egyedüli bizalmasa; vele együtt sirtak a temetőben, együtt jártak be az erdőket és mezőket, együtt bámulták a természet csodás műveit, remek alkotásait. Johannának bábuk helyett ásványok, bogarak, növények lettek a játékszerei; a természet csodái korán felkeltették költői tehetségét is. Atyjának sem sokáig örülhetett; bánata megtörte s 1784 karácsonyában ő is meghalt, kétszeresen árván hagyva Johannát. A kis árva nagyszüleihez került, majd onnan, hogy magasabb oktatásban részesülhessen, *Karlsruhéba*, *Drais* kormánytanácsos házába jutott, hol a legkitünőbb tanítók oktatták, de legnagyobb hatással volt reá a művelt, felvilágosult, s a költészet és irodalom terén is működő házi úr, kit második atyjának tekintett, iránta még félszázad múlva is a legnagyobb gyermeki bizalommal s tisztelettel viseltetett s vele és gyermekeivel innen Magyarországból is, haláláig levelezett. E kedves, derült, boldog családi élet képe mindig emelő, vigasztaló hatással volt reá.

Az uralkodó hercegi család már Johanna szüleit is kiválóan kedvelte; e jóindulatot az árvára is kiterjesztették. Hetenkint egyszer elvitették az udvarba, hogy az estét a hercegisasszonyokkal töltsse; mikor pedig 14-ik

évét betöltötte s a Drais családot áthelyezték Karlsruhe-ból, a trónörökösné egyenesen az udvarba vette őt leányaihoz, hogy azokkal együtt folytassa tanulmányait; majd a nevelés befejezte után, mint azok társalkodónője maradt körükben. E közben a francia forradalom nyomában kitört a porosz-osztrák-francia háború s Karlsruhe is érezni kezdte a háború zaklatásait; francia emigránsok, osztrák tisztek jöttek-mentek, táboroztak szünetlenül a városban. Köztük volt *Puky* gárdista-kapitány is, ki a Rajna hidját a visszavonuló osztrák sereg számára megmentette, a miért nagy elismerést aratott a badeni udvarnál is, mert annak nem kellett a betörő franciák elől újra menekülnie. Az udvari estélyeken Johanna gyakran találkozott a mindenkitől kitüntetett, szellemes, művelt, világlátott, már nem egészen fiatal kapitánynyal; Johanna megtetszett neki s midőn az megkérte, ő se mondott nemet, s miután nagyatyja s bár nehezen, a hercegnő is beleegyezett, 1796 jan. 10-én, az udvarnál, az egész hercegi család jelenlétében, egybekeltek.

A fiatal asszony nem sokáig élvezhette a boldogságot, s azt is gyakran megzavarta a háborúskodás, férje gyakori távolléte, az örökös bizonytalankodás, rettegés. Férje egészségét a folytonos hadi munka, s különösen a nagyon szigorú tél megtámadta. 1797 tavaszán a Rajna mellől Olaszországba rendelték; Johanna követte férjét, azzal a szándékkal, hogy útközben elválva tőle, Magyarországra jő annak fivéréhez. Villachnál váltak el egymástól s pár nap múlva Linznél látták újra egymást utoljára: férjét súlyos betegen szállították oda, s másnap, 1797 ápr. 18-án meg is halt. Özvegyének fájdalma, kétségbeesése hatartalan volt; szerencséje, hogy akadt jó emberekre. kik útbaigazították, hogy Bécsbe menjen s ott kihez forduljon kaució-ügyének rendezése végett. Erre vonatkozólag mondja később emlékirataiban: „Az ég hosszú életpályámon annyi jó, kitűnő emberrel hozott össze, hogy az utóbbi évek egynémely szomorú tapasztalatai se ingathatták meg az emberiségbe helyezett bizalmamat. Egyesek önzésből, irigységből, gyalórságból árthatnak de a hol a magunk lelkéből nem hiányzik a jóakarat, az legtöbb esetben másoknál is jóakaratot fog támasztani. Ki tapasztalta ezt többször, — mondja fiához, Miklóshoz fordulva, — mint te, drága fiam, ki oly sokat köszönhetél az általános jóakaratnak, ki azt most is élvezed szenvedő-társaid kis körében* s ki azzal — ha a megpróbáltatásoknak Istentől rendelt idején túlleszesz — újra találkozni fogsz.” — Bécsből, miután ott ügye nagy sokára elintéztetett, sógora meghívására s részben a vagyoni ügyek rendezése végett, Magyarországra utazott.

Bécsből *Décshyvel*, az egyetlen bécsi magyar lap szerkesztőjével, kelt útra, s hogy az utazás unalmait elűzze, egy Décsy által hozott grammatikából elkezdett magyarul tanulni; 1797 szept. 17-én érkezett *Mérára* sógorához, hol úgy fogadták, mint egy rég nélkülözött hazatérő testvért. Novemberben, télére a családdal együtt Kassára költözött s ezután felváltva Mérán és Kassán tartózkodott. Kassán az egész vidék előkelőségével megismerkedett; itt beszélt először József nádorral, kivel később gyakran, utoljára pedig 1834-ben találkozott, midőn beteg Miklós fia számára *urlaub*-ot kért; mily jóságos volt mindig hozzánk! — jegyzi meg emlékirataiban. — Itt ismerkedett meg leendő második férjével, báró *Vay Miklós tábornokkal* is (először Golpon, a báró által az esztergomi érsek tiszteletére rendezett kis ünnepélyen, majd Mádon találkoztak), ki elhunyt férjének jó barátja

volt. Emlékiratában, a megkérés alkalmából, így jellemzi őt: „Nem voltam csalódásban a felől, hogy ő nem tartozik a közönséges férfiak közé, hogy feleségétől sokat fog kívánni, hogy hosszabb nőtlen élete, contemplatív életmódja által, ha csak épen cselekvésre nem ösztönöztetik, oly eszméknek adta magát neki, a melyek a mindennapi élettel ellentétben állanak; de szívének hajlama, ismereteinek bősége, közhasznúságra való törekvése kellett, hogy számára nagyrabecsülésemet, bizalmamat s végre érzelmeinek viszonzását megszerezze. 1799 júl. 1-én keltünk egybe. s házasságunk, melyet az ég két kedves fiammal áldott meg, ha gazdag volt is küzdelmekben és gondokban, a legboldogabbak közé tartozott. Épen az, a mitől leginkább tartottam, nem következett be, kölcsönösen kiegészítettük egymást; ő bevezetett engem a gyakorlati életbe, én elnézőbbé hangoltam őt s gyakran oly eszméknek is megnyertem, a melyek az övétől elütöttek.”

A fiatal asszony férjének minden munkájában, vállalatában hű segítsége, gondos munkatársa lett: gazdaságban, üzleti ügyekben (például a salétromgyártási vállalatnál) mindenütt támogatta, tanácsolta, ha kellett, helyettesítette; férjét e vállalat, a Körös szabályozása — melylyel a király megbízta, — a pozsonyi országgyűlésen való követi szereplése, majd az insurrectio gyakran s hosszabb időkre távol tartotta hazulról, s ilyenkor a báróné vezette a házi, gazdasági ügyeket; — majd 1802-ben s 1803-ban Miklós és Lajos fiaival megáldván őt az Ég, személyesen vezette ezek nevelését — s mindenek ékesen és szép rendben folytak. Istenben s az igaz ügy diadalában bízó lelkének egész melegségével állt oldala mellett s erősítette őt, midőn egyik országgyűlési beszédje miatt, mely Bécsben visszatetszett, tábornoki rangjától megfosztatott. Ekkor írja férjének Pozsonyból Bécsbe: „Gondolatban minden léptedet követem, s abból a bátorságból, melyet neked ártatlanságodnak s tiszta szándékaidnak tudata ad, meritek vigasztalást saját szívem számára. Remélem, az igazság győzni fog; de ha elbukik, megmarad neked minden jók tisztelete, s a mi, csak a halál által szétrombolható házi boldogságunk De azért ne hidd, hogy én nagyon búsulok, ismétlem én a te eseted miatt nyugodt vagyok, de egészséged aggaszt s a te nemes, de gyakran nagyon is mély szíved; ha ez eszembe jut, ha a közjóra irányzott becsületes törekvéseidre gondolok, akkor egyszerre ellágyulok Szívemből öllelek; most, épen most kellene szívemhez közelebb lenned, hiszen te töltöd azt be egészen”. Midőn férje halála után fiainak átadja ezt a végzetes beszédet, ezt fűzi hozzá: „Jönni fog oly idő, mikor ez titeket érdekelhet, akkor u. i. mikor ti is a nyilvános életbe léptek s a haza iránti tartozásokat leróvni töreksztek. Vajha a ti jó atyátok példája igazságszeretetre, a gyöngeségtől és dactól egyaránt távolálló kítartásra buzdítana titeket! . . . vajha azt a meggyőződést merítenétek belőle, hogyha a haza halátlannak látszik is (gyakori s mégis oly méltatlan vád, miután az, a mit neki teszünk, csak elengedhetetlen kötelességünk), mégis jobb fiait tudja méltatni és támogatni. Sohasem találtam később keserűséget atyátok szívében politikai existenciájának ama megtámadása miatt, soha neheztelést annak szerzői ellen; csak forróbb szeretet az uralkodó s a haza iránt, mélyebb ragaszkodás a joghoz származott ez átéljt jogtalanságból, s e hangulat jobban megszilárdítja az ő erkölcsi értékét, mint később teljesített szolgálatai. Óh bárcsak ti reátok is átszállhatna ez egykor, ez lenne a ti legszebb s legbiztosabb örökségtek!”

1805-ben férjével együtt meglátogatta régi hazáját, hogy a testvéreket, rokonokat ismerősöket, s a hercegi

* Célzás *Theresienstadtra*, hol fia ekkor (1852 szept. 18-tól, 1853 jun. elejéig) mint államfogoly tartózkodott, s ott mindenkitől illő tiszteletben részesült

családot, mely most is a régi szivességgel fogadta, viszontlássa; 1814-ben a bajor királyné s az orosz cárné, — egykori leánytársai, a badeni hercegné leányai — hívására Bécsbe ment, hogy ott a kongresszus alatt velök találkozzék. 1816-ban fiaiknak további neveltetése végett Pestre költöztek, bár a gazdálkodás, vízszabályozás, cséplőgépek, olajverő- s örlőmalmok építése a bárót, miként eddig is, gyakran távol tartá családjától. A báróné Pestre érkezése, a gyermekei nevelésénél követett módszer s az ezáltal elért szép eredmény miatt valóságos forradalmat keltett a paedagogiai világban. „Mindenki hisz a Pestalozzi-féle módszer csodájában s fiaim nevelőjétől akar tanácsot kérni; a módszert bevezetik az evang. iskolába s még kath. nagy urak is követik. Nevelőm s én jól tudjuk, hogy sem Pestalozzi, sem Niemayer nem művelhet csodát gondosság és szeretet nélkül, valamint hogy minden módszer jó, mely ezt a gondosságot és szeretetet felkölti, s arra van itt tulajdonképen szükség. Németországban is találni még egy némely ferde nevelést morális tekintetben, de többé-kevésbé mégis csak tanulnak valamit, a mi a világban előreviszi az embert, de itt nemcsak a szív nevelése van elhanyagolva, hanem a sima külső a legvastagabb tudatlanságot rejtí magában”, — mondja levelében.

(Vége köv.).

Rác Lajos.

Azon nagy és reánk nézve diadallal végződött küzdelemben, melyet az 1859. szeptember 1-én megjelent császári nyílt parancs (pápens) ellen a hazai két protestáns egyház tagjai, a hazafias római katolikus férfiak élénk részvéte és erőteljes közreműködése mellett vívtak meg, a fővezér a mi feledhetetlen *Báró Vay Miklósunk* vala. Egyházunk legújabb történetének ezen igen nevezetes korszakáról köteteket lehetne írni, melyeknek minden lapján helyet kérne magáruk báró Vay érdemeinek méltatása. Ez alkalommal csak egyetlen, de azt hiszem, nagyon kevesek előtt ismeretes mozzanatot akarok kiemelni a nagy harc folyamából.

Ha báró Vay Miklós volt e nehéz küzdelemben a protestánsok elismert fővezére, a tábori főnök bizonyára *Révész Imre* volt, kinek akkori, fájdalom, igen hézagossá feljegyzéseiből közlöm az alábbiakat.

* * *

Miután az (1860) január 10-iki rendelet megjelent s a kormány által szigorúan foganatosítani parancsoltatott s miután a bécsi küldöttség* eljárása is sikertelen maradt: szükségesnek látszott mind belülről erősíteni magunkat, mind kívülről lehető hatást gyakorolni. 1860. februárban lehetett, midőn báró Vay Miklós erre utazván, Debrecenben egy pár napra megállapodott. Egy este néhányonkat (Könyves Tóth Mihályt, Révész Bálintot s engem) Ft. Balogh Péter urhoz tanácskozássra hívott meg.

* A két prot. egyház küldöttei nem bocsáttattak Ő Felsége elé, csupán báró Vay nyert magánkihallgatást. R. K.

— Beszélgettünk egyházi ügyünk jelen állapotáról s különösen a január 10-iki rendeletről. Beszélgetésünk után engem báró Vay Miklós felhívott, hogy nézeteimet tenném írásba. En ezt nagy sietséggel rögtön meg is tettem, s midőn készen volt a 3—4 ívre terjedő dolgozat: levélben elküldöttem azt báró Vay Miklóshoz azon kéréssel, miszerint a végre, hogy láthassa, vajjon az én feltett nézeteim egyeznek-e a másokéival, jó lenne a tegnapi férfiakat összehívni s azok előtt iratomat felolvasnám. Ez meg is történt s munkám egész teljességében helyben hagyatott. Midőn báró Vay Miklós nagy figyelemmel, örömmel és helyesléssel végig hallgatta az ívek tartalmát: az íveket magához szedvén, ilyen formán szólott: „hiszen ez dicső; ennek én hasznát fogom venni.” De egyebet ekkor nem mondott. Később, hetek múlva megfordulván itt, nyilvánította előttem, hogy ő amaz iratott kiküldötte az angol királynőnek, a porosz akkori uralkodó hercegnek s még más protestáns fejedelmeknek. Ezt a patakiaktól is hallottam, valamint azt is, hogy az iratot maga a báróné fordította le angolra. Nagy sietséggel kellvén ez iratot fogalmaznom, magát az eredeti s egyetlen példányt adtam a Bárónak által, úgy, hogy az csak egyedül ő nála lehet meg. Egyébiránt e munkálat ezen tételeket fejtegette gyökeresen:

A január 10-iki rendelet sérelmes, mert:

1. Tisztán polgári hatalom avatkozik az egyház belügyeibe, feltétlen engedelmisséget kíván, sőt parancsol.
 2. Az egyház törvényes organizmusának, hivatalnokainak működését fenakasztja, betiltja, megsemmisíti.
 3. A parancsokat, a rendes egyházi felsőség kikerülésével, sőt azok ellenére egyes papokhoz, gyülekezetekhez küldi; independentizmust, anarchiát szerez.
 4. Testületi jogaink elvesztésével fenyeget.
- Mindezek a kánonokra s alaptörvényekre való részletes hivatkozással vannak kifejtve.

* * *

Ez adat csak egy picinyke részlet azon ércnél maradandóbb emlékből, melyet báró Vay Miklós ama küzdelemteljes korszakban magának emelt. Legyen azért áldott mindvégig miközöttünk az Ő emlékezete!

Révész Kálmán.

—

A tállyai ev. ref. egyház jegyzőkönyve br. Vay Miklós gondnoki beiktatásáról.

Minek utána a folyó 1825-ik esztendő augusztus hónap 19-dik napján Tállya városában tartott consistorialis gyűlésből Méltóságos *báró vajai Vay Miklós* úr Ő Nagysága, mint a tállyai reformáta nemes eklézsia közmegegyezéssel elválasztott főkurátora meghívására kiküldetett deputacio jelentette volna azt, hogy a tisztelt Méltóságos Báró ur, a kiküldöttség által tett meghívást s a Főcurátorságot elfogadni, egyszersmind pedig a nemes eklézsia kormányának által vételére, és a hitnek letételére határ napul a mai napot, ugymint Augusztusnak 21-dik napját elhatározni méltóztatott volna, hogy a főcurátorságnak ő Nagysága által lett elfogadtatásából származott közönséges öröm nyilvánvalóvá tételődjön, egyszersmind pedig azon mély tisztelet, melylyel a nemes eklézsia minden tagjai a Méltóságos Báró személye iránt viseltetnek, maga egész teljességében kimutatódjon, a díszes beiktatásnak az egész közönség jelenlétében leendő végrehajtása rendeltetett. Melynek következtében az eklézsia segéd predikátora által az alkalmatossághoz képest tartott tanítás után az egész közönség bemarkasztatván,

annak jelenlétében az elválasztott Méltóságos Bárá főcurátor ur e következő fontos és ékes kifejezésekkel teljes beszédet tartott:

* * *

Tekintetes Nemes és Szent Eklézsia!

A Protestantismus, valamint mindenben, úgy abban is visszament a keresztyén vallásban uralkodó Léleknek eredeti tisztaságára, hogy a protestáns — hazánkban is törvények oltalma alatt álló s virágzó — felekezetnek, mint egy önszabadságokkal bíró társaságnak vallásbeli szerkesztése azon jusson fundáltatik, mely szerént minden egyes állató részeiben, minden egyes eklézsiákban s anyaszentegyházakban, maga magát, az az szabad választás által arra meghívott előjárók által igazgathatja.

Szép ez a juss és jelesen megfelel külső képen azon lelki szabadságnak, mely a protestáns vallás fő díszé s drága, megbecsülhetetlen ajándéka annak a tökéletességre való törekvésben határt nem ismerő lelki szabadságnak mondom, melyre szent vallásunk minden igaz keresztyént buzdít s emel.

Ebbéli jussát sérthetetlenül megtartani, azzal háborítatás nélkül élni ezen nemes eklézsia is egyik nevezetesebb szabadsági közzé számlálja, ezzel élt legközelebb akkor is, a midőn engem a Főcuratori hivatalba elválasztani méltóztatott.

Én ezen megtiszteltetésemet valamint érezni, úgy becsülni is méltóképen tudom. Mindazonáltal kénytelen vagyok megvallani, hogy annak elfogadásában eleinte két oknál fogva haboztam.

Egyik az, hogy én ezen Nemes eklézsia tagjának csak annyiban neveztettem, a mennyiben ezen nemes városban a nemes eklézsia több tagjaival együtt közbirtokosnak van lenni szerencsém.

Méltán szeméremmel nézem tehát, magamat azoknak elejébe tétetni, kik itten törzsökös birtokosok, mind a városnak, mind az eklézsianak érdemes fiai, kik sok idő-kön keresztül, szinte familiájok jeles érdemei közzé méltán számlálják, hogy ezen nemes eklézsianak egymás után előjárói, tanácsokkal, értékekkel előmenetelit munkálódó jóltevői, pátronusi voltak. Ezen környüllálás valóban most is visszatartóztatna a Nemes eklézsia kívánságának teljesítésétől, ha bizonyossá nem tettem volna a felől, hogy elváasztatásom azoknak is közmegegyezésekből esett és más több fényes eklézsiáknak példájokra történt legyen, a melyekben a főcurátorok velem hasonló esetben vagynak.

A másik ok, a melynél fogva a nevezett megtiszteltetést méginkább el kellene magamtól háritani, mind reám, mind a nemes eklézsiára nézve, az elsőnél sokkal fontosabb; az tudniillik, hogy én az eféle dolgokban még járatlan, tapasztalatlan vagyok, s a fontos hivatal viselésére ifjú erőm gyenge, vállaim szokatlanok.

Érzem Tekintetes Nemes eklézsia, mélyen érzem ebéli hiányosságomat és fogyatkozásomat. Nem lehet, hogy a Nemes eklézsia nagyérdemű tagjai azt magok is ne lássák. Nemde nem azt kell-e tehát szükségesképen hinnem, hogy midőn választásokban bennem megegyeztek, előre ellátták azt is, mely sok erő legyen önönmagokban, mely kevés szükségök legyen reám, mely kevés szükségök arra, hogy általam igazgattassanak. Nem lehet másképen, a Nemes eklézsia bölcs megfontolással vetette egybe a maga kívánságát tehetséggel, reménységét s bizodalmtól azzal, a mi vagyok, a mit tehetek.

Ezen hitben tehát megnyugszom s által veszem a Nemes eklézsia kormányát, és ma ezen alkalmatossággal teszek életemben legelőször eleget annak a velem

született, eleim példájok által lelkesített szüleim, elhunyt, de elfelejthetetlen emlékezetű édes atyám fáradhatatlan szorgalmu, s ritka meghálálhatatlan hívségű nevelőm intéseik, tanításaik által ápolgatott s teljes nevededésre vitt indulatomnak, mely szerint vallásbeli felekezetemnek mindenben, mindenütt és mindenkor szolgálni, használni, életem egyik legszentebb céljává tettem. Nem a hiuság viszen ezen lépésre, — ki merne a szent dologhoz tisztátalan kezekkel nyulni! — Nem a haszontalan fény, üres hírnév után való kapkodás, — mely a kisebb dolgokban épen úgy kitetszik, azokban ép oly rút megvetést érdemlő, mint a nagyobbakban; hanem azon hitemre való megemlékezésem, melyet vallásom-, s hitem sorsosai eránt való hűségre akkor tettem volt le az Isten oltára előtt, midőn hitünk ágazatairól közönséges vallást tevén, az Evangélium után eklézsia tagjává beavattattam.

Által veszem, mondom, a nemes eklézsia kezéből e főcuratori igen diszes és fontos hivatalt, nem azért, mintha az engem illelt volna mások felett — mert sok nálam méltóbbak találhatnának a jelenlévő számos gyülekezetben arra, — hanem, hogy a Nemes eklézsianak bennem vetett bizodalmtól készséggel, mely eránta való tiszteletemnek csálthatatlan jele, megháláljam; nem azért, mintha annak folytatására büszkén érezném a tehetséget, mert gyengeségemet fellyebb önként megvallám — hanem mivel ezen Nemes eklézsianak több érdemes tagjait van szerencsém ösmerni, kiknek segedelmökre jóratörekedésben épen úgy számot tartok, mint azokéra, kiket ezután lesz alkalmatosságom megismerni és a közjónak megnyerni, úgy annak megtartani.

Ha ily számos, tapasztalással és belátással bíró, valóságos indulatokkal, isteni félelemmel, felebaráti szeretettel, gazdag szívű előjárókkal, nevezetesen ezen Nemes eklézsia ily nagy tudományu, hivatalának folytatásában, annak méltóságával megegyező, ritka hűséggel fáradozó, példás életével, mint szavával egyaránt oktató, folyvást ezen Nemes eklézsianak szentelt életének számos esztendei alatt szerzett szép érdemekkel ékeskedő lelki tanítóval kelletik ezen Nemes eklézsiait igazgatnom, abban mind akülső mindabelső rendet feltartanom, azt boldogítanom: — lehetne-e csak egy pillanatig is kételkednem, hogy azoknak, de mindenekfelett jó Istenünknek segedelmével, az én akaratomnál s igyekezetemnél sokkal kisebb erőmben, sem a Nemes eklézsianak bizodalma, sem az én szíves törekedésem nemcsak meg nem fognak szégyenülni, hanem inkább abban az Örökkévaló Hatalom és Jóság, mely a maga dicsőségére célzó munkát előmenetel nélkül nem hagyja, magát meg is fogja dicsőíteni.

A mi, hogy így legyen, szívemből óhajtom, és annak eszközésére midőn magamat ezennel a Nemes eklézsianak szolgálatjára, minden érdemes tagjainak egyen-egyen szeretetbe, barátságokba, és jóvoltokba ajánlanám, a közjó előmozdításáért buzgó indulatjokat mindnyájoknak az enyimmal egyesíteni kikérem.

* * *

Valószínűleg ez volt az akkor 23 éves Bárá Vaynak első, nyilvánosan mondott beszéde. Már ebben jelentkezik mindazon nemes jellemvonás, mely később minden állásban a köztisztetletet szerezte meg számára. Körültekintő figyelemre s tapintatosságra vall, midőn hivatkozik az eklézsianak érdemes fiaira, kik sok esztendőön át egymásután az egyháznak értékekkel előmenetelét munkálódó jóltevői voltak. A Szentmiklósy, Kiskéri Balog, Váradi Szabó, Eöry Fülöp, Bárczai Bárczy, Galgóczy stb. előkelő családok bizonyára jó szívvel vették a róluk való kitüntető megemlékezést, s örömmel látták élükön a fiatal, de lelkes és ügybuzgó gondnokot.

Az ősök szelleméből örökölt vallásos érzése, egyháza iránti törhetlen hűsége, mely itt nyer elsőben kifejezést, egy hosszú élet gazdag tevékenysége által lőn fényesen beigazolva.

S hogy gondnokká történt elválasztását nem csupán megtiszteltetésnek, hanem kötelességekkel járó s felelősségekkel terhelő bizalmi állásnak tekintette, mutatja az ugyan e napon tartott consistoriumi gyűlés jegyzőkönyvének 2-ik pontja: „Előadta a Méltóságos Fő Curátor Úr azt is, hogy az Eklezsia javát tellyes tehetsége szerint előmozdítani kívánván, mindenkinek előtte szükségesnek lenni látta azt, hogy az Eklezsia mostani activus és passivus állapottyával megesmérkedjen s hogy az Eklezsia irományainak Elenchusa Ó Nagyságának a szükséges haszonvétel és maga alkalmaztása végett kiadattasson.” — Hogy nem felesleges munkát végezett az egyház ügyeibe történt alapos betekintése által, igazolja ugyanezen jegyzőkönyv azon határozata, mely 9 tagból álló bizottságot nevez ki, „hogy a capitálisokat *rendbe szedvén* az Eklezsiát passive érdeklő terheket *kinyomozván*, és található irományait *Elenchusba vévén*, erről a gondnoknak mielőbb jelentést tegyenek.”

S miután ugyanazon évben br. Vay az országgyűlésre ment, távolléte idejének tartamára „surrogátus curátort” nevezett ki. S mindaddig, míg a közélet nagy mértékben le nem foglalta, személyesen vezette a tállyai egyház ügyeit s élete utolsó idejéig nem szűnt meg az iránt a legmelegebb érdeklődéssel viseltetni.

Hézsér Emil.

Baksay István

ötvenéves tanári jubileuma alkalmából.

Ha az érdemnek mértéke volna, a melylyel kimutathatnók, hogy egyik embertársunk mennyivel múlja felül a másikat: nagyon csekély feladat volna egyik-másik jelesünk felett bírálatot mondani; egyszerűn alkalmaznók a mértéket s akár az emberi kor végső határán — a koporsó felett, akár a hasznos munkában töltött életpálya egyik pihenő állomásán — a jubileumon, közhírré tennők. De az érdemnek ily könnyen alkalmazható mértéke nincs s így még relative sem állíthatjuk, hogy jeleseink felett minden tekintetben igazságos s a belső valóságnak teljesen megfelelő kritikát tudunk gyakorolni. Mert vagy nagyon szeretjük őket s akkor mértékünk valamivel hosszabb a kelleténél, vagy nem lelkesedünk érettök eléggé s akkor rövidebbre üt ki; így a tiszta valóságot egyik esetben sem találjuk el egészen.

Nem először részesültem abban a szerencsében, hogy közéletünk egyik-másik kimagasló alakjának koszorújába az én szerény tollamnak is kellett a nyilvános elismerés szépen diszló virágaiból néhány bimbót tűzni. Nem tehetek róla, de bevallom, hogy csak oly egyénnel szemben vállaltam el e kedves kötelesség teljesítését, a kiket szerettem, a kik iránt igazán lelkesedtem s a kiknek makula nélkül való tiszta jelleme teljes garantiát nyújt arra, hogy az a virág, melyet érdemeinek koszorújába tűztem, örökre hervadhatatlan marad. Így vagyok *Baksay Istvánnal* is, az ifju nemzedék „*Pista bácsi*”-jával, ki a közéletben eltöltött félszázadon át minden közelebbi és távoli ismerősének tiszteletét és szeretetét kivívt a amennyiben kitűnő képességei egyik, vagy másik kultur- vagy egyházi intézmény élére állíták: e révén is igényt tarthat a közelismerésre.

Nem kétlem, hogy egy oly férfiú, kinek életpályája és nyilvános működése mindnyájunk előtt nyitott könyv, a nagy közönség előtt is teljesen ismerős, annival is inkább, mert ötven év alatt maga a sors részesítette azon kegyben, hogy nemzedékek hosszú sora előtt, mint főgimnáziumi tanár, a haladás és felvilágosodás fáklyáját lobogtathatta: mindemellett szeretném egyházi és világi életünk e kimagasló egyéniségét minden kiváló tulajdonságaival együtt még egyszer tanítványai és jó ismerőseinek színe elé állítani, amaz ünnepélyes alkalomból, hogy őt tisztársai, tanítványai, barátai s minden közelebbi és távolabbi ismerősei e hó 23-án, dicsőséggel megfutott közpályájának egyik határköve előtt, szeretetöknek és tiszteletöknek minden külső és belső jelével elhalmozták s ötven hosszú év multán az elismerés hervadhatatlan koszorúját tűzték ősz fejére.

* * *

A Baksay István tanári jubileuma minden valószínűség szerint utolsó ötven éves jubileum a magyar hazában. A tulnyomó részben szellemi munkával bibelődő tanári állás többé már nem lehet összekötve a szolgálati évek oly nagy számával, mint azelőtt. A lélek kifárad, előregszik; néhány évtizeden át halad ugyan a korral, lépést tart a fejlődő tudományokkal, sőt arra is képes, hogy a haladás zászlóját a vezérek közt lobogtassa; de midőn a lélek elveszti az új eszmék iránt való fogékonyságát, midőn a lassanként beálló szellemi stagnálással egyidejűleg fellép a testi erők fogyatkozása is; a szellemi munkával foglalkozó ember azt a munkát, melynek elvégzése — mint a tanári foglalkozásnál tapasztaljuk — jóformán a lelkiismereten alapul, többé nem teljesítheti a nélkül, hogy saját fizikai existenciáját ne veszélyeztesse. Ez az oka, hogy a tanárok szolgálati pragmatikájában gyökeret vert az az elv, hogy harminc évi hivataloskodás után a tanárnak nyugalomba kell lépnie — és ez elv természetes folyománya az, hogy ötven éves tanári jubileumokat az új kor aligha fog ezentul láthatni.

Baksay István azonban nem tartozik azok közé, kiket a hosszú és küzdelmes életpálya nyugalomra utalt; a buzgó, vallásos embert Isten nagyon megszerette; bőven megáldotta szellemi javakkal és soha nem engedte panaszkodni az anyagiak elégtelensége miatt sem. Az isteni kegyelem kifogyhatatlan jósága tartotta meg szellemi erőit teljes épségben egy oly rögzös pályán, melyen ötven évig tartó szolgálattal ez időszerint alig dicsekedhetik valaki; az isteni kegyelem adott neki oly fizikai erőt, melylyel az élet minden napos küzdelmeit diadalmasan kiálhathatta, annyira, hogy harminc éves hivataloskodás után, nem hogy nyugalomba vágyott volna, hanem saját szavai szerint, még fiatalnak érezte magát. Az isteni kegyelem engedte meg, hogy lásson nagy időket, átéljen nagy eseményeket s országot-világot bejárva, tapasztalása révén szellemi kincseket gyűjthessen, melyeknek gazdag tárházából bőséges részt juttasson több nemzedéken át tanítványai ezreinek, — hogy annak az intézetnek, melynek félszázad előtt élére állott, mai napig vezére, oszlopos férfa lehessen, hogy egyházának s a világi társadalomnak rendkívül hasznos szolgálatokat téve, oly állásokat tölthessen be, melyek nem csak az egyénre, hanem általában véve a tanári állásra is megtisztelőek.

A ki úgy élt, mint ő, ki minden földi pályák leg-rögzösebbjén félszázadig tudott lankadatlan kitartással előre törni, ki annyi különböző téren rendkívüli eredményekkel tudta érvényesíteni képességeit s ráadásul még ma is testi- szellemi erejének frissességével ünnepli tanár-

kodásának ötven éves jubileumát: az mindenestre szeretett gyermeke Istennek.

* * *

És mivel érdemelte meg mindezt?

Azt mondja Isokratész: a tudomány gyökere keserű, de gyümölcse édes. „Pista bácsi” mélyen belekóstolt a keserű gyökérbe, hogy az édes gyümölcsöt is élvezhesse. Végig tanulta a pataki iskolát az első elemi osztálytól a theologiai és jogi absolutoriumig, azután mint 22 éves ifjú, egyszerre kilépett az életbe 1844-ben már a rimaszombati ref. rektorán találjuk. Tanszékét kedvező auspiciumok között foglalta el: a ref. egyháztanács őszinte szeretettel fogadta s a kötelességét híven és lelkiismeretesen teljesítő professzor annyira megnyerte előljárói rokonszenvét, hogy a rektori évek leteltével, fizetés-javítás mellett, továbbra is megmarasztá a kisded gimnázium élén. E szíves marasztalás döntő befolyással volt *Baksay* életpályájára. Szeretett volna patvarista lenni, de megmaradt gimnáziumi professzornak. Ez időtől kezdve élete annyira összeforrt a rimaszombati iskolával, hogy egyiket a másik nélkül immár képzelni is alig lehet. „A ki az én élettörténetemet ismerni akarja, — mondá — olvassa el a gimnázium értesítőit; a mi az iskolával történt, az történt velem is. Együtt túrtünk, együtt szenvedtünk s együtt éltük át az öröm napjait is.”

A háromszáz éves rimaszombati ref. algimnázium mondhatni, születése óta stagnált, sehogyse bírt jelentőségre vergődni; nemes hivatását a legszűkebb körben teljesíté. Kisvárosi iskola volt a szó legteljesebb értelmében, melyet az egyháznak gyakran kimerülő áldozatkészsége jóformán csak azért tartott fön, hogy saját tekintélyét a vidékkel szemben megőrizhesse. Ide jártak a helybeli polgárcsaládok fia, hogy mielőtt az iparos pályára lépnek, néhány deák osztályt elvégezzenek. Tanárai sem voltak állandók, többnyire egy-két évi praktizálás után másfelé fordíták életük hajójának kormányát; egyikből pap lett, másiból prókátor, sőt olyan is akadt, a ki egyenesen földbirtokosnak csapott föl. *Baksay István* volt az első, kiben először érlelődött meg az a gondolat, hogy megmaradjon az intézet kötelékében állandóan, mi által a századok óta stagnáló iskolának egy új, rohamosan fejlődő korszaka kezdődött meg. Sőt, hogy a Rimaszombathoz kötő kapocs annál erősebb legyen; fölépíté a családi élet boldog templomát, nőül vevén a város egyik legtekintélyesebb polgárának, *Sütleő Józsefnek* leányát *Terézt*, kivel immár negyvennyolc év óta fogyasztják a boldog házasságot és csendes megelégedés kenyerét.

* * *

A közhasznú intézményeknek azok az igazi hőrszai, kik az alapvető munkálatokban résztvesznek. A fejlődésben levő intézményeknek a megkezdett alapon való továbbvezetésére alig kell több egy kis lelkiismeretnél, mely a kötelességek pontos teljesítésének határain túl nem terjed. De új eszméket dobni az emberek közé, felébreszteni az alvókat, megtörni a közönyt, hatást érni el ott, a hol az abszolutizmus nyomása az emberekben elszibbasztotta a társadalmi eszmék iránt való érzéket; éjjel-napot összetéve napszámosként dolgozni csak azért, hogy egy problematikus jövőjű intézmény alapkövei lerakassanak: ehez az akaraterő legfelső foka, nemes szenvedély szükséges.

E szenvedélyes munkában találjuk *Baksay Istvánt* a szabadságharcot követő években, midőn, mint a rimaszombati gimnázium igazgatója, nemes tevékenységét arra irányítja, hogy a vezetése alatt álló tanintézet ne csak pusztán létezzék az abszolút kormány közoktatási rend-

szerének járma alatt nyögve, hanem a szellemiekben és anyagiakban megerősödve, bátran szembeszállhasson ama veszélyekkel, melyek e szomorú korszakban fennállásának alapját végromlással fenyegették. A Thun-féle kormány idejében a gimnáziumok nyilvánossági jellege sok nehéz, főleg a protestánsok részéről alig teljesíthető feltételtől függött. Egyebek mellett a kormány megkívánta, hogy a gimnáziumokban egygyel több professor működ-jék, mint a mennyi az osztályok száma. E terhet a szegény felekezeti iskolák nem bírták meg, különösen a rimaszombati gimnázium a kormányrendeletben búcsúztatóját látta.

Tagadhatatlan, hogy tanügyi magasabb szempontból a Thun rendelete helyes volt, de kilátszott alóla a lóláb, mert a rendelet titkos intentioja az volt, hogy az elszegényedett nemzetnek mielőbb torkába fojtja a lélekzetet.

Hanem a nyomásnak, ámbár meg volt ohajtott hatása, de, legalább Rimaszombatban nem volt meg előre kiszámított eredménye. Arra a gondolatra jöttek ugyanis, hogy a kormányrendeletnek akként tehetnek eleget, ha a gömörmegyei ág. evangélikusok szintén anyagi erőtlenségben szenvedő oszgyáni és sajó-gömöri iskoláit egyesítik a rimaszombatival. A rövid idő alatt megérlelődött gondolat 1853-ban ténynyé vált, a mennyiben a rimaszombati ref. és oszgyáni ev. iskolák egyesültek is, míg a sajó-gömöri a Szentiványi család anyagi támogatásában reményeire új tápot nyervén, az egyesülestől visszalépett.

Igy jött létre 1853-ban a rimaszombati egyesült prot. főgimnázium, mely mint ilyen egyetlen a magyar hazában.

A fuziót a politikai viszonyok hozták létre s kezdetben úgy tekintették, mint szükséges roszat, melynek mellőzése még rosszabb állapotot eredményezett volna s bár annak idején az egyesülés gondolatához mindkét felekezet hozzájárult: az új gimnáziumot egyik sem tekintette magáénak s ezért anyagi gondozásában egyik sem részesítette. Így küzdött az iskola teljesen magára hagyatva hét esztendőn át, csupán közvetlen vezetőinek, tanárainak, törhetlen buzgalmára támaszkodva. Azonban az új közsiskola rohamosan fejlődött; alig néhány év múlva, kivált hazánk északnyugati vidékeiről Rimaszombatba (a tősgyökeres magyar városba, egyszersmind a magyarság végvárába), összeseregglő tanítványainak száma meghaladta a kétszázat, minek folytán a törvényes egyházi hatóságok előtt is nyilvánvalóvá lett, hogy a rimaszombati gimnázium lelkes tanári karával igazi missiót teljesít.

E magas erkölcsi küldetésben *Baksay István* harminc évig működött, azonban lelkiismeretes munkásságának értékét csak azok méltányolhatják eléggé, kik valaha tanítványai voltak. Nem elégedett meg pusztán azzal, hogy a tanári kathedrából prelegáljon; mint a történelem tanára tudta azt, hogy a tanításnak is van művészete, mely nem csupán az értelemre, hanem a szívre is hat s a gyermek érzéseit kormányozza. Nem ragaszkodott a tankönyv rideg betűihez, hanem tudásának és tapasztalatainak gazdag tárházából koronként derült elbeszélésekkel fűszerezte előadásait s ez által annyira lebilincselte tanítványai esztét és szívét, hogy ezek oly áhítattal hallgatták, mintha templomban lettek volna.

Az iskolai szüneteket utazásokkal töltötte el; meglátogatta az ország minden valamire való városát, részt vett a természetvizsgálók és tanárok vándorgyűlésein. Brassótól Dévényig, Fiumétól Tátrafüredig alig van nevezetesebb pontja az országnak, a hol meg ne fordult volna. Beutazta Olaszországot, volt Svájcban, Párisban és Londonban s mint a méh gazdag tapasztalatokkal megrakottan tért vissza kisded városába, hogy ott tanít-

ványainak zsenge tudását a magáéból gyarapítsa. Ötven év alatt öt tanítványa sem bukott meg a történelemből. Restelték nem tudni.

Törs Kálmán, — egyik országos hírű tanítványa — a „Vasárnapi Ujság” 1882-ik évi folyamának 16-ik számában következőleg emlékezik meg Baksay előadásairól:

„A rimaszombati iskola egyike volt a legjobbaknak abban az időben (1862). Egyedüli is volt a maga nemében: a két protestáns felekezet közös iskolája, melyben az ágostai és helvét hitvallású tanárok között a legnevesebb verseny fejtett ki, a mi nem maradhatott a tanulókra jótékony befolyás nélkül. A kik ez iskolából azon időben kikerültek, sohasem szűnnek meg hálával gondolni reá. Kivált *Baksay István* történeti előadásai voltak élénk és maradandó behatással a gyermek kedélyére, a ki egész exaltacioba tudta hozni hallgatóit. Én legalább nem emlékezem, hogy akár olvasmány, akár színi előadás több lelki gyönyört bírt volna szerezni valaha, mint *Baksay* egy-egy előadása az ó-kor, vagy Magyarország történetéből. Bámulatosan termékenyítő erővel bírt az a gyermek lelkületére. Mikszáth Kálmán is egész ez időig viszi vissza első gerjedelmét az irodalom iránt.”

* * *

Azonban *Baksay* tevékenységének színtere nemcsak a tanári katedra volt. Maga a társadalom is óriási hasznát vette áldados működésének, midőn azt a férfit, a ki bebizonyította, hogy a kötelességek teljesítésére nemcsak lelkiismeretes pontosság szükséges, hanem igazi lelkesedés is: nem nélkülözhető ott, a hol a siker elérése ép a lelkesedéstől függött. Fél századot töltött úgy is, mint rimaszombati polgár s e fél század alatt a város társadalmi életében alig volt oly figyelemre méltó mozgalom, melynek élén közéletünk e kiváló alakját ott ne láttuk volna.

Mint ifjú tanár egyik legfontosabb közművelődési tényezőnek, a rimaszombati *kaszinónak titkári* állását 16 évig (1851—1867), majd az *elnöki* díszes állást 12 évig viselte. Hosszabb ideig volt a rimaszombati koszorúzott *dalárdának elnöke* (ma díszelnöke) s a *nőegyesületnek* immár 27 éves *titkára*. Ő szervezte az első *műkedvelői* társulatot, mely *elnökévé* tette; részt vett a gömörmezei *nép- és iparbank* alapításában, melynek jelenleg is *igazgatója*; rendkívüli tevékenységet fejtett ki a rimaszombati *takarékpénztár* felvirágoztatása körül, melynek méltánylásául e kitűnő pénzintézet *felügyelő bizottságának elnökévé* választotta meg. És jól lehet, vagyoni körülményei megengednék azt is, hogy a városi képviselő testület tagjai sorában adó-census alapján foglaljon helyet, mindamellett büszkeségének tartotta, hogy a képviselő-testületnek évtizedek óta *választott tagja*; e kitüntetést újabban *Rimaszombat* város azzal tetézte, hogy ötven éves tanári jubileuma alkalmából *díszpolgári* oklevéllel tisztelte meg.

Van-e méltóbb jutalma a polgárerényeknek egy díszpolgári oklevélnél?

Tanári működésének negyvenedik évében megérte azt, hogy az általa annyi szeretettel és buzgósággal fejlesztett iskola, főgimnáziumi rangra emelkedett s az ekként fejlődésének harmadik stádiumába jutott tanintézet az ő igazgatósága alatt lépett új korszakába. Ott volt ez iskola újjá születésénél, dajkája volt gyengeségében s ma, midőn megerősödött, úgyszólván virágkorát éli: büszkesége annak az intézetnek, mely annyi megpróbáltatások után maga is büszke arra az erkölcsi sikerre, melyet a hazai tanintézetek nemes versenyében elért.

De mindama fényes kitüntetések között, melyekkel a rimaszombati társadalom az egyszerű főgimnáziumi tanárt megtisztelte, egyik sem forrott annyira szívéhez,

mint az a mindenekfelett díszes állás, melylyel a rimaszombati *ref. egyház* kitüntette, midőn egyhangúlag *főkurátorává* választotta. Egyháza ügyeinek elintézésében mély vallásos áhitat vezet s az igazi lelki megnyugvást abban keresi, hogy megadja Istenének mindazt, a mivel egy igaz keresztyén ember tartozik.

* * *

Ime, egy férfiú, ki fél századra nyúló életpályáján bebizonyította azt, hogy minden ember annyit ér, a mennyit dolgozik. Roppant sokat dolgozott s nem az ő hibája, hogy fényes tehetségeinek színtere nem egy egész ország, hanem egy szűkebb körű társadalom volt. De hogy e szűkebb téren is mily mélyreható tevékenységet fejtett ki, bizonyítja az, hogy tanítványainak hosszú sorában nemcsak Rimaszombatnak es Gömörmegyének vezérlő egyéniségeivel, hanem oly jeles férfiak neveivel is találkozunk, kik egyik vagy másik téren országos hírre emelkedtek. Kiss József, Törs Kálmán, Pósa Lajos, Mikszáth Kálmán, Gáspár Imre még a régibb nemzedékhez tartoznak, de az újak között is számosan vannak, kik méltó tanítványai a jeles pedagogusnak.

Baksay István, mint ember is, egyike a legrokonzenvesebb egyéneknek. Valóságos arany kedélye van, tréfál, anekdotázik, a társaságot felvillanyozza. Soha sem volt komoly beteg, ötven év alatt nem mulasztott el ötven órát betegség miatt. A munka éltető eleme. A közügyek szolgálatában soha sem követelte magának az oroszlan részt, de ott, a hol egyesült erővel kellett a célt elérni, mindig többet dolgozott másoknál. Az élet apró-cseprő bajai felett soha sem panaszkodott s lelkületének egyik legfőbb jellemvonása a megnyugvás és megelégedés. Szerinte a legszebb állás a világon a tanári állás s leghőbb vágya teljesült akkor, midőn — saját gyermekei nem lévén — két nevelt leányát tanárokhöz adhatta nőül.

Sokszor mondogatták előtte ifjabb pályatársai, hogy a felekezeti tanárok dotációja nem áll arányban azzal a lelkiismeretes munkával, melyet a tanügy érdekében kifejtjenek, míg az államiak a mienkhez képest busás jövedelmet élveznek s kevesebb óraszámmal vannak megterhelve.

Abban a korban, uramöcsém melyben én szolgálni kezdtem — felelé — egy felekezeti tanár fizetése nem igen volt több 5—600 frtnál, ma megüti az 1400-at. Nem óriási haladás-e ez? Én ötven évig vártam, míg ennyire jutottam, de nyugodtan néztem a jövő elé, mert tudtam azt, hogy fel fog virulni a szebb kor hajnala. Nyugodjanak meg önök is és reméljenek. Aztán hány millió ember él a földtekén megelégedetten, kinek félannyi jövedelme sincs, mint egy rimaszombati tanárnak?

A politikai életben aktív szereplésre nem szeret vállalkozni. De hazafias érzelmeinek fényes tanujelét adta minden oly alkalommal, midőn az igazi honpolgárnak színt kell vallani. A március 15-iki kaszinói ünnepélyeknek immár évtizedek óta ő egyik legszívesebben hallgatott szónoka, s nemcsak eszméivel, hanem előadásának sajátos üdességével is mélyen megragadja hallgatóit. Széles tudása s hosszú közpályáján szerzett tapasztalatai folytán a modern Rimaszombat történetének leghivatottabb élő krónikása. Ismeri minden újabb intézmény keletkezésének történetét s azok alapításában maga is aktív részt vett. Ezért lett a rimaszombati társadalom erkölcsi intézményeinek monographusa. 1867-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók Rimaszombatban tartott vándor-gyűlése alkalmából megírta a város történetét. 1878-ban az egyesült prot. gimnázium negyedszázados ünnepe alkalmából kiadott „Emlékkönyv”-ben a tanintézet történetére vonatkozó adatokat nagy szorgalommal

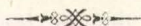
gyűjtötte össze. 1881-ben a rimaszombati kaszinó fennállásának félszázados jubileumán e derék egyet — melynél 28 évig viselt előkelő állást — azzal bízta meg, hogy alapításának s fejlődésének főbb mozzanatait olvassa föl, mely megbízatásnak fényes sikerrel tett eleget. 1891-ben a rimaszombati nőegyesület negyedszázados ünnepélyére e humánus intézet történetét írta meg, mely alkalommal a női választmány tagjai nagy érdemű titkárukat — ki még az egyesület alapításakor vállalta el e hivatalt — arcképeikkel tisztelték meg.

* * *

1894. június 23-ika határköve és pihenő állomása egy félszázadig tartó, szakadatlan munkában folyó és becsülettel átküzdött életpályának. Egy férfiú, ki arra szánja egész életét, hogy lelkének minden tudását, szívének legnemesebb érzelmeit, a minden szépre és jóra fogékony ifjú lelkekbe csepegtesse, ki tett-erőt érez magában arra, hogy képességeit a hivatalos állásán kívül eső társadalom különböző téerein a legszebb eredményekkel érvényesítse; ki fáradságot nem ismerő kitartással öt évtizeden át napszámosként dolgozott a modern és művelt Magyarország felépítésén: az a férfiú nemcsak ezrekre menő tanítványainak hálájára és elismerésére érdemes, de a szó legteljesebb értelmében méltó arra is, hogy működése a magyar nemzet minden művelt rétegében méltánylásra találjon.

Baksay István a közélet színteréről — reméljük — ezentúl sem fog lelépni. Szívesen látjuk őt azokban az állásokban, melyeket ma betölt ezentúl is s azt hisszük a közérzületnek adunk kifejezést, midőn szívünkben őhajtjuk, hogy még sok éven át legyen a rimaszombati egy. prot. főgimnáziumnak, a városnak, a ref. egyháznak s mindazon intézeteknek, melyeknek élén áll, fénye és igazi büszkesége!

Dr Veress Samu.

Baksay Mátyás papi diplomája 1630-ból.

Quoniam fidelis ille Jesu Christi praece et apostolus Paulus gravissime praecipit, ne cui cito manus imponatur, sed ut ii, qui episcopatum desiderant, honestum testimonium ab extraneis habentes probentur prius, deinde sic ministrent. Significamus harum serie, hunc fratrem nostrum Matthiam Baxai, vulgo Neograd, foelicis recordationis sui proavi Nobilis quondam Matthaei de Szent-istván Alsó Baxa, ex filio Jacobo Baxay, et nepote Matthia Baxai, Capitaneo Neogradiensis pronepotem legitimum, ab ecclesia A. Szeniensi vocationem habuisse, et eosdem de sana ipsius conversatione honestum testimonium tulisse, ac sic

Mivelhogy Pál, Jézus Krisztusnak ama hűséges hirdetője és apostola, a legnyomatékosabban meg szabja, hogy ne tétessenek a kezek senkire sem elharmkodva, hanem hogy azok, a kik püspökséget kívánnak, a külső renden levőktől szép bizonyítványt bírván, vizsgáltassanak meg előbb, azután úgy szolgáljanak: nyilvánítjuk ezen levelünk rendjében, hogy ez a mi testvérünk, Baxai, közönségesen Neogradi Mátyás, az ő boldog emlékeztető dédósának, néhai nemes Szent-istván Alsó Baxai Máténak fiától, Baxai Jakabtól, és unokájától, Baxai Mátyás, nógrádi kapitánytól származott törvényes dédunokája az alsó szendi egyháztól meghívást nyert és ugyanezek az ő józan életfolytatásáról szép bizonyítványt hoztak, s ekkép

tandem in frequenti synodo nostra Göntzini celebrata diligenter a nobis probatum et examinatum fuisse, ac secundum ritum et consuetudinem ecclesiae solemnititer ordinatum, et ad docendum, administrandumque sacramenta, communi ecclesiae suffragio emissum esse. In cuius rei firmitus testimonium has nostras literas, authentico dioeceseos nostrae sigillo munitas, eidem dedimus, et ecclesiis omnibus vigore praesentium ipsum commendamus. Data in Göntz, anno dni 1630, die 27 mensis Februarii. Michael Zebegnyei, minister Ecclesiae Szantoviensis, et inspector fraternitatis A. újváriensis.

Ugyancsak Abaújmegye levéltárában található ugyanezen Baksay Mátyásnak István fiához írott végrendelező levele, melyben az öreg patriarkha elszámolja, hogy a diplomában is megnevezett elődei: atyja, nagyatyja a török-elleni ütközetekben estek el, egyszersmind emlékezteti fiát, hogy „*Szent István király óta donatáriusok vagytok*”. Ez a levele 1797-ben kelt és így Baksay Mátyás 70 esztendeig predikátorkodott. István fiának két fia maradt: *Mátyás*, tokaji predikátor, kinek öt fia szintén a lelkészi pályán szolgált, és *János* golopi predikátor, kinek dédunokái a *sárospataki Baksayak*, köztök Baksay István (a jubiláns rimaszombati tanár), ki született Sárospatakon, 1820. szept. 8-ikán Baksay József és Főző Juliánna szülöktől.

Baksay Sándor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Követésre méltó példa Beregvármegyéből.** Ki ne ismerné a 12—15 éves ifjaknak nagykorúság utáni törekvését, mely dohányzásban, estveli lármázásban, fonókába, multságokba és korcsmába járásban, néhol egészen rohamosan nyilvánul. E vad hajtasok ellensúlyozására s lehető megszüntetésére jó orvos-szerű mutatkozik Beregvármegyének f. év április 11—12-én 58/1395 Biz. sz. a. hozott rendelete, a melyre tisztelettel hívjuk fel a közfigyelmet. 1. § A közrend, közérkölség szempontjából Beregvármegye területén rendőrileg tilos, hogy a 15 élet évet még be nem töltött, tehát még tanköteles korban levő gyermek, korcsmában, sör vagy pálinkamérési helyiségben időzzék, avagy nyilvános táncmulatságon megjelenjen. 2. §. Ezen rendőri tilalomnak megszegése az 1879-ik évi XL. tv. 1. §-a alapján kihágásnak nyilváníttatik és ennél fogva ötven forintig terjedhető, az illető község szegény alapját megillető pénzbüntetéssel büntetendő: a) azon korcsmáros, sör vagy pálinkamérő, avagy nyilvános táncmulatságot rendező, a ki a 15 élet évet még be nem töltött gyermekeket korcsmában, sör vagy pálinkamérési helyiségben, avagy nyilvános táncmulatságon időzni engedi; b) azon szülő

vagy gyám, a ki a 15 élet évet még be nem töltött gyermeket, a fenti helyeken időzni enged, vagy a jelzett helyekre magával visz. 3. §. Nem képez kihágást: ha nem a községben, hanem pusztán lakó, vagy átutazó, vagy különös viszonyok által kényszerített a jelzett helyeken étkezésre van utalva. 4. §. Az előljáróságok szigorú köteletségévé tétetik ezen szabályrendelet betartása s az ellene vétők bejelentése. 5. §. Ezen rendelet minden nyilvános helyen nemcsak kihirdetendő, de elolvasható állapotban kifüggesztve tartandó. A vendéglős, korcsmáros, italmérő, ki e szakasz rendeletét nem teljesíti, 50 frtig terjedhető pénzbüntetéssel fog büntettetni. Eddig szől a nagyon is szükségessé vált rendelet, a melynek nagy hibája, hogy az esti lármázásról s fonókákról megfeledkezett, pedig ezek is igen alkalmas melegágyak az erkölcsstelen magvak csiráztatásához. Tudtommal két megye hozta már meg ez ügyben rendeletét. Vajha jövőre egy sem maradna el! Avagy egy országos törvény nem célra vezetőbb lenne-e?! Azonban ne feledjük; hiába való lesz a rendelet, avagy törvény a papiroson figurálva, mert a biztos credményt csak a pontos végrehajtás biztosítja! Lépünk hát a cselekvés terére!!

D. E.

— **A barkaszoj (Ung m.) ev. ref. egyház** templomát, annak székeit, kerítését és tornyát a kor és nemesebb ízlés követeléseihöz képest 1600 frt értékben kijavíttatta s ez alkalomból f. hó 10-én d. u. az alkalmi isteni tisztelet végeztével a gombföltétel is szerencsésen sikerülvén, kettős örömmel siettek a szép számmal idegen helyekről is egybegyűltek az egyház előljárói által rendezett népszerű táncmulatságra, melynek tiszta jövedelme az egyház javára fordíttatik. E kellemes hírrel kapcsolatban nem lehet említés nélkül hagynom azt a téves szokást, a mely szerint az építkezési költség itt is a templomi székek után volt és van kivetve, a mely kivetés, mint mindenütt, úgy itt is visszavonást, zavarokat szült. Keressük-e még tovább az emberek közti gyűlölség s a templomkerülés egyik lényeges okát? Mikor érünk már meg egy biztos kulcs megállapítására?! d. e.

— **Az érettségi vizsga Sárospatakon** f. hó 18—22. napjain tartatott meg Fejes István főiskolai algondnok elnöksége alatt s Kenessey Béla budapesti theologiai tanár, mint kormányképviselő jelenlétében. A 47 nyolcadik osztálybeli tanuló közül vizsgára bocsáttatott 39 s mint ismétlő jelentkezett 2. A 41 ifjú közül jelesen érettnak ítéltetett 3, u. m. Nagy Béla, Szinyei Endre és P. Pap Pál; jól érettnak 8, egyszerűen érettnak 19, két hónapra visszavetett 9, egy évre 1, egy pedig, mivel másodízben is sikertelenül vizsgázott, az érettségi vizsgatételétől örökre eltiltatott. — Az eredmény kihirdetésekor az egyházi algondnok buzdító beszédet intézett a már érett ifjakhoz, a kiknek nevében Nagy Béla mondott a tanári karnak és vizsgáló-bizottságnak megható köszönetet.

— **Választások.** Az alsó-borsodi egyházmegye esperesévé, Bornemisza József utódává, a szavazatok nagy többségével *Tóth Dániel* miskolci lelkész, ugyancsak az alsó-borsodi egyházmegye egyik tanácsbírájává, *Futó Sámuel* utódává, *Kérészi Barna* tiszánai lelkész; a debreceni főiskola igazgatójává a jövő iskolai évre *dr. Öreg János*, a theologiai kar dékánjává *Csikó Lajos*, a jogkarévé *dr. Kovács Sándor* ez évi igazgató választottak meg. Isten áldása legyen munkájokon!

— **A nem állami tanárok nyugdíj-intézetéről szóló törvényjavaslatot** a képviselőház f. hó 16-án tárgyalta és minden módosítás nélkül elfogadta. A javaslat ellen csak *Vajay* tett annyi kifogást, hogy a tanulók igen meg vannak adóztatva. A javaslatot az új közoktatási

miniszter, *br. Eötvös Lóránt* védelmezte, kívánatosnak és szükségesnek mondván, hogy a nyugintézett mentől nagyobb segélyben részesülne, de a mostani viszonyok között ez nem igen lehetséges. Épen ezért, nehogy a lehető jobbnak, mely nincs kizárva azzal, hogy ez elfogadtatik, eleje vétessék, hanem hogy rögtön, mikor a segély csakugyan sürgős, megadjuk azt úgy, amint az eddigi számítások szerint meg lehet adni, a javaslatot elfogadásra ajánlotta.

— **A Protestáns Árvaházi Képes Naptár** terjesztése érdekében, az orsz. prot. árva-egylet választmánya nevében, *dr. Kovács Sándor* elnök felhívást bocsátott ki. A naptár terjesztői bérmentes küldéssel minden 10 példány után egy ingyen példányt kapnak utólagos elszámolás mellett, a minek határideje 1895 március 15 ike. Melegen ajánljuk mi is e naptár terjesztését lelkészeink és tanítóink figyelmébe, nemcsak a benne közlött olvasmányokért, hanem azért is, mert tiszta jövedelme az árva-egylet céljaira fordíttatik. Megemlítjük, hogy a Naptár 1875 óta 11,531 frt 8 krt jövedelmezett az említett jótékony egyletnek. A megrendelést *Hornyánszky Viktor* kiadóhoz (Budapest, Akadémia-épület) kell intézni.

— **A prot. lelkész sorsa.** Régen olvastam valahol, de még mai időben is hangoztathatni vélem azt a paradoxont, hogy »a prot. lelkész életében pusztán két örvendetes óra létezik(?)«. Az egyik az, midőn a nagy küzdelmek árán önmagát felküzdött szegény sorsú ifjú papi kandidátussá lévén, hívást nyer első egyházától. Rózsaszínnel színezi ki jövőjét, s merész illúziókból szövö jövendő pályáját. Örül és örvendezik. De a szép rózsák vagy letépetnek, vagy elhervadva lehullanak, csak tövisei maradván! Az illúziók szétfoszlanak, s beáll a komoly valóság: a méltatlanságok metsző fájdalma; a paizsos férfiú beköszönése s a száztéle csalódás kínos terhe — és sóhajtvá várja az élet terheitől való szabaddulást, a másik örvendetes órát, a szeliden szenderítőt, s vég pihenést adó halál álmát. Vajjon-e rajzolt paradoxon, nem teljesül e ma is egyik vagy másik lelkész-társunkon? Az önmagát felküzdött ifjú lelkész elfoglalván első lelkészi állomását, remél, örül és tervez; vár, hallgat, de a jövedelem szűken csörgedez. Pedig még befektetésre is szükség van, hogy jövedelme alapját képező sovány földjeit értékesíthesse; de még családot is kell alapítania, ha csak jó hirneve érdekében is; tehát jó reményében adósságot is csinál, melyet könnyen vél törleszthetni. Azonban a csapás csapásra jön. A fellegek összetornyosulnak, rémes szint kezdenek ölteni, a fenyegető felhők megnyitják titkos keblöket, nem jótékony esővel, hanem iszonyatos jegekkel, melyek zuzzák kiméletlenül őszi, tavaszi veteményeit, mindent, mit utjában talál és egy óra multán kifosztottnak látja önmagát, családját s nevetlen gyermekeit. Oh, nehéz itt a vigasztalódás! de ez még nem minden! Pár hét múlva árvíz önti el a még biztató kaszáló réteket, hogy ugy magának, mint marhájának ne maradjon élelme. Csoda-e, ha ilyenkor sötét gondolatok szagattják az új Jóbok feldult kedélyét s hajlandók szabadulni az élet elviselhetlennek képzelt terheitől. Folyó év június 8-án — tudomásom szerint — jég-zápor zuzta össze Nagy- és Kis-Ráska, Hegyi községek határait és reá 17, 18-án a kiáradt Laborc és Dúsa folyók viz alá temették a még kaszálatlan réteket. Hát nem jutna-e eszünkbe, hogy hiszen a fentnevezett két elsőbb községben családok, az élet terheivel erősen küzdő lelkész-társaink nagyon korlátozott lelkészi jövedelem mellett sinlődnék és még e csapás is reájok méretett? Vajha e szomorú tudomás folytán enyhítő részvétre is buzdulnánk!

Egy megszomorodott figyelő.

— **Emlékünnep Sárospatakon.** Az év elejéről a végére maradt s f. hó 22-én tartatott meg szerencsétlen véget ért tanártársunknak, b. e. *Molnár Lajosnak* emlékünnepé, a főiskola templomában. A kerületet az igazg. tanács ittlévő tagjai képviselték. A tanárok s tanítványok nagy számban voltak jelen s néhány szüle is mutatkozott, a kiket gyermekeik vizsgálja vont az iskola körébe s a nőnemet is képviselték — *nehányan*. A gyászosan sujtott család köréből csupán Finkey József miskolci tanár jelenhetett meg. Az énekkar nyitotta meg a gyászünnepélyt egy alkalmi énekkel, a mely után Csonotos József h. tanár olvasta fel a *Kovácsy Sándor* gimn. tanár által készített emlékbeszédet, a melyet a közönség meghatottan hallgatott, mert érezte rajta a baráti szív melegét, a történetíró igazságát. Láttuk egészen, a maga valóságában láttuk a boldogultat s megkönyeztük újra s áldással gondolunk az ő idegen földben nyugvó poraira. A kar alkalmi gyászdala után — a mely a boldogultnak kedvenc darabja volt — *Fejes István*, főisk. algonok elismerő szavakkal köszöntötte meg az emlékbeszéd-készítő nemes munkáját, s a felolvasónak az ügyes tolmácsolást, a tanári karnak a kegyeletes gondoskodást, a melylyel kidőlt tagjainak emlékezetét fentartani szokta. Az igazg. tanács és a kerület nevében is elbúcsuzott az egykori hű munkástól s melegen buzdította a tanuló ifjúságot az elhunyt jeles tanár példájának követésére. — Az emlékbeszédet közölni fogjuk.

— **Vay Béla báró beszéde a főrendiházban.** Nagyméltóságú elnök úr! Méltóságos főrendek! Én örömmel üdvözöltem a jelen törvényjavaslatnak a kormány által való beterjesztését és annak a képviselőház óriási többsége által lett elfogadását, mert abban annak a tiszta szabadelvű magyar egyházpolitikának újraébredését látom, melynek 1848-ban vetettük meg az alapját, s egészszeni megállapítását s végrehajtását De üdvözlöm e törvényjavaslatot azért is, mert ez teremtetett ismét hazánkban egészséges parlamenti pártviszonyokat, liberálisokra és konzervatívokra osztván fel úgy alsó, mint felsőházunkat. Hogy a felsőház nem mindig és nem minden törvényjavaslatát fogadja el a képviselőháznak, abban általában semmi törvény- vagy alkotmányellenes, sőt aggasztó sincsen; hiszen a felsőház már természeténél fogva is konzervatívabb s azért joga és kötelessége mérsékelni a szabadelvű törvények terén való haladás mértékét, mikéntjét, időszerűségét és célszerűségét, de sohasem szabad — szerintem — e jogával visszaélnie. A „non possumus“-ra, méltóságos főrendek, a történelem megdönthetetlen tanúsága szerint is, a kérielhetetlen holnap, a haladásnak megakasztható, de soha fel nem tartható, örökké forgó kereke a „sic volo és sic jubeo“-val felel. (Ellenmondás jobbfelől.) Így fogom fel, méltóságos főrendek, a jelen helyzetet és már e szempontból is elfogadandónak vélem a törvényjavaslatot. De azért is, mert ez nemcsak hogy túl nem megy a szabadelvűség megengedhető mértékén, de valóságos szükségletet pótol a vallásügyi törvények terén, mivel a házasságot és házassági jogviszonyokat az államot illetőleg államosítván, a házassági kötésekre nézve a vallásegyenlőséget biztosítja. Végül bátor vagyok csak azt megjegyezni, hogy mivel e törvényjavaslat részletei szoros összefüggésben vannak és összhangzó egészet képeznek, azért is én azt változtatlanul, úgy a mint van, fogadom el s ajánlom elfogadásra. (Élénk éljenzés balfelől.)

— **A házasságügyi törvényjavaslat** a főrendiházban, folyó hó 23-án, részleteiben is elfogadottat.

A t. olvasókat szívesen kérjük lapunk további pártfogására. Előfizetési ár: félévre 2 frt 50 kr, a melyet Pásztor Sámuel pénztárnok címére kér beküldeni

a kiadóhivatal.

Pályázat.

Az *abauji* egyházmegyébe kebeleztet *nadasdi* ev. ref. egyház lelkész-tanítói állására, melynek évi jövedelme föld, termény, alapítványi kamat, szolgálmányok, stóla és tandíjban 633 frt s így a IV-ik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények folyó év július hó 20-ik napjáig Nagyt. *Antalfy* László esperes úrhoz Alsó-Vadászra (postahely) küldendők.

Miskolcz, 1894. jun. 20.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök

HIRDETÉS.

Alapított

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

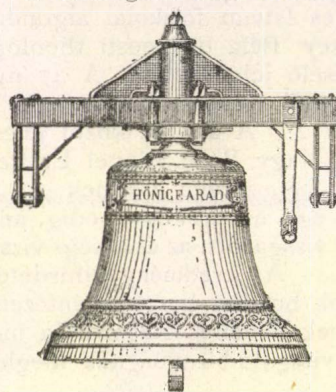
Alapított

1840.

harang- és érc-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

6-15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A Protestáns Irodalmi Társulat népies kiadványai.« *Péter Mihály.* — »Báró Vay Miklós édes anyja.« *Rácz Lajos.* —
»Válasz Czinke István urnak.« *Kovács Zsigmond.* — »Molnár Lajos emlékezete.« *Kovácsi Sándor.* — »Baksaj-jubileum.«
»A sárospataki főiskola évváró vizsgálatai és ünnepélye.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A Prot. Irod. Társ. népies kiadványai.

Ugy hatott reánk az a pár csinos füzetke, a melyeket az Irod. Társ. a nagyközönség elé bocsátott, mintha valami modern Babilonban festett arcú, romlott izlésű és erkölcsű nők között élve, felém közelednék néhány tisztas falusi úrasszony. Azok a bibliai matrónák az ő egyszerű beszédjökkel, ruházatjokkal és erkölcsökkel!... Csak az tudhatja, a ki a *ritat* is megkóstolta, mi a fenséges és a ki a hamisat, mi az igaz. Mint a költő mondja: „nem ismeri az *édest*, a ki nem kóstolta a *keserűt*. Körülbelül ilyen hatással volt reám a népies kiadványok beköszöntése. A nyomasztó atmoszféra után az első tiszta lég, a köd után az első napsugár. A sok hazug beszéd után az első igaz szó; a kendőzött arcok után az első egészséges orca, mely tiszta vízben mosakodik; a legelső ital víz, a mely nem a piac csatornájából, de az örök élet tiszta forrásából van merítve.

Mindenki tudja, hogy ezzel az irodalmi hivatásról megfélekezett ponyvatermékekre célozunk, a melyek közé bebocsátást kérnek a mi kiadványaink, hogy azokkal versenyre keljenek s diadalmasan megállván helyöket, a szép, az igaz, a jó és az egyszerű megkedveltetésével kiszorítsák ezt a *ritat*, ezt az ocsmányt, abból a szentegyházból, a melynek katedrájára, mint a nép papnői feltolakodtak, hogy onnan léhaságokat fecsegtessenek.

Mikor ily epitetonokkal állítjuk szembe az eddig közkézen forgó népies iratkákat és a mi most megjelent kiadványainkat: mindenki láthatja, hogy erről a néhány füzettről a legjobb véleménynyel vagyunk. Íróik onnan merítnek, a honnan egyedül kívánatos, az igazság forrásvizéből; azokat a sebeket akarják meggyógyítani, a melyeket vallás-erkölcsi szempontból kiválókép szükséges s azokat a felfogásokat megtörni, a melyeket a kor materiális iránya tett hódítává. Némi kifogásunk van ugyan az egyik-másik füzetkében mutatkozó tudós irály ellen és még azt a zsánert sem tartjuk célszerűnek, a melyet *Bitó Béla* a *vízözönben* kultivál, mert ezt a témát a katedrából szoktuk így bibliamagyarázni. De e csekély kifogásunk mellett is a buzdítás nem maradhat el, hogy csak előre a tört nyomon. Annyi a seb, oly sok már népünk között is a modern kor betegsége, hogy ezek ily eszközökkel

is mind gyógyításra várnak. Bibliánkban s protestáns egyházunkban pedig annyi a felemelő tanúság, hogy ezeket hivatásos írók csak haszonnal dolgozhatják fel. S ki tudja, nincs-e köztünk sok elrejtett talentum, a kik az ilyenek feldolgozásában szerencsésebbek lesznek, mint a ma divatos elbeszélésekben?

Mi ezt a vállalatot az evangelizáció egyik hatalmas fegyverének tartjuk, sőt reménylenünk kell, mint fentebb kifejeztük, hogy e friss légáramlattal egészséges állapotokat teremthetünk a népies iratok terén nemcsak a magunk körében, de szerte e hazában.

Ezzel aztán eljutottunk a kiadványok terjesztésére. Mi úgy látjuk, hogy nekünk papoknak és tanítóknak mintegy becsületbeli kérdésünk lenne ennek felkarolása; tudva, hogy az evangelizáció érdekében cselekszünk. De a felkarolást nem egyedül abban látom, hogy csupán buzgó vásárlói leszünk e kiadványoknak. Nem, hanem sokkal többen. A kiadó cég ügyessége és némiképp érdeke is, hogy e kiadványokkal elárasztson minden rangú és rendű magyarországi könyvkereskedőt, habár ez addig, míg a vállalat úgy meg nem erősödik, hogy utazó ágenseket tarthatna, a tagadhatlanul olcsóbb s papszájú elárúsítók mellett, nem nagy kilátást ígér. Amde a papság és tanítóság is vegye ki a maga részét a *terjesztésből*. Mert kisebb dologról van-e szó, mint erről az örökségről: „predikáljátok az evangéliumot még a házak fedeléről is?” Az evangéliumi eszméknek eddig szokatlan eszközökkel való megvalósítása ez. Lám a gömöri, ez a minta-egyházmegye, jó példával megy elől, midőn minden egyház részére tetemes számú füzetet rendel meg, s majd az összegeket a vizitáció útján az egyházaktól beszedi. Ez is helyes, habár én részemről az egyházakra való rárendeléseknek, — több szempontból, melyeket itt elhallgatok, — nem vagyok barátja. De hát a mi prot. életközösségünknek a mindennapi érülködéseken kívül nincs-e több felemelő pontja, a hol ezt a *terjesztési* alkalmat mintegy meg kell ragadni? Ott vannak a falusi közvizsgálatok és e tekintetben alig van egyházközség, a hol a tanügy iránt érdeklődők némi pénzbeli vagy könyvjutalmakat ne szoktak volna kiosztani. A pénzjutalom a leányoknál nemsokára pántlikává, a fiuknál bokrétaává változik át; a könyveket pedig ritkán találják el e jó uraink, talán kénytelenségből is. Milyen szép közvizsgálati szokás lenne a népies füzetkék kiosztása!! — Vagy ott van a még ünnepélyesebb

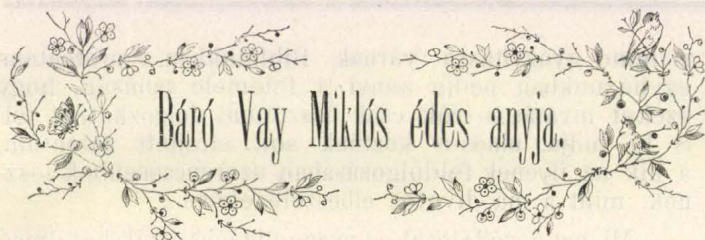
Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

konfirmálási alkalom. Ha ujszövetségeket osztunk ki, néhány, esetleg szépen bekötött iratkát is kellene adni hozzá. A gyermeki lélek nem igen hajlandó még megjárni a biblia mélységeit és magasságait. Ezekben pedig tetszetős ruhában adjuk neki az erkölcsi igazságokat. S a kiadványoknak különben is épen az legyen a céljuk, hogy mindenki még a gyermek is szívesen elolvassa, sőt kapjon rajtok.

De hát hány, ha nem is ünnepélyes, de fogékony pillanatot élünk át mi a nép körében. Csak legyünk áthatva attól a tudattól, hogy e füzetekkel nem kis eszközt hozunk mozgásba a nép vallás erkölcsi emelésére, és én teljesen megvagyok győződve, hogy ha ez a vállalat megerősödik és óhajtott sikert ér el, lesz olyan idő, a mikor a későbbi kor oknyomozó története vallás-erkölcsi, közművelődési szempontból e vállalatról igen elismerőleg fog nyilatkozni. — Adja Isten, hogy ugy legyen!

Péter Mihály.

(Vége.)

Eddig a korig, körülbelől férje haláláig (1284. máj. 11) tartanak a báróné életrajzi jegyzetei, melyeket fia Miklós kértére, ennek Theresienstadt-i fogsága alatt 1852 végén s 1853 elején gyermek- s ifjú koráról följegyzett, s melyeket a család házi orvosa, dr. Bene Ferencz, a bárónénak 1863 febr. 26-án bekövetkezett halála után, a báróné egyéb irataival, u. m. levelezéseivel — melyeket a Drais családdal több mint 60 éven át, egy ifjúkori barátnőjével 1843—1855 közt, végre magával Benével 1839—61-ig folytatott, — továbbá *Költeményeivel* együtt, kézirat gyanánt a családtagok s nagyszámú tisztelők számára kiadott*. Az összes dolgok németül vannak írva; ez volt anyanyelve, ezen szerezte magas műveltségét, s ez nyújtotta neki később is, hosszú életén át, a tudományos és költői művekben, a szellemi táplálékot. (Nevelő-atyját, Draist, majd mindenik levelében kéri, hogy küldjön neki az újabb irodalom jobb termékeiből, s még 1852-ben, 76 éves korában is, Humboldt *Kosmosáról* ezt írja: „azok nagy élvezetet szereznek nekem, habár olykor látköröm felett állanak; sok aranyszemet találok bennök, a melyeket kiszedegetek, habár nem is értek meg mindent“). A magyar nyelv, mint tudjuk, ideérkeztekor még meglehetősen szegény és pallérozatlan volt, az irodalom pedig — úgy a költői, mint a tudományos — mely csak árnyéka is lehetett volna a németnek — még nem igen létezett, még csak ezután volt megindulandó, — így hát a magyar műveltség, mely őt elhódíthatta volna, nem volt sehol. De azért szívesen érdeklődött a magyar nyelv s a hazai kulturális — akkor még nagyon gyér, mozzanatok iránt is! Főntebb láttuk, hogy már a hazába érkeztekor forgatja a magyar grammatikát; a következő év (1798) végén már azt írja nevelő atyjának: „Egyik főfoglalkozásom az, hogy nem sokára képes legyek tolmács nélkül is mindenkivel beszélgetni, a mi

miatt, miután ez a nemzeti büszkeségnek hizeleg, sokszor részesülők elismerésben“. 1802-ben már lefordítja Daubanton „A juhtenyésztés katechismusa“ című művét tisztjei számára magyarra, számadási könyveit magyarul vezeti, alárendeltjeivel magyarul beszél. 1810-ben ezt írja: „A tulajdonképeni tudós világ az elhanyagolt magyar nyelv nemesítésére törekszik, míg mások a latin uralmát akarják fentartani. A mi házuk és környezetünk az előbbi iránynyal tart, de gyakran nem űzhetem el azt az eszmét magamtól, hogy mindaddig, a míg csak fordításokkal bajlódnak s eredeti magyar fejek nem állnak elő, és saját műveik által a magasabb szellemi műveltség után való vágyat és izlést nem oltják nemzetükbe, addig minden törekvés hiábavaló lesz“. — 1858-ban azt írja, hogy szívesebben olvas franciául vagy németül, mert habár érti a magyar nyelvet, de az írott mű megértése némi nehézségébe kerül, „a sok új eszmével együtt új szók állottak elő, a melyeket 60 évvel ezelőtt nem hallottam“.

Ha már emlékiratait is szívesen olvassuk vonzó előadásuk miatt, leveleitől meg épen nem tudunk megválni: annyi finomság, annyi szellem, annyi egészséges gondolkodás, helyes megjegyzés ragyog azokból felénk! Egy magas szárnyalású, minden szép és nemes iránt fogékony lélek tükrei e levelek; de különösen mély vallásossága az, a mi leginkább meghat: jó és balsorsban ő egyaránt megnyugszik az isteni gondviselés végzésében! E hitével keblében nyugodtan néz a halállal is szembe. Nevelő-atyjának, Draisnak halála alkalmából ezt írja: „Ő eltűnt tekintetünk elől, de erénye, a sok jó, a mit létesített a földön, el nem enyésznek, szelleme tovább működik bennünk és körülöttünk, habár nem is látjuk őt többé. Isten maga is helyesli érette való könnyeinket, mert hiszen ő helyezte az érző emberi szívbe az örömmel és fájdalomnak ezt a kiapadhatatlan forrását, és jobb atyát még soha sem sirattak; de ő egyúttal azt is akarja, hogy lelkünk a sir és idő fölé emelkedjék, oda, a hol ő most lakik, s a hol őt fel fogjuk találni; — tekintsünk hát föl ama jobb világba, éljünk úgy, hogy a megboldogult égi tetszéséről biztosak lehessünk s egykor úgy haljunk meg, mint ő“. — 1843-ban írja: „A drága elköltözöttkre való gondolás inkább fölemel, mint lever. A ki ezt a fájdalmat gyakran és mélyen érezte ez életben, végre is megtanulta az alaknak, minden külső jelenségnek eltűnését magában, úgy szólván, feloldani, s csak ahhoz ragaszkodik, a mi még bizonyosan fennmarad s a mivel az örökkévalóságban együtt fogunk élni; valami anyagi emlékjel elszomorít, elbénít, de a szellemnek valamely hátrahagyott műve, egy szó, a mely a szép, most pihenő szívből jöve s kitartásra szólít, sejtelmet ad a magasabb boldogságról. De én tudom azért a földit is becsülni, mivel az a szellemnek hordozója, míg itt lenn élünk“. — Késő aggkorában, midőn súlyos testi szenvedések gyötrik, s hallása, látása meggyöngül, úgy, hogy tevékeny szelleme magányra van kárhoztatva, így vigasztalja magát: „Hallásom és látásom gyöngül, de hisz' így kell ennek lenni, hogy annál könnyebben hagyassuk el a földet, ha majd egy magasabb létre való születés órája üt“ (1848-ban). „Tegnapelőtt ütött 82-öt . . . Eddig eligesített Isten zivataron és napfényen keresztül; a rövid út, melyet még meg kell futnom, az egész pálya áttekintésének, az atyai óltalom és gondviselés szemléletének és a forró hála érzelmének lehet szentelve“ (1858-ban). „84 év fekszik mögöttem és csak az Örökkévaló tudja, mennyi napot szándékozik még bölcseségében azokhoz toldani. Atyai vezetésében mindvégig nem bízni bűnös dolog volna, miután egy visszapillantás hosszú, változatos alakulatú

* Baronin Johanna von Vay. Wien, 1864. Magyarra fordítva megjelent 1889-ben.

életemre nagyon is nyilván bizonyítja: mennyire egy magasabb kéz vezeti sorsunkat s az emberi lélek minden szabad akarata mellett is őt, saját javára, az egésznek alárendeli" (1860).

A gyermekei nevelésénél elért kiváló s nagy feltűnést keltett eredményről már megemlékeztünk; szív és lélek, tapintat és fáradhatatlan gond egyaránt közreműködtek annak kivívásában. Fiait maga szoptatta; Miklósról írja ez alkalommal: „Miután ritkán kerül el szemem elől, már jó ismerősök vagyunk egymással, s egyszerű kis szükségletei iránt való szakadatlan figyelmességemért csaknem állandó jókedve eléggé megjutalmaz". Később: „Kis Miklósom csinos, barátságos gyerek, egészséggel és étellel telve; néhány nap óta már kezd járni, de miután én fizikai fejlődését egészen a természetre bízom, úgy látszik, hogy egy ideig még felváltva két és négy lábon fog járni, mert utóbbi módon rendkívül ügyesen halad: miután sohase engedtem, hogy egy ápolóné egészen az ő rendelkezésére álljon, így többnyire oly dolgokkal foglalkozik, a melyeket kinyithat, bezárhat, vagy másképp megváltoztathat; a minek a régi állapotában kell maradnia, mint a minő a legtöbb játékszer, azt eldobja". — 1816-ban gyermekeivel kirándulást tesz Dél-Magyarországra, mert azt akarja, hogy lassankint — anélkül, hogy tanulmányaikat félbeszakítsanak — hazajöket lehetőleg megismerjék, hogy így aztán összehasonlításokat tehessenek. Magyarország sokat fog ugyan ezáltal veszíteni, de gyakran azt az eszmét is fel fogja bennök kelteni: mennyit kell itt még fizikailag és erkölcsileg fejleszteni! — s tágas munkamezőt látni előttünk, különösen fiatal emberekre nézve, mindig kíváncsi. E kirándulások alkalmával fiaival együtt tanulja a botanikát, hogy őket jobban serkentse. — 1827-ben örömmel írja le Miklós alispánná választására vonatkozó reményeit, majd nov. 1-én a megtörtént örömdetes eseményt. Fiai család-alapítása után unokái nevelését irányozza, különösen Miklósnak szobraszi hajlamaira van gondja, azokat óhajtja fejleszteni — s utolsó évében örömmel és büszkeséggel emlékezik meg annak székesfehérvári *Vörösmarty-szobráról*. — Fia elfogatása s elhurcolása után írja: „A mindenható erősen megpróbálja az ő kegyességébe s sorsunknak általa való bölcs kormányzásába vetett hitemet, de eszemben tartom az ön nemes atyjának tanítását: e világ semmi szenvedése nem hátráltathatja a mi magasabb célunkat! Bátorságot és megadást kíván tőlünk a mi drága szenvedőnk is, s az ő akaratának bár nehezen teljesíthető, törvénynek kell számunkra lenni. Vigasztalásom és erősségem Isten mellett az a meggyőződés, hogy drága fiam a kötelesség és a becsület utját tudva, sohase hagyta el, és hogy azok az emberek, kik tőle előre elrabolták a császár bizalmát, kinek nem volt ideje őt megismerni, talán magok is hijával vannak annak a hűségnek, melyet tőle elvitatnak".

Mily öröm töltötte el szívét fia kiszabadulása után, elképzelhetjük. Együtt élnek az ötvenes években vele és családjával Golpon. A sokszoros nagyanyát és dédanyát mindenféle testi fájdalmak és szenvedések gyötrik, zaklatják; de a mint fájdalma egy kissé enyhül, ismét a szeretetreméltó anyja, vezetője, nevelője kisebb és nagyobb gyermekeinek; szüntelen foglalatostkodik, kézimunkát készít, tudományos és szépirodalmi műveket olvas s töri a fejét, hogy micsoda újabb meglepetést, ajándékot, könyvet szerezzen a kedves gyermekesereg számára. Ünnepekre megnépesül a kastély; az unokák eljönnek feleségeikkel s gyermekeikkel, eljönnek Lajosék is Zsolcáról, s van nagy zaj, elevenség. Miként családjá tagjaival, úgy az idegenekkel szemben is mindig a nemes, jószágos nő maradt; fiára vélünk ismerni, mikor olvassuk iratainak

végén, a Benétől írt rövid jellemrajzban: „senki sem közeledett hozzá, kinek szóval és tettel segítségére ne lett volna, s mindez a legkíméletesebb, legigénytelenebb módon történt..." Első volt e vidéken, ki gyermekeinek karácsonyfát állított; erre vonatkozólag írja később: „a karácsonyfa csak pár év óta kezd Magyarországon szokássá válni s még mindig nem általános. Az itteni protestantismus komolyabb, mint a Rajna-melléki, talán azért, mivel a reformátusok nagyobb számmal vannak, kik a külsőséget inkább elvetik, talán ama nyomás miatt is, mely a két felekezetet sújtotta. Midőn gyermekeimnek több, mint félszázaddal ezelőtt egy kivilágított fával örömet akartam szerezni, egész környezetem azt kiáltotta: ez katolikus szokás! Ön érzi, hogy én, mint idegen, nem küzdhettem ily előítélet ellen, miként általában egy és máshoz hozzá kellett simulnom. Azóta sok minden megváltozott! vajjon jobbra-e: nagy kérdés?" — 1858-ban írja: „Felnőtt gyermekeket elveszíteni a legsúlyosabb, a mit magamnak képzelhetek; megvallom gyöngeségemet, mindannyiszor, ha a már közelgő öregség jeleit fiaimon észreveszem, habár hála Istennek! még jó egészségesek, szívem összeszorúl és kérem a mindenhatót, hogy őrizzen meg a megpróbáltatástól."

Családja, gazdasága mellett arra is jutott ideje a nemes bárónénak, hogy a *közügyet* szolgálja, a *társadalom* javát előmozdítsa. Már 1801-ben ezt írja: „Most újabb foglalkozást kapok, a mely már előre is gondokat okoz, mert nem érzem magam eléggé rátermettnék. Már régebbi idő óta biztatnak arra, hogy szegényebb nemes-ségünk leányainak nevelését karoljam fel; bármily hízelgő is ez rám nézve, de az eziránt alkotott tervet nem valósíthattam meg, mert ehez bizonyos pénzalap szükséges s a legtöbb szüle 100 frtot leánya nevelésére soknak tart; általában egy rendszeres intézet terve számomra, kinek magamnak is sokat kell még tanulnom, nehéz feladat; sikerült erről az embereket meggyőződnöm, mégis ígéretet kellett tennem, hogy legalább egy néhány leányt fogok magamnál tartani — s ez e héten fogja kezdetét venni!" Nagynénje tanácsára a kis Miklóst már pár hónapos korában beoltatta a himlő ellen, s elhívatta a papot és tanítót (Zsolcán), hogy általok a falusiakat is rávegye gyermekeik beoltására; összeköttetésbe lépett de Carro bécsi orvossal, tőle oltó-anyagot szerzett s maga oltogatta be az egész környék gyermekeit. Hányszor emlegeti leveleiben a népnevelés elhanyagolt állapotát! mindenkép igyekezett a tanítók helyzetét s a tanítás ügyét emelni, bátorította, buzdította, segítette őket. A felekezeti gyűlölség sok jó szándékának útjában állt, de azért idő teltevel örömmel látja, hogy a felvilágosodás, kivált a prot. vidékeken, lassan-lassan mégis csak halad előre. Szeretné *Salzmann* iratait elterjeszteni alattvalói közt, de hát a mi embereink nem oly fogékonyak még az efféle dolgok iránt! — 1817-ben részt vesz Pesten egy jótékony nőegylet megalapításában és vezetésében; ő dolgozta ki az egésznek a tervzetét. — 1835-ben az a gondolat foglalkoztatja, hogyan lehetne a „gyermekmenhelyet" falura is átplántálni. Betegségek alkalmával mindig kéznél volt tanácsaival, orvosszereivel s különösen gyermek-betegségeknel áldásosan működött.

Szép lelke nyilatkozik e sorokban (1852): „A természetnek és csodáinak szeretetét jó atyám gyöngéd ifjúságomban oltotta belém; vele együtt néztem a nap keltét a hegyeken; barátja Sander mutatta és magyarázta az első ércrétegeket; az ön nemes atyja ápolta ezt a nemes csírat bennem és az hosszú, mozgalmas életemen keresztül boldogított engemet. Mert ha mi sem vigasztal, mi se elégít ki, úgy Isten nagyságának és a természetnek szemléletében, valamint abban a tudatban találunk

megnyugvást, hogy az a rombolásban is bölcseséggel működik.

Jegyezzünk még fel röptiben egy pár szép mondását: „A jóban való kitartás, még az élet legnyomasztóbb körülményei közt is, az egyedüli biztos út a boldogsághoz.” „A míg az embert vallásos meggyőződése szeretőbbé, vidámabbá, munkásabbá teszi, addig legyen az érintetlen, bárminő is, de a mint őt keményszívűségre, embertársának megvetésére vezeti, akkor ellene kell szegülni, a mennyire csak bírunk...” — „Csak a magára hagyott emberi akarat tanúlja meg, hogy mire képes.” — „Egy védő apai szem fölöttünk, hű rokonérzése habár csak kevés jónak mellettünk — s a sorsnak minden megpróbáltatása elviselhető.”

Költeménye körülbelül 55 van a kötetben, nagyrészt lyrai darabok: imák, dalok, s gnómák, epigrammok. Sok imaszerű darab fakadt kebléből, midőn fia Miklós Theresienstadtban ült; kedves dalokat ad unokái szájába. Egyszerű, szelíd, nemes érzés, vallásos hangulat, könnyed előadás és formai csín jellemzi e költeményeket. Eszméit, gondolatmenetét, a közölt levéltörödékekből, költeményeiben is sejthetjük. Több darabja nemcsak szerzőjénél, hanem műbecsénél fogva is megérdemelné, hogy egy költői lelkű ember lefordítsa magyarra; prózai fordítás megfosztaná őket minden szépségüktől, elvéve eredeti színüket és illatukat, — azért nem is közlök belőlük mutatóványt.

Sokat lehetne még írni e fenkölt, művelt lelkű úri nőről, s még sem fogynánk ki a szép vonások felsorolásából. Nem egyszer olvastam már könyvét, s mindig úgy éreztem magamat, mint a vándor, ki egy magas hegytetőről verőfényben úszó vidékre tekint le. *Bene* szavaival zárom be én is soraimat: „Mindenké, — melegen és bensőleg érzem azt, — áldani fogja a szerencsét, mely ezt a kitűnő asszonyt oly messze földről hozzánk vezette, s emlékét hiven és hálásan megőrzi.”

Rácz Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Válasz Czinke István úrnak.

Szeretem a nemzetemet. Szeretném azt nagynak, dicsőnek, boldognak látni. S ha tőlem függne, bizonybizonny nem lenne Magyarországnak más lakosa, mint tiszta magyar.

De hát az a baj: nem minden úgy történik az életben, a mint azt szeretnénk. A gondviselés vagy végzet — vagy nevezzük bárminek — akként rendelte, hogy ezt az országot ne csak mi magunk lakjuk, hanem belegyünk ékelve német, tót, oláh, rác, rusznyák s tudom is én még miféle népek közé! S a gyakorlati ész azt diktálja, hogy ha már így vagyunk, vessünk számot az adott viszonyokkal.

Ily és ehhez hasonló gondolatok fordulhattak meg a fejemben, a mikor e lap május 28-iki számában közzétett cikkemet »Az ifjuság és a nyelvek« cím alatt megírtam. A nemzetem sorsa, jövője iránt való kiváló érdeklődés, egész a sovínismuszig menő fajszeretet ösztönzött arra, hogy egy rövid cikkben kifejezést adjak azon nézetemnek: mennyire óhajtanám, hogy tudományos pályára készülő ifjúságunk a sok mindenféle tanulni valók közül a nyelvekből is — különösen pedig a minket legközelebből érdeklő *német nyelvből* — alapos oktatást kapjon.

Nagy ámulatomra Czinke István úr, ugyancsak e lap hasábjain megjelent egy cikkében (Lásd »Sárospataki Lapok« jun. 11. számát) nekem ront s oly vehemens módon ad kifejezést cikkem feletti *megbotránkozásának*, hogy a ki tisztán az ő közleményét olvassa, hajlandó elhinni, hogy én legalább is *hazaáruló* vagyok.

Czinke úr tudni véli azt, hogy én, a ki azt az ő szerinte oly megbotránkoztató »elmefuttatás«-t írtam, oly városban élek, a hol nem csupán magyarul beszélő emberek laknak. S ebből kifolyólag mindjárt cikke elején így apostrofálja az én nem eléggé magyar voltomat:

»Valóban ezt a cikket csak egy zagyvalék nyelvet beszélő nemzeti jeleggel nem dicsekedhető s osztrák katonasággal és szellemmel telített levegőjű városban élő ember írhatta.«

Nos hát Uram! igaza van, én oly városban lakom, ahol nem csupán magyar nyelven beszélő honfitársaink laknak. De éppen azért, mert ily helyen lakom, tudom közvetlen tapasztalat, közvetlen szemlélődés útján megítélni: mily rendkívüli horderővel bír az, ha egy magyar ember — s hozzáteszem még, művelt osztályhoz tartozó magyar ember — az édes hazai nyelven kívül *más nyelvet* is beszél.

Szép dolog az, ahogy ön gondolkozik. Szép, de nem praktikus. . . .

De miről is van szó tulajdonképen?

Én, cikkem egyik passzusában azon nézetemnek adtam kifejezést, hogy: »élő nyelvet nem ér semmit akként tanítani, hogy a fiatal ember annak legfőbb elemeivel ismerkedjék meg.« Ez cikkemnek a veleje; e körül fordul meg mindkettőnknek az okoskodása.

Őn azt mondja, hogy félti a nemzet intelligens ifjúságát, ha azt az idegen nyelvek tanulására akarják ösztönözni — az *elnemzetietlenedéstől*. Ugyan mutasson ön kérem egyetlen egy református valláson levő magyar embert, a ki azért, mert *németül tud*, nem volna jó magyar ember. Nevezzen meg a tanárok, lelkészek, hivatalnokok, orvosok, mérnökök, országgyűlési képviselők, földbirtokosok, avagy miniszterek között olyat, a ki hazájához, nemzetiségéhez hűtellen lett volna azért, mert saját anyanyelvén kívül más nyelvet is beszél. — Nem, uram! Ön ilyet lámpával se fog találni; pedig bizonyosan ön is ismer nem csak minisztert, hanem főispánt, alispánt, törvényszéki elnököt és sok más magasabb állású hivatalnokot, sőt meg vagyok győződve, — református lelkészt s tanárt is, — a kik *korrektül beszélnek* azt az ön által annyira útált német nyelvet, a nélkül, hogy rossz magyarok lennének. S én hozzá merem ehhez az állításhoz tenni még azt is, hogy Magyarországon — mellőzve teljesen a mánás osztályt — az intelligens középosztálybeli úri emberek és nők közül legalább is a $\frac{2}{3}$ rész határozottan tud németül. És én látja, azért nem félttem ezt az intelligens középosztályt attól, hogy német nyelv tudása miatt hazája ügyét csak legkevesebbé is képes legyen cserbe hagyni, avagy magyarságából kivetközni.

Bizony uram! nagy szüksége van arra a német nyelvre minden művelt embernek. Vegyük p. csak a hivatalokat. Egy pénzügyi igazgató, egy posta- és táviráda igazgató, vasútigazgató, vagy más ezekhez hasonló állásban levő magasabb hivatalnok, hogy lenne képes megállni a helyét, ha a magyar nyelven kívül egyáltalán nem beszélne más nyelvet. Hiszen ezeknek igen gyakran kell érintkezniük más nyelvű egyénnel is, nemcsak magyarokkal. Mert azt kell ám felvenni, hogy ily hivatalok nem csak Debreczenben, vagy Szegeden vannak, hanem több oly nagyobb városainkban, a milyen Po-

zsony, Sopron, Temesvár, Arad, Kassa, Pécs stb., melyekről tudva van, hogy ezek lakosságának legnagyobb része még csak 2—3 évtizeddel ezelőtt is minden egyéb volt, csak nem magyar. Vagy ön azt mondja erre, hogy tanuljanak azok a nem magyarajkú lakosok magyarul, mert hát a magyar állam nyelve úgy is magyar? Ezt uram, könnyebb kimondani, mint megvalósítani. Évtizedek kellene ahhoz, hogy egy generáció, a legnagyobb igyekezet, a legmagyarabb szellemű iskoláztatás mellett is, csak valamennyire is belejőjön a magyar nyelv elsajátításába. — Ön, mint lelkész bizonyosan magyar vidéken lakik s így mint ilyen, nem bír fogékonysággal annak megítélésére: mit tesz az, idegen nyelvű népet, főként annak felnőtt részét, más nyelv elsajátítására rávenni? Ez kemény, fáradságos, a kivihetetlenséggel határos nagy munka. — Hanem azért ne higgye kérem, hogy azokban az általam fentebb megemlített s ön szerint »zagyválék nyelvet beszélő« városokban a magyar nyelv talán teljesen háttérbe lenne szorítva. Nem uram! ezek a városok rendkívül nagy gondot fordítanak iskola-ügyeikre. Ezekben a városokban az iskolába járó gyermekek, főként a mikor az iskolai tanulmányokat már elvégezték, kivétel nélkül beszélnek magyarul, s mondhatom szebb magyarsággal, mint az ugyan azon korban levő gyermekek bárhol az alföld legmagyarabb városaiban. Csak várjunk egy kisse; magyarok lesznek ezek a városok rövid néhány év alatt teljesen, a mikorra t. i. az ifjabb nemzedék felnő; mert az öregebbje, az bizony megtanulni jól már magyarul nem fog soha, mert az reá nézve fizikai lehetetlenség.

Zokon veszi ön, hogy én cikkemben itt-ott a »kálvinista« szót használom. Azt meg pláne sértésnek veszi, hogy cikkemben a református lelkészi karra is van célzás. Hát én kérem magam is református ember vagyok, de ha valaki azt mondja nekem, hogy »kálvinista«, azt én rossz néven nem veszem, sőt inkább büszke vagyok reá. A lelkészi kart pedig még csak eszem ágában se volt legkevesebbé is sérteni. Én azt az esetet, melyet cikkemben a több nyelvtudás nagy előnyének kimutatása tekintetéből hoztam fel, nem azért szőtem cikkembe, mintha azzal a lelkészi kar egy részének nyelvekben való járatlansága ellen akartam volna tüntetni, hanem csupán azért, hogy álláspontom helyes voltát is megerősítem. — Tudom én azt épen úgy, mint ön, hogy több nyelv tudása nélkül is lehet valaki képzett, okos ember. De viszont állítom azt is, hogy egy *Szász Károly*, egy *Sziládi Áron* — hogy többeket ne említsek — nyelvtudásukkal a tudományos műveltségnek okvetlenül magasabb fokán állanak, mint ha az édes hazai nyelven kívül semmi más nyelvet nem beszélnének.

Nincs az hátrányára még a magyar vidéken élő lelkésznek se, ha több nyelvet beszél. És én tagadom azt, a mit ön mond, hogy »se papnak, se tanítónak, se bírónak, se ügyvédnek, se földbirtokosnak nincs szüksége a német nyelv ismeretére.« De bizony van! A gyakorlati életben akárháyszor előfordul, hogy egyik-másik együgyű ember magánál képzetlenebb emberhez fordul, attól kérve útbaigazítást, ha valamely német nyelvű irat kerül kezeihez. Hát ki világosítsa fel az illetőt törzsgyökeres magyar vidékeken, ha nem a lelkész? Vagy a zsidó legyen csak az a faluban, a ki ilyen kényes ügyben felvilágosítást tudjon adni? Lám az ágostai evangélikus felekezet lelkészei között talán nincs egy se, a ki ne értse irodalmilag is a német nyelvet. Hanem ezek aztán nagy számmal is fordulnak meg külföldi egyetemeken. Ki merné azért azt állítani felőlük, hogy — a pánszláv eszméket vallók kivételével — ne lennének

jó magyarok? Én ismerek közülök többeket. Valamennyit kifogástalan jó hazafiaknak ismerem.

Hogy nemzetünknek minden irányban való megerősödése én nekem is ép úgy szívémen fekszik, mint Czinke úrnak: azt fölösleges volna hosszasan vitatnom. Igyekszem e részben megtenni, a mi tőlem telik. Legközelebb a »Fővárosi Lapok«-ban jelent meg egy cikkem (1894. jun 10. szám) a név magyarosításról »Több magyar nevet!« cím alatt. Ha Czinke úrnak e cikkem véletlenül kezeibe került volna, bizonyosan nem mondta volna reá, hogy azt csak oly egyén írhatta, a ki »osztrák szellemmel telített levegőjű városban él«.

Ismétlem, a több nyelvtudást én intelligens osztályhoz tartozó egyéneknek föltétlenül kívánatosnak tartom. De különösen a német nyelvre nézve — a mely bár hogy okoskodjunk, a mi viszonyaink között majdnem élet-szükség — az a nézetem, hogy azt minden tudományos pályára készülő fiatal embernek korrektül kellene beszélnie. Szép az a francia, olasz, angol stb. nyelvtudás; de minekünk magyaroknak csak ritkán van alkalmunk arra, hogy ezeknek a nyelveknek — még ha tudnók is — gyakorlatilag érvényt lennének képesek szerezni; míg a német nyelv hasznavehetősége lépten-nyomon kínálkozik. — Ne legyünk túlságosan sovínisták, mert az ily dologban való sovínistaság teljességgel nem indokolt. *Hermann Ottó* nem rég jeleutette ki az országgyűlés valamelyik ülésében, hogy ő bizonyos tekintetben sovínista, már t. i. a mi az ő nemzeti érzelmeit illeti. Hanem azért *Hermann Ottó* kitűnően tud németül s ez a tulajdonsága nem von le csak egy hajszálnyit is az ő magyar voltából.

Ne a szimpathia, hanem a hasznosság szempontjából induljunk ki a nyelvek tanulásánál. Az elfogultság megteveszti felfogásunk helyességét, s elfogultan bajos valamely ügyben tiszta látképet alkotni magunknak. — Ez nekem is »megmásíthatatlan meggyőződésem«.

Kovács Zsigmond.

TÁRCA.

Molnár Lajos emlékezete.

Mélyen tisztelt gyülekezet!

Nemes tanuló ifjúság!

Csak egypár éve, hogy megszirtattuk jeleseinket s most újra gyászünnepeket kell tartanunk annak emlékére, ki mindnyájunk szeretetét és becsülését bírta. Csak egy éve, egy hasznos munkásságban eltöltött s főiskolánk életében úgy tudományos, mint gyakorlati munkásságával korszakot alkotó élet kialakítása felett hullattuk könyeinket: most egy java korában lévő, életerős s munkássági körében sok reménynyel kecsegtető férfi gyászemlékét üljük, kinek tudományos képzettsége s alkotó ereje egy gazdag élet termő munkásságával biztatott. S ha akkor méltán folytathattuk könyeink, mert fájlaltuk az oly élet megszakadását, melynek minden perce a közjóra irányuló munkásságban tölt el: nem kevésbé indokolt fájdalomunk most, midőn egy oly kartársunk halálát fájlaljuk, kinél az ifju korban gyűjtött kincsek a férfi megállapodott és tisztult nézetével szintén a közhaszonra válhatók lettek volna.

Amannál még fájdalomunkban is vigaszul szolgálhattott az a tudat, hogy »nem halt meg az, ki milliókra költé dús élte kincseit,« s hogy ki úgy élt, hogy munkásságát nyomok mutatják egy széles körben mozgó főiskola történetében: emitt fájdalomunkat fokozza az a

körülmény, hogy szeretett halottunk ki sem fejthetné még munkásságát, — csak jelölé a tért, melyen munkálkodni hivatása s képessége lett volna, — s hogy akkor kellett őt elvesztenünk, midőn egy gazdag élet előzalogát bírtuk az ő képességében és munkabíró erejében.

S én azt hiszem, m. t. gyülekezet! hogy a kinek életéhez oly sok reményt fűztünk, kinek munkássága a jövőre oly sokat ígérő volt s ki mindezek felett mindnyájunk szívéhez annyira hozzá forrott, megérdemli tőlünk, hogy egy pár percet szenteljünk emlékének s halvány vonásokban felújítsuk rövid életének főbb mozzanatait, jellemének kiemelkedő vonásait s ezek által szellemi képét magunk elé állítsuk.

Szeretett barátunk s drága halottunk, kinek emlékére e kegyeletes ünnepélyt szenteljük, *Molnár Lajos* volt, sárospataki főiskolánknak 15 éven át közbecsülésben élt, fáradhatlan, munkás tanára, társadalmi életünk egyik tevékeny tagja s mindnyájunk szeretetének s barátságának méltó büszkesége. S ha én nem mondanám is, kit a megboldogulthoz gyermekkori kedves emlékek fűztek, kiknek, mint ifjaknak, közösek voltak vágyaink, reményeink s életcéljaink, s a kiket a férfi korban is szoros barátság kötött össze, a m. t. gyülekezet minden tagja tenne bizonyosságot arról, hogy benne egy mélyen érző és szerető szívet veszítettünk el, kinek korai elhunytá nemcsak a rokonok lelkét sujtá érzékenyen, de a kinek halálhíre mindnyájunk szíven fájó sebet ütött s kinek emlékét szívünkben kitörölni hosszú idő sem lesz képes.

* * *

Született a megboldogult *Szezsiben*, Abauj-Torna vármegyében 1849. szept. 15-én *Molnár László* és *Kántor Juliánna* szegény sorsú iparos szülőkől. Atyjának második házasságából származott gyermeke volt, kinek édes testvérei: Sámuel, Károly és Mátyás voltak, féltestvére pedig László volt. A négy gyermek neveltetése nem kis gondot okozott a szegény sorsú szülőknek, kik szegénységük mellett is, a város nagyobb részt iparos és értelmes prot. közönségének közfelfogása szerint, gyermekeik nevelésére nagy gondot fordítottak.

Elemi iskoláit szülőföldén, *Szezsiben* kezdette, hol egy kiváló tehetségű, költői lelkű s tudományos készült-ségű tanító, *Béki János*, nagy befolyást gyakorolt a növendék fogékony lelkére. Sokszor emlegette a megboldogult, mennyit köszönhet a „jó Béki bácsi“-nak, kinek hazafias lelkülete, a szépet s jóért áldozni kész fogékony szíve növendékei lelkében is jókor életre kelté a neme-sebb érzelmeket; innen lett aztán, hogy a *Szezsiből* akkor főiskolánkban tanuló növendékek fejlettsége s szép iránti érzéke, mint azt egy ma is közöttünk élő s mindnyájunk becsülését méltán megérdemlő tagtársunk bizonyíthatja, általánosan elismert volt. S az a szoros összeköttetés, mely a tanító és tanítvány között kifejlődött, az életben barátsággá fokozódott s a későbbi pataki diák s a teológiát végzett akademikus tanító boldogan ölelték át egymást a szűnidei találkozáskor s méltán voltak büszkéek egymás barátságára.

A folyvást fejlődő s tanítója tapasztalása szerint is szorgalmas s eszes gyermek szülői mindjobban érezték a vágyat, hogy gyermeküknek magasabb kiképzetést is adjanak annál, aminőt egy kisvárosi iskola adhat s almaiknak legszebb vágya a pataki diákság s majdan a lelkészi hivatal volt. Fokozá vágyaikat nemcsak a *Szezsiből* akkoriban itt tanuló ifjak szép előmenetele, hanem az akkori *szepsi-i* elegáns és művelt papnak, *Hadházi Lászlónak* buzdítása is, ki maga is sokat adott arra, hogy gyülekezetének tagjai közül minél több tanult em-

ber kerüljön ki a társadalomba s az életbe. A szülők vágyait azonban megbénítá a szegénység s a szülői forró sóhajok és édes vágyak megett ott leskelődött a sötét gond, a megélhetés aggasztó gondja, mely már annyi nemes vágnak s édes ábrándnak szárnyát szegte.

De, szerencsére, a sárospataki főiskola nem azért volt s nem azért ma is a *szegények iskolája*, hogy e nevet meg ne érdemelje. Nagy jelentősége, kulturmissziója éppen abban áll, hogy a közép, sőt a szegény osztály gyermekei is menedéket találnak falai között. S talán nincs más iskola, melyben a növendékek lelkét már otthon, a családi körben tapasztalt életküzdelem úgy megacélozná a kitartásra s nemes versenyre, mint éppen főiskolánkban.

Ma általában, akkori időben a legnagyobb részben, a növendékek azzal a tudattal jöttek az alma mater falai közé, hogy az itt szerzett ismeretek nemcsak tisztességet, de kenyeret is szereznek nekik s mi természetesebb, mint ha a növendékek, e tudatban, nemes versenyre keltek a tanulásban. S a tanárok és előjáróság nemcsak általánosságban tartott, de egyes növendékeknek is nyilvánított elismerése fokozta a munkakedvet; lesújtó ítélete pedig, a megszegyenítés mellett, önmagába szállást s lelki elmélyedést szült azok keblében, kik hivatottságból keresték fel az iskola falait.

E nemes missiót teljesítő ős-intézet fogadta keblébe a megboldogultat is, kit szülői édes reménységgel a szerető szív aggodalmai között bocsátottak útnak az 1861. év szept. havában, a még akkor nagy távolságban levő, de örök ifjuságot lehellő, szerető anya kebelére. 1861. szeptember 3 án iratott be a főiskola anyakönyvébe, *Soltész János* akkori közigazgató által, az első gimnáziumi osztályba s kezdette iskolai pályáját mint *másodrendű*, más szóval *inas*.

(Folyt. köv.) Kovácsi Sándor.

KÖZÉLETÜNK.

Baksay-jubileum.

A *Baksay-jubileum* impozáns módon folyt le Rimaszombaton. Pénteken este kezdődött az ifjuság fátylasmenetével, melyhez ezrekre menő kíséret csatlakozott. A daloskör, dr. Veres vezénylete mellett, szép alkalmi dalt énekelt, melynek elhangzása után Héderváry VIII. o. tanuló üdvözölte a jubilánst, a ki szép beszédben köszöntö meg az ifjuság figyelmét s buzdította őket a becsületes munkára. Végül a daloskör az ünnepelt kedvelt dalát, a »Cserebogár sárga cserebogár«-t énekelte el.

Az ünnepeltetés június 23-ikán d. e. 10 órakor a zsúfolásig telt ref. templomban kezdődött Az ünnepélyt *Bornemisza László* alispán, az igazgató választmány elnöke nyitotta meg s az ünnepelt meghívására *Kubinyi törvényszéki elnököt*, dr. *Szabó* megyei főorvost és *Fabri* gimn. igazgatót kérte fel. *Baksay* a diszes közönség éljenzése között foglalta el az úrasztala előtt részére készített helyet. Az üdvözlések sorát *Bornemisza* az igazgatótanács nevében kezdte meg, utána *Fabri* igazgató szólott s ugyanő leplezte le az ünnepeltnek jól sikerült arcképét is. A volt tanítványok nevében *Kubinyi* törv.-széki elnök üdvözölte a szeretett tanárt, s átadta az általuk alapított 703 frt 10 kr. »*Baksay-ösztöndíj*«-ról kiállított alapítványi levelet. Az ünnepelt az ösztöndíj 300 frttal 1000 frtra egészítette ki.

Hámos főispán úgy a maga, mint a *tanügyi kormány* nevében üdvözölte s felolvasta *Eötvös* br. miniszter következő levelét: »Értesülvén arról, hogy Baksay István, a rimaszombati egyesült prot. főgimn. tanára, e hó 23-án a tanügy terén kifejtett sikeres működésének 50 ik évfordulóját ünnepli, kedves tisztemnek tartom, hogy ez alkalomból az ünnepeltet, a ki félszázad folyama alatt a magyar nemzeti közművelődés érdekeit nemcsak a tanszéken, hanem a társadalmi téren is hazafias lelkesedéssel szolgálta, teljes elismerésem, köszönetem és üdvökivánataim kifejezése mellett üdvözöljem. Felkérem Méltóságodat, méltóztassék üdvözlétem tolmácsa lenni.« A *tiszai ág. ev. egyházkerület* nevében Farbaki nyiregyházi esperes, a *kishonti ág. ev. egyházmegye*, és a *rimaszombati ág. ev. egyház* nevében Glauf esperes; a *gömöri ev. ref. egyházmegye* nevében Ruszkay Gyula, a *rimaszombati ev. ref. egyház* nevében Terhes Pál, a *zsidó hitközség* részéről Lichtschein üdvözölte. *Rimaszombat város* szónoka Szabó György polgármester volt, a ki átnyújtotta a város díszpolgárságáról szóló oklevelet is. A *nőegylet* részéről Terhes Pál üdvözölte a 27 éves titkár.

A *sárospataki alma mater* nevében Maklary Pap Miklós tanár a következő szép beszédet mondotta:

Mélyen tisztelt Kartárs ur!

Évek hosszú során a szív sok érzése kihűlhet, a lélek sok emléke elhalványodhatik; de soha sem mosódhatik el emlékezetünkben annak a darab földnek képe, a melyet szülőföldnek hívunk, a melyhez minket gyermekkorunk ártatlan örömei, az ifjúkor kedves emlékei fűznek. És ha erről a kedves szülőföldről akár örömről, akár bánatról évek után is a részvétel szava hangzik, bizony jól esik lelkünknek.

Erről a kedves földről hoztunk mi, én és társaim mélyen tisztelt kartárs ur, kedves ünnepeltünk, szíves és meleg üdvözléteket.

A sárospataki főiskola, ez az Ön előtt is kedves alma mater, ránk bízta, hogy adjuk át szíves üdvözlét a régi, a hűséges tanítványnak; a tanári kar reánk bízta, hogy adjuk át őszinte tiszteletét az érdemes 50 éves munkatársnak. Tudjuk, hogy midőn ön 50 évvel ezelőtt megállott az alma mater előtt búcsúvevő szóra, ha ki nem mondotta is, de mélyen érezhette Széchényi eme szavait: »Te oktattál, tanácsoltál; te plántáltad szívembe a jót, melyben vagyok s leszek s a mi csekélyt Isten s hazámért utóbb teszek: a te munkád.« Mélyen érezhette ezt az, a ki 7 éves korától fogva ott oltogatta szomját a tudomány forrásából. Azt is tudjuk, hogy az alma mater azt mondhatta búcsúzó gyermekének, hű tanítványnak: »Jól van hív szolgám, kevésben voltál hív, többre bizlak ezután; menj, értékesítsd azokat a talentumokat, a melyeket itt szereztél, a melyeket reád bízam.« Tudjuk, hogy azt a tanítványi hálás kegyeletet a sárospataki főiskola iránt mindig megőrizte, melegen érezte s ma is érzi; mert hiszen a főiskola javára ma is akar, ma is szeret munkálkodni.

Azt meg mi jöttünk megmondani, hogy a sárospataki főiskola Önt mindig örömmel, elismeréssel, dicsekedéssel mondotta és mondja hűséges, jó tanítványnak. Eljöttünk megmondani, hogy ez a fényes elismerés, ez a megtisztelő ünnep jól esik az alma maternek is: mert hiszen melyik szülő ne örülne gyermekének boldogságán?

Igen kevés embernek jutott osztályrészül az a nagy szerencse, hogy élete nap legyen, a mely hegyekre, völgyekre, országokra hintheti szét sugarait, milliókra áraszthatja életadó melegségét; de boldognak mondhatja magát az a halandó, a ki érezheti, tudhatja, hogy annak

a kisebb körnek, melybe a gondviselés állította, szerény bár, de boldogító fénye lehetett; érezheti, tudja, hogy világával évről-évre százak lelkét világította be, melegevel százak szívét termékenyíté meg s százak keblében keltett hálás érzelmeket. Boldog lehet mélyen tisztelt kartárs ur, mert ez a boldogító érzés, ez a boldogító tudat, mint 50 éves munkásságának édes jutalma meg lehet szívében. Boldog lehet, mert visszagondolva 50 éves tanárkodására, érezheti, tudhatja, elmondhatja ez ünnepélyes napon: »Távolról sem illenek rám nagy költők ama szavai: Kít e pályára isten átka kerget, szívverét ontsa bár, mint pelikán, hálátlanságot nevel önmagának«. Boldog lehet, mert ebben a megtisztelő, magasztos ünnepélyben 50 éves munkásságának olyan elismerése, olyan jutalma van, a melyet az isteni gondviselés csak egyes kegyeltjeinek, csak ritka kivételkép szokott adni. Oh bizony az a kincs, a melyet Ön a sárospataki iskolában szerzett s melylyel idejött, mint 23 éves ifjú, dúsan, nagyon dúsan kamatozott. Fogadja kedvesen az alma mater szíves üdvözlétét, fogadja kedvesen a sárospataki tanárikarnak e jegyzőkönyvében is kifejezett őszinte elismerését, igaz tiszteletét.

És mert nálunk protestánsoknál, iskola és egyház együtt szokott ünnepelni, fogadja egyszersmind, mint megbízott presbytertől a sárospataki református egyháznak is e másik jegyzőkönyvben kifejezett szíves üdvözlétét, tiszteletét.

A megható beszéd s részben a lelkében felujult régi emlékek hatása alatt a jubiláns sűrűn omló könynyekre fakadt s az elérzékenyültség remegő hangján vizionozta a fényes múltú főiskolának üdvözlétét a következőleg:

Mélyen tisztelt kartársak!

Onnan jöttek önök, hol bölesöm rengett s szüleim porlanak; azon iskola küldte önöket, melyben ifjúságot átéltem, melyben hitem erős meggyőződésé szilárdult, melynek köszönhetem összes ismereteimet, melyből 50 évvel ezelőtt közvetlenül léptem tanári pályámra. Legmélyebb hálával, öregségemben is gyermeki kegyelettel gondolok mindig ezen főiskolánkra, hazánkra, felekezetünk ezen örökbecsű kincsére. Legtávolabbról indultak önök s legközelebb jutottak szívemhez. Legyen Isten áldása továbbra is a mi főiskolánkon; adják át legszívesebb üdvözlétemet s becses megemlékezésökért legmélyebb hálámat az összes általam mélyen tisztelt tanári karnak, tartsanak meg továbbra is szeretetökben szíves barátságukban!

Ezután következtek: a *rozsnói kath.*, a *rozsnói ág. evang.*, a *losonci állami főgimnázium*, a *nagyrocei polgári s a rimaszombati összes iskolák*, továbbá a *kaszinó*, a *polgári olvasóköri*, a *két pénzügyintézet*, a *rimaszombati egyházi énekkar*, s végül a dalárda küldöttségének üdvözlétei. Az ünnepelt minden üdvözlésre külön külön és mindenkinek a legmelegebben válaszolt.

A templomban lefolyt ünnepély után a közönség férfi tagjai a »Széchényi-kertbe« gyűltek disz ebédre, a melyen szebbnél szebb felköszöntők hangzottak el. Ekkor olvasták fel az ünnepelthez érkezett körülbelül 50 táviratot is. Az ünnepélyt kedélyes táncmulatság zárta be.

Megemlítjük, hogy a jubileum alkalmából a »Gömör-kishont« külön disz számot adott ki, melyben Baksay köszönetet mond mindazoknak, kik róla megemlékeztek. A »Vasárnapi Ujság« jól talált arcképét közli kedélyes jellemrajz kíséretében, Baksay Sándortól. Mi ez alkalommal is ismételve kívánjuk, hogy a derék veterán éljen sokáig!

A sárospataki főiskola évváró vizsgálatai és ünnepélye.

Túl vagyunk ezen a súlyos esztendőn is. Kettős örömmünneppel akartuk kezdeni: a jogi oktatás 100. ados örömmünnepevel, a mi elmaradt s a mi két jubilansunk (Mitrovics Gy. Szinyei E.) 25-ös fordulójával, a mit az ifjuság nélkül kellett megünnepelnünk s kezdtük aggodalommal az egészségügyi viszonyok miatt s végeztük gyászszal, siralommal, de egyúttal felemelő visszaemlékezésekkel.

Bizony nehéz esztendőnk volt! A tanévet októberben nyitottuk meg szeptember helyett s túlterjeszkedtünk az alsóbb osztályokban a törvényes létszámon — humanitásból és eltemettük a szüreti szünidőnköt — kárpótlásból. A betegség különféle rémei ott lebegtek felettünk egész éven át s olykor le-lecsapott reánk egyik-másik fekete szárnyaival; de a Gondviselés kegyelme megőrizte a mi kicsinyeinket, hogy egy is el ne vesszen közülök a számadás idejére.

Anyagi viszonyainkban fordulat állván be, megindítottuk a halaszthatatlan reformokat s a mikor kilátásunk nyílt tanáraink sorsának javítására, ugyanakkor éreznünk kellett, hogy a *párhuzamos osztályok* felállításához még mindig igen szegények vagyunk s az állam e tekintetben ismételt követeléseinek még jó ideig meg nem felelhetünk. Azt már világosan láttuk, hogy az államkormány a felekezeti tanárok nagyobb részének gondját meg fogja könnyíteni a *nem állami tanárok nyugdíjintézetével*; de a theologiai tanárok sorsa — ez irányban — még csak a papírosan van biztosítva s a másnemű biztosíték új áldozatokat fog követelni. — A 8-dik jogi tanszék szervezése kikerülhetetlennek igazoltatott s a jogakadémiajára féltékeny isk. kormány kapott az alkalmon, hogy a 102-dik évben az egyetlen Kövy Sándor helyett a tudósok egész serege építse itt a jogakadémia derűsnek ígérkező jövődjét; de ugyanekkor szomorúan kellett éreznie, hogy theol. akadémiájáért nem bír eleget tenni az újabb követeléseknek — az egyházmegyék nélkül.

Bizony nehéz esztendő volt ez az 1893/4-edik s noha rendes folyását nem zavarta meg semmiféle külső körülmény, egyes mozzanataiban mindamellett annyi tanulság rejlik a mélyebben nézők számára, hogy jó volna, ha e tanulságok ereklékké válnának itt közöttünk és búcsút járnánk hozzájuk, mint sokan a Szent István jobb kezéhez, hogy be ne vegye még a mi kerítéseinket is a modern kornak hódítva előnyomuló szelleméből az, a mi ebben kerülni való, sőt utálatos. Ennek a mi kisded városunknak — mondá a főiskola búcsúzó algondnoka jun. hó 27-én, — óriási ereje volt az ő nemes és feddhetlen szelleme, a melyha megtalálharomlani valami okból, „Róma ledől és rabigába görnyed“. De ő bizik — s mi is bizunk, hogy a léhaságra nincs tartós tenyészet a bodrogsági Athenében, sőt, hogy itt az eves kelevény által tépett testeknek is gyógyító forrásuk lesz minden időben a tanári kar és isk. kormány tekintélye s hagyományos feltékenysége.

Az évváró vizsgákra nézve — igen bölcsen — úgy intézkedett az előjáróság és tanári kar, hogy azok jun. hó végére essenek és pedig olyan beosztással, hogy valamennyi osztály jelen legyen az u. n. évváró ünnepélyen is s együtt érezze az egész tanuló ifjuság az ünnepély nemesítő mozzatainak jó hatását.

Mint máskor is már, a vizsgálathoz a gimn. ifjak 4 felső osztályának ének- és az összes gimn. osztályok-

nak torna-vizsgálata képezte most is a nyitányt, június hó 17-én.

Az énekvizsga egyre nyer vonzó erőben. Most a főiskola világi algondnokának elnöke alatt, a tanári kar jelentékeny része előtt s néhány vidéki és helybeli szülő s az érettségi vizsgára ideérkezett kormányképviselő jelenlétében folyt le a legszebb sikerrel. Szokásosabb s kitünőbb énekeinken kívül jól esett itt végig hallgatnunk a Luther és a gályarabok énekét s néhány kedves dalt — négy hangú előadásban. Igaza volt egy lelkes ifju papnak, hogy ezek a mi énekeink, így előadva, mintha nem is azok volnának, a melyeket gyülekezeteink — sok helyen még ma is diktálás mellett énekelnek. A közönség többször adott hangot tetszésének s a tanulósg várt még valami egyebet is, a mi azonban véletlenségből elmaradt.

A torna-vizsgálata — bárha az idő igen fenyegetőnek mutatkozott s a déltájban zuhogó eső a vizsga megtartását is kockáztatta — nagy gyülekezet szédődött össze s a hivatalos ellenőrzők száma is szépen megsaporodott. Szokott helyén, rögtönzött sodronykerítés közé vonult be a főiskolai kert végéről, dob s trombita-szó mellett és zászlók alatt érkező ifjuság s magát koszoruba fonva, fedetlen fővel rázendített a szózatra s elénekelte annak két első versét a közönség mélységes hallgatása s végül kitörő éljenei mellett. Ez volt az összekötő kapocs az ének- és torna-vizsga között s ez utóbbinak meghatározó kezdete. „Ezt hallva és így hallva, hát ki ne rohanna — szükség esetén — a harcba?“ mondá egy az ihletett hallgatók közül. — Azután a sereg kibontakozott és csapatokba szakadozva tetszős katonagyakorlatokat végezett; majd merész és ügyes szer-gyakorlatok kötötték és osztották meg a néző közönség figyelmét és költötték fel annak csudálkozását. Végül a torna-verseny következett, a mely a következő sor szerint, ily eredménnyel folyt le:

I. osztályban: *távolfutás*. Távolság 60 méter. Pályázták 18-an. Első lett *Malicski Dezső*, ki 4 koronát, második *Rácz Jenő*, ki 1 koronát nyert.

II. osztályban: *rúdkúszás*. Tizenegy pályázó közül első volt *Lux Jenő*, ki 4 koronával, második *Tariska Sándor*, ki 1 koronával jutalmaztatott.

III. osztályban: *kötél-kúszás* (6 m.) Tizenhét versenyző közül, mint első, *Piskóty József* 4 koronát, *Molnár Lajos*, mint második 1 koronát kapott.

IV. osztályban: *távolfutás akadály nélkül*, 150 m. távolra. Tizenkét pályázó közül legrövidebb idő, 23 mp. alatt *Tüdős Gyula* futott s nyert 4 koronát, aztán *Kolozsváry József* 23½ mp. alatt s nyert 1 koronát.

V. osztályban: *távolugrás*. Jelentkeztek négyen, ezek közül első lett *Novotni Vilmos*, ki 4 m. 80 cm. távolságot ugrott, második *Kubes Otto*, ki 4 m. 75 cm. ugrott át. Előbbi 4, utóbbi 2 koronát kapott.

VI. osztályban: *magasugrás*. Öt versenyző közül legmagasabbat ugrott *Csörge Zoltán* 175 cm.; kapott 4 koronát, aztán *Kulcsár Kálmán*, ki versenyen kívül is kitüntette magát a távol-magas ugrásnál, kapott 2 koronát.

VII. osztályban: *távol-magas-ugrás*. Tíz pályázó közül a 2 m. távolságra állított magasságmértéket 155 cm-nél ugrotta át *Tariska Dezső* s nyert 4 koronát, továbbá *Horváth Dezső*, ki a szergyakorlatoknál is kitüntette magát társai felett, szintén 4 koronát kapott.

VIII. osztályban: *magas-ugrás rúddal*. Öt pályázó közül *Mester Dezső* és *Lehoczky Béla* lettek nyertesek (250 cm.). Előbbi 6 koronával, utóbbi 2-vel díjaztatott.

Összesen 50 koronát osztott ki a vizsgáló bizottság jutalomképen, tehát 10-el kevesebbet, mint a múlt

évben. Nem szűnünk meg ismételni, hogy az a közönség, a mely olyan áhítattal nézi ezeket a torna-mutatványokat és versenyeket, csupa „éljen“-eken és „tapsok“-on kívül egyébbel is járulhatna a tornászati kedv emeléséhez, hogy ne kellene a csekély díjakat alkalmilag kéregetni össze a versenyzők jutalmazására. — Aztán a kiosztásnak is lehetne valamelyes ünnepélyessége, mint volt kezdetben, hogy ne csak a kezében érezzen a nyertes ifjú valamit, hanem a lelkében is — a torna-verseny végén.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A képviselőház befejezte az összes egyházpolitikai javaslatok tárgyalását.** A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat tárgyalását jun. 25-ikén kezdte meg. A közoktatási bizottság nevében *Bessenyei Ferenc*, az igazságügyi bizottságéban *Vlassich Gyula* ajánlották a javaslatot elfogadásra. A javaslat ellen *Vajay* és *Okolicsányi* szólott, kifogásolván a felekezet nélküliség megengedését. *Eötvös Károly* a felekezetnélküliség kérdését az egyházra nézve nem tartja olyan nagy bajnak, mint a minőnek azt igen sokan szeretik feltüntetni. Szerinte addig, míg a felekezetnélküliség tiltva van, vallás szabadságáról beszélni nem lehet. Hite szerint a felekezetnélküliség a vallásosságot fogja elősegíteni, mert az istenben való hirt nem a hívők, hanem a hitetlenek tartották fenn. Az egyházaknak nem állhat érdekükben az, hogy a kebelükből kilépettek más egyházhoz csatlakozzanak vagy új felekezetet alkossanak, mert a ki egy másik felekezethez nem csatlakozik az elhagyott egyházának sem nem árt sem nem használ; de ha egy új fekezethez kényszerítik, régi egyházának mindenesetre ellenségévé lesz. *Kiss Albert* a függetlenségi és negyvennyolcas párt nevében jelentette ki, hogy a javaslatot általánosságban elfogadja, noha teljes egyenlőséget nem tervez, mert első részében bevett, a másodikban pedig elismert vallásokról beszél. *Bárá Eötvös Loránt* vallás- és közoktatásügyi miniszter hosszabb beszédben foglalalkozott a benyújtott törvényjavaslattal. Beszédéből közöljük a következőket: „A mi korszakunkat, tisztelt Ház, a XIX. század végét, a fin de siècle-t oly korszaknak szoktuk tekinteni, mely a vallástalanság terjedésére különösen alkalmas s azért sokan vannak, a kik éppen ezt az időpontot nem tartják alkalmasnak a vallási kérdésekben való változtatásokra. A kik a valláskérdések reformjainak ellenei, azok a mi korszakunkat, melyet sokan annyira előhaladottnak neveznek, majd nagyon is korainak, majd nagyon is későinek mondják és ép úgy majd azért tartják ily törvények alkotására alkalmatlannak, mert ez a kor már nagyon is tudományos lett, majd pedig azért, mert azok, a kikre a vallás jótekonysága kiterjed, nagyon tudatlanok. A vallás ellenségei gyanánt minduntalan a tudományt és a tudomány mellett a tudatlanságot is halljuk emlegetni. Én, tisztelt Ház, a mi korszakunkat azért, mert azt oly ropant előhaladottnak mondják, mert elektromos kocsikban járunk és telefon útján érintkezünk egymással, a vallásos eszmék terjedésére és meghonosítására károsnak és veszélyesnek egyáltalában nem tartom; mert igaz, hogy az a tudós, a ki valamely távcsövet vesz szeme elé, talán valamivel, talán sok ezer millió mértfölddel tovább lát, mint az a pásztor, a ki csak éjszakai merengése közben tekint fel az égre. azonban annak a kérdésnek, hogy mi az, a mi azokat a csillagokat mozgatja; mi az, a mi az ember szívében érzéseket teremt és mi az, a mi az ember elhatározására befolyást fog gyakorolni, mi a végcélunk és rendelteté-

sünk: e kérdés megoldásához — alig szükséges mondanom — ma éppen oly kevésbé állunk közel, mint ezer év előtt. A tudomány nem áll a vallásosságnak útjában, de állhatna igenis az áltudósság, az áltudomány, úgy, a mint útjában áll más részről a hamis tanok hirdetése. Nincs a vallásnak nagyobb ellensége, mint az álprófeta és nincs nagyobb ellensége a tudománynak, mint az áltudós. Ezek az áltudósok és álpróféták azok, a kik a vallás és tudomány közti harcot mindig olyan élessé tették, és ez ellen nincs más eszköz a védekezésre, mint az igazi művelődés terjedése és meghonosítása. Míg némelyek a tudományt tekintik a vallásosság ellenségének, vannak mások, a kik a tudatlanságot tekintik annak. Vannak, a kik arra hivatkoznak, hogy a tudatlan embernek vallásos meggyőződésére vonatkozólag vallásos dolgokban szabad elhatározást adni veszélyvel járhatna, mert az nem a maga ítélete szerint, hanem, a mint ma is felhozott, másoknak, sokszor nagy szavú, hamis prófétáknak ítéletére fogna hallgatni. Ezt az ellenvetést talán inkább elfogadnám, mint az első. Bizonyos, hogy a vallástalanságnak — hogy úgy mondjam — nincs nagyobb kortese, mint a tudatlanság. De ha ezt elismerem, ebből nem azt akarom következtetni, hogy a vallási ügyek rendezésében megállapodjunk, hogy a vallásszabadságról lemondjunk, hanem inkább, hogy törekedjünk arra, hogy a tudatlanság minden irányban és minden téren megszűnjék. És látjuk is ezt művelődésünk eddigi fejlődésében, a hol a vallás tanai, az ismeretek és a tudomány tanai mindig egymás mellett hirdettetnek, a templom mellett mindenütt ott áll az iskola. És legyünk csakugyan azon, hogy mikor a templomot szabaddá tesszük, akkor gondoskodjunk egyszersmind arról, hogy az iskola is fejlődjék oda, a hol azon általános műveltséget teremtsen meg, a mely meg fogja adni a haza minden fiának azon önelhatározási képességet, a melyre szüksége van akkor, midőn önelhatározási jogába lép.“ — Junius hó 26-dikán részletekben is elfogadták a törvényjavaslatot *Visontay Somának* azzal a módosításával, hogy a felekezethől kilépők, ha nem csatlakoznak más felekezethez, kötelesek három évig tovább fizetni egyházi járulékaikat elhagyott egyházuk részére. A zsidó vallás receptiójára vonatkozó törvényjavaslatot jun. 26-án vette tárgyalás alá s azt úgy általánosságban, mint részleteiben minden nagyobb vita nélkül elfogadta. Másnap a *gyermekmek vallásáról* szóló 1868. LIII. t.-cikk módosítását tárgyalta. *Matuska* előadó után *Apponyi* szólalt fel, kijelentvén, hogy 1868. LIII. t.-cikknek a gyermekek vallására vonatkozó részét elvben ugyan nem helyesli, de bolygatását még sem látja szívesen, mert abba az intézkedésbe a felekezetek már belenyugodtak. Apponyival szemben *Visontai* hangsúlyozta, hogy e törvény intézkedésébe csak a hívek egy része nyugodott bele s éppen a többiek viszázkodása okozta az egész egyházpolitikai intézkedés szükségét. A ház ezt a javaslatot is minden változtatás nélkül fogadta el.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola tápintézetébe** 1894⁵-ik iskolai évre a következő tanulók vétettek fel: I. Alapítványosok: *Gróf Pallavicini alapítványra*: *Ambrus István VI. o. Prinsterer alapítványra*: *Gecse Lajos I. é. th. Dr. Szabó János alapítványra*: *Szilva Lajos II. o. Bártfai Szabó Károly alapítványra*: *Győri Kálmán VII. o. Nagy Imre VII. Kóczán alapítványra*: *Csorba Ferencz III. o. Ragályi-Kubinyi-alapítványra*: *Seres Barna I. é. j. Vecsey-Oláh Károly alapítványra*: *Hajdú György V. o. Horváth Mária alapítványra*: *Fodor Zoltán II. é. j. Gönczi Gábor I. é. th. Tamaska Endre I. o. Szalontai György III. é. j. Simon Ernő IV. o. Zárandi Bertalan II. é. th. Liszka Béla VII. o. Gönczi Bertalan II. o. Sinka Endre II. é. jh. Kirila György III. th.*

Ujj Lajos II. o. Csorba Sándor V. o. Hubay Miklós VI. o. Simon Endre VII. o. Bakos Elek VII. Bösörményi Sándor II. o. Szántai Miklós VI. Somodi János V. o. Bodnár Mihály VII. o. Czövek Sándor VI. o. Zsarnay-*emlék alapítványra*: Lükő István VII. o. *Ferenczy Lajos alapítványra*: Butkai Bertalan I. o. Rácz Árpád I. o. *Pelsőczy magtár-alapítványra*: Simon Sándor II. o. *Lónyai Gábor alapítványra*: Kormány Gyula IV. o. *Pogány Istvánné alapítványra*: Piskóti Ferencz VI. o. Fodor Kálmán IV. o. *Ragályi György alapítványra*: (nem töltetett be) *Vay Geymüller alapítványra*: B. Nagy Sándor II. o. Gagy Miklós I. o. *Kovács Károly alapítványra*: Tóbiás Sándor V. o. *Rácz Ádám alapítványra*: Nyitrai Lajos V. o. *Gyulay alapítványra*: Vass János III. é. th. Pirigyi Albert VIII. o. Pazar Zoltán IV. o. Szeghő László II. o. Hodossi Lajos VIII. o. Tóth Dezső II. é. jh. *Jóny Tivadar alapítványra*: Kozlik István III. o. Lakatos Mihály III. o. *Balla Athanáz alapítványra*: (nem töltetett be) *Sárkány alapítványra*: Berencsi II. o. *Jászay alapítványra*: Gyarmathy Béla VI. o. *Bernáth Zsigmond alapítványra*: (nem töltetett be) *Kun püspök jubileumi alapítványra*: Balikos Dezső I. é. th. *Comenius alapítványra*: (alapította a főiskola) Czeecz András III. é. th. II. *Ingyenesek*: Pataki János VI. o.) (*Vay-Szathmáry-Szilassy alapítvány*), Eperjess József VII. o. (*Töltési-Magyar-Darvas alapítvány*), Spitko Ferencz VI. o. (*Töltési-Magyar-Darvasalap.*), Lábos Béla I. é. jh. (*Sándor-Andor-Bolykos alap.*), Nagy József VII. o. (*Beleznay alap.*), Pap Pál VIII. o. (*Beleznay alap.*), Magyar Lajos VII. o. (*Beleznay alap.*), Dudás Béla VIII. o. (*Beleznay alap.*) *Durcsinszky Gyula I. é. jh. (Klobusiczky-Szepessy alap.)*, Boros Lajos IV. o. (*Klobusiczky-Szepessy alap.*), Székely Gyula IV. o. (*Katona-Dabocsay-Mocsay-Csemmiczky alap.*), Kun Szabó Lajos IV. o. (*Szepessy-Kapuvári alap.*) Nagy Károly V. o. (*Szepessy-Kapuvári alap.*) *Ozsváth Béla VI. o. (Vizsolyi-Kocsándi-Onódy alap.)* R. Pap Pál VIII. o. sz. *Ragályi Géza II. o. Szász Tihamér III. o. Kiss László III. o. Rácz Endre IV. o. Németh Ferencz V. o. 20 frtot fizetők*: Porkoláb Ferencz I. é. jh. *Köröskényi Tamás VIII. o. Iván János V. o. R. Pap Gedeon IV. o. Izsó Bertalan VI. o. Melkő István VI. o. Beke András V. o. Kulcsár Kálmán VI. o. Tüdös Gyula IV. o. Nagy Gyula V. o. Sallai Béla V. o. Verebéli József III. o. Makó Béla III. o. Fodor Géza III. é. th. Bertók Béla III. é. th. Nagy Béla III. o. sz. Kormoss Elemér VII. o. sz. Csiki József II. é. th. Berecz Károly III. o. Putnoki Pál II. é. th. Korláth Péter II. o. Szabó Zoltán VIII. o. sz. Ujj Sándor V. o. 40 frtot fizetők: Borsos József I. é. jh. Harsányi István I. é. th. Varga Péter VI. o. Ruszka László VI. o. Molnár Lajos III. o. Arday Barna V. o. Illyés Mihály VII. o. Balogh Gyula III. o. Nagy Ferencz III. o. Szilágyi Dániel II. o. Szaniszló István IV. o. Porzsolt Ernő III. Kovács János III. o. Czövek Béla III. o. Keresztessy Sándor III. o. Hóni István IV. o. Abaházy József VIII. o. Kiss Ferenc III. o. Halász István III. é. jh. Baktai István VI. o. sz. Szántay Miklós II. o. Szántó Elek III. o. K. Nagy Sándor II. o. Makay Kálmán II. o. Sallay Gyula VIII. o. Bárczi Gusztáv I. é. jh. Barna Pál VIII. o. Láng István II. o. Vas István I. o. Körösi György I. o. Berecz Ottó I. o. Sipos Lajos II. o. Ablonczy László I. o. *Ragályi István progimn.* Prágai István II. o. Arvay György III. o. Szabó Géza II. o. Keresztessy Lajos II. o. Czenthe Pál I. é. jh. Sinka Endre II. o. Nagy Barna V. o. Tóth Endre I. o. Kerekes Miklós IV. o. Ördögh Béla I. o.*

— A sárospataki főiskolában levő családi alapítvá-

nyokra az 1894/5-ik iskolai évre a következő tanulók vétettek fel: 1. *Klobusiczky alapítványra* Adriányi Béla VI. o. 2. *Jármi alapítványra* Tatar Sándor II. o. 3. *L. Szabó Dániel alapítványra* Szinyei Béla VI. o. 4. *Csobai Nagy András alapítványra* Hunyady László II. o., Pozsgai Imre VI. o., Pozsgai Béla IV. o., Pozsgai Kálmán I. o., Stépán István III. o., Stépán Ferenc II. o., Stépán Béla I. o. 5. *Ragályi alapítványra* R. Pap Pál VIII. o., Pap Gedeon IV. o. 6. *Horváth Mária alapítványra* Horváth Miklós II. é. jh. 7. *Rácz Ádám alapítványra* Fodor Kálmán IV. o. 8. *Hutka alapítványra* Kovács Ferenc III. o. 9. *Radnóti alapítványra* Nagy Elek V. o. 10. *Gulácsi alapítványra* Nagy Béla VIII. o., Kertész Kálmán I. é. jh. 11. *Mesko alapítványra* Szinyei Endre VIII. o. Sárospatak, 1894. június 29. Kovácsy Sándor.

— **Gyászhir.** *Soltész Sándor*, s.-vamosi ev. ref. lelkesz június hó 25-én, életének 68-ik, hivataloskodásának 42-ik, boldog házasságának 34-ik évében, hosszas szenvedés után elhunyt s 27-ikén délután a s.-vamosi sírkertben eltemetett. Mély részvételt jegyezzük fel e gyászbeset, a mely — egyebek között — főiskolánk pénztárnokának szívét is megebezte s lapunk következő számában bővebben fogjuk a munkás, áldásos élet folyását méltányolni. Áldott legyen emlékezete!

— **A „Jövő egyháza“ szerzője**, a sárospataki theol. tanárok nyugdíj-intézetére 10 frtot tett le lapunk szerkesztőségénél a szerzői tisztelet példányok megváltása címén. Ő is pataki theológus volt — mondá — s adósnak érzi magát a theol. akadémia iránt. A hálás szív becses adományát a pénztári hivatalnak adtuk át.

— **Felekezeties vasúti kormány.** A napi lapok írják, hogy az államvasútak igazgatósága *Péter-Pál napja alkalmából* kedvezményes vasúti jegyeket bocsátott ki 14 napi érvényességgel. E jegyekkel kétszer lehet az utazást megszakítani. A budapesti ev. ref. zsinatra, a Prot. Irod. Társaság közgyűlésére, a prot. tanárok összejöveteleire pedig nem lehet kedvezményt kieszközölni! Még is csak derék egy vallás az a pápista, — gondolja magában a prot. ember, — hogy annak még a Péter-Pál ünnepét is olyan nagy tiszteletben tartja a vallásszabadságot és egyenlőséget hirdető kormány!!

— **Protestáns papi családok.** *Hoitsy Pál* képviselő írja »Jövnök s az uralkodóház« című, újabban megjelent művében: »Ott hol a család tagjai nemzedékről-nemzedékre csöndben, az idegeket nem romboló munkásság közt élnek: kifejlődnek a szellemi tehetségek, s az az unoka, a ki rendszeres tanításban részesül, sokra viszi. A francia akadémia tagjainak nagy része protestáns papi családoknak a sarjadéka.« Azt hisszük, hazánkban s közügyeinknek szintén sok érdemes munkást ajándékoztak már a mi protestáns papi családjaink is.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *Többeknek.* Az »Egy fontos kérdés«-re hét felelet érkezett s valamennyi ugyanaz lényegére nézve. Természetes, hogy csak egyet-kettőt közölhetünk. Az érdeklődést különben minden egyes felelőnek szívesen köszönjük s szabad legyen kérnünk mindnyájokat, hogy más irányban s más természetű kérdésekben is bizonyítsák be lapunk iránt tanúsított jó indulatukat. — *R. K.* Az 5 frtot átadtam az »Órálók« szerkesztőségének, ki azt nyugtázza. — *U. J.* A 7 frtot elosztottam kívánságod szerint. Az 5-öt átadtam pénztárnokunknak. — *K. B. K. S.* Az 5 és 10 frt már helyén van. — *G. P.* Az 50. példányt elküldtük. — *L. J. Magyaró.* Félreértés miatt kissé későn ugyan, de tegnap (jun. 29.) már postára tettük a két példányt.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Quid nunc?« *Mocsáry Lajos.* — Az »egy fontos kérdés« megoldása. *Bartimens.* — »Válasz az »egy fontos kérdésre.«
Kovács Béla. — »Az országos tanár-egyesület közgyűlése.« *Buza János.* — »Molnár Lajos emlékezete.« *Kovácsi Sándor.* —
»A sárospataki főiskola évvári vizsgálatai és ünnepélye.« *ry.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Quid nunc?

A diadal megvan, de én úgy látom, hogy a nagy közönség körében nem támasztott túlságosan nagy emótiókat. A protestánsok örvendeznek, hogy hagyományos ellenségükön — hitők szerint — egy nagyot ütöttek, a nélkül, hogy maguknak kellett volna hozzá kezöket felemelniök; de örömlüket megkeseríti egy ürömcsepp, az 1868-iki törvény eltörlése; a katolikus klérus döl-fül, hogy akarátát teljesen keresztül nem vihette, de fájdalmát enyhíti az a tudat, hogy az 1868. törvény eltörlésével szabad a vásár a reversalisoknak és a prozelita-csinálásnak.

Az örvendezök, vagy a nem örvendezök közé tartozom-e én a magam csekély személye szerint, azt e lapok tisztelt olvasói könnyen eltalálhatják. Nézeteim változatlanok. Az igazi szabadelvűségre, mert a protestantizmusra mért súlyos csapásnak tartom ezt a diadalhoz jutott, úgy nevezett szabadelvű egyházpolitikát, daczára annak, hogy fogamatba vétele körül oly politikai események fejlődtek ki, melyek csakis örömmel s a jövőt illetőleg bizonyos megnyugvász érzelmével tölthetik el minden magyar ember kebelét. Legyen szabad röviden elmondanom, miben látok én ily dolgokat; elmondom már csak azért is, hogy lássák azok, kik ily vélekedésre netalán hajlandók volnának, hogy engem nem vezérelt elfogultság s a mindig és mindenáron ellenzékeskedés viszketege.

Én országos mystificationnak tartottam mindig azt, hogy itt valódi szabadelvű egyházpolitika van a nemzetnek felkínálva, de a nagy közönség, nem figyelmeztetve az erre első sorban illetékes körök által, sőt ezek által egyenesen félrevezetve (?), nem reflektált arra, hogy mi történik a protestantizmussal és szentül hitte, hogy nagy szabadelvű dolgot cselekszik, midőn ezt a politikát keresztülviszi. Habár távolról se hatotta át a népnek minden rétegeit úgy, amint állított: mégis tagadhatlan tény, hogy az arra hivatott országos tényezők által felkarolva, úgy lett előállítva az egyházpolitikai reform, mint a nemzetnek kétségbevonhatlan akarata. Az volt a kérdés: keresztül viszi-e a nemzet a maga akarátát?

Szembeszállott a hatalommal és keresztül vitte. A sikeres szembeszállás tényének jelentőségét nem kisebbíti azon körülmény, hogy az általa felkarolt tárgy érdemére nézve a nemzet végzetes csalódásban volt.

Az egyházpolitika nyomán kifejlődött minisztercrisis alkalmával az országgyűlési szabadelvű párt akként foglalt állást, a mint azt a híres mameluk-seregtől nem várta volna senkisé. Azon tény, hogy gr. Khuen-Héderváryt miniszterelnökül elvállalni nem akarta, a parlamenti alkotmányosság szempontjából határozottan incorrect volt; a koronának azt a jogát, hogy tetszése szerint azt bizza meg az ország kormányzásával, a kit arra legalkalmasabbnak vél, kétségbe vonni nem lehet s Héderváry megbízatása annál kevésbbé volt kifogásolható, mert Héderváry a párt tagjának vallotta magát és ugyanazon programmal akart kormányozni, mint a magát erre többé nem-képesnek nyilvánító, lelépett kormány. De nem csak odáig volt a dolog, hogy a párt félretette a parlamenti kormány-forma iránti kellő tekintetet, hanem egyenesen alkotmány-válságot kockáztatott meg. Ha nem lehet kormányozni szabadelvűpárti kormányval, mert annak megalakítására embert kapni nem lehet; ha még kevésbbé lehet Apponyival vagy bármely más pártbelivel, mert az első szavazásnál megbukik: akkor nem marad egyéb hátra, mint hazaküldeni az országgyűlést s kormányozni az alkotmány felfüggesztésével. Ezt kockáztatta meg a szabadelvű párt akkor, midőn Wekerle hazatértekor híres párthatározatát meghozta, melynek igazi értelme az volt, hogy Héderváryval miniszterséget vállalni nem szabad. És azért mégis azt mondom, hogy kalapot kell emelni ez alkalomból a mameluk-had előtt, mert minden körülmények közt mégis csak az a legfőbb hazafi-virtus, hogy a nemzet szembe merjen szállani a jogait fenyegető hatalommal. Fenyegető volt-e a hatalom állásfoglalása? Igen. A Kossuth-gyász ellen való tüntetés, mely engesztelhetlen gyűlöletet állított szembe a soha nem mulandó nemzeti kegyelettel; az egyházpolitikában tanusított kétértelműség, mely megengedte a reformok színrehozatalát s lehetővé tette a Zichy Nándor-féle korteskedést, a gr. Cziráky Béla és más udvari emberek szereplését; a miniszteri szaladozások Bécsbe és tanácskozások ottani oly emberekkel, kiknek a magyar belügyekhez semmiközük, — csordulig töltötték meg a poharat, mely színig állott tele 1867 óta oly törekvésekkel, melyeknek létezését szóval igen, de lélekben és gondolatban sohasem ignorálhatta a tizenhárom próbás mameluk sem.

Nem akarom a tiszta idealizmust ráfogni a kor-

mánypártra, a pohár megcsordulásához bizonyosan is mint legközvetlenebb ok járult az, hogy a hűsös fazék mellé más elemek ne férközhessenek: de, hogy volt, hogy nem volt, mégis tény az, hogy a „korona” lejött Bécsből, utána se volt szabad jönni senkinek. Mi minden történt itt, minek mondjam el minden phasisát, üdvös volt-e, nem volt-e a mit a nemzet akart, de a mit akart, az megtörtént. Az országgyűlési szabadelvű párt a Kossuth temetése alkalmával semmivel se maradt igaz felbuzdulásban hátrább másoknál, s mintha ennek impulsusa alatt maradt volna a miniszteri crisis alatt; nem lehet tagadni, megerősítve láthatjuk magunkat azon hitünkben, hogy a vér vízzé nem válik, ellenségeink pedig ám mondják el: ezek a magyarok olyanok, mint a cigányok, mindig veszekednek, de azért együtt lópnak.

Ezt a tényt teljesen el kell választani attól, mi az inaugurált új egyházpolitikának tárgyi tartalmát képezi. Ennek lényege abban áll, hogy bármiféle reménykedéssel lehetnénk is eltelve a jövőt illetőleg, ez idő szerint felbillent azon egyensúly, melyet az eddig fenállott törvényes helyzet és nevezetesen az 1868. 53. t.-cikk képezett és mi ki vagyunk szolgáltatva a proselitációnál katolikus klérus változatlanul fenmaradt hatalmának. Mi most már arra vagyunk utalva, hogy az 1848. XX. törvénycikk megvalósítására procedáljunk; megérjük-e ezt, megélünk-e addig, míg ez a megvalósulás bekövetkezik — ez a kérdés. Most már nem elég az, hogy mint eddig tettük, az 1848. XX. törvénycikkben lerakott virtualis jogunkat fentartsuk, most már nem várhatjuk, míg az idők teljessége önmagától bekövetkezik, hanem hozzá kell látnunk a rendszeres munkához, mert különben elkezdődik a lassú enyészet s a megsemmisülés árja csap össze fejünk fölött.

Az új törvények még csak félig vannak meghozva, de azért már megkezdettnek tekinthetjük új pályafutásunkat és már láthatjuk az auspiciumokat, melyek alatt megkezdődött. A kik azt hitték, hogy az, a mi eddig történt, csak első lépés az 1848-as rendszer irányában, alig hiszem, hogy nagy bizodalmat merithetnek akár a kormány, akár az időszaki sajtó magatartásának első jelenségeiből. Beschwichtigungs-hofrathokat látunk előbujni minden oldalról. Kiengesztelni, lecsillapítani a klerikalizmust — ez a legfőbb gondjuk minisztereknek és hírlapíróknak az egész vonalon; a vélemény bátorsága s a győzelem átérezése helyett az látszik, mintha az illetők maguk volnának megijedve tanúsított merészségüktől. Vigasztalják, biztatgatják a klerikális tábor. Teljesen fölösleges; a klérus igen jól tudja azt, hogy mérlegelve, a mit veszített és nyert, az utóbbi erősen lenyomja a mérleget; azért, mert nem kapta meg azonmód az, mi után a Vaszari-féle programban kezét vakmerően kinyújtotta, t. i. polgári házasság nélkül az 1868. 53. eltörlését, vigasztalást csak nem érdemel. Ujra olvassuk s épen a „legszabadelvűebb” lapokban a magas klérus kipróbált történelmi hazafiaságáról szóló konvencionális hazugságokat, a „Pax” gyöngéd dédelgetését.

A győzőnek illik a nagylelkűség; de ez a nagy kiméleteség és gyöngédség nagyon hasonlít ahhoz a gyöngeséghez, melyet a kormány a Schopperek irányában tanúsított kötelességmulasztással, a februári Csáki-féle rendelet félrendsabályával, minden cselekedetével szemben a klerikalizmussal az egész vonalon bebizonyított; ahhoz a lanyhasághoz, melylyel a közvélemény maga is fogadta például a Vigadóban hozott, azt a kat. nagygyűlési végzést, mely szerint semmiféle tisztségre sem szabad választani mást, mint katolikus

embert. Csak ne nyilatkozzék majd az ezután következő s a polgári házasságnál sokkal fontosabb kérdések, például a kath. autonómia s a kongrua elintézésénél! Ha ezeknél is követni fogják a kiengesztelési politikát, annál inkább, minél inkább közelítünk az új képviselőválasztásokhoz, mikor az egyedül üdvezítő párt uralma érdekében igénybe kell venni, hagyomány szerint, a papi erszényeket: akkor majd furesán fogunk közelíteni az 1848. XX t.-cikk megvalósulás felé.

Furesa symptoma volt már az is — s ez már a mi részünkről, — hogy t. i. Szász Károly püspök úr tálcán vitte elébe az új kultusminiszternek a protestáns közép- és jogiskolákat. Hát mi annyira összeszűrtük volna a levelet az állammal most a lefolyt egyházpolitikai tárgyalások alatt, hogy egész szerepünk a kormánynak árkon-berken át támogatásából, sőt gondolatainak elleséséből álljon, bármiként forgassa magát ezután? Örök hűségű cimboraságot esküdtünk s örök időkre lemondottunk minden önállóságról?

Nem úgy uraim! Lelkük rajta, a kik ezt az egyházpolitikát — délibáb után futva — nemesak elfogadták, de érette még lelkesedtek is; lelkük rajta, kik tisztában voltak vele, ezt nem is tagadták s magukat még is lépésről-lépésre bele tolatni engedték: de az a szerep, melyet eddig folytattak, feltétlenül és örök időre fentartandó nem lehet. Abból a boldogtalan passiv állásból, melybe vezérferfiaink, azért hogy a kormánynak politikai szolgálatokat tegyenek, belevitték a hazai protestantizmust, ki kell lépni okvetlenül. A magyar protestantizmusnak nem szabad továbbra is nullifikálni magát, nem szabad, hogy a nemzet közéletének ezen nagy tényezője a semmiségbe merüljön el.

A katolikus klérus nem fog vesztve maradni; az állam feladata lesz körmére verni, ha az új törvények ellen vét vagy az izgatásban mértéket nem tart. De a mi dolgunk lesz örködni saját nyájunk felett és nyilvánvalóvá tenni, miként fogják kihasználni az ólálkodó farkasok az 1868-iki törvény eltörlését. Az apostoli buzgóság fokozását hallottuk már emlegetni, mint a melyre a jövőben kétszeres szükségünk lesz; a fokozott apostoli buzgóság konfliktusokra fog vezetni, mert ők is és pedig a siker teljes reményével fogják fokozni a magukét. Az okosabb enged, vajjon ez legyen jel-szavunk s a felekezeti viszály elkerülésének és a jó hazafiságnak ürügye alatt némán s tétlenül túrjuk a megrontásunk és megsemmisítésünkre változatlanul irányzott törekvéseket? Nem fogjuk elkerülni az összeágaskodást; nagyon kényelmes volt a hazafiságba burkolódzó tétlenség, de ha bűn volt eddig, öngyilkosság lenne ezután.

Az államtól pedig számon kell kérnünk mindazokat a szép ígéreteket, melyeket nekünk tettek. Hadd lássuk hát, miként tartják magukra nézve irányadónak az 1848. XX. törvénycikkben kifejezett „gondolatot”. Abban a törvényben nem gondolatok, hanem nagyon konkrét intézkedések és azokból kérlelhetlen logikával levonandó következmények foglaltatnak, majd meglátjuk: mit csinálnak velők; de azt semmi szín alatt nem endhetjük meg, hogy az a sok szép szó ne lett legyen egyéb, mint csengő érc és pengő cimbalom. Kirántották alólunk megmaradásunknak eddigi alapját, mely az anyagi erőarányok hiányosságát pótolni volt hivatva, nekünk most már más alapot kell keresnünk. Mondhatják, hogy az a mi történt, tudtunk és beleegyezésünkkel történt, mert tagadhatlan, hogy a felekezetünkhöz tartozó tényezők nagy többsége megszavazta az új törvényeket, de azt nem mondhatják, hogy mi ke-

restük, mi kezdeményeztük a régi alapnak felforgatását s egy egészen új rendszernek életbeléptetését.

A küzdelemnek egy új korszaka következik minden esetre. Legyek hamis próféta én, ki azt mondom minduntalan, hogy ne térjünk el a régi alaptól, mert nem látom olyannak az időt, hogy a jónak legnagyobb ellenségét, a jobbat, most elérhessük; a ki azt mondtam, hogy nem szabadelvű egyházpolitika, hanem egy nagyobb szabású pápista komplot az, a mi előttünk áll; a ki azt mondtam, hogy politikai célok szolgálata, kényelem-szeretete és reménykedés kisserű pillanatnyi anyagi előnyök után vitt bele bennünket a farkasokkal való üvöltésbe. Am mutassák meg azok, kik más nézeteket vallottak, hogy őket nagyobb szabású célok s azok megvalósíthatásának ihlete vezérelték. De emelkedjenek föl az új helyzet magaslatára s legyen bátorságuk átérteni, meg is mondani és követelni az 1848. XX. t.-cikk meghamisítatlan tartalmát.

Mocsáry Lajos.

Az „egy fontos kérdés“ megoldása.

„Bartoloméus“ név alatt két hasábon át panaszolja el e Lapok 25. számában egyik lelkésztársunk, mi következései lettek annak, hogy ő Kis Jánost, aki a harmadik állításon sem soroztatott be, de a harmadik korosztályból még nem lépett ki, még a főszolgabíró felvilágosítása dacára sem eskette meg. Sok keserűség és méltatlanság érte emiatt lelkésztársunkat nemcsak érdekelt hívei, de jó barátai részéről is, úgy, hogy most már ezek miatt kezdi a papi hivatalt „egy kevésbé szomorúnak, nehéznek tartani“; épen ezért nyilván kérdésbe teszi e Lapok olvasói előtt, vajjon neki volt-e igazsága?

E felszólítás jogosít fel engem arra, hogy a kérdéshez röviden hozzá szóljak.

Ne vegye rossz néven kérdező lelkésztársam, ha egyenesen kimondom, hogy előadott eljárása *érthetetlen és menthetetlen*. Jobb az egyenes, őszinte szó a kacsaringós mentegetésnél.

Abban a miniszteri rendeletben (Honv. min. 1890. 32,500. XVII.) ugyanis, melyet két ízben is idéz, tehát kétségen kívül ösmer Bartoloméus, az I. A. 1. pont alatt szóról-szóra ez áll:

„Kivételes nősülési engedély nélkül nősülhetnek s így nősülés tekintetében csakis a köztörvények és szabályok alá esnek: 1. azok, akik a hadköteles (állításköteles) korba jutásuk után, az újoncállítás vagy utóállítás alkalmával, vagy a felülvizsgáló-bizottság által törlendőknek vagy fegyverképteleneknek nyilvánítottak, tekintet nélkül arra, hogy melyik korosztályba tartoznak“.

Ugyanezen rendelet D. 1. pontja megint nyilván mondja, hogy „a védkötelezettség szempontjából, minden akadály nélkül összeeskethetik a lelkészek azokat, akik . . . az állítási lajstrom alapján részükre kiállított bizonyítvánnyal . . . igazolják, hogy állítási kötelezettségüknek teljesen eleget tettek s így nősülhetőségük a védtörvény értelmében akadályokba nem ütközik“.

Mind a két idézett pont nyilván mondja, hogy az a legény, akit akar az első, akar a második, akar a harmadik sorozáson „töröltek az állítási lajstromból“ illetőleg „fegyverképtelennek“ vagyis jól magyarul szólva: „fűr immer untauglich“-nak nyilvánítottak, védkötelezettség szempontjából szabadon, minden engedély nélkül összeeskethető.

B. lelkésztársam azonban vagy nem olvasta, vagy

nem értette jól a fentebb idézett két pontot, megtagadta a hirdetést, mire az érdekelt szülék a főszolgabíróhoz folyamodtak, aki „egy cédulán“ nyilván kiadta, hogy az illető legény bátran összeeskethető. B. kollega ennek dacára is megtagadta a hirdetést és esketést. Ez második érthetetlen és menthetetlen tévedése. Ugyanis a már többször idézett s általa is ösmer rendelet I. szakaszának legutolsó bekezdése nyilván mondja, hogy „ha a lelkészeknek az előadottak mellett, egyik vagy másik irányban aggályaik merülnének fel, és nem bírnák elhárítani, hogy a nősülendő ifjú a felsorolt osztályzatok melyike alá tartozónak tekintendő: az ez iránt az illető sorozási járási tisztviselőhöz (főszolgabíróhoz, illetőleg városokban a polgármesterhez, esetleg a katonai ügyek vezetésével megbízott tisztviselőhöz) intézett kérdésekre, a felvilágosító válasz, sürgősen és soron kívül megadandó“.

A rendelet tehát egyenesen és világosan utasítja a kétségeskedő lelkészt a főszolgabíróhoz, bizonyára nem azért, hogy annak felvilágosításával pipára gyűjtsunk, hanem azért, hogy azt elfogadjuk és kövessük. És ha esetleg törvény- vagy szabályellenes lenne is ez a főszolgabírói felvilágosítás, „a legutolsó bíró is“ nem a lelkészt, hanem a főszolgabírót itélné el, ha t. i. a lelkész a főszolgabíró nyilatkozatát írásban elő tudja mutatni.

B. lelkésztársam tehát egyes-egyedül önmagát okolhatja mindazon kellemetlenségeikért, melyek őt ez alkalommal érthetetlen és menthetetlen scrupolozítása miatt érték. Ezzel azonban egyáltalában nem azt mondom, hogy el nem ítélem azon lelkésztársát és barátját, ki őt azzal gyanúsítja, hogy ama bizonyos 10 frtot akarja a jegyző részére megszerezni; de hasonlóképen elítélem ama bizonyos Hernádon átvitt pár csirkének felemlegetését is.

Atyámfiai, férfiak! az ilyen gyanúsítások, az ilyen kicsinyeskedések minden más embernél megbocsáthatóak talán, de nálunk, az Ur szolgáinál semmiképen.

Bartiméus.

Válasz az „egy fontos kérdés“-re.

A kérdezősködő Bartolomeus bizonyára tudja, — hiszen fejtegetéseiből is látszik, — hogy a hadköteles korban álló, esetleg besorozott újoncok, vagy épen tényleges szolgálatban levő katonák nősülését az 1889 évi, a véderőről szóló VI-ik tv-cik 50 ik §-a szabályozza; hogy annak magyarázata mintegy kiegészítése a honvédelmi miniszternek 1890. október 7-ről 32,500/XVII. sz. a. kibocsátott rendeletében van megadva; magával azonban, a törvénnyel és rendelettel — saját beismerése szerint is — nem ismerős.

Pedig a törvény világos s az, a Bartolomeus hosszabb elmélkedése végén feltett azon kérdésre: „*nekem volt-e igazságom?*“ határozottan *nem*-mel felel.

Mert a törvény, melylyel Bartolomeussal szemben a főszolgabíró is hivatkozik, egész határozottan és minden kétséget kizárólag ezt mondja: „A nősülés a hadköteles kor előtt és a harmadik korosztályból való kilépés előtt nincs megengedve. Kivételnek azok, a kik az újoncállításnál töröltettek, *vagy a harmadik korosztályban be nem sorozottak*.“

Tehát, ha valaki a harmadik korosztályban besorozva nem lett, s ezt a főszolgabíró, mint a járás első tisztviselője s a hadkötelesek ellenőrzésével megbízott hivatalnok bizonyítványával igazolja, az *minden további zaklatás nélkül megeskethető*, annyival is inkább, mert az

idézett rendelet D. szakaszának 7-ik pontja utolsó kikezdése így szól: „Ha a lelkészeknek, az előadottak mellett, egyik vagy másik irányban még aggályaik merülnének fel és nem bírnák elhatározni, hogy a nősülendő ifjú a felsorolt osztályzatok melyike alá tartozónak tekintendő: az ez iránt, az illető sorozási járási tisztviselőhöz (főszolgabíró stb.) intézett kérdéseikre, a felvilágosító válasz sürgősen megadandó.”

Annára világos ez, hogy a fentebb jelzett miniszteri rendelet, ennek magyarázatába bocsátkozni egyáltalán nem látta szükségesnek, jöllehet, a hivatolt rendelet, B. szakaszának 3-ik kikezdésében erősen hangsúlyozza, hogy csakis kivételes engedély mellett nősülhetnek s ezért, a honvédelmi miniszterhez tartoznak fordulni „azok a kik az első vagy második korosztályban a jelenleg alkalmatlanoknak és visszahelyezendőkné” nyilvánítottak.

A harmadik korosztályba be nem sorozott egyének nősülhetésének kérdésébe rendeletileg a miniszter azért nem bocsátkozott, mert azt maga, a törvényben jelzett kivétel minden kétséget kizárólag szabályozza.

A miniszternek B. által is felemlített, a hivatolt rendelet A/3 és D/2 pontjában jelzett intézkedése a *törvény főtételének magyarázata*, a mely azonban a *törvényben kifejezett kivétel értékét nem dönti meg*.

Ennyi az, a mi a dolog érdemére tartozik.

Vigasztalásul azonban B.-nak igazat adok abban, hogy egy törvénytelen esketés végzésénél a szolgabíróval nem takaródhatnak; csak hogy a Kis János eseténél a szolgabíró mellett a B. által meg nem értett törvény beszélt.

A „nagy pap” s „jóbarát” az ő mellékes körülményekkel, őszinte sajnálatomra, e rövid válasz szűk keretében nem férnek be.

Kovács Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos tanáregyesület közgyűlése.

Az országos tanáregyesület ez évi közgyűlését, a tulajdonosok meghívására, a három, Tátra-Füreden tartotta meg. A múlt évben a szegedi gyűlésen nagy örömmel fogadták a szíves meghívást, remélvén, hogy részint Tátra-Füred környékének természeti nagyszerűsége, részint az ujonnan választott elnökek, Beöthy Zsoltnak személyisége nagyobb számmal fogja összegyűjteni az egyesület tagjait s Tátra-Füred, mely annyi megrongált szervezetű embernek adta már vissza régi egészségét, a betegeskedő tanáregyesületet is fel fogja üdíteni. A reménység azonban nem teljesedett be, mert 150 bejelentett tag közül csakis 65—70 jelent meg a közgyűlésen s ezek közt 3 ev. ref. gimnázium volt képviselve; pedig a rendező bizottság, különösen az iglói, löcsei és késmárki tanárok mindent elkövettek, hogy a Füreden összegyülekező egyesületi tagok részére az itt időzést tanulságossá és élvezetessé tegyék.

A poprád-felkai állomáson a tanáregyesület nevében a helyi bizottság elnöke, Szepesmegye nevében a főispán fogadta üdvözlő beszéddel az egyesület tagjait, aztán kényelmes kocsikon szállították őket először Nagy Szalókra, hol a község nevében a róm. kath. lelkész fogadta a vendégeket, akik a tűzoltóság zenéje mellett testületileg vonultak Hunfalvy Pál és Hunfalvy János szülőházához s itt az egyesület alelnöke, Hofer Károly igen csinos beszéd kíséretében leleplezte az épület falába illesztett emléktáblát. A leleplezésen jelen volt a megye főispánja és alispánja is. Kulman országgyűlési képviselő s a helybeli evang. esperes német nyelven szólottak a Hunfalvyak országos érde-

meiről, azért, hogy a magyar nyelvet nem értő s nagy számmal összegyűlt szepességi nép megérthesse az ünnepély fontosságát. A hazaszeretetre buzdító szép beszédek méltán megérdemelték a közönség éljenzését. Megható volt, midőn a nagyszalóki német ajku polgárok dalárdája egészen szabatosan és lelkesedve eldalolta az „Isten áld meg a magyart” és a „Hazádnak rendületlenül”-t. Nagy-Szalókról hosszú kocsisoron vonultak fel a tanáregyesület tagjai a három Tátra-Füredre s itt a legkényelmesebben berendezett szobákban szállásoltattak el. Az ismerkedő estély Alsó-Tátra-Füreden tartatott meg, honnan azok, akik Tátra-Füreden és Új Tátra-Füreden voltak elszállásolva, éjjel lampionokkal vonultak fel.

A közgyűlést Tátra-Füreden július 3 án Beöthy Zsolt elnök nyitotta meg. Mindenek előtt *Eötvös br.* közoktatási miniszter üdvözlő sürgönyét olvasta fel, melyben azt is tudatta, hogy az egyesület céljaira 1000 frtot utalványozott. Aztán bemutatta a miniszter megbízottját *Leövey* miniszteri tanácsost. A közgyűlés a miniszternek táviratilag mondott köszönetet az egyesület iránt tanúsított figyelméért és jóindulatáért. *Beöthy* elnöki megnyitójában, melyet külön lenyomatban az ország minden tanárának egyenként fognak megküldeni, kifejtette, hogy a tanáregyesület csak akkor fog teljes virágzásnak indulni, ha minden tanárban meg lesz az élni akarás az élet céljaiért és kötelességeinek. A közgyűlés reméli, hogy ez az elnöki beszéd sokakat meg fog nyerni az egyesület részére.

A *titkári jelentésből* megemlítem, hogy a tanáregyesület köszönetét fejezte ki Csáky gr. előtt azért, hogy a nem állami tanárok nyugdíjgyét rendező törvényjavaslatot a törvényhozás elé terjesztette. A *műszótár* elkészítése is végefelé közeledik. Kiadására a Franklin-társulat vállalkozott, a kormány és a tudományos akadémia segélye mellett. A *pénztárnok* jelentése szerint az egyesületnek 1112 tagja volt a múlt évben. Bevétele 6077 frt 29 kr., kiadása 3215 frt ment. A közlöny kiadása 2500 frtba került. Egyesek felszólalása után a közgyűlés a választmányt bízta meg, hogy a közlöny hetenként vagy esetleg kéthetenként megjelenő lappá változtatása felett tanácskozzék s a kiadások lehető kevesebbségéről s különösen az egyesület drága helyiségének olcsóbbal való felcseréléséről gondoskodjék.

A gyűlésnek legfőbb tárgya az alapszabály módosítása, illetőleg az új alapszabály-tervezet tárgyalása lett volna, de minihogy a szükséges 100 tag nem jött össze, ezt a jövő évi közgyűlésre halasztották. Egy kiküldött bizottság véleményére azonban kimondatott, hogy azokat az új intézkedéseket, melyek a régi szabályzat keretén belől megvalósíthatók, a választmány addig is igyekezzék életbe léptetni.

Ezután a tisztkarra és választmányra rendeltetett el a szavazás. Baksay István, mint szavazatszedő bizottsági elnök jelentése szerint Beöthy elnökké újólág megválasztott, oly módon, hogy a 3 éves ciklus ránézve is mostantól számíttassék. Egyik alelnök lett *Vámossy* Mihály a budapesti ev. ref. gimn. igazgatója. Tehát jelenleg az országos tanáregyesületnek elnöke és egyik alelnöke kalvinista professor. A választmányba a most kisorsolt 10 tag helyett újakat választottak s ezek közül kettő ev. ref.: *Futó* Mihály és *Buza* János.

Érdekes volt dr. Beke Manónak a „Millenium és a középiskola” című felolvasása. Felolvasó szerint a milleniumi kiállításnak nem csak az a célja, hogy a tanügy fejlődését felmutassuk, hanem az is, hogy a középiskolai nemzedék szívében erős nemzeti önértzet fejlesztésére felhasználjuk s a mai középiskola belső állapotát maradandó alkotásokban megörökítsük, hogy örök időkön történeti emlék és a jövőben utmutató legyen. Aggodalmát fejezi ki a felett, hogy a várt siker nem lesz tökéletes, mert a felekezeti iskolák egy része még most sem nyilatkozott, hogy mi

módon szándékozik részt venni a milleniumi ünnepségekben. Több indítvány tárgyalása után Kassai szab. kir. városi közgyűlése elhatározta, melyben a tanáregyesületet a jövő évre kebelébe hívja meg. A meghívás örömmel fogadtatott. Ez alkalommal a tanáregyesület tagjai közül többen már most erősen hangoztatták, hogy a jövő évi programmba a sárospataki főiskola megtekintése mulhatatlanul felvéssék.

Kirándulásokat tettek a tagok a környék különböző pontjaira; a gyönyörű vizesekhez, az öt tóhoz, a csorbai tóhoz, a dobsinai jégbarlanghoz, a felkai tóhoz. A Szevnicára (Galiciába) rendezett kirándulás a kedvezőtlen idő dacára sem maradt el.

Buza János.

TÁRCA.

Molnár Lajos emlékezete.

(Folytatás.)

Különös, de nagy jelentőségű szokás volt ekkor főiskolánkban a növendékek megélhetésére nézve.

Már a beiratkozáskor szabad tetszés, olykor az igazgatóság ítélete szerint, egyik növendék az úrfiak, másik a közrendűek, harmadik a másodrendűek osztályába iratott vagy iratkozott be, hogy kiki a neki adatott földi tehetség mértéke szerint járuljon a tandíj fizetésével a főiskola vagyoni helyzetének emeléséhez. Sőt az úrfi növendékekre még az a tisztes kötelesség is háramlott, hogy ők, magukért és maguk mellett még két növendéket is tartoztak ellátni. Egy nagyobb diákot, mint nevelőt, egy kisebb fiút, osztálytársat gyakran, mint inast. S az inas nem szolga volt, de kenyeres pajtása az urfinak, vetélytársa a tanulásban, gyakran correpetítora a felsőbb osztályokban, s később barátja az életben. S a társadalmi elkülönzés mellett ritkán felejt ki a növendékek között a rangkóráság vágya s a kit talán mégis elszédített a társadalmi állás kényelme s a kit a vagyoni érzete gőgössé tett, azzal szemben hathatós orvosság volt a kortársak nyíltan kifejezett rosszallása s nem ritkán megvetése. A ma virágzásban lévő s annyi szegény gyermeknek menedéket nyújtó tápintézet helyét pótolta így a gazdagabbak bőkezűsége s mikor később a politikai demokratizmus szele az iskolák légkörét is erősebben megérinté s a beköszöntött viszonyokkal kapcsolatosan megszűnt az úrfi-rendszer s egyre kevesebb lett azok száma, kik egy helyet hármat tartottak: felismerte az előjáróság bölcsessége a bajt és sietett rajta segíteni a tápintézet felállításával, hogy lehetővé tegye azok tanulását is, kik a szülői forró könyveken kívül, mindenüket magukkal hozták a főiskolába.

Igy került a mi megboldogultunk is Sárospatakra, mint „inas“, s tartotta fenn magát e minőségben 5 éven keresztül. Azonban e helyzetében is kedvező körülmények között élt, mert a Szathmáry fiúk (Kázmér és Rudolf) nevelője, Göcz István, primárius diák, későbbi hódmezővásárhelyi professzor, a ki mellett inaskodott, úgy szintén privatus praeceptorai: Mitrovics Gyula, mostani akad. igazgató, ki Képes Gyula, most ujhelyi kir. járásbíró nevelője volt; Halmy Gyula, mostani miskolci tanár, ki a Pethő fiúk mellett nevelősködött; tudományos képzettségükkel s tapintatos modorukkal, nagyban elősegítették haladását.

Az 1861. évi szeptember hava volt az, melyben mint osztálytársak kerültünk együvé s az alacsony bolthajtá-

sos tanterem falai között kötöttük meg az első ismeretséget, a mi az akkori viszonyok között nem ment oly könnyen, mint ma.

A nemzeti ébredés, mely 1861-ben bekövetkezett; a főiskola hirneve, mely a háromszázados ünnepélylyel mind a két magyar hazában csak fokozódott, a tudományos pálya szűk, kevésbé elágazó iránya, különösen kedvezett az iskolai túltömöttségnek, a midőn sokan olyanok is megkísérlék a tudományos pályát, kiknek arra semmi hivatottságuk s előkészületök nem volt, vagy a kik tisztán csak a katonai pályától való féltékenységben keresték fel az iskolák falait, melyek biztos menhelyt nyújtottak a besoroztatás veszélye ellen. Így történt aztán, hogy az alsó osztályok népessége nemcsak a tantermekhez viszonyítva volt igen nagy, de a tanár munkásságára, szellemének a növendékekre való átplántálására s egyénisége hű kinyomatára megbénító s majdnem lehetetlen. S bizony megtörtént, hogy a tanterem székei nem lévén elegendők a növendékeknek ülőhelyet adni, a székek elé tett padokon foglaltunk helyet s térdünkön jegyeztünk a tanár figyeltető útbaigazításait s a tankönyv pótlására mondott megjegyzéseit, sőt a nyári időszak alatt, midőn az elalvás veszélye, a roppant hőség miatt, a legéberebbeket is komolyan fenyegette, a kollégium kertjében volt tanításunk s ki állva, ki a gyeprre ülve hallgatta s fogadta szívébe a gamalieli bölcseséget.

Ily körülmények között csak az nyújtott némi segélyt a tanárnak, különösen az első években, hogy a privát-rendszer uralkodván, a nagyobb diákok fogadták védő szárnyaik alá azokat, kik nevelők nélkül szűkölködtek s 10—12 privátista egy közös testületet képezve, kinlódott a declinatio és conjugatio titokzatos tudományával és vergődött annak sokáig át nem látható tengerében. S az ilyen, apróbb csoportokba verődött növendékek közül a kiválóbbak nyerték el a *székelsőséget*, s lettek felügyelőivé annak a 8—9 tanuló-társnak, a kiket a tanár megfigyelő tapintata velök egy székbe ültetett.

E székelősségi méltóságot, melyet megnyerni kitüntetés, elveszíteni megszégyenítő volt, már az I-ső osztályban igen korán nyerte el a megboldogult s vele kötött ismeretségem éppen a székelősségi szomszédság jussán kezdődik. S hogy minő szorgalmas és fokozatosan emelkedő tanuló volt kezdettől fogva, tanúbizonyságai azokon kívül, kik vele együtt nőttek, főiskolánk táblás kimutatásai, melyek szerint ő az I-ső osztály 168 vizsgát tett növendéke között 32-ik kitűnő; a II-ikban 154 között már 15-ik; a III-ikban 143 között 12-ik; a IV-ikben 98 között 11-ik; az V-ikban, 76 között 11-ik; a VI-ikban 63 között 9-ik; a VII-ikben 51 között 9-ik volt, a VIII-ik osztályban pedig, melynek végzetével 46-an tettünk érettségi vizsgálatot, a 15 kitűnő között foglalt helyet, s bizonyára az előbbi helyen, mert bár már ekkor gradus nem volt, de úgy eddigi fokozatos haladása, mint tanjegyei bizonyítják, hogy a VII-ik osztályban nyert gradusát megtartotta volna.

És itt, éppen a megboldogult előhaladásának igazolásául, a meghaltakkal szemben a kegyelet és hála adójának s az élők iránti őszinte elismerésnek kifejezése végett, tartozó kötelességem kijelenteni, hogy annak az osztálynak, melynek a megboldogulttal én is tagja voltam, iskolai életében különös szerencséje volt. Oly férfiak vezették úgy az alsóbb, mint a felsőbb osztályokban, kik a tudományos készséget ifjú lelkesedéssel s langoló buzgalommal egyesítették s a kiknek szigorú, de következetes bánásmódja nem vesztetett el nyomtalanul a növendékek lelkében. Legyenek áldva

érette haló porukban; övezze az elismerés babérkoszorúja az élők homlokát a hálás tanítvány részéről!

Igy jutott el az inaskodásban töltött évek között a megboldogult a VII. osztályig, a midőn már eddigi helyzete sokban javult. A ki eddig, mint a nagy *diákok mellett fáradozó segéd* kereste meg ruházatát és élelmét s járta be a sátoros ünnepek alkalmával a prot. házat, már *légátussá* erősödött s correpetitorrá lett. Eddigi helyzete, melyben elég alkalma volt elsajátítani a nevelés és tanítás titkait, eszközölhetette, hogy már fiatalon megkezdhetette a tanítás farsztó munkáját s ezzel a maga fentartását is lehetővé tette.

Ily helyzetében azonban egy nagy csapás érte. Édes atyja, kinek ő egyedüli boldogsága és büszkesége volt, 1867-ben meghalt s a család zavaros vagyoni viszonyainak rendezése az ő vállaira nehezült és jó szíve korán gyakoroltatta véle az aldozatkészség nemes erényét is.

Szüldő ugyanis, a nagyvárosi ipar egyre erősödő befolyása mellett, folytonosan szegényedtek s a *kassai és metzenzéfi* heti vásárok nem biztosították többé az iparosnak azt a keresetet, a melyet azelőtt nyújtottak; a gyermekek növekedése, a fokozódó életszükségletek pedig a kiadásokat nemhogy apasztották, de fokozták, s a családfő elhunyt oly zavart idézett elő az egy lakóházzal s pár köblös földdel bíró család körében, hogy a megboldogult életbölcseiségének s jó szívének kellett segélyül jönnie, hogy a család együtt maradhasson. S hogy később is mennyit áldozott anyjáért s rokonaiért, csak én tudom, s velem együtt azok, kiknek őt közelebről ismerni szerencsésük volt s kik előtt lelkét e tekintetben is megnyitotta.

De atyjának halála még más tekintetben is nagy hatással volt rá. A különben is magába mélyedő s ábrándozásra hajló kedélyű ifjú zárkózott lón s míg a többiek a játszi fiatalság könnyedségével tréfát-tréfára s élcet-élcre halmozva töltötték el a tanórák közeit, ő megült székében csendesesen, málázva s a többiek pajzán kötődése is csak nagy ritkán csalt mosolyt ajakára. E málázó, magabazárkózott, s gyakran komor kedélye megmaradt egész életén keresztül s ha olykor-olykor bánatát a jó kedv kacagásba fojtá is, az csak pillanatra történt s talán csak azért, hogy aztán annál hosszabb időre elhallgasson.

Sebzett szívének fájó keservét egy elégiába önté, mely a kezdetlegesség vonásai mellett is, mélyen megindítá azok szívét, kik vele együtt éreztek s a kik vele együtt már a VI-ik osztályban egy külön *Önképző Kört* alakítottak.

E kis csapat, miután a *Magyar Irodalmi Önképző-Társulat*ba csak a VII. és VIII. osztály növendékei juthattak be, hogy az akadémiai ifjakkal együtt egy kis irodalmi társaságot képezzenek, a lélek által hajtva, egy külön Kört alakítottak *Petőfi Társulat* címen, s szavaltok, munkák olvasása által igyekeztek tökéletesíteni magukat. S én nem mondom, hogy a munkák, melyeket e társulat tagjai egy *Emlékkönyvben* örökítettek meg s az év végén, tiszteletök jeléül, *Szinyei Gerzson* tanárnak ajánlékoztak, nem magukon viselik a kezdetlegesség nyomait, hogy technikai vétség s tartalmi szegénység nincs bennök, hogy még az utánzás nyomait is nem lehetne rajtuk feltalálni; de annyi tagadhatatlan, hogy egyiken-másikon a valódi hivatottság jelei már felismerhetők. Tizenegy darab van az *Emlékkönyvben* a megboldogulttól s úgy látszik, hogy egyike volt a legszorgalmasabbaknak, kinek darabjai, ha nem vallanak is költői erőre, de mutatják, hogy szerzőjük költői kedély s mélyen érző lélek volt. E vonását későbbi éveiben is megtartotta s egyes

apróbb darabjai, melyek itt ott a lapokban megjelentek, mindig a költői kedélyt, de nem a költőt mutatják,

Első évi correpetitori állása azonban sok keserű tapasztalatába került s ezért más évre nem fogadta el a néki felajánlott állást, hanem folyamodott a tápintézetbe s a következő évet ott töltötte. 1868-ban, a jelenleg is élő, kisújlaki lakos, akkor radi tisztartó gyermekei mellé került nevelőnek, hol a minden ízében magyar, szíves és a tisztességes munkát megbecsülő család körében 5 évig, iskolai pályájának bevégeztéig maradt. Tanítványai, kik közül a legidősebb Futó János, mint kisdobszai ref. lelkész fiatalon hunyt el, a másik, Futó Béla sajó-hidvégi tanító és Futó József, vasuti gépész, szerették; a szülők becsülték humánus modoráért, tanítói képességeért s később is szívesen látogatták meg a pataki tanárt, kiből mindig az egykori jóindulatú s rokonszenves fiatal embert látták.

A szép iránti érzék hajtotta még fiatal, serdülő korában, a főiskola, immár százados múlttal dicsekvő énekkar kebelébe. Mivelt, fogékony lelkét korán megérinté az ének és dal varázsa s bánatos szíve örömet keresett szórakozást az örökké eleven, játszi kedélyű társulatban. 1867-ben lépett a kar kebelébe s hajlékony, noha nem egészen tiszta mély hangja egyikévé tette a kar kedvelt tagjainak s belépése után nem sokára ott találjuk a kar helyben és vidéken szereplő tagjai között. 1871-ben már a tenorok protokantora volt s mint ilyen a fő énekesek között foglalt helyet. A kar tagjai előtt való kedvessége szerzé meg számára az énekkar körében elérhető legnagyobb tisztességet, a kar elnökséget is, noha ez eleinte sok keserőséget okozott érzékeny lelkének.

Az énekkarban ugyanis, mióta a köziskolai szék 1867-ben megadta annak az elnök szabad választási jogát, megszűntek ugyan a régi surlódások, melyeket a köziskolai szék által kinevezett elnök ellen a kar tagok indítottak s *Tóth Károly* és *Bodor István*, különösen pedig *Radácsi György* elnökök a kartagok teljes bizalmát bírván, tekintélyök és közszeretőségök által a rendet és törvénytiszteletet helyreállították s legszebb sikereit az énekkar éppen a Radácsi elnöksége alatt aratta: mindamellett is a későbbi elnökválasztások nagy izgalommal jártak s a felzaklatott kedélyek nehezen tudtak lecsillapodni s a méltatlanul kapott sebek sokáig sajogtak a megbántottak lelkében.

A megboldogult karelnökké választatása is nagy izgalommal járt. Maga írja az énekkar történetében: »Az énekknak régi, veszedelmes ellensége, az egyenetlenség hidrája, Kiss Lajos karelnök leköszönése után, újra felütötte fejét az énekkar kebelében. Egy pár feltűnni vágyó egyén az elnökválasztási mozgalmakat a lehető legingerültebbekké tette.« A köziskolai szék által választásra bocsátott mindhárom elnökjelölt (Dóczi Imre debreceni tanár, Molnár József, † 1875, Molnár Lajos) díszre volt az ifjúságnak s noha ezek közül Molnár Lajos lett a győztes, a kisebb párt megfélembbezte ügyét a köziskolai székhöz s csakis 1872 február 21-én békültek ki teljesen a kartagok, s ha ugyan lehet a kis dolgokban nagy szólalomokkal élni, tették le a hódolati esküt a már pár héttel az előtt megválasztott elnöknek.

E tisztességet 1873 július közepéig vitte. Az ő 1¹/₂ évi elnöksége alatt többször szerepelt a kar ügy helyben, mint a vidéken s a különböző alkalmakra írott darabjai arról tesznek bizonyosságot, hogy átérezte állása fontosságát s annak a távol vidéken is jó hírnevet szerezni nemes ambitioja volt. Ő vezette az énekkart 1873 május 8-án, a miskolci örömnünepélyre, midőn egy-

házkerületünk br. Vay Miklós öccselentíája félszázados egyházi hivataloskodása alkalmából, hódoló tiszteletének és szeretetének oly fényes bizonyosságát adta s az igazi érdem és valódi nagyság előtt tisztelettel hajolt meg. Ez ünnepélyen való szereplése későbbi sorsára is elhatározó befolyással volt, mert akkor nyerte meg a miskolci nagy közönség szeretetét és bizalmát is, melyet az szívesen előlegezett a megnyerő s bátor felépítésű fiatal embernek.

Ugyancsak a szép művészethez való hajlama mutatkozott abban is, hogy mihelyt a VII-ik osztályig feljutott, tagjává lett a Magyar Irodalmi Önképző-Társulatnak is, melynek titkári, emlék és jegyzőkönyvei tanúskodnak, hogy e társulatnak is becsületére vált s tehetségét ez irányban is érvényesíteni törekedett.

(Folyt. köv.) Kovácsy Sándor.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki főiskolai évváró vizsgálatai és ünnepélyei.

(Vége.)

Még az ének- és torna-vizsgálatokat megelőzőleg délelőtt 8 órától tartatott meg a rajz- és szépírási vizsgálat *Szinyei Endre* és *Kovácsy Sándor* igazgató-tanácsosok jelenlétében. Szabadkézi rajzot összesen 53-an tanultak, ezek között többen víz- és olaj festést is. Az összes tanulók rajzai átvizsgáltatván, a legnagyobb sikert felmutatott *Szinyei Endre* VIII. o. t. építészeti alap és renaissance homlokrajzáért, továbbá olajfestésű, korrekt kivitelű tájképeért 8 frttal, *Nagy Elek* V. o. víz-festésű ornamentje ért 4 frttal, *Szinyei Béla* VI. o. ügyes kivitelű szénrajzáért 3 frttal, *Molnár István* III. o. tiszta és hű iron rajzáért 3 frttal jutalmaztatott. Szépírásból magyar és német írásért *G. Nagy Béla* és *Simon József* II. o. tanulók 2—2 frt, a magyar írásért *Terhes Tivadar* és *Ördögh Béla* I. o. tanulók 1—1 frt jutalmat kaptak. — A rajztanulók által felmutatott eredmény különösen magára vonta a figyelmet.

Az ének, torna- és rajz-vizsgákra következett jun 18-án az érettségi, a melyen a főiskola algonodnakai elnököltek s a kormány részéről *Knessey Béla* volt jelen. A számokban is kimutatható eredményről már értesítettük lapunk t. olvasóit. A vizsgálat végeztével a törvényben követelt konferentián a kormány-képviselő megtette megjegyzéseit úgy az eredményre, mint az egyes tanárok tanítási eljárására, vizsgálati rendszerére stb., a melyből kiderült, hogy ez a theol. tanár igen beválk az érettségi vizsgálatok ellenőrének s éles tekintetével oda is belát, a hová némelyek vagy nem tudtak vagy legalább nem akartak betekinteni. Különben — úgy tudjuk — általános véleménye egészben véve elismerő s újabb megjelenési idejére — szeretjük hinni — az itt-ott mutakozó fogyatkozások is kevesbedni fognak, a mit a sárospataki főgimnázium jó hírneve érdekében mi is a legmelegebben óhajunk. A latin nyelv és irodalmi oktatásról egész elragadtatással emlékezett.

Az érettségi — bármit mondjanak is róla némelyek — ma sokkal könnyebb, mint 20—25 évvel ezelőtt. Az egész világ-történelemből ma — úgy szólván — alig szerepel valami az érettségi vizsgákon, s a szám és természettan is ugyanam leszállított mértékben. A magyar nyelv és irodalom köre kitágult, de a görög és német nyelv és irodalom s a hazai reformáció története már nem terhelik az éredő ifjú agyát akkor, mikor oda

áll a gimnázium határszélére, hogy nyolc esztendei tanulásának sikeréről beszámoljon. — Ma tehát méltán lehet alapos tájékozódást várni és követelni abból a kevesebből, a mi az érettség mérlegére vettetik — különösen egységes szellemi vezetés és bölcsen megszabott oktatási eljárás mellett.

Az érettségi vizsgálatok végeztével, jun. 22-én kezdődtek a gimnázium többi osztályainak vizsgálatai különböző elnökségek alatt. Az igazgató-tanács tagjai nem jelenhetvén meg teljes számban, nem igazgató-tanácsosokat és tanárokat is alkalmazni kellett elenőrzőül s egy-egy ide vetődött szüle, gyám vagy tanügy-barát is szerepelt ilyen minőségben, a mi — kétségtelenül — igen megnehezíti a határozott vélemény formálódását s könnyen vezethet félreértésekre is. Az igazgató-tanács egyébiránt úgy intézkedett egy korábbi határozatával, hogy ugyanazon tantárgy (p. o. latin, német, görög stb.) vizsgálati ellenőrzői az egész gimnázium valamennyi osztályában ugyanazok legyenek, a mihez az ügy érdekében nem is kell már egyeb, mint a teendők előleges kiosztása s a vállalkozóknak a szerep komolyságához való méltó előkészülődése.

Az előkészítő s az I—VIII osztályok vizsgálatának eredménye a hivatalos kimutatás szerint a következő: Az előkészítő osztály 20 növendéke kivétel nélkül promoveáltatott. Az I—VIII osztályban volt az év elején 538 bejegyzett növendék s vizsgálatra jelentkezett az év végén 505, a csekély számú magántanulókkal együtt. Minden tantárgyból *jelesen* vizsgázott 39, legalább *jól* 90, legalább *elégségesen* 244. Elégtelen tanjegyet kapott egy tantárgyból 58, 2 tantárgyból 42, több tantárgyból 32. A fenálló szabályok értelmében az olyan növendék, a ki egy *elégséges* tanjegyet kapott, a *jó* osztályzatúak közé soroztatik, ha minden más tantárgyból *jelese* van is. — A vizsgálat általános eredménye felől az igazgató-tanács elnöksége elismeréssel nyilatkozott. Jól esett hallani, hogy a németnyelvi oktatás körében is előnyösen érezhető már az új tanár hatása, sőt hogy a gimn. ifjak közül az a néhány, a ki a franci nyelv tanulására vállalkozott, szintén jó bizonyosságot tett a vezető tanár példás szorgalma és hivatottsága felől.

A vizsgálatok folyása közben, jun. 22-én d. e. 9 órakor gyászünnepélyre gyűlt össze a főiskola előjárósága, tanári kara és tanuló ifjuságának komolyabb része, hogy kegyelettel emlékezzék *Molnár Lajos*ról, a korán elhunyt jeles tanárról. A hű barát által híven megrajzolt képet — ígéretünk szerint is — a maga teljességében kívántuk t. olvasó közönségünk előtt bemutatni, abban a meggyőződésben, hogy a kortársak lelkében sok édes emléket fog az felújítani egyebek közt történeti keretének és hátterének hamisítatlan színei által.

Az évváró vizsgálatok ünnepélyes napjára esett volna ez a gyász-ünnepély, ha a gondviselés időközben úgy nem intézkedik, hogy ezen már a mi fejünknek el-esett koronájáról kelljen emlékeznünk. Az a kevés idő, a mely a *Vay Miklós* br. halála és a sárospataki főiskola ünnepélyes vasárnapja közt eltelt, alig lett volna elegendő arra, hogy méltóképen sirathassunk el egy igazi nagyságot, ha — szerencsére — ez az igazi nagy ott nem állott volna már régen a történelem ítélő széke előtt s ha szellemi képe ott nem élt volna már valamennyi művelt prot. ember keblében.

Ugy volt, hogy jun 24-ike az összes prot. egyházkerületek közös gyászünnepé lesz Sárospatakon, de nem lett azzá. A meghívott kerületek fő-fő képviselői közül egyetlen-egy sem jelent meg itt e napon, bizonyosan igen fontos és elháríthatatlan akadályok miatt! Tudomásunk szerint a dunamelléki kerület ugyanezen a napon tartott

— mint a pápista észjárású budapesti napi sajtó hirdette — „*requiemet*“, a melyen a kerület püspöke „*imádkozott a Vay báró lelki üdvéért*“. A Vay családot a boldogultnak Sándor nevű fia, Arnold nevű unokája, a borsodi egyházmegye gondnoka s Borsodmegye főispánja s ennek fia képviselte. A tiszáninneri kerület hivatalosai élénken érezték, hogy kit veszítettek el Vay Miklósban és siettek hála-tartozásukat megjelenésükkel is törleszteni. Voltak szép számmal félhivatalosak is.

Az ev. ref. egyház tágas temploma lett volna méltó keret ehez az ünnepélyhez, de az zárva lévén, a főiskolai u. n. ima-teremre kellett szorítkoznunk, a melynek Mitrovics Gyula igazgató által szerencsésen tervezett új szószerke gyászba volt vonva ez alkalomra. A városi közönség egy részét s a tanuló ifjúság apróbb elemeit szép szerivel kellett a kegyelet helyétől — a tér szűk volta miatt — távol tartani.

Az ünnepély d. e. 10 órakor, fenálló énekkel kezdődött, a mely után ugyancsak az egész gyülekezet a 13-ik dicséretet énekelte (talán a „Ha szívemet bánat járja“ — kezdetű versszakáért). Majd az énekkar gyászdala csendült fel meghatóan, a melynek utolsó hangjai állva találták már a réginel jóval alacsonyabb szószerkben a főiskola papját és a kerület főjegyzőjét, hogy mindkét minőségében imádkozzék és emlékezzék. És imádkozott és emlékezett. Az a mélységes szeretet s bálványozásig fokozódott tisztelet, a melylyel ő az ő főgondnoka s a mi főgondnokunk iránt viseltetett, meggyújtotta az ő lelkét, mint az isteni láng hajdan a Mózes csipkebokrát — és magával ragadta imádságában azokat is, a kik szinte fürödni szoktak a föld porában, vagy legalább csodálatra készítette e világ fiait egy-két pillanatra amaz isteni szikra iránt, a mely az imádkozó szívből szokott ég felé szállani. Szép volt, felemelő volt, a Vay és Mitrovics szellemének egyesült fénye ragyogott szét a rövid imából s mintha valamennyien éreztük volna a „kettős tüzesnyelv“ erejét. Aztán az áhítatos várakozás mélységes csendjében vette ajkaira a zsoltár író eme szavait (CXIX. 111.) „*Örökségül birjuk a te tanúságtételeidet*“ és e szavak nyomán, az alkalomhoz méltó bevezetéssel beszélt a Vay által reánk hagyott örökségekről, a melyek is I. A *vallás iránti lángoló szeretet*. II. A *protestantismus elvei iránt való tántoríthatatlan hűség*. — Több volt ez, mint alkalmi emlékezés, több mint a boldogultnak szellemi képe, mert intelem volt, mintha csak az ő szövetség nagy prófétája dörgött volna a bálványok előtt hajlongó nép fejére s mintha lett volna benne valami abból az ostorból is, a melyet egykor a názáreti mester a pénzváltók és galambárosok ellen suhogtatott. A kik valaha a prot, egyház sorsának intézésére elhívatnak, bölcsen teszik, ha magok elé tárják ezt a tükröt, a melyből az eszményi főgondnokok alakja sugárzik felénk. Az „Amen“-re ihletetten állt fel a gyülekezet, hogy imádkozzék, a szónok azonban — az idő rövidségére s a még hátralevő emlékbeszédre való tekintetből — elhagyta a szószerket, vivén magával — mint láthatatlan kísért — a hallgatóság megsokszorozódott tiszteletét.

Az énekkar alkalmi éneke után dr. Ballagi Géza jogtanár állott a szószerkebe s megilletődött hangon a saját édes atyjának halálos ágya mellett láttatta meg velünk első ízben Vay Miklós bárót s egy pár ügyesen vetett vonással elénk rajzolta annak testi képét, hogy aztán belélehelje e szép hűvelybe annak méltó tartalmát is — a lelket. A majdnem két óráig tartó felolvasás

csak egy része volt a szónok által készített történet-tanulmányoknak s épen azért nehéz is arról határozott fogalmat alkotni. Túlnyomó része Vayval, mint politikust és diplomatával foglalkozott s mint ilyet védte őt ama vádak ellen, a melyeket ellene Horváth Mihálytól le egészen Kecskeméthy Aurélig többen támasztottak az irodalomban. Védte bátran, szellemesen, itt-ott kiméletlenül, a ki miként érdemelte a szónok ítélete szerint. A közönséget azonban, ha jól láttuk, a nagy tanulmány-nak nem a polemikus része érintette meg igazán, hanem Vayban, a protestáns egyház vezérférfiában gyönyörködött, a kit már kevésbé kellett a hivatott és hivatlan támadók ellen fedezgetni s a kit a szónok is föltétlen hódolattal tudott ünnepelni. Nemi polemikus elem jutott az emlékbeszédnek utóbbi részletébe is, a mit azonban az a Vay Miklós, a ki egy alkalommal a maga hivatalnokainak a keztyűs-kéz használatát ajánlotta, okvetetlenül kitörölt volna. A s.-szentpéteri csatának taktikával legyőzött kisebbségét br. Vay sohasem kicsinyelte s nem bélyegezte annak vezéreit okvetetlenkedő politikuskoknak, mert hát nem is azok (!), vagy semmivel sem inkább azok, mint az a bizonyos többség, a melyet csak a Vay szelleme birt megteremteni. Nem kárhoztatta volna br. Vay azokat a sárospatakiakat sem, a kik a bodrogparti Athenaet khinai falakkal szeretnék talán körülvenni; mert hát ilyenek nincsenek is; de nem azért sem, mert holtak és élők tettek volna és tennének erős bizonyoságot azok mellett, a kik a főiskola hagyományos szellemét bizonyos fajta idegen befolyásoktól óvni szeretnék, anélkül, hogy valaha elzárkózni ohajtottak volna!.. Historia est magistra vitae, lux veritatis! A maga egészében szép s nagy fáradsággal írott beszéd — ha jól tudjuk — a „Prot. Szemle“ hasábjain fog megjelenni s a kerületi gyűlés is elhatározta, hogy az a M. Gy. egyházi beszédével s a Vay-gyász történetével együtt külön füzetben kinyomattassék. A közönségnek tehát alkalma lesz élvezni és ítélni is.

A gyászünnepélyt a kar alkalmi éneke, majd gyülekezeti ének zárta be. A kerület hivatalos tagjai legott gyűléssé formálódtak s püspök úr a gyászesetre visszaemlékezvén, jelentést tett a boldogult főgondnok halála és temetése körülményeiről, eddigi intézkedéseiről, a melyeket a gyűlés helyeslőleg vett tudomásul s kimondta egyuttal, hogy a szomorú esetet jegyzőkönyvében örökíti meg, a gyászoló családot részvételével keresi fel, a gyászünnep egész lefolyását, az elhangzott beszédekkel együtt szintén jegyzőkönyvébe foglalja s mindezekkel a kerület egyházi főjegyzőjét bizza meg. Végül elrendelte a kerület a megürült főgondnoki szék betöltését, úgy hogy a szavazatok beadási hatánapjául szeptember 1-ét tűzte ki, a felbontás idejéül pedig az őszi közgyűlés idejét.

Mindezek végeztével közébed volt a főiskola nagy tanácsstermében, a melyen Fejes István a Vay családjért, Mitrovics Gyula a még meglevő félkezünkért, Kun Bertalan püspökért ismét Fejes I. Kenessey Béla kormányképviselőért, Révész Kálmán Görömbey Péter n.-kállói lelkészért — mint más kerületből lévőkért, — Zombory G. Ballagi Gézáért, a püspök pedig Mitrovics Gyuláért — mint ünnepi szónokokért, Kenessey a főiskola szellemeért, Görömbey annak vezéréért és harcosaiért emeltek poharat. Az alkalom nem engedte, hogy a pohárköszöntők zsilipje felvonassék.

Délután 3 $\frac{1}{2}$ órakor a zsufolásig megtelt imateremben Mitrovics Gy. mint közigazgató olvasta fel évi jelentésének egy részét, leginkább az akadémiai pályázatok eredményéről s az összes díjak oda-ítéléséről. A szokásos szavatelatok stb. elmaradtak szintén a Vay-gyász miatt, a melyet az előljárásság magára nézve elengedhetetlennek tekintett.

* Mint magánlevélből is tudjuk, a gyászünnepélynek ilyen módon való híresztelése mélyen megbotránkoztatta Szász Károly püspököt. De honnan tudja azt egy zsidó fiú, hogy a reformátusoknak nincsen purgatoriumuk?! ... Szerk.

A pályázatokról való jelentés maga is utalta a közönséget a kegyeletes emlékezésre, mivel a pályadíjak nagyobb része szintén a Vay-nevet dicsőítette. A predikációi kettős Vay díjból a nagyobbbat *Szentpétery József* IV. hh., a kisebbet *Janka Károly* III. hh. nyerte. A 33 frt 60 kros Vay-díj *Kalassay Sándor* IV. hh-nak (dogmatikai értekezés), a 30 frtos Tóth Fischer-díj (Jókai mint regényíró) ugyan csak neki, a Kazinczy-díj (10 arany) *Kirila György* III. hh-nak, a múlt évről felmaradt nagyobb Vay díj egyrésze (exegetikai tanulmány) *Czecz András* III. hh nak adatott ki a közönség tapsai között. A Péczeli- és a Kövy-Okolicsányi díjra nem akadt pályázó, a miért meg is kapta az ifjúság a megérdemelt figyelemztetést. A theol. akadémia növendékeit szívesen üdvözljük itt is tanúsított szorgalmukért!

Kisebb-nagyobb ösztöndíjban a következő ifjak részesültek: *Görömbey István* II. é. jh., *Baliko Dezső* I. é. hh., *Vass János* III. é. hh., *Magyari Lajos* VIII. o. t., *Móré Ödön* VI. o. t., *Nagy Barna* V. o. t., *Trócsányi László* V. o. t., *Nagy Ferencz* III. o. t., *Katona Géza* III. o. t., *Simon József* II. o. t., *B. Nagy Sándor* II. o. t., *Ördög Béla* I. o. t., *Terhes Tivadar* I. o. t., *Debreceni Barna* I. jh., *P. Pap Pal* VIII. o. t., *Szalontai György* III. jh., *Kalassay Sándor* IV. hh., *Róthe Lajos* VI. hh., *Trócsányi Bertalan* I. jh., *Szánthó Gyula* IV. oszt. t., *Hodossy Lajos* VIII. o. t., *Virág Oszkár* VI. o. t., *Blahó Ede* VI. o. t., (ez a kettő a francia nyelvben való előhaladásért), *Nagy Imre* VII. o. t., *Piskóti Ferencz* VI. o. t., *Trócsányi József* IV. o. t. (a német nyelvben való viszonylagos előhaladásáért). — A díjakat mind sajátkezűleg vették át az egyházi algondnok kezéből s végül a püspök ur buzdító beszédet intézett az ifjúsághoz s a közönséghez és megköszönte mindazok fáradságát, a kik a tanév sikeréhez hozzájárultak. — E délutáni ünnepély is az énekhar szereplésével kezdődött és végződött s e szereplés sűrű éjleneket juttatott Pásztor Sámuel ének- és zenetanárnak is, a ki saját darabjaival aratott elismerést.

Az akadémiában a colloquiumok az igazgató tanács itt léte alatt egyre folytak, de a sokképen elfoglalt előjáróknak nem jutott idejük az akadémiai tanárok ellenőrzésére.

Az igazgató-tanács jun. 28-án a tanári karral közös gyűlést tartott, a melyen a tápintézetbe folyamodók és a családi ösztöndíjak ügyében úgy határozott, a mint lapunk előbbi száma is mutatja. Ekkor búcsúzott el az igazg. tanács *Mitrovics* Gy. akadémiai- és közgazgatótól, forró köszönettel adózván neki két esztendei buzgó sáfarkodásaért s különösen azért az erkölcsi szigorért, a melyet hivatala körében kifejtett s e tekintetben követendő példaul állította az ő igazgatását az új igazgató elé, a kit jó reménységgel üdvözölt. M. Gy. az igazgató-tanácsnak hálás szavakban tolmácsolta a tanári kar érzelmeit s reményét fejezte ki, hogy azt a némes ténny, a melyet az igazg. tanács a tanári fizetések felemelésében s illetőleg a korpótlékok behozatalában hajtott végre, az anyagi gondoktól megkönnyebbitett tanári kar méltóan fogja visszafizetni a fokozott szellemi sikerrel. Dr. Finkey J. mint elválasztott igazgató szép beszédben ajánlotta magát a hűséges szolgálatra. — Az elválasztott szenior — *Demeter Bertalan* — és theol. s. tanár, *Kalassay Sándor* (a ki alkönyvtárnok is) ugyanekkor letették a hivatalos esküt. Egyházi algondnok abban a reményben, hogy méltók lesznek a tanári kar további bizodalára, szívesen üdvözölte és intette őket kötelességük teljesítésére.

Az akadémiai élet még az igazg. tanács eltávozásával sem szűnt meg; a jogi és theol. alapvizsgák s colloquiumok még ezentúl is egyre foglalkoztatták a tanárokat és növendékeiket egészen jun. 30-dikáig.

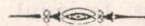
A theol. alapvizsgát csupán 3 ifju tette le, a többiek szeptemberre kérték terminust. A 3 közül jelesen vizsgázott *Putnoky Pál*. A jogi vizsgák eredménye következő:

1-ső alapvizsga volt 15. Kitüntetéssel képesített: 3, u. m. *Kertész Kálmán*, *Trócsányi Bertalan*, *Debreceni Barna*; egyhangulag: 3; szótöbbséggel: 2; egy tantárgyból pótvizsgára utasított: 2; az egész vizsga ismétlésére 5. 2-ik alapvizsga volt 10. Kitüntetéssel képesített: 3, u. m. *Biró Lajos*, *Fodor Zoltán*, *Görömbey István*; egyhangulag: 2; szótöbbséggel: 2; egy tantárgyból pótvizsgára utasított: 2; az egész vizsga ismétlésére: 1. Államtudományi államvizsga volt: 4. Kitüntetéssel képesített: 1, *Fendrich Hugó*; egyhangulag: 1., szótöbbséggel: 2. Jogtudományi államvizsga volt: 2. Egyhangulag képesített: 1; egytárgyból pótvizsgára utasított: 1.

* * *

Isten áldja, védje a sárospataki főiskolát s tegye gyümölcsözővé ennek letűnt esztendejét a fiakban!

ry.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az „Őrálló“ búcsúzása. Csak imént üdvözlöttük még a legteljesebb elismeréssel — s üdvözölte velünk együtt az egész prot. sajtó — az „Őrálló“ féléves pályafutását, mint zálogát egy szebb jövőnek; csak imént fejeztük ki igaz örömünket a felett, hogy az annyi oldalról sürgetett közlöny új s tetszősebb formában háromszor fog immár hetenkint bekopogtatni a nagy-közönség szíve ajtaján és — íme az 53 dik szám „Búcsúzó“-val kezdődik, a mely szerint a szerkesztő legalább egyelőre leteszi a tollát! — Megdöbbenő fordulat, de a mely a »Búcsúzó«-ban olyan mélyrehatólag van megokolva, hogy a prot. irodalom munkásainak a szívök is megfájulhat tőle. »Roppant küzdelmet folytattam egy félév óta — írja a búcsúzó szerkesztő — az ellen az iszonyatos Moloch ellen, a melyet protestáns közönyösségnek nevezünk. Nem sikerült felette diadalmat aratnom. Lélekben majdnem megtörve, az anyagi áldozatok óriási súlya alatt majdnem leroskadva kell ezt beismernem» — A szellemi erőfeszítésről volt s van tudomása mindenkinek, a ki az „Őrálló“-val — ha csak rövidebb időre — ismeretséget kötött s nekünk, a kik láttuk azt az eszményies odaadást, a melylyel dr. Bartha Béla az ő szellemi gyermekének jövődjén csüggett, magunknak is reménységünk támadt olykor, hogy ha valakinek, neki sikerülni fog élővé tennie a hazai prot. közönség körében azt a tudatot, hogy egy protestáns politikai lapra elodázhatatlan szükségünk van. Az eredmény a sok erkölcsi elismerésen felül majdnem 4000 frt ráfizetés!! Hát bizony ez keserű jutalom! E mellett is szeretettel kérjük dr. Bartha Béla kollegánkat, hogy a ki annyit birt már áldozni eszményeiért, küzdje le magában azt a keserűséget is, a mely búcsúszavában jelentkezik s szeresse továbbra is azokat az oltárokat, a melyek körül annyi hivatással, sok másoknál nagyobb rátermettséggel és tiszta lelkesedéssel forgolódott. Az idők teljessége majd csak elérkezik s a prot. egyház — noha Mecaenasnak nehezen válik be — nem lesz háládatlan azok iránt, a kik magokat hűknek bizonyították a kevésen. — Kérünk kell egész mélységgel a prot. politikai lap elv-barátait is, hogy a »Búcsúzó« hírére ébredjenek fel valamennyien és sorakozzanak a lelkében megbántódott szerkesztő mellé s az „Őrálló“ fentartá-

sával s a szerkesztő több rendbeli műveinek megvásárlásával igyekezzenek könnyebben elviselhetővé tenni egy sok szépre és jóra hivatott munkás csalódásait. Ismételjük, a mit lapunk 1893. okt. 23-iki számában, az „Óráló” keletkezésének hírére mondtunk: „A lelkes ifjú munkásnak épen jókor jönne a közönség biztató részvéte, hogy sok reményre jogosító írói pályáján utól ne érje őt is — mint annyi sokat már — a közönyösség sorvasztó átká!” — Ha az „Óráló”-ra folyó hó 20-ig még kellő számú előfizető érkezik, a szerkesztő kész volna azt augusztus 1-től tovább folytatni, különben az előfizetési pénzt hiány nélkül visszaküldi, vagy az érdekeltek kívánataira különböző, eredeti és fordított műveivel fogja őket kárpótolni. — Csegey G. főmunkatársnak „Ida emléke” című, általános tetszésben részesült regénye — a lap megszűnése esetén is meg fog jelenni s az „Óráló” előfizetői a hátralévő részt 1 frtéért, az egész 3 kötetes regényt 2 frtéért kaphatják meg. „A mai szocializmus” című műre, melynek közlését a szerkesztő fordításában szintén az „Óráló” kezdte meg s a mely 25 nyomtatott ívre fog terjedni 2 frt 50 krral lehet előfizetni a fordítónál s illetőleg a szerkesztőnél. Ime mennyi jó alkalom arra, hogy a t. közönség kimutat-hassa méltánylását, szeretetét s tiszteletét a dr. Bartha Béla törekvései iránt s ezen felül önmagával is jótékonytárgyat gyakoroljon. — „A kinek füle van a hallásra, hallja meg, a mit a lélek mond a gyülekezeteknek!”

— **Választások.** A pápai theol. akadémia és főiskola igazgatójává a jövő isk. évre Kiss János, ugyanott az igazgató-tanács tagjaivá a főgimnázium részéről Antal Géza és Borsos István; a sárospataki főiskolában a jogakadémia szakelnökévé Kun Béla, a theol. akadémia-jává Radácsi György tanárok; theol. s. tanárrá Kalassay Sándor, szeniorrá Demeter Bertalan végzett theológus ifjak és s. lelkészek választottak meg.

— **Sárospataki tanárok tanulmány-úton.** Dr. Mitrovics Gyula, dr. Finkey Ferenc és Csontos József fiatal tanárok folyó hó elsején tanulmány-útra indultak — saját költségükön. Budapesten és Bécsen át Bajorországba s onnan Schweizba törekeshetnek s a Rajna-vidékkel s Németország egyéb nevezetességeivel kívánnak mélyebb ismeretséget kötni. Kísérje útjukon szerencse, hogy gazdag tapasztalatokkal öregbülten térjenek vissza az „Alma Mater” kebelére! Lapunk főmunkatársa folyó hó 2-ikán Tátra-füredre utazott a középiskolai tanár-egyesület közgyűlésére, hová mint természetrajz-tanárt a vidék rendkívülisége is vonzotta.

— **A papi vizsgálatok Sárospatakon** június hó 25 — 27 napjain, Kun Bertalan püspök és Kovács Károly egyházmegy. i gondnok elnöklete alatt tartattak meg. Az első vizsgára 12-en jelentkeztek, kik közül jelesnek képesítettetett 3, u. m. Kalassay Sándor, Szilva István és Demeter Bertalan, jó eredménnyel 5, kielégítőül 4. A második vizsgát 14-en tették le és pedig 4-en jeles, 7-en jó, 3-an kielégítő sikerrel.

— **Olaszországi tanulmány-utat** tervezett a vallás és közoktatási minisztérium közép- és főiskolai tanárok számára, a melyre — természetesen — az összes hazai tanintézetek tanárai jelentkezhetnek. Ez a út, mint múlt évben a görögországi, teljesen elő lesz készítve s a vállalkozókra nézve lehető kényelmessé és tanulságossá téve. A debreceni főiskola köréből Sinka Sándor főgimn. tanár 200 frt segélyvel vesz részt e sokakra nézve kíváncsi kirándulásban. Hogy a többi ev. reform. iskolák lesznek-e képviselve ebben a társaságban, még nem bizonyos.

— **Az érettségi vizsga M.-Szigeten** jun. 25 — 29 napjain tartott meg. Elnöke volt az egyházkerület részéről Lukács Ödön esperes, a kormányt pedig Szinyei Gerzson sárospataki tanár képviselte. A növendékek 40-en állottak vizsgára s közülök 3-an jeles, 6-an jó 20-an kielégítő eredménnyel vizsgáztak; 1 véglegesen, 2 egy évre, 8 két hónapra vettettetett vissza.

— **A sárospataki állami tanító-képezdőben** a vizsgálatok bevégeződtek. 60 beiratkozott növendék közül év közben eltávozván 5, egész éven járt 55 tanuló (32 ev. ref. vallású.) Magánvizsgára a képezde különböző osztályaiából összesen 7 növendék jelentkezett. A IV-ik évfolyamot 14-en végezték (6 ev. ref.) A tanító-képesítő vizsgára 16 jelölt bocsátottatott (9 ev. ref.) A tanító-képesítő vizsgára bocsátottak közül 9 a képezdei tanfolyamot a jelen iskolai évben, 7 pedig a múlt éven, vagy régebben végezte. Kitűnő oklevelet nyert 1 jelölt: Szalay Gyula. Jeles oklevelet 4, jó oklevelet 9, elégséges oklevelet 1 jelölt kapott, 1 pedig javítóra utasítottatott. Kántori vizsgát 7 jelölt tett: 4 ev. ref., 3 róm. kath. vallású. 2 kitűnő, 4 jeles és 1 jó eredménnyel. Megjegyzendő, hogy nemcsak a most képesített jelöltek, hanem a IV-ik évfolyamot végzett növendékek is jobbára már állomást nyertek, mely körülmény a tanítóhiánynak élénk bizonyossága.

 A t. olvasókat szívesen kérjük az előfizetés megújítására s illetőleg hátralékaik meglebbi beküldésére

a kiadóhivatal.

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által a budapesti kir. József-műegyetemen, Pálóczy Horváth Mária és Simon nevére alapított, — egy 300 frtos — ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíj elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhoni születésű, ev. ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban jeles eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanács-hoz fél-évenként betérjesztetni; ki nem elégitő eredmény esetén ösztöndíját elvesztívtén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal fél-évenként két egyenlő részletben, a főiskolai igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat, a sárospataki gimnáziumi székek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára, az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhívtnak tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjat elnyerni óhajtnak, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványukat augusztus hó 1 napjáig a főgimnáziumi igazgatósághoz Sárospatakon adják be.

S.-a.- Ujhely 1894 június 27.

Az igazgató-tanács elnöksége.

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: A »klerikális anarkhia« és a sajtó. — »Magyar nyelvtan és nyelvtanítás.« *Maklári Pap Miklós.* — »Molnár Lajos emléke-
zete.« *Kovácsi Sándor.* — Kovácsy S. »Bibliai vallástan« (»Könyvismertetés.«) *Révész Kálmán.* — »Irodalom.« — »Vegyes
közlemények.« — »Pályázat.«

A „klerikális anarkhia“ és a sajtó.

A nemzeti muzeumban leszavazott ultramontánok tovább folytatják a harcot az utcákon, tereken, templomokban, iskolákban, a családokban, a legény- és ifjúsági egyesületekben, legkivált pedig sajtójukban — egész elkeseredetten.

Most már a drótos tótok és a pozsony-vidéki németek közé is beszórták a fanatizmus sárkányfogait, bizonyára a jó aratás reménységével.

A főpapság nem is kendőzi már, hogy értelmi szerzője ennek a Zichy-Eszterházy-féle katona-állításnak; a papa készséggel küldözi apostoli áldásait; a király sem tagadhatja meg szíves üdvözlőit a hódoló alattvalóktól, a kik Isten országának ragyogó cége alatt a magyar állam és társadalom békesége ellen fújják a tárogatót. A kath. sajtó neki bátorodva hirdeti ennyi biztató jelenség láttára, hogy a főpapságnak ki kell vinnie a királynál a kötelező polgári házasságról szóló törvény megbuktatását s ha erre talán nem volna elég ereje Vaszary Kolosnak, akkor hagyja el magas méltóságát s engedje át helyét annak, a ki hivatottabb, bátrabb katonája a harcoló anyaszentegyháznak. Hogy Schlauchot érti-e, a kit a pápa újabban is kitüntetett nagy szolgálataiért, vagy Hornigot, a ki indulatosságának méretei által vonta magára a figyelmet, vagy éppen Schoppert, a ki annyiszor taposott már törvénykönyvünkön büntetlenül: — ezt csak az ultramontán sajtó vezérei tudnák megmondani.

Érdekesnek kellene tartanunk, ha oly veszedelmes nem volna — ezt a szent katonásdit s ezt a koronáig feltolakodó vakmerőséget! Igaza van a „Magyar Hírlap“-nak, a mikor ezt a felekezeti sztrájkot a francia anarkhisták és a békésmegyei szocialisták tüntetéseivel hasonlítja össze és „klerikális anarkhiá“-ról ír kemény vezércikket, sürgetvén, hogy nemcsak a békési parasztok ellen kell a csendőrséget mozgósítani, hanem a nagyúri anarkhisták megfélemezésére is meg kell találni az alkotmányos eszközöket, „s épúgy meg kell törni a klerikális anarkhiát, mint a másikat, a mely törrel és dinamittal dolgozik.“

Igaza van azonban Mocsáry Lajosnak is, aki ezzel a klerikális anarkhiával szemben úgy a kormányt, mint a napi sajtót félénknek, gyöngének vagy inkább túlságosan számítónak találja. Valóban érthetetlen az, hogy

milyen véghetetlenül hosszú a magyar sajtó türelme a klerikális izgatásokkal szemben; azé a magyar sajtóé, a mely büszke a maga liberalismusára, s arra, hogy az újabb egyházpolitikai küzdelmek sikeréből nagy része jut! Határozott tudomásunk van róla, hogy a magyar sajtó legtöbb képviselője egy francia rendőrtudvágyával lesi s keresi az államkormány minden lépésében a hiányt, a célzatosságot, a személyi érdekeltséget s dobra üti nagy gyönyörűséggel a lutheranus panszlavizmus elszólásait, bármely zugából hangozzék is fel az országnak; sőt szívesen üt rajtunk is egyet-egyet — kalvinistákon, a mikor itt-ott élesebben találja valaki kifejezni felekezeti érdekeinket, vagy pedig elhanyagol bennünket következetesen.

Még ma is fájdalmasan emlékezünk arra a borzasztó lármára, a melylyel az akkor erősen klerikális színezetű napi sajtó a komáromi gyűlésen történtek miatt tele harangozta az országot s ítéletet tartott olyan kálomista kizárólagosság és türelmetlenség felett, a milyen sohasem volt s a mi egy csepp viznél is kisebb a klerikális anarkhia nagy tengeréhez mérten. Hetekig tartott a láрма s hónapok múlva is fejünkhez csapkodtak még a dunántúli püspöknek félre magyarázott tényét; de a Schlauchoknak mindig akadtak bámulói, még akkor is, mikor egész szenvedélylyel ostromolták az államhatalom tekintélyét s a legképtelenebb elméletekkel támogatták saját középkori hatalmukat. Ha fel-felhangzott is olykor egy-egy tiltakozó szózat egyik-másik politikai lapban, a szerkesztőségnek gondja volt rá, hogy az okozott sebre mihamar flastromot tapasztson — különösen úgy az évnegyedek közeledtére!!..

Igaza van Mocsárynak s bárkinek is, a ki állítani meri, hogy a magyar sajtó sem elég következetességet, sem elég bátorságot nem birt, vagy nem akart kifejteni a klerikalizmus megnövekedett szarvai ellen s nem fordított soha s nem fordít ma sem elég gondot arra, hogy a társadalom békeségét aláásó klerikális anarkhizmus sokágú működését ellenőrizze s folytonos éber figyelmével a közvélemény megvetésének szolgál-tassa ki.

Számos esetet tudunk arra, hogy egy-egy politikai napi lap megvonta hasábjait oly közleményektől, a melyek a pápista fanatizmus, vagy mélységes tudatlanság illusztrálásához napfényes adatokkal szolgáltak; vagy hallgatásba merült olyan irodalmi támadásokkal

és képtelenségekkel szemben, a melyek a nép körébe lopták be a gyűlölködés mérget. Pedig, hogy mire képes a sajtó nálunk is már, ha a szent eszmék szolgálatában egy lélek által vezéreltetik, megmutatta a Kossuth-gyász s a nemzeti kegyeletnek szinte megdöböntő nyilvánulása.

Ha a pápai brévék, a péterfillérek, a lourdesi szűz nevével üzött butítások, a kath. népirodalom, a buján szaporodó szent egyesületek, bucsujárásokkal s ereklyékkel való visszaélések, mindenek felett pedig a békés együtt lakozás és az állami hatalom ellen intézett jezsuita-támadások legalább is annyira érdekelnék a napi sajtó munkásait, mint holmi nagy családok sarjadékainak furcsa frigykötései, vagy a hencegő honpolgárok „páros viaskodásai“, no meg az öngyilkosságok, szöktetések, vasúti kalandok színes történeti: — biztosra vehetnők, hogy a közvélemény nagyot fordulna — az igazi liberálizmus javára s nem sok idő kellene hozzá, hogy a nép szeme is felnyíljon és lásson és ítéljen! Akkor aztán nem lehetne majd csödületeket tartani hamis jelszavak alatt s nem lehetne a vallás köpenyegével betakarni annyi idétlenséget, annyi hazugságot s nem szívárogná ki a szegény magyar ember pénze Lourdesbe, Rómába s „szent kalitkák“ címén nem adóznék a legegységűbb pápista sem, mint mostanában.

Lehet, hogy a mi gyöngye hangunk nem ér fel a nagy napi lapok szerkesztőinek magas palotáiba; de ha felérne és ott megszívlelnék, a miket mondunk: bizony-bizony, hogy más színe és íze támadna a napi sajtónak s ellenállhatatlan hatalommá lenne s nem csúfoltatnák annak, a minek most: *zsidó fiúk handabandájának*.

Ha a magok szakállára dolgozó lapoktól nem követelhetünk is több körültekintést s a komoly dolgok iránt való mélyebb érdeklődést: talán van jogunk ilyesmit legalább megvárni a kormány érdekeit képviselő sajtótól, a mely — mint ilyen — az egész ország békességét, az általános jólétet s a társadalmi élet összes tényezőinek mozgását van hivatva ellenőrizni és kritizálni. De hát teszi-e mindezt?! Teljességgel nem, vagy legalább nem úgy, hogy tettének hatása érezhető volna.

A vallás-felekezeti jelentőségéről, törvényileg biztosított jogairól bizonyosan van többé-kevésbé tisztult nézete a politikai sajtó minden hivatottabb munkásának; de hogy részletekig ható ismerete csak igen kevésnek van közöttük s hogy a felekezeteknek még alkotmányaival is csak úgy a hogy vannak tisztában, dogmatikus nézeteivel pedig még annyira sem: — azt a legegyszerűbb temetési referendával is meglepően tudják bebizonyítani. — Nos, hát már a kormány-lapoktól, azoknak összeszedett tudósítóitól joga van megvárni a szerkesztőnek, a szerkesztőtől pedig a nagy közönségnek, hogy a felekezeti ügyek abc-ét tanulják meg, mielőtt a hetedik hatalom jogának élvezetébe és gyakorlatába belépni méltóztatnak.

A felekezeti ségen felül álló államnak összes képviselői csak úgy tarthatják fenn magukat ezen a magaslaton, ha előbb a felekezetek ügyeinek elbírálására teljesen felkészülnek. — Ma sokkal több jogon állíthatjuk ezt, sőt követelhetünk ilyet; mert az is igaz, fájdalom, hogy az u. n. kultúrharc még csak ezután kezdődik el a maga félelmetességében, ha az egyház-politikai javaslatok mind kihirdetett törvényekké válnak! . . . A róm. kath. egyház mostani erőfeszítései még csak előre vetett árnyékai e harcnak.

Gondoljuk el, hogy ez a kultúrharc készületlenül találja a napi sajtót s hogy a r. kath. egyház — mint nagygyűlésein urbi et orbi híreszteli — a sajtószabad-

ságot teljesen ki akarja bányászni a maga védelmére, (mert hát módja is van hozzá!), sőt ez úton az u. n. centrum-párt megalkotásához is vérmes reményeket fűz: — mi lesz akkor a megfelelő ellensúly s hová tűnik a magyar társadalomnak már most is felzavart csendessége, egyetértő munkálkodása!?

Ha a napi sajtó igazi pártfogója akar lenni a hamisítatlan liberalizmusnak: akkor első dolga, hogy védelmébe fogja a gyöngébbet s nyomról-nyomra kövesse és lankadatlan kitartással támadja azokat, a kiknek törvény, állami rend, sőt még a hatalom és a korona sem elég nagy és szent, mikor saját hatalmuk forog kockán s az idegen Róma érdeke!

Hogy ily körülmények közt nekünk, protestánsoknak is hozzá lehetne járulnunk a napi sajtó szellemének megváltoztatásához, — azt nem igen vonja kétségbe senki, annival kevésbbé, mert sokan voltak már, a kik egész hévvel buzogtak egy prot. napi lapért, a mely azonban nem talált még máig sem kedvező fogadtatásra oly körökben, a hol a lelkesedésnek meg tudnák aranyozni a szárnyát. Bizonyosság rá az „Óráló.“ Pedig csak ezek a tehetős körök tehetik meg azt is, hogy a napi sajtó igazabban szolgálja az igazságot és szelleme protestánsabb legyen mint idáig!

A magunk lapjaival csak önmagunkat világosítjuk, biztatgatjuk, pedig az új viszonyok között a kívül állók rokonszenvére is szükségünk van s szüksége van a protestantizmus által képviselt léleknek, a mely az igazság és szabadság lelke.

A klerikális anarkhizmus nyílt és titkos hadüzenetei és irodalmi bujtogatásai ellen nekünk — önmagunkon kívül — csak a modern államban s ennek eszméitől ihletett sajtójában lehet bizodalomunk. Dehát ha egy kicsikét élehetetlenek, egy kicsikét lagymatagok is vagyunk s a sült galambhús a mi legkedvesebb pecsenyénk, a nagyjaink pedig a „bánom is én“ politikájába szerelmesek.

ISKOLAI ÜGY.

Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.

(Válaszúl a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra).

Várok, várok, de hiába várok; pedig a helyzetet tisztázni kell.

A „Pár észrevétel“ írója „azon reménnyel zárta be sorait, hogy ily eszmecserék által sikerülend a *nyelvtan és nyelvtanítás* kérdését tisztázni s a népiskolai nyelvtan *t. szerzője tisztázott helyzettel álland szemben*, mire munkájának újabb kiadására kerül a sor. Ugy legyen“. (Sárospataki Lapok 1894. 10. szám).

Ebben a nagyon tartalmas reményben tárgyi tekintetben a jelenre vonatkozólag nagy *igazság*, a multa nézve nagy *tévedés*, a szerzővel szemben a jövőt illetőleg dicséretes, szép *óhajítás*, a multa nézve gyöngéd *gyanúsítás* rejlik. Elfogadható igazság, bár sajnálatos dolog, az a nagyon fontos tény, hogy a *nyelvtan és nyelvtanítás* kérdésében — kiváltképen tisztáninneni egyházkerületünkben — *nincs tisztázott helyzet*; elismerésre méltó, helyes szükségérzet, hogy ezt a helyzetet tisztázni kell; elfogadható, mert egyedül segítő eszköz a tárgyhöz illő olyan *eszmecseré*, mely a helyzetet igazán tisztázza és nem zavarja. Azonban nagy tévedés s a szerzőre nézve nem igen megtisztelő oly föltevés, mintha talán itt zavart helyzet a nyelvtan, illetőleg „a kiegészítő tanának bonyolult módon való kidolgozása“ miatt s főleg pusztán azért lenne, mert

szerző „ragaszkodott dolgozata ezen *sajátosságához*“ s most talán az eszmecserére csakis azért lenne szükség, hogy ez a bonyolult nyelvtani kérdés szerző előtt könyve második kiadása alkalmával tisztán álljon.

Hát itt — engedelmet kérek — ilyen szempontból semmi bonyolítás, semmi zavart helyzet nincsen. Itt épen olyan tisztán áll két elv egymással szemben, mint mikor valaki kardot köt a mellét, hogy a népiskolában ezután minden tantárgyat olvasókönyvek alapján tanítsunk, szakítsunk eddigi elvünkkel: mindent tankönyvek alapján. Itt: megtartani a kiegészítőket vagy elfogadni a határozókat egészen elvi kérdés, meggyőződés dolga s nem egyéni „sajátosság“. Epen úgy állíthatók én szembe régi és megújított kiegészítő nyelvtanokat modern határozós nyelvtanokkal, mint vannak egyrésről kérdésekben és feleletekben irt, másrésről meg értekezésekben vagy olvasmány-szerűleg készült könyvek; vagy miként pl. lehet népiskolai számtan, mely már az I-ső osztályban megkezdí a közönséges törtek tanítását, a miniszteri tanterv meg ezt nem kívánja; vagy lehet számtan, mely helyesebbnek tartja a közönséges, másik meg a tizedes törtekkel kezdeni a számtanítást. Ez egybevetéseket még lehetne folytatnom; de mindegyik csak azt bizonyítaná, hogy az elvi ellentét nem „zavart helyzet“, ilyen elvi ellentét mindig volt, mindig van, mindig lesz; együtt jár a tudománynyal.

De ha már ez elvi ellentét miatt zavart helyzetről csakugyan szó lehetne: nem inkább okozott volna-e zavart az én nyelvtanom 17-féle határozós új rendszerével olyan népiskolákban, melyekben eddig kiegészítőt s csak négy-féle határozót ismertek és tanítottak?! Én, tekintve a népiskolai viszonyokat, ezen a ponton a conservatív eljárást, legalább ideiglenes átmenetül akkor sem tudnám me-reven helyteleníteni, ha az a 17-féle határozós rendszer ma már egészen kristálytisztá rendszer lenne. Érthető, menthető volna e nagyon lényeges résznek legalább ideiglenes fentartása a többi s bizony így is sok újítás mellett. A viszonyok logikája szerint a helyzetnek, vagyis a nyelvtannak és tanításnak ez bizonyára nem nehezítése és zavarása, hanem könnyítése.

Meg kellett a kiegészítőtant tartanom annnyival is inkább, mert az Irodalmi Kör is így kívánta, meg a gimnáziumi tanításban is meg van tartva, melyre pedig a népiskolai nyelvtannak tekintenie kell.

Lehetetlen rá nem mutatnom itt a sok lelkesedéssel, de több tekintetben téves felfogással, a viszonyok nem helyes ismeretével irt, borongos hangulatú „*Viszhang*“-nak egyik téves nézetére, vádként hangzó ama tiltakozására: „Nem uraim! A népiskola nem a gimnáziumé. A népiskola... nem azért van, hogy a gimnáziumra előkészítse növendékeit;... önálló intézmény és sohasem leendő a gimnáziumnak *szolgája*“. Hát ilyenféle elkeseredésre, féltékenykedésre semmi ok sincs! Arra, hogy a népiskolai és gimnáziumi tananyag egyes részei, főleg a nyelvtani tudnivalók összhangzatba hozassanak, okvetetlenül szükségünk van, hogy a népiskolai növendéknek a gimnáziumba való felvétele s ottani tanulmányainak megkezdése lehetőleg megkönnyí-tessék. Mert bizonyára jobb rá nézve, ha kiegészítőkről, határozott és határozatlan alakról sat. tanul s a gimnáziumban is ezeket találja, mint ha talál 17 határozóra alanyi és tárgyas ragozásra sat. és megfordítva. Az Irodalmi Körnek, midőn nép- és középiskolai tankönyveknek készítettetéséről s főleg tisztánnenni egyházkerületünk iskoláinak számára gondoskodik, ilyen zavart helyzetet teremtenie, fentartania nem is tanácsos, nem is szabad. Ebből azonban nem következik a népiskolának sem szolgasága sem „*progimnáziummá decretálása*“. Igen is; a népiskola saját feladatainak s önálló céljainak megtartása mellett előkészíti a növendéket a gimnáziumra is; mert a növendékek tör-

vényeink szerint (1883. XXX. 10.) mindkét fajta gimnáziumba csak a népiskola négy osztályának elvégzése vagy felvételi vizsgálat után vétetnek fel. Vajjon nem szükség-e tehát, hogy a népiskola tanítása a gimnáziumra tekintettel legyen?! Ez azonban csak azt teszi, hogy a népiskola az ismeretszerzésben, a nevelésben és oktatásban kezdő fokot képez a társadalmi fejlődésnek a felső és középső fokát vagyis az egyetemi, illetőleg akadémiai és gimnáziumi oktatást megelőző, tehát alsó fokú tényezője, intézménye. A ki ebben szolgásgot lát vagy ez ellen keseregve tiltakozik, épen úgy tesz, mintha a férfi a miatt haragudnék s azért tiltakoznék, hogy ő valaha gyermek is volt. Nyugodt lehet tehát Sulyok József tanító úr, mert sem az Irod. Kör, sem az Igazgatótanács, sem az egyházkerület nem akarják a népiskolát „*progimnáziummá*“, a gimnázium *szolgájává* sülyeszteni“, a tanítókat pedig „*mindenre kész hitvány szolga* szerepére“ kárhozatni, lealázni. Az is méltatlan vád — mely természeténél fogva különösen a nyelvtanra céloz, arra nehezedik, — hogy „*a népiskolai tankönyvek egy része is ezen specialis cél szolgálatába szegődik*“. Nem; csak a kíváncs, sőt szükséges összhangot akarja. Ez összhangra törekedtem én is, midőn nyelvtanomát készítettem. A nyelvtudomány fejlődéséhez képest ez összhang szerint kell módosulnia a nyelvtan egyes részeinek és a nyelvtanításnak mind a gimnáziumban, mind a népiskolában, bármilyen módon akarjuk és fogjuk a nyelvtani ismereteket a népiskolában elsajátíttatni. Mert azt talán megengedi Sulyok J. tanító úr — bár a „*Viszhang*“ után inkább más gondolkozásra következtethetnek, — hogy egyházkerületünknek megvan az a joga, hogy a fennálló országos törvények figyelembe vétele mellett tanügyét maga szabályozza s a megfelelő tankönyveket választassa, készíttesse, használtassa?! Nem ugyanezt csinálja-e az állam és a kath. egyház?! Hát csak ev. ref. egyházunk tegye ki magát a szabad vásár közönyösségének s e közönyösséggel járó elszíntelenedésnek?! Ez tehát nem lenyűgözése annak a „*büszkén vallott*“ prot. szellemnek, hanem a kétségbevonhatatlan ellenőrzés joga s a téves szellemeknek s az esetleg hibás szabadságnak okos korlátozása és helyes irányzása. Abban a nagyon neheztelt igazgató-tanács-hozta határozatban semmi egyéb nincsen. Hogy a tanítói szabadság e korlátozó és irányzó hatalom köteles, kész elismerése mellett hogyan és miben áll, alább fogom megmondani.

A fentebbiekben — azt hiszem — eleget mondtam annak igazolására, hogy nyelvtanom írásakor a helyzet egészen tiszta volt s ez azt parancsolta: *tartsam meg a kiegészítőket*. Hogy ezek megtartására nem mellékes czélok s még csak nem is pusztán külső körülmények, hanem főleg „*tudományos és célszerűségi szempontok*“ kényszerítették, mondtam az Előszóban. Ha nyelvtudásom már akkor elegendő okot talált volna a határozók tanának elfogadására, — megnyugodhatik Gulyás István — nyelvtanomát vagy úgy, vagy nem irtam volna. Hogy a választás hosszas elmélkedés, erős küzdelem nélkül nem esett meg, megvallhatom egészen őszintén. A közvetítés, az egyeztetgetés, az átmeneti intézkedés igen sokszor háládatlan munka. Én is el voltam készülve, hogy a régiek az újításért fognak haragudni, az új rendszer hívei meg erősen támadhatnak a meghagyott régiért; de hát épen azt akartam, hogy keljen birokra a régi és az új s „*győzzön a jobb*“. Ezért törekedtem már a bírálat is úgy intézni, hogy az ellen-vélemény provokálva legyen.

(Folyt. köv.).

Maklári Pap Miklós.

TÁRCA.

Molnár Lajos emlékezete.

(Folytatás és vége).

Gimnáziumi s akadémiai pályáján kifejtett szorgalma s nevelői állásában tanúsított képessége szerezte meg számára a tanári kar elismerését is, melynek kifolyása lón, hogy midőn az 1872/3-ik iskolai év első felében Radácsi György, — akkor még segéd-tanár, tudományos ismereteit gyarapítani külföldi úton volt, a gimnáziumi szék őt, még mint negyedéves theológust bízta meg a VI-ik osztályban a vallás tanításával; majd midőn az 1872. év dec. havában a két *Finkey*-testvér halálával főiskolánkat oly megrendítő csapás érte, a második félévben, ugyancsak a VI-ik osztályban a latin nyelv tanítását bízta reá a tanári kar s a különben dícséretben oly szűk szavú, de a valódi érdemet szívesen méltányló igazgató ítélete szerint »mindkét szakban nem csak kellő jártasságot, hanem lelkiismeretes szorgalmat és hűséget is tanúsított.«

Igy végezte 1873 július 18-án iskolai pályáját, szeretettelve az ifjúságtól s becsültetve a tanári kartól s lépett ki az iskola családiás boldog otthonából a nagy társadalomba, melyet már előbb meghódított a maga részére.

Miskolc város intelligens közönsége, mely a Vay-ünnepélyen méltán adózott elismeréssel a főiskolai énekkar szép sikerének, megszerette a fiatal karelnököt, ki az ünnepélyen is nem kis mértékben járult az énekkar által kivívott sikerhez, — s a hely. hitv. egyháztanács 1873. aug. 30-án tartott gyűlésében, 470 frt 90 kr fizetéssel, az elemi fiiskola harmadik osztályának tanítójává választotta őt.

A megboldogult, hivatalát 1873 szept. hó 1-ső napján foglalta el, de egyelőre csak egy hónapig folytatta, mert ugyanazon év október 1-én az önkéntesi év leszolgálása végett Kassára kellett mennie.

Az 1868-ban kimondott általános védkötelezettségből kifolyólag u. is mindenkinek személyesen kell teljesíteni a katonai szolgálatot, a művelt társadalmi osztály tagjaira nézve azzal az engedménnyel, hogy a kik végzett tanulmányaiknál fogva arra jogosítottak, a három évi tényleges szolgálat helyett, az egyévi önkéntesség kedvezményében részesülnek. Még ez alól is felmentetnek a papnövendékek, kik mint tábori segédlelkészek, a tényleges szolgálat alól kivételnek, csak háború esetén hívhatók be a lelkészi teendők végzésére.

Uj lévén még akkor a törvény, teljes bizonytalanság uralkodott főiskolánkban, hogy azok, kiket a sorozás kötelezettsége a gimnáziumba ér, ha később a papi pályára lépnek, vajjon felmentetnek-e a tényleges szolgálat alól, vagy ők is kötelesek az egyévi önkéntesi kedvezményt kérni és igénybe venni?

A megboldogult azok közé tartozott, kiket az akkori közigazgató (Nemes Ferencz) e helyen mondott beszéde arra bátorított, hogy csak kérjék az önkéntesi évet, bátran nézhetnek a tényleges szolgálat nehézségei elé, mert a katonaságnál is humanus szellem uralkodik, s a művelt fiatalságra pedig azért számítanak, hogy abból állandó contingens nyerjenek a tiszt kar számára. Az önkéntesi kedvezményt meg is nyerte s csak a későbbi tapasztalat mutatta meg, hogy a nyereség reá nézve, a katonai pályától messze eső foglalkozási körben, valóságos veszteség lón. S habár kényelmet szerető természete sokszor nehéznek találta a fárasztó ka-

tonai gyakorlatokat s a katonai élet, a maga zártkörű, kiválóan a test képzésére fordított igyekezetével idegen maradt reá nézve végfogytig: megadta magát sorsának s a viszonyokkal elégedetlen lelke egy-egy fájdalmas hangon tartott levélben önté ki panaszait azok előtt, kik szerető szívéhez közelebb állottak.

Az önkéntesi év folyama hosszú volt a megboldogult, de még hosszabb a miskolci iskolaszékre nézve, mely nehezen várta a kedvelt fiatal embert, hogy mielőbb átvegye osztályát s megkezdhesse tanításait. Ez azonban csak 1874 október 1-én történhetett meg s e hivatalában maradt 1877 júliusig, megnyervén egyházi és iskolai előjáróinak becsülését s a város kiválóbb tagjainak szeretetét is. A közszeretnek s becsülésnek fényes igazolványa az a bizonyítvány, melyet *Solymosi* Sámuel miskolci gimn. igazgató adott ki részére, s melyben a megboldogult érdemeit úgy a tanítás, mint a társadalmi élet terén, a legnagyobb dícsérettel ismeri el.

E közben nem mellőzte el a szakpályájának megfelelő minősítést is megszerezni. Az 1873 július 16-ikán kitűnően letett kápláni vizsga után, 1875 júl 3-án a lelkész-képesítő vizsgálatot is kitűnőleg kiállotta s mint a főtiszt. szuperintendens úr mellé kinevezett segédlelkész gyakran teljesített lelkészi szolgálatokat is, melyek által nem kevésbé nyerte meg az egyházközség szeretetét, mint tanítói képessége által. Ezen kívül úgy is, mint a városban több családnál óra-adó nevelő, úgy is, mint a „Miskolci magándalkörnek“ tagja, széles körben kedvelt egyén volt a miskolci társadalomban.

Ez általános szeretet közepette érte őt a főtiszt. egyházkerület kitüntető bizalma, melylyel 1877 június 27-ik napján Sárospatakon tartott közgyűlésében az I-ső gimnáziumi osztály tanarává választotta, s így körünkbe hozta, hogy ettől kezdve mindenestől miénknak mondassuk, s főiskolánknak méltó dicsekvésére szolgálhasson.

Azonban a miskolci társadalomtól megvalni nem oly könnyű dolog volt reá nézve. A boldog ifjú kor örömei, az eszményeket tápláló szív édes ábrándjai, a szerelem nyila által megsebzett lélek vágyai mind közreműködtek arra, hogy noha pályázott ez állomásra, mégis nehezen határozza el magát, vajjon megváljék-e már megszokott otthonától, vagy engedjen a főtiszt. egyházkerület benne helyezett bizalmának, s ide jöjjön, hová meg az »Alma Mater« ígész varázsa, s gyermeki szívének szellemi anyja iránt érzett mély hálája oly erősen vonzották. S midőn már állását elfoglalta is, sokat töprenkedett a felett, hogy itt maradjon-e, mert ugyanazon év szeptember havában, a Tóbiás József tanár halála után, minden nehézség nélkül mehetett volna át a gimnáziumba s életcélja: a miskolci gimn. tanárság és lakozás könnyen megvalósúlhatott volna. De a főtiszt. püspök úr atyai tanácsai megnyugtatták őt s itt maradt közöttünk, főiskolánk javára s a mi igaz örömünkre.

S a tanszék melynek betöltésére vállalkozott, egyike, volt s marad mindig a legnehezebbeknek. Az I-ső osztály vezetése nagy tapintatot és éles körültekintést a fegyelmezésben, jártasságot a tudományos ismeretekben, mindenek felett pedig szerető szívet s mélységes türelmet követelt attól, ki erre a tanszékre vállalkozott. A gyermek játszi pajzansága s életkedve, a kimerült figyelem, a szórakozásra való hajlam, olykor teljes közöny is, erősen próbára teszik a tanár lelki erejét s testi szervezetét is; s ki emelkedett lélekkel nem bír, kinek nincs érzéke a gyermeki naiv kedély megnyilatkozása s a korral járó életvidámság és könnyelműség iránt: az ne foglalja el e tanszéket; de kit jó Istene érző

szívvel, szerető kedélyvel s tanítói tapintattal megáldott, annak e tér igen hálás talaj nemcsak tanítói tudományosságának átöntésére, hanem nevelői jellemének ki-domborítására is.

Mint a kertész, kinek egy nagy kertben kell végeznie feladatát, mérhetlen nehézséggel küzd meg csak addig is, míg a *bozótokkal* benőtt úton a csemetéig juthat, s kinek metsző kését igen gyakran az elevenig kell bocsátania, hogy a csemetét a fattyú hajtásoktól megtisztítsa s erősen a karóhoz szorítsa: olyan volt munkája boldogult tanártársunknak is, s ezer szerencse, hogy fáradhatlan türelme s szerető szíve megóvta őt a túlzásoktól. Szigorú volt eljárásában, katonás fegyelmezésében, s hajthatatlan a kötelesség-teljesítés megkövetelésében: de tapintatos ott, hol a gyermek ereje mondta fel a szolgálatot; szelíd ott, hol a szigor kí-méletlenség lett volna. Ezért volt aztán, hogy tanítványai kötelességtudók és munkaszeretők voltak, de egyúttal átörökölték nemes érzését és gondolkodás-módját is.

Mint egy atya, ki szeretetével okos szigort tud párosítani, ki előtt nem csak a jelen pillanat érzékeny-kedő szeretete, de a küzdelmes jövő sötét képe is áll s gyermekét arra is elő akarja készíteni: olyan volt ő tanítványai között. Küzdött és fáradt, de szeretett és boldogított is. S én azt hiszem, hogy annak a nemzedék-nek, mely 15 év alatt az ő gondozása alatt kezdette iskolai pályáját, nincs egyetlen tagja sem, mely hálásan ne emlékeznék vissza az ő sikeres működésére s a ki a nyert szeretetért ne szívesen adta volna viszonzásul a maga gyermeki ragaszkodását s az előlegezett bizalomért a felnőtt ifjú megbecsülő tiszteletét és szeretetét is.

S e nehéz állás betöltése mellett nyert időt a maga folytonos művelésére is.

A főtiszt. egyházkerület megválasztásakor határozatilag kimondván azt, hogy a tanári vizsgálatot le kell tennie, e követelménynek nem csak kötelesség-érzetből, de nemes ambícióból is sietett eleget tenni s a magyar irodalmi és történelmi szakcsoportból, a kolozsvári tudományos egyetemen, a tanári vizsgálatot 1879-ben szép sikerrel kiállotta. E vizsgálatra készített dolgozatát, *„Himfy szerelme és hatása kortársaira,“* melyet ki is nyomtatott, Imre Sándor nagyon kiemelte s szép jövőt jósolt neki a szépirodalmi téren.

Ez irányú működését tovább is folytatgatta s a vidéki és fővárosi lapokban is jelentek meg dolgozatai. A *„Borsodmegyei Lapok“*, *„Miskolc“* és *„Mohács“* című vidéki lapokban gyakran találkoztunk nevével s most versei, majd színi jelentései irányozták reá annak a ki-sebb társadalomnak figyelmét, melyet szellemével átölelni bírt. Egy verse, melyet első kis fia halálára 1880-ban írt, az *Ország-Világban* jelent meg s szelíd, bánatos hangjával méltán ragadta meg az olvasó figyelmét.

Tagja volt a *„Sárospataki Irodalmi Kör“*-nek s gazdagította a kör közlönyének, a *„Sárospataki Lapok“*-nak hasábjait könyvismertetési cikkekkkel; ugyancsak e körben készítette *Magyar Olvasókönyvének* két füzetét, melyek már második javított kiadásban forognak a növevények kezén s az állami approbiatiót is megnyerték. Magyar nyelvészeti és irodalmi ismeretei bírták arra is, hogy az *„Irodalmi Kör“* megbízásának engedve, a Hegedűs-féle *Magyar nyelvtan* első részét, a *hang és alak-tant* átdolgozza: e munkája azonban kéziratban maradt s a Kör Maklári P. Miklós tanárt bízta meg az ő művé-nek átnézésével s a második részszel való összhangzatba hozattal. Ezen kívül részt vett tanácskozásainkban, ki-küldetéseinkben s akár mint tag okos felszólalásaival,

akár mint jegyző tiszta felfogásával, mindig derekasan megállotta helyét.

Tanári sikeres működésének elismerése s a köz-becsülésnek szép nyilvánulása volt irányában az előljá-róság az a ténye, hogy midőn sorszerint következett gimn. igazgatóságát bevégezte s a megváltozott viszonyok a három éves igazgatóságot tették ajánlatossá fő-iskolánkban is, a tanári kar által ajánlott három egyén közül őt, a legfiatalabbat tüntette ki az előljáróság bizalma, bizonyára azért, mert a megváltozott viszonyok-kal járó nehézségek legyőzésére az ő fiatal erejében remélt legtöbb biztosítékot.

S bár e kitüntetés úgy tanártársai, mint az ő lel-kében is eleinte nem mindig kedves érzelmeket keltett, s az újítással járó izgalmak természetes visszahatása nem maradt el: a kedélyek lassankint lecsillapodtak s ő úgy az előljáróság, mint tanártársai s a nagy kö-zönség becsülését, e minőségében is kiérdemelte. Ez állásában üdvözölte egykori tanárját, akkor szeretett kar-társát, Zsindely Istvánt, 25 éves hivatalának örömnepé-lye alkalmából; ugyancsak az ő igazgatósága alatt zárándokolt először főiskolánk 1887-ben *„Széphalom“-ra* a nagy mester emlékének felújítására s ez ünnepélyen tartott beszéde, a mi kis városi körünkön túl is tisztele-tet szerzett nevének.

Tanulmányainak s egyszersmind nemes ambíciójá-nak szerzett kielégítést akkor is, midőn annyi teendőktől elfoglalva, 1888-ban arra is vállalkozott, hogy az akadémián a *Legújabb kor* történetét heti 4 órában lelke-sedéssel adja elő s mint köztudomású, e téren is siker koronázta fáradozásait.

Ennyi és ily sok oldalú munkásság mellett volt érzéke a társadalom ügyei, örömei s szórakozásai iránt is. Képzett, értelmes fő volt, ki tehetségét sok oldalú-lag érvényesíteni törekedett, de a ki a mellett az élet ügyes-bajos dolgai iránt sem volt közönyös. Nem a szobatudós ridegségével nézte a társadalmat s az em-bereket, de fogékony lelkét megérinték a közélet, a társadalom követelményei is s azok elől sohasem zár-kózott el. Noha alapjában — mint mondtam — borongó kedélyű, érzékeny s könnyen sebezhető lélek volt, ki még a tréfát s a jókedv humorában ejtett kissé csípős megjegyzéseket is nehezen szívelte, s erkölcsi komoly-sága visszaborzadt minden aljas és szennyes gondolat-tól: szelíd lelkével megtudta hódítani a társadalmat s ott látjuk őt a *Polgári olvasóköri* élén, ott a város inte-ligentiájával tartott összejöveteleknél, hol mindig impo-náns komolyságával s kedvelt alak volt férfias megje-lenésével.

És nekem úgy tetszik, pedig hízelgek magamnak azzal, hogy nagyon közel álltam szívéhez, hogy a tár-sadalom ilyenkor ismerte őt legkevésbé. Láttuk őt mulatni kedvvel, lelkesedéssel; szerettük, ha jó kedvé-vel s vidám dalával kedvet teremtett a társaságban s ilyenkor könnyen hihettük, hogy ő mulatság kedvelő, élvezet hajhászó természet, ki a társas összejövetelek öröm poharát fenéig szereti üríteni, pedig ellenkező-leg, nagyon is magába mélyedő, tépelődő s a magányt szerető ember volt, kinek vidámsága sohasem volt az a gondtalan, természetes, a szív mélyéből fakadó s közvetlen hatású jó kedv, a milyen a valódi jó kedvű embereké szokott lenni, hanem egész *lényén* bizonyos mélabús hangulat ömlött el, s komoly arcvonásaival a jó kedv és vidám dalok bizonyos ellentétben állottak: s hogy ez a melancholikus hangulat testi s lelki szer-vezetének volt-e kifolyása, vagy csak a súlyos anyagi gondoknak következménye, melyek között fölnövekedett, én nem tudom?! De tény, hogy a megboldogult, —

mint fentebb vázoltam, — eleinte nagyon nehéz viszonyok között élt: korlátoznia, fegyelméznie kellett tehát magát, vágyait és örömeit, s így nem csoda, ha a csapongó kedv és ifjú vér mögött is ott agodalmaskodott a korán érett ész, mely a vidám kedélyre is nehéz bilineseket vert.

Felkereste tehát a társaságot, részt vett embertársai örömeiben, mert tudta, hogy a hivatását betöltő egyének itt is kötelességei vannak; érezte, hogy a társadalom sebei, mint a magunkéi, gyógyításra várnak; tudta, hogy ki elzárkózik az élet örömei elől, mint *hernyó*, önmagának készíti koporsóját.

Bánatos, szelíd lelkének egy igazi menedéke volt csak, hova mindig szívesen menekült az élet bajai között: a családi élet csendes nyugalma, kibékítő, feledtető szélcsendje.

S én, m. t. gyülekezet! megvallom, itt tartom őt a legnagyobbaknak, a legférfiasabbnak. Tisztelettel hajlok meg szép készsége s lelke gazdagsága előtt, de nekem úgy tetszik, hogy ő ott volt a legnagyobb, hol a szív embere állott előtérben; hol a családapa a maga jószágával s körültekintő gondosságával; a férj a fáradhatlan türelem mélységével tündökölt előttünk.

Szeretéből, a nemes szív égő vonzalmából épített magának családi fészket még 1878-ban, elvévén szíve választottját, mostani kesergő özvegyét, Finkey Irmát, kivel békés egyetértésben élt 14 éven keresztül. E célbavett házasság volt egyik oka a pataki tanárság elfogadása feletti töprengésének, e házasság képezte reá nézve az élet megnyugtató menedékét is. E családi életben, hol neje s növekvő gyermekei az élet leggazdagabb jutalmával, a szerető szív édes ragaszkodásával fizették a hű férj és szerető apa gondosságát, eleinte az élet legszebb örömei nyíltak számára s habár később a gondviselés atyai bölcsősége keserűt is vegyített az öröm poharába, elvévén két szép gyermeket s folytonos betegséggel látogatván meg nejét, zúgolódóvá sohasem lett, mélyen érző szíve megnyugvást talált a vallás karjaiban s kielégülést az érte élők rajongó szeretetében.

Csak látni kellett őt, a katonás magatartású embert, mint lett gyermekké gyermekei körében; hogyan leste *gügyögsöket* előbb, fejlődésöket később, mint volt neje gyámja, hűséges gondviselője; s akkor ismertük őt meg a maga valóságában, fenkölt gondolkozásában s eszményi világában, hol minden érzés tiszta, minden gondolat szennytelen, mocsoktalan volt. E hű ragaszkodás, e nemes jellem emelte őt kiválóan szeretetünk s becsülésünk tárgyává; ezzel járt előttünk, ezzel hódított meg mindnyájunkat. Tudományos képzettségét tiszteltük, férfiúi karaktere hódolatunk tárgyává tette őt!

* * *

Igy élt közöttünk köz-szeretetben és becsülésben. Mivelt lelke megoszott ott a tudomány szeretete s övének ápolása közben, midőn valami emésztő féreg fészkelte be magát az előbb életerős s hosszú időt ígérő test-szervezetbe s a különben is szemlélődésre hajló természet szórakozottá, majd búskomorra lett. Még 1891. május havában részt vett Budapesten az Egyetemes tanügyi bizottság ülésén, de már betegen, orvosi vizsgálatnak vetve alá magát. Az orvos szembajzt észlelt nála, mi mint később bebizonyult, agybántalom volt. — de még akkor magasra törő lelke előtt újabb célok lebegtek s a *tudori* vizsga letételére törekedett, mire addig is sokat gondolt. Barátja, *Szokol Károly*, pápai tanár, tudósítja a tudori vizsgálatok menete felől s ő a magyar irodalmat, az esztetikát s a magyar történelmet erősen forgatja a nyári szüenidő alatt, melyet

kedvelt helyén, a *ranki fürdőben* töltött, — de már kevés sikerrel.

Haza térte után főfájásról s kedélytelenségről panaszkodik, rossz álmái vannak, nyugtalanul éri magát s nem leli helyét. A tanítási órákat szeptemberben megkezdte ugyan, de többé nem a régi élénkséggel s felvont figyelemmel. Októberben elcsúszta szerető tanárát (*Zsindelyt*), de nem a régi melegséggel beszél, hanem egy zavarodott lélek akadozó nyelvén. Ezután csak jár-kél közöttünk, de többé nem a régi ember; csak árnyéka a régieknek, csak fájó emléke a régi szép multnak.

A többi aztán ne kérdjétek, ne mondjátok! Itt a szív elszorúl, a lelket mély fájdalom hatja át s a részvét könyei erednek meg szemeinkből! 1892 január végén elsötétült lelke, az erős testszervezet bomlásnak indult s a téveteleg lélek egy-egy felvillanó öntudata nyújtott még némi reményt aggódó szívünknek, hogy őt még magunkénak mondhatjuk. Örömet hittünk a későbbi hírek is, melyek a *Szent-János kórház* félelmes falai közül jutott el hozzánk, hogy még boldogíthatja családját, szerethet minket s talán mint nyugdíjas tanár töltheti életét. Csalóka remény volt az is! A halál sorvasztó lehellete ellen nem nyújtott biztos védelmet sem az orvosi tudomány hatalma, sem a szerető feleség kétségbeejtő fájdalma, sem a jó apát haza váró gyermekek boldog reménykedése: a hervadó ősz őt is elhervasztá s ki életében annyit elmerengett a költő szép dalán:

„Ősszel születtem hervadt lomb alatt,

Ősszel borúljon rám a szemfedél,” —

ott feküdt az ősz lombja alatt, némán, hidegen. Október 5-én hozta a táviró ércnyelve, hogy ő megszűnt élni.

S most ott fekszik tőlünk távol, idegenben. De a kelő nap arany fénye s búcsuzó sugára, fájó szívünk édes vágya, boldog reménysége mindig előtűnik tartja őt és sebzett szívünk fájó érzésével kívánunk neki csendes síri álmot s boldog feltámadást.

Kovácsy Sándor.

KÖNYVISMERTETÉS.

Gimnáziumi könyvtár XVII. kötet. *Bibliai vallásstan*. Irta: Kovácsy Sándor gimnáziumi tanár. Harmadik javított kiadás. Kiadja: a sárospataki »Irodalmi Kör« a főiskola költségén Sárospatak Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel. 1894. Ára kötve 80 kr. 8° rét IV+135 lap. Palesztina színezett térképével.

Azon eléggé nem méltányolható dicséretes munkálkodásnak, melyet sárospataki főiskolánk jeles tanári kara, illetőleg a »Sárospataki Irodalmi Kör« a főiskola és az egyházkerület pártolásával a nép- és középiskolai tankönyvek, valamint a theologiai szakoktatáshoz tartozó tudományos művek előállítására körül (?) már évtizedek óta, a legújabb időben pedig úgy kül- mint belterjileg folytonosan fokozódva és erősödve kifejt, egyik derék eredménye azon vallástani kézikönyv is, melynek ez évben megjelent harmadik kiadását az alábbiakban pár szóval bemutatni és méltányolni akarom.

Nincsenek jelenleg kezem alatt e munka első és második kiadására megjelent bírálatok, mindazáltal látatlanban is el merem mondani, hogy azok csakis kedvezők és elismerők lehettek. Maga azon körülmény, hogy e kézikönyv néhány év alatt három kiadást ért, annak elterjedtsége, ez pedig bizonyára alkalmas volta mellett tanúskodik.

Két éve, hogy magam is e kézikönyv segítségével végzem a kassai főgimnázium, főreáliskola és felsőbb leányiskola két alsó osztályában tanuló hozzánk tartozó

növendékeknek vallásos oktatását, ismerem tehát úgy-szólván minden porcikáját s úgy az anyag megválasztásáról és berendezéséről, mint feldolgozásáról egyaránt elismeréssel nyilatkozhatom.

A kezünk alatti harmadik kiadás nem csupán a címben, de valósággal is „javított.” Az új-szövetségi részben a hegyi beszéd és a példázatok magyarázatai meg-
rövidítették, a nélkül azonban, hogy ez a tanítás eredményét legkevesebbé is hátráltatná. Azt azonban nem látom indokolva, hogy pár ének és szép vallásos költemény („Ünnepi harangszó,” „Fiamnak”) a harmadik kiadásból kimaradt; az én tanítványaim, úgy a fiúk, mint a leányok nagy örömmel tanulták és mondták el ezeket; általában oly fontosnak és üdvösnek tartom a valóban vallásos költemények megösmertetését és betanítását, hogy én még azon osztályokban is, a hol bibliai bevezetést vagy egyháztörténelmet tanítok, megösmertetek és megtanul-tatok a növendékekkel néhány szívet-lelket felemelő és nemesítő vallásos költeményt; természetesen úgy, hogy leíratom velők, a mi azonban időt rabló fáradság, a mit igen szépen el lehetne kerülni, ha az illető kézikönyvekbe is beszönnének az írók, vagy szerkesztők néhány oda való éneket vagy költeményt, a mint ez a legközelebb megjelent Kovácsy-féle Hittanban és Erkölcsstanban is, bár igen csekély mértékben történik.

Kitérőleg megemlítem, hogy bár minden tisztelettel vi-seltetem tanterv-megállapító főhatóságaink iránt, mindaz-
által nem tartom sem szükségesnek, sem célravezetőnek, hogy a gimnáziumban (talán a VIII osztályra nézve teszek kivételt) s épen a III. és IV. osztályban *rendszeres hit- és erkölcsant* tanítsunk. Később, meglehet, tüzetesebben szö-
lok e kérdéshez, most csak annyit említek meg, hogy a biblia-ösmertetést vagy bevezetést és az egyháztörté-
nelmet kellene oly formában szerkeszteni, hogy annak folyamán a hit- és erkölcsant főbb igazságokról is tiszta fogalmat nyerjenek a növendékek. Rendszeres hit- és erkölcsant, szerintem, legfeljebb a gimnázium legfelső (VIII.) osztályában vehető fel. A mostan divatos eljárás egészen fonák; az alsó osztályokban tanítunk *rendszeres hit- és erkölcsant*, a felsőbbekben pedig egyháztörté-
nelmet!

Dicséretes változás az új kiadásnál Palesztina nagy, színes és világos térképe, melylyel egy napon sem említhető az előbbi kiadások mellé csatolt kicsiny és homályos térkép. Valamint Palesztina földrajza, dióhéjba szorított, alkalmas régiségáttannal együtt, melyek az előbbi kiadásokból hiányoztak.

Ezekben minden tartalék nélkül elismeréssel szolván a derék tankönyvről, van még pár megjegyzésem a részletekre nézve, melyeket megtenni a dolog érdekében állónak tartom.

Nem értem, miért történik Jézus tanításainál és példázatainál ott is eltérés a biblia szövegétől, a hol azt, mi sem indokolja. Bajos dolog ez több tekintetben; bajos, csak egyet említve, már azért is, hogy a biblia szövegét ösmerő akár tanítónál, akár tanítványnál szükségtelen zavart és felesleg munkát okoz. Például mi szükség a hegyi beszéd záradékában (62-ik lap, Máté 7: 24—29) egyes szavakat kihagyni, másokat felcserélni vagy megváltoztatni? Mi szükség a tékozló fiúról szóló példázatban (70-ik lap, Lukács 15: 11—32) a „moslák” helyett „maghüvelyt” tenni? Talán a biblia szava nem esztetikai? Az a kálvinista gyerek bizony jobban megérti az első, mint a második kitélt. A szőlőmívesekről szóló példázat szövegében pedig (64-ik lap, Máté 20: 1—16) ki van hagyva az 5. vers vége és a 6. eleje „... szintén azonképen cselekvék. Tizenegy órákor pedig kimenvén ...” Ugyanitt a jegyzetben

téves a zsidó idő-számításnak a mienkre való átszámítása. Nem áll az ugyanis, hogy „a mi reggeli 6 óránk nálok 1 óra volt,” mert akkor 6=1, 7=2, 8=3, 9=4, pedig (helyesen) „a példázatban mondott 3 óra a mi idő-számításunk szerint reggeli 9 óra,” (tehát nem 8!). Helyesen tehát úgy kell mondani, hogy „a mi reggeli 7 óránk nálok 1 óra volt.”

A *tartalom-mutatóban* néhány dicséret száma hibásan van, p. o. a 31. §. B c)-nél 194 helyett 164, a 42. §-ban 15 helyett 19, a 46 § a)-nál 80 helyett 70 és 121 helyett 131 teendő. Nem nagy baj, de a következő kiadásban mégis megjavítandó.

Végezetre az „Irodalmi Körhöz” van egy kérésem. Szép és örömdetes dolog, ha egy kézikönyv rövid néhány év alatt két-három, és pedig valóban javított kiadást ér. De már annak sem én, sem vallástanító társaim nem örülünk, ha növendékeink kezében két-három *egymástól eltérő* kiadás van. Ez a körülmény nagyban hátráltatja a tanítás egyöntetűségét, sikerét s a mellett még bosszantó is. Attól a szegény gyermektől pedig nem konfiskálhatom az első vagy második kiadást, ha egyszer már pénzt adott érte s nem kényszeríthetem, hogy a legújabb kiadást vegye meg. Más tankönyvekkel *talán* meglehet és megszabad ezt tenni, de épen a vallástanításnál és a vallástanítónak csinján kell az ilyen dolgokkal bánni. Tessék azért egy-egy kiadásból annyi példányt nyomtatni, hogy legalább 6—8 évig ne kelljen új kiadást rendezni, mint például most az 1891-ben tehát 3 évvel ezelőtt megjelent második kiadás után a harmadikat.

Révész Kálmán.

IRODALOM.

* **Dr. Masznyik E.-nek „Pál apostol”-ából** az I. rész már teljesen megjelent, t. i. a *Pál élete*. Az utolsó részlet (VIII—X. füzet) bevégi az *alapvetés korát* a korinthusi gyülekezet megalakításának történetével s áttér a *hadakozás korára* (307—424 l.) s ismeretes élelkségével rajzolja az apostol újabb s egyre súlyosbodó küzdelmeit (az efezusi, galatiai, korinthusi bajokat), a nyugoti missio tervét (Hispania, Róma, rómaiakhoz írott levél) s a *megáldoztatás kora* cím alatt az apostol utolsó jeruzsálemi utját, caesareai fogságát, Rómába való hurcoltatását s római szereplését és halálát írja le (425—461 l.). — Szerző ez eléggé nem ajánlható művét egy térképpel kívánja kiegészíteni s azoknak, kik a *Pál apostol leveleire*, tehát a 2-ik kötetre küldendő előfizetési összeghez (3 frt 60 kr.) még külön 20 krt csatolnak, a munkában levő térképet is meg fogja küldeni. Ezt, a hazai irodalmunkban talán jobb idő kezdetét jelző derék művet és szerzőjét a legteljesebb elismeréssel köszöntjük. „Szülessetek sokan!” — mondaná Tompa.

* **Jób könyve.** Fordítási kísérlet prózában. *Sass Béla* ev. ref. theol. akad. tanártól. Ára 70 kr. Debreczen, 1894. — A bibliai nagy szenvedő iránt nálunk is fokozódik az érdeklődés. A „Prot. Szemle” csak pár évvel ezelőtt közölt egy magvas tanulmányt a Jób-féle könyvről *Csengei Gusztávtól*; a biblia-revisionalis bizottság egyik tagja, *Németh István* pápai theol. tanár csaknem ugyanakkor készült el a maga Jób-jával, a melyből a Szabó Aladár zsoltáraival, a Dicsőfő Esaiásával és a Radácsi Jóelével és Amosával együtt mutatóványok is jelentek meg, s ime most a debreczeni theol. akadémia ifju tanára előáll az egész Jób-könyv szövegével *fordítási kísérletképen*. A 46 lapra terjedő sűrűn nyomott

füzet külön lenyomat a „Debr. Prot. Lap“-ból. Már ott is örömmel láttuk e kísérletet, mert nagyon itt az ideje, hogy a bibliafordítás ügye az ilyen közlemények által is megmozdítottassék s a közönség mintegy szoktattassék a javított biblíához, annak változott nyelvéhez. Szívesen üdvözljük mint külön füzetet is, mert gonddal, a szövegjavítók munkájának figyelembe vételével készült, a mint azt a szöveg alatt látható jegyzetek is igazolják. Az olvasó egyszerre észre veszi, hogy ez a fordítás egészen elüt a Károlyi Gáspárétól, sőt nagyban különbözik a Németh Istvánétól is, noha Károlyival szemben ő is sok önállóságot tanusít. Mindemellett nem egészen következetes, annyiban t. i. hogy a Károlyi elbeszélő modorától itt-ott nem bír szabadulni (Felele pedig Jób és monda 9., 23., 25., 26. r.), holott másutt ugyanam eltavozik attól s a felesleges vagy legalább modorosságot mutató „és monda“ — pótlásokat gondosan elkerüli, (3., 27., 29. stb. r.). Így áll a dolog egyébbel is p. o. a „vala“ szócskával s néha a szórenddel és a kérdő e szócskával is stb. — Az erős múlt úgy vegyül az elbeszélő múlttal, hogy nem látjuk a törvényt, a melyet a fordító e tekintetben követ s illetőleg követni akar. Alkalom-adtán szívesen visszatérünk e műre, addig pedig ajánljuk azt a biblia-szerető emberek jó indulatába. Az ára kissé szokatlan ugyan a terjedelemben képest, de a nyomása annyira sűrű, hogy épen két annyi válhatott volna belőle izlésesebb kiállításban.

* **Egyházmegyei jegyzőkönyvek.** A beregi egyházmegye 1894. ápril. 25—27. napjain Beregszászon tartott gyűlésének jegyzőkönyve 54 lapnyi terjedelemben (nagy 8°) a „Haladás“ könyvnyomdájában jelent meg Beregszászban. Kiadta Zámory Béla egyházmegyei főjegyző. Ára nincs feljegyezve. Első — úgy látszik — e nemből a beregi egyházmegyében. Érdekes, mert a volt h. esperes beszámolója s az újnak székfoglaló beszéde, sőt a megyei pénztárak állásának táblás kimutatása is benne van. Különösen szépnek s követésre méltónak tartjuk, hogy az elhunyt lelkészek — Varga József és Szabó Károly — életrajzai gyászkeretben olvashatók benne, bizonyosan a legbiztosabb számadatok alapján. Nem meleg s talán csillogó szavakkal csupán, hanem egy egész — noha rövid élet- és jellemrajzzal van tehát itt az elhalt lelkész megörökítve s így folytatva ezt a kegyeletes munkát, a jövődörtörténet-írója a beregi lelkészekkel könnyen köthet majd biztos ismeretséget. — A gömöri egyházmegye Sárospatakon nyomatta ki Simoniban tartott (ápril 10.) gyűlésének jegyzőkönyvét (I—48 l.), a mely szintén első e nemből. Az esperesi, tanügyi választmányi és lelkészértekezleti jelentések teszik különösebben érdekessé. A tanítóhiány már itt is nagy, noha Gömör régóta jeleskedett iskoláival. — Szerkesztette Kovács László egyházmegyei főjegyző. Feljegyzett ára ennek sincs. Mindkét füzet csinos kiállítású.

* **A „Protestáns Szemle“** VI. füzetében befejezi Pokoly József „A magyar házassági jog rövid története 1786-ig“ című tanulmányát, a melynek célja volt, — mint mondja — azt igazolni, hogy nekünk is volt házassági jogunk. Reméljük, hogy a tanulmányt külön lenyomatban is megkapjuk. Dr. Horváth József folytatja az egyetemes lelkészi gyámintézet bírálatát s figyelemre méltó új mozzanatokkal járul e nagy kérdés tisztázásához. Nevezetesen kimutatja, hogy a fennálló gyámintézetek milyen feltételek mellett olvadhatnak be az egyetemesbe, t. i. ha ez az érdekeltnek amazoknál mindjárt kezdetben nagyobb osztalékot biztosíthatna, a mire Dr. Horváth József szerint a legjobb

kilátások vannak. Majd önállóan, tehát az egyházmegyei gyámintézetektől elgondolva, próbálja megalkotni az egyetemes gyámintézetet s e tekintetben előtte lebeg a tanítók hasonnemű országos intézete s az államsegély, a mit, hogy miért nem vett a konvent kombinációba, ő vele együtt mi sem értjük. E tanulmányt ismételtelen is ajánljuk az érdekeltek buzgó figyelmébe. — Zoványi Jenő a debreceni hitvita ügyében, Várnai Sándor a házassági törvényjavaslatról írott cikke miatt foglalkoznak Révész Kálmán ellenérveivel. Széll Kálmán észrevételt tesz a Dr. Horváth gyámintézeti tanulmányára — védekezésül. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság felolvasásaiból közölve van a Kenessey Dezsőé, ily címmel: „A reformáció hatása a közoktatásra“ s végül, Irodalmi Szemle“ zárja be a tartalmas füzetet.

* **Halléi emlék-csokrok** A halléi egyetem 200 éves fennállásának jubileuma alkalmára összegyűjtötte Krupcz István. Budapest, 1894. A nagy múltú egyetem nevezetes évfordulója sok hálás tanítvány szívében támasztott édes érzéseket, a melyek aztán meggyújtották az emlékezés fátylóját. Ez történt Kr. pozsonyi tanárral is, a ki 20 lapon át (8°) füzte egybe halléi élményeit s tanárainak (Köstlin, Erdmann, Tschakkert, Schlottman, Kaehler, Haym stb) szellemi fényképeit s ismerteti Halle egyik főnevezetességét a *Frankeanumot*, a magyar egyletet s a magyar ösztöndíjakat, a melyeket élelmes szászok szoktak olykor-olykor magyar-céggel elszededegetni. A Strebens-anstalt fordítása (törekvő intézet) a hozzá fűzött magyarázat nyomán „ösztönző“ inkább mint törekvő. A füzetkének nincsenek nagyobb igényei s ára sincs feljegyezve.

* **A „Vallás és Egyház“.** Zoványi Jenő lapjának 6. számában maga a szerkesztő-kiadó „Parokhialis körök és lelkészi munkásság“ címen a nagyobb egyházaknak körökre való felosztását sürgeti s véleményének támogatására leleplezéseket közöl a kolozsvári gyülekezet-ről s illetőleg lelkészeikről, ezek egymáshoz való viszonyáról, s elítéli a most fenálló rendszert és kívánja a kolozsvári egyházmegye átalakítását. Utána Hörk J. bibliai képei sorakoznak (Deborah, Mária, Mária Magdaléna, Mária a Lázár nővére) s beveződik a „Saul“ című bibliai rajz és az irodalmi szemle után az „Egyházi élet“ rovatban az egyház körében előfordult nevezetesebb események vannak felsorolva. Vay Miklós br. is csak ide jutott 8 soros közleményben. A szerkesztői üzenet a kolozsvári theol. facultásnak az egyetemmel való kapcsolatát a közönség félrevezetésére irányuló humbugnak nevezi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tanárválasztás.** A miskolci ev. ref. főgimnáziumhoz, mint értesülünk, az egyház presbiteriuma a természetráji tanszékre Rumpf Frigyes, a mértani rajzra pedig Kiss Lajost választotta meg.

— **A pápai ev. ref. főgimnázium** államsegélye ügyében folyó hó 3-án tartotta meg a tárgyalást a főiskolai igazgató-tanács Csiky Kálmán miniszteri biztossal. Az előleges szerződés szerint a főgimnázium az építkezésre eddig kapott 80,000 forinton kívül, évenként 16,000 frt segélyt kapna. A 130,000 forintba kerülő épület építése már javában foly.

— **Kerületi tornaversenyek** tartását határozta el a vallás- és közoktatásügyi miniszter. A versenyek a jövő iskolai év első hónapjában négy helyen tartatnának meg, u. m. Kassán, Kolozsváron, Pozsonyban és Szegeden.

A tankerületek beosztása szerint a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumának versenyző növendékei Szegedre vonulnának be. A főiskolai tanári kar már csak ezt a kedvezőtlen beosztást tekintve is elhatározta, hogy a gimnáziumi növendékekkel a kitűzött versenyben nem vesz részt.

— **A délmagyarországi tanítók XXVIII. nagygyűlése** ez évben Oraviczán tartatott meg. A felolvasások között legérdekesebb volt *Gockler Lajosé, az 1868. 38. t.-cz. módosításáról*. A közgyűlés ez alkalomból kíváncsi volt, hogy a közoktatási miniszterség választassék külön a vallásügyitől. Sürgeti, hogy a közoktatásügy nemzeti és valláserkölcsei alapon egységesen szerveztessék, úgy, hogy az óvoda, elemi és középiskolák szorosabb kapcsolatba hozassanak, továbbá, hogy az iskoláztatás kötelezettsége két évvel meghosszabbíttassék és az oktatás ingyenes legyen. Az ismétlődő iskolákat a helyi viszonyok szerint ipar-, kereskedelmi vagy felsőbb leányiskolákká óhajtja átalakítani. Szükségesnek tartja, hogy a népiskolai nevelés és oktatás a szív és jellemképzés eszközeit az eddigénél nagyobb mértékben alkalmazza és nagyobb figyelemre méltassa mint, a reáliákat. A leendő tanítónak érettségi vizsgát kell tenni s két évi paedagogiai kursust hallgatni. Azt is óhajtja, hogy a tanítókat a miniszter nevezze ki az iskola fentartók ajánlottai közül.

— **A pápa apostoli áldást küldött** mindazoknak, kik a pozsonyi kath. nagygyűlésen jelen voltak vagy ahoz csatlakoztak. Ő szentségének, mint a bécsi nunciatura tudatja nagy lelki vigasztalásul szolgált a magyar nép hithűségének ezen fényes megnyilatkozása s buzdítja őket továbbra is az egyház és a hazáért való törvényes harcban erős kitartásra.

— **A mozgással járó játékok ismertetésére** pályadíjat tűzött ki a vallás- és közoktatási miniszter. A díjat három pályázó közül *dr. Kiss Áron*, a budai pedagógium tanára, Kiss Áron püspök fia s főiskolánk volt növendéke nyerte el. — Gratulálunk ehez az újabb dicsőségre is!

— **A magyarnyelv tökéletes elsajátítására póttanfolyam** nyílt meg a vallás- és közoktatási miniszter rendeletére 10 tanítóképző-intézetben. Sárospatakon a póttanfolyamra eddig 18 tanító jelentkezett s a tanítások már javában folynak. A magyar nyelv elsajátítására nagy buzgalommal törekvő tanítókat szívesen üdvözljük és sikert kívánunk munkájukra.

— **A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület** augusztus 23—25 napjain, a tanszerkiállítás tartama alatt fogja meg tartani évi közgyűlését s azon Barkász Károly az év tanügyi eseményeit, Elek Lajos az országos magyar prot. tanáregyesület ügyét s a prot. tanárok anyagi helyzetét, Dóczi Imre pedig görögországi tanulmány-útját fogja ismertetni. *A magyar prot. tanáregyesület alapszabályainak tárgyalása csak az alakulást óhajtó tanároknak jelentékeny számban való megjelenése esetén fog megtörténni!!* A megjelenni szándékozók aug. 20-ig jelentkezzenek Géresy Kálmán egyesületi elnöknel.

— **Tanítói értekezlet.** A „Harangod vidéki tanítói kör“ június hó 21-dikén tartotta meg értekezletét Kőczán Miklós földbirtokos s egyházmegyei tanácsbíró és Kónya András h.-németi lelkész kettős elnöklése alatt, teljes számú tagok jelenlétében K. Dobszán. A szokásos „minta tanítás“-ok megtartása után az iskola helyiségéből a templomba tette át az értekezlet ülését, hol elsőben is egyházi elnök üdvözlölte talpraesett rövid beszédben az értekezletet; azután a tanítások vétettek hosszú lére eresztett bírálat alá. — Ez után a pénztár vizsgálatot meg. Az egylet vagyona felül van 500 frton. Az egylet pénzkezelésére, vagyonának hováfordítására, céljára semmi

intézkedése sincs az egyletnek, nem lévén alapszabálya sem. Éppen ezért került elő a pénztárvizsgáláskor annyi különös indítvány, oly össze-vissza helyzet. Végre valahára kivergődván az értekezlet a pénztárvizsgálat szizifusi munkájából, kifáradt küzdelemmel hallgatta végig Réz László s.-lelkész felolvasását, ki e tárgyról: „Az egyesületi élet befolyása a társadalmi életfejlődésre, tekintettel a tanítói értekezletekre“ — értekezett olyan céllal, hogy az egyleti tagokat meggyőzze a *rendszeres* egyesülésnek szükséges voltáról s felhívja az egyletet alapszabály készítésre és a tömörülés mozgalmának megindítására. Ebből a célból a következő indítványt terjesztette elő értekezésének végén: 1. Készíttessen értekezlet alapszabályokat, főszólyt fektetvén az alapszabályokban a tudományos munkálkodásra — pályatételek kitűzése által; továbbá a gyakorlati („minta“) tanítást is tartozzék minden rendes tag írásban is kidolgozni s azt az értekezlet előtt meghatározott időben az illetékes hivatalhoz beküldeni, hogy az értekezleten a komoly és tárgyilagos bírálattal együtt legyen felolvasható. Az egylet vagyoni állapotát rendező szabályok is főként a tudományi szolgáltatásban álljanak. — 2. Az a.-zempléni egyházm. kebelében levő tanítói körök, vagy fiók-egyletek hivatassanak fel, hogy az 1883-ban miniszterileg szentesített alapszabályok alapján alapítsák meg a megyei értekezletet. — Ez indítvány elfogadtatott. S az első pontnak megfelelőleg egy hármass bizottság küldetett ki az alapszabálytervezet elkészítése végett; a 2-ik pontra vonatkozólag pedig elnökség bízott meg a szükséges intézkedéssel. — Ezek után az értekezlet ebédhez ült d. u. 3 órakor, s vidám hangulatban d. u. 5, 6 óráig élvezték a tagok egymás jelenlétének örömeit. — A „Harangod-vidéki tanítói dalárda“ is tartott ekkor olyan gyűlésfelét és elhatározta, hogy megszorítja összejöveteleinek számát. Bizony ráférne az egyletre, hogy végre valahára felébredne már s életjelt adna magáról. r. l.

— **A stóla eltörlése.** Papp Imre, h.-m.-vásárhelyi l. a stóla eltörlését s illetőleg annak okos kárpótlását sürgeti a Debr. Pr. Lapban. Lapunkban *Czinke István* már régebben felszólt e tárgybán, élénken festvén azt a helyzetet, a melybe jut a pap, mikor egy-egy szegény ember kedves halottját kellene eltemetnie, a ki azonban fizetni képtelen. Ő is, mint újabban P. I. a lelkész és hívei között való értüklözés, s bizalom-kifejlődés nagy akadályának tartotta a stólát, a melyet P. I. szerint a *párber felemelésével* lehetne és kellene kárpótolni és pedig 100 lélek után 10 frtot, vagy egy-egy öttagú család után 50 krt számítva évenként. „Az úrvacsorát — úgymond — ingyen szolgáltatjuk ki, mert sakramentum, a keresztségért már stóla jár, pedig ez is sakramentum.“ Azt az ellenvetést, mely szerint a lelkész a stólát az anyakönyvvezetéstért kapja — nem tartja elfogadhatónak. Mily szép lenne — így sóhajt fel cikke végén — a papi hivatal stóla nélkül! Nem kellene a lelkésznek pirulva hallania, mint most néha, ha olykor valamely különösebb alkalomra kiválóbb beszédet mond, hogy „jól megfizették... Az 1868. LIII. t.-cikk módosítása esetén — tartok tőle — hogy a stóla lesz oka egyházunk fogyásának: ez lesz oka annak ha majd sokan nem fogják igénybe venni keresztesítés, esketés, temetés alkalmára a lelkész szolgálatát a vallás szabad gyakorlatának törvény igtatása után.“ stb. A mai napság már sokszorosan érdekes tárgyat ajánljuk tisztelt olvasóink és munkatársaink figyelmébe.

— **A főiskolai lakszobákba felvétettek** az 1894/5. iskolai évre X. számú szobába: R. Papp Pál VIII. o. R. Papp Gedeon IV. o. B. Nagy Sándor II. o; XXI. sz. szobába: Nagy József VII. o. Bodnár Mihály VII. o. Varga Péter VI. o. Bottka Gyula II. o; XXII. sz. szobába: Nagy

Imre VII. o. Hőny István IV. o. Makó Béla III. o. Tatár Sándor II. o.; XXIII. sz. szobába: Pál Gyula III. é. th. Liszkai Béla VII. o. Liszkai Bertalan IV. o. Vas István I. o.; XXIV. sz. szobába: Szűcs Sándor VII. o. Csomár Béla VI. o. Somodi János V. o. Somodi József I. o.; XXV. sz. szobába: Hubay Miklós VI. o. Fazekas János V. o. Csorba Sándor V. o. Csorba Ferencz III. o.; XXVI. sz. szobába: Piskóti Ferenc VI. o. Nagy Gyula V. o. Nagy Béla II. o. Pataki János VI. o.; XXVII. sz. szobába: Kulcsár Kálmán VI. o. Kulcsár Ferenc IV. o. Kulcsár Sándor II. o. Boros Lajos IV. o.; XXVIII. sz. szobába: Melko István VI. o. Makai Kálmán II. o. Szántai Miklós II. o.; XXIX. sz. szobába: Czövek Sándor VI. o. Czövek Béla III. o. Tóbiás Sándor V. o. Sárospatak, júl. 10. 1894. *Szívos Mihály* t. felügyelő.

— **A beregi esperes II. körleveléből.** Sütő Kálmán legközelebb egy hosszabb körlevelet intézett lelkésztársaihoz, a melyben köszönetet mondván azoknak, kik első körlevele alkalmából őt kitüntető figyelemökben részesítették, — sok egyéb kisebb-nagyobb dolog mellett, nagy elismeréssel emlékezik meg az „Órálló“-ról s lelkesen buzdítja lelkésztársait a napi lappá növeendő vállalat tömeges pártfogására. . . . „ha — mondja a körlevél — a kezdet, főleg az anyagi nehézségekkel küzdő vállalat elesik, akkor önmagunkra vessünk és szemlesütve járjunk egymás mellett. Ébredjete fel, kik alusztok, míg nem késő; még van idő és alkalom anyagi hozzájárulásunkkal biztosítani szellemi életünk és történelmi jogaink védelmezésének hivatott „Órálló“-ját. — Felhívja a gyülekezetek presbitériumait egy egyházkerületi világi tanácsbíró választására; jelenti, hogy a beregi egyházmegyei világi tanácsbírószágra elrendelt szavazás eredményeként *Varga Sándor*, vármegyei tiszti ügyész lett a győztes 39 szavazattal s hogy a lelkészi tanácsbírószágra szűkebb körű szavazásra Csoó Zsigmond, Simon Andor és Vajas Sándor jelöltetnek s a szavazatok júl. 20-ig adandók be. A debreceni bölcsészeti fakultásra megindított, de kevés eredményt mutató gyűjtést is megszünteti a buzgó esperes, hogy más egyházmegyék mellett ne kelljen majd a bereginek a megkezdett nagy alkotás körül szégyenkeznie. A domesztikai adózás körül lanyhaságról panaszkodik s nagyobb buzgóságot kíván; a mély álomban szendergő egyházmegyei egyetemes lelkészi értekezleteket is költögeti s augusztus 1-re tanácskozássra kéri e tárgyban lelkésztársait. Könyveket is ajánl megvételre, ezek közt a Joó István Neveléstanót nagy melegséggel stb., stb. Ez a körlevél is ékes bizonyítvány arra, hogy mennyire meg van már ma napság terhelve az esperes feje gondokkal s hivatala az iratok tömörkedésével.

— **Levél a szerkesztőhöz s adakozás a Kossuth-szoborra.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! Mikor Kossuth Lajos nagy hazánkfa meghalt és Budapesten eltemették, Gérecz bácsi, a mi tanítónk, igen sok szépet olvasott róla és egyszersmind felhívott bennünket, hogy adakoznánk arra a nagyszerű szoborra, melyet az ország fővárosában akar a nemzet állítani. Mi azonnal elkezdtük a gyűjtést, össze is gyűlt hat forint csekély összeg. Mindenik járult hozzá, ha csak egy krajcárral is. Ide csatolva küldjük a pénzt és a gyűjtő ívet, hogy méltóztassék azt becses lapjában közölni és a pénzt a pénzgyűjtő-intézetnek elküldeni. Mély tisztelettel maradtunk társaink nevében is, Sárospatak, 1894. június 18., nagytiszteletű szerkesztő úrnak alázatos szolgái: Buza László, Mizsák András, László Sándor, Rik Ödön, Bálint József. Az adakozók névsora ez: Sarkadi N. Sándor 20 kr., Jónás Ferenc 11, Bálint József 40, Buza László 50, Balla

Károly 20, Horkai Lajos 14, Kántor István 2, Rik Ödön 1 frt 10, Szinyei Sándor 20, Mizsák András 10, Dudás István 4, Hauri István 30, Szanics József 10, Koch Endre 10, László Sándor 5, László János 5, Szabó István 3, Rozgonyi István 7, Rozgonyi Károly 4, Moinár Lajos 10, Szívos Béla 15, Szívos Géza 15, Kapéri M. Gyula 4, Gazdag Géza 5, Máté Miklós 5, Espák István 1, Darab László 4, Kállai József 2, Tóth Elek 50, Nagy Géza 10, Nagy Gusztáv 10, Butsi Szabó Béla 10, Butsi Szabó Géza 10, Hézsér István 4, Kállai Ferenc 2, János Ferenc 10, Dobózi István 4, Bacso Ferenc 2, Szerencsi Mihály 4, Bacso József 2, Hagymási András 1, Marikovszki István 10, Kósa Sz. Ferenc 5, Kósa Sz. Béla 5, Bartus Bertalan 5, Vizsolyi Kálmán 2, Trócsányi Zoltán 10, Ádám György 2, Zsoldos András 4, Filep Lajos 2 kr., Gérecz Károly tanító-bácsi 50 kr., összesen 6 frt 50 kr.

— **A szerkesztő válasza.** Örömmel nyomattam ki leveleteket s küldöm fel Budapestre adományaitokat. Hallgassatok ezentúl is kedves tanítókra, a ki sok szépre és jóra oktat benneteket! Ott voltam a vizsgáton is és gyönyörködtem abban a hazafias szellemben, a mely ártatlan szívetekből ajkaitok dalaiban s feleleteitekben kiáradt. Az Isten tegye boldoggá veletek szüleiteket s ezt a hazát és áldja meg értetek kedves tanítókat minden áldásával. A „Sárospataki Lapok“ szerkesztője.

— **A Rimaszombatban felállítandó Tompa-szobor** költségeire Gömörmegye legközelebb tartott gyűlésén 5000 frtot szavazott meg s elhatározta, hogy a szobor ügyét kezébe veszi s felállítását lehetőleg rövid idő alatt keresztül viszi.

 A t. olvasókat szívesen kéri az előfizetés megújítására s illetőleg hátralékaik m'előbbi beküldésére

a kiadóhivatal.

Pályázat

A „Mesko“-féle két, egyenkint 100—100 frtos ösztöndíjra.

1. A kérdéses alapítványra folyamodhatnak a sárospataki ev. ref. főgimnáziumban és a sárospataki állami tanítóképezdében tanuló, szegénysorsú, ev. ref. vallású, jó erkölcsű és jeles osztályzatú tanuló; valamint a sárospataki ev. ref. akadémián tanuló oly növendékek, kik már az alapítványt élvezték, ha a fentebb körülírt feltételnek megfelelnek.

2. A folyamodók közül egy gimnáziumi és egy képezdei abaujvármegyei születésű és az első pontban körülírt feltételeknek megfelelő ifjút az abauji ev. ref. egyházmegyének ajánlani joga van s az ajánlottaknak egyenlő körülmények között a többi folyamodók felett elsőbbségök lesz.

3. A kellőleg felszerelt folyamodványok a sárospataki ev. ref. főiskola közigazgatói hivatalához folyó évi augusztus hó 10-ig adandók be s a beérkezett folyamodványokat a közigazgatói hivatal az abauji ev. ref. egyházmegye közgyűléséhez az ajánlás megtétele végett, hivatalból átteszi.

Sárospatak, 1894. július 11-én.

Dr. Finkey József,
közigazgató.

1—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A lelkész-tanítók sorsa.« *Veridicus.* — »A lelkész-tanítók ügyéhez.« *Szerkesztő.* — »Végszó »az egy fontos kérdés-hez.«
Bartolomeus. — »Magyar nyelvtan és nyelvtanítás.« *Maklári Pap Miklós.* — »Futó Sámuel emlékezete.« *Futó Mihály.* —
»Vegyes közlemények.«

A lelkész-tanítók sorsa.

A kálvinista élehetetlenség, az önmagával való ke-
veset törődés ősi erénye egy újabb helyzetet teremtett,
a melyben megdöbbenő intelem szól hozzánk avégre,
hogy valahára eszméljünk fel és vagy gondoljunk ko-
molyan azok sorsával, kik a lelkész pályára léptek
és lépnek, vagy pedig mondjuk ki őszintén, hogy tovább
lehetetlen magunkat fentartanunk, föltétlenül jöjjön tehát
az állam segítségünkre.

Már az eltávozott kultuszminiszter is ellensége
volt a lelkész-tanítóságoknak, de — ki tudja mi okból
— mégis csak megtűrte őket, jóllehet utóbbi időben
azt is megtette, hogy még tanítói oklevéllel ellátott
egyént sem volt hajlandó annak tekinteni, a mire a
képesítése szolgált, t. i. ideiglenes tanítónak. A mostani
kultusz-miniszter pedig már egyenesen leírt, hogy nem
engedi meg a lelkész tanítóságot sehol sem és eddigelé
egyházkerületünknek két egyházközségében nem lehet
lelkész-tanító a jövő iskolai évtől. Az 19001. sz. ren-
delet a *takta-kenézi.* a 24839. sz. rendelet pedig a
bozsvai lelkész-tanítóságot szüntette meg. Majd aztán
jön a többi is, jön a többi 36 lelkész-tanítóságra is a
határozat, hogy pap nem taníthat!

38 lelkész kezéből veszi ki a kultuszminiszter a
kenyér botjának jókora darabját néhány írott betűvel
s van-e aztán valaki, a ki gondoskodnék a pótlásról?

A kultusz-miniszter nem hajlandó tekintettel lenni
a magyar kálvinista egyháznak évszázadok óta gya-
korolt buzgóságára, a melylyel olyan kötelességeket
is teljesített, a melyek magára az állam-testre tartoz-
tak. A tiszáninneri kerület pedig nem bir semminemű
olyan alappal, melyből a kenyerük egy részét vesztett
papok sorsán enyhíteni tudna. És így a dolog sum-
mája ez: ha kevés fizetésed volt te lelkész-tanító ed-
dig is, ezután még kevesebb lesz!

Csak hogy az ilyen summából ám nem élhet meg
senki. Nem, még az a száanalomra méltó lelkész-tanító
sem, a ki pedig minden esetre igen-igen kevéssel be-
tudta élni. Gondoskodnunk kell tehát róluk valamiké-
pen. Sürgetőleg, mert különben igen könnyen meg-
eshetnek, hogy egyik-másik ifjabb lelkész-tanító még más
pályát is választhat magának, a miért nem lehetne

elítélni, mert bizony sem manna, sem fürj nem hull
az égből, pedig régen megírta a költő, hogy: „Élni is
kell István gazda“!

De hát miként gondoskodjunk?! 38 lelkész-taní-
tónak honnan adjunk fejenként legalább 150—150 frt
kárpótlást? Talán megadóztassuk népünket? Talán a
domesztikát vegyük igénybe? Talán társadalmilag ada-
kozzunk? Vagy forduljunk a kormányhoz s kimutat-
ván igazainkat, követeljük a méltányos kárpótlást?
Mind olyan kérdések, a melyek fölött lehet is és kell
is gondolkozni. Kétségtelen, hogy a kormány nem ha-
gyandó ki e kérdés megoldásánál. Csak az a kérdés:
minő módon kell belevonni?!

Az őszi egyházkerületi gyűlésnek lehetetlen e
kérdés végleges megoldása elől kitérni. S így az egy-
házmegyéknek is kötelességük ezzel foglalkozni. Ha
eddig nem tudtunk annyira jutni, hogy a 600 frt mi-
nimumon alól ne hirdessünk pályázatot: most már
arról kell gondoskodni, hogy a kik „beleugrottak“
mintegy a veszedelembé, ne legyenek teljesen tönkre-
tett egyének, hiszen nem csak önmaguk vannak már,
hanem mindeniknek van családja is. A lehető legfon-
tosabb kérdés merül fel s épen ezért kötelességünk
vele foglalkozni, különben elveszünk saját hibánk miatt.

A kiknek fülök vagy a hallásra, hallják meg
e nehéz helyzetbe jutottak kiáltását és siessenek a
mentő eszközt megteremteni, mig nem késő.

Veridicus.

A lelkész-tanítók ügyéhez.

Köszönet „Veridicus“-nak, hogy a taktakenézi és
bozsvai eset alkalmából a lelkész-tanítók sorsa miatt
panaszra támad. Ők, a kettős terhet hordozó s így is
alig élő testvérek méltán megkövetelhetik, hogy a
12-ik órában megessék rajtok a szívünk s tegyünk
valamit értők akkor, a mikor a róm. kath. főpapság
az államkormánynak nyíltan felajánlott segélyével ipar-
kodik a családtalanul is szegény közpapoknak so-
vány kenyerét megvajanizni.

A t. olvasó jól tudja, hogy nem csak a kerület,
de a konvent is foglalkozott már a lelkész-tanítók
ügyével s kérte számukra a kegyelem esztendeinek
meghosszabbítását. Dehát a miniszteriumban meg van-
nak a vezérelvek a papiroson s ott vannak a köve-

telőző §§-ok is s ezek nyomán a tengeri kigyó újra meg újra felszínre került, a nélkül, hogy valaha odafenn komolyan akartak, vagy mertek volna különbséget tenni a mi kálvinista lelkész-tanítóink, meg azok között, a kik — mint ilyenek — a pan-román és pan-szláv jelzőre tették magokat érdemesekké.

Most is ezek miatt a jó urak miatt éri a mi lelkész-tanítóinkat a jövedelembeli megkisebbités. Egy elv miatt tehát, a mi igen szép — úgy in abstracto, de roppantul igazságtalan — in concreto.

Ha nem ez az elv vezérelné a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumot, akkor mosolyognunk kellene az időről-időre ismétlődő olyan rendeletei felett, a melyekkel a mi lelkész tanítóinkat üzőbe veszi s nekünk újabb és újabb kényszer helyzetet teremt.

Mosolyognunk kellene azért, mert úgy a saját kerületünkben, mint más kerületekben, sőt más felekezetek megyéiben is — köztudomásulag — oly nagy a tanító-hiány, hogy a diplomátlan mestereket is mézes-kalácsal fogdossák és árverést indítanak értök a tanító-szerzésre küldött express urak, a mint ezt p. o. a gömöri egyházmegyének mostanában megjelent jegyzőkönyve is megdöbbenően bizonyítja. Biztos tudomásunk van arról, hogy p. o. Zemplénmegyében, ha itt a népoktatást a §§-oknak megfelelően akarja az állam keresztül vinni, több mint 200 tanítóra van szükség, de szükség van legalább 60-ra még akkor is, ha mint most — a körülményekkel megalkudva — a kevéssel is hajlandó megelégedni s a lassú haladás elvére támaszkodik.

Hogy ilyen viszonyok között mit kell az ev. ref. egyházkerületeknek s majdan a konventnek tenniök, az önként következik.

Először is fel kell tárniok a helyzetet a maga meztelenségében, vagy is meg kell mutatniok a §§-ok szerint rendelkező kormány előtt, hogy *lehetetlenséget követel* s jót akarván, csak szaporítja a bajt, mert a lelkész-tanítók kiűzésével — tehát a jó elvnek merev alkalmazásával — annyira össze bonyolítja a dolgot, hogy csak a saját tekintélyének csorbitásával szabadulhat majd a maga által szőtt-font hinárból. Másodszor pedig figyelmeztetniök kell a kormányt férfiasan, őszintén arra, hogy az igazságszolgáltatásnak az a mértéke, a mely szerint a református lelkész-tanító egy kalap alá esik a Hurbanokkal és Lukacsiakkal, legalább is visszatetsző, sőt sérelmes s hogy amazoknak ezekért lakolni legalább is igazságtalan.

Nem rajongunk a lelkész-tanítóságokért (noha a mi reformátor őseink az iskolák által teremtetek alapot az anyaszentegyháznak), de mindenesetre jobbnak tartjuk azt a semminél különösen ott, a hol nagy nemzeti érdekek nem forognak kockán, az ilyen törvényen kívüli intézmények által s addig a míg ez a szükséges rossz a törvényes jobbal illendően nem helyettesíthető.

Ha azonban a tanügyi kormány süket maradna az ev. ref. egyház egyetemének ilyen fellépésére s úti laput kötne a „Veirdicus“ által említett 36-nak a talpára is: akkor? — akkor elvégre eljutunk bizonyos nagy kérdések végleges megoldása elé. Akkor a ref. egyháznak nincs egyéb tennivalója, mint sürgetni lelkészei sorsának javítása végett az 1848. XX. t. c. által tett nemzeti nagy ígéret beváltását, iskoláit pedig — ott a hol azokkal nem bír — a tanügyi kormány rendelkezésére bocsátani.

És ki fog derülni, hogy 300—400 frtos állomások mellett szomorú tehetetlenségbe süllyed majd a kormány a tanügyi szükségletekkel szemben, mert a mint a felekezeteknek, úgy neki sem sikerülend 40 eszten-

deig tartható szoba levegőre önfeláldozó ifjakat összetoborzani s a lelkész-tanítói állomásokat diplomás tanítókkal betölteni.

Szeretjük hinni, hogy a felvilágosított tanügyi kormány nem fogja olyan könnyen kidobálni az ev. ref. lelkész-tanítókat az iskolákból, mint most kezdi a körülményeknek — valószínűleg — hiányos ismerete mellett.

Ne féljünk azért az igazat leplezetlen nyíltsággal megmondani!!

Szerk.

Végszó a „fontos kérdés“-hez.

Érdeklőlvtam, szerény soraimra adott azon két rendbeli választ, melyek e lap 28-dik számában Bartimeus és Kovács Béla aláírással közöltettek.

Semmi más e két felszólalás, mint jaj-kiáltása azoknak, kik az ő értelmök által vezéreltetve, a kezünk alatt lévő törvényt félreértve, derűre-borura eskettek eddig. Megriadtak annak a gondolatára, hogy hát ha nekem lesz igazam? Hát ha csakugyan bebizonyúl, hogy ők törvénytelenül eskették azokat össze, a kiket eddig így összeeskettek?

Még most is vallom, és vallani fogom mindig, hogy nekem van igazam. És ebben a szent meggyőződésemben nem tántorított meg sem Bartimeus, sem Kovács Béla.

Kovács Béla úr azt mondja, hogy nekem nincs igazam, mert „mindenkit meglehet esketni, ha a 3-ik korosztályból kilépett.“ — Istenem! hiszen ennek nem mond ellent senki s meghiheti Kovács úr, hogy az illető én is megesketem. Csak az a kérdés, mikor tölti be valaki a harmadik korosztályt?! Bizony nem akkor, mikor harmadszori sorozás alatt be nem sorozzák, hanem akkor, mikor annak az esztendőnek december 31-ét túlhaladja, mikor harmadszor be nem sorozták. Én el nem tudom képzelni, hogy ezt az igazságot mért nem akarják elfogadni? Ezen fordul meg minden s ezt beszélí annak a miniszteri rendeletnek minden pontja.

Én nem tudok olyan érvek ellen vitázni, mint a minóket Kovács Béla úr ellenem felhoz. Ő idézi a törvény ide vonatkozó szavait, azt mondja a szolgabíró irata irányadó. Hát hol van ez megírva? Mikor lett nekem a szolgabíró irányadóm az én hivatalos dolgaiban? Mikor lett az törvény-magyarázó?

Igaz, hogy a törvényben, és az azt magyarázó miniszteri rendelet végén fel van említve, hogy ha a lelkész az illető esketendő katonai állapotáról nem tud eligazodni, igénybe veheti a szolgabíró felvilágosítását; de ebből nem következik az, hogy ő még mintegy engedélyt, felszabadítást adhat nekem az esketésre. Igen is, ha én, mint eskető lelkész, nem tudom, hogy az illető esketendő besoroztatott-e vagy nem; ha nem tudom, hogy felmentésekor törlendőnek, visszahelyezendőnek, vagy általában nem tudom, hogy katonai kötelezettségének eleget tett-e? akkor igenis fordúlok a járási főszolgabíróhoz felvilágosításért. Nem azért, hogy én, az én dolgomban, tőle tanácsot kérjek; nem is azért, hogy — Kovács úr szavaival élve — ő a járás főtisztviselője, hanem egyszerűen azért, mert az ő kezénél van a hiteles lajstrom a sorozásról, — ő adhat nekem egyedül az illető katonai állapotáról hivatalos és biztos adatokat. Igaz, hogy a szolgabíró úr, a járás tekintetes főtisztviselője, az ő cédulája végén ezt is hozzátesszi: „tehát esketése szabadon történhetik“ — de hát a törvénytelen esketés következménye alól ez

a jóakarátú záradék engem nem fog felmenteni soha. Én nem a szolgabíró-t keresem, hanem a törvényt. A szolgabíró adhat nekem felvilágosítást, hogy Kis Kelemen besoroztatott-e, vagy nem? de arról, hogy összeeskethető-e — majd én fogok határozni.

Maradjon tehát Kovács Béla úr boldogan a tekintetes szolgabíró úr mellett; én maradok a törvény mellett.

Egészen más zsáner a Bartimeus úr hozzám intézett válasza. Ő tisztán kimondja, hogy eljárásom értetetlen és menthetetlen.

Nem hagyom magam még neki sem, a ki nekem igen tisztelt barátom lehet. Sőt mikor kimondom, hogy az ő vélekedése érthetetlen, azt is kimondom, hogy jobban szeretnék vele vitatkozni más, fogasabb — nem ilyen egyszerű — dolgok felett, melyeket egy gyermek is megért, ha megérteni akar.

Szinte resteltem igazán, hogy nekem kell őt tanítanom.

Azt mondja ő, hogy: ama bizonyos rendelet szerint eskethető az mind, ki a sorozásban törlendőnek, vagy fegyverképtelennek mondatik.

Hát nem tudja kedves nagytiszteletű uram azt, hogy egyetlen katonakötelesre sem mondják azt ki, sem az első, sem a második, sem a harmadik sorozáson, hogy „törlendő, vagy fegyverképtelen?” — ha csak nem vak, béna, vagy teljesen nyomorult. Az ép — de egyideig gyenge ifjúra — még a harmadik sorozásnál is csak azt mondják: visszahelyezendő — és teljesen fel nem mentik azon év december 31-ig, mert addig mindig katonaköteles marad. Nem kell hozzá csak egy bosnyák-háború és újra soroznak. Akkor még — ha nagyon sok elesik — soroznak a harmadik korosztályból újra.

Más a „fegyverképtelen,” más a „törlendő,” de egészen más a harmadik korosztályban is a „visszahelyezendő.”

Ez utóbbi, bár a harmadik sorozáson be nem soroztatott is, katonaköteles december 31-ig.

Nem igaz?

Utasítok mindenkit tehát még egyszer a miniszter 1890/32500 számú rendeletére, mely tisztán kimondja, hogy engedély nélkül nősülhetnek azok, kik a harmadik korosztályt, vagy is 23-ik életévök betöltése után következő december 31-dikét túlhaladták.

Nem igaz?

Akkor utasítom kételkedő uraimat azon füzetre, melyet *Révész Kálmán* adott ki „Utasítás és Védtörvény” cím alatt. Ezen könyv 14-dik lapján ez mondatik:

„Tehát, senkit összeesketni addig nem szabad, míg élete 23 dik évének betöltése után december 31-ét el nem érte.

Nem igaz?

Jól van. Ha ez sem igaz, próbálom mást.

Mikor e sorokat bevégezem, rögtön írok egy folyamodást a honvédelmi minisztériumhoz, hogy adjon felvilágosítást nekünk e dologban. Hadd tünjék ki, kinek van igazsága? Ha nekem lesz, meg sem mukkanok, — ha nem nekem lesz, megadóztatom magam valamely jótékony célra.

Mielőtt azonban bevégezném — Bartimeus szerint csakugyan két hasábos soraimat, legyen szabad nekem egy pár szót szólnom Bartimeus azon érzékeny intésére, melylyel bennünket protestáns papokat int, hogy — mi különösen — ne bántsuk egymást.

Jól van édes atyámfia az Úrban! — de hát Bálám számara-e az Úrnak szolgálja, hogy mindig csak az ütést viselje?

Én becsületes embernek tartom magamat, soha senki garasáért még el nem tántorodtam.

Kérdem azért, hogy ha valaki azt mondja nekem, hogy 10 frt haszonért én félremagyarázom a törvényt, s meghúzom a hozzám folyamodó szegényt: hát akkor én elhallgassak? Hát Péter nem kirántotta kardját? Hát mindig muszka legyen már az a Kálvint követő pap, a kin mindenki általmenjen és taposson?

Különben én még nem haragszom most sem!*

Bartolomeus.

ISKOLAI ÜGY.

Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.

(Válaszúl a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra).

(Folytatás.)

Az elvi különbségek esetében mi volt a bírálatnak feladata? Megdönteni a meglevő elfogadott rendszert hátrányainak felderítésével, adni egy jobbat az előnyök világos kimutatásával. A hivatalos bírálók közül Kovács Gábor dr. ennek csak első felét tette, Dezső Lajos alapjában magát az elméletet nem, csak a kivitelt — bár téves felfogással és hibás állításokkal — helytelenítette, Göcz József dr. pedig azt mondja, hogy „eltéréseit, melyekre a *nyelvtudósok véleménye is megoszlik*, annyi ügyességgel alkalmazza, hogy szinte a maga pártjára hódítja az ellentáborban levőket”. Szóval a hivatalos bírálat nem adott elég okot álláspontom megváltoztatására: az ellennézet csak támadott, de nem győzött meg; tehát nézetemhez „ragaszkodnom” kellett. Hadd próbálja meg az élt a közhasználat; hadd szóljanak hozzá a tapasztalat emberei: népiskolánk tanítói. Vártam ez illetékes bírálatra egy évnél tovább, mely alatt csakis a Csurgói Közlönyben jelent meg egy bírálatféle akadékoskodás egy-két helyes észrevétel mellett az elfogultság szembetűnő jeleivel. Sikertelen várakozás után megpróbáltam a véleményeket magam provokálni. Felküldtem a művet a múlt év végén approbatoria; hadd kapjak legalább bírálatot, ha az engedélyezést talán meg nem nyerhetem is; bár ismervé nem egy, különböző rendszerben és elvek szerint készült s approbatiót nyert Magyar Nyelvtant, a siker reményével is merem magam kecségtetni. Felszólítottam hivatalosan szintén a múlt év végén (L. Sárosp. L. 1894. 9. sz.) egyházkerületünk tanügyi köreit a népiskolai tankönyvek általános megbírlására: hadd „keljenek életre a szunnyadó erők”, ha önként nem akarnak megmozdulni. Ime, Sulyok J. ur, ez az a tér, a hol az önálló tanítói gondolkodásnak szabadon, a leggyümölcsözőbben lehet érvényesülnie; itt lehet „gondosan megválasztani azokat az eszközöket, melyek segítségével a tanítók hivatásukat sikeresebben betölthetik”; itt a gyógyító szer ama keserűségre és fájdalomra, melyet az ellenőrzésnek ama jogos határozata az „önérzettől dagadt keblekben” okozott. Tessék

* Miután »Bartolomeus« az irodalmi szokásra is hivatkozott s így kérte »Válasza« kinyomatását, — hát ime kinyomattuk azt. Egyidejűleg azonban meg kell jegyeznünk ismét, hogy eljárása ellen még őt felszólalás van fiókunkban és valamennyi nagy egyértelműséggel igazolja, hogy a Bartolomeus törvényt magyarázatába — talán félreértés, talán túlságos aggodalmaskodás s ama bizonyos egy pontnak, a mely a 23-dik év december 31-ét hangsúlyozza, a többiek felé való emelése által — hiba csúszott be. A felszólalók közül kettő a »Rendeletek Tárá« ajánlja B. figyelmebe, a melynek minden parókhán meg kell lenni s a melyben ott van az útbaigazító rendelet is. Hivatkozik egyik a Kun Bertalan püspök úr körlevelére is, a mely 1890. január 10-diki kelettel az idézett miniszteri rendeletet közli s magyarázza, egy pedig az »Eskető lelkész« című, Löwy fia által Miskolczon kiadott (1890) műre is. Szerk.

csak szabadon gyakorolni azt az „apostoli elvet”: „Mindeneket megpróbálatok s a mi jó, azt megtartsátok”. Ezt kéri, ezt várja a Kőr minden évben, minden alkalommal egyh. kerületünk tanítóságától. Hiszen, ha az Irodalmi Kőrnek kiadványai „a hazai hasonló célú termékek bármelyikével a győzelem biztos reményével szállhatnak síkra” s csak „egy-kettő” akad olyan, mely „a célra nem alkalmas”, miért akkor panaszkodni?! Hiszen az Irodalmi Kőr mindig szívesen enged az igazságos bírálatnak, s ha a gyakorlat emberei meggyőzik a tapasztalat alapos okaival, kész azonnal javíttatni átdolgoztatni, új könyvet íratni. Csak értsük meg egymást s munkálkodjunk vállvetve, bizalommal közös célunk: az oktatás és nevelés érdekében! Nem arra törekszünk, hogy a magunk céljaira készítsük a tankönyveket s dédelgessük bárkiét is: hanem egyedül arra, hogy legyenek az iskola céljainak megfelelő tankönyveink. Ez első sorban a tanítóktól, attól az elnyomottak vélt, önálló gondolkozástól függ. Csak tessék szabadon, de elfogulatlanul és alaposan bírálgni. Csakhogy igen sok tanító azt a fenti apostoli elvet ekként szereti ám alkalmazni: „a mi ó, azt megtartsátok”; s használja pl. a jónak vallott Dezső Olvasókönyv mellett éveken át, a figyelmeztetés ellenére is, a főiskola nagy kárára, a megszokott Gáspár-féle könyvet. Vajjon nem szükséges-e hát ilyen tanítók ellen az a sérelmesnek látszó, felpanaszolt határozat?! — Bizony, bizony mondom, hogy az a szabad gondolkozás ott és akkor nem nyilvánozik kellőképpen, a hol és a mikor igazán hasznosan lehetne; a mikor a hallgatás vagy beleegyezés, tehát megelégedés jele, vagy mulasztás, tehát hiba. Ime ott volt a népiskolai Tanterv! Gondolom, ennél közelebbről a tanítóságot semmi sem érdekli. Hozzá szoltak azokban a tanítói körökben vagy a Lapunkban kellőképpen?! En az erősebb érdeklődés jeleit nagyobb mértékben seholsem észleltem. Vagy talán olyan kifogástalan jó, hogy teljesen megfelel a gyakorlati élet követelményeinek s így megnyugvással el lehet fogadni egészében úgy, mint részeiben s minden követelményével együtt?! Vajjon pl. nem megérdemelt volna e pár szót, hogy az értelem-fejlesztésnek az a mértéke, mely az egész Tantervben a tanmenetben oly élesen kidomborodik, szükséges-e, vagy talán kissé mérséklendő volna azzal az ismeretes elvvel: *Tantum scimus, quantum memoria tenemus*?! Vajjon megbírálták-e, hogy az iskola rendelkezik-e annyi idővel, a mennyi a kiszabott tananyagának az előírt módon való feldolgozására elegendő, s így a Tanterv keresztül vihető?! Vajjon megszámlálták-e azokat a tanszereket, eszközöket, melyek nélkül annak a tananyagának helyes feldolgozása kétséges, sőt lehetetlen?! Beszéltek-e a kivihetőség, a megélhetés szempontjából arról a lekötött helyzetről, melyet az a Tanterv szigorú tanítási módszerével, meg a tanítási órákon kívül eső dolgozatjavítással teremt, s mely így — egészen helyesen — egyedül a tanítót teszi a tanulás, az iskola középpontjává?! Mert talán csak feltehető, hogy ha az a szépen s jól kidolgozott Tanterv már el is fogadtatott, előjáróság és tanítóság egészen komolyan, vállvetve fognak arra törekedni, hogy azt, — még ha egy kissé magas mértékű, egy kicsit idealis is, a mint lennie kell, — minden iskola lehetőleg megvalósítsa vagy legalább lehetőleg megközelítse?! Feltehető talán, hogy a Tantervben iránytűt akarnak s nem világámitó játékszert vagy csecsebecsét?! Megvitatták-e, hogy az az erős ostrom, melyben a Tanterv a „beszéd- és értelemgyakorlatok”-at részesíti, igazán jogosult-e, időserű és helyes-e?! Megvitatták-e, hogy ez a kihagyás, mely minden más mai Tantervvel szemben újítás, tekintsük azt „sveiczi kakukfi”-nak vagy bármi másnak, a népiskolából teljesen soha ki nem küszöbölhető, mert benne van a népiskola módszerében; s épen azért, ha agyon ostromolható is, mint helytelenül kezelt külön tantárgy vagy „külön *fecsegési* óra”

észrevették e, hogy a Tantervben is bizonyos alakban és mértékben benne maradt, és ha benne maradt, nem kívánatos, sőt szükséges-e erre nézve valami tisztább forma, világosabb, határozottabb tájékoztatás, útmutatás?! Vajjon nem úgy áll e a dolog, hogy beszéd- és értelemgyakorlat nemcsak volt, nemcsak van, hanem lesz ezután is, csakhogy nem a mai értelemben, hanem más alakban, más mértékben, más körben és más modorban?! Abból, hogy valamely dolgot rosszul használnak, nem következik, hogy maga a dolog is rossz?! Különben az 1868. évi XXXVIII. törvény értelmében — véleményem szerint — nem is tantárgy.

Hát azt vajjon megvitatták-e, hogy a tankönyveknek milyen szerepök lesz az új Tantervvel kapcsolatban?! — Szükséges-e tankönyv és milyen egyik-másik tananyagnak feldolgozásához, vagy egyik-másik tantárgynál a tankönyv, mint felesleges határozottan mellőzendő?! Vajjon nem itt, a Tantervvel kapcsolatban, lett volna-e helyén, idő- és alkalmoszerű megvitatni nyilvánosan és eldönteni azt az igen fontos kérdést: Használandó-e a nyelvtan a népiskolában vagy teljesen elvetendő?! Ha használható s használandó: milyen legyen; ha nem használandó: miként juttassa a népiskola növendékeit az elkerülhetetlenül szükséges nyelvtani ismerethez?! Vajjon megtette ezt nyolc egyházmegyénk valamelyik tanítói köre?! Lám, Sulyok úr, milyen hálás tért és alkalmat jelöltem meg annak a tanítói „önálló, szabad gondolkodásnak” értékesítésére, nemes. közhasznú gyümölcsoztatására! Nem használták fel, és ime most mi a helyzet?! A használatbavétel küszöbén álló Tantervünk szépen kijelölte a nyelvtani tananyagot s a nyelvtant, mint taneszközt; s most mégis nyelvtan és nyelvtanítás kérdésében zavar, tájékoztatatlanság uralkodik. Ez már az a helyzet, melyet *igazi* eszmecserével tisztázni kellene. Nyelvtanom ugyanazt a tananyagot tartalmazza, talán itt-ott, csak a népiskola szempontjából némileg kifogásolható terjedelemben, melyet leendő Tantervünk felölel; a tárgyalási sorrendben is kevés eltérés van, s méltán feltehető kérdés, hogy melyik a jobb sorrend: még sincs megnevezve legalább, mint ideiglenesen használható tankönyv. Ez a negatív bírálat csekélyke baj ugyan, s érthető is, mert egy tankönyvünk sincs megjelölve, mint használható tankönyv, csakis a Dezsőéi, melyek a Tantervvel teljesen összhangzatban vannak. Még az sem nagy baj s inkább a könyvkiadó főiskoláé, ha az én Nyelvtanom a Tanterv mellett még ideiglenesen sem lesz használható. Hanem az már nagy baj, hogy ha a nyelvtan és nyelvtanítás kérdésében meglevő tájékoztatatlanság és zavar esetleg még meg is marad, s ebben része lesz a Tantervnek is. Már az is a tisztánlátás némi hiányára vagy következetlenségére mutat, hogy a Tanterv nyelvtani része ellen senkinek sincs kifogása; de az a Nyelvtan, mely a kijelölt tananyagot felöleli, némelyeknek egészen rossz, s úgy látszik csak azért, mert „számtalan oly tételt vesz fel, melyek a népoktatás érdekeinek legkisebb veszélyeztetése nélkül bátran elhagyhatók”, mi ugyan kellő alap nélküli nagy állítás. Ha talán néhány tétellel vagy szabállyal több van is felvéve egyrészt a gimnáziumra való tekintetből, de főleg azért, hogy — Vezérkönyv nem lévén hozzá, — a tanító urak is tisztábban lássák egyik-másik felvett új részletét: ez még igen csekély ok — igazságosan ítélő szemében — a „pereat”-ra; mert hiszen a sok jóból, ha jó, könnyű kiválasztani s megtanítani a kevesebb, legszükségesebb jót. Talán az volna baj, ha a legszükségesebb jóból nem adtam volna a Tantervnek megfelelő elegendőt?! A nyelvtan különben sem arra való, hogy, mint a Történelmet alfától az ómegáig magoltassuk. Ha könyvemnek a módszere s a tananyag feldolgozása volna rossz, érteni tudnám Sulyok úrnak súlyos végső ítéletét; de ezekről a bírálók elég kedvezően nyilatkoztak, Sulyok úr meg ilyes részletes bírálatba nem is bocsátkozik, hanem

reklamál a Nyelvtan számára olyanokat (elbeszélés, leírás, folyamodvány stb.), melyek szorosan a nyelvtanhoz nem tartoznak, bár hozzá vehetők. Árvayban is, meg az én kéziratomban is benne voltak; de a melyekről az Irod. Kör akaratára szerint a Dezső-Olvásokönyv számára lemondottam. Ilyen résznek kihagyásáért elítélni Nyelvtanomat, legalább is nem méltányos. Nagyon örülök én a Sulyok úr „Viszhang”-jának, mert sok olyan dolgot érintett, melyekről eszmét cserélni, melyeket tisztázni nagyon jó is, szükséges is; de igen nagy kár, hogy kitért a részletes bírálat elől s nem nyilatkozott főleg a kiegészítők és határozók tanát illetőleg könyvem állásfoglalásáról; mert én különösen erre a pontra vártam s várok maig is, épen a gyakorlat embereitől, igazságos ítéletet. Ez aztán az előbbinél már nagyobb baj, annyival is inkább, mert a nyelvtannak e szírtjét a Tanterv is óvatosan, s — ha ilyen tekintetben az óvatosság bölcsesség és nem bátorság-hiány — elég bölcsen kikerüli; de épen ezzel az óvatossággal erősen közreműködik az innen eredő tájékoztatlanság, bizonytalanság és zavar fennmaradására. — A Tanterv pedig ezt a vitás, elvi kérdést könnyű szerrel megoldhatja vala. Ha a tárgy és a hely, idő-, mód-, ok- és célhatározók, s az ezeknek megfelelő mellékmondatok között azokat a mondattagokat és mondatokat, melyeket némelyek inkább a tárgyhöz tartozóknak tartva kiegészítőknak vagy tárgyi kiegészítőknak, mások meg határozóságot látván bennök, *elvont* vagy *körülményhatározóknak* nevezgetnek, egész határozottsággal megjelöli: gondolkodását, akaratát tisztán látom; mert egyikkel kitűzi a régi, másikkal az új iránynak követését. Ha a Tantervnek lehet módosítólag, döntőleg hatnia minden tankönyvünkre, miért ne lehetne a nyelvtannak erre a részére, mely bizonyára van olyan fontos, mint akármelyik nyelvtani rész; épen azért kimaradása — akár megféleldezésből, akár kényelmes kitérésből, óvatosságból történt — káros, mert megengedi mindkét iránynak tetszés szerinti követését s több kapcsolatos nyelvtani részletnek vegyes, összevissza-használatát. Ez az, a mi zavart okoz, nem egyik vagy másik iránynak határozott követése; mert így eshetik meg az, hogy ugyanannak a városnak vagy falunak két ev. ref. iskolája közül az egyikben tanítanak határozott és határozatlan alakról, a másikban alanyi és tárgyas ragozásról; az egyikben emlegetnek tárgyi kiegészítőket, a másikban meg részes-, eszköz- és más határozókat. Azt hiszem, hogy ez nem egészséges helyzet.

Határozatlanságra mutat, tehát szintén zavart okozhat az ígémódok ilyen megjelölése is: „*Jelentő, foglaló, feltételező* (felszólító) mód,” mely hibás összevegyítése réginek és újnak s el nem fogadható sem az egyik, sem a másik értelemben.

Minthogy a Tanterv még egy utolsó revízió megkeresztül, e hibáit könnyen lehet javítani.

(Folyt. köv.)

Maklári Pap Miklós.

TÁRCA.

Futó Sámuel emlékezete.

Az a férfiú, a kinek nevét e sorok fölé helyeztem, — egy-két hónap meg, — s már egy év óta aluszsa ott a böcsi ev. ref. templom kerítésében örök álmát. Mint annyi sok másnak, bizonyára nem kevésbbé meg voltak neki is úgy egyéni, mint hivatalos érdemei arra, hogy róla is megszólaljon e helyen az emlékeztet; ha ez annak idején mégis elmaradt, szolgáljanak az alábbiak utó —

nem akarom mondani — engesztelő áldozatul áldott emlékezetének.

Egészen érzem vállalkozásom nem könnyű voltát. Az elköltözött férfiúhoz engemet sokak előtt tudva levő véségi kapcsolat, és a mi ennél is főbb, soha nem szűnő hálám érzete köt. Már e benső viszony megköt, a mikor óhajtom, hogy ne vegyítsem egyéni érzelmeimet oda, a hol épen ezért mereven tárgyiasnak kellene lennem; igyekszem annak maradni.

De még is inkább nehezíti helyzetemet az, hogy körülményeim maholnap öt évtizede messze el-kiragadván kedves köréből, azóta csak nagy időközökkel egy-két napra, sokszor épen néhány inkább izgalmas órára szorítkozva, lehettem felületes szemlélője emelkedett lelke gazdagságának, jóságos szíve nemességének. Természetes, hogy így csak rég letűnt gyermekségem mindinkább elmosódó emlékének néhány vékony szálára, egy-két későbbi röpke benyomás tűnékeny nyomaira lehet támaszkodnom; a mit ezen kívül nyújthatok, másod kéznek köszönhetem. Azért bocsássa meg az elköltözött áldott szelleme, ha követelés nélküli rajzom kelleténél hézagosabb; nézzék el utódai és tisztelői, ha a festettem kép legjobb akaratom ellenére halványabb leend. Hogy illetékesek hiányában mégis vállalkoztam, szolgáljon ment-segémül forró kegyeletem.

Ritka férfiú, a kit jó sorsa úgy a test, mint a szív és lélek gazdag áldásaival oly összehangzó bőkezűséggel ruházott volna fel, mint Futó Sámuel. Hatalmas testalkata, szinte elpusztíthatatlannak ígérkező szervezete, domború mellét elborító dús szakála, mely egy ős pátriarcha tekintetét kölcsönzé neki, önkénytelen tiszteletre hangolta a szemlélőt; de azért ama hatalmas testalkat katonás mozdulataiban a keresetlen méltóság még hajlott korában is plasztikai könnyedséggel és férfias kellemmel párosulva jelentkezett. Arcának jóságos vonásain rendszerint komoly nyugalom uralkodott; ha olykor felzúgott is rajtok az indulat vihara, csakhamar helyet engedett az a megengesztelődött jóakaratra, barátságra és a szeretet derűjének.

Szíve szeretetben gazdag. Jóságának egész melegét első sorban — természetesen — övéire árasztotta ki. Nem volt áldozat, melyre érték kész ne lett volna. Rokonait is nemcsak szívvel, hanem a hol kellett, tetteleg szerette. Miként az apai háznál az unokák serge nyüzsgött: úgy találtak nála meleg fogadtatást és támogatást árva rokonai. De nemcsak rokonai, hanem — akiket azokkal egy sorba helyezett, — barátainak hosszú sora élvezhették jó szívét. Vendégszerető házában ajtai, mint szíve egyenlően kitarultak a rokon, a barát, sőt a soha nem látott ösmeretlen előtt is. Ha kellett tanácssal, avagy tettel, sohasem késedelmes a segítségre; jóindulatára számíthatott az ismeretlen, az érdemes mellett nem ritkán a méltatlan is; a valóban szegény, vagy inséges üres kézzel, vagy vigasztalanul nem igen hagyta el küszöbét. Innen van aztán, hogy bár ösmerte az anyagiak becstét, bár szép jövedelme nem hiányzott: alig takarított meg valamit.

A minő készséggel adta meg a kellő tiszteletet a felsőbbeknek, az érdemeseknek, annyira önértetes, gondos volt önbecsére; viszont lekötölezően szíves, előzékeny az alsóbbrendűek iránt. Derült kedélye, eleven, élces társalgása, szóban és tettben katonás magatartása egészítvén ki a főntebbi tulajdonokat, együtt véve eredményezték, hogy övéi benső szeretettel csüggöttek rajta; a kiket szívéhez közelebb bocsátott, ragaszkodóan szerették; a kik távolabb állottak tőle, azok is becsülték, tisztelték; különben mesterkelt tekintélyre nem törekedett; a méltánylást önkényt kivívták egyéniségének összes nemes sajátosságai.

Észtehetsége erős és sok oldalú. Tudósnak a szó magvas értelmében nem mondanám. Falusi helyzete, vérmérsékletéből folyó gyakorlati tevékenysége nem igen vágnak össze a magába vonultságot kívánó csendes tanulmányozással; hanem — tudommal — olvasott eleget, olvasmányairól gondolkodott, elmélkedett annál többet. Olvasmányait egészen szerencsés emlékezete hosszú időre megőrizte, termékeny elméje biztosan gyümölcsöztette. És ha az én szűk körű tapasztalásom nem téved: igen jelentős encyclopaedikus ismerettel dicsekedhetett; politikai és magyar történeti ismereteit eléggé szélesekké mondhatom. Általában fogékony emlékezet tiszta felfogással, biztos ítélőerő nyomós gondolkodással párosult nála, éles szeme tisztán látott a bonyolult dolgok szövedékeiben is. Higgadt ítélletében nem vezette rokon- vagy ellenszenv; ítéletein nem uralkodott az indulat; így szilárd elhatározása biztos meggyőződésen nyugodott. Mindig méltó számba vette az emberi gyarlóságot; engedékeny a szándéktalan tévedéssel szemben, de a szándékos rosszakarat iránt szigorúan igazságos bíró. Különösen erős oldala volt ösztönszerű feltalálása az elhatározó, a veszélyes pillanatokban; rendithetlen bátorsága ilyenkor egész a lehetetlenség határáig tört.

Született *Futó Sámuel* Abauj Szántón 1826. szept. 27. Atyja — szintén Sámuel — ottani, később böcsi lelkész, egyszersmind az abauji ev. ref. egyházmegyének 23 éven át nagy tudományáról, kormányzói hivatottságáról és szigorú igazságszeretetéről hírneves esperese. — Anyja Persenszky Erzsébet, egy forrón szerető feleség és anya, áldott szívű, szoros rendet tartó és fáradhatatlan kezű háziasszony. A hét — 4 fiú és 3 leány-gyermek között Sámuelünk születése szerint hatodik, de, — haugyan az én gyermeki szemem jól látott, — a boldog szülők szívében aligha e sorban állott. Osztatlan szeretetök környezte ugyan valamennyi gyermeköket, de szívök első büszkesége — tudommal — a minden ízében sokat ígérő Sámuel volt. De viszont a hálás fiú is rajongó szeretettel csüggett áldott szülein. Nemcsak föltétlenül tisztelte a kiváló apa akaratát, — a kitől, mellesleg mondva, már testalkatában és vonásaiban is legtöbbet örökölt, — hanem az édes anya is özvegy aggsága napjait szintén az ő házában töltötte és karjai közt hunyt el. Nemes emléköket a hálás fiúk kegyelete a poraik fölé emelt egyszerű, de izléses szobor által őrizte meg a feledékenységtől. Most mind a hárman ott nyugsznak a fiú építette böcsi templom kerítésében. Akik az életben annyira egyek voltak szívök érzéseiben, hadd vegyüljenek össze szendegő poraik is.

Öt éves lehetett Sámuel, midőn atyját Szántóról a böcsi ev. ref. egyház meghívta lelkészeül. — Itt élte át gyermekiségének ébredező éveit, itt végezte elemi iskoláit. Testi ügyessége, feltaláló eszét és korát meghaladó bátorsága már korán jelentkezett. Hét éves korában már bátran megülte a lovat s a papi lak kertje alatt összeömlő Bársonyos és Hernád habjaiban derekasan megtanulta az úszást. Lássunk ez idejéből egy jellemző tényét. A háznál egyik nénje lakodalmát ülték. A virgonc gyermek, egy óvatlan pillanatot felhasználva, a vendégek lovaíra pattan s vízi úsztatni a malom alá a Bársonyosba. Öcscse, az 5 éves János, hátulról hajszoja a lovakat s gondatlan tüzében az úszni nem tudót elsodorja az ár. Már alá merül és menthetetlenül oda vész, de a lóról lepattan kicsi bátyja, alábukik a hullámokba és hajánál fogva kiragadja; kiúszik vele a partra és ott egy gyermektársával az alélt gyermeket lábainál fogva föl-emelvén, ki öntik belőle a vizet.

A gimnáziumi tanfolyamra 1835-ben, 9 éves korában, bátyjaival Sárospatakra küldik. Itt, mint kitűnő tanuló,

mindig a legelső közt volt. A legelső közt, — mondom, — mert az időben Sárospatakon az osztályok elsői, — még ha talán gyöngébbek voltak is, az előkelő úri gyermekek soraiból kerültek ki. De már az akadémiai tanfolyamon mindig első volt. 1841. őszén subscribálván, hét éven át folytatta tanulmányait, bizonyítványa szerint a héber nyelv kivételével tisztán kitűnő eredménnyel.

Diák éveiből éles fogékonyására és elmés rögtönzésére legyen szabad egy pár adalékkal előhozakodnom. Első éves diák korában az akkori szokás szerint, — nem volt az épen rossz életiskola! — Radványban (Abauj-megye) a Gálos családnál nevelő volt. Egy vasárnapra a selyebi lelkész, Ujj György meghívja magához s a megérkezőt papolásra szólítja fel. Vállalkozik, de praedicatorja nincs. Könyvet kér és abból egy beszédet kétszer odaadó figyelemmel elolvasva, bizalommal mondá: „Lehet harangoztatni!” A lelkész aggódó várakozással kíséri az ifjú kezdő diákot a templomba; de ez biztosan lép a szószékbe, szónokol és bátor tűzzel elmondja a praedikációt. Másor tanóra közben ekkép tréfálja meg unatkozó tanulóitársait: „Újságot olvasok fiúk, hallgassatok!” Néma csend lőn. Egy tiszta lapról nagy tűzzel olvas, kíváncsian hallgatják s végül elküldi magát: „Grönlandia lángba borult!” — Lőn nagy csodálkozás, majd óriási kacaj.

Diák pályájának legfényesebb mozzanatai 1848. tavaszára esnek. A nemzeti nagy átalakulás magasztos mozgalmait a Rákócziak iskolája ifjúságát is erőteljes hullámzásba hozták. A kor eszméitől megihletett ifjúság forrong, gyűléseket rendez, az iskolai ódon intézmények eltörlését, vagy átalakítását kívánja, reformokat követel és kebeleiből az akadémiai tanfolyam különböző osztályaiból 12 tagú bizottságot választ. Köztük a legelső harcos Futó Sámuel, a ki rögtönzött beszédeivel gyűjt, irányoz és vezérel. A diákság, Csoma Mihály tanár vezérlete alatt, megállapítja reform-követeléseit; ha jól emlékszem, az akkori idők szellemében szintén 12 pontból állottak azok. Itt a messze távolban, — bármily erdekes karkép lehetne az, — lehetetlen eme mozgalomnak akár csak vázát is adnom. A rendelkezésekre álló adatok alapján közlök néhány jellemző részletet. Így:

Kívánja az ifjúság a primáriusi intézmény eltörlését, hogy helyökbe a végzett theologusok közül képviselőket választhasson; ezek válaszsák az elnököt, vagy contrascribát.

Négy évre leszállítván, rövidíttessék meg a theologiai tanfolyam (tudvalevőleg 1848 előtt 10 éves diákok is voltak!) A theologiai cursus a jogitól szorosan elkülönítendő.

Engedtetessék meg, hogy a tanuló ifjúság az iskola körén belül nemzetőrséggé alakulhasson.

Az iskolai szék ülései nyilvánosak, a hová a felsőbb tanulók, mint hallgatók, szabadon bemehessenek stb.

Az ifjúság radikális követeléseivel az egyházkerülethez fordul. Ez a forrongó ország mozgalmainak hatása alatt enged és a diákság a primáriusok helyébe, — meghagyván a szemében népszerűeket, ellenben nemépen szenvedélytelen jelenségek közt mellőzve a neki nem tetszőeket, — megválasztja képviselőit, köztük természetesen első sorban Futó Sámuel.

Ugyanaz az ifjúság két századba beosztatva, nagy lelkesedéssel nemzetőrséget alakít, az elsőnek Csoma Mihályt, a másodiknak Futó Sámuelt választván kapitányává; zászló alatt fölesküsznek az alkotmányra s a tanult, lelkes ifjúság alig egy hónap alatt derekas katonai gyakorlottságra tesz szert.

E mozgalmak részletezése messze vezetne tárgyamtól; de még a tanév végét befejező egyházkerületi köz-

gyűlés: kell egy pár mozzanatában érintenem. A tanári kar többsége Csoma Mihály ellen, mint a ki az ifjúság mozgalmainak élén állott, az egyházkerületre vádat ad be s elmozdztatását kéri. A gyűlésen, mint püspöki helyettes, Futó Sámuel esperes, az apa elnökölt. Midőn a Csoma-ügy szőnyegre kerül, a teljes nyilvánosságú gyűlésen ott van az ifjúság kiválóságaitól körve az ifjú Futó S. is, és a mire még addig példa nem volt, s ma sincs, Sámuel a zöld asztal vége elé állva, az ifjúság nevében vagy egy óra hosszáig tartó bátor, de azért a hely és az ügy komolyságához mért hatalmas beszéddel kel a bevádolt tanár védelmére; majd több ízben felszólalásában az ellenérveket ildomos erővel cáfolva, az ellenvetéseket eloszlatva, az eredmény az lőn, hogy az egyházkerület Csomát nemcsak fölmentette, hanem — ha nem tévedek, — elő is léptette. Ekkor történt, hogy midőn az ifjúság a közvizsgálat alól való fölmentését is kérte s azt a többek között Pálóczi Horváth Simon erősen ellenezte, a diákság még az nap este a conservatív gondolkodásaért sem kedvelt férfinak hatalmas macskazenét rögtönzött, sőt tiszta új hintóját is meghántotta.

Ezzel bezárul diákpályája. A tanév bevégeztével haza sem megy, hanem néhányad magával Debreczenbe siet, hogy ott a III. honvédszászlóaljba lépjenek. Elkéstek, a létszám betelt. Miskolcra sietnek tehát az ott szervezkedő IX. zászlóaljhoz. Itt céljokat érven, Kassára mentek s itt kapták a történeti dicsőségre jutott vörös sapkát. A nemzetőr kapitányból honvédkapitány lesz. A pihenésre nem volt idejük; eközben a déli részekben fellobogott a szerb fölkelés lángja. A vörös sapkások megtalálták a nekik való munkatért. Futó Sámuel Fehértemplomon állomásozott.

Itt az összecsapások, lázadó szerbfalvak bevétele és véres ütközetek egész sorában hőiesen forgatja magát és — a mi a vörös sapkásoknál nagy szó — csakhamar őrmesterré lesz. Kálpoky százados ez időről kiadott okmányában igazolja: „hogy a Fehértemplom körében eső minden ütközetben hatályosan vett részt; jelen volt az aug. 23., 30-iki, a szeptember 6—7-iki ütközetben, sőt a legvéresebb, az Ördöghidjánál vívott csatában okt. 1-én az ő parancsnoksága alatt harcias, bátor elszántságával kitüntette magát.” De itteni tetteivel a kormány elismerését is kivívta, mint az a hivatalos Közlönyben ott olvasható.

Ez ütközetek valamelyikében történt, — mert fegyvertenyeiről még legbensőbbjei előtt is csak elvéve és nagyon mellékesen szokott emlékezni, — hogy míg felsőbbjei, köztük századosa, a mai honvédtábornok, Hollán Ernő, szekereken hátul haladnak, ő mint őrmester, csapatja élén menve, a távolban gyanús jelenségeket vesz észre; rögtön megteszi óvintézkedéseit s valóban az ellenség cseltámadását diadalmasan visszavervén, egyszersmind felsőbbjeit is megmenti. Hollán Ernő ettől kezdve benső barátságára méltatja és soha nem szűnő meleg ragaszkodásának nyilvánításául, halálakor egy valóban nemes hangú sürgönyben tolmácsolta fájó részvétét.

Nem kevésbé jellemző a következő eset. Jankovácson a falu közepén elhelyezett ágyúk őrzése volt rábízva. Az álnok lakosság tettett nagy szíveséggel fogadja, ugyancsak éteti és itatja a honvédeket; azonban a koromsötét éjben, vidéki fegyveresek támogatásával a helységi férfiak vad dühvel, orvul támadnak a borral erősen megvendégelt katonákra. Az ő embereit is jó részben elszedésre csábította a színtelt vendégszeretet; de maga félálmosan virraszt ágyú mellett s a legelső veszlekre összegyűjti embereit s ágyúit élte kockáztatásával

biztonságba helyezi, hogy hajnalhasadtával a durva támadást méltón megtorolják. Itt történt, hogy midőn az első sorában rettenthetetlen harcol, jobb karját egy golyó átfúrja. Súlyos sebében egy hónapig fekszik Nagy-Becs-kereken, de itt éri hadnagygyá kineveztetése is. Azonban a kitüntetésnek az ő szemében nem csekély ára volt: annyi dicsőségének osztályos bajtársaitól meg kellett válnia; áthelyezték a XX. zászlóaljhoz. Némi kárpótlása, hogy szép napjai emlékeül vörös sapkáját itt is viselhet.

Emelkedése ezután gyorsabb. A Közlöny 1849. évi márc. 29-iki száma hozza főhadnagyi kineveztetését. — Majd a XX. zászlóalj Kazinczy hadtestéhez osztatván be, a tábornok oldalán adjutánssá, csakhamar századossá lesz. De szabadságharcunk katasztrófája közeledik és fegyverét a II. Rákóczi Ferencz függetlenségi harcából is gyászos emlékü Zsibó mezején tette le.

De az ő haza- és szabadságszeretetében csüggedetlen lelke át akar törni a lehetetlen is. Nehány vele érző társával Szatmár- és Szabolcsmegyéken s a Bodrogköz mellékútain keresztülhatolva, Komáromra, Klápkára gondolnak. Hasztalan; az orosz sereg elvágja útjokat és a mi testileg is súlyosan szenvedő katonánk néhány hétre a szülői háznál vonul meg. De sokáig épen ott lehetetlen maradnia; merész gondolatra veti fejét, bemegy Miskolcra és szept. 24-én jelentkezik, s ott részint sebe miatt, talán egy kis jóakarattal járulván hozzá, mint a katonai szolgálatra alkalmatlan, a besoroztatástól fölmentetett.

(Vége köv.)

Futó Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az új vallás- és közoktatásügyi államtitkár programjából. Pulszky Ágoston, mint új államtitkár, folyó hó 18-án vette át hivatalát s ez alkalommal Gömöri osztálytanácsos üdvözölte. Pulszky válaszában kifejtette a tisztakar előtt programját, melyből mi is közöljük a következőket: „Bármilyen összejutások legyenek az elvek terén a törvényhozásban egyes kérdésekben, az adminisztrációnak ezáltal érintetnie nem szabad. Az adminisztrációnak minden nagy, valláspolitikai vagy másnemű harc mellett, amely a törvényhozás termében folyik le, egyenletesen, méltányosan kell működnie, tekintet nélkül az úgynevezett pártpolitikai érdekekre és működnie kell mindenekelőtt a magunk feladatai terén, úgy hogy az egyházak szempontjából a vallásosság érdekei, az egyházaknak tradicionális és törvénybe iktatott jogai minden tekintetben tiszteletben tartassanak és mint ilyenek is tűnjenek fel az illetők és a nagyközönség előtt. Másodszor, ami a tanügyet illeti, tudjuk, hogy a tanügyben a legkisebb részletekig és aprólékossáig menő gondosság szükséges az alaposság szempontjából, a tanításnak és a nevelésnek kellő megalapozása tekintetében. De hogy ez lehető legyen, szükséges egyszersmind az, hogy egy szabad szellem hassa át az egész tanügyet, hogy az egész tanügy terén mindenki érezze, hogy egy nemes és nagy hivatásnak felel meg és e nemes és nagy hivatás szellemétől legyen áthatva, nem pedig aprólékos, adminisztratív szempontok és teendők által megbénítva a tanügyben tényleg működő férfiaknak a munkássága. Ezt is nekünk kell megindítani, ezt is nekünk kell irányozni és mindenkifelett gondoskodnunk kell arról, hogy az adminisztráció terhet lehetőleg magunkra vállalva, felszabadítsuk azok szellemét, akik az ifjúsággal közvetlenül

érintkeznek, és azon fontos feladatokra irányozzuk, amelyek tulajdonképpeni élethivatásukat képezik.

— **Erdélyi János szülőházára emléktáblát** készül illeszteni az ungiak kegyelethez s e célból felhívást küldött szét egy bizottság, melynek elnökei: *Szabó Endre* ungi ref. esperes és *Dr. Mijó Kálmán*, jegyzője *Novák Lajos* ungvári lelkész. A felhívás meleg szavakban ismeri el a mai társadalomnak az irodalom és az iskola iránt kifejtett érzékét s áldozatait, a melyekkel ezek felvirágoztatása s az írók, tudósok lak- és sírhelyeinek megjelölése körül forgolódik. A társadalomnak ilyen viselkedésébe vetett reménységgel s Erdélyi írói és tanári érdemeinek megjelölésével kéri a bizottság a művelt közönséget, hogy az ungiakkal szövetkezve, rója le kegyeletét Erdélyi János iránt. Az adományok szept. 1-ig *Novák Lajos* ungvári lelkész címére küldendők. Benső örömmel tudatjuk t. olvasóinkkal e mozgolódás hírét s innen a b. e. költő, bölcsész és esztétikus sirjától (a melyet egy szerény emlékkő jelöl) tisztelettel köszöntjük a bizottságot szép gondolatáért! Az adományok közvetítésére is a legnagyobb készséggel vállalkozunk. Ugy tudjuk, hogy az emléktábla-leleplezése a kerületi gyűlés idejére van tervezve, a mi gyöngéd elismerése annak az érdemnek is, a melyet Erdélyi a kerületi gyűléseken az ő reformatori szellemével szerzett magának. A tiszáninneri kerület nem maradhat érzéketlen és hálátlan egyik nagy fiának emléke iránt s a régi tanítványok szíve is megdobbban bizonyosan a mester megtiszteltetésnek hírére.

— **Az „Órálló” megszűnéséről** a „Magyar Állam” is megemlékezik, még pedig önmagához híven, így: „Az „Órálló”, a radikálliberális protestáns, szabadkőműves ujság felhagyott a silbakolással, — azaz megbukott. Nem szokás ugyan, hogy egy elnémult dongófély fölött nekrológot irjanak, de az Órállónak élettörténete a szellemi életnek e különben jelentéktelen változatát is elég érdekessé teszi. A protestánsok a hatalomnak tényleg birtokában levén, nem támogatták az Órállót, mikor az egy oly célért küzdött, melyet *Tisza Kálmán* már húsz év előtt megvalósított. Ezért a zsiros alföldi eklézsiákból, mint a debreceni ujság írja, egy árva előfizető sem jelentkezett egész félév alatt, a szabadkőművesek és zsidók pedig, kiknek támogatását különösen is kikérte az Órálló szerkesztője, *dr. Bartha Béla* sárospataki professzor, még csak ügyet sem vetettek a vállalkozásra. Haas és Deutsch uraknak sem kellett az Órálló s így került a nagy dongással megindult kis ujság nagyon hamarosan az ebek harmincadjára. Az Órállót *Lucifer* állította ki és ő is vonta be, mert a pokol kapuin belül, az egyházpolitikai javaslatok megszavazása után, nincs szükség silbakra.” Ez a csúfkodás a legjobb bizonyítvány az Órálló mellett!!

— **Egy kis tájékoztató.** A Rimaszombatban megjelenő „Gömör-Kishont” című hetilap június 23-iki száma, a mely méltán van szentelve a nagyérdemű *Baksay István* örömmünepének, — az üdvözlő kéziratok között, a miskolci ref. leánynevelő-intézet táviratáról is megemlékezik, de oly sajátos különös címmel, a mely azokat, kik ezt az iskolát multjában, történeti fejlődésében, egész szervezetében nem ismerik, könnyen arra a gondolatra vezetheti, hogy ez maganjellegű, a mennyiben szórul szóra ezt írja: „Üdvözlő sürgönyök jöttek még a budapesti ref. főgimnáziumtól. Vámosy igazgatótól Budapestről, a miskolci *Tóth Pál*-iskolától stb.” *Tóth Pál*-iskola Miskolcon sohasem volt és nem is létezik, hanem igenis van egy, a tiszáninneri ref. egyházkerület által még 1859-ben, a miskolci ref. egyháztól átvett és azóta fenhatósága és gondozása alatt álló ref.

felekezeti felsőbb leánynevelő-intézet, a melynek igazgatóját, mint szellemi vezető, időnként épen úgy választja az egyházkerület, mint a sárospataki, miskolci, rimaszombati, budapesti, vagy akármelyik gimnázium hatósága választja a maga igazgatóját. Ez az igazgató, mint rendes tanár, középiskolai ranggal, rendes tanára az egyházkerületnek: az iskola szellemi életéről, mint főtényező annak fejlődésében, felelős egy felügyelő-bizottságnak, a mely felügyelő-bizottság, az egyházkerület egyházi és világi vezérferfiaiból választatik. A felügyelő-bizottság ismét felelős az egyházkerületnek, mely annak intézkedéseit jóváhagyja, vagy elveti. Az intézet minden rendes tanárát, minden egyes rendes tanítóját vagy nevelőnőjét ez a felügyelő-bizottság választja és terjeszti fel az egyházkerületnek megerősítés végett. Ugy az igazgató, mint az intézetnek minden más tanára, valamint a tanítónők, az iskola pénztárából kapják rendes évi fizetésüket. Az intézet minden szükséglete, a felügyelő-bizottság, illetőleg a püspök utalványozása folytán az iskola pénztárából fedeztetik. A tandíj, az internatus bevétele az iskola pénztárába folyik be, legszigorúbb számadás terhe alatt. Azt hiszem, hogy az ily szervezettel fennálló, ily alapokon nyugvó intézetet maganjellegű intézetté minősíteni még akkor sem lehet, ha történetesen annak igazgatója feladatát legnehezebb eszményiséggel teljesítve, az évek hosszú során át, annak bizonyos jelleget kölcsönzött. Ez a minősítés teljes ellentétbe hozná az intézetet azzal a kormányzó testülettel, mely időnként fáradságot nem kímélve, az idő követelményei szerint áldozatokkal is előmozdítja, sőt virágzásra igyekszik emelni annak fejlődését. De ellentétbe hozná az államkormányval is, a mely már 1888-óta közvetlen tapasztalatai, meggyőződése alapján hivatalosan elismerte iskolánkat olyannak, mely az állami felsőbb leányiskolákkal egy szinten áll, tantervét ezen iskolák tantervével párhuzamosan állapította meg s ahoz alkalmazkodik és iskolánkat másodfokú felsőbb leányiskolának hivatalosan elismerte, bizonyítványait épen úgy tekinti, mint ezen másodfokú felsőbb leányiskolák bizonyítványait; sőt az intézet szellemi fensőbbégét a legjobb akarattal és örömmel üdvözlö. — Különösnek tartanám, ha akármelyik felekezeti középiskolánkat, vagy a meglevő és majd létesítendő felekezeti felsőbb leánynevelő-intézeteket az igazgatók nevééről és nem az illető hatóságról, mely azt fentartja, vagy nem a helyről, ahol az létezik, neveznék el. Jól tudom, hogy ez a cím: „A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézet” hosszadalmas; de már „a miskolci ref. felsőbb leányiskola”, épen olyan teljes címe lehet iskolánknak, mint „a debreceni ref. leánynevelő-intézet”, vagy „a szatmári ref. felsőbb leánynevelő-intézet”, vagy épen mint a „rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium”. — Megtisztelve érzem magamat, ha nevemet ilyen teljes címek helyett mondjak, vagy írok, de iskolánk — történeti fejlődésében — már sokkal inkább kibontakozott és megért a nyilvánosság-nak, hogy sem akár az egyházkerülettel, mint fenntartó testülettel, akár az állam-kormányval szemben ilyen csak szokáson alapuló címet használjunk, mely ezen iskola feladatának, hatásának ma inkább árt, mint használ. — Engedje meg tehát a „Gömör-Kishont”, hogy az általam is annyira tisztelt *Baksay István* jubiláns főgimnáziumi tanár urat a „miskolci református felsőbb leányiskola”, és nem a *Tóth Pál*-iskola üdvözölje legyen. Kiváló tisztelettel maradtam Miskolcon, 1894. július 12.

Tóth Pál.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Sárospatak. Nyomtatta, Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A vegyes házasságból származott gyermekek vallásáról.« *Zsoldos Benő.* — »És mégis úgy van.« *Kovács Béla.* — »Magyar nyelvtan és nyelvtanítás.« *Maklári Pap Miklós.* — »Visszaemlékezés a kerületi leánynevelő-intézet vizsgálatára.« *Egy apa.* — »Futó Sámuel emlékezete.« *Futó Mihály.* — »Imre István 1820—1894.« *P. P.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek« — »Pályázatok«

A vegyes házasságból származott gyermekek vallásáról.

Képviselőházunk az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalásának során az 1868-ik évi LIII. t.-cikk módosításához a vegyes házasságból származott gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat megszavazásával immár hozzájárult.

E javaslat tárgyalása alkalmával bizonyára nem ártott volna kissé nagyobb körültekintéssel járni el s különösen célszerű lett volna a képviselőházi előadó kijelentéseit kissé fontolóra venni, ha többet nem, legalább azt a nyilatkozatát, hogy „a mint a multban, úgy a jelenben is szükséges a vallásügyi kérdések tárgyalásánál tekintettel lenni arra, hogy e kérdések megoldása által a felekezetek közti béke megóvassék és a vallásfelekezetek egymás melletti békés együtt léte biztosítassék.“

Ha már azok, a kik e javaslatot benyújtották s ennek életbe léptetéséhez egy jobb ügyhöz méltó erő-kifejtéssel hozzájárultak, a szőnyegen levő tárggyal szemben e szavak igazi értelme felett gondolkozóba esnek, s miután komolyan, higgadtan megfontolták, — feltéve, hogy előttük mindenütt s mindenkor egy főcél, az összes közjava, lebeg: akkor lehetetlen volt e tárggyban, még az utolsó pillanatokban is egészen más gondolatokra, elhatározásra nem jutniok.

Mert mi is az a helyzet, a melyet ez a törvényjavaslat szükségkép teremteni fog?

A korábbi idők törvényhozása, keserű tapasztalatokon okúlva, egyes bölcseknél látó, nagy nevű vezetők kalauzolásával mellett arra törekedett, hogy a felekezetek közti viszonyokat egyszerű, világos, szabatos s az igazság és méltányosság elvein nyugvó törvényekkel rendezze. Mert világosan, tisztán állt előtte az, hogy valamint egyes kapzsi, balkörmű polgárokkal szemben az egyes polgárok biztonsága, épen úgy a vizet zavarni s a zavarosban halászni szerető testületekkel szemben is más testületek nyugalma s ezzel a polgári béke csak úgy óvható meg és tartható fenn, ha az *enyém és tied* közötti különbség országos törvények rendelkezései által világosan meghatározottatik.

Ezen törekvés eredménye volt az az 1868. LIII. t.-c., a melyet a gyermekek vallásáról alkotott s a

képviselőház által már megszavazott törvényjavaslat szerencsétlenül agyonmódosított, a melynek, ha volt hibája, fogyatkozása, ez a hiba, ez a fogyatkozás bizonyára nem a benne lerakott elvekben volt.

S ez elvek ellen kifogása úgy szólván senkinek nem is volt. Ellenők csak egyetlen egy egyház papsága agított s lépett mind jobban, az engedelmesség megtagadása által, forradalmi ténnyel a törvénnyel szemben, — azon egyetlen egyház papsága, a melynek hódító törekvései előtt ez elvek akadályul állottak.

Igen, az egész onnan eredt, hogy a kath. egyház szempontjából a más vallásúval való házasságkötés, vagyis vegyes házasságra való lépés a kath. félre nézve tiltó akadályt képez, s e féllel szemben a kath. pap a tiltó akadály áthágását csak akkor hajlandó elnézni s a házasságot beszentelni, ha egyéb feltételek teljesítése mellett főleg szóbeli vagy írásbeli ígéretet tesznek a felek, különösen a más vallású fél arra nézve, hogy a házasságból származó összes gyermekek a kath. egyházba bekereszteltetnek.

E törvényjavaslat által tehát, a mely a gyermekek vallásáról akképp rendelkezik, a mint az 1. §-ban olvasható, meg van adva a mód a kath. egyház papságának minden más egyház híveivel szemben s minden más egyház roppant hátrányára az, hogy „kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megállapított alakszerűségek mellett“, a felektől reversalist vegyen, vagyis, hogy a kath. egyház a nem kath. féllel teljes jogi érvényű bilaterális szerződést köthessen.

Vajjon az ily törvény tényleg irányulhat-e arra, a mit az előadói nyilatkozat oly fennhangosan hangoztat, hogy „a felekezetek közti béke megóvassék és a vallásfelekezetek egymás melletti békés együtt élése biztosítassék?“

Egyáltalában nem. Az igenlő válasz erre a kérdésre csak vakmerő ámitás vagy hiú önámítás volna.

* * *

Hogy az a szerencsétlen bábeli zavar, a mely e törvényjavaslatra s az ezzel összefüggő dolgokra nézve a fogalmakban uralkodik, annál teljesebb legyen, több oldalról oly színben igyekeztek feltüntetni az egészet, mintha a vegyes házasságból származó gyermekekre nézve a kérdés illetően megoldását a liberalizmus elve követelné, vagy legalább azoknak, a kik a liberalis

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

elvek hívei, e kérdésben, ha ekkép oldatik meg, e nagy elv megsértése nélkül, ennek ily megoldása ellen működniök egyáltalában nem volna szabad.

Ám tekintsük meg e kérdést erről az oldalról is elfogulatlanul. Midőn azonban ezt teszem, némileg ismétlésbe kell bocsátkoznom. Úgy hiszem, ez sem fog ártani, mert, hát nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur.

A hazai törvényhozás keserű tapasztalatokon okúlva, annak láttára, hogy a többi egyházak mellett van egy, a mely a multból öröklött hatalmas segédeszközeire támaszkodva, lankadatlan kitartással, tekintetet nem ismerő kiméletlenséggel a többieknek gyöngítésére, megrontására, sőt egyenes vesztére tör, hogy a lelketlen propaganda-üzésnek reá nézve legkényelmesebb, a többiekre nézve a legveszedelmesebb módját lehetetlenné tegye, kimondja 1868-ban azt a minden félnek s minden egyháznak a magáét egyenlően megadó elvet, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek nemök szerint követik szüleik vallását, s mivel tiszta, világos dolog az, hogy ez elvvel szemben, ennek megrontása, s ezzel a felekezet közti békének megbontása céljából mindenféle szóbeli ígéret vagy kötelező irat követelése és kicsikarása céljából a prot. féllel szemben nem a kath. fél, hanem e mögött a kath. klérus áll, kimondja azt, hogy a törvénynek ama rendelkezésétől eltérő minden szóbeli vagy írásbeli ígéret érvénytelen. S ezzel kieszközölte egy igen fontos ponton a törvényhozás azt, hogy a kath. püspök a maga papját — Deák Ferenc szavaival szólva — „lelki verbungra ki ne bocsáthassa.“

S a törvényhozás akkor az elevenre is tapintott. Ezt világosan mutatja az, hogy a kath. klérusnak kezdettől fogva fájt az, hogy a törvényhozás a legkényelmesebb propaganda-üzésre az oly alkalmas eszközöket, a vegyes házasságra lépni szándékozó feleket az ő körmei közül kiragadta.

Lássuk már most röviden, mi az a liberalismus?

Az emberi haladás úgy egyénenkint, mint testületekben és egész nemzetek tág körében legnagyobb, sőt talán egyetlen hatályos eszközlőjét, támogatóját az egyéni erők szabad fejlődésében, az egyéniségnek a művelődés javára való érvényesülésében s minden oldalú, nyűgöktől ment, mennél erőteljesebb működésében találja fel. Ennélfogva, mivel a haladás életfeltétel, ez, de még egyszersmind az egyéni erőknek a haladásra nézve oly üdvös mérkőzése és versenye is egyenesen arra utal, hogy az egyén a *közhatalmak* nyűgöző bilincseiből hova tovább mindjobban kiszabadíttassék.

Ez a művelődés haladásával, az egyéniségnek vele párhuzamosan haladó fejlődésével együtt járó, lépten kísértő felszabadító működés a liberalismus.

S íme ez a gyermekek vallásáról rendelkező újabb törvény mit cselekszik? Egyszerűen visszaszolgáltatja a vegyes házasságra lépni szándékozó feleket a kath. klérus körmei közé, — oda, a honnan az 1868-iki törvény mindkét fél vallásos nyugalma, de különösen a felekezet közti béke érdekében kimenteni igyekezett.

Mi köze ennek a liberalismushoz? Hiszen ha már ilyennemű intézkedésnél a liberalismusra gondolunk, csak épen ennek az ellenkezőjét lehet és kell benne látnunk, még pedig a legnagyobb sajnálattal, hogy az egyén élete egy fontos forduló pontján egy oly hatalom bilincseibe, nyűgöző erejének van jóformán feltétlenül kiszolgáltatva, a mely minden ízében a liberalismus legmerevebb negatívója.

A törvényjavaslat bizottsági és képviselőházi tárgyalásai már nem is duzzadoznak a liberalismus hangztatásától. Az igazságszolgálat bizottság szerint, „a törvényjavaslat által elérendő cél főleg az, hogy az 1868. évi LIII. t.-cikknek a vegyes házasságból született gyermekek vallására vonatkozó rendelkezései a *gyakorlati szükség követelményeinek* megfelelőleg módosíttassanak.“ Ez a gyakorlati szükség nyilván a felekezet közti békének fenntartása, ha ez a béke megvan, ha pedig nincs meg, akkor létrehozása és biztosítása volna egy ily törvényjavaslatnál. Ez azonban így, a mint a javaslat contemplálja, egyáltalában nem eszközölhető s nem is várható, ha csak azon aggressiv hajlamokkal bíró egyházzal szemben, a melynek vehemens sürgetéseire s intencióinak megfelelőleg jöttek létre ez új javaslat intézkedései, a többi kiszolgáltatott s teljesen védtelenül hagyott egyházak az önvédelem jogáról és kötelességéről, a mi képtelenség, végkép le nem mondanak.

A gyakorlati szükség követelményének megvalósulását tehát e javaslat mellett hasztalan várjuk, hiába keressük az igazi, egyedül üdvös irányban. Van azonban igenis egy más „követelmény“, a melyet a javaslat képviselőházi tárgyalása alkalmával az új vallásügyi miniszter — meg kell adni — elismerésre méltó nyíltsággal formulázott, midőn kimondta, hogy e javaslat azon célnak igyekszik eleget tenni, hogy „lehetőleg egy vallású családok keletkezzenek.“

Tényleg ez s csakis ez lehet a törvény valódi célja. Mivel pedig erre egyetlen egyház tört eddig is, az állam nyugalmanak, a vallásfelekezetek közti béke megzavarásának, felforgatásának az árán is, nyilván látható, hogy a kérdés ily elintézése tisztán azon egyetlen egyház javára történt.

Ez a többi egyházakat minden tekinteten kívül hagyó, retrograd irányzat e javaslatban nemcsak az által nyer kifejezést, hogy az egyenlőséget a különböző egyházak között egyetlen egyház javára, még pedig a többiekre nézve legveszedelmesebb irányzatú egyház javára oly ponton, a mely a többieknek valóságos Achilles-sarkát képezi, egyszerűen megsemmisíti, hanem azért is, mivel ezáltal a vegyes házasságokra vonatkozólag eddig követett, még pedig bölcsen követett eljárás módjával határozottan szakított.

Eddig nevezetesen hazai törvényhozásunk a vegyes házasságok létrejöttét nem gátolni, hanem előmozdítani törekedett. Törekedett pedig elsöben azért, mert a vegyes házasság sok oly vidékünkön, a melyeken különböző vallásfelekezetű polgárok nagyon elvegyülve lagnak, valóságos társadalmi életszükség. De törekedett másodsor előmozdítani nagy fontosságú állami és nemzeti szempontból is.

Nevezetesen a magyar állam polgárai, a nemzettest tagjai sok egyéb szempontok elválasztó, elkülönítő hatása mellett, egyszersmind a sok különböző egyház közt való megoszlás miatt, a felekezeti elfogultság embert embertől, felebarátot felebaráttól elszigetelő hatásának is ki vannak téve. Hogy ez elfogultság elszigetelő hatása ugyanazon haza fiai, ugyanazon nemzet gyermekei között a maga kártékony, romboló hatásában ne nyilatkozhassék, de sőt jó részben megsemmisüljön, erre nézve igen hathatós eszköz volt az, hogy különböző felekezetek hívei egymással családi életre egyesültek s ekkép, a mit a felekezeti elfogultság rontott, azt a hitvesi szeretet helyre ütötte, s a két fél körül csoportosuló különböző felekezetű rokonok, barátok, ismerősök is, e szeretet hatása alatt az elfogultságot levették, egymás kölcsönös becsülésére jutottak. Ez aztán elejét vette annak a veszélynek, hogy a nemzet fele-

kezetek szerint is mereven elkülönüljön, s maga a magyar faj is, a melynek összetartására e hazában oly nagy szükség van, két vagy több felekezet szerint, két vagy több darabra hulljon szét.

A vegyes házasságok létrejövetelét azonban csak úgy lehet megkönnyíteni s az ezek által az egység, az egybe olvadás szempontjából a nemzeti életre gyakorolt üdvös hatást teljes mértékben csak úgy lehet érvényesíteni, ha a törvényhozás a vegyes házasságoknál minden egyháznak egyenlő mértékkel mér s nem intézkedik egyetlen egyház intenciójának s érdekeinek megfelelőleg, s nem teszi azt, hogy ez az egy a vegyes házasságokat zavarosnak tekinthesse, a melyben kényekedve szerint halászhasson.

E szempontból tekintve sem lehet eléggé sajnálni azt, hogy törvényhozásunk a vegyes házasságokból született gyermekek vallásának ily rendezésével ebbe az irányba tévedt.

* * *

Nem hagyhatom abba e törvény gyöngye oldalainak mutogatását a nélkül, hogy még egyre röviden rá ne mutassak.

Kisebb ev. ref. egyházaink, a melyek idegen ajkú polgártársakkal vegyest s más nagyobb felekezetek közé szorúlva élnek, már eddig is súlyos küzdelmet folytattak létért, s valóságos élet-halál harcot vívtak, hogy a többi, nagyobb felekezetek tengerében el ne merüljenek. S hiába volt a legnagyobb áldozatkészség, a legnemesebb kitartás, a népesség gyarapodása, a hívek számának növekedése csak nem következett be. Pedig e nélkül ez egyházak felvirágzása nem várható, mert régóta hangoztatott, de mindig új példabeszéd marad az, hogy ubi populus, ibi obolus. S hiszi-e valaki azt, hogy a reversalis-hajszá teljes felszabadításával a vegyes vallású vidékeken a nagyobb szám beolvastó hatása ellen küzdő, védekező kis egyházak nem fognak gyors sorvadásnak indulni?

Igaz, hogy praetor minima non curat; a nagy dolgokkal foglalatokodó államférfiú bölcsesség nem bibelődik ily csekélységekkel, s megtörténhetnék, hogy ha netalán célszerű intézkedésekkel e hátrányos helyzetben levő egyházaink hathatós megvédelmezésére sietne. e tényét egyes felekezetekhez húzó részrehajlásnak bélyegezné az az egyház, a mely ha másokat nem szorongathat, a saját szorongatott helyzete, üldöztetése felett siránkozik.

Pedig egy nemzeti kormány méltónak, érdemesnek tarthatná azt, hogy ha egyéb miatt nem is, de ezek miatt egyetlen egyház praepotens klerusát a többi, különben is hátrányban levő egyházakra rá ne szabaddítsa, ha tudniillik az a nemzeti kormány igazán, szívvel-lélekkel magyar; mert az említett vidékeken az ev. ref. egyházakhoz tartozó családoknak vallásváltoztatása egyszersmind nemzetiség változtatása, a magyar fajtól való elpártolása is, viszont ez egyházak megerősödése, felvirágzása egyszersmind nemzetiségünk izmosodását, diadalmas előnyomulását is jelentené. Feladata magaslátán nem álló s a specialis magyar faji érdekek iránt semmi érzékkel nem bíró kormány az, a mely ez egyházakat minden áron való erősítésük helyett bármiféle kulissza-politikából csak egy pillanatra is kiszolgáltatja.

* * *

Bár, úgyszólván, a tizenkettedik óra után vagyunk, én még most is szükségesnek láttam röviden elmondani azokat, a miket itt előadtam. A vegyes házasságok ügye s a vegyes házasságokból származó gyerme-

kek vallás-ügyének rendezése az egymás mellett élő s az egymás mellett békés munkálkodásra hivatott egyházakat legmélyebben érdeklő kérdés. S mivel ez a kérdés úgy, a mint az új törvényjavaslatban körvonalozva van, az elérendő célok szempontjából a lehető legfonakabbul van elintézve, úgy hiszem, felszólalásom nem volt idő utáni, sőt erős a meggyőződése, hogy ez nem lesz az utolsó, még ha a törvény szentesítve lesz is, feltéve, ha mi, a kiknek hátrányára, a kiknek élet-érdekei ellenére jött létre, élni akarunk.

Zsoldos Benő.

És mégis úgy van!

— Viszonzvász Bartolomeusnak. —

Bartolomeus azt a két rövid cikket, melyek közül egyik e lap 28 ik számában *Bartimeus*, másik csekélységem neve alatt jelent meg válaszul az ő „egy fontos kérdés”-ére „a fájdalom jajkiáltásának” nevezi azok részéről, „a kik az ő értelmök által vezéreltetve, a kezünk alatt levő törvényt félre értve, derűre borúra eskettek eddig” s még most is vallja s vallani fogja továbbra is, hogy a kérdéses törvény magyarázatánál az igazság az ő részén áll.

Hát hiszen legyen boldog az ő hitében! Én őt álláspontjának helytelenségéről, ha hivatolt rövid válaszómban meggyőzni nem tudtam, nem szándékozom meggyőzni most sem, annival is inkább nem, mert oly kérdés felett, melyet az ő, t. i. Bartolomeus kifejezése szerint „egy gyermek is megért, ha megérteni akar”, ismételt magyarázatokba, vagy éppen vitatkozásba bocsátkozni nem szándékozom.

S ha mégis e pár sorban, Bartolomeusnak, az én igazán jó indulatú fejtegetéseimre adott válaszára reflektálok, oka az, mert az ő végszavában, az én állításaimnak oly szándékos elferdítéseivel, az általam idézett törvény visszaadásánál oly kivonatozással találkozom. a mely az ő helytelen álláspontjának s ebből származó törvény-magyarázatának alapul szolgál ugyan, de a mely az igazságnak egyáltalán meg nem felel.

Bartolomeus ugyanis így szól: „K. B. azt mondja, nekem nincs igazam, mert „mindenkit meglehet esketni, ha a harmadik korosztályból kilépett.” Ez teljesen igaz, bár azt, így a mint idézve van, nem mondtam, hanem igen is azt mondtam, s mondom most is a törvénnyel: „A nőülés a hadköteleskor előtt nincs megengedve. Kivételnek azok, a kik az ujonc-állításnál töröltettek, vagy a harmadik korosztályba be nem soroztattak.” Ennek a törvénynek pedig, felfogásom szerint, egészen a felszínen úszó, szinte kézzel fogható, igaz magyarázata nem más, csak ez: a harmadik korosztályból való kilépése előtt is megeskethetők azonban azok, a kik az ujonc-állításnál töröltettek, vagy a harmadik korosztályban besorozva nem lettek.

A törvény fentebb idézett, aláhúzott soraira támaszkodva állítottam s állítom most is, hogy a ki a harmadik korosztályban, a megtörtént sorozás alkalmával besorozva nem lett, s ezt, a főszolgabíró, mint a hadkötelesek ellenőrzésével megbízott hivatalnok bizonyítványával (s nem „cédulájával”) igazolja, minden további zaklatás nélkül megeskethető. Még pedig, mint mondtam, annyival is inkább, mert a törvény magyarázatául kiadott miniszteri rendelet 7-ik pontja utolsó kikezdése így szól: „Ha a lelkészeknek, az előadottak mellett, egyik vagy másik irányban még aggályaik merülnének fel és nem bírnák elhatározni, hogy a nőülendő ifjú a felsorolt osztályok melyike alá tartozónak tekintendő; az ez iránt, az illető sorozási járási tisztviselőhöz (főszolgabíró stb.)

intézett kérdéseikre, a felvilágosító válasz sürgősen megadandó.

En a mint a fentebbiekből is kitűnik, a Bartolomeus által kifogásolt rövid s jó szándékú cikkemben, nem tulajdonítottam a főszolgabírónak törvényt magyarázó erőt; nem engedély adási hatalmat; nem többet, mint a mennyit neki a miniszteri rendelet biztosít; hanem igenis azt, most is vallom és hirdetem, épen a miniszteri rendelet alapján, hogy a hadköteleseknél felmerült aggályokkal szemben, a „tekintetes” szolgabíró felvilágosításai az irányadók.

Legyen meggyőződve Bartolomeus, hogy én sem keresem a szolgabíró, hanem a törvényt; a törvény pedig a Kis-féle esetben a szolgabíró mellett beszélt. A mit a szolgabíróval szemben Bartolomeusnak tenni lehetett s tenni kellett volna, az, hogy azt a *cédula* helyett pecsétell ellátott törvényes, formaszabályú bizonyítvány kiállítására hívja fel.

Ennyit láttam e tárgyban, Bartolomeussal szemben, a legtisztább jó indulattal az igazság érdekében még egyszer és utóljára megjegyezni Különben a miniszternek a Bartolomeus által kért felvilágosítását Bartimeussal együtt, a legnagyobb érdeklődéssel várom.

Kovács Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.

(Válaszúl a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra.)

(Folytatás.)

Legnagyobb a zavar a nyelvtan használatára és minőségére nézve, ha a „*Viszhang*” vége hű tükre a mai viszonyoknak, a miben nem lehet, nincsen okom kételkedni. Igaznak vallja azt az „*általános és régi panasz*”-t, hogy a „népiskolai nyelvtanítás” rossz, annak értékét *O*-ra redukálja, s „ennek oka — őszintén állítja — semmi más, mint a nyelvtanítás mai, tarthatatlan módszere.” Ertsük meg: a nyelvtanítás módszere. Igen, mert — mint mondja — „Nyelvtant adunk növendékeink kezébe... megtanítjuk a nyelv törvényeit, elrecitáltatjuk velők a legbonyolultabb nyelvtani szabályt, mielőtt annak megértésére alkalmunk s módunk lett volna őket képesíteni. Szóval tanítunk nyelvtant” (Lásd Spataki L. 1894 15. sz. 330. l.) Hanem, hogy ilyen nyílt beismerés után, milyen logikával lehet azt állítani, hogy „ilyen nyelvtanítás főképen a nyelvtanok érdeme,” csak a „*Viszhang*” írója tudná megmondani. Itt tehát egészen szembetűnő fogalomzavar van. A nyelvtan használatáért, a nyelvtanítás módszeréért — gondolom — a tanító felelős; mégis a „*Viszhang*” a rossz eredményért a nyelvtant teszi felelőssé. Egészen világos tehát, hogy a kik a „*Viszhang*” módja szerint tanítanak, megfordított s így hibás sorrendet követnek: tanítanak nyelvtani szabályokat, mielőtt azokat megértetnék, begyakoroltatnák, s így igaza van, ha a célt „500 nyelvtani szabály betanításával sem érhetik el” s a nyelvtanulást a gyermekkel hamarosan megúnatják. — Feledik, hogy a nyelvtan nem magoltatásra szánt tankönyv, hanem csak taneszköz. Epen azért nem várom én a tanító uraktól, hogy nyelvtanommal „nyelvtudósokat neveljenek, hanem azt várom, hogy helyes tanításával a gyermek a nyelvnek öntudatos használatára segítsék. A nyelvtannak a népiskolában ez a szerepe van s e szerep betöltésére Nyelvtanomat alkalmasnak tartom; mert módszere megfelel a nyelvtanítás céljának s tisztán megjelöli a tanítási eljárást is. Mielőtt azonban ezt bizonyí-

tanám, arra a kérdésre kell felelnem: Van-e szükség nyelvtanra a nyelvtanítás szempontjából? Ez, azt hiszem, egészen gyakorlati, módszertani kérdés.

Tény, — melyet senki sem tagadhat, — hogy a népiskolának, teljesen függetlenül, önmagában is — nem gondolva arra, hogy a gimnáziumra előkészítést is tekintetbe kell vennie — szüksége van nyelvtani ismeretek, nyelvszabályok közlésére. Ez a nyelvtanítás céljából önként következik. A népiskolai nyelvtanításnak nemcsak az a célja, hogy a növendéket mások szó- és írásbeli beszédének megértésére s a saját gondolatainak szóbeli közlésére vezesse vagyis, hogy az u. n. *nyelvérzéket* kifejlessze; hanem az is célja, hogy a *nyelvérzéket nyelvtudattá* tegye, hogy a gyermek a nyelvet ne csak beszédben, de írásban is okszerűleg, tudatosan használja. A beszédbeli ügyesség, a nyelvérzék fejlesztése, erősítése elérhető volna az olvasmányok helyes tárgyalása s az összes tanítás által; de a másik, magasabb cél szempontjából meg kell a népiskolának ismertetnie azokat a törvényeket, szabályokat, melyek a nyelv biztos használatának nélkülözhetetlen feltételei: tehát nyelvtant tanítani kell. A nyelvtan a nyelvtudat erősítője, a helyes írás szükséges alapja, fő támasza. Az megint áll, hogy a népiskola minden szabályt fel nem ölelhet, ezt nem engedi sem ideje, sem a gyermekek érettségi foka. A formális képzésre, pusztán nyelvtan-tanításra fektetni a főszűrt s nyelvtani brillírozásra törekedni tehát épen olyan túlhajtás, céltévesztett dolog, mint az a „külön fecsegési óra.” A nyelvtanítás eredménye főleg a tanítás módszerében, a tanítóban gyökerezik; a nyelvtan, vagy az a gyógyító eszköz kívánt „*nyelvkönyv*”, másodrendű dolog. Ezen a tanítási eljárásról vagy módszeren fordul meg aztán a nyelvtan használata s milyensége. Ez a tanítási módszer pedig — bár csodálom, hogy a „*Viszhang*” után ítélve nem ismerik s ha ismerik nem követik, — röviden a következő: 1. Minta példák a levezetendő szabály világos szemléltetése céljából. De ezeket nem elolvasatni kell a könyvből, hanem felírni őket vagy hasonlókat a fekete-táblára. 2. Kifejtése és kimondatása a nyelvtörvénynek. 3. Beiratása külön nyelvtani füzetbe — nyelvtan híján — vagy felkeresése s felolvasatása a nyelvtanban. 4. Elmondatása egyesekkel és karban. 5. Begyakorlása szó- és írásbeli feladatokon. — Ez a tanítási módszer könyvem bármely lapján szembetűnő, s különben is csak a réginek javított megtartása; lehet tehát állítanom, hogy megfelel az oktatás céljainak. Lehetetlen azonban rá nem mutatnom az eltérésekre is, melyeket a fenti rövid módszerben már némileg érintettem.

A Dezső-féle tanterv azt mondja az „Olvasás és fogalmazás” alatt: *E darabok szolgálnak később a nyelvtani szabályok kifejtésének alapjául.* A különbség tehát csak a kiindulásban van. Amott a mondatok a levezetésre készen vannak; itt olvasmány van kijelölve. Minthogy azonban az olvasmányok más célra szolgálnak s nem nyelvtani szabályok levezetésére: kész mondatot a tanító ritkán kap, hanem magának kell szabályához képest egyik-másik mondatot módosítania, hogy alkalmas legyen a tárgyalásra. Valójában a két eljárás megegyező: csak a mondatok köre van emebben korlátozva, kijelölve. Ilyen alap mellett akár az én nyelvtanom, akár a másé használható. Az ungi egyházmegye egyik véleménye szerint olyan módon kellene a nyelvtant is szerkeszteni, a milyen pl. az állami iskolákban használt Komáromy Nyelvtan. Hogy ez valójában a mondatos nyelvtannal megegyezik, mert a felvett olvasmányból alakított mondatokból vonja le a szabályt, a fentiekből következik. Hátránya meg az, hogy a tanítást egy darabhoz kötve, chablonossá, a tanítót géppé teszi.

Tovább terjed a „*Viszhang*”-nak kívánsága, a midőn a jobb siker reményében valami homályos alakú „*Nyelvkönyv*”-félét akar. Mi legyen ez, nem tudom érteni. Vagy olyan

büvös olvasókönyv, melyből a „nyelv jellemző sajátosságai, törvényei, szépségei“ csak úgy tapadnának — tanítás nélkül is — növendékeinkre; vagy talán a szükség-s nyelv-tani részletekkel megbélelt olyan Olvasókönyv, mely feleslegessé tenné minden mostani Olvasókönyvet és Magyar Nyelvtant, s tanítana még Irálytant és Szerkesztést is.

Legmesszebb mennek azok, a kik azt mondják, hogy a népiskolai nyelvoktatáshoz nyelvtan nem szükséges. Megengedem, hogy a tanítás meglehet nélküle, főleg kisebb népességű iskolában; csak hogy aztán a tanítónak, nyelvtani tájékozottsága, helyes módszere és lankadatlan buzgalma mellett, legyen elég ideje a folytonos szó- és írásbeli gyakorlásra. Azonban az emlékezet és a helyes ellenőrzés ekkor sem igen nélkülözheti a nyelvtant pótló nyelvtani füzetet. — Különben a nyelvtan ilyen mellőzése sokszor felületességet, rendszertelenséget takargathat, s a valódi cél érdekében néhol alig történik valami.

Ime komoly nyilatkozatok, a tapasztalat nagyon komoly tényei mutatják, bizonyítják, hogy a „*nyelvtan és nyelvtanítás kérdésében*“ tájékozatlanság, zavar uralkodik; de talán az is egészen világos, hogy e komoly bajért az én nyelvtanom s annak kiegészítője legkevésbé okolható. Nagyon kíváncsi vagyok, hogy népiskolai tanításunk ez ágára nézve a helyzet minél előbb egészen tiszta és igazán javult legyen. Igen sokat tehet erre Tantervünknek biztos irányadása s egy nyelvtannak határozott követése; de legtöbbet tehet a Tanterv ez igen jól kidolgozott részének szigorú, gondos keresztülvitele; tehát a tanítók képzettsége, ügyessége s lankadatlan buzgósága.

(Folyt. köv.).

Maklári Pap Miklós.

Visszaemlékezés a kerületi leánynevelő-intézet vizsgálataira.

Utam naponta a Palóczi-utcán vezet végig, mely Miskolcnak egyik legszebb utcája. Ákácfa sűrű csoportja között jól esik a szemnek, meg a kálvinista léleknek is látni azt az épületet, melyre nagy betűkkel van felírva: „Ev. ref. egyházi és kerületi leánynevelő-intézet.“ Nem állhattam meg, hogy legközelebb be ne pillantsak az udvarra, melyről csak nem régen is. naponta oly boldog zivaj hallatszott ki a megtestesült emberi boldogságot képviselő gyermek-leánysereg ajakáról.

Megdöbbenő a csend, a mely most itt uralkodik. Tantermek, internatus ablaka, ajtaja bezárva, lefüggönyözve, mélységes hallgatás mindenütt és mégis nekem úgy tetszik, mintha azok a bezárt ajtók, ablakok egyszerre kitarúlnának, a padsorok megtelnének azokkal az örök vidám, mosolygó leányarcokkal; mintha felcsendülne az ének, a dal, mely ezeken a termeken az iskolai éven át végighangzik; mintha megszólalna a csengettyű, mely naponként oly pontosan hívja a leckeórákra és bocsátja haza a növendékeket.

Megelevenülnek előttem az iskolaévet bezáró vizsgálatok napjai s az azokon való örömemben, a visszaemlékezés kellemes lélekállapotában, engedje meg nagytiszteletű szerkesztő úr, hogy mint édes atya becses lapja hasábjain néhány sort szenteljek ezeknek a vizsgáknak, annyival inkább, mert ezek nem csak felületes csillogó ünnepélyek, hanem valódi szigorú vizsgálatok, a melyek után tájékozást nyerhetünk, hogy az egész intézet milyen színvonalon áll s milyen képzettséget nyer itt a növendék.

Junius 24-én, délután 3 órakor kezdődött az 1893/4. iskolai évet bezáró vizsgálat, az úgynevezett ének- és zenevizsgálattal. Mi az ének hatása egy templomi, vagy más nagyobb gyülekezet ajakáról; mi egy jól vezetett

énekkar a hallgatóságra nézve, azt mindenki tudja, a ki érez és szereti a dalt, az éneket; de nem mindenki tudja, mert nem ismeri, mi hatása van a női énekkarnak, a serdülő leánykak harmoniájának. A ki szépet, lélekemelőt akar hallani, jöjjön el ide a kerületi leánynevelő-intézet énekvizsgájára, a hol három hangra beosztott 36—40 serdülő leányka éneklé a zsoltárokat, dicséreteket, műdalokat, Kölcsey himnuszát, Vörösmarty Szózatát oly szabotossággal, oly hangterjedelemmel és árnyalattal, hogy elfelejtjük, hogy növendékek vizsgáján vagyunk s bele álmodjuk magunkat valamely nagyobb hangversenybe. Csalódásunkat még inkább fokozza az az igazi értelemmel felfogott s minden eszmét kellő hangsúlylyal visszaadó szavalás, a melylyel a felsőbb osztály növendékei költői irodalmunk őket megillető, nemükhöz illő jelesebb termékeit előadják. Leginkább félttem ezen a zene vizsgán a zongora-játéktól, elgondolván, mennyi úgynevezett klímipirozást, hamis hangot kell végig hallgatnom. Kellemesen csalódtam. Vizsga volt ez is, tiszteséges beszámoló arról, a mit egy éven át tanultak. Tiszta hangú új zongorán a kisebb daraboktól a nagyobb, komolyabb compositiókig, magyar dal-egyvelegig, oly szépen, fennakadás és unalmat okozó zavar nélkül játszottak a növendékek, hogy a nagy közönség, melynek egy része a kétszeresen megnagyobbított nagy terem dacára, künn az ablakokon át hallgatott, — élvezettel, türelemmel várta be az utolsó számot is s kellemes érzésének, meglegedésének adott kifejezést az eltávozáskor. Az intézet felügyelő-bizottságát, Nagy Ignác lelkész, Mikuleczky István, egyházi főgondnok, az államkormányt pedig Hidvégi Benő, kir. tanfelügyelő képviselték.

Junius 25-én két küldöttség előtt volt az előkészítőelemi osztályok vizsgája, azzal az eredménnyel, melyet ilyen magasabb hivatású intézet előkészítő osztályaitól méltán meg lehet várni. A vallásos szellem tiszta forrása, melyet a miskolci ref. felsőbb leányiskola mindig ápolt, itt már felbuzog s tovaütésében magába vévén a nemzeti érzés, rokon forrásból eredő patakját, ezt a kerület által is méltán féltve őrzött és ápolt felsőbb leányiskolát egyikévé teszik azon tanintézeteknek, melyek a nemzeti közművelődésben számottevő tényezők.

A felsőbb osztályokban, junius 26-án, 27-én, 28-án és 29-én tartattak a vizsgálatok a különböző tantárgyakból. Az első, második felső osztály vizsgáján nagytiszteletű Tóth Dániel esperes elnökölt, s a felügyelő-bizottság részéről, rajta kívül, Mikuleczky István, Pataky Sándor, Kun Kálmán küldöttségi tagok voltak jelen. Mint minden évben, úgy most is a vallás képezte az első tantárgyat, a melyből adott értelmes, szép, folyékony feleletek már úgyszólván az egész vizsga képét körvonalazták. Ki kell emelnünk, hogy a hit- és erkölcsstan, egyháztörténelem mellett nagyon jól esett hallani a különböző alkalmakra írt zsoltáraink és dicséreteink egész sorát. Mint harmat a virágra, úgy hatott a hallgató lelkére, mikor a könyvnélkül elmondott zsoltárokat és dicséreteket egy-egy tantárgy között el is énekeltek a növendékek, harmonium kíséretével, vagy a nélkül. A többi tantárgynak is szaktanára van s egész önálló irányú iskolát látunk a magyar nyelvtan kezelésénél s kiváló eredményt az ismeretek közlésében. Ha egy-két gyenge akad is annyi között, a mennyiben egy-egy osztály létszáma 30—40—45, ezt természetesen vehetjük a tehetség, szorgalom szerint, melyek a nevelésben fő-fő tényezők. Sokat tudnak a német nyelvből, az ó-kor történetéből, földrajzból. Számtudományi ismereteket jó rendszerben meglepő szép sikerrel mutatták fel különösen a tizedes rendszer alkalmazásával.

A 3. és 4. felső osztály vizsgái június 28. és 29. napján tartattak, magának az intézet egyházi elnökének főtisztelendő, méltóságos Kun Bertalan püspök urnak elnöklése alatt. A tulajdonképeni felsőbb leányiskolai vizsgát itt lehet már a maga teljességében élvezni, a melyen a protestáns egyháztörténelemből, a legújabb kor egyházalkotmányáig; magasabb fokú tanintézetek számára irt erkölcsstanból; — irálytan és költészetből, irodalomtörténetből, nemzeti és világtörténelemből, természetből, mértan és számtanból hallhatunk olyan feleleteket, a melyek után meggyőződéssel kimondhatjuk, hogy ez a felsőbb leányiskola a protestáns mivel családokra nézve igazán jótétemény.

Méltán fejezte ki örömét elnöklő püspök úr, mi is egyetértünk jelentésével, hogy a középiskolák, gimnáziumok felsőbb osztályainak képzettségével versenyezhet ez a két felsőbb osztály. Tanúi voltunk egy jelenetnek, a mely élénk világot vet a növendékek készülségére. A szülők bejelentett kívánsága szerint a délutáni vonattal távozni kellett néhány növendéknek. A vizsgát azonban nem engedték el nekik; soron és tantárgyon kívül tehát kiszólitották őket s a zöld asztalon fekvő tételek egész tömegéből kaptak fel kérdéseket, nem maga a tanár, hanem az elnöklő püspök úr által. Határozottan, zavar nélkül feleltek a kérdésekre, a jelenlévő bizottság, szülők öröme s bocsátattak el az Ur áldásával. Ha kifogásunk és észrevételünk lehet a tapasztaltak után, ez az, hogy a leánynövendékek közül a legtöbben annyira szorgalmasak, hogy sebes előadókka válnak, úgy, hogy nem egyszer láttuk, a mikor a hű tanítványokat szeretettel és gyöngéd tapintatossággal vezető igazgatónak mérséklésre kellett inteni a felelőt. Az összhangzatos énekkel és imával kezdett vizsga-napok szintén énekkel, dalokkal ejeztettek be. Egyik nagyteremben a több százra menő kézimunka kiállítás van, a melyben tolongva nézik az érdeklődők a női szorgalom és kézi ügyesség kisebb-nagyobb eredményeit és valódi remek alkotásait is. Óh ha volna jutalom, melylyel ezt a szorgalmat kellőleg méltányolni lehetne! De hiszen legnagyobb jutalom az öntudat és az az ismeret, melyet az életbe majd hasznosan lehet értékesíteni. A szabadkézi rajzok albumokban vannak kitéve.

Megható és lélekemelő a 4 felső osztály vizsgájának bevégeztével a növendékek búcsúja az iskolától, melyben a hála, a kegyelet nyer magasztos kifejezést az előjáróság, az igazgató és tanári kar iránt. Rendesen az osztály választja meg azt a tagját, a ki jeles szavaló, előadó. Most is szerencsésen választotta azt a növendéktársat, a szép, eszmékben gazdag beszéd elmondására, a ki a szavalati vizsgán is magára vonta már a közfigyelmet. Különös érzés hatja át ilyenkor ezt az egész iskolát a jelenlevőkkel együtt. A többnyire fehérbe öltözött, üde arcú, serdülő leányok szép csoportja egy felől, a hallgató szülők, a nagyszámú közönség más oldalon, középen püspökünk tisztos alakja, tanári kar az igazgatóval élén s ez utóbbival szemben az a csengő hangú, búcsúzó leányka, a ki visszafojtott könnyekkel mondja mindnyájok szíve érzelmét, azzal a fájó tudattal, hogy a legkedvesebb emlékü helytől megválnak, az élet vár reájok, a maga követelésével, bizonytalan jövőjével. Nem marad itt egy szív sem érintetlenül, az igazgató által adott válaszbán, a vizsgát berekesztő elnöki beszédben boldogító érzéssel telünk meg, hogy a mi gyermekünk is itt neveltetik e falak között, melyeket a hagyományos protestáns buzgóság emelt s évről-évre az a lélek lakik benne, melyről az írás azt mondja, hogy „megelevenít”.

Valóban a mi a miskolci kerületi leánynevelő-intézet szellemi életét mintegy bearanyozza, az az a szellem, melyre méltán mondta egy távolvidéki szülő, hogy sze-

retne elvinni abból egy darabot, hogy otthon meghonosítsa. Családias, természetes érzés, bánásmód, a nemes kedély s mindenekfelett semmi által nem pótolható szeretet az, mely itt életet teremt és, hogy úgy szóljunk, a sziklán is virágot nevel. Isten áldása kísérelje az intézet buzgó előjáróinak, azok között a kerület nagyérdemű ősz püspökének lépéseit, igazgatójának és tanárainak lelkes buzgóságát. Virágozzék ez az iskola, mint a magyar protestantizmus egyik őrfala!

Egy apa.

TÁRCA.

Futó Sámuel emlékezete.

(Folytatás és vége).

Most első gondolata az volt, hogy Abauj, vagy Torna valamely zugában mint tanító vonul el a zaklatások útjából. Azonban jellemzi a gyászos időket, hogy az iránta különben egészen jóindulatú eszerek nem mernek a hatalom szemében oly erősen megbélyegzett embernek menedéket nyújtani. Fölmege tehát Pestre, a központba, abban a hitben, hogy ott biztosabban megvonhatja magát.

Szerencsésen számított. Török Pál pestmegyei alesperes, a későbbi nagy alkotó püspök, kegyesen fogadja és a pesti ref. egyháztanács 1850. május 26-án a kisebb tanítói hivatalra alkalmazza. Szép a pesti egyház végzése. Meleg elismeréssel adózik az apai érdemnek, de egyzersmind az ifjú működéséhez — kitűnő bizonyítványai alapján — szintén szép reményeket fűz. Fizetését, melyet csak egy évre állapítottak meg, a kor viszonyai jellemzéseül ide igtatom. 200 ezüst frt, lakásul egy külön szoba, egy öl kemény és ugyanannyi puha tüzi fa. — Otthont talált tehát a pesti paplak egy szűkös szobájában; de neki elég tágas volt az arra, hogy azt, valamint nem épen fényes jövedelmét a szintén Pestre vonult és tanulmányaikat ott folytató volt honvédbarátaival is megoszsa. Tanított kitartó buzgalommal, de egyzersmind tanult is. Tanítói sikerét az egyháztanácsnak 1850. szept. 29-én hozott végzése igazi meleg szavakkal ismeri el. Tanítói tisztét egy évig viselte, tehetségei magasabbra hivat.

Polgár Mihály dunamelléki superintendens, — addig is, míg rendszeres kápláni vizsgálatot tehetne, — mindenemű papi teendő végzésére felhatalmazva, 1850. okt. 13-án Török Pál mellé igen méltányoló kifejezésekkel kibocsátja. A kápláni vizsgálatot 1851. május 3—4. napjain dicséretes eredménnyel csakugyan letette s most már tanítói tisztével felhagyva, mint káplán működött. A pesti egyház bizonyítványa (1851. máj. 29.) egyéb elismerő szavak mellett, mint tanítóról azt mondja: „Megérdemelte azt, hogy a pesti ref. egyház jegyzőkönyvébe, mint követésre méltó példaul szolgált jó nevelő és tanító bejegyeztessék.”

Azonban bár főnöke, — aki egyik leánykája tanításával is megbizta, — igazán kedvelte; bár hivi is osztatlan szeretettel ragaszkodtak hozzá, a kik benne nemcsak a jeles és szabadelvű szónokot szerették, hanem az egykori vörössapkást is tekintették; bár püspöke Kecskemétre hívta maga mellé: szíve szülőföldre felé sovárgott; annyi sokat ígérő kilátást mellőzve, örömmel enged b. édesatya óhajlásának, aki kedvelt fiát hanyatló napjaiban közelében szeretete volna látni, hogy majdan helyét is elfoglalhassa. Elhagyja a fővárost, Polgár Mihály. 1852. febr. 7-én kelt elbocsátó levelében szépen elismerő szavai mellett áldás kívánataival bocsátja el.

Pestről az alsóborsodi egyházmegyébe, Tisza-Tarjánba, Édes Alberthez megy és ott ugy főnökének, mint az egyház tagjainak osztatlan kedveltsége mellett 1853. ápril 10 ig működik, majd azután egy teljes évet atyja oldalán tölt.

Tisza tarjáni segédlelkési működésének végére esik, hogy az ugy szeretetreméltó egyénisége, társadalmi műveltsége, mint papi kiváló tulajdonai által egyiránt sokat ígérő ifjú a miskolci fényes ref. egyház figyelmét is magára vonván, a lelkészválasztásnál rá gondoltak. Magának is volt hozzá kedve. De azon időben, — az abszolút uralom teljességében, — kivált a miskolcihoz hasonló fontosságú egyházakban, az állami hatalom ugyan csak éber szemmel kísérte a lelkészválasztásokat. Mind ezt Futó Sámuel jól tudta. Apostol Pál akkori tiszán-inneni superintendens 1853. ápril 26-án kelt, teljes jóakarat sugalmazta levelével Pestre siet. E levélben a b. e. superintendens egyéb jeles tulajdonainak kiemelő felsorolása közben nem célzatosság nélkül hangsúlyozza: „szelidségét, jámborságát, békés indulatát, a polgári és egyházi törvényeknek tiszteletben tartását, a világi és egyházi felsőség iránti, másoknak is például szolgálható kész engedelmisségét.“ A fővárosban hathatós pártfogói is készségesen fáradoztak érdekében; mind hasztalan; neve a compromittáltak jegyzékében, az akadályokat nem tudta elhárítani.

Azonban jött némi kárpótlása. A mérai egyház 1854. ápril 9-én rendes lelkészeül megválasztotta s mint ilyen 1855. szept. 30-án Sajó-Szentpéteren fel is avattattott. Két évi, nagy közkedveltség melletti működése közben, 1855. végén atyja elhalván, 1856 év áprilisában elvégre megnyerte áldásos munkálkodásának mezejét a böcsi egyházban, gyermek- és ifjúkora emlékeinek kedves színhelyén. Megalapítja otthonát, hogy többé onnan ki ne mozduljon. Még az előtte mindvégig oly kedves honvédség varázsa, — országos gyűléseit ritkán mulasztotta el — sem gyakorol rá olyan vonzó erőt, hogy érte Böcsöt elhagyja. Hollán Ernő 1867-ben, — férfiúsága teljességében — a honvédség felállításakor egyenesen felhívta a belépésre. Talán egész erejével szerető és szeretett egyházának és hiveinek akar élni; talán nem bízott erősen az új intézmény életrevalóságában; talán politikai nézetei miatt: a meghívást nem fogadta el.

Házassági életre 1856-ban lép Apostol Pál szuperintendens leányával, Borbálával, akiben egy áldott szelidségű, példás egyszerűségű, odaadóan szerető feleséget és fáradhatatlan szorgalmú házi nőt nyert, a kinek gyönge nőiessége a férj erőteljesen férfias lelkületével igen szép összhangzatba olvadt egybe, hogy belőle a teljes családi boldogság forrása buzogjon fel. Egyetlen leányuk, Ilona, Nagy Ignác miskolci lelkész felesége. Amit a gondviselés a gyermekek számában tőlük megtagadott, bő kárpótlást nyújtott érte unokaiban. Családi életének későbbi legédesebb örömeit szépen fejlődő unokáinak körében találta. Csapatostúl hordta ki őket magához falusi szórakozásra. Megjelenése pedig közöttük, — noha egészen katonás fegyelemben tartotta őket, — örömnapp volt a nagyapát körülzibongó unokákra, nemkevesebb családi kikötő a boldog nagyapára nézve.

Több mint 37 éves ottani lelkészkedésének a böcsi egyház nagyon sokat köszönhet. Híveinek igazi lelki atyja, a kihez bajában mindnyája mindenkor gyermeki bizalommal fordulhatott. Tanácscsal a tanácstalant, bátorítással a csüggedőt, vigasztal a búbamerültet, segélyével az érdemest mindig szerető apaként támogatta. Természetes, hisz egyházának tagjai: a legkorosabbak gyermekkori társai, az ifjabbak vezetése alatt felnőtt gyermekei, a kiket nemcsak névben és archan, hanem szívben,

erényeikben és gyöngeségeikben, családi viszonyaikban is alaposan ismer. Könnyen eltudta intézni bajaikat, elsimítani surlódásaikat. Jó szíve, a hosszú idők meghozta tekintélye, páratlan igazságszeretete, a melyekhez a netalán dacosabb természeteknél egy kis katonás szigor is járult, megadták neki az utat és módot, hogy bajaikat orvosolhassa. Ritkaság is volt, hogy a böcsi hívek bajaikkal az ügyvédet búsították volna. Sőt híre a vidéken is elterjedt, a környék reformátussága nem ritkán fordult hozzá útbaigazításért.

Nem csoda tehát, ha hívei bensően ragaszkodtak hozzá; és ő viszont jól értette a titkot, ami szintén nem mindenkinek adatik, hogy e ragaszkodást egyháza közjává értékesítse. Hívei az ő buzdítására, de egyszersmind tetleges hozzájárulásával, magtárt alapítottak, a mely ma is egyik biztos jövedelem-forrása az egyháznak. Az ódon, roskadozó és szűk templom helyébe, alig egy év leforgása alatt, — nem számítva az ingyenes kézi- és írás munkát, — 25,000 frtot meghaladó költséggel új, díszes és tágas templomot építtetett. Hogy mily tapintattal tudta fölkelteni az egyháztagnak buzgalmát, tanúsítja az, hogy a templom költségeiből egy-egy telkes gazdára 220—250 frt is esett; hogy mily erélylyel eszközölte a végrehajtást, jele, hogy „ez összeg két év alatt teljesen befolyt.“ Bizony nagynépességű alföldi egyházaink gazdag tagjai, — a böcsi egyházé úgy 1800 lélek körül lehet! — nem tanulság nélkül tekinthetnének a böcsiek áldozatkészségére. Az új toronyba új harang, a templomba úrasztali készletek is kellettek; előteremtette mindezt a jókedvű adakozás.

Tudva van, hogy a két: Belső- és Külső-Böcsöt a rakoncátlan Hernád választja ketté. Odamentekor iskolák csak Belső-Böcsön voltak; ámde a szeszélyes Hernád a külső-böcsi gyermekeknek olykor nagyon is sok vakációt engedett: Külső-Böcs számára tehát önálló iskolát és külön tanítói állomást létesít; a belső-böcsi ódon és célszerűtlen iskola helyett szintén új és egészen alkalmas épületet és tanítói lakot emeltet. És mert az áldozatokban maga járt elől; példája és buzdítása másokat is gyújtott s így egyházát időnként szép végrendeleti hagyományok birtokába juttatá.

Kathedráját rendkívül szerette; és ha egészsége engedte, vagy halaszthatlan tiszte nem gátolta, a szokott órákat alig bízta káplánjára. Mint szónok magával ragadta hallgatóit; méltóságos alakja, hangjának erőteljessége, érces hajlékonysága egyiránt lekötött. Beszédét — úgy tudom, — rendszeresen nem dolgozta ki, hanem elmélkedett, gondolkodott, vagy a mit mások után olvasott, saját eszméivel kibővítve, hívei lelki szükségéhez, vagy az idők viszonyaihoz alkalmazva rögtönözte; ebben már pesti káplánsága idején megerősödött, a mikor a politikai viszonyok hatása alatt óvatosságból nem foglalta írásba szónoklatait. Ünnepestes alkalmak akarata ellen is nem egyszer rögtönzésre szorították; e részben élénk felfogása, széles olvasottsága, mintegy vele született rögtönző, kiváló adománya, folyékony szabatossága, nagy segítségére szolgáltak; páratlan emlékezőtehetsége, a mely már a kezdő ifjúnak oly erős oldala volt, késő éveiben sem lőn hozzá hűtelen. A mit egyszer gonddal olvasott, vagy figyelemmel meghallgatott, eszmemenetét megőrizve, emelkedetten, választékos szabatossággal adta is elő.

Az a.-borsodi egyházmegye — érdemei méltánylásaül — tanácsbírájává választotta. Hosszú időn át viselt e nemű tisztében mindenkor emberül eljárva, több ízben volt egyházmegyéjének a sárospataki főiskolánál kiküldöttje, az egyházkerületen képviselője. Munkáját szívesen felhasználták, felszólalásait úgy a zöld, mint a fehér asztalnál kellő figyelemre méltatták.

Egészsége, 1886 után kezdett erősebben, mint hatalmas szervezete után gondolni lehetett, hanyatlásnak indulni. Ez évben szemeit operáltatta. Szerencsésen sikerült, de lappangó belső baja, gondos óvatossága ellenére is, feltarthatatlanul terjedez. 1893. tavaszán erősen meghűl. Nem volt többé menekvése. Szenvedéseit férfias lelke nyugalomával hordozta, mignem négyhavi kínos betegsége szeptember 8-án, 67 éves korában sirba döntötte.

Elhunytá közelben és távolban mély részvétet keltett. Temetésén összesereglett a környék lakosságának nagy tömege. Nagyszámú tisztelői, — köztük 24 lelkész-társa, — előkelő világiaknak, köztük volt honvéd bajtársainak serege adóztak fájó könnyeikkel az elköltözött nemes emlékezetének. Méltán ráillettek a nagy római költő szavai: „Multis ille bonis flebilis occidit!”

A lelkészi lak udvarán felállított ravatal előtt Tóth Dániel miskolci lelkész, sírja felett Bajusz József s.-a.-ujhelyi ügyvéd, egykori honvédtársa, majd ugyanott pap-társai nevében Maklár Károly sajó-keresztúri lelkész voltak az általános gyásznak megható tolmácsolói.

Te pedig elköltözött lélek, — a kinek mindvégig hű szolgálja voltál, — a nagy Istennek trónja közelében élvezd a dicsőült lelkek zavartalan örömét és annyi jóságodért fogadd kegyesen az én hálás kegyeletem tiszta szívből fakadó eme szerény áldozatát!

Futó Mihály.

NECROLOG.

Imre István.

1820—1894.

Anyagiságba merült, önérdéket hajhászó korunkban igazi ritkaság látni valakit, a ki élete vezércsillagául a prot. eszménységet választá; azt az eszménységet, a melynek viharos multunk történetében annyi fényes példányképe van. Mindenfelől sűrűn kezd hangzani a vád, hogy kihalt belőlünk az elődök hitbuzgósága, s ismeretlen előttünk a vallásnak az az önzetlen szeretete, mely a Krisztus mennyei országát minden földi érdeknek fölibe helyezi.

De talán még sem!

Láttam e napokban egy koporsót, a koporsóban egy aggastyánnak némán is tiszteletes arcát, s hallottam e koporsó lakójának vázlatos történetét — s úgy tetszett nekem, a míg elmerülve valék a tisztes arc szemléletében, mintha szózat zendülne onnan felülről, a megnyilatkozott ekekből, mondván: Ime az ember!

Valóban Imre István egyike volt ama keveseknek, kikben a hithűség, az egyház iránti ragaszkodás szelidséggel, önzetlenséggel, puritán jellemmel, törhetlen akaraterejlyel párosult; ki hosszúra nyúlt, s a legkülönbözőbb megpróbáltatásoknak kitett életét teljesen a vezetésére bízott egyházközség gondozására szentelte. Mennyire fölötte állott korunk érdekhajhászásának, mutatja az, hogy fölötte gyér jövedelme mellett, — mely bizonynyal a legcsekélyebb kerületünk lelkészi javadalmai között, — csendes megelégedéssel, panasz nélkül hinteggette Isten országának magvait csekély számú hivei körében. A gyakori csapások daczára is, melyek hol családi, hol egyházközségi életében érték, boldog volt, mert egyedüli reménysége, dicsekedése az Úr vala. Az Urnak ígéje, mint emésztő tűz, csontjait áthatotta s annak hirdetésében kifáradva halt meg.

Született a boldogult 1820. aug. 8-án Sárospatakon. Atyja Imre István főiskolai tanár volt, anyja Jeney Katalin. Szülőhelye különösen alkalmas volt arra, hogy már gyermekkorában magába szívja az igaz hazafiság s a buzgó vallásosság életadó levegőjét. Iskoláit szülővárosában, a magyar tudományosságának századok óta messze földön híres központjában kezdette meg 1827-ben. Az alsóbb iskolák elvégzése után saját tudománysszomja s szülőinek jó akaratú tanácsai által sarkalva, a felsőbb tudományok hallgatására adta magát 1836-ban. Ezeket iskolai bizonyítványának tanúsága szerint, kitűnő sikerrel bevégezvén, 1844-ben a rimaszombati ref. gimnáziumhoz hívatott meg, hol mint oktató két évet töltött. 1846. év szeptember elsején Naprágyba (Gömör.) került, hol Hanvay László két kis fia mellett nevelősködött, egyszersmind pedig mint naprágyi s.-lelkész is működött. Itt három évig tartózkodott, mignem 1849. okt. 18-án Simoniba ment Borsody József lelkész mellé segédkezni. Ez állásában egy félévet töltött, mikor is az 1850. év tavaszán a Terhes Sámuel elnöklete alatt Rimaszombatban tartott egyházmegyei közgyűlésen az összes papi tudományokból vizsgát tett s Apostol Pál püspök által exmittáltatott. Ugyanekkor Vattay György jósvafői lelkész azon kérés-sel fordult Terhes Sámuelhez, a gömöri egyházmegye espereséhez, hogy küldjön át egyet a kápláni vizsgát tett ifjak közül. Így jutott az elhunyt még 1850-ben a tornai egyházmegyébe, hol mint jósvafői segéd-lelkész a Vattay György oldalán másfél évet töltött. Ez idő alatt a templomi szolgálatokra képtelen agg lelkész helyett mindennemű egyházi teendőt neki kellett végeznie. Végre az 1852. év márc. 16-án az elhalt Vattay Ábrahám helyébe petrii rendes lelkésszé választatott. S miután ugyanazon év szept. havában a második papi vizsgát is letette, s Görgön fel is szenteltetett, teljes igyekezetét egyházának külső és belső építésére fordítá.

Azonban nemes buzgalmát, ifjúi munkakedvét számtalanszor megbéníták a családi és anyagi szerencsétlenségek, melyek évről-évre sújtották. Egymásután kellett végignéznie szeretett gyermekeinek lassú elhervadását. De ez nem volt az egyedüli baj. Az 1877-ik év tavaszán, mikor a templom, iskola s a parochiális épületek hamuvá lettek, ő maga is csaknem mindenét elveszté. Ehez járult, hogy a szőlők elpusztulásával, különben is rendkívül csekély jövedelmének egy tetemes részétől elesett. Ennyi szerencsétlenség dacára sem veszíté el életkedvét, sőt második Jóbként hódolt meg a fensőbb akarat nyilvánulásai előtt.

Az évről-évre reá nehezedeő csapások között a vallásban, a hit magvainak hintésében, egyházközsége felvirágoztatásában, e célból végzett szorgalmatos munkában kereste magának az óhajtott feledést. S kezdetben szép siker koronázta működését. A hivatalba lépése alkalmával rozszant állapotban talált templomot rendbe hozatta, az egyházi épületeket kijavította, a paplak udvarát árnyas pihenővé varázsolta át, az iskolát a kor igényeinek megfelelőleg rendeztette be. Azonban az 1877-diki tűzvész minden eddig elért sikerét meghiúsítá. Azóta hiában igyekezett egyházát a régi virágzó állapotba visszaemelni: a tűz által mindenöktől megfosztott, teljesen elszegényedett egyháztagok a legszükségesebbeket is alig voltak képesek előteremteni.

Ime egy a sors viharai által sokszorosan megtépett, tehetsége, készülsége által bizonyára jobb sorsra érdemes férfiúnak élete! Szinte látom őt, a mint hervadozó reményeinek könyeit hullatja forrón szeretett gyermekeinek ravatalánál. Látom, a mint szép reményekkel kecsegtető, de az isteni akarat által megzavart életének véghatárán testben és lélekben megtörve tekint vissza

megfutott pályájára. S ha valaki, úgy ő méltán ismételhetné a „Prédikátor“ szerzőjével: „E földön minden hiábavaló és az életnek gyötrelme.“ Egy férfiú, kinek arca visszatükrözi a szívét marcangoló, de magába fojtott fájdalmat, kinek szelíd szemeiben csillognak a csapások által kisajtolt könyvek, de kinek ajakáról soha egy elégedetlenkedő, egy zúgolódó szó el nem lebben. Esményképe a valódi prot. papnak.

Az egyházmegyei életben tevékeny részt vett. Már 1854-ben egyházmegyei aljegyzővé választják. Ez állását 1860-ban egyházmegyei főjegyzőséggel, azt 1867-ben a tanácsbírói tisztséggel cserélte fel. Szóta alig merült fel úgy, a melynek megvitatásában élénk szellemével, tiszta élelátásával, a dolgok mélyére, ható, józan megfontolásával s mindenkor észszerű tanácsaival részt nem vett volna.

Temetése f. hó 20-án ment végbe, a környékbeli lelkészek és tanítók csaknem teljes számának jelenlétében, A csekély számú rokonságtól, tisztársaitól és híveitől körüvezett ravatal felett az egyházmegyei tanítói dal-egylet s a helybeli énekkar egyesülve zengett gyász-dalokat. A koporsó fölött Nagy Sándor jósvafői lelkész siratá el a boldogultat. A sírnál pedig Péter József szőlősiárdói lelkész búcsúztatá el kesergő híveitől, tisztelő kartársaitól, szerető kedveseitől és rokonaitól.

Áldás emlékére!

P. P.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Tóth Kálmán*, sárospataki ev. ref. s. lelkész, állami tanítóképezdei és népiskolai vallás tanító folyó hó 25-én, valamikor a délutáni órákban, megrendítő hirtelenséggel elhunyt. Reggel még imádkozott a gyülekezettel, a mely őt olyan igazán és olyan igen méltán szerette; azután behűződött az ő főiskolai lakásába s valami nagyobb betegség előjeleit érezve testében, e miatt egy boldogan tervezett kirándulásról írásilag lemondott. 10 órakor panaszkodott a szobáját tisztogató nő előtt, de nem engedte meg annak, hogy rosszszülétéről bárkinek is jelentést tegyen. Ugyanekkor levelet kezdett írni egy távollevő kedves barátjának, a melyben azonban nem hatott túl a bevezetésen. Délután 2 órakor még látta őt a főiskola háznagya a folyosón járni, azon túl már csak a díványa előtt arcra borultán látták őt a hozzá bejáró s hozzá szeretettel tapadó gyermekek, a kik abban az édes hitben húzódtak vissza mellőle, hogy „a káplán bácsi“ bizonyosan alszik. „Mit gondol az ilyen a halállal?“ Este volt már, a mikor az érte nyugtalankodók megtudhatták a borzasztó valóságot, hogy az élte 25-ik évében járó ifjú nemes szíve nem dobog többé. Az orvos igazolta a szomorú halált: szívszélhűdés vetett végett szép reményekben gazdag életének. A rémletes hírre előbb hitetlenkedés, majd mély fájdalom fogta el a példás életű ifjú barátait, ismerőseit s az ev. ref. gyülekezetet, sőt az egész várost, a melyben mindenkinek jól esett látni, tudni, hogy az Urnak ez a fiatal szolgája gyönyörűséggel hordozza az ő igájának terhét és hivatalát jó cselekedetekkel ékesíti. A sárospataki ev. ref. egyház presbiteruma a templom tornyára kitűzött gyászlobogóval, elismerő gyászjelentéssel és koszorúval igazolta a korán kiszenvedett ifjú iránti szeretetét s nagyra becsülését; az egész gyülekezet és a város egész közönsége pedig a folyó hó 27-én délelőtt végbement temetésen bizonyította be, hogy ki volt neki az a fiatal halott ott a főiskola udvarának közepén a koszorúkkal borított koporsóban. Soha ilyen szomorú, ilyen lélekrazó temetést! A fájdalom alatt roskadozó szülők, testvérek, szerető

rokonok körül egy zokogó nagy sokaság; közvetlenül a koporsó mellett az ő leány-tanítványai omló könyeikkel, virágaikkal, koszorújokkal; a gyászbeszéd a főnök ajkairól, a ki — mintha fiát vesztette volna el, — maga is alig bírt szíve keservével: — van-e, lehet-e ennél szebb bíráta egy papi erényekkel felékesített ifjú életének?! Ó hogy ilyen korán s ilyen váratlanul kellett megszakadnia! Az is ritka bírálat volt az elhunyt életére, a mikor ott künn, a temetőben, a végső elválás pillanataiban, az *Erdélyi András*, volt főiskolai szénior által mondott búcsú-ima után mindenki esengeni kezdett a koporsó virágai, a koszorúk levelei után, hogy az elvesztett nemes lélekkel való viszonyukat tovább folytathassák a róla beszélő hervadt virágokkal és levelekkel. A kik kevésbé ismerték életében, itt tudták meg, hogy mit veszítettünk benne halálában. A mindenkinek többet vesztett szülők: *Tóth Lajos* sajóhidvégi lelkész s neje *Gyurkó Mária* s gyermekeik: *Lajos* (végzett joghallgató) és *Vilma* s Kiss Johanna, a forrón szerető nagymama, a nagyszámú rokonok nevében is szintén gyászjelentésben tudatták nagy veszteségüket. Velők együtt mi is szívünk szerint gyászoljuk az egykori kedves jó tanítványt, a kötelességtisztelő ifjú lekipasztort, s áldjuk emlékezetét! — *Hetyey Gábor*, a dévai tanítóképző-intézet igazgatója, a dévai ev. ref. egyház buzgó presbiter, a gyermekek egyik kedvelt írója, folyó hó 21-én Budapesten elhunyt. Áldás emlékére!

— **A kath. papság még mindig a polgári házasság megbuktatásán töri a fejét.** Mint a Magyar Államból olvassuk egy monstre küldöttséget szándékozik küldeni a királyhoz, azzal a kéréssel, hogy a polgári házasságról szóló törvényt ne szentesítse, „mert mindenki, aki ezt akár aktíve, akár passíve támogatja, a kath. egyházból kizáratik.“ A főrendiháztól is még mindig sokat vár a papság. A Magyar Állam buzdítja a főrendeket, hogy öszszel vegyék fel újra a harcot s legalább a polgári anyakönyvezést buktassák meg, mert ezzel a polgári házasságról szóló törvény is megbukik, még ha szentesítve lesz is. Egy plébános arra ösztönzi társait, hogy a polgári házasságot mindenütt még a szószéken is csak civil párosodásnak nevezzék és az államnak mondják fel teljesen a szolgálatot, tagadjanak meg minden bekívánt adatot, hogy így késedemet és zűrzavart idézzenek elő a törvénykezésben és közigazgatásban.

— **Nyilatkozat.** Bartolomeus e lapok múlt számában az általam 1893-ban „Az új véderőtörvény és utasítás“ cím alatt kibocsátott munkát egyenesen úgy tünteti fel, mint a mely az ő álláspontja mellett szól. Mivel az idézett munka bizonyára nincs meg e lapok minden olvasójánál, tartozó kötelességem kijelenteni, hogy igenis ott áll munkámban, amit B. idéz, *de nyomban utánna* ez következik: „Ezen határidő előtt is, a katonai kötelezettség tekintetében szabadon nősülhetnek azok 1. Kik törlendőknek, vagy fegyverképteleneknek nyilvánítottak, vagy **2. A 3-ik korosztályban be nem soroztattak,**“ mely utóbbi pontra nézve idézem is a törvény 50-ik §-át és az Utasítás 19. §. 1. pontját. Ha tehát B. *nemcsak az általános szabályt olvassa el, de a nyomban feltüntetett kivételeket is figyelembe veszi:* nem követi el azon tévedését, melyet 7 egyén összhangzó véleményével szemben is oly görcsösen s mégis hibásan igyekszik mentegetni.

Révész Kálmán.

— **Előfizetési felhívás.** „Egyházi szónoklattan“ című, 1878-ban megjelent művet elismeréssel fogadta, az akkori szakirodalom bíráta. Az akkor megjelent példányok teljesen elfogyván, most *második* kiadásban adom sajtó alá. Azóta folytonosan figyelemmel kísérve az ide vonatkozó irodalmat, annak fejlődési történetét és külö-

nösen templomi szóoklásunk szükségait és feladatait, én is sokat, tanultam és még többet tapasztaltam. Ezen a téren szerzett ismereteimmel és azokból elvont tanulságaimmal, tetemesen megbővítve és kiegészítve jelen meg a második kiadás. Épen a legujabb napok története s magyar protestáns egyházunknak ez által teremtett új helyzete, aligha nem arról tesz tanubizonyosságot, hogy különösen az ige-hirdetés még az a hatalom, a mely kezünkben a lelkekre való hatás fegyvereül megmaradt s a mely még sok mindent pótolhat. Ennek a nemes célnak és nagy feladatnak akarnék, a nekem adott tehetség mértéke szerint, munkám közrebocsátása által szolgálni. Kérem az érdeklődők szíves támogatását. Művem előfizetési ára 2 frt, a mely címemre, legcélszerűbben postautalvány mellett, Sárospatakra küldendő.

Sárospatak, 1894 július hó. *Mitrovics Gyula,*
ev. ref. hittanár s főiskolai lelkész.

— A kisazari ev. ref. egyház (F.-Zemplén) f. hó 15-én avatta fel újolag, száz év viszontagságai által megtépsett s ez idén 800 frt költséggel kijavított templomát. A javítási költségek tetemes részét t. i. a fuvarozási és kézi munkán felül 500 frtot kivetés után, a hívek fedezték; 300 frtot, pedig az egyház pénztára adott az e célra gyűjtögetett tőkéből. A tíz órákor kezdődő ünnepélyen ott volt a gyülekezet apraja-nagyja s megjelent az egész Szemere-család is, élén Szemere Lajos főgondnokkal és Szemere Pál tarcali lakos, nyugalmazott ezredessel; sőt más felekezeti atyánkfiai is eljöttek, hogy osztozzanak örömről. Az Egyed István m.-izségi kántor-tanító által nagy ügyességgel vezetett gyülekezeti éneklés után, *Sárkány Imre* gálzsécsi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró mondott egy lélekemelő, szép szentelési imát, utánna *Péter Mihály*, helybeli h. lelkész I. Móz. 28. 16. alapján ilyen felosztású egyházi beszédet tartott: Bizony ez a hely nem egyéb, hanem Istennek háza és a mennyországnak kapuja, azért I. mert itt emelkedik a hitnek, II. a szeretetnek oltára. Ez a beszéd, úgy nyugodt, de azért szónoki lendülettel való előadása, mint különösen alkalmi s egész irodalmi színvonalon álló kidolgozása által mély hatást tett a gyülekezetre. Nem egy szemben csillogott az öröm és fájdalom könnyűje a beszéd szónoki fordulatainál! Uri szent vacsorájával is éltek a hívek s azt *Hutka József* bánóczyi lelkész szolgáltatta ki. Templomból kijövet a helybeli h. lelkész megállította jobbára, ugynevezett köznemesekből álló hallgatóit s pár ajánló szó kíséretében, a protestáns irodalmi társaság népies kiadványú olvasmányait ajánlotta megvételre és jöllehet ezen kiadványoknak potom árúk van s jöllehet előre megmondta, hogy nem kell mindjárt fizetni értök, megdöbbenve tapasztaltuk, hogy bár mindnyájan beszélnek magyarul s mert személyes ismeretség után tudom, hogy alig van köztök, aki írni olvasni nem tudna, mégis alig akadt egynehány, aki azokat megvette volna! E szomorú körülményből kiindulva, azon meggyőződésnek adok kifejezést, hogy népünket, valami uton-módon előállítandó tőkealapból fedezendő, ingyenes kiadványú olvasmányokkal, első sorban rá kell szoktatnunk az olvasásra! Csak ha megkedveltettük velök az olvasást, kellene másodsorban megkezdeni az olcsó pénzen való elárusítást! Változott viszonyaink között a szószéket nem tartom elég erős pozíciónak arra, hogy ellensé-

geinkkel diadalmasan megküzdjünk, keresnünk kell tehát a változott időkhöz alkalmas fegyvereket, melyekkel győzelemre segíthetjük elveinket! *Hutka József.*

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

F. J. A sorrend szerint adtam a válaszokat s így elkéstél. Az szép tőled, hogy bele kívántál sólni ebbe a fontos dologba, de kérek, hogy még fontosabbakra vedd szemedet. A gyakorlati életnek sok tisztázni valója van a bizonytalan jövővel szemben. — N. L. K-r. Szintén a sorrend miatt nem adhattuk a rövid felvilágosítást, különben a Szerk. Csillag alatt érintettem becses nézetét. Máskor más kérdésekben is kérjük szíves érdeklődését. — V. M. N-Bg. Hát ez is derék, de telnék onnan másféle is. Aztán azok a régebben jelzett tudósítások is elmaradtak! A mi képünk halványul-e vagy az Alma Materé, vagy pedig azok a bizonyos evangéliumi akadályok (szántóföld, feleség stb.) állják útját a nagyobb lélegzetű fellépéseknek? — *Stephanus.* Csinosan van írva mindenképen, de elkéstett ez is. Lapunkból nem telik annyi hely e kis kérdésre, a mennyit elfoglalnának a buzgó válasz-adók. Elküldöm az illetőnek a többiekkel együtt. — N. S. Cs. A pályázattal mi szívesen sietünk. Bizony előbb kellett volna azt nyilvánossá tenni, ha a pályázat komoly természetű és nem csupán alakosság A pénz is megjött s átadtam. — E. L. A gyűlés-tudósítás megírása a jegyzőknek áll legjobban!! Mindenkor szívesen látjuk. — B. J. Tetszik nekünk a fiatal hév, de az ellenféllel szemben is tisztelnünk kell az irodalmi tisztességet. Az alföldi nagy városok: »süket fülek és rest hasak« Ha trombitával harsognak kerítéseik körül, akkor is csak azt hiszik, hogy tüzoltósdít játsznak. Meg van írva régen; »Szántó földet vettem, nem mehetek.« Ha az eddigi irodalmi agitálás nem használ, úgy már hiába próbálkozunk. A jó akaratért fogadjuk a mi köszönetünket is s a dolgok folyásával elégedetlen lelkének keressen más alkalmakat a megkönnyebbülésre. Van elég! — H. E. Igyekezzünk vele, köszönet érte. Mi ahhoz a bizonyos sazonhoz nem szoktunk előkészülni. A küldemény sem arra való. — D. T. A neheztelt szavak idézve vannak az énekkar történetkönyvéből, a boldogultnak saját feljegyzéseiből. Ő vele pedig már — sajnos! — nem vitatkozhatunk. Azért hát csillapodjék igazság-szomjad s törd el a holtak kritikáját. A közönség nem keresi a vezért s neked meg van a magad nyomós érve önmagad mellett. Különben pedig derék dolog az, hogy a lélek szólni készített s hangod idáig hatott. Hallasd máskor is! — Z. J. Intézkedtünk — P. K. Mélyebbre vigyétek a hálót s akkor aztán állunk elétek. Bővebben magánlevélben. — P. P. Csak előre! Szükségük van a teljes fegyverzetű harcsoakra. — Gy. J. Tanítod repülni a fiókokat s áldjon meg az Isten buzgalmadért!

Pályázati hirdetések.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett *sajóvámosi* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme földben, terményekben és szolgálmányokban 1054 frt s így az egyház másodosztályú.

Pályázati kérvények folyó év augusztus hó 26-ik napjáig, nagytiszteletű Vadász Pál ev. ref. esperes úrhoz Sajó-Szentpéterre (posta helyben) küldendők.

Miskolc, 1894. július 24.

Kun Bertalan,
tiszánineni ev. ref. püspök.

A *cserépfalusi* ev. ref. egyház, orgonistasággal összekötött két elemi tanítóságra pályázatot hirdet. Fizetésök készpénzben 500—500 frt, 20 frt fapénz, 3 darab marha-legeltetés, 30 kr temetési díj, tisztességes lakás, kert. Az orgonázási szolgálatot és temetést, hetenként felváltva végzik. Az egyik a fiukat, a másik a leányokat tanítja. Oklevéllel bíró pályázók éneklés, orgonázás bemutatása végett, augusztus 5-ikére Cserépfaluban jelenjenek meg. Mindkét állás szeptember 1-én foglalandó el. Vasuti állomás Mező-Kövesd. U. p. Bogács. Borsodmegye.

Cserépfalu, 1894. július 23.

Novák Sándor,
lelkész.

* Az iskola után, a melynek részére egy-egy úri család mindig vehet néhány példányt a jelzett kiadványokból, ha az ilyen uton való építésnek a fontossága felől meggyőződik. Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Alkotmányos megkülönböztetés.« Szalóczy Pál. — »Miért szükséges a felvételi vizsga?« Porcs János. — »Egy petíció a porosz agenda-javaslat ellen.« R.—s. — »A sárospataki Irodalmi Kör alapszabályai.« — »Lelkész-értekezlet a felső-szabolcsi egyházmegyében.« Andrássy Kálmán. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Alkotmányos megkülönböztetés.

Szokása volt mostanában bizonyos köröknek és áramlatoknak azon megrovásképen való frázist hangoztatni, hogy a mai protestáns nemzedék (értsd: az egykori rebellis ősök méltatlan epigonjai) egyszerre felcsapott kormánypártinak, mintegy viszonzásúl azon megkülönböztetett jóindulatért, melylyel a kormány ezt a felekezetet a többiek rovására elhalmozza, s melynek legutóbbi, egyszersmind legekleatásabb bizonyossága a már-már diadalra vitt szabadelvű egyházpolitika.

Hogy a parlamenti harcok, pártok és vezéregyéniségek magatartása elegendő okot szolgáltatottak a megfelelő tanulságok levonására: kétségtelen; de hogy e tanulságok levonása közben hányan maradtak közülünk *Saulok*, hányan lettek *Pálokká*? arról bizony nehéz volna beszámolni. Annyi bizonyos, hogy a kormányt az ultramontánizmussal folytatott heroikus küzdelmében a protestáns közvélemény szymptathiája kísérte; a mi igen természetesen következik a protestantizmusban nyilvánuló liberális elvből, vagy ha megfordítva mondjuk is: a liberalizmusban nyilatkozó protestáns elvből.

Ilyen értelemben hát csak magunkhoz maradtunk hívek, ha részünkről nem igyekeztünk akadályt gördíteni a kormány reformtörekvései elé; de már azt a föltevést, mint merő rágalmat, méltó indignációval utasítjuk el magunktól, mintha mi az államhatalom részéről, különösen más vallások praediciumával elkötelezett, hogy ne mondjam megfizetett felekezet, a hálattartozás leszolgálása fejében szegődtünk volna a kormány szolgálatába!

Sokszor nyilvánítottuk már, hogy maguk a szönyegen forgó törvényjavaslatok is oly intézkedéseket tartalmaznak, melyek prot. egyházunk tovább fejlődését kétségesse, megélhetését nehezé teszik akkor, a mikor pl. a kath. egyház a maga hatalomeszközeivel gond nélkül fog ezután is dominálni. Tehát csak a fanatikus gyűlölség által táplált roszakarat, vagy a helyzetünket nem ismerő tájékozatlanság mondhatja azt, hogy minket az állam egész az irigylésig előtérbe helyez. Ellenkezőleg; vannak emlékeink a közelmúltból, vannak tapasztalásaink a jelenben és kilátásaink a jövőre, hogy igenis a megkülönböztetés nem a mi részünkre, de a mi rovásunkra megyen.

Ilyen megkülönböztetésnek tartom én azt, — egyebet most nem is említve, — mikor pl. a vallásügyi kormány a mi elemi iskoláztatásunknál az 1868. XXXVIII. t.-c. 11. és 133. §§-ainak megtartását egész a szőrszálhasogatásig megköveteli: ugyanakkor a kath. egyház népiskoláinál valóban a botrányosságig menő visszaéléseket megtűr.

Állításomat igazolni fogom.

Élénk emlékezetünkben lehet, hogy a *szikszói* hároméves rektóriát, a régi jobb időknek ez utolsó emléket egyházkerületünkben, — noha az ott alkalmazott 4-ed éves theologus tanítói oklevéllel volt ellátva és így a fentidézett népoktatási törvény kívánalmainak megfelelt: — a miniszter ismételt leírata következtében, két egyházkerületi gyűlés próbálta megmenteni legalább addig, míg a viszonyok lehetővé teszik az állandósítással együtt járó nagyobb építkezéseket. (Lásd 1891. és 1892. egyházkerületi jegyzőkönyvek idevonatkozó pontjait). Ez ügy kedvező elintézése utójára is a konventre bízott.

Köztudomású dolog az is, hogy ugyancsak a vallásügyi kormány mennyire hajszolja lelkész-tanítóságainkat, noha ez állomások rendszerint csak olyan helyeken vannak, hol a tanügy és egyházi élet, a hívek szegény anyagi helyzetére való tekintet miatt, egyedül lelkész-tanítók alkalmazásával munkálható sikeresen. Igaz, hogy lelkész-tanítóink nem mindnyájan szereztek meg a tanítói oklevelet; igaz az is, hogy az 1868. XXXVIII. t.-c. 133. §-a, ugyancsak a legújabb egyházi törvény, valamint minden tanítótól, úgy a lelkész-tanítótól is tanítói oklevelet kíván; de mégis mindebből nem a lelkész-tanítóságok beszüntetése, hanem inkább az következne, hogy azon lelkész-tanítók, a kiknek még tanítói oklevelük nincsen, azt haladék nélkül megszerezni kötelesek.

Ámde a miniszter — úgy látszik — nem erre a következtetésre jut, hanem egyenesen a lelkész-tanítói állomások beszüntetését tervezi, ha ugyan ez, egyházi törvényeink negligálásával lehetne. Legalább ezt látszik bizonyítani az a *legújabb miniszteri rendelet*, melyet a miniszter Borsodmegye közigazgatási bizottságához legközelebb intézett, s melyet e hó 14-én, a bizottsági gyűlésen fel is olvastak, a mint ez az „Egyetértés” 196. számában következőleg olvasható: „Az alispán bemutatja azután a legújabb miniszteri rendeletet, mely-

ben a megye felkérte, hogy szeptember 1-étől fogva jelentést tegyen azon előforduló esetekről, hogy a lelkész tanítói teendőket végez és hogy a megye intézzen megkeresést az egyházi hatósághoz a lelkészeknek a tanítástól való eltiltása végett.

Ez a rendelet világosan a mi egyházunkat illeti, mert a kath. lelkész, tudvalevőleg, olyan csekély szellemi és anyagi előnnyel járó tisztet, mint a minő a tanítás mestersége, nem igen szokott teljesíteni. Ettől a rendeletről azonban én egyházunkat nem féltsem; tudom, hogy felsőbb hatóságaink, szentesített egyházi törvényünkben gyökerező jogunkat a lelkész-tanítóságra vonatkozólag, meg fogják védeni. S az sem lehetetlen, hogy ez a legújabb rendelet, csak azon kivételes esetekről szól, midőn pl. tanító-változás, vagy haláleset következtében, addig, míg az egyház rendes tanítóhoz juthat, a lelkész, szükségből felveszi az elárvult tanítás igáját; habár különösen látszik előttem, hogy a miniszter éppen ilyen esetekben nem látja helyén valónak, ha a tanítás inkább a lelkész, mint senki által gyakoroltatik; mert azt tán a magas minisztérium is tudja, hogy a tanítói hivatal, éppen általánosan panaszolt tanítóhiány miatt, nem tölthető be csak úgy minden percen, varázsűtésre.

Hanem van ebben a rendeletben valami, a mi — már a kifejezés modorát tekintve is — méltatlan a lelkészi hivatalhoz; az, hogy a lelkészek a tanítástól eltiltandók. Miért tiltandók el? Nincsen indokolva, de nem nagy bölcselet kell azon elhallgatott intenció föltalálásához, mely implicite bennfoglaltatik e rendeletben s mely nem kevésbé bántó reánk, lelkészekre nézve s ez az: *eltiltandók, mert a lelkészi hivatal a tanítói hivatallal inkompatibilis*. Tehát az a protestáns lelkészi hivatal, mely a reformáció elejétől fogva *par excellence* tanítói hivatal volt, mely, volt idő, midőn a nemzeti irányú, különösen a népnevelést úgyszólván maga tartotta fel, mert minden pap egyszersmind tanító is volt; mondom, ugyanaz a lelkészi hivatal többé nem alkalmas a tanításra, még szükség esetén sem, mert *inkompatibilis*!

Persze, ugyanazon minisztérium, ugyanazon tanfelügyelő referálása után, — mert nem tételezhetem fel, hogy a népnevelés érdekében elhallgatná, — nem utasítja Borsodmegye közönségét arra, hogy ugyancsak Borsodmegyében a *b.-ivánkai* és *négyesi jegyzők* a tanítástól *eltiltandók*. Ez nincs a miniszteri rendeletben, pedig említett két kath. községben a jegyzők nem csak úgy ideiglenesen látják el a tanítás ügyét, hanem állandóan. *Négyesen* pláne már a második emberöltő óta. Ugyanazon minisztérium, illetékes közegei által nem veszi tudomásul, hogy a *hevesmegyei zúcsi* róm. kath. egyház, nem is úgy titokban, de a „*Néptanítók Lapja*“ éppen most megjelent számában, nyilvánosan pályázatot hirdet: „*harangozósággal egybekapcsolt kántor-tanítói állomásra*.“ Tehát a jegyzői hivatal, a maga ezerfelé ágazó elfoglaltságában, a szinte gyakran igénybe vett pápista harangozói állapot a tanítás szent ügyével nem inkompatibilisek, de a prot. lelkészek attól eltiltatnak.

Egy alkalommal a tanfelügyelőnkkel, midőn vele a saját egyházam nem éppen a kívánalmak Csiborasszóján álló iskolájának a szabályszerűségek keretébe való terelgetése iránt kötöttem méltányos pacifikációt, közöltem abbéli megbotráncózásomat, hogy míg az állam a mi iskoláinktól erőnkön felül való dolgokat is megkíván; addig a szomszédos *négyesi* és *b.-ivánkai* kath. községeknél elnézi azt, hogy a *jegyző-kántor-tanítók* szinte *hivatalból* csúfolják meg a népnevelést, — jól emlékszem, hogy ilyen formán felelt: hja kérem, azokkal még jó ideig nem fogunk boldogulni, mert azoknak

háta mögött a *káptalan*, meg az *érsek* áll... No igen, — ezt már én mondom — a *káptalan*, meg az *érsek*.

Én azt hiszem, hogy a *négyesi* és *b.-ivánkai* állapokat nem csak borsodi specialitások; lehetnek ilyenek az ország többi részében is, mert *káptalan* és *érsek*, meg *püspök* több is van. De hát abban látom én azt a megkülönböztetést, mely minket szomorú eszmélkedésre int, hogy míg nálunk, az alkotmányos magyar miniszter a papokat is eltiltja a tanítástól; addig a hatalom birtokosainál a jegyzőket és harangozókat is hivatottaknak ismeri el arra az „*egész embert*“ igénylő hivatalra.

Ne igen hánytorgassák hát ellenségeink és ne gyanúsítsanak bennünket, hogy mi érdekből és megfizettségéből támogattuk a kormányt valóban nagy és erős harcában; hiszen a mi közreműködésünk, leszámítva azt az egynehány főrendiházi szavazatot, talán éppen abban nyilvánult, hogy nem tettünk semmit; nekünk még mindig elég okunk van aggodalmasan várni a jövőt, elbizakodottságról pedig éppen nem lehet szó, minek illusztrálására ez a fonákságra valló rámutatás is elegendő, mely — tudom, — hogy nem fordítja vissza az *ecclesia triumphans* szekérrudját, de nem kétkem, hogy mívelődéstörténeti szempontból is jellemző, különösen pedig — annak idején — a miniszteri leíratra adandó válaszhhoz, felhasználható adat leendő.

Szalóczy Pál.

ISKOLAI ÜGY.

Miért szükséges a felvételi vizsga?

Az alsó-borsodi ev. ref. tanító-egylet 1894. július 16-án, Mező-Csáthon tartott gyűlésében vetette fel ezt a kérdést.

Ha hazánkban minden elemi iskola megfelelné a törvényben előírt kívánalomnak, akkor a mező-csáthi gyűlésnek a panasza igazolt, követelése, t. i. hogy az elemi iskolai bizonyítvány mellett ne követeljenek a középiskolába lépéskor a gyermektől felvételi vizsgát, — jogosult volna; de hazánkban még igen messze állunk attól, hogy minden elemi iskolánk megüsse a mértéket, és jogot formálhasson arra, hogy bizonyítványa — minden hitelessége mellett is — hiteltérdemlő is legyen.

Ez a kissé kemény, de mindenesetre igaz beszéd sérelmesnek tűnhetik fel a Mező-Csáthon határozók előtt; de, ha kissé gondolkodnak, be fogják látni, hogy a középiskolai előjáróság elengedhetetlen kötelességet teljesít akkor, midőn az első osztályba lépő tanulóktól felvételi vizsgát követel.

Tudjuk ugyanis, hogy hazánkban még ezrekre megy azon elemi iskolák száma, melyeknek fentartóit törvény útján kell arra szorítani, hogy vagy saját erejükből vagy állami segély igénybevételével 300 frtra emeljék a tanító fizetését. — Azt is tudjuk, hogy némely felekezetek még ezt is sokalják, s önkormányzati jogaik sérelmét látják ezen törvény intézkedésében. — Azt is tudjuk, hogy éppen a csekély fizetés miatt ezrekre megy az olyan tanítók száma, kik hivatalukra képesítve nincsenek, hanem csak szükségét pótolnak, jobb lévén a valami a semminél. — Természetesen következik ebből, hogy nem minden tanító van képesítve arra, hogy tanítványait annyira vigye, hogy az a középiskola első osztályának tantárgyait sikerrel tanulhassa.

Van még egy másik ok is, de ezt talán nem is kellene hangosan elmondani; mert sokan sértve érez-

hetik magukat az igaz beszéd által. — Tanítóink ugyanis régi, hagyományos és még sokáig meg nem szűnethető okok miatt nagyon függő állást foglalnak el kivált kisebb községekben. — Függének ugyanis lelkészöktől, jegyzőiktől, bíróiktól, gondnokaiktól és a községben levő más nadrágos emberektől és jobb módú, tehát előkelő gazdáktól. — Ezekkel való jóviszonyuktól függ békességük, sőt sokszor hivataluk; — mert, hogy régi módi szerint okoskodjunk, minden ember többé-kevésbé gyarló; a tanító is ember; tehát ő is lehet többé-kevésbé gyarló. — Igen, de a szülők is emberek, tehát az előbbi okoskodás szerint azok is lehetnek gyarlók. — A gyarló szülőkről pedig már fel lehet tenni, hogy gyermekeik tudományos képzettsége iránt elfogultak; és így, ha a tanító a fent elszámolt hangadó szülők közül valamelyiknek a fiát osztályismétlésre útasaná, elveszítene ama gyarló szülő jóindulatát, sőt felébresztené haragját s útát nyitna bosszúállásra, mi szintén együtt jár az emberi gyarlósággal. — Igen, de a tanító okos ember, nem csinál magának kellemetlenséget, nem szerez haragot, nem ad alkalmat bosszúállásra, s azt az egy-két fiút bocsátja a felsőbb osztályba, sőt négy osztály elvégzése után még jó bizonyítványt is ad az azt nem érdemlő fiúnak; hiszen ezzel nézete szerint nem árt senkinek, csak saját lelkiismeretét zaklatja fel egy kissé, de családja érdekében, (mert a tanítónak is lehet családja), elszenvedi ezt a kis lelkifurdalást, melylyel nagyobb veszedelmet gondol, és sokszor nem is ok nélkül, megelőzhetni.

Ha már most annak a tanítónak, ki így gondolkodik és cselekszik, minden tanítványa a középiskolába menne, a sok jó közt elvegyülhetne az az egy-két gyöngye készütségű is; de a középiskolába minden tanító keze közül épen a község legelőkelőbb lakosainak fiai kerülnek be; tehát a nyenyúlhozám csoporthoz tartozók. — Képzeljék most a Mező-Csáthon határozó igen tisztelt tanító úrak, hogy a középiskolák első osztályába 30—40 ilyen fiú kerülne be 30 40 külön iskolából, mi történhetik ezekkel az év végén?

Azután nem is olyan sok az, a mit a felvételi vizsgán követelünk. — Olvasás, írás és a négy elemi mivelt egész számokkal. — Ezeket négy év alatt minden gyermek megtanulhatja annyira, hogy az aratási szünnidő alatt sem felejtí el. — Az ilyen dicsőségesen állja ki azt a 2—3 percig tartó felvételi vizsgát. — A ki pedig ezeknek a föltételeknek nem képes megfelelni, az nem lesz képes a középiskola első osztályában tanított tantárgyakat megérteni és megtanulni.

A tapasztalás kényszerítette arra a középiskolák tanárait, hogy előjáróságuktól a felvételi vizsga elrendelését kérik. — Az iskola érdeke követeli azt, hogy első osztályába, hol különben is annyi mindenféle módon tanított gyermek jön össze, csak olyanok vétessenek fel, kiknél legalább a valószínűsége megvan annak, hogy a középiskola követelményeinek megfelelőhetnek. — Követeli ezt az eljárást a szülők érdeke is, kik ezen szokást tudván, bizonyosan gondoskodnak arról, hogy fiok tanuljon meg otthon azaz a községi elemi iskolában, olvasni, írni és egész, számokkal számolni, hogy ne költsenek hiába az olyan fiúra, ki a felvételi vizsgát kiállani nem képes. Követeli ezt a gyermekek érdeke is, kik kellő előképzettséggel lépven a középiskolába, nem lesznek kénytelenek életökből több évet szánni az iskolák elvégzésére annyinnál, a mennyit a törvény és a tudomány mértéke megkövetel.

Nem állítom én azt, hogy a mező-csáthi határozatnak nincs alapja; mert azon alsóborsodi tanítók vettek részt, kik közt aligha volt csak egy is, kinek képesítése

nem volna; olyan tanítók határoztak, kik nem várnak arra, hogy fizetésök 300 frtra kiegészíttessék; tehát valószínűleg a tanítói pályára nem csak képesített, hanem a javából összeválogatott férfiak. Ezek önértetét kissé bánthatja, sértheti az, hogy bizonyítványaik mellé még személyes meggyőződést is követel a középiskolai tanár; de, ha meggyőződnek, s a fentebbiekből meg is győződhetnek, arról, hogy a középiskolai tanárokat a körülmények kényszerítik arra, hogy a rájuk nézve kissé terhes felvételi vizsgákkal bajlódjanak: akkor nem veszik magukra nézve sérelmesnek azon eljárást, mely a siker tekintetében nemcsak nem fölösleges, hanem szükséges.

Örömlénk mi annak, ha ez az állapot nem sokáig tartana, ha a körülmények annyira változnának, hogy a tanítók készütség tekintetében független bírói lehetnének tanítványaiknak, és elérkeznék az az idő, midőn minden elemi iskolai tanító képes volna arra, hogy tanítványait a középiskolai tantárgyak tanulására elég ismerettel láthassa el.

Addig . . . áldja meg az isten azokat, a kik kötelességöket híven teljesítik s erre nyugodt önértettel gondolhatnak!

Porcs János.

TÁRCA.

Egy petitio a porosz agenda-javaslat ellen.

A porosz országos egyházban nem régiben egy bizottság az istentiszteleti cselekvények, szertartások egyöntetűvé s némileg modernebb színezetűvé tétele végett egy *agenda-javaslatot* dolgozott ki s terjesztett a tartományi zsinatok elé megbírálás végett. E munkálat azonban egyfelől nagyon is orthodox-színezetű, a jelenkor szükségait kevésbé veszi figyelembe s másfelől annak törvénytényé emelése — mint a készítő-bizottság tervezi, — nagyon is megkötné a lelkészek szabad mozgását, a formalismus bilincsei közé szorítaná őket, minden szabad fejlődésnek útját állná. Ezért a szabadelvű lelkészek erősen küzdenek ellene, úgy irodalmilag, mint a zöld asztaloknál. A berlini „*Prot. Kirchenzeitung*“ az egész javaslatot *szerencsétlennak és elszomorítónak* mondja; a *greifswaldi* lelkészek s kiválóbb híveik pedig egy kérvényt nyújtottak be ellene az országos főzsinathoz (Generalsynode), melyben komolyan és mérsékelten, de egyúttal tisztán és határozottan előadják indokolt aggodalmaikat a javaslat ellen. A kérvény így hangzik:

Az evang. országos egyház agenda-javaslata számára tervezett *formulare-javaslat*tal, valamint a tartományi zsinatoknak ez iránt hozott határozataival szemben tisztelettel alólirottak kényszerítve érzik magokat a generalis synodusnak kijelenteni:

1. Mi mint evang. keresztyének a reformáció hittani alapján állunk, különösen egyeknek érezzük magunkat őseinkkel a Jézus Krisztusba, a mi Urunk és Megváltónkba vetett hitben. Ezen álláspontból protestálunk minden oly kísérlet ellen, mely Jézus Krisztus evangéliuma mellett az egyházi hagyomány valamely darabját is kötelező hitnormává akarja tenni; nem kevésbé a legkisebb oly agendaris-formulának bevétele ellen is, mely ama lelkiismeret tompító s lélekgyilkoló balhiedelmet mozdítaná elő, mintha a keresztyén üdvözítő hit abban állana, hogy egyes határozott egyházi tantételekre *igen-t* mondjunk, — s protestálunk az evangélium nevében Jézus Krisztus dicsőségének az efféle rendszabályokban rejlő kisebbsítése ellen, az igazságszeretet nevében a képmutatás ellen, a szeretet ne-

vében a könyörtelenség ellen, a mely sok üdvre sóvárgó emberi lelket el akar az egyháztól, sőt a keresztyénségtől idegeníteni.

2. Mint evang. keresztyének ragaszkodunk a szent-íráshoz, mint a keresztyén tan egyedüli normájához, de arról mit sem tudunk, hogy egy határozott egyházi, vagy theologiai iránynak adatott volna az egyedüli helyes írásmagyarázatnak adománya és joga. A majoritások minden olyan kísérletével szemben, mely Jézus Krisztus egyházában a formalis jogot ott, a hol a hit- és lelkiismeretbeli dolgokról van szó, a minoritás feletti erőszakoskodásra akarja bitorolni, kijelentjük speyeri őseinkkel: „Ezek oly dolgok, melyekben mindenkinek önmagában kell Isten előtt állania, s abban a többség a kisebbség ellen nem határozhat s azt az emberek iránti engedelmességgel az Isten iránti engedetleneségre nem kötelezheti vagy csábíthatja.

3. A keresztség szentségére nézve az egyház ura ezt a parancsot adta: „Kereszteljétek az Atyának, Fiúnak s Szentléleknek nevébe!” Ezért követeljük, mint evangéliumi jogunkat, hogy se a megkeresztelendőkre, se a keresztszülékre ne erőszakoljanak további hitbeli kötelezettséget.

Ehez képest protestálunk a confirmatio-cselekvény minden olyan átalakítása ellen, a mely meg nem szilárdult gyermeki lelkeket arra kényszeríti, hogy örök üdvigazságok mellett részint nyilvánvallóan írásellenes („A test feltámadása — 1 Kor. 15.), részint számokra még érthetetlen („a szent lélektől fogantatott“) dolgokat valljanak és így őket, a szent helyen s életök egyik leg-szentebb pillanatában épenséggel könnyelműsége s valótlanságra vezérli.

4. Azt akarjuk, hogy lelkészeink ne csak egyek legyenek velünk a mi Urunk Jézus Krisztusba vetett hitben, hanem hogy ők tudományosan képzetek s minden előtt minden valótlan vagy csak kétes dologtól távol állók is legyenek, hogy valósággal a gyülekezet lelki pásztora lehessenek s maradhassanak. Ezért protestálunk minden oly kísérlet ellen, mely a felavatási formulárét úgy akarja átalakítani, hogy sok komolyhitű, a szentírásból önállóan merített meggyőződésű férfiú a lelkési hivataltól távol tartassék vagy abból kiszoríttassék vagy pedig kísértetbe ejtessék, hogy felavatási fogadalmát nagyon is komoly aggodalomra méltó benső fenntartással tegye le.

5. Az ágostai hitvallás VII. cikkelye ezt mondja: „A keresztyén egyházak igazi egységére nem szükséges, hogy mindenütt egyforma, embertől kiszabott szertartások tartassanak.” Ezért protestálunk minden olyan kísérlet ellen, mely mindenütt egyformán alkalmazandó agendát akar a gyülekezetekbe kötelezőleg bevinni, — mint az evang. egyház főhitvallásától való oly nyilvánvaló elszakadás ellen, mely könnyen teljes szétszakadására vezethet az a nélkül is szomorúan szertehúzó országos egyháznak.

Ezért lelkiismeretünk végett, legalább is a következő követelményeket kell felállítanunk:

1. Az agendában határozottan kijelentendő, hogy az nem törvény, betűihez a pap s a gyülekezetek nincsenek kötve.

2. A liturgiában az apostoli hitvallás bevezető formulája gyanánt a következőt kell megállapítani vagy szabadon hagyni:

Mindenkinek szabadságában áll, hogy atyáink hitét úgy vallja, a mint Isten neki a szentírást értenie adá.

3. A gyermekek és felnőttek keresztelésére nézve a badeni *Kirchenbuch* (ének) 326—329 és 344—347 lap-

jain följegyzett formulare veendő fel az új agendába, mint parallel-formulare.

4. A confirmációra nézve a badeni énekes 351—352 lapjain följegyzett formulázása a confirmandusokhoz intézendő kérdéseknek a porosz agenda számára is szabadon hagyandó.

5. A felavatási formulából „Isten tiszta és világos szavá“-nak s „az ó- és új-szövetség prófétai és apostoli iratá“-nak azonosítása elhagyandó s a felavatandóknak a legtöbb tartományi zsinattól ajánlott különös köteleztetése az apostoli hitvallás betűjére mellőzendő.

A petitióban említett, a badeni énekesben följegyzett formularek így hangzanak:

I. Gyermekek keresztelésére.

..... nevében.

Az ide előhozott gyermeket keresztyén rendtartás szerint megakarjuk keresztelni s ez által Krisztusnak és az ő egyházának közösségébe fölvenni.

Hallgassátok meg azért először e szent cselekvény szereztesét: (következik Máté 28, 18—20. Márk 16. 6.).

Hallgassátok meg aztán a gyermekekről szóló evangéliumot: (következik Márk. 10, 13—16.).

Hallgassátok meg harmadszor a hitvallást, melyben a keresztyén egyház a maga hitét a szent keresztségről régtől fogva kifejezte: (következik az apostoli hitvallás).

Imádkozzunk: Mindenható Isten, kedves égi atyánk! Alázatosan esedezünk hozzád kegyelmedért s áldásodért a mi szertartásunk számára. Légy közöttünk lelkeddel s erősítsd meg te magad e szent cselekvényt. Fogadd e gyermeket az ő gyámoltalan állapotában atyai kezeid közé s fordítsd feléje örök szeretetedet. Tied vagyunk mi, tied akarunk maradni most és mindörökké Amen.

Mi Atyánk.

S most azt kérdelem titőletek, szülei és keresztszülei e gyermeknek: akarjátok-e, hogy ő az Atya, Fiú, és a Szentlélek nevébe megkereszteltessék, s ígértek-e, hogy legjobb tehetségtek szerint gondotok lesz arra, hogy ő a keresztyén hitben neveltesék? Feleljétek, hogy igen. N. N. én tégedet keresztellek stb.

A könyörülő Isten, ki tégedet N. N. gyermekévé fogadott, tartson meg téged kegyelme által az örök életre. Amen.

Imádkozzunk: Köszönjük neked, édes Atyánk és Istenünk, hogy te ezt a gyermeket a te kegyelmi szövetségbe fölvetted és az örök élet örökösévé kijelentetted. Virassz fölőtte védelmeddel s tedd őt a szent lélek templomává. Enged őt gyarapodni, miként korban, úgy bölcseségben, kegyelemben is, úgy te nálad, mint az embereknél. Minket pedig segélj, hogy szeretetben és hűségben hordozzuk e gyermeket s vezessük az élet útján, hogy így velünk együtt részesévé legyen a te mennyei országodnak. Amen.

II. Felnőttek keresztelésére.

(1. Ének).

2. Votum és bevezető-ima. A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme stb. Szeretteim az Urban! A végre gyűltünk itt egybe, hogy ezt az itt jelenlévő N. N.-t a szent keresztség által a keresztyén egyház közösségébe fölvegyük. Hallgassátok meg e végre mindenek előtt a szent keresztség szereztesét, miként azok a Máté szerint való evangélium 28. fejezetében olvashatók: (következik a 18—20 versek) s Márk. 16. fejezetében (következik a 15., 16. versek).

Hallgassátok meg a hitvallás szavait is, a melyben a keresztyén egyház régtől fogva a szent keresztségnél hitét kifejezte: (következik az apostoli hitvallás).

(3. Keresztelési beszéd).

4. Ima: Mindenható, örök Istenünk és Atyánk! Mivel egyedül az újjászülettek látják meg a te országot s neked semmi se tetszik, a mi nem a te lelked által él, — kérünk tégedet, küld segítségül ezen te szolgádnak, a kit a te irgalmasságod által ide segítettél, a te szent lelkedet és azzal együtt a te fiad ígérete szerint, tedd bizonyossá, pecsételd meg az ő szívét s ekképen add és eszközöld, hogy ő a Jézus Krisztus halálába megkereszteltessék, vele eltemettessék s általa az igazság új életére és szolgálatára, az örök élel gyermekeül s s örökösül feltámasztassék. Ezt kérjük tőled szívből abban a vigasztaló reményben és bizodalomban, hogy te a mi imánkat kegyelmesen meghallgatod Jézus Krisztusért, a mi Urunkért és Üdvözítőnkért. Ámen.

5. Keresztelés. Szerettem a Krisztusban! Miután te immár a mi keresztyén hitünkben oktatást nyertél, hogy megtartsd mindazt, a mit nekünk a mi Urunk parancsolt, azt kérдем tőled: Akarod-e, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek nevébe megkereszteljelek, s ígéréd-e Isten és emberek előtt, hogy keresztyén hitedet szóban és cselekedetben mindenkor híven vallani fogod? Felelj, hogy: igen.

Keresztelendő: Igen, Isten segedelmével.

Lelkész: Ugy nyújtsd nekem jobb kezedet. (Miután ez megtörtént) és most térdelj le: N. N. én keresztellek tégedet az Atya, Fiú stb. A mindenható Isten, ki téged a szent keresztség által az ő fiának, a mi Urunk s Üdvözítőnknek közösségébe fölvelt, erősítsen és tartson meg téged az ő kegyelmében a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

6. Záríma: Mindenható irgalmas Istenünk és Atyánk! dicséretet s köszönetet mondunk mi neked, hogy te a te egyházadat kegyelmesen megtartod s gyarapítod s ez újonnan megkereszteltnek megadtad, hogy a szent keresztség által a te fiadba, a mi Urunk Jézus Krisztusba kebeleztesd s a te mennyei javaidnak örökössévé legyen. Alázatosan kérünk tégedet, tartsd meg őt kegyelmesen a nyert jótéteményben, hogy így a te tetszésed szerint, a te szent neved dicsőségére és magasztalására munkálhasson és jámboran élhessen: végre pedig az ígért örökséget a mennyben minden szentekkel együtt megkapja a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

(7. Zárének).

8. Megáldás.

III. A confirmatio számára.

Lelkész: Kedves gyermekek! Miután ti azon hitről, a melyben oktatást nyertetek, ezen gyülekezet előtt számot adtatok, valljátok és erősítetek most magatok is megkeresztelési szövetségtek alapján a ti hiteteket.

Ti tudjátok, hogy a keresztyén hit, a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliuma a szentírásban van kijelentve, s hogy a keresztyén egyház annak hitvallásaiban adott kifejezést. Mondjátok el hát most azt a hitvallást, a melyben a keresztyén egyház a szent keresztségnél hitét régtől fogva kifejezte:

Lelkész (vagy egyes confirmandusok) elmondják az apostoli hitvallást.

Készek vagytok-e most keresztségetek alkalmával az egyházzal kötött szövetségteket megújítani s akarjátok-e minden időben, Isten és emberek előtt, az Atyába, Fiúba és a Szentlélekbe vetett hiteteket szóval és cselekedettel megvallani?

Igen, Isten segedelmével.

Fogadjátok-e, hogy a mi evangélikus protestáns egyházunknak Isten ígéjén alapuló hitvallásához híven magatok ragaszkodni s ezen egyház rendtartásainak magatokat készségesen alá fogjátok vetni?

Igen, mi fogadjuk ezt.

R—s.

A Sárospataki Irodalmi Kör alapszabályai.

A Sárospataki Irod. Kör, 22 éves pályafutása alatt harmadszor módosítja már alapszabályait. Az idő, mint legnagyobb mester, többről-többre segíti a tagokat a tapasztalás terén s új viszonyok és új körülmények is meg-megkövetelik, hogy alkalmazkodják hozzájuk az, a ki elmaradni nem hajlandó.

Két főoka van az alapszabályok módosításának: egyik az, hogy a kör tagjainak egy része a szabályok által meghatározott munka-mezőn szűkiben érzi magát a tenni valónak; a másik, hogy a körnek kifelé való hatása a tagok csekély száma s hogy úgy mondjuk egyoldalúsága (mindnyájan szoros értelemben vett szak-emberek) következtében sokkal kisebb, mintsem a főiskola százados tekintélye mellett lehetne. Az első bajon úgy szeretne az alapszabály-készítő, vagy módosító-bizottság segíteni, hogy felveszi a kör programjába a felolvasásokat, a melyek — szerencsés fejlődés mellett — nemcsak a főiskolára, ennek szellemére, ifjúságára, hanem Sárospataknak egész művelt társadalmára, sőt a messzebb lévőkre is rendkívül jó hatással lehetnének; a másik baj ellenszerül az egyedüli jó gyógyszer a tagsági korlátok eltávolítása s illetőleg a tagsági kellékek kiszélesítése.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ eddig fennálló alapszabályai mellett is nagy szolgálatokat tett a tanügynek, különösen a nép- és középiskolai tankönyv irodalom szakszerű művelése által. Nemcsak nemes versenyt támasztott ily módon, hanem sokszor előljárt a maga jó példájával annyira, hogy úgy a dologhoz értő sajtó, mint a tanügyi kormány elismeréssel adóztak e nemű munkálkodásának. Közlönye — a „Sárospataki Lapok“ — szintén jelentékenyen befolyt a prot. eszmék tisztázására és arra, hogy az „Alma Mater“ képe el ne mosódjék a szárnyra kelt fiak szívében. Ha dicsekedni akarnánk, hivatkoznunk lehetne illetékes bírakra, a kik körünk lapját a legöntudatosabban szerkesztett prot. lapnak ítélték („Prot. Szemle“ stb.) s tisztelettel emlegették az eszmék védelmében tanusítani szokott bátorságát.

És mégis igen természetesnek tarthatja a körülményekkel ismerős, ha az irodalmi kör többet óhajt, többre s magasabbra kíván törni, mint eddig teheté.

Azáltal, hogy az akadémiai tankönyvek kiadását is munkakörébe vonja, melegebben szeretné magához csatolni az akadémiai tanárokat. Hogy új tagokra és pártfogókra vágyik, ezzel csak a főiskola iránti kötelességeit akarja nagyobb mértékben leróni. Igazi szellemi központja akarna lenni a sárospataki főiskola volt növendékeinek, lelkes jóakaróinak, — összekötő kapocs mindazok között, a kik innen elmenvén, szellemüket gyümölcsözésnek indították az irodalom különböző ágaiban vagy az oktatás változatos mezőin.

Megérti-e az alapszabály módosító bizottságot maga az Irod. Kör (mert az alábbi szabályok még csak javaslatok!) s megértik-e a főiskolának fő-fő tényezői, a kiknek pártfogása nélkül a kör az új élet ajtaján be sem kopogtathat s megértik-e azok, a kiknek szeretetére a főiskola gyermekeinek s munkásainak talán joguk van jó reménynyel főlebbezni: — ezt a legközelebbi jövő fogja

megmutatni. A kiben van a főiskola missioja iránt hit s kitudja olvasni a rideg szabályokból is az azokat szülő lélek vágyait, törekvéseit, aggodalmait: az nem fogja illetetlenül végig betűzni a bizottság alábbi munkáját, a melyet ezennel a legszivesebben ajánlunk első sorban az érdekelt tagoknak, de másodsorban a sárospataki főiskola minden jó barátjának őszinte jó akaratába.

* * *

I. A kör neve s az egyházkerülethez, főiskolához és az igazgató-tanács-hoz való viszonya.

1. §. A kör neve: »Sárospataki Irodalmi Kör.«
2. §. A kör célja a szellemi erők egyesítése által Sárospatakon oly irodalmi központot alakítani és fentartani, melynek feladata
 - a) az egyetemes ev. ref. konvent s a tiszáninneri egyházkerület tantervének megfelelő nép- és középiskolai tankönyvek készítése;
 - b) magasabb értékű s egyetemesebb érdekű művek kiadása, vagy kiadásának segélyezése;
 - c) felolvasások által az oktatás és nevelés fontosabb kérdéseinek méltatása, a tudomány újabb vívmányainak megismertetése, a tudományos ismereteknek szélesebb körben való terjesztése.
3. §. A kör saját céljainak előmozdítása végett közlőnyt tart fenn s esetleg évkönyvet ad ki.
4. §. A kör a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület pártfogása és felügyelete alatt áll; miért is nép- és középiskolai tankönyvei közül a valláserköcsi oktatás körébe tartozók s azok bírálatai a nyomtatást megelőzőleg a püspöki hivatalnak bemutattnak.
5. §. Nép- és középiskolai, vagy a felsőbb oktatás körébe tartozó tankönyvei a főiskola költségén s összes kiadványai a főiskola nyomdájában jelennek meg.
6. §. A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület népiszkoláiban kizárólag az irodalmi kör cége alatt megjelent, vagy az általa ajánlott tankönyvek használhatók.
7. §. A kör a főiskola által kiadott tankönyvek után a főiskola pénztárába évenként befolyó tiszta jövedelem-ből 800, azaz nyolcszáz forintot kap s e felett saját céljához képest szabadon rendelkezik, s arról, valamint tanügyi munkásságának eredményéről is, a főiskolai igazgató-tanács elé évenként tüzetes jelentést terjeszt.

II. A kör tagjai.

8. §. A kör tagjai rendesek, tiszteletbeliek, alapítók és pártolók.
 - a) Rendes tagok azok a helybeli és vidéki tanférfiak s tanügybarátok, a kik a kör céljainak előmozdítása végett magukat az alapszabályoknak önként alávetik. Felvételük legalább egy tag ajánlatára történik.
 - b) Tiszteletbeli tagok, a kik a hazai, közelebről a protestáns tanügy s a sárospataki főiskola irányában kiváló érdemeket szereztek.
 - c) Alapító tagok, a kik a kör céljaira egyszer s mindenkorra legalább 100 forintot fizetnek, vagy e tőkéből teljes biztosítékot nyújtó írásbeli kötelező nyilatkozatot adnak s e tőke 5%-os kamatját pontosan fizetik.
 - d) Pártoló tagok, a kik a kör céljainak előmozdítására magukat legalább 5 éven át 3 forint évi díj fizetésére kötelezik.

III. A tagok jogai és kötelességei.

9. §. Minden tag részt vehet a kör közgyűléseiben s felolvasásaiban; indítványozási és tanácskozási joga minden tagnak, szavazatjoguk csak a tiszteletbeli és rendes tagoknak van.

Tan- s egyéb könyvek készítésére csak rendes és tiszteletbeli tagok vállalkozhatnak.

10. §. A ki valamely könyv megírását nyilvános pályázat útján, illetőleg a kör megbízása folytán magára vállalja, attól, az ahoz való jogot a közgyűlés csak abban az esetben veheti el, ha az irodalmi kör által megszabott idő alatt megbízatásának eleget nem tesz.

11. §. A nép- és középiskolai tankönyvek írói az első kiadás alkalmával a főiskolai pénztárból ívenként 20—20 forinttal, a második és későbbi kiadások alkalmával a népiszkolai könyvekért a tiszta jövedelem 15%-ával, a középiskolai tankönyvekért ívenként 15—15 forinttal díjaztatnak.

12. §. A kézi- s olvasókönyvek és szótárak írói szintén az előző §-ban előírt módon díjaztatnak. A magyarázatos latin és görög szerzők írói díját, valamint a magasabb értékű könyvek segélyezését, esetről-esetre az irodalmi kör határozza meg.

Jegyzet. 1. Egy ív 36,000 betűvel számíttatik nyomdai számítással; a kézi, s olvasókönyvek és szótárak íve azonban 50,000 betűvel.

2. A tiszta jövedelem a nyomdai és bírálati költségek és a könyvkereskedőt illető százalék levonása után eső maradék.

3. A befektetett tőke kamata a szerző hátrányára nem számíttatik.

13. §. Az írói tulajdonjog a törvényes utódokra is átmegy, de a mű szükségesnek bizonyult átdolgozása esetében az átdolgozó munkadíját, valamint az első szerző örökségi díját az irodalmi kör határozza meg, úgy azonban, hogy az örökségi rész és átdolgozói díj együttesen nem haladhatja meg a 11. és 12. § okban megszabott összeget s annál kevesebb sem lehet.

14. §. Szerző a díjat azonnal és egy összegben — az elnökség közbejöttével — akkor kapja, midőn a könyvraktár-felügyelő a kinyomott példányokat átvéveszi.

15. §. A kör minden tagja aláveti magát az alapszabályoknak és a közgyűlés határozatainak.

16. §. A kör megbízásából, vagy önként magukra vállalt kötelességeket a közgyűlés által meghatározott időre teljesítik; a mi ha meg nem történik, ugyanazon feladat megoldásával más szakférfi bízatik meg.

17. §. Szerzők a kör által kiadott s elfogadott műveket sem a második, sem a későbbi kiadások alkalmával el nem adhatják, kivéve, ha az irodalmi kör a rendelkezési jogot visszabocsátja.

IV. A kör ügyeinek vezetése.

18. A kör ügyeit a) a közgyűlés, b) a kezelő-bizottság, c) az elnök, vagy másodelnök, d) a pénztárnok, e) a jegyző vezetik.

A) Közgyűlés.

19. §. A közgyűlés az irodalmi kör összes tagjaiból áll. Elnökét a tiszteletbeli és rendes tagok közül, másodelnökét, pénztárnokát, jegyzőjét s kezelő-bizottságát a rendes tagok közül három évre szavazattöbbséggel választja.

20. §. Az egyházkerületi tanügyi, valamint a főiskolai gazdasági választmányban magát másodelnöke által képviselteti.

21. §. A középiskolai tankönyvek írását, javítását, vagy átdolgozását a gimnáziumi tanári kar indokolt javaslatára, a népiskolai tankönyveket arra felkért szakferfiak vagy esetleg a pályázati tervezetek alapján elhatározza s azoknak terjedelmét és beadási határidejét megállapítja.

22. §. A szükségessé vált tankönyv, vagy tankönyvtervezet készítésére pályázatot vagy pályázatra jelentkezést hirdet: a szükségesekről a körülményekhez képest esetleg megbízás útján gondoskodik.

23. §. Az újonnan készített vagy átdolgozott avagy lényegesen javított s megbírált művek és tervezetek felett végérvényesen határoz, kivéven azokat a nép- és középiskolai tankönyveket, a melyek a valláserkölesi oktatás körébe tartoznak (lásd 4. §.).

24. §. A közlöny szerkesztőjét megválasztja s a közlöny kiadására vonatkozó szerződést megkötí s annak megtartása felett örökdi.

25. §. A pénztárt évenként megvizsgáltatja s a felmentvényt, a vizsgálat eredményéhez képest, megadja.

26. §. A kör feloszlása s ez esetben a kör vagyonának hovaforvitása iránt intézkedik s erről egyházi főhatóságát, valamint a belügyminisztériumot értesíti.

27. §. Üléseit a folyó ügyek vezetésére a szükséghez képest tartja évnegyedenként legalább egyszer, azonkívül legalább egy nyilvános nagy közgyűlést, felolvasással egybekötve, a melyre a nagy közönség is meghívatik.

28. §. Rendes közgyűlésre a vidéki tagok a közlöny útján egy héttel előbb, helybeli tagok egy nappal előbb külön íven is meghívtnak.

Érvényes határozathozatalra legalább a helybeli tagok felének jelenléte szükséges; ha azonban a helybeli tagok fele nem jelenne meg, új közgyűlés tartandó, melyen a jelenlevők többsége határoz. A szavazás, személyes ügyekben, titkos.

29. §. Alapszabályok módosításához, vagy a 26. §-ban megjelölt határozathozatalra legalább a helybeli tagok $\frac{2}{3}$ -ának jelenléte szükséges. A megjelentek szavazattöbbséggel határoznak.

B) Kezelő-bizottság.

30. §. A kezelő-bizottság áll a hivatali karból és a közgyűlés által választott hat rendes tagból; elnöke a másodelnök, jegyzője a rendes jegyző.

31. §. A tanügy, különösen pedig a nép- és középiskolai tankönyvirodalom terén felmerülő jelenségeket figyelemmel kíséri.

32. §. Új könyvek készítésére, vagy a forgalomban levő tankönyvek átdolgozására vagy javítására a 21. §. értelmében terveket készíttet s azokat elfogadás végett a közgyűlés elé terjeszti.

33. §. A beadott művek megbíráltatásáról gondoskodik s azokat bírálatokkal s a bírálatok alapján készített véleményes jelentéssel együtt a közgyűlés elé terjeszti.

34. §. Szükség esetén, a bírálatok felolvasása alkalomával, magát szakferfiakkal kibővíti.

35. §. A közgyűléseket előkészíti.

36. §. A kör érdekében a közgyűlés elé indítványokat terjeszt.

37. §. Gyűléseit a szükséghez képest tartja.

38. §. Érvényes határozathozatalhoz legalább 5 tag jelenléte szükséges.

C) Elnök.

39. §. Elnök a rendes és tiszteletbeli tagok közül, titkos szavazással 3 évre választatik.

40. §. A rendes és nagygyűléseket megnyitja és azokat vezeti.

41. §. Egyenlő szavazatok esetén döntő szavazata van.

Másodelnök.

42. §. Másodelnök a rendes tagok közül titkos szavazással 3 évre választatik.

43. §. A kezelő-bizottság elnöke.

44. §. A közgyűlést, valahányszor a szükség kívánja, összehívja s az elnök akadályoztatása esetén a tanácskozást vezeti.

45. §. A kör érdekeit hatóságok, egyletek és harmadik személyek irányában, valamint az egyházkerületi tanügyi és főiskolai gazdasági választmányban képviseli, ezekkel s a társulat tagjaival levelez, a kör pecsétje nála áll s az okmányokat az irattárba helyezi.

46. §. A kiadásra elfogadott művet nyomtatás végett a gazdasági választmányhoz átteszi.

47. §. A szerzői, átdolgozói, lapnyomatási stb. díjak az ő közbejöttével fizettetnek.

48. §. A kör kiadványai után a főiskolai pénztárból utalványozott évi átalány felvételére a kör pénztárnokát felhatalmazza.

49. §. A 7. §-ban jelzett beszámoló jelentést az igazgató-tanácsához beterjeszti.

50. §. Az irodalmi kör pénztárából 100 ftig utalványoz, utólagos bejelentés kötelezettsége mellett.

D) Pénztárnok.

51. §. Pénztárnok a rendes tagok közül titkos szavazással 3 évre választatik.

52. §. A kezelő-bizottság rendes tagja.

53. §. A kör pénztárába befolyó pénzt pontos bevételi és kiadási napló mellett kezeli.

54. §. Az irodai, nyomdai, kézi könyvtári kiadásokat és postaköltségeket s a meghatározott tiszteletdíjakat esetről-esetre kifizeti, valamint a kör közlönyének anyagi ügyeit vezeti.

55. §. A kör közgyűlésének, vagy a közgyűlés által kinevezett számoltató bizottságnak évenként, az elnökségnek, ennek felszólítására, bármikor is számol s kiadásait bélyeges nyugtákkal igazolja.

E) Jegyző.

56. §. A jegyző a rendes tagok közül, titkos szavazással 3 évre választatik.

57. §. A kezelő-bizottság rendes tagja s egyúttal jegyzője.

58. §. A közgyűlés és kezelő-bizottság üléseiről jegyzőkönyvet vezet

59. §. A megállapított terveket, melyek szerint a könyveket újra készíteni vagy átdolgozni kell, jegyzőkönyvbe vezeti s az általa átvett okmányokat, terveket és bírálatokat az elnökségnek visszaadja.

60. §. Az egyeseket, vagy bizottságokat érdeklő jegyzőkönyvi pontokat, közgyűlési vagy kezelő-bizottsági határozat nyomán kirja s közlés végett az elnökségnek kiszolgáltatja.

61. §. A közgyűlések és kezelő-bizottsági ülések jegyzőkönyveinek lemásolásáról gondoskodik.

62. Az irodalmi kör életének fontosabb mozzanatairól a kör közlönyét esetről-esetre értesíti s a főiskolai igazgató-tanács, valamint az iskolai értesítő számára, évenként egyszer beszámoló jelentést készít.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkész-értekezlet a felső-szabolcsi egyházmegyében.

Tartatott Nyiregyházán július 31-én. Dacára az alkalmatlan időszaknak, — hordás, gépelés most folyik javában — elég tekintélyes számban gyűltek össze a testvérek, az ev. ref. iskola termében.

Az értekezletet Vitéz Mihály elnök nyitotta meg, igen szellemes és a mai egyházpolitikai viszonyokhoz alkalmazott beszéddel. S hogy szélesebb körben is gyönyörködhessenek s okulhassanak e beszédből, felkérte elnök, hogy közölje azt valamelyik egyházi lapunkban.

Aztán Rácz Gyula halászi lelkészársunk tartott felolvasást. Tárgya volt: istentiszteleti cselekvényeink sokfélesége. Különösebben az esketés és úrvacsorázás kiszolgálása terén hozott fel általa is tapasztalt különféle formákat. Végeredményként felkérendőnek véleményezi az illető hatóságokat, hogy a prot. liturgia egységes és a mai idők tisztultabb izléséhez alkalmazott formájának megállapítása végett tegyék meg a szükséges lépéseket. Annyival inkább pedig, mert a mi kerületi gyűlésünk még 1882. évben kiküldte és megbízta az esperesi kart, hogy e nagyfontosságú ügyben a szükséges teendők foganatosításához fogjon hozzá, véleményes jelentése beváratván (egyházkerületi jegyzőkönyv 1882. év 349. szám). E megbízás folytán az esperesi kar jelenti 1884-ben, hogy Kiss Áron, Szabó János és Lukács Ödön espereseket megbízta az előmunkálatok elkészítésére (egyházkerületi jegyzőkönyv 1884. 231. szám). Majd 1887. évben jelenti az esperesi kar, hogy szándéka az érvényben levő agendákat beszerezni, a használható anyagot összegyűjteni s az összes istentiszteleti cselekvényekre vonatkozó egységes és kötelező munkát készíteni s felhívja a lelkési kart, hogy agendális munkákat írjanak s küldjék be felhasználás végett. Az esperesi kar magához veszi még Csíky Lajost, mint a gyakorlati lelkész tanárát, (egyházkerületi jegyzőkönyv 1887. 55. szám). Hogy aztán ettől fogva mit tett említett bizottság, annak nincs tovább semmi nyoma. Ugy véli tehát a felolvasó, hogy egyházmegyénk közgyűléséből írta fel az egyházkerülethez s tisztelettel kérné fel, hogy e nagyfontosságú ügyben tovább is menni szíveskedjék.

E felolvasás nagyon is közérdekű lévén, köztetszessel találkozott. Legelőször is esperesünk szólt hozzá. Mintegy találva érzi magát — úgy mond — azért nemely felvilágosításokkal szolgál az esperesi kar említett működéséről. Tény az, hogy a munka a kezdet kezdetén van. De egyrészt a kivitel nagyon is nehéz és sok körülményt igényel s aztán most már számot kell vetni azon körülménnyel is, hogy hazai ref. egyházunk egységes, országos és így egy kerületnek nem lehet teljesen bevégzett munkát adni oly téren, mely az egységes egyházat érdekli, — másrészt a köztudomás szerint, jó idő óta, összes tevékenységünket az egyház közigazgatási ügyei veszik igénybe s így e miatt is elmaradt a nagyfontosságú belső építés. Felolvasó véleményét, esperesünk is magáévá teszi azon hozzáadással, hogy most már ne csupán az egyházkerület, hanem a legfelső hatóságunk vegye kezébe ez ügyet.

A második felszólaló nagyon sürgősnek jelezte az isteni tisztelet reformját. Különben is napról-napra sürgető hangok emelkednek éneklésünk, predikálásunk s általában egész liturgiánk megújítása céljából. Az igazi vallásos ihlet értelmi és érzelmi mélység, az evangyé-

liumi kedély melege, alig található templomainkban, mely templomok berendezése, csinja is sok helyt, elég kívánni valót hagy fenn. Sürgeti azért, hogy ne csak a közigazgatás foglalja le az órállók összes tehetségét, hanem a belső építést is kezdjük el, mert az elevenítő lélekre nagy szükségünk leszen mihamar.

Ezen megjegyzések esperesünket másodszori felszólalásra bírták. Elismeri, hogy liturgiánk megerőtlenedett, bár volna még abban nagyobb erő, ha mi magunk buzgóbbak volnánk. És itt azon érdekes megjegyzést teszi, hogy széles körű tapasztalata szerint, oly kevés vallásos buzgóságot sehol sem tapasztalt, mint itt a mi felső-szabolcsi egyházmegyénkben. Elhiszi, hogy ez tény, sajnálatos tény, de épen ez a szomorú tapasztalat sarkal, hogy — az énekekkel szólva: keljünk fel a bűn álmaiból, a kik még abban heverünk! A mi egyházmegyénkben annyi sok szép tehetségű lelkipásztor van, különösen az ifjabbak között, hogy szinte hihetetlen az az élettelenység, mely a szellemi és erkölcsi erőket szunyadásban tartja. Mindenesetre a vezetők vegyék kezükbe a zászlót!

Némely megjegyzések és felszólalások után az esperesünk által összegezett véleménynt az elnökség is elfogadva, majd egyházmegyei gyűlésünk útján, a már említett felkérés a kerületre felterjesztetni véleményeztetett, illetőleg határozatott.

Következett egy bizottsági vélemény az országos özvegy-árva- és nyugdíjintézet tárgyában. Ezen vélemény — mely egészében elfogadtatott, — elejtendőnek tartja egyelőre a nyugdíjintézetet, egyrészt, mert a két intézet létesítése sokkal több anyagi erőt kíván, mint a mennyivel rendelkezhetünk, másrészt, mert a mai gyakorlat szerint az agg lelkészek úgy is segíthetnek magukon káplán-tartás, vagy feles papság útján. Helytelenítjük a 10 évre szóló egyszersmindenkori kielégítés elvét, hanem óhajtjuk, hogy az állandó segélyezés azonnal meginduljon; úgyszintén helytelenítjük a kétféle segélyezést, mint a mely se nem humanus, se nem keresztényi, hanem nyerjen minden özvegy egyforma segélyt. A meglevő özvegy-árva pénztárak pedig maradjanak az egyházmegyék szabad rendelkezése alatt, úgy mint eddig. Ezek a főbb megállapodások.

Következtek aztán az indítványok írásban és szóval.

Egy írásbeli beadvány felhívja az értekezlet figyelmét egy hirlapi cikkre, mely a »Tanügy«-ben jelent meg, melyet egyházmegyénk tanító-testületének elnöke, Horváth István nyiregyházai tanító tett közzé, mint általa tartott elnöki megnyitó beszédet. E megnyitó beszédben, mint a tanügy előbbvitale érdekében legszükségesebb és hasznosabb vezérgondolat, a prot. lelkési működés silánysága, mit sem érő volta s a lelkészek neveletlen zsarnoksága a tanítósággal szemben, oly kirívó modorban van szem elé állítva, melyre lehetetlen megdöbbenés nélkül gondolni is. Hiszen, hogy hibák történhetnek s bizonyára történnek is intra et extra, ez nyilvánvaló és sajnálandó. De hogy először is az egyes esetekből általános ítélet alá lehetne vetni az összes papságot, ez, szeliden szólva, oly meggondolatlan hebehurgyaság, mely ellen még a felületesebb elme is, legalább a tisztesség nevében, tiltakozni fog. És pedig említett Horváth István teológiát is végzett egyén, az urvacsora kiszolgáltatására is képesített, hosszú időn keresztül a nagy-kállói tekintélyes egyházban, annak apostoli buzgalmu papja mellett tanító, majd már évek óta esperesünk egyházában, a lelkési tevékenység fókuszában működik; mindkét helyen tanuja a lelkési építő, ható, üdvözítő munkásság magasztos és eredményes voltának. S mégis!... Egy 80—90 tagból álló tanító-

testület elnöke, egyházmegyénk papságának és saját egyháza tagjainak igazán becézett tanítója, hogyan veszteti el annyira az ítélet és érzés egyensúlyát, hogy a lelkeszi működést hitvány tatarozásnak, a lelkeszeteket sokszor a neveletlen presbiter bőrije bűjt tanító- maró zsarnoknak állítja általában . . . ez kimagyarázhatlan elmebeii tévedés. Annyival inkább pedig, mert nevezett tanító a papság ellen már évek óta, írásban és szóval, gyűléseken és azon kívül, rendszeres izgatást folytat, a nélkül, hogy azon sokat emlegetett papi zsarnokság által csak egy szelid dorgatoriumban is része lett volna. Most se fogyott el a szereteten alapuló papi türelem. Pedig bizony nagyon próbára volt téve. Megelégedtek egy jegyzőkönyvi kivonattal, melyben érdeme szerint méltányolva a tanítói működés áldásos voltát, ha az valódi értékű, — s figyelmeztetve nevezett elnök a komolyabb, körültekintőbb gondolkodásra a lelkeszi működést illetőleg: — elvárja értekezletünk, hogy ott, hol felületes és gyarló emberi szenvedélyen alapuló sértetéseit nyilvánosságra hozta, helyt ad a józan ítéletnek, s a saját hivatala iránt szükséges tisztesség érzetnek és rektifikálni fogja cikkét.

De hát az Istenért! . . . Mit szólana a tanítóság általánosan, ha mi ítéletet akarván hozni róluk, működésükről, magaviseletükről, nem mondom, hogy egy neveletlen tanítót választanánk, hanem hát nevezett tanító-elnök úr cikke után következtetnénk értelmi mélységekre, tárgyilagos igazságszeretetre, arra a szelid, humanus kedélyre, mely a sikeres nevelői működés kiinduló pontja, s mely nélkül az ember is csupán két lábu tollatlan állat. Aztán midőn elnök-tanító úr nagy előszeretettel hangsúlyozza, hogy a tanítók tanítják csak a gyermeket evangéliomi, krisztusi tudományra, erkölcsre, szelidségre s így építgetik a valódi keresztyén ember istenországát, — hát olyan szívből, olyan lélek-ből, milyenből származott az elnöki megnyitó, . . . nos! hát nem veszi észre, hogy más szívből szólott ez a száj, a melyre, mint mesterre hivatkozik.

Babeli munkát végezzünk így az egyház építése körül, tisztelt tanító urak! . Önök rakják az alapot, mi építünk ez alapra s látjuk el tetővel s gondozzuk az egész életen át. S ha még egy elnök-tanító sem képes ezt belátni, hát mily következtetést vonhatunk a többiek ítélő képességére.

Hosszasabban időztem e pontnál. Sötét pont ez, mely sűrű felütogeti fejét a látó határon. Majd meglátjuk, hogy ha elkövetkezik az annyira óhajtott idők teljessége, népiskoláink államosítása: nem fog-e teljesülni prot. tanító testvéreinken az evangéliomi tékozló fiú megdöbbenő sorsa? . . .

További indítvány volt egy papi énekkar alakítása, mely énekkar gyűlések és ilyen értekezletek alkalmával tartandó isteni tiszteleten szerepelne s más ünnepélyes alkalommal is. Erre nézve indítványozó lelkesztársunk, az ének-művészet lelkes barátja, Szikszay András, bízott meg, egy kivihető terv készítésével.

További szóbeli indítvány szerint a lelkesz-értekezlet egész szervezete újra készíthető volna. E tervet készítésével alantírt indítványozó lett megbízva.

Ezután esperesünk előterjeszti, hogy dr. Heiszler József lelkesztársunk, egy szép munkát küldött hozzá, azon kérelemmel, hogy azt lelkesz-egyletünk nyomtatná ki. »Bölcsészeti tanulmányok az isten-csزمة fejlődése köréből a legrégibb időkől a jelen korig« címe a munkának. Értekezletünk miután egy rövid fejezetet meghallgatott a munkából, esperesünk ajánlatára elhatározta, hogy a munkát kinyomatja, árusítja a költsé-

gekig, a többi példányt — 500 példányban nyomtatván — szerzőnek átadja.

Dél elmúlt már midőn Vass Mihály lelkesztársunk egy fontos dologgal hozakodott elő: mit fogunk tenni a tanítói korpótlékokkal! . . . A higgadt, komoly tárgyalásra nem volt már idő és akarat. Pedig hát a hézagos eszmecsere is arról tett bizonyosságot, hogy nagyon elágazók a vélemények, még a dolog alapját illetőleg is. Mely időtől számítandó a korpótlék? A tanítói hivatalba lépéstől? Vagy az illető egyházközség tanítói hivatalába lépéstől? Mindkét esetben ezer és egy nehéz kérdés megoldása előtt áll egyházunk. Aztán minden egyház köteles-e korpótlékot adni, habár a 3, illetve 400 frt alapfizetésen felül 7—8—900 frtot fizet is tanítójának! . . . És több ily kérdés vetődött volna fel s várt volna megoldásra, de hát ez úgy sem papi dolog lévén, az egyházmegyei gyűlésre halasztatott.

Még csak azt említem meg, hogy a papi könyvtár egészen rendezetlen lévén, úgy szintén a pénztár is vizsgálatlan, elhatároztatott, hogy a pénztárt ezután az egyházmegyei számvevőszék évenként vizsgálja meg, a könyvtár rendezésére pedig, jelenlegi esperesi káplán: Rácz Kálmán, mint ahhoz értő, tudományos készségű paptársunk kéretett fel, ki is azt szívesen elfogadta s hisszük is, hogy nagybecsű és értékes könyvtárunk ezután ékesen és jó rendben fog találatni.

Andrács Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Királyi kitüntetés.** Baksay István rimaszombati főgimnáziumi tanárnak, a tanügy és közügyek terén sok éven át kifejtett hasznos működése elismeréséül, ő Felsége a királyi tanácsosi címet adományozta. Gratulálunk a méltán megérdemelt kitüntetéshez.

— **A debreczeni országos tanszerkiállítás** igazgatósága felkérte lapunkat az alábbiak közlésére: A kiállítás, mely, mint tudjuk, folyó augusztus hó 18-án nyílik meg, mint már bizonyosan jelezhetjük, igen szépen fog sikerülni. Biztosítja a sikert a nagyszámú, már 400-at haladó jelentkezés, s a rendező nagybizottság kiküldött tagjainak fáradhatatlan buzgósa mellett egyes szaktestületeknek, tanhatóságoknak, első sorban pedig magának a kultusz-miniszternek az ügy iránti élénk érdeklődése. Több congressus fog nevezetesen a kiállítás ideje alatt tartatni, s mindennap olvashatjuk a lapokban, hogy a tanhatóságok s tantestületek a magok köréből képviselőket küldenek a kiállításra. Csiky Lajos igazgatósági elnök Budapesten tisztelegvén a kultuszminiszternél, ez ígéretet tett neki, hogy, a mennyiben csak körülményei engedik, meglátogatja a kiállítást s ezzel betelíti régi óhajta, hogy Debreczent is megismerhesse, s újabban augusztus 19-re helyezte kiállításba ideérkezését. Meglátogatja Debreczent, illetőleg a kiállítást ennek védnöke, gróf Csáky, volt kultuszminiszter is. Különben pedig — gondolni — lehet immár folyik a lázas munka a kiállítás rendezésében. Az intéző bizottság, élén Eötvös Károly Lajos tanfelügyelővel, s mellette Vántsa György kiállítási titkárral birtokba vette már a keresk. akadémia egész épületét, a főiskola egész nyugati szárnyát, ennek szomszédságában a felsőbb gazd. intézet lefoglalható termeit, s mert mindezen helyiség nem elég a jelentkezők befogadására, a keresk. akadémia udvarán egy üveg fedelű pavillont épített, mely főleg az ipariskolai tárgyak elhelyezésére lesz hivatva. Csiky Lajos mint a jury elnöke elkészítette a jurszabályzatot, mely több bizottságon menvén keresztül, immár teljesen megállapított. A jury

augusztus 16-tól aug. 25-ig fejezi be bíráló munkáját s aug. 26-án kezd a kitüntetések megállapításának nehéz munkájához. A kitüntetések, melyek fölött a jury rendelkezik, a következők: 50 érem, melyet a kultusz-miniszter bocsátott rendelkezésére; emlék oklevél, mely minden kiállítónak megküldetik; díszoklevél 10, arany-oklevél 25, ezüst-oklevél 40, bronz-oklevél 50.

— **A pápai ev. ref. leánynevelő-intézet** a jövő iskolai évben, szeptember 5-ikén megnyílik. Felvétetnek 6—15 éves leányok, kik az elemi tantárgyakból az ev. ref. nőtanító által vezetett elemi iskolában; a polgári iskolai tantárgyakból pedig a városi polgári leányiskolában fognak oktatást nyerni. A teljes ellátás és nevelés díja 180 frt, de a jelentkezők fele folyamodás útján 140 frt díjért is felvétetik. Jelentkezni lehet dr. Horváth József főiskolai tanárnál aug. 10 ig.

— **A göncvidéki lelkészértekezleti kör** folyó évi júl. 12-én Göncön tartotta meg első gyűlését, melyre a beosztott 22 rendes lelkész közül a másodszori összehívásra is csak 8 rendes és 2 segédlelkész jelent meg. A gyűlés először is tisztikarát választotta meg. Elnökké egyhangúlag *Fűzy János* gönci, jegyzővé *Eröss Lajos* nagy-bozsvai, könyvtárnokká *Bacskaý Sándor* nyíri lelkészek választottak. A megválasztott elnök már előre gondoskodott munkanyagról. Legelőször az általa kidolgozott alapszabálytervezet olvastatott fel, melyet a kör csekély módosítással elfogadott. Azután a közös könyvtár sorsa került elő, azé a könyvtaré, a mely régebben a kassa-vidéki lelkészértekezleti kör tulajdona volt, de már most a göncvidéki köré is volna. Kimondatott, hogy körünk az őt megillető részt nem követeli a könyvtárból, már csak azért sem, mivel a megyei értekezleti kör alapszabályilag ígérte meg, hogy nekünk is szerez a másik két fiók-köréhez hasonló könyvtárat. Legtöbb időt vett igénybe az országos lelkészi gyám- és nyugdíjintézet alapszabály-tervezetének bírálata, melyre nézve körünk a következő észrevételeket tette: Helyesli és elfogadja Fejes Istvánnak azt az indítványát, hogy a nyugdíjintézet választassék el a gyámintézettől és mindenek előtt az utóbbi állíttassék fel. A 13-ik §-nál, hol az mondatik, hogy az egyházkerületi alapkezelő bizottság van hivatva az özvegyek és árvák évváradekának és neveltetési költségének megítélésére, körünk azt óhajtáná, hogy erre nézve az egyházmegye — mint a legilletékesebb közeg — véleménye is kikérendő volna. A 14 §-nál a szolgálati évet hatra óhajtáná leszállíttatni és már azután folyósítani a skála szerinti segélyt. A 15 és 16 §-nál helyesli ugyan az osztályozást a befizetésekre nézve, de már a segélyezésnél a paritás elvét szeretné keresztül vitetni. A 24-ik §. első pontja alatti 10%-os törzsfizetést, valamint a második pont alatti 2½%-os évi járadekot a legtöbb lelkészre nézve terhesnek tartja márcsak azért is, mert vannak 600 frt minimumon alól álló lelkész-fizetések is, melyek már eddig sem bírják a rájuk rakott terhet, épen azért körünk itt a törzsfizetésnek 8, az évváradeknak pedig 1%-át is teljesen elégnek tartaná. A 3-ik pont alatti 1% évváradek fizetés terhe alól a segélyre szorult egyházakat felmenteni kérné. A 36-ik paragrafusnál azt is elégnek tartaná körünk, ha a törzsfizetésnek 3 évi letörlesztése helyett kötvénnyel is megelégednék a konvent és hosszabb időt adna a befizetésre, de szedné, természetesen, a még kint levő tőkének 5%-os kamatait. Majd *Kiss József* hejcei lelkész azon kérdést veti fel, hogy a lelkész-tanítónak kell-e a 15 kros iskolai adót szedni, vagy nem? Körünk szerint a törvény minden iskola-fentartó-testületet kötelez a nyugdíjjárulék fizetésére, tehát a 15 kros adószedésre is. Végül *Nemes*

Gyula indítványára azon kérelmét terjeszti körünk az az egyházi felsőbb hatóságok elé, hogy egy olyan miniszteri rendelet kiadása iránt járjon közre, mely az Amerikában született, de keresztlevél nélkül haza került gyermekek beanyakönyvezéséről intézkedik. A lelkészlakon tartott kedélyes étkezés ideje alatt a társalgást szintén az értekezlet elé tartozó tárgyak feletti eszmecsere képezte.

Eröss Lajos.

— **A sárospataki állami tanítóképzőben** az 1894. tanév folyó év szeptember 1-én kezdődik. A javító- és felvételi vizsgák szeptember 1-én tartatnak, a tanév ünnepélyes megnyitása szeptember 4-én lesz. A felvétel iránti folyamodványok (iskolai, orvosi- és születési bizonyítvánnyal felszerelve) augusztus 20-ig küldendők be alulírott hivatalához. A kik jótéteményre tartanak igényt, folyamodványukhoz szegénységi bizonyítványt is csatoljanak. A négy középiskolai osztályt nem végzett jelentkezők a magyar nyelvtan, számtan, földrajz és magyar történelemből felvételi vizsgát kötelesek tenni. — A folyamodók augusztus végén külön értesítést nyerendnek, csak ennek vétele után kell az intézetben megjelenniök.

Dezső Lajos
tkp. igazgató.

— **A jezsuitatörvény sorsa Németországban.** A német szövetségtanács a napokban elvetette azt a törvényjavaslatot, mely a jezsuitáknak megengedi, hogy Németországba visszatérhessenek. Ezt a javaslatot pár hónappal ezelőtt a birodalmi gyűlés elfogadta, a mi a klerikális körökben akkor épen olyan nagy örömet szerzett, mint a minő szomorúságot okozott most a szövetségtanács bölcs határozata.

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium államsegélye ügyében** Kun Bertalan püspök vezetése alatt egy négy tagból álló küldöttség járt mult hó 28-ikán a vallás- és közoktatási miniszternél. Kun Bertalan püspök előadván az egyháznak azt a kérelmét, hogy a közoktatási kormány vegye ki már végre valahára a miskolci ev. ref. gimnáziumot bizonytalan helyzetéből s kösse meg az államsegélyre vonatkozó szerződést és adjon az intézet részére 11000 frt évi segélyt, az építkezésre felvett 50000 frtot pedig egészítse ki 80000 frtra: — a miniszter kijelentette, hogy a jövő évi költségvetésbe a miskolci iskola részére már 10000 frt fel van véve, de az 1896 évre 11000 frtot vesznek fel. Az építkezésre kért 80000 frtot is hajlandó a maga részéről megadni, de ebben az esetben azt óhajtja, hogy a mostaninál alkalmasabb telken, teljesen új és czélszerű épületet emeljenek.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

T. I. Az a bizonyos szállítvány legyőzhetetlen okok miatt kissé késétt, de azért talán elboldogulunk. — *Cs. D.* Levélben mondom el a szívőből jöit nyilatkozatra adandó feleletemet. Az a régebben várakozó tanulmány átnézendő. — *A. K.* A tudósítást köszönjük. Megtekintettük a »rovás«-unkat és jegyeket találtunk ott, a melyeket nem is szándékoztunk letörölni. Jól tesszük-e? — *K. J.* Érdeklődésről kiállított jó bizonyítványát örvendező szívvel fogadtuk; de gyorsabb toll egy fejjel megelőzte. — A jelzett megnyitót, ha beküldetik, szívesen kinyomatjuk. Küldök egy régi iratot, használja fel a mi javunkra! Bizony a fiatal nemzedéknek nem szabad kényelmeskedni, ha tudja kötelességeit és megértette az idők intelmeit!! A legjobb útra léptek: »Szerencse fel!« — *T. L.* A felvilágosítást levélben adom meg. Nem gondolnám, hogy ama bizonyos közlemény gyanút keltsen! Megértette volna azt az én szívem, ha hibázott volna a tollam! — *Sz. J.* A küldeményekkel elszámok, Ha én is ott lehettem volna! Engem ide köt a szakmány. Most már a holtak helyett is dolgozni kell. Úgy vagyunk némely munkával, mint a fény-lepke a fényvel: mindegy neki, ha elég is benne. A pihent erő mutatónyaiból nekünk ne jusszon-e? — *F. L.* Sorát ejtjük, ha csak lehet! Azt a másikat várom én nagy várakozással.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Sárospatak. Nyomtatta, Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
azétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A pap az egyházban.« *Hézszer Emil.* — »Vitéz Mihály megnyitó beszéde.« »Magyar nyelvtan és nyelvtanítás.« *Maklári Pap Miklós.* — A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1893—94-ik évi értesítő alapján. »*Buza János.* — »Temetési énekek.« *Fejes István.* — »Könyvismertetés.« *Tóth Pál.* — »Irodalom.« — »Vegyesközlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A pap az egyházban.

Felolvasatott a »Hegyalja-Harangodói lelkészi kör« értekezletén.

Alig van az egyházi közélet és irodalom terén oly kérdés, melyet annyszor felvetettek és megvitattak volna, mint az: hogy mi az oka vallásos életünk hanyatlásának, a papi tekintély süllyedésének? És ha teljesen kielégítő feleleteket nem kaptunk, annak magyarázatát azon körülményben találjuk meg, hogy az okokat nem ott keresték, a hol azok valóban megvannak s orvoslását nem oly gyógyszerekkel kísérelték meg, a melyek e kóros állapot tulajdonképeni előidéző alapjait igyekeztek volna eltávolítani; hanem olyanokkal, a melyek csak az időszakonként felmerülő tünetek megszüntetésére lehettek hatással, így csak ideiglenes és látszólagos javulást eszközölhettek.

A baj alapjait mélyebben, magában a szervezetben kell keresnünk és ha azokat orvosolni komolyan akarjuk, erősebb gyógmódot és eszközöket kell alkalmaznunk.

Elvitázhatatlan tény, hogy a prot. papság tekintélye a mai társadalomban nincs azon a színvonalon, melyet a régebbi időkben elfoglalt. De ennek okát az idők változott viszonyain és szellemén kívül magában a papságban kell keresnünk. A múltban a papság volt bizományosa és művelője a tudomány és ismeret minden ágának, elkezdve a csillagászatnál le a szakácsművészetig, — a mint ezt az előző századok híres csillagászaiknak névsorozata és a XVI ik századból kéziratban felmaradt magyarnyelvű szakácskönyv igazolja; a világi elem csak elvétve foglalkozott a tudományokkal és ha tette is, inkább műkedvelői hajlamból, mint komoly hivatottsággal tette azt; így természetesen, hogy a középtársadalom papi osztálya, mely a művelődés hazai tényezőit és eszközeit is elégteleneknek találva, a külföld ismeretekben gazdag forrásaihoz zarándokolt, hogy azokból merítve, mint a gazdagon megrakott méh, tudományokkal megterhelten térhessen vissza honába; kitüntető figyelem és tisztelet tárgyát képezte azon társadalomban, mely a tudományok alapelemeivel is alig állott ismeretségben. Tehát nem az állás és hivatal, hanem az azokat elfoglalók egyéni érdeme szerezte és érdemelte ki a közbecsültetést, vívta és nyerte ki a hódolatot és tekintélyt.

Mai társadalmunkat a régivel összehasonlítani sem lehet. Hazánk általános művelődése századunkban oly rendkívüli gyorsasággal és arányokban fejlett, mihez hasonlót egyetlen nemzet művelődési története sem mutathat fel ugyanannyi idő alatt. Eltekintve a népnevelés terén ez ideig felmutatható — egyáltalán nem kicsinylendő — eredményektől, a társadalomnak különösen középosztályai azok, melyek a művelődés útján valóságos rohamléptekkel haladva elő, mind magasabb és magasabb méreteket állítanak fel, melyek szerint a műveltség mérlegeltetik és bíráltatik. És a papság általában nem ér el ezen mérték magaslatáig. Miért nem? Azért, mert *kiképzetése hiányos, egyoldalú és a fokozatos további önképzés eszközeivel nem rendelkezik.*

Régi hiba theologiai tanfolyamunkban, hogy annak tananyagai mennyiség tekintetében nincsenek arányban a szellemi képesség azon mértékével, mely fölött az azt hallgató ifjak rendelkeznek. Kisértsük meg összehasonlítani, hogy mily tömegű a theologiai tanfolyamon előadott tudományok összege és mennyi az, mit minden más magasabb kiképzetést igénylő pálya (ügyvédi, orvosi, mérnöki) szakoktatása felöllel; vagy csak a gimnáziumi felsőbb osztályokban előírt tananyagok mennyiségét hasonlítsuk össze a theologiai tanfolyam egyes éveire kiszabott és kötelezett tananyaggal, azonnal igazolva látjuk előbbeni állításomat. Valóban végtelen csekély és szűkkörű azon ismeret, melybe a theologiai szakoktatás hallgatóit bevezeti (?).

Másik hiánya theologiai képzésünknek a tananyagok helytelen kiválasztása. Vannak tantárgyak, melyeket csak azért adnak elő, mert régi időktől szokás és a mint az egyházi élet terén, úgy az annak vezetésére előkészítő oktatásnál is merész dolognak látszik a reform, a hagyományokkal való szakítás. — Vagy mi szükség van a héber és görög nyelvnek az egész tanfolyamon keresztül való előadására; nem lehetne-e az annak elsajátítására rendelt órák tekintélyesebb részét sokkal realisabb értékű ismeretek megszerzésére használni fel?

Azt fogják erre mondani, hogy a hitünk kútforrásaihoz vezető kulcsot első sorban szükséges kezébe adni azoknak, kik hivatásuk szerint a hit forrásainak mélyéből hozzák felszínre azon igazságokat, melyek az emberiség erkölcsi- és hitéletének irányadói; már pedig a görög és héber nyelv ismerete nélkül annak köz-

vetlen közelébe eljutni nem lehet. Igaz, de hát mi az eredmény, melyhez e két nyelv taníttatása elvezet? Egy évtizeden át legfőleg, ha egy-egy végzett ifjú találkozik, ki annyi- a mennyi nyelvészeti ismerettel hagyja el az iskola falait, míg a legtöbb a betűk megismerésén felül, bizony aligha tesz egy két lépést is. És aztán? aztán egy évtized lefolyása alatt azt is elfelejti. Ezzel egyáltalán nem azon tanmódszert akarom kárhozatni, melylyel ezen tárgyak előadatnak, hanem magát azon tudományt, mely a papi gyakorlati életben semmi hasznát és előnyt nem nyújt, és a melyre mégis annyi drága idő, annyi munkaerő lett és van ma is pazarolva.

Nem elég lenne-e az első év heti négy órája s az utolsó év heti két órája ugyanannyinak elsajátítására, mennyit ma négy év utáni szorgalom (?) mellett felmutathatunk? Az ily beosztás után felmaradt időt nem lehetne-e oly nyelv elsajátítására fordítani, melylyel a mi szegénységben gazdag magyar prot. egyházi irodalmunk határán túl oly nemzet ismeret-világába mehetnénk el, melynél a múltban nem állotta útját a szabadszellel fejlődésének karhatalom; s hol az előre haladott tudományoknak mérhetetlen kincsanyagja tárulna fel értelmünk előtt.

A theologiai képzés további hiánya az *egyoldalúság*. Kizárólag papokat képezünk, elfeledve azt, hogy az a pap társadalomban él, tehát annak igényeihez s követelményeihez kell alkalmazkodnia és az a társadalom megkívánja, hogy a pap — ha nem több — de annyi tudással rendelkezék, mint ő. Hogy ez lehetségessé váljék, a szorosán vett papi tudományok mellé olyanokat is fel kellene venni, melyek azzal nincsenek ugyan közvetlen összefüggésben, hanem az életre mind a mellett is szükségesek. És minthogy papjaink túlnyomó része faluhelyen lesz a híveknek gondozója és a mennyiben ily helyeken a pap a gyülekezetnek nemcsak lelki atyja, hanem minden a közéletben előforduló ügyes-bajos dolgokban tanácsadója: — nem célszerű lenne-e a polgári jogok közül a *magánjoggal* az iskola falai között megismerkednie? Mennyi lelketlen huzavonának, mennyi elszegényítő perlekedésnek vehetné elejét — felmerült viszályok s egyenlenség esetén — a törvényre támaszkodó felvilágosító atyai szava mint békítene ki az ellentéteket, simítaná el a lelkek háborgását!

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a pap zugprókátor vagy éppen zugfirkász legyen. Ellenkezőleg, óvakodnia kell minden oly cselekménytől, melylyel másnak jog- vagy hatáskörébe vág. És ezt megteheti úgy, ha a tiszta igazságot, a törvény rendelkezéseit megismerteti a hozzáforduló felekkel, esetleg *útasítást* ad a követendő eljárásokra nézve, de önmaga tényleg ügyükbe nem avatkozik. Ha megelégesznek felvilágosítással s megnyugosznak tanácsában, jó, — célját elérte; ha az nem elégítette ki őket, — menjenek a polgári illetékes hatósághoz ügyük elintézése céljából, de a pap kötelességét teljesítette.

Azonban a pap nem csak a nép közt él, érintkezésben áll a társadalom magasabb köreivel is. Ha e téren meg akar állni, rendelkeznie kell — legalább részben — azon ismeretekkel, a melyeknek határa közt az a társadalom mozogni szokott, különben csak kegyképen elfogadott, túrtagnak fog abban tekinteni. Az iskolában erre nem számítanak és az életbe kilépett ember önmagán kénytelen tapasztalni, hogy hiba volt nem számítani. Nem a társaséletben felállított és követelt külsőségeket, alakságokat értem; ámbár nem hallgathatom el, hogy nagyon kíváncsatos lenne, ha több tapintat, simaság jellemezné a kálvinista papságot,

mint a mennyi jelenben soknak tulajdona; csak egy nem régiben történt példát hozok fel: az alapvizsgára kiküldött egyik esperes a vizsgázó theológust a következő bókka tisztele meg: „Alábbvaló az ökör farka után járó parasztkölyöknél.“* — Hát kérem egy kocsisnak (?) talán ilyen félt lehetne mondani, de annak a fiatal embernek, ki egy-két év múlva annak a nagytiszt. urnak is tisztvársa lesz — legszelídebb kifejezéssel élve is, osztályozhatatlan durvaság. A társadalomhoz való alkalmazkodást tanítani — ha lehetne is, a mint nem lehet — hiábavaló dolog volna, mert az ahoz való simülékonytsági hajlam vagy vele születik az emberrel, vagy a házi nevelés adhatja meg; hanem megadhatja az iskola az úgynevezett társadalmi műveltséget, mely szerint azon eszmekör, melyben a közép és felső társadalom mozogni szokott, ne legyen egy terra incognita a pap előtt sem.

Ezt pedig csak úgy lehetne megvalósítani, ha a theologiai képzés keretében helyet adnánk azon tudományoknak is, a melyek az általános műveltség kellékei közé sorozhatnának be.

Azok ellenvetésére, kik azt mondják, hogy a tudományok világa oly megmérhetetlen tenger, hogy azon keresztül lábolni teljes lehetetlen, röviden csak azt felelem, hogy ne igyekezzék a pap sem a mélybe hatolni, mert a művelt társadalom nagy tömege megelégszik azon élvezettel, melyet annak sekélyeiben — éppen mint a tengeri fürdónél — az ide-oda való csapongás nyújt. Kiváló egyeseknek lehet feladatuk mintegy úttörőleg és munkálkodva messzebbre bemenni az ismeret birodalmának egy bizonyos irányába, de ezek is célt tévesztenek s kellő sikert nem érhetnek el, ha itt és amott, jobbra és balra kitérve elkalandoznak. Ám menjenek, legyenek útmutatók azok előtt, kik hozzájuk hasonló hajlamokkal s képességekkel vannak felruházva, de a nagy többség eleget tesz művelődési és haladási köteleztetésének, ha a merészebb munkások fáradozása után nyert kész gyümölcsöket élvezi.

De élvezzen abból annyit és oly mértékben, hogy fogalmat szerezhessen magának annak tulajdonságairól, természetéről s tápláló erejéről.

Hogy e cél megközelíthettség, első sorban a magyar irodalom tanítására nagyobb súly fektetendő. Ma, midőn ifjaink kilépnek az iskolából, ismernek irodalomtörténetünkből egy korszakot, — egy fej és láb nélküli tagot — de annak fejlődési fokozatáról, az egésznek szervi összefüggéséről fogalommal sem bírnak.

Nem mintha előadva nem lenne, hanem mert négy évre van beosztva a tananyag és csak egy évig köteleztetnek annak hallgatására. Az így elért eredmény kevéssel több a semminél, mert — fájdalom — végtelenül csekély azoknak száma, kik önkaratulag és szorgalommal teljessé kívánnák tenni e részben való ismereteiket. Ha négy év szükségeltetik e tárgy előadására, ugyanannyira legyenek kötelezve a hallgatók, de nem csak hallgatásra, hanem tanulásra. Ennek kapcsában nagyon elkelne egy kis világirodalmi ismertetés, akkor nem fordulna elő olyan mulatságos história, mint egy városi pappal történt, hogy egy társasösszejövetelnél Lamartineről lévén szó, azt a megjegyzést tette: „Bizonyosan a fiatal írói nemzedékhez tartozik, mert nem ismerem.“

A világtörténelem előadásával is éppen úgy vagyunk az akadémián, mint az irodaloméval. Ha azt akarjuk, hogy e tekintetben is ne hézagossal tudással lépjen ki az ifjúság az életbe, ugyanazon beosztás és eljárás lenne követendő, mint az irodalomtörténet tanításánál.

A neveléstan elő van adva, a lélek s gondoklo-

* Hol eshetett ez meg?

zástan még a gimnáziumi oktatásnál elsajátítva, nem lenne-e helyes, ha a testszervezet-isméből is legalább annyi tudással rendelkezhetnének theologusaink, megnyit az óvónőtől is megkiván a szakoktatási rendszabály?!

Az egyetemes művelődési történet felöleli az emberi szellem fokozatos fejlődésének minden mozzanatát minden téren, a cultura kezdetleges nyomaitól a művészet és feltalálási szellem csodás alkotású s eredményű vívmányáig. Ezen tudományt szintén lehetetlen mellőzni, ha nemcsak papot, hanem a társadalom számára embert akarunk képezni.

Ne mondja senki, hogy ezen kívánalmak teljesítése lehetetlen, mert ezeknek elsajátítására négy év alatt képtelen az ifjúság. Elismerem, hogy képtelen, ha annyi időt fordít a tanulásra, mint jelenleg. Ma is, mint régebben egy fél év alatt előadott tantárgyra az ifjúság legnagyobb része egy hónap alatt kitűnően elkészül és négy hónapig nyugszik a colloquiumon szerzett babérjain. Kevesebb nyugalom és több munkásság bizony még egyszer annyi tananyagot képes lenne feldolgozni. Ne terheljük túl?! . . . Nincsen-e túlterhelve a gimnáziumi jogi, orvosi, műegyetemi, tanárképzési, stb. tanfolyam? . . . A társadalom napról-napra magasabb igényekkel és követelésekkel lép fel tagjaival szemben, kell, hogy a szellemi élet terén mi is lépést tartsunk azzal. Ezt pedig csak úgy tehetjük, ha az iskolában meg van vetve az alap és arra az életben tovább építünk s azt lehetőleg emelni, kiszélesíteni törekszünk. Azért szükséges oly eszközökről gondoskodnunk, melyeknek segítségével, felhasználásával ezen célunkat megvalósíthatjuk.

Erre szolgálnak a már annyira sürgetett papi könyvtárak. Több egyházmegyében ez már régen léte-sítve van; ismerek egy olyat, mely ma pár ezer könyvvel dicsekedhetik, de $\frac{1}{10}$ -ed része — egy pár eredeti munkát kivéve — fordított rém és szörnyregényekből áll. Ezekből ugyan nem valami nagy épülésre lehet szert tenni. Mint minden tervszerű munkálatnál a papi könyvtárak felállításánál, berendezésénél is, bizonyos szabályszerűséget kell követni. Minden egyházmegyében állíttassék egy. Az első sorban beszerzendő művek olyanok legyenek melyek mintegy kiegészítik azon tanulmányokat, melyeket az iskolában megszereztünk, a másik sorban azok, melyek kibővítik és egészen új ismeretek birtokába juttatják értelmünk világát; végezetül azok, melyek a naponként fejlődő tudományos és szépirodalom jelesebb termékei. Erre hivatott bizottság — melynek részben tanárokból kellene állani — jelölne ki azon munkák csoportozatát, mely a fenti cél elérésének megfelelne. A nagy kérdés csak az: honnan, miből teremtsük meg? Minden pap járúljon hozzá évi tagsági díjjal és azon összegnek egy része, mely évenként az államsegélyből az egyházmegyék között szétosztatik — hogy az aztán minden látszólagos eredmény nélkül szétforgácsolja azt — fedezhetné a beszerzési költségeket. Mi történik ma azzal a segéllyel? morzsa-hulladékokat juttat egyeseknek, mely sem nem segít, sem nyomort nem enyhít. Bizvást elmondhatjuk: akár azzal, akár a nélkül.

Nagyobb áldást árasztana az a csekély összeg az egyházmegyei papság egyetemére, ha az nagyobb részében a még gyenge lábón álló papi özvegy árvatár erősítésére fordíthatnák, a kisebb részében szellemi képzésünk eszközeinek beszerzésére lenne felhasználva.

De bárhonnan és bármily eszközökkel is, de papi könyvtárat állítani kell, ha a haladó idő fuvallata által a még megmaradt papi tekintélyt elsepertetni nem

akarjuk. A továbbképzés eszközeinek birtokában, ha komoly törekvés leend a papságban, csakhamar oda emelkedhetik, hogy a társadalom megadja a kellő elismerést és tiszteletet — nem a papi állásnak — hanem azoknak, kik azokat elfoglalják. (Folyt. köv.)

Hézsér Emil.

Vitéz Mihály megnyitó beszéde.

Elmondta a f.-szabolcsi lelkészi kör értekezletén Nyíregyházán, júl. 31-én.

Az ötvenes években egy röpirat jelent meg a német könyvpiacra, címlapján egy jezsuitát ábrázolva, ki a földgömbön áll és rengeteg kalapjával az egész földet beárnyazni, homályba burkolni erőlködik. És e kép találó, élethű, mert Loyola hirhedt tanítványai csakugyan azt tűzték ki feladatukul, hogy a sötétség lezajlott századát újból felidézzék. Természetesen a római kuria is szövetkezett velök, hogy megingatott világuralmát consolidálhassa. Felgyuladtak azután a máglyák, megkezdődtek a kegyetlen üldözések, hogy elfojtsák, vérbe és lángba fulasszák az eszmék szabad áramlását, „ad majorem“ — mint mondani szokták örületes istenkáromlással — „dei gloriam!“ A kor szelleme, az emberiség ama dicsőséges megnyilatkozása, melyet a történelem 1789-nek nevez, megszüntetett ugyan ezen vérlázító atrocitásokat, — látszólag szünetelt a szabad eszmék üldözése, azonban csakis látszólag, mert a „sötétség fiai“ folytatták tovább is áldatlan munkájukat, folyvást haladtak előre „változott utakon, változatlan cél felé.“ — Megkezdődött és folyt az „aknamunka“, foly még ma is, foly főleg ellenünk, megrontásunkra, megsemmisítésünkre, hogy majd ha mi nem leszünk, teljesüljön, habár nem az ő fenséges szellemében, az úr ama jóslata: „lészen egy akol és egy pásztor“. — Foly a harc ellenünk s leginkább a ferdítés és rágalom nemtelen fegyvereivel. Ime még nem rég is Schlauch a középkort magasztalja, feledve, ignorálva a tűzhalmokat, melyeken Husz, Prágai Jeromos, Savonarola, Giordani Brunó s annyi jók s dicsők elhamvadtak; — ugyan ő azt vitatja, hogy az ugynevezett protestáns üldözések nem is üldözések voltak, hanem csak jogosult önvédelem a catholicismus részéről — Ime Magyarország primása ezt választja jelszávául: pax! de az ily békére alig mondhatunk egyebet mint ezt: „requiescat in pace!“ — Ugyan ő azt állítja: „mi adtuk az 1791. 26. t.-cikket a protestánsoknak“, holott vakmerő ráfogását határozottan megcáfolja az idézett t.-cikk ama záradéka: „contradictione cleri non obstante!“ — Ime a jézuitismus a közelebbi vatikáni zsinaton a protestánsokat az atheismus sötét vádjával akarta megbélyegezni, és csakis a német nagykövetség erélyes tiltakozása törölte a szövegnek azon passusát! — sőt az ultramontán sajtó ma is „urbi et orbi“ fenhéjazva hirdeti, hogy a „trónok leomlanak, a társadalmi rend felbomlik, a családi élet alásüllyed, ha nem a római világnézet utain halad az emberiség.“

Ime t. értekezlet! ez a jézuitismus, s a római kuria eljárása velünk szemben. Megakarja semmisíteni a múlt vívmányait, a jelen aspirációit! Gyámolítva természetesen az alpapság által is, — lévén az velök szemben (tisztelet a kivételeknek!) „perinde ac cadaver!“ Tisztelet, újból mondom, az érdemes kivételeknek, kiknek száma azonban, sajnos! nem „legio“ — mondaná Ovid: „nantes rari in gurgite vasto!“

De miért említem mindezeket?

Egyfelől azért, hogy emeljen fel bennünket a gondolat, hogy „mi nem így tanultuk a Krisztust.“ Mi

„világosság fiai“ világító szövétnekek vagyunk, — járnak az evangéliom kies mezején és másokat is azon vezérünk. És mint ilyenek, bár nem egyszer kell az élet sanyarú gondoljaival megküzdünk, nem egyszer lelkünk kedveseire és kétése jövőjükre sötét aggálylyal gondolunk: — szereztünk oly kincset, melyet elleneink nem mutathatnak fel kedvező helyzetök dacára sem, a közméltánylást, közbecsültetést mindazoktól, kik „látván látnak és hallván hallanak,“ mindazoktól; kik igaz barátai a haladásnak, szabadságnak és emberiségnek.

De e felemelő gondolat legyen nekünk egyszersmind buzdítás és kötelezettség, hogy minél magasabb színvonalra emelkedni törekedjünk. Igen, minél magasabbra a tudásban, a munkásságban, a buzgalomban. „Nyissuk meg mind jobban-jobban lelkeinket a világosságnak, hogy annál több világosságot árasztthassunk.“ Legyünk valóban „a földnek savai, a világnak világosságai.“ Mint a nemzet legnagyobb költője zengi:

Fel a zászlóval magasra,
Egész világ hadd láthassa,
Előre!

Előre, — Isten segedelmével! Az értekezletet megnyitottam nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.

(Válasz a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra).

(Folytatás).

A „*Viszhag*“ állította s miért kételkedjem, hogy nyelvtanom „nyilvános bírálat“ ez idő szerint (február-márciusban) a tanítói körök érdeklődését folyvást ébrentartja; s mégis hasztalanul várunk, mert sem én sem az Irodalmi Kör máig sem kaptunk e nagy érdeklődésről tanúskodó oly véleményt, mely a függőben levő nyelvtani kérdések tisztázásához alaposabban, nyomósabban hozzájárult volna. Pedig tudom egyes nyilatkozatokból, hogy némelyek a régi tanok után áhítoznak, nem tekintve arra, hogy az idő a régi nyelvtanokon általágott, s már az eddigi újítások miatt is boszankodnak; mások, a haladni akarók, az új dolgok egy részével megbarátkozának, sőt akadnak olyanok is, a kik többre vágyva, a határozók tana mellett lelkesednek. A nézetek e különféleséget miért nem akarják megszüntetni a tanítói körök érdeklődésök írott bizonyosságaival? Ha nem teszik, hanem a döntést előleges tájékoztatás, véleményök érvényesítése nélkül kényelmesen rábízzák az Irodalmi Kör szabad tetszésére: szabad-e, méltányos-e azt a vádat hangoztatni, hogy a Kör önkényesen intézkedik s egyes tankönyveket rá erőszakol az egyházkerület tanítóságára? Innen az a panasz hangzik, hogy a Kör kiadványait folytonosan változtatja, készített új meg új könyveket; amott meg azzal gyaláztatják, hogy örökösen toldoz-foldoz, az Arvay és Hegedüs szerzte dicsőségben sütkérezik. Az is baj, ha a versenyképességért a jóbol jobbat akar teremteni s el nem dobja a meglevőt, míg javítással fentarthatja; az is baj, ha az elmaradottat újjal cseréli fel. Egyszer azért éri vád, hogy a szerzők jogait nem eléggé respektálja; másutt meg azért kárhozzátják, hogy a névhez időn túl is ragaszkodik. Egyik bírálóm túl kemény szóval számol le a múlttal — bár lényegében igaza van, — a másik éppen olyan tulságba megy a mult iránti elfogultságában, midőn azt állítja, hogy „úgy a Hegedüs féle (gimnáziumi), mint az Arvay-féle (népiskolai) nyelvtanok nemcsak a maguk idejében voltak derék munkák, hanem — *módszerüket tekintve*

— *ma is használható* könnyvek lennének, csak a nyelvtudomány. (nem a módszer!) újabb vívmányait kellett vala azokban érvényre juttatni.“ Ebben aztán a vád is meg van, hogy talán a Kör egy kissé elhamarkodva járt el, ha mindkét könyvet újjal cseréli fel; pedig szinte meg kell ijednie a szóban forgó nyelvtant ismerőnek, midőn ezt a mondatot egy tekintélytől kijelentve, papíron olvassa. Itt hát két tekintély áll egymással erős ellentétben. Az egyik a Hegedüs-féle nyelvtant rendszertelensége miatt ítéli el, a másik a módszerért, tehát bizonyára a rendszerért is magasztalja. Tagadhatatlan, hogy a Hegedüs-nyelvtan anyaga, főleg az alaktanban, a régi alapon állva, használható, mondattana azonban már hiányos ily értelemben is; de az is tagadhatatlan, hogy annak a ki ez anyagot az új alapra állva nézi, Gulyással azt kell mondania: „Félre kell tenni a történelem számára;“ mert a ki ebben a nyelvtanban a nyelvtudomány újabb vívmányait mind be vinné, úgy járna, mint az ismeretes adoma, szakácsnéja, kinek papjával méltán kérdezhetnők: „Meg van a hús, hol a macska?“ No hát talán abban a felmagasztalt módszerben van, melybe az új anyagot csak bele kell illeszteni?!

Itt bizonyára nem az inductiot, mely különben sem a Hegedüsé, nem is a tantételek szerkesztési módját, hanem kétségkívül a tananyag berendezését kell értenünk a fent idézett mondat szerint. Nézzük, milyen hát a berendezés?

Megtaláljuk a rendszeres nyelvtanok három fő részét: a *hangtant*, *szótant* és *mondattant*; csak hogy e három fő részen belől szembeszökő rendszertelenség van. Az még hagyján, hogy a hangtan nagyon szegény, de már az baj, hogy a helyesírási hangváltozások és főszabályok a harmadik rész közepére, a mondatkötés után vetődnek az *első* „függelék“ második helyére. A szótan — régi értelemben véve — egészen jó; de már a mondattan alaposan összekuszált. Világos, hogy a *mondatkötés* és *szókötés* két szakasza közül természetes és helyes sorrend szerint az elsőnek kellene másodiknak lenni. Nagyobb baj az, hogy a mondatkötésben — erős hiányait nem említve — tárgyalva vannak az egyszerű mondatok, s így tulajdonképen itt már *szókötés* van. Még nagyobb baj, hogy az első rész után „Függelék“ van toldva „Az írásbeli jegyek fellevése“ és „Helyesírás“ részszel, melyek közül az első a mondatkötésnek szerves részét képezhetné. Legnagyobb baj, hogy a szókötés három fejezete: *szóegyeztetés*, *szóvonzat* és *szórend* ismét egy terjedelmes „*Függelék*“ kel van elválasztva, mely a szóegyeztetés és szóvonzat főbb szabályainak rendszeres tárgyalása után még egyszer neki fog s néhány elmaradt beszédrész szóegyeztetését és szóvonzatát, 28 lapon vegyesen, összefogva letárgyalja. Ilyen rendszertelenségért, mely a színészek utolsó, legutolsó, legeslegutolsó előadását juttatja eszünkbe, lelkesedni bajos dolog; s azt hiszem, alig akadna vállalkozó, saját írói reputatioja megbecsülésével, különös guszttal nélkül, hogy ilyen módszerben „a nyelvtudomány újabb vívmányait érvényre juttassa.“ Ezt a nyelvtant Kovács G. dr. különösen ezért ítélte el.

De van még e tankönyv módszerének „egy utól nem ért jelessége,“ az, hogy „a szabályt a példák alapján először synthetikai ítéletekbe foglalja s aztán röktön analytici ítéletekké alakítja át.“ Fogadjuk el egy *gyakorlatilag* szerkesztett nyelvtannál ezt a kettősséget „*utól nem ért jelesség*“ -nek. Csak hogy akkor ettől a jelességtől a következetességet okvetlenül meg kell várnunk. E helyett azonban találunk a szótan 148. nak jelzett s valóban sokkal több tantétele között olyan megdicsért módon szerkesztve 8. mondd nyolc szabályt; a mondattanban egyetlen egyet se; s ezeken kívül az egész nyelvtanban synthetikus és analyticus ítéletek egymást kényök-kedvök szerint váltogatják. Bátran írhatjuk tehát ezt a jelességet is a rendszertelenségnek rovására. Bizony nem érheti legkevésbé sem vád sem a Kört, sem a tanári kart, hogy az egykor

jó szolgálatot tett Hegedűs nyelvtannal minden tekintetben leszámoltak. Amicus Plató, amicus Aristoteles, sed maxima veritas.

Az Árvay-féle nyelvtan sorsa is éppen azon a fent kívánt módszeren fordult meg. Tény, hogy a Kör e nyelvtan átdolgozására tűzte ki a pályázatot, nem gondolván arra, hogy az átdolgozót valóságos prokrustes-ágyba kényszeríti e különben dícséretes kegyelettel. Az átdolgozónak három irányelvet kellett figyelembe vennie: 1. A közönséges életből vett, néhol póriás mondatok helyett szebbeket vegyen fel, lehetőleg a nép- és irodalmi nyelv termékeiből. 2. Ölelje fel a nyelvtudomány újabb vívmányait; de 3. Tartsa meg a kiegészítőtant. Tény, hogy a beküldött munka, mint az Árvay-nyelvtan átdolgozása jelent meg a pályázaton. Azonban az új mondatok felvétele, az újabb vívmányoknak a módszerbe illesztése a munkának, különösen az első felének olyan új szint adott, hogy egyik bíráló már ekkor eredeti számba vehetőnek tekintette. Minthogy azonban a munka, hogy lehetőleg Árvay is maradhasson az igeragozást az újabb vívmányok módosításával, de az Árvay sorrendjében megtartotta, abba a lényeges hibába esett, hogy e rész nem állt a mondatannal *épen úgy, mint Árvayban*, szerves összeköttetésben; ezért a methodikai hibáért aztán Dezső Lajos bíráló az *átdolgozást* elítélte. Tehát a bírálat „a helyes berendezés hiányáért” vagyis a szerző methodikai hibájáért az átdolgozót szabdalta meg. Ime a prokrustes-ágy következményei. Az átdolgozó ezt a hibát, a bírálatnak teljes igazságot adva, készségesen megszűntette; de természetesen ezzel a szerzőség kérdése is megváltozott. Az alanyi és tárgyias ragozásnak az egyszerű mondat körében, az igeragozás legnagyobb részének az összetett mondatok alapján kifejtésével a nyelvtani anyag egész berendezésének, tehát módszerének változnia kellett. Elég egy kevés hozzáértés, egy mákszemnyi részrehajlatlan összehasonlítás a különbség felismerésére s annak elfogadására, hogy a kívánt jó csak új munkában, de Árvay neve alatt meg nem jelenhetett. Árvait tehát megtartani sem nyelvtudományi, sem methodikai alapon nem lehetett; így követelte ezt mind a Kör, mind a szerző reputációja. Legyen meg mindenkinek az ő igazsága.

Ezzel a helyes megrovással segítette Dezső Lajos úr, mint bíráló, az új nyelvtan íróját „a javítás munkájában”; a Kör és szerző köszönete ezért méltán illeti meg.

(Folyt. köv.).

Maklári Pap Miklós.

A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1893/94. évi értesítő alapján.

A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi értesítője július végén kikerült a sajtó alól s az igazgatóság gondoskodása folytán pár nap alatt az érdekelt szülőknek, az egyházi főbbhatóságoknak és a tanintézeteknek 1300 példányban szét is küldetett.

Azok, akik némi türelmetlenkedéssel várták a szeretett Alma Mater 1893/94. évi életéről szóló jelentést, végig lapozván a 203 oldalra terjedő füzetet, bizonyára belátják, hogy türelmetlenkedésük nem volt teljesen indokolt, mert hiszen annyi adatot, a mennyi főiskolánk XXXVIII. évi értesítőjében van, összegyűjteni, élvezhetően feldolgozni s a nagyközönségnek nyomtatásba átszolgáltatni nem lehet ám egy pár rövid nap alatt. Nem, hogy a közigazgató szavaival éljünk, különösen egy olyan szélesebb körű tanintézetről, melynek életében, a legtöbb esetben maga a nagy és változatos élet tükröződik vissza sokféle eseményeivel s egyszersmind tanulságaival. Nem

hiába él, hivatásánál fogva, úgyszólván a társadalmi élet közepében, minden hullámverése megérinti annak különben csendes falait is.

„A szellemi tényezők és intézmények eme természetes összeköttetése és az életkörülmények emez egymásra gyakorolt kölcsönös hatása volt az oka annak, hogy a lefolyt év általános emberi, köztársadalmi viszonyai és eseményei, sárospataki főiskolánkat is több irányban megérintették; nem izgalmaival, mert az megzavarná életét és hivatásának teljesítését, hanem mert nagy kérdéseket hoztak elénk is, a melyeket megkellett oldanunk s nem éppen mindennapi eseményeket halmoztak egymásra, a melyeket mintegy megérezni, történeti jelentőségüket felfogni és mérlegelni, sokszor félreérthetetlenül beszélő tanulságait levonni és megérteni, éppen egy közműveltségű intézmény van első sorban hivatva, annyira, hogy sárospataki főiskolánk életében a lefolyt iskolai év, éppen ezen okok miatt, sok tekintetben mozgalmasnak sőt küzdelmesnek is mondható, a megelőző iskolai év nyugalmas napjaihoz hasonlítva azt.”

Igy nyilatkozik Mitrovics Gyula akadémiai és közigazgató, a sárospataki főiskola múlt évi életéről s azok, akik főiskolánk értesítőjét végig olvasták, e tekintetben bizonyára egyetértenek vele, mert ő, Szinyey Endre gimn. igazgató társával együtt, igyekezett az Alma Mater egy évi történetét híven összeállítani. Ezt óhajtom bemutatni főbb vonásaiban a „Sárospataki Lapok” t. olvasóinak, tudván, hogy főiskolánk értesítője azokon a szülőkön kívül, kiknek gyermekei a múlt évben ez ős collegium kebelében nyerték oktatásukat, igen kevés olyan ember kezéhez jutott el, aki a sárospataki főiskoláról részint mint nevelő anyjáról, részint, mint protestansegyházunk egyik féltett kincséről mindig szívesen hall és olvas.

Aggodalmakkal eltelve tekintett a sárospataki főiskola előjárósága és tanári kara az 1893/94. iskolai év elejére, mert a több helyen fellépett kolerajárvány miatt a minisztérium az iskola megnyitását a kitűzött határidőben nem engedte meg s tiltó rendelete oly későn érkezett, hogy az. igazgatóságnak csak a leggyorsabb és legszélesebb körű intézkedésekkel sikerült a tanítató szülőket a lesújtó rendeletről tudósítani. Aggodalmak közt nyitottuk meg felsőbb engedély folytán október 2-án is az iskolai évet, mert a pusztító járvány még nem szűnt meg mindenütt s így nem lehetett csodálkozni azon, hogy egyesek a járvány behurcolásától s az itt összegyűlt tanulóifjúság között fellépésétől féltek. Aggodalommal gondoltunk a megrövidült iskolai évre, s az elvégzendő tananyagra, de nem ok nélkül aggódtunk azon is, hogy a rendkívüli körülmények miatt gimnáziumunk I—IV. osztályaiba a törvényes létszámot jóval túlhaladó növendék jelentkezett, s a feleslegest elutasítani nem lehetett, mert ekkor már a legtöbb középiskola megkezdte működését. A járvány miatt támadt aggodalmat nagyobb baj nem követte, mert főiskolánk orvosa és tanári kara minden lehetőt megtett, hogy tanulóifjúságunk a pusztító járványtól megóvassék. Abból sem származott semmi baj, hogy az iskolai évet egy hónappal később nyitottuk meg, mert az eltelt időt olyan módon pótoltuk helyre, hogy a nálunk még szokásos szüreti szünetet nem tartottuk meg s így az első szorgalomszak október 2-től egész karácsonyig tartott. Az alsóbb osztályok túlságos népessége azonban már elég kellemetlenséget okozott. Igazgató-tanácsunk a tanári karral egyetértőleg a népesebb osztályok kellő előhaladását úgy igyekezett biztosítani, hogy a gyengébb növendékek magánoktatására, — a főiskola pénztára terhére, — két tehetséges akadémiai ifjút alkalmazott. Ez ellen az intézkedés ellen erős kifogásokat emelt ugyan a vallás- és közoktatási

miniszterium, követelvé a párhuzamos osztályoknak időközben való felállítását, de ettől a követelésétől a tanári kar által készített indokolt előterjesztés után a folyó évre elállott, szigorúan szívére kötven a fentartótestületnek, hogy jövőre a törvény intézkedéseit tartsa meg. Ennek a követelménynek megfelelőleg utasította a tiszán-inneni főtiszt. egyházkerület tavaszi közgyűlése a főiskola igazgatóságát, hogy a jövő iskolai évtől kezdve, a felvételeknél, az országos törvénynek a törvényes létszámra vonatkozó rendelkezését szigorúan tartsa meg s az ott megszabott létszámon felül senkitsem vegyen fel. Ennek a határozatnak a kifolyása az igazgatótanácsnak az a sokak előtt feltűnő utasítása is, melyet az igazgatóságnak adott, mely szerint *az értesítőben is tudassa a tanítató szülékekkel, hogy a II., III. és IV. gimn. osztályban olyan növendékek, kik nem itt tanultak, főlvetel végett ne jelentkezzenek, minthogy úgy sem lesznek felvehetők.* En több év. ref. vallású szülével találkoztam már a szünidőben, aki ezen a határozaton megütközött és sajnálkozott, hogy előtte, mint a főiskola egykori tanítványa előtt, lebecsátották a sorompót. Volt közöttük olyan, aki erősen állította, hogy a sárospataki főiskolának, mivel az év végén a bizonyítványokat más intézetekhez hasonlólag kiosztja, tulajdonképpen egy növendéke sincs, s a volt növendékekkel szemben csak annyi kedvezményt tartott volna méltányosnak, hogy ha azok a szünidő egy meghatározott napjáig visszajövetelükről értesítik az igazgatóságot, a másutt tanult év. ref. vallásúak mellett előnyben részesülnek. — Hat bizony az ilyen szüléket nehéz a kényszerhelyzetre való hivatkozással megnyugtatni.

Nemcsak az aggodalmakból, hanem a *fájdalmakból* is bőven kijutott az elmúlt iskolai évben a sárospataki főiskolának. *Kossuth Lajos* nagy hazánkfiának, március 20-án történt halála gyászbaborította az egész magyar hazát. Gyászt öltött magára a sárospataki főiskola, melynek Kossuth egykor tanítványa volt, gyászolt tanári karával és ifjúságával együtt. A lesújtó hír fájdalmas hatása alatt állott még főiskolánk tanári kara, midőn elszomorodva értesült arról, hogy *Tarnóczy Tivadar*, sárospataki tanárságának 29-ik évében, hosszas betegeskedés után március 22-én Kassán elhunyt. A tanári kar küldöttségileg vett részt a kidőlt veterán kartárs temetésén. Ezek után, május 14-ikén következett a megrendítő csapás, a mely főiskolánkat egyházkerületünkkel s az egész magyar protestántizmussal együtt érte *br. Vay Miklós*-nak a mi páratlan főgondnokunknak halálával. „A pünköshti napoknak, a melyeket épen ünnepeltünk megtartó és vigasztaló ereje kellett hozzá, hogy meg ne tántorodjunk veszteségünk súlyos keresztje s gyászunk sötét és lélektépő fájdalmai alatt.” A főiskola külön gyászjelentést adott ki, egy hónapi gyászt öltött szeretett főgondnokáért, érdemeit jegyzőkönyvbe iktatta, a gyászolócsaládnak részvétiratot küldött, a koporsóra koszorút helyezett s a temetésen küldöttségileg vett részt.

A sárospataki főiskola régi hagyományaihoz híven a *kegyelet adóját* is mindenkor igyekezett leróni, s a múlt iskolai évben erre is bő alkalma nyílt. 1893. július 30-án a gömöri év. ref. egyházmegye emlékünnepeit rendezett Hanván, *Tompa M.* halálának negyedszázados évfordulója alkalmából. Az Alma Mater szeretetét és dicsekedését a magyar irodalom két tanára vitte a nagy emlékü egykori tanítvány megkoszorúzott sírjához. Jan. 7-ikén főiskolánk tanári kara és ifjúsága, nagy és lelkes közönség részvéte mellett *Jókai-ünnepélyt* tartott s pár nappal előbb a közigazgató egy külön íratba is üdvözölte a főiskola nevében a nagy férfiút. Április 8-ikán a városi közönség rendkívüli nagyszámú részvétele mellett

tartotta meg főiskolánk a *Kossuth-emlékünnepeit*, melyen *Mitrovics Gyula* imát, *dr. Bartha B.* pedig alkalmi beszédet tartott. Junius 10-ikén a főiskola imatermében tartatott meg a *Kazinczy-emlékünnepeit*. S itt osztatott ki a Magy. Tud. Akadémia 15 aranydíja is, mert az egészségi viszonyok nem engedték, hogy főiskolánk tanári kara és ifjúsága Széphalomra zárandokoljon s ott áldozzon Kazinczy emlékének. Ez alkalommal *Mitrovics* közigazgató s *dr. Székely Gy.* tartottak alkalmi beszédeket, *Rohoska* hit-tanhallgató pedig egy alkalmi ódát szavalt. Junius 22-ikén *Molnár Lajos* korán elhunyt tanár emlékének szentelt a főiskola ünnepet, mely alkalommal *Kovácsy Sándor* tartott szép emlékbeszédet, mely a Sárospataki Lapokban megjelent s az értesítőben is közölve van. „Gyászunk közös, megszentelő kiegészítő része, a folyó hó junius 24-ikén Sárospatakon főiskolánkkal, egyházkerületünkkel, a Vay családdal és a nagy közönséggel együtt megtartott „*Vay-emlékünnepeit*“, a melyen *Mitrovics Gyula* egyházkerületi főjegyző mondott egyházi beszédet és *dr. Ballagi G.* tanár emlékbeszédet. „Vajha a nagy halottak sirja felett, az égből, azok lelke által hozzánk beszélő tanulságok, örök vezérlő erők maradnának életútainkon! Így a nagy embereket nem hiába küldi a gondviselés boldogításunkra s temetkezésük is az örökéletnek leendő beszélő bizonyossága.”

Ennyi és oly szépen sikerült kegyeletes emlékünnepeit felsorolása után szégyenkezve, pirulva emlitem fel, hogy a nagyobb szabásúnak tervelt *Kövy-emlékünnepeit* elmaradt. Pirulva emlitem fel, mert ennél az elszomorító esetnél a sárospataki év. ref. főiskola régi hagyományos szellemének némi változását látom. A sárospataki főiskola még eddig mindig megtudta becsülni nagyjait s tisztelettel tudott áldozni emléküknél. Kövy mindenestre egyike volt a nagyoknak, a ki a sárospataki főiskola régi tekintélyét növelte s jogakadémiájának hírét megállapította. Mint ilyen semmiesetre sem érdemelte meg, hogy emlékével játékot üzzünk. Hogy mi volt tulajdonképen oka ennek a főiskolára is mindenestre jótékonyan ható ünnepély elmaradásának, azt az évi értesítőből senki sem tudhatja meg. Az igazgatóság „közbejött s már meg nem változtatható viszonyokat” s „bizonyos tekintetben elvi felfogásnak is mondható különbözőségeket” emleget, a miből a nagy közönség sok mindent magyarázhat, de — mint emlitem — semmit sem tudhat. A közönség a kegyeletlenség — miatt lehet, hogy itélni akarna, de az igazgató jelentése után indúlva, nem tudja, hogy hol keresse a hibást: a tanári karban-e vagy az igazgatótanács elnökségében, mert hiszen ezek „*foglalkoztak a szünidő tartama alatt több irányban a tervezett Kövy-emlékünnepeitlyel.*” Ilyen esetben leghelyesebb, már csak a történelmi hűség kedvéért is, nyíltan előadni a valódi okot, a mely a Kövy-ünnepély elmaradásánál bármi volt, szűgyene marad főiskolánknak, mert a halátlanság bélyegét kell miatta viselni tanári karának, illetőleg annak vagy azoknak, akik miatt a szépnek ígérkező ünnepély elmaradt.

Öröm napjai is voltak azonban a múlt évben a sárospataki főiskolának. Szeptember 18-án az igazgatótanács és a tanári kar, *Mitrovics Gyula* akadémiai és *Szinyei Endre* gimnáziumi igazgató 25 éves tanári működése alkalmából, örömmünnepeit rendezett. A volt tanítványok ez alkalomból ugyanezen a napon, a mostaniak pedig az iskolai év elején üdvözölték a tanügy derék két munkását. Szintén a szünidő alatt Debreczenből négy tekintélyes vendége volt főiskolánknak, névszerint: *Szell Farkas* kir. táblai tanácselnök, *Vértessy Arnold* ismert nevű író, *Balogh Ferenc* theologiai tanár és *Szilágyi Károly* ügyvéd. „Megtisztelő volt e férfiak látogatása, mert, mint ezt élőszóval többször is kifejezték, a szeretet és igaz

tisztelet hozta őket körünkbe. Örömről méltán növelte az, hogy intézményeinket sorra megtekintvén, sőt részben tanulmányozván is, teljes elismerésüket nyilvánították azok felett. Örömnapija volt főiskolánknak az is, melyen a főtiszteletű egyházkerület a tanári kar előterjesztése folytán kimondotta, hogy hajlandó az államkormány által tervezett nem állami tanárok nyugdíj-intézetében a fentartókra háruló terheket a sárospataki főiskola tanáraiért elvállalni s a theologiai tanárok megfelelő nyugdíjazásáról gondoskodni. Öröm nap volt ez már csak azért is, mert ekkor főiskolánk tanári karának újabb alkalma volt meggyőződnie a főtiszteletű egyházkerület atyáskodó szeretetéről. Az egyházkerület nagybecsű határozatával alkalmat adott egyeseknek is, hogy főiskolánkhoz való igaz ragaszkodásukat áldozatkészségükkel is bebizonyítsák. *Bornemisza József, Szentpétery Sámuel, és Baksay István* — mind a hárman az Alma Mater régi hű fia — igyekeztek is szeretetüket kimutatni a *theologiai tanári nyugdíjintézet*re küldött adományaikkal. Örömnapija volt az is, melyen az országgyűlés a nem állami tanárok nyugdíjintézetének felállítását elfogadta, mert ezzel ev. ref. iskoláink tanárainak testet-lelket emésztő gondjait igen megkönnyítette. Semmi sem szerzett azonban nagyobb örömet, mint a főtiszteletű egyházkerület április hó 17-ikén, Miskolcra tartott gyűlésének az az egyhangú határozata, melylyel a főiskolai tanárok fizetését, az ötödéves pótlékok megszavazása által, az állami tanárokéhoz hasonlólag rendezte s ezzel főiskolánk továbbbi biztos fejlődését megerősítette. Erre célozott azzal a határozatával is, hogy a 8-ik jogi tanszéket felállítja s az 5-ik theologiai tanszék szervezését a supplikatio megváltási ügyének lebonyolítása után valószínűleg végrehajtja.

(Vége köv.)

Buza János.

TÁRCA.

Temetési énekek.*

I.

Isten, ki szolgádat megáldod.

(»Ne sirjatok a föld porában« dallamára.)

Isten, ki szolgádat megáldod,
E hűlt porokra nézz alá,
S ki harcát már megharcolá,
Adj a hűnek édes álmot!
Legyen szent küzdelmének ára
Áldó könyünk, melyet porára
Hullat a hű emlékezet,
Mert ő mindent hűn végezett.
Haló földén minden porszemre
Áldást hintsen az ég kegyelme,
Hogy béke és csend várja ott,
Hol megpihen a fáradott.

Lecsendesült a habzó tenger,
A hányatott szív partra szállt
S az égben mindent feltalált,
Mit itt nem adhatott ember.
A testnek megvan várt nyugalma
S lelkének összhangzó sugalma

* A »Sárospataki Irodalmi Köre« régóta próbálkozik már egy, az eddigieknél magasabb színvonalú temetési énektár előállításán, a melynek tervezetét már közölte lapunk s szerkesztésének vezérelveit is régebben (1887) megvitatta. E vezérelvek szerint készítette szerzőjük az itt közölt énekeket, a melyekről különben az alábbi levél bővebb felvilágosítást ad.

Szerk.

Isten trónjához vitte őt,
Az Istenben buzgón hívót.
Ó! hogyha lelke ébred újra,
Megérintvén új élet ujjá,
Hadd zengje vigaszul nekünk,
Hogy idvezíté Istenünk!

II.

Drága élet, semmivé lett!

(»Én Istenem, sok s nagy bűnöm« dallamára.)

Drága élet, semmivé lett!
A mi napunk elfogyott.
Hová leszünk, hogy kedvesünk
Minket immár elhagyott?

Gyász és bánat éje támad,
Mert szerelme nincs velünk;
Világosság, égi jóság,
Most ne hagyj el, Istenünk!

Jer, tekintsd meg könyeinket,
Mérd meg sulyos bánatunk';
Szent kezddel te fedezd el,
Kit epedve siratunk.

Égi atyánk, halld meg imánk,
Fájdalmunkban adj erőt
S kit elvettél, égbe vittél,
Fent a mennyben áldd meg őt!

III.

Harcaidnak vége lett.

(»Ne szállj perbe én velem« dallamára.)

Harcaidnak vége lett,
Gyázkoporsód befedett;
Nyugodalmat neked, kifáradott ember,
Ott lenn a síri csendben!

A kit anyi bánat ért,
Most pihenni haza tért;
Nyugodalmat neked adjon az anyaföld,
Szenvedésed már betölt!

Áldd meg Isten, áldd meg itt,
A hű ember porait;
Lelke pedig veled idvezülve éljen
Az örök dicsőségben!

IV.

Nyugalmat Istenünk, adj a halottnak!

(»Adjunk hálát az Úrnak, mert érdemlie« dallamára.)

Nyugalmat, Istenünk, adj a halottnak,
A kinek napjai immár lefolytak.

Nyugalmat, Istenünk, csendes nyugalmat,
Melyet a föld többé meg nem zavarhat.

Ki híven élt, midőn a sír bezárja,
Te szent kezded hintsen áldást porára.

Adj neki, ó! Uram, már boldog helyet
A mennyben is, a Jézus jobbjá mellett!*

* * *

Az énekek magyarázatául szolgáló levél a következő:

Nagytiszteletű Szerkesztő úr!

Igéretemhez képest 4 temetési éneket zárok ide, felhatalmazom egyszermind arra is Nagytiszteletűségedet, hogy azon ének-kísérleteimből, melyeket irányeszméim kapcsán egy időben a „Sárospataki Lapok“ közzé tett, az alkalmatosakat felhasználhassa.

Ezen újabb dolgozataimból is láthatja Nagytiszteletűséged, hogy hogyan gondolom én a temetési énekek megírását, t. i. úgy, hogy egy ének ne legyen hosszabb, mint a mennyi a koporsó felett egészen elénekelhető. Ha a halotti beszéd egy egész, úgy szükség, hogy az ének is egységes egész legyen. Ily kísérletekűl küldöm ezen darabokat. Dallamaikat is a hangulathoz képest igyekeztem megválasztani.

Egyébiránt megjegyzem, hogy énekeimet inkább formális próbáknak, mint valami más egyébnek méltóztassék tekinteni, mert az ilyen versekre nézve a valódi költői hangulatot csak olyan alkalmak adhatnák meg, a melyeket a költő egyénileg is átérzett; ily költeményekből pedig temetési énektárt ítéletnapig se lehetne szerkesztani.

Különbben ha gyűlt már össze anyag és azok közt talált volna alkalmasakat Nagytiszteletűséged, az ilyen darabokat Patakon én is átnézhetem és némileg segítségére lehetek a használhatók megállapításában. A dolog sikere, miután a kezdésben részt vettem, mindenesetre érdekel.

Tisztelettel és szíves üdvözléssel maradtam,

Sátorajla-Ujhely, Junius 14. 1894.

alázatos szolgálja

Fejes István.

KÖNYVISMERTETÉS.

Egészségtan

mesékkel és elbeszélésekkel. Népiskolai kasználakra, írta Dr Bodnár Sándor, tb. megyei főorvos. Budapest. Grill Károly cs. kir. udv. könyvkereskedése 1894.

A napokban vettem kezembe a fentírt könyvecskét, nem minden előítélet, elfogultság nélkül, hogy valjon megint milyen új könyv jelent meg a népiskolák számára, a melyet tanítónak és tanítványnak meg kell emésztetni. Szorgalmasan lapozgattam, olvastam. Nagy öröömre azonban előítéletem, elfogultságom lassanként háttérbe szorult s ezeknek helyét az a jól eső tudat, meggyőződés foglalta el, hogy ennek a könyvnek az írója nemcsak szakitudós, hanem igen derék realis ember, a ki, midőn a népiskoláknak könnyen megemészthető, hasznos könyvet írt, a népnek, de mívelt családoknak is hasznos élvezetet nyújtott.

Szerző, úgy látszik, az újabb paedagógiai eljárás amaz igen eredményes és sikeres elvéből indult ki: olvasmányok által, hasznos, kellemes tárgyú elbeszélések alapján megkedveltetni a tudományt, az ismereteket. Így mielőtt magát az egészségtant, ennek elméletét, gyakorlati részét adná feladatúl az iskolának, kilenc szebbnél-szebb, vonzóbbnál-vonzóbb elbeszéléssel bilincseli le a figyelmet és vezet önkénytelen arra a soha eléggé nem hangoztatható szólásmód igazságára: „Az egészség a legfőbb kincs“.

Ezek között az elbeszélések között van egy-két keleti tárgyú, de a legtöbb a mindennapi s leginkább a népiéletből veszi tárgyát. Amazok közt: „A kincses Mehemed“, egy keleti mese, valóban gyöngye azoknak az elbeszéléseknek, melyek a gyermek és nép lelkületére nem téveszthetik el hatásukat s még az egészségnek, mint

legfőbb kincsnek megőrzésére, megbecsülésére gyönyörködtetve tanít, addig más oldalról költői eszméivel magasabb erkölcsi légkörbe emel. „A tisztaság diadala“, tündér mese, rendkívül találó allegorikus elbeszélés, melyben a tisztaság és rondaság vannak egymással szembe állítva; amannak táborában Egészség, Szépség, Jókedv, Megelégedés, Munka, Szorgalom, Szerénység, Kitartás, Erő, Boldogság. Emennek kíséretében: Betegség, Rűtség, Komorság, Irigység, Restség, Erőtlenség, Boldogtalanság. A tisztaság győzelme és annak felmutatása, hogy a tisztaság maga egy kész vagyon, igazán sikerült, szép része ennek az első résznek. Lehetetlen, hogy akár gyermek, akár felnőtt, a legmíveltebb ember is örömmel ne olvasná ezeket az elbeszéléseket, melyek már magukban üdítő, gyógyító hatásuk.

A könyv második része a tulajdonképeni egészségtan 10 pont alatt ugynevezett egészségi tizparancsolatot ad, a mely pontok olyan tartalmuak, hogy azokat bátran lehetne, külön lenyomatban minden község házába s a családoknál kifüggeszteni. Ezután jön bevezetés címen az egészséggel ellentétben, hogy mi teszi az embert betegg? Ez a rész öt fejezetre oszlik, következő címek alatt: A tisztaság vagy testünk ápolása. A ruházat. A lakás. A levegő. A tápszerek. Italok. Mind az öt fejezet oly részletesen szól, oly népszerű tisztasággal, az egészségünket alkotó, megszerző, fentartó természeti erőkről és anyagokról, hogy a ki egyszer elolvassa, érthetővé válik előtte. Ezt a részt különöbben becsessé teszi a három utolsó paragrafus, a melyikben a munka és nyugalom, szokás, nevelés, indulatok, különböző foglalkozások címe alatt egy kis gyakorlati nevelést találunk.

A könyv harmadik része teljesen gyakorlati orvostan. Címe a következő: Betegápolás. Első segély-nyújtás baleseteknél. Hatósági intézkedések. Ha meggondoljuk, hogy mennyi veszedelemnek, baleseteknek van kitéve, nemcsak a nép, hanem a műveltebb társadalom is: igazán lelkiismerettel mondhatjuk, hogy ez a kis könyv e részben is csaknem nélkülözhetetlen. Öszinte, részletes tanácsokat ad a betegápolásra ájulásnál, ütések, zúzódások, rándulások által okozott bajoknál, égés, fagyás, mérgezés, állatok csípése, marása, tetszhalál, vízbefúlás, ragályos betegségek, s ezeknél a hatósági intézkedések mind tárgyai ennek a résznek, melyeknek elolvasása után véleményünk az, hogy mostanában, egy-egy kiválóbb szakmunka alig jelent meg népiskolai irodalmunkban. Épen azért, midőn a tudós szerzőt örömmel üdvözlöm, szívesen ajánlom munkáját a népiskolai hatóságok és tanító urak figyelmébe.

Tóth Pál.

IRODALOM.

* Janssen, *Geschichte des deutschen Volkes* seit dem Ausgange des Mittelalters. 7. Band, 3. Buch. -- A fenti kötet az utolsó rész is megjelent a német reformáció katolikus történetírójának, a nem rég elhunyt Janssen püspöknek nagy terjedelmű munkájából. A 7-ik kötet első felét, mely a XVI. század kulturáját tárgyalja, Janssen még maga fogalmazta. a többi, egészen az ő szellemében és modorában, *Pastor* illesztette hozzá. Most már Janssen egész munkáját végig tekinthetjük s értékét teljesen megállapíthatjuk. A legelső német kritikai lap, a „*Literarisches Centralblatt*“ ez alkalomból a következőleg jellemzi Janssen történetírását: „Míg eddigelé a historikusok, többnyire az általok felkutatott tények alapján mindenik a maga módja szerint írt történetet, én abban a nézetben

voltam, hogy minden irányban lehetőleg sok hiteles tény gyűjtsek egybe, átengedve az olvasónak, hogy azokból következtetéseit vonja meg, — így jellemezte maga Janssen utolsó napjaiban az ő kutatási módszerét; nem egészen helytelenül, ha csupán az előadás formáját vesszük első sorban tekintetbe. De vajjon ez az elv előhaladását jelenti-e ennek a formának ama nagy történeti művekkel összehasonlítva, melyeket e század népünknek hozott? Azt kell mondanunk, hogy nem, sőt inkább a legerősebb visszaesést: az anyag felett való, az egészet, mint az egyest átható uralom helyére a részleteknek nehézkes egymás mellé való sorozása lépett; a szerzői szorgalom azt hitte, hogy eleget tett, ha csak jó sok „forrás-helyet” s egyes adatot összehalmozott; — hogy ezzel e történetíró legnehezebb munkája, az anyagnak csoportosítása és compositiója, ez anyagnak nyelvi és stilisztikailag egységes massává való átgyúrása, a reá szállott materialénak a saját személyiségével való áthatása még nincs véghez vite, azt teljesen figyelmen kívül hagyta, vagy inkább ösztönszerűleg érezte, hogy ő nem termelt e feladatra, s ezért azt — emberi dolog — feleslegesnek nyilvánította. S a szellemi erőnek ugyanezt az elégtelenségét tanúsította tudománya egyéb követelményeivel szemben: a historikusnak nemcsak művészi, irodalmi munkájától riadt vissza, hanem a historia-írás tudományos, kritikai előfeltételeit sem volt képes betölteni. Az újabb, módszeresen eljáró történet-nyomozásnak vívmányai az ő számára nem léteznek; „forrás-hely,” „tény” neki minden hír, mely helyileg vagy időileg a tárgyalt dolgokhoz közel áll. Krónikákból, röpiratokból, irányzatos művekből kiszakított mondatok neki a legértékesebb adatok; — hogy az általa rajzolt események és állapotok túlnyomó nagy részére nézve az igazságot és a történelmet, a minőnek azt mi gondoljuk, a levéltáraknak még sokszoros, fárasztó áttanulmányozása, vagy az irodalomnak végtelenül sokkal intensívebb feldolgozása után, mint a hogy ő szerette tenni, kellend napfényre hozni; hogy egy kritikai történetírónak az általa felhasznált *forrásokat*, mint nagyobb részben teljesen megbízhatatlanokat félre fog kelteni vetni, vagy csak nagyon jelentékeny módosítások mellett felhasználnia; hogy azokból még sokkal kevésbé lehet történetet írni, mint lehet lesz talán a mai újságokból, mind ezt nem látja. Modern feldolgozásokat is mindig csak töredékesen használ fel; mindig csak összefüggésekből kiszakított helyeket idéz, sohase reproducálja valamely iratnak össz-tartalmát. Történetírásának teljes kritikátlansága, valamint az előadás művészi erejének hiánya, azt hihetné az ember, megadja tendenciájának megítéléséhez is a kulcsot. Csak elfogultak fogják tagadhatni, hogy szükség volt a német reformatio történetét már egyszer kath. szempontból is megírni, s így egy részrehajlatlan ember sem fog Janssennek e szándékért szemrehányást tenni, a mily kevésbé lehet általában történeti művektől, melyeknek szerzői politikai vagy vallásos célt követnek nagy stílusban, a jogosultságot megtagadni. De az a férfi, ki nagy feladatára sem mint előadó, sem mint nyomozó historikus nem termelt rá, ez utolsó és legelőkelőbb céljának sem tudott kellőképen megfelelni: nem a *bona fides* hiányzott nála, mint némelyek állítottak, hanem a szellemi erő! Odáig jut, hogy mindazt, a mit a protestánsok alkottak, ellenséges szemekkel nézi, velők szemben époly pazar a gáncsolásban, mint fukar a dicséretben. Ha kritikaibb szellemű lett volna, úgy ebben a legfontosabb pontban, a melyben első sorban mutathatta volna ki történeti ítéletét, megkímélhette volna magát ily vastag tévedéstől; hiszen, hogy az ő idézési módszere mellett nemcsak a mai újságokból, hanem még a komolyabb egykorú művekből is tetszés szerint lehet conservatív, radicalis, ultramontán

vagy socialistikus színezetű történetet írni korunkról, nem szükség bizonyítani. S másfelől, ha kifejtett aesthetikai érzéke van, az megőrizhette volna őt attól a szenvedhetetlen pessimistikus, zsörtölődő hangtól, melylyel történetünknek annyi nagy mozzanatát lerántja, sárba dobja, s a mely nem engedi neki, hogy népünknek egy korszakban sem teljesen egészségtelen fejlődésében kedvét lelje. De munkájának végső célját: a XVI. századbeli kath. németek részrehajlatlanabb megítélését is sokkal jobban előmozdította volna, ha több mértéket tartott volna; ki sokat markol, keveset szorít. Művének még oly szakaszaiban sem sok örömeink telik, melyek kizárólag kath. államokat, kath. törekvéseket rajzolnak; azok részleteikben a nyomozásnak és előadásnak ugyanama hibáit tüntetik fel, mint a többiek, és épen azért époly kevésbé bizunk bennök, mint amazokban. Janssen nagy szorgalmát az összehordásban nem akarjuk eltagadni; könyve — ha egyébre nem is — mint nagy excerpta-repertorium, mindig használható lesz. S a mi többet ér, mint egy mozzanat tudományunk történetének folyamában, sem tévesztette el egészen célját: minket protestáns történetírókat, arra emlékeztetett, hogy ne fáradjunk ki soha ama törekvésünkben, hogy kath. honfitársainknak is igazságot szolgáltatassunk! De épen az, a ki egészen ezzel a vágygyal van eltelve, jelentékenyebb férfiút szerezett volna történetíróul a kath. Németország részére.

R—s.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** A beregi ev. ref. egyházmegyében a szűkebb körű szavazás útján, a három jelölt közül a beadott 62 szavazatból 34 szavazattal *Csoó Zsigmond* tiszszalkai lelkész választott meg tanácsbíróvá. — A kisvárdai lelkészi állomásra 18 pályázó közül 16 bocsáttatott választás alá. A választás folyó hó 19-én lesz.

— **Tompa-émlék, a fekete-hegyi fürdőben.** Fekete-hegyen, hol Tompa 1866-ban enyhülést talált, a fürdővendékek e látogatás emlékére évenként ünnepélyt tartanak s a Tompa-szoborra gyűjtést rendeznek. A szobor végre elkészült, sőt még bizonyos pénzösszeg is maradt fel. Ebből az összegből most 200 frtos alapítványt létesítenek, melynek kamatait Merény község róm. kath. és ág. evang. iskoláinak azon tanulói kapják, a kik a magyar nyelvben a legnagyobb eredményt tanúsítják. 130 frtot az ág. ev. lelkész épület kijavítására fordítottak, 70 frtot pedig annak a tanítónak ajánlottak fel, a ki a magyar nyelvet a legsikeresebben tanítja.

— **Helyreigazítás.** A „Sárospataki Lapok” 32-ik számában Andrassy Kálmán bújai lelkész-társ, a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye lelkészegyleti pénztáráról azt a hirt közli, hogy az *vizsgálatlan*. Ennek cáfolatául szolgáljon az értekezleti elnök ajkairól elhangzott eme jelentés: „A pénztár 1894. ápril. hó 26-án szabályszerűen megvizsgáltatott; a számadás rendben találtatott; a 178 frt 28 kr készpénz-maradvány pénztárnok által a számvizsgáló küldöttség előtt felmutatott; pénztárnok pontossága, ügybuzgalma teljes elismeréssel kiemeltetik.” Mint látható tehát: Andrassy Kálmán az elnöki jelentésre nem figyelmeztet. Keék, 1894. augusztus hó 9-én. Nagyváthy Ferenc, a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye lelkész-egyletének pénztárnoka.

— **A debreczeni országos tanszer-kiállításra a sárospataki főiskola,** mint ilyen, nem fog részt venni, hanem a „Sárospataki Irodalmi Kör” a saját kiadványai közül 48 kötet tankönyvet és a „Sárospataki Lapok” 12 évfolyamát állítja ki díszes kötésben.

— **Háromszáznapi bünbocsánat a magyar katolikusoknak.** XIII. Leo pápa őszentsége felhatalmazta a búcsúkra és szent ereklyékre felügyelő szent Kongregatiót, hogy Krisztus Magyarországon tartózkodó híveinek háromszáznapi, napjában egyszer nyerhető bünbocsánatot engedélyezzen, ha a polgári házasságnak és ezzel összefüggésben álló törvényjavaslatoknak megbukásáért készített imádságot töredelmes szívvel és ájtatosan elmondják. A szent Kongregáció által kiadott ima így hangzik: „Ő szent István, ki koronádat az Ég Király-
nőjére, mint hazánk legfőbb Védasszonyára bízad, tekints fiaid nyomorúságára és szenvedésére. Kérjed újból Máriát, a keresztények segítségét, emlékezzék nagy inségünkről és sok veszedelmünkről és mutassa meg, hogy Magyarországnak Védőasszonya. Ó legszerelmesebb Királynőnk, teljes méltatlanságunk tudatában bár, Hozzád kiáltunk, hogy segítségünkre légy. Mutasd meg Mária, mily hatalmas vagy Istennél ellenségeid megtörésében és Isten hűséges fiainak megmentésében az ideiglenes és örök veszedelmek elől, amelyek mindenünnen fenyegetik őket. Ajándékozd meg népedet összetartással, erősséggel és a hitben való állhatatossággal. Adj nekünk tökéletes bizodalmat Isten irgalmába és a te anyai gondviselésedbe vetett rendíthetetlen reménységet és igazi nagylelkű, Jézus isteni szívéből merített szeretetet Isten és felebarátunk iránt. Eszközöld ki, hogy ne a gyűlölség, keserűség és harag fegyvereit használjuk elleneinkkel szemben, hanem szent zaslod alá sorakozunk és hűséges bajnokai legyünk Királynő Asszonyunknak, aki alázatosságod és a három személyben egy Isten akarataba való tökéletes megadásod által magát a végtelen fölséget örök üdvünkre öledbe vonzád és nekünk az isteni Üdvözítőt szülöd. Ó irgalmas, kegyes, ó édes Szűz Mária! Tégy méltókká minket a Te dicséretedre, adj nekünk erőt a Te ellenségeid ellen. Óh szent István király, sz. Adalbert, sz. Imre, sz. László, sz. Erzsébet, sz. Margit, mindnyájan ti Magyarország Védőszentjei, imádkozzatok érettünk, mentsetek ki bennünket gonosz ellenségünk kezéből most és mindörökké Amen.“ Ezt olvasva, önkénytelenül merül fel előtünk az a kérdés, hogy vajjon tudják-e a Vatikán szent lakói, hogy már a XIX-ik században élünk?

— **Értesítés.** „A sárospataki főiskolában, — az akadémiában épen úgy, mint a gimnáziumban, — a beírások az 1894/5. iskolai évre szeptember 1-én kezdenek meg s tartanak 8-ikáig, azzal a megjegyzéssel, hogy *a gimnáziumba a négy első napon csak prot. vallású tanulók vétetnek fel*; szeptember 5-től azonban más vallásfelekezetűek is felvétetnek 65 létszámig. — A magán-, pót- és javító-vizsgálatok augusztus hó 28, 29, 30 és 31-ik napjain fognak megtartatni. — A VIII. osztály javító-vizsgálata augusztus hó 24-én, az írásbeli érettségi vizsgálatok pedig augusztus hó 25, 26, 27, 28, 29, napjain tartatnak meg.“ *Az igazgatóság.*

— **Adományok.** Zombori Gedő megyaszói ev. ref. lelkész abból az alkalomból, hogy egyik fia a gimnáziumi pályát befejezte, a tanári kar iránt érzett hálája jeléül, 50 koronát küldött szerkesztőségünkhöz a tanári nyugdíjintézetre. Ha példáját sokan követnék, edesebbé válnék a tanárkodás terhe! *Futó Mihály* Hódmezővásárhelyről és *Szabó József* Szalonnáról, mint volt tanítványok, 1—1 frtot küldtek az Erdélyi-emléktáblára. Várjuk a többi s tovább küldjük.

A sárospataki főiskola 1893—94-ik évi értesítője I—203 lapon s a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi gyűlésének jegyzőkönyve I—122 lapon az alsó-zepléni ev. ref. egyházmege tavaszi közgyűlésének

jegyzőkönyve I—60 lapon, az abaúji ev. ref. egyház mege tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve I—64 lapon elhagyta a sajtót s innen mindegyik expedíaltattott.

— **Egy képviselői beszámoló.** *Molnár Béla* az olasz-lisztkai kerület képviselője f. hó 5-én megjelent választói között és beszámolt. Az előkelő kerületből (5 város és néhány falu) bizony kevesen mutatkoztak a lisztkai város-ház udvarán; de a kik ott voltak, nem igen kaptak napidíjat, mint legtöbben a választás idején. A képviselő pénzügyünk javulásával kezdte beszédét, a mi — szerinte is — új áldozatokba került a közönségnek; majd kivált az egyházpolitikai javaslatokkal foglalkozott, védve a kormányt az országgyűlésen és sajtóban felmerült ismeretes gyanúsítások ellen. Deák Ferenc hagyatéka lévén a polgári házasság a szabadelvű pártra nézve, ha ez nyíltan nem vette is azt fel — eleitől fogva — programjába, joga volt e hagyatékhoz s kötelessége annak megbecsüléséhez. Az ultramontanok vádjai közül többre ügyesen replikázott. Állította, hogy az 1868. LIII. a megtámadták az elkeresztelők s a törvényhozás kényszerítve volt a törvényt megoltalmazni s a gyöngébbek védelmére kelni. Majd különösen Apponyi gr. jászberényi beszéde ellen kelt ki, azt főbb pontjaiban boncolta és cáfolta. A közönség egy részének — ha jól láttunk — jól esett volna, ha nem engedi meg magának a fiatal doktor ezt a divatos kedvtelést s ha a helyett, hogy ezt a nagy hegyet gömbörcsíti, inkább népszerű magyarázatát adja p. o. a polgári házasságnak s igyekszik azzal a hallgatóság műveletlenebb elemeit kibékíteni s a felőle híresztelt badarságokat nevérséggé tenni. Volt ugyan ilyen elem is beszédeben, de tulnyomó volt abban az Apponyi párbajra hívása és megöklelése, a mit a közönségnek nagyobb része nem bírt méltányolni. A kath. papságtól, (a mely távollétével tündökölt) elvárja a képviselő úr, hogy tudni fogja kötelességét a szentesített törvény iránt s az ország békéjét nem fogja kockára vetni. — Majd meglátjuk! Meglátja talán a képviselő úr is a maga centrum-párti ellenjelöltjét. —

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. J. Megkaptam. Sajnálom, hogy igazán súlyos lelki állapotát még ilyen alkalmatlankodással nehezítettem. A legnagyobb köszönet szívességeért Jóra fordult-e a válságos helyzet? — *R. Gy.* Nincs-e más-hová beküldve? Figyelmét viszonzni fogom. — *S. K.* Ide vagyok kötvé sokszoros kötéllal, a boldog mulatók közé csak vágyakoznom lehet, de nem be is jutnom kedves körükbe. Levélben többet. — *K. J. D—d.* Expediáltuk Kértünk mi onnan valamit már régen!! — *V. M.* Ha nem lehetne úgy, a mint irtuk, örömmel látunk okmányok után. — *Sz. J.* Hiszen, ha én mindenre ráérnék, de csak egy emberi erővel vagyok megáldva s ebből is a gyengébb fajtából jutott nekem. A lélek kész én bennem; de már eddig is szétfolytam a sokféleségben. — *S. A. K—D.* Igyekeztem összeszerelni az összes összeszerelhetőt levéltárnokunk segítségével. Azt hiszem, elég érdekesek az okmányok. — *Egy zepléni tanító* A sárospataki népiskolai vizsgálatok iránt való kíváncsiságát nem elégíthettük ki idejében és érdemileg. Itt mondjuk el, hogy az u n községi iskola tanítója a vizsgálaton is ugyanolyannak bizonyult, a milyennek lapunk március hóban festette A mocsár helyére tempomot rögtönzött; a boldog gyermekeknek boldog szülők örvendeztek a jul 1-iki beszámoláskor s az iskolaszék is boldog volt, hogy küzdelmének végre kézzelfogható sikerében gyönyörködhetett. Ha olyan igen érdekelték nem lettünk volna e vizsgálaton, mint a milyennek hivatalosan voltunk, lapunk nem maradt volna el az eredmény hirdetésével. Különben a népiskolai vizsgálatok az ev. ref. egyház körében is ékesen és szép renddel folytak le s egyes részletekben annyi lebilincselő tulajdonsággal, hogy most is édes dolog arra vissza-mlékezni. A hivatalos jelentések is bizonyosan kedvezők s elismeréssel teljesek lesznek — érdem szerint. A rövid tanév alatt keletű szorgalommal haladtak népiskoláink céljuk felé. Ez nem hízog beszéd, nekünk nincs miért hizelegnünk. Mások egyébiránt írja alá nevét interpelláló nyílt kártyájának! — *P. J.* Szívesen szölok az illető ügyében, de biztatni nem merlek.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A protestáns tanáregyesület« — »A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1893—94-ik évi értesítő alapján.«
Buza János. — »Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva igyámintézetének az egyetemes konvent által megállapított alap-
szabály-tervezete.« — »Vegyesközlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A protestáns tanár-egyesület.

Néhány nap még s el fog dőlni Debrecenben a prot. tanár-egyesület sorsa s kézzel fogható bizonyossággá válik, ha akar-e, mer-e a prot. tanár-világ testületté szervezkedni s mint ilyen tenni és fáradni az anyaszentegyház és a prot. tanügy dicsőségeért.

Szinte belerendül a lelkünk, ha az a szomorú eshetőség jut eszünkbe, hogy *nem*.

Némi részünk volt s van abban, volt különösen a sárospataki tanárok többségének, hogy a tiszántúli ref. tanár-egyesület által tervezett egyetemes ref. egyesület helyett egy szélesebb körű, az egész prot. egyházra kiható egyesület eszméje lőn elfogadva Szathmáron s ilyennek az alapszabályai fogalmaztattak meg — javaslatképpen — Debreczenben az e végre kiküldött bizottság által.

De nem ilyen személyes, vagy helyi okok miatt aggódunk a születendő gyermek csillagának fel- vagy fel nem tűnéseért; távol legyen! Egyesek édes ábránd-képeinek szétfoslása hadd fájjon az illetőknek; az egyén hadd csalódjék akár a szíve összetöréseig: csak az egész, az egyetem; csak az anyaszentegyház, csak a protestantismus álljon, éljen és virágozzék örök időkig!

Ezt az egészet, ezt az egyetemet féltjük a prot. tanár-egyesület holt-eleven születésétől, vagy születése előtti kimúlásától.

Mindenfelől hangzik s bizony nem ok nélkül, hogy a hazai prot. egyház válságos időhöz ért. Új időszakhoz, a melyben fiainak s leányainak hűségére, bátor hitvallására s lángoló lelkesedésére van szüksége, hogy a harcot dicsőségesen megharcolja! Hát lehet az bennünk elfogultság,

de mi sohasem tudtuk megérteni s nem értjük ma sem, hogy a protestáns egyház jövődjének gondja mindinkább-inkább csupán a lelkészek dolga és kötelessége legyen, a tanító és tanár pedig álljon félre a hullámokra vetett hajó evezőitől és üljön ki a partra, vagy be a hajóba a tétlen szemlélők nagy tömegébe. Egész múltunk, fejlődésünk minden nyoma tiltakozik az ilyen felfogás ellen s nem tehetünk róla, ha minket annyira elfogulttá tesz a történelem tanúsága.

Mert hát mit fog az jelenteni, ha a prot. tanár-egyesület képtelen lesz megalakulni? Csak azt-e, hogy még ma sem haladtunk odább a marburgi colloquiumnál? Tehát csak a prot. felekezetek egymás iránt való állandó és kibékíthetetlen idegenkedését-e? Vagy csak azt-e, hogy a Meliusz hazájában nincs jó talaj és levegő az ilyen fajta kísérletekre? Vagy inkább a tanár-világ protestantizmusának meghanyatlását s az anyaszentegyházzal való benső közösségének ki-aluvását? Vagy mindeniket együttesen?!

A jelek egy idő óta úgy mutatnak, hogy a tanítók és tanárok többségének csak annyi kell a protestantizmusból, a mit lelkiismereti és gondolati szabadságnak nevezünk; vagy kell csupán a tanügy és tudomány anélkül, hogy ennek szülője és dajkája iránt is háládatosságot éreznének. Hogy hová vezet ez a gondolkodás a prot. egyházra nézve: — ezt talán nem kell fejtegetnünk.

Azért örültünk mi a prot. tanár-egyesületnek, mint eszmének is, hogy az útját szegi annak az egyoldaluságnak, a melybe a prot. tanárok nagyobb része már benne van, a kisebb része pedig közeledik felé. Azt vártuk volna s várnók mi a prot. tanáregyesülettől, hogy az tagjainak egymással való érülközése s irodalmi működése által ébresztővé legyen az aluvókra nézve s irányítóvá

első sorban a hazai prot. tanügy fejlődésére, de másodsorban az államira is.

Azt vártuk s várjuk, hogy nem szégyenelve az egyházzal való névleges és bensőleges összeköttetését, megszentelővé vált volna és váljék mindenkire nézve, a ki vele érülközik s benne működni nem restelkedik. Előttünk a képe egy lelkes seregnek, a mely időnként más-más vidéken tűnik fel s a protestantizmusnak egy-egy hatalmas fészkeiben mutogatja erejét, eszméinek életre-valóságát, multunk tisztességét s ezzel a multtal való érülközéstől szinte megacélozódik, hogy győzhetetlen legyen a biztos talajban a jelen küzdelmei között.

A prot. tanár-egyesület, ha jól vetnők az ágyát és pontosan örködnénk fejlődése felett, épen azt az elemet volna hívva újjá teremteni a közép és felsőbb oktatás és nevelés által, a mely most szívesen futkos az idegen istenek után és tünető szabadelvűséggel sütkérezik a világ-polgárság és felekezeti-telenség csalóka verőfényében.

Sőt többet is tehetne! Forrásává válhatnék egy nemes, fényes versenynak, a melyből a hazai oktatásnak és nevelésnek kiszámíthatatlan haszna következne, a prot. egyháznak pedig és az egyeseknek országos tisztessége.

Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság évek óta vergődik már boszantó semmittevésben és bizonytalanságban. ... Történhetnék-e ez egy prot. és munkás életet élő tanár-egyesület mellett!? Prot. tanárképzésünk kérdése fel-felvetődik itt-ott jámbor kívánságok kíséretében; hát maradhatna-e sokáig csupán óhajítás és irodalmi szárnypróbálgatások tárgya, ha szervezkedve volnánk s mint testület tartoznánk felelősséggel a közvéleménynek a prot. tanügy fejlődéseért?!

Említsük-e azt a jót, a mely a különböző prot. felekezetek tanárainak testvéri egységéből állhatna elő a prot. egyházaknak u. n. uniójára nézve, a melynek — eddigi bizonyságok szerint — még mindig a tudósok elfogultsága volt a késleltetője!

Visszatart némelyeket a prot. tanár-egyesületől annak felekezeti jellege? Én Istenem! Hát avagy nem szívesen vették-e magokra a felekezeti intézet szolgálatának terhét és szedik fel felekezeti hivataluknak szerény javadalmát? Hát mióta szégyen protestansnak lenni Magyarországon? Talán félnek az egyesületnek felekezeti túlságaitól? Ó a történelemből szerezhetnek maguknak elegendő biztosítékot e tekintetben, csak keressen ne késlekedjenek.

Egy kétségtelen előttünk s ez az, hogy a prot. egyház az egyetemes papság elvével birkózta be magát a világba és lett vallási és társadalmi tényezővé. Ha az következne be, a mi már megindult, hogy ezt az egyetemes papságot épen a tanítók és tanárok nem akarnák többé érteni és tiszteletben tartani; ha eljönne az az

idő, a melyben a tanító és tanár felesleges nehezékné tekintené magát az egyház testén s magán az egyház igáját unott, sőt szégyenelt tehernek: — ő akkor a protestantizmus napja gyors hanyatlással fog sietni enyészete felé.

E meggyőződésünkben, a mai felekezeti viszonyok között, alig tudunk jobb s biztosabb oltalmat a prot. egyház számára, mint egy, a történelem nagy tanulságai által egészen áthatott prot. tanítói és tanári kart s ennek öntudatos, szerves, ihletett munkálkodását s a lelkeszi karral való testvéries együtt haladását.

A prot. egyházak ám fontolják meg jól, hogy mi volt a prot. tanító és tanár eddig s mik voltak a prot. iskolák az anyaszentegyház életében és előrehaladásában — és cselekedjenek bölcseségük szerint. Nekünk úgy tetszik, hogy a debreceni gyűlés jó vagy bal sikere mélyen belevág a hazai prot. egyház jövődjébe s bizony magát szeretné okosan a prot. egyház egyeteme, s magukért tennének a számító gazda eszejárása szerint a testvérfelekezetek, ha a prot. tanár-egyesület megalakulását minden lehető erővel elősegítenék s felvirágoztatásában el nem fáradnának.

A debreceni vezérférfiak ügyesen jártak el az egyesület érdekeért annyiban, hogy az alakuló gyűlést oda kötötték a tanszerkiállítás idejéhez s így kettős ösztönnel is megkínálták a prot. tanárvilágot a Debrecenbe való kívánczósárra. Hogy mit tettek ezen felül az alakulás sikereért, az ki fog derülni nem sokára, a mikor majd kiki viseli a felelősség súlyát azért, a mit az egyesülés érdekében tett vagy tenni elmulasztott.

A protestantizmus nemtője vajha sokunkat találhatna együtt az egység fundamentomának letételénél. Vajha sokan volnánk, a kiket személyes hiúság, helyi érdek, féltékenység stb. nem gátolna meg a közjó templomának építésében! Vajha nagyjaink se tartanak kicsinyes dolognak példát mutatni a restelkedőknek, a lágyemegeknek, a Krisztus keresztyéntől iszonyodóknak!!... Sokan igen sokkal tartozunk a protestantizmus szellemének!

Ha bármi okból az következne be — a mit egyelőre hinni sem akarunk — hogy a prot. tanáregyesület nem bírna megalakulni Debrecenben, az eszmének elesni — szerintünk — akkor sem szabad. Nem engedhető meg a prot. egyház szempontjából semmi áron, hogy ennek egyik erős támasztó oszlopa — a tanár világ — elszokják a protestantizmus levegőjétől s csak ímmel-ámmal munkálkodják vagy szórványosan mutatkozzék az új idők által ostromolt oltárok körül.

Ha másként nem lehetne, ott van a Magy. Prot. Irod. Társaság, ezzel kell egybekötni a prot. tanárok szellemi erejét; hogy miképen: azt elmondjuk majd a netalán beállandó szükség esetén.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1893/94. évi értesítő alapján.

(Folytatás).

A sárospataki főiskola *tanári kara* az 1893/4 iskolai évben, ide számítva a nem ev. ref. vallásúak hitoktatóit, a progimnázium tanítóját és énektanítóját is, 35 tagból állott. Ezek közül kettő — betegsége miatt — a tanítás alól fel volt mentve. Az akadémiai előadó tanárok közt 12 volt rendes, s ezek közül 4 teológiai, 6 jogi, 2 pedig bölcsészeti tantárgyakat adott elő. A nem rendes tanárok közt 3 gimnáziumi tanár volt. A gimnáziumba, a más vallásúak hitoktatóit nem számítva, 14 tanerő működött s ezek közül rendes tanár volt 9. Itt említendő fel, hogy az előjáróság az akadémiában *dr. Finkey Ferencet*, a gimnáziumban *dr. Mitrovics Gyulát* erősítette meg helyettes tanári állomásaikon s az igazgatóság mindkettőnek működéséről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik. A rendes tanárok között Sárospatakon 30 évnél hosszabb idő óta működik 3; 25—30 év közt 6; 20—25 év közt 6; 15—20 közt 2; 5—10 közt 1; öt éven alól 3.

A tanárok *irodalmi működéséről* következőleg emlékezik meg a főiskola közigazgatója:

„Protestáns tanintézetekben s így sárospataki főiskolánkban is, a tanítás és a nevelés kötelességén kívül, több irányú feladatok teljesítése veszi igénybe a tanárnak szellemi és testi erejét, méltán mondhatjuk: áldozatkészségét és egyéni nemes ambícióit. Egy együvé forrott, együtt érző család vagyunk — s talán éppen ebben rejlik, egyebek között, más tanintézetek szervezete mellett, előnyünk, — a melynek körén belől minden tagnak kijutnak terhei, az egész intézet szellemi és anyagi gondjaiból, szervezete összhangzatos működési feladataiból. Főiskolánk tanári kara, mint máskor, úgy ez iskolai évben is, ilyen sok oldalú hivatása mellett is, az *irodalom terén* is igyekezett fentartani főiskolánk hagyományos jó hírnevét s szelleme rugékonysága mellett tevényt tanubizonyosságot, úgy látszik: édes nyugalmat a tudomány és ismeretterjesztés oltára körül való forgalmasban keresett. Így:

Dr. Ballugi Géza, a ki tanári fáradhatatlan kötelesség-teljesítése mellett, mint az igazgató-tanács nagyfontosságú ügyeinek jegyzője, társadalmi életünk terén is sokképen, önfeláldozással működik, mint a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, „*Emlékbeszédet*” írt Szűcs István levelező tag felett. Felolvastatott a Magyar Tudományos Akadémia 1893. június 23-iki összes ülésén. Megjelent az „*Emlékbeszédek*” során VIII. kötet 1-ső számában, Budapest. 1893. 8 rétf, 36 lap. Ezen kívül Beöthy Zsolt „*Irodalom történetében*” ő írta „*A felvilágosodás irodalma*” című nagyobb tanulmányt. Számos hírlapi cikkein s egy szintén nagyobb irodalmi tanulmányhoz való előkészületén kívül, ő tartott emlékbeszédet Bárány Vay Miklós, elhunyt főgondnokunk emlékünnepein is. Egy darab újkor-történet ez, mely elsőben a „*Prot. Szemle*” hasábjain fog megjelenni.

Dr. Bartha Béla szerkesztette az „*Órálló*” című, minden körben teljes elismerést aratott politikai és köztársadalmi lapot, a melyet első sorban magának az áldozatkész szerkesztőnek alkalmi és sok ismerettel írott cikkei tettek különösből is értékessé s ezen kívül lefordította Laveleye Emil „*Egyházpolitikai tanulmányait*”; ugyanezen szerzőtől: „*A pápaság jövőjét*” s „*A mai szocializmus*” című könyvét.

Buza János főmunkatársa volt a „*Sárospataki Lapok*”-nak s mint évek hosszú sora óta, úgy ez évben is ő írta abba a legkiválóbb s a tanügyi napi kérdésekkel foglalkozó cikkeket s szellemes intelmekkel közlött értesítéseket. Nyomda alá rendezte „*Növénytan*” című, sok elismerésben részesült tankönyvét.

Dr. Finkey József egy értekezést írt.

Kovács Sándor átdolgozta a gimnáziumi III. és IV. osztály számára írott „*Hit- és Erkölcsstan*” s az I. és II. osztály számára készített „*Bibliai Vallásttan*” című, magyar vallástani irodalmunkban úttörő munkáját.

Maklári Papp Miklós, irodalmi körünk buzgó másodelnöke, IV. osztálybeli tanítványai számára kiadta a „*Közeleti írásművek*” című füzetet s több közleményt írt a „*Sárospataki Lapok*”-ban.

Mitrovics Gyula vezércikkeket és más természetű közleményeket írt az „*Órálló*”-ban, „*Sárospataki Lapok*”-ban. Sajtó alá rendezte „*Egyházi szónoklattan*” című művének második, bővített kiadását.

Dr. Mitrovics Gyula, belső munkatársa volt az „*Órálló*” című lapnak; mint ilyen állandóan vezette annak irodalmi és művészeti rovatát. Több, részint esztétikai, részint irodalomtörténeti cikke jelent meg az „*Órálló*”-ban és „*Sárospataki Lapok*”-ban.

Dr. Rácz Lajos, több rendbeli cikket írt az „*Órálló*”-ban és „*Sárospataki Lapok*”-ban.

Radácsi György szerkesztette a „*Sárospataki Lapok*”-at. Abban, ez egyházi, iskolai és köztársadalmi tekintetben is annyira mozgalmas évben, ő írta a már szinte várva-várt és közkedveltségű íráncikkeket, jellemrajzokat s a mit az olvasó közönség csak élvez, de gondjait nem is sejtí, a szellemes értesítéseket s mikor más ember kifárad a munkában, ő neki ül kedvenc és lelkét felemelő munkájának s annyi szépséggel és eredeti színnel fordítja — bibliáját s javíttatja lelkiismeretes töprengéssel a mások kísérleteit.

Dr. Székely György irodalomtörténeti tanulmányt írt Jókai Mórról, Kazinczy Ferenczről és esztétikait Munkácsy Mihályról.

Szinyei Gerzsontól a „*Sárospataki Lapok*”-ban jelentek meg több, nagybecsű, részint irodalom-, részint kortörténeti közlemények, ismertetések. Mint főiskolánk könyvtárnokáról, mi, a kik örökösen zaklatjuk és az irodalomban is szerencsésen szereplő más egyének tudjuk legjobban, hogy egy élő, kész forrás, melyből táplálkozunk. A körünkben élt vagy működött egyénekre vonatkozó irodalmi adatokat rendszeren ő szolgáltatja nagy készséggel és kedvvel a „*Magyar írók életrajza*” című vállalatnak.

Dr. Zsindely István apróbb cikkeket írt különböző hírlapokba.

Zsoldos Benőtől megjelentek a „*Sárospataki Lapok*”-ban „*Egy figyelemre méltó nyilatkozat 1857-ből*” „*Levélváltás Vay Ábrahám és Szemere László között 1731. július elején, a traktusoknak superintendenciává való egyesülése és superintendens választása tárgyában.*” „*Mit hagyott Kossuth Lajos nemzetének örökségül?*” Az „*Órálló*” című lapban: „*Egy történelmi tanulság.*” „*A reversálisokról.*” Ezen kívül az irodalmi körnek egy iskolai kézikönyvet nyújtott be kéziratban, a melynek címe: „*Magyarázó jegyzetek Sallustius Catilinájához és Jugurthájához.*” Éa s mit mindenek előtt kellett volna említenem: Tuccydidesnek, a Magyar Tudományos Akadémia által is megkoszorúzott fordítója, lefordította *Demosthenesnek* szónoki beszédeit. A mű az akadémia bírálata alatt van s legközelebb annak kiadásában fog megjelenni. Csak éppen megemlítve azt, hogy mint főiskolánk és egy-

házkörületünk levéltárának fáradhatatlan rendezője, tisztársunk szintén egyik készsleges forrás körünkben, a melyből mi is, mások is táplálkozunk, hálás szívvel keli, a tanári kar és az előjáróság nevében itt még azt feljegyezmem, hogy Zsoldos Benő tanártársunk volt az, mint a bizottság jegyzője, a ki azon kimerítő és irodalmi úton is megjelent előterjesztést fogalmazta, a melyet tanári karunk az igazgató-tanácsához és főtiszteletű egyházkerülethez ez iskolai évben nyújtott be, főiskolánknak különösen szellemi élete és e részben szükséges legközelebbi teendői érdekében.

Warga Lajos, theologiai szakelnöki, teendői mellett fáradhatatlan kitartással és nagy anyagi áldozattal is dolgozott „Egyháztörténetének” befejezésén. Műve rövid idő alatt egészében közkincsévé válik magyar egyházi irodalmunknak és méltó dicsekedésévé főiskolai tanári karunk irodalmi működésének.

Beíratott főiskolánkba a múlt iskolai évben összesen 668 tanuló, még pedig 110 az akadémiába, 538 a gimnáziumba és 20 az előkészítő osztályba. Ezek között 16 magántanuló volt. Az akadémiának mind a két szaka a második félévben volt népesebb, mert akkor 47 hittanhallgató és 63 joghallgató — a kik 14 vármegyéből gyűltek össze — jegyeztette be magát. A joghallgatók között 53 ev. ref. vallású, 7 róm. kath. 1 gör. kath. és 1 mózes vallású volt. Sajnáljuk, hogy a szülék polgári állásának kimutatása ez évben elmaradt. Legtöbb jogászt Zemplén (29) s legtöbb hittanhallgatót Borsodmegye (16) szolgáltatott, míg Gömör igazságosan megosztotta fiait, hármat adván egyik szaknak is, a másiknak is.

A gimnáziumi tanulók vallásáról, illetőségéről és szüleinek polgári állásáról biztos adatot nem közölhetünk, mert az igazgatóság a múlt évi értesítőben is csak a minisztérium részére készített statisztikai táblázatot közli, melyben pedig csak a vizsgát tett gimnáziumi tanulókra vonatkozó adatok vannak feltüntetve, mintha bizony a sárospataki főiskolát szerető közönséget a betegség vagy más ok miatt nem vizsgázott tanulóknak s az előkészítő-osztály növendékeinek vallása és szüleinek állása legkevésbé sem érdekelné. A vallást tekintve, mindössze 505 ifjúról vannak adataink, melyek szerint ev. ref. vallású volt 442, római kath. 28, mózes vallású 16, ág. evang. 14 s gör. kath. 5. A szülék polgári állásáról még hiányosabb adatokat közöl az igazgatóság, mert e tekintetben már csak 443 tanulóról emlékezik meg, de ennyiből is látszik, hogy gimn. tanulóink szülei közül a legtöbb az értelmiségi osztályhoz és a kisbirtokosokhoz tartozik. Más megyéből való volt 311, Horváth-Szlavonországból pedig 3 ifjú.

A főiskolai tanulók magaviselete az igazgatók jelentése szerint úgy az akadémiában, mint a gimnáziumban megnyugtató volt. Az akadémiában egy olyan fegyelmi eset sem fordult elő, melyet az akadémiái szék elé kellett volna vinni. Még az igazgatói elintézés és dorgálás elé kerülő esetek is inkább csak olyan természetűek voltak, melyeket az egy társaságban élő fiatal emberek meggon- dolatlanságai visznek bíró elé. Azért meg aztán határozottan dicséretet érdemel az akadémiái ifjúság, hogy az előadásokat olyan hűségesen látogatta, hogy még csak egyetlen egy igazolatlan órát sem mulasztott. A gimnáziumi ifjak közül nagyobb vétséget két tanuló követett el, s azért az egyiket kizárták, a másikat pedig consilium abeundira ítélte a gimnáziumi szék, de az utóbbit az igazgató tanács kegyelem útján visszavette. Igazgatói vagy tanárkari dorgálásra legtöbbszörre az igazolatlan óramulasztások miatt volt szükség. Másod ízbeni mulasztásért megdorgáltatott 68 ifjú, harmadízbeniért 19, negyed

és ötödízbeni mulasztás pedig már nem fordult elő. Ezek a számok a mellett látszanak bizonyítani, hogy a mi gimnáziumi tanulóink között is vannak olyanok, a kik könnyelműségből, minden igazolható ok nélkül elmaradnak a tanórákról, de egy bizonyos határnál, a hol már az iskolai törvények szerint szigorúbb büntetés vár rájuk, szépen megállanak. Különben 505 vizsgázott gimnáziumi tanuló közül 454 volt jó magaviseletű, 45 szabályszerű és csak 6 kevésbé szabályszerű. Némelyek előtt feltűnő lehet az, hogy tanulóink között a múlt évben nagyobb számmal voltak a szabályszerű és kevésbé szabályszerű magaviseletű ifjak, mint az előbbi években. Ennek a magyarázata az, hogy a több ízben igazolatlanul mulasztó tanulókról, a kik egyszeri vagy még kétszeri figyelmeztetés dacára sem javultak meg, a tanári értekezletek ez évben már nem mondták ki azt, hogy magukat jól, teljesen kifogástalanul viselték. Ez a szám a többi intézetek szabályszerű viseletű tanulóihoz képest aránylag még most is csekély. Például hozom fel épen Debrecent, a hol 659 tanuló közül 210 van nem jó magaviseletűnek jelezve, tehát a tanulóknak majdnem harmada tett valami olyant, a mit az iskolai törvények nem engednek meg; míg Sárospatakon csak a növendékek tizedrészenek a magaviselete esett kifogás alá. A fegyelmezésnél igyekezzünk kellőleg felhasználni azokat az eszközöket, a melyek még rendelkezésünkre állanak!

A tanulók szorgalmáról s a tanulmányokban való előmeneteléről az értesítő nem nyújt tiszta képet, mert az akadémiái ifjúságról a jelentés csak általánosságban említ annyit, hogy szorgalmát örömmel mondhatja megnyugtatónak, de a colloquiumok, valamint az alapvizsga eredményéről legkisebb kimutatást sem közöl, pedig ez bizonyára érdekelte volna a nagy közönséget annyira, mint az, hogy kik voltak az alapvizsgálati bizottságnak belső, külső és póttagjai. Az akadémiái ifjak önmunkáságára azonban a pályázatok eredményéből s az Önképzőtársulatban, valamint a jogász-egyletben kifejtett működésükről következtethetünk. Az ezekről közölt adatokból ítélve mondhatjuk, hogy a hittanhallgatókban általában több volt a munka-kezdés és a sikeres munkás, mint a jogászok között, mert míg a főiskola által kitűzött pályadíjak közül 6-ot theológus nyert el, addig jogász nem is pályázott. Majdnem ezt látjuk a két említett ifjúsági egyletben is. A gimnáziumi tanulók előmenetelét feltüntető táblázat már kimutatja, hogy az 505 ifjú közül jeles eredménnyel végezte az évet 39 (7.6%), jól 90 (17.8%), elégségesen 244 (48.3%), egy tantárgyból kapott elégtelent 58 (11.4%), kettőből 42 (8.3%), kettőnél többből 32 (6.3%)

Az érettségi vizsgára 39 ifjú jelentkezett, a kik közül az írásbelit teljes sikerrel 28 állotta ki, azonban mind a 39-en szóbeli vizsgára bocsátattak s közülök érettnak 30 találtatott. Az „Erdélyi önképző körnek” 69 tagja volt s ezek közül többen szép eredményt mutattak fel. A rendkívüli tárgyak közül a francia nyelvet 29, a rajzot 43, a víz és olajfestést 8, a zenét 13, gyorsírást 19 gimnáziumi ifjú tanulta. Az akadémiából erre vonatkozólag nincsenek adatok közölve.

A főiskolai ifjúságnak a múlt iskolai évben 11 egylete volt, melyek közül 5 közös volt az akadémiával és gimnáziummal, 5-nek pusztán akadémiái, egynek pedig csakis gimnáziumi tanulók voltak tagjai. Az egyletek között a legtekintélyesebbek voltak: az ifjúsági énekkar, melynek 37 tagja volt s vagyona 1594 frt 49 kr, aztán a betegsegélyező-egylet, melynek kötelezett tagja minden főiskolai tanuló. Ennek van külön kórháza, melyben a tanulók egy képzett ápolónő gondozása alatt kezeltetnek. Vagyona 5654 frt 72 kr. A magyarirodalmi önkép-

zö-társulatnak hány tagja volt, nincs kimutatva. Méltó megemlíteni róla, hogy Jókai-ünnepélyt tartott s a Tompa-szobor és a szépművészeti múzeum javára hangversenyt és színelőadást is rendezett. Vagyona 2558 frt 57 kr, melyből 297 frt 04 kr. Tompa-alap. Az *ifjúsági könyvtár* áll 3579 darabból. Zemplénmegye ennek az egyletnek megrendelte Jókai művének 200 frtos kiadását, a sárospataki népbank pedig ugyanezt az Erdélyi önképző kör könyvtárának. Az összes ifjúsági egyletek vagyona 14667 frt 48 kr.

A főiskola kebelében élvezett jótétemények közül megemlítjük, hogy *szorgalomdíjúl* 27 ifjú között kiosztatott 609 korona 76 fillér; a *tápiintézetbe* melynek fentartása 25661 koronába került, fel volt véve 292 ifjú, s ezek közül 149 jótéteményes s az általuk élvezett jótétemény 13560 korona; továbbá *ingyen tankönyvet* kapott 16 tanuló s *tandíj-elengedésben* részesült 27 ifjú.

A főiskola *gyűjteményei* közül a múlt évben a *nagy-könyvtár* 285 művel szaporodott; de a többiek is gyarapodtak.

Az *irodalmi kör* elég szép munkásságot fejtett ki, hogy protestáns tanügyünket méltán szolgálhassa. Kinyomatott az év végéig 6 tankönyvet, a szünidő alatt ismét 5 hagyja el a sajtót. Ezekon kívül több mű bírálat alatt van. Kiadta a „Sárospataki Lapok“-at, melynek kiadása 2510 frt 50 krba került. Újja szervezésére a lépéseket megindította, a mi ha sikerül, az ediginél még nagyobb arányú, általánosabb hatású működést folytathat, mely végeredményében mind a főiskolának, mind a protestáns tanügynek még inkább javára fog válni. Itt említem meg, hogy a *főiskolai könyvnyomdában* a múlt iskolai évben 20 művet 45570 példányban nyomtak.

Midőn az értesítő alapján főiskolánk múlt évi életéről egy vázlatos képet állítottam e lapok tisztelt olvasói elé, nem mulaszthatom el, hogy egyúttal a „Sárospataki főiskola értesítőjé“-re egy pár megjegyzést ne tegyek. Az egyik, a mit már máskor is hangoztattam az, hogy én a magam részéről főiskolánk egységét az évi értesítőben erősebben óhajtanám feltüntetni, mert nem tartom helyesnek némely dolgot kétszer is elmondani, némelyikről pedig az Értesítőnek sem egyik, sem másik részében nem szólni. Mindenesetre hívebben vázolta volna értesítőnk a főiskola múlt évi életét, ha az elmondottakon kívül feltüntette volna a főiskola anyagi állapotát is, mint a mely a közönséget közlelő érdeklí; továbbá megemlékezett volna arról, hogy a Baksay-jubileumon küldöttségileg vett részt, valamint arról is, hogy dr. Rácz Lajos és Ellend József letették a tanári vizsgálatot; ha a közölte volna a magántanulók osztályzatát; ha Tarnóczy Tivardart azért, mert évközben meghalt, nem felejtí ki a gimnáziumi tanárok névsorából; ha a múlt év végén kiosztott ösztöndíjakat nem a jövő évre vonatkozó értesítések között közlí; ha a joghallgató ifjak tandíját nem két külön helyen s nem kétféle módon mutatja ki; ha megemlíti, hogy a városi templom bezárása miatt a gimn. tanulóknak külön isteni tiszteletet tartottunk, s a Kossuth szoborra a tanulók között gyűjtöttünk; ha a statisztikai táblázatban a meghaltak rovatát nem hagyja üresen akkor, midőn előbb két elhunyt tanuló szüleit vigasztalja. Ezek a megjegyzések azonban mind csak kicsiségek s nem azért említem fel, mintha ezek miatt a legnagyobb elismerést nem érdemelnék meg az értesítőt szerkesztő igazgatók.

Buza János.

TÁRCA.

Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézetnek az egyetemes konvent által megállapított alapszabály-tervezete.

I. Fejezet.

Általános határozatok.

1. §. A magyarországi reform. egyetemes egyház 1891—93. évi országos zsinatának 321. sz. a. kelt végzése alapján, az ev. ref. hitvallású lelkészek leendő özvegyeinek és árváinak gyámoltására országos gyámintézet alapítatik, melyből az alábbi §§-ban megállapított feltételek korlátai között az özvegyek állandó évjáradékban, vagy egyszersmindenkorra szóló végkielégítésben, s az árvák neveltetési, esetleg gyámoltási segélyben részesíttetnek; a befolyó évi jövedelmek egy részének folytonos tőkésítése által pedig az országos zsinat határozatának megfelelően, oly alap létesíttetik, mely egyfelől az országos gyámintézet állandó fentartását s fejlesztését biztosítsa, s másfelől az országos lelkészi nyugdíjintézet mielőbbi megalapíthatását is lehetővé tegye.

Tagjai lehetnek ezen gyámintézetnek a theologiai rendes tanárok is, ha a jelen szabályzatban az egyes lelkészekre megállapított feltételeket vagy ők magok, vagy a tanintézetet fentartó testület vagy pártfogóság, ép oly mértékben teljesítik.

2. §. Az intézet címe: Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet.

3. §. Kötelezett tagjai: A magyar korona területén, — vagy bár azon kívüli — jelenleg működő, vagy ezután szolgálatba lépő rendes lelkészek és állandóan alkalmazott, vagy alkalmazandó körlelkészek (missionáriusok), kik a magyarországi ev. ref. egyház főhatósága alatt működnek.

4. §. A 3. §-ban megnevezett, esetleg jövőben szervezendő hasonmínőségű állomásokon alkalmazandó lelkészek és missionáriusok is, tekintet nélkül nős vagy nőtlen állapotukra, a gyámintézet tagjai sorába belépni kötelesek lesznek.

5. §. Állandó segélyezésnek tekintendő a lelkész özvegyét megillető évjáradék s a lelkész árváinak neveltetési, esetleg gyámoltási segélye; — ellenben egyszersmindenkorra szól a végkielégítés és a temetési segély.

6. §. Állandó segélyezésre vagy egyszersmindenkorra szóló végkielégítésre igényt nem tarthat azon lelkészi özvegy vagy árva, kinek néhai férje, illetve atyja, állásáról önként lemondott, vagy állásából egyházi bíróság jogerős ítéletével elmozdított.

7. §. A segélyezés mennyisége a férj, illetve atya beszámítható idejének tartamától függő és annak kulcsául a szolgálatban, minden mellékjárandóságok nélkül, csupán rendszeresített fizetés címén utoljára élvezett javadalmazás összege szolgál, — melybe az egyházhatóságilag megállapított stóla értéke is beszámítandó.

8. §. Beszámítható szolgálati időnek tekintetik az az időtartam, melyet a most élő papi egyének ezen szabályzat életbeléptetésétől, az ezután hivatalba lépők pedig állomásuk elfoglalásától kezdve Magyarország és társországainak területén, vagy azon kívül létező vagy ezután szervezendő s a magyar egyetemes ref. egyház főhatósága alá tartozó s tartozandó enyházközségekben mint rendes lelkész, körlelkész, vagy missionárius szakadatlanul és egyfolytában töltenek el.

9. §. A szolgálati idő folytonosságának számításánál félbeszakításnak nem tekintetik:

- a) az időközben történt nyugalmazás;
- b) a felfüggesztett állapotban töltött idő, ha az illető állásába ismét visszahelyeztetett, vagy nyugalmaztatott; és
- c) a tábori lelkészi vagy segédlelkészi minőségben eltöltött katonai szolgálati idő.

A meghatározott díjak azonban, úgy a nyugalmazott, mint felfüggesztett állapotban, nemkülönben a hadi szolgálat ideje alatt is, pontosan fizetendők.

10. §. Az egyszersmindenkorra szóló segélyezés, annak megállapítása után, azonnal folyósítandó és ki-fizetendő; az állandó segélyek és neveltetési, esetleg gyámolítási költségek azonban azon napot követő hó elsejétől folyósítandók és fizetendők ki, évnegyedi előleges részletekben, melyen a jogcím azokra nézve be-állott, s azon hónap végével szüntetendők meg, melyben jogcímük elenyészett.

11. §. Az állandó segélyezésre és végkielégítésre jogosítottak igényük érvényesítését, jogcímük beálltától számítandó egy év alatt, illetékes egyházmegyei főhatóságuk útján, kérelmezni kötelesek. Egy éven túl az egyszersmindenkorra szóló segélyezésre való igény egészen elenyészik; az állandó segélyezés pedig, csak a kérelem beadását követő hónaptól kezdve jár.

12. §. Az állandó segélyezésben részesülők az arról ki-állított nyugtakon, az illetékes ref. papi hivatal által igazoltatni kötelesek az életben lételt, özvegyi állapotot és az árváknál a 17-ik §-ban meghatározott föltételek fennállását.

13. §. Azon kérdés felett, hogy van-e s mily mértékben van a folyamodó özvegynek vagy árvának állandó évjáradékra s neveltetési, illetőleg gyámolítási költségre igénye: a gyámintézeti alapot kezelő közalapi végrehajtóbizottság határoz. (l 30. §)

II. Fejezet.

Az özvegyek és árvák segélyezéséről.

14. §. A 3. §-ban felsorolt lelkészek özvegyei és árvái, a mennyiben férjük, illetőleg atyjuk legalább 10 beszámítható szolgálati évvel bírt, a férj, illetve atya elhalálása után állandó évjáradékra, neveltetési, illetőleg gyámolítási segélyre tarthatnak igényt.

15. §. Az özvegyi évjáradék összege, a néhai férj beszámítható szolgálati éveinek s élvezett fizetésének alapul vétele mellett, de az egyenlőség és testvériség elveire is tekintettel, akként állapítatik meg, hogy a lelkészi állomások a szerint, a mint azoknak javadalma 700 frtnál kevesebb vagy több, két csoportba osztatnak be s ezeken belül, a szolgálati évek száma szerint, a következő §-ban részletezett különböző arányban kapnak az özvegyek az állandó évjáradékot.

16. §. I. A 700 frtot meg nem haladó évi fizetéssel bírt lelkészek özvegyei:

10—15 évig terjedő szolgálati idő után évi	100 frt
15—20 " " " " " "	150 " "
20—25 " " " " " "	200 " "
25—30 " " " " " "	250 " "
30—40 " " " " " "	300 " "
40—50 " " " " " "	400 frt.

II. A 700 frtot meghaladott fizetéssel bírt lelkészek özvegyei pedig:

10—15 évig terjedő szolgálati idő után évi	150 frt
15—20 " " " " " "	200 " "
20—25 " " " " " "	250 " "
25—30 " " " " " "	300 " "
30—40 " " " " " "	400 " "
40—50 " " " " " "	500 frt

évjáradék élvezetére jogosultak.

17. §. Az árvák részére folyósítandó neveltetési segély összege, csak anyátlan árváknál, minden egyes árvára külön-külön, az özvegy anyá részére meghatározott évjáradék $\frac{1}{6}$ ában állapítatik meg; a szülők nélküli árvák pedig szintén külön-külön, — az anyát megilletetett évjáradék $\frac{1}{4}$ -ed összegét nyerik neveltetési segély címen. A neveltetési segély összege azonban, atyátlan árváknál az özvegy anyá járulékanak fele összegét, szülőtlen árváknál az anyát megilletetett évjáradék $\frac{3}{4}$ -ed összegét felül nem haladhatja.

18. §. Az évjáradék kiszolgáltatása megszűnik:

ha az özvegy újból férjhez megy, vagy meghal; a neveltetési segély kiszolgáltatása pedig akkor, ha:

1. a fiárvák a 20 évet, a nőárvák pedig a 18 évet betöltötték, vagy ha házasságot kötöttek; azonban a testi vagy lelki fogyatkozás miatt teljesen keresetképtelen árvák, — ezen koron túl is, — esetről-esetre meghatározandó gyámolítási segélyben részesíthetők;

2. ha önmagokat fentartani képes állapotra jutnak és végül

3. ha elhalnak.

19. §. Az atya nélküli árvák, anyjuk elhalálása esetén, a szülőtlen árvák magasabb neveltetési segélyének élvezetében jutnak.

20. §. Azon lelkész, körlelkész, vagy missionárius özvegye, kinek néhai férje a gyámintézetnek 10 évig nem volt tagja, csak végkielégítésre tarthat igényt, mely az özvegyekre a 15. §-ban körvonalozott elvek szerint következő összegben állapítatik meg:

1. A 700 frtot meg nem haladott fizetéssel bírt lelkészek özvegyei részére:

1—5 évig terjedő szolgálati idő után	300 forintban
5—10 " " " " " "	400 " "

II. A 700 forintot meghaladott fizetéssel bírt lelkészek özvegyei részére:

1—5 évig terjedő szolgálati idő után	400 forintban
5—10 " " " " " "	600 forintban.

A 10 évi beszámítható szolgálati idővel nem bíró lelkészek elmaradt árvái pedig a 18. §-ban meghatározott életkor eléréséig, az alap állásához képest, s a netán más alapokból részükre juttatott segélyek összegének tekintetbe vételével, évről-évre külön megállapítandó nevelési segélyben részesíttetnek.

21. §. Állandó gyámolításra, vagy egyszersmindenkorra szóló végkielégítésre azonban, a fentebb jelzett előfeltételek megléte esetén is, csak az az özvegy tarthat igényt, ki néhai férjével a tényleges szolgálat ideje alatt, vagy azt megelőzőleg kelt össze, annak haláláig vele együtt élt és kifogástalan életet folytat.

Állandó vagy egyszersmindenkori segélyre pedig csak azon árvák bírnak igényjogosultsággal, kik az elhalt lelkész édes gyermekei.

22. §. Az előbbieken megkívánt általános kellékeken kívül, az alábbi pontokban felsorolt esetekre, még a következő rendelkezések állapítatnak meg:

a) Azon özvegyek, kik néhai férjükkal, ennek 60 éves kora után keltek egybe, valamint az ezen házasságból származott gyermekek állandó ellátásra igényt egyáltalán nem bírnak s végkielégítésben is csak akkor részesíthetők, ha néhai férjükket legalább 5 évig együtt éltek.

b) Azon özvegy pedig, ki 50 évesnél idősebb lelkészhez ment volt férjhez s az ezen házasságból származott gyermekek állandó évjáradékra, nevelési, illetőleg gyámolítási segélypénzre csak úgy tarthatnak igényt, ha férjük, illetve atyjuk, a házasság megkötése után legalább 10 évig élt s a gyámintézet tagja volt.

c) Azon özvegy, ki néhai férjével nem élt együtt, vagy attól törvényesen elvált, a férj után semminemű segélyre nem tarthat igényt, a lelkész gyermekei azonban, ha a feltételek különben megvannak, segélyre igénynyel bírnak és szülők nélküli árváknak tekintendők.

d) Az az özvegy, ki erkölcstelen életet folytat, vagy valamely büntett vagy vétség miatt a polgári bíróság által elítéltetett, évjáradék vagy végkielégítése iránti igényét nem érvényesítheti s a netán már megszerzett állandó segélyt elveszti; a lelkésztől származott gyermekei azonban, ha a feltételek különben megvannak, segélyre igénynyel bírnak s szülők nélküli árváknak tekintendők.

23. §. Tekintet nélkül a fennebb elősorolt kizárási okokra, a gyámintézet kötelékébe tartozó minden oly lelkésznek, körlelkésznek és missionáriusnak, ki a gyámintézetnek legalább 3 évig tagja volt, halála esetén hátramaradó özvegye, árvái, vagy ilyenek nemlétében egyéb hozzátartozói, kik tisztességes eltemettetéséről gondoskodnak, az elhunyt beszámítható fizetésének 10%-át nyerik a gyámintézeti alaphól temetési segély címen, mely összeg a haláleset szabályszerű úton történt bejelentése után haladéktalanul kifizetetik.

Azon özvegyek vagy árvák azonban, kiknek férjük, illetőleg atyjuk a gyámintézettnek 3 évnél rövidebb ideig volt tagja, a befizetett belépési járulék összegét kapják temetési segélyül.

III. Fejezet.

A gyámalap és annak kezelése.

24. §. Az országos ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapja áll:

1. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetésük 10%-ban megállapított belépési járulékból;

2. A gyámintézeti tagok által fizetendő és évi fizetésük 2½%-ban megállapított állandó évi járulékból;

3. A lelkészi állomásokat fentartó ev. ref. egyházközségek által, minden lelkészi állomás után fizetendő s a papi fizetések 1%-ában megállapított fentartói illetékből; felhatalmaztatnak azonban az egyházkerületek és egyházmegyék, hogy a mennyiben e célra felhasználható alapokkal rendelkeznek, ezen 1% hozzájárulás címén, az egyházközségek újabb megterhelése nélkül fedezzék.

4. Az országos ev. ref. közalap jövedelméből egyes egyházközségekre háramló összeget, az e célra tőkésített összegből; továbbá az országos ev. ref. közalap tőkéjéből adandó 100,000 forint tőke-összegeből, mely 25—25,000 frtos évi részletekben 4 éven át tétetik folyóvá.

5. Az országos ev. ref. közalap évi jövedelmének, és pedig úgy az egyháztagok évi járulékából, mint a meglevő tőke kamataiból befolyó jövedelemnek 10%-ából, mennyiben ez évenként 30000 frt maximális összegben túl nem megy.

6. E célra teendő alapítványokból vagy egyszersmindkori alapítványokból.

25. §. Az 1. pont alatt jelzett járulékok a gyámintézetbe való belépést követő 3 éven át, évi egyenlő részletekben fizetendők be illetékes úton az intézet pénztárába, míg a 2., 3. és 5. pont alatt foglalt állandó évi járulékok félévi utólagos részletekben szolgáltatandók be.

26. §. A leendő lelkészek fizeteskötelezettsége a szolgáltatba lépéssel, a már szolgálatban levőkre nézve pedig a jelen szabályzat életbeléptetése idejével veszi kezdetét.

27. §. A gyámintézetbe beszolgáltatott járulékok visszafizetésének helye nem lehet.

28. §. A 24. §-ban meghatározott jövedelmek 25%-a kamatos kamataival együtt, minden évben a megalkotandó

országos ref. papi nyugdíj-alap javára tőkésítetik s csak a fennmaradó 75% fordítható az esedékessé válandó évjáradékok, nevelési, illetőleg gyámolítási segélyek egyszersmindenkorra szóló végkielégítések és temetési segélyek fedezésére.

Az évenként esedékessé válandó járulékok kiegyenlítése után mutatkozó pénztármárakékból pedig minden év végén 10% lesz tőkésítendő egy gyámintézeti állandó alap szerzése céljából, mely alaphoz kamatai azonban a megnyílandó újabb segély-igények kielégítésére felhasználhatók.

29. §. A gyámintézet ügyeinek legfőbb intézése s a gyámintézeti alap és egyéb kezelési ügyek ellenőrzése, az egyetemes Konvent hatáskörébe tartozik, mely az évi tagsági díjak s másnemű járulékok főösszegét megállapítja, a papi fizetéseknek 10 évről 10 évre eszközlendő revisiója folytán helyesbíteti s a végrehajtó-bizottságnak az esedékessé vált évjáradékok és nevelési, illetőleg gyámolítási segélyek kiszolgáltatására vonatkozó előterjesztése fölött véglegesen határoz.

30. §. A gyámintézetet, mint az egyetemes egyház közvagyonát érdeklő minden ügyben való határozathozattal az országos közalapi végrehajtó-bizottság bízatik meg, mely az esperesek által hozzá felterjesztett ügyekben határoz, illetve az állandó segélyek folyósítása s az állandó segélyre igényt nem tartható árvák nevelési, illetőleg gyámolítási segélyének megállapítása s más fontosabb ügyek tekintetében egész évi működésének kimerítő ismertetésével kapcsolatban az egyetemes Konventhez évenként előterjesztést intéz s javaslatokat tesz.

31. §. Az országos közalapi végrehajtó bizottság, mely a megelőző szakaszban jelzett minőségben „Az országos ref. lelkészi gyámintézet végrehajtó bizottsága” nevet viseli, saját rendes vagy póttagjai közül egy általa alakítandó, 3 tagból álló állandó albizottság útján is intézheti az országos gyámintézet folyó ügyeit.

32. §. A gyámintézet összes vagyonát egy központi jó hiteli pénztézet, esetleg a magyar földhitelintézet kezeli az egyetemes Konvent által vele kötendő szerződés értelmében.

A gyámintézeti alapba beszolgáltatandó mindennemű járulékok, belépési díjak és adományok a gyámintézet vagyonát kezelő pénztézethez küldendők, ez veszi át és nyugtázza az országos közalap évi járulékát is a 25., illetőleg 35. §§-ban meghatározott határidőkben.

33. §. Ha a gyámalap növekedtével az ingatlanokba való befektetés célszerűnek mutatkoznék, a teendő intézkedések iránt a végrehajtó bizottság a Konvent elé ily irányú javaslatokat terjeszthet.

34. §. Az évjáradék neveltetési, illetőleg gyámolítási segély, végkielégítés, temetési segély s ezen szabályzat alapján támasztható egyéb igények érvényesítését célzó folyamodványok az illetékes esperesi hivatalok útján s azok véleményes javaslatával ellátva, a megszabott határidőkön belül, a gyámintézet végrehajtó bizottságához nyújtandók be, mely is a hatásköréhez tartozó ügyekben intézkedik; a Konventnek fentartott ügyek elintézésére nézve pedig véleményes jelentését megteszi.

35. §. A lelkészek és egyházak által fizetendő évi járulékoknak, a lelkészek belépési járulékának beszedésével s a gyámintézet vagyonát kezelő pénztézethez, félévi részletekben való juttatásával az egyházmegyei esperesek bizatnak meg, kiknek e szabályzat rendjén azon jog is megadataik, hogy a félév végéig be nem folyt járulékok befizetésére nézve 3 hónapig terjedhető haladékat adhassanak, 5% késedelmi kamatok fizetésének kötelezettsége mellett s a mennyiben a járulékok ezen

idő alatt sem folynának be, a késedelmes lelkészeken vagy egyházakon e követeléseket egyházi közigazgatási úton behajtsák.

IV. Fejezet.

Átmeneti intézkedések.

36. §. A jelen szabályzattal szervezett országos ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet életbeléptetésétől kezdve választandó vagy kinevezendő lelkészek, körlelkészek illetőleg missionáriusok, az illetékes egyházmegye hasonló célú intézetébe be nem léphetnek; azonban azon 60 évet betöltött lelkészek, kik tagjai valamely olyan egyházmegyei lelkészi gyámintézetnek, mely már tényleg fizet osztalékot: jogosítva vannak ugyan, az országos ev. ref. lelkészi gyámintézet megalakulásakor az abba leendő belépésre, de arra nem köteleztetnek.

37. §. A jelen szabályzat életbeléptetési idején már alkalmazásban levő lelkészek, körlelkészek és missionáriusok azonban, eddigelé szerzett jogaik fentarthatása végett, az egyházmegyei gyámintézetek kötelékében is megmaradhatnak s alapszabályszerűleg megállapított díjaikat pontosan fizetvén, özvegyeik és árvaik segélyezése iránti igényüket, tekintet nélkül az országos gyámintézettől nyerhető állandó vagy egyszersmindenkori segélyezésre, az egyházmegyei gyámintézettel szemben is akadálytalanul érvényesíthetik.

38. §. Mindazon ev. ref. egyházközségek, melyek az illetékes egyházmegye, özvegy-árvai gyámintézet alapjához való évi rendszeres hozzájárulásra kötelezve vannak, e kötelezettségük alól a jelen szabályzattal fölmentetnek s az országos gyámintézet életbeléptetésétől kezdve az illető egyházközségektől az ezen intézet javára kirovott s a papi fizetések 1%-ában megállapított fentartói illetékeken kívül hosoncélú intézmények javára semminemű járulék nem szedhető.

39. §. Az egyházmegyei özvegy-árvai intézetek alapjaiból jövőre csak azon özvegyek és árva segélyezési igényei elégittetnek ki, — kiknek ez igényök vagy már megnyílt, vagy a jelenleg alkalmazásban lévő s intézeti tagsággal bíró férjök (illetőleg apjuk) halálával fog megnyílni; mihielyt pedig ily jogosultak nem lesznek, az illető alapok jövedelmei az egyházmegyéek által megállapítandó szabályzat értelmében, az illető egyházmegye kötelékébe tartozó lelkészek országos gyámpénztári járandóságainak részben vagy egészben való fedezésére fordíthatók.

40. §. Arra nézve, hogy a segélyezésre jogosított özvegyek és árva folytonos apadására tekintettel, a segélyezési kulcs fentartandó vagy megváltoztatandó lesz-e, az egyházmegyéek belkörüleg intézkednek.

41. §. Jelen szabályzat az 1895. évi január hó 1-én lép életbe és 10 évenként revisió tárgyát képezi.

A végrehajtás iránti intézkedések a konventi elnökség útján teendők meg.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az „Óráló“ c. alatt Sárospatakon, január—juniusban, hetenkint kétszer megjelent polit. társadalmi, szépirodalmi és közgazdasági lap, mely félévi fenállása alatt a közvélemény és sajtó kiválóan meleg elismerését vívta

* A Konventnek ezt az új időket jelző munkálátát szükségesnek láttuk egész terjedelmében közölni, hogy a reá vonatkozó megjegyzésekkel, a melyeket legközelebb megkezdünk, könnyű szerrel összevethető legyen. Ez a munkálát már a Szász Domokos-féle eredetinek a Konvent által elfogadott módosítványa. — Szerk

ki s úgy a hagyományos magyar *szabadelvűség*, mint a *protestantizmus* szolgálatában teljes buzgósággal igyekezett működni, legyőzve az elébe tornyosult nehézségeket, melyek miatt 2 hóig szünetelni volt kénytelen, f. évi szeptember 1-én újra megindul. Hetenkint 2-szer fog ezután is megjelenni; előfizetési ára marad egy óra 50 kr, negyedévre 1 frt 50 kr. Szerkesztőtárs ifj. Dr. Mitrovics Gyula, főmunkatárs Csengey Gusztáv lesz. A megrendelés könnyítése végett kötelező jelentkezés is küldhető, mely esetben az előfizetési pénz utalványozása október 1-ig elhalasztható. Kötelező jelentkezést, ha más időtartam nincs kitéve, egy évre szólónak tekintünk, de az előfizetés ez esetben is beküldhető negyedévi részletekben is. Előfizetési pénzek és jelentkezések alólírottához küldendők. Sárospatak, 1894. aug. 15. Dr. Bartha Béla jogtanár az „Óráló“ polit. lap felelős szerkesztője és tulajdonosa.

— **Gyűlések.** A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése N.-Kaposon (Ung m.) szept. hó 16—17 napjain fog megtartatni. Lelkész-felavatással s az Erdélyi János szülőházának emléktáblával való megjelölésével lesz összekötve. — Az a.-zempléni ev. ref. egyhm. f. hó 27-én közös papi értekezletet, 28, 29-ikén pedig közgyűlést tart Sárospatakon, a f.-zempléni pedig Nagy-Toronyán.

— **Iskolai beiratások.** A szatmár-németi ev. ref. főgimnáziumban az 1894/95-iki tanév f. évi szept. hó 1-én kezdődik. Szept. 1. és 3. napjain pótló-, javító- és magánvizsgálatok, 4, 5, és 6. napjain beiratás és felvételi vizsgálatok tartatnak. A tanítás 7-én reggel 8 órakor kezdődik. Mindazon tanulók, kik ez intézetbe most először iratkoznak be, születési- és újraoltási bizonyítványt tartoznak felmutatni a jelentkezés alkalmával, melyeknek hiányában egyáltalán föl nem vehetők. A gimn. I. osztályba csak olyan növendékek vétetnek föl, kik 9-ik életévüket már betöltötték, de 12-ik életévüket meg nem haladták és vagy az elemi iskola IV. osztályáról szóló, szabályszerűen kiállított bizonyítvánnyal, vagy a felvételi vizsgálaton igazolják, hogy van oly mérvű képzettségük, minőt az elemi iskola négy évi tanfolyamában kellett megszerezniök. A nyilvános, rendes tanulók által előre fizetendő díjak a következők: a) Beiratási díjul minden ezen intézetbe először belépő tanuló 2 frtot fizet, valamint azon tanuló is, ki ezen intézetből kilépett s újból visszajő. b) Tan-, bizonyítvány-, tanszer- és értesítő-díjban minden protestáns tanuló 22 frtot, ugyanezen díjakban minden más vallásu tanuló 26 frtot fizet egy évre; még pedig a fent említett díjak felét, mint az első félévre eső részt, a beiratáskor, másik felét pedig a végső határidőn, vagyis febr. 15-ikéig. Ezen kívül az I—IV. oszt. tanulók az algimn. könyvtárra félékenként 25 krt, az V—VIII. osztálybeliek pedig az ifj. könyvtárra félékenként 50 krt tartoznak fizetni. A beiratási-, tanszer-, bizonyítvány- és könyvtár-díj alól egy tanuló sem mentetik fel. Ugyanezen időben tatoznak a más vallásuak is befizetni vallásbeli oktatásukért járó díjaikat, még pedig: a róm. kath. és gör. kath. tanulók félékenként 2 frt 50 krt, az izraeliták 3 frtot, a gyorsírást tanulók 2 frtot. A kik a francia-nyelvi tanfolyamra iratkoznak be, minden hónap 1-én 1 frtot fizetnek az igazgatóságnál. A vidéki t. szülők és gyámokat saját, valamint gyermekeik, illetve gyámoltjaik jól felfogott érdekében jó előre figyelmeztetjük és kérjük, hogy azok elszállásolásánál a lehető legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel járjanak el, mivel a tanulóknak tanulmányaikban való elmaradása és erkölcsi magaviseletökben való hanyatlása sok esetben a hiányos felügyelet következménye. Szatmár-németi, 1894. aug. hó. Az ev. ref. főgimn. igazgatósága.

— **Pályázat ref. gimnáziumi vallástani kézikönyvek.** I. A tiszántúli ref. egyházkerület által 1892. évben *Bibliaismertetés* tárgyú aligmnáriumi kézikönyvre hirdetett pályázat eredménytelen lévén, a nevezett egyházkerület határozatából a pályázat újból kihirdettetik s a kérdéses mű megírására az illetékes szerzők ezennel ismét felkéretnek a következő feltételek mellett. A kérdéses mű az I. és a II. osztályok tanulóinak használatára készítendő. Az I. osztálynál feladat: az ó-szövetségi könyveknek ismertetése a legszükségesebb bibliai régiségtani, földrajzi ismeretekkel összekötve. (A kézikönyvön kívül a szebb zsoltárok szövegének és dallamának betanítása.) Itt a tananyag következő részei tárgyalandók: *Bevezetésül* a biblia név eredete és jelentősége, a biblia két fő része, a szentírók, kanonikus és apokryphus könyvek, az ó-szövetségi könyvek sorrendje és száma, tartalom szerinti felosztás. *I. Szakasz. Történelmi könyvek.* Mózes élete, első könyve, második könyve, harmadik könyve, negyedik könyve, ötödik könyve, Józsue könyve, a Bírak könyve, Ruth asszony könyve, Sámuel két könyve, Királyok két könyve, Krónikák két könyve, Esdrás könyve, Nehemiás könyve, Eszter könyve. *II. Szakasz. Tanító vagy költészeti könyvek.* Jób könyve, Zsoltárok könyve, Példabeszédek, könyve, Prédikátori könyv, Énekek éneke. *III. Szakasz. Prófétai vagy jóvendölési könyvek.* Próféták, a prófétai könyvek felosztása, Ezsaiás és könyve, Jeremiás és könyve, Jeremiás Siralmi, Ezékiel és könyve, Dániel és könyve, a 12 kis próféta és könyveik. *IV. Szakasz. Régiségtan és földrajz.* A zsidók istentisztelete és az ünnepek, a szentsátor és a jeruzsálemi templom, áldozatok és a zsinagógák, Kanaán földje és régi lakói, Kanaán földjének felosztása Józsue által, a szomszéd népek. *Függelék.* A zsidó nép történetének vázlata az ország kétfelé válásától I. Heródesig. A bibliaolvasásakor, ugyszinte tanítás közben előforduló helynevek térképi ismertetése. — A II. osztálynál feladat: az új-szövetség ismertetése, a legszükségesebb régiségtani és földrajzi ismeretekkel összekötve. Főszűly helyezendő a Megváltó élettörténetének és példabeszédeinek az evangéliumok alapján való megismertetésére. (A kézikönyvön kívül alkalmilag megtanulandók a szebb és kiválóbb egyházi énekek, különösen az ünnepi dicsérek szövegei és dallamai.) Itt a tananyag következő tételei tárgyalassanak: *Bevezetésül:* Az új-szövetség tartalma, a könyvek sorrendje és száma, tartalom szerinti felosztás. *I. Szakasz. Történelmi könyvek.* Evangéliom, evangyéliták, Máté és evangyélioma, Márk és evangyélioma, Lukács és evangyélioma, János és evangyélioma, Jézus élete, Jézus példabeszédei, Az apostolok cselekedeteiről írott könyv. *II. Szakasz. Tanító könyvek.* Az apostoli iratok keletkezése, Pál apostol, a rómaiakhoz küldött levél, a korinthusiakhoz küldött két levél, galatákhöz írott levél, ephesusiakhoz írott levél, filippibeliekhez írt levél, kolossébeliekhez írt levél, thesalonikabeliekhez írt két levél, Timotheus és a hozzá írt két levél, Titus és a hozzá írt levél, Filemonhoz írt levél, Zsidókhoz írt levél, Jakab apostol és a közönséges levelek, Péter apostol és két közönséges levele, János apostol három közönséges levele, Judás apostol közönséges levele. *III. Szakasz. Jóvendölési könyv.* Jánosnak mennyei jelenésekről való könyve. *IV. Szakasz. Új-szövetségi régiségtan és Palesztina földrajza,* a kézi térkép megjelölésével, mely a műhöz mellékeltenek. A munka terjedelme osztályonként 1½—2 ív garmond betűkkel középnyagyságú íven.

Egyszersmind a nevezett egyházkerület a következő vallástani gimnáziumi kézikönyvek is pályázatot hirdet.

II. A VI. gimnáziumi osztály tanulóinak használatára készítendő egy *Symbolica* című kézikönyv, melynek

tárgya a symbolicus könyvek ismertetése, főleg a reformált egyház symbolicus könyvei s azok alapján a ref. egyház hitrendszere. Itt a tananyag következő részei tárgyalandók: 1. A symbolica fogalma és szükséges volta. 2. A keresztyén egyház három fő symboliuma. I-ső Rész. 3. A római katolikus egyház symbolumai. 4. A római katolikus egyház symbolicus hittana. 5. A római katolikus egyházban keletkezett kisebb felekezetek. II-ik Rész. 6. A görögkeleti egyház symbolumai. 7. A görögkeleti egyház hittana. 8. A görögkeleti orthodox egyháztól elszakadt felekezetek. 9. A görög egyesültek vagy unitáriusok. III-ik Rész. 10. Az ágostai hitvallású egyház symbolumai. 11. Az ev. ref. egyház symbolumai. 12. Azon tanok, a melyekben az ág. hitvallású ev. egyház az ev. ref. egyháztól különbözik. 13. A helvét hitvallástétel tartalma. IV-ik rész. A protestáns egyházban keletkezett kisebb felekezetek. — A kézi könyv terjedelme 3—3½ nyomtatott ívben van meg állapítva.

III. A VII. gimnáziumi osztály tanulóinak használatára készítendő egy összehasonlító vallástan vagy *Vallástörténet*, melyben a tananyag következő részei tárgyalandók: 1. A vallástörténet fogalma. 2. A vallás előállásának oka. 3. A vallás külső nyilvánulása. 4. A vallások osztályozása. *I-ső Rész A természeti vallások.* 5. Az emberiség ősi vallása. 6. Az ausztráliaiak vallása. 7. Polinesiaiak vallása. 8. A samanizmus. 9. A feticizmus. 10. Indiánok vallása. 11. Mexico és Peru ősi lakóinak vallása. 12. A sinaiak vallása. 13. Finnek és magyarok ősi vallása. 14. Az árja nyelvcsalád ősi vallása. 15. A brahmanizmus. 16. A buddhizmus. 17. Zoroaster vallása. 18. Kelták ősi vallása. 19. Germánok ősi vallása. 20. Szlovák ősi vallása. 21. Görögök ősi vallása. 22. Egyiptomiak vallása. 23. Rómaiak vallása. 24. Babyloniak és assyrok vallása. 25. Phoenicziaiak vallása. *II. Rész. Kijelentett vallások.* 26. Zsidók vallása. 27. Keresztyén vallás. *Függelék.* Mohamed vallása. — A kézi könyv. 4—4½ nyomtatott ív terjedelemmel bírhat.

IV. A VIII-ik gimnáziumi osztály tanulóinak használatára készítendő: *Magyar protestáns egyház történelem*, tekintettel a protestáns egyház jogi fejlődésére. Ebben az anyagnak következő részei tárgyalandók: *Bevezetés.* 1. A reformáció útjának egyengetése hazánkban. 2. A magyar protestáns egyház történelmének felosztása. *Első korszak. A reformáció elterjedése, megszilárdulása és tetőpontra jutása.* 3. A reformáció behozatala, annak terjesztői, pártfogói hazánkban a mohácsi vész előtt. 4. A reformáció elnyomására tett intézkedések a mohácsi vész előtt. 5. A mohácsi vész hatása. 6. A reformáció terjesztői a mohácsi vész után. 7. A reformáció pártfogói a mohácsi vész után. 8. A reformáció küzdelme s hódítása a mohácsi vész után I. Ferdinánd haláláig. 9. A protestantizmus külállapota Miksa uralkodása alatt 1564—1576. 10. A reformáció híveinek lutheránus és kálvinista egyházakká való alakulása. 11. A protestáns egyház külállapota Rudolf alatt Bocskai felkeléseig 1576—1604. 12. Bocskai István felkelése, a bécsi béke, az 1608-iki országgyűlés. 13. A reformáció híveinek társasági szervezkedése, templomok, lelkészek, iskolák. 14. Esperesek és superintendensek választása, egyházkerületek. 15. Nevezetesebb zsinatok 1608-ig. 16. Bibliafordítások, hitvallások, káték, szertartások és énekes könyvek s nyomdák. 17. A protestáns egyház állapota II. Mátyás uralkodása alatt 1608—1619. *Második korszak. Az elnyomás kora.* 18. A protestáns egyház külállapota II. Ferdinánd alatt. 19. A protestáns egyház állapota I. Lipót első éveiben. 20. A magyar protestáns egyház keserves évtizede. 21. A soproni és pozsonyi országgyűlések. 22. A protestánsok

állapota Lipót uralkodásának utolsó másfél évtizedében. Explanatio Leopoldina. 25. A kuruc háború hatása a protestáns egyházra s I. József uralkodása. 26. A magyar protestáns egyház beléletében előfordult főbb mozzanatok a második korszakban. 27. Kitűnő magyar protestáns hittudósok a 17. században. 28. A protestáns egyház állapota III. Károly uralkodása alatt. 29. Mária Thérézia uralkodása. *Harmadik korszak. Az üdülés kora* 30. II. József uralkodása, a türelmi rendelet s iskolaügyi reformok. 31. A protestáns irodalom s egyházkormányzat körébeni főbb mozzanatok a harmadik korszak alatt. 32. II. Lipót. Az 1790/1: 26. törvénycikk. Budai zsinat. Sinay per. 33. A protestáns egyház állapota I. Ferencz uralkodása kezdetétől, vagyis 1792—1825. 34. I. Ferencz uralkodásának utolsó évtizede. 35. V. Ferdinánd uralkodása. A vegyes házassági ügy, az 1843/4 és 1847/8 iki vallásügyi törvénycikkek. 36. A protestáns egyház beléletében előfordult főbb mozzanatok V. Ferdinánd uralkodása alatt. 37. A protestáns egyház az önkényuralom alatt 1849—60. Pátenz ügy. 38. A protestáns egyház 1860-tól az újabb időkhöz. 39. Unio kísérlete a két protestáns felekezet közt. Az ev. ref. egyházi törvények rövid ismertetése. Egyházalkotmány, egyházi törvénykezés. — E kézi könyv terjedelme 5—5 1/2, nyomtatott ívben van megállapítva.

A kézi könyvek kidolgozásánál szem előtt tartandó egyebek közt az, hogy a vallástanítás célja a növendékekkel a vallásra, egyházra és annak intézményeire vonatkozó ismereteket közölni s bennök a vallásos érzelmeket egyházunk hitelvei szerint a szentírás, mint Isten ígéje alapján élesíteni és ápolni, hogy szívökben a vallás és egyház iránti hű szeretet állandóan meghonosuljon s erkölcsiségök, lelkiüetök s általában egész jellemök református vallásunk értelmé szerint idomuljon. A pályadíj — mindenik munkánál, nyomtatott ívenként, 50, azaz ötven forint — csupán általános becsű munkának adatik ki az első kiadásért, később következő kiadásnál újabb egyezkedésnek leendő helye. Az idegen kézzel, tisztán és olvashatóan lemasolt s a szerző nevét rejtő jelíggel lévéllé ellátott művek 1895. év május 1-re a tiszántúli ref. püspöki hivatalhoz Debrecenbe küldendők. Csúpan református szerzők pályázhatnak. Hódmező-Vásárhelyen, 1894. május 9 én. — *Szeremley Sámuel*, a tiszántúli ref. egyházkerületi középiskolai felügyelőtanács elnöke. (Korábban nem közölhetük. Szerk.)

— **Iskolai értesítés.** A tiszáninneni, evangélium szerint reformált egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő intézetében és ezzel kapcsolatos elemi osztályokban a jövő 1894/95 ik iskolai évre a beíratás szeptember 1-ső napján megkezdődik. A felsőbb leányiskola első osztályába főlvetetik valláskülönbség nélkül mindazon növendék, a ki életkora 10-ik évét betöltötte s az elemi iskolák negyedik osztályából rendes, hiteles bizonyítványt mutat fel. A kiknek ilyen bizonyítványuk nincs, felvételi vizsgát tesznek. A felsőbb leányiskola második osztályába főlvetetnek, kik valamely felsőbb leányiskola, vagy polgári leányiskola első országyát sikerrel végezték s erről bizonyítványt mutatnak fel. Minden következő osztályba való főlvételnél az előző osztályokról szóló bizonyítvány szükséges. Minden növendék tartozik egyszersmind, törvényértelmében a himlőoltásáról szóló bizonyítványt is csatolni. Az internátusban a növendékek szeptember 3, 4, 5, 6. napjain helyeztetnek el. A beíratás szeptember 1-sőjétől 8-áig tart. A felvételi és javító-vizsgák augusztus 30—31 napjain lesznek. Miskolc, 1894. aug. 18. *Tóth Pál*, igazgató.

— **A polgári házasság és a csillagkeresztes hölgyek.** A vegyes házasságban élő csillagkeresztes hölgyjelöltekre nagy csapás a polgári házasságról szóló törvényjavaslat elfogadása. Csillagkeresztes hölgy az eredeti alapító oklevél szerint csak olyan kath. főrangú nő lehet, a kinek férje is katolikus. Később ezt a szigorú szabályt úgy módosították, hogy vegyes házasságban élő is elnyerheti ezt a nagy kitüntetést, ha protestáns férjével együtt reverszálist(!) állít ki arról, hogy gyermekeiket a kath. vallásban fogják nevelni. A polgári házasság elfogadása óta azonban a vegyes házasságban élő mánásnők kérvényét ar everszálist mellett is egyenesen visszautasítják, mert az újabban elfogadott egyházpolitikai javaslatok szerint a reverszálistnak nincs semmi kötelező ereje. Ez is egyik alkalmas módja annak, hogy a nagyraavagyó kath. főrangú nőket visszatartsák a protestáns mánásokkal kötendő házasságtól.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület középiskolai tanfelügyelőségére,** mint jó forrásból értesülünk, 3 pályázó jelentkezett, u. m.: *Jóó István*, a debreceni tanítóképző-intézet sok érdemű igazgatója, neveléstani író; *Gergely Károly*, volt debreceni tanár jelenleg nagybányai ev. ref. lelkész és író; *dr. Nagy Zsigmond*, debreceni főgimnáziumi tanár, a főiskolai tanár-testületnek egyik fiatalabb jelese. Tudósítónk szerint némi csalódás érte a kerületet, mert — a pályázati feltételek szerint is — a főgimnáziumok legkipróbáltabb és legdúsabb tapasztalatú tanárait reménylte összemérhetni a pályázaton. A kerületnek — úgy látszik — nem jutott eszébe, hogy a lelkészek mennyit harcoltak a pályázás ellen!!

— **Az Erdélyi János szülőháza**ra illesztendő emléktábla leleplezésére a főiskolai tanári kart szereplőül hívta meg a rendező-bizottság, felkérve az ünnepi beszéd megtartására. A megtisztelő szerepre Erdélyi hivatali utódját *Szinyei Gerzsont* nyerte meg a tanári kar. — A gyűjtés az emléktáblára megindult.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

R. Gy. N. H. sz. Meg vagyok nyugtáztatva; a találkozásnak mindenkor örömmel állok elébe. — *Egy tanár.* Hogy »az igazgató-tanács jegyzőkönyve nyomán lehet-e bizonyos kérdésekhez hozzá szólni?« — Annnyiban, hogy az a jegyzőkönyv különben is nyilvános tárgyalás alá kerül — legalább főbb pontjaiban — a kerületen. A mi a két tanszéket illeti, szerintem közöttök szembeszökő különbség van. A pályázatra bocsátottól — igazság szerint — még csak kérdezni is felesleges, hogy elfoglalhatja-e valaki szeptemberben vagy nem. Már hogyan foglalhatná el, mikor nincs reá senki megválasztva?! De nem foglalható el — szerintem — a másik sem, ha komolyan akarjuk venni a kerületet és hogyha az komolyan veszi önmagát! Hogy »van-e joga a kerületnek az igazgató-tanács határozatát megváltoztatni?« Olyan kérdés, a mire már többször halottunk igenlő feleletet a jegyzőkönyvek biznysága szerint s a mi voltaképen nem is kérdés; hiszen azért fölebbviteli hatóság, hogy — mint ilyen — tudja gyakorolni a jogait, ha szükség van reá. — *T. I.* Az a bizonyos kifejezés a kiállítandó lapokra vonatkozott, a melyeket nehezebben kaphattunk ide, mint gondoltuk. A bevádolt személylyel beszélni fogok; legyen nyugodt, azt hiszem, hogy nagy félreértés van a dologban vagy egy kis gyanús jóakarát az emberek iránt. — *H. I.* Az önvédelemre a támadottnak mindig joga volt lapunkban az irodalmi tisztesség korlátai között. — *B. M.* A bizottsági vélemény csak a következő számba juthat be; az eredeti fogalmazványt kellett előbb közrebocsátanunk Köszönet a figyelemért. *Sz. J.* Elküldtem s visszaváram; a kis félreértés nem baj. — *Cz. I.* A könyvet elindítottam Legyen neki érdeme szerint. — *B. J.* A pótlék jókor érkezett. Máskorra is kérjük jó akarátát. — *Zempléni.* Tessék az illető szerkesztőtől tudakozódni, ő bizonyosan elmond lapja belső ügyéről annyit, a mennyit elmondhat. A kiadás helye — mint haljuk — még ma sincs véglegesen meghatározva. Magán személyekhez intézett értesítésekben csakugyan S.-a.-Ujhely van jelezve. A mi hozzánk érkezett, azt betű szerint kinyomattuk. A szerkesztő külöabben nincs itthon. — *Paganus.* Besoroztuk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Pap az egyházban« *Hézszer Emil*. — »A 15 krajcáros nyugdíj-illetékről« *Beregszászy István*. — »Magyar nyelvtan és nyelv-
tanítás« *Maklári Pap Miklós*. — »Gróf Teleki József főcurátor a tanárképzésről és tanár-képesítésről« *Zsoldos Benő*.
— »A beregi egyházmegye lelkészi-értekezlete.« *m. p.* — »Felső-borsodi véleményes javaslat az »Országos ev. ref. lelkészi
özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezet-éhez.« *Bartha Mihály, Botos József*. — »Irodalom.« — »Vegyesközlemények.«

A pap az egyházban.

II.

Arról álmodnunk sem lehet, hogy jövőben az a nimbus környezze a papságot — mint testületet — mely környezte a mult időkben. A tekintély elve lejárt magát. Minden téren a személyi tulajdon jogszerűleg kívánja magát érvényre emelni, s ennek feltétele azon hatás, melyet működési körében felmutatni, elérni képes. A mai modern élet a gondolkodás, a vizsgálódás feltétlen szabadságát, a meggyőződés önállóságát teszi napról-napra mindinkább összes cselekvéseink rugójává. Ennek iránya, nyilvánulásai és eredménye elől nem lehet elzárkózunk. Az élet tapasztalata, az anyagi kérdések előtérbe nyomulása, a század vívmányainak s uralkodó eszméinek a legfélreesebb helyre eljutása felkeltik a gondolkodási képességet, felhívják az ítélő tehetséget még azokban is, kik ezelőtt saját legszűkebb körü világukon kívül semmi mással nem törődtek. A kötött és holt birtoknak aránytalan túlsulya a szabad birtok felett, az uradalmak földbérleténél behozott percentuális gazdálkodási rendszer, az agricultur érdek elhanyagolása, a nagy tőke uralma a kereskedelem és ipar terén, a gyáripár versenye szemben a kis iparral, — a szociális bajoknak és függő kérdéseknek egész sorozatát teremtettk meg. A papnak — mint a ki a nép nagy zömének értelmi és szellemi vezére — a fent említett tényezőket nem szabad figyelmen kívül hagyni működési körében. Ugy a szószéken, mint a cura pastorális végzése közben a kor szelleme által előtérbe helyezett álláspontot kell elfoglalnia, ha óhajtja, hogy kellő eredmény kövesse lelkészi tevékenységét, hogy biztosítsa a népre való hatási képességét.

Mindenesetre legnehezebb itt a józan szabadelvűség határát megvonni, mert a túlzásba csapongás, következményeiben veszélyesebbé válhat, mint a legmakacsabb mozdulatlanlanság álláspontjára helyezkedés. A lelki gondozás tárgyát képező népgyülekezet értelmi és gondolkodási látóköre lehet mérvadó ezen határvonal megállapítására; nem adni többet, mint mennyit eszmevilága befogadhat és feldolgozhat, s nem kevesebbet, mint a mivel az már is rendelkezik.

Ezen a téren a lelkészi működés vallás-erkölcsi és szociális irányban érvényesülhet. A vallás-erkölcsi

nevelésben azon irányelveket venni zsinórmértékül, melyeket a középkor nyügeiből kibontakozni kezdő újkor ezelőtt négyszázaddal elfoglalt, a legtöbb egyházközség híveivel szemben nem lehet. És ez nagyon természetes. A vallás, mint eszmény örök és végtelen, de elvei s nyilvánulásai szakadatlan fejlődésben vannak s karöltve haladnak az emberiség művelődésével. A legsötétebb fetismustól a keresztyénség legeszméibb alakjáig a láncolatos összefüggést feltaláljuk. Egyik a másikra következetesen vetette meg alapkövét. A reformáció felépült a Jézusi tan mesterkéletlen, egyszerű elvein; a középkori keresztyénség az öskeresztyénség alap-eszméinek megtartásával felvette magába a nemzeti pogány hagyományokat és szokásokat; az első keresztyének félig a mózesi, félig a jézusi elvek alapján állanak. A mozaizmus az egyiptomi vallás mistikus tanát összeolvasztja a túl reális irányú óshéber tannal. Az egyiptomi megalkotja sajátos kettős vallásrendszerét az indo-scytha papi és népi vallásos felfogásból. Századok tüntek el, míg egy-egy vallásos rendszer megszilárdult, és legtöbbször szintén századok készítették elé közvetve vagy közvetlenül ható okokkal és utakon egy újnak keletkezését. De minden vallás-rendszer annyira szoros összefüggésben áll a keletkezési korabeli népek felfogásával, uralkodó eszméivel, hogy az találó kinyomata a művelődési közállapotoknak. Ugyan ennek kifejezői a vallásos irodalom azon termékei is, melyek a nagy közönség lelki világának építésére valának szánva.

A keresztyénség történetében az egyházi beszéd és vallásos irodalmat a XII. és XIII. századból a rajongásig menő elmerülés a mennyei dolgokban, a misticizmus felé való erős hajlam, a földieknek megvetése jellemzi; a XV-ik században — ezzel ellentétben, — a felületesség, eszme szegénység, a benső meggyőződésnek, a hit erősségének hiánya tűnik fel. A XVI-ik században a legszélsőbb végletekkel találkozunk; túlvitt szabadelvűség, s a dogmatikus alaphoz való merev ragaszkodás, melybe a durvaságig menő civódás hangja vegyül, ez a modor fentartja magát a XVIII-ik századig, sőt a magyar prot. irodalomban ennek majd nem végeig. A XIX-ik század kezdetén a gyakorlati irányú élet, ennek közepén a hazafiúi érzés uralja az egyházi beszéd-irodalmat, míg ezen időtől a dogmatikai irány majdnem háttérbe szorításával az erkölcsi irány emelkedett túl.

sulyra, világos bizonyosságú, hogy itt hálásabb és szilárdabb talajon építhetett.

Azonban a felekezeti megállapított hittételek tárgyalása elől sem lehet elzárkózunk. Az ünnepek és a bibliai szöveg magyarázata erre nem csak tért nyitnak, hanem sok esetben meg is követelik. Ha prot. egyházi irodalmunkban az ünnepi egyházi beszédek összehasonlítjuk a biblia-magyarázatokkal, azok közt nagy ellentétet találunk. Az egyházi beszédek általában szigorúan a confessionális tételeken helyezkednek el a tárgyalásnál, míg a biblia-magyarázatok — a csudák és természet fölötti dolgoknak természetes alapon való kifejtésével — a szabadelvű theológia irányát követik. Törvényeink szerint a biblia-magyarázat vasárnapi isteni tiszteletünknek époly központja, mint az egyházi beszéd; így azon lelkészek, kik vagy idővel, vagy hivatással nem bírnak önálló dolgok készítéséhez, könnyen azon kényes helyzetbe juthatnak, hogy a mit dél előtt az egyházi beszédben, mint természet fölöttit tüntettek fel, a délutáni biblia-magyarázatban, mint nagyon természetes dolgot fognak kimagyarázni. Hogy az ily egymást megdöntő tanítás nem hogy építene, sőt megingatja a hitet, s felkölti a kételkedést, azt fölösleges fejtegetnem.

Legyen azért egyházi tanításunk egységes, és pedig a modern theologia álláspontjára helyezkedve. Réalis irányú korunk, felvilágosodott népünk nem bír érzékkel a természet-fölötti, csudás dolgok iránt; a misticismus elvesztette vonzó erejét, míg a józan természetszerű vallásos bölcselkedés és igazság rokon húrokat érintve meg a hívek érzelme világában: magával ragadja, erősítésére leend hit- és vallásos hűségének és buzgalmanak.

Egyházunk a szabad vizsgálódás nagy elvét hangoztatja; nem lehet tehát annak eredménye elől sem elzárkózni. A protestantizmus a fokozatos fejlődés és haladás szolgálatában áll; nem szabad tehát a hitelvek terén sem megtagadnia lét-jogosultságának alaptételét, a megcsontosodott régi idők szülte vallásos rendszerhez való merev ragaszkodás által. Önmagával jönne ellentétben, jövő hivatását tenné kockára, ha utat nem nyitna az okszerű haladás és a valódi művelődés előtörő sugarainak.

Nagy hiánya még egyházi tanításunknak az is, hogy az — a legtöbb helyen — folytonosan egy és ugyanazon téren mozog, t. i. a vallás-erkölcsi világ mezején. Igaz, hogy főképen ez a mi munkálkodási körünk, azonban az egyházi, társadalmi és nemzeti élet jelentőség-teljesebb eseményeit, — a mennyiben azok netalán érintik az egyházi életet és jogkört, — nem szabad volna figyelmen kívül hagyni. Kiszámíthatlan annak jótékony hatása, ha a nép nem mende-monda vagy épen ámitók és tudatlanok útján, hanem a szószékből nyer felvilágosítást azon eszmékről, elvekről, vagy eseményekről, melyek itt vagy ott kisebb vagy nagyobb tömeget hoznak mozgásba. S a mennyiben a nép, — ha a papnak kellő befolyása s tekintélye van — rendszeren vagy legtöbbször azon álláspontra helyezkedik minden ily kérdésben, melyet a pap elfoglal, ezen az úton megismerkedik a való igazsággal, és sok félrevezetéstől s ebből folyó keserű csalódástól lesz megmentve.

Ha azonban a papi tevékenység csak a szószékig terjed, maradandóbb nyomot a papi működés alig hagy maga után. A változott viszonyok változott helyzetet idéztek elő. A tétlenség kora lejárt. Az állami mindenhatóságnak érvényesülése kevesbbíti azon eszközöket, melyekkel ez ideig a népre hathattunk; a korlátlan vallás-szabadság életbeléptetése, az érdekeinket védel-

mező 68-ik t.-c. eltörlése útát enged a sok helyt anyagi terhekkel túlnyomott helyzetű híveinknek a szakadásra a mind inkább harciasabb harsonákat fúvó ecclesia militans fekete csuhás seregének a lelkek elvadászására.

Ennyi, — erőnket gyengítő áramlattal szemben fokozott tevékenységet kell kifejtenuk, ha népünkre való befolyásunkat biztosítani, híveinket az eltévelyedéstől megőrizni akarjuk. Legyünk a népnek, mint hivatásunk is rendeli, valóban lelki atyja. Hogy azzá lehessünk, bizalmukat s szeretetüket kell kivívnunk, megnyernünk. A bizalmat megnyerhetjük, ha minden ügyes-bajos dolgukban készséggel bocsátjuk rendelkezésükre tudásunkat és tapasztalatainkat; a szeretetet azzal, ha az ő vallás-erkölcsi életük és annak emelése, valamint családi életük folyása, anyagi helyzetük javítása iránti érdeklődésünket és jóakaratomat tetteleg is bebizonyítjuk.

Erre legalkalmasabb eszköznek látszik a vallásos egyletek szervezése. Ez magában foglalja az egyház minden rendű-rangú s korú tagjait, s míg egy részről a hívek összetartási érzetét növeli, addig más részről a lelkésznek alkalmat ad hívei gondolat-világába bepillantani s családi életükről és helyzetükről tudomást szerezni, a szeretet munkáinak gyakoroltatása által az erőnyeket meggyökereztetni, az igaz vallásosságot növelni.

Hogy mint gondolom ezen vallásos egyletek szervezését és működését, legyen szabad felemlítenem egyet-mást az általam két év előtt alakított vallásos társulat életéről. Keletkezésének indító oka azon szomorú tény volt, hogy Tályán évtizedek óta nem gyakorolták a reggeli istentiszteletet, sőt vasárnap is mentől gyéribben. Az aláhanyatlott vallásos élet fellendítésére első ízben az egyénekenkénti felszólítást és rábeszélést kíséreltem meg. Ennek eredménye az lett, hogy pár hétig köznap is tartottunk isteni tiszteletet, azután ment ismét minden a régi kerékvágásba. Miután még több, különböző eszközökkel tettem kísérletet híveim buzgóságának emelésére, végre is egy vallásos társulat szervezésének gondolatában állapodtam meg. A kidolgozott alapszabály főbb pontjai a következők: A tagok 3 osztályba soroztatnak: rendes, pártoló és rendkívüli tagok. A rendes tagok a meghatározott napokon (hetenként 5-ször) kötelezik magukat a templom látogatására és hetenként 1 krt adnak a perselybe, ugyanannyit a társulat pénztárába, a pártoló tagok csak annyira kötelezik magukat, hogy mikor csak elfoglaltatásuk engedi, megjelennek az isteni tiszteleten és évenként 1 frt tagsági díjat fizetnek. A rendkívüli tagok azok, kik bármily adománynyal járúlnak az egylet céljaihoz.

A tagok vasárnap délután — a nyári napok kivételével — az isteni tisztelet után az iskola termében gyűlnek össze, hol változatos tartalmu felolvasással vagy előadással kötöttem le figyelmüket, minők például: a vallások fejlődésének története, a pogány magyarok vallása kifejtve a finn és mordvin hitregék és népszokások alapján; a kath. gyónásnak a krisztusi tannal való ellentétes volta, igazolva 62 bibliai idézettel; az angol és hollandi kül-belmissió tevékenysége: Rákóczy, Bocskay, Bethlen kora; az eperjesi mészárszék, a nazarénusok, a szabadkőművesek; a polgári házasság Európa különböző államaiban és hazánkban; a magyarországi kath. ünnepek és a pogány magyarok ünnepeinek összehasonlító és rokonsági kimutatása stb.

Ezen összejeveteleknél a tagok betérjesztik jelentéseiket a betegekről és szükségben levőkről. A betegek számára — ha önjerejükből nem tehetik — az egy-

let gondoskodik orvos- és gyógyszerrel; az oly betegnek ápolását ki magára van hagyatva, a kiküldött tagok teljesítik s ételmet sorrend szerint küldenek; ugyanúgy járnak el az oly szegényebb sorsú családdal szemben, hol a családanya beteg és apró gyermekek vannak. Ócska ruhákat osztanak ki a gyermekek és felnőttek közt. Családi viszálykodást mértékletlenkedőket a lelkésznel bejelentik. A ref. vallású és más városba szolgálat végett távozó cselédleányok neveit a lelkészszel nyilvántartás és ellenőrzés céljából közlik. A diakonissa teendőket hat választott tag teljesíti.

Ime főbb vonásaiban egy kezdetleges belmissiói intézmény. Áldásos hatása nemcsak az isteni tisztelet látogatottabb voltában, hanem a családi életben, az egyház iránti nagyobb jóakarásban és áldozatkészségben nyilvánul. S megbecsülhetetlen intézmény azért, mivel a vallásos összejövetelek alkalmával az előadás vagy felolvasás bevégeztével az egyes tagok előterjesztik a különféle dolgokra vonatkozó mende-mondákat-kételeyeket, melyeket aztán a lelkész azonnal felvilágosíthat, megmagyarázhat.

Egy ily vallásos intézmény természetéből önként következik, hogy a cura pastorálisnak azon részét, mely a híveknek családi körükben való felkeresését teszi kötelességünké, — elhanyagolni nagy hiba lenne. De hogy ez mennyire terjedhet, épen a fenti alapszabály kivonata körvonalozza. Megjeleni ott, hol arra szükség van, és ott nem, hol megjelenésünk nem épít. Így természetes, hogy nem osztom azok nézetét, kik ezt úgy vélik helyesen megcselekedni, ha minden lakadalomban és kereszttelben személyesen tisztelik meg híveiket. A mi mindennapi, azt nem szokták megtiszteltetés számba venni. Nem azt mondom ezzel, hogy a fenti esetekben ridegen vonja vissza magát a pap, — ez ellenkeznék állásának rendeltetésével, — hanem, hogy a lehető legkisebb számra reducálja azon eseteket, midőn ily körülmények közt egyik vagy másik helyen megjelenik, hogy az ő személyes megjelenése mindenkor kitüntetés számba menjen.

A családi körben van helye az arra való rábeszélésnek is, hogy ujság-olvasás által bővítsék ismereteiket, erősítsék vallásos hitüket. Azonban nagy hiba az, hogy nekünk még manapság sincs oly néplapunk, mely igazán a nép észjárása és szája íze szerint lenne szerkesztve. Hézag pótoló ugyan a „Kis Tükör” és „Téli Ujság”, de ha ezeket összehasonlítjuk irányuk s tartalmuk tekintetében a „Kath. Néplap”-gal, azonnal belátjuk, hogy mi az oka annak, hogy míg a mi néplapunk csak áldozatok mellett tartja fenn magát, addig a „Kath. Néplap” 60 ezer előfizetővel dicsekedhetik. Mi politikai nemzet vagyunk, népünk erősen érdeklődik a politikai dolgok iránt: adjunk egy oly lapot a népnek, mely a napi kérdéseket állítja előtérbe s azokat prot. álláspontból és érdekeket tartva szem előtt, népies nyelven ismerteti. Vallás-erkölcsi elmélkedés magában, mint minden elvont dolog, nem köti le a nép figyelmét annyira, mintha ugyan azon eszmék a napi események keretében lesznek beszöve.

Nagy szolgálatot tesz a lelkész a közművelődésnek és hívei értelmisége fokozásának is, ha olvasó-egyleteket szervez. Kezdeté falu-helyen nehezen indul, de egy kis utánjárással megvalósítható. Egy alföldi faluban az olvasó-kört úgy alapítottam meg, hogy saját költségemre rendeltem meg egy félévre három lapot, az első negyedévben egyesek házához küldözgettem a lapokat, a második negyedévben már nem restelték a fáradságot, hogy egy ingyen felajánlott szobában gyűl-

jenek össze olvasás céljából, a második félévben pedig önként ajánlották fel az előfizetési összeget, és a második év végén már 70 darabból álló könyvtár felett is rendelkezett a megalakult, kizárólag köznépből álló olvasó-egylet. Rá kell szoktatni e népet az olvasásra, mert a mit meg nem szokott, annak nem érzi hiányát, az után nem is vágyakozik, de ha egyszer belekóstolt az olvasás gyönyörűségébe, lelki szükséglet leendő az reá nézve továbbra is.

Lehetnek még sok más módok és eszközök, melyek helyes alkalmazás mellett, a míg egyrészt a pap és hívei közötti bensőbb viszony előmozdítására, a papi tekintély emelésére célszerűen és tapintatosan felhasználhatók: addig másrészt a gyülekezet értelmiségi világának gazdagítására, hitéletének megszilárdítására fontos tényezők gyanánt szerepelnek, azonban kisebb részletekre nem terjeszkedhetem ki, midőn már is túlságosan igénybe vettem szíves figyelmeket, türelmüket.

Hézsér Emil.

A 15 krajcáros nyugdíj-illetékről.

Nagytisztelétű szerkesztő úr!

Több oldalról tapasztalván, miszerint az 1891. évi XLIII. t.-c. értelmében az országos tanítói nyugdíj-alap javára fizetendő 15 krajcáros nyugdíj-járulékok beszédénél nincs meg a kellő tájékozottság, azt hiszem, közügyünknek némi szolgálatot teszek, ha az e tárgyban hozzám intézett bizalmas kérdezősködésekre, nagytisztelétű szerkesztő úr becses engedelmével e helyen adom meg a feleletet, s idézett t.-c. magyarázatául az 1893-ban kibocsátott kultuszminiszteri körrendelet ide vonatkozó részét tájékozásul ide igatom.

1. A 15 krajcáros nyugdíj-járulékot mindazon beiratkozott tanköteles gyermekek után tartozik az iskolafentartó hitközség előjárósága pontosan beszélni, kik az országos tanítói nyugdíj-intézetbe már felvett tanítók vezetése alatt állanak. Minthogy pedig az ismétlődő iskolázás, a mindennapi oktatásnak kiegészítő részét képezi és szintűgy kötelező, — a 15 krajcáros nyugdíj-járulék ezekről is beszédendő, ha a vezető tanító tagja az országos tanítói nyugdíj-intézetnek.

2. a) Nem szedendő a 15 krajcáros járulék az óvodák, gyermek-kertek, valamint azon népoktatási tanintézetek növendékeiktől, hol az iskolafentartók és tanítók az 1875 évi XXXII. t.-c. 31. §-a alapján az országos tanítói nyugdíj- és gyám-alaphoz való hozzájárulástól felmentettek és pedig: az 1891. évi XLIII. t.-c. hatályba lépteig az önmaguk által alapított nyugdíj-intézetbe már felvett tanítókra nézve működésük tartamára *föltétlenül*, az 1892. évi január 1-től ugyanily intézeteknél újonnan alkalmazott tanítókra nézve csak azon esetben, ha az illető iskolafentartók az 1891. évi XLIII. t.-c. 13. §-ában foglalt feltételeket teljesítik, vagy is alkalmazott tanerőiknek az országos törvényben megállapított %/o-nál nagyobb megterhelhetetősök nélkül legalább is annyi és oly mérvű végellátást és előnyöket biztosítanak, mint mennyit az új nyugdíj-törvény biztosít és ezt e törvény életbe lépte után félévvel a miniszterhez már bejelentették.

b) Nem szedendő be a 15 krajcáros nyugdíj-illeték az országos alap javára ott sem, hol a tanító bármi okból nem tagja az országos tanítói nyugdíj-intézetnek; azonban szabadságában áll az illető iskola-fentartónak az egyenjogúság és egyöntetű elbánás végett az összes beiratkozott tanköteles növendékektől beszélni a 15 krajcárt, s azt saját hatáskörében az iskolai pénztár javára értékesíteni.

Minthogy tehát a törvény, illetőleg az ennek értelmezése és végrehajtása tárgyában kiadott miniszteri utasítás megengedi, hogy a 15 krajcáros járulékok ott is beszédhetők, a hol az az országos alapot nem illeti meg, kívánatos, sőt okvetlenül szükséges, hogy ezek be is szedessenek már csak azért is, mert a gyakori tanító változások következtében a viszonyok is változván, most a szedés, majd esetleg a nem-szedés igen sok félremagyarázásra szolgáltatna okot, s a pénzt kezelő előjáróságot a nép előtt gyanus színben tüntetné fel; a tiszta-kezüség beigazolása céljából adott felvilágosító magyarázat pedig a jövő-menő tanítókra nézve valóságos Pandora szelencéjét képezné. Az egyház békéje, a tanügy érdeke, az előjáróság és tanító tekintélye, szóval minden azt követeli, hogy az e tárgyban követendő eljárás minden esetben és mindenütt egyöntetű legyen.

A 15 kros nyugdíjjárulék befizetése alól a tandíjmentes gyermekeket az iskolát fentartó hatóság felmentheti, azonban ezek helyett a járulékot a mulasztási bírságpénzekből, vagy saját pénztárából, de a nyugdíj-alap javára befizetni minden esetre köteles.

Beregszászy István,
kir. tanfelügy. tollnok.

ISKOLAI ÜGY.

Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.

(Válaszúl a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra).

(Folytatás).

Venio nunc . . . kezdhethetném én is jó Cornelius-szal; vagyis hátra van még szólnom egy-két nyelvtani kérdés érintésével különösen e háború indító okáról, a *kiegészítő*-ről s hívalkodó ellenfeleiről, a *határozókról*. Az egyiket így rágalmazgatják: „csodálatos csoport”, „különös felfogás”, „föfületes és ruganyos határozatlanság” (K. G. dr.), — „homályos, érthetetlen, misztikus kifejezés”, „a szerző kedvence” (G. I. dr.); — „bonyolult kidolgozás”, „a szerző sajátossága”, melyhez „ragaszkodott” (D. L.); — a másikat meg eldicséretik, hogy mily „világos”, milyen „könnyű”, milyen „tudományos”, milyen „célszerű” stb. Azokat a kiegészítőket csak olyan gyatra ellenfélnek tartják s kicsinylésökben szeretnék elhíttetni magukkal is, másokkal is hogy azok létezési oka nem is a mondatban gyökerezik, hanem csupán az egyéni szeszély kényelmességéből éledegének. Pedig tudniok kellene, hogy van ám azoknak tisztességes múltjuk s látniok kellene, hogy még ma is éreznek erőt az életre, miként én beismerem, hogy a határozók, ezek a hegyke legények, mindig jobban-jobban szorongatják s valószínű, hogy az ősi házból lassanként végkép kiszorítják. Egy csipetnyi igazságérzettel, egy mákszemnyi tudni akarással és két szemernyi önbeismeréssel ki kell tehát egyezkednünk e két példabeszédben: „Nem olyan rút az ördög, a milyennek festik”, s „Nem mind arany, a mi fénylik”.

Vajjon mi hát a kiegészítőknél létező? Szerény rövidséggel elfogom mondani, ha ez az egyszerűség a határozós elfogultság előtt csakugyan olyan *misztikus* és *érthetetlen*. A kiegészítő a vonzaton alapszik. Azt mondja a határozós atyamester, Simonyi: „Minden nyelvben nagy számmal vannak *állandó kapcsolatok*, a melyek szokászerűleg ismétlődnek, a mennyiben a nyelv szokás bizonyos igéket rendszerint bizonyos nemű határozóval (régiesen: bizonyos *ragos-szókkal*) kapcsol össze. Az ilyen állandó határozókat (értsd régiesen: *ragos-neveket*) nevezték magyar nyelvtanaink hosszú ideig *vonzatoknak*. Nem volna kifo-

gásunk e kifejezés ellen, ha nem fűződött volna hozzá az a felfogás, mely szerint „szóvonzatban egyik szó azon hatással van a másikra, minél fogva ez valamely ragot felvenni *kénytelen*.” Ezt szorosan véve csak némely megmerevedett, formulaszerű szólásokról mondhatjuk . . . mégis számos kifejezést nagy következetességgel szerkeszt a nyelv mindig egy és ugyanazon raggal vagy névutóval; annyira, hogy pl. rokonértelmű kifejezések közül egyiket állandóan az egyik, másikat a másik viszonyzóval kötjük össze.” (A magyar nyelv. II. k. 321, 322, 325 ik l.)

Ime, ezeket az *állandó kapcsolatokat* vagy *vonzatokat* nevezték régen általában kiegészítőknél s nevezi még ma is több approbált és nem approbált tankönyv. A Hegedűs és Árvay tanításával lényegileg megegyeznek a következő most is használt könyvek: Dr. Szemáké: „A kiegészítő az a név, mely az igeállítmány értelmét kiegészíti, értelmére nézve is teljessé teszi.” Vannak ugyanis *igék és nevek*, melyekhez szükségképen valamely nevet — viszony szóval vagy anélkül — kell adnunk, hogy a mondat értelme teljes legyen.” Király Pál szerint: „A kiegészítők azoknak a tárgyaknak megnevezésével bővítik a mondatot, a melyekre az állítmányok hatása vonatkozik s ezzel a kérdéssel kereshetők ki: *mit?*” Odább: „A helyragos főnevek gyakran szolgálnak kiegészítő mondatrészekül is. Rendes dolog ez mindenkor, midőn a helyragos mondatrészt nem a beszélő szándéka, hanem az állítmány vonzó ereje (a vonzat törvénye) viszi be a mondatba.” Ezeket nevezi ő a tárgyragos kiegészítőnél megkülönböztetésül *helyragos kiegészítőknél*. Nagy János szerint: „Azon mondattag, melyet az állítmány a mondat értelmének kiegészítésére vonz: *kiegészítő*.” Bodnár Zsidmond szerint: „A kiegészítő két-féle: szenvedő tárgy és részes tárgy.” Torkos szerint: kiegészítő van tárgyesetben, tulajdonító esetben. Vargyas szerint az állítmány bővítője: „tárgyi kiegészítő.” Említhetnék még több író is kiegészítővel, felemlíthetném hogy a dunántúli népiskolai tanterv „*tárgy-kiegészítő*” kíván, a tiszántúli meg (ajánlom a Gulyás I. figyelmébe) „bővített mondatot *kiegészítővel*”, de mindezek csak azt bizonyítanák, hogy: 1 szór a kiegészítő régi, általános használatú, 2-szor tehát nem egy szerző „sajátossága”, nem is egy szerző „kedvence” akármelyik alakjában használok is, 3-szor „homályos, érthetetlen, misztikus” sem lehet hanem talán érthető és okos dolog, ha oly sokan használták és ma is jónak tartják; 4-szer *tudományos alapja is megvan a vonzat törvényében* vagyis *mondatbeli kapcsolata szerint*. De mert a határozók mellett elfogultak ezt a mondatbeli kapcsolatot nem akarják megérteni. Itt látják azt az érthetetlen miszticizmust; nézzük meg ezt a vonzást tüzetesebben is. A példák legjobban világosítanak.

A kegyesek imádják az *Istent*.

A földmives szántja a *földet*.

A tárgyragos nevek az állítmány értelmét kiegészítik, teljesebbé teszik, tehát *kiegészítők*; felelünk velök a *kit?* *mit?* kérdésre (1-ső szabály). Tárgyragos nevet vonzanak a kiható (verba transitiva) és a kiható értelemben használt benmaradó jelentésű (v. intransitiva) igék. Tanúlja a leczkét, veri a dobót; megüli a lovat, járja a tánczot. Minthogy ezek az állítmányoknak tárgyat jelölnek ki, én ezeket „egyenest gondolkodással” *tárgyaknak* nevezttem. Természetesebb és helyesebb is, s vele hódoltam az ujitásnak. De van sok *ige és névszó*, melyek rendszerint bizonyos meghatározott névragos vagy névutós nevet vesznek vagy vonzanak maguk mellé.

Ily állandó vagy szokásos kapcsolatok pl. a következők: Tanulj *dalt* a zengő *zivatartól*; *kitől?* *mitől?* tanulni *valamit valakitől*.

Benne *bizunk* s *fegyverében*; } *kiben?* *miben?*
Jártas a *tudományban*; }

let gondoskodik orvos- és gyógyszerről; az oly betegnek ápolását ki magára van hagyatva, a kiküldött tagok teljesítik s ételmet sorrend szerint küldenek; ugyanúgy járnak el az oly szegényebb sorsú családdal szemben, hol a családjában beteg és apró gyermekek vannak. Ócska ruhákat osztanak ki a gyermekek és felnőttek közt. Családi viszálykodást mértékletlenkedőket a lelkésznel bejelentik. A ref. vallású és más városba szolgálat végett távozó cselédleányok neveit a lelkésszel nyilvántartás és ellenőrzés céljából közlik. A diakonissa teendőket hat választott tag teljesíti.

Ime főbb vonásaiban egy kezdetleges belmissiói intézmény. Áldásos hatása nemcsak az isteni tisztelet látogatottabb voltában, hanem a családi életben, az egyház iránti nagyobb jóakarásban és áldozatkészségben nyilvánul. S megbecsülhetetlen intézmény azért, mivel a vallásos összefüggések alkalmával az előadás vagy felolvasás bevégeztével az egyes tagok előterjesztik a különféle dolgokra vonatkozó mende-mondákat, kéréseket, melyeket aztán a lelkész azonnal felvilágosíthat, megmagyarázhat.

Egy ily vallásos intézmény természetéből önként következik, hogy a cura pastorálisnak azon részét, mely a híveknek családi körükben való felkeresését teszi kötelességünkkel, — elhanyagolni nagy hiba lenne. De hogy ez mennyire terjedhet, éppen a fenti alapszabály kivonata körvonalozza. Megjelenni ott, hol arra szükség van, és ott nem, hol megjelenésünk nem épít. Így természetes, hogy nem osztom azok nézetét, kik ezt úgy vélik helyesen megselekedni, ha minden lakadalomban és keresztlőben személyesen tisztelik meg híveiket. A mi mindennapi, azt nem szokták megtiszteltetés számba venni. Nem azt mondom ezzel, hogy a fenti esetekben ridegen vonja vissza magát a pap, — ez ellenkeznék állásának rendeltetésével, — hanem, hogy a lehető legkisebb számra reducálja azon eseteket, midőn ily körülmények közt egyik vagy másik helyen megjelenik, hogy az ő személyes megjelenése mindenkor kitüntetés számba menjen.

A családi körben van helye az arra való rábeszélésnek is, hogy újság-olvasás által bővítsék ismereteiket, erősítsék vallásos hitüket. Azonban nagy hiba az, hogy nekünk még manapság sincs oly néplapunk, mely igazán a nép észjárása és szája íze szerint lenne szerkesztve. Hézag pótoló ugyan a „Kis Tükör“ és „Téli Újság“, de ha ezeket összehasonlítjuk irányuk s tartalmuk tekintetében a „Kath. Néplap“-gal, azonnal belátjuk, hogy mi az oka annak, hogy míg a mi néplapunk csak áldozatok mellett tartja fenn magát, addig a „Kath. Néplap“ 60 ezer előfizetővel dicsekedhetik. Mi politikáló nemzet vagyunk, népünk erősen érdeklődik a politikai dolgok iránt: adjunk egy oly lapot a népnek, mely a napi kérdéseket állítja előtérbe s azokat prot. álláspontból és érdekeket tartva szem előtt, népies nyelven ismerteti. Vallás erkölcsi elmélkedés magában, mint minden elvont dolog, nem köti le a nép figyelmét annyira, mintha ugyan azon eszmék a napi események keretében lesznek beszöve.

Nagy szolgálatot tesz a lelkész a közművelődésnek és hívei értelmisége fokozásának is, ha olvasó-egyleteket szervez. Kezdeté falu-helyen nehezen indul, de egy kis utánjárással megvalósítható. Egy alföldi faluban az olvasó-kört úgy alapítottam meg, hogy saját költségemre rendeltem meg egy félévre három lapot, az első negyedévben egyesek házához küldözgettem a lapokat, a második negyedévben már nem restelték a fáradságot, hogy egy ingyen felajánlott szobában gyűl-

jenek össze olvasás céljából, a második félévben pedig önként ajánlották fel az előfizetési összeget, és a második év végén már 70 darabból álló könyvtár felett is rendelkezett a megalakult, kizárólag köznépből álló olvasó-egylet. Rá kell szoktatni e népet az olvasásra, mert a mit meg nem szokott, annak nem érzi hiányát, az után nem is vágyakozik. de ha egyszer belekóstolt az olvasás gyönyörűségébe, lelki szükséglet leendő az reá nézve továbbra is.

Lehetnek még sok más módok és eszközök, melyek helyes alkalmazás mellett, a míg egyrészt a pap és hívei közötti bensőbb viszony előmozdítására, a papi tekintély emelésére célszerűen és tapintatosan felhasználhatók: addig másrészt a gyülekezet értelmiségi világának gazdagítására, hitéletének megszilárdítására fontos tényezők gyanánt szerepelnek, azonban kisebb részletekre nem terjeszkedhetem ki, midőn már is túlságosan igénybe vettem szíves figyelmeket, türelmüket.

Hézsér Emil.

A 15 krajcáros nyugdíj-illetékről.

Nagytitiztetű szerkesztő úr!

Több oldalról tapasztalván, miszerint az 1891. évi XLIII. t.-c. értelmében az országos tanítói nyugdíj-alap javára fizetendő 15 krajcáros nyugdíj-járulékok beszédénél nincs meg a kellő tájékozottság, azt hiszem, közügyünknek némi szolgálatot teszek, ha az e tárgyban hozzám intézett bizalmas kérdezősködésekre, nagytitiztetű szerkesztő úr becses engedelmeivel e helyen adom meg a feleletet, s idézett t.-c. magyarázatául az 1893-ban kibocsátott kultuszminiszteri körrendelet ide vonatkozó részét tájékoztatóul ide igatom.

1. A 15 krajcáros nyugdíj-járulékot mindazon beiratkozott tanköteles gyermekek után tartozik az iskola-fentartó hitközség előjárósága pontosan beszédni, kik az országos tanítói nyugdíj-intézetbe már felvett tanítók vezetése alatt állanak. Minthogy pedig az ismétlődő iskolázás, a mindennapi oktatásnak kiegészítő részét képezi és szintűgy kötelező, — a 15 krajcáros nyugdíj-járulék ezekről is beszédendő, ha a vezető tanító tagja az országos tanítói nyugdíj-intézetnek.

2. a) Nem szedendő a 15 krajcáros járulék az óvodák, gyermek-kertek, valamint azon népoktatási tanintézetek növendékeitől, hol az iskola-fentartók és tanítók az 1875 évi XXXII. t.-c. 31. §-a alapján az országos tanítói nyugdíj- és gyám-alaphoz való hozzájárulástól felmentettek és pedig: az 1891. évi XLIII. t.-c. hatályba léptéig az önmaguk által alapított nyugdíj-intézetbe már felvett tanítókra nézve működésük tartamára *feltétlenül*, az 1892. évi január 1-től ugyanily intézeteknél újonnan alkalmazott tanítókra nézve csak azon esetben, ha az illető iskola-fentartók az 1891. évi XLIII. t.-c. 13. §-ában foglalt feltételeket teljesítik, vagy is alkalmazott tanerőiknek az országos törvényben megállapított $\frac{1}{10}$ -nál nagyobb megterhelhetőségük nélkül legalább is annyi és oly mérvű végellátást és előnyöket biztosítanak, mint mennyit az új nyugdíj-törvény biztosít és ezt e törvény életbe lépte után félévvel a miniszterhez már bejelentették.

b) Nem szedendő be a 15 krajcáros nyugdíj-illeték az országos alap javára ott sem, hol a tanító bármilyen okból nem tagja az országos tanítói nyugdíj-intézetnek; azonban szabadságában áll az illető iskola-fentartónak az egyenjogúság és egyöntetű elbánás végett az összes beiratkozott tanköteles növendékektől beszédni a 15 krajcárt, s azt saját hatáskörében az iskolai pénztár javára értékesíteni.

nyelvtanunk ebbeli hiányát is módosítva javítottam. Igaz, hogy ezt népiskolai nyelvtanomban nem lehetett bővebben kifejtenem, mert ellenkezett a kézi könyv természetével; de meg másrésztől meg voltam győződve, hogy kiegészítőt használó tanítóságunk ezt az egyszerűséget kevésből is könnyen megfogja érteni s az én módosításomat helyesléssel fogadja természetes javításnak. — Arra is készen voltam, hogy az új rendszer hívei meg fogják támadni, hevesen fogják ostromolni; de azt már nem vártam, hogy a nyelv fejlődéssel szorosabb ismeretségben levők megtagadják multját, nem ismerik el jelenét, nem értik létjogosultságát s olyat állítanak, hogy „tudományos alapja végképen nincs, célszerűtlensége pedig határozatlanságából kivüláglik.” Bajos dolog ilyen nagy kijelentés után egyedül üdvezítő rendszerben hívóktól beismerést reményleni; pedig igazságos ellenfeleknek, a fentebb mondottak után, meg kell engedniök, hogy a kiegészítőnek „tudományos alapja van” s ha tudnának vagy akarnának egy kicsikét régi észszel is gondolkozni s összehasonlítást tenni, azt is bevallhatnák, hogy „célszerűsége egyszerűségéből eléggé kivüláglik.” Bizony, nem olyan rút az ördög, milyennek a falra festik.

No, de én elfogult nem vagyok, nincs dédelgetett, kidecsért, elválthatatlan „kedvenc”-em tudok határozós észszel is gondolkozni s épenazért tudok részrehajlatlan, igazságos lenni mindkét részre s a szemképrázató fényben bemutatott határozó rendszert betudom mutatni a maga igazi világításában.

(Folyt. köv.)

Maklári Pap Miklós.

TÁRCA.

Gróf Teleki József főcútor a tanárképzésről és tanár-képesítésről.

A néhai istenben boldogult Helytartótanács a maga idejében sokat foglalkozott a tanügygyel, ennek összes kérdésével, még pedig behatóan s a legnagyobb részletességgel, még az autonom felekezetek tanintézeteire nézve is. Ez magában véve nem volt baj s ma sem az, de sőt örömdetes jelenség mindenkor, mivel oly fontos ügy, mint a tanügy, a buzgó érdeklődést bizonyára méltán megérdemli mindenki részéről; csak hogy a Helytartótanács e tekintetben való működése két igen súlyos hibában leledzett. Az első az volt, hogy rendelkezéseiben s intézkedéseiben nem tudta vagy nem akarta felismerni a határt a törvényileg kimondott, a törvény által az autonom felekezetekkel biztosított *felügyeleti jog* és *közvetlen rendelkezés* között, vagyis a főfelügyelet jogát igyekezett jogcímül használni fel arra, hogy az autonom felekezetek iskolai dolgainak intézésébe közvetlen rendelkezéseivel unos-untalan beavatkozzék. A másik volt az, hogy ha már a törvény által eléje emelt tilalomfákra nem igen ügyelt is, ezt nem igyekezett legalább azzal elszívelhetőbbé tenni, hogy az autonom felekezetek százados múlttal bíró tanintézeteinek sajátos életével, hosszas tapasztalatok alapján fejlődött s a korviszonyokhoz képest nagyon életrevaló intézményeivel alaposan megismerkedjék s intézkedéseit szorosan ehhez alkalmazkodva tegye meg. Nem, ezt nem cselekedte. Ennek a következtetése lett aztán az, hogy nem ritkán oly eljárás, oly intézkedés életbeléptetését sürgette ez intézetek körében, a melynél ezek előjárósága, hosszas tapasztalatokon okúlva, sokkal különbbel dicsekedhetett. Egy ilyen volt az, hogy 1830-ban követeléssel lépett fel a tanárok választására nézve egy, szerinte célszerű eljárás mód életbeléptetése tárgyában. Ennek a főcélzata volt az, hogy az

ő általa s az ő methodusa szerint approbált egyének választassanak az autonom felekezetek tanintézeteibe is ezentúl tanárok gyanánt.

Erre nyilatkozni kellett, még pedig egész nyomatékkal. Gróf Teleki József, tanintézetünk akkori főcútor a tiszáninneni hely. hitv. superintendentia Sárospatakon 1830 július 12-én tartott generale consistoriumára nem jelenhetett meg. Betegeskedése miatt Pestről nem mozdulhatott. Azonban a gyűlésen előreláthatólag tárgyalás alá kerülő fontosabb kérdésekben kifejtette a maga nézeteit egy levélben, a melyet 1830 június 0-án a superintendentenshez intézett. Ebben röviden kifejti a tanár-választásra vonatkozó eljárás módját s egyszersmind elmondja, mint ezzel szorosan összefüggő dolgokat, a tanintézetünkben akkor dívó módját a tanképzésnek és tanárképesítésnek is. Közölöm itt ezt a részletet azért, mivel szabatos tömörséggel előtárja azt az eljárás módját, a melyet e roppant fontosságú kérdésekben százados tapasztalat alapján az előjáróság követni jónak látott. Érdemes ezt tanúlságul, eszmélkedésre vezetés céljából is előadni most, midőn különösen a tanár-képzés ügye mág mindig a vajúdo kérdésak sorába tartozik.

A levélnek idevágó része így szól:

„ — a mi Professoraink választása módját illeti, meg kell jegyeznünk, hogy mi az erre szánt ifjaknak egy-más, szerencsés, négy falak közt adott feleletével, egy gyakran könnyű tárgynak szerencsés kidolgozásával nem elégszünk meg, hanem őket több esztendőig tartó közönséges próbák által kívánjuk közelebről meg esmérni. Az Ifjaink ugyanis Oskoláikat tökéletesen elvégezvén, ezek közül a jelesebbek még mint Repetensek több esztendeig az oskolákba maradnak, magokat egyszersmind a kissebb Tanulók privát tanításába gyakorolván. Ezek közzül több esztendő el forgása után a legérdemesebb Ifjak minden főbb tudományokból a leg szorosabb, egy közönségünk által ki küldött Deputatio előtt történni szokott Censura alá vetvén magokat, ha ezt jól ki állják, a Primariusok sorába fel vétetnek, itt az alsobb Classisokat egy pár esztendeig tanítják, vagy valamely felsőbb tudományban Praesesnek, az az segéd tanítónak vagy Supplensnek használtatnak. Midőn Professorra vagy szűkségünk, ezen szemünk előtt fel nevelt, felvigyázásunk alatt tanult, a tanításban általunk gyakorlatotott ifjak közzül azt választjuk ki, ki magát tudomány, erkölcsé szelidsége és különösen a tanításban való ügyessége által meg különböztette, sőt a szűkség úgy hozván magával, még az illy ifjat tanulni, világot látni ki is küldjük. A választásnak ezen módjának eddig elé igen jó sikerét láttuk, reménységünkbe ritkán tsalattattunk meg, és Professorainkat más Intézetek tanító; mellé bátran ki merjük állítani.”

Nem lehet állítani, hogy ez az eljárás minden legapróbb részletében megállhatna a mai idők szempontjából is. Azonban az igazi haladás, az egészséges fejlődés nem az intézmények felforgatásában, hanem az egészséges mag változatlan fentartása mellett ezeknek a korviszonyokhoz való alkalmazásában áll. A ki már nem nyugszik meg teljesen abban, hogy „házasság, hadverés, — no meg tanár választás is, — isten dolga,” hanem abban a helyes meggyőződésben él, hogy erőszben a siker biztosítása céljából az isteni segedelemért való buzgó könyörgés mellett neki magának is meg kell tennie minden emberileg lehető, mindazt, a mit csak emberi gondosság és előrelátás megtehet: az benne ezt a magot bizonyosan meg fogja találni.

Zsoldos Benő.

KÖZÉLETÜNK.

A beregi egyházmegye lelkészi értekezlete.

A beregi ev. ref. egyházmegye lelkészei folyó hó 1-én s folytatólagosan 15-én Beregszászban egyetemes értekezletet tartottak, melyen 43 lelkész vett részt. Ez a szám már magában is jó bizonyítvány a mellett, hogy az első sorban hivatottak megértették az idő intelmeit s készek az erők egyesítésére, a talentumoknak az eddiginél dúsabb kamatoztatására. A beregi lelkészek egyetemes értekezlete ugyanis pár évig szünetelt s helyét a közgyűlések foglalták el, a nélkül, hogy az összhangzatos működésre a kellő érüklözési pontok meghatározva, biztosítva lettek volna, mely hiány nem egyszer vonta el ezeket valódi hivatásuktól, oly tétre víve át a munkát, hol az nem támasztott épülést. Az értekezletet *Süttö Kálmán* esperes meglehangú, tanulságos beszéddel nyitotta meg. Ennek hatása alatt — érezve a tagok az egyház-társadalmi viszonyok alakulásának parancsoló természetét — egyhangúlag kimondatott, hogy minden további halogatás kizárásával egyházmegyei lelkészi egyetemes értekezlet szerveztetik s új alapszabályok készítésére bizottság küldetett ki. Elnökül *Süttö Kálmán* esperes, jegyzőül *Mészák Péter* h.-lelkész választatott.

Ezután tárgyalta az értekezlet az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézetnek az egyetemes konvent által megállapított alapszabály-tervezetét, melyre előlegesen 3 külön bizottság tette meg észrevételeit. Ezekből az előadó által egy terjedelmes véleményes javaslat állítatott össze. Értekezlet, midőn a legnagyobb örömmel üdvözlö az intézmény felállítását, mely annyi gondterhes felhőt van hivatva elűzni az érdekelték élete egéről, az alapszabály-tervezettel sok tekintetben nem ért egyet, a mint ez az alábbi határozatokból kitűnik.

A nyugdíj-intézet felállítását elvben elfogadja, de e tekintetben most még nem óhajt tovább menni a zsinati törvények 270. §-ában kimondott azon intézkedésnél, hogy ennek végleges tervezete a közelebbi zsinat elé terjesztessék; míg ellenben az özvegy-árva gyámintézetnek létesítése kitűztetvén, ennek jövedelme ne legyen elvonva eredeti céljától oly intézményre, melynek felállítása csak a jövőnek lehet feladata, mert elegendő alappal nem rendelkezve, csak gyöngitené, akadályozná a gyámintézetet mielőbbi áldásos működésében. Az özvegyek az egyenlőség és testvériség elve szerint, tekintet nélkül a férj javadalmára, szolgálati idejére, egyenlő évjáradékban részesüljenek s ezzel álljon arányban az árvák nevelési segélye, így az osztályba sorozás, végkielégítés ejtessék el. Az egyházmegyei lelkészi gyámintézet felett az intézkedés joga, mindenkor az egyházmegye hatáskörébe tartozik s arról lemondani nem hajlandó. Segélyezésben csak ev. ref. vallású özvegy és árva részesülhet, nem felekezeti szűkkeblűségéből s önzésből, hanem ha valaki, úgy a lelkész van hivatva, hogy ne csak ő maga, hanem családja tagjai is egyházunk, vallásunk szellemének letéteményesei, hű őrzői, s továbbfejlesztői legyenek s ha ez sokszor súlyos terheket róv az illetőkre, nem lehetnek osztályosai csekély jutalmazásuknak igazságosan azok, kik ezt nem emelték, sőt más érdeket kereső, szolgáló lelkők ama szellemet megveti, kigúnyolja, mit a tapasztalat — fájdalom — igazol. Az országos közalap jövedelmének 25%-a fordíttassék a gyámintézeti-alap javára, tekintet nélkül az összeg nagasságára. A központi kezelés helyett jövedelmezőbb s olcsóbb kezelési módra való gondoskodásra az intézők felkérendők. A 60 évet betöltött lelkészek is kötelezett tagok legyenek.

Midőn az értekezlet ez alapelvekben megállapodásra

jutott, az alapszabály-tervezet feletti vélemény szövegezésére egy bizottságot küldött ki, mely munkáját a közelebbi egyházmegyei közgyűlés elé terjeszti. Több helyi érdekű tárgy felett folytatott eszmecsere s hozott határozat után az értekezlet bezáratott. m. p.

Felső-borsodi véleményes javaslat az „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezet“-éhez.

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Egyházmegyénk esperese, nagytiszteletű Vadász Pál úr, alólirottakat azzal bízván meg: hogy a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjének 1894 ápril. hó 27-én Budapesten tartott ülésében megalkotott „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezet“-ére vonatkozólag terjeszszének véleményes javaslatot egyházmegyénk őszi közgyűlésére; ezen megbízásunkból kifolyólag javaslatunkat következőben terjesztjük elő:

Az „alapszabály-tervezet“ azon nemes intencióját, hogy lelkészi özvegyeink s árváink sanyarú helyzetén valahára segíteni akar, mint egy közszükségnek rég óhajtott megszüntetésére célzó törekvést, szívünk meleg érzésével üdvözljük, magára különben a tervezetre a következőket látjuk szükségesnek megjegyezni:

A)

1. Általánosságban helyeseljük, — hogy a gyám-alap létesítése és növelése céljából minden lelkész évi jövedelme arányában járúljon ahoz, s mint az „egymásnak terhét hordozzátok“, „a kinek több van, az többel tartozik“-féle bibliai elvvel megegyezőt, elfogadhatónak véleményezzük. Hogy az egyházak érdekeltsége is bizonyos — de nagyon korlátolt — arányban igénybe vétessék, szintén helyeseljük, mert osztjuk a tervezet készítő konventi bizottság indokoló jelentésének az állítását: „Illő, hogy segítsenek az egyházközségek is letörölni a hátra maradó lelkész-özvegyek és gyámoltalan árvák szemeiről egy pár keserű könyvet.“ Azonban megjegyezzük, hogy a lelkészek évi jövedelme $2\frac{1}{2}\%$ -át, az egyházak évi 1% hozzájárulási illetékét oly magas összegnek tartjuk, melynek terhe alatt — ha az csakugyan következőleg kimondatnék — szegénységgel küzdő lelkészeink és egyházaink leroskadnának, vagy, lelkészeink legalább is azon helyzetbe jutnának, hogy ezen nagymérvű évi megadóztatás által elvonatván tőlök minden megtakarítható fillérek, — szellemi táplálékra, szívők-lelkők tovább művelésére, a felszínen levő egyházi és társadalmi kérdések megismerése céljából semmi áldozatot hozni képesek nem lehetvén, — az előre haladó világgal lépést nem tarthatnának, hanem lent maradnának a föld göröngyei között. Azért véleményünk szerint — a lelkészek évi járuléka jövedelmök $1\frac{1}{2}\%$, az egyházak fentartási évi illetéke $\frac{1}{2}\%$ -ban lenne megállapítandó.

2. A tervezet azon kitűzött nemes és szép célját, a melyhez képest a jövő számára sürgősen nagy tőkét gyűjteni igyekszik, mely gyűjtendő tőkét az indokoló jelentés 20 év alatt a gyámintézet törzstőkéje gyanánt 738,251 forintban, a lelkészi nyugdíjintézet alapjául pedig 537,922 forintban, tehát a létesítendő két tárnál 1,276,173 forintban irányoz elő, — nagyra becsüljük, de nekünk akkor, midőn ezen bár melyikét létesíteni akarjuk, nem egyedül a jövőre kell tekintenünk; hanem számolnunk kell a jelen idő égető szükségével és számos igényével is; azért a tervezet rohamos töke-gyűjtési elvét nem tartjuk elfogadhatónak, hanem véleményezzük a lassúbb töke-gyűjtést és a jelen szükségének kielégítését párhuzamba

hozva érvényesíteni a létesítendő alapszabályban. Indokolja ezen álláspontunkat azon körülmény, hogy mikor a jelenleg alkalmazásban lévő és a közelebb alkalmazandó lelkészek, majdnem anyagi erejüket meghaladó áldozathozatalra lesznek — a tervezet szerint — a tár érdekében felhíva, még pedig annyival inkább, — mert évszázad óta rendezetlenül levő lelkészi díjleveleink szerint fizetvén híveink lelkészeinket, — azok jövedelme különösen a mostani nyomott terményár mellett — csak papiroson van meg; akkor a később jövőben alkalmazandó lelkészek a tervezett 39 §-a értelmében alig fognak annak érdekében valami áldozatot hozni, miután ők örökölni fogják a most létező gyámpénztárak tőkeit, melyekből — nagyon sok egyházmegyében — nemcsak az évi járulék, de az alaptőkéül fizetendő 10% is bőven kitelik. Azért, ha a jelenleg alkalmazásban lévő, és a közel jövőben alkalmazandó lelkészek, súlyos anyagi viszonyok között tetemes áldozatot hoznak a létesítendő tár érdekében, — méltányos dolog, hogy az ő nagy anyagi áldozatuk ne csupán a jövő számára tőkésítessék, — de a jelen idő szükségait is legalább részben — elégítse ki.

3. A segélyezésre nézve tervezett osztályba-sorozást (700 frton felül és 700 frton alóli jövedelemmel bíró lelkészi állomás birlalói közötti különbség tétel) magunk részéről nem tartjuk elfogadhatónak, mert ez az osztályozás a szeretet nagy törvényét kizárja, és a csekély jövedelmű egyházban színlódó lelkésznek még özvegyével és árváival is éreztetni fogja ezt a keserű tudatot, — hogy férje, illetőleg atyjok, egész életén keresztül a nyomor gyermeke volt; de meg az a lelkész, a ki magasabb jövedelmet élvezett, egy kevés körültekintéssel még tőkét is gyűjthetett hátrahagyandó családja számára, míg a csekély jövedelemmel bíró egyházban szolgáló lelkész nem hogy tőkét gyűjthetett volna, — de a legtöbb esetben adósággal terhelve hagyta el családját. Azért — véleményünk szerint az egyenlően képzett minden lelkésznek, özvegye és árvája, egyenlő évjáradék, illetőleg neveltetési segélyben részesítendő.

4. Az egyszersmindenkorra szóló végkielégítés és temetési segély adása a tervezetből törlendő, és alázatos véleményünk szerint mindjárt a tár megalkotása után, az első év lefolyásával évjáradék és neveltetési segély — habár csekély összeg is — biztosítandó az özvegy és árvák számára. Az özvegyi évjáradék fokozatos emelkedését a lelkész szolgálati ideje beszámításával következőleg véleményezzük — az előző pontban meghatározott elv figyelembe tartása mellett — megállapítani: 1—10 évig terjedő szolgálati idő után évi 100 frt; 10—15 évig 150 frt; 15—20 évig 200 frt; 20—25 évig 250 frt; 25—30 évig 300 frt; 30—35 évig 350 frt; 35—40 évig 400 frt; 40—45 évig 450 frt; 45—50 évig 500 frt; mely összeg elérése után az 500 frt özvegyi évi járadék állandósíttatnék. Az árvák neveltetési segélyösszege a 17-ik §-ban megállapított mérték szerint történék, azon megjegyzéssel, hogy annak utolsó pontja eként módosítandó, — hogy a szülőtlen árvák egyetemleges járuléka, egy özvegy-anyát megillető évjáradék egész összegét meg nem haladhatja.

5. Az árvák részére folyosítandó neveltetési segélynek a fi árvákra nézve 24, a nő árvákra 20 éves korig való kiutaltványozását véleményezzük, a 18. §. 2. pontjában jelzett megszorítással. Hiszen a lelkész fi árvák, ha tudományos pályán haladnak, 20 éves koruk betöltése után igényelhetik leginkább a neveltetési segélyt, a mikor a pályaválasztás nehézségeivel küzdenek, a mikor külső igényeik növekednek, a mikor a társaságos életben való gyakoribb megjelenésük is fokozottabb mértékű követelményekkel jelentkeznek.

6. A lelkészek és egyházak évi járulékanak félévénkénti részletekben való fizetési kötelezettségét nem tartjuk elfogadhatónak, hanem annak — az egyházlátogatás kezéhez — évenként egy összegben való befizetését tartjuk helyesnek, mert — véleményünk szerint — az esperesi hivatal, a mely tiszteletbeli és nem fizetési, vagy legtöbb helyen csekély díjazással ellátott állás, már most is nagyon túl van terhelve közigazgatási teendőkkel, ezen tervezett félévénkénti pénz-beszedés, elszámolás és elszállítás által ismét tetemesen megterhelhetnék; de meg, a szegény egyház és a szegény egyházban szolgáló lelkész az év közepén nem vehetvén be semmiből pénzt, oly meddő időt él akkor, — hogy fizetésre képtelen, a szükség, ama paizsos férfiú, különben is teljes mértékben az év közepén foglal állandó szállást nála, halasztásért kénytelen folyamodni, a mi ismét az esperesi — különben is nem csekély — teendőt szaporítja, vagy adósággal kell terhelnie magát, a mi szegénységét növeli, — míg az év utólján az egyházlátogatást megelőzőleg, mind az egyház, mind a lelkész inkább nyer valamely jövedelmet, s kevésbé terheli meg a köteles fizetés teljesítése.

7. Az egyházmegyék azon jogát, — hogy a múltban felhívhatták az egyházközségeket valamely humanisztikus tár, p. o.: özvegy-árvatár alapjához való rendszeres hozzájárulásra, — továbbra is fentartani kívánjuk, és — véleményünk szerint — nem volna sem jogos, sem helyes, sem igazságos, ezen jogtól az egyházmegyéket egy országos papi özvegy-árvatár alapszabályai közé ékelni §-al megfosztani (38. §.).

(Vége köv.)

Bartha Mihály,
Botos József,
egyházm. egyházi jegyzők.

IRODALOM.

* **Kant Ethikája.** Philosophiai tanulmány. Irta dr. Szlávik Mátyás, a philosophia akad. tanára Eperjesen. Ára 1 korona. Eperjes, 1894. — E cím alatt jelent meg még kora tavasszal lapunk munkatársának egy csinosan kiállított, s Zelenka Pál püspök úrnak ajánlott philos. tanulmánya, 36 lapnyi terjedelemben. A magyar protestáns egyházi irodalomnak — és pedig úgy a journalistikának, mint a tudományos sajtónak, e kiváló tevékenységű, sokoldalú, ügyes tollú munkása, ki, különösen a mi a német protestantismus egyháztársadalmi életét s tudományos irodalmát illeti, tájékoztató cikkeivel és nagyobb közleményeivel számunkra szinte nélkülözhetetlenné lett, — elvontabb óráiban a philosophia terére is áttekint, hogy onnan is szakítson e nemű termékekben rendkívül szegény irodalmunk számára egy-egy becsebb virágot. Mintegy 5—6 év előtt egy kisebb bölcsészettörténeti kézikönyvvel örvendeztette meg hallgatóit, mely teljesen az újabb philosophiai s kulturtörténeti vizsgálódások színvonalán állott s csak egy kissé simább, egyenletesebb kidolgozást kívánt volna meg, — most pedig ismét egy magvas, s a theologusokat is egyaránt érdeklő témát vett elő tanulmányozása tárgyául. Kant ethikája, mint philosophiájának egyik legkiválóbb alkatrésze, mely époly forradalmat idézett elő az erkölcsi vizsgálódások terén, mint *A tiszta ész bírálata* az ismerettan terén, — mindenkor méltó tárgya volt és marad a tanulmányozásnak, s míg egyebütt egész irodalmat támasztott, nálunk bizony édes-keves ismertetője támadt kivált az újabb időben, s ennek lehet tulajdonítani, hogy közönségünk oly kevésbé ismeri s ebből folyólag oly kevésbé fogékony a magasabb philos. problémák iránt. Csak örömmel látjuk tehát, ha Szlávik hasonló témákat dolgoz fel; örö-

mel, mert a philosophiai irodalomban való nagymérvű tájékozottsága képesíti arra, hogy mindenütt a legújabb szempontokat, a legújabb vizsgálódások eredményét érvényesíthesse a fölvelt témára nézve. Ezt látjuk jelen tanulmányánál is; tanulmánya szűk köréhez képest a forrásoknak szinte nagy tömegét idézi alapul. Ez az eljárás, míg egyfelől az író gondosságát, lelkiismeretességét mutatja, másfelől könnyen veszélylyel is járhat, mert könnyen az író egyéniségét, önállóságát veszélyezteti, s megeshetik, hogy nem az író beszél a források szavaival, hanem a források beszélnek az író nyelvvel, nem az író használja fel őket, gondolatai támogatásául, hanem azok ragadják magokkal, szinte ellenállás nélkül, az író. Nem lehet tagadni, hogy Szlávik közel jár a veszélyhez; egyéniségének erősebb érvényesülését szeretnők látni művében. Lehet, hogy ebben a szűkre szabott keret is gátolta; e szűk keret egyúttal műve érthetőségét, élvezhetőségét is korlátozza. Így nagyon is tömör, nagyon is apodiktikus tételekbe foglalja össze mondani valóit, úgy hogy a tárggyal s a philosophiai műnyelvvel kevésbé ismerős olvasó türelmét olykor erős próbára teszi. Így nagy kérdés szélesebb keretben való tárgyalást is megérdemelt volna, a mikor aztán bővebben megvilágíthatta volna az egyes homályosabb tételeket, mélyebb értelmű kifejezéseket, bevezetőleg ismertethette volna az ismeretlen kritikáját, mint a mely a nélkülözhetetlen alapot képezi Kant etikájának megértéséhez, végül egyes mellékesebb, de az egészhez nélkülözhetetlen staffage gyanánt szolgáló részletekre is kiterjeszkedhetett volna. Így, a mint van a mű, nem szakszerű philosophusoknak egy kissé nehéz; pedig nem csalódunk, ha azok számára irotnak tekintjük. A fölvelt tárgyat 4 fejezetben tárgyalja; ezek: bevezetés, az ethika alapelvei, az alapelvek bírálata, az alapelvek követői és ellenesei, — utóbbi fejezet főleg Kant magyar követőit és elleneit ismerteti. Midőn fentebb a források gondos tanulmányát megemlítettük, azzal azt is kifejeztük, hogy Szlávik a dolognak teljesen a mélyére tekint, helyesen adja Kant etikájának fővonalait, helyes szempontból bírálja azt. Ez ugyan nem azt jelenti, hogy itt-ott nem lehetne még valamit kiegészítésül betoldani, egyik-másik állítását talán latolgatni, — bár erre ő azt felelhetné, hogy hol nyílik nagyobb tere az eltérő egyéni vélekedésnek, mint a philosophiában? Kisebb dolgokat: kidolgozásbeli egyenetlenséget, magyartalan szöfűzést, az idegen szók szabálytalan írásmódját, — minek hozzuk fel? Kant érdeméből mit sem von le stylusa gyarlósága, hát ennyit Szláviknak is elnézhetünk!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** Kisvárdai lelkészül f. hó 19-én, 126 szavazattal, *Osváth* Pál tasi lelkész választatott meg *Vitéz* Ignác kemecsei s. lelkész 115 szavazata ellenében. — Kecskemétre az ev. ref. főgimnázium vallás-tanárává *Kiss* Zsigmond sárospataki theol. s. tanár és alkönyvtárnok választatott.

— **Tanári nyugdíj-törvény.** A hivatalos lap (Budapesti Közlöny) aug. 17-iki számában közli a felekezeti és községi tanárok nyugdíjazásáról szóló törvény szentesítését. Kihirdettetett a törvény az „Országos törvénytár”-ban 1894. aug. 15-én. A törvény (1894. évi XIV. törv.-cikk) 14 §-ból áll, s életbe léptének ideje nincs jelezve. Mi valószínűnek tartjuk, hogy csak a jövő év folyamán fog életbe lépni, egyfelől azért, mert az államkincstár által a nyugdíj- és gyámintézet szükségleteihez évenként adandó 60,000 frt az idei költségvetésbe, ha

jól emlékszünk, még nem volt fölvéve, másfelől azért, mert a 4. §. ezt mondja: „A már fennálló tanintézeteknek e nyugdíj- és gyámintézetbe való belépése az illető iskolafentartónak jelentkezése alapján, mely jelentkezésnek e törvény életbe léptetésétől számított fél éven belül kell végbe mennie, önkéntesen történik”. — Ezek szerint világos, hogy a nyugdíj-intézet csak a jelentkezések lezárta, vagyis febr. 15 után fog megalakulni. A tiszán-inneni egyházkerület bizonyára szeptemberi közgyűlésén fogja kimondani a fenhatósága alatt álló tanintézeteknek a nyugdíjintézetbe való belépését.

— **Ev. ref. tanítók országos egyesülete.** Az ev. ref. tanítók országos állandó bizottsága augusztus 20-dikára, Debreczenbe tűzte ki az egyesület alakuló közgyűlését. A gyűlés dél előtt 9 órakor nyílt meg az egyház tanács-termében, *Józsa Pál* kis-újszállási tanító elnöklete alatt. A gyűlésen megjelent *Kiss Áron* püspök, *Simonffy Imre* polgármester, az első egyház, a másik a város részéről üdvözlőlvén a gyűlés tagjait. Az állandó bizottság nevében *Kis Sándor* komádi tanítóg számol be az ev. ref. tanítók eddigi szervezkedési mozalmairól, az ev. ref. zsinathoz benyújtott memorandumról, mely csekély sikert ért el, továbbá előterjeszti a múlt évben kidolgozott alapszabály-tervezetet, melynek általában való elfogadásával kimondatik az ev. ref. tanítók országos egyesületének megalakulása azon kijelentéssel, hogy a ref. tanítók távolról se akarják magokat elszigetelni az országos tanítói egyesületektől csak saját érdekeik megvédésére és az egyházhoz való viszonyuknak rendezésére kívánnak külön testületté alakulni. — Üdvözlőjük tanítóinkat az egyesülés alkalmából, s Isten áldását kívánjuk munkálkodásukra.

— **A debreczeni tanszer-kiállítás** aug. 18-án nyílt meg ünnepélyesen. A kereskedelmi akadémia nagytermében megjelentek: gr. Dégenfeld József főispán, mint gr. Csáky Albin védnök helyettese, *Klamarik* miniszteri tanácsos, mint br. Eötvös Loránt közoktatási miniszter megbízottja, sokan a város előkelőségei közül, és sok tanfőú. A rendező bizottság nevében Eötvös K. Lajos tanfelügyelő, elnök rövid beszédben üdvözölte a főispánt és a miniszteri tanácsost. Gr. Dégenfeld kimentvén gr. Csákyt az elmaradásért, és köszönetet mondván a rendező-bizottságnak, megnyitottnak jelentette ki a kiállítást. *Klamarik* hosszabb beszédben felelt az üdvözlő beszédre, átadva a miniszter üdvözlését s elismerését fejezve ki Debreczen városára iránt áldozatkészségéért. A kiállítást jövő számunkban bővebben fogjuk ismertetni.

— **Lapunk szerkesztője** és főmunkatársa, valamint *Bartha Béla* és ifj. *Mitrovics Gyula* kartársaink a prot. tanár-egyesület alakuló közgyűlésére f. hó 23-án Debreczenbe utaztak.

— **Hivatalos felelet az „Egy fontos kérdés”-re.** Másolat. M. kir. Honvédelmi Miniszter 43.290/XVII. sz. Borsodvármegye közigazgatási bizottságának. Szalóczy Bertalan böcsi ev. ref. lelkésznek hozzám intézett olyamodványát, melyben a Zsámba Lajos 1871-ik évbeli születésű böcsi lakos nősülési ügyéből kifolyólag, arra kér felvilágosítást, hogy vajjon a 3-ik korosztályban alkalmatlannak talált ifjak megeskethetők-e még az év folyamán, avagy be kell-e várniuk azon év december 31-ikét, — oly felhívással küldöm meg a vármegye közigazgatási bizottságának, miszerint nevezett lelkészt jövőben mihez tartás céljából értesíttesse, hogy az 1890 évi 32 500 sz. a. kelt körrendeletem I. fejezete A. cím 1. pontja értelmében mindazok, a kik hadköteles korba jutásuk után az ujoncállítás vagy utóállítás alkalmával a vagy a felülvizsgáló bizottság által, törlendőknek vagy fegyverképtelneknek nyilvánítottak tekintet nélkül arra, melyik korosztályba tartoznak, kivételes nősülési engedély nélkül nősül-

hetnek, mely körülményről mint az a jelen előadott esetben is megtörtént, az érdekeltek kívánságára a védtörvényi utasítás I. része 87 §-a 5-ik pontja második bekezdése értelmében a sorozó járási tisztviselő által megfelelő bizonyítvány szolgáltatandó ki s annak alapján a nőszülő óhajtok megeskethetők. A ki ugyanazon körrendelettem ugyancsak I. fejezete A. cím 3-ik pontjában említett vagyis 23-ik életévök betöltése után következő december 31-ikét túlhaladták és be nem soroztattak, minden bizonyítvány nélkül nőszülhetnek. Végül miután e folyamodvány szerint a nevezett lelkész a szóban forgó ifjút, a szolgabírói bizonyítvány dacára helyesen azon okból nem eskette meg, mivel abban a nevezett ifjú f. évi sorozáson mint „alkalmatlan, s nem egyszersmind „fegyverképtelen“ vagy „törlendő-jeleztetett“ a megye községe által f. évi július 30-ról 6692 sz. a. a Zsámba Lajosra vonatkozó állítási lajstrom kivonat visszaküldése mellett még arra is felhívom a vármegye közigazgatási bizottságot, hogy az illető járási tisztviselőt figyelmeztesse, miszerint jövőre a védtörvényi utasítás 87 §-a 6-ik pontjának második bekezdésében foglalt intézkedés értelmében és hasonló félreértés kiküldése végett ilyenmü bizonyítványok szövegezésénél, az utasítás szavaihoz ragaszkodják. Budapest, 1894. aug. 5. A miniszter meghagyásából Bárczy s. k. min. tan.

— **A kath. centrum-párt előkészítése.** XIII. Leo már régebben hízelt azzal a német katolikusoknak, hogy az ő hithűségüket mintául állította fel a többi országok lakosai előtt. Most az ultramontan sajtó felújítja a pápának — a világ legnagyobb tekintélyének — említett hivatkozását s egyúttal gyönyörűséggel hirdeti, hogy már Ausztria, Németalföld, Svájc, Belgium stb. erősen működnek és újabb-újabb sikereket érnek el. Csak a magyar katolikusok nem akarnak tanulni — mondja keserű panaszsal — a német hitrokonok példájából. — Pedig dehogy nem! Hiszen a „Magyar Állam“ maga üdvözlő örömmel Dulánszky Nándor pécsi püspököt, hogy papságát e hó 21. és következő napjain lelki gyakorlatokra hívja össze, a melyeknek az a célja, hogy általuk a papságban új szellem támadjon s illetőleg a *küzdőerők a küzdelemre megacéloztassanak.* A Jézus-Társaság tagjai egy időben Kalocsán, Pécsen, Veszprémben, Besztercebányán, Székesfehérvárott kezdték meg egyház-mentő munkájukat s úgy tetszik a „M. Á.“-nak, mintha a nagy Pázmány ideje érkezett volna el! Más módja a képzelt veszedelemből való szabadulásnak most már nincs, csak egy hatalmas centrum-párt által, a mely „a protestánsok, liberálisok, szabadkőművesek, anarkhiszták és zsidók — e gyönyörűséges honfitársak“ — ellen lesz hivatva megvédeni Mária országát. Sőt még mindig hirdeti a hirhadt sajtó, hogy az országgyűlést fel kell osztalni, a mikor aztán az igaz kath. erők azonnal tömörülnek s az új országgyűlés egyszerre kijavítaná azt, a mit a mostani elrontott. — Kétségtelen, hogy a centrum-párt megalkotásaért itt drága küzdelem fog folyni a legelső választás idején s arra már a püspök urak és jezsuita atyák mostantól kezdve praeparálják a praeparalhatókat. Pénz és csábító lesz elég; a roppant papi javak úgy is toborzásra, sereggyűjtésre adományoztattak!

— **A részvétért.** Tóth Lajos s. hídvegi lelkész úr és neje Gyurkó Mária úrnő, lapunk úján fejezik ki legmélyebb köszönetüket ama nagyszámu részvét-nyilatkozatokért, melyek felejthetetlen kedves gyermekök: *Tóth Kálmán* volt sárospataki s. lelkész elhunytá alkalmából hozzájuk a legszelebb korból érkeztek, s melyekre most e nagy csapás súlya alatt testben-lelékben megtörve, külön-külön válaszolni és éretük hálás köszö-

tüket nyilvánítani nincs erejük. Ha lehet idővel némi enyhülés nagy fájdalomukra, úgy e meleg megemlékezések, az elhunyt iránti szeretet és becsülés e nyilvánításai, a legenyhítőbb balzsamot hintik tépett keblükre.

— **A katolikus papok kongrujának rendezése** újabb és meglepő fordulatot vett. A főpapság előtt eddig két terv állott az önmegadóztatásra vonatkozólag. Egyik a kalocsai érseké, mely szerint 5—6 millió ötven évre szóló törlesztő kölcsönt vegyenek fel s ebből kongrua-pénztárt alkossanak. A másik Schlauch nagyváradai püspöké, a mely szerint a klerikális birtokok jövedelmei 5—6 millió tőkének megfelelő 5% kamat erejéig örök időkre megadóztatnak és lekötetnek. A püspöki conferentia a Schlauch tervét fogadta el, mert ennek főcélja az, hogy a netalán bekövetkezhető szekularizacio alkalmával a papi javak 5—6 millióval legyenek megterhelve. Az elfogadott tervet helybenhagyás végett fel is terjesztették már a király elé. Most azonban újabb fordulatot vett az ügy, mert Samassa egri érsek a kongrua-bizottság elnöke egy új tervvel állott elő Azt indítványozza, hogy ne csak az alpapság fizetése, hanem a püspöki jövedelmek is szabályoztassanak, hogy az egyes főpapok, káptalanok és egyházmegyék vagyoni viszonyai között levő óriás és többé meg nem tűrhető különbség megszűnjék. Terve az, hogy a főpapok évi jövedelmei egyesttetvén, határozottassék meg a püspökök és kanonokok évi fizetése, a fenmaradt összeget pedig fordítsák egyházmegyei célokra.

— **Bánó József és az egyházpolitika.** A VI sz. kir. város (Kassa, Eperjes, Kis-Szeben, Bártfa, Kézsmárk és Lőcse) ev. esperessége folyó hó 12-én tartotta ez idei rendes gyűlését Bánó József felügyelő, országos képviselő és Stehló János esperes elnöklése alatt. Bánó a gyűlést hosszabb, a „Magyar Állam“ által egész terjedelmében közölt és helyeselt beszéddel nyitotta meg, melyben főként az egyházpolitikai mozgalmakkal foglalkozott. Kimondja ebben, hogy az utolsó időben a valódi prot. szellemnek nagymérvű hanyatlását látja, e hanyatlást pedig az egész országban a kedélyek fölött uralgó egyházpolitikai kérdések idézték elő, holott mind e kérdéseknek szükségét 2 év előtt még senki se érezte. E kérdések fölvetésére szolgáló indokokat ő nem tartja tiszta és hazafias eredetűeknek. Arra nézve, hogy a protestánsok is készséggel megszavazták e törvényjavaslatokat, és különösen az 1868. évi LIII. t.-c. módosítását, 3 indok és körülmény lehetett hatással a protestánsokra: 1. Az a híresztelés, hogy a szabadelvűség és a protestantizmus veszélyben van, ha a kath. papság nagy befolyása meg nem töretik; 2. A bővebb állami segélyezés; 3. az, hogy a protestánsok nagy része nálunk is az opportunizmus kényelmes párnájára dőlt. Bánó mindeme szimptomákban veszélyt lát egyházára; e törvények romboló hatása egyházunkban, szerinte, csak évtizedek múlva lesz észrevehető. — Nem szükséges mondanunk, hogy a mint túlságos aggodalmaiban nem osztozunk a felügyelő úrnak, úgy beszédje első részét a való tények teljesen hamis megvilágításának tartjuk.

— **Nyugtázás.** A főiskola kertjében felállítandó „Tompaszobor“-alapja javára f. aug. hó 20-án tartott nyári táncmulatságon felül fizettek: Rozs Gyula, Mezey Jenő, Kun Istvánné 1—1 frt, dr. Ballagi Géza 5 frt, Kun Béla, dr. Kun Zoltán, P. Nagy Gusztáv, dr. Zsindely István 1—1 frt, Reményi Vendel, Nieszner Ferencz, Szepessy István 50—50 kr, Tima József, Urbán Mihály 1—1 frt. Összesen: 15 frt 50 kr. A rendező bizottság nevében Kalassay Sándor ellenőr, Jakabfy Ernő pénztárnok.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A prot. unio temetése.« — »Az 1893. évi XXVI. t.-cikk végrehajtása.« *Vas Mihály.* — »A lelkész-tanítók sorsa.« *dr. Tüdös István.* — »A magyarországi tanítók két nagy gyűlése.« *Hayaros.* — »A debreceni országos tanszerkiállítás.« *Buza János.* — »Felső-borsodi véleményes javaslat az »Országos ev. ref. lelkési özvegy-árva-gyámintézet alapszabály-tervezetéhez.« *Bartha Mihály, Botos József.* — »A tornai egyházmegye közgyűlése.« *Arday Dániel.* — »A beregi egyházmegye közgyűlése.« *Vigvári Mihály.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A prot. unio temetése.

Debrecenben történt Urunk születésének 1894. esztendejében, kisasszony havának 24-dikén, a világtörténelemben örökre feledhetetlen Bertalan-
napon, a tiszántúli reformátusok főiskolájának dísztermében, a délelőtti órákban, — hogy a hazai prot. tanár-egyesület, többszöri boldogtalan kísérletezés után, eltemettetett . . . a boldog feltámasztás reménye alatt.

A Luther és Zwingli visszasíró lelkének mozdulásaként fel-felvetődött a századok folyamában közöttünk is, mint a művelt világ minden prot. körében az az ígézetesen csalogató láng, a melynek történelmi neve *unio*. Néha úgy látszott, mintha a kettős forrás, a melyből táplálkozik vala, mármár magasra lobbantja e lángot; de csak látszat volt biz az s néhány őszinte szív összedobogásának fénye csupán. Voltak nehéz idők — ezek ugyan most sem hiányzanak — a mikor nemzetünk legnagyobb fiai hevültek az unio eszméjeért s intézményekben is megpróbálták előkészíteni az egymásra utalt lelkek szövetségét. Főiskoláinkban egy-egy tanszék hirdeti legalább az unioi törekvéseket még ma is, a Székács-, Ballagi- és Török Pál-féle pesti prot. főiskolának, ez összetört szobornak morzsálékaként. Irodalmi jelenségei a Révész Imre, Ballagi-Fabó vezette prot. theologiai könyvtár egy pár kiadványa, a Prot. Képes Naptár s újabban a Prot. Irod. Társaság és ennek kiadványai stb., stb.

A mult sikertelen kísérletei rettentenek-e bennünket, vagy a jelen visszasságai? Hidegség-e vagy közönyösség, féltékenység vagy elvi ellentét okozza-e — elvégre is egyesülni nem tudunk, nem merünk, nem akarunk.

•Olyan szomorú volt az a debreceni temetés! Mintha Luther odaírta volna a gyűlés asztalára:

„Hoc est corpus meum.“ Mintha Meliusz árnya is meglebbent volna közöttünk, s mintha a panszlavismus félelmetes réme is végig suhant volna a terem mennyezetén. . . A hivatalos egyház — úgy az ág. evangélikus, mint az ev. református — alig vett tudomást róla, hogy Debrecenben a prot. tanárok kezét akarnak nyújtani egymásnak, hogy a tudomány ne legyen többé akadály a testvérek egyesülésében. Egy levél, egy sürgöny, de csak egy betű sem érkezett sehonnan biztatásképen; sőt papok és tanárok, fővárosiak és vidékiek szinte tüntetőleg hagyták el a kálvinista Rómát épen Bertalan napjára, hogy valamiképen tanui ne legyenek a prot. tanárok szövetségének s részesei az ezzel járó felelősségnek. Az is megesett, hogy a legközelebb fekvő ev. ref. gimnáziumok vagy teljesen elmaradtak — még az őket igen közelről érdeklő tiszántúli tanár-gyűlésről is — vagy megdöbbenő csekély számban voltak képviselve. Meglepő volt a testvér-felekezeti tüntetése is, a melynek az egyesülés iránt régóta lelkesülő tagjait is másfelé vonta valami ismeretlen érzés, vagy talán a bukásnak kedvetlen sejtelve; mindenekfelett pedig a fővárosi prot. tanárok viselkedése adott okot különféle magyarázatokra, a kik közül senki sem méltóztatott a nagy alföld metropolisába, a prot. egyetem reménybeli fészkebe egy mai napság sokszoros fontosságú prot. kérdés megvitatása végett leszállani; nem még a „Protestáns“ (egyházi és isk. lap) képviselőjében sem, a mely pedig régóta lobogó zászlója már a prot. testvériségnek s ennek köszöni — jó részben — fenállását is.

Ilyen fájdalmasan összeható okoknak nem lehetett más okozata, mint *temetés*.

Nekünk, sárospatakiaknak, a kik az unio eszméjeért eleitől kezdve őszintén lelkesedtünk; nekünk, a kiknek ez a testvériség soha egy pilla-

natra sem volt üzlet, de mindig és szüntelen egy felséges ideál; nekünk, a kik végig kitartottunk az ideál szerelmében rendületlenül: — kínos látvány volt az eszme elbukása s itt-ott az önkéntelenül is feltörő öröm ezen a nevezetes temetkezésen. Fáj tudnunk, hogy szegényebbek lettünk egy ideállal, a melynek testbe öltöztetésére — úgy látszik — nincsen jó idő és jó akarat az emberek szívében. Fáj tudnunk, hogy a prot. tanár-világnak nincs ínyére a felekezeti zászló és nem igyekszik azt magasra tartani, hogy fénylő az ő világossága az egész hazai protestantizmus előtt, s hogy sokakat világpolgári érzések bénítanak meg az egyház szolgálatában, sőt olyan elméletnek is mutatkoznak már előre vetett árnyai, a mely szerint az államtól nyerendő jótéteményekért áldozatul kellene dobnunk protestantizmusunk egy részét, vagy legalább meg kellene csendesednünk az egyház iránt érzett szerelmünknek szembeötlő bizonyítgatásában.

A prot. tanár-egyesülettel sok időre letűnik a napirendről a prot. unio kérdése, mert igazolva van a debreceni sikertelenséggel, hogy mi — a tudomány képviselői — nem akarjuk a tudomány fegyvereit segítségül vinni az anyaszentegyháznak s elhárítani az egyesülés útjából a legfőbb akadályt: a tudósok elfogultságát és kevélységét.

Lehet, hogy a jövő azoknak fog igazat adni, a kik szigorú kálvinistasággal vagy lutheránussággal nem akartak túllépni saját hivatalos kerítéseiken; lehet, hogy a testvér-felekezetek egymás iránt való féltékenysége ösztönné, sarkaló erővé fog válni mindenik jó tulajdonságainak kifejlődésére; lehet, hogy az ág. atyafiaknak már is mutatkozó irodalmi kísérletei kényszeríteni fognak bennünket is hasonló kísérletek megtételére s mindketten tudni fogunk alkotni egy-egy külön felekezeti irodalmat, tudományost épen úgy, mint népieset is; lehet, hogy a debreceni temetkezés fel fogja szabadítani az eszmények által lekötött erőket is a felekezeteknek való külön gyümölcsözésre; de nem fog-e majd a szívünk visszafájni, ha látjuk az erők szétforgácsolását; nem fogunk-e visszasírni a debreceni temetkezésre?!

Attól is tartunk — valljuk be nyíltan — hogy az a fel sem vevés, a mit a prot. tanárok — mint testület — a hivatalos egyház részéről tapasztaltak Debrecenben, még növelni fogja a különben sem egyházas nevekedsű tanároknak az egyház iránt való közönyösséget és erősíteni fogja azt a hitet — a melynek már szószólói is vannak — hogy egymás nélkül is megélhetünk, kivált ebben az államsegélyes világban!...

A prot. tanár-egyesület elbukásából a tisztántúli tanár-egyesületre komoly kötelességként következik az *országos református tanár-egyesület* felállításának megkísértése s a református tanerők

mozgásba hozása. A debreceni egyetemnek különösen is szüksége van arra, hogy a munka nem versenyében országos hírű tudósaink fejlődjenek, a kiknek kezébe — ha csakugyan úgy hozzák a körülmények — nyugodtan tehessük le a prot. vagy legalább ev. ref. tanárképzés nagy feladatát is. Mindehez pedig mindennél előbb arra a bizonyos lélekre van elengedhetetlen szüksége a tisztántúli tanár-egyesületnek, a melyről megíratott, hogy a holt csontokat is képes megeleveníteni. Ennek a léleknek fúvása s a nyomaiban támadó gyümölcsözés kárpótlás lehetne a debreceni szomorú temetkezésért!

Az 1893. évi XXVI. t.-cz. végrehajtása.

E becses lapok folyó évi 23. számában Buza János tanár úr, a ki a népiskolai tanügyet oly meleg szeretettel hordja keblén, s anyaszentegyházunkhoz való hűségének annyi szép cikkben adta már tanújelét, elmondta, hogy „*Mi jót várhatunk az 1893. évi XXVI. törvényezikktől?*“ s igyekezett az aggodalmaskodókat megnyugtani, hogy azon jogok, a melyeket az állam, a fenti törvény értelmében adandó államsegély kárpótlásául, az egyes iskoláknál magának kikövetel, nekünk, ev. reformátusoknak, nem fognak sok kellemetlenséget okozni. Habár magam is ezen a véleményen vagyok, mindazáltal — tekintve azt — hogy ez a törvény cikk igen kiváló helyet foglal el tanügyi törvényeink között, s dacára annak, igen kevesen vannak afelől kellőleg tájékozva, kérem a nt. Szerkesztő urat, hogy becses lapjában alábbi soraimnak helyet adni méltóztassék.

Népoktatásügyünk emelése s nemzetibbé tétele végett, e törvénycikkre szerintem is, már nélkülözhetetlen szükség volt. Mert a midőn tisztességesebb megélhetést biztosít az a tanítóknak: bizonyynyal többek figyelmét rá fogja az irányítani az elhanyagolt tanítói pályára. Más oldalról, midőn az államsegély adása határozottan hozzá van kötve ahhoz, hogy az illető tanító oklevéllel bír-e s a magyar nyelv tanítására képesítve van-e? — remélhető, hogy nemzetiségi ügyünk is javulni fog az által. S én úgy látom, hogy e törvény célja éppen arra irányul, hogy kivezető úton szolgáljon az, zavaros nemzetiségi viszonyaink között. Vajha erős kezek őrködnének annak végrehajtása fölött!

Mi, protestánsok, akiknek érdekei, a magyar állam érdekeivel teljesen azonosok, legkevésbé sem aggódhatunk, hogy az államsegély fejében, a törvényhozás jogot ad a vall. és közokt. miniszternek arra, hogy a segélyezett iskolák tanítóinak megválasztásánál és fegyelmzésénél jóváhagyási jogot gyakoroljon. Nem aggódhatunk, mert amint ez a jog, a törvényben és az ahhoz adott útasításban nemcsak körvonalozva, de részletezve is van: az, a mi érdekeinkkel legkevésbé sem ütközik össze; sőt bizonyynyal mi voltunk azok, akik azoknak a kívánalmaknak eddig is, tehetségünk szerint, kedves kötelességünknek tartottuk eleget tenni.

En tehát, a magam részéről nem látok semmi akadályt arra, hogy egyházaink a tanítói hivatal segélyezése céljából, az államsegélyt igénybe vegyék. Sőt ismerve nyomasztó viszonyainkat, ismerve azt a nehéz helyzetet, a melyet az új vallásügyi törvények éppen ránk nézve teremtetek: annak igénybevételét önmagunk iránt való kötelességnek tartom, mert éppen

kisebb egyházaink azok, amelyekben híveink egyházi adókkal már is túlságosan meg vannak terhelve.

A segély igénybevételére azonban már nem sok gondolkozási idő van.

A szóbanforgó törvény végrehajtása tárgyában kiadott *Utasítás* 23. §-a szerint, *a mely tanítói állomás javadalma az 1894. évi június 25-ig terjedő időben a a törvényszerű minimumot el nem éri, a szükséges államsegély elnyerése végett 1894. szept. 25-ig tartoznak a vallás és közokt. miniszterhez fordulni. A mely tanítói állomás javadalma pedig 1894. évi jun. 25-ike után csökkenne le elfogadható okok miatt annyira, hogy a minimumot meg nem ütné, vagy a létesítendő új tanítói állomás nem lenne a legkisebb törvényszerű fizetéssel ellátható; az államsegély elnyerése végett a tanítói fizetésnek elháríthatatlanul történt leszállítása, vagy az új iskolánál, a tanítói fizetésnek megállapítása idejétől számítandó 3 hónap alatt tartoznak az iskolai hatóságok kérvényezni. Ellen esetben e joguktól elesnek s a minimum rajtuk, közigazgatási uton behajtatik. A kérvényhez az *Utasítás* 17. §-a szerint következő okmányok csatolandók: 1. az iskola szabályszerű költségvetése, annak igazolása végett, hogy a hitközség nem rendelkezik fedezettel a tanító törvényszerű fizetésének kiszolgáltatására; 2. a tanító díjlevelének eredeti példánya; 3. a tanító oklevele; 4. a községi előjárásnak, a járási főszolgabíró által láttamozott nyilatkozata, a hitfelekezet szegénységéről; 5. az illető iskolába járó tanköteles gyermekek számának hiteles, a községi előjáráság által igazolt kimutatása.*

A kérvényeket először az illetékes közigazgatási bizottságok bírálják el s azok juttatják azt illetékes helyére, a vall. és közokt. miniszterhez.

A mi már az ötödéves korpótlékot illeti, erre nézve igen nagy homályosságban voltunk, hogy mely nap válik az esedékessé s papi értekezletünkön is vita tárgyát képezte az, hogy a korpótlékhoz csak azon esetben van-e joga a tanítónak, ha egy helyen tölti el a korpótlék elnyeréséhez szükséges időt; vagy pedig azon esetben is, ha akárhány helyen szolgált, de megszakítás, szolgálati idejében nincs. Az *Utasítás* ezekre nézve is világosan intézkedik. A 2. §. kimondja, hogy „a korpótlék alapját képező szolgálati idő 1893. évi szept. 25. napjával veszi kezdetét.”

A 12. §. pedig, tovább menve, megállapítja azt, hogy azon tanítók részére, a kik 1893. szept. 25-én hivatalban voltak, még pedig legyenek azok akár rendes, akár segédtanítók, az első ötödéves korpótlék- 1898. évi október 1-től kezdve lesz kifizetendő. Az ezután hivatalba lépő tanítók korpótlékának megállapítási ideje pedig azon naptól számítatik, a midőn hivatalos működésüket megkezdették. Erre nézve tehát tovább semmi kétely nincs. De a másik kérdésre nézve eloszlatja a kételyt az *Utasítás* 14. §-a, amely ezeket mondja: *Az ötödéves pótlék megállapíthatása végett a tanítók tartoznak 5 évi folytonos, bár nem ugyanegy községi, állami, vagy hitfelekezeti elemi iskolánál, szabályszerű megválasztás, vagy kinevezés alapján, rendes-, vagy segédtanítói állomáson teljesített tanítói működésüket, hiteles szolgálati okmánnyal igazolni. Amennyiben a kívánt folytonos szolgálat, illőtleg alkalmazás megszakítása csakis a nyári nagy szünetidőre esnek, ez az ötévi szolgálatba beszámítandó.* Ezek után tehát nem kételkedhetünk, hogy a korpótlék a tanítónak akkor is megadandó, ha nem egy helyen tölti el a korpótlékra jogosító szolgálati éveit. Vagyis, ha 1893. szept. 25-től kezdve, az első öt évi szolgálati idejét öt helyen töltötte is el valamely tanító, de csakis azon esetben, ha megszakítás nélkül

tanítóskodott; ott, a hol hatodik szolgálati évébe lép, rendes, díjlevélszerű fizetésen felül, az első öt évi szolgálat után esedékes 50 frt korpótlékot is követelni jogosult. Bizonyynal az itt az irányelv, hogy a tanító működésével, nem valamely egyházközséget szolgálja, hanem a *tanügyet*. És azonban ez elvnek reánk alkalmazását nem tartom igazságosnak. Mert amíg az államtanítók bármely helyen szolgálnak is, *ugyanegy jogi személyt szolgálnak s ugyanegy pénztárból kapják fizetéseiket*, t. i. az állam pénztárából. Nem úgy van azonban a hitfelekezeti, közelebbről a mi tanítóinkkal. Mert igaz ugyan, hogy ők is, bár hány helyen szolgálnak, mindenütt a hitfelekezetet szolgálják, *de nem ugyanazon jogi személyt*. En épen ezért tartok tőle, hogy ez a törvény a protestáns tanítók előmenetelére káros hatással lesz, mert a tanító-választásnál az egyházak ugyancsak meg fogják nézegetni a megválasztandó tanító szolgálati idejét; s mindig az lesz a kapósabb, a kinek kevesebb korpótlék kell. Igaz ugyan, hogy látszólag ezt a nehézséget az államsegély igénybe vehetése ellensúlyozza. De mert az állam az általa adandó segélyért jogokat követel, annak igénybe vételétől a hitközségek mindig tartózkodni fognak, míg azt elkerülhetik.

Ugyancsak a már előbb említett 14. §-ban tovább menve ez az intézkedés áll: „A szolgálat megszakításának tekintendő, ha a tanító állomásáról fegyelmi úton elmozdítottatott, még ha azonnal alkalmaztatást nyer is más iskolánál.” Tehát ha valamely tanító, p. o. szolgálati éveinek 20-ik évében, helyéről fegyelmi úton elmozdítottatnék, habár azonnal új állomáshoz jutna is, a korpótlékra vonatkozólag szerzett összes jogaitól elesnék s hasztalan mutatná ki a 20 szolgálati évet, amely öt már 200 frt korpótlékra jogosítaná, nem kapna semmi korpótlékot sem; a korpótlék szerzésére vonatkozó jogai egészen előlről kezdődnének. Ugyanez a körülmény áll fenn, ha valaki tanítói működését megszakítja, kivéve azon esetet, ha *egészségi állapota vagy tőle nem függő rendkívüli körülmény miatt hagyta oda tanítóságát. Helyettesi minőségben töltött szolgálati idő sem számmittatik be a korpótlékra jogosultságnál.*

Ezek ugyan nagyon szigorú intézkedések, de a hivatások magaslatán álló tanítók bizonyynal nem rettennek meg tőle.

A korpótlék fedezése céljából nyerendő államsegély kérelmezésére vonatkozólag az *Utasítás* 24. §-a következőleg intézkedik: „A törvényhatósági, közigazgatási bizottságok, 1898. évi április hó végéig figyelmeztessék a községi iskolaszékeket és a felekezeti iskolai hatóságokat, hogy a korpótlékot a tanítók részére biztosítsák, vagy ha arra nem képesek, államsegély engedélyezése végett, 1898. évi június hó végéig a vallás és közokt. miniszterhez forduljanak. Ez utóbbi esetben a 17. §-ban említett okmányokat kell bemutatni. Ha ellenben az iskolafenntartók 1898. évi jun. végéig nem kérnek a vall. és közokt. minisztertől államsegélyt a korpótlék fedeztetésére, akkor a korpótlék teljes összege, az iskola-fenntartó által biztosítottak tekintetik és a 16. §-ban foglalt eljárás alkalmazandó. (T. i.: nem fizetés esetén végrehajtandó az, az iskolafenntartón). „Ugyanily intézkedések teendők az 1903., 1908., 1913. és 1918. évek október elsejétől kezdve esedékes második, harmadik, negyedik és ötödik ötödéves korpótlékok kiszolgáltatásánál is.” Az 1893. évi szept. 25-ike után alkalmazást nyerendő tanítók esedékes korpótlékára nézve, az államsegélyért az esedékesség napját megelőzőleg 3 hónappal kell folyamodni, ellen esetben az biztosítottak tekintetik.

Vannak, akik úgy gondolkoznak, hogy ahol a tanítói fizetés a minimumot a korpótlék teljes összegével meghaladja, ott korpótlék fizetésére nincs az iskolafentartó kötelezve. Ez azonban téves gondolkodás, mert a törvény 2. §-a nyíltan kimondja, hogy „*ne korpótlék a 300 frtnál nagyobb fizetésbe be nem számítható.*” Sőt ez a törvény 10-ik §-ában az iránt is intézkedik, hogy a jelenlegi fizetések le ne szállíttassanak, illetőleg ezután is csonkítatlanul kiszolgáltassanak.

Végül a fentiek alapján azt említem meg, hogy a korpótlékre nyerendő államsegélyért most folyamodni nem kell. Annak szüksége 1898-ban áll be.

Ezek azok, a melyeket a miniszteri útasítás alapján, az 1893. évi XXVI. t.-cz. végrehajtása tárgyában, elmondani szükségesnek láttam.

Vas Mihály.

A lelkész-tanítók sorsa.

A mostoha s meg nem érdemelt sors ellen minden erőnkől küzdeni, önmagunk iránt való kötelesség. Mostoha s egyáltalán meg nem érdemelt pedig éppen az a sors, mely a lelkész-tanítókat érte kerületünkben már két helyen s úgy látszik érni fogja a többi 31 helyen is, a mennyiben a lelkésztanítói állásokat a miniszter csakugyan egymásután szünteti meg. Azóta, hogy „*Veridicus*” cím alatt jeleztem a *takta-kenézi* és *bozsai* lelkész-tanítói állások megszüntetését, újabban a 31856. sz. rendelettel meg lettek szüntetve a következő állások: a *nádasdi, hejcei, radványi, pamlényi* és *beszteri*. Egyszerre öt! Hát nem kötelességünk-e csakugyan harcra kelni az ellen a sors ellen, melyet ki sem hívtunk s mégis nyakunkba szakadt; — nem kötelességünk-e csakugyan nagyobb figyelemmel lenni önmagunk iránt, mikor 38 lelkésztársunkat fenyegetik azzal, hogy az eddigi „*sovány falat*” még „*inségesebbé*” válik?! Bizonyára igen és éppen ez indít arra, hogy újra foglalkozzam ez ügygyel, nem tekintve arra sem, hogy esetleg az lesz az eredmény, hogy „*mint kezdő, agyonhallgattatom.*” Hadd legyen legalább általam felszínen tartva ez a kérdés éppen most, mikor az egyházmegyei gyűlések következnek, — mikor kerületi gyűlés lesz nemsokára, — hátha mégis akad, a ki figyelmére méltatja e szerintem nagyon is fontos ügyet.

Első cikkemre a szerkesztő úr adott választ, — megmutatván a szerinte követendő utat, melyen talán boldogulhatnánk. Az első és második eljárási mód szerintem már akkor túlhaladt (?) volt, mikor az első cikket írtam, mert azt, a mit a szerkesztő úr mondott, megtette kerületünk vezetője minden egyes alkalommal, önérzetesen hivatkozván arra, hogy ev. ref. egyházunknak a magyar állam nagyon sokat köszönhet a közművelődés terén s egyáltalán nem érdemljük meg azt az elbánást, melyben részesít bennünket. — A felvilágosítás sem maradt el soha s igen jól tudja azt a miniszter, hogy ref. egyházunkban csak a „*kényszer*” okozza, hogy vannak lelkész-tanítóságok. Ez a két mód nem alkalmas tehát, mert nem is veszik s nem is vették figyelembe soha sem, lévén ott fent a minisztériumban minden egyéb, csak éppen kellő körültekintés és méltányosság nem ref. egyházunkkal szemben.

A szerkesztő úr által követendőnek ítélt út harmadik módja az volna, hogy az 1848 XX. t.-c. életbe léptetése iránt kell a ref. egyháznak a lépéseket megtenni.

Hát őszintén megvallva nézetemet, én úgy látom a dolgok folyását, hogy az állam csakugyan teszi azt, a mit az a nevezetes törvény foglal magában, — teszi megkérdezésünk nélkül, sima módon úgy, hogy „*segélyt*”

ad, hiszen pótolgatja a „*minimumra*”, meg a „*400*” forintba a fizetéseket iskoláinkban! Törvényt hozott ránk, mint állami polgároknak s az a törvény „*segít*” rajtunk, csakhogy nincs benne közönet! . . . Én úgy látom, hogy iskoláink egy része már 1895-től állami fenhatóság alatt fog állani bizonyos tekintetben, — t. i. ha 60 forintot felül ad segélyt; beleegyezése kérendő ki a tanítói állás betöltésénél s a fegyelmi esetekben is az állam a domináló. — Iskoláink másik része szintén állami hatalom alá kerül 1898-tól, a mikor meg az ötödéves pótlékok jönnek elő s a hogy ismerem kerületünket, bátran állíthatom, hogy alig lesz csak egy is egyházunk között, mely elbírná azt az újabb terhet s így kénytelen lesz valamennyi segélyt kérni az államtól. És ekkor azt hiszem, hogy akaratunk nélkül is valósággá lesz, hogy „iskoláink a tanügyi kormány rendelkezése alá kerülnek.”

Igen ám! De hát az a szerencsétlen 38 lelkésztanító hová lesz? Ki adja meg nekik azt, a mit ok nélkül, méltatlanul elvesz tőlük a kormány? Az 1894—95-ik iskolai esztendőben ime már 7 lelkész-tanító nem fog tanítani s így amúgy is csekély fizetésük még kevesebb lesz?! Ez itt a főkérdés! Az iskoláztatásról gondoskodik az állam, — de arról a két papról, — meg a többiről ki gondoskodik? Az én fejem nem fáj most már az iskolák sorsa miatt, mert a hatalmas állam maga veszi kezébe azoknak vezetését, de igen is fáj a fejem s fáj a szívem azok sorsa miatt, kiknek kezéből egy jókora darab kenyér kiesik. (Bocsánat ezekért az őszinte kifejezésekért, melyekkel talán meg is sértettem azokat, kiknek érzékenyebb szívek van, — de hát én úgy gondolkozom, hogy itt az a leghelyesebb, ha minél világosabban írjuk körül a dolgokat. A takargatásnak itt nincs s nem is lehet helye. A hol a kenyérről van szó, ott nem szabad titkolgatnunk!)

És éppen azért, mert én a 38 lelkész-tanító sorsa fölött így gondolkozom, azoknak állapotja iránt így érzek, kötelességem aztán elmondani azt is, hogy mit tartanék én helyesnek, ha e tekintetben megtennék az egyházak és kerületünk.

Ugy állván a dolog, hogy az államkormány egymásután szünteti meg a lelkész-tanítóságokat, felválnak hívandók az illető egyházak, hogy gondoskodjanak a lelkészek némi kárpótlásáról, azért a veszteségért, mely őket a tanítástól való eltiltás által érte. — Én már tudok rá esetet, hogy egy kis egyházunk, mely éppen csak az imént választott lelkésztanítót, följárnlotta, hogy a lelkésznek, ha nem lesz szabad tanítania, megfizeti azt, a mi a pályázatban volt hirdetve, mint pap-tanító-fizetés, — úgy gondolkozván a derék egyház hívei, hogy ők mégis csak papot választottak s nem tanítót; — úgy tartván, hogy a papot mégis csak nekik kell fizetni, míg a tanítót ime már az állam is, meg esetleg a község többi más felekezetű tagjai is fizetik.

Én azt hiszem, hogy nem egy helyen csakugyan sikerülne ez, különösen ott, a hol a lelkész már idős, a hol egyenesen ki kellene jelenteni, hogy ez csak addig tart így, míg az illető lelkész ott van, azután majd új fordulat következik. És ez utóbbi, szerintem, a fiatalabb lelkészekre is alkalmazható, mert ha ezek is helyet változtatnak, be kell következnie a fordulatnak, azaz annak, hogy az illető egyház az újabb választás előtt gondolkodjék a papi díjlevél emeléséről, vagy pedig belenyugodjék abba, hogy affiliáltassék. Az mindenesetre figyelembe veendő, hogy a tandíj kárpótlásáról szó sem lehet, mert az nem „*fix*”-fizetés volt, hanem csak esetleges s mint ilyennek a megváltását bajos is volna keresztülvinni.

De hátha azt mondják a hívek: nem tanít a papunk, hát nem is fizetünk neki ennyit?!

Hát bizony itt van a kérdés súlypontja! Mit kell tennünk? Erőszakoskodjunk? Nyugodjunk bele, hogy nem fizetnek többet? Amaz is baj, emez is. Amaz baj azért, mert a mai vallástalan s „felekezeti nélkülség“-i korban a szakadozás igen tömegessé válik: emez azért, mert a lelkész-tanítók csakugyan a rövidebbet húzzák!

Hát őszintén szólva itt is, ha előrelátók lettünk volna, a tanítói fizetéseknek az állam által nálunk, reformátusoknál eszközölt összeírása alkalmával, legalább az ingatlanokra vonatkozólag azt kellett volna jegyzőkönyvbe vétetni, hogy abban az esetben, ha az iskolát nem a mi felekezetünk tartja fel, hanem pl. állami vagy községi intézet létesül, az ingatlanok a lelkész javadalmazására fordíttatnak, mint a kinek úgy is kötelessége lehet akár az állami, akár a községi iskolában a vallás-oktatást végezni. Különösen a lelkész-tanítói állásokat tartó egyházakban lett volna jó ekként cselekedni. (Lehet, hogy csakugyan meg is tették valahol, a mi mindenesetre igen derék dolog volna.)

De szerintem még most is lehet a dolgon segíteni, épen a fentebbit tartva szem előtt. Én ugyanis úgy gondolkozom, hogy lelkésztanítóságaink csakugyan mind államsegélyt kérnek és nyerne és pedig 60 forinton felül, tehát tisztán állami jellegűekké változnak. Nos hát ezek a helyek, illetőleg ezeknek hívei tegyenek meg mindent, hogy nem *segélyezett állami*, hanem *igazán állami* iskola létesüljön, vagy pedig községi s mindkét esetben bizonyosan kevesebb esvén aránylag a reformátusokra, az eddigi tanítói fizetésnek legalább egy része odaszolgáltatottává lesz a pap részére.

Az igaz, hogy itt aztán felmerül az a kérdés is, hát a templomi éneklést, a temetési éneklést ki fogja majd vezetni s végezni? Hátha az a volt tanítói fizetés részben erre volna fordítandó?!

Hát bizony ez is megfontolandó. De ezúttal ejtsük el ezt a kérdést, mert felvetése sokkal könnyebb, mint a megfejtése, jóllehet a mód is tiszta előttem a kibontakozásra nézve, mert minden egyes alkalommal való szereplésért is lehetne díjazni az éneklést végzőt. Ejtsük el azért is, mert felvetett kérdésünket csak bonyolultabbá tenné, már pedig épen arra törekszünk, hogy a lelkész-tanítók sorsát tiszta világításba helyezvén, azon könnyítsünk, a mennyire lehet.

Én az előadottakat gondolom jóra vezetőknek, a melyeket szíves figyelmükbe ajánlok mindazoknak, kik az egyházmegyék s kerületünk zöld asztalánál helyet foglalnak, de figyelmükbe ajánlom azokat mindazoknak is, kik érdeklődnek kerületünk papjainak sorsa iránt, a melyen cseppet sem segít az, ha egyszerűen panaszkodunk, vagy a kormány által velünk szemben tanúsított eljárást bírálgatjuk, hanem igen is segíthet az, hogy a kárpótlás meg legyen azok számára, kik veszteséget szenvednek minden igaz ok nélkül.

Dr. Tüdös István.

ISKOLAI ÜGY.

A magyarországi tanítók két nagy gyűlése.

Debreczen sz. kir. város, e kálvinista Róma, az ott rendezett országos tanszer-kiállítással, mint egy dejjel magához vonzza most Magyarország összes pædagogusait kik egymást felváltva sietnek e nagy magyar város vendégszerető falai közé, hogy különböző jellegű, de egy célra, t. i. a népnevelés előmozdítására törekvő tanácskozásait, illetőleg nagy gyűléseiket itt tartsák

meg. Két ilyen nagy gyűlés lefolyásáról akarok e becses lap olvasó közönsége előtt beszámolni.

Egyik a magyarországi ev. ref. tanítók országos választmányának nagy gyűlése, mely augusztus 20-án az ev. ref. egyháztanács nagy dísztermében mintegy 200 rendes tag, más felekezeti tanítók s vendégek jelenlétében tartatott meg.

A gyűlés reggel 9 órakor kezdődött, midőn főt. és méltóságos Kiss Áron tiszántúli ev. ref. püspök teljes papi díszben lelkes éljenzés közt lépett a terembe — Debreczen sz. kir. város polgármestere kíséretében — hogy díszelnöki helyét elfoglalja. Megható, szívhez szóló imában kérte az ég áldását a ref. tanítók tanácskozására, majd szívből üdvözölve a megjelenteket, áldást mondott a ref. tanítóságra s magát szeretetökbe ajánlotta. Utána a ref. egyház főgondnoka s egyszersmind a város polgármestere az ev. ref. egyház és város nevében fejezte ki szívélyes üdvözlését. Majd Józsa Pál, elnök megköszönve a püspök és polgármester megjelenését — a választmányi gyűlést megnyitotta.

Az egyesületi képviselők igazolása után tárgyalás alá vétetett az első tárgy: »A magyar ev. ref. tanítók országos egyesülete alapszabályai«, melyet Kiss Sándor előadó elfogadásra ajánlott s mely többek hozzájárulása után előbb általánosságban, majd kevés módosítással részleteiben is elfogadtatott. Az alapszabályok többé-kevésbé, de lényegökben mindenesetre egymással ugyanazonosok lévén, azokról bővebben szólni felesleges. Legnagyobb vita a tagsági díjaknál fejlődött ki; hosszas eszmecsere után az előadói javaslatban ajánlott tagsági díj felére redukáltatott, mely szerint az egyes tagok évenként 1 korona, a tanító-testületek pedig — a melyek t. i. belépnek — minden tag után évenként 50 fillér évi járulékot fizetnek. Fő célja az országos együletnek az egyházas szellemet ébren tartani, ősi intézményeink iránt a meleg érdeklődést fejleszteni, az ev. ref. egyház lelkészei s más hivatalos tényezői irányában a testvéries jó viszonyt ápolni és fokozni. (2. §. b.) Alapító tagok, kik egyszersmindenkora 40 koronát, pártoló tagok, kik évenként 2 koronát fizetnek. Ezek a pontok azok, melyek mindenkit érdekelhetnek.

Az alapszabályok tárgyalása közben jelent meg Péterfy Sándor és Dezső Lajos képezdei tanárok vezetése alatt a tanítóképző-intézeti tanárok országos gyűlésének küldöttsége, meleg szavakban tolmácsolván a képző-intézeti tanárok üdvözlését, melyet Józsa Pál elnök megköszönt, később pedig Sólyom Antal vezetése alatt egy küldöttség viszonzott a képző-intézeti tanárok közgyűlésén.

A második tárgy volt »az ev. ref. tanítók részvétele a milleniumi kiállításon«, melyet Nagy László képezdei tanár adott elő, hosszas megokolással ajánlván határozati javaslatának elfogadását. A választmányi gyűlés az egész javaslatot elfogadja, mely szerint az ev. ref. népiskolák s tanító-egyletek az egész tanügyi kiállítás keretében ugyan, de mégis úgy vesznek részt a kiállításban, hogy az ev. ref. népoktatás-ügy önállóan, külön csoportban legyen feltüntetve s úgy, hogy az ev. ref. népoktatás-ügy története lehetőleg teljes egészben az 1868. év előtti is bemutatva legyen. Míután e tekintetben sok anyagnak összegyűjtése s feldolgozása szükséges, a választmány ennek eszközzésével megbíztatik. A javaslat azon részét azonban, mely azt mondja ki, hogy az ev. ref. tanítóság az Eötvös-alapra, a millenium emlékére tegyen 3000 frtos alapítványt, az elnyomrodott tanítók s azok elmaradott özvegyei s árváinak gyámolítására, csak elvben fogadja el s az összeg meghatározása nélkül, mert kétséges, vajjon ily rövid idő

alatt az ev. ref. tanítóság képes lenne-e a javasolt összeget összegyűjteni; a választmány azonban megbíztatik, hogy kövessen el mindent a magasztos ügy megvalósítására. — Az országos egyelet hivatalos közlönyéül egyik tanügyi lap sem lett elfogadva; a hivatalos közlemények azonban mégis a »Tanítók Lap«-jában tétetnek közzé, a mire különben a »Tanügy« szerkesztője is szívesen ajánlkozott.

Ezek s több indítványok s a választmány kiegészítése után a leköszönt, de erővel visszatartott elnök, Józsa Pál a választmányi gyűlést berekesztette s nyomban meg is nyitotta az ev. ref. tanítók általános nagy gyűlését, melyen nemcsak az egyeleti képviselők, hanem minden jelenlevő tanító szavazati joggal birt.

A nagy gyűlés a választmány által imént letárgyalt alapszabályzatot egyhangúlag elfogadta s így a magyarországi ev. ref. tanítók országos egyesülete végleg megalakult. Elnök megbíztatott, hogy az alapszabályokat megerősítés végett a méltóságos konventhez s a miniszteriumhoz is terjessze fel. Ezzel a gyűlés d. u. 2 órakor végett ért. Gyűlés után a debreceni ev. ref. tanítók a választmányi tagokat s az ev. ref. tanító-egyletek küldöttait a »Bika«-vendéglőben megvendégelték. A legmagyarabb város igazi magyar vendégszeretetet tanúsított ev. ref. tanítóinak, a mi kedves kartársainknak — ez úton is — köszönetet mondani kedves kötelességünknek tartjuk.

Ugyancsak aug. 20-án délután 5 órakor a »Magyarországi Tanítók Országos Bizottságá«-nak elértekezlete, aug. 21-én reggel 8 órakor pedig nagy gyűlése tartatott.

A gyűlést Lakits Vendel elnök nyitotta meg, szívélyesen üdvözölve az ország minden részéből szép számmal egybegyűlt tagokat. Elismeri a kormány jóakarát támogatását a tanítóság iránt, mely nyilvánult is a tanítók fizetésének s a nyugdíj-rendezésének ügyében; de kimondja, hogy a magyar kormány pártfogása még mindig nem áll helyes arányban a tanítók munkájával; de ne csüggedjünk, tűrjünk, reméljünk, a magyar tanítóság jobblétének hajnala rövid időn fel fog derülni. Viharos éljenzés követte az elnök megnyitó beszédét, mely után Szabó B. László olvasta fel titkári jelentését a lefolyt évről s egyszersmind jelenti, hogy a bizottság a tanítók szolgálati szabályzatát elkészítette, azt kéziratban bemutatja. Ki fog nyomtatni s az összes tanító egyleteknek tárgyalás végett megküldetik.

Harmadik tárgy a »népoktatási törvény revisiója«. Előadó Szabó B. László. Terjedelmes munkálataért lelkes éljenzésben részesült és az általánosságban elfogadtatott; de a részletekben igen lényeges változtatások mellett ment keresztül. Kimondja a bizottság 1. Kíváncs az elemi ismeretek elsajátítását oly polgári kötelességgé tenni, mely nélkülözhetetlen feltétele a később élvezendő polgári jogoknak; e végből kimondandó volna a törvényben, hogy a ki magyarul írni, olvasni nem tud, honpolgári jogokat nem gyakorolhat. Iparos és kereskedő-tanulónak az elemi iskola 6 évének sikeres bevégezése előtt senki fel nem vehető, sőt a kik az elemi iskolát 12 éves korukig *hanyagságból* vagy *könnyelműségéből* el nem végezték, mindennapi tanulásra, esetleg 15 éves korukig kötelezhetők. 2. Magán-tanító vagy házi nevelő egyedül csak okleveles tanító lehessen, de a magán-tanulók valamely nyilvános elemi iskolába előre bejelentendők. A nyugdíj-intézetbe magán-tanítók is felvehetők. 3. A magyar nemzet érdekei szempontjából az összes elemi iskolák államosíttassanak, úgyszintén a tanítóképzés is az állam feladata s joga legyen.

»A nyugdíj-járuléknál, illetőleg azok kiszabásánál tapasztalt sérelmek« előadója Somlyay József. Azon javaslat, hogy azon tanítókra nézve, kik sem lakással, sem lakbérrel nem bírnak, fizetésök a teljes nyugdíjba beszámíttassék s lakbér címén a nyugdíj-igényből, fizetésökből semmi le ne vonassék, elfogadtatik; de megtoldatik azzal, miszerint a nyugdíj-járuléknál ne a kataszteri tiszta jövedelem, hanem a földek értékének 20%-a, vagy az illető vidéken dívó földhaszonbér 10 évi átlaga számíttassék s az utódok nélkül elhalt tanítónők s tanítók temetési költségeire 2 havi fizetésök kiutalványoztassék.

»Az állami tanítók fizetésének rendezése tárgyában Hitter Ferenc előadó javaslat elfogadtatik — az »állami« szó törlésével, miután az minden tanítóra nézve nemcsak kívánatos, de a föntebbi határozat szerint minden iskola államosítása már, mint közóhaj kimondatott. E szerint a rendes tanítók az 1893. LV. t. cz szerinti XI. fizetési osztály 5—6—7 százaz kategóriájába, — a korpótlék meghagyásával — az igazgatók a X. fizetési osztályba volnának helyezendők. Az igazgatói állás a X. osztály utolsó fokozatával kezdődjék — ha 6 tanító van — az igazgató is tanít; ha 12 tanító van, az igazgató a tanítástól felmentendő; 18 tanítónál az igazgatói állás a IX. osztályba helyeztessék.

Az indítványok során határozatba ment, miszerint kéressenek fel az illetékes miniszteriumok, hogy a tanítók közül ne csak a rendezett tanácsú városban működők, hanem a kiknek erre éppen nagyobb szükségök van, a falusi tanítók is mentessenek fel az utadó s az illeték egyenértéki adó fizetése alól. — Az ezredéves ünnepély alkalmából tartandó kiállításon a tanító-egyletek részvétele, Nagy László képezdei tanár előadása s javaslata szerint itt is elfogadtatott s az igazgató-tanács a végrehajtásra felkérte, illetőleg utasított.

A tanítói könyvtár létesítése ügyében felkérte az oktatásügyi miniszterium, hogy egy céltudatosan készített könyvtár megvalósításáról minél előbb intézkedni kegyeskedjék és pedig úgy, hogy ezen könyvtárt minden iskola a lehető olcsó aron, a szegényebkek pedig egészen ingyen megkaphassák. A tanítók gyermekei teljes tandíj-mentességet élvezzenek, illetőleg kerestessék meg a közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága, hogy a tanítók és tanárok gyermekeinek népoktatási intézetekben a tandíj alól való fölmentése részletesen és világosan szabályoztassék. — Hogy az országos bizottságnak hivatalos közlönye legyen: elvben szintén elfogadtatott s az igazgató-tanács megbíztatott, hogy ezt megvalósítani még a jövő évi nagy-gyűlés előtt is igyekezzék.

Ezek után Lakits Vendel elnök megköszönve az iránta tanúsított bizalmat; megköszönve Debrecen város polgármesterének, az egész város közönségének, a debreceni kartársaknak a tanítóság iránt kimutatott szívesességét; az előadóknak ügybuzgóságát s az egész gyűlésnek kitartását — az elnöki székről lemond oly határozott s félremagyarázhatatlan kijelentéssel, hogy azt tovább semmi szín alatt és semmi esetre viselni nem fogja s kéri multhatatlanul más elnök választását. A gyűlési tagok általános éljenzése s Lakits folytonos tiltakozása mellett a közgyűlés délutáni $\frac{1}{2}$ 4 órakor végett ért, a midőn is az egész gyűlés, illetőleg annak összes tagja — jól kiéhezve — sietett az »Angol királynőben« rendezett bankettre, a hol a zöld asztal után jól esett már a fehér asztalt is látni s a bőven feltálat szellemi eledel után a »testnek is megadni, a mi a testé«, dacára a »Debrecen« szerkesztőjétől eredett azon naiv tanácsnak, hogy a tanítókhoz nem illő a bankettezés! (?)

Hát igaz, hogy annyi szellemi traktatum után éhen is el lehetett volna jönni Debrecenből; úgy-e édes szerkesztő úr?

Hajagos.

A debreceni országos tanszerkiállítás.

Az augusztus 20-dikán megnyílt debreceni országos tanszerkiállítás erős bizonyosság a mellett, hogy alkalmas helyen, igazi lelkesedéssel egy kis csapat is mily nagy eredményt képes felmutatni. Egy évvel ezelőtt Debrecen tanügyi társadalma „Gönczy egyesület“-té alakult s ennek a fiatal egyesületnek egyik ülésén Eötvös Károly Lajos, Hajdúvármegye kir. tanfelügyelője egy Debrecenben rendezendő országos tanszerkiállítás eszméjét vetette fel. A felvetett eszme kedvezően fogadtatott s már 1893 okt. 31-én Debrecen tanügyi társadalmának minden rétege küldött meghatalmazottakat az előkészítő nagy bizottság alakuló gyűlésére, melyen a gyorsabb és pontosabb intézkedés céljából három osztályt, u. m. intéző-, sajtó- és levelező-osztályt alakítottak. És ezzei megindult az országos mozgalom. A lelkesítő, buzdító és sürgető felhívásoknak meglepő eredménye lett, mert körülbelül 700 kiállító küldött tárgyakat a kiállításra.

A beküldött tárgyak az ev. ref. főiskolában, a díszes kereskedelmi akadémiában és a gazdasági tanintézetben vannak kiállítva. A futólagos szemlélő az egész kiállításban rendszert nem igen tud felfedezni s nem egy látogatótól hallottam, hogy épen ezért a rendezőseget erősen elítélte, pedig ok nélkül, mert a rendezőség a tárgyak csoportosításában követett bizonyos rendszert. A *ref. collegium épületében* a főiskola kiállításán kívül találjuk az internátus körébe tartozó élelmiszereket, a kitömött állatok gyűjteményét, állatbonctani és élettani tárgyakat, Themák Ede tanár szép ásványgyűjteményét, a gimnáziumok és tanítóképezdek kiállítását, a sárospataki Irodalmi Kör kiadványait, Calderoni és társa tanszereit és egy gyermekszobát. — A *kereskedelmi akadémiában* az intézet tanszergyűjteményén kívül látjuk a díszterem lépcsőházában a Debrecen város által kiállított tanügy-történeti adatokat és az országos tanszermuzeumot. A díszteremben a rajztanítás és rokonművészeti tárgyak eszközeit, valamint a zenetanítás tanszereit. A földszinten vannak kiállítva az elemi iskolák tanszerei és dolgozatai; az első emeleten a kisdud- és nőnevelés; a második emelet termeiben a szakoktatás különböző fajai s mind a két emelet folyosóján a könyvkereskedő cégek kiadványai. Az udvarra épített pavillonban el vannak helyezve az iparoktatás tanszerei és egyes iskolák és tanműhelyek készítményei. — A *gazdasági tanintézetben* láthatók a gazdasági szakoktatás körébe tartozó kellékek és az intézet gazdag gyűjteménye.

Bejártam a kiállítás összes helyiségeit és sajnálattal tapasztaltam, hogy ev. ref. iskoláink igen szegényesen vannak képviselve. Igazán, ha a *debreceni collegium* be nem mutatta volna egy régi ev. ref. nagy tanintézet mintaképét az érdeklődő közönségnek, szégyenkezve jártam volna az újabb és kisebb nem ev. ref. tanintézetek kiállított tárgyai között. A debreceni collegiumon kívül a *pápai főiskola* kiállította régebbi épületeinek s most épülő új gimnáziumának rajzait, továbbá régi tankönyveit, értesítőit, egyleti szabályait, szabadkézi rajzait és egy érdekes grafikai táblázatot, mely a tanulók létszámát 1585—1752 és 1820—1894-ig tünteti fel. A *hódmezővásárhelyi főgimnázium* bemutatta az 1891—94. évekről az érettségi vizsgálatokról a magyar dolgozatokat, valamint több füzet magyar nyelvi dolgozatot az V—VIII. osztályokból és az I—IV. osztályok minta rajzait s az ó-kor tanításához

alkalmas képeket. A kiállított füzetekből örömmel olvastuk egy pár növendéknek sikerült dolgozatát s a javítások és megjegyzésekből meggyőződünk, hogy a magyar nyelv és irodalom tanára igen nagy gondot fordít a növendékek vezetésére. A *csurgói* ev. ref. főgimnázium írásbeli dolgozatokat, rajzokat, szépírási lapokat s 1852-ből egy osztálynaplót állított ki. A *hajdu-böszörményi* gimnázium írásbeli dolgozatokat és mértani rajzokat mutatott be. A *sárospataki főiskola*, mint ilyen, semmit sem állított ki, hanem az „Irodalmi Kör“ bemutatta kiadványait, 48 kötet tankönyvet és a „Sárospataki Lapok“ 12 évi folyamát. *Felsőbb ev. ref. leányiskoláink* közül a *debreceni* írásbeli dolgozatokat, rajzokat és női kézimunkákat; a *marosvásárhelyi* pedig rajzokat, kézimunkákat és a tananyagot feltüntető mintakönyveket mutatott be. *Népiskoláinkat* a *debreceniek* és a *hadháziak* képviselték. A debreceni ev. ref. egyház kiállította a hat osztályú népiskoláiban használt taneszközöket, vezér- és kézikönyveit, a gyermekek munkáit, óratervét, rendtartási nyomtatványait és butorait; a *hadházié* pedig a fiú- és leányiskola írásbeli dolgozatait és rajzait.

Általában véve az egész kiállítás tanulságos. Különösen meglepő az a haladás, melyet egyes szemléleti tárgyak készítésénél újabban tapasztalunk. Ezen a téren a legtöbb látogató figyelmét Lendl Adolf és Rosonovoszky állattani praeparatumaik költötték le. Feltűnést keltettek az „Első magyar varrógép-gyár“ működésben levő gépeinek készítményei, a hegybánya-székaknai gyermekjáték-készítő tanműhely csinos és olcsó tárgyai s több számoló-gépek is. Az alsóbb és felsőbb leányiskolák kézimunkái is sok nézőre találtak s ezek között nem egy protestáns embert láttunk, a ki fejcsóválva nézte a nagyvárad apácák által vezetett leányok kézimunkáin a himzéseket. A nővérek még az asztalkendőkre és törülközőkre is Mária és a szentek segítségül hívását hímeztetik ki.

A kiállítási juri ítéletét augusztus 26-án hirdették ki. A majdnem 700 kiállító közül 175 részesült kitüntetésben. *A kitüntetettek között van a „Sárospataki Irodalmi Kör“ is, mely egyik legnagyobb kitüntetést, az I. osztályú állami érmet nyerte el.* Az Irodalmi Körrel egyenlő kitüntetésben részesült Debrecen város közönsége a tanügy érdekében hozott nagy áldozatait fejében, továbbá a debreceni ev. ref. főiskola gazdag felszerelésű tanszergyűjteményeiért, a debreceni kereskedelmi akadémia, a budapesti állami paedagogium gipszöntő műhelye és még 15 nevezetesebb kiállító. Debrecen városa méltán lett ezek közül első helyen kitüntetve, mert Debrecen újabb időben valóban nem kevesebb joggal lehet az „iskolák városának“ nevezni, mint földművelő városnak, mert nincs egyetlen egy iskola vagy más kulturális intézmény, melynek alapításában és fentartásában a város hathatós támogatásával részt ne venne. Csak a múlt évben is 270,000 frtot költött a kálvinista Róma iskolákra, egyházakra, színházra s különböző emberbaráti intézetekre. Már 1867-ben, tehát a közoktatási törvény meghozatala előtt kimondta az ingyenes elemi iskoláztatást s erre a célra 400,000 frt értékű földet engedett át az ev. ref. egyháznak. Az 1857 óta felajánlott összegek tőkéje megközelíti a hárommilliót. Csak az a fa, melyet évenként a collegiumnak, a tanároknak, a lelkészeknek, a népiskoláknak és a tanítóknak ad, mintegy 10,000 frt értékű. Egy ilyen gazdag és hivatását érző városban lehetetlen a tudományos intézeteknek nem virágozni és fokozatosan nem fejlődni. Ezt a virágzást és fejlődést örömmel láttuk a magyar ev. ref. egyháznak egyik legfőbb büszkeségénél, a debreceni collegiumnál is.

Buza János.

KÖZÉLETÜNK.

Felső-borsodi véleményes javaslat az „Országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezet”-éhez.

(Vége.)

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

B)

A fentebb megállapított általános elvek figyelembevétele mellett a részletekre vonatkozólag következő megjegyzéseket tesszük s módosításokat ajánljuk:

I. Fejezet.

Általános határozatok.

Az 1. §. 6 és 7 sorából kihagyandók: „vagy egyszersmindenkorra szóló végkielégítésben” és „esetleg gyámolítási”; e § többi része megmarad.

A 2. 3. 4. §§. egész terjedelmükben megmaradnak.

Az 5. §. következőleg szövegezendő. Állandó segélyezésnek tekintetik a lelkész özvegyét megillető évjáradék s a lelkész árváinak neveltetési segélye.

A 6. §. szintén újra szövegezendő, következőleg: Évjáradékra igényt nem tarthat azon lelkész-özvegy vagy árva, kinek néhai férje, illetőleg atyja állásáról lemondott s lelkészi jellegét nem tartotta meg; ellenben, ha lelkészi jellegét megtartotta és a gyámintézet iránti évi kötelezettségét — lemondása idejében teljesített arányban — továbbra is viseli, igényt tarthat.

Ezen §. ekénti szövegezését azért látjuk szükségesnek, mivel megtörténhetik az, hogy valamely lelkész, az ő lelkészi állásával nagyon is összeférhető pályára, p. o. tanári pályára lép, vagy rajta kívül eső ok miatt p. o. testi fogyatkozás miatt állásáról lemond, de lelkészi jellegét megtartotta, szeretetlenség volna őt a tár részvényesei közül kizárni, özvegyét és árváját a megillető évjáradéktól megfosztani. Ezen §. utolsó pontját: „vagy állásából egyházi bíróság jogerős ítéletével elmozdított” azért véleményezzük kihagyandónak, — mert a szegény lelkész-özvegyet és árvát férje, illetőleg atyja hibájáért büntetni nem akarjuk.

A 7. §. pusztán ennyiből álljon: A segélyezés mennyisége a férj, illetőleg atya beszámítható szolgálati idejének tartamától függ. A § többi része törlendő.

A 8. §. egész terjedelmében megmarad.

A 9. §. b) pontja következőleg állapítandó meg: b) a felfüggesztett állapotban töltött idő. E pont többi része elhagyandó. Aztán d) alatt egy új pont veendő be ezen §-ba, következő szövegezéssel: d) a lelkészi állással összeférhető más társadalmi állásban — a lelkészi jelleg megtartásával — eltöltött idő (6. §.). Ezen § utolja következőleg állapítandó meg: nem különben a hadi szolgálat ideje, valamint a lelkészi állással összeférhető más társadalmi állásban eltöltött idő alatt is pontosan fizetendő.

A 10. §. a két első sor kihagyásával következőleg szövegezendő: Az állandó segélyek és neveltetési illetékek azon napot követő hó elejétől folyósítandók és fizetendők ki, évnegyedi előleges részletekben az özvegy és árvák részére, melyen a jogczim beállása után az illetékes egyházmegyei hatóság útján az kérelmeztetik s azon hónap végével szűntetendő meg, melyben jogczimuk elenyészett.

A 11. §. egész terjedelmében kihagyandó. A 12. §. 11, a 13. §. 12. lesz.

A 12, illetőleg a 11. §. egészben meghagyandó, a 13, illetőleg 12. §. annak kihagyásával: „illetőleg gyámolítási” szintén egész terjedelmében meghagyandó.

II. Fejezet.

Az özvegyek és árvák segélyezéséről.

A 14. illetőleg a 13. §. eként szövegezendő: A 3. §-ban felsorolt lelkészek özvegyei és árvái; a férj, illetve atya elhalálozása után, állandó évjáradékra, neveltetési segélyre tarthatnak igényt.

A 15. illetőleg 14. §. következőleg szövegezendő: Az özvegyi évjáradék összege a néhai férj beszámítható szolgálati éveinek alapul vétele mellett, az egyenlőség és testvériség elveire is tekintettel, aként állapítatik meg, hogy minden lelkész özvegy a következő §-ban részletezett arányban kapja az állandó évjáradékot.

A 16. illetőleg 15. §. 1-től 10 évig terjedő szolgálati idő után évi 100 ft. . . sat. (Lásd általános megjegyzések 4-ik pontjában).

A 17. illetőleg 16. §. megmarad, pusztán a legutolja módosítandó következőleg: a szülőtlén árváknál az anyát megilletett évjáradék egész összegét felül nem haladhatja.

A 18. illetőleg 17. §. három első sora megmarad, a negyedik sor következőleg módosítandó: 1. a fiárvák a 24 évet, a nő-árvák pedig a 20 évet betöltötték, e pont többi része meghagyandó, csak az utolja módosítandó következőleg: ezen koron túl is egy árvát megillető segélyben részesülnek. Ezen § 2. 3. pontjai megmaradnak.

A 19. illetőleg 18. §. megmarad, 20. §. egész terjedelmében kihagyandó.

A 21. illetőleg 19. §. első pontjából: „vagy egyszersmindenkorra szóló végkielégítésre”, a második pontjából: „vagy egyszersmindenkori” kihagyandó. Ezen § többi része egész terjedelmében meghagyandó.

A 22. illetőleg 20. §. a) és b) pontjai egész terjedelmükben kihagyandók; a c) pont egészben, a d) pont pedig annak kihagyásával: „vagy végkielégítése” szintén egészben megtartandó.

A 23. §. egész terjedelmében mellőzendő.

III. Fejezet.

A gyámalap és annak kezelése.

A 24. illetőleg 21. §. 2. pontja következőleg módosítandó: 2. A gyámintézeti tagok által fizetendő s évi fizetések $1\frac{1}{2}\%$ -ban megállapított évi járulékból. A 3 pont 1% -a $\frac{1}{2}\%$ -ra helyesbitendő. Ezen § többi része egész terjedelmében megtartandó.

A 25. illetőleg 22. §. utolja következőleg módosítandó: a 2. 3. pont alatt foglaltak évenkénti utólagos, míg az 5. pont alatt foglalt évi járulék félévi utólagos részletekben szolgáltatandók be.

A 26. illetőleg 23, a 27. illetőleg 24. §§. meghagyandók.

A 28. illetőleg 25. §. első bekezdés utolja következőleg szövegezendő s csak a fennmaradó 75% fordítható az esedékessé váló évjáradékok és nevelési segélyek fedezésére. E 2 második bekezdése megtartandó.

A 29. illetőleg 27. §. annak kihagyásával: „illetőleg gyámolítási” meghagyandó.

A 30. illetőleg 27. §. következők kihagyásával: „s az állandó segélyre igényt nem tartható árvák nevelési illetőleg gyámolítási segélyének megállapítása” egész terjedelmében meghagyandó.

A 31. illetőleg 28, a 32. illetőleg 29, a 33. illetőleg 30. §§. egészben megtartandók.

A 34. illetőleg 31. §. következő kifejezések kihagyásával: „illetőleg gyámolítási“ és „végkielégítés, temetési segély“ egészben meghagyandó, pusztán a harmadik sorban ezen kifejezés helyett: „egyéb igények,“ minden igények iktatandó.

A 35. illetőleg 32. §. újra szövegezendő, oly értelemben, hogy a lelkészek és egyházak évi járulékának évenként utólagosan való kifizetése nyerjen abban kifejezést.

IV. Fejezet.

Átmeneti intézkedések.

A 36. illetőleg 33. §. egész terjedelmében megtartandó.

A 37. illetőleg 34. §. annak kihagyásával: „vagy egyszersmindenkori“ szintén meghagyandó.

A 38. §. az általános megjegyzések 7. pontja értelmében törölendő.

A 39. illetőleg 35, a 40. illetőleg 36, a 41. illetőleg 37. §§. egész terjedelmükben megtartandók.

Végre megjegyezzük, hogy miután ezen általunk készített javaslat értelmében az eredeti tervezetből 4. §. egész terjedelmében törölendő, — a hol a tervezetben más §-ra hivatkozás történik, — a § száma ezen javaslat értelmében módosul.

Ezekben van szerencsénk a szőnyegen levő „Alapszabálytervezet“-re vonatkozólag megjegyzéseinket, illetőleg véleményes javaslatunkat — megbízatásunkhoz képest — beterjeszteni s magunkat a Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés jóindulatába ajánlva, maradtunk,

1894. augusztus hó 12-ik napján.

A nt. egyházmegyei közgyűlés alázatos szolgálói:

Bartha Mihály,
Botos József,
egyházmn. egyházi jegyzők.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

A *tornai egyházmegye*, a magyarság végpontján, Barkán tartotta meg nyári közgyűlését augusztus 21—22. napjain. Kellemetesen hatott mindenkire, hogy daczára a rendkívüli fárasztó útnak, mely a világhírű szádellői völgyön visz végig és a hol csak gyalog lehet járni, az egyházmegyének különösen lelkész és tanító tagjai kevés kivétellel megjelentek. A világi elemet csak két tag, t. i. fáradhatlan és áldozatkész egyházmegyei gondnokunk és egy tanácsbíró képviselte. Talán nem a közügyek iránt való érdektelenség tartotta őket vissza, hanem inkább a fárasztó úttól való félelem.

Esperesünk buzgó imájával a gyűlés megkezdetvén, világi elnökünk a következő beszéddel nyitotta meg tanácskozásunkat:

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Ev. ref. egyházunknak és a magyar nyelvet beszélő tiszta magyar fajnak Magyarország felső részén ez a hely az utolsó határköve s védbástyája. Sajátságos összetételalkozása a véletlennek, hogy ezen utolsó határkőről, ezen védbástyáról lépünk be egy részről a zsinati törvények, másrészt pedig az átalakult állami és társadalmi viszonyok által teremtetett új egyháztársadalmi élet küszöbére.

Ha e helyről visszatekintünk a múltba, azt látjuk, hogy egyházi életünk századokon keresztül nem állott

egyéből, mint a létért való szakadatlan harcból és küzdelemből; s ha hozzá gondoljuk azt, hogy ezen gyakran véres harcokkal, nem csak egyházunk létét biztosítottuk, hanem e mellett a magyar faj supremáciáját a magyar szellem fentartását és a magyar állami eszmét is megmentettük, akkor méltán elvárhattuk volna, hogy a harc és küzdelem okai legalább részben elháríttassanak tőlünk, hogy jövőben munkásságunk nagyobb részét egyházunk belső életének megszilárdítására fordíthattuk volna. De nem így történt.

Ne ringassuk magunkat csalfa reményekben, hanem készen kell lennünk arra, hogy a jövőben még erősebb harccal és küzdelemmel fogunk szemben állani; még pedig azért, mert a múltban a törvények által emelt korlátokon túl, ha támadva lettünk, az államhatalom a maga erejével, a törvény kényszere folytán segítségünkre jött; de miután ezen korlátok leromboltattak, az állam a jövőben a felekezeteknek egymás közötti felekezet-jellegű kérdéseibe beavatkozni nem fog, csak annyiban a meny nyiben a kérdés az állam hatalmát is érinti.

Ki vagyunk téve a küzdőterre minden anyagi segítség nélkül, a hol a harcot saját erőnk, vallásunk, egyházi intézményeink és az isteni gondviselésben vetett rendületlen hittel és bizalommal kell fel vennünk; de azért ne essünk kétségbe nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés! mert ha annyi vész és vihar között századokon át egyházi életünk hajója megállotta helyét és el nem süllyedt, sőt az erőben nap-nap mellett gyarapodott, úgy az a jövő harc tüzeiben sem fog megsemmisülni, legfeljebb salakjaitól fog megtisztulni.

Ezeknek jelzése mellett, a midőn elnöktársam nevében is a mai napra kitűzött egyházmegyei közgyűlést a megjelent tagok szíves üdvözlése mellett ezennel megnyitom, engedjék meg, hogy a napirend előtt egyházunk egyetemét ért súlyos veszteségekről emlékezzem meg.

Báró Vay Miklós ő excellenciája, volt főgondnokunk nincs többé közöttünk. Hogy ki volt ő, mi volt ő, azt előadni meg sem kísértem, már csak azért sem, mert a mérhetlen veszteség súlyát még most is jobban érzem és ez lelkiütemet még ma is annyira lenyűgözi, hogy a valódi nagy embernek, az igazi kálvinistának még csak halvány árnyékát sem lennék képes rajzolni.

Édes atyánkat vesztettük el benne és csak akkor leszünk méltó fiai, ha azon imádásszerű tisztelet és szeretet, a melylyel az előtt környeztük, lelkünkben örökké élni fog, azt örökségként utódainknak is átadjuk.

Meg vagyok róla győződve, hogy a nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés közös akaratának adok kifejezést akkor, a midőn indítványozom, hogy báró Vay Miklós ő excellenciájának halhatatlan érdemeit és a mérhetetlen veszteség felett érzett mély fájdalomunkat jegyzőkönyvileg örökítsük meg, és hogy részvétünket tartalmazó ezen jegyzőkönyv a család tagjaival is közöltessék.

Meg kell emlékeznünk nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés azon veszteségről is, a mely legközelebb tiszt. *Imre István* petrii lelkész és egyházmegyei tanácsbíró halálával érte egyházmegyénket.

Tipikus alak és élő tanúbizonysága volt ő közöttünk annak, hogy egyházunk, hitelveink és intézményeinkhez való belső ragaszkodás és keresztyéni türelem mellett mily nemességgel lehet viselni a nélkülözésekkel teljes papi hivatalt. Áldott legyen ezért a hű, becsületes munkás emléke közöttünk, érdemeit örökítsük meg jegyzőkönyvünkben és részvétünket jegyzőkönyvileg fejezzük ki a család tagjainál...

Ezen mindnyájunk lelkét megindító megemlékezés után egyházmegyénk örömmel járult a gondnok úr in-

dítványához, mindkét elköltözött férfiú érdemei jegyzőkönyvbe vétettek, s a családnak részvétirat küldése határozottatott.

Az Imre István halálával megürült tanácsbírói székre alulírott, — a Ragályi Géza lemondásával megürült aljegyzői állásra pedig *Simon Andor*, barkai lelkész választott meg.

Közérdekű tárgyunk nem sok volt. Legfontosabb volt az „országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvagyámintézetnek az egyetemes konvent által megállapított alapszabály-tervezet” megvizsgálására kiküldött bizottság véleményének tárgyalása, mely egész terjedelmében elfogadtatott.

Általánosságban a vélemény kijelenti, hogy a „tervezet a gyakorlati élet követelményeinek megfelel és hogy a tervezett alapon a cél elérhető lehet.” — Az egyházak megadóztatását méltányosnak találjuk, sőt azt sem találunk méltánytalannak, ha oly mérvben lennének megadóztatva, mint a lelkészek, de tekintettel a már is sok mindennemű adózásra a jelen viszonyok között a tervezetben kijelölt egy %-ot elegendőnek találjuk.

A létesítendő nyugdíjintézetre nézve nézetünk az, hogy bár kívánatos ugyan annak felállítása, de még sem annyira szükséges, mint a gyámintézet, ez okból azt tartanók helyesnek, ha a jövedelem 25 százaléka ne az első, hanem csak a tizedik évtől kezdve lenne e célra tőkésítve, ez idő alatt a 25 százalék is a gyámintézet javára fordíthatnák, hogy az kellőleg megerősödven, a tervbe vett célnak megfelelőhessen.

A részletekben a következő módosításokat ajánljuk: Kötelezett tagok legyenek a theologiai rendes tanárok is. A 10 szolgálati év helyett 5 szolgálati év lenne felveendő, mint a melyen túl az állandó segélyezés venné kezdetét. Az ötödik évig temetési és neveltetési segélyen kívül más segély nem adatnék. A végkielégítési segélyt egészen mellőzendőnek tartjuk.

Az özvegy évi járadékát a *néhai férj által élvezett fizetésre való tekintet nélkül*, az egyenlőség és testvériség elveire alapítva, egyenlő összegben óhajtanók megállapítani, mert nem egyéb, mint ajkon hordott testvériség az, ha azzal a szegény egyházban sok időn keresztül nyomorral küzdő lelkésztestvérsünk özvegyével, férje halála után is éreztetjük, hogy te ugyanolyan, sőt talán különösen képzettséggel bíró lelkész özvegye vagy mint a másik, de hát a te férjedet csekélyebb állású papi jövedelemre választották meg; ha eddig nyomorogtál, tehát ezután mostohábbban gondoskodunk rólad — mint ez a tervezetben felvett fizetés szerinti két osztályba sorozás után történni fog. Oh ti nagy papok!! kik a tervezettel foglalkoztok, kiket a gondviselés és a szerencse jobb körülmények közzé helyeztek, szálljatok le a magasból és öleljétek magatokhoz ugyanazon képzettségű és társadalmi igényű, de sok éven keresztül önhibáján kívül is nyomorral küzdő lelkésztestvéretek özvegyeit és árváit, s egy-két forint tagsági díjkülönbség miatt ne dobjátok arcukba, hogy ha idáig nyomorogtak, tehát ezután is csak szegényes alamizsnára érdemesek!...

A 22. szakasz a és b pontjai szerintünk igazságtalanok, hiszen azaz 50, illetőleg 60 éves lelkész, talán 25—30 éve, hogy befizette belépti díját, 25—30 év óta fizeti 2½%-os tagsági illetékét. Mi jogon tagadható meg özvegyeiktől és árváiktól a segélyezés?

Azt hisszük, hogy tévedésből került be az eredeti tervezet 23. §-ába e kifejezés: „a gyámintézeti alapot kezelő egyházkerületi hatóság,” mert hát a tervezet több szakasza másként intézkedik: a 29. §-nál a konvent, a 30. §-nál az országos közalap végrehajtó-bizottsága; a 32. §-ban egy jó hitelű pénzügyintézet említetik, részint

mint a gyámintézeti pénztár ügyeit vezető, részint mint kezelő-hatóság. Mi a kifogásolt kifejezés helyett ezt óhajtuk alkalmazni: „az országos ref. lelkészi gyámintézet végrehajtó-bizottsága.”

A jövedelmi források közzé felveendőnek tartanók a confirmandusok által fizetendő 20—20 krt, mely bizonyára tekintélyes összeg lehetne, és behajtása semmi nehézséggel sem járna.

Tették még kisebb-nagyobb módosítások, melyek azonban nem annyira lényegesek. Mindezek alapján egyházmegyénk azon meggyőződésből indulva ki, hogy a konvent a tervezetet a legbehatóbb s legigazságosabb vizsgálat után fogja elfogadni, azt, ha keresztül vihető, az általunk ajánlott módosításokkal; ellenesetben az ügy égető sürgősségénél fogva, módosítás nélkül is elfogadhatónak jelentjük ki.

A tanügyi bizottság jelentése tárgyalatván, azon kellemetlen tapasztalásra jöttünk, hogy az előadó — bizonyára téves információk alapján — több irányban az igazságnak meg nem felelő adatokat hozott be a jelentésbe; így a jelentés — bár az abban előforduló s alaposnak talált hiányok sürgős elintézésére az intézkedés megtételére — újabb és az igazságnak megfelelő feldolgozás végett az előadónak visszaadatott. Tanítói állásaink — egy kivételével — be vannak töltve. Sajnos, még több tanítónak nincs oklevele. A közalaphoz 6 egyház kér 2000 frtot, ajánlottak 1400 frtra, 3 lelkész ajánlatott 550 frt segélyre. A Kaposon tartandó egyházkerületi őszi gyűlésre az elnökségen kívül, képviselőül: Kaposy György és Arday Dániel egyházi, Naményi Pál és Zsóka György világi tanácsbírák küldettek ki.

Mozgalom indult meg közöttünk, egy, a sárospataki főiskolai tápintézetben tornamegyebeli lelkész vagy tanító fiúnak ellátására teendő alap érdekében. Reményem van, hogy minden gondjaink és szegénységünk mellett is elfogjuk érni ebben is célunkat.

Megemlítem még, hogy az eddig egy személy által betöltött világi tanácsbírói és egyházmegyei ügyészi állás, az egyházi törvények rendelkezéseinek megfelelően, külön választott s egyházmegyei ügyészszé Némethy Gábor kassai ügyvéd választott meg.

Arday Dániel,
főjegyző.

II.

A beregi egyházmegye közgyűléséről.

— 1894. aug. 23—24. —

Isten! hatalmadnál csak kegyelmed nagyobb;
Atyánk! kinek égben van tündöklő lakod,
Lábaid zsámolya a mi szegény földünk,
Hozzád száll fel buzgó imánk, könyörgésünk.
Arra hívtál minket, hogy a te országod
Építsük, terjeszszük és szent akaratom
Szerint emberek közt hívek egysége
Mindnyájunknak üdvé, boldogsága lenne!
Ez üdvös cél hozott minket most is össze,
Szálljon le közibünk Szent Lelked kegyelme,
Oszlassa elménknél sötétes homályát,
Hogy az igazságot tisztán láthassuk át.
Ihletést szívünkbe öntsön bő mértékben,
Tanácskozásunkban szeretet vezérljen.
Igazság, szeretet alkotják országod,
Ebben munkálkodunk, küld reánk áldásod. Ámen.

E fohász elmondása után *Sütő Kálmán* esperes, megemlékezvén a prot. egyház legnagyobb emberéről, méltán büszkeségéről, id. báró *Vay Miklósról*, jelentést téve

a mult gyűlés óta általa elnökiileg tett intézkedésekről, vázolván jelen gyűlés főbb tárgyait: a gyűlést megnyitotta.

Az elnöki megnyitóból folyólag határozatilag mondatott ki, hogy id. báró Vay Miklós érdemei jegyző-könyvünkben megörökíttessenek; a családhoz az elnökség részvétirátot küldjön. Majd sorra került az „ország-özvegy árvai gyámintézet alapszabály tervezete” felőli vélemény. A konvent e tervezetet oly csekély számú példányban rendelte szétküldeni, hogy a mi egyházme gyénk 4 drbot kaphatott belőle. Minthogy ily csekély számú példányból csak kevesen ismerhették meg a tervezetet, körültekintő esperesünk megelőzőleg egyetemes lelkészértekezletet hívott össze, mely azt áttanulmányozva, megállapította az irányelveket s egy 7 tagú bizottságot nevezett ki azon megbízással, hogy az irányelvek szem előtt tartásával véleményes javaslatot készít sen a közgyűlésre. E bizottság munkáját — mely e lapban is ismertetve lesz — a közgyűlés magáévá fogadta s illetékes helyére terjeszteni határozta. Mint más alkalmakkor, úgy most is igazolta egyházme gyénk a tanügy iránti komoly érdeklődését azzal, hogy a tanító fizetés minimumát — saját területére — 400 frtban állapította meg s hasontartalmu határozat kimondására kéri az egyházkerületet is; ezzel kapcsolatosan felhívta azon egyházakat, melyek a minimumot előállítani képtelenek, hogy indokolt kérvényeiket — az 1893. XXVI. t.-cz. által meghatározott felszereléssel — mielőbb beadják.

Három egyház — Bereg-Rákos, Makkos-Jánosi és Gecse — elemi iskoláiknak az állam részére leendő átadását kérvén, a két utóbbinak azon föltétel alatt, hogy az állam Gecseben az egy, Jánosiban az egyik tanítói állomást mindig ev. ref. vallású tanítóval töltsön be s a vallástanítás költségeit fedezendő, az engedélyt megadta; s e helyeken az állami iskola szeptemberben már megnyílik. — A b.-rákosi egyháznak is megadta ugyan az engedélyt, de oly feltételt kötött hozzá, mely csaknem egyértelmű a megtagadással. A rákosiak ugyanis a többek közt — főként azzal indokolják kérelmeiket, hogy ott — a magyar-ruthén nyelvhatárnál — nemzetiségi szempontból szükséges az állami iskola; egyházme gyénk tehát — bár az ev. ref. hívek mind magyarul beszélnek — hogy útját ne vágja a nemzeti cél kivitelének, megadta az engedélyt oly feltétel alatt, ha az ottani gör. kath. egyház is — melynek hívei a ruthén nyelvet beszélik — feladja felekezeti iskoláját, a melyre pedig ez időszertint kilátás nincs.

A tanügyi biz. elnöki jelentés szerint a mindennapi isk. kötelesek közül iskolába járt 94.1%; ismétlő isk. kötelesek közül 85.4%; más vallású járt iskoláinkba 536. Rendes tanító volt 53, lelkésztanító 7, s. lelkésztanító 2, ideiglenes 5. A tanítás eredménye: kitűnő 28, jó 19, kielégítő 17, aligkiel. 1, elégtelen 1 iskolában s nincs adat 7 iskolából. Tanító-hiány miatt Tisza-Vidon a tanítás egész éven szünetelt.

Ha még ezek után megemlítem, hogy *Csoó Zsigmond* papi-, *Varga Sándor* világi tanácsbírók a gyűlés folyamán esküttéve, ékes beszédekkel foglalták el hivatalukat; s hogy *Róthe Lajos*, *Sárkány Kálmán* és *Abaházi Lajos* első lelkészképessegi bizonyítványaik felolvastatása után, mint s. lelkészek bekebelezettek; s hogy az egyetemes leltár elkészítése céljából kiadott „jelentő ívek” betöltésére e. megyei küldöttek, felülvizsgálására egy bizottság nevezett ki, végre, hogy *Sütő Kálmán* tanügyi biz. elnöki állásáról lemondott: — azt hiszem, a nevezetesebb tárgyakat mind felöleltem.

Vigvári Mihály,
e. m. jegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület** ez évi közgyűlését Debreczenben, aug. 24—25-én tartotta meg. Mintegy 70 protestáns tanár gyűlt össze ez alkalomból az ország különböző részeiből azzal a jó reménységgel, hogy a tervezett protestáns tanár-egyesületet sikerül végre megvalósítaniok. A debreczeni főiskolán kívül képviselve voltak itt a pápai, kecskeméti, nagy-kőrösi (tanítóképző), maros-vásárhelyi, sepsi-szentgyörgyi sárospataki, rimaszombati, hódmező-vásárhelyi, máramaros-szigeti, szatmári, békési, bősörményi, kis-újszállási és karcagi ev. ref. intézetek. Az evangélikusok iskolái közül is egy, a szarvasi küldött egy tagot képviselőül. Épen az evangélikusok közönye volt egyik oka annak, hogy a tervezett egyesülés meg nem történhetett. Biztosra lehetett ezt venni az aug. 23-án tartott ismerkedési estélyen is, melyen talán épen e miatt általános lehangoltság uralkodott. A gyűlést megelőzőleg reggeli 8 órakor isteni tiszteletre gyűltek össze a tanárok a nagy templomba, hol *Erdős József* theologiai tanár mondott szép imádságot. Az istentisztelet után a főiskola nagy dísztermében *Géresy Kálmán* debreczeni főiskolai tanár, mint a tiszántúli tanár-egyesület elnöke, egy tartalmas beszéddel nyitotta meg a közgyűlést. Beszédében különösen a protestáns iskolák feladatával s a tanítók kötelességével foglalkozott. Megemlékezett az országos nyugdíjtörvényről, mely jótékony hatással lesz protestáns iskoláinkra, már csak azért is, mert kisebb intézeteinknél a tanárvándorlást valószínűleg meg fogja szüntetni s az anyagi gondoktól némileg megszabadult tanárok munkakedvét is fokozni fogja. A tiszántúli ev. ref. egyházkerületnek arról az intézkedéséről, hogy a kebelében levő ev. ref. közép-iskolák részére kerületi igazgatóságot állít fel, némi nehezítéssel emlékezett meg, mivel előzőleg sem az egyes intézetek fentartóinak, sem a tanár-egyesületnek a véleményét nem hallgatta meg. Az elnöki megnyitó után *Elek Lajos* terjesztette elő a titkári és pénztárnoki jelentést. Utána pedig *Barkász Károly*, hódmezővásárhelyi tanár olvasta fel „tanügyi szemléjét.” Felolvasásában előadta a hazánkban és a külföldön legújabbán észlelhető tanügyi mozgalmakat s kiválóan az egységes középiskola ügyének jelen állapotával foglalkozott, elítélvén a régi gimnázium ellen indított túlerős támadást. A kimerítő szemléért méltán érdemelte meg a közgyűlés éljenzését. Ez után vétetett tárgyalás alá az országos protestáns tanár-egyesület ügye. *Elek Lajos* titkár előadta, hogy a központi bizottság többszöri felhívására is csak 137 ev. ref. és 27 ág. hitv. tanár jelentkezett a tervezett egyesület tagjának, tehát kevesebb, mint amennyi eddig a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesületnek volt. A választmány véleménye az, hogy az egyesülés kérdése jelenleg vétessék le a napirendről. Többek felszólalása után a közgyűlés abban állapodott meg, hogy a prot. tanár-egyesület megvalósítását későbbi időre halasztja s ez időszertint csak az ev. ref. tanár-egyesületet óhajtja megalakítani s épen ezért megbízta a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület állandó bizottságát, hogy az egyesület megalakításához szükséges intézkedéseket tegye meg. Másnap délelőtt *Dóczy Imre*, debreczeni főiskolai tanár tartott érdekes felolvasást görögországi utjáról. Nagy kár, hogy Debreczen intelligens közönségéből egyetlen egy tag sem jelent meg ennek meghallgatására. Utánna *Elek Lajos* tartott felolvasást a protestáns tanárok anyagi helyzetéről, feltüntetvén több évi adatokkal, hogy fokozatosan mennyire javult egyes intézeteinkben, különösen a tiszántúli iskolákban a tanárok fizetése. Ugyanazon a napon délután

az ev. ref. középiskolák vallás-tanárai tartottak értekezletet s elhatározták, hogy anyagi helyzetük javítása végett felkérlik az egyházkerületeket, hogy a többi rendes tanárokkal egyenlő díjazással és jogokkal ruházza fel a vallás-tanárokat is. A gyűlés első napján közös ebédre gyűltek a tanárok. Az ebéd alatt számos tószót hangzott el s ezek nagyobb része a minél előbbi egyesülést óhajtotta. A mi ötven éves kollegánk, Baksay Pista bátyánk ügyes beszédében magára hivatkozott annak bebizonyítására, hogy az ev. atyafiakkal való egyesülés semmi nagyobb veszedelemmel nem lehet reánk, mert ime ő már több, mint 30 éve egyesült protestáns gimnáziumi tanár és bizony ennek az egyesülésnek sem ő maga, sem a rimaszombati iskola, sőt az ev. ref. egyház sem vallotta semmi tekintetben kárát. Igaza volt!

— **Az Erdélyi János-emléktáblára** adakoztak a sárospataki ev. ref. főiskola köréből: Fejes István 4 frt, Waga Lajos, Búza János, Kérészy István, Dr. Kun Zoltán, Ballagi Géza, Dr. Bartha Béla, Szinyei Gerzson, Szívos Mihály, Szinyei Endre, ifj. Mitrovics Gyula, Ellend József, Finkey József, Radácsi György 1—1 frt; Kiss Elek, Szánthó Gyula, Zsindely István, Mitrovics Gyula, Kalassay Sándor 50—50 kr. Maklári P. Miklós, Székely György 30—30 kr. Rác Lajos 20 kr. Összesen 20 frt 30 krt a közigazgató ívé.

— **Az eperjesi theológián** 1994/95. év I. felében előadandó tárgyak s tartandó semináriumok. 1. Új szöv. görög ny. I. évf. heti 2 órában. Előadó: Mayer Endre. 2. Héber nyelv I. évf. h. 3 o. Előadó tanár: Csengey Gusztáv. 3. Latin nyelv I—IV. évf. h. 1 o. E. t. Hörk József. 4. Német ny. I. évf. h. 1 o. E. t. dr. Szlávik Máttyás. 5. Bibliai tót ny. I. évf. h. 1 o. E. t. Mayer E. 6. Ugyanaz a II. évf. h. 1 o. Mayer Endre. 7. Bölcsészeti történet I. évf. h. 4 óra. E. t. dr. Szlávik M. 8. Neveléstan és Methodika I. II. évf. h. 4 ó. E. t. Hörk J. 9. Encyclopaedia I. évf. h. 4 ó. E. t. Szlávik M. 10. Egyetemes egyházt. (ujkor) I. II. évf. h. 4 ó. Csengey G. 11. Hermeneutika I. évf. h. 1 o. Mayer E. 12. Új szöv. írásmagy. (János ev.) II. IV. évf. h. 4 ó. Mayer E. 13. Ó szöv. írásmagy. II—IV. évf. h. 3 ó. Csengey G. 14. Jézus élete III. IV. évf. h. 3 ó. E. t. Mayer E. 15. Erkölcstan III. IV. évf. h. 4 ó. E. t. dr. Szlávik M. 16. Szmbolika III. IV. évf. h. 2 ó. E. t. dr. Szlávik M. 17. Egyházjog III. évf. h. 4 ó. E. t. Hörk J. 18. Gyakorlati írásmagyarazat I—IV. évf. h. 1 o. Hörk J. 19. Új szöv. exeg. seminarium II—IV. évf. h. 1 o. Vezető t. Mayer E. 20. Ó szöv. exeg. semin. II—IV. évf. h. 1 o. V. t. Csengey G. 21. Systematika theol. semin. III. IV. évf. h. 1 o. V. t. dr. Szlávik M. 22. Homiletikai semin. I—IV. évf. h. 1 o. V. t. Hörk J. 23. Liturgikai és katechet. semin. I—IV. h. 1 o. V. t. Hörk J. 24. Egyházi ének I—IV. évf. h. 2 ó. V. t. Mikolík Gyula. 25. Testgyakorlatok I—IV. évf. h. 1 o. Husz Ármán.

— **Előfizetési felhívás.** 1888-ban kiadott egyházi beszédeim mind a szakbírálat, mind tisztelt lelkészársaim részéről kedvező fogadtatásban részesülvén: bátorságot veszek magamnak, azóta irt prédikációimból „Vegyes egyházi beszédek” cím alatt egy újabb kötetet közrebocsátani. E második kötet tartalmazni fog: 4 ünnepi, 4 közönséges, 4 időszaki, 1 bűnbánati, 2 gyermekistenizetesi és 4 különféle alkalomra irt, összesen 19 eredeti egyházi beszédet, — melyeket felfogás, nyelv és kidolgozás tekintetében ugyanaz a nemesebb értelemben vett népszerűség jellemez, a melyre már korábban kiadott prédikációimban is törekedtem. Ha tisztelt lelkészársaim az első kötet után ítélve, úgy gondolják,

hogy ezek a szerény tehetséggel bár, de odaadó kedvvel és műgonddal irt dolgozataim a sajtó alá bocsátásra és pártolásukra érdemesek: küldjék az előfizetési pénzt, 1 frt 20 krt, szeptember hó utóljáig hozzám, Sárkeresztúrra (posta helyben, Fehérmegyében). Előjegyzést is szívesen fogadok, mely esetben a november hónapban megjelenendő kötet utánvétellel fog az illetőknek megküldetni. Gyűjtőknek 10 egyszerre beküldött előfizető után a szokásos tiszteletpéldánnyal örömet szolgállok. Kartársi szíves tisztelettel Sárkeresztúron, 1894. augusztus 20. *Léva, Lajos*, ev. ref. lelkész.

— **Egy pár érdekes statisztikai adat.** A Jekelfalussy G. által szerkesztett „Magyar statisztikai évkönyv” 1890. évi kötetében olvassuk, hogy a Magyarbirodalomban 81,656 egyházi és iskolai épület van s ezek közül 13049 templom, 14945 iskola. A lakosok vallásra nézve következőleg oszlanak meg: róm. kath. 8,885,940; ev. ref. 2,239,197; ág. evang. 1,212,634; izraelita 730,342. A gör. kath., gör. keleti szerbek, oláh és orosz nemzetiségű egyházak hiveinek száma közel 4 millió. Különböző egyházi szolgálatot végez 21,300 ember. A tanügy munkásainak száma 37,140. Irodalommal és művészettel foglalkozik 2483. A törvényhozás és közigazgatás szolgálatában áll 29,102 ember, a közegészségügyben 17,809. Főiskolai tanár van 575, középiskolai 2380. Olvasni és írni tud 7,326,372 vagyis az egész lakosság 42²²/₁₀₀-ka.

— **A limburgi atya-isten.** Mindenki tudja, hogy kath. atyánkfiai az egy igaz Istenen, a világteremtőjén és megtartóján kívül, még sok kisebbrendű Istenök van. De e főistene a különböző fokozatú kath isteneknek különbözik attól az Istentől, a kit Jézus Krisztus jelentett ki nekünk. Bizonyosága ennek a limburgi atya-isten. *Limburg* r. kath. püspöki székváros a Rajna mentén, pár órányira Wiesbadentől. Gyönyörű román stílusú székes egyháza van, mely az építészetnek valódi remeke. E püspöki dombon van az atya-istennek egy érdekes kiábrázolása, az 1884-ben meghalt Blum püspök síremlékén. A síremlék egy fehér márvány-lap, s valami égi megjelenést ábrázol; balra látjuk a püspöknek ³/₄ életnagyságban kifaragott fehér márvány-szobrát, mely őt térdepelve, az égi jelenés felé fordított kezekkel ábrázolja. A falkép Jézust mutatja a kereszten, féldombor képen, az *atya-isten által tartva*, ki kiterjesztett kezekkel fogja a kereszt két szárnyát. Három angyal repül elő bal felől, s egyikök a kereszt talpa alá nyújtja kezét, hogy mintegy segítsen azt istennek emelni. Már ez is eléggé érdekes felfogás az Istentől; de még érdekesebb az Isten kiábrázolása. Az atya-isten ugyanis *tiarát* (pápai koronát) *visel a fején*. Az atya-istent tehát a pápa, avagy a pápát az atya-isten alakjában mutatják itt be a híveknek! A pápák — úgy látszik — ezentúl már nemcsak Krisztus földi helytartói, hanem egyenesen Istennek földi képviselői, vagyis e világi istenek lesznek.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

P. E. Ebbe a számba már nem fért el s miután ilyenek folyton érkeznek, lehető, hogy csak kivonatban közölhetjük. — V. M. Az érdeklődés jól esik, de a bizottsági munkát a maga teljességében nem közölhető. A mennyi közérdekű és elvi fontosságú, azt kinyomatjuk. — V. M. G—ny. A mit nem vártunk, az is jól esett. A másikra nézve most már jó volna az egyházmegyéik munkálatait is figyelembe venni. — R. K. Az illető még nincs itt; átadom neki. — T. J. Az előbbi már ki volt szedve s így az utóbbi csak sorban [közölhető. Kezdjük, mihelyt lehet. — G. P. Kergettük egymást Debrecenben. Az ígéretet én nem feledtem el. Kell-e még Szombathi Monumenta?

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Delendam esse.« *Czinke István.* — »Tóth Dániel alsó-borsodi esperes székfoglaló beszéde.« — »Ev. ref felsőbb iskolánk állapota az 1893/4. iskolai évben.« *dr. Tüdös István.* — »Alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Czinke István.* — »Az ungi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Homoki Antal.* — »A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Bartha Mihály.* — »A gömöri ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Vattay László.* »Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Sólyom Gyula.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Delendam esse . . .

Előre lehetett tudni, hogy utóljára is ez lesz belőle. A jerikói kürt megszólalt. Maga a vezérjelölt fuvalott bele. Majd jönnek azután Józsuének minden hadai és akkor . . . valaminek le kell omlania, vagy pedig (s ez már újkori csoda lenne) külső és belső épülés származik belőle: a sárospataki főgimnáziumnak és theologiai akadémiának megerősödése.

Az a hír száll Miskolc felől, hogy a borsodi gondnok, br. Vay Béla, látván és megértvén az alsóborsodi papok aggodalmaskodását a szupplikációs váltság folytán az egyházakra háromlő újabb (és nem csekély) örök adó miatt, forumra vetette azt az eddig titkon érlelődő kérdést: vajjon nincs-e még itt az ideje annak a bátor cselekedetnek, hogy tiszáninneri kerületünk a sárospataki főiskola jogi fakultását beszüntesse, vagy pedig az állam rendelkezése alá bocsássa?*

A mi a kérdésnek ez utóbbi részét illeti, fájdalom, azon immár tanakodni se kell, mert a jogakadémia úgy is ott van régen a mindenható állam rendelkezése alatt. Az szabja meg vizsga- és tanulmányi rendjét, tanárai számát, létezésének minden feltételét; az köti meg elhordozhatatlan kötelekekkel, a melyekkel midőn a lelket akarja kiszorítani belőle, ugyanakkor öli, sorvasztja vele a theologiai akadémiát, sőt a gimnáziumot is. Szóval a jogakadémia már most se a mienk; mienk csupán a gond és a költségek előteremtése.

És mienk az a válságos helyzet, melybe főiskolánkat nem a kormányzók ébertelensége vagy gondatlan-sága, hanem a kulturális fejlődés, a megnövekedett életszükségletek, az állami és felekezeti versenyzés, s a fejlődés, a tökéletesedés követelményeit kielégíteni törekvő közoktatásügyi politika iránya, szelleme, törekvései és kérlelhetetlen törvényei sodorták. Az eddig beállított tanerők díjazását emelni, korpotlékát, nyugdíját rendezni, sorsát, jövőjét, elerőtlenedett öregségét istápolni, biztosítani kellett. Ezt a mi tiszteletreméltó, a szellemi versenyben is előljárni szerető egyházkerületünk már meg is cselekedte. Dicséret neki érte. De ezzel el is ment a legvégső határig, a meddig csak a sárospataki főiskola anyagi alapjának megrendítése nélkül mehetett.

* A tudósítások erről nem egyformán szólnak. (Lásd az alsó-borsodit alább!)

Pedig a követelményeknek még nincs vége. Nem tudom, nem ismerem a beállott iskolai évben történt gimnáziumi beiratások, felvételek lefolyását; nem tudom hány ismeretszomjas gyermeknek és hány becsületes szüleinek kellett az „Alma mater“ kapuitól visszatérni szemében könnyel, szívében csalódással, lelkében keserűséggel, de mindenkinek élénk emlékezetében lehet még az a nem is páros, de hármass viaskodás, melyet lehanyatlott iskolai esztendőben a mi püspökünk, meg igazgató-tanácsunk a közoktatásügyi miniszter ural folytatott azért a néhány tanulógyermekért, a kiket igazgató-tanácsunk a törvényes létszámon felül humanus gondolkozással főiskolánk ölére fogadott s a kiket az élővizek mellől egy tömlőcske vízzel — egyetlen diligencia szerzeményével — akartak az Izmael sorsára juttatni s pusztába üldözni. A viaskodásnak utóljára is az igazgató-tanács ama kötelező ígéretével szakadt vége, hogy többé — a törvényes létszámon felül — a s.-pataki gimnáziumba semmi növendék a lábát be nem teheti.

Párhuzamos osztályok! hol késtek az éji homályban? Ha volna miből, bizony felállítanánk benneteket, mert valljuk mindnyájan, hogy égető szükségünk van reátok, de isten látja lelkünket, hogy nem telik . . . nektek nem . . . még nem.

Jövel hát theologiai akadémia! hát neked vagy-e valami panaszkod? Neki nincs szegénynek, mert ő felette szemérmes, azért üres az általvetője. Sőt ha erősen faggatjuk, még nótára is fakad s azt mondja, hogy: „Nincsen nekem egyéb bajom, Csakhogy szegény vagyok nagyon.“

No, ez várhat. Hamupipóke jó gyerek. De a kultuszminiszter az nem vár, az követelődző férfiú. Annak megint 8-ik jogi tanszék kell, hát meg kell neki adni. Már meg is adtuk. A pályázat is ki van hirdetve rá.

S ebben az időben egy munkálatot tárgyalnak az egyházmegyéek gyűléstermeiben, a mely munkálatban a 2000 frttal előirányzott szupplikációs váltságösszegeből az egyes egyházmegyékre eső rész kerül autonómikus elbírálás és önkéntes megajánlás alá. Megajánljuk. — Alsóborsod is megajánlotta, bár a lapokból azt olvasuk, hogy „nem szívesen“ Alsózeplén is megajánlotta a maga 360 frtját — egy összegben, elég szívesen. De mikor a 360 frtot szétvetették az eklézsiák között, akkor felemelkedék minden lelkész és azt mondotta, hogy ez neki sok. Pedig ezt még csak a papok

mondják. Hátha majd a presbitériumok is megszólalnak, akkor lesz még csak kürtrivalgás.

Pedig ez a 2000 frt az 5-ik theologiai tanszék felállítására kívántatik, hogy Hamupipókének is jusson valami. És a papok mégis zúgolódnak. S szinte csodálom, hogy nem azt kiáltozzák, hogy állítsa fel a kerület az 5-ik theologiai katedrát a maga terhére, a 8-dik jogi tanszék biztosítására pedig maradjon a szuplikációi 2000 frtos váltság. Hiszen úgy is egy anyának az édes gyermeke mind a kettő.

De e vastagnyakú nemzetség tovább megyen és az egész jogi fakultás felett meghúzza a halálharangot. Ez az a nagyjelentőségű fordulat, a minek bekövetkezését előre lehetett sejteni. Már a közalap is nagy vihart támasztott, mert nagy különbség van az olyan segedelem között, melyet jó kedvünkből adunk, — ha van; és az olyan között, melyet muszájból fizetünk, — ha nincs is miből.

És itt van a tanítói fizetésrendezés, az ötödéves szolgálati korpótlék, a 15 kros nyugdíjadó. Következik a lelkészi gyámintézeti százalék, a lelkészi fizetésrendezés, mert el kell következnie, ha azt nem akarjuk, hogy gyülekezeteink árván maradjanak, theol. akadémiáink még jobban elnéptelenedjenek; ha azt nem akarjuk, hogy még mélyebbre bocsássa a fásuló szívekbe gyökereit az a keserűség, mely azt itéli, hogy minek a papoknak nagyobb képzettséget nyújtani, hiszen az ilyen fizetéshez sok ez a mostani is.

Hát én nem bánom, csak az egyház meg ne bánja. Azaz, hogy bánjuk biz azt mindnyájan, a kik nem tudunk léteérdekünkről könnyen lemondani. Annyi bizonyos, hogy ez a mostani állapot tarthatatlan. Két akadémiát táplálni a meglevő forrásokból nem tudunk, nem bírunk; újabb források meg nem igen fakadnak. Választanunk kell kettő között: akarunk-e egy édes álomképet megvalósítani s a jogakadémia megszüntetésével rendelkezésünkre álló ezerekből Sárospatakon egy olyan életerős gimnáziumot és filozófiai katedrákkal megerősített theologiai fakultást szervezni, a melynek nem volna párja széles hazában? Vagy küzdünk tovább a paizsos férfiúval, mignem másoktól túlszárnyaltatunk, vagy jó csillagunktól vezéreltetve valamely lombos oázisra akadunk?

Melyik utat fogja választani egyházkerületünk bölcsesége, nem tudhatom. Annyit tudok csak, és az alsó-borsodi indítványnak az sem csekély érdeme lesz, hogy az egyházkerületen komoly mérlegelést fogja maga után vonni az az indítvány, annak a komoly kérdésnek, hogy *mi hasznunk is van tulajdonképen nekünk, mint felekezettnek, a jogakadémiára hozott tenger-áldozatból?*

Magam részéről annyival tisztában vagyok, hogy így, a mint van, semmivel se jobb a többinél és nem kálvinistább a budapesti egyetemnél. Én tehát minden lelkiismeretfurdalás nélkül rá tudnék szavazni arra, hogy ha már az intézkedés jogát kivette kezünkből az állam, legyen kegyes a gondját is, meg a költségeit is magára vállalni.

Vagy ha nem; ha úgy a szívünkhöz forrott volna már a jogakadémia, hogy miként egy kedves gyermekünktől, sohasem bírnánk tőle a magunk jószántából fájdalmas érzések nélkül elszakadni: akkor adjunk ennek a kedves fiúnak egy kissé családiásabb nevelést, hadd lássák meg rajta, hogy a mi vérünkből való vér, hogy lelke a mi lelkünk képét viseli, hogy a mi nevelésünk.

Jól tudom, hogy a világi tudomány felekezetet nem ismer, nem is szabad ismernie. Hiszen a filozófia sem ismer, azért mégis hallgatják (igaz, hogy csak hallgatják) a theologusok is.* A „mi nevelésünk” alatt

* Colloquialnak is,

Szerk.

tehát nem azt értem, nem azt kívánom, hogy kálvinista jogot tanítsanak a pataki jogásznak, hanem mást kívánok. Kívánom pedig nem csak azt, a mit a gömöri atyafiak kívánnak, hogy egyháztörténelemből a joghallgatók is kollokváljanak, hanem kívánom azt, a mit Dr. Szlávik levezetett, mint konkluziót „a theologia egyházi és tudományos jelentősége” c. értekezéséből, hogy mivel mi egyetemes papok vagyunk s a világi elem mindenben egyenlő rangú egyháztag velünk lelkipásztorokkal, hát legyen úgy, mint régen volt. Vegye a theologus hasznát a jogakadémiának, de vegye a jogász is a theologiának s hallgasson theologiai studiumokat is, a mint ez történt még e század derekán is. Ne legyen neki olyan terra incognita a vallás világa, a theologia országa, akkor majd ő sem lesz olyan idegen az anyaszentegyháztól.

Azért nagyon bölcsen cselekedte br. Vay Béla gondnok úr, hogy szólott. Mert míg csak Názaretből jött a szó, az igénytelen mesterektől, addig nem sokat ügyeltünk rája, de most maga a vezér fuvallott a kürtbe, hátha annak messzebbre kihat a zengése?

Czinke István.

Tóth Dániel alsó-borsodi esperes székfoglaló beszéde.

Mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés!

Ha a magyarországi református egyház, melynek ezen mi alsó-borsodi egyházmegyénk is egyik alkotó része, épen napjainkban olyan körülmények között nem volna, mint a milyenek között van, hogy t. i. egyrészt belső életét tekintve, az imént lefolyt zsinatnak, ezen, el kell ismernünk, hogy sok nemes igyekezettel és munkával, de bizony olykor éles elvi ellentétekből kifejlődött küzdelmekkel is folytatott zsinatnak törvényeit és alkotásait kell a jelen s a legközelebbi idők folyamán életbe léptetnie, kipróbálnia; másrészt pedig külső, e hazában elfoglalt helyzetét véve figyelembe, az egyházpolitikai viszonyok nagy mértékben való megváltozásával előállható s az eddigiektől lényegesen különböző körülményekkel kell számolnia; ha ezek így nem volnának: én most, midőn esperesi székemet elfoglalom, megköszönvén szívem szerint lelkésztársaimnak s a nemes és szent egyházuknak bennem helyezett bizalmukat, csak annyit mondanék, a mennyit letett eskümben a jó Istennek fogadtam, hogy teljesíteni fogom kötelességemet igazsággal és hívességgel.

Nem is kellene, nem is lehetne ennél többet mondanom, mert hiszen a mi egyházmegyénk ügyeit, kormányzatát s ezekben az esperesi hivatal teendőit illeti, azokat én elődömtől, azon tiszteletre méltó férfiútól, ki hajlott korban ugyan, de lelki s testi erejének teljes épségben hagyta itt ezt a helyet, úgy vettem át, hogy csak folytatnom kell az ő munkáját s itt új irányok, új elvek hangoztatására vagy követésére nincs semmi szükség.

A mi pedig a hivatalos ügyek ellátásánál nem magára a dologra, hanem az azt teljesítő egyénre vonatkozik s annak változásával tagadhatatlanul s minden körülmények között némi változást idéz elő, hát erre nézve úgy gondolkozom, az a meggyőződése, hogy midőn engem a nagytiszteletű egyházmegye bizalmával elhívott erre az állásra, jól ismerte és ismeri azt, a kit elhívott, mert hiszen én úgy érzem, úgy tudom, hogy 37 év óta, a midőn — mint néptanító — ezen egyházmegye kebelébe beléptem, elveimmel, te-teimmel, egész életemmel mindig ugyanez voltam; s

azt csak nem várhatta és nem kívánhatja senki, hogy most változzam meg; hiába is kívánná, nem is tehetném azt, de nem is akarom tenni.

Midőn tehát arra kérem a nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlést, hogy azon rövid időből, mely rendelkezésünkre áll, néhány percet számomra szentelni méltóztassék; teszem ezt azért, hogy az általam említett két, egyházi életünkben napi rendben lévő kérdésről, t. i. újonnan alkotott zsinati törvényeink életbe léptetéséről s az egyházpoltikai viszonyok megváltozásával szükségképen megváltozott helyzetünkről formált véleményemet, részletekbe távolról sem bocsátkozva, csakis a főbb vonásokban előadjam; időszerűnek tartom ezt épen most általános szempontból és kötelességszerűnek reám nézve, ki egyházkerületünk egyik legnépesebb egyházmegyéjének egyházi elnökségét veszem át.

Az, úgy gondolom, mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés! minden kétségen felül álló igazság, hogy az egyházi társulatok, bár isteni üdv-intézmények, még sem vonhatják ki magukat a korszellemtől, az emberiséget vezető eszmék hatása alól; sőt e tekintetben külső, időszerűt való alakulásukra s bizony ezzel aztán jó részben belső életükre nézve is, bármint hangoztassák egyik-másik egyház szóvivői az ellenkezőt, közös a sorsuk minden más emberi intézményekkel. Az pl. nem szorúl bizonyításra, hogy más volt az őskeresztény egyház, más a középkor egyháza s ezen a ponton csakis annyi különbség van egyrészt a keleti és római, másrészt a protestáns egyházak között, hogy ez utóbbiak már csak a hierarchiai szervezet mellőzése és az egyetemes papság elvénél fogva is, hamarabb és közvetlenebbül érintetnek a világot mozgó eszmék által; jobban tudnak és akarnak is engedni s közremunkálkodni akkor, midőn a közgondolkodás egyik-másik eszme megtestesítését követeli. Ilyen ráhatással lévén az uralkodó eszmék az egyházi életre, az a kérdés, miben nyilvánulnak a mi időnkben ezen uralkodó eszmék az állami élet terén. S bizony az én felfogásom szerint főképen abban, hogy a mint az csak lehet, nagy államok alakúlnak és ezekben az államhatalom a saját kezébe igyekszik összpontosítani a közigazgatás, a jogszolgáltatás, a közoktatás, az egész kormányzat minden ágait; egyszóval kimondva, hogy valóban hatalom legyen — minden hatalmat — s e közben csakis az egyénre tekint, csakis azzal számol, sőt azt a jogoknak és kötelességeknek egyenlően való kiosztásával felemelni, erőssé, boldoggá tenni is törekszik; de az állam és az egyén között helyt foglaló mindennemű intézményeknek érezniük kell, hogy nem önállóan működő testületek többé, hanem csak az állam céljainak megvalósítására szolgáló eszközök.

Hát, mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés! lehet, hogy tévedek, de nekem az a meggyőződés, hogy közelebb tartott két zsinatunk az állami életben nyilvánuló ezen irányzatnak ráhatása, még pedig igen erős ráhatása alatt állott. Messze vezet ennek részletenként való mutogatása, de előttem bizonyosnak látszik, hogy pl. a népesebb, tehát több egyénből álló egyházak több szavazata; a közgyűlések, tehát az autonóm testületek akaratát és hatalmat képviselő tényezők hatáskörének nagymértvű korlátozása; magának legüdvösebb intézményünknek, a domesztikanak oly módon való megalkotása, hogy az alap nem az egyházközségekre, hanem az egyes hívekre van fektetve, s a felette való rendelkezés az egyházmegye és kerületek mellőzésével egy központi hatóságra bízva; az összpontosítási és egyformásítási törekvés minden vonalon — mind-mind arra való, hogy zsinataink épen abban vélték felfalálhatni

a jobb részt, az egy szükséges dolgot egyházunk számára, a miben felfalálható az állítólag az állam számára; pedig hát én azt hiszem, hogy az állami és egyházi életnek már természet szerint különböző voltától eltekintve is, nincs arra kényszerítve az egyényelvű és egyérzelmű magyar református egyház, hogy éppen azon az úton keresse a boldogulást, a melyen keresi azt a több nemzetiségekből és felekezetekből, annyi széthúzó elemekből alakult magyar állam; és én úgy tartom, hogy a merev összpontosítás és egyformásítás korántsem protestáns, hanem egyenesen római katolikus elv: ugyanazért zsinati törvényeink életbeléptetésénél s alkalmazásánál azon fogok igyekezni, hogy a törvény határain belül, az egyes egyházközségek, egyházmegye és kerületek önállósága megtartassék és fejlesztessék; fejlesztessék oly módon, hogy az egyházi életnek — eddig talán hatáskörünkbe nem vont — mezőin új munkateret találjanak; különben is utalva lévén erre a megváltozott helyzet által, a melyről míg — csak néhány szóval még — megemlékszem, a mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés türelmét kérem.

A törvényhozó testületek által immár elfogadott egyházpoltikai törvények életbeléptetésével közfelfogás szerint két irányban változik meg helyzetünk; kifelé az államhoz való viszonyunkban és bent, egyházunk kebelében, általában az egyházi hatóságok, különösen pedig a lelkészek és az egyes egyháztagek között eddig fennálló viszonyban. Az elsőre nézve — azt hiszem — mindnyájan egyetértünk abban, hogy mi azon törvények által az állam és az egyház közötti viszony kérdését rendezettnek, véglegesen megoldottnak épen nem tartjuk, azokat ilyenekül el nem fogadhatjuk; sőt az a meggyőződésünk és azt ki is mondjuk s Isten és emberek előtt hirdetjük, hogy, ha egyszer elkezdte az állam-kormány és törvényhozás rendezni ezt az államra és egyházakra egyaránt életbevágó kérdést: félúton többé meg nem állhat, legfőleg csak rövid pihenőt tarthat; s ha ugyan mi protestánsok is fiakká fogadtattunk már s nem vagyunk most is, mint századokon át voltunk e hazának mostoha gyermekei: akkor itt az idő arra és tovább nem halasztható az, hogy az 1848 iki 20. t.-cz. végrehajtatván, ama nagy idők nagy emberei által számunkra hagyott örökség végre birtokunkba szálljon, az ige valahára testet öltson magára.

A mi pedig azt a változást illeti, mely egyházi hatóságaink s az egyháztagek, de főképen közöttünk lelkészek s híveink között való viszonyban elő fog állani, hát erről, a mint eddig is már sokan sokat irtak és beszéltek, úgy itt is, nekem is sokat lehetne mondanom, de hát idő sincs rá s aztán meg én azt is tartom, hogy senkisék láthatja előre a jövő idők alakulásait; senkisék tudhatja még, mi hatása lesz legközelebb magyar református népünkre a csaknem korlátlan vallásszabadságnak. Arra azonban ne is gondoljunk, hogy mi az úgynevezett *cura pastoralis* leghívebb gyakorlása mellett is, oly befolyást gyakorolhassunk híveinkre, mint gyakorol pl. a római katolikus papság a kezében levő rettenetes hatalommal, a fülbe gyónással; de ilyenre nálunk nincs is szükség, s ellenkezőnek is ez egyházunk elvével, mert hiszen a mi híveink nem lelki szolgaságra, hanem lelki szabadságra hívtak. Hogy mit tegyünk tehát, arra nézve én oda térek vissza, a honnét nekünk nevünk, eredetünk vagyon, az evangéliumhoz. Ime, a kereszténység nem akkor kezdődött mikor Kornélius és az ő házanépe megkeresztelkedett, s midőn megkeresztelkedtek számosan mások, egyesek: hanem akkor, midőn megalakult Jeruzsálemben az első pünköst napján, az első keresztén gyülekezet.

S bizony az én hitem, meggyőződéseim szerint, a gyülekezeti életben, a gyülekezeti közösség érzésében van csaknem két ezred év múltán ma is, a mi számunkra is a megtartó erő. Ez az az érzés, mely az áldozatkészség oly bámulatos jeleiben nyilvánul a mi egyházunk hiveinél napjainkban is, mely csodákat képes művelni a mi időnkben is; mert nem csoda számba mehet-e anyagiasságunkban pl. az, a mi szemünk láttára történik, hogy az a hazájától, övéitől elszakadt magyar református ember, onnét, földünk másik oldaláról, nehéz fáradsággal szerzett keresménye egy részét édes örömmel küldi haza, soha el nem feledett, általa a távolban is forrón szeretett gyülekezete számára. Ezt a gyülekezeti életet, ezt a gyülekezeti közösség, összetartozandóság érzését kell tehát nekünk, lelkészeknek, tanítóknak, világiaknak, mint az egyetemes papság tagjainak, vállalva, kétszeres erővel, igyekezettel ápolnunk, fejleszteni, élővé s hatóvá tennünk; hogy miképen s mi eszközökkel, arra meg fog tanítani bennünket az idő, megtanít magyar református egyházunk iránt érzett buzgó szeretetünk.

Ezeket kívántam, mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés! ez alkalommal elmondani, s most, midőn megköszönöm a szíves türelmet, mielőtt elfoglalnám elnöki székemet, felkérem legelsőben is, mint ez idő szerint való elnöktársamat, Nagyméltóságodat, Kegyelmes Uram! hogy egyházi és polgári téren oly számos éveken át folytatott kormányzói tisztében szerzett bölcsességével engem támogatni s jóakarátú kegyességében megtartani méltóztatassék. Erre kérem eddigi és ezután való közvetlen munkatársaimat, a nagytiszteletű és tekintetű tanácsbírói kart. Erre kérem lelkésztársaimat, a tanítói testületet s az egyházak előjáróit. És azon óhajtaással rekesztem be beszédemet, hogy a milyen igazsággal és szeretettel, jóakarással és hívességgel fogom viselni ezt az esperesi hivatalt: az én jó Istenem ebben úgy segítjen meg. Amen.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. felsőbb iskoláink állapota az 1893/94. iskolai évben.

Egy új iskolai év küszöbén állunk már s a megszokott és újabb terhek ismét nyakunkba szakadnak, hogy a kulturális fejlődést előmozdítsuk s hazánk a művelt nyugati államok sorában megállhasson úgy, a mint azt lakosainak szellemi tehetségei folytán méltán megvárhatjuk. Ma már nem mondhatni, hogy hazánk nagyon el van maradva a kulturális téren — rövid idő alatt olyan haladást tettünk, a melyre önértzetel tekintetünk vissza. A keretek úgy vannak fölállítva, hogy kívánni valót alig hagynak fel, — legfőleg az a kíváncsi még, hogy e keretek jól betöltsenek s a bennök működő erők minden irányban foglalkoztatva legyenek.

A dolog természetéből foly, hogy a mikor egy új iskolai esztendő előtt állunk, felmerül a kérdés: hát az előző esztendő milyen volt? intézeteink mint feleltek meg a hozzájuk kötött várakozásoknak? — a növendékek minő szorgalmat fejtettek ki, minő sikert értek el? A feleleteket mindenki — a ki csak tud érdeklődni az oktatás-ügy iránt, — szívesen várhatja, — várhatja már csak kálvinista önértékből is, a mely felhívhatja figyelmét arra, hogy azok az önvérünkől táplált ref. intézetek minő helyet foglalnak el az egyetemes magyar

oktatási ügyben? Büszkélkedhetünk-e velők, vagy pedig régi jó hírünk alább szállt?

Soraink épen azt célozzák, hogy bemutassuk ref. felsőbb intézeteinket a múlt iskolai évről, — igyekeztünk most is, mint az előző évben, hű képet nyújtani, a mi nem is lehet nehéz, hiszen az értesítők alapján beszélünk, a melyek hű tükröi tartoznak lenni az egyes intézetek egy évi történetének. Bizonyos összehasonlítások nem maradnak el most sem, nem maradhatnak el már csak azért sem, mert mindenkit érdekel, hogy felsőbb intézeteink közül, melyiket lehet pd. első helyre állítani egy s más szempontból? Hogy részrehajlás itt lehetetlen, azt mindenki tudja, ki a statisztika merev számgazságaival csak egy kicsit is ismerős. Az aztán már más kérdés, hogy a statisztikának hiszünk-e, vagy nem? — Hinnünk kell, mert ma ugyanam szerepeltetjük s nem igen van okunk ellene szólni, hiszen önismeretre vezet igen sok tekintetben, ez pedig soha sem válhat kárunkra.

Ismertetésünkben foglalkozni fogunk a *theol. s jogi akadémiákkal*, — a teljes s nem teljes gimnáziumokkal, a tanítóképezdékekkel s a felsőbb leányneveldékekkel, mint a melyeket felsőbb oktatási tanintézeteknek tekint az országos törvény.

I. A theol. akadémiák.

Ez évben is öt theol. intézet képezett a lelkész pályára növendékeket, kiknek az lesz hivatásuk, hogy az „Urak ígét” hirdessék „alkalmas és alkalmatlan időben”, a mire a mai korban csakugyan elég módot nyernek mindazok, kik „hű sávár” gyanánt akarnak munkálkodni. Minden bizonynyal ismertetésünk teljessége szempontjából óhajtandó volna, hogy mind az öt intézetről szóljunk, hanem a budapesti theol. akadémiáról ez uttal sem beszélhetünk, minthogy értesítőt a múlt iskolai évről sem adott. Őszintén szólva, ezt nem értjük, mert nem is érthetjük. Ma már az alsóbb fokú ipar iskolák is beszámolnak, — mennyivel inkább tartoznék számolni magáról az az intézet, a mely ugyanam a nagy közönség számára nevel egyéneket!.. No de ezt ne tárgyaljuk, mert okok keresése e szempontból nem lehet célunk, de meg felesleges is, mert úgy sem találhatnánk semmi okot sem. Szóljon azért beszámolónk a többi theol. intézetről, a melyek adtak értesítőt.

A debreceni theol. akadémián öt rendes tanár adta elő a tudományokat, kik közül kettő a bölcsészeti szakban is adott elő, a mely fakkon e két theol. tanárral együtt 7 tanerő működött.

A hittani szakban, mint speciál kollegium szerepel mindkét félében át az arab nyelv. A bölcsészeti szakon kitűnik a speciál kollégiumok közül „A debreceni ref. koll. története”, a német nyelv és irodalom, „Arisztoteles etikája”. Megemlítendő az is, hogy úgy az angol, mint a francia nyelv előadattak.

A hallgatók száma 60 volt, de ezek között 8 — már pályavégzett ifjú szerepel s ezeket leszámítva, a tulajdonképi hittanhallgatók 52-en voltak, kik így osztottak meg a tanfolyamok szerint: I. éves 14; II. éves 8; III. éves 15; IV. éves 15. — Theol. alapvizsgát tett 14 hittanhallgató, 2 jeles, 4 jó, a többi kielégítő eredménnyel.

Önmunkásságot a theologusok részint a „hittanszaki önképzőtársulat”-ban, részint a „magyar irodalmi önképző társulat”-ban fejtettek ki, valamint az iskolai pályakérdések megfejtési versenyében, munkálkodván e mellett az énekkarban s gyorsíró egyletben is.

Az iskolai pályakérdések száma 9 volt. Ezek közül hét kérdésben arattak babért theologusok. — Azonban tisztán theol. kérdés csak egy volt, t. i. az új szövetségi exegetikai, mely János apostol írói működését kívánta tárgyalatni. A pedagógiai: Melanctonnak, mint pedagó-

gusnak méltatása, s az irodalomtörténeti -- Komáromi Csipkés György jellemzése, — már nem tekinthető egyenesen theol. számára tűzött kérdésnek, míg a többiek semmi tekintetben sem theol. kérdések voltak. Hanem a díjak összege, az mindenesetre tekintélyes, lévén a legkisebb 25 frt, a legnagyobb 84 frt, a többi 30, 40, 50 frt.

A hittanszaki önképzőtársulatban felolvasásokat, próba imádkozásokat tartottak s ezek felett folytattak eszmecsérét. Ez tartott reformatioi emlékünnepeket, melyen maga a tanár elnök tartotta az emlékbeszédet. — Volt a társulatban vitatkozás is az „általános vallásszabadság s a zsidók receptiója” felett, kérdésbe tétetvén, hogy „prot. szempontból helyeselhető-e, vagy nem?” A többség az igenleges álláspontot foglalta el. De a forrásból az tűnik ki, hogy nagyon kevesen vettek részt a gyűlésben, mert csak 19-en szavaztak. Tartottak verseny prédikálást s verseny imádkozást is. A sikerültebb dolgozatok a „Közlöny”-ben jelentek meg. Pályakérdést ötöt tüzték ki: egyet-egyet a történelmi s rendszeres theol. tudományok köréből, hármat a gyakorlati theol.-ból. Mind az ötöt megfejtették. Maguk a kérdések is mind érdekesek voltak s igazán méltók a kidolgozásra, kiváncsítván Tolnai Dali János presbyterismusának, a dogma nélküli keresztyénségnek az ismeretése s bírálata, továbbá egy zsidó megkeresztelése alkalmával mondandó egyh. beszéd, keresztelési agenda s imádság s végül gyakorlati bibliamagyarázat Máté ev. egy részlete felett, vonatkozással az egyetemenre, vagy másnemű adakozásra. Mindenesetre így kell foglalkoztatni az ifjúságot saját szaktárgyaikban, hogy kedvet kapjanak a további önképzésre.

A magyar irodalmi önképzőtársulatban is sikerrel működtek a theológusok, bár a pályakérdések megfejtése körül itt nem tündek ki úgy, mint az iskolai kérdésekre való pályázásnál.

Volt önszegélyző egyetük is, a melynek 35 tagja volt, tehát minden theológus. A vagyon 3627 frt 28 kr.

Az énekkarban a főbb szerepeket szintén a theol. játszották, kik a jutalmakat is megnyerték, az összes jutalmazottak között csak két joghallgató lévén.

A főiskolai könyvtári olvasótermet a theol. közül 1893. június 17-től 1894. június 1-ig 255 látogatta.

Az iskolai jutalmak igen tekintélyes összeget képeznek, a mit theol. nyertek s megemlítendő, hogy könyvjutalmakban is részesültek, a mi nagyon követésre méltó példa.

A főiskolai tápintézetben theológus 25, illetőleg 27 volt, az első, illetőleg második félévben, ingyenes 9, a többi 20, 40 s 70 frtos.

A 24 frt tandíjat egy theol. sem fizette, hanem a legtöbb csak felét, 4-edét fizette 7 tanuló az első, 12 a második félévben.

A nagy-enyedi theol. akadémiának a múlt évben nehéz sorsa volt. Elvesztett egymás után három tanárt. Kidőlt a tanári kar nestora: *Hegedűs J.*, korán jobb hazába költözött a méltan nagy reményekre jogosító *Józsa Zsigmond* s alig két hónapi tanítás után elvesztette az iskola a nehezen pótolható Józsa utódját: *Kiss Albertet*. Valóban, mintha az enyészeti angyala otthont talált volna e nagy múltú iskolában, mintha az exegetikai tanszék a nagynevű *Keresztes József* tragikus sorsa után végzetessé vált volna.

E nagy veszteségek miatt ez intézetünkben sokszoros fennakadások voltak s egészen menthető, hogy a hébernyelv a II. félévben nem taníttatott, hanem a következő évben fogják azt az I. s II. éves hallgatók tanulni. Itt csak a rendes tárgyak előadhatóságáról kellett gondoskodni.

Hallgató volt ez akadémiánkon 37. I-ső éves 7; II-od 12; III-ad 5; IV-ed 13.

Papi vizsgát tett: I-sőt 8; II-ikat 17. Amazt 5 jelesen, 3 jól, emezt 10 jelesen, 6 jól, 1 egyszerűen.

Alapvizsgát 6 theol. tett. 3 jelesen, 3 jól. Pótvizsgát tett 2, egy jelesen, egy jól.

Theol. magán tanári vizsgát tett a megboldogult *Kiss Albert* az új-szövetségi exegesisből s a ker. erkölcs-tanból, értekezése „A házasság új-szövetségi alapon” cz. viselt s képesítése egyhangulag történt. Arra hivatott egyénnek mutatkozott tehát, hogy tanítson s így annál nagyobb a vesztesége az intézetnek, melynek kebeléből oly korán kiszólitotta az enyészeti angyala.

Önmunkásságot részint az iskolai pályakérdések megfejtése körül, részint a theol. önképzőkörben s az ifjúsági egyesületben fejtettek ki a hallgatók.

Az iskolai pályakérdések között 3 volt tisztán theológiai, t. i. kivántatott egy karácsonyi egyh. beszéd, a nevezetesebb magyar prot. zsinatok s azok kimagasló határozatai ismertettessenek s egy hébernyelvi kérdés, de a melynek versenye az ismeretes okból elmaradt. Az egyh. történeti kérdésre még csak pályázó sem akadt, pedig elég könnyű lett volna a vele való megbirkózás.

A theol. önképző körben 6 pályadíjért versenyeztek a tagok. Ugy az ima, mint az agenda, valamint az egyh. beszéd fordítása valamely idegen nyelvről sikerült, de már a vallásos népszerű elbeszélés nem. Volt verseny-szónoklás is.

Az ifjúsági önképző körben a hittanhallgatók csak a verseny-szaválásban tündek ki.

Theol. önszegélyző egyesületük az itt hallgatóknak is van s vagyonuk 2324 frt 92 kr. (Folyt. köv.)

Dr. Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei közgyűlések.

I.

Az alsó-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése.

Azért ez is gyűlés volt. Igaz, hogy kevesen gyülekeztünk össze, de a kik ott voltak, azok legalább hamar hazamentek. Pedig augusztus 27-én papi értekezletünk is lett volna. Még pedig általános. Voltunk is hárman. Az elnök, a jegyző, meg én. Nem is tudom, hogy én mi címen? Még azok sem jöttek el, a kik a gyűléstartási alaptól napi díjat húznak. Csak délfele tudtunk annyian összeverődni Patakon, részint a helybeliekből, részint a szomszéd papokból, hogy Isten nevében neki láthattunk az „országos lelkész-özvegy-árva(i) gyámintézet” alapszabály-tervezetének megítéléséhez. Hát bizony azt, nem csak megítéltük, de el is ítéltük. Nem csoda, el voltunk keseredve. Hogy mit és mennyit változtatott rajta „szűk-körü” értekezletünk s másnap egyházmegyei közgyűlésünk, azt hiszem, annak legalább a lényegét e lapok más helyen közölni fogják. Én tehát rátérek egyenesen az augusztus 28-iki közgyűlés tárgyra.

Népes ez sem volt, nagy dolgokat ez sem mivelt, de cselekedett mindenekelőtt egy kegyeletes ténny: részvétíratot intézett a báró Vay-családhoz, melynek egyik tagja egyházmegyéink tanácsbírája is. Azért nem tehette ezt hamarabb, mert a nagy patriarcha halála óta csak most gyülekeztünk össze először.

Azután tárgyalattott a 360 frt. Ennyi jut ugyanis alsó-zemplénre abból a 2000 frtból, a mennyivel kötelesek

a tiszáninneri kerület egyházai a főiskolának a szuplikáció eltörlése által szenvedett veszteségét megtéríteni. Ez egy kicsit furcsa tanácskozás volt. Éreztük mindnyájan a téma és a helyzet csiklandós voltát, mert hiszen a mi egyházmegyénk esik a pataki iskolához legközelebb, de a fillokszera is minket evett meg legjobban. Lerágta nemcsak a szőlőgyökeret, de a hegyaljai ember orcájáról is a fényességet, meg tornyainkról is a csillagot. Szóval annyit sejtettünk, hogy nekünk illik a főiskolával szemben gavallérnak lennünk, de féltünk az otthon maradt kúrátortól is, hogy majd mikor ezt az új adót exequálja a szent vizitáció (mely még csak ezért létezik), kúrator uram beadja a kulcsot, ezt mondván: „üres kamarának . . . legyen tiszteletes uram a gazdája.”

360 frt nem is nagy összeg. De mikor megpróbáltuk kinek-kinek a maga részét kiosztani, akkor láttuk, hogy Pataknak 20 frt jut belőle, Cigándnak meg tán 25. Hotykának is kijutott a maga porciója. Soh'se voltam a pozsonyi országgyűlésen, de azt hiszem, ott se ugráltak a tekintetes Karok és Rendek a Mária Terézia szép szemeiért szélgyorsabban talpra, mint ugráltunk mi Patakon a petrahói pappal, meg a többi kollegánkkal. Csudálatos egyetértés volt közöttünk, t. i. mindenki egyetértett abban, hogy *a magáét sokalta, a másét keveselte*. Csináltunk hát nyomban új kivetést s miután a cigándi pap nem volt jelen, az ő jussát a főiskolához felemeltük 30 frtra; a pataki pap meg nem zúgolódott, tehát az övét felemeltük 25-re. Az én eklézsiámra maradt csak 6 frt. Azt is megkérdezték tőlem, ha nem lesz-e sok? Már mért volna sok — feleltem, mikor úgyis 200 frt deficitet dolgozunk évenként, mióta Jóel próféta megátkozott bennünket; azzal a hat frttal több vagy kevesebb deficit már úgy sem sokat módosít a virágos helyzetünkön. Igaz ugyan, hogy az én jövedelmem is megapadt (anno filloxera) évi 300 frttal s abból csak egy garast sem bír nekem az eklézsiám kárpótolni, de hát az más. Minek lettem pap és mért nem lettem tekintetes úr?

Különben is mi gondoskodunk magunkról. Négy esztendővel ezelőtt, mikor megúntuk már a sok jószándékot, melylyel a konvent a gyámintézet ügyét húzta-halasztotta, megembereltük magunkat és csináltunk magunk-magunknak gyámintézetet. Bár hamarabb cselekedtünk volna! Ennek a számadását is most vizsgáltuk át s kitértünk, hogy van ez idő szerint már 7051 frt 82 krunk. Egy év múlva lesz 10000 forintunk. Öt év alatt ez elég szép eredmény.

Ismeretes e lap olvasói előtt a t. kenézi lelkész-tanítóság ügye. Hát ez ügy már el van intézve. A kenéziek csakugyan szerveztek külön tanítói állomást s egy kicsit még jobban megadóztatva magukat, egy kicsit a tandíjat is felemelve, egy kicsit a lelkész fizetéséből is elszakítva, olyan formás díjlevelet készítettek mind a papnak, mind a tanítónak, hogy azon az írigység sem találhat hibát. Mindakettő törvényes szülött; amaz megűti a 600 frtot, ez a 300 at; mit kívánjunk egyebet? Csak attól tartunk, hogy ezenkívül van nekünk még 8 lelkész-tanítónk, hát azokkal mi lesz? Én ugyan azt tartom, hogy lelkész-tanítóság nincs. Ilyen hivatalt a világ nem ösmer. Hanem igenis vannak szegény egyházakban szolgáló *lelkészek* (és nem lelkész-tanítók), a kik, mivel tanítójuk nincs, tanítanak magok, hogy az anyaszent-egyház plántái virágozva nőjenek. Ezt pedig semmi féle minisztérium meg nem tilthatja. Ha nem tetszik neki ez az állapot, adjon annak a falunak állami iskolát: ez az, a mihez joga és szabadsága van, bár kedve — úgy látszik nincs hozzá. Legjobb volna azért a kerületnek kimondani, hogy lelkész-tanítókat nem ismer, hanem csak lelkészeket és tanítókat s minden olyan egyházban, hol a lelkész egyúttal

tanító is, az csak szükségből s ideiglenesen történt s ott a *tanítói állás voltaképpen üresedésben van*, a melyet, ha a minisztérium hajlandó és képes (mert mi nem vagyunk képesek) okleveles tanítóval betölteni, mi ezt készségesen és köszönettel megengedjük. Addig pedig tanít a lelkész szívésségből, ingyen, mert ő a díjlevélt fizetését nem mint tanító, hanem *kizárólag mint lelkész* húzza.

Iskoláról levén szó, megemlítem, hogy van nekünk 76 iskolánk, amelyből 6 osztályú 20, öt osztályú 24, négy osztályú 29, három osztályú 3. Kitűnő 26, dícséretes 30, kielégítő 14. A többi járvány miatt zárva volt. Nincs iskola — és pedig évek óta már — a tönkre ment Tolcsván, a hol a pap ingyen sem akar tanítani, az állam meg nem akar iskolát építeni. Szegény Tolcsva! Neked is jobb lett volna vakon születned, t. i. pápistának.

Egyházmegyénk összes tanítóinak évi jövedelme 27,527 frt, míg az első félévben csak 24,980 frt volt. A mi nyilván onnan származik, hogy a meleg a testeket kiterjeszti, a hideg pedig összehúzza.

B.-Keresztúron, — a hol eddig csak vegetált az iskoláztatás — pompás állami iskolát létesítettek. De hát ott sok a zsidó és nagyok a képviselőválasztási érdemek.

A közalapi segélyért benyújtott kérvények is most kerültek bírálathoz. Ebben elég szerények voltak egyházaink és lelkésztársaink. Mindössze csak vagy 10,000 frtot igényelnek egyelőre, a mit a közgyűlés oda módosított, hogy az egyházakat ajánlja 3500 frtra, a lelkészeket pedig 1070 frtra.

A kerületi gyűlésre képviselőül megválasztottak: Pilissy Ferdinánd, Meczner András, Kóczán Miklós, Keresztúry József, Kónya András és Czinke István.

II.

Az ungi egyházmegye őszi közgyűlése.

Az ungi egyházmegye f. évi aug. 28-án tartotta meg őszi közgyűlését a *salamoni* egyházban, nagy érdeklődés mellett, mivel ezen gyűlésnek a helyi érdekek bíró ügyek mellett igen fontos közérdekű tárgyai is voltak.

A gyűlés megnyitása esperesünk buzgó imájával kezdődött, melyben Isten segítő kegyelmét kérte tanácskozásunkra, melynek elhangzása után egyházmegyénk érdemekben megőszült elnöke tartalmas megnyitói beszédében vázolta az egyházpolitika érdekében, a Sándor-utcai "színházban" lezajlott jeleneteket, hol az ország főbb és legfőbb mandatariusai küzdöttek egymás ellen, ki színből, ki szívből s végre nagy keservesen kivívták azon győzelmet, melynek mi protestánsok, azt se tudjuk örülnünk-e? vagy búsuljunk rajta!

Ezután nagyon fontos tárgyát képezte a gyűlésnek az országos árvtár alapszabály-tervezetének elbírálása, melyről elmondhatjuk, hogy adtál Uram esőt, de nincs benne köszönet! Legalább ilyen nyilatkozatra valló pillanatot következett be, midőn az erre vonatkozó két jelentés felolvastatott, melyből a jelen voltak megalkothatták véleményüket s levonhatták a következtetést azon nagyszabású intézményről, mely jövőben az özvegyeket és árvákat boldogítani fogja. Átengedtünk volna a konventnek ezen szíves megemlékezését másnak, de a zsinat határozta, Erdély tervez és sürget, így csak elfogadtuk kellve-keletlenül, nem csekély módosítással, a mit ugyan az intéző körök figyelembe venni nem fognak(?)

A cultus-miniszterrel is meggyűlt a bajunk; a megyében két pap-tanítóságunk van, a melyet ő excellenciája teljeséggel nem szenvedhet, mert az ő felfogása szerint ez a tanügy rovására történik, a mit részben mi is elismerünk; de nem vagyunk elég nagylelkűek az

eddig lelkészi állomás fentartására szolgáló alapot tanítói fizetésül átengedni, csakis ha papi jellegű egyén tölti be a kétféle teherrel járó állomást. Ő nagyméltóságának pedig úgy látszik, nincs más eszköz a rendelkezésére a fenyegetésnél, hogy állam iskolát állít fel az illető helyeken, a mit akadályozni eszünkben sincs, sőt örülünk egy kissé, ha kétféle erővel kétféle állás szerveztetik. Csakhogy addig sok víz elfolyik a Tiszán.

Ezután jöttek többé kevésbé fontos helyi érdekű ügyek, melyek mindég élénkitik a gyűlés lefolyását kisebb-nagyobb változattal, de a melyek legtöbbjéből az sül ki, hogy a jókedvű adakozók évről-évre jobban szeretnének megmenekülni azon könnyű és gyönyörűséges terhőtől, a mely reájok lelkészi és tanítói fizetés címén örökségül szállott. De azért mi még mindég hisszük, hogy az a nagyon magasztalt protestáns buzgóság hegyeket mozdít.

Ime példa rá egyik jó középszerű egyházunk, a mely a jövő tavaszon rákövetkező gyűléstartást nem akarja elvállalni, pedig nem daczból, csakis azért, mert építkezésekből, adókból és más ügyes-bajos dolgokból szépen felnőtt az adósságuk 1000 frton felül s ezt nem kívánák még 150—200 firtal szaporítani.

De egy kicsit van is igazságuk, mert több mint három éve sürgetjük a tavaszi gyűlés állandósítását s ma jóformán ott vagyunk a hol voltunk, mert ez ügyben határozotunk is, de végre nem hajtottuk s most újabban bizottságra bíztuk, hogy az készítsen concret javaslatot, hogy mi módon juthassunk el oda, a hol már igen sok egyházmegye megelőzött, a miért dicséret illeti azon egyházmegyéket, hogy szakítani tudtak azon elavult rendszerrel, mely, mint kellemetlen köllonc szakadt reánk a múlt nyomorúságának emlékeül.

Ezután felolvastatt a f. évi ápril 17—19-én Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés 10-ik pontja alatt hozott több rendbeli szabályzat, melyet egyházmegyénk, mint a törvény több §-ára vonatkozó felvilágosító útastást szívesen vett tudomásul s az érdekelteket azoknak megtartására útastotta.

Végre az egyházkerületi gyűlés ellátásának módzata foglalkoztatta a gyűlés közönségét, melyre nézve az elnökség kijelentette, hogy ennek a legmegfelelőbb kivételére bizottságot küldött ki, a mely teljes igyekezettel azon fáradozik, hogy a hozzánk érkező és szívesen várt vendégek magukat körünkben jól érezzék, annyival inkább, mert a komoly munka után egyházmegyénk a gyűléstartó egyházban született, de rég elhalt nagy férfiú emlékének kegyelettel kíván adózni, mely ünnepélyes cselekmény háttérül művészi előadás és táncmulatság fog szolgálni, a melyből kiveheti részét, kinek erre hajlandósága van.

Ezekben előadtam főbb vonásokban a gyűlés lefolyását s egyszersmind ez úton köszönetet mondok a vendégszerető egyháznak s annak buzgó lelkészenek *Szűcs Istvánnak*, ki hozzátartozóival együtt fáradhatlan buzgósággal igyekezett a gyűlés tagjainak elismerését kiérdemelni s azt kiérdemelte. Sokáig éljen híveivel együtt.

Homoki Antal,
egyházmegyei főjegyző.

III.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye folyó évi őszi közgyűlését augusztus hó 28. és 29-én tartotta a „Bikk hegység” tövében fekvő *tardonai* ev. ref. egyházban.

A folyó ügyek tárgyalását közgyűlés egy kegyeletes ténynyel nyitotta meg, kifejezést adván azon nagy vesz-

teségnek, mely a néhai br. Vay Miklós egyházkerületi főgondnok elhunytával az egész protestáns egyházat s így kerületünket és egyházmegyénket is érte. — A nagy férfiú iránt — még halála után is érzett — halánk és elismerésünk jeléül emléke s érdemei jegyzőkönyvünkben megörökítették.

Az esperesi jelentés felolvastatván, a bánatos érzés hangján emlékezett meg arról, hogy tavaszi gyűlésünk óta veszteség is érte egyházmegyénket, a mennyiben két lelkész társunkat, u. m.: *Szakal László* borsodi és *Soltész Sándor* s.-vámosi lelkészt és a nevelésügynek egy becsületes munkását, *Papp Dániel* radistyáni tanítót ragadta el a halál közülünk. Mind a hárman a nekik adatott szellemi erő mértéke szerint munkálták az egyház és nevelés ügyét. Az elhunytak közül *Szakal László* nemcsak életében szerzet magának érdemeket, hanem az által is, hogy az ő nevét megörökítő, — egyházmegyénket és a miskolczy iskolát érdeklő — alapítványt tett. Áldás legyen emlékükn.

Az esperesi jelentés után az elintézésre váró mintegy kilenczvennégy ügydarab közül a két legfontosabb: a supplicációk megváltása és az „országos árva-gyámintézet alapszabályaira beadott bizottsági javaslat” vétetett tárgyalás alá.

A supplicációk megváltásából egyházmegyénkre lélekszám arányban eső 200 frt megajánlatott és elfogadtatott.

Tavaszi gyűlésünkön az egyházak presbitériumának megkérdezése nélkül nem tehetjük azt, most azonban a a presbitériumok nagy része — a sárospataki iskola iránti szeretetből — ámbár majdnem mindenünnen a napról-napra növekvő szegényedés és a folytonosan emelkedő terhek viselése miatti zugolódás és panasz hangja hallatszik — a megajánlás mellett nyilatkozván: az egyházmegyénkre eső összeg elfogadtatott, azon világos kikötés mellett azonban, hogy a supplicációk megváltásából befolyó összeg *kizárólagosan az ötödik theologiai tanszék felállítására fordíttassék.*

Az országos lelkészi özvegy- és árva-gyámintézet alapszabályainak megbírálásával megbízott egyházmegyei papi jegyzők javaslata, mely javaslat e becses lapok nt. szerkesztőségéhez szíves közzététel végett már közgyűlésünk előtt megküldetett, egyházmegyénknek azon határozata mellett fogadtatott el és terjesztetik fel a főtiszteletű egyházkerület jelen évi őszi közgyűlésére, miszerint: kérésék fel a ft. és mlt. konvent, hogy miután a megalkotandó gyámintézet megizmosodásához minden forrásból befolyó összegre égető szükség van, de másrésről mivel az egyes egyházkerületekben s közelebről a tiszáninneri egyházkerületben gyakorlatban lévő szokás, illetőleg azon eljárás mellett, hogy az elaggott lelkészek fél fizetéses káplánok tartása által segíthetnek magukon: az országos papi nyugdíjintézet felállításával ez idő szerint még késlekedni méltóztassék.

Az országos papi özvegy- és árva-gyámintézet megalkotása után, az egyházmegyénkben régebben s ez előtt mintegy négy évvel alakított „új gyámtár” feletti határozás, egy „rendkívüli közgyűlés” tárgyául hagyatott fel, melynek alkalmas időben leendő összehívásával egyházmegyénk elnöksége bízott meg.

Megoldást nyert végre-valahára, az annyiunk által régóta sürgetett „egyházmegyei papi értekezleti kör” ügye is, amennyiben az alapszabály készítésével megbízott küldöttség javaslata a szükséges módosításokkal elfogadtatott s az alakuló gyűlés összehívására az egyházmegye esperese felkérte.

A Kossuth Lajos nagy hazánkfiajának elhunytá alkalmával, flaihoz intézett egyházmegyei részvétíratra ér-

kezett válasz, a nagy halott iránti kegyeletes érzés kifejezése mellett tudomásul vétetett.

Igen komoly és gondotadó tárgya volt közgyűlésünknek s hiszem ilyen tárgya volt vagy leendő más egyházmegyei gyűlésének is, a lelkésztanítóságok ügye. A mint tudjuk ugyanis, a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszterium úgy intézkedett legközelebbi rendeletében, hogy a hol eddig lelkész-tanítók működtek, külön tanítói állomások szerveztessenek. Azt fölösleges hangsúlyozni is, hogy az ilyen lelkész-tanítóságok a legszegényebb egyházakban vannak, ott, hol a nagymérvű szegénység s a hívek csekély létszáma miatt két egyházi hivatalnokot, papot, tanítót fizetni, s lelkészi, tanítói lakot építeni, feltartani, a hívek nem képesek. Egyházmegyeinkben több ilyen lelkész-tanítóság, ilyen csekély létszámmal bíró szegény egyház lévén, méltóan kérhetjük: mi fog történni ezekkel, ha a miniszterium a maga elhatározását végrehajtja, annak érvényt szerez?!

Ezen aggodalom hatása alatt azon kérelmet intézte egyházmegyeink a főt. egyházkerületi közgyűléshez, hogy a lelkész-tanítóságokat megszüntetni célzó miniszteri rendeletnek hatályon kívül helyezését, — addig is, míg a lelkésztanítósággal bíró egyházak, — vagy a lelkész elhalálozása, vagy esetleg más egyházba való meghívása által azon helyzetbe jutnak, hogy affiliálhatók lesznek — az illető helyen kérelmezni s kieszközölni méltóztassék.

A többi nagyszámú ügy többnyire magánérdekű s jellegű lévén, a nagy közönséget csak annyiban érdekelhetik, hogy ezeknek — csaknem másfél napi — tárgyalása alatt, az itt-ott felcsillámló örvendetes jelenség mellett azon aggasztó tapasztalatra jutottunk, hogy az egyházmegyeinkhez tartozó egyházak, lelkészek, tanítók nagy része alig bír megküzdenni ama paizsos férfúval, a szegénységgel s ha segítő és gyámolító kéz nem siet megmentésükre, nem sokáig lesznek képesek viselni a minden oldalról rájuk nehezülő terheket.

Bartha Mihály, főjegyző

IV.

A gömöri ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A gömöri egyházmegye aug. 30-án Tornallyán tartotta meg őszi közgyűlését a beretkei egyház költségén. Sorrend szerint Beretke következett a gyűlés megtartására, de Tornallya központibb hely lévén, az elnökség Beretke beleegyezésével ide hívta össze a gyűlési tagokat.

Megelőző délután lelkészi értekezlet tartatott. Itt, valamint a közgyűlésen is, az országos özvegy-árva-gyám-intézet alapszabályai képezték az érdeklődés tárgyát. A kiküldött bizottság munkálata, mely Ruszkay Gyula tollából való, úgy az értekezleten, mint a közgyűlésen, kevés módosítással elfogadtatott. Szíves közlés végett idezárva küldöm.

Értekezletünkön most olvastatott fel a beérkezett pályaművek bírálata. Az esperesünk által évenként adni szokott 10 frt pályadíj most aratási úrvacsorai predikációra lett kitűzve. Három munka érkezett, de a jutalom egyiknek sem adatott ki, noha egyik dicséretre méltónak ítéltetett a bírálók által. Az esperesünk által 20 frtra emelt pályadíj megint aratási úrvacsorai predikációra tűzetett ki.

Az egyházmegyei közgyűlés, melyen jelen volt mint vendég Miklovicz Bálint hódmezővásárhelyi lelkész is, a nagyszámú tagok élénk érdeklődése mellett folyt le. Az országos gyámintézet alapszabályain kívül most tárgyalatott az egyházmegyei gyűlés-tartás házi szabálya. Megerősített a hubói lelkészválasztás, a hol Pál Ferenc rimaszombati segéd-lelkész lett meghívás folytán elvá-

lasztva. — Tíz esztendővel ezelőtt a másik új törvény hubói egyházon próbálódott meg legelsőbbben. Most is élénk vitát provokált a meghívás útján történő lelkészválasztásról szóló 199 és 203. §§-ok miként való alkalmazása. Az nem megy ugyanis a fejünkbe, hogy ha a kerek világon mindenütt, minden választásnál a jelenlevők választanak, miért ne választhatnák csak a jelenlevők a magyar kálvinista papot is. Már pedig ezek szerint az új §§-ok szerint nagy szerepök van a távollevőknek is. Mint halljuk, a mi megyénk, meg a szomszéd-megye közt már most is meg van e §§-ok alkalmazására nézve a különbség. Mi a kerülettől, hogy egyöntetű legyen az eljárásunk, magyarázatot kérünk.

Tanítókban, kivált okleveles tanítókban még nagyobb a hiány, mint tavasszal volt. Hét iskolánkban nincsen tanító, tizenkettőben ideiglenes tanító van, négy helyen lelkész tanít. Ha a miniszteri rendeletek és a közigazgatási bizottság határozatai azonnal végrehajthatnának, 23-at, tehát iskoláinknak több mint harmadát kellene egyszerre bezárni. Azért lelkünknek teljes aggodalmával írtunk fel a kerülethez, hogy ezt a bajt a fejünk felől elhárítani segítsen. Vagyis, hogy a kérdéses miniszteri rendelet ne hajtassék végre mindaddig, míg egyházaink anyagilag meg nem szerveztetnek, míg a lelkész-tanítóságok lelkészei számára a kellő alapról, akár az egyetemes egyház, akár az állam nem gondoskodik.

Számos kevésbé közérdekű tárgyon kívül, a melyeknek a közlésével e helyet nem akarom szorítani, volt még három fegyelmi ügy is. Egyikben a vádlott bizonyítékok elégtelensége miatt felmentetett. A másikban, a hol egy tanító már 10 esztendő óta nem tudott az úrvacsorájához illendően elkészülni, testi és lelki betegnek nyilvánított. A harmadikban legjelesebb tanítóink egyike, hírlapokban elkövetett közbojtárny miatt 25 frt pénzbírságra s az egyházmegye kebelében viselt tisztii állásának 3 évre való elvesztésére ítéltetett.

Vattay László.

V.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye augusztus 30-án tartotta Miskolcon őszi közgyűlését, *Tóth Dániel* esperes és *br. Vay Béla* egyházmegyei gondnok elnökelete alatt.

A gyűlést megnyitó ima és elnöki üdvözlés után *Tóth Dániel* esperes tette le az esküt s eszmékben gazdag, nagyszabású beszédének elmondása után foglalta el esperesi székét, melyre az egyházmegye bizalma hívta.

Az egyházkerülettől, 1894. ápr. 17—19-én Miskolcon tartott közgyűlésének 14. számú jegyzőkönyvi pontjában visszautalt supplikációs ügy — bár hosszabb vitára adott okot, minek alapja nem a szűkkeblűség s talán a főiskola iránti szeretet hiánya volt, hanem a folytonosan növekvő teher, mely alatt egyházaink már roskadoznak s az hogy a kirótt összeg nem áll arányban az eddig fizetett mennyiséggel, nem pedig azért, mert a kivetés lélekszám szerint eszközöltetett, holott pedig a supplikánsok fizetése nem lélekszám szerint, hanem egyházközségenként teljesített, — végre megoldást nyert oly módon, hogy a szent cél iránti tekintetből az egyházkerületi közgyűlés felhívásának engedve, elhatározta egyházmegyei közgyűlésünk, hogy az 520 frt megváltási összegnek évenkénti megfizetését elvállalja, azon hozzáadással, hogy ezen összegbe beleértessék az egyházközségek által *szüreti jótétemény* címén fizettetni szokott összeg is.

Kimondatott, hogy egyházmegyei közgyűlésünk azon

elismerésekben részesült. Az évnnyitó imát Mitrovics Gyula tartotta ismeretes bensőségével, az igazgatói megnyitót dr. Finkey József velős rövidséggel, tekintettel a hátralevő székfoglalóra. Adjon Isten a sárospataki főiskolának boldog új esztendő!

— **Az „Órálló,”** dr. Bartha Béla t. kartársunk politikai, szépirodalmi és közgazdasági lapja, pár hónapi szünetelés után új életre kelt, hogy folytassa azt a nemes harcot, a melynek harcolásában olyan hatalmas fegyverekkel vitézkedett s folytassa újult erővel és lankadatlan lelkesedéssel. Alakja, mint jeleztük is, kisebbé, tehát kedvesebbé vált; iránya, szelleme marad a régi s igaza van a sok önfeláldozással működő szerkesztőnek, hogy programra nincs szüksége akkor, a mikor ellenségei kitűnő bizonyítványokat állítanak ki szükséges voltáról. Az „Órálló” jó barátain a sor, hogy a szerkesztő szellemi önfeláldozását pártfogó szeretettel jutalmazza. A lap kétszer jelen meg hetenkint s ára is marad a régi, a mely S.-a. Ujhelybe, a „Zemplén” könyvnyomdájába küldendő. Üdvözljük az „Órálló” újra ébredését, szeretettel s bizalommal; üdvözljük annak ifjú, lelkes új társ-szerkesztőjét, dr. Mitrovics Gyulát is s kívánunk munkájukhoz isten-áldást és emberek jóakarátát.

— **Meghívó.** 1894-dik évi szeptember hó 16-ikán, azaz vasárnap, N.-Kaposon, a »Korona« vendéglő termében Tabódy Jenőné, szül. Székely Berta úrnő, Szabó Juliska, Mijó Etelka, Szentimrey Margit k. a.; ifj. Virág József, Kusnyír Gyula urak; a s.-pataki főiskolai énekkar és az ungvári dalárda szíves közreműködésével, az ungi református papözvegyek árvaháza és a nagy-kaposi orgona alap javára táncmulatsággal összekötött jótékony-célú hangverseny rendeztetik, melyre czímzettet tisztelettel meghívja a rendezőség. Kezdeté fél 8 órakor pontban. Belépti díj személyenkint 1 forint 50 kr, Felülfizetések köszönettel fogadtatnak. A hangverseny műsora az előadás alkalmával külön fog kiosztatni.

— **A szatmári ev. ref. felsőbb leányiskola hanyatlása.** A »Szatmári Hírlap« legközelebb megjelent számából elszomorodva olvastuk, hogy a »fentartó-terület«, mely az intézet fentartásához évenként 400 forinttal járult, elhatározta, hogy a jó hírnevű szatmári ev. ref. 6 osztályú felsőbb leányiskolát 4 osztályúra szállítja alá! Okul erre az anyagi erő elégtelen volta szolgált. Ezért pedig a »Szatmári Hírlap« a fentartó-területet kárhóztatja első sorban, mert a fentartás iránti közönyt a tiszántúli ev. ref. egyházkerület 30,000 forintos alapítványa és segélyre hívása sem volt képes megtörni s mert maga a fentartó terület sem adott az eddiginél nagyobb segélyt, sem arra nem törekedett, hogy az az iskolának társadalmi vagy egyházi úton, esetleg állami segélylyel nagyobb alapot biztosítson, sőt e helyett minden kötelezettség elvállalása nélkül, egy önmaga által készített szervezettel kizárt minden egyes eddigi alapítást kebeléből, a fentartási jog gyakorlatát magának ítélte s így megszüntetett minden további alapítványt. Bármi legyen az ok, annyi bizonyos, hogy szegény reánk, ev. reformátusokra, hogy egy már régebben fennálló leánynevelő-intézetünket nem vagyunk képesek legalább azon a fokon megtartani, a melyre egyszer már felemelkedett. Attól tartunk, hogy többi e nemű intézeteink is a szatmáriak sorsára jutnak. Azt hallottuk legközelebb, hogy a debreceni felsőbb leányiskola tözsomszédságában fogják az apácák vezetése alatt álló kath. leányiskolát felállítani, mert az egyház nem volt hajlandó megvenni a neki felajánlott telket, melyet aztán a debreceni címzetes püspök vásárolt meg.

— **25 frt adomány.** Egy, magát megneveztetni nem engedő ref. lelkész adta ez összeget a theol. tanárok nyugdíj-intézetére, a főiskola iránt érzett mély hálájának jeléül. Beadtuk a főiskolai pénztárba. Commentár nem kell hozzá.

— **A debreceni tanárgyűlésen és tanszerkiállításán** a sárospataki főiskola köréből megjelent egyének névsorából a *Maklári Pap Miklós* tanártársunk neve kimaradt. Kéretlenül és annival szívesebben pótoljuk ezt a távollétünkben, véletlenül esett hiányt, mert, mint az »Irodalmi Kör« másodelnöke, ő szerezte meg az ő hivatalos buzgólkodásával, könyveink kiállításával a főiskolának azt a tisztességet, hogy szellemi termeléseért a legjobbak között jutalmaztatott.

— **A pápa legújabb terve** az, hogy a róm. kath. és görög keleti egyházat a saját pontifikációjá alatt egyesítse. Ebből a célból legközelebb a Vatikánba értekezletet hí össze Leó pápa, melyre a görög keleti pátriarkákat és érsekeket is meghívja. A pápa arra az esetre, ha a görög keletiek is egyházuk fejének ismerik el, hajlandó nyelvük és dogmáik fentartásába beleegyezni.

— **Róm. kath. főpapok mentegődzése.** A katolikus alsó papság újabb időben egészen szokatlan merészséggel támadta meg különösen a »Magyar Állam«-ban a kath. főpapokat, s első sorban a primást, azért, hogy a polgári házasság törvényre tétele ellen nem követnek el mindent, a mit a felizgatott heccáplánok óhajtanak. Majdnem kiátkozták már az egyedül idvezítő egyházból Vaszaryt is a királylyal egyetemben. A sok tisztességtelen herce-hurcát Vaszary sem állhatván ki tovább, tudatta a »Magyar Állam« szerkesztőségével, hogy részére a szent ujságot többé ne küldjék, a mire a pápista főlapban némi-nemű leleplezések és magyarázások következtek. A sok támadás ellen — úgylátszik — szükségesnek tartotta a hercegprimás védekezni. Az esztergom-egyházmegyei papság lelki gyakorlatainak végeztével beszédet tartott az összegyűlt papokhoz, melyben kifejezte, hogy minden tervét előzetesen bejelentette a pápának s csak annak beleegyezése után hajtotta azt végre, tehát az ő papi lelkiismerete nyugodt lehet. *Dessewfy Sándor* csanádi püspök is szükségesnek tartotta mentegetni magát azért, hogy a polgári házasság másodszori tárgyalása alkalmával nem jelent meg a főrendek között. Ő, mint mondá, előre tudta, hogy szavazatával a helyzeten mit sem javíthat s ezért nem vitette fel magát hordágyon, gipszkötéses lábbal. Majd megváltik, hogy a dühöngő alsópapságot lecsillapítja-e a primási és püspöki vallomás.

— **A Szent István-nap** meg nem ünneplése miatt megtámadta valaki a »Zemplén«-ben az ev. ref. egyház lelkészeit, mint a kiknek kötelességük volna a *nemzeti ünnepen* hazafias predikációkat tartani. Az ismeretlen támadónak *dr. Rácz Lajos* felelt érdemlegesen, kimutatván a követelőzés alaptalanságát s az erőszakolt nemzeti ünnep szemben a prot. felfogás jogosultságát. Furcsa biz' ez a Szent István-ünnep, a mely csak az iparosoktól követel *munka-szünetet*. Hát aztán a szegény falusi pap kinek predikáljon?!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Cz. I. A jogakadémiára nézve lapunk álláspontja az, hogy legyen az életképes és éljen sokáig. Az első sorban érdekeltek reménykednek a jövőben, a kötelező doktorátus eltörlésében stb. Teljesedjék a remény-ségök a főiskola és a ref. egyház dicsőségére! Hanem az erős gimnázium — párhuzamos osztályokkal — az akadémiák érdekében is igen kíváncsú. — N. L. Sajnálom, hogy elkésett e számra; átdom, kívánsága szerint — *Dr. Sz. M* Köszönöm, írok. — *V. M.* Már nem volt beszorítható.

indítványát fogja felterjeszteni a legközebb tartandó őszi egyházkerületi gyűlésre, hogy tekintetbe véve a folyamatosan növekedő kívánalmakat; tekintve a sárospataki főiskola anyagi helyzetét; de meg azért is, hogy az alsóbb osztályoknál a párhuzamos osztályok felállíthatók legyenek, — s ne legyen kénytelen a főiskola, mint ez évben is, levonni a sorompót a tanulni vágyó s az őt felkereső növendékek előtt ily határozattal, „mely szerint értesíti a szülőket, hogy a II., III., IV. gimnáziumi osztályba oly növendékek, kik nem itt tanultak, felvétel végett ne jelentkezzenek, minthogy úgy sem lesznek felvehetők:” nem látná-e már a nagytisztelű egyházkerület elérkezettnek az időt arra nézve, hogy az államsegélyt a sárospataki főiskola részére is igénybe vegye!

Nagyobb eszmecserére adott okot az egyházmegyékhez utalt országos ev. ref. lelkészi özvegy árvagyámintézetnek az egyetemes konvent által megállapított alapsabály-tervezetének bírálata.

Ezen alapsabály-tervezet előlegesen véleményezés végett, az esperesi hivatal által Nagy Ignác és Fekete József egyházmegyei tanácsbíróknak kiadatott; mindketten, a felhívásnak engedve, az alapsabály tervezet tanulmányuk tárgyává tévén, a főbb pontokra nézve majdnem egyező nézeteiket egyházmegyei közgyűlésünk elé terjesztették,* a mely előterjesztés elfogadtatott s a kerületre felterjesztetik.

A számvevőszék tagjaiul megválasztottak Lengyel Sámuel, Molnár Bertalan, Bárczay Miklós, Szathmáry Király Pál, Makláró Károly, Nagy Ignác, Marsalkó Endre, Kerekes József és Bodolay István.

A Nagy Kaposon folyó hó 16—17-ik napjain lelkészszentelelssel egybekötött egyházkerületi gyűlésre egyházmegyénk képviselőiül kiküldettek: Makláró Károly, Nagy Ignác, Szalóczy Bertalan papi, Lengyel Sámuel, Bárczay Miklós, Szathmáry Király Pál világi tanácsbírók és Solyom Gyula egyházmegyei főjegyző.

Kérészy Barna t. nánai lelkész, dacára annak, hogy az egyházmegye majdnem osztatlan bizalma hívta el a tanácsbírói székbe — egyházmegyénk sajnálatára — azt nem fogadta el. S így a Kérészy Barna lemondása, valamint Tóth Dánielnek esperessé történt megválasztása folytán megüresedett tanácsbírói állások betöltésére a szavazás elrendeltetett, — a szavazatok beadására, mint véghatár-idő, f. évi nov. elseje — kitűzetett.

Olvastatott az egyházmegyei tanügyi-bizottság jelentése, mely főbb vonásokban a következőket terjeszté egyházmegyei közgyűlésünk elé. Az 1893/94-ik tanévben működött egyházmegyénkben 81 rendes és 3 segéd, tehát összesen 84 tanító. Rendes iskola-köteles 3413 fiú, 3303 leány, összesen 6716; ismétlő iskola-köteles 1012 fiú, 1087 leány, összesen 2099. — Tényleg iskolába jár rendes iskola köteles 3128 fiú, 2869 leány, összesen 5997; ismétlő iskola-köteles 853 fiú, 978 leány, összesen 1831; más vallású gyermek jár iskoláinkba 148. Iskolába nem járt az iskola-kötelesek közül 987. Hogy az iskolába nem járt tankötelesek száma ily nagy, ennek oka részint az, hogy a nép nem képes gyermekét kellő ruházattal ellátni; részint pedig az, hogy az egyházi előjáráság nem kíséri több helyen figyelemmel az iskolai mulasztásokat s hogy nyugalma, a hanyag szülők szemrehányásai, olykor megtámadásai által meg ne háboríttassék, nem jelenti be a gyermekek mulasztásait a világi előjáráságnak, néhol ha bejelentetnek is — a világi előjáráság népszerűségét féltve — nem jár el kellő erélylyel.

* A tudósításban az elterjesztés is közölve volt, de helyszűke miatt, csak a következő számban s csak ki-onatosan emlékeztünk meg arról. — Szerk.

Egyházmegyénkben van 80 tanterem, melyből 5 nem törvényszerű; fel van szerelve 51. Iskolakert van 38, melyből szabályszerűleg kezeltetik 28. Iskolai vagyon 38 hold föld és 733 frt. A tanítók összes fizetése 38,620 frt 33 kr.

A mi az iskolák szellemi állását illeti, büszkeséggel jelzi a tanügyi bizottság, hogy e tekintetben az elmúlt esztendőkhöz képest öröndetes jelenség és haladás tapasztalható.

Nem akarván több helyi érdekű s elintéztést nyert ügyek felsorolásával tudósításomat növelni, bezárom azt azon óhajással: vajha ne dolgoztunk légyen hiába!

Solyom Gyula.
e. m. főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Jubiláló ev. ref. theol. tanár.** A sok szomorúságot látott n. enyedi theol. akadémiának örömnappja lesz f. hó 8, 9. napjain. Dr. Kovács Ödönt fogják jubilálni halás tanítványai, a főiskola körében lévők épúgy, mint a távoliak, a helybeliek épúgy, mint az idegenek. Ezen a bizalmas körön túl is sok érdeme van Kovács Ödönnek arra, hogy róla — életének e nevezetes fordulóján — tisztelettel emlékezzünk. Mint tanár és író nemcsak tanítványai szívébe írta be nevét, hanem az egész hazai prot. irodalomba, s mint egyháztársadalmi férfiú jelentékeny szerepet vitt az egyetemes tanügyi bizottságban (a míg az élet-képcs volt), a konventen és a zsinaton is, a míg onnan a szelek viharos fúvása miatt ki nem szavaztatott. Üdvözljük tisztelettel, szeretettel s kívánjuk, hogy a 25 év dús tapasztalataival álljon még sokaig a királyhágóntúli theol. facultás élén, a melyre Isten és emberek szerint hivatása van.

— **A sárospataki főiskola köréből.** Még szeptembert se értük el, a mikor már mutatkoztak főiskolánk kerítései körül a muzsa-fiak és jó reményű szülők. Persze ez az augusztusi, tehát korai látogatás nem épen kívánatos, mert pót-, javító stb. vizsgálatok miatt történik, s így kelletlenül is esik biz' a! Hátha aztán még ez a kísértet nem jól üt ki, a minthogy most sem ütött jól ki több növendékre nézve, mivel p. o. csak a pót-érettségi vizsgások közül 8 találtatott készületlennek s így visszavetendők. A kormány-képviselőt vártuk, de bizonyos forma-hibák miatt hiába vártuk s így a sürgönyileg felkért miniszterium ugyancsak sürgönyileg kérte fel dr. Ballagi Géza jogtanárt a kormány képviselőjére. Az első osztályok közül az 1-ső már szept. 1-dikének délelőttjén betelt s lőn a kimaradottak részéről elkeseredés. Az igazgató tanács épen most töprenkedik a felett, hogy mi történjék velők s elvégre is kijutunk majd a párhuzamos osztályokhoz, de hogy milyen segítséggel, az voltaképen még nem tudható. A többi osztályok közül csak a II. maradt a teljes létszámon alúl, a minek az igazgatótanács intelme a — megmondhatója. A felsőbb osztályokról s az akadémiáról még nem lehet képet alkotni, mivel azok még alakulóban vannak. A tanév 7-ikén nyílt meg szokott módon, de egy érdekes pótlékkal. Dr. Rácz Lajos tartotta székfoglalóját — első e téren a gimn. tanárok közül — s a Psychológia mai állásáról értekezett s letette az esküt, a mely után Fejes István egyházi alondnok által melegen üdvözlötetett. Szerényen, mint mindig, nemesen, mint mindenkor mondott az üdvözlötre mindenkinek tetsző s az egész embert mélységesen jellemző választ a beköszönt ifjú tanár, a ki aztán úgy az iskolai templomban, mint a zöld asztalnál élénk

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezete« *Vass Mihály*. — »Néhány egyházmegye egybevetett véleménye az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezetéről.« *B. D.* — »Ev. ref. felsőbb iskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben.« *Dr Tüdös István*. — »A mai psychologia álláspontja« *Dr. Rácz Lajos*. — »Templomszentelés Hardicsán.« *Gyarmathy Soma* — »A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése« *Gyarmathy Soma*. — »Irodalom« — »Vegetes közlemények.«

Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezete.

A ki az 1881/2. évben alkotott ev. ref. egyházi törvények 226 §-át ismeri, mely a konventnek kötelességévé teszi, hogy mielőbb intézkedjék az országos lelkészi nyugdíj- és gyámintézet felállítására, s olvassa az 1891. 3. évben hozott egyházi törvények 259 §-e. pontját és a 270. §-t, mely ugyancsak e tárgyban intézkedik, sőt székségesnek látta annak a kimondását is, hogy a konvent a nyugdíj intézet megalkotása előtt „az özvegy- és árva-gyámintézet létesítéséről 3 év alatt gondoskodjék; ha az másképpen nem lehetne, a zsinat általi törvényalkotást is igénybe vegye”: lehetetlen, hogy gondolkodóba ne essék, hogy mi lehet az oka annak, hogy ily fontos kérdés elintézésére a törvényhozásnak külön szakasszal és pedig záros határidő kikötésével kellett utasítania a konventet? És ha gondolkozunk: bizony keserűség szállja meg szívünket, mert úgy látszik nekünk, mintha egyházunk ügyeinek vezető férfiai nem éreznének együtt velünk; nem ismernék azt a nyomort, azt a kétségbeesett küzdelmet a mindennapi kenyérért, a mely elveszi lelkészeink legnagyobb részének lelki nyugalomát, összetöri a nehéz vergődésben a lélek szárnyait, s odatapadva a föld göröngyeihez, leszünk bérért dolgozó napszámosok, a kiknek a Krisztus igája nem könnyű és nem gyönyörűsége. Pedig kormányzó férfaink a tépő fájdalomnak könyeket fakasztó jajkiáltását hallják elegendő az özönnel tóduló segélykérvényekben. És az ő szívöket az sem indította meg. Hát vajon azok az elszomorító adatok, a melyek kezeik közé jutottak, hogy az özvegy-árva-gyámintézet megalkotásánál alapul szolgáljanak, meg fogják-e indítani?

700 frt lelkészi fizetési átlag! 4–500 frt lelkészi fizetés! Igazi csoda, hogy felekezetünk még él! Hiszen a magvetők, a kiknek nyomán új, pezsgő életnek kellene támadni, a kiknek éberen kellene örködniük, hogy a föld, a mely gondviselésükre bízott, el ne gázodjék, oh azok a magvetők betegek, erőtelensék. Karjuk nem képes a magvakat széthinteni. Igazi csoda, hogy még mint felekezet élünk! Mert hiszen az csak kétségbevonhatatlan, hogy a lelkészeknek, a felekezetek életének létfenntartásában kiváló, elsőrendű szerepük van, a mit eléggé bizonyít az is, hogy az a dermettség, az

a fásultság, mely az ő idegeiket lenyűgözte, mintegy áthatotta a prot. társadalmat is. Csak uszik az árta, de nincs abban cselekvő erő, nincs küzdelemre képes alkotó szellem.

Ime itt van az a lelkészi özvegyeket és árvákat segélyezni hivatott egyesület! Hát nem fájdalmas e az, hogy a zsinat utasításainak dacára, 10 év után is csak töprengünk a felett, mi módon kellene ezt megalkotni? Pedig, ha a kenyérkereső családfő életében is megfogyatkozik a sovány jövedelem mellett a házban a kenyér, lerongyollik a családtagokról a ruha: — milyen szanandó állapotban lehet akkor az árván maradt lelkészi család, mikor a családfő kidől, mikor a gyámol nélkül maradt családnak, a melynek minden földi vagyon a sirdomb, a mely alatt a hű férj, a szerető édesatyja, az élet gondjai által összetört férfi nyugszik, el kell hagynia azt a hajlékot is, melynek repedezett falát az a gyermekeivel kitaszított nő könyeivel áztatott sárral tapasztgatta meg! . . .

Hála érte a zsinat bölcseségének, hogy figyelmét a lelkészi özvegyek és árvák siralmas sorsára újabban is kiterjesztette!

El kell ugyan ismernem, hogy a konvent az 1881. 2. ki utasítást sem hagyta figyelmen kívül. 1885-ben, majd 1887-ben előállott a maga javaslataival. Az 1885. ki javaslatban általános visszatetszést szült az, hogy a már meglévő egyházmegyeyei és egyházkerületi gyámintézeteket is beolvasztani kívánta a megalkotandó gyámintézetbe, s dacára ennek, egy özvegynek 25 frt segélyt helyezett kilátásba, de még ezt sem merete biztosítani. Az erre beérkezett észrevételek folytán, 1886. októberben utasította az e tárgyban kinevezett bizottságát a konvent, hogy a beérkezett vélemények tekintetbe vételével új alapszabály-javaslatot dolgozzon ki. Majd több, mint egy év elteltével, 1887. év november havában, napvilágot látott a második javaslat is. Azonban, habár az 1885. ki javaslatra a kerületek egyhangúlag kijelentették, hogy a nyugdíjintézet megalkotását ezúttal nem óhajtják, s habár elhatározották, hogy a beérkezett vélemények figyelembe veendőek: mégis kimondatott az új tervezetben, hogy a jövedelem fele részben nyugdíj-intézeti alap képezésére fordítandó. Továbbá dacára annak, hogy az 1885. ki tervezet kimondotta azt, hogy az özvegyek és árvák egyenlő segélyezésben részesülnek, s ez ellen senki fel nem szólalt; az új tervezet az elvet, a mely létező

Lapunk jelen számához egy fél iv melléklet van csatolva.

nyugdíj intézeteinknél csaknem kivétel nélkül gyakorlatban van, mellőzte s a szolgálati idő tartama szerint, különböző módon akarta a segélyezést eszközölni.

Igaz ugyan, hogy ez elv ellen csak a *tiszáninnen*i kerület szólalt fel, a konventi jegyzőkönyv 1889-ik évi 49. száma szerint, de a mennyiben az előbbi tervezetnél a többiek sem szólaltak fel az *egyenlő segélyezés* elve ellen, feltehető, hogy ezúttal is készséggel hozzájárultak volna ahhoz. Általában, a kerületek által tett javaslatok elfogadása semmi nagyobb nehézségekbe nem ütközött, annyival inkább, mert egyezőleg kijelentették, hogy a *gyámintézet* felállítását óhajtják s szükségesnek tartják s íme mégis azt a határozatot hozza a konvent 1889 március havában 49 szám alatt, hogy *mivel az egyházkerületek nemcsak egyezőleg nem akarják az országos gyám- és nyugdíj-intézet felállítását* (holott ugyan e jegyzőkönyvi pontban fentebb, éppen az ellenkezőről van jelentés téve a *gyámintézetre vonatkozólag*), *de egyik egyházkerület sem járul hozzá a 83—1887. számú alapszabályok elfogadásához: tekintettel az egyházi törvény 226 ik §-ára, az egyetemes gyám- és nyugdíj-intézet — véleményünk szerint — ezúttal életbe nem léptethető.*

Megvallom, hogy ilyen jegyzőkönyvi határozatot még többet nem olvastam. Szinte az látszik ki belőle, hogy ez igen kellemetlen teher volt a konvent nyakán s mindenáron megszabadulni igyekezett attól. Csak azért elevenítem itt fel ezeket, hogy igazoljam azt az állítást, hogy egyházunk vezérferfiái e tárgyban aligha jól teljesítették kötelességeiket. Megerősíti ez állítást, hogy e fontos ügyhöz nem illő hosszadalmaskodás, nyújtózkodás is.

Áttérve már a most előttünk fekvő tervezetre, készséggel ismerem el, hogy ennek megalkotásánál a konvent sokkal nagyobb élénkséget s alaposabb utánjárást tanúsított. Mert míg egy részről elég gyorsan elkészült az, más részről, — nem úgy mint az előbbiek, — a felhasználható statisztikai adatok és számtási műveletek figyelembe vételével állított össze. Különösnek s érthetetlen eljárásnak tartom azonban azt, hogy az alapszabály-tervezetnek igen fontos — kiegészítő részét képező *indokolás*, sem a konvent folyó évi áprilisi gyűlésének 48. számú határozata értelmében kiadott fizetében közzé nem tettett, sem a konventi jegyzőkönyvbe be nem foglaltatott. Holott, tekintve éppen azt a nagyon sok kombináláson alapuló segélyezési eljárást, mely a tervezetben található, — enélkül azt elbírálni nem is lehet. A „*Prot. Szemle*”-ből, dr. Horváth József derék cikkéből értesültem, hogy *van egy 81 lapra terjedő adat-gyűjtemény is*, a mely a tervezetnek éppen alapját képezi. Ezt azonban utánjárás dacára sem tudtam megkeríteni. Nem található az még *esperesi irodánkban* sem, valamint nem található az *indokolás* sem, pedig majd az idők multával létrejövő *papi könyvtáraknak*, a többi hivatalos kiadványokkal, az is, itt-ott, igen becses magvát képezhetné; s a zsinati napló s több eféle mellett, ha csak az egértől is meg őrizgetnék. De ha már így van, megnyugszom, hogy ezeknek el kellett rejtenni a mi szemünk elől.

Általánosságban tekintve az alapszabály-tervezetet, nem tartom azt szerencsés alkotásnak. A segélyezés módja oly komplikált s ráknézve annyira idegenszerű, hogy a ki elolvassa, lehetetlen, hogy keserűséggel ne forduljon el attól. E tekintetben közöttünk meg van már érlelődve bizonyos közszellem az egyházmegyei és egyházkerületi gyámintézetek folytán. Miért akarunk egy sokkal rosszabbat s bizony nem is hozzánk,

kerületi lelkészekhez illő elfogadtatni velünk? Micsoda alapja van nálunk az özvegyek illetén osztályozásának 700 frton inneni, 700 frton túli?! Talán, hogy majd a 700 frton inneniek képezzék az alsó- és középosztályt, a túliak az arisztokraciát? Mi azt hittük, hogy a konvent gondolkodik azon, hogy mi módon kellene a csekély fizetéssel ellátott lelkészek javadalmazását oly összegre felemelni, a mely tisztességes megélhetést biztosítana s e helyett a mai nyomorult viszonyokra elveket épít, hogy ilyen vérmes reményekről ne is ábrándozzunk. Különös segély pénztár lenne ez, a mely éppen azokon akar legkevésbé segíteni, a kiknek legnagyobb szükségük van a segélyre. De, a mint dr. Horváth J. a folyó évi „*Prot. Szemle*” 384. lapján igen helyesen mondja: „*ellentétben áll ez a segélyezési elv a lelkészek egyenlő jellegével és képesíttségével*”, „*hogy az ugyanazon képesíttségű és társadalmi igényű lelkészek özvegyei, sőt árvái is miért részesüljenek különböző segélyben, azt belátni igazán nem tudom. Hiszen mindenki tudja, hogy a jövedelmező papi állások elnyerése a választási rendszer mellett, nem csupán az érdem, hanem jó részben a szerencse dolga. Miért sujtának hát a kevésbé szerencséseket még azzal is, hogy özvegyeik és árváik sorsáról mostohábban gondoskodunk?*” Ki vonja kétségbe e szavaknak mélyen elkeserítő igazságát?

De, a mint nem helyeslem az özvegyi segély kiszolgáltatásánál a 700 frton inneni és 700 frton túli megkülönböztetést (habár az utóbbi magasabb rang is igen keveset hoz a konyhára), éppen úgy nem helyeslem a *szolgálati koresoportok* szerint való osztályozást. Ennél még az *állam* is humánusabb, mert minden özvegyet, a kiknek férjük legalább 5 évet szolgált, egyenlő elbánásban részesít (1885. évi XI. t.-c. 36. §.). A további *szolgálati időre* semmi tekintet nincs. De nem is lehet, mert ez csak keserűbbé tenné a korábban támasz nélkül maradt nőre az özvegyiség kenyerét. Ilyen koresoportok szerint való osztályozást az állami nyugdíj-törvény *egyedül fináncok nyugdíjazásánál* alkalmaz (1885. év XI. t.-c. 26. §.). Csodálkozom, hogy annyira megtetszett ez a terv-készítőnek, hogy habár más egybekben annyira ragaszkodik az állami nyugdíj-törvény elveihez, sőt sok helyen csak másolja azt: mégis az özvegyek segélyezését a fináncok nyugdíjazásának bizony nem utánzásra méltó alapjára fekteti. Sokkal helyesebb lett volna a maga elé vett vezérfonalat el nem hagyni s e tekintetben is az állami nyugdíj-törvény intézkedéséhez alkalmazkodni. Az bizonyos kevesebb visszatetszést szült volna. Ezzel azonban teljességgel nem azt akarom mondani, hogy én a mi gyámintézetünkél az állam segélyezési módját óhajtánám érvénybe léptetni. Mások a mi életviszonyaink, mint az állami hivatalnokokéi. Közöttünk nincsenek legalább ez idő szerint, osztály- és rangkülönbségek. Igaz, hogyha osztályokat akarunk felállítani, azt is könnyen megtehetjük ilyen formán: *nyomorgók* (800 frton aluli fizetéssel); *tengődők* (800—1200 frtosok); *boldogok* (!) (1200 frton felüliek). De, a mennyiben nálunk a leggyakoribb esetben a szerencse osztályoz: illő, hogy a szerencsés segítse a szerencsétlent. Ugyis a szocialisztikus mozgalmak korát éljük. Ne rettenjünk vissza azért attól a csekélyke aldozattól, a melyet egymásért meg kell hoznunk! „*Egymás terheit hordozzátok és úgy töltsétek be a Krisztus törvényt*”, mondja Pál apostol Gal. VI. 2. De különben is úgy kell azt a gyámintézetet megalkotni, hogy a ki legmagasabb összeggel járul is ahhoz, az is lássa be, hogy abba fektetett pénze, ama nem szeretem napok beállta esetén, az egyenlő segélyezési elv mellett is, dús kamatot hoz.

Megalkotandó gyámintézetünknel tehát az egyedül helyes segélyezési elv az lesz, a mely hasonnemű intézményeinknél eddig is gyakorlatban van, hogy t. i. az özvegyek, férjük szolgálati idejére és javadalmazására való tekintet nélkül, egyenlő segélyben részesüljenek s természetesen árváik is. Különben ugyancsak az egyenlő segélyezési elv mellett nyilatkoztam már én — az 1887-ki tervvel szemben — is a *Sárospataki Lapok* 1891-ki évfolyamának 277. lapján.

A szolgálati időre nézve pedig azt óhajtom, hogy nálunk e tekintetben ne legyen semmi megkötöttség. Nemhogy 10 évre szabjuk azt, de még az állami hivatalnokokra megszabott 5 évhez se ragaszkodjunk. Azon polgári év elején, a melyben férje hivatala után, már semmi jövedelemben nem részesül az özvegy, tételesség folyóvá a segély. Tekintsük úgy gyámpénztárunkat, mintha biztosító intézet volna, a melynél mi — halalunk esetére, — özvegyeinknek s árváinknak életjáradékot biztosítsunk.

Ne kesse meg kezeinket az a szűkkeblűség, hogy a ki 10 vagy 5 éven belül elhal, talán csekély összeggel járul a gyámpénztár tőkéjéhez. Bizonyynyal az mindnyájunknak óhajtsa, hogy minél tovább fizessük abba évi járulékaikat. De meg gondoljunk csak arra a kétségbeesett halálküzdelemre, midőn a haldokló lelkésznek, az állandó segélyre jogosító 10 évből csak egy hó, vagy talán csak egy pár nap hiányzik. Mert hiszen annak a szegény özvegynek csak több az évi sovány 100 frt, a mely az árva száma után meg is kétszereződhetik, mint az egyszer s mindenkorra szóló 400 frt végkielégítés. S ki az közülünk, akár ifjú, akár öreg, a ki bizony számíthatna arra, hogy a 10, avagy csak az 5 évet is betölti? Valóban csak arra való ez, hogy az országos lelkészi özvegy-árva gyámpénztár iránti lelkesedésünket lehűtse.

Ha már segélyezési elvül azt sürgetem, hogy a férj halála esetén azon polgári év elsejétől, melyben már az özvegy az egyháztól, férje hivatala után semminemű jövedelemben nem részesül, a segély folyóvá teendő (így van ez a *f.-szabolcsi egyházmegye* 85 éves gyámpénztáranál is): ebből önként következik, hogy én a tervbe vett *végkielégítési eljárást* sem helyeslem. Ezt teljesen mellőzendőnek tartom még azon esetben is, ha az özvegy kívánná azt. De mellőzendőnek tartom a temetési segélyt is, még pedig abból az indokból, hogy a gyámpénztár évi jövedelme el ne forgácsoltassék, hanem minél magasabb évi segélyösszeget biztosítson.

Eljutva már a segélyezés kérdéséhez, azt hiszem nem lesz senki, a ki ne osztaná azon véleményemet, hogy a segélyezésnek olyan arányúnak kell lenni, hogy a lelkészi karnak erejét, tekintélyét emelje s az a megalkotandó lelkészi özvegy-árva gyámpénztár, a magyarországi ev. ref. egyháznak nemcsak becsületére valjék, de családjaik jövőjéért aggódó lelkészeinknek, a menynyire lehet, buzdító támaszul szolgáljon, biztatván őket, hogy lesz, a ki majd helyettk, özvegyeik s árváik gondját felveendi. A tervbe vett segélyadás pedig, szerény véleményem szerint, ennek az elvnek távolról sem felel meg. 700 frt alóli jövedelmű lelkész özvegyének, ha 15 évig szolgált: 100 frt, ha 20 évig: 150 frt, s 700 frton felüli jövedelmű lelkész özvegyének mindössze 50—50 frttal több korcsoportonként; illetőleg 100 frttal a 30—40 év között. És neveltetési segély? az özvegy járulékának $\frac{1}{6}$ -a; tehát 15 évi szolgálatig 16 frt 66 kr., illetőleg 25 frt, 20 évi szolgálatig 25 frt, illetőleg 33 frt 33 kr.; de több nem lehet összesen, mint az özvegyi illetőség fele. Sőt teljes árva részére is csak azon illeték $\frac{1}{4}$ -e, a mely az anyának járult

volna; de ez sem lehet több, bárhanyan vannak is, mint $\frac{3}{4}$.

Hát bizony ez nem segély, sem az özvegynek, sem az árvaak! Ez csak sovány alamizna. Ez éppen hogy több a mai semminél; de határozottan kevés arra, hogy a leprimitívebb igényeket is kielégítse. Ezért nem érdemes megalkotni sem azt a gyámpénztárt, mert az hivatalunk tekintélyét nem hogy emelné, de feltétlenül csökkentené.

100—150 frt évi segély egy özvegynek s 50—75 frt neveltetési segély 5—6 vagy bárhany árvaak! Arcpirító gúny ez, nem segedelem, nem gyámolítás! Hiszen ha napszamosok álmodoznának ilyenféle gyámpénztárról, nem mondhatnók szerénytelenségnek, ha igényük legalább ennyi összegig kiterjedne. Igaz, hogy az egyházmegyei gyámpénztárak sokkal szerényebb segélyt nyújtanak. De, azt hiszem, más elbírálás alá esnek ezek a szegény lelkészek által szegényesen, házilag alakított gyámintézetek, miní a magyarországi ev. ref. egyház egyeteme által megalkotandó gyámintézet. Nekem azért, dr. Horváth Józseftől némileg eltérve, a mennyiben ő 850 frt fizetést veszalapúl, az az óhajtasom, hogy a mi országos lelkészi gyámintézetünk, lehetőleg annyi segélyt biztosítson az özvegynek, a mennyit az állam biztosít olyan hivatalnok özvegyének, a ki lakbérén kívül 600 frt fizetést élvez, vagyis évi 300 frtot. Ez, bár mi rank, 700 frton inneniekre nézve is elég szerény követelés, a 700 frton túliakra nézve meg talán nagyon is csekély: mindazáltal, tekintve azt, hogy a tervezet a magasabb osztálynál is csak 25 évi szolgálat után helyez 300 frtot kilátásba, mégis inkább számbavehető.

Dacára annak, hogy az özvegy járulékát jelentékenyen emelni kívánom, neveltetési segélyül az özvegy illetőségének $\frac{1}{6}$ -át igen kevésnek tartom s azt $\frac{1}{4}$ részben óhajtom megállapítani. Továbbá, hogy az árva neveltetési segélye együtt ugyanolyan összegre emelkedhessék, amennyi az özvegy járuléka és nem felénnyire, mint a hogy az alapszabály-tervezet 17-ik §-a czeleazza. Egész árva pedig nem $\frac{1}{4}$, de $\frac{1}{3}$ segélyben volnának részesítendőek. Egy családhoz tartozó teljes árva azonban $\frac{1}{2}$ özvegyi illetőségnél nagyobb segélyben ne részesüljenek.

Ha a tervezet bonyolult kombinációnak az a vége, hogy a mikor a segélyezésre kerül a dolog, igen szűk marokkal osztogatja azt, dacára annak, hogy elég jelentékeny alap- és évi járulék befizetéseket kíván: önként tolu elő a kérdés, hogy hát én mily összeg alap- és évi járuléki befizetéseket gondolok megfélelőnek, az általam sokkal bőkezűbben tervezett segélyek folyósíthatása céljából? Sietek kijelenteni, hogy évi járulék címen teljesen elegendőnek tartom az 1,500,000 frtban megállapított lelkészi jövedelem 5%-át. Ez 5%-ot pedig aképpen óhajtanám megosztani, hogy 2%-ot viseljeek abból a lelkészek, díjlevélileg megállapított évi jövedelmeik után; ugyanannyit viseljenek az egyházak, 1%-ot pedig viseljen a közalap. — A közalapra a tervezet szerint $1\frac{1}{2}$ % hárulna, az egyházakra pedig 1%, míg a lelkészekre $2\frac{1}{2}$ %.

Megvallom, ebbe az elosztásba sem igazságot, sem méltányosságot nem találok. Bár teljesen méltánylom azon törekvést is, hogy egyházunk egyetemének kormányzósága, szétforgácsolt erőinket egyesíteni óhajtja, mert így minden esetre többre vagyunk képesek. De én egyházunk egyetemének kormányzóságától azt vártam volna, hogy a megalkotandó gyámintézetnél, a teher legnagyobb részét nem mi reánk, rosszúl fizetett hivatalnokaira fogja hárítani, hanem, hogy némileg könnyítse terheinket, utat és módot fog keresni arra nézve

hogyan az általunk szolgált egyházak viseljék azt; valamint utat és módot fog találni arra nézve is, hogy az állam, a melynek elvégre is be kell látnia, hogy mi, habár elfeledkezett is eddig rólunk, jelentékeny munkái vagyunk; s a mint a tanítók nyugdíj- és gyámintézeténél rendes évi járadékot fizet, úgy a mi gyámintézetünk részére is adjon bizonyos évi járadékot, pl. a dr. Horváth által is igen helyesen számításba vett 60,000 frtot. De csodálkozásunkra nem hogy az állammal szemben megkísértené jogos igényeinket érvényesíteni, de még egyházainkkal szemben sincs kellő bátorsága; holott sokkal helyesebb lett volna, az elv keresztül vitele végett, a közalapra hárítani kevesebb terhet s kimondani azt, hogy a mely egyház a gyámpénztárba fizetendő évi járadék beszolgáltatására képtelen, a helyet a közalap fogja azt, segélyképpen fedezni. Én is lelkész vagyok. Nagyon jól tudom én is, hogy egyházaink szegények s keserűséggel viselik a rájuk nehezedő terheket. De hát vajjon mi, lelkészek, nem éppen olyan szegények vagyunk-e? Nem a szánkba illik-e a legnagyobb általánosságban: „könyhullatásom én nekem kenyerem, éjjel-nappal.“ S elvégre is, ha nem retentünk vissza, eltörni abból a darab kenyérből, a mely egy család szükségének kielégítésére kevés, jogos-e az aggodalom s féltékenység, ha egy egyházközségtől kérünk ugyanannyit?! Hiszen ennyit még a nyereségre alakuló részvénytársaságok is megtesznek hivatalnokaikkal szemben; sőt a leggyakrabban sokkal többet is.

Megvallom, nagyon csodálkozom a mi kéthitűségünkön. Alig merik embereink az iránt felemelni szavakat, hogy az egyházak legalább is annyi évi terhet viseljenek a megalkotandó országos lelkészi gyámpénztárnál, a mennyit a lelkészek. Az 1889. évi konvenci jegyzőkönyv tanúsága szerint, mindössze a *dunamelléki egyházkerület* volt az, a mely az 1887. évi alapszabálytervezetnél, az egyházak hasonló arányú hozzájárulását sürgetni mert. S ennek felemlítésével, előbb már idézett cikkemben, a „*Sárospataki Lapok*“ 1891. évf. 302. lapján, én is próbálgattam ezen általam nagyon jogosnak tartott kívánságnak kifejezést adni; s teljes erőmből sürgetem azt ma is.

Igaz ugyan, hogy szóval az indokolás is ezen az állásponton van, midőn igen szépen elmondja, hogy: „feltétlenül igénybe veendő az egyes egyházközségek hozzájárulása, melyeknek javára szentelik fel Istentől nyert talentumaikat és egész életüket az Úr szolgái. Illő, hogy segítsenek azok is letörölni a hátramaradó özvegyek és gyámoltalan árvák szeméről egy pár keserű könnyet.“ De az 1%-os hozzájárulást, a lelkészek 2½%-val szemben, nem tartom az itt elmondottakkal összehangban levőnek, a szegénységre hivatkozás dacára sem; mert a mint azt már fentebb is mondtam, bármilyen szegény legyen is valamely egyházközség, azt a 2% terhet, mindig könnyebben elviselheti, mint testület, mint esetleg nagy családú lelkésze.

Igen helyesnek tartom az évi jövedelem emelésére nézve dr. Horváth azon indítványát, hogy a *confirmandosoktól 20 kr. tandíj szedessék*, sőt én ezt az új pénzre való tekintettel, 50 fillér kerek számban óhajtanám megállapítani.

A mint azt már előbb említettem a konvent által tervezett rendes évi járulékot, habár más arányban megosztva is, elegendőnek tartom, de annyi nélkülözhetetlen is. Az alapbefizetésre, illetőleg a *belépési díjakra* nézve azonban már én is, mint dr. Horváth, keveslem a 10%-ot; s csatlakozom az ő indítványához, hogy *300 frton felüli jövedelem után, ⅓ részben állapíttassék az meg.* Így van ez a közelebb alkotott, nem állami

tanárok nyugdíj és gyámintézeténél is. Szégyen ugyan reánk, mint egyházra, hogy odáig jutottunk, hogy az állam tűz élénk ideális keresztyén elveket, holott megfordítva kellene annak lenni az élet minden terén. De más oldalról, az indokolásban felállított ezen bibliai elv is: „*A kinek több adatik, attól többet kívánnak,*“ így fog valójában érvényesülni. Igen helyesen mondja az indokolás: „*az osztó igazság is azt követeli, hogy a ki az anyaszentegyháztól több javadalmat nyer, járuljon viszont annak felvirulásához nagyobb áldozattal, mint az, a kinek alig jut a mindennapi kenyérre.*“ S ha helyes eljárás volt a vallás- és közoktatási minisztertől, midőn a hozzáink hasonló, változatos és sok esetben sovány díjazásu nem állami tanárok nyugdíjintézetének megalkotásánál 300 frtot a megadóztatás alól kiemelt, a mivel éppen a legszegényebb díjazásuakon nagyon sokat könnyített; miért nem lehetne az helyes, sőt kívánatos a mi megalkotandó gyámintézetünkénél is? Tekintve már azt, hogy én magasabb alapbefizetést óhajtok, éppen azért igen szükségesnek s célravezetőnek találok, hogy mi is hasonló eljárást alkalmazzunk. Mert, noha végeredményben így az összes lelkészi javadalmazás 20%-a folya be belépési járulék czímen, a legszegényebb és így legkimérendőbb rész, még sem fizetne abba 20%-ot, hanem pótolná azt a jobb javadalmazásuaknak a javadalom arányában emelkedő magasabb befizetéseit. Ime, itt van erre egy táblázatos kimutatás, a mely megmutatja, hogy mi különbség van a 300 frton felüli ⅓ részlet és a 20% között?

Evi jövedelem	300 frton felüli részlet	Előbbi összeg után esedékes ⅓ részlet	Az évi jövedelem 20%-a
400 frt	100 frt	33.33 frt	80 frt
500 „	200 „	66.66 „	100 „
600 „	300 „	100 — „	120 „
700 „	400 „	133.33 „	140 „
800 „	500 „	166.66 „	160 „
900 „	600 „	200 — „	180 „
1000 „	700 „	233.33 „	200 „
1200 „	900 „	300 — „	240 „
1500 „	1200 „	400 — „	300 „
2000 „	1700 „	566.66 „	400 „

Igaz, hogy a jobb javadalmazásuakra ezek szerint aránylag nagyobb teher hárul. De ha az állam meg tudta valósíttatni azt a bibliai elvet: „*egymás terheit hordozzátok*“, tőlünk lelkészekről, a végeredményben a magyarországi ev. ref. egyháztól szintén elvárható az. Ez az ⅓, a jobb javadalmazáshoz jutás alkalmával, a fizetési különbség után szintén fizetendő lenne.

A tervezet 25. §-a intézkedik az iránt, hogy a belépési járulék 3 éven át egyenlő részletekben fizetendő be és pedig — a 35 § intézkedése szerint — az esperesek kezéhez, kiknek azon jog is megadatik, hogy 3 havi haladékat adhassanak 5% késedelmi kamat kötelezettsége mellett. Aziránt azonban nincs intézkedés, hogy a belépési járulék 2-ik és 3-ik részlete kamatmentes-e, a szabályszerű befizetési időn belől s az is utólagosan szolgáltatandó-e be? a mi pedig igen lényeges dolog.

Az évi járulék befizetésére vonatkozó intézkedés teljesen helytelen; az 5% kamat helyett azonban elegendőnek találom 3%-ot, mivel a takarékpénztár ennyit sem ad. Óhajtanám azonban, hogy kellő szigorú intézkedés tétessék arra nézve, hogy az évi járulékok pontosan befolyjanak, s ha az alapszabályban megjelölt határidőre be nem fizettetnének, kötelesek legyenek az esperesek, felelősség terhe alatt behajtani azokat. Sokkal nagyobb szerencsétlenség az bárkire is, ha a hát-

rálékok rajta felszaporodnak, mintha az esedékes részleteket szigorúan behajtják.

A belépési járulékok befizetésére nézve azonban több engedményt óhajtanék. Igaz ugyan, hogy a 3 évi kamatmentesnek látszó, egyenlő részlet elég kedvezőnek mutatkozik. Tekintve azonban azt, hogy különösen az általam sürgetett elv szerint *belépési járulékkul* az évi jövedelem jelentékeny része foglaltatnék le a gyámpénztár által, óhajtanám, hogy — kellő biztosíték mellett — a befizetés hosszabb idő alatt is eszközölhető legyen. Mert egyáltalában nem volna üdvös dolog, hogy míg egyrészt a lelkési kar helyzetén javítani törekszünk, másrészt terhes adósságba kergessük. Ugyanazért az én óhajomásom az, hogy a ki úgy kívánja, engedessék meg neki, hogy neje által is aláírt, szabályszerű kérvény mellett, 10 évi egyenlő részletekben is törleszthesse, 4% kamatfizetés kötelezettsége mellett. A kamatfizetés kötelezettsége a belépés napjától számíttassék, kivéve azon összeget, a mely az első év folyamán befizettetik, a mely kedvezmény gyanánt kamatmentességben részesülne. 4% kamatot azért óhajtok megállapítani, hogy az adósságtörlesztést a nagy kamat ne nehezítse. Különben pénzintézetek is, ha legfeljebb ennyi kamatot adnak. A Magyar Földhitel-intézet pl. ennyit sem ad az országos közalpnak, mert a tőkekamat-adót tőlünk vonják le s többet az értékpapírok sem igen jövedelmeznek. Nem volna tehát egyáltalában értelme, hogy az intézet a saját tagjainak drágábban hitelezzen; sőt erkölcsi kötelesség minden lehető eszközt felhasználni, hogy a tagokra nézve a hozzájárulás, az új teher, minél elviselhetőbb legyen. S éppen ebből az indokból kifolyólag nem látok semmi akadályt arra nézve sem, hogy a járulék 10 évi törlesztésére engedély adassék, mert elvégre az intézet tőkéje után a rendes kamat így is jelentékeny lenne a tagokra, az első 10 év terhe. Ha esetleg a lelkész előbb elhalna, — a mi a 3 évi határidő mellett is épúgy megtörténhetik — akkor hátrálékban levő tartozásai, az özvegynek s esetleg árváinak nyújtandó segélyből méltányos részletekben levonatnék. Kockára nem volna tehát téve az intézet tőkéje. Olyan lelkésznek pedig, a kinek segélyezésre jogosult örökösei nem maradhatnak, vagy csak kellő biztosíték mellett, vagy egyáltalában ne adassék haladék.

Talán nem végzek felesleges munkát, ha az alábbi táblázatban a különböző lelkési jövedelmek után, az én tervem szerint esedékes, 10 évre felosztott belépési járulékok törlesztése és 2% évi járulék fizetése mellett, az évenként fizetendő összegeket feltüntetem. De teszem ezt más oldalról azon indokból is, hogy mintegy kézzelfoghatóvá tehessem, hogy az így reánk háruló teher nem elviselhetetlen; más oldalról pedig olyan előnyöket biztosítunk azzal családunknak, a melyekkel szemben ez az áldozat valóban csekélynek mondható.

Évi jövedelem	300 frton felüli 1/3 belépési járulék	Törlesztendő 10% évi részlet a belépési járulékból	A tartozás 4% kamata	Évi rendes 2% járulék	Összes évi teher
400.— frt	33'33 frt	3'33 frt	1'34 frt	8.— frt	12'67 frt
500.— »	66'66 »	6'66 »	2'67 »	10.— »	19'33 »
600.— »	100.— »	10.— »	4.— »	12.— »	26.— »
700.— »	133'33 »	13'33 »	5'34 »	14.— »	32'67 »
800.— »	166'66 »	16'66 »	6'67 »	16.— »	39'33 »
900.— »	200.— »	20.— »	8.— »	18.— »	46.— »
1000.— »	233'33 »	23'33 »	9'34 »	20.— »	52'67 »
1200.— »	300.— »	30.— »	12.— »	24.— »	66.— »
1500.— »	400.— »	40.— »	16.— »	30.— »	86.— »
2000.— »	566'66 »	56'66 »	22'67 »	40.— »	119'33 »

A mint e táblázatból minden magyarázat nélkül is világosan látható, az „*összes évi teher*“ cím alatt ki-tüntetett összegek volnának, a szintén megjelölt jövedelmek után az első évben fizetendők. Minden következő év terhe, természetesen, kevesebb volna a már kifizetett tőke-részlet kamatával, úgy hogy miután a tizenegyedik évben tőke-tartozás már nem állana fenn, csupán „*az évi rendes 2% járulék*“ cím alatti összegek volnának fizetendők. Ez összegek már nézetem szerint egyáltalában nem olyanok, hogy jogosan azt a kifogást emelhetné bárki is ellenök, hogy elviselhetetlen teherül nehezednek reánk, különösen ha még azt is hozzávesszük, hogy azok is 2 részletben fizetendők le. Nem zúgolódhatik a 400 frt jövedelmű lelkész sem, mert a legmagasabb terhe is félévi részletekben csak 6 frt 34 kr., nem az 1200 frt vagy 2000 frt jövedelmű sem, mert amannak félévi terhe csak 33 frt, emezé pedig 59 frt 67 kr. Aránylagos apadás mellett 10 év múlva ezé 20 frt, amazé pedig 12 frt.

De lássuk most már az évi teher fejében elérhető előnyöket!

Az általam tervbe vett segélyezés értelmében egy özvegy 300 frt évi segélyt kapna; egy árva pedig ennek 1/4-ét; illetőleg egy özv., esetleg 4 kiskorú árvával, 600 frt évi segélyt élvezne. Azonban vegyük csak a nyerhető legkisebb segélyt, a 300 frtot. Ha családunknak valamely életbiztosító intézetnél olyan összeget akarnánk biztosítani, a mely 300 frt évi jövedelmet adjon 4%-os kamat mellett, akkor 7500 frtra kellene magunkat biztosítanunk. Megnézve most már az életbiztosító-intézetek díjtáblázatát, meggyőződhetünk róla, hogy egy 28—30 éves egyénnek, tehát a legfiatalabb lelkésznek is, ha bármikor bekövetkező halála esetére, családja számára ilyen összeget akarna biztosítani, 160—170 frt évi díjat kellene fizetnie; egy 35—40 éves egyénnek pedig 200, illetőleg 250 frtot. Ezenkívül még azon veszélyes körülmény is fenáll, hogy a fél, ha a díjakat a szabályoknak megfelelően fizetni nem tudja, nemcsak hogy a tőkéhez való joga megsemmisül, de befizetett pénzét is elveszti. Ime, hacsak a legkisebb, a 28 éves egyén által fizetendő díjat, a 160 frtot állítjuk is szembe, a bármilyen korú, 2000 frt évi jövedelemmel bíró lelkész legmagasabb évi terhével, mely az általam előbb közölt táblázat szerint csak 119 frt 33 kr., sőt 10 év múlva csak 40 frt: — meggyőződhetünk róla, hogy habár az ilyen lelkész, aránylag sokkal nagyobb terhet visel is, mint csekélyebb jövedelmű lelkésztársa: pénze a gyámpénztárban olyan befektetést nyer, a minőt sehol, semmi körülmények között el nem érhet; mert ha évi 40 frt rendes járulékhöz, a belépési járulék címén, általa fizetendő 566 frt 66 kr. 4%-os kamatait hozzászámítom is, családjának bármikor bekövetkező halála esetére 62 frt 66 kr. évi díjjal, 7500 frt; vagy esetleg, ha 4 kiskorú árvája van, 15000 frt tőke jövedelmét biztosítja. Ha már a legnagyobb s bizony kivételes jövedelmű lelkészek is, az aránylag csekély befektetéssel ilyen előnyöket élvezhetnek a megalkotandó gyámpénztárnál, milyen hatványoszerűleg növekedik ez az előny a kisebb jövedelmű lelkészekre nézve? Annak pedig már nagyon eljött az ideje, hogy családjaink jövőjének biztosításáért tegyünk valamit.

Azt említem még meg ezekkel kapcsolatban, hogy az alapszabály-tervezet 18. §-át kiegészíteni óhajtom az 1885. évi XI. t.-c. 42. §-ával, mely a következő: „Azon gyermekek nevelési járulékát, kik hazai intézetekben iskolába járnak, vagy képzőművészetet tanulnak, (az illető miniszter) a végrehajtó bizottság a szabályszerű kor betöltése után is, tanulmányaik befejeztéig, leg-

felebb azonban 24 éves koruk betöltéséig meghagyhatja, ha előhaladásukat igazolják.

Ezek után szükségét látom még annak, hogy megvilágítsam azon természetesen előnyomuló kérdést is, hogy az általam javasolt segélyezések megvalósíthatók-e azon jövedelmi forrásoknak keretén belül, a melyeket megállapítani óhajtok.

A bevétel első tételét az indokoló jelentéstől eltérőleg, az általam előadottak alapján, 300,000 forintban kell megállapítanom; és pedig az én tervem szerint ez az egész összeg a megalakulás kezdetétől a gyámpénztár javára kamatoznék, kivéve azon legfeljebb 20%-ban megállapítható összeget, a melyet az első évközben fizetnének be. Mert természetesen, annak semmi sem áll útjában, hogy a kinek módjában van, tartozásait egyszerre egészben kifizesse; sőt éppen erre való buzdítással óhajtom, hogy ha valaki, az első év bármely napján, tartozása $\frac{1}{10}$ részénél többet törleszt vagy belépési járulékát egészben kifizeti, az $\frac{1}{10}$ részen felüli összeg után, de csak is belépése első évében, kamatmentességben részesüljön. De a befizetés napjától, ennek kamatjövödelme is a pénztár javára esnek. Mindazonáltal, én a kamatjövödelemből semmit sem írok a gyámpénztár javára, számláim kedvezőbbé tétele céljából. Az első év bevételének második tétele, ezek szerint a 300,000 forint 4%-os kamatjövödelmének $\frac{1}{5}$ -e, tehát 9600 forint. A 3-ik tétel, az 1,500,000 forintban megállapított lelkészi fizetés 5%-a, vagyis 75,000 forint s ennek fele után a második félévben esedékes 750 forintra menő 2% kamat, a mely már 4-ik tételül szolgál. Az 5-ik tétel a 30,000-ban megállapítható, évenkénti confirmandusok 25 kr. tandíja 7500 forint. Végül, a mit előre kellett volna említenem, az országos közalap évi jövedelméből, már eddig képzett tőke, 1895. év végéig felszámított 4%-os kamataival, 48,197 forint 27 kr. Államsegély címen nem veszek fel semmit, mert nem tudjuk megnyerhetjük-e? s ilyen, nem tölünk függő, bizonytalan tételre építeni nem akarok.

(Folyt. köv.).

Vass Mihály.

Néhány egyházmegye egybevetett véleménye az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva-gyámintézet alapszabály-tervezetere.

Az egyetemes konvent legközelebb tartott ülése jegyzőkönyvének 48 száma alatt felhívja az egyes egyházmegyéket, hogy „Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva-gyámintézetnek az egyetemes konvent által megállapított alapszabály-tervezet”-ére, tegyék meg észrevételeiket, — a melyeknek tekintetbe vételével aztán végleg megállapíthassa az 1895-ik évben már életbeléptetendő gyámintézet alapszabályait.

Az egyházmegyék előbb papi értekezleteiken, majd közgyűléseiken behatóan foglalkoztak a nagyfontosságú kérdéssel s a tervezet alapján, — de a méltányosság az igaz keresztyéni szeretet lelkétől is vezéreltetve, a mi viszonyainknak megfelelőbb, újabb alapszabályt készítettek.

Ily módosított s indokolt alapszabályt küldött be a „Sárospataki Lapok” hoz is közlés végett a beregi, két borsodi, alsó-zempléni, abaúji és gömöri egyházmegye. Térszűke miatt nem adhatjuk külön e terjedelmes munkálatokat, de felesleges is volna azon körülménynél fogva, hogy a főbb elvekben majdnem teljesen megegyeznek egymással, a mit a következőkben kívánunk ismertetni.

1. §. Általában törlendőnek tartják a végkielégítési, neveltetési és gyámoltási segélyt s kívánják, hogy része-

süljenek úgy az özvegyek, mint az árvák állandó, rendszeres osztalékban. A befolyó évi jövedelmek meghatározott százaléka kizárólag csak az országos gyámintézet javára tőkésíttessék, nem pedig a tervezett nyugdíj-intézet részére is, a melynek elodáztatlan szükségét — az előbbi rovására — még ez időszerint nem látják. A theologiai tanárok felvételét feleslegesnek vélik, mert kell, hogy róluk az egyházkerület gondoskodjék.

5. §. A temetési segélyt már csak azért sem tekintik megtarthatónak, mert hiszen az intézetnek nem az a célja, hogy az egyházakon segítsen, a melyek idáig már csak kegyeletből is eltemettették elhalt lelkészeiket saját költségükön.

6. §. A bírói ítélet által elmozdított lelkészek özvegye csak azon esetben nem részesül segélyben, ha bűnrészes volt. Az árvák azonban mindkét esetben gyámjogosultak.

7. §. A segélyezés mennyisége ne függjön az atya beszámítható szolgálati idejének tartamától. Legyen a napszám egyforma, habár egyik reggel, a másik 11 órakor állott is a munkába, vagy korábban szólítottatott el az Ur szőlőjéből.

15. §. Az özvegyek és árvák, tekintet nélkül arra, hogy ferjük, illetőleg atyjuk 700 forint alúli vagy felüli jövedelme után fizette járulékait, egyenlő segély-osztalékban részesítendők.

Nem kívánatos, hogy a segély-mennyiség előre meghatározott összegben jeleztesse, mert ez illuzoriussá teszi az intézet realitását. Nem életbiztosítási intézet ez, mely előre meghatározott kötelezettséggel áll velünk szemben, melyet teljesíteni tartozik, még az alap meggyengítésével is. Meghatározandó: mi az, a mit évenként alapnövelésre fordítunk? s minden egyéb az utolsó fillérig legyen az özvegyeké és árváké.

17. §. A szülétlen árvák, ha ketten vannak is, legalább özvegyi jutalékban részesüljenek; egyetlen gyermek ennek felében.

18. §. Ugy a nő, mint fi-árva 24 éves korukig segélyezendők, ha férjhez nem mentek vagy álláshoz nem jutottak.

20. §. Ha a segély bizonyos, pl. 10 évi szolgálat-hoz volna kötve, akkor se zárassanak abból ki az özvegyek és árvák, hanem a 10 éven belül folyóvá tett segély-osztalékukból levonandó az esetleg ferjük által fizetendő évi járulék.

21. §. Évi járadékra csak az olyan özvegy tarthat igényt, a ki néhai férjével a tényleges szolgálat ideje alatt, vagy azt megelőzőleg kelt össze, annak haláláig vele együtt élt és kifogástalan életet folytatott.

22. §. Azon özvegyek, kik néhai férjükkel, azoknak 50 vagy 60 éves koruk után keltek össze: csak azon esetben számíthatnak év járadékra, ha férjeikkel legalább 3 évig éltek törvényes házasságban s koruk különbözése nem haladja túl a 25 évet. Az édes gyermekek minden körülmények közt részesítendők gyámdíjban.

23. §. Ha az elhalt lelkészek családot nem hagynak maguk után, tisztességes gondozóik részesítendők némi segélyben.

24. §. Az országos ref. lelkészi özvegy-árva-gyámintézet alapja áll: a) Az előirányzott 10% belépési járulékból. b) A tagok által fizetendő s évi fizetésük $1\frac{1}{2}$ %-ban megállapított állandó évi járulékból. c) A lelkészi állásokat fentartó egyházak által fizetendő $1\frac{1}{2}$ %-ból. d) Az országos közalap jövedelméből e célra tőkésített összegből stb. e) Állandó államsegélyből. f) E célra teendő alapítványokból, vagy egyszersmindenkori adományokból. Az özvegyek és árvák között ezeknek csak

kamatai, de a tagok évi díja, az egyházak járuléakai teljesen kiosztandók. Mindezekből legfőleg a kezelési költség volna levonandó.

31. §. A gyámintézeti végrehajtó-bizottság 5 tagból álljon s abba minden egyházkerület válaszszon egy tagot.

32. §. A gyámintézet vagyona, aránylagosan megosztva, az egyes kerületeknél volna nagyobb kamatoztatás szempontjából elhelyezve, s csak annyi kezeltetnék a központi pénztáratnál, a mennyi házi kezelésre elhelyezhető nem volna.

33. §. Bármennyire növekednék a gyámalap, nem lenne kívánatos annak ingatlan birtokba leendő fektetése.

34. §. A segély-igények az egyházmegyéknek jelentenek be s az esperesi hivatal által terjesztetnek fel a gyámintézeti végrehajtó-bizottságnak.

35. §. A gyámintézeti pénzek a megyei pénztárnok vagy arra választott lelkész által kezeltessenek. Az évi járulékok, belépesi díjak évenként egyszerre fizetendők az egyházlátogatás alkalmával. Fizetési halasztás csak rendkívüli esetekben engedélyezhető s a következő egyházmegyei látogatóság által beveendő a hátralék is, késedelmi kamataival együtt.

36. §. A jelen szabállyal tervezett országos ref. lelkesítő özvegy-árva-gyámintézet életbeléptetésétől kezdve választandó lelkészek nem kötelesek a megyei hasonló intézetekbe belépni.

39. és 40. §§., mint a melyek a megyék belkörü intézkedésének tárgyát képezik, teljesen törölendők.

Gyámoldai segélyben csak azon özvegyek és árvák részesülhetnek, kik az ev. ref. vallásban megmaradnak.

A mely §-okra vonatkozás nem tételik, azok részint az új alapszabályban is maradnak, részint pedig a fenti alapelvekből folyólag teljesen töröltetnek.

B. D.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. felsőbb iskoláink állapota az 1893/94 iskolai évben.

(Folytatás).

A pápai theol. intézetben az 1893/94-ik iskolai évben is annyi tanerő működött, mint az előző évben.

Hallgató volt: 24. I. éven: 7; II-ikon: 6; III-ikon: 4; IV-iken: 7.

Az önmunkásság itt is az iskolai pályakérdések megfejtése körül, a theol. s ifjusági önképző körben nyilvánult. Azonban feltűnőnek kell találnunk, hogy a Deák-díj 3 kérdésére, melyek mindenike ugyanám fölhevítette volna a theologusokat a munkálkodásra, amennyiben dolgozhattak volna akár a IV. evangélium theologiai jellegének kimutatásán, akár a magyar országos vallás-és tanulmányi alapok jogi természetének fejtegetésén, akár a 18. századbéli németországi rationalismus történetén: egyetlen munka sem érkezett. Vagy talán az az ok, hogy a díj csak ennyi: „A viszonylag legjobb munka a szerző javára kinyomatik.” Ez nem elfogadható ok, vagy ha az arra hivatottak elfogadhatónak találják, gondoskodni kellene másnemű díjról is. Igen derék, hogy az irodalomtörténeti kérdést theologus fejtette meg, ki mellett egy VIII. o. tanuló nyert dicséretet.

A theol. önképzőkörben 21 ima és prédikáció tárgyalatott, valamint bírálat alá került azoknak papolása is, kik a városi templomban a délutáni istentiszteletet végezték. A jelentés igen elismerőleg szól a ifjuság e körbeli munkásságáról, mely számszerint 50 elmetermé-

ket állított ki, melyek közül csak 21 munka nem tartott sikerültnek. Volt a körben egy versenyszónoklat is kijelölt prédikációval, a melyet 4 versenyző adott elő. Pályakérdés 4 volt, melyeket mind megfejtettek, jöllehet mindenikre csak egy-egy munka érkezett, de a melyek úgy látszik mind megfelelők voltak.

Az ifjusági képzőtársulatban a theologusok a verseny-szavalatnál tünnek ki, ők nyervén az első díjat, — továbbá a beszély és festői költemény díját is theologus nyerte el, de már az egyházi beszéd díjáért egy pályázó sem volt szerencsés.

Szerepeltek még az ifjak az énekkarban is.

A sárospataki theol. akadémia tanári karában sem emelkedett a létszám, a mire azonban a legközelebbi időben már van némi kilátás, a mennyiben a supplikáció megváltásából befolyó összeg, úgy látszik, hogy az ötödik theol. tanszék felállítására fog fordíttatni. Az egyházmegye legalább mind ezt a célt határozták el s így valószínű, hogy a kerület is ilyen értelmű határozatot fog hozni. Az 1895-ik évben már bátran felállítható e tanszék, melyre olyan nagy szüksége van ez intézetnek, hogy a további késlekedés semmivel sem volna menthető. A theol. tudományok nagy kiterjedtsége feltétlenül megkívánja azt, hogy legalább öt rendes tanár legyen alkalmazva, a kik mellett aztán még theol. magántanárokat is kellene alkalmazni s nem úgy nevezett s.-tanárt, a minek nincs semmi értelme. A magam részéről például soha sem tudtam kibékülni azzal, hogy a sárospataki iskolában a héber és görög nyelv előadására segédtanár alkalmaztatott s alkalmaztatik ma is. Bármily magasra becsüljük is a végző theologusokat, arra igen kevés hivatott, hogy épen az *elemet* adja elő valamely tudománynak. De meg aztán az a körülmény, hogy minden két esztendőben más-más lesz s.-tanár, akár van alkalmas, akár nincs a végző theologusok között, a leghatározottabban ellene szól az eddigi szokásnak. Igen is magántanárt alkalmazni lehet s kellene is, mert az már készűl valamely tudományszakra s a mai viszonyok között lehetne is, a mikor az a külföldről visszakérült theologus úgy sem kap semminemű állást, hanem csak káplánságot, a mit 800—1000 frtos magántanári alkalmazásért minden bizonynyal odahagyna, már csak azért is, mert egyúttal alkalma és módja lehetne tudományszakjában tovább tökéletesíteni ismereteit.

De nem tartozik ide gondolatainknak eme közlése, a melyek igen sok ideig valóban „pium desiderium“-ot fognak képezni, hiszen a ref. theol. szakoktatásra a lehető legkevesebb gondot fordítanak egyházkerületeink. Hogy miért? . . . azt hiszem, senki sem tudná megmondani.

Sárospatakon a theologusok száma az 1893/94. iskolai évben 46 volt. Első éves 9; II-od 10; III-ad 14; IV-ed 13

Az alapvizsgákról nincs kimutatás közölve, a mint a papi vizsgákról sem szokott lenni, mint Pápán s Debrecenben, de e két utóbbi helyen azzal van e hiány pótolva, hogy a kerületi gyűléseken beterjesztik a papi vizsgákról szóló jelentéseket, míg a sárospataki papi vizsgákról 1891 óta egyáltalán nem fordult meg jelentés a kerület előtt. A magunk részéről ezt nem tartjuk helyesnek, mert ha a kerület kiküld egy vizsgáló-bizottságot, minden esetre el kell várnia a jelentést is a kiküldetés eredményéről. E mulasztást ajánljuk a kerület figyelmébe, valamint azt is, hogy ha a kerület adja a theol. magántanári képesítéshez a megerősítést, legalább annyit kellett volna tenni a Sárospatakon eddig tartott két magántanári vizsgát illetőleg hogy az eredmény — a képesítés, vagy nem képesítés — bejelentetett volna. Mert igen különösnek találjuk, hogy valaki kéri a magán-

tanári vizsga letételét, a kerület elnököt is küld ki s aztán a megbízatásról, a vizsga eredményről egyáltalán semmi nemű jelentés nem adatik be. Pedig hát a konventi határozat szerint a „kerület nevében“ megy az egész.

Szükségesnek tartottuk ezeket elmondani a theol. akadémia érdekében, a mely ellen épen a felhozottak miatt nem kevesen emeltek nem egyszer kifogást, a minek talán volt is némi alapja.

A sárospataki hittanhallgatók önmunkássága a pályakérdések megfejtésében, az irodalmi önképző társulatban való tevékenységben nyilvánult, a melyekben dicséretre méltó eredményt értek el. Ezeken kívül a Sárospatakon nagy számban levő többi iskolai egyletekben is tevékenykedtek, a minők az énekkar, torna, tűzoltó, sakk, gyorsíró stb. egyletek. Általában e főiskoláink ifjúsága ugyanám megtalálja a tért, hol magát képezze s erősítse.

Az iskolai pályakérdések közül 7 volt összesen, 4 volt egyenesen theol. kérdés, 2 bölcsészeti, a melyre theologusok is pályázhattak.

A tisztán theol. kérdéseket szép sikerrel oldották meg a növendékek, a bírálatok, melyek tanúlságul egész terjedelmükben közölve vannak s valóban igen tanúlságosak és érdekesek, elismerőleg szólnak a munkákról. Egy bölcsészeti kérdést szintén theologus fejtett meg, míg a másik kérdésre nem akadt pályázó.

Az Irodalmi önképző-társulatban a theologusok munkássága különösebben a versenyszaválásban tűnt ki, míg a pályakérdések megfejtése körül egyáltalán nem mutatnak fel sikert, holott az egyik kérdés egészen theologusok számára szólt.

„Egymás terhén könnyítsetek“ céllal alakult Sárospatakon is a hittanhallgatók segélyegylete ez előtt 4 esztendővel. Ma már 1917 frt 13 kr tőkével rendelkezik, a melyből a sárospataki főiskola ifjúságának igazi nagy jóltevője, a megboldogult br. Vay Miklós főgondnok alapítványával 362 frt 41 kr tőkét alapított. Az ő emlékét a pataki ifjúság áldva emlegetheti, mert szerette őket a főgondnok, mint saját édes fiait.

* * *

Összegezve a négy theol. akadémia hallgatóinak számát, az eredmény a következő:

Debrecenben	60
Nagy-Enyeden	37
Pápan	24
Sárospatakon	46
Összesen	167

hittanhallgatónk volt, a kik közül végzett, vagyis a lelkeszi szolgáltatásra kibocsátott 66. Vajjon elegendő-e ez a káplántarto-helyek betöltésére? A tisztán nemi kerületben nem sokára nagyon is keresettekké válnak a káplánok, kiknek a sorsa azonban ennek dacára sem igen fog javulni, mert a konservatív fölfogást nem egy könnyen lehet megtörni s elhagyni. Holott pedig mindenki előtt méltán feltűnhetik, hogy az a fizetés, a mit a segédlelkeszek szoktak kapni, egyáltalán nem fizetés, mert 50 frt már ma napság — a midőn a pénznek alig van értéke — bizony bizony nem fizetés.

Theologiai akadémiánk tanrendjét méltó volna összehasonlítani, de ezúttal mellőzzük, majd más alkalommal óhajunk vele foglalkozni.

(Vége köv.).

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

A mai psychologia álláspontja.

— Dr. Rác Lajos sárospataki gimnáziumi tanár székfoglaló értekezése. —

A philosophiai tudományok közt egy sincs, mely az utóbbi évtizedek alatt nagyobb előhaladást tett volna, mely a természettudományoknak századunkban bekövetkezett hatalmas föllendüléséből nagyobb hasznot tudott volna húzni, annak vívmányait saját érdekében jobban tudta volna értékesíteni, mint a *psychologia*. Míg a többi philosophiai tudományok csak egyes részleteikben bővültek ki, csak egyes részleteikben nyertek az eddigieknél biztosabb alapot, — a psychologiában alig maradt valami abból a régi épületből, a minőnek azt csak a mult század is ismerte: alapelvei, vizsgálati módszere, elérendő céljai mások lettek. A *logikának* alaptételeit, a logikai normákat — tudjuk — részben Aristoteles, részben a scholasticismus úgy megvetette, hogy azokon az újabb kor is csak lassan mer változtatni, azonban psychologiai alapot ad neki, a logikai műveleteknél szereplő lelki működéseknek, a gondolkodás psychologiai kifejlődésének ismertetésével; kiegészíti az ismeret alapjainak és föltételeinek vizsgálatával, vagyis az *ismerettannal* s végül hozzácsatolja a tudományos módszertant, s csak talán az utóbbi rész az, mely egészen az újabb korszak alkotása s mindig a legújabb tudományos vívmányok nyomát viseli magán. Az *erkölcstan* oly régi, mint a logika, egyiknek mint a másiknak Sokrates volt az alapvetője; alaptételei úgy a philosophiában, mint a rendszeres theologiában nem századok, de évszázadok óta képezik mélyreható fejtegetések tárgyát, — végre jött Kant az ő korszakalkotó kritikájával, ép oly gyökeres átalakulást hozva elő e téren, mint az ismerettanban; — az újabb kor munkássága itt csak a kiegészítésre, az alaptételek pontosabb megállapítására, a psychologiai és sociologiai törvények mélyrehatóbb tanulmányozására irányul. A korábban par excellence philosophiai tudomány: a *metaphysika* vagy bölcsészeti alaptudomány — mint tudjuk — napjainkban már csak névleg él; a régi alapokon minden hitelét elvesztette, az újabb tudományos alapon pedig még nem jutott tovább a kezdetnél. A *philosophia-történet* szép előhaladásokat mutat ugyan, Zeller görög és Fischer Kuno új-kori philosophia-története örök büszkesége marad a német philosophiai irodalomnak és a németek tudományos munkaerejének, — de ez szorosabb értelemben nem philosophiai tudomány, hanem — mint a neve is mutatja — történeti tudomány s összefügg a kulturtörténet s a philologia nagy előhaladásával. Megemlíthetnők talán még az *aesthetikát* is, mint philosophiai tudományt, — s bár itt Hegel, Vischer Tivadar, Herbart személyében a széptannak nagy képviselőivel találkozunk századunkban: az alapvetők e téren mégis csak Aristoteles, Lessing és Kant maradnak.

Eme hol kisebb, hol nagyobb, de ritkán gyökeresebb, olykor meg csak épen az évekkel szükségképp együttjáró változásokkal szemben egyedül a psychologia az, mely in capite et membris átalakult, mely elhagyva a régi útát, teljesen új ösvényre tért, mely örökségül elenyésző kis százalékat hozta magával a régi apai hagyaték, a többi, mint felesleges, sőt akadályozó terhet, kivetette kosarából, s a kis örökséggel indult világnak hódításokat tenni. Vállalata merész volt, de sikerült. S ma ott áll előttünk, test és lélek szerint teljesen megújodva, mint méltó társa többi philosophiai testvéreinek; mozdulata talán még nem mindenkor oly öntudatos, biztos, mint azoké, de az idő lassan azt is meghozza.

Értekezésem során a mai psychologia álláspontját szándékozom feltüntetni, összehasonlítva azt a korábbi, u. n. rationalis psychologia álláspontjával, mely a köz-tudatban, közfelfogásban — és pedig nemcsak a vallásos felfogás körében, hol azokat századok hagyománya szentesítette, nem is csak a köznép gondolatvilágában, hanem a műveltebb, de philosophiailag nem iskolázott körökben is — még mindig uralkodó, s kifejtve ama nevezetesebb pontokat, melyekben az újabb, tudományos psychologia a rationalis psychológiától eltér, s melyek az előbbinek mintegy sarkpontjait képezik.

* * *

Első különbség a régi és új psychologia közt az, hogy az új psychologia nem philosophiai tudomány, nem számíttatik a philosophiai tudományok közé. Első tekintetre úgy látszik, mintha ez az állítás ellenmondásban volna korábbi szavaimmal. Bevezető soraimban azt hangoztatom, hogy a philosophiai tudományok közt a legutóbbi időben a psychologia tette a legnagyobb előhaladást, — most meg azzal állok elő, hogy a psychologia nem philosophiai tudomány. Hogy e látszólagos ellenmondást megoldjuk, tudnunk kell, hogy régebben a lelki tényeket nem tapasztalat és kísérlet alapján állapították meg s foglalták össze az így szerzett ismereteket egy egészszé a psychológiában, hanem a kiindulási pontot a *metaphysika*, vagyis a dolgok abszolút lényegéről és azok első, tapasztalás tárgyát nem képező (transcendens) okairól, illetve végcéljairól szóló tan képezte; ez megállapította: mi a lélek, mi annak eredete, lényege? s a jelállított alaptételekből vont le aztán a rationalis psychologia a maga fejtegetéseit, következtetéseit. A metaphysika ma is a legmagasabb régiókban mozog speculatioival, világos tehát, hogy benne a psychologia, mely a természettudományok módszerét követő tapasztalati és kísérleti tudománynak kíván tekintetni, mely mellőzve minden elvont fejtegetést, előre megalkotott vagy készen vett fogalmakból való kiindulást, csupán s kizárólag a tényekre, a tények rideg beszédjére van fektetve, — e speculatiók körében nem foglalhat helyet, s viszont e speculatiók se vegyülhetnek bele a tapasztalati megismerés mindennapi házi ügyeibe, e tisztán tapasztalati problémák eldöntését nem befolyásolhatják.¹

De a mint a psychologia nem tartozik a philosophia körébe, ha utóbbi alatt a metaphysikát, az általános világnézetre való törekvést értjük, épügy nem tartozik oda, ha a philosophia alatt a normatív tudományokat — logika, ethika, aesthetika — értjük; míg ezek kritikai elemzés által a megismerésnek, az erkölcsi élet tényeinek, s a szépnak, a tetszésnek általános elveit igyekeznek felállítani, addig a psychologia, mint már említém, inkább természetrajzi tudomány, úgyszólván a physiologiának egyik mellékága, s exact módszerével a lelki élet elemi tényeinek fejlődését s későbbi kapcsolatát igyekszik megállapítani.

Ha tehát a psychologia nem philosophiai tudomány, akár tágabb, akár szűkebb értelmében tekintjük ez utóbbit, kérdés: mi jögon mondtam én fentebb mégis azt, hogy a philosophiai tudományok közt az tett az utóbbi évtizedek alatt a legnagyobb előhaladást? vagy más szavakkal: mi viszonyban áll hát a psychologia a philosophiához? A psychologia körülbelől olyan viszonyban áll a philosophiai tudományokhoz, mint a philosophia-történet; ez utóbbiról említettem már fentebb, hogy ez a szó szoros értelmében szintén nem philosophiai tudomány, de

nélkülözhetetlen a philosophia tanulmányozásához, a bevezetést képezi e tanulmányhoz; ha valahol, úgy itt áll az, hogy a mult nélkül a jelent, a jelen eszméit, fogalmait, a jelenlegi fejlődési irányokat megérteni lehetetlen. Miként ez a bevezetést, úgy a psychologia az alapot képezi a philosophiai tudományokhoz, melyen azok felépülnek. Alapot képez a metaphysikához, mert a józan metaphysikus mindig a tapasztalat tényeit fogja speculatiohoz alapul és kiindulási pontul venni, s világnézlete megalapításánál nagy segítségére van neki a lelki élet jelenségeinek, kölcsönös viszonyának s törvényeinek ismerete. A logika hogyan állapíthatná meg az ismeret törvényeit, határait, ha a megismerés subjectív föltételeivel, melyekről az érzékek physiologiája ad fölvilágosítást, nem volna tisztában. Az erkölcsi élet tényeinek alakulásánál nem jelentékeny, sőt domináló szerepet visz-e az érzélem, akarat? úgy de ezek lelki jelenségek, s ezek természetének, törvényeinek ismerete nélkül hiábavaló fáradság volna az erkölcsi élet törvényeit megállapítani akarni. Hát a szép hatását, hatásának föltételeit megérthetjük-e a lelki rúgók ismerete nélkül? — De a mint a philosophiának, ép úgy képezi a psychologia alapját az összes *szellemi tudományoknak*: a történelmi, irodalmi, társadalmi, theologiai tudományoknak. Szorosan tudományos szempontból a mai psychologia tehát nem sorolható a philosophiai tudományok közé, hanem középpállást foglal el a szellemi és természettudományok közt;¹ az előbbiekhöz hajlik az által, hogy azoknak alapját képezi, problémái a philosophiai problémákkal a legszorosabban összefüggenek, — a természettudományokkal rokon, a mennyiben azokkal öszhangzó vizsgálati s magyarázati elveket alkalmaz, mindkettőnek tárgya a képzetvilág, de a természettudomány azt, mint objectív, a psychologia pedig, mint subjectív képet tekint, s végül, mert feladata a külső és belső történés vonatkozásait vizsgálni. A természettudományokkal való e nagy rokonság ama tényben is kifejezést nyer, hogy művelői nem mind szakszerű philosophusok, vagy csak idővel lesznek azzá. Így például *Wundt*, a lipcsei egyetem világhírű philosophiai professora, a mai psychologia egyik legkiválóbb képviselője physiologiai és matematikai tanulmányokkal kezdte tudományos pályáját, mint doctor medicinae; élettani tanulmányai vezették a psychológiára, majd ettől tért át a többi philosophiai tudományokra, a mely utóbbiakban is azonban ma már elsőrangú mester; *Beaunis*, a Párisban 1889-ben felállított psychologiai laboratorium igazgatója, a nancy-i orvosi facultas physiologiai tanszékéről hívatott meg ez állásra; a pathologiai psychológiának (mely a hypnotismust, hysteriát, a sensorikus és motorikus vezetékek zavarait tanulmányozza) a nem rég elhunyt *Charcot*, a párisi orvosi világ egyik kitűnősege volt legelső rangú képviselője. Mindamellet a közfelfogásban a psychologia ma is úgy szerepel, mint philosophiai tudomány; e felfogás a multból ered, midőn a psychologia egyik integráns része volt a philosophiának, de hozzájárul ama körülmény is, hogy a psychologia képviselői legnagyobb részben philosophusok, s egyetemi tanrendeken, tudományos akadémiákban a psychologia a philosophiai tudományok közt szerepel. E közfelfogásnak hódoltam én is, midőn bevezető soraimban a psychológiát philosophiai tudománynak mondtam, s a modern psychologia álláspontjára helyezkedem, midőn azt a philosophia körén kívül esőnek nyilvánítom. (Folyt. köv.).

¹ W. Wundt: Grundzüge der phys. Psychologie. III. Aufl. Leipzig, 1887. Band I. S. 4.

¹ Höffding: Psychologie in Umrissen. Leipzig, 1887. S. 17.

KÖZÉLETÜNK.

Templomszentelés Hardicsán.

A ki a halandók közül emberfeletti erővel rendelkezik, üljön fel a langyos szellő szárnyaira, vagy az orkánszerű vihar karjaira; emelkedjék fel az égi testek nagy birodalmába s kérdezze meg a ragyogó naptól, a halvány színű holdtól, a tűzfényben úszó milliárd csillagoktól, vagy a borongó felhőktől, hogy az égi atya miért látogatja meg nem egyszer földi népét súlyos csapásokkal, keserű fájdalmakkal, nehéz megpróbáltatásokkal. Én csak annyit mondok, hogy az égi gondviselés sokszor beláthatatlan viszonyokon hordozza át az ember életének töredékes sajkáját, súlyos megpróbáltatásokat mér reá annyira, hogy ha a vallásos hit vezérfénye nem világítaná be életének sötét útait, kétségbeesve kellene összerögni a fájdalmak és megpróbáltatások gyöttrő sulya alatt.

Ily súlyos viszonyokon hordozta át, ilyen nehéz megpróbáltatásokra hívta el az idők és történetek hatalmas Ura a *hardicsai* ev. ref. egyházat. Még ki sem heverte az 1872. évi roppant tűzvész által romba döntött templomának és egyházi épületeinek újraépítéséből származott anyag terheit s ime e nyár folyamán megdördül az ég s villámot szórva becsap a templom tornyába és össze-vissza rombolja azt annyira, hogy hatóságilag eltiltatik az egyház a harangok meghúzásától mindaddig, míg a tornyon végignyúló repedések kijavítva nem lesznek. A gyülekezet lelkét érzékenyen érintette eme súlyos csapás, de nem rendíté meg az isteni gondviselésbe vetett erős hitét; az ő szent nevének segítségül hívása mellett hozzáfogott nagy munkájához és üres erszénye mellett, néhány hét alatt ezer forintot meghaladó költséggel új díszbe helyezé az Ur házáat, a hívek áldozatkész buzgalmából ellátván megújított tornyát villámhárítóval is. És ha sokan osztottak velők az őket ért súlyos csapás keservében, hogy legalább egy kis része osztozzék velük az ezt követő örömben is: e f. év szept. 2-ik napján igen szép és megható ünnepet rendeztek, templomuk felszentelésének alkalmából.

Már kora reggel gyülekezett az érdeklődő közönség a közeli s távoli falvakból, hogy részt vegyen az örömben és a mi egyszerű, de minden tekintetben lélekreható templomszentelési szertartásunkban. A harangok meghúzását eltöltő hatósági rendelet, súlyos anyagi áldozatok árán érvényét veszítvén: 10 órakor megkondultak ismét és jelt adtak az Ur házába való gyülekezésre s rövid néhány perc alatt színültig megtelt a nagy hajlék áhítatos közönséggel és megkezdődött az istenitisztelet az „Im bėjöttünk nagy örömmel“ szép alkalmi énekünk buzgó zengedezésével. Az ének elhangzása után esperesünk állott fel a szószékbe és adott szívbéli buzgó hálát Istennek, a ki, ha nehéz megpróbáltatásra hívta is el itt lakó népét, de nem vonta meg tőle segedelmét, megajándékozta erővel és a buzgóság lelkével és szerencsésen megsegíté szent munkájában. Az esperesi kenetteljes imát követő egy vers elénekzése után, *Sárkány Imre* gálszécsi lelkész lépett a szószékbe és a XLII. zsoltár 3-ik verse alapján tartott szép beszéddel ragadta mennyfelé a hallgatóság lelkét, azt fejtegetvén, hogy az embernek, mint erkölcsi lénynek benső szüksége az Isten imádása, óhajtozása az élő erős Istenhez, a kinek külsőképen is be kell mutatnunk imádásunkat, tiszteletünket. Míg bent a templomban ily szent tárgyú igékkel tápláltatott a mi lelkünk, a templomba be nem juthatott nagy számú hívek lelkébe *Kozma Antal* gercselyi lelkész hintette a vallás és egyház iránti kötelesség magvait. Ezek elvégzése után *Dudás Lajos* kazsui

lelkész állott az Urasztalához és tartott fenkölt lélek- és lelkesedés szülte szertartási beszédet, mely után — alólírott segédkezése — mellett kiosztatott az úrvacsora. Ezzel bevégezdvén a templomi ünnepélyesség, a közönség nagy része az egyes hívek lakaiba, a különösebben hivatalosak pedig a papi lakba tértek be, hol *Mitrovics Gyuláné* és *Ujlaky Istvánné* úrnők gondos és előzékeny figyelme mellett, az egyház és a szíves vendéglátás erényéről hírneves papi család bőséges ellátásban részesítette a vendégeket. Így végződött e nap, a mely ismét egy újabb eseménnyel gazdagította a hardicsai egyház történetét.

Gyarmathy Soma.

A felső-zempléni egyházmegye közgyűlése.

Megtartott augusztus hó 28-án, Nagytornyán, *Kálniczky János* esperes és *Isaák János*, mint a jelen voltak között hivatalok szerint legidősebb világi tanácsbíró elnöklete alatt.

Gyülekezeti, majd esperesi alkalmi ima után, egyházi elnök számot adva az egyházmegye körében fél év óta történt fontosabb eseményekről és jelezve a gyűlés fontosabb tárgyait, a közgyűlést azzal nyitja meg, hogy bejelenti, miszerint egyházmegyei gondnok úr gátló akadályok miatt gyűlésünkön részt nem vehet.

Az ügydarabok közül elsőben is a tanítói változásokra vonatkozó beterjesztések olvastattak fel, melyek szerint a szürnyegi egyház *Vidonyi Dániel* abarai kitűnő tanítót, a bánóci egyház pedig ifj. *Soltész Károly* lucskai tanítót nyervén meg tanítótul, miután a meghívást elfogadták, illető helyeikre beerősítették.

Egyházmegyének évkönyvében mindenesetre számottevő eseményként jegyeztetett fel az országos özvegyárva gyámintézetnek oly hosszú idő multán, annyi kínos vergődés után történt megalakulása, melynek az egyetemes konvent által megalkotott alapszabály-tervezete bírálat alá vétetvén, a nyugdíj-intézet felállításának mellőzésével, egyebekben csak meg lehetne baráthozni a §§-okba gyúrt elvekkkel, de azt határozottan sérelemnek tartja, sőt kifogásolja és megváltoztatni kívánja egyházmegyének, hogy lelkész és lelkész között ha az egyiknek szűkebb, a másiknak bővebb forrásból csergedezett, illetőleg ömlött is verejtékkel megszolgált fizetése — még a halálban is különbség tétessék abban, hogy a nagyobb javadalmat élvező lelkész özvegye és árvái, a kisebb jövedelmet élvező lelkész özvegye és árváinak nagyobb évjáradékban részesüljenek. Ha valljuk és hirdetjük, hogy „*mi mindnyáján egyenlők vagyunk az Urban*“, tegyük és cselekedjük meg egyebekben azt is, hogy minden lelkész özvegye és árvája egyenlő évjáradék, illetőleg neveltetési és gyámoltási segélyben részesüljön és töröltessék a temetési és végkielégítési alamizsna is.

A fontosabb és közérdekűbb tárgyak sorába tartozónak tekintem azt is, hogy az 1891/4. évi zsinati törvényekre való hivatkozással, mely az egyházmegyei tisztviselők élethosszúiglan vagy 10 évenkénti választását az egyházmegyének elhatározására bízta — hangsúlyozásával annak, hogy a mi egyházkerületünk egyházmegyéinek túlnyomó többsége a 10 évenkénti új választást fogadta el; — indítvány tétetett, hogy a mi egyházmegyének is mondja ki határozatilag a fent idézett törvények 36. §-a a), b), f) pontjaiban felsorolt tisztviselőinek 10 évenként leendő választását. Közgyűlésünk örömmel fogadván az indítványt, a mely leginkább felel meg önkormányzatunknak, egyházi alkotmányunknak s mely alkalmúl szolgál, hogy az egyházmegye egyeteme elismerését fejezze ki az érdekében fáradozó tisztviselőinek, módot nyújtson a

megfáradtaknak a méltó megpihenésre s új tagokat állíthasson a munka végzésére; midőn az indítványt elfogadja és határozati erőre emeli: megbízza esperesét és gondnokát, hogy az új választásokat haladéktalanul elrendelvé, hívják fel a lelkészi kart és a presbiteriumokat a szavazatoknak oly időben leendő beadására, hogy azok a folyó évi november utolsó vagy december első napjaiban, kizárólag e célból, S.-a.-Ujhelyben megtartandó rendkívüli egyházmegyei gyűlésen felbonthatók, az elválasztott tisztviselők megválasztottaknak kihirdethetők legyenek, hogy az új tisztikar hivataloskodását 1895. évi január 1-ső napján már megkezdhesse.

Az egyetemes tanítói értekezlet több tárgyú előterjesztésével kapcsolatban azt is kérelmezvén, hogy az egyetemes értekezlet mellett a körli értekezleteken megjeleni kötelezett tanítók részére, saját egyházuk pénztára terhére bizonyos napidíj állapíttassék meg: ezen kérelem az egyes egyházak nagymérvű megterhelhetése és szegény anyagi helyzetére való tekintettel, teljesíthető nem volt.

A tanügyi választmány az egyházi rendszabályok világos megsértését látván abban, hogy némely lelkész nem az aratási vizsga után, hanem ezen belől is konfirmálja és úrvacsoráztatja a 12 élet-évet betöltött iskolánövendékeket: e tekintetben az illető lelkészek az egyházkerületi rendszabály pontos megtartására utasítottak.

Az egyházmegyében jelenleg 34 iskola van: 23 rendes, 2 ideiglenes és 3 lelkésztanító vezetése alatt. Eredmény tekintetében kitűnő az ujhelyi, legényei, magyar-izsépi, bodzás-ujlaki, zempléni, ladmoci, kis-ráskai, abarai, deregyői; — dicséretes a miglészi, kis-azari, gálszécsi, kistoronyai, nagy-bárii, hardicsai, kolbásai, imregi, szőlőskéi, nagy-ráskai, szalóki, bánóci, vásárhelyi; — kielégítő a tussai, garanyi, magyar-jesztrebi, lasztoméri iskola. Tanítóihiány miatt szünetelt az iskola Nagy-toronyán, Csernahón, Szürnyegen, Gercselyben, Lasztócon és Morván. 6 osztályú iskola van 1; 5 osztályú 6; 4 osztályú 13; 3 osztályú 8. Ezen eredmény azon észrevétellel vétetett tudomásul, hogy mivel némely iskolában az énektanításra nincsen kellő súly fektetve: az énektanítás, mint isteni tiszteletünk fontos és lényeges része nagyobb pontossággal és az áhitat melegével kezeltessek.

Sok, kevésbbé közérdekű ügy mellőzésével, megemlítem még, hogy némely egyházakban a tőkepénzek, a rendetlen kezelés miatt, veszélyben forognak, az anyagi felelősség kimondása és fegyelmi vizsgálat terhe alatt az illető presbiteriumok ezen bajok sürgős orvoslására utasítottak. Továbbá, hogy domesztikai segélyért 3 egyház és 4 lelkész folyamodott és ajánlottak 1250 frtra. Végül, hogy a Nagy-Kaposon tartandó őszi gyűlésre az elnökség mellett képviselőkül kiküldettek: Sárkány Imre egyházi, Isaák János, Dókus Ernő, Szemere Géza világi tanácsbírák, Ujj István aljegyző és

Gyarmathy Soma,
e.-megyei főjegyző.

IRODALOM.

* A késmárki ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. Irta Pálcsó István, tanár. Késmárk, 1893. Régi protestáns iskoláink közül — legalább az én tudtommal — eddig csakis a késmárki ág. hitv. lyceumnak a története van a legújabb időig egész részletesen megírva. Méltó elismerés illeti Pálcsó István tanárt azért a lelkiismeretes munkáért, melylyel minden fontosabb adatot összegyűjtve, egy XIII+341 nagy nyolcadrés lapra terjedő füzetben megírta e negyedszázados iskola törté-

netét. Műve az előszón és bevezetésen kívül XII részre van osztva. Az I. részben ismerteti a késmárki ev. latin iskolát 1760-ig, a meddig csak a helybeli ág. ev. egyházközség intézete volt. Egy 1575-ből felmaradt iskolai bizonyítvány szerint ebben az intézetben a latin és görög nyelven kívül a költészet és szónoklattant, a matematikát, physikát és theológiát olyan terjedelemben tanították, hogy az itt oktatott ifjak már mások tanítói lehettek. Később az iskola korszerű átalakítására nagy befolyással voltak a Comenius nevelési eszméi. Comenius tankönyvei ebben az intézetben is használtattak, mit bizonyít az is, hogy az iskola könyvtárában a Janua linguae latinae reserata aurea; Lexicon januale; Vestibulum eruditionis scholasticae; Orbis sensualium pictus quadrilingvis; Janua sive introductorium in biblia sacra, és Oratio de cultura ingeniorum most is több példányban megvannak. A II. fejezetben az intézet lyceummá alakítását írja le. 1760-tól, midőn az iskola fentartása végett a szepesmegyei nemesség az egyházközséggel a *coalitio* nevű egyezményt kötötte az 1839-ig terjedő idő eseményeit dolgozta fel. Ebben a fejezetben olvassuk, hogy az intézetben 1788-ban a bölcsészeti, 1801-ben a theológiai, 1805-ben a jogi tanszék is felállított. Érdekes adat az is, hogy már 1805-ben a tápintézet fenállott és 127 tagja volt. A III. fejezetben a késmárki iskolának, mint kerületi lyceumnak 1839-től terjedő története van előadva, a IV-ikben pedig a főtanodának, mint 8 osztályú főgimnáziumnak 1852-től 1861-ig folytatott küzdelmei vannak leírva. Az V. fejezet az 1861—62. évi eseményekkel foglalkozik, mely évben kerületi lyceum címet kap a késmárki főgimnázium. A VI. fejezetben a gimn. tantervezet változásai vannak előadva 1862 óta, a VII-ikben pedig a lyceum korszerű szervezésére vonatkozó intézkedések 1862—1887-ig. A VIII-ikban a lyceum viszonya a pártfogókhoz, az ev. egyházhoz és az állami főhatósághoz van bemutatva. A IX. fejezetben az oktatás és nevelésre vonatkozó adatokat találunk. A X. fejezet a lyceumi felügyelőket, gondnokokat, ügyészeket és tanárokat sorolja fel 1862—1887-ig. A XI. fejezet az 1887. évi püspöki látogatásról emlékezik meg. A XII. fejezet az 1887—92. évi idő eseményeit adja elő. Ez az időszak igen nagy fontosságú a lyceum történetében, mert Jóny Tivadar nagyszerű alapítványával akkor vetette meg a tanintézet biztos fejlődésének alapját. Vajha mindenik protestáns iskola fentartó és kormányzó testülete komolyan gondoskodnék már a tanintézet történetének megírásáról! Egy-egy intézetünk küzdelmes, de dicső múltjának megismerése bizonyára lelkesítőleg hatna a mai nemzedékre is.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Igaz részvétellel tudatjuk, hogy *Ladányi Pál*, viski ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, megyei bizottsági tag és 48-as honvéd, életének 69-ik, lelkipásztorságának 44-ik, a viski ref. egyházban 20 évig viselt lelkész-sége után, folyó hó 9-én, este 7 órakor, hosszas szenvedés után elhunyt s folyó hó 12-én délután eltemettetett. Buzgó hivatalnokot és kitűnő családfőt siratnak benne tisztelői és szerettei. A hosszas küzdelem után legyen édes neki a pihenés!

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1894—95 tanév első felére.** A) *A vallás- és egyház-tudományi szakban:* MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Az erkölctan* első vagy történeti részét, hetenkint 3 órán. 2. *A gyakorlati theo-*

logiából: Homiletikát, hetenkint 4 órán. 3. *Gyakorlati theologiai szemináriumot* tart hetenkint 2 órán. WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja: 1. *A keresztyén egyház történelmét* (reformatio után), hetenkint 4 órán. 2. *A XIX. század egyház történelmét*, hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését*, hetenkint 4 órán. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *Az ó szövevényi kor vallástörténetét*, hetenkint 5 órán. 2. *Rendszeres dogmatikát*, hetenkint 5 órán. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *Az ó-szövevényből a Mózes-féle II. könyvet* (Exodus, fordítva és magyarázva) hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövevényből a thessalonikaiakhoz írott I., II. levelet* (fordítva és magyarázva), hetenkint 3 órán. 3. *Az ó-szövevényi kánon történetét* (isagogika), hetenkint 3 órán. 4. *Ó-szövevényi szemináriumot* tart hetenkint 1 órán. DR. FINKEY JÓZSEF, rendes jogtanár, ez évi közigazgató, előadja: *Az egyházjogot*, hetenkint 7 órán. B) *A bölcsészeti szakban*: SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *Az újjászületés korszakának (1772—1807) irodalom történetét*, főtékinettel a költészetre, hetenkint 4 órán. 2. *Neveléstant* (a tanítástán általános része), hetenkint 2 órán. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *A bölcsészeti történetét* (új-kor), hetenkint 4 órán. 2. *A bölcsészeti encyklopaediát*, hetenkint 2 órán. 3. *Aesthetikát*, hetenkint 2 órán. 4. *A német nyelvet* hetenkint 2 órán. CSONTOS JÓZSEF, g. h.-tanár, előadja: *A legújabb kor történetét*, hetenkint 4 órán. KALASSAY SÁNDOR, theol. segédtanár és alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit*, hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövevényi görög nyelvet*, hetenkint 2 órán. DR. BARTHA BÉLA, rendes jogtanár, tanítja: *Az angol nyelvet*, hetenkint 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimnáziumi tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt az egész theologiai ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenkint 1 órán. C) *A jog- és államtudományi szakban*: NEMES FERENC, ny rendes jogtanár, szabadságon van. SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (Institutiok), hetenkint 8 órán. 2. *A római család- és örökjogot*, (rendkívüli előadás) hetenkint 2 órán. BALLAGI GEZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A közgazdaságtant*, hetenkint 5 órán. 2. *Az alkotmány- és kormányzati politikát*, hetenkint 5 órán. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez évi közigazgató, előadja: 1. *Az egyházjogot*, hetenkint 7 órán. 2. *A peres- és perenkívüli eljárást*, hetenkint 5 órán. KUN BÉLA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez évi dékán, 1. *A magyar pénzügyi jogot*, hetenkint 5 órán. 2. *A jog- és államtudományi encyklopaediát*, hetenkint 2 órán. 3. *Az államszámviteltant* (rendkívüli előadás), hetenkint 3 órán. BARTHA BÉLA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot*, hetenkint 5 órán. 2. *Az osztrák magánjogot*, hetenkint 6 órán. 3. *Az angol nyelvet*, hetenkint 2 órán. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar alkotmány és jogtörténetet*, hetenkint 7 órán. 2. *A jogbölcsészeti* hetenkint 6 órán. *A szeptemberben megválasztandó rendes jogtanár* előadja: 1. *A magyar büntetőjogot* (anyag rész) hetenkint 5 órán. 2. *A magyar közigazgatási jogot*, hetenkint 5 órán. DR. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos, előadja: *A közegészségtant*, hetenkint 2 órán. SZÉKELY GYÖRGY,

CSONTOS JÓZSEF és DR. RÁCZ LAJOS előadják a főnebb nevezett tantárgyakat.

— **Pályakérdések a sárospataki akadémiai hallgatók számára.** 1. *A Vay-féle kettős díjra* (25 frt 20 kr és 16 frt 80 kr): Irassék húsvéti egyházi beszéd II. Timotheus II: 11., következő tétele felett: „Ha a Krisztussal meghaltunk, ő vele élünk is.” 2. *A Vay-féle nagyobb díjra*, (33 frt 60 kr): Adassék elő a magyarországi prot. egyház küzdelme a szabadságharc leveretése után a patens visszavonásáig. 3. *A Péczely-díjra* (mult évi 42 frt): A renaissance hatása a művelődésre. 4. *Péczely-díjra* (ez évi 42 frt): Fejtsék ki, minő káros hatással volt a szent szövevény Európa országaiban az alkotmányos életre. 5. *Tóth Fischer-díjra* (30 frt): Adassék elő a magyarországi városok keletkezésének története a legrégibb időktől a mohácsi vészig; fejtsék ki, mi okai és előzményei voltak hazánkban a városi élet megalakulásának; emeltessenek ki a különbségek vagy hasonlóságok Nyugat-Európa és hazánk városainak jellege, szerepe, jogi és politikai jelentősége között; fejtsék ki jogtörténeti fontosságuk különösen az Árpádház beli királyok, az Anjouk, Zsigmond és Mátyás uralkodása alatt. 6. *A Kuzinczy-díjra* (10 arany): Emlékbeszéd Kazinczy Ferenc felett. 7. *Kövi Okolocsányi díjra* (mult évi 24 frt): Fejtse ki a pályázó a telekkönyvi intézmény célját és lényegét; ismertesse meg, hogy micsoda jelentősége van a telekkönyvnek a dologbeli jogok s egyéb, a telekkönyvnek tárgyát képezhető magánjogok szerzése, biztosítása s elvesztése tekintetében; különösen mi jelentősége van a telekkönyvön kívüli jogszerző és jogenyesztő tényeknek? Adja bírálatát azoknak az elméleteknek, a melyek a dologbeli jogok élők közötti örökösödés és árverés esetén való szerzése közt különbséget tesznek. 8. *Kövi Okolocsányi díjra* (ez évi 24 frt): Miben áll hazánkban a mezőgazdaság jelentősége; mit tett 1790-től kezdve az állam és társadalom a mezőgazdaság fejlesztése érdekében; mik akadályozzák fejlődését a jelen korban s mit kell tenniök az illetékes tényezőknek, hogy közgazdaságunk eme legfontosabb ága felvirágozzék?

— **A sárospataki ev. ref. főiskolára bejegyzett tanulók száma 606.** Ezek közül hittanhallgató 41, joghallgató 68, VIII. osztálybeli 40, VII. o. 42, VI. o. 46, V. o. 56, IV. o. 67, III. 72, II. o. 60, I. 68, progimnázista 20. Az I. osztályban 26 magántanuló van előjegyezve. A gimnázium 451 rendes tanulója között 28 nem protestáns vallású van — csak.

— **Beküldetett.** Folyó hó 9-én a kis kaposi r. kath. templomban ezt hirdette ki a helybeli plebánus: „mint-hogy a kálvinistáknak mához egy hétre (t. i. 16-án) összejövetelök lesz (miért nem egyházkerületi gyűlés?) ha rendkívüli körülmények közbe nem jönnének, nem leszek itthon, a tanító úr fogja az isteni tiszteletet elvégezni.” Előbb már magán-körben is kinyilatkoztatta, hogy szept. 16-án nem akar hon lenni, mivel az ünnepélyes actuson részt venni nem kíván. És vajjon miért?! Talán attól felt a tisztelt plebánus úr, hogy ha honn lesz, nem lesz illő el nem menni a közébedre? talán rangján alúlnak tartja a plebánus úr egy kálvinista püspökkel, egy magyar főúrral, egy Lévaival és sok, igen sok tudományos, magas műveltségű, puritán jellemű jeles egyénnel egy asztalnál ülni? — De igaz ni! Hiszen a polgári házasság elbukásakor nemzeti színű lobogó lengett alá a magas toronyból több napon át! „Gyümölcssekről ismeritek meg őket.” „Szólj, hogy megismerjelek” — mondja az írás.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

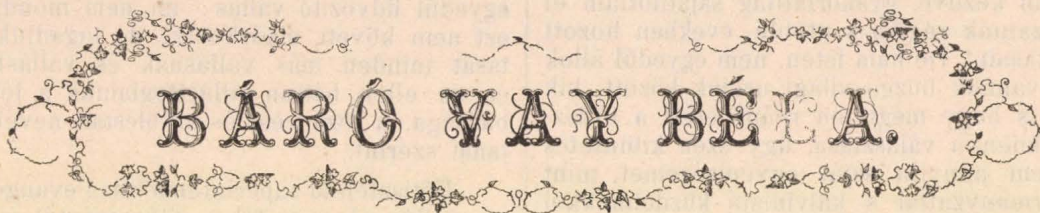
A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Báró Vay Béla.« — »Báró Vay Béla főgondnoki székszólója.« — Mitrovics Gyula kerületi főjegyző üdvözlő beszéde báró Vay Béla főgondnokhoz.« — »A tiszáninneni egyházkerület hivatalos véleménye az országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet tervezetéről.« Kovács Gábor. — »Erdélyi János emléklapja.« Lévy József. — »Erdélyi János emlékezete.« Szinyei Gerzson. — »A nagy-kaposi kerületi gyűlés és emlék-ünnep.« R. Gy. — »Vegyes közlemények.«

A tiszáninneni egyházkerület presbitériumai nem sokáig haboztak annak a férfiúnak megtalálásában, a kit oda ültessenek a nagy, a felejthetetlen br. Vay Miklós dicső örökébe.

A Nagy-Kaposon, folyó hó 15-én felbontott szavazatok roppant többsége br. Vay Belát, az alsó-borsodi egyházmegye gondnokát, Borsodvármegyének főispánját, Ő Felségének valóságos belső titkos tanácsosát hívta el a drága s nagy kötelességekkel járó örökség átvételére.

És ő átvette azt férfiúi hittel, családjá történeti hagyományainak élénk tudatával, alkotmányos küzdelmek között edzett erejében vetett bizodalommal, Istenben bízó jó reménységgel.

Üdvözljük mi is, mint kerületünk és főiskolánk főgondnokát mély tisztelettel s szép kilátásokkal a jövőre.

A Gondviselés újjmutatásának tartjuk azt, hogy br. Vay Béla épen Kaposon, az Erdélyi János szülőföldjén és épen akkor esküdött fel a tiszáninneni kerületnek sok nehéz időt látott zászlója alá és vette jobbába e zászlót, mint vezér, a mikor egy fényes nagy közönség hódolt ott az Erdélyi János szellemének, annak a szellemnek, a mely egykor a br. Vay Miklós fenkölt lelkével ölelkezve, új időszakot idézett elő a tiszáninneni kerület és a sárospataki főiskola történetében.

A gonosz napok, a melyeknek viharai közül ők a kerület és a főiskola hajóját megmen-tették és gyors evezésre s újabb és újabb győzedelmre vezették, — valamilyen formában újra beköszönhetnek reánk, hogy próbára tegyék erőnket s vezéreink bátorságát és bölcseségét. Ám hadd jöjjenek, ha a világ-fentartó szellemnek úgy tetszik; nem rettegünk, nem kétségeskedünk! Szent meggyőződéssel hiszszük, hogy a legsötétebb éjszakában is ott fog lángolni előttünk a Vayak lelkének égő csipkebokra s nem akad az evezésre hivatottak közül senki, a ki hűtelen lenne a közbizalom által felemelt vezérhez s elárúlná az ősök által diadalmasan meghordozott zászlót a szent ügy veszedelmére.

Bízunk, reménylünk br. Vay Belában, nevének varázsában, eddigi többrendű vezérkedésében, kipróbált tapintatában s bízunk mindennek felett abban, hogy azokat, a kiktől első sorban függ a prot. egyházak jövődjének szerencsés alakulása, az u. n. világi elemet nemcsak össze fogja tudni gyűjteni a szent oltárok körül, hanem jótékony lelkesedésben is fogja tartani az anyaszent-egyház és a sárospataki főiskola dicsőségére s felfelé és lefelé rendíthetetlenül fog megállani az ősök által vetett alapokon.

Isten segítse, áldja nagy kötelességeinek teljesítésében — ad multos annos! —

BÁRÓ VAY BÉLA főgondnoki székfoglalója.

Főtiszteletű Superintendencia!

Méltóságos Püspök úr!

Midőn e diszes helyre lett megválasztásom alkal-
mából szerencsém van felszólalni, első kijelentésem
egyszerűen az, hogy a választást jó kálvinistához illő
kötelességből is, de hálásan és köszönettel elfogadom,
mint azt az imént eskümmel is pecsételtem.

Főtiszteletű superintendencia! fiatal korom óta vet-
tem részt evangélikus református egyházunk kormány-
zatában, s alólról kezdve, gyakorlatilag sajátítottam el
egyházkormányzatunk régibb s utóbbi években hozott
törvényeit, szokásait! De hála Isten, nem egyedül állok
e téren, sokan vannak buzgó világi uraink között, kik
ugyanazt tették s hogy mégis én reám esett a főtisz-
teletű superintendencia választása, úgy ezen kitüntetés
— érzem — nem annyira saját egyéniségemet, mint
a kálvinista kormányzattal s kálvinista küzdelmekkel
összenőtt Vay-családot s annak legutolsó s legfénye-
sebb képviselőjét, felejtethetlenné, szeretett nagybátyá-
mat, báró Vay Miklóst illeti.

Nem gyengíti e körülmény hálámat a főtiszteletű
superintendencia iránt, de nagyban fokozza kötelesség-
érzetemet és nehezíti állásomat; nehezíti azt, hogy
diszes, új hivatalomat kellően betölthessem!

Főtiszteletű superintendencia! Mondhatjuk, hogy
elmúltak azok az idők, midőn fegyverrel kezünkben kel-
lett vallásszabadságunkat megvédelmezni, zajos ország-
gyűléseken küzdeni vallásunk keresztyéni jogegyenlőse-
géért, hiszen most üljük a liberális eszmék diadalát;
vallásszabadság, vallásegyenlőség már természetes, meg-
szokott dolgoknak tekintetnek, mintha azok mindig létez-
tek volna s fenállásuk, fenmaradásuk immár biztosítva
lenne. A mellett avúlt, leginkább szokásokon, gyakor-
latokon alapult egyházi törvényeink helyett, legutóbbi
törvényes zsinatunk határozatai ő felsége által is szen-
tesítve, rendes, összevágó egyházi alkotmányt, egyházi
törvényeket állapítottak meg, melyeket csak tudni s
követni kell s minden dolgaink rendben és jól fognak
folyni. Hogyne, hiszen a liberális és magyar kormány
minden törvényes cselekedeteinkben, hitsorsosaink s a
népnevelés és felvilágosodás javát célzó intézkedéseink-
ben készséggel támogatni fog.

És mégis nem kevesebb bajokkal és veszélyekkel
kell küzdenünk, mint eddig. Jelzem e veszélyeket, mert
azokat Isten segélyével, erős akarattal, saját erőnk-
ből megszüntethetjük.

Legtöbb bajaink kútforrása, legnagyobb veszélye-
ket okozhat a közönyösség, mely leginkább akkor szo-
kott mutatkozni, mikor valakinek jól megy a dolga.

Igy hiába alapítottuk meg egyházi domestica cassán-
kat, mely oly égető szükségeket pótol, ha azt továbbra
is fel nem tartjuk, sőt nem gyarapítjuk, mert min-
den nap és mindenütt új, meg új hiányokat látunk,
ide is, oda is szükséges a segítség s ezt többnyire csak

az időkben változott viszonyok hozzák magokkal. Ne
vonjuk meg tehát ezentúl sem filléreinket egyházaink-
tól s iskoláinktól, az anyagi helyzet folytonos javulása
az, mi azokat nagyban erősíti.

Főtiszteletű superintendencia! Nem elég csak az,
hogy jó kálvinistáknak valljuk magunkat, de szükséges,
hogy ne legyünk közönyösek vallásunk s annak gyakor-
lata iránt. Különösen szükséges, hogy a szülők ne legye-
nek közönyösek gyermekeiknek mely vallásban nevelte-
tése iránt; hiszen a valószínűleg létesítendő új országos
törvény az új házassági vagy mátkapárokra bízva, hogy egyez-
zenek meg gyermekeiknek mely vallásban neveltetése
iránt. Ez ellen jó részt fel nem szólhatunk, mert a
leendő törvénynek ez intézkedése a liberalizmus és
egyéni szabadság kívánalma; de előre kell, hogy figyel-
meztessük hitsorsosainkat, hogy ez esetekben ne visel-
tessenek közönynyel vallásuk iránt s ne engedjék, hogy
őket esetleg vagyoni kérdések, túlságos engedékenység,
gyengeség impressionálják, hanem erős kőszirt legyen
az ő vallási érzületök, melyen minden mellékes más
nézet megtörik. Mi nem mondjuk, hogy vallásunk az
egyedül üdvözítő vallás; mi nem mondjuk, hogy a ki
ezt nem követi, elkárhozik; de tagadjuk e lehető állí-
tását minden más vallásnak és vallásfelekezethez is
és az ellen bátran állást foglalunk a lelkiismeret sza-
badasága, a józan ész és erkölcs tan nevében s Krisztus
tanai szerint.

Főtiszteletű superintendencia! evangélikus reformá-
tus vallásunk nem fél a világosságtól, nem a vizsgáló-
dástól, haladástól, magyarázattól semmi téren, még a
tiszta vallási téren sem. Sőt ezt ezelőtt is tettük,
teszszük és tegyük is; de vigyáznunk kell mindig, hogy
a kimondott szó félre ne magyaráztassék, az elvetni
szándékolt tiszta mag, a tiszta igazság jó talajba essék,
különben sárkányfogakat vetünk. Vigyáznunk kell, hogy
a világosság a gyenge szeműeket meg ne vakítsa.
Vigyáznunk kell, hogy a philosophia, a philosophálás
a gyöngye elméjüket tévútra ne vigye, hogy az egy-
szer elhibázott logica lépcsőről-lépcsőre ne ragadja őket
hamisabbnál-hamisabb következtetésekre, s hogy az, ki
csak a kétszer kettőnek hisz, el ne tévelyegjen a vég-
telen logaritmusok tömkelegébe, hanem eljutva a vég-
telenségig, álljon meg s csalhatatlan eredményül állítsa
oda az Istent. Hiszen az a sok bű, baj, gond, nyomor-
úság és kín, mi e földön volt, van és lesz és az, hogy
sokszor a jó bűnhődik s a rossz győzedelmeskedik e
világon: úgy is sokszor eltántorítja a gyengéket a hit-
től s istentagadókat, anarkhistákat, nihilistákat csinál
belőlük.

Ezen az emberi nyomorúságon, az emberi gyenge-
ségen és tévelygésen segíteni a legszebb hivatása min-
den vallásnak s talán legkönnyebb s legegyszerűbb
a tiszta, egyszerű és észszerű kálvinista vallásnak. Óh
híveink! nyugodjatok meg e világ bajain, gondjain, lelki
és testi nyomorúságain és kínain; ha mindent vesztet-
tetek is, megmarad nektek vigaszul és istápul a hit;
az a hit, melyhez legvégül a leglátnakosabb tudós is
folyamodik, mikor földi és égi kutatásaiban az örökké-
valóságig s a végnélküliséghez eljutott; az a Hit, mely
a miénk, mely az enyém is. Óh, ne mulasztuk el,
mint vallásunk fő őrei, híveinknek folyton hangoztatni
ez egyszerű két szót, mely mindenben, mindenkin és
mindenkoron segít, hogy — van Isten!

Mitrovics Gyula kerületi főjegyző üdvözlő beszéde Br. Vay Béla főgondnokhoz.

*Nagyméltóságú Főgondnok úr!
Kegyelmes urunk!*

A nagy emberek örök életét, kiváló szellemüknek teremtmény hatalmát és erejét semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy haláluk, - tőlünk való elköltözésük után is, újra összecöllekeznek velünk, a kiket hosszú időn át boldogítottak s az isteni gondviselésnek irántunk tanúsított szeretetéből, ujonnan kiválasztott egyének elhívásában jelennek meg közöttünk, hogy így a sírhalmukra hullott könyeinkből is drága gyöngyök teremjenek boldogításunkra.

Beszélő, szívünk mélyéig ható példa erre Tiszáninnyi egyházkerületünk s kormányzó testülete, valamint egybegyűlt közönsége ünneplésének ez a pillanata.

Mikor alig pár hónappal ez előtt voltunk így együtt, méltán öltöttünk sötét és mélységes gyászt, mi első sorban és méltán, magyar protestáns egyházunknak velünk együtt érző hitsorsosai között, a bennünket ért nagy csapás miatt és lelkünk keservével zokogta közöttünk kicsiny és nagy: »Elcsett a mi fejünknek ékes koronája. Uram! ki tart meg bennünket magunkra maradottságunkban!...»

Kegyelmes Uram! az igazán érző és gyászoló ember-szív nem hasonlít a felettünk elterülő ég boltozatához, a honnan gyakran egy pár óra idő-változása vagy a támadt viharok elsöprik annak borulatát, a tenger mélysége az inkább a melynek isten parancsára elsimúlnak ugyan hullámai, de mélyébe zárja drága halottait s így biztosítja maga számára azoknak drága emlékeit.

Mi, kegyelmes urunk! most is ez emlékek hatása alatt állunk; de gyászunk, a mely Nagyméltóságodnak is gyásza, a felettünk Isten teremtmény kezétől támasztott szívárvány, a melyet Excellenciádban, mint új Főgondnokunkban, örömmel, édes reménységgel és hódoló tisztelettel üdvözlő e pillanatban Tiszáninnyi Egyházkerületünk.

Örömmel és hódoló tisztelettel, kegyelmes urunk, a melyre tiszáninnyi egyházkerületünk történetének tanulságai tanítottak meg minket. Mert mi hiszünk a nagy szellemek, a nagy történeti családok küldetésében és hivatásában, épen úgy, a mint hinnünk kell szívünk nemesebb kincseinek értékében, vagy a mint történésnek hinnie kell a történeti nagy tradíciók hatalmában.

Tiszáninnyi egyházkerületünk 1733-ban alakulván egyházkerületté, ma 161 éves életéből 125 évet töltött el a nagy Vay családból származott Főgondnokok vezetésénél. És eme vezérletnek mindenütt meglátszanak mélyre ható, az idők által soha be nem takarható nyomai egyházkerületünk több mint százados életében; meg egyházi és iskolai téren tett alkotásaiban; meg egyházkerületünknek eseményekben, sokszor megpróbáló válságokban és küzdelmekben gazdag történetében; meg mindenestre abban a tényben, hogy bár egyházkerületünk számban, anyagi erőiben legkisebb a testvér egyházkerületek között, ennek dacára is a legtöbbször, a legnehezebb viszonyok között is, közelsímerést kivívott lelkesedéssel teljesítette egyháztársadalmi küldetését; sőt nem egyszer vezérszereplésre is hivatott el a gondviselésről a tiszta protestáns eszmék és törekvések diadalának céljából.

Ezért van az, hogy mi érezzük, hálásan érezzük, hogy nagyméltóságod, a ki átvesszi a Vayak szellemi

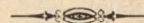
örökét mi közöttünk egy nagy, általunk szintén hagyományos tisztelettel környezett családnak ígézetével, szellemi erejével és szeretetével jön elénk: mi pedig szívünknek jól eső hódolatot, törhetlen szeretetet, lelkesedést és munkakedvet hozunk Nagyméltóságod elé érte cserébe.

Egyházkerületünk igen nagy emberiségi s közelebbről protestáns egyházi eszméknek zászlóját hordozta és tartja még ma is kezében. Azok, a kik idősebbek közöttünk s a kik több átviharozott, de dicső emlékeztető napokat és eseményeket láttak elszállani fejük felett, még édesen fájó sebeket is tudnak felmutatni, melyeket e zászló alatt folytatott küzdelemben kaptak s a melyeket még ma is dicsekedésül tartanak.

Alázatos tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, vegye át mint Főgondnokunk e zászlót, a melyhez tiszáninnyi egyházkerületünk becsülete, Istennek és az imádott hazának tett szent eskünk iránti hűségünk van kötve, a melyen — felénk is szólva — ez, a történet keze által oda írt jelszó van írva, mint egykor a pogány hadak ellen induló császár jelvényére: „Ebben a jelben győzsz.“!

Nekünk erős a hitünk, édes a reménységünk, hogy Nagyméltóságod erős karral, rendületlen bátorsággal fogja előttünk hirdetni a zászlót.

Fogadja azért Nagyméltóságod ilyen érzelemből, ilyen szeretetből származó hódolatunkat azon imádságunkkal, hogy új főgondnokunkat az isteni gondviselés hosszú, hosszú időn át tartsa meg egyházkerületünk kormányzásának élén a mi boldogításunkra és dicsekedésünkre!

A tiszáninnyi egyházkerület hivatalos véleménye az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézet tervezetéről.

A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje Budapesten 1894 április 24—27. napjain tartott ülésében megállapítván az országos ev. ref. lelkész- és árva-gyámintézetnek alapszabály-tervezetét, ezt jegyzőkönyvi 48. sz. határozatával azon utasítással küldötte meg az egyházmegegyeknek, hogy azok ezen tervezetre vonatkozó nézeteiket minél előbb nyilvánítsák. Az egyházkerületek pedig, tekintet nélkül arra, hogy az e tárgyú vélemények minden egyházmegeből beérkeztek-e, vagy nem, folyó év őszén tartandó közgyűlésükön vegyék tárgyalás alá a tervezetet és arra vonatkozó véleményeiket f. é. nov. elsejéig az egyetemes konvent elnökségéhez terjeszszék be, hogy így még ezen év folyamán tartandó rendkívüli konventi ülésen véglegesen megállapíttatván a gyámintézet, az a jövő év kezdetén életbeléptethető is legyen.

Egyházmegegyénk ezen, a lelkészi kar egész jövőjére kiható, nagy fontosságú ügyben beadván a tervezet egészét felölelő, kimerítő, véleményes jelentéseiket: az ezeknek alapján kifejlődött beható megvitatás után, egyházkerületi közgyűlésünk az alapszabály-tervezetre nézve a következőkben állapodott meg:

Örömmel üdvözlő egyházkerületünk elsőben is ezen gyámintézet felállítását, mint a mely lelkész özvegyeink és árváink eddigi sanyarú helyzetén valahára segíteni akar, mely a lelkészi kar régóta hangoztatott óhajtatásának megvalósulását helyezi kilátásba s egy jobb jövő képét festi az eddigi szomorú valóság helyett a lelkészi pályára induló ifjú elébe; mint ilyennek minél előbbi életbeléptetését óhajtja s annak felállítására az erejétől telhető min-

den áldozatra késznek nyilatkozik; nem hallgathatja el azonban azon észrevételét, hogy az alapszabály-tervezet jelen alakjában semmi esetre sem volna alkalmas arra, hogy ezen rendkívüli fontos intézet jövőjét olyan alapra fektesse, mely míg egyrészt annak folytonos fejlődését és gyarapodását biztosítsa, másrészt az özvegyeknek és árváknak nyújtandó segélyezés módja az evangéliomi egyenlőség elve alapján történhessék; azért is:

1. Ezen gyámintézettel kapcsolatban felállítani tervezett lelkészi nyugdíj-intézet részére a 24. §-ban meghatározott jövedelmek felől a 28. §-nál való azon rendelkezését, mely szerint azok 25%-a kamatos-kamataival együtt minden évben a megalkotandó országos ref. papi nyugdíj-alap javára tőkésítették, nem fogadja el s a maga részéről jelenleg egyedül ezen lelkészi és árva-gyámtár megalapítását és teljes megerősödését óhajtja, — a 25%-nak ezen gyámintézet részére történendő tőkésítését kívánja.

2. A segélyezésre nézve tervezett osztályba-sorozást, mely a 700 frton felüli s a 700 frton alóli jövedelemmel bíró lelkészek közt különbséget tesz, egyáltalában nem tartja a szeretet törvényével megegyeztethetőnek, mert ez az osztályozás a csekélyebb jövedelmű egyházban sínylődő lelkészeknek még özvegyével és árváival is éreztetné azon keserű tudatot, hogy néhai férje s atyjok életében mindig nyomorban volt és míg a magasabb jövedelemmel bíró lelkész még esetleg vagyont is gyűjthet családjá számára, addig a kis jövedelmű lelkész többnyire adóssággal terheltlen hagyja családját. Azért is azon elvet valljuk, hogy az egyenlően képesített lelkészek özvegyei és árvái egyenlő évjáradékban részesíttessenek és ennél fogva a lelkész hivatalban eltöltött szolgálati éveinek száma arányában leendő segélyezés-módja is töröltessék.

3. A végkielégítés oly módon fogantatosíttassék, hogy a gyámtári segélyezések megnyitáig elhalt tagok befizetett tőkéje, évdíjai, az illető lelkész jogutódainak kamat nélkül adassanak vissza.

4. A temetési segélyre — szerintünk — szükség azért nincs, mert a lelkész temetési költségeit az egyházak eddig is minden zúgolódás nélkül, kötelességszerűleg fizették s e tekintetben panaszra sehol és soha ok nem nem volt; tehát a gyámintézet segélyét erre is igénybe venni, míg egyrészt annak jövő gyarapodása tekintetéből terhelő, másrészt olyan teher alól való felmentés lenne, melyet a nép századok óta teljesít, így fölösleges.

5. Az alapszabály-tervezet 14. §-a szerint a gyámtári segélyezés megnyitása 10 év múlva lenne. Bármennyire óhajtjuk is ezen magasztos célú intézet minél nagyobb arányú tőke-gyűjtését és pénzügyi gyarapodását, a tervezett 10 évet igen hosszúnak tartjuk s azt hisszük, hogy minden nagyobb veszély nélkül kimondható azon elv, hogy a gyámintézet a megalapítástól kezdve 5 év után kezd meg segélyezését és tekintet nélkül a lelkész szolgálati éveire és élvezett fizetésére, kivétel nélkül minden özvegy részére legalább 200 frt évi segélyt, az árváknak megfelelő arányos nevelési segélyt biztosít.

6. Ugyancsak ezzel kapcsolatban, a mennyiben a tervezet 36 és több §-aiban a jelenleg fenálló egyházmegyei gyámtáraknak mintegy beolvasztása céloztatnék: egyházkerületünk szavazattöbbséggel elhatározta, hogy ezen gyámintézeteket továbbra is fenn kívánja tartani és az újonnan választott lelkészeknek tetszésükre bizza, hogy az országos gyámtári kötelezett tagság mellett ezen egyházmegyei gyámintézetekbe is beléphessenek és az ezeknek jövőjéről való szabad rendelkezés jogát az illető egyházmegyéék jogkörébe tartozónak kívánja ezutánra is elismertetni.

7. Midőn a 24. §-ban megállapított fizetési járulékokat egyházkerületünk elfogadja, óhajtja egyszersmind, hogy azon szegény egyházak, melyek az évi 1% fizetésére egyáltalában képtelenek, az egyházmegyei tanácsbírói kar véleménye alapján mentessenek fel ezen járulékok fizetése alól és mivel úgy ezen 1%, valamint a lelkészek fizetése után járó 2 1/2% évi járulék szinte megbírhatalan és talán behajthatatlan tehernek látszik, a kilátásba helyezett és felemelendő államsegély mindenkör és teljes összegében ezen gyámintézet jövedelmének gyarapítására, esetleg ezen fentebb említett lelkészi és egyházi évi járulékoknak a legszegényebb egyházak és lelkészek részéről való elengedése mellett, azok pótlására fordíttassék.

8. A 25. §-ban kifejezett azon kötelességre nézve, mely szerint az évi járulékok félévi utólagos részletekben szolgáltatandók be, egyházkerületünk véleménye az, hogy sokkal rendesebb lesz az ügykezelés, ha ezen járulékok az egyházlátogatók útján szedettek be és az esperesi hivatal által a leszámolás után fognak felküldetni.

9. Midőn egyházkerületünk ezen fentebbi, a tervezet főbb elveire vonatkozó nézeteit és határozatát az egyetemes konvent figyelmébe tisztelettel ajánlja, nem terjeszkedik ki az alapszabály-tervezet többi, nem elvi fontosságú pontjaira, mert meg van győződve arról, hogy az alapszabálykészítő bizottság minden körülményre kiterjedő figyelemmel s észrevételeink kellő figyelembe vétele mellett fogja megalkotni azokat. Nem kíván foglalozni bővebben a tervezet némely homályos és nem magyaros kifejezéseivel sem, de mindenesetre tisztelettel figyelmébe ajánlja a konvent alapszabálykészítő bizottságának a lehető legvilágosabb és félremagyarázhatatlan szövegezést, mert az ily országos fontosságú intézet alapszabályainak — véleményünk szerint — mindenesetre olyanoknak kell lenniök, hogy azok mind a belépő tagok minden jogos igényeit biztosítsák, mind pedig vitatkozásra, magyarázatokra, esetleg perlekedésre okot ne szolgáltatassanak.

Kovács Gábor,
vil. főjegyző.

TÁRCA.

Erdélyi János emléklapja.

Kinek lángszellem volt vezére,
Ne rejtse azt egy sírhalom!
Felköltöm onnan és nevére
Zendül emlékező dalom.
Nevével a hír szárnya szálljon
Szülőföldjéről messze tájon:
Hadd „zengje túl a bérceket”,
Hadd „élje túl az éveket?”

Az égi múzsa bölcséjében
Itt csókolá Őt homlokon;
„Eredj mondá, s erőd teljében
Légy majd tolmácsom, dalnokom.
Keresd, kutasd az örök szépet,
Kebledre hön öleld a népet;
Ha lelkének mélyére szállsz,
Ott drága gyöngyöket találsz!”

S fuvallt a szelem . . . S íme tőle
A szegény hajlék áldva lőn;
Kilépett a gyermek belőle
S járdalt dicsőséges mezőn . . .
Rögek közül pacsirta röppent
S a kék magasban lengve ott fent,
Dalában a mint énekelt
Égnek, földnek öröme telt.

Küzdelmében el nem feledte
Az intő muzsa ihletét;
Virágait választva szedte,
Bár útja gyakran volt setét.
Bájt és erőt költészetének,
Írányt is fellengő eszének,
Az a romlatlan nép adott,
Melynek földjéből sarjadott.

Verítékkal gyűjtött magának
El nem mulandó kincseket,
De mind od'adta a hazának
S ő mind többért hevülgetett.
Nem nézte, hogy munkában égve,
Erője fogy, elillan élte, —
Hogy ő csak vet, vet s más arat
És ő, mint volt, szegény marad.

Óh! irigylendő dús szegénység,
Melyet nem köt le föld pora,
És nem szorongat gyáva kétség,
Hogy megjövend az ő kora, —
Hogy a miken úgy csügge lelke,
Az eszmények erőre kelve,
Legyőzik érte az időt
S a sír felett túl élék őt.

Élsz, élni fogsz te is bizonynyal,
Te a kiért zeng énekem,
Költő! tudós! szellemkaroddal
Diadalt nyersz az éveken.
Eszméid, elszórt tiszta magvak,
Látatlanul is megfogannak
S erősbitendik itt-amott
Köztünk a közvirulatot.

Emlékedre híven világít
Egymásután több nemzedék,
A kik a bölcsesség virágít
Bűbajos kertedben szedék.
Ha lángjok majd idővel elhal
S az élő szó már nem magasztal,
Akkor se némúlsz el, ne hidd,
Beszélni fognak műveid.

A kegyelet, lásd íme fölkel
S néved megújul általa,
Márvány lapon arany betűkkel
Ragyogja a templom fala . . .
Óh! lengjen itt lelked magában
Buzgó énekben és imában
És áldja e szerény helyet,
Mely szült a honnak tégedet!

Légy is megáldva egyszerű nép!
Ne korszosulj te el soha!
Légy jellemünk s erőnknek egykép!
Forrása, őre, záloga.

Belőled egy-egy fényes elme
Pattanjon ki, s szárnyára kelve,
A merre útja csak vezet,
Dicsőítse a nemzetet.

Lévay József.

Erdélyi János emlékezete.

Felolvastatott Nagy-Kaposon, 1894. szeptember 16-án.

Mélyen tisztelt közönség!

A hazafiúi kegyelet érzelme gyűjtött össze bennünket, hogy tisztességet tegyünk *Erdélyi Jánosnak* s hogy felujtsuk emlékét annak a férfiúnak, a ki Isten után a maga erejéből, szelleme hatalmával a magyar irodalom és tudomány egyik első rendű bajnokává emelkedett. Élete nem terjedt hosszú időre, de szűk határok közt is sok irányban és kiváló gazdag eredményre munkálkodott. Minden téren, melyet felölelt, egyénisége alkotó erejével jelent meg: utat tört, vagy egyengetett, irányokat jelölt vagy törvényt szabott. Először mint költő lépett fel s szerzett magának országos hírnevet, majd mint műbölcsész a népdalok, mesék és közmondások bűvárlatába merült, vagy széptani elvek mellett szállott síkra és folytatott diadalmas hadjáratokat; végre mint bölcsész a tiszta eszmék világában tartózkodott magasságokat járva, mélységeket bűvárolva. E különböző irányok nála a nemzetiségi eszme tüzeiben olvadtak egybe. Ez lelkesítette a költőt, ez sugalta a népköltészeti hagyományok fáradhatatlan bűvárát és szellemes magyarázóját, ettől kapta ösztönét a bölcsész, midőn a magyar elme mozgalmait nyomozta a gondolat világában. Valóban írói működésének az a legjellemzőbb és egyúttal legbecsebb vonása, hogy a nemzeti szempontok érvényesítése által a magyar faj lelki világát felderíteni, nemzetét önismeretre vezérelni igyekezett.

Költői fellépése arra az időre esik, midőn a halhatatlan Széchenyi István szóval és tettel, társadalmi és irodalmi úton a reformok utáni vágyat felkeltőtte a nemzetben. Jós-ígéinek hallatára önbizalom és remény szállotta meg a lelkeket, élénk tettvágy sarkalta a törekvéseket. A nemzeti erő kifejtése, a magyar nyelv jogainak teljes kivívása, a szellemi és anyagi jólét felvirágoztatása volt a kor jelszava. Szónokaink és államférfiaink az új kor látnokától vettek irányt és szellemet. Íróink és költőink hódító hatása alá kerültek. Egyletek és társulatok az ő példáján lelkesedtek. A múlt, mely felé oly epedve szeretett visszamerengeni a magyar, elhalványult a jövő szebb kilátásaival szembe, melyek hogy teljesüljenek, az országgyűlés, a társadalom és az irodalom egymást segítve és kiegészítve, lázas siettséggel közreműködni igyekeztek. E tettekre vágyó, e lelkesedni tudó korszak eszméit, vágyait és reményeit tolmácsolja az egykorú költészet, melynek egyik kiváló képviselője volt Erdélyi János.

Nem volt oly ragyogó képzelőmű, oly sok oldalú költői tehetség, nem volt oly gazdag a formákban és változatos a tárgyokban, mint Vörösmarty, de szűkebb körben mindig gondolatgazdag, őszinte és igaz, mint az, a ki saját élményeiből merít és a szív alkalmait lesi el. Lényeges vonások különböztetik meg egykorú társaitól. Mig azok egyrésze, legalább pályája elején, a classica világ emlékeitől nem tud szabadulni s a nemzetivé vált tartalmat görög-római formákba önti: addig Erdélyi Jánosnál nyomát se találjuk a classica vonatkozásoknak és nemcsak érzésben, hanem gondolatban és kifejezésben is önállóságra törekszik. Mig társai közül többen a merev eszményiség

elvének hódolva, szűkre szorították a költői eszmekört és a tartalmi szegénység mellett a nyelvet is feszesíté, színtelenné s erőtlenné tették: addig Erdélyi János szélesebb határok közt mozgott s hathatós gondolatait és érzelmeit egyszerűbb, természetesebb, erőteljesebb nyelven, bátrabb, merészebb fordulatokkal igyekszik előadni. Költészetén már meglátszik a megújulási szin, de csak forrongásában és alakulásában mutatja azt a korszakot, midőn a classicismus nemzeti tartalmával sem volt többé kelendő, de másrésről a népiessé töltözött nemzeti tartalom sem találta még meg igazi nyilatkozási módját.

Főeszméje neki is a haza volt. E forrásból fakadnak ódái, himnuszai és a szemlélődő lyrához tartozó dalai, melyek a hangulat erejénél fogva, a kor legjobb termékei közé tartoznak. Ezekben nem a múlt dicsőségeért rajong mely előtte halottak hamván pislogó „síri mécsnek” tűnik fel, hanem a szép jövődőt, melyet meg kell teremtenie a magyarnak. A forrongásban levő közélet szelleme szól hozzánk e művekből. Az új magyarország képét látjuk itt megjelenni egy fenkölt gondolkodású és mélyen érző lélek prófétai látomásaiban. Boldog képzelődésében a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméinek megvalósulását látja, midőn a nemzet egységes, erős és hatalmas lesz. Ez eszmék ígérete alatt vallásos ihlettel, a hívő lélek bizodalmaival kéri Isten segítségét, követeli az emberek közreműködését, hogy ki-ki kövesse „meghívó angyalát”. Részvétel fordúl a védtelen zsidó nép felé, hazafiúi fájdalommal látja Erdély különállását, féltő aggodalommal mutat Lengyelország sorsára, a társadalom sajgó sebeit tapogatva, elvezet a pór-kunyhóba, hol gyermek születik, a ki már anyja szíve alatt elkárhoztatták; elénkbe állítja a koldust botjával, a kik „ketten tesznek egy kínos testületet.” Hazafias költészetének lényeges vonása, hogy nincs rajta a kor politikai izgatottságának türelmetlen heve és szenvedélye, a tüzes lelkesedés szónokias pompája. A művészet célját nem rendelte alá közéleti érdekeknek s democraticus érzületénél fogva, mint Petőfi, egyetlenegy nagy vagy előkelő embert sem énekelt meg.

Hazafias költeményei mellett méltó okon köthetik le figyelmünket családi viszonyokra vonatkozó költeményei. Az ő csendes, mély kedélye itt nyilatkozik igazi őszinteségében és bensőségében. E fajta költeményeiből érzik ki legjobban, ha népdalaitól eltekintünk, hogy mennyire tanulmányozta ő a népköltészetet, mely a magyar faj kedélyvilágát a családi tűzhely melegénél oly eredeti és sajátos módon mutatja be előttünk. A családi életet, a szülők és gyermekek, a férj és feleség viszonyát, Petőfi Sándor vonta ugyan be a költészet varázsával és e tekintetben vele senki sem versenyezhet, de Erdélyi Jánosnak érdeme marad örökké, hogy Petőfi előtt egy költőnk sem volt, a ki a családi élet mindennapiságában annyi eszményit talált volna, annak csendéleti örömeit oly hivatató édességgel s fájdalommal, melyek miatt „ezer sóhaj-tássá zokogta lelkét”, oly megható hangokon tolmácsolta volna, mint ő.

Egy szép vonás hiányoznék a költő jellemképéből, ha meg nem említeném a komoly erkölcsi érzületet, mely költészetét minden ízében áthatja, az erős rendíthetetlen vallásos hit derűjét, mely oly jótékony fényvel árasztja el a földi vándor küzdelmes pályáját. Egy némely költeményében mintha ref. templomi énekeink magasba törő ünnepélyes hangját hallanók. Égi fénytől átmelegült lelke „hű megadással, gyermekded érzélemmel” nyugszik meg a szenvedések közt, kibékül az ellentétek láttára: hisz, reményl és szeret.

E nemes jellemű költészet részben új eszmevilággal és hangjával, csakhamar megnyerte a közönség rokon-

szenvét s az irodalmi intézetek elismerését. Az Akadémia a 25 éves ifjút 1839-ben levelező tagjává választotta, a Kisfaludy-társaság pedig 1842-ben tisztelte meg tagságával s egy év múlva a titkársággal. Összes költeményeit, melyek 10 évi munkássága eredményeként 1844-ben jelentek meg, dicsőrelett tüntette ki az Akadémia.

* * *

Költeményeinek megjelenése után félre tette és csak ritkán vette elő a lantot. A képzelődés derült világát a gondolat komoly birodalmával cserélte fel, hogy itt is hódításokat tegyen, hogy mint tudós itt is megérdemelje azt a kitüntető bizodalmat, melyet az irodalmi intézetek oly korán előlegeztek neki. És a hozzá fűzött szép reményeket csakhamar megvalósította; egy rövid évtized alatt, egyrészt, mint a népköltészeti hagyományok gyűjtője, kiadója és magyarázója, másrészt, mint a népköltészet szelleméből merített széptani elvek hirdetője, mint műbíró és műbölcész, korszakalkotó munkásságot fejtett ki s országos tekintélyre emelkedett. Irodalmunknak mindenha legbecselesebb termékei közé számíthatók azok a kötetek, melyek a „Magyar népdalok és mondák”-at (1846—48), a „Magyar közmondásokat” (1851), a „Magyar népmeséket” (1855) és az ezekre világot vető értekezéseket foglalják magukban. Íróink, tudósaink közt nincs egyetlen egy sem, a ki a népköltészeti hagyományokat oly nagy előszeretettel és oly kitartó szorgalommal gyűjtötte, búvárolta és tanulmányozta volna s azok értékéről oly magas bölcészeti álláspontból, oly megható lélektani elemzéssel elmélkedett volna, mint ő. A nép szellemi működését kíséri nyomon, a mint az a nemzeti élet folyamán teremtő és alkotó munkáját a képzelődés és gondolkodás körében végre hajtotta. A magyar faj lelki életét tárta fel előttünk uralkodó eszméivel, érzelmeivel, hitével, meggyőződéseivel, egész világnézetével. Egy új arcképet függesztett ki a világ népeinek nagy arcképcsarnokába, egy olyan arcképet, mely nemcsak élethűségével, hanem mindenkifelett eredeti és jellemző vonásaival ragadja meg a szemlélő figyelmét. A lélektani búvárlat gazdag eredményei mellett, diadallal mutat rá a nyelv törül fakadt sajátosságaira, a jellemző kifejezésekre és fordulatokra, a népi nyelv ősi daczos erejére, sokatbíró képességére, festőiségére és zenéjére.

E tanulmányaival ébresztőleg és eszméltetőleg hatott az irodalomra. Fejlesztette és erősítette azt a közszellemet, mely a nemzet fogalma alatt már nemcsak a Verbőczy hármaskönyvének népét értette, hanem mindazokat, kik a négy folyó partjain magyarul gondolkoznak és éreznek. E szellemnek hódolva, íróink, mintha századok mulasztásait akarnák kipótolni, részvétellel és érdekeltséggel fordultak az addig elhanyagolt alsó néposztály felé, hogy megnyissák előtte a jólét és műveltség forrásait. Lelkökre vették azt a nagy igazságot, hogy a tudománynak nem az a rendeltetése, hogy egynehány tudós kiváltsága legyen, hanem hogy közforgalomba jöjjön, életre hasson s áldását, mint a nap az ő világát és melegét mindenkiél éreztesse. Ily célból épen kapóra jöttek a népszellem és nyelv kincsei. Ezekből tanulták el íróink azt a nagy titkot, hogy miképen hathat lélekre az, a mi lélektől jó. Ezekben találták meg a népszerűség és magyarság nyitját, azt az írmodort, mely felfogásban és kifejezésben a nép-nemzeti észjáráshoz és nyelvhez alkalmazkodik s hatását soha el nem téveszti.

De még elhatározottabb volt az a befolyás, melyet népköltészeti hagyományainkkal és az ezekre vonatkozó fejtegetéseivel irodalmunk költészeti ágára gyakorolt. A népszellem műkincseiben oly elemeket fedezett fel, melyeket a magyar költészetnek fel kellett használnia, ha le

nem akart száradni a nemzet élő fájáról. Így szólott egyik értekezésében: „A tenger soha ki nem fogy felhőiből, bármennyi eső esik; ilyen tenger a nép, az élet. Ha belőle merít a költő, lesz a ki őt hallgassa, seregestől találand megnyílt szívekre mindenkor, ha csak vesztét nem érzi a nemzet. Tehát tanulni a népet, az életet, beállni a tengerbe, mint Jézus, midőn a lélek kegyelmét venné a Jordánba, ez a mai költő hivatása, nemes kötelessége.” És költők álltak elő, a kik az új kijelentés ígéinek apostolaivá szegődtek. Bejárták a hagyományok világát, hogy a mondáknak szakadozott szálaiból hímet varjanak a múltból. Elmerültek a népélet és kedély tengerébe, hogy onnan drága gyöngyöket hozzanak fel. Megszerették a nép eszményeit, ellesték örömeit, fájdalmait, megkedvelték hitét, meggyőződéseit, szokásait, melyeket idők hosszú folyamán sem császár, sem király, se alkotmány, se törvény meg nem változtathatott. A költészet birodalma új területtel gazdagodott, oly tárgyakat is felvévén a tartalomba, melyek az előtt ki valának onnan tagadva. Az alföldi pusztá, mely az előtt oly sivárnak és kietlennek tűnt fel, a költészet tündérfényében úszott, mint tárgyai a délibáb tengerében. A pásztortűz és furulya, a legelő, gulya és ménes, a hórihorgas kútágas, a boglya, melynek tetejéről a golya néz le, a gulyás, a csikós, a juhász és a bojtár, a rongyos csárda, mind jelentőségre emelkedtek, eszmék és érzelmek hordozóivá, a magyar faj életének és kedélyvilágának magyarázóivá lettek.

A tartalmi gazdagodással alaki gyarapodás is járt. A népnyelv kincstárából oly szavak jöttek forgalomba, melyek az irodalomból már elkallódtak; oly sajátos, körmönfont kifejezések, közmondási alakok, oly tösgyökeres szólások, melyek némelyikét se nyelvtan, se mondattan nem igazolja, de a melyeket mégis, észjárása szerint, gondolata képének tart a magyar. Ezeket felhasználva, a művészet szolgálatába véve, megtanultak a költők egyszerűen, természetesen, s mégis erőteljesen, magyarosan s mégis művésziiesen szólni. E mellett népdalainkból azt is észrevették a költők, hogy nekünk saját versalakjaink vannak, melyek egészen elütnek a görög-római és nyugot-európai alakoktól, van továbbá eredeti rythmusunk, mely századok óta megfigyelés nélkül zengett dalainkban, mely dallamaink ütemeivel egyezőnek látszik, végre van különös rímelési módunk. Hogy mindezek a művészet alkatrészeivé avatva, mily hathatós eszközeivé lettek a hatásnak, gyönyörködve láthatjuk ama költő-iskolánál, mely minden idegenszerűt lerázva magáról, tartalomban és alakban meggazdagodva, megnemesedve, a szó igazi értelmében magyar nemzetinek, önállónak nevezhető.

E költészeti fejlődést Erdélyi János, mint műbíráló vagy mint műbölcsész is folyvást kísérte, ellenőrizte, fegyelmezte és segítette a kezdettől fogva egész a diadalomig. Kisfaludy Károlytól Madách Imréig alig van magyar költő, a kit ő alapos, higgadt, tárgyilagos bírálatában ne részesített volna, vagy a kinek helyét, értékét szellemtől sugárzó írói arcképeiben vagy magas színvonalon álló irodalomtörténeti rajzaiban, szemléiben ki nem mutatta volna. Olykor-olykor egész korszakokat ölel fel és oly magas szempontból tekinti át szépirodalmunk fejlődését, mint előtte senki. Héglei szellemtől érintve, kíséri a műszellem életét, a korokat és időket nem megszakgatva, egymástól elválasztva, hanem egymásba öltve, olvasztva az ok és okozat, az alap és következmény viszonya szerint. Közbe-közbe az elvek magaslatára áll és ez elvek paizsa alatt, szakítva a megelőző széptani iránynyal, hadat izen az idealizmusnak a realizmus nevében, síkra szállva az eszményi ellen az egyéniért, mely a felfogás igazsága mellett jellemzeteességre és tartalmi gazdagságra vezet, vagy döntögeti a classicismus bálványát, hogy a

segítségére jött költői szellemekkel együtt érvényre emelje a romanticismust, mely a hazaiság levegőjében végzi hatóságát, a költői képzelődés szabadságát hirdeti, az egyéniség jogait védi és a népiest a művészet alkatrészeül veszi. Majd mikor az általa felavatott költői realizmus ízetlen gyümölcsöket termett, midőn a Petőfi-utánzók a népiest egész a vidékiességig vitték, tájszokások, viseletek és szólások raktárává tevén a költészetet: ismét ő volt az, a ki a költői szellem és ízlés eltántorodása ellen felemelte szavát s a művészet nevében az eszményt ajánlotta „az elszétfolyó egyéniség közé, foglaló, összetartó és elevenítő elv és elem gyanánt.”

Szinyei Gerzson.

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A nagy-kaposi kerületi gyűlés és emlék-ünnep.

Mint soros, az ungi egyházmegye fogadta ezúttal a kerületet Nagy-Kaposon, egy Istentől megáldott s földrajzilag még gyűlés-tartásra is szerencsés területen, a mennyiben három, szorosban egymásmellé helyezkedett község (Csepely és Kis-Kapos is) verenyezhetett itt a vendégek elszálasolásában és így annak a nagy ellenségnek legyőzésében, a mely miatt a kényelem fiai a vándor-gyűlésektől olyan igen nagyon borzadognak.

A küldöttek legnagyobb részét a szombat (szep. 15) délutáni vonattal várta Nagy-Kapos és vidéke, különösből pedig az érdekelt egyházmegye előljárósága. A Csapba érkező vonathoz már ott állott az egyházmegye képviselője, élén *Szabó Endre* esperessel és üdvözölte a kiszálló püspököt tisztelettel s szeretettel, a ki a multra való édes visszemlékezésekkel fűszerezte köszönő válaszáat. Még a csapi állomáson kiosztotta a fogadó bizottság egyik vezér-tagja, *Bernáth Zoltán* tanácsbíró — a szállás-, ebéd- és vacsora-jegyeket s így felszerelten indult a szépen felszaporodott vendégsereg Szürthébe, a végső állomásra, a *Kovács Károly* egyházmegyei gondnok szülő- és lakó földjére, hogy innen fogatokon tegye meg az 1 1/2 órai utat Nagy-Kaposig. A kiszálló püspöknek itt is küldöttség állotta útját, a melynek nevében *Homoky Antal* egyházmegyei egyházi főjegyző mondott üdvözlő beszédet, biztosítván a főpásztort, hogy abban, a mivel a szegény prot. egyházak szokták és tudják jutalmazni nagy embereiket ők is gazdagoknak érzik magukat s fény, pompa és ragyogás helyett a szív melegével s a tisztelet igazi érzéseivel jöttek kedves vendégeik s mindenek felett pedig szeretett főpásztoruk elé. Majd a járás szolgabírája köszöntötte velős rövidséggel a püspököt, a ki mindkettőjöknek adott szíves válasza után, a gyülekezet éljenzései között ült fel a szürthei lelkész négyes fogatára.

A vendégek valamennyien elhelyezkedvén, egész hosszú kocsisor indult be Szürthébe, majd a koldúsáról híres Palágnak, Dobó-Ruszkának (a melyet hajdan Lorántfy Zsuzsanna a s.-pataki főiskolának hagyományozott) stb. A merre a kocsisor elhaladt, a kíváncsiak serege fogadta s itt-ott még virág s koszorú dobálással is üdvözölte; Nagy-Kaposhoz közel pedig lovas legények kerekedtek a menet élére s vertek — tiszteletből — ropant porfelleget, a melynek szürke esőjétől szinte felismerhetetlenné váltottak ama kitűnőségek, a kik

— rangjukhoz illően — az elsőbb fogatokon helyezkedtek el. Nagy- és Kis-Kapos és Csepely népe az utcán várta az érkező vendégeket s jó cigány zenével és »éljen« riadalommal köszöntötte. A menet legkedvesebb alakjai a sárospataki énekkar tagjai voltak, a kik sok dicsőséget látott kibontott zászlójuk alatt különösen magukra vonták a figyelmet. A zsinagógán, egy pár úri házon és a reformátusok tornyán nemzeti lobogó lengett, a róm. kath. pap távollétével tündöklött, már elébb rossz fát téven a tűzre az által, hogy az *Erdélyi János* szülőházába, a melynek tulajdonosa most róm. kath. vallású, nem engedte beépíttetni az eretnek tudós és költő dicsőségét örökítő márvány-táblát.

A bevonulás véghatára a ref. lelkész-lak volt, a hol fehér ruhába öltözött, virágokat szóró leányok seregével, *Maksa József* lelkész és presbyteriuma »Isten hozott« felíratú »diadal kapu« alatt fogadták magas vendégeiket. Hosszabb beszédben, lelkesült örömmel fejtegetvén szónok azokat az érzelmeket, a melyekkel szívők áradoz, meghívta a püspököt kedves vendégeül s boldognak hirdette magát és övéit, hogy tisztelhetik az Urnak áldottját. A püspök nyájas s meleg válaszbán köszönte meg a lelkes fogadtatást s virágokkal hintett úton vonúlt be az egyszerű lelkész-lakba — megpihenni.

Azaz dehogy pihenni! Alig hogy elhelyezkedett, egy bizottságot gyűjtött maga köré a főgondnokra beadott szavazatok felbontása végett, hogy a kerületi gyűlés nagy-kaposi tartózkodása ezzel is rövidebb legyen. Az eredmény felől már a vacsoránál értesültek a küldöttek, t. i., hogy 371 szavazatból 323-at *Vay Béla* br., Borsodmegye főispánja, az alsó-borsodi egyházmegye gondnoka, a boldog emlékü *Vay Miklós* br. unokaöccse kapott s mindenki természetesen találta, hogy így és nem másként történt.

A vasárnapi nappal szép nap virradt fel Nagy-Kaposra; eseményekben gazdag, jelentőségben fontos, feledhetetlen. 13 ifjú lelkész, 3 esperes, 1 kerületi főgondnok felavatása, egy országos tudós és író emléktáblájának leleplezése s egy jótékony célú hangverseny édes izgalmi, no meg egy ünnepélyes közebed különféle kellemei vártak a közönségre, ennek legalább egy jó részére, nem is említve a kerületi tanügyi bizottság ülésezését, a melynek ugyancsak e nap alkonyi óráiban kellett lezajlania.

A közeledő községek e nap reggeli óráiban öntöttek a kocsikon s gyalog-szerrel érkező kíváncsiakat, a kik a már előbb jöttekkel hullámozó képet adtak az egyszerű mezővárosnak. A kerületi tagok közül sokan húzódtak Kis-Kapos végső kis lakához, Erdélyi Jánosnak szalma-fedeles, alacsony, de jó karban levő szülőházához, a mely utolsó ott a keleti sorban s szerényen húzódik meg a római kath. templom tornyának ráeső árnyékában, a csicséri út mentén, a Kaposból kivezető út bal oldalán.

A harangszó a magaslaton épült ref. templom felé hívogatta a közönséget, a melynek északkeleti falában zöld lepel takarta a leleplezendő emléktáblát, alatta pedig zöld lombokkal díszített emelvény volt elhelyezve. A 3-ik harangszóra két sor fehérruhás leány között hömpölygött be a közönség hivatalosabb része az egyszerű templom fehér falai közé, hol a »Dicsér téged teljes szívem« kedves dallama fogadta, a mely után fennállóul a »Szent Isten noha néked«, gyülekezeti énekül pedig az »Im bejöttünk« kezdetű dicséretet énekelte s majd ihletetten hallgatta a főiskolai énekkartól az »Az Úr házába jöjjetek be« kezdetű, hatásos karéneket.

Az alkalmi szónok a felavatandó ifjú lelkészek sorából *Pataky Pál*, ung-tarnóci lelkész volt, ki egy szép

imádság után 2 Péter I 5 felett tartott nagy gonddal készített egyházi beszédet, a melynek a mai egyházi viszonyokat ecsetelő bevezetése kitűnő tájékozottságról, a körülmények bölcs mérlegeléséről, a tétel egész tárgyalása pedig arról tanúskodik, hogy az ifjú szónok ismeri hivatásának mélységeit és magasságait s van benne hit, erő, akarat s készütség az új időkkel s ezek követeléseivel való megbirkózásra. Az egészen alkalmi és programmszerű beszéd teljesen lekötötte a hallgatóság figyelmét s némely részleteiben még tájékoztatásul is szolgált azoknak, a kik csak dilettáns módon szoktak az egyházi nagy kérdésekkel foglalkozni. Az Uri ima és áldás után a n.-kaposi egyházi énekkar énekelte meglepő ügyességgel egy szép éneket, a mely után a főpásztor jelent meg a szószéken és hivatalos állásához képest — szintén egyházpoltikai természetű bevezetéssel — a jövő lelkészeinek teendőit ecsetelte s a jövődöbeli ref. lelkész képét festette meg élénk vonásokkal.

A ref. lelkésznek az egyházpoltikai kérdések mai fejlődésébe belenyugodni honfíui kötelessége s rosztul végezné az a maga papi tisztét, a ki a felekezeti békeség templomára üszköt dobna, vagy az államot a polgári természetű jogoknak az egyházaktól való elvonásaért kárhoznatni s az ellen gyűlölséget szítani magának megengedni merészelné. A lelkésznek még mindig marad elegendő lelki fegyvere az Isten országának földi építéséhez s ez országnak megvédelmezéséhez. Első ezek közt az igehirdetés, a mely csak evangyéliomi jellegű lehet s a melynek legbiztosabb központja Jézus, az ő élete s egész személyisége, a melynek varázsa örök, épügy, mint az evangyéliom. További fegyverek: a biblia-magyarázat népszerű modorban, a gyermekekre való hatás majdnem a bölcsőtől kezdve; az u. n. egyházkezelés gyakorlása, meglátogatása a szülőknél jó és rossz napokban, vallásos oktatás a népiskolában, ovodában; a confirmációi oktatásnak teljes átvétele s hűséges teljesítése, a felnőttbereknek u. n. vasárnapi oktatása a templomban, vagy azon kívül; az úrvacsorázás ünnepélyessé tétele. Különösen hatásosnak jelezte a főpásztor az u. n. papi gondnak bölcs alkalmazását, főként a bekövetkezendő felekezeti különbség miatt, a mi utat fog nyitni a közönyösöknél a megunt terhek alól való menekülésre, a zavargóknak, békebontóknak, a biblia által u. n. hamis atyafiaknak pedig a szekták alakítására. Egyetértő munkásság a gyülekezet vezértagjaival s az összes hívőkkel; együttes munkálása a tanügynek, a szegények ápolásának; a diakonatusok felállítása, felvirágoztatása s mindenben és mindenkor a mérséklet lelke által való vezéreltetés, az elsőségnek okos gyakorlása — ezek adják meg, főpásztorunk szerint, a jövő papjainak békességét s ezek teszik gyönyörűséggé az Úr igájának terhet.

Ilyen kimerítő s atyai lélektől vezérelt tájékoztatás után kérdéseket intézett a felavatandókhöz, ha hajlandók-e — a jelzett kilátások között — szorosabban is csatlakozni az egyházhoz s hívek maradni mind halálig?! Az igenlő feleletek után elhagyta a főpásztor a szószéket és a főjegyzői kar felolvasta a 13 ifjú lelkész rövid életrajzát, ily rendben: Barna Gyula sajó-ivánkai Bársony György heő-szalontai, Sárkány József cécei, Kádár János csécsi, Sütő Kálmán nádasdi, Kozma József nagy-szelmenczi, Kovács István ágteleki, Pataky Pál ung-tarnóci, Pál Ferencz hubói, Molnár József naprágyi, Réthy Andor kálosai, Kiss Tamás málcái, Székely Imre kis-dobszai lelkész. Az életrajzok elhangzása után a templom piacára sorakoztak s a gyülekezet mély meg, hatottsága mellett letették a hivatalos esküt, a melyet Mitrovics Gyula főjegyző olvasott fel. Az eskü meg-

pecsételéseül elénekelték a 37. dicséret első versét igazi lelkesedéssel, a mi átragadt csakhamar a gyülekezetre is, úgy hogy »valának mindannyian egy akarattal« s »szívbeli szent buzgósággal« zengték az Alleluját férfiak és nők, nagyok és kicsinyek, ifjak és vénék. Az ilyen pillanatokban érezhető kiváltképpen a ref. istenitisztelet méltósága s szíveket is átjáró ereje.

A felséges ének még visszhangzott a keblek bel-sejében, a mikor jelentette a püspök, hogy az ifjú atyafiak felavatása előtt 3 esperes (Vadaszy Pál felső-borsodi, Antalfy László abauji és Tóth Dániel alsó-borsodi) vár felavatra, egy — a legközelebb választott *Tóth Dániel* — még felesküvésre is. Megtörtént tehát előbb ez s tüstént utána a 3-nak letérdeplése s áldó szavak, majd a testvéri csók által való felavatása. A főpásztor szava régen volt ércesebb s ihletettebb, mint e ténykedés alatt. Majd következtek az ifjú lelkészek 2 csoportban s ezután a drága intelmekkel teljes püspöki bezáró beszéd és ima, a hosszú szertartásnak csattanós záradéka.

A helybeli énekkar »Isten, ki fent uralkodik« kezdetű éneke fejezte be az istenitiszteletet, a mely után a főpásztor kérésére legott átalakult a gyülekezet egyházkerületi gyűléssé, a melyben tudatta püspökünk az előbbi nap estéjén felbontott szavazatok eredményét s felkérte Kovács Károly, Meczner Béla gondnokokat, Dókus Gyula főiskolai aligondnokot, Kopré Ferenc és Nagy Pál espereseket az elválasztott főgondnok meghívására. A gyülekezet feszült figyelemmel varta a visszakerkezőket és izgatottan nézett a történendők elé.

A visszatérő küldöttséget s velejött főgondnokot lelkes éljen-riadal üdvözölte, a mely megújult akkor, mikor Kovács Károly küldetésök sikerét bejelentette. A püspök röviden tudatta a szavazatok eredményét, jelezte a kerület örömet s felkérte a főgondnokot az eskü letételére. Ez megtörténvén, *Mitrovics Gyula* főjegyző üdvözölte a br. Vay Miklós utódját a főnebb egész terjedelmében olvasható beszéddel, a mely úgy az elválasztott férfiara, mint az egész közönségre feleremelő hatást gyakorolt. A kitörő éljeneke mélyeséges csend következett, mindenki hallani akarta az új főgondnok székfoglalójának minden betűjét. A beszéd (lásd főnebb), melyet időnként tetszés-nyilatkozatok szakgattak meg, lendületesen, valódi szónoki hévvel volt elmondva s vallásos hangja különösen jól esett az egész gyülekezetnek, s méltán fogadták sokan az új főgondnok hitvallása gyanánt, a mi nagyon beillik ebbe a felekezeti-küliség felé hajló világba.

Az »éljen«-zaj csilapodtaval néhány meleg szót intézett a püspök az ő elnök-társához és megköszönve, hogy a megtisztelő állást ilyen szép reményekre jogosító beszéddel foglalta el, kívánt neki Istentől bőséges éveket saját erejének a kerület javára leendő gyümölcsoztatása végett.

Túl voltunk már az 1 órán, mikor a közönség oszlani kezdett s kárpótlásul is a hosszú hallgatásért, élen-bíráta az utcákon a templomi történetek jelentőségét s folytatta azt az étkező helyiségül készített deszka-sátorban is, hol az új főgondnok kiváló ünnepelés tárgya volt, sietvén őt az egyházmegyei gondnokok, esperesek stb. fejök gyanánt elismerni. Jelentős nyilatkozatok történtek egyes világi kath. férfiak részéről, a kik a protestantismusban a hamisítatlan hazafiságot, a haladás, szabadság, testvériség őszinte barátját ünnepelték. A főispán sajnálatát fejezte ki, hogy a közjogi kitűnőségeket megillető tiszteletet püspökünknek meg nem adhatták, nem lévén hivatalos tudomásuk a megyébe való érkezéséről.

Négy óra után jelezte püspökünk, hogy egy szép kötelesség teljesítése vár a közönségre, t. i. az *Erdélyi-émléktábla leleplezése*. A deszka-sátor hirtelen kiürült s s indult az egész hatalmas sereg, hogy tisztességet tegyen a költő s író szellemének, s azoknak, kik e szellemet előidézni hivatalosokká lettek.

A templom környékét nagy sokaság tartotta már megszállva. A közeli falvak értelmisége s közönségesebb lelkek is temérdeken gyűltek össze Kis Kapos nagygyá-nőtt gyermekének ünneplésére. Az emelvénnyen a kerület fejei, a főiskola aligondnokai, a szónokok, az ünnep-rendező-bizottság vezetői s Erdélyi János fiai (Zoltán és Pál) csoportosultak, a főiskolai énekkar csak nagy nehezen helyezkedhetett el a templom tövében. A főiskolai énekkar Erdélyinek »Dalünnepen« című nagy hatású műdarabjával, *Szabó Endre* ungi esperes, a rendező-bizottság egyik elnöke, néhány bevezető szóval megnyitván az ünnepélyt, a felolvasó asztalnál *Szinyei Gerzson* emelkedett fel és — mint a sárospataki tanárok megbízottja — fonta koszorúba hivatali nagy elődjének sokrendű érdemeit s alkotott róla egy igazi képet, a milyen-nel irodalmunk eddig még nem dicsekedhetett. A magvas, s itt-ott a közönség egy részének értelmi világán felül-járó emlékeztet mély csendben, tisztelő figyelemmel hallgatta az egész sokaság, a hozzáértők pedig lelkesülten üdvözölték. (Lásd lapunk Tárca-rovatában!) A beszéd végén lehullott a lepel a fekete emlék-tábláról, a melynek ez a felirata:

EBBEN A VÁROSBAN SZÜLETETT 1814. MÁRCIUS 18-ÁN,

ERDÉLYI JÁNOS

ÍRÓ ÉS TANÁR.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ÉS A KISFALUDY-TÁRSASÁG TAGJA.

BEILLESZTETETT 1894. SZEPTEMBER 16-ÁN.

A közönség kritikusabb tagjai kerestek s a koszoruk alatt rejtőzködni véltek még valami egyebet is, valami distichon-félét, vagy valami egyéb jellemzőt, de mindhába. A szűkre szabott táblára csak épen annyi fért, a mennyi ott ragyog rajta aranyos betűvel

Már a leleplezett tábla alatt mondta el kedves, szép ódáját *Lévay József*. A költő a költőt, az író az író, az egykori fiatalabb bajtárs az agg bajtársat, az élő a holtat, de halhatatlant üdvözölte s a közönség látta a két szép lélek összeölekezését, gyönyörködött és ünne-pelt a benső ember szerint. (A költeményt lásd főnebb). Majd *dr Ballagi Géza* a Magyar Tudományos Akadémia nevében méltatta röviden Erdélyit és köszönte meg emlékének felújítását, *Lévay József* pedig a Kisfaludy-Társaság küldöttjeként emlékezett a kis-kaposi költő és író nagy érdemeiről, arról különösen, hogy ő volt az, aki a népnyelv és irodalom kincseire irányozta a társaság figyelmét s ezzel új útra készítette a szép irodalom munkásait. A pataki sírból előidézte a költő és tudós szellemét, odahívta a nagy-kaposi templom falához, a szülőházhoz s prófétai ihlettel hirdette, hogy az a köz-tünk lebegő szellem áldás lesz mindazokra, a kik megértik és megbecsülik azt. A hallgatóság el volt ragadtatva a költő prózája által is s ha lehetséges még jobban lelkesedett és tapsolt, mint kevéssel előbb.

Azután *Mihó László* kaposi orvos, (az emléktábla értelmi szerzője) mint bizottsági elnök átadta az emléktáblát megőrzés végett N.-Kapos bírájának, az pedig átvette azt egy talpraesett beszéddel, a melyben köszönetét nyilvánította — egyebek közt — mindazoknak, a kik az ő földjük szülöttét megtisztelték, méltányolták, dicsőítették. Büszkén tekintett vissza Erdélyi pályájára,

a ki, mint az emberiség megváltója, szegény körülmények közt született, de egy egész országnak vált dicsőségére. A közönség zajosan tüntetett az egyszerű ember remeklésének s az emelvényen lévők elismerések között szorították meg munkában megedzett kezét. — Az énekar végül a »Nemzeti dal«-ra zendített s nagy szabattossággal, élénk tetszés mellett hirdette ezzel is az Erdélyi János műzsjánnk dicsőségét. Az egész ünnepély hatásának tulajdonítható, hogy a műsor kimerítése után felhangzott a közönség ajkán a »Szózat« s még a megindult sokaság is buzgón énekelte ezt a nemzeti »Mi atyánk«-ot.

A kaposi és vidéki római kath. atyafiak pedig elgondolkozhattak a történetek felett s álmélkodtak vala bizonyosan a kálvinista búcsú szépségein és a saját papjaik gyarlóságain. A kik gyűlölségre akarnák őket tanítani a Jézus nevében!!... Szerencse, hogy vannak Mihók, Kusnyirik és sok más tisztán látó r. katolikus világiak, a kik elég bölcssek nem hallani a farizeusok tanácsait s bírják ellensúlyozni a felszentelt elmék fondorkodásait. Ha ez az ünnepély közvacsorával végződhetik, — okvetlenülül magasra csap ott a lelkesedés lángja s a testvériség érzelmei méltóképen kicserélődnek; — de közvacsora helyett hangverseny várta a közönséget a »Korona« vendéglő nagy termében 1 fnt 50 kros belépő jegyekkel, az ungi egyházmegyei papi özvegy-árvatár és a nagy-kaposi orgona javára. Jól esik feljegyeznünk, hogy főiskolánk énekkara sok igaz elismerést vívott ki magának s vezetőjének s fényes betűkkel írta be nevét az ungi intelligencia emléktáblájába. *Tanka Károly* IV. theologus ifjú, humoros szavataival okozott kedves perceket a nagy és szép közönségnek.

Másnap (hétfő) a kerületi gyűlés megnyitása előtt, a lelkész-lakon fogadta az új főgondnok a sárospataki főiskola jelenlevő tanárait, a kiknek nevében — addig is, míg otthon ünnepélyesebben megtörténhetnek — dr. *Finkey József* üdvözölte őt, kérvén az intézet valamennyi ágára s minden tényezőjére az ő buzdító s pártfogó szeretetét. A főgondnok látható örömmel fogadta a főiskola képviselőit, a mely iránt érzett szeretetének bizonyosságul felemlítette, hogy fiát is ott taníttatta és nem bánta meg s biztosította egyúttal a tisztelgőket, hogy nem fog késni soha minden lehető elkövetni a főiskola felvirágoztatásáért, a mire hagyományai is kötelezik, de a szíve is ösztönzi.

A ker. gyűlés a templomban d. e. 9 órakor azzal kezdődött s illetőleg folytatódott, hogy a püspök jelentette az elmaradt képviselők neveit. Sajnos, szép számmal voltak ilyenek a »világiak« közül; Gömört pl. egyetlen ilyen férfiú sem képviselte, noha a papi képviselők mind megjelentek a nagy messziségből.

Azután a tanácsbírákra és aljegyzőre beadott szavazatok eredményéről volt szó. A világi tanácsbíróra adott szavazatok 50-felé oszlottak szét, annak jeléül, hogy — hála Istennek! — a jeleseknek bővében vagyunk. Ugyancsak szétfolytak a többi állásokra jött szavazatok is, minek következtében vita támadt a kitűzendők számára nézve. *Fejes István* indítványára kimondotta a kerület, — a mit lapunk már régebben ajánlott — hogy a kitűzendőknek az összes szavazatoknál legalább egy-gyel többet kell képviselniök. Ez elv alapján világi tanácsbíróságra: Miklós Ödön, Lengyel Sámuel, Dókus Gyula, Debreceni Bertalan, Bernáth Zoltán, Szentimrey Gyula és Dókus Ernő; papi tanácsbíróságra: Idrányi Ferenc, Nagy Ignác, Terhes Pál és Révész Kálmán; ker. aljegyzőségre: Czinke István, Novák Lajos, Révész Kálmán és Gyarmathy Sámuel tűzettek ki. Ez alkalomra aljegyzőül Czinke Istvánt kérte fel az elnökség.

Mielőtt a gyűlés tovább folyt volna, felállott br. *Vay Béla* és a tegnapi nap történetére hálásan emlékezvén, tudatta, hogy a ker. papi özvegy árva-tárta 2000, a sárospataki főiskola tápintézetére szintén 2000 koronát ajánl fel s ez összegeket még ez év folyamán befizetni kívánja. A gyűlés lelkes éljenzéssel, a püspök pedig meleg szavakkal közönte meg az új főgondnoknak ezt a második székfoglalóját.

A főiskolai igazgató-tanács dr. Rác Lajost — egy sok és méltó elismerést tartalmazó jegyzőkönyvével — megerősítésre, Ellend Józsefet megválasztásra, Csontos Józsefet és dr. Mitrovics Gyulát jelenlegi állásukban való meghagyásra ajánlotta. A kerület ezt a javaslatot elfogadta, egyúttal azonban kimondta, hogy a tanár-választásnál az illetékes tanári karok ajánlata a megválasztandókra nézve mindenkor kikérendő, a mi — ez úttal — egy esetben elmellőztetett. — A pályázat útján betöltendő jogi tanszékre, a jogtanárok és az egész akad. tanári kar legmelegebb ajánlatára dr. *Finkey Ferenc* egyhangúlag elválasztott, mint olyan, a ki egy évi tényleges működésével teljesen igazolta hivatottságát s a ki — mint a főiskola növendéke — már előbb is ismeretes volt tudományos pályára való hajlamairól.

A főiskolai ügyekkel kapcsolatban került elő a supplicationalis váltság kérdése s alsó-borsodi egyházmegyénk és Abauj jelentése. Alsó-Borsod csak a szüreti segélyek betudásával hajlandó megadni a ráeső összeget, Abauj pedig csak a presbiteriumokkal leendő további egyezkedés után. Kimondta a kerület — hosszabb vita mellett — hogy Abauj tartozik a többség véleményét elfogadni, egyúttal pedig azt is, hogy a kivetendő összeg csak 1895-től szedendő be a kanonika vizitáció által.

Kis- és Nagy-Tárkány, Ungvár és tanítójának peres ügyei után, a *lekenyei* reformátusok és lutheránusok osztozkodása foglalkoztatta újra a kerületet, a mely kimondta, hogy püspökünk vesse még egyszer magát közbe az összebonyolított dolog békés lefolyása végett s eszközölje ki, hogy az 1000 frtot visszafizető reformátusok helyettesenek vissza telekkönyvileg is régi jogaikba.

A konventi képviselők mandatumata lejárá felén lévén, a kerület — most először, mint ilyen — a régi képviselőket újra megválasztotta s az egyetlen üres helyet Dókus Ernővel töltötte be. Így hát rendes konventi tagok lesznek továbbra is: Mocsáry Lajos és Bernáth Elemér, Fejes István és Mitrovics Gyula; póttagok: Meczner Béla, Dókus Ernő, Radácsi György és Kérészy Barna.

Érdekes tárgya volt a gyűlésnek a tanító-hiány és lelkésztanítótság többször felpanaszolt ügye. A kerület ez utóbbit mindaddig fentartandónak mondta ki, míg a konvent a tanügyi kormánytól a szükséges lépéseket meg nem teszi, abban a meggyőződésben lévén, hogy a minster nem akarhat egy kisegítő intézményt eltörölni a nélkül, hogy a helyett jobbat állítani s azt csak ideiglenesen is pótolni képessége volna. A diplomátlan tanítókat is jobbnak tartja a kerület a teljes tanítóhiánynál s elvárja, hogy a konvent teljes tekintélyével fog e kérdésben felszólalni.

Az országos lelkészi özvegy-árva-gyámtár tervzetére beadott egyházmegyei vélemények összegezését terjesztette elő világi főjegyzőnk. Többen szóltak e tárgyhöz s óhajtották volna annak bizottsági megbeszélését is, de az idővel gazdálkodó gyűlés maradt a közgyűlési letárgyalás mellett s a főbb pontokat megállapította. Az eredmény lapunknak egyik főnebbi rovatában olvasható. — A felett, hogy a megyei gyámtézetek jövőben megtarthatók-e vagy nem, névszerinti

szavazással döntött a kerület és pedig az elnökség szükségessé vált beavatkozásával, mivel a szavazatok egyenlők voltak (23—23). Az eredmény = igen!

Eötvös Loránd br. minisztert, bejelentett megválasztása alkalmából, a kerület tisztelettel üdvözlí s elrendeli, hogy a püspöki hivatalhoz beküldött miniszteri kérdésekre — a papi jövedelem összeírása s kimutatása végett — a már legtöbb helyen kitöltött. »*Jelentő ívek*« alapján adják meg a lelkészek a mielőbbi választ. Reménylik sokan, hogy az 1848. XX. t.-c. részben való beváltása lebeg a miniszter lelke előtt.

Abauj indítványa a papfizetés felszámítása és rendszerezése felől bizottságnak adatott ki; a Baldácsi bizottság hivatalos jelentése felolvasottnak tekintetett; Gömört értesíti a kerület, hogy a szükösi tárból az eddigi összszegnél nagyobbra nem számíthat; az ung-tarnóczy tanítóság államivá tételébe beléegyeznek, de csak az egyház által kikötött feltétel mellett, ha t. i. ref. vallású tanító fog alkalmaztatni; az állami tanítóképezdek egy némelyikében végzett növendékek vallás- és ének vizsgájának felvételével kerületünk az egyházmegyét bízta meg.

Délután a műegyetemi, Horváth Mária-féle ösztöndíj — 300 frt — két pályázó közül *Szinyei Endrének* adatott. A főiskolai igazgatónak a létszámra vonatkozó jelentése és az alsó-borsodiak indítványa nyomán felvetődött az *államsegély kérdése* s a párhuzamos osztályok szükségessége. Fejes István algonidnok felszólalásának hatása alatt az igazgató-tanács bízott meg annak tüzetes kimutatásával, hogy miként s mennyiben lehetne és kellene az államsegélyt igénybe venni — a *jogakadémia* névre s miként lehetne a párhuzamos osztályokat felállítani. A gimnázium részére nem kíván a kerület államsegélyért folyamodni.

A miskolci ref. főgimnázium is szóba került anynyiban, hogy tanulóinak létszáma hivatalosan jelentetett 382 rendes és 12 magántanulóban. Vártuk a rimaszombati jelentést is, a mely megemlékezendő lett volna a Baksay-jubileumról is, hogy így a kerület is leróhassa e hú munkás iránt érzett tartozásait; — de a jelentés nem érkezett el s a hála-lerovása is elmaradt.

Érdekes vita volt egy gömöri kérdés felett, a mely a papválasztásra vonatkozó 199. és 203. §§-okban mutatkozó ellenmondás magyarázatára vonatkozott. Kimondatott — de talán jegyzőkönyvbe se jut — hogy a választás idején az $\frac{1}{3}$ -nál nagyobb többséget kell igazolni ahoz, hogy a meghívás útján tervezett választás meg ne történhessék; az $\frac{1}{3}$ -nál kisebb ellenzék nem vehető tekintetbe. A magyarázatba némelyek sehogy sem tudtak belenyugodni s annak — esetleg — még folytatása is támad.

A kerületi tanügyi bizottság jelentését és javaslatait vette aztán tudomásul a kerület — már lámpafény mellett — s azok alapján kimondta, hogy a hol tanító nincs, ott a lelkész legalább a vallás tantárgyakat tanítani köteles; a hol pedig tanítót nem képesek az egyházak szerezni, ott kövessenek el mindent a községi vagy állami iskola felállítására végett stb. A nagy sietség okozhatta, hogy a tanügyi bizottság előterjesztéséből nem láttuk a kerület népiskolai ügyének tiszta, átlatszó képét, de alig is lehet azt egy rövid gyűlésnek — legtöbbször zajos körében — megalkotni. Nem volna-e kíváncs e téren egy kis jótékony reform?!

Végül megalakított a kerületi bíróság időszaki tanácsa, a melynek rendes tagjai: Ragályi Béla, Lévy József, Kopré Ferenc, Nagy Pál, Tóth Dániel, s a gyűlést püspöki köszönet zárta be, a mely az ungi egyházmegyének és a nagy-kapos-csepelyi egyházközségeknek szólt.

Pótlólag kell megjegyeznünk, hogy a tanárok felesketése — a nyugdíjtörvényre való tekintetből — ezen túl az iskolaszékekre bizatik s a theol. tanárok nyugdíjintézetének megalkotása bizottsághoz utasítottatott.

A gyors lefolyású gyűlést bizonyos izgatottság fogta el időnként, a mit talán a kellemetlen időnek lehet tulajdonítanunk. Egyes részleteiben a nagy-kaposi gyűlés sokáig felejthetetlen marad s maradjon is!!

R. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki főiskoláról s ennek tanári karáról**
Papp Gábor, dunántúli püspök nagy elismeréssel nyilatkozott a pápai ev. ref. főgimnázium új épületének alapkövetéle alkalmával tartott beszédében. Jellemző — így szólt — hogy az ev. reformátusok »a felsőbb iskolákat csaknem kivétel nélkül a nemzetiségi határszéleken állították fel s tisztán hazafias indokból azért, hogy legyenek ez iskolák nemcsak a felvilágosodásnak és szabadságnak főhelyei, hanem egyúttal a magyar nemzetiségnek is védvái és terjesztői. Így állította fel a hazafias és dúsgazdag enyingi Török Bálint csakhamar a mohácsi vész után a pápai és debreczeni főiskolát. Erdélynek legnagyobb fejedelme, a lángeszű, törhetlen erélyű, a vallási s politikai szabadságot és magyar nemzetiséget hazafias karral védelmezett Bethlen Gábor Gyulaférváron ev. ref. magyar egyetem alapjait készült lerakni s annak létesítését csak is korai halála akadályozta meg, de az általa tett fejedelmi alapítványból áll fenn ma is a nagyenyedi főiskola. Sárospatakon a *Lorántfyak*, *Rákóczyak* *hibuzgósága*, *haza- és szabadságszeretete* s *nagymérvű áldozatkészsége* teremte az ott most is virágzó s áldásosan működő főiskolát, melynek tanárai nemcsak a *növelés*, nemcsak a *tanítás*, hanem a *tudományos irodalom* terén is elismerést érdemlő s áldóan ható munkásságot fejtenek ki.«

— **A pápai ev. ref. főiskola köréből.** A pápai főiskola gimnáziumának új épületet emelnek. Az új épület alapkövének letétele folyó hó 10-én történt meg, az egyházkerületi közgyűlés tagjainak s igen nagy közönségnek jelenlétében. Az alapköbe elhelyezték az iskola vázlatos történetét, melyet Kiss Ernő h. igazgató írt meg. Az *államsegély* ügye még eddig sincs elintézve. A kultusz miniszter a főiskola előljárósága és dr. Csiky Kálmán miniszteri biztos között kötött ideiglenes szerződést nem hajlandó elfogadni, mert a kért évi segélyt igen nagynak tartja s legfeljebb 14500 frtot hajlandó utalványozni. Az igazgató-tanács a költség-vetést ennek folytán 1000 frttal alább szállította, s már csak 15200 frtot kér az államtól. Az igazgató-tanács a főiskola történetének megírására, a megállapított feltételek és díjazás mellett, Kiss Ernő h. gimnáziumi igazgatót ajánlja az egyházkerületnek.

— **A lüttiichi nemzetközi kath. konferencia** a pápa hatalmának világi helyreállítására nézve a következő határozatokat hozta: 1. Jog és igazság követelik a római szék világi uralmát. 2. A világi uralom nélkülözhetetlen a római szék függetlenségére nézve az egyház kormányzásában. 3. A világi uralom az egész világbeli katolikusok lelkiismereti szabadságának védbástyája. 4. A római szék tekintélye, állami függetlenség által támogatva s a népektől mindjobban elismerve és tisztelve, a leghatályosabb módon hozzá fog járulni a béke fenntartásához, a népek és rendek kiengeszteléséhez, vaal-

mint a művelődés előhaladásához. 5. Olaszország nagysága és méltósága nem veszélyeztetik, hanem inkább biztosítatik a szentszéknek, ez isteni intézménynek állami függetlensége által, melylyel Isten különös rendelkezéséből össze van kötve. — A határozatokhoz csatolt magyarázatokban többek közt ezeket mondják: »Már ama méltóság természete által, melylyel a mi üdvözítőnk, Jézus Krisztus Szent Pétert s utódait felruházta, a pápa fölötté áll minden földi hatalomnak. Mert Krisztus állította őt amaz ország fejéül, melyet e világon megalapítani jött, hogy az embereket végcéljuk, az örök üdvösség felé vezérelje. Ez az ország sem a térnek, sem az időnek határait nem ismeri; a földkerekségének minden népeit magába foglalja, az uralkodókat épúgy, mint alattvalókat. Mindnyájan egyaránt alá vannak vetve ama fő tekintélyének, kire az Üdvözítő, Szent Péter személyében, a pásztori hivatalt bízta; mindnyájoknak az ő parancsa és vezetése alatt kell örök rendeltetésök felé vitetniök.« Klasszikus az a logika is a melylyel a katolikusok *lelkiismereti szabadsága* az egyházi állam visszaállításával összekapcsolatik: »A 200,000,000 főnyi, az egész földön elterjedt katolikusok a pápát ismerik el az isteni törvények jogos magyarázójának, a melyek őket lelkiismeretükben kötelezik; azon igazságok csatlakozhatatlan tanítójának, melyeket értelmöknek helyeselnie kell, azon legfőbb pásztorának, kinek mindenben engedelmisségre vannak kötelezve, a mi a vallásra és lelkek üdvére vonatkozik. Ebből következik, hogy az ő lelkiismereti szabadságuk lényegében a pápának, vallott igazságaik s követett hit-szabályaik azok Istentől rendelt örök szabadságához és függetlenségéhez van kötve; s hogy nekik elévülhetetlen joguk van arra, hogy a pápa magas hivatalának betöltésénél szabadságának és függetlenségének teljes birtokában cselekedjék a nélkül, hogy bármely hatalom befolyását vagy nyomását tűrje. Ez azonban tartósan és a lelkiismereteket kielégítő módon csak a világi uralom által érhető el.« — Ha a nemzetközi kath. konferencia csupán a jogi álláspontra helyezkedett volna s csupán a pápától jogtalanul elszakított egyházi állam visszaadására helyezte volna a súlyt, e magyarázat talán több nyomást gyakorolt volna, mint így ezzel az írás-ellenes és logikátlan szóhalmazattal.

— **Az egyházak küldöttségei a király előtt** Balassa-Gyarmaton f. hó 17-én tisztelegtek. A rom. kath. papokat Vaszary hercegprimás vezette, a ki üdvözlő beszédében a kath. klérusnak az egyházpolitikai törvényjavaslatok ellen folytatott harcáról is megemlékezett s azt az óhaj-tását fejezte ki, hogy a királyok királya mutassa meg a felségnek azt az igaz ösvényt, melyen népeit a lelki és anyagi jólét forrásához vezethesse. A király válaszában azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a kath. papság „*hagyományos polgári erényeit*“, a trón iránti tántoríthatlan hűségét és hazaszeretét ezentúl is gondosan megőrzendi. Az ev. reformátusok küldöttségét Szász Károly, az ág. evangélikusokét Sárkány püspök vezette. A király mindkettőnek hódolatát különös meglepéssel fogadta. Ez alkalommal a zsidó küldöttség a többi hitfelekezetek után tüstént tisztelgett s ezeknek adott válaszában kitejézte a király, hogy szívében népei irányában a valláskülönbség nem képez válaszfalat.

— **Svédország az ő dicső fiának, Gusztáv Adolf** hős királynak, a német protestantizmus megmentőjének háromszázados születési évfordulóját folyó évi december 9-én ünnepélyesen fogja megülni. II. Oszkár svéd király

e tárgyban egy nyílt levelet intézett az ország lakosságához, melyben hálattelt szívvel emlékezve meg Gusztáv Adolf hősi tetteiről, elrendeli hogy születésének 300 éves emléknapiját, december 9-ikét, az egész országban *nemzeti ünnep* gyanánt üljék meg és pedig mindenütt úgy, a mint az illető helységre a legalkalmasabb, és körülményeihez legillőbb. Maga a király a fővárosban a Rittersholn templomban, (hol Gusztáv Adolf koporsója fekszik) szándékozik ünnepélyes isteni tiszteletet tartani, s elrendeli, hogy az országban mindenütt tartassék e napon isteni tisztelet, az iskolákban pedig vagy e napon vagy a megelőzőn emlékünnepnek legyenek. — Németország hasonló ünnepélyességgel készül a december 9-ike megünneplésére. Nem volna-e méltó nekünk is tudomást vennünk ez ünnepélyekről, s lélekben nekünk is egyesülni svéd és német prot. testvéreinkkel? Hisz' Gusztáv Adolf nevét mi is áldva emlegetjük, felszabadító munkájának áldásait mi magyar protestánsok is élveztük s élvezzük.

— **Az eperjesi ev. ref. missio-kör** tagjai a Debrecenben felállítandó prot. egyetemre, szept. hó 16-án tartott közgyűlésünkben 250 koronát szavaztak meg a kör pénztárából, mely összeg 5 év alatt, 50 koronás részletekben lesz a fentemlített célra kifizetve. — A kör lelkes főgondnoka: bothfalvi Both Gyula ugyancsak e célra 200 koronát adományozott.

— **Egy kápláni költségvetés**, Dr. Tüdös István úr figyelmébe ajánlva. Dr. káplán úr is azokkal tart, a kik a kápláni 50 frtot keveslik, legalább a „Felsőbb iskoláink állapota 1893/94. évben“ című közleményének egy passusa erre enged következtetni. Nohát én erre nézve, mint szintén káplán-ember, nem tartozom gárdájához, sőt inkább azt mondom, hogy 50 forint összeg egy fiatal káplán-ember szükségleteire teljesen elég. Nekem ennyi fizetésem van szintén és én ki tudok jönni teljesen belőle; hogy miként: lássuk csak az én számadásomat. Évi fizetésem 50 frt.

1. Ebből 365 pakli dohány 3 kr-ával	10 frt 95 kr.
2. Jótékony célra, 15 koldus számára	— „ 15 „
3. Pataki Lapok járatása	5 „ — „
4. Prot. Pap járatása	4 „ — „
5. 6 pár harisnya	1 „ 25 „
6. 1 öltöny minden évben	12 „ — „
7. 1 cipő	4 „ — „
8. Levelezés, tinta, toll, cérna, papír	— „ 75 „
9. 6 ing.	7 „ 20 „
10. 6 lábravaló.	4 „ — „
11. 10 zsebkendő	— „ 70 „
Főösszeg	50 frt — kr.

U. i. Ha jól viselem magamat és főnökömet jó kedvében lelem, a kapott stolácskából még kráglira, esernyőre, botra, kesztyűre is kitélik a fizetésen felül. Szükséges-e hát ennél több?! . . .

Cincinnati.

— **Helyreigazítás.** Vass Mihály 38 számunkbeli, nagy tanulmányon nyugvó vezércikkében, a 817-ik lapon, alólól 16-ik sor, e helyett: „*egy özvegynek 25 frt segély*“, ez olvasandó: *egy özvegynek 100 frt, egy árvának 25 frt*; a 823-ik lapon, a 8-ik sorban alólól „*intézkedés teljesen helytelen*“ szavak helyett: *intézkedést teljesen helyeslem*; a következő sorban „*3%*“ helyett *4%*; a 824-ik lapon felülől a 15-ik sorban „*kérvény*“ helyett: *kötvény*; ugyan e lapon a 33-ik sorban felülől „*járulék*“ helyett: *belépési járulék*; a 34-ik sorban ezután a „*rendes kamat így is*“ ez teendő: *biztosítva van, s más oldalról így is stb*; a 819-ik lapon felülől első sor „*kerületi lelkész*“ helyett: *keresztény lelkész*.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezete.« *Vas Mihály.* — »Ev. ref. felsőbb iskoláink állapota az 1893/94. iskolai évben.« *Dr. Tüdös István.* — »Erdélyi János emlékezete.« *Szinyei Gerzson.* — »Irodalom.«
— »Vegetes közlemények.«

Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árvai gyámintézet alapszabály-tervezete.

(Vége.)

Összegezve már a fentieket s behozva még a közalaphól megajánlott 100.000 frt első részletét, 25.000 frtot, mely előbb, elnézés folytán, nem lett felemlítve, ha a gyámpénztár a jövő év elején megnyílnék, 1895 december 31-én következő tőkével záródnék le:

1. Belépési járulékok	300.000 frt — kr.
2. Belépési jár. 4 ^o / _o -os kam. 4 ^o / ₅ -e.	9.000 „ — „
3. Évi járulék	75.000 „ — „
4. Évi járulék esedékes kamata	750 „ — „
5. Konfirmándusok tandija	7.500 „ — „
6. Közalap 100.000 frtjának 1 ^o / ₄ -e	25.000 „ — „
7. Közalap által képzett tőke	48.197 „ 27 „

Összesen. 466.047 frt 27 kr.

A következő években *belépési járulék* címén én 45 helyett, csak 20 újonnan belépő lelkész után (később indokolom, miért?) számítom fel a 750 frt átlagos lelkészi jövedelem 300 frton felüli részének 1°/₃-át, vagyis 3000 frtot s ez összeg 4°/_o-os kamatjövödelmének 4°/₅-ét, 96 frtot. Számításba veendő még a 2., 3., 4. évben a közalap által megállapított adomány 2., 3., 4. részlete. S azontúl csak a tőke 4°/_o-os kamata, a 20—20 új lelkész fentebbi módon megállapított belépési járuléka, a 75.000 frt évi rendes járulék s annak esedékes kamata és a konfirmándusok tandija vehető számításba.

A kiadási tételeknél én sem *temetési segélyt*, sem *végkielégítést* nem számítok fel tervemnek megfelelőleg. S a segélyadást csak a második évtől veszem számításba, mert az első belépési évben ahoz jogigényt egy özvegy sem tarthat, miután, a mai viszonyok szerint, még ebben az évben, férje hivatála után, jövedelmet élvez. A második év sem terheltető meg teljesen az első évben özvegyen és árván maradtak összes segélyjárulékaival, mert az előbbi évben elhaltak özvegyei közül még a legtöbb jövedelmet fog az egyháztól élvezni. De én a teljes létszám után kívánom azért a segélyt felszámítani, egyrészt azért, hogy számításaim bonyolulttá ne váljanak, másrészt, hogy a bizonyos várható kedvező eredmény inkább majd számításaim javára szolgáljon.

Az most már a legnagyobb és a gyámintézetnek is mintegy sarkpontját képező legnehezebb kérdés, hogy *évenként mennyi számítható fel özvegy- és árvasegélyekre?*

Megvallom, én e tekintetben az indokolás számítását alapul venni nem tudom, habár határozottan állítja is, hogy „a rendelkezésére álló statisztikai adatok szerint („tíz évi átlag szerint“) 45-re tehető az évi elhalálozás száma.”

Ismételve kénytelen vagyok kijelenteni, hogy feletébb sajnálom, hogy azokat az elrejtett statisztikai adatokat nem láthattam. Így kénytelen vagyok *dr. Horváth* többször idézett cikkére támaszkodni. Az ő cikkéből a folyó évi „Protestáns Szemle“ 332. lapján azt olvasom, hogy a megjelent 81 lapos adatgyűjtemény szerint: „1975 lelkész, 1644 lelkésznek mellett, 3629 kiskorú gyermeket, és pedig 1877 fiút és 1752 leányt számláltak a lelkészi családok; továbbá: tíz év alatt 499 lelkész halt el, 359 lelkésznek lett özvegygyé s 466 kiskorú gyermek lett árvává.“ Ezek szerint tehát, 10 évi átlag alapján, évenként 49.9 lelkész hal el, vagyis 25.26 per mille s nem 24, a mint az indokolás mondja.

Bocsánatot kérek, de kénytelen vagyok ennek lehetőségét megtagadni. Oly rendkívül magas szám ez az európai halandósággal szemben, tehát első tekintetre annyira feltűnő annak megbízhatatlansága, hogy nem tudok eléggé csodálkozni rajta, hogy mi módon lehetett arra, mint alapszámra építeni? S mi módon lehet még ezen felül az indokolásban azt mondani, hogy „a lelkészi karban, összehasonlítva azt a társadalom más osztályával, a halálozási arány nagyon kedvező.“

Általánosan tudott dolog, hogy nálunk a gyermekhalandóság oly nagy, hogy az évi halálozásoknak több, mint fele az 1—5 éves korra esik. Már most a konvent statisztikája által a lelkészek terhére megállapított 25.26 per mille halálozás arányában próbáljuk meg kikeresni, hogy mennyi Magyarországon a halálozás ezer lakosra kor-, nem- és osztálykülönbség nélkül? Vegyük, hogy a lelkészek életkora 25 éven kezdődik. A 25 évtől felfelé eső korban meghalna tehát Magyarországon ezer lakos közül 25.26 egyén. A halálozási statisztika tanúsága szerint Magyarországon az 5—25 éves korra az összes halottak 12—14°/_o-a esik, a 25 éven felüli korra pedig 34—36°/_o. Ha pedig a 25.26 egyént az összes halottak 36°/_o-ának vesszük, akkor 14°/_o-ot véve az 5—25 éves korra, ezek közül az évi halálozás 9.80

volna; az 1—5 éves korban pedig e kettőnek összege lenne a halálozás, vagyis szintén 35'05 s így az összes halálozás, az indokolás statisztikája alapján számítva, 70'10 lenne évenként 1000 lélek után.

Nézzünk most már más statisztikát erre vonatkozólag! Előttek fekszik *Jekelfalussy József és Vargha Gyula* 1890. évben kiadott „Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv” című munkája, melyet a *M. T. Akadémia* megbízásából az *orsz. m. kir. statisztikai hivatal* támogatásával szerkesztettek. Megjelent Budapesten. Révai testvérek bizománya. 1890. Ára 3 frt 50 kr. — Sajnálom, hogy az újabb köteteket meg nem szereztem. Dehát ez sem messze fekvő időt tárgyal. S az ott kimutatott végeredményekre annál inkább támaszkodhatunk, mert a közegészségügy azóta inkább fejlődött, mint rosszabbodott. Ennek a könyvnek a 24. lapján van egy táblázat, mely az európai államok halandósági viszonyait tünteti fel 1865-től 1887-ig, tehát igen tekintélyes időközről. Itt az 1865—1883 évek eredménye egy átlagos összegben van kimutatva, az 1884., 1885., 1886., 1887. évek pedig egyenként, külön-külön minden államra. E táblázatból azt olvasom, hogy az 1865—1883. évi *legmagasabb átlag 38'7 halálozás ezer lakosra*. (Fájdalom, hogy éppen Magyarországra esik e legnagyobb szám!) A *legkisebb átlag pedig 17'2 halálozás*, szintén ezer lakosra, Norvégiában. Ha pedig az egyes évekről külön-külön látható kimutatást tekintjük, azt fogjuk találni, hogy 1884—1885-ben legnagyobb volt a halálozás *Oroszországban*, az előbbi évben 33'4, 2'3-el kevesebb, mint az 1865—83. évi átlag, az utóbbiban pedig 35'3. A következő 2 évről *Oroszországból* nincs kimutatás. *Magyarországon* 1884-ben a halálozás volt 30'7, 8'0-del kevesebb, mint az 1865—83. évi átlag; 1885-ben 31'8, 1886-ban 31'8, 1887-ben 34'0. A két utóbbi év halálozási száma, ismét *legmagasabb az összes európai államok között*. *Németországban* a halálozás 1884-ben volt 26'0, 0'6-del kevesebb, mint az 1865—83 évek átlaga; 1885-ben 25'7, 1886-ban 26'2, 1887-ben 24'2. *Angliában* 1884-ben 19'5, 1'9-del kevesebb, mint az 1865—83 évi átlag; 1885-ben 19'0, 1886-ban 19'3, 1887-ben 18'8. *Norvégiában* pedig, hol a halandóság legkisebb, 1888-ban 16'4, 0'8-del kevesebb, mint az 1865—83 évi átlag; 1885-ben 16'5, 1886-ban 16'1, 1887-ről nincs kimutatás. A kimutatott halálozási számokat mindenütt 1000 lakosra kell érteni. Már most tessék ezek mellé állítani a konvent statisztikájának eredményeül feltüntetett 70'10 halálozást. Azt hiszem, a fentiekben eléggé megerősíttem azon, már előbb mondott állításomat, hogy itt nagy tévedés forog fenn. Mert ez a szám a legmagasabb, 1884 évi 34'0 halálozásnak is több mint kétszerese. Holott, a mint ugyancsak a fentidézett „Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv” 25. lapján olvasom s arról a közölt kimutatások nyomán meggyőződtem, s az általam közlöttek alapján talán meggyőzőn sikerült másokat is, *európai fogalmak szerint, normális halálozás ott van, a hol évenként 30 halálozesetnél kevesebb fordul elő 1000 lélek után*. S tényleg nálunk is vannak vidékek, a hol 30-on alól marad, mint pl. *Erdélyben* is 30-on alól volt a halálozás az 1881—1887. években, sőt *Vasmegyében* 1885-ben 26 halott esett ezer lélekre, *Nagy-Küküllőben* pedig két éven keresztül 24—24 halott. Ezeket tudva, *hogyan higgyem most már el, hogy közülünk, lelkészek közül, 25'26 halálozás esik ezerre?*

Bocsánatot kérek, hogy e tárgynál ilyen hosszasan időzöm. De tekintve azt, hogy én a konventi tervvel szemben 45 helyett 20-ban akarom megállapítani az évi halálozást, holott *dr. Horváth*, még a 45-öt is kevesli s 50-et vesz fel; sőt, a mint, ő az általa ismert

halandósági táblázatok szerint állítja, *az 1975 lelkész után, az évi halálozás 64-et tenne* (*Prot. Szemle*. 1894. év 391. lap.); kénytelen vagyok tehát állításom megerősítésére minden lehető bizonyítékot felhasználni, annnyival inkább, mert a felállítandó gyámpénztár kiadási kombinációinak kétségbevonhatlanul ez a kérdés a sarkpontja.

És talán sikerült is a fentebbiek alapján meggyőzőn, a ki becses figyelmével megajándékozni szíves volt, hogy az 1975 lelkész közül rendes körülmények között évenként 45, még kevésbé 49'9 nem halhat el; mert fentebb ismertetett halandósági viszonyok szerint képtelenség az, hogy olyan 1000 lélek közül, a kik között 25 évesnél fiatalabb nincs, tehát a gyermek- és ifjúkorban levők, a kik között a halál, különösen Magyarországon a legdúsabban arat, teljesen hiányzanak, — 25—26 haláleset jusson ezer lélekre.

Hogy ez összeg helyett mennyit lehet és kell felvenni, igyekszem azt ugyancsak a már említett *közgazdasági és statisztikai évkönyvnek* egy másik, *korcsoportonként összeállított halandósági táblázata* nyomán megállapítani. E mű 36-ik lapján megtaláljuk 10 országának halálozási táblázatát az 1886 évről, hol meg van állapítva, hogy az évi halandóság hány %-a esik egy korcsoportra? A korcsoportok az egy éven alóli gyermekeknek 1, 2, 3, 6 havi időközöket ölelnek fel; az egy éven felülieknél pedig 5—5 évet. Az alábbi kis táblázat, az előbb idézett helyről összevonva s kivonatolva azt mutatja, hogy az illető országban, az 1886-ik évben, férfiak és nők együtt véve, az összes elhaltaknak hány %-a esik a megfelelő korcsoportra, melyet én kiegészítettem az összes elhaltak kimutatásával, természetesen a megfelelő 1886. évről.

Az összes elhaltak közül esik	0—5 éves korig %	5—25 éves korig %	25 éven felüli korra %	Összes halálozás ezer lakosra	A 25 éven felüli korra esik tehát az összes elhaltak közül
Magyarország	50'73	14'01	35'26	31'08	10'96
Poroszország	49'08	09'97	40'95	26'01	08'44
Angolország	39'10	09'35	51'55	19'03	09'81
Svédország	32'35	12'39	55'26	16'06	08'87

Ha pedig a halálozás arányát ugyanazon időről nem szerint vizsgáljuk, a következő eredményt fogjuk találni:

25 éven felüli korra esik az összes elhaltak közül:

	fi	nő
Magyarország	34'58%	35'98%
Poroszország	40'13%	41'85%
Angolország	49'80%	53'41%
Svédország	52'27%	58'03%

A midőn ezek a számok meggyőznek bennünket, hogy a nők hosszabb életűek, mint a férfiak, más oldalról az is látható azokból, hogy ez úton számítva, még kevesebb halálozás volna kimutatható a férfiakra, mint a hogy fentebb kimutattam azt. Azonban, miután az nincs közölve az adatok között, hogy az összes 31'08% elhaltak közül hány volt *fi*? hány volt *nő*? megmaradok az előbbi eredménynél, a melynek megbízhatóságát ezek az adatok csak megerősítik. De, hogy ne csupán egy évre támaszkodjam, az idézett mű 32. lapjáról — hol az 1882—1886. évekről *férfiakra és nőkre* nézve külön-külön, szintén *korcsoportonként* van feltüntetve, tisztán *Magyarország* halálozási viszonya — közlöm még a következőket: 1882-ben a 25 éven felüli korra esik, az összes elhaltak közül *fi*: 32'40%, *nő*:

34.44%; 1883-ban fi: 35.63%, nő: 36.90%; 1884-ben fi: 36.36%, nő: 37.61%; 1885-ben fi: 36.17%, nő: 36.74%; 1886-ban fi: 34.58, nő: 35.95%. Kár, hogy az egyes társadalmi osztályok halálozása nincs külön csoportosítva!

Íme, a fentiek alapján, azt hiszem teljesen megbízható adatokra támaszkodva, sikerült kimutatnom, hogy az összes elhaltak közül mennyi esik a 25 éven felüli korra? Meglepőleg eltérő az eredmény ezek szerint is. Mert a konvent statisztikája alapján, ezer lélek közül csupán a 25 éven felüli korban elhalna 25.26, az én általam bemutatott eredmények szerint pedig, habár a legrosszabb halálozási viszonyokat Magyarország tünteti is fel, csak 10.96 vehető, tehát nem egészen 1.1%. És így az 1975 lélek után, az évi összes halandóság a 49.9 helyett (mert a 45 csak önkéntesen felvett szám) 21.64 lenne, a melyet én a számítás könnyebbiségeért, *kerek számban 20-nak veszek*. S hogy még ez is magas szám, megvilágítják a többi országok megfelelő eredményei.

Ide vonatkozó, útbaigazító adatokért még az országos tanítói nyugdíj-intézethez folyamodhatom, a melynek már 18 év áll háta mögött. Ohajtottam volna az összes, erről szóló miniszteri jelentéseket átvizsgálni s felhasználni, de legnagyobb sajnálatomra, adatokkal csak 5 évről rendelkezem. A már előadottak után azon jó reménységgel vagyok, hogy ez adatokból levonható következtetésekre is egész bizalommal építhetek. — Rendelkezésem alatt az 1886, 1889, 1890, 1891 és 1892. évi adatok állanak, melyeket az alábbi táblázatban mutatok be. Céлом ezekkel, hogy kimutassam azt, hogy — a tagok számához viszonyítva — hány % az egész segélyre jogosultak száma, a miből mindenestre igen lényeges következtetést vonhatunk le a mi megalkotandó gyámintézetünkre is. Éppen e miatt kénytelen vagyok az árvák létszáma után kiszámítani, hogy az ő illetőségük, illetőleg összes segélyjáruléuk hány özvegy segélyjárulékával ér fel? A mennyiben pedig egy szülnék gyermekei egy özvegyi illetőségnél többet nem kaphatnak s eddig egy özvegyi illetőség leginkább 84 frt, egy árva után eső segély 25 frt volt: *3 árvát egy özvegynek veszek*, illetőleg olyan tehernek a gyámpénztárra nézve, mint a minő egy özvegy, habár, ha nagyon forszíroznam, vehetnék 4 árvát is egy özvegygel egyenlőnek. De igyekszem inkább a kevésbé kedvező mellett maradni. Az adatokat, hogy áttekinthetőbbek legyenek, az alábbi táblázatban állítottam össze:

Év	Tagok száma	Segélyezendő özvegyek száma	Segélyezendő árvák száma	Az árvák összegének $\frac{1}{3}$ -a, mint egész segélyre jogosultak száma	Özvegyek és egész segélyre jogosult árvák összege	A tagok számához viszonyítva, hány % volt segélyezendő?
1886	13.934	874	1.401	467	1.341	9.62
1889	15.549	1.311	1.901	633	1.944	12.50
1890	16.746	1.549	2.042	680	2.139	12.77
1891	17.272	1.579	2.048	683	2.262	13.09
1892	17.334	1.685	2.112	704	2.389	13.78

Íme, ezek a számadatok arról győznek meg bennünket, hogy az orsz. tanítói nyugdíjintézetnél, csupán az özvegyeket és árvákat véve figyelembe, a segélyezendők száma még az első tíz évben sem mutat 1% évenkénti emelkedést. S ha így halad, a 20-dik évben is legfeljebb csak 15% lesz segélyezendő.

Ha most már a konvent tervezetét e tényleges eredményekkel szembeállítjuk, rendkívüli eltérést találunk,

a mennyiben 1975 lelkész után évenként 40 özvegygel s minden özvegy után 2 árvával, vagyis összesen 80 árvával, illetőleg, a mennyiben minden harmadik évben elhalás vagy magasabb korba jutás folytán 40-et kiejt, a kik közül egy évre $13\frac{1}{3}$ esik, 67 árvával növekszik a segélyezendők száma. Már most, mivel egy gyermek után segélyül az özvegyi illetőség $\frac{1}{6}$ -a tervezetetik, de az is csak úgy, hogy legfeljebb $\frac{3}{6}$ -ra emelkedhetik egy családnál — a mint fentebb cselekedtem — 6 árvát joggal vehetnek egy özvegynek, illetőleg — segélyezés szempontjából, — ugyanannyi tehernek. Így a 67 árva, 11 egész segélyre jogosult, az összes segélyre jogosultak száma pedig 40 özvegygel, 51-et tenne ki. Ezek szerint az 1975 tag után 2.58% volna az első évben segélyezendő s ennyivel emelkednék minden évben. 10 év múlva tehát, már 25.8% , 20 év múlva pedig 51.6% lenne, holott az orsz. tanítói nyugdíjintézetnél a 11 ik évben is csak 9.62% , s biztosan állítható a fentiek után, hogy a 20. évben sem lesz több 15% -nál. A felső-szabolcsi egyházmegye 84 éves lelkészi gyámintézeténél pedig a segélyezendők száma csak 40% , holott már 1855-ben elérte a 20% -ot. Igaz, hogy azóta le és fel nagyobb hullámlások történtek, de a 40% még eddig a legmagasabb s ez is csak a múlt évben éretett el. Azt hiszem, már itt méltán lehet a maximumról álmodozni, hogy innen már csak visszaesés lehet. De hogy ide felemelkedik, azt már 1891-ben megjósoltam a „Sárospataki Lapok“-ban. Szerény véleményem szerint, azonban olyan ósszegre, a minő a konvent tervezete szerint 20 év alatt eléretnék, soha nem szabad emelkednie a segélyezendők számának.

Ha a közigazgatási és statisztikai évkönyv halálozási adatai nyomán indulunk is el, az 1975 lelkész után nem 45, de 21.64 halálozást kell felvennünk. Ugyde annyi özvegy nem marad. Mert ha elfogadjuk a konvent statisztikáját, hogy a 45 lelkész közül 5 nőtlen marad: a 21.64-nek 11% -át e címen le kell vonnunk; a midőn 19.26 özvegy marad segélyezendő. Ez a szám azonban még kevesebb lenne, ha a másik adatra támaszkodnám, t. i. 1975 lelkész mellett 1644 lelkésznek találtott; mert ezután a nőtlen lelkészek számát 16.76% -ra kellene tennem. De ezektől eltekintve, hogy kerek összeghez jussak, 20-nak veszem a segélyezendő özvegyek számát; ámbár így is meghaladja, csupán az özvegyek létszáma is, az 1% -ot; míg az országos tanítói nyugdíjintézetnél, a mint láttuk, az árvákkal együtt sem éri el.

Még az árvák számát kell megállapítanom. A konvent statisztikája szerint 1644 lelkésznek mellett 3629 gyermeket számláltak meg; és így egy özvegyre 2.20 esik. De 359 özvegy lelkésznek mellett, csak 466 kis-korú árvát találtak, a mely összegből már 1.29 esik egy özvegyre. Ennek dacára, az indoklásban átlag 2 gyermek számíttatik egy özvegy után. Habár ez utóbiban kételkedem, mind az által elfogadom azt, nehogy én meg az az ellenkező hibába essem, hogy nagyon csekély összegeket veszek fel. Lenne tehát a 20 özvegy után 40 gyermek segélyezendő; a kiket én, — tekintve hogy tervem szerint 4 gyermek kapna annyi segélyt, mint egy özvegy — 10 özvegynek veszek.; vagyis a teljes segély-összegre igényt tartók számának évenkénti emelkedését — az árvákat is beszámítva — 30-ban-, a tagoknak több mint $1\frac{1}{2}\%$ -ában állapítom meg; noha ez esetben már a 10-dik évben oly összegre emelkedik az intézetnél a segélyezendők létszáma, a minőre az országos tanítói gyámpénztár segélyezendő özvegyei és árvái, csak a 20-ik évben emelkednek fel.

A kiadási tételek megállapításáról lévén szó, a

kezelési költségről kell még megemlékezni, habár — csodálkozásomra — ezt az indoklás teljesen figyelmen kívül hagyta is. Hogy „a gyámintézet pénzei a központon teljes biztosítékot nyújtó pénzügyi intézet által kezeltesse”, — a mint azt a konvent határozta, — minden bizonynyal igen helyes és üdvös intézkedés. Így lesz a kezelés a legolcsóbb s a legbiztosabb. Azonban miután a folyó évi áprilisi konventi jegyzőkönyv 17. számú határozatában ottan áll: „tekintettel a földhitelintézet ajánlatára”, — óhajtottuk volna mi is tudni, mi hát annak az ajánlatnak az értéke? Mert megvallom, hogy én a földhitelintézettel a közalap kezelésére vonatkozólag, az 1884. évi márciusi konventi jegyzőkönyv 58. számú határozatával megállapított feltételeket teljességgel nem tartom olyanoknak, a melyeknek alkalmazását a gyámintézetre vonatkozólag is óhajtanám. Mindjárt pl. az 1. pontnak ezen rendelkezését: „A tőke-alap készpénz számlája terhére, az azon mindenkor mutatkozó egyenleg erejéig kerek összegekben, magyar földhitelintézeti záloglevelek vásárlandók, azok azon sorozatából, melyek alpari alatt kaphatók, és pedig a budapesti tőzsde áru árfolyama szerint”, — én a közalapra határozottan károsnak tartom, amenynyiben tőkéje teljesen le van kötve; s miután azt tetszése szerint nem mobilizálhatja, hiába kínálkoznék akár milyen előnyös befektetés, tőkéjét csakis $4\frac{1}{2}\%$ és 4% -kal jövedelmezteszheti. Hogy többet ne említsek, itt voltak közelebb a *regálékötvények*. Midőn 6—8 frttal alpari alatt, e $4\frac{1}{2}\%$ -ot jövedelmező papirokat vehettük volna, — a mit az országos tanítói gyámpénztár fel is használt, mert csaknem egy milliója fekszik ilyen papirokban — vetünk jó magas árban, 4% -os földhitelintézeti papirokat. — Kevésnek tartom, a 7-ik pontban megállapított kamatlábat is a miatt, hogy a 10% -os tőkekamat-adót a földhitelintézet velünk fizetteti, a minek folytán mi, $3\cdot6\%$ kamatot nyerünk pénzkészletünk után, mivel normalis viszonyok között 4% az osztrák-magyar bank váltóleszámitolási kamatlába, holott a budapesti pénzügyintézetek is csak a múlt év tavaszán akarták a $3\cdot6\%$ kamatlábat kartel útján keresztülvinni; a minek azonban a vége az lett, hogy bizony adtak ősszel még 5% -ot is. De hogy 4% kamattal tisztán, adómentesen is könnyen elérhető, mutatja az, hogy az országos tanítói nyugdíjintézetnek 611.000 frt takarékbetétje után, az 1892. évről szóló miniszteri jelentés szerint, 24.440 frt tiszta kamattőke van. Vagy mi gazdagabbak vagyunk s nekünk $3\cdot6\%$ kamattal is elég? A 8-dik pontban megállapított $\frac{1}{8}\%$ kezelési költség, vagyis 1000 frt után 1.25 frt, nem kifogásolható, miután csak az általános folyó számla tartozási oldalának összege után számíttatik.

Abban a hitben vagyok, hogy az országos lelkészi gyámpénztár részére is készséggel fog folyó számlát nyitni $\frac{1}{8}\%$ jutalékért a földhitelintézet. De minden egyéb kötelezettséget mellőzni óhajtok. Azonban egyéb költségekre való tekintetből is a kezelési költséget az évenként elérendő bruttóösszeg 1% -ában állapítom meg, a mit olyan magas összegnek tartok, hogy normalis viszonyok között ebből, különösen a későbbi években, tekintélyes összeg meg fog takaríthatni.

Ezek előre bocsátása után s az elmondottaknak mintegy kiegészítésül szükségét látom annak, hogy megvilágítsam azt is, hogy számításaim micsoda pénzügyi eredményeket hoznak létre. Az alábbi táblázatban megkísérlettem 10 év képét megrajzolni. Egyszerűn, bárki által után-nézhető, világos számtételek, kombinációk vannak itt. Éppen azért számítottam rá, hogy annál inkább meggyőzők lesznek.

Év	Tőke összege év elején		Előbbinek 4% kamata		Belépési járulékok és kamata	Évi járulékok és kamatai*	Tőke összege év végén	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	frt	frt	kr.
1895	46.343	53	1.853	74	309.600	25.000	466.047	27
1896	461.386	80	18.455	47	3.096	25.000	591.188	27
1897	576.276	39	23.051	05	3.096	25.000	710.673	44
1898	685.565	71	27.422	66	3.096	25.000	824.335	37
1899	789.092	02	31.563	68	3.096	25.000	907.001	70
1900	861.731	69	34.477	26	3.096	25.000	982.754	95
1901	927.927	41	37.117	09	3.096	25.000	1.051.390	50
1902	986.876	60	39.475	06	3.096	25.000	1.112.697	96
1903	1.038.570	99	41.542	83	3.096	25.000	1.166.459	82
1904	1.082.795	23	43.311	80	3.096	25.000	1.212.453	03

* E rovatban a 100.000 frt $\frac{1}{4}\%$ -e, 4 éven át s azon kívül a rendes 5% évi járulékok és kamatai, továbbá a konfirmándusok tandíja szerepelnek.

Év	Segélyezendők száma	Évi segély		Kezelési költség $\%$		Év végén felmaradt tőke	
		egyenként	összesen				
		frt	frt	frt	kr.	frt	kr.
1895	—	—	—	4.660	47	461.386	80
1896	30	300	9.000	5.911	88	576.276	39
1897	60	300	18.000	7.106	73	685.566	71
1898	90	300	27.000	8.243	35	789.092	02
1899	120	300	36.000	9.070	01	861.931	69
1900	150	300	45.000	9.827	54	927.927	41
1901	180	300	54.000	10.513	90	986.876	60
1902	210	300	63.000	11.126	97	1.038.570	99
1903	240	300	72.000	11.664	59	1.082.795	23
1904	270	300	81.000	12.124	53	1.119.328	50

Én ezeket elég örömdetes eredményeknek találom, dacára annak, hogy az országos tanítói gyámpénztár világos eredményeitől eltérőleg $1\frac{1}{2}\%$ -kal növeltem a segélyezendők számát évről-évre, az 1975 lelkészt 2000-nek véve kerek összegben. Teljes jóhiszeműséggel remélem azért, hogy a tényleges eredmények ennél sokkal kedvezőbbek lesznek, még pedig nemcsak az évi segélyekre, de a kezelési költségekre vonatkozólag is; Mert kedvezőtlenebb viszonyokat nem lehet számításba venni rájuk nézve sem, mint a tanítókra nézve. A 10-ik évtől már épen azért $\frac{1}{2}\%$ növekedést is teljesen elegendőnek tartok számításba venni, mert a 20-ik évben így is csaknem 20% lesz a segélyezendők száma, míg az az országos tanítói gyámpénztárnál legfeljebb 15% . A kezelési költséget a 10-ik évben már több mint 12000 forintban tüntettem fel. Azt hiszem, ez olyan összeg, a melynél már megállapodhatunk, a mely bármikor elegendő lesz a gyámintézet költségeinek fedezésére, hacsak valami költséges apparátust nem gondolnak ki a gyámintézet vezetésére. De ugyanolyan kezelési szervezet mellett, a minő a közalapnál gyakorlatban van, túl magas is ez az összeg.

Figyelemre méltó körülmény az is, hogy míg az indoklás 20 év múlva helyez 1.276.173 frt tőkét kilátásba, az én számításom eredményei 10 év múltán már 1.119.328 frt 50 kr. tőkét tüntetnek fel. Igaz, hogy a másik 10 évben már sokkal szegényebb lesz a tőkenövekedés. De nem is a tőkefelhalmozás a cél, hanem a kilátásba helyezett tisztességes segély biztosítása, a melyet én az általam megjelölt úton elérhetőnek látok. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a konvent minden lehetőit elkövessen az államsegély megnyeré-

seért, mert bizonynyal kivétel nélkül szívesen vennők azt, ha atyáskodó jóságával, a ránk háruló új terhek viselésén mielőbb könnyítene. Joggal is számíthatunk arra az állam részéről ingyen teljesített szolgálataink és az 1848. évi XX. t.-c. némi kárpótlása gyanánt.

Itt a helye, hogy megemlékezzem a tőke gyümölcsöztetéséről is. Már fentebb említettem, hogy teljes-séggel nem óhajtom azt, hogy ez a tőke is, mint a közalapé, leköttesse; hogy azon éppen a legkisebb jövedelmet ígérő 4%-os papírok legyenek csupán vásárolhatók. Sőt nagyon bölcsen tenné a konvent, ha felhasználná az alkalmat, hogy a közalap tőkéjét is felszabadítaná, miután a kikötött 10 év, a mely bizony nekünk jelentékeny kamatveszteséget okozott, a folyó évben letelt. Nagy összegeknél egy fél, sőt egy negyed % kamat is igen jelentékeny. A tőkeelhelyezés és gyümölcsöztetés tekintetében igen üdvös dolog volna az országos tanítói gyámpénztár eljárását követni. Igaz hogy ez több gondot s fáradságot igényel, de hát kényelemszeretet és a magyarországi ev. ref. egyház Scilla Charibdis között álló hajójának kormányzása nem férnek össze?! S kit ne bántana az, hogy míg az országos tanítói gyámpénztár 8,850.811.22 frt tőkéből több mint 6 milliót tud 5, 5½ sőt 6%-os kamat mellett gyümölcsöztetni: addig mi keserves 300.000 frtot a legnagyobb részben 4% mellett kamatoztatunk, mert hiszen 4½ %-ot is csak 110.000 frt hoz. S megfoghatatlan, hogy ily körülmények között, mi módon volt képes felhívni a konvent az egyházkerületeket s egyházmegyéket, hogy tőkesegély céljából bocsássák rendelkezésére tőkéiket 5% kamatbiztosíték mellett, a helyett, hogy a közalap 4%-ot kamatozó tőkéjének egy részét fektette volna be. Az egyházkerületek s egyházmegyék teljes biztosíték mellett 6—8% kamatot is elérnek. Ezekhez hasonlólag a közalap és a megalkotandó országos lelkészi gyámintézet pénzei is ki volnának helyezhetők. Ha egyesekkel szemben nem akarnak is szóba állani, — a mire pedig nyomós ok teljességgel nincsen, — álljanak szóba testületekkel, egyházakkal, községekkel, városokkal. Az 1892. évi miniszteri jelentésben olvasom az országos tanítói gyámpénztár tőkéjéről: „kötelezvény mellett adott kölcsönök: Az angol kisasszonyok budapesti intézetének 5½ % kamat mellett 16,321.52 frt. Szeged városának az ottani róm. kath. főgimnázium építésére 5½ %-os kamat mellett 97.871.20 frt. Nagy-Enyed városának 5%-os kamat mellett 7,377.39 stb. Mi miért nem tehetnénk hasonlóképen? Persze, hogy kényelmesebb azt mondani a földhitelintézetnek, hogy vásárolja meg nekünk, ha látja, hogy van miből, saját papírjait!

Anyagi erők nélkül seminemű célt nem lehet megvalósítani, bármennyire ideálisak legyenek is azok. Épen azért nekünk a legnagyobb gonddal s körültekintéssel kellene kihasználni csekély anyagi erőinket. De csak nézzük összedugott kézzel, mint rohan el felettünk az idő. A tétlenségben még meglevő erőink is elernyednek. Több gondot, lelkiismeretesebb körültekintést s pezsgő életerőre valló munkálkodást kérünk és várunk azért a konventtól, pénzügyeink körül is. Ne tegyen úgy, mint az evangéliumi szolga, ki bár csak egy talentot kapott, de azt sem tudta gyümölcsöztetni, hanem „elmenvén elásá azt a földbe és elrejté az ő urának pénzét.“

Letárgyalva ezeket a fontos kérdéseket, a mint 1891-ben tettem azt e becses lapok 13. számában, úgy ez úttal is lehetetlen, hogy fel ne emeljem számat az alapszabály-tervezet 28. §-ának azon intézkedése ellen, hogy a 24. §-ban meghatározott jövedelmek 25%-a kamatos kamataival együtt, minden évben a megalkotandó országos ref. papi nyugdíj-alap javára tőkésítettik.“

Jól tudom azt, hogy a zsinat a nyugdíj-intézet megalkotását is az egyetemes konvent egyik fontos feladatává tűzte ki s habár készséggel elismerem annak szükségességét, de tekintve azt, hogy mi igen gyöngék vagyunk arra, hogy a célnak megfelelőleg a nyugdíj- és gyámintézetet egyszerre megvalósítsuk: ezúttal mellőzendőnek tartom azt. Elégig igazolja gyöngeségünket az, hogy habár jelentékeny áldozatokat kíván tőlünk a tervezet, az özvegyeknek és árváknak kilátásba helyezett segély mégis oly csekély, hogy az a legszerényebb igényeket sem elégítheti ki. Igazolja továbbá az általam előbb közölt 10 éves pénzügyi mérleg is. Miután az elaggott s hivatalra képtelenné vált lelkészekről, ha nem egészen óhajtásunk szerint is, de gondoskodva van, az özvegyekről és árvákról pedig teljességgel nincs, — mert a helyi gyámintézetek segélyfiliereit gondoskodásnak nem tekinthetjük. — kérve-kérem a konventet, hogy az egyházi törvény 270. §-a értelmében is, válaszsza külön a nyugdíj- és gyámintézet érdekében teendő intézkedéseit s ne tegye kockára ismét, a mindnyájunk által melegen óhajtott gyámintézet jövőjét, a jövedelem ¼-ének más célra leendő elvonásával. Különben maga a cél sem követeli ezt. Mert, ha a most tervbe vett jövedelmi források útján is elérhető leendő idővel, mondjuk 10 év múlva, a konvent által tervezett cél, illetőleg a gyámintézet megtakarítható tőkéi, idővel a nyugdíjazást is elbírák: nem fog annak semmi akadály útjában állani, hogy az is megvalósíttassék. S bizonynyal az egyetemes konventre nézve is örvendetesebb leendő, ha egy, céljának teljesen megfelelő, életerős intézetet alkot, mintha 2 beteges, rendeltetésének megfelelni nem bíró intézetet létesít.

Hogy mennyire nincs elkészítve a talaj, a közvélemény, a nyugdíjintézet megalkotására, mutatja az, hogy a mint az 1885-iki és 1887-iki tervvel szemben, úgy a mostani tervvel szemben is a nyugdíjintézet megalkotása érdekében tett intézkedéseket, úgy az illetékes tényezők, mint egyes felszólalók mellőzni óhajtják.

A 30-ik §. azon intézkedését, hogy a gyámintézet ügyét is az országos közalap végrehajtó bizottsága kezelje, nagyon helyesnek tartom, mert abban a meggyőződésben vagyok, hogy a bizottság tagjainak, a gyámintézet ügyének intézése sokkal kevesebb fáradságába s esetről-esetre legfeljebb néhány órával többbe kerül, mint egy, e célból alkotott külön bizottságnak. Nekünk is kevesebb költségbe kerül az így. Más oldalról sokkal helyesebbnek tartom, ha egyházunk pénzügyének kezelése egy kézbe fut össze, mert kellő jó akarat mellett így sokkal kedvezőbb eredményt várhatunk.

Némely egyházmegyék felszólaltak a 33-ik §. azon intézkedése ellen, hogy a gyámintézet tőkéje kedvező alkalom esetén, ingatlanokba is fektethető legyen. Én a magam részéről ezt is nagyon helyeslem, mert a földet mindig biztosabb értéknek tartom, mint bármely pénzintézetnek, vagy legjobb hitelviszonyok között élő államnak papírjait vagy pénzváltatát is. Jöhetnek esélyek, mikor a legbiztosabbnak látszó valután nyugvó pénzértékek is megrendülhetnek; sőt teljes értéköket is veszthetik; de a földbirtok, ha értéke hullámozásnak van is kitéve, oly rendkívüli esélyek közé nem juthat, mint a pénz vagy bármely értékpapír.

Több egyházmegyének azon óhaját azonban, hogy a gyámintézeti pénzek beszedésével és beszolgáltatásával nem csak az esperesek, — kik úgy is jó részben meg vannak munkával terhelve. — hanem az egyházmegyei pénztárnokok, vagy éppen egyedül a pénzek kezelésére választott lelkészek is megbízhatók legyenek, az egyházmegye tetszése szerint. Eljárások

eredményét azonban ezek időnkint közölhetnék az esperessel. Ugyancsak e §-ra vonatkozólag kifejezett azon óhajtást azonban, hogy az esedékes fizetések egyszerre legyenek kiszolgáltatandók, nem kívánom életbe léptetni. Mert igen sokan vannak, a kiknek nagy teher volna egyszerre kifizetni e tartozásukat. De más oldalról, a kik ezt óhajtják, azoknak semmi nem áll útjokban, hogy évenként egyszerre róják le kötelezettségeiket.

Miután a 24-ik §. intézkedik arra nézve, hogy az egyházak az országos lelkészi gyámintézet fentartásához hozzájáruljanak, némely egyházmegye kifogásai dacára is helyeslem a 38-ik §. azon intézkedését, hogy más hasonló intézmények javára, ezen kívül megadóztathatók ne legyenek. Nem látom azonban szükségét és helyességét sem az intézkedés azon célzatának, hogy még segélypénzek se legyenek elfogadhatók tőlük, mert ez a kifejezés: „semminemű járulék nem szedhető,” úgy veszem észre, hogy erre is céloz. Erre való tekintettel már világosabb szövegezést óhajtanék.

A 36-ik és 39-ik §-okat pedig, teljesen töröltetni óhajtom. Igen bölcsen tette volna a terv készítője, ha ragaszkodott volna az indokolásban mondott eme szavaihoz: „A most létező gyámintézetek alapvagyónát az országos gyámintézet megalapítása mellett, érintetlenül és számításán kívül hagyandónak tartom.” E szavait azonban távolról sem tartotta meg, mert nem csak hogy érintetlenül nem hagyta azokat, sőt jövőjüket igen is mélyen érintő intézkedéseket hozott a 36. és 39. §-okban.

A nem állami tanárok országos nyugdíjintézetének megalapításánál is igen sok nehézséget okozott, hogy mi történjék a már meglevő helyi nyugdíj- és gyámintézetekkel. Érdekes világot vetnek erre gróf Csáky indokolásának eme szavai: „Hogy a nyugdíjintézet megvalósítása oly sokáig késett, annak két oka volt. Először azon alap, melyen kezdetben a kérdést meg akarták oldani, téves volt. A nyugdíjintézetet az egyes tanintézeteknél már meglevő nyugdíjalapok bevonásával hitték megalkothatónak. Az autonóm hitfelekezetek (kérem megfigyelni, hogy hitfelekezetekről s nem tanárokról van szó, a kiknek éppen úgy, mint nekünk vannak nyugdíjintézeteik) soha sem adták vagyonukat másnak, most sem adhatnák, mert ezt alapítványaik tervezete sem engedné meg; de különben is ezen az alapon lehetetlen is volna a megoldás, mert az egyes iskolák eddigi nyugdíjalapjainak nagy különbözősége mellett, a hozzájárulási vagy részesülési kulcsot megtalálni senki sem volna képes.”

Szóról-szóra illenek ezek a mi viszonyainkra is, s ugyanez a hang csendül fülünkbe a mi országos lelkészi gyámintézetünk alapszabály-tervezetének indokolásában is, midőn ezeket mondja: „azok, — t. i. az egyházmegyei gyámintézetek — az egyes egyházmegyekben szolgált és szolgáló lelképásztörök özvegyei- és árváinak segélyezésére lettek idők folytán egybegyűjtve s így az egyes egyházmegyek (nem egyházmegyek, hanem lelkészek) magán jogi jeleggel bíró tulajdonát képezik. Már csak azért sem vonhatók be a megállapítandó országos gyámintézet pénztárába, mert — a mint fentebb is jelzém, — egymástól eltérő s a minimálistól jelentékeny összegig emelkedő értéket képviselnek, s azokból a részesedés arányának igazságos megállapítása a lehetetlenségek sorába tartozik.”

Azonban, noha a nem állami tanárok nyugdíjintézetének terv-vázlatában világosan kimondatott is, hogy a helyi nyugdíjalapokat az országos intézet létesülte után, a fentartók szabad tetszésük szerint kezelhetik, vagy pedig esetleg más — eredeti rendeltetésökkel rokon — célokra fordíthatják: a törvényjavaslatban s majd a már szentesített törvényben is, a fentiek azon lényeges — és a

már megállapított elvektől eltérő intézkedéssel toldattak meg, hogy az országos nyugdíj és gyámintézet kötelekében álló tanintézetek, tehát nem tanárok alkalmazottjai s hozzátartozói számára, belőlük egy második nyugdíj- vagy gyámintézetet nem tarthatnak fenn. S ime, ugyanígy intézkedik a mi gyámintézetünk alapszabály-tervezete is, a midőn a 36. §-ban kimondja, hogy „a jelen szabállyal szervezett országos ref. lelkészi özvegyárva gyámintézet életbeléptetésétől kezdve választandó vagy kinevezendő (igen, csak jól tessék megérteni: kinevezendő! mert habár az egyházi törvényben ilyenre még intézkedés nincs, de eljöhét még az!) lelkészek, körlelkészek, illetőleg missionáriusok, az illetékes egyházmegye hasonló intézetébe be nem léphetnek.”

Már most én erre egész tisztelettel azt kérdésem: micsoda következetesség van az indoklás és ez intézkedés között? Ha elismeri az indoklás, hogy az egyházmegyek (helyesebben az egyes egyházmegyekben levő lelkészek) gyámintézete magánjogi jeleggel bíró tulajdon, mi joga intézkedik annak sorsa felett? s mi joga avatkozik az egyes lelkészek magánügyeibe, megtiltván nekik hogy bizonyos, egyesületnek vagy mondjuk: szövetkezetnek, a mely ellen alapos kifogás nem emelhető, tagjai lehessenek, ha nekik úgy tetszik az; ha az azzal járó terheket viselni saját, illetőleg családjuk jól felfogott érdekével megegyezőnek tartják. Éppen olyannak tekinthető ez az intézkedés, mintha azt tiltaná meg, hogy ezután egyetlen lelkész se merje biztosítani életét családja javára, mert itt van az országos lelkészi gyámpénztár. Annak karjain, különösen a tervezet szerint, teljes boldogságot találhatnak ugy-e?

De a midőn, igen helyesen, ki van mondva az, hogy az orsz. lelkészi gyámpénztárba minden lelkész köteles belépni s azzal szemben kötelezettségét teljesíteni: (habár ez is magánjogi sérelem, de legalább látom, hogy végeredményében jóra irányul) bátor vagyok kérdezni: micsoda joghátrány származik abból az orsz. lelkészi gyámintézetre, ha esetleg ezek a helyi gyámintézetek is virágzanak, ha csak az nem, hogy egyik, másik, sokkal nagyobb előnyöket biztosítana tagjainak, mint az országos? Én ebből a szempontból sem látom át teljeséggel, hogy miért kellene útját vágni azok életének?

Nekem úgy tetszik, hogy a helyi gyámintézetek elbírálásánál az a lényeges jogi tévedés forog fenn, hogy a kik annak sorsa felett intézkedni akarnak, nem veszik figyelembe, hogy azok tőkéi, mondhatni kizárólag a lelkészek súlyos megterhelésével s azok filléreiből, az egyházak hozzájárulása nélkül lettek összerakva s nem az egyházmegyek, mint testületek tulajdonai, hanem az egyes egyházmegyekben levő lelkészekből alakult szövetkezetek, aminő szövetkezeteket alakítottak a felekezeti tanárok is, legtöbbször az iskolát fentartó testületek hozzájárulása nélkül. S nem tudom elhinni, hogy az állami törvény intézkedése az ilyenekre is kiterjedne. Bizonyosan csak azokra nézve intézkedett, a mely nyugdíjintézeteket az iskolafentartók létesítettek. Kifejezései teljesen erre vallanak.

Igaz ugyan, hogy nem az a terv, hogy a meglevő gyámintézeti tőkéik, akár most, akár jövőben elvéssenek az egyes egyházmegyeiktől, illetőleg azok lelkészeitől, vagy hogy rendeltetésöktől elvonassanak, hanem, a mint a 39 § intézkedik, „mihelyt ahoz jogosultak nem lesznek, az illető alapok jövedelmei, az egyházmegyek által megállapítandó szabályzat értelmében, az illető egyházmegye kötelekéhez tartozó lelkészek, orsz. gyámpénztári járandóságának részben, vagy egészben való fedezésére fordíthatók.” De éppen magánjogi szempont-

ból tiltakoznunk kell az ellen, hogy jogos és kizárólagos tulajdonaink felől, rajtunk kívül bárki is, bármilyen irányú intézkedést tegyen.

Abban a meggyőződésben vagyok, hogy ez intézkedések helyett, a melyek csak nehezítik az orsz. lelkeszi gyámintézet megalkotását s itt-ott odiózuossá is teszik azt, hollott abból az orsz. gyámpénztárra semmi haszon sem hárul: sokkal üdvösebb és célirányosabb lett volna az iránt intézkedni, hogy az orsz. gyámintézet olyan előnyöket biztosítson, a melyek teljesen nélkülözhetővé s feleslegessé tegyék a más, hasonlírtányú intézetbe való belépést; a 39 § intézkedését pedig, hagyták volna meg egy szívélyes, jó indulatú tanácsnak. Ha pedig az a cél is lebegett az alapszabály-készítők előtt, hogy a kettős teherviselés kötelezettségétől megmentsék az ezután jövő lelkészeket, teljesen elegendő lett volna csak az iránt intézkedni, hogy ők a helyi gyámintézetekbe leendő belépésre nem kötelezhetők, amiben már jogsérelem egyáltalában nincs.

A 36. §. a 60 éves lelkészeket az orsz. gyámpénztárba belépés kötelezettsége alól felmenti, ha olyan egyházmegyei gyámintézetnek tagjai, mely már tényleg osztalékot fizet. En, mivel a végkielégítési eljárást törölni kívánom a tervezetből, ezt az intézkedést nem helyeslem, a mennyiben már előbb is azon elvnek adtam kifejezést, hogy e gyámpénztárhoz, jövedelme arányában, minden lelkész egyenlően járúljon és ha annak ideje elkövetkezik, segélyezésének jótéteményeiben családja egyenlően részesüljön. Különbén úgy látom, hogy ez csak egy későbbi betoldás, mert az indokolásban levő számításokból ez teljesen kihagyatott.

Több egyházmegye azon óhajának adott kifejezést, hogy a befolyó évi jövedelem az özvegyek és árvák között évről-évre osztassék fel s lehetőleg csak csekély összeg tőkésíttessék. A kik e nyilatkozatot tették, aligha számot vetettek a jövővel. Az özvegyek és árvák létszáma, a mint én azt már előbb kimutattam, folyvást emelkedik s az intézet szükséglete évről-évre nagy arányokban nő. A későbbi nemzedékre így igen nagy megterhelhetés várna, a melynek eleget tenni nem tudnánk. Ez csakis a gondos tőkegyűjtés által érhető el. Hogy példával igazoljam azt, az általam adott matematikai mérleg szerint a második év terhe csak 14.911 frt 88 kr, a 10-ik év terhe pedig 83.124 frt 53 kr. Már most vagy sokkal kevesebb segélyt kellene adnunk 10 év múlva, mint a mennyit az első, második évben adtunk, vagy pedig aránytalanul nagyobb terhet vetni ki, hogy azok özvegyei és árvái, a kik sokkal csekélyebb terhet viseltek, a rendes segélyt megkaphassák. De, különösen tessék ezt a terhet elgondolni 20, 30 év múlva! Éppen ezek a szempontok teszik már szükségessé azt, hogy számítás nélkül a felszólalók ne igyekezzenek a közvéleményt megrontani az által, hogy kisebb hozzájárulási összegeket hozzanak javaslatba.

Sokan a segélyösszeg megállapítását sem tartják szükségesnek, holott én azt hiszem, hogy bárki is könnyebben bírható áldozatra, ha biztosítva van a megfelelő kárpótlásról, sőt meggyőződik arról, hogy az a pénz, a melyet magától s családjától elvon, igen bőven megtérülhet. De különben is az olyan tehetetlen, bēna gyámintézetért, a melynek segélye különféle esélyektől volna függővé téve és semmi biztos kilátást nem nyújtana bizonyos összeghez: magam sem lelkesülnek, s bizonyára igen kevesen volnának, a kik örömmel vennék azt. Mert én a csekélyebb, de biztos összeget sokkal többre becsülöm, mint az esetleges nagyobb, ha bizonytalan az.

Nem hagyhatom még említés nélkül a beregi egyházmegye azon nagyon helyes és fontos indítványát, hogy a gyámintézet segélyében csak *ev. ref. özvegyek és árvák részesülhetnek*. Így van ez különben a felső-szabolcsi egyházmegyében is. S azt hiszem, nem lesz senki, a ki egyházunkat szereti s annak jövője iránt őszintén érdeklődik, hogy ez indítványt készséggel magáévá ne tegye s orsz. lelkeszi gyámintézetünk alapszabályaiban annak érvényesítését ne óhajtáná.

Most már leteszem a tollat annak kijelentésével, hogy a melyeket elmondottam, ez ügy iránt való őszinte érdeklődésből s tiszta jó akaratból kifolyólag mondtam el. Vajha használtam volna azokkal e fontos ügynek! Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. felsőbb iskoláink állapota az 1893/94. iskolai évben.

(Vége).

II. Jogakadémiák.

Világi pályára készülő ifjaink magasabb kiképezése szempontjából alakultak a ref. jogakadémiák, a melyek a mai napig is előkelő helyet foglalnak el az enemű intézetek között. A múlt iskolai évben is 4 jogakadémiánk nevelte világi ifjainkat, t. i. a *debreceni, kecskeméti, máramaros-szigeti és a sárospataki*.

A *debreceni jogakadémián* működött 6 tanár, ezeken kívül voltak még, kik a bölcsészeti szakon működtek, de a joghallgatók studiumjait adták elő, pl. a jogbölcsészeti, törvénszéki orvostan stb. tárgyakat.

A hallgatók száma 179 volt s évenként a következőleg oszlott meg a létszám: I. éves 64, II. éves 55, III. éves 29, IV. éves 31.

Vallás szerint volt: ev. ref. 102, luth. 9, r. kath. 14, g. kath. 6, g. keleti 2, izraelita 7. (Az itt található különbség, a fenti 179 számhoz mérve, onnan van, hogy 140 van hullámozó szám gyanánt felvéve.)

A ref. joghallgatók a létszámnak 56%-át képezték. Vizsgálataikat tekintve, a következőket találjuk följegyezve:

I. alapvizsgálatra jelentkezett 55. Ebből képesített 39 (kitüntetéssel 4). Az ismétlő vizsgákon aztán a többi is átbocsáttatott.

II. alapvizsgálatra előállt 51. Ebből a számból először képesítve lett 43 (kitüntetéssel 6), később képesítve lett még 3.

Jogtudományi államvizsgán képesítve lett 20, az államtudományi vizsgán pedig 3. E szerint vizsgázott a jogakadémián a múlt tanévben 129 hallgató, kiknek csak igen-igen kis része nem képesített.

Önmunkásságot a joghallgatók is részint az iskolai pályakérdések megfejtése körül, részint a saját egyetők körében fejtettek ki, mint a hittanhallgatók, munkálkodván még az irodalmi társulatban is, hol részint a szavalás terén tűntek ki, részint pedig a pályázatokon, elnyerve az aesthetikai pályadíjat s a satyra-díjat.

Az iskolai pályakérdések közül joghallgató nyerte a jogbölcsészeti kérdés díját, az irodalom-történeti díjat, a classica-philologiai díj egy részét, egy részét a költői művekre vonatkozó kérdések díjainak. Dicséretükre válik, hogy a versenyt mindezekben felvették a theologusokkal s sikerrel megállották mellettök a helyet.

A jogi önképző-körben 78 tag volt s tartottak felolvasásokat, szónoklatokat, vád- és védbeszédet, vitaülést e kérdés felett: „Helyeselhető-e az esküdtisékek intéz-

ménye a bűnvádi eljárásban? A vita csaknem öt óráig tartott. Pályakérdés kettő volt — jogtörténeti s államgazdaságtani — s mindkettőt megfejtették.

Segélyegyletük a könyvtár értékével együtt 11,449 frt 01 krt mutat fel birtok gyanánt, a mi mindenesetre igen tekintélyes összeg s az egyetemmé szervezés esetén nem kis szolgálatot tehet a szegény sorsúak terheinek könnyítésében.

A kecskeméti jogakadémián működött 8 rendes tanár és 6 magántanár. Itt tehát már megvan a tanári karnak az a létszáma, melyet a kultuszminiszter megkíván az újabb vizsgálati rendszer életbeléptetése esetére.

A kötelezett tárgyakon kívül, ilyen beosztás mellett, nagy számú, nem kötelezett tárgyak is előadásra kerültek, pl. az I. félévben 6, a II-ikban 14, a mi mindenesetre a mellett tanúskodik, hogy több tanár több tárgyat adhat elő s épen ezért a tanárok szaporítása mindenütt kívánatos.

A hallgatók száma az I. félévben 52, a II-ikban 48 volt. Vallásra nézve ev. ref. 11, luth. 6, r. kath. 26, izr. 6.

Vizsgára jelentkezett 62 hallgató, és pedig I. alapvizsgára 25, II-ikra 13, államtudományi államvizsgára 11, jogtudományira 13. Sikerral tett vizsgát 40, de ezek között egy sem volt, a ki kitüntetéssel vizsgázott.

Önmunkásságot a joghallgatók az egyetlen iskolai pályakérdés megfejtésére irányuló törekvésükkel fejtettek ki, de ez sem sikerült, sem mennyiségileg, sem minőségi szempontból, mert a kitűzött díjra csak egy munka érkezett s az sem ütötte meg a mértéket. A segély-egyletben zászlószentelési ünnepet s műkedvelői előadást, az olvasó-körben 2 felolvasó-estélyt, Jókai- s március 15-iki ünnepélyt tartottak, a melyek mind részt követeltek ugyan az önmunkásságból, de mégis más irányút óhajtanánk, mert nem tartjuk helyesnek, hogy az önmunkásságot szolgáló olvasó-körben egyetlen jogi jellegű tárgy fordult elő, t. i. egy büntető-jogi vitatkozás, a többi tárgy aztán mind más természetű, pl. az olvasó-köri pályakérdések mind tisztán szépirodalmiak voltak. Ez igen derék, kívált, ha sikerrel tudnak forgolódni e téren is, de a fakultás természete talán mégis azt hozná inkább magával, hogy a jogi dolgok részesüljenek előnyben s azok után következzenek a más természetű tárgyak.

A máramaros-szigeti jogakadémián az előadók száma 10 volt, de ezek nem mind rendes tanárok, mert ilyen jellegű csak 4 van, a többi vagy rendkívüli vagy magántanár, utóbbi minőségben 4 erő működött.

Special-kollegium volt a téli félévben 2, a nyáriban 5. Igen dicséretre méltó, hogy a téli félév egyik tárgya az *egyház történelem* volt.

Hallgató volt a téli félévben 73, a nyáriban 67. Vallásra nézve ev. ref. 25, luth. 2, r. kath. 29, izr. 5.

Vizsgálatra jelentkezett 71 ifjú, kik közül 2 lett kitüntetéssel képesítve. Alapvizsgára jelentkezett 45, az I-re 26, a II-ra 19; jogtudományira 17, államtudományira 9. Képesítve lett I. alapvizsgán 20, II-on 15; jogtudományin 16, államtudományin 9, összesen 60, a mi elég szép eredménynek tekinthető.

Önmunkásságot a jogász-egyletben fejtettek ki az ifjak. De az egyetlen pályakérdésre egyetlen pályázó sem akadt, a mi már kissé feltűnő, hanem annál derekabb, hogy — az értesítő szerint — „igen érdekes és formás pert folytattak a „periculum rei“ elv felett római jogi szempontból.“ Itt is megtartották a március 15-iki ünnepélyt, tartottak Kossuth gyászünnepet is.

A sárospataki jogakadémián előadott 6 rendes, 1 helyettes jogtanár és a főiskolai orvos; a hallgatni kötelezett bölcsészeti tárgyakat a bölcsészeti-szaki-tanárok adták elő.

Special-kollegium volt az I. félévben 2, a II-ban 9. Hallgató volt az I. félévben 62, a II-ban 63. Vallásra nézve ev. ref. 53, r. kath. 7, g. kath. 1, izraelita 1.

A vizsgákról nem számol be az értesítő, pedig, ha jól emlékszünk, ez előtt 4 évvel azokról is volt kimutató ez iskolánk köréből is. Helyes volna továbbra is folytatni s hozzávenni még a kolloquiumokról szóló jelentést is, a mi tavaly a debreceni értesítőben megvolt, de ez évben már nincsen meg. A teljes képhez ez is oda tartozik, hogy hű legyen.

Önmunkásságot a joghallgatók az iskola által kitűzött pályakérdések megfejtése körül csak igen kis mértékben fejtettek ki, mert lehettek pályázók a többi kérdésekre, de tisztán jogi kérdésekre egyáltalán senki sem pályázott. A jogász-egyletben már szorgalmasabbak s munkásabbak voltak, mert 4 kérdés közül 3-ra volt pályázó s 1 sikerrel is járt; a magyar irodalmi önképző-társulatban pedig épen joghallgató volt az egyetlen sikerrel pályázó, ki 2 díjat is elvitt Szeretnők, ha a komolyabb s tisztán jogi kérdések megfejtése is ilyen sikerült lett volna.

* * *

Négy jogakadémiánkon volt tehát a múlt iskolai évben összesen 366 hallgató, vagyis Debrecenben 179, Kecskeméten 52, Máramaros-Szigeten 73, Sárospatakon 62, a kik vallás szerint reformátusok voltak 191-en, a többiek r. kath., luth., izraeliták stb. A legtöbb református ifjú — aránylag — Sárospatakon volt, hol a hallgatóknak 85%-a volt kálvinista, míg Debrecenben 72%-ot, Kecskeméten 20%-ot és M.-Szigeten 37%-ot képezték a reformátusok a többi felekezettűekkel szemben.

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

Erdélyi János emlékezete.

Felolvasott Nagy-Kaposon, 1894. szeptember 16-án.

(Vége).

De ennyivel még nincs kimerítve az ő irodalmi munkássága és hatása. Ismét újabb téren találkozunk vele attól az időtől fogva, midőn őt, a bujdosót, a sárospataki főiskola előjárósága 1851-ben a bölcsészeti tanszékre ültette. Nem mondott ugyan ő le ekkor sem addigi kedvteléseiről, sőt széptani búvárlatainak legbecsesebb emlékei ebből az időből valók, de tanári szereplésével és elárult bölcsészeti irodalmunk művelésével, mely erre az időre esik, csak ugyan új színben jelenik meg előttünk. Mit szóljak a tanárról e rövid beszéd keretéhez képest? Mint ha most is látnám a jól megtermett, önértetes magatartású és modorú férfiút nyílt, kerekded arcával, kissé bennülő kék szemével, a mint tanszékre dőlve, Hegel szellem-bölcsészeti és széptanát fejtegeti és gazdag szellemének, szikrázó elméjének kincseit szórja az ajkain csüngő ifjúság előtt. Nem tudtuk ugyan őt legtöbbször a magasságba követni s az eszme fejlődését folytonosságában fel fogni; nem is mondhatom, hogy Hegel szerint a lét és tudat, az anyag és szellem egységeig emelkedtünk volna: de azt mindig éreztük, hogy egyéniségének hódító varázsa alatt állunk. Nemcsak a tanszéken volt ő a maga helyén, hanem egyházi és iskolai tanácskozásaink zöld asztalánál is vezérszerepet vitt s reformerszméivel és sokszor nehéz küzdelmek közt kivívott sikereivel jótékonyan folyt be főiskolánk fejlődésére. Mindazon ujjitások s alkotások, melyek tanársága idejében főiskolánk szellemi és anyagi jólétének emelése végett létesültek, részben vagy egészben

az ő nevével állnak kapcsolatban. Tőle származik a főiskolai nyomda teljesebb felszerelésének eszméje, mi végett lelkes társaival együtt megalakította a nyomda-választmányt, mely csakhamar gazdasági választmánynyá alakulva, a magára hagyott főiskolát a fenyegető anyagi zavarokból kisegítette, sőt a főiskolai pénztárt oly helyzetbe hozta, hogy több új tanszéket állíthattunk és az Organisations Entwurf ebbeli követelésének eleget tettünk. Az ő irodalmi izgató szelleme hozta létre és tartotta össze azt a kis írói társaságot, mely a „Népiskolai könyvtár” megindításával a népiskolai tanügyet nemcsak eddigi pangásából segítette ki, hanem a mintaszerűség színvonalára emelte és a melyből később a jelenleg is fenálló, országos elismerés mellett működő „Sárospataki Irodalmi Kör” fejlődött ki. Ő volt megindítója a „Sárospataki Füzetek”-nek, melynek kortörténeti értékéről, tudományos és kútfői becseről mindenkor elismeréssel fog itélni az irodalom-történet. Ő volt tervezője, vezetője, írója a főiskola 300-ados ünnepélyének, midőn az elnyomatás idejében a nemzeti ébredés hajnali kürtje megzendült és a közrészvét melegében az egy idő óta szünetelő jogakadémia felállítása lehetővé vált. Az ő lelkében született meg az akadémiai tanszabadság eszméje, mely felsőbb iskolai ügyünket régi fogságából kiszabadította, a tudományt szabadabbá tette, a szellemnyügöző, leckéztető modort megszüntette. Általában az ő vezetésé alatt támadt elevenebb, vidámabb, mozgalmasabb irodalmi élet Sárospatakon, mely azóta folyvást megvan. Valóban az ő korát méltán újjászületési kornak nevezheti majd a főiskola történetirója.

A tanári hivatallal és szerepléssel járó izgalmak közt folyvást szemmel tartotta az irodalom fejlődését is, miről becsesebbnél becsesebb ez időbeli műbírálati és műbölcsészeti cikkei tanuskodnak. Azonban mégis nem ezek, hanem bölcsészeti tanulmányai azok, melyek őt e korszakban, új oldalról, más fejlődési fokon mutatják előttünk s írói jellemét is még egy eredeti vonással gazdagítják! Ő mint bölcsész Héglert követte, a ki „összefoglalván mindazon fokozatokat, melyeken a gondolat fejlődése áthaladt, rendszert csinált belőlök, melyben a tapasztalat, mint kezdő ismerési mód épenúgy megleli méltatását, mint a legfellebbezőbb eszmeiség.” A Héglert hatása meglátszik egynémely széptani értekezésén is, de méginkább kivehető az a „Bölcsészet jelene” című művéből, melyet Hetényi és Sontágh ellen írt, a kik az „egyezmény” elvvé tűzése mellett, fajunknak megfelelő, külön magyar bölcsészeti rendszert véltek alkotni, az eszmei bölcsészetet pedig, mint a magyar gondolkozástól elütőt, gúnytárgyává tenni igyekeztek. E mű egyik legérdekesebb jelensége bölcsészeti irodalmunknak, nem azért, hogy szerzője az egyezményes bölcsészet vallóit minden állításaiból kiforgatja, bölcsészetöket már elvénél fogva tartathatlannak, egész rendszeröket következetlenné nyilvánítja; nem is azért, hogy az egyszer már levert Héglert szellemét újra feltámasztja és az eszmék fejlődésében vetett hittel hirdeti, hogy az eszmei bölcsészetnek nem csak multja volt, nem csak jelene van, hanem jövődjéje is lesz a magyar hazában: hanem mindennek felett ama nemzeti törekvéseért, melynél fogva, habár a bölcsészetnek, az egyetemes eszmék tudományának nemzetiségét tagadja is, a történet fátylájánál vizsgálódónak és nyomozandónak tartja azt az utat és módot, melyen a magyar nemzet „szellemei becsé, nemzeti méltósága tekintetéből s az igazság iránti hódolatból, igyekezett befolylni az isteni és emberi dolgok ismeretének tudományába:” Ohajtását fejezi ki, hogy forduljunk vissza a bölcsészetben is „a meddig csak nyomokat lelünk, a múlt emlékeihez s helyezzük magunkat bölcsészetiileg is a történeti

állás jogaiba, mint a költészeti oldalon eddigéig behelyeztük, keressük azt a szemet, melyen a magyarság lelkébe pillathatunk.” Hiszen a magyar elme is hozzájárult az eszmék közös tisztázásához. Ama nagy változások, melyek az idegen népségek közt, az idegen magyar elemet megtartották, koronként elévítették, mindig az eszmeiség jelszava mellett történtek. Hiszi, hogy „bölcsészeti multunk összeállításából folyó fogna eléállani a szellemélet mozgalmával, elevenségével és ki fogna tűnni a munkarészlet, melyet a magyarság elméje vőn a gondolkodás nehéz pályáján, az a részlet, melyet nemzetünk az ész, a tulajdonképi emberiség ügyében leszolgált; az az illetőség, mely reánk mint nemzetre, az emberiség egy családjára világ polgári kötelesség gyanánt esett a közös teendőkből.” Es a ki a bölcsészetnek ezt a nemzeti módját indítványozta, egy néhány év múlva az lett annak megteremtője is, megírva a magyar bölcsészet történetét a legrégibb időtől Apáczai Csere Jánosig. E becses tanulmányában, melynek folytatása maig sincs, csakugyan megmutatta, hogy nem volt oly habbútése az eszmék mozgalmának Európában, mely közöttünk nem érzett volna és habár bölcsészeti műveltség tekintetében más nemzetekre valánk is támaszkodva, nem utánok mentünk, hanem velők. Megállapította, hogy bölcsészetünk jellemzőleg erkölcs-politikai színezetű s kiválóan gyakorlati irányú. Ily módon Erdélyi János bölcsészeti multunk felderítésével ugyanazt a munkát végezte, a mit népköltészetit hagyományaink magyarázatánál. Míg itt a képződés alkotásaiból tanulta ki a nemzet lelkét, addig amott a gondolat világában a nemzeti szellem útjait és módjait nyomozta ki a mint az az isten, világ, lélek eszméivel foglalkozik.

Ime egy rövid, de bevégzett és szép élet gazdag sikereivel, uttörő munkásságával, irányadó befolyásával, nagy tanulságaival. Az ő szelleme szól hozzánk népmemzeti alapra fektetett költészetünk magyaros irányában. Az ő szelleme int és tanácsol bennünket, hogy a tudományokban is önállóságra törekedjünk s nemzeti egyéniségünket a külföld egyenlősítő, de sokszor mállasztó befolyása ellen, örfentartási erélyünkkel, belső emberünk szerint érvényesíteni igyekezzünk. Az ő szelleme üli diadalát az itt együtt ünneplő hazafias érzelmű közönség hangulatában is.

Boldog nép, melynek védíteni nagy fiat adnak!

Aldott hon, mely meg tudja becsülni fiát! (Erdélyi)

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.

* Wunder und göttliche Gnadenweise bei der Ausstellung des hl. Rockes zu Trier im Jahr 1891. Actenmäßig dargestellt von Dr. M. Felix Korum, Bischof von Trier. (Csodák és isteni kegyelmi bizonyítékok a trieri szent köpeny kiállításánál 1891-ben. Okmányyszerűleg előadva Dr. Korum Felix trieri püspök által. Ez a címe egy nem rég megjelent, 195. l. terjedelmű és 11 csodálatos gyógyulást és 27 kegyelmi bizonyítékot okmányyszerűleg előadó füzetnek. E bizonyítékok szerint, a mint a szerző előadja, a csodás gyógyulások, melyek a trieri szent köpeny érintésére az orvosok által végkép felhagyott betegetek érték, mindenütt Isten közvetlen közbenjárására vihetők vissza. A mily bizonyos, hogy Isten létezik, époly bizonyosan léteznek csodák is. Mind-ezen csodák pedig egy darab posztó által történnek, melyről némelyek azt állítják, hogy az a Megváltó valódi ruhadarabja, míg mások kétségtelenül bebizonyítják, hogy

az a Megváltót sohase látta. Érdekesek e csodák közül némelyek. Így egyik esetben egy galamb-tojás nagyságú kelevény gyógyult meg egy oly vászon rátétele által, melyre a trieri köpeny képe volt nyomva; s mely korábban ahhoz. hozzá is ért; más esetben izület-reumatis-mus gyógyult meg oly vászon által, melyet a beteg szülői egy ismerősüknek átadtak, hogy azt érintse a szent köpenyhez; harmadik esetben a rheumatismusból való gyógyulás a szent köpeny képmásának rátétele által következett be. Sőt néha az is elég, hogy valaki nagyon erősen rá gondoljon a köpenyre s annak gyógyító erejére s létre jő a változás a beteg physikai állapotában. Mindez esetek mutatják, hogy e csodák létrejövetelénél nem természetfeletti erők szerepelnek, hanem főtényező a beteg idegpathologiai állapota; az ideg-izgatottság, idegrázkódás eszközli a csodát. Éveken át szenvednek, sínlődnek, a mi idegrendszerüket szétrombolja, túlfeszíti; egyszerre jó a trieri szent köpeny gyógyításainak hire, — mint szírién hang, úgy hat rájuk e hír, még oly betegeknek is, kik alig képesek az utazást kiállani. Ez lesz egyetlen vágyok, kívánságuk; megteszik az előkészületeket: ájtatoskodnak, gyóznak, fogadalmat tesznek s egyebet. Midőn útra kelnek, gondolataik és kívánságaik csak egy pontra vannak koncentrálva: a szent köpenyre! Ott fogok meggyógyulni! Trierben a tolongás az utczákon és szállókban, újabb ájtatoskodások a dőmban, a beteg lelki állapotát a legmagasabb fokra izgatják. Az órákig tartó várakozás a feszültséget csak fokozza — s ekkor jó a szent köpeny érintése, mire szent áhitat fogja el őket, mely szinte az őrzöngésig emelkedik. Ime, ez a természetes magyarázatja a szent köpeny csodálatos gyógyításának: a beteg lelki állapota, a magas fokú ideges izgatottság, s az akaratnak s a bizalomnak tökéletes, szenvedélyes koncentrációja arra, hogy meggyógyul. Nem a köpeny, hanem az erős hit gyógyít; de a katolikusoknak csoda kell, melyet ne értsenek, bálvány, melyet leborúlva imádjának. E bálvány hódolatára akarja vezetni fentcímzett mű a katolikusokat, mi pedig újra látjuk, mennyire visszaélnék az emberi hiszékenységgel és tudatlansággal.

* **Elemi iskolai Atlasz.** Elemi és népiskolák számára tervezték *Berecz Antal* és *Kagutowics Manó*. A vallás-és közoktatási m. kir. miniszter megbízásából kiadja: Hölzel és Társa. Budapest. 1894. Ára 60 kr. Magyar szakférfiak által tervezett s itthon készült, tehát tisztán hazai termék az a 16 térkép, melyet elemi iskoláink részére Hölzel és Társa Földrajzi intézete közrebocsátott. Külön lapon vannak feltüntetve: a térképpel való ábrázolás alapfogalmai, Budapest fő- és székváros, Budapest és környéke, a Magyar korona országainak hegy-és vízrajza, valamint poliúikai térképe, Ausztria-Magyarország hegyei és vizei, Ausztria Magyarország politikai térképe. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztráliai Planiglobusok. A földtérképe, Palesztina térképe. Az egyes lapokon melléktérképek is találhatók. A kiállítás csinos és tiszta. A színezés változatossága folytán a gyermek könnyen tájékozhatja magát a térképen, könnyen felismerheti a vizeket, sőt a magyarországi viszonyokat is. Ezt azzal is igyekeztek a kiadók megkönnyíteni, hogy a hydrographiai adatokat kék írással, az orographiai adatokat fekete rondírással, a topographiaiakat pedig álló írással jelölték. Melegen ajánljuk az illetők figyelmébe.

* **Jézus élete képekben.** Szövegét a szentírás alapján a magyar nép számára írta *Jámbor Lajos*, békési néptanító. Kiadó tulajdonos Hornyánszky Viktor. Budapest 1894. Ára kötve 60 kr. Egy ívrét alakú, 146 lap terjedelmű mű ez 44 képpel, s benne a képek többnyire előkelő művészek alkotásai s nem egyszer fenségeseb-

ben beszélnek Jézus életéről, tetteiről, nagy dolgairól, mint maga a különben könnyen folyó verses szöveg. A Miatyánk képes kiadása mellett igen beválik ünnepi ajándék-könyvnek s kívánatos, hogy mint ilyen mennél nagyobb számban terjedjen el a nép különböző rétegeiben, mert bizonyára terjedni fog vele s általa a biblia szeretete s a hódolat a Jézus személyisége iránt. Egy bevezetés nyitja meg, a mely az ó szövetség alapján ismerteti az emberiség bűnbe esését, a bűn elterjedését s e miatt a megváltó közbenjárásának szükségét; mire aztán következik Jézus születésének s majd gyermek- s férfi korának leírása egészen a mennybe-menetelig s a szentlélek kitöltetéseig. A szerzőnek jó érzéke van arra, hogy a leglényegesebbeket tudta kiválasztani a szent-történetek sorozatából és semmit el nem hagyott, a mi a Jézus életében vonzó, lebilincselő, felemelő. Néhol valódi drámai erő nyilatkozik egyik-másik bibliai képben (Keresztelő János halála, Mária és Mártha, a tékozló fiú) s valamennyit a bibliához való hűség jellemzi. Szívesen üdvözljük a szerzőt és kiadót e szerencsésen alkotott műért, a melyre éppen most szükség is van, hogy segítő-társ legyen az egyház-építő és fenntartó munkában. A lelkipásztorok és tanítók jó dolgot művelnek, ha ennek — a kiállításához és terjedelméhez képest igen olcsó műnek — elterjesztésében segédkezet nyújtanak a derék kiadónak.

* **Protestáns árvaházi képes naptár 1895-re.** Szerkeszti *Kenessey Béla*, kiadja *Hornyánszky Viktor*. Budapest. Ára 30 kr. Kedves, jó ismerős már, 21-ik évébe lépett s öröm látni rajta, hogy fejlődik, izmosodik s mindinkább dicsekedésévé válik a hazai prot. egyháznak, a miért tisztelet adassék szerkesztőnek és kiadónak. Olvasmányi részében, sőt naptári képeiben is protestáns, vallásos, hazafias és nemes. A mi Vaynkkel kezd a szerkesztő s ír róla hódolattal, szeretettel, a sajtó nyilatkozatainak is ügyes felhasználásával. Benne van Kossuth Lajos képekben, életrajzában, egy külön elbeszélésben (Hogy él Kossuth Lajos a nép szívében); benne Jókay, az ünnepelt író, az országos protestáns árvaháznak két nagy jöltevője (Zámory Kálmán és felesége); Szöcs Sándorné, egy nagybányai kegyes és áldozatkész nő képe s több vallásos elbeszélés és történeti rajz. (A betlehemi csillagról Bitay Bélától; »Sztáray Mihály magyar reformátor« Márton Sándortól; »A szabadságban álljatok meg« Hörk Józseftől; »A nagy reformátor leveleiből« Szlavik Mátyástól); azonfelül a református énekeskönyv szerzőit is bemutatja itt S. Szabó József s a polgári házasságot is megismerteti Diósy Márton s néhány szép költeményen felül (F. Varga L., Forgács E., Sántha Károly, Tóth István, Jámbor Lajos, Gáspár István, Szabó Géza) jutott hely e naptárban egy kis egyházi krónikának s több apró elmés elbeszélésnek, adoma-félének és a tiszakerületi ág. ev. árvaház képeinek és leírásának is. A tisztí névsor is lehetőségig jó, megbízható. Gyönyörködünk a vállalat fejlődésében s melegen ajánljuk azt minden prot. ember figyelmébe s pártfogásába. A temérdek kath. naptárral nemesen megállja ez a versenyt, csak mi is úgy akarjuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Számitó hódolat.** A „Magyar Állam“ az egyház-politikai javaslatok napirendre kerülése óta nagy következetességgel dörzsölgözik a Habsburg-dinasztiához és teljes kitartással. Váltig erősítgeti, hogy milyen hű katho-

likus volt ez a dinasztia mindenkor s milyen nagy hasznát látta ennek a példás hűségének. Egy lélegzetre azt is bebizonyítja aztán, hogy a katolikusok is tapadó odaadással viselkedtek a dinasztia iránt annak jó és rossz napjaiban, nem úgy, mint az eretnekek. Most is ezt a nótát fűjja f. hó 26-iki vezércikkében, a melyben — egyéb sok furcsaság között — ezek is olvashatók: „Az egyedüli ok, a mely a dinasztia létét megszilárdította és megerősítette, csakis a katolikus vallásban való hűség és ragaszkodás volt; mert a történelem kiáltóan és közérthetően bizonyítja, (!) hogy e dicső dinasztia a nehéz időkben és küzdelmekben igazán s biztosan csakis azon alattvalóinak hűségére és segítségére számíthatott (persze Mária Thérézia trónját is csak a hű pápisták mentették meg?! Szerk.), a kik igazi és őszinte katolikusok voltak (ugyan ilyen volt-e Deák Ferenc?! Szerk.) S egész határozottan kimondhatjuk, hogy a katolikusok sohasem lesznek hűtlenek dinasztiajukhoz (tehát — Isten mentsen! — még egy újabb alkotmánytörlés esetén sem?!). — Ugyan kik azok a katolikusok, a kiknek a nevében ilyeneket össze lehet habarni — s ilyen szájalomra méltóan lehet hízlelni?!

— **Kérelem.** Tisztelettel kérem mindazokat, a kik az *Erdélyi János*-féle emléktábla állításának alkalmából gyűjtő-íveket kaptak vagy adományokat gyűjtöttek, hogy mind a gyűjtőíveket, mind az adományokat hozzám mielőbb elküldeni szíveskedjenek. Novák Lajos ref. lelkész, Ungvárott.

— **Az „Erdélyi önképzőkör”,** sárospataki főiskolánk gimnáziumi ifjúságának derék egyesülete szeptember 15-én tartotta alakuló gyűlését *Eperjesy József* alelnök vezetése alatt. Az egyesület tanár elnökké *Csontos Józsefet* kérte fel s titkárrá *Zombory Andor* VIII. o. tanuló, könyvtárnokká *Ilyés Mihály*, alkönyvtárnokká *Czövek Sándor*, pénztárnokká *Szekely József*, ellenőrré *Piskóti Ferenc*, jegyzökké *Hubay Miklós* és *Csomár Béla* választottak. Ugyancsak ez alkalommal a következő pályakérdések tűztek ki: 1. Ballada vagy románc: díjja 6 frt. a kör pénztárából. Beadási határidő: nov. 3. 2. Műfordítás görögből: *Homeri Iliados* XXIV. 468—590. Díjja egy 20 koronás arany, Szinyei Endre igazgatótanár ajándékából. Beadási határidő: nov. 10. 3. Beszély. Díjja 6 frt. a kör pénztárából. Beadási határidő: dec. 8. 4. Tompa, Bosnyák Zsófia című művének elemzése. Díjja 6 frt. a kör pénztárából. Beadási határidő: jan. 19. 5. Történeti tanulmány: Hunyadi János és Hunyadi Mátyás a törökök ellen. Díjja egy 20 koronás arany, Csontos József tanárelnök ajándékából. Beadási határidő: febr. 16. 6. Irodalomtörténeti tanulmány: Vörösmarthy Zalán futásának ismertetése és méltatása. Díjja 10 frt a kör pénztárából. Beadási határidő: márc. 23. 7. Természettudományi tanulmány: Melyek az ütközés törvényei és mint bizonyíthatók azok elméletileg és kísérletileg? Díjja egy 20 koronás arany, Ellend József főiskolai tanár ajándékából. Beadási határidő: ápr. 27.

— **Rendkívüli közgyűlést** tart egyházkerületünk okt. 10-én Miskolczon, a mikor is a domesztikai kérvények fognak tárgyalásra kerülni.

— **Az anyakönyvek másolatának kiadásáról** s a vármegye okmánytárába való beszolgáltatásáról szóló miniszteri rendelet felől, melyet lapunk 25-ik számában közöltünk, több helyről kérdés intéztetett a szerkesztőséghez. Az érdeklődőkkel ezennel tudatjuk, hogy ez a belügyminiszteri rendelet 1894 évben 34084 szám alatt Hontvármegye alispánjához intéztetett. Ugy tudjuk, hogy a többi megye alispánjához külön-külön nem igen küldetett le. Erre a határozatra hivatkozhatnak lelkészeink. Különben az egész rendelet közölve van a „Magyar

Közigazgatás” című folyó irat 1894 évi 22-ik számában, melyet a legtöbb jegyzői hivatalban fel lehet találni.

— **A miskolci ev. ref. egyház** néhai *Debreceni Imre* után igen szép örökséghez jutott, t. i. két tekintélyes értékű házat örökölt, mint általános örökös. A végrendelet értelmében tartozik az egyház a következő jótékony célokra juttatni az örökségből: *a főleánynevelőnek: 500 frtot, a gymn. tápintézet javára 100 frtot, a miskolci városi női fillér-egyletnek, a megyei árvaháznak, a városi árvaháznak, a városi ápolónak, a bölcsődének 200—200 frtot.* Az ekként megmaradó összegből tartozik az egyház a 9 néptanító fizetésének 200 frttal való emelésére 1800 frtot fordítani. Az elhunyt vallásos érzületére szép világot vet, hogy az egyik lelkészről s annak fiáról is megemlékezett végrendeletében. Az ilyen tett önmagában hordja az elismerést.

— **Az egyházkerületi gimnáziumi felügyelő hivatal** betöltése tárgyában a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület kérvényt intéz az egyházkerületi közgyűlés elé, melyben kéri, hogy az ügyet, újabb megfontolás tárgyává tegye s a tervezett hivatal szervezését olyan módon eszközölje, hogy az iskolák s a korlátolt anyagi helyzetben levő iskolafentartók és a terhek alatt már-már roskadozó szülék felesleges terhek viselésével ne sújtassanak. Kéri ezt azért, mert a felügyelő-tanács munkálata, melyben 1100 frttal többre tette a felügyelő fizetését, mint eredetileg tervezve volt, véleményezés végett sem a tanár-testületeknek, sem a fentartóknak nem volt kiadva. A felügyelő részére 3700 frt díjazást az egyesület soknak tart akkor, mikor az országos zsinat által helyeselt tervezetben az egyetemi tanár részére is csak 2000 frt van felvéve. Megjegyzi az egyesület azt is, hogy kár volt pályázatot hirdetni erre a bizalmi állásra, melyre a kerületi gyűlés határozata szerint olyan férfiú választandó, kit erre egyéni képességei s a gimnáziumi oktatás és jó rendtartás terén szerzett érdemei különösen ajánlanak, mert hiszen az igazi érdemmel rendesen együttjáró szerénység talán éppen a leghivatottabbakat tartja vissza a jelentkezéstől. Kéri, hogy a jelentkezteteken kívül a feltételeknek teljesen megfelelő más szakférfiak is vétessenek fel a megválaszthatók közé, s ezeknek ajánlására a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület szólíttassék fel.

— **Arany lakodalom.** A felső borsodi egyházmegye kiérdemült esperese, a f.-nyárádi egyház lelkipásztora, *Debreceni Gábor*, megérte Isten kegyelméből azt is, hogy 50 éves hivataloskodásának örömmünnepe után aranylakodalmat ülhessen f. hó 30-án. Körülte lesznek mindazok, a kik szívéhez közel állanak, vívén neki a legdrágább ajándékokat: a gyermeki, unokai s baráti szeretet ragyogó gyöngyeit a szemekben, a hála szent s igaz érzelmeit kebleikben. A szép családdal együtt bizonyosan ünnepelni fog a f.-nyárádi gyülekezet is, a melynek körében a boldog vőlegény férfiú, erejének javát öntögette az oltár tűzére. Ünnepelni fog az ev. egyházmegye is, a melynek kormányrúdját annyi bölcseséggel, tapintattal és kitarással egy negyed századon igazgatta tiszteletet követelő sikerrel. Ott fog ünnepelni vele — mint tudjuk — főpásztorunk is, a ki ötven évvel ezelőtt eskette össze a most már a vénség koronájával felékesített menyasszonyt és vőlegényt. Ott lesznek ez ünnepen lélek szerint sokan, áldást rebegve a munkás élet boldog alkonyára s velünk együtt kívánva, hogy az isteni kegyelem, a mely idáig segítette a hű pásztort és méltó élettársát, vigye őket újabb és újabb nyereségre — a még későn bekövetkezendő boldog haláláig.

— **Az egyházpolitikai javaslatok a főrendiház hármas bizottsága előtt** szeptember 25-dikén kerültek tárgyalás alá. A tanácskozás nyomtatott programja a vita sorát úgy hirdette, hogy először az állami anyakönyvekről, aztán a gyermekek vallásáról s végül a vallás szabadgyakorlatáról fognak tanácskozni, de Szlávny elnök indítványára először a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvényjavaslatot vették tárgyalás alá. A felszólalók nagyobb része azonban az összes javaslatokra egyszerre tette meg megjegyzéseit. A legelső szónok Samassa egri érsek volt, ki a javaslatokat vallás-erkölcsi szempontból vette bírálat alá. Ő az egyházpolitikai javaslatokban inkább egy elvont filozófiát lát érvényre jutni, mint azt az igazi gyakorlati politikát, mely arra tanít, hogy milyen messzire lehet elmennünk. Ugy látja, hogy ezek a javaslatok kevésbé fogják ápolni és nevelni a nép vallási érzelmeit, melyek a népnek annyi nyomorral átszótt életében vigaszul szolgálnak s épen ezért a javaslatot lényeges módosítás nélkül el nem fogadhatja. Samassa beszédére br. Eötvös miniszter jegyezte meg, hogy a javaslat a vallás-erkölcsi érzelmeket nem sérti, az által pedig, hogy a felekezetek egymásközt levő viszonyát szabalyozza, üdvös szolgálatot tesz az emberiségnek. Szász Károly elismeri, hogy a javaslatba fektetett elvek a korszakban gyökereznek, s mint protestáns, a vallás szabadgyakorlata ellen semmi kifogást nem tehet, de nem helyesli a szabadságot túlzásba vinni. Minden állampolgár köteles bizonyos illetőségi helyet választani. E hely választását a törvény megengedi, de hogy semmiféle illetőségi helye ne legyen, azt nem engedi meg. Hasonlóképen áll a dolog a vallással is és épen ezért helytelen, hogy a törvény a felekezetiiség nélküliséget megengedje. Ezt veszedelmesnek tartja az országra is s épen ezért a felekezeti nélküliséget nem fogadja el. Beöthy Zsigmond sem tartja szükségesnek, hogy a felekezeti nélküliséget törvénybe iktassák. Báró Prónay Dezsőnek a felekezeti nélküliség ellen nincs kifogása, mert az logikusan következik a javaslat szelleméből. Br. Rudnyánszky általánosságban sem hajlandó a javaslatot elfogadni, míg gr. Keglevich azt elfogadja. A bizottság, Szilágyi miniszter beszéde után, úgy általánosságban, mint részleteiben elfogadta a javaslatot. — Másnap a *zsidó vallás receptiójáról* szóló javaslatot tárgyalták. Rudnyánszky József br. nem fogadja el a javaslatot, mert a zsidóságot sem nemzetiségi, sem kulturális tekintetben nem tartja annyira fejlődöttnek, hogy reájok a jogegyenlőséget kiterjeszthessék. Beöthy Zsigmond örömmel fogadja a javaslatot, mert ezzel alkalmat adunk a zsidóknak, hogy eddigi mulasztásaikat pótolhassák. Hasonló szellemben szolt Eötvös br. miniszter is. Zichy Nándor ellenzi az elfogadást, míg Szilágyi miniszter, gr. Keglevich és Prónay br., mint a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvény folyamán, elfogadják. Az általánosságban való elfogadás után részleteiben is elfogadtatott a javaslat Daruvárynak azzal a módosításával, hogy »lelkész, tanító, egyházi előljáró csak azon tagja lehet az izraelita felekezetnek, a ki Magyarországon honossággal bír s kiképeztetését is Magyarországon nyerte.« — A *gyermekek vallásáról* szóló törvényjavaslat is változatlanul fogadtatott el, noha ellene több-kevesebb kifogást tettek: Schlauch, Dessewffy Aurél, Prónay br., Rudnyánszky br. és Szász K. Szász K. általánosságban azért fogadja el, mert reméli, hogy általa a béke helyre fog állani. — Az *anyakönyvek államosítását* szept. 27-ikén tárgyalták. Br. Prónay D. szólalt fel először, kijelentvén, hogy addig nem szavazza meg a törvény-

javaslatot, míg a papi kárpótlás kérdése tisztázva nem lesz. Szintén így nyilatkozott Gáll József is. Gajzágó Salamon nem kárpótlás címén, de tisztán méltányossági szempontból is, az 1848. törvény intézkedéseinek végrehajtására való tekintetből, sürgette a papi kárpótlást. Hieronymi, Wekerle és Szilágyi miniszterek kijelentették, hogy ha nem is kárpótlás címén, melyről szerintök nem lehet szó, mert hiszen csak átruházott jogok visszavonása forog kérdésben — a papság anyagi helyzetén, a lelkészek magas erkölcsi hivatására való tekintettel segíteni szándékoznak s arra a szükséges előintézkedéseket már meg is tették. A bizottság többsége a javaslatot elfogadta.

— **A protestantizmus és a napi sajtó.** A politikai lapok a róm. kath. püspökök konferenciája, Samassának a pápa-választásra nyilvánított nézete s az egyházpolitikai kérdések bizottsági tárgyalása alkalmából a protestáns egyházakkal is foglalkozni kezdenek ismét. Lehetetlen — úgy látszik — el nem ismerniök, hogy hazafiasságunknak, vallási türelmünknek s igaz keresztyéni szeretetünknek annyi bizonyosságát adtuk már, hogy velünk szemben az a divatos lett pápista bujtogatás, a pápára való örökös felebbezés és esküvés, az állam hatalom ellen való izgatás, csúfkodás, a dogmákba való burkolózás és e lepel alúl való vakmerő lövöldözés elvégre is aligha eshetik a Krisztus nevében és az Istennek dicsőségére. A katolikus autonomia és a kongrua előretolt kérdései mellett kezdik észrevenni a prot. papság szegénységét és bevallani azt, hogy az egyházpolitikai reformok életbeléptetése a prot. papot rövidíti meg első sorban, a kinek úgy is kevés jutott a földi jóból. Különös melegséggel emelt szót a prot. papság és egyház igazai mellett a »Magyar Hirlap« folyó hó 27-dik száma, a melyben megsokalta immár a szerkesztő azt az örökös gyűlölködést, a melylyel a kath. sajtó egy némely organuma cégéreskedett a protestánsok ellen s elérkezettnek látta az időt pálcát törni a sok szenvedést átélő s szegénységét ma is nemesen viselő prot. egyházak mellett. A vérig sértett prot. ember kél harcra dr. Horváth Gyula vezércikkében az ellen a bujtogató katolicizmus ellen, a mely a protestáns férfiakat még a közélet összes mezőiről is ki akarja szorítani. »A haza, a törvény- és a szabadság nevében felvesszük a küzdelmet — úgy mond — nem a kath. hitelvekkel, nem a kath. felekezetekkel, hanem azokkal, kik ezen jelszavak leple alatt a magyar állam és a kath. egyház közötti 800 éves békét állami fennmaradásunk 1000-dik évében meg akarják zavarni.« — Az ilyen fellépést s az ilyen viselkedést várjuk mi már régen a napi sajtó józanabb képviselőitől, mert csak az ilyenek után reményelhetünk nagyobb igazságot s igazainknak általánosabb tiszteletet. Üdvözljük a »Magyar Hirlapot!«

— **Helyreigazítás.** Lapunk elébbi számának a *nagy-kaposi ünneplésről* szóló tudósításába — a tolmács bizonytalan volta miatt — egy pár téves adat csúszott be. Az Erdélyi-emléktábla feliratában p. o. március 18 helyett április 1 (tehát az Athenaeum kézi lexikona is hibás, a hol Erdélyi születésének napja szintén márc. 18.) ; Mihó László helyett Mijó Kálmán olvasandó.

 A t. olvasókat szívesen kéri az előfizetés megújítására s illetőleg hátralékaik mielőbbi beküldésére

a kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Nevezetes jelenségek.« — Magyar nyelvtan és nyelvtanítás. *Maklári Papp Miklós.* — »Arany-lakadalmi beszéd és ima.« *Kun Bertalan.* — »A mai pszichológia álláspontja.« *Dr. Rácz Lajos.* — »A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« *Vas Mihály.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.« *Görömbei Péter.* — »Arany-menyekző Felső-Nyárádon.« *Csik Dániel.* — »Vegyes közlemények.«

Nevezetes jelenségek.

Az egyházpolitikai javaslatok nagyobb része felett épen most foly a második ütközet a főrendi házban. A kath. püspökök — Schlauchchal élükön — egymás után lövöldözik ki konferenciákon készített töltéseiket, a Zichy Nándorok pedig elszántan fedezik a visszavonulókat felkent seregét, a kik a „pati posse“ nehéz keresztje alatt s a modern magyar állam tekintélye miatt érzett elkeseredésükben, görnyedezve húzódnak le a nemzeti múzeum lépcsőzetén; — de nem reménytelenül.

Szabadka felől már mosolyog „a kelő nap arany sugára.“ A kath. néppárt — ahoz értő ügyes kortesek biztatására — immár megalakult, hogy belevesse a sárkány-fogakat a modern Magyarország földjébe.

A harcnak tehát nincs vége a főrendiházban, sőt most kezdődik az majd a felső, nép szívében, társas összejöveteleiben, családi életében az iskolákban, templomokban, a községi, megyei s képviselői választásoknál. Híre jár már, hogy a szabadkai példa ragad s biztosra vehetjük, hogy a sokféle katolikus társulattól, a melyeket védő csapatok gyanánt eddig is minden nagyobb város plebánusa megalkotott, az u. n. *nép-párt* csakhamar összszervezkedik és megindítja a szent háborút a modern magyar állam és ennek szövetségesei ellen.

Hja! A nap nem tűrheti, hogy ő kölcsönözzön fényt a holdtól, vagyis, hogy az ál-izidori bűvös elmélet megsejyentessék.

Hiba volna, ha a *kath. néppártot* s annak célját, törekvéseit kicsinyelni vagy épen megvetni akarnók. Feltűnő ugyan, hogy az absolutisticus r. kath. egyház vezérei az isten-adta népre hivatkoznak s annak erejét veszik igénybe a veszteségeik visszaszerzése végett folytatandó hadjáratra; de hát ez is az idők jele. Az eddig elhanyagolt népnek bizonyosan jól fog esni, ha plebánusai s püspökeik parolázni fognak velek s készen lehetünk rá, hogy a véres kard, a melylyel híveiket fellármázní megkísérik, nem fog hatástalanul maradni. Nem mindaddig, míg a varázs vessző: a földi jólét, fény, gazdagság ott ragyog a kezökben s azzal a „panes“-ért kiáltó tömeget elbűvölhetik.

Hogy hány irányban indul majd ez a *nép-párt* a visszahódító munkára, azt egyelőre csak sejtenünk lehet. A toborzás, a lélekfogdosás okvetetlenül ott lesz a kö-

telességei között s e hivatásának teljesítése közben nekünk u. n. eretnekeknek éreznünk kell majd annak hatását kétségtelenül. — A mit eddig csak egyes élelmesebbek, vagy feltörekvőbb plebanusok követtek el a mi gyöngébb s az élet által is sanyargatott híveink ellen, azt megeselekszik ezután sokan, szinte egész rendszerességgel. Jó ok lesz a vásár sikerére a mi egyházi adónk s népünk több-féle megterhelhetése, a melyek elől biztos menedéket nyújt az egyedül üdvözítő egyház gazdagon telített élés-kamrája, az üdvözülés ingyen boldogsága. — A vallás-szabadság szent elvével is meg fognak mámorosítani többeket a mieink közül, a kiknek szívöket p. o. titkos harag szorongatja, vagy autonomikus per-patvar tartja elkeseredésben.

De nem a mi veszteségünk lesz a legnagyobb baj a kath. nép-párt hódító előnyomulása közben; hanem az az *erkölcsi pusztulás*, a mely elválaszthatatlanul terjedni és seperi fog. Vásár-tárgyává lesz az, a mit eddig szentnek hirdettünk; a többet ígérőnek eladja majd a megszedített szegény halandó azt, a miről eddig azt hitte, hogy az földi és mennyi boldogságának legfőbb alapja, egyedüli biztosítéka. Aztán a vele ugyanazon isten képét hordozó felebarátját a szerint fogja majd megbecsülni, hogy az vet-e keresztet magára vagy nem; van-e olvasója vagy nincs; „adjon Isten“-t köszön-e vagy „Dicsértessék a Jézus Krisztus“-t? s ehez képest fogja vagy nem fogja azt odaküldeni abba a dunaparti nagy palotába, a melyet most a közös nemzet millióiból építenek. Elképzelni is szörnyűség, hogy mi mindent tehet majd az a fanatizált felső népi községek életében, a másként gondolkozók rovására s az egész községi élet roppant veszedelmére.

Nem akarunk ördögöt idézni, csak jeleztük előre, hogy a szabadkai mozgalom milyen gondolatokat ébresztett bennünk, a kik azt valljuk és hirdetjük különben, hogy kinek-kinek joga van úgy üdvözülni, a mint neki a legjobban esik. Az ördög — azt hisszük — idézés nélkül is megjelenik majd s meg fogja bizonyítani a maga pokoli erejét azokon is, a kik elég vakmerőek voltak játszani a tűzzel s a tömegre felebbezték az igazság kiderítéseért.

Nevezetes jelenségként kell feljegyeznünk a Felső-Magyarországi Közművelődési Egyesület közgyűlését s *Károlyi István* grófnak azon mondott elnöki beszédét. Ez a senkivel sem paktáló nagy úr kemény leczkét

tartott már egyszer a saját birtokán élősködő róm. kath. papoknak, a kik annyira sem törődtek e haza bajaival, hogy híveiket megmagyarosítani próbálták volna. Most pedig még elszántabban támad mindenkire, a ki e hon megmentése, erősítése, virágzása végett nem úgy teljesíti kötelességét, a mint a nagy érdekek megkövetelik.

„Létezhetik-e szentebb ügy, lebeghet-e szentebb és magasztosabb cél a nemzet fiainak szeme előtt, mint: egyesítése a haza minden polgárainak nyelv, király és hazaszereteten? Loboghat-e zászló magasztosabb győzelem reményében, mint az anyai nyelv védelme, megőrzése és terjesztése?” Ezeket mondja — egybeközt — Gr. Károlyi István. Halljátok-e ti szabadkaiak; ti kath. néppárt csináló plebánusok, a kik latinul miséztek és latinul külditek a földtől megváló lelket a magyarok Istenéhez?! Nem érzitek-e hogy milyen felelősséggel tartoztok a jövődőségnek azért, hogy a mikor ti tehattétek volna a legkönnyebben és legbiztosabban, elmulasztottátok — Róma kedvéért — a magyar nyelv terjesztését templomaitokban, iskoláitokban, csak hogy annál könnyebben, uralkodhassatok és annál fényesebb glória fénylőjék fejetek körül?!

Örök mulasztásuk a kath. egyházak papjainak a nemzettel szemben, hogy hivataluk óriási tekintélyét nem tudták és nem akarták kihasználni a magyar nemzet egyesítésére és egybeolvasztására végett. — És most mégis ők akarnak a néppel rohanni a modern Magyarország békésége ellen!! A történelem logikája igazságot szolgáltat végre azoknak az elsanyargatott szegény gályaraboknak, a kik nem akartak sem katolikusokká lenni, sem németekké! . . .

Az is megfigyelni való dolog, hogy éppen most a vallásszabadság proclamálása idején mind jobban eszi be magát társadalmunkba az u. n. *spiritizmus* s az ezzel járó *hypnotizmus*, a miknek Amerikában már rendszeres cultuszuk van s nem csupán az előkelők között, mint nálunk, hanem a nép különböző rétegeiben is. Ma még nem tudjuk eléggé fel se mérni e mozgalom jelentőségét, csak érezzük, hogy ezen az úton is érdekelve vagyunk mint vallás és egyház s bizonyos éberségre s illetőleg *tisztán látásra* ezen a bizonytalan mezőn is szükségünk van.

Mindeme fontos és új idöket hirdető jelek között megdöbbenve halljuk Bécs felől a beavatottak köréből, hogy az egyházpolitikai javaslatok sokáig fognak heverni a legfelsőbb helyen — szentesítés nélkül. Ez volna a mostani viszonyok között egyik legnagyobb szerencsétlenségünk.

Nem kívántuk, nem erőszakoltuk, de ha az idő méhe megszülte, a nemzet jobb gondolkodású s testvériesen érző része pedig feldajkálta az egyházpolitikai javaslatokat: nem bírjuk elhinni, hogy azok az említett s Bécsből híresztelt mostoha elbánásban részesüljenek. Már eddig is sok jó dologban meghátrálódunk az egyházpolitika révén s ha még tovább is bizonytalanságban maradnánk — ez a tétova állapot, az ellenfeleknek ez a néma szembenézése többet ártana nekünk, mint a bizonyos háború a tisztán látott ellenség ellen. A ködbe, a sötétségbe való lövöldözés, a levegőbe való fogózkodás, csak erő és idő-vesztegetés; nekünk pedig az erőnk és az időnk is becses, mert élni akarunk. Hadd lássuk azért elleneinket mielőbb teljes fegyverzetükben; hadd ismerjük meg haremódorukat, hogy mi is sorakozhassunk, alkalmazkodjunk és vívjunk, ha kell, a mi jónak bizonyult fegyvereinkkel, a lelkiismereti és gondolat-szabadság fényes pallosával.

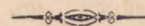
Felekezetenküliség?! Még attól se félünk, a kik hirdetjük, hogy az Istennek lelke — a mi a szabadság — meg nem csúfoltathatik. Már II. Friderik — a poroszok nagy királya — vallotta, hogy mindenkinek joga van úgy üdvözülni, a mint neki jónak tetszik; azért hát a vallás-szabadság felvont zsilipjén hadd hömpölygjenek a feldagadt hullámok; rázkódások nélkül különben sem állhat elő az idöknök új rendje, a társadalom új alakulása.

Mindenesetre érdekes látvány lehet a szemlélő előtt, hogy ebben a forrongó világban a protestáns egyházak, különösebben pedig ez a mi ref. egyházunk az ő hivatalos összejövetelén, megyei, kerületi gyűlésein bizonyos fenkölt nyugalommal, vagy inkább nemes önmegadással várja a dolgok fejlődését s bizalommal üdvözli a kormánynak minden olyan törekvését, a melyet a nemzet géniuszának sugallatára a nagyobb egyenlőség és a nagyobb igazság érdekében próbál. Így üdvözli p. o. Eötvös br. miniszternek azt a lépését is, a melyet ő, dicső atyjának nyomdokába lépve, a prot. papok jóvedelmének összeírása végett csak az imént tett meg, — hogy az osztó igazság elvét s az 1848-diki törvényhozás lelkét ezen a kopár mezőn is megszólaltassa.

A bevallási ívekből kiderül majd, hogy a prot. papok nagyobb része mennyi önmegtadadással, milyen sovány kenyéren tartott ki törhetetlen hűséggel a magyar haza nagy érdekei mellett akkor is, mikor „magyarnak lenni szegényen vala.”

A bíborosok fejedelmi javai mellett milyen beszélő bizonyítvány lesz annak a 300 frton tengődő szegény református lelkésznek, ennek az annyszor kevélyen lenézett „*prédikátor*”-nak zugolódás nélkül viselt nyomorúsága!! Oh és ezek gyermekeket is neveltek ennek az imádott hazának! . . .

Bizunk az idök jeleiben, de gondolkozzunk, vizsgálódjunk és dolgozzunk, sőt legyünk készen, — ha másként nem lehet — a háborúra is.

ISKOLAI ÜGY.

Magyar Nyelvtan s nyelvtanítás.

(Válaszúl a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra).

(Folytatás).

Készségesen elismerem, hogy a határozós rendszernek természetes, szilárd alapja van. Az a felfogás, hogy minden névragos név, a tárgyragos név kivételével határozó, melyek a helyhatározóból metaphora vagy képes beszéd útján fejlődtek ki, megfelel a nyelv természetének, a nyelv szellemében gyökerezik. Az átvitel eszközli azt a rengeteg jelentésbeli változást, roppant gazdagságot, melyet a nyelv szelleme a névragok különböző használatával megteremtett.

Azt is elismerem, hogy a határozóknak jelentésök szerint megkülönböztetése, s a rendszernek a három helyhatározó kérdés szerinti felépítése logikus és tudományos; még azt is megengedem, hogy logikusabb és tudományosabb a kiegészítőnél, első tekintetre csillogó és tetszetős is. De mélyebben s nem szerelmes szemmel nézve, jobban megbíráva, be kell ismerni, hogy a tökéletességgel nem dicsekedhetik, vannak neki gyöngéi is; gyöngéje nagyon éles, nagyon finom megkülönböztetéssel járó tudományossága, a meg nem határozható különbségek miatti ingadozása s ezekből eredő nehézsége; vagyis Arany László nyelvén szólva: „Szép az elvben, de . . . nehéz a kivitelben.” Olyan ki-

vülről szép épület, melyben, ha el akarunk igazodni, helyezkedni, itt is, ott is akadálylyal, bosszantó kényelmetlenséggel találkozunk. Ilyen a Gulyás I. dr. által közölt alkotmány is, melynek szerencsés bemutatása után egész szerelmes elfogultsággal kérde: „Mi kifogása lehet akár Maklárinak, akár másnak ez egyszerű, világos s mégis mindent magába ölelő felosztás ellen?” Hát bizony nekem sok kifogásom van. Igaz, hogy ez az alkotmány, ez a felosztás eddig legjobban a határozós rendszerben, mert benne Simonyi volna megjavítva Bartal-Malmosival, logikusabbá téve Petz Vil-mossal; de hát ne haragudjék szerelmes kartársam, ha én még ma sem tudok e rendszerért hozzá hasonló mértékben lelkesedni, mert azok a hibái, melyek munkám írásakor reám határozók voltak, ma is meg vannak, vagyis gyakorlati szempontból, az iskolára nézve ma sem tartom olyan egyszerűnek, olyan világosnak, sem olyan mindent magába ölelőnek. Hivatkozom ellenében épen Dóczi Imrének arra az alapos fejtegetésére melyet nekem egy kissé megkésett Merkuriusával szíves volt, mint talán ismeretlen új dolgot, figyelmembe ajánlani. Azt mondja Dóczi: „A határozó fogalmának terjedelme oly nagy s annyi különböző viszonyt ölel fel magában, hogy azoknak biztos felfogását s a közöttük való gyors tájékozást csakis az ügyes és áttekinthető osztályozás könnyítheti meg s ha ily osztályozásra irányadó szempontokat nem tudnak találni: akkor az egész elmélet fönttarthatja magát a nyelvtudományban, de csaknem hasznavehetetlenné válik az iskolában.” Mondta ezt Dóczi 1885-ben, épen ennek a nekem ajánlott rendszernek, osztályozásnak bírálása közben. Épen azért nagyon csodálkozom, hogy nekem ezt a cikket Gulyás I. dr. osztályozásával kapcsolatban ajánlotta; mert hiszen az a Simonyi-rendszernek s azzal együtt annak a javított osztályozásnak is eddigelé a legerősebb kritikája. Egészen természetesnek találhatja tehát, hogy ha én 1885—86-ban munkám írásakor, erre a cikkre is tekintettel, a gyakorlati cél érdekében, vagyis Dóczi-val szölv: „a könnyű kezelhetőség, a gyors áttekinthetőség és tájékozhatóság szempontjából” jobbnak láttam a javított kiegészítőtant egyelőre megtartani. Az is természetes, ha még ma sem tudok e rendszerért kellőképpen lelkesedni, mert használhatóság tekintetében maig sem lett jobba, könnyen kezelhetősége mellett okaim ellenében, csupán elfogultság és üres, könnyen szétrázható syllogismus kevés súlylyal bírnak.

Már annak a körülménynek is lehet némi sulya, legalább gondolkozóba ejthet, kételkedést támaszthat, hogy a kik e rendszert természetes és észszerű alapjáért elfogadták s magyar vagy idegen nyelvtanokban alkalmazták, főleg a könnyebben kezelhetőség szempontjából próbálgatták többkevesebb szerencsével javítgatni, s e próbálgatások miatt a határozók száma a különböző magyar nyelvtanokban 8 és 17 közt kellemes cifraságban váltakozik. Az már erősebb gyöngeségre mutat, hogy felosztása, meghatározása, elnevezése ingadozó s nem felel meg a logika ama legegyszerűbb követelményének, hogy a felosztási részleteknek egymást ki kell zárni. Vajjon nem ilyen gyöngeségre vall-e, hogy Simonyi „A Magyar Nyelv”-ben (II. k. 304. l.) közölt táblázatban harmadik főcsoportját kénytelen „röviden állapot-határozó”-nak nevezni akkor, midőn az egyik alcsoport elnevezésére ezt a jelentés alapján már lefoglalta. Aztán „elvont határozók” neve alá foglalja a negyedik főcsoportot, pedig a logika szerint ez elnevezés ráillik az előző kettőre is, mert azok is értelmi elvonással (átvitellel) keletkeztek a helyhatározókból, csak hogy ezek az értelmi kötélnek már a csomóbójára estek. Ugyanezt az osztályt legközelebb megjelent „Kis Nyelvtan”-ában egyszerűsítés, könnyítés céljából „körülményhatározók” neve alatt összeköti s így már csak 3 főcsoportja marad, de a harmadiknak hat alcsoportja van. — A körülmény-határozó meg egyrésztől

visszafejlődés, mert Imre Sándor már 1875-ben, az első Simonyi előtt már két évvel használta, másrésztől meg olyan általános, hogy bátran aláfogalható a helyhatározó is, mint a mely helyi körülményt határoz, vagyis Szinyei következő meghatározása egészen helyes; „A határozó oly mondattag, mely valamely körülmény (hely-, idő-, mód-, ok stb. 17 tag) megjelölésére szolgál.” Semmivel sem jobb a Gulyás-közölt táblázat felső (kettő), alsó (egy), hármas kereszfelésével. Bizony be lehet vallanunk, — szerelmes kartársam, — hogy az ilyen névkeresés, cserélgetés, névhalmozás nem egészséges osztályozás jele.

De „Legnehezebb a körülményhatározók helyes megértése.” Nem én mondom, de Simonyi maga mondja (Kis Ny. 58. l.) dícséretes önbeismeréssel. Valóban a körülményhatározók közötti eligazodás legalább is botorkálás, az ingadozás netovábbja gyermekre is, felnőttre is. Ime Kovács Gábor dr. barátom, a ki erősen kardoskodik a határozós rendszer „biztosabb, könnyebb” volta mellett, ilyen mondatokban: „Szemet szemért” — „Pénzért, gazdagságért ne add el a becsületed” megró az ért-ragos kiegészítőért, mert ő ezekben okhatározókat lát, holott az én kiegészítőmnek megfelelőleg, Szinyey „képeshatározót” Simonyi meg „állapothatározót” tanít. Kinek van igaza? Minthogy az ért-nek itt csere értelme van: miért? mi helyébe? nekem azért tárgyi kiegészítő, amazoknak képes- és állapot-határozó; tehát ezzel a mondatl: „a katona a dicsőségért (célh.) életét is feláldozza,” amazok „határozottan nem egyenértékű mondatrészek.” Vagyis Kovács Gábor dr.-nak nincs igaza. No de ne búsljon soká; vigasztalódhatik. Ugyancsak Simonyi egy másik helyen (Rendsz. Nyvt. 111. l.) a cserével járó okozást vagy okozással járó cserét megteszi okhatározónak. Tehát mindnyájunknak igazunk van: ad majorem divisionis vel distinctionis gloriam. Pedig ez a különböztetés még a könnyebbébből való! Hiszem is, hogy a gyermekeknek ez nagyon könnyű, csak a felnőtteknek megy nehezen. Uti figura docet. Nézzünk még egy néhány példát Simonyiból. „Örül mások kárán” állapot-határozó; de „örvendez látásodon” már okhatározó. „Bánkodik szerencsétlenségén” állapot-h.; de „aggódik rajta” már okh. — Örömeiben sir az ember, állapot-h. „Kain irigységből megő é Abelt” szintén állapot-h.; de mind a kettő lehet okhatározó is. „Könnyeztek szívök fájdalmában” állapot-h. volna ugyan, de ok van benne, hát okh.; de kacagok s könnyezem belé” már vég-határozó. „Bizton, nyugton, állapot-hat.; de hangosan, németesen módh. „Munkám jó kedvvel teszem” áll. h.; de „Isten áldd meg a magyart jó kedvvel” már módh. „Könyvet adok emlékül” áll. h.; de „rútul megcsalt” már módh.; — „Rosszul érzi magát” állapot-h.; de „rosszul beszél” már módh. — Az ilyenekről aztán így tanít Simonyi: „Ha pontosan elemezné az ember, sokszor (ez a kiegészítő sokszor” sok meghatározás bizonyosságának szembeeszkő bizonyossága) azt találná, hogy a mód-határozó szorosán véve nem egyéb, mint állapot-határozó.” Másutt: „Legtöbb melléknév, ha állapot-határozóul használjuk, a mód-határozó -an -en ragot veszi fel,” vagyis a látszat csal. Odább: „Az okhatározót sokszor mint az állapot-határozót -ben raggal fejezzük ki.” — Néha az -n ragos állapot-határozóban is ok van kifejezve”; — „Van olyan különös eset is, hogy az okot vég-határozóval fejezzük ki.” Még az is bizonyos, hogy az állapot-határozó néha inkább idő-határozó. Ilyenféle számtalan esetre s ilyen, a rendszer gyöngeségével járó tanításra el lehetne ugyan mondauom: „Semmi sem bizonyos, még az sem bizonyos, hogy semmi sem bizonyos”; de hogy Gulyás I. dr. elfogultsággal ne vádoljon, hajlandó volnék belenyugodni, hogy e fajta mondatrészek felismerése, megkülönböztetése a gyermeknek, sőt a felnőttnek is nagyon könnyű, egészen világos; belenyugodnám, mert a tanítását még nem próbáltam; hanem — meg vagyok győződve, — hogy a ka-

pacitálásom végett ajánlott Dóczi Imre ma is aláírja 1885-iki ezt az ítéletét: „Ime ez már nem rendszere, hanem *bábeli zavar* a határozóknak“ . . . „az ily osztályozás nem könnyíti, hanem összezavarja minden tudásunkat.“ De tegyük fel, hogy Dóczi is elfogult s ítélete szigorú volt akkor, kemény volna ma is: magához Simonyihoz folyamodom. „Rendszeres Nyelvtana“ ekként van ajánlva: „Módszeres tekintetben is iparkodott a szerző, hogy a grammatizálás terhen *lehetőleg könnyítsen*. Különösen két változtatás érdemel kiemelését . . .

A másik az *annyi nehézséggel járó határozók tanának egyszerűsítése* az által, hogy a hely- és időhatározókön kívül a *többi mind a körülményhatározók neve alá van összefoglalva* (úgy, hogy a „nehézebb“ esetekben azzal is *megelégedhetik az oktató, ha a tanuló általában körülményhatározónak mondja az illető mondatrészt*).“ No hát kérдем: könnyű, világos rendszernek lehet-e, szabad-e a könnyen kezelhetőségért ilyen módon licitálni, alkudozni?! Lehet-e a rendszer gyöngeségének, kezelhetősége nehézségének erősebb bizonyossága, mint ez a tágitgatás, ez a beismerés?! Bizony, ha a kiegészítőre azt fogták rá, hogy „kényelmes Herkules csizmája“, melybe sok minden befér: az ilyen körülményhatározónál különb Herkules-csizmát magyar nyelvtan még nem ajánlott használatra; e mellett amaz csak ici-pici, finom chinai női csizmacskának vagy cipőcskének tekinthető. S ha már a mester osztályozásán ezt a nagy tágitást *könnyítés* szempontjából megtehetette: miért ne lehetne a Gulyás-közölte osztályozást is még könnyebbé tenni? Még egy öltés, meg egy kis fordítás, mindjárt meg lesz a lehető legkényelmesebb Herkules-csizmája. Dobjuk el felülről a főcsoport-neveket, tegyük helyökbé az alul lógó „*képes helyhatározók*“-at, s nem marad csak két főcsoport. Így a rendszer logikusabb is lesz s egészen megkönnyül ily utasítással: *elég, ha a gyermek a helyhatározón kívül minden többi esetben képes helyhatározót mond*. Ha azonban akár ez a könnyítés, akár a Simonyié, az osztályozás tudományosságára zsenirozó volna, s Gulyás I. kartársam követelné a közölt osztályozásnak, mint legjobbnak, legszigorúbb megtartását: engedje meg, ha már a fentebbiek után is eléggé megokoltnak látom túlzó véleményének ilyen visszafordítását: a határozós rendszernek könnyű kezelhetősége „*végképen nincs*,“ ingadozásából pedig „*célszerűtlensége eléggé kiviláglik*.“

Maklári Pap Miklós.

(Vége. köv.)

TÁRCA.

Arany-lakadalmi beszéd és ima.

Irta és elmondta Kun Bertalan püspök F.-Nyárádon 1894. szept. 30.

Mélyen tisztelt házaspár!

Szeretett tesvéreim az Úrban!

Ez ünnepélyes pillanat, melyben előttem álltok, hogy ötven évvel ezelőtt általam megkötött házassági szövetségtek újra megáldjam, éppen oly komoly és lélekemelő reám, mint reátok nézve.

Komoly és lélekemelő reám nézve nemcsak azért, mivel rendkívüli ritka vallásos cselekvény az, melyet e pillanatban végrehajtok, hanem főleg azért, mert szívem a legmélyebb hálaérzettel eltelve doboghat fel az élet urához, azon véghetlen kegyelmeért, hogy e napot veletek együtt megérnem engedte, s félszázados boldog frigyeteiket a szinte oly idős barátságomnak és szere-

tetemnek legtisztább érzelmeivel megáldhatom, megerősíthetem.

De még komolyabb és lélekemelőbb ez ünnepélyes alkalom titeket nézve. Ugyanis sok ezer boldog és szerencsés házaspár közül titeket jelölt ki az ég éltetek alkonyán azon örömevezetre, hogy az isteni kegyelem egyik legszebb áldását, a szép vénségnek ékes koronáját ősz fejetekre tegye, s ti azt ötven éves házassági összeköttetés után is vidám lélekkel, tűrhető testi-lelki egészségben, különösen éber vallásos hittel hordhatjátok, s a hosszú életpálya végén, mint megfáradt vándorok új kegyelmet, új áldást s életerőt esd-hettek az élet urától.

Ritka kegyelem az, melynek harmatja ősz fejetekre hullott. Rajtatok látjuk teljesedve az úrnak egy régi prófétája részére tett amaz ígéretét: „*te megfogod látni a te magvadnak megszaporodását, unokáid, mint szépen növekedő olajágak fognak zöldelleni asztalod körül*.“ Igen kedves atyámfiai, titeket egy hálás, születisztelő s közpályán kitűnő fiú, számos szépreményű unoka, szerető rokonok, tisztelő barátok koszorúja ölel körül, kik örömkönyeiket hullatják a ti hála-könyeitek közé, melyeket az egek uránál ma áldozatul bemutatnak azon jóságáért, hogy arany-mennyegzőtök ünnepét megérnetek engedte. Kedveltjei, kiválasztottai vagytok ti sok ezerek felett az úr kegyelmének, elmondhatjátok az ősz Símeonnal: „*Most már elbocsáthatod a te szolgádat, szolgáló leányodat békével*.“

Kedves hajlott idejű vándortársaim! Élénk színekkel rajzolhatnám ez ünnepélyes alkalommal előttetek azon tiszta, nemes örömeit, melyeket a szeretet romolhatatlan alapján nyugvó házassági élet terem a halandók számára; elbeszélhetném, hogy a hűség érlelte e szent frigyben, minő bölcsen tanító iskolája nyílik az erkölcsi életnek; mint nemesítik és boldogítják itt egymást a szerető szívek, miként emelik egymás érzelmeit, gondolatait hálaszárnyain ahoz, ki a szívek szent szövetségét köti és fentartja; elmondhatnám, miként terem a házassági élet jól művelt talaján az egymás sorsa iránt fakadt részvét gyöngye titokban, mint tenger fenekén a természet legdrágább gyöngyei. Erősségekkel bizonyíthatnám be általában azt, hogy itt nyílik a halandók előtt a kölcsönös boldogítás legszebb, leggazdagabb tere: de ti magatok vagytok nekünk a bizonyító erősség, a ti példás házassági életek a meggyőző ok; miért ecsegtelném azért mindezeket előttetek rebegő nyelven, hiszen 50 éves pályafutásokban színről-színre láttatok s tapasztaltatok ezeket. Saját éltetek tapasztalainak könyvébe vannak mindezek feljegyezve, szívetek érzelmeinek élő betűivel E könyvbe nézettek ti gyakorta, s látni fogtok hátatok mögött oly szép múltat, melyet az úr szokott készíteni az ő utáiban megőszült gyermekeinek. Ti boldogok, kitűnően boldogok vagytok a múltban, boldogok a jelenben, boldogok lesztek földi pályátok hátralevő napjaiban.

Lépjetek azért, mint a Fénix, megújultan s lelki-örömmel ismét e magasztosan szép összeköttetésbe, fogjatok ujjal barátságos kezét egymással itt, a hűség oltára előtt; borúljatok egymásra, mint meghajlott két ág, melyeket nagy idő forrasztott egymáshoz és nem tudni, mikor jön a szélvész egymástól elválasztani ezeket? Borúljon így egymásra búban, örömben megpróbált szívetek s kérjétek az egek urát, hogyha tanácsával nem ellenkezik, egyszerre állítsa meg szívetek dobogását. — Ah mert nehéz, — sőt a természet törvényei szerint erőszakos dolog két ily, az idő által összeforrasztott ágat egymástól elválasztani, nem sokáig élheti túl egyik a másiknak elhervadását. Hátra levő napjaitokban, évei-

tekben, melyeket az úr jóvoltából még számlálni fogtok, legyen vándor utatoknak vezére a hit és szeretet angyala, az ég gyámolítsa öregségeteket, tegye azt rátok nézve vidámmá, mint a szép őszi napalkonyat. Adjon békétűrést az élet terheinek elhordozására, mert azon pontján az életnek, melyen ti állotok, az unalom borús napjai is beállhatnak, s itt békétűrésre lesz legnagyobb szükségetek. Maradjatok sokáig még ereklýei a szép családnak, melynek tagjai, mint agg tölgyeket a sugár fiatalok, úgy ölelnek körül titeket s mindnyájan a szép vénségnek ígért ékes koronát, a „tisztességet“ kéri Istentől hajlott fejetekre, melyet hogy adjon meg az ég, jertek: nyissuk meg azt előtetek buzgó és alázatos könyörgésünkkel.

Nagy Isten! szerető jó atyánk! ki változhatatlan bölcseséggel és jósággal intézed az emberek sorsát s életök általad kimért pályáján felettök szeretettel őröködöl. Te vezérled a föld vándorát életének azon pontjára, hol az idők súlya és próbái alatt megtörve, reszkető ajakkal imád tégedet.

Im ez előtted álló, hajlott idejű szolgádat és szolgáló leányodat is te juttattad el éltök azon érdekes pontjára, melyen nemcsak a szép időt, de ezen időben rájuk árasztott áldásaid mellett az ötven éves házassági élet tiszta örömeit is élvezik. Óh hány ezreid közül választád ki őket arra, hogy ekkép megáldjad? Hány ezer gyermekednek nem mértél oly hosszú életet, mint a minőre az ő házassági pályafutásokat kiszabtad? Bizonyára kedvelteid ők neked sok mások felett, kik a pálya terhe alatt az élet delén kidőlnék: rájuk alkalmaztad azon atyai ígéreted, hogy „a kik utaidban tántoríthatlanul járnak, látnak szép vénséget.“ Imádnak is ők téged ezen kitüntető kegyelmedért; bágyadt szemeikből nem apadnak ki az öröm és hálakönyök mindaddig, míg azokra az örök álm szent fátyolát nem borítod, sőt még akkor is a hála szárnyain fog hozzád emelkedni halhatatlan lelkők, hogy örökké dicsérjenek téged.

Atyánk! Istenünk! tekints alá azért e pillanatban is rájuk, mint választottaidra, midőn rég megkötött házassági szent frigyöket most, ötven év múltán is megújítani kívánják. Nem gyengült ugyan ez meg, mert a te áldott kezeid tarták ezt össze, nem húlltak le ennek örömvirágai, mert lelked lehelete éltette azokat: mindazonáltal jól esik hálás gyermekeidnek számolniok náluk letett kincseidről, jólesik neked bemutatniok, ki az idők felett változatlanul állasz, mint sáfárkodtak ők kegyelmed ajándékaival, a hosszú időben, melyet nekik mértél.

Tartsd fenn azért boldog házassági szövetségöket továbbra is, meddig szent felségednek tetszik. Adj ez által táplálékot hűségben és szeretetben még most is vidám s ifjú szívöknek. Szenteld meg az idő által is megpróbált baráti viszonyukat, tápláld ezt a lelki ifjúság melegével, hogy ennek szent tüznél éledve, dicsérjenek téged, míg földi pályájokat futják; egykor pedig méltóztasd őket azon égi dicsőbb frigyre, mely köttetik közted és idvezülteid közt az *egekben*, amen.

Most hű pályatársak, egymásba teszem reszketeg kezeiteket jeléül házassági szent szövetségtek megújulásának s ős fejeteiken nyugtatom áldásra emelt kezeimet azon buzgó óhajtással, hogy ekként nyugodjanak az úrnak vigyázó szemei tirajtatok éltetek hátralevő napjaiban, mint az élet kertjének megélemedett plántáira. Vidámság legyen éltetek napja s érezzétek az isteni gondviselés iránt hálával eltelt szívetekben azt, hogy az őszi napnak is van éltető melege s e nap aranyozza be éltetek alkonyát mindaddig, míg éltetek napja alá száll a mulandóság tengerébe, amen.

A mai psychologia álláspontja.

— Dr. Rác Lajos sárospataki gimnáziumi tanár székfoglaló értekezése. —

(Folytatás).

Második jellemző vonása a mai psychológiának a régivel szemben a lelki *tehetségek* tanának elvetése. A régi metaphysika a lelket egy csomó metaphysikai kísértettel népesítette be, melyeket lelki tehetségeknek nevezett s melyek valóságban csak egynemű psychikai tényekből alkotott abstract fogalmak voltak. Így volt érző-, figyelmező-, emlékező-tehetsége stb. az embernek. Valószínű, hogy e tehetségek eleinte nemcsak különböző részeit jelölték a benső tapasztalatnak, hanem ugyanannyi különböző lényt, melyek a léleknek alá voltak rendelve. E mythologiai felfogás alakult át előbb az erők, majd a tehetségek tanává. Mind e lelki tehetségek nem egyebek, mint osztályfogalmak; közvetlenül, benső észrevételünkben mindig csak egyes képzetet, érzelmet, vágyat stb. találunk, s ezek magyarázatára még nem sokat nyertünk azzal, ha ezeket bizonyos általános fogalmak alá soroltuk. Ez önálló lelki tehetségek fölvétele époly jogosulatlan és helytelen, mintha a természettudomány a nehézségi erőt, vagy mágnetikus erőt önálló lényeknek tekintené, holott az azokban a testi világnak csak törvényszerű, azaz önmagával mindig megegyező hatási módját látja és szabad látnia. Különösen Wolff Keresztély, a Leibniz philosophiájának népszerűsítője, kinek rendszere a mult század második felében — egész a Kant fölléptéig — uralkodó iskola-bölcsészet volt, üzte serényen a lelki tehetségek osztályozását. Psychológiája majdnem kizárólag abból állott, hogy a lelki tehetségeket egymástól különválasztotta, csoportosította, rendezte; első sorba állította a főtehetségeket: a *megismerést* és *vágyakozást*, ezeket ismét altehetségekre osztotta; a megismerés körébe tartozott az érzékeség, képzelő erő, az emlékező-tehetség, s mint felsőbb fok: az értelem s az ítélet; a vágyhoz tartozott az érzés s az ösztön, s magasabb fokon az akarat, — a nélkül persze, hogy ezek vonatkozásáról eléggé számot adna. Wolff összetéveszti az osztályozást és magyarázatot egymással; azt hiszi, hogy ha valami lelki ténnyt visszavezet valamelyik lelki erőre, már ezzel azt megmagyarázza.

E teoriának utóhatása még abban is nyilvánul, hogy sokan az egyes lelki tényeket izoláltan létező, önálló jelenségeknek tartják; felfogásuk szerint az egyes képzet, érzelm, akarat-munkásság önálló processus, melyek egymással tetszés szerint összekapcsolódhatnak, vagy elválhatnak. Ámde a benső tapasztalat ezen, állítólag önálló folyamatokat egymással mindig összekapcsolva s egymástól mindig határozottatva találja; izolált, az értelem és akarat folyamataitól különválasztható képzet époly kevésbé létezik, mint az értelem nem létezik, mint izolált lelki erő.¹

A mai psychologia szintén alkalmazza ugyan e kifejezéseket: emlékezet, képzelet, értelem, akarat, — de ezek nála csak kényelmes rövidített kifejezések, s nem tekinti azokat önálló lelki tehetségeknek, specífus erőknek; e kifejezések csak arra valók, hogy az associatio és activ apperceptio bonyolultabb eredményeit egy rövid kifejezésbe összefoglalhassuk. A mai psychologia az ezen elnevezések által jelölt tüneteményeket — a helyett, hogy valamely erő egyszerű nyilvánulásainak tekintené — nagyon is összetett, nagyon is bonyolult lelki jelenségeknek tartja, melyek egy csomó elemi lelki tény összeműködésének eredményei, — s feladatául tekinti,

¹ Wundt: Psychologie. Band I, S. II.

hogy a lelki életnek alaptényeit törvényszerű eredetük szerint megállapítsa s fölkeresse ama törvényeket, a melyek szerint az egyszerű elemek complicált képződményekké kapcsolódnak.

A lelki tehetségek tanával együtt a mai psychologia a tehetségeknek az agyban való *localisatióját* is elveti, melyet Gall *Frigyes* állított fel és fejtett ki századunk elején *phrenológiájában*. E tan szerint mindenik lelki tehetségnek az agyban külön székhelye van, s Gall 27 szellemi erőt különböztetett meg, melyeket a koponya felületén elosztott. Hely-érzék, nyelv-érzék, szín-érzék, önvédelmi ösztön, költői tehetség, tárgyi emlékezet, szövegmélekezet stb. békében honoltak itt egymás mellett.¹ A központi idegrendszernek Flourens, Türck, Hitzig és Ferrier által eszközölt pontos physiologiai vizsgálata nyilvánvalóvá tette, hogy a tehetségeknek az agyban való ilyen localisatiójáról szó sem lehet, hanem az agynak minden, egy kissé complicáltabb munkája számos központi elemnek közremunkálása folytán áll elő, miként minden magasabb szellemi művelet nagyon sok elemi tényből van összetéve; — s ha áll is az, hogy az agy egyes részei kiválóan egyes lelki műveleteknél szerepelnek, így pl. az agykéreg központi csavarulatai az önkéntes mozgások létrejövetelénél, a nagy agy hátsó nyúlványai a látási kép alakulásánál, — ebből még nem következik, hogy ama központi csavarulatokban lakik az akarat, hiszen ez csak egy elvont personificatio, az egyes akaratimpulsus, valamint a külső akarat-munkásság pedig igen összetett processus eredménye. Az elemi lelki munkásokok lehetnek localisálva, de nem a tulajdonképeni gondolkodás vagy intelligencia; az intelligencia mindenütt székel a nagy agy-kéregben és sehol különösen, mert ez az összfogalma, eredménye az érzéki észrevételekből származó összes képzeleteinknek. De a localisatio ellen szól az agybeli *helyettesítés* is. Különösen nyelvzavaroknál tapasztalták, de több más esetben is igaznak bizonyult, hogy ha az agynak illető része megsérült, az agy más részei lépnek lassankint functió tekintetében a megsérült rész helyébe, vagyis veszik át annak functióját.

* * *

Harmadik s talán legfontosabb, legjellemzőbb eltérési pontja, ismertető jele az újabb psychológiának: *módszere*.

A metaphysikai psychologia a lélek lényegéről, mivoltáról való tanát állítja fejtegetései élére, hogy ez alaptanból vonja le aztán a lélek minden működésére, tulajdonságára vonatkozó következtetéseit; az újabb psychologia ugyan szintén érzi egy oly általános hypothesis szükségét, mely a különféle szellemi jelenségeket egy egységbe kösse, s ilyformán az egyes megvilágítására is szolgáljon, de másfelől úgy vélekedik, hogy ezt a hypothesis-t a psychologiai kutatás alapján, annak eredményeként kell megalkotni, tehát az a vizsgálatot nem megelőzni, hanem követni tartozik. Mit mondanánk az olyan természettudósról, ki azzal kezdené, hogy a természet lényegét maga előtt tisztába hozza, s ki csak azután tartaná célirányosnak vizsgálódásait megkezdeni, ha már tisztába hozta: mi a természet? Ha Gilbert nem dörzsölte volna a borostyánkő-darabot, míg a villamoság lényegével tisztába nem jön, úgy soha egy lépést se tett volna mivoltának fölismerésére. Melyik kutató tudná ma jól meghatározni: mi a magnetismus?² —

¹ Wundt: *Essays* Leipzig, 1885. Lásd a »Gehirn und Seele« című tanulmányt.

² Albert Lange: *Geschichte des Materialismus*. Wolf, Ausg. 1887. S. 679.

Ebből a különbségből folynak aztán a többiek. A metaphysikai psychologia aránylag kevés súlyt fektet a módszertani segédeszközök szaporítására; érdeklődését túlnyomólag transcendens kérdések kötik le, s így az empiriai jelenségeket csupán kellemes alkalomnak tekintti arra, hogy azok az ő meggyőződését a részletekben is megerősítsék. Az újabb psychologia viszont épen a tapasztalat tényein alapulván, főgondját képezi azok pontos, szabatos megállapítása, — s mi más úton juthatna el ide biztosabban, mint a természettudományok által követett úton, t. i. a subjectiv megfigyelésnek objectiv megfigyelés és kísérlet által való kiegészítése és kiigazítása útján?¹

A korábbi psychologia ugyanis kizárólag az *önmegfigyelés*en alapult, egyedül az önmegfigyelést tekintette célravezető psychologiai módszernek. Csakhogy az ön-megfigyelés mellett sohasem jutunk ki a subjectivismusból; a hány megfigyelő, annyiféle megfigyelés, melyek egymással gyakran homlokegyenest ellenkeznek. Hol a kriterium, melynek alapján eldöntsük, hogy melyiknek van igaza? Hol az önmegfigyelésnek szabályai? Sehol, a maga szempontjából mindeniknek igaza van! Mi alapon lehet valakinek önmegfigyelését megtámadni, kétségbe vonni? semmi alapon! De épen az önmegfigyelésnek e subjectiv jellege, minden egyes egyén önmegfigyelésének teljes jogosultsága mutatja az önmegfigyelés nem teljes tudományos jellegét. Sokféle igazság semmi igazság! — De van még ennél egy nagyobb baj is. Az önmegfigyelés tulajdonképen *contradictio in adiecto*. Külső tárgyat, külső folyamatot, állapotot megfigyelni lehet, de hogy valaki saját lelki állapotát figyelje meg, — hogy ugyanaz a lélek, mely figyel, egyúttal végezzen egy más lelki functiót, melyet megfigyeljen, vagy megfordítva, hogy ugyanakkor, mikor az apperceptio valami lelki tényre irányul, egyúttal erre a reáirányulásra is reáirányuljon — az képtelenség, s hasonlít a Münchhausen-féle eljáráshoz, ki saját üstökénél fogva akarta magát a mocsárból kirántani. A psychologus, ki saját tudatát akarja megfigyelni, nem fog abban egyebet találni, mint épen ezt a figyelmet; a megfigyelés alanya nem lehet egyúttal annak tárgya is, — s minél figyelmesebben és tervszerűbben jár el, annál kevesebb eredményt ér el. Nem megfigyelésről, hanem esetleges észrevételekről, lelki tények utólagos emlékezetbe-idézéséről lehet tehát csak szó, míg a subjectiv psychologia körében maradunk. Hogy ennek adatai sem mindig megbízhatók, az nem szorúl bizonyításra.

Az újabbkori psychologia, látva a subjectiv megfigyelési módszer elégtelenségét, sikertelenségét, s látva a természettudományok óriási előhaladását, vívmányait, melyeket lehetetlen volt az újabb, pontosabb vizsgálati módszerekkel összeköttetésbe nem hozni, — gondolkozóba esett s szét nézett, nem lehetne-e e módszereket a psychológiában is alkalmazásba venni, hátha ezek itt is biztosabb eredményre vezetnének! Reménynyel töltötte el az a körülmény, hogy a lelki tünetmények mind physikai alapokon nyugsznak, a mennyiben csak határozott physikai és chemiai feltételek mellett és fokozatos sorrendben fejlődnek ki — és így alkalmazható lesz rájuk, physikai oldalukra a természettudományoknak exact vizsgálati módszere, a mi ismét a lelki tünetmények természetének ismeretére is fényt fog vetni. Így, ez alapon alakult meg a *physiologiai psychologia* századunk harmadik negyedében. A physiologia, mint tudjuk, ama életjelenségeket ismerteti, melyek külső érzékeinkkel észrevehetők; míg

¹ Wundt: *Essays* (Die Aufgaben der experimentellen Psychologie.) S. 128.

a psychologia a lelki jelenségeket igyekszik megismerni. Bármennyire különbözik is egymástól a testi és lelki világ, mégis számos érülközési pont van közöttük, — egyik a másikat folyton befolyásolja, határozza. Ezelőtt mindama problémák, melyek a külső és belső élet kölcsönös viszonyára vonatkoztak, a psychologia tárgyát képezték, míg a physiologia az oly kérdéseket, melyek vizsgálatánál a speculációnak kiválóbb szerep jutott, szívesen kihagyta vizsgálódásai sorából. De újabban a psychologusok is elkezdtek a physiologiai tényekkel közelebbi ismeretséget kötni, a physiologusok is érezték szükségét annak, hogy bizonyos határkérdésekre nézve, melyekre bukkantak, a psychológiától kérjenek tanácsot. E kölcsönös szükségérzetből fakadt találkozás adott létet a physiologiai psychológiának.

A physiologiai psychológiának egyik ága aztán a *psychophysika*, mely főképen ama vonatkozások vizsgálatával és megállapításával foglalkozik, melyek az elemi lelki tünetmények: az *érzetek*, s külső physikai föltételeik: az *érzéki ingerek* közt fenállanak. Alapítója ennek *Fechner Tivadar* volt 1860-ban megjelent „*Elemente der Psychophysik*” című művével.

(Folyt. köv.).

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A felső-szabolcsi egyházmegye szept. 25-én tartotta meg őszi közgyűlését Kis-Várdán *Lukács* Ödön esperes és *Gencsy* Albert egyházmegyei gondnok elnöklése alatt. A gyűlés szokás szerint esperes úr buzgó imájával nyílt meg, mely megörökítés céljából a jegyzőkönyvben ki fog nyomatni az egyházmegye határozata folytán. Ezután mindjárt a magyarországi ev. ref. egyház kidőlt oszlopának, br. Vay Miklósról volt az esperesi jelentés élén meleg, a szívek mélyéig ható megemlékezés. E kiváló nagyság emlékét siettünk mi is megörökíteni jegyzőkönyvünk lapjain őszinte hálaunknak gyarló kifejezése gyanánt s elhatároztuk azt is, hogy részvétünk megnyilatkozását a családdal közöljük.

Ezután *Varga* Antal nyíregyházi tanítónak, az itteni tanító-testület által rendezett 50 éves tanítói jubileumáról volt emlékezés. Az egyházmegyei gyűlés is készséggel és teljes örömmel fejezte ki elismerését az agg munkás lankadatlan szorgalma s törhetetlen lelki ereje felett s kívánta reá Istennek áldó kegyelmét s megszentelő erejét. Majd bejelentetett az egyházmegyei egyházi tanácsbíróra beérkezett szavazatok eredménye, mely szerint tanácsbíróvá: *Keresztesi* Sándor választott meg, ki aljegyzői tisztét ezúttal letévén, arra ismét szavazás rendeltetett el. *Ozsváth* Pál kisvárdai lelkészül megerősítettetett.

Egyházmegyei ügyészszé ifj. *Szicszay* József, nyírbátori ügyvéd választott meg; egyházkerületi pótképviselővé *Rácz* Gyula halászi lelkész; az egyházmegyei bíróság időszaki tanácsába rendes tagokul: *Újfalussy* Béla, *Görömbei* Péter, *Nagymáté* Albert; póttagokul: *Jármay* Márton, *Szesztay* Károly, *Elek* Dániel.

A törvény értelmében az egyházak osztályozása az egyházkerületi gyűlés elé levén terjesztendő, végleges megállapítás céljából, egyházmegyénkben az osztályozás akként hajtott végre, hogy *I. osztályba* soroztattak azon egyházak, a melyeknek lelkészi díjlevele az 1000 frtot meghaladja, *II. osztály* az 1000—800 frt közötti, *III. osztály* 800—600 frt közötti, *IV. osztály* 600 frton alóli díjlevellel

bíró egyházak. Ez osztályozás folytán van egyházmegyénkben 13 első-, 13 másod-, 35 harmad- és 29 negyed-osztályú egyház.

Az országos lelkészi özvegy-árva-gyámpénztár alapszabály-tervezetére vonatkozólag egyházmegyénk észrevételei s javaslatai a következők: 1. A nyugdíj-intézet felállítása iránt akkor tétessék meg a szükséges intézkedés, ha a gyámpénztár biztos alapokon fog állani. 2. Az özvegyek és árvák tekintet nélkül a férj vagy apa szolgálati éveire s jövedelmére, *egyenlő* segélyezésben részesüljenek s a segélyezés, a végkielégítés teljes mellőzésével, azon polgári év elején vegye kezdetét, a melyben az özvegyek és árvák semminemű jövedelemben nem részesülnek férjük, illejlőleg atyjuk hivatala után. 3. Egy özvegy segélyösszege 300 frt, fél árváé ennek $\frac{1}{4}$ -e, egész árváé $\frac{1}{3}$ -a; de a fél árvák segélyösszege egy családnál *egy egész*, egész árvák segély összege $1\frac{1}{2}$ özvegyi segélyt meg nem haladhat. 4. A belépési járulék a 300 frton felüli jövedelem $\frac{1}{3}$ -a legyen. 5. A lelkészek évi járuléka fizetésök 2%-a legyen, ugyanennyit adjon az országos közalap is, a tervezett $1\frac{1}{2}\%$ helyett. Az egyházak, tekintve szegénységöket s tekintve azt, hogy azzal csak a lelkészeknek teremtenék éppen az új, kényes egyházpolitikai viszonyok között nehéz helyzetet, ne terheltesenek semmivel. 6. Eddig teljesített ingyenes szolgáltatáinkért és az 1848. évi XX. t.-c. némi kárpótlásául, legalább 120,000 frt *államsegély* eszközöltessék ki a konvent által. 7. A meglevő helyi érdekű gyámpénztárak ügyeibe *semminemű beavatkozás* ne tétessék. 8. Azon gyermekek részére, kik magasabb kiképzetés végett iskolába járnak, előhaladásuk igazolása mellett 24 éves koruk betöltéséig adassék neveltetési segély.

Az egyházmegye kezelése alatt álló pénzek könnyelésére nézve alólírott indítványt adott be, hogy az a kor követelményeinek megfelelővé tétessék. A részletesen kidolgozott terv teljesen elfogadtatott s az összes pénztáraknak a szerint leendő berendezésével a tervkészítő megbízatott. Hasonlóképpen elfogadtattak alólírottak az egyházi adókezelésre és az egyházi számadásokra vonatkozó mintázatai is, melyek az egyh. törvény 241—244. §-ainak rendelkezései értelmében, illetőleg azok figyelembe vétele mellett készültek.

Az anyagi és szellemi állapotról szóló, nagy gonddal és fáradsággal készült esperesi jelentés szerint, egyházmegyénk egyes egyházaiban 5800 frt 71 kr-ra menő, kisebb-nagyobb összegekből álló adakozások tétettek. Javítottatott 10 templom, 4 paplak, 4 iskola és egy torony; újonnan épült 1 paplak 4 iskola, 1 magtár, körülbelül 28000 frt értékben. Az adatok 4 egyházból nem adattak be, ezért nincs határozott összeg kitűntetve. — Fájdalommal látjuk a jelentésből, hogy 92 iskolánk közül, ürtartalomra nézve, csak 16 felel meg a törvény kívánalmainak!

Egyházmegyénk lélekszáma 36718 fi, 37206 nő; összesen 73924. Szaporodás 1513. Született 4272 gyermek. 229-el több, mint tavaly. Meghalt 3050 egyén; 328-al több, mint előbbi évben. Konfirmált 1169. 6—12 éves tanköteles 6109, kik közül iskolába jár 5716. 13—15 éves tanköteles 2616, kik közül iskolába jár 1595.

Az uralkodó bűnök és hitelveinkkel ellenkező szokások (az úr napjának megünneplése s a pócsi búcsúlátogatás) kiirtása céljából elrendeltetett, hogy a lelkészek *evangelizáló* felolvasásokat tartsanak s a lelki gondozást főkötelességüknek tartásuk; a presbitériumok állítsák fel a diákonusi intézményt s gyakorolják az egyházfegyelmet.

Az egyházmegye kezelése alatt lévő pénztárak, illetőleg alapok állása következő: *Lelkeszi és özvegy-árva-gyám-*

pénztár 77646 frt 99kr. 2. *Litkei-féle lelkesi nyugdíj-alap* 1979 35 frt. 3. *A cs.-kenézi templom-alap* 4156'24 frt. 4. *Várdi-alap* 1605'21 frt. 5. *Közigazgatási pénztár* 13365 frt 61 kr. 6. *Tűzbiztosítási alap* 2060 72 frt. 7. *Pazonyi templom-alap* 24378'05 frt. 7. *Pazonyi belhivatalnokai fizetés-alap* 7004'29 frt. 9. *Pazonyi belhivatalnokok nyugdíj-alapja* 5501'60 frt 10. *Pazonyi szegény-alap* 2042'42 frt. 11. Bökönyi egyház alapja 4912'96 frt. 12. Kéki egyház alapja 12085'06 frt. 13. Tanítói özvegy-árva-gyámpénztár 16635'66 frt. — Lehetetlen itt fel nem említenem, hogy a *pazonyi* alapok *Horváth* Mária emlékét áldják.

Az 1893. évi XXVI. t.-c. értelmében államsegélyért csak 5 egyház folyamodott, mit egyházmegyei gyűlésünk annak tulajdonít, hogy a törvény felől nagyszámú szegény egyházaink nem birtak kellő tájékozottsággal. Indítványozza azért egyházmegyénk az egyházkerületi gyűlés előtt, hogy a konvent útján kéressék fel a miniszter, hogy az államsegély-kérvények beadási határidejét hosszabbítsa meg.

Végül azt említem még meg, hogy alólírott indítványa folytán, a tanügyi bizottsági elnökek, a közpénztár terhére, 100 frt évi díjazás állapított meg.

Vas Mihály.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

A tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlése folyó évi október 3-án, délelőtt 9 órakor nyitott meg Debrecenben, főt. *Kiss Áron* püspök imájával, melyben az új idők követelményeit s az új viszonyokat jelezte, melyek következményeit már eleve is mindnyájunknak éreznünk kell; szeretetre, összetartásra hív fel s Isten áldását kéri jövőre is az anyaszentegyházra. Ezután az egyházkerület éljenei közt üdvözli elnöktársát, mélt. *Vályi János* egyházkerületi főgondnokot, kit családi, leverő körülményei egy idő óta távartartottak közügyeinktől, de, a ki családi viszonyai jobbra fordulván, most már közöttünk megjelenhetett.

A gyűlésen az egyházmegyek esperesei kivétel nélkül, az egyházmegyei gondnokok s így nagy örömmükre világi kitűnőségeink is, szép számmal jelentek meg. Nevezetesen: *Tisza Kálmán* a nagy-szalontai, gr. *Degenfeld József* a hajdú-szabolcsi, *Gencsy Albert* a felső-szabolcsi, *Nadányi Miklós* a debreceni, gr. *Ráday Gedeon* a heves-nagy-kunsági, *Ritók Zsigmond* a bihari, *Isaák Dezső* a szatmári, *Szóllósi Antal* az ugocsai egyházmegyek gondnokai; *Thaly Kálmán*, *György Endre*, *Kovács Ferenc* egyházkerületi világi tanácsbírák s az egyházkerületi egyházi tanácsbírák is teljes számmal.

Ima után főt. püspök, *Kiss Áron* felolvassa jelentését az időközileg végzett ügyekről s eseményekről és itt hálával adózik br. *Vay Miklós* konventi elnök emlékének s megnyugtatóan említi fel, hogy helyébe a tiszántúli egyházkerület báró *Vay Bélát*, a nagy név s fényes családi hagyományok örökösét ültette.

A jelentés arról is megemlékezik, hogy a debreceni főiskola egyetemi rangra való fejlesztésére folyó évi október 1-ig 96.626 frt gyűlt össze.

Majd *Sütő Kálmán* beregi esperes tette le az esküt s székét szépen átgondolt és átértett beszéddel foglalta el a püspök úr üdvözlése mellett.

A báró *Baldácsi*-alapítvány költségvetése elfogadott s e szerint a 9 egyházkerületnek adatik 22.500 frt, tehát egynek-egyenek 2.500 frt.

Jelentetett, hogy a br. *Baldácsi*-alapítvány igazgató bizottságába *Fabinyi Teofil*, *Perlaky Elek*, *Szilassy Aladár*, bizottsági tagokul, *Győry Elek* jegyzőül újból megválasztattak.

Az egyházkerületi, gimnáziumi felügyelői állás betöltése felett hosszú, érdekes, de tárgyilagos vita keletkezett. A szónokok majdnem kivétel nélkül elismerték, mikép az előző gyűlésen ez az ügy elhamarkodva intéztetett el, az elhalasztást javasoló vélemény ellenére; de a határozat meghozatott, a pályázat kihirdettetett, tehát a választást meg kell ejteni. Ily értelemben szólalt fel *György Endre*, ki hangsúlyozván, hogy miután az iskola hova-tovább mind inkább elválik az egyháztól s az egyháza az iskolajogból úgyszólván csak a teher marad, az iskolaügy irányítása az állam kezébe ment át, ez történt különösen a középiskolánál, tehát igenis megfontolandó, ki legyen a középiskolák felügyelője, de ma az ügy olyan helyzetbe jutott, hogy csak választás van hátra. Így *Lukács Ödön* is a választás mellett szól, miután a választás ellen kérelmező tanár-egyesület, mely a tanári kar meghallgatását sürgette, nincs szerves összeköttetésben az egyházkerülettel. Ugyanezt hangsúlyozta *Szeremley József* is, felhívván, hogy, midőn előbb e tisztre *Kiss Áron* és *Szeremley Sámuel* megválasztottak, az egyházkerület akkor sem kérdezett meg senkit. *Tisza Kálmán* semmi sérelmet nem talál abban, hogy a tanár-egyesület az egyházkerülethez ez ügyben egy kérelemmel járult, hiszen kérvényezni mindenkinek szabad és ő, ha jelen lett volna az előző gyűlésen, midőn ez ügy tárgyalatott, szívesen meghallgatta volna a tanár-egyesület véleményét, de miután, határozat következtében, pályázat hirdettetett s pályázók jelentkeztek is, a választás mellett van. Azonban javasolja, hogy a pályázók kérvényét egy bizottság még a választás előtt vizsgálja meg és arról adjon véleményt. Ezen bizottságba püspök, főgondnok, *Tisza Kálmán*, *Szabó János*, *Dóci Imre* gimnáziumi igazgató küldettek ki.

A *Szilágyi Andaházy* intézetbe *Nagy Sándor* fia, *Sándor* és *Szakál János* fia, *Péter*, mint rokonok, *Stépán László* pedig választás, szavazás által felvétettek.

Jelentetett, hogy a közalapi hátrány 1892. év végével 22.000 frt.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter leírata alapján tárgyalatott a vallásitanítás ügye az iparos és közepkereskedelmi iskolákban. E pontnál némelyek a tanítás üdvös és szükséges voltát, mások az ezzel is növekedő terheket a lelkészek vállain s voltak, a kik az ezért járó fizetés kérdését feszegették, mígnem *Lukács Ödön*, *Tisza Kálmán*, *Tabajdi Lajos*, *Szathmári Sándor*, *György Endre* és *Görömbei Péter* hozzászólása után azon az ügyet felölő, több irányú javaslat fogadtatott el, hogy 1. Az egyházak, lelkészek, esperesek felhívassanak, hogy az iparos, kereskedelmi stb. iskolákban a vallásoktatásra nagy súlyt helyezzenek; 2. a konvent útján a miniszterhez felirat intéztessék, hogy az ily terheket viselő lelkészek javadalmazásáról gondoskodjék; 3. öt tagú küldöttség nevezendő, mely összeírja, hogy hol s hány helyen tanítanak így az egyházkerület területén vallást, hittant a lelkipásztorok, hogy ennek alapján ez ügyben intézkedni lehessen. Ezen bizottság tagjai az elnökségen kívül, gr. *Degenfeld József*, dr. *Farkas Antal*, *Lukács Ödön*, *Szék Kálmán* és *Kiss Albert*.

A lelkészek javadalmazásának összeírása tárgyalatván, ezen pontnál *Tisza Kálmán* javaslatára kimondatott, hogy a kataszteri összeírások és térképek készítése alkalmával az egyházak előljárói igyekezzenek odahatni, hogy mindennemű ingatlan birtok mindenütt az egyhá-

zak nevére telekkönyveztessek, kitüntetendő lévén, hogy pl. egyiknek a haszna a lelkészé, másiknak a tanítóé, egyházé stb.

Közalaphoz segélyekért 237 kérvény érkezett. Az esperesi kar segélyre ajánlott 98 egyházat 8.100, 18 lelkészt 830 frttal.

Államsegély kérése tárgyában 107 kérvény érkezett be, azonban csak 65 lévén az egyházkerületi határozat értelmében szabályszerűen felszerelve, a segély ezek közt osztatott meg, a többiek figyelembe vehetők nem voltak.

A lelkészek fizetésének országosan való rendezése tárgyában a szatmári egyházmegye, az ottani lelkész-értekezlet indítványára, az egyházkerülethez felíratot intézvé, Tisza Kálmán azt nyilatkoztatja ki, hogy a menyinyiben a szatmáriak javaslata közóhajtásnak felel meg s a mennyiben a »Jelentő ívek« egyrészt épen e miatt készültek, tehát e tárgyban már lépések is tétettek: a felírat a konventhez terjesztessék fel, s ez a javaslat elfogadott.

A tanítói fizetéseknek az állam által való pótlása tárgyában egyházkerületünk felíratot intézvé a miniszterhez, hogy a határidőt hosszabbítsa meg, ezen kérelmet — leírat szerint — a miniszter nem teljesítheti, mivel a határidőt a törvényhozás szabta meg az 1893. évi XXVI. t.-cikkben, ez ellen pedig a miniszter nem cselekedhetik.

Az egyházkerületi világi tanácsbíróság betöltése végett szavazás rendeltetvén el, általános többséget senki sem kapott. Legtöbb szavazat esett Ujfalussy Bélára (223), Lengyel Imrére (70), Medve Kálmánra (40), a kik új szavazás alá bocsáttatnak; a többi szavazatok egyesek közt oszlottak meg, még pedig 71 egyén között. Valóban örvendetesnek mondható, hogy ily sok, jeles világi férfiak vannak, kik mind joggal ülhetnének a világi tanácsbírói székekben!

Konventi képviselőkül szavazattöbbséggel megválasztottak egyházi részről: Tóth Samuel, Szabó János, Széll Kálmán és Szeremley József; világi részről: gr. Degenfeld József, Horthy István, Isaák Dezső és György Endre; póttagokul: Kiss Albert, Szeremley Sámuel, Kovács Ferenc s dr. Tisza István.

A középiskolai felügyelőségre beérkezett pályázatok felülvizsgálására kinevezett bizottság jelentése szerint, a pályázatban a minősítésre nézve semmiféle feltétel kitűzve nem lévén, mind a két pályázó szavazás alá bocsáttatott, megválasztott 46 szavazattal Joó István tanítóképezdei igazgató dr. Nagy Zsigmond 4 szavazata ellenében, 15 lap pedig üres volt.

A segély-egyleti választmány elnöke: Vályi János főgondnok, tagjai: Szeremley József, Szabó János, Némethy Lajos, Balogh Ferenc, Ritoók Zsigmond, gr. Degenfeld József, Lukács Ödön, Isaák Dezső; póttagok: Sütő Kálmán, Szarka Boldizsár, Dávidházi János, Bencsik István.

Főiskolai orvosul megválasztott dr. Tüdős Kálmán 37 szavazattal.

Főiskolai levéltárnok Búzás Pál lemondván, 44 év alatt szerzett érdemei jegyzőkönyvileg örököltettek s s közfelkiáltással Balogh Ferenc theol. tanár választott meg helyette.

A közalapi végrehajtó-bizottságba rendes tagokul: Szabó János, Széll Kálmán, póttagul: Isaák Dezső választottak.

(Vége köv.)

Görömbei Péter.

Arany-menyekző Felső-Nyárádon.

Szokatlanul ritka, szinte praecedens nélküli örömnép ünnep folyt le f. év szept. hó 30-án Felső-Nyárádon. a *Debreczeni Gábor* ev. ref. lelkész s neje *Szentmiklósy Katalin* arany-menyekzője. Jelzett napon múlt ugyanis 50 éve annak, hogy nevezett házastársak ugyancsak Nyárádon örök hűséget fogadtak egymásnak. Már ez magában véve is oly adománya a bölcs gondviselésnek, mely csak ritka, kiválasztott egyéneknek jut osztályrészül! De a mi a felső-nyárádi ünnepélyt jelentőségében minden más rokonünnepély fölébe emeli, a mi — úgyszólván — praecedens nélkülivé teszi, az, hogy most is ugyanazon egyén áldotta meg ezen félszázados frigyét, a ki 50 évvel előbb megkötötte volt azt, t. i. *Kun Bertalan* ev. ref. püspök. Csodás találkozása ez az időknek és eseményeknek! Szinte kérdezni szeretnők: ki vett több részt az Istennek gondviselő kegyelméből, az agg házaspár-e, vagy pedig a nagynevű eskető lelkész? Mert az kétségen felül áll, hogy mind a két féllel különös jót cselekedett az Ur!

E becses lap, mint protestáns érdekeink elsőrangú organuma, mindig éber figyelemmel kíséri azokat a jelentősebb mozzanatokat, melyek egyes jelesein életében fölmerülnek. Másrésztől azt is örömmel tapasztalhatjuk, hogy a tisztelt olvasó közönség mindig szívesen fogadja, ha e nagybecsű lap egy-egy ilyen alkalommal meggyújtja az elismerés oltárának tűzét s hódol az érdemnek. Ezen kettős szempont bátorít fel engemet is arra, hogy emlékezetnek okáért néhány vonással rajzoljam ama kiválóan lélekemelő ünnepély képét.

Soha annál egy-egy szebb ünnepélyt! Nem a zajos ovációk, a külső fény teszik azt emlékezetessé, hanem a puritán egyszerűség és bensőség, mely a kálvinista ünnepségeket általában jellemzi. Így akarta ezt az ünnepelt lelkésszár, mint tipikus alakjai az ároni családoknak!

Az ünnepély lefolyása különben a következő:

Reggeli harangszó előtt, kilenc óra körül egybegyűlt az egyháztanács s első gondjának ismerte a főpásztor üdvözlését.

„Mindig tárt karokkal várjuk Méltóságodat — kezdé üdvözlő beszédét Debreceni Gábor — s örömnép reánk nézve, a mikor csak hozzánk jönni kegyeskedik. Szívvel-lélekkel ünnepel egész egyházközönségünk most is, midőn örök büszkeségét, e falu szülöttjét szerény körében láthatja. És pedig a viszontlátás édes örömét fokozottabb mértékben érezzük ma s érzem különösen én, a ki azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy 50 éves házasságom ezen napján Méltóságodban nemcsak főpásztoromat, de mint eskető lelkészemet is tisztelhetem. Midőn azért becses megjelenéseért őszinte köszönetünknek adok kifejezést, egyszersmind biztosítom Méltóságodat sirig tartó ragaszkodásunkról. Isten tartsa s őrizze meg még sokáig mindnyájunknak öröme s boldogságára!”

A lelkes éljenek után, melyek ezen beszédet végezték, fölhangzott a válasz a főpásztor ajkairól: Én szívesen, sőt lelki örömmel jövők mindenkor Nyárádra, mert hiszen a szülőföldnek határait, hová annyi édes emlék csatol, mindig oly jól esik látni. De most más is hozott ide: a baráti kötelesség, megáldani ezen nemes eklézsia érdemeiben megőszült lelkészét s páratlan jószágú kedves hitestársát, ötven éves házasságuk mai alkalmából. Igen, azért jöttem ide, hogy baráti szíveink összeölelkezését a gyülekezetben bemutathassam a Mindenhatónak. Midőn azért szíves figyelmüket megköszönöm, egyszersmind kérem a gondviselést: áldja meg e gyülekezet köz- és tanácsos rendeit minden áldásával s koronázza meg jó-

voltát különösen azzal, hogy ez egyháznak immár 52 éves lelkészét, híveinek örömeire sokáig tartsa meg." Lelkes éljenzés követte ezen meglehangú választ.

Ezek után nemsokára megkondultak a harangok — hívogatván a templomba, melybe csak úgy tódult a nép, s mely hirtelen zsúfolásig megtelt. Régen láttak Nyárádon oly impozáns és fényes közönséget.

A szokásos éneklések után az ünnepelt lelkész lépett a szószékre s mély megindulással adott hálát az Istennek azon kegyelmességeért, hogy e napra eljuttatta s kérte az ő kifogyhatatlan áldását, életének hátralevő kevés napjaira. A szemekben ragyogó könyecseppek jelezték, hogy a buzgó imádkozás mélyen meghatotta a hallgatók szívét. — Még tartott a meghatottság, midőn *Vadászy Pál*, sajó-szentpéteri lelkész s felső-borsodi esperes alakja jelent meg a szószéken s tartott egy szép alkalmi beszédet,¹ melynek főérdeme éppen abban állott, hogy a kettős érdeket, t. i. a gyülekezet és az ünnepelt lelkészpár érdekét művészi rutinnal tudta összeegyeztetni. Tanított és lelkesített, meggyőzött és áldozott a méltó elismerés őszinte áldozatával. A beszédre következő, szintén jeles s szívhez szóló imát, gyülekezeti éneklés váltotta fel. Ennek végeztével került a sor az ünnepély legmeghatóbb részére, úgyszólván fénypontjára.

Az agg házastársak kiálltak az Urasztala elé, melyet ezen alkalomból értékes selyemterítők s virágkoszorúk borított. Környezetüket képezték: Debreczeni Bertalan főiskolai jogigazgató és neje, szül. Terhes Lila — továbbá a szeretők és szeretett unokák: Barna, Jolánka, Ilonka, Etelka és Lili. E kedves csoportot a főpásztor tiszteletet parancsoló alakja egészítette ki, ki szintén az Urasztala előtt állt meg. Mindenkinék tekintete e festői kép felé irányult. És a mikor megcsendült a főpásztornak szelíd hangja, mély áhitat vett erőt a kedélyeken. Minden szava szívből fakadt s szívhez szólt.

Tollam gyenge leírni a hatást, mit a nagy szeretettel készült s ékes nyelven előadott beszéd s ezt követő ima, és áldás² gyakorolt a közönségre. Nem lehet azt elfelejteni, nem lehet arra vissza nem emlékezni! Ez a szilárd meggyőződés túkrögződött vissza a közönség arcán, midőn alkalmi énekvers után elhagyta az Isten házat.

Ezzel azonban az ünnepély még nem ért véget. Folytatása volt a parochián. A kik tanúi lehettünk az itt lefolyt szép jeleneteknek, sok édes emlékekkel lettünk gazdagabbak. Művészi kéz tudná csupán visszaadni azt a szép családi képet. Láttuk ott a gyermeki hála oltártűzét felloboggni, láttuk az unokák határtalan szeretetét a nagyszülék iránt mintegy testté válni! Debreczeni Bertalan és neje a „könyvek könyvével“³ az unokák pedig a családtagok fényképeit tartalmazó, remek kivitelű albummal, melyben minden egyes fényképnek szegélyét az unokák remek hímzése díszíté, lepték meg a mélyen meghatótt szüléket, illetőleg nagyszüléket.

Azokat a beszédeket, melyek ezen emléktárgyak átadása alkalmával elmondattak, valamint az azokra nyert válaszokat lehetetlen följegyezni. Töredezett szavak voltak azok s nem csiszolt dictiók! Inkább a szemek beszéltek s azok a könyecseppek, melyek mint az öröm és hála gyöngyei folytak alá, az egymást oly odaadólag szerető családtagok arcán. Csak a rideg, elfásult szív nézhette e jelenetet megindulás nélkül!

De, hogy az ünnepély harmoniájából semmi sem hiányozzék, megjelentek teljes számmal a presbiterium

tagjai is, *Batta István* egyház-gondnok vezetése alatt, hogy üdvözölhessék ők is, közszeretnek örvendő lelkészüket. És üdvözölték nemes egyszerűséggel, igaz bensőséggel! Az a viszony, mely lelkész s gyülekezet között több mint félszázad óta áll fenn, talán sohasem volt olyan szilárd, mint éppen e pillanatban, mikor egyrészről a hívek hálás elismerése, másrészről a lelkész teljes megelégedése, boldogsága ölelkeznek egymással!

Igy zárult az ünnepélynek inkább hivatalos része. A magyar vendégszeretet azonban gondoskodott róla, hogy a kedélyes rész, a lakodalommal járó mulatság se maradjon el. Körülbelül 80 vendég jelent meg a feldíszített iskola termében s élvezett át egy kitűnő — ételekben s italokban gazdag — magyaros ebédet. Ott voltak a vendégek közt: Kun Bertalan püspök, Vadászy Pál esperes nejevel, Szakal József boldvai lelkész feleségével, Terhes Pál rimaszombati lelkész családjával, Bartha Mihály d.-horváti, Bodnár István f.-kelecsényi, Antal György rudobányai, Demeter János martonyi, Osváth Zoltán ózdi lelkész, Osváth Bertalan szendrőládi, Kiss János varbói tanító, Továbbá Ambrús László helybeli kath. lelkész atyjával és nővérével, Baksy Sándorné Sendrőből leányával, Görgey Sándor kir. törvényszéki bíró, Szentmiklóssy Ödön pénzügyi fogalmazó, Özv. Szűcs Sámuelné leányával Miskolcra, Szikorszky Gyula körjegyző, Szentmiklóssy Kálmán szolgabíró Csépanyból nejevel, Papp Istvánné Hidvég-Ardóból leányával, a helybeli presbiterium tagjai teljes számmal stb. Üdvöző sorokat küldtek a többek közt: Radvánszky Géza br., Radvánszky Gézané, szül. Waldeck Kornélia grófnő, Radvánszky Ella bárónő egy szép virágcsokor kíséretében, Orbán József, Szinyey Gerzson, Szánthó Gyula dr., Kun Zoltán dr., Sárospatakról; Szabó József, Szalonnáról Fodor Pál és Tóth Pál, Özv. Ferency Bernátné Miskolcra, Nagy Imréné szül. Szentmiklóssy Etelka Mező-Kövesdről, Görömbey István Budapestről stb. Természetes dolog, hogy a pohárköszöntők sem maradtak el. Sőt a barna fiúk is előkerültek valahonnan s húztak szép magyar nótákat. A szép számú fiatalság pedig, melyben még a hadsereg is képviselve volt 3 miskolci önkéntes személyében, mit tehetett volna jobbat, minthogy táncra perdült, s mulatott vígan reggelig! . . .

Igy folyt le a felső-nyárádi lelkészpár aranylakadalma, melynek vázlatos rajzához legyen szabad még egy forró óhajtatást csatolnom: Áldja meg az Isten mind a kettőjüket, mikor nem is várják, mikor nem is látják!!

Csik Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Válasz a kápláni költségvetésre.** Fogadja *Cinnatus* a tiszáninneri ev. ref. egyházkerületben levő 46 káplántársam s a magam nevében kifejezett legmélyebb köszönetet azért, hogy minden elképzelhető igazi forma mellőzésével a maga módja szerint napnál világosabban ad oculos állította szellemes — de nem ízléses — költségvetéseiben valóban irigylésre méltó fizetésünket. Költségvetése volt a lehető legjellemzőbb eszköz e célra. Gratulálunk szabadalomra ajánlható alapos számvetéséhez, melyben az élc, a keserű gúny, és a valóság ölelkeznek egymással. Miskolc, 1894. szept. 25. Dr. Tüdös István ev. ref. s.-lelkész s theologiai magántanár.

— **A debreceni ev. ref. főiskola köréből.** A debreceni főiskolába a jelen évre 265 akadémiai, 738

¹ Alapige: 71-ik zsoltár 14—16. verse.

² Mindezek — egész kiterjedésükben — lapunk más helyén olvashatók.

³ Szász Károly-féle arany biblia, két kötetben. Külön az ó- s új-testamentum, gazdag aranyozással s művészi illusztrációkkal.

gimnáziumi és 100 tanítóképezdei rendes tanuló iratkozott be. Az akadémiai hallgatók közül 211 joghallgató, 54 teológus. A gimnáziumi osztályok nagy része a párhuzamos osztályok dacára is túltömött. Az I a) és b) osztályba 139, a II a) és b) osztályba 130, a III a) és b) osztályba 106, a VI a) és b) osztályba 90, az V-ikbe 76, a VI-ikba 69, a VII-be 72, a VIII-ba 56 tanuló van beírva. A jogakadémiák között Debrecen a legnépesebb, de a tanárok száma kevesebb, mint Sárospatakon és Kecskeméten s évek óta hasztalan sürgetik a két új tanszék felállítását. A gimnáziumból oly sokan jelentkeztek felvételre, hogy még a helybeliek közül, sőt azok közül is, kiket az intézethez családi alapítványok vagy ösztöndíjak élvezete kötött, többen kimaradtak. A gimnáziumi tanulók között csak 83 van nem protestáns vallású.

— **Arany-lakadalmi levél és tett.** „Tekintetes főiskolai Igazgató Úr! Házasságunk 50-dik évfordulóját múlt hó szeptember 30-án, szerény baráti és családi körben, egyházi ünnepélyvel megünnepeltük. Ennek emlékére, jó Istenünk iránti hálából, ki ily hosszú időn át együtt megtartott bennünket, s a sárospataki főiskola iránti igaz tiszteletből és ragaszkodásból — melynek köszönhetem kiképzéteimet — csekély tehetségemhez mérve, a *sárospataki theol. tanárok nyugdíjintézete* alapjára, ezennel, nőmmel együtt 100, azaz száz koronát, vagyis 50 frtot adományozunk. Csekély ugyan ez, de tiszta szívből adjuk. Fogadja tek. Igazgató úr oly jó szívvel, mint a minő szívesen adjuk. Fogadja egyszersmind azon jó kívánságunkat, hogy sárospataki főiskolánkat a mi „alma mater“-ünket tartsa meg a gondviselő Isten és virágoztassa mind az időknek végeig, a hazai közműveltségnek, tudományosságának, különösen anyaszentegyházunknak javára! — Az 50 frtot ide zárva, igaz tisztelettel maradunk Tek. Igazgató tanár úrnak alázatos szolgálói, *Debreczeni Gábor* f.-nyárádi lelkész és neje *Szentmiklósy Katalin*. — Az összeget az igazgató már rendeltetése helyére juttatta s az első sorban érdekeltnek nevében itt is hálás szívvel köszöni meg.

— **Hirlapi kacsa.** Megjárná elefántnak is. A fővárosi lapok nagyobb része tele harangozta az országot azzal a borzasztó hírrel, hogy a sárospataki reformátusok főiskolája — a Lorántfy Zsuzsanna alapította nagy multú collegium — a *lángok martaléka* lett. Különösen a „Budapesti Hirlap“ és „Nemzet“ ujdondászai szemtanúi bizonyossággal festették a kétségbeejtő valóságot, a mint a tanuló ifjak — a senior vezetése alatt — halálmegvető elszántsággal rohantak a vihar által táplált és terjesztett lángok közé, hogy megmentsek a százados foliánsokat, a pergamenteket, a muzeumok kincseit stb., a mi nekik legnagyobb részben sikerült is... Mi pedig nevettünk és boszankodtunk ezen a vak lármán és egymást túllicitáló élelmességen, mert — Istennek hála! — nem hogy a láng, de a füst sem érintette ezt a jól paláztott öreg collegiumot abból a tűzből, a melyet az ujdondászok híre éhes képzelete ennek tetejére vetett. A való csak annyi, hogy a ref. népiskola egyik fa-alkotmányában múlt hó 29-én éjjel tűz ütött ki s ez a fiúk iskoláját (fi. és nem főiskola tehát!) s mellette délfele néhány épületet nagy hirtelenséggel felperzszelt s e körül a tűz körül — mint mindenkor — a főiskolai ifjúság szokott buzgóságával működött. De való bizony az is, hogy a rosztól értelmezett és könnyelműen felfútt hír az egész országban megdöbbenést s itt-ott rémületet is keltett, a mit az iskola igazgatóihoz, tanáraihoz stb. sűrűn érkezett tudakozó és részvét-hirdető sürgönyök és levelek igazolják. Az sem kacsa, hogy itt most a tűzesetek napi renden vannak, a nélkül, hogy a gonoszokat utólrhette volna eddig a méltó büntetés. No meg fejtellenül is élünk s a tűzhöz nincs se vizünk, se tűzoltóságunk, sem világításunk, sem

elegendő jóakarat a városi nagyokban és kicsinyekben. Valami dániai szagot érzünk — a közigazgatás és vezérségre hivatott nagyjaink dicsőségére!! —

— **A tilalom.** Midőn nem régiben a *valdensi* egyház *Castiglioneban* (Lombardia) zsinatját tartotta, a római katolikus papság a következő hirdetményt tette közzé: „Szent hirdetmény. A katolikusoknak szigorúan megtiltatik, hogy a protestáns kerületi zsinat nyilvános tárgyalásain részt vegyenek. A meddig a zsinat ülészik, a templomban engesztelő gyakorlatok fognak tartatni.“ E tilalom eredménye az volt, hogy a lakosság oly hatalmasan özönlött a zsinatra, hogy másod napon a protestáns templom ajtójáról a szél-fogót le kellett szakítani, hogy a bent helyhez jutni nem tudó nagyszámú hallgatóság kívülről hallhassa a tárgyalásokat.

— **Ausztriában a protestánsok összes száma,** 23,895,000 főnyi lakosság mellett, 436,352, és pedig 315,828 lutheránus, 120,524 református. Magában Bécsben 41,943 főnyi prot. lakosság van; Csehországban a protestánsok összes száma 127,236; ebből 56,236 lutheránus, 71,000 református. A cseh protestánsok Prágában *Husz János* vértanú halálának 500-dos évfordulójára egy *Husz-házat* akarnak építeni, a mely központja legyen Csehországban a protestáns életnek és tevékenységnek. E házban lesz convictus a prot. lapok és tanítók nevelésére, lesznek helyiségek egyházi gyűlések, vallásos összejövetelek, ünnepélyek, előadások, egyesületi gyűlések, lelkészi értekezletek stb. számára. Hasonlóképen lesznek benne helyiségek egy olvasóterem, kölcsön-könyvtár, prot. könyvkereskedés és egy muzeum számára.

— **Az ungmegyei ev. ref. tanító-egyesület** Csapon tartá ez évi — tisztújítással egybekötött — közgyűlését. Homoki Antal egyházmegyei főjegyzőt — kinek elnöksége alatt kezdett életet s indult virágzásnak az egyesület — nem lehattunk szerencsések továbbra megtartani az elnöki széket; miért is új elnökül ifj. Virág József lelkész választott, ki ez alkalommal tartá reményekre jogosító megnyitóját. Alelnök pedig a volt miniszter úr érdemeinek méltatása s jegyzőkönyvi megörökíttetése után az új miniszterben reményét helyezve, tagokat buzdítá a tanügyek iránti nemes lelkesedésre, az iskola s egyházi ügyek, mint ikertestvérek iránti benső szeretetre, az egyházi, iskolai ügyek vezetői közt a tisztelettel párosult szeretetre. A gyűlés iránt a teljes számú rendes tagokon kívül, a tanügyi bizottság lelkes elnöke, *Szabó József* eszenyi lelkész több társával, továbbá idegen tanítók s világiak is érdeklődtek. E gyűlésen búcsúzott el Füzes-Gyarmatra való megválasztása miatt *Lázár István* egyesületi tagtársunk, kiben egyik tevékeny munkását s aljegyzőjét sajnálja az egyesület. A helybeli tanító gyakorlati tanításának bírálata után alantírt értekezése, — mely a népiskolai naplók körül némi változást javasolt a tanügyi bizottság eléterjesztés előtt — egy küldöttségnek adott ki felülbírálat végett. Majd a pénztári vizsgálat végeztével több tanügyi lap lón ismertetve s előterjesztésre ajánlva s több rendbeli indítvány is kedvezőleg fogadtatott. *D. E.*

— **Herman Ottó egyházpolitikája.** A nevezett tudós képviselő múlt hó utolsó napján tartotta beszámoló beszédét Miskolcon s abban az ő egyházpolitikai nézeteit is kifejtette. Még nagyobb vallásszabadságot kívánna, mint a kormány s Deákkal, Kossuthkkal és koronás királyunkkal együtt rendíthetlen híve a kötelező polgári házasságnak az Apponyiak, Ugronok és Széchen Antalokkal szemben. Az egyházpolitikára vonatkozó kijelentéseit így fejezte be: „Ugy vagyok meggyőződve, hogy *abban a*

percben, a melyben a tehetség, hazafiság és természetes bizalom helyét a felekezeti foglalta el, megkondult a nemzet fölött a lélek-harang. Ott, a hol egy állam annyi-féle elemből alakul, mint alakul a miénk, csak a több szabadság, a nagyobb felvilágosodás s a kettővel járó türelmesség adhat erőt, biztosíthatja a fenmaradást; és mindaz, a mi az elemek összesimulását, összeforradását akadályozza, vagy bárcsak nehezíti is, határozottan elvetendő. Egy második ügyem ez: Én, tekintettel a klerus szertelen izgatására, állottam szavamnak s fölvettem az *egyházi vagyonnak állami kezelésbe való átvételét*, már az egyenlőség elvénél fogva is. Én ezzel nem hagytam el a törvényesség alapját, mert az 1848 ik évi XX-ik t.-c. világosan és félreérthetetlenül ekképen rendelkezik: 2. §. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg. 3. §. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek stb. Tiszta és kétségtelen dolog, hogy ha az egyenlőség igazán helyreállítandó az *anyagiak terén* is, akkor el kell esnie minden kiváltságnak, származott legyen az bármely korból s bármely forrásból is. A kiváltság eltörlése után összesíteni kell államilag minden egyházi vagyont s az így nyert nagy tökéből részesíteni kell igazságos kulcs alapján a felekezeti egyházakat, tekintettel valódi szükségükre. Ez az én egyházi politikám, a melyért felelek. Igen, de azt kiáltják felém, hogy én ekképen megrabolni kívánom a katolikus egyházat, mely királyi adományokból is bírja nagy javait. Az nem áll, mert én minden egyházi vagyorról szólok, tehát nem szorítkozom egy felekezetre, hanem alkalmazom az egyenlőség elvét. Az bizonyos, hogy a katolikus egyház a leg-többel járulna ahhoz a nagy tökéhez, mert ez az egyház sokáig állami egyház volt, mely a többieknek mellőzésével mindenhez hozzá jutott, akár csak a nemesség a job-bágygyal szemben. De ma változtak a viszonyok s mi sem kerülhetjük ki azt, a mit a legkatolikusabb államok-nak meg kellett tenniök, kik a secularizatiót végrehaj-tották. *Én nem harcolok felekezetek mellett, vagy feleke-zetek ellen, hanem az igazságért, melyből az egyenlőség önként és természetesen folyik.* Ha azt mondják, hogy kifakadtam a főpapság ellen, hát gondolom, hogy e kifakadásnak van alapja is. *Nem bírom összeegyeztetni a krisztusi egyszerűséget a világi pompával* — és hiába kere-sem Krisztus földi helytartóit a szegény Lázár mellett. Tudom, hogy koronás fők nagy járványok idejében éle-tők kockáztatásával is fölkeresték a szegény sinylódókat s evvel fölemelték azokat — megtette Magyarország mos-tani királya is, Olaszországa nemkülönben — de arról, hogy primásaink és püspökeink időnkben siettek volna a nyomor helyeire, hogy végezzék a papi hivatás legfőn-ségesebb földadatát, arról nekem tudomásom nincs.

— **Köszönet-nyilvánítás.** Mindazon szíves jóakaróink, barátaink és rokonaink, kik a folyó évi szeptember 30-án megtartott arany-menyegzőnk alkalmából, közel- és távol-ról szóval, levélben vagy táviratilag szerencse-kívánataik-kal megtiszteltek, fogadják a „Lapok” útján, hálás szívvel eredt legőszintébb köszönetünket. Felső Nyárad, október 2. 1894. *Debreczeni Gábor és neje Szentmiklósy Katalin.*

— **A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavas-lat tárgyalása** folyó hó 3-án kezdődött meg a főrendi-házban. Az első szónok *Schlauch* nagyváradi püspök volt, a ki a házassági jogról mondott érveit s a Szent László társulatban tartott beszédének egyes részeit ismét-elve, kijelenti, hogy a törvényjavaslatot nem fogadja el, mert meg van győződve, hogy ha ez törvénynyé válnék,

Magyarország elvesztené jogosultságát azok között az államok között, melyek a vallás alapján állanak. A vallás szabad gyakorlása vallási anarchiát teremt. A felekezet-nélküliség atheistákra fogja tenni az embereket. Utána *Csáky* Albin gr. állott fel, hogy védelmére keljen azok-nak a javaslatoknak, melyeket ő nyújtott be a képviselő-háznak. Beszédében kifejtette, hogy a tárgyalás alatt levő javaslat szerint jövőre az állam minden felekezeten meg-adja a módot az elismertetésre, ha hitelvei az állam és a közérkölciség érdekébe nem ütköznek. E szerint könny-en megtörténhetik, hogy egyes szekták vagy feleke-zetek, melyek ma még testületileg, szerepelhetnek, e sze-rint a törvény szerint jövőre nem állhatnak fenn. Szerinte az igazi lelkiismereti szabadság mellett a felekezeten kívüli állást meg kell engednünk, mert hiszen az eddig is meg volt azzal a megterheléssel, hogy az illetőknek valamelyik felekezetenél bizonyos összeget fizetniök kel-lelt. Hivatkozott arra, hogy a vallás alapítók az akkori törvényesen elismert felekezeteken kívül állottak s még sem voltak vallásos meggyőződés és erkölcsi érték nél-kül való férfiak. *Brankovics* szerb pátriárcha nem fogadja el a javaslatot, mert az a felekezetek nyugalmát fel-zavarja. *Szász Károly* ev. ref. püspök általánosságban elfogadja, de a felekezetenélküliséget nem fogadja el; ismét-elve a hármass-bizottságban elmondott érveit. A törvény lehetővé tenné, hogy egyes falukban befolyásos emberek a lakosságot a felekezetenélküliségre csábítsák, csak hogy ily módon a lelkeseket ily módon lehetlenné tegyék. *Metianu* aradi és *Popea* karánsebesi püspök szintén ellene nyilatkoztak a törvényjavaslatnak. *Eötvös Lóránt* báró miniszter a törvényjavaslatban kifejezett elveket olyanok-nak tartja, melyeknek életrevalóságát az emberiség egész történeti fejlődése bebizonyítja. Az egyéni szabadság és törvény előtti egyenlőség elveit óhajtja ez megvalósítani; *Szász Károly* beszédére vonatkozólag kijelenti, hogy a vallás szabad-gyakorlatát mindig úgy értelmezte, hogy mindenkinek saját tetszésétől függ, hogy kíván-e vallást gyakorolni, s ha igen, melyik vallásfelekezethez tartozik. *Schlauch* beszédére megjegyzi, hogy Európa kellő köze-pében ez ideig azért tudtunk megállni, hogy őseink ké-pesek voltak lemondani azon szokásokról, melyeket saját magyar vallásukkal hoztak a hazába s felvenni a kereszttyén vallást, tehát ebből azt kövekezteti, hogy van a kosmo-politikus eszméknek egy olyan része, a mely ha megho-nosodik és a nemzet sajátjává válik, nem lesz a mi magyar-ságunk ellensége. *Szapáry István* és *Széchenyi Imre* gr. általánosságban sem fogadja el a javaslatot, míg *Keglevich István* gr. elfogadja különösen a kath. papságra tett azon erős célzással, hogy azok, a kik tanaikkal évszá-zadok óta üzik az egyéni szabadság eltiprását, azt most ráfogják a szabadelvűsögre, ráfogják azok, a kik évszá-zadok óta azon az alapon állanak, hogy csak a mi ta-nunk az igazi, és máglyára azzal, a ki mást hisz. A javaslat tárgyalását csak pénteken délelőtt folytatták ismét a főrendek s általánosságban 113 szavazattal 112 ellen elfogadták.

— **Gusztáv Adolf 300 éves** születési évfordulója alkalmából, Németország számos városában elő fogják adni színészek, vagy műkedvelői társulatok, Kaiser Pál lipcei lelkész alkalmi színművét (*Gustav Adolf. Ein dramatisches Festspiel für die Volksbühne von Paul Kaiser. Vierte Auflage. Gotha, 1894. G. Schloessmann.*), mely a hős király életének főbb mozzanatait tárgyalja. — Vajjon egyes protestáns városaink nem mozdíthatnának-e meg szintén ez alkalomra? (A sárospataki theol. ifjak már készülnek a Gusztáv Adolf-ünnepélyhez. Szerk.)

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Új jelenségek, új helyzet.« *Dr. Finkei Ferencz.* — »Nyílt levél Cincinnatushoz.« *Benke István.* — Ev. ref. középiskoláink állapota az 1893—4. évben.« *Dr. Tüdös István.* — »A mai pszichológia álláspontja.« *Dr. Rácz Lajos.* — »Egyházi dolgozatok.« *Czinke István.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.« *Görömbei Péter.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

Új jelenségek, új helyzet.

A 19 század végén feljegyzésre méltó események történnének ebben a mi kultur-államunkban.

A kor történetírója fel fogja jegyezni, hogy volt ebben a felvilágosodott században, annak is az utolsó tizedében Magyarországon egy felsőház, egy törvényhozó testület, mely leszavazta a vallásszabadságot, s leszavazta a zsidók recepcióját, — a történelmi jog ellenére degradálta a 2 protestáns egyházat, mely annyiszor védte meg karddal és észszel e szép haza alkotmányát és szabadságát, degradálta a görög keleti után s végül — hogy ne csak romboljon, de alkosson is — törvénybe iktatta a reverszálisok uralmát, melyeket eddig a törvény maga is helytelenített, sőt egyenesen megtiltott. Hát ezek mind igen nevezetes és emlékezetes dolgok, de, hogy dicsőségére válnak-e egy törvényhozó szervnek s egy nemzetnek, mely ily törvényhozó szervvel dicsekedhetik alkotmányában, erre nézve azt hiszem felesleges anticipálnom a történetíró bírálatát egy objektív gondolkozású, liberális olvasónak.

Lehet s talán valószínű is, hogy a „csorba“ ki lesz köszörülve, a kormány a második tárgyaláson — mert hiszen a képviselőház valószínűleg visszaküldi a javaslatokat a főrendiháznak — kierőszakol javaslatainak egy-két szótöbbséget, de ez nem fogja meg nem történné tenni a fentebbi tényeket, ezek ott fognak ékeskedni a kulturhistória lapjain. Igazán érdemes e tényeket egyenkint fontolóra vennünk, hátha mi tévedünk, nem a bölcs törvényhozó-testület.

Vallásszabadság nem kell a főrendiháznak. Ugyan miért? Fél a felekezetnélküliségtől, fél a kozmopolitizmustól? Dehogy, kevesebbtől is fél ő: fél az 1848. 20. törv.-ciktől, mert tudja, hogy vallásszabadság után már ez következik. A vallásszabadság egy nagy elv, egy szabad államhoz méltó eszme, a jogegynylőség és polgári szabadság postulátuma, de ennek megvalósítása meddő törekvés addig, míg egy felekezet tartja kezében a mai kor „mozgatóját“, a mely pedig minket is illetne. A vallásszabadság következménye lesz a 48-iki törvényhozás eszméjének realizálása s ezt nem óhajtja a magas klerus és az ő világi harefiai.

A javaslat külsőleg a felekezetnélküliség kérdésén bukott meg, amitől — sajnos — a mi embereink közül is

sokan félnek, pedig ha igazi reformot akarunk, ettől sem szabad visszariadnunk. Aki az „a“-t akarja, akarnia kell a „b“-ét is. A vallásszabadság elvéből önként folyik a felekezetnélküliség, ha azt meg nem engedjük, akkor feladtuk az elvet, mert kényszerítünk valakit egy felekezetbe lépésre. S ha eddig eltűrte az állam a nazarénusokat, a korlátolt vallásszabadság mellett is elfogná tűrni, ha el nem ismerné is; hát ugyan mi hasznunk lenne abból, ha az ilyen túrt secta hívei *névleg* továbbra is a mi felekezetünkhöz tartoznának? A protestantizmus mindig a szabadságot hirdette, ne féljen tehát attól. Pedig oly nagy többség szavazott a felekezetnélküliség ellen, — köztük egy Szász Károly és Zay Miklós is, — hogy igen kétséges a második szavazás eredménye.

A liberalismussal nem lehet alkudozni. Ez az alkudozás, ez a habozás, a mely liberális embereink egy részét is elfogta e kérdésnél, okozta azt, hogy a reakció győzedelmeskedett s e győzelmét egyéb jeles tettekre is felhasználta.

A többségben levő reakció ugyanis felhasználta az alkalmat, hogy a protestantizmuson egyet üssön s a görög keleti érsek indítványára elébe tegye a görög keleti egyházat a protestánsnak. Hogy mi érdemet szerzett erre a görög keleti egyház ujabban, azt csak a főrendiház bölcsesége mondhatja meg, mert eddigelő törvénytárunk ismerte és méltányolta a történelmet.

Hogy a zsidó recepció sem kell a méltóságos testületnek, ez is egészen következetes diadala a reakciónak. Az 1867-iki törvényhozás megadta a zsidóknak a politikai és polgári jogokat, az 1894-iki főrendiház átállja, hogy egyenjogúsításukhoz az utolsó lépést tegye. Dehát a méltóságos főrendek csak nem tehetnek olyat, hogy maguk közé engedjenek ülni valakit azok közül a „szeretett“ zsidók közül.

De lássuk a főrendiház alkotásait is. A *gyermekek vallásáról* szóló javaslatot változatlanul elfogadta a bölcs törvényhozó-szerv, sőt örömmel szavazta meg azt az — ezúttal liberális (?) — klerus is. Ha egyéb nem, ez a tény maga dokumentálja, hogy ez a javaslat nem a liberalizmus diadala. Amit a magas klerus megszavaz ugyanakkor, a mikor a vallásszabadságot elveti s a protestánsokon egyet üt, az bizonyosan jó víz az ő malmára.

Igen, az 1868. 53-ik törv.-cikk 12 és 16-ik §-a fel van adva, a reverszális nem hogy nem tilos, de törvé-

nyes dolog ezután. Akármint tiltakozik az igazságügy-miniszter úr, akármint szépítik a mi embereink közül is sokan a dolgot, a főrendiházi szavazás ekklátánsul kimutatta, hogy ez volt a polgári házasság ára. Mi protestánsok feladtunk egy alaptörvényt, egy *lex cardinalis*, s kaptunk érette polgári házasságot, mely ugyan már az 1786-iki József-féle pátensben elvileg ott van, tehát nekünk nem ujság, kaptunk egy reverszálisos világot. A veszprémi püspök úrnak elegendő az is, ha a pap előtt kötik meg a reverszalist, a hercegprímás nem óhajtja a közjegyzőt terhelni ezzel, jó lesz a magánfelek előtt is. Hát erre való volt a 30—40-es évek küzdelme, hogy egy felszázad múlva azt igtassuk törvénybe, amit már akkor perhorreskáltunk!

Dehát minek ismételjünk százszor elmondott dolgokat? Ez a kérdés bizony eléggé meg volt már hányva, mi magunk protestánsok sem tudtunk egy nézetten lenni felőle s a remélt és óhajtott békéért odaadtuk a mi várunkat, a törvényt.

Az eredmény íme egyelőre is itt van, a klerus megkapta a polgári házasságért a maga zsiros kárpótlását a reverszálisokban, mi pedig protestánsok vigasztalódhatunk a polgári házasság Ézsau-lencsége felett. A remélt béke helyett pedig itt van az új helyzet, az új harc, mely még nagyobb lesz és csúnyább, mint az eddigi volt s hogy mi lesz a vége, ennek igazán Isten a megmondhatója.

De hát ne okoljuk mindenért a főrendiházat. A főrendiház csak hivatását teljesíti, midőn az alsó-ház rohamos újításait mérsékelni igyekszik. (Az igaz, hogy ebbeli hivatásának derekasan, sőt talán *felettebb jól* is megfelel.) A született törvényhozóknak a konzervativizmus a rendeltetésük s ha egy nemzet nem tartja a jogegyenlőségbe ütközőnek, hogy született törvényhozői legyenek, ám lássa ennek eredményét, ám lássa, hogy a konzervativizmus reakcióvá fajul s megköti a haladást és a múlt hetihez hasonló tényekkel örökíti meg emlékét a történelemben.

Az áldatlan harcnak tehát még most sincs vége, sőt új harcok közömbén állunk. A két ház újra tárgyalni fogja az el nem fogadott javaslatokat s hogy nem szó nélkül, ez bizonyos. Csak egy van ez idő szerint tisztázva: az, a miből az egész mozgalom kiindult, az elkeresztelési rendelet. Bizony ez csúfos kudarcot vallott, nemcsak az lett eltörölve, de annak anyja, a 68-iki törvény maga is. Hanem ezen most már hiába sopánkodunk, az áldozatul esett a küzdelemben. Igyekezünk, hogy ne esett legyen teljesen hiába azzá.

A protestantizmusra az új helyzet új feladatokat ró. A polgári házasságról és a gyermekek vallásáról szóló javaslatok most már — mint újabban értesülünk — rövid időn szentesítettnek s így törvényt válnak, sőt az *állami anyakönyveket* is elfogadta immár a főrendiház többsége, a mit igazán nem is reméltünk. De itt nem állhattunk meg. Ha akceptáltuk a liberalis javaslatokat, ne ejtsünk el azok közül egyet sem; azon kell lennünk, hogy a vallásszabadság is törvényt legyen és diadalmaskodjék, mert különben még messzebb esünk a 48: 20-ik törv.-cikkől.

A reakció ezúttal győzött, de reméljük, hogy nem véglegesen. A reverszálisok pedig tegyék éberekké és munkássákká lelkéseinket, mert ha valaha volt, úgy most lesz már szükség az igazi cura pastoralisra!

Dr Finkei Ferenc.

Nyílt levél Cincinnatushoz.

Tisztelt Kartárs Úr!

Álmélkodással csodálom az ön bámulatra méltó zsenialitását, a melylyel kimutatja, hogy egy káplán 50 frt díjazással megelégedhetik, abból minden kiadását fedezheti. Fogadja őszinte köszönetemet — azt hiszem, többi kartársainkét is — hogy megtanított minket arra a nagy tudományra, miképen lehet 50 frtot úgy beosztani, hogy még 15 koldusnak is jusson ugyanannyi krajcár. Szégyen ugyan, de már csak bevallom, hogy én még nem bírtam a finánc-tudományoknak e magaslatára felkapaszkodni. Igaz, még csak 4 év óta kapaszkodom!

Sokkal nagyobb lenne azonban a mi hálánk és köszönetünk, ha arra is megtanítana ön, tisztelt kartárs úr! minket, pazarló »gárdistákat«: miképen tudhassuk a világ ábrázatját úgy átalakítani, hogy ne kívánjon az tőlünk többet, mint a mennyit ön számadásában kegyeskedik nekünk engedélyezni és ha szíves lenne kartársi jó indulatból előrúlni azt az üzleti titkot is, melyik áruházban vehetjük meg a számadásában felsorolt tárgyakat az ott kitett tárgyakat?

Nézzük csak azt a számadást!

Ön, Tisztelt Kartárs úr! 365 pakli 3 kros dohányt »használ el« egy éven át. Bizonyára csak úgy, a dohányzás legősibb formája szerint *élvedzi*, mert sem pipára, sem gyufára nem telik még önnek sem az 50 frtból. De hát, édes Cincinnatus úr! nem lehetne ezt az összeget megtakarékoskodni? A rómaiak nem dohányoztak, mégis legyőzték Karthágót! A dohány egy káplánra nézve is egészen felesleges kiadás. Ha »pipázkodhatnékja« van, egyik-másik jó embere, néha a főnöke megkínálja egy pipa dohánynyal. Ha néha tán a földi jó lét hizelgő fénye elkapja s meglátogat valamelyik patronust, ott még egy pár szivar is »kinéz«, sőt — úgy suttyomban — az elhányt fél szivarokat is zsebre rakhatja s urizálhat velük otthon a harangozó előtt. Mein Liebchen! was willst Du noch mehr? A dohányra való kiadást tehát töröljük ki a számadásból. Elhagyhatjuk a *jótekonyság cél* 15 krját is, mert nem tudok olyan fősvény papot elképzelni, a ki a koldust a káplánhoz utasítsa. Uri koldusoknak meg úgyis kevés 15 kr, tehát nem kapnak semmit. A *lapokra* se fizessünk elő, mert az csak ugyan felesleges kiadás. Én pl. »Sárospataki Lapokat« a főnökömét olvasom, politikai lapért meg a harmadik faluba járok. Igaz, hogy akkorra a legérdekesebb újság is elavul, mikorra én olvasom, de ez nem baj. Felfüggesztem addig magamra nézve a világ folyását, míg a lap kezembe nem kerül. Ezt más káplán is megteheti: ejtsük hát ki az ön számadásából a 9 frtot is.

Következik a *ruha* kérdése. No, Tisztelt Kartárs úr! ez a pont már az, a melynél feltétlen elismerés és bámulat illeti meg az ön üzleti szellemét. Hisz önnek alig kerül valamivel többbe a ruházódása a mezők lilimaiénál! 6 pár harisnya 1 frt 25 kr! Ugyan, hol szerzi be? vagy önmaga készíti? Hát hiszen én magam is értek a harisnya-kötéshez — nem a gyakorlati theologia tanárom tanított ugyan rá, de az mindegy — hanem én nem vagyok képes annyiból kiállítani. Nekem kell hozzá 10 strengli pamut, a 16 kr = 1 frt 60 kr. Lehet ugyan készen is venni »Fekete« áruházából (Bécs, Hundsturmstrasse 28/z), de az nem tart el egy évig, jól lehet az ára csak 95 kr 6 párnak. Ön azonban olyanról beszél, a melyik egy egész évig eltart. Avagy csak sátoros ünnepben húzzuk fel; hiszen az úgy sem látszik

meg, van-e a cipőben vagy nincs, így elhiszem, hogy elég 1 frt 25 kr egy évre.

Az öltöny beszerzésénél is bámulom önt, de — engedjen meg — híveim jó ízlése tiltja, hogy feltétlenül kövessem. Olyan 12 frtos öltönyöm nekem is van, a melyik nyárban nyári ruha, télre meg »kinevezem« vagy — minthogy az autonomikus érzélem erősen ki van fejlődve bennem, — »megválasztom« téli ruhának; de olyat nem láttam még, a melyekre a fára is felmehetek diót verni, almát szedni; a gépelésnél is ott lehetek, a szószékbe is felállhatok benne és mégis eltartson egy évig tisztességes állapotban. Mert látja, T. K. úr! én úgy gondolkodom, hogy a káplánnak nem csak, »ha« kell jól viselni magát, hanem mindenben segíteni főnöke házá- nál. Aztán meg úgy gondolkodom, hogy, ha titkon ajtómat behajtva, magános szobámban ellehetek bármilyen öltönyben vagy hétköznap nem nézem is, mi az illő, csak azt, a mi célszerű, de már a szószéken vagy ha »emberek közé« megy a káplán, ott már — b. e. Hegedűs L. szavaival élve — »mégis csak kell lenni valaminek, a mi külsőleg is megkülönbözteti a káplánt a mesterlegénytől.« Ezt megköveteli tőlünk az az állás, a melyet elfoglalunk. Ezért tartok szükségesnek 2 öltönyt. Egyiknek az ára 12 frt, a másik legalább 30 frtba kerül. Emez eltart 3 évig, amabból 2 kell 3 évre. A 3 évi öltöny ára, tehát $30 + 12 + 12 = 54$ frt, egy évre esik 18 frt, ha ugyan jól tanított meg áldott emlékü Zsindely tanárom számolni. Lábbeli is elég egy pár, ha az ember ki nem mozdul szobájából, odahaza pedig lehúzza, hogy ne kopják; ámbár nem hiszem, hogy legyen káplán, a kinek ennyi elég volna. De hát legyen az ön kedve szerint 4 frt.

A levelezésnél már nem csak bámulom önt, de irigylem is csodálatra méltó Kartárs úr! A civilizációnak meg van az az átka, hogy az embereket levélfírásra kényszeríti, annyira, hogy a statisztikusok a postai forgalomból is következtetést vonnak a népek előhaladottságára. Nem leszek talán túl követelődző, ha egy ev. ref. káplánt évente 20 közönséges levélleg becsülök, a mi pénzértékben 1 frtot tesz. Ön persze nem tartozik ehhez a gárdához. Tentát csinálók magam gubicsból, meg mézgából, meg rozsdás vasból. Tollért sem adok pénzt, hanem a cérnát már nem adják ingyen, pedig arra is szükség van. Az öltöny el is szakadhat, azt meg kellene varratni, ha kegyeskedett volna ön számadásában foltozásra is engedélyezni valamit. Minthogy arra nem számított, én sem számítok hát. Nem varratunk, hanem varrunk, mert mendikáns korunkban megtanultuk a foltozást. Ehez azonban tú is kell, a miről ön megfélekedezett. Vegyünk fel türe 1 krt, cérnára 4 krt, talán nem fogja ön sokallani?!

A lábbeli foltozás is a mi nemes foglalkozásunk marad ön szerint, mert erre sem gondolt számadása készítésekor. Jó! vállalom. Azt azonban beláthatja ön, hogy ehhez ár, meg szurkos fonál is kell. Ha megengedi, árra vegyünk 2 krt, szurkos fonálra meg 4 krt.

Hogy az együvé tartozó dolgokat az ön módja szerint én is csoportosítsam: papírra is szükség van. 52 vasárnapra kell 52 predikáció, ehhez 52 ív papír.* Ne ijedjen ön meg, csak leírásra gondolok és nem megírásra, mert ehhez több papír kell. Másfajta papír-pocséklásra számítok egy éven át 8 ívet. Ennyit még talán ön is felhasznál. Kell hát 60 ív papír 30 kr értékben.

* Úgy halljuk, hogy bizonyos egyházmegyében nincs szükség a predikációhoz való papírosra, mert ott így veszik fel a textust: *Bibliai magyarázatot fogok olvasni* — és legott beledűlnék a *gyomai nyomtatványba!* Szerk.

Íme, T. K. úr! az ön számadásának 8. pontja alatt levő tárgyakra én nem 75 krt, hanem 1 frt 41 krt számítok.

Az ing és egyéb e fajta fehérnemű árát túlságos magasra számította ön T. K. úr! A már fentebb említett »Fekete« áruháza 95 krért kínálja darabját, és pedig az ilyen árú is az elszakadásig tart, mint a legdrágább. Csakhogy az elszakadás következik be előbb, nem 1 év, de 2 hó múlva. Felteszem azonban önről, hogy tapasztalásból beszél és képes egy egész évig használható fehérneműt venni a kitett áron. Csak arra kérem, mondja meg nekünk is hol kapható az ilyen olcsón? A míg ezt nem tudom, addig engedje meg, hogy azt a bizonyos alsóbbik fehérneműt 1 frtjával, a zsebkendő 10 krjával számíthassam, a minél olcsóbban azt mi »en detail« vásárló halandók nem kaphatjuk meg. Így lesz az ön három utolsó tétele szerintem $7 \text{ frt } 20 + 6 + 1 = 14 \text{ frt } 20 \text{ kr}$.

Ismeri-e ön, számító Kartárs úr! a szappant? Számadásából az ellenkezőről győződtem meg. Pedig, egy civilizált körben élő embernek, azt is kell használni, ha csak mosdatlannak nem akar tartatni. Vagy talán feleslegcsnek tartja azt a luxus-cikket magára nézve? Igaza lehet a maga szempontjából! Nekünk azonban, pazarló »gárdistáknak«, arra is kell legalább 10 kr évenként. Hát fésűlködni szokott-e? Meglehet különben, hogy egy-némely harangozó úgy tud nyírni, hogy a fésű is feleslegessé válik. De nem mindenkinek jut ilyen harangozó!

Hogy nyakkendője nincs, azon még csak meg sem ütközöm. Az azonban végletekig fokozza kíváncsiságomat, mivel helyettesíti ön a kalapot? Csak le ne főzzön azzal, hogy »lakatlan épületnek nem kell tető.« Mi, pazarló »gárdisták« kalapot is szoktunk hordani. Arra is számítok évente 2 frtot.

Már csak bevallom, ha idáig jutottam, hogy nekem téli felöltőm is van, mert nem nélkülözhetem. Nem áldott meg a Gondviselés olyan jó természettel, hogy a telet iszapba fúródva vagy barlangba bújva átaludhatnám. Eddig még mindig olyan egyházban szolgáltam, a melynek filiája is volt, oda pedig »télien úgy, mint nyárban, hóban, vízben, sárban« el kell menni. Téli rokk nélkül megvenne az Isten hidege. Egy 2 évig tartó téli rokk kerül 12 frtba, egy évre hát 6 frt esik.

Hát egyházmegyei gyűlések, lelkészi értekezletek nem szoktak-e az ön hivataloskodási helyén tartatni? Nem illő, nem szükséges-e arra a káplánoknak is eljárnai? Nálunk ez is szokásban van. 2 gyűlésre és 2 értekezletre számítok összesen 4 frtot. Aztán meg ön soha se megy sehová? Én — még ha elítél is érte — erre is számítok 2 frtot.

Hát ugyan a könyvnyomtatás mestersége divat-e ott még önöknél? Vagy ön már minden tudományt a fejébe szedett s nincs szüksége az újabb irodalmi termékekre? Én könyvre is számítok 2 frtot.

De nem sorolom fel tovább a nélkülözhetlen dolgokat, úgy: is túlléptem az 50 frt által megengedett határt, pedig a legszükségesebből megfélekedeztem. Egy törölő gummi is kell, hogy a mások számadását kiradírozza az ember. Arról nem is szólok, hogy a pusztán földön kell ön szerint hálunk és mosdás után a tenyerünkbe törölközünk meg.

Lássa, T. K. úr! a luxuriosus kiadásokat mellőzzük, a szükségeseket elkerüljük, csak a nélkülözhetleneket számítjuk fel, mégis kevés az 50 frt. Mit akar hát ön a maga számadásával? Talán érdemeket akar szerezni a káplántartó papok előtt, a kik maguk is jól tudják, hogy az 50 frt fizetésnek sem nevezhető csekélység? Ők nem okai annak, hogy többet nem adhatnak.

Különben is legyen ön, T. K. úr! meggyőződve arról, hogy ha a káplánok hangot adnak is az ő elé-

gedetlenségüknek, ezzel nem főnökeik ellen akarnak askalódní. Igen jól tudjuk mi azt, hogy sok lelkészre nézve még az 50 frt kifizetése is terhes; soknak csatládja szájától kell elvonni a falatot, hogy a betegség vagy más ok miatt tartani kényszerült káplán fizetését megkuporgathassa. Nem is követelődünk mi, hogy a mostani lelkészi fizetések rovására emeljék fel a mi díjazásunkat, csak azt kérjük, hogy most, a midőn szó van a lelkészi fizetések javításáról: gondoljanak a mi sanyarúságunkkal is. Mert az már igazán szégyenletes állapot, hogy a mikor egy kocsinak az 50 frt mellé még egy talpalást meg egy surcot is adnak, akkor egy qualificált ember, a ki érettségit tett, 4 évi theológiát végzett, talán papi bizonyítványt is kapott, már olyat, a milyet, kevesebb díjazást kapjon, mint egy cseléd. Ezt a szégyenletes állapotot szeretnők megváltoztatni, hogy ne kelljen kopott öltönyünk, hitvány kalapunk, szétmállott lábbelink miatt, saját híveink és a kívül állók előtt pironkodnunk.

Az így gondolkozók »gárdájához« — a melyet volt kegyes ön a »dr. Tüdös gárdájának« elkeresztelni — nem csak a káplánok tartoznak ám! Az abauji egyházmegye esperese is — a ki pedig valamicskével nagyobb ember önnél T. K. úr! — kifejezést adott a megyei lelkészértekezletet megnyitó beszédében annak a véleményének, hogy a káplánok díjazását javítani kell. Mások is vannak ebben a véleményben, még pedig nem az apró emberek közül. A káplánok közül talán ön az egyedüli, T. K. úr! a ki nem tartozik e »gárdához.« Örülhetünk rajta!

Azt se gondolja ön, T. K. úr! hogy mi fizetésért vagyunk ezen a pályán. Valami más az, a mi ide vonzott és ide köt sokunkat. Bizonyosságom, hogy ily csekély díjazás mellett is itt maradunk és nem nézünk jövedelmezőbb foglalkozás után. Nem azért kívántunk bevétetni a papok közé, hogy együnk valami kenyeret (I. Sám. II: 36.); most sem a külső csillogásra keresünk eszközöket: csak a sarunk alá kérünk talpat és vállunkra köpönyeget, hogy az idő viszontagsága se tarthasson vissza az Ur beszéde hirdetésétől; csak azt kérjük, adjanak módot a tudományokban való előhaladáshoz is!

Igaza volt dr. Tüdösnek, a mikor rámutatott a theol. akadémiák elnéptelenedésének okára. Azért, hogy ő »dr.«, nincs az megírva schol, hogy az ő állításának nem szabad igaznak lenni.

Szeretnék még a krágli, bot, esernyő árát fedező stólaról is írni egyet más, ez azonban már csakugyan kényes kérdés, jobb erről hallgatni.

Mindezeknek utána a végtelen kegyelmű Isten bocsássa meg nekem ezt az időpazarlást; önt pedig, T. Kartárs úr! őrizze meg továbbra is az elégedetlenségétől!

Benke István.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép-iskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben.

A múlt iskolai évben is, mint előbb, 28 gimnáziumot tartott fel ev. ref. egyházunk s a legközelebbi tanévben annyi változás állott be, hogy két 6 osztályú iskolánk 7 osztályú lett s ezek az 1894/5-ik tanévben teljes közép-iskolává fognak átváltozni. E két tanintézet a mezőtúri és kisújszállási.

A 28 középiskola a következő: teljesek: Budapest, Csurgó, Debrecen, N.-Enyed, Halas, Hódmező-Vásárhely, Kecskemét, Kolosvár, N.-Kőrös, Marosvásárhely, Miskolc, Pápa, Rimaszombat, Sárospatak, Seps-Szentgyörgy, Szászváros, Szathmár-Németi, Székely-Udvarhely, M.-Sziget és Zilah; VII-osztályúak: Kisújszállás és Mező-Túr; VI-osztályúak: Békés, Hajdú-Böszörmény és Hajdú-Nánás; IV-osztályúak: Gyöngyös, Karcag és Kun-Szentmiklós.

Egyházi felettes hatóságot gyakorol a dunamelléki kerület: 6; a dunántúli: 2; a tiszáninneni: 3; a tiszántúli: 10 és az erdélyi: 7 középiskola felett.

Államsegélyt élveznek a következő intézetek: Csurgó, Miskolc, (melyek értesítőjük címjében is jelzik e körülményt), Pápa, Rimaszombat, (melyek nem jelzik a címben a segélyezést), Seps-Szentgyörgy, Szászváros, (utóbbi nem jelzi a címben a segélyezést, pedig építkezésre kapott 7 részletben 35000 frtot), Székely-Udvarhely, (nem jelzi a címben a segélyezést, pedig 2000 frtot kapott a múlt iskolai évben); M.-Sziget, (mely szintén nem jelzi a segélyezést, pedig segélyezett, mert az államsegélynek 5000 forintra emelése iránt kérvényezett); Zilah, Kisújszállás, Mező-Túr, (ez utóbbi sem jelzi segélyezett voltát, pedig 2000 frtot kapott 1893/94-ben). Vagyis államilag segélyezett iskolánk van: 11. — Az értesítők szerint segélyt kérnek: Budapest, (19089 frt); Hódmező-Vásárhely, (65000 frtot egyszersmindenkorra, s 13000 f. évi segélyt); N.-Kőrös, Maros-Vásárhely, Szathmár-Németi (14400 frt évi segélyt); Békés, hogy VIII-osztályúvá fejlődjék. Segélyt kérő iskola van tehát 6. Leszámítva a IV-osztályú s a Békésin kívül levő két VI-osztályú középiskolát, vagyis összesen ötöt, a melyek államsegélyt nem kérhetnek s nem is kaphatnak, mert a VI-osztályúak is csak a fokozatos fejlődés feltétele alatt részesülnek segélyben: 6 iskolánk van olyan, mely nem részesül államsegélyben s azt nem is kér, — sőt tulajdonképp csak öt, mert tudomásom szerint Halas is kapott segélyt, s a további segélyezés iránt lépéseket is tett. Ez az öt iskolánk: a debreceni, nagy-enyedi, kecskeméti, kolosvári és sárospataki. Ki tudja meddig lesznek képesek önerejükből ezek is fenállani?! Ott vagyunk ma már e szerint, hogy a dunamelléki kerület 6 iskolája közül csak a kecskeméti nem kap s nem kér segélyt, a dunántúli mindkét iskola államsegélyes, a tiszáninneni 3 közül egy áll segély nélkül, a tiszántúli 10 közül csak a debreceni nem segélyezett, illetőleg nem kér gyámolítást; Erdély 7 iskolája közül pedig csak kettőt nem segélyez az állam, a többi már mind tényleg segélyezett. Igazán önként merül föl ilyen körülmények közt a kérdés: méltó-e a többi iskoláknak vonakodni a segélytől? És nem volna helytelen dolog, ha utána járnánk: vajjon ref. egyházunk érdekei veszélyeztetve vannak-e az állam úttal segélyezett intézetekben, vagy nem? És ha nincs veszély, vajjon nem helytelen dolog-e tartózkodni a segélytől, mikor úgy is hallatszík a panasz innen is, onnan is?!

Ezeknek kutatása s megállapítása azonban nem képezheti ezúttal föladatomat, csak fölvettem, mint olyan kérdéseket, melyekkel érdemes volna foglalkozniok az ügy iránt érdeklődőknek.

Áttérve a középiskolák múlt évi állapotjának ismeretelésére, a következőket kell szem előtt tartani: hány tanár munkálkodott, — hány növendék iratott be s vizsgázott, — a növendékek vallás szerint hogy oszlottak meg, — erkölcsi magaviselet szempontjából minők voltak, — a vizsgák eredménye általában s a főbb tantárgyakban: érettségi vizsga, ifjúsági önmunkálkodás stb. Mindezekre a kérdésekre az értesítők alapján fogunk választ adni s igyekeznünk tiszta képet előterjeszteni, a melyben a mi részünkről sem előszeret, sem ellenszenv nem nyilat-

kozhatik, mert minden iskola maga állított ki magáról minősítést saját értesítőjében.

A tanárookra vonatkozólag az alábbi táblázat szolgál felvilágosításul, melyben osztályozva mutatjuk be őket. A más vallásúakat tanítók alatt a r. kath., g. kath., luth., izraelita vallás tanárokat értjük. Az ének- és torna-tanárt külön-külön vesszük, a hol csakis ezeket a tárgyakat tanítják.

	Összes szám	Elismert	Okleveles	Csak vallás-tanító	Más vallásúak tanító	Rendes	Helyettes	Ének-, zene-tanár	Torna-tanár	Kisegítő	Mellék-tanár
Budapest	30	5	7	—	11	12	—	1	1	2	2
Csurgó	17	1	8	1	3	10	—	1	—	2	1
Debrecen	19	5	12	—	—	16	2	1	1	1	—
N.-Enyed.	19	6	5	—	—	10	—	2	1	4	—
Halas	17	6	5	—	3	11	1	1	1	—	—
Hódmező-Vásárh.	17	5	6	—	3	12	1	1	1	—	—
Kecskemét	22	7	3	—	3	12	1	1	1	2	—
Kolozsvár	19	5	4	—	—	8	1	2	—	7	—
N.-Kőrös	17	2	10	—	3	10	2	1	1	—	—
Maros-Vásárhely	20	4	6	1	5	11	—	1	1	—	1
Miskolcz	21	5	5	2	5	9	1	2	1	1	—
Pápa	16	4	8	1	3	12	—	1	1	1	—
Rimaszombat	18	6	4	—	2	10	2	2	1	—	1
Sárospatak	17	4	6	—	3	9	4	1	1	1	—
Sepsi-Sz.-György	19	2	8	1	4	9	2	1	2	1	—
Szászváros	21	?	?	2	5	10	2	1	1	—	—
Szatmár-Németi	15	2	8	1	3	12	—	1	—	—	—
Székely-Udvarh.	14	?	?	1	—	7	—	—	1	5	—
M.-Sziget	18	8	?	1	4	11	—	1	1	—	—
Zilah	21	1	11	1	4	11	2	3	1	—	—
Kisujszállás	15	—	9	1	2	9	2	1	1	—	—
Mező-Túr	14	3	5	—	2	7	3	1	1	—	—
Békés	14	2	?	1	3	7	—	1	1	—	1
H.-Böszörmény	13	2	?	—	3	5	2	1	1	—	—
H.-Nánás	11	1	?	—	—	6	3	1	1	—	—
Gyöngy	7	1	?	—	2	3	1	1	—	—	—
Karcag	11	1	2	2	2	3	2	1	1	—	—
Kun-Sz.-Miklós	9	2	?	—	3	2	3	1	—	—	—

E táblázatos kimutatás szerint, melynek megvan az a hibája, hogy hiányos s szerintünk sem megbízható, mert az értesítők e tekintetben egyáltalán nem nyújtanak kellő tájékozást, a 28 középiskolában volt az 1893/4. iskolai évben *rendes tanár* 254, *helyettes* 37. A teljes gimnáziumok között legtöbb *rendes tanár* volt: *Debrecenben*, legkevesebb: *Székely-Udvarhelyen*. Ha csakis a a másvallású növendékek hitoktatóit számítjuk le: a 28 iskolában az összes tanítással foglalkozók száma: 390 volt. Vagyis annyi tanerőt fizetett ev. ref. egyházunk 28 középiskolájában. És e mellett vannak még a nyugdíjazottak is.

A tanárok irodalmi foglalkozásáról nem számolhatunk be, mert a *sárospataki értesítőn kívül* alig találunk csak egyet is, mely e tekintetben adatokat szolgáltatna.

(Folyt. köv.).

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

A mai psychologia álláspontja.

— Dr. Rác Lajos sárospataki gimnáziumi tanár székfoglaló értekezése. —

(Folytatás).

A psycho-physika előfutárául a mult században Bonnet, Hartley, különösen Cabanis (Rapports du physique et du moral) említendő; nagy szolgálatokat tett e kérdésnek Lotze az ő *Medicinische Psychologie* (1852) című művé-

vel, majd az ifjabb *Fichte* járult hozzá *Anthropológiájával* (1856), hogy a psychologia és physiologia összefüggését az általános tudat előtt érezhetővé tegye. Tudományos megalapítója és kiképzője e módszernek Fechneren kívül Weber E. H. és Helmholtz, s rendszeres formában Németországban *Wundt*, Franciaországban Broca és Charcot, Angliában Huxley, Maudsley és Carpenter.

A *psycho-physikai kísérlet* feladata physikai behatások, külső körülmények módosítása által a tudat állapotában változásokat hozni létre, melyekből a psychikai processusok előállítására, összetételére, idői lefolyására nézve felvilágosításokat lehessen nyerni. Míg a physiologiai kísérlet mindig csak a physikai életfolyamatokat vizsgálja, a psycho-physikai kísérletnél a physiologiai behatások csupán a psychikai jelenségeknek és törvényeiknek vizsgálatára szolgálnak. A kettő közti különbséget úgy is jelezhetjük, hogy a physiologiai vizsgálat alapja s jellemző vonása mindig az *introspectio*. A psycho-physikai vizsgálatnak közelebből 3 feladata van: 1. ama vonatkozások megállapítása, a melyekben a psychikai elemi tünetmények az őket kísérő physikai és physiologiai élet-tünetményekhez állanak (a szorosabb értelemben vett psycho-physikai módszerek); 2. az összetett képzetek physiologiai alkatelemeinek és alakulási törvényeinek vizsgálata (a képzetalakulás vizsgálatának módszerei); 3. a képzetek idői lefolyásának vizsgálata (a képzet-lefolyás vizsgálatának módszerei). E módszerek közül az első osztály a tulajdonképeni psycho-physika, a másik kettő a kísérleti psychológiához számítható; utóbbiak közül nevezetesebb a harmadik, a *psychometria*, mely a lelki tények gyorsaságát, pontos idői tartamát igyekszik megmérni, s a psycho-physikával együtt a laboratoriumi psychológiának legelőhaladottabb részét képezi.

A kísérleti psychologia rohamosabb előhaladást 1878 óta vett; ekkor alapította Wundt Lipcsében az első *kísérleti psychologiai laboratoriumot*, vizsgálatainak tervszerűbb, rendszerebb előbbvitelére. E 16 év alatt az új tudomány nagy előhaladásokat tett, célja és módszerei szabatosabban megállapítottak, a laboratoriumok száma jelentékenyen növekedett, úgy hogy ma Amerikában 16, Németországban 4, Angliában 2, Franciaországban, Itáliában, Schweizban, Belgiumban, Hollandiában, Dániában, Svédországban és Romániában 1—1 psychologiai laboratorium áll fenn, melyek mind a Wundt nyomán alapítottak. E laboratoriumok fel vannak szerelve mindenféle készülékkel, műszerekkel, mérőeszközökkel az érzéki szervek funkciójának mérésére, így psychometriai készülékekkel, chronoskoppal, chronométerrel, esthésiométerrel, periméterrel, optométerrel, audiométerrel s mindenféle physiologiai regisztráló készülékekkel. Vizsgálódásai mind a fentebb felsoroltam 3 feladat megoldására irányulnak; így a Wundt laboratoriumában az utóbbi évek alatt a következő témákat tanulmányozták: vajjon a Weber-s Fechner-féle psycho-physikai alaptörvény (az érzetek úgy viszonylanak, mint az ingerek logaritmusai) alkalmazható-e a látási, hallási és nyomási érzetekre? meghatározni, melyek ama psychologiai módszerek, melyeket ezen érzetek mindenikénél alkalmazni kell, s következésképp, melyek e módszerek mindenikének hiányai és előnyei s hogyan kell őket módosítani a körülményekhez képest? A psychometria körében tanulmányozták az egyszerű reactio-időt a látási, hallási, tapintási érzetekre nézve, a szokásnak, kifáradásnak, az inger intenzitásának és különböző gyógyszereknek befolyását a reactio tartamára; tanul-

¹ Wundt: Logik. II. Bd.: Methodenlehre. Stuttgart, 883. S. 484.

² Mindezen s a következő adatokat Alfred Binet: »Introduction à la psychologie expérimentale. Paris, 1894.« című művéből vettem.

mányozták a complicáltabb pszichikai tények időtartamát: így a választás, fölismerés és associatio idejét; a látási és hallási érzetek körében vizsgálatokat tettek a contrast képre s hatására s a színvakságra nézve, a hangmagasság emlékezetére, a hangközök felfogására nézve. Végül tanulmányozták az idő-érzék, a figyelem ingadozását. Efféle vizsgálatokat végeztek kisebb-nagyobb számban a többi laboratóriumokban is.

A pszichológiai laboratóriumok mellett, melyekben a kísérleti pszichológiát művelik a normalis lelki állapotok tanulmányozásával, legújabbán más oldalról is művelni kezdik a pszichológiát. Ezek a *pszichológiai társaságok*, melyek munkaterül az öszpszichológiának csak egy nehezen leírható és körülhatárolható részével, t. i. a lelki élet rendkívüli jelenségeivel foglalkoznak, minő például a hypnotismus. E társaságok tagjai 1889-ben Párisban s 1892-ben Londonban nemzetközi congressust is tartottak. A legrégebb ilyen társaság az 1882 óta fenálló londoni Society for Psychical Research, mely kitűnő vizsgálódásokat tett közzé a telepathia vitás területéről és a hallucinációról, gondos munkálatokat végzett a hypnotismus elméletéről. A párisi társaság 1884-ben alakult Richet és Charcot vezetése alatt, melynek bulletinjei főképp a hypnotikus jelenségekről értesítenek. Ilyenek a müncheni, berlini és oroszországi pszichológiai társaságok.¹

Azonban a mai pszichologia vizsgálati módszer tekintetében nem szorítkozik csupán a kísérletre, hiszen a lelki életnek aránylag mindig csak csekély tere áll nyitva a kísérletezés előtt, — hanem a természettudományok másik nagy vizsgálati módját is igénybe veszi céljai elérésére: ez az *objectiv megfigyelés*, vagy, mint a franciák nevezik, a *collectiv, vagy összehasonlító introspectio*. Az objectiv megfigyelésnél a pszichológus már nem bíró és fél egy személyben, mint a subjectiv megfigyelésnél láttuk, hanem csak a más által szolgáltatott lelki tények magyarázata, értelmezése a feladata, s nem módosíthatja azokat tetszése szerint. E forrás adatainak, a kísérlet nyújtotta adatokhoz viszonyítva, megvan a saját előnyük és hátrányuk. Az előny abban áll, hogy természetes és önként jelentkező tényekkel van dolgunk s nem némileg mesterségesen előidézett tényekkel; itt nem izolált lelki tényeket tanulmányozunk, hanem magát a lelki életet, az élő valóságot. De viszont az összehasonlító introspectionnak az a hátránya van, hogy kevésbbé szabatos, mint a kísérlet; a kísérletnél meghatározzuk a tünemények közvetlen okait, s változtatván a föltételeket, megváltoztatjuk magát a tüneményt is, míg a megfigyelésnél a föltételeket nem ragadhatjuk meg, s semmit se mérhetünk meg, még csak megközelítőleg sem.

Az objectiv megfigyelés fajtái: *a)* a bizalmas önvalótlomlás (orvos, pap, főlebbvaló előtt); *b)* ismert és megbízható személyek megfigyelése; *c)* a nagy közönség kikérdezése egyes lelki folyamatok minőségére nézve (*psychologie par questionnaire*). Ez utóbbi megfigyelési módszer újabb időben nagy hírnévre emelkedett, különösen az angoloknál és franciáknál, bár az előbbi módoknál hátrább áll. Hogy minél nagyobb számban kapjanak feleletet, a pszichológusok részint hirlapok, részint magánlevelek útján kérdést intéznek a közönséghez, vagy egyes foglalkozási ág művelőihez (például a zenei emlékezetnél); a beérkezett feleleteket megvizsgálják, azokat, a melyek egymással megegyeznek, csoportosítják, s azokat, a melyek ritka vagy esetleges jelleget mutatnak, félreteszik. A kritérium a válaszok öszhangzásában áll.

Ez a megfigyelési mód aránylag még új. Először Galton angol psychologus alkalmazta ezelőtt mintegy 15 évvel, s kiváló sikereket ért el e módszerrel, úgy hogy föllépése korszakot jelez a pszichológiában. Nyomozásai a lelki képekre, konkrét tárgyakról eredt látási képzeink természetére, formájára, színére, helyzetére s más körülményeire, továbbá a színes hallási képre vonatkoztak. Nevezetesebb kérdező vizsgálatok voltak az utóbbi években: Saint-Paul lyoni orvosé a benső beszédéről, Marillier és társaié a hallucinációról, Claparède és társaié a színes hallási képről, s a látási schémákról, Ribot-é az általános eszmékről, Binet-é a sakkjátékosok emlékezetéről.¹

A kifejlett ember tudatának vizsgálata mellett, mire az eddig említett módszerek irányulnak, a mai pszichologia a lelki fejlődésről is felvilágosítást akar nyerni. Egyes ágai e cél eléréséről akarnak gondoskodni, hogy a lelki tényekről minden irányban felvilágosítást nyerjünk, a lelki fejlődést a maga teljességében egybeállíthassuk. Így a *gyermek-pszichologia* a gyermek lelki fejlődését figyeli meg, az *állat-pszichologia* az állatok szellemi fejlődését, szellemi életét lesi meg. Különösen érdekes az abnormis módon vagy körülmények közt fejlett lelki élet megfigyelése; az ilyen esetek mintegy a természet kísérletezései; ilyen a vakoknak és siketnémáknak, ezek lelki világának megfigyelése. Ezekhez járul végül az emberi társadalom szellemi alkotásainak megfigyelése; ezzel a *nép-pszichologia* foglalkozik (Lazarus és Steinthal), mely a népek mythosát, szokásait, erkölceit, vallásos képzeit s nyelvét kíséri figyelemmel, kiegészítve így az egyéni lelki fejlődési történetet a generalis fejlődés történetével. (Folyt. köv.).

KÖNYVISMERTETÉS.

Egyházi dolgozatok.

Irta S. Szabó József. Miskolcz. 1894. Ferenczi B. kiadása. Ára 1 frt 20 kr.

Emlékszem, hogy mikor ezelőtt 20 esztendővel boldogult Szilády János közrebocsátotta predikációit s ezzel az önértetes előszóval indította útjuk: »Kiadom ezen beszédek, mert méltóknak találtam őket a kiadásra,« — sokan ezen megbotránkoztak. Sietek előrebocsátani, hogy a magam részéről nem találtam okot a megbotránkozásra. Azok a beszédek valóban méltók voltak a kiadásra annyira, hogy méltóbbakkal azóta sem találkoztunk. Valami csudálatos bűbáj volt az irányukban, mélység a gondolataikban, választékosság a témáikban, újszerűség a formájukban, drámaiság a felfogásukban, bájos rezgés a hangjukban s nagy adag skepsis a világnézetükben. Most is mély lelki gyönyörűséggel tudok elmerülni bennök, de bizalmasabb óráimban kénytelen vagyok a régi lelkesedésemtől eltekinteni s megvallani magamnak, hogy ezeknek a gyönyörű beszédeknek egy igen nagy része csak vallásos elmélkedés, de nem predikáció.

Azt hiszem, nem kisebbítem meg vele Szabó József barátomat, hogy dolgozatai elolvasása után ezek a Szilády reminiscenciák támadtak föl emlékezetemben. Ő ugyan nem mondja, de füzete maga hangosan kiáltja, hogy az itt összegyűjtött beszédek méltóknak találta a kiadásra s most, hogy más életpályára tért, nem akarta, hogy veszendőbe menjenek. Úgy látom, összeszedett mindent, a mit néhány évi lelkési hivataloskodása idején e nemben érdemest produkált. S ezt okosan cselekedte.

¹ L. Meyers Konversations-Lexikon. 2. Jahres-Suppl. 1891—92. S. 753.

¹ A. Binet: Introduction à la psychologie expérimentale. Paris, 1894. pp. 131—144.

A sablontól eltérés, valami igazabbra, újabbra törekvés, sok költői szépség, nagy olvasottság, nem szűkkörű irodalmi jártasság és izlés tesznek bizonyosságot e beszéd-kötetben a Szabó József nem közönséges írói hivatottságáról, de egyúttal arról is, hogy e dolgozatok készítése az *írói lélek kedvtelése* volt inkább, mint az *evangyéliomi lélek megnyilatkozása*. Vagy frázis nélkül szólva: e dolgozatok nagy része sem predikáció épűgy, mint a Sziládyé; s a cél, a melyért készültek, úgy látszik, inkább a tehetség és olvasottság megmutatása, mint a hit templomának építése.

Húsz beszéd van benne. Illetőleg, ha az utolsót, a »Gondolatok a koporsónál« címűt részeire bontjuk, akkor 23. Tárgyai érdekesekek, tehetségéhez méltók s várakozást keltők. Talán épen ez is egyik oka annak, hogy tartalmassága és sok szépsége ellenére is, elolvasása után némileg csalódottaknak érezzük magunkat.

Itt van mindjárt a három első nagyobb beszéd: Három talizmán. Isten a kezdet és a végezet. Az evangyéliom könyve. Tekintsük meg ezeket közelebbről s legott rá fogunk ismerni Szabó Józsefnek a sebhető tulajdonságaira, kedvességeire és (meg ne haragudjék érte), a hívságos oldalára is.

Hogy anticipáljam a következtetéseket, már most három nagy gyöngességére mutatok rá e dolgozatok szerzőjének, mint *egyházibeszéd írónak*. Egyik az, hogy se meggyőzni, se kellőképpen felvilágosítani nem tud, mintha maga se hinné egészen, a miket beszél. A másik, hogy a mi eszméin megcsillan, az inkább a klasszikusok reflex fénye, mint az evangyéliom belső tüze és világossága. S a harmadik, hogy kidolgozása nem egyenletes; néhol túlságosan édeskés, másutt túlságosan nehézkes s egyik esetben sem olyan nyelven beszélő, mely számot vetne a hallgatóságával. Példa rá az »Isten a kezdet és a végezet« című s nem közönséges nehézségű és mélységű téma. Igaz, hogy a forma, a nyelv, a ruha köteles tárgyához simulni, de úgy tartom, az egyházi beszédnek még az ilyen mélységben és magasságban járó tárgyaknál és elmélkedéseknél sem szabad megfélekednie sem a koncepcióban, sem az érvelésben, példákban, bizonyítékokban, sem a nyelvezetben arról, hogy *előszóval való előadásra* született, melyet *egyszeri hallásra* meg kell az elmének s a szívnek is fognia s benne épülést találni.

Ez a beszéd mégis ilyen magas hangból kezdődik: »A létfény forrását kívánom ez órában megközelíteni.« Aztán beszél prometheuszi regéről, Minerva lehelletéről, chaosról, deismusról, Kant-Laplace elméletről, necessismusról, matérialismusról, naturalismusról, sőt végül még szentháromságról is; hivatkozik Hesiodosra, Xenophanesre, chinaiakra, Kantra, Descartesre, Dr. Wekerlére, sőt még Pál apostolra is; citál Temérdekből, Büchnerből, Kiss Jánosból, Berzsenyiből, sőt még a bibliából is. És mindezek dacára nincs benne annyi meggyőző erő, mint egyetlen találó magyar közmondásban; nincs meg benne a szónoki beszédnek egyetlen kelléke, a szónoki ihletnek egyetlen fénysugára s a létfényforráshoz való közeledésnek még csak az igyekezete sem. A bizonyítást meg se kísérli; tényekben istent nem szemlélteti; célt — melyhez eljutni akarna — maga elébe tűzni elfelejt. Egyszerű, száraz elmefuttatás az egész, filozófiai rendszerek rövid kivonata, töredékes gondolatok összeillesztése, melynek egy olvasás közben támadt véletlen ötlet lehetett szülője s igazi kifejtését csak akkor várná az ember, mikor szerző már el is végezte a mondani valóját.

A »Három talizmán« Jel. III. 18. alapján írott be-köszönő beszéd. »Bércoszorú zta erdős halmok bájos ölében« rejtezik egy csöndes falu. Annak a számára készült ez a beszéd. Ha ezt nem látnám a homlokára

írva, sokkal jobban tudtam volna gyönyörködni benne de így *túlságosan* szépnek találtam egy csöndes kis falunak. Mintha csak azzal az elhatározással fogott volna szerző megalkotásához, hogy e nevezetes napon kiteszen magáért; s előszedi kedvességeit, ékességeit, a válogatottan szép beszédet s a bájos, hangulatos, festői leírásokat s felcicomázza velök e nagy gonddal írott tanítást. Az irodalmi jártasságával való hivatkozást csak előtt az egyszerű emberek előtt sem bírja megtagadni s idéz Berzsenyiből, Madáchból, Horatiusból; beszél a Mars, a Venus csillagembereiről, készpénznek vevén a Flammarion hipothéziseit. Költői fantáziája szinte víziókra ragadja s ilyen látásokat lát: »Még alig suhogtattam meg a fegyvert fejem fölött, már is tovaszállt az arczomba csapó hideg szél s elvonult az ijesztő zivatar. Illatos légáramlat érint, balsamos szellők susognak körülöttem s lágy, zengő madárdal hat halló idegeimhez. Ez érzékreható, ígézetes búvkörben hirtelen csábos, mégis undorító alakok szöknek elém, melyeken kitetszik mezítelenségök rútsága« (27. lap). Lelke fürdik a gondolatokban s a választékos stílus csillogó, dagadó, hullámos árában s e közben elfelejtkezik a szegény naprágyiakról, kik álmélkodnak ugyan, ezeket látván és hallván, de bizonyára felét sem élvezik és értik ennek a sok szépségnek és nagy bölcseségnek.

A berendezkedése is kifogásolható. Legmagasabban száll a beszéd kezdetén, de vége felé már szárnyai lankadnak. Egy megfordított óda az egész. Az első rész a legmelegebb s az utolsó a leghidegebb, a melyben nem is egészen arról beszél, a mit magának kitűzött, t. i. az élet-, világ- és emberismeretről.

Jövel »Evangyéliom könyve.« Szinte csodáltam eddig, hogy szerző Faustból még nem idézett. No, most azt is megcselekszi. Pedig igazán semmi szükség sincs rá. S kedvetlenül látom, hogy Szabó József ebben a dolgozatban is *kizárólag intelligens emberekhez beszél*, pedig ez, szerintem, az egyházi beszédírónak egyik legnagyobb tévedése. Olyan gyülekezet nincs a világon, mely tisztára irodalmi műveltségű emberekből álljon. De hát erre figyelemmel lenni az író és szónok részéről igen nagy önmegtagadással jár. Azért van a magyar irodalomban olyan kevés valódi predikáció. S azért mondotta Kun Bertalan a legközelebbi papszentelésen, elmélkedvén »az evangyéliomi lelkészi hivatásról« a megváltozott viszonyok között, hogy megmarad ugyan a lelkészi működés központjának ezután is az ígéhirdetés, de annak — ha pusztában elveszni nem akar — evangyéliombbá kell lennie és a magasságból le kell szállnia a néphez, a keresettségől a természetességhez, a lég-hajóról a gyalogösvényhez.

Négy részre osztja szerző az evangyéliom könyvét. Azt mondja, hogy az 1. erő, 2. hatalom, 3. élet és 4. üdvösség. Az első két rész nem zárja ki egymást, mert, mint maga is mondja szerző, a hol az erő van, ott a hatalom is. Mégis — megengedem — lehetne külön is beszélni rólok, de nem azt, a mi itt mondva van. Mert szerző a II. részben is voltaképen az I. mellett hord fel példákat és bizonyítékokat. Az evangyéliom hatalmát másképen és meggyőzőbben is könnyen lehetett volna példázni. No, de Geóthével kezdődik és Madách-sal végződik. Közben, kissé homályosan, nem egészen a tárgyhöz tartozóan beszél nagy általánosságokat. Egyik leggyöngébb darabja az egész kötetnek, úgy, hogy kénytelen vagyok én is Geóthéhez folyamodni: Világosságot, több világosságot!

»A keresztyénség a munka apotheosisa« felirátú beszédben van először helyén az idegen mezőre való

kitérés; itt nem tűnik fel az olvasottsággal való tüntetésnek a Bráhmára, Buddhára, Mohamedre való hivatkozás, sőt egészen természetesen és szükségszerűen fonódik a bevezetés eszmemenetébe és lényeges kelléke a propositio előkészítésének. A propositio azonban (»Imádkozzál és dolgozzál«) nem szövegszerű, míg a részletek igen, de ezek meg — hogy úgy mondjam — nem propositioszerűek. Szöveg és felosztás tisztán csak a munkát hangoztatja s imádkozásról nincs benne semmi szó. Vagy nem ez a főtétel? Akkor minek mondja szerző, hogy »ima és munka vezetnek Istenhez«, a mint-hogy igaz is! Ugyde akkor az első rész nem lehet igaz, hogy a munka (magában is) Istenhez emel.

A bevezetés különben egyike a legsikerültebbeknek. Kedves és magvas Hanem a tárgyalás már sok kifogás alá csúsz. Tudósan ugyan, de szabatosan indul és halad egészen odáig, míg a szerzőnek megint eszébe nem jut, hogy meg kén mutatni, mit tud. És sorba fel-lepteti Renant, Sokratest, Laveleyet, Tolstojt, Catullust és — Zolát. Valóban őt is. És bizonyít vele saját maga ellen, az ellen a vezértétel ellen, hogy a munka magában boldogságot adna s Istenhez emelne. A második rész arról szól, hogy a munka Istent lehozza mihozzánk, de erről nem győz meg, hanem erőtlenséggel, általános frázisokban lapsodlik el. Bizony ez a beszéd teljességgel nem apoteózis; pedig Szabó tudott volna írni azt is, ha akarta volna.

Az ezután következő három tanítás a jobbak közül való. »Az élők dicsérete« »A szomorú emmausi út« s a »Három hajlék« szinte elkedvetlenítenek, hogy hát mért nem ilyen a többi is? Itt kezdek ráismerni s Szabó Józsefre s látom, hogy ha megmarad az ő igénytelenségében, jobban a szívünkhöz tudott volna szólni. Az első beszéd Károlyi Gáspár emlékünnepe mondattal s ez az első dolgozat, melyben a szerző szigorún tárgyal marad s azt eléggé ki is fejti. Bevezetése itt-ott festői szép, részei szövegszerűek, nyelve egyszerű, világos, bibliaias, katedrába való. Az emmausi út ősi hervadásból s fényből támadt kedves, bánatos, hangulatos kis beszéd, mely a jobb érzések húrját rezgetti meg szívünkben. Építő és használható. A három hajlék, a Jézus, a Mózes és az Illyés hajléka, ügyes feltalálásnak a sikerült munkája. Előtoronáca pompás, belseje meleg és világos s egy pár nagy mondást letörölve róla, (mint: »odaomlok a hitvány földre s megcsókolom annak szennyes porát, mint a durva anyagimádók«; vagy: »elhallgattatom dobogását érző szívem lüktető ereinek, mint az érzéketlen emberevők,«) a magunk forma ember is elég otthonosan érezheti magát benne.

Az ezutániakról már kevés mondani valóm van, ha csak ismétlésekbe esni nem akarok. »Az ó-világ, új eszme nem férnek meg együtt« feliratú beszéd a legmaradandóbb becsű munka az egész kötetben, csak hogy ha lehet, még elvontabb, egy templomi gyülekezet gondolatvilágát még felülhaladóbb, mint a megelőzők. Látszik, hogy ennek minden mondata a tehetség és műgond együttes alkotása.

Hatalmas nagy mező ugyan, a melyen elindul, (»a valláserkölcsei és a köztársadalmi eszmék története«) s nem is bírja átfogni tekintetével, de a mit meglát rajta, azt biztos kézzel állítja szemünk elé s nem olyan hatásvadászattal, mint a füzet elején levőkben. Most már nem a szavakban van az ereje, de a gondolatokban; nem a nagy nevekben, de a gondos kivitelben.

A reformáció évfordulójának ünnepére írott dolgozatban s »Az esküvés« címűben nincs semmi eredetiség, semmi érdekesség, semmi ünnepélyesség. Engem legalább egyik sem kötött le, se pedig fel nem melegített.

Minden rendszer nélkül összeviszva szórva van még e füzetben kilenc kisebb szabású dolgozat: 3 úrvacsoraosztási agenda s 6 temetési beszéd és imádság. Mondanom se kell, hogy ezekben már a szerző közelebb férközik szívünkhöz. A rövidebb dolgozatok jobban sikerülnek neki. Hosszabb beszédekben is bevezetései a mintaszerűek. Itt még látszik rajta a munkakedv, az inspiráció, az ösztönt és eszmét kapott lélek üde buzogása, frissében levő ereje. De ezekben a rövid dolgozatokban jobban is visszaél írói adományaival s különösen a költői színezéssel, úgy, hogy pl. a tragikus halált halt Alexay István simonii molnár sírja felett mondott rövid búcsúztató tele van rektoros bombasztokkal, (»szinte hihetetlen, szinte megfoghatatlan, hogy a duzzadó izmok összeroncsolva, az életerős idegek széttépve, a villogó szemek kialudva, a beszédes ajkak megnémulva hevernek itt lent.« stb.). »A búsló borág« feliratú pedig nem egyéb, mint divatos leíró költemény prózában. A füzet utolsó darabja: »Gondolatok a koporsónál.« Valóban csak gondolatok, jobban mondva filozofálások, de nem keresztyén tanítások, nem lelkipásztori vigasztalások. Inkább valami novellagyűjteményben, rajzok, hangulatképek s más e fajta szépirodalmi dolgozatok albumában volnának ezek odahaza. Hanem, mint gondolatok itt is szép bizonyosságai a szerző eszmélkedő lelkének s többre hivatottságának.

Azzal végzem ismertetésemet, hogy én Szabó Józsefre e beszédekért kissé neheztelek. Mikor kezembe kerültek, egész mohósággal estem nekik, elgondolva, hogy íme ez kedvemre való kötet lesz, milyen jó ízüket fogok én ebből prédikálni. Mert olyanak ismertem szerzőt eddigi munkálkodásából, hogy látatlanban nem lehettem más véleménynyel éppen egyházi dolgozatairól. De csudálatos, az a Szabó József, a ki másféle írásaiban úgy szeret és úgy tud a nép szája íze szerint szólni, éppen egyházi beszédekben felejtette el ezt a talentumát értékesíteni. Pedig egy hosszú és becses előszóban — mely szól a magyar prédikáció irodalom történetéről — még igazolja is magát, a miért ő is vállalkozott a prédikációk számának a szaporítására (Isten bocsássa meg a Sárospataki Lapoknak.) Hej, pedig nem az a mi bajunk, hogy sok volna már a prédikáció, hanem... sok a prédikációs könyv.

Ugy szerettem volna, hogy Szabó Józsefnek ne legyen szüksége erre a mentegetődzésre. Hanem azért kár lett volna e dolgozatoknak az asztalfiában maradniok... és még jobban ennek a mentegetődzésnek.

Czinke István.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

(Vége).

Azt hiszem, hogy az udvariasság követelményének teszek eleget akkor, ha mindenenek előtt jelzem, mikép Mitrovics Gyula sárospataki theol. tanár és a tiszáninneni egyházkerület főjegyzője, az egyházkerületi gyűlés második napján a gyűlésteremben megjelenván, Tisza Kálmán és az esperesi kar számos tagja által feltűnő szívéllyel üdvözöltetett.

Az egyházkerületi középiskolai felügyelőre nézve, a gyűlés kezdetén, javaslat alapján, megállapított, hogy

a külföldi középiskolák fejlődését figyelemmel kísérni s azokat időközönként meglátogatni köteles.

A lelkészképesítő vizsgáló-bizottság tagjaiul: Szabó János, Széll Kálmán, Dávidházi János, Szeremley József, Szabó Károly esperesek választottak.

A történelmi bizottság tagjaivá, melynek feladata leendő az 1894. évi áprilisi egyházkerületi gyűlés 139. sz. határozata szerint, a debreceni kollégium történetének megírására nézve javaslatot tenni, megválasztottak: Toth Sámuel, Balogh Ferenc, Dicsőfy József, Géresi Kálmán, dr. Öreg János, Szeremley Sámuel, Thaly Kálmán.

Kágyai Lajos segédlelkész, Nagyváradon a rabokhoz fegyházi lelkészül neveztetvén ki azon vélelem alapján, mintha ő nagyvárad rendes lelkész volna, miután e miatt igen nehéz körülmények állottak elő, mert segédlelkész, ha a várad lelkészek ilyenül el nem fogadnák, önállóan nem működhetik. Az egyházkerület elhatározta, hogy az igazságügyi minisztérium a tévedésről felvilágosíttassék és felkéréssék, hogy jövőre ilyen kinevezéseknél az illető egyházi főhatóságot kérdezze meg.

Bereg az államsegély felemelése iránt kérelmezvén, miután az államsegélyek felett már a konvent és az egyházkerület rendelkezett, a kérelem teljesíthető nem volt.

Felső-Szabolcsnak azon kérelme, hogy az egyházmegyei tanácsbírák számát egygyel szaporíthassa, megadatik.

Felső-Szabolcsnak azon kérelme, hogy a 15 krok behajtását az állam a községi előljáróságokkal eszközöltesse, nem teljesített, mivel a miniszter ez ügyben, a törvényre való hivatkozással, már nyilatkozott.

Ugyancsak Felső-Szabolcsnak azon indítványa, hogy az agendás könyv készítése s az egyházi szertartások egyöntetűvé tétele tárgyában megbízott esperesi kar sürgettesék meg, egyhangúlag elfogadtatt.

Valamint felújított, felmerült eset alkalmából, azon régi statutum is, miszerint az esperesek más egyházmegyéiből jövő s. lelkészeket elbocsátó nélkül be ne fogadjanak.

A debreceni Kossuth-szobor bizottság megkeresvén az egyházkerületet az iránt, hogy a Debrecenben felállítandó Kossuth-szobor költségeihez valamivel az egyházkerület is járulna: a megkeresés készséggel teljesített, mivel — György Endre indokolása — Kossuth Lajos neve s működése Debrecennel szoros kapcsolatban vannak és Kossuth Lajos protestáns is volt; de az összeg kimondására nézve a gazdasági tanács javaslata kikértek.

A debreceni egyház közalapi járulékát 1000 frttal kívánván megváltani, ezen ajánlat, mivel a 10 évi eddigi átlagnál többet teszen, öt évre elfogadtatik.

A középiskolai felügyelő részére készített „Utasítás” tárgyalása, mivel a választott felügyelő működését azonnal nem kezdheti meg, a jövő gyűlésre halasztott, annyi-val is inkább, mivel Thaly Kálmán előterjesztése szerint, a készített javaslatban hazafias szempontok érintve sincsenek. Kiadatik tehát a tanügyi bizottságnak s csak a jövő gyűlésen fog tárgyalatni.

A konventi bizottság által készített lelkészi özvegy-árva egyetemes gyámintézet szabály-javaslat tárgyalatván, Tóth Sámuel javaslatba hozza, hogy miután az egyházmegye véleményének átnézésére idő alig van, az egyházmegye észrevételei azon módon terjesztessenek fel a konventre átnézés és egyeztetés végett.

Ezzel szemben Görömbei Péter, tekintettel arra, hogy a konvent, még, ha a mi egyházmegyénk és egyházkerületünk nem nyilatkoznának is, el van határozva arra, e hibás alapokon készített tervezetet életbelépteti már 1895. jan. 1-én; tekintettel továbbá arra, hogy az egy-

házmegye többségének véleménye az egyházi lapokból eléggé ösmeretes, azt javasolja, hogy az egyházkerületi közgyűlés e tervszel szemben, legalább a főbb elvekre nézve nyilatkozzék. Nyilatkoztassa ki nevezetesen, hogy a nyugdíjintézet létesítése még egy időre mellőztessék; továbbá a 700 frton aluli és felüli megkülönböztetés kihagyassék, a végkielégítés, temetési pótlék-féle kielégítések szinte kihagyassanak; hanem az intézet életbeléptetésétől kezdve, annak jótékonyágában minden özvegy s minden árva, egyenlő arányban részesíttessék; az intézet alapítójának növelése szempontjából pedig, az ezután nyerendő s már-már meg is ígért államsegély ezen özvegy-árva alap tőkéjéhez csatoltassék. Ezen elvi jelentőségű nyilatkozatok elfogadása esetén kéressék fel a konvent, hogy ezen elveknek megfelelően készíttessen egy új javaslatot, illetőleg tervezetet a nyugdíjintézet mellőzésével.

Zsigmond Sándor egy harmadik határozati javaslatban a nyugdíjintézetet is létesítendőnek véleményezi s ez irányban terjeszté be javaslatát.

Az egyházkerületi gyűlés Görömbei Péter vázlatos javaslatát fogadván el a tárgyalás alapjául, e felett indult meg a vitatkozás, a mely — miután az ügy kellően előkészítve nem volt, — az egész napot igénybe vette. A javaslathoz számosan szólottak: Széll Kálmán, Kiss Albert, Zsigmond Sándor, György Lajos, Sütő Kálmán, Lukács Ödön, György Endre, Szeremley József, Görömbei Péter stb. Végre is a Görömbei Péter által beadott javaslat 1. pontja Kiss Albert azon módosításával fogadtatt el, hogy most ugyan csak özvegy-árva intézet létesíttessék; de az egyház-törvény 259 §-a értelmében a konvent a nyugdíjintézet létesítését is figyelembe tartsa s azt az egyetemes református egyház által létrehozassa. Elfogadtatt továbbá György Lajos javaslata, illetőleg azon pótlása, hogy a jelenlegi gyámintézetek jövőre is fentartandók s érintetlenül hagyandók; ez azonban Zsigmond Sándor és Kiss Albert által odamódosított, hogy az újból készített tervezetben az egyházkerületi és egyházmegyei gyámintézetek jövedelmei a számításba bevonhatók (mint egy másfél millió frt tőkének a jövedelméről van szó.) Az állami hozzájárulásra nézve is Kiss Albert következő szövegezése fogadtatt el: Azon esetre, ha az állam a folyó évre adott 100,000 frtot jövőre folyóvá tenné, ezen 100,000 frt mindaddig, míg az egyetemes özvegy árva gyámintézet megerősödhetik, ezen gyámintézet tőkéjének gyarapítására, azontúl pedig a nyugdíjintézetre fordíttassék.

Sokféle ellenvetésre kellene felelnem a tárgyalás lefolyásának közlése alkalmából; de erre nézve egész tanulmányra, adatok összevetésére lenne szükség, azokat pedig már Zsigmond Sándor („a Debreceni Protestáns Lap”-ban) és Vass Mihály a („Sárospataki Lapok”-ban) fel is használták, az ügy jelen állásának tarthatatlanságát s a konventi tervezet helytelen és célszerűtlen voltát is eléggé feltárták az olvasó és érdekelt közönség előtt. Én tehát csak egy pár ellenvetésre akarok reflektálni, ugyanis:

A konventi tervezet pártolói részéről az hozatik fel, hogy végkielégítés és temetési költség adása nélkül tervezetet készíteni és keresztül vinni lehetetlen. Hát azt lehet attól a szegény ref. lelkészi testülettől kívánni, hogy miután a ma élő nemzedék nagy önmegtagadással és tetemes áldozattal megalapította, egyik egyházkerületben az egyházkerületi, a másikban egyházmegyénként az egyházmegyei lelkészi özvegy-árva gyámintézeteket, most ugyancsak ez a nemzedék, újabb áldozattal, arra való kilátás nélkül, hogy az alakulóban levő egyetemes gyámintézet jótékonyágában valaha részesülhetne, alkossa meg az egyetemes, nemcsak lelkészi özvegy-árva gyámintézetet, hanem az egyetemes lelkészi nyugdíjintézetet is! Azon reményben azonban, hogy ha 10 éven innen hal

el, hát akkor fog kapni a családja — végkielégítést és temetési pótlékot?! Lehet-e illet kívánni egy olyan szegényesen díjazott testülettől, mint a ref. papság?!

Azután hozzák, hogy az egyenlőség elvére fektetni az intézetet, tehát azon elvre, hogy kiki jövedelme arányában fizessen, pl. 2%-ot, mint mi óhajtjuk, vagy 2½%-ot, mint a konventi tervezet javasolja és mégis az özvegyek és árvák egyenlő segélyezésben részesüljenek, ez, szerintük, nem lehet, ki nem vihető s nem igazságos, mert a humanismus elvére alapítani pénzintézetet nem lehet. Erre csak azt jegyezzük meg, hogy van egyházkerületi s vannak egyházmegyei lelkesítő özvegy-árva gyámintézetek, voltak és vannak tanári gyámintézetek ugyanezen elvre alapítva és áldásosan működnek, jótékonyt gyakorolnak és gyarapodnak is. Hanem tény, hogy az egyenlőség elve a zsinat-presbiteri rendszer elvével együtt kezd kiveszni a ref. egyház életéből, mint a hogy kiveszőben van az egyetemes papság elve; mint tényleg már is kiveszett a „primus inter pares” elve, mert vannak Méltóságos püspökeink, Nagyságos espereseink, meg Teintetes tanácsbíráink stb. Valóban! alig hinné az ember, hogy apró, jelentéktelennek látszó dolgok, főrendiházi kérdés stb. mennyire felforgatja az egész egyházi rendszert és életet... De a ki a régi kálvini egyházi alapon áll, az híve az egyetemes papság elvének, az híve az egyenlőségnek, testvériségnek; az nem hányja fel a szegény lelkesítő özvegynek és árvának, hogy a te férjed csak 700 frton alúli egyház papja volt, ennél fogva érd meg felényi segélylyel! az azt vallja, hogy a kinek több adatott, attól több is kívántatik;... az özvegyek s árvák között nem tesz különbséget; tehát a humanismus, nem — az a krisztusi szeretet elve alapján egyenlő segélyben kíván részesíteni minden özvegyet és minden árvát, mint a hogy több lelkesítő gyámintézet tette már eddig is, teszi ma is. Ezen elvre óhajtja alapítani az egyetemes gyámintézetet is és végkielégítést, temetési segélyt adni nem kíván, nem óhajt. Egyet azonban tisztán lát, azt, hogy ezen elv alapján lassan fog gyarapodni az egyetemes gyámintézet; hogy egyszerre nem fog tudni százakat adni az özvegyeknek és árváknak, de legalább meg lesz vetve az alap s ez biztató lesz a jövőben. Azután miért van s mire való az 1848. évi XX. t.-cikk? Azután, ha a tanárokat elismerte már el segélyezi az állam, a ref. papságot sohasem ismerné már el olyannak, a mely a segélyezést megérdemli?! Bizonyára méltó, hogy a konvent a szeretet elvére alapítsa a gyámintézet tervezetét s mindent elkövessen alapjának a növelésére!

Joó István középiskolai felügyelőnek hivatalba lépésére nézve s az ezzel összefüggő ügyek rendezésére nézve abban állapodott meg az egyházkerület, hogy Szeremley Sámuel végzi a teendőket 1895 január 1-ig, attól kezdve Joó István, kinek helyét ideiglenesen az elnökség töltendi be a tanári kar javaslatára. Tanítóképződei igazgatót a jövő évi egyházkerületi gyűlés választ, valamint tanárt is Joó István helyett. A pénztárnokság is a jövő egyházkerületi gyűlés által töltenek be. A fizetések ezen határozat értelmében tétetnek folyóvá.

Lényeges és jelentékeny tárgya volt még a gyűlésnek a mező-túri felsőbb leánynevelde létesítésének az ügye, mely már-már odatereltetett, hogy állami segély igénybevételevel szándékoznak megvalósítani; tehát mondhatni elejtésével a református jellegnek, a mitől Isten mentsen!... Szóltak e kérdéshez Kiss Albert, Dorogi Lajos felvilágosítólag, Tabajdi Lajos stb. Kiss Albert különösen hangsúlyozza, hogy a nagy magyar alföldnek és ott a kiválóan magyar protestáns nagy közönségnek, főleg török-szentmiklósi stb. róm. kath. leányneveldek mellett nagy szüksége van egy református jellegű leánynevel-

dére; de ő nem annyira felsőbb fokú leánynevelő intézetet óhajtana ottan látni, melynek felsőbb osztályai általában néptelenek, hanem egy négy osztályú polgári leányiskolát, a mely célszerű és amannál sokkal olcsóbb. E végből a mező-túri leánynevelde kérdését az egyházkerületi leányneveldei bizottsághoz javasolja áttétetni. Ez a javaslat elfogadtatván, az ügy, melynek sok nehéz és kényes oldala van s mely a kerületen igenis bőven megbeszéltetett, azon jó reménnyel tétetik át jelzett bizottsághoz, hogy annak közbejöttével, a református egyház érdekeinek sérelme nélkül, egyházi tekintetben előnyösen s jóságosan fog elintéztetni, mi oly igen kívánatos.

Ezután a gyűlés tagjai már széledni kezdettek, mivel leginkább csak a díj-levelek, adás-vételi és csere-szerződések következtek, melyeket az esperesi kar átnézett s véleményével ellátott.

Az egyház-kerületi bíróság október 5-én délután, kécsoportba oszolván, végezte teendőit, hol a szatmári felsőbb leánynevelőintézet igazgatónöje az ellene emelt vádak alól felmentetett, Szöllősi Pál rádi lelkész hivatalvesztés helyett feddésre ítéltetett.

Görömbei Péter.

IRODALOM.

* **Fördös Lajos: „Buzgóság Szárnyai”** című kis ima, könyve 5-ik kiadásban jelent meg legközelebb a *Hornyánszky V.* kiadásában (Budapest 1894.). A 12-rétű-224 lap terjedelmű kötet 65 imádságot foglal magában, a melyek közül ünnepi és vasárnapi 10; köznapi 12 (6 reggeli, 6 esteli); úrvacsorához való 9; életkorhoz s körülményekhez való 34. Valamennyinek egy-egy bibliai hely képezi textusát, mintegy mottóját s ilyen mottók választják el egymástól a különböző alkalmakra írott imák csoportjait is. Az imák általában rövidnek s az imádkozónak inkább szükségét, bajait sorolják fel, mint érzelmeivel számolnak be; inkább elmélkedők, mint festők; inkább az agynak, mint a szívnek születtei; igazak, józanok, de nem lebilincselők. A költészet varázs-vesszejéhez csak egyszer folyamodik a szerző (176. l.) s ez az egy próba is felbátoríthatta volna újabb kísérletekre, mivel az olvasónak ebből az egyből is édes dolog kiéreznie, hogy a költészetnek polgár-joga van az imádság birodalmában. A Tompa és Szász Károly imakönyveinek éppen abban rejlik nagy titkuk s roppant előnyük, hogy az elmélkedés közben megihletett lelket a költészet szárnyaira kapják és úgy röpitik fel az ég felé. A kiállítás egészben véve csinos, kellemes. A hozzánk beküldött példány ára nincs feljegyezve.

* **Egyházi beszéd.** Irta s a kis-azari ev. ref. egyház templomújitási ünnepélyen elmondta Péter Mihály ref. h. lelkész. Ára 20 kr. S.-a. Ujhely, 1894. A fiatal lelkipásztornak lapunkban már érintett alkalmi beszéde I. Móz. XXVIII. 18 felett, a textus és az alkalom-adta bevezetéssel arról elmélkedik, hogy *miért Istennek háza és a mennyország kapuja ez a hely*, vagyis az ő megújított templomuk és így felel a feltett kérdésre: azért, mert *1-ször a hitnek, 2-szor a szeretetnek oltára*. Ugy a hitet, mint a szeretetet a Jézusban látja megtestesülve s mindkettőt nagy melegséggel, a biblia és az énekköltészet teréről gyűjtögetett idézetekkel, sok ügyességgel jellemzi. A 9 lapnyi beszéd ára 20 kr.; a tiszta jövedelem a templomújitási költségek fedezésére fordítatik. Szívesen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkész választás.** A sajtó-vámosi egyház lelkészévé, b. c. Soltész Sándor utódává, még a múlt hó 23-án megválasztatott *Simon István* harmaczi lelkész, a szomszédos Gömörmegyéből, jelentékeny szavazattöbbséggel. A »Borsodmegyei Lapok«-nak hozzánk is beküldött 78-ik számában többféle gyanúsítást köt valaki a lelkész-választás lefolyásához s úgy látszik, hogy annak még folytatása is lesz, ha egyebütt nem, legalább a bíróság zöld asztalánál.

— **Az egyházpolitikai javaslatok a főrendiházban.** A *vallás szabad gyakorlásáról* szóló törvényjavaslatot, melyet folyó hó 5-én egy szavazattöbbséggel általánosságban elfogadták a főrendek, okt. 6-án, a részletes tárgyalás után a harmadik olvasásban elvetették. Hiába tartott Papp Gábor dunántúli ev. ref. püspök mellette egy általános elismerésben részesült szabadelvű beszédet, melyben Schlauchchal szemben megkapó szónoki hévvel fejtegette a liberális protestantizmus álláspontját az orthodoxyával s annak felekezeti türelmetlenségével szemben. Beszédében Szász Károlylyal is foglalkozott s kijelenté, hogy ő nem fél a felekezeten kívül állóktól, sőt örül rajta, ha az ilyenek kiválnak a mi felekezetünkől, melynek úgy is csak névleg tagjai. Nem tudta a többséget megnyerni a javaslat részére Prónay br. és Szilágyi miniszter szép érvelése sem. A III. fejezetet gr. Andrássy Aladár indítványára 122 szavazattal 96 ellenébe kihagyták a javaslatból, a minek aztán az lett az eredménye, hogy a harmadik olvasásban nem kellett az már sem az ultramontánoknak sem a liberálisoknak. A *zsidó vallás recepciójáról* szóló javaslatot, okt. 8-án hat szótöbbséggel még csak általánosságban sem fogadták el a méltóságos főrendek, de már a *gyermekek vallásáról* szóló javaslatot úgy általánosságban, mint részleteiben recipiálták. Az utóbbi törvényjavaslat tárgyalása alatt br. Hornig azt indítványozta, hogy legyen elég, ha a szülék a pap és két tanú előtt jelentik ki, hogy gyermekeiket, melyik vallásban óhajtják neveltetni. Vaszary úgy óhajtotta módosítani a 2. §-t, hogy a gyermek szülőik vallását csak *követik*. Schlauch a 7. §-nál azt akarta kimondatni, hogy a törvény meghozatala előtt kötött házasságokból született gyermekek vallása felett is egyezséget köthetnek hat hónap lefolyása alatt a szülék, de a főpapok indítványait a főrendek többsége nem fogadta el. Az *állami anyakönyvekről* szóló javaslatot okt. 10-én hat szótöbbséggel szintén elfogadták a főrendek. A képviselőház a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatot folyó hó 17-én fogja újra tárgyalni.

— **Papp Gábor** dunántúli ev. ref. püspökönket egész kedvveléssel feketítették az ultramontán hajlamú lapok, sőt a szabadelvű párt közlönyei is a komáromi nagy ünnepélyen mondott beszédeért s püspöki megnyitójáért. Megírtuk akkor, hogy nem volt igazságuk, mert Papp Gábor csak püspöki kötelességét teljesítette ama nyílt s igaz szemle felmutatásával, a mely annyira nem tetszett akkor a Vaszary glóriájától megszárdult újságíróknak. — De a helyzet azóta nagyot változott; a »pax«-os vezérhadserge mohón neki rontott a nemzeti békeességének s a szabadelvű sajtó is kénytelen volt belátni végre, hogy a protestánsok, mindennek felett pedig a reformátusok önzetlen hívei és terjesztői az igaz szabadelvűségnek s politikai érdekeken felül állanak az egyenlőség, testvériség és szabadság kultuszának ápolásában, a mint annak éppen az egyházpolitikai javaslatok iránt tanúsított viseletökkel is fényes bizonyosságát szolgáltatták. Szolgáltatta különösen Papp Gábor, a kit a multkor „feszítsd meg“-et kiáltó lapok egy része is illendőnek tartott „hozsánna“-val

üdvözölni a főrendiházban folyó hó 5-én mondott nagy beszédeért, a melyben méltósággal veri vissza Schlauchnak burkolt tüszúrásait, a ki a protestantizmust a katholicizmus ellenségeként mutogatta be a méltóságos főrendeknek és azt hirdette, hogy a vallás-szabadság vallástalanságra s a fennálló egyházak megrontására vezet stb. A világi főrendek eleintén ügyet se vetettek az igénytelen attilás és rojtos nyakkendőjü kálvinista „superintendens“-re, de a mint beszédében előbbre haladt és lándzsát tört a vallás szabadság eszményisége, az egyén felség joga s a protestantizmus igazai nevében s — kénytelen kellen — de férfiasan helyreigazította a saját püspök társát is: — a nagyméltóságú urak is felrakták a monoklit s kezdték szívökből elismerni, hogy az a kis ember ugyan csak okosan beszél. — Persze a legtöbb nem tudja azt közölni, hogy az a vézna Papp Gábor a hazáért harcolt, vérzett és raboskodott akkor, a mikor ők vagy apáik a saját bőrukért idegenbe futkoroztak, vagy éppen a muszkaségiségeért esenkedtek. Örök igazság az a mivel Papp Gábor végezte beszédét: „A protestantizmust a szabadság szülte, ő nem fordulhat tehát szülője ellen.“ Mély tisztelettel gratulálunk!

— **Utóhangok Nagy-Kaposról.** Levelet kaptunk a nagy-kaposi plebánus úrtól s ugyanazt beküldte ő a »Magyar Állam«-nak is, a hol meg is jelent. Védi magát lapunknak ama kijelentése ellen, hogy nem engedte az emléktáblát az Erdélyi János szülőházába beilleszteni. Olyanformát mond, mintha az önértet volna ennek oka, vagyis mintha pénz-adománnyal is kecsegtették volna a ház-tulajdonost, a kiben aztán elfortyant a kevély magyar vér és »csak azért se!« — No, de egyébbel is mentegetődzik a plebánus ur, azzal, t. i. hogy a 60-as években (!) a *larnóci* kálvinista urak nem engedték betenni a közös temetőbe a »közös megváltásunkat jelképező« keresztet, pedig azt a helytartó-tanács (!) is elrendelte. Itt van hát az ok — mondjuk — és nem a felekezetek mai boldogtalan viszonyában. — Vegyük tudomásul ezt a szürke mentséget, hiszen az is jelent valamit, ha valaki mosakodik. Az emléktábla jó helyen lesz ott a kálvinisták templomának falában, mert még kiáltóbban fogja hirdetni az Erdélyi nagyságát s az ő ellenségeinek törpeségét.

— **A vallás- és közoktatási minisztérium költségvetése 1895-re** a folyó évihez képest nagyot emelkedett. A rendes kiadásoknál 907.629 frttal; az átmeneti kiadásoknál 95.943 frttal s beruházások címén 1.974.621 frttal van több előirányozva, mint 1894-re volt. A felekezeti és községi iskolák segélyezését 99.000 frttal emelte az előirányzat s ez összegben van az újonnan felállítandó nyugdíjintézet részére felvett 60.000 frt is. Az egyházak segélyezésére a jövő évre ismét 100.000 frttal többet vett fel a kormány, még pedig, mint a miniszter-elnök a képviselőház előtt kifejté, azért, mert az országgyűlés is helyeselte azt az elvet, hogy az egyházak lelkészeinek illetményeit kellő biztosíték mellett bizonyos minimumra ki kell egészíteni. — Dehát csak így-e?!

— **Ifjusági egyesületek Sárospatakon.** A *főiskolai énekkar* múlt hó 22-én tartotta elnökválasztó közgyűlését. A köziskolai szék által megerősített három elnökjelölt közül elnöké Rohoska József IV. é. h. h. lett megválasztva. A precentori teendők végzésére Pásztor Sámuel ének- és zenetanárt kérte fel az énekkar, a ki már a múlt iskolai évben is fényes tanújelét adta az énekkar szellemi ügyei iránt való munkás szeretetének. Alprecentorra pedig: Tomory Pál IV. é. h. h., Fodor Géza IV. é. h. h., Bárczy Gusztáv II. é. h. és Bertók Béla IV. é. h. h. lettek megválasztva. — A *theológiai segélyegylet* szintén megkezdte működését. Alakuló gyűlését. múlt hó 21-én tartotta. Tisztikarát következőleg ala-

kitotta meg: Elnök: Bertók Béla IV. é., alelnök és ellenőr: Rohoska József IV. é., pénztárnok: Horkay Barna III. é., bizottsági tagok: Vass János, Tomory Pál IV. é., Putnoky Pál, Zarándy Bertalan III. é., Zsoldos Benő, Harsányi István II. é., Nagy Béla és Csiky Zoltán I. é. hittanhallgatók. — A magyar irodalmi önképző-társulat 19 taggal kezdte meg idei pályáját. Szinte érthetetlen az a hideg közöny, a melyet az ifjúság ezzel a kiválóan nemes célú egylettel szemben tanúsít.* A szept. 19-én tartott alakuló közgyűlésen tanárelnökké dr. Székely György, ifj. elnökké pedig Bertók Béla IV. é. h. h. lettek megválasztva. Az Ifjúsági Közlönyt a társulat a jelen iskolai évben is fentartja. Szerkesztője Bertók Béla, munkatársai pedig Rohoska József és Janka Károly IV. é. hittanhallgatók lesznek. — Megalakultak még a Gyorsíró-kör és a Torna egylet is. Amannak elnöke Vass János IV. é. h. h. emezé Demeter János III. é. jh. — Az akadémiai ifjúsági könyvtár még a múlt isk. év végén megválasztotta könyvtárnokát Halász István IV. é. jh. személyében, az olvasó-kör szintén ekkor választotta elnökévé Idrányi Lajos IV. é. hittanhallgatót.

— A nagy-bocskói reformátusok kérelme. Hat éve múlt, hogy Nagy-Bocskón, Máramaros megyének ipari vegy-gyáráról híres pontján megtartották az első ref. istenizsuztatást s ugyanakkor a lelkesedés szent hevében elhatározták az ottan egybesereglettek, hogy egyházközséggé szervezkednek. Mint filia meg is alakultak s a kis mustarmag biztató növekedésnek indult. Egy vasúti vonalrész kiépítése által a város vasúti végponttá lett s ennek és a vegy-gyárnak fejlődése folytán számban folytonosan gyarapszik, annyira, hogy immár bátorsága van templomépítésre is gondolni — a jókedvű adakozók segítségével. E végből a missziói lelkész (Takács Lajos) és a gondnok (Tavassy Gyula) aláírásával, szept. 22-diki kelettel egy felhívást intéztek a hitrokonokhoz, a melyet Kiss Áron tiszántúli püspök és Csernák István megyebeli esperes is ajánlatokkal láttak el. A vallásfelekezeti és nemzeti szempontból egyformán fontos hívású gyülekezet szép törekvését mi is a legmelegebben ajánljuk az áldozni tudók szíves figyelmébe. Az adományokat — esetleg — készséggel közvetítjük.

— A soproni ág. evang. főiskola tanárainak fizetése legközelebb úgy rendeztetett, hogy a gimn. tanárok — 4—4 osztván egy csoportba — 3 kategóriába soroztattak s az I-ső csoportba tartozók 1200 frt, a II-ba sorozottak 1400 frt, a III-ba tartozók pedig 1600 frt törzsfizetést, 250 frt lakás pénzt és 5 évenként 100—100 frt ötdéves pótlékot kapnak. A theologiai tanárok szintén így vannak csoportosítva, de törzsfizetésük 100 frttal, lakás bérük pedig 50 frttal nagyobb, mint a gimn. tanároké.

— Görögországban önálló protestáns egyház alakult; eddig ugyan csak 3 községből áll, de remélhető, hogy e szám nemsokára szaporodni fog. A három hitközség alkotmánya presbiteri, a papok és vének képezik a presbiteriumot s a szükséghez képest zsinattá egyesülnek. Kultuszok megfelel a francia ref. egyház egyszerű szer-tartásának. Urvacsorát három hónaponként osztanak. A főistenizsuztatást s vasárnapi iskolán kívül, vasárnap délután ima-órát is tartanak Eredetileg a görög prot. egyház az amerikai presbiteriumok leányegyháza volt; de hogy nemzeti jellemöket megőrizték s az idegenek által való fentartás vádját elkerülik, 3 év óta az anyaegyházról elszakadtak, s igekezkének állami elismerést nyerni. Az angol bibliatársaság 6 biblia-árúst bocsátott rendelkezésükre.

* Azóta szépen felszaporodtak a tagok.

Szerk.

— **Hullaégetés.** A múlt hó elején Budapesten tartott nemzetközi *hygiéniai és demografiai kongresszus*, illetőleg annak XIV-ik szakosztálya a következő határozatokat hozta: 1. A legveszélytelenebb s nagyobb üzem mellett legolcsóbb temetkezési módszer a hullaégetés. 2. A hullaégetés elősegíti a jó temető további fentartását, a legjobb kisegítő eszköz, ha jó temető hiányzik. 3. A hullaégetés ragályok idején igen nagy jelentőségű a nép jólétére nézve. 4. Ezért a kormányok megkeresendők, hogy a fakultatív hullaégetést törvényesen engedélyezzék s ezzel a ragályos betegségek ellen hatályos óvszert teremtsenek.

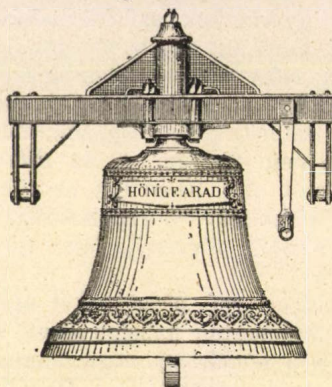
— **Misszió.** 1892-ben az egész föld kerekességén 331 keresztyén misszió-társaság állott fenn. Ezek közül Németországra 19; Angliára 76 esik. E társulatokban 5502 misszionárius, 2771 misszionárius-nő 4285 benszült lelkész, és 45683 benszült segéd munkálkodott azon, hogy a pogányok között az evangéliumot hirdesse. A legtöbb misszionárius, t. i. 1810, angol missziók szolgálatában állott. Majdnem ennyire, vagyis 1619-re ment az amerikai missziók kiküldötteinek száma; a német misszió társaságok 525 misszionáriust küldöttek ki. Az úrvacsorával élők száma a pogány-keresztyén községekben 1,079,398-ra ment. A világ összes misszióinak bevétele 54,981,835 márkára rugott, a mihez a legtöbbet, u. m. 24,395,380 márkával az angolok járultak, míg a németek 2,950,297 márkát adományoztak a misszió céljaira.

HIRDETÉS.

Alapított 1840. IFJ. HÖNIG FRIGYES Alapított 1840.
harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegetakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok ujra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

8—15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Vas Mihály gyámintézeti dolgozatának egy nagy tévedése.« *Novák Lajos.* — Ev. ref. középiskolánk állapota az 1893—4. évben.« *Dr. Tüdös István.* — »A protestáns templom-építészeti stíl.« *Katona György.* — »A mai pszichológia álláspontja.« *Dr. Rácz Lajos.* — »A növénytan elemei és Állattan.« *Buza János.* — »Vegyes közlemények.«

Vas Mihály gyámintézeti dolgozatának egy nagy tévedése.

Lapunk minden olvasójának öröme telhetett abban a lelkiösmeretes gonddal és sokoldalú körültekintéssel megírt dolgozatban, mely Vas Mihály lelkész társam és barátom eleven tollából látott napvilágot a 38 és 40. számokban. Dr. Horváth Jánosnak a Prot. Szemlében megjelent cikkelyeit kivéve, nem olvastam dolgozatot a sajtóban, mely ily terjedelemben és ily mélyen foglalkozott volna az országos lelkészgyámintézet szervezésével. Az egyházmegyék, kerületek, szintén derekas munkát végeztek, tagadhatatlan; de többnyire megmaradtak elvi, elméleti oldalánál a tervezetnek, — az alapszabályokat vizsgálták inkább, mintsem magát a létesítendő intézetet reális és gyakorlati mivoltában. Ő pedig éles szemmel és műszeres kézzel fordult az intézet felé, szétszedte azt ízeire, a rosznak látszó anyagot eldobta vagy javította és egészen újnak nevezhető épületet emelt. Faradságos munkát hajtott végre és használt is vele, ezért indnyájunk elismerésére érdemes.

Azonban, mint minden emberi műnek, úgy az övének is vannak fogyatkozásai, kicsiny és nagy egyaránt, tanúbizonyságot téve arról, hogy oly szövevényes dologban, a minő a megalkotandó gyámintézet, nem egy elmének, de többnek juthat csupán a szerencsés kibontakozás koronája.

Apróbb tévedéseivel e dolgozatnak nem foglalkozom, nem annyira lényegesek, így nem is ártalmasak; egy nagy tévedését azonban el nem hallgathatom, rá kell mutatnom az ügy iránt érzett természetes érdeklődésből, de közérdekből is. Nem állítom, hogy e hibát csak én fedeztem fel, reá jöttek, reá kellett arra jönniök másoknak is, a kik e dologgal érdemileg foglalkoztak; de minthogy azt tapasztaltam, hogy a Tervezet és Indokolás készítőin kívül a konventen alig izzadtak meg mások a tervezés munkájában: kötelességemnek tartom a felszólalást, hogy ezúttal is felhívjam figyelmét a konventi tagoknak Vas Mihály barátom derék dolgozatára, de egyúttal figyelmeztessenem is őket a dolgozat nagy tévedésére, mely igen alkalmas arra, hogy az elmék az intézet egyik lényeges sarkpontjára, a pap-halandóságra nézve misztifikáltassanak.

Vas barátom nagy tévedését én a pap-halandósági

átlag kiszámításában és megállapításában találok és vele szemben inkább az Indokolásnak adok igazat.

Az Indokolás a halandósági átlagot 24 per millé-re teszi, Vas barátom 10'96-ra; minek folytán meghalna az 1975 pap közül évenként az Indokolás szerint 45, — Vas Mihály szerint 21'64, vagy kerek számban 20 pap. Óriási különbség az, mely annál fogva, mert kibékíthetetlen, szinte kényszerít az igazság kutatására.

A Széll Kálmán statisztikai adatai azt mutatják, hogy 1883—1892-ig, egy decennium alatt 1975 papra 499 halálozás esett. Ez nem kombináció, hanem tény, és az sem tehető fel, hogy az adatok beszolgáltatói könnyelműen jártak volna el; vagy ha hitelessége ellen feltevésből lehetne kiindulni, legfeljebb annyit mondhatnánk, hogy a Dunántúl 277 papjánál igen soknak látszik az elhaltak száma, a 100. Ez egy decennium alatt magas szám, de kénytelenek vagyunk benne megnyugodni. Így el kell fogadnunk, hogy ezen az alapon a halandósági átlag csakugyan 49'9. — Megpróbáltam utána nézni a tiszáninneni papok 10 évi halandóságának, nem a Széll Kálmán statisztikájára, hanem a püspöki jelentések alapján és nem is mind az általa felhasznált évekről és az én átlagom lett 9, szemben a Széll Kálmán 9'3-ével. Már most, ha e kerület papi létszáma és halandósága alapján keresem az 1975 pap halandósági átlagát, akkor a viszony így alakul: ha 349 papból 10 évi átlagban évenként 9 hal meg, akkor 1975-ből meghal 50'93. Ime, ez a viszonylat is inkább az Indokolás per milléje mellett beszél.

Azonban térjünk át a Vas barátom statisztikai kombinációira, Ő, miután mind a 45, mind a 49'9 halandósági átlagot kétségbe vonta, s a 24 per millé 25'26-ra kiigazította, így állítja fel a próbált mérleget: „A 25'26 per mille halálozás arányában próbáljuk meg kikeresni, hogy mennyi a halálozás ezer lakosra Magyarországon kor-, nem- és osztálykülönbség nélkül? (??) Vegyük, hogy a lelkészek életkora 25 éven kezdődik. A 25. évtől felfelé eső korban meghalna tehát Magyarországon ezer lakos közül 25'26 egyén. (??) A halálozási statisztika tanúsága szerint Magyarországon az 5—25 éves korra az összes halottak 12—14%-a esik, a 25 éven felüli korra 34—36%. Ha pedig a 25'26 egyént az összes halottak 36%-ának vesszük, (??) akkor 14%-ot véve az 5—25 éves korra, ezek közül az évi halálozás 9'80 volna; az 1—5 éves korban pedig e

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

kettőnek összege lenne a halálozás, vagyis szintén 35·05 s így az összes halálozás, az indokolás statisztikája alapján számítva 70·10 lenne évenként 1000 lélek után. (??) (L. 40. sz. 865—866. l.)

Ennek a próbáló kombinációnak két igen nagy hibája van: egyik az, hogy *fikcióból indul*; a másik az, hogy *lehetetlen viszonylatokat csinál*. Lássuk a két hibát!

A fikció ez: „A 25 évtől felfelé eső korban meghalna Magyarországon ezer lakos közül 25·26 egyén.” Tehát ezer lakos közül, vagyis ezer olyan ember közül, a kik között mindenféle korú egyén van, az egy napostól kezdve a 80—90 évesig. De hát ki mondja ezt? Az Indokolás nem, mert az azt mondja, hogy ezer papból, tehát 25 évesnél mind idősebb ezer emberből átlag 24 hal el évenként; ezt a statisztikai forrásművek se mondják. Vas barátom se mondja, csak felveszi; felveszi kiinduló pontnak és ezzel kilöki kombinációja alól a pozitív talajt és a fikció birodalmába lép, a hol aztán érdekes, de megfoghatatlan meglepetések várnak a kombinációi láncolat megalkotására.

És az a láncolat szintén hibás, nagyon hibás; az a hibája, hogy lehetetlen viszonylatokat csinál.

Itt előrebocsátom, hogy nem vagyok statisztikus, de annyit tudni vélek, hogy a halandóságot több viszonylatban „méri” a statisztikusok; így a többek közt méri lakosokra és korokra. A lakosok, vagy másként lelkek viszonylatában a mérés arra irányul, hogy p. o. 1000 lakosra vagy lélekre, vagyis 0—90 éves 1000 emberre mennyi a halálozás %-a vagy átlaga, már vagy általában vagy pedig p. o. korcsoportok szerint? A korok vagy korcsoportok viszonylatában pedig a mérés arra irányul, hogy 1000 n. n. korú, p. o. 0—5 éves vagy 25 évesnél idősebb korú ezer emberből mennyi hal el %-ban vagy átlagban? Amazt megpróbálom nevezni a lakosság halandósági kor-statisztikájának, emezt a korcsoportok halandósági statisztikájának. Ámde e viszonylatokon kívül mérni szokták még a holtak számát is korok és korcsoportok szerint, a mikor meg azt keresik, hogy ezer halott közül vagy pedig az összes holtak közül hány %, vagy hány átlag esik n. n. korcsoportra? Látható tehát, hogy mind más meg más viszonylat ez; de minthogy egyiknél mint a másiknál korcsoportok szerepelnek, ha valaki a viszonylatokra nem vigyáz, a korcsoportok halandósági és halálesi számait könnyen összetévesztheti.

Íme, itt van rá az eset Vas barátom kombinációjában. Ő az Indokolásban megállapított korhalandósági átlag megdöntése céljából kiindul a lakossági korstatisztikából; aztán a korhalandósági átlagot ráteszi a lakosság korhalandósági mérlegére; majd a korhalandósági átlagot beleviszi a halálesi korstatisztikába, amazzal cserélvén ki emennek %-át és ily eljárás segélyével vonja ki a végkövetkeztetést, mondván: „így a halálozás 70·10 lenne évenként 1000 lélek után.” Így aztán mi se természetesebb, mint hogy olyan szám jön ki halandósági, az az hogy nem tudom, micsoda átlagul, a mely bele nem illik az egész Európa halálozási statisztikájába.

Azonban hagyjuk e „Wagneri muzsikát” és kezdjünk valami lágyabb, érthetőbb éneket! Próbáljuk meg alkalmazni az ily kombinációt hasonlatban szemléltetve, mely ha kissé erős talál lenni, engedelmet kérek érte Vas barátomtól, mert nincs szándékom őt sérteni, de egy természetes hasonlatot célravezetőbbnek gondolok itt minden más pápaszemes bizonyításnál. Íme a hasonlat:

Vala egy kasznár és vala annak a többek közt egy 3 fiókos, ezer hektoliter ürméretű nagy hombárja, mely egészen tele volt árpával. Az első fiók volt 500,

a második 140, a harmadik 360 hektoliteres. (Három korcsoportra osztott 1000 haláletet 50-, 14- és 36%- arányában.) Azonban vala még a kasznárnak a gondja alatt egy három nyomásos nagy erdő is, melyeknek elseje vala cserjés, a második fiatalos, a harmadik öreg fás. Erről az öreg fás nyomásról azt állította a kasznár ura, hogy fáinak egy—egy ezeréből 24-et dönt ki esztendőnként a szél. (Ezer emberből álló korcsoport a halandóság 24 per milléjével.) Ámde ura állítását kétségbe vonta a kasznár és föltette magában, hogy kimutatja ura tévedését. Mit tett hát e végre? Behozata az öreg fás nyomásból 25·26 kidölt fát és *beleakta a hombár 3-ik fiókjába*. És aztán leült és számot vete ekképen: Ha ezt a 25·26 öreg fát az árpa 36%-ának veszem, akkor 14%-ot véve a második fiókra, ebben a fiókban 9·80 öreg fa volna, az első fiókban pedig e kettőnek összege lenne a fa, vagyis szintén 35·5 öreg fa s így az összes kidölt fa, az én uram számítása szerint, 70·10 öreg fa lenne évenként 1000 hektoliter árpa után . . . Ugyan helyeselte-e a kasznár ura ez eszes számvetést? . . .

De nemcsak negative téved Vas barátom a statisztikában, hanem positive is; az az, ha nem volt szerencséje az Indokolás 24 per milléjének megdöntésében, nincs szerencséje a per millének kiszámításában sem. A per mille ő szerinte 10·96 lenne 1000 pap után, mely megállapodásra a következő úton jut el: „Az összes elhaltak közül esik Magyarországon a 0—5 éves korig 50·73%; az 5—25 éves korig 14·01% a 25 éven felüli korra 35·26%; minthogy pedig az összes halálozás 1000 lakosra 31·8: tehát a 25 éven felüli korra esik az összes elhaltak közül 10·96.” (L. a 876. hasáb táblázatát!) Nos, hát ez megint lehetetlen viszonylat, mert első része az összes haláleteteknek három korcsoportra mért eredménye %-okban, tehát haláleteti kor-statisztika; második része 1000 lakosra mért halandósági átlag, tehát a lakosság halandósági statisztikája; e két dolog pedig egymással viszonylatba hozható nem lévén: a belőle levont eredmény, a 10·96 per mille is téves, Szintügy téves, mert nem a dologra tartozó, a nemekre mért halálozási %-ok felsorása is.

De ha nem sikerült Vas barátomnak se az Indokolás 24 per milléjét megdönteni, se statisztikailag igazolható megállapítani, az a kérdés már most, hogy igazolható-e a 24 per mille statisztikailag? . . . Határozottan igazolható!

A „Magyar Statisztikai Közlemények” új folyamának V. kötete: a „Magyar korona országainak 1890 és 1891-ik évi népmozgalma” cím alatt 1893-ban megjelent s az országos statisztikai hivatal által szerkesztett mű, mely a szóban forgó kérdésre, t. i. a korhalandóságra nézve már azért is legmegbízhatóbb forrás, mivel a régi két, három korcsoportra mért halandóság helyett, 16 korcsoportban méri a halandóságot, az 57-ik csilagos lapon így beszél: „Az 1891. évvel behozott újítás, mely az elhaltakat összesen 16 korcsoport szerint részletezi, megengedi, hogy erre az egy évre tüzetesebb képet nyujtsunk az elhaltak korviszonyairól s ennek kapcsán bizonyos durva, megközelítő arányokat számítsunk ki a különböző életkorban levők halandóságát illetőleg.” Majd bemutatván az elhunytak per milléit korcsoportokban és nem szerint is, áttér a halálozási számoknak az élőkhez való viszonyítására, vagyis a halandóság tulajdonképeni mérésére és így beszél: „Jutott számításunk szerint ezer előre — a két nem szerint külön és együttvéve — halálozás a magyar birodalom összes népességében: — (NB. Helyszűke miatt a 25 éven alúli korcsoportokat elhagytam s a középszámok rovatát én csatoltam.)

	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-59	60 éven felül	Közép szám
	é v e s r e							
A férfiaknál . . .	9.8	9.9	12.5	13.9	20.0	27.3	72.5	23.7
A nőknél . . .	12.4	11.7	14.6	13.2	19.8	26.7	73.6	24.46
Együtt . . .	11.1	10.9	13.5	13.6	19.9	27.8	73.1	24.3

Látható e táblázatból, hogy a 25 éven felüli korban levő emberek halandósági középszáma vagy átlaga a 24 körül jár, a férfiaknál valamivel alább, nőknél valamivel felebb; ámde az átlagszám kerekszámban nem lehet más, mint a 24, azaz az Indokolás 24 per milléje ezen az alapon igazolva van.

De igazolhatom a 24 per millét még más oldalról is. A „Magyar Statisztikai Évkönyv“ új folyamának, ugyancsak az országos statisztikai hivatal által szerkesztett s 1893-ban megjelent I. kötete az 52. lapon 22. sz. alatt „A meghaltak kora 1891-ben“ című táblázatban feltünteti a meghaltakat, a megfelelő korcsoportokban élők létszámának $\frac{1}{100}$ -ában Magyarországra nézve így: 26—30 éves korcsoportban: 1.11; 31—35-ben: 1.08; 36—40-ben: 1.36; 41—45-ben: 1.36; 46—50-ben: 1.95; 51—60-ban: 2.09; 60 éven felül: 7.26. — E hét csoport $\frac{1}{100}$ -ának középszáma 2.4, a mely megint azt jelenti, hogy a 25 éven felüli korban levők halandósági átlaga, vagy per milléje = 24.

És ha már most megpróbáljuk p. o. a fentebbi táblázat korcsoportjainak per milléit a Széll Kálmán-féle „Statisztikai Adatok“-ban kimutatott korcsoportok számaira alkalmazni, mely számok az illető korcsoportokban a következők: 25—30-ban: 96; 30—35-ben 302; 35—40-ben: 252; 40—45-ben: 130; 45—50-ben: 237; 50—60-ban: 398; 60 on felül 460: úgy fogjuk találni, hogy 1975 pap halandósági átlaga 56.3, a mi engemet legkevésbé sem lep meg, ha figyelembe veszem az első helyen idéztem népmozgalmi műnek az általam is bemutatott halandósági táblázathoz fűzött következő megjegyzéseit: „A 20. életéven túl már 1% fölé emelkedik az elhalálozás valószínűsége, mely itt, mintha 10—15 éven át változatlan maradna. Csak a 35 éven túl indul meg határozottan a halálzási veszély növekedése. A 45. életéven túl már 2% ot üt meg az elhalálozás valószínűsége, míg az 50—60 éves kor-csoport, mely természetesen kelleténél több évet foglal össze, egyre-másra 2.7%-ot ad. A 60 éven túl kimutatott számra építeni nem akarunk, de a mint az itt áll, eléggé jellemzi a halálozás veszélyének nagymérvű növekedését. A 60 évet meghaladott öreg élete körülbelül ép oly mulandó, mint a két éves gyermeké.“ (t. i. 59.7 per mille.) És ha számba vesszük még azt is, hogy akár az első helyen idézett halandósági táblázat per milléje, akár a második helyen idéztem halandósági % alapján 460 hatvan évesnél idősebb paptársunkra a halálzási átlag 33: akkor már legkevésbé se fogjuk állítani, hogy akár a 24 per mille, akár a 45 halandósági átlag magas szám.

Az Indokolás 24 per milléje tehát statisztikailag nemcsak hogy nem lehetetlen, hanem még nem is magas; sőt, a mint már más helyen elmondtam, még alacsony is, mert a 24 per mille alapján 1985 pap után szám-tanilag pontos szám a 47.4, vagy kerekszámban a 48, és én tekintettel a 60 éven felüli papok nagy számára és a reájok fenforgó halálozás veszélyeire, inkább alkalmaznám gyámintézetünk idevágó kombinációjában a

48-at, mint a 45-öt; még ha a papok életének ösmeretes tartósságát tekintetbe veszem is; mert minél több a lehetőleg magas korú ember, annál imminensebb és annál bizonyosabb is a halálozás veszélye.

Ezzel be is zárom a címről és a cím kapcsán irt soraimat, melyeknek közzétételére az a szempont ösztönzött, hogy hátha használhatók velők valamiképpen az ügynek. Bezárom pedig a nélkül, hogy akár Vas barátom dolgozatának egyéb tévedéseivel, akár az Indokolásnak statisztikai nagy hiányaival foglalkoznám. Amazok nem annyira veszélyesek, emezekre legalább nagyjában rámutattam az „Örálló“ f. é. 57. számában.

Novák Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép-iskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben.

(Folytatás).

A 28 iskolában a mult iskolai évben összesen 7801 növendék volt beírva a kik közül év végén vizsgára állott: 7315, vagyis a bejegyzetteknek 93%, míg a hiányzó 7% időközben részint elhalt, részint elmaradt. Az egyes tanintézetekben beirt s vizsgára állt növendékek számát a következő táblázatból láthatjuk meg:

	Beíratott	Vizsgázott	Vizsgázók %-ja	Elmaradtak %-ja	Nyilvános tanuló	Magántanuló
Budapest	565	525	92	8	548	17
Csurgó	293	274	93	7	290	3
Debrecen	740	698	94	6	701	39
Nagy-Enyed	341	313	91	9	340	1
Halas	279	271	97	3	270	9
Hódmező-Vásárhely	319	302	94	6	311	8
Kecskemét	232	226	97	3	229	3
Kolosvár	349	328	93	7	345	4
Nagy-Kőrös	299	280	93	7	291	8
Maros-Vásárhely	269	257	95	5	269	—
Miskolc	400	373	93	7	373	27
Pápa	330	305	92	8	327	3
Rimaszombat	332	314	94	6	323	9
Sárospatak	538	505	93	7	527	11
Sepsi-Szent-György	263	248	94	6	262	1
Szászváros	204	186	91	9	200	4
Szatmár-N.	268	253	94	6	268	—
Székely-Udvarhely	185	172	98	2	185	—
Sziget	315	284	90	10	294	21
Zilah	227	211	92	8	227	—
Kis-Ujszállás	174	164	94	6	164	10
Mező-Tur	245	234	95	5	241	4
Békés	131	117	89	11	130	1
Hajdu-Böszörmény	102	94	92	8	101	1
Hajdu-Nánás	77	75	97	3	77	—
Gyöngy	87	82	94	6	85	2
Karcag	145	134	92	8	137	8
Kun-Szent-Miklós	92	89	96	4	86	6
Összesen	7801	7315	93	7	7601	200

E szerint tehát legtöbb tanuló volt a 20 teljes közép-iskola közül: Debrecenben, Budapesten és Sárospatakon; legkevesebb Szászvároson. A 28 gimnázium közül népes-ségre nézve első helyen áll Debrecen, utolsó helyen Hajdu-Nánás. Legtöbben álltak vizsgára aránylag Sz.-Udvarhelyen, hol csak 2% maradt el s a legkevesebben Békésen, hol csak 89% vizsgázott s így 11% maradt el. Különben a vizsgázók átlagos számaránya 93% s ezen alul mind-

össze csak 9 iskola van, míg 93%-on felül 14 gimnázium állította vizsgára növendékeit. Legtöbb magántanuló számszerint Debreczenben volt; utána jönnek Miskolcz, M.-Sziget és Budapest. Aránylag azonban Miskolcon és M.-Szigeten volt legtöbb magántanuló, a beírottaknak 6—6%-a. A népességre nézve az is irányadóul szolgál, hogy párhuzamos osztályok vannak-e felállítva, vagy nincsenek? Budapesten a három alsóbb osztály párhuzamos, Debreczenben a 4 alsó osztály; N.-Enyeden az I. osztály, ezeken kívül még több helyen lett volna szükség párhuzamos osztályokra, mint például Sáropatakon, Miskolcon, Rimaszombaton legalább a két alsóbb osztályban.

Vallásra nézve a tanulók megoszlását a következő táblázat tárja elénk, melyben négy hitfelekezethez tartozó növendékek számát mutatjuk be t. i. az ev. ref., ág. ev., r. kath. és izraeliták létszámát. Ezek a 28 gimnáziumban a következőleg oszlottak meg:

	Ev. ref.	%	Ág. ev.	%	Róm. kath.	%	Móres h.	%
Budapest	244	43	32	5	151	26	128	22
Csurgó	104	38	10	3	119	43	41	16
Debrecen	593	85	17	3	29	4	57	8
Nagy-Enyed . . .	235	75	7	2	35	11	10	3
Halas	113	40	23	8	77	27	57	20
Hódmező-Vásárhely	130	43	9	3	93	30	53	17
Kecskemét	162	71	8	3	24	10	18	7
Kolosvár	248	75	18	5	27	8	23	7
Nagy-Kőrös . . .	194	69	4	1	29	10	47	16
Maros-Vásárhely .	199	77	8	3	9	3	22	8
Miskolc	140	37	45	12	64	17	118	31
Pápa	160	53	37	12	37	12	71	23
Rimaszombat . . .	89	26	113	34	79	24	50	15
Sáropatak	442	87	14	2	28	5	16	3
Sepsi-Szent-György	196	79	16	5	20	8	9	3
Szászváros	57	31	15	8	35	13	27	15
Szatmár-Németi . .	177	70	6	2	14	6	51	20
Székely-Udvarhely .	143	83	11	5	4	2	3	1
M.-Sziget	95	33	7	2	70	24	58	20
Zilah	139	65	1	0.5	31	14	14	6
Kis-Ujszállás . . .	82	54	1	0.6	21	14	45	30
Mező-Tur	153	65	1	0.4	23	9	54	23
Békés	53	45	4	3	29	24	21	18
Hajdu-Böszörmény	69	73	3	3	7	7	10	10
Hajdu-Nánás . . .	67	90	1	1	6	8	1	1
Gyönk	38	47	11	13	13	16	20	24
Karcag	88	61	—	—	11	8	46	31
Kun-Szent-Miklós .	43	48	3	3	18	21	23	28
Összesen	4453	—	425	—	1103	—	1093	—

E kimutatás szerint a teljes gimnáziumok közül a *reformátusok* legtöbben voltak Sáropatakon és Debreczenben; legkevesebben pedig: Rimaszombatban és Szászvároson; a nem teljes gimnáziumok közül H.-Nánáson volt legtöbb református; legkevesebben látogatták Békést. A 28 iskola közül Hajdu-Nánás, Sáropatak és Debrecen volt legtöbb ref. vallású által látogatva (90—87—85%), legkevesebb ref. pedig Rimaszombatba, Szászvároson és M.-Szigeten volt. *Agostai hitvallású* növendék Rimaszombatban volt a legtöbb, legkevesebb pedig Karcagon, hol egy sem volt. *Római katolikus* vallású tanuló legtöbb Csurgón (43%) és Kecskeméten (30%), legkevesebb pedig Székely-Udvarhelyen, Maros-Vásárhelyen volt. *Izraelita* legnagyobb számban látogatta a miskolci, karcagi és kisujszáallási iskolát, legkevesebben voltak Székely-Udvarhelyen és Hajdu-Nánáson (1—1%), valamint Nagy-Enyeden és Sáropatakon. Igen sok izraelita volt aránylag Kun-Szent-Miklóson, Mező-Turon, Pápán és Gyönkön is.

Erkölcsei magaviselet szempontjából a következő táblázatot állíthatjuk össze:

	Jó	%	Szabályszerű	%	Kevésbé szabályszerű	%	Rosz	%
Budapest	274	54	182	35	55	10.8	1	0.2
Csurgó	179	66	85	31	10	3	—	—
Debrecen	452	69	203	30.4	4	0.6	—	—
Nagy-Enyed . . .	212	68	86	27.7	13	4	1	0.3
Halas	204	77	55	20	7	3	—	—
Hódmező-Vásárhely	186	62	116	38	—	—	—	—
Kecskemét	168	75	52	24	3	1	—	—
Kolosvár	277	86	45	14	—	—	—	—
Nagy-Kőrös . . .	264	97	9	3	—	—	—	—
Maros-Vásárhely .	252	98	5	2	—	—	—	—
Miskolc	217	64	121	35	5	1	—	—
Pápa	241	80	62	20	—	—	—	—
Rimaszombat . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Sáropatak	454	90	45	9	6	1	—	—
Sepsi-szent-György	174	71	71	28	2	1	—	—
Szászváros	137	73	47	26	2	1	—	—
Szatmár-Németi . .	188	74	62	24	3	2	—	—
Székely-Udvarhely .	166	91	13	8	3	1	—	—
M.-Sziget	205	77	53	21	5	2	—	—
Zilah	156	74	54	25	1	1	—	—
Kis-Ujszállás . . .	128	86	16	10	6	4	—	—
Mező-Tur	169	73	59	26	3	1	—	—
Békés	87	75	28	24	2	1	—	—
Hajdu-Böszörmény	64	68	18	20	11	12	—	—
Hajdu-Nánás . . .	72	96	3	4	—	—	—	—
Gyönk	72	88	9	11	1	1	—	—
Karcag	122	94	8	9	—	—	—	—
Kun-Szent-Miklós .	79	97	2	2	1	1	—	—

E szerint erkölcsi szempontból 28 iskolánk növendékei közül a legjobbak s legkifogástalanabbak a marosvásárhelyiek után a nagy körösiek, kun-szent-miklósiak s hajdu-nánásiak. Jó minősítést legkevesebben kaptak Budapesten és Hódmező-Vásárhelyen, Szabályszerű legtöbb volt Budapesten és Miskolcon, legkevesebb: Maros-Vásárhelyen és Kun-Szent-Miklóson. Kevésbé szabályszerű legtöbb volt Hajdu-Böszörményben s Budapesten. Rosz csak Budapesten és Nagy Enyeden volt.

	Jó	%	Elégéges	%	Egy elégtelen	%	Két elégtelen	%	Megbukott	%
Budapest	44	8	132	26	181	35	71	14	45	8
Csurgó	15	6	55	20	134	49	38	14	20	7
Debrecen	86	12	171	25	322	47	38	5	44	6
Nagy-Enyed . . .	21	6	56	18	149	48	44	14	16	5
Halas	20	7	39	15	149	55	40	15	15	5
Hódmező-Vásárhely	19	6	45	15	154	51	42	14	29	10
Kecskemét	14	6	41	18	130	59	19	9	11	4
Kolosvár	35	10	59	18	142	44	33	10	26	8
Nagy-Kőrös . . .	23	7	59	22	133	48	29	11	21	7
Maros-Vásárhely .	25	10	63	25	100	38	42	16	17	7
Miskolc	19	5	71	19	182	49	36	10	32	8
Pápa	22	8	56	18	173	57	31	10	11	3
Rimaszombat . . .	17	5	53	17	151	48	45	15	48—15	—
Sáropatak	39	7	90	18	244	50	58	11	42	8
Sepsi-Szent-György	20	8	35	14	137	55	24	10	18	7
Szászváros	10	5	35	19	54	29	33	18	24	13
Szatmár-Németi . .	14	6	30	12	144	57	30	12	19	7
Székely-Udvarhely .	14	8	34	20	92	55	17	10	4	2
M.-Sziget	24	8	51	18	130	46	37	13	23	8
Zilah	17	8	25	12	116	55	21	10	10	5
Kis-Ujszállás . . .	15	10	44	29	62	42	12	8	9	6
Mező-Tur	17	7	49	21	116	50	18	8	11	4
Békés	7	6	30	25	58	50	2	1	6	5
Hajdu-Böszörmény	14	15	23	25	36	38	10	11	9	9
Hajdu-Nánás . . .	5	6	13	18	54	73	1	1	1	1
Gyönk	4	5	10	12	49	60	11	13	3	4
Karcag	20	15	25	19	66	49	13	9	5	4
Kun-Szent-Miklós .	12	14	24	27	47	53	2	2	2	2

A tanulási eredményt a túllapon lévő táblázatban mutattam be, mint a mely legalkalmasabb a könnyű áttekintésre s összehasonlításra.

Osszehasonlítva már most e táblázat adatait, a következő eredményt láthatjuk: Legtöbb jeles volt Hajdu-Böszörmény, Karcag, Kun-Szent-Miklós és Debrecen növendékei között; legkevesebb pedig a miskolci, rimaszombati, szászvárosi és gyöngyi tanulók között. Legtöbben kaptak jó általános osztályzatot: Kis-Ujszállason és Kun-Szent-Miklóson (a teljes gimnáziumok közül Budapesten); legkevesebben: Szatmár-Németiben, Zilahon és Gyöngyön. Elégséges osztályzatú legtöbben volt Hajdu-Nánáson és Gyöngyön, legkevesebben: Szászvároson és Budapesten. Egy elégtelent legtöbb tanuló kapott Szászvároson és Maros-Vásárhelyen; legkevesebben: Békésen és Hajdu-Nánáson. Két tantárgyból elégtelen tanjegyet legtöbben kaptak Szászvároson és Hódmező-Vásárhelyen; legkevesebben: Hajdu-Nánáson, Székely-Udvarhelyen és Kun-Szent-Miklóson. Legtöbben buktak meg: Szászvároson, Békésen, Kolozsváron és Zilahon; legkevesebben: Hajdu-Nánáson, Hajdu-Böszörményben s Kun-Szent-Miklóson.

Általában az a megjegyzésünk, hogy a nem teljes gimnáziumok kedvezőbb eredményt mutatnak fel, mint a teljesekek. Az enyhébb mérték-e az oka, vagy pedig az a körülmény, hogy az alsóbb osztályúak jobban tanulnak, mint a felsőbbek? Bajos volna megállapítani. Talán mindakettő!

Dr. Tüdös István.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

Van-e egységes protestáns templom-építészeti stíl, s ha igen, melyik az? Ez a kérdés indult ki újabban Németországból, a reformáció szülő honából, igen érdemesen arra, hogy annak megoldását, a saját benső értékének és erejének nemkülönben egységes gondolkodásának tanúságául az egész protestantismus megkísértse.

Ez az első pillanatra könnyűnek látszó kérdés nehezzé és nagy horderejűvé válik azonnal, mihelyt annak a dogmatikus elvekkel és a korszerű egyházi mozgalmakkal való benső egybefüggését tekintjük. Nehézzé, mert az evangéliumi egyház nem könnyen találhatja meg az építészetben a karakteristikus kifejezést és pedig magában a protestantizmusban rejlő sajátos individualismus miatt. Ugyanis ellentétben az elzárkózott hittan erős birtokával és az egységes merev egyházi organizációval, a mely a catholicismusnak az egységes művészeti forma feltalálását megkönnyítette: a protestánsoknál az egyházi nézetek és szokásoknak oly sokfélesége jön elő, a melyek a művészi alkotásokban is érvényt akarnak és tudnak egymás mellett szerezni.

Továbbá a reformáció tért nyitván a nemzeti szellem szabadabb befolyásának, ez a protestánsoknak az egyes nemzetek szerinti széttagolását eredményezte, úgy hogy ezek a közös hitelveken kívül semmi más egységesítő kapocs által összetartva nincsenek. Már pedig egységes stíl kifejlése alig képzelhető, ha annak alapfeltételei, t. i.: *a nagy eszmék közössége és a minden oldalról gyakorolt és megértett művészeti kifejezési eszközök hiányzanak.*

De nagy horderejű is a fentérintett kérdés megoldása, mert a reformáció, mint új világnézet, belehellyen a maga szellemét az összes művészetekbe, kell,

hogy a templom-építészetben is a maga eszméinek adjon kifejezést; kell, hogy a protestantizmushoz a saját nyelvén beszéljen, s ne csináljon propagandát a katolikus szellemnek az által, hogy a bár bámulatra méltón szép és magas művészi izléssel épült, de minden ízükben a katolikus aesthetikai felfogást tükröző és a katolikus cultuszhoz alkalmazott templomaikat utánozza.

A templom-építés külsőleges dolog ugyan egyházi életünkben, de azért hangos és beható nyelven szól az tagjainak vallásos érzületéről. S a mint önteremtő művészeti culturához eddig is csak a lelküket egészen betöltő vallásos lelkesedés ifjúi lendületében jutottak a népek: úgy a jövőben sem lehet egy másféle, a nép kedélyen teljesen uralkodó olyan hangulatot képzelni, a mely alkalmas lenne arra, hogy a benne képződött ideálnak mindenkit kielégítő, saját művészi kifejezést hozzon létre.

Művészeti fejlődés vallásos érzület nélkül nem is létezhetik, mert nyíltan kimondhatjuk, hogy „megszűnik művészet lenni az, a mi nemesbítő hatást nem képes gyakorolni, a mely nemesbülés pedig nem más, mint közeledés a minden tökéletesség főforrásához, az istenség eszméjéhez.”

A protestantizmus, mely jó ideig tetszett magának abban, hogy magát a művészetekkel ellentétbe helyezte, a korszellemmel haladva, be fogja látni a művészetek alkalmazásának szükségét a már-már hanyatlani kezdő vallásos érzet felkeltésére, melynek új erőre ébredését, és vele a templom-építészet fellendülését sokan „a tudományok mai színvonala” mellett már is kizártnak tartják. Pedig mutatkoznak a jelek, hogy a kutató ész és a ki nem elégitett szív erőinek le- s felzajló küzdelmeiben kulturális fejlődésünknek azon pontjára jutottunk, hogy az érzelmi életnek a minden magasabb kérdések pusztán ész szerinti tárgyalása miatt kopáran maradt mezején a földöntúli szükségleteknek és reményeknek új hajtásai kezdenek sarjadozni. A már csak nem rossz hangzásúvá vált „hit” kezd a maga régi jogaiba visszalépni, miután a tudomány mai napig adós maradt a felelettel az élet talányával szemben.

A kor eszméivel számolni tudó protestantizmusnak hivatása van arra, hogy a vallásos életnek a modern idők szellemével való összhangba hozatala végett mindenünnen előpatakzó eszméket egy közös, hatalmas folyamra egyesítse, s annak belső erőit társadalmi viszonyaink átalakítására felhasználja.

„Az ész és szívet egyaránt kielégítő eszmék közössége, aesthetikai és formai kifejezésre jutva, kapcsolatban a minden oldalról gyakorolt és megértett művészeti kifejezési eszközök birásával, fogja az egységes protestáns templom-építészeti stíl megteremtését lehetővé tenni.”

Hogy ezen fő elvet részleteiben is megvilágítsuk, s abból a kellő következtetéseket levonhassuk, szükséges előbb a felvetett kérdést, történeti, aesthetikai, rituális és technikai szempontokból tárgyalni.

(Folyt. köv.)

Katona György.

A mai psychologia álláspontja.

— Dr. Rác Lajos sárospataki gimnáziumi tanár székfoglaló értekezése. —

(Folytatás).

A módszer különbözőségéből folyik a *lélek lényegének, mivoltának* felfogására vonatkozó nagy különbség is a régibb és az újabb psychologia közt, — s ezt jelölhetjük meg közöttük *negyedik* eltérési pontnak. Azt már láttuk, hogy a metaphysikai psychologia a lélek lényegéről vallott felfogását állítja vizsgálatai élére s abból vezeti le fejtegetéseit, míg a mai psychologia előbb a lelki

tényeket tanulmányozza, s e tanulmány, e vizsgálat eredménye gyanánt, ezek következményeül állítja fel tételét a lélek lényegéről. Ez eljárása miatt *Lange* Albert a materialismus történetéről írt művében (684 l.) a mai psychológiát *lélek nélküli psychológiának* (*Psychologie ohne Seele*) nevezte, azt értve e kifejezés alatt, hogy itt a vizsgálódás tárgyát kizárólag a lelki jelenségek, a benső tapasztalat tényei képezik, nem valami mögöttük elrejtett mythologiai lény, nem a tapasztalatra nézve megközelíthetetlen *substantia*. Igen, mert a régebbi psychologia szerint a lélek *substantia*. *Substantia* alatt *Descartes*, kitől a metaphysikai psychologia kiindulási pontját veszi, oly dolgot vagy lényt ért, melynek csak önmagára van szüksége a végből, hogy létezzék. Istene kivül *Descartes* 2 ilyen *substantiát* különböztet meg, a testet és a lelket; előbbinek attribútuma a kiterjedés, utóbbié a gondolkodás; a lélek az agy egy bizonyos pontján (a tobozmirigyben) székel, itt kapja és gyakorolja a hatásokat a testre. Egy kicsit nehéz ugyan megérteni, hogy — ha a lélek téri kiterjedés nélkül való — miként lakhat az agy egy bizonyos pontján, miként mozgathatja a testet s miként szenvedhet a testtől bizonyos behatásokat? de hát ezen *Descartes* egy kis szőrszálhasogatással túltette magát. Ezen *Descartes*-féle tan élt a lélek lényegéről egész a legújabb időkig, itt-ott némi csekély módosítással, úgy a műveltebb nagy közönségnél, mint a philosophusok nagy részénél.

A mai psychologia és ismeretlan a *substantia*-fogalmat a benső tapasztalatra nem tartja alkalmazhatónak. Az anyagi világban alkalmazható e metaphysikai fogalom, mert a külső tapasztalat tárgyai nekünk soha sincsenek közvetlenül adva, azokat mi mindig csak érzékeink és tudatunk közvetítésével veszszük észre; az anyagi *substantiákat* úgy tekintjük, mint az anyagi világ *alapjait*, melyek lényeges tulajdonságaikban változatlanok, constansok, de ilyen minőségben nem esnek észrevételünk alá, azonban hatásuk által mindama tüneteményeket létrehozzák, melyek a külső tapasztalat összefüggését alkotják.¹⁾ Ez a *substantia*-fogalom mindig csak *hypothetikus* jellegű, mert az anyag tulajdonságaira nézve általában különféle föltevések lehetségesek. A mennyiben az anyag maga sohasem tárgya a külső tapasztalatnak, mindig csak annyi mondható, hogy egyik hypothesis megfelelőbb e célra, mint a másik. — A benső tapasztalatnál ellenben egészen másként áll a dolog: a benső észrevétel tényei nekünk mindig közvetlenül vannak adva, úgy, hogy nem szükség még ezek mögött egy substratumot fölvennünk, mint a melynek hatásai gyanánt kellene a tudat összes jelenségeit tekintenünk; — mind e szellemi folyamat nem változatlan *tárgy*, hanem szakadatlan *történet*, mely képzeleiből alkotja a dolgokat, de maga sohasem válik dologgá. A lelki történet magyarázata nem abban áll, hogy azt egy *substantiára* vezessük vissza, hanem abban, hogy kimutassuk, mely szerint a történet bonyolodottabb formái hogyan épülnek fel az egyszerűekből, s hogyan értékesíti a mi cselekvő énünk, melyet hasonlóképen csak mint tevékenységet ismerünk, a lelki történet mind e formáit végezetül egységes célokra. A gondolkodó alany önmagáról közvetlenül bizonyos, úgy hogy itt amaz indokok, melyek az anyagi világnál arra indítanak, hogy az érzéki látszat mögött egy tőle különböző, habár mindig csak *hypothetikus* létet vegyünk fel, teljesen elesnek. Az alanyt sohasem lehet arra bírni, hogy magát és gondolati-tényeit látszatoknak tekintse. De hogyan is juthatna a gondolkodás oda, hogy a magának állítólag alapul szolgáló *substantiáról* valamit állítson. A külső észrevétel tár-

gyait könnyű a gondolkodásnak így feldolgozni, épen mivel azok a gondolkodás tárgyai; de hogy a gondolkodás hogyan tegye magát tárggyá, hogy aztán a saját tényálladékanak közvetlen bizonyossága helyére a *hypothetikus* tárgy lépjen, az elképzelhetetlen. Az efféle képzetek a léleknek testi felfogásából származnak.²⁾

Sokan azt szokták felhozni a *substantiális* álláspont mellett, hogy a cselekvény nem lehetséges cselekvő személy nélkül; ez physikailag szólva teljesen igaz, de psychologiai állásponton a tárgy képzete mindig a képzelés cselekvényéből származik, — hát ez a cselekvény megint egy cselekvő alanyra utaljon vissza? De hol és hogyan van ez utóbbi nekünk adva? csupán a képzelés cselekvényében! A másik érv, hogy öntudatunk, miután állandóan ugyanaz, egy állandó alapot föltételez, ugyanebben a hibában szenved. Az öntudat nem létezik az öntudatos cselekvéseken kívül, de ezek ismét csak mint cselekvések s nem mint cselekvő tárgyak vannak nekünk adva. Ezen felül itt a *praemissa* nem is helyes. Öntudatunk egyáltalában nem bír azzal a *constantiával*, mely a *substantia* állandóságának megfelelne, sőt inkább benne — épen azért, mert nekünk csak cselekvényekben van adva — minden folyó, semmi sem állandó; változásainak folytonosságán alapul öntudatunk amaz összefüggése, melyet az én egységének nevezünk. Ezt a folytonosságot az *apperceptio* tevékenysége eszközli. De miután az *apperceptio* megint csak mint tevékenység van adva, minden indok elesik arra, hogy öntudatunk ezen alaptényezőjén túl még valami attól különböző substratumot vegyünk fel, melyet a lelki élet összes tényeivel ellenmondásban álló változatlanosság jellemezzon. A ki az anyagi *substantia*-hoz hasonló lelki *substantiát* vesz föl, az az erély állandóságának az előbbire vonatkozólag érvényes elvét az utóbbi *substantiára* is át fogja vinni, pedig a szellemi fejlődés terén a *szellemi energiának határtalan növése, újjáteremtése* az uralkodó törvény.³⁾

De ha a mai psychologia a lelket nem tartja *substantiának*, nem tarthatja absolute egyszerűnek és oszthatatlannak sem. A *substantia* fogalmában ugyanis, a mint az a philosophia történetének folyamán kifejtett, a *tevékenység* (*actualitás*), *változatlanosság* (állandóság) mellett az *egyszerűség* is benne van, mint határozomány. E határozományok mind feltalálhatók az *apperceptio* munkásságában, de csak relatív mértékben; az *apperceptio* a váltakozó képzetekkel szemben egyszerű munkásság ugyan, de ez még nem ok arra, hogy a gondolkodó *ent* absolute egyszerű lénynyé tegyük. Ezen egyszerűség tulajdonképen, mint már *Kant* kimutatta, egy hamis következtetésen alapul; abból, hogy a lélek egységes, következtették, hogy egyszerű is. De egy egységes lény azért még teljességgel nem egyszerű; a testi organismus is egység, és mégis a szervek sokaságából áll, hasonlóképpen a tudatban is úgy *successive*, mint egyidejűleg a lelki tények sokaságát találjuk. Az újabb psychologia kimutatja, hogy nemcsak a lelket nem tarthatjuk egyszerűnek, hanem már az egyes magasabb lelki funktiók is (mint az akarás) rendkívül sok elemből összetett, összes részleteikben szinte felkutathatatlan lelki funktiók.

Mi hát a *lélek* a mai psychologia szerint? A lélek egységes kifejezése az összes benső tapasztalatnak (érzet, gondolat, érzelem, elhatározás stb.), egységbe foglalása a bennünk közvetlenül észrevehető psychikai munkásságoknak; az az alany, melyhez a benső tapasztalat minden egyes tényét, mint állítmányt hozzáfűzzük. Ez az alany általában csak állítmányai által van meghatározva, ez

¹⁾ Wundt: *Logik. I. Erkenntnislehre. S. 485.*

²⁾ Wundt: *Logik. I. Erkenntnislehre. S. 487.*

³⁾ Wundt: *Logik. II. Methodenlehre. S. 507—8.*

utóbbiaknak egy közös alapra való vonatkoztatása semmi egyebet nem fejez ki, mint azok kölcsönös összefüggését.

S hol lakik a lélek? Miután a lelket nem egy *monaszerű* pontnak vesszük fel, mint a régi psychologia, a lélek székhelyéről nem is beszélhetünk. Sem az egész lélek, sem annak valamely külön munkássága, például az értelmi munkásság nincs az agy valamely egyes pontjához kötve. Szellemi munkásságunk érzéki vonatkozású alkatrészei (az érzetek, képzetek) mindig érzéki, tehát fizikai folyamatok kíséretében jelennek meg, s e fizikai folyamatok központja a nagy agykéreg; ez az a centrum, hová az egyes érzéki szervek által felfogott ingereket az idegek elvezetik s hol ez ingerek nyomán vagy inkább kíséretében a szellemi képek előállnak. Így hát tulajdonképp a szellemi munkásságok localisatiójáról sohasem lehet szó, mivel *szellemi munkásság, mint ilyen, a külső tapasztalatban sohasem lép előnk, hanem csak bizonyos physiologiai folyamatok localisatiójáról, melyek a belső észrevétel tényeit kísérik. Igen, de ezek sincsenek egy határozott pontra koncentrálva, hanem az agykérgen kívül az egész agy, s a mozgási és érzéki szervek hordozói a szellemi fejlődésnek, részt vesznek annak létrehozásában.*

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

A Növénytan elemei és Állattan.

Irta *Wettstein H.*, fordította *dr. Halász Sándor*, bölcsészettudományi oktató, főgimn. tanár, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájában rendes tanár, Miskolc, 1893. és 1894. Az előbbi ára 80 kr., az utóbbi 1 rt. Szerző tulajdona.

Az említett két cím alatt külön-külön füzetben fordította le és adta ki dr. Halász Sándor *Wettstein H.* svájci tanár növénytanát és állattanát. A lefordításra mint az „előszó”-ban említi, az indította, hogy másodrendű középiskoláink részére — minők a felsőbb leányiskolák, polgári iskolák, tanítóképzők és ezekhez hasonló intézetek — megfelelő természetrajzi tankönyveink nincsenek s eddig kénytelenek voltak vagy a népiskolák részére vagy pedig a középiskolák felsőbb osztályai számára készített tankönyveket használni. Szívesen elismerem, hogy az említett tanintézetekben a jelenleg használatban levő tankönyvek legnagyobb része, — noha azokat a közoktatási tanács ajánlatára a vallás- és közoktatási miniszter engedélyezte — nem felelnek meg teljesen a kívánalmaknak. Azt is elhiszem, hogy *Wettstein* természetrajzi művei a mi tantervünk mellett is sikerrel használhatók, mert hiszen vegytanának és ásványtanának a *Páthy* által készített fordítását, már 1888-ban engedélyezte a minisztérium a polgári és felsőbb leányiskolák számára; de már azt bármennyire óhajtanám is, nem merném kimondani, hogy növénytanának és állattanának Miskolcon megjelent fordítása és átdolgozása határozott haszon a magyar tankönyvirodalomra nézve.

Legfőbb hibája az előttem levő két füzetnek az, hogy fordítójuk nem fordított rájuk annyi gondot, mint a mennyi egy idegen mű átültetésére szükséges s e miatt aztán mondat szerkezete sok helyen nem szabatos, kifejezései nem helyesek vagy csak nehezen érthetők és állításai nem felelnek meg mindenkor a valóságnak. Ezek a hibák — legalább én előttem — jóval alább szállították a mű értékét. Állításom igazolására fel fogom sorolni azokat a hibákat, melyeket a két füzet végig olvasásakor észrevettem, ajánlván azokat a t. fordító úr szíves figyelmébe.

Hogy dr. Halász nem nézte át *először* *Wettstein* növény- és állattanának fordítását, mielőtt nyomdába adta, azt mindjárt észreveszszük a címlapon, melyre az van nyomva, hogy a mű „szerző tulajdona” s „kapható Miskolcon a szerzőnél”, pedig egyet fordítva „a szerző megjegyzései” alá *Wettstein H.* neve van írva, a ki a könyv bizonyossága szerint nem Miskolcon, hanem Küsnachton, Zürich mellett lakik; Miskolcon pedig dr. Halásznak, a fordítónak van a lakóhelye! Az állattanhoz írott előszóban sem maradt volna kellő átnézés mellett az a tévedés, hogy a *műhöz nagyon szép botanikai fa'i ábrák nagyon jutányos árban kaphatók*. Ennek vagyok hajlandó tulajdonítani azt is, hogy a műben több helyen nem szabatos a mondat szerkezete. Így p. o. a *növénytanban* 2. lap: „Ha e gyökereket elpusztítjuk, úgy kihal(?) a növény, miből azt kell következtetnünk, hogy azok a szükséges táplálékot a talajból szívják fel”, e helyett, „hogy azok szívják fel a szükséges táplálékot a talajból.” 33. l. „A 3 meter magasra is megnövő sárga napraforgó karimavirágú, olajtartalmú magvakat ad”, e helyett, „sárga karimavirágú napraforgó.” 55. l. „Az el nem ágazott főgyökerek a kosbor-féléknek gumói”, e helyett, „A kosbor-félék gumói el nem ágazott főgyökerek.” Az állattanban 47. l. a méh hátulsó lábán „egy tartó-edény vagyis kosaracska képződik, melybe a méh a virágport gyűjti, az úgynevezett bödönke.” 49. l. „A méh nagy társaságokban él, államokban, odvas fákban” stb. 60. l. A vakondak „nagyon mesterséges földalatti lakásban él, mely csőfőforma és 30—50 m. hosszú vadászterüle”, hol keresztül-kasúl ássa a folyosókat” stb. 64. „A farkas 1.2 m. hosszú állat, sárgásszürke színű, lelógó farkkal”, helyesebben: „1.2 m. hosszú, sárgásszürke színű állat.” 68. l. „A mókus 23 cm. hosszú és egy majdnem szinte oly nagy farka van.”

Kifejezései sem mindenütt helyesek. Így p. o. a *növénytanban* 3 l. „előre vékonyodó levelecske” (vége felé keskenyedő); 4 l. „Az öt fehér szírom visszázs szívalakú és egy befelé görbített lapocskája van;” 8. l. A fehér liliumnál „a virág tövében van a hármass termő úgy elhelyezve, hogy a virág szírmok alatta vannak bekelve.” 23 l. „A sárgarépa változatos egyikenél a gyökerek nagyok és sárgásfehérek, a másikonál kicsinyek és veressárgák.” 26 l. „Egy családba oly növények tartoznak, melyek a virágra és gyümölcsre nézve a lényegesen megegyeznek”, de hát vannak nem virító növények is s később ezek közül is több családot leír. 31. l. „A gyepű bodzának szárai sok levelet tartalmaznak.” 33. l. „A keserű ürömfajokat Svájcban keserű szeszes italt az abszint előállítására is használják.” 33. l. „A bogácsoknak levelei és szárai tüskések, mely körülmény különösen a mezei bogácsnál, ennél a közönséges gaznál kellemetlen a gabonára nézve.” 34. l. „A csucsor-félék levelei egyszerűek vagy ernyősek”, talán inkább szétágazók. 35. l. „Nálunk is teremnek a tölgyek gubacsot”. A gubacs nem termés. „Dél-Európában találhatók a dugasztölgyek és örökzöld tölgyek.” Tudtommal a dugasztölgy is örökzöld. „A mogoró-fának 6. m. magas törzse(!) is van.” 37. l. „A csalánok gazok, zöldes egynemű virágokkal.” 39. l. „A bételbors leveleit Indiában mindenki rágyja(?)” 40. l. „A datolyapálma törzse végén egy rüggyet hord, melyből nagy szárnyas korona fejlődik ki.” 44. l. „A rizs termelésénél szükséges, hogy a földet egy időre víz alá helyezzék.” 44. l. „A négerországra nézve legfontosabb gabona-nem a közönséges cirok vagy bugásfü kis maggal.” 46. „A jegenyefenyő tobozai függők és egészben esnek le, ezek a közönséges fenyődobozok.” 47. l. „A paizskának is nagy ernyős levelei vannak.” 57. l. „A szár a növény felső részeit hordozza.” 58. l. „A füreknél maga a nyélnél külli levél képezi a hüvelyt.” 58. l. „A levél felülete némely növényenél keskeny(?) és gyenge (bük), másokonál kemény és bőrszerű (fenyő, citrom).” 74. l. „A keményítő szemecskék

számos réteget képeznek.“ Igen, a szemecskéken, nagyító üvegen át, rétegek látszanak. 74. l. „Keményítőt és o'ajat különösen akkor találunk a magban, midőn az a fiatal növény csírázásánál tápanyagül szolgál“, talán azért van a magban, hogy a fiatal növény tudjon miből táplálkozni. 75. l. „A levélzöld a sejtek belső falát gyakran lapos, gömbölyű és zöld körlepocskák alakjában százával is fedi.“ 82. l. „Minden a szárban levő edénnyaláb egy levélbe lép be.“ A 87. lapon az a kérdés, hogy „hogyan kapjuk a kerek répa magjait?“ azért is hibás, mert erről semmit sem szólt előbb a gyermeknek. Igen valószínű, hogy a miskolci kis leány azt felelné, hogy mi postán kapjuk.

Az állattanban is elég bőven fordulnak elő nem épen helyes kifejezések. Így p. o. i. l. „A fej oldalain, elül a fülkagylók, felett vannak a hálántékok.“ i. l. „Az archoz számítjuk az arcokat.“ i. l. „A nyakon megkülönböztetjük a nyakat.“ i. l. „A további törzs a mellől a hátfelől némileg összenyomott.“ 13. l. „Az emberi testen 600-nál több izmot olvastak össze.“ A 27. lapon ismét 72 szívdobogást olvasnak meg. 19. l. „Az ízlőszemölcsökben az ízlőidegek végei fekszenek“, talán az ízlőidegek végződnek. 24. l. „Az epe barnás-zöld, nagyon keserű folyadék, vagyis szappan.“ 31. l. „A szénsavnak ezen létrejötté nem egyéb, mint lassú égés, neki köszönhetjük a testmeleget.“ 39. l. „A macska puha bársonytalpakon jár.“ 40. l. A tyúknak „száj helyett szarunemű, fogatlan csőre van.“ 49. l. légnyílás, 50. már „levegőlyuk.“ 52. l. „A rák zöld színét megfőzésekor veressel cseréli fel.“ 58. l. „Az orangutánnak mind a négy végtagján kezek vannak.“ 64. l. „A farkas mindig sovány, nagyon éhes és vérengző“, talán csikasz és igen falánk. 67. l. „A medve a ragadozók közül egyike a legjobb indulatú állatoknak.“ 68. l. „A mosómedve épen olyan csirketolvaj, mint a nyest.“ Bizony nem valami sok csirkét lophat el, mert ott, a hol lakik, nem sokat találhat. 92. l. „A kondorkeselyű hazája a Kordillerák és Dél-Amerikában az Andok.“ Tudtommal Kordilleráknak nevezik az egész Amerika nyugoti részén elhúzódó hegységet s az Andok is a Kordilleráknak egy része. 96. l. „A szarka tollai fémfényűek.“ A fehérrek is? 111. l. „A varangyok csigákkal és hasonlókcal táplálkoznak.“ 113. l. „A felszegűző halak a tenger homokos partjain fekszenek.“ 124. l. „A selyemlepke csak 555 K. u. jött Chinából Európába.“ 129. l. „A balhák petéiket fahasadékokba rakják.“ 137. l. „Ha a belférgek petéi a sertésbe jutnak, akkor keresztül fúrnak a belét.“

Több helyen nehezen érthető vagy teljesen érthetetlen mondatokat is találunk. Így p. o. a növénytanban a 11. lapon a zsurlóról mondja, hogy „a 3 vagy több centiméter hosszú toboz, fiatal korában örvösen állított, hat oldalú mezőkből áll, melyek később ugyanannyi nyeles koronggá fejlődnek.“ 14. l. A paszulynál „a gyümölcs hűvelty képez, mely két darabra válik szét minden rekesz nélkül, mert becsőben van.“ 33. l. „Az úti fű virágai kerek tokok, sűrű hengeres kalászszal, melyben a virágok fénytelenek és négy részre osztottak.“ 51. l. „A sugáralakú csirmaghordozó gombák(?)“ 54. l. „A haraszt-félék gyöktörzse nagy és megosztott legyezőkkel bír, melyeknek hátsó oldalán gyümölcs halmazocskák vannak sok csírmaggal.“ 56. l. Mi lehet az a „káposztakóró“-féle szár, a minő a tulipánnak is van? 74. l. „Az új farétegen kívül a sejtmedvből gyakran más cseppfolyós és szilárdtestek is támadnak.“

Tárgyi hiba is elég bőven található e műben és nem minden állítása felel meg a valóságnak. Így p. o. a növénytan 12. lapján a légyölő gombáról azt írja, hogy „kalapja skarlátpiros, fehér pikkelyekkel borítva, melyek számtalan sok spórát hordanak.“ A sporákat nem a fehér pikkelyek hordozzák. 14. l. „A babnak kúszó, tekervényes szára van“, pedig beszél később gyalogbabról is.

23. l. „A kökörcsinnek fehér, csüngő harangvirágai vannak.“ Vajjon melyik kökörcsinnek? 26. l. „A rózsavirágúak rendjébe tartozó növényeknek 12—20 porzójuk van“, pedig a 69. lapon a Linné rendszerének ismertetésénél helyesen 20 és több porzót említ. 27. A kankalint és primulát külön növénynek veszi. 28. l. „A csudafa nem nagyon gyakran fordul elő, de a nadragulya az erdőkben gyakori.“ 30. l. „Az ajakas virágú növények közül csak a zsályának és a rozmaringnak van két porzója.“ A 39. lapon nem helyes a 10, 11 és 12 család jellemzése. A barkás virágú fákról azt állítja, hogy leveleik egyszerűek, pedig a dióról előbb a 35. lapon azt mondta, hogy szárnyas levelei vannak. Az ebtej-félékről azt írja, hogy egy vagy két laki füvek, pedig ezek közé sorozta a puszpángot és kaucsukfát is. A csalán-félék szerinte szintén füvek, pedig ezek között írta le az eperfát, fűgét, kenyérfát stb. 42. l. „A nőszirmoknak 3 külső nagy és 3 egészen kicsiny felálló szirma van.“ 46. l. A füvek szára üres. A kukoriczáé is? 48. l. A kőrísa falukon mindenütt feltalálható. „A korpafüvek kis növények, cserépszindelyszerűen egymást fedő vagy egymás mellett álló levelekből alkotva.“ 67. l. A körte és az alma termését a bogyó gyümölcsök közé sorolja. 68. l. „A mag csírából, fehérnyéből és maghéjból áll.“ A gabonamag is? 69. l. A Linné rendszerének XIII. osztályában a porzók nem a termőn állanak.

Az állattanban is vannak ilyen feltűnő tévedések. Az 1. lapon a homlokot az archoz, az 5-iken pedig a koponyához számítja. A 24. lapon kétszer is állítja, hogy a gyomor után a vastagbél következik. 31. l. „Ejjel kétszer annyi élenyt veszünk fel, mint nappal.“ 44. l. A hal szálkái a csontvázhoz sorolja. 62. l. A házi kutya farka rövid. 66. l. A nyest a házakban tartózkodik. 69. l. „A patkányok nálunk a városokban laknak.“ 79. l. „Az elefántoknál a felső állkapocs két szemfoga agyarrá nőtt.“ Nem a szemfogak, hanem a metszőfogak nőttek agyarrakká. 116. l. A csontos halak bőre pikkelyekkel van fedve. A harcsáé is? 124. l. „A fenyőlepke leesi a fák leveleit.“ 140. l. „A kerti csigának háza nincs.“

Ezek azok a kisebb-nagyobb hibák és tévedések, a melyeket én a dr. Halász által fordított műben megjegyeztem. Ha célszerűnek és szükségesnek látja, művének újabb kiadásainál vegye figyelembe az én jóakarató megjegyzéseimet, én azt hiszem, hogy ezzel nem fog ártani könyve becsének.

Buza János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** A nagy-enyedi Bethlen-főiskolát újabb megrendítő csapás érte, a melyről megható közvetlenséggel szólnak a következő s a holtat és élőket egyaránt jellemző és megtisztelő gyászjelentések. Kiadjuk ezeket: hadd legyenek tanúi lapunkban is a távoli testvérek őszinte mély fájdalomának, a melyben lelkünk teljes szeretetével osztozunk. — A nagy-enyedi Bethlen-főiskola előjárósága súlyos gyászban, mély megdöbbenéssel hajdul fel a kesergő prófétával: „Az én szemem nem szűnik meg a sírástól, annyira, hogy semmi nyugalma nincsen A vizek felül áradtak az én fejem felett, ezt mondtam: kivágattam!“ (Sir. III. 49. 54.) Alig telt el egy rövid év és már negyedszer jelent meg a halál angyala, hogy ritkítsa azoknak sorát, kik az Isten országa szolgálatára hivatott ifjú nemzedék előtt az evangéliumi tudomány fáklyáját lobogtatták; folyó hó 13-án hétévi körlelkészi és négyévi theol. tanári szolgálat után, 38.

éves korában *Berde Sándort* az újszövetségi magyarázat jeles tanárát ragadta el a buzgón és áldásosan végzett munka mellől. Kegyesség volt az anyai emlő, melyen táplálkozik vala már a szülei háznál; a szív gyermekded kegyességét lankadatlan szorgalommal párosult, a dolgok mélyére hatoló értelem árasztá körül a tudás világosságával honi és külföldi tanpályája alatt; folytatta a tudomány alapos búvárlását gyakorlati lelkészi elfoglaltatásában és az őszinte keresztyén kegyességet csepegtetése a tanítványok lelkébe tudós tanítása közben. Jogunk volt tanári működéséhez a legszebb reményeket kötni; annyival élénkebben kell éreznünk a veszteséget, mely kora halálában a theologiai tudomány ügyét érte. Hült tetemei folyó hó 15-én $\frac{1}{2}$ 3 órakor fognak a ref. köztemetőbe kikisérteni. *Áldás emlékére!* — „A nagy-enyedi theol. akadémia ifjúsága szomorú szívvel tudatja, hogy forrón szeretett tanára — *Berde Sándor* folyó hó 13-án váratlanul meghalt. Csapás, csapásra hull reánk, — a vész angyalának sötét szárnya suhog felettünk. Istenünk keze sújtol. Elhunyt az igazság bajnoka, megszűnt élni a nagy eszmék harczosa; beszédes ajka elnémult, szerető szíve utólsót dobant, szemeinek jóságos sugára megtörtött. A mesteröket sirató tanítványok s a támaszából megfosztott család keresnek vigasztalást Vigasztalást! — Sajgó keblünkre gyógyító balzsamot adj Istenünk! Ne hagyj elvesznünk a sötét éjszakában; emelj fel a porból, hová karod sujtott: mert csak tenálad van szabadítás. Te pedig menj nagy útra kedves halott; menj amaz örök hazába, hol a győzelem pálmája vár reád, mert „feltámad mint a hajnal a te világosságod és a te ékességed mindjárt kivirágzik, és a te igazságod előttem megyen, az Urnak dicsősége fedez be téged. Fedezzen be.” Ámen. — A székely-udvarhelyi ev. ref. főgimnáziumnak is gyásza van. Egyik derék tanára, *Szakács Mózes*, a régi kálvinista professzoroknak valódi minta alakja, a fiatalabb nemzedéknek szeretett *Mócsi* bácsija 66 éves korában elhunyt. Őszinte részvétellel osztozunk úgy a székely-udvarhelyi ev. ref. kollégiumnak, mint a gyászoló családnak mély fájdalmaiban. Legyen áldott a derék buzgó tanár emlékezete!

— **Az ev. ref. konvent** nov. 20-ra van összehívva Budapestre. Az egész ev. ref. egyház méltán tekint nagy várakozással a konvent határozatai elé, mert a lelkészi özvegy-árva-gyámtár ügyének szerencsés vagy szerencsétlen eldőlése nem csekély hatással lehet lelkészeink gondolkodására s általában a lelkészi pálya keresettségére. A felemelt államsegély hovaforrása s esetleg ennek rendezése érdekében teendő újabb lépések, továbbá a lelkész-tanítók sorsa, a tanító-hiány orvoslása s a régóta haldokló egyetemes tanügyi bizottság újra szervezése — mind a legközelebbi konvent teendői közé tartoznak.

— **Királyi jóváhagyást nyertek az evangélikusok zsinati törvényei**, melyek az egyházkerületek arányosításáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről, továbbá az egyetemes gyámintézetéről és nyugdíjintézetéről szólnak. Egyúttal a vallás- és közoktatási minisztert megbízta Ő felsége, hogy néhány egyházmegyének a törvény-megerősítése ellen beadott kérvényét elutasítólag intézze el.

— **Pápai főiskolai irodalmi kör.** A „Dunántúli Prot. Lap”-ban lelkesen emelte fel szavát *Szakal Károly*, főgimn. tanár, főiskolánk volt tanítványa a címben jelzett kör megalkotása végett. Elevenebb, tudományosabb életet várna egy ilyen kör létesítése és működése mellett a testvér-főiskolában; nemesebbnek reményli a közszellemet s még anyagi hasznát is vár attól a pápai főiskola nyomdájára. A kör nép-, középiskolai és theol. tankönyveket

adna ki olyanformán, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör.” Nem lesz-e szava kiáltó szó a pusztában?! Mert igaz ám az, a mit a „középiskolai tanáregyesület közlönye”-nek legújabb száma olyan őszintén hirdet, hogy a tanárvilágot is meglepte már a minden jónak átka: a „közöny.”

— **Kun Bertalan és a receptió.** Zokon vették egymely prot. főrendnek, hogy a receptionális törvényjavaslat tárgyalásáról elmaradt, így püspökünknek is. Meg is interviewolta e miatt egy miskolci hírlapíró — a napi lapok és a „Szabadság” szerint is — és kiderült, hogy püspökünk f. hó 10-én rendkívüli egyházkerületi gyűlésen volt Miskolczon, a melyet a nagy-kaposi kerületi gyűlés határozata értelmében hitt össze a domesztikai kérvények tárgyalása végett. Nem elvi ellentét, hanem hivatalos kötelesség miatt maradt tehát el a szavazásról, különben pedig, mint kijelenté (a min kételkedni is igen felesleges volt!) szívesen fogja megszavazni az újabb tárgyalás alkalmával a receptiót is, épúgy mint megszavazta a vallás szabad gyakorlatáról szóló javaslatot is

— **Új bölcsész-doktor.** Szakal Károly pápai ev. ref. főiskolai tanár, főiskolánk egykori derék növendéke a német nyelvészetből, magyar irodalomtörténetből és indogermán összehasonlító nyelvészetből doktorrá avatott. Gratulálunk!

— **A nagyidai zsidók a receptió idején.** Abauj-Torna megye művelt elemeit erős izgatottságban tartja a nagyidai rabbinak s a „Chevra khadisah”-nak egy nem e világba való cselekedete. Egy magyar feliratú sírkövet állított fel valaki a nagyidai zsidó-temetőben s ez a moderneskedés tiltakozásra bírta a rabbit s majd, mint felebbezési fórumot a „Chevra khadisah”-t is. A közigazgatási hatóság is beleavatkozott a dologba s nem engedte a sírkő eltávolítását, a miért aztán a rabbii lelkiismeret azzal könnyített magán, hogy táblát állított a sírkő elé, a mely azt hirdeti, hogy azt a magyar feliratú sírkövet csak a hatóság akarata tartja s őrzi ott a zsidó egyház ellenére. A „Felső Magyarország” című, kassai lap nemesen küzd az ilyen exclusiv szellem ellen s hisszük, hogy az intelligens zsidóság sem gyönyörködik abban, hogy Nagyida már a rabbijáról is országos hírűvé válik, mint egykor cigányairól. Nem tudjuk: van-e tudomása a rabbi urnak arról, hogy a nagyidai zsidó-zsinat majd elfogadta már egyszer a Jézus-Krisztust Messiásnak, vagy p. o. arról, hogy a lutheránus pánszláv-papok mennyi megtámadatásnak voltak már kitéve a magyar nyelv ellen való gyűlölködésük miatt?! De hát mit várjon a jó bolond magyar a Galiciából ide toladott zsidó bölcséktől?! A receptiónak az lesz majd egyik vívmánya, ha lehet, hogy ezentúl csak hazai nevelésű rabbik őrizhetik már a Jehovának ide telepedett nyáját.

— **Szilágyi Dezső beszámolójából.** Az ultramontán lapok már előre szórták a piszkot a Pozsonyba készülő miniszterre s közvéleményt is iparkodtak teremteni az abugoláshoz, mert két bűnét nem tudják soha megbocsátani, t. i. hogy eretnek és hogy az egyházpolitikai javaslatoknak fő főszerezője; no meg, hogy olyan irgalmatlanul elbánt a főpapok bölcsességével az ország színe előtt! — Szilágyi folyó hó 13-án tartotta meg többször elhalasztott beszámolóját s abban igen élesen rámutatott ismét az egyházpolitikai javaslatok ellenzőire, a hamis jelszavakra s a bűnös kezekre, a melyek alatt és a melyekkel a fekete sereg a maga érdekeit védelmezi s az ország békeségét merészen feldúlni törekszik. A beszédnek egyes részleteit ide iktatjuk emlékezetnek okáért: — „Nem a vallásosság nagy és fenséges elve van itt érintve, uraim, hanem egyoldalú és oly térre átvitt önző érdekek és törekvések, a melyek fentartására a vallásosság

csak ürügyül hozatik fel, de a melyeknek célja és fentartása a vallásosságtól nem csak teljesen idegen, de túlhajtásukban arra ártalmasok. Ha az állam visszavette a tért a házasságjog és anyakönyvvezetés tekintetében, hogy a jog rendjét a házasságnak megóvjá minden polgárra nézve egyenlően, az intézmény magas erkölcsi fensége által kívánt szilárdság biztosításával, de lerombolásával azon válaszfalaknak, a melyeket egyoldalú és törekvéseiben önző felekezeti érdek akart emelni polgár és polgár közé, ha uraim mi egy ily rendjét a dolgoknak megvalósítjuk és a házassági intézmény vallási oldalának gondozását az egyházak szabad tevékenységének engedjük át, vajjon, kérdem, szenved-e a vallásosság? De szenved-e bármely vallásnak valódi érdeke ez alatt, midőn nagyon jól tudjuk, hogy az újabb időnek intő szava és nagy tanúsága abban áll, hogy az egyházak többé fennállásukat és felvirágzásukat soha állami kényszerben nem kereshetik, hanem keresniök kell és találják fel abban a mi igazi alapjukat képezi: a persvasió eszközeivel működő hitélet melegének fentartásában, híveik ragaszkodásának felkeltésében és kultiválásában, annak a nemes és nagy misszióknak a teljesítésében, a melyre az emberiség erkölcsi nemesítésére az egyház, de hatalmi érdekek által meg nem vakított, az állam feletti uralkodásra nem törekvő egyház és csakis ez vállalkozhatik sikeren. Majd két nagy igazságot említ fel, a melyet a jövő fog kideríteni: Az egyik az, mit minden európai állam példája bizonyít, hogy az egyház, a vallási élet terén való szabad érvényesülésében, hívei vallási életének kultiválásában, a maga teljes szabadságában összefér az államnak egyetemes rendjével, a mely minden polgárra kiterjedőleg az egyenlőségre, felekezeti érdek nélkül van építve, mert mindkettő szabad lesz, feladatai, hivatása teljesítésében. A másik a minek ki kell tünni az, hogy az államnak minden polgára lelkiismeretének minden csorbúlása nélkül élhet ezen intézmények alatt és hogy nem fog csorbát szenvedni a vallásosság sem, nem már azért sem, mert az egyházak inkább reá lesznek utalva híveik lelki gondozására, a vallási élet kultiválására; nyerni fog bensőségben a vallási élet, ugy a mint az másutt történt Európa nyugatán. A vallási életnek az új nemes és állami szempontból is kívánatos felendülését mindenki szívesen fogja üdvözölni. Új pártalakulásra foly az izgatás minden eszközzel, olyanokkal is a mit már magának a hazafi érzésnek kellene megtiltani. Kiindulási pontul az egyházpolitikai reformokat választja. Az izgatottságból, melyet mesterségesen szenvedélylyé fokoztak fel, politikai tőkét kívánnak teremteni a jövő számára. A vallási szenvedélyeket akarják kiélesíteni, hogy a valláskülönbséget a közélet szervezésének főtényezőjévé tegyék. Eddig minden párt óvakodott az egyházi, vallási motívumoknak túlsúlyt adni politikájában, ma egyenesen ezeket döntő erejűvé akarják tenni. Meggyőződéseim, uraim, az, hogy ennek az iránynak, a mely következményeiben jóval messzebb fog menni, mint talán megindítói és vezérei egynémelyike akarja, ennek az iránynak, mely egy letűnt korszak villongásainak szomorú eredményeit idézné fel, hazánk érdekében teljes erővel ellene kell szegülnünk alkotmányos fegyverekkel. Avagy lanyhán, vagy éppen közönnnyel nézzük-e, mint fejlődik ki egy szellem, mint dagad meg egy áramlat, mely a polgári szabadság nemes vívmányait, a testvérérzést az ország polgárai közt, öntudatosan vagy önző könnyelműségből megtámadni készül, mely ha kifejlődne, jobban megbénítaná a nemzet erejét, jobban kockára tenné a jövő fejlődését, mint minden pártmegoszlás, a mi eddig

létezett?! De pusztá szavakkal ez ellen sikeresen küzdeni nem lehet; a sikeres küzdelemnek csak egyetlen igazi hatályos eszköze van: szervezettel szemben, szervezetet helyezni, és ha a szabadelvű fejlődés és a nemzeti erősödés politikájának szálait kezünkbe kibocsátani nem akarjuk, a mi szervezkedésünknek erélyesnek és széles alapon nyugvónak kell lenni.

— **A pápai főiskola köréből.** A pápai főiskola gimnáziumának államsegélye ügyében folyó hó 9-ikén értekezletet tartottak báró *Eötvös Loránt* közoktatási miniszter elnöklete alatt: Pulszky Ágost államtitkár, dr. *Klamarik János* miniszteri tanácsos s a dunántúli egyházkerület részéről Papp Gábor püspök, Tisza Kálmán egyházkerületi főgondnok és Darányi Ignác, mint a főiskola gondnoka. A minisztérium 14,500 frt államsegélyt ajánlott fel, míg Darányi 16,112 frt segélyt kért. Végre 16,000 frtban állapodtak meg, mely összeg 1896 évtől kezdve tétetik rendesen folyóvá, az 1895 évben pedig az országgyűlés utólagos jóváhagyása reményében 8000 frtot utalványoz a miniszter. Ez alkalommal a miniszter némi ígéretet tett arra nézve is, hogy a gimn. rendes vallastanárokat is felveszik a nyugdíj-intézetbe. A gimnázium új épülete, mint a »Dunántúli Prot. Lap«-ban olvassuk november első felében már tető alatt lesz.

— **A protestáns tábori lelkészek kedvezőtlen helyzete** a delegációban is szóba került ez évben s a hadügyminiszter megígérte, hogy a mostani lealázó helyzeten változtatni fog. Bizony idejei is lesz már e tekintetben intézkedni, mert az sértő reánk protestánsokra, hogy míg a róm. kath. gör. kath. és gör. keleti vallású katonák lelki gondozására 160 lelkész van alkalmazva, addig a protestáns vallásúaknak csak 8 lelkészük van s míg egy kath. tábori papnak 5891 híve van, addig egy protestáns lelkészre 12656 katona esik. A prot. lelkészeknek még díjazásuk is jóval csekélyebb, mert míg a katolikusok az V-ik rangosztályig emelkedhetnek, addig a protestánsok a IX-ik rangosztálynál nem tudnak feljebb jutni, pedig ezeknek nagyobb része családos ember.

— **Rex apostolicus.** A kath. főpapság — mint tudva van — körömszakadtig kész védelmezni saját középkori positioit a fenyegető egyházpolitikai javaslatokkal szemben. Már egyszer kifejtették nézeteiket a király előtt, de a király a saját alkotmányos kormányára hallgatott s nem ő rájuk. Az ultramontán sajtó oda tolakodott a főpapok sarkába és szorította őket újabb fellépésre, tiltakozásra s megrendült hittel beszélt vakmerő dolgokat Vaszaryról, mint a ki nem ismeri kötelességét, tehát köszönjön le. Nem köszönt le, de gyűlésekbe gyűjtötte főpapi társait s újra memorandumba szedték egyház-mentő érveiket és felküldték vagy felviszik a „rex apostolicus“-hoz. A mit e nagy alkalomra a „Magyar Állam“ összeír a mi koronás királyunkról s a milyen követeléseket formál ellenében a róm. kath. egyház javára, azt a papirosnak is nehéz elszenvetni. Oda állítja neki mintaképekül I. vagy szerinte *szent* Rudolfot és II. Ferdinándot s követeli, hogy ezek a dicsők lebegjenek előtte az elhatározás pillanataiban, különben pedig vigyázzon, mert a trón és dynasztia veszedelemben van! Azok a jezsuiták jutnak eszünkbe az ilyen fenyegetésekre, a kik kiölték egyik-másik nagy királyból a lelket, a róm. kath. egyház dicsőségére.

 A t. olvasókat szívesen kéri az előfizetés megújítására s illetőleg hátralékaik mielőbbi beküldésére

a kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidéken postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 fr 50 kr.
Egyes szám ára 0 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A reformáció emlékünnepe.« — »A káplánokról.« Péter Mihály. — »Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.« Maklári Papp
Miklós. — »Október 31-ikére« E-n. — »Protestáns templom-építészeti stíl.« Katona György. — »Anyag és szellem«
Dr. Rácz Lajos. — »Vegyes közlemények.«

A reformáció emlékünnepe.

„A végrehajtó-bizottság jelentése nyomán s a zsinati törvények értelmében ezennel felhívatnak az egyházkerületek annak szigorú elrendelésére, hogy minden egyházközség lelkésze tartson évenként reformációi emlékünnepet, azon tétesse ki a perselyeket a közalap javára és hirdesse ki az ezen célra való adakozást, egyúttal hívassanak fel az esperesek ezen rendelkezés megtartásának ellenőrzésére.“ Ezeket olvassuk szóról-szóra egyetemes konventünk legközelebbi jegyzőkönyvének 23-ik lapján.

A kerületek bizonyosan meghallották a konvent intő szózatát s az esperesek is felkötötték a sarkantyút a resteskedők megzaklatására, — tehát semmi kétség többé, hogy a hivatalosan elrendelt emlékünnepet mindenfelé méltóképen fogják megtartani s valami csekélységgel a közalap is szaporodni fog.

Szebb s jobb lett volna ugyan, ha ez a jegyzőkönyv elmarad s ha lelkészeinket — azoknak kétségtelenül kisebb részét — nem a felülről jövő parancs, hanem a lélek készíti arra, hogy a 95. tétel kifüggesztésének napját, a feleszmélt emberiség tiltakozó lelkiismeretének ezt a husvétii ünnepét megünnepeljék!!

Mi is gátolt eddig egyeseket ebben a szent munkában? Talán a túlhajtott puritánizmus, a melylyel kiegyeztetetetlennek találták egy újabb ünnepnek a mi nagy ünnepeink közé való besorozását? Talán a merev kalvinizmus, a mely miatt nem tehették meg egyesek, hogy Luther előtt zászlót hajtsanak? Talán az a némelyek által annyira nagyra becsült és úton-útfélen hangoztatott felül-emelkedettség, a mi nem engedi meg, hogy a mi hitünk nagy titkaiért való bátor lelkesedésben

ember-testvéreinkkel, — ha csak olykor-olykor is — szemben álljunk?!... Talán az a szintelenség, a melylyel fentartják némelyek magokat a közvéleményben, a melyről már az apostol is azt nyilatkoztatta ki méltó boszankodással: „mivel sem hév, sem hideg nem vagy, tehát kivetlek téged az én számból“?!

De ne keressük az okokat, sőt inkább higyük el, hogy nem is egyesek hibája, hanem csak bizonyos általános lanyhaság szülte azt kinélkinél, hogy nem tudtak közülnk némelyek a mi felséges multunk nagy dolgaiból tőkét csinálni s történetünk fényes tanúságaival több hitet, nagyobb szeretet ébreszteni még azokban sem, a kiknek legeltetőivé hívtak el.

Annak az általános lanyhaságnak azonban legyen örökre vége s már akár felsőbb kezde-ényezésből, akár saját szívünk kívánságára, üljük meg ezentúl okt. 31-ikét úgy, a mint a hozzáfűződő történeti emlékek és saját egyházunk jól felfogott érdekei megkövetelik.

A lélekre hatásnak, a felekezeti igazságok által a nemesebb értelemben vett felekezeti szellem ápolásának nincs s nem lehet jobb alkalm, mint okt. 31-ike. A múltba visszazálló lelkünk előtt elvonulnak az emberiség nagy érdekeiért vívott harcoknak igézetes képei; megújulnak ama dicsőeknek alakjai, a kik a megváltás szent művének folytatására a gondviselés jó kedvéből lettek nekünk útmutatóinkká. A pápák és császárok véres dülakodásain, az egymástól írgyelt hatalomért folytatott undok küzdelmeiken túltalátjuk amaz önzetlen lelkeket, a kik — noha csak a szónak, az ígének kétélű fegyverével állottak a síkra — új korszakot derítettek az emberiségre, s igazságot szolgáltatnak azoknak, a kiket — mint úttörőiket — vérbe, vagy lángba fúlasztott be a földi zsarnokok esztelen kénye.

Erőtelennek érzed talán magad prot. embertársam az új idők visszasságai és új követeléseinek között?! Nézd Luthert, a ki ott görnyed a szent könyv lapjai felett s erejét, hitét nőni, lángolni érzi s arca megfényesedik attól az isteni tűztől, a mely abból a szent könyvből szívébe lopódzik. — Olvassátok hát az írásokat, hiszen azokban örök élet vagyon!! Ha e szent könyv iránt táplált hited talán ingadoz, ha a léleknek emez eledelét nem találod már eléggé menyneinek: ő akkor is csak fordúl a mi vallásunk felkent hőseihez, a kik rendíthetetlenek voltak e könyvvel kezükben s keblőkre szorítva azt, boldogan hamvadtak el a máglya tüzeiben. . . Wald, Wilkif, Husz, Luther, Tyndal és Károlyi Gáspár. . . ő mennyi időt s milyen boldogan töltöttek el emésztő munkában, hogy ezzel a kincscsel nemzeteket megajándékozzák!! Nem látod-e, hogy milyen új világ támadt e nemzetivé tett nagy kincs nyomában? Nem tudnád-e, hogy miként indult e szent fa árnyékában új növésnek a nemzeti élet s miként kapott ízt s szárnyat a költő dala s hogyan járta át a vallásos zsolozsma a kunyhók lakóit is, hogy ébreszsze őket is új életre?!

Félsz talán a tudománytól, annak túlságaitól s romboló követeléseitől? Aggódol talán hitedért és nyájadnak csendes boldogságaért?! Ó nézz vissza a letűnt idők történetébe s legott észre kell venned, hogy a Lutherek mellett Carlstadtok és Münzerek is csinálni próbálják a világ történetét, de csak a Luthereknek, Kálvinoknak, Melanchtonoknak adatott meg, hogy nevüket hálaival emlegessék a késő nemzedékek. A rombolás szelleme meg-megjelenik a szabadság Istenének nyomában, de hát azért a fény kevésbé fényes-e, hogy mellette árnyék is akad? Azért hát mindeneket megpróbáljatok, a lelket pedig meg ne oltjátok!

Sokallod talán a jogot, a mit embertestvéreddel meg kell osztanod, sokallod attól, a kit önző felfogásunk eddig szolgátságban tartott? Ó pillants vissza azokra a milliókra, a kik ott görnyedtek a középkori pápák és császárok lábai alatt s lehetetlen igazat nem adnod szívedben a nagy apostolnak, a ki merészen hirdette az örök evangéliom ama nagy igazságát: *Nincsen köztetek sem zsidó, sem görög, ti mindnyájan egy vagytok a Jézus Krisztásban!*

Nem borúl talán embertársad a Jézus lábai elé s nem öleli annak keresztjét? Ó ez se tartson téged vissza az igazság szolgálatától. Nem emlékezel-e a századosra, a ki elvégre is bevallja ott a Golgotán az Isten emberének végső perceiben: Bizony ez az ember igaz vala! Ha boldog vagy a szabadságban, a melyre elhivatál, nem elég, hogy csak magad állj meg abban,

hanem testvérként ölelve magadhoz s elnyomottat, meg kell érleltetned azt is a szabadságra a szeretet által s ne félj: a szabadság és szeretet lelke oda segíti őt majd ama kereset alá is!

Útálod talán korunknak apró és nagy bűneit, léhaságát, ledér erkölceit, könnyelmű és könnyű beszédét, erőszakosságát a fennálló rend és hatalom ellen? Ó hát elfeledted-e, hogy Luthernek Rómába kelle mennie, hogy reformittorrá legyen s tételekben kelle mennydörögnie, hogy a pápák és papok bűnét s a zárdák sötét tükait feltárva, jobb meggyőződésre bírja a világot? Hát a Kálvin Genfjét, ennek libertinusait nem láttad-e megtörni a kálvini fegyelem vas visszéje alatt?

Rossz sejtelmek kínoznak talán ama dula-kodás láttára, a mely az „örök Róma“ és a modern állam között még annyi letűrt század óta is egyre tart? Félted talán te is az egyházat, ennek tekintélyét s a magad hivatalos előnyeit? Avagy Luthernek az egyház adta-e meg az ígésző erőt és nem a szabadság és igazság szolgálata-e? Hát nincsen-e meg benned amaz evangéliomi kovász, a mely az egész téstát is képes átkelesztetni?!

Nehéz idöket élünk — tagadhatatlanul. A százados alkotások próbáló tűz elé hurcoltatnak, hogy kitűnjék: ki épített szilárd alapra s ki csupán homokra? De hát a nehéz idöket mi már meg is szokhattuk volna, hiszen jutott abból nekünk a múltban elég! Meg tudtunk állani a vészben? Nos hát majd csak megállunk az újabb próbáltatások között is, csak el ne hagyjon bennünket a reformátorok lelke: az istennek lelke!

Ó bizony nagy és felséges alkalom nekünk október 31-ike! Tűkör ez, csak bele kell pillantanunk, hogy meglássuk mgunkat egész a vesék oszlásáig s hogy el ne feledkezzünk ama fegyverekről, a melyek egyedül illenek azokhoz, a kik magokat Jézus Krisztus megváltottainak hirdetik.

Azért hát prot. embertársam! Tedd oda asztalodra a szent könyv mellé a te egyházad történetét s aztán forgasd, olvasd mind a kettőt alkalmas és alkalmatlan időben és azután ne aggódj, ne félj, ne rettegj! Az a lélek, a mely nemzeteket adott vissza önmaguknak a reformáció útján; az a lélek, a melynek „legyen“ szavára új világosság támadt a világon, a melyet semmi erőszak nem volt képes elsötétíteni: — ő ez a lélek ezentúl is veled marad és megsegít.

Nincs semmi olyan erős, mint az istennek lelke, a szabadság lelke. Ezt ünnepejétek a 95. tétel kifüggesztésének emlékűnnepén. Ti pedig Atyámfia, felkent szolgálai az Urnak: halljátok meg a hivatalos szózatot és serkenjétek fel az igazságra, mert nagy dolog volna az, ha közületek egynémelyen nem ismernék a — lélek

indításait s ha esperesi karhatalommal hurcoltatnának ama jászolhoz, a melyben a reformáció újszülött csecsemője várja a királyok és bölcsek őszinte hóddatait.

A káplánokról.

Bocsásson meg nt. szerkesztő úr, hogy ezen kérdéshez én is hozzá szólok. Tagadhatatlan, hogy a ref. káplánoknak törvényileg megállapított ötven frt. évi fizetésök van; ez oly csekélység, hogy az új viszonyok alakulása előtt lehetetlen többé hallgatással mellőzni. Ez legyen métségem, ha erőtelen tollamat felveszem.

Én nem hiszem, hogy az egy Cincinnatuson kívül akadna valaki, aki legszerényebb igényeinek kielégítésére nézve egy ötven frt. keretén belül költségvetést merne készíteni. És zavarban is vagyok: komoly, vagy satirikus éle vagyon-e költségvetésének? Mert ha satirikus akar lenni: úgy e téren kissé ügyetlen; ha ellenben komoly zándékkal tette, úgy legalább jellemzetesebb címet választhatott volna magának. Hiszen az Isten szerelmért! Cincinnatus, igaz, hogy igen szerény római typhus volt, maga szántott-vetett s ezt akármilyen öltözetben tetette, de megvette az aequokat, szerepelt a forumon, ide pedig csak nem mehetett el rongyos sarubai és tógában!! A magyar Cincinnatus pedig egy 12 frtos angol szövet ruhában, 4 frtos cipőben akarja megelekedni az évnél minden teendőjét: tehát szántani-vetni, a magyar ref. közélet fórumain szerepelni és visszavetni, ha nem is az aequokat, de a ref. Sion ellenségeit. Ez kissé sok! És inkább választhatta volna a Diogenes nevet, mert e névvel, ha nem is e görög bölcsességé, de legalább a cinismust és az ürességtől kongó hordt bizonyosan eszünkbe jutatta volna.

De nem folytatom a megérdemlett(?) gúnyt, melyet Benke István barátom elkezdett, sőt inkább felteszem e kérdést: mi haszna lenne a ref. papság tudományos és társadalmi érdekének, ha ilyen Cincinnatus féle magyar Diogenesiek lennének? Feleljük rá: semmi! De előbb vizsgáljuk a kérdést komoly igyekezettel.

A jó pap holtig tanul. A theologia pálya elvégzése, s a papi bizonyítványok megszerzése után az egyén még távolról sem egész ember. Még csak ezután kell ám komolyan tanulnia!

A tanulásnak pedig egyik segédeszköze az anyagi jólét.

Ezért is gondolnak a papság fizetésének emelésére, mert tudományos színvonala, a nagy szegénységgel való birkózása közben, — a többi művelt társadalmi osztályokkal szemben — ki nem nem elégitő. Ezt lehet restelni, de tagadni nem. Nagy hiba lenne a káplánokat ott felejtetni a Faraók országában, ha már a papokat egy mentő kéz Kanaán felé akarná vezetni. Hogy miért, én édes Istenem? Hát csak azért, mert én úgy gondolom, hogy az iskolai tanulmányokat kibővíteni, a korszerű lelkészi hivatásra igazán készülni nincs alkalmasabb időpont a kápláni esztendőknél.

A családfejét az ígért Kanaánban is meggyőztri majd a ház ezer apró gondja. Ha könyveit, tanulmányait, fegyvereit sutba nem dobja is, de repülésre kész lelke mily sokszor kénytelen megzsibbadni. Mig egy ifjú fogékony lelke a gondoktól mentes évek alatt megizmosodnék.

Nagyrázat nélkül is tudjuk, hogy mit akarok mondani. A káplán mai költségvetése egy közönséges

iparos irodalmi szükségletein túl alig terjedhet. Egy hirlap olvasása, néhány predication füzet: ennyi az egész.

Hiszen neki a természettudományi, gazdasági, történeti, társadalmi, theologiai kérdéseket alaposan s nem felületesen megírott hirlapi cikkekből, tehát források után kell ismernie, hacsak művelt embernek, főképp ha igazi lelkipászornak a tartatni, Talán eltűnő napjai közben valamely szakirány művelésére való hajlam is ébredne benne, de hogy hódoljon ennek? Ma az iskola porát lerázott káplán olyan, mint a virágba borult fa, várjuk a gyümölcshozó nyarat s e helyett eljön kéretlenül is a költségvetések hideg hervasztó szele, a virág lehull, a gyümölcs elmarad s a fa szárnalmas sivár képet nyújt. Vagyis az iskolai elsők lesznek utolsókka, az iskolai utolsók legutolsókka.

Ez azonban csak egyik oldala a dolognak. A theologiai pályát végzett egyén nem elég ismerős a külső műveltség minden kellékével sem. Ennek pedig sem ő nem az oka, sem az iskola, hanem körülményei. Az iskolából hozott félszegségeket azonban az élet, a társadalmi érintkezés közben kisimitja. De gondoljuk csak meg, hogy mi lesz akkor, ha az a szegény káplán az iskolából is fogyatékosan jó ki s éveken keresztül a művelt társaságokat is kerülnie kell hitvány ruhája miatt?! S ezt épen most gondoljuk meg, mikor, az eddigi oltalmazó törvényeket elveszítve, a lelkipásztori társadalmi tevékenységtől függ létünk, mikor a minden irányban végzendő evangelizációra, mint egyik fundamentumra, akarjuk építeni jövőnket. Vajjon kihagyhatjuk-e a káplánokat ebből a munkából? vajjon számíthatunk-e rájuk ily cincinnatusi költségvetés mellett, a mely alá utóiratnak inkább tehette volna Petőfinek eme két sorát, melyet az omladozó curiára mondott:

„anno 1703,
az újítást várom.”

De én nem is hiszem, hogy sok ember lenne, a ki ezen 50 frtból él. A káplánok legnagyobb része, tudjuk, hogy másból tengeti magát. Egyik jobb egyházba megy, másik nevelőseget vállal s a kit sorsa ilyen 50 frtos helyre állít is, kénytelen elkölteni kis örökségét, ha van, vagy pedig adóság csináláshoz folyamodni, tehát a hivatásával járó kötelességeknek még így is igyekszik megfelelni. De ez abnormis állapot. A népes egyházban működő mindenestre legszerencsésebb minden tekintetben; de ha már nevelésből él, ez évekig leköti őt hivatalában; talán egy nem is ref. községben hogyan szerzi meg a pásztori bölcseséget? Az adóságból tengőről ne is szöljünk. Egy szóval a papság sivár képének körvonalai már ott alakulnak a kápláni esztendők alatt. És én azt az élet-halál harcot, mely egy lelkészi állás betöltése körül felmerül, ezen abnormis helyzetből való kibontakozási törekvés okának is tudnám tekinteni. Mi tevék legyünk hát? Az az egyház, mely magán s rendes lelkészein sem segíthet, fel nem karolhatja a káplánok helyzetét, ellenben az az állam, melynek háztartása, hála az égnek, annyi millió fölösleggel záródik, az nem nézheti közönyösen, hogy annyi sereg fiatal ember rongyosan, „arme reischer” módjára fussa meg az igazi nemzeti közművelődés apostoli pályáját. De erre csak előljáró férfaink hívhatják föl a kormány figyelmét.**

Péter Mihály.

* Tessék csak komoly lépéseket kezdeni a *Parokhidis könyvtárak* létesítése végett a lelkészi értekezleteken, egyházmegyei- és kerületi-gyűléseken s egy fő-főbajunkon legott segítve lesz, a mint azt mi, annak idején kifejtettük.

** Még ők is bajosan és pedig elvi okok miatt!

Szerk.
Szerk.

Magyar Nyelvtan és nyelvtanítás.

(Válaszúl a népiskolai Magyar Nyelvtanomra megjelent bírálatokra).

(Vége).

Van a közlött alkotmánynak, mint a Simonyi rendszernek is még egy lényeges hibája: a *dualizmus*. Egyik irányzója a *jelentés*, másik meg a *helyhatározói* hármas kérdés. Magában véve helyes, hogy az elnevezések a jelentésre vannak alapítva; magában véve tetszetős a hármas kérdés szerinti csoportosítás, mert természetes, észszerű, logikus; de mindkettőnek irányzó elvül fogadása a rendszer gyöngéjévé válik. Ha pusztán a *jelentés* az irányadó a mondattagok osztályozásánál, akkor 14—17 határozón alól nem szabad, nem lehet megállni. Ezt tette Szinyei egyenes, szigorú következetességgel. Ha meg a hármas kérdés alapján akarunk tetszetős csoportosítást csinálni, nyolcnál több határozót az alkotmányba nem lehet bevenni vagy legalább nem lehet a csinos kirakatot többnek nyílt bevallásával tönkretenni. Pedig, hogy több is van, könnyű kimutatni. Ime maga Simonyi a „*részes határozók*”-nak külön fejezetet szentel, pedig ez a csoportosításba nem juthatott. Kovács G. dr. a határozós rendszer mellett példákat hozván fel, példából joggal lehet azt következtetnem, hogy neki van *társ- és eszközhatározója* is, melyek szintén nincsenek az osztályok közt; pedig hiszem, hogy ő is a Simonyi követője. De legerősebb bizonyosság Gulyás I. Ime, midőn a határozós rendszer meghatározásainak könnyűségét akarja példával világosítani, szépen kiderül, hogy „*Mértékhatározó*”-ja is van, melyet pedig csoportosításában hasztalan keresek; s így e következtetlenségével azt az állítását, hogy kifogástalannak gondolt „*felosztása mindent magába ölelő*,” maga teszi tönkre. — Minthogy pedig szeret Bartal-Malmosira hivatkozni és minthogy előnynek, jogosultnak tartja Szinyei-nek azt a törekvését, hogy a magyar nyelvtan „a megcsontosodott latin terminus technicusokat is” tekintetbe vegye: méltán lehet arra következtetnem, hogy van még legalább is *eszköz-*, és *tekintethatározója* is, bizonyára alcsoportként; s így az osztályozás ellenére még legalább is négy határozóval közeledik a kárhoztatott Szinyeihez. Ez a rendszer tehát vagy hűtelen egyik alap-elvéhez, a *jelentés*hez, s csak addig mehet, a meddig a határozói hármas kérdés megengedi, vagy hűtelen a hármas csoportosítási elvhez s kénytelen, ha be nem vallja is, több határozót felvenni. Ha nem veszi fel, méltán érheti az a vád, hogy rendszere az idegen nyelvek, főleg a latin nyelv tanításában, melyre pedig okvetetlenül tekintettel kell lennünk, nem használható, vagy a latin nyelvvel kapcsolatban kell megtanúlnia növendékünknek, az *eszköz-*, *mérték-*, *tekintet-*, *részes-*, *társ-* és *hasonlítási* határozókat, melyek pedig a *jelentés* alapján — őszintén, következetesen tanítva — nyelvünkben is megvannak. Az én csoportosításom tehát egy kicsit másképen mutatna, ha a „*teljesen megfelelő*” jelzót akarnám és merném reá alkalmazni. Valóban tehát még ma is lehet mondani, hogy a határozók kérdése még mindig nem forrta ki magát teljesen; *meghatározás* és *felosztás*, mind a kettő várakozik még a jöltevő kézre, mely *tiszta világításba*, helyezi őket.” Erre a jöltevő kézre akart várni a gimnáziumi tanári kar s véleménye alapján az Irodalmi Kör, midőn még 1884-ben elhatározta, hogy egyelőre tartsuk meg a kiegészítőket, az új rendszer hadd forrja ki magát, hadd találja meg az *egyszerűséget* és *tisztább világítást* s így aztán a könnyebben kezelhetőséget. Hogy még akkor ekként határozott, bölcsen cselekedett, sietnie nem volt miért; mert ime a határozós rendszernek a gyakorlati könnyebbítést még ma is csak tudományos értékének megcsorbitásával lehet elérnie; ha megnyugszik a körülményhatározók sok mindent magába ölelő, boldogító karjaiban,

vagy ha „*dobzse*”-t mond akár *állapot*-, akár *okhatározót*, akár *állapot*-, akár *módhatározót*, akár *állapot*-, akár *rég-határozót* fog reá a gyermek az eleibe kerülő mondatrésze. Az a kíváncsóság *egyszerűség* és *világosság* na sincs még meg, bármennyire szeretnék is a tanítványok túlcitálva a mestert, magukkal is másokkal is elhitetni.

Ha már most, az elmondottak után, vaiki azt következtetné, hogy én a határozós rendszernek erőszakkal ellensége, a kiegészítő-tannak pedig rendületlen híve voltam, vagyok s lenni is akarok, nagyon tévesen ítéln, bár a látszat mellette szól, mert most már meglehetősen apot is adtam annak az erős ráfogásnak, hogy a kiegészítőgyedűl az én „*kedvencz*”-em. Nem, a régít nem szerettem íválthatatlannul, az újat még nem tudom szeretni kifogástalannul. Midőn a fentebbiekben a multnak is, a jelennek is némileg igazságot szolgáltatam, csak azt akartam kimutatni, hogy a régi azt a nagy ócsárlást, az új azt a túlságos ömledézés nem érdemli. Midőn az elbizakodott, kicsinylő ostrommal szemben a gyöngébb régít védelmeztem, előnyeit kiemeltm, az erősebb újnak gyöngéit meg talán élesebben is kiömböritottam: nem a győzelemért harczoltam, hanem egyedűl a becsületért. A kiegészítőt ajánlatos kényelmessége, könnyebb használhatósága mellett tudományos alapon is lehet *védelmezni*; de *megvédelmezni* a természetesebb, tudományosabb, észszerűbb alapon álló, bár még nehezen kezelhető határozós rendszer ellenében, *teljes lehetetlen*. Ha helyzeemet némileg illusztrálni akarnám, azt mondhatnám, hogy úgy voltam, mint a magyar katona volt Magentánál: örült, hogy fegyverrel kezében, kemény harczot mutogatva, a franciával elfogatta magát. Hiszena bírálatot már az Előszóban provokáltam, azután öhajtottam, kértem, vártam azt, gondolva: az sem baj, ha egy kicsit kikapok is, csak a közügy nyerjen vele. Annak az állításnak tehát, hogy a kiegészítők idősekről tanára akarja magát oktrojálni a sárospataki iskola s az ennek nyomában járó középiskolák jövő nevezékére is, rám vonatkoztatva — bizony mondom — csak *látszata* van, de kellő alapja éppen nincsen. Bizonyosságul nyugodt lélekkel lehet egy körülményre rámutatnom. Gimnáziumi magyar nyelvtanom az Irodalmi Kör még 1891 jul. 2-án elfogadta kiadásra, s bizony a kívánt javítás még az első rész átdolgozásával sem adott annyi munkát, hogy midjárt akkor s már régen el ne végezhettem volna. Merem állítani egész határozottsággal, hogy egy kis élelmességgel, kiegészítő nyelvtanom ma már kinyomva lehetne; de a kinyomtatást, bár a könyvre nagy szükség volt, nem siettettem, nem erőszakoltam, inkább feltűnően halogattam; mert azt akartam, egyedűl az iskola érdekében, hogy főleg a kiegészítők és határozók kérdése törésre kerüljön. Nem magamnak, hanem az iskolának készítettem nyelvtant. Ha a népiskolai nyelvtanban, mely később készült s hamarabb jelent meg, a tudományosabb alapot egy pár évre feláldoztam a gyakorlati előnyért, könnyebb átmenetűl, meg a rendszer kipróbálásáért: a gimnáziumi nyelvtannal várnom kellett, várnom annak meg gondolására: teremtsünk e a kiegészítő rendszerrel hosszabb időre oly helyzetet, melyért tanrendszerünket esetleg az ódság, elmaradottság vádjá illethetné, vagy a változtatást csak anyagi veszteséggel érhetnők el. A körülmények olyan kedvezően alakultak, hogy a gimnáziumi tanári kar kevéssel ezelőtt a szükségessé vált latin nyelvtan ügyét a kapcsolatba hozott magyar nyelvtannal együtt intézvé el, a határozós rendszert most már elfogadni szükségesnek látta. Bölcsen cselekedett. Nagyon figyelemre méltók ugyan azok az aggodalmak és figyelmeztetések, melyekkel Tóth Pál barátom, nyelvtanomra vonatkozó, s gazdag tapasztalatlan épült cikkét, a két rendszer összemérése után befejezte: de hát, mindent egybevetve, ma már e rendszer elől, bár ha még nem tökéletes is, el nem zárkozhatunk. Felkapni minden újat, mihelyt egy kissé tetszetős s eldobni a régi

jobbat éppen olyan hiba, mint körömszakadtáig védeni a túlélő régit az életre képes újjal szemben. Az iskola érdeke a tanítási különbségeknek, élesebb ellentéteknek nem szaporítását vagy fentartását, hanem apasztását, megsemmisítését követeli. A tanítás egyöntetűsége magának a tanításnak s a tanuló terhének is könnyítése. Minél több tanítási különbség van iskola és iskola közt: annál nehezebb a gyermeknek, iskolaváltoztatás esetében, az eltérések közt eligazodnia. Éppen ez a szempont teszi szükségessé azt is, hogy a népiskola, akármilyen módon való nyelvtanításában, a gimnáziumra tekintettel legyen. A magyar nyelvtan tanítása ugyanis ilyen ellentétekben, eltérésekben siralmasan gazdag; mert az engedékenységet, a türelmet ez ellentétek kiegyenlítésére némelyek nem szívesen gyakorolják, azoknak káros hatásával nem sokat törődnek. Az iskola ilyen érdeke teszi kívánatosabbá, hogy a határozós rendszert ma már elfogadjuk. Ha a jelen egészen még nem is e rendszeré, de természetes, szilárd alapjáért oly életrevaló haladásnak kell tartanunk, mely a jövőt már ma is magának tekintheti, főleg ha megkapta az iskola követelményeinek megfelelő egyszerű, világos alakot, tudományos értékének csorbítása nélkül. Addig azonban a gyermekek könnyebbségéért élnünk kell a megalkuvás korát. De hogy ez a megalkuvás kora minél előbb véget érjen, s a gyermek egy olyan egyszerű, világos rendszert kapjon, melyben könnyebben eligazodhatik: a teendő, nem az „időszzerűtlen” török szakad dicsérgetés, különösen olyanokkal szemben, a kik a szemkápráztató világítás alatt is megelérik a fogyatkozásokat. Az ügynek jobb szolgálatot tesz, a ki a gyöngeségeket is beismeri javítás céljából. Az fogja tenni a legjobb szolgálatot, a ki a határozókból olyan egyszerű rendszert alkot, melyet minden nyelvtan módosítás, alkudozás nélkül egyenlően elfogadhat. Addig talán Dóczy Imrének van egy kis igaza, hogy a „határozók kérdése nyelvtanításunk Achilles sarkát képezi.”

Mielőtt bevégezném hosszúra nyúlt elmélkedésemet, ha csak pár szóval is megjegyzést kell tennem egy-két szíves, bár felesleges tanításra, mely erős önértet hangján, biztos tudomány alakjában lépven fel, tévesztő hatású. A hangtani sok szórágás között (hanghasonulás-e vagy pótlónyújtás; *cs, sz* hosszú másahangzó egyszerű hang mellett(!) stb.), Gulyás I. dr az *összszel és szakaszszuk*-féle írást az etymologia és phonetika összetévesztésének hirdeti. Szalmacséplés volna felújítanom e tárgyban a „Nyelvőrben” és „Budapesti Szemlében” a főnyelvészek között lefolyt harcot, — mert hiszen pro és contra ott az érvek talán mind feltálalhatók; de bizonyára elég a Simonyi visszatérésére rámutatnom: „Ilyenkor az *sz, z, s* meg a *v* előtti másahangzókat *kettőztetve* írjuk. (Lásd Kis Ny. 8., 9. l.). Bizony, némely dolgon *nincs* „még túl a nyelvtudomány,” a mikre pedig a lelkesült ifjú tanítvány esküdei is merne! Például az igeidőknél is *következettlenséget* (ezt szereti kisütni, pedig alaposan visszaforgathatnám), *zavarosságot* lát; pedig a hibát valamelyikünknek szemüvege okozhatta. Arra tanít, hogy: „a cselekvést minden időben kétféle állapotban levőnek képzelhetjük: befejezettnek vagy folyamatosnak,” mely teljesen megegyez az én tanításommal: „Az alany cselekvését mind a *jelenben*, mind a *multban*, mind a *jövőben* vagy *folyamatosnak* vagy *végzettnek* tekinthetjük.” Ebből az *elhagyottból* minden érteni akaró megértheti, hogy miért van mind a *jelenben* mind a *multban* két idő, s minden kicsinyeskedés, fontoskodás felesleges. Én jó szemüveggel használtam — mint sok más nyelvtan — a Szarvas G. igeidőit — bár némely tételét már ennek is megingatták, — mert jobbnak tartom, mint a Simonyi-féle *hármass* rendszert, melyről régen megmondották, hogy elmellőz régi s az irodalomban ma is használt alakot (irand), s felvesz a kedvelt hármasságért soh'sem használt igeidőt (irni fogna).

Az én *mult* időm (végzett jelen) tehát nem *tévedés*, nem is *félreértés*, hanem *Szarvas-értés*, melyben a *befejezettség* vagy helyesebben *végzettség* szintén alkalmazva van minden időre. 1. *Végzett jelen* (praesens perfectum): *írtam*, *scripsi*; 2. *Végzett mult* (praeteritum perfectum): *írtam* *vala*, *scripseram*; 3. *Végzett jövő* (futurum perfectum): *irandók*, *scripsero*. Hogy aztán az élet mit használ ez idők közül, mit nem használ, meg milyen értelemben használja pl. az *elvégeztem*, *megismertem* *mult* alakot ilyen mondatviszonyokban: Ha dolgomat *elvégeztem*, meglátogatlak: mind felesleges, más helyre való fontoskodás. A kérdés ez: melyik az időkre nézve a legjobb rendszer, melyet a nyelvtanban használhatunk? A közhasználat *még most* mellettem van.

Szeretnék még a bírálatok megjegyzéseivel kapcsolatban többet is beszélni: de hát a dolgok vagy csak aprólékosságok, melyekkel inkább csak magamért beszélnék, vagy egyik bírálat (pl. Tóth Pál barátomé) megfelelt a másiknak helyettem is, vagy egyik másik részlet annyiszor volt már nyilvános megbeszélés tárgya (határozott alak — tárgyas ragozás stb.), hogy beszélnem most már csak unott ismétlés lehetne. Ha sikerült a legfőbb kérdésnek megvitatásával s több kapcsolatos dolog megérintésével a helyzetet tisztáznom: czéломat elértem, s a kik őszinte jó indulatukkal, tiszta meleg érdeklődésükkel alkalmat adtak arra, hogy ilyen módon a közügynek valami hasznocskát tehettem, fogadják legszívesebb köszönetem.

Maklári Pap Miklós.

TÁRCA.

Október 31-dikére.

Az idők méhe újra forni kezd,
Harc jelévé lett ismét a kereszt;
Az ige fényét egyre oltogatják,
Ó, szent igazság, képed hogy tapodják!
Egünkön mintha felhő húzódnék át,
S reánk veti zord, ijesztő árnyékát.
Majd földre száll s formát ölt, emberit,
És, ó csoda, úgy tombol, tüsszög itt,
Mint a mennyei jelenések lova,
— A nagy, „veres ló” — s ki azon ül *vala*,
Adaték annak olyan hatalom,
Hogy harc helyévé váljék völgy s halom.
Ó mely jel ez! s ki ez? talán maga
A gonosz lélek?... Nem! Csak a hada;
Az tombol, az zúg, az hányta el fékét
S készül „*e földről elvenni a békét*”..
Ó Luther, ébredj örök Wartburgodban,
Pezsdüljön a vér nyugovó karodban,
S emeld magasra lobogó zászlódat,
Zendítsd meg újra szabadító szódat;
A szent biblia láncait szakaszd el,
Sújtad le e hadat régi fegyvereddel!..
De nem!.. Ne tedd ezt! Nagy bajnok, ne tedd!
Van még tenéked másik fegyvered,
Melylyel Ördögnek adtál méltó választ,
E hadra is csak azt emeld reá, azt,

Kik káromolva nyitnak reád ajtót:
Hajts hozzájuk még egy tintatartót,
Ha már sötét lelkők tekintete,
Hadd legyen a képök is fekete!

E.—n.

Protestáns templomépítészeti stíl.

(Folytatás).

I. A templomépítészeti stíl történeti megvilágításban.

a) Ó-keresztény építészet.

A hanyatló római építészetből a Krisztus utáni 3-ik és 4-ik században a kereszténység elismerése és új népek beolvadása által bekövetkezett szellemi és erkölcsi átalakulás folytán egy egészen új építő-művészet, az ó-keresztény építészet bontakozott ki, mely formáit kezdetben elődjétől kölcsönözte ugyan, de a térbeosztás és a falaknak szimbolikus festéssel való díszítésében már bizonyos rendszert állapított meg. Miután a kívülről bár pompás architekturájú, de belül szűk és gyér világítású, pogány római templomokkal ellentétben az új vallás követelményeinek inkább külsőleg egyszerű, de belül tágas, nagy sokadalmat befogadó csarnok felelt meg, azért inkább az antik bazilikáknak, ezen a kereskedelem és törvénykezés számára épült csarnokoknak alapformáit vették mintául, s azt idővel más elemekkel is megtoldták.

Az őskeresztény bazilika alaprajza hosszúságú négyszög volt, főhelye a bejáratnál szemben a félkörű fülke — apszis — a hol az oltár állott, körülvéve a papságtól. Az épület belsejét oszlopsorok egy szélesebb közép- és két (néha két-két) keskenyebb oldalhajóra osztották, elődvaroként hozzacsatolva a római lakóházak atriumát középen a tisztálkodásra szolgáló kúttal.

A bazilika ezen alaprajza tovább fejlődött az által, hogy a hajókat az apszistól egy kereszthajóval választák el, mi által a templom alaprajza kereszt alakúvá vált. A hosszú hajó és a kereszt hajó érintkezési pontján van a főoltár, fölötté egy nagy boltívvél — a diadal ívvel, — melyet néha két külön álló oszlop is tart. Az oldalhajók a főhajónál tetemesen alacsonyabbak, hogy tetőik felett még ablakok is nyílhassanak a főhajó hosszfalaiiban.

A bazilikák külseje igen egyszerű, de belsejének a szín-pompás szőnyegek, márvány lapokból minták szerint kirakott padlatok, az aranyos alapú mozaik díszítések, s értékes arany és ezüst felszerelések csodálatra méltó harmónikus hatást kölcsönöznek. Tornyük nem volt, s az nagy ritkán csak mint harangláb állt a templomtól elkülönítve. A templom mennyezete gyakran nyitott, s a fedél szerkezetet látni engedi.

A fenmaradt bazilikák közt úgy régiségre, mint egyszerűségre nézve első helyen áll Szent Pálnak Rómában Theodosius és Honorius császárok uralkodása alatt, a falakon kívül épült temploma, az építészetnek ezen egyik legnagyobb befödött tere, öt hajóra osztva, négy sorban 20—20 granit oszloppal. Nevezeteseek még, ugyancsak Rómában, a Santa Mária Maggiori, San Clemente, és mások.

Hazánkban Szent István idejében az őskeresztény bazilikák mintájára épültek a templomok. Ilyenek voltak az esztergomi, veszprémi, kalocsai, pannonhalmi, egri, csanádi, székesfehérvári és nagyváradai, melyeknél már többnyire mindnégy sarkon egy-egy torony állott, a nyugaton már ekkor elterjedt román stíl befolyása következtében.

Ujabb időkben a bazilika-elnevezést oly templomokra is kiterjesztették, melyek stílusának ahhoz semmi köze

sincs, a melyek azonban főtemplomok. Ilyenek Rómában a jelenlegi Szent Péter bazilika (renaissance épület), továbbá az esztergomi bazilika (modern) és mások.

b) Bizanci építészet.

A bizanci császárság védő szárnyai alatt kifejlődő keleti egyház hitelveinek, nemkülönben az ázsiai szomszédnépek befolyásának hatása alatt, a kezdetben ott meghonosult bazilika alapformája teljesen átalakult, nevezetesen a hosszú hajó megrövidült, az épület egyes tagozásai egy egységes központ körül csoportosultak. Ezen centralis elrendezés méltó befejezésül csakis a kupola szolgálván, így lett a kelet a kupolás építkezés továbbfejlesztője. Miután azonban a kerek falon levő római kupolát alaprajzi tekintetben tovább képezni nem lehetett, elkezdtek a kupolát eleinte nyolc-szögű, majd egyszerűen négyzetes alapra szerkeszteni, a négy sarokban képződött szegleteket csegejekkel (pendentif) töltve ki. Ezt már csak egy lépés választja el attól, hogy az alaprajzot az egyenlő hosszú karokkal bíró görög kereszt formájára képezzék, a mit aztán az egész bizanci egyházi építészet alapidomul el is fogadott. Az architektonikus részletek, különösen az oszlopfelek a keleti és görög befolyások alatt egészen átalakultak. A templom külseje itt is époly egyszerű és igénytelen, mint a bazilikánál, a belső azonban az aranytól csillogó, színekben gazdag mozaik dísz folytán amazénál még gazdagabb.

A kupolás szerkezet legszebb kivitelét és vele az emberi génusz egyik legtekélyesebb alkotását a konstantinápolyi Zsófia-templom mutatja, a mely Justinian alatt 527—542 években épült. Továbbá a velencei szent Márk templom, öt kupolával és páratlan színpompájú belső díszítésével. Ennek főhomlokzata azonban későbbben román ízlésben fejeztetett be.

A bizanci egyház építészeti stíl nálunk nem honosodott meg; leginkább elterjedt az a keleti államokban, de kiváltképen Oroszországban, hol az egészen orosz nemzeti jelleget öltött.

c) Román építészet.

Ez alapján a római építészetből fejlődött ó-keresztény stílusból indult ki, melyet bizanci és germán befolyások alakítottak át, és pedig a bizanciak fejleszték azt ki már az V—VII-ik században közép Szíriában, honnan azt déli és nyugoti Európába átvive, ott ez a IX-ik és X-ik században, az olasz, német és francia népcsaládok kiválása után vert gyökeret, a XI-ik században fénykorát élte; a XII-ik századra a késői román stíl esik, melyet a gót, vagyis csúcsíves stílussal az úgynevezett átmeneti stíl köt össze a XIII-ik század elején.

Nálunk még a XI-ik század elején is az őskeresztény bazilika mintájára épített Szent István király, s a román építési mód csak a XII-ik században terjedt el; ekkor azonban oly nagy mérvben, hogy a nagy pusztítás dacára eddig ismert román ízlésű építési emlékeink száma a négyszázat megközelíti, köztük néhányan igen jellemző építési részletei és díszítései vannak.

A román stíl megtartá a bazilika alapformáját, azt azonban az eddigi vízszintes famennyezet helyett beboltozza. Ennek megfelelően a bazilika hosszú hajójának oszlopai itt erős tagozott pillérekké válnak, felnyúlnak a közép-hajó tetejéig, s az átellenes pillérekkel széles, nehéz, félköríves boltövekkel köttetnek össze. A boltövek közötti tér kereszt boltozattal fedetik. Az alaprajz rendszerint a latin kereszt-idom, három hajós hosszú szárral, többnyire kereszthajóval, s egy, néha három szentélylyel.

Kiválóan jellemzik a román templom külsejét az alaprajzzal szervi összefüggésben levő tornyok, elül kettő, néha hátul is kettő, és egy a hosszahajó és kereszthajó

metszésénél képezett négyzet felett. A főbejárat a falban kifelé erősen szélesbedik, pillérekkel és oszlopokkal gazdagon díszítve. Az oszlopfők képzése igen sokféle, többnyire azonban kocka, vagy kehely alakúak. Az ornamentika szintén rendkívül változatos, leginkább a növénydísz kedveli, közbe iktatott fantastikus emberi és állati alakzatokkal.

A román építészeti Némotországból a mainzi, wormsi és speyeri dómokban, Frankhonban a poitiersi, caëni, arles-i, Olaszthonban pedig a pisai székesegyházban érte el legteljesebb kifejlődését. Kiválóan az olaszok a templom külsejének is rendkívül gazdag oszlopos és ornamentális díszet adtak.

Hazánkban a fenmaradt ily emlékek közt nevezetesebbek az apátfalvi, lébenyi, jáki, felső-örsi, gyula-fehérvári templomok. A jáki templomnak igen gazdag ornamentikájú főkapuja után készültek a zágrábi és karcsai templomok főbejárói is.

d) Átmeneti stíl.

Ez a név kiváltképen azon kor stílusát jelöli, a melyben a román stíl formailag és szerkezetileg kezdett átmenni a csúcsíves stílusba. Eleinte ugyan csak formailag, vagyis a román építészeti a félkörívet felcserélte a csúcsívesre, s ezt az egyes építészeti részletekben is külsőleg érvényesíté, de a román szerkezetet még lényegében megtartá.

Ez az átmenet Franciaországból indult ki s már a XII-ik század elején Némethonban a magdeburgi dómon és a trieri Boldogasszony templomon talált kivitelre. Hazánkban a nevezett század közepén terjedt el, s csak a század végén alakult át tiszta csúcsíves stílussá. Már román építészeti emlékeink némelyikénél is találni csúcsíves részleteket: így a jáki templomnak főkapuja csúcsíves ízlésben épült, és az ócsai templom apszisa is közeledik az átmenethez. Tisztán átmeneti stílusban épült volt a margitszigeti templom (most rom), a szepesváraljai és zsámbéki prépostsági templomok, valamint a budavári Mátyás templom és mások.

(Folyt. köv.)

Katona György.

KÖNYVISMERTETÉS.

Anyag és szellem.

Bölcsészeti-csillagászati tanulmány. Irta: Kármán Pál. Budapest, Hornyánszky V. nyomdája. 1895. Ára 1 frt. 136 l.

Szerző, kit körülbelül ref. papnak kell tartanunk, ama tapasztalat által indítatva, hogy sem a bölcsezt magában, sem a természettudományok nem képesek az ember lelki szükségait kielégíteni, e tanulmányában azt tűzte ki célul, hogy e kettőt egymással összekösse, megegyeztesse, s aztán lehetőleg összhangzatba hozza a kijelentett vallás tanításaival. Az egész művet jó-akaratú, de gyenge kísérletnek tekinthetjük a kitűzött cél felé, mely annak megoldását semmiképen nem készíti elő. S nem is csoda! ellentétes elemeket, északi és déli sarkot, tüzet és vizet akar egymással összeegyeztetni, mikor a philosophia és természettudomány tanításait a kijelentett vallással akarja összhangzatba hozni. A katolikus theologia a scholasticismustól kezdve a mai napig, Aquinói Tamástól Lubrich Ágostonig, erre törekedett, — s ma is csak ott van, a hol kiindulása-kor volt. Hogy különálló elemeket egymással egyesíteni lehessen, ahhoz közös alapra van szükség, amde a kijelentett vallás s a nevezett tudományok közt éppen ez hiányzik; a kijelentett vallás egyszerű negatívja

mind annak, a mit e tudományok tanítanak, s úgy viszonylanak egymáshoz, mint álmkép a logikai gondolkodáshoz. A mai tudományos theológiát inkább lehet, sőt kell is összhangzatba hozni a modern tudományos gondolkodással, nehogy az ember világnézetében ellenmondás, sőt meghasonlás álljon elő, de hát szerzőre nézve az utóbbi másfélszázad theologiai fejlődése nem létezik; annyi fényes elmének fárasztó munkája, az emésztő küzdelem, melyet Lessingtől, sőt Spinozától kezdve Renanig és Harnackig annyian folytattak, hogy újabb meg újabb területeket hódítsanak meg az igazság számára, s az emberi kedély e legfontosabb kérdésében is tisztultabb, korunk szellemének megfelelő álláspontra helyezkedjenek, — előtte mind ismeretlen ország! Ha szerző vallásos felfogásával ma is ott van, hol az emberiség 150 évvel ezelőtt állott, a philosophiában és természettudományban pedig a legújabb kor tanait izlelgeti, akkor nagyon természetes, hogy tátongó úrt érez e kétféle felfogás közt, s hogy azt áthidalja, — miután erre természetes úton nem képes — a legkalandosabb, a legphantastikusabb fölvételekhez folyamodik. De mi, kik nem állunk a kijelentett vallás alapján, kik nem csak a philosophiában és természettudományban, hanem a vallásban is elismerjük és elfogadjuk az újkor vívmányait és előhaladását, kik ennek alapján valljuk azt, hogy a vallás az emberiséggel együtt él és fejlődik, s mindig az ember felfogásának tükré, erkölcsi és értelmi gondolkodásának kifejezője volt, s tükré és kifejezője tartozik lenni a jelenben is — mi, a mint nem érezzük oly nagyon vallásunk s a philosophia és természettudomány közt az ellenmondást, úgy nem is követhetjük szerzőt az ennek áthidalására készített ábrándos eszméiben.

Szerző felfogása, különösen a philosophiában, nagyon korlátolt. Míg a természettudományok, vagy inkább a csillagászat előtt meghajlik, positiv adatait elfogadja kész tényeknek (mert hát ő maga is foglalkozván csillagászáttal, van alkalmá azokról meggyőződni), addig a philosophiának s a Darwin-féle természetbölcsezetnek adatait, minthogy azok nem nagyon egyeznek meg az ő eddigi ismereteivel, no meg a kijelentett vallásból merített hitével, — egyszerűen kétségbe vonja, vagy köznapi, komoly számba nem jöhető érvekkel cáfolgatja. A lelki tényekre, az akarat szabadságára nézve nem a psychológiától kér tanácsot és felvilágosítást, nem annak adatai alapján alkot magának azokról nézetet, hanem ellenkezőleg az újabb psychologia tanítását csak annyiban fogadja el igaznak, a mennyiben az megegyezik az ő előre megállapított, a dogmatikából vagy theologiai erkölcsstanból merített psychologiai felfogásával, s ilyenkor megesik rajta az a komikus eset, hogy az újabb felfogás ellen harcolva, az ellen oly érveket visz csatába, melyek éppen a mellett s az ő állítása ellen bizonyítanak. Ez viszont csak úgy lehetséges, hogy szerzőnek mélyebb philosophiai iskolázottsága hiányzik, s csak dilettáns e téren; összeolvasott ugyan néhány philosophiai munkát, de a mélyre nem szállott alá, s így nagyon természetes, hogy az egyes philosophiai problémák mélységét felfogni nem képes s csak a felszínen hadakozik tompa fakardjával, s az ember szinte mosolyog erőlködésén. A csillagászatban Flammarion karjába kapaszkodik, s vele együtt sétál, de aztán — miként mesteré — ő is átcsap a szédítő hypothesisok terére, s mesterét ebben még túlszárnyalni törekszik.

Bölcsészeti-csillagászati tanulmánya egyfelől Isten lételének, a világ Isten által való teremtetésének, valamint az akarat szabadságának apologiája a materialis-

mussal szemben, másfelől az emberi lélek isteni eredetének, halhatatlanságának, s a halál után való jövő sorsának kifejtése, előadása. Érdekesekek egyes állításai. Így a szabad akaratról szólva mondja, hogy az embert Isten mindentudása se gátolhatja szabad akarata teljesítésében, mert Isten az ő mindenhatósága által korlátozhatja az ő mindentudását, hogy a lények tehetségek mértéke szerint tehessenek, a mit akarnak (60, 63. l.). A lélek, ha a földön erkölcsileg feddhetlenül élt, a Vénus és a Merkúr bolygókra költözik; itt is csak fokunkint halad elő a tökéletesedés útján és sok időbe kerül, míg a tökély azon legmagasabb fokát eléri, hogy a naphoz és az álló csillagokhoz emelkedjék. A bolygók egykor mind be fognak olvadni a napba; ez lesz sorsa a Merkurnak és Vénusnak is, melyeknek szellemi lakói ekkor más égi testekbe emelkednek. A teremtes kezdetén a föld távolabb volt a naphoz, mint ma, minélfogva a nap csekélyebb mértékben fejleszthette a földre a villamosságot és delejességet, s ez okból nem fejlődhetek ki kellően az ember lelki tehetségei; de a mint a föld körforgásában a naphoz közelebb jutott, a szerint fejlődtek ki fokozatosan az ember lelki tehetségei, s a szerint fognak ezután is, ha a föld még közelebb jut a naphoz, tovább fejlődni. Így a jelenkor hatalmas szellemi vívmányai azt mutatják, hogy a föld mostanában nagyot haladt a nap felé (102. 108. 112. l.). Azt hiszem, mutatványul elég ennyi e *bölcsészeti-csillagászati tanulmányból*.

De szerző nemcsak mint philosophus, hanem mint író sem emelkedik felül a dilettantismuson. E mellett bizonyít az, hogy a sorra idézett tudományos tekintélyeknél sehol se mondja meg, hogy honnan veszi adatait, első-, másodrangú forrásból-e? ezeknek melyik kiadása, melyik lapjáról? pedig tudományos műnek elengedhetlen kelléke, hogy minden állítást, melyet valakinek szájába ad, igazoljon. Szükség lett volna erre annnyival inkább, mert adatai nem mindenkor megbízhatók; Herakleitos életét például Kr. e. 550-re teszi, holott e philosophus 536—470-ig élt. A görög philosophusok életidejét általában csak egy évszámmal jelzi, (pl. Sokrates: 450 Kr. e.) a mi, ha már magában véve sem kifejező, mert csak nagyon halvány fogalmat nyújthat az illető gondolkodó életkoráról, még kevésbé kifejező szerző azon következtetlen eljárása folytán, hogy ez évszámmal egyik gondolkodónak születési évét, másoknak gyermekkorát, harmadiknak férfi-, negyediknek aggkorát jelzi (lásd Anaxagoras, Demokritos, Plato, Anaximenes évszámait).

Nem mindenütt hű a csillagászati adatok közlésében sem, pedig itt már joggal hihettük, hogy otthonosabban mozog. Szerinte a föld középtávolsága a naptól 20 millió mértföld, holott 20,148,502 mértföld; szerinte a nap átmérője 108-szor, tömege 324,000-szer nagyobb, mint a földé, pedig előbbi 109¹/₂-szer, utóbbi vagyis sulya, de ezt szerző helytelenül tömegnek nevezi, 330,000-szer. Utóbbi tévedése a Saturnusnál bosszúlja meg különösen magát, hol azt állítja, hogy annak tömege 700-szor nagyobb, mint a földé, holott a Saturnusnak *köbértartalma* az, mely 719-szer nagyobb, mint a földé, míg tömege, vagyis sulya csak 92-szer nagyobb. Azt nem is említem, hogy a csillagászati távolságot egy helyt mértfölddel, más helyt kilométerrel méri; azt pedig csak tollibának tartom, hogy a fényt a *leggyorsabb sebességű anyagnak* mondja, mert a fény nem is anyag, nem is a leggyorsabb haladású. Nem helyeselhetem ezt a tételét sem: „A Montblanc aljában szelid éghajlat uralkodik, míg csúcsát örökös hó fedi, mert a *hegy csúcsán a légkör sűrű, mely a nap melegét fel-*

fogja,” — én eddig az ellenkezőt tudtam, hogy t. i. a hegy csúcsán a légkör *ritka*.

Előadásának van egy sajátságos hibája: a számnevek mellett majd mindenütt többes számot használ, pl. sok hasznos állatok (29. l.), minden teremtményeket (5. l.), több idegen részek vegyülnek (59. l.), s ugyanilyen hibák fordulnak elő a 10., 19., 28., 32., 63., 69., 81., 85., 98. lapon. Vannak hibás vonzatú mondatai, péld.: „életünknek egész irányzata Istenre kell függesztve lennie“ (14. l.), „ekkép a dolgokat gépszerűleg kutatunk“ (16. l.); germanismuskok: „teremtve lett, fejlődve lett“ (16. l.).

A mű csinos külseje erős ellentétben áll gyöngye belsejével.

Rác Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir** A legmélyebb sajnálattal tudatjuk, hogy *Erdélyi Sándor*, jesztrebi lelkész neje, *Korchma Honorka*, hosszas és kínos szenvedés után, e hó 21-én elhalt és 23-án, 25 évi boldog házasság után nagy részvét mellett eltemettetett. Vele a leghűségesebb feleség, a leggondosabb édes anyák egyike szállott sírba. Hű férjén és 4 kiskorú gyermekén kívül, agg édes anyja és számos testvérei siratják kora elhunytát. Béke poraira! Áldás emlékére!

— **Egyházkerületi leánynevelő-intézetünkben** az 1894/95-ik iskolai év szeptember 9-dikén nyílt meg, a mikor az intézet növendékei, a tanári testülettel a Palóczy-utcai új templomban tartott délelőtti isteni tiszteletlen megjelentek, hogy halát adjanak az éveket intéző gondviselésnek. Templomi isteni tisztelet után tanítók és tanítványok az intézet nagy termében gyűltek össze, hol a 37-ik dícséret két első versének elneklése után dr. Tüdös István vallás-tanár mondott alkalmi szép imát az intézet igazgatója pedig az intézet nevelési elveitl rendszerét feltüntető megnyitó beszédét. Ez az ünne, pély össze lett volna kötve egy rendkívüli ünnepélyre, is, ugyanis az intézet növendékei részint színi előadás, részint tavaszi táncmulatság jóvedelméből lefestettették az iskola nagyérdemű egyházi főfelügyelőjének, Kun Bertalan püspök ur ő méltóságának életnagyságú arc-képet s ezzel az alkalommal, magának a püspök úrnak jelenlétében óhajtották volna átadni — nem leplezni — a felügyelő-bizottságnak, ez által pedig az egyházkerületnek. De a szeretett főpásztor gyengélkedése miatt az ünnepélyen, — a melyen a tiszai ágostai testvér egyházkerület püspöke főtiszteletű Zelenka Pal ő méltósága is, több vidéki- és helybeli szülővel megjelent, — részt nem vehetett. Így az ünnepélynek ez a kimagasló része kedvezőbb alkalomra elhalasztatott, a mikor egész családi körben, — minden hivatalos jellegét nélkülözve, — fogják a növendékek a körükben megjelenő főpásztort üdvözölni, a midőn a kép is át lesz adva rendeltetésének. Szept. 1—10 ig, a négy felsőbb osztályba 159 növendék íratott be. Legnagyobb létszám az intézet fenállása óta, úgy, hogy több növendéket ez idő szerint fölvenni nem lehet. Szept. 10-én a rendes tanítás megkezdődött. Az I. ső osztályban 35, a II-ikban 50, a III-dikban 42, a IV-ikben 32 növendék van. Miskolczi: 69, vidéki: 90. Református: 85, más vallású: 74. Az internátusba fölvetetett 51, mind vidéki. Református: 46, evangélikus: 4, róm. kath.: 1. Név szerint: Almásy Ilona (Szendrő-Lád, Borsod), Andrassy Jolánka (Buly, Szabolcs), Antóny Mariska (Cserépfalu, Borsod), Batta Irén (Vác, Pest), Barthus Etelka (Nagy-

Mihály, Zemplén), Bodolay Anna (Kesznyéten, Zemplén), Bodolay Ilona (Mező-Túr), Bordács Ilona (Mező-Túr, Jász-N.-Kun-Szolnok), Borsody Jolán (Tornallya, Gömör), Buzás Jolánka (Solt, Pest), Czinyéry Ilona (Sajó Kesz, Gömör), Fekete Margit (Átány, Heves), Fekete Jolán (Tápió-Szecső, Pest), Fejes Margit (Jász-Kisér, Jász-N.-K.-Sz.), Gacsai Ilona (Tisza-Füred, Heves), Illésy Erzs (Szentistván-Baksa, Abauj), Hódy Zsuzsika, (Vas Megyer, Szabolcs), Kálmánchey Emma, Kálmánchey Vilma, (Uj-Fehértó, Szabolcs), Kardos Margit (Mező Csáth, Borsod), Kiss Mariska (N.-Bikk, Borsod), Kovács Juliska (Tálya, Zemplén), Körmendy Jolánka, Körmendy Lenke (Hedrahely, Somogy), Kun Sarolta (Sárospatak, Zemplén), Kubinyi Klemma (Nyusta, Gömör), Lengyel Mariska (Bárcza, Abauj), Márk Ilona (M.-Csáth, Borsod), Mészöly Etelka (Alcsúth, Fehér), Micsky Rózsa (Bános, Pest), Molnár Sarolta (M.-Csáth, Borsod), Mozsonyi Mariska (Kadarkút, Somogy), Nagy Ilona (Solt, Pest), Polgár Erzs (Kis-Uj-Szállás, Jász-N.-K.-Sz.), Rácz Jolán (Enying, Veszprém), Rázi Ilona (Kis-Uj-Szállás, Jász-N.-K.-Sz.), Repeszky Berta (Hamva, Gömör), Rozgonyi Aranka (Nyekézsen, Borsod), Sarlay Irén, Sarlay Gizella (Détér, Gömör), Somody Erzsike (Heő-Baba, Borsod), Sárkány Malvin (Dobsina, Gömör), Sarkady Nagy Margit (Tisza-Sas, Szabolcs), Szabó Ilona (Szenna, Somogy), Szarka Zsuzsika (Beregszász), Szakal Ilona, Szakal Margit (Boldva, Borsod), Tóth Boriska (Tornyos-Németi, Abauj), Törő Ida (Rákos-Csaba, Pest), Topercer Margit (Lőcse, Szepesmegye). (Elkészt! Szerk)

— **Kerületi lelkeszi értekezlet Tiszántul.** Régebben készül már s végre talán nyélbe ütődik. Szathmáron nem sikerült, majd sikerül bizonyosan Debrecenben f. hó 31-én. A példa már megvan. Erdélyi atyánkfiai ugyanis, míg mások okoskodtak, tűnődtek, terveztek, már meg is tartották első gyűlésüket Maros-Vásárhelytől, biztató eredménnyel. Ez is hatással lesz — azt hisszük — a debreceni értekezlet folyására. A „Debreceni Protestáns Lap” legközelebbi (41 sz.) számában *Lukács Ödön* (megbízott elnök) *Görömbey Péter* és *Biki Károly* (bizottsági tagok) hívják össze egy lelkes szózáttal a kerületi lelkeszeit és általuk az egyháznak minden igaz barátját az alakuló gyűlésre, a tömörülésre s a már elkészült alapszabályok alapján a kerületi lelkeszi értekezlet megalakítására. Az alakuló-gyűlés ünnepi isteni tisztelettel kezdődik a reformáció emléknapján, a debreceni nagy templomban, hol *Dicsőfi József* fog prédikálni. A főiskola dísztermében *Lukács Ödön* nyitja meg a gyűlést, *Görömbey Péter* ismerteti az alapszabály-tervezetet, *Csiky Lajos* a ref. egyház helyzetéről az új viszonyok közt, *Biki Károly* a sajtóról, *Ferenczy Gyula* az egyházak anyagi ügyéről, egyházfentartási alapról stb. fognak értekezni. Szóba kerül ott — úgy látszik a „Felhívás”-ból — az országos vagy egyetemes lelkeszi értekezlet is; de előbb jó lesz csak a kisebb körüket hozzászoktatni a missziói munkához s csak azután törni az országos felé. Szerencsét kívánunk a nemes ügy bajnokainak!

— **Az egyházpolitikai javaslatok az országgyűlésen.** A *vallás szabad gyakorlásáról* szóló törvényjavaslatot okt. 17. és 18-ikán tartott üléseiben tárgyalta újlag a képviselőház s azt változtatlanul elfogadva küldte át ismét a főrendeknek. Szintén változtatás nélkül küldötte át alkotmányos tárgyalás végett a főrendházhoz a *zsidó vallás recepciójáról* szóló javaslatot is. A *gyermekek vallásáról* szóló javaslatot a főrendház által megállapított szöveggel egyhangúlag elfogadta a képviselőház.

— **A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium** következő rendeletet intézte az állami tanító- és tanítónőképezdek igazgatóihoz: ⁽⁵⁸⁶¹⁴⁾1894 szám alatt Meg-

jelent a Közoktatási Minisztérium hivatalos közlönye 1894. évfolyamának 2-ik számában.) „Az utóbbi időben gyakorta előfordulni szokott eset az, hogy az állami tanító-, illetőleg tanítónőképezdekénél a tanév elején a felvételre jelentkezők közül többen, anyagi helyzetükkel nem is számolva, bizonyos előre kikötött évi díj fizetése mellett, a képezdei köztartásba felvétetik magukat, a nélkül, hogy ezen elvállalt kötelezettségüket aztán a tanév végéig teljesíteni képesek is volnának. Ezen helyzetből kifolyólag mindinkább észlelvén azt, hogy az elvállalt évi díjfizetés melletti képezdei felvételekre gyakran csak azon szándék, illetőleg ürügy alatt jelentkeznek többen, hogy részükre a tanév folyamata alatt mérsékelt vagy talán egész kedvezmények fognak biztosítani: egyrészt az államkincstár érdekeinek megóvása, másrészt pedig valamennyi állami tanító- és tanítónőképezdenél ezentúl meghonosuló egyöntetű eljárhatóság és a jövőben szigorúan követelendő mihez tartás szempontjából, felhívom az Igazgatóságot, a legszélesebb körben tegye közhírré, hogy ezentúl a fizetésre kötelezett állami tanítóképezdei növendékekre nézve tanév közben utólagos engedményeket tenni nem fogok és hogy a fizetésre kötelezett és fizetni nem képes növendékek a karácsonyi évharmaddal már az illető állami tanítóképezdekből kilépetteknek fognak tekintetni.

— **Erdélyi János emléktáblájára adakoztak:** dr. Duka Tivadar, Lévy József, Tóth Pál, Köröskényi Elek 5—5 frt; Durcsák Dezső, Benkő József 2—2 frt. — Dr. Bosnyák Béla ívén: ifj. dr. Nehrebeczky György, dr. Bosnyák Béla, Pangó János, Zubay Béla 1—1 frt; Füzeséry János, Balogh Sándorné, Balogh Jánosné, Rásky Elek 50—50 kr. — Halmy Gyula ívén: Halmy Gyula, dr. Kovács Gábor, Porcs János, Kun Pál, Finkey József 1—1 frt. — Szabó Endre minaji lelkes gyűjtése: Szabó Endre, Hoffmann Béla 3—3 frt; Szomráky István 1 frt 50 kr; Grabovszky Román, Weltman József, Lehoczky Béla, Krausz Emil, Weinberger Izrael, Klein Ignác, Weinberger Adolf, Vályi József 1—1 frt. — Dr. Finkey József ívén: 20 frt 30 kr. (Közölve a Sárospataki Lapok 36-ik számában). — Ungból: Szabó József, Tomcsányi Gyula, Szabó Endre esperes 2—2 frt; csicséri ref. egyház 5 frt; Kovács Kálmán, Urban Mihály, palágyi ref. egyh., palágyi confirmandusok; Szabó István, n.-dobronyi ref. egyház, Magyar Bertalan, szalókai ref. egyház, Szabó Károly, ifj. Szakal István, reviscsei ref. egyház, Magyar József, id. Virág József, Móré Gábor, Pribék Pál, 1—1 frt; Kovács István, záhonyi ref. egyház, ásványi ref. egyház, bátfai ref. egyház, pallói ref. egyház, solymosi ref. egyház., Németh Péter, Kecskeméthy Benjámin, pinkóci ref. egyház 50—50 kr. Tóth József 70 kr; Szentimrey Ferencz 40 kr; Balogh Dániel, Dicső Endre 30—30 kr; Soltész Kálmán 20 kr; Büszörményi János 10 kr. — Móré Elek gyűjtése: Móré Elek, Gortvay Sándor 40—40 kr; Suszty Lajos, Szentimrey Dániel, Gyüre Mihály 20—20 kr; Martinovics Jakab 12 kr, Grünfeld Salamon, Tárczy István, 10—10 kr. — Maksa József ívén: Maksa József 50 kr; Szőlőssy Ferencz, Helmecci Ferencz, ifj. Basa Sándor, id. Helmecci Ferencz, Eszterhai Károly, Albert János, Balogh Károly, Luterán Ferencz, Kigyósi Károly, Pálóczi Sándor, Kovács Sándor 20—20 kr; Pap Zsigmondné, Szabó Ferencz, Pap István, Kis István, Eszterhai Sándor, Csánfordi Károly, Basa Ferencz, Kovács Károly, id. Basa Sándor, Pap Zsigmond, Vásárhelyi Sándor, Pap Sándor, Geczi József, Literáti István, Pál Sándor, Pap Kálmáné, id. Geczi János, Pap Sándor, Gyüre Károly, Helmecci József, Helmecci Sándor, Geczi József, Geczi János, Pap Józsefné, Basa János, Albert Károly, Kovács Ferencz, László Sándor, László Istvánné, Basa János, Helmecci

Istvánné, Simon Józsefné, Eszterhai Ferencz, Balogh Sándor, Basa István, Simon Károly 10—10 kr; Eszterhai Erzsébet, Vacsi Sámuel, Tóth József, Beregi István, Geczi János, Geczi Sándorné, Eszterhai János, Lengyel János, Nagy András, Szabó István, Literáti István, Végső János, Végső István 5—5 kr; Sarkadi János, Asztalos János, Sarkadi Mihályné, Sarkadi István 6—6 kr; Pap József, Asztalos Istvánné, Szabó József 4—4 kr; Kis Istvánné, Szajkó János 3—3 kr. — Novák Lajos ívén: Lám Sándor, dr. Spiczter Sándor, Bene Lajos, Tihanyi Domokos, Mokcsay Elek, Horváth Dezső, Hegyi György, Minay István, Novák Lajos 1—1 frt; Csűrös Ferencz, Cséka Károly 50—50 kr; Korláth Béla 20 kr. — Kun Bertalan ívén: Kun Bertalan 5 frt; Tóth Dániel, Tóth Pál 2—2 frt; Kun Kálmán 3 frt; Bizony Ákos 1 frt; Csík Dániel 50 kr. — Alsó-Borsodból: ládházai lelkész, Solyom, Dr. Tüdös István, Kovács Károly, Tóth Béla, Kaszonyi János, Illyés János 50—50 kr; Apostol Bertalan, Vattay István, Marsalkó Endre, Nagy Ferencz, Tóth Sámuel, Bodolay István, Kerekes József, Szalóczi Bertalan, Solyom Lajos, Nagy Barnabás, Horváth Bertalan, Novák Sándor, Vadászi István 1—1 frt; Szalóczy Pál 2 frt; Fodor Gyula 40 kr; Szabó Bertalan 41 kr. — Tornából: 1 frt; Gálócsy Károly, Jäger Bertalan 1—1 frt; id. Kiss Lajos 50 kr; Futó Mihály és Szabó József 1—1 frt. Eddig összesen = 159 frt 93 kr. Ungvárt, 1894. szeptember 24. Novák Lajos.

— **Nevelési elvek levélben.** A kerületi ev. ref. leány-nevelő-intézet igazgatójának szolt ez a levél, de méltó, hogy mások is elolvassák, a mint következik: „*Szeretve tisztelt igazgató-tanár úr!*” Tegnap postával érkezett szíves levelét jól eső örömmel olvastam. Nem csak azért pedig, mert kis leányom helyzetéről kedvező tudósítást kaptam, hanem sokkal inkább azért, mert azon sorokból a gyermekem felett szeretettel őrködő nevelő lelke szólott nekem. Nekem is megvan eszményem az iskoláról, — már akár helyes, akár helytelen, — de mindig azt tartottam, hogy az iskolák csak úgy felelnek meg feladatuknak, ha nevelő-intézetekké magasztosulnak. »A tudás nem áldás; a tudomány rideg kútfejénél szomjú lelked szomj öli meg,« mondja Tompa, igazán, nagyon igazán. De a nevelés mindig áldás. Legnagyobb áldás. Egyedüli igaz áldás. . . . Tanítani nem is éppen nehéz. Hiszen ügyes módszerrel patkányokat, bolhákat kenyérkereső komédiásokká dresszíroznak. De ez még nem nevelés. Az emberi lélekbe, szenvedőlegesen, ismereteket begyűrti, — a hogy értik sokan, és gyakorolják talán legtöbbször a tanítást, — ez bizony, az én igénytelen gondolatom szerint, »nem áldás. . .« Nevelni . . . ez nehéz. És csakis az emberi lélek szerető türelmessége teheti lehetővé. Nevelni . . . nagyobbitani, a bennünk levő keveset; a kis tehetetlen, okatlan állatból anyagt formálni, a lélek szárnyait erősíteni, hogy a gondolat égbé szárnyaljon, az érzés fennköltége az örökigaz és szép oltárára rakja folyvást áldozatát . . . nevelni embert: ez isteni munka!! . . . Mily silány ehez képest az a tudákos dresszura, melynek végcélja . . . egy hivatal, pusztán a gyomorért. S aztán . . . torzsalkodás, a »bellum omnium« . . . aztán . . . gyomorkatarus, aztán . . . fürdőzés . . . aztán sikkasztás, vagy a legtöbb esetben holtig való mogorvaság . . . Nevelni az emberi lelket, hogy az érzelmei által felfoghatót önmagában és önmagán kívül létesítse, élvezze; a természetben és társadalomban az igazat és szépet művelje . . . ez volna az iskolák feladata, a mint Angliában leginkább feltalálható. S ehez első szükséglet az,

hogy az iskola a szülei házzal, összeköttetésben maradjon. Hiszen a nevelés úgy is a legelső naptól kezdődik. A szülei házból indul ki. Az iskola, természetszerűleg, csak folytatás lehet. Nem lehet kettémetszeni a szülei ház és iskola eredményeit. Jót, vagy rosszat eszközöl a szülei hajlék, az iskola ott veszi át, hogy a jót erősítse, a rosszat gyengítse. A nevelőnek összeköttetésbe kell jönni a szülővel, hogy kellő eredményt létesíthessenek. Örömmel és megnyugvással tölt el, hogy leányom sorsa nevelő kezekbe került, mely kezek ápoló gonddal gyomlálgatják a gyöngeségeket, hogy a jellem virágai erősödjének. Mem aggaszt engem, hogy leányom az elméleti dolgok elsajátításában nehezen boldogul, csak gondolkodó ereje, szép iránti fogékonysága fejlődjék, nem annyira a tankönyvek, — mint azon példák nyomán, melyek az intézet beléletében folyvást előtte állanak. Mert az élet nem tudomány. Az élet tevékenység, melyet folytonos nemes gyakorlattal természetünkkel áhasonítunk. S ha aztán a kedély napvilága aranyozza be élet-tevékenységünket . . . legyen áldott az a nevelő-intézet, mely e cél felé nemes eszközökkel segíti a leendő embert! . . . Köszönöm Önnek, szeretve tisztelt igazgató úr, hogy gyermekem sorsa felett őrködik s emberi jelleme kifejlődését munkálja. Legyen munkáján a jó Isten áldása!! . . . Szíves jóindulatába ajánlott, igaz tisztelettel vagyok, kész szolgálja, *Andrássy Kálmán.*

— **A kolozsvári ev. ref. theol. fakultás** nagy épületének építése már annyira előre haladt, hogy a *koszorú-ünnepélyt* is megtarthatja az építkezést vezető igazgató-tanács és pedig, mint a szétküldött meghívók jelzik, a különböző okokból elmaradt *alapkövetési ünnepélyvel együtt.* A közönség november 4-én a külmagyar-utcai templomban tartandó, reformációi emlékünnap után (a melyen Tóthfalussy J. püspöki titkár fog predikálni) fog kivonulni az új épülethez, a melyre *Szász Domokos* püspök imában, a földész és iparos dalkörök pedig énekben fogják kérni Isten áldását s az alapköve helyezendő okmány is fel fog olvastatni. Mint a »Prot. Közlöny« írja, a fakultás igazgatójaúl *Dr Kovács Ödön* tanár meg van választva s mint nyugdíjazott tanár fog állani az új intézet élére. A református egyháznak amaz épülőfélen lévő várán nyugodjék meg az istennek lelke, — annak dicsőségére.

— **Br. Vay Bélát, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főgondnokát ő felsége a főrendiház alelnökévé nevezte ki.** A kinevezésről szóló királyi leirat következőleg szól. Mi I. Ferencz József, Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya, hű Magyarországnak és társországai zászlósainak, egyházi és világi főrendinek és képviselőinek, kik az általunk 1892. évi febr. 18-ik napjára Budapest székes fővárosunkba összehívott országgyűlésen összegyűltek, üdvöt és kegyelmünket! Kedvelt híveink! Magyar miniszter-elnökünk előterjesztése folytán az 1892-ik évi febr. 18-ik napjára egybehívott magyar országgyűlés további tartamára a főrendiháznak üresedésben levő alelnöki állására őszintén kedvelt hívünket, nagyságos vajai báró Vay Bélát, belső titkos tanácsosunkat ezennel kegyelmesen kinevezzük. Kikhez, egyébiránt császári és királyi kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradjunk. Kelt Budapesten, ezernyolcszázkilencvennegyedik évi október hó 16-án. Ferenc József s. k., Wekerle Sándor s. k. A királyi kézirat f. hó 25-én olvastatott fel a főrendiházban s kihirdetés végett átküldetett a képviselőházhoz. Mély tisztelettel gratulálunk!!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Papjaink és a Hitelszövetkezetek.« *Biró Géza.* — »Ev. ref. középiskolánk állapota az 1893/4. iskolai évben.« *Dr. Tüdös István.* — »Babérok.« *Lengyel István.* — »A gömöri jelentő ívek adatai.« *Vattay László.* — »Egyházkerületi ev. ref. egyházi értekezlet Tiszántúli, Debrecenben.« *Görömbei Péter.* — »Egyházközségi közgyűlés Sárospatakon.« *i. n.* — »Négy imádságos könyv.« *Czinke István.* — »Vegyes közlemények.«

Papjaink és a Hitelszövetkezetek.

Motto: »Szegény ember, komisz ember.«

Ennek a nagyon is prózai mottonak igazságáról — úgy hiszem — e lap egyik olvasóját sem kell meggyőznöm, a mennyiben mindenki tudja, hogy az anyagi gondok közt színlódó ember, nemcsak hogy a társadalmi közös feladatok megoldásához nem képes hozzájárulni; de — mert úgyszólván, tisztán gondolkodni sem tud. — igen sokszor a bűn lejtőjére téved kétségbeesztő vergődésében.

Régi dolog, hogy az olyan ember, a ki az anyagiakért való küzdelemben elbukott, a legtöbbször blasírttá lesz és mint ilyen nem képes arra, hogy megadja az istennek a mi az istené és a császárnak, a mi a császáré; régi dolog, hogy az ilyen emberben ébred fel csak a természet rendje és a vagyonosok iránti kérlelhetetlen gyűlölet, mely azután őt alkalmassá teszi a socialis tanok befogadására s a mely előbb-utóbb az erkölcsi elbukást és a tömlöcöt is maga után vonja.

Azok előtt tehát, a kik az emberiség erkölcsi támogatását és vezetését vállalták magukra, nem lehet közömbös kérdés a vezetésük alatt levő csoport ember anyagi állapotának mikéntje. Népünk anyagi jólétének megteremtésére, jelleme szilárdítására egyik leghatalmasabb eszközül a *Hitelszövetkezet* szolgál és ezt — nem egyedül álló nézetem szerint — *lelkészeinknek meg kell ragadniok.*

De lássuk, hogy miért szükséges a jelzett szövetkezet?

Jókai azon állításában — a mikor a magyar gazdát humorosan jellemezvén, — azt mondja, hogy a magyar gazdának a tudománya abban rejlik, hogy „*engedi a füvet nőni, és a mikor megnőtt lekasálja*“ a tréfán kívül, fájdalom, valóság is volt. Ilyen jellemzést a magyar gazdának jövőre tréfából sem szabad kiérmélnie, mert ez a modern élet nem éri be többé a természet adta adományok lekasálásával. Hogy a mi ellenlábasaink, a kik századok óta fejlődő, rendezett viszonyok közt éltek és gazdálkodtak, minket átalakulási időszakunk zűrzavarai közepette még sem tettek egészen tönkre, úgy azt Magyarország olyan rendkívüli szerencséjének kell betudnunk, a melyért halával tartozunk ugyan a gondviselésnek, de a mely szerencsére támaszkodnunk mindvégig nem lehet, nem szabad.

A magyarországi gazdáknak először is századok mulasztásait kell helyrehozniok és ezt a *rendkívüli áldozatokat követelő* feladatot saját maguk érdekében, legnagyobb részben saját erőikből kell meghozniok, hogy így viszonyaikat rendezve, a magyar faj *életrevalóságát tényekkel* igazolva, a magyar gazdaközönség — most még nélkülözött — kellő tekintélyét megteremtve, a magyar társadalom osztályai között, az őket megillető helyet, valamint a velünk versenyző gazdasági államok elismerését kivívassuk.

Magyarország gazda állam. Ha Magyarország egyes gazdái tönkre mennek, a magyar állam megy tönkre, mert hangozzék bár frázisképen — a kié a föld és a nyelv, azé az ország.

Az orvoslást, a szabad fejlődés akadályainak elhárítását a kis gazdánál, az utóbbi időben rohamosan apadó, de a magyar népnek még mindig zömét képező kisbirtokosnál kell kezdeni.

De lássuk csak, mire van szüksége leginkább a gazdáknak a célból, hogy meglévő birtokukat ne csak megtarthassák, hanem, hogy azt családjaik és az egész ország erősödésére, vagyonosodására hasznosan kezelhessék is? Ehhez szükséges első sorban is *kitartó szorgalom*, munkaszeretet, a mi olyan *egyéni tulajdon*, a mit az egyesnek senki sem nyújthat. A második kellék, a mely nélkül a gazda élete csupán tengődés, a *szakértelem*, a mit minden gazda megszerezhet a gazdasági tudni valóknak folytonos kutatása, olvasás, szakiskolák látogatása által és sok más módon. A 3. dik nélkülözhetetlen főkellék a gazdálkodási üzlet okszerű folytatásához a kellő mennyiségű olesó pénz, a *forgó tőke*.

Hiába szorgalmas, hiába szakértő a gazda, ha földjének kellő időben történő megmunkálásához nincs elegendő eszköze, ígás állatja; ha nem termelhet elég takarmányt; ha nincs, mivel javítsa termőföldét, ha kénytelen szorult helyzetében a termését idő előtt, rossz árak mellett is eladni; ha kénytelen olyan pénzegélyhez nyúltni, a melyek uzsorás kamatai a tönkhöz juttatják.

A *gazda birtokában van a föld, mely a vagyont képező alapok között a legbiztosabb* s mégis azt kell tapasztalnunk, hogy a gazda jut legnagyobb bajjal pénzegélyhez, és ha nagy áldozatok és sok utánjárás után hozzá jutott, úgy abban nincs köszönet, mert az drágább, mint a minőt a gazdaságban haszonnal alkalmazhatna és a

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

kölcsön a legtöbb esetben nem olyan természetű, a mely az ő üzleti keretébe találna.

Minden gazdának van annyi a mennyi személyes hitele is. Igen, de a szétszórtan lakó egyesek jellemét, igyekezetét a többnyire távol levő hitelt nyújtó intézetek nem ismerik, s így a gazdaközönség személyes hitele — a mely különben óriási összegeket érne — ma alig jön számításba, arra ma még nem adnak semmit, addig míg a kereskedők és iparosok a legtöbbször csupán személyes hitelük értékesítésével boldogulhatnak.

A dolgok ilyen állása, a pénzintézetek mai szerkezete mellett a gazdák ezen rendkívüli baján a legjobb akarat mellett sem lehet segíteni. A hitelszövetkezetben azonban megtaláltuk azt a biztos eszközt, a melylyel haladásunknak ez az akadály el távolítható.

Nem új dolog a községi hitelszövetkezetek intézménye. *Ebben a dologban is egy fél századdal megelőztek bennünket a műveltebb európai államok.* Nekünk is volt már régebben tudomásunk ezen intézményről, de épen azért, mert intéző köreink népünket ezen dolog *okos alkalmazására* nem hitték még eléggé életképesnek, elég szilárd jelleműnek, annak megvalósításától tartózkodnunk kellett. Igen, de mikor közvetlen mellettünk levő példa 5 évi tapasztalata azt mutatja, hogy Pestmegye 80 községében több mint 2 millió forint kölcsönt osztottak ki a nélkül, hogy csak a legkisebb kár származott volna belőle. Ha látjuk, hogy a takarékosági hajlam annyira fokozódott, hogy a 80 községben a fél milliót meghaladja a 10 kronkint 5 év alatt összetakarított összeg. Ha látjuk, hogy a nép megmenekült uzsorás adóságaitól: berendezte gazdálkodását és örvendetesen halad a fejlődés útján, többé nem késlekedhetünk. Pestmegye gazda közönsége *hatalmas cáfolattal felelt meg* mindazoknak, a kik a kis gazda közönséget élehetetlennek, értelmetlennek tartották boldogulhatása ezen eszközének kezelésére.

Ezen buzdító példák és nagyméltóságú földmívelésügyi miniszterünk buzdítása után, ha minden lehető el nem követünk az ügy fejlesztése érdekében, vétkezünk. De aggodalomra többé nincs is okunk, mert valóban örömmel jelenthetjük, hogy az intelligencia mindenütt szívesen vállalkozott a díjazással nem járó vezetésre. Birtokosok, lelkészek, jegyzők, tanítók mindenütt segítségére siettek ügyünknek.

Minden községi hitelszövetkezet egy valóságos gazda kör, mely a hasonló érdekekkel bíró egyeseket összekapcsolja, gócpontokat hoz létre a gazda társadalomban és ennek folytán az egymással való sűrűbb érintkezés előmozdítja az önművelődést, s a jellemek szilárdulását is stb. s átalakítja a gazdaközönséget, mely súlylyal fog bírni a kormány s a törvényhozás előtt. *Megakadályozza azon irányt, a mely osztályharcokra vezethet;* egy szóval igen sokoldalú közgazdasági feladatot old meg.

Nemcsak azért pártoljuk a hitelszövetkezeteket; „mert a tagokat olesó pénzhez juttatja, és nem is ez biztosítja azok létjogosultságát, a többi pénzintézetek fölött való fölényét; hanem azon többi hatás, a mely összességével megtanítja, a népet a jobb és helyesebb gazdálkodásra, és azon igazságra, hogy a hitel csak akkor válik áldásossá, ha azt az, a ki igénybe veszi, úgy használja, hogy általa jövedelmét, vagyont gyarapítja! A szövetkezeteknek ilyen s ehhez hasonló hatásait látjuk, ezekért lelkesedünk mi; és ezek a hatások lelkesítik azt a 20 ezer magyar gazdát is, kik 5 év alatt a gróf Károlyi Sándor-féle szövetkezetek tagjaivá lettek, és a kiknek száma ma hatványozva szaporodik.”

Természetes, hogy a várt hatások csak évek lefolyása alatt következnek be; és természetes, hogy „az alapszabályok szakaszai egy magukban azokat elő nem idézik.” A vezetőknek kell ezen szakaszokba lelket önteniök *érdeklődéssükkel* és határozottan tőlük függ a szövetkezet boldogulása vagy hanyatlása.

A községi hitelszövetkezet létre jön a hol 25—30 tag a törzskönyvben név aláírásával kijelenti, hogy a szövetkezetnek egy vagy több üzletrészszel tagjává lett, és ha az alakuló közgyűlés az alakulást kimondja.

Egy üzletrész nálunk 25 forint és hogy a belépés a legszegényebb ember részére is lehetővé tétessék, egy héten egy üzletrészre 10 forint kell befizetni. Ezen befizetésekről a tagot könyvecskéjében nyugtázza a pénztárnok és a soros igazgató. Ha valamely tag befizetését egy felszólítás dacára 3 hónapig nem teljesíti, kizáratik és befizetett összegének 10%-a a tartalék alap javára visszatartván, a többi vissza kapja. A tag igényt tart kölcsönre is. A kölcsönt a tagok közül megválasztott 7—9 igazgató szavazza meg és épen azért nincs miért féltetni a szövetkezeteket, mert a minden tagot jól ismerő igazgatóság nem csak a pénz biztos elhelyezésére van tekintettel a kölcsön megszavazásánál, hanem annak célját is kutatja s a kölcsönzót barátságos tanácsában is részesíti, oktatja. A kölcsönzőnek be kell mondania, hogy mire kell a pénz és a célt is megvitatva adják azt kezébe, sőt azt is figyelemmel kísérik, hogy valóban a bemondott célra fordítja-e.

Egy szóval az a váltó, a melyre a községi szövetkezet igazgatósága a pénzt — a mit sajátjának tekint — kifizeti, mondhatni a legjobb a forgalomba jöhető váltók között és itt van a magyarázata annak, hogy a szövetkezet céljára, olyan készséggel ajánlják a nagy intézetek pénzüket.

Hetenkint egyszer van hivatalos óra és akkor fizetik be a 10 kroat, valamint ekkor jelentkeznek kölcsönöknél is. Temetési költségre vagy más véletlen esetekre 50—100 forintot szoktak a pénztárban tartani; a többi esetről-esetre beküldik a megyei szövetkezet-hez, a mely gondoskodik a pénz egészséges elosztásáról.

A községi hitel-szövetkezet megalakulását a megyei szövetkezet segíti, ez végzi a cég bejegyeztetés körüli teendőket, megállapítja a hitelt és leszámítolja az igazgatóság által elfogadott, ellenjegyzett és hozzá beküldött váltókat. Ellenőrzi a kezelést, szóval atyailag gondoskodik minden tekintetben azokról. A megyei magános felek hiteligényeit ki nem elégíti és e tekintetben csak azon községi szövetkezeteket ismeri, a melyek az ő alapszabályait elfogadják és apró részletekben fizetendő 50 forinttal annak alapítóivá lesznek.

Egy újságba szánt közlemény kerete nem engedi meg azt, hogy a szövetkezetek üdvös voltáról kimerítőbben értekezhessen, de a mint említém is, azt hiszem, erre nincs is szükség. Áttérek tehát a dolog azon másik oldalára, a melyikre a címben is vonatkozom.

Ezelőtt valami három évvel szülőföldemen, Háromszékmegyében jártam és egy rokonom asztalán ott láttam a „Székely Nemzet“-ben dr. Gidófalvy Ferencnek egy cikkét, a melyben ő leírta a szövetkezetek erkölcsi és anyagi előnyeit és mindenkit buzdít ilyenek létesítésére; de különösen a papságot mintegy kötelezi erre.

Én akkor még nem voltam a dologgal annyira tisztában, mint most és azt hittem első sorban, hogy ez valami olyan pénzintézet, a melyiknek megalakításához nagy pénzügyi jártasság kell; másod sorban pedig azt hittem, hogy ez egyedül az anyagi jobblétre vezető intézmény s így 1-ször is azt nem lehet kívánni, hogy

ehez minden pap értsen; 2-szor pedig, hogy ez tisztán üzletkérdés levén, egészen a gazdák ügye s nem is tartozván a papokra, ők ebben nem sokat tehetnek és nem sokat tesznek. Ilyen értelemben reflektálván a Gidófalvi úr cikkére, ajánlottam, hogy a gazdasági egyletek vegyék kezökbe a dolgot.

Haza jövén, tanulmányoztam a kérdést és a mikor kellően megismertem, azon meggyőződésre jutottam, hogy *ennél sürgősebben keresztülviendő és üdvösebb kérdésünk ma, (a felnőttekkel szemben) nincs!* Beláttam, hogy gróf Károlyi Sándor, a ki hazánkban ezen ügynek első apostola, ezen intézmény behozatalával annyi és olyan érdemeket szerzett, a melyek soha el nem évülhetnek. Az annyszor predikált, de oly keves alkalommal érvényesülő *felebaráti szeretetet* oly praktikusan és általánosan hívta életre, hogy azzal megmutatta a leg-egyszerűbb módot, a melylyel Magyarország csakugyan megérheti még a „jobb kort, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán.” A nemes gróf ezen kérdésnél kifejtett áldásos és buzgó tevékenysége egyáltalán nem szorúl az én dícséretemre; ott van az ő legbecsesebb jutalma öntudatában, mely azt mondja, hogy ő a szerint „tett”, „miként adák az istenek.”

Tisztában lévén a kérdéssel, alakítani kezdtem Borsodban a hitelszövetkezeteket. Ma van nálunk ilyen 44 községben. Megbízás vagy meghívás folytán alakítottam Abauj-Torna és Háromszékmegyében is. Erről a működéséről Dr. Gidófalvy úr (a ki — a mint akkor megtudtam — Szászrégenben közjegyző és derék emberbarát) tudomást szerzett, és gratulálván azt írja nekem, hogy csakugyan én győztem. Igen, de közelebbről Marostorda vármegyében a papi gyűlésen Gidófalvy mégis oda tudta vinni a dolgot, hogy őt kell győztesnek elismernem. Tartott ugyanis ő ott egy olyan felolvasást a szövetkezetekről a melynek hatása alatt a Kolozsvártt megjelenő „Protestáns Közlöny” megnyitotta hasábjait a szövetkezeti mozgalom tárgyalására; a lelkes urak pedig egy szálíg beálltak a lelkes toborzó táborába s kezükbe ragadván a kibontott zászlót azon céllal osztottak szét, hogy „elmenvén tanítsanak minden népeket.”

A midőn ezen nevezett egyházkerület derék papjairól a legnagyobb örömmel konstatalni kívántam, hogy minő lelkesedéssel emelkedtek a helyzet magaslatára, akkor egyszersmind bizton reménylem és hiszem, hogy a mi egyházkerületünk papjai sem maradnak hátrább tiszteletre méltó kartársaiknál és oda fognak működni, hogy az ige nálunk is mihamarabb testté váljék. Az isten vezérelje őket a magasztos cél elérésében.*

Miskolc. 1894. okt. 6.

Biró Géza

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép-iskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben.

(Folytatás).

Érdekesség, de talán komolyabb érdekelttség felkötése szempontjából is bemutatom a főbb tantárgyakból adott jeles és elégtelen osztályzatokat, mint a melyek-

* E cikket előbb nem közölhattük. A ki ez ügyben bővebb felvilágosítást óhajt, forduljon a »Hitelszövetkezetek orsz. hitelintézetéhez, Budapestben (vármegyeház.).

Szerk.

ből megláthatni, hogy az egyes intézetekben melyik tantárgyat minő sikerrel tanulták a növendékek a két szélső osztályzatból ítélve. Az egyik táblázaton a jeles, a másikon az elégtelen tanjegyet kapottak számát s %-át fogom kitüntetni s az összehasonlítást a kettő után eszközölöm. A táblázatban nem lesz minden iskola felvéve, azért, mert a tantárgyak szerint való kimutatást nem mindenik értesítő adja, a mi hiba is, érthetetlen is, a mint hiba például a rimaszombati értesítőben a fentebbi kimutatásból láthatólag az is, hogy a két és több tárgyból elégtelenül kapottak egy kalap alá vannak véve, holott pedig van a kettő között különbség, a mennyiben köz-tudomás szerint a két tanjegyet kapott növendékek még javíthatnak, a kettőnél több tantárgyból bukottak pedig egyenesen osztály-ismétlésre utasítvák.

Az egyes tantárgyakból jeles tanjegyet kapott tanulók száma s %-a következőleg állhat előttünk:

	Vallás	Magyar	Latin	Szám	Történet	Német	Eöldrész	Term.-rajz	Természettan	Bölcsész.	Görög	Gör. p. irod.	Gör. p. rajz
Budapest . . .	204 66	61 71	144 58	66 43	14 15	30 —	—	—	—	—	—	—	—
Csurgó . . .	38%	12 12	13 44	17 23	18 16	16 17	—	—	—	—	—	—	—
Debrecen . . .	104 26	24 32	28 36	17 18	7 1	12 7	17	—	—	—	—	—	—
Nagy-Enyed . .	37 9	8 11	16 21	15 14	16 6	25 16	40	—	—	—	—	—	—
Halas . . .	239 133	100 117	75 70	69 45	19 11	23 17	16	—	—	—	—	—	—
H.-M. Váshely .	34 19	14 16	21 20	18 21	17 21	15 22	21	—	—	—	—	—	—
Kecskemét . .	97 44	32 45	35 30	32 19	9 1	9 —	—	—	—	—	—	—	—
Nagy-Kőrös . .	31 14	10 14	19 17	16 13	26 5	10 —	—	—	—	—	—	—	—
Miskolc . . .	100 49	30 39	40 25	8 11	11 9	14 —	—	—	—	—	—	—	—
Pápa . . .	37 18	11 14	23 14	6 11	22 35	12 —	—	—	—	—	—	—	—
Sárospatak . .	114 59	48 44	44 32	22 18	10 3	16 12	6	—	—	—	—	—	—
Sepsi-Sz.-Gy. .	37 19	16 14	22 16	15 19	16 8	18 32	17	—	—	—	—	—	—
Szatmár-N. . .	107 52	34 32	31 47	42 27	3 21	15 —	—	—	—	—	—	—	—
Sz.-Udvarhely .	47 23	14 14	18 27	20 35	5 32	12 —	—	—	—	—	—	—	—
Zilah . . .	112 50	43 19	37 41	18 15	7 10	15 —	—	—	—	—	—	—	—
Kisujszállás . .	40 17	15 6	21 24	11 13	13 19	15 —	—	—	—	—	—	—	—
Mező-Tur . . .	101 35	44 32	45 39	26 20	6 6	13 —	—	—	—	—	—	—	—
Békés . . .	39 13	17 12	29 25	19 22	16 16	14 —	—	—	—	—	—	—	—
H.-Böszörmény .	149 34	41 35	28 34	21 5	4 —	14 —	—	—	—	—	—	—	—
Karcag . . .	40 9	11 9	13 16	12 3	5 —	8 —	—	—	—	—	—	—	—
K.-Szent-Miklós	170 57	35 54	64 42	27 44	7 2	25 9	10	—	—	—	—	—	—
Mező-Tur . . .	55 18	11 17	32 21	25 29	14 10	26 20	22	—	—	—	—	—	—
Békés . . .	239 155	114 12	103 100	64 33	15 12	36 —	—	—	—	—	—	—	—
H.-Böszörmény .	47 31	22 24	30 29	27 19	16 26	14 —	—	—	—	—	—	—	—
H.-Nánás . . .	67 52	42 38	32 33	24 10	6 3	18 —	—	—	—	—	—	—	—
Gyöngy . . .	27 21	17 15	20 20	17 12	20 16	25 —	—	—	—	—	—	—	—
Szatmár-N. . .	75 50	38 26	39 36	21 15	12 9	10 —	—	—	—	—	—	—	—
Sz.-Udvarhely .	29 19	15 10	25 22	14 22	30 50	13 —	—	—	—	—	—	—	—
Zilah . . .	67 40	41 37	30 27	24 12	5 3	15 —	—	—	—	—	—	—	—
Kisujszállás . .	38 23	23 21	28 26	25 21	20 21	24 —	—	—	—	—	—	—	—
Mező-Tur . . .	96 34	32 23	31 24	18 9	7 4	11 —	—	—	—	—	—	—	—
Békés . . .	45 16	15 11	23 17	17 11	17 19	23 —	—	—	—	—	—	—	—
H.-Böszörmény .	53 39	19 29	26 13	9 46	4 —	8 1	3	—	—	—	—	—	—
H.-Nánás . . .	38 26	12 19	29 14	10 10	33 —	21 11	33	—	—	—	—	—	—
Gyöngy . . .	96 29	28 35	34 16	23 16	6 5	12 2	11	—	—	—	—	—	—
Karcag . . .	41 12	12 14	24 11	17 18	46 24	16 24	24	—	—	—	—	—	—
K.-Szent-Miklós	39 23	13 10	9 9	17 7	—	7 —	—	—	—	—	—	—	—
Békés . . .	33 19	11 9	16 16	22 17	—	36 —	—	—	—	—	—	—	—
H.-Böszörmény .	23 23	14 21	10 7	13 4	—	1 —	—	—	—	—	—	—	—
H.-Nánás . . .	25 25	16 22	25 18	19 10	—	9 —	—	—	—	—	—	—	—
Gyöngy . . .	40 17	15 12	13 8	10 7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Karcag . . .	53 22	20 16	36 10	19 31	—	—	—	—	—	—	—	—	—
K.-Szent-Miklós	31 13	4 4	6 7	12 4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Békés . . .	38 16	4 4	17 20	17 18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
H.-Böszörmény .	52 29	22 32	16 11	32 11	—	—	—	—	—	—	—	—	—
H.-Nánás . . .	38 21	16 23	32 27	27 58	—	—	—	—	—	—	—	—	—
K.-Szent-Miklós	38 25	18 24	14 9	17 5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Békés . . .	43 27	20 27	40 28	22 38	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Az elégtelen tanjegyet kapottak létszámát s %-át, az egyes tantárgyakat véve figyelembe, a következő táblázat tárja elénk:

	Vallás	Magyar	Latin	Szám	Történet	Német	Földrajz	Term.-rajz	Természettan	Bölcsész.	Görög	Gör. p. irod.	Gör. p. rajz
Budapest . . .	5	32	91	71	12	21	14	13	11	—	19	—	—
Csurgó . . .	1	17	51	19	8	11	6	9	1	1	3	2	—
Debrecen . . .	10	32	62	60	17	21	24	4	9	—	12	1	3
Nagy-Enyed . .	2	19	46	35	5	15	13	3	3	1	9	—	—
Halas . . .	2	13	24	2	—	10	14	2	1	—	3	—	—
H.-M.-Vásárhely	3	9	33	19	7	26	15	—	4	—	—	1	—
Kecskemét . . .	2	12	24	6	1	9	9	2	—	—	—	—	3
Nagy-Körös . .	7	11	36	17	4	13	33	4	2	—	3	—	—
M.-Vásárhely .	3	9	26	32	3	4	8	3	—	—	18	—	—
Miskolc . . .	5	53	39	40	10	11	26	6	—	1	15	—	—
Pápa . . .	1	11	31	26	2	4	10	—	1	—	1	—	—
Sárospatak . . .	2	43	41	60	16	32	12	4	7	3	26	—	—
S.-Szent-György	5	12	20	27	2	10	9	1	—	—	1	—	—
Szatmár-Németi	3	20	40	14	5	14	11	2	—	—	3	—	—
Sz.-Udvarhely .	2	11	19	6	4	5	10	2	—	—	1	—	—
Zilah . . .	5	18	31	28	2	9	14	4	1	—	5	—	—
Kisujzállás . .	—	3	21	14	—	2	10	3	—	—	—	1	—
Mező-Tur . . .	—	15	33	27	—	21	10	5	—	—	9	—	—
Békés . . .	1	9	16	10	1	8	8	1	—	—	1	—	—
H.-Böszörmény	—	2	9	4	—	11	3	2	—	—	—	5	—
Hajdu-Nánás . .	1	3	5	2	—	1	2	—	—	—	—	—	—
Gyöng . . .	3	4	11	5	—	5	1	1	—	—	—	—	—
Karcag . . .	12	3	12	3	1	—	3	—	—	—	—	—	—
K.-Szent-Miklós	—	3	5	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—

Általában úgy vesszük észre, hogy a nem teljes gimnáziumokra nézve csakugyan állhat a fentebb jelzett vélemény, mert így tantárgyanként véve is a dolgot, szembetűnő a legnagyobb mértékben az a nagy %, melyet a jelesek számánál láttunk. Hanem azért hiba volna tőlünk, ha ezt a föltételt elfogadva, a nem teljes gimnáziumokat teljesen elitélnők. El kell ismernünk, hogy azok is közművelődési intézetek és mint ilyenek a a bennök munkálkodó tanerők által a legjobb irányban s a legkifogástalanabb úton igyekeznek a bennök tanuló gyermekeknek a műveltség alap-elemeit megadni

(Folyt. köv.)

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

Babérok.

Budapest. 1894. október 25.

A mi áldott „alma materünket,” a kinek kebelén annyian fölnevekedtünk és a kihez a legszentebb hála-érzete csatol bennünket, hamuvá égette a napi sajtó

csapongó képzelete. Mi itten a fővárosi élet örökös zajában egy perczig sem hittünk a szörnyű híreknek, mert ismerjük a napi sajtó némely részének azt a ferde szokását, hogy egy pár hírből, egy röpke szóból, melyet a szellő fülebe csap, az íróasztal mellől képes a legfantasztikusabb dolgokat kikombinalni, képes a „gerundiumok korát” elővarázsolni. És valóban a mi jó öreg kollégiumunk falai ott állanak épen, sértetlenül, védőbástyául a művelődésnek és haladásnak; ott állanak feldiszítve az igaz érdem babérkoszorújával.

Épen most érkeztem meg a „Mathematikai és Fizikai Társulat”-nak igazán lélekemelő üléséről, hol a tudomány notabilitásai összegyűlve, megkoszorúzták, megéljenezték sok százados kollégiumunk öreg falait az érdemnek nyilvános és ünnepélyes elismerésével.

Olvasóink emlékezetébe kell idéznem, hogy a Mathematikai és Fizikai Társulat a lefolyt nyáron a matematika köréből verseny-pályázatot hirdetett hazánk összes tanintézeteinek ez idén érettségizett növendékei között: hadd lássuk az erők mérkőzését, hadd lássuk, miként halad az ifjuság a mathematikai szigorú gondolkodás és képzés útján s lehet-e remény, hogy közülök önálló matematikusok nevelődjenek?

A verseny Budapesten és Kolozsvárott megtartott s az eredményt a mai ünnepélyes ülésen hirdette ki *Báró Eötvös Loránd* közoktatásügyi miniszter úr. Maga az ülés is oly ünnepélyes színezetű volt, hogy lefolyásáról érdekesnek tartjuk röviden megemlékezni.

Az ülésre nemcsak a főváros fizikusai és matematikusai sereglettek össze, hanem sok vidéki tanintézetből is érkeztek képviselők, kik az egyetem fizikai intézetének nagy termét, közoktatási miniszterünk előbbi működésének otthonát, egészen elfoglalták.

Mindenek előtt, három tagú küldöttséget menesztettek a miniszter úrnak meghívására, kit aztán *König Gyula* műegyetemi protektor és társulati alelnök meleg hangú beszéddel üdvözölt, kifejezve a társulat örömét a fölött, hogy közoktatásügyünk élére Ő Felsége olyan vezért állított, ki maga is a tudomány előkelő munkásai közül való, a ki tudja és érzi, hogy mit kell tenni, s ismeri a hézagokat, melyek közoktatásunk terén betöltésre várnak.

Majd *Bartoniek Géza*, társulati titkár vette át a szót és terjedelmesebb beszédben behatóan ismertetvén a miniszter úr munkásságát, kiemelte, hogy a „Mathematikai és Fizikai Társulat” megalakítása a miniszter egyik kiváló érdeme. A társulat kebelében, a közös munkálkodás és tudomány emelésén való törekvés mellett, ki van zárva a személyes kultusz, de a hála érzete okozza, hogy a társulat örömteljes ünnepet ül, midőn elnökét a hazai kultúra élén üdvözölheti. E hála nemcsak elhangzó szavakban, hanem tettekben is nyilvánul. A társulat ugyanis azzal kívánta megörökíteni alapítója iránt érzet háláját, hogy a középiskolákon érettségizett növendékek közt évenként matematika-fizikai versenyt hirdet, s a verseny eredményét és díjait ünnepélyesen osztja ki „*Báró Eötvös-díj*” címén. A verseny rendezésével a társulat élénkíteni óhajtja a mathematikai és fizikai középiskolai oktatást, s kedvező alkalmat akar szolgáltatni az ifjú tehetségeknek kellő időben való felismerésére és így útját akarja egyengetni a rátermett erők helyes és alapos továbbképzésének. Másrészt oly institutiót kíván teremteni, mely hivatva legyen a tehetséges tanárra is és tanulóira is az illetékes körök figyelmét egyaránt reá irányítani. Ennek kapcsán a verseny eredményéről a társulat mindenkor jelentést tesz a miniszteriumnak is, az illetékes iskolák hatóságainak is.

A szónok azután átnyújtja báró Eötvös miniszternek a társulat üdvözlő iratát, melyet a tagok írtak alá, s kéri, hogy tartsa meg továbbra is elnöki székét s ha pihenő órái lesznek, vegyen részt ezután is a társulat ügyeinek intézésében.

Báró Eötvös miniszter elfoglalván az elnöki széket, kifejezte, mennyire jól esik neki a társulat barátságos indulata. Öröme közé — ugymond — némi fájdalom érzete is vegyül, azé a fájdalomé, melyet az ember akkor érez, a mikor elhagyja az édes otthon, melyben növekedett, munkálkodott, s ha később vissza tér is oda, csak mint vendég lép be a szentelt csarnokba, mert hivatása csakhamar tovább szólítja. A miniszteri megtisztelő állás elfogadására ugyanaz a törekvés, ugyanaz a gondolat vezérelte, mely korábban lelkesítette, hogy hazánkban a tudományok szolgálatában hasznára lehessen talán fokozottabb mértékben, mint addig. Hazánk kultur-területén eddig ő maga is ásóval, kapával dolgoztatott; ezentúl azon lesz, hogy útját egyengetse azoknak, a kik tudományosságunk mezején munkálkodnak. A miniszternek nem lehet részrehajlónak lennie sem intézmények, sem egyes tudományterületek iránt, s most már ő sem lehet tisztán physikus, hanem tevékenységét meg kell osztania az összes tudományágak közt egyformán. Mindamellett ha pihenő órái lesznek, örömmel fog visszatérni abba a körbe, melyben mindig otthon érzi magát.

Ezután a hallgatóság osztatlan érdeklődése közt Rados Gusztáv műegyetemi tanár és a társulat egyik titkára adta elő az Eötvös-díj versenyének eredményét. A verseny feladatainak kitűzése nem kis nehézséggel járt, mert a kétféle középiskola, t. i. a gimnázium és a reáliskola matematikai tanrendje között nagy a különbség, s másrészt az érettségén kitűzött tételek itten irányadók nem igen lehettek. Valóban a társulat titkára helyesen jegyezte meg, hogy az érettségi vizsgálat azt kutatja: „mennyit tud a növendék”; a verseny pedig azt hogy „mire képes”. E vezérelvek alapján a verseny tételei a következők voltak.

1.) Bizonyítassék be, hogy

$$\begin{matrix} 2x + 3y & \text{és} \\ 9x + 5y & \text{kifejezések} \end{matrix}$$

x és y ugyanazon egész számú értékére 17-tel oszthatók.

2. Valamely háromszög oldalai oly számtani haladványt alkotnak, melynek különbsége d . A háromszög területe T . Mekkora a háromszög oldalai és szögei? Ugyanez a feladat megoldandó ha $d=1$ és $T=6$.

3. Adva van egy kör és két pont P és Q ; szerkesztessék egy ebbe a körbe írt derékszögű háromszög, melynek egyik befogója a P ponton, másik befogója a Q ponton megy át. A pontoknak milyen fekvése zárja ki a megoldás lehetőségét?

A határidőig, szeptember 8-ig összesen 67-en jelentkeztek a versenyre, a mely Budapesten és Kolosvárott tartatott meg oly formán, hogy szeptember 17-ikén d. u. 2 órakor mindkét helyen ugyanezen tételek hirdettek ki a megjelentek előtt. Budapesten 51, Kolosvárott 6, érettségi vizsgát tett növendék jelent meg. Beérkezett tőlük 29 dolgozat, melyek közül három emelkedik ki, mint olyan, a mely a tételek helyes felfogásával és kidolgozásával tűnik ki társai közül. Ezek között Seidner Mihály, a losonci gimnázium növendéke, és Pap Pál, a sárospataki ev. ref. gimnázium növendéke, mind a három tételt helyesen fejtették meg; a megfejtésben a bíráló bizottság alig talált különbséget, úgy hogy a két dolgozat a felfogásban és megfejtésben egyenlő értékű. Minthogy azonban Seidner 2

óra 10 perc alatt, Pap Pál pedig 3 óra 10 perc alatt lett készen dolgozatával, a bíráló-bizottság ezt is figyelembe véve, az első díjat (100 Koronát) Seidnernek, a másodikat (50 Koronát) Pap Pálnak ítélte. Ezen kívül Kupferschmied József, a budapesti V. kerületi gimnázium tanulója, a ki két tételt fejtett meg helyesen, dícséretben részesült.

Báró Eötvös miniszter a két jelenlévő nyertest fölkérve, hogy lépjenek elő, személyesen adta át nekik a versenydíjakat buzdító szavak kíséretében. „Önök — ugymond — a hallott bírálati jelentés szerint, a matematikai versenyen a feladatok helyes megoldásával jelét adták önálló felfogásuknak, matematikai képességeknek és kiemelkedtek pályázó társaik felett. A kitűzött díjakat a társulat színe előtt íme fogadják nyilvánosan; fogadják egyszersmind a társulat köszönetét törekvésükért azzal a reménységünkkel kapcsolatban, hogy a megkezdett jó úton haladván, tovább fogják fejleszteni tehetségeiket, s hazai tudományosságunknak díszére fognak válni. De ne felédkezzenek meg, hogy az érdemben nagy része van szeretett tanáraiknak is. Önnek, Seidner úr, tanára volt Winter József, az öné, Pap úr, Ellend József; kérem önöket, írják meg nekik szíves üdvözlötüket és köszönetüket alapos és buzgó vezetésükért, önök pedig haladjanak tovább kitartó szorgalommal a magasabb iskolák tudományos útjain.”

Végül Klupathy Jenő tanár tartott előadást az elektromos kisülések oscillációjáról. — Utána társas vacsora fejezte be az ünnepélyt, melyen Mauritz igazgató a Matematikai és Physikai társulat részéről, Szily Kálmán pedig a Királyi Magyar Természettudományi Társulat 7762 tagja nevében éltette a jelenlévő minisztert, mint a Természettudományi Társulat régi hű munkását és társelnökét, kérve, hogy vezérszerepét tartsa meg ez utóbbi egyesületnél is.

Kétségtelen, hogy a nyertesek jövő iskolai pályája biztosítva van, s eképen e versenyek nem egy jóra való és törekvő ifjúnak egyengetik majdan az utat a matematikai és physikai tudományok terén.

Végig tekintvén ezeken, s mérlegelvén ez események értékét, mi részünkről azokat igen fontosaknak tartjuk tanügyünk történetében. A Matematikai és Physikai társulat szerencsés intézkedéséhez míg egy részről gratulálunk, másrészt igen biztató reményeket fűzünk hozzá. Nem a díjak nagysága itten az irányadó,

* Az Eötvös-díj egyik nyertese, Pap Pál, Sárospatakon született 1876. december 15-én, nép- és középiskoláit ottan végezte. Már kora gyermekiségében nagy hajlandóságot mutatott (mint jó forrásból tudjuk) a rajzolás és számolás iránt. Népiskolai vizsgáin az ő írási, írásbeli dolgozatai és rajzfüzetek jartak kézről-kézre és keltettek édes csodálkozást. A középiskolában még nőttek s határozott irányban mutatkoztak e jó és szép tulajdonságai, úgy hogy ő bármely iskolára s bármely tanárra nevezve dícsérvé válhatott volna. Már az alsóbb gimn. osztályokban felülmulta tanulótársait s azoknak szinte professorává lett. Korán kezdett magántanítással foglalkozni, a mi az önképzésnek páratlan módja volt mindenkori. Különb. mint matematikai tanárok: Molnár Lajos, Szivos Mihály, Baza János, Kérészy István, Zombory Emőd (mérési rajz és szabadkézi rajz), Zsindely István hatottak jótékonyan tehetségének kifejtésére s végül Ellend József, csak imént vizsgázott fiatal tanár lett vele szerencsés a tanügyi közvelemény előtt. Az ifjú jelenleg a budapesti műegyetem hallgatója. Szegény embernek a szerencséje is szegény. A napilapok ezt a kis borostyánt is elmasírtatták, s Pap Pált megtették a budapesti kegyesrendi gimnázium növendékének; úgy kellett másnap helyreigazítani a tévedést. Szinte megfoghatatlan, miként kerülhetett ez a hamis hír a lapokba, hiszen az ülésen erről még csak szó sem volt.!! L. I.

Szívesen közöljük ez életrajzi adatokat is, mert látjuk ezekben az összeállításnak nemes célzatát s készséggel működünk közre szerény helyzetünkben a derék ifjú javáért, a kitől pár hónappal ezelőtt azzal a biztatással váltunk meg: De aztán szerezzon ott főiskolánknak mennél több dícsőséget! — Hát csak szerezzon is!

Szerk.

hanem az az erkölcsi hatás, a mely a növendékekre is, a tanárookra is háramlik. Szakfőrfiaink kiválogatására, az irányadó körök figyelmének felkeltésére és az ifjak jövőre kiképeztetésére nézve pedig ez a verseny valóságos és igazi helyes kezdő út. Így lehet csekély segédeszközökkel is nagy és messzeható alkotásokat létesíteni.

A kiírt pályázatok természetét tekintve, első pillanatra azt gondolná az ember, hogy a reáliskolák növendékei okvetlen legyőzik a gimnázium tanulóit. Ezúttal nem úgy történt, s habár általános következtetést nem lehet vonni ebből az egy eredményből, mégis az eredmény igen érdekes és megfontolásra érdemes, hogy tisztán matematikai feladatok megoldásának győztesei mind a hárman a gimnázium köréből kerültek ki. Főiskolánkra pedig kétszeresen örvendetesebb ez a dolog, mert ismét csak azt bizonyítja, hogy intézetünkben az oktatás színvonalának emelkedése lépést tart a haladó kor kívánalmaival.

Nem csak a matematikai és természeti tudományok terén, hanem a történelmi szakban is babérkoszorú körüli főiskolánk homlokát. Az iskola egykori tanítványa, Kiss Lajos, a szegedi állami főreál-iskola tanára, a ki már egy ízben akadémiai pályadíjban részesült, most újból díjat nyert a Rigómezei útköztről írott hadtörténelmi pályamunkájával. Erre ezúttal nem terjeszkezhetek ki, de főlemlítésre méltónak tartom, mint olyat, melyben bizonyára főiskolánknak is megvan a maga része, s a mely újabb borostyán levél az érdem koszorújában.

Lengyel István.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri jelentő ívek adatai.

Nagy Pál gömöri esperes úr, a gömöri egyházakból beadott „Jelentő ívek” adatait nagy fáradtsággal összegezvén, körlevélben ismerteti azok egy részét az egyházakkal. E körlevélből van szerencsém be küldeni a következő adatokat:

I. Vagyon.

	területe k. h. és □-öl.	értéke korona	jöv. korona
1. Épületek	66 280	1.781.468	4.848
2. Egyházi földek	757 939	118.291	11.350
3. Lelkeszi földek	1 042 923	172.885	14.108
4. Tanítói földek	728 870	109.847	9.613
5. Egyházi tőkék	— —	257.163	15.876
6. Lelkeszi tőkék	— —	26.770	1.190
7. Tanítói tőkék	— —	18.616	879
8. Külön célú tőkék	— —	20.964	1.051
9. Szent eszközök értéke	— —	19.319	—
Összesen:	2.594 1.412	2 525 329	58.915

II. Teher

1. Kölesön	40.284 korona
2. Építkezésből	13.761 „
3. Alapítvány	1.098 „
4. Vétel útján	1.525 „

Összesen: 56.668 korona

III.

1. Az egyházak évi összes jövedelme	149.605 korona 26 fillér
2. „ „ „ szükséglete	150.669 „ 96 „

Hiány: 1.064 korona 70 fillér

IV.

1. Lelkeszi fizetések összege	64.464 korona
2. Tanítói „ „	49.751 „

Összesen: 114.215 korona

V.

1. Lelkek száma	28 244
2. Ezek közül fizető egyháztags	9.056

Jól tudom, hogy nem én vagyok az első, azt is, hogy nem én leszek az utolsó, a ki a „Jelentő ívek” adatainak megbízhatóságát kétségbe vonja. Nem a gömörit értem csupán, hanem a többi is. Mert a gömör, meg lehet jobb lesz, mint akármelyik más megyebeli is. Itt igyekeztünk általánosságban lehető hű és igaz adatokat szolgáltatni be. S ezt bizonyosan, másutt is megcselekedtek. Hanem, a mi ez adatok közlése alkalmából megjegyezni valóm van, az nem más, mint az, hogy egyenesen tiltakozzam az ellen, hogy a jelentő ív adatai, úgy a lelkészi fizetés osztályba sorozásánál, mint a minisztérium által kívánt kimutatás elkészítésénél, egyedüli ki zárólagos alapul véssenek.

Mai napság sem tudom megérteni azt, hogy a jelentő ívek elkészítése miért lett oly rövid határidőhöz kötve, s miért lett épen az aratási időszakra kitűzve. Mi falusi papok, olyankor sem nagyon szeretünk rubrikázni, mert más életbevágó, sürgős dolgaink is vannak. Én például, a hat egyházam 24 jelentő ívét téli időszakban határozottan pontosabban kitöltöttem volna. Így hetekbe került, míg egyik-másik falusi kúrátoromat egy jó adatért megfoghattam.

Azután az általános elvekről nem voltunk tájékoztatva felülről se. A minta-ív némely tételeknél még jobban megzavart. A mi utasítást felülről kaptunk, az annyi volt hogy a szemes élet árát úgy számítsuk, mint a hogy a hatóság számította 1893-ban a tanítók fizetésénél. És a hatóság, hogy számított? minden járásban másképen. Egyik járásban p. o. a főszolgabíró mindenütt maga jelent meg, — más járásban schol se jelent meg, hanem megbízta a körjegyzőket, ezek megbízták a tanítókat, a tanítók pedig azt tartván szem előtt, hogy minél magasabb nyugdíjra tehessenek szert, szabadon emelték a csirke, zab, fa és gabonaárakat, úgy, hogy egy köből búzánál 8 frtra is felmentek. Most aztán a jelentő ív készítésénél, a hatósági számítást véve alapul, megtörtént, hogy olyan lelkészi állomás, melynek jövedelme addig 5—600 forintra is alig ment, 7—800 frtra is felemelkedett, csupán a számítás kedvező volta miatt, míg a másik, mely eddig 7—800 frtra ment, minden igazi ok nélkül 4—500 frtra szállt le.

Kerületi közgyűlésünk Nagy-Kaposon azt határozta, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által a lelkészek fizetéséről kívánt kimutatás elkészítésénél, az egyöntetűség kedvéért a jelentő ív adatait kell felhasználni. Hát ez szerintem, az egyházak anyagi „megszervezésének” az idején, némely lelkészi állomásra nézve, egy kisebbszerű öngyilkosság lenne. Az eddig elkövetett hibák hosszú sorozatát a legnagyobb szaporítaná meg. A jelentő ív adatai ilyen célra nem valók. Azoknak csak az egyházak vagyoni és teher viszonyainak kimutatására, a fizető egyháztagsok adózásának a mikéntjére nézve van tájékoztató, levéltári és leltári értéke. De a jövő egyházát anyagilag egészen azon szervezni meg, nem lehet.

Ezzel távolról sem a gömöri esperes úr kimutatásának az értékét kívánom kevesbíteni, (ellenkezőleg, nagyon jól ismerem azokat a nehézségeket, melyekkel adatait összeszedte, s melyekkel jelentő íveinket revizálta), hanem csak a közfigyelmet akarom felhívni arra, hogy ilyen nagy fontosságú, messzekiható kérdés előkészítésénél, mint a minő a ref. lelkészi fizetések államségélye, a dolgot, a kezünk alatt levő kész, de hibás adatok nyomán, csupán kényelmi szempontból, el ne puskázzuk.

Vattay László.

Egyházkerületi ev. ref. egyházi értekezlet Tiszántúl, Debrecenben.

A folyó évi október 31-re Debrecenbe összehívott ev. ref. egyházi értekezlet fényesen sikerült.

Előzőleg október 30-án délután 4 órakor a theol. ifjúság önképző köre tartotta meg a főiskola dísztermében, előkelő női és férfi közönség jelenlétében (püspök urunk, több esperes, értekezleti tagok stb.) a reformáció évfordulati ünnepét, a melyet elébb karének, ezután *Csiky Lajos* felügyelő dékán-tanár nyitott meg. *Diószegi Mihály* esküdt-felügyelő Tompa M.: »Haldokló mellett« című versét szavalta mély érzéssel, nagy hatással, mire ismét ének következett: »Erős vár a mi Istenünk!«. Végül *Lencz Géza* esküdt-felügyelő olvasta fel: »Debrecen reformációja« című érdekes munkáját, melynek nem kis érdeme, hogy kritikával dolgozza fel a történelmi adatokat; előadását fohásszal végzé, mely után a közönség a »Dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás« című énekkel rekesztette be az ünnepélyt.

Október 30-án este ismerkedési estély tartatott a »Bikában«, hol száznál többen vettek részt az értekezletre már ekkor egybesereglett lelkészi és világi egyháztagok. Az itt töltött este olyan kellemesen folyt el, mikép egy alföldi lelkésztársunk azt jegyezte meg, hogy ezért magáért is érdemes lett volna idejönni. Pohárköszöntőkkel Lukács Ödön, Kiss Áron püspök, K. Tóth Kálmán, Balogh Ferenc, Várady Zsigmond váradi ügyvéd jeleskedtek. A pohárköszöntők tárgyai eszmék és eszméket képviselő énekek voltak.

Október 31-én délelőtt 8 $\frac{1}{2}$ órakor a főiskola dísztermében gyűlt össze a lelkészi kar, honnan testületileg vonult át szeretett püspökéhez, egyrésztől, hogy üdvözölje, másrésztől, hogy felkérje, mikép ő vezesse be a lelkészi testületet a nagy templomba. A nagy templom színültig megtelt díszes közönséggel; a ref. leányövelde és a főgimnázium növendékei nevelőik, illetőleg tanáraik vezetése alatt érkeztek, a mi igen jó hatással volt a díszes közönségre. Orgonakíséret mellett elébb a gyülekezet énekelte a 37-dik dicséretet, ezután a főiskolai énekkar szabatos éneke, a LXII. zsoltár 1., 4., 5. verse következett, mialatt Dicsőfi József debreceni lelkész ment fel a szószékre s szép és buzgó ima után Máté 13. rész 51—52. verse alapján megragadó hűséggel rajzolta a ref. lelkész helyzetét és hivatását, beszöve az egyházpolitikai kérdéseket is, a recepciót és az unitáriusokat is, a mik talán el is maradhattak volna a különben mindenki által magasztalással emlegetett s szépségekkel teljes, alkalmi beszédből. Ima, áldás, az énekkar működése és a CX. zs. utolsó versének gyülekezeti éneklése voltak még a templomi isteni tisztelet részei.

Templomból ismét a főiskola nagy termébe vonult fel az impozáns gyülekezet, a melyben a lelkészek hivatalos díszruháikkal vonták magukra a figyelmet. Lukács Ödön, a szervező-bizottság elnöke nyitotta meg nagyobb szabású, elragadó ékesszólással mondott, alkalmi vonatkozásaival lekötő beszéddel az értekezletet, meleg szavakkal köszönve meg az értekezleti tagoknak megjelenésüket. Ezután Görömbei Péter vázolta az értekezletek múltját és előterjesztette az alapszabály-tervezetet. a tervezet általánosságokat is felölölő, hosszas beszédek után, némi módosításokkal elfogadtatott és ez alapon az értekezlet szervezése megejtetett. Elnök lett — természetesen — Lukács Ödön, társelnök: Kovács Ferenc egyházkerületi tanácsbíró, egyházi alelnök: Balogh Ferenc theol. tanár, egyházkerületi tanácsbíró; világi alelnök: Simonffy Imre debreceni polgármester s egy-

házi főgondnok; jegyzők: Biki Károly és Görömbei Péter, Ujfalussy Béla és dr. Baconi Lajos, pénztárnok: Zsigmond Sándor. A választmányba 20 előkelő ref. hölgy, 20 világi, 20 lelkészi egyháztag választatott. Ezek történtek délelőtt.

Délután a gyűlés 4—8 óráig folytattatván, *Biki Károly* az egyházi sajtóról értekezett szabad előadásban, lelkesen; *Csiky Lajos* egy mélyre ható, nagy gondnal kidolgozott és igen sok eszmét, teendőt felölölő munkálatot olvasott fel a református egyház helyzetéről az új viszonyok között s a ref. lelkész teendőiről az egyház-társadalomban. A tanulságokkal teljes értekezés valamelyik egyházi lapunkban fog megjelenni. *Ferenczy Gyula* az egyházak anyagi ügyeiről s az egyházfentartási alapról értekezett, szintén szabad előadásban; de a jelentő ívek némely adatait már feldolgozva, s az előtte álló dolgozatból is tárva fel adatokat, a melyek igazán tanulságokkal teljeseek voltak. Ez az értekezés is meg fog jelenni.

A délutáni hozzászólások s az egész értekezlet lefolyása már egészen azt a benyomást tette a figyelmes szemlélőre, mintha már benne is volnánk az új helyzetben. Csupa belmissió, cura pastorális, új egyház-társadalmi élet lüktetése tárult lelki szemcink elé a felolvasások és felszólalásokból. Így fog ez menni idővel a gyakorlatban is. »Ne félj, csak higgy!« mondja az apostol; de az a hit legyen munkás és erős hit! Mi pedig kerületek- és egyházmegyék-szerte alakítsunk, tartsunk ilyen értekezleteket, a melyek megtermékenyítik, eszméikkel gazdagítják az agyat és a szívet s előkészítik a lelkészi kart a jövő egyháza teendőihez.

Az egyházi értekezlet tagjait a gyűlés napján, okt. 31-én a debreceni tekintélyes ref. egyház fogadta vendégül az »Angol királyné« cz. vendéglőben, hol 250 egyént látott az egyház szívesen gazdag lakomával. Valóban napjainkban ilyet is csak egy debreceni egyház tehet. A pohárköszöntőkben itt sem volt hiány. Első poharat a püspök ürtette az alkotmányos királyra. A gyűlés tagjai egy kellemesen és tanulságosan töltött nap után az éjjeli és másnap reggeli vonatokkal utaztak el, viszontlátás reményében jövő ősszel — Nagyváradon. — Görömbei Péter.

Egyházközségi közgyűlés Sárospatakon.

A reformáció emlékének megünneplése végett és az eleve közhírré tett egyházközségi közgyűlésre szép számú közönség sereglett össze a múlt vasárnap (okt. 27.) a főiskola imatermében, a melyben tartja a sárospataki egyház már hónapok óta az istentiszteleteket. Az emlékünnepen Balint Dezső lelkész buzgó imája s lelkes beszéde ragadta áhítatra a hívő közönséget.

Majd az istentisztelet bevégezése után közgyűlésre maradtak benn az imaházban az egyházfentartó egyháztagok, hogy megvitassák hatóságilag közveszélyesnek nyilvánított templomunk renoválása tárgyában a presbitérium által eddig tett intézkedéseket és javaslatokat.

Valóban üdvös, a protestáns autonómia szellemének teljesen megfelelő intézkedése egyházi törvényünknek az, mely elrendeli, hogy az ilyen nagy fontosságú, új és nagy teherrel járó cselekményekben a véghatározás joga magát az egyházközségi közgyűlést illeti meg. Igazságos és méltányos, hogy a nép, a kinek vállaira a teher nehezedik, részt vegyen ezen teher kivetésében, maga bírálja meg annak szükséges voltát.

Lelkész elnök a közgyűlést megnyitván, a jegyzőkönyv vezetésére ifj. Mitrovics Gyula dr. egyháztagot kérte fel, majd templomunk építésének körülményeit magában foglaló

történeti visszapillantás után előadta, hogy 1781-ben felavatott templomunk szép boltozata véges-végig összeropedezvén s ezen repedések évről-évre folytonosan nagyobbodván: a presbitérium felelőssége értekezésben szükségesnek látta a templom szakértői megvizsgáltatását, felkérte azért az államépítészeti hivatalt ezen vizsgálat megejtésére. A minnek eredménye lőn, hogy a vizsgálatot előbb a főszolgabíró úr által kihozott szakértő, majd a megyei alispán ur vezetése mellett az államépítészeti hivatal vezetője teljesítvén: a templomot mindkét hatóság közveszélyesnek mondotta ki s a közhasználattól elzáratta.

A presbitérium azonban ezen vizsgálatokkal nem elégedvén meg, felkérte az ország egyik legnagyobb szaktekintélyét, Cigler Győző műegyetemi tanár urat, hogy templomunkat szakszzerűen vizsgálja meg s készítsen tervet és költségvetést a templomnak a mennyre lehet a jelenlegi építészeti stílus fentartásával leendő kijavítására. Cigler Győző úr a vizsgálatot megejtvén, a templomot szintén közveszélyesnek jelezte s tervet és költségvetést készített a boltozatok fentartásával; azonban kijelenté, hogy a boltozatok fentartásával való javítás, bármily sok költséget emésztszen is fel, abszolút biztosnak nem mondható, s ajánlotta, hogy a boltozat leszedetvén, a helyett vastasságra készített mennyezet alkalmaztassék, mint azt az egyháznak mind ezen vizsgálatoknál alkalmazott szakértője, Katona György építész-mérnök egyháztag elejétől fogva ajánlotta. Erre megbízta a presbitérium Katona György urat, hogy ily irányban készítsen tervezetet s azt Cigler tanár úrral vizsgáltassa felül, mely megbízás folytán Katona ur 3 tervet terjesztett elő, melyek közül az egyháztanács a III. ik számút, mint a templom építészeti stílusjének leginkább megfelelőt és viszonylag legolcsóbbat fogadta el.

Az összes javítás 20000 frt költséget igényel. — Ezen tekintélyes összeg előállítására vonatkozólag javasolja az egyháztanács, hogy annak felét, 10000 frtot önkéntes adakozás, esetleg, ha ez eredményre nem vezetne, kivetés útján, maga az egyházközösség állítsa elő. — Minthogy a kivetésre egyházmegyei engedély szükséges (egyh. törv. 248. §.); mint-hogy az egyházi törvény szerint először az önkéntes adakozás kísérleendő meg: a kivetés módzataira a presbitérium most még javaslatot nem tesz, de tájékoztatásul előre is jelezi, hogy a 10000 frt úgy állítható elő, ha minden fizető egyháztagra egyházi adójának 6 szorosa vettetik ki. Azt azonban már most kimondta, hogy a ki adójának hatszorosát vagy ennél nagyobb összeget önként megajánlotta: arra adó ki vettetni nem fog és hogy ajánlatát mindenki öt év alatt fizetheti meg oly módon, hogy a ki azt két év alatt két részletben kilizeti, az kamatot nem fizet, a ki pedig az öt éves fizetést választja, az a 3 utolsó évre eső összeg után 5% kamatot tartozik fizetni.

A másik 10000 frt előlítandó lesz az egyháznak e célra már takarékpénztárba helyezett 1200 frt tőkéjéből és az egyházi törvény 248. §. szerint közadakozásból. Felkérendők tehát ugyan ezen §. útmutatása szerint „mindazok, a kiktől az egyház segílyt várhat,“ első sorban a főtisztelendő egyházkerület, mely magas testület a templom építéskor is tetemes segílylyel járult ahhoz, azután a nagy közönség, mely száz évvel ez előtt az építés költségeit nagy lelkesedéssel hordta össze. Felkérendő Ő Felsége a király a segílyezésre, folyamodás intézendő az egyházi közalapoz s végre ha lehetséges megkísérleendő, hogy az egyház a közjótékonyági állami sorsjátékra felvétessék. — Ezen segílyforrásokból reményli a presbitérium, hogy a második 10000 frt is előláltható lesz.

Ezek előterjesztése s az erre vonatkozó indokolt munkálatok felolvasása után a közgyűlés Bartha Béla dr. és Molnár János egyháztagok lelkes felszólalásai következtében az egyháztanács munkálatait és terveit úgy az építkezés,

mint a pénz előszerzés módzataira vonatkozólag egyhangúlag elfogadta s Cigler Győző urnak, mint a ki a fennebb említett szakértői vizsgálatot s munkálatokat minden díj nélkül teljesíté, Katona György építész-mérnök urnak és az egyháztanácsnak eddigi működéséért köszönetet szavazva, szétosztott.

Ámbár a sárospataki egyház hívei az egyház fentartásához igen nagy egyházi adóval járulnak, ámbár ez az adó 6 szorosa alig elviselhető terh-t rak az egyház fentartók vállaira: mégis remélhető, hogy az önként elvállalt 10000 frt közadakozás, illetőleg ajánlás útján is be fog folyni, legalább erre lehet következtetni abból a körülményből hogy a presbitériumnak az említett tervek végleges megállapítása alkalmával jelen volt tagjai mindjárt az első alkalommal 2410 frtot írtak alá; melyhez járultak: Szakácsi János főgondnok 1000 frttal, Dr. Ballagi Géza 200 frttal, Buza János 150 frttal Bálint Dezső lelkész, Szívós Mihály, Eperjesy József, Bakó Sándor, Filep Károly 100—100 frttal, Mitrovics Gyula 80 frttal, Katona Zsigmond 80 frttal, Debreceni Bertalan 70 frttal, Nagy Lajos, Nagy Gábor, Ardey Sándor, Szakácsi Ede, Kun Dániel, Nádaskay József 50—50 frttal, Harsányi Mihály 30 frttal. i. n.

KÖNYVISMERTETÉS.

Négy imádságos könyv.

Köznapi imák templomi használatra, tekintettel az évszakokra. Irta: Gyöngyösy Sámuel. 1894. Ára 3 frt.

Vigasz a siralomvölgyében. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok. Irta: Heteszy Viktor. 1893. Ára?

A vándor útja Istenhez. Imádságok keresztyén családok számára. Irta: Papp Károly budapesti lelkész. 1892. Ára?

Lelki harmat. Emlékezések és imák az év minden napjára. Irta: Szabó Aladár 1894. Ára 1 frt.

* * *

Mindig bámúltam azoknak a tisztelt könyvbíró uraknak gyors esztét és könnyű lelkiismeretét. A kik egy rövid betekintés után alaposan meg tudnak ítélni, legtöbbször elítélni, bármely terjedelmes munkát s ilyen módon hasonlók a jégesőhöz, mely egész esztendei verejtékes munkánk termését — *épen az aratás előtt* — tönkre veri. De épen oly mértékben álmélkodom azon a bátorságon, mely pusztán a név, vagy az ismeretség által hajtva, visszaél az olvasó közönség jóhiszeműségével s harmad-, negyedrangsú vásári munkát sippal, dobbal, sokat ígérő cégérrel köt rá ugyanennek a jóhiszemű közönségnek a nyakára.

A legközelebbi időkben a magyar prot. egyháznak gazdagon hajtott az imádságirodalom mezején való vetése.

Sok szép könyv fekszik a legutóbbi termésből előttem s ösztökél a hozzászólásra, a lelkiismeretes bemutatásra. Figyelemmel olvastam el valamennyit. Sőt Gyöngyösyt és Hetesyt hetek óta imádkozom is a templomban gyülekezetemmel, hogy használhatóságuk és hatásuk, sikerült voltak felől a legilletékesebb oldalról is tájékoztassam ítéletemet.

S az ítélet mindkettőre felettébb kedvező. Ugyanazért mind a szerzők, mind az olvasó közönség irányában, — már csak a kölcsönös megbecsülés szempontjából is, — kedves kötelességemnek tartom az egymással való megismertetést, hogy esetleg mind a kettőnek és a mi mindkettőjük felett áll: a magyar prot. irodalomnak is haszna legyen belőle. Mert talán, ha megismerik,

megszeretik s ha megszeretik, meg is veszik, a mi miatt — hiszem — egyiknek se lenne bántódása.

Erős kísértést érzek magamban, a mint előttem áll az a két írói egyéniség: Gyöngyösy és Hetesy, hogy őket egymással összemérjem, összehasonlítsam. De talán ez nem is volna igazságos. Hiszen az egyik már évek óta ott porlik a nánai temetőben, a másik most áll ereje javában. Más kor szülte mind a kettő. Amaz a régi, emez az új kor tanítványa. Mondhatnám úgy is, hogy Gyöngyösy a classicismus, Hetesy a romanticismus képviselője. Amott föltűnik a csinált pathos, a hosszas mondatalkotás, a nagy mondások, a frázisok kedvelése; emez az őszinte érzelem és modernebb ízlés keresetlenségével, egyszerűségével és rövid, áttetsző, világos mondataival beszél. Hetesy cicomátlan, Gyöngyösy szereti a jelzőket, hasonlatokat, képeket, közbevetett mondatokat. Amaz egyenesebben tör célja felé, ez kitérésekkel.

Hanem a maga módja szerint és eszközeivel mindkettő olyan munkát mivelt, mely egyaránt kihívja és kivívja érdeklődésünket és nagyrabecsülésünket. Lássuk csak!

Gyöngyösy következik előbb nemcsak terjedelménél, de tán becsénél fogva is. Két kötet „Köznapi imádság” egy fedél alá szorítva. Az egyik kötet 255 lap, a másik 252. Az első tartalmazza az évszaki imádságokat, tél, tavasz, nyár és ős reggelén mondandókat, mindenik évszakban két-két hétre valót s egy heti adventi könyörgést. A másik tartalmaz három hétre való reggeli és esteli könyörgést, közönségeseket; egy heti bűnbánó estére s reggelre; továbbá ünnepek előtti reggeleken s délesteiken, aztán betegekért s végül különösebb alkalmakkor mondandókat. Van a két kötetben összesen 121 imádság, mind gondosan kimérve, hogy se hosszabb se rövidebb terjedelmű ne legyen annál, a mennyi egy köznapi istenítisztelet keretét kellően betölti a nélkül, hogy az áhítatot kifárasztaná. Minden imádság végére oda van illesztve az utó fohászkodás. És ezek megfigyelni való fohászkodások. Nem olyan sablonosak, mint az eddigiek. Ezek szépek, bensőségesek, igaz felbuzdulások és egyszerűbb, keresetlen nyelven beszélők, mint a nagy imádságok. S e mellett — és abban látom eredeti voltukat — mintegy recapitulációi a főimádság tartalmának, vezérgondolatának.

Mert Gyöngyösynek vannak vezérgondolatai is. S a mi nagy szó: neki minden imádságban van valami *mondanivalója*. S ha nem több, van mindenikben legalább egy új gondolat, vagy egy tetszetős kikezdés, megkapó formába s nyelvbe öltöztetett szakasz.

Megvallom, eleinte nem nagy rokonszenvvel viseltem ezek iránt az évszaki imádságok iránt Szükségtelen specialitásoknak tartottam őket. De a templomi használat arról győzött meg, hogy nem volt igazságom. Egészen új hatásokat visznek ezek a lélekbe. Gyülekezetem szinte hírré tette vele a falut s ez imádságok lélekreható, ügyes alkalmisága kezd hétköznapiakon is benépesíteni a templomot. S valóban méltán is. Mert — mint mondtam — van bennök mindenekelőtt tartalmasság s tartalmukban van változatosság. Pedig láttatlanban az volt legerősebb kifogásom e vállalkozás ellen, hogy lehetetlenségnek hittem egy témáról — az évszakokról — ennyi imádságot megírni, hogy szerzőjük egyhangúságba ne essék s így épen az imádság főkellékét: a buzgóságot ne veszélyeztesse, sőt próbára ne tegye. Idegenkedésemnek az évszaki imádságokról ez a vélekedés volt a legerősebb oka. S örömmel ismerem be, hogy teljesen csalódtam Gyöngyösynek sikerült ezt a legyőzhetetlennek látszó nehézséget legyőzni, s ez míg egyrészt szinte példátlan bizonyossága annak a gazdag imádságforrásnak, melyet Isten a Gyöngyösy lelkében fakasztott, másrészt a biztosítéka

az alkotások maradandó irodalmi becsének és hosszú, nagyon hosszú életének.

Csak pár példát e sikerült változatosság feltűntetésére. Egyik tavaszi imádságának tartalma: a templom és a természet temploma; „mint a télre tavaszt, úgy küld az Isten a búbanatra örömet, a bajokból szabadulást;” a harmadiké: „a tavasz szépségeinek látása életvágyat ébreszt minden teremtményben, élni vágy az ember is, denem csak testi, hanem lelki, erkölcsi életet.” Vagy nézzük az ősziéket. Ime: „Sok a mi gondunk, bajunk, az évszakok változásai pedig még újakkal növelik azokat, de van egy gondviselőnk, kinek kegyelme, jóvólta velünk maradnak akkor is, mikor a nap melege tőlünk távozik;” vagy: „e földön semmiben sincs állandóság, változnak az évszakok is, elpusztul a természet temploma is, csak Isten és az ő jósága nem változik, csak a hit temploma áll meg mindörökké”; ismét: „a természet hasonlónak lesz a fáradt vándorhoz; rövidülnek a napok, hosszabbodnak az éjelek, de ezt Uram azért rendelt így, hogy a hosszú útban, fáradságban ki ne merüljünk;” vagy itt van egy szombati: „minden vége felé siet, a természet is, a hét is, mi is. Megőszültünk, megvénültünk, a halál tele ajtónk előtt, pedig még sok teendő néz reánk: Uram ne engedj még elválni szeretteinktől.” Hétfőn meg így fűzi a gondolatmenetet: „Te jó voltál hozzánk az elmúlt héten, de mi nem voltunk jók; a hulló levelek által emlékeztetsz az élet alkonyára, de mi nem akarjuk azt eszünkbe venni: ó Uram, azért ne ítéld el! Ilyenek vagyunk mi, gyarlók, de majd ha e földről elköltözünk, buzgóbb imádságot, szebb éneket zengünk neked.” Majd ismét: „hullnak a levelek, hervadnak a virágok: elhullunk mi is, ki korán, ki későn, de a te igéd örök s az minket megvigasztal: Ó, hogyan adnánk hát Uram halát neked.”

S e változatos tartalom tele van hittel, buzgósággal, gyermeki bizodalommal; külső kidolgozása tele van erővel, költői szárnyalásokkal és bibliaiassággal. Temérdek mondását idézhetném erre bizonyossággal, de csak ez a csekélyke citátum is eléggé jellemez: „Uram! a félelmes éjszakára, midőn az őszi szél a közelgető tél hideg szárnyaival verte ablakainkat, nem rendeltél te hajlékainkba fegyveres őrizetet; nem is vetted körül megvívhatatlan bástyával lakóhelyeinket; csupán lelkednek ereje örködtött felettünk, mint egy láthatatlan tábor és mégis erősebb volt a te védelmed, mintha megszámlálhatatlan ezrek állottak volna őrizetünkre.” (2. köt. 170. l.)

Ez az a stílus, a melyet én kálvinista stílusnak szeretnék nevezni s mely eddigelé Révész Bálintban, a szépirodalom terén pedig Baksay Sándorban érte el a legnagyobb tökéletességet s melyet a biblia és az oltár két édes emlőjén való növekedés fejtett ki mi bennünk. Ha elemezni merném, azt mondhatnám, hogy van benne egy rész a próféták tűzéből és képzelő erejéből, egy rész a tűzgyökeres magyar zamatosságból, egy rész a régi irály ódon zománczából, egy rész a zsolttárok rithmikus hullámzásából s egy rész a mi viharos múltunk visszazengéséből.

Azért ez a stílus nem a Révész Bálint sajátja csupán, s a kik így írnak, azok nem az ő utánzói. Sajátja e stílus Gyöngyösynek is s bár ő maga magát a Révész tanítványának vallja, ez csak túlszerénység nála, mert az a rokonság, mi köztök található, közös minden istentől hivatott és megáldott kálvinista író emberrel. Révész reminiscenciák több helyt fordulnak elő nála, igaz, sőt nem egyszer majdnem szóról-szóra való kisebb átvételek is, de minden bizonyára önkéntelen és nem tudatos ez az átvétel: a Révészszel való hosszas foglalkozás természetes következménye, és nem az önállóság és eredetiség hiánya. Gyöngyösy egyenesen Révész mellé lehet állítani, sőt ha

egyszer-másszor ki nem esnek az imádkozó hangból és mondatszerkezetből (a mi Révészszel sohasem történik meg) bizonyos tekintetben még felibe is merném helyezni. A változatosságban tagadhatatlanul így is felette áll, mert Révéstől bizonyos egyhangúságot elvitatni nem lehet.

Gyöngyösynek épúgy, mint Révésznek egyik főtulajdonsága az ódai lendület, a mi néha — mint előbb is megjegyeztem — a bombaszt, az álpathósz határát érinti. Másik főtulajdonsága a szingazdag, választékos nyelvezet, a miből származik, szerintem, legnagyobb fogyatéksége, hogy választékossága sokszor keresettségbe, nehézségbe csap át s használ oly szavakat és kitételeket, egymásra halmoz annyi képet, jelzőt és hasonlatot, hogy ezek miatt szenved stílusának világossága, népiessége, s mely talán az elsőből következik, a szónokiasság, a mi imádságnál megint hiba. Némelyik lapon úgy tesz, mint a 40-es, 50-es évek lírikus poétái: deklamál. Szereti a „kebel lángérménye“ s más nagy mondásokat.

A bibliából vett idézetei szépek, lehetőleg újak és változatosak, tárgyhöz simulók s gondolatmenetbe természetesen illeszkedők. De egyes zsidós frázisok és zsol-tár utánzatok, a hozzájuk fűződő ó-testamentomi ideák miatt kifogásolhatók. Így egy különben sikerült imádságában (II. köt. 38. l.) ötször fordul elő „a te sátorod“ szó. Ugyanott 12-szer akadunk zsidós gondolatra és kifejezésre, s e mellett vannak egyes szavak, mint „kebel, keserv, fetreng“, melyeket igen nagy előszeretettel alkalmaz.

De mindezek csekély hibák, a sok becses tulajdonság mellett számba is alig vehetők. És a mi fő, könnyű szerrel ki is javíthatók. Nem akarom tagadni, hogy Gyöngyösy — ha lehet így szólnom — itt-ott *urasabb*, mint Révész (pedig hétköznapi könyörgésre csak szegények járnak), de ezen egy avatott kéz a második kiadáskor könnyű szerrel módosíthat, sőt minden imádkozó lelkipásztor némi kihagyással s egy-két szó felcserélésével addig is segíthet magán.

S én íme tiszta meggyőződéssel hirdetem, hogy e nagybecsű munka kiadója hálára kötelezte e posthumus kötettel a magyar irodalmat; s hogy a meghalt Gyöngyösy legyőzte az élt, az imádságszerző az egyházi szónokot. (Folyt. köv.)

Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

mult hó 27-én kezdődött s több napon át tartott. Szász Károly imája után Tisza Lajos főgondnok emlékezett meg br Vay Miklós haláláról. A közgyűlés a nagy férfiú elhunytá felett érzett nagy fájdalmát s halhatatlan érdemeinek hálás elismerését jegyzőkönyvébe megörökítette s erről részvétirata kíséretében a gyászoló családot értesíti. Aztán az újabb egyházpolitikai eseményekről emlékezvén meg, azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a dunamelléki kerület hívei mindent elfognak követni, hogy egyházunk virágozzék és gyarapodjék. Szász Károly 13 segéd lelkészt, a kik az első vizsgát sikerrel tették le, a gyűlés színe előtt buzdító beszéd kíséretében exmittált. Aztán felolvasta püspöki jelentését, melyet a gyűlés köszönettel vett tudomásul s 10-ik évi püspöksége alkalmából meleg ovációban részesítette. okt. 28-án hét lelkész avatott fel. A felavatás a reformáció emlékűnnepével összeesvén, Morvay Ferencz nagyvátyi lelkész, ki az alkalmi egyházi beszédet tartotta, a reformációra is vonatkozást tett. A hétfői gyűlésen a teológiai, jogakadémiai s a közép- és népiskolák ügyeit tárgyalták. Kedden pedig a

segélykérvényeket intézték el. A lelkészi özvegy-árva gyámintézetet szintén humanusabb alapokon óhajtja szerveztetni, a lelkészi nyugdíjintézet erőszakolását pedig helytelennek tartja a kerület. Megválasztották a konventi képviselőket is.

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület alakuló egyházi értekezlete.** mult hó 30-án tartatott meg. Szász Károly buzgó imája után Szilassy Aladár mondott nagy hatású megnyitó beszédet, aztán Szőcs Farkas tartott felolvasást az egyházi értekezletekről. Megállapították az értekezlet szervezeti szabályzatát s megválasztották a tisztikart és 30 tagú választmányt. Elnökké Szilassy A., h.-elnökké Baksay Sándor, titkár Szőcs Farkas, jegyző Hamar István lett.

— **Az erdélyi róm. kath. státus** mult hó 24-én tartotta meg gyűlését Kolozsváron. 39 egyházi és 79 világi tag jelent meg a gyűlésen, melynek főtárgya a világi elnöknek, Jósika Sámuel bárónak a lemondása volt. Lönghardt püspök elnöki megnyitója után, melyben a kath. egyházat fenyegető veszélyekkel foglalkozott, Jósika báró jelentette be, hogy elnöki állásáról lemond, különösen a miatt a hirlapi hajsza miatt, melyet a főrendiházban adott szavazataért indítottak elene. Grojse Gusztáv alelnök ötvennyolcz társa nevében határozati javaslatot nyújtott be, mely szerint Jósikát kéri fel lemondása visszavételére, mert politikai kérdések a status-gyűlés körébe nem tartoznak. Beszédében felemlíté, hogy a status ügyeibe illetéktelen faktor is befolyást akar gyakorolni s ez nem más, mint a bécsi nunciatura. Győrffy Gyula a lemondás elfogadását sürgeti, mert Jósika ellenmondásba jutott a dogmákkal. A pápát nem tartja idegen hatalomnak, mert minden gyűlésen kérjük szentséges beavatkozását s a nuncius a pápa akaratát képviseli. Ugron Gábor szerint, ha az az állítás, hogy a pápa idegen hatalom, visszhangra talál a gyűlésen, a katolikusok elrettennek az autonomiától. O is elfogadja Jósika lemondását. Ezután szavazással döntöttek a kérdés felett. 61 szavazattal 56 ellenében nem fogadták el br. Jósika lemondását. Ezzel a szavazással kimondta a status-gyűlés azt is, hogy a pápának a status-ügyekbe való beavatkozását nem látja szívesen.

— **Az országos középiskolai tanáregyesület beteges állapota** még mindig tart. Ugy látszik, hogy bajára az új elnök is nehezen tud alkalmas gyógyszert találni. Ezt bizonyítja az a legközelebb felmerült eset, melylyel választmánya hosszabban foglalkozott. Az egyesület közlönye a tátrafüredi gyűlés határozata folytán heti lappá változott át s ennek 2-ik számában S. B. aláírással egy cikk jelent meg, melynek szerzője a tanárokat igen sok mindennel vádolja! többek között, hogy nem szeretnek olvasni, hanem e helyett nagyobb részők kártyázik, fogyasztási szövetkezeteket alapít, biztosítást közvetít, mindenféle sportot űz stb., stb. s ez az oka annak, hogy a szakirodalmat olyan kis részők ismeri és műveli. E miatt a cikk miatt, a mely tagadhatatlanul erős dolgozat mond el a tanároknak a tanárokról, többen bejelentették az egyesületből való kilépéseket, ha a választmánytól elégtételt nem kapnak. A választmány, mely előtt a szerkesztő azzal mentegette magát, hogy az idő rövidsége és más közbejött akadály miatt, a cikket nem nézhette át s nem javíthatta ki kellőleg, kijelentette, hogy S. B. cikkét sérelmesnek s általánosságban igazságtalannak tartja. Lehet, hogy ez a nyilatkozat egy időre csillapítani fogja a bajt, de meg nem szünteti. Gyökeres gyógyításról kell a beteg egyesületnek gondoskodni!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Egy új irányzat a protestáns gimnáziumi oktatás felügyeletében.« *Mitrovics Gyula.* — »Egyik félreértés szüli a másikat.« *Révész Kálmán.* — »Néhány szó a lelkesítő fizetések rendezéséhez.« *Csik Dániel.* — »II. József császár látogatása Debrecenben 1770. május 18-án.« *Zsoldos Benő.* — »Négy imádságos könyv.« *Czinke István.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Egy új irányzat a protestáns gimnáziumi oktatás felügyeletében.

A legközelebbi zsinat, lehetőleg egyöntetűen és célszerűen akarván rendezni reformatus egyházunkban a tanügyet, a „Köznevelést és közoktatást“ szabályozó törvények közé felvette azt is, hogy „minden egyházkerület a gimnáziumi oktatásra való felügyeletről belkörüleg intézkedik és ezen intézkedését tudomásul bejelenti az egyetemes konventnek“ (Törv. 483. §.).

Ezen rendeletnek tett eleget — mint első a többek között — a tiszántúli egyházkerület, a midőn legközelebbi közgyűlésében tényleg megválasztotta a kebelében létező középiskolák felügyelőjét.

Magának az intézménynek szervezését és előkészítését hosszas, több ponton kikésített elvi küzdelmek és elvi huzakodások előzték meg, a miért az első sorban érdekelt és illetékes szakkörök mellőztettek a szervezés munkájában; most pedig, mikor már megtörtént a választás, még messzebb eső tanügyi körökben is általános az elégedetlenség és aggodalom.

Nem a nagyfontosságú állásra megválasztott férfiú egyénisége, tehát személyes vonatkozások miatt, a mi ellen senkinek egyetlen szava sincs, hanem egészen tárgyilagos okokból, tehát maga az intézmény miatt úgy, a mint azt az egyházkerület megalkotni véli s azon szellemi irányzattal szemben, a melyet a tiszántúli egyházkerület hivatalos ténye által protestáns tanügyünk vezetésében proklamálni szándékozik s a mely, miután első kezdeményező ezen a téren, esetleg irányadó például van odaállítva a jövőben másokra nézve is.

A nevezett egyházkerület középiskolai felügyelő tanácsa ugyanis egy utasítási javaslatot nyújtott be az egyházkerületi gimnáziumi felügyelő számára a tanintézetek látogatása tárgyában. Ez a javaslat egyes részleteiben és ajánlott intézkedéseiben is, de különösen az egészet átható felfogásában, olyan szellemet kíván érvényesíteni magyar reformatus egyházunk középiskolai oktatásában és annak vezetésében, a melytől, mint „nagy csapástól“, isten óvja meg általában tanügyünket.

A mi iskolai életünket szerencséje és okos körültekintésünk, eddigelé megmentette a papíros törvények uralmától és a bürokratikus eljárás minden meglevenítő lélek nélküli, szemfényvesztő pontosságától. Ez

az utasítási javaslat kíván az első határozott és félre nem érthető lépés lenni arra, hogy protestáns tanintézetek kormányzatában, elég elevenen lüktető ereiben, végkép kioltassék annak eddigi szelleme s helyette az állami eljárás rosz utánzásából eredő rovatok szerint megállapítható üdvözülés elve állíttassék be.

Tény az, hogy protestáns középiskoláink legnagyobb részét, tehát ezen körben mozgó egész tanügyünket is, annak hagyományossá vállalt jó szelleme, munkásainak és kormányzóinak egymással versenyző buzgósa emelte fel és tartotta meg oly magaslaton, még az elfogulatlan közvélemény előtt is, a melyet bizony nem volt oka szégyenelnie. Azok, a kiket kormányzásra hívott el tehetségük vagy érdemük és azok is, a kik, mint közvetlen munkások ajánlották fel legjobb erőiket ezen a téren, bizony nem a robotos munkát követelő zaklatás és felügyelet nyomása alatt vagy a munka, jutalmáért végezték kötelességüket; még akkor sem, ha pusztán e jutalomból kellett is szegényesen megélniök, hanem az ügy iránti őszinte érdekeltségből és igaz lelkesedésből. Adjunk meg egymásnak legalább egymás között annyi elismerést és köteles becsületet: nem csekély mérvű áldozatkészségből azon ügy iránt, a mely ügy protestáns egyházunk életérdeke levén, eltagadhatlan lelkiismereti ügyünk és kötelességünké váltott mindnyájunknak.

Valóban csak őszintén sajnálni tudjuk, hogy mindezek előtt szemet hunyva; mindezeket kellő megfontolás és megillető méltánylás nélkül hagyva, hová téved felfogásával s irányzatával az előttünk fekvő utasítási javaslat!

Azok előtt, kik tanítással közvetlenül foglalkoztak, vagy azok előtt is, kik annak okos irányban való vezetésével voltak megbízva, még eddig nemcsak a mi szűkebb körünkben, hanem mindenütt elfogadott elv volt az, hogy a józan, mondjuk: szigorú felügyeletnek nem áll érdekében, hogy annak eszközei vagy módjai kellemetlenül érintsék vagy éppen megsemmisítsék a tanárban először emberi méltóságát s az állásából is folyó önértékét, másodszor azt a protestáns köztudatot, hogy ő hivatás tekintetében és munkakörének fontosságát is tekintve, egyenrangú és szíve legjobb érzelmei szerinti munkása a protestáns egyház életérdekeinek, nagy hivatásának, közművelődési szerepe érvényesítésének.

Ez az utasítási javaslat határozott tudatossággal, megdöbbenő fokozatossággal, egyszerű fizetéses, nehéz kenyerét kereső szolgát lát a tanárban, a ki mellé és munkája felibe az ó-szövetségi fáraók rabszolgáinak felügyelőit kell oda állítani. . . . Igaz, nem korbáccsal, a mely csak a testet verheti véresre, hanem egy modern szellemi robotoltató végrehajtó hatalmával, a kinek lelketlen betű-törvényei és pöffeszkedő hatalma, nem egy igaz lelket itélt már keresztfára.

A rendelkezésünkre álló tér korlátolt volta miatt, nem szedhetjük szét az utasítási javaslatot kisebb részleteire. Azért mellőzzük azt, a mit az indoklás maga is nyíltan bevall, hogy t. i. tárgyrokonság s a dolog természete szerint, a hasonlóság — mi tegyük hozzá: a *túltságba való vitel* — első tekintetre kivethető ezen munkálat és a tankerületi főigazgatók számára kiadott hasonnemű kormányssabály között; továbbá azt is, hogy a célon túl lövő buzgóság és alaposság miatt, sok helyen részletekbe menő tanterv és tanmódszeri utasítás áll előttünk, annak a gimnáziumi felügyelőnek számára, a ki hivatva van ítélni elevenek és holtak felett, s a kinek nemcsak a gimnáziumi oktatás tananyagát, összes tudnivalóit, és ismereteit újján kell forgatnia, hanem rengeteg universalis képzettségével felül kell állania valamennyi gimnáziumi tanár összes tudományos képzettségének értékén; felül az összes kormányzó-testületek tanügyi ismeretein, belátásán és szerzett tapasztalatain; a ki tehát egy pár felügyelő kollegájával együtt, középiskolai oktatás-ügyünk egyedül hivatott és csalhatatlan kapacitása Magunk között és magunk által meggyalázott protestáns tanügyünk egyedül hivatott megmentője. Oly jobb útra vezető világosság és bölcsesség egyedüli forrása, melyen kívül „nincs más *név*”, a mely által lehetne és kellene megtartatnunk!

További megjegyzéseimben épen ezért, az utasítási javaslatnak csak leglényegesebb, nyíltan kimondom: felfogásom szerint tanügyünkre nézve, könnyen veszélyessé válható részleteire és intézkedési javaslataira szorítkozom.

Mikor legközelebbi zsinatunk, közoktatási és nevelési törvényei által, a gimnáziumi oktatásra való felügyelet dolgát, az egyházkerület belkörü intézkedésének tárgyául hagyta fel, ezzel távolról sem adott felhatalmazást egyik egyházkerületnek sem arra, hogy csupa merő jóakarathból és buzgóságból, megbontsa egyetemes egyházunk szervezetét és egyházalkotmányi kormányzatunk beosztását, s meghamisítsa annak tiszta presbiteri elveit, oly institúciók vagy szervi részek és intézményi hatalmak felállítása által, a melyek abba nem illenek, a melyeket ilyenekül el nem ismerhet.

Engedelmet kérek, de református egyházalkotmányi tudásom, az alkotmányos zsinat törvényei iránt való törhetlen lojalitásom, tiltakozni kénytelen egy olyan hivatású és jogkörű középiskolai felügyelő ellen, mint a milyent az utasítási javaslat, iskolai kormányzatunk szervezetébe beállítani akar.

Iskolaügyi törvényeink világosan megjelölik az iskolai ügyekben döntő kormányzó hatóságokat, és én, és minden alkotmányosan gondolkodó protestáns, ilyenekül csak a törvényben világosan megjelölt hatóságokat, az iskolát fentartó-testületet, stb. ismerem el, de legkisebb mértékben sem egy középiskolai felügyelőt, a ki egyszerűen egy felügyeleti közeg e tekintetben s a kinek épen ezen oknál fogva, sem jogköre, sem magának az állásnak tüzetesebb körvonalozása, talán *felelőssége* sincs kánonainkban körvonalozva.

Egy, az előttünk levő utasítási javaslat kedve sze-

rinti középiskolai felügyelő, felette áll a fentartó-hatóságnak, ha egyszer megválasztatása által sikerült nyakára ülnie; felette az igazgató-tanácsnak; sőt felette az egyházkerületnek és püspökének vagy főgondnokának is, a mit nyilván bizonyít az, hogy 8. szakasza c pontjának egészen szerény izlése szerint: *ellenőrzi* a tanárok szabályszerű választását, *egyházkerületi* megerősítését, azok képesítettségét . . . *az iskolatartók* eleget tesznek-e a fennálló nyugdíj-intézetek iránti kötelezettségüknek.“ A 10. szakasz szerint: „*ellenőrzi*, hogy az igazgató-tanács és fentartó-testület *eleget tesznek-e hivatásuknak* s szabályszerű köteleességeiknek, s a hol vétséget lát, azt feltárja. Az intézet számadásai, *törvényes felülvizsgálatra* hozzá küldendők.

És még ez mind semmi. A mi előtt megdöbbenve áll meg alkotmányos érzésünk, a fensőbbek iránt köteles tiszteletünk, az igazságról alkotott eddigi fogalmunk, az utasítási javaslat már említett 8. szakaszának g) pontja szerint (csak mellesleg jegyezzük meg, hogy az előttünk fekvő példányban nincs is 9. szakasz s a 8-ra a 10 következik): „a tanári szolgálati bizonyítványok, melyeket az igazgató szövegezése szerint az iskolatartó hatóságok adnak ki, csak akkor és annyiban érvényesek, a mikor és a mennyiben a felügyelő által *megegerősítettnek és aláíratnak*.“

Valóban irtózatossá fajtája az igazságszolgáltatásnak!

Ime, a tanár egész *erkölcsi existenciája felett egy ember dönthet*, a kinek jogait egyházalkotmányi törvényeink sem szabályozták! Ezen rendelkezési javaslat szerint megtörténhetik, hogy az a testület, a mely a tanárt választotta, a mely fizeti, egy szolgálati bizonyítványt állít ki, legjobb tudása és lelkiismerete és jogköre szerint s annak érvénye és így az illető tanárnak szolgálati érdeme vagy becsülete, annak a mindenható felügyelőnek esetleges emberi szeszélyeitől és gyengeségeitől függ, a ki eképen — engedelmet kérek, ha az utasítás szelleme engem is elragad — bizonyára nem csak épen szép szóért és dicsőségért fogja szolgálni és ilyen despota módon vezetni a protestáns tanügynek boldog egyeduralmi birodalmát.

Mert valóban, egy korlátlan autokrata ülne a magyar protestáns tanügy nyakára, ha valamikor az utasítási javaslat terve szerinti felügyelők adnák a szellemet oktatásügyünk vezetéséhez.

Egy autokrata, a ki utasítva van, hogy a szekundába helyezett tanítványok szüleivel, és más dologgal elfoglalt civisekkel értekezzen a tanár készülsége, lelkiismeretes és pontos kötelesség teljesítése felől s léha hírlapi közleményekre is építse elindulásának, itéletének alapját s kerüljön minden szoros érintkezést és bensőbb, igazibb viszonyt a felügyelete alatt álló intézet *tisztviselőivel*; a ki járjon utána annak: ha valaki nem áll-e *abban a hírben*, hogy azért az összegért, a melyet a professzornál kosztba fogadott gyerek kétszeresen megesszik és megkésérít, ráadásul még jó kákulust is osztogat?

De nem folytatom, nem folytathatom tovább e túlbuzgóságból származott tévedések felmutatását.

Plató államrendszeréről tudjuk, hogy azt ő megírta ugyan, de a valóságba az soha se ment át.

Én is hiszem — s ez nyugtat meg — hogy a tisztántúli egyházkerület ismeretes bölcsesége és körültekintése nem fog középiskolai oktatás ügyének élére egy ilyen szellemben megalkotott felügyelőséget állítani.

Erre mutat az, hogy további megfontolás és tanulmány tárgyává tette az eléje terjesztett utasítási tervezetet.

Ha egyéb nem, már az figyelmeztetni fogja a javaslat idealistikus voltára és így tulságaira is, hogy az általa megrajzolt felügyelőnek még arra is fel kell ügynie: „ha tisztességes anyagi, vagyoni állapotúak-e a professzorok?”

— Miből? — kértem egész tisztelettel!

Abból a 700—800 forintból, a mennyit kaptak eddig Tiszántúl is azok a kis gimnáziumok professzorai?!

Mitrovics Gyula.

Egyik félreértés szüli a másikat.

Meglepetéssel olvastam e Lapok 44. számának vezércikkében az író azon felfogását, mintha az egyetemes konvent legközelebbi ülésének a 8. sz. jk. 9. pontja alatt foglalt s a vezércikk élén idézett határozata azt rendelné el, hogy mi, református lelkészek és gyülekezetek *október 31-én* tartsuk meg a reformációi emlékűnnepélyt, tekintet nélkül arra, hogy vasárnapra vagy köznapra esik-e ez emléknep.

Szerintem ezt az egyetemes konvent nem rendelte s nem is rendelhetné el.

Jól tudjuk, hogy egyházi törvényeink 86. §-ának e) pontja szerint az ünnepek meghatározása (tehát elrendelése is, mint törvényhozási tény, a zsinat jog- és hatáskörébe tartozik.

Egyházi törvényeinkben pedig a reformáció emlékűnnepélyére vonatkozólag egyenes és határozott rendelkezést egyáltalában nem találunk, vagyis más szavakkal: zsinatunk a reformáció emlékűnnepének megtartását meg eddig határozottan el nem rendelte; a nevezett emlékűnnepet az ünnepek sorába fel nem vette. Mert azt talán mindenki be fogja látni, hogy a közalap jövedelmének gyarapítására szolgáló forrásokat elősoroló 269. §. e) pontja: „évenként egyszer, október hó utolsó vasárnapján, mint a reformáció évfordulatán a templomi hirdetések jövedelme” *sem törvénykönyvünkben elfoglalt helyénél, sem céljánál, sem tartalmánál fogva* nem tekinthető a reformációi emlékűnnepély elrendelésének és ünnepeink sorába való iktatásának.

A 269. §. e) pontja azt rendeli el, hogy október hó utolsó vasárnapján, mint a reformáció évfordulatán, adakozás végett, a közalapot kell templomainkban kihirdetni. Részemről nem ismerek oly törvény-magyarázatot, a mely szerint a közalap jövedelmi forrásairól szóló szakaszba beszúrt ama négy szövecska, (bármi lett legyen is annak az intentiója) elégséges és alkalmas lenne egy új ünnepnek elrendelésére; ha pedig elégségesnek és alkalmasnak tartanók, akkor ne legyen legkisebb megjegyzésünk is polgári törvényhozásunk *egészen hasonló eljárásával szemben*, a midőn t. i. az ipari munkának vasárnapi szünetéről szóló (1891: XIII.) törvényeikk 1. §-ában, nem is négy, hanem csak három közbeszúrt szóval rendelte el, hogy *Szent István király napja nemzeti ünnepül tekintessék!*

A közalapi végrehajtó-bizottság jelentésének azon pontjára tehát, mely konventünk szóban forgó határozatának alapul szolgált, hogy t. i. rendelje el a konvent, hogy „a zsinati törvények értelmében minden egyház-község lelkésze tartson évenként reformációi emlékűnnepet”, két megjegyzést bátorkodom megkockáztatni:

először azt, hogy zsinati törvényeink nem rendelik el a reformációi emlékűnnep megtartását;

másodszor pedig ebből folyólag azt, hogy az egyetemes konvent sem lehet illetékes a nevezett emlékűnnep megtartásának elrendelésére.

Az egyetemes konvent csakugyan elhárította magáról a rendelkezést, a mennyiben közvetlenül nem rendelte

el az emlékűnnep megtartását, hanem a „zsinati törvények értelmében” az egyház-községeket hívta fel „annak szigorú elrendelésére, hogy minden egyház-község lelkésze tartson évenként reformációi emlékűnnepet.”

A mi tiszáninnen egyházkerületünk viszont aligha tett eleget az egyetemes konvent ezen felhívásának. A legközelebb tartott nagy-kaposi közgyűlés jegyzőkönyve még eddig nem jelenhetett ugyan meg, de ez ügyben aligha lesz benne határozat; erre enged következtetni egyfelől az, hogy a közgyűlésről szóló tudósítás (e lapok 39. számában) e tárgyról semmit sem szól; másfelől pedig az, hogy a lelkészi hivatalokhoz mindeddig nem jött e tárgyan sem püspöki, sem „sarkantyúzó” esperesi körlevél.

Határozottan téved tehát, a ki azt hiszi, hogy akár zsinatunk (egyházi törvényünk), akár konventünk azt rendelte volna el, hogy *október 31-én* reformációi emlékűnnepet kell tartanunk. Egyházi törvényeink 269. §. e) pontjából legfeljebb azt lehet kiolvasni (jobban mondva: azt lehet abba belemagyarázni), hogy zsinatunk, mint törvényhozó testület *október utolsó vasárnapját* (és nem október 31-ét) kívánja a reformáció évfordulatának tekinteni s e *vasárnapon* megfelelő alkalmi istenistiszteletet kíván tartatni.

Ezt az álláspontot követi, tudomásom szerint, a hazai testvér ágostai hitv. evang. egyház is, a mennyiben az *egyházi vagy templomi* reformációi ünnepet nem október 31-én, hanem október utolsó vasárnapján tartja meg. S valóban igen sok és nagy oka van annak, hogy még a reformáció világátható eseményének és eszméjének is ne egy külön (hétköznapra is eshető) ünnepnapon, vagyis október 31-én, hanem az évfordulót megelőző vasárnapon szenteljünk ünnepet.

Ez okok felsorolása és kifejtése ez úttal nem képezi célomat; zaradékol csak annyit óhajtok minden félreértés kikerülése végett megjegyezni, hogy egyzamban — Is'en kegyelméből — immár a harmadik reformáció-emlékűnnepélyt tartottam meg a múlt október hó 28-án; az évforduló hetében eső vallásórakon az idén már harmadizben szólottam a növendékek korához és fejlettségéhez képest a reformációról s annak áldásairól; végezetre az előirt persely-pénz is egyházam részéről évről-évre pontosan beszolgáltatik illető helyére.

Révész Kálmán.

Néhány szó a lelkészi fizetések rendezéséhez.

A hosszú éjszaka után mintha viradni kezdene. Az ev. ref. lelkészek fizetésének rendezése, mely évek óta képezi már égető kérdését egyháztársadalmi életünknek, végre valahára kezdi levetkőzni „pium desiderium” jellegét s közeledik a megvalósulásához. Az egyházi sajtó folytonosan felszínen tartván e kérdést — megnyerte ez ügynek a közvéleményt s ma végre ott állunk, hogy a csekély díjazású ev. ref. lelkészi kar joggal nézhet egy szebb jövő felé. Én legalább latok egyes biztató jeleket.

A kultus-miniszter ugyanis folyó év szeptember 12-én 35,632 sz. alatt a következő leíratot intézte az ev. ref. püspökökhöz:

„Az ev. ref. hitvallású lelkészesség javadalmazásának rendezése kérdésével óhajtván foglalkozni, tisztelettel van szerencsém a főtiszteletű főhatóságot fölkérni, méltóztassék az egyházmegyéje területén létező, rendszeresített lelkészsegek (plebaniak), valamint a segédlelkészsegek jelenlegi javadalmazását magában foglaló kimutatást készíttetni s azt mielőbb rendelkezésem alá bocsátani. E kimutatásban minden egyes önálló lelkész-

ség megnevezése mellett felemlítendő lesz, hogy 1-ször mennyi a lelkész (segédlelkész) évi készpénzbeli fizetése, a stóla-illetékeket és a papi bért is ide számítva? — 2-szor hány hivat számlál az illető lelkészi község? — 3-szor mennyi és miből áll a lelkészi földilletmény (papi telek)? — 4-szer a telek művelésére kötelezték-e a hívek vagy nem? — 5-ször a hol lelkészi telek nincs, élvez-e és mily illetményt a lelkész a papi telek kárpótlásául? — stb.

Midőn e leírat a legközelebbi egyházkerületi közgyűlések alkalmával publikáltatott, azt mindenki hálás örömmel fogadta s a tiszáninneni egyházkerület nagykaposi gyűlése intézkedett is azonnal, hogy a kívánt adatok mielőbb a cultus-minisztérium rendelkezése alá bocsáttassanak. Azóta többet is tudunk. Az 1895-ik évi állami költségvetésben az ev. ref. egyháznak a szokásos 73,000 frt évi államsegélyen kívül ismét előirányoztatott a közalap gyarapítására — átmeneti kiadás címen — 100,000 frt; sőt, a mi egészen új dolog, a költségvetés utolsó pontjában, *a különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére egyelőre, átalányképp 100,000 frt van felvéve* s ezen átalányra vonatkozólag azt mondja az indoklás, hogy ez az összeg „a miniszterelnök és a szakminiszter nyilatkozatára az okból vétetett fel méltányossági szempontból 100,000 forintban, mert csakis a bekívánt adatok beérkezése után lesz lehetséges végleg megállapítani azon összeget, mely a szóban forgó illetmények kiegészítésére szükségesnek fog mutatkozni.”

A költségvetés ezen passusa már — a mint látszik — szoros összefüggésben áll az általam fentebb egész terjedelmében idézett miniszteri leíratl. Mind a kettő világosan arra mutat, hogy a lelkészek fizetésének rendezését a kormány komolyan munkába vette. Egyelőre ennyi is nyereség oly sok várakozás után! S hogy reményünk ezúttal nem lesz hiábavaló, erre következtethetünk Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter október 19-iki beszédéből is, midőn Herman Ottónak felelve, ki a protestáns egyházak mostani állami dotációját kegyelmorzsának nevezte, akként nyilatkozott, hogy *a kormány a dotáció kérdését úgy akarja megoldani, hogy ez a dotáció ne függjön az országgyűlések évről-évre változó megszavazásától, hanem törvényben való biztosítás útján kívánja azt állandóvá és az egyes váltakozó többségek és kormányok tetszésétől függetlenné tenni.* Mindenesetre ez volna ránk nézve a leginkább megnyugtató.

Hogy a végleges megoldás csak abban a keretben is, a mint azt a kormány kontemplálja, mikor következhetik be, azt ma még senki sem tudja; de annyi már most is kétségtelen, hogy ezen ügy nem kerül le többé a napirendről, míg csak végleg el nem intéztetik. Bizzunk tehát a jövőben, de ne csak bizzunk, hanem tegyük meg mi is ezen ügygyel kapcsolatban a ránk váró köteleességeket!

Szerencsés gondolat volt az egyetemes konventtől, hogy elrendelte az „egyetemes leltár” összeállítását, a melyből kitűnjék, mennyi vagyona, mennyi szükséglete van a hazai ev. ref. egyháznak. Igaz, hogy az e célra szolgáló „jelentő-ívek” bizony nem épen egyöntetű adataiból roppant nehéz feladat lesz egy teljesen megbízható, a minutiáig hű leltárt készíteni, de annyi mégis csak el lesz érve, hogy legalább általában tájékozhatjuk magunkat az iránt, mennyi vagyon felett rendelkezünk s mennyi fedezetlen szükséglettel állunk szemben? Voltaképen ennyi volt a konvent kifejezett intenciója is a leltárral szemben. De a háttérben ott rejtőzött azon elhallgatott gondolat is, hogy a létesítendő egyetemes leltár alapján válik lehetővé komoly lépéseket tenni az államsegély fölemelése s mutatózó szükség-

leteink teljes fedezése ügyében. S most a konvent ezen elhallgatott célja találkozik a kormány intenciójával. Mindenesetre szerencsés találkozás. Mert azon helyzetben vagyunk, hogy a cultusminiszter szeptember 12-iki leiratában bekívánt adatokat az egyetemes konvent legközelebbi, november 20-iki üléséből már fölterjesztheti s hogy valóban föl is terjeszti, erre nézve a konventi elnökség ígéretet is tett már a cultusminisztériumnak. Úgy áll ugyanis a dolog, hogy a cultusminiszter tudomást szerezvén a konvent által tervezett egyetemes leltár készítése felől, kérdést intézett a konvent elnökségéhez az iránt, nem volna-e hajlandó a konvent az ev. ref. egyház egyetemes leltárához alapul szolgáló s immár készen levő jelentő-íveket az ő rendelkezése alá bocsátani a végből, hogy az azokban feltüntetett adatok alapján vegye munkába a lelkészi fizetések rendezését? A konventi elnökség nem zárkozható el a cultusminiszter kívánsága elől, a konvent utólagos jóváhagyásával a jelentő-ívek fölterjesztése iránt ígéretet tett azon hozzáadással, hogy a konvent azon pontokra nézve, melyek a cultusminiszter kívánságát a jelentő-ívekben felelet nélkül hagyják, pótfeltesztéssel fog élni.

Az alapot tehát a lelkészi fizetések rendezéséhez a jelentő-ívek fogják szolgáltatni. Sokan élnek abban a hitben, és valljuk meg, nem ok nélkül, hogy a jelentő-ívek mostani alakjukban nélkülözvén az egyöntetűséget, aligha fognak célhoz vezető, biztos alapot képezni. Bízunk kell azonban a konvent bölcsességében, mely szerint a lehetőségig gondoskodik arról, hogy olyan adatok kerüljenek a minisztérium elé, melyek teljes hitelt érdemelnek, s mint ilyenek, a lelkészi fizetések rendezéséhez biztos kiindulási pontokul szolgálhatnak. A jelentő-ívek szigorú felülbírálása közben okvetlenül előkerülnek a hibák, a tévedések s azok kiigazítása, esetleg pótlása iránt azonnal lehet intézkedni. Fődolog, hogy inkább kérdezzünk itten is kétszer, semmint rosszszul feleljünk be.

Hogy a jelentő-ívek a miniszter intenciójának nem egészen felelnek meg, az bizonyos. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy pótlás, esetleg átdolgozás által azokat teljesen megfelelőkké lehet tenni. És pedig — ha szabad egy szerény véleményt kockáztatnom — célszerűnek látnám, ha a konvent megbízná Kenessey Béla urat, mint a ki a leltár elkészítésével is megbízott, hogy a különben is kezénél levő s az ő feldolgozására váró jelentő-ívekből állítson össze egy a rendes és segéd lelkészek javadalmazására vonatkozó s a cultusminiszter intencióinak teljesen megfelelő, egységes alapelveken nyugvó kimutatást. A leltárral lehetne még kissé várni. Ezen eljárást egyebek közt ez indokolja, hogy így lényegesen megkönnyebbítenék a minisztérium dolga, mert bizony a jelentő-ívek összes — egymástól sokszor eltérő adataiból tiszta, világos képet alkotni még annak is nehéz, a ki a mi egyházi életünkkel, ebben a sok régi intézménnyel közről ismerős, annyival inkább nehéz pedig a minisztériumnak, a mely előtt a mi igen sokféle adózási kulcsunk, fizetési rendszerünk szinte „terra incognita.”

A konvent megbízásából szerkesztendő kimutatásban volna aztán egyebek közt helye annak, hogy felvilágosíttatnék a miniszter: miszerint a lelkészi fizetésnek 600 frtos minimumát a konvent csak saját erőnkre utalva, a magunk szegénységéből kívánta szigorúan megállapítani, miután eddig 600-frton aluli lelkészi javadalmak is nagy számmal fordultak elő. De, ha az állam, illetőleg az alkotmányos kormány elhatározott szándéka ezen szinte szegényletes állapotot megváltoztatni, jobbra fordítani, ez esetben *államsegély útján leg-*

alább is a 800 frtos minimum az, mely egyedül volna képes a bajt gyökeresen orvosolni.

Másrésről ugyancsak ezen kimutatásban kellene feltüntetni azt is, épen a cultus-miniszter kívánságához képest, hogy nálunk a segédlelkészek javadalma, a miről a jelentő-ívek nem szólnak, általában 50 frt, a teljes ellátás mellett. Kivételt csak egyes nagyobb egyházakban szolgáló segédlelkészek képeznek, kiknek fizetése 200—300 frtra tehető.

Hogy mi mindenről kellene még a szándokolt kimutatásban beszámolni, elvégi majd a konventnek s a konventi megbízottnak bölcsesége. Itt csak ezen két pontot kívántuk előre jelezni. Ezekből látható, hogy nagy és fontos feladatok várnak a folyó hó 20-án egybegyűlendő konventre. Nemcsak az országos gyántár, tanító hiány, hanem a lelkeszi fizetések államsegélylyel való rendezése is úgyszólván a konvent kezébe van letéve. Méltán nézhetünk azért feszült várakozással a legközelebbi tanácskozások elé, mert azok egy szebb jövőnek alapjait vannak hivatva lerakni. Adja az ég, hogy munkájok áldások forrása legyen.

Csik Dániel.

TÁRCA.

II. József császár látogatása Debrecenben 1770. május 18-án.

II. Józsefnek több rendbeli utazásai közt, melyeket a monarchia különböző országaiban, így hazánkban is tett, mi reánk, protestánsokra nézve méltán a legfontosabb és legnevezetesebb az 1770-iki, még pedig az által, hogy ekkor Debrecen is útba ejtven, módja, alkalma nyílt neki arra, hogy a protestáns egyház akkori legkiválóbb egyéniségei közül többeket személyesen megismerjen, s megismerve becsülni tanuljon; egyszersmind a protestánsok egyik hatalmas kulturális intézetének megismerése alkalmával egyházunknak hasznos, közjóra törekvő s hazafias törekvéseiről is közvetlen meggyőződést merítsen; de ez a látogatás másfelől a protestánsoknak is igen kedvező alkalmat szolgáltatott arra, hogy neki, a leendő uralkodónak türelmes, felvilágosult szelleméről, szűkebbli felekezetiességen felülemelkedő nemes gondolkozásmódjáról a vele való személyes érintkezés útján teljes bizonyossággal meggyőződjenek, s ebből azt a biztató reménységet merítsék, hogy a zaklatások, szorongatások s bántalmazások egyházunkra nézve nem sokára véget érnek.

E látogatás történetével ez ideig három írónk foglalkozott bővebben, úgy mint Tóth Ferenc¹, Kazinczy Ferenc² és Szűcs István.³ Mindhárman, de különösen a legutolsó elég terjedelmesen foglalkozik vele. A két elsőnek a kezét megköti az, hogy róla egy életrajz, a Szilágyi Sámuel életrajza keretében emlékezik, s ezért csak annyiban tárgyalja, a mennyiben e látogatásnál magának, Szilágyinak oly fontos és nevezetes szerep jutott, vagyis ezt inkább csak a Szilágyira való vonatkozásában tekinti. A harmadik, midőn ezt eléggé tevékenyen leírja, oly esemény gyanánt tárgyalja, a mely az egyház és Debrecen város történetének egyik nevezetes lapját tölti be s mivel a két előbbi követi, nála is Szilágyi áll az előtérben.

¹ A Helvétziai vallástételt követő túl a' tiszai superintendenciában élt református püspökök élete a jelen való időkig lehozva. Győr. 1812. 180—184. lap.

² Debreceni Superintendens Piskárkosi Szilágyi Sámuel' élete. Tudományos Gyűjtemény. 1820. VIII. kötet 4-ik értekezés, 98, 99. lap.

³ Szabad királyi Debrecen város történelme. Debrecen. 1871. 3-ik kötet. 787—792. lap.

E becses és nagyérdekű leírásokat egy nagyon lényeges pontban egészíti ki az a név és kelet nélküli egykorú közlemény, a mely a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület levéltárában található. Ez már nem szorítkozik II Józsefnek kizárólag csak Szilágyi Sámuel superintendenssel való tárgyalására, hanem, a mit a fentebb említett írók közül mindenik mellőz, főképp és különösen arra törekszik, hogy — a mi a protestánsokra nézve akkor oly rendkívül érdekes lehetett, — II. Józsefnek szellemét, gondolkodása módját, általában egész egyéniségét az ő legfontosabb nyilatkozatainak szóról-szóra való közlése által megismertesse.

Mielőtt ezt a közleményt itt közre bocsátanám, hogy tartalma mennél érthetőbb legyen, jónak látom az egész látogatás történetét az idézett leírások nyomán főbb mozzanataiban röviden elmondani.

A II. József látogatása egy igen kellemetlen esettel volt összefüggésben. Ezt jóval megelőzőleg, az 1760-as években történt, hogy Erdélyből a balázsfalvi görög egyesültek kolostorából egy *Endrődi Jonik* nevű bazilita szerzetes elhagyva kolostorát s vallását, reformátussá lett, megnősült s nejevel és gyermekeivel Debrecenbe ment. Itt, miután műveltségének megfelelő keresetmódot hamarjában nem kaphatott, a városi könyvnyomdában betűszedői alkalmazást nyert. A balázsfalvi kolostor akkori főnöke, *Darabant Ignác*, későbbi nagyváradi görög szertartású püspök feljelentésére 1767. május 29-én a magyar királyi helytartó tanácsától kemény parancsot érkezett Debrecen főbírájához, *Pándi János*hoz, hogy a hitehagyott szerzetest rögtön fogassa el és kísértesse Balázsfalvára. A parancs vétele napján nyomban be is fogatta a főbíró *Endrődi Jonikot*. Másnap azonban a bel- és kultánácsülésben felolvastatván a helytartó tanács parancsolata, *Domokos Lajos* indítványára szabadon eresztették a foglyot; mert a városi előjárók abban a hitben éltek, hogy ők hitvallásuknak, a helvét hitvallásnak, a mely a lelkiismeret és vallásos meggyőződés szabadságán alapul, egyenes megsértése nélkül nem lehetnek eszközök egy olyan embernek az elfogásában, a kit nem lehet vádolni semmi egyébbel, mint hogy a saját lelkiismerete sugallatát, a maga vallásos meggyőződését követte. A helytartó-tanácschoz azonban feliratot intéztek, a melyben esedeztek, hogy eljárásuk tiszteletlenségre ne magyaráztassék. Erre 1767-ben. július 30-ikán egy újabb leirat érkezett, a mely az eddigi mulasztást szigorúan elrendezte s meghagyta, hogy *Endrődi*, a ki idő közben eltűnt Debrecenből, kerestessék fel. Ez azonban sehol sem volt található. Ezért aztán a tanácsot s Debrecen megalkottatták. Nevezetesen 1767. december 17-kén Pozsonyban kelt felső leiratnál fogva az összes nem katolikus tanácsbeliektől, — ide értve a főbíró és a jegyzőket is, — egy egész évi tiszti fizetésöket elvonták s az így nyert pénzt a tallósi róm. kath. árva intézet javára rendelték. S hogy a felsőbb rendeletek teljesítése iránt ezentúl a biztonság annál nagyobb legyen, további bővebb intézkedésig a már addig létező két róm. kath. tanács-tagon kívül még két új róm. kath. tanácsbelit és egy róm. kath. jegyzőt neveztek ki felsőbb helyről. S még ezen felül, midőn II. József császár 1770-ben Magyarországra jött körútra, felséges anyja meghagyta neki, hogy éreztesse uralkodói neheztelését a város előjáróival, s ezeket merész tettökért keményen dorgálja meg.

1770. május 18-ika volt az a nap, a melyen II. József császár kíséretével Várad felől Debrecenbe megérkezett. Itt alig lépett be a „Fehér ló” című vendéglő emeletén levő terembe, midőn egyik embere, — „a *Cabinet Secretaria*” által lekiáltatott, hogy *Szilágyi Sámuel* superintendens menjen fel. E pontnál az adatok eltérők. A Tóth Ferenc-féle életrajz szerint Szilágyi „a gradics két oldalán álló clerus és senatus között, kik várják vala, hogy leg-

elsőben ők parancsoltatnak be a Felség eleibe, sebesen menvén, nehéz teste miatt igen elfáradt, melyet a Felség látván, időt engedett neki, hogy magát fújja ki.“ Ezen előadás szerint tehát legelsőben és valamennyit megelőzve hívatta Szilágyi Sámuel. A másik kettő, Kazinczy és Szűcs I. szerint azonban, a midőn Szilágyi a hívásra kövér termettel, palástosan s kereszül fúrva magát az udvaron, lépcsőkön s folyosón összetódult sokaságon, efuladva bejutott a császár elé, már ekkor az üdvözlését végzett főbirót és városi tanácsot felséges anyja meghagyásához híven keményen megfeddette és lángolt neheztelésében. Ugyancsak ezek szerint a császár ezzel a kérdéssel fogadta a Superintendens: „S mit tenne maga, ha uralkodó volna, alattvalóival, kik ily vakmerően, ily tiszteltlenül merték volna átalhálni parancsolatját?“ Erre a superintendens így szólt: „Felséges Uram! én királyilag gondolkodni nem tudok,“ s ezután, a mint Kazinczy előadja, el nem akadva feleletében, hogy a szó tiszteltlenségre ne magyaríztassék, előadta hosszasan, bátran szabad lélekkel s tisztelettel, a mi a vétségen könnyíthetett. A legszínletlenebb igazság ha gíán szót az alattvalói kötelesség szentségéről, a mely nélkül semmi rendfenn nem állat; de tisztelettel eltelt bátorsággal fejtegette küzdését azon hű alattvalónak a ki a lelkiismeret tilamát a felsőbb parancsolattal ellentétben levőnek látja.¹ A császár ezen a beszéden nagyon megilletődött; egészen megszelídült hangon beszélgetésbe eredt vele, a mely alatt oly közel lépett hozzá, hogy igen gyakran érintette a superintendens reverendája gombját. E beszélgetés közben sok fontos tárgyat hozott elő; kérdéseket tett a magyarországi prot. lelkek számáról, a protestánsok helyzetéről, a vallásügyet illető dolgokról, a külsőszági akadémiákra való kimenetel szabadságáról. Ez utóbbi pontnál, midőn felséges anyjának kegyelmességét magasztalta, a superintendens panasztett az iránt, hogy a bécsi és pozsonyi könyvvizsgálók az akademiákról visszatérő ifjak könyveivel igen szigorúan bánnak, s erre nézve például hozta fel a saját fiának, Szilágyi Mártonnak az esetét, a ki a sárospataki főiskolában mathesis és physika professora lett. Erre a felség megparancsolta a superintendensnek, hogy irjon folyamodványt, a melyben a lefoglalt könyveket nevezze meg. A folyamodványt II. József még az nap a saját gyorspostáján felküldte, minek folytán a lefoglalt könyveket Szilágyi Mártonnak csakhamar ki is adták.

Második nyilvános helyen történt beszélgetése II. Józsefnek a superintendenssel, Szilágyi Sámuellel akkor történt, midőn a felség a reformatus templomot meglátogatta. Midőn a templomba bementek, II. József legelsőben is az ur asztalánál azon a helyen állt meg, a hol a kenyeret osztják, a superintendens pedig, a ki felsőbb figyelemtetésre állandóan mellette volt, azon a helyen, a hol a bort szokták osztani. Ekkor a császár azt kérdezte: *Qualis est haec mensa?* Erre a superintendens így felelt: *Ex hac mensa distribuitur Sacra Domini Cerna fidei populo, ibi quidem, ubi Majestas Vestra stare dignatur, Panis, hic vero ubi ego sto, Vinum.* A császár egy kissé elmosolyodva, ismét ezt kérdezte: *Anne etiam Corpus Christi?* Erre a superintendens így szólt: *Vel maxime Augustissime Imperator, omnibus vere Credentibus.* Ez után még egyéb kérdéseket is tett, s csodálkozott azon, hogy egy olyan nagy kiterjedésű és magas templomban hogyan bir egy korosodni kezdő superintendens prédikálni. Szilágyi ugyanis már ekkor 51 éves volt.

Ez után a látogatás sora a ref. Collegiumra következett. Itt a bibliothekában, a melyben a tapasztalt jó

rend felett különös meglegedését nyilvánította, egyéb művek között a Kálvin *Institutiones Religionis Christianae* című munkáját is előkérte. S midőn ezt a hittani könyvszekrény alsó szögletéből adták elő, a császárnak arra a kérdésére, hogy ezt a könyvet miért tartják oly alacsony és félre eső helyen, azt felelte Szilágyi, hogy azért, mert az, mint valami szegletkő, fundamentuma annak a vallásbéli tudománynak, a melyet a ref. Collégiumi ifjuság tanul. Ez, valamint egyéb feleletei és nyilatkozatai is nagyon megnyerték a császár tetszését, annyira, hogy ez Szilágyit a maga szállására több ízben maga elé parancsolta. Hogy itt vele miféle tárgyról beszélt, „azt, — így szól Tóth Ferenc és utána Debrecen történelmének érdemes írója, — ember nem tudhatja, — hihető azonban, hogy a nem sokára elkövetkezett *Tolerantiale Edictum* azon beszédnek is volt a következtetése. Kazinczy az egészet annyival végzi, hogy „a búcsuzáskor irigységet támasztó szóval vált el tőle.“

Mindezek, a miket itt az említett három író nyomán röviden előadtam, — mint már említettem, — inkább Szilágyi Sámuel superintendens állítják előtérbe. Lássuk már most egész terjedelmében azt a közleményt is, a melyet már fentebb említettem!

Ez következőleg hangzik:

„A Várad utcái kapun kívül circa horam diei 12-mam sok nép volt már, hogy Ő Felsége szép időben érkezett: a kotsijában fel állott, a mején lévő insignéjét kimutatta és míg a Vendégfogadóba le nem szállott, le sem ült. Uttyában a Franciscanusok eleibe ki jöttek a' crucifixussal, azt előtte ingatták; de őket vissza hajtotta, ezt mondván: *Non sum Papa, nec Episcopus.* A' Vendégfogadóba köszöntésére ment először Báró Vetsei, a Cassai Administrator, ez kezeit akarván tsókolni, (úgy mondják derék emberek) meg nem engedte, így szólván: *Non sunt reliquiae Sanctorum.* A' T. N. Tanács közzül négyet kívánt, de Boda József ötödiknek magát bé tsapta, T. Debretzeni Jánosné Asszonyom mostoha fiával. Ez meglévén, tálahtak circa horam 1-am, hordták is az ebédlő házba az ételt, de ő Felsége a' mi Predikátorainkat hívatta, az ételeket is vissza hordották. A' tolyongó sokaság, Piaristák, Barátok és sok Pápista Úrak miatt széllyel voltak: T. Superintendens Ur magát a' szerzetesek bosszúságára a' Fő Úrak közzé egyelítette. Ő Kegyelme halván ő felsége parantsolatját, sebesen ment, a' többinek Revitzky Ur ellent állott. Legelső szava (ezeket magától hallottam T. Superintendens Uramtól) ő Felségéhez e' volt: engedelmet kérek Felségedtől, sietve jöttem a' gráditson, hadd pihennek egy keveset, melyet ő Felsége megengedett, sőt azt mondotta: *Loquatur mecum, ut homo cum homine in sinceritate.* Köszöntését acceptálván, arról tudakozódott: hány lelkek vagnak ebben a' Városban? Fel. Harminzt vagy 40000. Kérdette ismét: Fele vagy harmada Pápista é? F. Merem mondani 30-ad 40-d 50-d sőt század része sintsen. K Nintsen hát a Senatorok között proportio, mert négyen vagnak etc? F. Felségtek kegyelmes akarátja tsinált proportiót. Hallottam Processusok volt kegyelmeteknek (mert mindenkor in 3-a persona szállott ő Kegyelmével, sőt Dnatio Vra) az Udvarral, valamelly Basilita unitus Barát miatt? F. Minékünk nem volt, mert mi magunkat a' Magistratust illető dolgokban nem egyelittyük, mi tsak predikállunk, imádkozunk a' népert és a' Felségtek bódorg uralkodásokért etc. Le jövőn, így szállott: több 3. fertálljánál, a' mióta ő Felségével beszéllek, nem akarván az Uramnál nagyobbak v. magassabbnak láttatni, le húztam magamat, ő felsége elémbe állott, majd a' hasamat érte a hasa, addig hátráltam lassan lassan, míg a' falig mentem, ott is oly közel állott. Deák nyelven, vette észre, hogy ő Felsége nem igen kívánna beszélteni, ki kérte, ne tulajdonítsa ő Felsége bűnül, ha Deák nyelvbe hibázni találna, mert nem

¹ Ezt a Tóth Ferenc-féle életrajz nem említi, valamint az alább következő közleményünk sem, s a mi feltűnő, e kettő közül egyik sem említi olyat, a miből azt lehetne következtetni, hogy II. József a superintendenssel való első találkozás pillanatában izgatott kedélyállapotban volt.

szokott ily Felséges személyeket illető Stylushoz; ha méltóztatik németül szólni, azt is meg érti, 's úgy osztánn promiscue beszéllett. Márton fia Könyve iránt instált, hogy Bétsből nem meri kihozni a Posoni Jesuiták miatt, kérlette ő Felsége: Miért? Fel. Mert ha csak kevés ellenkezés vagyon is vallásukkal, a' könyvet azonnal elveszik. Erre felelt ő Felsége: *bestialiter illi agunt*, hiszen ha Török Jobbágyot tartok, meg kell néki engednem az Alkoránt, ha 'Sidót, a Talmudot etc., adjon Instantiát, fogom F. Anyámnak recommendalni. Dravetzki, Boronkai és Frater István Uraimék panaszkodtak, hogy ő Felsége parantsolatjára is a' Vármegyén még csak Assessoroknak sem veszik fel, annyival inkább Tiszteknek; holott régi örökös földes Urak. Holmi jött ment író Deákok uralkodnak. Kérlette miért nem? Fel. Nem esküszünk a' Decretale Juramentum szerént. Felelt ő Felsége: tudom, ti a' szentekben nem hisztek; én úgy tartom, a' ki nem hiszen, akár a' Stibljöre, akár a' Sarkantyujára esküdjön. mind egy. Instantiátokat el küldöm F. Anyámhoz. A' Komáromi házhoz gyalog ment Rimonda lovak nézésére; onnan azon a' közön. melyen Csáti Gergely ur lakik, egyenesen a' Collegiumba. a Thecába. onnan a' N. Templomba ment. A' prédikáló széket kérdezte, mire való? T. Superintendens Ur mondotta: innen szállunk a' Néphez, ebben imádkozunk Istennek a' Népért és Felségtekért. Nem hagyta helyben a' szék helyét, ha ugymond a' kőfallal vagy kő-lábbal által ellenben volna, a szó meg ütközne és jobban elterjedne. Az Ur Asztalát is kérlette, mire való? F. Itt administraltatik az Uri szent Vatsora, itt vagyon a' kenyér és bor. Q. Ergo corpus Domini? R. Omnibus vere credentibus. A' Cantor pulpitusát, azután egy ládát, melyben a' keresztelő edények vagynak, látván kérde: mi vagyon benne, talám thesaurus? Fel. Nintsen, vagy inkább legnagyobb kintsünk, mert a' keresztelő edények ebben vagynak. Alias plura."

Eddig a közlemény. Itt már, mint említettem, II. József áll az előtérben. Ennek adataiból, különösen az idézett szavakból az ő egyéniségének. a történelmi II. József jellemének több lényeges vonása tűnik elő. A ki ily magaviseletet tanúsított s ily nyilatkozatokat tett, attól a Tolerantiale Edictum annak idején egész bizonyossággal remélhető, sőt teljes joggal várható volt.

E közlemény Tsáji Márton, tiszáninneri helv. hitv. superintendens számára készült. Ő azonban már, sajnos, életének utolsó napjait élte; mert e superintendensünk ez után csakhamar, ezen 1770 ik év június 5-ikén, pünkösöd második napján elhalt. E miatt aztán a közlemény végén ígért újabb, bővebb tudósítás el is maradt. Azonban egyebekben kívül ama gyászos esetből is következtethetjük, hogy a közlemény nyomban a látogatás utáni napokból származott.

Zsoldos Benő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Négy imádságos könyv.

(Folytatás).

Hetesy egészen gyakorlati érzékű ember s a mellett francia iskolába járt, tehát olyan nemzetébe, a melynek frazeológiája épúgy megveti a lusta, cammogó körmondásokat, mint a józan, világos fejű, egészséges észjárású magyar népé. Neve ismeretes azokból az apróságokból, egyházi vonatkozású böngészetekből, melyeket koronként francia lapokból a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap“ számára összehozgatott. Már ezek is szellemes, találékony eszű, magyaros gondolkodású és erősen protestáns characterű írónak mutatták be nekünk Hetesy Viktort. Pár évvel ezelőtt pedig

nehány kötet egyházi beszéddel vonta magára a figyelmet, melyeket ugyancsak franciából dolgozva át, újolag tanújelét adta egyrészt vállalkozási bátorságának. másreszről kiváló irodalmi ízlésének s éles szemének, mely meg tudja látni s ügyesen kiválasztani a „nekünk“ valót, a mi gyülekezeteink szükségének és szájízének megfelelő lelki táplálékot.

Szinte vártam ezek után, hogy imádságos könyve is ilyen lesz. És csakugyan ilyen. Hetesy minden jó tulajdonságával benne van ezekben az imádságokban, de... hogy is mondjam csak? . . . a „böngésző“, a kalászszedező ember is benne van. Maga ilyen vallomást tesz két sorból álló előbeszédében: „néhányeket Énekes-könyvünkben imádkoztam; négy imádságot franciából *alakítottam*.“ No, nemcsak ezt a négyet. A mit az énekes-könyvből imádkozott, annak is igen tekintélyes részét csak alakította, s így az eredetiségre talán nem is formálhat annyi igényt, mint formálhatna más-különb. De meg kell vallani, hogy rendkívül ügyesen alakította s a nem kizárólagos eredetiség ez imádságok használhatóságát és tetszetőséget legkisebb tekintetben sem érinti, sőt bátran lehet azt állítani, hogy inkább emeli. És ez igen természetes. A mi biblíás, zoltáros népünk semmit sem áhit és kedvell jobban a biblia után a kegyes elmélkedésekben és könyörgésekben, mint az énekes-könyvből vett, vagy utánzott frázisokat és idézeteket. S hogy Hetesy erre a tapasztalatra támaszkodva készítette meg előttem fekvő imádságos könyvét, ez egyaránt dicséri az ő kiváló megfigyelő képességét és az ő pompás népies érzékét, melynek szerepére olyan égető szükség van a magyar prot. egyházi építő irodalomban. Hetesyt azért ezen a téren szinte úttörőnek lehet nevezni s ezt az érdemét a mi csudálatos felfogás járma alatt nyögő szószéki productumaink ellenében szükségesnek látom kiemelni.

Azt a mondását azonban, hogy csak „néhányeket imádkozott volna az Énekes-könyv után, ki kell igazítanom és oda módosítanom, hogy bizony nemcsak néhányakat, de mintegy 30 darabot, de mint már mondtam is, ez csak előnyére szolgál azok előtt, a kiknek száma van. Hogy az eredetiséget fürkésző kritika miként ítél róla, az mellékes dolog akkor. mikor a főcél, a miért e munka készült, különben el van érve. E 30 imádságnak körülbelül fele része valóságos parafrázisa az alapul vett dicséretnek, a többiben azonban csak reminiscenciák találhatók, még pedig olykor két-három dicséretből is egyszerre. Legsikerültebb közöttük a 185-ik és 184-ik dicséret nyomán készült két aratási imádság s a legkevésbé elégit ki bennünket a gyönyörű 130-ik dicséretnek prózára fordítása.

Dogmatikai álláspontja szigorúan orthodox s bizonyára ez az oka, hogy ünnepi imádságainak leg többjében nem az Atyához, hanem Jézushoz imádkozik, miközben kedvvel alkalmazza az ilyen ótestamentumi megszólításokat is: „Dávidnak szent fia!“ „Sionnak királya!“ „Óh Izsainak vesszőszála!“ Sőt egyik karácsonyi imádságának kezdetén — mely a 64-dik dicséret gondolatmenetét követi — közvetlenül az angyalhoz fordul megszólításával. Az angyalokat, úgy lát-szik, szereti. Legalább erre enged következtetést ez a több ízben előforduló kifejezés: „széked előtt angyalok udvarolnak,“ a mely a 131-ik dicséretből vétetett. A 78-ik lapon ezt mondja: „Nézz alá.. a te szép palotádból;“ a 122-iken meg azért ad halált, hogy a Krisztus elhagyta értünk „ama mennyei várost, melynek *aranyos utcáján* nem jár bánat és szenvedés.“

Hetesy különben sohasem bőbeszédű, nem szósz porító. Inkább a másik túlságba esik néha, hogy nagyon is vázlatosan terjeszti elő mondanivalóit. Némelyik könyörgése meg csak egy felbuzdulás, a lélek pillanatnyi lángra lobbanása. S ez az igaz, ez a valódi imádság. De máskor meg nagyon öntudatos s nem engedi magát oda teljesen az érzelmeknek, az Istenben való önfeléd, boldog elmerülésnek.

Más alkalmakra készült imádságaiban nem vesszük ezt észre olyan hamar, mert megvesztegeti ítéletünket kedves igénytelenségével, formás, kerekded, kurta mondataival, könnyen imádkozhatóságával, de ünnepi könyörgéseiben az első tekintetre szemünkbe ötlük, hogy sokszor józanabb, mint szabad volna a léleknek ilyen rendkívüli emelkedett, ünnepélyes pillanataiban. S itt mintha nem volna benne mindig elég erő, elég lendületesség.

De nagy érdeme, hogy nem keresi a feltűnést. Mindig úgy beszél, a hogy érez; csak ritkán venni észre rajta, hogy keresi a szót; hogy nem imádkozik, de imádságot akar írni. Egyébkor szava szép, egyforma folyású. Nem ostromolja az eget. Nem sas, de fecske. Nem jár szédítő magasságban, nem hajt szárnyával nagy szelet, csak csi-csereg s apró szárnyrebbenésekkel repül az ég felé.

A ki sokra becsüli az őszinte, igaz, természetes hangot s szebbnek találja a csinált virágnál a természetes rózsát, sőt a fodormentát is (én ezt a fodormenta illatot érzem a Hetes könyvén): az hamar meg fogja szeretni Hetesyt és nehezebbre fog esni azután másból imádkozni.

Könyve elejére odatette az arcképét is s neve alá hűségesen feljegyezte, hogy eddig hány helyen paposkodott; s hogy ő jelenleg egyházmegyei főjegyző is. Én ha neki vagyok, sem ezt nem írom ki, sem az arcképet nem tettem volna ide... magam sem tudom, hogy miért? ... csak nem tettem volna.

(Vége köv.)

Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Gyarmathi Sámuel*, bodzásújlaki ref. lelkész s nejét *Tüdő Paulinát*, súlyos veszteség érte, mint szülőket. Folyó hó 7-én egyik szépen serdült leányuk, *Gizella*, a kerületi leánynevelő intézetnek volt kedves növendéke, lassú hervadás után, életének 14-ik évében elhunyt s folyó hó 9-én eltemettetett. A vigasztalásnak Istene tegye bizonyossá az ő szolgájának és szolgálóleányának szívét a felől, hogy rendelt ideje vagy on mindennek, — a virághullásnak is.

— **A sárospataki irodalmi kör** folyó hó 7-ikén közgyűlést tartott, melyen, miután Fejes István elnök elhalaszthatatlan teendői miatt meg nem jelenhetett, Maklári Pap Miklós másodelnök elnökölt. A közgyűlés örömvette tudomásul elnök ama jelentését, hogy az irodalmi kör a debreceni tanszerkiállításon kiadványaival részt vett s tisztességet vallott, a mennyiben a bíráló-bizottság elsőrendű éremmel tüntette ki. Ezzel kapcsolatban felolvastatott a debreceni tanszerkiállítás igazgatóságának felhívása, melyben kéri az irodalmi kört, hogy a tankerületi tanszermúzeumnak állandó tanszerkiállítással való fejlesztése végett a bemutatott tárgyakból ajándékozzon oda valamit. Az irodalmi kör szívesen tesz eleget a felhívásnak, a mennyiben ez lehetséges, s felkéri a gazdasági választmányt a rendelkezésre álló példányokból egy-egy példánynak kiutalványozására. E kérdéssel kapcsolatban egészen természetesen került szóba, hogy miért nincs a sárospataki iskolának egy olyan kézi-könyvtára, mely a sárospataki irodalmi kör kiadványait, a jelesebb nép- és középiskolai tankönyveket oly szépen magába fogadhatná, megőrizné, megbecsülné. Volt is ilyen, de a legnagyobb sajnálatra szétzúzott, felosztatott régebben. Az irodalmi kör teljes tudatában egy ily kézi könyvtár szükségességének s becsének, megteszi a lépéseket annak újból létesítésére s s felkéri a kezelő-bizottságot a kivitel módzatainak megbeszélésére s megállapítására. — Az új latin nyelv-

tan készíttetésénél irodalmi kör a gimnáziumi szék véleményes előterjesztése alapján arra az elvi megállapodásra jutott, hogy az új nyelvtan a filologia mai szellemének s fejlettségének megfelelő legyen. Szerkesztésével *Zsoldos Benő* főgimn. tanár bízott meg. — Hasonlóan járt el irodalmi kör az új magyar nyelvtannal. Ugyancsak a gimnáziumi szék véleményes előterjesztése alapján a készítendő magyar nyelvtannak a nyelvtudomány mai vívmányait felölelőnek kell lennie, mely a kiegészítő helyett is a határozói rendszert fogadja el. Megírására Maklári Pap Miklós kérésére fel. — Elfogadta irodalmi kör a *Zsoldos Benő* által Sallustius ismert két főmunkájához írott szöveg-magyarozatot (praeparáció), s ha annak, mint remélhető, meglesz a maga szellemi és anyagi jó eredménye, a többi klasszikusok praeparációjáról is fog irodalmi kör gondoskodni. Szívesen vette tudomásul a közgyűlés, hogy a népiskolai Magyar Történet, középiskolai Erkölcstudomány, mely három évi szükségletre csak 150 példányban nyomtatott, továbbá a népiskolai Magyar Olvasókönyv I. II. füzeté, továbbá a gimnáziumi Magyar Olvasókönyv I-ső része elhagyta a sajtót, a népiskolai Magyar Olvasókönyv III. füzeté pedig a minisztérium által approbáltatott. Most kerül némi csekély módosítás mellett nyomtatás alá a magyar-latin szótár. A görög-magyar szótár azonban aligha kerül ujlag kiadás alá, ha csak az előjáróság, tekintettel a multból nyert szép anyagi haszonra és erkölcsi sikerre, annak kiadását pártfogásába nem veszi. Mint tudományos értékű munka is erkölcsi-leg a csekély anyagi veszteséget bőven kárpótolná. A bibliai bevezetést irodalmi kör többé nem adja ki, mert tantervünkben ez többé nem foglal helyet, s bár sok iskolában használják s így anyagi haszon aligha nem kísérné a sajtó alá való rendezését, irodalmi kör saját kiadványainak versenytársat nem akar szerezni. Végül örömmel vette fel tagokul az irodalmi kör *Dr. Szakal Károly* pápai, *Dr. Gulyás István* debreceni főgimnáziumi tanárokat, *Persenszki Károly* szerencsi tanítót és *Köcse István* sárospataki tanítóképezdei segéd-tanárt.

Csontos József, irodalmi körí jegyző.

— **A konventi tagok választása a dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlésén** kétszeres meglepetéssel folyt le. Az első szavazás alkalmával a világi tagok közül kihagyták Szilágyi Dezső minisztert s rendes tagoknak megválasztották Karap Ferencet, Szilassy Aladárt és Vécsey Tamást. Másnap a megválasztottak Szilágyi mellőzését hozván fel okúl, mind a hárman lemondottak mandátumokról s így új választást kellett elrendelni, a midőn aztán egyhangúlag Szilágyi, Karap és Szilassy választott meg rendes tagnak, Vécsey pedig póttag lett. A klerikálisok kárörvendve hirdették a Szilágyi esetét, mint a mely világosan bizonyítja, hogy a miniszter szabadulvül viselkedése saját hitfelei előtt is gyűlöletes.

— **A vallásos iratok terjesztése végett** a Prot. Irod. Társaság és a Hornyánszky cég egy külön megbízottat indított útnak az ország minden részébe, hogy ilyen módon a megrendeléseket és megbízásokat az érdeklődőkre nézve könnyebbé tegyék. A megbízott Szabadi Bélát az Irodalmi Társaság elnöke ajánló levéllel látta el. Ohajtjuk, hogy ennek az intézkedésnek meg legyen a kívánt eredménye!

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság**, mire lapunknak ez a száma a közönséghez eljut, megtartotta úgy igazgató-választmányi, mint évi közgyűlését; amazt f. hó 9-én az ev. ref. főgimnázium dísztermében, emezt az ág. ev. egyház egyetemes konventjével kapcsolatban f. hó 10-én az ág. ev. egyház dísztermében; amannak tárgya a közgyűlés előkészítése, emezé az elnöki meg-

nyitón kívül titkári jelentés, a költségvetés megállapítása, örökös tiszteletbeli elnök és választmányi tagok választása s esetleges indítványok. Nem tudjuk miként eshetett meg, de tény, hogy a meghívók Sárospatakra f. hó 6-án érkeztek meg, tehát olyan időben, a mikor sem lapunk útján nem értesíthettük már előre a közönséget, sem a választmányi tagok nem rendezhették el ügyeiket úgy, hogy a minden esetre nagy fontosságú gyűlésekre felszaladhattak volna. Nem keresünk e késedelembe célszerűséget, csak emlékeztetjük az illetőket, hogy régebben bizonyos hivatalos kötelességül volt az kikötve, hogy a közönség az egyházi lapok útján az irodalmi társaság dolgai felől idejekorán tájékoztatva legyen!... Ha a trombita bizonytalan hangokat ad: avagy készülhetünk-e a harcra?! — Indítványaink is lettek volna, p. o. a népies kiadványokra, azok terjesztésére, a parokhiális könyvtárak megszüntetésére, a társaság anyagi és szellemi érdekeinek előmozdítására, de hát az a hír szárnyalt erre felé, hogy ez évben a közgyűlés nem fog megtartatni.

— **Az erdélyi ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsa az országos lelkesi árva-gyámintézet** konvenciós terveze felől nyomtatásban adta ki *Véleményét* (1—13 l.) s azt a püspök és titkár aláírásával, október 27-iki keleti egyenesen a konventhez intézi. Ez a vélemény — mint előre is tudtuk — határozott állásfoglalás a sokféle képen megrostált tervezet mellett, annak védírata s a felmerült ellenvélemények cáfolata, a melyeket — némi lenéző gúnnyal *fontoskodó nyilatkozatoknak* nevez. Ezeket sorra veszi, bírálja, elítéli. A nyugdíjintézetet felállítandónak vallja éppen a káplánok szempontjából, a kiknek nem az a feladatuk, hogy beteg lelkészeket helyettesítsenek, hanem hogy gazdag tapasztalatú lelkészek oldalán szerezenek jártasságot a gyakorlati lelkészkedés minden ágában. (Persze az erdélyiek nem igen tudják, hogy helyettes lelkészekül nem a tapasztalatlan káplánokat szokták alkalmazni!). Elveti a humanitás nevében több oldalról követelt egyenlőséget s a 700 frton alúli és felüli lelkészek osztályait fentartandóknak s igazságosaknak ítéli, mert az életben sincs egyformaság a lelkészek s azok képesítettsége s társadalmi igényei között (Ez igaz — tagadhatatlanul — mindamellett több egyházmegye gyámintézete ki tudta már egyenlíteni ezt az életbeli és bizony sokszor igazságtalan vagy szerencse-szülte különbséget!). — Fentartandónak bizonyítja a 10 évi szolgálat előtti végkielégítést, a temetési segélyt, a lelkészek 2 1/2 %-os járulékát, egyszerűen az egész tervezetet, annak minden kifogásolt pontját — egyen kívül s itt meg visszahajlik az eredeti tervezethez, t. i. a gyámintézet vagyonaat örömeosebbsébb látna *egyházkerületi* kezelés alatt vagy *az egyházkerület választmányai* alakult közalapi kezelő bizottság ellenőrzése alatt szervezendő központi hivatal kezében, a mely aztán a közalap vagyonaat is kezelhetné. Így reményl a „Vélemény“ némi megtakarítást, a melyvel az osztalék növelhető, vagy a 10 év 5-re szállítható lenne. Az egyházmegyei gyámintézeteket fentartandóknak javasolja s az átmeneti intézkedéseket megelőzhetőnek. Vas Mihály és Dr. Horváth József munkái lebegtek főleg a „Vélemény“-készítők előtt, a kik sok önérzettel tolnak félre mindenkit az útból, a ki nincsen velök egy véleményen.

— **Protestáns sajtó.** A „Sztamári Hírlap“ 47., az „Órálló“ 72, 73. és a „Debreceni Protestáns Lap“ 44. számai közölték *Biki Károlynak*, a „Reformátusok Lapja“ volt szerkesztőjének Debrecenben, október 31-én tartott szabad előadását a prot. vagy egyházi sajtóról. A lelkes férfiu erre a kérdésre felel elsőben is: van-e szükségünk prot. irányú időszaki sajtóra? Van — mondja ő a másként gondolkozókról is emlékezvén — mert a

protestantizmus eszméit, életelveit ma csak sajtó útján vihetjük be a társadalomba s csak így védekezhetünk elleneinkkel szemben; van azért is, mert noha bővölködünk egyházi lapokban, de azokat majdnem kizárólag lelkészek olvassák s mindennemű egyházi sajtótermékünk — ő szerinte — magasabb színvonalon áll, sem-hogy a közönség táplálékává lehetne. Majd ellmondja, hogy milyen lapokat tartana ő kíváncsának. A lelkészek számára elég volna egy szaklap (!), a többiek átalakulnának egyháztársadalmi lapokká, vagy keletkeznének ilyen irányú új lapok a meglévők helyett. Tehát támadna még több egyházas irányú lap, mint ma van, mert — mint a Magyar Prot. Irodalmi Társaság is sürgette már — vidéki körök alakulnának és pedig Biki szerint (noha ez a pont nem eléggé világos az ő előadásában) mindenik körnek volna egy-egy protestáns irányú társadalmi lapja, a melyek együttesen áttekintenek lassanként a társadalmat és úgy viszonylanának a Magyar Prot. Irodalmi Társasághoz, mint a patakok a folyóhoz, vagyis táplálnák annak *napi lapját*. Mert Biki szerint az Irodalmi Társaság mai Szemléjét kellene átalakítani *napi lappá* s tudós értekezések és senki által nem olvasott (!) művek helyett előbb gyakorlati úton kellene az Irodalmi Társaságnak működnie a közönség meghódítása végett s csak azután „a bemohosult régi történelmi emlékeket kikutatni, az enyészettől megmenteni s monografiákba szedve a jövőnek átadni.“ A napi lapnak ő sem írná a homlokára a protestáns jelzöt, hanem csak ezt: „Szabadelvűség“ s a szerkesztést protestáns jellemes emberekre bízna, a kik pártokon felül, függetlenül, valódi szabad szellemben működnek. Egy ilyen lap, szerinte, megélhetne s hasznunkra s dicsőségünkre válhatnék. Megélhetne mindenek felett a *vidéki körök* segítségével, a papok áldozatos buzgósága mellett, a kik elsőrendű miszionáriusai lennének ez ügynek. Magában a tiszántúli kerületben 5 kört (irodalmi kört) óhajtna szervezni t. i. Szatmáron (itt már van s a kör közlönye a „Sztamári Hírlap“), Nyíregyházán, Debrecenben, Nagyváradon. Hódmező-Vásárhelyen; a többi kerületben is a viszonyok és lélekszám szerint alakulnának hasonló körök s a millenniumra — a körök működése mellett s egy majdan Budapesten tartandó országos egyházi értekezlet felbuzdulása folytán — elvégre is megszületnék a protestáns napi lap, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság aegise alatt. — Szeretjük a lelkes embereket s tiszteljük az eszményi törekvéseket s így gyönyörködni tudunk a Biki terveiben is; de nem tehetünk róla, ha míg buzgóságtól áradozó szavait olvassuk, eszünkbe jut a Reformátusok Lapjának sorsa, az „Órálló“ szerkesztőjének jelentékeny anyagi vesztesége s az Irodalmi Társaságnak és minden protestáns irányú lapnak küzdelmes élete. Hogy egy szaklap elég volna lelkészeinknek, — ezt nem bírjuk elhinni, mert hiszen bizonyos lapokat elvek szültek és nem helyi vagy személyes érdekek és elveket s irányt képviselnek és nem hiúságos emberi érdekeket. Hogy a Magyar Prot. Irod. Társaság csak gyakorlati célokat szolgáljon, hát bizony mi ennek sem tudnánk örülni, mert attól tartunk, hogy a tulságos gyakorlatiasság miatt eltalál bennünket fújni valahogy a szél. — No, de a körök csak alakuljanak, a munka csak hadd folyjon, mert abban nincs köztünk különbség, hogy mozognunk, dolgoznunk kell s a régi kényelemszeretettel ma már meg nem állhatunk s meg nem élhetünk.

— **A vallás- és közoktatási miniszter költségvetése a pénzügyi bizottságban** múlt hó 23-án tárgyalatott. Az előirányzott összeget a bizottság minden tételnél megszavazta, sőt a felekezeti iskolák segélyezésére felvett összeget 24000 forinttal feljebb emeltetni határozta.

A tárgyalás alatt szóba került a kath. autonomia s a román főpapság kifogásolható hazafisága is. A vallás- és közoktatási miniszter, valamint a miniszterelnök is, az előbbi kérdésre megjegyezte, hogy elvállalt kötelezettségének igyekezni fog minél előbb eleget tenni, az utóbbira pedig azt, hogy minden felekezet papjai között lehetnek olyanok, a kik az állam szempontjából nem viselkednek kifogástalanul. A harmadik egyetem felállítása felől a miniszter úgy nyilatkozott, hogy annak felállítását kívánatosnak tartja ugyan, de erre a mostani időt nem tartja alkalmasnak, mert nincsenek kellő számmal alkalmas tanáraink. A jogakadémiákat is a mostani keretben óhajtja javítani, de nem tartaná célszerűnek, ha azok kis egyetmekké nőné ki magokat. A középiskolai tanárképzésnél a modern nyelvek tanárainak aránylag csekély száma jövén szóba, Eötvös báró kijelenté, hogy ösztöndíjakat első sorban a modern nyelvek megtanulására vállalkozó fiatal tanár-jelölteknek fognak adni. A kötelező doktorátus eltörléséről szóló törvényjavaslatot némi változtatással nem sokára a képviselőház elé fogja terjeszteni. Fenyvessy Ferencz előadó kívánatosnak tartja, hogy az összes gimnáziumok államosíttassanak, Pazmándy Dénes pedig különösen az oláh középiskolák nyelvére és hazafiságára hívja fel a miniszter figyelmét. Eötvös br. miniszter nézete szerint nem tartja kívánatosnak az összes középiskolák államosítását, mert a felekezeti iskolák is teljesen megfelelnek feladatuknak, ha a szükséges erők rendelkezésükre állanak, de azt ígerte, hogy azon lesz, hogy az összes iskolákban hazafias szellemben tanítsanak.

— Zemplénmegye államsegélyre szorult népiskoláiról a tanfelügyelő múlt hó 15-én tett jelentést a közigazgatási bizottságnak. A jelentés szerint 132 iskola van olyan, a melyben a tanító fizetése nem üti meg a 300 frt minimumot, ezek között 37 ev. ref. iskola. A segélyezés összege 18,418 frt 42 kr, mely összegből 5663 frt 17 kr esik az ev. ref. népiskolákra.

— A madridi protestáns templomot, mely első e nemben Spanyolországban, melyet már pár év előtt építettek, de akkor a fanatikus nép zajongása miatt meg nem nyithattak, — az idegen kultuszok megtűréséről azóta hozott országos törvény alapján, szeptember 23-án avatták fel ünnepélyesen. A felavatási szertartást Lord Punkler, dublini anglikán érsek végezte, a ki egyúttal egy prot. püspököt is felszentelt Spanyolország számára. A madridi angol kolóniának számos tagja, valamint sok spanyol szabadkőműves részt vett az ünnepélyen. A toledói rom. kath. érsek egy pásztori levélben e prot. templom felállítását Spanyolország földén az alkotmányba ütközőnek nyilvánította. „A természeténél fogva gonosz befolyást gyakorló és mérgező eretnecség szerencsére csak exotikus növény Spanyolországban. Az a kihívás, a melyet ezek az idegen eretnekek a mi kath. hitünk és nemzeti méltóságunk ellen intéztek, már nem lehet arcátlanabb, s a vallásos hit s a haza méltósága nem sérthetők meg a nélkül, hogy messzenyúló viszályokat, káros küzdelmeket ne idézzenek elő.” A lakosság ingerlétsége a prot. templom ellen oly nagy, hogy azt éjjelnappal a rendőrségnek kell őriznie. De különösen a prot. püspök felszentelése hozta ki sodrából az ultramontán sajtót. Az „Union Catolica” ezt írja: „Nem szennyezzük be hasábjainkat e szertartások leírásával, a melyek ellenmondásban állanak az alkotmánynyal és a törvényekkel, a concordatummal és a nemzeti méltósággal. Csupán arra szorítkozunk, hogy erélyesen tiltakozzunk egy oly tény ellen, mely államvallásunkra igazi arcútlítás s az

alkotmány 1-ik cikkelyének áthágását foglalja magában. Az oly kormány, mint a mostani, a mely bűnös túrelme által egy eretnek vallás nyilvános és hivatalos fennállását lehetővé teszi s ez által a spanyol nép leg-szentebb érdekeit lábbal tiporja, véget kell vetni.” — Az angol miszióknak Spanyolországban ez idő szerint 12 szervezett gyülekezete van.

— Az ág. evangélikusok zsinatot tartottak Buda- pesten folyó hó 6—7-én s szentesített törvényeiket kihirdették s a kerületek új beosztása ilyen módon szintén ténynyé vált. Ezt a hazafias tényt avagy fogják-e követni mások, a kiknek szintén nagy okaik volnának félre- és kihúzó elemeiket megfékezni a haza javáért?!

— Réthy József kálósai nyug. ref. lelkész, a gömöri egyházmegyének volt tanácsbírája, dékánja s a gyámoldának 22 évig hűséges pénztárnoka — mint lapunk zártakor értesülünk, — f. hó 8-án, 5 évi kínos szenvedés után, életének 71-dik évében elhunyt. Benne az Ur ügyének buzgóságára, a gömöri lelkészi karnak tisztelt alakja s egy nagy vidék kedvelt Réthy bácsiját temetik el f. hó 11-én. Öt gyermeket (3 fiú, 2 leány) nevelt önállóságra sok verejtékezéssel, gyakori szívbéli vérzés-sel és folytonos önmegtagadással. Bővebb nekrológiát készséggel közöljük s tisztelettel áldjuk emlékezetét.

 A t. olvasókat szívesen kéri az előfizetés megújítására s illetőleg hátralékaik mielőbbi beküldésére
a kiadóhivatal.

SZERKESZTOI ÜZENETEK.

— S. L. F-ó. Az egy frtot átadtam a pénztári hivatalnak, köszönet érte. Az elv-társak kezdenek elmaradozni, új csapatok nem igen jelentkeznek. Az »Egy tanítvány« már porlik csendesen. Bizony nem úgy hitte, hogy szózata csak néhány hálás szívet fog megrez getni. Számított a számtalanok filléreire s a jobbmóduak forintjaira. Mert hát még pünkösztől lelkesezés sem igen kellene ahhoz, hogy megvonjunk egy-egy évben magunktól egy frtot, vagy a ki teheti, még többet is egy oly intézmény javára, a melynek jótéteményéből — még ha szegényes volt is az — emberekke cseperedtünk. Az utánunk jövő nemzedék javáért, talán fiaink, talán unokáink jobb sorsáért bizony-bizony sokan gondolhatnának közülnk a sárospataki főiskola tápintézetére 1—1 forinttal. A kevesek nagy adományait ma már — ügylátszik — hiába várjuk, az ezerek homokszemeiből kell építenünk s a meglevő intézményeinket tovább fejlesztenünk. Azért is fogadja köszönetünket, hogy azzal az öreg bibliával is főiskolánkra gondolt. Az is nagy jótétemény volna könyvtárunkra, ha a volt tanítványok a régi könyvek gyűjtésével is kimutatnák irántunk szeretetüket. A váradai biblia azonban itt megvan, sőt megvan nekem is, noha kissé hiányosan. Szerényebb árért megvennők, mert ez még nem ritkaság ám! — Cincinnatus. Mindkető megjött: a kicsi is, a nagy is; de — bocsásson meg — ezzel a tárggyal, ilyen modorban, már nem foglalkozhatunk lapunkban. Legyen önnek elég jutalom az hogy a kérdést felvetette s megbeszélés tárgyává tette. A visszás helyzetért — a mit az idő szült ilyenre — nincs kit okolni, de annak javítására törekedni igenis illő és szükséges dolog s ezért adtunk helyet az ön költségvetésének. Hanem, hát a ki maga a humor fenekére mártja a tollát, az nem értené meg a másik ember humorának jogosultságát?! . . . Bizony a dohánynál szerintünk is előbb való a papiros, a könyv és sok egyéb. A B. I. cikke nem személyeskedés (ki ellen is volna az? és avagy kiadtuk volna-e mi, ha az volna?!), hanem a helyzet tisztázása azzal a kesernyész lével elegyítve, a mi az ön költségvetésében is ott uszkál, sőt azon uszkál maga az egész költségvetés is. Hát csak legyünk most nyugton; a káplánok helyzete a megoldandó kérdések közé tartozik okvetetlenül és ezt nem lehet a napi rendről levenni többé, mert összefügg a lelkész-képzés s az egész lelkészi pálya jövődjével. Komoly terveket a helyzet javítására szívesen fogadunk. A harmadikat csak imént kaptam, még nem volt időm a sorsa felett gondolkozni. — Dr Sz. M. A választ most már én várom, különösen a tervezett ünnepély érdekében.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A konvent összeülésekor.« — »Ev. ref. középiskolánk állapota az 1893/4. iskolai évről.« Dr. Tüdös István. — »A protestáns templom-építészeti stíl.« Katona György. — »A Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése.« Dr. Szlávik Máttyás. — »Négy imádságos-könyv.« Czínke István. — »Vegyes közlemények.«

A konvent összeülésekor.

Ev. ref. egyházunk egyetemes képviselte útban van immár Budapest felé, hogy rendkívüli ülésében néhány alig halogatható nagy kérdés felett tanácskozzék s határozatával az egységes alapon választott új konvent dolgait megkönnyítse s a nyugtalankodó közvéleményt egy és más tekintetben kielégítse, vagy legalább jóakarattal iránnyozza.

Soha nem látott perspectiva áll előtte. Mintha szűkebb, vagy mintha tágabb volna az eddiginél; kissé ködös s talán csalóka is, de mindenesetre új, titokzatos, a fény és árny őszi vegyületével kápráztató. Hidege nagyobb-e vagy a melege; a fénye erősebb-e vagy az árnya: ki tudná azt még most megmondani?

Két nagy halott túlvilági árnya fogadja az érkezőket. Az egyik Br. Vay Miklósa, a másik az 1868. LIII. törvénycikké. Olyan hatalmas oszlopunk volt mind a kettő!... Amazt a kora tette ugyan hivatalosan előlővé, de nagygyá, hatalmassá, feledhetetlenné a szíve emelte. Ezt a mi szegény kálvinista egyházunkat s ennek szent érdekeit nem birta úgy szeretni senki, de senki, mint ő. Nyíltan és titokban, százakkal és ezrekkal ő sietett elsőnek oda rendesen, a hol mint egyetemes egyház, vagy egyesek a szükség vasmarka által szorongattatánk. Nagy a tanácsban, bölcs a vezérkedésben, felülmúlhatatlan a tapintatban, de még ezen is felül az áldozatokban. Ki tudott olyan gazdag lenni mint ő a dús-gazdagok között is, a mikor bizonyossá lett végre, hogy egyházi közpénztár nélkül meg nem élhetünk? Ki birta vele a versenyt, a mikor szegényes prot. irodalmunk jobb jövőjének kellett fundamentomot rakosgatnunk? — Valljuk be, hogy senki! Kinek fájt égetőbben, a mikor évről-évre tapasztalni kellett, hogy a mihez ő olyan dús reményeket kötött, — a mi egyházi pénztárunk emelkedés helyett hanyatlásnak indult? — Valljuk be azt is, hogy senkinek. A konventnek s ebben azoknak, a kik Vaynak titkos jócselekedeteit is ismerték, — nehéz lesz megszokni azt a szomorú valóságot, hogy a Br. Vay nagy szíve nem dobog többé és hogy ő róla most az utolsó jegyzőkönyvet kell megfogalmazni.

A másik nagy halott emlékét nem fogja konventünk jegyzőkönyvileg megörökíteni, de tagjai között — a nélkül is — sokan lehetnek, a kik mélyen tudják fáj-

lalni, hogy ez oszlopunk kidőlése a jövő idő perspektíváját jelentékenyen megváltoztatja. Inkább csak sejteni bírjuk még ma, hogy az az új időszak, a mely elé az 1868. LIII. nélkül sodortattunk, ha nem jár is talán pusztító zivatarral, de okvetlenül nehéz próba elé állítja anyaszentegyházunkat s ennek vezérlésre hivatott nagyjait. Ez a sejtélem meglebben majd, mint árnyék a fényben, a konvent zöld asztalánál is s a tárgyalandó nagy kérdések vitáiban ott fog kísérteni minden valószínűség szerint, mint aggodalom.

A Br. Vay Miklós helyét betölti majd Tisza Kálmán sok tekintetben; de hogy az 1868. LIII-at mi fogja nálunk helyettesíteni s azt a — ha úgy tetszik — negatív hatalmat milyen pozitív erő fogja köztünk, általunk és bennünk kárpótolni: erről hallottunk már ugyan sok szép biztatást, de azt nem igen fejezte ki még kellő világossággal senki, hogy azt az állam-adta és állam-elvette támaszt mivel fogja s akarja épen maga az állam vagy a törvényhozás méltóképen helyettesíteni. Ez is zavarja a perspektívát.

A konventi tanácskozás tárgyai között ezúttal a lelkészi özvegy-árva gyámintézet ügye lesz a legelső és legfontosabb, mint egyházunk jövőjébe mélyen belevágó. Az alkotmányos tényezők elvégezték a konventi javaslattal szemben kötelességüket. Egyházmegyék és kerületek élénken megmozdultak a javaslat gyöngéinek kikeresésében s ha talán több önszeretettel is, mint körültekintő figyelemmel, sok megfontolni valót felszínre vetettek, a miket nem lehet kicsinylőleg mérlegelni, vagy fel sem vevőleg visszautasítani.

Hogy az a reménység, a mit a konventi tervezet a lelkész-özvegyeknek és árváknak kínál, nem eléggé kecsegtető a mai viszonyok között a leendő papokra nézve: — ez az egy minden kétségen felül áll. Ma, a mikor az állami hivatalnokok általában s újabban már a tanítók s legújabbban a nem állami tanárok is igen tisztes összegű nyug- s illetőleg gyámdíjra való kilátással hordozhatják hivataluk terheit: lehetetlen meg nem hallania a konventnek azt a panaszt, a mely a mutatózó nagy különbözet miatt, az egyházmegyék és kerületek véleményeiből felsikolt.

A legbölcsebb — szerintünk — a mit a konvent a mostani viszonyok között a lelkész-özvegy-árva gyámpénztár érdekében tehet, — e tár felállításának elhalasztása, a mint azt már Dunamellék is javasolta.

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Tisztázatlan helyzettel állunk szemben sok tekintetben. A sorsjegykölcsön-bizottságot p. o. a konvent már feloszlatta, mint olyat, a melynek nem akad többé munkája, de ugyanakkor számításokat kísérelt meg az állami segélyre, ennek szükségelt mennyiségére nézve. Maga az államkormány újabb meg újabb biztató lépéseket próbál a felekezeti egyenjogúság eszméjének lehető megtestesítése végett s nem csak a szokott segélyt emelte fel most már újabban is szép kerek összeggel, de tájékozódni kíván a papi javadalmak felől is, bizonyosan nem csupán azért, hogy a szegénységünkkel tisztában legyen, hanem, hogy azon változtasson is. A reménységnek ilyen dús csirázásakor, anyagi viszonyaink teljes bizonytalansága közben, lelkeszi özvegy-árva-gyámtárt akarni teremteni, elsietett dolog volna, a mi hamarosan megboszúlhatná magát.

Ime, a theologus növendékek száma szemlátomást fogy; némelyek már kétségtelen igazságként hirdetik, hogy theol. akadémiáink a mai létszámmal sem képesek az évi szükségletet fedezni s mi történik majd akkor, ha határozott valósággént fog a pályaválasztó ifjúság előtt állani az a sértő különbség, a mely az ugyanegy műveltséget követelő pályák végén, mint jutalom mutatkozik?

A kérdések egész tömege bogoódik itt össze: azért hát várjunk még egy kevéssé, hiszen úgy is megszoktuk már a várakozást s a késedelemben — ez úttal inkább szerencse mosolyoghat felénk, mint sem veszelem fenyegethetne. A konvent — ezt mondani is felesleges — nem azért napolná el az égető kérdés gyors megoldását, hogy a kedélyeket keserítse s a theologiai akadémiák jövődjét teljesen bizonytalanná tegye, hanem egyedül csak azon az okon, hogy *időt nyerjen az államsegély kérdésének tisztázására s hogy egygyel több nagy oka legyen sürgetőleg fellépni a kilátásos segély megnyerése végett.* Mert nem hihetjük alkotmányos kormányról, hogy ösztönzőleg ne hatna reá az a tudat, hogy a legmagyarabb vallás hívei, a változott viszonyok között, maholnap lelki pásztorok nélkül kénytelenek bolyongani, ha az egyenjogúság nagy törvénye még sokáig írott malaszt marad.

Ha az állam-segélylyel rendben leszünk, vagy ha csak biztos ígéreteket nyerünk is az államkormánytól a papi fizetések rendezésére s a sorsjegy-kölcsönt pótló segély összegére nézve: akkor egyszerre átalakíthatjuk a konventi özvegy-árva-gyámintézet tervezetét s tekintetbe vehetők lesznek ama kifogások is, a melyeket sokan a szeretet nevében s az emberiesebb igazságszolgáltatásra főlegbeve emeltek a tervezet ellen.

A *tanító-hiány* is oda van iktatva a rendkívüli konvent megoldandó feladatai közé. Hát igaz, ez is igen nagy, sőt fenyegető baj! S nem is csak az a baj itt, hogy megapadt a tanítók száma, hanem az is, hogy a ref. felekezeti növelésű tanítóknak van roppant nagy hiány, a mi egyúttal azt jelenti, hogy közeledünk ahhoz az időhöz, a melyben a lelkes és tanító külön-külön hajóból fognak predikálni s az oltár két szarva közül az egyiket a gondnoknak vagy az egyháznak kell majd tartania a tanító helyett. Ez a baj — a mi magát a tanító-hiányt, még inkább pedig a diplomás tanítók hiányát illeti — nemesak minket éget, hanem közös sorsunk a többi felekezettel is. Nem mi okoztuk, hanem az állam a maga új követeléseivel s az új pályák zsilipjének felnyitásával. És épen, mert nincs részünk e bűnben (a szegénységen kívül), tehát a hiány pótlásáról sem mi vagyunk kötelesek első sorban gondoskodni, hanem az állam s illetőleg ennek tanügyi kormánya.

Mint konvent, nem is tennénk részünkről egyebet, mint felvilágosítanók a tanügyi kormányt a baj keletkezési okairól, no meg egyúttal megsugnók az oda fent valóknak, hogy olyasmit követelni, a minek a teljesítése fizikai képtelenség, nem bölcsek dolga. Hát hol vegyen diplomás tanítókat a felekezet, mikor maga az állam is hijával van e keresett cikkeknek?! Az a rendelet is, a mit a tanügyi kormány ez év elején közölt a tanítóképezdei növendékek felvételére nézve, mintha nélkülözne a tapasztalati bölcseséget. Nem riasztani kell a tanítóképezde növendékeit méltóságos és nagyméltóságú urak, hanem alapokat teremteni, a melyekből azok ingyenesen felnővekedhessenek, hogy legyen miből jó pénzért még válogatni is. A felekezet is jó dolgot művelne, ha stipendiumok felállítása által próbálna oszlatgatni azt a nagy bizonytalanságot, a melyben — esetleg nem sokára — a tanító-hiány miatt fogunk botorkázni.

A harmadik nagy teendője volna konventünknek az *egyetemes tanügyi bizottság megalkotása*. Sokszor panaszkodtunk már a miatt az elbánás miatt, a melyben a konventnek ez a segédközege éveken át részesült. A közelebbi idők tanügyi történet-írója kénytelen lesz majd feljegyezni, hogy az ev. ref. egyetemes konvent, *noha felelős az ev. ref. tanügy összehangzatos vezetéséért*, engedte amaga szakközegét csúfosan elzúlni, dicstellenül kipusztulni. Milyen régen is volt az, a mikor ez a szervünk még élőknek látszott s bizony az sem tegnap történt meg, hogy ez a sokáig hevertetett bizottság egyszer mégis csak összeült, elnököt választott, tantervet javíttatott, sőt a tanügyi bizottság új szervezésének megkészítésére is küldöttséget alkotott — s aztán megint bemerült a Nirvánába. Tanügyi kérdés volt elég, a mi felett vitázhatott volna, de a bizottság idejének összehívására nem érkezett meg soha többé az alkalmas pillanat, míg nem a zsinat egyszer csak elhatározta, hogy az egész bizottság új alapokon szervezendő.

No de hát a tanítók protestantizmusa, vallásossága és egyháziassága után miért ne indulhatna veszendőnek a tanárok protestantizmusa is?!

Nem gúnyolódunk, kárhoztatólag sem kiáltozunk, csak ide írjuk, hogy azok a férfiak, a kik a régi tanügyi-bizottság tagjai voltak, talán még sem érdemeltek meg, hogy önhibájukon kívül, búcsú-szó nélkül tiszttas-sanak ki a bizottság köréből. Aligha ez az út vezet tanárainkat az egyház szeretetére s az egyházzal való benső közösség megahítására!

Nem hisszük ugyan, hogy a rendkívüli konvent ezt a segédközegét most szervezni elég időt és módot találna magának; deha mégis úgy volna, hogy a tanár-testületek megkérdezése nélkül már ezennel megalkotja az egyetemes tanügyi-bizottságot. úgy kérnünk kell a konventet, hogy nézván a multakra, nagyobb körültekintéssel járjon el az ilyen kényes természetű dolog körül s adjon valamit tanárainak önbecsiségére, hogy ne mondjuk érzékenységre is.

A kisedővótól fel az egyetemig kell ellenőriznie a tanügyi-bizottságnak az ev. ref. egyház tanügyét. Avagy végezhetik-e ezt kevesen és végezhetik-e talán dilettánsok is? Vagy leszállítani tehát a tanügyi-bizottság feladatait, vagy erős férfiakat állítani a munkához és kellő mennyiségben! A munka-felosztás elve is ezt követeli.

Ha aztán meglesz az erő, s a szervezet életképessé válik, akkor végre majd lehet talán szó a tanügy összehangzatos vezetéséről, a mi eddig alig volt egyéb írott malasztnál!

A leendő tanügyi bizottság el fogja majd dönteni azt a nagy kérdést is — esetleg — hogy mennyiben egyeztethető össze a tanügy összhangzatos vezetésével a zsinatnak az az eljárása, hogy engedett előtérbe nyomulni a közvéleményben a nagy multú iskolák közül egy párt a nélkül, hogy a többinek sorsáról csak gondolkodni is megpróbált volna.

Isten áldása legyen a konvent munkálkodásán!

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. középiskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben.

(Folytatás).

A teljes gimnáziumokat az érettségi vizsga szempontjából is figyelemre kell méltatnunk s az ezt elénk táró táblázatot a következőleg alkotjuk meg:

	Érett lett				Pótv. utasítva	Osz. ism. ut.	Vég. visszav.					
	jelesen	%	jól	%								
Budapest	1	3	5	17	17	59	2	7	4	14	—	—
Csurgó	—	—	4	33	6	50	2	17	—	—	—	—
Debrecen	3	7	10	23	19	47	8	19	2	4	—	—
N.-Enyed	—	—	3	23	8	61	—	—	1	8	1	8
Halas	5	18	5	18	14	52	3	12	—	—	—	—
Hódmező-Vásárh.	1	3	5	16	14	44	8	25	2	6	2	6
Kecskemét	3	7	7	17	19	46	10	25	2	5	—	—
Kolosvár	3	12	3	12	15	58	4	14	1	4	—	—
N.-Körös	3	12	5	21	14	59	2	8	—	—	—	—
Maros-Vásárhely	2	14	1	5	10	62	2	14	1	5	—	—
Miskolcz	—	—	11	30	22	60	3	8	1	2	—	—
Pápa	2	12	2	12	10	58	2	12	1	6	—	—
Rimaszombat	1	4	11	56	3	12	6	24	1	4	—	—
Sárospatak	3	7	9	23	18	46	8	22	1	2	—	—
Sepsi-Sz.-Gy rgy	1	5	2	9	12	57	6	29	—	—	—	—
Szászváros	1	10	1	10	6	60	2	20	—	—	—	—
Szatmár-Németi	3	18	5	30	4	24	3	17	2	11	—	—
Székely-Udvarh.	3	20	4	26	6	40	1	7	1	7	—	—
M.-Sziget	3	7	8	19	19	49	8	19	2	4	1	2
Zilah	3	13	3	13	15	70	1	4	—	—	—	—
Összesen	41	81	107	211	125	496	81	16	22	45	4	07

E kimutatás szerint jelesen nem tett érettségit egy ifjú sem: N.-Enyeden és Miskolcon; legtöbb jelest mutat fel: Székely-Udvarhely, Szatmár és Halas. Az átlagon alúl vannak: Budapest, Debrecen, Hódmező-Vásárhely, Kecskemét, Rimaszombat, Sárospatak, Sepsi-Szent-György és M.-Sziget.

Jól Rimaszombatban és Csurgón voltak legtöbben érettnnek nyilvánítva. Az átlagon alúl vannak aztán: Budapest, Halas, Hódmező-Vásárhely, Kecskemét, Nagy-Körös, Kolosvár, Marosvásárhely, Pápa, Sepsi-Szent-György, Szászváros, M.-Sziget és Zilah.

Egyszerűen érett legtöbb volt: Zilahon, Marosvásárhelyen és Nagy-Enyeden. Alúl az átlagon lettek egyszerűen érettek a debreceniek, hódmező-vásárhelyiek, kecskeméti, rimaszombati, sárospataki, szatmár-németiek, székely-udvarhelyiek s m.-szigeti.

Pótvizsgára: Sepsi-Szent-Györgyön, Hódmező-Vásárhelyen és Kecskeméten lettek a legtöbben utasítva, ellenben Nagy-Enyeden senki sem utasítottat javító vizsgára.

Osztály ismétlésre, azaz az egész vizsga újból tételére Budapesten és Szatmár-Németiben utasítottak a legtöbben, Csurgón, Halason, Nagy-Körösön, Sepsi-Szent-

Györgyön, Szászvárosban és Zilahon pedig senki sem bukott így meg.

Végleg eltiltatott az érettségi vizsgára állhatástól 4 ifjú: egy Nagy-Enyeden; kettő Hódmező-Vásárhelyen s egy M.-Szigeten.

Az érettségi vizsgát tett ifjak pályaválasztását a következő táblázat tünteti fel:

	Jogi	Bölcsészeti	Papi	Katonai	Gazdasági	Kereskedelmi	Vasuti	Orvosi	Mérnöki	Érdészeti	Alsóbb hivatali
Budapest	10	2	2	2	2	2	1	—	—	—	—
Csurgó	4	—	—	1	—	—	2	3	2	—	—
Debrecen	18	1	3	2	7	—	—	2	2	—	4
Nagy-Enyed	3	2	2	—	—	—	—	—	—	1	3
Halas	2	—	0	4	2	—	—	1	1	—	5
Hódmező-Vásárhely	3	3	3	1	1	—	—	—	3	—	5
Kecskemét	10	1	6	1	2	—	—	2	1	—	4
Kolosvár	4	—	3	1	2	1	—	2	3	—	4
Nagy-Körös	6	4	3	—	1	—	—	3	—	1	—
Marosvásárhely	4	1	2	—	1	—	3	1	—	—	—
Miskolc	9	1	2	—	1	—	7	6	4	2	—
Pápa	5	—	5	2	1	1	—	1	1	—	3
Rimaszombat	5	4	—	1	—	—	2	3	3	—	—
Sárospatak	15	—	13	1	—	1	—	—	2	1	6
Sepsi-Szent-György	5	—	6	1	1	1	2	2	1	—	2
Szatmár-Németi	2	2	1	2	—	—	1	1	3	—	—
Szászváros	2	1	1	1	—	—	—	2	—	—	1
Székely-Udvarhely	1	2	2	1	1	—	—	2	1	—	2
M.-Sziget	10	3	2	1	2	—	2	—	2	—	2
Zilah	7	1	2	1	2	—	5	2	1	—	—
Összesen	125	28	64	23	27	6	25	33	30	5	41

E szerint a legtöbb ifjú a jogi pályát választotta, a mi egészen természetes is, miután ez a pálya az, a melyen legbiztosabb az előmenetel s az ambiciónak ugyanam nagy teret nyit, — elérhetvén e pályán a társadalmi s politikai élet legmagasabb helyeit is. Érdekes, hogy a jogi pálya után a theologia aztán az, a melyet a legtöbben választottak, s az is érdekes, hogy Sárospatakon választották e pályát legtöbben, míg a jogit Debrecenben s aztán Sárospatakon. Az orvosi s mérnöki pályára lépők között — a számot tekintve — alig van valami különbség. Igen kevés a bölcsészeti kurszusra jelentkezők száma, ellenben elég tekintélyes a vasúthoz s postához menőknek a létszáma, a mi kétségkívül abból magyarázható ki, hogy ott egy év leforgása alatt már 800 forint fizetéses álláshoz jutnak.

Ha az ifjúság önmunkálkodására is kiterjesztjük figyelmünket, akkor az értesítők alapján a következőket lehet ismertetésünk keretében fölvenni:

Budapesten 29-ik évét töltötte az „Önképzőkör“, melyben a mult iskolai évben Jókai, Arany, március 15-iki s évzáró ünnepélyt tartottak. Összesen 99 munkát adtak be a Körbe, melyből 73 vers volt (Igen nagy lehetett ott a központban a költők dicsősége utáni vágy!). Vitatkozásokat is tartottak s a kitűzött pályakérdéseket az értesítő szerint mind megfejtették. E kérdések nagyob-
bára műtészeti s műfordítások voltak. A mi szintén szép dolog ugyan; de egyoldalúságot is foglal magában, mert a többi tudomány-szakok is vannak olyanok, mint az előszeretettel kultiváltak.

Csurgón a Csokonai körben dolgoztak a tanulók, de arról hogy a pályakérdéseket, melyek igen alkalmasak s érdekesek voltak, megfejtették-e a tagok, az értesítő nem ad felvilágosítást.

Debrecenben „Önképző“ nevet viselt a kör, melyben a tanulók önmunkásságot fejtettek ki. És pedig elég szép sikerrel forgolódtak úgy a titkári hivatalhoz beadott munkák számát, mint a pályakérdések megfejtését tekintve,

10 pályakérdés közül hétre érkezett munka s ötnek a díját el is vitték a pályázók.

N.-Enyeden „Általános és gimnáziumi Önképző-Kör“-ben dolgoztak a gimn. tanulók s a szavalláson kívül pályakérdés megfejtésével is foglalkoztak s a művészeti két díjat és a műfordítást is gimnáziumi növendék nyerte el.

Halason is „Önképző“ nevet visel az önmunkásságra alkalmat szolgáltató egyesület, a melyben igen szép sikerrel forgolódtak a növendékek, különösen kitűntek a pályakérdésekre beadott dolgozataikkal.

Hódmező-Vásárhelyen a „Petőfi Önképző-Kör“-ben dolgoztak a tanulók s a 13 kitűzött kérdést a lehető legszebb sikerrel oldották meg. Igazán büszke lehet a múlt évi munkálkodásra a Körnek vezetője, az igazgatótanár.

Kecskeméten két irányban is dolgozhattak a gimn. tanulók, t. i. az iskola által kitűzött 4 pályakérdésre is pályázhattak és a „Szépirodalmi Önképző-Kör“-ben is munkálkodhattak. Ugy a 4 általános iskolai kérdés díját, mint az Önképző-Körben kitűzött 10 pályadíjat is elnyerték, azonban ez utóbbi kérdésekre is az a megjegyzésünk, a mi volt fentebb, a budapesti kérdésekre.

Kolosváron is volt általános ifjúsági pályakérdés — számszerint 5 — kitűzve, melyre a gimn. minden tanulója pályázhatott. Felhívja figyelmünket e kérdések közül különösen ez: „Sz. Molnár Albert zoltárfordításai és hatásuk az egykorú és későbbi egyházi énekirodalom fejlődésére“, a mely bátran képezheti a bölcsészeti fakultásokon is pályatétel tárgyát s mindenesetre elismerést érdemel az iskola tanári kara, mely ily irányban is foglalkoztatja növendékeit. Az „Ifjúsági Önképző-Kör“-ben kisebb sikerrel dolgoztak, mint az általános kérdések megfejtésénél, mert míg az 5 iskolai kérdés közül 4-et sikerrel dolgoztak ki, addig az Önképző-Körben a 4 kérdés közül kettőre nem is pályáztak, egynek a pályaművei rosszak voltak s csak egyet fejtettek meg!

Nagy-Körösiön „Önképző-Társulat“-ban dolgoztak az ifjak s a kitűzött 3 kérdést meg is fejtették. Összesen 57 írásbeli dolgozatot mutattak be.

Maros-Vásárhelyen a „Mentovich Önképző Kör“ gyűjtötte össze a munkakedvelő tanulókat, kik szintúgy, mint a budapestiek, különösen a versírást gyakorolták nagy mértékben. A verseny, részint a tanári kar által kitűzött kérdések, részint az önképző-köri pályakérdések megfejtése körül fejlődött ki. A tanári kar 8 kérdést tűzött ki, melyek közül ötöt fejtettek meg és pedig a bírálatok szerint, igen talpra esetten. Kissé fogós s ugyanám sokat kívánó volt ez a kérdés: „Az anyag elmélete: a molekuláris- és atom-elmélet.“ Az önképző-körben 7 kérdés volt s csak egy maradt siker nélkül. Feltűnik ez a kérdés: „Szabadon választott eredeti komoly próza“, a mely igazán alkalmas arra, hogy a tanulókat a komolyabb irányban való munkálkodásra serkentse s hogy minő eredményes, mutatja, hogy az egyik pályázó, ki el is nyerte a díjat, Aischylos „Orestecáját“ tárgyazó munkát adott be, mely, bár „egy kissé magas a gimnáziumi ismeret körhöz“, mégis sikeres volt. Derék dolog, hogy a francia nyelvből való fordítás is be volt vonva a munkássági körbe.

Miskolcon „Kazinczy-Kör“ a neve az önmunkálkodási kedvre hívó társulatnak, melyben valósággal özöne volt a pályakérdéseknek s igen dicséretre méltó dolgot műveltek a tagok, midőn, egyet kivéve, minden kérdést megfejtettek és pedig szép sikerrel. Egy kérdésbe az egyháztörténet is bele volt vonva, a mi minden esetre helyes dolog s igen kíváncsú volna, ha több helyen is találkozoznánk e szokással.

Pápán az ifjúság részint az általános iskolai pályatételek megfejtésével foglalkozott s e téren igen szép sikert mutatott fel, részint az u. n. „Ifjúsági Képzőtársulat“-ban munkálkodott, a hol a versenyre ugyanám ki volt hívva, mert ez a társulat közös a hittanhallgatókkal. És ki kell mondanunk, hogy a kitűzött kérdések megfejtésében a gimnáziumi tanulók legyőzték a teológusokat. Hanem az a baj itt is, hogy az ifjúság ereje nagyon is a költészet terére van utalva.

Rimaszombatban a „Tompai Kör“ szokta összegyűjteni a munkálkodni szerető tanulókat, kik különösképpen az elemzéssel összekötött szavalást gyakorolták ez esztendőben, mert a pályatételek körül, a jelentés szerint, az eredmény nem olyan volt, a minőt várt a tanári kar, mely 5 kérdést tűzött ki.

Sárospatakon az „Erdélyi Önképző-Kör“-ben forgolódtak az önmunkásságot kedvelők, kik szorgalmasan dolgoztak úgy a titkári hivatalhoz benyújtott munkák száma, mint a pályakérdések megfejtése után ítélve. A 9 kérdés közül csak egy volt meddő, s egyet nem fejtettek meg. Széptani kérdés az összes kérdéseknek $\frac{1}{3}$ -da volt.

Sepsi-Szent-Györgyön az „Önképző-Kör“ még a kezdet nehézségeivel küzd, de így is sikeres munkálkodást tanúsítottak az ifjak, kiknek nem volt ugyan sok kérdés kitűzve, de például a drámai tanulmányra beadott két munka, a bírálat szerlnt, igen kielégítő képet nyújt az erőről, melylyel az önképző-körben találkozhatott az érdeklődő.

Szászvároson az ifjak az iskola által kitűzött kérdések díját elnyerték, és „Arany János-Kör“-ben is dolgoztak, a hol azonban mindössze két kérdés volt kitűzve, a mi igen-igen kevés a verseny felkeltése szempontjából.

Szatmár-Németiben az „Ifjúsági Önképző-Kör“-ben 34 munkával bizonyígtatták önmunkássági kedvüket, a mely számból 26 költemény s 8 volt prózai dolgozat — jeléül annak, hogy itt is, mint a legtöbb helyen nagy volt a vers faragási szenvedély. Pályakérdést nem tűzött ki a társulat, a mi pedig épen föltétlen kelléke az önmunkálkodásnak. — A mit szorgalmasabb tagoknak adtak ki, bátran fordíthatták volna pályadíjra is.

Székely-Udvarhelyen is, mint a legtöbb erdélyi iskolában két irányban munkálkodhattak a tanulók, t. i. az iskolai kérdések megfejtésénél s az „Ifjúsági Önképző-Kör“-ben. Az iskola két pályatételt tűzött ki s mindkettőt sikerrel fejtették meg a pályázók. Az önképzőben pedig két kérdés díját nyerték el, hogy mennyiét, nem, az értesítőtől nem lehet megtudni.

M.-Szigeten a „Magyar Irodalmi Önképző-Társulat“ kebelében dolgoztak az ifjak, kik 75 munkát bocsátottak a társulat bírálatára alá, — de hogy pályakérdések voltak-e, arról nem szól az értesítő, kivéven azt, hogy az Állatvédő-Egyesület tűzött ki egy díjat.

Zilahon az „Ifjúsági Önképző-Körben“ igyekeztek az önmunkásságot gyakorolni, a mi 21 munka írásában nyilvánult, melyek közül 6 pályamunka volt.

Kis-Ujszálláson „Arany-Kör“ nevet viselt az önképzést gyakoroltató egyesület, a melyben a kevés számú tagok igazán dicséretre méltó törekvéssel s eredménynyel forgolódtak úgy a szavalás, mint a komolyabb munkálkodás terén. Mert minden bizonynyal igen szép eredmény az, ha 3 kérdésre 18 munka érkezik.

Mező-Túron az „Önképző-Kör“-ben dolgoztak a tanulók, kik 5 pályakérdés sikeres megfejtésével tűntek ki. Ez a kérdés: Vonassék párhuzam Kossuth L. és Deák F. szónoki stíljá között. Kissé sokat követelőnek tűnik fel s igen derék dolog, hogy a nyertesről ezt le-

het írni: „helyes felfogással” írt s jól jellemezte a két nagy szónokot.

Kissé részletesen foglalkoztunk az önmunkássággal, de talán nem felesleges, mert bizonyára igaz, hogy az önmunkásságban tűnik ki legjobban kinek-kinek egyéni értéke. Jól eső hatást érezünk mindenkor, ha egy-egy iskola ifjúságáról azt halljuk: a verseny, a szellemi nemes verseny élénk közöttük. Az ilyenektől sokat lehet várni az életben is.

Meg kellene még arról is emlékezni, hogy az egyes gimn. könyv- és szertárai minő gyarapodásban részesültek, de ez igen bajos munka volna s talán akkor volna valami értelme, ha az iskolák anyagi bevételei s kiadásai is ismertek volnának, hogy azokhoz viszonyíthatnók s állapíthatnók meg, hogy elég-e az az összeg, mely az egyes gyűjteményekre fordított.

Csak azt említem még meg, hogy sok helyen szokásban van már a téli időszak alatt az u. n. *iskolai is-tentisztelet*. Vajha minden intézet gyakorlatba venné ez eléggé nem ajánlható szokást, melyre ugyanám szükségünk leend az újabb vallási viszonyok életbe lépése után.

(Vége köv.)

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

(Folytatás).

e) Gót, vagy helyesebben csúcs-íves építészeti.

A csúcs-ívnek a román építészeten formailag történt alkalmazása csakhamar maga után vonta a szerkezet teljes átalakítását is. A román keresztboltozat csúcs-ívesé alakítása szükségessé tette a felülfalazásokat, továbbá a külső táмок és valóságos támasztó ívek alkalmazását. Ennek folytán ismét az oszlopok kisebb átmérőjűek, nyúlankabbak lehettek, mint a román stíl zömök és nehézkes pillérei. A pillérek, bolt-hevederek és gerincek tagolása élesebb és változatosabb lesz, a keresztboltozatokból hálós, majd csillagszerű boltívek fejlődnek ki, s ezek sokszoros gerinceinek megfelelőleg a pillérek is többszörös tagozást nyernek, s az u. n. pillér-köteget képezik. A pillérfő többnyire kehelyalakú, s azt egyszerű levéldísz ékíti.

Az erősebb profilt nyert bolt-gerincek egy erősebb zárókőben egyesülvén, maguk viselik a közeiket befedő boltsüvegek súlyát, s ezen súlyt a kellő gyámokkal bíró pillérekre át is viszik; minek folytán a közbeeső falazatok vékonyak lehetnek és magas ablaknyílásokkal törhetők át. Így a csúcs-íves rendszer a régi építkezési módok nagy vízirányos beosztása helyett a ránezve jellemző *függőleges tagozást* veszi fel, s teljesen ennek szellemében van a templomnak úgy belseje, mint külseje nagy ornamentális díszszel és teljes művészi átgondolással kiképezve. A külső támaszok merészen a főpárkányon áttörve (fiale), a nagy tetőfelület élénkítésére szolgálnak s úgy ezek, mint az ablakok hegyes oromfalai és a toronyok csúcsai kiálló levélcsovékkal és kereszt-virágokkal vannak csipkézve. A főbejárat a román korszakénál is rézsútósabb és túlgazdag ornamentális díszítménnyel van ellátva. Torony a nyugati homlokzaton rendszeren kettő van, a két oldalhajónak megfelelőleg.

Maga az alap-rajz a bazilikáénak felel meg, a latin keresztíddal s rendszeren három, ritkábban öt hajóval. A középső főhajó rendszerint magasabb a többinél; ké-

sőbb Némethonban kezdték a hajókat majdnem egyenlő magasságban beboltozni, mi által az u. n.: *csarnok-templomok* keletkeztek.

A csúcs-íves építés a XII-ik századtól a XVI-ik század közepéig uralkodott Európában, korai, kifejlődött és hanyatló korszakokon átmelve. Franciaországban — a honnan kiindult — legnevezetesebb műemlékei a párisi Notre-Dame és St. Chapelle egyházak, továbbá az amiensi és rheimsi székesegyházak. Angolhonban külön nemzeti jelleget is öltött, hol rendkívüli gazdagsággal képezte ki a csillag- és legyezőalakú boltozatokat. Legtökéletesebb kifejezését nyerte itt a yorki székesegyházban; Spanyolországban pedig a burgosi és barcelonai székesegyházakban.

Legtöbbet épített azonban csúcs-íves ízlésben Németország, hol a kölni dom (1248) az összes gótikus alkotások legnemesebbjei közt foglal helyet. Nevezetesebb még a strassburgi, ulmi, regensburgi, prágai és bécsi székesegyházak. Legkevésbé honosodott meg Olaszhonban, melynek építészeti az eleinte gót — az az barbar — gúnynévvel illeték, mivel minden classikus elemnek hiány volt. Legnagyobb csúcs-íves alkotásuk a milánói székesegyház. Szerkezetileg azonban nem is fejtett ki itten teljesen a csúcs-íves stíl, sőt külsőleg is gyakran vegyíték azt renaissance elemekkel.

Hazánkban, bár sokat építettek csúcs-íves ízlésben, de az előző román korszak műemlékeinek művészi tökélyét nem érték el. Az egy kassai dómon (1260—1270) kívül nincs is e korszakból oly műemlékünk, mely az alapterv egyöntetűsége és a szerkezet korrektsége tekintetében valami kívánni valót ne hagyna hátra. A csarnok-templomok szép mintája a pozsonyi székesegyház, s méginkább a lőcsei templom.

f) A renaissance építészeti.

Midőn a középkorban a közművelődés nagy átalakulásakor a spiritualismust felváltá a humanismus, s az új eszméket mohón szívta be az egyház, a tudomány és irodalom: úgy a művészetek és kiváltképen az építészeti is nem elégedhettek meg a hanyatlásnak induló csúcs-íves ízléssel, mely eddigi könnyed szerkezetét s a hozzá-simuló átgondolt ornamentikát elhagyva, kezdett hol sivár és száraz, hol pedig túl szövényes és mesterkélt lenni. Ismét a klasszikus római kor örök szép formáinak tanulmányozása lépett előtérbe, s az építészeti ezen új iránya, mely a klasszikus formákba mintegy új életet lehell, „renaissance (ujjászülető) építésnek nevezetik. Az e korszakban kivívott nagyobb egyéni önállóság a hagyományos szabályoktól magát feloldottnak tekintvén, építészeti feladatainak megoldásánál a lényegét maga alkotja, s a részleteket a klasszikus építészettől kölcsönzi ugyan, de azokat szabadon, saját céljainak megfelelően alakítja át, tért nyitva ezzel minden egyes ország, város és individuum művészi érzékének szabad kifejtésére.

A renaissance építészeti legelsőbben a gót ízléstől különben is tartózkodó Olaszhonban fejtett ki már a XV-ik században s korai (quattro cento néven is), továbbá virágzó (cinque cento) és késői korszakait átélve, a XVI-ik század második felében már a barokkba, és a rococóba ment át. Az olasz renaissanceban különösen a toskanai és a római iskola nevelt nagyhírű mestereket; kik azonban működésüket nem annyira a templomok, mint inkább a paloták és lakóházak stilszerű kiképzésére fordították. A templomok építésében újra az ó-keresztény bazilika alapformáját fogadták el s annak belsejét római boltozatokkal s architektonikus részletekkel, majd pedig bizanci módon épült kupolákkal is élénkítették. A római iskola hozta be a falfelület sgraffito vagy stucco díszítését.

A renaissance mesterei közül kiűntek: Palladio, továbbá Rafael, a nagy festő, ki az építészetben is jeles műveket létesített, de úgy a renaissance, mint minden idők egyik legnagyobb mestere Michel Angelo volt, ki a római Szent Péter templomot, a renaissance ezen legkiválóbb művét alkotá. Az ő teremő geniusza átlépve a korlátokat, a formákat kénye-kedve szerint átalakítá s tanítványainak e részbeni túlzásai a késői renaissance vagyis „barokk” stílusnak veték meg alapját. Ezen stílus már inkább a meglepőt, a hatásost vadászta, a helyett, hogy a formák tisztaságát tartaná szem előtt, sőt később a legönkényesebb kombinációkat véve fel, az alap-rajzban és homlokzatban alig hagy egyenes felületet és vonalat; minden görbe és cikornyás lesz, s a főtágozatok helyett az alárendeltebbek viszik a főszerepet. Szertelen túlzásaitól eltekintve, a barokk stílus mind a mellett nemesebb s könnyen simuló formáiban igen használhatónak bizonyult.

Franciaország a renaissance stílust csak a XVII-ik század kezdetén, s akkor is előbbi kedvelt csúcs-íves stílusával vegyítve alkalmazá, miáltal a francia renaissance egy külön — igen izléses és bájos jelleget öltött. Ezen izlésben itt is többnyire csak paloták épültek (Louvre, Tuillériák). Mansart — a róla elnevezett magas fedelek szerkesztője — építé a párisi St. Genevieve templomot (most Pantheon) nagyszerű kupolával. XV-ik Lajos alatt divatba jött az u. n.: „Style rocaille” melyből aztán a „rococo” szé származott. Ezen stílus a szerkezetnek csaknem teljes negálása, kacskaringós cikornyák, kagylós és allegorikus díszítések, megszakított és hajlított vonalak, nagy pathosz. jellemzik ezen irányt, mely a francia jó izlés mellett még mindig előkelő marad, s nem esik oly túlzásokba, van a német és olasz.

Angliában a renaissance építészet egyik legszebb műve a londoni Szent Pál templom (1675—1710).

Németországban a XVI-ik század közepén kezdődő renaissance a XVII-ik században már a barokk stílusba megyen át. A német renaissance saját jellege, az individualitás okozta, hogy ezen építési rendszer a helyes formaérzék és genialis építész hiányában Németországban nem jutott önálló kifejlésre. Csakis a barokk stílusban alkotott néhány erős művészi egyéniségű építész saját nemzeti jellegű emlékműveket, mint a bécsi Szent Péter és Károly templomokat.

Magyarországban a renaissance a Mátyás királytól behívott olasz építészektől által honosodott meg, bár ez időben még a csúcs-íves stílus is sok jeleset épített, mint a budavári Mátyás templom tornyát s a vajda-hunyadi vár nagy részét. De a fényesen megindult tevékenységet megszakasztá a mohácsi vész és a török hódoltság, mielőtt még a renaissance szelleme a tömeget áthatotta volna és a nemzeti sajátságok a forma képzésére önállósító befolyást gyakorolhattak volna. A legkiválóbb ily műemlékek mind el is pusztultak, csak egy jelentékenyebb emlékmű maradt ránk, a Bakács Tamás bíboros érsek által Esztergomban 1507-ben épített kápolna, mely a mostani székesegyház déli hajójába nyílik. Nevezetes továbbá a gyulafehérvári templom remek kapuzata, a világi építések közt pedig a sárospataki régi várkastély, tulajdonképpen egy quadratikus donjon, melynek belsejét Perényi Péter 1534-ben láttatta el díszes, olasz művészletekkel. A bártfai városháza (1505.) a csúcs-íves stílus olasz renaissance elemekkel vegyíti.

A barokk izlés idejében, mely a török uralom megszünte után honosodott meg nálunk, a magyar építkezés egészen az osztrák építőmesterek izlését követte (a pesti egyetemi templom, a budai királyi palota, stb.) s ezen befolyástól csak a jelen század második felében tudta magát hazai építészetünk függetlenné tenni.

g) a XIX-ik század építésze.

Míg a felsorolt építészeti módszerek több-kevesebb önállósággal fellépve, korszakaikra rányomták saját izlésük bélyegét, sőt a megelőző korszak műemlékeit úgy szólván kegyetlenséggel rombolák le, vagy alakíták át; addig a jelen század építésze újabb eszmék hiányában kezd kegyeletes lenni az elmúlt idők nagy alkotásai iránt, s hol egyik, hol a másik stílust felkarolva, igyekszik azt a lehető legnagyobb művészi tökélyre vinni. Legelső helyen jár elő ebben Franciaország, hol az első császárság idejében a klasszikus görög formák felelevenítésével még egy új stílus, az úgynevezett „style empire” fejtett ki, (a párisi Madelaine templom, s nálunk a pesti nemzeti múzeum), melytől azonban száraz jellege miatt csakhamar visszatértek az antik formák szabadabb művelésére és a renaissance izlés tovább fejlesztésére (a párisi St. Vincent de Paul, a potsdami Nikolai templom, és olasz renaissance stílusban a pesti Lipót-templom).

A század közepétől kezdve a csúcs-íves stílus művelése is nagy arányokat ölt, különösen a régi műemlékek stilszerű restaurálásánál (a Notre Dame és a St. Chapelle templomok Párisban), valamint újabb építkezéseknél is (a bécsi Votiv-templom s a pesti erzsébetvárosi templom). Román stílusban épült a budapesti ferencvárosi templom, s ily izlésben restauráltatott a pécsi székesegyház. A barokk stílust leginkább Bécs karolta fel, míg a rokokó a templomoknak inkább csak belső díszítésénél alkalmaztatik.

A szorosabb értelemben vett stilszerűség hívein kívül vannak még sokan, kik a múlt idők és népek építészetéből csak azon elemeket választják ki, a melyek céljaikra legalkalmasabbnak látszanak s azok tetszésüket valamely okból megnyerik. Ezen újabb irány követői az „eklektikusok.”

Legutóbbi időben a vasnak, mint építő anyagnak bevonása és tulajdonságainak a formák képzésére való befolyása által egy legújabb, az u. n.: *realisztikus irányú építészet* fejlődött ki, melyre kivált a nemzetközi kiállításoknál szükségelt nagy arányú építmények létesítése adott impulzust, de a mely irány a templomok építésénél is, — különösen azok technikai kivitelét illetőleg — mindezenetire éreztetni fogja befolyását.

(Folyt. köv.)

Katona György.

KÖZÉLETÜNK.

A Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése.

A Protestáns Irodalmi Társaság az ág. hitv. prot. testvérek konventjével kapcsolatosan választmányi ülését november 9-én, közgyűlését pedig november 10-én tartotta. Úgy az egyiket, mint a másikat nagyon gyéren látogatták. Nem valami biztató volt az a benyomás, melyet itt a Társaság éltéről nyertünk. Pénzügyi viszonyai ziláltak, a tagsági díjak rendetlenül folynak be, s a tagok száma is inkább fogy, mint emelkedik. A taggyűjtő bizottság kezdeményezése is eredménytelennek bizonyult, a mennyiben a vidéknek egyetlenegy pontja sem mozdul. Pedig a szerkesztő-titkár lángbuzgalmához, a „Szemle” életrealitásához s a népies iratok értékéhez szó sem férhet. Egyházaink tagjaiban, de főleg lelkészeiben rejlik oka annak, hogy a Társaság anyagi és szellemi élete jobban nem lendül. E tekintetben fokozottabb érdeklődésre s nagyobb munkálkodásra volna szükség.

Választmányi ülését november 9-én a Lónyay-utcai ref. főgimnázium egyik termében tartotta a Társaság. Az

elnökön s a titkáron kívül ott láttuk Hegedüs Sándort, Szóts Farkast, Csiky Kálmánt, Papp Károlyt és Petri Eleket, a vidéki választmányi tagokat pedig Gyurátz Ferenc, Dr. Masznyik Endre, Révész Kálmán és alúlirott képviselték. Panaszos hang vonult át a választmányi ülésen, s ez volt az alaphangulata a közgyűlésnek is, a melyet a Társaság a Deáktéri ev. főgimnázium dísztermében tartott. Ez már — különösen az ágostai testvérek részéről — valamivel látogatottabb volt. Ott voltak Szász Károly, Prónay Dezső, Fabinyi Theofil, Zsilinszky Mihály, Zelenka Pál, Baltik Frigyes, Veres József, Belohorszky Gábor, Händel Vilmos, Michális, Horváth Sándor, Csiky Kálmán, Kenessey Béla, Melczér Gyula, Perlaky Elek, Poszvék Sándor, Schneller István, Hörk József, Dr. Szilávik Mátyás, Győri Elek, Dr. Szabó Aladár, Dr. Masznyik Endre, Bachát Dániel, Petri Elek, Ujággh Károly, Szóts Farkas, Chotvács Endre és mások, míg a vidéki kálv. papságot kizárólag 2 buzgó historikus tagja: Révész Kálmán és Zoványi Jenő képviselték.

A közgyűlésen Szász Károly és Fabinyi Theofil elnökölt.

A közgyűlést Szász Károly nyitotta meg azzal a tartalmas s minden tekintetben időszzerű megnyitóval, mely az indokolt panaszos hang mellett bőven és meggyőződen sorolja fel azokat a feladatokat, a melyek a Társaságra várnak, s a mely egész terjedelmében a budapesti „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” közelebbi számában olvasható. Kenessey Béla titkárnak évi jelentése tárgyilagos és hű, de egyúttal szomorú képét nyújtja a Társaság belső és külső életének. A Társaság pénzügyi oldala nem épen biztató. Bevétele volt 1893-ban 10,932 frt 73 kr., kiadása 10,433 frt 79 kr.; pénztári maradványa 498 frt 94 kr., hátralékokban való követelése 6593 frt, a miből tényleg csak 2844 frt folyt be, s a folyó évben is igen gyengén folynak be a tagsági díjak. A Társaság vagyona 18,200 frt értékpapirban, s 32,800 frt alapítványi kötelezvényeken. Van a Társaságnak ez idő szerint 33 pártfogó, 283 alapító, 452 rendes, s 465 pártoló tagja, tehát mindössze 1233 tagja, vagyis 43-al kevesebb, mint tavaly. E tekintetben bizony még nagy feladat vár a taggyűjtő-bizottságra!

A Társaság szellemi élete biztatóbb, s a „Prot. Szemlében”, a Révész Kálmán-féle monographiában s a „Koszorú” című népiratok kiadásában nyilvánult. A Szemléről Hegedüs Sándor igen nagy elismeréssel nyilatkozott a választmányban s a népies iratkákból is, főleg az első füzetekből, immár a 3-ik öt-öt ezeres kiadást rendezték sajtó alá.

A „Koszorú” költségeit Hegedüs Sándor buzgó mace-násunk mindaddig viseli s a jövőre is felajánlotta, a míg e vállalat önmagát fenn nem tartja. A Társaság egyesületi tevékenysége kizárólag Budapesten nyilvánult a bőjti időszakban tartani szokott felolvasó estélyeken, a melyeket a vidék tömörebb prot. helyein is meg kellene honosítani. A protestantizmus társadalmi hatásairól értekezett azokon Szabó Aladár, Kenessey Béla és Dezső, Szóts Farkas, Vargha Gyula és Fejes István. E felolvasásokban értékes dolgokat nyertünk a vidéken is. E tekintetben igazán meg kellene már nekünk is mozdulnunk az új helyzetre s az új feladatokra való vonatkozással.

A Társaság milleniumi pályázata is „A protestantizmus vallásos-erkölcsi és közművelődési hatásának föltüntetése hazánkban” címmel meddő maradt. Az 1000 frtnyi pályadíj, úgy látszik, nem igen hódít. Mindössze egyetlenegy sílány tervezet érkezett be, mely azonban — titkár előterjesztése szerint — még csak szóba sem jöhet. A választmány különösen Hegedüs Sándor felszólalása alapján, a kérdésnek megbízás útján való kidolgozását javasolta, a közgyűlés azonban Zoványi, Zsilinszky, Szabó és főleg Révész Kálmán hozzászólása után, azt határozta, hogy a pályakérdést 1895. évi december 31. határidővel újból kitűzi. Mi is Zo-

ványival és Révészszel azt tartjuk, hogy a kérdésnek essayszerű kidolgozása is — protestáns egyháztörténetírásunk ez idő szerinti fejlettsége miatt — igen nagy, sőt csaknem legyőzhetetlen nehézségekkel jár, jobb lett volna szűkebbre foglalni a keretet.

A Társaság a maga buzgó elnöke által és a titkári jelentésben melegen emlékezett meg b. e. Baró Vay Miklós-ról, ki a Társaságnak örökös tiszteletbi elnöke volt. Kegyeletes, finom tapintattal helyét ez idő szerint nem töltötte be, hogy ezzel is kifejezze az ő személye és működése iránti legmelegebb elismerését s az ő elhunyt felett érzett legmélyebb fájdalmát. Nagy Imre, elhunyt fővárosi választmányi tag helyét Dr. Sztelhló Kornél fővárosi ügyvéddel s házasságjogi íróval és szaktudóssal töltötte be. A választást a mi részünkről is szerencsésnek tartjuk.

Ülés végén a közgyűlés a Társaság folyó évi költségvetését állapította meg, s a pénzügyi bizottság erre vonatkozó javaslatát vita nélkül, egyhangúlag fogadta el. Egyúttal kimondotta a közgyűlés, hogy az eddig még semmit sem fizetett s régebben jelentkezett tagoknak neveit törölteti. A választmányban különösen Hegedüs Sándor és Gyurátz Ferenc hangsúlyozta, hogy a Társaság fenntartása és fejlesztése ügyének főleg az erkölcsi testületek volna-nak megnyerendők. Hörk János indítványa fölött a „Monumenták” kiadása tekintetében a Társaság pénzügyi helyzetére való tekintettel, a titkár rövid felvilágosítása után, napi rendre tért, a közgyűlés.

A választmány javaslata alapján — igen helyesen — abban állapodott meg a közgyűlés, hogy a jövőben a nagy közönségnek megnyerése szempontjából nem szorosan theologiai vagy történeti monographiáknak kiadására, hanem Drumond Funke s más szerzőktől való általánosabb értékű munkáknak átültetésére és terjesztésére fog súlyt fektetni a Társaság. Drumond egyik művéből — titkár jelentése szerint — igen sikerült részletet küldött be Csizmadia Lajos.

Im, ez a képe a Társaság múlt évi működésének a választmányban s a közgyűlésen nyert benyomások alapján. Mi is hangsúlyozzuk, hogy több érdeklődésre, nagyobb lelkesedésre és kitartóbb munkára van szükség a Társaság tagjai részéről, mert ellenesetben hiábavaló az önfeláldozó titkár lángbuzgalma és erőfeszítése és hiábavalók a Társaság jeles kiadványai! Ne nézzük tehát továbbra is összetett kézzel a dolgokat, hanem dolgozzunk minden irányban, az egész vonalon!

Budapest, 1894. november 11-én.

Dr. Szilávik Mátyás,
eperjesi tanár.

KÖNYVISMERTETÉS.

Négy imádságos-könyv.

(Vége.)

A Papp Károly könyve házi használatra való tehát részben más megítélés alá esik, mint az előbbiek. A titkon, ajtónkat behajtva mondott imádság valamivel több szabadságot vehet magának, mint a templomiak. Se hang, se forma, se a kérés tárgyai nem kötik úgy meg, mint a közös nyilvános imádságot. Szelesebb a mező, a melyen mozoghat, többfélék az életviszonyok, a melyeknek köréből gondolatait szedheti.

De azért ez is csak imádság.

Az imádság pedig, szerintem, édes testvére a lírai költeménynek, vagyis nem más, mint az érzésekkel (már akár fájó, akár boldog érzésekkel) csordultig telt szívnek önkéntelen kiömlése. Tehát kell benne lenni lendületnek,

naivságnak és sok, igen sok *őszinteségnek*. Ellenben nem kell benne lenni, avagy csak igen kevésnek, a reflexióból, az affectálásból és a mesterkéeltségből, mert ez könnyen hideg elmélkedéssé és képmutatássá tévelyedhet el, a mi pedig megölő lelke az imádkozásnak. Az imádságban mindig a szív beszéljen s az elme csak a szavakat adja a szájába. Ez áll minden imádságos könyvről, de áll kiváltképen a magánhasználatra készült fohászokodásokról. Egyébiránt maga a fohászokodás szó, az imádságnak ez az egyik elnevezése, egész világosságában kifejezi és magyarázat nélkül is tisztán láttatja velünk az imádság lényegét; látatja és megérteti, hogy annak nem természetfele az elvont bölcsekedés, mert a reflexio ilyenkor csak kolonc a lélek szárnyain, mely gátolja azt szabad röptülésében. Az imádság nem a bölcseisével javít, de a bensőségével.

S a Papp Károly könyve ilyen-e? Nem egészen. De majd ilyen. Maga a cím: „A vándor útja Istenhez” felettébb tetszetős, szinte hangulatkeltő és sokatmondó. Tartalma változatos ízlése előkelő, vallásos világnézete tiszta, felvilágosodott. A nélkül, hogy a porban vergődnek; hogy magában az emberi méltóságot megtagadná: gyalglósága, egyuttal istenfiúsága tudatában bizalommal támaszkodik mennyei atyja kegyelmére. Azt keresi Istenben, a mit az igazi imádságnak keresnie kell: megnyugvást a bajokban és erőt az élet küzdelmeihez. S ennek hangja a gyermeki bizodalomnak és ragaszkodásnak őszinte, igaz melegségtől áthatott megnyilatkozása.

De áradozni nem szeret. Ettől jó ízlése megoltalmazza. A kellő mértéket nem haladja meg, de összességben sem húzódik, mint a mennyire kívánatos. Annyit nyújt mindig, a mennyi az áhitatos lélek szükségeit éppen kielégíti.

Előadása természetes, könnyen folyó, erőltettség nélkül való. Teljes írói gyakorlottsággal rendelkezik. Többnyire kendőzetlen és mégis tetszetős, mert sohasem sablonos és mindig erőteljes. E tekintetben szinte azt mondhatnám, hogy a Szász Károly tanítványa, azzal a különbséggel, hogy nincs meg benne az a képesség, a mely Szász Károlynak egyik legtöbbször mutogatott virtusa: a költői színezés, virtuózságig emelkedő festegetés. De képei, hasonlatai vannak neki is, még pedig sokszor bájosan szépek, találók hatásosak és önkéntelenül támadók.

Szóval Papp Károly nem a tucat-írók közül való, ezt örömmel vettem észre akkor is, mikor pár év előtt egyházi beszédeit ismerttettem. De észre kellett vennem azt is, hogy míg egyházi beszédeiben meg-megcsendül itt-ott a népies hang s szemmel látható az a törekvés, hogy szélesebb körben akar hatni és világosítani: itt ez már csak akkor esik meg rajta, ha magáról elfelejtkezik. Szavai, érzelmei, gondolatvilága, lelki szükségai, kifejezési formái mind-mind az iskolázott emberé. Nemcsak, hanem elég gyakran valósággal a zsurnalisztáé, a mi — megengedem öntudatlanul, — magyartalanságokba is keveri.

„Ma reggel, ... érzelmeim a te gondviselő jóságodnak hatása alatt állottak.” 191. l. „Talán oly tetteket is követtem el, melyek nincsenek összhangban a te imádsáddal.” 10. l. „Ne terhelje azt a mérleget.” 41. l. „A nap végezte van ... a napi számadás könyve lezárva, mely csak amaz utolsó napon nyitattik fel újra, hogy tartalma felolvastassék előttem.” 20. l. „Erkölcsei nyereséggel zárhassam le ennek számadását.” 166. l. Nemde úgy hangzik, mint egy börczei, vagy kereskedői tudósítás? A fővárosi magyarsággal és gondolkozással impregnált ember stílusa és eszejárása ez, a melyről ő már maga sem tehet s a melyet ő már épen úgy nem talál szokatlannak és feltűnőnek, mint a lukai pap a lukai sajátosságokat. De lássunk csak többet is! „Szemeink előtt vannak a te jóságodnak tényei.” 26. l. „Mely a te udvarodnak légkörét betölti.” 33. l. „Az ifjúkor érzelmeinek hullámozó dagályja után rendes medrökbe

visszatértek.” 38. l. „Köszönöm azt a környezetet, melylyel embertársaim között körülvettél.” 39. l. „Ha a te lelkedtől vezérelve, szigorú vizsgálatot tartok magam felett, számtalan hibát fogok találni. Az első tekintetre mindjárt egyet olyat, mely semmivé teszi jó tulajdonaimnak értékét. Nincs meg bennem az az állhatatosság, mely az erénynek igazi becsét megadja.” 164. l. Igazságom van-e, hogy így nem beszél, nem ír az, a ki általánosságban, vagy legalább meglehetősen széles környezetben igénybe vétetni törekszik; hogy ez inkább *fejtegető*, mint imádkozó stílus; hogy ez nem a naiv lélek önkéntelen kibuzdulása, hanem a nagyon is porázra fogott elmének logikus beszámolója?

De nehogy fentebbi dicséretem valótlanságnak látszódjék, ismételnem kell, hogy az ilyen kifogásolható helyek és szólások, bár elég gyakoriak, mégis csak kivételek, mégis csak szórványosak. S ezekkel szemben a ki elolvassa pl. csak az „Előfohászt,” vagy a 35-ik lapon a péntek esti gyönyörű könyörgést, meg fog győződni róla, hogy Papp Károlyban az imádkozó léleknek olyan becses tulajdonságai egyesülnek, a melyek művét méltán az e nemű termékek legjobbjainak sorába emelik.

Tartalmára és terjedelmére nézve is a tekintélyesebbek közül való. Hat részből áll. Az I. R. tartalmaz közösleges imádságokat. A II. R. évszakiakat. És ez neki specialitása épúgy, mint a Gyöngyösy könyvének. Irodalmunkban ők ketten az elsők, kiknek lelkét egyszerre ihlette meg az a termékeny gondolat, hogy a tél, tavasz, nyár és őszi heteire külön-külön imádságokat írjanak. S ha elolvassuk ezeket az évszaki imádságokat, bár mindkét embernek más a lelki világa, még sem tudunk köztük választani, annyi szépséggel és bensőséggel ékes mind a kettő.

A III. R. úrasztalához előkészítő imádságokat (egy egész bűnbánati hetet); a IV. R. Ünnepi imádságokat; az V. R. a családtagokéit; s a VI. R. az alkalmiakat foglalja magában. S mind e gazdagságon felül — nem kevésbé szerencsés gondolattal — a legtöbb imádság után a zsoltárokból és dicséretekből vett énekverseket alkalmaz, a melyek sokszor meglepően találhatnak a könyörgés gondolatmenetéhez, azt mintegy természetesen kerekítik ki egészre, ringatják az imádkozó lelkét a teljes megnyugvás és béke ölelő karjai közé; s költik fel az érdeklődést Enekes-könyvünk iránt azokban, a kiknek idegen föld a zsoltárok és dicséretetek birodalma.

A Szabó Aladár könyvének a titulusa: „Lelki Harmat.” Igazán az. A lélek felüdítésére és táplálására való. Azért vettem ide az imádságok közé. Pedig voltaképpen nem imádságos könyv, inkább olyan „Keresztény Tanítások”-féle. Abból is csak kóstoló, szájízeltető, mely annak a célnak akar szolgálni, hogy vágyat ébresztszen az Isten ígéje iránt s rákapassa a világba csábult embert újra az imádkozásra. S én azt hiszem, hogy az nem egy esetben, sikerülni is fog neki. Hiszen a legunottabb ember is kibírja türellemmel s a legelfoglaltabb is időt szakíthat rá, hogy naponta ezekből a harmatcseppekből egyecskét bevegyen, ezekből a rövid elmélkedésekből egyet elolvasson, mi közben könnyen megeshetik, hogy egy mag, egy szó, egy szívből származott sóhajlás az ő szívében is termékeny földre talál s kedvet kap e harmatcseppek után inni az életvizének gazdagon buzgó forrásából, a teljes szentírásból.

Teljesen megfelel e munka maga elébe tűzött céljának s jóllehet nem tökéletes, mégis a mi irodalmunkban annyira specialitás, olyan helyes és praktikus úton járó, hogy alig ismerék könyvet, melyet a sikernek, a Krisztushoz való visszahódításnak nagyobb reménységével adhatnánk hiveinknek kezébe; kivált azokéba, a kiket megbódított a kornak miazmás levegője; a kiknek felnyílt a szeme, talán egy kis vagyonosodás, vagy a hamis felvilágosodás szem-

lélete folytán s a kik ennek következtében vallástól, bibliától, Istentől és az ő Krisztusától elidegenedtek.

Az esztendő minden napjára — január 1-től december 31-ig — van e könyvben külön elmélkedés, mely befejezésül mind egy-egy igaz érzés tüzetől lángra lobbant rövid foháskodásban lobog fel. Az elmélkedések homlokán ott van a korona is, valamely találó bibliai idézet. Ezek is mind megannyi ragyogó harmatcseppek, melyek a kemény szívek fokenkénti meglágyítására hivatják. Ezekből fejti tovább a szerző gondolatait; ezekhez kapcsolja egyszerű, természetes nyelven, egyszerű, természetes következtetéssel oktatásait, jó tanácsait, buzdításait, élénkítve és erősítve, a hol szükségét látja példákkal, a történelemből vett s elmélkedésének egy vagy más irányban szolgálatot tevő, számos adattal is. Így pl. január 6-ánál megemlíti, hogy ez a nap D' Arc (ugyan hogyan fogják ezt talán kimondani?) Johanna születése napja, a kit egy ország tisztel s a napkeleti királyok hódolásaé. Február 3. Kálmán király halála napja, ki a babona ellen törvényt hozott Szól a babonáról. Február 18. Luther halála. Augusztus 20. István király ünnepe. Int attól, hogy ne bizzunk a fejedelmekben és emberek fiaiban, kikben nincsen szabadításra való erő. Ápril 18. Buzdít a hitre két nagy példával: a Lutherével, ki ezen a napon tett bátor hitvallást a birodalmi gyűlésen és a Lórántffy Zsuzsánnáéval, ki ezen a napon halt meg. Október 31. A reformáció kezdete. Julius 10. Kálvin születése napja, ki példát mutatott, hogy inkább engedelmeskedjünk Istennek, mint az embereknek. Március 15. Beleszővi a magyar szabadság új életre támadását.

Textusait nem kizárólag az újtestamentumból szedi, van közte szépszámmal az ó szövegségből is, de természetesen mégis az előbbi a vezérszerep. A 10 parancsolat, a hegyi tanítás, a Miatyánk s más nevezetesebb és értékesebb szentírásbeli helyek bővebb tárgyalásra érdemesíttetnek, de több napra elosztva s egymásutáni sorrendben. Az elmélkedések különben sehol az egész könyvben a rövid foháskodással együtt, sohasem haladják meg az egy oldalt s így a könyvnek 365. oldala van, tehát így is elég terjedelmes.

De tekintve épen azt, hogyha tulságos nagygyá és drágává növekedni nem akart, annál az egy oldalnál egy elmélkedésre több tért nem szánhatott: lehetne — hogy már a fogatkozásait is szemére vessem — sokszor tömörebb, magvasabb, tartalmasabb is; sőt némely történelmi adat felhasználásakor — a csekélyebb ismeretű olvasókra való tekintettel — leereszkedőbb, magyarázóbb, s kissé bőbeszédűbb is. S óhajtottam volna azt is, hogy ezekből a történelmi példákból, adatokból még többet szedegessen össze, a mi által kétségtelenül még vonzóbbakká, érdekeltebbé tanulságosabbakká s az egyhangúságtól mentebbekké válnak vala elmélkedései.

S ugyancsak kényszerült helyzetéből kifolyólag, ha már a szövegbe nem tűzhetett csak nagyon gyér számmal szentírásbeli idézeteket, megtehetette volna a szöveg alján, hogy feljegyzi az elmélkedéséhez illő s azt támogató bibliai helyek versszámait, sőt az ide illő énekverseket is. Hátha a kóstoló után ezekre is sort kerített volna egyik másik meghódított olvasója?

S megvallom, részemről azt is örömebb látnám, ha az elmélkedések után álló kicsike fohások, ha csak pár sorral is, hosszabbra terjednének. Így igazán csak cseppek, ha harmatcseppek is.

De azért dicséret és elismerés Szabó Aladárnak. Nem valami nagy igényű vagy magas irodalmi becsű dolgok ezek, igaz (ő bizonyára maga sem akarta, hogy azok legyenek), mert minden vallásos lélek és az írásmesterségében gyakorlott elme könnyű szerrel összeállíthat minden este egy-egy ilyen elmélkedést, napi munkája bevégezése után,

úgy szólván „nemesebb időöltésképen“ is; azt se tudom, Szabó Aladáré magáé e ennek a jó gondolatnak az érdeme? nincs-e más nemzetnek már hasonló könyvecskéje? de származzék bárkitől az ötlet, a kivitel érdeme mindenesetre a Szabó Aladáré; s a munkás és lelkes szerző csak gratulálhat a sikerült megvalósításért önmagának.

A könyv kiállítása díszes, nyomása tiszta, ára (= 1 frt) halározottan olcsó.

En pedig szerencsés halandónak mondom magam, hogy áhitatossági irodalmunknak négy ilyen valóban érdemes s helyét becsülettel betöltő termékét mutathattam be egy társaságban a nagy türelmű olvasónak. Nekem mindvégig lelki gyönyörűséget okozott a velők való foglalkozás s a ki közelebből is megismeri őket, tudom nem fog engemet meghazudtolni.

Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Fodor Pál, vilmányi ev. ref. lelkész, az abauji egyházmegyének nyugalmazott esperese — mint egy szüksézü tudósítás jelenti — f. hó 8-án elhunyt, s 11-én eltemettetett. Éveken át sinlődött szellemi tehetlenségben s megváltás volt rá nézve a földi keltelések közül való kibontakozás. Reméljük, hogy volt barátai méltóan fognak gondoskodni az élte alkonyán szerencsétlenné vált férfit képeznek megörökítéséről. Nyugodjék békével!

— **A kecskeméti jogakadémia panasza.** A dunameléki egyházkerület közgyűlésén szomorú képet rajzolt Csilléry Benő a kecskeméti jogakadémiáról, a melynek tanügye hanyatlásnak indult. Két nagy oka van e megdöbbentő fordulatnak: egyik az, hogy a jogtanulók nagyobb része szegény sorsú s így kenyérkeresetre van utalva, még az iskola rovására is. Az ügyvédi irodában működő joghallgatók nem érnek rá az iskolát is látogatni s így a tanulás és a tanulók színvonala alászáll. A másik ok a tanároknak van, a kik — miután a fizetés csekély — többnyire fiatalok s állásukat csak átmeneti helynek vagy lépcsőnek tekintik s az örökös változás a tanári karban rontja a tanítás szellemét, annak egységét, állandóságát, következetességét. Az utóbbi baj megszüntetésére a fizetések felemelését ajánlja Cs. B., az előbbi baj gyógyszeréről az igazgató-tanács fog gondoskodni. Bizonyosan meggyőződik az igazgató-tanács a felől, a mit mi régóta hirdetünk, hogy a tanuló nem lehet egyszerre ügyvéd-bojtár is, nevelő is, udvarló is s különböző sportegyletek tevékeny tagja is, — hanem csupán és egyedül csak tanuló, főleg ha 8 jogtanárt kell 4 év alatt kitanúlnia, modern nyelveket elsajátítani s egy kis filozófiai műveltséget is szereznie. A kalmár szellemet kell első sorban kiszorítani az iskolai növendékek seregéből, a mihez pedig az igények leszállítása kívántatik meg.

— **Az evangélikusok egyetemes konvettje** folyó hó 8—10. napján tartatott meg Budapesten, Prónay Dezső br. egyetemes felügyelő és Zelenka Pál püspök elnöklete alatt. A gyűlésnek egyik fontos tárgya volt Baltik püspöknek a dunáninneni kerület feltűnő magaviseletéről beadott jelentése, mely szerint a kerületi gyűlés többségben levő pánszláv érzelmű tagjai vonakodtak megválasztani az egyetemes gyűlés tagjait, mivel a választást nem tartják kötelezőnek, s ő ezen törvénytelen eljárás miatt, aztán a gyűlést feloszlatta. A konvent Baltik eljárását helyesléssel vette tudomásul. A másik fontos tárgy a *turóc-szent-mártoni tót gimnázium ügye* volt. A pánszlávok egy új tót gimnázium felállítását tervezték, melyre előterjesztésük szerint, mintegy 69000 frt alapítványi összeg gyűlt össze, többnyire

külföldiek adományából. Ez az összeg azonban, mint kitűnt, majdnem teljesen csak papíron van meg. A konvent nem akarván egy újabb pánszláv fészék alkotásához járulni, a tót gimnázium felállítását nem egedélyezte. A második napon a *pozsonyi theologiai akadémia* anyagi helyzetét tárgyalták, s a jelentésből meggyőződve a konvent, hogy a tanárok csekély fizetése miatt, ez az intézet alig tartható fel, megbízta az államsegély tárgyában kiküldött bizottságot, hogy első sorban ennek a szükségnek a pótlására legyen tekintettel. Érdekes vitát idézett elő a kilenc horvát-szlavonországi egyház kiválása s azon törekvésük, hogy a Horvát-Szlavon országos kormány felügyelete alá helyezik magokat. A konvent felkéri a kormányt, hogy lépjen közbe az ev. egyház törvényes jogainak védelmezése végett. Megemlítjük még, hogy az egyetemes gyűlést ez évi bevétele 34000 frt volt, a Luther-társaság vagyona pedig 10000 frt.

— **Levél a szerkesztőhöz.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! Becses lapja folyó évi november 12-iki (46.) számában a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság választmányi és közgyűlési meghívójának felemlítése alkalmával tett megjegyzéseire vonatkozólag legyen szabad a következőket elmondanom: Méltóztatik tudni, hogy társaságunk múlt évi közgyűlése azt határozta volt (l. az évkönyvben közölt jegyzőkönyvet), hogy a jövőben közgyűléseit, amennyiben azok Budapesten tartatnak, a két testvér prot. egyház egyetemes konventjei idején felváltva fogja tartani. A közgyűlés eme határozatának eleget teendő, a midőn a folyó év tavaszán az ág. h. ev. testvér egyház egyetemes konventje egybehívásának ideje tudomásomra jutott azonnal érintkezésbe tettem magamat a konvent elnökségével s kértem, hogy a konvent tartama alatt jelöljön ki társaságunk közgyűlésének a megtarthatására valamely alkalmas időt. Akkor azt kaptam válaszul, hogy az egyetemes konventnek annyi teendője van, hogy nekünk nem adhatnak rendelkezésünkre még csak egy délutáni órát sem, hanem halaszszuk el a közgyűlést az őszi konvent idejére. Ebbe társaságunk elnöksége akkor belenyugodott s maradt a közgyűlés az őszi konventre. A mint pedig most az őszi konvent gyűléseinek idejét a lapokból megtudtam, október 22-én mindjárt írtam báró Prónay Dezső egyetemes főfelügyelő úr ő méltóságának, kérve közgyűlésünk részére az idő megjelölését. Az egyetemes főfelügyelő úrnak levelemre adott válaszáat október hó 28-án reggel kaptam kézhez. Október 29-én nyomdába adtam a választmányi és a közgyűlési meghívókat, a melyeknek elkészülte után, azonnal megkezdtem azoknak szétküldését. Tehát a lehető leggyorsabban jártam el a két gyűlés összehívását illetőleg. Phisikailag lehetetlen volt előbb a meghívók expedálása és lehetetlen volt az egyházi lapok értesítése. Kötelességünket tudtuk s illetőleg én kötelességemet tudtam az összehívásra nézve. Célzatossággal ugyan egyenesen nem vádoltatom; de meglep már önmagában az, hogy a tisztelt szerkesztőségben még csak fel is merülhetett a célzatosság gondolata. A trombita kétségtelenül kissé megkésve adott hangot; de tényleg tőle független okok miatt késett el. A jelzett indítványok elmaradását igen sajnálom; de reményem, hogy az a jó akarat, mely most a Társaság támogatására igyekezett sietni, megmarad irányunkban s a jövőben sem vonja meg tőlünk támaszát és segítségét; sőt bátor vagyok azt az ügy érdekében ki is kérni. A református konvent idejéről helyzetünk fel fogva sokkal hamarabb értesülhetvén, természetesen a meghívókat is sokkal előbb küldhetjük szét. Persze a konventek idejétől való függés mindjárt megszűnnék,

ha valaha remélhetnénk, hogy Társaságunkért önmagáért is felfognak a t. vidéki tagok fáradni. Még a főváros népes utcáin is mindig meglátszik, ha a Szent István- vagy Szent László-Társulat tartja üléseit — anynyi itt a vidéki plébánus. E társulatoknak életet nemcsak nagy vagyonuk, hanem az *érdeklődés* is ad. Mi, fájdalom, sem az egyikkel, sem a másikkal még egyelőre nem dicsekedhetünk; de talán majd ez is megváltozik a változott helyzettel és viszonyokkal. Adja Isten! Kiváló tisztelettel, Budapesten, 1894. november 13-án. *Kenessey Béla*, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság titkára.*

— **Kiegészítésül.** Ev. ref. középiskoláink múlt évi állapotáról igen tanulságos összehasonlításokat s ezekből levont következtetéseket tett közzé *Dr. Tüdös István* e b. lap legközelebbi 42, 43 és 45 ik számában. — Szólt többek között a tanárokról is, érdekes szemléltető képet nyújtván egy gonddal összeállított tábla alapján azoknak minőségéről — Csak *protestáns voltukat* nem illusztrálta. — Gondolják sokan, hogy hisz az felesleges is, magától érthető; protestáns tanintézeteknek csak prot. tanárai lehetnek. — Szó sincs róla, a név megvan ám, de én a tényekben nyilatkozó érzületet kutatom. Ez érzület ösztönzi a ref. tanárt arra, hogy tőle tülhetőleg részt vegyen egyházának minden fontosabb mozgalmában, ha kell még kormányzásában is. Ez érzület vezeti lépteit a protestánsok által alapított egyházakba, társulatokba, melyeknek célja a prot. tanárvilág céljaival ellenkező nem lehet. A Dr. Tüdös kimutatása szerint 390 tanár működött az ev. ref. egyház 28 középiskolájában, s ezek közül a Magyar Prot. Irodalmi Társaság múlt évi Évkönyve szerint csak 37-en tagjai e társaságnak, mégpedig 6 pártfogó, 11 rendes és 20 pártoló tag. E még 10%-ig sem menő részvételt bizalmatlanság, vagy a meleg érdeklődés hiánya okozza-e, nem tudom. Annyinak megemlékezésével azonban még tartozom, hogy 5 gimnázium, tanári kara a maga egészében alapító tagja a Prot. Irodalmi Társaságnak. De több aztán nincs. Óhajtottam volna, ha Dr. Tüdös előszámlálja azokat a tisztségeket is, melyeket egyik-másik középiskolai tanár az egyházban visel. Ugy tudom, az Értesítőben ezek is ki vannak tüntetve, vagy ha nincsennek, kitüntetésök kíváncsok. Mégpedig két szempontból. Egyik az, hogy látni fogjuk belőlük azokat a tanárokat, akik egyházunk ügyei iránt mélyebben és kitartóbban érdeklődnek. Mert közönyös embert aligha ruháznak fel akár az eklézsiában, akár a traktuson, akár az egyházkerületen valami tisztséggel. Másik meg az, hogy azt is meg fogjuk belőlük tudni, hol becsülik meg és vonzzák szorosabban az egyház kötelekei közé a tanárokat. Mindkettő nagyon szükséges, mert bizony mi már ott vagyunk, hogy egy-némi ref. tanár a mi autonómikus egyházszervezetünkben meglehetősen tájékozatlan.

— **Hibajegyzítés.** Lapunk 45. száma a nyomdavezető távollétében készülvén, abba — sajnálatunkra — számos sajtóhiba maradt. Így p. o. Czinke I. könyvismertetésében a 4-ik könyv címe is hibás, mert *emlékezések*-nek van nevezve *elmélgedések* helyett. A 991. lapon bántódás van bántódás helyett (2-ik sor), imádságokról, imádságokról helyett (6. sor alólól), sőt áll e. h. erős (7. sor a.) s kimaradt e szó: *a nélkül* (9. sor a.); a 992. lapon hiányzik e szó: *a másikkal* (5. sor f.), ugyanitt a 3-ik kikezdés 4 sorában a „biblia és az oltár“ van e. h. biblia és zsoltár. Hát ez bizony öreg hiba, de — ime, szerencsére — kijavítható.

* A titkár buzgóságában sohasem kételkedtünk s nem is volt és nincs is ilyesmire okunk a legcsekélyebb sem, de az bizonyos e levélből is, hogy a tudósítás megkésett. Az igen nagy baj szerintünk is, hogy annyi mellék-körülményre kell tekintettel lenni még egy közgyűlés megtarthatása végett is, de ugyan a fővárosi választmányi tagok tódulnának-e a távol vidéki közgyűlésre, főként, ha még később is kapnák a meghívót? Minket éppen a Társaság iránt való szeretet késztetett a szólásra s ez fog késztetni bizonyos tervek elmondására is és semmi más. Öszinte tisztelettel és bizodalommal.

Szerk.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM, »A« katolikus néppárt szervezkedésekor. — »Ev. ref. középiskoláink állapota az 1893/4. iskolai évről.« Dr. Tüdös István.
— »A protestáns templom-építészeti stíl.« Katona György. — »Az ev. ref. konvent.« Mitrovics Gyula. — »Irodalom.« —
»Vegyes közlemények.«

A „katolikus néppárt“ szervezkedésekor.

Az a szent háború, a melyet a Regnum Marianum ihletett lovagjai a modern Magyarország békés fejlődése ellen megindítottak, kezd szomorúan érdekessé lenni. Úgy látszik, hogy az eddigi sikerek felbátorították a vezéregyenységeket s némi biztatást meritvén — ügyes elmagyarázás folytán — a felterjesztett egyházpolitikai javaslatok szentesítésének késedelmezéséből is, újra kitűzték a keresztes lobogót és pedig már határozottabb feliratokkal.

Székesfehérváron történt, a régi koronázó városban, a hol első királyunk hamvai is nyugosznak, kit a a róm. kath. egyház feje, a keresztyénség terjesztése körül kifejtett érdemeiért, a szentek seregébe sorozott. Oda állottak a Zichy Nándorok és Steinerek a nagy király hamvai fölé s biztosítván maguknak — önmaguk által — az azokhoz való kizárólagos jogot, elég erőseknek érezték magukat arra, hogy kesztyűt dobjanak a haladó Magyarország szemébe s ezt az alkotmányosan uralkodó s népeit bölcs szívvvel szerető királynak és a legmagyarabb főhercegnek is ünnepélyesen bejelentették.

Épen az ebben a lovagjátékban különösen is elszomorító, hogy noha Ő Felsége több ízben figyelmeztette már a r. kath. papságot s per tangentem a világi ultramontanokat is az ország békességének ápolására: ezek a neki szilajodott honmentő atyafiak e mellett is újra meg újra hozzá dörzsölöznek a királyi trónhoz s a hyperloyalitás bő köpenyegébe burkolózva, ezer titkos és nyílt mesterkedéssel úgy ajánlgatják magukat, mint a trónnak és dynastiának egyedül megbízható támasztékait, mindazokat pedig, a kik nem tudnak és nem akarnak velők egy húron pendülni — legyenek bár katolikusok vagy „eretnekek“ — szép énekszóban a haza ellenségeinek declarálják.

A napi sajtó főbb képviselői visszautasították már ezt az egyedül üdvezítő vakmerőséget és szenteskedő csalfaságot a saját szempontjukból s az általános nemzeti érdekekre való tekintetből: de vissza kell azt utasítanunk nekünk is, mert egy pillanatra sem akarjuk eltérni, — mi gyűlölt eretnekek — magunkon azt a gyanút, mintha mi, a modern Magyarország haladásának pártolói, kevésbé volnánk a trónnak hűséges védel-

mezői, mint azok, a kik ott esúszkálnak annak arany lábai körül és saját kiváltságaik elvesztésétől való félelmökben nyaldossák annak talpait s rút hazugsággal árulkodnak azok ellen, a kik az isteni szeretet örök törvényeinek szellemében a nagyobb egyenjogúság és a nagyobb szabadság áldásai után esengenek

Hát odáig jutott már a rom. kath. egyház Magyarországon, hogy saját jövődjének építgetése végett a hazugság és árulkodás leplébe kell öltözködni? Hát itt mindenki áruló és gonosz már, csak az ultramontanok fekete serege jár az igazság tövises útján és belső tisztaságban?!

Ne vétkezzetek ti Róma felé kacsintgató farizeusok és írástudók a ti nemzet-testvéreitek ellen, s az alkotmányos kormány egyenlősítő törekvései ellen, mert megvagyon írva közös szent könyvünk lapjain, hogy „nincsen köztetek sem zsidó, sem görög, mindnyájan egy vagytok a Jézus Krisztusban!“

Dehát mit nektek szent könyv, mit a Jézus Krisztus — úgy-e bizony, ha egyszer fogyni indul Róma középkori hatalma s vele a ti csinált tekintélyetek, a ti erőszakoskodó szentszékeitek s temérdek képtelen kiváltságok is veszendőben van?! Féltek — nemde, hogy a kiket eddig a hatalom vasvesszőjével kényszerítettetek lábaik elé, azok az új kor hajnalfényénél rátok ismernek és fejetekre olvassák ezredéves bűneiteknek undokságait? — És ez a félelem, ez a hamis önzés csúszkálóvá, piszkolóddá tesz benneteket, hogy bűneitek sora annál gazdagabb legyen?! . . .

Ellenségek mi?! Trónfelforgatók mi?! Hát nincs-e szabadalmuk a ti Jézus-lovagjaitoknak a gyilokra, a a törre, a méregre — a történelem bizonyosságai szerint?!

Azért hát csendesebben ti vádoskodók, ti képmutatók, a kik megszüritek a szunyogot, a tevét pedig elnyelitek! Lelkünk teljes útálatával fordulunk el tőletek, a kik a bölcs király szívét a szeretetlenség pocsolyájába, a magatok fertőjébe is képesek volnátok levonni, csak-hogy meg ne érintse intézményeiteket a XIX. század ébredező szele.

A protestantizmus megbizonyította már a maga nem épen rövid életével, intézményeivel, iskoláival, szent könyvének s e könyv parancsainak tiszteletével, hogy tud is, akar is engedelmeskedni a felsőbb hatalmasságoknak, de tud engedelmeskedni annak a léleknek is, a melyről megiratott, hogy mindent eltűr,

mindent elfedez", a minek ha hijjával vagyunk „a zengő érc és pengő cimbalom” értékére sülyedünk alá.

Erős a hitünk, hogy a becsmérő szó nem hat fel a tróúig s nem osztja kamarákra az alattvalók boldogításában boldog királyi szívet a kereszt, a csillag és a Mózes-táblák jelvényei szerint s meg sem riad arra a vak lármára, amely a római zongora billentyűinek ütéseihez képest támad itt egy-egy székesegyház falai körül vagy egy-egy szentnek a hamvai fölött. — Erős a hitünk, hogy ez az ultramontán erőködés éppen az ellenkezőjét fogja kivívni annak, a mit a Székesfehérváron összesereglett urak pontozatokba foglaltak (lásd a vegyesek közt!), vagyis siettetni fogja legelsőbb is a már felterjesztett törvényjavaslatok szentesítését és sarkalni fogja a kormányt a középkori hagyományokkal való végleges leszámolásra, mert e nélkül az ország békesége a Rómából kormányozott s itthon földi jólétben úszó kath. papság tetszésétől lesz még továbbra is feltételezve.

Megdöböntő az a hamis mesterkedés, a melylyel a székesfehérvári gyűlés a József főherceg gyanútlan szívét meglopta s őt egy meglepően váratlan hangú sürgöny írására bírta. A főherceget, mint megyei birtokost keresték fel a néppárt-szervezők a magok célzatos hódolatával, a ki aztán melegen megköszönte a kitüntető figyelmet s ajánlkozott arra is, hogy a gyűlés terveinek szerencséjeért imádkozni fog.

Hogy mit határozott a gyűlés, az ismeretlen dolog volt még József főherceg előtt, a ki bizonyosan megbotránkozással tudja most már, hogy neki egy áldatlan harc sikerére s talán szentesített törvények ellen kellene — kifejezett ígéretéhez képest — a szeretet és szabadság istenéhez fohászkodnia s mintegy társulnia kellene azokhoz a magyarok királya előtt, a-kik a felterjesztett törvényjavaslatok szentesítésének megtagadását kéri.

Mi lesz a főherceg utólagos válasza azokhoz, a kik őt így szövetségesükké tették, — azt nem tudjuk, de bizunk abban is, hogy a nemzet kegyeltje nem fog a Zichy Nándorokkal politikai actiót indítani a nemzet többsége által sürgetett reformok szerencséje ellen.

Van azonban egy biztató tünete ennek az elszomorító jelenségnek, a minek őszintén örülhet a haladás minden igaz barátja: az, hogy a szeg egyre jobban kezd kibujni a zsákból s a nemzetnek alkalma nyílik megismerkedni a szerepre vágyó nagyokkal s azokkal — esetleg — egyszersmindenkorra leszámolni is. Nekünk, protestánsoknak is nyereség azt tudnunk, hogy eddig csak titokban áskálódó ellenségeink most nyílt harcban próbálják meg erejüket és álarc nélkül mutatkoznak a trón és nemzet előtt.

Hát csak előre! Mi nem rettegünk sem a harctól, a mi elvégre is csak az isten szellemének diadalával végződhetik; sem a becstelenedők reánk dobált köveitől, mert azok visszahullanak a dobáló elbódult fejére.

Mindezeket pedig az ultramontán sajtónak írjuk első sorban, a melynek egyik minta-közege elég arcátlan volt még lapunk és főiskolánk ellen is azzal a váddal piszkolódni a maga közönsége előtt, hogy mi is dynastia-ellenesek vagyunk (lásd a vegyesek közt!)

Óh, ti szemforgató jezsuiták! Hány dynastiát nem gyilkolnátok ki Péter utódjának mindenhatóságaért, csak-hogy uralkodjatok és fénylegyetek?!

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. középiskoláink állapota az 1893/4. iskolai évben.

(Vége.)

IV.

Tanítóképezdek.

Népoktatásunkat vezető egyének képzésére a múlt iskolai évben is csak három ev. ref. tanítóképezde állott fel, — miután a pápának életrekelése még mindig nem sikerült s egyáltalán igen sok szó fér hozzá, vajjon visszaállítható-e olyan könnyen, mint a milyen könnyen kimondták felette a „delendam esse“-t s a milyen gyorsan végre is hajtották?! . . . Higyjük a jobbat! Higyjük, hogy nem sokára majd csak lesz már négy tanítóképezdénk is, — ha ugyan az új-kori szellem azt nem fogja hozni magával, hogy a többieket is be kell szüntetni?!

Debrecenben a képezdei tanári kar 7 tagból állott, a kiken kívül még 4 gazdasági intézeti tanár is adott elő gazdasági tantárgyakat, minők a méhészet, a selyemhernyó-, növény-, állattenyésztés, kertészet s szőlőszet. Hallgató volt az első félév elején 106, végén 90; a második félév elején 92, végén 88. Vallásra nézve *mind ref.* és nemzetiségre nézve *mind magyar*. Tanító-képesítővizsgára, mely kettő volt, összesen 72 egyén jelentkezett, kiken kívül volt még 21 theologus is, — vagyis összesen 93-an voltak, kik tan-képesítést óhajtottak szerezni. A képezdei növendékek az önképző-körben, az ének- és zenekarban képezték magukat. E két utóbbiban az elért eredmény, a betanult darabok számát tekintve, nem éppen kedvező. Ugy szintén nem kedvező az önképző-köri pályázatok eredménye sem, a mennyiben egyetlen kérdést sem fejtettek meg. A szavalás terén már jobb sikerrel munkálkodtak, — sőt az egyházi szónoklat terén is sikerrel forgolódtak.

Nagy-Enyeden 11 tanerő látta el a képezdét, a melyben a hallgatók száma év elején 45, év végén 39 volt. A tanulók között más vallású egy, a többi mind református vallású volt. Tan-képesítő-vizsgát az év végén 7 tett sikerrel, kik közül 6 egyúttal ének-vezérségre is nyert képesítést. Volt az ifjúságnak önképző- s dal-köre, mely összesen 18 darabot tanult s 11-szer szerepelt. Az önképző-körben 10 jutalom-díj volt kitűzve, melyek közül 5 pályakérdés volt. Négy kérdés sikerült és pedig a bírálatok szerint teljesen, — egyre nem adtak be munkát. Zongora-, hegedű- és orgona játékból is volt verseny és pedig mindenik kellő eredménnyel.

Nagy-Körösn 12 tanár látta el az előadásokkal a hallgatókat, kiknek száma a múlt iskolai évben 78 volt. Vallásra nézve 73 ev. ref., 2 róm. kath., 3 izraelita, nemzetiségre nézve pedig mind magyar. Tan-képesítő-vizsgát két ízben tartatott, először 18 jelentkezővel, másodszor 20-al. Amazok mind képesítették, emezek közül pedig a szóbeli alapján 14 nyert tan-képesítést. Ifjúsági önképző-társulat itt is volt, ellenben sem a dal-egylet, sem a zene-kar nem alakult meg. Valószínűleg azért, mert úgy az egyik, mint a másik terén nincs szükség egyletté alakításra a képezdei képzést tekintve, mely mindkettőből minden ifjút alkalmassá tesz a bárhol s bármikor szereplésre. Az önképző-körben két pályakérdés volt kitűzve s mindkettőt sikerrel fejtették meg. A szavalás terén is szép eredményt mutattak fel.

Három tanító-képző-intézetünkben a múlt iskolai évben tehát összesen 224 növendék volt, kik közül leg-

többen látogatták a debrecenit, legkevesebben a nagyenyedit.

Tan-képesítő-vizsgát állott e három intézetben 132 növendék. Vajjon elegendő-e a ref. egyház tanító-szükségletét fedezni?

Vallásukra nézve az összes hallgatók közül csak *heten* voltak *nem ev. reformátusok*. E tekintetben tehát méltán dicsekedhetünk, hogy önmagunknak nevelünk, „hitünk cselédei” azok, kik iskoláinkat látogatják.

V.

Leány-nevelő-intézetek.

E című intézeteink számával igazán nem tudunk teljesen tisztába jönni, — nem pedig azért, mert a közönséges életben a kisebb leány-iskolákat is ily címen ismerik, holott pedig ilyen elnevezésre nem jogosítottak s ez az oka annak, hogy esetleg e sorok olvasói csupán három ilyen intézetről fognak értesülést szerezni, pedig meglehet, hogy többet gondolnak ily irányú iskolát. A három *főleányiskola* ez: a *debreceni*, *miskolci* és a *szatmári*, mely utóbbi s az első 6 osztályú volt, míg a miskolci csak 4 osztályból állott, pedig úgy a látogatottságból, mint a közszükségből s az ezen alapuló bizonyos fokig csakugyan közökhajtásból következtetve, itt volna az ideje, hogy a hiányzó két osztály is felállítassék.

Debreczenben 15-en tanítottak az intézetben, kik közül férfi tanerő volt 8, női 7. Azonban a férfi tanerő közül csak 3 volt tisztán az intézetben alkalmazott, a többiek részint kisegítők, részint hitoktatók, vagyis bejárók voltak. Növendék volt összesen: 185. Osztályonként: I-ben: 54; II-ben: 48; III-ben: 36; IV-ben: 20; V-ben: 16; VI-ben: 11. Vallásra nézve *ev. ref.* volt: 116, vagyis a létszám 63%-a; *luth* 13 (7%), *r. kath.* 27 (14.5%), *g. kath.* 1 (0.5), *izraelita* 28 (15%).

Az internátusban, mely a múlt iskolai évben nyílt meg, 16 növendék kapott 200—200 frtért teljes ellátást. A lakásról ezt írja az értesítő: „Kényelmesebb, tisztább, egészségesebb iskolai helyiség egész hazánkban nem található, még Budapestet sem véve ki, mert díszesebb lehet ugyan valamely internátus a fővárosban, de azt az áldott, tiszta levegőt, a milyennel mi körül vagyunk véve, nem pótolhatja semmi pompa.”

A tanulási eredmény igen kielégítő volt, a mennyiben a kimutatás szerint a 185 tanuló a különböző tantárgyakból mindössze: 21 elégtelent kapott.

Miskolczon a 4 osztályú felsőbb leánynevelő-intézetben a tanerők száma 7 volt; 3 nő, 4 férfi tanított. *Növendék* volt összesen: 143. Vallásra nézve *ev. ref.* volt 77 (54%), *luth.* 20 (14%), *r. kath.* 8 (6%) és *izraelita* 38 (26%). Illetőségük szerint 16 megyéből valók voltak, Erdélyből nem volt egy tanuló sem. Az *internátusban*, melyben 200 frt a rendes, 150 a kedvezményes díj, volt összesen: 47 növendék, kiknek egy része az egész iskolai esztendőn át bent szokott maradni. A *tanulási eredményt* nem közli az értesítő ez évben sem.

A *szatmári és szatmár-németi ev. ref. testvér egyház felsőbb leányiskolájában* a 3 hitoktatóval együtt 13 tanerő működött, a kik közül 7 nő volt. A növendékek száma a hat osztályban összesen: 72 volt. Ezekon kívül az úgynevezett munka-osztályba 27, a kapcsolatos elemi osztályba pedig 13 leány járt. A felsőbb osztályok növendékei között *ev. ref.* 60, ágostai evang. 2, róm. kath. 4, izraelita 6. Legnagyobb részük Szatmár- és Bihar megyében született. Az internátusban 12 növendék volt felvéve. A benlakó növendékek havonként 22 frtot fizettek. A tanulásban a kimutatás szerint a növendékek elég szép eredményt értek el.

Ezekben ismertethetjük felsőbb és közép-iskoláink múlt iskolai évi állapotát, a mely a bemutatott adatok szerint megnyugtatóan, eredményeiben kielégítően folyt le. Dicsekedhetünk vele, hogy iskoláink szellemi színvonala nem hanyatlott, sőt igen sok helyen határozottan emelkedett csak az előző évihez képest is.

Végül hadd álljanak itt a következő összesítések a tanulók összes létszámát s a ref. vallásúak mennyiségét illetően, hogy képet alkossunk általánosságban összes felsőbb és közép iskoláink létszámáról s különösből arról, hogy saját hitfeleink mily mérvben látogatják a magunk iskoláit.

Volt a 4 theológián 160 hallgató, a 4 jogakadémián 367, a 28 gimnáziumban 7801, a 3 tanítóképző-intézetben 224, a 3 felsőbb leánynevelő-intézetben 400; vagyis a 42 tanintézetünkben tanult összesen a beírás szerint: 8952. *Ev. református* vallású volt 42 intézetben: a 4 theol. akadémián 160, a 4 jogakadémián 189, a 28 gimnáziumban 4453, a 3 képezdőben 218 s a 3 leány-növelőben 253, vagyis összesen: 5273, a mi a tanulók létszámának 59%-át képezi. A mi hitünk cselédei tehát mégis csak saját iskoláinkat látogatják, a minek első oka kétségkívül az egyházszeretet, a másik pedig az, hogy aránylag még mindig nálunk a legkönnyebb a taníttatás.

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stil.

(Folytatás).

II.

A keresztyén templom-építészet aesthetikai szempontból.

A művészetnek célja és lényege a *szépség*. Azonban a szép meghatározására általános logikai fogalom nem állítható fel, mert azt az embernek oly képességére kell visszavezetnünk, mely maga nem logikai természetű, t. i. a kedélyre.

A szépnek látása a kedélyben oly processust idéz elő, a mely ismét a képzeletre, t. i. a léleknek azon képességére vezethető vissza, hogy az olyan tárgyakat is maga elé állít, miket az érzékek egyidejűleg nem vesznek észre. És épen a lelkünkben ekként felköltött rokon fogalmakkal való eszmetársulás folytán keletkezik bennünk ama *tettség*, mely a szép megítélésében a legfőbb kriteriumnak mondható.

Minthogy tehát ezen tetszés nem kizárólag az érzésben van, azért annak szükségképen az érzés és gondolkodás, a kedély és ész összhangjában kell lenni, vagy mint Kant meghatározta: „a képzelő erő és az ész harmonikus összejárásában.”

De ha a szépben szellemi is van, akkor a szép tárgy célszerű is, melyet azon közvetlen észre lehet venni, a nélkül, hogy az ész annak okát rögtön felismerné. (Ezt azok nézete ellenében tartjuk megemlítenedőnek, kik az építészetet nem tartják művészetnek, azon okból, mivel az bizonyos célnak is szolgál).

Fentiek nyomán a szépnek megítélésénél további támpontul szolgál az, hogy „a szépen teljes harmóniája van a szellemi tartalomnak vagyis eszmének a formabeli külső megjelenéssel,” még pedig oly benső és közvetlen módon, hogy a tartalom vagy eszme sem más változott formában, sem pedig más anyagban elő nem jöhet saját magának megváltozása nélkül,

A műtárgy tehát elválaszthatlan az ő kizárólag sajátos

formájától, (a szépség objectivitása), de ezen forma átszellemülve van a műremekben élő ideától, mely mintegy annak lelkét képezi.

A mű ideája az ember képzelő-tehetségéből, a kedélyből veszi eredetét, az érzelmek magasabb állapotában, a lelkesülésben, a nélkül, hogy az ész rationális úton hozzáférhetne. — Az eszme képzésénél az egyénre korának értelmi-, vallás-erkölcsi- és szépségtudományi műveltsége nagy befolyással van, azért az egyesek művészetében egyszerűsége az egész népek értelmére, gondolkodására és érzelmére tükröződik vissza, s csakis úgy lehet az egyesek művének szépsége a tömeg által is megérthető (a szépség subjectivitása). Viszont valamely kor művészetében nyilvánul a népek legbensőbb és legsajátságosabb kulturtörténeti fejlődése, mely utóbbit a letűnt nemzetekre vonatkozólag nem is ismernünk fenmaradt műveik nélkül. Ezen kölcsönhatás, vagyis az eszmék közössége és a népek művelődés történetéből levont tanúságok a művészeti tökéletesedésnek kiváló tényezői gyanánt szerepelnek. De szükséges még a széperészék műveléséhez az igazság és a szabadság utáni törekvés is.

Különösen két nép szerzett magának az ó-korban magas kultur fejlődésével örök időkre hírnevet. A forma-adás tökéletessége, a világosság utáni törekvés és a széperész valóságos lelkesedése által kitűnt a görög, az érzelme mélysége, a vallásos meggyőződés rettenthetlensége és az által, hogy kereste az Egy Kimondhatatlant: a héber. Amaz örök szép formáival a legmagasabb polcra emelte a szépséget, melynek Istennek és emberek hódoltak, és hódolt maga a világ-hódító Róma, midőn Hellasz szabadságát és műkincseit zsákmányul hurcolá. De a majdnem világerőre kelt görög-római műveltség hihetetlen ellentétlenségre talált az elpusztított Jeruzsálem égő romjainál, s a két cultura egybeolvadása az utolsó csepp vér árán sem volt remélhető: midőn a kis Betlehemben támadt szellemi világosság fényénél felismerték az emberek, hogy boldogságuk feltétele nem az érzékekben és külsőségekben, hanem a lelkiekben és az igazságban van. Ezen igazság lelke előtt halványulni kezdtek a görög-római regevilág bájos alakjai, s bekövetkező végük szomorú előérzetében: „Sirtak az Istenek és az Istennők könnyeztek azon, hogy meghal a Szép is.”

De a megingott világrend romjaiból diadalmasan támadt ez fel újra, átszellemülve s mély erkölcsi erőt nyerve az új vallás által, melynek tanai, mintha csak egyúttal az igazi művészet főelveit fejeznék ki, a midőn hirdetik: „Keressétek először Istennek országát és annak igazságát; — ezen igazság szabadokká tesz titeket.” A test nem használ semmit, lélek az, a mely megelevenít. Ne féljétek azokat, a kik a testet megölik, mert a lelket nem ölhetik meg.”

Igy lett a föld csaknem összes népeire kiható keresztyén művészetnek főcélja a végtelen; főjellege a szép, igaz, jó és főhatása az érzékileg tetsző helyett a földi bajokkal, — sőt a halál félelmével szemben: a kiengesztelő, a megnyugtató.

Igy találta fel a művészet a keresztyénségben, mint a legtökéletesebb és legigazibb vallásban a maga legmagasabb ideálját, s ebben találta fel céljainak eléréséhez az élő és életető erőt.

A keresztyénség művészetében a templomépítés főhelyet foglal el, s azt a keresztyén isteni tisztelet gyakorlati szükséglete hozta létre és pedig a nyilvános és organizált egyházi élet szolgálatában.

A keresztyén templomépítészet történeti fejlődése az általános művelődés történeti, valamint a vallási és egyházi feltételektől függ. Különösen követé az minden fokozatában a vallási és egyházi mozgalmakat, s azok szerint mindenkor új formát és kifejezést nyert. Lényegesen négy stílus irány különböztethető meg, melyek az egyszabású műemlé-

keket mintegy csoportba foglalva, időben is egymásután következnek, s a középkor művészetének a „periodikus” jellegét adják. Ezen stílusok közt a bazilika és a bizánci építészet még a görög-római formákban tovább élő keresztyénségnek természetes alkotásai. Amannál a keresztyén elem úgy szólván még csak csirájában volt, utóbbinál, — a nyugati műveltségtől történt elválása folytán, — már nagy lépést tett önállósága felé, de mint a tovább fejlődéstől elzárkózott keleti egyház megmerevült rendszere, ezen a ponton minden időkre nézve megállt. — A román-stílus új népeknek és jelesül a germánoknak a nyugot római egyházba való beolvadásából új elemeket nyerve, a hagyományos formáktól már nagyrészt felszabadítja magát, de nála is az eszme még mindig nem képes egészen feltalálni a megfelelő formát. Az erre irányuló buzgó törekvéseket sikerrel koronázta s azzal együtt a keresztyén egyházépítészet legvirágzóbb korát idézte fel a gótika, mely stílus a legtökéletesebb architektónikus kifejezése a keresztyén vallásos eszmének, — de mondjuk, a középkorban legnagyobb kifejlését és világi hatalmát elérte *katholikus* egyházi eszmének.

Az új-kor kezdetén a renaissance igyekezett a maga lelkéből önteni lelket az egyházi művészetbe. A humanizmus befolyása alatt megtisztultabb felfogást nyert eszmék érezték a vallási és társadalmi rend megújulásának szükségét, s midőn a reformációval együtt a művészet is nemcsak az egyházi felfogás szűk korlátait rontá le és a természet feletti helyébe az emberileg tökéletest állítá, hanem felölelve az egész emberiséget összes műveivel együtt, a régmúlt idők szellemét is felébreszté; azért most már *egyetemes* lett, de egyszersmind *individualis*, mivel nem ismerve egyéb korlátot, mint a mit ő vont maga körül, az eszmekörébe felvett dolgokat saját magából és legsajátságosabb lényének jellegével ékítve kelté új életre.

Tehát az új-kor művészete tárgyának és formáinak körére nézve „egyetemes,” az alkotó művészekre vonatkozólag pedig „individualis,” míg ellenben az ó-korban a művészet „nationalis,” a középkorban „periodikus” volt, a művész személye pedig a rendszerek mellett háttérbe vonult. Csakis az új-korban lép a művész egyénisége előtérbe, s csakis e korban nyomják rá saját művészi jellegüket műveikre az egyes mesterek és azok iskolái.

A művészet fejlődés ezen egyetemes és individualis irányának a renaissance ízlés csak előkészítője volt, mivel csakis a klasszikus ó-kor formáit vonva körébe, részleges és periodikus jellegénél fogva még mindig zárt építészeti rendszert képezett, mely elődjeihez hasonlóan korai, virágzó és hanyatló (barokk és rokoko) korszakain szintén átment. Az erre következő idők építészeti, okszerűtlenség és külső-belső szétszórtság jellemző, s csakis a jelen században tisztultak az eszmék, két jellegzetes tábor alakulva a szoros stílszerűség híveivé és az eklektikusoké. Amazok a történeti stílusok további kiművelését tűzték célul, felismerve a bennük még kifejlésre váró elemeket; ezek pedig azt állítják, hogy hiú kísérlet valamely letűnt kor szellemében dolgozni, mert ha a régi korok is így tettek volna, a művészet sohasem haladt volna előre. Amazok erős történelmi földön állnak, de látóhatáruk korlátozott; ezek a formáknak bárholon való szabad választásával nagy tért biztosítottak ugyan maguknak, de nincsen erős álláspontjuk, a melyből ítélniök lehetne és kellene. Amazok tévednek, ha azt hiszik, hogy az egyes korszakok szerint szétválasztott formákak mindenkor szigorúan el kell egymástól különíteni; ezek pedig tévednek azon meggyőződésükben, hogy az architektónikus formák, bárholon vétettek is azok, csak tetszetőssek legyenek, minden további tekintet nélkül egybe forraszthatók; holott előbbi belső összefüggésükből kiszakítva, értelemmel nem is bírhatnak. Utóbbiak a kor realis irányát

nagyon is követve, az építési formáknak és gondolatoknak még aesthetikai becsét is a jelenkorbeli használhatóságuk szerint ítéljük meg, azon elvet vallva, hogy minden a mi általuk használható, az szép, miután minden a mi szép, általuk használható is.

Hogy e két irány közül a romantika által igen felkaptott középkorbeli stíl-utánzás nem csupán „utó virágzás“-e, és hogy az eklektikusok iránya fog-e valaha önálló stíllé tömörülni, s így az egyházi építészet kívánatos tovább fejlődése melyik által mozdíttatik elő? annak megítélése messzire vezetne a kitűzött céltől; annyit azonban észlelhetünk, hogy a rohamosan fejlődő világi építészet mellett az egyházi már is hátra maradt. Mert az utóbbinál a bár tökélyesbült és tetszetősebb formák mellett a szellemi tartalom, az eszme még mindig a régi, a mennyiben a katolikus és a görög keleti egyházak cultusa és organizációja már mintegy megmerevült; a protestantizmus pedig még keresi a protestáns eszmének megfelelő formabeli kifejezést.

A vázolt jelenségek mellett sokan azt állítják, hogy a tisztán keresztyén művészet már csak történeti beccsel bír, s annak tovább fejlődhetése iránt minden remény hiába való, miután fel nem tehető, hogy abba új szellem vitessék be, úgy mint régen, a bár nyers, de ősz képzőerővel bíró vad népek beolvadása által. De az idők tanúsága szerint semmi sem függ esetlegességektől, hanem minden változatlan törvények szerint megy végbe, s a reformációnak ama megújító szelleme, mely az elavult világnézlettel szemben a folyvást haladó Kornak szükségképeni követelménye volt, az egyházi művészet megújulásának is feltételévé váland, amennyiben a vallási eszmékbe új erőt, új életet öntött a lelki üdv iránti sajátos, személyes felelősségnek az egyénre történt átruházása által, az üdvöt ígérő vagy megtagadó egyházi fegyelem előtti meghajlás helyett. A hierarchikusan kiszabott egyházi gyakorlatok merev szabályainak mellőzéseivel Istennek „lélekben és igazságban“ való imáadására s az ige hirdetésére lett fektetve a főszó, s ennél a papi közvetítésnek már nem hagyatott meg a régi jelentőség.

Ezen új eszméknek befolyásáról az egyházi építészetbe, a liturgiára vonatkozó részben részletesen szólunk, most csak általánosságban azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy míg van vallás, s míg annak eszméit s alakjait a népek milliói szívükbe foglalják, s míg a vallási buzgóság és áhítat emelése a művészet célja: addig az egyházi művészetnek van létjoga, s az haladhat és virágozhatik.

De más részt a katolikus egyház, mely a középkorban az összes szépművészeteknek gondos ápolása s alkotott műremei által magának örök érdemeket szerzett, a művészeteknek az egyházi életben való túlnyomó alkalmazása által már kissé túlment a célon. Mert a mint a formák — s nemcsak az anyagiak, de az isteni tisztelet formái is, — a náluk lényegesebb vallásos eszme felett túlsúlyra jutottak, az aesthetikai hanyatlásnak természetesen legbe kellett következnie; sőt e miatt éppen — mint a pogány ó-korban — a vallásnak és a művészetnek egybevegyülése állott be, a melynek phantastikus világában a mythologia és a babona alakjai kezdtek fellépni.

Nemcsak korszerű újítást gyakorol azért, hanem egyszerűsmind a vallásos eszmék emelésére s a művészetek tovább fejlesztésére hat be a protestantizmus az által, ha a vallás és a művészet *igazi határait kijelöli*, illetőleg azok közt a helyes viszonyt helyreállítani törekszik. A protestantizmusnak nem is lehetett soha feladata kizárni a vallással egyforma eredetű s egyforma rendeltetésű igaz és nemesítő művészetek alkalmazását, melyek nélkül a vallási eszme kifejezése aesthetikai szempontból igen nagy csorbát szenvedne.

(Fotyt. köv.)

Katona György.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. konvent.

Az ev. ref. konvent rendkívüli ülést tartván Budapesten, tanácskozásait folyó hó 20-án kezdette meg. Az ülést Kun Bertalan püspök, mint egyházi elnök, emelkedett szellemű imával nyitotta meg, majd ezután mélyen átérzett szavakkal emlékezett meg a konvent létezése óta állandó elnökének, br. Vay Miklósnak haláláról. Rövid, de találó vonásokkal jellemezvén az elhunyt nagy férfiúnak érdemeit, méltán nevezte őt a magyar protestáns egyház világító-tornyának, s indítványozta, hogy annak a gyász-nak és kegyeletes emlékezésnek, a melyet szívünkben már régóta hordunk, adjon a konvent is jegyzőkönyvében kifejezést. Ez természetesen elfogadtatván, jelentette, hogy a világi elnök helyét, törvényeink értelmében most már Tisza Kálmánnak, mint hivatalkorra nézve legidősebb egyházkerületi főgondnoknak s a konvent eddig is hosszú idő óta helyettes elnökének kell elfoglalnia. *Tisza Kálmán* a gyűlés tagjainak hosszas éljenzése között foglalta el helyét, arra kérvén a konventet, hogy ha bíráltni fogja mindenkor jóakaratu eljárását, ne alkalmazzon vele szemben oly magas mértéket, mint a minőt előde, az elköltözött kiváló szellem nagysága mellett különben már megszokott, mert oly tehetségekkel nem minden ember rendelkezhetik.

A megjelent tagok igazoltattak ezután. Jelen voltak a dunamelléki egyházkerületből: Szász Károly püspök, Tisza Kajos főgondnok, Karap Ferencz, Vecsey Tamás, Szilágyi Dezső, Baksay Sándor, Szilády Áron, Kovács Albert; a dunántúliból: Papp Gábor püspök, Beöthy Zsigmond, Vályi Lajos, Kis Gábor; a tiszántúli egyházkerületből: Kiss Áron püspök, Horthy István, mint helyettes főgondnok, mert Vályi János betegsége miatt nem jelenhetett meg, gróf Dégenfeld József, Izsák Dezső, Tóth Sámuel, Széll Kálmán, Szabó János, Szeremley Sámuel; a tiszáninneni kerületből: br. Vay Béla, Mocsáry Lajos, Bernáth Elemér, Fejes István, Mitrovics Gyula; Erdélyből: Szász Domokos püspök, br. Bánfy Dezső főgondnok, Szász Gerő, Kolozsvári Sándor, Mezey Albert, Bartha Lajos, Parády Kálmán.

Mint első tárgy, Wekerle Sándor miniszterelnöknek az elnökséghez intézett azon leírata olvastatott fel, a melyben tudatja, hogy a szentesített egyházi törvények, mint ezt a zsinat kívánta, a magyarországi hatóságok előtt kihirdettettek s a belügyi és igazságügyi miniszterek utasították közegeiket, hogy adandó esetekben a törvény értelmében járjanak el, de éppen ebből a célból kérte a konventet, hogy a kinyomtatott egyházi törvényből az igazságügyi minisztériumnak 500, a belügyminisztériumnak 700 példányt bocsásson használat végett rendelkezésére. A Horvát-Szlavón tartományokban a törvény eddig még nem volt kihirdethető, de a bán ígérete szerint az rövid idő alatt meg fog történni.

A konvent még a múlt alkalommal elrendelte a lelkészi javadalmaknak a kiállított rovatós-ívek szerint való összeállítását. Most e jelentő-ívek felől Kenessey Béla, a közalap végrehajtó bizottságának előadója tett jelentést. Erdélyt kivéve, a többi egyházkerületek beadták a jelentő-íveket, de azokban igen sokféle eltérések mutatkoznak, annyira, hogy egy pontos és egészen fáradságos átírással és egyeztetéssel lesz szükség. Ezt a konvent Kenessey Bélára bízta s mellé egy bizottságot nevezett ki, s ez lesz hivatva a legközelebb tartandó konventre kimerítő jelentést tenni. A bizottság elnöke Beöthy Zsigmond, tagjai: Bernáth Elemér, György Endre, Baksay Sándor, Széll Kálmán, Fejes István, Bartha Lajos.

A konvent egyöntetű adatokat akarván adni a vallás és közoktatásügyi minisztériumnak is, annak alkalmából, hogy ez — amint ismeretes — szintén összeírtni kérte leírata által a papi fizetések mennyiségét: kapcsolatosan ez ügyet is a most említett bizottsághoz tette át, felkérve, hogy erre vonatkozólag a rendszerezített kápláni állomásokra és stólaris jövedelmek feltüntetésére is terjeszsze ki figyelmét.

Tiszáninneri egyházkerületünk és a tiszántúli egyházkerület egyértelműleg arra hívták fel jegyzőkönyvük útján a konventet, hogy kövessen el mindent a lelkészi fizetések emelése tárgyában. Ez ügyet a konvent nagyfotosságánál fogva, a legközelebbi ülések napirendjére utasította.

A tanító-hiány kérdése merült fel aztán az előbbi konvent jegyzőkönyvének alapján. Az egyházkerületeknek adatokat kellett volna beadniuk, hogy azokat az iskolai-bizottság tanulmányozhassa. De az ismételt rendelkezés meg se hallgattatott: jelentés csak a tiszáninnentől és egészen hiányosan a dunántúltól érkezett be. A konvent újlag megsürgeti az egyházkerületeket s az egésznek előkészítését az iskolai-bizottság előadójára bízta.

Beható tanácskozásra szolgáltatott alkalmat a tiszáninneri egyházkerületnek a lelkész-tanítóság ügyében tett következő nagyérdékű felterjesztése:

„Olvastatott a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 1894 június 25. ról 17.260 sz. a. kelt leírata, melyben azon elhatározását adja tudtúl az egyházkerületi hatóságnak, hogy e folyó év szeptember 1. től kezdve a tanítói teendőknek a lelkészek által való ellátását csakis egyes kivételes és a rendkívüli helyi viszonyok által indokolt esetben fogja megengedni. Felhívja azért az egyházkerületeket az iránt való intézkedésre, hogy szeptember 1-ig önálló tanítói állomások szerveztessenek minden olyan gyülekezetben, a hol a tanítói teendőket ez ideig a lelkészek teljesítették s egyben tudatja, hogy a törvényhatósági bizottságok is egyidejűleg utasítást vettek folyó évi szeptember 1-től kezdve sürgősen intézkedni minden olyan lelkésznek a tanítástól való haladéktalan eltiltása iránt, a ki a minisztérium előzetesen kinyert engedélye nélkül végzi a tanítói kötelességeket.

Egyházkerületi közgyűlésünk sajnálattal veszi tudomásul a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak ezen egyházi életünkbe mélyen belevágó rendeletét s nem hallgathatja el azon aggodalmát, hogy ennek merev keresztülvitele sok akadályba fog ütközni, részint a szegénység, részint a lakosság csekély száma miatt. Ugyanazért, hogy se alkalmazva levő lelkész-tanítóink ok és haszon nélküli zaklatásnak és bizonytalanságnak ki ne tétessenek, se gyülekezeteinknek egy tetemes részében az oktatás ügye fogyatkozást ne szenvedjen, tisztelettel felkérendőnek határozza közgyűlésünk a legközelebb összeülő egyetemes konventet az iránt: tegye e miniszteri túlszigorú intézkedést s az által teremtett aggodalmas helyzetet kiváló figyelme és tanácskozása tárgyává s haladéktalanul írjon fel a közoktatásügyi minisztériumhoz olyan értelemben, hogy tekintve azt, hogy egyházkerületünk eddig is csak a minisztérium átiratában hangsúlyozott kivételes és a rendkívüli helyi viszonyok által indokolt esetekben, t. i. vagy nagy mértékű szegénység vagy csekély népesség vagy alkalmas anyaegyházról való nagyobb távolság eseteiben — engedte meg a tanítóságnak a lelkészi hivatallal való egybecsatolását; tekintve azt, hogy theologiai akadémiánkon a nevelés- és oktatás-tan a leendő lelkészeknek kötelező tantárgyul adatván elő, azok a kifogásolt lelkész-tanítók azért, hogy oklevélet fel nem mutathatnak (bár szerintünk a tudás a fő és nem a diploma), a tanítás terén műkedvelőknek és járat-

lanoknak nem tekinthetők; úgy, hogy a tanítástól való eltiltásukat nem a szakképzettség hiánya, hanem egyedül csak a kettős hivatalból folyó nagyobb elfoglaltság indokolhatná, ha nem tudnók, hogy az ily gyülekezetek csekélyebb népessége s szűkebb munkaköre következtében, ez az ok is nagy részben elesik; tekintve azt, hogy a minisztérium által annyira előtérbe állított ama biztatás, hogy a külön tanítói állások szervezéséhez az 1893. évi XXVI. t.-cikk most már az anyagi eszközöket is megadja: oda módosítandó, hogy azoknak csak egy részét adja meg, a másik részét pedig magának, a gyülekezetnek kell előteremtenie, holott a rendesen szegény gyülekezetek, ha kebelökben a lelkészi hivataltól a tanítói elszakítatik, ez utóbbinak fenntartásához az eddigi jövedelemből alig járulhatnánk valamivel, újabb teher elvállalására pedig — a most is magasra csigázott egyházi adózás mellett — képtelenek; tekintve azt, hogy még, ha módjukban állana is gyülekezeteinknek a kifogásolt helyeken a külön tanítói állások szervezése, a napirenden levő nagy mértékű tanító-hiány miatt, ez állásoknak rendes oklevéles tanerőkkel való betöltésére, tehát a mostani rosznak ítélt helyzet javítására nézve semmi reménység nincs, miután a törvényes minimumot meghaladó fizetést nyújtó tanítóságok közül is számtalan van ez idő szerint üresedésben vagy pedig kénytelenek olyan tanítót alkalmazni, a minő éppen kínálkozik, tekintet nélkül arra, hogy rendelkezik-e vagy nem oklevéllel; tekintve azt, hogy még az ilyen oklevéltelen tanítók működése is — s annnyival inkább a lelkészi képzettségű s nem közönséges gyakorlottságú tanítóké — kívánatosabb és üdvösebb, mintha az iskolák árván s üresen állanak; s végül, tekintve azt, hogy a lelkész-tanítóságra eddig alkalmazott egyének királyi szentesítést nyert törvények erejénél fogva állítattak be mostani hivatalukba s így abból fegyelmi büntetést érdemlő ok nélkül el nem mozdíthatók: kegyeskedjék a közoktatásügyi minisztérium hivatolt túlszigorú rendelkezését egyelőre hatályon kívül helyezni s lelkész-tanítóink közül legalább a miniszteri rendelet kibocsátása előtt alkalmazottakat e minőségükben továbbra is megtűrni vagy minden ilyen helyen, a tanító lelkészek mostani díjazásának érintetlenül hagyásával, a gyülekezetek minden külön megterhelése nélkül, a saját költségére állami iskolák felállításáról gondoskodni, ha azt nem akarja, hogy e nagyszámú községekben — egy külső formáságnak miatta — teljesen tanító nélkül maradjanak az iskolák, tudatlanságba sülyedjenek a parlagon hagyott elmék és züllésnek induljanak a néperkölcsök.“

A konvent az itt közlött felterjesztésben kifejtett okok alapján felir a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz, arra kérve fel, hogy e tárgyban kiadott rendeletét fűgeszsze fel; különösebben felvilágosítván a felől, hogy a lelkész-tanítóságoknál nem az a helyzet, a mit a minisztérium leginkább kifogásolni látszik, hogy t. i. ilyen állásokon a tanító más hivatallal is van elfoglalva, a mi pedig meg nem engedhető, hanem ellenkezőleg az, hogy igenis a lelkész tanít ott és sokszor olyan helyeken, a hol nincs tanító és a hol különben iskolát felállítani ez idő szerint maga az állam sem képes.

Ez ügy ily módon elintéztetvén, a konvent első napi tanácskozását $\frac{3}{4}$ 12 órákor befejezte s a következő ülés napi rendjére az országos lelkészi nyugdíj és özvegyárva gyámintézet kérdését tűzte ki.

November 21-én, reggel 10 órákor az elnökség megnyitván az ülést, a jegyzőkönyv hitelesítése után, a napi rendre kitűzött nyug- és gyámintézet kérdése vétetett fel.

Mindenek előtt Széll Kálmán, bizottsági előadó terjesztette elő, az összes egyházkerületeknek, a hozzájuk véleményadás végett leküldött konventi terve-

zetre vonatkozó észrevételeit. A tiszántúli egyházkerület a maga egyesített nézete mellett a kebelében levő egyházmegyéek véleményét is külön felterjesztetni határozván, azok is felolvastattak. Széll Kálmán előadó, ismertetésében arra az eredményre jutott, hogy bár az észrevételek némely pontokra nézve megegyezők, általában az egészben kifejezett nézetek és kívánságok annyira szerte ágaznak, sőt a mennyiben itt számításokkal is van dolgunk, annyira meg nem állhatók, hogy ily módon nyug- és gyámintézetet felállítani nem lehetséges. Épen erre való tekintetből, azon kettős indítványt terjesztette a konvent elé, a mely szerint vagy utasítsa az eddigi bizottságot arra, hogy egy újabb javaslatot készítsen, a melyben a beérkezett vélemények is tekintetbe véssenek s evégből halasztassa el a konvent az intézet életbeléptetését 1896. januárius 1-ére; vagy appellálja az egész ügyet a zsinatra, azt kérven fel, hogy a kérdést törvényhozás útján döntse el.

Beható és sok oldalú faszólalások következtek aztán a bizottsági előadónak ismertetése és kettős indítványa után.

Elsőnek gr. *Tisza Lajos* állott fel. Fejtegette, hogy a konventnek kétségtelen joga van arra, hogy a nyug- és gyámintézetet megalkossa, most már az egyházkerületeknek újabb meghallgatása nélkül is, mert hiszen erre a zsinat is felhatalmazta. Azonban ily nagyfontosságú ügynél igen kíváncsós az, hogy a többség megnyugodjék. Készíttessék tehát egy újabb javaslat; halasztassék el az intézmény életbeléptetése 1896-ra. A roppant eltéréseknek az is egyik főoka, mert — úgy látszik — nem is értették meg jól a javaslatnak egyes részleteit, innen van az a sok pium desiderium, a melyet oly sok irányban nyilvánítanak, egészséges pénzügyi alapok helyett.

Tisza Kálmán: Az kétségtelen, hogy az intézet, a mint az tervezve volt és mint közóhaj is nyilvánult, az 1895 évi januáriusban életbe nem léptethető. De azt az utat, a melyet a dunamelléki egyházkerület ajánl, hogy t. i. mindenik egyházkerület külön készítsen egy szervezeti javaslatot s azt terjeszsze a konvent elé, a konvent nem választhatja. Most már csak egy lehetséges és ez — szerinte — az, hogy a tett észrevételek alapján, a konvent készíttessen egy újabb javaslatot s ezt küldje le ismét a kerületekhez.

Gróf Dégenfeld József nézete teljesen megegyezik a *Tisza Kálmán*éval. S ha, a mint a dunamelléki egyházkerület kívánja, minden egyházkerület készíttene egy javaslatot, sokkal távolabb lennénk a céltól és a feladat megoldásától, mint most vagyunk; távolabb már csak azért is, mert ily módon annyira angazszirozva lesz minden kerület a maga javaslata mellett, hogy mást el sem fogad. Vegyük azért tekintetbe az egyházkerületeknek már nyilvánított nézeteit s azok lehető figyelembe való vétele mellett készíttessen a konvent, bizottsága által egy újabb javaslatot, a mely felett aztán a konvent véglegesen is dönthet az egyházkerületek ismételt meghallgatása nélkül. Két dolgot már most meg kell állapítani. Először, hogy a nyugintézet a gyámintézettől elkülönítendő. Másodszor a felemelt államsegély a gyámintézetre, a maga egészében nem fordítható s legfeljebb anynyi mondható ki, hogy a központból részére adandó segély által ne szenvedjenek rövidséget azon célok, a melyek a közalapra vonatkozó törvények által meg vannak állapítva. Határozati javaslatát írásban is benyújtja.

Szász Károly a dunamelléki kerület indítványára vonatkozólag az felvilágosításokat. Ha a konvent fog egy újabb tervezetet készíteni, természetes, hogy az egyházkerület ezt fogja tárgyalni. De a dunamelléki egyházkerület a konventnek ezt a határozatát előre nem tudhatta. Így fogván fel a dolgot, elesnek azok az aggo-

dalmak, a melyek a kerület indítványa ellenébe felhozattak.

Fejes István: Mindenek előtt az előadó által tett kettős indítvány felett kell döntenie s csak azután lehet magát a kérdést érdemileg tárgyalni és az elveket megvitatni; mert hiszen, ha a zsinatra megy is az ügy, javaslatot akkor is a konventnek kell készítenie, minthogy a konvent a zsinat törvényhozói munkálkodásának előkészítője. Ő maga részéről egyébiránt abban a nézetben van, hogy immár bekövetkezett az a helyzet, a melynél fogva az ügynek a zsinatra kell mennie. Láthatjuk, hogy itt az elvi kicgyezés immár lehetetlen. Ezt a konvent már kétszer, háromszor is megpróbálta a nélkül, hogy sikerre vezetett volna. Így tűnt el 10 év anélkül, hogy annak positiv eredménye volna. Az eddig ajánlott módok szerint egy év múlva is ott leszünk, a hol ma vagyunk, ha csak törvényhozás nem fogja kettévágni az egész ügyet. A nyugdtj felállítását maga a zsinat sem gondolta s a felett régebben is, most is eltérők a nézetek s ha talán úgy határozná a konvent, hogy ezt is együttesen állítja fel, az nem szülne meglepedést s a törvénnyel is ellenkező volna. Az egész ügyet különben már csak épen azért is kell a zsinat elé vinni, mert így egy évet is megnyerünk. Az mindenesetre baj, hogy a konvent késedelme miatt most már új zsinatot kell egybehívni, mert mandátuma lejárt. Általában minden vonalon gyorsan kell intézkedni.

Tisza Kálmán, *Fejesnek* válaszolva, kijelenti és kimutatja, hogy a konventet a késedelmezés vádja nem illetheti.

Szász Károly személyes kérdésben szólal fel, s helyreigazítja félreértett szavait.

Darányi Ignác: Kétség nem fér ahoz, hogy a konventnek joga van a szóban forgó intézményt felállítani s őt az eddig történt faszólalások nem győzték meg a felől, hogy a konvent nem volna olyan helyzetben, hogy képes lenne felállítani. A zsinathoz azért nem akar menni, mert hatalmi szóval nem kívánja az ügyet eldöntetni. Pártolja *Dégenfeld* indítványát.

Beöthy Zsigmond elfogadja a *Dégenfeld* indítványát. Késedelemmel nem vádolhatjuk magunkat, mert autonomikus alapokon nem is lehet gyorsan és radikálisan működni.

Báró Bánffy Dezső: Ha az újabban készíttendő javaslat ismét az egyházkerületekhez megy le, egy év múlva is ott leszünk, a hol ma vagyunk.

Épen ezért azon nézetben van, hogy az autonómiának eddig már bőven eleget tettünk s itt az ideje, hogy a konvent, a kerületek ismételt megkérdezése nélkül döntsön a kérdésben.

Báró Vay Béla szerint, a főbb pontokra nézve nem olyan eltérők az egyházkerületek nézetei, hogy azokat összeegyeztetni lehetetlen volna. Ezek figyelembe vételénél nagyobb nehézség nélkül lehet egy újabb javaslatot készíteni; de az megküldendő az egyházkerületeknek, mert ezt hozza magával az autonomikus eljárás.

Bernáth Elemér. A törvény 270. §-a kifejezetten a konventre bízta az intézmény felállítását s csak a legvégső esetben utalja azt a zsinatra. De ez a legvégső eset még egyáltalában nem állott elő. Elfogadja *Dégenfeld* határozati javaslatát, de azzal a hozzáadással, hogy az újabban készíttendő javaslat vélemény-adás végett, most is leküldessék az egyházkerületekhez. Szükséges, hogy az ilyen alkotásokhoz bizalommal forduljon a nagy közönség, ez pedig csak úgy lehetséges, ha az közmegnyugvást szül.

Kovács Albert: Nézete szerint nem jött el e tárgyban a zsinat összehívásának ideje. Nem az, hogy egy csomó hiu kísérlet megtétele után nem vagyunk, sőt ellenkezőleg most állunk csak a dolognak legelején. Maga a zsinat

is azért utalta e tárgyat a konventhez, mert hatalmi szóval nem kívánt élni. Itt az emberek zsebéből, nagyfontosságú magánjogi kérdésekről is van szó, azért nehéz az egész. A gyors megoldás, a mit br Bánfy erdélyi praxis szerint ajánl, az meg lehet ugyan, de nem fog közmegnyugvást szülni. Azt a kérdést, van-e a konventnek joga vagy nincs véglegesen dönteni, nehéz dolog meghatározni, s nincs is reá semmi szükség. Épen olyan az, mint az a kérdés: van-e joga a népnek fellázadni a király ellen vagy nincs? Kíváncsi, hogy a nép úgy tudja, hogy *nincs*, de jó dolog, ha a király meg úgy hiszi, hogy igenis, *van*. Az lehet, hogy az egyházkerületek nézetei most is elütők lesznek, de egy év múlva a konvent, már a megnyugvásnak mégis nagyobb fokával határozhat. A nyugdíj ügye a gyámintézettől szerinte is elkülönítendő, mert arra, hogy az előbbi célját elérje, igen sok pénz kell.

Ily sokoldalú megvitatás után, aztán a konvent nagy egyértelműséggel abban állapodott meg, hogy bizottsága által, a már ismeretes óhajtasok lehető figyelembe vétele mellett újabb tervezetet fog készíttetni. Ezt a bizottság a legközelebbi konvent elé terjeszti s az ott megvitatattván, elküldetik a kerületekhez észrevételezés végett, a melyek beadatván, a konvent a jövő év őszén tartandó rendkívüli ülésen végleg dönt a gyámintézet szervezetének kérdésében.

A főbb pontokra nézve a konvent bizonyos utasításokkal is ellátta a bizottságot s különösen felhívta figyelmét arra, hogy munkálatának indokolásában, a meg nem valósítható óhajtasoknál azoknak számítási lehetlenségeit tüntesse fel.

Ezután néhány iskolai ügy intéztetett el az iskolai bizottság jelentése alapján. Így p. o. a pápai, hódmezővásárhelyi gimnáziumoknak az államsegély ügyében kötendő szerződése megerősített. A hajdú-nánási gimnázium államsegélyre ajánlatot.

A dunántúli egyházkerület egy kimutatást terjesztett fel arra nézve, hogy mennyire volna szüksége, abból a célból, hogy a területén levő nem református középiskolába járó felekezetünkbeli ifjak vallás oktatása célszerűen végeztesse. Egyre másra véve 1320 frt az az összeg, a mennyit a kerület erre a célra a konventtől kér az iskolai törvények 472. §-a értelmében. A konvent elhatározta, hogy ez ügyben akkor fog tanácskozni, ha a felterjesztések ez irányban a többi egyházkerületektől is beadnak.

A legközelebbi konvent a felemelt államsegélyből 5000 frtot a legnagyobb és nem halasztható szükségben szenvedő egyházak felségelésére jelölt ki. Három egyházkerületből terjesztettek be a folyamodványok. A dunamelléki és a tiszántúli egyházkerület, szegényebbeknek engedvén át az alkalmat, nem folyamodott. A közalapi végrehajtó-bizottság megtette a jelölést s a konvent az 5000 frtot így osztotta el: A *tiszáninnen*i egyházkerületből: Abaúj-Kér 100 frt, Ládha 150 frt, Mád 100 frt, Szakácsi 150 frt, Kolbása 100 frt, Horka 100 frt, Szádelő 100 frt, Palló 80 frt. A dunántúli egyházkerületből: Magyar-Bartag 400 frt, Zánka 500 frt, Arács 400 frt, Tihany 500 frt, B.-Kövesd 400 frt, Litér 400 frt, Balaton-Udvari 500 frt. Az *erdélyi egyházkerület*ből: Gyergyó-Szentmiklós 200 frt, Mező-Ujlak 100 frt, Szász-Bréte 320 frt, Morró 100 frt, Völcsök 200 frt, Balázsfalva 100 frt. A dunántúli egyházkerület egyházainak ez alkalommal adott feltűnően nagyobb segélyvel összeköttetésben, kiemelte a konvent, hogy az a nagyobb segély úgy értékesítendő az említett egyházak részéről, hogy az megfeleljen azon célnak, a mely miatt tette a konvent ezen rendkívüli segélyezést.

Ezeknek letárgyalása után a konvent délután $3\frac{1}{2}$ órákor bevégezte tanácskozását. Szép záróimát Kun Bertalan püspök mondott, a gyűlés tagjainak köszönetét pedig az elnökség előtt Szász Károly püspök tolmácsolta.

Záradékként még tudósításomhoz megemlítem azt, hogy az új gyámintézeti szabályok elkészítése végett megalkotott bizottság még november 21-én megtartotta előzetes tanácskozását s *Szász Domokost*, mint elnökét, s *Szell Kálmánt*, mint előadóját, megbízta az újabb javaslat megkészítésére. A bizottság mindenek előtt a bevételek lehető emelésére fordította figyelmét s e végett a következő 10 évben a gyámintézet javára kívánja fordítani majdnem egészben, az előbbi javaslatban előírt bevégeket. Elfogadta a lelkési özvegyekre nézve az egyenlőség elvét, a segélyezésnek 5 éven túl kezdve fokozatos rendszeresítését, 5 éven alól a végkielégítést oly módon, hogy befizetését bárki is özvegye vagy árvája javára visszakaphatja.

Ezek a főbb elvek fogják az új tervezetnek számítási alapját képezni.

Mitrovics Gyula.

IRODALOM.

* Szalay Józsefnek „A magyar nemzet története” című művét melyet a Magyar Tudományos Akadémia a Szilágyi-féle 1200 frtos díjjal jutalmazott, a budapesti Lappel Róbert könyvkiadó cég újra kiadja. A mű átnézésére s az első kiadás hiányának pótlására Baróthy Lajost kérte fel. Az egész mű 65 füzetben fog megjelenni s több, mint 600 művészi kivitelű metszvényvel lesz ellátva. Az első füzet már elhagyta a sajtót s el kell ismernünk, hogy kiállítása dicséretére válik a kiadó cégnek. A négy ívnyi füzet Magyarországot a magyarok beköltözése előtt ismerteti tiszta, folyékony nyelvezettel. A szöveg közé nyomott rajzok közül több kő- és bronzkori tárgyat, s avariszok régiséget tüntet fel. Érdekesekek a Traján oszlopának domborművű rajzai, valamint a Pannonia sorsára befolyással volt római császárok arcképei s az aquincumi anfiteatrum leleteinek rajzai is. Az első füzet után ítélve ezt a művet megszerzés végett melegen ajánlhatjuk lapunk t. olvasóinak. Egy füzet ára 30 kr. Megjegyezzük, hogy a gyűjtők 7 példány után egy tiszteletpéldányt kapnak a kiadó cégtől.

* Jones Mari. Ez a neve egy kis könyvnek, a melyet Balogh Elemér fordított angolból s 22 csinos képpel díszítve Hornyánszky Viktor adott ki Budapesten. Annak, a kis walesi leányuk története ez, a kiről már Duka Tivadar megemlékezett Gönczön, a Károlyi szobrának leplezésekor, mint olyanról, a ki a maga csodálatos biblia-szeretetével okává lett annak a világra szóló intézménynek, a melyet ma „angol bibliaterjesztő társaság”-nak nevezünk. Ha tapadó figyelemmel hallgatta a már kifáradt közönség a Duka emlékező szavait Jones Mariról Gönczön: még inkább érdeklődhetik s érdeklődjék is a Jones Mari egész képe iránt, úgy a mint az e 116 lapra terjedő kedves kis könyvből felénk mosolyog. Igazán bűbájos egy kép — aromatlan lelkek számára. Olyan egyszerű mesterkéletlen, mint a hajnali harmat a rózsza levelén és épen olyan üdítő is, mint az az Isten-adta jótévő harmat. Míg olvasod, mintha ott járnál annak a názáreti ácsmesternek házában, a melyből megváltója támadt a világnak. Szíved megtelik hittel, édes érzelmekkel, az istenség hatalma iránt való tisztelettel, hódolattal s kész vagy vallomást tenni ama felséges erő mellett, a mely terebélyes fát bír nevelni a mustármagnyi semmiségből is. A kis könyv tíz szakaszban írja a Jones Mari életét s ezzel az ő szülőinek, tanítóinak s a bibliaterjesztő társaság alapvetőjének, Charles Tamásnak testi,

lelki képét s e tiz fejezethez két előszó vezet, a melyek közül az első az angol kiadás fordított előszava, a másik a mi Duka Tivadarunké, a ki néhány ügyes vonnással előre veti a könyv hősnőjének igézetes képét, hogy annál inkább vágyakozzunk az egésznek elolvasására. Tisztelettel köszöntjük mindazokat, a kik e művecskével a magyar irodalmat megajándékozták, mert hiszszük, hogy jó dolgot cselekedtek. Rajtunk most a sor — főként lelkészek — hogy a Jones Mari története által száz és ezer Jones Marik támadhassanak gyülekezeteinkben az igaz vallásosság javára! A csinos vászonkötésű, illusztrált mű ára 60 kr.

* **A Sárospataki Ifjúsági Közlöny** ez évi első száma a 11. évfolyamot kezdi meg s a tisztesen eltöltött 10 évre pillant vissza boldog megelégedéssel. Az egész szám a 10 év édes emlékeinek van szentelve s azok tollából került ki tulnyomóan, a kik komoly tényezők voltak a lap 10 évi fenállásában részint mint szerkesztők, részint mint munkatársak. Szép volt az új szerkesztőktől (Bertók Béla, Janka Károly és Rohoska József IV. é. h. h.), hogy örömeikre mintegy kikérték az ifjúság lelkészedését élénk figyelemmel és pártfogó szeretettel kísérő püspökünk atyai áldását, a mi a lap élén olvasható szép levélben nyert kifejezést. A lap alapítói közül Rác Lajos és S. Szabó József, a későbbi szerkesztők közül: Zoványi Jenő, Dr. Tüdös István, Dr. Finkay Ferencz, Juhász László, a mostaniak közül: Bertók Béla és Janka Károly, a fómunkatársak közül: Csik Dániel, Szakal Károly, Szikszay András, Kalassay Sándor és Tóth Béla, a jelesebb munkatársak közül: Zsindely István, Farkas Lajos és ifj. Mitrovics Gyula részint komoly, részint humoros, részint kötött, részint kötetlen közleményekkel szerepelnek a jubiláns számban, a mely kétségtelenül igen kedves emlék mindazoknak, a kik ennek életre kelte és fejlődése iránt érdeklődni tudnak és szeretnek. Az új tizedhez kívánunk az ifjúsági lapnak teljes szerencsét. Bölcs vezéreket, nemes lelkületű s eszményi irányú munkatársakat és pontos előfizetőket. Ajánljuk egyszersmind az ifjúságnak e szép múltú Közlönyét a t. olvasók pártfogó szeretetébe.

— **Irodalmi hírek.** »Az Urnak napjai. Vasárnapi, ünnepi, évszaki és kátémagyarázati imádságok« című művet készül közrebocsátani *Csiky Lajos* debreceni theologiai tanár és kiadója Hornyánszky Viktor. A mű 5 szakaszban vasárnapi, ünnepi, évszaki, kátémagyarázati és betegekért való imádságokat fog tartalmazni és pedig számszerint legalább *harmadfél* száz imádságot. Szerző annyira tekintettel kíván lenni az előjöhető különböző alkalmakra, hogy még az évszakok változó jellegére is súlyt helyez, nevezetesen külön imádságot ír az enyhe és szigorú télre, a gazdag és szűk aratásra, az őszelejére, közepére és tél felé való hajlására stb. Tudatja szerző, hogy miután eddig Hornyánszky-nál, mint kiadónál kevesen jelentkeztek a mű megrendelésére, most már ő kéri fel a nagytiszteletű lelkész urakat, hogy december végéig szíveskedjenek az ő — részben töretlen úton járó művét — Hornyánszky-nál megrendelni. A mű 1895 vége felé 30—32 íven fogna megjelenni; megrendelési ára kötetlenül 2 frt, kötve 2 frt 50 kr. — *Lévay Lajos* sárkeresztúri lelkész általunk is értesíteni óhajtja »*Vegyes egyházi beszédek*« című művének megrendelést, hogy a mű e hó végén kerül ki sajtó alól s a kik az utánvételi költséget meg akarják takarítani, 1 frt 20 krt még e hó végéig küldjenek be hozzá. Ugyanő tudatja, hogy 6 évvel ezelőtt megjelent »*Egyházi beszédek*« című műve 1 frt 20 krt még folyvást kapható s ő nála is megrendelhető. — *Gulyás Lajos* kisújszállási ev. református lelkész »*Temetés*« cím alatt halotti beszédekre és imádságokra hirdet előfizetést. A beszé-

dek és imádságok részben a Fördös-féle Agenda mintája szerint készültek, de vannak köztük — a felhívás szerint — halotti prédikációk is. Atnézte már a kéziratot Balogh Ferenc, debreceni theologiai tanár és Szász Károly püspök s mindkettő elismeréssel nyilatkozott arról. A mű 10 ívre van tervezve, előfizetési ára 2 korona. Egyelőre csak a megrendelést kéri a szerző tájékozódás végett. A tiszta jövedelem a debreceni főiskola hittanszaki önképző-társulatáé leendő. — *Bocsor Lajos*, tengődi lelkész szintén megrendelést hirdet *Munkácsy Sándor* volt paksi lelkész és esperes »*Egyházi beszédei*« nek 1-ső kötetére. E beszédekből 3 már megjelent s kedvező fogadtatásban részesült. A kötet ára 1 frt 50 kr, a mely Tengődre (Tolnamegye) küldendő. 1 frt 60 kr beküldése mellett a kötet bérmentesen fog szétküldetni. Tartalmazni fog új-évtől június végéig elmondható beszédeket.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Negyedik éve már, hogy egy ismeretlen, görög keleti vallású ifjú Aradmegyéből, Székudvarról a sárospataki főiskola védszárnyai alá kívánczolt, hogy itt, mint a theol. akadémia növendéke a reformátusoknak kedve szerint való hitében, magát a papi pályára előkészíthesse. Okleveles jegyző s kiszolgált honvéd volt már s ajánlkozó levele nem közönséges érettségről és határozottságról tanúskodott. A főiskola igazgatója figyelmeztette hogy miután a reformátusok a látszatát is kerülni szokták a lélekfogdosásnak, ide csak mint áttért jöhet el és vehető fel a theol. akadémia növendékei közé. Nem riadt vissza, megjelent, mint református s érettségi bizonyítványa, s egyéb okmányai alapján a theol akadémia növendéke lett. A magas, vézna s erősen barna ifjú *Kirila György* volt. Szülői s egész rokonsága nem nézték jó szemmel a felvilágosodott ifjú lépését s ő magára maradván, csupán a szokásos iskolai jótétemények mellett indult meg a lelkére nézve új világban, a bensejében megvillant isteni fény világolásánál. Komolysága, kedves, művelt modora, tanultsága s immár nem közönséges tapasztalatai azonban csakhamar szeretetet keltettek iránta nálánál ifjabb pályatársaiban s figyelmet, méltánylást, elismerést tanáraiban, s így eléggé jól érezte magát a Rákóczyak és a szegények iskolájában. Értéke egyre nőtt az egész főiskola előtt, mert maga is igyekezett azt teljes odaadással gyarapítani a folytonos és sikeres önképzés által, a minek eredményei az önképzői körök és az akadémia pályázatain lettek ismeretesebbé. A lelke erős volt és ég felé törő, de a teste gyöngye és roskadozó már akkor, a mikor ide kívánczolt. Talán öröklött, talán katonaságában szerzett tüdő-baja mind inkább inkább meg-meggátolta lelkének röpkölését s az utóbbi időben gyakran kellett pihenőket tartania a munkában s iskolai kötelességének teljesítésében. Fájdalom volt látni, a mint barna arcán áttört a betegség sápadt színe s a mint iskolai munkája közben meg-megrohanta az élet-emésztő köhögés. Bizonyos volt, hogy nem sokáig bírja a harcot. A múlt iskolai év végén elbúcsúzott pályatársaival s tanáraikkal és hazament szülőihez megpihenni, meggyógyulni. A IV-ik tanfolyamra már csak jelentkezés útján iratkozott be, de azért beiratkozott, mert félgógyulás volt neki az a tudat is, hogy ott van a neve a vele versenyt futók között — a szeretett főiskola anyakönyvében. Aztán jöttek a szomorú hírek a beteg ifjú gyors pusztulásáról s pályatársai — megédesítendők neki a kór-ágy gyötrelmeit — meg-megjelentek ott a szeretetnek ama lelkével, a mely a filippieket olyan kedvesekké tette az apostol előtt; mikor pedig kimúlásának híre f. hó 22-én

ile érkezett, gyászjelentésben tudatták vesztességüket s szeretetüknek újabb jeleivel borultak a szép reményű ifjú koporsójára. Tanárai s mind, kik ismertük és becsültük őt, megilletődött szívvel gondolunk küzdelmeire, megtört reményeire s 28 éves ifjúságára, a melynek biztató folytatását megszakította a halál. Legyen síri álma édes kárpótlás hön ápol, de az élet által be nem váltott reményeiért!

— **Katholikus nagy gyűlést tartottak Székesfehérváron folyó hó 18-án** Steiner Fülöp püspök elnöklése alatt s a következő 9 pontban foglalt határozatot hozták. 1. A katolikusok az országgyűlési, községi, hatósági képviselők választásánál csak katolikus jelöltre szavaznak. 2. A gyűlés bizalmával tünteti ki az egyházpolitikai javaslatok ellenzőit. 3. A katolikus egyesületi életet mindinkább előmozdítják. 4. A katolikus kisbirtokosok sorsát javítani fogják. 5. A gyermekeket katolikus szellemben nevelik. 6. A Pázmány Péter egyetemét katolikusá teszik. 7. A vegyes házasságból származó gyermekeket a katolikus vallásban nevelik. 8. A polgári házasság ellen a törvény szentesítése után is küzdeni fognak. 9. A zsidó recepciót, a felekezet nélkülséget kárhóztatják, katolikus autonómiát kérnek s a királyhoz folyamodnak, hogy a felterjesztett törvények szentesítését tagadja meg. A nagy gyűlés üdvözlő sürgönyöket küldött a királynak, a királynénak, József főhercegnek a bécsi nunciusnak, Vaszarynak sat. A táviratilag érkezett válaszok között legnagyobb lelkesedéssel a *József főherceget* fogadták, a mely következőleg hangzik: „Fogadja méltóságod és a Szent István sírjánál összegyűlt katolikusok legbensőbb hálámat szíves üdvözlétekért. Isten áldása vezérelje működésüket. Ezért száll imám a mindenhatóhoz.” A főhercegnek ezt a táviratát a képviselőház nov. 19-én tartott ülésén szóba hozta *Sima Ferenc*, kijelentvén, hogy aggodalommal tölti el őt ez a távirat. Ha az udvari körökhöz oly közel álló férfiú oly szívélyes hangú táviratban válaszol egy nagy gyűlésnek, mely az egyházpolitikai javaslatok megbuktatását írta zászlajára, e körülményből nem az következik-e, hogy a koronánál a szentesítésre beterjesztett javaslatok sorsa rosszul áll?! Másnap pedig *Herman Ottó* ragadta meg az alkalmat, hogy napirend előtt szót tegyen a kath. nagy gyűlést. Herman kijelenté, hogy a gyűlekezési és szabad véleménynyilvánítási jognak mindig híve volt, de mindennek van határa s azt már nem tartja helyesnek, hogy a székesfehérvári gyűlésen olyan elveket proklamáltak, a melyek a magyar állam alapjának megbontását célozzák. Ezeket az elveket annyival inkább veszélyeseknek tartja, mert az egyházpolitikai javaslatok még szentesítve nincsenek. Kíváncsún tartaná, hogy a kormány a szentesítést sürgesse meg. *Wekerle* miniszterelnök válaszló Hermannak s kijelenté, hogy a székesfehérvári népgyűlés elveit ő is veszélyeseknek tartja, mert Magyarország köznyugalmát is könnyen megzavarhatják, de mivel a véleménynyilvánítást és szólásszabadságot olyan közkincsnek tekint, a melyet meg kell őrizni még akkor is, ha némelyek visszaélnek vele, a népgyűlés határozatai ellen semmit sem tett. Ő bízik az ország józan közvéleményében, hogy a gyűlés határozatai nem lesznek veszedelmesek, de ha azok lennének, akkor a kormány tudni fogja kötelességét. Az egyházpolitikai javaslatok minél előbbi szentesítését már csak a köznyugalom szempontjából is szükségesnek tartja, de annak sürgetését még eddig nem tartotta volna ildomos dolognak. Megemlíti még azt is, a „Nemzet” után, hogy Debrecenben a Kossuth Ferenc tiszteletére adott lakomán történt kellemetlen esetet az országgyűlési képviselők tekintélyes része hajlandó összeköttetésbe hozni a székesfehérvári népgyűléssel s hiszik, hogy a debreceni eset egyik klerikális érzelmű férfiú műve volt.

— **Ev. ref. királytisztelet** cím alatt ezeket írja lapunk és főiskolánk ellen a „Magyar Állam”-nak valamelyik lesi puskása: Utána jártunk azon versnek, melyet a sárospataki ev. ref. főiskola egykori tanulója: Mezőssy Béla úr írt s melyet aranyakkal jutalmazott a *sárospataki ev. ref. főiskola* — és úgy találtuk, hogy a lapunkban közlött két sor még semmi ahoz képest, a mi a dynastia ellen a nevezett vers többi soraiban nyilatkozik. Ezt a verset a „Sárospataki Lapok” is közölte s egyszersmind a versíró atyja, néhai Mezőssy István, pazoni földbirtokos egy röpirata mellékleteként találta a nyilvánosság elé. Íródott pedig az a vers néhai Rudolf trónörökös halála alkalmából. A sárospataki ev. ref. főiskola tehát annyira dynastikus érzelmű, hogy aranyakkal ápolja azt a részvétet, mely a néhai trónörökös halála alkalmából így nyilatkozott:

„S a büszke, bécsi Burg halottszágra
Vészüvöltő hollók gyülemlenek!”

Hát 1-ször is a „Sárospataki Lapok”-ban ilyen valami sohasem jelent meg, hanem igenis mi méltó vezércikkekben gyászoltuk Rudolf halálát és bizonyára őszintebben mint az ultramontanok, a kik féltek a b. e. trónörökös felvilágosodott szellemétől. 2-or A főiskola az említett és gonosz célzattal magyarázott és pár sorában hamisan idézett verset soha sem jutalmazta meg, mert ezt soha nem is íratta. 3-or Azt a verset csak ármányos lélekkel és gonosz indulattal lehet dynastia-ellenesen magyarázni s a főiskola és a reformátusok ellen forgatni. — Különben az a közlemény 1889-ben kelt s az ifjusági lapban jelent meg: minő vakondok természet kell ahoz, hogy valaki — csak hogy piszkolódhasék — befúrja magát a régi iratok közé s tisztos nevekre keni saját lelkének mocskát — ad majorem r. cath. religionis gloriam!

— **A Zsindely- emlékre** adakoztak: Czecz András 1 frt, Tüdös István 1 frt, Liszauer Sámuel 30 kr.

— **A „Szathmári Hírlap”**, a szathmári Irodalmi Körnek prot. irányú társadalmi heti lapja, legközelebbi számában (47) egész terjedelmében közölte *Mitrovics Gyulának* „Egy új irányzat a prot. gimn. oktatás felügyeletében” című, lapunk számára írott cikkét, meleg ajánló sorok kíséretében. Ugyanez a lap átvette *Bíró Gézának* „Papjaink és a hitelszövetkezetek” című, szintén lapunkban megjelent vezércikkét. Azért láttuk ezt szükségesnek megjegyezni, mert a forrást a testvér-lap nem jelölte meg határozottan, a mi újabban kezd divattá válni, mint sok egyéb különlegesség is.

— **A sárospataki sport-egylet** f. hó 18-án rendezett s táncmulatsággal összekötött hangversenye változatos s élénk műsorozattal, szép közönség előtt folyt le. A főiskola tanárai közül Csontos József és Kun Béla szavalókként, Dr. Zsindely István, mint felolvasó és zongorázó, Pásztor Sámuel, mint karvezér és fuvalázó, Dr. Finkey Ferenc, mint humorista, zenész és dallos, a képezdei tanárok közül Hodossy Béla mint zenész — vettek benne részt. Az ifjuság néhány tagja a vegyes karban működött közre. A csárdásokat bizony a komoly számban járó férfiak is a cigány előtt típtették — a jó ízlés és a kényesebb erkölcsi felfogás ellenére!! Legyen már elég ebből a fülledt szagú divatból!

 A t. olvasókat szívesen kéri az előfizetés megújítására s illetőleg hátralékaik mielőbbi beküldésére

a kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Viribus unitis.« — »Népiskolai nyilvános vizsgák.« *Hayavóc.* — »A debreceni szökött barát ügye. *Révész Kálmán.* — »Réthy József 1824—94.« *S. Szabó József.* — »Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.« *s. n.* — »Az erkölcsi érzés.« *Dr. Székely György.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — »Hirdetés.«

Viribus unitis.

E fejedelmi jelszó alatt kezdődik — rólunk-nélkülünk — a „Debreceni Prot. Lap“ hasábjain egy csendes, de tárgyánál és lehető következményeinél fogva igen érdekesnek ígérkező, sőt nevezetessé válható eszmecsere.

Alku indult meg — úgy a türelmes papíroson — a sárospataki jogakadémia léte és nem léte felett, úgy azonban, hogy a venni és adni szándékozók nem tudják egymást megérteni s valószínű, hogy nem is igen fogják, épúgy, mint az a bizonyos kövér erszényű úr és az a szegény juhász legény, a kiket a költő olyan gyönyörűen nótaba szedett.

Czinke I., lapunknak is kedvelt munkatársa, aggodalmas szívvel látja már évek óta, hogy itt — nálunk — a jogakadémia fejlesztésére követelt újabb áldozatok miatt, sem a theol. akadémia, sem a gimnázium nem izmosodhatik úgy, a mint ő szeretné s vele együtt mások is óhajtanák: ezért előbb lapunkban, majd — egy szerkesztői nyilatkozat következtében — a „Debr. Prot. Lap“-ban is (46. sz.) felvetette a sárospataki jogakadémia jövődjének kérdését. Nem könnyű szívvel ugyan, de — a sürgető körülményekre való tekintettel — hajlandó volna odaadni ezt a nagy költséggel megerősített jogakadémiát akár az államnak, ha ez elfogadná, akár s méginkább a debreceni főiskolának, ha ez készek mutatkoznék bizonyos méltányos kárpótlásra. Odaadná a prot. tanárképző-intézetért, a melynek ő Sárospatakot, ezt a csendes, a világ vásári zajától félreeső s a divatos hiúságok által meg nem mételvezett pontot találja legilletékesebb helyének.

Álomnak tartja ugyan még maga is ezt a tervét, de édes álomnak, a melynek előbb később valósulnia kell — egy kis lemondás mellett!...

Dr. Bacsoni Lajos, debreceni jogtanár s a „Debr. Prot. Lap“ egyik szerkesztője, ki a sárospataki jogakadémiahoz való ragaszkodást egy szerkesztői nyilatkozatában „tisztán hiúságból származó particularismusnak“ bélyegezte, örömmel nyújtja ki kezét a Cz. I.-nak adott válaszában (47. sz.) a sárospataki jogakadémia után s úgy üdvözli annak reménybeli megszűnését, mint egy bölcsebb tanügyi politika megnyilatkozását, de a jelzett kárpótlásra egyáltalán nem mutat hajlandóságot, a mint

hogy szerinte a Cz. I. óhajításának még törvényes alapja is hiányzik, annyiban t. i., hogy a zsinat már kimondta Budapesten, hogy az ev. ref. bölcseészeti facultás és az azzal kapcsolatos tanárképző-intézet Debrecenben állítatik fel.

Dr. Bacsoni úgy hiszi, hogy elég kárpótlás lenne az a sárospataki főiskolának, ha theol. akadémiáját és gimnáziumát a jogakadémia romjaiból kiépíthetné s már az újabb erőfeszítések közt elveszett történelmi tanszékét az akadémiában visszaállíthatná.

Mert hát *Dr. B. L.* nem kívánná Debrecennek az egész sárospataki jogakadémiát, hanem — s ez még szép tőle — megelégednék a kalvinista Róma javáért azzal is, hogy ha csak két jogi tanszékét állítana a sárospataki főiskola a testvér főiskolában, egy harmadikat pedig a szigeti iskola, a melynek jogakadémiája a debreceninek virágzóvá tétele végett, szintén megszüntetendő volna.

Azaz, hogy — s ez megint eléggé szépen van így tervezve — nem is szünnék meg *Dr. B. L.* szerint sem a sárospataki, sem a szigeti tanintézet, hanem csak beolvadna a debrecenibe, mint a kis folyók a nagy folyamokba s ott mindkettőnek élő emlék állíttatnék az illető intézetek által jól dotált tanszékekben, a melyeket joguk volna kedvök szerint betölteni is.

Ez a *Dr. Bacsoni L.* „viribus unitis“-a. Az erők ilyen egyesítésében, az eddigi tervszerűtlenségnek, a száz meg ezerfelé divergaló, egymást keresztező, vagy egymást fel sem vevő törekvéseknek, vagy ha úgy tetszik, a particularismusnak a ref. egyházból való kiküszöbölésében, ő a mi egyházi tanügyünk szebb jövődjének hajnalát köszönti s ezt — természetesen — az egész ev. ref. egyház érdekében állónak bizonyítja.

Cz. I.-nak azt az alapos vádját (ha ugyan vád!), a mely szerint Debrecenben is meg van a particularismus, nem utasítja vissza, de Debrecenre nézve azzal enyhíti, hogy ott — szerinte — „a particularis érdekek az egyetemes érdekekkel rendszerint találkoznak.“

Ez pedig — a mint az előzményekből kivehető s a mi már nem is először kerül a nyilvánosság elé — azt teszi, hogy Debrecen nagy, népes város, hatalmas központ, kedvező külső viszonyokkal, a társadalmi és a kulturalis tényezők művelő hatásának sokféle feltételeivel megáldott nagy világ: Sárospatak és Sziget ellenben csekélyke, szegényes és kedvezőtlen viszonyok

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

közt lengő-tengő fészkek, hijával annak a divatos sok jónak, a mely nélkül ma jogi oktatás és jogászi-bölcsesség nem is képzelhető.

Nem tudjuk, mit mond majd Cz. I. az alknak ilyen fordulatra, de nekünk túlságosan meg kellene magunkat tagadnunk, ha a felvetett kérdéssel kapcsolatban egyet-mást magunkba fojtanánk.

Először is meglep bennünket az, hogy Dr. Bacsoni L., a jogtanár, a felsőbb oktatásnak egy ilyen sarkalatos kérdésért tárgyalva — úgy szólván — a helyi érdekek nyúgei közt marad; ott még akkor is, a mikor az egyetemesség szürke felhőjét sarkantyuzza.

Mert hát mi után is eped Dr. B. L.? Egy népes, jól dotált tanszékekkel gazdagon berendezett debreceni jogakadémia után. Egy második budapesti jogi facultás lebeg — úgy látszik — a lelke előtt, a melyet 3 ref. jogakadémiából szeretne irigylésre méltóvá fejleszteni.

Kérdjük egész tisztelettel, hogy hát a jogi oktatás mindennél nagyobb érdekei hol maradtak? A joghallgatók temérdeksége volna-e igazán a főbenjáró dolog és nem azoknak mennél alaposabb kiképzése?!

Ime, ott van előttünk az egyetemi példa. Szegény szülők, szegény jogtudomány! . . . A pár ezer joghallgató, a kiket a főváros s ennek rózsás színben játszó előnyei s az eléggé el nem ítélt léha fegyelem, vagy no meg a vizsgáló tanárokkal való megismerkedésre épített reménység csábít a budapesti bűvös cég alá: — legnagyobb részben kávéházakban, irodákban, sőt távol vidékeken, pénzkereső foglalkozásban tölti u. n. jogászéveit és hamis felfogást terjeszt az iskolai köleltségek teljesítéséről s az egyetemi tudás milyenségéről. — Képzeliük el, hogy Debrecenben a sárospataki és szigeti jogakadémiák megszűnése után, összeseregél p. o. 400—500 joghallgató, vagy legalább beiratkozik (!) . . . hát kíváncsi volna-e ez a jogi oktatás és a jogtudomány szempontjából? Mi azt hisszük, hogy nem. És, ha nem, akkor szabad legyen kérdeznünk, hogy mi volna hát itt az az egyetemesebb, az a magasabb érdek?!

Elég szomorú, hogy az állam tanügyi kormánya el bírja tűrni azt a boldogtalan s a közérkölciség rovására divatozó állapotot, a mit budapesti jogászokdásnak hívnak; Isten mentse meg a ref. egyházat, hogy ezt a példát utánzással igazolja és a ref. jogi oktatás komolyságának kockáztatásával szentesítse!

Bizony-bizony hogy 8—10 jogtanár, még ha különös isteni adományokkal ékeskedik is, képtelen arra, hogy 400-500 joghallgatót fegyelmezzen s a tudás verjétes utjain atyailag kalauzoljon. Vagy szédelgés az a jogi oktatás — mint a budapesti példa sokakra nézve mutatja — vagy nagy, felséges nemzeti missió teljesítése. Ha ez utóbbi, minthogy komolyan nem is lehet más, akkor ne tervezzünk — legalább mi reformátusok — budapesti-fajta jogakadémiákat, és pedig annyival inkább nem, mert mi bizonyos felekezeti szellemmel is szeretnők megitatni a mi leendő világi oszlopainkat már az iskola falain belől s a szoros értelemben vett szak-tudáson felül. Megtörténhetnék-e ez a nagy tumultusban, a százak és ezrek tömegével?

Mint jogtanárok részünkről kicsinyes, mellékes kérdésnek tartanók azt, a mai viszonyok között is, hogy hol összpontosítsa a ref. egyház a maga anyagi erőit a szellemi erő kifejtésére? Az a fő szerintünk, hogy a felső oktatás s ebben a jogi oktatás ügye mielőbb rendeztessék. Ha bölcsen fog rendeztetni s ha a vidéknek lesz szava e rendezésben, akkor lehetetlen hogy a budapesti állapotok meg ne változzanak s lehetetlen, hogy a vidéki akadémiák a közel jövőben meg

ne népesedjenek. Tessék a vidéknek teljes erővel felépni az egész felső oktatást megbélyegző fővárosi divat ellen és követelni a decentralizációt a tudomány és jó erkölcs nevében s akkor aztán a sárospataki jogakadémiát aligha kell majd eltörölni a miatt, hogy nem helyeztetett kedvező viszonyok közé, mert ki fog derülni, a mit mi is mindig vallottunk, hogy a tudományos pályára való készüléshez a legkedvezőbb hely az, a mely a komoly készüléstől legkevésbé vonja el az ifjút a csábító alkalmak kínálgatásával.

Mi kár esett p. o. Dr. B. L.-ban a miatt, hogy nem Budapesten vagy nem Debrecenben, hanem Sárospatakon jogászokdott?!

A mi azt az érvét illeti, dr. B. L.-nak, hogy a theol. akadémiákat azért kell a különböző kerületekben megtartani, mert azt külön érdekeik s talán sajátos irányelveik is javalják, — ezt az érvét gyöngének s ön-maga ellen szólónak valljuk. Mert hát, ha a theologusra nézve jónak tartja valamely kerület a maga sajátos irányát s azok által óvni akarja talán a saját érdekeit: — nem épen olyan olyan joggal teheti-e ugyanezt a jogászszal s nem kívánhatja-e óvni a maga képére teremtetett világi oszlopférfiak által?!

No, de ezúttal nem folytatjuk tovább s nem is azért szólunk, mintha a vitatott kérdésben jobb vagy bal felé kapacitálni volna szándékunk, hanem csak azért, hogy a fő kérdésre irányozzuk a figyelmet, a mi semmi esetre sem a mindenáron való összpontosítás s nem is Debrecennek virágzóvá tétele, hanem a felső oktatás reformálása. Hogy ez bekövetkezzék, a végre fejtsek ki protestáns jogászaink szellemi erejük javát és győzzék meg az ország tanügyi kormányát mielőbb, hogy ez immár halaszthatatlan, mert szegényre válik különösen a jogi oktatásnak és jogbölcsesegnek.

Tehát excelsior! E földi alacsony helyekről törjünk a felső régiókba s „legyen világosság!”

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai nyilvános vizsgák.

A népiskolai vizsgálatoknak, az úgynevezett exameneknek három főtenyezője: a tanítványok, tanítók és a szülék vagyis a nép.

I. A tanítványokra nézve a vizsgálatok annak bizonyítására szolgálnak általában, hogy vajjon a tanuló kifejtette-e azt a szorgalmat, tanusította-e azt az előmenetelt, a mely az ismeretek előszabott mértékének megszerzéséhez szükséges? s hogy ezek alapján rendelkezik-e a tudásnak olyan fokával, a mely vagy a tanulmányok tovább folytatásához, vagy ezek bevégzésének igazolásához szükséges? (Dr. Horváth. »Sp. Lapok.« 1893. 122. l.). A vizsgálatok ezen szempontból magasabb fokú iskolákban, mindenesetre lényegesebbek; de a népiskolai nyilvános vizsgálatok e tekintetben teljesen értéktelenek, mert itt nem ülnek mogorva, szemüveges censorok, kik a hanyag tanulókat megbuktatnák, sőt — szabályrendeletünk szerint — a tanítók kötelesek minden tanítvány után minden tantárgyból az osztályzatot évi szorgalmukhoz képest még vizsga előtt bejegyezni; tehát nem az exameni sikertől, hanem többnyire a tanító belátásától függ, hogy mely növendékek léphetnek át felsőbb osztályba. S itt mellékesen rámu-

tanulók egy sajnos körülményre s ez az, hogy a népiskolai tanuló, ha bukik, ezt mind maga, mind szülője inkább előnyösnek, mint hátrányosnak tartja; előnyösnek a hanyag tanuló, a ki örül, hogy az osztályismétlés által a jövő évben kevesebb dolga lesz, könnyebb lévén osztályt ismételni, mint új anyagot tanulni; de örül — tapasztalás szerint — a szüle is, mert nem kell neki új könyvekért sok pénzt kiadni(!); ellenben a bukásnak semmi hátránya nincs, a mennyiben a népoktatási törvény nem azt követeli, hogy minden tanuló elvégezze a hat osztályt, csak azt, hogy 6—12 éves koráig járjon iskolába; ha tehát 12. évét a gyermek betölti, elhagyja az iskolát, végzett legyen bár 5, 4 vagy esetleg csak 3 osztályt. Ily körülmények közt a tanuló előmenetelét vizsgálni szükségtelen, annyiival inkább, mert paedagogiai követelmény, hogy a tanuló, még ha nem jutott is el az illető osztályban az ismeretek előszabott mértékére, lehetőleg magasabb osztályba viendő át, sokkal nyereségesebb lévén reá nézve 6 osztályt csak csekély vagy nagyon csekély eredménnyel elvégezni, mint 1 vagy 2, mondjuk 3 osztályt jól.

De mindezekről eltekintve, a népiskolai vizsgákon a tanulók előmenetelét igazságosan mérlegelni úgy sem lehetne, mert nincs reá elégséges idő, hogy minden tanuló minden tantárgyból kikérdeztessék, mert a tanulók elvesztik rendes nyugalmaikat, zavarólag hat rájuk, hogy nem megszokott tantermben, de a templomban és nagy közönség előtt állanak; mert megesis, hogy egész éven át szorgalmas tanulók a vizsgán gyenge feleletet adnak, míg némely hanyagoknak sikerül Fortuna kegyéből brillirozni; mert tény, hogy az élelmes s a magát fitogtatni tudó gyermek dicsőséget arat a szelid, csendes és szemérmes gyermek rovására.

Ezek után a népiskolai nyilvános vizsgák, mint a tanulókra nézve értéktelenek és szükségtelenek, sőt paedagogiailag káros hatásúak — elítélendők.

2. Nem is annyira a tanítványok előhaladásának, mint inkább a tanítók évi szorgalmának, jól vagy rosszul végzett kötelességének a vizsgák eredménye után való elbírálása végett ragaszkodnak sokan a népiskolai vizsgákhoz. Voltaképen nem a tanulók, de a tanítók vizsgáltatnak meg. Magasabb iskolákban a tanuló, ha nem tud, megbukik, ő a hibás, miért nem tanult; ha népiskolai tanuló nem tud, — a tanító a hibás, miért nem tanított?! Ebben nincs sem igazság, sem következetesség. Bármely fokú legyen is az iskola, bizonyos mértékig a tanítót terheli a felelősség a tanulók előhaladására nézve, s ez a mérték az, hogy a tanítványok többsége értse a letárgyalt tananyagot, de hogy minden gyermek folyékonyan feleljen — mint ez a népiskolai vizsgákon kívánatni szokott — az, tisztességes és önértékes tanító vizsgáján nem volt, nem lesz és — nem is lehet soha!

A tanító szorgalmáról, hű vagy hűtlen sáfárságáról meggyőződni az iskolai felsőségeknek nem csak joga, de a népnevelés érdekében szent kötelessége is, ámde nem a nyilvános vizsgán, mely elvégre is — bármint vesszük — ünnepélyes aktus s melynek lehet bármely kitűzött célja, csak egy nem: hogy azon a tanító vizsgáltassék, mert erre a célra legkevésbé sem alkalmas.

•A közvizsgán szabályszerűleg maga a tanító vizsgál, de az elnöklőnek jogában áll, hogy a gyermekekhez egyes kérdéseket intézhessen — mondja Bárány. Ismét a »Néptanítók Lapja« XIX., 105. lap. Egy tanfelügyelő úti naplójában: »A vizsgát vezetésére egyedül és kizárólag a tanító jogosult. Tanfelügyelő vagy az iskolának más illetékes és szakértő hatósága év közben belátása szerint vizsgálhat, de a záró vizsga már egészen a tanító napja. Ové a jog, hogy munkálkodásának

eredményét a saját belátása és képessége szerint mutassa be. Ezt a jogot tőle senki el nem veheti. Ellenőrzés tekintetéből szükséges, hogy az iskolai előjáróság tagjai is intézenek egyes kérdéseket a növendékekhez s kétségtelen meggyőződést szerezzenek arról, hogy a tanító nem üz-e szédelgést, ámtást. Ennél tovább nem terjedhet az iskolai hatóság beavatkozása a vizsgára.«

De ha a tanító kérdez, talán bűnül se tulajdonítható neki, ha igyekszik azon, hogy minden gyermek lehetőleg jól feleljen, sőt magok a szülők megvárják, kíváncsiak, hogy gyermekek a vizsgán jól feleljen. Önmagok jól tudják, hogy gyermekek nagyon korlátozott tehetséggel bírnak, nem is azért kárhozzátják a tanítót, hogy fiok keveset tud, hanem azért, hogy miért szégyenítette meg az ő fiokat, miért nem olyat kérdezett tőle, a mit tud, csak nem olyan ostoba az ő fiok, hogy semmit sem tudna?! Ime, a szülei hiúság, melyet a szegény tanítónak, ha fejére eleven szemet nem akar gyűjteni, szintén legyezgetnie kell. Egyébiránt didaktikai elv, hogy a gyengébb gyermekeknek könnyebb kérdések teendők fel, de ez sokszor tág kapuvá nyílik a lelkiismeretlenebb vagy — mondjuk — élelmesebb tanítók előtt s a szemfényvesztés hazajáró lelke gyakran kísért.

Nem mondom, hogy mint régen, ma is felszólítás nélkül felállanak a gyermekek s miután a vizsgálatra beült cikkecskét értelem nélkül elhadarták, intés nélkül leülnek, hogy másoknak adják át a szót; nem mondom, hogy a tanítók kézi könyvből vagy kopott, füstös kéziratból — melybe az is fel volna jegyezve, hogy melyik kérdés kinek kompetál — adja fel ma is a kérdéseket; de állítom, hogy a mely vizsgán minden gyermek »hibátlan, mint a vízfolyás« elmondja szóról-szóra beemlézett feleletét, ott a szemfényvesztés hazajáró lelke kísért! Hát ki gondolná, ki hihetné azt el, hogy az első gyermektől az utolsóig mindenik bír annyi lokális memóriával, hogy az egész éven át elébe táltat bő tananyagot képes volna mind beemlézni?! Hogy a szószertint bemagolt leckében a képzetek, fogalmak úgy elvesznek a gyermek lelkére nézve, mint a vízbe dobott kő, ezt, hal' Istennek, ma már minden tanító jól tudja — így mondja ezt valahol egy első rangú paedagogus, ha jól emlékszem, tán a budapesti paedagogium igazgatója s ismét a »Néptanítók Lapja« 1886. 98. l.: »Hivatása magaslatán álló tanító minél kevesebbet *tanultat* s minél többet *tanít*.« S hogy mindazáltal még ma is a legtöbb tanító minél többet tanultat s minél kevesebbet tanít; hogy a szószertint magolás még ma is fennáll, ennek egyedüli és kizárólagos oka az examen s ez maga elégséges ok volna arra, hogy kimondjam: »ceterum censeo — delendam esse.«

Dehát — mondhatná valaki — másként is lehet vizsgázni. Falu helyen aligha, városban inkább. Én magam is szerencsés voltam egy ilyen városi vizsgán jelen lehetni. Ott az észbutító magoltatás ki volt küszöbölve. A gyermekek a tanító kérdéseire egyes mondatokban feleltek. A történelem került szőnyegre. A tanító ilyen kérdéseket tett fel: Szent István évben koronáztatott-e meg? II. Szilveszter pápától apostoli buzgóságáért kapta-e a koronát? stb. Voltak, a kik megdicsérték a derék tanítót, hogy *milyen ügyesen tudja vezetni a gyermekeket*, de én a szemfényvesztés hazajáró lelkét láttam sötét tálárban ott állani.

Egyszer meg egy első rendű fényes város egyik iskolájának vizsgáján voltam jelen. A tanító egyes kérdéseire a magától ajánlkozó felelt. Az ajánlkozás a mutató-ujj feltartása által történt. A tanító bölcse megfontolással feltette a kérdést: »No!... gyermekeim!...

ki tudná nekem megmondani... (ekkor már minden gyermek tartotta ujját), hogy a földnek... (némelyek kezdik ujjukat visszavonni), melyik a legnagyobb... (nagyobb rész megretirál) folyója? Mire tanító bevezette a kérdést, alig akadt egy-kettő, néha egy sem, a ki ajánlkozott volna megfelelni. Egy vidéki tanúgy íránt érdeklődő lelkész is bejött a vizsgára. Jó ismerősöm volt. Leült mellém. Mikor jó idő múlva megünvén a dicsőséget, kijöttünk a vizsgáról, azt kérdezte tőlem: »Mit szól uramöcsém ehhez a nagyhírű examenhez?« — »Én biz azt, nagytiszteletű úr, — felelém — hogy ha mi falu helyen ilyen vizsgát adnánk, rögtön elkergetnének bennünket.« — »Igazsága van uramöcsémnek!« — mondá.

A tanító munkájának igazságos elbírálására azonban az sem lenne szerencsésebb mód, ha az iskolaszéki elnök venné át az egész vizsga tartamára a kérdeztetést. Már magában véve az, hogy a gyermek a tanító kérdészi modorához van szokva, másképen feladott, idegen hangzású kérdésekre felelni nem igen tud egyébkor sem, nem hogy ily ünnepélyes alkalomkor; sőt a szóserint való tanulásnál s oly tankönyvek mellett, melyek kérdések és feleletekben vannak írva, egyáltalában nem is követelhető, hogy a gyermek másképen feladott kérdésre, mint a hogyan az a kézi könyvben van, felelni tudjon. E mellett az iskolaszéki elnök nem ismervén a gyermek szellemi képességét, megtörténhetik, hogy míg a legjobb tehetségűeknek könnyű kérdést ad fel, addig a gyengébbeket esetleg nehéz kérdésekkel ostromolná, kik sikertelen feleletükért méltatlanul pirúlnának, mert a jó tehetségűeknek nem nagy érdemök, hogy tudnak, a kiknek pedig a talentumból keves jutott, azoknak a csekély haladás nem tulajdonítható bűnül s így bűnhődniök nem is méltányos. Más szempontból kell bírálai a tanulót a tudós középiskolánál s másból a népiskolánál. A kinek tehetsége nincs, az leszorítandó a tudományos pályáról, hogy a társadalom nagy munka mezején ott érvényesítse magát, hol kevesebb szellemi képzettséggel is hozzá járúlhat áldásos munkájával a közjó előmozdításához; de a népiskolába ex offio mindenkinek járnia kell, akár van tehetsége, akár nincs; nos és aki itt vas szorgalommal s kitartó munkával, de korlátolt elmével csak kevésre haladt, méltóbb a dicséretre, mint ki jeles tehetségénél fogva kevés fáradsággal sokra vitte. Látni való, hogy a tanítónak a vizsgán a legnagyobb paedagogiai tapintattal kell eljárnia, hogy érdemien jutalom, vagy méltatlan büntetés ne érje a gyermeket, mit az iskolaszéki elnök a tanítványok nem ismerése folytán a legjobb akarat mellett sem tehetné meg.

Némelyek beszélnek még az iskolaszéki elnöknek a tanító íránt való rokon- vagy ellenszenvéről, mely szintén lényeges befolyást gyakorolna a vizsgálat sikerére. Annyi igaz, hogy megtörténik, miszerint néha a legjobb s leglelkismeretesebb tanító vizsgája nem üt ki elég sikeresen, míg némely kontárok manőverjei bámulatba ejtik a világot.

Ezekután kimondhatom, hogy a zárvizsgákon ítélni meg a tanító munkáját sem nem méltányos, sem nem igazságos, sem nem lehetséges; de — még csak nem is szükséges; mert eltekintve attól, hogy a nagytiszteletű egyházlátogatói küldöttség minden évben a téli félévben meglátogatja az iskolákat az egyházkerületi szabályrendelet értelmében az iskolai körlátogatóság minden tanév végén minden népiskolában vizsgát tart, a szó valódi értelmében vett vizsgát, mely alkalommal az iskola szellemi állását megbírálja, jegyzőkönyvbe veszi s az egyházkerületi főhatóság tudomására juttatja. Ez az autentikus szakvizsgálat, ennek eredménye után

bíráltatnak meg a tanítók s ennek eredménye szerint veszi el jutalmát kiki annak, a mit cselekedett; ezen kívül tehát más nyilvános vizsgálatra semmi szükség nincs.

Hogy ezek után a félévi vizsgákról, — melyek a tanítót félévben megállítják, a rendszeres és nyugodt tovább haladásban gátolják csak azért, hogy a szegény tanulók egy kis vizsgái dekorációra kidreszíroztatván, a téli unalmas órákban a közönségnek egy kis szórakozást nyujtsanak, — mit tartsunk, úgy vélem, az eddig mondotakból önként következik.

3) A vizsgák harmadik tényezője a nép. Mi szüksége van a népnek a vizsgára? Egyedül ez a kérdés van jogosítva a vizsgák sorsát eldönteni, mert a két első pontra nézve — legalább tanférfiak között — vélemény-eltérés nem igen van.

Mondják, hogy a vizsgák által egy felől a szülőket az iskola érdekkörébe vonni a legkedvezőbb alkalom, mit más intézkedés által pótolni nem is lehet (?), másfelől, hogy a népnek, mely iskoláit saját filléreiből állítja, gondolja és tartja fenn, elvitázhatatlan joga, hogy ily vizsgák alkalmával az iskolák életébe bepíllanthasson s a tanítás áldásos munkájával megismerkedhessenek. Ezen érvek a vizsgák javára látszanak billenteni a mérleget. Csak az a kérdés, hogy magok a vizsgák *képeseke-e igazán* a nevelésügy íránt figyelemre méltó, munkás és áldásos érdeklődést költeni? s az esetleg fellobbanó érdeklődés szalma tüze egyik vizsgától a másikig nem lohad-e le? Hisz a vizsgák szép multtal dicsekedhető intézmények, hát annyi idő óta sem tudták a nevelésügy íránt az érdeklődést felköltöni, hogy még mindig mechanikus eszközökkel és szerekekkel szükség nagy álmaiból ébresztgetni? Ugy tetszik nekem, hogy a nép, melyet *csupán* az examen vonz az iskola-s nevelés ügryhöz, egy galvanizált vastömeg, mely vonz, míg az érintési villamosság körülfutja; de a villamos áram megszüntével a vonzalom is megszűnik.

Aztán igaz, hogy a nép nagy áldozatok árán tartja fenn az iskolát, ámde ezen súlyos teherrel szemben számbavehető jog-e az, hogy évenként egyszer, vizsgák alkalmával, az iskola munkájába *bepíllanthat*? Hiszen ezen elvből indulva ki, legalább is azt a jogot kellene adni a népnek, hogy miután az ő gondozása az iskola íránt mindennapos, hát minden szüle, minden napon, a mikor kedve tartja, az iskolába szabadon beléphet. S vajjon kívánatos volna-e ez a nevelés s tanítás érdekében.

A népet az iskola körébe vonni sokkal hathatósabb eszközök a népiskolai ünnepélyek, milyenek tartathatók az iskolai év elején s végén, a király s királyné születése s neve napján, s egyes történelmi nevezetességű napok évfordulóján, p. o. március 15., október 31. stb.

A népiskolai vizsgákat is ily zárünnepélylyé kellene átalakítani, melyen legfőlebb a vallás- és zsolttárból kérdeztetnének ki a gyermekek; az ünnepély többi része pedig ének, dal- és szavalásból állana, mi tapasztalás szerint a népnek is legkedvesebb. Aztán fel lehetne olvasni az érdemsorozatot; a jókat megdicsérni, a hanyagokat serkenteni, az esetleges jutalmakat kiosztani. * Az ilyen népiskolai ünnepélyről mondja Palmer Keresztély volt prot. lelkész s túbíngai egyetemi theol. tanár; »A növendéknek az iskola emlékéti egész életében meg kellene őrizni, de mindig halvány lesz az, ha ilyen ünnep-nap nem süt be az iskola szoba ablakain«...

* Sárospatakon már majdnem szórúl-szóra így van.

Szerk.

A népiskolai vizsgák kérdése nagy fontosságú; de időszerű is. Több hazai tanító-egylet foglalkozik vele. A németországi tanítók XIX. nagygyűlése pedig egyik híres tanítóképezdei igazgató indítványára nem rég kimondotta, hogy *helyteleníti a népiskolai nyilvános vizsgálatokat* s kérvényt nyújtott be azok eltörlése végett az oktatásügyi miniszterhez; ennek alapján egyelőre a porosz leányiskolákban a nyilvános vizsgák végleg be-szünttetettek.

»A zárvizsgák egyszerű restaurálását nem tarthatjuk elégségesnek arra, hogy célirányosakká váljanak. Gyökéres orvoslásra van szükség, mely a régi rendszer elevenébe vág ugyan, de sikert biztosít s nem tesz kockára egyebet, mint a mai alakjában már célszerű-lenné vált intézmény létjogosultságát, melynek veszten csak a múlt néhány öregje kesereghetik.« (Tanügy. 1894. 5. l.)

Παραποσ.

TÁRCA.

A debreceni szökött barát ügye.

Kiváló érdeklődéssel olvastam e lapok 46. számában Zsoldos Benőnek II. József császár debreceni látogatásáról szóló közleményét, mivel ez érdekes tárgyról több mint egy évtizeddel ezelőtt Jókai Mórnak a „Nemzet“ 1884. évi egyik januári számában megjelent téves adatokat tartalmazó közleménye alkalmából, magam is két tárcacikket írtam a „Debrecen“ című lap 1884. január 31. és február 2. vagyis 22. és 23. számaiba, felhasználván a Zs. B. által a jegyzetben említett három forráson kívül még a debreceni református konsistorium jegyzőkönyvét is.

Az említett három forrás adataihoz kiváló becsű új adalékokkal szolgál a tiszáninneni egyházkerület levéltárában őrzött, Tsáji Márton szuperintendenshez ínlézett s Zs. B. által most felhasznált egykorú tudósítás, mely a felvilágosult szellemű császárt állítja — igen helyesen — előtérbe; a debreceni konsistorium jegyzőkönyvének adatai pedig az Endrédi Jonik ügyét állítják némileg más világításba, mint a hogy az a Zs. B. Szűcs István nyomán haladó előadásában áll előttünk.

Szükségesnek tartom azért a konsistorium jegyzőkönyvének idevonatkozó pontjait közzétenni, megjegyezvén felvilágosításul, hogy a debreceni egyház és főiskola ügyeit intéző ezen hatóságot a debreceni papok és papi jellegű tanárok mellett a városi tanács református tagjai alkották. Az így szervezett konsistorium aztán nemcsak a szorosan vett egyházi és iskolai ügyekben intézkedett, de tanácskozás alá vett és megvitatott minden olyan kérdést, melynek legátavolabbról is valami egyházi vagy vallási vonatkozása volt.

A szökött bazilita-szerzetes ügye is ezért talált helyet a konsistorium tárgyalásai közt s örököltetett meg annak jegyzőkönyveiben; melyeket, mint rendkívüli becses adatokat tartalmazó gyűjteményt* vajha mielőbb szakértővel lemasoltatná és kinyomtatná a debreceni ref. egyház. Igen szép emlék lenne a milleniumra.

A többször említett jegyzőkönyvben 1767. június 13. 14. 15. és 16. napjairól a következőket olvassuk:

* Hogy mily rendkívül becses és gazdag anyag van a debreceni konsistorium jegyzőkönyveiben, kitűnik azon pár közleményemből is, melyek a »Debr. Prot. Lap« 1883. évfolyamának 23. és 24. számaiban, továbbá a nevezett lap 1884. évfolyama mellett megjelent »Tanügyi melléklet« 2. és 3. számaiban jelentek meg.

„Szomorú kegyes parancsolatát vette a F. Locumt. Consiliumnak a Tek Magistratus, volt bazilita és diakonus Endrédi Jonicus iránt, ki vallásunkra állott még ezelőtt egy-néhány esztendőkkkel, és most incaptivatioja és közbenadása parancsolatik a fogarasi vicarius által. Ugyenakkor a T. Magistratus votorum pluralitate incaptiváltatta; azért die 13-et 14. beszélgetés volt a V. Consistoriumban, mit kel-lene vele cselekedni; vajon nem esünk-e traditorságba, ha magunk közben adjuk. A factumot az ecclesiasticusok val-lásunk s tudományunk ellen valónak állították s meg-mutatták. A parancsolat íródott die 29. Maii, vevődött itt die 12. Junii.“

„Kérdésbe jöve, mivel Jonicus Endrédi ma (jun. 15.) az arestomból eleresztetett a N. Tanács által communi voto, azért kihez íródjön? Erre votorum pluralitate a lett (a hatá-rozat), hogy egyenesen Felséges királyné asszonyunkhoz kül-dödjön, és a factum genuine exponáltassék. Consinuáltasson-e egyszermind a F. Locumt. Consiliumnak? Mi módon kül-dödjön? Holnap stafétán küldödjön ágens Nagy Sámuel uramnak, et eo absente ágens Drozdik uramnak szakaszsa fel et expediat expedianda.“

„Juni. 16. A tanács folyamodványa felolvasatott s némi correctiókkal ellátatott. Ebben az Endrédi Jonicus dolgá-ban tett incaptivatioját s elbocsáttatását megvallja és az Ő Felsége gratiáját kéri.“

A Helytartó-tanács válaszárol pedig ez van feljegyezve 1767. július 19-ről:

„Olvastatott a F. Locumt. Consilium parancsolatja de dato die 3. jul. anni hujus: melyben ámbár felment a T. Magistratus instantiája, mely megolvasatott itt die 16. junii, újra parancsolatik Endrédi megszolgáltatása és kézben-adattatása. Az pedig improbalatik, hogy ezelőtt az arestomból elbocsáttatott. Ugyanekkor mind bécsi, mind pozsonyi ágens uraiméknak leveleik ezen dologban olvastattak az Urhoz, T. Biró Uramhoz.“

A konsistorium jegyzőkönyvének ezen teljes hiteles-ségű adatai tehát némely pontban lényegesen módosítják, illetőleg kiigazítják a Szűcs István által közölt s Zsoldos Benő által is átvett adatokat, nevezetesen:

1. Az Endrédi elfogatását elrendelő helytartótanácsi parancsolat 1567. május 29-én kelt s nem e napon, hanem június 12-én érkezett Debrecenbe, mely napon a városi tanács Endrédi elfogatását szavazattöbbséggel elrendelte.

2. Endrédi szabadon bocsáttatása a konsistoriumban folyt két napi tanácskozás után s a debreceni ecclesiasticusok, vagyis papok és professorok erélyes fellépése folytán, tehát nem pusztán és egyedül Domokos Lajos indítványára történt, és pedig most már a tanács egyhangú határozatára; azonban nem a rendelet vétele után következő napon, (június 13-án), hanem június 15-én.

3. A helytartó-tanács második parancsolatja ez ügyben nem július 30-án kelt, (Szűcs) nem is e napon érkezett Debrecenbe, (Zsoldos) hanem július 3-án kelt és július 18. vagy 19. napján érkezett Debrecenbe.

Ezen pár adatból is kitűnik, hogy a Szűcs István mun-kája még a múlt századi eseményekre nézve is, igen sok pontjában kiegészítésre és javításra szorúl. Már csak ezen szempontból is igen kívánatos lenne a debreceni konsisto-riumi és városi jegyzőkönyveknek. ha nem is teljes szövegű kiadása, de regeszta-szerű feldolgozása és publikálása. Quod faxit Deus!

Révész Kálmán.

RÉTHY JÓZSEF

1824 - 1894.

A Réthy József helyett azt is írhatnám soraim fölébe: „a vasember,” mert ő igazán az volt. Vasjellem, erély és következetesség. De vasakarata önmagához volt a legszigorúbb. A kötelesség teljesítésben odaig ment, a hol az már *áldozatnak* nevezetik. Egész élete áldozat volt: családja és egyháza javára. Felfogása olykor nem egyezett meg a világ szerinti jónak látással s ő még sem engedett; törhetlen akaraterejével állott meggyőződése mellett és a bekövetkező események — bizonyynyal hajthatlan kitartása miatt — mindannyiszor igazolták meggyőződésének helyességét. Emésztő áldozattétele, magános vívódásai, napokon, éjeken át, még hivatalos dolgain felül is, sokszor pusztá kedvtelésből őt asztalához szögezett foglalkozásai, jórésztben hozzájárultak szörnyű betegségének kifejlődéséhez, mely 5 éven át kínoztá és nemcsak testi erejétől, hanem szellemének rugékonyságától s utóbb még tisztán látásától is megfosztá. Ez évi nov. 8-án bekövetkezett halála megváltás volt reá nézve.

Született a szép Sajó völgy ölében, *Felső-Barczikán* (Borsodmegye) 1824. augusztus 17-én. Tanulmányait *Sárospatakon* kezdette, hol úgy a gimnáziumi, mint a felsőbb (theol.) tanfolyamot mindvégig kitartó szorgalommal és kitűnő sikerrel fejezte be. Tanításból tartotta fenn magát. Több évig nevelősködött a *Kálniczky Benedek* házában, melyre mindenkor édesen emlékezett vissza. Jó iskola is volt az reá nézve; vele született szeretetreméltóságát, mely a társaságban őt kedvelté tette, méginkább kifejtette.

Iskolai pályáját a 48-iki szabadságharc miatt kénytelen volt félbeszakítani. Mint annyi sok tanuló társa, ő is honvédnek állt. Részt vett a szegedi és temesvári ütköztetben. 1849. augusztus 19-én *Karánsebes* mellett tette le a fegyvert, honnan fogolyként Temesvárra vittek. Itt azonban útlevelelhez jutott és sok veszélyesség között utazott Sárospatakra. De az ősi fészkek üresen állt, a tanév nem nyílt meg. Az ott lézengő pár diákot is addig zaklatták, míg szétrebbentek. Réthy hazament Barcikára, aztán imitt-amott bujdosván, a rémuralom után végre visszatért Patakra, hol azonnal egy gimnáziumi osztály vezetésével bízták meg. Feladatának emberül megfelelt s a mellett a theol. curzust is befejezte. 1851-ben a *putnoki* rektoriát fogadta el, melynek kitöltése után, ugyanott káplán és *Hubay Pálnál* nevelő lett. Putnokon ismerkedett meg a galamb lelkű *Ragályi Borbálával*, kit később feleségül vett s vele 17 évig, 6 gyermekkel megáldva, a legboldogabb családi életben forrt össze.

Patakról *Rimaszombatba*, *Terhes Sámuel* esperes mellé ment káplannak. Innen 1859-ben az *aggteleki* egyházba helyettes-lelkészül rendelték, mely őt a következő év tavaszán rendes lelkésznek választotta. A falu kevés előbb égett le. Még mindig egy kétségbeesett rom volt. Lángbuzgalma és erélye erőt öntött híveibe s a romboló elem prédájává lett egyházi épületeket felépíttette.

Aggtelekről négy év múlva *Kálósára* vitték, ott is maradt haláláig. Pihenni nem tudó lelke — kisdéd egyházának szűkös anyagi viszonyai mellett is — folyvást alkotott, épített. A kevés pénzt megsokszorozta lángbuzgalma s kicsiből nagyot teremtett minden aprólékossságra kiterjedő és minden takarékoskodni tudó, számító esze. Egy második Pythagorás volt, a számok kiváló mestere. Mindig számolt, örökké tervezett. Számaiból és terveiből,

— úgyszólván minden jövedelemforrás nélküli, szegény egyházában — több parókiális melléképület, egy derék iskola, meg egy szép, kis torony, templom épült, parókiája mellett, a kálósai kerek dombon. A mellé temették, hogy még holta után is hallja kedves híveinek énekét és imádkozását s föl-föl dobogjon rá porladó szíve.

Az egyházmegyén előbb gyámoldai pénztárnokká, majd tanácsbíróvá, végül dékánvá választották.

Mindenemű tisztségében maga volt a rend és pontosság példányképe. Derült kedélyével, szeretetreméltó modorával mindenkit vonzott és lekötöztetett. Társaságokban kedvelték, barátai ragaszkodtak hozzá, az ifjabb papi nemzedék szeretett bátyját látta benne. A számok mellett közlőről érintették lelkét az egyházi tudományos mozgalmak, sőt a költészet szebb termékei is. Kedvenc költője volt *Szemere Miklós*, de *Tompa Virágregéit* sem olvasgatta nála nagyobb élvezettel senki. Az ártatlan multságokat szerette. A tarokk kultuszát tudományos alapon üzte s róla egy oly érdekes történetet állított össze, mely méltó lenne a kiadásra. Diplomát is osztogatott, mint főmatador. Ezt én nem érdeltem ki, de szíve szeretetében gyermekeivel együtt osztogattam. Mert temetésére nem mehettam, lelkemet, mint gyászba öltözött fekete hollót, bocsátom útnak, egy cipruszágat adok neki, hogy ejtse le sírhalmára. — Have pia anima!

S. Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.

Az *alsó-borsodi* egyházmegye novem. 28-án rendkívüli közgyűlést tartott Miskolczon, *Tóth Dániel* esperes és *Bárczay Miklós*, mint legidősebb világi tanácsbíró, elnökle alatt.

A gyűlés összehívására az szolgáltatott alkalmat, hogy az egyházmegyei gondnok br. Vay Béla ő excellenciája kerületi gondnokká választott s így állása betöltéséről kellett gondoskodni. A volt gondnoknak igazán szép és tanulságos lemondó levele, melyet egészében jegyzőkönyvbe vettek, mint olyat, melyből mindenki láthatja a Vay család mostani fejének is igaz kálvinista voltát, melyből mindenki kiolvashatja: minőnek kell lenni az egyházat lélekbeli szerető református embernek — felolvastatván, az egyházmegyei közgyűlés sajnálatát fejezte ki, hogy meg kell válnia oly sok éven át tisztelettel környezett világi fejétől, de egyúttal örömet is fejezte ki, hogy a válás olyan körülmények között történik, a melyek ő nagy méltóságát egy magasabb állásba helyezték, — egy olyan állásba, a melyben továbbra is vezére lesz nemcsak az alsó-borsodi egyházmegyének, hanem az egész tiszáninneri ref. egyházkerületnek is. Az erről szóló jegyzőkönyvet megküldik a volt gondnok úrnak, a megüresedett állásra pedig január 8-ig kell beadni a szavazatokat.

Egy másik lemondó levél is olvastatott, a melyet *Lengyel Sámuel* világi tanácsbíró intézett az espereshez. Ő is lemond állásáról, mert — úgymond — ideje, hogy a fiatal erők bevonassanak az egyházi ügyekbe s ő, a ki már évek hosszú során részt vett azokban, miután már érzi éveinek terhét, átengedi helyét fiatalabbaknak. E lemondás egészen váratlan volt, mert *Lengyel Sámuel* szinte el sem tudtuk képzelni az egyházmegyében az egyházi ügyekben való forgolódás nélkül. Megszoktuk

élénk s tevékeny munkásságban látni a legaprólékosabb dolgokban is; lelkiismeretessége szinte közmondássá vált, — a mi érthető is, mert elve, hogy minden prot. embernek oda kell állani egyháza ügyeihez s tehetségéből legalább egy részt ráfordítani egyháza dolgaira. S ez az elv vezette munkálkodásában mindenkor.

A gyűlés aztán úgy járt el a lemondással szemben, a mint eljárni kötelessége volt, t. i.: nem fogadta el azt, hanem kéri Lengyel Sámuel, hogy továbbra is maradjon meg az egyházmegye intéző férfainak sorában. — Reményli az egyházmegye, hogy kérését nem utasítja vissza a tanácsbíró úr.

Még egy jegyzőkönyv felolvasása képezte a gyűlés tárgyát, a melyből megtudtuk, hogy egyházi tanácsbírónak *Sólyom Gyula*, heő-csabai lelkész választott meg; — továbbá, hogy a másik tanácsbíróvá szűkebb szavazás vált szükségessé, *Kerekes József*, poroszlói (kapott 24 szavazatot) s *Horváth Bertalan*, szederkényi lelkészek (kapott 17 szavazatot) között. Ugy erre, mint a *Sólyom Gyula* megválasztása által megüresedett főjegyzői állásra a szavazatokat január 8-ikáig kell az egyházaknak beadniok.

Gyűlés után lelkészértekezleti tanácskozás volt, melyen az esperes úr kifejtette az értekezleteknek szükséges voltát; kijelölte az irányt, melyben szerinte haladnia kellene az értekezletnek; előadta a módokat, melyek szerint megvalósítható lenne, a lelkészeknek ilyen úton való tömörülése. Hosszas, élénk eszmecsere után kimondott határozatképen, hogy az alsó-borsodi ref. lelkészek megalakítják a lelkészi értekezletet, — annak központjául Miskolczt jelölik ki s iránya főleg arra lesz fordítva, hogy a gyakorlati életben előforduló kérdések vitatassanak meg. Az alapszabályok elkészítésére egy bizottság küldetett ki, a melynek tagjai Tóth Dániel s Bárczay Miklós elnöklele alatt: Molnár Bertalan, Sz. Király Pál, Nagy Ignác, Makláry Károly, Vattay István és Sólyom Gyula.

A közigazgatási bíróság is tartott ülést, a melyen két ügyet tárgyalt. Mint érdekeset felemlítjük az egyiket, a melynél egy, a politikai közigazgatás élén álló járási tisztviselőtől érkezett kérdésre kellett választ adni.

Ez a tisztviselő ugyanis azt kérdezte, hogy K. gy. ref. helyettes-lelkész azon kérelme, a mely szerint ő vétessék be a K. gy. község virilistáinak sorába s ne az, a kit helyettesít, a ki nincs is a községben, a ki tehetetlen is, a ki nem is teljesít adófizetést, mert ő a helyettes fizeti az adót a lelkészi földek után: teljesíthető-e vagy nem? Az egyházmegye közigazgatási bírósága egyhangú határozatban kimondotta, hogy a K. gy. h.-lelkész kérelme teljesítendő, mert a h.-lelkész mindazon jogokat s kötelességeket gyakorolja az egyházban, mint a rendes lelkész, tehát mint az egyház képviselője, ha kívánja, a politikai testületben is szerepelhet, miután a legtöbb adófizetők névsorába bejuthatás feltételeit ő teljesíti, tehát neki van joga az ezután járó előnyöket is felhasználnia.

S. II.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az erkölcsi érzés.

(Irta Reichard Zsigmond.)

Ily címmel jelent meg nem rég, egy, a Franklin-társulat nyomdája által a legnagyobb ízléssel kiállított, 94 lapra terjedő bölcsészeti értekezés, melynek egy fejezetét az Akadémiában is bemutatták. E bár nem nagy ter-

jedelmű mű megjelenése örömünkre szolgált, hivatott munkásokban és jóra való művekben annyira szegény philosophiai irodalmunkban és már tárgyánál fogva is nagyon felkelthette érdeklődésünket. Mert tárgya: az erkölcsi érzésnek kérdése irodalmunkban egészen új s míg az akaratra vonatkozólag néhány évvel ezelőtt élénk eszmecsere indult meg (Öreg János, Szász Béla, Pauer Imre), az erkölcsi érzés, elválasztva a vele rokon ethikai problémáktól, még nem képezte discussió tárgyát. De tartalmában is önállóságra, eredetiségre, még pedig nem kevesebbre törekszik szerző, minthogy az erkölcsi érzésnek az általa adott elméletében új alapra fektesse erkölcsi törvényeinknek codexét. „A vallás által adott erkölcsi codex — idézi Herbert Spencer szavait — hatályból kiveszőben van és nagy szerencsétlenség volna az emberiségre, ha annak helyét egy más törvénykönyv el nem foglalná és az emberiség erkölcsi codex nélkül maradna. Spencer ethikai alapelve azonban nem alkalmas arra, hogy egy erkölcsi codex alapjául szolgáljon, hanem igenis alkalmas a szerző által fejtegetett elv, hogy t. i. az erkölcsös magatartás örömet, az erkölcstelen magatartás pedig fájdalmat von maga után és ezen öröm vagy fájdalom a cselekvőre magára is átszarmazik.“ (94. lap.)

Szerző tehát az önállóság és eredetiség nagy igényeivel lép fel; cáfolja Bain Sándort, Herbert Spencer evolutionális elméletét. Vajjon megfelel-e egyszersmind a mi várakozásunknak?

Készséggel elismerjük, hogy gondolkodása világos tiszta, kifejezései világosak, szavakban nem fukar, nehogy félre vagy meg ne értessék; elismerjük, hogy hivatást mutat az elvontabb philosophiai gondolkodáshoz, az erkölcsi érzésnek azonban túlságosan is nagy objectív jelentőséget tulajdonít. Az érzést az erkölcsiség egyetlen és kizárólagos alapulvéül nem tekinthetjük, szerző tételét pedig annál kevésbbé fogadhatjuk el, mert fejtegetései nem mentek a tévedésektől.

Szerzőnk az erkölcsi érzés complicált lelki jelenségének megfejtése végett a physiologiai lélektan azon elvére helyezkedik, hogy mindenféle lelki állapotnak meg van a maga szervezeti correlativuma. Ha tehát ezen elvhez következtetések akarunk maradni, akkor „egy nagy jelentőségű, önfeláldozó cselekvény épúgy az emberi szervezetben lefolyó complicált idegfolyamatokkal jár együtt, mint a hogy az egyszerű emberi cselekvény egyszerű idegfolyamatokkal.“ Ez a fölvetel nem új s ebben szerzőnek igaza lehet. Az egyszerű érzeteket és mozgásokat kísérő idegfolyamatok keletkezését, okait, lefolyását képesek vagyunk megállapítani, de a magasabb lelki jelenségeket (akarat, érzés) kísérő idegfolyamatokat a tudománynak még eddig nem sikerült kipuhatólni, nem sikerült elemeire, az egyszerűbbekre visszavezetni. Kérdem most már, vajjon megfejtés, magyarázat-e az, mikor azt mondja szerző, hogy midőn valamely emberi cselekvést elképzelünk, akkor idegrendszerünkön kisebb intenzitású, de hasonló idegfolyamatok haladnak végig, mint a melyek ugyanazon cselekvés tényleges véghezvitelkor szervezetünkön végighaladnak. Hiszen, ha éreznénk ezeket az idegfolyamatokat egészen, nemcsak az izmok feszültségét, hanem az agy-idegeknek rezgését is; ha tudnánk, hogy minők ezek! Azonban az agy idegeit vezető pályáknak elágazása még nem ismeretes annyira, hogy erre új elméletet lehetne alapítani. Az ismeretesből szoktunk az ismeretlenre következtetni, szerző pedig az ismeretlen s általa nem fejtegetett idegfolyamatokból akarná a complicáltabb lelki állapotokat megfejtetni. Szóval, ez a fölvetel magában véve lehet helyes, de szerzőnél ebből vajmi kevés következik tárgyra nézve s így az erkölcsi érzésre vonatkozó eddigi ismereteinket semmivel sem gyarapítja.

Az erkölcsi érzés a sympathiának magasabb formája. Szerző is — egész helyesen — művének első fejezetében az utánzásból és sympathiából magyarázza az erkölcsi érzést. Az utánzás és a sympathia alapja ugyanaz t. i., hogy a mint valamely cselekvény elképzelése kisebb intenzitású, de hasonló idegfolyamatokkal jár, mint azon cselekvés tényleges véghezvitele: úgy valamely érzelem elképzelése is kisebb intenzitású, de szintén hasonló idegfolyamatokkal jár, mint azon érzelemnek a szervezeten való tényleges keresztülhaladása. Tehát az erősebb elképzelés folytán támadt idegfolyamat kedvező körülmények között cselekvéseket (sírás, nevetés, lovaglómozdulatok) és érzelmeket (öröm, fájdalom) létesít. — *Mások cselekedeteinek* elképzelése folytán támad tehát az utánzás, *lelki állapotainak* elképzelése folytán a sympathia, hogy búsulunk és örülünk velük.

Mindenesetre ez így tetszetős s egyszerű magyarázatnak látszik. Azonban szerző azt hiszi, hogy bármely cselekvést és érzelmet egyformán hajlandók vagyunk elképzelni, a mi a Bain sympathia-elméletének cáfolatából tűnik ki. Igaza van annyiban Bainnel szemben, hogy az utánzás nemcsak az akaratos cselekvényekre vonatkozhatik, hanem utánzunk akarat nélkül véghezvitt cselekvéseket is, mint p. o. az ásitás. Azután az utánzás is lehet akaratlan (öntudatlan) vagy akaratos. De a mit ezután mond Bain, az utánzás keletkezésére nézve, hogy t. i. a mozgások véghezvitele az associatio útján azon mozgások látásához vagy képzetéhez csatlakozik — az egészen helyes. Szerző, mikor Baint cáfolja, feledni látszik, — hogy ő az idézett helyen az utánzás és sympathia keletkezésének s nem a már kifejtett utánzási képesség és sympathia jelenségeinek magyarázatával foglalkozik. „A gyermek spontán módon csukja be kezét, a kéz becsukása hatással van a szemlélő szemre és elegendő ismérlés folytán a kéz becsukásának képzele elég arra, hogy a mozgást maga után vonja. Azaz, a más ember által történő kézbecsukás felidézi azon lelki állapotot, melyben az illető cselekvény maga az észlelő által vitetett véghez és ha a kívánság is közbejön, bizonyos mozgások megkezdődnek.”

Igazat kell adnunk Bainnek, hogy a mozgások előbb spontán módon jönnek létre s a mozgás a szervezetben összegyűlt energiának természetes felhasználásával jár együtt. S miután ez örömmel jár, a gyermek szívesen mozog akkor is, mikor testi ingerek, szükségletek (éhség stb.) nem készítetik arra s mivel még nála belső értelmi és érzelmi motívumok gyéren fordulnak elő, tehát hiányozván nála az initiativa, a complicáltabb mozgásokat egyszerűen utánzózza. Bizony csakis oly cselekvéseket utánozhatunk, melyekre nézve nemcsak a képesség, a hajlam megvan, hanem a melyeket, vagy a melyhez hasonlókat már magunktól is véghez vittünk. A példa, mit szerző felhoz, nem bizonyít mellette, hogy t. i. ha a gyermek először lát valakit szivarozni, már érezheti a vágyat, a szivarzás utánzására és száját és kezét úgy kezdi mozgatni, mintha szivarozna. Igen, de a gyermek ezen száj- és kézmozdulatokat már véghez vitte s így ismeri, hisz anyja emlője nagyon hasonlít a szivar végéhez, tehát szájmozdulatokat képes kézmozdulatokkal kombinálni.

Még inkább áll ez a sympathiára nézve. Valamely lélekállapotot csak akkor vagyunk képesek elképzelni, ha az már szervezetünkön végig haladt. Előbb magunknak kellett örömnünknek és fájdalomunknak lenni, hogy mások örömet és fájdalmát elképzelhessük. Ha nem lett volna az elképzelt örömhöz már hasonló fajta örömnünk, nem volnánk képesek azt elképzelni. Hisz a képzelet nem egyéb, mint alakító emlékező tehetség.

A kettőnek, a sympathia és utánzás folyamatainak

egymáshoz való viszonyát sem helyesen fogja fel — nézetünk szerint — szerző s erre nézve nem szerencsésen cáfolja Baint.

„A sympathia és utánzás jelenségeinek helyes elemzése e szempontból épen azt mutatja, hogy az utánzás a sympathiánál befejezettebb folyamatot kepez és hogy ott, a hol a sympathia és utánzás együtt nyilvánulnak, mint pl. mikor a sírokkal sírunk, vagy a lelkesülőkkel lelkesülünk, a lelki folyamat az érzelem átérzésével kezdődik és ebből megy át a cselekvények utánzására.”

Ebből az következnek, hogy a mint a gyermek vagy műveletlen egyén képes bármely cselekvényt elképzelni s utánozni, úgy képes bármely lelki állapotot is elképzelni s utánozni. A gyermek és műveletlen nem bír ily érzékeny képzelődéssel és fejlett idegrendszerrel, hogy az elképzelés idegfolyamatokat volna képes szervezeten belül kelteni.

Keletkezésükre és kifejlődésükre nézve, az utánzást és sympathiát nem lehet egy kalap alá venni. Bainnek igaza van, hogy az utánzás megelőzi a sympathiát s annak ez befejezettebb folyamata.

A sympathia azon a fokon, melyen szerző tekinti, sok tapasztalás és hosszú értelmi és szervezeti fejlődés eredménye s a kiknek nincs elég tapasztalatuk, kiknél hiányzik ama fejlődés, azok igen kevés és szűkkörű képzelődéssel és sympathiával bírnak, mint a gyermekek és vad népek. Míg a látott cselekvényeknek utánzása ezeknél is feltalálható. A sympathia a korrall, a képzetek és tapasztalatok szaporodásával bővül, erősödik és szélesebb körűvé lesz, míg az utánzás hova-tovább a korrall mindinkább apad, mint a cselekedetek forrása.

Mikor a sírokkal sírunk, a lelkesülőkkel lelkesülünk, a lelki folyamat igaz, hogy az érzelem átérzésével kezdődik, de a mit szerző példának felhoz, a *sírás* már nem a cselekvény utánzása, hanem a fájdalomnak egyszerű kitörése. Hisz szerző is elismeri, hogy minden intenzívebb érzelemtől, akár örömtől, akár fájdalomtól tapasztaljuk, hogy tendenciával bírnak mozgásokban nyilvánulni (71. l.).

Hogy az utánzás megelőzi a sympathia kifejlődését, és hogy a sympathia képez befejezettebb folyamatot az utánzásnál, bizonyítja a physiologiai psychológiának azon általános eredménye is, hogy a lélekben a legelső jelenség a spontán mozgás, mely már a foetus állapotban meg van, míg az érzelem, (kedv és kedvetlenség, jól- és rosszullét érzelme) csak később lép fel.

Dr. Székely György.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

* Dr. Masznyik Endre „Pál apostol élete és levelei” című művéből megjelent már a II. rész első füzet (az egész mű XI, XII. füzet) s az apostolnak a thessalonikaiakhoz írott első levelével foglalkozik. Dr. M. E. hitelesnek fogadja el e levelet s a szükséges előzmények után polemizál Baurral és elvtársaival, majd felosztja és magyarázza is a felvett levelet. Modora ugyanaz, a mi az I. részben, de itt már elengednénk valamit a szerzőnek szinte keresett népszerűségéből s késedelmeskedő modorából, vagyis sajátos modorosságából, hogy ne mondjuk szószaporító tulajdonságából, a mire őt — szívesen elismerjük — a mennél nagyobb világosságra való igyekezet vezérli. Nem látunk ez első füzetben két dolgot, a mit látni szeretnénk. 1-ször az azokkal való polemikát, a kik e levelet a galatákhöz írott levélnél későbbinek tartják; 2-szor a magyar írók fölemlítését. Pedig, ha

egy szép sorozat német íróval áll elő a szerző a thessalonikai 1-ső levél hitelességének igazolására, akkor a magyarok közül is beszűrhatta volna a sorozat végére azt az egy párt, a ki arra magának érdemet szerzett; p. o. a Barany-Sartorius-féle új szövetség szerzőinek, Keresztes Józsefnek stb. nézetét, a kik — így vagy úgy — de a szerzőség kérdésében elvégre szintén állást foglaltak, valamint Varga István és egynémely dogmatika-írók is belekerülhettek volna a sorozatba. Lehet, sőt bizonyosnak vehető, hogy a szerző utólagosan fog a mi irodalmunkra hivatkozni s a magunk embereivel elszámolni. A kettős füzet ára 60 kr. Apró kifogásaink mellett a legszivesebben ajánljuk azt, mint nálunk igazán hézagpótló művet. Pozsonyban jelenik meg s a szerző sajátja.

* **A biblia női alakjai.** *Kenessey Béla*, ev. ref. theol. akadémia ny. r. tanár. Budapest. Kiadja Hornyánszky Viktor. A Jones Mari képe mellé olyan igen odaillik ez a Kenessey műve. A lélek, a mely szülte, ugyanaz, mint ama másiké, a célja is egészen csak az. Áthatni, újra teremteni a betegeskedő társadalmat az isten-ige erejével s megítatni a hiúság bálványai felé hajló női szíveket az élő vizek forrásaiból és általok diadalmaskodni a kor tévedéseinek, kevély bölcsességének, eszményeket tipró anyagiasságának — szép és felséges feladat. Kenessey nem első, nem is utolsó azok között, a kik e feladatért a biblia női alakjainak rokonszenyes rajzaival kívántak szolgálni. Külföldön sokan, nálunk is többen, kívált pedig a mi lantos és biblíás költők, *Tompa Mihály* itatgatták már a szomjúhozó lelkeket ebből a kiapadhatatlan kútforrásból és különösen Tompa az ő „Olajág“-ában, szinte felülmúlhatatlan művésziességgel rajzolta meg és csoportosította a legkiválóbb bibliai nők képeit. Kenesseyt magát is nem kis mértékben inspirálta Tompa, a kinél azonban ő többet adott és részletesebben, sőt másféle sorrendben és csoportosítással. Tompa imakönyvbe foglalta az ő női arcképeit, annak mintegy kiegészítő részlete gyanánt s úgy állította egymás mellé a különböző jellemeket, hogy azok a rokonság és ellentét váltakozó színpompájával vonják s kötik magukhoz az olvasót és szinte izgatják annak a mélység és magasság közt meghurcolt lelkét. Kenessey a hagyományos sorrendhez ragaszkodik s ilyen egymásutánban szedi gyöngyfüzérbe az élet könyvének vonzó és eltaszító női képeit, úgy azonban, hogy ő sem mulasztja el ott, a hol épen kezére esik, az ellentétek szembeállítását a „fehér lilium“ mellett az „útszéli pipacs“ felett való megütődését. Tompa női arcképei csak néhány lapot foglalnak el az ő örök szépségű Olajágából, a Kenessey női alakjai 230 lapra terjednek, a mely lapokból egy részt a szöveg közé nyomott, többnyire csinos és a hatást nagyban fokozó illusztrációk foglalnak el. Természetes, hogy e terjedelemben mellett sem találjuk itt a biblia valamennyi női alakját, nem még a Tompa által megénekelte Tamarét sem, a mi azonban nem csökkenti a műnek sem teljességét, sem valódi becsét. Kétségtelen, hogy Kenessey — a mint előszava kellemesen igazolja — „szívbeli szent buzgósággal“ s az előtte lebegő cél fontosságának tiszta tudatában készítette művét s gyakran csekély adatokból igazán csak egy pár töredékes vonásból ügyesen alkot egész képeket és állít elő jellemeket az olvasónak nem kis gyönyörűségére. A szakértő szeme megakad ugyan egy némely adatnak sajátos magyarázatán s bizonyos jellemek kidomborításán, de a kevésbbé avatottaknak nincs min megütközniök, azok élvezhetnek, gyönyörködhetnek s kételkedés és gáncs nélkül idomúlhatnak a rajzolt alakok után. Egy némelyikünk elengedne talán valamit a mű moralizáló részleteiből s szívesebben élvezné a jellemképeket a szerző predikatori toldásai nélkül; a másikunk — mint Szabó Aladár is — összezavarva látja a Mária-képet, holott ez alakok tisztázására a szerző nagy fáradságot fordított. Ismét egy némelyikünk kifogásolni valót talál a

Sulamith képében s összebonyolítva látja ott a pásztorfiút a pásztorleánnyal, a mennyiben Kenessey az ezek szájába adott dicséreteket egymással tényleg felcseréli s ilyenmódon aztán az egész Sulamithot is bibliaellenesen alkotja meg, elnevezvén azt *félének teremtésnek, gyermeteg pásztorleánnyaknak*, holott az képes dacolni egy fejedelem szerelmi szenvedélyével, környezetének csábításaival s pajkosan kacagja ki — már túl a veszélyen — a felsült Salamont, a ki maga is olyannak látta a bűbajos vadvirágot, mint egy rettenetes zászlós tábornok. De az apró gáncsok elmosódnak a könyv általános érdeme és értéke mellett s könnyen tárgytalanokká tehetők a mű második kiadásánál, a melyet, hogy érjen meg mielőbb, a nemes intentióért, a mely létrehozta, minden biblia szerető embernek kívánnia és munkálnia kell. Mikor a lélek emberét tisztelettel köszöntjük e műben és e műért, helyre kell igazítanunk Szabó Aladárnak azt az állítását („Protestáns“ 42. sz.) mintha Abigailt is Kenessey vonta volna elő a bibliai homályból. Ő nem, már Tompa ígésző képet rajzolt e nőről, a bolond ember szép és okos feleségéről. Abban azonban teljesen egyek vagyunk Sz.-Á.-ral, hogy kívánjuk Kenesseytől mi is a biblia férfialakjainak a nőiekéhez hasonló, lelkes gyűjteményét, Isten segítse őt! A mű ára csinos vászonkötésben 1 frt 50 kr. A műveltebb osztály nőinek kedves ajándékkönyv, a haszna pedig az anyaszentegyház szempontjából is kiszámíthatatlan lehet. Azért hát meg ne restüljenek az első sorban érdekeltek annak terjesztésében.

* **A Magyar Nemzet Története**, melynek kiadására az *Athenaeum* irodalmi és nyomdai részvény-társaság vállalkozott egyike lesz — mint beosztásából s az eddig megjelent két füzetből következtetni lehet a legnagyobb szabású magyar tudományos műveknek. Az egész munka 10 nagy nyolcadrét alakú vaskos kötetre van tervezve, melyet hetenként megjelenő 200 füzetben ad ki a társulat. Egységes szerkesztését *Szilágyi Sándor* ismert nevű történészünk vállalta magára. Munkatársai Vaszary Kolos, Fröhlich R., Ruzsinszky Bálint, Nagy Géza, Marczali Henrik, Pór Antal, Fejérpataki László, Schönherr Gyula, Czobor Béla, Fraknóy Vilmos, Károlyi Árpád, Angyal Dávid, Thaly Kálmán, Ballagi Géza és Jókai Mór. A mű több ezerre menő illusztrációval, színes képmellékletekkel, szövegekkel, térképekkel, facsimilékkel lesz ellátva. Az eddig megjelent két füzetben Marczali Henrik kezdi meg a „vezérek korá“-t tárgyaló első kötetet. A füzethez 4 műmelléklet van csatolva. Az első a Magyar Nemzeti Múzeumban levő ősmagyar régiségeket tüntet föl, a második Vágó Pálnak „A Magyarok Kiew előtt“ című festményét, a harmadik a „Szent-galleni Codex“ egy lapjának hasonmását, a negyedik „Kelta fegyvereket“ a Nemzeti Múzeumból. Előfizetés negyedévre (12 füzetre) 3 frt 60 kr. Egy füzet ára 30 kr. Ajánljuk mindazoknak, a kiknek e nagy művet megszerezni módjukban áll.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A felekezeti és községi tanárok nyugdíjintézete**, mint értesülünk, a jövő 1895. év elején mindenesetre megkezdni működését. A fentartó testületek legközelebb már meg fogják kapni a miniszteri felhívást a végleges nyilatkozat tételére s az egyes intézeteknél alkalmazott, nyugdíjra jogosult tanárokról vonatkozó adatok beküldésére.

— **Az ev. ref. középiskolák államsegélye az 1895. évre** a következőleg van megállapítva: *Nagy-Kőrös* 2000 frt évi segély; *Csurgó* 10600 frt évi és 4000 építési segély; *Miskolc* 10000 évi és 4000 építési; *Székelly-Udvarhely* 2000 évi; *Zilah* 11000 évi; *Szászváros* 10000 évi

és 5000 építési; *Sepsi-Szentgyörgy* 12000 évi, 12000 építési; *M.-Sziget* 10000 évi; *Mező-Túr* 3000 évi; *Kis Új-Szállás* 9000 évi és 5000 beruházási segély; *Szatmár* 3000 évi; *H.-M.-Vásárhely* 8000 évi és 15000 építési; *Pápa* 8000 évi és 5000 építési; *Halas* 7000 építési; *Nagy-Enyed* 3000; *Rimaszombat* 11000 frt évi segélyt. Összesen 169,600 forint.

— **A katolikus autonomia** sürgetőit érdekes nyilatkozattal lepte meg br. Eötvös miniszter múlt hó 21-ikén a Polonyi interpellatiojára adott válaszában. Kijelentette nevezetesen, hogy a püspöki kar az önkormányzat ügyében kiküldött vegyes bizottság háta megett gyűlésezett és a hercegprimás útján egy emlékiratot terjesztett a király elé, melyben azt kéri, hogy az előkészítő-bizottság jegyzőkönyveit ne hagyja jóvá. Ez a leleplezés annyira megbotránkozta a kath. képviselőket, hogy még Polonyi is úgy nyilatkozott, hogy ilyen dolog csak Magyarország mai püspöki karától várható.

— **A sárospataki főiskola** VIII. osztálybeli tanulói tanulmányútra voltak múlt hó 21-én. Három tanár vezetése alatt megtekintették a szerencsi cukorgyárat, hol az igazgatóság részéről a legnagyobb előzékenységgel fogadtattak. A gimnáziumi tanári kar az igazgatóság szívessegeért jegyzőkönyvileg mondott köszönetet.

— **Az egyházpolitikai törvényjavaslatok** szentesítését kérelmezte Wekerle miniszterelnök ő Felségétől legközelebbi bécsi útja alkalmával. Utazása eredményéről múlt hó 27-én nyilatkozott a szabadelvű párt értekezletén s kijelentette, hogy felhatalmazást nyert, hogy nyilvánosságra hozhassa, miszerint ő Felsége a már elfogadott egyházpolitikai javaslatokat a mostani kabinetnek szentesíteni fogja.

— **A balsai egyház örömmünnepe.** Folyó hó 25-én lélekemelő, magasztos ünnepélyt rendezett *balsai* kisdied egyházunk. Már pár évvel renoválta tűz által megrongált templomát és tornyát s az őszön pedig új orgonát készíttetett. Ebből az alkalomból, hogy ez az orgona átadásuk a közhasználatnak, rendezte a kevés lelket számláló, de nagy tettekre képes egyház azt az ünnepélyt, a melynek csupán egyszerű krónikása akarok lenni. A kicsiny, de a kor igényeit teljesen kielégítő templom már egészen megtelt a hívők seregével, a mikor Lukács Ödön esperes vezetése alatt az a néhány szomszéd pap és világi érdeklődő abba belépett. Gyülekezeti, majd az egyháztagokból alakult énekkar meglehetősen éneke után Lukács Ödön lépett a szószékre s remek alkalmi imája után Kolosé 3. 16 felett tartott egyházi beszédet, a melynek tárgya az volt, hogy *csak annak a vallásnak van jövője, a melynek kebelében a hit, tudomány, művészet karöltve járnak; ha hit hatja át imádságunkat, tudomány teszi erőssé igehirdetésünket; ha művészet nyilatkozik templomi éneklésünkben.* Igazán nagy az embernek lelki gyönyörűsége, ha ilyet hall és lát. Az áldást esdő záróima után Ivánka Zoltán hadházi orgonista ujjai alatt megszólalt az orgona. A művész-kezek varázshangokat csaltak ki abból Majd Korocz József olvasta fel egyháza történetét, fényesen igazolva azt, hogy a lelkesültség s az egyház igaz szeretete nagy dolgokra képes. Ime, ez az egyházközség 1868 óta kétszer lett a tűzvész áldozatává s egyszer úgy a két eset közül, hogy csak az egyház egy tagjának maradt meg a háza és belsősege. Templom, iskola, papi és tanítói lakások mind csak füstölő romok voltak. Ime, e csapások dacára ma is él és virágzik és életrevalóságát fényesen igazolja az, hogy egy Veres János nevű 70 éves ember, a falunak első gazdája, egy másik öreg barátjával húzamosabb ideig teljesítettek kézi szolgálatot a toronyépítés

alkalmával: hordtak követ, téglát. Ehez nem kell kommentár. Ilyen és ehhez hasonló dolgokat tartalmazó történet elolvasása után Veres János paszabi lelkész és Farkas György berceli segédlelkész osztottak úrvacsorát s az ünnepélyt az egyházközség által adott közebed s este táncmultság fejezte be. *k. s.*

— **A sárospataki theol. akad. ifjúsága** folyó hó 9-én, a főiskolai imateremben *Gusztáv Adolf-ünnepélyt* tart. Műsora: Megnyitó a szakelnöktől, felolvasások Bertók B. és Rohoska J.-től, alkalmi óda s karénekek.

— **Az ibrányi ev. ref. egyház** folyó hó 11-én, építkezési pénztára javára, templom- és iskola-építési ünnepélyt rendez. Szállásról gondoskodva van.

Pályázat

A sárospataki ev. ref. főiskolában a folyó 1894/5 iskolai évben megüresedett két alapítványi ösztöndíjra pályázat hirdettetik.

1. A *Mesko-féle ösztöndíj* évi javadalma 100 frt. Pályázhatnak reá mindazon gimnáziumi- és akadémiai tanulók, a kiknek *általános jeles osztályzatú* bizonyítványuk van. Az általános jeles osztályzat úgy értendő, hogy a pályázónak *egy jó kivételével az összes tantárgyából jeles osztályzatának kell lennie.* A ki az ösztöndíjat megnyerte, — az, az előbbi feltétel megtartása mellett, azt iskolai pályájának bevégezéséig élvezheti, de folyamodványát minden év június havában az igazgatótanács előtt megújítani köteles. Megjegyeztetik az is, hogy az ösztöndíjat élvező, másnemű iskolai jótéteményt (tandíjmentesség, tápintézet) nem élvezhet.

2. A *Horváth Mária-féle ösztöndíj*, évi javadalma 200 frt. Pályázhatnak a *pálóczi Horváth családdal fi- és nőágon rokonságban levők*; megjegyeztetvén, hogy a fiágon valóknak elsőbbség biztosítottatik. A pálóczi Horváth családdal való rokonság hitelesített családi lezármazási táblázattal igazolandó.

Mindkét ösztöndíj az igazgató-tanács, 1895. január havi ülésében ítéltetik ugyan oda, de a 100 és 200 frt az 1894/5 iskolai évre egészben folyóvá tétetik.

A kérvényeket 1895. január 10-ig, a nagytiszteletű igazgató-tanácsához címezve a közigazgatási hivatalba kell beküldeni. — Sárospatak, 1894. november 15.

Dr. Finkey József, közigazgató.

Hirdetmény.

A sárospataki ev. ref. főiskola győrgyartlói tagbirtokán tervezett s szabályszerűen engedélyezett belvízlevezető csatornák és árkok elkészítése, illetőleg a meglévő csatornák és árkok mélyítése, nyilvános árlejtés útján vállalkozónak adatik ki. A földmunkálat az V. ker. kultur-mérnökség által készített előmérleti terv szerint 16761^{31/100} köbméter tesz s a zsilip-küszöb leszállítása, új zsilip építése s a szükséges hidak felállításával együtt. 3196 frt 4 kr-ra van előirányozva.

Az árlejtés határideje 1894. december 12-én d. e. 9 óra, mely határidőig 319 frt 64 kr. bánatpénzzel ellátott zárt ajánlatok is elfogadtatnak. Ily összeg teendő le bánatpénzül a szóbeli ajánlatnál is.

A részletes föltételek és tervek alúlirott jogigazgatótonál megtekinthetők. — Sárospatak 1894. november 25.

Debreceni Bertalan, főiskolai jogigazgató.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Gusztáv Adolf.« — »Gusztáv Adolf emlékezete.« *Janka Károly.* — »Ev. ref. vallás-tanítás a népiskolában « *Réz László.* —
.A mai psychologia álláspontja.« *Dr. Rácz Lajos.* — »Az erkölcsi érzés.« *Dr. Székely György.* — »Irodalom.« — »Vegyes
közlemények.«

GUSZTÁV ADOLF.

A protestantizmus a maga XVI. századbeli hódításai-
val összetépte a r. kath. egyház „megbonthatatlan”
egységét s megrázta azt a szikla-alapot, a melyre az
ügyesen számító emberi önzés, a názáreti Jézus nevé-
ben, a pápai mindenhatóság fellegvárat építette.

Az egyéni önállóság felébresztésével a nemzeti
függetlenség eszméjét is életre keltvén, az egyházi
abszolutizmus mellett kihívta maga ellen a világi zsar-
nokság gyűlöletét is s e két rokon hatalmasságnak
véd- és dac-szövetsége csakhamar megszülte és nagyra
növelte az ellenreformációt.

Loyola elszánt katonái a pápai áldás aegise alatt
vetették magokat a még fiatal prot. egyház védfalaira
s minden emberi gyengeség mesteri kizsákmányolásá-
val hatalmasan fogyasztották annak még szervezetlen
haderegét. Nyomukban jártak az erőszak fegyvereivel
az Albák, a II. Fülöpök, a Rudolfok és Barbiánók s meg-
ismétlődött a Trajánok és Deciusok véres időszaka s
diadalát ülte itt-ott az a pogány császári elv is, a
mely szerint csak egy vallású birodalom lehet nagy,
erős és megdönthetetlen.

A spanyol-inquisitio, a párisi vérmenyegző, a Basták
mészárlása, mind alkalmas eszközöknek bizonyultak
— Rómában is ilyenek gyanánt ünnepeltettek — a
protestantizmus kiirtására.

Az volt a jól kifőzött boszú-terv, hogy a reformá-
ció szülőföldjét körülövezik a protestantizmustól kitisz-
tított kath. tartományokkal s ez áttörhetetlennek gon-
dolt gyűrű összebb-összebb vonása folytán, saját vérebe
fojtják be a német protestantizmust, s ezzel az iszonyú
drámának hosszú időre vége szakad.

E boszú-terv egyik részlete volt a protestáns
Svédországnak katolikussá tétele is — a gyűrűnek
és a sikernek teljességeért.

A Jézus-rend merész katonái mihamar feltűntek e
szépen fejlődő s csak imént függetlenített kis ország-
ban is és a nemes Wasa-ház fejedelmi sarjadékait

meg-megkínálgatták a testvéri gyűlölködés méreg-borá-
val s úgy látszott, hogy kezökbe jutott Svédország
jövendőjének kulcsa. — De csak látszott! — A törbe
csalt kiváltságos osztály, a gondolkozni tudó nép, s
maga a fejedelmi ház is elég korán észrevette még
az akna-munka hamis irányát és megemlékezett a
dynastia alkotójának végrendeletszerű intelméről is, a
mely szerint Svédország önállóságát csak a protestan-
tizmusból kiáradó szabadságszeretet, egyenlőségi és
függetlenségi vágy mentheti meg és biztosíthatja.

Örök szerencse az európai protestantizmusra és a
közzabadság szent ügyére nézve, hogy Wasa Gusztáv
messzelátó lelke így jelölte meg a svéd nemzet jöven-
dőjének útját és hogy IX. Károly, a dynastia hagyo-
mányának hű letéteményese, még az ólálkodó vesze-
delem első perceiben ki tudta szabadítani nemzetét a
jezsuita befolyás sorvasztó hatalma alól!

A svéd protestantizmus esetleges elbukása a ki-
számíthatatlan szenvedéseknek egész özönét árasztotta
volna az európai reformáció híveire s a pápai és csá-
szári zsarnokság egyesített vas-igájába görbesztette
volna északi Németországot is, s megállította volna
legműveltebb földrészünket a szellemi haladás útján.

De nem úgy történt! Nem történhetett úgy, mert
az Isten lelke örködött a világesemények folyása felett
s IX. Károlynak 1594. december 9-én fia született, a
kinek az volt jövendőjeül feljegyezve, hogy az első-
réssel fenyegetett európai protestantizmusnak megvál-
tója legyen.

A gyermek neve *Gusztáv Adolf* lett.

Ennek az Istentől nagyra hívatott hős királynak
nevét imadságába foglalja e napokban minden protes-
táns, a ki tud valamit a múltak viharos történeteiből.

Ó ezek a történetek!

A mire Rómában tudva lőn, hogy a Loyola had-
seregének svédországi hadjárata megaláztatással vé-
gződött, — a szent szék s szövetségesei gyorsítani igye-
keztek a németországi protestantizmus elbuktatását.

II. Ferdinánd császár, a magyar koronának is örököse, a jezsuiták nagy reményű növendéke, megesküdt a lorettói szűz Mária képe előtt 1597-ben, hogy országaiból ki fogja irtani a protestantizmust és mestereinek szellemében hozzá is fogott a királyi munkához. Az apa — mint a mesebeli Saturnus — enni, pusztítani kezdte saját gyermekeit, alattvalóit.

A cseh-morva rendek nyögték már zsarnoki kényét a mi — hiszen tudjuk — szülőjévé vált az u. n. 30 éves háborúnak, mely két táborra osztotta Közép-Európa népeit s „*protestáns unió*“ és „*katholikus liga*“ nevek alatt tüzelte egymásra az egy Istennek fiait és leányait a római szent szék örök gyalázatára.

Gusztáv Adolf, a svédek ifjú királya bús szívvel nézte a magas északról azt az embertelen harcot, a minek célja a protestantizmus kipusztítása volt. Lengyel, dán, orosz kötötte le otthon hősi erejét, nem repülhetett az Isten ügyének oltalmazására — egy ideig.

De nem késett soká! A mint leszámolt otthon fondor elleneivel és nemzetének óriási — de önként hozott áldozataival mellett — biztosította országának függetlenségét: s abban a protestantizmus békés fejlődését; kész volt indulni keblének hívó szavára, hogy mint az isteni igazságszolgáltatás fegyvere, megállítsa a katolikus liga diadalmenetét.

Otthon nagy, dicső, szeretett, sőt csodálásig tisztelt neve volt már; a szomszéd államok irigylve látták hatalma növekedését s bölcsességének, alkotó szellemének fényes műveit; sőt bejutott híre a németországi véres tusák vad zajába is s a „hó király“ megmozdulásának hallatára zavar támadt a győzelemittas liga féktelen soraiban.

1629-ben, birodalmi tanácsának s nemesen érző jó népének beleegyezésével határozta el magát a kath. liga ellen folytatandó háborúra s 1630. május 19-én búcsúzott el szeretett nemzetétől — reménnyel a győzelemre, de sejtelmével annak, hogy nemzetét nem látja többé.

„*Szorongatott szomszédaink segélyre hívnak, mindennek előtt elnyomott hitrokonaink szabadításra várnak a pápai igától, a mi hisszük, hogy Isten kegyelméből meg is lesz*“ — mondotta ő egyebek közt nagy lélekre valló búcsúbeszédében, a mely végül imádsággá magasztosult. 1630. május 30-án hajóra szállt s népe ezreinek áldása között megindult végzetes útjára.

Irigység, kishitűség, kicsinylő fel sem vevés nem zavarták meg a nagy célok emberét, a ki fegyvermezett hadseregével, az igazság győzedelmébe vetett hitével, hadvezéri fényes tehetségével, merészségével, mint valami mesebeli hős írta be nevét az európai protestantizmus történetébe s félelmetes nagysággá emelkedett azok előtt a győzhetetleneknek tetsző hadvezérek előtt is, a kiket elkényeztetett már szerencsájök s az emberek hízelkedő hódolata.

A merre diadalmas zászlóit meghordozta, ott első dolga volt eltiport hitsorsosainak jogaikba való visszahelyezése, a rend, békesség helyreállítása. A szabadságot vesztett, vagy zsoldos hadak által elsanyart nép mindenütt megváltóként üdvözölte s a kik imént még tolakodónak bélyegezték, mohón keresték barátságát s örömmel állottak lobogói alá, a melyeket nem szenyezett gyalorlói emberi érdek, nem hiú dicsvágy, hanem tiszták maradtak, mint a svéd bércek hava s mint Gusztáv Adolf kristály-jelleme.

Fegyvermezettebb hadsereg soha nem küzdött szentebb czélokért, mint a Gusztáv Adolfé. A kath. liga szörnyű kegyetlenséggel dúlta fel a vidékeket, a melyeken bérelt hadai átzúdultak, mint a fergeteg; a Gusztáv

Adolf seregeinek nyomában áldás fakadt és hozsánna zendült ég felé.

„Csatájok a védelmezett nép-jog csatája volt.“

Tylli elpusztította Magdeburgot, mert az protestáns volt és nem akart önként hódolni hóhérainak. Gusztáv Adolf békejobbot nyújtott a r. katolikus híveknek is, mert nagy szíve azokban is az embert látta és becsülte és nem a gyűlölködő felekezetet.

Szerencsésének délpontján gyanút tápláltak ellene egy némely fegyver-szövetségesei is s mások császársággal kívánták megvenni a lelkét, mint a kísértő hajdan a názáreti Jézust; de ő elutasította a gyanút is, a hízelkedést is s rendületlenül megállt maga elé tűzött nagy célja mellett; az eltiport protestantizmus szabadítója, a német császárság féktelen vágyainak korlátozója akart maradni és semmi más. Hazájának is így tehetett legjobb szolgálatot.

A császárság megtépett sasai csüggeteg szárnyakkal vergődtek már a szűkülő határok között. II. Ferdinándnak meg kellett magát aláznia a Wallenstein büszkesége előtt s szinte koldulnia kellett már a segítséget az egyetlentől, a kiben még Gusztáv Adolfal szemben bízni lehetett.

És aztán ez a két nagy hadvezér csakugyan egymás elé került s Gusztáv Adolf Lützennél, 1632. nov. 16-án elesett.

Mielőtt harcba bocsátkozott volna, elénekeltette hadseregével a Luther énekét és a saját vallásos dalát, búcsút vett katonáitól és velök rohant az iszonyú csatába, a melyhez hasonlót Wallenstein sem látott még soha. 9 seb tátongott páncéltalan testén s e kilenc seben át kilehelte nagy, nemes lelkét távol hazájától, a messze idegenben, de nem reménytelenül.

Még hallotta katonáinak elkeseredett üvöltését, menydörgésszerű jajkiáltását, még fülébe zengett a győzelmi zaj a bősziűt ellenség felett s hadvezéreinek tehetségében s a protestantizmus jövődjében bízó hittel hűnta le szemeit.

A német protestantizmus s vele az európai reformáció sorsa a Gusztáv Adolf beavatkozása folytán el volt döntve. Az eszme, a melyért annyi nemes vér kiömlött, ha nem a kezdeményező által, de annak rokonszemű hadvezérei útján elvégre is győzedelmeskedett. A reactio meg volt törve s a világ kénytelen volt megszokni a protestantizmus létjogát pápástúl és kath. ligástúl együtt.

S ez az, a mit Gusztáv Adolf nevéből nem lehet külön gondolni s a miért sohasem lehet eléggé háládatos a protestáns egyház.

Ma, a mikor születésének 300-ados emlékét, a csodáló tisztelet érzelmei között ünnepli az ág. ev. testvérek serege, mi nem hiányozhatunk a hódolók közül. A megváltás, a melylyel ő az európai protestantizmust megajándékozta, nekünk is szolt, minket is felemelt.

Bethlen Gáborunk és I. Rákóczy Györgyünk szövetségesei voltak a hitszabadság hőisének s a mit közösen arattak a fegyver erejével, annak áldását a mi egyházunk tépett serege is hálával élvezte és élvezi ma is.

Nemcsak ezt, de élvezte és élvezi a „Gusztáv Adolf egylet“ jótéteményeit is, a mely 1832-ben, a nagy király legméltóbb emléke gyanánt, halálának kétszázados évfordulóján alakult iskolák, templomok és szegény egyházak segélyezése által tette örökre élővé közöttünk a halhatatlannak emlékezetét.

Nagy mint ember, nagy mint király, hadvezér, seregszervező; a tudományok pártolásában, a vallásosság ápolásában szinte egyetlen, szinte felülmul-

hatatlan; bölcs a fegyelmezésben, nemes az emberszeretben; protestáns az eszményiségig, tehát békeszerető, nem elfogult s nem gyűlölködő; a szerencse verőfényében magamérséklő; hitében, Istenében vetett bizodalomban megingathatatlan. — Oh hát hogy ne áldanók, ó hát hogy ne dicsőítsenek, ó hát hogy ne borúlnánk oda lélekben ahoz a stockholmi bölcsőhöz, a melyben ez az eszményi nagy férfiú mint ép, egészséges gyermek édes biztatássá vált szülőinek a jövőjére nézve.

Olyan különös időket élünk. Mintha egy újabb kath. liga fenyegetné ismét a világ békeességét; mintha irtó háború készülne ismét ellenünk. Mily jó, hogy vannak zivataros multunknak bátorító tanúságai, a melyek azt kiáltják hozzánk a Gusztáv Adolf énekével: „Ne félj kicsiny sereg!” — Hát ne féljünk, de ne is feledjük a feledhetetlent!

Gusztáv Adolf emlékezete.

— Születésének 300-ados ünnepén. —

Miért nem márthatom be tollam
Az izzó nap lángsugarába,
Hogy nagy neved örök betűkkel
Írhatnám fel, újkor Caesára?
Mért nincs a télnek vad virága,
A myrtusznak ezernyi ága,
Hogy azt mind homlokodra fűzném,
Babér gyanánt fejedre tűzném?

Mért nem jöhetsz a földre ismét,
Hogy óltanád a vakhit lángját,
Hogy síkra szállanál azokkal,
Kik a szent harcot prédikálják?
Lennél a tiszta hit vezére,
Mint majdnem három század éve,
Midőn lelked sugallatára
Lettél a vallás őre, vára.

Akkor, midőn Isten hívőit
Eretnekként vérpadra vonták,
Midőn a szív örök jogát is
Szentségtelen lábbal tiporták,
Midőn az ég dicsőségére
Fiú-kéztől folyt apja vére,
S hogy idevezítő hitre intsék,
Ölték a szívek drága kincsét.

Érzéd, hogy szent sugallat készlet
Az áradatnak vetni gátat;
Hitvallásod fülünkbe cseng még,
Melylyel szíved, lelked kitértad:
„Nem harcragyból — tanúm az Isten —
De hogy hitfeleim segítsem,
Kiket Róma igája kinez,
Megyek harcra barátaimhoz.”

Látom: lelkedre, mint borúlnak
Árnyai kínos sejtelemnek;
Öledben ül kicsiny leánykád,
Ki többé tán nem is ölel meg.
Kebled szorúl, de ime újra
Oszlik szíved nehéz borúja.
Hívó ajkad imára csendül:
„Segélyt áraszsz Uram kezedből!”

Ágyúja dörg már Rajna földjén,
Ellenségi is megcsodálják,
Ki ott küzd az első sorában,
Svédek dicső, daljás királyát;
Madár röptében nézi hosszan,
Patak, csermely remegve loccsan,
Kelő napnak minden sugára
Odatűz fenkölt homlokára.

Lelkének lángoló hevétől
Áthatva bátor lesz a gyáva,
S rohannak Isten szent nevében
Emészto harcok vad zajába;
Hogy összetörjék, szétfeszítsék
A vakhit nyugozó bilincset;
Hogy bölcséjében nőne nagyra
A hitszabadság drága magva.

Nagy szellem! Bételt lelked álma;
Fáradtságodnak lett gyümölcse.
Hozzád száll szívünk szárnyain,
Hogy háláját eléd kiöntse.
Oh mert tán semmiségbe' volna
Te nélküled hitünk hajója,
Avagy vihar között evezne
Bizonytalan nagy küzdelemben!...

Jöjjön ma el minden protestáns,
Hozzon magával egy virágot!
Lobogjanak benn sziveinkben
Elothatatlan égi lángok.
Tanuljuk meg szeretni tőle
Istent, hazát örök időre;
Legyünk hitünkért halni készek,
Ha fenyegetné végenyészet.

Janka Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. vallás-tanítás a népiskolában.

Az új-kor újított szellemet kíván, a haladó tudomány az embert is haladásra kényszeríti. Ez a fel-felhangzó tétel az egyházra is vonatkozik, főként a mi ev. ref. egyházunkra, mint a mely kezdettől fogva a haladás útját egyengette. Távol áll az igazságtól az, ki az egyháztól megvonni törekszik azt a fontos missziót, a mit az a múltban teljesített, azt hánytorgatván, hogy ma a tudomány dominál. Mintha bizony a vallás és tudomány ellenkeznének egymással! De távol áll az igazságtól az is, ki a vallás tekintetében a rideg konzervativizmus híve.

A vallás, míg az emberben szív és lélek lesz, tehát míg az ember érezni és gondolkodni fog, mindig fontos szerepet fog játszani az emberiség fejlődési történetében, — éppen annál az *oknál fogva*, a mely *ok* a vallásnak is alapját képezi. — S más részről, minthogy a vallás befolyással van az emberiség érzésére és gondolkodására, a vallásnak a tudománnyal folyton lépést kell tartania, mert célját csak így érheti el.

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a vallásnak alaptanai csak úgy könnyedén változás alá vethetők, mert „a vallás igazság, az igazság pedig örök:” hanem igenis, a mint az emberiség fogalmi köre bővül, a vallás alaptanairól való felfogásnak is változnia kell, mert külön-

ben egyes részeiben csakugyan ellenkezésbe jut majd a tudománnyal

S hogy mennyire így van ez, azt a mi prot. egyházunk fejlődési története bizonyítja legjobban, sőt a konzervatív kath. egyház fejlődési története is. Csak ez utóbbira vonatkozólag tesztek egy megjegyzést: vajjon az-e ma a kath. egyház képe, a mint azt megkészítette a tridenti zsinat?

A vallásos érzés, sőt a vallásos meggyőződés teremtésére, avagy annak átalakítására talán legalkalmasabb hely az iskola, de ezek között mindenestre a *népiskola*. A haladó korral lépést tartani, annak igényeihez alkalmazkodni tehát, okvetetlenül szükséges itt is már, legalább abból a célból, hogy a későbbi munkálkodás eredményes legyen.

Igy gondolkozva a vallásnak hatásáról és ezzel összefüggésben a népiskoláról, nem vélek felesleges munkát végezni, ha e lapok hasábjain a népiskolai vallás-tanításról elmondom nézeteimet, most — alkalmyszerűleg is — a mikor a mi egyházkerületünk az egész népiskolai nevelés-, oktatásügyét rendezés alá vette, s ennek keretében a vallás-tanítás ügyét is.

a) A cél általánosságban — kezdettől fogva az volt a magyarországi prot. egyházban az iskolai vallásos nevelést illetőleg, hogy *az egyén a Krisztus testének, az egyháznak, öntudatos, élő tagja legyen*. A reformáció megindulásától századunknak elejéig egész természetes volt, hogy ily általánosságban tűzték ki a célt, mert hiszen a mi nagyjaink a külföldi, különösen a német egyetemen szívták magukba a theol. tudományosságot, s hazajöve azt terjesztették itthon is. S így nem rendelkeztek oly eszközökkel és annyi idővel, hogy speciális hazai viszonyainknak megfelelőleg részletesebb célt tűzhettek volna ki a népiskolai vallás-tanítás elé s azt igyekeztek volna megvalósítani. Tehát egész helyes munkát végeztek, mikor az egyetemes prot. theol. tudományosságot és szellemet honosíták, erősítik meg hazánkban.

Mi azonban kellemesebb helyzetben vagyunk. A theol. tudományosság hazánkban is arra a nívóra emelkedett már, a hol nem vagyunk kénytelenek messze idegenbe vándorolni theol. tudományosságot szerezni. És így most már a vallás-tanítás tekintetében is több önállóságra törekedhetünk, speciális hazai viszonyainkat is tekintetbe vevő célt tűzhetünk munkálkodásunk elé megvalósítás végett. A cél tehát ma már így tűzhető ki: *a növendék magyar ev. ref. egyházunk szellemében, vallás-erkölcsileg képeztesse*. A fentebb fejtegetett általános cél „a vallás-erkölcsi képzés”-ben benne foglaltatik s e mellett speciális hazai igényeinket is érvényre emelni törekszünk. (NB. Dezső Lajosnak a „Sárospataki Lapok”-ban közzétett „Tanterv”-ében is, a „magyar” jelző kivételével, ily értelemben van meghatározva a népiskolai vallás-tanítás célja).

Ki lévén tűzve a cél, a másik kérdés az e tárgyban, hogy melyek azok az ismeretcsoporthok, melyek által e célt megvalósíthatjuk?

A prot. egyház több, mint háromszázados története szedte össze és csoportosította sok körültekintéssel azokat az ismereteket, melyek által legbiztosabban célt érhetünk. Három ilyen csoport fejlődött ki az idők folyamán: 1. Katechismus, 2. Bibliai történetek, 3. Egyháztörténelem.

A vallásos oktatásnak a természetes tananyaga e három ismeret-csoport. Hogy mily előzmények és mennyi kísérletezések után domborodott ki e három csoport, azt e dolgozat kerete nem engedi meg kifejtteni. Ezt itt, mint hosszú évek munkájának pozitív eredményét fogadjuk el, a mennyiben a mai viszonyoknak és szükségletnek teljesen megfelel.

Az anyag ellen tehát kifogásokat nem tehetünk, a mint, hogy sem a gyakorlat, sem az elmélet nem is kísérli meg. Hanem igenis, az már élénk megbeszélés tárgyát képezheti s képezte is, hogy e kész anyagot, miként rendezzük be, mert kétségtelen, hogy az eredményre: a fenti célnak elérésére, ez van főként befolyással. A hány ugyanis e tanterv a mi magyarországi ev. ref. egyházunkban a népiskolai vallás-tanítást illetőleg, annyi a tananyag berendezése s bizonyára annyiféle az eredmény is a cél elérését illetőleg.

Van tanterv, mely a három ismeretes csoportot a következőleg rendezi be: a) szenttörténetek *tisztán* (I—II. osztályban); b) katechismus, egyháztörténelmet, szenttörténetek részint kombinatív, részint pedig félvétenként változtatva (III—VI. osztályban). Ez a dunántúli egyházkerület 1876. megjelent tanterve.

Egy másik pedig úgy rendezi be a tananyagot, hogy az I—III. osztályok foglalkoznak a szenttörténetekkel, a IV. osztály az egyháztörténettel, mely fő tekintettel van a hazai egyháztörténelemre, az V. osztály hittant tanul, a VI. osztály pedig erkölcsant. Így tehát a bibliai történeteket teszi az I—III. osztályba, az egyháztörténelmet a IV. osztályba, a katechizmust az V—VI. osztályba. Ez a dunamelléki tanterv 1878-ból.

Egy harmadik szintén a szenttörténeteket teszi elsőnek és bevégi a III. osztályban, az egyháztörténelmet a IV.-re bízva (bár cím szerint is — nem bevallott egyháztörténelmet tanít); a katechizmusi oktatást az V—VI. osztályokban végzi. És itt a konfirmációi oktatást kiemeli s azt kizárólag a VI. osztály tananyagává teszi. Ez a tiszáninneri tanterv 1877-ből.

A negyedik, a tiszántúli tanterv, mely az I—IV. osztályokban bibliai történeteket tanít, a IV.-ben már egy kis katechizmust is, folytatásaként az új-szövetségi bibliaismertetésnek, miből azt következtethetni, hogy a biblia is a hit- és erkölcsantért taníttatik csaknem kizárólag. Aztán az V. osztályban rendszeres ref. hit- és erkölcsant rendelt tanítani — biblia-olvasással összekötve. És végül a VI. osztályra hagyja az egyháztörténelmet.

E négy tanterv közül leginkább megfelel pl. az én egyéni nézetemnek a dunamelléki és a tiszáninneri tanterv idézett rendelkezése; — s legtávolabb áll a tiszántúli, a mi — mellesleg legyen megemlítve — legjobban megfelel a Dezső Lajos által készített s már fentebb jelzett tantervnek. Hogy miért áll a tiszántúli az én egyéni felfogásomtól távol s miért nem tartom ennél fogva helyesnek, elfogadhatónak, arra feleletem az, hogy 1-ször azért, mert a vallásos oktatás három ágának elhelyezése nem természetes, s így nem helyes; 2-szor, mert az egyes ágak terjedelme sem arányos. Indokaimat alább fogom az egyes ágak elhelyezéseiről adni.

Hogy az I—IV. osztályokat a bibliai történetek tanítása foglalja le kizárólag, hátrányos a fent körülírt cél megvalósítására. — Az igaz, hogy ev. ref. egyházunk „nem elszigetelt vallásos oktatást, hanem az egész iskolai életet átható vallásos nevelést kíván;” s ennél fogva a „tananyag tudása nem egyedüli s nem is fő cél, sőt inkább ez csak eszköz a vallásos érzület és erkölcsi jellem kiképzéséhez” (Dezső Lajos): de épen ezért nekem — hogy úgy fejezzem ki magam — eszményem, hogy az egész vonalon bibliai alapon való nevelésnek kell lenni, de nem úgy, hogy a bibliai tanítás fejeztessék be a négy első osztályban és ott *foglaljon le minden időt*, a többi *hasznos és szükséges* tudományágak pedig tolasanak a hátra levő, de mindig bizonytalan felső osztályokba s ott megint kizárólag ezek taníttassanak.

Ezek után röviden jelezve az én álláspontomat — a népiskolai vallás-tanítás 3 ismeretcsoporthjának beren-

dezésére vonatkozólag, az a következő: a) Bibliai történetek; mint önálló tudomány-ág, végződjenek be a III. osztályban (hogy mily mértékben kívánom azt venni, arról alább szölok); b) a második csoport: az Egyház-történelem — s ez a IV. osztály tananyaga legyen, még pedig kiváló, mely a *magyar protestáns egyház történelemre* fektetessék, (hogy miként, arról is alább szölok). c) A harmadik csoport a katechizmus. Ezt két részre választom: a hit- és erkölcstani részre, a mely az V. osztály tananyaga, s a confirmációra, mely a VI. osztályé. E két osztályra vonatkozólag is bővebben alább.

A tananyagnak ilyen beosztását tartom én helyesnek, mert az elméleti katechetika elvének megfelel s — mint alább kimutatom — a gyakorlat is ezt kívánja meg.

E beosztásnak, ehhez képest a feldolgozandó tananyag terjedelmének részletezését, indokolását a következőkben adom:

Az I. osztályban nincs szükség semmiféle külön kimutatott tananyagra. „Nem kell a gyermekbe beoltani a vallásos érzést, csak alvó állapotából felébreszteni, mert benne minden kellék meg van rá, hogy Istenhez közeledjék.” (Felméri Neveléstan). *Itt tehát vallásos és erkölcsi tartalmú rövid elbeszélések és verseknek tanítandók be* — abból a célból, a mit Felméri kíván, t. i. a „felébresztés” céljából — *nagy súlyt fektetve a beszéd- és értelem-gyakorlatokra.* Az elbeszéléseket lehetőleg a bibliából kell venni, hogy a bibliai történetek ismertetése már itt, az u. n. előkészítő fokon megkezdessék. Azért nem kívánok rendszeresen kimutatott tananyagot itt, ez osztályban, mert a tanító kezét nem látom célszerűnek megkötni — annál az oknál fogva, mert ez osztályban annyiféle az előismeret és értelem, a hány a gyermek. Elvetendő a leghatározottabban az a felfogás is, melyet érvényesíteni óhajtanának az idősebb, u. n. iskola-látogatók, hogy t. i. az Isten fogalmát vezetessük le a gyenge gyermekkel. Ez a mellett, hogy sok nevetséges képtelenségre vezet, egyszersmind a gyenge gyermeki jelekre gyilkoló is — már itt mindjárt fogalmaknak definiálásával kínozná azt.

A II. osztály még szintén nem elég érett arra, hogy ott összefüggőleg taníttassék akár az ó-, akár az újszövetség, annyival kevésbé érett arra, hogy bizonyos eszme húzódhassék végig az évi tananyagon. Itt tehát nem lehet más cél, mint az, hogy az I. osztályban felébresztett vallásos érzést itt erősítsük, még pedig az által, hogy a szenttételek közül az egyes válogatott darabokat tartalom elemzés — tehát beszéd és értelem-gyakorlat útján — betanítjuk. Az első félévben az ó-testamentumból lehet a könnyebb és alkalmasabb darabokat felvenni; a II. félévben pedig az új-testamentumból.

A III. osztály tananyaga a *bibliai történetek alapján* a zsidók, illetve a zsidó vallás története, melyben a zsidó egy Isten-hívés vezetendő le s ebből pedig a keresztyén szentháromság. Még pedig az első félévben a Jézus születéséig, a második félévben a Jézus születésétől a keresztyén egyház ketté szakadásáig. Meg kell jegyeznem, hogy már itt a két fő tanalak közül a kérdező tanalakra fektetendő a nagyobb súly, mert ez által inkább tanítunk.

E képen a bibliai vallásosságot megadhatjuk a gyermeknek — a nélkül, hogy ez a többi hasznos tudni valónak hátrányával járna.

Mint fentebb is jeleztem, a *második ismeret-csoport*: az egyháztörténelem; ez a IV. osztály tananyaga legyen. Hogy miért s miként, itt már indokolnom kell. Fentebb a népiskolai vallásos oktatás céljával a magyar ref. egyház szellemében való vallás-erkölcsi képzést — fogadtam el. E cél kettős s én két részre is választom. Nevezetesen, cél: magyar ref. egyházunk szellemében és vallás-erköl-

csileg képezni. A vallás-erkölcsi képzésnek alapját már az I—III. osztályban megadtuk; következik tehát a IV. osztályban a magyar ev. ref. egyház *szellemében* való képzés.

De, ha ettől eltekintünk is, — mert némelyek mondhatnák, hogy az egyház szellemében való nevelést ők is óhajtják, csak hogy a VI. osztályban — még akkor is, a IV. osztályba kell tennünk az egyháztörténelmet, még pedig azt, *mely főtekintettel a magyar prot. egyház történetre van* — a következő okoknál fogva:

A III. osztály tananyagát is nevezhetjük egyháztörténetnek, a mennyiben midőn a vallásos eszmék történetével *biblia alapján* foglalkozunk, ugyanakkor annak az egyháznak történetével is foglalkoznunk kell, melynek kebelében azok az eszmék kifejezést nyertek. Tehát a IV. osztály csak folytatja azt, mit a III. osztály már megkezdett. Továbbá elvünknek *kell* lenni annak is, hogy addig senki a népiskolából ki ne kerüljön, míg saját egyháza történetét nem ismeri, nem tudja. Paedagogiai elv az, hogy *a példák nemesítenek.* Nekünk pedig kettőzt mértékben van szükségünk az elvet keresztül vinni, a mennyiben a közönyösség úgy is erőt vett nagyon rajtunk. Meg kell tehát minden leendő prot. embernek tanítani, hogy vallásunkért, mai hitbeli és *lelkismeretbeli szabadságunkért* mennyit szenvedtek elődeink: — ne legyenek tehát oly hálátlanok elődeik iránt.

Ezt ismét azzal cáfolhatnák meg, kik pl. a tiszántúli tanterv álláspontján állanak, hogy ők sem akarják ezt figyelmen kívül hagyni, csak a VI. osztály tananyagává tenni. Ezt a cáfolatot azonban csak az mondhatja, ki a gyakorlati életet nem akarja figyelembe venni, vagy nem tudja, hogy a legtöbb helyen, nincs hat osztály és a közeljövőben sem igen lesz — száz meg egy ok miatt —; vagy ha van is itt-ott, a VI. osztályba a protestáns növendékeknek 4—5%-a kerül; míg ellenben a IV. osztályt ma már csaknem mindenki elvégzi.

És végre még az a paedagogiai elv is ezt a beosztást kívánja, hogy mindig azt tanítsuk előbb, a mi a később közlendő ismeretnek alapját képezi s a későbbi tanítást megkönnyíti. Már pedig a bibliai történetek — utána az egyháztörténet tanítása alkalmával tanítunk mindig hittani és erkölcstani tételeket is — egészen természetesen hozzáfűzve az eseményekhez és személyekhez, minthogy az események hitigazságokért történtek, a személyek pedig szintén hit- és morális igazságokért küzdöttek. Így egész könnyedén sajátíttathatjuk el a legelvonatibb tételeket is és bizonyára igen erős alapot készítenek a katechizmusi tanításhoz.

Ezek azok az okok, melyek okvetlenül megkívánják, hogy a magyar prot. egyház történelme *külön* a IV. osztályban taníttassék. Még pedig úgy, hogy az I. félévben vétessék a keresztyén egyháztörténelemből az egyház ketté szakadásától — *mint történeti előzmény* — a „Reformáció koráig, sőt abból is Luther fellépése; a 2-ik félévben a Reformáció. (Folyt. köv.). Réz László.

TÁRCA.

A mai pszichologia álláspontja.

— Dr. Rácz Lajos sárospataki gimnáziumi tanár székfoglaló értekezése. — (Folytatás).

Hátra van még amaz álláspont ismertetése, melyet a mai pszichologia a *testi és lelki folyamatok egymáshoz való viszonyára* nézve elfoglal, s ez lesz jelen tanulmányom *ötödik* pontja. Hogyan történik a testnek és lélek-

nek közös működése? Test és lélek egybe van kapcsolva, mennyiben hat egyik a másikra?

Kölcsönösen hatnak egymásra, causalis összefüggésben állanak egymással! — ez a legelső s legtermészetesebb felelet. Hisz' naponkint, sőt minden percen tapasztaljuk, hogy a kívülről jövő, érzéki szerveink által felfogott, s az ideg által a központba vezetett inger folytán, — a mely nem egyéb, mint mozgás, tehát physikai tünevény, — támad a lelki kép, a képzet, szóval egész lelki világunk physikai behatás eredménye; — s viszont az akarat-munkásság folytán támad az izmok mozgása, tehát a szellemi munkásság hat a testi szervekre s működésbe hozza azokat. Ez a legegyszerűbb, legtermészetesebb dolognak látszik, — s mégis, vajjon úgy van-e ez a valóságban? Nincs-e sok oly dolog, mely első tekintetre egyszerűnek és természetesnek látszik, s mégsem az? Nem látjuk-e naponkint, hogy a nap fölemelkedik a láthatár keleti szélén, fölmeleg a tetőpontig, s este lemerül a föld nyugati széle alá? Nem azt hitték-e ezredévek, hogy ez valósággal úgy is van? Nem látjuk-e fejünk fölött elterülni a kék eget? Nem látunk-e esténként csillagokat lehullani földünkre? S vajjon mindez úgy van-e a valóságban? Nem látjuk-e, hogy az éjjelt követi a nappal, a tavaszt a nyár, — s vajjon elmondhatjuk-e azért, hogy a másodikat az első idézi elő, ez annak oka?

Különösen a *materialismus* volt az (a múlt század 2-ik felében de la Mettrie, Helvétius, Holbach, e század közepén Vogt, Moleschott, Büchner), mely ez összeköttetést úgy fogta fel, hogy az agyprocessus az *ok*, a képzet ennek *okozata*, tehát a lelki történetet agy-functiónak tekintette, a psychológiát agy-physiologiává változtatta. Ez a felfogás azonban beleütközik a természettudományi logika első szabályába, mely azt mondja, hogy a tényeknek csak oly összefüggését lehet causalisnak tekinteni, mely egynemű jelenségek közt fordul elő. Érzésünk, gondolkodásunk, akarasunk nem esik érzéki észrevételünk alá: hallhatjuk a szót, mely egy gondolatot kifejez, láthatjuk azt az embert, ki azt képezte, szételemezhetjük az agyat, mely azt gondolta, — az ember, az agy nem a gondolat. A vér is, mely az agyban kering, s az anyagok vegyi átalakulása, — mindez a gondolattól teljesen különböző dolog.

Mindez nem a gondolat ugyan — feleli erre a materialismus — de ezek *képezik* azt. Miként a máj az epét, az izom a mozgató erőt: épúgy hozza létre a vér és az agy, a melegség és a villamos folyadék a mi képzetünket és gondolatunkat. Csakhogy a két eset közt egy jelentékeny különbség van: azt ki tudjuk mutatni, hogy a májban miként áll elő az epe kémiai processusok útján, a melyeket részben nyomról-nyomra követhetünk; épúgy ki tudjuk mutatni, hogy az izomban miként keletkezik a mozgás meghatározott folyamatok útján, melyek viszont kémiai átalakulások közvetlen eredményei. De azt megállapítani, hogy lelki életünk miként jó létre, nem tudjuk, ahhoz az agy-processusok semmi támpontot nem nyújtanak, — mert a két folyamat egymással *összehasonlíthatatlan*. Azt tudjuk érteni, hogy egy mozgás miként alakul át másik mozgássá, s azt is, hogy egy bizonyos érzet vagy érzelem egy másik érzetté vagy érzelemmé: de hogy egy mozgás miként lesz érzetté, vagy érzelemmé, azt a világnak semmi mechanikája nem képes megérthetővé tenni.¹

Ha az agyban végbemenő physiologiai tünevényeket — mondja *Du Bois-Reymond* a német orvosok és természetvizsgálók 1872-iki közgyűlésén Lipcsében „*Über die Grenzen des Naturerkennens*“ cím alatt tartott nagy-

hírű felolvasásában — melyek a szellemi tünevényekkel folyvást egybeesnek, s így azokkal szüségkép össze vannak kötve, teljesen ismernők is, ha elmondhatnók, hogy ilyen meg ilyen szellemi folyamattal ezen meg ezen gangliagolyóban és idegcsomóban az izmoknak ilyen meg ilyen mozgása megy végbe, — magok a szellemi folyamatok még akkor is époló érhetetlenek volnának, mint most. Az agynak legtökéletesebb astronomiai ismerete is csak mozgó anyagot mutat nekünk; a szellemi életnek csak bizonyos föltételeit ismerjük meg, de azt nem látjuk, hogy e föltételek alapján a szellemi élet hogyan jó létre! Semmikép nem lehet belátni, hogy micsoda összeköttetés áll fenn az agy-atomok bizonyos mozgásai s az öntudat tényei közt. Azt látjuk, hogy a szellemi életnek vannak anyagi föltételei, hogy az érzéki benyomás alapján keletkezik az érzet, az emberi lélek mintegy együttműködik az agygyal, az állati élet az emberivel rokon, s valószínű, hogy nemzedékek folytán az is fokozódott és tökéletesedett, — de mindezen összeköttetés dacára a lelki munkásság az agy szerkezetéből teljesen kimagyarázhatatlan.

Míg a materialismus a lelket csak az anyag functiójának tartja, addig a spiritualismus ellenkezőleg a testet tartja a lélek productumának; szerinte a lélek az egyetlen substantia, az az egyedüli reális létező, minden testi, minden mozgás csak e szellemi élet külső formája. Mi sem egyik, sem másik álláspontot el nem fogadva, a tényekkel megegyezőnek nem tartva, úgy a testi, mint a lelki világ reális létezését elismerjük. Elismerjük, hogy ezek egymással a legbensőbb kapcsolatban, a legszorosabb összeköttetésben állanak, de ez *nem lehet causalis kapcsolat, oki összeköttetés*; ennek úgy az egyik, mint a másik világ törvényei ellenmondanak. Physikai oldalról az oksági viszony tételének ellenmond az *erély constantiájának* törvénye, mely szerint ott, a hol a testi idegfolyamat lelki tevékenységbe menne át, egy csomó physikai erélynek kellene eltűnnie, a nélkül, hogy megfelelő összegű physikai erély által pótolatnék. A modern physiologia törekvése odairányul, hogy az organismus processusait, mint physikai vagy kémiai folyamatokat fogja fel; de ha a physiologiai functio psychologiai munkásságba csap át, úgy a physiologia mindaddig, míg mostani módszerével dolgozik, ezt nem fedezheti föl. Ezen átcsapás alkalmával a physiologiai folyamatnak egy psychikai folyamat által félbe kellene szakíttatnia; a physiologia azonban ezt nem engedheti meg, mert alap-gondolata az, hogy az organikus élet egy összefüggő sort képez.¹ De megfordítva, a szellemi folyamatoknak a materialis tünevényekre való hatása is természettudományilag elképzelhetetlen. Ha egyetlenegy agy-atom is a gondolatok által egy milliméter milliomodrészére pályájából, melyen a mechanika törvényei szerint haladnia kell, elmozdítható volna, akkor az egész világ-formula (Weltformel) nem illenék többé össze, sőt értelme sem volna többé. Az emberek cselekedetei, természettudományi szempontból tekintve a dolgot, nem gondolatokból, hanem idegmunkásságból s izommozgásokból származnak.² — Aztán meg az előző fejezetben láttuk, hogy a lélek nem külön substantia, nem a testtel szemben álló, téri kiterjedéssel bíró (az agyat anatomiailag bármennyire átvizsgálják, felbontják legkisebb sejtjeire, sehol a léleknek nyomára nem akadnak) lény: hogyan hathat hát ő reá egy physikai folyamat, az idegsejtek mozgása? s hogyan hathatna viszont ő, az immaterialis, a materialis idegekre?

Ha tehát a természeti folyamatok a mozgásoknak önmagában zárt körét képezik, a melyből sehol sincs ki-

¹ W. Wundt: Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele. II. Aufl. Hamburg, 1892. S. 6—7.

¹ Höfding: Psychologie in Umrissen. S. 69 ff.

² A. Lange: Geschichte des Materialismus. S. 485.

vezető út, s mozgásból soha egyéb le nem vezethető, mint megint csak mozgás: feladatunk, hogy a lelki folyamatok számára is keressük a törvényt, melynél fogva ezek is egymásból, a bonyolultabbak ez egyszerűbbekből levezethetők legyenek. S valóban, ha a mai psychológián végigtekintünk, mindenütt e törekvést látjuk végighúzódní. Igaz ugyan, hogy a lelki jelenségek ez egymásból való causalis összefüggésére nézve a psychologia még nem mindenütt találta meg a legegyszerűbb és legáltalánosabb kifejezést, s a lelki életnek még sok fontos törvénye vár a földerítésre: de az iránt nem lehet kétség, hogy *lelki tény csak lelki tényből magyarázható meg igazán*, épenúgy, mint egy mozgást, csak egy másik mozgásból lehet levezetni, de soha nem lelki folyamatból. Hogyan fogjuk hát fel a lelki és testi folyamatok egymással való összeköttetését, ha a causalis összeköttetés ki van zárva? A felelet a mondottakból önként foly: ez az összeköttetés nem tekinthető másként, mint *két egymás mellett fennálló, de tagjaik különmemiségénél fogva egymásba soha át nem nyúló causalis-sor*. Ezt az elvet *psychophysikai parallelismusnak* nevezhetjük.

(Vége köv.) Dr. Rác Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az erkölcsi érzés.

(Folyt. és vége.)

Még egy másik lényeges hibája is van szerző sympathia-elméletének.

A sympathia (mint magasabb fejlődési folyamat) már feltételezi a képzelet működését, a mennyiben phantasiának kellő mozgékonyssággal kell bírnia, hogy mások helyzetébe magunkat beleképzelhessük. Igaz, hogy a képzelet, emlékezet, gondolkodás tüneményei bizonyos változásokat, idegfolyamatokat idézhetnek elő a szervezetben, mert hisz az elemek, melyekből állanak, ilyen változásoknak (idegfolyamatok) okozatai lévén, maguk is szolgálhatnak okul ilyen változásoknak. Az idegrendszer sensorius részében végbement változás (idegfolyamat) átterjedhet a motorius részre is. De az átmenet nem mehet oly könnyen végbe, mint a hogy szerző gondolja, mikor azt tapasztaljuk, hogy a gondolat sem igen képes olyan könnyen érzelmet kelteni, pedig gondolat és érzés az idegrendszer sensorius részeivel állanak kapcsolatban. Egy gondolat associatio útján könnyen felidézhet egy másik gondolatot, de bajosan érzelmet. Innen van, hogy ma már nem tartjuk a képzetek reproductiójára és kapcsolódására vonatkozó törvényeket egyszerűen alkalmazhatónak az érzelmekre is, mint azt régebben Spinoza, Hartley tették. „Az érzelmek sokkal nehezkesebb tömegek, semhogy azokkal oly könnyen operálhatnának, ha megtalálták súlypontjukat, nem egy könnyen változtatják helyzetüket.*

Ekként, ha még oly fejlett és érzékeny idegrendszerrel bírnánk is, egy érzelem puszta elképzelése, elgondolása még nem igen kelti fel az illető érzelmet, ha más okok is közre nem működnek. Hisz ez elmélet oda vezetne, hogy hát a testi szenvedés élénk elképzelése bennünket is beteggé tenne. Ez pedig még nincsen egészen úgy.

Szerző tételét tehát ez oknál fogva nem tekinthetjük általánosan érvényesnek és elég szilárdnak arra, hogy az erkölcsiség alapjául szolgáljon.

Művének második fejezetében az erkölcsi érzésnek, mint a sympathia bonyolultabb formájának elemzését találjuk. „Az erkölcsileg jóknak ítélt cselekvények elképzelésénél, akár a magunk, akár a mások cselekvényei legyenek azok, bizonyos kellemes érzést, bizonyos örömet érezünk és az erkölcsileg rossznak ítélt cselekvények elképzelésekor bizonyos kellemetlen érzést, bizonyos fájdalmat érezünk. Ez az ethikus öröm és fájdalom. Ez abban különbözik a közönséges örömtől vagy fájdalomtól, hogy csak tudatos cselekvés véghez viteléhez, illetőleg elképzeléséhez csatlakozik. Intensitása függ az elképzelés intensitásától. Legintensívebb, ha a cselekvénnyel együtt a cselekvő szándékát, a következményeket is elképzeljük. Azonban szerző mégis tett annyi megszorítást elméletén, hogy a saját vagy hozzátartozóink cselekvényeit és annak következményeit élénkebben képzeljük el, mint másokéit.

E fejtegetéseinek eredményét a következőleg foglalja együvé: „az erkölcsi érzés elképzelt érzelmeknek, elképzelt cselekvényeknek és ezekkel járó örömmel vagy fájdalommal kombinált átérzése, melynek intensitása attól függ, hogy az elképzelt lélekállapotok tényleges átérzése mily fokú örömmel vagy fájdalommal járna, továbbá, hogy az elképzelt lélekállapotok mily intensitásban képzeltek el, és végre, hogy a cselekvény következményeinek mily mennyisége képezi az elképzelés tárgyát.

A harmadik fejezetben szerző az erkölcsi érzés neveit fejtegeti s különbséget tesz, ha szemünk előtt megy végbe a cselekvés, vagy, ha hallomás útján értesülünk arról. Az ethikai érzés nevei: az erkölcsi büszkeség, a hála, az erkölcsi meglepedettség, ethikus fájdalom, a boszúság, az irigység, a lelki furdalás. Vannak aztán vegyes erkölcsi érzelmek, mert ugyanazon cselekvény következményeiként a cselekvényeknek és érzelmeknek nagy mennyisége képzeltek el, gyakran megtörténik, hogy a képzetek egyik része örömmel, másik része fájdalommal jár.

Ezután fejtegeti szerző (művének IV-ik fejezetében), hogy mely cselekvényeket ítélt érzésünk erkölcsősöknek és melyeket nem, és mily mértékben. Elképzelhetjük pusztán magát a cselekvényt vagy annak következményeit is. Erkölcsi érzést keltő cselekvények azok, a melyek az események rendes folyása szerint a másoknak ártó vagy használó következményeket szokták maguk után vonni.

Továbbá azok, a melyeknél a cselekvő jó vagy rosszra irányuló szándékát is elképzeljük. Végül, ha oly cselekvény vitetik véghez, melynél a szándék erkölcsős, de az eredmény káros, vagy ha olyan vitetik véghez, a melynél a szándék erkölcsstelen, de az eredmény hasznos, akkor a cselekvény többé-kevésbé vegyes erkölcsi érzést ébreszt fel, t. i. az erkölcsi öröm és fájdalom vegyes érzését. (52. l.)

Helyesen fejtegeti szerző (az V-ik fejezetben), hogy az erkölcsi érzés nagyon változó s hogy annak minőségére s ebből folyólag a cselekedetek minősítésére befolyolnak a különböző népek hajlamai, szokásai s ezekből alakuló képzettársításai. Egyik nép békés, másik harczias, egyik a kincsgyűjtésben, másik az aesthetikus élvezetekben talál örömet.

A képzettársítás módja, t. i. az, hogy valamely cselekvény képzetéhez minő más cselekvények képzetei csatlakozhatnak, továbbá a képzettársításra való képesség mérve, t. i. az, hogy egy cselekvény elképzelése mennyi egyéb cselekvény képzetét képes felkelteni, korról-korra és népről-népre a legnagyobb változékonyságot mutatják. Harchoz szokott népnél egy emberölés elképzeléséhez főképp az elmúlt vagy jövőendő dicső harcok képzetei társulnak, míg békehez szokott népnél, a mely-

* Höffling: Psychologie in Umriss 310. lap.

nek ilyen emlékei és kilátásai nincsenek, az emberölés elképzeléséhez azon szenvedések képzetei társulnak, a melyek a megölt egyén hozzátartozóira várnak. (57. l.)

Ezzel azonban mintegy elismeri szerző, hogy a cselekedetek minősítése megítélése, nemcsak az érzéstől, hanem a gondolkodástól is függ. Tehát az érzés ha legfőbb is, de nem egyedüli forrása erkölcsi cselekedeteinknek, a mint nem egyedüli mérték, melylyet cselekedeteinket megítéljük. Hisz szerző is később még határozottabban kifejti ezt: az erkölcsi érzés felbuzdulása mellett a legtöbb esetben meggondoljuk, hogy mi lesz cselekvésünk következménye, hogy hasznos vagy káros lesz-e az másoknak vagy nekünk és hogy annak előrelátható eredményei a mi szándékainkkal megegyeznek-e? Tehát a cselekvés, a mely létrejön, nem egyedül az erkölcsi érzés indulati elemének, hanem a többféle lelki folyamatokból álló egész lelki állapot együttes hatásának lesz eredménye. (87. l.)

Művének utolsó terjedelmesebb (VI.) fejezetében foglalkozik szerző az erkölcsi érzés indulati elemével, a melynél fogva azt, kiben az érzés felkel, bizonyos cselekvésre indítja, vagy legalább vágyat kelt benne bizonyos cselekvésre. Ez indulati elem onnan keletkezik, a mint azt már Smith Adám kifejtette,* hogy a megfigyelő, az ítélő sympathirozhatik nemcsak a cselekvőnek érzelmeivel, hanem annak is hálájával, vagy haragjával, a kit a cselekvés ér. — Így keletkezhetik lelkünkben a hálának vagy jutalmazásnak a vágya és a bosszú vagy megtorlási vágy, melyet mint cselekvést a büntetés fogalma alatt ismerünk. Szerző Bainnel szemben nagyon helyesen époly jelentőséget tulajdonít a hála fogalmának, mint a büntetésének. „A hálaérzet ép úgy csatlakozik az erkölcsi jónak fogalmához, mint a bosszúérzet az erkölcsi csüleghoz.”

Általában ez a fejezet a dolgozat legsikerültebb része, melynek fejtegetései eredetiségre is vallanak s meg is felelnek az igazságnak.

Helyes és éles megfigyelésre valló megjegyzése szerzőnek az is, hogy az erkölcsi öröm érzése és az erkölcsiös tettet követő hálaérzet kevésbé intenzív érzélem, mint az erkölcsi fájdalom érzése és erkölcsstelen tettek követő bosszúvágy és egész általánosságban lehet mondani, hogy a tettek, a melyeket az ember hálaérzetből visz véghez, kisebb számúak és kisebb jelentőségűek, mint azok, a melyeket bosszúvágyból visz véghez. A lelki furdalás, a melyet a saját erkölcsstelen cselekvényünk folytán érzünk, sokkal intenzívebb érzés, mint a saját erkölcsi cselekvényünk felett érzett büszkeség. Ugyan-e jelenségnek nyilvánulása az is, hogy míg az államilag organizált büntetési rendszer nagy és kidolgozott szervezettel, büntető törvénykönyvekkel, bíróságokkal, börtönökkel és végrehajtókkal bír: addig az államilag organizált jutalmazási rendszer néhány kitüntetés, erénydíj és szorgalmidij instituálására szorítkozik. A jutalmazásnak és büntetésnek fogalmaival függ össze az igazságosság fogalma és az igazságérzet, melyet szerző szintén szépen és helyesen fejteget.

Részletesen és örömmel foglalkoztunk, e fogatkozásai mellett is derék értekezés tartalmának megismeretetésével.

Szerzőnek tagadhatatlanul vannak érdemei, a meny nyiben az erkölcsi érzést ő fejtegeti először terjedelmesebben s a tudomány mai álláspontján irodalmunkban. Eredetieskedése és önállóságra való törekvése azonban számos hibába sodorta s téves nyilatkozatokra ragadta.

Mindamellet is nyomós és tartalmas fejtegetéseit ajánljuk nemcsak a szaktudósok, hanem a művelt olvasó közönség figyelmébe is.

Dr. Székely György.

IRODALOM.

* **A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület évkönyve az 189¹/₅ évre.** Szerkesztette Elek Lajos, egyesületi jegyző. A 171 lapra terjedő füzet hű képét adja az egyesület két évi életének. A füzet elején van közölve az egyesületi tagok névsora, mely szerint az egyesületnek 8 tiszteletbeli, 18 alapító, 60 pártoló és 116 rendes tagja van. Ez után következik az augusztus 24 és 25-én tartott gyűlés jegyzőkönyve. Ebben látjuk föltüntetve az egyesület pénzügyi viszonyait is. A számvizsgáló-bizottság jelentése szerint van az egyesületnek 3530 frt 38 kr. vagyona, s ezen kívül tagdíjhátralékban több mint 800 frt követelése. Az egyesület 189³/₄ évi kiadása összesen 87 frt 80 krra ment, melyben azonban az évkönyv kiállítása még nincs beszámítva. Pontos kimutatás van közölve a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanári nyugdíj- és gyámintézeti pénztár állásáról is. Az egyesület vagyona 35,367 frt 19 kr. s 1494 frt 60 kr. hátralék. Az 189³/₄ évi rendes bevétele volt 4122 frt 74 kr., melyből az 189¹/₅ évre 2669 frt 61 kr. segélyt oszthat ki. Tanácskozott a közgyűlés a nyugdíj- és gyámintézet sorsa felett is s a hódmezővásárhelyi tanári kart bízta meg, hogy azon elvek alapján, melyeket a közgyűlés elé terjesztett munkálatában kifejtett, készítsen egy tervezetet az intézet megszüntetésére nézve. Hasonló kérdések több tanintézet kebelében is felmerülvén, nem tartjuk teljesen érdektelennek felemlíteni, hogy a hódmezővásárhelyiek véleménye az, hogy a nyug- és gyámintézetet meg kell szüntetni, de a most segélyezettettek segélyösszegeikben megrövidíteni nem szabad s a vallástanárokról, kik az országos nyugdíjintezetenek tagjai nem lehetnek, szintén gondoskodni kell s épen ezért azt indítványozta, hogy az alaphoz egy olyan összeget kell elszakítani, mely az említettek érdekeit fedezi s azt az egyházkerület kezelése alá bocsátani. Ezen összeget idővel az egyházkerület fordítsa iskolai célokra. A kiszakítás után felmaradt összegben pedig a tagok osztozzanak meg a befizetési idő és összeg arányában. Közölve van a fűzetben Géresy K. elnöki megnyitó beszéde, Elek L. jegyzői jelentése, Barkász K. derék tanügyi szemléje továbbá, Elek L. előterjesztése az országos protestáns, tanáregyesület állásáról, Dóczy Imre érdekes felolvasása görögországi útjából, Elek Lajosnak az ev. ref. tanítók anyagi helyzetét feltűntető derék munkálata. Az ev. ref. vallástanárok értekeztetének leírása is közlrol érdekel bennünket. Az ehez csatolt táblázatról elszomorodva látjuk, hogy 27 ev. ref. gimnáziumunk közül csak is Hódmező-Vásárhelyen, Mármaros-Szigeten, Nagy-Kőrösön, Sepsi-Szent-Györgyön, Székely-Udvarhelyen és Zilahon van *rendes vallástanár*, s a többi intézetben vagy megosztják annak tanítását több rendes tanár között, vagy rábízzák segéd-lelkészekre vagy épen elemi iskolai tanítóra. Bizony-bizony nagyobb gondot fordíthatnánk, mint felekezett, a saját egyházi ügyeink fejlesztésére! A vegyes közlemények között van az egyesületnek egyházkerületi gimnáziumi felügyelő-hivatal szervezése és betöltése tárgyában készített előterjesztése s a felügyelő választásának leírása. Megemlítjük még, hogy az egyesület a következő két pályakérdést

*) Falckenberg: Geschichte der neueren Philosophie 169. 1.

tűzte ki tagjainak megfektetés végett: 1. »Adassék elő a magyarországi ref. egyház közoktatásának külső és belső, egyetemes és részletes története a XVI. században, kiválóbb figyelemmel a tanárok életrajzára és irodalmi működésére. Jutalma 400 frank aranyban.« 2. »Adassék elő a magyar ref. közoktatás története az 1790/1 országgyűlés óta, különös tekintettel a középiskolák fejlődésére. Jutalma 50 darab arany. Mindkettőnek beadási határideje 1896. május 1.

* **Egyházmegyei jegyzőkönyvek.** »A gömöri ev. ref. egyházmegye 1894. augusztus 30-án Tornallyán tartott közgyűlésének jegyzőkönyve,« Kovács László főjegyző által szerkesztve, Sajó-Gömörben nyomtatott ki, Nagy János könyvnyomdájában. Terjedelme 1—34 lap 8°. Nevezetesebbek a Vay Miklós br. halálát gyászoló (4. p.), a mely — mai nyomdászai ügyességgel — gyászkeretet is megérdemelt volna; a lelkész-tanítóságot védelmező (7.) s a lelkészi özvegy-árva gyámintézet tervezetét bíráló (10.) pontjai s a kebelbeli lelkészi értekezlet tanácskozási ügyrendjét tartalmazó (13. p.). E két utóbbi szélesebb körben is méltán ébreszthet érdeklődést. — A beregi ev. ref. egyházmegye 1894. augusztus 23, 24 napjain Beregszászon tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét Zámboi Béla főjegyző adta ki s a »Haladás« könyvnyomda nyomatta, igen csinos nagy nyolcad kiadásban 1—36 lapon. E jegyzőkönyv szintén Vay Miklós br. emlékezetével kezdődik. Maga az esperes tolmácsolja itt meleg szavakban, a letűnt férfi érdemeitől lelkesülten az egyházmegye gyászát és ünneplő Vayt, mint a XIX-ik század legelső protestáns férfiát. Nyomban ez emlékezet után következik az egyházmegye részvétirata a gyászoló családhoz. s kevéssel hátrább az egyházmegyének az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézetére vonatkozó s lapunkból is ismert véleménye stb. — A kecskeméti ev. ref. egyházmegye jegyzőkönyve Nagy Kőrösi Ottinger Ede gyorssajtóján nyomtatott. Két gyűlés jegyzőkönyve ez együtt, u. m.: az 1894. márc. 28-án Czegléden és az 1894. szept. 18. 19-én Kecskeméten tartott gyűléseké. Az előbbi csak 1—20 lapot foglal el s Kossuth Lajos érdemeit örökíti és az egyházkerületi bizottságnak a zsinati törvények életbeléptetését célzó javaslatát közli és bírálja különösbbe. Az utóbbi Vay Miklós br. emlékének áldozik szintén mélyeséges hódolattal s az elhunyt férfi néhány nagy tényének tiszteletteljes felemlítésével. Antos János gondnokot illeti ezért az elismerés. Lényeges és figyelemre méltó részletei a jegyzőkönyvnek: az esperes kimerítő évi jelentése, a mely az úrvacsorázók számára is kiterjed; továbbá a bizottságnak (8. p.), az egyházmegyei pénztárnoknak (9. p.), a számvevő széknek (10. p.) szintén pontosnak látszó jelentései s egy egyházmegyei rendszabály a szegények és árvák segélyezéséről (11. p.) mely utóbbi másfelé is szolgálhat jó gondolatokat s ébresztőleg is hathat azokra, a kik szunyókálnak s végül ebben is itt van az országos lelkészi özvegy árva gyámintézet bírálata. Az 1—106 lapnyi nyomtatvány csinos kiállítású; de ára úgy ennek, mint a többinek nincs feljegyezve.

* **Dicsőfi József** »Kik vagyunk mi« cím alatt nyomatta ki Debrecenben a legközelebbi kerületi lelkész-értekezlet alkalmával, okt. 31-én tartott s lapunk tudósítója által is dicsőréttel említett egyházi beszédet s illetőleg a Máté XIII. 51, 52 felett támadt és kifejezett *gondolatait*. A cí ben felvetett kérdésre már a Revezetésben megfelel, állítván, hogy a ref. lelkészek Isten szolgái és a gyülekezet tanítói tartoznak lenni és azzá lehetnek folytonos *tanulás*, igaz *tudomány* és helyes *tanítás* által. A terjedelmes, tartalmas, sokszor fordultatos, idézetekkel élénkített beszéd — talán az alkalomnál fogva, talán a

szónok egyénisége szerint is erősen polemikus színezetű. Az unitáriusok, a kiket a debreceniek az irodalmi társaságból kiszorítottak, az állam a maga újabb javaslataival, a róm. kath. egyház az ő kevély hitével, túlélt tanaival, a zsidóság, mint a melyet hitvallás nélkül nem kellene recipiálni, — mind belejutottak e beszédbe, a mely egy lelkes magyar prédikátor vallás-tétele. A beszédet lendületes előimádság előzi meg és ugyanilyen imádság zárja be. D. J., mint az ó-szövetségi iratok alapos ismerője, megszerette a héber költészet parallelismusát s K. Tóth Kálmánnal együtt feltűnően ragaszkodik e formához, mikor imádkozik. Az 1—26 lapnyi nyolcadrét füzet ára 15 kr. Méltó megadni érte.

* **Köznapi imádságok templomi használatra.** Készítette *Lukács Ödön* nyíregyházi ev. ref. lelképásztor és felsőszabolcsi esperes. Ara füzve 2 frt 50 kr. Nyíregyháza 1894. E műre a szerző még 1892-ben hirdetett előfizetési felhívást, de a jelentkezők számának csekély volta miatt, nem kezdhették ennek kiadásába. Maga az előző is 1892-ből kelt s jellemző irodalmunkra, hogy 1894-ben is csak a jövődőtől várhatja szerző fáradságának megjutalmazását. A negyedfél száz lapra terjedő testes kötet főtiszt. Kiss Áron tiszántúli püspöknek van ajánlva s adventi, évszakokra való, közönséges (három hétre), bűnbánati, nagyhétre, alkalmi, s betegért mondandó imádságokat, az Ur imáját és utófohásokat foglal magában. — A szerző neve sokkal ismertesebb egyházi irodalmunkban, sem hogy imádkozó jelkének ezt az újabb gyümölcsét különösbbe keljen ajánlanunk. Ismertetéséről gondoskodtunk.

* **Emlékkönyv.** Dr. Kovács Ödön *ref. theol. akad. tanár tanárságának 25 éves ünnepélye alkalmából, kiadja az ünnepelt tanítványai.* Ara 1 frt. Nagy-Enyed. Egy nagyon csinosan kiállított 133 lapra terjedő s az ünnepelt tanár arcképével is díszített mű ez, vagyis inkább a kegyelet virágaiból font értékes koszorú a Dr. K. Ö. fejére s nevének alapítvány útján leendő megörökítése végett (a tiszta jövedelem a »dr. K. Ö. alapítványra« fordítatik). A mű részletei: 1. »Dr. Kovács Ödön« (élet és jellemrajz) az ünnepeltnek egyik ifjúkori s legmeghittebb barátjától Makkai Domokostól, sok kedvességgel, közvetlenséggel 2. »Dr. K. Ö. irodalmi munkássága« Nagy Károly theol. magántanártól, nagyenyedi paptól. Ez a részlet nemcsak bepillantást enged az ünnepelt lelkébe, hanem nemesen is méltányolja annak kitartó küzdelmeit, olthatatlan tudomány-szomját s irodalmi szép sikereit, különösen a »Prot. egyesület« felvirágzása érdekében folytatott s minden tiszteletre méltó munkásságát s ebben »A vallás bölcsészete kézikönyv« című kétkötetes derék művét, a melyhez hasonlóan irodalmunkban — csak Kovács Albert »Egyházjogtan«-át és Warga Kajos »Keresztyén egyháztörténelmé«-t ismeri el. 3. »Huszonöt év a Bethlen-főiskola theol. akadémiájában történetéből.« — Ebben négy időszakra osztva ismerteti a meg nem nevezett szerző a nevezett főiskola 25 éves küzdelmét s azt az elkésredett harcot is — noha nagy kiméletességgel — a melyet egyfelől Szász Domokos, másfelől Dr. Kovács Ödön vezérsége alatt erdélyi testvéreink a kolozsvári és nagyenyedi theol. akadémia érdekében vívtak. A tanárok működésére is nagy figyelemmel van. Ez a részlet felülemeli ezt az *Emlékkönyvet* a közönséges alkalmi iratokon s nagyban fokozza ennek érdekességét és értékét. Végül »Az Emlék Album« cím alatt el van mondva, hogy a hálás tanítványok arckép helyett egy-egy emlék-lappal kívántak kedveskedni volt tanárunknak s ilyen 198 érkezett, a mi bizonyosan értékesebb is az egyszerű arcképeknél, mert a tanítványok lelkébe

inged pillantani. — Az *Emlékkönyv* tervezőinek s összeállítóinak gratulálunk s a jubilánsnak kívánunk a jövőben is hű tanítványokat.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Dr. Beóthy Zsolt az egyetemi tanárképzésről** közvetlen tapasztalatból merített s már csak azért is nagyon figyelemre méltó cikket közöl az „Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny” december 2-iki számában. Cikkében a mai tanárképzést nehézkesnek és tervtelennek tartja. Elismeri ugyan, hogy a semináriumok alakítása által a tanárok sűrűbb érintkezésbe jutottak hallgatóikkal s munkásságuk felett közvetlenebb felügyeletet gyakorolhatnak, a mi buzgóságuknak és műveltségüknek egyaránt hasznára vált, de hogy tanulmányaik rendszertelenségén, készülődőknek irodalmunk fogyatékából következő nehézségein, tudásuknak feltűnő hézagosságán s a nagy többség olvasottságának csekélységén nem segített, azt a tanári vizsgálatok bizonyítják. Nem segített tehát épen a legfőbb bajokon, sőt szaporította a bajok számát, mert a legjobb növendékeknel egyoldalúság fejlődött ki, korai ambitio: részlet kérdésekbe merülni, mielőtt a kellő általános ismereteket megszerezték, s tudományt művelni, mikor még tanulniok kellett volna. A tanárképzés kérdésének egyik megoldásra váró ága szerint a *tanárjelöltek anyagi támogatása*, mely első feltétele annak, hogy kiképezhessék magukat, mert az éhség és hideg a legrosszabb tanárképző, a melyekhez majdnem hasonló a magántanítással foglalkozás a megélhetés céljából. Szükségesnek tartja a jóra való jelöltek gyámolítását, vagy ingyen ellátással, vagy az ösztöndíjak szaporításával és emelésével; de ezektől aztán megkövetelné, hogy a magánleckék adásával vagy teljesen felhagyjanak, vagy túl ne terheljék magokat. Nagy bajnak tartja azt is, hogy a tanítói gyakorlatosság szerzéséhez szükséges *próba évet* a tanárihiány miatt, nem lehet keresztül vinni. Hogy az erre vonatkozó szabályzat megvalósítható legyen, a középiskolai tanári állás megbecsülése és javadalmazásának emelése által kell oda hatni, hogy elégséges mennyiségű és jó minőségű képezni való anyagot kapjunk. Minél előbb rendezni óhajtja a tanárjelöltek *egyetemi tanulmányait* is. Nem tartja elégnek, hogy a jelöltek csak a mélyebb tudományos előadásokból merítsék, ismereteiket, hanem szükségesnek véli, hogy — a tudománynak, mint ilyennek fontosabb és tanulságosabb részeibe való bevezetés mellett — multhatatlanul alkalmat nyújtsanak arra, hogy a jelöltek minden hiány nélkül megismerkedhessenek szaktárgyaikkal azzal a körrel, melynek ismeretéről vizsgálataikon bizonyosságot kell adniok s a melyet tanszékeiken növendékeikkel közölni hivatva vannak. Tanárképzésünk jelenleg erre nincs tekintettel. A jelöltek egyetemi képzésök alatt igen nagy részét nem hallják azoknak az ismereteknek, melyekre tanárkorukban szükségük lesz s így a hiányokat később vagy rendszertelenül vagy épen nem is pótolják. Ezeknek megszüntetése végett egy kiegészítő intézményről szükséges gondoskodni, melynek az egyetem bölcsészeti karának kebelében vagy vele a legszorosabb összeköttetésben kell állani. Erre nézve azt ajánlja Beóthy, hogy a mostani tanárképző választassék külön a semináriumtól s alakíttassék újra a jelenleginél szigorúbb s egységesebb szervezettel, növendékei fölött állandóbb és behatóbb felügyelettel s a mi földolog határozottan kijelölt s nagyobb munkakörrel. A

jelöltek itt alkalmat is utalást is nyernének, hogy 3 év alatt áttekinthessék és megfelelő terjedelemben feldolgozhassák úgy az általánosan művelő disciplinákat, mint választott szaktárgyaikat, még pedig a szaktanár didaktikus vezetése mellett, az anyag egészének s egyes részeinek iskolai kezelésére vonatkozó útbaigazításokkal. Az utolsó esztendő maradhatna egészen a gyakorlatra. Mindenesetre igen itt van az ideje, hogy a tanárok képzésére az eddiginél helyesebb rendszert választanak.

— **A sárospataki ev. ref. templomjavítási-alapra** sikerült hangversenyyel összekötött felolvasó-estélyt tartott folyó hó 1-én a főiskolai Magyar Irodalmi Önképző-Társulat az ének- és zenekar közreműködésével. A szép számú közönség méltán megérdemelt tapsokban részesítette úgy *dr. Székely György* tanár-elnököt „A szokásról” tartott lélektani csevegéséért s *Rohoska Józsefet*, ki *Janka Károly* hittanhangzó humorészkiét olvasta fel, valamint *Papp Ferencet* komoly szavataiért, Janka Károlyt úgy is mint szerzőt, úgy is mint vizsgálót s az ének- és zenekart kiválóan sikerült előadásaikért.

— **A sárospataki ev. ref. templom építéséhez** az egyház tagjai a következő pénzadományokkal járulnak: Szakácsi János főgondnok 1000 frt, Bálint Dezső 100 frt, Buza János 150 frt, Szívos Mihály 100 frt, Maklári Pap Miklós 70 frt, Kapitány János 70 frt, Both József 200 frt, Nagy Lajos 50 frt, Filep Károly 100 frt, Szakácsi Ede 50 frt, Ardey Sándor 50 frt, Kósa Szabó Pál 60 frt, Eperjesy József 100 frt, Nagy Gábor 50 frt, Debreceni Bertalan 70 frt, Molnár János 25 frt, Ujlaki István 50 frt, Dr. Ballagi Géza 200 frt, Harsányi Mihály 30 frt, Mitrovics Gyula 80 frt, Zsiday József 210 frt, Radácsi György 100 frt, Wurga Lajos 50 frt, Dr. Mitrovics Gyula 40 frt, Kendecsy Andrásné 20 frt, Kovácsi Sándor 80 frt, Korláth Árpád 13 frt, Fekésházi Károlyné 12 frt, Mizsák Péter 13 frt, Nagy Gusztáv 126 frt, Özv. Nagy Imréné 6 frt, Özv. Abaházi Istvánné 20 frt, Özv. Horkai Jánosné 9 frt, Özv. Harkai Ignáczné 18 frt, Dr. Bartha Béla 90 frt, Özv. Teleki Istvánné 6 frt, Marikovszky Péter 25 frt, Özv. Török Jánosné 10 frt, Sarkadi Nagy Mihály 60 frt, Bártfai Károly 40 frt, Dr. Lácay Szabó László 1000 frt, Végh Bertalan 200 frt, Dr. Kun Zoltán 150 frt, Dr. Rác Lajos 50 frt, Zsarnay Lajos Budapestről 10 frt, Katona Zsigmond 80 frt, Kiss Elek 33 frt, Özv. Finkey Józsefné 10 frt, Zsoldos Benő 60 frt, Dr. Székely György 70 frt, Katona György 126 frt. Összesen: 5342 frt. (Folyt. köv.)

Bálint Dezső.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

S. L. Ha nem valódi nagyváradi, úgy a leszállított árat sem igen kapja meg érte az illető. Az 1805-iki kiadás nem számít a fontosabb bibliák közé. — R. Gy. Hát bizony minket az olyan kis dolgok is érdekelnek s inkább is érdekelhetnek, mint azt a bizonyos vidéki lapot. A mi irodalmi körünk kiadványait illeti, azoknak mindig volt és lesz is ócsárlója, főként, ha más kiadók keze is bejárt a dologba. Különben a megnevezett művekre vonatkozó bírálatokat mindenkor szívesen látja az irodalmi kör, sőt több ízben kérte is már a gyakorlati élet embereit, hogy ítéletökkel ne sajnálják a kör munkásságát megkönnyíteni s az oktatás ügy esetleges akadályait legalább a tankönyvekből elhárítani nyújtsanak szíves segédkezet. Az ungmegyei tanítói körnek s másoknak beküldött véleményeit fel is olvastatta már a kör kezelő bizottsága, meg is köszönte jegyzőkönyvében, sőt az illető szerzőket is utasította, hogy — *a nem ritkán teljesen ellenkező álláspontú bírálatokból* — a megszívlelni valótak jegezzék meg maguknak s műveik javított kiadásánál használják fel. Az is megtörténik azonban, hogy egyesek régebbi kiadásokat bírálnak az újabbaknak ismerete nélkül, holott az irodalmi kör készséggel bocsátana rendelkezésükre a legújabb kiadás ingyen példányait is — bírálati czélra. A felolvasott történetet pedig csak, küld legalább én is elolvasom. Lapunk jövőjéről még nem tudok semmit. — Dr. H. S. Erre számra későn jött.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Sárospatak. Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Adventi gondolatok.« *Molnár Ferenc.* — »Ev. ref. vallás-tanítás a népiskolában.« *Réz László.* — »A mai psychologia álláspontja.« *Dr. Rácz Lajos.* — »A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tisztújító gyűlése.« *p. m.* — »Templom és iskolaszentelés Ibrányban.« *Rácz Kálmán.* — »Válasz Buza János »könyvismertetés«-ére.« *Dr. Halász Sándor.* — »Egy pár megjegyzés Dr. Halász Sándor válaszára.« *Buza János.* — »A szerkesztő válasza Dr. Halász úrnak.« *Raddcsi György.* — »Vegyes közlemények.«

Adventi gondolatok.

Ki tudná felszámítani a napokat és esztendőket, a mióta a boldogság után sóvárgó emberiség a most újra előkerült adventi szent ünnepeket üli; vagy ki mérhetné fel az örök időben azt a végetlen határt, a melyen túl már az ember úgy állana meg a tökéletes földön, mint a keresett és megtalált igazságnak, a sóvárgott és elveszithetetlen boldogságnak örökös tulajdonosa?

A századok imé, nemsokára megvénitik, s átadják a történelem emlékezetének a második ezredévet is amaz első után, a melynek kezdő napjaiban az „égből alászállott“nak útmutatására olyan szent és bámulatot gerjesztő lelkesedéssel indult meg az emberiség a tökéletes boldogság hazája felé. A lelki élet addig kopár, paragon hagyott mezején egymásután kezdettek feltűnedezni a keresztyén élő hit, és nemes tettek dicsó hőszei, nyomában az idvezítőnek, hogy az ő világ gondolkozása, intézményei felett — melyeket megváltoztatott, vagy romokban hagyott a haladó idő — dús tenyészetnek indítsák amaz örök termékenységu, aratásban biztos és gazdag mezőt: az emberi lelkeket. A művelés alá vett mezőn nőttek is az elvetett mustármagnak nagy reményekre jogosító élet-erős, üde hajtásai; gyarapodtak, izmosodtak napról-napra; hullott reájok a fel-frissítő égi harmat: a mennyekből alászállott áldásosztó ige; rájuk szórta fényes sugarait hit- és erkölcs-világunk örök napja onnan a magasból; ott suttogott körülötök a szentlélek titkos zendüléseként az üdítő, andalító szellő lágy dallamával. Már-már úgy látszott, hogy az irtó fejsze mélyen a korhadt fának szívgyöke-reig vágott be; a remény valóságra vált, az adventi ünnepek bevégeződésével a csalódások, keserű napjai lejártak s eljött a várva-várt boldog idő: a lelki élet soha nem múló arany kora.

Azóta Isten kegyelméből napokhoz napok toldattak életünkben, ezek megnöttek századokra, a századok millenniumra kerekedtek ki; minden napon, sőt minden percben hullott megszűnés nélkül lelki életünk mezejére az égi harmat, az áldó napsugár; zengett fülünkbe az ébresztő szellő, olykor mint megrázó erős vihar, hogy ébredjünk álmainkból, ne hagyjuk el sivataggá a lelki élet mezejét; pusztulásra válni magasabb boldogságunkat. S ki merné mégis állítani, hogy az adventi

ünnepek még napjainkban is bevégeződtek volna, hogy majdnem két ezredév vetése meghozta már nekünk a boldog aratást?!

Azon időtől fogva, midőn a megváltó tudomány első sugarával világított be az emberi lélek mélységes sötétjébe, a mostan folyó időkik, mindenkor a két alkotó rész véglelei között ingadozott kisebb-nagyobb elhajlásokkal az emberiség; ritkán s csak percekik tartó állandósággal bírta megtalálni és megtartani a helyes közép-irányt; kibékíteni az egyiknek követelményeit a másiknak kívánságaival. Hijába, a test földre von minket: ez az ingadozás, a nemesnek a nemtelen kívánságokkal való bírkózása, félig gyarlóság, félig erény. Így volt ez mindenkor, így lesz még beláthatatlan hosszú folyamáig az időknek, a mikor aztán azok a boldog idők, a melyek most még csak hitünk tárgyai, épen azért nem érzékelhetők, elhozzák majd az emberiség amaz igazi örvendetes karácsony ünnepét, teljes ujjászületésének napját: s beszüntetik a látássá vállott hitnek birodalmában a természetben komor, de lelkünknek verőfényes adventi ünnepeket.

Csak egy futó pillantás napjainkra és be fogjuk látni, be kell látnunk azt, hogy ez a boldog idő tőlünk meszsze, végetlen távol áll, s hogy adventi ünnepeink jelentsége értékeiből nemhogy veszítene, sőt annál erősebben kell azt megragadnunk hitünk karjaival, minél nagyobb visszaesést tapasztalnak ama magas céltól a mélyebben vizsgálódó lelkek.

Ha nézzük, vizsgáljuk az egyéni lelkeket önmagunkban, olyan szomorú képeket rajzol elénk az elégedetlenség, önmeghasonlás, sokszor ezek ijesztő eredményeként az önéletkioltás halvány, vagy sötétebb színeivel a mindennapi élet, hogy az ember önmagától borzad vissza, s kényszerítés nélkül jó ajakára e kérdés: vajon a ki hallhatatlanságra, boldogságra teremtetett, miért ejti vissza önmagát ily messzire a céltól? Mert lelkére nem hullott az égi harmat, az áldó napfény elvesztette behatását ránézve az ige, röviden szólva: mert nem volt lelki élete.

Ha bármely társadalmi intézményünket vesszük fontolóra, melyek a közemberiség boldogítását célozzák s ezek ápolgatása körül nézzük meg az emberi lélek tetteit, azt látjuk sok esetben, hogy a kitűzött céltól, az ígéret földétől nem egyszer visszasírnak az áldozók a teli húsos fazekak mellé, a test rabságos hazájába.

Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet van csatolva.

Vajjon, tapasztalván az ilyen eseteket, nem kérdezhettek-e önmagunkban: Mózese hiányzik-e a népnek vagy ő nem akarja keményített szívébe fogadni a prófeta beszédét, a vezér lelkesítő szövegét? Ott táncol, kéjeleg vad kedvében az arany borjú előtt s nem látja a magas célt, mely felé az élet pusztájában amaz égig érő füst és lángoszlop vezet.

Végre előttünk áll az egyetemes keresztyén egyháztest, mely élő organuma lenne az evangéliomi magas elvek terjesztésének, előmozdítója ama várva-várt örök béke eljövételének, a melynek megérkezéseért oly régen üli már adventjeit a sóvárgó emberiség, s itt is azt látjuk, hogy az egyik tag titkon és nyilván a másik ellen munkál; fennen hangoztatva igazhitűségét, a helyett, hogy a legnagyobb parancsolatot, a szeretetet igyekeznék betölteni s ez által siettetni ama boldog idők megérkezését. Az ilyeneknek szól az az íge: „*ha szeretet nincsen tebenned, nem vagy a Krisztusé*”; nem éred meg a boldog emberiség nagy karácsonyját, mert a Jézus a viszálykodásnak házába be nem tér, az a szent ünnep pedig csak ő vele érkezik meg a te házlékdobba.

Valójában, ha saját szempontjából, bizonyos magaslatról, elfogulatlanul vizsgálná meg a keresztyénség mult és sok tekintetben jelen tényeit is egy más vallású, pl. budhista pap vagy talán mohamedán dervis, nem lenne indokolatlan az az állítása, hogy „a keresztyén bevillongások semmi esetre sem az egészséges életnyilatkozat tünetei, hanem olyan kórjelenségek, a melyek messzire visszavetik a mester által kimutatott magas cél megközelítésétől.” Hátha még saját országunk mostani felekezeti viszonyaiban próbálna keresni az istennek lelkét: avagy nem támadna-e kétsége még a felől is, hogy az evangéliom élő vizei átfutották-e már csakugyan ezt a mi sokfelé tépett társadalmunkat s lelki vezetőinek egynémely csoportja avagy szövetséget kötött-e valóban a názáreti Jézus szellemével?...

Megpróbálta már a keresztyénség a hitnek vezérlő erejét; önzővé lett vele, céljához nem juthat általa! vajha megkísértené már egyszer szeretettel azt, a mit a hittel el nem ért: akkor ülnénk mi a legboldogabb adventi ünnepeket.

A legmagasabb célt, a valódi örök boldogságot csak a legnemesebb eszközökkel érheti el az egyén úgy, mint a közemberiség; ez eszközök használatára megtanított Jézus életével és tudományával. Azért ez adventi ünnepekben üljön meg fokozódott hatással lelkünkben az ő emléke s várjuk, munkáljuk ama boldog időt, mely békét s boldogságot hozand a világnak.

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. vallás-tanítás a népiskolában.

(Vége).

A vallásos oktatásnak 3-ik ága: a katechizmusi, ezután következhetik az V. VI. osztályban. A katechizmusi oktatás két részre válik: hit- és erkölcsan és konfirmációi katechizmus. — A hit- és erkölcsan az V. osztály tárgya. — Hogy ennek az V. osztályban van természetes helye, annak két oka is van. Az egyik az, hogy a hit- és erkölcsan kell, hogy koronáját képezze a vallásos oktatásnak, amennyiben ez az ága a vallásos oktatásnak kizárólag elmélet. A gyakorlatilag csak annyiban van összefüggésben, amennyiben kell, hogy az elmé-

letet a gyakorlati életre alkalmazzuk, illetőleg alkalmazni tanítsuk.

De meg előbbre téve az egyháztörténetet, könnyebb is, mert már ott legalább valamit tanultak a növendékek, a mi e tudomány-ág körébe tartozik. De végre azért is természetesebb a helye itt a hit- és erkölcsannak, mert az *induktív* módszerről így haladunk a *deduktív* módszerre. Az általános keresztyén elvet levezettük addig, míg az egy ker. felekezetben megtisztulva áll az egyén előtt, mint olyan, melyet egyénenként kell megvalósítani.

A 2-ik ok az, hogy elvégre a hit- és erkölcsan nem oly fontos tananyag a *népiskolában*, mint az egyháztörténelem, amennyiben nekünk protestánsoknak nemcsak elvünk, de egyházunknak fontos tana is az, hogy minden egyháztag megkonfirmáltassék. Már pedig a konfirmációi oktatásnak csaknem ugyanaz az anyaga, mint a hit- és erkölcsannak. Ha tehát a konfirmációi tanulmányokat minden gyermeknek el kell végeznie, akkor előbb azt tanítsuk meg neki, mire nagy szüksége van; sőt annál inkább azt, mert tudjuk, hogy nagyon sokan többre nem is jutnak. Kik tehát csak négy osztályt végeznek, azok se nélkülözzék az egyháztörténeti ismereteket. — A mi a tananyag terjedelmét illeti, itt én ismét szükségesnek látom a két félévit külön választani, megkülönböztetni egymástól, — még pedig úgy, hogy az első félévben taníttassék a hittan, a másodikban az erkölcsan.

A katechizmusi oktatásnak másik része a konfirmációi katechizmus. Ezzel tetőzzük be mintegy a növendék eddigi vallásos ismeretszerzését. — Itt már újat csak az kap. ki a hit- és erkölcsant nem tanulta. Ezt azonban itt megtanulhatja, mert *én ezt egy egész évre, a VI. osztály tananyagává óhajtanám tenni* — heti két leckére, a mint a sárospataki irodalmi kör is kívánta régebben.

A mi különben a konfirmációi oktatás tananyagát illeti, annak magába kell ölelni a vallásos oktatás mindhárom ágát, még pedig úgy, hogy a bibliai és egyháztörténelmi oktatás legyen alapja a hit- és erkölcsani oktatásnak. Ezért a konfirmációi oktatáson végig kell húzódni a hit- és erkölcsani dolgoknak — fűszerezve azokat bibliai történetekkel, egyháztörténeti visszaemlékezésekkel és énekekkel. — Továbbá azt is megjegyezni kívánom, hogy én a konfirmációi *egész évi* oktatást a lelkész által óhajtanám végeztetni, ha már a többi a tanító végzi is, mert *annak határozottan felekezeti, még pedig erősen felekezeti irányúnak és ízűnek kell lenni*. — Így lehet sikeres a konfirmációi oktatás csupán.

b) A vallásitanításra vonatkozó fenti nézeteim okvetlenül megkívánják, hogy a vallásos tankönyvekre vonatkozólag is mondjam el megjegyzéseimet.

E dolgozatomnak az elején azt mondtam, hogy nekem a vallásos oktatást illetőleg *eszményem*, hogy az egész népisk. vall. oktatás bibliai alapon nyugodjék. Felfogásom szerint ezt megvalósítani segítené a fenti tananyag-berendezés is, de fontos szerepök van ez eszmény megvalósulásánál a tankönyveknek is, tehát nemcsak hogy nem lesz felesleges, de okvetlen szükséges is, hogy elmondjam a tankönyvekre vonatkozólag azon nézeteimet, melyek a fenti beosztást és célt leginkább megmagyarázzák.

Mindenek előtt készítendő egy „Bibliai történetek” című kézikönyv, mely helyettesítené a mai Árvai-féle „Szent-történetek”-et. Kérdhetné valaki: miért kívánom ezt kiküszöböltetni? 1-ször, mert nyelvezete nem alkalmas *tankönyvhöz*, amennyiben *nehézkessé*, *nehézkessé* teszi a benne lépten nyomon előforduló „vén-vén”-es mondat-szerkezet.* 2-szor, mert az általam fentebb közölt tervezetnek nem felel meg. Én ugyanis egy oly „Bibliai történetek”-et óhajtok, mely oly általános, egyetemes értékű

* Ez csak a régi kiadásokról mondható!

lenne, mint a hajdani „Hübner“, vagy a „Káté“, mely ne csak a népiskolában használtatnék sikerrel, de ott foglalna helyet minden protestans család könyves polczán, esténként pedig az olajos mécs előtt a családi asztalon.

Ebből a „Bibliai történetek“-ből óhajtanám kiválogatni a II. osztály számára a fent jelzett anyagot; ez szolgálna a III. oszt. tananyagához segédkönyvül, hogy ebből bővítené ki a bibliai ismeretet a tanító az előadó tanalak által. Sőt felhasználható lenne — szintén segédkönyv gyanánt — a IV. oszt. tananyagánál is. (Itt nem terjeszkedhetem ki, hogy hogyan.) Hogy pedig az V. VI. oszt. tananyagának tanításánál egy ily könyvnek a használata nélkülözhetlen, — felesleges is bizonyítani, amennyiben a hittanunk a bibliából van véve, és erkölcsi tanításunk azon alapszik. Közvetlenül a bibliához nyúlni pedig még a népiskolában — nem tartom célszerűnek.

A III. osztály számára is új tankönyv készítené „Bibliai vallástani“ cím alatt (kérdve kifejtő módszerrel) — a III. oszt. számára fentebb beosztott tananyagot dolgozva fel benne, utalva mindenütt a „Bibliai történetek“ megfelelő helyére.

Hasonlóképen a IV. osztály számára is szerkesztendő új tankönyv „Egyház történelem“ cím alatt. E tankönyv egyik részében a ker. egyház ketté szakadásától a Luther fellépéséig eső történetek tárgyalandók, tekintettel mindig arra, hogy a második részben a magyar prot. egyh. története fog tárgyalatni, — tehát hogy teljesen indokolva legyen a növendék előtt a reformáció szükségé. Itt is megjelölendő a „Bibliai történetek“ megfelelő helye.

Az V. oszt. tankönyveül a mai „Hit- és erkölcsi“ kevés javítással megmaradhat. A javítás mindenesetre kiterjesztendő arra is, hogy a „Bibliai történetek“ megfelelő helye megjelölendő és az ének-versek kihagyandók. Általában lehetőleg rövidde, egyszerűvé és könnyen érthetővé teendő.

Itt látom helyén megjegyezni, hogy szerintem az egyes tantárgyak kérdéseivel összeköttetésben tanítani egyes ének-verseket nem célszerű. Én sokkal helyesebbnek tartom, hogy külön tanítassék az Énekes könyv — beosztva négy évre, hogy ezen idő alatt minden gyakrabban használható ének betanítassék. S mikor — főként a katechizmus tanításnál — szükség van erősítés vagy példa okáért egyik vagy másik énekversre, már akkor a növendék csak ismétlje, illetőleg a már megtanultat alkalmazza. Így kettős célt érünk el: alkalmazzuk is a példa és megerősítés céljából, de meg az éneket is megtanítjuk.

A VI. osztály, tehát a konfirmandusok számára már szintén új tankönyv készítené, még pedig figyelembe véve a népiskolai vallásos oktatás mindhárom ágát.

Végezetre általánosságban jegyzem meg, hogy az első osztályon kívül is tanítandók, illetőleg gyakorlandók az alkalmoszerű imádságok.

c) Még a *tanidőre* — mint fontos dologra — kell nézetemet előadnom. Azt előre bocsátom, hogy tekintetbe kell venni a tanidőnek megállapításánál azt is, hogy már a népiskola is mennyi mindenféle — részint szükséges, részint szükségtelen tudománnyal van megterhelve. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor csakugyan meg kell elégednünk hetenként *osztályonként* két-két *alkalommal*. Hogy ez az *alkalom* mennyi időre terjedjen, arra mindenesetre a létszám, meg a tanítók száma is befolyással van. Általános mértéket e tekintetben nem lehet felállítani.

Ha egy tanító vezet hat osztályt, akkor hetenként 3 óra szentelendő vallástanításra, még pedig $\frac{1}{2}$ órára osztva fel az időt s az iskolát három részre, úgy hogy pl. az I.—II. oszt., III.—IV. oszt., V. oszt. $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ órán át foglalkozik vallástani dolgokkal — hetenként két

ízben s az egyik három $\frac{1}{2}$ órát is, a hétnek valamelyik napján a másik három $\frac{1}{2}$ órát egy másik napon, egymásután is lehet beosztani.

Ha a népiskola csak négy osztályú, vagy két tanító vezeti, akkor a heti óra száma 4 lehet s ebben az esetben minden osztályra $\frac{1}{2}$ óra essék hetenként mindkét ízben. Ha három vagy több tanító vezetése alatt van a népiskola, akkor minden esetre heti 2—2 órai tanidő tartandó osztályonként. Így osztva fel a tanidőt, érhetünk el oly eredményt, mely megfelel a többi tantárgyban tett előmenetelének; de meg — az eredménynek kívánatos általános mértékét is elérhetjük.

A VI. oszt. tanidejéről fentebb nem szoltam, tettem pedig ezt azért, mert a VI. oszt. tananyagánál azt mondtam, hogy a lelkésznek kell azt okvetlenül egész éven tanítani. Ehez képest a tanidőre vonatkozólag itt is heti *két alkalomra* van szükség, amely két alkalmat a lelkész állapítsa meg a tanítóval egyetértve.

Ennyi az, amit a népisk. vallástanítással összefüggésben elmondani szükségesnek láttam most, — alkalmoszerűleg is — midőn a mi kerületünk népiskolái számára új tanterv készül. Előtte a gyakorlati szükséglet lebegett, melyet a népiskolának feltétlenül respektálnia kell. Rousseau azt mondja: „A társadalmi életrendben, hol a helyek határozottan kijelölvék, mindenkinek saját helye számára kell neveltetni, melyet ha elhagyna, többé mire se volna képes.“ Ezt tartom irányadónak, midőn arról van szó, hogy a népiskolában a vallás tananyagából mit, mennyit és hogyan tanítsunk. Réz László.

TÁRCA.

A mai psychologia álláspontja.

— Dr. Rác Lajos sárospataki gimnáziumi tanár székfoglaló értekezése. —
(Vége.)

A psycho-physikai parallelismus, physikai oldaláról tekintve, meglehetősen korlátolt. A physikai folyamatok nagy számából csak az élettüneményeknél s ezeknek is csak egy részénél találkozunk psychikai tünetmennyekkel. Azonban ennek nem annyira az az oka, mintha a lelki folyamatok csak itt, az életfejlődés e pontján lépnének fel, mint inkább az, hogy a lelki folyamatok csak itt emelkedik a tudatosság magaslatára, s igen valószínű, hogy a képzet utolsó eleme, az érzet minden anyagi mozgási folyamathoz hozzá van kötve, már csak azon elvnel fogva is, hogy semmiből nem lesz semmi, tehát minden előfok nélkül az érzet sem állhat elő egyszerre készen, — mutatja ezt a növények s protozoák példája, melyeknél a lelki élet ily előfokaival találkozunk. Psychikai oldalról tekintve a parallelismust, úgy találjuk, hogy tudatunk minden tartalma, mely némi érzéki sajátosságokkal bír, melyben tehát az érzeteknek némi, habár még oly csekély intenzitású részek van, egyúttal physikai alappal is bír; szóval a parallelismus elve minden lelki folyamatra alkalmazható, mely némi érzeti tartalommal bír, minthogy pedig ezzel minden képzet bír, s viszont minden fogalomnak egy képzet képezi a jegyét, — így hát az értelmi processzusok sem vonhatók ki a parallelismus alól. A párhuzamosan futó physikai és psychikai folyamat azonban nagyban különbözik egymástól: előbbinél a *becs* mértéke teljesen elesik, minden processus egyenértékű tagja a mozgások szakadatlan láncolatának.

E parallelismust azonban se a physiologia, se a psychologia nem képes teljesen végig kísérni, s a maga

causalis sorát teljesen megállapítani; úgy egyik, mint másik elől eltűnnek saját láncolatuk egyes tagjai, melyeknek párhuzamos folyamatai viszont a másik oldalon találhatók meg. Ily esetekben aztán a physiologia a lelki, a psychologia az élettani taghoz folyamodik. de mindig azon előfeltevés mellett, hogy nem a hiányzó folyamatnak, hanem csak a párhuzamos jelenségnek megtalálásáról van szó. Így a külső önkény-mozgást nem a belső akarátselekvény szüli, hanem az utóbbinak megfelelő agyfolyamatok, így a képzetet nem az érzéki centrum physiologiai ingerlése, hanem az ezzel párhuzamosan haladó érzeti és associatio-processusok. Sőt tovább menve, azt is kimondhatjuk, hogy az érzetet nem a physikai érzéki inger szüli, hanem ez bizonyos elemi lelki folyamatokból származik, a melyek tudatunk lépcsője alatt fekszenek; de minthogy ez utóbbiak előttünk teljesen ismeretlenek, nincs más választásunk, mint a psychologiai helyébe a physiologiai kiindulási pontot tenni, épúgy a mint a physiologia talán sohasem lesz képes a lelki élet legmagasabb nyilvánulataihoz a megfelelő physiologiai processusokat kimutatni.¹

A psychológiát vizsgálódásai odavezették, hogy a tüneteknek két egymással szembenálló, teljesen önálló körét vegye föl: a realiter adott, absolute constans, s csak részecskéinek mozgása következtében változó anyagi substratumnak, — s a lelki életfolyamatoknak körét; de másfelől gondolkodásunk szünetlen ösztönzést érez arra, hogy e dualismust megszüntesse, a kül- és belvilág egységét helyreállítsa. E törekvés a psychológiából már a metaphysikába vezet. E lépést a metaphysikai egység felé a modern philosophusok közül többen megtették, e lépés az *identitas-hypothesis* felé vezet. *Herbert Spencer* ezt következőleg fejezi ki: „Habár a tapasztalatok nagy száma hinni késztet: hogy a szellem és az idegmunkásság *egy és ugyanazon lénynek két* — subjectiv és objectiv — oldala, mi képtelenek vagyunk belátni, sőt elképzelni, hogy micsoda viszony van a kettő közt.”² *Höffding* így nyilatkozik: „A mit mi belső tapasztalatunkban mint gondolatot, érzelmet s elhatározást találunk, annak meg van a testi világban a maga repraesentatioja az agy bizonyos testi processusaiban. *Egy és ugyanazon tartalom szól hozzánk két különböző nyelven*; ugyanaz, a mi a külső testi világban él, kiterjed s különféle alakot ölt, bensőleg mint gondolat, érzés, akarat nyilatkozik meg.”³ *S. A. Lange* ezt mondja: „Ha tudat és agymozgás összeesik, a nélkül, hogy egyiknek a másikra való hatása érthető volna, úgy a régi spinozistikus gondolatot alig lehet elutasítani, hogy *mindkettő ugyanaz a dolog*, mintegy a felfogásnak különböző organumaira projiciálva.”⁴ Ugyanezt az álláspontot foglalja el kiváló magyar gondolkodónk, *Böhm Károly* is: „A valóság, mondja, az öntudat tényleges adatai szerint két sort tüntet fel: az érzéki (mozgási) s a jelentő (gondolkodási) képek sorát. *E kettőnek egysége a való ember*; magokban sem az egyik, sem a másik nincsen, csak a szemlélőre nézve esnek szét, de úgy hogy folyton összeolvadnak concret egységgé.”⁵

A parallelismus főképviselei *Wundt* és *Bain*.

* * *

¹ Wundt: Vorlesungen über die Menschen und Thierseele. S. 480—491.

² Paul Janet: La psychologie et ses modernes critiques. Revue des deux Mondes. 15 juillet 1892. p. 432.

³ Höffding, id. m. S. 80. ff.

⁴ A. Lange, id. m. S. 493.

⁵ Böhm Károly: Az ember és világa. Philosophiai kutatások II. rész. Budapest, 1893. Kókai Lajos kiadása 10. 19 l. Lásd e kérdés bővebb fejtegetését Böhm-től a Magyar Philos. Szemle 1889. év folyamában. »A lélektan ismeretelméleti alapjai« cím alatt.

Ezek ama főbb pontok, melyeket a mai psychologia álláspontjának ismertetésére, lehető rövidséggel, a szoros szakszerű részletek mellőzésével, szükségesnek láttam előadni. Látszik ezekből, hogy a physiol. psychologia már is, rövid pár évtized alatti előhaladásával egészen új alapokra fektette a lelki világról, a lelki élet tü-neményeiről való felfogásunkat, sokban módosította világnézetünket, s nem lehet tagadni, hogy befolyt erkölcsi elveink átalakulására is. Hiszen ki nem látja be, hogy a lélek lényegéről vallott régi felfogásnak változásával a lélek jövődő sorsára, jövődő szerepére vonatkozó felfogásnak is változnia kell, a mi viszont vallásos és erkölcsi nézeteink jelentékeny megváltozását fogja maga után vonni?!¹

S a jövőben még nagyobb szerep vár a physiol. psychológiára. Elég csak amaz újabb jelenségekre utalnunk, melyek *gondolat-olvasás* név alatt ismertessek, s melyek a physiol. psychologia és a pathologia körébe vágnak, — hogy megmutassam, micsoda nagy feladatok várnak az új tudományra.

Hazánkban ez a tudomány még meglehetősen új dolog, műveléséről még alig lehet szó, míg a természet-tudományok nagy kultiválásnak örvendenek. Pedig ha vágyunk megismerni a kültermészetet, nem méltóbb-e, nem sokkal előbbvaló-e saját belső természetünket, saját belső világunkat megismernünk?!

Dr. Rác Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tisztújító gyűlése.

A felső-zempléni egyházmegye ez év őszén Nagy-Toronyán tartott közgyűlésében tisztújításra határozta el magát s úgy intézkedett, hogy a választás még ez év folyamán történjék meg, hogy a tiszti kar az új polgári esztendővel működését megkezdhesse. A szavazatok december 8-ig voltak beadandók, a mely napra egyszersmind az elnökség rendkívüli gyűlést hirdetett Sátor-Alja-Ujhelybe. A kellemetlen időjárás dacára szép számmal gyűltünk össze a megye székes városába, a hol a közgyűlés a ref. iskola tantermében tartatott meg.

Bernáth Elemér, gondnok elsőben is üdvözlővén az egybegyűlteket, kijelenté a gyűlés egyetlen tárgyát, a választást, a szavazatok felbontására pedig egy bizottságot nevezett ki, melynek működéséig a gyűlést felfüggesztette.

Majd kihirdettetett az eredmény. Résztvett a szavazásban az egyházmegye kebelében levő mind a 29 egyház. Esperessé választott egyhangúlag Fejes István, gondnokká szintén egyhangúlag Bernáth Elemér; világi tanácsbírákúl, részint nagy szótöbbséggel, részint egyhangúlag, a régiek közül: Dókus Gyula, Dókus Ernő, Boronkay Károly, Isaák János, mint új: Lónyay Gábor. Egyházi tanácsbírák a régiek közül: Tóth Ferencz, Sárkány Imre, Dudás Lajos, újakúl: Ujj István, Hajzer Endre. Egyházi főjegyző: Gyarmathy Soma ismételten,

¹ Erre nézve Wundt »Vorlesungen etc.« című műveben a következőket mondja: »Indem die Psychologie nachweist, dass die Entstehung unserer sinnlichen Wahrnehmungen nicht nur sondern auch der sie erneuernden Erinnerungsbilder an die Funktionen unserer Sinnes- und Bewegungsorgane, unseres Nervensystems und mit diesem schliesslich an die Leistungen unseres gesamten lebenden Körpers gebunden ist, muss ihr eine Fortdauer im Sinne dieses sinnlichen Bewusstseins als unvereinbar mit den Thatfachen der psychologischen Erfahrung erscheinen.« S. 479.

mint szinte világi: Dókus Ernő. Egyházi aljegyző: Hutka József, világi dr. Ferenczy Elek, mindakettő első ízben. Ügyész most is Nagy Béla s.-a.-ujhelyi ügyvéd.

Az eredmény kihirdetése után, mely nagy lelkesedést okozott, Gyarmathy üdvözölte az egyetemes egyháznak is két büszkeségét, vezéreinket, az új esperest és gondnokot, a következő szép és nagy hatást okozott beszéddel.

* * *

Nagytisztelatu esperes ur! Méltóságos egyházmegyei gondnok ur!

A csillogó fény és a külszínű pompa ragyogása helyett, az őszinte szív melegével és az igaz tisztelet legszentebb érzésével üdvözlöm méltóságokat e pillanatban a felső zempléni ev. ref. egyházmegye nevében, a melynek zászlója alá, mint vezérek, ünnepélyesen felcsüdtök.

Már magában a közbizalomnak oly impozáns alakban történt nyilvánulása, a legfényesebb tanubizonyosság arra nézve, hogy mily megingathatatlan tisztelet, mily hamisítatlan szeretet élt méltóságok iránt az egyházmegyét alkotó egyházakban lakó hitsorsosok szívében és lelkében, a mit sem nem a születésnek, sem nem a hazai társadalomban elfoglalt kitüntetett állásoknak méltóztassanak tulajdonítani, hanem — igenis — azon lelkes buzgóságnak, törhetetlen hithűségnek és minden tekintetben nagy elismerést érdemlő és áldásosan ható tevékeny munkásságnak, melyet független, tisztánlátó, magasra törő szellemükkel és az egyházmunkájában megedzett erejükkel, az anyaszentegyház javára és érdekében évtizedeken át kimutattak és kifejtettek.

A mi egyházmegyénknak e tekintetben nem kell tanubizonyosságokra hivatkozni, nem kell egyházkerületekre, konventre, zsinatra appellálni. Évek hosszú során át büszkeséggel és dicsekedéssel vallotta és vallja méltóságokat magáéinak a mi kis egyházmegyénk. Ismerjük mi egyház- és vallásszerető szívüket, ismerjük lángszellemüket, ismerjük jótékony és áldásos munkásságukat, ismerjük világosság és szabadsággért hevülő lelkük szent érzelmeit. S mert mi ezeknek mind tiszta tudatában vagyunk: teljes bizalommal és a dicsekedés édes érzetével adjuk méltóságok kezeibe anyaszentegyházunknak sok nehéz időt és sok küzdelmes megpróbáltatást látott zászlóját; azt a zászlót, melyet eddig is oly magasan és dicsően lobogtattak; azt a zászlót, melyre a mi prot. őseink vérével megszentelt eme néhány szóból álló jelmondat van felírva: *Isten, egyház és haza iránti hűség*. Vegyék át e zászlót, mint esperes és mint egyházmegyei gondnok és lobogtassák azt tovább is fénynyel, dicsőséggel, ragyogással. Mi biztosítjuk és megnyugtattuk a tekintetben, hogy hű odaadással és szent lelkesedéssel sorakozunk e zászló alá és követjük jó és balsorsban, vészben és viharban szilárdan és rendületlenül. Igen! követjük, mert tudjuk, hogy ha a sötétség szellemei által teremtett gonosz napok viharai csapdosnák is meg anyaszentegyházunknak a békeség és szeretet kincseivel megterhelt hajóját: olyan vezérszerepre hívatott s a tiszta prot. eszmék és törekvések diadalában megedzett férfiak tartják azt kezükben, a kiket követni dicsőség és a legédesebb kötelesség.

Jól tudják azt méltóságok, hogy mi földi, anyagi kincsekben szegények vagyunk, s épen azért ilyenekkel nem jutalmazhatjuk még a legdicsőbb és legszentebb munkásságot sem, hanem — igenis — megjutalmazzuk szívünk jól eső hódolatával, törhetetlen szeretetünkkel, halás elismerésünkkel.

Fogadják ezt méltóságok kegyesen, a múlt idők

munkáit tekintve: jutalmul, a jövőt: előlegül. Fogadják azon imaszerű óhajunkkal, hogy méltóságokat a gondviselő Isten, anyaszentegyházunk és hazánk javára és dicsőségére igen sokáig éltesse!

* * *

E beszédre elsőben Bernáth válaszolt, elfogadta a bizalmat, de nem mondott szokásos program-beszédet, hiszen, mint kifejezé, ő azt már rég elmondotta, ő a demosthenesi beszédekénél szebb *tettekkel* fogja hű fiúságát megbizonyítani, mert, ha valaha, ma van szükség a protestáns ember tett-erejére. Most Fejes állott fel. Egész valóján látszott a megvívott lelki harc nyoma és valóban azon kezdte, hogy habozott ezt az állást elfoglalni, mert egyfelől e széken egy fényes multtal bíró férfiú ült sok éveken keresztül, másfelől, mert az ő vállaira a bizalom már eddig is sok terhet rakott. De miután esperesünk utolsó időkben való betegsége miatt maga kérte körlevélben az egyházmegyét, hogy vegyék le vállairól a terhet, ha a bizalom őt hívta föl, Isten segítségével és papi hivatással fölveszi az újabb terhet, de épen ebből a hivatából kifolyólag, ő a rendet és a pontosságot kívánja már előre is lelkészársaitól. Részletes program-beszédet a jövő rendes közgyűlésre ígért.

Ezután előbb a két elnök, majd a többi, jelenlévő tisztségviselő felesküdt.

Méltó feljegyezni a gyűlésnek azt a kegyeletes határozatát, a melylyel kimondta, hogy eddigi esperesét nyugalomba vonult esperesnek tekinti, számára a tanácskozási jogot megadja, érdemeit jegyzőkönyvbe iktatja és azt vele közölteti.

A főtárgy mellé némi pótlékkül előkerült még a supPLICATIONÁLIS váltság-összeg kivetése. A már megejtett kivetés hitelesített s az összeg behajtása elrendeltetett; továbbá arra való tekintettel, hogy a 20 kros ezüst és a 4 kros rézpenz új évtől a közforgalomból kivonatik, a perselyek felbontását is elrendelte a gyűlés, s az esperesi hivatal formás átvételére nézve is intézkedett.

És még mit kell mondanom? Bizonyára Demosthenes se tudta volna eldisputálni a gyomor jogát, a gondnok úr már itt szebben szolt a görög szónoknál, midőn a közgyűlés minden jelenlévő tagját ebédre hívta meg a „Vadászkürt“-be, — és számszerint 22-önket fényesen meg is vendégtelt. Persze, hogy minden volt, mi kell, dikció is, — quantum satis. Gyarmathy az elnökökért, Fejes a Dókusokért s lelkészársaiért s az egyházakért, Bernáth a liberális mus tovább munkájáért, Ujj a kegyes öregért, Kálniczkyért ivott stb. Sőt végül megzendült a Szózat és Hymnus és mikor zúgni hallám, hogy megbűnhötte már e nép a multat — mintha a szememben ülő könnyecpeken keresztül a betévedt fénysugár reflexióját, a béke szivárványát láttam volna és mintha az olajágas galamb is elsuhant volna a fejem felett.

p. m.

Templom és iskolaszentelés Ibrányban.

„Hátha még nyárban lett volna!” — bizonyára igen sokan tették ezt a vallomást téli bundáiknak azok közül, a kik Ibrányból hazamenet csendes elmélkedésbe szenderegtek a f. hó 11-én megtartott ünnepély összbonyomása felett. Csikorgó hideg hó nélkül, vendég-marasztó, félig-meddig megfagyott sár — nem alkalmas keretei egy ünnepélyes összejövetel derűs képének.

Mert hát úgy esett a dolog, hogy az idő töle telhetőleg kitett ugyan magáért, ragyogó napfénynyel üdvözölte a kocsik sorát, enyhítgette a decemberi hideget; de hát csak nem lehet rábeszélni az embereket, hogy december helyett májust vagy szeptembert írjanak, s hogy ne bosz-

szankodjanak arra a tekervényes labirinthra, melylyel Ibrány, e „héthalmú falu“ (a hogy a szabolcsi papok Mihály bácsi nevezi Ibrányt) dicsekszik mint utcákkal, a melyeken el nem tévedni igazi csoda dolog. — De hát mégis csak kitalálta magát minden vendég, hogy a paplak meleg szobáiban először felmelengesse megfázott tagjait.

Az ünnepélyt megelőző estére ott volt már az egész távoli vidék vendégsége. Az elkényeztetésig szíves háziasszony, az ifjú pap ifjú felesége s a „fényes segédlet“ igazolták mindenki előtt, a ki még ebben kételkedék, azt a jó hírnevét a pataki lányoknak, hogy belőlök csak jó magyar háziasszony, csak igazi papné válhatik. A ki látta azt a lelkesedést, melylyel különösen a pataki kórust fogadták s elhalmozták, mint testvérüket, barátjukat; érezni kellett azt az igazságot, hogy Patak csak testvéreket növel. A ki élvezte a közeledő szeretetreméltóságát, azt a minta-szerű szívességet, melylyel az egykori „Mester lányok“ mindenütt forgolódtak: csak dicsérrel fog róluk emlékezni mindenkor.

E bevezető nyilatkozat után, melylyel igen édes kötelességet véltünk teljesíteni: lássuk a tulajdonképeni ünnepélyt.

Délelőtt 11 óra volt, mikor a megnyitott templomba hivogató harangszó utolsót kondult s — a Lukács Ödön esperes vezetése alatt előljáró papsággal élén — bevonult a gyülekezet a megcsinosult templomba. A gyülekezeti ének elhangzása után Lukács Ödön esperes szószéken állott s megeredt ékesszavú ajkain a költői szárnyalású, buzgó imádság, mely megindító volt a könyekig s felemelő a magasságig. A költészet szárnyain ég felé repülő lelkét a gyülekezetnek csak emelte a hálaének, melyet a tiszamentivel erősített pataki kórus bocsátott fölfelé. Ennek elhangzása után Andrassy Kálmán, buji lelkész alakja tűnt fel a szószéken s tartott oly hatásos beszédet, hogy annak emléke sokáig fog élni hallgatósága lelkében. A Luk. XV, 1—8 ból vett textusra épített beszéd a mennyei Atya jellemét fejtette, bizonyítva azt a külső természetből és saját emberi természetünkből. Abból az alap gondolatból, hogy a templom az a központi erő, mely az emberi szétágazó érdekeket egy közös szent törekvés felé gyűjteni képes, kiindulva, beszélt a templom fontosságáról, arról, hogy Isten magához akarja segíteni az által az emberiséget, s így keresi az elveszetteket is. „Isten jellemének legfőbb vonása a gyöngédség és a részrehajlás nélküli, felemelő szeretet“, ezt mutatja a textus-példázat, Jézusnak egész, különbséget nem ismerő magaviselete, a mire őt csak a mennyei Atya taníthatta meg. Ezt mutatja a természet, a melynek igaz jellege és nagysága nem a rombolás, hanem a megtartás és gondviselés; ezt az emberi szív, a mely a hatalomtól csak remeg, de bizalommal csak az alkotó és teremő jószágához közeledik s eljő az idő, mikor a Caesarok és Napoleonok nem dicsőíttetnek s „ama tövis koszorú fog gyakorolni a lelkekre igazi hatást, mely az isteni önfeláldozás véres homlokát köríti.“ A lélek táplálékot talál a templomban, mert „miként a delejtű csak akkor pihen, ha egyik vége északnak fordul, úgy szívünk nyugtalan hullámozásai csak a mennyei Atya kegyelmében találhatnak természetes megnyugvást.“ A templomot tehát szeretni kell. E buzdítás és áldás fejezte be az eszmedús és mély megfigyelésről, tanulmányról tanúskodó beszédet.

A templomi isteni tisztelettel egyidejűleg a templomba be nem fért közönségnek az új iskolában Rácz Kálmán lic. theol. és nyíregyházi segédlelkész tartott isteni tiszteletet s szentelte fel a templomot és iskolát a II. Mózes alapján a józan és mélységes hit, a tiszta erkölcs és a lángoló hazaszeretet csarnokaivá.

A rendes istentisztelet végeztével úrvacsorát osztott Rácz Gyula, halászi lelkész Korocz József balsai lelkész

segítségével, majd Veres János paszabi lelkész keresztelt és legvégül Lukács Ödön zárta be az istentiszteletet egy felemelő imával és áldással.

Az óramutató elhaladta már a kettőt, mikor vége lett a templomi ünnepélynek s eljött végre az ideje annak, hogy az emberben a jogait követelő test is kielégíttessék. Kilencvenre terítettek az új iskolában s a gyülekezet szívességéből kikerült izletes ételek hálás közönséget találtak s volt foganatja a sürgölődő papnék „tessék“ szavának. Hiába! mégis csak jó olykor engedelmeskedni az asszonyoknak! A pohárköszöntők sorát a házigazda, Szikszay András, lelkész kezdte meg, üdvözlőlvén a vendégeket. Rácz Gyula az esperesre emelt poharat, Lukács Ödön ezt Szikszay András életével viszonzotta, majd az ebéd ideje alatt érkezett Dr. Bartha Béla pataki jogtanárt részesítette az elismerés igazán megérdemelt hangoztatásával dictiójában. Vitéz Mihályt se hagyják nyugodni az ilyenféle összejövetelekben, az ő szellemességét most is kiugratták a „halljuk“-ok s a hölgyekre mondott tósztt megtette a hatást. Bartha Béla az esperest, Korocz József Andrassy Kálmánt, Szikszay András a jelenlegi liberális s őket is segített kormányt, Vass Mihály a kedves háziasszonyt éltették. A pataki kórusról is megemlékezett Rácz Gyula.

A jó hangulat már általánossá vált, mikor az esperes kiadta a jelszót: menjünk gyűlésre! Es tartottunk rövid egyházmegyei rendkívüli gyűlést, Lukács esperes és Uray Béla elnöklete alatt, melynek tárgya volt a korábban is engedélyezett nyíregyházi iskolaépítési kölcsön-kötvények tényleges jóváhagyása és a kisvárdai egyház 1200 frtos kölcsönének megszavazása. Ez utóbbi az egyházközségi gyűléshez utasítottatott vissza. Egyszersmind papi értekezlet is volt, a mely az immár megalakult egyházkerületi egyházi értekezlethez való alkalmazkodás módozatai felett tanácskozott.

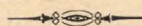
Az este a fiatalságé, a kedélyé volt. A hangversenyt a kórus kezdte: majd Lukács Ilona k. a. énekelt hírnevéhez méltó kedvességgel és elbűvölő szereplését kétszer is megismételtették. Az elismerés testvérenek, Lukács Margit k. a. nak is szólt, a ki őt művészi játékával kísért zongorán. Majd Sovány Dezső komikus szavalata jött, a melynek felderítő hatásától a közönség csak a „hogy volt“ árán tudott megválni. Sovány után Farkas Lajos, kállói segédlelkész jelent meg az emelvényen hegedűjével s művészi játéka a már sokak által jól ismert ifjú folytonos haladásáról győzött meg mindenkit. Meg kellett neki is ismételnie. Most a pataki kórus jött, a közönség kedvence s Pásztor Sámuel beszéde mellett nagy hatást ért el megismételtetett daláival. Mester Istvánné, Oláh Margit lépett ezután föl s kedves dalai által úgy magával ragadta a közönséget, hogy kétszer is megújrázták. Szikszay András komoly szavalata és a tiszamenti dalárdával erősített pataki kórus népdalai rekesztették be a műsort.

Ezután megzendült a cigány hegedűje s a kipirult párok hajnalhasadásig járták a tánczot.

Az ünnepélyen megjelent mintegy 20 pap, számos tanító, a vidék hölgyei. Patak üdvözlétét Bartha és ifj. Mitrovics Gyula tanárok hozták el magukkal.

A kedves emlékü ünnepélyért itt e helyen is fogadják a vendégeknek köszönetét az ibrányi lelkész és egyház bőkezű szívességükért s a hangverseny szereplői a nyújtott élvezetért. A templomon és iskolán pedig nyugodjék Isten gondviselő keze. !*

Rácz Kálmán.

KÖNYVISMERTETÉS.

Válasz Buza János „Könyvismertetés“-ére.

(Megjelent a »Sárospataki Lapok«-ban 1894. október 22-én, a 43-ik számban a 947–950. lapokon.)

Könyvismertetés vagy könyvbírálatnak, úgy tudom, olyan iratot nevezünk, mely a könyveknek nemcsak állítólagos fogyatkozásait, hanem azok előnyeit is, tankönyveknél pedig a rendszert, módszert, kiállítást stb. tárgyalja. Már pedig *Buza János tanártársam semmi, egyáltalán semmi jót az én Wettstein után fordított állat- és növénytanomról nem mond.*

Mindazon igen tisztelt kartársaim tehát, a kik ezen »Könyvismertetés«-t figyelmesen átolvasták, azt gondolhatták, hogy ime két fércművel szaporodott újra a magyar tankönyv irodalom. Feltűnő lehetett az is, hogy hetek múltak el a nélkül, hogy vagy magam vagy más valaki felelt volna a Buza János-féle »Könyvismertetés«-re.

A következőkben lehetőleg röviden adom elő a tényállást

A mint Buza János »Könyvismertetés«-ét elolvastam még október 22. én, azonnal felkerestem két miskolci szakembert, Brósz Károly és Vargha Ferenc okleveles középiskolai tanárokat, átadtam nekik Wettstein eredeti műveit, továbbá a fordítások kéziratait, legjobb tudomásom szerint informáltam őket a történekről és felkértem, hogy válaszoljanak Buza János úrnak. *Brósz és Varga tanár urak* azonnal hozzá is fogtak a munkához és két hét múlva a méltó válasz meg is jelenhetett volna már a »Sárospataki Lapok« hasábjain, de e lapok igen tisztelt szerkesztője jónak látta az ellenbírálatot nem közölni, minthogy az Buza úrra nézve valami nagyon kedves olvasmány nem volt. Én aztán ismét vártam, csak vártam a közlést, mert hisz az ellenbírálót kézírata most is ott van Sárospatakon. Végre e lapok t. szerkesztője megírta, hogy csak magam felelhetek Buza úr »Könyvismertetés«-ére, senki másától egy betűt sem fogad el.

Ily körülmények között tehát kénytelen vagyok magam felelni, pedig most is meggyőződése, hogy nem jó az embernek »pro domo« beszélni.

Tankönyveim előszavában olvasható: »E munka (t. i. Wettstein műve) lefordítása és átdolgozása tehát határozott haszon a magyar tankönyv-irodalomra nézve. *„Más kérdés az, mennyire sikerült nekem az eredetit híven és magyarárn visszaadni, ezt tisztelt kartársaim becses és előttem mindig irányadó ítéletére bízom.“* Buza úr jónak látta az első mondatot közölni az utána következő nélkül. Ezen eljárás jellemzésére illő jelzőt a t. kartársak választására bízom. Szememre hányja Buza úr, hogy a fordításra nem fordítottam elegendő gondot, nem néztem át elégszer Wettstein műveit.

Már ezelőtt öt évvel elküldtem Sárospatakra Buza úrnak Wettstein műveit és a fordításom kéziratát azon kérelemmel, hogy az utóbbiban előforduló összes hibákat javítsa ki! Buza úr szíves volt akkor ezen kérelemem teljesítésére vállalkozni; átjavította a kéziratokat, de úgy látszik a most kifogásolt helyek kikerülték becses figyelmét, (a még most is meglévő kéziratok tanúsága szerint), vagy talán kellett is a kéziratban kellő számú hibát behagyni, hogy most legyen mit kifogásolni. Erre nézve ugyan újabban magától Buza úrtól azon felvilágosítást kaptam, hogy nem győzte kéziratomban a rengeteg sok hibát kijavítani, hanem ajánlotta akkor is levelében, hogy magam javítsam ki. Nem tudom

már mit írt, mit nem írt akkor nekem levelében Buza úr, de annyit mondhatok, hogy tizszer is átnéztem a kéziratokat, mielőtt azok a nyomdába kerültek, átnézte azokat Buza úron kívül még egy budapesti és egy miskolci szakember is; de végre is azt hiszem szinte lehetetlen, hogy bármely tankönyv első kiadása, különösen vidéki nyomdában, némi hibák nélkül jelenhessék meg.

Nagyon megakad Buza úr szeme már a könyvek címlapján azért, hogy oda van nyomva »szerző tulajdona«, »kapható Miskolcon a szerzőnél.« Nyugodjék meg kérem e kis hibában, hiszen az is oda van nyomva, hogy »fordította Dr. Halász Sándor.« A »szerző tulajdona« úgy került a címlapra, hogy mostanság az állat- és növénytan fordításán kívül írtam (és nem fordítottam) egy fizikát csillagászati földrajzzal, számtant, mértant és ha megengedi Buza úr, fogok írni egy vegytant és ásványtant is; mindezen utóbbi tankönyvekre joggal reá nyomathattam azt, hogy »szerző tulajdona,« e közben a nyomdában a fordított művekre is ugyanazt nyomták. Azt hiszem nem valami főbenjáró vétség az egész.

Az állattan előszavában joggal megakadhatott azon, hogy »botanikai« fali táblákról van ott szó, de a növénytanban sem »botanikai« ám, hanem mindkét előszóban »bonctani«-nak kellene annak lenni, de hibásan lett szedve és nyomva. Most pedig tartsunk egy kis szemlést azon »hibák« felett, melyeket Buza úr és a többi szakemberek (!) velem együtt benfeleltek a fordításban.

Szívesen elismerem, hogy a növénytan 2., 33., 55. lapjairól és az állattan 47., 49., 60., 64. és 68. lapjairól idézett helyeken, (l. Buza Könyvismertetését) a mondat szerkezet valamivel szabatosabb is lehetne, de ha e néhány helyen kívül mind a két műben még *Buza úr szerint is mindenütt egészen szabatos a mondat szerkezet, akkor én munkáim első kiadásával teljesen meg vagyok elégedve*, de ígérem, hogy még ezeket a hibákat is kijavítom a második kiadásban.

Azt is mondja »bíráló«, hogy »kifejezéseim nem mindenütt helyesek.« Részben igaza van, részben nincs, sok van itt olyan, a mi a felfogás dolga, no de meg egyben-másban talán Buza úr is tévedhet. Rövidség kedvéért némely kifogásolt helyeknek csak a német szöveget közlöm. (A magyar fordítást l. Buza úr kritikájában). Növénytan 23. l. Die gelbe Rübe stb. Bei den einen der Kultivirten Abarten sind die Wurzeln gross und gelblich weiss, bei den andern klein und rotgelb. 26. l. Eine Familie umfasst also Pflanzen, die in Blüten und Frucht im wesentlichen mit einander übereinstimmen. Hol itt az a rengeteg hiba? 31. l. »A gyeplő-bodzának szárai sok levelet tartalmaznak.« Öreg sajtó-hiba ez csak; »belet« van a kéziratban. 33. l. Die bittern Wermutarten dienen in der Schweiz zur Darstellung eines, bittern geistigen Getränks (Extrait d' Absinthe), »italt« helyett »ital« a »t« betű sajtó-hiba. 35. l. »Nálunk is teremnek a tölgys gubacsot.« A szó szoros értelmében a gubacs nem termés, de így mondják ezt országsszerre, miként a napról is tudjuk, hogy nem kél és nyugszik, de azért mégis mondjuk. 35. l. »In Süderuopa finden sich die Korcheiche und immergrüne Eichen.« 35. l. »Der Haselnuss-strauch hat einen bis 6 m. hohen Stamm,« így mondja ezt jól Wettstein is, ha Buza úr nem hiszi, nézze meg Diós-Győrben Mária királyné mogyorófáját. 37. l. »Die Brennesseln, lästige Unkräuter mit grünlichen, ein geschlechtigen Blüten.« 39. l. Die Bletter des Betelpfeffers werden in Indien von jedermann gekaut. 40. l. Nyomdahiba; kéziratban így van: »A datolyapálma törzse végén egy rügvet hord, melyből nagy szárnyas levelű korona fejlődik ki.« 44. l. »Zum Ge-

deichen des gemeinen Reises ist es nothwendig, dass das Feld eine Zeit lang unter Wasser gesetzt werde.« 57. lap »Der Stengel trägt die obern Teile der Pflanze.« 74. lap »Das Stärkemehl erschceint in Gestalt einfacher oder aus mehreren zusammengesetzten Körper, die aus zahlreichen Schichten besthen.« 75. l. das Blattgrün bekleidet in Form von platten, rundlichen, grünen Scheibchen, die Innerwand der Zellen oft zu Hunderten.«

Az állattanban kifogásolja a következő kifejezéseket: »Az archoz számítjuk „az arcokat“ (Die Wangen) Hát ezt csak azért fordítottam úgy, mert nem akartam »pofáknak« fordítani.« 24. l. »Die Galle ist eine braungrüne, sehr bittere Flüssigkeit, eine Seife.« 39. l. »Die Katze läuft auf weichen Sammet-pfoten.« 40. l. »Das Haushuhn hat statt des Maules einen hornigen, zahllosen Schnabel.« 49. és 50. l. Nem tartom hibának. »Varietas delectat.« 64. l. »Der Wolf ist immer mager, heiss hungrig und mordlustig.« 67. l. »Der Bär ist unter den Raubthieren eines der gutmütigsten.« 68. l. »Der Waschbär ist ein Geflügeldieb wie der Marder.« 96. l. Die Elster hat metallglänzende Federn, a fehér tollairól egy szóval sem mondjuk sem én, sem Wettstein, hogy azok is fényfényűek. 111. l. Die Kröten fressen Schnecken und dgl.« 129. l. Die Flöhe legen ihre Eier in Holzspalten.« 137. l. Gelangen die Eier (der Eingeweidewürmer) in ein Schwein, so durchbohren sie den Darm.«

Növénytan 11. l. A mezei zsurlónál: »Der 3 oder mehr Centimeter lange Zapfen besteht in der Jugend aus quirlförmig gestellten sechseckigen Feldern, die sich später in ebenso viele gestielte Scheibchen verwandeln.« 56. l. »Der Krautstengel ist gewöhnlich weich, doch in ältern Teilen auch holzig, meist nicht hohl und ohne Knoten. Trägt er nur Blüten, so heist er auch Schaft (Tulpe, Schlüsselblume). Krautstengel = kóró.

Tárgyi hibának minősíti a növénytanban a 12. lapon a légyölő gombáról írottakat: »kalapja skarlátpiros, fehér pikkelyekkel borítva (itt egy egész sort hagyott ki a nyomdász a második korrektúra után), a kéziratban így van: »alsó része sugárszerű lemezekkel van megrakva«, melyek (t. i. a lemezek) számtalan sok spórát hordoznak. Ez is tehát csak egy igen nagy sajtóhiba, a vidéki nyomda mizériája. 23. l. »Das Busch-Windröschen (Anemone, Geissebluemi) hat weisse, hängende Blutenglöckchen.« 26. l. »12 bis 20 Staubgefässe«-ről beszél Wettstein is. 28. l. »Der Stechapfel kommt nicht häufig vor«, Die Tollkirsche ist häufig in Wäldern.« 30. l. »nur Salbei und Rosmarin besitzen bloss 2 Staubgefässe.« A 10., 11. és 12. család jellemzésénél a 39. lapon Wettstein is mondja a barkás virágú fáknál, hogy a levelek egyszérűek, »Blätter einfach«; az ebtéjfélnél pedig: »ein oder zweihäusige Krauter.« 46. l. A fűvek szára többnyire üres 48. l. »A kis köruta sziklákon és falakon mindenütt található«, An Felsen und Mauern bemerkt man überall die kleine Mauerraute.« 67. l. »Beerenfrüchte haben Kartoffel, Zitrone, Heidelbeere, Birn und Apfelbaum.« 68. l. »Der Same besteht aus dem Keimling, dem Eiweiss und der Samenschale«, Wettstein is talán azt felelné: »Nulla regula sine exceptione.« 60. l. »XIII 20 und mehr Staubgefässe auf dem Fruchtboden.

Az állattanban feltűnő tévedésnek mondja, hogy az 1. lapon az archoz számítja Wettstein a homlokot, az 5. lapon pedig a koponyacsontokhoz tartozik a homlokcsont. Itt tehát nem is jól idéz Buza uram. 31. l. »Während der Nacht wird 2-mal mehr Sauerstoff aufgenommen als während des Tages.« 44. l. Das Skelet enthält ausser der Wirbelsäule und den Kopfknochen

zahlreiche, dünne, spitze Knochen, Gräte.« 62. l. »Der Haushund, . . . der Schwanz ist kurz.« 69. l. »Die Ratten . . . die bei uns namentlich Städte bewohnen.« 116. l. »Die Knochenfische . . . die Haut ist mit Schuppen bedeckt«, itt is mondhatjuk, hogy: »nincs szabály kivétel nélkül.« 124. l. A fenyőlepke után ez a szó: »hernyója«, kimaradt, stb.

Szerintem ezen kitételek nem is hibásak és megmaradnak műveim többi kiadásaiban is, miért is egész jó lélekkel ajánlom e két tankönyvet az illetékes szaktanárok becses figyelmébe. (Tiszteletpéldányokkal kívánatra minden szaktanárnak azonnal is szolgállok.)

Engem megnyugtat az a tudat, hogy az adott viszonyok között igyekeztem a lehető legjobbat adni és mindenestre nagyon fáj, hogy Buza tanártársam jónak látta akár a maga, akár pedig a Sárospataki Irodalmi Kör, mint tankönyvkiadó érdekszövetkezet kedvéért »Könyvismertetés«-ével az én nagy fáradtsággal fordított és saját költségemen kiadott tankönyveim elterjedését megakadályozni. Hiszem és remélem, hogy a szaktársak közül többen hozzá tognak szólni még ez ügühöz más lapokban is; ezt annnyival is inkább óhajtanám, mert én részemről ezt a dolgot már befejezettnek szeretném tudni.

Dr. Halász Sándor.

Egy pár megjegyzés dr. Halász Sándor „Válasz“-ára.

Indúlato és másokat gyanúsító emberekkel sohasem szerettem vitatkozni. Dr. Halász tanártársammal az ő fentebb közölt alapos válasza után nem csak ezért nem kezdek semmi féle vitát, hanem azért is, mert közöttünk vitatkozásra szükség nincs, mivel azok a megjegyzések, a melyeket én fordított munkájára tettem, nem dogmatikus fejtegetések voltak, hanem a tudomány által megállapított igazságok. Engedjen meg azért, ha állításaimat továbbra is egytől-egyig fenntartom s újlag ismétlem, hogy Wettstein növénytanának és állattanának *Miskolcon megjelent fordítását és átdolgozását nem tartom határozott haszonnak a magyar tankönyvirodalomra nézve*; nem még abban az esetben sem, ha dr. Halász két miskolci okleveles tanárral: Brosz és Vargha collegáival bizonyítatja az ellenkezőt. Megvallom, hogy nagyon csodálkozom azon, hogy Halász tanártársam, ebből az én határozott nyilatkozatomból nem tudta megérteni, hogy minő véleménynyel vagyok az ő fordított művéről.

Azt sem tudom megérteni, hogy miért is haragszik reám annyira az én t. Halász collegám?! Hiszen azért, hogy azokat a hibákat, melyek részint a maga fejből, részint »a vidéki nyomda mizériája« miatt, részint a német szöveg szószerinti fordítása folytán belejutottak fordított művébe, én vettem észre és nem Halász úr, talán csak nem engem illet a kárhoztatás?! Én azt hittem, hogy dr. Halász nekem még meg fogja köszönni, hogy műve hiányaira igazi jóakarattal, habár nyilvánosan figyelmeztettem.

Zokon veszi Halász úr, hogy én abban a hitben vagyok róla, hogy nem nézte át elégszer Wettstein növény- és állattanának fordítását (és nem Wettstein műveit, mint ő emlegeti), mielőtt nyomdába adta, pedig én ezt most is hiszem és vallom. Ebben a hitemben még jobban megerősít mostani mentegetődzése, mert látom, hogy a »Sárospataki Lapok« szerkesztőségéhez beküldött »válasz“-át sem nézte át elégszer, különben nem állítaná azt, hogy az állattanra és növénytanra a »Szerző« cím tévedésből került olyan módon, hogy az egyenesen ő általa írt fizikára s csillagászati földrajzra

rányomatta a „Szerző” címet s a nyomdász ezt tévedésből rányomta a fordított művekre is. Látja t. collega úr ez teljes lehetetlenség s habár tudom, hogy ezért is meg fog haragudni, de ha már észrevettem mégis csak megsúgom, hogy lehetetlenség azért, mert azt a bizonyos phizikát épen egy évvel nyomták később, mint azt a bizonyos növénytant!

Zokon veszi azt is, hogy azt állítom, hogy a két füzetre „nem fordított annyi gondot, mint a mennyi egy idegen mű átültetésére szükséges.” Ezt most is állítom, mert ha elég gondot fordított volna rá, nem ejtett volna a fordításnál annyi hibát s észrevette volna Wettstein tévedéseit, ellenmondásait is és igyekezett volna megfelelő helyes magyar kifejezéseket keresni és a mi viszonyaink szerint módosítani. Akkor nem lett volna a krautstengel „káposztakóró,” a medve nem volna olyan „jó indulatú állat,” melynek eddig tapasztalt jóindulatába felőlem bátran ajánlhatja magát bárki is, és a miskolci macskák sem járnának „puha bársony talpon,” hanem legfeljebb is bársony puhaságún! A ki egy 24 évvel ezelőtt készített német tankönyvet választ mai időben lefordítás végett, annak ismernie kell a tudomány és a műnyelv mostani állását s ha az eredeti szerző tévedett egyben-másban műve „első kiadásánál,” — mert hiszen ez dr. Halász szerint is lehetséges, sőt kikerülhetetlen, — a fordítónak azt ki kell javítani. Wettsteinnél egy kissé hiresebb emberekkel is megteszik ezt, a miről meggyőződhetik, ha megnézi *Emerynek* a királyi Természettudományi Társulat által kiadott hatalmas növénytani művét. Dr. Halász a fordításnál ilyenre még csak nem is gondolt, hanem fordítja szó szerint a német szöveget, még ott is, a hol a módosítást a fordító hazájának természeti viszonyai szerint meg kellett volna tennie. Mert hát a Schweizban lakó Wettstein mondhatja azt tanítványainak, hogy az Alpok között a csodafa ritkán fordul elő, a nadragulya pedig gyakori, de az már abszurdum, ha dr. Halász is ezt tanítja a miskolci felsőbb leányiskolában a mi gyermekeinknek s csak azért, mert ezt Wettstein így mondja.

Ezek után még dr. Halász gyanúsításaira kell két megjegyzést tennem. Az egyik megjegyzésem az, hogy a »Sárospataki Irodalmi Kör, mint tankönyvkiadó érdekszövetkezet« felsőbb leányiskolák és polgári iskolák részére semmiféle természetrajzi tankönyvet nem adott ki, sőt tudtommal erre nem is gondol s így tehát a Halász fordított műveitől nem félheti a piacot. Vajjon, ha az én szerény megjegyzéseim másként hangzottak volna, érdemül tudta volna-e be, ennek az ártatlan Irodalmi Körnek, a mely bizony a maga tagjai által készített művek felett is erős kritikát szokott gyakorolni s az új kiadásoknál mégis köszönettel figyelembe veszi az elfogulatlan megjegyzéseket, bárkitől jöjjenek azok. A másik megjegyzésem az, hogy évekkal ez előtt Halász úr kérésére csakugyan átnéztem fordításának az egyik füzetét s abban igen sok hibát kijavítottam, nagyobb részét pedig megjelöltem és a művet azzal az izenettel küldtem vissza, hogy nincs időm a hosszas javítgatásokra s a másik füzet átnézésére, hanem ajánlottam, hogy kérjen fel erre Miskolcon valakit, a kinek több szabad ideje van, mint nekem, vagy pedig vegyen egy jónak ismert természetrajzi tankönyvet s azután javítsa ki a hibákat. És dr. Halász úr nem restell most engem nyilvánosan azzal gyanúsítani, hogy a hibákat készakarva hagytam művében, csak hogy megjelenése után kifogásokat tehessek ellene. Ez a nyilatkozata, a milyen alaptalan, épen olyan nevetséges is. Hiszen, t. collega úr! ön most sem hajlandó hibáknak elismerni azokat, a melyeket én fordított művének ismertetésénél ilyeneknek tüntettem fel, hát ugyan, hogy ismerte volna el tévedéseknek azokat, melyeket a

kéziratban megjelöltem vagy esetleg kijavítottam?! Én az hiszem, hogy kéziratát kinyomatta a nélkül, hogy az én szerény megjegyzéseimet figyelembe vette volna, hiszen most is azt állítja, hogy ha műve még egy új kiadást ér, akkor is benne hagyja az én általam kifogásolt kitételeket. Megvallom, nagyon szeretném én azt a második kiadást a most megjelenttel összehasonlítani, mert meg vagyok győződve, hogy az a kiadás nekem adna igazat!

Különben, ha az én megjegyzéseim nem helyesek, akkor azokat a nagy közönség úgy sem fogja figyelemre méltatni s akkor ne féljen t. collega úr, hogy az én felszólalásom könyvei elterjedését megakadályozza. És mint-hogy a t. collega úr műveit maga is melegen ajánlja, ént is ajánlom mindazoknak, a kik azok jóságáról és használhatóságáról a jelen alakjában is meg vannak győződve.

Buza János.

A szerkesztő válasza dr. Halász úrnak.

Igaz, úgy van, hogy dr. Halász úr irodalmi párbaj-segégeket keresett magának ellenünk és talált is ilyeneket Brósz és Vargha miskolci „szaktanárok”-ban. Az is igaz, hogy ezeknek az uraknak a neveivel beküldött hozzáunk maga dr. Halász egy ellenbírálat-féjét, a melyet ugyancsak ő maga ki is igazgatott (mivelhogy ő is szaktanár!) és a mely szellemre és modorra teljesen méltó társa volt a dr. Halász úr főntebbi íratának, csak egy kissé több gyanúsítással megterhelve, bizonyosan a miatt, mert — mint dr. H. maga bevallja levelében — ő ezeket az urakat a legjobb meggyőződése szerint, igen jól informálta. Az is igaz, hogy én ezt a »két-fogatos« véleményt nem adtam ki; de nem azért ám, a mit dr. H. vakmerően állít, mintha ez kellemetlen lett volna Buza úrra, hanem azért — a mint meg is írtam neki — hogy:

1. Brósz és Vargha uraknak — mint semmiképen meg nem támadottaknak — nincs joguk a védekezésre.
2. Mert ez a párbaj-segédés eljárás ellenkezik minden irodalmi jó szokással.

3. Mert ellenkezik lapunk szerkesztési törvényeivel.

4. Mert végtelen és indokolatlan harcra vezetne.

A szerzőnek vagy fordítónak azonban — a mint ezt dr. H. maga is elismeri — jogot adtam az önvédelemre.

Mikor aztán a fordító élt a jogával s a főntebbi ellenbírálat féle megérkezett s én azt nagy nehezen áttörtöttem, őszinte jóakarattal kértem a fordítót, hogy ezt a férfiatlanul gyanúsító és pletykáló iratot igazítsa ki s tegye azt méltóságossá, tudományossá, világossá és lapunk színvonalához illendővé, hogy közönségünk élvezetet találhasson a tudósok irodalmi öllekezésében.

A fordító makacszkodott, sőt fenyegetőzött!.. Ellenvéleményét tehát minden igazítás nélkül kiadtam.

Ugyan — kértem — mit kellett volna még megtennem az irodalmi tisztesség érdekében?! És ime mi történik?! A budapesti „Protestáns” legközelebbi számának (50) nyilnterében egy nyilatkozat kerül a világ elé a Brósz és Vargha — mint „szaktanárok” — neveivel. Tudósokhoz illő bírálat vagy cáfolat helyett egy piszkoló irat, a melyben a „szaktanár” urak a Sárospataki Irodalmi Kör — bizonyosan dr. Halász igen jó információja alapján! (a ki műve megbíráltatása előtt maga is óhajtott volna különben e Körbe bejutni!) — egészen a dr. Halász szellemében, tankönyvkiadó érdekszövetkezetnek, az én eljárásomat (a miért a vitába nekik beleprókátoroskodni nem engedtem!) méltánytalan, sőt tisztességtelen eljárásnak kiabálják.

Hát nekem erre a fellépésre — itt a mi lapunkban — csak annyi a megjegyezni valóm, hogy én azt illendően minősíteni nem tudom, nem is akarom. Valami

irodalmi banditaságnak kellene neveznem, de bízom a méltó jelző megtalálását lapunk t. olvasó közönségére s a szakemberekre.

Radácsi György,
szerkesztő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A szentesített egyházpolitikai javaslatok.

A hosszú s aggasztó várakozásnak örvendetes vége szakadt. Ő Felsőge a hozzá felterjesztett 3 javaslatot, a legfelsőbb szentesítéssel ellátva, visszaküldte f. hó 10-én. Lőn nagy öröm és nagy elkeseredés — a különböző táborokban. Az országgyűlés többsége s a nemzet szabad- elvű (igazán szabadelvű) tagjai hozsánnát zen- gedeztek; számos helyen kivilágítással, fáklyás menetekkel ünnepelték az alkotmányos küzde- lemnek s a demokratikus haladásnak új gyű- mölcseit, — mások pedig (a mint az alább is látható) fenték a kést a megkeresztelt csecse- mők ellen és borzasztó bátorsággal gúnyolód- tak mindama tényezők felett, a melyeknek a szentesítés köszönhető. — Egyelőre azonban nem ez a legérdekesebb a dologban, hanem az, hogy az országos pártok közt olyan felfor- duultság jelei mutatkoznak, a melyek kétsé- teszik a megkezdett irányban való tovább ha- ladást. Pedig nekünk protestánsoknak nem ezek- re a javaslatokra volt elsősorban szükségünk, hanem annak a szellemnek a megerősödésére és fontos munkáira, a mely szellem eme javas- latokat is szülte. Nekünk a fél munka nem elég, a fél diadal nem biztosíték. Ha az következ- nek be, a mit egyes lapok következetesen jöven- dölgetnek, hogy a kormány megbukik s eset- leg az országgyűlés eloszlik, ez a veszedelem- nek olyan csiráit rejt magában, a minek az eredményei egyelőre ki nem számíthatók. Min- denkor jó bizonyosság lesz azonban a nemzet géniusza mellett, hogy az egyenlőség érdeké- ben legalább a szentesítésig elbírta segíteni ama bizonyos javaslatokat.

— **Gusztáv Adolf-ünnep Sárospatakon.**, a nagy ki- rály születésének évfordulóján, f. hó 9-én, a főiskola ima- termében, a délutáni isteni tisztelet ideje alatt s mintegy a helyett tartatott meg. A hirtelen zorddá válott idő vissza- tartotta a művelt közönség nagyobb részét, főként a höl- gyeket a megjelenéstől, de a tanári kar tagjai szép szá- mal siettek méltányolni a theol. akadémia ifjúságának kegyeletes törekvését, annak ezt az első ilyenmő nyilván- os szereplését. Az ünnepélyt az énekhar nyitotta meg a Luther énekével, a melyet fizharmónium kíséretében éne- kelt. Majd, mint ez évi szakelnök, *Radácsi György* mondta el néhány szóval, hogy a theol. ifjúság milyen meleg ér- zések között készült a prot. hitszabadság hősnének tiszte- letére s hogy jó az ennek az ifjúságnak is s a t. közön- ségnek is, ha nem maradnak érzéketlenek az eszményi nagyok emlékei iránt s ha vissza-vissza forgatnak néha saját multunk történetében, a mely nemcsak felemel nagy

tanúlságainak gazdagságával, hanem a legfényesebb ön- igazoló irat is ellenségeink ellen, a kik ma sem bírják még ker. lélekkel elviselni, hogy mi is élünk és élni akarunk. Ajánlotta a vezetése alatt álló ifjúságot, mint olyat, a mely a mi multunknak egy fényes lapját s a fényes lapon egy eszményi alakot kíván alkalmilag be- mutatni. Az ifjúság köréből aztán *Bertók Béla*, a theol. segélyegylet elnöke mutatta be Gusztáv Adolfot küzdel- meivel, eszméivel, nagy törekvéseivel, mint prot. hőst, mint embert, hadvezért. Karének után *Rohoska József*, segélyegyleti alelnök szavalta el a nap hősnének dicsőí- tésére írott pályanyertes odáját, a melynek jutalmát (10 frt) a theol. ifjak rakták össze. Ez a szavaltat minden ízében jól sikerült, szép pontja volt a műsornak s a kik hallották, nem egyhamar fogják elfelejteni. Karének kö- vetkezett újra, a melynek végeztével ismét Rókoska J. lépett a szószékre s az ünnepelt életének apróbb részle- teiből mutatott be egy sok ügyességgel font koszorút a közönség teljes meglegedésére. A szakelnök köszönő szavai s az énekhar megható éneke rekesztette be ezt az egyszerű, de komoly s méltóságos ünnepélyt, a mely- nek sikeréhez az énekhar jelentékenyen hozzájárult a maga finom tapintattal válogatott s hatásosan előadott műdarabjaival. Ha a főiskola imaterme elvalahára fűthe- tővé lesz, (a mit egyesek már régen sürgetnek) az ifju- ság és tanári kar sok nemes élvezetben részesítheti időn- ként Sárospatak művelt közönségét, a minek jó hatása meglátszanék majd jobb és balfelé.

— **A szentesített törvények és a kath. papság.** Az egyházpolitikai t.-javaslat szentesítését a következő meg- jegyzésekkel üdvözli a »M. Á.« f. hó 12-diki száma: »Szo- morú gyász éjszakája borult Magyarországra. Az apostoli magyar királyság a szent koronával, az apostoli kettős kereszttel kereszténynek és katolikusnak hirdetett Ma- gyarország megszűnt keresztény ország lenni, a magyar királyság elvesztette legszebb ékességét: az apostoli jel- zőt; a szent kereszt a koronán, a nemzeti címerben nem egyéb czentül heraldikai díszítésnél, a megváltás szent jelvénye semmivel sem több a heraldikai szörnyetegnél, a kétféjű sasnál, mely csupán szörnyeteg, de értelme nincs.« »Ezeket a javaslatokat szentesíteni nem lehet soha. Azt, hogy mi a szent és mi a szentségtelen, sem a királyok, sem a parlamentek meg nem szabhatják. A szentesítés kifejezése a törvényeken csak üres forma, erkölcsi tartalom nélkül.« »A királyok az Istennek ke- gyelméből uralkodnak és ez ideig Magyarországon is így írták magukat a királyok. Ezentúl ezt sem mond- hatja senki, mert az egyház elveivel ellenkező törvények nem az Isten akaratából, de az Isten akaratát ellenére hozattak.« »Felemelt homlokkal állunk a király és a nemzet elé, elszánva lelkünkben, hogy minden, az alkot- mányadta fegyverrel támadni, üldözni, legyőzni akarjuk és ha akarjuk, fogjuk is e gonosz törvényeknek minden pártfogóját, nem ismerve, nem tisztelve senkit, csak az Istent, az Isten akaratát.« »A király... ne vegye ros- z néven, ha megőrizve a szent korona iránt való hűsé- günket és a kötelességteljes tiszteletet, szeretetünkkel a prag- matica sanctio szerint következő új királyhoz fordulunk, az ő dicsőséges országlásáért imádkozunk, az ő dicső- séges uralkodásának útját egyengetjük aként, hogy ha — nem a mi akaratunkból, sőt inkább a mi lelkünk igaz fájdmára — ez idő szerint elutasítottunk szerete- tünkkel a trónustól, a jövő számára visszaszerezzük a szent korona viselőjének a szent koronával jelzett apos- toli királyságot, mely annak becsületét értelmezésével soha nem jöhetne ellentétbe az egyház hitelveivel.« Ime, így beszélnek »a hazának leghűbb fiait« s a »királynak leghűségesebb alattvalóit.«

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz.« Radácsi György. — »Karácsonyi gondolatok.« — »A késedelmes jogi alapvizsgálatok.« Dr. Horváth
Ödön. — »A protestáns templom-építészeti stíl.« Katona György. — »Bibliai elmélkedések.« Vattay László. — »Vegyes
közlemények.« — »Pályázat.«

A t. Olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ — saját benső szükség-
geihez és a megváltozott külső viszonyokhoz képest —
változatosabb és mozgalmasabb életet kíván folytatni
ezentúl.

Reményleni meri, hogy módosított alapszabályai
lényegesen hozzájárulnak majd anyagi és szellemi erői-
nek gyarapításához s ezeknek bölcs felhasználása mel-
let hatása szélesebb körű, főként pedig mélyebb és
maradandóbb lehet, mint volt idáig.

Tervezett felolvasó gyűléseiben azokat is gyümöl-
csözően foglalkoztathatja tagjai közül, a kik eddig jó-
formán tétlenségre voltak kárhoztatva.

A felsőbb oktatás körébe eső kiadványok segélye-
zésével az akadémiai tanszakok képviselőit, tiszteletbeli
és alapító tagjaiban pedig a sárospataki főiskolának orszá-
gos nevű fiait és barátait is szorosabban fűzheti ezután
magához s ilyen módon szellemi tőkét, igen rövid
idő alatt is, dús növekedésnek indíthatja.

Az így beállható, szép kilátásokkal kecsegtető új
élethez — mint az Irodalmi Kör határozata mondja —
eddig közlőnyét, a „Sárospataki Lapok“-at nem nélkülö-
zheti s még áldozatok árán is fentartani óhajtja; de
csak abban a szellemben és irányban, a melyet a külső
tanúk java részén kívül saját 13 éves múltja igazol.

E szellemnek és iránynak szinte tüntető megbecsü-
lése tette elodázhatatlan kötelességünk, hogy a mai
válságos körülmények között a „Sárospataki Lapok“
szerkesztését még egy évre, — egyéb irodalmi dolgaink
meghárthatásával is — elvállaljuk.

Érezzük — inkább, mint bármikor — a felelősség
terhét; de bizunk mi is lapunk kipróbált jó szellemé-
ben, a mely kibírt már sok hányattatást; bizunk a
„Sárospataki Irodalmi Kör“-nek a javított alapszabályok-
kal kezdődő új időszakában, mindenek felett pedig a
mi kegyelmes jó Istenünkben, hogy Ő, a ki hűséges
munkatársakat állított mellénk az eddigi feladatokhoz:
meg fogja segíteni az ő nevének dicsőségeért végzendő
munkánkat a korszakos események hullámcsapásai kö-
zött is.

Megragadjuk az istenségnek ama lelkét, a mely
szabadság és szeretet és nem bocsátjuk el, a míg meg
nem áld minket — fiait.

Jöjjetek e jelek alá ti hű barátok és harcoljunk
és építsük Istennek háborgatott szent egyházát egye-
sített akarattal és azután „ne félj kicsiny sereg!“ —
higyjunk a becsületes munka diadalában.

Jöjj te egész anyaszentegyház és ha látod, hogy
híven harcolunk, ne restelkedjél a tiszta kezű és nemes
célú munka megbecsülésében.

* * *

Lapunk előfizetési ára ezentúl is csak 5 frt marad,
a mely félévenkénti vagy évnegyedes részletekben, legcél-
szerűbben postautalványon, Pásztor Sámuel gimn. tanár-
hoz, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“ pénztárnokához
küldendő.

RADÁCSI GYÖRGY,
szerkesztő.

Karácsonyi gondolatok.

A hivatalos karácsony ime itt van. Ajtónkon zör-
get, hogy vendégül fogadjuk; ablakaik alatt zendül
meg a pásztorok dalában, hogy szívünkbe szálljon.

Hiszen ha el tudnók feledni mindazt, a mi körül-
tünk történik s csak az angyal láthatnók magát, a ki
békeséget hirdet a földnek, az emberekhez pedig jó-
akaratot!... Ó milyen szép is lehetne akkor ez a mi
hivatalos karácsonyunk!

De hát nem szép-e így is?!

Szerény hajlékodon ott vannak körülte mosolygó
gyermeked az édes várakozástól boldogan. Künn ének
csendül ártatlan ajkakon és te megáradsz. Regélsz majd-
nem kétezer éves dolgairól az isteni kegyelemnek: a já-
szolról, a melyben öntudatlanul szendereg az emberiség
megváltója; a pásztorokról, a kiket soha nem látott fényes
csillag kalauzol Judának Betlehemébe; a bölcekről, a
kiket nagy sejtelmek unszolnak Efratának kised városába;
a gyáva Heródesről, a kit irtózatossá bűnbe
hajtott a prófétai jövendölések teljesedésétől való féle-
lem; Rákhel siralmáról, a ki nem akarja be venni a
vigasztalást, mert anyai szívét szétmárcangolta az irgy-
zsarnok oktalán szeszélye. — Ő nézd csak: mint tapad-
nak beszédes ajkaidra, a kiket neked adott az Úr! Itt-
ott egy-egy könnyű is kiserked az apró boldogok sze-
méből s lelküket átjárja valami titkos érzés, valami
édes sejtelen és kérnek téged, hogy beszélj, beszélj!

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Aztán beszélsz nekik a menekülő kisdetről, a kit szárnyaival fedez a nagy Isten örök oltalma, a ki hollok által is képes felnevelni az ő választottait; a gyermekről a ki engedelmes volt szülőinek Názáretben és nőtt az Isten és az emberek előtt való kedvességben; az ifjúról, a kit az ő Attyának dolgai ott marasztottak a jeruzsálemi bölcsek gyülekezetében s a férfiúról, a ki korbáccsal üzte ki az Isten templomát megfertőztető kufárokat; a ki lerontotta a válasz falakat Isten és ember, ember és emberek között; a ki boldognak hirdette a szegényt, ha szíve tiszta s vagyonának szétosztására nógatta a gazdagot, a ki ingyen óhajtott volna üdvözülni, mivelhogy sok jószága volt. . .

Óh, hát kell-e, lehet-e ennél szebb és boldogabb karácsony, mint a melyet te szerezhetsz magadnak édes tied körében, „ha titkon, ajtódat behajtva“ átéled lelkedben az istenség megmérhetetlen szeretetének nagy történetét és megtanítod arra azokat is, a kiket úgy tudott szeretni az istenségnek ama földre szállott lelke: a názáreti Jézus?!

„Az Istennek országa nem itt vagy amott, hanem ti bennetek vagyon.“

Hát túl a családi élet csendes körén: a társadalomban, az államban és egyházban, hát ott épen nem nyilatkoznék-e méltóan a karácsonyi békeség és jó akarat lelke?!

Óh, dehogy! Majdnem kétezer év, ha nem volt is elég idő arra, hogy ama léleknek tüze leégessen az emberiség minden tagjáról minden salakot; arra mégis csak elég volt immár, hogy a szeretet, mint társadalmi élet-elv is bizonyosságot tegyen ama halhatatlanságról, a ki azt a törvények törvényévé saját vérével írta be a keresztyénség törvénykönyvébe. Nézd a Tábitákat, a kik ott sürögnek a szenvedők szomorú alakjai körül s a „jó szív“ melegével oszlatják e földről a nyomort, az inséget, a mely olyan sokszor sodorja bűnbe azt, a kit megfogott: — óh, ezek is a karácsonyi lélek követői s cselekedeteik mind megannyi hallelujah! Lassan ugyan, de a bizonyos diadalomra való kilátással mind inkább inkább benyomul a karácsonyi lélek az emberiség különböző rétegeibe és végzi a maga csendes hódítását — nem is csupán mint egyesek érzése vagy boldog kedvtelése, hanem, mint intézmény, mint szervezet is s milliók áldása üdvözlő útjain.

Még hallatszik ugyan az elégedetlenség zúgása; egész osztályok panaszos kiáltása eseng a karácsonyi lélek nagyobb igazságáért: a több békességért, a nagyobb jóakaratért, az egyenlőbb jogokért; de eljön az idő, mert el kell jönnie, hogy a Krisztus szellemétől átnemesített társadalom ki fog tudni egyenlíteni minden jogos panaszt és orvosolni minden valódi sérelmet; mert az isten nem ember, hogy a mit bölcsen elkezdett, azt gyarló földi érdekek miatt be ne végezze.

És a mire a társadalom maga nem képes talán, azt megadja majd az állam, a mely keresztyén lévén, szintén nem teheti, hogy eléje feküdjön a karácsonyi lélek egyenlősítő törekvéseinek és oktalanul késleltesse annak előnyomulását.

Erről az oldalról, itt a magunk szűkebb körében meg lehetnénk elégedve ezúttal, ha tapasztalnunk nem kellene, hogy az új idők követeléseire hallgató kormány milyen makacs ellenségekkel kénytelen dulakodni, hogy egy-egy lépést tehessen elébbre a karácsonyi nagy eszmék zászlója alatt.

Farizeusok és írástudók csúszkálnak fel szinte a trónig, hogy legyalázzák annak a léleknek vívmányait, a melynek névleges szolgálai gyanánt szerepelnek s csalárd jelszavak alatt beplántálják a békétlenség átkát

saját hiveik elámitott seregébe és a kereszttel kezükben pártjukra kényszerítik a tudatlanságot is, hogy annál nagyobb reménységgel vívhassák a szeretetlenség bűnös harcát e haza szabadabban gondolkozó polgárai és az új-kor szellemétől áthatott intézményei és törvényei ellen.

És ezek a felkent katonái az Urnak oda állanak majd a karácsonyi jászolhoz is templomaikban; ajkaikra veszik a karácsonyi igéket is, hogy a szeretet Istenéről predikáljanak s a testté lett ígét maguk számára lefoglalják s önző elfogultsággal vészti jósoljanak e házra, ennek törvényes dinasztijára — ha hogy terjedni találna közöttünk az egyenlőség és szabadság.

Atyámiai, férfiak! A prot. egyház sohasem volt hűtelen s rút önmegtagadás nélkül nem is lehetne azzá — a karácsonyi szent eszmékhez. Hadd zúgjon azért az angyali ének templomainkban: *Dicsőség a magasságban az Istennek, békeség a földön és az emberekhez jó akarat!* A háztetőkről is hirdessétek ti, a kik szabadságra hivatottok el, hogy az emberiség csak akkor lehet igazán boldog, ha hivatalos karácsonyok helyett úgy a családban, mint a társadalomban, úgy az államban, mint az egyházban s mindkettőnek intézményeiben és törvényeiben az igazság, egyenlőség, szabadság és testvériség folytonos hódításait ünnepelheti — a teljes diadalomig.

Mennél hevesebben törnek az állam haladása és a társadalom békesége ellen azok, a kik félnek a betlehemi fény terjedésétől: annál nagyobb odaadással, türelemmel hirdessük mi és tetteinkkel is pecsételjük azt az evangyeliomi igazságot: *„Egy az Isten és nincsen más ő kívül. Szeretni őt teljes szívből, teljes elméből, teljes lélekből és teljes erőből, és szeretni felebarátunkat, mint magunkat: sokkal nagyobb minden egészen égő és véres áldozatnál.“*

A karácsonyi lélek dicsőítse meg a maga isteni erejét családokban, társadalmunkban és egyházunkban — túl a hivatalos ünnepnapokon is!

ISKOLAI ÜGY.

A késedelmes jogi alapvizsgálatok.

A ki jogi oktatásügyünk terét közelebbről ismeri s a ki sokszor sajnálattal kénytelen tapasztalni jogtanuló ifjúságunk jelentékeny részénél a tanulmányok iránt való érdeklődésnek, — a kötelezettségek teljesítéséhez szükséges nemes ambíciónak hiányát, vagy legalább csökkenését, az bizonynyal tudni fogja azt, hogy a tanulmányok egyes szakainak végére előszabott vizsgálatok ennek az érdeklődésnek és ennek az ambíciónak élénkítésére és szítására mily jelentékeny hatást gyakorolhatnak.

Ez a szempont lebegett kétségtelenül oktatásügyi kormányunk előtt, mikor az 1874-ik évi szabályzattal „a jogtanodák új szervezéséről“ gondoskodni akarván, a jogi tanulmányok első és második évfolyamának végére az alapvizsgálatok letételét szabta kötelezően elő (27 és 29 §§) oly képen, hogy ezeknek sikeres letétele előtt a hallgató a második, illetőleg a harmadik évfolyamra bocsátható nem volt; — valamint akkor, a mikor ugyancsak ebben a rendeletben (33 §) az államvizsgálatok egyike a harmadik évfolyam végén lett letehetőnek kijelentve, mely rendelkezés a jogakadémiák szervezeti szabályzataiba úgy ment át, hogy a harmadik tanév alatt hallgatott szaktanfolyam tárgyaiból az államvizsgálat e tanév végén, illetőleg a negyedik tanév elején volt leteendőnek előszabva,

mivel ellenesetben a negyedik tanévre való felvételnek helye nem lehetett.

Az alapvizsgálatokra vonatkozó, most ismertetett rendelkezésnek következményeképpen az idézett szabályrendeletben meg lett állapítva az, hogy: A június havában kimondott felfüggesztés, vagy visszautasítás a reá következő tanév szeptember havában javítható ki; a szeptember havában történt felfüggesztés a reá következő nov. hó 24-ikéig, a teljes visszavetés pedig — feltéve, hogy az alapvizsgálat nem volt már a szeptemberi határidőben ismételve, — a jövő január hó végéig kijavítandó, hogy az addig eltöltött tanidő teljes beszámítható legyen. A ki másod ízben sem volt képes a vizsgálatot sikerrel kiállani: ha ez a nem képesítés szeptember havában következett be, az egész megelőző tanévet ismételni tartozik; ha pedig ez a novemberi vagy januári határidőben történt, a tanév hátralevő idejét, mint a megelőző tanév hallgatója köteles tölteni s e végre az illető tanév tanárainál újra beírandó s az elveszett tanidőre nézve ezt a körülményt a leckeönyvbe eszközölt bejegyzéssel fel kell tüntetni. (41., 42. §§.)

Ezek a szabályok az 1883-ik évi tanulmányi és vizsgálati szabályzat lényeges változtatásokat eszközölt.

Az alapvizsgálatokra nézve kimondotta azt, hogy ezek két félév igazolása alapján, a második félév végén, illetőleg a negyedik beszámítható félév végén tehetők le, de a harmadik, illetőleg az ötödik félév kezdetén okvetlenül leteendő, mivel ellenesetben a harmadik, illetőleg az ötödik félév, valamint az ezentúl a vizsgálat kiállása nélkül eltöltött tanidő a négyévi rendes tanfolyamba be nem számítható (2. és 4. §§.) Az államvizsgálatokra nézve pedig, — ezeket, mint képesítő vizsgálatokat, megkülönböztetvén a tanulmányi vizsgálatoktól, — azt rendeli (20-ik §), hogy ezek a tanfolyamnak az egyetemeken vagy jogakadémiák befejezése és a végbizonyítvány kivétele után tehetők le. Ezzel szoros kapcsolatban itt is megjegyezhetem, hogy az 1891. év decemberében az egységes jogi államvizsgálatok tárgyában megtartott közoktatásügyi miniszteri szak-tanácskozmányban felmerült az az indítvány, hogy az egységes jogi államvizsgálat egy részletének letétele a harmadik tanév végére legyen kötelezően előszabva, azonban a tanácskozmány tagjainak többsége abban a nézetben volt, hogy az államvizsgálatok, mint képesítő vizsgálatok, más elbírálás alá esznek, mint az alap-, vagyis tanulmányi vizsgálatok.

Az 1883. évi szabályzatnak e lényeges újításai pedig azt eredményezték, hogy az alapvizsgálatok letétele tekintetében, mondhatni, napirenden vannak a késedelmezések; hogy nem kevés azoknak a második és harmadik tanévre beiratkozott joghallgatóknak a száma, a kik első alapvizsgálatukkal még folyton tartozásban vannak, hogy vannak olyan joghallgatók is, a kik már nyolcadik, sőt kilencedik félévüket hallgatják, a nélkül, hogy második alapvizsgálatukat sikerrel letették volna, s hogy a vallás és közoktatásügyi minisztérium igazán egészen el lehet árasztva azokkal a kérvényekkel, a melyekkel az ily késedelmesen vizsgázók — szabálytalanná vált tanidejüknek a rendes tanfolyamba való beszámítása végett — oly bőségesen zaklatják. Ez az oka annak, hogy p. o. a vezetésem alatt álló jogakadémián, a hol pedig lehetőleg igyekezzünk az ilyen késedelmezések kiirtásán, fordult elő eset, a melyben az elvégzett *tizenegyedik* (!) félév után is külön miniszteri beszámítás és engedély mellett volt a végbizonyítvány kiadható.

Az államvizsgálatoknak a tanulmányoknak bevezetése és a végbizonyítvány kiadása után való elvégzése pedig — könnyen szerezhető szomorú tapasztalat szerint — általában azt eredményezte, hogy a joghallga-

tóságnak a harmadévi tanfolyam alatt addig tanúsított szorgalma és előmenetele szembeötlő, csaknem azt mondhatnám: ijesztő módon hanyatlott.

A késedelmesen letett alapvizsgálatok következtében szabálytalanná váló tanidő folytán a jogi tanulmányok ideje számos esetben igen jelentékenyen meg lett hosszabbítva, sőt sokakra nézve — úgy látszik, csaknem végtelenné lett téve. Hiszen igaz az, hogy az alapvizsgálatokkal késedelmeskedők önmagukra szabják a félévek elvesztésének büntetését; de igaz az is, hogy ők azok, a kik — legalább akkor, a mikor ezt a büntetést reájok alkalmazták — annak súlyát a legkevésbé érzik. Ehhez járul aztán, hogy a szabálytalan féléveket tovább hallgató ifjak a félévek alatt az azok folyamán hallgatott tantárgyak tanulmányozásával általában nem foglalkoznak, hanem — legjobb esetben — a hátrálékos alapvizsgálatra való készülés veszi igénybe idejüket és munkájukat, a mi a tanítási eredmény kedvező voltára csak csökkentőleg hathat. Hosszasan foglalkozhatnám azzal is, hogy a tanintézeti hallgatók általános szorgalmának és fegyelmezettségének lazítására ily képen milyen káros hatással vannak a szabálytalanná vált féléveknek e hallgatói, s hogy a példa milyen csábítólag hathat az ifjúság könnyelmű elemekből álló részére, mely abban, hogy a vizsgálatok elhalasztása a tanulmányi időnek meghosszabbítását fogja eredményezni, esetleg nemcsak hogy hátrányt nem lát, hanem azt, mint az édes semmittevésnek meghosszabbítását, talán épen előnyösnek és önmagára nézve óhajtanónak fogja tekinteni. A szegény szülők pedig, a kik fiaik költségét alig fedezhetik, a kik talán éppen azt óhajtanák, hogy fiaik tanulmányaikat minél előbb elvégezvén, álláshoz jussanak s talán ilyképen őket is segítyezzék, vagy legalább is fentartásuk és tanítatásuk gondjaitól szabadítsák meg, — elkéseredetten szemlélhetik az egymásután következő eredménytelen és meddő féléveket s bizonynyal nem kevés okuk van kárhoználni azt a rendszert, a mely ezt megengedi.

Ha a vallás és közoktatásügyi minisztériumnak a tanügy állapotáról az országgyűlés elé terjeszteni szokott évi jelentéseiben lapozgatunk, bizonynyal mély megütközéssel fogjuk olvasni azt, hogy a végbizonyítványt nyerő joghallgatóknak a száma mily kevés azoknak a számaival szemben, a kiknek — ha szabály szerint végeznék tanulmányaikat — végbizonyítványt nyerniök kellene. Az 1893/94-ik tanévben pl. — az első és második félév hallgatóinak átlagát vévén — a budapesti magy. kir. egyetemen 1822, a kolozsvári magy. kir. tud. egyetemen 269, a jogakadémiákon 817, összesen tehát 2908 rendes joghallgató volt beírva. Átlagos számítás szerint a beírottak negyedrészenek kellett volna végbizonyítványt nyernie, vagyis 727-nek. Az említett tanévben pedig a budapesti m. kir. tud. egyetemen 366, a kolozsvári m. kir. tud. egyetemen 53, a jogakadémiákon pedig 111, összesen tehát 530 végbizonyítvány lett kiadva.¹ Ennek egyik elvitathatlan okát én határozottan abban vélem láthatni, hogy a késedelmes alapvizsgálatok folytán szabálytalanná váló tanidő rendszerét ifjúságunk kevésbé érett felfogású része magára nézve büntetésnek, vagy hátránynak tekinteni nem tudja.

Ezzel szemben áll az a kétségbevonhatatlan tény, hogy a jogi tanulmányokat végző s így közpályákra lépő ifjúságunk száma nem elegendő. A királyi ítélő táblák alig képesek kellő számú jogot-végzett ifjút ta-

¹ A vallás és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak az 1890-91 tanévre vonatkozó jelentése szerint (Budapest, 1891. II. köt. 220. l.) az illető tanévben a szabályszerű időben csak a hallgatók 46. százaléka nyert végbizonyítványt. V. ö. Horváth Ö. Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről. Eperjes, 1893. 83. l.

lálni arra, hogy őket az 500 frtos joggyakornoki állásokra alkalmazzák, s nem egy kir. tvszéki elnök fordult a vezetésem alatt álló jogakadémia igazgatóságához, eddig is azzal a kérelemmel, hogy a végbizonyítványt nyerő ifjakat arra ösztönöznék, miszerint az illető törvényszékek területén már hosszabb idő óta betöltetlenül álló joggyakornoki állásokra folyamodjanak. Lényegileg ugyanez áll a közigazgatási pályák legtöbbszörre vonatkozólag is, melyeknek gyakornoki állásaira a jogi tanulmányokat végzett ifjak kellő számban szintén nem lépnek.

Mindezek az okok, azt hiszem, meggyőzhetnek mindnyájunkat arról, hogy az 1874 ik évi szabályzat előlírdett rendelkezéseinek megszüntetése és az 1883-iki szabályzatban a késedelmes alapvizsgálatok következtében szabálytalanná váló tanidő rendszerére történt áttérés, következményeiben megfelelően semmi esetre sem tartható. S részemről, különben sem látván kellőleg indokoltnak, és kellőleg indokolhatónak az azzal történt szakítást, leginkább óhajtanódom azt tartanám, hogy térjünk vissza minél előbb az 1874-ik évi szabályzat e tekintetben követett rendszerére.

Addig pedig, a meddig ez meg nem történik, csupán örömmel tudok üdvözölni minden olyan intézkedést, melynek célját azoknak a bajoknak és hátrányoknak megszüntetése képezi, a melyek jogi oktatásügyünknek e most tárgyalt kérdésével vannak kapcsolatban.

Ilyképen csak helyeselni tudom az eperjesi jogakadémia tanári testületének azt a közelébb hozott határozatát, a mely ebből a szempontból indulva ki, fokozni akarja azokat a hátrányokat, melyek a késedelmes alapvizsgálatokból azok letevőire háramolnak, ez által is lehetőleg szorítani akarván az ifjúságot arra, hogy a tanulmányi időt megfelelően használván fel, az alapvizsgálatokat szabályszerű időben tegyék le, s hogy ilyen tanulóaikban tovább haladván, ne kellessék idejüket és tehetségeiket a már elvégzett tanulmányi évek tantárgyaiból való készülésre fordítani.

Ezen az alapon állva, mondotta ki az említett tanintézet tanári kara azt, hogy az 1894/5 ik tanév második felétől kezdve, mindazok a joghallgatók, kik a szabályrendeletileg megállapított határidőt elmulasztván, alapvizsgálataikat ennek letelte után teszik le, *kétszeres vizsgálati díjat fizessek.*

Indokolva van ez a határozat nemcsak az előbb jelzett szempontok által, hanem az által is, hogy a vizsgálatokon való részvételre hivatott tanárok teendője és elfoglaltsága az ilyen nem rendes időben tett vizsgálatok által szükségtelenül és minden esetre nem jelentéktelen mértékben fokozva van.

Az említett tanintézet tanári kara ezt a határozatát a vallás és közoktatásügyi m. kir. minisztériumhoz felterjesztette s az az 1894. év nov. hó 14-iki 47.866. sz. a. kelt magas rendeletében jóváhagyást és megerősítést nyert.

A tanári kar az említett felterjesztéssel kapcsolatban javaslatot tett a magas közoktatásügyi kormány előtt, — mely a tanulmányi és vizsgálati szabályzatnak szigorítását általában szívesen látja, — arra nézve, hogy az említett határozatban foglalt rendelkezés lehetőleg általánosítást nyerjen, összes hazai jogi tanintézeteinkre; de felterjesztésének erre a részére az idézett miniszteri rendeletben válasz nem érkezett.

Kétségtelenül üdvös hatásának tartanám azt, ha ez a szigorítás összes jogi tanintézeteinkre, vagy legalább is jogakadémiánkra általánosítva lenne, a mi, ha a magas közoktatásügyi kormány részéről, tehát felülről — meg nem történhetik, megtörténhetnék úgy, hogy említett tanintézeteink ugyanezt a határozatot meghozván,

arra a minisztérium jóváhagyását kieszközölnék és azt a jövőben szigorúan megtartanák.

Ennek a célnak esetleges elérhetése szempontjából láttam szükségesnek a kérdés rövid megbeszélését.

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCA.

A protestáns templom-építészeti stíl.

(Folytatás).

Az általános szép fogalma szerint nem is lenne különbség a katolikus és protestáns egyházi művészek közt, s így azok templomai között sem, ha a művészi eszme keletkezésekor irányadó egyik tényező: az *egyházi felfogás* a két egyháznál különböző nem volna. Ezen különböző felfogás nyer kinyomatot istenitiszteltük másféle gyakorlásában, s viszont az isteni tisztelet számára alkalmas hely létesítése vagyis a templomépítés *célja* határoz a templomnak alapszerkezete, belső berendezése, közvetve ez által annak külseje és az egészen előmlő egyházas jellegre nézve.

Ezen nézet azonban csakis a mai megtisztultabb gondolkodás eredménye, mint általában művelődéstörténetünk, de kiváltképp a közép-kor építészetének története a jelen század szüleménye. A régibb építkezések tanulmányozása a romantika által vezetett; a romantika pedig az antik szerint oktatott fők nagyon is józan világosságának ellene volt. Az esztetikai gondolkodásnak egyik alapelve volt ekkor azon nagy formula, hogy a művészet csak magának lehet célja, s hogy annak lényege megtagadtatik, ha a műremek valami szükségletnek szolgál. Schelling szerint: „a szép művészet magában véve abszolút, tehát minden külső cél nélküli, s nem a szükségletnek dolga.” De mi történjék akkor az építészettel, mely tagadhatlanul szükségletnek felel meg? Logikai következtetés szerint azért az építészet nem is lenne szép művészet, s csak annyiban lehet ilyen, ha az a véghetetlennek szolgál, vagyis ha az istenségnek templomot épít. Mások azonban úgy vélik, hogy a cél, ha magasabb is, mégis csak cél az; s azért annak kimondásával vélték tisztázni a dolgot, hogy „az építészet csak annyiban művészet, a meddig felhagy azzal, hogy valami célnak szolgáljon.”

Ennek képtelenségét a romantikus iskola hívei maguk is érezhették, de azért még mindig érvényes volt a tétel: „minél kevésbé felel meg valamely épület a célnak, — tehát a templom a liturgiának, — s minél inkább közeledik az egy abstract képhez, egy tökéletes „Isten háza” eszméjéhez; tehát ha az a lehető legszebb, akkor éretik el a legtökéletesebb az építészetben. E szerint az igyekezetnek nem a célirányosra, hanem a tisztán esztetikai formára kellene irányulnia, vagyis olyanra, a mely minden célfogalmat nélkülöz.

De, mint fentebb láttuk, a szép fogalma, Kant szerint, az észszerűséget is magába zárja, s ezen összhangba hozatal folytán a közelmúlt századok egyházi építészetében mutatkozó ingadozás és iránytalanság helyett azon életerős gondolkozásmód lépett előtérbe, melylyel az építész feladatának művészi kivitelében a gyakorlati követelményeknek is eleget tud tenni.

De a közép-kor szellemét is félreértik azok, kik állítják, hogy a szükséges iránt közönyös volt és csak az ideal iránt bírt fogékonysággal, holott építészeti stílusában a forma, de főképp az alaprajz a liturgikai szükség-

letek kinyomatának is tekinthető. Világot vet erre az akkori egyházi mozgalmak tanulmányozása. Mert a keresztyén egyház a közép-korban sem képezett erős egységet, még zárt szerzetes rendekben is ingadoztak a vallási nézetek, s ezen kívül az askesis és uralomvágy nehéz harcot vívtak egymással. A cisterciák, mint az erkölcsi élet megtisztítói, a templomok egyszerűsítését is kívívták. Ahol az albigenesek felléptek, ott majd mindenütt tagozatlan termeket találunk. A dominikanusok a hallgatóság számára építettek tágas csarnok-templomokat, elhagyva a kereszthajót, mivel a kolduló barátok nem akarták magukat a néptől elkülöníteni, mint azt az előkelőbb rendek tették. Viszont néhol a visszahódított templomokban a papi khorust a csarnok templomok közepére helyezték, mivel azok újra klerikális templomokká lettek, s a laikusok hajójából kellett tért foglalni a papi kar számára.

A liturgia volt azért az irányadó, ez határozta meg a formákat, a mint a középkor az ő nyilvános életének szellemi áramlatai szerint változott ideáljaiban. Így a XI. századnak komor, gazdagon tagozott klastrom-temploma az építők keresztyén vallásosságának épen olyan tökéletes alakú nyilvánulása, a mint a XIII. és XIV. századnak józan, világos s nagy térfogatú csarnok-temploma megfelel a szent Domokos eszményének; míg a kölni dóm teljesen egy püspöki székesegyháznak mintaképe az „Unam Sanctam” bulla idejéből, mely minden földi teremtménytől a római püspök iránt való feltétlen engedelmséget követel. Ezen építmények mindenike tökéletes kinyomata a maga céljának, mint a görög templom volt a magáénak. A közép-kor tehát nem csak kereste eszméjének formai kifejezését, de művészete meg is találta azt, a midőn a szükségesnek magasztos formát adott, sőt sohasem is pihent az új egyházi szükségletek keletkezésekor új formákat keresni, ó templomokat átépíteni, meglevőt elrombolni, hogy mindennek előtt az akkori istenitisztelet számára alkalmas hajlékot létesíthessen. Szóval azon kornak idealismusa egy előtte levő célra irányult s ezen célt nagy vonásokban a templom szerkezetében kitünteté, de tudta egyszersmind a ridegséget, melyet pusztán a célnak való megfelelés eredményez, művészetében ellensúlyozni az által, hogy mindent átható, mély vallásosságából kifolyólag, templomainak *egyházias jellegét* minden más időknél jobban kifejezésre juttatta.

Ezen egyházas jelleget, mely a templomot minden világi építménytől az első tekintetre kell, hogy megkülönböztesse, leginkább a vallásos symbolismus kölcsönzi, mely szerint a templom úgy egészében, mint egyes formáiban a keresztyén istenitiszteletet s mintegy az egész keresztyénség eszme-világát ábrázolja. Mint Mózes előtt a Hóreb hegy égő csipke-bokra, úgy szent ez a hely, hol a hívők lelke a vallásos áhitat szárnyain emelkedik alkotójához, áldozatul hozva minden gondolatját s legnemesebb érzelmeit. Szent ez a hely, hol a szerető atya közeledik az ő gyermekeihez, örök igazságának ígéiben s a szent sakramentumokban nyújtva minden jó adományt és tökéletes ajándékot. Ezen vallásos buzgóságot, a léleknek Istenhez való emelkedését jelképezi azért a templomnak úgy külseje, mint belseje; ezt hirdetik a tornyok, a magas boltozatok, a téres helyiségek. Minden, a mi nyomasztó, leverő, komor hatást szül, szorgosan kerülendő. A mit az építészet így nagy vonásokban rajzol, azt kiegészíti és részletezi az egyházi festészet és szobrászat.

A reformáció előtti templom-építészeti stílusok közül a bazilika — épen mivel az antik profán építészetből származott — minden vallásos-symbolikai elemnek még teljesen híján van, így keresztyén egyházi jellege nincs, sőt művészi alakítása is fogyatékos. A vízszintes vona-

laknak a függélyesek feletti túlnyomó volta az egész építménynek nehézkes jelleget kölcsönöz, a mit a vele szervi összefüggésbe nem hozható torony nem is ellensúlyozhat. Túlnyomó hossziránya és alacsony mennyezete által a gondolatokra nyomasztólag hat s nagy falfelületei úgy kívül, mint belől nagy mértékben nehezítik a művészeti kidolgozást.

Szintügy kevés symbolismussal bír és nem egészen keresztyén egyházi jellegű a bizanci templom-építészeti stíl, miután annak formáiban és egész alakításában a keresztyén eszméknek az antik gondolkodással és a keleti elemekkel való egyesítése nem organikus, csak erőltetett és nehézkes. A zárt kupola szintén nyomasztólag hat, a mennyeiben a világtól való teljes elkülönítést és minden tovább fejlődéstől való elzárást jelzi.

A történeti stílusok közt aesthetikailag legfejlődöttebb a román- és a gót-stíl. Mind a kettő kitűnőleg egyházi stíl, teljesen a keresztyén egyház szelleméből származva s annak minden symbolumaival ékesítve. Komoly méltóság különbözteti meg ezek műremekeit a világi építményektől s mint a nemes művészet alkotásai tűnnek azonnal szembe, a kegyesség élő tevékenysége által létrehozva. A keresztyénség összes tehetségeinek legjavát ezekbe helyezé s az egész lényét betöltő vallásos lelkesedés hevében, a kedély felmagasztaltságában keletkezett isteni eszmék tették őt ezen műremekek alkotójává. És ezen mindent elevenítő szellemet átvitte az építőművész az anyagba is, mely belső erőinek működése folytán, mint egy szerves lény, mintha önmaga adott volna magának formát, teljesen és híven kifejezi a benne élő eszmét s az így alakított templom az istenitiszteletnek nem pusztán alkalmas helyül szolgál, de szép formáiban s nemes arányaiban maga is hirdeti Istennek dicsőségét. Ha mindenki hallgat is, maguk a kövek beszélnek.

A román ízlésű templomokban, a belső tér élénkítésére, nagy előszeretettel mivelték a falfestést, mely ezen korszakban legnagyobb virágzásra jutott. Ennek kivételénél nem annyira művészeti célokat tartottak szem előtt, mint inkább gondolatokat akartak kifejezni, melyeket az egyetemes keresztyén eszmekörből merítettek, melyek ekép, még gyarlóbb művészi ábrázolásban is, mindenki előtt érthetők, áhitatra gerjesztők s a szentség nimbusával körülvelt eszmék voltak. Ezen régi falképek és symbolikus díszítések elvont jelentése ma már — a változott világnézet mellett — alig érthető. Másrészt ezen díszítésekben sok oly képzetet és gondolatot találunk, melyek most már inkább az u. n.: profán eszmekörhöz tartoznak, mint az évszakok, szerencse, az emberi hivatás és foglalkozás különböző nemei, stb. Azonban a közép-korban semmi sem volt profán, minden eszme beolvadt a keresztyén Isteneszmé fogalmába, mely egészen magába foglalta az embert, a világot, a földi és túlvilági életet, a múltat és jövőt egész megrendítő nagyságában. Isten egyháza átölelte az egész universumot, megszentelte és igazgatta Isten nevében az egész valódi és képzelt világot (Gerece P.). Ez volt a közép-kor eszmevilága, ez volt a közép-kori művészetek tárgya. Ebből magyarázható ki a temérdek symbolikus állat és növény, szörnyeteg és képzeleti lények hosszú sora, továbbá az égi testek, csillagzatok jegyei s annyi hieroglifszerű ábrázolás, melyet ma csak fáradságos tanulmány és theologiai ismeretek útján érthetünk meg.

Visszatérve a fentebb említett két stíl ismertetésére: a román templomot nagyszerű, jól rendezett arányok, egyszerű, de szigorú törvényszerűség, könnyen érthető, de mégis mélyen indokolt szervi összefüggés jellemzi. Komoly, magába zárkózott jellegét emelik a keskeny, félkör ívvel záródó ablakok és rézsútos ajtók. Az egyszerű

külsőn a felfelé emelkedő falszegélyek (Lisene) és a friz köríves díszítményei élénkítő hatást gyakorolnak, de még inkább jellegzik azt a hatalmasan felfelé törekvő toronyok, melyek az építményt a földről mintegy magasba emelik, mi által a túlnyomólag vízszintes irányúval sikeres ellentétet képeznek.

Az egész építmény szabályos négyszögű vagy kerek formáiban egyszerű okosság teljes világossággal és rendíthetetlen határozottsággal, erőteljes nyugalomban fejezték ki, úgy, hogy látásán az egyházi komolyság szelleme hat át bennünket és ünnepélyes zsolozsmák rithmusát véljük hallani (Schnaase).

A gótikában a zárt tömegek inkább feloldatnak s az építmény mintegy légies lesz és élénk mozgás-érzet kelte mellett, magasabbnak tűnik fel a túlnyomólag függőleges irány folytán, mely a csúcsíves elemeknek szigorú következetességű rendszerbe foglalása által éretik el. Egyes arkhitektonikus részletek színezéssel emeltetnek ki, míg az üvegfestészetű ablakok magikus világossági és színhatást idéznek elő.

A külsőben még inkább érvénybe lép a gót-stil felfelé törekvő jellege. Az áttört torony, a hegyes oromzatok, a fialék, a mistikus virágdísz, mely kelyhét a túlvilág felé nyitja, az anyagban működni látszó erő, mely utolsó sarjadzásait hajtja a torony rézsútos szegélyein, annak csúcsán egy hatalmasabb kereszt-virágot alkotva: mindez összefüggésben abban, hogy e stil teljesen az idealismus stílusa, élő növekedés felfelé. De egyszersmind a legvilágosabb arkhitektonikus kifejezője ez a katolikus vallási eszmének. Ugyanis a laikusoktól elkülönített szentélynek építészetiileg is hangsúlyozása, a hatalmas hajók hozzátoldása, melyek méreteinek a jól hallhatóság semmi korlátot nem szab, az oldal- és kereszt-hajókra való tagolás, mely keresetlen és szép megoldását adja azon feladatnak, hogy a főtengelyhez kapcsoltnak számos oldal-oltárt lehessen felállítani: mindezen építési tényezők egy zárt organismussá egyesülnek s lehetővé teszik a jellegzetes formaadást.

Ezekhez járul az emberfeletti méretek által elért roppant hatás, mely a belépőben a saját kicsiny volta mellett az üdv utáni szükséglet, a világtól a földfelettihez irányuló vágyat s egyszersmind az egyháznak itt láthatólag kifejezésre hozott hatalmában és malasztjaiban való bizalmat kelti fel; a rézsútos, tág ajtók, melyek a hívőket, mintegy belépésre hívják fel; a templom belsejében a párhuzamos falak és pillérek által képezett hosszúktér, mely a képzelmet önkénytelenül a templom legjelentősebb tárgyhöz, az oltárhoz vezeti; a szentély előtti diadalív, mely e bűnös világból a magasabb világba való belépést jelzi: ezek mind oly tényezők, melyek a kath. érzésnek aesthetikailag teljesen megfelelnek.

A katolikus templom-építészet ezen még maig is felül nem múlt virágzási korszakának bővebb tanulmányozása mindenesetre irányt és elveket nyújthat a protestantizmusnak is a végre, hogy miként lehet a vallás eszméit a forma által karakteristikusan kifejezni. (Folyt. köv.).

Katona György.

KÖNYVISMERTETÉS.

Bibliai elmélkedések.

Délutáni istenitisztelekre. Irta: Fülöp József körmendi ev. ref. lelkész. Ára 1 frt.

Több évi lelkészi működésem alatt én is arra a tapasztalásra jutottam, a mit már sokan elmondtak, hogy egyházi beszéd-irodalmunk újabb termékei között igen

kevés van olyan, a melylyel azt a magas célt, a melynek a templomi kathedra szolgálatában áll, csak megközelítve is el lehetne érni. Gyengék, könnyűk ezek a predikációk, s ennek az oka több körülményben kereshető. Egyik ezek között az, hogy egyházi-beszéd íróink rendszeren olyan korban lépnek ki a nyilvánosság elé, a mikor még kevés élettapasztalatuk van, az élet ezer oldalát, a szív és lélek viszonyait, igaz örömet és titkos bűját nem, vagy csak papírosról ismerik, s csak az üres levegőben hadonáznak. A mikorra az életismeretök megjönne, akkorra elfogy az írói erejük és kedvük.

A másik körülmény pedig az is lehet, — hogy felületes önbirálat után, — sokan olyanok is előállanak egy-egy kötet predikációval, — vagy, hogy közelebb maradjanak tárgyához — egy-egy kötet biblia-magyarázattal, a kiknek semmi írói hivatásuk, különösen pedig semmi ahoz való tudományuk nincs. Ezek aztán döngetik az üres hordót, szórják a frázist. De építeni bizony semmit se építenek.

Aztán nagy baj az is, hogy kevés íróink tudja benső igazsággal megszólaltatni azt a hangot, a mely nem a skepsisnek, de nem is a bigott orthodoxismusnak, hanem az élő, éltető igaz hitnek a hangja. Tehát az egyiknek nincs élettapasztalata, a másiknak tudása, a harmadiknak hite. Predikációjukban pedig nincs lélek, nincs igazság, nincs élet.

Ha pedig valaki biblia-magyarázathoz fog, a bibliai tudományokban való jártasság, tiszta látás, mélyen járó bölcsesség és a biblia ismerete és szeretete nélkül, az ilyen vállalkozás még jobban megbosszúlja magát.

En előttem egy jó predikáció eszményképe az volna, amit Garzó némely biblia-magyarázataiból lehetne csinálni s a mi felé a Kenessey „Keresztyén tanításai“ is hajlanak; csak szeretnék azokba belevinni még egy kissé több, melegebb lüktetőbb életet s a külső formában bizonyos könnyedséget. Az ilyen féle tanításoknak, tapasztalásból tudom, van figyelmes, éber hallgatójuk, azok az igazság meggyőző erejével, közvetlenségével hatnak és építenek.

Mikor Fülöp József bibliai elmélkedéseit a kezembe vettem, azt hittem, hogy ezek is valami ilyen, helyes, jó, könnyed predikációk lesznek. Az első forgatásra olyan szép miniatúr bibliai freskóknak látszottak. De csalódtam, Ez is a közönséges sablonszerű munkák közül való. A címe: bibliai elmélkedések, délutáni istenitisztelekre. Tulajdonképpen pedig bibliai magyarázatok ezek. Ennek vallja a szerző is előszavában. Hogy bibliai elmélkedésnek nevezzi, azzal indokolja, hogy nem követi a biblia-magyarázatok megszokott formáját, a versről-versre való haladást, hanem innen is, onnan is, tetszés szerint választ ki részleteket, azokból elvon egy fő igazságot és a felett elmélkedik. (De ezt csak a szerző állítja.) Tárgyait az egyházi évkör szerint keresi fel s a szerint halad az egész füzetten át. Kezdi első adventtel s végzi a reformáció emlékével.

Az elmélkedések szerkezete abból áll, hogy mindegyik magyarázat eleibe ír a szerző egy-egy rövid bevezetést, melyek többnyire tárgyhöz illők, figyelemébresztők, világosak. Azután elmondja a kiválasztott bibliai részlet tartalmát vázlatosan, aztán újból sorra szedi, előről végig magyarázza, világosítgatja az egész textust, hozzáfűz egy-két tanúságot és öt-hat sorból álló intelem után rámondja az áment. Egy-egy elmélkedése négy lapnál többre nem igen terjed.

Hogy jók-e, sikerültek-e ezek a bibliai elmélkedések vagy magyarázatok, az mindenesetre az igényektől, a mértéktől függ, melyet rájuk alkalmazunk. A szerző azt mondja, hogy azok kiadásánál nagy igényeket nem táplál. „Egyszerű dolgok ezek, egyszerű emberek előtt elmondva,

de a kik látható érdeklődéssel halgatták. "En kétféle igényt állítok fel, melyek a magok jogait megkövetelik egy nyomtatott munkával szemben: az irodalomét és a használhatóságét. Ezek a bibliai elmélkedések egyiket sem elégítik ki egészen. Világosan, egyszerűen vannak előadva, az igaz. Itt-ott elegendő, sőt meglepő bibliai tájékoztatást is nyújtanak. Sok értékes, hasznos tanúságot vonnak el s vetnek felszínre egyik-másik bibliai történetből. *De ezek a jobbak és sikerültebbek is alig emelkednek túl úgy belső tartalom, mint külső terjedelem tekintetében azon a színvonalon, a melyen egy közönséges népiskolai bibliai tanításnak állnia kell.*

Ha ez a mérték elegendő volna, a minthogy nem az, úgy el kellene ismernem, hogy a harminc elmélkedésből körülbelül tizenöt olyan, hogy alig lehet tenni ellene valami lényeges kifogást. Ide sorozható: „Keresztelő János,” „A Sion leányának tett ígért,” „Jézus megkísértése,” „Jézus és a kicsinyhitűek.” A kisebb tárgyakkal, a hol a felszínen úszik az igazság, jobban meg tud birkózni. Bizonyosága ez a beszéd is. Bár ebből tarthatatlan orthodox álláspontja erősen kiri, a mennyiben a Jézus csudatetteit egészen szó szerint veszi: mégis, mivel tárgyát kimélyíti és megfelelő helyes keretben helyezi el, ez a sikerültebbek közé tartozik. Ide sorozható továbbá: „Zakeus,” „Jézus imádsága a tanítványokért és hívekért,” „Jézus a templomban virágvasárnapon.” A virágvasárnap történetéből ügyesen vonja le a tanúságot. Bár gondolatmenete nem mentes némi kuszáltságtól, a célt, melyet maga elé tűzött a szerző, t. i. az egyszerű biblia-magyarázatot, ebben legjobban megközelíti. A jobbak közé tartoznak még, részint azért, mert helyesen fogja fel a szöveget, részint mivel találóan vonják le az erkölcsi tanúságot: „A szent lélek kitöltetésének hatása,” „Az első keresztyének istenitisztelete és élete,” „Jézus tanítási módja,” „A naini ifjú feltámasztása,” „Jézus és a kisdedek,” „A kanaánita nő hite,” „József testvérei” és „Jákób álma.” Az utóbbiban a Jákób lajtorjájáról írott rövid megkapó kép különösen méltó a kiemelésre.

E felsorolt beszédek, úgy a mint vannak, ha nem a vasárnap délutánra, de hétköznapiakon, a mit a szerző is megenged, talán használhatók. Egyébként pedig, az én szemüvegemen át nézve, alig érnek többet egy egyszerű biblia-olvasásnál. A többiek még annyit se. Egy párral próbát tettem vasárnap délutánonként. De megbántam. Száraz ismételései a magyarázatra szánt bibliai részlet szavainak. Nincsen felszínre hozva s kidolgozva a bennök rejlő mély igazság. A „Kiáltó szó a pusztában” feliratú elmélkedés, a felett a 12 vers felett van tartva, a mely a Keresztelő János tanításainak a lényegét képezi, a mely felett 12 jó predikáció írható. A szerző egy lapon vázlatosan, felületesen az egészet letárgyalja. A „Keresztelő János haláláról” írott beszédben, a főintrikusnak, Heródiásnak, az asszonynak a jelleme még csak érintve sincsen. A *gyermek Jézus* egyszerű történetéből a szülék vallásosságára és a gyermekek engedelmisségére nézve megszívlelhető tanúságokat von le, de a mit meg kellett volna magyaráznia, Jézusnak az anyja szemrehányására adott válaszát, a mit a bibliai szöveg szerint is senki meg nem értett, hogy t. i. „nekem azokban kell foglalatokodnom, a melyek az én atyámnak dolgai”, elsiklott felette a nélkül, hogy a magyarázatot meg is kísérlené. Sőt itt egyik-másik mai paedagógussal ellentétbe is jön, a mikor azt állítja: „A mely gyermeknek legtöbb ideje a játékban telik el, az felnőtt korában is könnyelmű és felületesen gondolkozó ember lesz.” 28 l.

A többi, itt meg sem említett elmélkedés, a szavakon való lovagolásból és üres szószaporításból áll. A textus elején rendszeren megjegyzésekkel kísért olyan bibliai

kifejezéseket is, a melyek egészen jelentéktelenek és nem is szorúlnak magyarázatra. Majd beljebb haladva, elsiklik azok felett is, a melyek több világosságot kívánnának. Nem a lényegre fekteti a súlyt. Nem eszmei magaslatra törekszik, hanem a gyakorlati hasznosságot és intelmet erőszakolja ki belőlök. — Izelítőül bemutatok egy pár részletet.

A VII. számúban azt mondja: „Hogy mikor kezdett Jézus predikálni? E kérdésre röviden megfellelhetünk. Mindjárt akkor, midőn Kapernaumban letelepedett.” 36. l. A megelőző lapon pedig így szól: S mikor telepedett le Kapernaumban? Mikor Názáretet elhagyta. sat. Hát ez így nagyon is naiv. Ha nem tud rá okosan megfelelni, akkor ne tegye fel magának se a kérdést. Ugyanebben a darabban arra a kérdésre, hogy miért választotta Jézus tanítványaiul la szegényeket? — nincs megadva a helyes felelet. Nincs kifejtve a legfőbb ok, hogy azért, mert ezeknek egyszerű, tiszta lelke fogékonyabb volt az ő igazságainak megértésére, mint például a farizeusoké lett volna.

A XXX. sz. beszédben e felett a kifejezés felett: „mondá az Úr Mózesnek” majd egy egész lapon tündöklik. S azt feszegeti, hogy miképen beszélt Mózes az Úrral? Ismerte-e, látta-e szemtől-szembe, vagy csak a hangját hallotta? Minő titkos formája van az Úr hangjának? Ki ismeri ma őt? sat. S a sok naiv okoskodás közt azt állítja: „Ismeri az Istent ma is minden bűnös ember, ha ismeri az Isten tökéletességeit, s tulajdonságait.” 143. l. Hát az igaz ember ma nem ismerheti az Istent? kérdjük a szerzőtől.

A X sz. beszédben, míg arra a dogmatikailag nagyfontosságú kijelentésre: „Ez az én szerelmes fiam, kiben én megnyugodtam, őt hallgassátok,” alig van szava, a melylyel annak jelentőségét méltányolná: addig a felett, hogy Jézust a hegyre miért kísérte csak három tanítvány, szükségesnek látja kimerítően meditatálni és arra az eredményre jut, hogy Jézus azért is vitt csak három tanítványt magával a hegyre, mert *három tanítvárra volt szüksége*, a kik a kijelentés igazsága mellett hiteles tanúbizonyságot tegyenek. (50 l.)

Az „embernek fia” kifejezés (IX sz) szerinte annyi tesz az új testamentomban általában, mint *messiás*. (46 l., S Jézus is így kívánta érteni. S hogy a messiás mit tesz, arról hallgat a krónika. Nagyon erőszakos dolog az is) a mikor abból, hogy az emmausi tanítványok (XIV. sz. Jézust útközben nem ismerték fel, a tanítványok hitelenségét magyarázza ki. Valamint erőszakolt az a tanúság is, a mit az emmausi történet végén, a Jézus hirtelen való csodás eltűnéséről levon. Azt mondja ugyanis, hogy: „ott a hol már megismerték és tapasztalták Jézus jelenlétét, hatását nem maradhat soká érezhetőleg most sem.” (69 l.) Ez nem áll. Épen ellenkezőleg, azt tanítjuk, hogy a hol Jézust egyszer igazán megismerték, ott az ő hatása, jelenléte állandóan megérezhető.

A XXIII. sz. beszédben, a melynek a gondolatmenete, kifejezései különben is a legkuszáltabbak, azt állítja, hogy Jézus az egész zsidó néptől elfordult. Ezt Jézus sohasem cselekedte meg. Csak a farizeusokat utálta nagyon. S míg másutt Jézust úgy tünteti fel, mint csudatevő isteni hatalmat, itt úgy állítja elének, (113 l.) mint gyarló tapasztalatlan embert, a ki a saját küldetésével sincsen tisztában. Tehát nem mindenütt a valódi Jézust mutatja be. Az írás szellemébe nem tud belemélyedni. Nem érti meg azt. Nem tud Jézusról egységes képet alkotni, sem magának, sem hallgatóinak.

S hogy miként számol le a csodás eseményekkel, arra nézve példának ide iktatok néhány sort abból a beszédből, mely a hitetlen Tamás történetéről szól. „Mellőzve annak bővebb magyarázatát, *miként tudhatta Id-*

vezetőnk tanítványainak hollétét s hogyan juthatott zárt ajtókon keresztül hozzájuk, melyek — mint az ő isteni mindentudóságának s mindenhatóságának jelei — különben is a gáncsoskodást nem tűrő vallásos hit világába tartoznak, — mondom mindezeket mellőzve: Jézusnak egy szép köszöntésével találkozunk itt: „Békesség ti nektek!” stb. (73 l.) Az 50-dik lapon meg ezt mondja: „A mi Jézusnak csudás elváltozását illeti, (a hegyen való átváltozásról van szó) felesleges volna a felett hosszas találgatásokba bocsátkozni, hogy mi okozta azt.”

Tehát bele fog és pedig előszeretettel fog bele a csudás textusok magyarázatába és azután üres szövegekkel tér ki azoknak megfejtése elől, vagy éppen conservatív felfogásával takarózik, a mi a legkényelmesebb bibliai magyarázás.

A kidolgozása általában azoknak a beszédeknek sikerült inkább, amelyeknek textusai magyarázat nélkül is világosak, ahol csak a gyakorlati hasznót, az erkölcsi tanulságot kellett megállapítani; míg a nagy, szép textusok, a biblia gyöngyei, felületes, vázlatos ismertetésben részesülnek. Mintha igazán harmadrendű dolog volna az a délutáni istentisztelet, a melyre ezek száma vannak. Maradandó benyomást, a biblia iránti mély szeretetet aligha fognak ezek kelteni. A ki nem ismeri Máté, Lukács evangéliomának szép helyeit, azokat az elmélkedésből nem is fogja tudni kellőleg méltányolni, nem ismeri fel az azokban rejlő nagy hatalmat, mély igazságot, örök szépségét. A ki pedig ismeri, arra nézve bántólag kevés az, ami ezekben mondva van. Ha már a khatedraban állunk, fölünk az a khatetra meg követeli, még délután is, hogy vigyünk oda tudományos igazságot, mélységet. Szerzőnk nem megy le se a mélyre a gyöngyökhöz, vagy ha lemegy, amit felhoz, csiszolatlanul hagyja, úgy hogy az a maga teljes erejében nem érvényesülhet. Tehát e beszédeknek, szerintem, irodalmi becsök is, gyakorlati értékek is kevés van. Mi, ezen a vidéken a bibliai magyarázatokból ennyivel nem a rendes isteni tiszteleteken, hanem a templomban felmarasztott ifjúságnak is szolgálunk. Erre a célra talán ez a könyv is használható lesz.

Es ez is valami.

Vattay László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör“ folyó hó 15-én tartotta Fejes István elnöklete alatt ez évi utolsó ülését. A gyűlés eleje egész ünnepi színezetű volt. Maklári Pap Miklós, másodelnök az irodalmi kör nevében melegen üdvözölte Fejes Istvánt, azt a férfit, ki a prot. egyházi életnek eddig is egyik nagyrahivatott, munkás vezére volt s kinek munkássági tere most az által bővült, hogy a felső-zempléni ev. ref. egyházmegye egyhangúlag espere-sévé választotta. A rövid, meleg válasz után első igen fontos tárgy az új alapszabály kérdése volt. Annak idején egy bizottság vállalta magára az alapszabály-tervezet megkészítését s ez a maga munkáját bevégezvén, az általa kidolgozott tervezet e lapok f. évi 32. számában egész terjedelmében megjelent. Az irod. kör kezelő bizottsága e tervezetet néhány csekély fontosságú módosítás mellett elfogadta s ajánlólag terjesztette a közgyűlés elé. Az irod. kör közgyűlése hosszas és beható eszmecsere után szintén elfogadta s immár nincs más hátra, mint az egyházi főhatóság és a belügyminisztérium szentesítésének kikérése. A fontosabb módosítások a következők: A főiskolától évenként járó összegnek nem a maximuma, hanem csak a minimuma állapíttatik meg, úgy, hogy a főiskola

évenként legalább 400 frtot ad a kör céljaira, de ha a jövedelem engedi, indokolt szükséglet fedezésére, esetleg többel is segíyezi. A 11. §-ban kifejezett írói díj a második és későbbi kiadások alkalmával a középiskolai tankönyvekért évenként 10—10 frtra szállíttatik, a népiskolai könyvekért pedig ugyanakkor a tiszta jövedelem 15%-ában állapíttatik meg, oly módon, hogy az írói díj évenként 10 frtnál nem lehet kisebb, 20 frtnál nem lehet nagyobb. Igen fontos s a kör existenciáját érintő határozat, illetőleg módosítás annak kimondása, hogy *jövedőre minden tag a kör céljaira tagsági díjúl évenként 5 koronát fizet, mely összegért azonban a kör közlőnyét ingyen kapja, s a kör kiadványait fele áron.* Miután az új alapszabálytervezet nem pusztán nép- és középiskolai tankönyvek kiadását célozza, hanem a felsőbb oktatás körébe tartozó tankönyveknek, magasabb értékű s egyetemesebb érdekű műveknek kiadását, illetőleg segítését is felvette munkakörébe, — talán nem egészen reménytelenül gondol az irod. kör arra is, hogy a főtiszteletű egyh. kerület a theologiai művek kiadásának elősegítésére felajánlott 300 frtot az irod. kör rendelkezése alá évenként folyóvá teszi. Valamint felkéri irod. kör a főtiszt. egyházkerületet arra is, hogy a megerősítés alkalmával hívja fel a tanügy barátait az irod. kör pártolására, mert alapító és pártoló tagok nélkül, a jelenlegi anyagi nehézségek mellett, a kör fenmaradása, lapjának kellő színvonalon tartása s általában az irodalmi kör céljainak elérése lehetetlen. Ez az anyagi nehézség volt egyik oka, hogy Radácsi György a „Sárospataki Lapok“ további szerkesztését az osztatlan közbizalom dacára is, csak nagynehezen fogadta el még egy évre. Az irod. kör, mint a múltban, most is csak elismeréssel s köszönettel adózhat a szerkesztőnek, hogy a kör közlőnyét oly magas színvonalon tartja, hogy hasonczélú, társaival, irányának szabadelvűsége s határozottsága által, mindenestre bátran kiállotta és kiállja a nemes versenyt; — egyúttal pedig örömet nyilvánítja, hogy legalább még egy évig a kör közlőnyének sorsát a Radácsi György biztos kezeibe tehette le. A számvizsgáló bizottság tagjainak megválasztása után, az irodalmi körbe új tagokul felvettek: Bacsoni Albert kassai áll. realisk. tanár és Réz László, sárospataki ev. ref. s. lelkész. A folyó ügyek tárgyalása, az idő előrehaladottsága miatt, egy következő gyűlésre halasztatott.

Csontos József, jegyző.

— Temetési énektárat óhajtna kiadni a „Sárospataki irod. kör“ s e végből már többször fordult lapunk t. olvasóihoz, a kik túlnyomó számban magok is okvetlenül mélyen érzik azt, hogy a régi temetési énekek a fejlettebb ízlést ki nem elégíthetik s részben a temetési gyász-ünnep komolyságát és méltóságát is kockáztatják. A többszörös felhívásnak alig lett valami eredménye. A pályázás útján való próba sem sikerült, sőt egyes költőink megkeresése sem vezetett célhoz, mert a temető és halál gondolataival való foglalkozásra műzsájuk csak kivételes alkalmakkor mutat muló hajlandóságot. De ez a sokféle sikertelen kísérlet sem riaszthat el bennünket a kitűzött céltól s éppen azért újra csak a t. olvasó közönséghez kell fordulnunk s kell fordulnom nekem, a ki — jobbakk hiányában — a temetési énektár ügyének előkészítésére s mozgatására vállalkoztam. A tél a csendes foglalkozásra s mint a halálnak képe egyúttal a mulandósággal való kibékülésre is alkalmas időszak. Kérem azért az ügy iránt való teljes szeretettel a t. lelkész és tanító urakat, hogy az „Irod. Kör“-t kitűzött nemes céljában segíteni s készen lévő vagy készíttendő temetési énekeiket hozzám vagy pedig *Hodossy Béla és Pásztor Sámuel* tagtársaimhoz beküldeni kegyeskedjenek. — Sárospatak, 1894. dec. 20. *Radácsi György.*

— **Gyászhirek.** *Szádecsei Szádeczky Sámuel* pusztafalui ev. ref. lelkész s volt 1848—1849-iki honvédtüzér-hadnagy f. hó 9-én 70 éves korában elhunyt. Mint a család által kiállított gyászjelentés tudatja, 1824. aug. 1-én született Fuló-Kércsen Abaújmegyében. A gimnáziumot Sárospatakon, a jogi tanulmányokat Eperjesen végezte. Végig harcolta a szabadságharcot, előbb a Nagy Sándor, aztán Klapka hadtestében. Részt vett a pákozdi, schwehāti, kápolnai, hatvani, isaszegi, tápió-bicskei, szolnoki, stb. ütközetekben s Budavár ostromában. A világosi fegyverletétel után aradi fogságából menekülve, a gr. Teleki családnál Gyömrőn, s a Ráday grófnál Pécelen talált menedéket, majd a sárospataki főiskolában, a hol a theol. tanfolyamot elvégezve, papi pályára lépett. 1855—1894-ig volt a pusztafalui egyház lelkésze. Ugyan, a mint a gyászjelentés mondja, hogy egész életét hazájának, istenének és családjának szentelte, s míg az elsőért híven tékozlta ifjú életét, a másodiknak 40 év becsületes munkájával áldozott, a harmadikban pedig apai bölcsességét dicsőítette meg. Kitűnő gyermekeket nevelt s nemcsak a tudományok után való olthatatlan vágyat plántálta beléjük, hanem a művészet szeretetét is élővé tette bennök — önmagának, övéinek és minden tisztelőjének is gyönyörűségére. A ki hallotta valaha, a zenélő Szádeczky családot, az a pusztafalui egyszerű paplakot soha nem fogja elfeledni. Fiai közül *Lajos* egyetemi tanár Kolozsvárott s a Magy. Tud. Akad. levelező tagja, *Gyula* egyetemi magántanár és főgimn. rendes tanár a budapesti ev. reformátusok intézetében, *Béla* tanárjelölt, *László* IV. é. joghallgató, *Zoltán* VI. o. t. leánya *Berta* Körössy József víji ev. ref. lelkész neje; özvegye *Ivanóczi Kanócz Zsanett*. — A fejétől megfosztott szép család igaz gyászában őszinte részvéttel osztozunk, s áldjuk a kidőlt nemesnek emlékeztét. — A sárospataki főiskolának egy még egészen kezdő növendéke hunyt el f. hó 18-án hosszas szenvedés után. *Végh Miklós* a berkeszi ev. ref. lelkész I. osztályos fia néhány héttel ezelőtt himlőbe s ebből kiépülve, fejtiphusba esett s a leggondosabb orvosi, édes anyai és testvéri ápolással sem volt megmenthető. A főiskola udvaráról éppen a szorgalomszak utolsó napján kísértük ki az édes otthon után epedő tanulótársakkal az ő örök, hideg otthonába, a sárospataki reformátusok temetőjébe. Koporsója felett az énekkar énekelt megható gyászdalokat s *Mitrovics Gy.* főiskolai lelkész tartott — főként a tanuló ifjúsághoz intézett, tanulságokban gazdag gyászbeszédet és imát. Álmodják az idegen földben örök ifjúságról, örök boldogságról!

— **Az ezredéves országos kiállítás** közoktatási csoportjának végrehajtó bizottsága a rendezésre vonatkozó tervét már elkészítette. E szerint a felsőbb oktatásügynél feltüntetendők lesznek: 1. *Az oktatásügy rendszere általában.* 2. *A felső oktatásügy fentartó alapjai.* 3. *Az egyes intézetek belső szervezete,* tekintettel az egyes intézetek vezetésére, a tanszékek számára, beosztására és javadalmazására, a tanintézetben létesített egyéb állásokra és intézményekre, pl. alumneumokra. 4. *A tanintézetek felszerelése,* vagyis az épületek rajzai, az azokban levő termek, könyvtárak, azok berendezése, stb. 5. *A tanítás módszere.* 6. *A tanárok irodalmi és egyéb tudományos munkássága.* 7. *A hallgatóságra és a tanítás eredményére vonatkozó statisztikai kimutatások és graphikus táblázatok.* 8. *Az ifjúsági egyletek, mint kulturális tényezők,* bemutatásával alapszabályaiknak, vagyonuknak, a tagok számának, tevékenységüknek és a segélyezésre fordított összegeknek. A középiskoláknál be kell mutatni az iskolaépületek rajzait, még pedig külön csoportba az 1867 előtt épült iskolákat, külön azokat, melyek 1867—1883-ig és az 1883-tól épültek, továbbá a tanszereket, tankönyveket, ifjúsági íra-

tokat, az iskolai dolgozatokat, lehetőleg fokozatosan; a tanulók számát, anyanyelvét, vallását, előmenetelét, a tanárok számát, képesítését, az iskolák költségeit, stb. feltüntető graphikus táblákat. Kíváncsnak tartja a bizottság, hogy a tanintézetek ez évben díszesebben kiállított értesítőt adjanak ki, melyben az intézetre vonatkozó okiratokat, régi tanterveket, tanmeneteket, tankönyvek jegyzékét lehetőleg teljes terjedelemben közöljék. A tanárok irodalmi működésének feltüntetése végett, a beküldött irodalmi művek kiállítatnak s ezen kívül gondoskodnak arról is, hogy a középiskolai tanárok összes irodalmi működéséről külön katalógus adassék ki. Ezzel összefüggésben megemlítjük, hogy a sárospataki ev. ref. főiskola épületeinek, könyvtárának, szépművészeti muzeumának, természettani gyűjteményének rajzát, illetőleg fényképét most készítik a millenniumi kiállításra.

— **Zichy Nándor és a szentesítés.** Az ultramontánok világi vezére a „Fehérmegyei Napló“-ban adott hangot a szentesítés által keltett érzelmeinek. Szerinte a királynak ez a ténye egy halálra ítélt utolsó kívánságának teljesítése s lehetetlen, hogy a szentesített javaslatok életbe lépjenek. E reményben, mint hithű katolikus rendületlen loyálitással kész ő felségéhez ragaszkodni s ha valamiképen elvégre is megtörténik a javaslatok életbe léptetése, akkor követelni fogják az egyházpolitikai törvények revisióját, mert minden alkotmányos eszközt meg kell ragadni, hogy megvédjék a mi az övék, s a mit még a királyok sem vehetnek el tőlök: *hitőket, lelkiismereteket szabadságát.* „Nem engedjük igazainkat“, így kiált fel a lelkesült vezér, s utánna teszi Lutherrel: „Isten minket úgy segéljen.“ — Hát nem derék dolog az, mikor ezek a jó úrak lelkiismereti szabadságról énekelnek?!

— **A kiskorú árvaleányok esketésére vonatkozó rendelet** felújítását s a lelkészek figyelmébe ajánlását tartotta szükségesnek a vallás és közoktatási miniszter, Papp Gábor dunántúli ev. ref. püspökhöz f. hó 1-én intézett leiratában. A rendelet felújítását az a miniszter tudomására jutott eset tette szükségessé, hogy a dunántúli egyházkerület egyik lelkésze egy még 16 évet be nem töltött árva leányt *gyámhatósági engedély nélkül összeeskettett.* A miniszter felhívta a püspököt arra is, hogy a mulasztást elkövetett eskető lelkésszel szemben a szükséges intézkedéseket saját hatáskörében haladéktalanul tegye meg, a törvénysértést s miniszteri rendeletek figyelmen kívül hagyását torolja meg s teendő intézkedéséről a minisztériumot mielőbb értesítse és hasonló visszaélés megakadályozása céljából egyházkerületében haladéktalanul intézkedjék. Ebből az esetből kifolyólag mi sem tartjuk feleslegesnek lapunk t. olvasói előtt az említett rendeletet felújítani, annyiival is inkább, mert az olyan lelkész, a ki ezen miniszteri rendelet ellen vét, a tilos összeeskettést végzőkre kiszabott szigorú büntetéssel sújtatik. Az 1877. XX. t. c. 113. §-nak 5. pontja s az ennek alapján 1881-ik évi január 22-én 1188. szám alatt kibocsájtott, a Rendeletek Tárának 1889. évi folyamában 84. sz. a. közzé tett s akkor az egyházi főhatóságokkal is közölt miniszteri rendelet az, mely meghagyja, hogy 16-ik életévüket még be nem töltött kiskorú árvaleányokat, gyámhatósági (árvaszéki) engedély nélkül házaseleltre összeeskettetni nem szabad.

— **Az ibrányi templomszentelés alkalmából,** Kovách Károly egyházmegyei gondnok úrtól a következő érdekes sorokat kaptuk: „Igen-igen tisztelt szerkesztőség! Engedje meg, hogy nagy becsű lapjában az *ibrányi* templom- és egyház ünnepe alkalmából közöljek oly tényeket, melyek azzal lényegesen összefüggnek, de a melyek, bár történelmiek, kevésbé ismeretesek. Míg más jó emberek örömmel olvashatják, én aggodással kísérem

az ibrányi ref. templom kiújításának ünnepségét. Az olvasó bizonyára csodálkozni fog a felett, hogy ez engem annyira érdekel, s én nem késlekedem csodálkozásából kiragadni. 1844-et írtak, mikor a Kuthentől származott Ibrányi család egyik fiágának utolsó dugazdag sarjadéka ősei után magtalanul elköltözött, s nyitva hagyta az utat a másik két (a szabolcsi Ibrányi Ferencz s az ungi Ibrányi József özvegye s gyermekei gyámja, Buday Jusztina személyében képviselt) fiág örökösödéséhez, melynek fogantatásánál, utóbbit én képviseltem. Oly egyénnel szemben, mint Ibrányi Ferencz, ki 24 órai türelemmel sem bírt komolyabb dolgokkal foglalkozni, nem egyszer kellett félben hagyni s újra kezdeni az osztály lebonyolítását: — nekem tehát volt elég alkalmam Ibrányban megfordulni, s Patkó úr velem megösmékedvén, nem szalasztotta el az alkalmat, hogy megkísérleje a lelkesz javadalmához hajdan tartozott, de az Ibrányi család katholizálása idejében elfoglalt, külállományt képező fekvőség visszaszerzését. E végett hozzám fordult. Egykorú jegyzőkönyvi feljegyzésekből s azon körülményből, hogy az azokban kijelölt részletek a majorsági területektől elkülönítve feküdtek, kívánata jogosságáról meggyőződve — bár a nélkül tehettem volna — közlöttem az egy alkalommal részt vett úrnővel s miután, — a mit magas műveltsége jeléül kell említenem — teljesítéséhez örömmel járult: azt a működött szintén protestáns mérnöknek meghagytam. Mindez azonban nem igazolja az én aggodalmamat; de talán igen, a mi következik. Mert a hosszas és sokszor eredménytelen munkálkodás alatt elég idővel rendelkezvén, meglátogattam Patkó urat, s egyebek közt megmutatta nekem a templomot, aggodalmam tárgyát. Az a templom két részből állott, az egyik — ha jól emlékezem — az első, góth stílusban épült, mint egy 5 öl hosszú terem, melyet több, merészen karcsú s gyönyörűen szabályos pillérek nyugvó kereszt-csúcs-íves boltozat fedett; a másik minden jelleg nélküli, körülbelül akkora hosszú, amannak pillérei színvonaláig emelt három falból álló ragaszték, deszka mennyezettel ellátva s mint Patkó úr megemlítette, a nemes egyházi előljáró már akkor azon törte a fejét, hogy az ívezetet leszedeti s deszka mennyezettel helyettesíti. Azóta gyakran visszaemlékeztem rá s mindig aggódva vártam a hirt, hogy vandal kezdek mint fosztják meg egyházunkat, hazánkat e gyönyörű és ritka műemléktől annak guillotinrozásával, s akkor nem is mulasztottam el Patkó úrnak védelmébe ajánlani. A katholikussá lett Ibrányi család, — melynek feje a Rákóczy bukása után csak ily úton kaphatta meg az egri püspök közbenjárása mellett életét és vagyonát — igen buzgó lett s egyházat is alapított, de csak cselédei lettek tagjai. Lehet gondolni, hogy Ibrányi Ferencz nem követte osztályos felét s midőn csakhamar csőd alá került, ottani birtokát Lónyay Menyhért — még nem gróf — vette meg. Az új birtokos részint tiszaszabályozással, részint határrendezéssel értékesítette azt. Egy ilyen határrendezési összejevetel alkalmával megkeresett engemet Ibrányi Lajos, a nemes úrnő egyik fia, kérve, hogy mint a ki a birtokot ismerem, kísérem el. El is mentem tehát vele Ibrányba s a mint oda értem, azonnal megkeresett Patkó úr, kérve, lennék közvetítő a viszamaradt javadalmi részletek megnyeréséhez; de bizony — bár kérését készséggel teljesítettem — minden igyekezetünk meghiusult.

— Az országos közoktatási tanács utolsó ülését tartotta folyó hó 14-én, mert a vallás és közoktatási miniszter egy december 1-én kelt leirattal feloszlatta ezt

a sokszor erősen megtámadott egyesületet, melynek mostani szervezetével ő sem tudott megbarátkozni. Leirátában kijelenté a miniszter, hogy az új tanácsot minden adminisztratív teendőktől megszabadítja s tisztán tanácsadó testületté fogja átalakítani.

— **Nyilvános beszámolás.** A magyar irodalmi önképző társulat által ez ev. ref. templom javára december hó 1-én tartott felolvasó estélynek bevétele 79 frt 76 kr., kiadása 21 frt 60 kr., tiszta jövedelme tehát 58 frt 16 kr., melyből készpénzben befolyt 42 frt 26 kr., számolás alatt van a főiskolai széniornál 15 frt 90 kr. Felülfizettek: Csiszár Gáborné 1 frt, Tarczal János 5 frt, Kovács Endre 3 frt 40 kr, Szakácsi János 4 frt 20 kr, Kovács Ferenc 50 kr, Csicseri József 40 kr, Dr Kun Zoltán 4 frt 40 kr, Dr Zsindely István 1 frt 40 kr, Maklári Papp Miklós 60 kr, Vizsolyi János 1 frt, Meczner Gyula 20 kr, N. N. 20 kr, N. N. 20 kr, N. N. 40 kr, nn. 40 kr- nn. 40 kr, összesen 23 frt 70 kr.

Dr Székely György,
az irod. társulat elnöke.

Bornemisza József m.-kövesdi ev. ref. lelkesz, nyugalomba vonult a.-borsodi esperes, volt zsinati képviselő stb. — mint lapunk zártakor sürgönyileg értesülünk — folyó hó 20-án, estveli 9 órakor elhunyt. A testben lélekben erős s anyaszentegyházunk ügyei körül örállásra hivatott férfiú váratlan és hirtelen kidőlt széles körben fog mély és igaz részvétet kelteni, mert sokak tiszteletére tette magát érdemessé az Úr ügyének buzgó szolgálatában. Megrendülve vettük és adjuk a szomorú hirt s mély részvéttel a gyászba borult családnak fájdalma iránt, tisztelettel áldjuk emlékezetét.

Pályázat tanári állomásra.

Az államilag segélyezett *sepsi-szent-györgyi* ev. ref. Székely-Mikó-kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékkal a görög-latin nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma: évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz; egy, esetleg két ízben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntetve s az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat a sepsi-szent-györgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégium Elöljáróságához 1895. évi február hó 2-ig adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe:

A választott tanár a nem állami tanárok részére létesített nyugdíjintézet kötelezett tagja.

Állomását az 1895. év szeptember 1-től tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1894. december hó 16-án.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Kolozsvári Sándor,
elnökhelyettes.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrészes-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz.« *Radácsi György.* — »Még egyszer a protestáns gimnáziumok felügyeletének szelleméről.« *Mitrovics Gyula.*
— »A nem állami tanárok nyugdíj ügye.« *Buza János.* — »Egy érdekes adat a sárospataki főiskola történetéhez.« *Révész Kálmán.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

A t. Olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ — saját benső szükség-
geihez és a megváltozott külső viszonyokhoz képest —
változatosabb és mozgalmasabb életet kíván folytatni
ezentúl.

Reményleni meri, hogy módosított alapszabályai
lényegesen hozzájárulnak majd anyagi és szellemi erői-
nek gyarapításához s ezeknek bölcs felhasználása mel-
let hatása szélesebb körű, főként pedig mélyebb és
maradandóbb lehet, mint volt idáig.

Tervezett felolvasó gyűléseiben azokat is gyümöl-
csözően foglalkoztathatja tagjai közül, a kik eddig jó-
formán tétlenségre voltak kárhozthatva.

A felsőbb oktatás körébe eső kiadványok segélye-
zésével az akadémiai tanszakok képviselőit, tiszteletbeli
és alapító tagjaiban pedig a sárospataki főiskolának orszá-
gos nevű fiait és barátait is szorosabban fűzheti ezután
magához s ilyen módon szellemi tőkéjét, igen rövid
idő alatt is, dús növekedésnek indíthatja.

Az így beállható, szép kilátásokkal kecsegtető új
élethez — mint az Irodalmi Kör határozata mondja —
eddiggi közlönyét, a „Sárospataki Lapok“-at nem nélkülö-
zheti s még áldozatok árán is fentartani óhajtja; de
csak abban a szellemben és irányban, a melyet a külső
tanúk java részén kívül saját 13 éves multja igazol.

E szellemnek és iránynak szinte tüntető megbecsü-
lése tette elodázhatatlan köteleességünké, hogy a mai
válságos körülmények között a „Sárospataki Lapok“
szerkesztését még egy évre, — egyéb irodalmi dolgaink
meghárthatásával is — elvállaljuk.

Érezzük — inkább, mint bármikor — a felelősség
terhét; de bizunk mi is lapunk kipróbált jó szellemé-
ben, a mely kibirt már sok hanyattatást; bizunk a
„Sárospataki Irodalmi Kör“-nek a javított alapszabályok-
kal kezdődő új időszakában, mindenek felett pedig a
mi kegyelmes jó Istenünkben, hogy Ő, a ki hűséges
munkatársakat állított mellénk az eddigi feladatokhoz:
meg fogja segíteni az ő nevének dicsőségeért végzendő
munkánkat a korszakos események hullámcsapásai kö-
zött is.

Megragadjuk az istenségnek ama lelkét, a mely
szabadság és szeretet és nem bocsátjuk el, a míg meg
nem áld minket — fiait.

Jöjjetek e jelek alá ti hű barátok és harcoljunk
és építsük Istennek háborgatott szent egyházát egye-
sített akarattal és azután „ne félj kicsiny sereg!“ —
higyjünk a becsületes munka diadalában.

Jöjj te egész anyaszentegyház és ha látod, hogy
híven harcolunk, ne restelkedjél a tiszta kezű és nemes
célú munka megbecsülésében.

* * *

Lapunk előfizetési ára ezentúl is csak 5 frt marad,
a mely félévenkénti vagy évnegyedes részletekben, legcél-
szerűbben postautalványon, Pásztor Sámuel gimn. tanár-
hoz, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“ pénztárnokához
küldendő.

RADÁCSI GYÖRGY,
szerkesztő.

Még egyszer a protestáns gimnáziumok fel- ügyeletének szelleméről.

Én e lapok folyó évi 46. számában, annak alkal-
mából, hogy a tiszántúli ev. ref. egyházkerület meg-
választotta a kebelében létező középiskolák felügyelőjét
s összeállította számára a tanintézetek látogatása tár-
gyában adandó útasítás tervezetét is, egy közleményt
írtam, a melyben az útasítási tervezetet, csak épen
nagyobb vonásokban ismertetvén, elítéltem azt a szelle-
met, a mely az egészről felénk szól; a mely, legalább
az én történeti érzékem előtt, egészen újnak látszott s
a mi ennél komolyabb dolog az egészben: a mely új
szellemtől én magam részéről, protestáns gimnáziumi
oktatás ügyünk emelésének szempontjából semmi jót
és üdvöset nem várok.

Foglalkoztam az elggé fontos kérdéssel jó akarattal;
egyszerűen azon őszinte érdeklődésből, a melylyel a
protestáns tanügy minden mozzanata iránt, mint tanár
és református konventünk tanügyi előadója is viselte-
tem s bizony nem kellemetlenkedési szándékból vagy
érdekből és félelemből; mert tudva levő dolog, hogy
ha ez az utasítási tervezet a legutolsó betűig meg fog
is állani, végrehajtási veszedelmei engem nem érte-
nek s az annak képére formálandó középiskolai felügyelő
akár aranyakat fog osztogatni, akár, a mi előirt zordon
képéhez inkább lesz következetes, villámokat fog

szórni, én abból nem kaphatom ki a magam részét, hogy így a pro domo sua sugallata szerint kellett volna gondolkoznom és írnom.

Épen ezért csak őszintén tudom sajnálni, hogy legjobb szándékú beleavatkozásom a dologba, erős félreértésekre szolgáltatott alkalmat s hogy e félreértéssel épen nagytiszteletű Szeremley Sámuel úrnál találkozom, a ki iránt annyi köteles tisztelettel viseltetem s a ki, a mint tudom, épen szerzője is a különben sok tudással, nagy gondnal és fárasztó tanulmánynyal egybeállított utasítási tervezetnek.

Nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr ugyanis a „Debreceni Prot. Lap” ez évi 50. számában egy vezércikket írt a „Tiszántúli gimnáziumok felügyeletének kérdéséhez” cím alatt. Ez a cikk egészen komoly és tiszteletre méltó ellenbírálata az én felszólalásomnak, védelme és igazolása az utasítási tervezetnek. Nem részleteiben különösen az én kifogásaimat illetőleg, mert azokat nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr, legnagyobb részben, meg sem próbálja megdönteni, hanem csak némely alap dolgokban, a melyekre nézve van közöttünk nem eltérés, hanem erős félreértés, azon oknál fogva, mert az én igen tisztelt ellenfelem ebben a kérdésben, sok tekintetben mást olvas ki és következtet az én igénytelen soraimból, mint a melyeket abban megírtam s a milyen irányzatuk azoknak a soroknak tényleg van.

Az első félreértés és helytelen intepretatio mindjárt ott van, hogy Szeremley Sámuel úr azt mondja rólam, mintha én cikkemben azt állítottam volna, hogy „szerintem a felügyelői intézmény nincs a törvényben s a tiszántúli kerületnek sem volt joga egy ilyen jogkörű hivatalt szervezni.” Egyetlen szó sincs mindezekből s különösen ilyen értelemben közleményemben! E becses lapok olvasóit s nagytiszteletű Szeremley Sámuel urat is egész tisztelettel utalom azokra, a melyeket e pontot illetőleg mondtam; utalom arra, hogy épen idéztem zsinati törvényünknek megfelelő szakaszát s abból indultam ki, hogy ezen, számszerint 483. §. világosan elrendeli, hogy minden egyházkerület belkörüleg intézkedik a gimnáziumi oktatásra való felügyeletről és ezen intézkedését tudomásul bejelenti a konventnek. Én egy gimnáziumi felügyelői intézmény törvényszerűségét, az egyházkerületeknek ilyen intézmény felállítására és rendszeresítésére vonatkozó jogát soha meg nem tagadtam, soha, még csak a legtávolabbról sem vontam kétségbe; hanem, igenis, állítottam azt és állítom még ma is, hogy az a gimnáziumi felügyelőség, olyan alakjában, a milyenben azt az utasítási tervezet elének állítja, a milyennek azt az kívánja, valóban megbontja egyetemes egyházunk szervezetét s egyházalkotmányi kormányzatunk eddig ismeretes beosztását; mert az tény — s ezt nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr egyszerű elhallgatással mellőzi — hogy az a felügyelő, ismétlem: *ugy*, a mint a javaslatban megteremtve van, felette áll egyházkormányzatunk minden eddig ismeretes és a törvényben körülírt hatóságának; felette, mert független, a konventnek, az egyházkerületnek, püspöknek és főgondnoknak, iskolai igazgató-tanácsnak; felette, mert abban a nagy részletezéssel és sok tudással készített utasításban sok mindenről van szó; de egyetlen szóval sincs érintve az, hogy minő felelősséggel tartozik az, például az egyházkerületnek s mely forumok lehetnek illetékesek esetleges ítélethozatal szükségének idejében. És én, engedelmet kérek: el tudom hinni, hogy az *utasítás felügyelője*, minden tekintetben *minta-ember* lesz, mert hiszen ilyennek kell lennie; az lesz a tiszántúli egyházkerület tanügyi életének gondolkodó feje is, vértisztító és forgató szíve is, mindenüvé elható és elérő

kormányzó keze is, az összes tanári tudás dúsgazdag könyvtára is; de azt már református jogérzetem nem tudja eltűnni, hogy a mikor a magyar ev. ref. egyházban, elkezdve a püspöktől és főgondnoktól, le az egyházfiig, minden ember törvény alatt áll és 131 nehéz büntető törvény könyvi szakasz áll előttük mementoúl, akkor ugyanebben a kálvinista egyházban legyen egy ember, a ki maga sem tudja, hogy hová tartozik, a mikor felelősségről van szó; a ki csak azt tudja, hogy rengeteg jogai vannak; de a mikor, épen ezek miatt, maga is bajba kerül — mert a villámokkal a legveszedelmesebb dolog játszani — vagy egyszerűen hivatkozik egyeduralmi jogaira vagy még egyszerűbben minden felebbezési formák nélkül, úgy elverik rajta a port, a mint nálunk, protestánsoknál, nadrágos emberekkel, nem szoktak s nem is szabad elbánni és mert homályosan, nem elég óvatossággal megalkotott intézményeknél, mindig fordulhatnak elő kölcsönösen meglepetések, megtörténhetik, hogy egyszer csak ugyanazon nagyhatalmi középiskolai felügyelő, a ki az utasítás szerint, még a püspöknek is megszabhatja, hogy mennyi idő alatt nézheti át rengeteg jelentését s az egyes intézeteknél felvett jegyzőkönyveket, a melyeket *pár hétre* tesz át a 13. pont értelmében, a püspökhöz, apró félreértések és hatósági jogkörök összeütközése miatt, úgy eltöröltetik az egyházkerület földének színéről, hogy nem tudom, hogy ki fog vállalkozni ily veszélyes pünköszt királlyá.

Én egy *ilyen* a levegőben, az elméletben függő középiskolai felügyelő ellen keltem ki; egy *ilyen alakban* tervezett intézményről mondtam és mondom még most is, hogy annak nincsen alapja, jogosultsága református iskolai ügyünk vezetésében és hogy az, igenis, megbontja egyetemes egyházunk szervezetét s eddigi egyházalkotmányi kormányzatunk törvényes beosztását s meghamisítja annak tiszta presbyteri elveit.

Ez az első félreértés, ha ugyan nem mélyreható elvi eltérés, a mely közötttem és nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr között, a legnagyobb sajnálatomra tényleg megvan.

De ennél a második még nagyobb.

Nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr ismeretes szép lelkének egész melegségével és rajongásával azt bizonygatja velem szemben, hogy a *felügyelői intézmény mennyire szükséges, mennyire hasznos!* Dehát szólottam, szólhattam én ez ellen valamit? Talán ő tudja jobban, hogy én a protestáns tanügy gazdátlan és fejetlen kezelésének — ha ugyan feltehető ilyen — nem igen voltam se hive, se elveinek hirdetője. Erdemtetlenül s talán némi méltánytalansággal és túlságos szigorúsággal vannak azért, épen én hoztam intézve azon szavak: „Talán jobb lenne egészen a közoktatásügyi minisztérium közlegeinek átengedni azért, hogy ők tartsák meg a törvényeket és a rendeleteket; ők vegyék számba azok végrehajtását, mi pedig a kiké az iskola, azt se tudjuk, hogy kibe mit bírnak, s ki a hibás, ha valami baj van? Mi tán a tanárookra bízhatunk mindent, hadd bajlódjanak ők maguk s *tegyenek úgy és annyit, a hogy akarnak?*”

Valóban szégyenelnem kellene magamat önmagam előtt, ha e feltevésekkel szemben a védekezést még csak meg is próbálnám. Én, a ki a tiszáninneni egyházkerülettel együtt, a melyben szolgálnom szerencsém van, hittem és hiszek a protestáns iskolai autonómia becsületességében és lelkiismeretes voltában; a ki hittem és hiszek a protestáns iskolai oktatásügyi és pedagógiai politika és rendszer történeti jogosultságában, az újabb áramlatok és próbálgatások mellett való tár-

sadalmi hivatottságában, csekély jelentőségű munkássági körömben sohasem voltam szószólója sem az állam mindenható karjaiba való dőlésnek, sem az autonómiai semmittevésnek és maradiságnak, s alkalmilag e felügyeletről mondván el meggyőződésemet, egyszerűen azon nézetemnek adtam kifejezést, hogy „a józan, mondjuk: szigorú felügyeletnek nem áll érdekében, hogy annak eszközei vagy módjai kellemetlenül érintsék vagy éppen megsemmisítsék a tanárban emberi méltóságát s az állásából is folyó önértékét.”

Úgy érzem, hogy ez nem a felügyelet szükséges voltának és hasznosságának kétségbevonása vagy éppen megtagadása hanem azon elvnek vallása, hogy még a felügyeletben is meg kell lennie a kívánatos *pedagógiai tapintatosságnak*; és ennek alapján egyéni tiltakozás, azon szellem ellen, a mely, legalább az én felfogásom szerint, az utasítási tervzetből, nekem és más tanügyi embernek is feltűnő módon beszélt s a mely szellem, sajnálatomra még határozottabb alakban nyilvánul, nagytiszteletű Szeremley Sámuel úrnak előttünk levő újabb indokolásában. A melylyel egyébiránt jó, hogy immár nyílt sisakkal találkozunk.

Azt mondja névezetesen Szeremley Sámuel úr: „Én úgy tudom, hogy a tanárok országszerte, a legnagyobb nyomattékkal jó fizetéseket is kívánnak, minduntalan zörgetnek a fentartó hatóságoknál díjazásuk javításáért. Nem szemrehányásképen mondom. . . De ha ezek így vannak, lehet-e azt állítani, hogy a protestáns tanárok csak ügybuzgóságból és becsületért szolgálnak. Ha pedig a tanárok a tisztességes díjazást megkövetelik, akkor a felsőbb hatóságnak elengedhetetlen kötelessége gondos figyelemmel kísérni, hogy e költségekhez kellően gyümölcsözőnek-e s híven teljesítik-e tisztókat min. Jazok, a kiktől a tanügy előmozdítása függ.”

Tény az, hogy magyar protestáns egyházunkban lelkészek és tanárok, tanítók közösen szegényes kenyéren, tengernyi aggodások között kinlódtak s talán csak a közös tengődés pszükhológiája magyarázhatja meg azt a bizalmatlanságot — más találóbb szót fáj lelkemnek ide írnia — a melylyel egymás iránt nem egyszer viselkedtek. Állapodjunk meg azért a jobb, biztatóbb jövő derengő sugarai felkelésének idejében abban, hogy kenyér nélkül egyikünk sem élhet meg s talán *ne indokoljuk most, a tanári kar felett való utasítás szerinti felügyeletet* azzal, hogy „ma már nincsennek is 7—8 száz forintos fizetések s ha ezek így vannak lehet-e állítani, hogy a tanárok csak ügybuzgóságból és becsületért szolgálnak!?”

Ez a szigorúbb felügyelet enélkül is jöhet; csak aztán oly dolgokra ne várjunk tőle gyógyírt, a melyeket Szeremley Sámuel úr egyebek közt, kijelöl; de a melyekre, a természet követelményei szerint, nincsen varázsereje.

Különösen ne várjuk azt, hogy a más pénzén muzsikáltassunk és saját kedvünk és módunk szerint táncoljunk.

Ilyen valamiben látszik pedig reménykedni Szeremley Sámuel úr, a mikor a tervezett felügyelet leendő *gyümölcsözősét* tüntetvén fel, ezeket mondja: gimnáziumaink, kettő kivételével, már mind államsegélyhez folyamodtak, az állami tanterv szerint fognak benne tanítani, a kormány utalványozza ki tanáraink nagy részének fizetését, ennek következménye lesz sokakra nézve, hogy lazulni fognak az egyházhoz fűző kapcsok és érdekszálak. Ne tegyünk semmit sem ezeknek helyreigazítása érdekében, nincs szükség semmi újabb kötelekre, melylyel ez intézetek és tanáraik szorosabban az egyház testéhez fűzessenek?*

Óh hát azok az egyházhoz fűző kapcsok és érdekszálak bizonyára lazulni fognak; sőt már sok helyen véggépen el is szakadoztak. De nem jól ismeri az államsegély természetét, annak a protestáns iskolai önálló szellemre és gondolkodás módjára gyakorolt bomlasztó hatását, a ki azt olyan ártatlan, kicsi szerrel gondolja ellensúlyozhatni, mint a milyen az utasítás felügyelője.

E lapok szerkesztősege talán majd annak idejében helyet fog nekem adni, hogy tüzetesebben foglalkozzam ezzel a nagy kérdéssel.* Itt csak egyszerűen konstátálom azt, hogy az eddigi tények bizonyítéka szerint, az államsegély, a mai magyar állami viszonyok között, és olyan alakjában, a minőben az kapható, mindenütt az ernyedésnek induló protestáns öntudat és erő váltásádjára levén, a mellett egy kicsi protestáns felügyelő sem több, sem kevesebb nem lesz, mint egyszerű korrepetitor az állami tankerületi főigazgató mellett s nem tudom hová lesz rettegett tekintélye, ha majd ismétlődnek olyan esetek, a mi államsegélyes iskolában már eddig is megtörtént s a mely szerint a felekezeti hatóság által fegyelmileg elmarasztalt tanárt az állam, áthelyezés útján, magasabb állásba emeli. . . Nincs olyan protestáns felügyelet, a mely az ilyen okokból származó *kapocs-hullást helyreigazítsa*.

Azok, a melyeket nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr annak indokolására hoz fel újabban, hogy miért szükséges az utasításba részletesen felvett zsinórmérték, a rendtartás, tanterv, tanmódszer stb. köréből, mind kevésbbé lényegesek, a köztünk fennforgó, inkább elvi jelentőségű kérdésekhez képest. Azokról tehát most nem is szólok. Én úgy gondoltam, hogy azoknak az intézeteknek bizonyosan van rendtartásuk, tantervük stb. s minthogy a felügyelő, éppen az utasításban olyan-nak van képzelve, hogy az mindent tud, hát elég ha előveszi azokat s az utasításban való megismétlésök már csak azért is felesleges, mert hiszen éppen Szeremley Sámuel úr is mondja, hogy tiszántúl már csak két gimnázium van, a mely nem államsegélyes; a többiben pedig az állami tanterv szerint fognak tanítani. Óh annak az állami tantervnek van igen részletes utasítása; csak tanulják majd be a *protestáns felügyelők!*

És ezzel be is végezhetném tiszteletteltjes megjegyzéseimet a dolog lényeges pontjait illetőleg, ha nagytiszteletű Szeremley Sámuel úr engem, előbbi cikkem írásánál bizonyos felületességgel nem vádolna, azt mondván, hogy nekem alig ha van tudomásom arról, hogy az utasítást illetőleg az iskolai hatóságok *előzőleg igenis megkérdeztettek*; mert különben nem írtam volna, hogy a szervezésnél „első sorban az érdekelt és illetékes *szakkörök* mellőztettek.”

Felületes voltam-e s valótlanságot állítottam-e, az könnyen megállapítható egy pár közkézen forgó aktából. A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület a folyó évi augusztus 24. és következő napjain évi gyűlést tartott Debrecenben. Ezen gyűlésről kiadott *évkönyvnek* 43. lapján, Géressy Kálmán elnöki megnyitó beszédében tárgyakat illetőleg azt mondja: „Azon reményemet fejezem ki, hogy miután eddig e tárgyban a tiszántúli középiskolai tanári körök véleménye meg nem kérdezett, legfőbb hatóságaink ezentúl találnak módot arra, hogy sem a tanári körök el ne kedvetleníttessenek, sem félreértésre alkalom ne adassék.” Ugyanazon *évkönyv* 18. lapján, Dicsőffi József indítványára a következő jegyzőkönyvi határozat van: „Az írásban benyújtott indítványra s azzal kapcsolatosan az elnöki megnyitó beszéd megfelelő részére azzal a megbízással hivatik fel a köz-

* Mindenkor a legnagyobb készséggel és a legédesebb várakozással.
Szerk.

ponti bizottság figyelme, hogy e tárgyban tegyen oly irányú előterjesztést az egyházkerületre, miszerint a felállítani célzott egyházkerületi gimnáziumi felügyelői hivatal végleges szervezése és betöltése körül egyesületünk véleménye meghallgattassék.

A tiszántúli egyházkerület folyó év október elsőbb napjaiban tartott közgyűlésén tényleg már meg is választotta a felügyelőt. Igaz, hogy tudomásom szerint, a megelőző napon egy bizottság volt kinevezve e tárgyban, a melyben talán a debreceni főgimnáziumi igazgató és még egy akadémiai tanár is benne volt.

És ha ennyi elég az illetékes szakkörök meghallgatásából, nekem az ellen, természetesen, nem lehet kifogásom; csak felületességgel ne vádoltassam, a midőn mellettem okmányok és tények bizonyítanak.

Mitrovics Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

A nem állami tanárok nyugdíj-ügye.

A felekezeti és községi tanárok nyugdíjazásáról s hozzátartozóik ellátásáról intézkedő 1894. évi XXVII. törvénycikk életbeléptetése, a mint látszik, a jövő év elején csakugyan megtörténik. Legalább ezt következtethetjük a vallás- és közoktatási miniszternek az egyházi főhatóságokhoz 55360. szám alatt intézett leíratából, melyben határozottan kifejezi, hogy az említett törvénycikk törvényerőre emelkedvén, *annak végrehajtása szükségessé vált.* Igaz ugyan, hogy a miniszter leíratában egy szóval sem említi, hogy mikor kezd meg a régen várt intézet áldásos működését, de a félhivatalos tanügyi lapok nyilatkozata szerint az 1895. január 1-én, noha akkor még a tagok törvényszerű felvétele nem történhetik meg. A miniszter említett leíratában egy félévi határidőt tűz ki arra, hogy az iskola-fentartók nyilatkozzanak, vajjon tanáraikkal óhajtanak-e belépni a törvényben foglalt feltételek alatt az országos nyugdíjintézetbe? Sokan vannak, a kik ebből azt hajlandók következtetni, hogy a nyugdíjintézet a kitűzött időnél előbb semmiesetre sem kezdheti meg működését, pedig ezt csak a jelentkezésre tűzte ki a miniszter végső határponttúl, a melyen túl, esetleg már csak kérvényezés útján hajlandó a jelentkezőket tagokul befogadni, de ebből teljességgel nem az következik, hogy előbb bejelentett tanárok a bejelentés napjától kezdve, nyugdíj-jogosultaknak ne tekintessenek. Épen azért saját jól felfogott érdekünk azt követeli, hogy a fentartó testületek a legrövidebb idő alatt nyujtsák be végleges nyilatkozataikat a minisztériumhoz.

A tanárok a tőlök kívánt okmányok összegyűjtésén fáradoznak ez idő szerint. A félszázad óta működő professor épen úgy, mint a félév óta fungáló tanár keresztlevele kiadását sürgeti az illető lelkészi hivataltól; összezsedegeti a képesítéséről és alkalmazásáról szóló okiratait és sürgeti előjáróságát, hogy a reá vonatkozó okmányokat, melyekből szolgálati évei beszámíthatóságának jogosult voltát s esetleges nyugdíjmennyiségét, valamint fizetési kötelezettségét is meg lehet állapítani, minél előbb nyujtsa be a minisztériumhoz. Mert hát az ember halandó s annak az 1894. XXVII. törvénycikknek a védelme alatt mégis csak bátrabban szembe mernénk állani a halállal!

Azt hiszem, hogy a felterjesztendő okmányokkal a tanárok úgy, mint a fentartó testületek minél előbb tisztában és rendben lesznek. Van azonban a miniszteri leíratnak egy pontja, a mely különösen ev. ref. taninté-

zeteink fentartóitól és tanáraitól olyan ügyben való intézkedést követel, melylyel — mint több esetből látszik — teljességgel nincsenek tisztában. Ez a leírat utolsó kikezdése, melyben arra kéri fel a főhatóságot, hogy *a felvételre bejelentett tanároknak netán már meglevő nyugdíjalapokkal szemben szerzett igényeit az idézett törvény 3. §-ának zárpontja értelmében rendezte ni méltóztassék.*

A szentesített törvény 3. §-ának ez az idézett zárpontja az, a melylyel ev. ref. tanintézeteink tanárai és iskoláink fentartói nincsenek tisztában, s a mely a tanár-testületekben sok kellemetlenségnek és keserűségnek lesz még okozója. Ez a vitatkozás tárgyát képező pont következőleg hangzik: A némely tanintézeteknél már meglevő nyugdíjalapokat ezen országos intézet létesülte után az iskola fentartók tetszésök szerint vagy az a) b) c) és d) alatt elősorolt befizetések alapjául szolgáló tőkeként kezelhetik, vagy pedig — az egyesek által eddig teljesített befizetések visszatérítésére netán szerzett jogoknak épségben tartása mellett — más, eredeti rendeltetéssökkel rokon célokra fordíthatják; de az ezen országos nyugdíj és gyámintézet kötelékében álló tanintézetek alkalmazottjai s hozzátartozóik számára belőlök egy másik nyugdíj vagy gyámintézetet nem tarthatnak fenn. Minthogy ev. ref. tanintézeteink között alig van egy pár olyan, a mely tanárainak rendes nyugdíjazásáról ez ideig gondoskodott volna s egyházi törvényeink szerint nyugdíjalapot teremtett volna: — igen sokan úgy vélekednek hogy a törvénynek ez az intézkedése azokra az úgynevezett nyug- és gyámintézetekre is vonatkozik, a melyeket az egyes tanintézeteknél működő vagy egész egyházkerületek tanárai együttesen, saját filléreikből s egyes jóltevők adakozásaiból és esetleg a fentartó testület által adott évi csekély segélyből önmaguk alapítottak. Másoknak ellenben az a véleményök, hogy ez az intézkedés az ilyen segélyegyletszerű intézetekre nem vonatkozhatik, hanem csakis a tanintézetek nyugdíjalapjának felhasználására ad utasításokat. Ilyen forma vélemény különbség merült fel legközelebb az erdélyi ev. ref. tanárok között is, mint a „Protestáns Közlöny“-ből kivehetjük.

Én azok közé tartozom, a kik úgy vélekednek, hogy magok által, a tanárok által alapított és fentartott nyug- és gyámintézeteket a törvények ez intézkedése nem érinti, hanem az csak is az intézetek nyugdíj-alapjára vonatkozik. Ezt én úgy a törvény intentiójából mint a törvény szövegéből következtetem. Szerintem a törvény intentiója más nem lehet, mint az, hogy a nem állami tanárok az állami iskolák tanárainál nagyobb jótéteményben ne részesülhessenek nyugdíjaztatások esetén, olyan módon, hogy az országos intézetből nyert nyugdíjon kívül, még saját intézetüktől is külön nyugdíjat kapjanak, mert ebben az esetben igen valószínűleg sok állami szolgálatban levő tanár szívesen elhagyná állását s a felekezeti intézetbe óhajtoznék. Ez az okoskodása és intézkedése a maga szempontjából egészen helyes tehát a törvénykészítőjének. De másrésről a törvény szövege is elég érthető s abból — az én nézetem szerint — bajos kimagyarázni azt, hogy intézkedés a mi saját nyug-intézeteikre is vonatkoznék. Hiszen ez a kérdéses pont teljesen felhatalmazza az iskola-fentartókat, hogy a tanintézetnél már meglevő nyugdíjalapok felett tetszésök szerint, szabadon rendelkezzenek. Felhasználhatják nevezetesen a tanárok belépési díjának befizetésére, továbbá a tanintézetek által teljesítendő évi díj lerovására, sőt még ebből fedezhetik a tanulókra kivetett 3, illetőleg 6 forint évi díjt és az építkezési segély után kivetett 3% fizetést is, csak is azt köti ki épen a fennebb említett célból, hogy abból a tanintézet alkalmazottjai s hozzátartozóik számára egy második nyugdíj- vagy gyámintézetet nem tarthatnak fenn.

Véleményem helyessége mellett bizonyít a törvényhez csatolt miniszteri indokolásnak következő két pontja is: 1) *Az sem szorúl bővebb magyarázatra, hogy ha az állam kellőleg gondoskodik a szóban forgó tanintézeteknél nyugdíj tekintetében, akkor még más nyugdíjintézetek megengedése ellentétben volna az országos nyugdíjintézetnél nyújtott állami segélylyel, a melyet az indokolás szerint is, nem a tanároknak, hanem az iskolafentartó hitfelekezeteknek nyújt viszont szolgálat fejében az állam.* A másik pont szerint „*a protestáns főiskolák helyi nyugdíj-alapjainak ez alkotandó törvény által való felszabadulása folytán, e hitfelekezetek ez alapjaikat most már nagy részben theologiai tanáraik nagyobb nyugdíjazására fordíthatják s számukra ép oly nyugdíjt biztosíthatnak, min a minőt jelen törvényjavaslat biztosít más tanáraiknak.*”

Én azt hiszem, hogy arra semmiféle törvény fel nem jogosíthat senkit, hogy a mi saját filléreinkből alapított és növelt nyugdíjtökének felett bármelyik fentartó testület szabadon rendelkezessék és saját, valamint növendékei terhének könnyebbítésére felhasználhassa. Ezt csak is az intézet nyugdíj-alapjával teheti meg.

Ezek után újólág azt a meggyőződésemet fejezem ki, hogy saját nyug- és gyámintézeteinket, ha akarjuk továbbra is fentarthatjuk, mert attól, a törvényt helyesen magyarázva, senki minket el nem tilthat.

Buza János.

TÁRCA.

Egy érdekes adat a sárospataki főiskola történetéhez.

A kassai ref. egyház történetére vonatkozó kutatásaim közben egy, a sárospataki főiskolát illető oly érdekes adatra találtam, mely — tudomásom szerint — mindeztideig nem volt ismeretes.

Három monografia-szerű munka foglalkozik a nevezett főiskola történetével, úgymint a Szombathy-féle magyar nyelvű történet (első kiadás 1809, második kiadás 1827); ugyancsak Szombathy latin nyelvű *Historia*-ja (Sárospatak, 1860.) végre az 1860-ban tartott háromszázados ünnep *Emlékkönyve*. Mind a három munkából azt látjuk, hogy az erdélyi, gönci és kassai vándorlás után is támadásoknak volt kitétetve a főiskola, különösen a jezsuiták részéről s még 1714-ben is kísérletet tettek a kollégium erőszakos elfoglalására. „1711-ben és kivált 1714-ben újra feltámadtak a háborgató habok ellene, és régi helyéből kimozdítani s újra bujdosóvá tenni igyekeztek; hanem ugyanazon 1714-ik esztendőben Augusztus havában Felséges VI. Károly császár és király által, az ekklezsiával egyetemben ősi helyében s régi szabadságában kegyelmesen megerősítettet.”

1714. augusztus hó 1-én adta ki VI. (III.) Károly azon rendeletét, mely megtiltja a pataki főiskola háborgatását. „*Quia nihilominus nos ex eo, quod locus iste invicem alterius articularis in suburbiis Cassoviensibus excisi, per defunctum generalem Nigrelli, partium superiorum attunc generalem commandantem, pro iisdem helv. conf. addictis assignatus fuisset, adeoque locum couseque articularem, donec Cassoviam redire possint, repraesentare videretur: memoratos querulantes in possessione dicti templi et scholarum, religionisque eorundem exercitio, pro nunc etiam, ad ulteriorem benignam resolutionem et dispositionem nostram relinquendos et tolerandos velimus.*” A legfelsőbb rendelet indokolása tehát nyilván kimondja, hogy a főiskola sárospataki helye azért tekintetik articularis helynek, mert a

kassai art. helyet pótolja és csak addig tekintetik ilyennek, *míg a főiskola kassai art. helyére vissza nem költözik.*

Hogy ez eszmével, a pataki főiskolának Kassára áttételével, az akkori kormány legfelsőbb közegei — bizonyára a pataki jezsuiták folytonos izgatására — még tovább, *évtizedek mulva is komolyan foglalkoztak, erre nézve szolgál teljes hitelű bizonyítékul az alábbi két adat.*

A kassai ref. egyház külvárosi templomának szükségessé vált újra építését a városi tanács 1731-ben erőszakkal megakadályozta és betiltotta. Másfél évig tartott, míg megérkezett a legfelsőbb engedély az építés folytathatására. A kassai reformátusok ügyvéde (agens) Kuntz Jakab volt, kinek ez időben s ez ügyben írott levelei közül nyolc darab — szerencsére — máig megmaradt az egyház levéltárában. Közülök kettő vonatkozik tárgyunkra.

Bécsből 1732. november 29-én ezt írja a kassaiaknak Kuntz Jakab: „Hogy a kegyelmek dolga ily sokáig az felséges locumten. Consiliumon megtartóztatott és következőképen mindeztideiglen elő nem vétetődött legyen, oka ez, hogy az említett felséges Consilium Ő Felségének javallotta, hogy azon dolog mindaddig suspendáltatnék, *mígnem az pataki Collegium oda, mint articularis helyre, az holott azelőtt volt, transferáltatnék.* De mind ezek aránt kérem kegyelmeket, *hogy hallgatással lenni ne terhellessék, hogy sem engemet, sem pediglen magát kegyelmek az illetén consilium szándékának kinyilatkoztatásával valami kárban és veszedelemben ne hozza.*”

Ugyancsak Bécsből 1733. március 11-én ezt írja Kuntz: jóllehet az kegyelmek oratoriumának reaedificatioja végett innen az felséges cancelláriáról az regium consiliumra kegyelmes parancsolat küldtetett legyen, mindazáltal bizonyosan értettem, hogy azon parancsolat az n. Kassai magistratusnak által nem küldtetetik ez okon, *hogy tudniillik először a Sárospataki Collegiumnak kellessék oda kegyelmekhez, mint régi helyére transponáltatni; és már erre való nézve azon parancsolat az regium consilium által suspendáltatván, ide az felséges cancelláriára rescriptum jött fel; ez aránt mi leszen Ő Felsége kegyelmes rendelese, és mikor, Isten tudja.*”

Mielőtt azonban Kuntznak e levele Kassára érkezett volna, a dolog váratlanul kedvező fordulatot vett. A katonai főhatóság nagyobb gyorsasággal és jóakarattal járt el, mint a polgári. Mig ugyanis a cancellárián és a helytartó-tanácsnál a jezsuiták befolyására határozott rossz akarattal huzták-halasztották az ügy elintézését, a „Felséges Bellicum” (főhadi tanács) útján Renaud kassai parancsnoklótábornokhoz 1733. február 23-án megérkezett az építés folytatását engedélyező királyi parancs.

A fő hadi tanács pedig úgy került ebbe a dologba, hogy a kassai tanács azon ál ürügygel indokolta vallástürelmetlenségéből származott erőszakoskodását, mintha a szegény reformátusok templomának fentartása *strategiai szempontból, a kassai erődtímenyek érdekében lenne megtiltandó.* A fő haditanács véleményt kért a kassai parancsnoklótábornoktól s mivel ez a tényállásnak megfelelően a reformátusokra nézve kedvező nyilatkozatot adott, a „Felséges Bellicum” katonás gyorsasággal és egyenességgel túljárt a helytartó-tanács eszén s nem csak kieszközölte, de expedialta is a reformátusokra nézve kedvező parancsolatot.

Az előadatokból tehát világos, hogy a legfelsőbb kormánykörök még 1733-ban is komolyan foglalkoztak a sárospataki főiskola Kassára való áttételének eszméjével. Mikor tettek le végleg e tervről? — újabban felmerülőndő adatok lesznek hivatva megmondani.

Révész Kálmán.

IRODALOM.

* **A „Magyar Hirlap“**, dr. Horváth Gyulának politikai napi lapja, diszes és gazdag tartalmú karácsonyi albummal lepte meg előfizetőit. Nagy érdeme, hogy nem akart ezért a meglepetésért külföldre menni — mint p. o. a „Pesti Napló“ — de kibirta és pedig becsülettel birta ki hazai erőikkel, nemzeti talentumokkal. Az Albumot *Kosuth Ferenc* nyitja meg néhány sorral, a melyben a karácsony napjának nagy jelentőségét emeli ki (autograph), majd *Elta* verseli meg az év nevezetesebb eseményeit, a mihez *Linek Lajos* készített karikatúrákat. A festő-művészek közül *Zichy M.*, *Munkácsy M.*, *Bruck Lajos*, *Vágó Pál*, *Molnár Árpád*, *Márk Lajos*, *Herz Kornél* vannak itt képviselve, ezen felül néhány jó elbeszélőnk (*Tóth Béla*, *Bársony István*, *Hentaller Lajos*, *Radó Antal*, *Bodor Ferenc*, *Benedek Elek*, *Abonyi Árpád* stb.) s költőnk művei (*Endrődy S.*, *Kemény Endre*, *Makai Emil*, *Erdélyi Zoltán*) s néhány arckép és ügyes disztítés s néhány zeneszám képezik e mű tartalmát, a mely 64 ívrét lapon jelent meg, tehát egy 16 íves, költséges kiállítású irod. termék színes táblával. A „Magyar Hirlap“ egyéb tekintetben is erős versenytársa lett a hazai hasonló célú s terjedelmű napi lapoknak s a prot. egyház dolgai iránt kiváló figyelmet tanúsít s ennek legkényesebb kérdéseiben bátor szószólója, az ultramontanizmusnak és a bécsi elfogultságnak éles tekintetű bírálója, sőt ostromozója. Előfizetési ára egész évre 14 ft.

* **Az Órálló**, dr. Bartha Béla tanártársunknak S.-a. Ujhelyben, hetenkint kétszer megjelenő, politikai és társadalmi stb. lapja az ország központjában megjelenő napi lappá fog átalakulni, ha a közönség szükségesnek véli s a buzgó szerkesztőt törekvéseiben megsegíti. Legközelebb egy „Aláírási Felhívás“-t bocsátott ki dr. Bartha B., a melyben egy prot. ízü, minden tekintetben független és nemes irányú napi lap szükségét lelkesülten indokolva s a lap programját is közölve, arra kéri azokat, a kik az „Órálló“-nak napi lappá fejlődését ohajtják, hogy saját kezüleg írják alá neveiket a szétküldött íveknek s ezzel kötelezzék magukat az „Órálló“ egy évi pártolására. Az előfizetési összeg 14 ft lenne, a melyet félévi részletekben előre kellene beküldeni. Az aláírási ív beküldését 1895. január végeig, vagy legkésőbb február közepéig kéri. Ha az „Órálló“ — mint napi lap — 1895. szept. 1-ig meg nem jelenhetne, az aláírások elveszteni kötelező erejüket. — A sárospataki főiskolának az az igazi érdeke, hogy dr. Bartha Bélát mennél szorosabban fűzze önmagához a Kövy Sándor és Emődy Dániel tanszékén, de — szívesen elismerjük — vannak a hazai prot. egyháznak, különösen most, különleges nagy érdekei is, a melynek hűséges szolgálata országos érdek és országos elismerésre érdemes. Dr. Bartha Béla már igazolta, hogy ő benne van hit és erő egy prot. napilap szerkesztéséhez s a t. közönség a prot. egyházaknak is jót akar, ha őt kedvenc eszméjének megvalósulásához elősegíteni szíveskedik. Különben az „Órálló“ egyelőre megmarad mostani minőségében s előfizetési ára (évenként 6 ft) Sátoralja Ujhelybe, a lap kiadó hivatalához küldendő (főtér 9. sz.).

* **„Emléklapok“** cím alatt adta ki lapunk a nagykaposi emléktábla leleplezése alkalmával mondott beszédek, költeményt s az ünnep történetét, az Erdélyi arcképével és szülőházával. A 38 lapnyi csinos kis füzet ára 30 kr. s tiszta jövedelméből a sárospataki *Erdélyi körben Erdélyi János pályadíj* alapíttatik. Eddig még nem volt ilyen a sárospataki főiskolában s mi kötelességet véltünk tenni a jövőre nemzedék érdekében is e füzetke kiadásával, mert nyereségesnek tartjuk a ma-

gyar nyelvre és irodalomra nézve, ha Erdélyi törekvéseinek méltánylására ilyen módon is kötelezzük a nyomunkba lépőket. A kik becsülni tudták és tudják Erdélyit, ne sajnálják a 30 krt a füzetért, a mennyit az tartalmáért s a kitűzött célért is igen megér. *Szinyei Gerzson* értekezése, *Lévay József* alkalmi költeménye nagy hatással voltak az ünnepélyen a jelenvoltagek, hadd terjedjenek azok távolabb körökben is, mint kedves és magvas olvasmányok. A füzet a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőségénél kapható.

* **„Sátoralja“** cím alatt új lap indul meg Sárospatakon, Steinfeld Jenő főiskolai nyomdász szerkesztésében és kiadásában. A szétküldött mutatóvényszám változatos tartalmú, s nagy figyelemmel van Zemplénmegye közérdekeire, a melyet első sorban ohajt szolgálni. Szélemére nézve független minden felsőbb vagy pártbefolyástól s bizonyos irány ellen akar küzdeni, a mely mindinkább eszi be magát közéletünkbe s Zemplénmegyében is elhatalmasodott már: a zsarnokság és szolgaság ellen. Előfizetési ára egész évre 4 ft. Ha célja mellett rendületlenül kitart és hódítani bír, jó származik majd abból.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Kertész János* eszenyi ev. ref. tanító f. hó 25-én este 7 órakor elhunyt. Az ungi ev. ref. egyházmegye tanítói karának büszkesége, az eszenyi ev. ref. egyháznak szülőtte s nyolc éven át feledhetlen tanítója volt. 50 éves kort ért el. Szomorodott családja az ev. ref. egyházzal együtt gyászjelentésben tudatta halálát s az egyház koszorút tett a koporsójára s érdemeit jegyzőkönyvileg örököltette meg. Hív és igaz vala. Méltán gyászolják szerettei, barátai s az eszenyi ev. ref. gyülekezet. Áldott legyen köztünk emlékezete! — Királyhágón-túli testvéreink elvesztették egy hatalmas oszlop-emberüket, gr *Bánffy Miklóst*, legidősebb főgondnokjukat, a ki Budapesten, folyó hó 17-én 93 éves korában hunyt el s folyó hó 20-án Kolozsvárra temettetett el nagy részvéttel. A „Prot Közlöny“ gyászkeretben jelent meg a kidőlt jelesnek nevével s úgy siratja, mint a hazaszeretet, király iránt való hűség, és a vallásosság mintaképét. Testvéreink gyászában tisztelt emlékezéssel osztozunk. — Özvegy *Antalfi Jánosné*, szül. *Zsarnay Erzsébet* édes anyai szívét újabb súlyos csapás érte. Folyó hó 27-én elvesztette szépen felnőtt hajadon leányát, *Gizellát*. A sok szomorúság közt hánykódó családra derítsen az új év szebb jövődőt!

— **Lévay József és Fejes István levelei a sárospataki főiskola közgazgatójához.** Az előbbi Borsodmegye alispánjává, utóbbit a felsőzempléni egyházmegye esperesévé egyenlő lelkesedéssel történt elválasztatásuk alkalmából méltó tisztelettel köszöntötte a sárospataki főiskola közgazgatója, mint az „Alma Mater“-nek büszkeségeit. Mindkét kitüntetett férfiú halásan fogadta a megemlékezést, a miről ime szép leveleik így tanuskodnak: „Tekintetes Igazgató Tanár Ur! Halálával és őszinte örömmel vettem folyó évi december hó 12-én hozzám intézett becses sorait, melyekkel, alispánna választatásom alkalmából, sárospataki főiskolánk nagyérdemű tanári karának megbízása folytán, rólam oly rokonszenvesen megemlékezni szíveskedett. A vármegye szolgálatára szentelt harmincz évi fáradozásomnak, ha valamj jutalmát várhattam vagy kereshettem (de sosem vártam, sosem kerestem), azt most nem az alispáni hivatalban, de abban a lelkes, egyértelmű bizalom-nyilvánításban és szeretetben találtam

meg, melylyel itt nekem ama kitüntetés nyújtott s mely engem a közelebbi napokban minden oldalról oly meghatóan környezett. Fölötte növelte ennek a jutalomnak súlyát és édességét Önök megtisztelő jóakarata és szerencsekívánata, mert ez azon kiváló szellemektől ered, melyeknek becsülését birni már magában érdem és jutalom, ama fenséges pálya munkásaitól, melyen egykor én is, a haza bús éveiben, fiatal erővel és örömmel küzdöttem. Fogadja a mélyen tisztelt tanári kar leghálásabb köszönetemet kegyes megemlékezéseért, fogadja kivált Tekintetes Igazgató tanár Ur, a kit irántam jó kívánata és rokonszenve nyilvánítására különösebben is indított a miskolci ref. gimnáziumra való visszaemlékezés. Hazafiúi őszinte tisztelettel Miskolcon, 1894. dec. 15. Tekintetes Igazgató Tanár úrnak alázatos szolgája *Lévay József.* — „S.-a.-Ujhely, dec. 21. Tekintetes Közigazgató Ur! Folyó hó 12-én kelt s esperessé történt választatásom alkalmából hozzám intézett nagybecsű üdvözlő sorait tisztelettel vettem s hálásan köszönöm úgy a tekintetes Igazgató úrnak, mint a nagy- és tek. tanári karnak a reám való kegyes emlékezést, a melyet, valóban, a főiskola ügyei iránt kifejtett jóakaratói igyekezeteim igen kedves jutalmának tekintek s mint ilyet fogok megőrizni lelkemben. Ez az a jutalom, a melynek van értéke, mert szívből jön és szívhez talál. És van értéke azért is, mert a bizalom által egybefűzi azokat, a kik egy közös cél érdekében együtt munkálkodnak. Midőn azért szíves üdvözlését még egyszer megköszöném s biztositanám arról is, hogy ez is csak erősíti bennem a kötelességérzetet s a főiskola ügyeinek szeretetét, viszont szíves üdvözléssel és tisztelettel maradtam alázatos szolgája *Fejes István*, főiskolai egyházi algondnok.“

Az új koronaőr. Br. Vay Miklós helye be van már töltve a koronaőri méltóságban is. Az egyik koronaőrnek protestánsnak kell lenni törvény szerint s így miután Br. Vay Miklós református volt, a paritás kedvéért ezúttal ág. ev. férfiakat jelölt ki Ő Felsőge megválasztásra és pedig első helyen *br. Radvánszky Bélát*, a Tisza Kálmán vejét, a ki mint történetíró tette nevét országosan ismeretessé s a M. T. Akadémiának levelező tagja stb. Az országgyűlés két házának együttes gyűlésén nagy szavazattöbbséggel lőn folyó hó 18-án a br. Vay Miklós utódává. Örökölni fogja — hisszük — e méltósággal elődjének a Magy. Prot. Irod. Társaság iránt való szeretetét is, a melynek szintén elnöke. Ugy legyen — ad multos annos!

— **Felhívás 50 éves találkozóra** cím alatt egy bájos hangulatú, de szent érzés szülte felhívás jelent meg az „*Orálló*“ 84-ik számában *Bartha Mór* (diak korában *Mózes*) apai ev. ref. lelkésztől, dr. Bartha B. jogtanár édesatyjától a Szádeczky S. halála alkalmából. Közöljük azt elismeréssel a szép gondolat iránt s abban a reményességben, hogy a szívből ejtett szó szívhez talál. — „Tisztelt Szerkesztőség! A lapokból olvasom, hogy Szádeczky Samu ev. ref. lelkész, Pusztafalun, Abaujban, folyó hó 9-én elhunyt. Ezen név említésénél a bús érzéshez, melylyel a boldogult családja fájdalmában osztozom, édes emlékezetet is csatolok, mert ő nekem szeretve tisztelt tanuló társam és barátom is volt a sárospataki főiskolában. . . Igen, tanuló társ, kire büszkeséggel tekintett különbség nélkül osztályunk minden tagja; mert ő, bár — mint szegény fiú — szolgálatot tenni kényszerült az akkor Kiss Lajos, később abaujvári lelkész által növelt Darvas urfiak mellett, kiknek egyike — Berti urfi — elsőnk volt, s méltán megérdemelte e kitüntetést; ugynevezett inasuk — *Szádeczky Samu is első volt az osztályban — a nem-úrfiak közt*, amit páratlan szorgalmának megfelelő érdemeért mindnyájan oly örömet

elismertünk, a mellett szép hegedű játéka miatt is úgy vágyakoztunk hozzá. — Az iskolán kívül azonban életpályánk szétvált. S én vele személyesen sohasem találkoztam — emlékezetemben ő . . . nagyon sokszor! Most midőn elköltözött oda, . . . ne veszítsük el emléket; sőt tiszteljük meg azt az által, hogy mivel osztályunk 1844-dik évben subscribált, s a tanuló életben e hajdan fontos eseménynek immár 50 éve *letelt*: ünnepeljük meg, kik most, — akarom mondani: — akkor élünk hajdani tanuló társai közül, annak a félszázados történetnek emlékét úgy, hogy Sárospatakon júniusban, az iskolai év végének valamelyik napján, 1895-ben jöjjünk össze: viszontlátás hála-isten-tisztelet végett; egyszerű mind osztályunk szeretett elsőjéről emlékezzünk meg akkor kegyeletesen, minek kifejezést az által adnánk, hogy előtársaink valamelyike, ki Szádeczky Samu életviszonyaival ismerősb, derék fia segítségével is, lehetőleg teljes életrajzát olvasná fel azon alkalommal stb. . . * És aztán végbúcsút vennénk egymástól, a szeretett főiskolától, s haza oszlanánk — meghalni. Szíveleljék meg az én azon időbeli tanuló társaim ezen indítványt, s érinkezzünk eszmét cserélve addig. Tudom: nem sokan vagyunk már, ha mindnyájan összejönnek is: — számunk kevésre telik, de oly jól esnek — még egyszer látnunk egymást, tudnunk egymásról, mielőtt lassanként lehulltunk mindannyian az élet fájáról.“

— **A kit nem szakít el sem mólóság sem magasság.** A sárospataki főiskola mindig büszkeséggel és szeretettel gondol azokra a hű tanítványokra, a kik az életbe kimenve, lelkesedéssel szolgálják a tudomány és emberiség ügyét és ezzel azt az eszmét, melyet a főiskola falai közt plántáltak be az ifjú szívekbe. Az alma mater nevelői hivatásának és fáradozásának, áldozatainak aztán nincs örövendesebb, édesebb jutalma, mint mikor egy ilyen buzgó tanítvány a társas életben is méltánylást, elismerést talál és édes dicsekedéssel mutat rá a szent falakra, melyek között ifjú lelke az első istápolást, az első buzdítást, a tudomány forrásából az első cseppeket kapta és jelleméhez a megacélozást. Egy ilyen buzgó tanítványt ért magas kitüntetésről s ezzel főiskolánaknak is igaz örömről akarjuk értesíteni olvasóinkat. *Dr. Braun Mihály* trieszti orvost, nyug. hadi tengerészeti főorvost ő felsége a tudományok terén szerzett érdemei elismerésül a *Ferencz József rend lovagjává* avatta. Felső-Zemplénnek egyik kicsiny falujában Kazsuban született, egyszerű, zsidó vallású szülőktől. 1854-ben a sárospataki főiskolába került. Innen Bécsbe ment s ott 1869-ben az egyetemen medicinae doctorrá avatták fel. Később a haditengerésznél nyert alkalmazást, Mint magasabb rangú tiszt nyugdíjaztatását kérte, hogy egyedül tudományos kísérleteinek és humanus hivatásának élhessen. Még a tengerésznél volt, mikor lelkének nemes meggyőződését követve, s hódolva a S.-patakon belé oltott szellemnek, a református vallásra tért át, nagy ünnepélyességek között. E ténye élénk világot vet magas gondolkozására. Főhercegi jóakarója s magas pártfogói mindent elkövettek, hogy katolikus *egyházuk* számára nyerhessék meg, de ő a lelkébe rég óta élő ref. *hitet* választotta. Ő, a kiváló természettudós a legbuzgóbb híve a kereszténység theistikus elméletének, a világot bejárt s fényes körökben forgó világfi testben-lélekben tántorithatatlan tagja egyszerű vallásunknak s egyik igen buzgó presbitere és áldozatkész fentartója a trieszti református egyházközségnek. Mint orvos, európai hírre emelkedett. Alig múlik el év, hogy egyik-másik metropolisában e világnak,

* Lapunkhoz már be van küldve a boldogultnak szépen írott életrajza s az külön lenyomatban is meg fog jelenni. Szerk.

a legnagyobb tisztelettől övezve, a congressusokon felolvasásokat ne tartson. Orr- és gége-bajok gyógyítására külön módszere van, az ú. n. vibratio, mely a massage kúrának egy további alkalmazása és fejlődése. 1892. nyarán a magyar természet tudósok brassói gyűlésén tartott értekezést róla s ugyanekkor főiskolánkat is meglátogatta. Óriás jövedelme mellett puritán egyszerűséggel él, hogy annál jobban szolgálhassa egy és más irányban a humanizmus ügyét. Lelkének talán legmegindítóbb varázsa az a rajongó szeretet, melylyel az ő kedves főiskoláján csüng. Boldog, ha pataki embert láthat, még boldogabb, ha az Alma Mater falai között megfordulhat. E mély háláról, a rajongó szeretetről tanúskodnak azok a sorok, melyeket magas kitüntetése alkalmából egyik tisztelőjéhez írt: „A sárospataki iskola volt az, a mely azon eszméket oltotta lelkembe és szívembe, melyek mai napiglan rendületlenül uralkodnak bennem: tántoríthatlan becsületérzés, hazafiság, igazi emberbaráti szeretet és buzgó református vallásosság, mely eszméknek kizárólag köszönhetem mai, mondhatom világilag tisztelt és becsült polgári állásomat.” Ily öntudatossággal érzi maig is a sárospataki főiskola nevelői hatását. Sok ily buzgó és szerencsés munkást kívánunk a magyar tudománynak, sok ily hű fiat a pataki főiskolának!

— **A sárospataki állami tanítóképezde** 1870 évi január 20-án nyitott meg, mint az országnak első teljes (három évfolyamú) tanítóképző intézete. A képezde előjárósága az intézet 25 éves fennállásának emlékére 1895. január 22-én d. e. 9 órakor az intézet nagy termében emlék-ünnepélyt rendez, melyre a tanügy iránt érdeklődő közönséget s az intézet volt növendékeit ezenel tisztelettel meghívja. Az ünnepély után az intézet nagytermében társasbéd lesz, melyre január 10-ig jelentkezni lehet Kötse István képezdei segédtanár urnál. Egy teríték ára 1 frt 50 krajcár. Vidéki vendégek elszállásolásáról, ha január 10-ig jelentkeznek, Veres Ferencz képezdei tanár úr gondoskodik.

— **A nem állami tanárok részére kedvezményes vasúti jegyek** engedélyezését kérte az országos középiskolai tanáregyesület a kereskedelmi minisztertől. A miniszter elismerte ugyan, hogy a mostani gyakorlat nem igazságos, mert a felekezeti és községi tanárok talán még jobban rá vannak szorítva erre a kedvezményre, mint az államiak, de a tanárok kedvéért az eddigi szokástól még sem hajlandó eltérni, mert akkor a megyei, községi stb. hivatalnokok is jogosan követelnék a kedvezmény megadását.

— **A debreceni főiskola jogakadémiája** a jövő iskolai évben szintén el lesz látva már kellő számú rendes tanárral. A város folyóvá fogja tenni 100,000 frtos alapítványának kamatját, a mely két jogtanár fizetését fedezi. Ezzel a tanári karnak egy régóta sürgetett kívánsága teljesedik be, bizonyára nagy hasznára a testvér főiskolának.

— **A katolikus püspökök konferenciát tartottak** Budapesten folyó hó 19-én, melyen a Magyar Állam értesülése szerint különösen az új egyházpolitikai törvényekkel szemben követendő eljárás felett tanácskoztak. A püspöki kar még nem látja elérkezettnek az időt, hogy a polgári házasság ügyében utasítást bocsásson ki, mivel sem a házassági peres eljárás codificalva nincs, sem a kormány végrehajtási utasításait nem ismeri. A törvény áttanulmányozására s a végrehajtásra szolgáló intézkedések ajánlására bizottságot neveztek ki. Kimondták azt, hogy egyenként részt vesznek a katolicizmus politikai szervezésében. Samassa a konferencián szóba hozta a Magyar Állam megbotránkoztató cik-

két is s hevesen kelt ki az ultramontán fanatizmus el-fajulásai ellen, a melyek már a király személyét is vakmerően szidalmazni merészelik.

— **Az új dunáninnyi evang. egyházkerület alakuló gyűlése** folyó hó 19-én tartott meg Pozsonyban. A lipői, trencsényi és nyitrai egyházmegyék nem küldöttek képviselőket s durva támadásokkal telt jegyzőkönyvekben kijelentették, hogy az új zsinati törvényeket s az ezek alapján álló egyházkerületet nem ismerik el. A közgyűlés a legmélyebb megbotránkozását fejezte ki a pánszláv érzelmű egyházmegyék magaviselete felett s határozatai között kimondta, azt is, hogy a kerület tárgyalási és hivatalos nyelve ezentúl kizárólag magyar lesz.

— **A Wekerle-kabinet lemondása bevégezett tény.** Ő felsége már Budapesten van és fogadja tanácsadóit, köztök néhány főpapot is a r. kath. és görög katolikusok közül. Prot. részről kit fog megkérdezni az immár főrendekként szereplő püspökök közül — erről még hallgat a sajtó. — Sajnálattal jegyezzük fel mi is a Wekerle-kormány elbukását s ha a bukás egyúttal az egyházpolitikai reformokat is zsák utcába szorítja, akkor mi protestánsok nehéz szívvel indulunk az az új esztendő titkai elé.

HIRDETÉS.

Alapított

1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

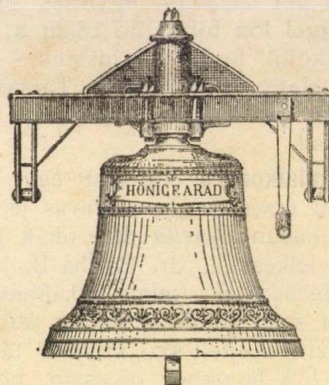
Alapított

1840.

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegetakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok ujra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

9—15

